DICȚIONAR UNIVERSAL

AL

LIMBEI ROMANE

www.dacoromanica.ro

№ 12,119 ✻

www.dacoromanica.ro

DICȚIONAR UNIVERSAL

AL

LIMBEI ROMÂNE

COPRINZÂND:

1. Vocabularul complet al limbei vorbite și literare, arhaismele culturale, expresiunile idiomatice, neologismele uzuale, accepțiunile cuvintelor în ordinea logică a evoluțiunii lor cu exemple din viul graiu și cu citațiuni din cei mai buni scriitori români;
2. Terminologia științifică, artistică și industrială;
3. Nomenclatura mitologică și folklorică;
4. Etimologia vorbelor populare;
5. Vocabular general biografic, geografic și istoric cu privire specială la România și la țările locuite de români.

DE

LAZĂR ȘĂINEANU

A OPTA EDIȚIUNE

Revăzut și adăogit la Ediția VI-a.

ORTOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE

EDITURA „SCRISUL ROMÂNESC" S. A.
Fost Samitca

3.054

www.dacoromanica.ro

PREFAŢA

I

DIN PRIMA EDIŢIUNE (1896)

Opera prezentă îmbrăţişează limba naţională în toate manifestările vieţii moderne: literatură, ştiinţe, arte, meserii, industrie, comerţ... Ea este destinată a fi înainte de toate expresiunea uzului contemporan, „primul şi principalul obiect al unui dicţionar".

Partea fundamentală a oricărui dicţionar naţional e tezaurul de vorbe populare, e suma elementelor neaoşe ale graiului. Dar alăturea de acest fond primordial, care constitue fizionomia specială a oricării limbi, şi alăturea de stratul cuvintelor istorice care formează caracteristica generală a epocelor trecute, există o întreagă idiomă suprapusă: terminologia literară, ştiinţifică, artistică, politică şi tehnică.

E adevărat că la noi acest vocabular de elemente culturale există abia de câteva decenii, dar el a pătruns atât de adânc în vieaţa şi educaţiunea noastră, încât, numai mulţumită acestei suprapuneri, limba română a putut deveni un organ demn de civilizaţiune. Numai mulţumită acestei înavuţiri, fraza românească s'a putut degaja de povara trecutului: liberă şi expansivă, ea şi-a luat avânt în regiunile cele mai înalte ale poeziei şi ale cugetării. Fraza modernă, cu mlădierea şi mobilitatea ei infinită, comparată cu cea arhaică, greoaie şi zăbavnică, ne dă oglinda cea mai fidelă a evoluţiunii noastre sociale.

Această repede asimilare probează, că importul de termeni din sferele diverse ale cugetării şi activităţii umane corespundea unor nevoi reale şi permanente, că acel import era rezultanta unei transformări radicale a societăţii române sub raportul politic şi intelectual.

Pe de altă parte, ruptura la noi între trecut şi prezent s'a făcut într'un mod atât de brusc, achiziţiunile culturei europene s'au substituit atât de repede unor instituţiuni seculare, încât prezentul pentru

www.dacoromanica.ro

alte popoare formează pentru noi un trecut adesea îndepărtat sub raportul social, politic şi linguistic. Astfel este, de exemplu, societatea română între 1840 şi 1860.

Arhaismele culturale — singurele cari ne interesează — pot dar avea la noi o vechime de secole sau să dateze de mai deunăzi, din ajunul contactului nostru mai serios cu civilizaţiunea din Occident.

De aci necesitatea conservării unor asemenea arhaisme, fără de cari prima pagină a Istoriei sau a Culturei naţionale ar rămânea o enigmă pentru generaţiunea actuală.

Ori de câte ori o vorbă din trecutul nostru denotă o demnitate, o funcţiune, un rang, o monedă, o măsură; sau exprimă un fapt de ordine politică, juridică, militară, etc., ea îşi află în acest Dicţionar un locşor, uneori chiar un loc de onoare, potrivit cu valoarea şi însemnătatea ei de odinioară.

Cât priveşte vocabularul propriu-zis al limbei române, el a fost supus unui proces de elaborare de îndoită natură: un proces de *eliminare* şi altul de *augmentare*.

Dicţionarele existente conţin pe fiecare pagină o sumă de vorbe cu totul ieşite din uz şi pe cari lexicografii şi le-au transmis unii altora fără să-şi mai fi dat osteneala de a le verifică. Cele mai multe dintr'însele n'au fost niciodată întrebuinţate în limba literară, rămânând provincialisme izolate, iar altele au fost înlocuite, în continua circulaţiune a limbei, cu termeni în genere cunoscuţi.

Am căutat a descărcà pădurea vocabularului românesc de acei arbori paraziţi cari împiedecau vederea-i, de acel aglomerat de vorbe cari n'au figurat niciodată într'un text scris şi cari au servit mai adesea a sporì volumul dicţionarelor succesive.

Provincialismele sunt reprezentate în această carte numai întru cât ele au pătruns în domeniul literaturei.

Cei doi maieştri ai limbei noastre poetice, Alexandri şi Eminescu, aparţin ambii Moldovei şi poeziile lor sunt pline de forme şi vorbe provinciale. Poezia, ca o mamă duioasă, primeşte în sânul ei cu drag pe toţi fii răsleţi ai neamului şi dărueşte prin această adopţiune un titlu de nobleţă unor termeni, cari, fără o asemenea fericită împrejurare, ar rămânea uitaţi în sfera modestă a existenţei lor.

Dintre prozatorii populari, Creangă e cel mai avut în provincialisme şi el ne-a servit de izvor pentru această parte a vocabularului naţional.

Trivialităţile şi vorbele obscene au fost intenţional omise, acest Dicţionar adresându-se în primul rând tineretului şcoalelor.

Sporirea materialului nostru lexical provine din utilizarea următoarelor elemente:

www.dacoromanica.ro

1. Autorii, citiți în vederea specială a Dicționarului. Acești autori sunt mai toți scriitorii noștri de frunte, dintre cari însă nu s'au citat cu numele decât cei încetați din viață, și anume:

Poeți: Bolintineanu, Alexandrescu, Alexandri și Eminescu.

Prozatori: C. Negruzzi, Bălcescu și Odobescu.

Proza populară: Pann, Ispirescu și Creangă.

Poezia populară: colecțiunile Alexandri, Teodorescu și Jarnik, cel din urmă cu omiterea vorbelor pur locale.

Principiul în alegerea citațiunilor a fost preferarea celor cu coprinsul instructiv și atrăgător. Poezia a procurat cel mai mare număr de asemenea exemple și elementului metaforic din domeniul poeziei noastre i s'a dat o importanță excepțională.

2. Folklorul român: datini, credințe, eresuri, sărbători băbești.

3. Viul graiu, așa cum el sună în Muntenia și în special printre clasele culte din București.

4. Neologisme, al căror caracter necesar a fost mai sus indicat și a căror răspândire e adesea sprijinită cu citațiuni din autorii menționați.

5. Literatura periodică, utilizată cu anumite restricțiuni impuse de spiritul limbei.

6. Nomenclatura teologică, în special cea din sfera Bisericei ortodoxe.

7. Terminologia juridică, cu citațiuni extrase din Codicele Românîei, edițiunea Ghețu (1892).

8. Nomenclatura militară, pentru care s'a consultat scrierea specială a lui Bălcescu cu indicațiunile complementare apărute în *Uricariul* din 1892.

9. Terminologia agricolă, cu utilizarea scrierilor lui Ioan Ionescu și Aurelian.

10. Terminologia comercială, cu utilizarea Tarifelor generale ale Drepturilor de vamă din 1870, 1876, 1885 și 1891.

11. Nomenclatura științifică și tehnică, întrucât a ajuns la o întrebuințare generală. Pentru această din urmă rubrică, am împrumutat cele mai multe definițiuni din Dicționarul lui Littré, fără însă a neglija consultarea literaturei indigene a materiei: *Ornitologia* părintelui Marian, *Prodromul Florei române* al răposatului Dr. Brândză, etc.

Definițiunea cuvintelor, simplă și clară, evită echivalentele tradiționale și perpetuele retrimiteri dela o vorbă la alta. Definițiunea se dă obișnuit sub vorba populară (cf. *ceas* și *oră)* cu excepțiunea cazului când aceasta din urmă este mai puțin comprehensivă (cf. *consiliu* și *sfat).*

Numele proprii de persoane și de locuri formează un adaos important, care motivează epitetul de *universal* dat Dicționarului nostru. istoria națională, geografia (antică și modernă), Folklorul

www.dacoromanica.ro

şi Biografia română sunt relativ complete. Din aceasta din urmă, persoanele încă în vieaţă sunt în principiu excluse.

Pentru istoria română, ne-am servit de operele d-lor Haşdeu, Tocilescu şi Xenopol; pentru geografia patriei, de Cantemir, Frunzescu şi de publicaţiunile Societăţii noastre geografice; iar pentru biografia naţională, de cercetări personale.

In massa enormă de fapte relativă la celelalte popoare, pentru care ne-am folosit de izvoarele cele mai recente, a trebuit să ne impunem oarecari rezerve şi a nu menţionă decât ceeace a ajuns la o întrebuinţare generală. Aceasta ne-a permis ca, în loc de o notiţă seacă, să proporţionăm explicarea după importanţa evenimentelor, locurilor şi personajelor celebre din toate timpurile şi din toate ţările.

II

LA A DOUA EDIŢIUNE (1906)

Această nouă ediţiune a fost obiectul unei revizuiri radicale. Mai nu e articol care să nu poarte urmele unei remanieri sau modificări. Ar fi cu neputinţă a expune cu deamăruntul aceste numeroase ameliorări, dar cred folositor a rezumă sub câteva rubrici principiile generale, cari m'au călăuzit în prelucrarea *Dicţionarului Universal.*

Materialul lexical. Vocabularul a fost de astă dată cu mult înavuţit. Pe când neologismele au fost reduse la strictul necesar, omiţându-se galicisme şi termeni prea speciali, vorbele populare au fost sporite în mod simţitor. Nu doară că s'au adoptat fără discernământ toate expresiunile locale: *Dicţionarul Universal,* prin caracterul şi destinaţiunea sa, nu poate deveni un repertoriu de provincialisme. Prima consideraţiune pentru adoptarea termenilor de această categorie a fost extensiunea lor geografică. Iată, de exemplu, trei culegeri de limbă populară: *Terminologia poporană* (1898) de Fr. Damé, *Glosarul din Ardeal* (1906) de A. Viciu şi *O seamă de cuvinte din Muscel* (1905) de Rădulescu-Codin. Pe când prima a intrat aproape întreagă în această nouă ediţiune, a doua e reprezentată cam prin o zecime a coprinsului ei, iar cea din urmă n'a dat decât vr'o duzină din cele o mie şi mai bine de provincialisme ce conţine. Intr'adevăr, scrierea răposatului Damé îmbrăţişează toată Ţara Românească, aceea a lui Viciu numai Transilvania, iar a lui Rădulescu-Codin un simplu judeţ.

Afară de criteriul geografic, cel cultural a fost de asemenea hotărâtor: tot ce se rapoartă la traiul material (locuinţă, port, nutri-

www.dacoromanica.ro

ment, etc.) şi la vieaţa sufletească (credinţe, eresuri, etc.) a ţăranului din toate provinciile Daciei a fost admis fără şovăire. La operele deja consultate se adaogă, sub acest raport, *Igiena ţăranului român* (1895) de Dr. N. Manolescu şi *Istoria medicală a poporului român* (1903) de Dr. Leon; apoi *Proverbele Românilor* (1895 şi urm.) de I. Zanne şi *Sărbătorile* (1898—1901) de părintele S. Fl. Marian.

Din acelaş motiv, vorbelor culturale din trecut li s'a dat o mai mare desvoltare, sprijinind totdeauna lămuririle date cu citaţiuni din autorii clasici deja menţionaţi. La aceştia s'a adaos, în noua ediţiune, Ioan Ghica, ale cărui *Scrisori către V. Alexandri* (1887) ofer o imagine fidelă a trecutului sub aspectele-i cele mai variate, un trecut care abia numără un secol şi totuşi ne e mai puţin familiar decât antichitatea greco-romană.

Definiţiunile. Această parte delicată a Dicţionarului a fost obiectul celor mai serioase preocupări. In privinţa terminologiei tehnice populare, scrierea mai sus citată a răposatului Damé ne-a adus servicii apreciabile. Pentru nomenclatura botanică, ne-am folosit (uneori chiar într'o reproducere textuală) de *Vocabularul botanic* (1906) al d-lui Zah. C. Panţu; iar cât priveşte zoologia, afară de *Insectele* (1903) părintelui S. Fl. Marian, de notiţele corespunzătoare din *Enciclopedia română* (1896—1904). Această din urmă publicaţiune ne-a servit de asemenea a rectifică unele explicaţiuni eronate din domeniul biografic, statistic, tehnic şi în special al muzicei indigene. Bineînţeles, utilizarea acestor diferite scrieri s'a făcut potrivit cu cadrul modest al Dicţionarului nostru.

Circulaţiunea vorbelor. Afară de cuvintele comune întregei Românimi, s'au notat de astă dată (pecât o permit cunoştinţele actuale) teritoriul sau provincia în care circulă vorbele locale admise în această carte. Nu-i poate de prisos a observă, în această privinţă, că materialul lexical din Bucovina coincide în cea mai mare parte cu cel din Moldova, iar vocabularul muntenesc cu cel din Dobrogea. Aceeaş continuitate se constată între Banat şi Oltenia, între Ardeal şi apusul Moldovei sau nordul Ţării româneşti. Vorbele fără notaţiune geografică aparţin limbei comune sau graiului muntean, care reprezintă astăzi limba literară propriu zisă.

Lipsa unui glosar relativ complet al graiului moldovenesc, ilustrat de luceferii poeziei române, e până astăzi lacuna cea mai simţitoare a lexicografiei naţionale. Până una alta, am tras folos din glosarele inserate în *Şezătoarea* (1892—1905) d-lui Gorovei şi din unele articole publicate în aceeaş revistă asupra limbei lui Creangă.

Dispoziţiunea tehnică. După dorinţa exprimată de mai mulţi, s'a grupat la sfârşitul vocabularului numele proprii. Accepţiunile cuvintelor se succed în ordinea numerică şi corespunzătoare, pecât a

www.dacoromanica.ro

fost posibil, evoluțiunii lor semantice. S'au întrebuințat caractere cursive pentru citațiuni și explicațiuni, majuscule pentru numele autorilor și semicompacte pentru idiotisme sau variante lexicale. Forma nominală a infinitivului s'a pus, dacă conține un sens ori nuanță de sens diferit de al verbului corespunzător (ex. *abatere*). Nu s'a ținut seamă de derivațiuni artificiale (ca *abătătoare, abătător*), cari n'au fost niciodată întrebuințate în literatură. Intreaga dispoziție tinde a înlesni căutarea vorbelor și percurgerea repede a sensurilor variate.

Nume proprii. Această parte specială a fost deasemenea ameliorată și completată, mai ales cât privește domeniul național. In privința istoriei, s'au consultat cercetările d-lui Dim. Onciu despre *Originile Principatelor Române* (1899); sub raportul geografiei, *Marele Dicționar geografic al României* (1898—1902) a procurat unele amănunte folositoare, iar sub cel biografic, *Dicționarul contemporanilor* (1800—1898) de Rosetti; în fine, datele statistice române și străine au fost ținute în curent. Nomenclatura geografică, fiind ca să zic așa ilimitată, s'a pus tot ce a căpătat o importanță oarecare socială (istorică, comercială, industrială).

Ortografia. In 1904 Academia Română a părăsit cu totul principiul etimologic și a primit scrierea întemeiată pe principiul fonetic, de a se scrie adică sunetele vorbirii prin litere adaptate fiecăruia. Cu modul acesta s'a pus capăt inconsecvențelor, cari erau inevitabile în ortografia anterioară prin caracterul ei ibrid fonetico-etimologic. Noua ediție a *Dicționarului Universal* a fost tipărită în conformitate cu Regulele ortografice ale Academiei Române din 1904.

Etimologia. In această nouă ediție s'a adaos și etimologia vorbelor populare. Indicarea formelor franceze la neologisme are o simplă valoare ortografică. Mențiunea frecventă „Origină necunoscută" însemnează nu numai că proveniența vorbei a rămas obscură, dar și că soluțiunile propuse nu sunt (ori nu mi s'au părut) satisfăcătoare. Specialistul va recunoaște ușor ceeace aparține activității autorului în această direcțiune și ceeace revine cercetărilor din ultimul deceniu. Mă mărginesc a cita sub raportul din urmă *Anuarul* (1894—1906) d-lui Gustav Weigand și *Istoria limbei române* (1901) a d-lui Ovid Densușianu, carte însemnată prin scrutarea critică a materialelor și prin preciziunea rezultatelor la care ajunge.

Trăgând folos din rezultatele științei, dar evitând cu tot dinadinsul orice aparențe de erudițiune, am căutat a da cărții o formă populară, ca să poată fi accesibilă și folositoare tuturora și în primul rând școalei.

Terminând, fie-mi permis a adresà în public mulțumiri fratelui meu Constantin Șăineanu, profesor la liceul din Craiova, sub a cărui îngrijire s'a tipărit această nouă ediție.

www.dacoromanica.ro

III

LA A TREIA EDIŢIUNE (1914)

Ediţiunea prezentă a fost deasemenea revăzută. Deşi conservă în liniamentele generale norma celei precedente, ea n'a încetat de a fi sporită.

Sub raportul culturei trecutului, s'a utilizat romanul clasic al lui Filimon: *Ciocoii vechi şi noui* (1862); iar în privinţa epocei de tranziţiune şi a celei contemporane, opera dramatică şi umoristică a regretatului I. L. Caragiale.

Intrucât ţine de traiul şi de credinţele poporului, am tras folos din Culegerile şi Studiile ce Academia Română publică dela 1908, sub titlul colectiv: *Din vieaţa poporului român.* Relevăm în deosebi: *Sărbătorile poporului* (1909) de Rădulescu-Codin şi D. Mihalache, precum şi *Industria casnică la Români* (1909) de Tudor Pamfilie, această din urmă publicaţiune completând în unele părţi lucrarea răposatului Damé, *Terminologia poporană română* (1898).

Nomenclatura peştilor şi a uneltelor de pescuit a fost completată cu nouele date aflătoare în opera d-lui Gr. Antipa: *Fauna ihtiologică a României* (1909). In ceeace priveşte neologismele, s'a ţinut seamă de ultimele descoperiri, mai ales în domeniul aviaţiunii.

Datele statistice au fost deasemenea ţinute în curent. Notiţele istorice şi geografice corespund evenimentelor din urmă petrecute în ţările balcanice. *Dicţionarul Universal* e prima publicaţiune, care înregistrează modificările importante de pe harta Europei orientale cauzate de războiul Aliaţilor în contra Turciei (1912—1913), şi, în faza-i finală, prin intervenirea decizivă a României.

Ediţiunea de faţă, ca şi cea trecută, s'a tipărit sub priveghierea fratelui meu Constantin Şăineanu, profesor la liceul din Craiova.

IV

LA A PATRA EDIŢIUNE (1922)

Dicţionarul Universal a înregistrat în 1914 prima mărire teritorială a Patriei. El salută astăzi o Românie mare şi glorioasă, care a întrunit, după o înstrăinare seculară, mai toate ramurile răsleţe ale neamului. Visul marilor patrioţi a devenit astfel o realitate istorică. Rămâne acum ca Patria întregită să împlinească, în cercul culturei europene, rolul civilizator ce-i a fost rezervat de secole. Fie ca o eră de pace, de prosperitate şi de progres să o însoţească în calea fecundă a viitorului

www.dacoromanica.ro

Această nouă ediţiune a fost pusă în curent cu transformările importante ocazionate pe harta Europei de Războiul mondial (1914—1918) şi consacrate prin Tractatul din Versailles (1919). Numeroase articole din partea istorico-geografică poartă urmele acestor evenimente grandioase, la cari România a luat parte activă.

Multe ţări din Europa, şi în special România Nouă, fiind într'o perioadă de refacere şi reorganizare care încă nu s'a terminat, unele notiţe geografice şi câteva date statistice vor trebui să fie revăzute într'o ediţiune viitoare.

Ediţiunea prezentă s'a făcut subt îngrijirea d-lui M. Ştăureanu, profesor la liceul din Craiova.

V

LA A CINCEA EDIŢIUNE (1925)

Prezenta ediţiune a fost înavuţită cu o *Introducere*, în care autorul cercetează desvoltarea Limbei române în raporturile sale cu Istoria şi Cultura naţională. Pentru prima oară se expun aci nu numai elementele externe, cari au contribuit la formarea şi constituirea graiului naţional, ci încă şi mai ales factorii interni cari l-au fecundat şi îmbogăţit. Evoluţiunea treptată a limbei e astfel urmărită paralel cu progresele materiale şi intelectuale ale neamului nostru.

Cum ediţiunea de faţă e reproducerea stereotipată a celei precedente, ameliorările şi sporirile au fost reduse, întrucât priveşte vocabularul, la minimul indispensabil. De asemenea, în partea istorico-geografică, nu s'au relevat decât faptele şi evenimentele cele mai importante. Şi unele şi altele au fost grupate într'un *Supliment* la sfârşitul cărţii.

Mă simt dator a mulţumi în particular fratelui meu Constantin Şăineanu, profesor la liceul Şincai din Bucureşti, pentru concursul ce mi-a dat la publicarea acestei noui ediţiuni.

---

www.dacoromanica.ro

VI

LA A ŞASEA EDIŢIUNE (1929)

Această nouă ediţiune coincide cu a LXX-ea aniversare a lui Lazăr Şaineanu. Credem a fi interpretul tuturor celor ce s'au folosit de *Dicţionarul Universal*, urând autorului vieaţă îndelungă şi prosperă.

Ca prima lucrare de acest fel la noi în ţară, *Dicţionarul Universal* a întâmpinat pretutindenea o primire binevoitoare. Ameliorat din ediţiune în ediţiune, el s'a arătat demn de această favoare din partea tineretului şcoalelor şi a publicului în genere.

Răspândit în zeci de mii de exemplare în toate ţările locuite de Români, *Dicţionarul Universal* a contribuit la formarea intelectuală a generaţiunii de tineri şi a dat multor autodidacţi posibilitatea de a se cultiva mai departe. Această carte a binemeritat de cultura naţională.

Noua retipărire a fost obiectul unei deosebite solicitudini. Autorul însuşi şi-a revizuit lucrarea dela un capăt la altul, înlăturând erorile ce se străcurase în ediţiunile precedente, umplând unele lacune şi sporind în mod simţitor materialul lexical, înavuţindu-l cu noue citate din autori contimporani. In special, partea istorico-geografică a fost ţinută în curent sub raportul politic şi statistic.

La rândul nostru, n'am cruţat niciun sacrificiu, ca hârtie şi literă, spre a face din *Dicţionarul Universal* o carte didactică demnă de favoarea-i generală.

Ediţiunea prezentă s'a făcut subt îngrijirea d-lui M. Stăureanu, fost profesor la liceul din Craiova.

EDITORII.

www.dacoromanica.ro

SEMNE şi ABREVIAŢIUNI

a.	adjectiv	km.	kilometru
adv.	adverb	lat.	latineşte
Al.	Alexandri	lit.	literal
Anat.	anatomie	loc.	locuitor
a. Cr	înainte de Crist.	m.	masculin (sau mort)
Arhit	arhitectură	*Mat.*	matematice
Bălc.	Bălcescu	*Med.*	medicină
Bol.	Bolintineanu	*Mit.*	mitologie
Bot.	botanică	Mold.	Moldova
Buc.	Bucovina	Munt.	Muntenia
bulg.	bulgăreşte	*Muz.*	muzică
cap.	capitală	n.	neutru
Car.	Caragiale	N.	Nord
cf.	*confer*, compară	N.-E.	Nord-Est
cit.	citeşte	Negr.	Negruzzi
conj.	conjuncţiune	nemţ.	nemţeşte (austriac)
Cr.	Creangă	num.	numeral
d. Cr.	după Crist	N.-V.	Nord-Vest
dial.	dialectal	Od.	Odobescu
E.	Est	od.	odinioară
Em.	Eminescu	pl.	plural
etc.	etcetera	pol.	poloneşte
ex.	exemplu	Pop.	poezie populară (sau basm)
f.	feminin	*pop.*	popular
fam.	familiar	pr.	pronume
fam.	familie	prep.	prepoziţiune
Farm	farmacie	rom.	româneşte
fig.	figurat	rus.	ruseşte
Fil.	Filimon	rut.	ruteneşte
Filoz.	filozofie	S.	Sud
Fiz.	fizică	S.-E	Sud-Est
fr.	francez	S.-V.	Sud-Vest
Geom.	geometrie	serb.	sărbeşte
germ.	german (clasic	slav.	slavon (vechiu)
Gr. Al	Gr. Alexandrescu	st.	sfânt
Gram.	gramatică	*Teol.*	teologie
gr. mod	grec modern	Tr.	Transilvania
int.	interjecţiune	ţig.	ţigăneşte
Isp.	Ispirescu	ung.	ungureşte
it.	italieneşte	V.	Vest (sau vezi)
jud	judeţ(e)	v.	verb (sau vezi)
Jur.	jurisprudenţă	*Zool.*	zoologie

1 2. 3. 4. etc. indică seria accepţiunilor sau o succesiune cronologică.
|| separă părţi de cuvânt ori categorii de nume proprii.
\ exprimă întonarea vocalei corespunzătoare.
( ) conţin rostirea numelor străine, explicaţiuni secundare, accentul.
[ ] conţin etimologia cuvintelor.
: indică un exemplu sau o citaţiune.
; sfârşitul unei accepţiuni date, nouă accepţiune.
* Steluţa dinaintea unei vorbe (latine ori slave) indică o formă ipotetică.

Transcrierea vorbelor străine, în partea etimologică, e conformă cu alfabetul român, în afară de č (= ce, ci), ě (= ĭe), dj (= ge gi), š (= şe, şi), õ (= on) şi ẽ (= en), aceste două din urmă sunete nazale speciale vechii slavone.

NB. — Să se caute la Nume proprii termenii cari lipsesc în prima parte a Dicţionarului.

www.dacoromanica.ro

INTRODUCERE

Dintre toate idiomele balcanice, limba română e constituită de elementele cele mai variate şi mai complexe. Nici o altă ţară din Orientul Europei n'a fost cutreierată de neamuri mai felurite ca ţările coprinse între Dunăre şi Carpaţi. Pe acest teritoriu s'au perindat dealungul veacurilor numeroase ginţi şi popoare, diferite prin origini, prin limbă, prin obiceiuri. Multe dintr'însele au perit, după o existenţă mai mult sau mai puţin efemeră, fără a lăsà urme apreciabile. Colonizarea romană e prima imigrare ce avu consecinţe durabile şi definitive. Pe vechiul trunchiu roman s'au altoit succesiv ramuri răsleţe şi purtătoare de roade mai mult sau mai puţin fecunde.

Vom enumerà mai întâi elementele etnice, cari s'au succedat înainte şi după colonizarea Romanilor; vom cercetà apoi urmele lăsate în limbă de aceste roiuri de popoare şi în cele din urmă vom face să reiasă rolul ce ele au împlinit în domeniul culturei naţionale.

I

ISTORIA

In trecut Ţările române şi-au primenit atât de des locuitorii, în cât abia putem îmbrăţişà cu privirea totalitatea acelor neamuri diverse. Nici un alt basin fluvial al Europei n'a văzut scăldându-se în apele sale atâtea valuri de popoare ca Dunărea, ca bătrânul Danubiu, care s'a întipărit atât de adânc în imaginaţiunea poporului nostru. Prin valea Dunării s'au străcurat toate acele seminţii aziatice, cari s'au revărsat apoi în inima Europei. Aci au staţionat ele mai mult sau mai puţin îndelungat. Şi atât de repede se făceau aceste preînnoiri de popoare, încât multe dintr'însele au dispărut făr'a lăsà altă urmă de cât numele lor.

Perioada ante-romană şi cea post-romană a istoriei noastre oferă astfel un adevărat mozaic etnologic de o importanţă şi de un interes excepţional pentru istoria civilizaţiunii din Orientul Europei.

Ca printr'un caleidoscop trec pe dinaintea ochilor noştri elementele etnice cele mai eterogene, cele mai bizare; graiuri radical

www.dacoromanica.ro

diferite; neamuri cu instincte sălbatice, cari nimiciau cu o furie oarbă cultura existentă şi lăsau adesea în urma lor jalea şi pustiul.

Şi cu toate acestea din acea nesfârşită varietate de pături etnice cari se suprapun, se absorb, se strivesc, n'a rămas în mare parte de cât un răsunet vag în paginile etnografului şi urme numeroase şi palpabile în pământul însuş al patriei noastre. Solul Daciei este brăzdat în toate direcţiunile de movile sau gorgane, de morminte seculare, de „arhive tăcute, cari păstrează în negrul lor pământ documente istorice ale ţării noastre din timpii pe când istoria nu se scria cu condeiul" (Odobescu).

Iată numele popoarelor cari s'au succedat în ţările române în decurs de peste un mileniu.

I. — Perioada ante-romană

Sciţi. — Despre primul din aceste elemente etnice, despre Sciţii sau Scoloţii de pe ţărmurile Mării-Negre, părintele istoriei, Herodot, ne-a lăsat o descriere în conture atât de precize, în cât ştiinţa modernă a putut deduce dintr'însa familia linguistică, din care făcea parte străvechiul graiu al Scoloţilor. De sigur că Dariu, când întreprinse cunoscuta sa expediţiune în contra acestui popor, era departe de a bănui că duşmanii săi grăiau un dialect de aproape înrudit cu al Marelui-Rege şi că Perşii şi Scoloţii erau deopotrivă membri ai familiei eranice.

Movile sau kurgane, cari se întind peste Rusia meridională, România, Transilvania şi Dobrogea, sunt singurele urme vizibile despre existenţa de odinioară a Sciţilor Pontici. După un traiu de câteva veacuri pe ţărmurile Mării Negre, ei au dispărut pentru totdeauna din istorie şi memoria lor trăieşte în cele câteva nume de râuri (Prut, Siret, Don, Tyras sau Dnistru, etc.), cari străbăteau întinsele pustietăţi ale ţării lor.

Traci. — Scoloţii dispar absorbiţi fiind de neamul înrudit al Sarmaţilor, una din ramificările puternicului popor al Tracilor, cari posedau odinioară mai tot Sudul Europei.

Tracii ocupau întinsul teritoriu de la Macedonia până la Azia Mică şi la Nord până la Istru. Ei erau fracţionaţi într'o mulţime de triburi, a căror desbinare continuă fu cauza slăbiciunii întregului neam. Deşi Strabon îi separă strict de vecinii lor apuseni, Ilirii, cu toate acestea limba tracă pare a fi fost d'aproape înrudită cu cea ilirico-epirotă, din care însă n'au rămas decât câteva resturi neînsemnate. Dar o parte din Iliri trăieşte până astăzi în directă continuitate cu poporul supravieţuit al Albanezilor, precum un trib trac romanizat s'a perpetuat în regiunea dintre Tisa, Dunăre şi Carpaţi.

După ce au fundat regate puternice, după ce s'au întins pe am-

www.dacoromanica.ro

bele maluri ale Dunării, ba o seminţie tracă, Dacii, până şi dincolo de Carpaţi, Tracii dispar la rândul lor dinaintea puterii copleşitoare a Romanilor. Şi cu toate că unul din triburile acestui neam important, Bessii, a persistat până în secolul al VI-lea — ceea ce a făcut pe unii etnologi să deducă de la dânşii originile poporului nostru — informaţiunile rămase de la cei vechi despre „naţiunea cea mai numeroasă din lume după Indieni“ (cum numeşte Herodot pe Traci), sunt neîndestulătoare şi în mare parte confuze, dacă nu contradictorii, aşa că, după toate cercetările făcute până astăzi, problema etnologică a Tracilor nu iese din domeniul ipotezei.

Geţi. — Mai toţi scriitorii vechi consideră pe Geţi şi Daci ca acelaş popor, deosebindu-se doară prin situaţiunea lor geografică. După Pliniu, diferenţa între cele două popoare ar fi pur nominală: *Get* fiind un nume familiar Grecilor, iar *Dac* Romanilor.

Ori cum ar fi însă, sigur este că Geţii apar pe scena istoriei cu trei secole înaintea Dacilor. In timpul lui Herodot, ei s'aflau aşezaţi între Hemul şi Istrul, adică în Bulgaria de astăzi. In secolul al IV-lea a. Cr. ei trec Dunărea şi fundează regatul geto-dac, întinzându-se astfel pe ambele maluri ale fluviului. Geţii pot fi consideraţi ca strămoşi ai Dacilor carpatini, cari apar mai târziu în câmpiile dintre Tisa şi Dunăre.

Peste două secole Geţii domină pe ambele maluri ale Dunării, dar invaziuni de popoare noui îi silesc a trece dincolo de fluviu şi a se aşezà din nou în patria lor primitivă, la Hemu. Ţara, ce ocupase între Dunăre şi Dnistru, devenì astfel „pustietatea Geţilor“. De la ocupaţiunea romană, numele de Get dispare cu desăvârşire dinaintea celui de Dac, singurul cunoscut de scriitorii posteriori.

Daci. — Dacii ocupară regiunea cea mai nordică dintre toate triburile trace. La Sud ei n'au ajuns decât până la Dunăre, aşa că numele de *Dac* nu ne întâmpină nicăirea pe pământul trac. Originea lor tracă, ca descendenţi ai Geţilor, este însă mai presus de orice îndoială. Locul de proveninţă al tuturor e la sudul Dunării, şi anume în Rodope, după indicarea lui Dione Cassiu.

Hotarele Daciei le fixează astfel Ptolomeu: la apus râul Tibiscus sau Temeş, la miază-noapte Carpaţii şi Dnistrul superior, la răsărit Siretul şi la miază-zi Dunărea. Ea coprindea dar banatul Temişoarei, o parte din Ungaria, toată Transilvania, Bucovina, Moldova (la apus de Siret) şi Muntenia. Romanizarea însă nu s'a săvârşit pe toată întinderea acestei provincii: întreaga-i parte orientală n'a fost atinsă de dominaţiunea romană.

II. — Perioada romană

Pentru reîmpopularea locurilor pustiite de lungile războaie, Traian transportă în ţările dunărene colonii din toate părţile lumii *(ex toto*

www.dacoromanica.ro

orbe romano), mai ales din Orient, Dalmaţia, Panonia şi din Italia meridională.

Din amestecul sângelui între poporul învins şi cel învingător, între coloniile romane sau romanizate şi elementul supravieţuit al Dacilor, se naşte un popor înzestrat cu o viaţă nouă, cu o forţă remarcabilă de rezistenţă şi de expansiune. Altoirea elementului roman pe străvechiul trunchiu trac avu drept rezultat constituirea unei naţionalităţi romanice pe ambele maluri ale Dunării. Graiul legionarilor absoarbe cu desăvârşire dialectele locale indigene, în virtutea procesului istoric al desnaţionalizării de către un popor superior în cultură, cum s'a întâmplat în Galia cu elementul celtic şi în Spania cu cel iberic.

Un singur element etnic a scăpat de o completă romanizare, Albanezii, care reprezintă în continuitate directă un fragment din mareă familie ilirică.

Cu introducerea dominaţiunii romane, Dacia beneficiă de toate fructele unei culturi superioare. Descoperirile epigrafice aruncă o lumină din ce în ce mai intensivă asupra organizării politice, asupra stării sociale, asupra exploatării pământului şi a munţilor, cu un cuvânt asupra întregului traiu al societăţii din epoca romană.

Pentru înlesnirea comunicaţiunilor şi apărarea notarelor se construiră şosele (şoseaua *Calea Troianului* stă încă în fiinţă pe malul Oltului) şi valuri sau şanţuri (cărora poporul le aplică numele stereotip de *Valul lui Troian* sau *Troianul*); iar pentru folosul populaţiunii, apeducte, băi, temple.

Agricultura luă o mare întindere, industria se desvoltă prin exploatarea bogăţiilor metalurgice, cari făceau din Dacia un Eldorado al Imperiului, iar râurile ofereau mijloace de transport pentru mărfurile exportate în restul Imperiului.

Din nefericire, întreagă această cultură e de scurtă durată şi dispare odată cu legiunile romane. Inscripţiunile încetează cu anul 274 şi nici un monument nu-i posterior domniei lui Aurelian. Stăpânirea romană n'a ţinut decât peste un secol şi jumătate (104—274), v'ro 170 de ani, aşa că Dacia fu, între provinciile Imperiului, cea din urmă câştigată şi cea dintâi pierdută.

Dar colonizarea se făcuse pe o scară atât de mare, încât ea contrabalanţă prin intensitate durata cea scurtă şi limba română e martorul cel mai neîndoios al acestei romanizări energice şi complete.

III. — Perioada post-romană

Evul mediu. — Cu transportarea grosului locuitorilor în mijlocul Meziei, în aşa numita *Dacia Aureliană* (adică în Serbia şi Bulgaria de astăzi), ţara dela Nordul Dunării, *Dacia Traiană* (adică Muntenia,

www.dacoromanica.ro

Transilvania şi Banatul) rămase în prada barbarilor timp mai bine de opt secole. Cei rămaşi locului—mai ales oameni de rând, plugari şi păstori—au căutat în vremuri grele un adăpost în creierii munţilor carpatini.

Muntele deveni adăpostul secular al naţionalităţii române şi locul de scăpare, unde nu se aventură piciorul barbarului. De aceea nomenclatura muntelui la noi, ca şi în Tirol, este în cea mai mare parte romanică şi dovedeşte astfel continuitatea persistenţei elementului indigen. Dar în munţi rămaseră cu desăvârşire izolaţi de evenimentele contemporane. Astfel se explică tăcerea generală a istoricilor despre Românii dela Nordul Dunării în răstimp de aproape un mileniu: dela 274, când dispare orice urmă a vieţii romane, până la 1164, când cronicarul bizantin Niceta Coniatul (mort în 1216) face prima menţiune cunoscută despre prezenţa Românilor în Dacia Traiană. Un exemplu analog de tăcere seculară îl oferă Ladinii sau Reto-Romanii din Tirol, despre cari nu se pomeneşte nimic în lungul interval al evului-mediu.

Din contră, cei trecuţi peste Dunăre fură târâţi în curentul general al popoarelor balcanice şi participară la viaţa lor comună. De aceea ei sunt menţionaţi de cronicarii timpului în perioade mai mult sau mai puţin îndepărtate. In diferite rânduri apar Vlahii în armatele bizantine (în anii 968, 1013, etc.).

Traiul retras şi mărginit al Românilor din Dacia Traiană contrastează cu viaţa activă şi pribeagă a fraţilor lor transdunăreni şi motivează întru câtva totala lor absenţă din analele timpului.

Astfel mai întreg evul-mediu al istoriei daco-române e o pagină albă, pe care mulţi s'au încercat a broda sisteme contrazicătoare, dând naştere unei chestiuni arzătoare, pentru rezolvirea căreia s'a recurs adesea la procederi străine de istorie. Dacă însă aceste desbateri interesante, cari formează astăzi o întreagă literatură, n'au avut nici un rezultat pozitiv, ele au dat un impuls puternic la cercetări multiple, scormonindu-se terenul în toate direcţiunile şi scoţând din când în când la iveală câte un document preţios, care aruncă o licărire în această beznă seculară.

In genere însă, istoria noastră medievală rămâne „o enigmă etnografică" (după expresiunea lui Niebuhr) şi tot ce s'a scris mai prudent în această privinţă ne par următoarele rânduri ale lui Pič, unul dintre cei mai serioşi partizani ai continuităţii: „Dacă aruncăm din nou o privire asupra dovezilor nouei teorii relative la originea Românilor, dacă considerăm că celor mai mulţi bărbaţi, cari au lucrat la rezolvirea chestiunii, nu le lipsia nici talent nici străduinţe şi cu toate că s'a îngrămădit un nămol de ştiinţă istorică, etnografică, filologică, antropologică, etc., chestiunea întreagă rămâne tot o ipoteză

www.dacoromanica.ro

nesigură . . . Trebue să mărturisim că astăzi, după atâta muncă nu ştim mai mult de cât ştia, acum mai bine de 400 de ani, scriitorul bizantin Chalcocondila, când zice: „Muntele Pindu e locuit de Valahi, cari grăiesc una şi aceeaş limbă cu Dacii" (Daco-Români), şi aiurea: „Limba Dacilor e asemenea celei Italiene; ea este însă aşa de stricată şi de diferită, în cât locuitorii Italiei abia ar înţelege ce vorbesc; de unde însă veniră şi se aşezară acolo cei ce grăiesc limba românească, n'am aflat'o dela nici un muritor şi nici n'am auzit să se fi pomenit de aşa ceva" (*Abstammung der Rumänen*, 1880, p. 18).

Goţi. — In lunga perioadă dintre secolul al III-lea până la al XIII-lea, ţările de la Dunăre sunt expuse, ca nici o altă parte a Europei, unui şir de invaziuni neîntrerupte. După deşertarea Daciei Traiane, ea fu ocupată, între secolul al III-lea şi al V-lea, de Vizigoţi şi de alte seminţii din aceeaş familie, ca Gepizi şi Vandali, cari par a nu fi venit în contact direct cu populaţiunea indigenă. In acest flux al popoarelor, cultura romană se nimiceşte cu desăvârşire, dar şi dânsele dispar nelăsând adesea nici o urmă despre existenţa lor. Un singur monument arheologic — *Tezaurul de la Pietroasa* — pomeneşte despre existenţa de odinioară a elementului germanic la Nordul Dunării.

Slavi. — După migraţiunea popoarelor de origină germanică, peninsula balcanică e inundată în secolul al VI-lea de Slavi, naţiune agricolă şi primitoare de civilizaţiune, care prinde rădăcini adânci şi exercită o influenţă considerabilă asupra poporului român de pe ambele maluri ale Dunării.

Huni. — Celelalte neamuri, cari de cari mai sălbatice şi mai bestiale, a căror unica ţintă era nimicirea ireparabilă a culturei, aparţin în cea mai mare parte familiei turco-tătare. Revărsându-se ca un pohoiu îngrozitor din fundul Aziei, ele îşi fac prima apariţiune în Europa cu Hunii (după 300) şi cu Avarii (pe la 550), a căror înfăţişare fioroasă şi fapte cumplite trăiesc mult timp în memoria oamenilor. Peste un secol şi jumătate ei respândesc, în frunte cu *haganii* lor, spaimă şi nimicire în mai toată Europa.

Bulgari. — Un neam din aceeaş familie, Bulgarii, întemeiază definitiv (pe la 660) un regat la Sudul Dunării, se slavizează complet prin adoptarea ritului ortodox şi a limbei slavone şi intră în legături de strânsă prietenie cu Românii din peninsulă. Epoca de splendoare a românismului balcanic se confundă cu perioada de înflorire a imperiului româno-bulgar, fundat de fraţii Petre şi Asan, *Domini Vlachorum et Bulgarorum*, către sfârşitul secolului al XII-lea (1186—1257).

Unguri. — Un alt neam aziatic, Ungurii sau Maghiarii, iau în posesiune, pe la începutul secolului al XI-lea, o parte din regatul de odinioară al lui Atila şi-şi dispută cu alte două popoare turco-tătare, Pecenegi şi Cumani, ţările de la Nordul Dunării.

www.dacoromanica.ro

Pecenegi. — Alungaţi pe la 900 din locuinţele lor de lângă Volga, Pecenegii căutară un refugiu în Ungaria. Unul din triburile lor ocupă mai toată Muntenia, în special porţiunea-i orientală, unde până astăzi amintirea lor trăieşte în pichetul *Peceneaga* pe Dunăre şi în două pâraie din Dobrogea cu acelaş nume, cari se varsă în Dunăre. După nimicirea puterii lor de către Bizantini pe la sfârşitul secolului al XI-lea, parte dintr'înşii se aşează în Ungaria, sub numele de *Bisseni*, unde trăiră sub proprii lor comiţi şi judecători *(comites et judices)* până ce se pierdură în neamul înrudit al Cumanilor.

Cumani. — Intinzându-se către 1086 în Carpaţi, Cumanii coprind Moldova şi Ţara Românească până dincolo de Olt. In secolul al XIII-lea, elementul cuman devine atât de considerabil, în cât ambele ţări poartă numele de *Cumania*. De aci pustiau ţările învecinate: Rusia, Ungaria, Bulgaria şi Imperiul bizantin.

Ei stătură în aceste locuri aproape un secol şi jumătate (1083—1220) şi par a fi trăit în bune relaţiuni cu populaţiunea indigenă, de oarece o mare parte dintr'înşii adoptară în cele din urmă religiunea, limba şi datinile româneşti. De asemenea jucară dânşii un rol important în istoria Românilor transdanubieni, sprijinind pe Asanizi să restaureze imperiul româno-bulgar.

Existenţa lor pe pământul românesc o adeveresc mai multe nume topice (peste 33) formate din Coman, Comana, Comăneşti, nu numai în Muntenia şi Moldova, ci şi în Transilvania: două sate de pe lângă Făgăraş se numesc *Coman*, întrebuinţat şi ca nume propriu personal. Oraşul *Teleorman* datoreşte de asemenea originea sa Cumanilor. Chiar în Oltenia, un loc pe Olt se numeşte azi *Cumanii* (în vechime „Vadul Cumanilor") şi tot astfel unul în faţă pe Dunăre (cf. şi numirile râurilor *Uzul* şi *Oituzul*).

Mongoli. — Dar toate aceste torente etnice nu erau decât un prolog la groaznica invaziune a Mongolilor (pe la 1222), cari ameninţară cu o stingere totală cultura ario-semită. Focul şi sângele însemnau pretutindenea urmele acestor şacali ai pustiului.

Pornind în 1227 de la poalele munţilor Altai, aceste horde impuseră Chinei stăpânirea lor, distruseră califatul de Bagdad, pustiiră Rusia, care rămase două secole sub domnia Hordei-de-aur şi, în 1240, sub conducerea lui Batukhan, năvăliră în Polonia, în Ungaria şi în Muntenia, prin munţii Braşovului şi ai Făgăraşului.

Tătari. — Prin *Tătar*, numele primitiv al unui neam mongol şi transportat apoi asupra popoarelor supuse de Gengiskhan, se înţelege astăzi populaţiunea turcă în număr de vr'un milion şi jumătate, răspândită în Rusia, în Caucaz şi în Siberia. Dintr'aceste diferite categorii de Tătari ne interesează în special Tătarii din Crimeia, reduşi astăzi numai la 250.000 de oameni, cari se ocupă cu păstoritul,

www.dacoromanica.ro

dar cari odinioară avură frecvente raporturi şi ciocniri cu popoarele învecinate: Ruşi, Poloni, Unguri, Ardeleni, Moldoveni şi Munteni.

Turci. — Existenţa lor istorică propriu zisă începe cu Osman I-iu (1288—1336), primul sultan al Turcilor europeni, după care ei însişi primiră numele de *Osmanlii.*

Subt Amurat I, care cucerì Adrianopole, Turcii, în bătălia dela Cossova (1389), veniră pentru prima oară în contact cu Domnii Serbiei, Bulgariei, Albaniei şi Munteniei în persoana lui Mircea, cu care Baiazet I se ciocnì apoi la Rovine (1394). Abia după un secol, Moldova, sub Ştefan cel Mare, se ciocnì la rândul ei cu Mahomet al II-lea, cuceritorul Constantinopolei, în bătălia dela Racova (1474). Aceste prime raporturi ostile fură urmate de legături pacinice.

Cu venirea Turcilor în Europa se pune în sfârşit capăt epocei haotice a invaziunii popoarelor.

Repeziciunea cu care apăreau şi dispăreau de pe scena istoriei aceste felurite aglomeraţiuni etnice, confuziunea ce lăsau în spiritul contemporanilor, întreciocnirea şi întrenimicirea atâtor culturi, firea lor brutală şi neastâmpărată au făcut, ca analele timpului să rămâie aproape mute pentru multe dintr'însele şi ca puţinele relaţiuni existente să transmiţă ecoul spaimei, ce împrăştiau în jurul lor.

Una din aceste ginţi barbare, Avarii, urmaşii Hunilor, după ce au invadat Orientul şi Occidentul Europei, fură răpuşi de Carol Magnu, la sfârşitul secolului al VIII-lea. Dispariţiunea totală şi neaşteptată a Avarilor a dat naştere zicătorii „Perit-au ca Avarii“ (menţionată de cronicarul rus Nestor) şi acest proverb istoric s'ar putea aplică tuturor barbarilor, cari au străbătut solul dunărean şi carpatin.

In timp de veacuri, Românii, fixaţi în ambele Dacii, au azistat la aceste continue preînoiri etnice şi, după scurgerea pohoaielor năvălitoare, ei stătură neclintiţi locului. *Apa trece, pietrele rămân.*

II

LIMBA

Ţările din Orientul Europei au fost romanizate în următoarea serie cronologică: Macedonia fu prefăcută în provincie romană la 146 a. Cr. şi Tracia un secol mai târziu sub Claudiu, la 46 a. Cr.; Iliria, pe la 59 a. Cr. şi Panonia, la 35 a. Cr.; în fine, Mezia fu supusă de Liciniu Crassu la 29 a. Cr., iar Dacia, de Traian la 107 d. Cr.

Cu alte cuvinte, întreaga regiune sud-orientală a Europei a fost incorporată Imperiului succesiv într'un interval de peste un secol şi jumătate şi această operă de cucerire treptată începe cu Macedonia şi se încheie cu Dacia.

Elementul etnic din aceste şase provincii — Macedonia, Thracia, Illyricum, Pannonia, Mœsia şi Dacia — aparţineau la două neamuri

www.dacoromanica.ro

foarte importante, cari din timpurile cele mai vechi au ocupat Sud-Estul continentului: Ilirii şi Tracii. Elementul trac domină la Nordul (Mezia şi Dacia) şi la Sudul Balcanilor (Tracia), iar cel iliric mai ales în partea orientală (Iliria, Panonia, unde îi s'a suprapus elementul celtic), pe când Macedonia formă oarecum un compromis şi o tranziţiune între ambele populaţiuni, ei constând parte din Traci şi parte din Iliri.

I. — Urme autohtone

Care a fost rolul elementului autohton în constituirea limbei române?

Din idioma tracă au rămas puţine resturi, dar ele permit a o considerà ca aparţinând grupului indo-european.

Din limba geto-dacă, o ramură a familiei trace, ne-a rămas câteva glose transmise de scriitorii antichităţii, nomenclatura geografică şi o listă de nume proprii.

Acest material linguistic traco-dac se ridică la vr'o 280 de vorbe (incluziv numele proprii de pe inscripţiuni). El se compune din nume personale, etnice sau geografice, şi dintr'o colecţiune de vr'o 51 de termeni botanici, în cea mai mare parte datoriţi medicului grec Dioscoride, contemporan cu Neron (I secol d. Cr.), care, în opera-i *Despre materia medicală*, a întrunit o listă dintr'însele în diferite limbi (dacă, galică, egipteană), etc.

După repetate şi zadarnice încercări de a se raportà la acest fond primitiv, trac sau iliric, unele urme ale vocabularului românesc, se poate afirmà astăzi cu siguranţă, că nici o urmă pozitivă n'a supravieţuit din idiomele autohtone. Presupunerile făcute în acest sens rămân iluzorii. Ele se pot reduce la această triplă categorie:

1⁰ Vorba e romano-tracă, adică a trecut deja prin gâtlejul legionarului, ca *argea*, a cării evoluţiune fonetică e aidoma cu cea de *stea* sau *mărgea* (în latineşte, *stella*, *margella*).

2⁰ Vorba indigenă a fost ulterior împrumutată de la Albanezi, ca *mazăre*.

3⁰ Vorbele pretins dace sunt creaţiuni ale limbei române, ca *doină*, *aghiuţă*, *iazmă*, *bordeiu*, *culbec*, etc.

Cu un cuvânt, pe când traco-daca a dispărut fără a lăsà urme, ilirica a supravieţuit în parte în albaneza de astăzi.

II. — Elementul ereditar

Latina vulgară. — Primul şi adevăratul temeiu al limbei române e graiul legionarilor, care, ca toate idiomele vulgare, nu diferea de limba claselor culte de cât printr'un şir de particularităţi de ordine gramaticală şi lexicală. Această latină rustică constitue fondul vocabularului românesc.

www.dacoromanica.ro

Mai toate primele impresiuni ale omului din popor, aproape întregul vocabular al ţăranului pentru a exprimă noţiunile de întâia necesitate din lumea fizică şi intelectuală sunt de origină romană. Unele din aceste cuvinte latine trădează o concepţiune proprie poporului român; cele mai multe însă au păstrat ideile originare în virtutea puterii conservatoare a limbei, care persistă paralel cu tendenţa-i modificatoare.

Podoabele firii: cer, soare, lună, stele, pământ, apă şi foc.

Impărţirile timpului: an, lună, săptămână, zi (dimineaţă, amiazi, seară, noapte).

Anotimpurile: primăvara, vara, toamna şi iarna.

Fenomenele naturei: nor, negură, brumă, ploae, rouă, grindină, fulger, tunet, ninsoare, vânt.

Aspectele pământului: şes, câmp, munte, râpă, vale, râu, ţărm.

Fenomene intelectuale: minte, cuget, înţelegere, cunoaştere, pricepere, ştire, dor, ruşine, teamă, spaimă, adevăr, minciună.

Credinţe şi eresuri: zâne, măiestre, strigă (strigoiu), descântec, vergelat.

Legături sociale: părinţi, fiu, fiică, frate, soră, bun, bunică, nepot, cumnat, socru, ginere, noră, vitreg, unchiu, mătuşă, văr.

Vârstele omului: făt, fată, tânăr, fecioară şi vergură, bărbat şi om, femeie şi muiere, bătrân.

Corpul omului: cap, frunte, tâmplă, ochiu, sprânceană, pleoapă, geană, nas, nări, ureche, faţă, bucă, falcă, dinte; măsea, gură, limbă (gust), împărătuş (cerul gurei), junghiu, umăr, spate, braţ, cot, mână, pumn, deget, unghie, piept, pântece, buric, spate, dos, coapsă, coastă, genuchiu, pulpă, picior, călcâiu, talpă, piele, coamă, păr, barbă.

Organe interne: creier, inimă, plămân, ficat, rinichiu sau rărunchiu, splină, maţ.

Nomenclatura faunei şi a florei e în cea mai mare parte latină.

Regnul mineral: aur, argint, aramă, plumb, fier.

Casa şi coprinsul ei: casă, masă, cămin, curte, celar, scară, treaptă, uşă, poartă, fereastră, scaun.

Dar ceeace trebue relevat mai cu seamă, ca o trăsură caracteristică, e seriozitatea, am putea zice solemnitatea, cu care poporul tratează cuvintele de origină latină. Pe când celelalte contingente lexicale capătă în gura Românului o nuanţă progresivă de ironie batjocoritoare, singurul element latin e cruţat de această tendenţă pronunţată spre parodie, de care n'au scăpat nici măcar cuvintele sacramentale de origină slavo-greacă. In această excepţiune remarcabilă se poate recunoaşte caracterul particular al elementului latin; nu-ţi baţi joc de ceva scump, la care ţii din baierele inimei. Elementul latin este mai intim, mai aproape de sufletul naţiunii. Această

www.dacoromanica.ro

temelie a limbei s'a păstrat cu mai multă scumpătate, fiindcă sguduise odinioară mai puternic întreaga fire a poporului român şi fiindcă se infiltrase mai de mult şi mai adânc în sucul şi sângele său.

Câte-va inovaţiuni provinciale: *albină*, la adică vorbind, „stup"; *măruntaie*, „mărunţişuri"; *subsoară*, „ce-i subt aripă"; *văr*, „adevărat", cu sensul de văr bun.

Unele schimbări de sens s'explică prin caracterul de baştină al Romanilor. Popor eminamente agricol, legionarul preferă clasicului *jacere*, aruncare, pe vulgarul *eruncare*, a plivi un câmp de buruieni, a stârpi bălăriile, de unde sensul generalizat de „aruncare".

Pe de altă parte, viaţa militară se oglindeşte în termeni ca *aparare* (pentru clasicul *defendere*), a face preparative; *sarcina*, bagaje militare, etc.

Barbatus, subtituit lui *vir* în graiul legionarilor, desemna pe omul bărbos, pe cel ce purta barbă ca vechii Romani, cari ignorau rasul.

Cel mai important din aceşti termeni militari e *veteranus*, bătrân. Serviciul militar era lung şi obositor: el dură 25 de ani şi mai bine şi când îl termină veteranul, el era într'adevăr bătrân. Atunci căpăta el diploma de „honesta missio", titlul de fală al legionarului ce'l însoţea adesea şi după moarte. Încă în timpul serviciului, legionarii se căsătoreau cu femei indigene şi-şi creşteau copii în lagăr. In acest mod viaţa legionară devenea unul din mijloacele cele mai eficaci de romanizare.

In fine, câteva asociaţiuni de idei pe cari limba română le împărtăşeşte cu celelalte limbi romanice sau cu idiomele popoarelor înconjurătoare: *creştin*, în sens de om; *lege*, religiune; *limbă*, naţiune; *lume*, lumină şi univers (ca în slavona şi maghiara).

Originea limbei române trebue căutată la Sud de Dunăre. Intre macedo-româna şi daco-româna raporturile au fost continue. Şi cu Italia s'a întreţinut raporturi vechi prin Dalmaţia. Termeni ca *mătrăgună* şi *stropşire* reflectează vorbele corespunzătoare italiene *martagone* şi *stroppiare* (rostit *stropjare*).

III. — Imprumuturi ulterioare

Slavona. — In cursul secolelor al VI-lea şi al VII-lea au pătruns în limba română prima pătură de slavisme, cele mai vechi şi cele mai importante, cari au întipărit o fizionomie particulară daco-românei în raport cu surorile ei din Occident. Influenţa slavonă a modificat profund aspectul gramatical şi lexical al graiului naţional. Ea continuă în timp de secole să domine cugetarea religioasă şi juridică, traiul intim al poporului.

Această influenţă seculară a Slavilor a lăsat în vieaţa şi în inima

www.dacoromanica.ro

Românului urme adânci şi neşterse. De aceeaş religiune cu dânsul, ei i-au împărtăşit nu numai o parte din nomenclatura sa religioasă, dar şi multe din obiceiurile şi credinţele sale: Rusalii, moroi, vârcolac. Poezia populară e întipărită de acelaş spirit. In basme şi poveşti ne întâmpină zmei şi Pepelea, creaţiuni ale fantaziei slave. Un contingent important conţine flora (bujor, busuioc, hrişcă, ovăz; măslin, smochin, stejar) şi fauna română (cocoş, gâscă; cârtiţă, dihor, jder, lebădă, liliac, păiajin, rac). Cu deosebire sunt de relevat expresiunile duioase şi energice: căinţă, dragoste, iubire, prieten, vrăjmaş, grijă, milă, sărman, vesel, voinic, viteaz, vrednic, destoinic, dibaciu, iscusit, isteţ; apoi: greşală, muncă, necaz, oglindă, primejdie, pagubă, plată, podoabă, sfat, spor, sfială şi treabă (cari n'au echivalente latine). Mai departe, în sânul intim al familiei: dadă, Iele, nană, nene.

Multe din aceste împrumuturi slavone au căpătat o evoluţiune de sens proprie limbei române: vezi vorbele *crâng* („pădure"), *novac* („uriaş"), *smeu*, etc.; altele au devenit mai fecunde româneşte de cât slavoneşte, dând naştere la numeroase derivate cu nuanţe caracteristice (a se vedea, de exemplu, familia lexicală produsă de *drag*).

Uneori vorba slavă a pătruns româneşte în diferite epoce: astfel *crâng* şi *crug* (ambele cu sensul primordial de „cerc"), dublet din care primul termen reprezintă un împrumut vechiu (cum dovedeşte forma-i nazalizată), iar celălalt, un împrumut mai nou dintr'o idiomă slavică modernă, care a pierdut nazalizarea: bulgara şi sârba pentru Muntenia, ruteana şi rusa pentru Moldova.

E interesant a relevà tendenţa pejorativă, ce a prezidat la alegerea acelor cuvinte slavice, a căror noţiune fundamentală avea deja un reprezentant latin: iarbă-bălărie, os-ciolan, dorinţă-poftă. Această tendenţă predomină cu deosebire în limba modernă şi atât terminologia religioasă cât şi o bună parte din elementul lexical de origină slavonă au devenit obiectul parodiei populare.

Gotica. — Vizigoţii au ocupat teritoriul dintre Prut şi Nistru, posedând mai târziu provizoriu şi Moldova (al cării nume actual se trage din limba lor). Dar nu veniră în atingere cu populaţiunea română, ceeace explică lipsa totală de gotisme şi în genere a elementului german în vocabularul românesc. Această constatare o diferenţiază asemenea de limbile romanice din Occident.

Albaneza. — Descendenţi ai vechilor Iliri, Albanezii comunicară de timpuriu un mic număr de albanisme Românilor din Macedonia, cari le transmiseră apoi Românilor din Dacia. Iată cele mai importante (relative în majoritate la sol şi la accidentele sale): bucurie, bunget, ceafă, cioc, copac, copil, curpen, ghimpe, gresie, groapă, măgură, moş, mugur, năpârcă, pârâu, sâmbure, ţap, ţarc.

www.dacoromanica.ro

Bulgara. — O a doua pătură, slavonă, în limba română, veni în secolele XII—XIII-lea dela Bulgari, neam ugric slavizat şi stabilit pe ambele maluri ale Dunării. Ei trăiră în contact intim cu Românii, cari le datoresc prima organizare politică şi religioasă; pe de o parte, termeni ca: craiu, vodă, voievod; clucer, postelnic, vornic, etc.; — iar pe de alta: hram, popă, schit, stareţ, vlădică, etc.

Celelalte împrumuturi bulgăreşti se rapoartă, în afară de nume de animale şi de plante, la viaţa agricolă şi pastorală (ogor, plug, târlă).

Bizantina. — Cea mai veche pătură de grecisme, în vocabularul român, e de origină bizantină. Şi aci Armânii au servit ca intermediari. Iată cele mai răspândite din aceste împrumuturi: agonisire, argat, arvună, camătă, condeiu, cort, crin, cutezare, folos, frică, horă, ieftin, mânie, mirosire, părăsire, prisos, proaspăt, trufie, urgie.

Maghiara. — Din capul locului în atingere cu populaţiunea indigenă, cu Românii şi cu Slavii, Ungurii suferiră ascendentul cultural al celor din urmă şi exercitară asupra celor dintâi o influenţă lexicală puţin însemnată, ce-i drept, din cauza naturei sale teritoriale, dar care se resimte deja în primele monumente ale limbei române.

Dela Unguri s'au împrumutat, pe lângă câteva numiri de plante (hajmă, leuştean, mohor, picioarcă, atrăţel, ciupercă), şi de animale (coroiu, libuţ, şoim, uliu, vindereu), numele *oraşului* şi al vechii administraţiuni municipale, al *neamului* şi al *uriaşului;* apoi o serie de noţiuni abstracte foarte importante, cari denotă o mare intimitate socială între cele două popoare: bănuire, bizuire, chibzuire, făgăduire, gândire, îngăduire, socotire, chip, fel, pildă, seamă. In genere mai toate verbele în *ul:* alcătuire, altoire, bântuire, cheltuire, întâlnire, lăcuire, mistuire, sârguire, suduire, tămăduire.

Câteva vorbe de întâia necesitate: aldămaş, bir, belşug, gazdă, giulgiu, guler, ham, holdă, hotar, talpă, tobă, ţintirim, viclean.

Frumoasele cuvinte *gingaş* şi *alean* sunt de aceeaş origină: dar pe când Ungurul înţelege prin *ellen* numai pe vrăjmaş sau protivnic, Românul a concentrat în *alean* melancolica duioşie care se răsuflă în doinele sale.

Tătara. — Elementul tătăresc, în stocul turcismelor române, se referă la traiul însuş al Tătarilor Crâmleni şi Nogai, cari, în timp de aproape două secole, au venit în continuă atingere cu Moldovenii. De aceea vorbele tătăreşti figurează parte ca termeni tehnici în letopiseţe, parte ele au persistat până astăzi în graiul moldovenesc, lipsind în cel muntean şi în idiomele balcanice (afară de cazul când acestea au adoptat forma paralelă osmanlie).

Cumana. — Cele câteva împrumuturi cumane — ca *beciu, olat, toiu* — sunt adânc înrădăcinate în limbă si se bucură de o mare cir-

www.dacoromanica.ro

culaţiune, ceeace indică o proveninţă mai veche decât vorbele intrate prin filiera osmanlie.

Turca. — Slavii şi Grecii erau popoare de aceeaş credinţă şi de aceleaşi datini cu Românii, de aceea influenţa lor se resimte în toate manifestările vieţii religioase, sociale şi intelectuale. O influenţă de altă natură a suferit limba noastră în curs de secole din partea Turcilor, un popor străin prin religiune, străin prin aspiraţiuni. Ce ordine de idei s'au putut împrumuta în asemenea împrejurări? Limba este, în acest caz, oglinda cea mai credincioasă: ea n'are de înregistrat nici o noţiune religioasă sau intelectuală propriu zisă, nici un verb originar (doar câteva sufixe şi particule). Lumea, suprafaţa pământului, corpul omului şi sufletul său, vieaţa de familie — în toate acestea nu se află nici o urmă, nici un reflex al elementului turcesc.

Regnul animal, ca şi cel mineral, e puţin reprezentat; din contră, cel vegetal numără un contingent important.

Vorbe relative la casa şi d'ale casei, la bucătărie şi la produsele gastronomiei orientale, la băuturi şi la aparatul fumatului.

Cea mai mare parte a terminologiei comerciale, multe numiri de meşteşuguri, de industrii, de unelte şi dichisurile respective (unele privitoare la păstorit şi la ţesut).

Vorbe aparţinând sferei militare şi juridice dispărute în mare parte; câţiva termeni de marină şi mai tot ce priveşte calul.

Un număr de substantive şi de adjective cu nuanţe mai adesea nefavorabile.

Literatura populară a păstrat multe din aceste vorbe orientale. Basmele muntene cunosc termeni speciali ca *abitir* şi *tărâm*, *dam* şi *salafiu*, *saltanat* şi *şart*, etc., mai toţi deveniţi străini limbei generale.

Cântecele populare posed, la rândul lor, un întreg vocabular, de caracter oarecum tradiţional, de aceeaş origină. Să amintim numai epitetul *ortoman*, pe care baladele populare îl dau ciobanului cu turme sau cu oi multe, sinonim cu *chiabur*, ambele vorbe de proveninţă turcească.

Ironia poporului, care n'a cruţat de parodiare o bună parte a elementului slavo-grec, urmărit de spiritul satiric al Românului până şi în domeniul terminologiei religioase, ameninţă întregul contingent al elementului turcesc. Cuvinte ca: aferim, afif (ififliu), babalâc (baccea), berechet, fudul, habar, hal, halal, naz, renghiu, zeflemea, etc. sunt toate întipărite de o doză mai mult sau mai puţin mare de ironie optimistă.

Greaca. — Imprumuturile cele vechi din bizantina contrastează, sub raportul social, cu grecismele din epoca fanariotă intrate în limba dela sec. XVIII-lea încoace.

Influenţa Grecilor se resfrânge mai ales asupra terminologiei re-

www.dacoromanica.ro

ligioase. Câteva numiri de plante (anghinară, chitră, boboc, conopidă, crin, garoafă, lămâie, portocală, rodie, smeură, trandafir, vlăstar), de animale (chit, cucuvaie, scatiu, scrumbie, stacoj, ţâr) şi mai toate cuvintele culturale: tipar, dascăl, etc. Am moştenit apoi dela dânşii, pe deoparte, *ananghea* şi *lipsa*, pe de alta, *folosul* şi *prisosul;* pe de o parte, *cutezarea*, pe de alta, *frica;* pe de o parte, *agonisirea, evlavia* şi *mângâierea*, pe de alta, *patima*, cu mai tot cortegiul ei (pizmă, etc.).

Verbe de mult încetăţenite, ca: *părăsire, pedepsire, sosire*, formează un contrast cu ingrediente superficiale ca *catadicsire, metahirisire, pliroforisire*, şi ceilalţi musafiri provizorii în-*isire*, cari s'au dus tot atât de repede, cum au venit. De asemenea, cuvinte ca *cositor, drum, horă, noimă, temeiu*, adânc înrădăcinate în limbă, dovedesc o origină mai veche şi se deosebesc fundamental de vorbele introduse în epoca Fanarioţilor, a căror circulaţiune devine din ce în ce mai mărginită şi sunt fatal menite a sucombà sub povara ironiei populare. Aşa sunt: anost, apelpisit, chir, cocon, chiverniseală, ifos, ipochimen, mutră, nostim, paràpon, procopseală, sindrofie, tombatera—şi alţi reprezentanţi de această categorie, cari formează un izvor nesecat pentru literatura umoristică.

Rusa. — Dela sec. XVIII-lea, rusa a exersat o oarecare influenţă, politică şi socială, asupra Moldovenilor mai ales. Rusismele de această categorie intrate până la jumătatea sec. XIX-lea au avut o existenţă efemeră şi dispărură odată cu introducerea administraţiunii şi vieţii sociale din Occident. Ele nu au astăzi decât o valoare istorică.

S'adaogăm că rusa a fost unul din primele intermediare cari au făcut să intre în româneşte câţiva termini occidentali (mai ales de ordine administrativă), consacraţi sub această formă specială prin Regulamentul Organic.

Nemţeasca. — Saşii, aşezaţi în Transilvania dela secolul al XII-lea, mai ales în oraşele Sibiu şi în ţara Bârsei, au venit în contact frecvent cu Românii. Ei au lăsat urme curioase în vocabular, ca *şanţ, turn;* ca *laţ* (Latte), *moldă, ţiglă*. Câţiva termeni profesionali, ca *joagăr* şi *oblu* (Hobel), cum mai toată nomenclatura tipografică. Câteva numiri de haine mai ales ţărăneşti (ca laibăr, ondroc, şorţ) şi câteva nume de monede ieşite din uz.

Austriacii, la rândul lor, ne au dat câţiva termeni administrativi şi militari, cari însă mai toţi au rămas în graiul ardelean. De la ei provin numele instrumentelor muzicale: *ţimbală, ţiteră*, mai ales *lăută*, de unde *lăutar*, devenit nume generic aplicat tuturor muzicanţilor ambulanţi cari execută muzica fără note, din memorie. De asemenea: *capelmaistru, clavir, flaşnetă*, pe lânga *paucă*.

Datorim chelnerilor austriaci tot ce priveşte berăria (bere, chelner, halbă, ţal), pe lângă *caputiner* şi *şvarţ*.

www.dacoromanica.ro

Austria ne-a servit mai întâi ca intermediar între Occident şi Orient. *A călători înăuntru*, adică în centrul Europei, însemna odinioară în Moldova a porni la Viena, iar *îmbrăcat nemţeşte* era sinonim cu purtând haine europene, adică austriace, în opoziţiune cu moda orientală ce a durat până la 1850.

IV. — Neamuri străine interne

In afară de acţiunea idiomelor exotice înconjurătoare ce le trecurăm în revistă, limba română a mai primit unele vorbe de la elementele etnice din vechiu aşezate în ţară şi anume:

EVREI. — Câţiva termeni veniţi mai ales din Moldova, unde Evreii au fost în totdeauna mai numeroşi de cât în Muntenia. Aceste împrumuturi aparţin graiului evreo-german, care nu-i de cât un dialect austro-bavarez, amestecat cu vorbe din vechea ebraică şi cu împrumuturi slave (ruseşti sau polone). De această origină sunt: *balabustă* şi *belfer*, *gheşeft* şi *şmecher*, *habotnic* şi *şoltic*, etc. (v. Vocabular). O nuanţă ironică le e inerentă tuturora.

ŢIGANI. — De la secolul al XIV-lea imigraţi în ţară din Grecia, Ţiganii, deveniţi robi şi rămaşi astfel până la 1842, au lăsat câteva urme în vocabularul românesc: *barôs*, ciocan gros; *benga*, naiba; *calău*, gâde, etc.

Celelalte împrumuturi de această proveninţă se rapoartă la traiul şi apucăturile lor: *rudar*, *tanana*, etc., pe lângă verbele *a ciurdi*, a fura, şi mai ales *a pili*, a bea vârtos, verb care circulă şi în Moldova sub forma *a chili* (de unde *chileală*, băutură).

V. — Limbi speciale

Limbile speciale difer de limba comună sau generală prin particularităţi din resortul excluziv al vocabularului. Astfel sunt bunăoară graiurile tehnice sau profesionale, cari au înavuţit limba cu numeroase aplicaţiuni metaforice, variate şi pitoreşti. Vom arăta mai la vale sensurile figurate ce poporul a indus din sfera tehnologiei.

Aceste limbi speciale au uneori un aspect particular, recurgând — spre a nu fi înţeles — la vorbe străine necunoscute, la metafore caracteristice. Ele au dat limbei generale câţiva termeni cari merită a fi relevaţi. De această categorie sunt:

GRAIUL ŞCOLĂRESC.—Puţini din termenii propriu zişi ai acestui graiu au pătruns în limba comună. Cel mai obişnuit e *fit* şi *chiul*, în locuţiunile şcolăreşti: a *trage la fit* sau a *trage un chiul*, a lipsi de la şcoală, a umbla ştrengărind, generalizat apoi în: a juca un renghiu sau o festă cuiva. De aci derivatul *chiulangiu*, cel ce trage chiuluri, deci haimana, trântor.

www.dacoromanica.ro

GRAIUL MILITAR. — Cele mai multe din aceste vorbe au rămas cercuite în sfera cazarmelor, având toate un sens ironic: *cazon, deşcă, leat,* etc.

GRAIUL HOŢILOR. — Cel mai curios din aceste limbi speciale, graiul hoţilor sau cărăitorilor, e caracterizat prin vorbe împrumutate din idiome străine (greaca modernă, evreo-germană şi mai ales ţigăneşte), prin alterări formale, prin imagini bizare. Dar mai nici unul din aceşti termeni nu pare a fi ajuns la o întrebuinţare generală.

VI. — Influenţa occidentală

De la a doua jumătate a secolului al XIX-lea, civilizaţiunea Apusului, reprezentată în primul rând prin Franţa, s'a revărsat ca un torent fecundator asupra societăţii române, care tocmai se lepădase de jugul copleşitor al Orientului. In câţiva ani tot bagajul trecutului cedă definitiv locul influenţei occidentale. Noua ordine politică şi administrativă, carierele sociale şi intelectuale se resimţiră profund de recenta stare de lucruri. Terminologia literară şi ştiinţifică a fost complet renovată.

Noţiunile abstracte (de cari limba era aşa de săracă) veniră atunci cu profuziune să îmbogăţească vocabularul românesc.

Negreşit o transformare atât de bruscă nu s'a efectuat fără sbucium, mai ales în perioada-i de tranziţiune (1850—1870). Pe de-o parte, curentul neologic ameninţă să devie cotropitor şi chiar dăunător spiritului limbei, iar pe de alta, contrastul între limbagiul trecut şi prezent era plin de peripeţii comice, din cauza alterării termenilor neologici în gura claselor micei burghezimi (v. *mahalagisme*).

Dar procesul novator îşi continuă mersu-i ascendent şi astăzi, după aproape un secol, se poate măsură influenţa-i oportună şi binefăcătoare asupra limbei şi inteligenţei naţionale.

Câteva din aceste neologisme se prezintă subt o îndoită formă, ca *influenţă* şi *progres*, alăturea de *înrăurire* şi *propăşire*. Formele din urmă sunt tentative de românizare parţială (modelată în genere după corespunzătoarele germane *Einfluss* şi *Fortschritt*), încercări dealtmintrelea rămase izolate.

Această îmbogăţire a vocabularului avu drept rezultat o abundantă sinonimie. Astfel, pe lângă *neam* şi *norod*, se adaose succesiv *naţie, popor* şi *ginte*. Termenul de *popor* a fost introdus de cărturarii ardeleni, cari l'au modelat după italianul *popolo*.

Cum limba e refractară oricării superfluităţi, ea a introdus (şi continuă a introduce) nuanţe delicate între termenul indigen şi cel importat. Acesta e cazul mai ales al puţinelor vorbe abstracte, cari îşi aveau deja echivalente româneşti, bunăoară *amor* şi *dragoste, pasiune* şi *patimă*. Termenii neologici posed o valoare mai comprehen-

www.dacoromanica.ro

sivă şi mai generală, pe când numirile de baştină sunt mai intime şi mai concrete: *dragoste* sau *iubire* are un caracter mai uman, pe când neologismul *amor* se poate aplica deopotrivă divinităţii şi muritorilor (cf. şi expresiunea *amor propriu); pasiunea* coprinde toată gama mişcărilor sufleteşti, pe când corespunzătoru-i *patimă* s'a restrâns (în afară de sensul său religios) la apucături mai ales viţioase.

Acest proces de diferenţiare semantică e departe de a fi terminat. El va contribuì a da limbei mlădierea şi abundanţa necesară spre a exprimà ideile cele mai înalte ale cugetării şi sensaţiunile cele mai delicate ale sufletului. Mulţumită acestei înavuţiri ideale, limba română a devenit un organ demn de o cultură superioară.

VII. — **Influenţe mutuale**

Idiomele străine învecinate — bulgara şi sârba, maghiara şi polona — au contribuit astfel succesiv la înavuţirea fondului latin al vocabularului românesc. Dar limba română, la rândul ei, n'a rămas fără acţiune asupra acestor idiome. In lipsă de studii pregătitoare, nu-i cu putinţă a se preciza de pe acuma elementele ce au primit din româneşte. Ne mărginim a atrage atenţiunea asupra atribuţiunilor eronate ce se comit în această privinţă. Se decerne adesea idiomelor străine ceea ce ele datoresc limbei noastre:

1⁰ Bulgara a împrumutat din româneşte, între altele: *čutură*, ciutură, şi *melčov*, melciu: primul, termen ciobănesc ce păstorii noştri l'au transportat pretutindenea în migraţiunile lor (odată cu *găleata);* cel d'al doilea, vorbă de baştină.

2⁰ Sârba posedă, între altele, *baliga*, termen ciobănesc (de origină obscură) şi *blavor*, şarpe, cest din urmă reflectând pe al nostru *bălaur:* pe când vorba s 'explică româneşte prin elemente indigene, ea e cu desăvârşire izolată în familia idiomelor slave.

3⁰ Maghiara, mai ales, a adoptat românisme numeroase, în special termeni pastorali, ca *baciu* (ung. *bacs*), *cârlan* (ung. *kerlàny*), *mocan* (ung. *mokány*), etc., cum în genere tot ce priveşte traiul şi îndeletnicirile ciobăneşti.

Un termen indigen ca *păpuşă* a pătruns din româneşte în idiomele slave de la Nord (rusa, ruteana, polona,) şi în ungureşte, cum şi derivatul său *păpuşoiu.*

O cercetare amănunţită a acestor influenţe mutuale e menită a restabili cumpăna în bilanţul diferitelor împrumuturi etnice şi a scoate în relief importanţa fiecăruia din aceşti factori în constituirea culturei din Orientul Europei.

VIII. — **Factori indigeni**

Iată ramurile străine cari rând pe rând veniră să se altoiască pe vechiul trunchiu roman. Dar avutul de baştină şi împrumuturile succesive constituesc ele oare evoluţiunea integrală a graiului naţional?

www.dacoromanica.ro

Nici de cum. La acest fond solid şi durabil trebue adaos constanta colaborare a masselor, continua creaţiune a poporului.

Această creaţiune poate luà formele cele mai diverse. Ne vom mărgini a citâ agenţii cei mai eficaci pentru îmbogăţirea limbei şi în primul rând: onomatopea şi metafora.

A. — Onomatopea.

Onomatopea sau creaţiunea spontană e un vast domeniu, ce n'a fost încă metodic explorat, cum o merită. S'amintim cele două ale sale categorii principale:

I. — Vorbe imitative, cari tind a reproduce sunetul lucrurilor reprezentate şi anume:

a) Glasurile animalelor: băzâire, borborosire, cărâire, ciripire, croncănire, mârâire, miorlăire, sbârnăire, schelălăire, etc.

b) Sgomotele în general: bubuire şi duduire, hăulire şi huire, scârţâire, etc.

c) Freamătul frunzelor sau al aripilor în sbor: fâlfâire şi fâşâire, fluturare sau fluşturare, de unde *fluture* (o creaţiune indigenă) şi *fluşturatic*.

d) Vorbirea îngâimată: bombănire şi dârdâire, bâlbâire şi bolborosire, dondănire şi troncănire.

e) Sunetul instrumentelor: drâng şi drăngănire, fluer, tilincă, etc

Onomatopeile sunt în genere independente şi corelative în diferite limbi, iar nu împrumuturi propriu-zise (caz cu totul izolat).

2. — Interjecţiuni şi exclamări în genere, din cari unele pot da naştere unor forme gramaticale, ca *haida! huideo!* (de unde *haideţi* şi *huiduire*). Aci se rapoartă strigătele către vite ca să apuce la dreapta sau la stânga (*hăis! cea!*), cari asemenea se constată în limbi diferite şi uneori cu sensul opus.

3. — Vorbe luate din graiul copiilor, constând mai ales din repetarea aceloraşi silabe (v. *dadă*).

Un exemplu curios e *mămăligă*, termen trecut din graiul pruncilor în cel al adulţilor. La început vorba, sinonimă cu *mămulică* (cf. *săpăligă* din *sapă*), desemna aşa numita *papă* a pruncilor, iar la urmă nutrimentul principal al ţăranului. Sensuri analoage ne întâmpină la Francezi [1]) şi la Grecii anadoleni [2]). Vorba românească, cu înţelesul actual, s'a răspândit la popoarele învecinate: Sârbi, Ruteni, Unguri şi Greci moderni.

De aceeaş proveninţă e *paparudă*, vorbă ale cării numeroase

[1]) Cf. în franceza: „*Man an* signifie du pain, du gâteau et toute espèce de nourriture propre aux enfants" (Rétif de la Bretonne). V. *Romania*, t. XV, p. 592.

[2]) Cf. μα'μμα, pain (= mamă), în limba copiilor greci din Kastellorizo, în Turcia asiatică (*Mémoires de la Société de Linguistique*, t. XIII, p. 68).

www.dacoromanica.ro

variante [1]) indică o origină infantilă. Formele corespunzătoare proveņţale [2]) sunt o nouă dovadă despre originea-i copilărească, ceeace explică existenţa vorbelor corespunzătoare în idiome independente.

Alt exemplu despre rolul graiului copiilor în crearea de termeni sau în modificarea lor ne oferă numirile melcului. Apelativul general *melc* sau *melciu* reflectează pe latinul *milacem* (metatează din *limacem*), ca şi în unele dialecte italiene şi franceze. De aci *melciu* (de unde se trage bulgarul *melčov*), pe lângă forma redusă *melc*.

In Ardeal se zice *cocobelciu* şi *cuculbec* (de unde forma scurtată moldovenească *culbec*, (vechiu) *cubelciu*, în Banat *cucumelciu*). Elementul iniţial e vorba copilărească *cocă*, găoace (cf. francezul *coque*). Dar cum se explică forma *belciu*, paralelă cu *melciu?* Acest schimb al labialelor e tocmai una din trăsurile fonetice ale graiului copiilor. Ca să facă pe melc a iesl din găoace şi să-şi arate coarnele, copiii îi cântă:

Melc, melc, codobelc,
Scoate coarne boureşti...

Codobelc e o alterare din *cocobelc*, adică melc cu găoace, raport : nalog cu francezul *limaçon* şi *colimaçon*.

4. — Refrenul cântecelor: *dainà-dainà!* exclamare de duioşie a cântecelor din Maramureş, paralel cu *doina-doina!* [3]) a celor din România. Acest ton melancolic la sunetul fluerelor ciobăneşti a trecut asupra cântecelor însăşi de jale şi de dor. Refrenul aduce cu cel francez: *don-don, don-don, don-daine, don-don!* Această origină naturală explică existenţa independentă a vorbei la Litfani: *daina*, cântec din popor.

Un exemplu şi mai instructiv e refrenul colindelor: *leru-lerui* [4]), *Doamne!* asupra căreia s'au emis atâtea ipoteze imaginare [5]). In realitate, acest refren bănăţean e identic cu cel francez: *laire-lanlaire!*

---

[1]) Cf. *babarugă* (Bihor), *paparugă* (Banat), *papalugă* (Moldova), etc..V. S. Fl. Marian, *Sărbătorile la Români*, 1901, p. 304—326.

[2]) Cf. în Languedoc, *babaraudo* şi *papalaudo*, iazmă, gogoriţă (cf. Bihor, *gogu*, paparudă).

[3]) Cu variantele: *Ai dainá şi dáina da!* (la Moţi); *ei dam şi dainam!* (Zarand) *ei nam şi dainam!* (Temişoara). V. *Dicţionarul* lui Tiktin.

[4]) Variante: *leroi-leo, lerom, lerumi*, etc. (v. Gaster, *Crestomatie română*, t. II, p. 324, 325, 326, 327, 329, 331).

[5]) S'a bănuit succesiv, în acest refren, o aluziune la împăratul *Aurelian*, la zeii latini *Lar şi Lemur*, la divinitatea slavă *Lelo*, etc. După ipoteza cea mai recentă, *haileruí-Doamne!* ar fi o alterare din latina bisericească *Halleluiah, Domine!* V. *Noua Revistă Română* din 15 Ian. 1901.

Toate aceste presupuneri dispar dinaintea caracterului fundamental al exclamării. Refrenurile, ca forme onomatopeice, se pot regăsi independent în diferite limbi şi cu valori deosebite. De aci şi multipla diversitate a variantelor.

www.dacoromanica.ro

II. — Vorbe expresive. Pe când onomatopeile tind la imitarea materială a sunetului sau strigătului, *vorbele expresive* denotă mai ales acțiuni sau stări prin combinări fonice potrivite cu noțiunea corespunzătoare. Și ele, ca și onomatopeile, se pot regăsi independent în timp și în spațiu.

O vorbă ca *fluer* revine cu aceleași inițiale în francezul *flahute* (modern *flûte*). Iată de pildă, formele ce acest nume are în proveņțala: flahuto, flaito, flauto, fleuto, fleito, fluito, etc.

Numele ce poartă *trunchiul* în diferite idiome e și mai semnificativ. Românii, ca toate popoarele agricole, posed un mare număr de asemenea sinonime, tot atâtea vorbe expresive pe cari în zadar s'a încercat până acum a le trage din alte limbi.

E de observat că această familie lexicală a adoptat adesea sensuri metaforice și că, spre a regăsi înțelesul primitiv agricol, e nevoie să recurgem la corespunzătoarele lor din Italia, din Franța și de aiurea.

Astfel *but*, trunchiu, nu s'a conservat româneşte decât în derivate (*butuc*, *buture*), dar tulpina primordială ne întâmpină în vechiul scandinav *butr*, trunchiu, și în proveņțalul *boto*, *bouto*, tulpină.

Mai mult încă: *bont*, care nu-i decât forma-i nazalizată, revine în proveņțala: *bount*, lipsit de coarne, adică trunchiat.

Acelaș tip se prezintă în vechea proveņțală și în Engadin, sub forma asimilată *bust*, butuc, de unde româneşte *buștean*.

Bud, conservat în derivatele *budur* (și ca nume topic) și *bădăran* (=buduran), sinonim de *butuc*, la figurat. Sensul primitiv s'a conservat în proveņțala: *boudourro*, trunchiu și bădăran, pe lângă sinonimul *moudourro*, acesta reprezentat româneşte prin *mòdor*, *modoran*, sens paralel cu *bădăran* (în loc de *buduran*, subt influența analogică a lui *bade*). Forma-i amplificată *bord* supraviețuește asemenea în proveņțalul *bourdo*, trunchiu. Derivatul nostru *bordeiu* [1]) e paralel cu vechiul francez *bordieu* (din *borde*, colibă), italieneşte *bordello*. Sinonimul *cocioabă* însemnează „trunchiu“ în macedo-româna (*cuciubă*).

Ciot a păstrat româneşte sensul primitiv agricol, ca și derivatul *ciutură*, găleată (constând la început dintr'un trunchiu scobit), dar *ciut* e excluziv metaforic. Forma-i nazalizată, *ciont* sau *ciunt*, conservă sensul material și cel figurat.

Din contră, *ciong* sau *ciung*, ca și forma-i italiană *cionco*, își găsește originea în ital. *ciocco*, trunchiu, cum al nostru *ciump*, trunchiu, e paralel cu ital. *cioppo*, ciumpav.

Această bogată sinonimie botanică (cu frecventele aplicări metaforice) denotă un popor agricol prin excelență, cum au fost Românii în toate timpurile.

---

1) Sinonim cu moldovenescul *bujdă* (de unde *bojdeucă*) cocioabă, formă amplificată din tulpina *buj-*, paralelă cu *bust* de mai sus.

www.dacoromanica.ro

B. — Metafora.

Al doilea factor considerabil pentru desvoltarea limbei e *metafora*, cea lexicologică bine înţeles, iar nu cea retorică, de care s'a ţinut până acuma excluziv seamă. Transferarea dela o noţiune la alta se face pe baza unui termen de comparaţiune, care scapă de multe ori, căci unele din aceste imagini s'au şters cu timpul, pierzându-şi transparenţa primitivă.

Limba veche cunoştea *areate*, berbece, care s'a conservat în bucovineanul *arete* (munteanul *erete*), un fel de şoim care răpeşte păsărelele (şi de aceea numit aiurea *berbecuţ* şi *lupul vrăbiilor*). Apelativul din urmă face aluziune la firea rapace a păsării, pe când numirea de „berbece" sau *berbecel* se rapoartă la vocea-i, care aduce întru câtva cu un behăit. [1])

Unele din aceste imagini pot părea suprinzătoare la prima vedere. Romanii numiau lumina ochiului *pupilla*, adică „fetiţă" şi aceeaş comparaţiune ne întâmpină în idiomele cele mai diferite din Europa şi din Azia.

Românul şi Albanezul numesc, la rândul lor, nodul gâtlejului *omuşor*, adică „petit bonhomme" şi această curioasă metaforă nu-i nici ea izolată: Malaiezii o chiamă „copilul limbei" (*anak lida*).

Pricina acestei universalităţi e că poporul din toate climele e de ţaştină poet, iar viziunile-i, simple şi naturale, se impun firește pretutindenea oamenilor pe aceeaş treaptă de cultură.

Ţâţâna de uşă poartă numele de *còpil*, cele două cârlige mari ale uşei fiind asemănate cu doi feciori, iar mlădiţele porumbului se numesc *copileţi*, adică copii mici (ori *fraţi* şi *pui*), întocmai cum Francezul zice *filles d'artichaut* la vlăstarele de anghinară.

Românul zice geamului *ochiu*, pe când Englezul numeşte fereastra „ochiul vântului" (*window*), iar Slavul „ochiu" (*okno*), adică ochiul casei.

Unele părţi ale corpului îşi au simbolismul lor particular: faţa, fruntea şi obrazul sunt considerate ca sediul semeţiei şi al mândriei, de unde noţiunile de înfruntare, *obraznic* şi *răsfăţare*, corespunzând sinonimelor italiene *sfacciato* şi *sfrontato*.

Metafora lexicologică îmbrăţişează mai tot domeniul limbei. Să extragem din această mină nesecată două serii de aplicaţiuni cu deosebire frecvente:

1. — Metafora zoologică. Animalele domestice mai ales au atras de timpuriu atenţiunea omului din popor. El a observat cu interes traiul şi apucăturile lor, din cari a tras o sumă de imagini, azi în

[1]) Forma modernă *arete* (erete) diferă prin origina ei de cea veche *hărăţ* (hareţ), modern *harău*, dar ele s'au influenţat mutual, de unde forma contaminată *herete*,

www.dacoromanica.ro

mare parte şterse, ceeace explică că aceşti termeni au scăpat până acum atenţiunii etimologiştilor.

Iată de pildă, noţiunile cari se rapoartă la numele unuia din aceste animale, la „pisică“:

a) Feare, lanţuri (cu aluziune la ghiarele pisicei); *cătuşi*, sens analog sinonimului spaniol *gatillo*, pisică şi cârlig. Polonul *kotusz*, instrument de tortură (dela care unii trag vorba românească), trădează aceeaş imagine (polon *kotusz*, pisoiu);

b) Ghem (după atitudinea ghemuită a pisicei): *mototolire* (formă asimilată pentru *motocolire*) de la *motoc*, cotoiu. Aceeaş imagine o reflectează sinonimele ardeleneşti *cotcă*, ghem, şi *motcă*, jurubiţă. In graiul german din Bavaria, *Katze*, însemnează ghem de cânepă;

c) A se înfăşurà în blănuri (şi a se strânge ca cotoiul în pielea sa): *încotoşmănare*, sens aplicat gătelilor exagerate;

d) A căutà în toate părţile, a răscoli căutând (ca cotoiul în perioada goanei): *scotocire* şi *scociorire*, *cotrobăire* (din *cotoarbă*);

e) Spic lung şi mlădios la floarea amentaceelor (comparat cu părul mătăsos al pisicei): *mâţe*, *mâţişoare*, termen botanic comun limbilor romanice;

f) Trifoiu, plantă numită şi „coada pisicei“, numire familiară dialectelor;

g) Babă cicălitoare (pisică bătrână): *cotoarbă* şi *cotoroanţă* (vezi Vocabular).

Faptul că aceeaş imagine revine în două idiome diferite şi independente nu poate decât să confirme realitatea metaforei ca cea de „cârlig“ sau „verigă de lanţ“ (=gheară de pisică), ce ne întâmpină la cele două extreme ale domeniului romanic, în Spania şi în România.

Tot astfel *căţel* (pentru „bulb“ de usturoiu), adică bulbul conceput ca puiul plantei, găseşte imaginea-i corespunzătoare în sinonimul francez *caïeu*, bulb (din vechiul francez *caiel*, căţel).

Asemenea paralelisme semantice dau o tărie particulară unor imagini îndrăzneţe şi surprinzătoare la prima vedere. Vocabularul oferă în această privinţă o mină nesecată de constatări analoge.

Astfel, *sbierare* a trecut dela vite la om; *strigare* denota la început jalnicul glas al *strigei*, sau buhei, pe când sinonimul *ţipare*, care înseamnă încă în Ardeal „asvârlire“, porneşte dela noţiunea primitivă de „ţişnire“ (cf. ardeleneşte *ţip*, şipot). Tot aşa, în proveţala modernă, *giscla* înseamnă totdeodată a ţişnì şi a ţipà.

2. — Metafore tehnice. Şi mai numeroase ca cele precedente, metaforele tehnice îmbrăţişează toate ramurile activităţii umane. Exemplele următoare vor fi de ajuns a scoate la iveală această diversitate. E vorba de metafore:

1⁰ Agricole: *cutreierare*, metaforă analogă latinului *preragrari*, a

www.dacoromanica.ro

străbate câmpul treierând; *scormonire*, primitiv a răsturna brazda cu cormana plugului.

2⁰ Pastorale: *îmbulzire*, la adică vorbind a străcură în saci bulzii de caș; *închiegare*, constituire; *înțărcare*, primitiv a închide vitele în ocol (*țarc*) spre a le despărți să nu mai sugă; *smulgere*, a mulge tare, etc.

3⁰ Textile: *încăierare*, a pune în caier. Noțiunea de „luptă" se degajează din tehnica țesutului, stativele purtând chiar numele de *război; întremare* e a întinde pânza spre a o țese; *îndrugare*, a toarce cu drugul, apoi a spune vrute și nevrute (ca la șezători); *încălcire* e, la adică vorbind, amestecarea călților la melițatul cânepei, de unde noțiunea generalizată de „încurcare".

De almintrelea, întreaga nomenclatură a țesutului — furcă, iță, pânză, urzeală — a pătruns în domeniul metaforic și unii din acești termeni tehnici (ca *rost*) sunt de o fecunditate particulară.

4⁰ Vânătorești: *sbuciumare*, primitiv a cântă din bucium, cum *scornire* însemna la început a chemă cu cornul (sens conservat în cântecele populare):

La vânat că mi-au ieșit,
Ciutalina mi-au *scorniț*...

De acl noțiunile generalizate de agitare violentă (*sbuciumare*) și de idee bruscă (*scornire*).

Ca termeni tehnici generalizați se mai pot cită *împrăștiare* și *întâmpinare*, ambele trase din sfera militară; *înjghiebare*, metaforă luată dela morari, etc. Cum se vede, cei mai mulți din acești termeni generalizați n'au conservat de cât sensul figurat, pe când cel tehnic a fost lăsat uitării (de unde adesea uitarea proveninței lor speciale).

C. — Apelative indigene.

Multe nume latine (mai ales de păsări) au fost definitiv înlocuite cu echivalente populare. Termeni ca *alauda* și *luscinia*, conservate pretutindenea în domeniul romanic, au devenit românește *ciocârlie*, pasăre cu ciocul tare și groscior; *privighetoare*, numire de origină legendară (v. Dicționar). Legende analoge circulă și la celelalte popoare romanice, dar numai românește apelativul tradițional s'a substituit definitiv numelui de baștină.

Latinul *anima*, suflare, a devenit românește *inimă*, dar *suflet* e o creațiune indigenă, răspunzând sinonimului clasic *spiritus* (suflare).

De altă parte, latinul *verbum* a fost înlocuit cu *cuvânt* (latinește *convertum*, adunare), asociațiune de idei comună sinonimului slavon (*vorbă*) și celui turcesc (*taifas*). Cuvântul e conceput ca organul unei colectivități.

Frumosul termen *desmierdare* are o origină foarte umilă: el iese

www.dacoromanica.ro

din camera dădacelor. Limba veche a posedat probabil o vorbă *meardă* (lat. *merda*), murdărie, vorbă conservată încă în macedo-româna, de unde *desmierdare,* a scoate pruncul din murdărie, a-l curăţa în faşă. Noţiunea de „netezire" a condus la cea de „răsfăţare", răspunzând întocmai veneţianului *desmerdar* („far mondi i bambini lordati da merda", Boerio) şi provenţalului *desmerdà* („débrener un enfant, le nettoyer de ses matières fécales, le débarbouiller", Mistral).

Alte câteva concepţiuni proprii: *mânuşă,* adică mână mică; *pălărie* (pentru *părărie*) a desemnat mai întâi peruca şi la urmă acoperământul capului; *nebun,* sinonim de „rău", după concepţiunea vulgară a perversităţii fireşti a alienaţilor, etc.

D. — Ironia populară.

Mai toate împrumuturile de origină modernă, în special cele greceşti şi turceşti, au devenit un obiect de parodie. Chiar vechii termeni juridici, ca *bazaconie, şugubăţ* şi *sglobiu,* au degenerat de la sensurile de „fără de lege" şi de „criminal" în cele de „glumă, poznă" şi de „poznaş".

Numele comic de *Aghiuţă,* dat necuratului, însemnează la adică „sfântuleţ".

Titulatura străină mai ales a avut să sufere de această continuă degradare (v. *titulatură*).

Numele proprii sunt adesea expuse: *Vlad* şi *Vlăduţă,* în sens de „prost" (numele acestea fiind odinioară foarte răspândite şi devenite astfel banale).

Scăpătarea cuvintelor e un alt aspect al ironiei populare. Nume ca *Letin, Litfă* („Litfan") şi *Venetic* („Veneţian") denotă pe străin, eretic sau păgân, după concepţiunea ortodoxiei. *Mândrie* înseamnă, în limba veche, „înţelepciune"; *mişel,* „sărac"; *nemernic,* „străin"; *scârbă,* „mâhnire", etc.

Multe din cuvintele slavone din sfera religioasă poartă urmele parodiei populare. Astfel recitarea popească îngăimată şi monotonă poporul o numeşte *blasgonie,* formă alterată din *blagoslovenie.* Verbul bisericesc *a blagodarî,* a da har Domnului, modificat în *blogodorî,* a ajuns să însemneze: a vorbi în bobote, mai cu seamă despre popi. Aceeaş soartă o avu sinonimul său *bogonisî* (cf. slavon *bogonoseţ,* cu frica lui Dumnezeu), şi unul şi altul făcând aluziune la rostirea confuză a rugăciunilor slavone de odinioară.

E. — Eufemism.

Din motive superstiţioase poporul evită a rosti numele necuratului sau al zânelor rele:

Naibă nu-i de cât o exclamare prezervativă: n'aibă (parte)!

www.dacoromanica.ro

Ielele sau *Dânsele* sunt expresiuni eufemice pentru zânele rele cari paralizează, numite încă *Frumoasele* sau *Şoimanele*, pe lângă *Milostivele*, acest din urmă epitet aducând cu cel de *Eumenide* din Grecia antică.

Iazmă, fantomă, însemnează la adică „aiasmă", care prezervă de duhurile rele.

F. — Etimologie populară.

Iată câte-va exemple semnificative:

Filfison, june fluşturatic, subt influenţa lui „fâlfâi", ecou alterat al refrenului revoluţionar francez: *Vive le son (du canon)!*

Farmazon, fermecător (în basme), însemnează primitiv „francmason", nume pe care poporul îl alătură de *farmec*, de unde noţiunea de „vrăjitor".

Firoscos, alterare din „filosof" (cu sensul de „astrolog" în graiul popular), din cauza prejudiciului vulgar că „unde e învăţătură multă e şi nebunie multă".

Curioase sunt interpretările populare ale insectei suterane zisă în Muntenia *coropişniţă*, un fel de cârtiţă sburătoare ce aduce cu greierele, insectă vătămătoare agriculturei. Numele-i moldovenesc *conopişteriţă* pare a fi forma primitivă: finala răspunde slavului *şturiţĭ*, greiere, preces de un element obscur pe care ţăranul îl interpretează *cocoana chifteriţă* (şi scurtat, *chifteriţă*).

Însăş poezia populară substitue uneori vorbe mai cu noimă (ori pretinse astfel) unor termeni arhaici azi ieşiţi din uz. Într'una din *Baladele* lui Alecsandri (t. I, p. 46) e vorbă de „şalvari de *ciorcă lată*", ceea ce aiurea e zis: „cu şalvari de *şocârlat*" (v. Dicţionar); iar în cântecul copilăresc privitor la coarnele melcului, citat mai sus, „scoate coarne *boiereşti*" (în loc de *boureşti*), adică mândre, falnice (în loc de „ca ale bourului" sau zimbrului deodinioară).

G. — Tradiţiuni populare.

Am menţionat mai sus cântecul melcului ce-l recitează copii, datina străbună a paparudelor şi numele legendar al priveghetorii.

Tradiţiunile populare au lăsat urme interesante în viaţa şi în limba română: iată câteva exemple:

Asfinţit, apus, numire inseparabilă de epitetul „sfânt", ce se dă soarelui în poveşti şi în colinde: apunerea astrului e concepută ca sanctificarea-i. Celelalte idiome balcanice, albaneza şi greaca modernă, exprimă aceeaş noţiune prin „a se face Domn sau Împărat". Apunerea soarelui e continuarea suveranităţii sale în afară de domeniul său propriu.

Capcăn, canibal, e o amintire rămasă din *Alexandria* sau povestea lui Alexandru Macedon.

www.dacoromanica.ro

Craiu nou. Luna nu-i mai puţin ca soarele un obiect de adorare, la care flăcăii şi fetele ţărance se roagă pentru împlinirea dorinţelor lor.

Expresiunea *craiu nou*, pentru lună nouă (în formă de corn), e o urmă a acestei credinţe [1]) ce o regăsim la Unguri (*üj király*) şi la Poloni, la cari această fază a astrului nopţii poartă deasemenea numele de „prinţişor" (*ksienzyc*).

H. — Vorbe istorice.

Asemenea vorbe îşi găsesc explicarea în evenimentele trecutului: *descălecare*, cu sensul de colonizare sau de aşezare definitivă într'un teritoriu; *rumân*, cu înţelesul de „şerb"; *litfă*, de „neam păgân", etc.

Unele arhaisme din sfera militară de odinioară s'au conservat în nişte locuţiuni locale cristalizate, bunăoară *ceambul*, *obuz* şi *podgheaz* (v. Dicţionar); altele, ca bogata nomenclatură a hainelor boiereşti, au descins treptat diferitele trepte sociale spre a-şi găsi un ultim refugiu în costumul rustic din zilele noastre.

I. — Contaminarea.

Dintre factorii secundari să menţionăm în treacăt *contaminarea* sau fuziunea a două vorbe sinonime sau înrudite prin înţelesul lor: *mocan*, devine, în graiul popular, *mocărţan* şi *mocofan*, subt influenţa analogică a vorbelor *cocărţă* şi *dolofan*, prima cu aluziune la alimentarea ciobanului, iar cealaltă la mersu-i greoiu. Iată alte câteva exemple:

Ciocoiul, strângător de biruri, a devenit rând pe rând *ciocloaavă* şi *ciocoro*(*fleandură*), sub influenţa vorbelor *cioclu* şi *cioară*, ambele făcând aluziune la rapacitatea neomenoasă a ciocoiului. Numele-i e identic cu al corbului, zis şi *ciocoiu gulerat* [2]). Intr'un glosar slavoromân dela începutul veacului al XVII-lea, el poartă numele slavizat de *ciocòtniţă* (cf. *ciocoti*), care e întrebuinţat şi cu înţelesul de „linguşitor josnic" în traducerea ardelenească a Noului Testament din 1648 [3]).

Infiripare reprezintă un compromis din *fire* şi *întrupare*, pe când sinonimul moldovenesc *întruchipare* e o fuziune din *chip* şi *întrupare*.

Matracuca, sinonim în botanica populară cu *mătrăgună*, reprezintă o fuziune a acestei din urmă cu vorba învechită (*cucă* domnească), planta purtând încă numirile de *Doamna mare* şi de *Impărăteasa buruienilor*. Termenul se aplică ironic unei muieri neroade şi fudule. Câteva numiri bănăţene de sărbători superstiţioase reprezintă formaţiuni analoge: *Rusitori*, *Todoruse*, etc. (v. Vocabular).

---

1) Ea există şi aiurea. La francezi, de pildă, în diferite provincii, se invocă luna nouă ca dispensatoarea viitorului (Sébillot, *Folklore de France*, t. I, p. 58). Dar nici un apelativ tradiţional n'a consacrat acolo această credinţă.

2) Tot astfel, în graiul francez din Poitou, *corbinou* are sensul de strângător de biruri (derivat dela *corbeau*, corb), ca şi în vechea franceză.

3) V. Hasdeu, *Cuvente din Bătrâni*, t. I, p. 273 (unde autorul derivă *ciocotniţă* din slavul *čigot*, călău) şi *Suplíment* p. 49 (unde Gaster apropie vorba de turcul *čokadar*, ciohodar). Pentru alte ipoteze etimologice, a se vedea Cihac, *Dictionnaire*, t. II, p. 55.

www.dacoromanica.ro

Uneori vorba, care modifică pe alta, e mai puțin străvezie. Acesta e cazul lui *bostromengher*, care figurează o singură dată într'un basm muntean de Ispirescu (p. 325). Culegătorul însuș nu-i cunoștea sensul preciz, care rezultă din alăturarea-i de corespunzătorul moldovenesc *potromenghiu*, vorbă frecventă în *Muza* lui Stamate (cf. p. 405: „*potromenghiu* al însoțiților sau căsătoriților"). Primul element e *proto* sau *potro* (cf. *protopop*, rostit de popor și *potropop*), iar al doilea e scurtat din *mehenghiu* (în Muntenia, *mehengher*, scurtat *mengher*), iscusit, viclean. Literal, *potromenghiu* însemnează arhi-șiret, meșter intrigant. In fraza lui Ispirescu: „rămase uluiți ca niște *bostromengheri*", va să zică ca niște intriganți demascați, ale căror uneltiri au fost date pe față. Dar motivul schimbării elementului inițial din *potromenghiu* în *bostromengher*[1]) rămâne obscur.

J. — Bogăție lexicală.

Sinonimica românească e una din cele mai abundante. O noțiune ca „bărbăție" figurează pe lângă cea de *vitejie* și *voinicie*, în afară de neologismele: *bravură* și *eroism;* cea de „gâde" e reprezentată prin: *gealat* sau *omul sângiurilor*, prin *calău* și *hengher* (cest din urmă cu sens restrâns în limba modernă), pe lângă ardeleanul *hoher*.

Noțiunile defavorabile mai cu seamă sunt cu prisos prevăzute (v. articolul *sinonim*). Un termen ca *închisoare* e redat prin: *gros* și *tumurlug*, cu aluziune la butucul în care se prinde picioarele celor întemnițați; *dubă*, ce deseamnă la adică carul penitenciarului, cum *gherlă*, numele orașului omonim; *pușcărie*, al cărui sens primordial e „arsenal", și *temniță*, la adică vorbind, închisoare întunecoasă; în fine, *bodărlău* și *umbră*, apelative ironice.

Am relevat deja tendința de diferențiare ce se manifestă în această profuziune lexicală. Această tendință va merge accentuându-se paralel cu desvoltarea însăși a inteligenței naționale.

Izvoarele acestei sinonimici sunt numeroase: limba veche și nouă, echivalente provinciale (Muntenia și Moldova, Banat și Transilvania), idiomele străine (slava, maghiara, turca) și mai ales contactul cu Occidentul — toate aceste elemente au venit rând pe rând să înavuțească această nomenclatură, constituind o exuberanță de sinonime, care oferă scriitorului abil o mină nesecată pentru exprimarea și nuanțarea ideilor sale.

Izvoarele vocabularului sunt astfel numeroase și eterogene. N'am atins, în expunerea de mai sus, decât factorii esențiali în desvoltarea seculară a graiului național.

---

[1]) Această curioasă expresiune lipsește tuturor dicționarelor, chiar și recentului *Dicționar al Academiei Române*.

www.dacoromanica.ro

Aceste diferite elemente, etnice şi linguistice, au contribuit la închegarea naţionalităţii şi a limbei române. Ramură extremă a ginţii latine, neamul românesc se urcă prin originile sale până la străvechile popoare, cari au impopulat Europa orientală, iar limba, până la secolul al II-lea d. Cr. Aceasta n'a fost definitiv constituită decât peste un mileniu, în secolul al XIII-lea.

Primele noastre monumente literare, de coprins excluziv religios, nu apar decât în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Cugetarea naţională rămase timp de aproape trei secole ca încătuşată subt influenţa greco-slavonă. Poezia se iveşte abia în prima jumătate a secolului al XIX-lea, dar ea nu capătă o valoare cu adevărat artistică decât în a doua jumătate, subt influenţa succesiv franceză (Alecsandri) şi germană (Eminescu). Aceşti poeţi fruntaşi s'au inspirat totdeodată şi din poezia populară, izvor de perpetuă reîntinerire a geniului naţional.

III

CULTURA

Avutul de baştină roman şi împrumuturile etnice din diferite epoce sunt elemente preţioase pentru istoricul culturei naţionale. Vom enumerà mai la vale principalele sale manifestări, începând cu traiul şi îndeletnicirile de ordine materială şi sfârşind cu preocupările mai înalte, sociale şi intelectuale. Elementelor de baştină li se suprapun (mai ales de la 1850 încoace) achiziţiuni recente venite din Occident în doze mai mult sau mai puţin apreciabile.

Agricultura. — Românii, ca şi Romanii, sunt un popor eminamente agricol, dar terminologia plugarului e foarte săracă în cuvinte de baştină: arare, câmp, pământ, sămănare şi secerare.

Majoritatea-i e slavonă: brazdă şi glie, ogor şi plug, îmblătire şi plivire, sădire. Terminologia agricolă şi-a păstrat caracterul ei indigen şi n'a adoptat decât foarte puţine neologisme (cf. *batoză*).

Păstoritul. — In opoziţiune cu Românul agricol sau sedentar, Românul păstor ducea o viaţă nomadă.

Pe deoparte, dela secolul al XIV-lea, ciobanii noştri au pornit la apus în munţii Dalmaţiei, înaintând până la Triest; iar pe de alta, în Nord-estul Europei, colonizând Galiţia şi contopindu-se cu Ruteni, au lăsat numeroase urme în toponimia galiţiană cum şi în costumul şi în unele datini de ale Huţeanilor.

In depărtatele lor migraţiuni, păstorii români au transportat unii termeni pastorali şi au adoptat ei însişi alţi străini.

Astfel e cazul cu vorba *brânză*, care era la început o varietate de caş, preparată în orăşelul elveţian Brienz. Păstorii români au răspândit vorba peste ţările învecinate. Intr'un document raguzan dela 1357, *brença* e tradus cu „caseus valachicus". Ea juca un rol atât de

www.dacoromanica.ro

însemnat, în gospodăria Raguzanilor, încât fu întrebuinţată ca mijloc de schimb, pe lângă moneda.

Să amintim de asemenea că vorbele *sat* şi *cătun*, împrumutate dela Albanezi, au însemnat la început „câşlă", adică au fost termeni ciobăneşti.

Mai toată nomenclatura pastorală e de baştină: păstor şi păcurar, turmă şi păşune, caş şi lapte, unt şi zer, chiag şi staul.

Un mic număr de vorbe indigene (obscure): jintiţă şi urdă, baciu şi strungă. Termeni eminamente pastorali ca *ciutură* şi *găleată*, cum şi *baciu*, au fost răspândiţi de ciobanii noştri la mai toate popoarele învecinate (iar nu invers, cum admite Cihac).

Turcii, popor neaoş pastoral, au îmbogaţit acest fond cu numiri secundare. Astfel: păstor—cioban, caş—caşcaval, lapte—iaurt, etc.; apoi numiri de locuinţe ciobăneşti: câşlă, odaie (pentru vite), otac, perdea (de oi).

Puţine nume slave: stână şi târlă, izlaz şi suhat.

Doua-trei ungureşti: imaş şi sălaş.

Ţesutul. — Terminologia textilă e constituită în cea mai mare parte de elemente latine: furcă şi iţe, fus şi tort, pânză şi tramă, rost şi spată, scărmănare, toarcere şi urzire. Dar stativele şi războiul (de ţesut) sunt slave, iar darac, mosor şi borangic, turceşti.

Această industrie casnică a ţărancei şi-a păstrat caracterul său tradiţional.

Îmbrăcăminte.—Ca numiri de vestminte sau straie, puţine vorbe de baştină: cămaşă, sarică, zeghe. Dela Slavi am luat: căciulă şi cuşmă, ojoc şi haină; de la Unguri: catrinţă şi mintean; de la Saşi, câteva nume de haine ţărăneşti, pe lângă gheroc şi spenţer; de la Unguri: nadragi; de la Ruşi: jiletcă, palton, surtuc, numiri pe cari ei înşişi le-au luat de la Francezi. Aceştia ne-au dat, de la 1860 încoace, numirile: pantaloni, pardesiu, redingotă, vestă.

Dar cea mai mare parte a acestei nomenclaturi e turcească. Ţăranul şi ţăranca au păstrat o mare parte din hainele bogate ce împodobiau garderoba boierilor şi a cocoanelor din trecut. Costumul claselor nobile din secolul al XVIII-lea (şi din prima jumătate a secolului al XIX-lea) a trecut prin diferite faze, înainte de a dispare din societatea înaltă, descinzând treptat dela boieri la neguţători şi preoţi, la lăutari şi ţigani, la haiduci şi ţărani, la cari s'au menţinut până astăzi.

Astfel ţăranul (şi în parte ţăranca) poartă până astăzi: anteriu, dulamă, fermenea, giubea, ilic, mintean şi malotea; la cari se adaogă hainele ţărăneşti propriu-zise: ghebă, ipângea, libadea, suman şi zăbun.

Varietatea acestor numiri — anteriu, dulamă, ghebă, ipângea, şubă, suman, zăbun — reprezintă în realitate una şi aceeaş haină pentru timpul rece şi croită aşa că acoperă pe toate celelalte.

www.dacoromanica.ro

Numirile ce poartă *fota* ţărănească în diferite localităţi rezumă aceste multiple influenţe înconjurătoare: cea simplă se chiamă *pestelcă* şi *vâlnic* (în Oltenia); cea dublă, *zăvelcă* şi *opreg* (peste Olt), pe lângă *catrinţă* (în Moldova).

Incălţămintele sunt deasemenea de origiuile cele mai diferite (comerţul importându-le de pretutindenea): *cizmele* ne vin dela Unguri, *cioboatele* dela Ruşi, *ghetele* şi *botinele* din Italia şi Franţa.

Casa. — Casa şi coprinsul ei au multe numiri de baştină şi unele slavone: gard, grădină, grajd, pivniţă, pod, prag, pridvor, zăbrea. Cele de origină turcească sunt numeroase (casele vechi din oraşe fiind clădite în mare parte de zidari veniţi din Turcia): bina, beciu, canat, cat, ceardac, duşumea, geam, hambar, iatac, odaie, parmaclâc, tavan.

Obiectele din interior, mai ales acoperământul şi aşternutul patului, sunt deasemenea de importaţiune orientală: cearşaf şi macat, cergă şi chilim, mindir şi saltea, perdea şi muşama, peşchir şi calabalâc.

Bucătăria a moştenit termenii: carne, pâine, sare, făină şi tot ce o priveşte (măcinare, cernere, frământare, coacere), lingură şi cuţit, prânz şi cină. Un mare număr de turcisme (mai ales pentru vase culinare): bărdacă şi ceanac, cazan şi ceaun, chisea şi chiub, ibric şi lighean, etc. De asemenea pentru varietăţile de supe, de tocane, de dulceţuri şi plăcinte. Bucătăria a rămas esenţial greco-turcească, abundând în sosuri, dresuri şi mâncări picante.

Pe când la ţară clădirile îşi conservă aspectul lor tradiţional, în oraşe edificiile au încercat şi ele influenţa progresului occidental.

Arhitecţii moderni, înlocuind pe zidarii din trecut, au dat caselor urbane o înfăţişare europeană. De aci o nomenclatură specială: edificiu şi apartament, faţadă şi coloană, coridor şi balcon, cabinet şi cameră (anticameră), salon, parc, etc.

Meserii. — Mai toate numirile de meşteşuguri sunt de origină străină:

Brutar, de la săsescul *brut*, pâine neagră, sinonim cu slavonul *pită* (de unde *pitar*) şi cu polonul *jâmblă* (din nemţ. *Semmel*). *Chifla* e deasemenea săsească, iar *franzela*, grecească, şi *pandişpanul*, turcesc.

Tâmplari, ai căror termeni sunt în majoritate nemţeşti sau săseşti, dar puţini numai au reuşit a se românizà, ca *oblu* (rândea), etc.

Multe din aceste profesiuni au venit din Orient şi anume:

Băcanul, cu unele articole coloniale: cafea, mezeluri.

Bărbierul, cu termenii profesionali: cimbistră, perdaf, perciune, zuluf.

Boiangiul, care întrebuinţa colorile cele mai variate şi anume: albastru (civit, lulachiu, marmaziu, micşuniu); galben (naramgiu, samaniu, turungiu); roşu (cârmâziu, cicudiu, conabiu, ghiurghiuliu, ghivi-

www.dacoromanica.ro

ziu, pembè); verde (ciadâriu, fistichiu, havaiu). Această gamă a colorilor, cu multiplele lor nuanţe şi combinări, constitue *cromatica* populară, care joacă un rol însemnat în industria casnică a ţăranului.

Casapul a reţinut termenii: cirviş, parlagiu, zalhana.

Cizmarul, cu nomenclatura-i specială: calup, ciriş, mucava, pingea, saftian; şi feluri de încălţăminte (conduri, fileri, iminei, papuci). Termenul *calapod* e grecesc.

Croitorul se serveşte încă de vorbele: tighel, bucmele şi şireturi, copci şi paftale.

Dulgherul: burghiu, cherestea, ciripie, rândea, bidinea, chenar; *mistrie* vine din greceşte; vorba *teslă*, din slavoneşte; *gialău*, din ungureşte.

Zidarul: cazma, meremet, moloz.

Meşter e vorbă ungurească (din nemţ. *Meister*), *calfă* vine din turceşte.

Nomenclatura profesională e în genere conservatoare. Ea a încercat puţine modificări subt influenţa apuseană, conservându-şi fizionomia anterioară. Terminologia poporană e bogată mai ales în metafore şi vorbe pitoreşti, de cari s'a ţinut seamă în corpul Dicţionarului.

Comerţ. — Negoţul s'a mărginit mult timp la Braşov şi la Lipsca (de unde *lipscănie*). Dar Turcia şi ţările balcanice au jucat în trecut un rol important. De aceea o bună parte a terminologiei comerciale e turcească: alişveriş, saftea, chesat, cişit, dèver, dughiană şi magazie, cântar şi terezea, dară, teanc, top, testea, raft, tejghea, muşteriu, ghiotură şi toptan, mofluz, samsar, zaraf, cusur, naht, peşin, veresie.

Dintre măsuri, *pogon* şi *stânjen*, *baniţă* şi *vadră* sunt slavone; *chila*, *dimerlia* şi *ocaua*, turceşti; *litra* şi *dramul*, greceşti, etc.

Monedele reflectează, la rândul lor, diversitatea elementelor etnice:

a) Ruseşti: carboavă sau carboanţă, copeică, grivnă, rublă, sorocovăţ;

b) Poloneze: potronic, zlot;

c) Săseşti: bàncuţă, creiţar, firfiric, groş, ort, sfanţ, taler;

d) Greceşti: aspru, costandà, dinar, icosar, left, perper, venetic;

e) Turceşti: irmilic, nisfea, parà, rubea;

f) Indigene: ban, galben, gologan, lescae, pol.

Numirea de *leu* e tradusă din turceşte.

Aceste monede, ca şi vechile măsuri şi greutăţi, au ieşit din uz odată cu introducerea sistemei metrice în 1864 şi în 1881. Atunci *francul* deveni *leu* (*nou*), iar banul, *centimă*.

Poşta a fost introdusă la noi după 1850 de Ruşi, cari ei insişi o luase dela Nemţi. Cu mult mai târziu au intrat termenii occidentali: francare, recomandare, timbru, etc.

www.dacoromanica.ro

Nomenclatura comercială a fost renovată subt influenţa occidentală: activ şi pasiv, agio, bancă şi bancher, bursă şi capital, cassă şi credit, finanţe şi cont, poliţă, import şi export, inventar şi monopol, trafic şi tranzit.

In fine, cât priveşte mijloacele de comunicare, întroducerea căilor ferate a importat şi ea o nomenclatură tehnică specială: gară, şină, cheiu, peron, locomotivă, etc.

Medicina. — Mult timp inseparabilă de magie, medicina a conservat încă acest caracter în credinţele poporului. Termeni ca *vraciu* (doftor şi vrăjitor) şi *farmec* (leac şi vrajă) atestă aceste credinţe. Numele boalelor şi leacurilor sunt în parte slavone, dar Grecilor moderni le datorim numirile de: doftor, mamoş şi lehuză, dropică şi oftică, pe lângă cele privitoare la farmacie (spiţer, alifie). Un mic număr de turcisme: hap, dalac, dambla. Odată cu înfiinţarea şcoalelor de medicină, se introduse o întreagă nomenclatură franceză, din care puţini termeni au ajuns într'adevăr populari (ca *reţetă*).

Armata. — Diferite elemente etnice au contribuit a formă nomenclatura militară.

Puţine numiri de baştină: arc şi săgeată, armă şi oaste, bătaie şi luptă.

Câte-va supravieţuiri slavone: sabie, steag, tabără.

De la Unguri: cătană, dobă, dorobanţ, pandur.

Vorbe turceşti (încă populare): alaiu, caraulă, ceauş, conac, fişic, ghiulea, leafă, tain, tulumbă (pe lângă cioltar şi harşa, herghelie). Restul, odinioară foarte abundant, nu mai are astăzi decât o importanţă istorică.

Austriacii au dat: flintă şi raniţă, lagăr şi graniţă, şanţ şi streang, etc. Alţi termeni (ca *bărbunc*, etc.) sunt cunoscuţi numai peste munţi.

De la Ruşi (1828—1839): cazarmă, dejurnă, mundir, volintir; cum şi numirile gradelor: aghiotant, căpitan, ofiţer, maior, ghinărar, numiri luate de la Nemţi [1]) şi aceştia de la Francezi, dovedind astfel caracterul complex al acestei nomenclaturi.

Odată cu adoptarea instituţiunilor Apusului, un mare număr de termeni anteriori fură înlocuiţi cu neologisme franceze (mai ales pentru ierarhia militară şi echipament, serviciul militar, fortificaţiuni): armată (după italieneşte), soldat şi trupă, artilerie, cavalerie, infanterie, stat-major, batalion, companie, divizion; — colonel, locotenent, sergent, caporal, brigadier; — exerciţiu, marş, post, sentinelă, manevre, paradă; — tunică, galon, eşarpă, chipiu; — atac, bastion, redan, tranşea.

Justiţia. — Afară de câţiva termeni juridici de origină ungurească (aldămaş, chezaş, răvaş), mai toată nomenclatura e slavo-

[1]) De aci unele neologisme subt o îndoită formă, orientală şi occidentală: *armie* şi *armată*, *căprar* şi *caporal*, *ghinărar* şi *general*, *prinţ* şi *principe*, etc.

www.dacoromanica.ro

greacă. Printre primele cărţi tipărite la noi fură *Pravilele*, prelucrate din greceşte. Şi din acelaş izvor derivă: catagrafie, catastif, clironom, condică, diată, epitrop. Slavonul *pravilă* e sinonim cu grecul *cánon*. De la Slavi provin de asemenea: baştină, uric, zapis, jalbă, pâră, pricină, soroc, zălog.

In fine, dintre termenii juridici turceşti, odinioară foarte numeroşi, nu s'a conservat decât cei relativ la adjudecare (amanet, areciu, mezat, telal) şi la locaţiune (acaret, câştiu, chirie, vadea).

In 1865, Codul Napoleon, substituindu-se definitiv Condicilor şi Pravilelor din trecut, introduse la noi un întreg vocabular juridic francez: acuzare, anchetă, crimă, deliberare, delict, grefier, instrucţiune, interogatoriu, juriu, magistrat, procedură, procură, pledoarie, rechizitoriu, substitut, verdict.

Politica. — Vocabularul moştenit dela Romani n'a păstrat nici o urmă de terminologie politică sau administrativă. Inceputurile unei asemenea organizări se datoresc mai întâi Slavilor, apoi Saşilor şi Ungurilor.

Dela Slavi avem, înainte de toate, ierarhia civilă şi titlurile onorifice. In opoziţiune cu ţăranul şi moşneagul, stau *boierul* şi *jupânul* cu numeroase trepte ierarhice. Alăturea de împărat şi Domn, se vede *craiu* şi *vodă*, iar sub dânsul: ban, vornic, hatman, postelnic, vistiernic, stolnic, medelnicer, clucer, etc. şi întreaga acea organizare altoită pe complicata titulatură a Bizanţiului.

Un fragment din însăş titulatura Bizanţiului: còmis, logofăt, spătar.

Dela Unguri mai avem: aprod, bir, hotar, vamă, pe lângă *oraş*, pe când stramoşescul *cetate* se restrânse la locurile întărite sau la resturile ruinate din trecut. Tot Ungurilor li se datoresc termenii administrativi *pârcălab*, *pârgar* şi *şoltuz* (acesta numit *judeţ* în Muntenia), numiri pe cari ei însişi le-au luat dela Saşi (*Burggraf*, *Bürger* şi *Schultheiss*).

Intreaga epocă fanariotă este sub dependenţa imediată a vieţii politice şi sociale a Turciei. Curtea şi societatea înaltă respiră o atmosferă absolut orientală şi aceasta nu numai în ceeace priveşte administraţiunea şi ceremonialul oficial, dar în vieaţa de toate zilele, în îmbrăcăminte şi în mâncări, în felul de a fi şi de a simţi al claselor boiereşti, se observă un contrast profund cu traiul anterior şi cu viaţa noastră modernă. Acea calchiare a modei orientale a durat peste un secol şi, cu tot caracterul ei provizoriu şi nepopular, ea constitue un capitol curios şi interesant din istoria culturei noastre.

Toată organizarea administrativă a trecutului, care, sub diferite aspecte, a durat până pe la 1850, a cedat definitiv locul unei organizări şi nomenclaturi venite de la Francezi. Societatea civilă, guvernul, titulatura, administraţiunea fură cu totul renovate. De atunci se

www.dacoromanica.ro

introduse în limbă un întreg vocabular neologic: patrie, Stat, constituţiune, Cameră, Senat, deputat, sufrăgiu universal, vot, ministru şi minister, funcţiune şi funcţionar, prefect şi subprefect, impozit, percepţie, etc.

Religiunea. — Prima pătură a nomenclaturei bisericeşti e de origină latină: biserică, botez, creştin, cuminecare, Dumnezeu. In urmă slavona şi greaca deveniră izvoarele, cari au alimentat-o în timp de secole. Se ştie că primele noastre monumente literare din secolul al XVI-lea sunt traduceri din slavoneşte.

De la secolul al X-lea, o sumă de cuvinte bisericeşti trecură din slavona în româna (colindă, iad, icoană, liturghie, praznic, raiu), cum şi numirile relative la ierarhia eclesiastică, la serbări, la cult, etc. Din numeroasele slavisme ulterioare multe aparţin azi trecutului.

Deşi vocabularul bisericesc, de origină slavonă, a fost cu mult redus, el constitue încă elementul cel mai copios al terminologiei ecleziastice.

Tot ce priveşte vieaţa religioasă e de origină slavo-greacă: călugăr şi mânăstire, schit şi schimnic, stareţ şi tagmă.

Pe când toate celelalte instituţiuni ale trecutului au intrat în domeniul istoriei, înlocuite fiind cu inovaţiuni occidentale, religiunea (pentru motive uşor de înţeles) a rămas în afară de orice influenţă a Apusului. Se ştie că *Letin*, adică catolic sau de biserica romană, e sinonim în graiul popular cu eretic sau „de lege lepădat".

Tipografia. — In prima jumătate a secolului al XVI-lea nu se tipăresc decât cărţi slavone. In 1546, Saşii fac s'apară la Sibiu *Catehismul românesc*, destinat a converti pe Români la luteranism. Cea mai veche carte românească, *Evanghelia*, se tipări în 1560 la Braşov de judele săsesc Benker. Abia peste un secol, sub Mateiu Basarab şi Vasile Lupu, se înfiinţează tipografii în Muntenia şi în Moldova. Cărţile slavone şi greceşti covârşesc mult timp pe cele româneşti.

Vocabularul tehnic al tipografului n'a conservat decât foarte puţine urme din nomenclatura slavo-greacă. Ea e în cea mai mare parte săsească (zaţ şi zeţar, caşte şi şif, ciofleagă şi cursuş, şpalt şi vingălac) şi mai n'a suferit alte încălcări străine. O iniţiativă de românizare a acestei nomenclaturi săseşti (ca *culegător*, zeţar, *culegău*, vingălac, etc.) a încercat-o Petre Ispirescu, „culegătorul tipograf", dar ea a rămas izolată.

Invăţământul. — Imprejurările grele prin cari s'a strecurat poporul, silit fiind a căutà în fundul munţilor un adăpost împotriva potopului a zecimi de limbi păgâne, l'au făcut să pearză mai toate cuvintele culturale. Deşi a mântuit din acest cataclism *cartea* şi *scrierea*, precum şi dorul de a *învăţà*, dar în şcoala slavonă trebui el să meargă spre a-şi însuşi *citirea* şi în aceea a Ungurului *socoteala*, re-

www.dacoromanica.ro

zervându-şi latinescul *cumpăt* pentru echilibrul său intelectual. Cu toată influenţa fatală, ce au avut-o Grecii în trecutul neamului nostru, totuş lor li se datoresc elementele instrucţiunii: dascălul şi grămăticul, condeiul şi hârtia, coala şi rigla şi, mai presus de toate, *tiparul*, ne vin dela dânşii.

Termenul chiar de *şcoală* e de origină transcarpartină, primele noastre instituţiuni şcolare fiind întemeiate de învăţători ardeleni.

La 1860, vechiul alfabet cirilic, de care s'a uzat în timp de aproape patru secole, a fost definitiv înlocuit cu cel latin. Această simplă modificare a grafiei fu începutul unei adevărate revoluţiuni intelectuale. Inteligenţa românească, cercuită în timp de veacuri în lumea slavo-greacă, veni pentru prima oară în contact efectiv cu civilizaţiunea apuseană. O eră nouă, de consecinţe incalculabile, se deschise pentru desvoltarea intelectuală a neamului.

De pe la 1850 (prima noastră Universitate a fost inaugurată în 1869), cultura occidentală pătrunde la noi în masse din ce în ce mai compacte şi transformă întreaga noastră vieaţă civilă, politică, juridică şi militară. Invăţământul mai ales a fost cu totul reorganizat în sensul apusean. Şi odată cu această reformă şcolară, un întreg vocabular ştiinţific, literar şi artistic se introduse în limbă. In acest enorm stoc de neologisme, termenii abstracţi ocupă firește primul loc. Ei lipsiau în cea mai mare parte şi deci introducerea lor a fost oportună şi necesară.

Toate celelalte organisme sociale, armata şi justiţia, ca comerţul şi industria, au fost (cum s'a văzut) cu totul europeanizate. Vieaţa civilă suferi şi ea o profundă transformare în locuinţă şi îmbrăcăminte, în modul de a fi şi de a cugetà. O desvoltare literară şi ştiinţifică, necunoscută generaţiunilor anterioare, a fost urmarea binefăcătoare a curentului occidental, ultima şi cea mai eficace din influenţele diverse ce le-au încercat neamul şi limba în cursul evoluţiunii lor milenare.

www.dacoromanica.ro

A

A m. întâia literă a alfabetului. În vechiul alfabet românesc, derivat din cel cirilic şi în uz până la 1860, ea poartă numele de *az*. V. **az**.

a! int. exprimă o surprindere sau uimire (mai adesea neplăcută): *a! ce om!*

a prep. **1.** arată o poziţiune exterioară: *a casă*; fig. *a minte*; **2.** o presimţire: *miroase a...*, fig. *nu-i a bună*; **3.** modul: *merge a lene*; **4.** precede orice infinitiv, distingându-l de forma-i nominală corespunzătoare: *a face* în raport cu *facere* [Lat. AD].

a art. V. **al**.

ă m. vocală confuză ce provine dintr'un *a* neîntonat, median sau final: *bărbat* (din *barbă*), *călare* (din *cal*).

â m. son reprezentând o rostire mai energică şi mai adâncă decât cel precedent şi provenind obişnuit dintr'un *a* urmat de o nazală: *păgân* (lat. PAGANUS), *român* (lat. ROMANUS); a fost apoi propagat de slavona şi turca, cari posed acelaş son.

abà! int. exprimând mirare şi îndoeală totdeodată: *aba, Dragomire, când pleci tu?* CAR. [V. *ba*].

abà f. **1.** postav de lână groasă (obişnuit albă) din care se fac haine ţărăneşti; **2.** haină din aba. Abaua, ce constitue şi astăzi un obiect de industrie casnică ţărănească, era odinioară importată, ca multe din postavurile ordinare, din Turcia, de unde numele lor orientale: aba, dimie, şaiac, suman. [Turc. ABA].

abagerie f. prăvălie sau fabrică de aba: *Duca-Vodă slujise de copil la abagerie*.

abagiu m. **1.** cel ce face sau vinde aba: *a treia uliţă era locuită numai de abagii şi găitănari* FN.; **2.** cel ce lucrează haine ţărăneşti din abà; ipângele, mintene, nădragi, şube, tuzluci. [Turc. ABADJI].

abajur n. aparat care concentră şi coboară lumina unei lămpi (= fr. *abat-jour*).

abanos m. **1.** arbore din Indiă al cărui lemn e negru şi tare, întrebuinţat în tâmplărie fină şi în strungărie (*Diospyros ebenum*); **2.** *fig.* foarte negru: *păr de abanos*. [Turc. ABANOS, din gr. *ébenos*].

‖ adv. sdravăn, tare ca abanosul: *şade tot abanos, ţeapăn şi vârtos* PANN.

abate m. egumen, stareţ (la Catolici).

abate v. **1.** a depărta, a înlătura: *a abate un car din drum*; **2.** a-i veni cuiva pe neaşteptate (o dorinţă, un gând): *ce-i abătuse?* **3.** a se depărta: *se abate din cale*; fig. *se abate dela subiect*; **4.** a se opri în treacăt: *se abătu la colibă*; **5.** (galicism) a doborî, a se precipita: *timpuri ce abateţi tot pe pământ* BOL.: *pe simţirea-mi dureroasă s'abate dorul greu* AL. [Lat. ABBATTERE: sensul 5 după fr. *abattre*].

abatere f. **1.** depărtare (şi *fig.*), digresiune; **2.** contravenţie poliţienească; **3,** *Gram.* excepţiune.

abaţie f. mânăstire mare catolică: *abaţia din Westminster*.

abatoriu n. zalhana, locul unde se taie vitele (= fr. *abattoir*).

abătut a. (galicism) *fig.* descurajat: *astfel zice Domnul, trist şi abătut* BOL.

abc m. **1.** primele litere ale alfabetului; **2.** *fig.* începutul unei arte sau ştiinţe.

abdică v. **1.** a se lepăda într'un mod solemn de puterea supremă (vorbind de un împărat, rege sau Domn); **2.** *fig.* a renunţa la: *a abdica libertatea*.

abdicare f. renunţare la tron. Cele mai cunoscute abdicări au fost: a lui Carol Quintu în 1556, a lui Napoleon I în 1814, a lui Cuza în 1866, şi a lui Milan, regele Serbiei, în 1889. Cele mai recente sunt abdicarea împăratului german Wilhelm II şi a ţarului Bulgariei Ferdinand (ambele în 1918).

abdomen n. **1.** burtă, partea de jos a pântecelui care conţine maţele; **2.** partea posterioară a corpului la insecte.

abdominal a. privitor la abdomen: *muşchi abdominali*.

abecedar n. cărticică ce coprinde alfabetul spre a învăţa pe copii să citească.

aberaţi(un)e f. **1.** *Astr.* mişcarea aparentă a stelelor fixe; **2.** *Fiz.* deviaţiunea razelor luminoase; **3.** *fig.* rătăcire a minţii: *aberaţiunea ideilor*.

abia adv. **1.** anevoie, cu greu: *abia*

www.dacoromanica.ro

pot sta pe picioare; **2.** cum, pe dată ce: *abia s'a culcat și a adormit.* [Dial. *abi* = lat. AD VIX, cu un *a* final amplificativ, ca în *așà*].

abil a. dibaciu, îndemânatic.

abilitate f. dibăcie, îndemânare.

abis n. prăpastie foarte adâncă; *fig. umple de văpaie cerești abisuri* AL.

abitir adv. **1.** strălucit, vorbind de reflexul pietrelor prețioase (în basmele muntene): *o coroană care lumina mai abitir ca cele mai scumpe pietre* POP.; **2.** cu sensul generalizat, mult (preces de un comparativ): *copilul plânge și mai abitir* POP.; **3.** distins, remarcabil: *să fie compania noastră cea mai abitir din toate* CAR. [Turc. ABETER, mai luminos].

abject a. ce se leapădă, netrebnic, ticălos: *nebuna cutezare și viițiul abject* AL.

abjecți(un)e f. ticăloșie, stare vrednică de dispreț.

abjurà v. **1.** a se lepăda prin jurământ de o religiune, de o doctrină; **2.** *fig.* a renunța la o părere, a părăsi cu totul.

abjurare f. renunțare solemnă la o erezie. Abjurările cele mai celebre au fost: a lui Enric IV în 1593 și a reginei Cristina de Suedia în 1665 (amândoi făcându-se, din protestanți, catolici).

ablativ n. al șaselea caz, în declinațiunea latină, care arată punctul de plecare sau instrumentul acțiunii; ablativ absolut, propoziție formată dintr'un participiu sau adjectiv cu cazul ablativ.

abluțiune f. spălare sau purificare religioasă la Orientali (Mahomedani, Evrei, Indieni).

abnegați(un)e f. lepădare de bunăvoie dela foloase materiale.

aboală f. numele popular al epilepsiei. [Lit. cea boală, adică boala prin excelență, al cării nume poporul evită a-l rosti]. V. eufemism.

aboliți(un)e f. desființare totală, suprimare definitivă: *aboliținea torturei, aboliținea sclaviei.*

abominabil a. **1.** care însuflă groază, desgust: *crimă abominabilă*; **2.** foarte rău: *muzică abominabilă.*

abonà v. **1.** a face abonament; **2.** a lua un abonament.

abonament n. învoeală de a răspunde dinainte prețul fixat pentru un timp hotărît: *abonament la un ziar, la un teatru.*

abonat m. cel ce a luat un abonament.

abordà v. **1.** a trage la țărm; **2.** a se adresa cuiva; **3.** *fig.* a trata un subiect, o materie oarecare.

abordabil a. **1.** ce se poate aborda; *coastă abordabilă*; **2.** *fig.* lesne de apropiat: *om abordabil.*

aborigen a. originar din acea țară: *plantă aborigenă.* ‖ m. pl. aborigeni, populațiune primitivă a unei țări.

abracadabrant a. uimitor, extraordinar: *costum abracadabrant* CAR.

abraș a. **1.** cal cu o pată albă sub coadă; **2.** *fig.* de piază rea, nenorocos: *planurile cele mai bine întemeiate rămân adesea abrașe* AL. [Turc. ABRAȘ: sensul figurat rezultă din superstițiunea populară relativă la caii abrași].

abreviați(un)e f. prescurtarea zicerilor la scris, scoțând unele litere: *D., D-nă* pentru *Domn, Doamnă.*

abrogà v. a scoate din uz, a desființa o lege, un obiceiu.

abrogare f. desființare, suprimare.

abrupt a. **1.** cu clină repede și inegală: *stâncă abruptă*; **2.** *fig.* stil abrupt, fără șir și fără grație; **ex abrupto**, pe neașteptate.

abrutizà v. a face brut, a tâmpi.

ab(s)ces n. buboiu.

absent a. care lipsește, care nu-i de față.

absentà v. a lipsi, a face absențe.

absență f. lipsire, lipsă.

absidă f. bolta unei biserici acoperită cu o semi-cupolă.

absint n. licher preparat din frunzele pelinului.

absolut a. **1.** nemărginit, nesupus vreunei condițiuni sau restricțiuni: *putere absolută*; **2.** indispensabil: *majoritate absolută*; **3.** de sine stătător: *adevăr absolut*; **4.** *Gram.* opus la relativ: *om* e un termen absolut, *tată*, unul relativ. ‖ n. *Filoz.* ceeace există în sine și prin sine. ‖ adv. **1.** cu totul; **2.** neapărat, fără doar și poate.

absolutism n. sistemă de guvern cu puterea absolută.

absolutist m. partizan al absolutismului.

absoluți(un)e f. iertarea păcatelor (la Catolici).

absolvent m. cel ce a terminat cursul unei școli fără a lua diploma: *absolvent al conservatorului.*

absolvi v. a termina studiile: *a absolvi liceul.*

absolvire f. terminarea studiilor.

absorbì v. **1.** a înghiți; *pământul absoarbe apa ploilor*; **2.** *fig.* a consuma cu totul: *procesul îi absorbi întreaga avere*; **3.** a ocupa cu totul pe cineva: *politica îl absoarbe.*

absorbire f. V. absorpțiune.

absorbit a. *fig.* cufundat în cugetări, tare preocupat.

www.dacoromanica.ro

absorbitor a. care absoarbe (la propriu şi la figurat).

absorpţiune f. 1. lucrarea de a absorbi şi rezultatul ei; 2. *Fiziol.* funcţiune a nutriţiunii: trecerea alimentelor în sânge.

abstenţiune f. abţinere dela exerciţiul unui drept, al unei funcţiuni.

abstinent a. cumpătat la mâncare şi băutură.

abstinenţă f. înfrânare, cumpătare.

abstract a. 1. care exprimă calitatea în afară de obiectul ei (o pură creaţiune a spiritului): *negreaţă, bunătate;* ştiinţe abstracte, ştiinţe pure ca matematicele, în opoziţiune cu cele aplicate; 2. *fig.* greu de pătruns: *e prea abstract;* 3. *Aritm.* care exprimă numărul fără alăturarea obiectului numărat: 1, 2, etc.

abstracţi(un)e f. 1. fapta de a abstrage şi rezultatul ei: lucrul abstras, care n'are altă realitate decât în spiritul nostru: fac abstracţiune de, nu ţin seamă de...; 2. operaţiunea spiritului care separă ceeace este unit în realitate: ex. a considera *coloarea* unei flori în afară de *forma* sau de *mirosul* ei.

abstrage v. a considera numai unul din caracterele obiectului în afară de celelalte.

abstruz a. greu de priceput: *raţionament abstruz, problemă abstruză.*

absurd a. 1. nepotrivit, contrar minţii sănătoase; 2. fără judecată, fără pricepere.

absurditate f. calitatea celui absurd şi însuş lucrul absurd.

abţine v. 1. a se opri dela ceva, a se înfrâna; 2. a nu lua parte la vot.

abţinere f. V. abstenţiune.

abubă f. bubă neagră veninată (mai ales în gură).

abulie f. *Med.* lipsă de voinţă, de energie.

abundà v. a prisosi: *România abundă în vii.*

abundant a. îmbelşugat. [Forma *abundent* e rezultatul unei false analogii].

abundanţă f. belşug, îndestulare: *a trăi în abundanţă.* [Forma *abundenţă* e eronată].

abur m. 1. un fel de fum ce iese prin căldură din corpurile umede: *aburi groşi;* maşină de aburi, maşină pusă în mişcare prin presiunea aburilor de apă; 2. *Med.* gazurile scoase prin evaporare: *baie de abur;* 3. suflare: *caii scoţând aburi lungi pe nare* AL.; 4. sufletul dobitoacelor numit şi *bleasc.* [Origină necunoscută].

aburcà v. Mold. 1. a ridica o greutate în spinare: *apoi săltând lemnele şi aburcându-le cam anevoie* CR.; 2. refl. a se urca opintindu-se: *începe a se aburca pe cireş în sus* CR. [Cf. *burica*].

abureală f. 1. evaporare; 2. ădiere.

aburì v. 1. a expune la aburi: *bolnavul se abureşte;* 2. a scoate aburi: *râurile aburesc;* 3. a sufla încetişor: *un vânt dulce abureşte;* 4. a se acoperi cu aburi: *geamurile se aburesc.*

aburire f. suflare, exalare.

aburit a. 1. încălzit sau muiat prin aburi: *friptură aburită;* 2. *fig.* însufleţit: *faţă aburită.*

aburos a. 1. plin de aburi: *pe stânca aburoasă arde luna cea bălae* BOL.; 2. diafan: *cu aburosul zovon de filaliu* OD.

abuz n. 1. întrebuinţare rea, excesivă sau nedreaptă: *abuz de putere;* 2. obiceiu rău: *a reforma abuzurile;* 3. înşelăciune: *pedepsit pentru abuzuri.*

abuzà v. 1. a întrebuinţa rău, a se folosi rău de ceva; 2. a amăgi, a înşela.

abuziv a. prin abuz, nedrept. ‖ adv. fără cuvânt, fără cale.

ac n. 1. vergea subţire de oţel, ascuţită de un capăt şi găurită de celălalt, cu care se coase sau se împunge; *a avea ac de cojocul cuiva,* a avea mijlocul de înfrânat semeţia-i; *ca prin urechile acului,* cu mare greutate; 2. boldul albinelor: *o viespe cu acu-i otrăvit* AL.; 3. vargă de metal ce indică orele pe un ceasornic; 4. (sau **macaz**) şină mobilă la un căpătâiu şi subţiată la celălalt spre a face să treacă trenurile de pe o linie pe alta. [Lat. ACUS].

acacia f. numele ştiinţific al arborelui din care o varietate se numeşte în Tr. *acaţ,* în Muntenia *salcâm* şi în Oltenia *dafin.*

acadeà f. zahăr ars în formă de cilindru sau dreptunghiu. [Turc. AKIDÈ, prin o formă intermediară **acădea*].

academic a. 1. ce ţine de academie; 2. *fig.* corect şi elegant: *stil academic.*

academician m. membrul unei academii.

academie f. 1. şcoală filozofică întemeiată de Platon la Atena în grădina lui Academ; 2. societate de scriitori şi de învăţaţi: *Academia română,* înfiinţată în 1867 şi definitiv constituită în 1879, după modelul Academiei franceze, se împarte în 3 secţiuni (literară, istorică şi ştiinţifică) cu 40 membri ordinari şi un număr oarecare de membri onorari şi corespondenţi; 3. şcoală înaltă: *Academia Mihăileană,* a fost înfiinţată la Iaşi în 1835; 4. loc destinat exerciţiilor corpului (călărie, dans, scrimă); 5. figură întreagă pictată după un model nud. [*La*

www.dacoromanica.ro

Greci, *Academia* era numele unui gimnaziu aproape de Atena, înconjurat de grădini, unde profesa filozofu1 Platon].

acajù n. arbore de America cu lemnul tare și roșiatic, întrebuințat la facerea mobilelor.

acalmie f. termen de marină: calm momentan după o furtună (și *fig.*).

acant m. 1. plantă spinoasă, numită obișnuit *pălămidă* sau *brânca ursului*, însemnată prin frumusețea frunzelor sale; 2. *Arh.* podoabă care imitează frunzele acelei plante.

acaparà v. 1. a cumpăra o cantitate mare de mărfuri spre a le vinde mai scump; 2. *fig.* a lua totul pentru sine (în paguba altora).

acaparator m. cel ce acaparează.

acar m. 1. fabricant de ace; 2. la drumul de fier (sau **macagiu**), cel ce face să treacă un tren depe o linie pe alta; 3. Tr. unealtă de susținut conciul țăranilor. [Lat. AC(U)ARIUS].

acaret n. 1. construcțiune cu dependințele ei, sinonim cu **bină**: *pământul moșiei e roditor, acareturile în bună stare* AL.; 2. pl. averi nemișcătoare (moșii, case, etc.). [Turc. ACARET].

acarniță f. cutiuță de ace.

acasă f. V. casă.

acaț m. Tr. V. acacia. [Ung. AKÁTZ].

acățà v. (Mold.), **agățà** (Munt.) 1. a prinde de un cuiu: *agăț haina să se usuce;* 2. a (se) apuca cu unghiile de ceva (spre a se urca): *mulțimea s'acață greu pe ziduri* AL.; 3. *fig.* a se lega de cineva: *se agață de mine ca scaiul.* [Lat. *ACCAPTĬARE (V. *cață, cățăr*)].

acățărà v. a se sui pe ceva agățându-se cu mâinile: *acățărându-se din colț în colț* ISP.

acătare pr. *fig.* excelent, însemnat: *și eu acătare poamă nu sunt, dar nici fiece pasăre nu mă mănâncă* PANN. [Lat. ECCU TALEM, de unde scurtat atare și cutare).

acățătoare f. 1. verigă de agățat hainele în cuiu; 2. pl. ordin de paseri care se agață pe arbori, ca *gheonoaia, cucul.*

acatist n. 1. imn în onoarea sfintei Fecioare, ce se cântă în picioare; 2. ceeace se dă preotului care face aceste rugăciuni: *am să dau acatiste pe la toate bisericile;* 3. acatistier: *acatistul Bunei Vestiri.* [Gr. mod. AKÀTISTOS, lit. neșezând, acatistul citindu-se în picioare].

acatistier n. carte bisericească ce conține asemenea imnuri.

accede v. a consimți: *acced la propunerea voastră.*

accelerà v. a iuți, a grăbi.

accelerare f. 1. mărirea iuțelii unui corp în mișcare, grăbire; 2. execuțiune grabnică.

accelerat a. grăbit, mai repede ca de obiceiu: *tren accelerat*, care merge cu mare iuțeală. ‖ accelerat n. tren accelerat.

accent n. 1. ridicarea sau coborîrea vocii pe silaba unei vorbe: *accent tonic;* 2. semnul ce se pune pe o silabă: *accent ascuțit, grav, circumflex;* 3. intonațiune particulară unei țări: *accent moldovenesc;* 4. inflexiunea vocii spre a exprima un sentiment sufletesc: *dulcile accente ale melodiei.*

accentuà v. 1. a rosti cuvintele după regulele accentului tonic; 2. a pune accentele în scris; 3. *fig.* a face să reiasă, a exprima cu energie și claritate.

accentuați(un)e f. lucrarea și modul de a accentua, intonațiune.

accept n. poliță, efect de comerț prin care o persoană se obligă să plătească la scadență o sumă hotărîtă.

acceptà v. 1. a primi (bucuros); 2. a semna o poliță.

acceptabil a. ce se poate primi.

acceptant m. cel ce semnează un accept.

acceptați(un)e f. îndatorirea de a plăti o poliță la scadență.

accepți(un)e f. sensul în care se ia o vorbă: *accepțiune proprie și figurată.*

acces n. 1. intrare: *port de un acces ușor;* 2. apucare de boală: *acces de friguri;* 3. *fig.* mișcare subită și trecătoare: *acces de mânie.*

accesibil a. 1. de care se poate lesne apropia: *coastă accesibilă;* 2. fig. *virtutea este tuturor accesibilă;* 3. vorbind de o persoană afabilă: *accesibil inferiorilor săi.*

accesit n. recompensă acordată celui ce s'a apropiat mai mult de un premiu.

accesoriu a. 1. care depinde de un lucru principal; 2. care se adaogă la cel principal: *clauză accesorie.*

accident n. 1. întâmplare neprevăzută (mai adesea nenorocită): *accidentele vieții omenești;* 2. pl. dispozițiune variată a terenului, a luminei (într'un tablou).

accidental a. ce vine pe neașteptate. ‖ adv. din întâmplare.

accidentat a. 1. care prezintă o dispozițiune variată: *teren accidentat;* 2. *fig.* agitat: *viață accidentată.*

acciz n. taxă asupra băuturilor și consumațiunilor.

accizar m. cel ce strânge accizele.

ac-de-mare m. pește în forma unui ac lung și subțire (*Syngnathus acus*).

acefal a. fără cap: *monstru acefal.* ‖ m. pl. **acefali**, moluști cari n'au decât o gură, fără umflătura cefalică, ca *stridiile.*

www.dacoromanica.ro

acel pr. deseamnă o persoană sau un lucru mai depărtat, în opoziţiune cu acest: *acel om;* absolut: *acela.* [Lat. ECCILLUM].

acelaş pr. care nu e altul: *acelaş om, este acelaş.*

aceră f. numele popular al vulturului, în Oltenia. [Lat. AQUILA].

acerb *fig.* înţepător şi ostil: *ton acerb.*

acest pr. deseamnă o persoană sau un lucru mai apropiat, în opoziţiune cu acel: *acest om;* absolut; *acesta.* [Lat. ECCISTUM].

acetat n. sare formată prin combinarea acidului acetic cu o bază: *acetat de cupru.*

acetic a. se zice de acidul care formează baza oţetului.

acetilenă f. gaz de luminat, cu o flacără albicioasă (descoperit de Davy în 1836). Prima lampă de acetilenă fu pusă în comerţ la Paris în 1895.

achită v. 1. a plăti, a răfui; 2. *fig.* a împlini o însărcinare, o făgăduială sau o datorie: *s'a achitat în conştiinţă;* 3. a declara nevinovat: *acuzatul a fost achitat.*

achitare f. răfuire (de plată), scăpare (dela osândă).

achiu n. 1. bâtul de biliard, numit şi tac. [Rus. КІЙ (din fr. *queue*)]; 2. prima bilă de încercare.

achiziţiune f. 1. dobândire; 2. *fig.* lucru dobândit, câştig.

achizitor m. cel ce face aderenţi la o societate, abonaţi la o publicaţiune.

aci adv. 1. în acest loc, în opoziţiune cu acolo: *e ascuns aci;* aci e aci, aci e greutatea; 2. în acest timp; *d'aci înainte;* aci aci, când şi când: *aci râde, aci plânge;* **cât p'aci**, aproape, mai mai. [Lat. ECC'HIC].

acid a. acru. ‖ n. substanţă cu gust acrişor care roseşte faţa cea albastră a unor vegetale. Caracterul esenţial al acidelor e a se uni cu un oxid spre a forma o sare: cele mai întrebuinţate sunt: acid sulfuric *(uleiu de vitriol),* acid acetic *(oţet),* acid nitric *(apă tare).*

acilea adv. în acelaş loc, în opoziţiune cu acolea.

acioaie f. bronz: *învelitoarea era de acioaie şi de plumb* Isp. [It. ACCIAJO, importat pe cale comercială (v. *alamă*)].

acioală f. 1. şatră pentru vite; 2. *fig.* adăpost acoperit: *acioală omenească.* [Derivat din *aciua*].

aciuă v. 1. a se adăposti (termen ciobănesc): *păstorii se aciuează cu a lor turme 'n munţii învecinaţi* Negr.; 2. cu sensul generalizat: *nici o lighioaie nu se poate aciua pe lângă casă de răul vostru* Cr. [Cf. lat. ACQUIERE].

aclamă v. a primi cu strigăte de bucurie sau de aprobare.

aclamaţi(un)e f. 1. fapta de a aclama; 2. strigăt de entuziasm; **prin aclamaţiune,** unanim şi fără a vota.

aclimataţi(un)e f. fapta de a (se) aclimatiza: *grădină de aclimataţiune.*

aclimatiză v. a (se) deprinde cu o nouă climă, vorbind de oameni, animale sau plante.

acoladă f. 1. ceremonie medievală la primirea unui cavaler: ţi se da trei lovituri cu latul săbiei, pe umeri saŭ pe gât, după care era îmbrăţişat; 2. un fel de trăsură de unire, numită *arc* ——.

acolea adv. arată o poziţiune mai aproape decât *acolo.*

acolit m. tovaraş (mai adesea în nume de rău), ajutor subaltern.

acolo adv. în acel loc, în opoziţiune cu aci. [Lat. ECCU'ILLOC, de unde scurtat colo].

acomodă v. a (se) potrivi; *a se acomoda împrejurărilor.*

acomodare f. 1. potriveală, învoire, împăcare; 2. *Gram.* potrivirea sunetelor: *tidvă—titvă, umplu—împlu.*

acompaniă v. 1. a însoţi (din amicie sau politeţă), a petrece pe cineva; 2. a însoţi cu un instrument sau cu vocea partea principală a unei bucăţi muzicale.

acompaniament n. *Muz.* însoţirea instrumentelor cu vocea sau împreunarea a două instrumente diferite.

acompaniator m. cel ce însoţeşte pe altul cu un instrument sau cu vocea.

aconit m. plantă veninoasă numită popular omeag.

acont n. arvună (= fr. *à compte*).

acoperemânt n. 1. ceeace acopere sau înţelesul; 2. adăpost: *subt acoperemântul cerului.* [Lat. COOPERIMENTUM].

acoperi v. 1. a pune sau a întinde un ce peste altceva: *a acoperi o casă;* 2. a fi răspândit peste ceva: *zăpada acopere pământul;* 3. *fig.* a ascunde (în sens bun sau rău): *a acoperi o greşală;* 4. a se îmbrăca, a-şi pune pălăria în cap: *acoperiţi-vă!* 5. a se întuneca: *cerul se acopere cu nori.* [Lat. AD COOPERIRE].

acoperiş n. învelitoarea casei.

acoperitor m. cel ce acopere saŭ învelesţe case.

acord n. 1. consimţire, învoială: de acord, ne-am înţeles; 2. *Gram.* relaţiune între mai multe vorbe: *acordul articolului cu substantivul său;* 3. *Muz.* împreunarea mai multor sunete auzite deodată şi formând armonie; 4. *fig.* pl. sunete melodioase, versuri (mai cu seamă lirice): *duios era şi gingaş acordul îngeresc* At.

acordă v. 1 a pune instrumente la acelaş ton; 2. a recunoaşte: *acord că*

www.dacoromanica.ro

n'am dreptate; 3. a da bucuros, a dărui: *a acorda o grație*; 4. a așeza vorbele unei propoziții după regulile gramaticale.

acordabil a. ce se poate acorda: *termen acordabil, piano acordabil.*

acordătoare f. cheie de acordat.

acordeon n. un fel de armonică inventată la Viena de Damian în 1825.

acordor m. cel ce acordează instrumente de muzică.

acotiledon a. se zice de plante ale căror semințe n'au cotiledoane, ca: *bureții, mușchii, ferigele.* ‖ f. pl. acotiledoane, una din cele trei mari clase ale regnului vegetal, numită și criptogame.

acreală f. starea lucrului acru.

acreditá v. 1. a da credit; 2. a da scrisori de acreditare, a face să fie recunoscut (un ambasador); 3. *fig.* a face să se crează, a autoriza.

acreditare f. fapta de a acredita; **scrisoare de acreditare**, prin care se anunță că aducătorul ei merită încredere.

acrì v. 1. a (se) face acru: 2. *fig.* a-i *se urî* cuiva: *mi s'a acrit cu viața asta.*

acribie f. exactitate scrupuloasă.

acrime f. 1. gust acru; 2. *fig.* neplăcere, desgust.

acrítură f. 1. lucru acru; 2. pl. legume sau poame acre.

acrobat m. 1. cel ce joacă pe funii; 2. *fig.* cel ce caută a orbi sau înșela.

acrobație f. exercițiu de acrobat.

acromatic a. care face să se vază obiectele fără amestec de colori străine: *lentile acromatice.*

acrostih n. poezie scurtă în care versurile încep cu câte o literă, formând toate un nume.

acru a. 1. înțepător la gust; 2. *fig.* desgustător: *îți vine acru de el.* [Lat. ACRUS = clasic ACER].

acrùm n. un fel de boală de copii care se întinde peste tot corpul. [Gr. mod. *akrúmi*].

acsion n. V. axion.

acsiz n. *pop.* V. acciz [= fr. accise, printr'un intermediar rusesc].

act n. 1. deciziunea unei autorități: a *lua act de*, a declara că se va ține seamă de; **act de acuzare**, expunerea faptelor imputate unui acuzat; **actele stării civile**, registre în cari se înscriu nașterile, căsătoriile, morții; 2. înscris constatând o învoială sau o îndatorire; *act de societate*; 3. certificat: *act de botez*; 4. diviziunea unei piese teatrale: *comedie în 3 acte.*

acționà v. a intentà o acțiune, a trage în judecată.

acționar m. cel ce posedă una sau mai multe acțiuni (într'o întreprindere).

acțiune f. 1. lucrare sau faptă: *acțiune bună*; 2. influența unui agent (fizic, chimic, mecanic): *acțiunea soarelui*; 3. tragere în judecată: *acțiune criminală, acțiune pentru daune-interese*; 4. parte de capital într'o societate comercială sau financiară: *trei acțiuni de drum de fier*; 5. mersul unei piese teatrale: *acțiune interesantă.*

activ a. 1. sârguitor, harnic: *om activ*; 2. care are efect: *remediu activ*; **serviciu activ**, poziționea militarului sub drapel; 3. *Gram.* care exprimă o acțiune: *verb activ.* ‖ n. averea unui comerciant în opoziționea cu **pasivul** său.

activà v. a face mai activ, a grăbi o lucrare.

activitate f. 1. puterea de a lucra: *activitatea focului*; 2. vioiciune sau promptitudine la lucru: *a desfășura o mare activitate*; 3. serviciu activ.

actor m. 1. cel ce joacă un rol într'o piesă de teatru; 2. cel ce iea parte la un eveniment.

actual a. care există în momentul prezent, de acum: *timpul actual.* ‖ adv. acuma, în timpul de față.

actualitate f. 1. starea lucrului actual; 2. întâmplare proaspătă, lucru momentan: *jurnalismul trăește numai din actualități.*

acù adv. *fam.* acum; **acu e acu**, acum e momentul deciziv: *acu'i acu ca să-ți 'ncerci norocul* EM. [V. *acum*].

acufundà v. Mold. V. **cufunda**: *o stea albastră cade și'n spațiu s'acufundă* AL.

acuitate f. însușirea lucrului acut: *acuitatea durerii.*

acum adv. 1. în acest moment; 2. în timpul de față. [Lat. ECCU MODO, de unde **acumù* (arhaic acmu), scurtat în acu și amu, acest din urmă particular Moldovei].

acumulà v. a grămădi.

acumulator m. cel ce acumulează. ‖ *n. Fiz.* aparat destinat a spori intensitatea curentului electric.

acurateță f. exactitate, preciziune: *o scrupuloasă acurateță* OD.

acuș (**acușica**) adv. exprimă un viitor imediat: îndată, pe loc. [*Acu*, cu particula *și*].

acustic a. 1. privitor la auz: *nerv acustic*; 2. care servă a produce sau transmite sunetele: *tub acustic.*

acustică f. 1. partea fizicei care tratează despre teoria sunetelor; 2. răsunet; *sala n'are acustică.*

acut a. 1. ascuțit: *accent acut*; 2. *Muz.* pătrunzător: *voce acută*; 3. profund, violent: *durere acută*; boală acută, boală gravă cu mersul repede în opoziționea cu boala cronică.

acuzà v. 1. a declara culpabil, a în-

www.dacoromanica.ro

vinovăți; 2. a pârî, a trage în judecată; 3. (vorbind de lucruri) a servi de dovadă: *aceste fapte îl acuză*; 4. *fig.* a imputa în genere: *nu acuza soarta*.

acuzabil a. care poate sau merită să fie acuzat.

acuzat m. cel pârît sau inculpat.

acuzați(un)e f. fapta de a acuza: învinovățire, pârâ.

acuzativ n. al patrulea caz al declinațiunii, exprimând complementul direct.

acuzator m. cel ce acuză sau pârăște pe cineva, pârîș.

acvarelă f. desen cu colori muiate în apă (nu în uleiu).

acvarelist m. pictor de acvarele.

acvariu n. basin în care se întreține plante sau animale acvatice.

acvatic a. care crește sau viețuește în apă.

acvilă f. 1. vultur mare numit popular pajeră: *acvila reprezentă vechea marcă a Munteniei*; 2. steag legionar, stindard: *acvila romană*.

acvilin a. încovoiat ca ciocul acvilei: *nas acvilin*.

acvilon m. vântul numit obișnuit crivăț: *din văi cu turbăciune acvilonul se ridică* NEGR.

adagio adv. *Muz.* încet. ‖ n. arie încet executată.

adagiu n. maximă veche.

Adam m. numele celui dintâiu om, părintele lui Abel, Cain și Set, figurează în locuțiunea munteneasă: *de când cu moș Adam*, spre a desemna o vechime foarte înaltă, corespunzând celei moldovenești: *dela Adam Babadam*. V. **Babadam**.

adamască f. Mold. V. **damască**: *iar tu subt adamască... sălbatic hoinărești* NEGR.

adânc a. 1. arată volumul unei deschizături de sus până jos: *groapă adâncă*; fig. *adânci bătrânețe*; 2. ce se pleacă prea jos: *adâncă închinăciune*; 3. ce se s'ascunde într'o înfundătură: *locaș adânc*; 4. anevoie de pătruns (propriu și figurat): *întuneric adânc, cugetare adâncă*. [Lat. ADUNCUS, încovoiat, de unde idea de «profund»]. ‖ *n.* 1. fund, adâncime: *codrul 'și deschide a lui adâncuri* EM.; 2. fig. *adâncul sufletului*.

adâncat a. adâncit: *în pădurea adâncată* GR. AL.

adâncătură f. 1. vale între două dealuri; 2. cavitate, orbita ochiului.

adâncì v. 1. a se afunda; 2. *fig.* a se absorbi.

adâncime f. 1. întinderea unui lucru dela suprafață sau intrare până în fund; 2. calitatea lucrului adânc (la propriu și la figurat).

adâncit a. 1. înfundat, fără fund: *pe cea vale adâncită și cu flori acoperită* AL.; 2. *fig.* cufundat, absorbit: *în mare măhnire părea adâncit* GR. AL.

adaoge (adăoga, adăogi) v. 1. a mai pune ceva lângă altele; 2. a mai da, a mai spune. [Lat. ADAUGERE].

adaos n. 1. alăturarea unui lucru mai mic de unul mai mare de aceeași natură: sporire; 2. lucru adăogat: anex, apendice.

adăpà v. 1. a duce la apă vitele; 2. a da să bea: *drumețul fugarul 'și adapă* AL.; 3. (ironic) despre ființe, a da să bea mult: *cu vin îi adăp* PANN; 4. *fig.* a umplea, a sătura: *lumea ne'ncetat m'adapă cu fiere și venin* NEGR.; 5. a uda, a stropi: *cu sudori adăp pământul, câștig hrana în dureri* GR. AL.; 6. *fig.* a (se) pătrunde: *s'a adăpat cu principii sănătoase*. [Lat. ADAQUARE].

adăpătoare f. jghiab cu apă pentru vite.

adăpost n. 1. loc care apără de soare, vânt, ploaie; 2. *fig.* loc de scăpare: *adăpost contra nenorocirii*; la **adăpost**, în siguranță. [Lat. AD APPOSITUM].

adăposti v. 1. a pune la adăpost, la loc sigur; 2. a găsi adăpost, a scăpa.

adăpostire f. azil, refugiu.

adaptà v. 1. a potrivi un lucru cu altul; 2. *fig.* a întrebuința potrivit cu destinațiunea sa.

adaptați(un)e f. lucrarea de a adapta și rezultatul ei: potriveală, brodire.

adăstà v. a aștepta cu nerăbdare. [Lat. ADASTARE].

adecă (adică) adv. 1. termen explicativ (va să zică): *mintea, adecă puterea de a cugeta*; 2. specificativ (și anume): *poame, adecă mere, pere, prune*; la adecă, la urma urmelor. [Lat. ADDE QUOD adaogă că].

adecăte(lea) adv. *pop.* adecă. [Formă analogică (cf. *ancâtele*)].

adecuat a. *Filoz.* de o întindere egală, echivalent obiectului: *idei adecuate*.

ademeni v. 1. a atrage: *averea ademenește pe om*; 2. a amăgi, a înșela: *puse să-l ademenească*. [Vechiu-rom.: *ademană*, dar = ung. ADOMÀNY].

ademenire f. 1. atragere (amăgitoare); 2. iluziune.

ademenitor a. care ademenește: a trăgător, amăgitor.

adept m. cel inițiat în misterele unei secte, în secretele unei științe.

aderà v. *fig.* a se alipi pe deplin: a se uni cu părerea cuiva, a fi din același partid.

aderent a. care aderează. ‖ m. cel ce ține de un partid sau de o sectă: partizan.

aderență f. starea celui ce aderă.

www.dacoromanica.ro

ades adv. adesea (poetic): *ades e rece pieptul şi inima tot bate* Al.

adeseá adv. de mai multe ori, în scurt timp. [Scurtat din *adese ori*].

adevăr n. 1. caracterul lucrului adevărat; 2. însuş lucrul adevărat, principiu sigur; într'adevăr, în realitate; 3. imitaţiune exactă, expresiunea fidelă a naturei (într'un tablou). [Lat. AD DE VERUM].

adevărat a. conform adevărului: aşa cum este şi nu altminterea.

adeverì v. 1. a afirma, a constata; 2. a confirma, a verifica.

adeverinţă f. chitanţă, dovadă.

adeveritor a. care adevereşte.

adeziune f. 1. unire, consimţire; 2. *Fiz.* atracţiune moleculară între corpurile în contact.

ad hoc adv. într'adins, pentru un scop determinat; **Divanurile ad hoc**, conferinţele deschise în 1857 la Bucureşti şi la Iaşi, cu scopul anumit de a arăta puterilor europene dorinţele poporului român.

ad hominem adv. se zice de un argument în care se combate adversarul prin ceeace a zis sau făcut.

adià v. a sufla lin, a bate încetişor: *zefirii ce adie cânturi dulci ca un fior* Em. [Origină necunoscută].

adiată f. *pop.* V. diată: *adiată nu-ţi face* Pann.

adică adv. V. adecă.

adiere f. suflare lină, vântişor: *nici o mişcare 'n frunze şi nici o adiere* Al.

adineaori adv. cu puţin înainte, nu de mult. [Lat. AD DE IN ILLAM HORAM].

adins (în) adv. 1. cu intenţiune, cu precugetare; 2. cu scop, anume. [Lat. AD IPSUM].

adio! int. formulă de politeţă la despărţire: rămâi cu bine!

adiţionà v. a face adiţiunea.

adiţional a. de adăogat: *articol adiţional.*

adiţiune f. 1. adaos de lucruri asemenea; 2. *Aritm.* adunare.

adiutant m. ofiţer sau subofiţer însărcinat să ajute pe un superior, [fr. *adjudant*, printr'un intermediar rusesc (rostit popular *aghiotant*)].

adjectiv n. vorbă adaosă la un substantiv spre a-l califica sau determina.

adjectival a. ce priveşte adjectivul.

adjudecà v. 1. a hotărî prin judecată că un lucru se cuvine cuiva după drept; 2. a da celui ce oferă mai mult; 3. *fig.* a da, a decerne o recompensă.

adjudecare f. lucrarea de a adjudeca şi actul prin care se adjudecă.

adjudecator m. cel ce adjudecă.

adjunct a. ajutor (într'o funcţiune); *director adjunct.*

ad libitum adv. după bunul plac, după voia cuiva.

ad litteram adv. vorbă cu vorbă.

administrà v. 1. a conduce afaceri publice sau particulare; 2. a da: *a administra un medicament.*

administraţi(un)e f. 1. conducerea afacerilor publice sau particulare; 2. funcţionarii însărcinaţi cu conducerea unui serviciu: *administraţiunea poştelor;* 3. totalitatea serviciilor publice menite a pune în execuţiune legile şi actele guvernului.

administrativ a. 1. ce ţine de administraţiune: *autoritate administrativă;* 2. unde s'află instalată administraţiunea Statului: *palat administrativ.*

administrator m. cel ce administrează averea sau afacerile cuiva.

admirà v. a privi cu o mirare amestecată cu plăcere (ceva frumos sau rar).

admirabil a. demn de admiraţiune, minunat. ‖ adv. de minune.

admiraţi(un)e f. 1. fapta de a admira, sentiment de plăcută mirare; 2. obiect de admiraţiune.

admirativ a. care exprimă admiraţiune: *gest admirativ.*

admirator m. cel ce admiră.

admis a. 1. primit într'o adunare; 2. adoptat de uz.

admisibil a. care poate fi admis (de persoane sau lucruri).

admisibilitate f. calitatea de a fi admis, înlesnirea de a fi primit.

admisiune f. primire.

admite v. 1. a primi (prin favoare): *a admite într'o societate;* 2. a recunoaşte de adevărat.

admonestà v. a dojeni aspru (pe un subaltern vinovat).

admonestare f. avertisment sever dat unui delincvent.

admoniţiune f. admonestare.

adnotaţiune f. V. anotaţiune.

adolescent m. flăcău.

adolescenţă f. vârstă între copilărie şi bărbăţie (la bărbat 14—22 ani, la femee 11—19).

adonic a. vers latin compus dintr'un dactil şi un spondeu: *el ar frânge 'n vers adonic limba lui ca şi Horaţiu* Em.

adoptà v. 1. a lua de suflet, a înfia; 2. a alege cu preferinţă pentru sine, a-şi însuşi: *a adopta o părere;* 3. a admite, a primi: *Camera a adoptat legea.*

adopţiune f. 1. fapta de a adopta; luare de suflet; 2. preferinţă.

adoptiv a. 1. care a adoptat: *părinte adoptiv;* 2. care a fost adoptat: *fiu adoptiv.*

adorà v. 1. a se închina lui D-zeu; 2. a avea un fel de cult pentru cineva, a iubi cu pasiune: *el îşi adoră copiii.*

www.dacoromanica.ro

adorabil a. demn de a fi adorat.

adorați(un)e f. 1. fapta de a adora; 2. iubire extremă; 3. manifestarea gingășiei și a respectului.

adorator m. cel ce adoră, ce iubește cu pasiune.

adormi v. 1. a începe a dormi; *abia a adormit;* 2. a face să doarmă; *a adormi copilul;* 3. *fig.* a liniști momentan: *ca să adoarmă presupunerile Domnului* Al; 4. a muri în pace: *a adormi întru Domnul.* [Lat. ADDORMIRE].

adormire f. 1. fapta de a adormi; 2. Adormirea Maicei Domnului, mare sărbătoare la 15 August, numită și *Sfânta Maria Mare.*

adormit a. 1. trândav, netrebnic: *adormitule!* 2. *fig.* liniștit, mort; *oraș adormit.*

adormitor a. care adoarme, care aduce somn: *cântec adormitor.*

adragant n. gumă întrebuințată spre a da tărie pastelor și pastilelor.

adresà v. 1. a trimite direct: *a adresa o scrisoare;* 2. a îndrepta vorba către cineva, a-i vorbi; 3. a recurge la, a se îndrepta către cineva.

adresă f. 1. arătare de numele și locuința cuiva; 2. scrisoare oficială.

adresant m. cel ce adresează scrisoarea.

adresat m. căruia scrisoarea a fost adresată.

aducător a. și m. care aduce; aducător aminte, care pune iar în minte, comemorativ.

aduce v. 1. a duce la cineva: *sluga aduse o trăsură;* 2. a produce, a raporta (folos sau pagubă); *nu aduce anul, ce aduce ceasul;* 3. a pricinui: *a aduce bucurie părinților;* a aduce vorba, a se exprima; 4. a încovoia, a învârti (de sus în jos): *când aducea fata paloșul* Isp.; 5. a-și aduce cu cineva, a se asemăna întru câtva: *acest copil își aduce cu tat'său;* 6. a aduce la împlinire, a executa. [Lat. ADDUCERE].

aduce aminte v. 1. a pune în mintea cuiva, a aminti; 2. a-și pune iar în minte, a-i reveni în memorie.

aducere f. fapta de a aduce; aducere la împlinire, executare.

aducere aminte f. 1. impresiunea ce rămâne în memorie: *timpuri de aducere aminte glorioasă* Bălc.; 2. amintire lămurită (despre ceva foarte proaspăt): *aducerile aminte pe suflet cad ca picuri.* Em.

adulați(un)e f. lingușire servilă.

adulator m. lingușitor josnic.

adulmecà v. 1. a mirosi urma vânătorului (de fiare); 2. a cunoaște vânatul după miros (de câini): *copoiul adulmecă dâra fiarei prin pădure;* 3. *fig.* a presimți: *adulmecă orice mișcare a Domniei* Od. [Vechiu-rom. *a ulmeca,* din *olmu,* miros (v. ulma)].

adulmecător a. care adulmecă.

adult a. și m. crescut mare, care a ajuns în vârsta adolescenței.

adulter a. care calcă credința conjugală. ‖ n. violarea credinței conjugale.

adumbri v. 1. a pune la umbră, a se odihni la umbră: *o eroi, care 'n trecutul de mărire vă adumbriseți* Em.; 2. a da umbre (în desen); 3. *fig.* a schița. [Lat. ADUMBRARE].

adumbrire f. 1. lucrare de a adumbri; 2. *fig.* nuanță.

adunà v. 1. a reduce o mulțime la unul; 2. a face adunarea. [Lat. ADUNARE].

adunare f. 1. reunire de persoane sau de lucruri; 2. corp deliberant; Obștească Adunare, Parlamentul Țării. *Adunarea deputaților,* Camera; *Adunările legiuitoare,* Camera și Senatul; 3. *Aritm.* operațiune servind a reuni două sau mai multe numere de același fel într'unul singur.

adunător a. și m. care adună.

adunătură f. 1. strânsură (de lucruri); 2. întâlnire de oameni de rând și fără țintă serioasă.

adus a. 1. dus la; 2. fasonat: *marmoră adusă așa că închipuia fel de fel de flori* Isp.; 3. încovoiat: *iatagan adus.*

adverb n. vorbă invariabilă care modifică însemnarea unui verb sau a unui adjectiv.

adverbial a. ce ioacă rolul de adverb: locuțiune adverbială, reunirea mai multor vorbe echivalente cu un adverb: *totdeodată, în același timp.*

advers a. contrar, opus: *partea adversă a câștigat procesul.*

adversar m. cel ce se opune, care se luptă împotrivă.

adversativ a. *Gram.* care arată opoziție: *dar, deși,* etc.

adversitate f. nenorocire, răstriște.

advocat m. cel ce pledează dinaintea tribunalelor.

advocățesc a. de advocat.

advocăție f. profesiunea, cariera de advocat.

advocățime f. corpul advocaților.

advon n. tinda sau pridvorul bisericii în care stau femeile, numit și nartecă: *în advoanele acestor două biserici.* Od. [Origină necunoscută].

àèd m. cântăreț străvechiu (la Greci); *Orpheu fu aed renumit.*

àer n. 1. fluid gazos și transparent care formează atmosfera: *să respir un aer mai liber, mai curat* Gr. Al.; 2.

www.dacoromanica.ro

aerul feței, fizionomie, înfățișare: *smeritul cotoiu cu un aer de sfânt* Gr. Al.; 3. (galicism) arie, melodie: *ca robul ce cântă amar în robie un aer duios* Bol. [Lat. aër; vorba adevărat populară e văzduh; sensul 3 după fr. *air*].

aèr n. vălul cel mare care (precum aerul pământul) acopere sfintele daruri; *și aerul l'oiu pune pe al Slatinei altar* Al. [Gr. bizantin aèr, vorbă identică cu cea precedentă, luată la figurat].

aerel m. substanță cu miros urît și gust grețos, întrebuințată în medicină sub numele de *assa foetida*. [Origină necunoscută].

aerian a. 1. de aer: *fluid aerian*; 2. care trăește, se petrece în aer; 3. *fig.* ușor ca aerul: *văd ființa-i aeriană* Em.

aeriform a. care seamănă cu aerul: *fluid aeriform*, gazul.

aerisi v. 1. a împrospăta aerul: *a aerisi casa*; 2. a scoate la aer curat (haine, plante). [Gr. mod.].

aero-club n. club înființat pentru progresarea navigațiunii aeriene.

aerodrom n. loc destinat exercițiilor de aviațiune.

aerolit n. piatră căzută din cer. Nu se știe nimica sigur despre origina acestor masse pietroase, cari se rostogolesc prin regiunile atmosferice.

aerometru m. instrument de fizică spre a măsura densitatea aerului.

aeronaut m. cel ce se ridică în aer cu un balon.

aeronautică f. același sens cu **aerostatică** și **aerostațiune**: *Școala de aeronautică din București.*

aeroplan n. aparat ce se susține în aer fără a fi mai ușor ca aerul și la care presiunea vântului se face pe niște suprafețe înclinate: *aeroplanele pot fi monoplane, biplane*, etc.

aeros a. aerian: *este mândră și ușoară ca un flutur aeros* Bol.

aerostat n. balon.

aerostatică f. partea fizicei care studiază legile de echilibru ale aerului.

aerostațiune f. arta de a construi și de a manevra aerostatele. V. **aviațiune**.

afabil a. care primește și ascultă cu bunăvoință.

afabilitate f. blândețe, vorbire dulce (la primire).

afacere f. 1. obiectul unei ocupațiuni, treabă, pricină: *afacere importantă*; 2. tranzacțiune: *afacerea s'a făcut*; 3. pl. interese publice sau particulare, trebi: *cum merg afacerile?*

afână v. a rări, a face rar sau mai puțin compact. [Lit. a rări ca *fânul* din claie].

afânat a. și adv. rar, rărit: *lulea umplută afânat cu tutun.*

afară adv. ce nu s'află înlăuntru; **afară de, fără**; **pe din afară**, pe de rost; **afară din cale**, extraordinar, peste măsură, fără cuvânt. [Lat. aforas] ‖ int. **afară!** pleacă!

afazie f. *Med.* pierderea graiului din cauza unei leziuni cerebrale.

afect n. mișcarea sufletului care trece în pasiune, sentiment: *toți oamenii sunt supuși afectelor.*

afectă v. 1. a căutà cu predilecțiune: *el afectează vorbe rare*; 2. a arăta (cu o fală prefăcută): *a afecta o mare umilință*; 3. a destina pentru un scop anumit: *pentru aceste lucruri se afectează sume însemnate*; 4. a lua cutare formă particulară: *cristalele afectează forme geometrice*; 5. a cauza o impresiune penibilă: *un lucru de nimic îl afectează.*

afectare f. 1. fapta de a afecta; 2. destinațiune particulară: *afectarea unei sume.*

afectat a 1. pretențios, prefăcut; 2. mișcat, atins la inimă; 3. destinat pentru ceva.

afectați(un)e f. 1. mod nefiresc de a vorbi sau de a lucra; 2. apucătură nefirească, imitațiune exagerată, prefăcătorie.

afecționà v. a avea afecțiune, a iubi cu pasiune.

afecțiune f. 1. starea sufletului mișcat de ceva: *afecțiune naturală*; 2. sentiment de amicie, de iubire; 3. *Med.* stare bolnăvicioasă, boală: *afecțiune de piept.*

afectuos a. plin de afecțiune.

afemeiat a. slab, moleșit.

aferent a. 1. *Jur.* care revine cuiva, vorbind de o porțiune de moștenire: *partea aferentă*; 2. *Anat.* care aduce sângele la inimă: *vase aferente.*

aferează f. *Gram.* scoaterea unei litere sau silabe la începutul vorbei: *Niță* în loc de *Ioniță.*

aferim! int. 1. (în sens bun) bravo! prea bine! *aferim! frate Ghemiș, bine făcuși că venișî!* Pop.; 2. (ironic) pentru fapte sau vorbe cari merită dezaprobare: *ei, aferim, fătu meu!... primește blagoslovenia mea* Al. ‖ n. bravo, în sens de aprobare: *dascălul doborît sub grindina laudelor și a aferimelor* Negr. [Turc. aferim].

afet n. suportul unui tun [Nemț. *Laffette* (= fr. *l'affût*), din terminologia militară austro-ungară].

afierosi v. 1. a sfinți, a închina (un ce sacru sau profan); 2. *fam.* a risipi: *să-mi afierosească averea* Al. [Gr. mod.; sensul 2 se rapoartă la întrebuințarea profană a cuvintelor sacre].

www.dacoromanica.ro

afif adv. Mold.*pop.* (ironic) sărac, făr'o para; *tufă în pungă, tufă în buzunar, afif!* AL. [Turc. HAFIF, uşor, sprinten, de unde uşurel la pungă].

afiliă v. a admite într'o societate sau corporaţiune.

afin m. tufă ale cării broboane, numite afine, sânt negre, acrişoare şi foarte gustoase. *(Vaccinium myrtillus).* [Origină necunoscută].

afină f. broboană de afin din care se fac conserve şi siropuri răcoritoare; sucul lor roşu închis se întrebuinţează spre a văpsi stofe şi pentru colorarea artificială a vinurilor.

afinitate f. 1. rudenie prin alianţă, înrudire; 2. asemănare fizică: *există afinitate între tigru şi pisică;* 3. *fig.* asemănare morală; 4. *Chim.* tendenţa unor corpuri de a se împreuna: *oxigenul are afinitate pentru fier.*

afion n. opiu: *rachiul din butoiu era cu afion* ISP. [Turc. AFION, din gr. *òpion*].

afirmă v. 1. a asigura că un lucru este, a zice da; 2. a se arăta că are cutare talent sau cutare caracter: *s'a afirmat ca poet.*

afirmaţi(un)e f. asigurare, întărire.

afirmativ a. prin care se afirmă. ‖ adv. în mod afirmativ.

afiş n. foaie tipărită sau scrisă, ce se lipeşte pe ziduri spre a da de ştire publicului (= fr. *affiche*).

afişă v. 1. a pune, a lipi un afiş; 2. *fig.* a face paradă de; 3. a se pune în evidenţă (în sens rău).

afişaj n. lipitul afişelor.

afişer m. 1. cel ce afişează; 2. împărţitor de afişe.

afix n. particulă pusă la începutul (**prefix**) sau la sfârşitul (**sufix**) vorbelor, spre a le modifica sensul. Ex. pre-*fac*, *frunz-iş*.

află v. 1. a găsi: *să-l fi tot căutat, nu l'ar fi aflat* PANN; 2. a descoperi: *unchiul meu a aflat legătura noastră* NEGR.; 3. a născoci: *ca ce moarte i-ar afla?* 4. a şti, a prinde veste: *ce ai aflat?* 5. a fi: *cum te afli?* [Lat. AFFLARE, a sufla, a inspira: *mihi afflatur*, mi se suflă = aflu].

aflător a. şi m. 1. care află sau descopere: *aflătorul tipografiei* NEGR.; 2. care s'află (undeva).

aflictiv a. care loveşte direct în o persoană: *pedeapsă aflictivă.* In materie penală, pedepsele sunt *aflictive şi infamante;* cele dintâi sunt: moartea, munca silnică, detenţiunea şi recluziunea; ele privează pe condamnat de drepturile sale civile şi politice.

afluă v. 1. a curge spre: *sângele aflueză la cap;* 2. *fig.* a veni cu grămada.

afluent m. curs de apă care se varsă într'altul: *Dunărea are mai mulţi afluenţi.*

afluenţă f. 1. scurgere mare de apă sau de alt lichid; 2. *fig.* mare abundanţă (de lucruri), mare mulţime (de oameni).

aflux n. grămădirea sângelui şi a umorilor într'o parte a corpului.

afon a. care n'are voce.

afonie f. *Med.* pierderea vocii.

aforism n. sentenţă sau maximă scurtă şi plină de noimă (s'a zis mai întâi de *Aforismele* lui Hippocrate): *vorbeşte 'n aforisme ca un filozof grec* AL.

aforistic a. compus din aforisme sau enunţat subt această formă.

a fortiori adv. cu mai mult drept cuvânt, cu atât mai mult.

afront n. faptă sau vorbă de ocară (aruncată în faţă), insultă publică.

afte f. pl. *Med.* bubuliţe sau băşicuţe în gură şi gâtlej.

aftos a. caracterizat prin prezenţa aftei: *febră aftoasă.*

afumă v. 1. a pune la fum; 2. a strica prin fum (bucatele); 3. a fumega: *soba afumă;* 4. a tămâia: *hârtie de afumat.* [Lat. AFFUMARE].

afumat a. 1. pus sau ars la fum; 2. parfumat: *odaie afumată cu smirnă;* 3. acoperit cu fum, îngălbenit prin vechime: *icoane afumate;* 4. fumuriu: *caprele sunt negre, roşcate, afumate;* 5. *pop.* afumat (cu luleaua), beat: *era afumat rău nenea Ghiţă* CAR.

afumătoare f. 1. orice văscior cu substanţe mirositoare pentru afumat; 2. pl. 'chiar acele substanţe mirositoare.

afumător m. cel ce afumă.

afund n. adâncime: *în afundul pământului;* fig. *norul trece şi dispare 'n afundul cerului* AL. [Lat. AD FUNDUM]. ‖ a. (rar) adânc: *râu afund, văi afunde.* ‖ adv. 1. până la fund: *toţi s'au înecat, la afund s'au dat;* 2. *fig.* adânc, deplin: *ştie afund istoria.*

afundă v. 1. a împinge până la fund, a băga afund: *în prăpastie îl afundă;* 2. a intra afund sau a pătrunde: *s'afund' mereu în taina nopţii* AL.; 3. *fig.* a peri din ochi, a dispare: *în văzduh s'au afundat* AL. [Lat. AFFUNDARE].

afundat a. adâncit: *pleoapele sale afundate* OD.

afundător m. cel ce afundă.

afundiş n. loc foarte depărtat: *în afundişul codrilor.*

afurisanie f. pedeapsă canonică; anatemă, excomunicare.

afurisi v. 1. a despărţi de turma credincioşilor şi a exclude pentru un timp dela biserică; 2. a blestema cu jurământ.

www.dacoromanica.ro

[Gr. mod. APHORIZO, a separa (prin forma intermediară a aoristului)].

afurisit a. 1. blestemat; 2. *fig.* foarte rău, îndrăcit, fără omenie.

agà m. (pl. agale) ofiţer sau comandant turc; *agaua ienicerilor* (titlu familiar cântecelor populare). [Turc. AGA, căpetenie].

àgă m. (pl. agi) 1. odinioară generalul dorobanţilor şi al întregei infanterii, dregătorie înfiinţată în Moldova de Alexandru cel Bun; 2. boierie pământeană introdusă de Turci şi însărcinată cu privigherea siguranţei publice: *poftim d-ta întâi, arhon Agă...* AL.; 3. (în timpul din urmă) prefect de poliţie: *scrie tu ordinul de arestuire şi dă hârtia în mâna agăi* AL. [Formă românizată din *agà*].

agabaniu n. (învechit) stofă scumpă din care Turcii îşi făceau turbane: *aşternut de agabaniu* OD. [Turc. AGABANI].

Agachi m. V. înghite Agachi.

agale adv. *pop.* încetişor, a lene: *se întorcea acasă agale agale* ISP. [Gr. mod. AGÁLI].

agănău n. un fel de horă ţărănească ce aduce cu bătuta. [Origină necunoscută].

agapă f. 1. oaspăţul ce primii creştini îl luau în comun; 2. (mai ales la pl.) ospăţ în genere, banchet între prieteni.

agată f. piatră preţioasă, foarte dură, de diferite culori.

agăţà v. V. acăţà.

agavă f. plantă tropicală ce aduce cu aloe (= fr. *agavé*).

ageamiu a. 1. începător, novice, fără experienţă: *vestitul ageamiu* OD.; 2. nepriceput (mai ales la jocul cărţilor): *scoteau din brâu câte o pereche de cărţi... şi spălau pe ageamii de parale* GHICA. [Turc. ADJAMI, ignorant, nedibaciu, *lit.* persan, adică străin de limba arabă].

agendă f. cărticică în care se notează pe fiecare pagină, cu data zilei, ceea ce-i de făcut.

agent m. 1. principiu de acţiune, tot ce lucrează sau operează: *aburul e un agent puternic;* 2. însărcinat cu o misiune publică ori particulară: *agent de poliţie, agent de schimb, agent diplomatic.*

agenţie f. 1. funcţiunea, biuroul agentului; 2. administraţiune condusă de unul sau mai mulţi agenţi: *agenţia Havas.*

ager a. 1. sprinten, iute la mişcare: *vultur ager, vânt ager;* 2. pătrunzător: *ochi ageri;* fig. *minte ageră.* [Lat. AGILIS].

ageri v. a face ager (şi *fig.*).

agerime f. 1. calitatea lucrului ager: *ei se luptă cu agerime* BOL.; 2. *fig.* pătrundere, minte ageră.

aghesmui v. Mold. 1. a stropi cu aiasmă pentru a goni pe cel rău; 2. (iron. şi fam.) a bate: *îl aghesmuesc cu astă labă* AL.

aghesmuit a. 1. stropit cu aiasmă; 2. (ironic) pe jumătate beat: *tămâiat şi aghesmuit de dimineaţă* CR.

aghiasmă f. Mold. 1. apă sfinţită; 2. *fam.* rachiu (îndulcit cu miere): *se învârteşte lumea cu mine de atâta aghiasmă rusească* CR.; în Muntenia se rosteşte aiasmă, iar în Banat iasmă. [Gr. mod. AGHÍASMA].

aghiasmatar n. 1. vasul în care se păstrează aiasma; 2. culegere de rugăciuni cari însoţesc stropirea cu aiasmă.

aghios n. imn liturgic cu tripla invocaţiune: *sfânt, sfânt, sfânt, Domnul Savaot!* i-a cântat popa aghiosul, a murit, l'au înmormântat (PANN); a trage aghioase, a cânta din nas după psaltichie, de unde a horcăi în somn: *măi, băieţi, ia amù trageţi la aghioase* CR. [Gr. mod. ÁGHIOS, sfânt; v. *afierosì*].

aghiotant m. *pop.* V. adiutant.

Aghiuţă m. *pop.* 1. nume comic dat necuratului: *nu-i putu scoate din mâna lui nici Aghiuţă* ISP.; l-a furat Aghiuţă, a adormit greu, în opoziţiune cu: *l'a furat Sfântul,* a adormit uşor: *cum bău, îl şi fură Aghiuţă* ISP.; 2. *fig.* omul dracului. [De aceeaş origină cu *aghios,* la diminutiv (cf. Michiduţă, Tichiuţă) şi cu sensul de „sfântuleţ", luat ironic sau eufemistic (cf. *Sfintele,* epitet dat lelelor sau zinelor rele)].

agie f. odinioară: 1. rangul de agă: 2. prefectura poliţiei: *un zapciu al agiei* NEGR.

agiesc a. ce ţine de agă sau de agie: *cazaci agieşti pedeştri, cu cimpoaie şi tobe* FIL.

agil a. care se mişcă uşor, sprinten.

agilitate f. mare uşurinţă de a se mişca, de a se mlădia.

àgio n. 1. speculare asupra cursului efectelor publice cotate la Bursă; 2. beneficiu la schimbul argintului sau hârtiei pentru aur.

agiotaj n. trafic asupra ridicării sau scăderii efectelor publice

agità v. 1. a sgudui, a mişca în diferite direcţiuni: *vântul agită frunzele;* 2. *fig.* a turbura, a excita; 3. a examina, a discuta: *a agita o chestiune;* 4. a fi în mişcare, a se turmenta: *se agită într'una.*

agitat a. turburat, neliniştit.

agitaţi(un)e f. 1. mişcare neregulată şi continuă: *agitaţiunea mării;* 2. mişcare tumultoasă, turburare: *a potoli o agitaţiune;* 3. *fig.* turburarea sufletului, neliniştea.

agitator m. cel ce caută a răscula poporul în contra legilor.

www.dacoromanica.ro

aglică f. plantă cu flori albe şi cu miros plăcut de portocale, numită în Mold. **teişor** *(Spiraea filipendula)*. [Serb. IAGLIKA].

aglomerà v. a strânge la un loc, a grămădi (de persoane sau lucruri).

aglomerare f. grămădire, îmbulzeală.

aglomerat n. massă de substanţe minerale împreunate cu un ciment natural.

aglutinant a. **limbi aglutinante**, în cari flexiunile sunt înlocuite cu vorbe alipite. Ex. *limbile turco-tatare*.

agneţ m. bucată de pâine ce preotul taie din mijlocul altei pâini mai mari numită **prescură**: agneţul simbolizează pe Isus, care, deşi nevinovat ca un miel, s'a jertfit totuş pe lemnul crucii. [Slav. AGNĬTĬ = lat. *agnus (sanctus)*].

agnosticism n. doctrină filozofică care declară că absolutul e inaccesibil spiritului omenesc.

agonie f. **1.** lupta omului cu moartea: **2.** *fig.* decadenţă finală: *imperiul roman fiind în agonie*.

agoniseală f. câştig cu trudă, folos din muncă: *le dă toată agoniseala*.

agonisi v. a câştiga cu anevoie, a dobândi cu mari osteneli. [Gr. bizantin AGONIZO, a lupta: câştigul e considerat ca rezultatul luptei pentru existenţă (v. *câştiga*)].

agonisită f. agoniseală.

agrafă f. copcă, cataramă.

agramat a. neştiutor de carte, ignorant.

agrar a. privitor la câmp: *măsură agrară*; **lege agrară**, care regula împărţeala pământurilor cucerite între cetăţenii romani.

agravà v. a face mai grav.

agravant a. care agravează, care măreşte culpabilitatea: *circumstanţe agravante*.

agreà v. a primi cu favoare (= fr. *agréer*).

agregat m. profesor alăturat pe lângă un altul definitiv, fără însă a avea drepturile titularului. ‖ n. V. aglomerat.

agregaţi(un)e f. **1.** admiterea la titlul de agregat; **2.** *Fiz.* împreunarea părţilor unui tot.

agrement n. calitatea lucrului ce place, pricină de mulţumire: **arte de agrement**, cari se învaţă mai mult de plăcere decât pentru folos, ca danţul, scrima, călăria.

agresiune f. atac neprovocat.

agresiv a. care are caracterul unei agresiuni: *vorbe agresive*.

agresor m. cel ce atacă mai întâi.

agrest a. **1.** câmpenesc: *stil agrest*; **2.** grosolan, sălbatec: *fire agrestă*.

agricol a. **1.** care se dedă agriculturei: *popor agricol*; **2.** privitor la agricultură: *product agricol*.

agricultor m. plugar, cel ce cultivă pământul.

agricultură f. lucrarea pământului, plugărie.

agrimensor m. inginer topograf (la Romani).

agrimensură f. arta de a măsură suprafaţa terenurilor sau moşiilor.

agriş m. arbust care produce *agrişe (Ribes grossularia)*. [Ung. EGRES].

agrişă f. un fel de coacăză cu gust dulce acrişor.

agronom m. cel versat în agricultură.

agronomic a. privitor la agronomie: *ştiinţele agronomice*.

agronomie f. teoria agriculturei.

agud m. numele moldovenesc al dudului. [Slav. AGOD].

agurídă f. **1.** strugure necopt sau acru cu care ţăranii îşi acresc ciorbele; **2.** zeamă dintr'însul; **3.** orice poamă acră. [Gr. mod. AGURIDA, din *àguros*, necopt].

ah! int. exprimă durere şi suferinţă.

aha! int. exprimă bucuria, nemerind mijlocul căutat.

ahò! int. strigătul ţăranului spre a-şi opri boii.

ahotnic a. Mold. înfocat: *văzând-o aşa de ahotnică pentru mine* CR. [Rus. AHOTNIKŬ].

aht n. geamăt, dor înfocat şi nesatisfăcut: *multe patimi şi ahturi omeneşti* CR. [Formă intensivă din *ah!* (cf. *ofta*)].

ahtiat a. **1.** lipsit de ceva ce doreşte cu foc; **2.** aprins, înfocat după ceva.

ai! int. ţipăt de durere sau de spaimă.

aian m. primarul unui oraş turcesc: ţinuturile turceşti de lângă Dunăre erau administrate de către un *aian* [Turc. AYAN, lit. ochii, adică priveghetorii Statului].

aiar n. **1.** măsură sau greutate controlată de stăpânire: *cântar cu aiar*; **2.** *fig.* model: *aiarul patriotismului*. [Turc. AYAR].

aiasmă f. Munt. V. aghiasmă.

aici adv. Mold. V. aci. [Lat. ADHICCE, de unde scurtat ici].

aidoma adv. deplin asemenea, întocmai aşa: *aidoma la chip*; *născu şi roabu un copil aidoma cu al împărătesei* ISP. In Mold. vorba sună **avidoma**. [Slav. VIDOMŬ, vizibil].

aieptà v. Tr. a repezi (cu putere): *Fierul pe care-l aiept...* (COŞBUC). [Lat. ADJECTARE, a arunca].

aievea adv. pe faţă, învederat, în realitate: *să se încredinţeze de sunt aievea cele ce-i se înfăţişa* ISP. [Slav. IAVĚ, cu *a* protetic, ca în *aidoma*].

www.dacoromanica.ro

aior m. V. alior.

aișor m. plantă ce seamănă cu aiul *(Asphodelus ramosus)*.

ait! int. de surprindere neplăcută: am pățit-o.

aituri f. pl. Mold. și Tr. reciturі, pîftie.

aiu n. numele moldovenesc și ardelenesc al usturoiului. [Lat. ALLIUM].

aiurea adv. 1. în alt loc; *fig.* cu gândul aiurea, distrat: 2. într'aiurea, fără șir, ca un nebun; **vorbește într'aiurea**, delirează, buigueste. [Lat. *ALIUBI, *aiu-(re)*, cu un sufix amplificativ].

aiureală f. delir.

aiuri v. 1. a vorbi într'aiurea, a visa deștept; 2. *fig.* a rătăci: *prin frunze aiurează șoptirile-i alene* EM.

aiurire f. 1. delir: *un vis de aiurire* AL.; 2. turbare: *pe maluri sdruncinate de aiurirea mării* EM.

aiurit n. aiureală prelungită: *un aiurit de jale* EM.

aiuritor a. care aiurează: *visurile să fi făcut din mine un aiuritor?* AL.

ajumit n. joc copilăresc (în Oltenia și Banat) numit obișnuit d'ascunsele. [Tr. *ajomi* a mîji; cf. Alb. OJUMË, somn].

ajun n. 1. post (rar întrebuințat în acest sens); 2. ziua sau seara dinaintea unei sărbători mari (când se postește): *ajunul Paștelor, ajunul Crăciunului*, personificat în **Moș Ajun**; 3. preziua unui eveniment (fără noțiunea de sărbătoare): *în ajunul luptei*; fig. *din ajunul tinereței pân' ce mergem în mormânt* BOL. [Lat. AD JEJUNUM].

ajună v. a nu mânca, a posti [Lat. ADJEJUNARE].

ajunge v. 1. a se uni, a se împreuna: *roatele nu se ajung*; 2. *fig.* a se înțelege unii cu alții, a se învoi: *nu ne am putut ajunge din preț*; 3. a atinge: *glonțul l'a ajuns*; 4. a apuca, a nemeri: *rele timpuri am ajuns*; 5. a sosi, a veni: *am ajuns acasă*; 6. a deveni: *a ajuns împărat*; 7. a fi destul: *i-a fost de ajuns.* [Lat. ADJUNGERE, a uni].

ajuns a. 1. sosit; 2. atins; 3. (la minte) copt, matur; de ajuns, destul; 3. înstărit: *case de boierinaș ajuns* OD. ‖ n. sosit: *bun ajuns!*

ajur adv. străvăzător, cu mici găurele: *danteluțe lucrate ajur* AL. (= fr. *à jour*).

ajustă v. a potrivi, a face un lucru să vie sau să șeazâ întocmai.

ajută v. a ușura pe cineva la greu sau la nevoie. [Lat. ADJUTARE].

ajutător a. care ajută; verb **ajutător**, care ajută la conjugarea celorlalte: *a fi, a avea, a voi.* ‖ m. ajutor.

ajutor n. 1. ușurare de sarcini: *cheamă în ajutor pe Turci*; 2. tovarăș de muncă: *ajutor de primar.* [Lat. ADJUTORIUM].

ajutorà v. a da ajutor, a veni într'ajutor.

ajutorință f. 1. ajutor: *însoțit de ajutorințe ungurești* OD.; 2. numele unei dări suplimentare (în epoca fanariotă);

al (f. a) 1. art. m. precede pronume, numerale și substantive: *al meu, al doilea, al școlarului*; 2. f. pl. cele lucruri: *toate alea, de ale gurii.* [Lat. ILLUM, ILLAM a produs, întonat sau aton: *el* (f. *ea*), *al* și *ăl* (f. *a*)].

ăl (f. aia) art. cel: *degetul ăl mic.* ‖ pr. acel: *să te ferească ăl de sus*; **vorba ăluia**, proverb [V. *al*].

ală f. 1. în Oltenia, un fel de balaur ce stârnește vântul turbat sau furtunile; 2. Tr. (bală) duh rău, incub (v. **haluit**). [Serb. ALA, balaur aducător de nor și grindină].

ala-bala n. *pop.* una alta, amestecătură: *ce mai ala-bala pe la voi?* ISP. [V. *arababură*].

alabastru n. 1. un fel de marmură fragedă și foarte albă; 2. *fig.* albeață strălucitoare: *un sân de alabastru.*

alac n. 1. specie de grâu cu grăuntele mai mic și mai închis decât cel obișnuit, secară albă *(Triticum spelta)*; 2. Mold. un fel de orz de toamnă în trei muchi; 3. Tr. de coloarea bălaie a alacului: *boi alaci.*. [Cf. lat. ALICA].

alaciu a. Buc. 1. bălțat (de vite): *nouă cirede de vaci, toate cu viței alaci* POP.; 2. *fig.* amestecat: *așa-i lumea cea alace, face omul cum îi place* POP. [V. *alac*; 3. *alaciu* e refăcut din pl. *alace*].

alageà f. stofă de mătase vărgată: *roche de alagea de Triest* FIL.; *fig.* **a păți alageaua**, a fi păcălit: *ca să nu pață vreo alagea* ISP.; a căpăta **alageaua**, a cădea în mare nevoie: *nimeni nu s'a putut atinge de împărăția mea fără să-și capete alageaua* ISP. [Turc. ALADJA; sensul figurat pare a se raporta la daraverile nu tocmai oneste cu stofele de mătase (cf. *cumaș*)].

Alah m. 1. nume ce Arabii dau lui D-zeu: *Alah să te ție, dar ești un hain!* BOL.; 2. strigătul de războiu al Mahomedanilor: *Alah! răcnesc Tătarii cătând cu groază 'n urmă* AL. [Turc. ALLAH].

alaiu n. 1. pompă, paradă: *îl petrecu cu cinste și alaiu*; 2. (ironic) gălăgie, țipete multe: *făcând alaiu toți câinii* PANN; 3. cortej: *alaiu domnesc*; 4. convoiu de înmormântare: *un alaiu de jale.* [Turc. ALAY, regiment, parada unui regiment, pompă domnească: termen tehnic militar cu sensul generalizat în limba modernă].

alalah! int. Alah (repetat): *alalah! cai arăpești, alalah! cai tătărești!* POP.

alaltăieri adv. cu o zi înainte de ieri. [Din *alaltă* (= cealalaltă) și *ieri*].

www.dacoromanica.ro

alamă f. 1. amestec de aramă şi de zinc, de o coloare galbenă lucioasă, din care se fac instrumente de fizică, diferite obiecte de artă şi instrumente muzicale; 2. pl. **alămuri**, vase sau unelte de alamă. [Cf. it. LAMA, placă de metal (*v. acioae*)].

alămâie f. Mold. 1. V. lămâie: *înghefată de alămâie* AL.; 2. numele unui vechiu joc ţărănesc.

alămăioară f. Mold. gutuie.

alămar m. cel ce face sau vinde alămuri.

alămărie f. fabrică sau prăvălie de alămuri.

alambic n. aparat pentru distilarea lichidelor.

alambicat a. *fig.* excesiv de subtil: *versuri alambicate* CAR.

alămiu a. de coloarea alamei, galben lucitor.

alandala adv. fără rost, amestecătură: *un călugăr bătrân spunea alandala din gură* ISP.; alandala coconara, vrute şi nevrute. [Gr. mod. ALLA ANTI ALLA, altele în loc de altele].

alăptà v. a da să sugă lapte, a da ţâţă. [Lat. ALLACTARE].

alarmà v. a da alarma, a speria.

alarmă f. 1. strigăt sau semnal pentru a chema la arme: *şi clopote de alarmă răsună răguşit* EM.; 2. spaimă neaşteptată.

alarmant a. care alarmează: *ştire alarmantă*.

alătură v. 1. a pune alături, a anexa, a compara, a pune în paralel; 2. a se apropia: *nu poţi să te alături de el*.

alăturare f. anex, comparaţiune: *fără alăturare*, incomparabil.

alăturat a. adaos la altceva.

alăturea adv. 1. lângă; pe alături, prin prejur; 2. *fig.* afară din: *alături cu adevărul, alături cu dreptatea*. [V. *lature*].

alaun n. sulfat de alumină şi de potasiu, numit popular **piatră acră**; sare albă, înţepătoare la gust, întrebuinţată de boiangii pentru **limpezirea** apei şi în medicină ca **astringent**.

alăută f. V. lăută: *fluere, chitări, alăute, buciume* ISP.

alb a. 1. de coloarea laptelui sau a zăpezii; 2. *fig.* senin, fericit: *n'am zi albă din pricina ei* ISP. [Lat. ALBUS]. ‖ n. coloarea albă: **albul ochiului**, albuş; **albul zilei**, aurora ISP. ‖ m. membru al partidului conservator.

alba f. 1. (adică **zi**), ziori, aurora: *începuse a intra alba în sat* ISP.; 2. (adică **tapă**), mărţoagă; *tot alba în doi bani, a spune mereu acelaş lucru*; e **mâncat ca alba de ham**, *fig.* e prăpădit de nevoi (PANN); 3. (adică **secară**), făină: *a vedea alba în căpistere, a căpăta ceva de hrană, a se însura: n'a văzut încă alba în căpistere* ISP. (v. *lume, săptămână*). [Lat. ALBA].

albăstrea (albăstriţă) f. plantă cu flori albastre ca cerul *(Centaurea cyanus)*.

albăstreală f. 1. faţă albastră: *albăstreala întunecată a cerului* OD.; 2. văpseaua cu care ţărancele albăstresc ţeseturile.

albăstrì v. a da o faţă albastră.

albăstrime f. 1. faţă albastră: *sub cer albastru a mării albăstrime* AL.; 2. ciocoime, burghezi sau nobili (îmbrăcaţi în albastre), în opoziţiune cu ţăranii.

albăstriţă f. V. albăstrea.

albastru a. 1. de faţa cerului senin: 2. *fig.* trist, melancolic (v. *inimă*); 3. imaginar: *vremile aurite ce mitele albastre ni le şoptesc ades* EM. (cf. fr. *contes bleus*). [Formaţiune românească din *alb* cu ajutorul sufixului *astru*, lit. care bate în alb, în opoziţiune cu vânăt]. ‖ f. pl. albastre, haine de această coloare, îmbrăcăminte burgheză sau nobilă. ‖ n. 1. coloarea albastră: *albastrul cerului, mării*; 2. substanţă astfel colorată: *albastru de Prusia*.

albatros m. 1. mare pasere palmipedă din mările australe; 2. nume dat unui avion german care arunca bombe explozibile.

albeală f. dres sau suliman alb: *surda osteneşti tu, babă, cu ale tale albeli* PANN.

albeaţă f. 1. însuşirea lucrurilor albe; 2. pată albă ca o perdea care împiedică lumina ochiului (la om şi la animale domestice). [Lat. ALBITIES].

albeţ n. partea cea albă a lemnului dintre inima şi scoarţa unui arbore.

albi v. 1. a (se) face alb; 2. a nălbi; 3. a se ivi în depărtare: *prin umbră o cetate albeşte* BOL. *se văd turme albind pe coastă* AL. [Lat. ALBESCERE].

albicios a. puţin alb, care bate în alb: *materie albicioasă*.

albie f. 1. trunchiu lungueţ şi scobit înăuntru pentru păstrat, spălat, scăldat sau adăpat; 2. fundul unei ape curgătoare: *râul ieşi din albia sa*. [Lat. ALVEUS].

albiliţă f. fluture a cărui omidă creşte pe varză şi ridichi *(Picris brassicae)*.

albime f. faţă albă: *nici marmura cioplită albimea ta nu 'ntrece* AL.

albină f. 1. insectă care produce miere şi ceară; 2. plantă cu flori frumoase dispuse în spic, semănând foarte mult cu o albină *(Ophrys cornuta)*. [Lat. ALVINA, stup: numele locuinţei trecând asupra insectei, ca macedo-românul *stup*, albină].

www.dacoromanica.ro

albinar m. cel ce trăieşte din creşterea albinelor.

albinărel m. numele bucovinean al prigorii (care se hrăneşte cu albine).

albinărit n. 1. creşterea albinelor; 2. odinioară, dare pusă pe albine.

albineţ a. 1. Mold. şi Tr. albicios: *că-i la faţă albineţ* POP.: 2. în special, despre grâul bănăţean cu bobul mare şi spicul mustăcios.

albinism n. caracterul fizic al unui albino. Cei afectaţi de albinism suportă cu anevoie razele soarelui.

albino m. («alb») individ cu părul alb şi cu ochii cenuşii.

albişoară f. peşte de râu de coloare albă-argintie *(Cyprinus alburnus)*.

albiţă f. plantă ce creşte prin câmpii sterile şi locuri pietroase *(Alyssum)*.

albitură f. 1. peşti albi, plătică mică de tot (şi amestecată cu cosac, batcă, etc.); 2. *pl.* rufe albe.

albiu a. albicios: *un râu albiu de stele* AL.

alboare f. Tr. şi Buc. albeaţă. [Lat. ALBOREM].

album n. 1. caiet în care se înscriu versuri dela amici sau oameni distinşi; 2. colecţiune de portrete, desenuri, note, etc.

albumeală f. floare alb-gălbuie, numită şi *floarea reginei*, se găseşte pe muntele Caraiman *(Gnaphalium leontopodium)*. [Lat. ALBUM, cu sufixul *eală*].

albumină f. substanţă aflătoare în zerul sângelui, în albuşul oului şi care se încheagă la căldură. Ea servă pentru limpezirea vinurilor sau a oţetului, apoi în fotografie şi în boiangerie.

albuminos a. ce conţine albumină.

alburiu a. 1. albicios: *pe bolta alburie o stea nu s'arată* EM.; 2. se zice de porumbul alb şi mare în bob. [V *alboare*].

albuş n. substanţă albă a oului şi a ochiului.

alcali n. nume dat unor oxide minerale (potasă, sodă, amoniac) şi unor substanţe extrase din vegetale: **chinina** (extrasă din chinchina), **morfina** (extrasă din mac), **nicotina** (extrasă din tutun), etc. Mai toate aceste substanţe sunt otrăvuri violente.

alcalin a. care conţine alcali: *apă alcalină*.

alcaloid m. se zice de alcali vegetali ca morfina, etc.

alcătui v. a compune, a forma, a constitui. [Ung. ÁLKAT].

alcătuire f. fapta de a alcătui şi rezultatul ei: compunere, formaţiune.

alcătuitor a. care alcătueşte, constitutiv.

alchimie f. ştiinţă cultivată în evulmediu spre a afla *piatra filosofală*, menită a preface metalele în aur, şi *panaceul universal*, menit a da omului juneţe şi nemurire: *alchimia a dat naştere chimiei moderne*.

alchimist m. cel ce se ocupă cu alchimia. Cei mai vestiţi alchimişti fură: Roger Bacon, Albert cel Mare, Paracels, etc.

alcion m. pasăre de mare, asemenea rândunelii: *o sprintenă corvetă, un repede alcion* AL.

alcool n. lichid inflamabil conţinut în vin *(spirt)* sau în alte substanţe fermentate şi care se obţine prin distilare: alcoolul e întrebuinţat în industrie şi în medicină.

alcoolic a. care conţine mult alcool: *băutură alcoolică*. ‖ m. dedat băuturilor spirtoase, beţiv.

alcoolism n. boală gravă produsă prin abuzul băuturilor alcoolice.

alcov n. iatac (= fr. *alcôve*).

aldămaş n. băutură sau cinste în urma unei tocmeli, la vânzări şi cumpărări. [Ung. ÁLDOMÁS, binecuvântare, concluziunea acestei daraveri având la început un caracter religios].

aldan (haldan) m. Mold. cânepă de toamnă care produce sămânţă *(Cannabis femina)*. [Origină necunoscută].

alde a. 1. unul dintr'ai noştri (când e vorba de rude sau de neamuri): *alde tata*; 2. cineva bine cunoscut: *alde baba Comana*; 3. asemenea: *alde astea*. [Compus din *al* şi *de*].

aldine f. pl. un fel de caractere tipografice, numite astfel după Aldu-Manuţiu, celebru tipograf venetian (1449–1515): *aldine sau litere grase*.

alean n. 1. Tr. pică, necaz: *Câte-s [duşmane] dela noi la deal, toate ţin pe mine alean* POP.; 2. dor, întristare: *să-i spuie aleanul sufletului* AL.; 3. melancolie: *las aleanul să mă fure* EM. [Ung. ELLEN, vrăşmaş, sens familiar vechilor texte şi celor din Ardeal („vulpe vicleană mie cu totul *aleană*", Leonat şi Dorofata); în limba modernă, accepţiunea vorbei, particulară stilului poetic, a fost înnobilită].

aleatoriu a. supus şanselor nesigure: *contract aleatoriu*.

alebardă f. suliţă al cării fier e încrucişat cu altul în formă de semicerc.

alebardier m. soldat înarmat cu alebardă.

alee f. trecere îngustă, drum între două rânduri de arbori: *luna, scut de aur, străluceşte prin alee* EM.

aleg̃aţi(un)e f. 1. citarea unei autorităţi, a unui fapt; 2. spusa cuiva, aserţiune.

www.dacoromanica.ro

alegător m. cel ce alege, care are dreptul de a alege. Alegător e orice cetățean dela vârsta de 21 de ani împliniți.

alege v. 1. a lua un lucru sau o persoană din mai multe, a preferi: *te las s'alegi*; 2. a numi la o demnitate sau funcțiune (prin alegere): *a alege un deputat*; 3. a hotărî: *urma alege*; 4. a deosebi: *nu s'alege căștigul din pagubă*; 5. a despărți (prin alegere): *din lapte s'alege smântâna*; 6. a rămânea; *nu s'a ales cu nimic*; 7. a țese cu diferite figuri sau flori (v. *alesătură*). [Lat. ALLEGERE].

alegere 1. fapta de a alege și rezultatul ei: *alegere de senatori, de deputați, de consilieri*.

alegoric a. ce ține de alegorie: *graiu alegoric*.

alegorie f. 1. figură de stil: metaforă continuă; 2. ficțiune poetică în care se personifică ființe morale sau abstracte: *Mitologia e un izvor de alegorii*.

alegreță f. bucurie vie și sgomotoasă.

alegru a. vesel și sprinten: *era un om prea alegru și cântăreț minunat* PANN.

alelei! int. strigăt de chemare, de îmbărbătare sau de compătimire: *alelei! murguleț mic!* POP. [V. *aleu*].

alem n. steag mare turcesc cu o semilună în mijloc: *alemul*, numit obișnuit *sangeac*, era unul din insigniile ce Domnii primiau dela Sultan, odată cu cabanița, tuiurile și buzduganul sau topuzul: *și mie trimițându-mi o pală și un alem* AL. [Turc. ALEM].

alene a. și adv. leneș: *susurul alene al vântulețului* OD.

alergà v. 1. a merge cu mare iuțeală; 2. *fig.* a recurge: *voiu alerga la tine 'n dureri și 'n necazuri* GR. AL.; 3. a pune caii la întrecere: *să'și alerge calul cât o vrea* PANN [Lat. *ALLARGARE, din LARGUS, lit. a lua largul, a se duce în larg (cf. *alungà*)].

alergare f. 1. fapta de a alerga; 2. punere la întrecere a mai multor cai; 3. *fig.* osteneală: *a dobândi postul fără alergare*.

alergătoare f. 1. piatra de sus a morii (care se învârtește); 2. unealtă compusă din cinci bețe spre a urzi scula țesut.

alergător a. repede: *pas alergător*. ‖ m. cel ce aleargă. ‖ f. pl. **alergătoare**, ordin de pasări cu picioare lungi cari fug iute pe pământ, *ca struțul, cazuarul*.

alergătură f. umblare multă și repede: *alergătură de cal*.

ales a. 1. cineva sau ceva luat din mai mulți sau din mai multe; 2. *fig.* deosebit, distins; **ales pe sprânceană**, neobișnuit și fără pereche (în bine sau în rău); 3. împodobit cu figuri colorate (de țesături). ‖ m. 1. ființă aleasă, cea mai bună: *mulți chemați, puțini aleși*; 2. (la țară) fruntaș: *aleșii satului*; 3. reprezentantul națiunii numit de alegători (pentru Cameră de la 25 ani, pentru Senat de la 40). ‖ adv. întocmai: **mai ales**, mai cu seamă.

alesătură f. 1. alegerea părului în codițe; 2. flori sau podoabe (la țesături): ele ieau forma de omidă, de păpușă, de porumbei, etc.

aleu! int. exprimă durere: *aleu! valeu!* [Onomatopee].

Alexandria f. istoria fabuloasă a lui Alexandru Macedon (după legendele culese de un Pseudo-Calistene pe la 200 d. Cr.).

alexandrin a. ce ține de școala din Alexandria: *filozofia alexandrină*. ‖ n. versul francez de 12 silabe (întrebuințat pentru prima oară într'o poemă epică despre Alexandru cel Mare): *multe din baladele lui Bolintineanu sunt scrise în alexandrine*.

Alexii f. pl. sărbătoare bărbească ce cade la 17 Martie (ziua cuviosului Alexe Boj, omul lui Dumnezeu): *la Alexii poporul crede că învie toate jivinile depe pământ*.

alfa f. 1. întâia literă a alfabetului grec; 2. *fig.* întâiul, de căpetenie; **alfa și omega**, începutul și sfârșitul (Dumnezeu).

alfabet n. totalitatea literelor unei limbi. Se numără peste 400 de alfabete vechi și moderne, din cari o bună parte derivă din alfabetul fenician și din hieroglifele egiptene.

alfabetic a. după ordinea alfabetului.

alfavita f. 1. alfabet (după rostirea Grecilor moderni): *d-ta vrei să mă pui la alfavita?* NEGR.; 2. abecedar.

algă f. familie de plante cari cresc în apele mai ales sărate, ocupă ultimul rang în regnul vegetal. Ele servesc la îngrășatul pământului și dintr'însele se extrage sodă, potasă, iod.

algebră f. 1. partea matematicelor în care se tratează chestiunile (de aritmetică și de geometrie) într'un mod general, înlocuind cu litere cantitățile cunoscute și necunoscute. Primele urme de algebră se află în scrierile lui Diophante din Alexandria (sec. IV) și ea fu introdusă în Europa de Arabi în sec. X; 2. tractat de algebră; *Algebră de Euler*.

algebric a. ce ține de algebră: *calcul algebric*.

alià v. 1. a amesteca, a combina: *a alia arama cu aur*; 2. *fig.* a uni, a împreuna.

aliaj m. 1. combinațiune de diferite metale; 2. *fig.* amestec necurat.

alianță f. 1. act de aliare; 2. unire

www.dacoromanica.ro

prin căsătorie; 3. unire sau confederaţiune între State.

aliat a. 1. înrudit prin alianţă; 2. unit, confederat.

alibi n. *Jur.* prezenţa unui acuzat aiurea decât unde s'a săvârşit crima.

alic n. plumb mărunt pentru vânat: *alice mari, mici.* [Gr. mod. HALIKI, cremene].

alici v. a zări abia: *mi se aliceşte albind ceva* Isp. [Cf. *licări*].

alienà v. a înstrăina, a vinde.

alienabil a. ce poate fi înstrăinat.

alienat a. 1. înstrăinat; 2. *fig.* ieşit din minţi, nebun.

alienaţi(un)e f. 1. înstrăinare; 2. turburarea minţii.

alienist m. medic de alienaţi.

alifie f. unsoare (mai ales ca leac). [Gr. mod.].

aligni v. a slăbi, a leşina: *de silnica suflare a furtunei s'aligniа* Negr. [V. *lihni*].

aliluia! int. 1. vorba cu care încep unii psalmi sau unele cântări bisericeşti de veselie: „lăudaţi pe Domnul": *cântă aliluia şi Doamne miluieşte!* Cr.; 2. *pop.* s'a dus! s'a isprăvit: *frumuseţe, tinereţe, aliluia!* Isp. [V. *amin*].

aliman n. mare nevoie (numai în expresiunea): *am ajuns la aliman!* [Origină necunoscută].

alimănà v. refl. a se aşeza undeva, a se pripăşi (în Muntenia): *s'a alimănat pasărea acolo;* [V. *liman*, lit. a căuta un refugiu].

aliment n. 1. orice substanţă bună de hrană, nutriment; 2. *fig.* ceeace întreţine sau face să subziste: *lemnul este alimentul focului.*

alimentà v. a nutri, a da alimente; 2. a întreţine: *a alimenta focul, ura.*

alimentar a. ce poate servi de aliment: *regim alimentar;* pensiune alimentară, plătită anual în urma unei sentinţe judecătoreşti.

alimentaţi(un)e f. 1. fapta de a (se) alimenta; 2. împrospătarea continuă a proviziunilor (într'un oraş sau târg).

Alimori m. sărbătoare populară la începutul Rusaliilor (în Banat şi Transilvania), numită şi roata de foc. [După formula *Alo, more, more!* cu care încep chiuiturile ce strigă flăcăii la această serbare].

alinà v. a linişti, a potoli, a uşura (durerea). [Lat. ALLENARE, din LENIS] ‖ adv. lin, încetişor: *alin s'oglindeşte 'n sâ,letele lor* Al.

alinător a. care alină.

alineat n. 1. linie nouă, unde prima vorbă e puţin întrată; 2. pasaj cuprins între două alineate.

alinià v. a aşeza în linie dreaptă, a pune în linie: *aliniez o casă, o stradă.*

aliniere f. 1. punerea în linie dreaptă şi efectul ei; 2. linie trasă spre a da direcţiunea unei strade, alee, etc.

alintà v. Mold. a desmierda, a răsfăţa: *mărirea te alintă ca pe un copil în faşe* Al. [Lat. *ALLENTARE, din LENTUS].

alintat a. Mold. răsgăiat, cocolit: *(Cupidon) mult e rău şi alintat* Em.

alior (aior) m. plantă cu florile gălbui şi cu sucul otrăvicios, numită şi laptelecucului; ţărancele vopsesc cu alior ouăle la Paşte, cum şi ţesăturile *(Euphorbia).* [Forma dialectală *aléur* (lalomiţa) pare a se raporta la lat. HELLEBORUS].

Aliotman n. neamul turcesc: *întreg Aliotmanul să se 'mpiedece de un ciot?* Em. [Turc. ALIOSMAN, dinastia lui Osman, naţiunea osmanlie].

alipi v. 1. a lipi de; 2. a se lipi de (şi *fig.*). [V. *lipi*].

alişveriş n. daravere, vânzare. [Turc. ALYŞVERIŞ, comerţ, lit. luare-dare, după care s'a modelat sinonimul daravere].

aliteraţi(un)e f. repetirea aceloraşi litere sau aceloraşi silabe. Ex. *prin vârfuri vântul viu vuia* (Coşbuc).

alivanta adv. dare peste cap, tumbă: *câte odată alivanta pe spinare* Al.; alivanta-plăcintă! a se întinde pe jos. [Cf. it. *all'avanti*, înainte! poate o amintire dela scamatorii italieni cari au vizitat ţara (v. *boscărie*)].

alivenci f. pl. Mold. 1. turtă sau plăcintă din făină cu lapte şi brânză: *să m'aşteptі cu alivenci* Al.; 2. un fel de horă foarte răspândită şi aria după care se joacă: *cânta din fluier... alivencile* Cr. [Ceh. NALIVANEŢ, soiu de prăjitură].

alizarină f. materie colorată extrasă din roibă.

alizeu a. se zice de vânturi cari suflă regulat între cele două tropice dela E. la V.

alma mater f. mamă hrănitoare (nume dat uneori Universităţilor).

almanah n. calendar cu observaţiuni astronomice, cu pronostice asupra timpului, etc.

almee f. dănţuitoare orientală: *almeia ce'n danţuri atât de ruşinoasă s'arată* Bol.

alminterea adv. 1. altfel; 2. de (unde) nu. [Lat. ALIA MENTE, unicul adverb românesc în *minte*, cu sufixul amplificativ *re* (cf. *aiure*); forma paralelă, **altmintrelea**, vine dela ALTERA MENTE].

alocare f. acordarea unei sume pentru cheltuială sau gratificare,

alocat a. destinat pentru un serviciu oarecare.

alocurea adv. pe alocurea, pe unele locuri, ici şi colea. [Formaţiune analogă cu *alăturea*].

www.dacoromanica.ro

alocuțiune f. cuvântare scurtă.

alodial a. ce ține de alodiu: *bunuri alodiale.*

alodiu n. bun ereditar, moșie scutită (în vechiul drept feudal).

aloe f. plantă grasă din care se scoate o rășină amară și purgativă, întrebuințată în medicină. Firele frunzelor ei, dese și cărnoase, servesc la facerea frânghiilor și păturelor.

alopatie f. întrebuințare de medicamente cu efecte contrare boalei, medicină tradițională în opoziție cu **omeopatia.**

alotrii n. pl. lucruri secundare sau străine de subiectul tratat.

alpaca f. pacfon.

alpaga m. cuadruped din America meridională, cu peri lățoși, foarte fini și foarte lungi asemenea lamei. ‖ f. materie de lână din părul acestui animal.

alpestru a. ce ține de Alpi: *pășuni alpestre.*

alpin a. care se află pe Alpi sau pe munți înalți: *plante alpine.*

alpinist m. cel ce face excursiuni pela munți și se delectează cu studiul lor.

alt pr. ce nu e aceleaș; **până una alta,** deocamdată [Lat. ALTER].

altă-aia f. monstru: *se minună ca de altă-aia* ISP. ‖ pl. alte-ale, eufemistic; 1. nebunie, toane: *apucată ca de alte-ale, o rupse la picior* ISP.; 2. paralizie, epilepsie: *îl băgă în alte-ale.*

altângic n. Mold. planta numită obișnuit *conduru-Doamnei.* [Turc. ALTYNDJYK, crizantemă (lit. aurel)].

altar n. 1. masă pentru sacrificii (la necreștini); 2. sf. masă unde preotul săvârșește leturghia; 3. chiliuța din dosul iconostasului, în mijlocul căreia s'află sf. masă sau prestolul; 4. *fig.* cult, religiune: *al dragostei altar* AL. [Lat. ALTARE, pe lângă slavicul *oltar*, de aceeaș origină: dublet lexic latino-slav ca *sânt și sfânt*].

alterà v. 1. a schimba starea unui lucru; 2. a preface din bine în rău, a strica.

alterabil a. care poate fi alterat.

alterat a. 1. schimbat, prefăcut; 2. stricat.

alterați(un)e f. 1. schimbare în starea unui lucru; 2. prefacere din bine în rău, stricare.

altercați(un)e f. ceartă, dispută.

alter-egо m. un al doilea eu însumi.

altern a. 1. *Geom.* de o parte și de alta; **unghiuri alterne,** formate de două drepte paralele cu laturile opuse la aceeaș secantă; 2. *Bot.* frunze așezate unele peste altele de ambele laturi ale cotorului (ca la *mesteacăn*).

alternà v. a face unul după altul, a schimba pe rând.

alternant a. care alternează.

alternare f. 1. fapta de a alterna; 2. lucrare alternativă.

alternativ a. care vine pe rând, unul după altul.

alternativă f. 1. succesiune de lucruri cari revin pe rând; 2. alegere de făcut între două lucruri: *vă las alternativa.*

alteță f. titlu de onoare dat principilor și principeselor.

altfel adv. altminterea, într'alt chip [V. *alt* și *fel*].

altiță f. umărul unei ii cusut cu flori: *cămașă cu altiță.* [Banat *latiță* = serb. LATIȚA].

altitudine f. înălțarea unui loc d'asupra nivelului mării.

altmintrelea adv. V. alminterea.

altoi v. 1. a sădi un altoiu; 2. a vaccina, a împărtăși prin artă o boală molipsitoare. [Ung. OLTANI, de unde și forma moldovenească **hultui**].

altoire f. 1. fapta de a altoi; 2. operațiune prin care se sădește un altoiu.

altoitor m. 1. cel ce altoește; 2. vaccinator.

altoiu n. 1. mlădiță ce se înfige sau se prinde în ramura unui alt arbore spre a-l perfecționa; 2. vaccin.

altruism n. dispoziție bine voitoare pentru alții (în filozofia pozitivistă).

aluat n. 1. substanță care produce fermentațiune, făină cu apă și sare; 2. pl. orice mâncare din făină. [Lat. *ALLEVATUM, din LEVARE, cu sensul de „a frământa" în latinitatea medie].

alucinați(un)e f. iluziunea cuiva care crede că vede sau aude lucruri ce nu există.

alumină f. oxid metalic derivat din aluminiu.

aluminiu n. metal alb, ușor, lucitor și nealterabil ca argintul (pentru fabricarea de unelte, telescoape, etc.): aliat cu arama, formează **bronzul de aluminiu,** de o frumoasă coloare aurie, întrebuințat la facerea ceasornicelor.

alun m. copăcel care face alune; joacă un rol în descântece și în medicina populară *(Corylus avellana).*

alună f. un fel de nucă mică, fructul comestibil al alunului. [Lat. pop. *ABELLONA = clasic AVELLANA].

alunar m. 1. precupeț care vinde alune; 2. Mold. și Tr. pasăre din ordinul găinilor, trăește prin alunișuri *(Tetrao bonasia);* 3. mic șoarece de pădure de coloare roșiatică *(Myoxus avellanarius).*

alunat a. holbat, sgăit: *cu ochii alunați.*

alunecà v. 2. a scăpa, a cădea pe un

www.dacoromanica.ro

loc neted: *să aluneci pe poleiul de pe uliţele ninse* Em.; **2.** *fig.* a greşi, a se abate dela datorie: *nu alunecase până atunci, era curat cum îl făcuse mă-sa* Isp. [V. *luneca*].

alunecos a. loc pe care se alunecă lesne.

alunecuş n. **1.** loc, ghiaţă pe care s'alunecă; **2.** poleiu.

alunel n. un fel de horă ţărănească (în Oltenia).

alunèle f. pl. **1.** mici semne pe corp şi mai ales pe obraz; **2.** plantă numită şi mândănac, al cărei rod are un gust aproape ca al castanei şi din foile căreia se face salată *(Bunium bulbocastanum)*; **3.** Tr. V. barlaboi.

alungà v. **1.** a goni de tot, a fugări: *copilul alungă fluturele*; **2.** a lua la goană: *un lup ce se alungă după prada-i spăimântată* Al. [Lat. *allongare, din longus, lit. a împinge în lung (cf. *alerga*)].

alungare f. depărtare dela sine, scoatere din ţară, expulzare.

alungător a. care alungă: *curcubeul alungător de nori* Al.

aluniş n. pădurice de aluni.

aluniţă f. alunea: *braţul se umflă sub dragi aluniţi* Bol.

aluvial a. produs prin aluviune: *teren aluvial*.

aluviune f. creşterea terenului prin depozitul lent şi necontenit al apelor.

aluziune f. modul de a spune un lucru care face a ne gândi la altul, atingere prin vorbe.

alveolă f. scobitura oaselor dela fălci în cari sunt încadraţi dinţii.

alveolar a. ce ţine de alveole.

alviţă f. V. **halviţă**.

amà! int. Mold. exclamare de mirare cu îndoeală: ce mai treabă! aşa! *ama! ai vorbit de te-ai pripit* Al. [Turc. amma].

amabil a. **1.** demn de iubire: **2.** prietenos: *e amabil cu toţi*.

amabilitate f. însuşirea persoanei amabile.

amăgeală f. **1.** amăgire trecătoare; **2.** pl. nimicuri: *vremea trecea cu amăgele* Cr.

amăgì v. **1.** a vrăji, a încânta (sens ieşit din uz): *le amăgi minţile printr'un farmec* Od.; **2.** a înşela cu dibăcie, cu măestrie. [Gr. bizantin magheVo, a fermeca, din magos, vrăjitor: sensul primitiv tehnic (cf. *farmec*) s'a generalizat românește ca la mângâia, de aceeaş origină bizantină].

amăgire f. **1.** înşelăciune, seducţiune: *fuge de a lumii amăgire* Al.; **2.** iluziune.

amăgit a. înşelat: *eşti foarte amăgit*.

amăgitor a. care amăgeşte: *visul cel amăgitor*. ‖ m. cel ce amăgeşte, înşelător dibaciu.

amalgam n. **1.** aliajul mercuriului cu alt metal; **2.** *fig.* amestec bizar de persoane sau de lucruri.

amalgamà v. a amesteca şi împreuna lucruri diferite.

aman! int. **1.** graţie, iertare! (strigătul Mahomedanilor în luptă): *aman!* ei cu toţi răcnia Pop.; **2.** exclamaţiune sentimentală în cântecele populare: *ah! aman! aman!* **3.** (ironic) spre a cere iertare; *ia acuş te scarpin... de-i zice aman, puiule!* Cr. [Turc. aman].

amână v. a lăsa pentru altă dată, a întârzia, a prelungi (un termen). [Formaţiune românească din *mâine*, lit. a lăsa pe mâine].

amânar n. Mold. **1.** V. amnar; **2.** numele floarei (din lemne cioplite în patru muchi) ce se face la capătul stâlpilor unei case ţărăneşti.

amânare f. fapta de a amâna şi rezultatul ei: zăbavă, întârziere.

amânat adv. târziu: *îi punea masa cât de amânat* Pann.

amandeà! int. Mold. năvală de odată! iute! *cum om vedea Rusaliile, amandea pe ele!* Al. [Turc. amadè, gata (a da năvală)].

amândoi num. şi unul şi altul. [Lat. ambo duo].

amanet n. **1.** obiect depus ca garanţie: *şi-a pus casa amanet*; **2.** persoană lăsată drept garanţie: *îşi deteră copii amanet unul altuia* Bălc. [Turc. amanet: ca termen juridic, *amanet* a căutat să înlocuească pe zălog, ce figurează în vechea legislaţiune, şi la rândul său începe să fie înlocuit de neologismul ipotecă].

amanetà v. **1.** a pune amanet; **2.** a da ostatic.

amant m. f. care iubeşte cu pasiune.

amănunt n. V. amărunt.

amar a. **1.** aspru şi neplăcut la gust; **2.** *fig.* trist, rău; **3.** amarnic: *e ger amar, cumplit!* Al. [Lat. amarus]. ‖ n. durere, necaz, jale: *s'o acopere 'n vieaţă de a zilelor amaruri* Al. ‖ adv. rău, foarte: *plâng amar, amar oftez!* Al. ‖ int. vai! *cât de mult, amar de noi, ne lipseşti la amândoi!* Al.

amar n. Mold. mare număr, ceva foarte mult: *după atâta amar de trudă şi primejdii* Cr. *de mult amar de vreme după el sufletu-mi geme* Al. [Locuţiunea moldovenească *atâta amar de...* corespunde celei muntenești *atâta mare de* (cf. *atâţia mari de ani* Isp.), dela adj. *mare*].

amărăciune f. **1.** gust amar; **2.** *fig.* supărare, întristare: *în cupa desfătării*

www.dacoromanica.ro

amărăciunea naşte Gr. Al. [Macedorom. *amăreaţă* = lat. AMARITIES].

amarant m. floare de toamnă de un purpuriu catifelat: *la cei vechi amarantul, din cauza perzistenţei florilor şale, era simbolul nemuririi şi se consacra emorfilor.*

amăreală f. mică plantă erbacee, numită şi şerpariţă, întrebuinţată în contra afecţiunilor pulmonare *(Polygala).*

amărî v. 1. a face amar; 2. *fig.* a supăra pe cineva, a-l întrista. [Lat. AMARESCERE].

amărît a. 1. supărat la culme, întristat; 2. (în ocări) mişel, nevoiaş: *amărîtule!* 3. nenorocit: *amărîtul de mine!* Cr.

amarnic a. şi adv. 1. trist, strașnic: *ceasul amarnic al căinţei* Od.; 2. grozav: *ştii că eşti amarnic la vieaţă* Cr.

amărunt adv. 1. cu amăruntul, în părţi mici; 2. *fig.* în toate particularităţile: *cu amăruntul toate, cum s'au întâmplat, i le a spus* Pann ‖ n. (sens modern, sub forma **amănunt**), parte mărunţă, detaliu. [V. *mărunt*].

amărunţi v. 1. a fărâma pământul ca semințele să încolţească mai repede; 2. *fig.* a desface în părţi mărunte, a analiza.

amărunţime f. amărunt.

amărunţit adv. cu amăruntul.

amăruţă f. mică plantă cu florile galbene aurii şi cu sucul amar, numită şi iarba-găii *(Picris hieracioides).*

amăsurat ad. Tr. (germanism), după măsură, conform. [Modelat după germ. *gemäss*].

amat a. (rar) iubit: *al vieţii amat vis* Gr. Al.

amator m. 1. cel ce are un gust pronunţat pentru ceva; 2. cel ce iubeşte şi cultivă artele frumoase fără a le practica.

amazonă f. 1. femeie războinică; 2. haină lungă femeiască de călărit; 3. persoana care o poartă.

ambalà v. a împacheta mărfuri.

ambalaj n. împachetare de mărfuri.

ambar n. V. **hambar**: *carnea dela cuhnie şi pânea de hambar* Neor. *ambarele şi şoaprele* Od.

ambasadă f. 1. funcţiunea ambasadorului; 2. deputaţiune trimisă unui principe; 3. palatul sau funcţionarii unui ambasador.

ambasador m. reprezentantul unui Stat pe lângă alt Stat.

ambi num. amândoi.

ambiant a. care înconjoară: *mediu ambiant.*

ambiguitate f. defectul lucrului ambiguu.

ambiguu a. care are două înţelesuri.

ambiţionà v. a dori sau a căuta cu ardoare, a umbla după, a solicita.

ambiţios a. plin de ambiţiune.

ambiţi(un)e f. dorinţă înfocată de onoare, de glorie, de bogăţie.

ambră f. 1. substanţă răşinoasă şi aromatică; în valea Buzăului se găseşte *ambră* de coloare brună nuanţată; 2. *fig.* de coloarea ambrei: *în cupe vin de ambră* Em.

ambrozie f. 1. mâncarea obişnuită a zeilor; 2. *fig.* mâncare rară şi delicioasă. [Lit. nemurire, ambrozia făcând nemuritori pe cei ce o gustau].

ambulanţ a. care umblă din loc în loc.

ambulanţă f. spital militar care urmează armata în campanie.

ameliorà v. a face mai bun, a îmbunătăţi, a îndrepta.

ameliorare f. schimbare în bine, îmbunătăţire, îndreptare.

amendà v. 1. a condamna la o amendă; 2. a modifica articolele unei legi.

amendă f. pedeapsă în bani; a face amendă onorabilă, a cere scuze (în public).

amendabil a. care poate fi amendat sau îndreptat.

amendament n. 1. modificarea unui proiect de lege; 2. tot ce fertilizează un teren.

ameninţà v. 1. a înfricoşa cu o pedeapsă; 2. a face semn de ameninţare: *ameninţă asupra lor şi se făcură stane de piatră* Isp.; 3. (galicism) a fi de temut: *casa ameninţă să cază.* [Lat. *ADMINACIARE, din MINACIAE, ameninţări, de unde şi forma secundară **amerinţà**; sensul 3 după fr. *menacer*].

ameninţare f. vorbă sau gest spre a îngrozi pe cineva.

ameninţător a. care ameninţă.

amenitate f. blândeţe de caracter.

ament n. *Bot.* inflorescenţa numită obişnuit *măţişor.*

amentacee n. pl. familie de plante lemnoase ale căror flori sunt dispuse ca ale nucului.

americă f. o pânză de bumbac proastă, neînălbită (adusă din **America**, centru de mare industrie textilă aproape de Lipsca).

american a. din America. ‖ m. locuitor d'acolo: *a se face american*, a se face că nu ştie despre ce-i vorba.

amerinţà v. V. **ameninţà**: *umbre fioroase ce ies din întunerec o crimă amerinţând* Gr. Al.

amestec n. rezultatul amestecăturii; 1. lucruri amestecate: *amestec de plăcere şi amare suferinţi* Al.; 2. ingerinţă, intervenire: *fără niciun amestec din parte-i.*

www.dacoromanica.ro

amestecà v. 1. a pune laolaltă, a împreuna: *a amesteca vin cu apă*; 2. a pune în mișcare: *a amesteca cu lingura, cu degetul*; 3. a încurca: *le amestecă toate*; 4. a lua parte la ceva: *nu mă bag, nu mă amestec*. [Și *mestecà*=*MIXTICARE, din MIXTUS, amestecat].

amestecătură f. amestec (în rău sau cu dispreț).

amețeală f. 1. stare bolnăvicioasă când toate par a se învârti în jurul nostru; 2. turburarea vederii de o lumină prea vie sau de vreun accident; 3. leșin.

ameți v. 1. a se pierde cu firea; 2. a pricinui sau a avea amețeală; 3. a îmbăta. [Tr. *améte* = lat. (SENSUS) AMMITTERE].

ametist n. piatră scumpă de coloare viorie, căreia cei vechi îi atribuiau însușirea de a împiedeca beția.

amețit a. 1. turburat; 2. leșinat; 3. beat.

amețitor a. care amețește.

amfibiu a. *Zool.* care trăiește pe uscat și în apă. ‖ m. 1. animal amfibiu; 2. pl. amfibii, vertebrate cu sânge rece și pielea goală, putând trăi alternativ în apă și în aer, ca *broasca*; 3. *fig.* care exercită mai multe profesiuni, care își schimbă adesea părerea.

amfibol n. substanță pământoasă de colori diverse și de compozițiune variabilă.

amfibologic a. cu îndoit sens.

amfibologie f. așezarea vorbelor unei propozițiuni din care rezultă un sens îndoielnic.

amfiteatru n. 1. edificiu circular cu trepte în mijlocul căruia se făceau la cei vechi luptele gladiatorilor cu fiarele sălbatice; 2. sală cu trepte unde un profesor își ține cursul; 3. partea înălțată a unui teatru în fața scenei; 4. teren sau sit care se înalță treptat.

amfitrion m. cel ce dă o masă. [V. *Amphitryon*].

amforă f. vas cu două toarte sau mânere pentru vin, uleiu (la cei vechi).

amiant n. silicat dublu de calce și de magnezie, filamentos și incombustibil. Cei vechi înfășurau cadavrele, înainte de a le arde, într'un giulgiu de amiant spre a le păstra cenușa.

amiazi f. mijlocul zilei. [Lat. AD MEDIAM DIEM].

amic m. 1. prieten, persoană la care ținem și care ține la noi; 2. aliat (când e vorba de State).

amical a. prietenesc, prietenos.

amiciție f. prietenie, sentiment care leagă două persoane.

amidon n. 1. fecule extrasă din cereale (grâu, porumb, secară, cartofi); 2. pastă din această fecule din care se face scrobeală albă.

amigdale f. pl. cele două glande (în formă de migdale) așezate la intrarea gâtlejului și numite popular *murele gâtului*.

amigdalită f. *Med.* inflamațiunea amigdalelor.

amiji v. Mold. 1. a începe a moțăi; 2. *fig.* a începe a se lumina de ziuă: *cum se amiji de ziuă* CR. [V. *miji*].

amin! int. cu adevărat, așa să fie! *amin să dea D-zeu! pop.* cât aminul (nici la amin), niciodată! *nu mai putea să-l desgroape nici la amin* ISP. [Vorbă ebraică, ca și *aliluia*, introdusă în cărțile bisericești din grecește sau slavonește].

aminte adv. a lua aminte, a observa, a băga de seamă; a fi cuiva aminte, a purta grijă de ceva (v. *aduce*). [Lat. AD MENTEM].

aminti v. a-și aduce aminte într'un mod vag despre ceva de mult întâmplat.

amintire f. aducere aminte (nu destul de limpede).

amiral m. titlul gradului celui mai înalt în marina militară, comandantul unei flote.

amiralitate f. administrațiunea superioară a marinei.

amirosi v. Mold. 1. a adulmeca; 2. a mirosi: *văzduhul lin, răcoare, a crin amirosia* AL. [V. *mirosi*].

amnar n. 1. oțel de scăpărat sau de ascuțit (Mold. amânariu); *scoate bulicheriul..., îl dă pe amânariu* CR.; cât ai da în amnar, într'o clipă; 2. partea răsboiului de țesut cu care se întinde pânza; 3. cuiul la fierul lat al plugului sau bățul ce susține capetele loitrelor; 4. lemn scurt cu care se prind grinzile unui tavan: *copacu ăsta-i bun de amânare, cela de tălpi* CR. [Lat. MANARIUM].

amnezie f. *Med.* pierderea totală sau parțială a memoriei.

amnistià v. a acorda o amnistie.

amnistie f. iertare colectivă acordată de un suveran (pentru crime politice).

amoniac a. se zice de o sare, numită obișnuit țiperig. ‖ n. gaz incolor (numit și *alcali volatil*) compus din azot și hidrogen; dizolvat, se întrebuințează pentru a curăța argintării, grăsimea de pe stofe și pentru a cauteriza mușcătura insectelor sau a șerpilor.

amonit m. soiu de scoici fosile.

amor n. sentiment de vie afecțiune: dragoste, iubire; **amor propriu**, iubire exagerată de sine însuș.

amoraș m. 1. persoană iubită; 2. copil drăguț sau și statuetă reprezentând pe Amor ca copil.

amorez m. amant.

www.dacoromanica.ro

amorezà v. a prinde dragoste, a îndrăgi pe cineva.

amorezat a. care iubește cu foc.

amorf a. *Chim.* fără formă fixă, necristalizat: *fosfor amorf.*

amoros a. plin de amor: *cu amoroasă dulce spaimă* Em.

amorțeală f. starea celui amorțit: înțepenire, oboseală.

amorți v. **1.** a sta nemișcat, a nu mai simți (ca un mort); **2.** a adormi de oboseală. [Lat. *ADMORTIRE, din MORS, moarte].

amorțire f. **1.** înțepenire; **2.** *fig.* letargie.

amortisment n. micșorare treptată a unei datorii rambursând capitalul.

amortizà v. a stinge o datorie prin răspunderea succesivă a părților ei.

amortizabil a. care poate fi amortizat: *rentă amortizabilă.*

amortizare f. V. amortisment.

amovibil a. care poate fi strămutat: *funcționar amovibil.*

amovibilitate f. caracterul celui amovibil.

amplificà v. a întinde, a desvolta un subiect.

amplificare f. desvoltarea unui subiect literar.

amplificativ a. care amplifică.

amplitudine f. **1.** întindere în lungime și în lărgime; **2.** *Geom.* linie coprinsă între cele două extremități ale arcului unei parabole.

amploiat m. impiegat, funcționar.

amproor n. **1.** ajunul lui sf. Gheorghe (22 Aprilie), când, după credința poporului, desdedimineață babele umblă după mana vacilor și hoții după iarba fiarelor; **2.** (în graiul ciobănesc), ceasul înainte de *amiazi* (între 9 și 10): *vin mieii de amproor.* (Forma scurtată **proor** (= *pe roor*) pare a reflecta lat. PER ROREM, pe rouă, făcând aluziune la ora zilei când pământul e acoperit de rouă].

amputà v. a face o amputare, a tăia un membru bolnav al corpului.

amputare f. operațiune chirurgicală prin care se taie din corp o porțiune sau totalitatea unui organ.

amù adv. Mold. V. **acum**: *amu tocmai pe când era temeiul mesei* Cr. [Lat. AD MODO].

amulet n. obiect purtat ca prezervativ de boale (și **amuletă**): *la gât o amuletă pentru diochiu* Al.

amurg n. **1.** vremea după apunerea soarelui când se îngână ziua cu noaptea: *soarele cu amurgul nu poate avea 'ntâlnire* Al.; **2.** *fig.* crepuscul: *trist e deșertul ce se 'ntinde pe sub amurgul vieții* Al. [V. *murg*].

amurgì v. a înserа: *lumina amurgește și plugarii se 'ntorc* Al.

amuși adv. Mold. acuși.

amuțà v. a aținà (câinii). [Lat. AD MUTIRE, a mârâi ca câinii, de unde a-i excita imitându-le lătratul].

amuți v. **1.** a (se) face mut; **2.** a rămânea mut (de sfială sau sperietură); **3.** *fig. în curând satul în vale amuțește* Em. [Lat. *ADMUTESCERE].

amuzà v. **1.** a petrece; 2. a face să petreacă.

amuzant a. care amuză.

amvon n. **1.** tribuna depe care se predică sau se citește Evanghelia în biserică; **2.** predicațiune; *elcovența amvonului*; **3.** (și amvonă) *fig.* religiune: *perind de a sale valuri amvona creștinească* Al. [De origină slavo-greacă].

an m. **1.** timpul cât pământul își face rotațiunea în jurul soarelui: număr de 365 zile; **an școlar**, dela deschiderea până la închiderea cursurilor (1 Sept.—1 Iulie); **2.** pl. vârstă: *de câți ani ești?* la anul, peste un an, în anul viitor. [Lat. ANNUS]. ‖ adv. acum un an, în anul trecut: *an iarna bordeiu-mi arsese* Al. [Lat. ANNO].

Ana m. preot evreu contemporan cu Isus: numele-i figurează în locuțiunea dela **Ana la Caiafa**, dela unul la altul, trăgând cu vorba (aluziune la cunoscutul epizod evangelic). V. **Caiafa**.

anabaptiști pl. sectă protestantă în Germania, care boteza din nou pe cei adulți (1523).

anacolut m. construcțiune eliptică a termenului corelativ, așa că diferitele părți ale frazei par a nu se mai lega între ele. Ex. *nu știu cum intrai în casă, eram atât de amețit* (atât eram de amețit, în cât nu știu...).

anacoret m. pustnic.

anacronism n. **1.** eroare de cronologie; **2.** *fig.* faptă sau vorbă fără timp și fără loc.

Ana-Foca f. sărbătoare bătească ce cade la 1 Iulie (în Banat). V. **Foca**.

anaforà f. odinioară, raport către Domnul țării; *gata-i anaforaua către Vodă?* Al. [Gr. mod. ANAFORÀ].

anàfură f. pâine binecuvântată ce se împarte creștinilor după leturghie. [De origină slavo-greacă, vorbă identică cu cea precedentă; de aci și forma scurtată **nafură**].

anaglifă f. sculptură în relief.

anagnost m. cititor la biserică: *eram capabil să spun pe carte, cât oricare anagnost de repede* Negr. [Gr. mod.].

anagramà f. strămutarea literelor unei vorbe așa ca să iasă alta: *Roma, amor.*

anale f. pl. **1.** povestirea întâmplărilor

www.dacoromanica.ro

an cu an, fără a le cerne prin critică: *analele lui Tacit*; 2. titlul unor publicațiuni periodice anuale: *Analele Academiei Române*.

analecte f. pl. culegere de bucăți alese (în proză).

analfabet m. care nu știe scrie și citi.

analist m. 1. scriitor de anale; 2. cel versat în analiza matematică.

analitic a. care procede prin analiză: *tabla analitică a materiilor*; **limbă analitică**, care tinde a descompune cugetarea, exprimând ideile și relațiunile lor prin vorbe și particule izolate: *limba română e limbă analitică, cea latină e una sintetică*; **geometrie analitică**, studiul geometriei cu ajutorul algebrei.

analizà v. a face analiză, a descompune un tot în părțile sale spre a-l studia.

analiză f. 1. descompunerea unui tot în părțile sale, a unui corp în elementele sale; **analiză cantitativă, calitativă**, după cum se constată numărul ori natura elementelor constitutive; **analiză gramaticală, logică**, descompunerea unei propoziții în părțile ei de cuvânt, a unei fraze în propozițiunile sale și a unei propoziții în termenii săi; **analiză literară**, arătarea frumuseților unei compoziții; **analiză matematică**, expunere a proprietăților figurilor traduse în ecuațiuni algebrice; 2. extras sau rezumat dintr'o carte, dintr'un discurs; 3. *Filoz.* metoada prin care cineva se urcă dela compus la simplu, dela efecte la cauze.

analog a. care are asemănare cu altceva.

analoghion n. masă îngustă portativă, numită și **tetrapod**, întrebuințată în biserică la diferite servicii. [Gr. mod.].

analogic a. conform analogiei.

analogie f. raport, asemănare între mai multe lucruri diferite.

ananas n. 1. plantă din America meridională cu florile purpurii (*Ananas sativus*); 2. fructul său de coloare gălbuie-roșiatică, dulce acrișor, cu o aromă ce aduce cu cea de piersice, de mere și de fragi.

ananghe f. mare nevoie [Gr. mod. ANÁNKE].

anapest m. în prozodia greacă: picior compus din două silabe scurte și una lungă.

anàpoda adv. pe dos, d'andoasele: *toate lucrurile le face anapoda* AL. [Gr. mod. ANÀPODA].

anarhic a. care ține de anarhie.

anarhie f. 1. lipsă de guvern; 2. *fig.* stare de dezordine și de confuziune.

anarhist m. partizan al anarhiei.

anason n. 1. plantă aromatică, întrebuințată ca condiment și la fabricarea licherurilor fine (*Anisum*); 2. rachiu din anason: *sticlă cu anason de Hio* FM. [Turc. ANASON, de unde și forma moldovenească **anison**].

anastasimatar n. carte ce conține mărgăriunile privitoare la învierea Domnului: *Prescurtare din anastasimatar de Anton Pan* (1847). [Gr. mod., dela ANÁSTASIS, înviere].

anatemă f. 1. despărțirea, depărtarea pentru totdeauna din ceata credincioșilor; 2. blestem sau jurământ: *să fi anatemă*, afurisit, blestemat! [Gr. ANÁTHEMA, obiect expus ca prinos zeilor păgâni, deci ceva închinat diavolului și care trebuie separat de credincioși].

anatemațizà v. a da anatemei, a afurisi.

anatomic a. care ține de anatomie.

anatomie f. 1. arta de a diseca un corp animal sau vegetal; 2. *fig.* analiză subtilă, cercetare amărunțită: *o anatomie a pasiunilor inimei omenești*.

anatomist m. cel versat în anatomie.

ancătelea (d') adv. *pop.* fără astâmpăr sau din răsputeri: *a umbla d'ancâtelea*. [*De-a-în câte-le-a*; V. *câte*].

anchetà v. a face anchetă.

anchetă f. 1. cercetare judecătorească 2. cercetare anumită: *fiecare adunare legislativă are dreptul de anchetă* (=fr. *enquête*).

anchiloză f. *Med.* curbatură, slăbire sau neputință de a mișca articulațiunile.

ancorà v. a arunca ancora.

ancoră f. 1. unealtă de fier cu doi dinți care se lasă în fundul mării spre a înțepeni corabia; 2. *fig.* ultimul mijloc: *ancoră de scăpare*.

andaratele (d') adv. de dinainte înapoi. [Contras din *de-a îndărât*].

andoasele (d') adv. pe dos.

andosare f. semnătură în dosul unei polițe spre a transmite altuia proprietatea ei.

andrea f. 1. ac mare de cusut lucruri groase; 2. talpa sau bârna care ține podul morii; 3. fierul lung care prinde fierul lat de grindeiul plugului; 4. *Anat.* numele popular al claviculei; pl. vine emoroidale. [De origină necunoscută: vorba se mai rostește **îndrea** și **undrea**].

Andrea (Îndrea) m. numele popular al lunei Decemvrie (care începe după ziua sfântului Andreiu): *Andrea, cap de iarnă*.

Andrea (Îndrea, Undrea) m. ziua sfântului Andreiu (30 Noemvrie) când, după credințele poporului, morții ies noaptea din morminte: *noaptea sfântului Andreiu*.

androc n. fustă de lână (la țărance);

www.dacoromanica.ro

se rostește și **hondroc**. [Sas. ONDERROCK= germ. UNTERROCK].

androgin a. 1. de amândouă sexele: 2. *Bot.* se zice de vegetale cu flori bărbătești și femeiești: *nucul e androgin.*

anecdotă f. 1. particularitate curioasă, istorioară puțin cunoscută; 2. (populară) povestire scurtă și spirituală a unor păgeri hazlii sau a unor întâmplări mărunte.

anecdotic a. care conține anecdote: *biografie anecdotică.*

anelate f. pl. animale nevertebrate cari par formate din inele încheiate unele peste altele: *insecte, anelide, crustacee.*

anelide f. pl. viermi cu sânge roșu: *lipitorile sunt anelide.*

anemic a. atins de anemie.

anemie f. slăbirea corpului prin lipsă de sânge.

anemonă f. plantă cu flori de colori variate, numită popular **dedețel**.

anestezie a. care provoacă anestezie: *eterul e un anestezic.*

anestezie f. suprimarea momentană a sensibilității: *cloroformul produce anestezia.*

anevatò adv. brodat în relief: *fetele din casă coseau anevato gevrele și sangulii.* [Gr. mod. ANEVATÒN].

anevoie adv. greu: *lucru bun anevoie se dobândește* [V. nevoie].

anevoință f. greutate.

anevoios a. greu de făcut.

anevrism n. 1. umflare prin dilatațiune a unei artere; 2. dilatarea bolnăvicioasă a inimei.

anex n. 1. ceace s'adaogă la un lucru principal; 2. lucru adăogat.

anexà v. a alătura la un ce principal.

anexiune f. adăogare, împreunare.

angajà v. 1. a tocmi: *a angaja un profesor;* 2. a-și da cuvântul, a făgădui; 3. a lua obligațiunea sau rezoluțiunea: *s'a angajat să plece* (= fr. *engager*).

angajament n. 1. fapta de a (se) angaja; 2. promisiune prin care cineva se angajază.

angarà f. 1. dare în bani sau în natură peste cele legiuite: *biruri și angarale* POP.; 2. muncă fără plată sau transport în folosul Statului. [Gr. mod. ANGARÌA, de unde și forma moldovenească **angărie**].

angelic a. 1. îngeresc: *angelică madonă* AL.; 2. *fig.* perfect: *bunătate angelică.*

angelică f. (anghelică) buruiană sălbatică cu flori alb-verzui și cu frunzele mari *(Angelica).*

anghină f. pânză groasă de cânepă. [V. *nanchin*].

anghină f. inflamațiunea gâtlejului (fr. *angine*).

anghinară f. plantă culinară, constitue o excelentă legumă *(Cynara scolymus).* [Gr. mod. ANKINÁRA].

anglican a. 1. ce ține de anglicanism; 2. care profesează această religiune.

anglicanism n. religiune protestantă a Angliei, coprinzând 3 secte: metodistă, evangelistă și calvinistă. Ea conservă în mare parte dogmele calvinismului, dar susține încă instituțiunea divină a episcopilor și ierarhia sacerdoțiului, având în cap pe rege.

anglie f. bumbac englezesc: *ciorapi de anglie* CR. [Gr. mod.: lit. Anglia].

angrosist a. m. toptangiu.

angular a. care are unul sau mai multe unghiuri: *piatră angulară,* cea pusă în colțul zidirii; *fig.* temelia unei clădiri sau fundamentul unei științe.

anihilà v. a nimici, a desființa.

anilină f. lichid incolor (extras din indigo și din păcura de huilă) ale cărui combinațiuni procură colori variate, întrebuințate în industrie.

animà v. 1. a însufleți, a da viață; 2. *fig.* a îmbărbăta: *speranța animă înc'odată tremurândul picior* EM.; 3. a învia: *chiar țărna din morminte s'animă și tresare* AL.

animal n. 1. ființă vie înzestrată cu simțire și mișcare; 2. *fig.* om brutal. ‖ a. 1. care e propriu animalului: *viață animală;* regnul animal, totalitatea animalelor; 2. *fig.* sensual, material.

animalcul n. animal foarte mic ce nu se poate vedea decât cu ajutorul microscopului.

animalitate f. natură animală.

animat a. 1. însuflețit; 2. *fig.* iritat.

animați(un)e f. 1. însuflețire; 2. *fig.* vioiciune, căldură a inimei.

animism n. 1. doctrină după care sufletul ar fi cauza primă a faptelor vitale și intelectuale; 2. teorie filozofică care identifică sufletul cu viața animală; 3. pornirea copilului și a omului primitiv de a da viață lucrurilor neînsuflețite și inerte. Animismul e factorul creator al mitologiilor și al superstițiunilor; natura moartă înviază și respiră: munți, izvoare și păduri sunt locuite de spirite, de zei și zine.

animozitate f. 1. ură înfocată; 2. violență în discuțiune.

anin m. arbore ce crește prin locuri umede și a cărui scoarță e întrebuințată în industrie ca tinctorială *(Alnus).* [Lat. *ALNINUS din ALNUS, de unde și Mold. arin].

aninà v. 1. a atârna (cu ușurință): *a anina flori în casă;* 2. termen de vânătoare: a aduce la strâmtoare (v. *aninătoare*); 3. a se agăța, a se prinde de ceva; *cum s'aninà despre ziori roua limpede*

www.dacoromanica.ro

pe flori AL.; **4.** *fig.* a se lega de: *te anini de proprietatea altuia* AL. [Origină necunoscută].

anină f. amentul aninului cu care țărancele vopsesc lânurile.

aninătoare f. în graiul vânătoresc: colțul unde copoiul închide capra neagră.

anison m. Mold. V. anason.

aniversar a. ce revine, ce se ține pe fiecare an la zile fixe: *serbare aniversară.*

aniversară f. zi aniversară.

anocàto adv. Mold. *fam.* anapoda (învechit): *îmi fac casa anocato* AL. [Gr. mod. ANOKATO, lit. deasupra-dedesubt].

anodin a. **1.** care nu produce durere: *remediu anodin*; **2.** *fig.* inofensiv, neînsemnat: *satiră anodină.*

anomal a. **1.** neregulat: *verb anomal*; **2.** care prezintă neregularități.

anomalie f. starea lucrului anomal, neregularitate, particularitate: *anomaliile graiului.*

anonim a. fără nume sau cu nume necunoscut: *pamflet anonim.* ‖ n. anonimat: *păstrează anonimul.*

anonimat n. calitatea anonimului.

anonimitate f. caracter anonim: *anonimitatea literaturei populare.*

anorganic a. lipsit de organe, fără viață, neînsuflețit.

anormal a. contrar regulelor: *fenomen anormal.*

anost a. **1.** fără gust, nesărat, neplăcut: *bre! că anoști mai sunt!* AL.; **2.** plicticos: *e foarte anost.* [Gr. *mod.* ANOSTOS (v. *nostim*)].

anosteală f. urît, plictiseală.

anosti v. a (se) plictisi.

anotà v. a face note la un text.

anotați(un)e f. notă explicativă.

anotator m. cel ce anotează.

anotimp n. unul din cele patru timpuri ale anului. [Formațiune literară după nemț. JAHRESZEIT].

antagonism n. **1.** rezistență între două forțe contrare; **2.** *fig.* opoziție de idei sau de sentimente.

antagonist m. cel ce se luptă în contra, adversar.

antal n. Mold. **1.** măsură de capacitate (50 vedre); **2.** butoiu pentru lichide: *desfundă largi antale, beu lacom fără cupe* AL. [RUS. ANTALŬ].

Antanasii pl. în calendarul țăranului: zile rele de boale mari pe 17 și 18 Ianuarie (ziua cuvioșilor Antonie și Atanasie).

antarctic a. opus polului arctic, adică la Sud.

anțărț adv. acum doi ani. [Lat. ANNO TERTIO].

antebraț n. *Anat* partea brațului dela cot la pumn.

antecedent a. care precede (în ordinea timpului), care s'a petrecut înainte. ‖ n. **1.** fapt anterior altuia; **2.** fapt trecut pe care se sprijină un fapt actual; **3.** *Gram.* vorba la care se raportă un pronume relativ; **4.** *Aritm.* întâiul termen al unui raport.

antecesor m. cel ce merge înainte.

antediluvian a. **1.** care a existat înaintea diluviului: *animal antediluvian*; **2.** *fig.* foarte vechiu.

antemeridian a. ce este sau se face înainte de amiazi: *orele antemeridiane.*

antenă f. **1.** un fel de coarne mobile pe capul insectelor; **2.** prăjina catartului care sprijină pânza triunghiulară.

antep n. varietate de vișin din al cărui lemn plăcut mirositor se făceau ciubuce: *ciubuce de antep și de iasomie* FIL. [Turc. ANTEP].

antepenultim a. înainte de penultim; antepenultima, silaba care precede penultima unei vorbe.

anteră f. *Bot.* partea staminelui care coprinde polenul floarei.

antereu n. Mold. V. anteriu.

anterior a. **1.** ce se află înainte (în spațiu): *membre anterioare*; **2.** care precede în ordinea timpului: *eveniment anterior.* ‖ adv. înainte.

anterioritate f. prioritate în ordinea timpului.

anteriu (antereu) n. **1.** haină boierească lungă ce se punea d'a dreptul peste cămașă: *coconașul purta un antereu de suvaia alb* NEGR.; **2.** haină lungă până la glezne, purtată sub giubea până în timpul din urmă (și în parte încă obișnuită) de preoții bătrâni și de țiganii lăutari: *cu antereu ăst de lăutar* AL., *popa Buligă își pune poalele antereului în brâu* CR.; **3.** haină țărănească ce acopere pe toate celelalte, înflorată la piept, guler și mâneci cu găitane de diferite colori. Anteriul a fost purtat de toate clasele vechii noastre societăți, dela boieri până la țigan, și în cele din urmă și-a găsit un refugiu durabil în îmbrăcămintea țăranului. [Turc. ANTERI, de unde și forma moldovenească antereu].

antic a. **1.** foarte vechiu: *Memfis colo 'n depărtare cu zidirile-i antice* EM.; **2.** ieșit din modă: *vestmânt antic*; **3.** având caracterul producțiunilor antichității: *operă de o simplitate antică.*

antică f. **1.** rămășiță curioasă din antichitate (arme, medalii, statue, vase, etc.): *Muzeu de antice*; **2.** totalitatea operelor de artă din Grecia și Italia: *a desena după antică.*

www.dacoromanica.ro

anticameră f. odaia ce vine înaintea unei camere sau unui apartament: *a face anticameră*, a aştepta.

anticar m. 1. care se ocupă cu studiul şi mai ales cu exploatarea monumentelor antice; 2. culegător sau negustor de antice; 3. vânzător de cărţi vechi.

antichitate f. 1. vechime foarte îndepărtată; 2. (colectiv) cei vechi; 3. pl. monumente sau opere de artă antice: *antichităţi egiptene;* 4. primul din marele perioade ale istoriei universale până la anul 476 d. Cr.; antichitate clasică, perioada istoriei şi a civilizaţiunii greco-romane.

anticipà v. 1. a preveni, a lua înainte, a preîntâmpina (ziua, plata); 2. a uzurpa drepturile cuiva.

anticipaţi(un)e f. 1. preîntâmpinare; 2. cunoştinţă anticipată.

anticlerical a. contrar ideilor şi tendinţelor clerului.

anticonstituţional a. contrar constituţiunii politice a unui Stat: *lege anticonstituţională.*

anticreştin a. contrar religiunii creştine

anticreză f. *Jur.* contract prin care un datornic lasă creditorului veniturile unui imobil.

Anticrist m. duşman al lui Crist, demon a cărui venire (după Apocalips) va precede triumful definitiv al Evangheliei, în vremea d'apoi (numit popular **Antihârţ**): *se vede că am ajuns în vremea lui Antihârţ* AL.

anticva f. litere drepte, în opoziţiune cu cele *cursive* (în tipografie).

anticvar m. V. **anticar.**

antidată v. a pune o dată falşă.

antidată f. dată falşă, anterioară celei adevărate.

antidifteric a. care combate difteria: *serum antidifteric.*

antidinastic a. şi m. adversar al dinastiilor în genere sau al unei anume dinastii.

antidot n. 1. contra-venin; 2. *fig.* prezervativ: *munca este un antidot al urîtului.*

antifilozofic a. contrar principiilor filozofiei.

antifon n. cântare alternativă a psalmilor. [De origină slavo-greacă].

antifonar n. carte bisericească în care antifoanele sunt însemnate cu note.

antifrază f. întrebuinţare (prin eufemism sau ironie) a unei vorbe sau a unei propoziţiuni într'un sens opus celui adevărat: *Eumenidele,* adică *Binevoitoarele,* ca nume al *Furiilor* sau al zeiţelor *răsbunătoare; Milostivele,* adică *relele* sau zinele *rele* cari paralizează.

antiguvernamental a. contrar guvernului.

antilopă f. mamifer din familia rumegătoarelor, foarte sprinten la alergat, cu coarne subţiri şi lungi în formă de liră.

antimilitarism n. sentiment contrar spiritului militar.

antimis n. văl patrat de in (cu chipul Mântuitorului aşezat în mormânt) ce stă pururea pe altar. [De origină slavo-greacă].

antimonarhic a. opus guvernului monarhic.

antimoniu n. metal alb lucitor, asemenea arsenicului, numit şi **sarea pisicei**; formează împreună cu plumbul compoziţiunea literelor de tipar.

antinaţional a. contrar intereselor sau firii unei naţiuni.

antinomie f. contrazicere între două legi sau două idei.

antipapă m. uzurpator al papalităţii. Ultimul antipapă fu Amedeu de Savoia (FELIX V) în 1439.

antiparlamentar a. contrar uzurilor unei adunări deliberante.

antipatic a. contrar, opus celui simpatic: *caracter antipatic.*

antipatie f. aversiune naturală.

antipirină f. praf alb, cam amar, scade temperatura corpului şi taie friguriile şi nevralgia.

antipod m. 1. care locueşte într'o parte a pământului diametral opusă cu a noastră; 2. loc foarte depărtat; 3. *fig.* contrarul: *antipodul raţiunii.*

antirabic a. n. remediu în contra turbării; **institut antirabic,** unde se vindecă turbarea după metoada lui Pasteur.

antireligios a. contrar religiunii.

antirepublican a. şi m. duşman al republicei.

antirevoluţionar a. şi m. duşman al răscoalelor.

antisemit a. şi m. duşman al Evreilor.

antisemitism n. doctrina antisemiţilor.

antiseptic a. care împiedecă putrefacţiunea sau cangrena: *acidul fenic e un puternic antiseptic.* Principalele antiseptice: boraxul, clorul, cloroformul, clorura de zinc, fenolul, formolul, mentolul, nitratul de argint, permanganatul de potasă, sublimatul coroziv.

antisocial a. contrar ordinii sociale: *principiu antisocial.*

antispasmodic a. care combate spasmele, convulsiunile: *frunza şi floarea de portocal sunt antispasmodice.*

antistrofă f. a doua strofă a unui cântec liric grec.

antiteză f. 1. opoziţiune de idei sau de vorbe; 2. *fig.* opoziţiune între lucruri sau persoane.

www.dacoromanica.ro

antitrinitar a. care nu crede în sf. Treime, cum sunt Calvinii şi Socinianii din Transilvania.

antologie f. culegere de poezii.

antologhion n. carte ce conţine slujba praznicelor şi a sfinţilor de peste an. [Gr. mod.].

antonică f. Mold. şi Buc. plantă cu flori albe şi fructe aromatice *(Chaerophillum aromaticum)*.

antonim a. şi n. care are un sens contrar: *binele e antonimul răului.*

antonomază f. figură de vorbe care înlocueşte un nume propriu cu altul comun: *regele-poet*, pentru *David*; şi invers, un *Neron*, pentru un *tiran*.

antracit n. cărbune de pământ, mai vârtos ca huila şi care arde foarte cu greu, dar dă o căldură mare fără flacări şi fără fum.

antrax n. dalac, buboiu inflamat, care în urmă se cangrenează.

antreprenor m. întreprinzător (= fr. *entrepreneur*).

antreprizà f. întreprindere (= fr. *entreprise*).

antreşà f. săritură la joc cu împleticire de picioare: *nu poţi face o singură antreşa* Negr. (= fr. *entrechat*).

antreu n. **1.** intrare; **2.** sală de intrare; tindă, anticameră; rostit în Moldova **antret** (= fr. *entrée*),

antropofag a. m. care se hrăneşte cu carne de om.

antropofagie f. deprindere de a mânca carne de om. Antropofagia, existentă în vechime la Sciţi, odinioară la Caraibi şi la Algonkini în America, este azi încă destul de răspândită în Oceania.

antropogeografie f. sau *geografie umană*, partea geografiei care se ocupă cu repartizarea aglomeraţiilor omeneşti pe suprafaţa globului şi cu modul traiului lor.

antropoid a. **1.** care seamănă omului; **2.** f. pl. antropoide, specie superioară de maimuţe.

antropologic a. privitor la antropologie.

antropologie f. istoria naturală a omului.

antropologist m. cel ce se ocupă cu antropologia.

antropometric a. privitor la antropometrie: *serviciu antropometric.*

antropometrie f. studiul proporţiunilor corpului omenesc şi al părţilor sale (aplicat la criminali).

antropomorf a. care are formă de om: *stâncă antropomorfă.*

antropomorfism n. doctrină care atribuie lui Dumnezeu figura, sentimentele şi pasiunile omului.

anual a. **1.** care ţine un an; **2.** care revine în toţi anii. || adv. pe tot anul.

anuar n. operă ce apare anual şi conţine informaţiuni din acel an.

anuitate f. sumă vărsată în fiecare an, spre a stinge treptat o datorie.

anulà v. a face nul, a desfiinţa, a nimici.

anume adv. **1.** pe nume, după nume; **2.** adică; **3.** dinadins: *anume pentru voi.* [Lat. AD NOMEN].

anumit a. hotărît, preciz.

anunciu n. înştiinţare prin care se face cunoscut ceva publicului: *foaie de anunciuri.*

anunţà v. **1.** a da de ştire, a vesti: *cele dintâi flori ce anunţă primăvara la triştii călători* Bol.; **2.** a spune numele unei persoane care intră într'un salon; **3.** a face cunoscut dinainte: *barometrul anunţă vreme frumoasă.*

aoleo! int. strigăt de durere sau necaz (adesea ironic): *aoleo şi vai de mine!* [Onomatopee].

aoli v. a se văita, a se boci.

aorist n. timpul trecutului indefinit (în conjugarea greacă).

aortă f. artera principală care distribuie sângele roşu în toate părţile corpului.

apă f. **1.** substanţă lichidă, transparentă, fără gust şi fără miros (compusă din hidrogen şi oxigen); ca apa, curent, curgător: *a vorbi ca apa;* pe apă, trecător, frivol: *să le scriu, cum cere lumea, vr'o istorie pe apă?* Em.; tot o apă, de acelaş fel; a lăsa gura apă, a vedea ceva plăcut şi a-l pofti; **ape minerale**, cari ies din pământ, conţinând în disoluţiune materii minerale cari le dau proprietăţi speciale, obişnuit curative; **2.** pl. aparenţe undulate (la stofe sau metale). lustrul pietrelor preţioase; *fig.* stare sufletească, dispoziţiune: *boierul nu-i în toate apele* Al.; **3.** întindere de apă (fie râu, fluviu sau mare): *apa curge, pietrele rămân*; **4.** licoare extrasă din diferite substanţe: *apă de Colonia, apă de trandafir* (V. apă tare); **5.** în credinţele populare: apă vie, care redă eroului răpus vieaţa şi puterile (în opoziţiune cu apa moartă, care uneşte şi încheagă membrele-i trunchiate): această apă nemuritoare e adusă de păsări (şoimi şi vulturi) dela fântâna ce curge prin munţii cari se bat în capete şi numai cu mare primejdie o pot căpăta; apă neîncepută, cea luată din fântână, adusă proaspătă şi din care nu băuse încă niminea (joacă un rol în descântece şi în vrăji); **6.** în medicina populară: a) dropică; b) umflătura piciorului dela genuchiu în jos (la boi şi la cai). [Lat. AQUA].

www.dacoromanica.ro

apalt n. luare în arendă: *apaltul cărților de joc* AL. Până la Regulament (1828—1834), carnea, pâinea și lumânările se vindeau la contraccii cu *apalt*. [It. APPALTO. termen juridic din epoca fanariotă, contemporan cu *drit, sudit*].

apanaj n. 1. moșii sau venituri date principilor pentru subzistență; 2. *fig.* ce-i propriu cuiva: *rațiunea e apanajul omului.*

apără v. 1. a păzi de un atac: *a apăra patria, viața;* 2. a scuti, a feri de: *a apăra de muște, de vânt;* 3. a pleda în favorul cuiva: *a apăra pe un acuzat;* 4. a întâmpina, a înlătura: *a ne apăra de o lovitură, de o învinuire.* [Lat. APPARARE, a face preparative de apărare].

apăraie f. apă multă vărsată pe jos: *face și o apăraie prin casă* CR.

apărare f. fapta de (se) apăra și rezultatul ei: *cuvânt de apărare*, pledoarie.

aparat n. 1. mașini, instrumente dispuse pentru a face vre-o operațiune sau experiență; 2. totalitatea organelor cari servesc la aceeași funcțiune: *aparatul digestiv;* 3. pompă, solemnitate.

apărătoare f. 1. orice lucru cu care cineva își face vânt spre a se răcori; 2. unealtă din coadă de cal de alungat muște; 3. prăjină, numită *ceatlău* sau *coardă;* 4. streașină de casă.

apărător m. și a. care apără.

apărătură f. pădure tăiată unde nu umblă oameni.

apare v. a se arăta (pe neașteptate).

aparent a. 1. ce apare, ce bate la ochi: vizibil, evident; 2. care nu e real: *mișcarea aparentă a soarelui.*

aparență f. ceea ce-i aparent: *aparențele sunt înșelătoare;* **în aparență,** judecând după exterior.

apariți(un)e f. 1. ivirea unui fenomen: *apariția unei comete;* 2. ieșire la lumină: *apariția unei cărți;* 3. vedenie, spectru.

apartament n. 1. diviziunile principale ale unei case; 2. locuință compusă din mai multe încăperi.

aparte adv. la o parte ‖ n. 1. vorbă sau frază rostită de un actor și pe care, chipurile, n'o aude întrevorbitorul; 2. mic grup separat, conversație particulară.

aparține v. 1. a fi proprietatea cuiva: *această casă îmi aparține;* 2. a face parte din: *el aparține magistraturei.*

apăsă v. 1. a atârna greu asupra cuiva, a îngreuna; 2. *fig.* a asupri. [Lat. vulg. APPENSARE].

apăsat a. 1. asuprit, îngreunat: *apăsat de griji și de nevoi;* 2. *fig.* grav; *mers apăsat, vorbă apăsată.*

apăsător a. și m. care apasă.

apă-tare f. acid azotic, întrebuințat ca decolorant și oxidant.

apatic a. nesimțitor la toate: *caracter apatic.*

apatie f. starea unui suflet lipsit de energie, nesimțire.

apătos a. plin de apă. [Formațiune analogică din *apă* (după *secetos*)].

apeduct n. canal pentru conducerea apei dela un loc la altul. [Românizare după lat. AQUAEDUCTUS].

apel n. 1. strigarea numelui spre a constata prezența: *apel nominal;* 2. recurgere la un judecător, la un tribunal superior: *a face apel; fig.* a invoca.

apelà v. 1. a recurge la un tribunal superior; 2. *fig.* a se referi la, a invoca mărturia cuiva.

apelant m. cel ce face apel.

apelativ a. 1. *Gram.* care convine întregei specii; 2. general: *Scit era un nume apelativ pentru toate popoarele nomade dela N. și E. Europei.*

apelpisie f. desperare (învechit): *în starea de apelpisie în care m'aflu* FIL.

apelpisit a. 1. (ironic) desperat; 2. *fig.* faimos, extraordinar: *costum apelpisit;* 3. turbat, furios: *te leg butuc ca pe un apelpisit* AL. [Gr. mod.]

apendice n. 1. partea dependentă de una principală; 2. supliment la sfârșitul unei opere, adaos; 3. *Anat.* apendicele cecumului în forma unui deget de mănușă.

apendicită f. *Med.* inflamarea apendicelui cecal.

apercepți(un)e f. *Filoz* percepțiune conscientă.

aperitiv n. 1. purgativ care deschide căile sau porii; 2. ceea ce aduce poftă de mâncare: *un aperitiv.*

apetit n. poftă de mâncare.

apicol a. relativ la apicultură: *Școala apicolă din Oradea-Mare.*

apicultor m. care crește albine.

apicultură f. arta de a crește albine.

aplà adv. 1. *pop.* simplu; 2. vulgar, în limba comună: *vorbește apla* [Gr. mod.].

aplanà v. 1. a face plan sau oblu, a netezi; 2. *fig.* a înlătura piedicile.

aplaudà v. 1. a bate din palme în semn de aprobare: *a aplauda actorii;* 2. *fig.* a primi cu aplause, a aproba; *a aplauda propunerea.*

aplaudator m. care aplaudă.

aplaus n. aprobare prin batere în palme.

aplecà v. 1. a pleca un lucru spre ceva, a încovoia (cu mai puțină violență); 2. a alăpta (despre vite); 3. a avea aplecate. [Lat. APPLICARE, a se încovoia, vorbind de corp sau de pântecele prea în-

www.dacoromanica.ro

cărcat, de unde sensul patologic al vorbei (V. *aplecate*)].

aplecare f. 1. lucrarea de a (se) apleca; 2. *fig.* pornire, tragere-de-inimă.

aplecate f. pl. indigestiune, greață.

aplecătoare f. oaie cu lapte fără miel.

aplică v. a pune un lucru peste altul; 2. a pune în practică, a întrebuința: *a aplica o lege*; 3. a pune o știință în serviciul alteia: *a aplica geografiei astronomia*; 4. a se deda: *se aplică medicinei.*

aplicabil a. care poate sau trebuie să fie aplicat.

aplicați(un)e f. 1. punerea în practică, întrebuințare; școală de aplicațiune, alăturată pe lângă o școală mai înaltă (*militară* sau *pedagogică*) și menită a completa o instrucțiune profesională; 2. atențiune continuă.

apocalips n. 1. carte simbolică și mistică a Noului Testament care conține revelațiunile făcute sfântului Ioan Evangelistul în insula Patmos; 2. orice producțiune analoagă (în genere apocrifă): *apocalipsul apostolului Pavel.*

apocaliptic a. 1. care seamănă apocalipsului; literatură apocaliptică, complexul cărților ebraico-creștine, numite apocalipsuri și conținând viziuni, simboale și profeții; 2. *fig.* obscur, misterios.

apocopă f. *Gram.* omiterea unei litere sau silabe la sfârșitul unei vorbe: *zi, fă* = *zice, face.*

apocopat a. scurtat la sfârșitul vorbelor: *infinitivele în românește sunt forme apocopate* (a face = facere).

apocrif a. nesigur: scriere apocrifă, al cărui autor e necunoscut. ‖ n. carte necanonică, considerată de Biserică ca neinspirată, cum este apocriful despre copilăria lui Isus și Epistolia sau visul Maicei Domnului.

apodictic a. necesar, care nu poate fi altfel: *ton apodictic.*

apofiză f. *Med.* partea răsărită a unui os.

apoftegmă f. sentență memorabilă a unui bărbat ilustru: *apoftegmele celor șapte înțelepți ai Greciei.*

apogeu n. 1. *Astr.* punctul în care soarele sau luna se află la cea mai mare depărtare de pământ; 2. *fig.* gradul cel mai înalt: *puterea să ajungă la apogeu.*

apoi adv. 1. pe urmă, după aceea: apoi de! n'am ce face, fie cum o fi! ș'apoi? ce urmează? vremea de **apoi**, sfârșitul lumii; 2. în urmă, îndărăt: *înapoi, dinapoi.* [Lat. AD POST].

apolog n. istorioară cu coprins moral și instructiv.

apologetic a. care conține o apologie: *discurs apologetic.*

apologetică f. partea teologiei care combate atacurile în contra religiunii creștine.

apologie f. discurs de apărare sau de justificare.

apologist m. 1. cel ce face o apologie; 2. autorul unei apologii a religiunii.

apoplectic a. 1. privitor la apoplexie: *simptome apoplectice*; 2. expus la apoplexie: *bătrân apoplectic.*

apoplexie 1. dambla, boală care aduce o pierdere neașteptată (în total sau în parte) a simțirilor și a mișcării, rezultând mai întotdeauna din urcarea sângelui la cap: *atac de apoplexie.*

aport! int. adu! (strigăt adresat câinelui la vânătoare): *aport! strigă el prepelicarului* Od. (= *fr. apporte*). ‖ n. partea adusă în activul unei societăți.

apos a. care conține multă apă. [Lat. AQUOSUS].

apostat a. și m. 1. care s'a lepădat de religiune sau de un principiu; 2. *fig. poți din nou sdrobi și frânge apostat' inima mea* Em.

apostazie f. 1. părăsire în public a religiunii; 2. părăsirea unei doctrine. a unor principii.

a posteriori adv. din experiență, după consecințe, în opoziție cu a **priori.**

apostilă f. 1. adaos la marginea unei scrieri; 2. scurtă recomandațiune, adăogată la o petițiune, de o persoană influentă.

apostol m. 1. nume dat celor 12 ucenici ai Mântuitorului; 2. întâiul predicator al creștinismului într'o țară păgână; 3. *fig.* cel ce propagă o doctrină. ‖ n. carte conținând o parte din faptele apostolilor: *a citi Apostolul.* [Gr. mod.].

apostolat n. 1. misiunea apostolilor; 2. propagarea unei doctrine.

apostolesc a. dela apostoli, de felul apostolilor: *smerenie apostolească.*

apostolește adv. așa cum făceau apostolii: *a merge apostolește*, a porni pe jos.

apostolic a. 1. care vine dela apostoli: *învățătură apostolică*; simbolul apostolic, actul de credință numit obișnuit *crezul*; 2. care emană dela papa: *brevă apostolică*; majestate apostolică, titlu dat de papa Casei de Austria.

apostolie f. apostolat.

apostrof n. semnul omiterii unei vocale: *n'am* în loc de *nu am.*

apostrofă v. 1. a adresa vorba direct; 2. a adresa cuiva vorbe supărătoare, mustrătoare.

apostrofă f. 1. figură de retorică prin care oratorul se adresează direct la persoane, la lucruri (personificate); 2. *fig.* interpelare vie, atac în treacăt.

www.dacoromanica.ro

apoteoză f. 1. punerea în rândul zeilor: *apoteoza lui Hercule*; 2. *fig.* onoruri extraordinare acordate unui om în vieață sau după moarte: *asistă chiar în vieața l'a sale apoteoze* Al.

apoziție *f. Gram.* alăturarea a două substantive din care al doilea servă de epitet celui dintâiu: *orașul Roma; Attila, biciul lui D-zeu.*

apreția v. 1. a prețui; 2. *fig.* a judeca despre valoarea unui lucru.

aprețiabil a. care poate fi aprețiat.

aprețiare f. judecată, părere.

aprețiator m. cel ce aprețiază.

aprețuit a. care e aprețiat: *de lumea întreagă iubit, aprețuit* Al.

apriat a. adv. lămurit, deslușit: *le spunea apriat* Od. [Cf. slav. prĭětŭ, priincios].

aprig a. iute, înfocat, strașnic: *ce vifor aprig dup'o zi încântătoare!* Al. [Origină necunoscută].

Aprilie m. a patra lună a anului, numită de popor Prier și Florar. [*Aprilie*, ca și celelalte nume oficiale ale lunilor, e de origină slavo-greacă].

aprinde v. 1. a da foc, a începe a arde: 2. a lua foc; 3. a se înflăcăra, a se întărâta (V. *paie* și *rogojină*). [Lat. apprehendere, a apuca, a lua (cf. *a lua foc*)].

aprindere f. 1. lucrarea de a aprinde; 2. *fig.* înfocare, înflăcărare: *aprinderea inimei*; 3. (la vite). V. aprins.

aprins a. 1. gata de a arde, începând a arde: *cărbune aprins*; 2. *fig.* înfocat, înflăcărat: *inimă aprinsă spre lucruri vitejești.* ‖ n. 1. aprindere (materială): *pe la aprinsul lumânărilor*; 2. aprinderea plămânilor (la vite).

aprinzător m. cel ce aprinde lămpile.

a priori adv. înainte de orice experiență, din pură rațiune: *judecată a priori*, opus lui a *posteriori*.

aproape adv. 1. nu departe, lângă; 2. mai mai: *aproape gata.* [Lat. ad prope].

aproapele m. fiecare om (în raport cu ceilalți): *iubește pe aproapele tău ca pe tine însuți.*

aprobà v. 1. a consimți, a încuviința, 2. a judeca demn de laudă.

aprobare f. 1. încuviințare, consimțire; 2. judecată sau mărturie favorabilă dată meritelor cuiva.

aprobativ v. care exprimă aprobare.

aprobator m. cel ce aprobă.

aprod m. 1. odinioară, curtean care slujia la Divanul domnesc, ducea poruncile Domnului pe la boieri și împlinia datoriile: *copii și cu aprozii ce pe Domnul ocolesc* Negr.; 2. azi, ușier, slugă pe lângă o autoritate (minister, tribunal): *aprozii vorniciei* Negr. [Ung. apród, paj, din aprò, mic].

aprofundà v. a studia serios, a cerceta afund.

apropià v. 1. a pune sau duce aproape; 2. a veni aproape. [Lat. ad propiare].

apropiat a. 1. ce nu e depărtat: *satul cel mai apropiat*; 2. *fig.* accesibil, afabil: *la cuvinte apropiată* Pop.

apropiere f. 1. fapta de a fi aproape: *a ta apropiere inima-mi de adânc o liniștește* Em.; 2. starea lucrului apropiat: *venia din apropiere.*

apropò adv. (potrivit cu locul, cu vorba) cu această ocaziune, în această privință (= fr. *à propos*). ‖ n. vorbă zisă la timp: *Apropourile lui Cilibi Moise.*

apropià v. a-și însuși (mai ales pe nedrept): *își apropriază toate faptele mari* (= fr *approprier*).

aprovizionà v. a îngriji cu proviziuni.

aprovizionare f. strângere de proviziuni.

aproximați(un)e f. prețuire aproape exactă; prin aproximațiune, prin o mare apropiere de exactitate.

aproximativ a. făcut cu aproximațiune. ‖ adv. într'un mod aproximativ.

apt a. 1. capabil, destoinic; 2. *Jur.* care s'află în condițiunile cerute de lege: *apt a contracta.*

aptitudine f. dispoziție naturală, capacitate.

apucà v. 1. a pune sau a lua în mână, a prinde: *cu toții îl apucă și la împărat îl duc* Isp.; 2. a surprinde: *ne apucase noaptea*; 3. a avea un atac: *friguriile îl apucase*; fig. *când te apucă, mult te ține?* 4. a ajunge (în timp): *câte omul apucă și vede*; fig. *dor să nu ne mai apuce!* Al.; 5. a începe, a căuta sau a găsi un mijloc de a face ceva: *n'apucă să facă zece pași, apucă-te de treabă*; 6. a lua calea spre, a se îndruma: *nu știa încotro s'apuce.* [Origină necunoscută].

apucat a. 1. luat, surprins, prins; *apucat de hoți, de friguri*; 2. iute, aprig: *oricât de apucat ar fi*; 3. răcit la mijloc (de copii). ‖ n. 1. în locuțiunea: pe apucate, în pripă; 2. *pop.* dureri convulsive la prunci: *descântec de apucat.*

apucător a. care apucă cu iuțeală sau lăcomie.

apucătură f. 1. luare în mână; 2. *fig.* purtare, chip de a fi: *apucături bune, rele*; 3. *pop.* cârcei, dureri spasmodice: *suferă de apucătură.*

apune v. 1. a trece sub orizont (de soare); 2. *fig.* a scădea, a dispare treptat: *ca un astru el apune* Em. *și anii mei tineri apun în mormânt* Bol. [Lat. apponere, a pune jos (acest sens și în macedo-româna), specializat la apunerea sau dispariția astrelor].

www.dacoromanica.ro

apunere f. 1. trecerea sub orizont (a stelelor); 2. *fig.* dispariţiune.

apus n. 1. apunere treptată a stelelor: *pe la apus de soare*; 2. regiunea cerului unde apun stelele; 3. unul din cele patru puncte cardinale: *vânt de apus*; fig. *şi Apusul îşi împinse toate neamurile încoace* Em.; 4. *fig.* dispariţiune treptată: *la apusul vieţii*; 5. scăpătare, decadenţă: *turnul, trist martur l'al nostru trist apus* Gr. Al.

apusean a. m. 1. care vine dela apus, locuitor d'acolo: *stâlp al lumii apusane* Al.; 2. catolic: *biserică apuseană*.

ară v. a lucra pământul, a-l brăzda cu plugul. [Lat. ARARE].

ără! int. Mold. strigăt de necaz: am păţit-o! [Onomatopee].

arab a. privitor la Arabi: *limba arabă*; cifre arabe, cele 10 semne de numeraţiune cari sunt în realitate de origină indiană.

arabaură f. 1. amestecătură, claie peste grămadă; 2. *fig.* încurcătură. [Gr. mod. ALABABULA = veneţian *alababala*, într'un mod confuz, termen de origină onomatopeică].

arabesc n. pl. **arabescuri**, împletituri capriţioase de frunze, flori, animale (podoabe obişnuite de arhitectura arabă): *chioşc cu stâlpi şi arabescuri de jur împodobit* Al.

arăbeşte adv. 1. după obiceiul Arabilor; 2. în limba arabă: *a vorbi arăbeşte*.

arabil a. care se poate ara, bun de arat: *pământ arabil*.

arac m. par subţire de sprijinit viţa de vie sau o ramură de arbore. [Gr. mod. HARAKI]. V. **arag**.

arăci v. a sprijini pe araci.

arachidă f. plantă (numită obişnuit fistic) din familia leguminoaselor, cultivată la tropice pentru uleiul gras al fructului ei.

arăcit n. lucrarea de a arăci: *arăcitul viei*.

aracnide f. pl. clasă de animale articulate din care face parte *păianjenul*.

arag (**harag**) m. unealtă de tras rigle spre a scrie drept (= *arac*).

aramă f. 1. metal roşatic din care se fac vase de bucătărie, căldări, sârme de telegraf; 2. (poetic) ban de aramă: *anticarul culege vechea aramă, ce nu mai are curs* Gr. Al.; clopot: *răsunetul aramei sacre* Negr.; tun: *şi când auzii glasul aramei tunătoare* Gr. Al.; 3. fire ascunsă, caracter prost (metaforă luată dela banii de aramă odinioară căptuşiţi cu un strat subţire de argint sau de aur: când se rodea această pătură, se vedea arama banului): *arama omului la beţie s'arată* Pann; 4. pl. arămuri, vase de aramă. [Lat. AERAMEN].

arămeasă f. cană de aramă; *o arămeasă de vin chihlibariu* Fl.

aramină m. 1. tâlhar; 2. porecla ţiganului [v. *haramin*].

arămiu a. de coloarea aramei.

aranjà v. 1. a pune în ordine, a regula; 2. a termina învoindu-se.

aranjament n. 1. aşezare în ordine; 2. măsuri luate pentru regularea unei afaceri; 3. împăcare.

Arap n. 1. Maur, Negritean: *se pomeni cu doi Arapi negri ca fundul ceaunului* Isp.; 2. *fig.* cineva foarte negru la faţă, smead. Arapul joacă în basme rolul de uriaş şi de doftor năsdrăvan. [Gr. mod.].

arăpesc a. arab: *cal arăpesc*. ‖ arăpească f. horă dobrogeană.

arăpilă m. om negru ca un Arap: *alei Arăpilă! alei, măi Buzilă!* Pop.

arapină f. poreclă dată ţiganului (după negreaţa-i): *o arapină neagră ca fundul căldării* Isp.

arăpoaică f. 1. femeia Arapului, negriteancă: 2. Mold. găină arăpoaică, cu oasele, carnea şi creasta vinete.

arare(ori) adv. rar: *câte odată., prea arare* Em.

arat a. brăzdat cu plugul. ‖ n. lucrarea de a ara câmpul: *plugarul cu hărnicie s'apucase de arat* Negr.

arătà v. 1. a face să se vază: *mi-a arătat casele*; 2. a se ivi, a apare: *ca să nu s'arate mai fanţoşi* Pann; 3. a avea aerul sau înfăţişarea: *arată rău*. [Origină necunoscută].

arătare f. 1. înfăţişare sau dare pe faţă; 2. vedenie, nălucă: *ivindu-se pe munte o 'naltă arătare* Al.

arătător a. care arată: *degetul arătător*.

arătel m. *Bot.* V. atrătel.

arător a. 1. care ară (vită); 2. de arat (loc).

arătos a. chipeş, frumos, falnic (ca exterior): *el era arătos nevoie mare* Isp.

arătură f. 1. pământul arat; 2. aratul câmpului. [Lat. ARATURA].

arbitraj n. judecata unui diferend prin arbitri.

arbitral adj. 1. care e compus de arbitri: *tribunal arbitral*; 2. care e rostit de arbitri; *judecată arbitrală*.

arbitrar a. care nu ascultă de nici o lege: *putere arbitrară*. ‖ n. putere despotică, act ilegal al guvernului. ‖ adv. după bunul plac.

arbitru m. 1. persoană aleasă spre a termina o neînţelegere; 2. stăpân absolut: *arbitrul soartei noastre*; **liber arbitru**, putinţa de a se hotărî fără altă cauză decât voinţa.

www.dacoromanica.ro

arbiu n. 1. vărguța cu care se încarcă un pistol sau o pușcă; 2. bățul ce se pune în țeava pușcociului (un joc de copii): *se împinge cu arbiul* Isp. [Turc. harbi].

arborà v. a înălța, a desfășura (un stindard).

arbore m. 1. vegetal lemnos cu trunchiu și ramuri; **arbore genealogic**, tabloul diferitelor ramificațiuni ale unei familii; 2. (navigațiune) catart: *arborul mare*.

arborescent a. care seamănă unui arbore: *plantă arborescentă*.

arbust m. arboraș mic, tufă.

arc n. (pl. *arce și arcuri*) 1. armă cu care în vechime s'arunca săgeți: *ei scot din a lor arcuri un vifor de săgeți* Al.; 2. ori-ce formă încovoiată: *trăsură pe arcuri*; 3. *Arh.* întorsura unei bolți; arc de triumf, monument, în formă de poartă boltită, împodobit cu basso-reliefuri și inscripțiuni; 4. *Geom.* porțiunea unei circumferințe; 5. în tipografie: acoladă. [Lat. arcus].

arcă f. corabia lui Noe.

arcadă f. 1. deschidere în formă de arc; 2. *Anat.* parte arcuită: *arcada sprincenelor*.

arcan n. Mold. 1. odinioară, funie răsucită din păr de cal (întrebuințată ca armă de atac): *de Litfeni un buzdugan, de Unguri un arcan* Al.; 2. azi, funie lungă cu un ochiu de prins caii: *crește cai sălbatici și-i prinde cu arcanul* Al.; 3. V. **arcana**. [Turc. arkan, funie, laț: termen special Moldovei și de origină tătărească].

arcan n. secret, mister: *arcanele științei*.

arcanà f. Mold. un fel de horă de brâu jucată de Țuțuieni, mai ales de cei din Vrancea.

arcăni v. a prinde cu arcanul: *svârle lațul, de gât îl arcănește* Al.

arcar m. fabricant de arce.

arcaș m. soldat înarmat cu arcul: *ei văd curgând pe dealuri arcașii din Orhei* Al.

arcat a. 1. în formă de arc, boltit: *ferestre arcate* 2. fig. *sprâncene arcate*.

arcer n. piatră de ascuțit brice și coase. [*Arcerul* e o cute petrificată din *arțar*].

archebuză f. veche armă de foc anterioară muschetei și puștii: *printre mii de săbii și mii de archebuze* Al. (=fr. *arquebuse*).

archebuzier m. soldat înarmat cu archebuza: *căpitan de archebuzieri călări* Bălc.

archit m. arborele numit **ienupăr** [Gr. mod. arkevthos, de unde și forma paralelă **archiș**].

arctic a. situat la polul N. sau în vecinătatea sa.

arcuit a. încovoiat în formă de arc.

arcuș n. vargă cu capetele încovoiate, unite prin peri de cal, cu care se cântă pe vioară sau pe alt instrument cu coarde.

arde v. 1. a lua foc: *lemnul arde*; 2. a mistui prin foc: *flacăra l'a ars*; 3. *fig.* a îndura (de o mare suferință fizică sau morală): *mult îmi arde sufletul*; 4. a avea căldură: *bolnavul arde*; 5. *fam.* a lovi (pe neașteptate): *îi arse o palmă*; 6. a avea trebuință grabnică, poftă înfocată de: *îi arde cu totul de altele de cât de alaiu* Em. [Lat. ardere].

ardeiat a, 1. dres cu ardeiu; 2. *fig.* care s'aprinde lesne.

ardeiu m. plantă originară din Brazilia, al cării fruct roșu aprins și cu gust arzător se întrebuințează în bucătărie ca salată și ca condiment (*Capsicum annuum*): ardeiul se numește în Mold. **pipăruș** și în Tr. **paprică**. [Nume tras din verbul *a arde*, din cauza gustului său înțepător (v. *usturoiu*)].

ardelenesc a. ce ține sau ce vine din Ardeal. ‖ **ardelenească** f. un fel de horă țărănească sau ciobănească, plină de vioiciune (foarte răspândită în Ardeal).

ardelenism v. vorbă sau expresiune particulară Ardealului (ex. *batăr, lepedeu, mintenaș*, etc.).

ardent a. înfocat, plin de ardoare: *spirit ardent*.

ardezie f. piatră negricioasă sau cenușie ce se împarte în plăci subțiri, servă la acoperișul caselor, la facerea meselor de biliard și a plăcilor de scris.

ardoare f. înfocare, râvnă.

areciu n. V. **hareciu**: *areci!... odată, de două ori, cine dă mai mult?* Fn.

arenă f. 1. partea nisipoasă a unui amfiteatru roman unde se luptau gladiatorii; 2. *fig.* carieră: *arena vieții*.

arendà v. a da în arendă.

arendă f. 1. contract prin care un proprietar închiriază un pământ, o moșie; 2. moșie arendată. [Rus. arenda (v. *orândă* și *posèsie*)].

arendaș m. cel ce iea cu arendă.

arendășesc a. ce ține de arendaș: *brișcă arendășească* Od.

areometru n. instrument de fizică cu care se măsoară densitatea corpurilor.

areopag n. 1. (în vechime) tribunal criminal în Atena care'și avea sediul pe colina lui Marte (de unde numele); 2. *fig.* adunare de magistrați sau de învățați.

arest n. opreală, închisoare (militară sau școlară). [De origină militărească austro-ungară: nemț. arrest].

arestà v. a pune la arest, a închide.

arestant m. cel arestat.

arestare f. fapta de a aresta și starea persoanei arestate.

www.dacoromanica.ro

âret n. coprins, împrejurime (în Banat): *în aretul vântului* POP. [Origină necunoscută].

argăsărie f. tăbăcărie.

argăseală f. 1. lucrarea de a argăsi; 2. materie acră în care se argăsesc pieile: *putină de argăseală.*

argăsi v. a tăbăci. [Gr. mod. ARGÀZO].

argăsitor m. tăbăcar.

argat m. 1. om tocmit cu plată să ajute sau să muncească în folosul cuiva; 2. rândaș, slugă. [Bizantin ARGATES, muncitor].

argăți v. 1. a lucra în folosul cuiva; 2. *fig.* a munci fără plată.

argăție f. starea argatului: *feții mei de argăție* AL.

argățime f. mulțime de argați: *câmpul răsună de voioasa argățime* AL.

argea f. 1. bordeiaș în pământ unde țărancele țes vara: *nu te grăbi ca fata mare la argea* PANN; 2. partea războiului care servă de scaun țesătoarelor; 3. bolta unui beciu; 4. o parte a teascului de vie; 5. pl. grinzile cari apără laturile plutei. [Cf. gr. ARGHELLA, odaie de baie (la vechii Macedoneni)].

argilă f. pământ moale și gras din care se fac oale.

argilos a. de argilă: *pământ argilos.*

argint n. 1. metal prețios de coloare albă; 2. monedă din acest metal: *a plăti în argint;* 3. *fig.* avuție: *iubitor de argint;* 4. pl. arginturi, lucruri de argint; 5. arginți, bani (învechit): *Iuda vându pe Isus pentru 30 de arginți.* [Lat. ARGENTUM].

argintar m. meșterul care face sau vinde lucruri de argint. [Lat. ARGENTARIUS].

argintărie f. vase sau lucruri de argint.

argintat a. poleit cu argint: *frâie țintuite și argintate șele* AL.

argintos a. 1. asemenea argintului: *luna varsă raze dulci și argintoase* BOL.; 2. fig. *atunci Memfis se 'nalță, argintos când al pustiei* EM. [Lat. ARGENTOSUS].

argint(u)i v. 1. a polei sau a fereca cu argint; 2. fig. și *acum luna argintește tot Egipetul antic* EM..

argintuit a. 1. poleit cu argint; 2. fig. *luna argintuită* GR. AL.

argint-viu n. 1. substanță metalică argintie și de o mare vioiciune în mișcare, servă la facerea barometrelor și termometrelor și joacă un mare rol în superstițiunile populare *(darea de argint viu);* 2. *fig.* sglobiu, prea vioiu.

argosi v. a opri dela serviciul bisericesc (ca pedeapsă canonică): *Patriarhul argosi pe Mitropolitul Leon* NEGR. [Gr. mod.].

argument n. probă prin raționament.

argumentà v. 1. a dovedi logicește; 2. a conchide.

argumentare f. 1. fapta sau arta de a argumenta; 2. totalul argumentelor.

argușie f. 1. raționament subtil; 2. pl. deșerte subtilități.

arhaic a. învechit, neobișnuit: *stil arhaic.*

arhaism n. 1. mod învechit de a vorbi: *au fapt* în loc de *au făcut;* 2. vorbă ieșită din uz (ca *craiu, voevod, letopiseț*). Arhaismele au intrat definitiv în domeniul istoriei. Cele relative la cultura națională sunt necesare pentru înțelegerea trecutului. Ele nu sunt rare în poeziile lui Eminescu și unele dintr'însele revin sub pana prozatorilor (Filimon, Odobescu, Ioan Ghica), cari s'au străduit să reînvieze traiul strămoșesc.

arhanghel m. 1. cap peste îngeri; după credința creștină, Arhanghelul Mihail, cel cu sabia în mână, e mai marele voevod al puterilor ceresti și îngerul morții care iea sufletul în brațe și-l conduce la locul destinațiunii sale: *cu glasul și ochirea-ți de arhanghel* AL.; 2. (sf. Arhanghel), sărbătoarea sfinților Arhangheli Mihail și Gavril ce cade în ziua de 8 Noemvrie: 3. colac din aluat ales pentru pomană: *colăcei, arhangheli, scări, prescuri și altele;* 4. *pop.* (sf. Arhanghel), biciu. [De origină slavo-greacă; pentru sensul 4, cf. *sf. Nicolae*].

arheolog m. cel versat în arheologie.

arheologic a. privitor la arheologie.

arheologie f. știința antichităților, a artelor și a monumentelor vechi.

arhidiacon m. întâiul diacon pe lângă un episcop.

arhiducat n. domeniul unui arhiduce.

arhiduce m. titlul principilor imperiali (în casa de Austria și de Rusia).

arhiepiscop m. mitropolit.

arhiepiscopie f. 1. dioceza unui arhiepiscop; 2. palatul sau rangul unui arhiepiscop: *arhiepiscopia catolică din București.*

arhieresc a. episcopal: *strană arhierească* CR.

arhiereu m. 1. episcop sau vlădică fără eparhie; 2. orice cleric mai sus de arhimandrit și până la patriarh. [Gr. mod.].

arhimandrit m. egumen sau stareț (în mânăstirile mai însemnate): *lasă arhimandritului toată grija schitului* EM. [Gr. mod.].

arhimilionar m. bogat de mai multe milioane.

arhipăstor m. episcop: *de frica și de rușinea arhipăstorului* CR.

www.dacoromanica.ro

arhipăstoresc a. sinonim cu episcopal: *cârja arhipăstorească* NEGR.

arhipelag n. 1. întindere de mare presărată cu insule; 2. grup de insule.

arhitect m. cel ce face planul unui edificiu și dirijează construcțiunea.

arhitectonic a. 1. ce ține de arhitectură; 2. *fig*, artistic: *sunt gândiri arhitectonici de o grozavă măreție* EM.

arhitectură f. 1. arta de a construi și împodobi edificiile; 2. dispoziționea sau caracterul distinctiv al unei clădiri, care exprimă geniul artistic al diferitelor popoare: bolțile romane, cupola bizantină, arcul stilului gotic.

arhitectural a. arhitectonic: *forme arhitecturale.*

arhitravă f. *Arh.* bârna sau grinda ce se pune d'asupra capitelului unei coloane.

arhivă f. 1. colecțiune de acte și documente privitoare la istoria unui popor, a unui oraș, a unui așezământ public sau particular; 2. locul unde se conservă: *Arhivele Statului.*

arhivar m. 1. mai marele peste o arhivă; 2. funcționar însărcinat cu păstrarea vechilor documente.

arhon m. în epoca fanariotă, titulatură nobilă pusă înaintea numelui boierie: *arhon Șatrar;* vocativ: *arhonda!* [Gr. mod.].

arhondar m. călugărul care primește pe oaspeți într'o mânăstire. [Gr. mod. ARHONDÀRIS].

arhondaric n. odaie de primire pentru oaspeți la mânăstiri. [Gr. mod. ARHONDARÍKI].

arhonte m. titlul celor dintâi magistrați în Atena (dela 1045—296 a. Cr.).

arhontologie f. 1. nobleță ierarhică; 2. condica boierilor; 3. (ironic) nobleță: *mi-am bătut gioc totdeauna de arhontologie* AL. [Gr. mod.].

arianism n. erezia lui Arie și a sectatorilor săi; el fu profesat mai ales de popoarele germane creștinate (Vandali, Vizigoți, Ostrogoți).

ariciu m. 1. mic mamifer acoperit cu țepușe lungi și tari; 2. joc copilăresc și horă țărănească (imitând mișcările ariciului); 3. boală de piele la om și boală de picioare la cai și la vite (prin analogie cu trupul țepos al ariciului); 4. o boală de plante numită și **tăciune.** [Lat. ERICIUS].

arid a. 1. lipsit de umezeală, steril: *sol arid;* 2. *fig.* sec, greoiu: *subiect arid.*

aridică v. a ridica; *din a valurilor svadă prorociri se aridic* EM. [V. *ridica*].

aridițate f. caracterul lucrului arid.

arie f. 1. împrejmuire unde se treeră grânele; 2. orice suprafață netedă. [Lat. AREA].

arie f. *Muz.* șir de note cari compun un cântec (= it. *aria).*

arier-gardă f. partea armatei care încheie marșul și numită în vechime *coada oștii.*

arin m. Mold. V. anin: *un cârd pletos de zimbri 'n codrii de arini* AL.

arinișe n. nisipiș, deșert: *în arinișurile Egiptului* NEGR. [Din vechiu-rom. și Tr. *arină*, nisip = lat. ARENA].

ariniște f. loc de arini: *sara vine din ariniști, cu miroase o îmbată* EM.

aripă v. a-și lua sborul: *p'al lor car de roze s'aripează fragedele zori* BOL.

aripă f. 1. pereche de membre conformate pentru sbor (la pasări sau insecte); 2. (poetic) sbor: *timpul odihnește bătrâna lui aripă* AL.; 3. *fig.* protecțiune: *pe aripile morții celei mântuitoare* AL.; 4. extremitatea unui corp de armată; 5. laturea unei case; 6. tot ce seamănă cu o aripă: (la o biserică) streașina dela cel mai înalt turn; (la o moară) lopețile cari fac să se învârtească roțile; (la o trăsură) scândura de d'asupra roților care o apără de noroiu. [Origină necunoscută].

aripariț a. se zice de oaia care totdeauna merge la marginea cârdului.

aripat a. care are aripi.

aripioară f. 1. aripă mică: *scuturând din aripioare raze dalbe de eter* BOL.; 2. membrane de înnotat la pești.

aristocrat m. membru al aristocrației.

aristocratic a. ce ține de aristocrație.

aristocrație f. 1. (în vechime) formă de guvern în care puterea era lăsată pe mâna câtorva privilegiați; 2. (azi) clasă nobilă.

ariston n. un fel de flașnetă portativă.

aristotelism n. filozofia lui Aristotele.

aritmetică f. 1. știința numerelor, arta de a calcula; 2. tractat de aritmetică.

arlechin m. 1. personaj comic (împrumutat din vechea comedie italiană) al cărui costum e făcut din petece de toate colorile; 2. *fig.* om care își schimbă adesea părerile.

arlechinadă f. 1. farsă de arlechin; 2. *fig.* faptă ridiculă.

arlechinat a. *fig.* împestrițat: *stil arlechinat* AL.

arm n. 1. încheietura brațului și a umărului; 2. coapsă, șold (mai ales de bou, de cal). [Lat. ARMUS].

armà v. a înarma: *v'armați la luptă, timpul e propice* BOL.

armă f. 1. unealtă de lovit (la atac sau apărare), și în special pușca: *arma la umăr!* Armele sunt ofensive (sabie, pușcă, pistol, etc.) și defensive (coif, pavăză, plătoșă); 2. diferite trupe ale unei armate: *armă de geniu;* 3. pl. profesiune mili-

www.dacoromanica.ro

tară: *cariera armelor;* **4.** semne eraldice, armoarii: *armele Franței;* **5.** scrimă: *maestru de arme.* [Lat. ARMA: sensurile 2—5 sunt galicisme].

armament n. **1.** înarmare; **2.** preparative de războiu; **3.** echiparea unui vas.

arman n. **1.** arie de treerat (se aude la Constanța); **2.** (și **armean**) o varietate a jocului în arșici (numit astfel după suprafața circulară în care se joacă); **3.** *fig.* rotocol produs de o picătură de apă: *fiecare strop de apă... face câte un armean împrejurul lui* ISP. [Turc. HARMAN].

armănit n. treerat (la Constanța).

armaș m. **1.** om de arme: *e și armaș de frunte* AL.; **2.** (**Marele**) odinioară rang boieresc, comandantul artileriei și executorul sentințelor capitale; de el depindea închisorile, călăii: *te 'nalț spre răsplătire la rangul de vel-Armaș* NEGR.; **3.** un fel de joc copilăresc în care unul din jucători face pe Domn, al doilea pe armaș și al treilea pe tâlhar; **4.** Mold. se zice de cel mai bun soiu de vin de Cotnari.

armăsar m. **1.** cal nejugănit; **2.** Mold. cătușa carului [Lat. vulg. ARMESSARIUS = clasic (EQUUS) ADMISSARIUS].

armăsărel (**harmăsărel**) m. cuiul cel lung ce prinde cătușa carului de protap și se prelungește până în pământ de ține jugul ridicat.

armășei m. pl. odinioară, ceată de oșteni sub porunca marelui Armaș, în seama cărora era artileria: *armășeii cei sălbatici barbe stufoase având* NEGR.

armășie f. **1.** odinioară, funcțiunea Armașului: *buzduganul armășiei de argint și poleit* NEGR.; **2.** azi, numele unei varietăți a jocului în arșici (v. *armaș*).

armat a. înarmat: *și cu brațul său armat pasul soartei l'ai schimbat* AL.

armată f. **1.** corp de trupe organizate pentru războiu; **2.** forțe militare ale unui Stat: armata este *permanentă* și *teritorială* (cu rezerva și miliția), cea din urmă compusă din regimente de infanterie *(dorobanți),* de cavalerie *(călărași)* și din baterii de artilerie și geniu, din aeronautică și marină; **3.** *fig.* mulțime: *armată de scheleturi, șirag de oseminte* AL. V. mântuire.

armator m. cel ce înarmează sau echipează o corabie pe cheltueala sa.

armatură f. **1.** totalul armelor unui soldat; **2.** placă metalică la un condensator electric; **3.** (rar) armoarii: *armăturile Basarabiei* NEGR. [Lat. ARMATURA].

armean n. V. arman.

armenească f. Mold. un fel de horă, introdusă de Armeni.

armenesc a. ce ține de Armean sau de Armenia: *țară armenească, obiceiu armenesc* (v. cuc).

armie f. armată (arhaism întrebuințat în poezie); *armia maghiară țara a 'nvălit* BOL. *armii grele de furnici* EM. [Rus. АРМІЯ (din fr. *armée*)].

Arminden m. **1.** Mold. și Tr. întâia zi de Maiu; **2.** pomul verde ce se pune în acea zi pe dinaintea caselor. [Bulg. IEREMIN-DAN, *ziua* sfântului Ieremia].

armistițiu n. încetare de luptă (pe timp anumit). Armistițiul războiului mondial fu încheiat la 11 Noembrie 1918.

armoarii f. pl. arme, semne simbolice cari disting o familie nobilă, o corporațiune, un oraș: *armoariile familiei mele poartă o cumpănă și o spadă* AL. (= fr. *armoiries).*

armonia v. **1.** a (se) pune în armonie; **2.** a trăi în armonie.

armonic a. **1.** ce ține de armonie; **2.** *fig.* unde toate părțile concură la același scop sau efect: *un tot armonic.*

armonică f. orgă portativă. [Nemț. HARMONIKA].

armonie f. **1.** șir de sunete plăcute: armonie **imitativă,** dispoziținea vorbelor spre a imita obiectele prin sunetele lor; ex. *vâjâind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie* EM. *un tropot de copite, potop rotopitor* AL.; **2.** *Muz.* succesiune de acorduri; **3.** știința de a le afla și combina; **4.** *fig.* unire, bună-înțelegere: *a trăi în armonie.*

armonios a. plin de armonie.

armorial n. colecțiune de armoarii ale nobleței unei națiuni.

armorii pl. armoarii: *și armorii cusute pe colțuri de harșele* AL. (= fr. *armoiries).*

armură f. toate armele unui soldat: *este el cum 'l arată sabia lui și armura?* GR. AL. (= fr. *armure).*

armurar m. **1.** boală de vite: putrezirea armurilor; **2.** burueană de vindecat armurarul *(Carduus marianus).* [V. arm].

armurier m. fabricant sau negustător de arme.

arnăut m. **1.** Albanez: *Vasile Lupul era de neam Arnăut;* **2.** ostaș cu leafă în serviciul agiei formând așa numita poteră pentru a urmări hoții ce țineau drumurile (capul lor cel mai vestit a fost Bimbașa-Sava): *în zadar umblau străji de arnăuți și de seimeni* NEGR.; **3.** slugă boierească înarmată până în dinți și ținându-se în dreptul călăreților: *un arnăut îmbrăcat numai în fir* FIL. ‖ a. **grâu arnăut,** un fel de grâu de primăvară, cu boabe mari și albe, din care se face obișnuit colivă (spicele sau mustățile lui aduc

www.dacoromanica.ro

cu ale Arnăutului): *tot de grâu mărunt şi de arnăut* Pop. [Turc. ARNAUT].

arnăuţească f. horă introdusă în epoca fanariotă de Arnăuţii domneşti şi rămasă până azi în popor.

arnăuţesc a. de arnăut: *cete arnăuţeşti, poteră arnăuţească.*

arnăuţime f. 1. mulţime de Arnăuţi; 2. corp de Arnăuţi: *arnăuţimea Curţii domneşti.*

arnică f. plantă tonică şi stimulentă a cării tinctură e bună pentru vindecarea rănilor *(Arnica montana).*

arniciu m. fire de bumbac colorate. [Origină necunoscută].

arogà v. a-şi însuşi fără cuvânt, a lua pe nedrept.

arogant a. care se crede mai presus ca alţii. || adv. obraznic.

aroganţă f. trufie, obrăznicie.

arold m. erold: *(Byron) arold al desnădejdii, sălbatic călător* Gr. Al,

aromă f. miros, parfum, principiul odorant al vegetalelor: *aroma vaniliei.*

aromat n. substanţă vegetală cu miros plăcut şi pătrunzător (ca balsamul, tămâia, scorţişoara), întrebuinţată ca parfum, medicament şi condiment.

aromatic a. de felul aromatelor: *plantă, băutură aromatică.*

aromatizà v. a parfuma cu aromate.

aromeală f. starea celui ce aromeşte.

aromì v. (transitiv) 1. a ameţi prin miros îmbătător; *florile m'au aromit şi somn greu am adormit* Pop.: 2. (intransitiv) a adormi uşor, a aţipi. [Dela *aromă*, mirodenie; primitiv: a afuma cu mirodenii, sens încă conservat de Mold. *aromit*].

aromitor a. care adoarme visător.

Aron (barba lui) f. Tr. V. **rodu pământului.** [Alteraţiune populară din *arum (maculatum)*].

arondisment n. circumscripţiune administrativă al departamentelor franceze (dela 1800): *Franţa are 362 arondismente* (= fr. *arrondissement).*

arpăcaş n. orz curăţit de poşghiţă, care se pune în ciorbă. [Ung. ÁRPAKÁSA (din *árpa*, orz, şi *kása*, griş)].

arpagic (arpacică), n. ceapă foarte mărunţă, cultivată prin grădini pentru trebuinţe culinare *(Allium schœnoprasum).* [Turc. ARPADJYK].

ars a. 1. trecut sau nimicit prin foc: *casă arsă;* 2. prea încălzit, prea înnegrit de căldură: *faţa arsă;* 3. *fig.* nenorocit, dezolat: *inimă arsă.*

arş! int. strigăt de comandă spre a pune o trupă de soldaţi în mişcare (= fr. *marche!).*

arsătură f. lucrarea de a arde şi rezultatul ei: *arsătură de soare.*

arsenal n. locul unde se fabrică sau se conservă arme sau muniţiuni: *arsenalul armatei.*

arsenic n. 1. metaloid, de un cenuşiu lucitor, care răspândeşte la căldură un miros tare de usturoiu; pulberea arsenicului devine otrăvitoare şi servă la facerea hârtiei care omoară muşte: 2. acid arsenic.

arsenică f. Mold. Tr. frumoasă floare roşie cultivată în grădini *(Lychnis chalcedonica).* [Origină necunoscută].

arsenios a. se zice de acide formate din arsenic şi oxigen: *otrava numită «şoricioaică» e un acid arsenios.*

arşic m. şi n. (pl. *arşici* şi *arşice)* 1. osul piciorului numit astragal; 2. oscior dela încheietura piciorului mieilor din care copiii îşi fac un fel de joc. [Turc. AŞYK, oscior].

arşicar m. celui ce place jocul arşicelor.

arşin m. cotul rusesc (azi în Dobrogea = 0,68 m.). [Turc. ARŞYN].

arşiţă f. 1. căldura zilelor de vară; 2. arderea soarelui; 3. coasta unui deal expus soarelui. [Formaţiune românească din *ars*, ca *rămăşiţă* din *rămas*].

arsură f. 1. arşiţă; 2. miros de ceea ce a ars; 3. inflamaţiune; 4. *fig.* foc: *arsură la inimă.* [Lat. ARSURA].

artă f. 1. modul de a face un lucru după oarecari regule; 2. maestrie, dibăcie; 3. pl. frumoasele arte, poezia, muzica şi artele desenului (pictura, sculptura, arhitectura); arte liberale, în cari domină inteligenţa: istoria, filozofia, dreptul, medicina, etc., în opoziţiune cu artele mecanice.

arţag n. (Mold. **harţag**) 1. poftă de ceartă (mai adesea însoţită de bătaie): *nu cumva ostaşul cela să aibă harţag?* Cr.; 2. toană: *arţagul îşi găseşte pârţagul.* [Ung. HARTAG, încăierare (v. *harţă*)].

arţăgos a. (Mold. **harţăgos**) pornit la mânie, cârcotaş, gâlcevitor: *la luptă harţăgoşi* Pop.

arţar m. 1. arbore înrudit cu paltinul şi întrebuinţat în tâmplărie *(Acer platanoides);* 2. în Banat: o parte din războiul de ţesut, numită şi jug (se face din lemnul arţarului). [Origină necunoscută].

arteră f. 1. vas care duce sângele dela inimă la plămâni şi în celelalte părţi ale corpului: 2. *fig.* cale mare de comunicaţiune şi de circulaţiune.

arterial a. ce ţine de arteră; **sânge arterial,** sânge roşu (în opoziţiune cu cel vânos).

artezian a. **puţ artezian,** fântână îngustă din care ţâşneşte apă: la noi se

www.dacoromanica.ro

sapă puțuri arteziene în câmpia Bărăganului.

articol n. 1. subdiviziune a unei legi sau a unui tractat; 2. parte dintr'un tot: *articol de ziar*; articol de fond, articolul principal al unui ziar politic; 3. obiect de comerț, marfă: *articole de lux, de modă*; 4. *Gram.* parte de cuvânt care dă numelui un sens determinat.

articulà v. 1. a rosti lămurit: *a articulà sunetele*; 2. *fig.* a afirma pozitiv: *a articulà un fapt*; 3. a se uni prin articulațiuni.

articular a. privitor la articulațiuni; *reumatism articular*,

articulat a. 1. prevăzut cu articulațiuni; 2. nume cu articol. ‖ f. pl. **articulate**, una din marile diviziuni ale regnului animal.

articulați(un)e f. 1. încheietura oaselor; 2. rostire deslușită; 3. enunțarea faptelor.

artificial a. produs prin artă: *flori artificiale*. ‖ adv. măestrit.

artificialitate f. însușirea lucrului artificial.

artificier m. soldat de artilerie însărcinat cu manipularea substanțelor explozive.

artificiu n. 1. viclenie, înșelăciune: *artificiul argumentării*; 2. foc de artificiu, compozițiuni de materii inflamabile, producând flăcări de diferite colori.

artilerie f. 1. material de războiu (tunuri, ghiulele, etc. cu projectilele și accesoriile lor); 2. trupe întrebuințate la acest serviciu. Artileria română se compune din 50 regimente, fiecare având 9 baterii cu câte 4 tunuri. V. tun.

artilerist m. soldat de artilerie, tunar.

artimon n. catartul dinapoi al corăbiei.

artist m. 1. cel ce lucrează cu artă; 2. cel ce cultivă frumoasele arte.

artistic a. 1. privitor la arte; 2. făcut cu artă. ‖ adv. într'un mod artistic.

artofor n. vasul în care se păstrează artosul. [Gr. mod.].

artos n. pâine binecuvântată cu care se împărtășește. [Gr. mod.].

artrită f. *Med.* inflamarea articulațiunilor.

aruncà v. 1. a asvârli: *a arunca pietre*; 2. a îndrepta privirile: *a arunca ochii*; 3. *fig.* a imputa: *a arunca vina*; 4. a da năvală: *hai de pe culme pe ei să ne aruncăm* AL.; 5. a se repezi: *Oltul s'aruncă în Dunăre*. [Lat. ERUNCARE, a plivi un câmp de buruieni, termen agricol generalizat: a arunca bălăriile, a arunca ori și ce].

aruncat n. 1. de aruncat, de lepădat; 2. aruncătură; pe aruncate, fără rânduială; 3. umbletul în fugă al calului.

aruncător m. care (se) aruncă.

aruncătură f. 1. lucrarea de a arunca: *aruncătură de ochiu*; 2. *fig.* Buc. mustrare; 3. literă scrisă d'asupra rândului (în scrierea cu slove); 4. *pop.* melancolie, ipocondrie: *descântec de aruncătură*.

aruspice m. preot roman care consulta mărunțaiele victimelor spre a cunoaște viitorul.

arvună f. 1. bani dați pentru garanția unui contract; 2 parte din prețul tocmelii dată înainte. [Vechiu-rom. *aravoană* = gr. bizantin ARRAVÓNA].

arvuni v. a da arvună.

arzător a. care arde.

arz(mahzar) n. odinioară petițiune colectivă, jalbă la Poartă în numele unei provincii întregi. [Turc. ARZI MAHZAR, memoriu].

arzoiu a. înfocat, aprins: *ochi arzoi și încruntați* OD.

arzos a. arzător, focos; *de ce ai suflări arzoase?* PANN.

arzuliu a. Mold. înfocat: *focul înghețată lângă tine de arzuliu ce ești* CR.

as m. 1. veche monedă romană, cam de 5 centime; 2. carte de joc, zar cu un singur ochiu sau punct.

aș v. auxiliar, întâia persoană a optativului dela avea: *aș face*. [Probabil reflex dela lat. HABUISSEM].

aș! int. exprimă îndoială sau neîncredere unită cu mirare: nu se poate! nu cred! [Onomatopee].

așa adv. 1. astfel: *cum îți vei așterne, așa vei dormi*; 2. atât: *așa de frumos*; 3. simplă afirmațiune sau concluziune: *așa! așa! așa dar*; așa și așa, și bun și rău, binișor (comic); 4. atât de mult: *și așa cântă de duios*; iac'așa! exprimă o întâmplare neprevăzută și ciudată, dar fără mare importanță. [Vechiu rom. *ași* = lat. ECCU SIC; forma modernă are un *a* amplificativ, ca și *abia*]. ‖ a. astfel de, asemenea: *la așa cap, așa chiulaf*.

asalt n. 1. atac cu putere; 2. exerciții cu floreta; 3. *fig.* solicitare grabnică.

asaltà v. a da asalt, a ataca.

asasin a. și m. care omoară, ucigaș; *fier asasin*. ‖ pl. asasini, sectă muzulmană din timpul cruciatelor, cari săvârșiau tot felul de crime, îmbătându-se cu băutură amețitoare hașiș (de unde și numele).

asasinà v. 1. a ucide cu precugetare și prin surprindere (ca tâlharii); 2. *fig.* a importuna foarte.

asasinat n. omor tâlhăresc.

www.dacoromanica.ro

asbest n. alt nume dat amiantului.

ascendent a. care merge urcându-se: *mișcare ascendentă.* ‖ n. *fig* autoritate morală, influență. ‖ m. pl. părinții din care ne tragem (tată, moș).

ascensiune f. urcare sau suire (într'un balon).

ascensor n. aparat în loc de scară, spre a se sui în etajele de sus și coborî.

ascet m. care duce o viață plină de căință și de pietate.

ascetic a. privitor la viața penitentă și pioasă.

ascetism n. 1. viață de ascet; 2. deprindere de a-și stăpâni orice poftă a simțurilor.

aşchià v. a face aşchii: *bărdașul aşchiează lemnul.*

aşchie f. bucată lată în lungul lemnului pentru aprinsul focului: țandără, surcea. [Lat. vulg. ASCLA = clas. ASTULA].

ascultà v. 1. a trage cu urechea: *a asculta la ușă;* 2. a lua aminte: *ascultă ce-ți spun;* 3. a se supune: *nu mă ascultă.* [Lat. ASCULTARE = clasic AUSCULTARE].

ascultare f. fapta de a asculta și rezultatul ei: luare aminte, supunere.

ascultător a. 1. cel ce ascultă; 2. supus, plecat.

ascunde v. a face să nu se vază sau să nu se audă ceva. [Lat. ABSCONDERE].

ascuns a. pitit, tainic. ‖ n. starea lucrului ascuns: taină; pe ascuns, pe furiș. ‖ f. pl. ascunsele (d'a), joc de copii în care unul închide ochii până s'ascund ceilalți și se duce apoi să-i caute.

ascunzătoare f. loc de ascuns, de pândă.

ascunzător a. și m. care ascunde, făcând nevăzut și neauzit.

ascuți v. 1. a face să taie sau să înțepe, a da la tocilă; 2. *fig.* a face să impungă, să pătrunză: *strigă și-și ascute glasul.* [Lat. *EXCOTIRE, din COTEM, cute (v. *cuțit*)].

ascuțiș n. vârful armei, tăiș: *sub ascuțișul săbiei.*

ascuțit a. 1. terminat cu un vârf, înțepător: *limbă ascuțită;* 2. *fig.* pătrunzător, ager: *ascuțit la minte;* accent ascuțit, înclinat spre dreapta (´) și indicând intonațiunea. ‖ n. ascuțiș: *cuțit cu două ascuțișuri.*

ascuțitoare f. piatră de ascuțit.

ascuțitor m. cel ce ascute, tocilar.

aseară adv. ieri seară. [Lat. AD SERAM].

asedià v. 1. a împresura, a face asediu; 2. *fig.* a importuna cu cereri.

asediat a. și m. cel împresurat.

asediator m. împresurător.

asediu n. lucrările și operațiunile militare spre a ataca și coprinde un loc întărit; stare de asediu, starea unui oraș sau a unor provincii, când, în anumite împrejurări grave, autoritatea superioară e lăsată căpeteniei militare, ceeace suspendă acțiunea legilor.

asemălui v. Mold. a asemăna: *mă asemăluiește cu un steag* AL. [Dela *seamă* cu sufixul *ălui* (*cf. *prefălui*)].

asemănà v. 1. a face asemenea, a asimila; 2. a compara, a egala. [Lat. ASSIMILARE].

asemănare f. fapta de a asemăna și rezultatul ei: similitudine, comparațiune.

asemenea a. 1. unul ca și altul, deopotrivă; 2. astfel de: *un asemenea împărat.* [Lat. ASSIMILE]. ‖ adv. tot așa, deopotrivă.

asemuì v. a asimila, a compara: *a-i asemui cu șire lungi de melancolici cocori* OD. [Dela *seamă* cu sufixul *ui* (*cf. *prefui*)].

asentiment n. consimțire de bună voie.

aserțiune f. afirmațiune pozitivă.

asesor m. magistrat alăturat pe lângă un judecător spre a-l ajuta și înlocui.

așezà v. 1. a face să șează: *așează copilul pe un scaun;* 2. a pune într'un loc fix, a pune în rânduială: *am așezat toate lucrurile;* 3. a institui, a stabili: *așează acolo un sat;* 4. a instala: *Domnul fu așezat în scaun;* 5. a se lăsa în jos: *bătrânul s'așează într'un colț;* 6. a se limpezi (de vin); 7. a se potoli, a se astâmpăra (și *fig.*). [Lat. *ASSEDIARE din SEDERE].

așezământ n. 1. stabiliment, instituțiune; 2. dispozițiune, înțelegere, tocmeală; 3. statut; 4. Tr. (de nuntă) logodnă.

așezare f. fapta de a (se) așeza și rezultatul ei: 1. reședință, așezământ; 2. *fig.* atitudine: *se vedea după port și așezare că alta nu putea fi decât Înțelepciunea* ISP.

așezat a. 1. pus, rânduit; 2. *fig.* solid: *om așezat.*

așezătură f. loc așezat sau mai jos ca altul de prin prejur.

asfalt n. 1. un fel de smoală solidă cu care se așternstradele; 2. trotoar cu asfalt.

asfinți v. a apune (de soare, lună, stele). [Cf. «*sfântul* soare»: scăpătarea sau moartea aparentă a soarelui e considerată ca o sanctificare a astrului].

asfințit n. 1. apus: *soarele acum cu mărire se pleacă către' asfințit* NEGR.; 2. *fig.* dispariție treptată: *privește fără spaimă l'al vieții asfințit* AL.

asfixià v. 1. a cauza asfixia; 2. a se sinucide prin asfixie.

asfixiant a. care asfixiază: **gaz asfi-**

www.dacoromanica.ro

xiant. În războiul mondial, Nemții, contrar dreptului ginților, s'au servit de gazuri asfixiante spre a nimici sau paraliza momentan pe adversar.

asfixiat a. lovit de asfixie.

asfixie f. suspendarea respirațiunii și starea de moarte aparentă (prin cufundare, strangulare).

asfodel m. plantă din familia liliaceelor, servă la facerea alcoolului.

asiduitate f. stăruință, sârguință continuă, nepregetare.

asiduu a. stăruitor, exact. ‖ adv. fără preget.

asigna v. 1. a fixa, a determina: *a asigna ziua*; 2. a chema în judecată; 3. a afecta fonduri la plata unei datorii.

asignat n. hârtie-monedă emisă în timpul Revoluțiunii franceze (dela 1790—1796).

asigurà v. 1. a încredința; 2. a face un contract cu o societate de asigurare; 3. a se convinge.

asigurare f. 1. încredințare; 2. promisiune formală; 3. act prin care o societate garantează, în schimbul unei sume convenite, în contra rezultatelor unui accident sau sinistru: *asigurare contra incendiului*; asigurare pe vieață, plata unei sume la moștenitorii asiguratului.

asigurat a. încredințat. ‖ m. garantat printr'o asigurare.

asimilà v. 1. a face asemenea; 2. a transforma alimentele în propria substanță a ființei; 3. *fig.* a se încorpora, a se identifica (despre elemente etnice diferite).

asimilabil a. care poate fi asimilat.

asimilați(un)e f. 1. fapta de a (se) asimila; 2. *Gram.* reducere la sunete identice: *cărturar* = *cărtular*; 3. actul fiziologic prin care ființele organizate transformă alimentele în propria lor ființă.

asin m. măgar, dobitoc de genul calului cu urechi lungi, care la noi trăește mai mult printre oi, purtând poverele după turme; la câmp poate înlocui boul și calul.

asiriolog m. cel ce se ocupă cu asiriologia.

asiorologie f. studiul scrierii, limbei, istoriei și antichităților Asiriei.

așișderea adv. de asemenea, tot așa: *având un cocoș de soiu, a cumpărat și o găină așișderea de soiu* Isp. [Formațiune de *ași-și-de-re*].

asistà v. 1. a fi de față; 2. a veni într'ajutor.

asistent a. care asistă. ‖ m. 1. persoană de față; 2. ajutor de farmacist sau de medic.

asistență f. 1. reunire de persoane; 2. ajutor; asistență publică, totalul așezămintelor de binefacere (spitale, ospiciuri, aziluri, etc.).

asmaciuc n. V. asmațuiu.

asman m. V. hazman.

asmațuiu m. plantă de grădină întrebuințată ca dres în bucate. [Și asmaciuc = turc. ASMAČYK, lit. viță mică; variantele *asmațuiu* și *hasmațuchiu* indică un intermediar neo-grec].

asmuți v. 1. a ațâța câinii; 2. *fig.* a îndemna la vrajbă, a întărâta. [Lat. AD SUB MUTIRE; v. *amuța*].

asocià v. 1. a lua sau a da de asociat; 2. *fig.* a împreuna; 3. a forma o asociațiune cu cineva.

asociat m. tovarăș, cel ce face parte dintr'o asociațiune.

asociați(un)e f. 1. tovărășie, unirea mai multor persoane pentru un scop sau interes comun; 2. *fig.* unirea mai multor lucruri: *asociațiunea ideilor*.

asolement n. termen de agricultură: alternarea metodică a arăturilor spre a trage din sol cel mai mare folos posibil.

asonanță f. asemănare incompletă a sunetelor în terminarea mai multor vorbe: *asonanța e foarte deasă în poezia populară*.

asortà v. 1. a pune laolaltă persoane sau lucruri cari se potrivesc; 2. a aproviziona cu mărfuri.

asortiment n. colecțiune de mărfuri de acelaș fel: *asortiment de stofe, de mobile*.

aspect m. 1. formă exterioară, înfățișare; 2. fețe diferite sub cari se prezintă un lucru, o afacere.

asperitate f. starea lucrului aspru.

aspic m. *Bot.* Tr. V. levant. [Nemț. SPIK].

aspidă f. 1. un fel de viperă; 2. *fig.* ființă veninoasă, femeie foarte rea. [Gr. mod.: termen din sf. Scriptură devenit popular (v. *vasilisc*)].

aspirà v. 1. a trage aerul în plămâni; 2. *Gram.* a rosti din gâtlej (litera *h*); 3. *fig.* a dori foarte.

aspirant a. care aspiră: pompă aspirantă, în care apa se urcă în vid prin presiunea aerului. ‖ m. cel ce aspiră la o funcțiune: candidat.

aspirat a. rostit cu o aspirațiune.

aspirați(un)e f. 1. lucrarea de a aspira; 2. modul de rostire a vocalelor aspirându-le; 3. *fig.* avântul sufletului.

aspri v. 1. a (se) face aspru; 2. a fi aspru.

asprime f. 1. însușirea lucrurilor aspre (la pipăit sau la gust); 2. purtare aspră; 3. *fig.* strășnicie: *asprimea iernii*.

aspru a. 1. care nu este neted sau dulce; 2. strășnic, neîndurat (mai mult

www.dacoromanica.ro

ca formă): *ger aspru.* ‖ adv. cu asprime. [Lat. ASPERUM].

aspru m. odinioară, mică monedă de argint: *Mircea cel Bătrân plătia Turciei în 1383 un tribut de 3000 aspri.* [Gr. bizantin ÁSPROS, alb, după coloarea monedei].

assa-fetida f. suc rășinos și urît mirositor al unei plante indiene, din care se face un remediu calmant (numit de popor *aerel*].

ăst pr. acest, [Lat. ISTUM].

astâmpăr n. odihnă, pace: *n'are astâmpăr.*

astâmpărà v. a potoli, a domoli. [Lat. EXTEMPERARE].

astâmpărat a. *fig.* liniștit, potolit.

astar n. pânză groasă de căptușit haine. [Turc. ASTAR].

astăzi adv. 1. ziua în care suntem (între ieri și mâine); 2. vremea în care trăim (între trecut și viitor). [Din *astă zi*].

Așteaptă (sf.) m. numele unui sfânt imaginar care figurează în locuțiunea: la sf. Așteaptă, la calendele grecești, niciodată. [Cf. fr. *à la saint-Jamais*].

așteptà 1. a sta până vine cineva sau se întâmplă ceva: *s'așteptăm în pace al soartei ajutor* GR. AL.; 2. a avea răbdare, a îngădui; 3. a spera: *nu mă așteptam la una ca asta.* [Lat. ASPECTARE (printr'o formă intermediară *ASTECTARE (cf. *deștepta)*].

aster m. plantă cultivată ca podoabă în grădini, numită de popor *rujă vânătă de toamnă.*

asterisc n. semn, în formă de stea, spre a indica locul într'un text.

așterne v. 1. a întinde de-alungul, a desfășura: *a așterne pe cineva la pământ;* 2. a pregăti patul, masa; 3. a acoperi: *cu fulgi prin neguri câmpii așternea* AL.; a așterne cu piatră, a pardosi; a așterne pe hârtie, a scrie; a așterne o plângere, a se jelui; 4. *fig.* a încondeia, a ponegri: *l'am așternut bine;* 5. a se întinde, a se lungi; a se așterne drumului (pământului), a alerga în toată fuga (calul): *fug caii duși de spaimă și vântului s'aștern* EM. [Lat. ASTERNERE].

așternere f. lucrarea de a întinde, de a desfășura; așternerea socotelilor, bilanț.

așternut a. acoperit. ‖ n. 1. tot ce se întinde pentru dormit, patul cu tot ce-l acopere; 2. un fel de țesătură țărănească pentru pat.

asteroid m. planetă mică.

astfel adv. în acest fel, așa. ‖ a. asemenea: *astfel de lucru ne mai auzit.*

astm n. boala organelor respirațiunii, mare greutate de a răsufla.

astmatic a. care are astm.

astragaciu n. Mold. unealtă, în formă de hârleț, cu care cismarul întinde talpa: *între calupuri, astragaciu, bedreag, dichiciu și alte custuri tăioase* CR. [Cf. ung. ESZTERGÁZNI, a da la strung].

astragal n. 1. osul călcâiului, arșicul gleznei; 2. plantă numită obișnuit *unghiagăii;* 3. *Arh.* brâul care înconjoară căpătâiul de sus al unei coloane.

astrahan n. blană de miel încrețită și foarte fină (importată din Astrahan).

astral a. privitor la astre.

astringent a. *Med.* remediu care strânge sau sgârcește țesăturile; *alaunul, sulfatul de zinc și boraxul sunt niște astringente.*

astrolog m. cel ce se ocupă cu astrologia, care prezice viitorul după poziționea astrelor: cititor de stele.

astrologic a. privitor la astrologie.

astrologie f. 1. știință falșă care pretindea a cunoaște viitorul după observarea stelelor. Această superstițiune absurdă nu dispăru din știință pe deplin de cât în sec. al XVII-lea; dar ea subzistă încă în popor, pentru care astrologul, filozoful și vraciul sunt una și aceeaș ființă, puțin deosebită de vrăjitor, care are o putere nemărginită asupra forțelor naturei (v. *piază, stea, zodie).*

astronom m. cel versat în astronomie.

astronomic a. privitor la astronomie.

astronomie f. știința care studiează corpurile cerești și legile mișcărilor lor.

astru n. 1. orice corp ceresc: 2. *fig.* om ilustru.

astrucà v. 1. a îngropa (în Bucovina); 2. a acoperi (în Oltenia și în Tr.). [Vechiu-rom. *astruca*, a îngropa (Dosofteiu): cf. lat. ASTRUERE, a acoperi].

astupà v. a închide o gaură, a acoperi o spărtură, a umplea o deschizătură: *își astupă urechile, gura.* [Formațiune românească din *stupă*, călți, lit. a astupa cu călți: termen tehnic cu sensul generalizat].

astupătoare f. 1. astupuș; 2. capac de sobă.

astupător a. care astupă.

astupuș n. 1. dop de lemn; 2. mototol de cârpe, cocoloș de hârtie cu care se astupă ceva.

asudà v. 1. a scoate prin porii pielii o umoare apoasă; 2. a face să asude; 3. *fig.* a obosi, a se trudi. [Lat. ASSUDARE]. ‖ n. sudoare; asudul calului, plantă numită și *dârmotin.*

asudat a. 1. plin de sudoare, nădușit; 2. *fig.* obosit, trudit. ‖ n. rezultatul asudării.

www.dacoromanica.ro

asudeală f. năduşeala dobitoacelor (care se lipeşte de lână sau de păr).

asumà v. a lua asupră-şi: *a asuma răspunderea faptului.*

asupra prep. adv. pe, peste; pe d'asupra, afară de aceasta, peste celelalte; mai cu asupra, cu prisos. [Lat. AD SUPRA].

asupreală f. apăsare, strâmbătate.

asuprì v. a face nedreptate, a nedreptăţi. [Lit. a apăsa *asupra* cuiva].

asuprire f. fapta de a asupri şi rezultatul ei: vexaţiune, tiranie.

asupritor m. cel ce asupreşte: tiran.

asurzì v. 1. a pierde auzul, a deveni surd; 2. a face surd: *m'asurzeşte cu vorbele lui.* [V. *surzi*].

asvârli v. a arunca cu multă repeziciune şi violenţă: *şi valuri peste valuri s'asvârl spumegătoare* AL. [Serb. VRLITI].

asvârlită f. depărtare cât poate ajunge o piatră asvârlită, distanţă mică.

asvârlitură f. aruncătură violentă; de o asvârlitură de băţ, la o mică distanţă.

aţă f. 1. fir de cusut (v. **fir**); 2. firul prin care se deosebeşte numărătorile urzelii; 3. fire în carne, legume, fibră; 4. firul de oţel ce se desface prin ascuţirea cuţitului; 5. *fig.* ursită: *du-te dacă te trage aţa la moarte* ISP. [Lat. ACIA; sensul 5 se raportă la credinţa populară în Ursitoare cari torc firul vieţii]. ‖ adv. în linie dreaptă: *merge aţă înir'acolo.*

atac n. 1. năvală (prin surprindere); 2. izbucnire neaşteptată a unei boale: *atac de nervi;* 3. *pop.* oftică: *a murit de atac;* 4. *fam.* insultă, afront: *n'am vrut să-ţi fac un atac.*

atacà v. 1. a începe lupta; 2. a combate energic; *a atacat vițiul;* 3. a surprinde, a apuca (de o boală); 4. *pop.* a deveni ofticos: *s'a atacat;* 5. a vătămà: *acidele atacă metalele;* fig. *a ataca reputaţiunea;* 6. a trage în judecată; *testamentul se poate ataca.*

atacabil a. care poate fi atacat.

atacat a. *pop.* ofticos, ftizic.

ataman m. 1. odinioară hatman la Cazaci (NEGR.); 2. (azi în Dobrogea), vătaf conducător de pescari. [Rut. ATAMAN (v. *hatman* şi *vătăman*)].

atare pr. astfel de. [V. *acătare*].

atârnà v. 1. a agăţa de sus în jos: *îmi atârnai hainele de o cracă;* 2. *fig.* a depinde: *norocul, ştii, atârnă de un fir de aţă* AL. [Poate dela *târna* de merinde ce se poartă pe umeri].

atârnare f. 1. agăţare, aninare; 2. supunere, dependenţă.

atârnaţi m. pl. stâlpii dela streaşina casei ţărăneşti. [Cf. *târnaţ*].

ataşà v. a alipi, a alătura (= fr. *attacher*).

ataşament n. sentiment durabil de afecţiune.

ataşat m. cel ce face parte dintr'o ambasadă.

atâta adv. şi a. 1. aşa de mult, aşa de mare: *atâta bogăţie;* 2. prea mult: *atâta rău;* 3. prea puţin: *atâta pagubă!* 4. atâta timp: *atâta ai lipsit!* [Lat. EC-CU'TANTUM]. ‖ n. câtime hotărîtă: *toţi vor pune câte atât.*

aţâţà v. 1. a sgândări tăciuni spre a aprinde focul; 2. *fig.* a aprinde, a deştepta (pasiunile); 3. a îndemna la ceva rău. [Lat. *ATTITIARE, din TITIO, tăciune].

aţâţător a. şi m. care aţâţă.

atavism n. tendinţa fiinţelor de a reproduce, după mai multe generaţiuni, în organismul lor unele caractere ale strămoşilor.

ataxie (locomotrice) f. boală nervoasă ce face imposibilă coordinarea mişcărilor.

ateism n. părerea sau doctrina ateiştilor.

ateist m. cel ce neagă existenţa lui Dumnezeu.

atelane f. pl. farse populare în vechiul teatru roman,

atelier n. 1. locul unde lucrează artişti sau lucrători; 2. lucrătorii unui atelier.

Ateneu n. 1. în antichitate, locul unde poeţii şi oratorii veneau să-şi citească operele; 2. în timpurile moderne, locul unde se ţin conferinţe sau prelegeri: *Ateneul Român.* [Termen primitiv mitologic: templu consacrat zeiţei Atena sau Minerva în cetatea ce-i poartă numele].

atent a. cu mintea aţintită spre ceva.

atentà v. a comite un atentat.

atentat n. faptă criminală sau ilegală; fărădelege.

atenţi(un)e f. 1. încordarea spiritului: băgare-de-seamă, luare aminte; 2. pl. preveniri, îngrijiri îndatoritoare.

atentiv a. şi adv. cu atenţiune.

atenuà v. a face mai puţin grav, a micşora puterile, a slăbi.

atenuant a. care atenuează: *circumstanţe atenuante,* cari micşorează gravitatea unei crime sau unui delict.

atestà v. 1. a asigura, a încredinţa despre adevărul unui lucru; 2. a lua de martor.

atestat n. mărturie scrisă.

ateu V. ateist.

àtic a. privitor la vechii Atenieni; sare atică, glumă delicată şi fină.

aţică f. 1, un fel de pânză subţire; 2. numele unei hori munteneşti.

aticism n. delicateţa de stil şi fineţa de gust particulare Atenienilor, în anticitate: *aticismul limbei tale o să-l pună la cântar* EM.

www.dacoromanica.ro

aţine Mold. v. 1. a pândi, a sta la pândă: *şi te aţine la hotare* Al.; 2. a se ţinea de: *tu cu lumea ta de gânduri după ea(lună) să te aţii* Em. [Lat. ATTINERE].

aţingător a. care atinge; 1. mişcător; 2. înţepător; 3. privitor la.

atinge v. 1. a pipăi, a se lovi încet de ceva sau de cineva: *atinse fierul*; 2. *fig.* a mişca puţin inima; a o îndupleca către milă; 3. *fig.* a înţepa prin vorbe: *îl atinge unde-l doare*; 4. a atenta: *nimeni nu s'a putut atinge de împărăţia mea* Isp.; 5. a avea ceva în vedere (drept scop sau obiect), a privi: *cât se atinge de asta.* [Lat. ATTINGERE].

aţingere f. lucrarea de a atinge şi rezultatul ei: 1. pipăire, lovire uşoară; 2. *fig.* înduioşare; 3. contact; 4. (galicism) lovitură morală, ofensă (= fr. *atteinte*).

atins a. *fig.* 1. înduioşat; 2. ofensat: *atins de purtarea lui.*

aţinti v. a ţinti la: 1. a îndrepta vederea spre un punct: *ochii tăi 'n zare cu dor îi aţinteşti* Al.; 2. a îndrepta arma la o ţintă.

aţintit a. îndreptat spre o ţintă: *cu capul aţintit la pază* Od.

aţipeală f. înţepenire după moţăeală şi înainte de adormire.

aţipi v. a începe a adormi rămânând în nemişcare: *aţipise nişel după masă.* [Origină necunoscută].

atitudine f. 1. mod de a-şi ţinea corpul; 2. *fig.* dispoziţiune către cineva: *atitudine ostilă.*

atlante m. atlas geografic.

atlas n. colecţiune de hărţi geografice (care purta figura titanului Atlas).

atlaz n. stofă de mătase fină şi lucie: *anteriu de atlaz vişiniu* Fl. [Turc. ATLAZ].

atlet m. 1. luptător în vechile jocuri şi serbări (în Grecia şi la Roma); 2. fig. *atleţi ai libertăţii*; 3. om robust şi destoinic.

atletic a. privitor la atlet: *putere atletică.*

atmosferă f. 1. strat de aer care înfăşură globul pământesc; 2. aerul ce respirăm; 3. *fig.* mediu în care trăim: *atmosferă de intrigi.*

atmosferic a. privitor la atmosferă.

atom m. 1. corpuscul presupus indivizibil din cauza extremei sale micimi; 2. *fig.* lucru infinit de mic: *dorinţi nemărginite plantând într'un atom* Em.

atomic a. privitor la atomi; teorie atomică, fundată pe propietăţile atribuite atomilor şi combinaţiunilor lor chimice.

atomism n. 1. doctrină care explică formaţiunea universului prin combinarea fortuită a atomilor; 2. teoria atomică a chimiştilor.

atomistic a. privitor la atomi.

aton a. *Gram.* fără ton.

atonie f. *Med.* 1 slăbiciunea organelor; 2. *fig.* lipsă de energie.

aţos a. 1. moale ca aţa; 2. *fig.* ţanţoş.

atotputernic a. care poate tot: *cel atotputernic ce apele încheagă* Al.

atotputernicie f. putere nemărginită.

atotştiutor a. care ştie toate: *revărsa dulci scântei (luna) atotştiutoarea* Em.

atotţiitor a. care stăpâneşte toate. ‖ m. Dumnezeu.

atracţiune f. 1. atragere; 2. putere atractivă; **atracţiune universală**, puterea corpurilor cereşti de a se atrage reciproc (lege descoperită de Newton).

atractiv a. care atrage: *putere atractivă.*

atrăgător a. care atrage.

atrage v. 1. a trage la sine; 2. *fig.* a procura, a cauza.

atrăţel m. plantă numită şi limba câinelui *(Cynoglossum).* [Ung. ATRACÉL, de unde şi forma redusă arăţel].

atribui v. 1. a da, a recunoaşte; 2. a imputa.

atribut n. 1. ceea ce-i propriu unei persoane sau unui lucru: *sborul e atributul păsărilor*; 2. semn distinctiv, simbol: *atributele regalităţii*; 3. *Gram.* vorba care determină sau califică subiectul.

atribuţi(un)e f. 1. fapta de a atribui; 2. dreptul de a examina, de a judeca: *adunarea îşi exercită atribuţiunile*; 3. întinderea unei puteri, competenţă.

atributiv a. *Gram.* prin care se exprimă un atribut: *adjectiv atributiv.*

atrista v. a întrista: *aceste ziduri triste ce vieaţa-mi atristează* Bol. (= fr. *attrister*).

atriu n. vestibul sau tindă (în vechile case romane).

atroce a. 1. foarte crud, cumplit: *crimă atroce*; 2. *fig.* grozav: *durere atroce.*

atrocitate f. grozăvie, faptă cumplită.

atrofiă v. a slăbi, a scădea puterile.

atrofie f. slăbirea sau lâncezirea unei părţi a corpului.

atropină f. substanţă veninoasă extrasă din mătrăgună şi care dilatează mult lumina ochiului.

aţù n. coloare de cărţi ce taie şi bate pe toate celelalte (= fr. *atout*).

atunci adv. 1. în acel timp (în trecut sau în viitor); 2. în acel moment. [Lat. AD TUNC-CE].

au conj. 1. sau (rar întrebuinţat); 2. oare? *au nu ştii?* [Lat. AUT].

au! int. exprimă mirarea unită cu nepăsare: *au!*

auă f. varietate de strugure cu boabe

www.dacoromanica.ro

mărunte şi dese. [Vechiu-rom. *auă*, strugure = lat. UVA, cu *a* protetic].

aucţiune f. vindere prin mezat, licitaţiune.

audienţă f. 1. primirea persoanelor cari au să vorbească; 2. locul de audienţă; 3. desbatere dinaintea tribunalului.

audiţi(un)e f. 1. ascultarea martorilor; 2. auzirea unei execuţiuni muzicale.

auditiv a. ce ţine de auz; **nervul auditiv**, care transmite creierului sunetele.

auditor m. cel ce ascultă o cuvântare sau o prelegere.

auditoriu n. 1. loc de întrunire spre a asculta un discurs; 2. persoanele cari ascultă.

aueală f. vuet prelungit.

augment n. adăogarea unei vocale la începutul unui verb grec (la unele timpuri).

augmentà v. a mări, a spori.

augmentare f. lucrarea de a augmenta: creştere, sporire.

augmentativ a. *Gram.* particulă sau sufix care augmentează sensul vorbei: ex. **prea** *mare*, *pietroiu*.

augur m. 1. preot roman care căuta să cunoască viitorul după sborul şi strigătul păsărilor; 2. prevestire, piază: *de bun augur*.

auguà v. a prevesti, a meni.

augural a. privitor la auguri: *ştiinţă augurală*.

august a. venerabil, demn de respect, maiestos: *al timpilor eroici imagine augustă* AL.

August m. a opta lună a anului numită de popor *Gustar*. [Tr. (Abrûd) *Agust* = lat. pop. AGUSTUS (lat. clasic AUGUSTUS)].

aui v. a răsuna, a vui prelungit: *auia pădurea*. [Onomatopee].

aulă f. sală mare pentru solemnităţi: *aula Universităţii*.

aulic a. consilier aulic, titlu onorific al înalţilor funcţionari şi al profesorilor de Universitate (în Austria).

aur n. 1. metal preţios, galben lucitor şi greu, din care se fac monede şi scule; 2. tot ce luceşte ca aurul: *păr de aur*; 3. *fig.* splendid: *viitor de aur ţara noastră are* BOL. *zilele de aur a scripturelor române* EM. [Lat. AURUM].

aură f. (poetic) adiere, zefir: *cu dulci aure ce sbor* BOL.

aurar m. 1. cel ce fabrică sau vinde scule de aur şi de argint; 2. cel ce scoate aur din mine, băiaş; 3. cel ce culege aur din râuri: *ţigan aurar*. [Lat. AURARIUS].

aurărie f. tot felul de scule de aur sau de argint.

aurel a. (poetic) de aur, auriu: *perişoru-i aurel* AL. ‖ m. varietate de struguri albi-galbeni cu boabe mărunţele.

aureolă f. 1. cerc luminos cu care pictorii înconjoară capul sfinţilor; 2. *fig.* strălucire: *aureolă de glorie*.

aurì v. 1. a polei sau a sufla cu aur; 2. a se dauri: *sub privirea-i s'aureşte unda lină din Bosfor* BOL. [Lat. AURESCERE].

auriculă f. 1. paviliónul urechii; 2. una din despărţiturile inimei.

auricular a. privitor la urechi: *boală auriculară*; **martur auricular**, care a auzit cele ce povesteşte.

aurifer a. ce conţine aur: *râu, nisip aurifer*.

aurit n. 1. poleit, suflat cu aur: *tron aurit*; 2. auriu: *cu păr aurit*; 3. *fig.* dorit, ales: *atunci vă veţi 'ntoarce la vremile aurite* EM.

auriu a. care seamănă cu aurul, având coloarea galbenă şi lucitoare a aurului: *cal auriu*.

aurorà f. 1. ziori, lumină slabă ce precede răsăritul soarelui: *şi deodată aurora se iveşte radioasă* AL.; 2. *fig.* început: *aurora vieţii*; 3. **aurora boreală**, meteor luminos, mai ales la poli, apare pe cer noaptea în ţările dinspre Nord.

auros a. (poetic) de aur, luminos: *stelele voioase scutură'n aer coamele auroase* BOL.

ausculţaţi(un)e f. *Med.* ascultarea bătăilor pieptului, spre a recunoaşte starea plămânilor sau a inimei.

auşel m. Buc. cea mai mică şi mai frumuşică dintre toate păsărelele Europei *(Regulus cristatus)*. [Dela vechiu-rom. *auş*, moş, lit. unchiaş (diminutiv din lat. AVUS)].

auspiciu n. 1. prevestire din sborul păsărilor (la Romani); 2. *fig.* împrejurări prevestind fericire sau nenorocire; 3. *fig.* sprijin, protecţiune: *sub auspiciile cuiva*.

auster a. riguros, grav şi sever: *disciplină austeră*.

austeritate f. însuşirea lucrului auster: nepăsare pentru tot ce place sau desfată.

austral a. care e la Sud.

austro-ungar a. şi m. ce ţinea de fostul imperiu al Austro-Ungariei.

austru m. vântul cald ce bate dinspre Sud: *austrul le suflă (razele lunei) coamele pletoase* BOL. [Lat. AUSTRUM].

autentic a. 1. sigur, a cărui autoritate nu poate fi contestată: *operă autentică*; 2. învestit cu formele legale: *act autentic*. ‖ adv. într'un mod autentic.

autenticitate f. însuşirea lucrului autentic.

autentificà v. a legalizà.

www.dacoromanica.ro

autobiografie f. biografia unei persoane scrisă de ea însăş.

autocar n. mare automobil pentru turişti.

autocefal a. 1. care nu depinde de autoritatea patriarhului: *episcop autocefal*; 2. care nu e supus altei biserici: *Biserica română deveni autocefală în 1885.*

autocefalie f. starea independentă a Bisericii.

autocrat m. suveran cu putere absolută: *autocratul tutulor Rusiilor.*

autocratic a. relativ la autocrat sau la autocraţie.

autocraţie f. guvern absolut.

autodafeu n. 1. execuţiunea unui eretic, osândit de Inchiziţiune a fi ars de viu; 2. *fig.* distrugere prin foc.

autodidact m. care a învăţat singur.

autogaraj n. garaj de automobile.

autograf a. şi n. 1. scris de mâna însăş a autorului; 2. instrument care reproduce exact scrisoarea cuiva.

autografiă v. a reproduce un manuscris prin autografie.

autografie f. reproducerea exactă a scrisòrii.

autohton a. şi m. se zice de cei dintâi locuitori ai unei ţări: *Tracii fură autohtoni în peninsula balcanică.*

automat n. 1. maşină cu resorturi imitând mişcările fiinţelor însufleţite; 2. *fig.* persoană fără iniţiativă.

automatic a. care se va face dela sine, fără participarea voinţei: *digestiunea este automatică.*

automatism n. caracter pur maşinal al mişcărilor.

automobil n. („care se mişcă de la sine"), trăsură ce umblă foarte repede cu ajutorul unui motor (de abur, electricitate, petrol, aer comprimat, gaz, etc.): *Parizul inaugură în 1899 primele automobile.*

automobilism n. construire de automobile şi sportul practicat cu ajutorul automobilelor.

autonom a. care se guvernă după propriile sale legi.

autonomie f. 1. dreptul de a se guverna după propriile sale legi; 2. independenţă completă.

autopsie f. 1. examinarea cadavrelor spre a cunoaşte cauzele morţii; 2. *fig.* cercetare amănunţită.

autor m. 1. cauza primă a unui lucru: creator, inventator; 2. cel ce a făcut o carte: scriitor; 3. opera însăşi: *autorii cei vechi.*

autoritar m. partizan al autorităţii excesive. ‖ a. care are caracterul arbitrarului.

autoritate f. 1. puterea sau dreptul de a comanda: *autoritatea părinţilor*; 2. administraţiune publică, guvern: *reprezentant al autorităţii*; autorităţile civile şi militare, magistraţii, funcţionarii şi ofiţerii superiori învestiţi cu autoritate: 3. *fig.* influenţă morală, considerăţiune: *ei se bucură de o mare autoritate*; 4. autor cu greutate, persoană de încredere: *e o autoritate*; 5. sentimentul unui autor: *autoritatea lui Cicerone.*

autorizà v. a da dreptul, voia de a face ceva.

autorizaţi(un)e f. 1. permisiune dată de o autoritate; 2. consimţământul dat cuiva.

auxiliar a. care vine într'ajutor; verb auxiliar, verb ajutător.

auz n. simţul al cărui organ e urechea şi rezultatul sau efectul auzirii: *dulce la auz, într'auzul tuturor.*

auzì v. 1. a simţi sunetele prin organul urechilor: *nu vede şi n'aude*; 2. a afla: *mult trăeşti, multe auzi.* [Lat. AUDIRE].

auzit a. aflat prin simţul auzului ‖ n. auz: *din auzite.*

auzitor m. cel ce aude.

avă f. plasă mare cu trei pânze cari se aşează vertical şi plutesc în apă (de pescuit crapul şi plătica). [Turc. AV, vânătoare].

avaet n. 1. od. taxă specială la numirea într'o funcţiune; 2. dare sau dajdie (în sens mai restrâns): taxă la o pădure, la un pod. [Turc. AVAID, venituri].

aval n. garanţie dată unui efect comercial.

avalanşă f. grămadă de zăpadă întărită ce se rostogoleşte depe munte în vale: *formând o avalanşă de cataracte mii* AL.

avalma (d') adv. 1. în comun; 2. cu grămada: *bolovanii sub picioare dau de-a dura, dau d'avalma* AL. [V. *valma*].

avan a. Mold. amarnic, straşnic: *aş. tept oardele avane* AL. *moartea tare-i neastâmpărată şi avană* CR. [Turc. HAVAN, perfid].

avan-gardă f. partea armatei care merge înainte: straja dinainte, fruntea oştii.

avanie f. dajdie impusă, stoarcere de bani (de la creştini): *toate aceste avanii ale Turcilor sleiseră răbdarea poporului* BĂLC.

avan-post n. staţiunea militară cea mai apropiată de duşman.

avans n. sumă plătită înainte de termen.

avansà v. 1. a da un avans, a plăti prin anticipare; 2. a înainta, a obţine o avansare.

avansare f. 1. înaintare în grad; 2. anticiparea unei sume.

www.dacoromanica.ro

avansat a. 1. înaintat; 2. plătit înainte: *sumă avansată.*

avan-scenă f. partea teatrului între cortină și orchestră.

avânt n. 1. mișcare spre a se repezi; 2. *fig.* mișcare pasionată: *avânturi de mari fapte, dorinți de nemurire* Al.

avântă v. 1. a da avânt, a împinge cu putere: *se duce s'avânte armata cea crăiască* Al.; 2. a asvârli iute și departe; 3. a-și lua sborul, a se repezi: *cu o mică ceată de voinici s'avântă* Bol.

avantaj n. folos, profit.

avantajos a. 1. folositor; 2. favorabil: *părere avantajoasă.*

avar m. și a. 1. sgârcit, iubitor de bani; 2. care nu risipește, econom: *avar de timp, de vorbe;* 3. fig. o *lampă 'ntinde limb'avară și subțire* Em.

avarie f. 1. pagubă suferită de o corabie sau de o marfă; 2. orice pagubă sau stricăciune prin transport.

avariție f. sgârcenie, iubire excesivă de bani.

avat m. pește de Dunăre care aduce cu șalăul, carnea-i bună la gust *(Aspius rapax).* [Turc. avat].

avatar n. 1. încarnațiune divină (în religiunea indiană); 2. *fig.* transformare.

aveà v. 1. auxiliar (înaintea unui participiu) pentru formarea trecutului: *am zis;* 2. (activ) a poseda: *am un cal;* 3. a simți: *ce ai? am poftă;* 4. a trebui (urmat de un infinitiv, conjunctiv sau supin): *am a scrie, am să scriu, am de scris;* 5. a costa: *cât are asta?* 6. a se avea bine cu cineva, a sta în legături de prietenie. [Lat. habere; pl. habemus a dat *avem* și *aton am,* care dela plural a fost transportat asupra singularului (cf. *eram* — arhaic *era);* v. *avere*].

Ave-Maria f. «salutare, Mario!» rugăciune catolică către Sf. Fecioară, numită și salutare angelică sau buna vestire.

avenire f. ajungere: *avenirea lui pe tron.*

aventurà v. a se expune primejdiei, a-și risca viața.

aventură f. întâmplare neprevăzută și extraordinară.

aventurier m. 1. cel ce caută aventuri: vântură-țară; 2. cel ce trăește din intrigi, om fără căpătâiu.

aventuros a. plin de aventuri: *viață aventuroasă.*

avere f. mult-puțin cât are cineva, stare. [Lat. habere, devenit substantiv verbal].

aversiune f. antipatie profundă.

avertisment n. înștiințare, mustrare (mai ales oficială): *presa nu va fi pusă niciodată sub regimul avertismentelor.*

avertizà v. a înștiința, a preveni.

Avestița f. strigoaie, numită și Aripa Satanei, care sugrumă pe prunci în pântecele mamelor sau îndată după naștere. [Slav. vieștița, vrăjitoare].

aviatic n. soiu de biplan german.

aviațiune f. 1. navigațiune aeriană, sborul și menținerea în aer cu ajutorul aeroplanelor și dirijabilelor; 2. arta de a conduce aceste vehicule.

aviator m. cel ce practică aviațiunea.

avid a. 1. care dorește cu ardoare: *avid de glorie;* 2. lacom.

aviditate f. dorință arzătoare și necumpătată, lăcomie.

avidoma adv. Mol. V. *aidoma: parcă-i aud avidoma și acum* Al.

avilit a. înjosit: *societate avilită* Od.

avion n. aparat de aviațiune cu aripi.

aviz n. 1. înștiințare, informațiune; 2. transmitere de plată la o bancă.

avizà v. a da aviz, a înștiința.

avizo n. corabie mică de războiu purtând ordine și depeși.

avort n. pierderea copilului înainte de naștere.

avortà v. 1. a naște înainte de timp, a lepăda un copil; 2. *fig.* a nu-i reuși: *proiectul va avorta.*

Avram m. numele acestui patriarh biblic figurează în locuțiunile: **sânul lui Avram,** raiu, fericire după moarte: *a trăi ca în sânul lui Avram;* a lua **cuiva Avram sporul,** a prăpădi pe cineva, a-l lăsa ca mort: *pe unde mi le ajungea, pe acolo le lua Avram sporul* Isp.

avram m. soiu de prun care face niște prune mari galbene și gustoase, numite *avrame (Prunus insititia).* [Origină necunoscută].

avrămeasă f. (Banat) buruiană de leac ce crește în livezi numită și **milostivă** *(Gratiola): avrămeasa se culege în Dumineca Rusaliilor, servind ca leac pentru tuse, ca farmec pentru dragoste.* [Cf. rus. avranŭ, centauree]. V. cârstineasă.

avut a. care are mult, bogat. ‖ n. avere: *arunc pe a ta carte întregul meu avut* Al. [V. *avere*].

avuție f. avere multă, stare mare, bogăție.

axă f. linie dreaptă care trece prin centrul unui corp.

axiomă f. 1. adevăr evident prin sine însuș; 2. propoziție generală admisă și stabilită în știință.

axion (acsion) n. imn bisericesc, cântare de laudă ce începe cu vorbele. «Cuvine-se cu adevărat»: *iar când pe l'acsion nu se vedea om cu om* Isp. [Gr. mod.].

www.dacoromanica.ro

az n. prima literă a alfabetului slav. [Slav. AZŬ].

azaleé f. plantă frumoasă de grădină, cu felurite culori, dar fără miros.

azbuche f. 1. alfabetul cirilic; 2. *fam.* știință: *ce o mai învăța? trebue să fie acu plin de azbuchi ca un stup* AL. [Slav. AZŬ BUKI, numele primelor două litere ale alfabetului slavon].

azi adv. V astăzi. [Din *a-zi* (= cea zi)].

azil n. 1. loc de scăpare și de siguranță; 2. *fig.* refugiu: *munții noștri au fost adesea scump azil de libertate* GR. AL.; 3. așezământ de binefacere pentru creșterea copiilor orfani: *Azilul Elena Doamnă.*

azimă f. 1. pâine nedospită, turtă coaptă în spuză; *sărbătoarea azimilor*, Paștele Evreilor. [Gr. mod. AZYMOS, nedospit].

azot n. corp simplu gazos, incolor și inodor: el formează aproape patru cincimi din aerul atmosferic și are numai proprietăți negative, nu poate întreține nici respirațiunea nici combustiunea.

azotic a. acid azotic, numit și acid nitric sau apă tare, servă a grava pe aramă, oțel și sticlă.

azur n. albastru deschis: *eterul și cu marea unesc azurul lor* BOL.

azuriu a. de coloarea cerului senin: *pe marea azurie.*

B

B m. a doua literă a alfabetului.

ba adv. 1. particulă negativă și contradictorie, nu (dar mai energic): *da ori ba?* ba nu, nicidecum; ba că chiar? ce se potrivește (ironic), d'apoi cum nu? ba da, ba zău, într'adevăr; ca **mai** ba, nicidecum; 2. dar, cu totul din potrivă (ca corectiv): *vecinul nu prea vede, ba e orb cum se cade*; 3. (opoziție) când... când: *ba la unii, ba la alții.* [Slav. BA].

babă f. 1. femeie bătrână: baba Cloanța, baba Hârca, nume tipice de vrăjitoare bătrâne; baba gaia, joc copilăresc în care o cloșcă își apără puii în contra găii sau eretelui; baba mija, alt nume al jocului *d'a ascunsele*; baba oarba, joc copilăresc în care unul din jucători, legat la ochi, caută să prinză pe vr'unul din ceilalți jucători; 2. sprijin de greutăți, grindă sau tălpoaie de moară: *cele patru babe țin podul morii*; 3. numele celor două bucăți de lemn de la spata războiului de țesut; 4. un fel de cozonac cu stafide (în Moldova); 5. Mold. peștele sglăvoc (cf. *băbușcă*). [Slav. BABA; sensul tehnic, familiar și limbilor slave (cf. rus. BABKY, bârnă), face aluziune la rolul babei ca stâlp al familiei]. V. **Babele.**

babacă m. Mold. tată: *un prieten vechiu al babachii-tău* AL. [Turc. BABA, cu sufixul diminutiv din *taică* (cf. *neneacă*)].

Baba-Coaja f. Tr. împărăteasa strigelor, un fel de Avestiță (după crcdința Românilor ardeleni).

Babadam m. Moș Adam: *așa ne era obiceiul să facem la scăldat de pe când Adam Babadam* CR. (v. **Adam**). [Turc. BABADAM, om bătrân, moș].

Baba-Dochia f. 1. ființă mitică care ar fi fost pricina zilelor nestatornice și vijelioase dela începutul lui Martie: *Baba-Dochia este cap de primăvară*; 2. piatră înaltă înconjurată de mai multe pietroaie pe muntele Ceahlău (reprezentațiune plastică a legendei despre Baba-Dochia).

babalâc m. 1. bătrân nevoiaș (ironic): *avem să ne pomenim niște babalâci gârbovi și ofticoși* CR.; 2. grindă pe care stă moara; 3. V. **bubuluci.** [Vechiu-rom. *babalâc*, bătrân venerabil = turc. BABALYK; pentru sensul tehnic, v. *babă*].

babană f. oaie bătrână, știrbă.

băbar m. om însurat (ironic); *te-ai înscris în rândul băbarilor* PANN.

băbărie f. credință bătrânească, eres, superstițiune.

babaruga f. numele bihorean al paparudei. [Banat *paparuga* (v. *paparuda*)].

băbaș m. Mold. hoștină. [cf. *balbaș*: băbașul' e făgurele din care s'a stors mierea].

băbătie f. Mold. băborniță (CR.)

babàua f. Buc. gogoriță. [Termen din graiul copiilor].

Babele f. pl. sau **Zilele babei**, cele dintâi 9 (sau 13) zile din luna lui Martie: *s'au dus zilele babei și nopțile vegherii* AL.

babèlic a. 1. din Babel; 2. *fig.* confuz: *babelică mulțime* AL.

bătesc a. 1. ce vine de la babe: *leac bătesc*; 2. privitor la babe, superstiții: *credință bătească.*

babilonie f. *fig.* mare confuziune [V. *Babilonia*, cu aluziune la *Turnul lui Babel*].

babiță f. 1. numele popular al pelicanului (băbușcă, după aspectul său grav și bătrânicios); 2. pl. boală de copii când capătă dinți; 3. ciupercă brută din care se face iască (*Fomes fomentarius*). [Slav. BABITA].

baboiu m. orice pește mic, în spe-

www.dacoromanica.ro

cial bibanul, peşte sur (comparat cu o babă: cf. *băbuşcă*). [Bulg. BABOI].

babord n. partea stângă a unei corăbii pornind de la pupă.

babornită f. (ironic) babă foarte bătrână.

băbuşcă f. 1. babă mică; 2. (albă) peşte mărunt *(Leuciscus rutilus)*; 3. pasăre îmbătrânită care nu mai cântă. [Sensul 2 e rusesc şi obişnuit de Lipovenii din Dobrogea].

băbut n. Mold. vârtejul carului. [Origină necunoscută].

bac n. în jocul maca; mimic (= fr. *bac*, scurtat din *baccara*).

bâca int. numai în expresiunea a face bâca, a cădea: *era să facă bâca* AL. [Vorbă din graiul copiilor].

băcăi v. a bate pulsul, a palpita. [Onomatopee].

bacal m. Mold. V. băcan: *fecior de bacal* AL.

bacalà m. peşte, adus din Ţara Nouă şi de pe coastele Irlandei, de coloare cenuşie pătat cu galben, din al cărui ficat se extrage uleiu *(Gadus morrhua)*. [Gr. mod.] V. batog.

bacalaureat n. întâiul grad universitar după terminarea studiilor liceale. ‖ m. cel ce a trecut examenul de bacalaureat.

băcălie (văcălie) f. Mold. buretele de iască numit în Muntenia babiţă. [V. *văcălie*].

băcălie f. Mold. băcănie: *marfă de băcălie* AL.

băcan m. negustor care vinde cu mărunţişul articole de condiment şi de hrană. [Turc. BAKAL; varianta munteană băcan se datoreşte analogiei cu numele de profesiuni ca *lipscan, marchitan*].

băcan n. 1. arbore din Brazilia al cărui lemn dă o frumoasă tinctură, cu care se roşesc ouăle la Paşti *(Hoematoxylon campechianum)*: *negustor de băcan* CR.; 2. roşul cu care femeile îşi dreg faţa. [Turc. BAKÀN].

bacanale pl. 1. sărbătoare în onoarea lui Bachus ce se ţinea noaptea cu dezordini de tot felul; 2. danţ sgomotos şi destrăbălat.

băcăui v. a se drege cu băcan, a-şi da cu roşu pe faţă (de femei).

băcănie f. 1. arome sau condimente de bucate; 2. prăvălia unde ele se vând.

bacantă f. 1. preoteasă a lui Bachus; 2. femeie destrăbălată: *bacantă între vestale* AL.

bacară n. un fel de joc de cărţi, în care 9 e cel mai înalt punct iar 10 (numit bacara) e echivalent cu zero.

bacău m. numai în locuţiunea moldovenească *a-şi găsi bacăul*, a o păţi, a da peste omul care să-l înveţe minte: *la Bacău îmi găsii bacăul* AL. [În vechime, Bacăul era loc de vamă pentru mărfuri: locuţiunea pare a fi un ecou al vexaţiunilor vamale de odinioară].

bacceà m. bătrân retrograd (mai ales în idei); *fie tânăr sau baccea*. [Cf. turc. BAGČE, grădină, cu expresiunea *o grădină de om*, în sens ironic].

baccelit a. ramolit.

bacil m. sau bacterii, organisme microscopice, de formă lungueaţă, cari par a fi cauza mai multor boale, ca ftizia, febra tifoidă, turbarea.

baciu m. 1. ciobanul însărcinat cu facerea brânzei într'o stână; 2. cel ce dă întâiu la jocul în arşice. [Origină necunoscută].

baclavà f. plăcintă înfoiată, gătită cu miere sau zahăr, cu nuci sau migdale. [Turc. BAKLAVA (PAKLAVA), de unde şi varianta Mold. paclava].

bacon (baconiţă) m. şi f. tutun turcesc *(Nicotiana rustica)*. [Rus. BAKUNŬ].

băcsi v. 1. a ticsi, a îndesa; 2. a se lipi şi intra unul într'altul: *îi se băcsise părul*. [Origină necunoscută].

bacşiş n. dar la subalterni (din favoare sau din recunoştinţă), în special dar făcut cu ocaziunea Anului Nou. [Turc. BAKŞYŞ].

băcsit a. îndesat, înţesat.

bacterii f. pl. V. bacil.

bacteriologie f. partea biologiei ce are de obiect studiul organismelor infinit de mici: bacili, bacterii, microbi.

bădădăi v. Mold. a umbla într'o doară: *umblă bădădăind ca un nebun* CR. [Onomatopee].

bădan n. cazan mare, în care se toarnă mustul. [Serb. BADAN, cadă].

badanà f. Mold. V. bidineà: *cu nişte târsoage de barbe cât badanalele de mari* CR.

bădăran m. mojic prost, ţăran necioplit şi îngâmfat. [Probabil în loc de *buduran* din *budure*, trunchiu, luat la figurat (= butuc)].

bădărănesc a. grosolan.

bădărănie f. faptă de bădăran, mojicie.

bădău n. Tr. bădan. [Ung. BÖDÖNY, putină mică].

bade m. 1. titlu pe care, la ţărani, un frate îl dă fratelui mai mare (corespunzând în oraşe lui nene); 2. nume dat oricărui om mai bătrân: *bade Ioane!*; 3. termen cu care orăşenii se adresează la un ţăran mai în vârstă. [Cf. bulg. BATE (ung. *bátya*)].

badian m. arbore mare din China şi Japonia al cărui rod e *anasonul stelat* [Nemţ. BADIAN].

www.dacoromanica.ro

bădiță m. nume ce țăranca îl dă iubitului ei. [V. *bade*].

baftă f. Mold. noroc (în jocul de cărți). [Turc. BAHT, noroc, vază].

băgà v. **1.** a face să intre, a pune înăuntru: *a-l băga în casă;* fig. *a-l băga în slujbă;* **2.** a înfunda: *a băga un cuiu;* fig. *a băga în datorii, într'o belea;* **3.** a pricinui, a face: *a băga frică (groază);* a băga (de) seamă, a observa, a lua aminte, a vedea; a băga în seamă, a stima, a considera; **4.** a intra: *se bagă slugă;* **5.** a se amesteca: *el se bagă în toate.* [Origină necunoscută].

bagà f. materie făcută din solzii broaștelor țestoase: dintr'însa se fabrică piepteni, tabachere, nasturi, etc.: *unelte în fildeș, în sidef, în baga* OD. [Turc. BAGÁ, solz de țestoasă].

bagaj n. scule împachetate și lucruri diferite ce se iau la războiu sau în călătorie (= fr. *bagage*).

băgare f. lucrare de a băga; băgare de seamă, observațiune, atențiune; băgare în seamă, considerațiune.

bagatelă f. **1.** lucru de puțină valoare; **2.** pl. bagateluri, un fel de horbote sau dantele: *cearșaf cu bagateluri.*

băgător a. care bagă: băgător de seamă, atent.

băgău n. Tr. tutun de mestecat, fabricat din foi subțiri și răsucite: *fetele din Arpatac mereu pipă la tabac, iar cele din Satu-Nou se 'ntrec după băgău* POP. [Ung. BAGÓ].

bagdadie f. Mold. tavan (mai ales cu stucaturi). [Turc. BAGDADI, tavan tencuit cu ghips după moda celor din Bagdad].

bageacă f. Mold. ochiul podului, gura de jos a coșului pe unde iese fumul. [Suceava *bagea* = turc. BADJÀ; varianta bageac(ă), se datorește influenței analogice a sinonimului *ogeac*].

baghetă f. **1.** bețișor subțire și mlădios; **2.** varga vrăjitorului (=fr. *baguette*).

bagseamă adv. Tr. pare-mi-se, se vede: *bagseamă nu era acasă.*

bâha f. năravul boului care nu vrea să tragă oricâte lovituri i s'ar da. [Origină necunoscută].

băhanie f. pocitură: *o băhanie de țigancă.* [Formă redusă din *bidihanie*].

bâhlit a. Mold. stătut, împuțit: *apa era bâhlită* CR. [Identic cu *bâhnit* (din *bahnă*, mocirlă)].

bahmeț m. nume dat odinioară în Mold. cailor mici, dar foarte iuți și tari, ai Tătarilor din Crimeia și din Bugeag: *cincizeci de bahmeți cu perii creți* POP. [Tatar BAHMAT, lit. cal mare].

bahnă f. Mold. băltoacă, mocirlă. [Slav. BAHNO].

bahniță f. **1.** pocitură; **2.** urâciune: *o bahniță de țigancă* ISP. [Dela *bahnă*, la figurat (cf. *putoare*)].

bahorniță f. femeie necinstită. [Slovean BAHORNIȚA, vrăjitoare].

baiaderă f. dănțuitoare indiană.

băiaș m. **1.** lucrător la o baie sau mină; **2.** slugă la o baie de scăldat.

băiat m. **1.** copil de parte bărbătească; **2.** om tânăr (când vorbește altul mai în vârstă): *bun băiat;* **3.** slugă de prăvălie, ucenic, argat. [Participiu dela *băia*, a îmbăia: lit. copil îmbăiat].

baibarac n. Mold. haină scurtă țărănească purtată de copii și de femei: *frumos baibarac nunta să-mi îmbrac* POP. [Tătar BAIBARAK, lit. postav domnesc, numele unei stofe prețioase din Crimeia].

baidîr n. Mold. șal sau basma, din bumbac ori lână colorată, cu care țăranii își înveleau iarna gâtul (azi aproape dispărut). [Origină necunoscută].

baie f. **1.** cufundarea corpului în apă: *am făcut o baie;* **2.** apa în care se scaldă: *baia e caldă;* **3.** localul unde se află baia: *mă duc la baie;* **4.** cada în care se face baia; **5.** cameră tare încălzită ca să facă s'asude: *aci e ca într'o baie;* **6.** pl. în special, de locuri cu izvoare de ape minerale, unde merge lumea vara spre a face băi pentru sănătate: *a plecat la băi;* **7.** Tr. (învechit) locul de unde se scoteau minerăiuri (aramă, fier) ca *Baia de Aramă.* [Slav. BANÏA; pentru sensul 7, cf. ung. *banya*, mină și it. *bagno*, ocnă].

baier n. **1.** împletitură de lână de care se prinde sau se leagă ceva: *cămașa țărănească are la guler două baiere;* **2** legătură sau nod: *baierile pungii;* **3.** *fig.* auriculele inimii, măruntaie: *mi se rup baierile inimii de milă* ISP.; **4.** împletituri descântate ce se pun la grumazul copiilor bolnavi: *acest copil avea un baier atârnat de gât* ISP. [Origină necunoscută].

băietan m. Mold. băiețandru.

băiețandru m. băiat până la douăzeci de ani.

băiguĭ v. V. **buiguĭ**.

baionetă f. armă ascuțită mobilă care se îmbucă la căpătâiul puștii, înlocuită azi cu sabia-baionetă.

bairac n. steag mare, stindard (mai mult ironic): *și eu am purtat bairacul* AL. [Turc. BAIRAK].

bairam n. **1.** sărbătoare cu care Mahomedanii termină ramadanul sau postul lor; cu acea ocaziune Domnii români trimiteau daruri Sultanului și altor Turci cu vază (așa numitul poclon de bairam ori bairamlâc): *e bairamul vesel, Stambul e în picioare* AL.; **2.** *fam.* petrecere, chef:

www.dacoromanica.ro

ce mai bairam o să facem! [Turc. BAIARAM].

baiu! int. Mold. ba! nu vreau! *baiu, baiu, nu se poate!* NEGR. [Poate contras din *ba eu*].

bâibăi v. V. bojbăi.

bâienie f. V. bejenie.

bal n. reunire de persoane cari petrec jucând.

bălă a. 1. alb, vorbind de oi (în opoziţiune cu laiu); 2. în Banat: frumos, mândru (în cântecele populare); 3. în Oltenia: bălă, lele, ţărancă. [Slav. BIELŬ, alb].

bală f. 1. fiară înfricoşitoare prin mărimea si sălbăticia ei: *bala spurcată de smeu* ISP.; 2. femeie desfrânată şi numită astfel după gura spumegătoare a fiarei].

balaban m. 1. specie de şoim mic (termen învechit); 2. alt nume dat chefalului. [Turc. BALABAN].

bălăbăni v. a se lupta cu ceva mare şi greu, cu ceva mai presus de puterile sale (sens special Munteniei): *câteva zile se bălăbăni ea aşa cu valurile apelor* ISP. [Lit. a se lupta şoimeşte (v. *balaban*)].

bălăbăni v. Mold. 1. a hurduca: *bricicarul îl bălăbăneşte prin toate rătăcăniile* AL.; 2. a huţăi, a bănănăi: *picioarele bălăbăniau dealungul coastelor* AL. [Formă amplificată din *bălălăi*].

bălăbănos a. vorbind de ochi mari şi încruntaţi (ca ai şoimului când se repede la pradă).

balabustă f. evreică măritată (ironic): *tăceţi, că doarme balabusta* AL. [Termen luat din graiul evreo-german].

balâc n. conservă de nisetru. [Turc. BALYK, peşte].

bălăci v. a se tăvăli în noroiu, a umbla cu mâinile sau cu ciocul în apă murdară. [Bulg. BALAKAM].

baladă f. 1. povestire în versuri de natură mai mult legendară; 2. (populară) cântec bătrânesc despre întâmplări sau fapte însemnate din trecut (privitor la Domni, boieri, viteji şi haiduci).

baladin m. comediant, farsor: *am adunat în iuru-i poeţi şi baladini* AL.

bălaiu a. 1. cam bălan: *părul tău bălaiu şi moale* EM.; 2. **bălaia**, vacă aproape albă: *a înţărcat bălaia*, nu mai e îndestulare: *el nu ştie nici ce-i laie nici ce-i bălaie* PANN. [V. *bălan*].

bălălăi v. Mold. V. bănănăi: *să bălălăeşti ca într'un suman* AL.

bălălău n. şi a. 1. bănănăitul clopotelor; 2. sovăind: *cu capul bălălău într'o parte* CR.

balamà f. 1. ţâţână la uşă sau la obloane; 2. pl. *fig.* încheieturile corpului, articulaţiunile: *mi-o slăbit balamalele* AL. [Turc. BALAMA, bantă].

balamiş-balmoş n. V. balmus: *pe când te hrăneai cu balamiş-balmoş dela cumătru* AL.

balamuc n. 1. casă de nebuni (după ospiciul de alienaţi cu acelaş nume); 2. tărăboiu: *îţi fac un balamuc să mă pomeneşti.* [Vorba e identică cu *Malamuc*, localitate aproape de Gherghiţa unde era casa de nebuni].

bălan a. de coloare între alb şi galben sau auriu (se zice mai ales de faţă şi de păr). [Derivat din *băl* cu sufixul *an*; varianta bălaiu e analogică (cf. *laiu*)]. || m. bou sau cal cu părul aproape alb: *hi! bălane!*

balanca (balanga) int. exprimând sunetul clopoţeilor: *deodată auzii balanga-balanga!* ISP. [Onomatopee]. || f. 1. clopoţel la gâtul dobitoacelor: 2. (de a) Mold. numele unui joc copilăresc cu palma.

bălăncăni v. a suna (vorbind de clopote).

balancină f. *Mar.* funie ce se coboară din vârful catartului (= fr. *balancine*).

balanţà v. 1. a se mişca, plecându-se într'o parte şi într'alta, a se legăna; 2. a echilibra: **a balanta conturile**, a face creditul egal cu debitul.

balanţă f. cumpănă.

bălărie f. iarbă crescută mare si des, buruieni netrebnice ce înneacă o câmpie: *alt miros dă floarea şi alt miros dă bălăria* PANN. [Vechiu-rom. *bâlie* = slav. BYLIE, buruiană: forma *bălărie* e un colectiv modern, analog lui *ierbărie*, *stufărie*].

balas n. piatră scumpă, varietate de rubin de coloare rosie bătând în vânăt: *un inel cu balaş.* [It. BALASCIO, (termen venit pe calea comercială)].

balast n. 1. nisip sau pietriş risipit pe traversele căilor ferate; 2. greutate pusă pe fundul corăbiei ca s'o ţie în echilibru; 3. *fig.* povară.

balaur m. 1. şarpe întraripat de mărime uriaşă şi de coloare aurie, vărsând foc din gură, cu mai multe capete cari îi cresc la loc, dacă nu-i le taie dintr'o dată; ei locuesc în fântâni şi lacuri sau sub poduri, neîngăduind a se lua apă decât dacă li se oferă nevinovate fecioare: *ca balauri 'ncruntaţi cu o falcă 'n cerul sfânt şi cu alta pe pământ* AL.; 2. *fig.* om crud care se hrăneşte din sudoarea altora; 3. *fam.* porecla ţiganului: *lipsiţi de aici, balaurilor!* AL.; 4. un fel de cerc de scânduri care încinge luntrea pe marginea gurii (se aude în Dolj). [Vorbă probabil indigenă: (şarpe) *băl-aur*, blond auriu: în acest caz, sârbul *blavor*, balaur, s'ar trage din româneşte].

www.dacoromanica.ro

bălbăi v. 1. a vorbi îngăimat sau împiedicat; 2. a rosti rău, repetând silabele. [De origină imitativă ca şi lat. *balbus* sau bulg. *blb*].

bălbaĭt a. şi m. 1. care bălbăe; *bălbăiţi cu gura strâmbă* Ên.; 2. *fig.* gogoman.

balbaş n. mied (băutura poporului de jos). [Turc. BAL BAŞY, miere de prima calitate].

bâlcă f. urcior. [Origină necunoscută].

bâlcâz a. Mold. slut: *Costache cel răguşit, balcâz şi răutăcios* Cr. [Origină necunoscută].

bâlciu n. 1. târg mare ce se face la epoce fixe, mai ales pe la sărbători; 2. Tr. sărbătoare patronală. [Ung. BÚLCZÚ, hram].

balcon n. 1. pridvor neacoperit, înconjurat cu parmaclâc, ce se află în faţa casei; 2. galerie de fiecare parte la avanscena unui teatru.

bâldăbâc! int. exprimă sgomotul surd ce face un corp căzând în apă: *şi bâldăbâc dete în fântână* Isp.

baldachin n. acoperământ pus ca podoabă d'asupra unui altar, tron sau pat: *ieşi-va la plimbare purtată 'n baldachin?* Al.

baldâr n. Munt. 1. rânză (de vite); 2. pântece (de om); 3. baldâră, femeie grasă. [Turc. BALDYR, pulpă].

bale f. pl. 1. scuipatul ce de sine iese şi curge din gură; 2. saliva spumoasă a dobitoacelor. [Plural din **ba* = lat. BABA (cf. *zale: za*)].

balenă f. 1. chit, mamifer marin din ordinul cetaceelor, cel mai mare dintre toate animalele, trăieşte în Marea Nordului; 2. oase de balenă întrebuinţate în industrie: *balene de corset.*

balenar m. pescar de balene.

balenieră f. luntre uşoară, lungă şi îngustă, pentru pescuitul balenei.

balercă f. Mold. butoiu până la 30 vedre: *vadră cu vadră face balercă* Al. [Vechiu-rom. *barilcă* = rus. BARILKA (cf. *holercă*)].

balerină f. dănţuitoare la operă.

balet n. 1. joc teatral executat de mai multe persoane; 2. piesă de teatru cu jocuri şi pantomime.

baletist m. cel ce face parte dintr'un balet.

baligă f. 1. excremente de vite, mai vârtos de bou şi de cal; 2. *fig.* om moale şi lipsit de orice energie. [Origină necunoscută].

băligar n. 1. baligă multă amestecată cu paie şi frunze uscate, care, după ce putrezeşte, se întrebuinţează la îngrăşatul ogoarelor sau la facerea focului sub numele de *tizic*; 2. gândac ce trăieşte prin gunoaie (*Geotrupes stercorarius*).

balimez n. odinioară, tun de cel mai mare calibru pentru spargerea zidurilor (Bălc.) [Turc. BAL YEMEZ, lit. tun care nu mănâncă miere (dar înghite oameni)].

balistă f. maşină de răsboiu, în formă de praştie, cu care cei vechi asvârliau bolovani şi alte projectile grele.

balistică f. arta de a calcula aruncarea bombelor, a projectilelor.

balizâ f. *Mar.* prăjină în vârf cu un butoiu sau cu un alt semn vizibil, arătând navigatorilor locurile periculoase.

balmeş n. V. balmuş.

bălmujit a. Mold. amestecat, încurcat: *ceaslov şi psaltire şi acele bălmujite rău* Cr. [V. *balmuş*].

balmuş (balmeş) n. 1. mâncare ciobănească din unt cu brânză şi cu ouă sau din făină cu lapte şi unt: *mă tem că din beltea s'or preface în balmuş* Al.; 2. *fig.* amestecătură de lucruri feluri te şi nepotrivite (V. talmeş-balmeş). [UNG. BÁLMOS].

balnear a. privitor la băi: *staţiune balneară.*

balon n. 1. băşică mare umplută cu gaz, mai uşor decât aerul, cu care se ridică în atmosferă: *problema direcţiunii baloanelor nu e încă pe deplin rezolvată;* 2. băşică analoagă cu care se joacă copiii ca şi cu o minge, sau ţinând'o de o aţă şi lăsând'o să plutească în aer.

balonat a. umflat ca un balon.

bălos a. 1. căruia curg balele; 2. plin de bale: *băloasa infamie* Al. || m. 1. Mold. (burete), ciupercă cu un miros foarte neplăcut (*Agaricus foetens*); 2. (la Snagov) peştele numit *ochiană.*

balot m. 1. pachet mic de mărfuri; 2. zece topuri de hârtie.

balotaj n. al doilea vot care se face, când candidaţii n'au avut la cel dintâiu numărul necesar de voturi: *balotajul se face opt zile după prima votare.*

balotat a. *fig.* sguduit, sbuciumat: *în furtune şi 'n intrigi balotaţi fără 'ncetare* Gr. Al.

balsam n. 1. răşină mirositoare ce curge din unele vegetale, cu miros plăcut şi cu putere vindecătoare; 2. *fig.* alinare, mângâiere: *balsamul durerilor.*

bălsămi v. a îmbălsăma (poetic): *a sa dulce suflare ăst aer bălsămeşte* Gr. Al.

balsamic a. care are însuşirea balsamului, care conţine balsam: *pilulele balsamice.*

balsamină f. plantă de toamnă, originară din India, cultivată în grădini pentru frumuseţea florilor sale.

www.dacoromanica.ro

bălsămit a. îmbălsămat: *mirosul bălsămit al pajiștei* Od.

balț n. 1. laț, ochiu de legat sau de încins; 2. Tr. Buc. văl de mireasă. [Lat. balteus, cingătoare].

baltă f. 1. massă de apă stătătoare: a rămânea baltă, a sta locului, a stagna; 2. massă de apă formată de ploaie. [Slav. blato, rut. balta].

băltac n. baltă mică: *un băltac de sânge* Isp.

băltăc! int. exprimă mersul greoiu prin bălți și noroaie.

băltăci v. a merge sau a sălta înnotând prin locuri băltoase.

baltag n. 1. armă în formă de topor cu două ascuțișuri: *baltagul era insigniul Agăi;* 2. lovitură cu baltagul: *veți lua fiecare câte o sută de baltage* Negr. [Turc. baltak].

băltăreț a. de baltă, de lângă baltă. ‖ m. 1. locuitor de pe lângă bălți; 2. vânt căldicel ce bate dinspre bălți și aduce ploaie.

bălțat a. 1. cu pete albe sau închise de mare întindere în mijlocul corpului (de vite); 2. *fig.* nestatornic, confuz: *în lumea noastră bălțată* Em. [Lat. baltratus, încins cu un *balț* (= vărgat)].

bălțătură f. 1. lucru bălțat: *bălțătura cea de vacă;* 2. *fig.* amestecătură confuză (de colori pe o materie).

băltău n. baltă mare: *văzu un băltău de sânge* Isp.

băltiș n. baltă mică formată de ploi: *băltișurile Dunării* Od.

bălțit a. lăsat în jos de mijloc: *frânghie bălțită.* [Cf. *balț*].

băltoacă f. baltă mică și adâncă.

băltos a. acoperit de bălți: *loc băltos.*

bălușcă f. mică plantă erbacee cu flori albe, numită și plisc-păsăresc *(Ornithogallum umbellatum).* [Diminutiv din *băl*, alb].

balustradă f. șir de zăbrele împreunate cu o tăbliță.

bălvan m. grinda ce alcătuiește temelia casei țărănești. [Serb. balvan, grindă (v. *bolovan* și *bulvan*)].

bambe f. pl. Mold. V. **bame.**

bambu m. 1. trestie uriașă (până peste 25 metri înălțime) din țările calde, întrebuințată ca lemn de construcțiune și la fabricarea bastoanelor, mobilelor, etc.; 2. baston de bambu.

bame f. pl. (Mold. **bambe**) leguminoasă, în forma unei teci de ardeiu, plină de semințe, întrebuințată în bucătărie *(Hibiscus esculentus).* [Turc. bamia].

ban! int. exprimă sunetul clopotului: *ban! ban!.*

Ban m. 1. odinioară numele guvernatorului Craiovei, locțiitorul Domnului în Oltenia și în urmă primul boier al Țării-Românești; pe când în Moldova, Banul era un rang inferior, venind ierarhicește după paharnic; 2. guvernatorul unui ținut în Austro-Ungaria: *Banul Croației, Slavoniei.* [Ung. bán. Persanul ban, stăpân, a dobândit în limbile slave sensul de «guvernator», cu care trecu în turca, sârba, maghiara și româna. Titlul de *Ban* îl purtau locțiitorii regilor unguri în Severin, apoi în Bosnia și Croația, unde deja în secolul al X-lea documentele bizantine menționează un *boanos*].

ban m. 1. monedă în genere; 2. monedă măruntă de aramă mai înainte $^1/_2$ dintr'o para, azi $^1/_{100}$ dintr'un leu; 3. pl. avere în bani, stare: *a făcut bani.* [Primitiv: monedă bătută de Banul Severinului].

banal a. care e pentru ori și cine: comun, trivial.

banalitate f. 1. lucru banal; 2. pl. idei comune, vorbe de rând.

banan m. arbore, originar din India, ale cărui fructe înlocuiesc grâul în țările tropicale; din trunchiul său se fac stofe și hârtie *(Musa paradisiaca).*

banană f. fructul bananului.

bănănăi v. 1. a se clătina sau legăna (vorbind de clopot și de corp): *corpul îi bănănăia într'o parte și într'alta* Isp.; 2. a umbla șoviând. [Onomatopee, ca și varianta-i mold. **bălălăi**).

bănărie f. odinioară, identic cu monetărie.

bănărit n. bănet: *ian privește bănărit!* Al.

banat n. 1. dregătoria de Ban; 2. rangul de Ban în ierarhia boierească; 3. țara sau ținutul guvernat de un Ban. ‖ a. se zice de o varietate de grâu (originar din Banat), cu bobul mare și spicul mustăcios: *banat albineț și roșiatic.*

bănat n. Mold. Tr. necaz, supărare: *și de n'o fi cu bănat, Domnul nostru ar vrea să vază pe măritul Impărat* Em. [Ung. bánat].

bancă f. 1. scaun lung pe care pot ședea mai mulți inși; 2. pl. **bănci**, stânci ascunse sub apă, grămădire de nisip ori pietriș în mare sau în râuri, periculoase pentru corăbii.

bancă f. 1. un fel de comerț care consistă a împrumuta și a lua bani cu dobândă, a schimba efecte, a le sconta în folosul unei prime; 2. așezământ care face aceste diferite operațiuni: **Banca Națională**, cea mai mare instituțiune de credit a țării, fondată în 1879, cu un capital de 12 mil., reprezentat prin 24.000 acțiuni a 500 lei.

www.dacoromanica.ro

bancher m. 1. cel ce are o casă de bancă; 2. cel ce joacă în contra tuturor.

banchet n. ospăţ strălucit, masă mare.

banchetă f. 1. bancă mică, fără spate şi căptuşită (mai ales la teatru şi în vagoane); 2. ridicătură de pământ, la poalele şi dindărătul unui parapet, de pe care soldaţii bat cu puşca.

banchetà v. a da un banchet, a petrece în banchete.

bancnotă f. hârtie monedă, bilet de bancă.

banco n. termen de joc: a face banco, a juca singur în contra tuturor: *meseria stosului şi a bancului* AL.

bancrut m. falit.

bancrută f. faliment (= fr. *banqueroute*).

bancrutà v. a face bancrută, a da faliment.

băncuţă f. 1. monedă mică de argint în valoare de 50 centime; 2. bancnotă de mică valoare. [Cf. nemţ. *Bankozettel*].

bandă f. 1. (pl. bande) ceată, reunire de indivizi sub aceaş căpetenie: *bandă de hoţi, bandă de lăutari*; 2. (pl. benzi) legătură, fâşie de hârtie sau de stofă lungă şi îngustă: *trimit sub bandă o carte*; 3. margine la o ţesătură.

bandaj n. legătură pe o rană sau frântură.

bandajist m. cel ce face sau vinde bandaje.

banderolă f. bandă mică de legat mărfuri: *hârtie satinată pentru banderole*.

bandieră f. 1. steag de trupe: front de bandieră, alinierea drapelelor şi a stindardelor în fruntea unei armate rânduite; 2. steagul unei corporaţiuni sau societăţi.

bandit m. 1. făcător de rele primejdios; 2. *fig.* om fără căpătâiu.

banditism n. 1. starea unei ţări bântuită de banditi; 2. obiceiurile banditilor.

bandraburcă f. nume moldovenesc al cartofului (venit, se vede, din Brandeburg).

bandulieră f. curea lată purtată de soldaţi peste umăr şi curmeziş peste piept.

băneaţă f. oală cu două mânuşi (întrebuinţată la ţară). [V. *baniţă*].

bănesc a. 1. de Ban: *o mulţime de panduri băneşti* OD.; 2. de bani: *afaceri băneşti*.

băneţ n. mare sumă de bani, avere mare.

bănie f. demnitatea sau rangul de Ban: *bănia judeţului Mehedinţi, bănia Craiovei*.

banieră f. bandieră.

bănişor m. a. ban mărunt; 2. *fam.* bani: *are bănişori*.

baniţă f. măsură veche de capacitate pentru lucruri uscate: făină, grâu, orz, etc. (40 oca sau 67'93). [Rut. BANIŢA, cadă, de unde vas pântecos în formă de cadă].

bănos a. 1. care are bani, avut: *om bănos*; 2. care aduce mulţi bani, productiv: *afacere bănoasă*,

banovăţ m. 1. fiul Banului Craiovei; 2. pl. neamul Basarabeştilor: *să prevestească pe banoveţi* OD.

bantă f. 1. (pl. benţi) marginea de sus la o cămaşă sau rochie; 2. cearcăn ce împresoară şi mărgineşte piepţii sau mânecile unei cămăşi; 3. (pl. bente) fiare, lanţuri: *să-l puie în bente şi să-l ducă la zapciu* PANN. [Sas BANT = nemţ. BAND].

bântueală f. starea celui bântuit: stricăciune, pagubă mare.

bântuì v. 1. a face mare pagubă, a vătăma, a strica: *piatra a bântuit rău bucatele*; 2. a infesta: *Turcii bântuiră ţara*; 3. a pustii: *ciuma bântue oraşul*. [Ung. BÁNTANI].

bântuire f. fapta de a bântui: *am auzit de bântuirile ţării* NEGR.

bântuit a. 1. vătămat; 2. pustiit: *bântuit de ciumă*.

bântuitor m. cel ce bântue sau vatămă moraliceşte.

bănueală f. 1. părere sau credinţă nefavorabilă însoţită de îndoeală; 2. simplă părere, presupunere.

bănui v. 1. a avea sau a intra în bănuieli pe cineva: *mă bănuieşte rău*; 2. a presupune, a-şi da cu socoteala: *bănuesc că nu va veni*; 3. Mold. a lua în nume de rău: *stăpâne, să nu bănuieşti* CR. [Ung. BANNI, a regreta].

bănuicios a. aplecat a bănui, supus la bănuieli.

bănuitor a. şi m. care intră lesne în bănuieli, neîncrezător.

bănuţ m. 1. ban mic, gologan; 2. germenul sau sămânţa oului.

bănuţei m. pl. floare de podoabă cu frunze mici şi rotunde, numită şi floare frumoasă *(Bellis perennis)*.

baobab m. arbore din Africa, cel mai mare dintre vegetalele cunoscute, al cărui rod se numeşte pâine de maimuţă.

baptister n. edificiu unde se făcea botezul: *maiestosul baptister al catedralei*.

bâr! int. strigătul ciobanului când chiamă oile, ca să nu apuce pe un alt drum sau să fugă: bâr, oiţă, bâr! numele unei hore ţărăneşti. [Onomatopee].

bară f. 1. drug de lemn sau de metal: *o bară de fier*; 2. barieră mică ce desparte publicul de membrii unui tribunal: *a veni la bară* (= fr. *barre*).

barabană f. tobă pentru anunţarea licitaţiunilor. [Rus. BARABANŬ].

www.dacoromanica.ro

barabanciu m. barabană: *și altul bătând barabanciul* CAR.

baraboiu (barlaboiu) m. 1. plantă alimentară ale cării tubercule, cam de mărimea și de forma morcovilor, sunt cărnoase și au gust aromatic *(Choerophyllum bulbosum)*; 2. un fel de horă țărănească (în Muntenia): *frunzuliță barlaboiu și la dreapta câte doi!* [Ung. BARABOLY].

barabulă f. nume moldovenesc al cartofului [Rut. BARABOLIA].

baracă f. 1. colibă de scânduri ce-și fac soldații în campanie; 2. prăvălioară de scânduri; 3. *fam.* casă proastă sau rău zidită (= fr. *baraque*).

bărăgan n. loc necultivat și sterp (după întinsa câmpie a Bărăganului).

baraglàdină m. porecla țiganului sau a țigâncei: *am închis baragladina* AL. [Compus dintr'un primitiv *bară*, țigan (cf. *baraon*) și din finalul sinonimului *ciorânglav*].

bărăi v. a toca din gură: *femeie, ce tot bărăi?* CAR. [V. *bâr*].

bărăni v. Mold. a dori foarte, a râvni: *poate că tu ai bărăni atunci să-mi iei sufletu din mine?* CR. [Origină necunoscută].

baraon m. țigan (ca porecla); *ce-i plesni baraonului prin cap...* ISP. [Derivat din *bară*, țigan (cf. *baragladin*) sub influența analogică a sinonimului *faraon*].

bărat m. preot catolic: *ascultă cântările latinești ale băratului* OD. [Ung. BÁRAT = slav. BRATŬ, frate].

barateríe f. fraudă comisă de un căpitan sau de echipajul unei corăbii.

bărăție f. numele bisericilor catolice din România. [V. *bărat*].

barbă f. 1. păr ce crește pe bărbie și pe fălci (la om): *a-și rade barba*; 2. părul de sub falcă la unele animale; 3. bărbie, locul barbei: *bube pe bărbă*; 4. nume popular de plante: **barba boierului**, un fel de cicoare *(Nigella damascena)*; **barba caprei**, un fel de salată de iarnă *(Tragopogon)*; **barba împăratului**, un fel de viorea cu trei colori *(Viola tricolor)*; **barba lui Aron** (v. *Aron*); **barba sasului**, **ursului**, plantă criptogamă ce crește în locuri umede și ale cării tulpine servă spre a lustrui metalele *(Equisetum)*; **barba ungurului**, soiu de garoafă proastă *(Dianthus spiculifolius)*. [Lat. BARBA].

Barbă-cot m. un fel de pitic răutăcios cu statul de o palmă și barba de un cot; călare pe un iepure șchiop, el cutreeră lumea sub-pământeană (în poveștile populare): *Statu-palmă-barbă-cot.*

barbar a. și m. 1. străin de cultură, necivilizat: *popor barbar*; 2. crud, neomenos: *inimă barbară*; 3. încult, necorect: *stil barbar.*

barbaríe f. 1. starea omului barbar; 2. cruzime, neomenie.

barbarísm n. cuvânt străin și contrar geniului limbei naționale, ex. *travaliu, sinceraminte.* Barbarismele române se deosibesc după origina lor în: grecisme *(pliroforisi, simandicos)*, latinisme *(audace, placid)*, slavisme *(dele, otnoșenie)*; galicisme *(orgoliu, ravaj)*, germanisme *(consciu, conturb).*

bărbat m. 1. persoană de sex masculin (în opoziție cu **femeie**); 2. bărbat unit cu o femeie prin căsătorie. [Lat. BARBATUS, lit. om cu barbă]. ‖ a. 1. harnic, sârguitor; 2. curagios, energic.

bărbățel m, 1. (desmierdător și ironic) bărbat; 2. partea bărbătească la animale.

bărbătesc a. 1. de sexul bărbaților; 2. viteaz, voinic: *fă piept bărbătesc* AL.

bărbăție f. 1. vârsta bărbatului; 2. curaj, vitejie.

barbețe pl. favorite.

bărbie f. 1. partea obrazului de sub gură, ascuțită în vârf; 2. pielea la gâtul găinei, cocoșului; 3. tot ce seamănă bărbiei: *bărbia urechii, bărbia toporului.* [Derivat din *barbă* (cf. *fășie* din *fașă*)].

bărbier m. cel ce taie sau rade barba, cel ce tunde părul. [It. BARBIERE, printr'un intermediar grec modern].

bărbier-bașa m. odinioară, întâiul bărbier al Domnului care rădea pe Vodă, pe beizadele și pe noul boierit: *când se căftănia vreun boier, se ducea bărbier-bașa de-l rădea cu bricele cele de mărgean* AL. [Formă românizată din arhaicul berber bașa = turc. BERBER BAȘY].

bărbieresc a. de bărbier.

bărbieri v. a tunde sau a rade pe cineva.

bărbierie f. 1. meseria bărbierului; 2. prăvălia sa.

bărbință f. V. **berbință**.

barbișon n. stuf de barbă la bărbie.

bărbos a. 1. cu barba mare și deasă; 2. cui crește barba.

barbun m. pește osos, lat și de formă ovală, de coloare roșie închisă *(Mullus barbatus)*. [Gr. mod. din venet. BARBUN, numit astfel dupe cele patru fire de barbă din jurul gurei].

bărbunc n. Tr. horă jucată cu ocaziunea înrolării recruților ardeleni: *haideți, feciori, la bărbunc, să mâncăm carne de junc* POP. [Nemț. WERBUNG, înrolare].

barbur m. Tr. un fel de broderie pe partea de sus a cămășilor țărănești. [Lat. BARBULA, firele de arniciu sau de mătase ale barburilor fiind asemănate unei mici barbe].

www.dacoromanica.ro

Barbura f. ziua sfintei Barbura sau Varvara (4 Dec.), rea de vărsat, și datinile poporului din acea zi. V. îmbărburà.

bărburătură f. tăietură în forma unui unghiu drept la urechile vitelor mari sau ale mieilor. [Dela *barbă*, după forma-i angulară].

barbută f. monedă, în valoare de doi lei și zece parale, ce circula în vremea lui Caragea (Fil.). [Origină necunoscută].

barcă f. luntre mică.

barcagiu m. cel ce mână o barcă, luntraș.

barcarolă f. cântecul gondolierului venețian.

bărcoace f. arbust cu fructul roșu ca sângele, crește pe stâncile de prin pădurile muntoase *(Cotoneaster)*. [Origină necunoscută].

bard m. **1.** poet care cânta isprăvile eroilor (la Celți); **2.** poet eroic și liric: *și noi avem în veacul nostru acel soiu ciudat de barzi* Em.

bardă f. săcure de dulgher cu tăișul lat și coada scurtă. [Ung. bárd].

bardacă f. cană mică, ulcea cu toartă de băut apă. [Turc. bardak].

bardace f. pl. soiu de prune cu gât *(Prunus insititia)*. [Lit. prună în formă de *bardacă* sau de urcior],

bărdăhan n. V. burduhan.

bărdăhăni v. a sfâșia cu cruzime un animal (cum fac lupii).

bărdan n. stomacul boului. [Contras din *bărdăhan*].

bărdăoasă f. Tr. V. bordea. [De la *bărdăos*, burtos (v. *burdios*)].

bărdaș m. cel ce lucrează cu barda: lemnar sau dulgher.

bărdui v. a lucra cu barda, a ciopli și netezi un lemn.

bàrem conj. încaltea, cel puțin. [Serb. baren].

baretă f. căciulă roșie de lână sau de pâslă (mai ales la cardinali).

bârfeală f. **1.** calomnie, vorbe de rău; **2.** vorbă de nimica.

bârfi v. **1.** a vorbi de rău pe cineva; *lasă-l să bârfească*; **2.** a vorbi nimicuri: *a bârfi verzi și uscate*. [Origină necunoscută].

bârfitor a. și m. **1.** care bârfește sau vorbește de rău: *lumea rea și bârfitoare*; **2.** care spune fleacuri, flecar.

bargeică f. **1.** Mold. săniuță cu care copiii se dau pe zăpadă; **2.** Tr. sanie, trasă de un cal, cu care se aduce lemne din pădure. [Și *barzeică*: origină necunoscută].

barhent n. materie de ață și de bumbac. [Nemț. Barchent].

baricadă f. șanț de apărare și oprire, făcut din buți, care, lemne și bolovani.

baricadà v. **1.** a ridica baricade, a închide sau opri comunicațiunea cu baricade; **2.** a se întări cu baricade, a se adăposti îndărătul unei baricade; **3.** *fig.* a se închide spre a nu vedea pe nimeni.

barieră f. **1.** închiderea drumului cu bârne sau drugi; **2.** poarta orașului ce se închide noaptea cu o barieră; **3.** biurou, așezat la marginea orașului, spre a percepe taxa intrării; **4.** *fig.* obstacol.

bariș n. **1.** țesătură de lână foarte subțire (fabricată întâi în orașul francez Barèges); **2.** broboadă dintr'însa, cu care se acopere femeile tinere (cele trecute de 30 de ani obișnuesc *testemelul)*.

bariton m. **1.** voce care dă note grave, intermediară între bas și tenor; **2.** instrument de muzică cu coarde.

bariu n. metal alb ca argintul, așa de moale în cât se poate tăia cu cuțitul (descoperit de Davy).

barlaboiu m. V. baraboiu.

bârligat a. Mold. încovoiat: *codita cea bârligată a dracului* Cr. [Origină necunoscută].

bârlog n. Mold. adăpostul fiarelor sălbatice (în special al ursului): *intră prin bârloage și prinde urșii vii* Al. [Slav. brŭlogŭ].

bârnă f. **1.** grindă mare de sprijinit temelia sau podul casei; **2.** fig. *vede paiul din ochiul altuia și bârna dintr'al lui n'o vede* (proverb evangelic). [Slav. brŭvĭno].

bârneț n. Mold. ața cu care țăranul își leagă ciorapii sau ițarii. [Diminutiv din *brâu*].

baroc a. **1.** bizar și supărător: *idee barocă*; **2.** capricios: *stil baroc*.

barometric a. care se face cu ajutorul barometrului: *serviciu barometric*.

barometru m. instrument de fizică spre a măsura, după înălțimea coloanei de mercuriu, presiunea atmosferică și variațiunile ei; inventat de Torricelli (1643).

baron m. **1.** odinioară, în Franța, titlul marilor seniori: *regele și baronii săi*; **2.** azi, titlu de nobleță între conte și cavaler; **3.** *fig.* om ce face pe marele: *trăiește ca un baron*.

baronie f. **1.** calitatea baronului; **2.** moșie care dă proprietarului ei titlul de baron.

barós n. ciocan greu de fierar: *barosul cel mare... el se juca cu dânsul* Isp. [Tig. barò, mare].

barosan m. **1.** baros mare; **2.** (ironic) țigan. ‖ *a. fam.* **1.** gros și mare (ca barosul): *un crap barosan*; **2.** gros la pungă.

www.dacoromanica.ro

barou n. 1. îngrădire rezervată advocaților pentru a pleda; 2. ordinul advocaților (= fr *barreau*).

bârsă (bârță) f. bucată de lemn sau de fier ce leagă plazul cu grindeiul plugului. [Origină necunoscută].

bârsan a. dela Bârsa: *oiță bârsană*; lână bârsană, lungă, deasă și cam aspră.

bârță f. V. bârsă.

barză f. mare pasăre călătoare din genul picioroangelor, cu pene albe peste tot corpul, afară de aripi cari sunt negre; petrece la noi în timpul verii și sboară către Africa cu începerea frigului (*Ardea ciconia*). [Alb. BARDHĂ, (pasăre) albă].

bârzăun m. 1. albină sălbatică; 2. gândac ce sbârnăe sburând. [Onomatopee: cf. *bâz!* și finalul din *gărgăun*].

bârzoiu adv. V. bâzoiu.

bas n. 1. partea unei bucăți muzicale în care nu s'aud decât sunete grave; 2. persoana care cântă părțile de bas; 3. violoncel și artistul care cântă cu violoncelul.

baș a. 1. de frunte, cel dintâiu (în bine sau în rău), se alătura în vechime la diferite grade ierarhice (*baș-ciohodar* și *bulu-baș*) și, prin analogie, la unele titulaturi indigene (v. *baș-boier*): *sunt Harță, baș-răzeș* AL.; 2. de prima calitate (despre țesături sau băuturi): *cu guler de fir, de fir chiar baș-fir* POP. *cu ravac și baș-rachiu* POP.; 3. (ironic) spre a caracteriza însușiri mai ales nefavorabile: *baș-neghiob, baș-bătăuș*. [Turc. BAȘ, cap, șef, superior, întâiu].

baș n. agio (învechit). [Aceeaș vorbă ca cea precedentă (cf. *capete*=dobândă)].

bașă m. odinioară, șef: *bărbier-bașă*. [Identic cu *baș*, fruntaș].

basamac n. rachiu de bucate, ieftin și vătămător. [Probabil din înjurătura ungurească: *bassama · !*].

bașardină f. prostituată. [Și *bașordină, beșoandră*, nume injurioase derivând dela *beș*, bășină, cu sufixe analogice, și răspunzând întocmai vechiului sinonim francez *vesse*]. V. beșniță.

baș-boier m. primul boier care prezida Divanul după Domn: *baș-boierul purta hanger la brâu* GHICA.

bașcă f. 1. odinioară, bastion: *în noaptea aceea soldații făcură băști* BĂLC.; 2. boltă, cămară boltită: *intrarea în bașca rotundă* OD. [Vechiu-rom. *baștă* = ung. BÁSTYA (din it. *bastia*)].

bașca adv. 1. afară de: *bașca ce ți-am dat*; 2. deosebit: *una vorbim, bașca ne înțelegem*. [Vechiu-rom. *bașcà* = turc. BAŞKA].

bășcălui v. a separa.

băschie f. ciocan de dogar sau dulgher cu capătul șănțuit. [V. *beschie*].

baschină f. Mold. un fel de fustă a țărancelor. [Indirect din fr. *basquine*].

bàscul f. balanță de cântărit greutăți mari (=fr. *bascule*).

bașibuzuc m. 1. voluntar turc: *cumpliți bașibuzuci și fiarele cercheze* AL.; 2. *fig.* turburător, violent. [Turc. BAŞI BOZUK, lit. cap sucit].

bășică v. 1. a face sau produce bășici; 2. a se umfla: *pielea îi se bășică*. [Lat. VESICARE].

bășică f. 1. receptacul membranos ce conține urina; 2. ochiu de fereastră din pielea ce înfășură mațele dobitoacelor: o *bășică 'n loc de sticlă e 'ntinsă 'n ferestrue* EM.; 3. mică umflătură pe pielea omului, produsă prin arsuri sau altceva; 4. picătură mare: *ploaie cu bășici*; 5. globuleț de lichid format prin aer; *bășică de săpun*. [Lat. VESICA].

bășicat a. umflat, rotund: *dungi bășicate*.

bășicată f. varietate de strugure cu boabe albe rotunde și cu pielea subțire.

bășicoasă f. frumos arbust ce se cultivă prin grădini ca plantă ornamentală (*Colutea arborescens*).

bășicos a. cu multe bășici sau bubulițe.

basin n. 1. rezervoriu într'o grădină; 2. *Geogr.* spațiu de pământ, șes mare, înconjurat de munți sau de dealuri, prin care curge un fluviu de la izvor până la gura sa: *basinul Oltului*; 3. *Anat.* brâul de oase ce formează partea inferioară a trunchiului la om.

basist m. cel ce cântă cu basul sau cu violoncelul.

baștic n. căpătâiul crestat al stâlpilor unei case țărănești numit și căciulă. [Turc. BAŞLYK, coif, glugă].

basm (basn) n. 1. apolog, fabulă (vechiu-rom. *basnele lui Esop*); a se face de basn, a ajunge de batjocură: *c'am băut tot ce avui și de basn mă făcui* POP.; 2. în special, istorisirea unei întâmplări închipuite cu începutul stereotip: *a fost odată...* și al cării element principal e miraculosul (smei, balauri, zine, feți-frumoși): *lume ce gândea 'n basme și vorbea 'n poezii* EM. [Slav. BASNĬ, fabulă; sensul vorbei, lărgit în limba modernă, corespunde Mold. *poveste*].

basmà f. 1. materie colorată (de bumbac, in, lână): *basmale de Florența*; 2. broboadă pătrată cu care fetele țărance își acopăr capul, înnodând colțurile sub bărbie (marama și testemelul fiind rezervate nevestelor); basma curată, cu totul nevinovat: *a ieși, a scoate basmà curată*; 3. batistă de șters nasul sau sudoarea: *iacă basmalele boierului* AL.; 4. legătură de înfășurat gâtul; 5. legătură

www.dacoromanica.ro

de purtat lucruri mărunte (în opoziţiune cu *boccea*). [Turc. BASMA, lit. tipar (cf. *stambă*, tipar şi stofă)].

basmangiu m. fabricant sau negustor de basmale (CAR.). [Turc. BASMAJÎ].

basn n. basm: *câte basne firoscoşii undeva spunea în vileag* PANN.

băsnaş m. cel ce spune basme la şezători.

băsni v. a povesti basme, a spune poveşti: *după cum se şi băsneşte pentru un nerod de mult* PANN.

basso-relief n. sculptură în relief pe un fond neted.

bàsta! int. **1.** destul! ajunge! (la jocul cărţilor); **2.** în genere, destul: *basta-i, de acum s'a mântuit!* CR. [It. BASTA, printr'un intermediar grec modern].

bastard a. şi m. **1.** născut din părinţi necăsătoriţi: fecior de lele, copil din flori; **2.** *fig.* care nu mai are calităţile speciei sale, degenerat sau alterat: *neam bastard*; **3.** scrisoare între ronda şi engleza.

bastiment n. vas de navigaţiune de orice transport sau mărime.

baştină f. moşie părintească, locul naşterii; de baştină, din acel loc, neaoş. [Bulg. BAŞTINA, moştenire, din BAŞTA, tată (cf. *ocină*)].

băştinaş a. şi m. care e de baştină, originar din acea ţară.

bastion n. lucrare de fortificaţiune, constând dintr'un zid de pietre sau cărămizi, umplut cu pământ, care iese afară din linia sau locul întărit.

baston n. **1.** bucată de lemn, lungă şi subţire, ce se poate ţinea în mână; **2.** lovitură cu bastonul; **3.** (de a) numele unui joc de copii. [It. BASTONE].

bastonadă f. **1.** lovituri cu bastonul; **2.** bătaie la tălpi, falangă.

băţ n. baston; **a pune cuiva beţe în roată, a-i** pune piedici. [Singular abstras din *beţe*: primitiv **bât* (cf. *bâtă*)].

bată f. **1.** fâşie mărginaşă de pânză ori de postav; **2.** pl. bete, cingătoare mai îngustă de cât brâul; **a da pe bete afară**, a alunga pe cineva apucându-l de brâu, a-l izgoni: *apoi îl dete pe bete din ostrov* ISP. [Lat. VITTA].

bâtă f. băţ lung şi gros: **1.** de mânat vitele; **2.** ca armă la bătaie: măciucă. [Slav. BÛTŬ].

bătăi v. **1.** a da din coadă; **2.** a merge legănându-se: *bătăind din piciorul drept* CAR. [Onomatopee].

bătaie f. fapta de a (se) bate şi rezultatul ei: **1.** lovituri: *a da cuiva bătaie, a mânca bătaie*; **2.** luptă, bătălie; **3.** sgornire la vânătoare; **4.** clătinare, agitare: *bătaia vântului, inimei, ochiului*; **5.** frământare cu mintea: *bătaie de cap*; **bătaie de joc**, luare în râs, lucru rău făcut; **6.** lucrarea şi timpul când peştele îşi depune icrele: *bătaia peştelui*; **7.** depărtarea până unde poate ajunge glonţele: *bătaia tunului*; **8.** locul unde bate sau loveşte tare ceva: *în bătaia soarelui, focului*; **9.** *Muz.* măsură, tact. [Lat. vulg. BATTALIA = clasic BATTUALIA].

bătăiaş m. gonaciu care străbate pădurea, făcând sgomot spre a ieşi vânatul la puşcaşi: *chiotele de vânătoare ale bătăiaşilor* OD.

bătăios a. **1.** cui îi place a se bate sau a se certa; **2.** *fig.* strașnic (în bine sau în rău): *vin bătăios*; femeie **bătăioasă**, frumoasă şi cu înfăţişarea bărbătească.

bătătoare f. numele muntenesc al codobaturei. [V. *bătăi*].

bătăiuş n. titirezul morii.

bătal m. berbece întors. [Origină necunoscută].

batală f. pl. Mold. V. vatale.

batalamà f. **1.** chitanţă, înscris de anulare: *n'ai batalama la mână* ISP.; **2.** ironic (şi **patalama**), diplomă. [Turc. BATALAMA, anulare].

bătălie f. **1.** bătaie mare, războiu între două oştiri duşmane: *bătălia de la Călugăreni*; **2.** ordinea în care se luptă oştile; **3.** expediţiune, stare de vrăjmăşie între două popoare: *au pornit la bătălie*. [Formă modernă în raport cu *bătaia* (după serb. BATALIJA), de care s'a diferenţiat sub raportul sensului].

batalion n. **1.** trupă de infanterie, compusă din patru companii; şcoala de batalion, teoria diferitelor manevre ce cată a şti să le execute un batalion; **2.** *fig.* ceată numeroasă: *batalioane a plebii proletare* EM.

bàtăr conj. Tr. şi Mold. cel puţin, măcar. [Ung. BÁTOR].

bătătarnică f. plantă, cu flori galbene, ale cării fructe sunt acoperite cu peri aspri la pipăit *(Senecio crucifolius)*. [Metateză din *bătrânatecă*].

bătător a. care bate: **bătător la ochi**, care prea se vede, care face impresiune, place vederii. ‖ m. unealtă de bătut laptele spre a se alege untul.

bătători v. **1.** a călca pământul cu picioarele ca să se aşeze, a-l netezi bine; **2.** a închide vitele în bătătură.

bătătură f. **1.** curte ţărănească, în special partea bătătorită a curţii dinaintea casei: *are vite în bătătură*; **2.** curte pe lângă o cârciumă, unde se joacă: *flăcăii joacă în bătătură*; **3.** firul de tort care se petrece cu ajutorul suveicii prin rostul întins pe războiu: *bătătura e de bumbac şi urzeala de in*; **4.** piele groasă sau carne întărită, ce se face la mâini,

www.dacoromanica.ro

ori la picioare (de mult umblet sau de mult lucru); *am bătături*; 5. crengi uscate, căzute din arbori: *o babă aduna bătături*. [Lat. BATTITURA].

bătăuș a. și m. care sare lesne la bătaie, cui place cearta și bătaia.

batcă f. Mold. 1. babiță; 2. unealtă de fier în formă de nicovală pe care se bate coasa; 3. pește ce seamănă cu plătica *(Blicca)*. [Rus. BATÍKA, tată, moș: pentru sensurile metaforice, cf. *babă, babiță, băbușcă* și *moș*].

bate v. (activ) 1. a lovi de mai multe ori: *el bate pe toți*; 2. a da loviturî: *a bate la ușă*; 3. a băga, a înțepeni lovind: *a bate cuie, pari*; a bate toba, a da un semnal lovind toba; *fig.* a bate șeaua, a ținti cu vorba, a face aluziune; 4. a da un tipar sau formă (lovind cu ciocanul): *a bate fierul, bani*; 5. a juca bătând cu picioarele; *a bate hora, brâul*; 6. a bătători, a străbate: *am bătut toate drumurile*; a bate podurile, a umbla fără căpătâiu; *fig.* a bate câmpii, a aiurî; 7. a învinge pe dușmani: *Mihaiu bătu pe Turci*; 8. a ataca, a bombarda: *trei zile bătură cetatea* BĂLC.; 9. a agita: *mă bate cugetul (gândurile)*; a bate capul cuiva, a nu-i da pace, a-l supăra cu cereri; 10. a incomoda (prin cădere continuă): *soarele ne bătea în față*; 11. a strica, a vătăma: *bruma a bătut rău viile*; 12. a pedepsi: *Dumnezeu bătu pe Egipteni cu 10 plăgi*; (în blesteme serioase sau glumețe): *bată-l norocul! să-l bată Dumnezeu!* ‖ (neutru) 1. a se agita, a se mișca: a sufla *(vântul)*, a palpita *(inima)*, a suna *(ceasornicul)*, a lătra la vânat *(câinii)*; a bate la cap, a ameți, a se sui în cap (de băuturi sau de cărbuni); a bate la ochi, a face mare impresiune, a plăcea vederii; 2. a cădea cu sgomot: *bate ploaia, piatra*; 3. a ajunge până la, a străbate: *cât bate pușca*; 4. a da, a se apropia (de colori): *bate în verde*; 5. *fig.* (cu), a avea inclinațiune sau afecțiune: *Luluța nu bate nicidecum cu Guliță* AL. ‖ (reciproc) 1. a se lupta: *s'a bătut voinicește*; 2. a se agita: *lacul în tremur somnoros și lin se bate* EM.; *fig.* a-și bate *capul*, a se frământa, a cugeta adânc; a-și bate joc, a râde de cineva, a face ceva rău și prost. [Lat. vulg. BATTERE = clasic BATTUERE].

bătează f. Mold. 1. brațele spetezelor războiului de țesut; 2. titirezul morii; 3. *fig.* importun.

bate joc v. a râde de cineva; *îmi bat joc de el*. [Lit. a bate jocul = a dănța, jocurile și horele țărănești fiind însoțite de satirice chiuituri sau strigături].

băteliște f. 1. Mold. loc bătătorit de vite; 2. bătătura (unde se joacă): *unde era bătelișteа flăcăilor și a fetelor* CR.; 3. *fig.* cărare: *în bătelișteа munților*.

bate-poduri m. care nu se astâmpără din drumuri.

batere f. lucrarea de a bate (după diferitele însemnări ale verbului).

baterie f. 1. total de 4 tunuri cu accesoriile lor sub comanda unui căpitan; 2. locul unde sunt așezate spre a fi slobozite deodată; 3. șir de tunuri de fiecare latură a corăbiei; 4. companie de artilerie și materialul ei; 5. *Fiz.* (electrică) reunire de butelii de Leyda producând electricitate; 6. vas cu ghiață în care se aduce vin și ape minerale: *două baterii cu sifon mare* CAR.; 7. *fig.* mijloace de acțiune: *a-și pregăti bateriile*.

bățic n. cioaca dogarului. [Cf. *băț*].

batistă f. 1. pânză de in foarte subțire și albă: *cearșaf de batistă*; 2. basma dintr'însa.

batjocorì v. a lua în râs, a aduce cuiva batjocură.

batjocorítor a. și m. cel ce batjocorește, care face și aduce batjocură.

batjocură f. 1. luare în râs, bătaie de joc crudă și ofensătoare; 2. obiect de batjocură: *să moară mai bine decât să ajungă de batjocura lumii* ISP.; 3. vorbă sau faptă injurioasă și plină de dispreț; 4. lucru rău făcut. [Singular abstras din pl. *batjocuri* (vechiu-rom. *batjoc*, batjocură)].

bătlan m. Mold. pasăre de baltă, numită în Muntenia stârc. [Pentru *băltan* = de baltă].

batog m. spinare de morun sărată și afumată. [Slav. BATOOŬ, baston (cf. germ. *Stockfisch*)].

batogít a. 1. afumat ca batogul; 2. *fig.* uscat, fript: *ești bătrân, ostenit, batogit* AL.

bățos a. și adv. drept și țeapăn (ca un băț).

batoză f. mașină de treerat grâne sau de sfărâmat porumbul de boabe (înlocuind treerătorii cu îmblăcii). [Românizare după fr. *batteuse*].

batracieni m. pl. amfibii cu pielea goală, cu corpul îndesat, lipsiți de coadă și trecând prin multe metamorfoze de exemplu *broasca*.

bătrân a. 1. care trăiește de mult timp: *om bătrân*; 2. care a fost într'un trecut depărtat, foarte vechiu: *din vremile bătrâne, datine bătrâne*. [Lat. VETERANUS, lit. soldat bătrân, sens generalizat deja în latina vulgară]. ‖ m. 1. om în ultima vârstă a vieții: *un bătrân*; 2. pl. cei ce au trăit odată, cei ce au fost în

www.dacoromanica.ro

timpuri depărtate de noi: *cuvinte din bătrâni.*

bătrânatec a. 1. care pare mai bătrân; 2. cu apucături de bătrân: *june bătrânatec.*

bătrânesc a. 1. ce ține de om bătrân: *apucături bătrânești;* 2. care vine de la bătrâni (buni, străbuni, etc.), din vechime: *cântec bătrânesc, vorbă bătrânească.*

bătrânețe pl. 1. ultima vârstă a vieții, cam dela 60 ani; 2. oamenii bătrâni: *respectați bătrânețile.*

bătrânicios a. cam bătrân: *un cocostârc de cei bătrânicioși* Cr.

bătrâniș m. plantă, originară din America (Canada), cu flori albe-spălăcite sau lila (*Erigeron canadense*).

bătucì v. Mold. a bătători.

bătut a. 1. lovit, agitat: *bătut de toate vânturile;* fig. *bătut de gânduri* Em.; 2. bătătorit, călcat și netezit: *drum bătut,* lapte **bătut**, clătit spre a scoate untul; 3. țesut des: *pânză bătută;* 4. impodobit: *bătut tot cu pietre scumpe* Cr.; 5. stricat, vătămat: *luncă bătută de brumă, boi bătuți de jug;* 6. *fig.* pedepsit, ticălos: *om bătut de Dumnezeu.* ‖ m. (adică ban) monedă: *n'ai bătuți?* Al.

bătuta f. un fel de horă țărănească cu mișcări repezi și vioaie.

bau! *int.* cu care se sperie copiii.

băut a. 1. care a băut: *nemâncat și nebăut;* 2. care e beat: *e băut de dimineață.* ‖ n. fapta de a bea: *bani de băut.*

băutor a. și m. care bea.

băutură f. 1. orice lichid care se bea: *apa e băutura cea mai sănătoasă;* 2. în special, băutură spirtoasă (vin, rachiu, licher); 3. medicament care se bea: *băutură adormitoare.*

bâz! int. exprimă: 1. strigătul surd al unor insecte (albine, muște, țânțari, etc.); 2. o bătaie de joc la copii: *băiatul le făcea cu bâz!* Isp.

bazà v. a pune temeiu pe, a se întemeia, a se sprijini.

bază f. 1. tot ce servă a susține sau a sprijini; 2. *fig.* temeiu, principiu: *egalitatea tuturor înaintea legii e baza societății moderne;* 3. *Geom.* partea unui triunghiu opusă creștetului; 4. *Chim.* orice materie care, combinată cu un acid, formează o sare.

bâză f. insectă: muscă, albină. [V. *bâz!*].

bazaconie f. 1. nelegiuire: *bazaconii de cari iscodește și vrăjește dracul* Cr.; 2. necuviință, vorbă sau faptă extravagantă: *cum poți să-ți închipuiești asemenea bazaconii?* Al. [Slav. BEZZAKONIE, fărădelege («și văzură acolo atâta strâmbătate și răsboaie și multe *bazaconii* și sânge vărsat», *Alexandria*); cu sensul foarte scăzut în limba modernă: comedie, poznă].

bâzâi v. 1. a face bâz, a sbârnăi; 2. a cânta îngăimat, a mormăi: *duminicile bâzâiam la strană* Cr.; 3. a plânge încet (de copii); 4. a arde mocnit (de foc).

bâzâit n. lucrarea de a bâzâi și rezultatul ei: *bâzâit ca de albine* Em.

bâzâitoare f. mic instrument, făcut dintr'o coajă de nucă, cu care copiii de țărani sbârnăe iarna.

bâzâitură f. bâzâit prelungit: *iată că aude o bâzâitură înăbușită* Cr.

bazalt n. stâncă vulcanică de un negru albăstriu sau cenușiu.

bazaochiu a. Mold. chior, șașiu; *vine bazaochiu ăsta de-mi tăvălește pânza* Al. [Cf. slav. BEZOKI, fără ochi].

bazar n. 1. târg public în Orient; 2. loc acoperit unde se vinde tot felul de mărfuri. V. **pazar.**

bâzdâganie f. monstru, pocitură, ceva rar și afară din cale: *ce bâzdâganie mai este și aia?* Isp. [Cf. slav. BEZDYHANINU, neînsuflețit, de unde (sub influența sinonimului *dihanie*) forma redusă: Tr. **bidiganie, bidihanie.**

bâzdară f. Tr. (Sălagiu) streche. [Tras din *bâzd*, sunet amplificat din *bâz*].

bâzdărì v. Tr. a strechia.

bâzdoagă f. bâț gros, bâtă. [Formă redusă din *buzdugan:* cf. în Oltenia, *buzdugă*, măciucă].

bâzdoc n. arțag: *din chiar senin îi sare bâzdocul.* [Pentru accepțiunea figurată, cf. dial. *bâzdară*, streche: arțagul e asimilat unei sbârnăituri de insectă].

bazeà f. materie cu urzeala de ață și bătătura de bumbac. [Turc. BAZÈ = fr. *basin*].

bazilică f. 1. (la Romani) edificiu unde se făcea judecăți și unde negustătorii tratau despre afacerile lor; 2. azi, biserică foarte mare, catedrală: *bazilica Sf. Petru din Roma.*

Bazilicale f. pl. V. Vasilicale.

bazilicon n. alifie regală pentru coacerea bubelor.

bazilisc m. 1. șarpe fabulos a cărui privire cauza moartea; 2. *fig.* ochi de bazilisc, răutăcioși și scânteietori; 3. soiu de șopârlă din America de S., timidă și inofensivă.

bâzoiu n. 1. bâzâit, sbârnăitură; 2. sunetul de bas al cobzei: *una în coarda subțire începu a cânta, altul bâzoiul ținea* Pann.]V. *bâz!*].

bâzoiu adv. ridicat în sus (despre coada vitelor): *caprei îi cade coada de râie și ea tot bâzoiu o ține* Isp. [Vorbă identică cu cea precedentă: imagine luată dela

www.dacoromanica.ro

vite cari, cum aud sbârnăitul strechii, pun coada pe spinare și fug în toate părțile]

beà v. 1. a sorbi cu gura și a înghiți un lichid; 2. a trage pe gât fumul, a fuma: *a bea tutun*; 3. a bea fără măsură, a avea darul beției: *cam bea.* [Lat. BIBERE; sensul 2 se rapoartă la fumatul oriental, care era mai mult o soarbere decât o aspirare].

beat a. 1. care a băut prea mult; 2. *fig.* amețit, cu mintea orbită de pasiuni: *beat de bucurie, de glorie.* [Lat. *BIBITUS].

beatitudine f. fericire perfectă de care se bucură aleșii în împărăția cerurilor.

bec n. 1. țeava unei lămpi cu gaz aerian: *candelabru cu șase becuri*; 2. lampă electrică.

becar n. *Muz.* semn pus înaintea unei note ce fuse ridicată sau scăzută cu un semi-ton, spre a-i reda tonul natural (=fr. *bécarre*).

becaț m. sitar, pasăre călătoare din familia picioroangelor cu ciocul lung și cu carnea foarte gustoasă *(Scolopax rusticola)* (= fr. *bécasse*).

becațină f. berbecuț, pasăre asemenea becațului, dar mai mică *(Scolopax gallinula)* (= fr. *bécassine*).

becer m. odinioară cel ce purta grijă de beciul domnesc, bucătarul Curții, locțiitorul stolnicului: *a trimite la ocnă pe șase beceri* NEGR.

becerie f. încăpere boltită servind de bucătărie la Curtea domnească: *beceriile sau cuinile și cuptoarele pităriei* OD.

becher a. și m. 1. flăcău, neînsurat; 2. cal de poștă spetit. [Turc. BEKIAR, lit. fără ocupațiune (cf. *burlac*)].

bechiu adv. nimic: *n'am înțeles nici bechiu* AL. [Ung. BÉTY, litera *b*].

becișnic a. care nu-i bun de nimica: 1. nevoiaș, slăbănog; 2. păcătos, mișel. [Slav. BEČISTĬNIKŬ, fără cinste].

becișnicie f. starea celui becișnic; imbecilitate.

beciu n. 1. suterană sub palatul domnesc, ce servia de închisoare: *Domnul cu Stoica se coborîră în beciurile boltite ale palatului* OD.; 2. pivniță boltită pentru ținut de ale mâncării și băuturii. [Turc. (cuman) BEČ, loc întărit].

bectemis n. calitate superioară de tutun. [Turc. PEK TEMIS, lit. tare și curat].

bederniță f. partea decorativă a veșmintelor episcopale, simbolizând biruința asupra morții și nemurirea sufletului. [Vechiu-rom. *nabederniță*=slav. NABEDERĬNĬTA, din BEDRO, coapsă, ornatul acoperind această parte a corpului].

bedreag n. Mold. 1. scăunaș pe care cismarul croiește cismele; 2. scăunaș de rotar. [Origină necunoscută].

beduin a. și m. 1. Arab care trăiește în pustietate: *prin deșert străbat sălbatec mari familii beduine* EM.; 2. *fig.* om brutal.

bee! int. prin care se imitează strigătul oilor.

beglerbeiu m. guvernator general al unei mari provincii turcești (pașă cu 3 tuiuri): *beglerbeiul Rumeliei* BĂLC. [Turc.: lit. beiul beilor].

behăi v. Mold. a striga ca oile.

behăit n. strigătul oilor.

behehe! int. bee! || m. berbece, oaie: *pentru behehe vor prăpădi și pe mihoho* NEGR. [Onomatopee].

behlit (behliță) m. și f. V. blehniță.

beilic n. 1. odinioară, palatul înalților demnitari ai Porții în București și Iași; 2. rechizițione vexatoare, ridicare anuală a unui număr de oi pentru Constantinopole: *oi de beilic*; 3. clacă în folosul Domnului: *poporul supus la beilicuri* AL.; *vită de beilic*, supusă la munci grele; 4. *fig.* lucru gratuit și fără folos: a lucra de beilic, a munci fără tragere de inimă. [Turc. BEYLIK].

beiu m. 1. titlu dat de Turci guvernatorului unei provincii sau unui oraș (mai mic decât pașă); 2. în special, titlul Domnilor Români: *turcește-te, beiule, beiule, creștinule!* POP.; 3. Domn în genere (mai mult ironic): *dormia cât un beiu până ce asfinția soarele* CR.; 4. partea scobită a arșicului ridicată în sus (partea numită în Mold. «împărat»): *jocul în beiu bun.* [Turc. BEY].

beizadeà m. fiu de Domn (azi mai mult ironic): *un beizade să se hotărască la plugărie!* AL. [Turc. BEYZADÈ, fiu de beiu].

bejenar m. fugar, emigrant: *un bejenar vrea să intre argat la mine* AL. [Slav. BEJANŬ, fugar].

bejenări v. a lua fuga, a emigra: *au bejenărit toți Românii de spaimă* OD.

bejenărit n. emigrațiune: *care poate fi pricina acelui bejenărit?* NEGR.

bejeni v. (învechit) a fugi dinaintea unei invaziuni vrăjmașe.

bejenie f. 1. fuga dinaintea dușmanului; 2. în special fuga poporului la munți după învingerea eteriștilor către Turci (1821): *din vremea bejeniei* AL.; 3. roirea albinelor din stup: *vezi bejenii de albine* EM. [Slav. BEJENĬE, fugă].

bel a. Mold. V băl.

belacoasă f. un fel de batistă sau țesătură din bumbac: *rochie de belacoasă roșie sau galbenă* OD. [= fr. *belle Ecosse*].

beladonă f. plantă veninoasă din familia solaneelor, întrebuințată în medi-

www.dacoromanica.ro

cină *(Atropa beladonna)*; fructul ei seamănă cu o cireașă și sucul ei servă de suliman (de unde și numele de *cucoană frumoasă*). V. mătrăgună.

belaliu a. 1. care aduce nenorocire: *păsările sunt belalii*; 2. *fig.* funest: *iarnă grea și belalie.* [Turc. BELALY].

belciug n. inel de fier sau de alt metal: *belciug de aur la râtul porcului.* [Slav. БѢЛЪЧЪГЪ].

belciugat a. încovoiat, rotund: *coarne belciugate.*

beldie f. 1. Mold. buruiană înaltă și uscată; 2. prăjină lungă și dreaptă: *ce știe boul de beldie.* [Origină necunoscută].

beldiță f. Mold. pește cu corpul lungăreț, trăește numai în râurile de munte *(Alburnus bipunctatus).* [Și *berchiță*: cf. *blehniță*].

beleà f. 1. nenorocire, supărare, încurcătură neașteptată: *a da de belea, a-și găsi beleaua*; 2. greutate, anevoie de suferit: *nu pot scăpa de beleaua asta de om* (v. *popă belea, urdubelea*). [Turc. BELÁ].

belealâ f. jupuială (o boală).

bele-arte f. pl. artele care au de obiect exprimarea frumosului (pictura, sculptura, arhitectura): *Școală de bele-arte.*

belemnit m. scoică fosilă în formă de săgeată sau de cilindru ţuguiat, numită de popor *piatră de trăsnet.*

beletristică f. literatura în special romanescă: poezie, narațiuni de călătorii, articole de critică literară și estetică.

bèlfer m. *fam.* pedagog ordinar, dăscălaș. [Termen luat din graiul evreo-german: BELFER = nemț. BEHELFER].

bèlniță f. jder cu gușa albă: *blane de cacom și de belniță* FIL. [Cf. nemț. BILCH, specie de chițcan].

beli v. 1. a jupui: *a beli un bou*; 2. *fig.* a despuia, a stoarce: *el ne belește și ne pradă* NEGR.; 3. a lua scoarța de pe plante; 4. a deschide ochii peste măsură (de mirare sau prostie). [Slav. БѢЛИТИ, a albi, de unde: a face alb lemnul (adică a-l coji), a face să se vază albul ochiului (= a-l holba) și a da cu alb (v. *bili*)].

belicos a. și m. cui îi place războiul, curagios, războinic: *vestit prin multe fapte belicoase* BĂLC.

beligerant a. care s'află în războiu: *părțile beligerante.* ‖ m. pl. cei ce poartă războiu.

belșiță f. plantă originară din Antile, se *cultivă prin* grădini pentru frumusețea florilor sale *(Canna indica).* [Origină necunoscută].

belșug n. abundanță, îndestulare: *trăiește în belșug.* [Ung. BŐLSÉG].

belteà f. Mold. V. peltea: *beltele de gutui* AL.

belvedere n. terasă, foișor în vârful unei case sau pe un loc înalt, de unde vederea se întinde în depărtare.

bemol n. *Muz.* 1. semn ce scade nota cu un semi-ton; 2. nota cu acest semn.

benchet n. ospăț de petrecere cu băutură și joc: *la benchete bravii nu se mai adună* BOL. [Formă populară trasă din it. BANCHETTO].

benchetui v. a petrece într'una cu mâncare, băutură și joc.

benedictină f. un fel de licher.

benedicțiune f. binecuvântare solemnă: *benedicțiunea religioasă e obligatoare la căsătorie.*

beneficià v. a trage folos, a profita.

beneficient m. persoană în beneficiul căriia se dă o reprezentațiune teatrală.

beneficiu n. folos, câștig: *fig.* sub beneficiu de inventar, cu rezerva de a verifica.

bene-merenti m. («celui ce a bine-meritat»), medalie sau decorațiune română, creată de Domnul Carol în 1876 și dată celor ce au adus servicii literelor, științelor și artelor.

benevol a. de bună voie: *contribuțiune benevolă.*

benga m. unul din numele necuratului: *lua-te-ar benga!* [Țig. BENO, diavol].

bengal a. din Bengal: **foc bengal**, un fel de artificiu, originar din India, luminos ca soarele.

bengali m. soiu de vrabie din regiunile tropicale: *glasul ei mai dulce îi pare decât a lui bengali* NEGR.

bengalină f. stofă de mătase cu lână.

benghiu (sbenghiu) n. 1. bucățică de taftă neagră ce femeile își puneau pe față ca s'arate mai albe: *obrazul dres cu roșu și 'mpestrițat cu benghiuri* AL.; 2. *fig.* pată sau semn negru: *glodu 'ți lipește benghiuri pe nas* AL.; 3. pată neagră făcută în fruntea copiilor mici, cu cerneală ori cu funingine, ca prezervativ în contra deochiului: *mama îi făcea câte un benghiu boghet în frunte, ca să nu-și prăpădească odorul* CR.; 4. o varietate a jocului în arșice: *jocul în sbenghiu* ISP. [Turc. BENK, lit. pată].

beniș n. 1. (Munt. biniș) haină boerească de paradă, cu mânecile despicate și îmblănită pe de margini, purtată de bărbați și de femei: *largile mâneci a benișului* NEGR. *aurîtul văl de betealâ răsfirat pe un biniș de suvaiu alb* OD.; 2. haină analoagă purtată de haiduci și, până în timpul din urmă, de lăutari: *acum mi se mucezește cobza sub beniș* AL. [Turc. BENIŞ (BINIŞ), lit. călărie, această

www.dacoromanica.ro

haină fiind purtată mai ales pe la alaiuri și cavalcade (v. *binigiu*)].

benișel n. beniș femeiesc mai scurt: *benișel de felendreș albastru* NEGR.

benoàr n. lojile de jos într'un teatru (— fr. *baignoire*).

benți f. pl. manșete [V. *bantă*].

benzină f. uleiu volatil, extras din gudronul de huilă, servă a scoate petele curățindu-le de grăsime.

benzoe m. substanță aromatică ce curge dintr'un arbore din India, întrebuințată în medicină și parfumerie.

beoțian m. 1. locuitor din Beoția; 2. *fig.* om stupid.

berar m. cel ce fabrică sau vinde bere.

berărie f. locul unde se fabrică sau se vinde bere.

berbant m. și a. Mold. desfrânat, craidon: *toți cu inime ușoare, toți șagalnici și berbanți* EM. [Pol. BIRBANT (= it. BIRBANTE)].

berbânție f. 1. purtarea berbantului, desfrânare; 2. faptă de berbant: *dar de berbânție* AL.

berbantlâc n. strengărie: *te-i fi dus prin lume după berbantlâcuri* CR.

berbecar m. 1. păstor de berbeci; 2. pl. (**cei trei**), numele celor trei Filipi de toamnă care se serbează de popor dela 26—28 Octomvrie (spre a feri berbecii de lupi).

berbece m. 1. bărbățelul oaiei; 2. unealtă de bătut pari; 3. mașină de războiu cu care cei vechi dărâmau zidurile unui oraș; 4. unul din cele 12 semne ale zodiacului. [Lat. vulg. BERBECEM = clasic VERVECEM].

berbecel m. 1. berbece mic; 2. varietate de struguri; 3. Tr. și Buc. pasăre numită și **capra dracului** *(Lanius)*.

berbecuț m. 1. berbece mic; 2. Mold. numele popular al becaținei (care nu cântă, ci sbiară ca berbecele).

berbelâc n. peșchir de bărbierit: *berbelâcuri pentru ras* AL. [Turc. BERBERLIK].

berbeleaca (d'a) adv. de a roata sau de a rostogolu (cum fac berbecii, când se lovesc cu furie în capete): *mă dau d'a berbeleaca.* [Derivat din *berbece*, dar de formațiune obscură].

berberiță f. V. **dracilă**. [Nemț. BERBERITZE].

berbință f. putineiul în care se frământă cașul: *când e brânză nu-i berbință.* [Ung. BERBENCE].

berc a. cu coada mai scurtă sau fără sfichiu (vorbind de vite și de păsări): *găină bearcă.* [Origină necunoscută].

berchiță f. Zool. V. beldiță.

bere f. băutură fermentată din apă, orz și hemeiu. [Nemț. BIER, influențat de verbul indigen *bere*].

berechet n. 1. noroc: *se mirau țăranii ce berechet i-au găsit* CR.; 2. belșug: *are bani berechet;* 3. *fig.* (și ironic), șiret, om nu glumă: *știu că ești berechet bun* CR. [Turc. BEREKET].

beregată f. gâtlej (de om sau de pasăre): *beregata curcanului.* [Origină necunoscută].

beretă f. șapcă studențească rotundă și lată (= fr. *béret*).

beril n. varietate de smaragd.

berlant n. numele popular al briliantului: *am pierdut un diamant mai frumos decât berlant* PANN.

bernardin m. 1. călugăr din tagma St. Benedict, reformată de St. Bernard; 2. câine mare cu părul lung, dresat de călugării dela St. Bernard să umble în munți după călătorii rătăciți și să-i aducă la ospiciul de acolo.

berneveci pl. Mold. cioareci în patru ițe: *ițari, berneveci, cămeșoaie* CR. [Serb. BENEVREKE].

bertă f. Tr. basma de lână cu care fetele țărance își leagă capul. [Ung. BÉRTA].

besacteà f. (Mold. besectè) cutie sau lădiță frumos lucrată (pentru lucruri de cusătură): o *măsuță cu o besectè deschisă* AL. [Turc. BEŞTAHTA: forma modernă e o reducere din arhaicul *beștahtea*].

beșchie f. Mold. ferestrău mare de dulgher. [Ung. BICSKI].

beșică f. Mold. V. bășică.

beșleagă m. 1. V. **beșli-aga**: *beșleaga din Orava* POP.; 2. (ironic) babalâc, baccea. [Formă românizată din *beșli-aga*, cu sensul generalizat (acești căpitani fiind obișnuit oameni în vârstă înaintată)].

beșli-aga m. odinioară căpitan de beșlii, câte unul în fiecare județ, iar la București și la Iași câte un **baș-beșli-aga**. [Turc. BEŞLI AGASY].

beșlic n. veche monedă turcească, în valoare de 5 parale, ce circula mai ales în Muntenia: *și niște beșlici tot de câte cinci* POP. [Turc. REŞLIK].

beșlii m. pl. odinioară: 1. cavalerie ușoară la Turci: *trei beșlii și trei delii ce țin raiaua în Dii* POP.; 2. în Moldova: corp de călărești fruntași, compus din Turci sau Tătari, cari făceau serviciul de curieri; 3. în Muntenia: ceată de călărime aleasă, în număr de 200, înființată de Mihaiu Viteazul: *beșlii și delii;* 4. după Zavera: ostașii turci lăsați în țară pentru menținerea ordinii (cari comiteau tot felul de abuzuri); 5. jăfuitor, hoțoman (în cântecele dobrogene): *sturze, sturzule, haramgiule, tu beșliule!* POP. [Turc. BEŞLI, gardă călăreață a marelui Vizir].

beșniță f. femeie grasă. [Termen injurios derivând din *beș*, bășină]. V. **basardină**.

www.dacoromanica.ro

bestial a. cu aplecări de bestie: neomenos, brutal.

bestialitate f. 1. faptă de bestie; 2. caracterul celui care se dedă instinctelor dobitocești.

bestie f. 1. animal cu instincte sângeroase, fiară; 2. *fig.* om fără îndurare, crud ca o fiară sălbatică.

beteag a. 1. schilod, olog, ciung; 2. bolnav, infirm. [Ung. BETEG, bolnav].

beteală f. vălul de fire (de aur sau de argint) ce poartă miresele pe cap, în ziua cununiei. [Gr. mod. PETÁLI, foaie de aur].

beteği v. a (se) vătăma într'o parte a corpului.

betel n. plantă din India, asemenea piperului, ale cării frunze se mestecă.

betelie f. 1. fâșie în care se coase și se strâng creșturile rochiilor; 2. tivitură în care se strâng creșturile mânecilor largi la cămăși. [Diminutiv dela *bată*].

beteșug n. boală: *beteșug de tuse.* [Ung. BETEGSÉG].

beție f. 1. starea omului beat; 2. petrecere cu beție, orgie: *a o duce într'o beție;* 3. învățul sau patima de a bea prea mult; 4. *fig.* transport, entuziasm: *beția succesului;* 5. *fig.* exces: *beție de cuvinte.* [Derivat din *beat*].

bețiv a. și m. care bea peste măsură, care are patima sau darul beției.

bețivan a. și m. bețiv mare, bețiv împărătesc.

beton n. amestec de pietriș, var hidraulic și nisip pus în apă.

betonică f. plantă numită de popor *iarba tăieturei* și *vindecea,* din cauza proprietăților curative ale rădăcinei sale.

beutură f. v. **băutură**.

bez adv. afară de (învechit): *bez comisionul d-tale* AL. [Slav. BEZ].

bezea f. 1. semn de sărutare cu vârful degetelor (către o persoană depărtată): *îi face bezele, versuri îi citește* PANN; 2. un fel de prăjitură cu ouă și zahăr: *cataifuri, bezele, baclavale.* [Fr. BAISER].

bezerei m. pl. încreștitură din corpul animalelor. [Tr. *bezèr;* cf. gr. MESÁRAION, mesenter].

bezmăn n. Mold. 1. odinioară dare pentru locul cârciumelor; 2. embatic. [Rus. BEZMENŮ, cântar].

bezmetic a. Mold. nebun, zăpăcit: *albinele umblau bezmetice de colo până colo* Cr. [Cf. serb. BEZMATAK, stup fără matcă: *bezmetic* e o imagine luată dela roirea dezordonată a albinelor fără regină].

bezmetici v. 1. a rătăci ca un nebun: *albinele bezmeticesc fără matcă;* 2. a năuci.

beznă f. întunecime adâncă: *noaptea cu beznele sale a cotropit omenirea* BĂLC.; întuneric beznă, foarte întuneric: *noaptea era întuneric beznă.* [Vechiu-rom. *beznă,* prăpastie («în mări și în toate *beznele*», Biblia din 1688) = slav. BEZDŮNA, lit. fără fund; se zicea și *bezna întunericului,* locuțiune care a servit de transițiune la sensul modern].

biban m. pește de ape dulci, osos și lacom, se hrănește cu ouă de pește, insecte, etc. *(Perca fluviatilis).* [Bulg. BIBAN]

biber m. 1. castor, mai ales blana sa; 2. un fel de postav.

biberon n. vas mic, cu un cioc sau țeavă, spre a da de supt copiilor sau bolnavilor.

bibic m. 1. Tr. nagâț; 2. fam. drăguț: *iată-le's bibici hazlie* AL. [Termen de origină copilărească].

bibil n. Mold. cusătură în formă de dințișori pe marginea unui guler sau mâneci: *cămeșuice cusute cu bibiluri albe* CR. [Gr. mod. BIBÍLA, refec].

bibilică (pipilică) f. 1. pasăre ceva mai mare decât găina, originară din Africa, turbulentă și gălcevitoare; penișul ei albastru cenușiu e presărat cu pete albe *(Numida meleagris);* 2. nume de dragoste (cf. *puică): acu aide, bibilico, să ne culcăm* CAR. [Onomatopee ce reproduce țipătul ei pătrunzător]. ‖ f. mică plantă ce se cultivă pentru frumoasele sale flori pestrițe (de unde numele-i) cu pătrate albe, violete sau roșii *(Tritillaria meleagris).*

biblic a. 1. propriu Bibliei: *stil biblic;* 2. relativ la Biblie: *Societatea biblică,* înființată la Londra în 1804, pentru răspândirea Sf. Scripturi printre popoare.

Biblie f. 1. cărțile sfinte ale Evreilor și Creștinilor: *Sf. Scriptură,* adică Vechiul și Noul Testament. Biblia coprinde cărți juridico-istorice (Pentateuc, Judecători, Regi, Faptele apostolilor), etice sau morale (Psalmi, Iov și Epistolele apostolului Pavel) și profetice (Isaia, Ieremia, etc., Apocalipsul). Cea mai veche traducere a Testamentului Vechiu e așa zisa *Septuaginta* (făcută elinește în Alexandria Egiptului de cei 70 tălmaci), din care derivă prima traducere latină, orientală, slavă și română (prima traducere completă fu Biblia lui Șerban-Vodă dela 1688); 2. *fig.* cartea cărților, cartea cea mai însemnată a unei literaturi.

bibliofil m. cel ce iubește, caută cărțile rare și prețioase.

bibliograf m. 1. cel ce cunoaște cărțile, edițiunile lor, prețul lor; 2. cel ce scrie asupra acestei materii.

www.dacoromanica.ro

bibliografic a. privitor la bibliografie.

bibliografie f. 1. cunoaşterea şi descrierea cărţilor; 2. carte ce conţine aceste informaţiuni: *Bibliografia română*; 3. însemnarea scrierilor relative la un subiect dat: *bibliografie medicală*.

biblioman m. cel ce iubeşte cu pasiune cărţile frumoase sau rare.

bibliomanie f. pasiunea cărţilor.

bibliotecă f. 1. colecţiune de cărţi şi manuscripte aşezate într'o ordine oarecare; 2. dulapul, camera sau edificiul unde sunt depuse cărţile. Cea mai celebră bibliotecă din antichitate fu cea din Alexandria Egiptului, coprinzând până la 700.000 de volume. Cea mai mare din timpul nostru e Biblioteca naţională din Paris, care conţine 2 milioane volume şi 150.000 manuscripte; după ea vine Biblioteca Muzeului britanic cu 1.500.000 de volume.

bibliotecar m. 1. cel însărcinat cu administrarea şi îngrijirea unei biblioteci; 2. custode de bibliotecă, care dă cu împrumut cărţile ce conţine.

bicarbonat n. sare conţinând de două ori atâta acid carbonic cât carbonatul neutru: *bicarbonat de sodă*.

biceps n. numele a doi muşchi, dela braţ şi dela coapsă.

bicicletă f. velociped cu două roate de dimensiuni egale.

biciclist m. cel ce umblă cu bicicleta.

bichiri v. Mold. a lucra migălind: *bichiria prin prejurul căruţei* Cr. [Tras din Tr. *bicher*, flăcău chefliu = ung. BETYÁR].

biciu n. 1. sfoară împletită din cânepă sau curele legate de un băţ, spre a lovi şi îmboldi animalele; 2. *fig.* mare nenorocire, bătaie sau pedeapsă divină: *răsboiul este biciu groaznic, căci moartea 'l iubeşte* Gr. Al.; biciul lui D-zeu, supranumele lui Atila. [Slav. BIČI].

biciui v. 1. a da lovituri de biciu, a bate cu biciul; 2. *fig.* a mustra cu asprime.

biciuşcă f. biciu lunguleţ şi subţire, la călăreţi.

biconcav a. cu două suprafeţe concave opuse: *lentilă biconcavă*.

biconvex a. cu două suprafeţe convexe opuse: *lentilă biconvexă*.

bidiganie (bidihanie) f. Tr. V. *bâzdâganie*.

bidinar m. 1. fabricant sau negustor de bidinele; 2. cel ce spoieşte cu bidineaua.

bidineă f. perie de spoit casa. [Mold. *badana* = turc. BADANA].

bidiviu m. cal arăpesc, mic şi sprinten la fugă: *un bidiviu cu sânge de argint viu* Pop. [Turc. BEDEVI, lit. cal beduin].

bidon n. cană de apă, vin, uleiu (mai ales la militari).

bienal a. 1. care ţine doi ani: *funcţiune bienală*; 2. din doi în doi ani: *premiu bienal*.

biet a. 1. în stare de plâns, care îţi însuflă milă: *bietul om! bietele flori!* 2. în stare proastă, mic şi neînsemnat: *un biet scriitoraş*. [Lat. VETUS, vestejit, sfrijit, gârbovit]. ‖ adv. sărman: *el, biet, nu ştia unde să meargă* Isp.

biftec n. felie de muşchiu de bou friptă la grătar (= fr. *bifteck*, din engl. *beefsteak*).

bifurcă v. a împărţi în două părţi.

bifurcare f. 1. împărţire în două: *bifurcarea învăţământului*; 2. locul unde se bifurcă: *bifurcarea drumului*.

bigam a. şi m. care e însurat cu două femei în acelaş timp.

bigamie f. crima bigamului.

bigot a. evlavios peste măsură şi superstiţios.

bigoterie f. evlavie exagerată.

bigotism n. caracterul celui bigot.

bijog (ghijog) a. şi m. Tr. şi Mold. cal bătrân, mârţoagă: *ce bijog de cal, de iapă*. [Din dial. *vâj*, bătrân, cu sufixul *oc* (cf. *mânzoc*)].

bijutier m. giuvaergiu.

bijuterie f. 1. sculă preţioasă de podoabă; 2. comerţ cu bijuterii.

bil n. 1. proiect de lege în parlamentul englez; 2. lege votată.

bilă (ghilă) f. trunchiu de copaciu cioplit pentru scânduri: *din brazi se fac buşteni şi bile*. [Slav. BILO, bârnă].

bilă 1. globuleţ de fildeş spre a juca la biliard; 2. globuleţ de os sau de lemn ce servă la vot.

bilă f. *Med.* fiere: *bila servă a înlesni digestiunea*.

bilanţ n. 1. starea activului şi pasivului unui comerciant; 2. *fig.* echilibru.

bilateral a. cu două laturi; **contract bilateral**, care obligă ambele părţi.

bileală (ghileală) f. Mold. dres, suliman.

bilet n. 1. scrisoare foarte scurtă: *bilet de invitaţiune*; 2. carte de intrare: *bilet de teatru*; 3. buletin numerotat: *bilet de loterie*; 4. numele unor hârtii de credit care circulă în public: **bilet de bancă**, hârtie-monedă emisă de Banca Naţională (de 20, 100 şi 1000 lei), care circulă ca monedă de metal; **bilet de ordin**, înscris sau poliţă prin care se obligă a plăti o sumă de bani la o epocă fixă; **bilet ipotecar**, înscris pe ipotecă.

bili (ghili) Mold. v. 1. a nălbi (pânza);

www.dacoromanica.ro

2. a-şi drege faţa, a se sulemeni. [Ceh. BĚLITI (BĚLITI). a albí; v. beli].

biliard n. 1. jocul cu bile pe o masă acoperită cu postav verde; 2. masa însăş; 3. sala unde se joacă biliard.

bilion n. o mie de milioane.

bilunar a. V. bimensual.

biman a. şi m. care are două mâini: *omul e biman.* ‖ pl. **bimane**, una din diviziunile clasei mamiferelor.

bimbaşa m. odinioară căpetenie peste o mie de soldaţi turci, colonel: *căpitani, bulucbaşi, bimbaşi, sumă* POP. [Turc. BIMBAŞY].

bimensual a. care apare de două ori pe lună: *revistă bimensuală.*

binà f. clădire, construcţiune (luată în întreprindere): *o bina cu patru odăi* AL. [Turc. BINÁ].

binagiu m. întreprinzător de binale.

bindisì v. Mold. a-i păsa: *ne bătea mama, dar parcă bindiseam de asta* CR. [Turc. BENDÈ, păs, printr'un intermediar verbal grec modern (cf. *sinchisi)*].

bine adv. 1. aşa cum se cuvine, conform cu adevărul, cu morala: *fă bine, vorbeşte bine;* mai bine, mai mult: *de 20 şi mai bine de ani;* 2. cu folos: *a vinde bine;* 3. foarte, prea: *nod bine strâns;* d'a binele, de tot: *a dormi d'a binele;* 4. sănătos: *sunt bine.* [Lat. BENE]. ‖ n. 1. ceea ce-i folositor: *binele ades vine pe urmele mâhnirii* GR. AL.; 2. noroc: *vin' cu bine, cu bine te du!* AL.; s'auzim de bine! rămâneţi sănătoşi! (formulă de urat la plecare).

binecuvântà v. 1. a chema favorurile cereşti asupra cuiva; 2. a dărui cu toate bunătăţile; 3. a lăuda, a glorifica: *binecuvântaţi pe Domnul!* [Traducere după slav. *blagoslovi*].

binecuvântare f. fapta de a binecuvânta şi rezultatul ei.

binecuvântat a. *fig.* întemeiat: *pricină binecuvântată.*

binefăcător a. şi m. 1. cel ce face un bine; 2. folositor: *efectele binefăcătoare ale medicamentului;* 3. cui place a face binele.

binefacere f. 1. binele sau serviciul făcut cuiva; 2. deprinderea de a face bine: *binefacerea trebue să fie virtutea bogatului;* societate de binefacere, menită a veni într'ajutor săracilor; 3. *fig.* foloase: *binefacerile păcii.*

bineţe pl. Tr. salutări: *făcură bineţele cuvenite.* [Lit. bunătăţi (cf. Tr. şi *bunеţe*), în sens de amabilităţi].

binevenit a. şi m. care soseşte la timp, care e primit cu plăcere.

binevoi v. 1. a avea bunăvoinţă: *binevoiţi a mă asculta;* 2. a avea bunătatea, a se îndura.

binevoitor a. voitor de bine, care are bunăvoinţă.

binigiu m. geambaş care încalecă caii neînvăţaţi şi cu nărav. [Turc. BINIDJY, rândaş de cai, călăreţ].

biniş n. V. beniş: *îmbrăcat cu biniş de postav albastru deschis* FIL.

binişliu m. purtător de biniş, curtean: *Doamna cu boierii cei mari şi binişlii săi* FIL. [Turc. BINIŞLY].

binişor adv. 1. destul de bine, mediocru; 2. încet, cu luare-aminte: *umblă binişor.* ‖ n. bunătate: *cu binişorul.*

binoclu n. ochian de teatru.

binom m. expresiune algebrică cu doi termeni, separaţi prin semnele + sau —.

bio-biblіografic a. relativ la viaţa şi operele unui scriitor: *notiţă bio-biblio grafică.*

biograf m. autor de biografii.

biografic a. privitor la biografie.

biografie f. istoria vieţii unui sin gur om.

biologic a. privitor la biologie.

biologie f. ştiinţa care studiază principiul vieţii, legile organizaţiunii.

biologist m. cel ce se ocupă cu bio logia.

biped a. şi m. animal cu două picioare: *omul şi păsările sunt bipede.*

biplan n. aeroplan cu două suprafeţe plane.

bir n. 1. dare personală către Stat (plătită odinioară numai de ţărani): *sunt sătul de biruri grele* AL.; **biru-i greu**, numele unei hore; 2. tributul ce ţările române plătiau odată Porţii (v. **haraciu**) [Ung. BÉR, cinstire].

birău m. 1. Tr. primar sau judecător: *hai leliţă în satul meu, că nu-i popă nici birău* POP.; 2. Mold. mai marele cioplitorilor de sare la ocnă: *fată de birău, fă pe placul meu* POP. [Ung. BIRÓ, judecător].

birjă f. trăsură de piaţă: *m'am suit într'o birjă* OHICA. [Rus. BIRJA, Bursa şi locul unde staţionează trăsurile].

birjar m. cel ce are sau mână o birjă.

birlic n. 1. as (la cărţile de joc): *dă-mi un birlic* FIL.; 2. speteaza mijlocie la smeul de hârtie: *mai trebue smeului un cap şi un birlic* ISP. [Turc. BIRLIK, unitate].

birnic m. odinioară, contribuabil: *birnicii erau supuşi la dări şi angării.* [Derivat din *bir*].

birt n. ospătărie [Serb. BIRT (= nemţ. *Wirt*).

birtaş m. cel ce ţine un birt.

biruì v. 1. a învinge, a bate pe duşmani; 2. a covârşi, a da de căpătâiu: *e lucru prea mult şi nu-l poate birui;* 3. a înfrâna: *cel ce ştie să-şi birue lă-*

www.dacoromanica.ro

comia Od. [Ung. birni, a putea, a fi în stare].

biruință f. fapta de a birui și rezultatul ei: învingere, victorie.

biruitor m. cel ce biruiește, victorios.

bis adv. a doua oară: *numărul 3 bis*, al doilea număr 3.

bisanual a. se zice de plante ce trăiesc doi ani și nu rodesc decât în anul din urmă, ca *varza*.

bisect a. care are o zi mai mult de cât ceilalți ani: *an bisect*; aceasta se întâmplă odată în 4 ani, când Fevruarie are 29 de zile.

biserică f. 1. adunarea credincioșilor; 2. edificiu consacrat cultului religios; 3. creștinătatea întreagă sau o parte dintr'însa: *biserica apostolească, biserica română*; 4. persoanele bisericești, clerul. [Vechiu-rom. *băsearecă* = lat. basilica, sens datând din sec. IV, când creștinii începură a ridica *bisericile* în stilul *bazilicelor* romane].

bisericaș m. om de biserică, popă.

bisericesc a. 1. ce ține de biserică: *veșmânt bisericesc*; 2. religios: *cântec bisericesc*.

bisericos a. și m. 1. care merge des la biserică, om cu frica lui Dumnezeu; 2. evlavios: *cu ochii bisericoși* Em.

bismut n metal alb cenușiu, se prefface ușor în praf și servă la prepararea sulimanului.

bitume m. 1. materie minerală inflamabilă, lichidă sau solidă: *cărbunele de pământ e un bitume solid precum păcura e un bitume lichid*; 2. asfalt.

bituminos a. ce conține bitume: *chihlibarul e o substanță bituminoasă*.

biurou n. 1. masă de scris; 2. localul unde lucrează mai mulți funcționari; 3. personalul unui biurou sau al unei adunări, adică prezidentul, vice-prezidentul și secretarii; 4. (la Cameră ori la Senat), comisiunile însărcinate cu examinarea unor chestiuni; 5. **biurou de plasare**, agențiе ce se ocupă cu plasarea de amploiați, servitori, etc.

biurocrat m. funcționar în biourile unei administrațiuni.

biurocrație f. 1. puterea, organizarea muncii în biouri; 2. influența biourilor.

biv adv. se zicea odinioară de cel ce fusese într'o boierie: *biv vel Logofăt*. [Slav. bivŭ, fost].

bivalv a. care e format din două scoici: *stridiile sunt bivalve*.

bivol m. 1. un fel de bou, cu părul negru și coada golașă, care se află mai mult prin județele de lângă Dunăre; 2. *fig.* om greoiu și grosolan. [Slav. bivolŭ].

bivolar m. păzitor de bivoli.

bivoliță f. femeiușca bivolului, dă un lapte mai gros decât al vacei.

bivuac n. 1. *staționе* sub aerul liber al unei armate în campanie; 2. locul unde tabără trupa.

bivuacà v. a staționa sau a poposi sub aerul liber.

bizantin a. 1. care este din Bizanțiu; stil **bizantin**, particular monumentelor medievale din Constantinopole și caracterizat prin prezența cupolei; cel mai mare monument în acel stil e biserica Sf. Sofia și, la noi, mănăstirea Curții de Argeș; 2. privitor la acest oraș; **Imperiu bizantin**, nume dat Imperiului de Orient, dela Constantin până la luarea Constantinopolei de Turci (395—1453); 3. *fig.* subtil, zadarnic, oțios: *discuțiune bizantină*.

bizantinism n. caracter bizantin; subtilitate, duplicitate.

bizar a. 1. ciudat și neobișnuit; 2. fantastic și caprițios.

bizărei m. pl. Tr. V. **pizărel**.

bizarerie f. caracterul lucrului bizar.

bizeț n. bucată de piele suprapusă la căpătâiul încălțămintelor: *ghete cu bizețuri*. [Germ. besätze].

bizon m. cel mai mare mamifer din Europa, specie de bou sălbatic cu o cocoașă pe spinare *(Bison europaeus)*. V. **bour**.

bizui v. 1. a se încrede, a pune temeiu pe: *cum văd, te bizuiești pe brațe multe* Cr.; 2. a avea curajul sau priceperea: *numai un pădurar se bizuiește la treaba asta* Cr. [Ung. bizni].

bizunie f. Mold. 1. V. vizunie: *în pădure se află o bizunie de urs* Cr.; 2. *fig.* gaură: *în care bizunie puteavoiu a m'ascunde?* Al.

blabornic m. Tr. V. **bobornic**.

blagomanie f. *pop.* 1. vorbire popească îngâimată; 2. minciună, moft. [Alterațiune populară din *blagoslovenie* (v. *blasgonie*)].

blagorodnic a. (vorbă ieșită din uz) de bun neam, nobil: *de, blagorodnice stăpâne!* Fil. [Slav. blagorodinŭ].

blagorodnicie f. excelență (învechit): *cinstita scrisoare a blagorodniciei tale* Fil.

blagoslovenie f. binecuvântare. [Slav. blagoslovenïe].

blagoslovi v. a binecuvânta. [Slav. blagosloviti].

blagoveștenie f. buna-vestire; stoborul **blagoveșteniilor**, sărbătoare bisericească ce cade la 26 Martie, zi rea de boale și lovituri (v. *stobor*). [Slav. blagovĕștenïe].

www.dacoromanica.ro

blajin a. bun la inimă, blând şi binevoitor. [Slav. BLAJINŬ, bun, fericit].

Blajinii pl. oameni buni şi evlavioşi cari trăiesc la marginea pământului şi al căror Paşti cad totdeauna Lunia după Duminecа Tomei.

blam n. mustrare, dojană: *vot de blam.*

blamà v a socoti vrednic de blam.

blamabil a. vrednic de blam.

blamanjele pl. Mold. un fel de cremă din lapte şi migdale: *din blamanjele nu mă slăbeşte* AL. (= fr. *blanc manger*).

blană f. 1. pielea cu păr a unor animale cu care se garnisesc sau se împodobesc haine: *o blană scumpă*; 2. haină îmblănită; 3. scândură subţire, mai lungă decât lată. [Slav. BLANA, piele]. ‖ adv. întins: *zăcu blană nouă zile.*

blănar m. care ştie să lucreze, care vinde blănuri.

blănărie f. 1. meseria blănarului; 2. localul unde se lucrează şi se vând blănuri.

blanc a. se zice de monedele de aur ce cântăresc drept la cumpănă: *galben cu blanc.* [Sas. BLANK].

blanchet n. 1. odinioară răvaş de drum; 2. orice formular de completat cu mâna.

blând a. 1. mângâios, plăcut: *cu dulci, cu blânde şoapte* AL.; 2. care nu face rău (de animale): *pisica blândă zgârie rău*; 3. care nu-i aspru, plin de bunătate (despre om): *cuvinte blânde.* [Lat. BLANDUS].

blândă f. bubuliţe roşii pe pielea omului cari produc mâncărime, dar dispar dela sine: *uite ce blândă mi-a ieşit pe trup* CR. [Lit. spuzeală blândă sau uşoară].

blândeţe f. calitatea celui blând. [Lat. BLANDITIES].

blănì v. 1. a căptuşi cu blană; 2. a pardosi cu scânduri; 3. *fam.* a bate.

blasfem n. hulă, vorbă batjocoritoare pentru dumnezeire sau religiune.

blasfemà v. a huli sau a-şi bate joc de cele sfinte.

blasfemator a. ce conţine blasfemuri, ‖ m. care blasfemă, hulitor de cele sfinte.

blasgonie f. 1. (popească) parodia cântărilor şi rugăciunilor slavone, cărora dascălii şi popii dela ţară le substituiau cuvinte româneşti adesea posnaşe, cari aduceau întru cătva cu cele slavone; 2. poznă, caraghioslâc. [V. *blogodori*].

blastăm n. Mold. V. blestem.

blastru n. cataplasm. [Gr, mod. BLÁSTRI (gr. vechiu EMPLASTRON)].

blazat a. 1. la care simţul gustului s'a tocit sau alterat; 2. incapabil de sentiment.

blazon n. 1. devizele şi armele ce compun scutul unei familii nobile; 2. ştiinţa armoariilor.

bleah n. Mold. V. bleau.

bleandă f. 1. cea mai mică specie de şoim (*Falco aesalon*): *se stârcise ca o bleandă* ISP.; 2. sperietoare de păsări (în chip de bleandă). [Origină necunoscută].

bleandă f. Mold. 1. brânciu: *i-am tras o bleandă, pentrucă nu-mi dă pace* CR.; 2. lovitură: *dă o bleandă lespezei dela gura cuptorului* CR. [Origină necunoscută].

bleasc n. Mold. sufletul dobitoacelor. [Slav. BLĚSKŬ, fulger: aci sufletul animal e comparat cu o scânteie sau lumină fulgerătoare, aiurea cu un fum (v. *abur*)].

bleaşcă f. în locuţiunea Mold. *udă bleaşcă*, udă până la piele. [Origină necunoscută].

bleau (bleav; Mold. bleah) n. tăbliţă de fier, bătută pe osie, ca să nu se roază. [Rut. BLIAHA = germ. BLECH].

bleau int. nimica: *a nu zice bleau.* [Onomatopee].

bleg a. 1. (despre câini sau porci) cu urechile mari şi lăsate în jos; 2. *fig.* molatic, nătărău, prost. [Origină necunoscută].

blehăì v. a lătra ca căţeii sau a striga ca iepurii. [Onomatopee].

blehniţă f. Mold. peşte ce aduce cu un puiu de plătică sau de caracudă (*Rhodeus amarus*). [Şi *behliţă*, *behlit* = *bâhlit*, împuţit, acest peşte mic fiind rău la gust].

blehuì v. a acoperi osia cu bleauri: *car blehuit.*

blejdì v. V. bleojdì.

blejit a. lăsat în jos (ca urechile câinelui bleg): *cu urechile blejite.* [V. *bleg*].

blendă f. zinc sulfuros.

blendisit a. Mold. îmbrâncit: *fiind chiar blendisit* AL. [V. *bleandă*, brânciu].

bleojdi (blejdi) v. a deschide tare ochii şi a se uita cu o mirare stupidă. [Origină necunoscută].

bleojdit a. cu privirea pironită: *el rămăsese cu ochii bleojdiţi* ISP.

bleot a. prost, tont, stângaciu. [Germ. BLÖD, printr'un intermediar săsesc].

bleotocărì v. Mold. 1. a umbla prin apă turbure agitându-se; 2. a începe a vorbi (despre copiii cei mici). [În loc de *băltăcări*, din *băltâc*: vorbirea îngăimată se aseamănă mersului greoiu prin apele mocirloase].

blestem n. 1. chemarea urgiei divine pe capul cuiva şi vorba prin care se urează rău şi nefericire; 2. soarta rea de care nu se poate scăpa cineva: *e un blestem*; 3. vorbe prin care cineva sau ceva se scoate

www.dacoromanica.ro

din turma credincioşilor: *carte de blestem.* [Abstras din *blestema*].

blestemà v. 1. a rosti vorbe rele şi injurioase împotriva cuiva; 2. a chema asupra cuiva urgia cerului: *blestemul părinţilor dărapănă casele fiilor.* [Mold. *blastăm* = lat. vulg. BLASTEMARE, clasic BLASPHEMARE].

blestemat a. ajuns de blestem: *viaţa 'mi este acum blestemată* BOL.; 2. criminal, scelerat: *fapte blestemate;* 3. defăimat, mişel, netrebnic; 4. foarte rău: *pirul e plantă blestemată.*

blestemăţesc a. de om blestemat: *fapte blestemăţeşti,*

blestemăţie f. 1. faptă de om blestemat; 2. mişelie, păcătoşie.

bleşti v. Mold. a rosti îngăimat: *amin! bleştesc eu cu jumătate gură* CR. [Ceh. BLESTI].

blid n 1. strachină de pământ sau de lemn; 2. pl. tot felul de vase de pământ. [Slav. BLĬUDŬ].

blidar m. 1. cel ce face blide; 2. *fig.* lingău. ‖ n. dulăpior de blide.

blinie f. Mold. un fel de jumări: *i-am gătit blinii cu icre* NEGR. [Rus. BLINŬ].

bloc n. 1. bucată mare de fier sau de piatră; 2. fort mic de lemne; 3. împresurare din toate părţile a unei cetăţi sau a unui port, ocuparea tuturor căilor de comunicaţiune, aşa încât să nu poată nici ieşi nici intra; blocul continental, aplicat de Napoleon spre a ruina comerţul englez, închizându-i ,toate porturile Europei (1806).

bloc n. 1. text de cartoane pentru desen: *blocuri şi caiete;* 2. cărticică pentru notiţe.

blocà v. 1. a face blocul unei cetăţi sau al unui port, a împresura din toate părţile; 2. a împinge o bilă în bluza biliardului.

blocadă f. blocarea unei cetăţi.

blogodorì v. a vorbi mult şi încurcat, iute şi neînţeles (mai cu seamă despre popi): *ce tot blogodoreşti, popo?* [Vechiu rom. *blagodari,* a mulţumi («şi *blagodari* Dumnedzău între toţi», Codice din Voroneţ) = slav. BLAGODARITI, a da har Domnului: repetirea deasă a acestor haruri şi rostirea lor îngăimată (cf. *blasgonie*) explică degenerarea modernă a sensului].

blojdină f. scândura podelii. [Origină necunoscută].

blond a. de o coloare mijlocie între roşu şi castaniu deschis: *Nilul mişcă valuri blonde pe câmpii cuprinşi de Maur* EM. ‖ m. om cu părul blond şi cu ochi albaştri.

blondă f. (pl. *blonduri*) dantelă sau horbodă de mătase.

blondin m. ţânăr cu părul blond; blondină, bălăioară, fată cu părul bălaiu.

bluză f. 1. haină de lucru din pânză groasă; 2. haină de damă, de băieţel sau de soldat; 3. gaură în formă de buzunar pe laturile biliardului.

boà m. 1. cel mai puternic şi mai mare dintre şerpi, care trăieşte în regiunile tropicale ale Americei; 2. legătură de gât, lungă şi rotundă, făcută din pielea cu părul ei, ce femeile poartă în timp de iarnă.

boabă f. 1. fruct rotund şi mic: *boabă de strugure;* 2. picătură (de sudoare); 3. *fig.* pic (după o negaţiune): *dacă nu ştii boabă de carte* CR. [Serb. BOBA].

boacă f. 1. căpăţână: *gros la boacă;* 2. nimic: *nu ştie boacă.* [V. *boc*].

boacăn a. 1. ţeapăn: *acum orice privesc e boacăn, trist, urît* AL.; 2. faptă prostească: *asta-i prea boacănă.* [Cf. *boacă*].

boaghe f. Tr. 1. buhă: *că's mândră nesăpunită..., nu ca boaghea ha urîtă* POP.; 2. stoguşor de tân: *parcă-i boaghea negreblată.* [Ung. BAGOLY].

boaită f. Mold. 1. vită stricată: *nişte boaiete de boi;* 2. *fig.* păcătos (epitet dat mai ales călugărilor); *era să ne ologească boaita cea îndrăcită* CR. [Ung. BOJTI, vite cornute: cf. Tr. *boitar,* păzitor de turme de porci].

boală f. 1. dărăpănarea sănătăţii: *boala copiilor,* epilepsie; *boală căinească,* umflarea pântecului la copiii de ţâţă; *boală uscată,* consumpţiune; 2. stricăciune (la plante). [Slav. BOLI].

boală f. vită (în graiul ţărănesc): *hais, boală.* [Cf. *bou*].

boambă f. boabă: *fasole boambe.* [Formă nazalizată din *boabă*].

boambă f. vită proastă: *ai nişte boambe de boi* [Cf. *bumben*].

boancă f. 1. copac găunos, buturugă; 2. *fig.* oaie bătrână, ştirbă. [Cf. *boc* şi *bonca!*].

boanghen m. poreclă dată Ungurului: *dă-l dracului de boanghen* CAR. [Cf. *boáncă*].

boanţă f. Mold. V. **boaţă**.

boante f. pl. V. **bont**.

boar m. păzitor de boi. [Lat. BOARIUS].

boarcă f. alt nume dat peştelui bleh-niţă. [Origină necunoscută].

boare f. 1. adiere: *freamătul undei când boarea o răsfaţă* BOL.; 2. răcoare plăcută. [Cf. it. dial. BORIA, vânt].

boarfe f. pl. V. **borfă**.

boarze f. pl. Tr. plantă numită în Muntenia **chica-voinicului**. [Dela *borz,* din cauza învelişului ei păros].

boaţă (**boanţă**) f. Mold, boroboaţă. [V. *boţ*].

www.dacoromanica.ro

bob n. şi m. 1. (pl. boabe), globuleţ mai mic decât o boabă: *bob de grâu, de mărgăritar*; 2. nume colectiv pentru toate grăunţele: *orzul a legat bob mult*; 3. plantă alimentară ale cării flori albe şi roşiatice sunt pătate cu negru *(Vicia faba)*; bob-de-ţarină, plantă leguminoasă cu fructe oblonge, cu seminţe cenuşii *(Latirus platyphyllos)*; 4. (pl. bobi), boabe de porumb sau de fasole: a da cu bobii, a prevesti viitorul după poziţiunea şi combinarea a 41 de bobi; *fig.* a nemeri: *bob numărat*, tocmai pe tocmai. ‖ adv. nimic: *nu zice bob* [Slav. BOBŬ].

bobâlnic m. V. bobornic.

bobăreasă f. femeie care dă cu bobii.

bobârnac n. 1. lovitură cu degetul pus aşa sub policar în cât scapă de sub dânsul cu violenţă; 2. *fam.* mustrare, imputare: *a căpăta câteva bobârnace*. [Origină necunoscută].

bobi v. 1. a da cu bobii spre a ghici; 2. *fig.* a nemeri: *umblară să găsească moara şi o bobiră* ISP.

bobină f. mosor: *hârtie velină în bobine*.

bobiţă v. a curăţa de bobiţe (ciorchina strugurelui).

bobiţel m. arbust galben din clasa leguminoaselor *(Cytisus nigricans)*.

bobleţ (bobletic) m. şi a. greoiu, grosolan: *ursul e trândav şi bobletic*. [Origină necunoscută]. ‖ m. *Zool* V. obleţ.

boboane f. pl. Mold. şi Tr. fermece: *a face boboane*, a vrăji. [Ung. BABONA].

boboc m. 1. potirul ce conţine floarea înainte de a se deschide şi a se desvolta pe deplin; 2. floare nedesvoltată de trandafir; 3. *fig.* tânăr şi frumos, în prima floare a tinereţii: *un boboc de fată*; 4. puiu de gâscă sau de raţă. [Gr. mod. BUBUKI]. ‖ adv. ca un boboc de floare: *frumoasă boboc*.

boboloş n. V. boloboţ.

bobornic m. plantă cu florile albastre al cării fruct e o capsulă umflată şi rotundă *(Voronica beccabunga)*. [Slav. BOBOVNIK, de unde variantele blabornic, bobâlnic, bobovnic şi bribornic].

boboşat a. 1. tare umflat sau băşicat; 2. scos tare afară din pleoape: *ochii boboşaţi de broască*. [Origină necunoscută].

boboţaie f. Tr. flacără mare, flăcăraie. [V. *boboti*].

bobote (în) adv. Mold. într'o doară: *vorbeşte în bobote pălimariul* AL. [Cf. serb. BOBOTA, enigmă].

Bobotează f. 1. botezul Domnului, când se sfinţeşte apa; 2. ziua când se serbează (6 Ianuarie): *gerul Bobotezei*, frig straşnic; *fam.* borcboaţă: *a păţit o bobotcază de-i s'a dus numele*. [Probabil scurtat din *Apă botează*, cum se numeşte sărbătoarea în valea Haţegului].

boboti v. 1. Tr. a arde cu flacără: *s'aprinde şi boboteşte*; 2. a se umfla, a clocoti. [Serb. BOBOTATI, a bubui].

bobovnic m. V. bobornic.

bobuşor m. plantă din familia leguminoaselor, numită şi **măzăriche**, ale cării boabe servesc de nutreţ porumbeilor *(Vicia lathyroides)*.

boc n. Mold. butuc tăiat în scânduri: *un boc de scânduri*. [Origină necunoscută].

boc! int. exprimă sgomotul lovirii cu ciocanul. [Onomatopee].

bocal n. Mold. şi Tr. pahar mare. [Serb. BOKAL = it. *bocale*].

bocâncar m. cel ce poartă bocânci (porecla Austriacului): *nu mi-i ciudă pe Muscali, nici pe Nemţii bocâncari* POP.

bocânci m. pl. botine cu cureluşe, la cătanele austriace. [Ung. BAKANCS].

bocăni v. 1. a bate cu ciocanul: *bocăneşte în căldare*; 2. a lovi: *toţi bocăniau la uşă* CR.; 3. refl. a se îmbolnăvi. [V. *boc!*].

bocănit n. 1. lucrarea de a bocăni; 2. *fam.* trânteală: *să mănânce bocănit*.

bocănitoare f. Tr. gheonoaie (care loveşte într'una arborii cu ciocul).

bocceà f. 1. şal pătrat ce pun femeile pe spate; 2. basma mare de lână pătrată ce unele ţărance poartă în locul maramei; 3. bucată de materie de pus diferite lucruri: *ridicând avuţiile domneşti în lăzi şi în boccele* OD.; 4. legătură de înfăşurat marfa ce se poartă în spinare: *într'o boccea de marfă* AL.; 5. pachet de tutun (coprinzând mai multe păpuşi). [Turc. BOGČA].

bocceagiu m. 1. cel ce face sau vinde boccele; 2. cel ce-şi poartă marfa într'o boccea. [Turc. BOGČADJI].

boccealâc n. 1. învelitoare: *boccealâcuri de stofă* OD.; 2. dar în primenele oferit într'o boccea mirelui din partea miresei: *boccealâc două şaluri, două blane de jder* AL. [Turc. BOGČALYK].

bocciu (bucciu) m. 1. cel ce taie vitele la zalhana; 2. *fig.* mitocan: *nu face pentru d-ta să stai între boccii* CAR. [Invechit *bocciu*, curăţitor de latrine = turc. BOKČY]. ‖ a. *fam.* 1. grosolan, ordinar vorbind de oameni sau de lucruri; 2. Mold. bucciu la cap, gros, tâmpit.

bocet n. 1. cântec de jale ce se rosteşte la morţi; 2. plânset cu ţipete şi vaiete. [Derivat din *boci*: lit. strigăt de jale, corespunzând sinonimului *vocero* din Corsica].

boci v. a plânge cu jale, a se văita. [Dela dial. (Muscel, Banat) *boace*, glas = lat. VOCEM].

www.dacoromanica.ro

bocire f. fapta de a (se) boci şi rezultatul ei: geamăt, plânset, vaiet.

bocit a. care a fost jelit: *mort bocit*. n. bocire: *nu-i vreme de bocit*.

bocitoare f. femeie care plânge la un mort.

bocluc (bucluc) n. 1. încurcătură, nevoie: *se ţine numai de boclucuri*; 2. Mold. bagaj luat în grabă, catrafuse: *am găsit şi secure şi frânghie sub boclucurile d-tale* Cr.; 3. (Banat) bucliuc, gunoiu de îngrăşat pământul. [Turc. BOKLUK, excremente. de unde sensul de încurcătură, belea].

boclucaş a. şi m. care caută bocluc sau ceartă pentru lucru de nimica.

bocnă adv. ţeapăn: *căpraru meu era bocnă* Al. [Contras din *boacănă*].

bocsănesc a. dela Bocşa sau Bogsan în Banat): *sarică bocănească* Al.

, **bodaproste!** int. V. boğdaproste.

bodârlău m. 1. soiu de raţă, cu pene negre şi cioc ascuţit, ce mereu se afundă în apă *(Colymbus)*; 2. *pop.* temniţă: *hoţii merg la bodârlău*. [Ung. BUKDARLÓ, din *bukdalni*, a se cofunda].

bodiu (bodigaş) m. Tr. erete, uliu. [Origină necunoscută].

bodogăni v. Mold. 1. a mormăi: *să bodogăneşti zi şi noapte poveştile Franţujilor* Negr.; 2. a cicăli, a certa pentru lucruri de nimica: *nu mai bodogăni, că parcă eşti o moară stricată* Al. [Şi bodrogăni *(spânul bodrogănind din gură* Cr.)=**bodorogăni*, formaţiune onomatopeică analoagă lui *hodorogi*].

bodolan n. Mold. ciolan: *acolo ţi-or putrezi bodolanele*. [Origină necunoscută].

bofte f. pl. Tr. *Bot.* văzdoagă. [Cf. *buft*].

bogaciu n. turtă coaptă bine în foc (în Mold. bohaciu şi bohace): *învârtite şi bohaciu* Al. [Slav. POGAČA (din it. *focaccia*)].

bogasier m. cel ce vinde bogasiuri, marfă de manufactură: *căciula cu roată a bogasierului* Fil.

bogasierie f. prăvălia bogasierului.

bogasiu n. materie colorată şi lustruită: *şalvari de bogasiu*. [Turc. BOGASY].

bogat a. şi m. 1. care are mult; 2. avut în producţiuni: *ţară bogată*; 3. de mare preţ: *haine bogate*. [Slav. BOGATŬ].

bogătaş m. om foarte bogat.

bogăţie f. avuţie, stare.

boğdani m. pl. numele stâlpilor ce compun stăvilarul morii (în Dâmboviţa). [Origină necunoscută].

boğdănesc a. moldovenesc (după numele lui Bogdan, Domnul Moldovei): *Murat Gazi e sprinten ca şoimul boğdănesc* Al.

boğdaproste! (bodaproste) int. 1. mulţumirea cerşetorilor când sunt miluiţi («Dumnezeu să vă ierte»); fig. *să zici boğdaproste, că 'ţi dedei vestea* Pann; 2. (ironic) mulţumim D-voastră: *el la toată lovitura bodaproste le zicea* Pann. || n. (ironic) mulţumire: *baba şi cu fică-sa îl umplea de boğdaproste* Cr.; puiu de **bodaproste**, cerşetor; *ghemuit în dăsagi ca un puiu de bodaproste* Cr. [Slav. BOGŬ DA PROSTITI, Dumnezeu să(-ţi) ierte (păcatele)].

boghet a. Mold. împenat la cap (vorbind de păsări): *păsări cari de cari mai cucuiete şi mai boghete* Cr. [Dela *boaghe*, ca *buhos* dela *buhă*].

bogomilic a. privitor la Bogomili: *doctrina bogomilică*. [V. *Bogomili*].

bogomilism n. erezia bogomilică.

bogonisi v. a mormăi rugăciuni; *un biet călugăr bogonisia pe sloveneşte rugele agoniei* Od. [Vechiu-rom. *bogonosnic*, purtător de Dumnezeu = slav. BOGONOSĬNŬ, cu sensul degenerat ca la *blogodori*].

boğoslov m. teolog sau cuvântătorul de Dumnezeu (supranumele sfântului Grigorie). [Slav. BOGOSLOVĬ, teolog].

boğzar m. *Zool.* viză măruntă. [Origină necunoscută].

bohaciu n. V. bogaciu.

boi v. 1. a vopsi sau a colora stofe, lână, aţă, etc.: *lânuri boite fel de fel* Cr.; 2. *pop.* a înşela: *bine l'am boit!* 3. a se drege la faţă: *am boit-o cu roşu* Al. [V. *boia*].

boiă f. 1. vopsea de orice coloare pentru lână şi postavuri; 2. dres roşu (pentru obraz şi păr): *babă îşi pune boia în păr* Al. 3. ardeiu roşu pisat mărunt; 4. sos la bucate făcut cu oţet şi legume. [Turc. BOYA].

boială f. 1. fapta de a (se) boi; 2. boia. [Tras din pl. *boieli*, de unde un sing. *boială*].

boiangerie f. meşteşugul sau prăvălia boiangiului.

boiangiu m. cel ce boieşte haine, pânzeturi, bumbac, lână. [Turc. BOYADJY].

boiastră f. vacă rea (Pann). [De la *bou*, cu sufixul pejorativ *astru*].

boicoţă v. a exclude cu totul şi a ameninţa cu moartea (după numele lui *Boycott*, primul proprietar irlandez pus la index de muncitori).

boicotare f. punere la index (de lucrători sau de adversari politici).

boier m. 1. odinioară, nobil; 2. titlul marilor demnitari ai Sfatului domnesc, aşa numiţii boieri de Sfat, consilierii intimi ai Domnului în număr de 7: Marele Logofăt, cei doi Vornici, Hatman,

www.dacoromanica.ro

Postelnic, Spătar şi Paharnic; boierii de divan, asesori domneşti, împărţiţi în 3 clase, din cari se alegeau boierii mari, zişi şi *boierii cu barbă* (Marele Stolnic, Comis, Medelnicer, Clucer, Serdar, Sulger, Jignicer, Pitar, Şatrar, Armaş, Agă, Căminar, etc.) şi boierii mici sau boierinaşii; 3. odinioară, titulatură reverenţioasă, azi, ironică: *boieri Dumneavoastră!* 4. nume ce ţăranii dau moşierului sau proprietarului din oraşe. [Slav. BOLIARŬ].

boieresc a. ce ţine de boier, nobil: *rang boieresc.* ‖ n. Mold. clacă (= munca gratuită pentru boieri): *eu cu doina mă plătesc de bir şi de boieresc* NEGR.

boieri v. 1. a face pe cineva boier (punându-l în slujbă); 2. a da cuiva rangul de boier; 3. a se fuduli, a se lenevi.

boierie f. 1. nobleţă, titlul şi demnitatea de boier; 2. slujbă la Curtea domnească.

boierime f. clasa boierilor, nobleţa ţării.

boierinaş m. 1. boier de rangul cel mai de jos; boierinaşii serviau la Curte în dregătoriile inferioare de cămărăşi, cupari, ciohodari, aprozi, etc.; 2. boier dela ţară; 3. (Brăila) varietate de crap ai cărui *solzi* aurii au un luciu metalic foarte puternic. [Diminutiv dela vechiurom. *boiarin* = slav. BOLIARINŬ].

boierism n. 1. clasă privilegiată; 2. apucături boiereşti.

boierit a. 1. făcut boier; 2. de curând intrat între boieri, parvenit: *bădăranul boierit.*

boieroaică f. nevasta boierului.

boieros a. care are gusturi de boier: delicat, greu de mulţumit.

boişte f. 1. loc de luptă: *a merge în boişte* (sens conservat numai în cântecele populare); 2. locul unde se bat peştii (în Munţii Apuseni); 3. Mold. (şi boiştean) m. peşte cu corpul în forma unui fus, de coloare verde închisă *(Phoxinus laevis).* [Slav. BOIŞTE, loc de luptă].

boiştean m. V. boişte.

boiu n. statură, înfăţişare; *boiul lui arată a fi ceva deosebit* ISP. [Turc. BOY].

bojăţei m. pl. *Bot.* spânz. [V. *boz*].

bojbăi v. 1. a face sgomot surd: *lumea bojbăia împrejur;* 2. a căuta pe pipăite (prin întuneric): *bojbăi el şi orbăcăi prin bunget* ISP. [Onomatopee].

bojdeucă f. Mold. cocioabă: *în bojdeuca unde locuesc ei* CR. [Şi *bujdeucă*, diminutiv dela *bujdă*].

bojogar m. hoţ prost sau nedibaciu: *da, sunteţi nişte bojogari* FIL. [Lit. vânzător de bojogi].

bojogi m. pl. 1. plămânii vitelor; 2. măruntaie de vite gătite pentru masă. [Origină necunoscută].

bol n. 1. ceaşcă mare fără mâner; 2. conţinutul ei: *un bol de lapte;* 3. un fel de hap gros; bol alimentar, massă rotunjită ce formează pe limbă alimentele amestecate.

bolând a. Mold. şi Tr. năuc: *copil bolând.* [Ung. BOLOND, prost, nebun].

bolboacă f. V. bulboacă.

bolboare f. vârtej: *se închide lacul cu bolbori* BOL. [V. *bolbol*].

bolbol (bolbor!) int. care imitează clocotitul apei agitate şi borborositul curcanilor.

bolborosi (borborosi) v. 1. a clocoti (de valuri); 2. a ţişni, a ieşi fierbând şi făcând băşici (de apă, de sânge): *capul de-a dura sărea, sângele bolborosea* POP.; 3. a vorbi iute şi încurcat: *începi a bolborosi turceşte, fără să ştii bechiu măcar* CR.; 4. a striga (de curcani). [V. *bolbol*].

bold n. 1. acul unor insecte; 2. Mold. ac cu gămălie; 3. furcă de împuns vitele; 4. *fig.* îndemn, stimulent: *sub boldul unui dor* AL.; 5. fierul ce se pune în capul fusului morii; 6. pl. ţăpuşi la o casă ţărănească. [Slav. BODLI].

boldeiu m. câine de vânat cu picioarele scurte: *leagă-ţi boldeii!* ISP. [Lit. câine care boldeşte sau împunge vânatul].

boldi v. 1. a împunge cu boldul; 2. a împinge cu cotul; 3. *fig.* a îndemna; 4. a ţinti: *ce boldeşti ochii la mine?* AL.

boldiş adv. împungând cu boldul.

boleşniţă f. boală lipicioasă, epidemie puţin violentă. [Rut. BOLESNIŢIA].

bolîă f. Mold. pl. gâlci, anghină. [Cf. dial. *bolţ*, boţ].

boli v. a fi sau a zăcea bolnav: *copiii când bolesc de boala câinească* ISP. [V. *boală*].

bolindeţ n. colindeţ (din care probabil e forma alterată).

bolişte f. boleşniţă: *până s'o mai potoli boliştea* CR.

bolnav a. care suferă de boală. [Bulg. BOLNAV].

bolnăvi v. 1. a face bolnav; 2. a cădea la pat.

bolnăvicios a. cam bolnav, nesănătos.

bolniţă f. infirmerie, într'o mânăstire. [Slav. BOLNIŢA].

boloboc (poloboc) n. Mold. vas de vin sau de rachiu mai mic decât butia şi mai mare decât butoiul (între 70—100 vedre): *de nu mi-ar deşerta boloboacele* AL. [Rus. POLUBOČKA, jumătate butie].

boloboţ n. cocoloş de unt. [Şi *boboboţ*: contopire din *bob* şi *cocoloş*].

bolocan a. şi m. 1. nume de bou; 2. *fig.* moţ. [Origină necunoscută].

bolohăneală f. Mold. umflarea pul-

www.dacoromanica.ro

pei la vacile tinere. [Mold. *bolohan* = *bolovan*: partea umflată se întărește ca piatra].

bolohănit a. Mold. cu pulpele umflate (de vacile tinere). [V. *bolohăneală*].

bolonică f. plantă cu frunzele în formă de secere *(Sium latifolium)*. [Ung. BOLONYIK].

bolovan n. 1. butuc, în special grinda ce alcătuește talpa sau temelia casei țărănești; 2. piatră mare; 3. bloc, bucată mare de piatră sau de sare. [Dial. *bulvan* = slav. BOLŮVANŮ, butuc].

bolovăni v. 1. a deschide ochii mai mari decât cum sunt; 2. a se strânge în grămezi mari: *norii se bolovănesc și se sparg pe loc.*

bolovănos a. plin de bolovani; *matca bolovănoasă a unui pârâu.*

bolozà f. un fel de luntre mare: *șapte bolozale și șapte sandale* POP. [Vechiurom. *bolozan* = turc. BOLOZAN].

bolșevic m. partizan al bolșevismului.

bolșevism n. regim dictatorial, instalat la Petrograd în urma revoluției din Noemvrie 1917. Bazat pe demagogie și teroare, *bolșevismul* a stins până în izvoarele lor comerțul și industria, ruinând țara și expunând-o foametii. Burgezimea și clasele culte sunt deopotrivă urgisite, țăranii, lucrătorii și soldații fiind singurii cari beneficiază de noua stare de lucruri. Nici vorbă nu poate fi de o desvoltare culturală subt un regim unde pâinea zilnică a devenit suprema preocupare a vieții. Acest guvern de un caracter aziatic continuă a bântui Rusia și toate opintirile spre a-l suprima au rămas până acum zadarnice. [Lit. maximalism, din rus. *bolșii*, maximum, acest regim pretinzând a realiza maximul avantajelor sociale în favoarea poporului]. V. soviet.

bolșevist adj. cu tendințe demagogice extreme. In 1919 revoluții *bolșeviste* au bântuit Prusia, Bavaria și Ungaria.

boltă f. 1. zidărie în formă de arc; 2. tot ce are formă de boltă: *bolta cerului, boltă de viță*; 3. prăvălie boltită, magazin. [Slav. BOLTA, din it *volta*].

boltaș m. cel ce are o boltă de mărfuri.

bolti v. 1. a încheia o clădire în boltă; 2. a săpa în formă de boltă.

boltitură f. lucrarea de a bolti și rezultatul ei; zid în formă de arcadă sau de semicerc.

bombà v. a umfla, a rotunji: *își bombează pieptul.*

bombă f. 1. ghiulea mare, umplută cu praf de pușcă, care se descarcă la aprinderea ițitului: *răzând de al bombei șuer* AL.; 2. *fig.* știre neașteptată care umple de spaimă: *moartea tatălui său fu o bombă pentru dânsul.*

bombăni v. 1. a scoate un glas surd ca muștele sau albinele; 2. a mormăi: *tot bombănia din gură.* [Onomatopee].

bombar m. viespe mare cu acul înțepător și veninos *(Bombus terrestris)*. [Onomatopee, ca și variantele dialectale: bondar, bongar, bonzar].

bombardà v. 1. a arunca bombe, a bate o cetate cu bombe; 2. *fig.* a ataca: *nu-mi bombarda modestia cu complimente* AL.

bombardă f. mașină de războiu ce servia odinioară a asvârli bolovani: *toate tunurile și bombardele* BĂLC.

bombat a. scos sau ridicat, convex ca o bombă.

bomboane f. pl. tot felul de zaharicale.

bomboniera f. 1. cutie de bomboane; 2. *fam.* căsuță aranjată cu gust.

bompres n. (în navigațiune), catart înclinat pe dinaintea corăbiei (=fr. *beaupré*).

bon n. 1. bilet care autorizează a primi ceva; 2. pl efecte publice: *bonuri de tezaur.*

bonca-bonca! onomatopee ce exprimă un umblet cu dese poticneli.

boncă(lu)i v. Mold. 1. a rage: *cerbul venia boncăluind* CR.; 2. a scânci (de copii). [Ceh. BUNKATI, a mormăi].

bondă f. Mol. V. bundă.

bondar m. Mold. bombar: *un bondar rotund în pântec* EM. [De aceeaș origină imitativă ca și munteanul *bombar* (cf. Mold. *bondăni* = *bombăni*)].

bondiță f. V. bundiță: *în catrință, în bondiță* AL.

bondoc a. și m. scurt și gros. [Mold. *bunduc* = turc. BUNDUK.].

bonetà f. 1. căciulă; 2. căiță, scufie.

bonetărie f. împletitură de bonete, de ciorapi, de tricouri, etc.

bongar m. Buc. bombar. [Onomatopee; cf. *bonzar*].

bongoase f. pl. drăcii, lucruri necurate: *pe la școli a învățat de știe a spune atâtea bongoase?* CR. [Origină necunoscută].

bonificà v. în materie financiară: a credita cheltueli, a împlini lipsa.

bonjur n. 1. bună ziua (formulă de salutare): *și îndată viind, unul îl cinstește cu bonjur* PANN; 2. bonjurist: *bonjurii cu lungi plete* AL.; 3. haină croită după ultima modă: *să pui un bonjur făcut după jurnal* NEGR.; 4. numele munte nesc al ciupagului țărancei [=fr. *bonjour*].

bonjurist m. nume ce Moldovenii dădeau în batjocură la 1848 tinerilor fii de boieri, întorși din Occident cu idei libe-

www.dacoromanica.ro

rale și reformatoare (li se zicea astfel, fiindcă salutau cu «bon-jur»). V. duelgiu și pantalonar.

bont a. ciuntit. ‖ **1.** pl. boante, mâini ciuntite: *cu boantele desfășă copilul* Isp. [Formă nazalizată din *but.* trunchiu, ca *cionț* din *ciot*].

bontăni v. a bate, a lovi: *bontănind mai tare la ușă* Cr. [Onomatopee].

bon-ton n. caracter propriu vorbirii și manierelor lumii distinse, elegante.

bonz m. preot chinez sau japonez: *tunuri naîte și pagode unde cântă vechiul bonz* Al. [Onomatopee].

bonză f. Buc. muscă. [Onomatopee].

bonzar m. Buc. (Mold. **bonzălău**), bombar. [V. *bombar*].

bor n. metaloid, de un brun verziu, care nu există în natură decât în stare de acid boric.

borangic n. **1.** mătase toarsă de țărance din firele gogosilor: *trâmbele de borangic nețesute* Od.; **2.** pânză transparentă, fină și gălbuie, pentru cămăși și broboade: *primeneli de borangic și de filaliu* Od.; **3.** plantă parazită ce s'a lipește de cotorul trifoiului *(Cuscuta europœa).* [Mold. *burungiuc* = turc. burundjuk].

borangă f. plantă medicinală, întrebuințată ca pectoral și depurativ *(Borrago).*

borax n. sare albă întrebuințată spre a înlesni fuziunea metalelor.

Borboase f. pl. numele celor trei zile de sărbătoare (4—6 Dec.), hramul sfintei Varvara, sfântului Sava și sfântului Nicolaie. [Origină necunoscută].

borbolină f. *pop.* ciomăgel: *sări, măciuco! dă, borbolino!* Isp. [Origină necunoscută].

borbo(ro)si v. V. bolborosi.

borcan n. vas de pământ sau de sticlă, cală mai mare de pus și păstrat lucruri lichide: *borcan de dulceață, de murături.* [Ung. borkanna, din *bor,* vin, și *kanna,* cană].

borcănat a. încovoiat: *nasuri lungi borcănate* Pann.

borceag n. plantă ierboasă adesea cultivată pentru nutreț *(Vicia sativa).* [Origină necunoscută].

borcut n. Mold. borviz și sticlă de forma celor ce conțin ape minerale. [Ung. borkut, din *bor,* vin și *kut,* izvor].

bord n. **1.** marginea unei suprafețe; **2.** laturea unei corăbii; **3.** corabia însăș.

bordea m. ființă închipuită cu care mamele speriă pe copii cei mici, ca să tacă și să stea binișor. [Lit. burtosul (cf. *burdulea).*

bordeiaș n. încăpere într'o casă țărănească spre a păstra legume iarna

bordeiu n. **1.** locuință țărănească adâncită în pământ și acoperită tot cu pământ sau cu stuf; **2.** *fig.* orice casă modestă: *s'am și eu un bordeiu.* [Din tr'un primitiv *bord* (conservat ca nume topografic) și identic cu *bortă;* cf. paralelismul fonetic analog între *burd* (de unde *burduf)* și *burtă*].

bordel n. casă de femei desfrânate.

borderou n. notă explicativă și amărunțită, articol cu articol, a unei socoteli.

bordură f. **1.** margine garnisită; **2.** cadrul unui tablou.

boreal a. care este la N., care vine dispre N.

boreasă f. muiere sau nevastă (provincialism ardelenesc): *o boreasă ce-i zice cârciumăreasă* Pann, [Contras din vechiu-rom. *boiereasă,* nevastă, lit. femeia boierului].

borfă f. pl. lucruri de casă (perne, plapome, lăicer), apoi sdrențe, cârpe, vechituri: *își culege boarfele de jos* Cr. [Origină necunoscută].

borfaș m. hoț ordinar, pungaș.

borfășie f. hoție, pungășie: *tovarășe, mi s'a urît cu borfășia* Isp.

borfete m. (Oltenia) *Zool.* boiștean.

borhăie n. pl. Mold. mațele vitelor. [De aceeaș origină cu *borhan].*

borhan Mold. stomac de vite. [Scurtat din *burduhan* (cf. *bărdan)*].

borhot n. ceea ce rămâne din struguri după ce li se stoarce sucul: *cu borhotul se îngrașă vitele.* [Cf. *brahă*].

borî v. a da afară din stomac, a vărsa (din gură). [Origină necunoscută].

boric a. se zice de un acid format din bor și oxigen.

borilă m. vântul de miazănoapte, după care vine ploaie. [V. *boare*].

bornă f. Buc. muscă. [Onomatopee ce reproduce sbârnâitul insectei (cf. *sbârnăi)*].

bornac n. numele covrigului ce capătă colindătorii cu pluguleț la Sf. Vasile (în Ialomița). [Origină necunoscută].

boroană f. Mold. grapă (mai ales cu colți de lemn): *de-a curmezișul brazdei boroanele pornesc* Al. [Rus. borona].

boroboață f. întâmplare rea sau faptă prostească ce face mare sgomot: *mi s'a întâmplat o mare boroboață.* [Cf. *boloboț;* varianta Mold. *boață (boanță),* din *boț* cu acelas sens de «boroboață», confirmă raportul semantic între cocoloș de «mămăligă» și «pățanie», metaforă primitiv ciobănească ce o întâlnim deja la Zilot Românul («Măria sa mai făcu un *boț*»)].

boroni v. Mold. a grăpa cu boroana.

boronit n. grăpatul cu boroana.

borș n. **1.** zeamă acrită prin dospirea tă-

www.dacoromanica.ro

râţelor într'însa; 2. ciorbă făcută din zeamă de varză; 3. *fig.* orice lucru acru; *vin, borş curat;* nu-i suflă în borş, nu se lasă a fi luat în râs: *mie unuia nu-mi suflă nimeni în borş* Cr. [Rus. борщъ].

borşi V. sborşi.

borţ n. burtă mare (din sarcină): *cu borţul la gură* Isp. [Singular refăcut din pl. *borţi* = *burţi*].

bortă f. Mold. gaură: *borta cheii.* [Sensul primitiv e gaură sau scorbură de copaciu (cf. *lemn bortos*) = rus. борть, arbore găunos].

bortelì v. Mold. a găuri, a sfredeli.

borţos a. 1. cu burta mare; 2. însărcinată (vorbind de femei).

borviz n. apă minerală feruginoasă. [Ung. borviz: *bor,* vin, şi *viz,* apă].

borz a. Tr. şi Buc. cu perii sburliţi. [Ung. borz, bursuc].

borza f. Mold. şi Buc. acelaş sens ca munteanul bordea [Din *borz*].

borză f. 1. Buc. insectă, muscă; 2. gândac negru (numit şi *gândacul morţilor*) de piază rea. [Onomatopee (cf *bârzăun*)].

boş n. 1. testicul; 2. bârnă piezişă sub un zid: *zidul şade în boş.* [Origină necunoscută].

boşar m. pepene verde de soiul cel mai mare şi mai bun: *boşar de Brăila.* [Origină necunoscută].

boscă f. boştină, tescovină. [Origină necunoscută].

boscar m. Mold. scamator: *neam de neamu meu n'a fost boscar* Al.

boscărie f. Mold. scamatorie (după numele lui Bartolomeu Bosco, faimos scamator italian, născut în 1793, vizită Moldova în al doilea pătrar al sec. XIX, mort în 1863).

boschet n. pădurice, dumbravă, tufiş: *în umbra tăinuitului boschet* Em.

boscoane f. pl. Mold. vrăji, fermece. [Gr. bizantin βασκανία (cf. *amăgi*)].

bosconì v. 1. Mold. a descânta; 2. Munt. a bolborosi, a vorbi îngăimat (ca femeile ce descântă).

boscorodì v. Mold. 1. a descânta, a mormăi: *boscorodind molifte* Negr; 2. a scotoci: *ce-mi boscorodeşti prin dulap?* Al. [Compromis din *bosco(ni)* şi *blogodori,* printr'o formă intermediară *(blogo)rodi*].

bosmà f. festă, renghiu: *are să-i facă bosmaua* Isp. [Turc. bosmâ, crimă: cu sensul scăzut ca la *bazaconie*].

boşorog a. şi m. vătămat la intestine. [Din *boş* cu un sufix analogic (cf. *hodorog*)].

boşorogeală f. vătămătură, hernie.

bostan m. Mold. 1. dovleac: *alături nişte bostani turceşti* Ca.; 2. *fam.* cap: *na! cap săc...., bostan fără sâmburi* Al. [Turc. bostan, grădină de bostani].

bostană f. Mold. bostănărie: *bostană fără pândar.*

bostănărie f. Mold. grădină de pepeni; *frica păzeşte bostănăria.*

bostănel m. Mold. dovlecel.

bostangiu m. 1. odinioară, soldat din garda Sultanului: *Osmangii şi bostangii au să curgă mii de mii* Al.; 2. (ironic) poreclă dată Bulgarilor şi Sârbilor (vânzători de bostani). [Turc. bostandji, lit. grădinar].

boştină f. 1. ceea ce rămâne din faguri, după ce se alege mierea şi ceara; 2. tescovină. [Varianta *voştină* (Mold. *hoştină*) = slav. вощина, rămăşiţă de ceară].

boştinar m. cel ce adună sau stoarce boştina.

boston n. 1. un fel de joc în cărţi cu 4 persoane şi cu 52 de cărţi; 2. un fel de dans; 3. petrecere de dans după amiazi.

bostromenghèr m. intrigant, în special cel ce bagă zizanie printre noii căsătoriţi: *strejeri cari rămaseră ca nişte bostromenghèri* Isp. [Şi *potromenghiu* («ca să fii aproape de Satana, trebue să fii ori drac ori spion, ori *potromenghiu*», Stamate); v. Introducerea].

boştur a. Mold. sec, gol: *capete boşture.* [Turc. boştur].

bòştură f. văgăună: *boştura aceasta umedă şi fioroasă* (Vlahuţă).

bot n. 1. partea capului la câine şi alte animale, coprinzând gura şi nasul; 2. *fam.* gură la om; *fam.* a se şterge pe bot, a nu căpăta un lucru ce doreşte; 3. ceea ce seamănă unui bot: *botul condeiului, botul cismei, botul luntrei.* [Origină necunoscută].

boţ n. 1. orice massă rotundă: bulgăre de pământ, cocoloş de zăpadă, bulz de brânză; 2. orice lucru turtit, ghem: *făcând mămăliga boţ;* 3. *fig.* boroboaţă. [Origină necunoscută].

botă f. 1. vas de lemn înfundat în care plugarii ţin apă de băut pe câmp; 2. butoiaş: *o botă cu păstrăvi* Od. [V. *bute*].

botanic a. privitor la botanică: *Institut botanic.*

botanică f. ştiinţa care are de obiect cunoaşterea, descrierea şi clasificarea vegetalelor.

botanist m. cel versat în botanică.

botău n. bâtă ciobănească: *şi oile cu botăul le mână* Pop. [Dial. Tr. *botă* = rus. ботъ (cf. *bâtă*)].

botcă f. Mold. chilioară în care se naşte matca albinelor. [Rut. будка, bordeiu (v. *butcă*)].

www.dacoromanica.ro

botez n. una din cele 7 taine ale Bisericii creştine, menită a şterge păcatul strămoşesc prin cufundare în apă sfinţită. [Abstras din *boteza*].

botezà v. 1. a săvârşi botezul, cufundând copilul în apă; 2. a se face creştin, botezându-se; 3. a da un nume cuiva. [Lat. BAPTIZARE].

botezat a. şi m. cel ce a primit botezul.

botezător a. care botează: *Sf. Ioan Botezătorul.*

botfori m. pl. un fel de cisme mari, azi aproape dispăruţi (=fr. *bottes fortes*).

botgros m. pasăre cu botul scurt şi gros *(Cocothraustes).*

boţi v. a strânge ca un ghem, a mototoli (mai ales de haine). [V. *boţ*].

botină f. Mold. gheată: *botină de lac.*

boţit a. făcut boţ: *mototolit*, ghemuit.

botniţă f. ochiu de funie, de curea sau fier, ce se pune în botul animalelor spre a le împiedeca să muşte sau să mănânce.

boţog m. cosac, rămas mic (cât un boţ).

boţorog n. boroboaţă: *îi făcu boţorogul.* [Derivat din *boţ*; v. *boroboaţă*].

botos a. 1. cu botul gros; 2. *fam.* obraznic, nerusinat.

bòtoşi m. pl. soiu de opinci. [Ung. BOTOS, încălţăminte de pâslă].

botros m. vrabie cântăreaţă cu ciocul scurt şi cu penişul frumos, petrece prin brădet *(Pyrrhula).*

bou m. 1. mamifer din ordinul rumegătoarelor, mare de stat, cu torme robuste şi coarne solide, bun pentru transport şi lucrul câmpului; **a-şi pune boii** în **plug** cu cineva, a-i căuta ceartă: *cu mine ţi-ai pus boii în plug?* CR.; **a nu fi cuiva toţi boii acasă**, a nu fi în toate apele (metafore luate din sfera îndeletnicirilor ţărăneşti): *nu ştiu ce o fi având nea Chiriac... par'că nu-i sunt toţi boii acasă* CAR.; 2. *fig.* gros de cap, om prost; 3. **(d'a)** joc de copii în care s'aruncă un băţ (numit *bou*) de un număr oarecare de ori. [Lat. BOVEM].

bou-de-baltă m. 1. pasăre bălţăreaţă care obişnueşte a-şi băga capul în apă şi a sbiera ca un viţel *(Ardea stellaris);* 2. soiu de broască care, când e supărată, aruncă un suc alb spumos *(Bombinator igneus).*

bou-de-noapte m. alt nume dat bufniţei, ale cării strigăte aduc cu ragetul boului.

boul Domnului (boul lui Dumnezeu) m. 1. numele popular al coccinelei; 2. rădaşcă (mandibulele insectei se desvoltă în formă de coarne la bărbat); 3. *fig.* prost, tont.

boulea (d'an) adv. alene, ca un bou: *merge tot d'an boulea.*

boulean m. 1. bou tânăr; 2. alt nume dat avatului (a cărui dimensiune în apele noastre trece peste 69 cm.).

bour m. Mold. 1. soiu de bou negru cu o vargă albă pe spinare; odinioară în pădurile din Carpaţi, azi numai în codrii din Lituania, numit în Muntenia **zimbru** *(Bos urus): bouri 'nalţi cu steme 'n frunte* EM.; 2. pajerea Domnilor Moldovei (adică un cap de bou): *pe d'asupra-i steagul cu bour* AL.; 3. semn (primitiv un bour) cu care se înfiera în vechime făcătorii de rele şi apoi vitele: *cum se cunosc boii din cireadă şi caii din herghelie de pe bourul lor* NEOR.; 4. partea dinainte ce este ridicată dela talpa săniei (cea dinapoi se cheamă *călcâiu);* 5. botul luntrei. [Vechiu-rom. *buăr* = lat. BUBALUS].

bourean m. bou (ca nume): *ha, ho, bourean! trage brazda pe tăpşan* POP.

bourel m. 1. bou (ca răstătare): *12 boi bourei la coadă codalbei* POP.; 2. nume dat melcului (din cauza coarnelor sale); 3. Buc. sfredeluş, numit şi *ochiu-boului* (această păsărică nefiind mai mare decât un ochiu de bou).

bouresc a. ca la bour: *melc, melc,... scoate coarne boureşti* POP.

bovin n. care e de familia boului: *rasa bovină.*

box n. 1. instrument de luptat cu pumnii la Englezi; 2. buldog.

boxor m. cel ce se bate cu pumnii.

boy-scout m. numele englezesc al cercetaşului. (V. această vorbă).

boz (bozie) m. soc mic cu floricele albe ce se prefac în bobiţe negre; plantă cu proprietăţi purgative, joacă un rol şi în medicina populară *(Sambucus ebulus).* [Rut. BOZ].

bozăi v. Mold. a mucezi (de vin sau de bere). [Adică a căpăta la suprafaţă flori albe ca ale bozului].

bozărie f. câmpie cu bozi.

bozumflà v. a-şi umfla buzele şi a sufla tare de necaz, a se mânia (mai ales de copii). [Din *buză* şi *umfla*].

bozumflat a. 1. mâniat; 2. *fig.* umflat peste măsură: *stil bozumflat.*

brăbănoc m. *Bot.* pervincă. [Cf. Rut. BARKVINOK].

brac n. 1. grămadă netrebnică: *pe când luna străluceşte peste a tomurilor bracuri* EM.; 2. animal sau lucru de lepădat: *cal de brac,* prost. [Nemţ. BRACK].

brac m. un fel de prepelicar sau copoiu cu părul lins. [V. *braică*].

bracà v. a pune într'o direcţiune de-

www.dacoromanica.ro

terminată: *a braca un aparat* (= fr. *braquer*).

bracă f. Buc. (pl. *brace, braci*), izmene. [Lat. BRACA, nădragi].

brăcie (brăcea) f. cingătoare lungă de lână, înflorată cu mărgele și fluturi, ce se poartă obișnuit peste brâu. [Derivat din *bracă* (ca *fășie* din *fașă*).]

brăcinar n. 1. Tr. curea de strâns nădragii (sau bracele); 2. *fig.* spetează ce leagă capetele cracilor la piscul carului.

bractee f. *Bot.* frunzișoară ce înfășură florile înainte de îmbobocire.

brăcui v. 1. a alege bracurile; 2. a lepăda ca netrebnic; 3. a tăia tot lemnul bun dintr'o pădure.

brăcuit a. 1. netrebnic: *printre tomuri brăcuite așezat și el un brac* EM.; 2. cu copacii tăiați: *păduri brăcuite.*

brad m. 1. arbore rășinos totdeauna verde, foarte întrebuințat în tâmplărie și dulgherie; dintr'însul se scot materii rășinoase (ca terebentină, smoală, etc.), iar mugurii săi se aplică în medicină ca antiscorbutic *(Abies pectinata)*; 2. lemnul bradului: *masă de brad*; 3. *fig.* țepăn și arătos: *un brad de flăcău*; 4. ramură de brad la mirese în ajunul cununiei și hora jucată cu acea ocaziune: *ziua de brad.* [Albanez BREDHI].

brădet n. brădiș.

brădiș n. pădure de brazi.

brădișoară f. pasăre sălbatică, numită în Mold. ieruncă. [Lit. pasăre sălbatică ce petrece prin brădiș].

brădișor m. 1. plantă ce crește prin pădurile muntoase *(Lycopodium selago)*; 2. Tr. ienupăr.

bradoș (brăduleț) m. numele oltenesc al colăcelor, în chip de om, ce se fac la mucenici (9 Martie). [Varianta Tr. brenduș se opune unei derivări din *brad*].

bragă f. 1. băutură acrișoară făcută din făină de meiu; 2. *fig.* băutură proastă. [Rus. BRAGA].

bragagerie f. locul unde se vinde bragă.

bragagiu m. cel ce face sau vinde bragă.

brăghină f. varietate de struguri cu boabele roșii, rotunde și mărunte. [Origină necunoscută].

brâglar m. bățul brâglelor.

brâgle f. pl. în Oltenia și Tr.: vatale (la stative). [Origină necunoscută].

brahă f. 1. orz fiert și uscat, despuiat de muguri și gata a fi întrebuințat pentru fabricarea berii; 2. drojdie rămasă în cazan de făcut rachiu. [Rut. BRAHA, identic cu rus. BRAGA (V. *bragă*)].

brahicefal a. al cărui craniu e relativ rotund.

brahman m. preot al lui Brahma.

brahmanic a. privitor la brahmani: *credințe brahmanice.*

brahmanism n. religiune indiană a cării perfecționare e budhismul (150 milioane sectatori). După această doctrină religioasă, Brahma s'a încarnat succesiv în Brahma, Vișnu și Siva, constituind astfel o triplă încarnațiune sau trinitate *(trimurti)*. Brahma, în prima-i încarnațiune, avu patru fii, din cari se trag cele patru caste ereditare ale Indiei, mai prejos de cari sunt *paria* sau necurații.

brahmin a. brahmanic: *dela India brahminâ* AL.

braică f. femeiușca bracului. [Nemț. BRACKE].

brăileancă f. horă de Brăila.

brâncă f. 1. labă și în special laba dinainte a dobitoacelor, ghiară; pe brânci, pe mâini și pe picioare (ca animalele); în brânci, în genuchi: *deodată Stambulul cade 'n brânci* AL.; 2. (ironic) mână, la om; 3. Mold. brânciu; 4. plantă marină din care se scoate sodă; brânca porcului, buberic; brânca ursului, pălămidă. [Lat. BRANCA, labă de fiară mai ales la nume de plante (ex. *branca ursi*)].

brâncă f. *Med.* 1. numele popular al erizipelului; 2. umflături la gât sau la cap (la cai și la porci): *bivolii sunt apărați de brâncă.* [Cf. gr. mod. BRÁNCHOS, răgușeală].

brânci v. a da brânci cuiva, a-l împinge cu mâinile ca să dea în lături.

branciog n. șes pietros: *țăranii sapă în branciogul sterp al dealurilor* OD. [Origină necunoscută].

brânciș adv. pe brânci: *afară brânciș l'a dat.*

brânciu m. 1. lovitură cu mâna, ca să se depărteze sau să cază (în brânci): *mi-a dat un brânciu*; 2. *fig.* îndemn: *inima îi dete brânci.* [Singular refăcut din pl. *brânci*: v. *brâncă*, labă].

brâncuță f. Tr. plantă numită obișnuit năsturel. [Alterațiune populară din germ. *Brunnenkresse*].

brandebur n. broderie sau galon la o haină (= fr. *brandebourg*).

brânduș f. 1. (de toamnă), plantă ce apare în primele zile de toamnă, cu flori roșiatice în formă de pălnie, întrebuințată la colorat *(Colchicum autumnale)*; 2. (de primăvară), un fel de șofran cu flori violete *(Croccus)*. [Origină necunoscută].

brâneț n. V. bârneț.

branhii f. pl. organe de respirațiune ale peștilor.

brânișor n. 1. cingătoare îngustă: *cu brânișoare de betelă* OD.; 2. sens tehnic). V. brăcinar,

www.dacoromanica.ro

braniște f. 1. pădure cu tufiș des: *braniște numai de o tufă nu se face niciodată* PANN. [Slav. BRANITI, a opri (deci pădure oprită de tăiat)].

branșă f. 1. ramură, diviziune specială a unei științe; 2. profesiune, specialitate (= fr. *branche*).

brânză f. 1. product din părțile solide ale laptelui închegat ce se poate ușor fărâma cu mâna: 2. *fig.* treabă, procopseală: *nu-i nicio brânză de el.* [Vechiu termen ciobănesc atestat într'un document raguzan din 1356: *brençe*, caseus valachicus: probabil după numele orășelului Brienz, unde se făcea acest fel de brânză (cf. nemț. BRINSENKÄSE)].

brânzar m. cel ce face sau vinde brânză.

brânzeturi n. pl. 1. diferite soiuri de brânză; 2. mâncări cu brânză. [Colectiv analogic din *brânză*].

brânzoaică f. plăcintă cu brânză.

brașoave f. pl. Mold. palavre, minciuni, fleacuri: *nu se trec brașoavele pe la noi* AL. [Aluziune la marfa din Brașov sau la apucăturile făloase ale brașovenilor].

brașovean m. 1. locuitor din Brașov; 2. negustor care se aprovizionează la Brașov cu diferite obiecte fabricate de mână: *era brașovean și-mi spusese brașoave* AL.

brașoveancă f. căruță mare de Brașov pentru transportul mărfurilor din acest oraș.

brașovenesc a. de Brașov: *cu cioareci brașovenești* POP.

brașovenește adv. 1. ca la Brașov sau ca marfa d'acolo; 2. *fig.* mincinos: *prea frumos le spui acestea, însă cam brașovenește* NEGR.

brașovenie f. 1. articolele industriei ardelenești (încălțăminte, pălării, vase de lemn): *carul de brașovenie* FIL.; 2. localul unde se vând.

braț n. 1. membrul superior care începe dela umăr și se termină la mână (la om și la vertebrate); 2. cât poate purta un braț sau amândouă: *un braț de lemne*; 3. parte îngustă de mare: *Dunărea se desparte în trei brațe*; 4. *fig.* putere: *brațul lui D-zeu.* [Lat. BRACHIUM].

brățară f. 1. sculă în formă de inel ce poartă femeile la braț; 2. podoabă: *meșteșugul la om e brățară de aur* PANN; 3. vergeaua ce unește coasa cu cosia. [Lat. BRACHIALE].

brățea f. Mold. brățară mică.

brățeletă f. brățară mică.

brațet (la) adv. braț la braț.

brățiș adv. corp la corp: *se luptă brățiș cu ursul.*

brâu (pl. brâne și brâe) n. 1. cingătoare mai lată de lână colorată; 2. mijlocul înșuș: *cu barba până la brâu*; 3. coroană ce încinge pereții sau o coloană; 4. joc plin de vioiciune și însuflețire: *cântați brâul, lăutari!* 5. *fig.* dungă: *brâie de lumină.* [Origină necunoscută].

brav a. și m. viteaz, voinic: *bravi, teribili sub armele lor brave* AL.

bravà v. 1. a înfrunta primejdii cu nepăsare; 2. a provoca sau a desfide pe cineva.

bravo! int. vorbă întrebuințată spre a încuraja sau aplauda. || n. aplaus: *eu spun și altul bravuri ia* PANN.

bravură f. vitejie, voinicie.

brăzdà v. 1. a trage brazda cu plugul; 2. *fig.* a pătrunde: *aceste vorbe au brăzdat adânc inima norodului* CR.; 3. a străbate în toate direcțiunile, a despica: *fulgerele brăzdau cerul.*

brazdă f. 1. fâșie de pământ răsturnată cu plugul: a se da la brazdă, a se deprinde, a se potoli; 2. canal ce se formează prin ruperea și răsturnarea brazdei; 3. bucată de pământ plantată cu flori, legume, iarbă; 4. iarbă verde cositâ ce se dă vitelor; 5. *fig.* urme trecătoare ce lasă unele lucruri: *vaporul taie brazdă lungă pe al mării plaiu senin* AL. *când în cercuri unduioase, când în brazde de văpaie* EM. [Slav. BRAZDA].

brăzdar n. fierul cel lat al plugului care taie brazda pe dedesubt: *brăzdarul* e partea cea mai folositoare și mai neapărată a plugului.

brăzdat a. 1. săpat în brazdă: *drum brăzdat*; 2. încrețit, sbârcit: *față brăzdată.*

brăzdița (de a) f. Mold. un fel de joc de copii.

bre! int. exprimând mirare, supărare sau familiaritate: *spune, bre! omule. vino încoa, bre!* [Turc. BRE].

breaslă f. 1. corporațiune: *breasla blănarilor*; 2. meserie, profesiune: *nu și-a mai schimbat breasla.* [Slav. BRATÍSTVO, frăție].

breaz a. 1. cu o dungă albă dela frunte la bot (despre vite): *bou breaz, cal breaz*; cunoscut ca un cal breaz, foarte cunoscut; foame breazâ, foarte mare; ca la breaza, un fel de horă țărănească; 2. *fig.* (ironic) rar în felul său, distins: *nu ești mai breaz decât alții.* [Slav. BRĚZA, mesteacăn, arbore de coloare albă, de unde vită pătată cu alb].

brebeneac m. numele bănățean a. sturzului cântăreț. [Origină necunoscută].

brebenei m. pl. plantă cu colori mândre și variate. *(Corydalis).* [Cf. Lat. VERBENA].

brec n. trăsură ușoară cu 4 roate,

www.dacoromanica.ro

având un scaun pe dinainte, iar pe dinapoi două banchete așezate una în fața alteia (= engl. *break*).

breiu m. plantă întrebuințată în medicină ca purgativ (*Mercurialis*). [Origină necunoscută].

brelan n. 1. un fel de joc în cărți; 2. reunirea a trei cărți de aceaș valoare.

breloc n. scule de mică valoare ce se leagă de lanțul unui ceasornic.

brenduș m. V. bradoș.

breșă f. spărtură de tun în zid (= fr. *brèche*).

breslaș m. cel ce face parte dintr'o breaslă, meseriaș.

bretele pl. curele sau benzi elastice, aduse de după umeri spre a ține pantaloni (= fr. *bretelles*).

brevă f. scrisoare papală mai puțin solemnă de cât *bula*.

brevet n. diplomă, certificat eliberat de Stat celor ce autorizează a practică unele industrii sau profesiuni; **brevet de invențiune**, dat inventatorului spre a autoriza proprietatea și exploatarea descoperirii sale.

brevetă v. a da un brevet.

breviar n. 1. carte ce conține rugăciunile de toate zilele: ceaslov, molitfelnic; 2. *fig.* carte ce se citește cu asiduitate.

brezaie f. 1. mască împestrițată de Crăciun; om învelit într'o zeghe și împodobit cu felurite basmale, panglici și flori, purtând un cap de animal cu bot (sau de pasăre cu cioc) pe care îl pune în mișcare cu o sfoară și-l face să scoată diferite sunete: *oamenii îl împodobiră cu flori ca pe o brezaie* Isp.; 2. *fig.* femeie gătită cu prea multe dresuri și podoabe: *parcă este o brezaie*. [V. *breaz*].

bribornic m. V. bobornic.

bric n. bastiment cu două catarte.

briceag n. cuțitaș de tăiat creioane și peniță. [Bulg. BRIČAK].

briciu n. cuțit de ras barba. [Slav. BRIČI].

bridj n. joc în cărți, o varietate de whist (= engl. *bridge*).

brie f. 1. plantă ale cării frunze se strâng, când le atingem (*Impatiens noli tangere*); 2. Tr. V. **breiu**.

brigadă f. 1. corp de trupe, compus din două regimente și comandat de un general; 2. jandarmi reuniți sub ordinele unui subofițer.

brigadier m. grad inferior care comandă 6 soldați, caporal în infanterie.

brigand m. tâlhar.

brigandaj n. 1. hoție cu mâna înarmată; 2. jaf, prădăciune revoltătoare.

brighidău n. Mold. roata sau druga cu care ciobanii bat laptele închegat. [Origină necunoscută].

briliant a. strălucitor. ‖ n. diamant tăiat cu mai multe fețe.

briliantin a. ca briliantul: *pudră briliantină*; fig. *luce o rouă briliantină* AL.

briliantină f. 1. praf pentru curățitul metalelor și al sticlelor; 2. un fel de cosmetic compus din uleiu de ricin, glicerină și spirt.

brilioancă f. Tr. plantă numită obișnuit *iarba fiarelor*. [Origină necunoscută].

brind n. pahar băut în sănătatea cuiva: *vă 'nchin acest brind al frăției* AL. (= fr. *brinde*).

brio n. *Muz.* 1. execuțiune vie; 2. *fig.* vioiciune, foc.

brioală f. plantă cu florile roșiatice și cu fructele aproape cilindrice (*Meum*). [Diminutiv din *brie*].

brișcă f. Mold. cabrioletă. [Pol. BRYCZKA].

brișcar m. cel ce are o brișcă.

bristol n. carton cu foi de desen și foaie izolată, cartă; *o bucată de bristol* CAR.

broajbă f. *Bot.* nap: *broajbe și gulii* PANN. [Serb. BROSKVA].

broancă f. un fel de lăută sau violină (în Banat). [Origină necunoscută].

broască f. 1. mic animal amfibiu din ordinul batracienilor, cu pielea goală, linsă și moale, cu pântecele galben pătat cu negru, cu gura largă și cu ochii tare ieșiți din cap; corpul lor trece prin o metamorfoză: ou, mormoloc, animal perfect (*Rana*); **broască țestoasă**, soiu de broască al cării corp e acoperit cu o teastă de solzi din care se prepară bagaua (*Testudo*); **broască râioasă**, broască fără coadă, greoaie și urâcioasă, trăiește în locuri umede, unde se hrănește cu omizi (*Bufo cinereus*); 2. încuietoare la ușă compusă din clanță, zăvor și cheie (aduce cu chipul unei broaște); 3. umflătură sub falcă (la vite); 4. Mold. orzișor la ochi și (la pl.) scrofule; 5. (de moară) Mold. V. **brotac**; 6. pl. șurupelnițele teascului de vie; 7. ciocul cleștelui dogăresc; 8. floarea de la capătul stâlpilor unui bordeiu; 9. un fel de rândea; 10. (iron.) copil mic. [Lat. medieval BRUSCUS; sensurile metaforice fac aluziune la conformațiunea batracianului sau la unele părți ale corpului său: bot, gât, labe, ochi, pântece]. ‖ adv. grămadă (ca o broască): *el cade înainte-i, se face jos broască* PANN.

broătec m. Mold. V. **brotac**.

brobință f. plantă ce servește la văpsit galben (*Reseda luteola*). [Cf. *drobiță*].

www.dacoromanica.ro

broboadă f. înveliș de cap; bariș, boccea, maramă, ștergar, testemel. [Abstras din *probodi*].

broboană f. 1. boabă mare; 2. picătură: *broboană de sudoare*; 3. (burboană) agrișă sau coacăză roșie. [Origină necunoscută].

brobodelnic n. broboadă sau văl de mireasă.

broboni v. a acoperi cu picături sau bășicĭ, a bășica; *o sudoare rece îi broboni fruntea.*

brobonit a. acoperit cu broboane sau picături; fig. *pământul brobonit de rouă.*

brocat n. stofă de mătase țesută cu un amestec de diferite culori și cu aur sau argint, împodobită cu flori și figuri (= fr. *brocart*).

brociu n. plantă numită obișnuit *roibă*. [Serb. BROČ].

brodà v. 1. a face pe o stofă desenuri în relief, a coase cu flori la gherghef; 2. *fig.* a amplifica, a face desvoltări accesorii.

brodeală f. starea lucrului brodit: întâmplare, întâlnire neașteptată, coincidență.

broderie f. 1. lucrarea făcută brodând; 2. *fig.* ceea ce s'adaogă ca podoabă la o povestire sau la o bucată muzicală.

brodi v. 1. a găsi pe cineva sau ceva din întâmplare: *am brodit-o acasă*; 2. a veni pe neașteptate și la moment oportun: *ai brodit-o bine azi*; 3. a se întâmpla: *cum se brodi, ca locul să fie alături?* [Rus. ВБРОДИТЬ, a rătăci, de unde noțiunea de a ajunge sau a afla din întâmplare (asociațiune de idei analoagă lui *nemeri*)].

brom n. corp simplu lichid, brun, veninos și de un miros neplăcut, descoperit în 1826 de Balard în apele mlaștinilor sărate.

bromură f. combinarea bromului cu un alt corp simplu: **bromura de potasiu** e întrebuințată în medicină ca un calmant al sistemului nervos.

bronhii f. pl. numele celor două conducte prin care aerul trece din traheea-arteră în plămâni.

bronșită f. inflamațiunea bronhiilor, caracterizată prin o tuse mai mult sau mai puțin violentă și provenită din cauza frigului și a umezelii.

bronz n. 1. metal artificial, aliaj de aramă, cositor și zinc; dintr'însul se fac monede, clopote, tunuri, instrumente muzicale; 2. clopot de bronz; 3. *fig.* nesimțitor: *inimă de bronz.*

bronzà v. a da coloarea bronzului.

bronzărie f. lucruri de bronz și prăvălia unde ele se vând.

bronzat a. de coloarea bronzului.

broșă f. ac de piept (= fr. *broche*).

broșà v. a îndoi și coase laolaltă foile unei cărți.

broșat n. lucrarea de a broșa cărțile și rezultatul ei.

broscănesc a. din familia broaștelor: *neamul broscănesc.*

broscărie f. 1. baltă de broaște; 2. locul unde se vând broaște de ușĭ.

broscariță f. plantă ce crește prin apele stagnante și lin curgătoare *(Potamogeton natans).*

broscoiu m. 1. broască râioasă; 2. (ironic) copil mic.

broștesc a. ca la broască, în felul broaștelor: *ochi broștești*, tare ieșiți din cap; *umblet broștesc*, în sărituri; lână broștească, plantă acvatică din familia algelor, numită și *straiu de broască (Conferva rivularis).*

broștet n. 1. grămadă de broaște; 2. mulțime de copii mici.

broșură f. carte broșată de mică întindere.

brotac m. 1. broască mică de coloare verde *(Hyla viridis)*; 2. lemnul scobit pe care stă capătul grindeiului (la o roată de moară). [Gr. vulg. BRÓTAKOS = clasic BÁTRAHOS: varianta Mold. *broátec* a păstrat accentul primitiv].

bru! int. exprimă intensitatea gerului: *bru! mi-e frig!* EM.

brudnic a. Mold. sburdalnic, naiv: *ca o copilă brudnică* NEGR. [Și *brodiu, brudiu*, origină necunoscută].

bruft n. lutul moale ce zidarul aruncă pe perete [Origină necunoscută].

bruftueală f. 1. tencueală; 2. *fig.* (și ironic) ocară, bătaie: *Ștefan a dat Turcilor o bruftueală...* ISP.

bruftuì v. 1. a tencui un zid; 2. *fig.* a se răsti, a brusca: *începu s'o gonească și s'o bruftuiască.*

brulinc m. V. burlinc.

brumà v. a cădea sau a bate bruma.

brumă f. 1. rouă albă ce înghiață peste noapte; 2. praf alb, ușor și fin, ce acopere unele fructe; 3. *fig.* foarte puțin, mai nimic: *o brumă de învățătură.* [Lat. BRUMA, solstițiu de iarnă, iarnă: s'a luat efectul pentru cauza].

brumar m. numele popular al lunei Noemvrie (adică luna când cade bruma mare). ‖ a doua lună a anului republican francez (22 Oct.—22 Nov.).

brumărel m. brumarul mic. numele popular al lunei Octomvrie.

brumăriu a. de fața brumei, cenușiu: *căciulă brumărie.* ‖ **brumărie** f. varietate de struguri.

brumat a. 1. bătut de brumă: *prune*

www.dacoromanica.ro

brumate; **2.** *fig.* fără chef, indispus: *nu fi așa de brumat.*

brumatec a. de toamnă: *vânt brumatec.*

brumos a. **1.** cu bruma groasă, încărcat de brumă: *cer brumos*; **2.** friguros: *timp brumos.*

brun a. **1.** de coloare galbenă închisă bătând în negru; **2.** cu părul brun.

brunel n. stofă de coloare închisă: *ghete de brunel.*

brunet a. și m. cam brun la față, oacheș.

bruș m. Tr. bulgăre: *bruș de pământ.* [Cf. rus. BRUȘATI, a fărâma].

brusc a. **1.** aspru, iute: *caracter brusc*; **2.** repede și neașteptat: *plecare bruscă.* ‖ adv. cu bruscheță.

bruscă v. **1.** a trata într'un mod brusc; **2.** a grăbi, a precipita.

bruscheță f. **1.** firea celui brusc; **2.** vorbă sau faptă bruscă.

brusture m. plantă cu frunze late, cu flori purpurii sau viorii, al căror potir se agață ușor de hainele oamenilor și de lâna oilor; e bună pentru rane și bube *(Arctium lappa).* [Origină necunoscută].

brut n. pâine neagră, pită (învechit). [Nemț. BROT, printr'un intermediar săsesc].

brut a. **1.** grosolan (în stare cum l'a produs natura): *om brut*; **2.** care n'a fost rafinat: *zahăr brut, aur brut*; **3.** lipsit de viață, inert: *corp brut*, piatră, sau mineral; **4.** în comerț, totul fără scăderea cheltuielilor: *produs brut*; greutate brută, fără a ține în seamă daraua. ‖ m. **1.** animal fără rațiune; **2.** *fig.* om stupid și grosolan.

brută f. ființă grosolană, om brut.

brutal a. **1.** ce ține de animal: *poftă brutală*; **2.** grosolan și violent. ‖ adv. cu brutalitate.

brutalitate f. **1.** firea omului brutal; **2.** vorbă sau faptă brutală.

brutalizà v. a trata grosolan.

brutar m. cel ce face sau vinde pâine. [V. *brut*, pită].

brutărie f. locul unde se face sau se vinde pâine.

bubă f. **1.** umflătură dureroasă cu puroiu; **buba oii**, boală lipicioasă a oilor, numită și *dalac*; **buba mânzului**, boală lipicioasă a cailor, numită și *răpciugă*; pl. **bube dulci**, se fac mai ales la copii, pe cap și pe lângă buze; **2.** asperitate asemenea bubelor (pe plante sau fructe); **3.** *fig.* rău grav, durere sufletească: *asta-i buba.* [Slav. BUBA].

bubat a. **1.** plin de bube; **2.** ciupit de vârsat. ‖ n. vârsat.

buberic m. buruiană de bubă rea, cu miros tare, grețos, cu un gust acru și amar *(Scrophularia nodosa).*

buboiu n. bubă mare, inflamatorie și dureroasă.

bubos a. plin de bube sau buboaie.

bubuì v. **1.** a da un sunet surd dar puternic, vorbind de sgomotul tunetului; **2.** de orice sgomot ce asurzește: *tunuri sute bubuiau, se clătina pământul* AL. [Onomatopee].

bubuit n. sgomot mare (de tunet sau de tunuri).

bubuitură f. bubuit prelungit.

bubulițe f. pl. bube mici de sudoare.

bubuluci n. pl. numele stâlpilor ce sprijină coastele prispei unei case țărănești. [Formă diferențiată din *babalâc*].

buburos a. plin de bube mici, vorbind de scoarța sau de coaja plantelor și a fructelor.

buburuză f. **1.** bubă de tot mică; **2.** alt nume dat coccinelei (după cele șeapte puncte sau bube de pe corpul ei); **3.** Mold. bucată mică și rotundă: *o buburuză de mămăligă.*

buc m. Mold. **1.** pleava ce rămâne după baterea grânelor, cânepei, inului, cârlților: *aci sunt niște buci, pentru făcut saci* CR.; **2.** caier pe sfârșite: *stau să sfârșesc și bucul ăsta*; într'un buc, foarte de grabă, într'o clipă. [Origină necunoscută].

bucă f. **1.** una din cele două părți în care se împarte fața prin nas dela gură până la tâmplă; **2.** îmbucare: *negăsind ursul nimic de bucă* PANN; **3.** pl. bucile șezutului. [Lat. BUCCA].

bucal a. ce ține de gură: *orificiul bucal.*

bucălaie a. **1.** cu lână albă și botul negru: *mioriță bucălaie* (v. *laie*); **2.** bucălat: *o fetiță roșie și bucălaie.*

bucălat a. cu bucile pline (de copii), grăsuliu la față.

bucată f. (pl. *bucăți*); **1.** o parte dintr'un tot: *bucată de zahăr*; **2.** obiect complet: *bucată de pânză, de argintărie*; **3.** *fig.* parte dintr'o operă literară: *bucăți alese din autori*; **4.** operă de artă, obiect de artă: *bucată de muzică, bucată de teatru*; **5.** spațiu, interval: *după o bucată de vreme, merse o bucată de loc.* [Lat. *BUCCATA, îmbucătură, de unde noțiunea de fărâmă sau fragment, în primul rând de mâncare și apoi generalizat]. V. bucate.

bucătar m. cel ce știe să gătească bucate.

bucătărie f. partea casei unde se gătesc bucatele.

bucate f. pl. **1.** mâncări gătite pentru masă, fierte sau fripte: *bucate de dulce, de post*; **2.** grâne (în special grâu, orz, secară și ovăs): *câmpul cu bucate.* [V. *bucată*].

www.dacoromanica.ro

bucăți v. a face bucăți

bucățică f. bucată mică; *bucățică ruptă din*, leit, aidoma la chip.

bucătură f. câtă mâncare se poate lua în gură: *bucătură de pâine.*

bucciu a. Mold. V. bocciu.

bucceà f. 1. colac de fier vârît în căpățâna roții, care o apără să nu se roază de osie; 2. gaura sfeșnicului în care se bagă lumânarea; 3. țeava pălniei. [Lat. BUCCELLA, guriță (după forma-i circulară)].

Bucefal m. 1. numele calului lui Alexandru cel Mare; 2. cal de paradă și de luptă.

Bucentaur m. numele corăbiei aurite de pe care dogii Veneției aruncau, la încoronarea lor, un inel în valuri, drept semn de logodnă cu Adriatica: *pe vechiul Bucentaur prin Veneția purtat* AL.

buche f. 1. a doua literă a alfabetului slav; 2. pl. alfabetul cirilic, slove: *nu știe buchile*; 3. (ironic) știință, învățătură: *bucheaua poate s'o învețe și acasă cine vrea* CR.; 4. *fig.* pont: *taci că-i cu buche, l'am potcovit bine* CR. [Slav. BUKI, literă, litera *b*].

bucher m. 1. cel ce învață buchile; 2. *fig.* începător, care știe încă puțin; 3. rutinar: *era bucher de frunte și tâmp în felul său* CR.

bucherește adv. 1. ca un începător; 2. *fig.* după metoda veche, într'un mod mașinal.

bucherie f. învățătură elementară și mașinală.

buchet n. 1. mânunchiu de flori legate împreună; 2. fig. *buchet de copaci.*

buchetieră f. care vinde flori.

buchini v. a silabisi. [Tras din *buche*, după analogia sinonimului *slomni*].

buchinist m. cel ce vinde cărți vechi, anticar.

buchiseală f. bătaie înfundată: *m'au săturat de buchiseală* AL.

buchisi v. a lovi cu pumnii, a bate îndesat: *începură a-l răsuci și a-l buchisi înfundat* ISP. [Lit. a bate pe bucile șezutului].

bucin n. Tr. V. bucium.

bucíniș m. 1. *Bot.* angelică; 2. Tr. cucută. [Din cotorul plantei se fac buciume și fluiere].

buciuc n. odinioară: 1. steag cu jumătate tuiu (insigniul ispravnicului din Focșani și al Marelui spătar): *marele căpitan de lefegii cu zapciii, buciucul și toboșarii* FIL.; 2. (Tuiul) trupă de soldați, rămășiță din marea căpitănie a Focșanilor. [Turc. BUČUK, jumătate].

bucium m. trunchiu, butuc (mai ales de viță): *la buciumul viței trei vlăstari cresc* PANN. [Origină necunoscută].

bucium n. 1. instrument muzical, în formă de țeavă puțin încovoiată, lungă dela 8—9 palme, se face din coaje de teiu legat cu coaje de cireș; odinioară trâmbița ostașului (cu care da semnalul de luptă), azi fluierul ciobanului: *buciumul vuiește 'n munte, sună valea de cimpoiu* AL. [Vechiu-rom. și Tr. *bucin* («cu glas de *bucin*», Moxa = lat. BUCCINA].

buciumà v. 1. a suna din bucium (sau din alt instrument): *apoi un corn apucă și buciumă 'n vânt* AL.; 2. *fig.* a vesti în gura mare, a spune la toată lumea. [Vechiu-rom. *bucinà* = lat. BUCCINARE].

buciumaș m. cel ce cântă din bucium.

buciumătură f. sunet repetit al buciumului.

buclà v. a face bucle, a încreți părul.

buclă f. inel de păr frezat: *buclele-i de aur cad pe albu-i sân* BOL.

buclarisì v. *fam.* a o sfecli, a o păți. [Origină necunoscută].

bucluc n. Mold. V. bocluc.

bucmeà f. găitănaș ce se coase cu chenar: *bucmea de lână.* [Turc. BÖRME șnur].

bucoavnă f. abecedar. [V. *buche*].

bucolic a. 1. pastoral ce ține de viața păstorilor: *poemă bucolică*; 2. pl. poezii pastorale: *Bucolicele lui Virgiliu.*

bucșă f. Mold. bucea de roată. [Rut. BUKŞ (din germ. *Büchse*)].

bucsău n. plantă cultivată prin grădini pentru florile sale frumoase și odorante (*Spartium junceum*). [Derivat din *bucs*, și numită astfel după înflorescența sa].

bucsì v. Mold. V. băcsì.

bucurà v. 1. a simți o plăcere vie, a fi tare mulțumit: *a se bucura din toată inima*; 2. a-și manifesta sentimentul de plăcere, a petrece: *să bem și să ne bucurăm*; 3. a se folosi, a avea: *el se bucură de o deplină sănătate*; 4. a face să simtă plăcere, a mulțumi: *știrea nu ne bucură.* [Albanez BUKURĂ, frumos, BUKURONÌ, a împodobi: calitatea fizicului trecu asupra moralului (cf. *bucuros*, foarte mulțumit, vesel)].

bucurie f. sentiment viu de mulțumire a sufletului când posedă un bun real sau imaginar: *saltă de bucurie.*

bucuros a. 1. voios, plin de bucurie; 2. care face ceva cu plăcere și trage de inimă. ‖ adv. cu bucurie, cu plăcere.

budacă f. 1. putineiu scurt și larg; 2. *fig.* și *fam.* femeie scurtă și grasă. [Variantele: *budașcă*, *budaie*, *budălău*, *buduiu* se trag dintr'un primitiv *bud* scorbură de copaciu (v. *budur*)].

budaie f. Mold. V. budacă.

budală m. prostănac: *eu cu budalaua ăsta de Ianulea* CAR. [Turc. BUDALA, năuc

www.dacoromanica.ro

budălău n. Mold. V. **budacă**.

budhic a. privitor la budhism.

budhism n. religiunea lui Budha, foarte răspândită în Azia, unde numără aproape 400 mil. de sectatori. Ea constă mai ales în credința, că omul expiază, într'un șir de existențe indefinite, păcatele ce a făcut într'una precedentă, și în năzuința de a merita repaosul final sau neființa *(nirvana)*, adică mântuirea sufletului, care încetează de a renaște și prin urmare de a expia.

budhist m. sectator al budhismului.

budihace f. Mold. 1. pocitură (vorbind de lup): *să-și facă budihacea casa la noi în sat* Cr.; 2. (**budihaie**) sperietoare de păsări. [Origină necunoscută].

budincă f. un fel de puding. [Nemț. PUDING, printr'un intermediu săsesc].

budoàr n. mică încăpere, împodobită cu eleganță, pentru uzul particular al damelor (= fr. *boudoir*).

buduhală f. Mold. boală molipsitoare. [Origină necunoscută].

buduiu n. Tr. găleată: *ia și cea sită din cuiu și făină din buduiu* Pop. [V. *budacă*].

budulac a. prost, naiv: *fratele meu e cam budulac* Isp. [V. *budala*, cu un sufix analogic (cf. *prostănac*].

bùdur m. 1. trunchiu de arbore găunos; 2. găleată de puț (obișnuit dintr'un trunchiu scobit). [Derivat dintr'un primitiv *bud*, trunchiu, înrudit cu *but* (cf. *buture*)].

budureț n. Tr. coșul unui cuptor țărănesc (făcut dintr'un budur).

buduroiu n. Mold. putină mare (în opoziție cu *budacă* sau *budaie*).

buf! int. exprimă 1. sgomotul unei căderi sau al unei exploziuni: *a da buf de perete;* 2. sgomotul umflării fălcilor. [Onomatopee].

buf m. cea mai mică buhă cucuiată *(Strix scops)*. [V. *buhă*].

bufant n. cutele umflate sau înfoiate la hainele femeiești.

Bufeni m. pl. poreclă dată de către Frățuții bănățeni locuitorilor din comunele muntene ale Banatului (în număr de vr'o 15.000) veniți din Oltenia, de unde și numele de *Țăreni*, adică emigrați din Țara Românească. [Numele face aluziune la fudulia Țărenilor].

bufet n. 1. dulap de pus vase, argintărie, etc.; 2. (la baluri, etc.), masă cu mâncări, vinuri; 3. sală de mâncare (la gări).

buflea m. om foarte gros. [Dela *buf!* care exprimă umflarea fălcilor (cf. *bufni*)].

bufnă f. bufniță: *bufnele posomorite tipă cu glas amorțit* Al. [V. *buhă*].

bufni v. 1. a se bozumfla (mai expresiv); 2. a se umfla (de var, plăcintă); 3. a face sgomot (căzând sau râzând); 4. a lovi cu violență. [Lit. a face *buf!*].

bufniță f. 1. pasăre de noapte singuratică *(Strix bubo)*; 2. *fig.* care trăește retras de lume. [V. *buhă*].

bufon a. și m. caraghios, măscăriciu.

bufonerie f. caraghioslâc.

buft n. Mold. 1. burta vitelor; 2. un fel de cartabos: *chișe și buft umplut* Cr. [Formă amplificată din *buf*, care exprimă ceva umflat].

buftea m. Mold. buflea. [Derivat din *buft*].

bùged a. Mold. galben și umflat (de boală): *la fălci umflat și buged* Em. [Origină necunoscută].

bugeniță f. Mold. V. bujeniță.

bugèt n. starea anuală a cheltuelilor și veniturilor unei țări sau unei administrațiuni.

bugetar a. privitor la buget.

bugetofag m. (ironic) funcționar al Statului.

buh n. Mold. svon, renume: *mi se dusese buhul despre posna ce făcusem* Cr. [Primitiv onomatopee exprimând un sgomot sau răsunet de lucruri lovite [cf. *buhnet*)].

buha f. stomacul boului [Origină necunoscută].

buhă f. 1. (pl. **buhe**), păsări de noapte, cu cap mare stufos și ochi mari îndreptați înainte; ziua o petrec prin ruine, crăpături de stânci, și numai de cu seară ies la vânătoare; aerul lor trist și țipătul lor jalnic au făcut pe popor să le considere ca prevestitoare de nenorociri *(Strix): când buha se plânge prin triste suspine* Bol.; 2. *fig.* muiere ce umblă nepieptenată, cu părul vâlvoiu. [Onomatopee, ca și *buf*, *bufnă*, *buhnă*, care exprimă trista lor strigare].

buhăi v. Mold. a plânge urlând, a țipa ca buha.

buhăi v. a se face buhav, a se umfla fața (de somn sau de beție). [V. *buhav*].

buhăit a. buhav: *față buhăită*.

buhaiu m. Mold. 1. taur: *poate vre'un buhaiu înfuriat i-a veni de hac* Cr.; 2. putinică cu o coardă pe fund, ale cării vibrațiuni imită ragetul buhaiului: *cu buhaiul se colindă în seara de Sf. Vasile, urând plugușorul;* 3. (**de baltă**), pasăre numită și *bou de baltă*, ale cării strigăte repetite vestesc (după credința poporului) un an mănos; 4. om gros și gras cu glas de taur; 5. stupul ce nu roiește; 6. rândea mare purtată de doi inși; 7. Buc. cârligul coasei; 8. partea morii care ridică sau coboară poliță, prisnelul și pietrele. [Rut. BUHAÏ].

www.dacoromanica.ro

buhav a. 1. galben și umflat, vorbind mai ales de fața unui bolnav; 2. stricat de băutură. [Serb. BUHAV].

buhnă f. buhă: *îmi pare că-s o ruină, pe care buhna țipă* AL.

buhnet n. 1. sgomot mare: *ușile se deschid cu buhnet;* 2. țipătul bufniței: *de buhnet țipă cobele 'n codru* AL.

buhos a. cu părul sbârlit (ca buha): *o pasăre cârnă și buhoasă.*

buhur n. stofă de mătase: *o largă mantie de buhur alb* OD. [Turc. BUHUR].

buhurdar n. cădelniță, vas pentru parfumuri (învechit): *buhurdaruri pline de scumpe miresme* OD. [Turc. BUHURDAR (din *buhur*, parfum)].

buhurez m. buhă cu pene oacheșe, gălbui (*Strix otus*). [Compus din *buhă* și *hurez*].

buiac a. Mold. nebunatic, sglobiu (de cai și de oameni): *fugarul buiac* COȘB. [Slav. BUIAKU, nebun, sălbatic].

buiamă f. testemel (în Râmnicu-Sărat). [Turc. BOYAMÀ].

buiestraș m. cal în buiestru.

buiestru m. mersul calului când ridică deodată cele două picioare dinainte, pas repede: *cal bătrân nu se mai învață în buiestru.* [Origină necunoscută].

buigui v. a vorbi aiurea, a spune vrute și nevrute. [Origină necunoscută].

buimac a. amețit, zăpăcit, năuc: *era buimac de cap de atâta umblet* CR. [Cf. slav. BUĬ, sălbatic].

buimăceală f. amețeală: *trezind'o din buimăceala în care căzuse* ISP.

buimăci v. a năuci: *portarul se buimăcise de cele ce vedeă* ISP.

buimatec a. cam buimac: *urieșii stau buimateci* AL.

buiurdisi v. (ieșit din uz) a ordona, a dispune: *buiurdisește pricina către starostii bleslelor, că să o cerceteze* NEGR.

buiurdisit a. întărit prin decret domnesc, oficial: *administrația e un codru plin de hoți buiurdisiți* AL.

buiurdiu n. odinioară: 1. ordinul unui pașă sau vizir pentru Constantinopole (în opoziție cu *firman*, destinat provinciilor); 2. decret domnesc. [Turc. BUYURDU].

bujdă Mold. cocioabă. [Cf. rus. BUDA, colibă].

bujdeucă f. V. bojdeucă.

bujeniță f. Mold. mușchiu de căprioară afumat: *bujeniță de mușchi svântați* AL. [Rut. BUJENIȚA].

bujor m. 1. plantă de grădină cu frumoase flori roșii sau albe (*Paeonia*); 2. *fig.* frumos ca un bujor: *un bujor de fată.* [Slav. BOJURŬ].

bujorat a. înroșit: *cu obrajii bujorați de palme.*

bulă f. 1. scrisoarea papei cu pecetea de aur sau de plumb: *bulă de excomunicare;* 2. bula de **aur**, diploma regelui ungur Andreiu II (1222), privitor la raporturile între rege și Statele sale.

bulamac n. stâlp gros. [Origină necunoscută].

bulat n. cuțitul dogarului de făcut cercuri. [Rus. BULATŬ, oțel].

bulb m. 1. ceapa plantei: *bulb de crin;* 2. parte umflată sau globuloasă: *bulb dentar*, germenul dintelui.

bulboacă f. locul unui râu unde apa e adâncă, vârtej de apă, vultoare (de moară): *cum adoarme râul la bulboace* AL. [V. *bulbuc*].

bulboană f. bulboacă. [In loc de *vulboană*, de aceeaș origină cu *volbură*].

bulbos a. plin de bulbi.

bulbuc n. 1. izvor ce are deschiderea pe fundul unui râu și se vede bulbucind pe suprafață-i; 2. băsică de apă, val de lichid: *plouă cu bulbuci.* [Abstras din *bulbucà*]. ‖ m. plantă cu florile mari, globuloase, galbene și cu vinișoare verzi pe din afară (*Trollius europaeus*).

bulbucà (bulbucì) v. a clocoti (de valuri), a scoate băsici, a curge cu sgomot. [Onomatopee exprimând sgomotul cu care apa agitată iese dintr'un izvor sau dintr'o sticlă].

bulbucat a. globulos și ieșit din orbite: *'și aruncă pocitura bulbucații ochi de broască* EM.

bulbucì v. V. bulbucà: *valurile bulbuciau.*

buldog m. rassă de câini bondoci cu fălcile ieșite afară.

buleandră f. 1. straiu purtat și în parte rupt: *cară-ți bulendrele;* 2. petec de stofă, vechiu și murdar; 3. *fig.* lepădătură, muiere desmățată; 4. lucru fără valoare, om de nimic. [Cf. it. *balandra*, scorțotină].

bulearcă f. *pop.* rachiu sau vin prost. [Origină necunoscută]. V. holercă.

buletin n. 1. mică hârtie pătrată pe care se scrie numele candidatului la alegeri; 2. scurtă dare de seamă despre lucrurile ce interesează publicul: *Buletinul bursei;* **Buletinul legilor**, culegere oficială de legi, decrete și ordonanțe; 3. fițuică eliberată de unele administrațiuni: *buletin de bagaje.*

bulevard n. 1. întăritură umplută cu pământ: *poruncind să ducă toate tunurile pe bulevarduri* BĂLC.; 2. *fig.* tot ce servă pentru apărare și protecțiune: *Carpații fură bulevardul naționalității*

www.dacoromanica.ro

române; 3. stradă largă plantată de ambele laturi cu arbori: *bulevardul Carol.*

bulfeiu n. pl. cele două lemne curmezişe şi perpendiculare ale jugului. [Ung. BÉLFA].

bulgăre m. 1. bucată mai mult sau mai puţin rotundă (de pământ, zăpadă, sare, etc.); 2. fig. *bulgări de lumină* EM. [Singular refăcut din pluralul lui **bulg** (Tr. *bulg de aur* POP.), înrudit cu *bulugheană* şi cu *bulz*].

bulgăresc a. din Bulgaria.

bulgăroiu m. (ironic) Bulgar: *bulgăroi cu ceafa groasă* EM.

bulgur n. făină de grâu măcinat mare cu care se face mămăliguă sau bucate: *puţintel bulgur cu învârtită la sfârşit* AL. [Turc. BULGUR].

bulhac n. Mold. băltoacă: *până ce dă peste un bulhac* CR. [Origină necunoscută].

bulibaş m. V. bulubaşă.

bulicher n. Mold. cuţit mare şi lung: *scoate bulicherul din teacă* CR. [Origină necunoscută].

bulimie f. *Med.* foame nesăţioasă.

bulin n. 1. turtişioară rotundă de pecetluit scrisori; 2. *Farm.* capsulă. [Gr. mod. BULINI (din it. *bollino*)].

bulion n. aliment gătit din apă fiartă cu carne sau legume: *bulion de patlagele* (= fr. *bouillon*).

bulubaşă m. odinioară: 1. căpitanul unui buluc de arnăuţi: **başbulubaşă**, şeful gardei domneşti; 2. (şi **bulibaş**) vătaful unei şetre de ţigani. [Vechiu-rom. *bulucbaşă* = turc. BULUK BAŞY].

buluc n. companie de soldaţi (în oştirea turcească sau în cea pământeană a seimenilor şi arnăuţilor): *agii ienicerilor şi ai bulucilor* BĂLC. [Turc. BULUK, corp de trupe]. ‖ adv. Mold. grămadă, unul peste altul: *intră buluc în ogradă* CR. [Adică în massă compactă (ca un regiment de seimeni sau neferi); termen primitiv militar cu sensul generalizat].

bulucì v. Mold. a se strânge la un loc: *se bulucirà ca oile.* [Lit. a se îngloti ca cetele sau bulucurile de ostaşi].

bulugheană (**bulughină**) f. Mold. bulgăre de caş: *nişte bulughene cu mujdeiu şi cu mămăligă* CR. [V. *bulgăre*].

bulvan m buştean. [V. *bolovan*].

bulz m. 1. boţ de caş (înainte de a fi scos din străcurătoare); 2. cocoloş de mămăligă caldă înăuntrul căreia se pune brânză sărată. [Termen ciobănesc de origină obscură].

bum! int. exprimă sunetul tobei.

bumaşcă f. Mold. hârtie-monedă (mai ales rusească). [Rus. BUMAJKA (din *bumaga*, hârtie)].

bumb m. Mold. nasture de metal: *un bumb galben de cristal* AL. [Cf. ung. GOMB].

bumbac n. 1. plantă din ţările calde, şi mai ales din Statele-Unite, care produce bumbacul *(Gossypium)*; 2. firişoare sau peri lungi, mătăsoşi şi foarte subţiri, cari înfăşură grăunţele bumbacului; 3. pânză sau vată făcută din acele firişoare: *ciorap de bumbac*; 4. tort sau fir de bumbac: *urzitura pânzei de in, iar bătătura de bumbac*; 5. pufuł de pe unele fructe (ca la gutui); 6. *fig.* ceva delicat şi mare: *a fost crescut în bumbac.* [Din gr. lat. BOMBYX. printr'un intermediar *BOMBACUM].

bumbăcar m. 1. lucrător de bumbac, care îl scarmănă şi îl toarce: 2. negustor de bumbac şi de bumbăcării.

bumbăcărie f. 1. măestria de a lucra bumbacul; 2. lucruri de bumbac, pânză, tort; 3. locul unde se lucrează sau se vinde.

bumbăcel n. aţă de bumbac pentru cusut sau împletit.

bumbăcos a. fulgos, moale ca bumbacul.

bumbarà f. odinioară, obuz pentru aşvârlitul bombelor: *cu tunuri şi bumbarale* POP. [Compromis popular între *bumbă* («bombă») şi sinonimul său arhaic *cumbara*].

bumbaşir m. odinioară, aprod sau agent poliţienesc pentru împliniri de bani şi execuţiuni: *am poruncă să-ţi puiu bumbaşir* FIL. [Formă paralelă cu **mumbaşir** = turc. MUBAŞYR. uşier, sergent].

bumben adv. ţeapăn, ca un butuc: *toţi dormiau bumbeni* ISP. [Origină necunoscută].

bun a. 1. care e aşa cum cere natura sa: *om bun*; 2. care are calităţile dorite, potrivit: *bun de popă, bun de însurat*; 3. favorabil: *vreme bună*; 4. valabil: *bun pentru trei persoane*; 5. curat de origină, nefalşificat: *aur bun*; 6. adevărat (vorbind de legături de rudenie): *văr bun*; 7. mare: *un bun număr de cetăţeni.* [Lat. BONUS]. ‖ m. tatăl tatălui, bunic, moş: *bunii auziserà dela străbunii lor* ISP. [Lit. tată bun, ca termen de gingăşie sau de dragoste].

bun n. 1. ceea ce-i bun: *sănătatea e bun nepreţuit*; 2. ceeace posedă cineva (în bani sau moşii): *bunuri mobile şi imobile*; 3. precipitat de fiere de bou sau vacă (ce se crede bun pentru unele boale); 4. (ironic) pl. calităţi: *mai avem şi alte bunuri* CR. [Lat. BONUM].

bună f. bunică. ‖ 1. piază, augur: *nu-i a bună*; 2. (ironic) bocluc, poznă: *a face cuiva una bună*; 3. una şi bună, un

www.dacoromanica.ro

singur lucru, absolut în ruptul capului: *a ști, a ținea una și bună;* 4. toate bune, fie și așa (V. *bunăoară*).

bunacuviință f. ceeace se cuvine, purtare bună, în vorbire sau fapte.

bunăoară adv. de pildă. [Lit. odată și bine].

bunăseamă (de) adv. cu siguranță.

bunătate f. 1. însușirea celui bun; 2. dispoziție morală de a face bine; 3. tot ce-i excelent: *o bunătate de om, o bunătate de vin;* 4. formulă de politeță: *bunătatea d-tale;* 5. pl. lucruri sau fapte bune: *tot felul de bunătăți.* [Lat. BONITATEM].

Buna-vestire f. sărbătoare în amintirea sosirii îngerului Gavril, ca să vestească sfintei Fecioare nașterea Mântuitorului (25 Martie). [Traducere după slav. *blagoveștenie*].

bunavoință f. dispoziție favorabilă pentru cineva.

bundă f. cojoc fără mâneci și scurt până la brâu (în Oltenia); în Mold. bondă. [Ung. BUNDA].

bundiță f. cojocel.

bunduc a. Mold. V. bondoc. ‖ pl. taraci ce sprijină coastele prispelor țărănești (în Oltenia). [Lit. stâlpi bondoci].

bunget n. 1. pădure bătrână și deasă; 2. crâng des și întesat în mijlocul unei păduri: *prin bungetul ăsta de pădure mergând și pe dibuitele* ISP. [Albanez BUNO, stejar: lit. codru de stejari (V. *dumbravă*)].

bunică f. mama mamei sau a tatălui. [V. *bun*].

bunt n. Mold. răscoală, revoltă: *vai de mine! o fi iar vr'un bunt* AL. [RUS. BUNTŬ].

buntaș m. rebel: *buntași cari au de gând să dea foc târgului* AL.

burà v. a cădea bură, a ploua mărunt.

bură f. 1. ploaie cu furtună; 2. ploaie măruntă și rece: *pulberea de diamante cade fină ca o bură* EM. [Vechiu-rom. *bură*, vifor = serb. BURA].

buratec m. Mold. brotac: *ați ieșit toți la lună ca buratecii* EM. [Alterațiune populară din *broatec*, sub influența lui *bură*: brotacii apar numeroși după o ploaie].

burboană f. V. borboană.

burcă f. Mold. cojoc mare și lățos. sarică ciobănească: *într'o burcă învelit* AL. [RUS. BURKA].

burdios a. burtos: *nu era burdios ca alții* ISP. [V. *burduhos*].

burducà v. V. hurducà.

burduf n. 1. stomac de vită; 2. piele întreagă de capră; cusută în formă de sac, în care se pune untdelemn, brânză, etc.; 3. foale de suflat; 4. pielea dinainte la o trăsură mare, care în timp de ploaie apără pe călătorul dinăuntru sau de pe capră; 5. partea principală a vioarei; 6. gaură mare făcută în ghiață. [Dintr'un primitiv *burd*, înrudit cu *burtă*]. ‖ adv. 1. umflat ca un burduf: *îi făcu spinarea burduf de bătaie;* 2. *fig.* îndopat: *burduf de carte* ISP.; 3. țeapăn: *l'au legat burduf.*

burdufos a. umflat ca un burduf, pântecos: *teiule, grosule și burdufosule!* PANN.

burduhan n. 1. pieliță ce coprinde mațele; 2. lucruri făcute din acea pieliță, ca ochiuri de fereastră la bordeiele țărănești; 3. burta dobitoacelor; 4. (ironic) pântece mare și gros: *grozav burdăhan și nesățios gâtlej* CR. [Din *burduh* = *burduf;* forme paralele: **bărdăhan** (scurtat **bărdan**), **burdăhan**].

burduh(ăn)os a. cu burta mare, pântecos: *cea ploscă burduhoasă* NEGR. [Din *burduh* sau *burduhan;* formă scurtată **burdios** (= *burduhos*)].

burdulea m. om cu burta mare. [V. *bordea*].

burdușel n. burduf mic: *un burdușel cu brânză.*

burdui v. 1. a umfla pe cineva în bătăi: *mă cam burduișe în spate* PANN; 2. a se umfla și încovoia de uscăciune sau de umezeală (de scânduri); 3. a se muia foarte tare, a se face mălăieț (de poame); 4. a se face găunos (de arbori). [Din *burduș* = *burduf* (cf. *burdușel*). lit. a umfla ca un burduf].

burduz! int. V. hurduz-burduz!

burete m. 1. gen de ciuperci în majoritate bune de mâncat, numite și **mânătărci** (*Boletus edulis*); 2. mâncare făcută din bureți comestibili; 3. substanța unui zoofit marin, ușoară, elastică și poroasă, care înghite lichidele (*Spongia*). *suge ca un burete;* 4. bucată de burete pentru șters sau spălat; 5. pl. capetele căpățânei de roată. [Lat. BOLETUS].

burghez m. cel ce face parte din clasa mijlocie, în opoziție cu nobil sau militar. ‖ a. privitor la burghezi: *clasa burgheză.*

burghezime f. clasa mijlocie, între nobleță și proletariat.

burghiu n. unealtă de găurit mai mică decât sfredelul. [Turc. BURGŬ].

burîaș n. buriu mic (5—20 vedre).

buric n. 1. partea dela mijlocul pântecelui, cicatrice rămasă după tăierea mațului, prin care fătul își trage nutrimentul înainte de a se naște; 2. punct de mijloc: *buricul pământului;* 3. vârf: *buricul dealului;* 4. capăt rotund: *buricul degetului;* 5. gaură la mijlocul pietrii zăcătoare a morii. [Lat. UMBILICUS].

www.dacoromanica.ro

buricà v. a se sui târîș-grăpiș pe o coastă repede, a se cățăra pe un arbore. [Lit. a se târî pe buric].

buricat a. convex, bombat.

buricel m. Mold. punctul carului unde se leagă crucea dinapoi cu piscul dinapoi. [Cf. *buric* 5].

buriu n. butoiaș de ținut rachiu sau oțet (20—40 vedre). [Turc. BURY].

burlac m. Mold. flăcău, neînsurat, becher. [Rus. BURLAKŬ, muncitor cu ziua].

burlăcie f. Mold. starea burlacului: *cu burlăcia și însurătoarea rămâneà bàltă* CR.

burlan n. țeavă de scurs apă. [V. *burluiu*].

burlesc a. poznaș, de un comic josnic și exagerat.

burlinc m. 1. purcel înțărcat, grăsun; 2. *fig.* Tr. putineiu de pus brânză pentru iarnă. [Tr. *brulinc* = sas BRELENK].

burluiu n. Mold. țeava pălniei în care se toarnă vinul. [Origină necunoscută].

burnă (burniță) f. V. *bură*.

burnița v. a bura.

burnus n. 1. manta mare de lână cu glugă (cum poartă Arabii): *Arabii înveliți în burnusuri albe* AL.; 2. haină mare cu glugă (în Dobrogea); 3. scurteica țărancelor (din Basarabia). [Turc. BURNUZ].

bursă f. 1. pensiune plătită de Stat pentru întreținerea unui elev într'un așezământ de instrucțiune; 2. locul unde se adună bancherii, agenții de schimb, etc. spre a vorbi de afaceri financiare: *palatul Bursei*.

bursier m. 1. elev care se bucură de o bursă într'un liceu sau altă școală; 2. cel ce frecventează Bursa.

bursoacă f. alt nume dat mohorului, din cauza frunzelor sale ascuțite și aspre (asemenea perilor bursucei).

bursuc m. 1. mic animal carnivor din al cărui păr se fac pensule și perii, se vânează pentru blana-i cenușie și pentru grăsimea lui *(Ursus meles)*; 2. om bondoc, copil gros și mărunt; 3. somnoros ca bursucul și bozumflat (adică sburlit ca perii bursucului). [Turc. BORSUK].

bursucà v. a se umfla în pene, a se bozumfla.

bursucă f. 1. femeiușca bursucului; 2. mică plantă cu frunzele obtuz dințate pe margine și corola păroasă *(Bartsia alpina)*.

bursucar m. câine de vânătoare bun și contra mistreților.

bursucel m. cățeluș de bursuc: *erau bursucei cari se svârcoliàu* OD.

bursuflat a. *fig.* umflat, bozumflat: *jargon bursuflat* AL. [Galicism = fr. *boursouflé*].

bursune m. Mold. rugină roșie portocalie, cu pete lucitoare, întrebuințată cu cojile de nucă pentru făcutul văpselii negre. [Origină necunoscută].

burtă f. partea de jos a pântecelui. [Bulg. BURTA: vorbă primitiv identică cu *bortă*, cu sensul fundamental de «cavitate» (de trunchiu, de corp, de lucruri)].

burtă-verde m. om dat la interese și viață materială și deci incapabil de cugetări mai înalte, de sentimente mai nobile; Ianache **burtă-verde**, porecla poporului român, ca *Jacques Bonhomme* în Franța sau ca *John Bull* în Anglia. [Lit. burtă robustă (cf. «*Român verde*»), adică om robit pântecelui].

burtăverzime f. (ironic) burghezime.

burtos a. cu burta mare.

buruiană f. 1. iarbă în genere; 2. iarbă rea, bălărie; 3. pl. ierburi de leac, plante medicinale; 4. numire generală pentru plantele erbacee: **buruiană de bubă rea**, spanac porcesc; **buruiană** căinească, breiu; **buruiană de cinci degete**, scrintitoare; **buruiană de friguri**, laptele câinelui; **buruiană de lungoare**, leuștean; **buruiene domnești**, văzdoagă. [Munt. *buriană* = slav. BURIANŬ].

buruieniță f. 1. buruiană mică; 2. floare de ochi *(Euphrasia)*.

buruienos a. plin de buruieni sau bălării: *ard movili buruienoase scoțând fumuri cenușii* AL.

burungiuc n. Mold. V. **borangic**.

burzului v. Mold. 1. a se sbârli: *noi ne-am burzuluit creasta* AL.; 2. *fig.* a se înfuria, a se mânia: *zise ea burzuluită grozav* CR.; 3. a se strica (de vreme frumoasă). [Ung. BORZANNI, a se sburli; v. *borz*].

buș m. pumn, numai în locuțiunea: a merge de-a **bușile**, pe mâini și pe picioare (cum umblă pruncii). [Vechiu-rom. *buș*, pumn (Dosofteiu), sens păstrat de formele derivate: probabil de origină onomatopeică].

bușeală f. lovitură cu pumnul.

bușì v. a îmbrânci: *calul rău l'a bușit* AL.

bușitură f. lovitură cu pumnul: *câte bușituri àm mâncat* AL.

bușmachi m. pl. Mold. papuci femeiești; *bușmachi de iuft* CR. [Rus. BAŞMAKŬ].

busna adv. Mold. V. **busta**.

busolă f. 1. instrument de fizică a cărui parte esențială e un ac magnetizat, care se învârtește liber pe un cilindru, una din extremități fiind totdeauna îndreptată către N. Cu ajutorul ei navigatorii au putut întreprinde călătorii lungi și descoperi țări necunoscute celor vechi; 2. *fig.* călăuză, conducător.

www.dacoromanica.ro

bust n. 1. partea superioară a corpului omenesc; 2. operă de pictură sau de sculptură care reprezintă capul și pieptul unei persoane.

busta adv. Mold. toți deodată năvălind: *dau busta în casă* AL. [Și **busna**: de origină necunoscută].

buștean m. 1. butuc, trunchiu de lemn fără crăci; 2. bucată de lemn gros; 3. *fig.* om lipsit de pricepere și de simțire: *ce stai ca un buștean?* 4. (în unele părți) butuc de roată. [Dintr'un primitiv *bușt*, înrudit cu *but* (v. *butuc*); varianta Mold. **buștihan** corespunde formal lui *burdăhan*]. ‖ adv. ca un buștean de țeapăn: *a adormit buștean.*

buștihan m. Mold. V. **buștean**: *găsește un buștihan putregăios* CR.

busuioc m. 1. plantă de grădină plăcut mirositoare (*Ocimum basilicum*): busuiocul joacă un rol mare în credințele și erezurile poporului; el aduce noroc la casa omului, se întrebuințează de babe în descântece și la farmece de dragoste; 2. mănunchiu de busuioc cu care botează preoții. [Bulg. BOSILJOK (= lat. *basilicum*)]. ‖ a. cu miros de busuioc: **poamă busuioacă**, Mold. tămâioasă.

but n. coapsă de berbece sau de cal. [Turc. BUT].

but n. Tr. ciudă, necaz: *ce horești așa cu jele în butul dragostii mele?* POP. [Origină necunoscută].

butaciu a. cu coarnele scurte și groase. [Din primitivul *but*, trunchiu (v. *butuc*): lit. ciuntit sau trunchiat].

butar m. cel ce face sau vinde buți, dogar.

butargă f. icre de chefal (= fr. *boutargue*).

butărie f. dogărie.

butaș m. ramură verde tăiată dintr'un copaciu și pusă în pământ ca să prindă rădăcină. [Ung. BUJTAS].

butășì v. 1. a înmulți plantele prin butași; 2. a săpa în jurul unui arbore.

butcă f. Mold. caleașcă: *trase butca dinaintea bordeiului* AL. [Rut. BUDKA, bordeiu (*v. botcă*) și un fel de trăsură].

butelie f. sticlă; butelie de Leyda, flacon în care se poate acumula și condensa electricitatea.

butie f. 1 vas mare de lemn cu două funduri și cu doage legate cu cercuri de fier, de păstrat vin sau alte spirtoase (100—200 vedre); 2. bucea de roată (după forma-i circulară): *se uită prin butia roții* ISP. [Lat. vulg. BUTTIS].

butnar m. Mold. V. **butar** [Nemț. BÜTTNER, printr'un intermediar săsesc].

butnărie f. meseria butnarului.

butoară f. Tr. 1. buturugă; 2. gaură (în pământ, în haine). [V. *butuc*; pentru sensul 2, cf. *bortă*].

butoiu n. vas mai mic decât butia, în special pentru rachiu (50—80 vedre): *vinul dintr'o butie se poate deșertă în mai multe butoaie.*

buton n. nasture mic (de cămașă).

butonieră f. gaura hainei unde se petrece butonul.

butorì v. Tr. a găuri, a sfredeli. [V. *butoară*].

butuc m. 1. trunchiu de arbore tăiat; 2. trunchiu de arbore încă în pământ: *butuc de viță*; 3. Mold. căpățâna roții: *o roată iese din butuc* AL.; 4. patul sau talpa vârtelniței; 5. scaunul de cioplit al rotarului; 6. pl. odinioară un fel de supliciu: bucăți groase de lemn în care se prindeau picioarele sau mâinile vinovatului: *cu picioarele 'n butuci și cu mâinile 'n cătușì* POP.; a **trage cuiva butucul**, a păcăli pe cineva: *fetișoara împăratului ne-a tras butucul* CR.; 7. *fig.* greoiu, tont. ‖ adv. ca un butuc, țeapăn: *a dormi, a lega butuc.* [Dintr'un primitiv *but*, trunchiu, care a mai produs derivatele *butaciu*, *butoară*, *buture*].

butucănos a. Mold. butucos: *mâini, picioare butucănoase.*

butucì v. a pune sau a prinde în butuci: *picioarele nu se mai mișcară, parc'ar fi fost butucite* ISP.

butucos a. greu sau mare ca un butuc: *picior butucos.*

buture m. scorbură de arbore: *buture de stejar.* [V. *butuc*].

buturugă f. rădăcină de arbust ce se scoate din pământ pentru foc. [Diminutiv dela *buture*].

buză f. 1. partea exterioară și cărnoasă care mărginește gura: a **rămânea cu buzele umflate**, a fi păcălit; 2. margine: *de a tunurilor buze* AL. [Termen comun multor familii de limbi: probabil onomatopee].

buzat a. 1. cu buze mari și groase; 2. cu buzele umflate: *te gonește și te lasă buzat.*

buzdugan n. 1. sceptru cu glob în vârf, spada și buzduganul erau insigniile Domnilor români: *mi-au pus pe cap coroana și buzduganu 'n mână* AL.; 2. ghioagă de fier țintuită, mare și grea, odinioară atributul Marelui armaș: *Arbure hatmanul ce 'n mână poartă un groaznic buzdugan* NEGR.; 3. arma de căpetenie a haiducilor (în cântecele populare): *buzdugan de voinicel*; 4. (în basme) arma favorită a smeilor și a feți-frumoșilor; 5. Tr. ciocan de crăpat lemne; 6. plantă cu florile verzi-alburii și ale cării fructe uscate au forma unei piramide răs-

www.dacoromanica.ro

turnate *(Sparganium)*; 8. Tr. coceanul porumbului. [Turc. BOZDOGAN, lit. şoim cenuşiu, măciuca având în vârf un cap de şoim].

buzilă m. cel ce are buze late şi groase,

buziş adv. înainte, în faţă: *cu patru cai buziş.*

buzunar n. săculeţ cusut în haină, unde se pun bani sau alte lucruri. [Gr. mod. BUZUNÉRI].

buzunări v. a fura din buzunar fără a fi simţit.

buzunărit n. bani de buzunar: *bani... pentru buzunăritul Adelei şi al meu* AL.

C

C m. 1. a treia literă a alfabetului; 2. cifră romană în valoare de 100.

ca conj. exprimă: 1. o comparaţiune: *alb ca zăpada*; 2. o aproximaţiune: *copil ca de patru ani*; 3. o relaţiune de asemănare între două idei: *mai dulce ca mierea*; 4. cel mai înalt grad de intensitate (după un comparativ adverbial): *ca mai bine*, cât (se poate) mai bine; *ca mai ba*, nicidecum; 5. scopul sau finalitatea (înaintea unui conjunctiv): *mâncăm, ca să trăim.* [Lat. QUAM].

că conj. 1. servă a împreuna două propoziţiuni: *crede, că nu pot*; 2. exprimă cauza: *îţi mulţumesc, că mult bine îmi făcuşi.* [Lat. QUOD].

cabadaiu m. voinic, viteaz (porecla ostaşilor lui Pazvantoglu): *feciori de boieri luară un fel de aer de cabadai* GHICA. [Turc. CABA DAYI, lit. mojic şi voinic].

cabală f. 1. tradiţiune ebraică despre interpretarea mistică şi alegorică a Vechiului Testament; 2. pretinsă ştiinţă de a comunica cu spiritele; 3. complot; 4. cei ce complotează,

cabalist m. cel versat în cabala judaică.

cabalistic a. 1. ce ţine de cabală; 2. ce priveşte pretinsa ştiinţă de a comunica cu spiritele.

cabană f. haină de d'asupra a preoţilor (în locul vechii giubele), a portăreilor şi a soldaţilor. [Cf. fr. *caban*, manta cu glugă].

cabaniţă f. 1. odinioară, mantie domnească cu ceaprazuri de fir, blănită cu samur şi împodobită cu copce în briliante, ce Sultanul o da Domnilor la urcarea lor pe tron, odată cu sangiacul, topuzul şi sabia (învestitura cu cabaniţa şi cuca a ţinut până la 1832): *peste dulama poloneză Lăpuşneanu avea cabaniţă turcească* NEGR.; 2. azi, în Banat: zeghe sau zăbun ţărănesc. [Turc. KABANIŢA; sensul 2 e luat din sârbeşte, unde vorba însemnează deopotrivă mantie boierească şi haină ţărănească].

cabaz m, Mold. scamator, caraghios: *.a să vedem ce mai scrie cabazul cel de Tache* AL. [Turc. HOKKABAZ, lit. cel ce joacă cu pahare (silaba iniţială, ca neîntonată, a căzut în rostire)].

cabazlâc n. Mold. poznă, glumă proastă: *nu-i aci locul de spus cabazlâcuri* AL. [Turc. HOKKABAZLYK],

cabestan n. scripete vertical, format obişnuit dintr'un cilindru înfăşurat ca un otgon, servind a trage greutăţi mari: *toate corăbiile au câte un cabestan.*

cabină f. 1. cămăruţă pe bordul unei corăbii; 2. spaţiu închis la o baie.

cabinet n. 1. mică încăpere pentru lucru, toaletă, etc.; 2. consiliu de miniştri, guvern: *cabinetul din Bucureşti*; 3. locul unde se conservă colecţiuni de obiecte, instrumente: *cabinet de fizică, de himie*; cabinet de lectură, locul unde se pot citi ziare sau cărţi cu plată.

căblărit n. dijma de grâne ce plătia odinioară fiecare locuitor al ţării. [Numit astfel după măsura de cereale *căblă* = sas. KÜBEL)].

cablogram n. depeşă trimisă printr'un cablu.

cablu n. otgon; cablu telegrafic, format din fire metalice şi băgat în fundul apei spre a transmite depeşile între două ţări despărţite prin mare.

cabul n. în expresiunea (luată din graiul mahalagiilor) a face cabul, a condescinde, a se înjosi: *se poate să faci cabul la aşa ceva?* [Turc. KABUL, consimţire].

cabulipsi v. *pop.* a face cabul: *dacă d-lui cabulipseşte să ne onoreze* CAR. [Printr'un intermediar verbal grec modern].

cabrioletă f. trăsură uşoară pe două roate.

căcălău n. grămadă: *un căcălău de bani* ISP. [Lit. băligar].

cacao n. bobul unui arbore din America, din a cărui sământă uleioasă se face ciocolata.

căcăsder m. *Bot.* măcieş. [Mold. *căcăderiu*: origină necunoscută].

căcău m, alt nume dat dumbrăvencei (după murdăria cuibului acelei păsări).

cacealmă f, şiretlic: *numai de nu ne ar bate capul cu âtâtea caciarmale* CAR. [Şi *cacearma* = turc. KAČYRMA, stratagemă, contrabandă].

căci conj. exprimă: 1. motivul unei afirmaţiuni; 2. o întrebare, de ce? *căci băiatul mi l'ai pedepsit?* PANN; 3o·

www.dacoromanica.ro

ntrebare unită cu o dorință: *căci nu-mi ajută D-zeu?* [Vechiu-rom. *căce* = lat. QUOD QUID].

căciugă f. Mold. pește numit obișnuit cegă. [Serb. KEČIGA].

căciulă f. **1.** acoperământul capului, la bărbat, din piele de oaie cu părul sau blana ei; altă căciulă, alt ceva! altă vorbă (aluziune la exibițiunile vechilor scamatori, cari, aruncând pe jos o căciulă, o schimbau în felurite alte căciuli); **2.** ce are forma de căciulă: *căciula unei căpățâni de zahăr*; **3.** V. baștic; **4.** Tr. glugă. [Cf. bulg. KAČUL, moț de pasăre, KAČULKA, căciulă)]. V. muscă.

căciular m. **1.** care face sau vinde căciuli; **2.** dorobanț cu căciulă înaltă: *toți dorobanții, toți căciularii, Români de viță veche* AL.

căciuli v. **1.** a-și scoate căciula, a face plecăciuni; **2.** *fig.* a se umili (spre a obține ceva).

căciulie f. *Bot.* căpățâna usturoiului compusă din mai mulți căței. [Lit. căciulă *mică* = cap mic].

caciur a. se zice de oile cari, cu un păr negru roșcat, au împrejurul ochilor mai multe pete. [Origină necunoscută].

cacofonie f. amestec neplăcut de sunete sau de vorbe.

cacom m. **1.** mic animal din N. Europei și al Aziei, care seamănă dihorului, cu blana scumpă albă, iar vârful coadei negru *(Putorius erminea)*; **2.** blană de cacom: *giubeaua blănită cu cacom* NEGR. [Turc. KAKUM].

cactus m. gen de plante grase și spinoase, fără frunze.

cadă f. vas mai mare decât putina, în formă de con trunchiat. [Slav, KADI].

cadână f. femeie de harem, turcoaică: *palida cadână cu lacrimi pe a ei gene* AL. [Turc. KADYN].

cadânească f. horă turcească jucată în satele turcești din Dobrogea.

cadastru n. registru public conținând situațiunea, întinderea și valoarea proprietăților din fiecare comună, spre a servi de bază la repartizarea impozitului fonciar.

cadaverie a. privitor la cadavru: *autopsie cadaverică.*

cadavru n. corp mort sau mortăciune (vorbind de om).

cădea v. **1.** a fi târît de sus în jos prin propria greutate: *a cădea de pe acoperiș*; a-i cădea cu tronc, a-i plăcea cuiva dintr'o dată; **2.** a fi tare dărăpănat: *casa asta cade*; **3.** *fig.* a nu reuși: *a căzut la examen*; **4.** a ajunge: *a căzut în mâinile dușmanului*; **5.** a veni deodată: *cade o noapte întunecoasă* AL.; **6.** a se nemeri, a fi: *estimp Paștile cad în Martie*; **7.** despre fenomenele atmosferice: *cade rouă, brumă, zăpadă*; **8.** a se cuveni (sub raportul moral): *nu se cade, om prea cum se cade.* [Lat. CADERE].

cădelniță v. a tămâia cu cădelnița: *și popii șirag, cădelnițând, ceteau ectenii de comând* COȘBUC.

cădeluță f. afumătoare, atârnată de lănțușoare, în care arde tămâie. [Slav. KADILINIȚA].

cadență v. **1.** a face să meargă în cadență; **2.** a da cadența frazelor.

cadență f. **1.** întoarcerea regulată a sunetelor, a mișcărilor: *zidul vechiu al mănăstirii 'n cadență îl izbesc (valurile)* GR. AL.; **2.** ritm în muzică sau poezie, produs prin combinarea fericită a vorbelor.

cădere f. **1.** acțiunea de a cădea și rezultatul ei: *căderea frunzelor*; **2.** *fig.* răsturnare: *căderea ministerului*; **3.** ruină desăvârșită: *căderea imperiului roman*; **4.** nereușita unei piese de teatru; **5.** cascadă: *căderea Rinului.*

cadet m. june nobil care intră în armată ca simplu soldat spre a învăța meseria militară: *cadeții se numiau înainte la noi iunkeri.*

cadiascher m. înalt funcționar eclesiastic la Turci (unul pentru Europa și altul pentru Azia), judecător militar (BĂLC.) [Turc. KADI ASKER].

cadiu m. numele judecătorului la Turci, (în localități mai puțin însemnate): *pe fata cadiului din satul Odriului* POP. [Turc. KADY].

cadou n. dar mic pentru a îndatora pe cineva: *a face cadou.*

cadră v. *fig.* a se potrivi, a armoniza: *faptele nu cadrează cu spusele sale.*

cadră f. tablou, mai ales de formă pătrată: *frumoasă ca o cadră.*

cadran n. figură circulară a cărei rond e divizat în părți egale: *cadran de pendulă, de busolă*; **cadran solar**, figură trasă mai adesea pe un zid și care indică orele prin umbra proiectată de un condeiu de fier.

cadril n. **1.** grup de patru dănțuitori și de tot atâtea dănțuitoare, executând contradanțuri; **2** bucată de muzică corespunzătoare cu figurile executate în contradanțuri.

cadrilat a. împărțit în mici pătrate colorate: *stofă cadrilată.* ‖ n. stofă cadrilată: *perne de cadrilat.*

cadrilater n. V. cuadrilater.

cadru n. **1.** pervaz, ramă; **2.** *fig.* planul unei opere; **3.** totalul ofițerilor și subofițerilor unei companii, unui batalion: *școală de cadre.*

www.dacoromanica.ro

caduc a. 1. doborît de vârstă: *gloata de tineri şi caduci* Al.; 2. *Jur.* legat sau donaţiune care rămâne fără efect: *dacă un legatar moare înainte testatorului, legatul devine căduc;* 3. *Bot.* care se desface de sine, care cade iute: *frunze caduce.*

caduceu n. 1. *Mit.* vargă încolăcită de doi şerpi, atributul zeului Mercuriu; 2. simbolul păcii, atributul comerţului.

caducitate f. bătrâneţe extremă (dela 70—80 ani).

cafas n. 1. jaluzèle sau persiene de lemn colorat şi transparent la ferestrele unui harem: a) la Turci: *chiar Sultanul ascultă prin cafas umbros* Bol.; b) la Români, în epoca fanariotă: *casa are două ferestre cu cafas în faţa uliţei* Fil.; 2. Mold. locul bisericii închis cu grilaj de lemn (unde steteau femeile ca să nu fie văzute de bărbaţi). [Turc. KAFAS, grilaj].

cafea f. 1. bobul cafeului; 2. băutură făcută din acest bob, uscat şi pulverizat: *a bea trei cafele pe zi.* [Turc. KAVÈ].

cafegi-başa m. odinioară boierinaş care aducea Domnului cafeaua: *bărbatu-meu care a fost cafegi-başa la Caragea* Al.

cafegiu m. 1. cel ce face sau vinde cafea; 2. cel ce ţine o cafenea; 3. odinioară, slugă Domnească sub ordinele lui cafegi-başa: *cafegiii, ciubucciii şi alţi slujbaşi ai Palatului* Fil.; 4. slugă boierească având aceeaş sarcină: *cafegiul boierului îmbrăcat cu un mintean de postav negru* Fil. [Turc. KAVEDJDY].

cafeină f, alcaloid extras din boabele de cafea.

cafenea f. local public unde se bea cafea. [Turc. KAVEHANÈ].

cafeniu a. de coloarea cafelei.

cafeu m. arboraş ce produce cafea şi e cultivat în toate coloniile europene din regiunile calde (ca Martinica); cel mai renumit e din Moca (Arabia).

caftan n. 1. haină de onoare, lungă cu mâneci, dată de Sultan lui Vodă şi de acesta boierilor la intrare într'o funcţiune; caftanul se acorda primelor trei clase de boieri (ceilalţi erau numiţi prin *pitac);* purtat odinioară dela Vodă până la ultimul curtean, caftanul a dispărut pe la 1850, odată cu însemnarea-i onorifică: *Mihnea ieşi din biserică, îmbrăcă în tindă caftânul alb cu guler de samur* Od.; 2. *fig.* rang, boierie; *caftanele se dedeau pe bani în vremea lui Caragea.* [Turc. KAFTAN].

caftangiu m. odinioară, slujbaşul Curţii care prezenta Domnului caftanul şi-l punea pe spatele noilor boieriţi. [Turc. KAFTANDJI].

căftăni v. a îmbrăca cu caftan, a da rang de boierie: *când se căftănia vreun boier* Al.

cahlă f. Mold, şi Tr. olanul pe unde iese fumul din cuptorul ţăranului. [Nemţ. KACHEL].

că(h)leaţă f. Mold; V. cahlă.

căi v. 1. a plânge pe cineva, a-i părea rău de ceva; 2. a se întrista cugetând la o greşală comisă, a simţi o sinceră părere de rău. [Slav. KAĬATI].

caiă f. cuiul de potcoavă la cismă sau la piciorul calului: *cioboate cu călcâiul potcovit cu caiele,* [Origină necunnoscută].

Caiafa m. 1. mare preot evreu, unul dintre autorii morţii lui Isus; 2. *fig.* ipocrit, făţarnic: *o caiafă de călugăr.* V. Ana.

caic n. luntre uşoară turcească, ţuguiată la ambele căpătâie: *doarme 'n legănarea lungelor caice* Al. [Turc. KAYIK].

caicciu m. conducător de caice, luntraş turc. [Turc. KAYIKČY].

caie f. Tr. V. gaie. [Ung. KÁNYA].

caier n. 1. fuiorul pieptenat şi periat, gata de tors: *când torsul ş'aude l'al vrăjilor caier* Em.; 2. *fig.* smoc de păr: *te-oiu înşfăca de caier.* [Origină necunoscută].

caiet n. făscioară de mai multe foi de hârtie; caiet de sarcini, starea clauzelor şi a condiţiunilor unei adjudecări publice.

caifet n. 1. înfăţişare: *am eu caifet de hoţ?* Fil.; 2. lux (de haine): *ce cai, trăsuri, ce caifet!* 3. rang (mai mult ironic): *cu ce ne ţinem caifetul?* Al. [Turc. KYIAFET, fizionomie, exterior].

căigiu m. lucrător care taie mărunt tutunul cu havanul. [Turc. KYIDJI].

caimă f, fermentul care acreşte repede laptele. [Formă scurtată din *caimac*].

caimac n. 1. floarea laptelui, coajă groasă şi unsuroasă ce laptele prinde pe d'asupra, servind la facerea untului: *marinaturi şi cataifuri şi caimac* Al.; 2. *fig.* ceeace stă d'asupra şi e mai bun în felul său: *îşi aprinse un ciubuc cu caimac* Fil.; *cafea cu caimac,* [Tur. KAIMAK].

caimacam m. 1. locţiitor de Domn, când tronul rămânea vacant, care cărmuia ţara până la instalarea noului principe; 2. locţiitorul Banului Craiovei (dela 1761): *Banii Severinului, caimacamii Oltului* Pop. [Turc. KAIMAKAN, locţiitorul marelui vizir].

căimăcămie f. 1. locotenenţă domnească şi timpul cât dura; 2. formă de guvern provizoriu, instituită la retragerea Domnilor numiţi pe 7 ani (1849—1856); 3. diviziunea unui vilaiet în Turcia.

caiman m. reptil din America, asemenea crocodilului.

www.dacoromanica.ro

câină v. 1. a jeli pe cineva: *cum câina poporul de dânşii calicit* Al.; 2. a se plânge, a se tângui de o pierdere suferită. [Lit. a geme ca un câine].

câine m. 1. animal domestic din familia carnivorelor digitigrade; 2. *fig.* (termen de dispreţ) om rău (câinele fiind considerat ca tipul răutăţii): *câinele de tată-său* Pop.; 3. porecla ce Turcii dau creştinilor: *un om fără-de-lege, un câine creştin* Bol.; 4. nume a două constelaţiuni; 5. Mold. (sens tehnic) masă de tras doage; 6. nume de animale: câine tătăresc, numele bucovinean al nagâţului (pe care Tătarii l'ar fi dresat spre a descoperi pe Românii ascunşi). [Mold. *câne*= lat. CANEM; sensul 5 face aluziune la imaginea animalului culcat pe labele sale]. ‖ adv. câine-câineşte, cu mare greutate: *a o duce câine-câineşte.*

câinele-babei m. Mold. mic crustaceu care trăieşte în locuri umede şi întunecoase *(Oniscus asellus).*

câinesc a. 1. ce ţine de câine: *lemn câinesc, boală câinească*; 2. *fig.* rău: *suflet câinesc, vreme câinească.*

câineşte adv. ca un câine: 1. cu anevoie: 2. rău, fără milă.

câinic a. sărman, de plâns: *călăuzul* ce *duce la Moldova pe rătăcitul cainic* Al. [Derivat dela *căi*].

câinie f. neîndurare.

câinos a. rău la inimă, nemilostiv: *câinosul de tată.*

căinţă f. 1. durere pentru săvârşirea unui păcat: *după căinţă pocăinţă*; 2. părere de rău de a fi făcut sau nu ceva.

căire f. 1. fapta de a se căi; 2. căinţă: *ades în cupă plină se ascunde o căire* Al.

cais m. pom scurt din clasa rozaceelor, originar din Azia (Armenia), încolţeşte în climele temperate *(Prunus armeniaca).* [Turc. KAISI, printr'un intermediar grec modern].

caisă f. fructul comestibil al caisului

caisiu a. galben-deschis (ca coloarea caiselor).

căiţă f. 1. scufie de copil, legată pe sub bărbie; 2. Tr. căciula Jienilor. [Serb. KAIŢA, scufie împodobită cu monede].

cakewalk n. (cit. kecuoc), danţ american destrăbălat, împrumutat dela Negri (CAR.).

cal m. 1. animal domestic din familia solipedelor, care servă la tras, călărit şi transport: *calul dă dar nu se caută după dinţi* (cari indică vârsta-i); *fig.* cal de bătaie, motiv aparent, pricină neîntemeiată: *cai verzi (pe pereţi),* născociri mincinoase; 2. nume de animale: cal de mare, numele vulgar al *hipocampului*; calu dracului, numele popular al *libelulei, fig.* şi *fam.* muiere rea; 3. unitate pentru evaluarea măsurei unei maşini de aburi: *maşină de zece cai*; 4. pl. Mold. cele două lemne cari sprijină coşul morii (aduc de o latură întru câtva cu un cap de cal); 5. scaunul cu patru picioare al dulgherului; 6. Tr. piedica la sulul dinapoi al răsboiului. [Lat. CABALLUS, cal, mai ales prost: sensurile tehnice pornesc dela ideia de «suport», calul fiind considerat şi ca animal purtător de sarcini].

calabalâc n. 1. gloată, lume multă: *una din roabele se străcură prin calabalâcul de dogari* Isp.; 2. tapaj: *bărbatul meu va face un calabalâc* Negr.; 3. bagaje, catrafuse: *te au încărcat cu tot calabalâcul în spinare* Isp. [Turc. KALABALYK, mulţime].

călăcan n. Mold. V. calaican.

călâi n. toc de imamea: *i-am cusut un călâf de ciubuc cu mărgele* Al. [Turc. KYLYF].

calafat n. stinghia din fundul butoiului. [Lit. astupătoare: v. *călăfătui*].

călăfătui v. a astupa crăpăturile unei corăbii cu călţi şi a le unge apoi cu păcură. [Gr. mod.].

calaican n. sulfat de fier (Mold. călăcan): *hârbul cu călăcan* Cr. [Gr. mod. KALAKÁNTHI (= gr. vechiu *hálkanthon*)].

călâie f. Tr. plăcintă din făină de grâu cu lapte şi cu ouă, [Turc, KALYE, printr'un intermediar sârbesc].

calamandros n. Mold. gălăgie, dezordine: *cu smântânitul oalelor* ce *calamandroase făceam!* Cr. [Origină necunoscută].

calambur n. joc de cuvinte bazat pe asemănarea sunetelor, iar nu şi a sensurilor; *când nu-ţi sună în buzunare, pătimeşti de gălbinare (= galbeni n'are)* Pann.

calamitate f. mare nenorocire publică: catastrofă, dezastru.

calamitos a. fecund în calamităţi: *domnie calamitoasă.*

calandru n. unealtă de satinat hârtia sau de lustruit stofe.

calâp n. V. calup.

calapanta adv. (în basmele muntene) într'una: *gură ei calapanta mergea ca o moară hodorogită* Pop. [Gr. mod. KALAPANTA, toate bune].

calapăr m. Mold. Tr. *Bot.* V. calonfir: *oâle cu mintă, calapăr şi busuioc* Negr. [Serb. KALOPER].

calapod n. 1. picior de lemn ce servă de tipar cismarului; 2. *fig.* formă, tipar. [Gr. mod. KALAPÓDI, picior de lemn]. V. calup.

calarabă (caralambă) f. gulie. [Ung. KALARÁB (din germ. *Kohlrabi*)].

www.dacoromanica.ro

călăraș m. 1. soldat de cavalerie: *cele unsprezece regimente de călărași formează azi cavaleria teritorială*; 2. pl. odinioară, corp de călăreți sub comanda Marelui Spătar; 3. curier: *călărașii de Țarigrad.*

călare adv. pe cal. [Cf. lat. CABALLARIUS, rândaș de cai].

călăreț m. 1. cel ce umblă călare; 2. soldat din cavalerie; 3. figură în jocul șahului; 4. cetățean roman aparținând la unul din cele trei ordine: senat, călăreți, plebei.

călări v. a umbla călare.

călărie f. 1. arta de a umbla călare; 2. deprinderea calului la șea: *cal de călărie.*

călărime f. oaste călăreață, cavalerie.

călărit n. arta de a călări: *cal de călărit, școală de călărit.* V. călărie.

călător m. și a. 1. care s'află în călătorie; 2. care face călătorii mari; 3. *fig.* vagabond: *a mea soartă călătoare* AL. [Formațiune analogică din *cale* (cf. *rătăcitor*)].

călători v. a face călătorie, a merge într'o țară mai mult sau mai puțin depărtată.

călătorie f. drum făcut spre a se transporta dintr'un loc într'altul mai depărtat.

calău m. 1. cel însărcinat cu execuțiunea osândiților la moarte; 2. *fig*, omul sângiurilor, tiran. [Țigăn. KALO, țigan, călăii recrutându-se mai ales dintre Țigani].

călăuz (călăuză) m. 1. cel ce conduce pe altul spre a-i arăta drumul: *râul cel de stele e călăuzul tainic* AL.; 2. *fig.* cel ce povățuiește pe altul în vieață, în afaceri. [Turc. KALAUZ].

călăuzi v. 1. a servi de călăuză; 2. *fig.* a conduce, a dirija.

călăuzit a. condus: *în văzduh călăuzite de un pilot, bătrân cocor* AL.

călbeazâ f. V. gălbeazâ.

calc n. 1. desen reprodus cu ajutorul unei hârtii transparente; 2. *fig.* reproducere prea exactă, copie servilă (= fr. *calque*)

călcà v. 1. a apăsa cu călcâiul: *a călca struguri*; 2. a strivi: *l'a călcat o trăsură*; 3. a păși, a umbla: *a călca ușor* (v. *popă*); 4. a surprinde, a ataca pe neașteptate: *l'au călcât hoții*; 5. a năvăli și prăda: *ne calcă păgânii și țara-i în peire* AL.; 6. a se întinde pe un loc străin, a-l ocupa pe nedrept: *îmi calcă moșia*; 7. *fig.* a viola, a înfrânge: *a călca o poruncă, o lege, un jurământ*; 8. a netezi rufe, stofe, apăsându-le cu un fier cald; 9. a se călca, se zice de cal când cu picioarele dinapoi pălește pe cele dinainte. [Lat. CALCARE].

călcâiu n. 1. partea posterioară a piciorului pe care călcăm; 2. partea ciorapilor sau a încălțămintelor ce acopere călcâiul; 3. lovitură cu călcâiul: *dau călcâie calului*; 4. Mold. partea de dinapoi a unei luntre. [Lat. CALCANEUM].

calcan n. 1. pavăză (ca podoabă la cai): *cal domnesc împodobit cu cioltare de fier și calcane de argint* FIL.; 2. zid de streașină. [Turc. KALKAN].

calcan m. pește de mare cu corpul turtit în formă de romb și cu carnea bună de mâncat (*Pleuronectes rhombus*). [Lit. pește cu pavăză].

calcar n. stâncă compusă din carbonat de calce, numit obișnuit *piatră de var.*

călcare f. lucrarea de a călca și rezultatul ei (și *fig.*).

calcaros a. ce conține calcar: *piatră calcaroasă.*

călcat n. călcare (în sens curat material): *călcatul strugurilor, fier de călcat.*

călcătoare f. 1. locul unde se calcă; 2. scândură pe care olarul calcă lutul cu picioarele până ce-l face ca ceara.

călcător a. și m. care calcă: *călcător de lege*; 2. pl. iepele răsboiului de țesut; 3. teasc de călcat struguri.

călcătură f. urmă de picior, pas, [Lat. CALCATURA].

calcavură f. 1. cursă de prins vânat; 2. Mold. cureaua cu care cismarul ține lucrul strâns de genuchi; 3. *fam.* tranteală: *i-a tras o calcavură.* [Origină necunoscută].

calce f. calcea calului, plantă cu frunze groase, lucitoare și florile galbene-aurii, crește prin bălți și locuri umede (*Caltha palustris*). [Lat. CALCEM, lit. călcâiul calului].

calce f. numele științific al varului.

calchià v. 1. a face un calc; 2. *fig.* a reproduce sau a copia exact.

calcinà v. 1. a preface piatra în var nestins; 2. a usca la o căldură foarte ridicată.

calcinați(un)e f. lucrarea de a calcina și starea lucrului calcinat.

calciu n. metal alb gălbuiu ce se scoate din var (izolat de Davy în 1908).

calcopirită f. mineral compus din aramă, fier și sulf.

calcul n. 1. operațiune spre a afla rezultatul combinațiunii numerelor între ele; 2. *fig.* mijloace combinate, măsuri luate spre a ajunge la un scop: *calculele ambițiunii.*

calculà v. 1. a face calcul, a socoti; 2. *fig.* a reflecta la consecințele unui lucru.

calculabil a. ce poate fi calculat.

calculator m. 1. cel ce se ocupă cu calcule; 2. abil a combina măsurile și proiectele sale.

www.dacoromanica.ro

cald a. 1. care arc, dă sau produce căldură: *focul e cald, apă caldă*; 2. care ține cald: *haină caldă*; 3. *fig.* înfocat, arzător: *iubire caldă*; 4. proaspăt: *pâine caldă*; 5. *fig.* cu totul nou: *știre caldă*. [Lat. CALIDUS]. ‖ n. căldură: *aci îl lua cu cald, aci cu frig*.

caldarâm n. loc sau drum pavat. [Turc. KALDYRYM].

caldarâmgiu m. pietrar: *astă noapte doi caldarâmgii au spart peretele* AL. [Turc. KALDYRYMDJY].

căldărar m. cel ce face sau vinde căldări sau alte vase de aramă.

căldăraș m. alt nume dat botrosului [Lit. mic căldărar, numit astfel după aripele-i de un negru lucitor].

căldare f 1. vas de aramă cu toarta în belciuge spre a fierbe sau încălzi ceva; 2. (termen geografic) vale în formă de căldare: *căldările Rodnei*, [Lat. vulg. CALDARIA].

căldărușă f. 1. căldare mică în care preoții pun aiasma și mătăuzul; 2. plantă cultivată pentru frumoasele-i flori albastre, roșii sau violete; are forma unei căldărușe cu cinci cavități, de unde și numele-i de *cinci coade, cinci clopoței*, etc. (*Aquilegia*); 3. varietate de struguri.

căldicel a. puțin cald.

căldură f 1. starea corpului cald și sensațiunea ce produce; 2. temperatura mai mult sau mai puțin ridicată a atmosferei; 3. *fig* ardoare, zel mare: *vorbește, se roagă cu multă căldură*.

călduros a. 1. care aduce, dă și ține multă căldură; 2. *fig* plin de ardoare sau zel: *apărare călduroasă*.

cale f. 1. spațiu îndepărtat dela un loc la altul, drum: *cale de comunicațiune*; **calea lactee**, numită și *calea lui Troian* sau *drumul robilor*, fâșie luminoasă lăsată pe cer de o imensă grămadă de stele, a căror depărtare le face invizibile ochiului liber; 2. spațiu rezervat și lucrat cu artă afară din sate și orașe, șosea: *calea națională, județeană*; 3. stradă mare: *calea Victoriei*; 4. călătorie: *cale bună*; 5. drum de urmat, mijloc de transportat: *pachetele se expediază pe calea poștei*; 6. linie de raliuri la drum de fier: *cale ferată*; 7. canal, conduct: *căile respiratorii*; 8. *fig.* direcțiune în purtare: *calea binelui*; 9. *fig.* dreptate, cuviință: *cu cale, fără cale*; a găsi (afla) cu cale, a judeca că e drept, a crede de cuviință; a pune la cale, a regula, a dispune; *fig.* a îndemna, a sfătui; a fi pe cale, a avea de gând, a umbla să...; din cale afară, foarte, peste măsură. [Lat. CALLIS, drum bătut de vite].

călelă f. 1. starea oțelului călit; 2. *fam.* beție ușoară.

căleap n. Mold. scul: *pe o grindă călepe de tort și lânuri* CR. [Tnrc. KELEP, rășchitor].

călească f. trăsură de lux cu patru roate și pe arcuri, obișnuit descoperită. [Rus. KOLĬASKA (din sl. *kolo*, roată)].

căleață f. V. căhleață.

calea-valea adv. binișor, suportabil: *până aci calea-valea*. [Lit. calea e vale sau drumul e oblu].

caleidescop n. tub conținând două oglinzi plane și garnisit pe dinăuntru cu obiecte de diferite colori și dimensiuni, ale căror combinațiuni, modificate de fiecare mișcare a aparatului, ofer o mare varietate.

calem n. 1. biurou, cancelarie: *la ce calem slujești?* FIL.; 2. administrațiune publică: *cumpără mai întâi calemul vinăriciului și al oieritului* FIL. [Turc. KALEM, lit. condeiu].

calembec n. soiu de lemn negru din India, foarte mirositor: *mătănii din calembec* AL. [Turc. KALEMBEK].

calemcheriu n. un fel de postav de prima calitate: *anteriu de calemcheriu* GHICA. [Turc. KALEM KIARĬ, lit. lucrat cu condeiul, adică cizelat].

calemgiu m. 1. scriitor la calemul Divanului, logofăt de vistierie: *dieci de vistierie și calemgii* GHICA. [Turc. KALEMDJĬ].

calendar n. 1. carte sau tablou conținând ordinea și urmarea zilelor de peste an; 2. *fig.* și *fam.* confuziune: *îi face capul calendar*. Calendarul întrebuințat la noi și mai în tot orientul Europei (Ruși, Sârbi, Bulgari și Greci) e cel **Iulian**, stabilit de Iuliu Cezar; acesta, rămas îndărăt cu 14 zile (așa numitul *stil vechiu*), fu îndreptat de calendarul **Gregorian**, stabilit de Papa Gregorie XIII în 1582 și adoptat mai în toată Europa.

La noi, calendarul occidental a intrat în vigoare la 1 Aprilie (care deveni 14 Aprilie) 1919. Dela 2 Oct. 1924, sărbătorile fixe ortodoxe se țin la datele respective ale noului stil introdus și în România. Pentru sărbătorile Paștelui se face însă calculul obișnuit, spre a evita de a cădea la aceeași dată cu cel evreesc.

calende f. pl prima zi a lunei în calendarul roman; **la calendele grecești**, niciodată (Grecii nesocotind după calende)

calendroiu m strengar, vagabond: *măi, da calendroiu mi-ai mai fost* ISP. [Originâ necunoscută].

calevri m. pl. pantofi groși țărănești de pâslă: *își lepădă calevrii* ISP. [Bulg CALEVRA].

calfă m. cel ce a învățat un meșteșug și începe a-l practica. [Turc KALFA].

călfie f stare de calfă: *trei luni am dănă la călfie* PANN.

www.dacoromanica.ro

căli v. 1. a băga fierul sau oțelul roșit în apă spre a-i da o nouă tărie; 2. *fam.* a se îmbăta. [Slav. KALITI].

calibru n. 1. diametru interior al unui cilindru, tub, proiectil, tun; 2. instrument ce determină calibrul; 3. *fig.* caracter, valoare relativă a unei persoane sau a unui lucru: *spirite de același calibru.*

calic a. și m. 1. Mold. sărac lipit, cerșetor: *o să prefacă neamul în turmă de calici* AL.; 2 sgârcit: *e calic nevoie mare*; 3. mișel, om de nimica. [Slav. KALIKA, sărman, pelerin].

calici v. 1. Mold. a sărăci: *neamul tău să calicească* POP.; 2. refl. a cerși: *a se calici la cineva*; 3. a fi sgârcit: *se calicește să cheme un doctor.*

calicie f. 1. sărăcie: *ai avut drept sceptru un băț de călicie* AL.; 2. sgârcenie.

calicime f. toți calicii.

caliciu m. potirul floarei.

calif m, titlul vechilor suverani arabi, succesori ai lui Mahomed.

călifar m. soiu de rațe sau gâște sălbatice, cu colori foarte frumoase *(Casarcă rutila)*: *claponi, cocori și călifari ce furnicau prin curtea boierească* FIL. [Derivat din *calâf*; pe timpul năpârlirii o fâșie verde închisă, în formă de inel, se ivește pe grumazii acestei păsări; acest cerc colorat a fost asemănat cu un calâf de imamea].

califat n. 1. demnitatea de calif; 2. durata domniei sale.

calificâ v. a arăta calitatea unei persoane sau unui lucru.

calificat a. se zice, în procedură, de un furt săvârșit în circumstanțe agravante.

calificați(un)e f. atribuirea unei calități sau a unui titlu.

calificativ a. care exprimă o calitate: *adjectiv calificativ.*

caligraf m. cel ce scrie frumos, cel ce predă caligrafia.

caligrafic a. ce ține de caligrafie.

caligrafie f. arta scrierii frumoase.

călimări f. pl. vas mic (de sticlă, porțelan sau lemn) cu cerneală de scris [Gr. mod. CALAMÁRI].

călin m. frumos arbust cu flori albe și boabe roșii *(Viburnum opulus).* [Slav. KALINA].

călină f. fructul călinului, acrișor și răcoritor, a cărei zeamă fiartă e întrebuințată ca leac în contra tusei.

călindar m. Mold. calendar: *ne-ai făcut capul călindar* CR.

calindroiu m. Mold. calendroiu: *auzi coșcogea calindroiu* AL.

călit a. 1. întărit prin căleală: *fier călit*; 2. varză călită, prăjită cu ceapă în grăsime; 3. *fam.* beat.

calitate f. 1. ceeace face ca un lucru să fie așa sau altminterea, bun sau rău, mare sau mic; 2. dispoziținea sufletului, a spiritului: *calități bune, rele*; 3. naștere ilustră, nobleță: *persoană de calitate*; 4. titlu ce conferă un drept: *calitate de tutor*; în calitate de, cu titlul de, ca.

calitativ a. relativ la calitate: *analiză calitativă.*

Caloian (Scaloian) m. numele chipului de lut (îmbrăcat țărănește și împodobit cu flori) pe care fetițe dela 5—6 ani îl pun într'un coșciug și-l îngroapă pe câmp, întonând un fel de bocet: *Iane, Iane, Caloiane!* Această datină se practică în Moldova și în Dobrogea, a treia Marți după Paști. [Probabil nume propriu].

calm a. liniștit. ‖ n. încetare totală a vântului, liniște.

calmà v. a liniști.

calmant a. care calmează. ‖ n. medicament ce alină durerile.

calmuc n. un fel de postav cu peri lungi.

calmucesc a. privitor la Calmuci: *hanger calmucesc* NEGR.

calomel n. protoclorură de mercuriu, întrebuințată în medicină ca purgativ și ca vermifug.

calomfir m. plantă aromatică cu flori galbene *(Tanacetum balsamita).* [Bulg. KALANFIR].

calomniâ v. a atinge onoarea prin calomnii, a acuza pe nedrept.

calomniator m. cel ce calomniază.

calomnie f. acuzare falșă ce atinge onoarea cuiva.

calomnios a. ce conține calomnii: *vorbe calomnioase.*

caloric n. principiul căldurei.

calorie f. unitate de căldură, cantitate de căldură necesară spre a ridica cu un grad temperatura unui kilogram de apă.

calorifer a. care transmite căldura. ‖ n. aparat de încălzit care răspândește căldura în încăperile unei case.

calorific a care produce căldură: *raze calorifice.*

calorimetru m. instrument de fizică spre a măsura căldura.

calos a. corp calos, fâșie de materie albă în emisferul cerebral.

calozitate f. întărirea și îngroșarea pielii.

calp a. 1. falș (în special de monede): *bani tăiați sau calpi* FIL.; 2. *fig* degenerat, netrebnic: *totu-i calp, totu-i străin* EM. [Turc. KALP],

calpac n. căciulă enormă, în formă de balon, din piele neagră de berbece, îmblănită pe margini, purtată înainte de Domn și boierii cei mari: *călpac de hârșie fumurie* OD. [Turc. KALPAK].

www.dacoromanica.ro

calpuzan m. 1. cel ce taie bani falşi; 2. *fig.* înşelător, nemernic: *este cel mai mârşav şi mai calpuzan dintre toţi Grecii din ţara românească* Fn. [Turc KALPAZAN].

caltaboş n. V. cartaboş.

calţavete f. pl. jaretiere. [Gr. mod. KALTZODÉTA].

cârlţi pl. partea cea mai groasă a cânepei sau a inului dărăcit, servind la fabricarea sacilor ordinari. [Slav. KLŬKŬ, pl. KLŬŢI].

călţui v. 1. a astupa cu cârlţi; 2. a destrăma lâna sau stofa.

călţun m. 1. Mold. ciorap; 2. **călţunu-Doamnei** sau *papucu-Doamnei*, plantă de grădină, cultivată pentru frumoasele sale flori *(Geum rivale)*. [Vechiu-rom. *călţun*, pantof = lat. *CALCEONEM (din CALX, călcâiu)].

călţunar m. cel ce face sau vinde călţuni. ‖ **călţunărese** f. pl. cocoane alese dintre rudele ginerelui, cari duc diferite daruri miresei.

călţunaş m. 1. călţun mic de copil; 2. plăcintă de carne tocată sau de brânză în formă de triunghiu.

călugăr m. om care s'a lepădat de ale lumii şi duce o vieaţă pioasă într'o mânăstire. [Gr. KALOGHÉRAS, lit. bunul bătrân, nume onorific ca şi *preot*].

călugăraş m. 1. călugăr tânăr; 2. lumânărică afumată.

călugăresc a. de călugăr.

călugări v. (se) face călugăr.

călugărie f. 1. starea sau vieaţa călugărilor; 2. mânăstire: *trimise fata la călugărie.*

călugăriţă f. 1. femeie care îmbrăţişează vieaţa călugărească; 2. insectă ortopteră, numită astfel din cauza poziţiunii ce are uneori asemenea unei persoane care se închină *(Mantis religiosa)*.

calumnie f. V calomnie.

calup n. 1. Mold. calapod de cismar; 2. tipar de lemn pentru căciuli, pălării, etc.; 3. bucată lungueaţă de săpun; 4. (la casele ţărăneşti) V. **başlic**; 5. formă în genere, tipar, model: *ne semănăm în toate, parc'am fi făcuţi toţi pe un calup* Al.; 6. *fig.* şiretenie, înşelăciune: *a pune cuiva calupul, a mânca calupul.* [Turc. KALUP (din gr. KALÓPUS; v. *calapod*); forma muntenească calâp corespunde turc. KALYP].

căluş m. 1. cal mic; 2. partea frâului ce se pune în gura calului; 3. bucăţică de lemn sau de fier ce se pune cu d'a sila în gura cuiva spre a-l opri să strige sau să muşte; 4. bucăţică de lemn crăpat la un căpătâiu de prins **cămăşile** (pe funii); 5. buştean tăiat în scânduri (Oltenia): *un căluş de scânduri*; 6. scăunaş de vioară; 7. suport cu picioare pe care pictorii îşi aşează cadrul spre a lucra. [Pentru sensurile tehnice, v. *cal*].

călueşari m. pl. ceată de vre-o 12 flăcăi jucători, cu clopoţei la picioare, cari, în săptămâna Rusaliilor, merg prin sate săltând un joc tradiţional. [Dela *căluş*, după săriturile jocului lor].

călueţ m. 1. mânz mic şi tânăr; pl. călueţi, jucărie de copii cari călăresc pe nişte călueţi de lemn, învârtindu-se în jurul unui cilindru; 2. (la o moară de vânt), V. cal.

căluţ m. 1. cal mic; 2. Buc. soiu de lăcustă care sare prin iarbă *(Decticus verrucivorus)*.

calvar n. 1. mică colină pe care s'a înfipt o cruce (v. Nume proprii); 2. *fig.* mari suferinţe morale: *a-şi urca calvarul.*

calvinesc a. ce ţine de calvinism: *catehism calvinesc.*

calvinism n. doctrina lui Calvin. Ea se deosibeşte de celelalte doctrine protestante prin suprimarea completă a ceremoniilor (cultul sfinţilor şi al moaştelor, al icoanelor şi chiar al crucii, considerate ca idolatrie), prin negaţiunea absolută a tradiţiunii, prin dogma predestinaţiunii (nu e liber arbitru) şi prin reducerea sfintelor taine la botez şi cuminecătură. V. protestantism.

calvinist m. cel ce profesează calvinismul.

cam adv. care exprimă: 1. o aproximaţiune: *cam pe seară, cam aşa*; 2. o restricţiune: *cam tânăr, cam roşiu.* [Vechiu-rom. *cămai*, mai=lat. QUAM MAGIS].

cămară f. 1. cameră: *în cămara ta să vin, să te privesc d'aproape* Em.; 2. odinioară, vistierie domnească; 3. (în epoca fanariotă) casseta particulară a Domnului: *Constantin Mavrocordat a unit venitul cămarei cu al vistieriei, făcând o singură cassă*; 4. încăpere boltită în care se păstrează d'ale mâncării sau băuturi; 5. partea casei ţărăneşti unde se găseşte vatra. [Gr. mod. KAMÁRA (= lat. *camera*)].

camarad m. cel ce duce cu altul acelaş fel de vieaţă sau de ocupaţiune: *camarad de şcoală.*

camaraderie f. unire sau familiaritate între camarazi.

cămăraş m. 1. slujitor al cămarei: *odăile locuite de cămăraşi* Od.; 2. (Marele) odinioară, tezaurarul particular al Domnului sau şambelanul Curţii; 3. mai marele peste ocne.

cămărăşei m. pl. slugile cămarei domneşti.

cămărăşie f. rangul şi biuroul cămăraşului.

www.dacoromanica.ro

camarilă f. coterie influentă la Curtea unui Domn, guvern ocult de favoriți.

cămașă f. 1. îmbrăcăminte de pânză sau de bumbac, ce se poartă pe piele; 2. acoperemânt sau coajă la diferite lichide (lapte, vin); 3. foaia de desubt a unei coli de hârtie; 4. ghioacea sau pleava bobului de grâu. [Mold. *cămeșă* = lat. CAMISIA].

cămășuță f. 1. cămașă scurtă; 2. haină fără mâneci ce se poartă peste cămașă.

camătă f. dobândă mai presus de taxele legale. [Gr. bizantin KÂMATOS].

cămătar m. cel ce dă bani cu camătă.

cambial a. relativ la cambie: *dreptul cambial.*

cambie f. poliță (=it *cambio*, schimb).

cambrian a. și n. *Geol.* se zice de unul din cele mai vechi terenuri sedimentare.

camee f. piatră scumpă de diferite colori și sculptată în relief.

cameleon m. 1. soiu de șopârlă a cării piele fără solzi își poate schimba coloarea, după cum e mai mult sau mai puțin umflată; 2. *fig.* om fără convingere, care își schimbă părerile după împrejurări.

camelie f. 1. arbust de ornament cu flori frumoase fără miros, importat din Japonia în Europa de iezuitul Camelli; 2. floarea cameliei, asemenea rozei, care durează însă mai mult făr'a se vesteji.

camelină f. plantă din familia cruciferelor, ale cărei boabe servă la facerea unui uleiu comestibil *(Myagrium sativum).*

cameră f. 1. încăpere într'o casă; 2. locul unde se țin unele adunări politice și însăși acele adunări: *Camera deputaților, Camera pairilor* (în Franța), *Camera lorzilor și a comunelor* (în Anglia); 3. diviziunea unor tribunale: *Camera de Comerț;* **Camera de punere sub acuzare**, alăturată pe lângă Curtea de Apel, care instruiește cauzele criminale.

cameral a. financiar: *drept cameral.*

camerier m. ofițer papal.

cameristă f. 1. damă de onoare a unei prințese; 2. fată în casă.

cămeșă f. Mold. V. cămașă.

camfor n. substanță albă, volatilă și cu mirosul tare; se întrebuințează în medicină în contra inflamațiunilor; camforul omoară sau alungă insectele vătămătoare.

camforar m. un fel de dafin, originar din China și Japonia, din care se scoate camforul.

camforat a. ce conține camfor: *rachiu camforat.*

cămilă f. cuadruped rumegător, originar din Azia centrală, care are două coaşe pe spinare, animal întrebuințat la transport [Gr bizantin KAMILLA (= lat. *camelus*), vorbă introdusă prin Sfânta Scriptură.

camilafcă f. acoperemânt de cap, cilindric, înalt, de coloare neagră și prevăzut cu un văl în partea dinapoi: camilafca face parte din ornatul călugăresc și episcopal. [Gr. mod. KAMILAVKI, lit. din păr de cămilă].

cămilar m. conducător de cămile.

cămin n. 1. sobă, coș, vatră; 2. *fig.* casă, locuință: *căminul părintesc.* [Lat. CAMINUS].

cămină f. odinioară, în Mold. dare anuală pe băuturi spirtoase. [Vechiu-rom. *cămână*, piatră (a cincea parte dintr'o majă) = slav. KAMENĬ].

căminar m. (Marele) boierul însărcinat cu strângerea caminei.

camion n. car lat și scund pentru descărcatul ușor.

camionaj n. transportul cu camioane.

camizol n. 1. haină femeiască scurtă și cu mâneci, ce se poartă peste cămașă; camizol de forță, haină de pânză foarte trainică spre a împiedeca pe nebunii furioși de a face rău; 2. numele muntenesc al scurtecuței sau ciupagului.

camlot n. stofă groasă de lână sau de păr de capră (= fr. *camelot).*

camohas n. damască: *camohas de Veneția cu fir* FIL. [Gr. mod.].

camomilă f. plantă mirositoare numită obișnuit *mușățel* (Munt.) sau *romoniță* (Mold.), ale cării flori sunt întrebuințate în medicină pentru proprietățile-i tonice, stimulente și antispasmodice *(Matricaria chamomilla).*

camorra f. bandă de făcători de rele cari băntuia regatul napolitan și din care au mai rămas unele urme.

câmp n. și m. (pl. câmpuri, *fig.* câmpi); 1. întindere de pământ arabil; 2. loc șes afară din oraș sau sat pentru pășunat: *a-și lua câmpii*, a fugi orbește, a-și pierde mințile; *a bate câmpii*, a rătăci, *fig.* a aiuri; 3. loc de luptă: *câmpul de bătaie;* 4. fondul unei stofe sau tablou: *rochie cu câmp negru și cu flori de mătase;* 5. *fig.* sferă de lucrări sau fapte: *vastul câmp al istoriei naționale.* [Lat. CAMPUS].

campadură f. ochiul podului pe unde iese fumul (la o casă țărănească). [Cf. provențal *escampadouiro*, locul de revărsare a unui canal, a apei dela moară (v. *fântână* 5)].

campament n. teren ocupat de o armată pe un câmp.

campanie f. expediție militară și timpul cât durează.

www.dacoromanica.ro

câmpean m. 1. locuitor dela câmpi; 2. locuitor dela țară.

câmpenesc a. 1. ce ține de câmp; 2. se zice de boul mijlociu la înălțime și voinic.

câmpie f. câmp întins și șes: *partea cea mai mare a Munteniei e o imensă câmpie.* [Cf. lat. CAMPANEA].

campion m. *fig.* luptător, apărător: *campionul libertății.*

canà f. cep gros și găurit de butoiu. [Gr. mod. KANÈLA (din it. *cannella*)].

cànă f. vas de tinichea sau de cositor cu toartă și largă la gură. [Serb, ÇANNA (din nemț. *Kanne*)].

canaf n. 1. ciucure: *fes cu canafuri;* 2. sfichiul coadei. [Ung. KANAP, fibră (din nemț. *Knauf*)].

canal n. 1. conduct prin care se scurge apa; 2. conduct pentru trecerea lichidelor și a gazelor din corpul omului: *canal respiratoriu;* 3. râu artificial; 4. locul unde marea se îngustează între două țărmuri opuse: 5. *fig*, intermediar, mijlocire.

canalie f. 1. gloată: *în aplauzele grele ale canaliei de uliți* EM.; 2. om de rând, nemernic.

canalizà v. 1. a stabili canale; 2. a face un râu navigabil.

canalizare f. lucrarea de a canaliza: *canalizarea Dâmboviței.*

canapeà f. scaun lung cu spate: divan, sofa.

canar m. pasăre cântăreață cu pene galbene, originară din insulele Canare, învață ușor orice melodii *(Fringilla canaria).*

canarà f. 1. stană: *sub o canara de piatră unde un câine mare latră* POP.; 2. stâncă de mare (în Dobrogea); 3. Mold. pășune de îngrășat vitele pentru zalhana. [Turc. KANARÁ].

canat n. oblon de ușă sau de fereastră ce se deschide în două. [Turc. KANAT].

cănățue f. cană mică pentru lichide: *o cănățue de apă* ISP. [Diminutiv din dial. Tr.: *canată*, cană mare].

canavà f. 1. pânză groasă și foarte deschisă, cu găurile pătrate, pentru tapițerie și broderie; 2. *fig.* planul sau schița unei opere (= fr. *canevas).*

canavăț (canavață) n. și f. materie vărgată de lână: *un colan de canavăț roșu* FIL. *antereu de canavață* CR. [Gr. mod. KANNAVÁTSON (din it. *canavaccio*)].

cancan n. contradanț francez cu figuri necuviincioase (la balurile publice): *am jucat și cancanul* AL.

cancelar m. 1. primul ministru (în Germania și Anglia); 2. secretar de consulat, al Senatului sau Camerei, al Universității, etc.

cancelarie f. 1. funcțiunea cancelarului; 2. biuroul cancelarului și funcționarii săi: stil de cancelarie, arid și lipsit de eleganță.

cancelarist m. scriitor sau copist într'o cancelarie.

cancer n. 1. racul, una din cele 12 constelațiuni zodiacale; 2. umflătură vânătă în stomac sau ficat, care doare cumplit și roade partea atinsă; 3. *fig.* rău mare, neajuns grav.

canceros a. de natura cancerului.

cancioș n. căușul zidarului. [Origină necunoscută].

când adv. și conj. exprimă un moment de timp sau o relațiune temporală: *când te-ai întors?* **când și când**, din timp în timp, câteodată; **când de când**, mai mai: *când de când era să-l ajungă cu paloșul* BĂLC. [Lat. QUANDO].

candel n. zahăr cristalizat bun pentru tuse. [Nemț. KANDEL(ZUCKER)].

candelă f. 1. vas de argint, cu baiere de același metal, în care se pune o lămpiță cu untdelemn, spre a arde dinaintea icoanelor sau pe morminte; 2. *fig.* făclie: *stinge sfânta candelă a sperării* EM. [Serb. KANDILO].

candelabru n. sfeșnic mare și elegant lucrat cu mai multe brațe.

candid a. curat la suflet.

candidat m. cel ce aspiră la o funcțiune, la o demnitate.

candidatură f. starea candidatului.

candoare f. curățenie de inimă, nevinovăție sufletească.

candriu a. *fam.* beat. [Origină necunoscută].

câne m. Mold. Tr. V. câine.

căneală f. praf de boit părul. [*Căneală* e o formă amplificată din *cânea* (cf. *boială*) = turc. KYNÁ].

caneforă f. fecioară greacă care purta pe cap coșulețe cu jertfe pentru sărbători: *vin mândre canefore* (NAUM).

canelură f. *Arhit.* trăsură longitudinală semi-cilindrică: *canelurele unei coloane.*

cânepă f. plantă a cării tulpină fibroasă servă la facerea pânzeturilor și a frânghiilor, semințele ei oleaginoase dau un ulei mai puțin căutat ca cel de in: cânepa e originară din India, de unde s'a introdus în Europa *(Cannabis sativa).* [Lat. vulg. CANAPA (cf. it. *canape*) = clasic CANNABIS].

cânepa-dracului f. 1. plantă numită și *borangic;* 2. *fam.* chică: *am s'o leu de cânepa dracului și am s'o învăț eu* CR.

cânepar m. păsărică cenușie cu cântecul foarte plăcut, căreia îi place mult

www.dacoromanica.ro

sămânța de cânepă *(Acanthus cannabina)*.

cânepioară f. plantă numită și cânepa-codrului *(Eupatorium cannabinum)*.

cânepiște f. câmpie semănată cu cânepă.

cânepiu a. 1. de coloarea cânepei, cenușiu: o *găină cânepie*; 2. *fam.* beat.

căneriu a. Mold. câinos: *afurisit să fie căneriul de vornic* Cr.

cange f. 1. prăjină lungă cu cârlig de fier, spre a apuca și prinde ceva de departe: *răsturnau cu cangea și străpungeau cu lancea* Al.; 2. cange de mânat o luntre; 3. pl. ghiarele pasărilor răpitoare: *(Prometeu) sub cângi de vultur rabdă martirul cel deplin* Al.; 4. *fig.* ghiară, mână: *când să puie cangea pe hoți...* Al. [Turc. kandja, cârlig (din it. *gancio*)].

cângiuit a. prevăzut cu o cange: *cu lancea cângiuită 'n gloată pătrundeau* Al.

cangrenă v. 1. a cauza cangrenă; 2. *fig.* a corupe moralicește.

cangrenă f. 1. nimicirea totală a vieții într'o parte a corpului: ea se întinde uneori repede și de aceea se taie membrul cangrenat; 2. *fig.* corupțiune morală.

cangrenat a. atins de cangrenă.

cangrenos a. de natura cangrenei.

cangur m. cuadruped rozător, originar din Noua-Olanda (Australia) și prevăzut cu un buzunar, în care își ascunde puii; picioarele sale de dinainte sunt mai mici ca cele de dinapoi *(Halmaturus)*.

căni v. 1. a înnegri cu căneală barba, părul, sprâncenile; 2. Mold. a boi vitele în frunte spre a fi cunoscute de cele străine. [Derivat din *cănea(lă)*].

canibal m. 1. cel ce se hrănește cu carne de om; 2. *fig.* om sălbatic.

canibalism n. antropofagie.

canicula f. 1. nume dat stelei Siriu din constelațiunea Câinelui; 2. epoca anului când această stea răsare și apune odată cu soarele; 3. timpul celor mai mari călduri.

canicular a. privitor la canicula: *zile caniculare*.

canin a. 1. ce ține de câine: *specie canină*; 2. ca la câine: *dinți canini*, dinți ascuțiți între cei incizivi și molari, câte doi de fiecare falcă.

caniotă f. coșuleț sau farfurioară în care se pune câștigurile în rezervă la joc: *sunt 100 de galbeni în caniotă* Al. (= fr. *cagnotte*).

cânjeu n. Mold. partea ce poartă caierul (la o furcă ce se desface în două). [V. *gânjeu*].

cânon (Mold. **canòn**) n. 1. deciziune a autorității religioase: *canoanele Bisericii*; 2. catalogul cărților sacre, admise ca de origină divină: *canon biblic*; 3. pedeapsă pentru ispășirea păcatelor sau pentru călcarea datoriilor preoțești, penitență impusă celor păcătoși: *dă-mi un canon și eu să mă pocăiesc* Pann: 4. tropar zilnic, împărțit în stări sau pesne, întru lauda sfântului: *canon de umilință*; 5. *fig.* grea suferință morală, tortură: *ce mai canon a îndurat!* 6. *fam.* glas, cântec: *baba începe duios după canonul ei: faceți-vă milă și pomană!* Car. [Gr. mod. canón(as)].

canonadă f. descărcare de mai multe tunuri în acelaș timp sau unul după altul.

canoni v. 1. a da un canon sau pedeapsă bisericească; 2. *fig.* a se chinui: *destul s'a canonit, săracul!*

canonic a. potrivit cu canoanele Bisericii: *dreptul canonic*, jurisprudență ecleziastică; cărți canonice, considerate de Biserică ca scrise sub inspirațiune divină. ‖ m. membrul unui consiliu episcopal (în Biserica catolică).

canonicat n. demnitatea canonicului.

canonieră f. mic bastiment înarmat cu unul sau mai multe tunuri.

canonit a. turmentat, chinuit: *om canonit*.

canonizà v. a pune în rândul sfinților (la Catolici).

cânt n. cântec (poetic): *un cânt frumos și dulce adormitor sunând* Em. [Lat. cantus].

cântà v. 1. a forma sunete plăcute, modulând vocea: 2. a executa un cântec cu un instrument muzical: *a cânta din vioară*; 3. se zice de vocea unor păsări: *cocoșul cântă*; 4. a recita versuri; 5. *fig.* a celebra: *a cânta isprăvile eroului.* [Lat. cantare].

cantalup m. varietate de pepene galben, foarte parfumat și cu coastele sbârcite.

cântar n. 1. unealtă de cântărit cu un singur taler sau, în loc de taler, un cinghel; 2. greutate de 100 oca sau 50 kilograme: *îmbarcară pe corăbii aproape o mie cântare de mobile* Bălc. [Turc. kantar (din gr. bizantin *kentenári* = lat. *centenarius*)].

cantaragiu m. cel ce cântărește (la vamă). [Turc. kantaradjy].

cântare f. 1. fapta de a cânta (cu vocea sau cu instrumentul); 2. rezultatul cântării, cântec religios; Cântarea cântărilor, una din cărțile Sfintei Scripturi, atribuită lui Solomon.

cântăreală f. starea lucrului cântărit.

cântăreț m. 1. cel ce știe a cânta; 2. om sau femeie care cântă de profesiune; 3. în special cel ce cântă la bise-

www.dacoromanica.ro

rică, dascăl; 4. *fig.* poet: *străvechiul cântăreț (Omer).*

cântări v. 1. a constata greutatea unui lucru: *a cântări carnea*; 2. a trage greu: *aurul cântărește mai mult decât argintul*; 3. *fig.* a prețui, a judeca valoarea unei persoane: *cum l'am văzut, l'am și cântărit!*

cantaridă f. sau *gândac de turbat*, insectă coleopteră verde-aurie, al cării corp pulverizat servă în spițerie la facerea vezicătorilor.

cântărit n. lucrarea de a cântări și rezultatul ei; *cântăritul mărfurilor.*

cântat n. cântare, în special a cocoșului și a insectelor.

cantată f. 1. mică poemă proprie a fi pusă în muzică; 2. însăș muzica unei cantate.

cântător a. și m. 1. care cântă: *pasăre cântătoare*; 2. cocoș: *despre ziori la glas viu de cântători* AL.; 3. pl. timp despre ziuă, când cântă cocoșii: *noaptea pe la cântători, când zorile 's albe* AL.

cantatrice f. cântăreață de profesiune care are talent și cântă pe scenă.

cântec n. 1. șir de sunete plăcute, produse printr'un fel de modificare a vocii umane; **cântec popular**, transmis din generațiune în generațiune membrilor aceluiaș popor fără a se ști nici când, nici unde, nici cine l'a produs: *cântecele noastre populare sunt mai ales hore sau doine*; 2. ciripitul păsărilor: *duiosul cântec al privighetorii*; 3. compozițiune în versuri, diviziunea unei poeme: *epopee în 10 cântece*; **cântec bătrânesc**, baladă populară; **cântec de dor**, doină: **cântec de lume**, poezie de dragoste; **cântec de stea**, psalm versificat sau cântec religios împrumutat din Evanghelie. [Lat. CANTICUM].

cântecel n. cântec scurt: *cântecel comic.*

cantilenă f. un fel de romanță cu melodia gravă și sentimentală: *cantilenă tânguitoare.*

cantilerie f. *pop.* cancelarie: *copist în vreo cantilerie* CAR.

cantină f. locul unde se vinde de băut și de mâncat soldaților, prizonierilor, lucrătorilor.

cantinier m. cel ce ține o cantină.

cantitate f. 1. tot ce poate fi măsurat sau numărat, mărit sau micșorat; 2. mulțime, număr mare: *cantitate de persoane*; 3. *Muz.* și *Gram.* durată relativă a notelor sau a silabelor acute și grave, lungi și scurte.

cantitativ a. relativ la cantitate.

canto n. 1. muzică care se execută cu vocea; 2. partea melodică a muzicei.

canton n. 1. porțiune dintr'un teritoriu; 2. diviziune administrativă și teritorială (în Franța și Elveția); 3. locuința cantonierului și distanța de cale ferată dela un canton la altul.

cantonà v. 1. a distribui trupe în mai multe sate; 2. *fig.* a separa în poziții izolate; 3. a se retrage într'un canton spre siguranță, a se izola.

cantonadă f. colțul scenei aproape de culise într'un teatru: a vorbi la cantonadă, a se adresa unei persoane care nu s'află pe scenă.

cantonal a. ce ține de un canton.

cantonament n. găzduirea provizorie a unei trupe la săteni.

cantonetă f. compozițiune lirică cu strofe de versuri scurte: *cantonetc comice.*

cantonier m. 1. păzitor la o stațiune pentru întreținerea căilor ferate; 2. paznic al moșiilor și holdelor Statului.

càntor m. cel ce cântă în corurile bisericești.

cantòr n. *pop.* contoar, tejghea: *mă duc să închid cantorul și magazia* CAR. (= fr. *comptoir*).

canulă f. tub de care se servesc chirurgii.

cànură f. lână mai proastă ce rămâne după ce scoatem părul din ea: *canura servă de bătătură și părul de urzeală.* [Origină necunoscută].

caolin n. argilă din care se face porțelan.

cap n. (pl. capete) 1. partea corpului la om, sau la animale, care conține creerul și organele simțurilor, afară de pipăit; 2. *fig.* minte, inteligență, rațiune: *om cu cap*; a tăia capul pe cineva, a se pricepe; 3. partea principală, cea mai de margine sau cea mai de frunte, început sau sfârșit: *stând în capul mesei printre căpitani* BOL.; 4. om sau animal, bărbat sau femeie, individ: *dare pe cap, au murit șase capete de vite*; a-i fi de cap, a-și atrage nenorociri; a-și pune capul, a garanta cu persoana sa; odată cu capul, (*în ruptul capului*), nici mort, cu nici un preț; în cap, până la unul, tocmai; 5. capitol: *cap II*; 6. pl. capital: *dobânda cu capetele*; 7. nume de plante: capul ariciului, buzdugan. [Lat. CAPUT].

cap n. (pl. capuri), promontoriu (= fr. *cap*).

cap m. (pl. capi); 2. cel ce este în cap sau în frunte, mai mare peste alții: *Regele e capul puterii armate*; 2. începător, pricinuitor: *capii răscoalei.* [Diferențiare semantică dela *cap* (*capete*)].

capabil a. 1. care are dispoziții

www.dacoromanica.ro

capabil de a reuși; **2.** vrednic, inteligent: *om capabil*; **3.** *Jur.* care posedă capacitate: *capabil de a testa.*

capac n. **1.** ceea ce servă a acoperi, astupa sau închide (o ladă, oală, sobă): *ridică capacul chichiței* Isp.; a pune cuiva capac, a ascunde greșelile; **2.** petec de încheiat în dosul nădragilor: *pantaloni de nanchin cu capac* Ghica; **3.** pleoapă de coșciug; **4.** învârtitură oblongă a smeului de hârtie: *smeul face capace* Isp.; **5.** învelișul broaștei țestoase. [Turc. kapak].

capacitate f. **1.** conținutul unui lucru: *măsură de capacitate*, care servă a măsura lichide și grâne; **2.** aptitudine legală: *capacitatea de a testa*; **3.** *fig.* calitatea unui spirit capabil.

capamà f. tocană din carne de miel sau de puiu, gătită cu stafide. [Turc. hapana].

capan n. odinioară, magazie de aprovizionare: *acest județ* [*Teleormanul*] *este un capan împărătesc nesecat* Fil. [Turc. kapan].

capangă f. **1.** cursă (mai ales pentru păsări); **2.** fig. *a pune în capange.* [Turc. kapándja: forma *capangă* e abstrasă din plural].

capanlău m. odinioară, negustător turc care venia în țară să cumpere dela săteni proviziunile (grâu, unt, miere, său) pentru îndestularea Impărăției și a garnizoanelor din cetățile dunărene: *capanlăii au tăiat nartul grâului la schelele Dunării pe șase lei chila și pe cinci parale ocaua de unt și de miere* Ghica. [Turc. kapanlı (v. *capan*)].

căpăstru n. ochiu de funie sau curea ce se pune la capul vitelor, spre a le lega la iesle sau a le duce undeva. [Lat. capistrum].

capăt n. **1.** margine, sfârșit: *un capăt poeziei și pustiului să pun* Em.; **2.** *fig.* rezultat, scop: a scoate la capăt, a-și ajunge ținta, a reuși: a pune capăt, a sfârși; **3.** început: *a începe din capăt*; **4.** Mold. osie: *să-i rup vreun capăt dela car* Cr. [Abstras din pl. *capete*. V. căpătâiu],

căpătà v. a dobândi, a primi din întâmplare. [Lit. a veni la capăt].

căpătâiu n. **1.** partea patului unde se pune capul; **2.** pernă de sub cap; **3.** lemn scurt și gros ce se pune sub o bute, ladă, etc.; **4.** bucată mică tăiată sau ruptă: *căpătâiu de lemn, de funie*; **5.** *fig.* început, sfârșit: a da de căpătâiu, a afla, a descurca; a ieși la capătâiu, a sfârși bine, a izbuti; om fără căpătâiu, vagabond. [Lat. capitaneus].

căpățână f. **1.** cap mare de animal despărțit de corp; **2.** cap de om mort despuiat de piele și păr, craniu; **3.** *fam.* cap mare și sec; **4.** *fig.* ce seamănă unei căpățâni: bulb (de ceapă, usturoiu sau varză), con (de zahăr), butuc (de roată). [Lat. *capitina (din *caput, capitis)*].

căpățânos a. **1.** cu capul mare; **2.** *fig.* gros de cap, prost.

căpățueală f. **1.** fapta de a (se) căpătui; **2.** procopseală.

căpătui v. **1.** a pune în funcțiune, a da mijloace de traiu; **2.** a da la casa sa, a căsători: *a căpătuit doi feciori și două fete*; **3.** a îngriji cu cele trebuincioase; **4.** a face stare, a se înavuți: *s'a căpătuit.* [Derivat din *capăt*].

capcân (căpcăun, cătcăun) m. **1.** monstru antropofag cu cap de câine, despre care povestește Alexandria («o țară cu oameni *cătcăuni*, dinainte cu obraz de om ce grăia omenește, iar dindărăt cap de câine ce lătra câinește»); **2.** Tătar canibal, barbar: *o mână de capcân să se atingă de al lumilor stăpân* Al. *câți Cazaci, Capcâni și alte lifte spurcate* Cr.; **3.** sălbatic: *fugi, căpcăunule, că mi-ai omorât odorul!* Al. [Forma primitivă e *Capcân* („țara *Capcânilor*", Dosofteiu), traducere după gr. *Kynokephaloi* sau *Cynocephali*, despre cari naturaliștii antici, Elian și Pliniu, vorbesc ca de niște popoare cu cap de câine trăind în India; variantele *căpcăun* și *cătcăun* sunt alterațiuni obscure].

căpcană f. Mold. cursă: *în arta de căpcane ești meșter cu ispită* Al. [Turc. kapkan].

căpcăun m. V. **capcân.**

căpchià v. Mold. a căpia: *baba a căpchiet* Al.

capchiu a. Mold. capiu: *mare capchiu-i* Al.

cap-de-cocoș m. plantă cu florile purpurii, crește pe stânci și prin pășunile din munți *(Hedysarum obscurum).*

capelă f. **1.** pălărie de damă; **2.** joben; **3.** boneta de mica ținută a soldatului. [Gr. mod. kapéla (din it. *cappello*)].

capelă f. **1.** biserică mică (la catolici): *din paraclis făcut-a capelă luterană* Al.; **2.** orchestră (mai ales de dame).

capelan m. preot care oficiază într'o capelă.

capel-maistru m. cel ce dirijează cântarea într'o biserică, într'o orchestră de muzică (la un teatru, la un bal).

căpeneag n. haină cu glugă a Bănățenilor. [Ung. köpenyeg]. V. **chepeneag.**

caper m. arbust din țările calde cu florile mari, albe sau roșiatice *(Capparis spinosa).*

caperă f. mugure înflorit al caperului; caperele sunt comestibile și, conser-

www.dacoromanica.ro

vate în oțeț, sunt întrebuințate la bucătărie.

căpețeală f. pl. Mold. partea frâului sau căpăstrului ce se pune în cap și care, în loc de piele, e din sfoară țesută și împletită. [Derivat din *căpețel*].

căpețel n. 1. căpătâiu, bucată mică: *în clondir se stinge căpețelul de lumină* Em.; 2. lumânare la capătul mortului: *nici pomană, nici căpețele.* [Lat. CAPITELLUM].

căpetenie f. cap, comandant: *căpetenie de ostași;* de căpetenie, principal: *lucru de căpetenie.* [Derivat din *cap*, pl. *capete*, cu sufixul *enie*].

căpia v. a avea amețeală, a înebuni: *ce, ai căpiat?*

càpie f. 1. boală de creer a oilor care le face de se tot învârtesc pe loc cu mișcări convulzive până amețesc; 2. *fig.* mânie nebună, turbare de necaz. [Slav. KAPLIA, gută, lit. picătură (v. *dambla*); Mold. **capchie**: căpierea e concepută ca o paralizie cerebrală].

căpiere f. V. **capie.**

capilar a. ce are fineța părului: *tub capilar;* vase **capilare**, ultimele ramificațiuni ale vinelor.

capilaritate f. 1. starea lucrului capilar; 2. fenomene fizice ce se produc, când tuburile capilare sunt puse în contact cu lichidele: *uleiul se urcă în lămpi prin capilaritate.*

capîntortură f, pasăre care învârtește mereu capul *(Yunx torquila).* [Din *cap* și *întort* (participiu arhaic=întors)].

càpiște f. 1. templu păgânesc, biserică armenească: *în aste ziduri de capiște străbună* Al.; 2. *fig.* locaș: *casa lui era capiștea desfătărilor* Negr. [Slav. KAPIȘTE (din *kapi*, idol), lit. loc de idoli].

căpistere f. albie în care se cerne făina și se frământă pâinea. [Lat. CAPISTERIUM].

căpiță f. grămadă mică de fân, de formă conică; fânul se strânge mai întâi în *căpițe*, acestea în *snopi*, pe cari secerătorii le înalță în *picioare*, din cari durează *clăi*, apoi *șire* sau *stoguri*: *brazdele le răstoarnă 'n căpiți, alții le adună* Al. [Slav. KOPIȚA, grămadă].

capital a. 1. principal, esențial: *punct capital al unei afaceri;* literă **capitală**, majusculă; 2. de moarte, mortal: *pedeapsă capitală, păcat capital.* ‖ n. 1. sumă de bani destinată a produce dobânzi; 2. fond comercial sau industrial, sumă băgată într'o întreprindere; 3. pl. sume în circulațiune, cantități considerabile de bani: *capitalurile sunt rare;* 4. *fig.* avut intelectual: *capital de cunoștințe, de idei.*

capitală f. oraș principal, reședința guvernului unei țări.

capitalist m. cel ce posedă capitaluri și le pune în circulațiune.

capitalizà v. 1. a adăoga veniturile la capital; 2. a acumula spre a forma un capital.

căpitan m. 1. cel ce comandă o companie într'un regiment; 2. ofițer de marină care comandă un bastiment de războiu sau de comerț, un port; 3. căpetenie militară: *Anibal fu un mare căpitan.*

căpitanat n. diviziune administrativă (mai ales sub raportul militar) în Austria.

căpitănie f. 1. funcțiune de căpitan; 2. trupe comandate de un căpitan: *Roșiorii despărțiți în căpitănii;* 3. circumscripțiune teritorială (în Spania și Muntenegru); 4. odinioară, diviziunea unui județ comandată de un căpitan: *căpitănia Focșanilor.*

căpitan-pașa m. mare amiral la Turci. [Formă romanizată din turc. KAPUDAN BAȘY].

capitați(un)e f. odinioară, impozit sau taxă pe cap, înlocuită azi cu contribuțiunea mobiliară și personală.

capitel n. *Arhit.* partea superioară a unei coloane sau a unui pilastru: *capitel doric, ionic.*

căpițele f. pl. V. **căpețeală**: *ba nu-s proprele, nici căpițele* Al.

capitol n. diviziunea unei cărți, a unui cod, a unei legi.

capitonat a. căptușit cu mătase ordinară.

capitul n. 1. adunarea canonicilor unei catedrale (la Catolici); 2. *Bot.* grup de flori împreunate pe o axă.

capitulà v. 1. a trata pentru supunerea unei cetăți; 2. *fam.* a cădea la învoială, a ceda o parte din drepturile sale.

capitular a. ce ține de un capitul: *vicar capitular.* ‖ n. culegere de ordonanțe ale regilor francezi din a doua rasă: *Capitularele lui Carol Magnu.*

capitulați(un)e f. tractat pentru predarea unei cetăți sau pentru depunerea armelor: *Capitulațiunea Parisului în 1871.*

càpiu a. amețit, nebun: *acolo șade o măiastră și oricine merge la dânsa, se întoarce capiu* Isp. [V. *capie*].

caplagèa f. alt nume dat alacului (în județele de lângă Dunăre). [Turc. KAPLYDJÀ (din *kaplу*, grăunte)].

caplamà f, îmbucătura marginilor podelii sau a tavanului (la casele țărănești). [Turc. KAPLAMA, acoperământ].

caplan m. pl. miliție turcească supranumită «Tigrii»: *apoi către ceaușii cu nume de caplani* Al. [Turc. KAPLAN, tigru].

capo (d'a) adv. dela capăt sau dela început: *a o lua d'a capo.*

www.dacoromanica.ro

capodoperă f. operă perfectă (= ital. *capo d'opera*).

caporal m. cel mai de jos grad militar în infanterie, corespunzând brigadierului din cavalerie sau artilerie.

caporalism n. regim politic unde militarii au o influență preponderantă: *caporalism prusian*.

capot n. 1. od. manta boierească: *tată-meu își pune capotul cel roșu și încalecă calul* GHICA; 2. în special, manta militară: *călărețiī turci purtând niște capoate de felendreș* OD.; 3. un fel de scurteică (cf. *capoțel*). [Turc. KAPOT (din it. *capotto*, manta de ploaie)].

capot n. haină femeiască de casă deschisă pe dinainte (= fr. *capote*).

capoțel n. scurteicuța țărancelor.

capră f. 1. femeiușca țapului; 2. arșic scos din osatura piciorului caprelor; 3. poreclă ironică dată Grecilor în țară; 4. *fig.* scaunul vizitiului (la o trăsură); 5. unealtă pe care se taie lemnele cu ferestrăul; 6. Tr. crăcan pe care se pune ciubărul cu rufe; 7. doi căpriori încheiați la vârf; 8. (în pod) Tr. coș de fum dealungul podului casei țărănești; 9. nume de animale: capra dracului, lupul vrăbiilor; capră neagră (de munte), animal cornut de genul antilopei, trăiește în Alpi: pielea-i galbenă deschisă e foarte căutată *(Capella rupicapra)*; 10. nume de plantă: capra nemțească, calcea calului. [Lat. CAPRA; sensurile 4 — 8 prin analogie sumară cu fizicul animalului].

căprar m. păzitor de capre. [Lat. CAPRARIUS].

căprar m. caporal. [Nemț. KAPRAL (= KORPORAL): din terminologia militară austro-ungară].

căprărie f. ceată de zece dorobanți sau jandarmi.

capricorn n. 1. unul din cele 12 semne ale zodiacului; 2. insectă coleopteră cu antene lungi *(Cerambyx)*.

caprifoiu n. arbust cu flori mirositoare *(Lonicera caprifolium)*. [Lat. CAPRIFOLIUM].

caprilemă f. plantă originară din Europa meridională, cu flori albe mici, întrebuințată la bucătărie *(Lepidium sativum)*. [Origină necunoscută].

caprimulg m. sau *mulgătorul caprelor*, un fel de rândunică de noapte *(Caprimulgus europaeus)*.

căprioară f. 1. capră mică; 2. femeiușca căpriorului; 3. capră neagră. [Lat. CAPREOLA].

căpriolă f. săritură ușoară ca a caprei.

căprior m. 1. mamifer rumegător având oarecare asemănare cu cerbul, numai cu două coarne, talie mică și *formă elegantă*; vânat căutat; 2. *fig.* lemn lucrat ce sprijină laiți unui acoperiș. [Lat. CAPREOLUS].

căprioreală f. punerea căpriorilor (la o clădire).

căprișor m. arboraș din insula Cipru, din a cărui tulpină se prepară un uleiu aromatic, crește prin locuri umede și mlăștinoase *(Cyperus)*.

căpriță f. alt nume dat lobodei (care crește pe malul apelor).

căpriu a. Mold. căpruiu: *ochișorii săi căprii* AL.

căpruiu a. negru bătând în galben, vorbind de ochi. [Lit. ca ochii de capră].

capsă f. capsulă fulminantă.

capsoman a. *fam.* prost și încăpățânat: *cu budalaua, cu capsomanul ăsta* CAR. [Origină necunoscută].

capsulă f. 1. învelișul uscat sau teaca ce conține boabele unor plante; 2. *Chim.* vas în formă de tichie pentru evaporațiuni; 3. (în farmacie) globuleț de gelatină ce înfășoară un medicament neplăcut la gust; 4. (fulminantă) mic cilindru găunos de metal, deschis la un capăt, conținând fulminat de mercuriu, cu care s'aprind armele de foc.

capsular a. *Bot.* în formă de capsulă: *fruct capsular*.

căpșun m. plantă cu flori albe din familia rozaceelor *(Fragaria elatior)*. [Origină necunoscută].

căpșună f. poama căpșunului, roșie, comestibilă, ovoidă și cu un gust dulce acrișor; căpșunele sunt mai mari și mai rotunde decât fragile.

captă v. 1. a obține prin mijloace viclene: *a capta un testament*; 2. a afla prin săpături izvorul unei ape minerale; 3. *Geogr.* a se contopi basinul unui riu cu al altuia.

captalan m. 1. Mold. plantă mirositoare cu frunze mari și flori purpurii *(Petasites)*; poporul o consideră ca un prezervativ în contra ciumei și cu foile-i cele late se acopăr stupii; *pune deasupra roiului niște captalani* CR.; 2. captar. [Ung. KÁPTALAN, stup].

captar n. capac ce acoperă un stup, ca să-l apere de ploaie și de arșiță. [Ung. KAPTÁR].

captați(un)e f. insinuare vicleană spre a dobândi oarecare folos.

captator m. cel ce caută a capta: *captator de moșteniri*.

captios a. care tinde a înșela, a surprinde: *discurs captios*.

captiv a. și m. 1. care a fost prins în războiu; 2. *fig.* lipsit de libertate.

captivà v. *fig.* a ademeni, a fermeca.

captivitate f. 1. starea celui captiv; 2. *fig. servitute, robie*.

www.dacoromanica.ro

captură f. 1. prinderea unei corăbii inamice; 2. secvestrarea mărfurilor de contrabandă.

capturà v. a face o captură: *a captura o corabie.*

căptușeală f. 1. materie de căptușit; 2. *fig.* și *fam.* înșelăciune ușoară.

căptuși v. 1. a acoperi dosul unei materii, cosând altă materie d'alungul ei; 2. a acoperi cu plăci și tăblii spre a face mai tare și mai frumos; 3. *fig.* și *pop.* a înșela: *m'a căptușit cu câteva mii de lei.* [Origină necunoscută].

capuchehaià m. odinioară, agentul diplomatic al Domnilor noștri la Constantinopole: *chemă pe capuchehaia lui Vodă Știrbeiu, ca să-i serve de dragoman* GHICA. [Turc. KAPUKEHAYASY]. V. chehaia.

capugì-basa m. odinioară, capul portarilor Saraiului, marele șambelan al Porții, care se trimetea cu firman să taie capul Domnilor căzuți în disgrație. [Turc. KAPYDJI BAȘY].

capugiu m. portarul saraiului din Constantinopole (în număr de opt sute), șambelanul Porții: *sosia la București capugiul, ce venea să-i taie capul lui Catargiu* GHICA. [Turc. KAPUDJY].

căpui v. a căpătui: *așa căpuit plecă* ISP. [Derivat din *cap* (cf. *căpătui*)].

căpușă f. 1. specie de aracnidă ce se lipește de bărbia vitelor *(Melophagus ovinus)*; 2. numele vulgar al ricinului: *unt de căpușă*; 3. vlăstar de viță de vie. [Albanez KĂPUȘĂ].

căputà v. a pune căpute la carâmbii unei cisme.

căpută f. 1. partea piciorului dela încheetura gleznelor până la degete; 2. partea corespunzătoare a încălțămintelor. [Lit. partea *(în)căpută* a cismei în care intră încălțămintea].

capuținer m. pahar cu cafea cu lapte. [Termen introdus de chelnerii nemți din Austria].

car n. 1. vehicul ce servă de transport (pentru persoane, obiecte și mărfuri); 2. trăsură elegantă: *car de triumf, car funebru*; 3. conținutul unui car: *un car de fân*; 4. constelațiunile aproape de polul arctic: Ursa mare și Ursa mică; 5. masa joagărului ce poartă bușteanul de tăiat în scânduri. [Lat. CARRUS].

car m. vierme care roade lemnul, pielea, stofa. [Lat. vulg. CARIUS].

cârr! int. strigătul cioarei și al găinei.

cărà v. 1. a duce cu carul, a transporta; *a cără pietre*; 2. *fig.* a lua cu ghiotora: *cu lingura tot căram* PANN; 3. *fam.* a da palme sau pumni; *începu să-i care*; 4. a pleca, a-și lua catrafusele: *cară-te!* [Lat. *CARRARE (din *carrus*)].

cârà f. cicăleală: *se țin de câra bărbatului său, ca să-și prăpădească copiii* ISP. [V. *cârr*].

cârà f. *Zool.* (Neamțu) svârlugă. [Origină necunoscută].

carabà (cătărambă) f. cloanță, cotoroanță. [Origină necunoscută].

carabauà f. *pop.* crac, gambă: *se răsturnă cu carabanele în sus.* [Origină necunoscută].

cărăbăni v. Mold. 1. a apuca cu lăcomie, a cără iute: *încep a cărăbăni la cireșe în sân* CR.; 2. a da lovituri dese: *ce l'a apucat de cărăbănește cu pumnii în oameni?* AL.; 3. *fam.* a-și lua toate și a pleca: *începeți a vă cărăbăni dela casa mea* CR. [Derivat din *carabană*].

carabină f. pușcă scurtă și ușoară de cavalerie (= fr. *carabine*).

carabinier m. soldat înarmat cu carabină.

cărăbuș m. gândac frumos, negru lucitor, ale cărui larve cauzează cele mai mari pagube agriculturei, mâncând rădăcinile plantelor *(Melolontha)*. [Cf. albanește KARABAȘĂ].

caràcal m. soiu de pisică sălbatică din genul linxului: *blană de caracal.*

caracàță f. animal marin din clasa moluștelor cu opt tentacule *(Octopus)*. [Rus. KARAKATIȚA (din *krakŭ*, crac, insecta având mai mulți craci lungi)].

caracter n. 1. semn de convenție: *caracter alfabetic*; 2. literă de tipar: *principalele caractere tipografice sunt diamant, petit, garmond*; 3. calitate distinctivă: *perfecțiunea e caracterul divinității*; 4. trăsuri esențiale la un animal sau plantă; 5. facultăți morale, tărie sufletească: *om cu caracter.*

caracteristic a. ce caracterizează: *literă caracteristică.*

caracteristică f. semn distinctiv: *prepoziționea a e românește caracteristica infinitivului.*

caracterizà v. a marca caracterul unei persoane sau al unui lucru, a determina cu mare preciziune.

caracudă f. 1. pește de baltă și de heleștee cu carnea gustoasă *(Carassius)*; 2. *fig.* om de puțină importanță: *caracuda partidului.* [Turc. KARAKUDA, din KARA, negru: caracudele de bălți sunt aproape negre].

cărăeală f. cicăleală: *apoi cam cu cărăeala, cam cu sila fu nevoit să treacă* ISP. [V. *cărăi*].

carafă f. 1. sticlă de cristal cu pântecele larg și gâtul strâmt: 2. conținutul ei (= fr. *carafe*).

carafte f. pl. Mold. cele două lemne

www.dacoromanica.ro

orizontale ce ţin vatalele. [Origină necunoscută].

caragace (**caragaţă**) f. coţofană. [Turc. KARAGAČA, cioară mică (coţofana fiind din genul "Corvus"): forma *caragaţă* corespunde variantei gr. mod.].

caraghios m. 1. numele bufonului (lit. „Ochiu-negru") în farsele ce se jucau la Curţile Domnilor; 2. în genere, bufon, măscăriciu: *ce-i asta caraghiosule ?* 3. (luat ca adjectiv) comic, ridicul: *muştră caraghioasă;* 4. nume dat de pescari cosaculul mai tânăr cu ochii mari sau negri (la Turci, *karagöz balyk* e numele obleţului). [Turc. KARAGÖZ].

caraghioslâc n. 1. farsă de caraghios, joc cu vorbe sau cu gesturi comice: *un caraghioslâc ca toate revoluţiile dela noi* AL.; 2. glumă grosolană şi josnică, bufonerie ordinară: *care va să zică şi caraghioslâc pe lângă celelalte* AL. [Turc. KARAGÖZLÜK].

cărăi v. 1. a face cât, se zice de găini când umblă să ouă: *cloşca cârăe;* 2. a cânta ca cioara; 3. a vorbi (în graiul hoţilor); 4. (ironic despre om) a vorbi; 5. *fig.* a cicăli, a cârti necontenit.

cărăit n. strigătul găinilor şi al cioarelor.

cărăitoare f. 1. cioară; 2. *fam.* ţigancă.

cărăitor m. hoţ: *limba cărăitorilor.* Ex. *sticlete* (dorobanţ), *cornea* (necuratul), *pintenog* (ofiţer), *ţap* (preot), etc.

caralambă f. Mold. V. calarabă.

caraman a. cu părul negru (de bou sau de vacă). [Turc. KARAMAN].

cărâmb m. 1. partea cismei de formă cilindrică, dela glezna piciorului în sus până la genuchiu; 2. drugul la loitra carului şi a căruţei. [Bulg. KORĂMDĂ].

carambol n. atingere pe rând a două bile dintr'o lovitură (în jocul de biliard).

caramel n. bomboane mici din zahăr topit şi uşor calcinat.

cărămidă f. 1. piatră artificială făcută din humă arsă sau uscată la soare; 2. (colectiv), cantitate de cărămizi: *a cumpăra cărămidă.* [Gr. bizantin KERAMIDA].

cărămidar m. cel ce fabrică sau vinde cărămizi.

cărămidărie f. locul unde se ard cărămizile în cuptoare.

cărămizioară f. 1. cărămidă mică; 2. (de-a) un fel de joc cu mingea (în care o cărămidă servă de ţintă).

cărămiziu a. roşu ca cărămida: *basma cărămizie.* ‖ n. vopsea roşie: *îşi boia barba cu cărămiziu.*

caranfilă f. caraflă: *pun apă proaspătă în caranfile* FIL. [Gr. mod.].

carantină f. 1. şederea obligatorie într'un lazaret a persoanelor şi oprirea provizorie a mărfurilor ce vin dintr'o ţară bântuită de contagiune; 2. *fig.* excluziune temporară.

carapace m. ţeastă osoasă ce acopere corpul broaştelor ţestoase.

cărare f. 1 drum mic şi foarte îngust; 2. dungă sau despărţirea părului în creştetul capului; 3. *fig.* cale: *ceasornicul urmează lunga timpului cărare* EM. [Lat. vulg. CARRARIA, lit. drum de care].

caras m. Mold. caracudă. [Rus. KARASI].

carat n. 1. partea aurului pur cântărind a 24-a parte din greutatea totală: *aur cu 20 carate;* 2. unitate de greutate pentru pietre scumpe, egală cu 21 centigrame: *acest diamant cântăreşte 5 carate.*

cărat n. transport: *căratul fânului.*

cărător m. cel ce cară.

cărătură f. lucru cărat, transport.

cărăuiu a. pe jumătate beat: *cărăuiu pe drum când vine* PANN. [Poate în loc de *cărăruiu:* care umblă pe două cărări].

caraulă f. 1. sentinelă, strajă sau corp de gardă: *soldaţii erau de caraulă;* 2. Mold. (caraul) starea în colţul camerei (pedeapsa copiilor neascultători): *să te duci de grabă la caraul şi să nu crăcneşti* AL. [Turc. KARAVUL].

cărăuş m. cel ce duce sau transportă într'un car.

cărăuşie f. 1. meseria cărăuşului; 2. transport: *cărăuşia e scumpă* AL.

caravă f. o parte a cimpoiului (v. *cimpoiu*). [Origină necunoscută].

caravană f. ceată de călători asociaţi pentru siguranţa comună (mai ales în Orient): *rătăcitoare caravane ostenite* AL.

caravană f. Buc. dric, pataşcă. [Rut. KARAVAN (v. *chervan*)].

caravani m. pl. nădragi ce poartă muncitorii, largi sus şi strâmţi jos, cu nasturi de găitan sau copci de sârmă: *caravani de pânză albă de casă* FIL. [Ţig. KARAVANA].

caravanseraiu n. han mare pentru caravane.

carboanţă f. Mold. V. carboavă: *o jumătate de carboanţă* AL.

carboavă f. Mold. rublă: *dându-i şi două carboave de cheltueală* CR. [Rus. KARBOVEŢŬ şi KARBOVANEŢŬ (de unde *carboanţă*), dela *karbovati*, a încresta (din cauza marginii crestate a monedei)].

carboj n. cujba luntrei. [Origină necunoscută].

carbon n. corp simplu solid, cărbune în stare pură.

carbonat a. ce conţine carbon: *gazul de luminat e hidrogen carbonat.* ‖ n. sare combinată din acid carbonic cu o bază.

www.dacoromanica.ro

carbonic a. se zice de un acid gazos format dintr'o parte carbon şi două oxigen, produs în combustiune sau respiraţiune şi impropriu vieţii.

carbonifer a. ce conţine straturi de cărbuni: *teren carbonifer, basin carbonifer.*

carbonizà v. a preface în cărbune.

cărbunar m. cel ce vinde cărbuni. [Lat. CARBONARIUS].

cărbunărie f. 1. locul unde se fac cărbuni; 2. depozit sau magazie de cărbuni.

cărbune m. 1. lemn ars şi stins înainte de completa sa combustiune: *a stinge cărbuni*, a descânta de deochiu (aruncând cărbuni aprinşi în apă); **cărbune de pământ** (de piatră), un fel de fosil vârtos şi fărâmicios numit *huilă*; 2. *fig.* boală: bubă negricioasă la om şi arsură la plante, care le înnegreşte grăunţele. [Lat. CARBONEM].

carburà f. combinarea carbonului cu un corp simplu: *carburà de fier.*

cârc n. sunet slab, vorbă nedesluşită: *nu zise nici cârc.* [Formă amplificată din *câr!*].

cârcă f. 1. spate de dus sarcini: *îl luă în cârcă*; 2. sarcină: *o cârcă de struguri.* [Slav. КРЪКЪ].

cârcăi v. V. cârâi.

cârcăiac m. insectă miriapodă, care trăieşte în locuri umede şi întunecoase *(Scolopendra).* [Turc. KYRK AYAK, lit. patruzeci de picioare].

cârcea f. Mold. lemnul ce leagă tânjala de protap: *o cârcea de tânjală* CR. [V. *cârceiu*].

cârceiu n. 1. ramură cu frunze de agăţat plante; 2. pl. mişcare convulzivă care face a se contracta membrele; 3. amnar la războiul de ţesut. [Dintr'un primitiv *cârciu*=serb. КРЧ, convulziune (v. *cârci*)].

cârcel n. 1. ciorchină fără boabe; 2. scorpionul cărţilor *(Chelifer cancroides).* ‖ adv. convulziv: *m'a frământat şi m'a sgârcit cârcel* CR. [V. *cârceiu*].

carcere f. arest.

cârci refl. a se strânge, a se sgârci. [Slav. КРЪЧИТИ].

cârcioc n. pl. şiretlicuri judecătoreşti: *meşter de cârciocuri.* [Rus. КРЪЧОКЪ, cârligel (cf. *cârlig*, la figurat)].

cârciocar m. cel ce caută subtilităţi advocăţeşti: *e cârciocar de frunte* AL.

cârciocăresc a. de cârciocar: *om deprins să întoarcă şuruburi cârciocăreşti* AL.

cârcior a. cu lâna creaţă (vorbind de oi). [Cf. *cârcel*].

cârciumă f. prăvălie unde se vinde vin şi rachiu cu mărunţişul. [Slav. КРЪЧМА, de unde şi forma Mold. *crâşmă*].

cârciumar m. cel ce ţine o cârciumă.

cârcni v. V. crâcni.

cârcotă f. ceartă, gâlceavă pentru nimicuri. [Cf. *cârcăi*].

cârcotaş m. cel ce caută ceartă cu lumânarea.

cârc-serdar m. od. şeful jandarmeriei: *Caragea pierduse doi cârc-serdari şi un tufecciu* GHICA. [Turc. KYRSERDARY, lit. pândar].

cârd n. 1. aglomeraţie de câteva zecimi până la o sută-două de capete de vite (subîmpărţire a turmei): *cârd de boi, de vaci, de porci*; 2. ceată, mulţime de fiinţe de aceeaş specie: *un cârd de vulturi, de corbi; cârd de fete şi neveste de la sat aduc merinde* AL.; 3. grămadă: *cu cârdul*; 4. fig. *de un cârd de vreme.* [Serb. КРД (v. *cireadă*)].

cardamà f. plantă ce creşte pe lângă izvoare şi se mănâncă ca salată *(Nasturtium).* [Cf. gr. mod. KÁRDAMON].

cardamomă f. plantă cu seminţe, originară din Azia; stimulent energic.

cărdăşie f. tovărăşie (ironic). [Turc. KARDAŞ, tovarăş].

cardiac a. privitor la inimă: *medicament cardiac.*

cardialgie f. durere de stomac sau de inimă.

cardinal m. 1. fiecare din cei 70 prelaţi cari compun colegiul sacru sau consiliul pontifical şi cari votează alegerea papilor; 2. pasăre din America de N. cu frumoase pene roşii. ‖ n. eşarpă de culoare roşie (la judecători): *manta cu cardinal pe umărul stâng.*

cardinal a. principal: **virtuţi cardinale**: justiţia, prudenţa, temperanţa şi forţa; **puncte cardinale**: N. S. E. V.; **numere cardinale**, cele obişnuite: 1, 2, 3, etc.

care pr. 1. interogativ: *care frate?* 2. relativ: *omul, care vorbeşte*; 3. fiecare: *care cum venea, tot întreba*; care de care, cine mai întâi (pe întrecute). [Lat. QUALIS].

carenă f. partea corăbiei ce stă cufundată în apă, când e încărcată.

caretă f. trăsură elegantă şi închisă, cupeu. [It. CARRETTA].

caretaş m. cel ce face sau vinde carete.

careu n. 1. batalion sau trupă de infanterie aşezată pe patru fronturi spre a se împotrivi atacurilor duşmanului; 2. tot ce are forma unui pătrat: *careu de danţ* (= fr. *carré*).

carfiţă f. ac cu gămălie împodobit cu pietre scumpe: *carfiţe de aur* FIL. [Gr. mod.].

cărî v. a toade, vorbind de cari (şi

www.dacoromanica.ro

fig.): *ce vierme îi cărește măduva osului?* [V. *car*, vierme].

cariatidă f. figură de femeie care sprijină o cornișă: *cariatide frânte și toarsele coloane* (Naum).

caricatură f. **1.** reprezentare grotescă a unei persoane sau a unui lucru; **2.** imitațiune derizorie, exagerare; **3.** persoană ridiculă.

caricaturist m. pictor de caricaturi.

carie f. **1.** boală care putrezește oasele și dinții; **2.** boală de grâne.

carieră f. **1.** loc închis pentru alergări de cai sau de care; **2.** *fig.* câmpul în care se desfășoară viața, cursul vieții; **3.** profesiune: *a le deschide o carieră* Em. ‖ f. locul de unde se scoate piatră, marmoră.

Cărindar m. numele popular al lunei lanuarie, [Lat. calendarium, restrâns asupra primei luni a anului].

caritabil a. care are caritate pentru aproapele său, milostiv.

caritate f. iubirea lui D-zeu și a aproapelui: *credința, speranța și caritatea sunt cele trei virtuți teologale.*

cârjă f. **1.** toiag, încovoiat în partea de sus, pe care se sprijină nevoiașii când umblă; **2.** toiagul pastoral al episcopilor, egumenilor; **3.** carboj de luntre. [Slav. krĭžĭ, cruce (după forma cârjei)]. V. **hazran** și **pateriță**.

cârjaliesc a. de cârjaliu: *baltage cârjalițești* Negr.

Cârjalii m. pl. cete de tâlhari turci, disciplinate militărește de Pazvantoglu, cari năvăliră în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în țările învecinate (Serbia, Bulgaria și Oltenia), prădând și tiranizând pe locuitori; ei au dispărut abia la începutul secolului al XIX-lea.

cârjaliu m. tâlhar: *de mă găsia, mă hăcuia cârjaliul* Al. [V. *Cârjalii*].

cârjancă f. numele plăticei mijlocii (dela 25 cm. în jos).

cârjoiat a. Mold. încovoiat (ca o cârjă): *ciocul cârjoiet al vulturului.*

cârlaciu n. luntre mică cu fundul turtit (întrebuințată pe Dunăre). [Serb. krilaș (din *krilo*, aripă)].

cârlan m. **1.** mânz de doi ani; **2.** miel în al doilea an; lână cârlană, scurtă și subțire în păr; **3.** berbece castrat; **4.** sensuri tehnice: a) sinonim cu *baș lic*; b) Tr. sinonim cu *capra în pod.* [Termen ciobănesc de origină necunoscută].

cârlănar m. cioban care duce cârlanii.

cârlig n. **1.** fier sau lemn lunguieț, întors la un cap, de apucat sau de atârnat ceva; **2.** pl. unealtă de prins pește, compusă din mai multe cârlige legate cu sfoară; **3.** butaș de viță de vie; **4.** undrea, ac mare de împletit; **5.** *fig.* cuvânt caprițios, raționne sofistică (v. *cârcioc*). [Origină necunoscută].

cârligat a. încovoiat: *nasul cârligat* Negr. ‖ cârligați m. pl. plantă cu cotorul plin de noduri (*Polygonum bistorta*).

cârlionț m. **1.** buclă; **2.** cârlig de pescuit. [Derivat din acelaș primitiv ca *cârlig*].

cârlionța v. a bucla.

cârlogancă f. varietate de struguri.

cârmă f. **1.** aparat la pupa unei corăbii, servind a-i da direcțiunea cuvenită; **2.** *fig.* conducere, direcțiune: *cârma Statului.* [Slav. krŭma].

carmac n. Mold. undiță mare ce se așează în curmezișul cursului apei: *morunul se pescuește cu carmace.* [Rus. kormakŭ, momeală de undiță].

cârmaciu m. **1.** cel ce ține și știe a ține cârma unei corăbii; **2.** *fig.* conducător.

cârmâjân n. (Banat) lână toarsă de coloare roșie (Zanne). [Lit. cârmâziu. V. *cârmâz*].

carmajin m. lemn din care se fac mânere de biciu. [Ung. karmaszin, cărmăziu].

cârmâz n. coșenilă și sămânța din care se face o coloare roșie foarte vie. [Turc. kyrmyz].

cârmâzin a. de coloarea cârmâzului, roșiu închis. [Turc. kyrmyzy].

cârmeală f. **1.** fapta de a cârmi; **2.** *fig.* șovăire, pretext.

cârmi v. **1.** a se abate din cale, a apuca alt drum; **2.** *fig.* a ocoli, a șovăi, a'și schimba gândul: *ar fi voit s'o cârmească împăratul* Isp. [Cf. *cârni*, influențat de *cârmă*].

carmin m. coloarea roșie deschisă ce se scoate din coșenilă sau cârmâz.

carminativ a. *Med.* propriu a alunga gazele din aparatul digestiv: *remediu carminativ.*

cârmoș n. Mold. ciocul leucei. [Cf. *cârmi*].

cârmoj n. **1.** Mold. coajă de pâine sau boț de mămăligă. [Origină necunoscută].

cârmui v. **1.** a ține cârma; **2.** *fig.* a conduce, a stăpâni (o țară), a administra (un județ).

cârmuire f. **1.** conducere; **2.** guvern, administrațiune; **3.** odinioară, prefectură de județ.

cârmuitor m. **1.** administrator; **2.** od. prefect de județ.

cârn a. cu nasul turtit sau încovoiat, prea scurt sau prea mic. [Slav. krŭnŭ].

cârnaț m. mat de porc sau de alt animal, umplut cu carne crudă, tocată și aromatizată. [Lat. *carnaceus (din *caro, carnis)*].

www.dacoromanica.ro

cârnățar m. cel ce face sau vinde cârnați.

cârnățărie f. 1. locul unde se frig și se mănâncă cârnați; 2. toate cele trebuincioase pentru fabricarea cârnaților.

carnați(un)e f. 1. colorațiunea sau aparența cărnei la om; 2. în pictură, numele părților corpului care apar nude și fără draperie.

cârnău a. cârn, vorbind de o excelentă varietate de grâu turtit.

carnaval n. 1. dulcele Crăciunului, timpul dinaintea postului mare; 2. serbările și petrecerile din acel timp.

cârnaxi! int. exclamare de ciudă sau de indignare, la naiba! plesnire-ar!: *carnaxi! că era să mă chiorască* AL. [Turc. KARNAKSY, plesnire-ai! lit. să te apuce colica!].

carne f. 1. substanță moale și sângeroasă între piele și oase; 2. carnea vitelor și a păsărilor: *cu carne ne hrănim*; 3. pl. **cărnuri**, mâncări de carne. [Lat. CARNEM].

cărneleagă f. Mold. săptămâna înainte de harți: *în săptămâna harței sau cărneleagă* CR.; 2. Munt. căsleglle de iarnă. [Lat. KARNEM LIGA, leagă carnea: (adică lasă carnea: cf. *lăsatul de carne*), noțiune analogă cu it. *carnevale*: la sfârșitul cărnelegii și la începutul păresimilor Biserica interzice (= leagă) uzul cărnei].

carnet n. cărticică de buzunar pentru notițe.

cârnì v. Mold. a cârmi: *cârnește căruța* CR.; 2. a strâmba din nas: *soțul meu cam cârnia din nas* AL. [Slav. KRENŌ].

cârnic a. care umblă razna din turmă (vorbind de oi). [V. *cârni*].

carnivor a. care se hrănește cu carne. ‖ n. pl. carnivore, clasă de animale cari se hrănesc cu carne crudă, numite obișnuit fiare.

cărnos a. 1. cu multă carne; 2. se zice asemenea de fructe și de rădăcini. [Lat. CARNOSUS].

cărnoși v. Mold. a jupui de carne: *i-aș cărnoși și i-aș jumuli* CR.

carò n. (pl. *carale*) una din cele patru colori la cărțile de joc: *mi-a ieșit zece ochi de caro* AL. (=fr. *carreau*).

carotidă f. se zice despre cele două artere cari duc sângele dela inimă la creieri.

cârpă f. 1. bucată de stofă, veche și uzată; 2. bucată de pânză de șters mobile, vase; 3. maramă (în Oltenia, Tr. și Mold.). [Slav. KRŪPA].

cârpăci v. a drege haine sau încălțăminte vechi și uzate.

cârpaciu m. 1. cel ce drege încălțăminte vechi; 2. *fig.* lucrător prost. [Bulg. KRAPAČI].

cârpănos a. Mold. sgârcit: *moș Vasile era un cârpănos* CR. [Formațiune analogică din *cârpă* (cf. *răpănos*)].

cârpănoșie f. Mold. sgârcenie: *cu toată cârpănoșia lui* CR.

carpatic a. din Carpați: *vulturii carpatici cu sborul îndrăzneț* AL.

carpatin a. din Carpați.

cârpeală f. cârpire trecătoare.

carpen m. arbore mare din pădurile noastre, al cărui lemn e întrebuințat de rotari și la facerea jugurilor. [Lat. CARPINUS].

carpenă f. 1. rodul carpenului; 2. un fel de grâu negru (*Melampyrum nemorosum*).

cârpi v. 1. a drege ceva rupt; 2. a astupa crăpăturile; 3. fig. *noi cârpim cerul cu stele* EM.; 4. a lucra sau a face rău; 5. *fam.* a născoci: *cârpește la minciuni*; 6. a da lovituri cu palma; 7. *fam.* a se îmbăta: *paremi-se că se cârpește moșneagu* AL. [Derivat dela *cârpă*].

cârpiniș n. pădure de carpeni mici și tineri.

cârpit a. 1. dres; 2. astupat; 3. fig. *cu ochii cârpiți, somnoros* PANN; 4. *fam.* beat. ‖ n. punerea din nou a grăunțelor ce nu au răsărit.

cârpitură f. lucrarea de a cârpi și rezultatul ei.

cârpoci v. a cârpăci: *ascultând pe vechii dascăli, cârpocind la haina vremii* EM.

cârstac n. claie de grâu (în Gorj). [Slav. KRŪSTŪ, cruce, după conformațiunea-i].

cârstaș m. V, crâsnic. [Slav. KRŪSTŪ, cruce, plasa fiind întinsă prin două nuiele puse cruciș].

cârsteiu m. V. cristeiu.

cârstineasă f. buruiană de leac cu florile gălbui și cu vine purpurii (*Ajuga*). [Slav. KRŪSTINŪ, în formă de cruce, planta e numită astfel după însușirea-i vindecătoare]. V. **avrămeasă**.

cârstnic m. V. crâsnic.

cart n. a patra parte dintr'un tot: *un cart de oră* (= fr. *quart*).

cartă f. 1. mic carton pe care se scrie numele: *cartă de vizită*; 2. hârtie ce face cunoscută calitatea unei persoane: *cartă de student*; 3. listă de bucate între cari se poate alege: *cartă de restaurant*; 4. cartă emisă de administrațiunea poștelor: *cartă poștală*. V. **hartă**. ‖ f. lege fundamentală, constituțiune: *Carta cea Mare dela 1215 deveni baza constituțională a Angliei*.

cartaboș (caltaboș) m. cărnat umplut cu grăsime, tocătură, sânge de râmător și arome. [Origină necunoscută].

www.dacoromanica.ro

carte f. 1. reunire de foi, tipărite sau scrise, cusute laolaltă și formând un volum: *carte de citire*; 2. diviziune mai mare decât un capitol: *cartea III, cap 4*; 3. *fig.* știință de carte, învățătură: *știe carte*; 4. *pop.* scrisoare: *împăratul a scris carte frățină-său craiului* CR.; 5. adresă sau ordin domnesc, înscris dela o autoritate: *ai carte, ai parte*; carte de judecată, hotărîrea unui judecător de plasă; 6. mic carton de jucat, însemnat pe o parte cu o figură sau cu o coloare: *o pereche de cărți coprinde 52 de bucăți*; a face cărțile, a le amesteca; a da cărți le, a le împărți la jucători; a da cu cărțile (în cărți), a ghici, a spune norocul; a da cărțile pe față, a da de gol, a spune lămurit: *știi ce... ia să dăm noi cărțile pe față* CAR. [Lat. CHARTAE, scrisoare, carte].

cârteală f. cârtire trecătoare.

cartel n. 1. provocare în scris la duel; 2. convenție pentru extradarea mutuală a fugarilor politici; 3. asociație spre a aduna diferite producte de pe piețele internaționale și apoi, la un moment dat, a le desface cu prețuri urcate.

cârti v. a-și arăta nemulțumirea bombănind, a face vorbă pentru lucruri de nimica. [Cf. slav. KRŬTENIE, grohăit].

cărticică f. 1. carte mică; 2. foițe de țigară reunite: *dar tutun și cărticică ți-ai luat?* CAR.

cartier n. 1. diviziune administrativă a unui oraș; 2. locul ocupat de un corp de trupe: cartier **general**, locuința, biurourile, statul major al unui general; cartier-**maistru**, ofițer însărcinat cu așezarea și întreținerea unui corp de trupe.

cartilaginos a. ce ține de cartilaj, compus din cartilaje.

cartilaj n. țesătură solidă, elastică și flexibilă, ce s'află mai ales la extremitatea oaselor: *cartilajul nasului*.

cârtiță f. 1. mamifer insectivor care trăiește sub pământ, unde scobește galerii, aruncând afară grămezi de pământ numite *moșoroaie (Talpa)*; 2. *fig.* retrograd; 3. buboiu lungăreț: *cârtiță la cal*. [Serb. KRTIȚA].

cârtitor a. și m. care cârtește.

cartof m. vegetal prețios adus pe la 1580 de Spanioli din America de S. și al cărui tubercul se întrebuințează ca aliment; din cartofi se scoate fecula și alcoolul *(Solanum tuberosum)*. Cartofii au fost introduși la noi din Austria pe la începutul sec. al XIX-lea. [Nemț. KARTOFFEL].

cartofor m. jucător de cărți. [Gr. mod. HARTOPHÓROS, cu inițiala influențată de *carte*]

cartografie f. arta de a desena hărți geografice.

cartomanție f. pretinsă artă de a ghici viitorul prin datul cărților.

carton n. 1. cartă groasă și tare; 2. portofoliu mare sau cutie de carton pentru hârtii, cărți, etc.; 3. desen ce face un pictor înainte de a începe un tablou; 4. foaie tipărită din nou cu schimbări.

cartona v. a lega în carton.

cartonaj n. legătură în carton.

cartonat a. îmbrăcat cu carton.

cartular n. colecțiune de documente relative la o biserică sau mânăstire catolică.

cărturar m. 1. od. (la Evrei) învățat care instruia legea și o tâlmăcia poporului: *cărturarii și fariseii*; 2. învățat, erudit; 3. cel ce dă în cărți. [Vechiu-rom. *cărtulariu* = gr. bizantin HARTULÁRIOS, arhivar].

cărturăreasă f. femeie care ghicește dând în cărți.

cărturăresc a. literar.

cărturărie f. învățătură, știință: *apucă-te de cărturărie* CR.

cărțulie f. 1. răvaș de trecere liberă la vamă; 2. livret.

cartușă f. încărcătura unei arme de foc, închisă într'o țeavă de carton sau de metal (= fr. *cartouche*).

cartușieră f. patrontaș, săculeț sau cutie de cartușe.

cărucioară f. căruță mică și ușoară (mai ales de poștă).

căruțea f. Tr. *Bot.* văzdoagă: *frunză verde cărugele* POP. [Origină necunoscută].

cărunt a. 1. de o coloare între alb și negru; 2. cu totul alb de bătrânețe: *cap cărunt*; 3. acoperit de zăpadă: *visul apelor adânce și a stâncilor cărunte* EM. [Lat. *CANUTUS, din CANUS, cărunt].

cărunțeală f. fapta de a cărunți.

cărunțețe f. începutul bătrânețelor când perii cărunțesc.

cărunți v. a (se) face cărunt, a începe părul s'albească.

căruță f. 1. car mic pentru transport de persoane și mărfuri ușoare; a rămânea de căruță, a rămânea de batjocură (CAR.); 2. conținutul unei căruțe: *o căruță de lemne*; 3. trăsură de poștă pentru transportul scrisorilor; 4. (la joagăr). V. **car**.

căruțărie f. meseria căruțașului.

căruțaș m. 1. cel ce duce cu căruța; 2. reparator de trăsuri.

carvasară f. odinioară, biurou vamal. [Vechiu-rom. *chervăsărie* = turc. KERVAN SERAY, caravanseraiu, han pentru caravane (v. *chervan*)].

caș n. 1. partea închegată din lapte, brânză de oi, albă, moale și dulce la gust;

www.dacoromanica.ro

cașu-popii, un fel de nalbă *(Malva rotundifolia)*; 2. (la gură), materie albicioasă ce au păsărelele la colțurile gurei; 3. grămădire de salivă pe buze (mai ales la țigani). [Lat. CASEUS].

casă v. 1. a anula: *a casa o judecată, un concurs*; 2. a priva de un grad, a destitui: *a casa un ofițer* (=fr. *casser*).

casă f. 1. clădire servind de locuință oamenilor: *o pereche de case cu mai multe încăperi*; **a-și veni de-a casă**, a se dumeri: *tocmai acum își veniră și țăranii de-a casă* ISP.; 2. locuința însăș: *vino acasă*; 3. persoanele câte trăesc împreună în aceeași casă, formând o familie: *are o casă grea*; 4. familie domnitoare, dinastie; *casa de Hohenzolern*; 5. gospodărie: *ține bine casa*; 6. stabiliment: *casă de bancă, de comerț, de joc*; casă de sănătate, unde se tratează bolnavii în pensiune: casă de corecțiune, închisoare: casă militară, trupele de gardă la un rege sau principe; casă civilă, persoanele cari însoțesc pe un suveran; 7. locul unde se învârtește mașina morii. [Lat. CASA, bordeiu, căsuță: românește cu sensul generalizat].

casalot m. mamifer marin din ordinul cetaceelor, analog balenei.

casâncă f. Mold. broboadă colorată a țărancelor. [Rus. KOSYNKA].

casap m. Mold. măcelar: *casapi dela Diu, haiduci dela Jiu* POP. [Turc. KASAP].

căsăpi v. Mold. a măcelări: *pe Tătari îi căsăpește* POP.

căsăpie f. Mold. măcelărie: *o turmă de oi de căsăpie* AL.

căsas a. cu casă: *om căsaș*.

casați(un)e f. deciziune ce casează sau anulează judecățile, procedurile: *recurs la Casație*; **Curte de Casați(un)e**, tribunal suprem care poate anula (pentru vițiu de formă sau falșă aplicare a legilor) sentințele ori judecățile altor tribunale: *Curtea de Casație a fost înființată în București la 1861*.

căsătoresc a. de căsătorie, conjugal: *se teme de vr'o pacoste căsătorească* AL.

căsători v. 1. a uni pe un bărbat cu o femeie prin căsătorie; 2. *fig.* a asocia, a uni; 3. a lua de bărbat, de soție. [Din vechiu-rom. *căsătoriu*, casnic, soț].

căsătorie f. 1. unirea legitimă a unui bărbat cu o femeie; 2. taina bisericească care sfințește această unire; 3. celebrarea cununiei: *a asista la o căsătorie*.

căsătorit a. și m. care a contractat o căsătorie.

căscà v. 1. a deschide tare gura (de oboseală sau de urît); 2. a deschide tare ochii; 3. a întredeschide: *a căsca ușa*. [Lat. vulg. *CASCARE (din gr. *hásko*)].

cascadă f. 1. cădere de apă, masă de apă ce cade din stâncă în stâncă; 2. *fig.* succesiune neregulată: *o cascadă de vile*.

cască-gură m. cel ce 'și pierde timpul privind la tot ce întâlnește.

căscat a. 1. tare deschis: *gură căscată*; 2. întredeschis: *a lăsat ușa căscată*. ‖ n. fapta de a căsca.

căscăund m. cască-gură: *de boiul lui mărunțel cu chipul căscăund* ISP. [Lat. CASCABUNDUS].

caşcaval n. 1. brânză (mai ales din lapte de oaie) rotundă, puțin turtită și bătând în galben: *caşcaval de Penteleu, de Azuga, de Svițera*; 2. *fig.* grăsime, belșug: *poftă de gustat din caşcavalul bugetului* AL.; a se întinde la caşcaval, a-și permite prea mult, a se obrăznici. [Turc. KAŞKAVAL].

cascheță f. un fel de șapcă cu cozoroc (= fr. *casquette*).

câșlar m. Mold. cel ce strânge fruptul oilor.

câșlă(rie) f. Mold. locul dela câmp unde se strânge laptele dela multe vaci. [Vechiu-rom. *câșlă*, loc pentru iernatul vitelor = turc. KYŞLA (din *kyş*, iarnă)].

câșleği f. pl. 1. (de iarnă) dulcele Crăciunului, timpul dela nașterea Mântuitorului până la postul mare: *prin câșlegile Crăciunului aproape de cârneleagă* CR.; 2. (de Paști), dela dumineca Paștelor până la Moși; 3. (de toamnă) dela 15 August până la 15 Noemnrie. [Lat. CASEUM LIGA, lit. leagă caşul, adică lasă caşul (cf. *lăsatul de brânză*), fiindcă pe atunci Biserica interzice (= leagă) chiar și mâncarea de lăpturi].

caşmir n. 1. țesătură scumpă făcută din părul caprelor sau al oilor din Tibet: 2. șal de caşmir.

casnic a. 1. de casă; 2. care ține o casă, gospodar: *femeie casnică*. ‖ m. om de al casei.

căsoaie f. 1. partea casei țărănești ce servă de cămară și de magazie: *numai gospodarii au căsoaie*; 2. cramă; 3. locul unde se învârtește coaca joagărului (v. *casă* 7).

căsoiu n. încăperea casei țărănești ce servă vara de bucătărie și iarna de adăpost pentru vite.

casoletă f, afumătoare, cățue (AL.) (= fr. *cassolette*).

cassă f. 1. ladă de fier unde se pun bani și fondurile depuse; 2. biurou unde se fac și se primesc plățile; 3. stabiliment fonciar sau administrativ care primește fonduri în depozit: **Cassa de depuneri și consemnațiuni**, care primește, păstrează și înapoiază valorile ce-i s'au

www.dacoromanica.ro

încredințat (cauțiuni, sume refuzate de creditori, etc.); **Cassa de economie**, institut de utilitate publică, sub garanția guvernului sau a comunelor, pentru primirea și capitalizarea sumelor mici.

cassetă f. 1. cassă mică de bani sau de giuvaericale; 2. tezaurul particular al unui suveran.

cassier m. cel ce ține cassa de bani a unui stabiliment.

cassierie f. 1. funcțiunea cassierului; 2. locul unde se ține cassa de bani.

cast a. curat, rezervat și modest.

castă f. 1. fiecare din clasele unui popor (la Egipteni și în India): 2. *fig.* clasă socială: *castă nobiliară*.

castan m. arbore originar din Sudul Europei, mult cultivat din cauza fructelor sale comestibile și pentru lemnul său prețios; scoarța-i se întrebuințează la tăbăcitul pieilor și la fabricarea cernelii *(Castanea vesca)*; **castan sălbatic (porcesc)**, arbore originar din Nordul Greciei, mult cultivat ca plantă ornamentală, din cauza portului său maiestos și a florilor sale frumoase *(Aesculus hippocastanum)*.

castană f. rodul castanului, al cărui involucru e întrebuințat în vopsitorie.

castaniete f. pl. instrument compus din două bucăți de fildeș sau de cimșir, ce se lovesc una de alta, ținându-le între degetele mâinii (= fr. *castagnettes*).

castaniu a. de coloarea negricioasă a castanului: *păr castaniu*.

caște f. cutie cu despărțituri unde sunt așezate literele de tipar. [Ung. KÁSTA (din nemț. *Kasten*)].

castel n. 1. odinioară, la seniorii medievali, locuință fortificată, înconjurată cu ziduri groase, cu turnuri și șanțuri, etc.: *stă castelul singuratic, oglindindu-se 'n lacuri* EM.; 2. casă mare și frumoasă la țară: *Castelul Peleșului*.

castelan m. 1. odinioară, cel ce comanda într'un castel: 2. azi, cel ce are un castel.

câștig n. 1. bani câștigați; 2. folos, profit: *numai banul îl vânează și câștigul fără muncă* EM. [Abstras din *câștiga*].

câștigà v. 1. a primi prețul muncii sale, al timpului său: *anevoie se câștigă, lesne se cheltuiește*; 2. a obține ceeace se dorește: *a câștiga un proces, o bătălie*; 3. *fig.* a trage în partea sa: *a câștiga iubire, prietenie*. [Lat. CASTIGARE, a pedepsi, evoluțiune de sens analogă cu a sinonimelor *muncă* și *agonisi*: munca și rezultatul ei sunt deopotrivă considerate ca o caznă, ca o luptă, ca o pedeapsă].

castitate f. virtutea persoanelor caste.

câștiu n. termen de plată pentru o arendă: *am primit toate câștiurile înainte pe cinci ani* AL. [Turc. KYST].

castor m. 1. mamifer din ordinul rozătoarelor, foarte răspândit în Siberia și Canada; ei locuiesc în părți acvatice, unde petrec în familii și își clădesc bordeie, lucrând noaptea; pielea lor dă un puf întrebuințat pentru fabricarea pălăriilor de păslă; castorii, exterminați mai în toată Europa, sunt încă destul de comuni în părțile băltoase depe lângă Dunăre; 2. pălărie din păr de castor; 3. un fel de piele de căprioară.

castrà v. a extirpa testiculele (mai ales la animale: cocoș, armăsar, taur, etc.).

castrat a. căruia s'a făcut operațiunea castrării.

castravete m. 1. plantă originară din Azia, se cultivă pentru fructele sale comestibile, întrebuințate la bucătărie *(Cucumis sativus)*; 2. rodul castravetelui, mare, lunguieț și acoperit cu tubercule puțin proeminente: din castraveți se fac murături. [Bulg. KRASTAVIȚŬ (din slav. *krastavŭ*, râios, din cauza pielii buboase), de unde și forma Mold. **crastavete**].

castron n. vas mare și adânc, în care se aduce supa pe masă. [Sas. KASTROL (= fr. *casserole*)].

castru n. lagăr întărit, la Romani.

cășunà v. 1. a cauza, a pricinui: *i-a cășunat multe neajunsuri*; 2. a veni pe neașteptate (o poftă, o durere, o mânie), a-i abate cuiva: *a cășunat ca baba la mormânt* (adică pentru pomană) PANN; 3. a prinde necaz pe cineva, a căuta să-i facă rău: *ceilalți argați cășunaseră pe dânsul și-l tot lua peste picior* ISP. [Lat. OCCASIONARI].

cășunătură f. 1. durere neașteptată; 2. *fig.* capriciu.

casus-belli n. orice motiv care pune un Stat în necesitate de a recurge la arme.

cat n. 1. rând de case, etaj: *casă cu trei caturi*; 2. se zice de slovele încălecate unele peste altele (cu cari se redactau vechile anaforale): *scrisoare cu caturi*. [Turc. KAT].

cât a. și adv. 1. ce cantitate, ce număr (corelativ **atât**): *câți oameni, câte zile?* câte și mai câte, tot felul de lucruri; 2. ce preț: *cât costă?* 3. exprimă un grad de intensitate: *cât e de bun!* 4. durata cantitativă: *cât ești tânăr*; cât pe ce, aproape; **numai decât**, îndată; nici cât, de loc; 5. o gradațiune corelativă: *vine cât de des*. [Lat. QUANTUS]. V. câte, câtuși, câtva. ‖ n. *Aritm.* rezultatul unei împărțiri.

căta v. 1. a căuta; 2. a privi, a se uita: *cată la mine*; 3. (impers.) trebue: *cată să știi*. [Banat *căpta*=lat. CAPTARE]. V. căută.

cață f. băț lung, cu un cârlig la un

www.dacoromanica.ro

capăt, cu care ciobanul prinde oile: *și mocanii (își beau) turmele, rămânând cu cațele* POP.; a umbla cu cața, a înșela pe cineva, a prinde cu vorba (cum ciobanul prinde oaia cu cața): *să nu mai umbli cu cața si să-mi amărăști viața* PANN. [Abstras din **cățare* (v. *acățà, cățărà*) = lat. CAPTIARE].

cața! int. țipătul cotofenei: *cața! cața! să prindeți o cotofană faură* ISP.; a se pune cața pe capul cuiva, a stărui din răsputeri. [Onomatopee].

câță f. 1. *Zool.* bibilică; 2. *fig.* gură rea. [V. *cața!*].

cată-ceartă m. gâlcevitor, bucucaș

cataclism n. 1. înundațiune generală, răsturnarea suprafeței globului; 2. mare revoluțiune.

catacombe f. pl. suterane (mai ales la Roma) unde popoarele vechi își îngropau morții și unde se întruniau creștinii în epoca persecuțiunilor.

catacreză f. figură de retorică, aplicarea unei vorbe la alt obiect întru cât va asemănător: *călare pe băț.*

catadicsì v. a se înțiosi (ironic): *cucoana nu se mai catadicsește să caute de gospodărie* AL. [Gr. mod.].

catafalc n. estradă cu decorațiune funebră (într'o biserică).

catagrafie f. 1. recensământ; 2. inventar. [Gr. mod.].

catàhris n. abuz (învechit): *încuviințează toate catahrisurile* AL. [Gr. mod.].

cățăi v. a striga mereu (ca cotofenile sau bibilicele].

cataif n. prăjitură turcească din tăiețel foarte fin împâsliți (ca găitanele de catifea), cu miere și nuci sau migdale pisate cu puțină aromă: *cataifurile treceau pe dinaintea lui fără măcar să le atingă* NEGR. [Turc KATAIF (pl. d. *katifè*, catifea)].

catalepsie f. suspensiune aparentă a vieții, caracterizată prin pierderea simțirii și a mișcării și prin întepenirea mușchilor.

cataleptic a, atins de catalepsie.

cătălige f. pl. Mold. 1. picioroange; 2. fig. *cocostârcii cu lungile lor cătălige* AL. [Origină necunoscută].

catalog n. 1. enumerațiune într'o ordine determinată, listă de obiecte clasate; 2. listă alfabetică a elevilor cu însemnăturile corespunzătoare.

cataloghà v. a face un catalog, a înscrie după ordine cărți, obiecte de artă, etc.

cătană m. 1. ostaș, în special soldat din armata austro-ungară: *oamenii sărirà crezând că e foc ori ne taie catanele* CR.; 2. pl. Catane, sau *slujitori de scuteală*, odinioară miliția țării (în număr de 18.000) ce era scutită de unele dări. [Ung. KATONA].

cătănesc a. de catană: *cântece cătănești.*

cătănì v. Tr. 1. a înrola într'un regiment: *cari cătănesc feciorii* POP.; 2. a servi ca cătană: *de când badea cătănește* POP.

cătănie f. miliție, serviciu militar (în armata austro-ungară): *cântec de cătănie.*

cațaon m. 1. câine, canalie: *cațaonul cel de dascăl* AL.; 2. *fig.* porecla Grecilor și în special a arendașilor greci: *un cațaon alungat din țara lui* AL. [Origină necunoscută].

catapeteazmă f. 1. (în templul din Ierusalim) vălul care despărția partea numită *sfânta* de *sfânta sfintelor*; 2. peretele împodobit cu icoane (numit și *iconostas)* care desparte altarul de largul bisericii; 3. *fig.* acoperământ: *dar catapeteazma lumii 'n adânc s'a 'nnegrit* EM. [De origină slavo-greacă].

cataplasmă f. un fel de pastă moale ce se aplică pe o parte bolnavă a corpului.

catapult n. veche mașină de războiu spre a svârli pietre sau săgeți.

catar n. *Med.* 1. scurgerea lichidului cauzat prin inflamarea unei membrane mucoase; 2. guturaiu mare.

catâr m. animal domestic născut dintr'o iapă cu un asin sau dintr'o măgăriță cu un armăsar. [Turc. KATYR].

cățărà v. 1. a se urca acățându-se cu mâinile, a se sui grăpiș; 2. se zice de plante care se ridică acățându-se și întășurându-se pe plantele învecinate, ca *iedera.* [Dintr'un primitiv *caț* (cf. *acățà*)].

cătărabă f. V. carabă.

cataractă f. 1. în stil biblic: porți sau jghiaburi cari opreau apele cerești; 2. cădere bruscă a apelor unui fluviu dintr'un loc înalt: *cataractele Nilului*; 3. *Med.* lipsă de transparență a cristalinului: albeață la ochi.

cataral a. de natura catarului.

cataramă f. 1. încheietoare de metal; 2. cataramă cu curea de încins; *fig.* la cataramă, intim: *prietini la cataramă.* [Origină necunoscută].

cățărătoare f. 1. Tr. gheonoaie; 2. pl. V. acățătoare.

cățărător a. care se cațără, vorbind de plante.

cătare f. 1. privire: *pleacă a sa cătare* BOL.; 2. țintă, luare la ochi: *puse săgeata și o luă la cătare* ISP. [V. *căta*].

catarg n. Mold. V. catart: *luntrea cu ale ei vintrele spânzurate de catarg* EM. [Vechiu-rom. *catargă*, galeră = gr. bizantin KÁTERGON].

catargă f, Tr. sanie mai mică cu care

www.dacoromanica.ro

oamenii săraci își aduc lemne în timp de iarnă. [Vorbă identică cu cea precedentă].

catarigi f. pl. **1.** picioare de lemn, galenți; **2.** Tr. răcituri, piftie (din picioare de vite). [V. *cătăligе*].

cataroiu n. Mold. gripă, guturaiu: *la vârsta noastră cataroile sunt foarte șugubețe* AL. [Vechiu-rom. *cataroiu*, gută — gr. mod. KATARRHOI, lit. scurgere picătură cu picătură (cf. *dambla*)].

catart n. bucată lungă și verticală de lemn care servă a sprijini pânzăria unei corăbii sau luntre. [Gr. mod. KATÁRTI].

catastif n. registru de daraveri. [Gr. mod. KÁTASTIHON].

catastrofă f. **1.** nenorocire mare, sfârșit tragic; **2.** desnodământul unei tragedii sau drame.

cătățime f. cantitate, mulțime.

catavasie f. cântare religioasă despre coborîrea lui Isus în iad, rostită după utrenie și înainte de a începe leturghia. [Gr. mod. KATÁVASIS, coborire].

catavasier n. carte bisericească ce conține aceste cântări: *Catavasier de Anton Pann* (1846).

cațaveică f. Mold. scurteică. [Rus. KAȚAVEIKA, mantilă].

cătcăun m. V. căpcăun.

câte pr. indică o distribuțiune: *câte doi*; **câte ceva**, puțin lucru; **din câte**, din răsputeri (v. *ancâtelea*). V. *cât*.

cățea f. **1.** femeiușca câinelui; **2.** *fig.* rea: *pe așa cățea de vreme*; **3.** *fam.* trânteală: *îl dară cățeaua* ISP.; **4.** un fel de horă țărănească. [Lat. CATELLA].

catedră f. **1.** scaun înălțat de unde se vorbește sau se instruiește; **2.** *fig.* știință profesată: *catedră de limbi moderne*.

catedrală f. biserica principală a unei dioceze, aceea unde rezidă episcopul: *(Rinul) trecut'a prin orașe cu mândre catedrale* AL.

categoric a. conform rațiunii, clar și preciz: *refuz categoric*; **imperativ categoric**, în doctrina lui Kant, regulă de acțiune ce se impune voinței ca un ordin universal și absolut.

categorie f. **1.** clasă în care se așează persoane sau obiecte de aceeaș natură; **2.** clasă de idei sau de termeni filozotici: *categoriile lui Aristotele* (substanță, calitate, cantitate); **3.** *fig.* caracter, natură: *oameni de aceeaș categorie*.

catehism n. **1.** învățătură cu întrebări și răspunsuri despre religiunea creștină; **2.** carte ce conține această învățătură; **3.** expunerea sumară a unei doctrine. [Gr. mod.].

cățel m. **1.** câine mic: *cu cățel și cu purcel*, cu tot ce are; **2.** puiu de fiară: *căței de vulpe*; **3.** cățelu-pământului, animal mărunt (mai mic de 25 cm.), din ordinul rozătoarelor, vioiu și sprinten, din a cărui blană se fac căptușeli (*Spermophilus citilus*): *în codrii adânci cățelu-pământului tot latră* EM.; **4.** oul sau puiul de albină; **5.** bulbi mici sau fire din rădăcina usturoiului; **6.** dinte în broasca ușii sau la rădăcina coasei; **7.** Mold. scândurică ale cării crestături opresc bețele ca sulurile răsboiului să nu dea înapoi; **8.** pl. bube mici ce se fac în jurul unui absces; **9.** *fig.* lingușitor josnic. [Lat. CATELLUS; sensurile 4, 5 și 8 pornesc dela noțiunea de «puiu de fiară», generalizat; 6 și 7 *fac* aluziune la colții animalului, iar 9 la fîrea-i servilă (v. *câine*)].

cățelandru m. cățel mai mare: *puii vulpii se făcuse cățelandri* ISP.

cățeli v. **1.** a se inflama și propaga (vorbind de un absces); **2.** a se împreuna (vorbind de câini).

câteodată adv. uneori, din când în când.

caterincă f. Mold. flașnetă. [Rus. KATERINKA].

caterisi v. a destitui, a depune (vorbind de preoți). [Gr. mod.].

catetă f. *Geom.* baza unui triunghiu rectangular.

catifeà f. stofă de mătase sau de bumbac cu părul scurt și des. [Turc. KATIFE].

catifelat a. asemenea catifelei, neted și moale.

catifeliu n. neted și moale ca mătasea: *ochi mari, negri, catifelii* AL. [Turc. KATIFELI].

catifeluță f. **1.** panglică de catifea; **2.** fir de catifea cu care se coase flori; **3.** *Bot.* specie de viorea cu trei colori (*Viola tricolor*).

catigorie f. calomnie (învechit): *auzi d-ta așa batjocură, așa catigorie!* AL. [Gr. mod.].

catigorisi v. a calomnia (învechit): *nimeni n'ar avea dreptate să mă catigorisească* AL. [Gr. mod.].

catihet m. cel ce învață pe copii catehismul. [Gr. mod.].

catihetic a. privitor la preoți: *școală catihetică*.

catihis n. catehism: *cele șapte taine din catihisul cel mare* CR. [Gr. mod. KATIHISIS, instrucțiune religioasă].

catihisi v. a instrui elementele religiunii. [Gr. mod.].

catilinară f. **1.** titlul a patru discursuri celebre ale lui Cicerone în contra lui Catilina; **2.** *fig.* apostrofă vehementă în contra cuiva.

www.dacoromanica.ro

cătime f. cantitate.

cătină f. **1.** (de garduri), arbust spinos ce creşte pe lângă garduri *(Lycium)*; **2.** (mică), frumos arbust, cu flori albe roşiatice, ale cărui ramuri verzi pot înlocui hămeiul în fabricarea berii *(Tamarix germanica)*. [Origină necunoscută].

cătinat a. spinos: *un brad verde cătinat* Pop.

cătinel adv. **1.** încet, domol: *şoptia şi îmbla cătinel* Cr.; **2.** puţin: *după ce mai trece o cătinică de vreme* Isp. [Cf. *cât*].

catismă f. secţiune de psalmi (lit. şedere). astfel numită pentrucă e permis la sfârşitul citirii să se odihnească: *catismele dimineţii*. [Gr. mod. KÁTHISMA, şedere (v. *acatist*)].

catolic a. ce ţine de religiunea catolică. ‖ m. cel ce profesează catolicismul.

catolicism n. **1.** religiunea catolică; **2.** de când cu schisma dela 1054: biserica *(romană)* apuseană în opoziţiune cu cea *(greacă)* răsăriteană.

catoptrică f. partea fizicei care tratează despre reflexiunea luminei.

catrafuse f. pl. *fam.* cele trebuincioase pentru îmbrăcăminte, mărunţişuri de ale casei: *a-şi lua catrafusele*, a se căra. [Origină necunoscută].

catramină f. substanţă extrasă din catran, cu care se prepară hapuri pentru tuse.

catran n. **1.** păcură, îngroşată şi neafră, cu care se ung parii şi scândurile spre a le feri de putregaiu; **2.** *fig.* mânie mare, urgie: *se supără de se făcu foc şi catran*. [Turc. KATRAN].

cătrăni v. **1.** a unge cu catran: *trupu-i cătrănia*; **2.** *fig.* a se aprinde de mânie, a se înfuria: *să-şi uite necazul care-l cătrănia* Pann.

către prep. **1.** în direcţiune: *către răsărit*; **2.** aproximaţiune temporală: *către seară*; **3.** în privinţa: *milos către săraci*. [Vechiu-rom. şi Mold. *cătră* = lat. ÇONTRA].

catrinţă f. Mold. şorţ de lână ce poartă ţărancele în loc de roche, fotă dublă: *în ştergar şi'n catrinţă merge o sprintenă română* Al. [Ung. KATRINCA].

cătuie f. afumătoare de tămâie. [Din vechiu-rom. *cătă* = it. CAZZA].

cătun n. subdiviziunea unei comune, sat mic. [Albanez KATUN, sat; sensul primitiv pare a fi fost «locuinţă ciobănească, stână», ca şi al sinonimului său *sat*].

cătuşă f. **1.** Tr. (învechit) pisică; **2.** bucată de lemn încovoiat care servă a împreuna jugul cu carul; **3.** bucată de lemn ce ţine doi căpriori ca să nu se desfacă; **4.** pl. lanţuri de mâini: *cu picioarele 'n butuci şi cu mâinile 'n cătuşi* Pop.; **5.** plantă vivace cu mirosul greu, abundă în paragini *(Ballotta foetida)*. [Diminutiv din lat. CATTA; sensurile tehnice fac aluziune la ghiarele pisicii, iar accepţiunea botanică la mirosul greu ce exală].

câtuşi adv. ceva neînsemnat: *câtuşi de puţin*, foarte puţin, cât se poate de puţin. [V. *cât*].

cătuşnică f. plantă cu miros aromatic pătrunzător: pisicile o caută foarte mult, se tăvălesc pe ea şi o mănâncă cu mare poftă *(Nepeta cataria)*.

câtva a. şi pr. puţin, nu mult: *câtva timp. câţiva oameni, câteva femei*.

caua f. Mold. gogoriţă: *se vor teme de tine ca copiii de caua* Al. [Probabil de aceeaş origină imitativă ca sinonimul său *baua*].

cauc n. căciulă înaltă cu partea de sus lată, purtată înainte de boieri, boierinaşi şi de slugile boiereşti, mai târziu de neguţători, iar azi de călugări si călugăriţe: *un cauc oltenesc de hârşie neagră de miel* Fil. [Turc. KAVUK].

cauc n. Tr. căuş. [Cf. lat. medieval CAUCUS].

cauciuc n. numit si *gumilastic* (gumă-elastică), sucul închiegat al unor vegetale din India, Guyana, Brazilia.

caudal a. ce ţine de coadă: *aripioară caudală*.

căuş n. **1.** lingură mare de lemn cu mânerul scurt, cu care ţăranul scoate făină din sac ori vin din cadă: *un căuş de făină*; **2.** Mold. fam. îmi vine drăguş la căuş, a ajunge să ceară ajutor, a recurge la bunătatea cuiva (lit. a se ruga de un căuş de făină). [Pol. KOUSZ, pahar].

caustic a. **1.** arzător, coroziv: *piatra iadului e un caustic*; **2.** *fig.* satiric şi muşcător.

causticitate f. **1.** proprietatea substanţelor caustice; **2.** *fig.* tendenţa de a spune sau de a scrie lucruri muşcătoare.

căutà v. **1.** a umbla, a-şi da osteneala să afle: *cine caută, găseşte*; **2.** a se sili, a încerca: *hoţii căutară să scape*; **3.** a întoarce ochii în toate părţile spre a vedea, a privi: *a căuta cu milă la ea*; **4.** a îngriji de: *a căuta un bolnav, a căuta pe copii*; **5.** a cerceta, a socoti: *mă caută în toate părţile*; **6.** a se îngriji cu un doftor; **7.** a se cere: *marfa bună se caută*. [Lat. *CAVITARE (din CAUTUS)].

căutare f. **1.** lucrarea de a căuta; **2.** trecere, vânzare: *marfă cu multă căutare*; **3.** îngrijire; **4.** revistă militară; *făcu căutarea armatei sale* Bălc.

căutătură f. rezultatul căutării, privire: *aruncă o căutătură*.

www.dacoromanica.ro

cauteriu n. 1. medicament caustic (potasă caustică, clorură de zinc), care arde pielea; 2. rană ce rezultă din arsură.

cauterizà v. a aplica un cauteriu, a arde cu un fier roşit în foc.

cauterizare f. lucrarea de a cauteriza şi efectul unui caustic.

cauţiune f. 1. cel ce răspunde pentru altul; 2. garanţie dată pentru execuţiunea unui angajament contractat de o altă persoană; 3. *fig.* asigurare, probă; supus la cauţiuni, în care nu ne putem încrede.

cauzà v. a fi cauza, a pricinui.

cauză f. 1. ceeace face că un lucru există; 2. motiv, raţiune de a fi: *fără nicio cauză;* 3. partid, interes: *a face cauză comună;* 4. proces: *cauzele celebre.*

cauzal a. ce ţine de o cauză.

cauzalitate f. legea în virtutea căreia o cauză produce un efect.

căuzaş a. de acelaş partid: *frate căuzaş.* ‖ m. pricinaş.

cauzativ a. *Gram.* care enunţă cauza: *conjuncţiune cauzativă.*

cavaf m. cismar ordinar. [Turc. KAVAF].

căvăfie f. 1. meseria cavafului; 2. prăvălia sa.

caval n. fluier mare ciobănesc cu vier-sul duios: *în caval de jale 'mi cânta* POP. [Turc. KAVAL].

cavală f. iapă: *baba pe o cavală iute ca fulgerul trece 'nainte* BOL.

căvălărie f. *pop.* decoraţiune. [Rus. KAVALERÍA].

cavalcadă f. 1. ceată de călăreţi; 2. mers pompos al călăreţilor.

cavaler m. 1. în evul-mediu, cel ce a fost admis într'un ordin militar sau religios; *s'a 'mbrăcat în zale lucii cavalerii dela Malta* EM.; cavaler rătăcitor, care colindă lumea s'afle aventuri extraordinare spre a-şi arăta bărbăţia; 2. titlu de nobleţă mai jos de baron; 3. cel ce a obţinut o decoraţiune: *cavaler al Coroanei României;* 4. bărbat, în opoziţiune cu damă sau domnişoară (la o preumblare sau petrecere); cavaler de industrie, şarlatan, pungaş.

cavaleresc a. ce ţine de cavalerism, demn de un cavaler: nobil, delicat, curagios.

cavalerie f. 1. trupă de soldaţi călare: *cavaleria română* se compune din 26 regimente (11 de roşiori, 14 de călăraşi şi 1 de escortă); fiecare regiment are 4 escadroane şi un pluton afară din rânduri; *cavalerie uşoară,* pentru explorăţiuni; *cavalerie grea* sau *de rezervă,* pentru atac; *cavalerie de linie,* ţine mijlocul într'aceste două.

cavalerism n. instituţiune militară, de un caracter religios, propriă nobleţei din evul-mediu. Titlul de cavaler se conferia cu oarecari ceremonii religioase şi militare: el impunea obligaţiunea de a fi curagios şi leal, a se arăta pretutindenea curtenitor către femei şi a lua apărarea celor slabi.

cavalin a. de cal: *rasa cavalină.*

căvârgic n. varietate de oi cu lâna roşie-negricioasă şi cu carnea excelentă. [Turc. KYVRDJDYK, oaie cu coada scurtă şi cu lâna creaţă].

cavatină f. *Muz.* arie expresivă de operă, încredinţată unui singur interpret.

cavaz m. agent de poliţie în Turcia. [Turc. KAVAZ].

cavaz-başa m. od. şeful gardei domneşti care sta în picioare afară la uşa camerei lui Vodă. [Turc. KAVAZ BAŞY].

cavernă f. peşteră.

cavernos a. 1. plin de caverne; 2. fig. *voce cavernoasă,* surdă şi aspră.

caviar n. icre sărate mai cu seamă de morun şi de nisetru.

cavitate f. partea găunoasă într'un corp solid, gaură.

cavou n. construcţiune suterană pentru înmormântări (= fr. *caveau).*

caz n. 1. ceeace se întâmplă (în bine sau în rău): *caz neprevăzut;* în tot cazul, orice ar fi; a face caz de, a avea o părere favorabilă, a ţinea seamă de; caz de conştiinţă, chestiune despre ceeace permite sau interzice Biserica în unele cazuri; 2. *Gram.* dezinenţele vorbelor declinabile, în limbile flexibile.

cazà v. a pune într'un loc, a instala (= fr. *caser).*

cazac m. 1. cel ce ţine de poporul Cazacilor din Rusia; 2. *fig.* (ironic) sbir, agent de poliţie: *ce te apucase să asmuţi cazacii asupra noastră?* AL.; 3. Tr. vântul de răsărit (adică cel ce bate dinspre ţara Cazacilor).

Cazaci m. pl. od. 1. Mold. corp de cavalerie uşoară, recrutat din cazacii Zaporojeni, şi mai târziu corp de ostaşi pământeni, întocmit după Cazacii străini; 2. Munt. slujitori de scuteală, răspândiţi prin judeţe, scutiţi de dări: *vel-Căpitan de Cazaci cu steagul şi toboşarul său* FIL.

cazacă f. manta de drum cu mâneci lungi (= fr. *casaque).*

căzăcească f. Mold. horă ce se joacă pe vine (introdusă de Cazaci).

căzăcesc a. ce ţine de Cazaci.

cazaclie f. căciulă de hârşie neagră, cu fundul de postav alb, în formă de stup (lit. căciulă de cazacliu).

cazacliu m. (odinioară) 1. nume dat negustorilor ruşi cari făceau comerţul vinurilor între Moldova şi Rusia: *cazaclii*

www.dacoromanica.ro

negustori de vii Pop.; **2.** numele negustorilor români cari aduceau în țară și în Turcia, blănuri scumpe din Rusia: *pelicelușe brumării le vindea la cazaclii* Pop. *căciula de cazacliu a cojocarului subțire* Fil. [Turc. KAZAKLI, căzăcesc].

cazan m. căldare mare de fiert rufe, de distilat spirtoase, etc. [Turc. KAZAN]. ‖ a. roșiatic, vorbind de oi.

căzănărie f. partea zalhanalei unde se topește seul în cazane și se face cirivișul.

cazangiu m. **1.** cel ce face cazane; **2.** cel ce topește carnea la zalhana. [Turc. KAZANDJI].

cazanie f. **1.** predică, cuvântare bisericească; **2.** carte numită și *Evanghelie învățătoare*, coprinde fragmente din Noul-Testament, cari se citesc Dumineca și serbătorile, însoțite de cuvântări explicative și moralizatoare; **3.** *fig.* povestire lungă și plictisitoare. [Slav. KAZANIE, învățătură].

cazarmă f. **1.** clădire pentru locuința trupelor; **2.** soldați câți locuesc într'o cazarmă. [Rus. KAZARMA (din nemț. *Kaserne*)].

căzător a. care cade.

căzătură f. **1.** rezultatul căderii; **2.** *fig.* ruină, casă veche, om bătrân; **3.** vită slabă.

cazeină f. substanță ce se află în lapte și formează baza brânzei sau a cașului.

cazemată f. pământ ridicat sub fortificațiuni pentru așezarea tunurilor.

cazincă f. Mold. V. casâncă

cazino n. loc de reunire unde se poate citi, juca, dansa.

căzlar m. titlu identic cu câzlar-aga (în cântecele populare): *dar eu, frate, mult mă tem de căzlarul din harem* Pop. [Turc. KYZLAR (pl. din *kyz*, fată)].

căzlar-aga (căzlar-agasi) m. mai marele peste eunucii Saraiului; ca rang, venia după vizir și muftiu: *dorințele lui căzlar-agasi fost-au ele vreodată neîmplinite?* Fil. [Turc. KYZLAR AGASY].

cazmà f. **1.** Munt. unealtă de fier cu coada de lemn cu care se sparg ziduri, se fac șanțuri, etc. (cu acest sens se zice în Mold. *hârleț*); **2.** Mold. târnăcop. [Turc. KAZMA, sapă].

cazná f. **1.** chinuirea vinovatului spre a mărturisi crima, tortură: *cazna s'a desființat în Principate de Regulamentul organic*; **2.** muncă, osteneală mare. [Slav. KAZNI, pedeapsă].

căzni v. **1.** a supune la cazná, a tortura; **2.** refl. a avea cazná, a se turmenta.

cazon n. **1.** în graiul soldățesc, tot ce aparține cazarmei sau Statului, în opoziție cu *particular*, adică cu ceeace soldatul își procură din propriile sale mijloace. [Alterațiune din *cazarmă*].

cazual a. **1.** care atârnă de împrejurări; **2.** privitor la cazurile flexiunii: *dezinență cazuală*.

cazuar m. pasăre frumoasă din ordinul picioroangelor, asemenea struțului, în Australia și Noua-Guineia.

cazuist m. teolog care instruiește morala și rezolvă cazurile de conștiință.

cazuistică f. partea teologiei morale care tratează despre cazuri de conștiință.

căzut a. **1.** surpat; **2.** *fig.* cuvenit: *căzuta rânduială*.

ce pr. **1.** indică ceva nehotărît: *un ce bun*; **2.** o întrebare: *ce vrei? de ce? pentru ce?* **3.** o relațiune: *grădina ce înflorește*; **4.** o exclamațiune de mirare: *ce om! ce vreme frumoasă!* [Lat. QUID].

cea! (**ceala!**) int. strigătul către boi ca să apuce la dreapta (în opozițiune cu *hăis*). [Onomatopee].

ceacâr a. **1.** cu un ochiu albastru și altul negru (vorbind de cai și, ironic, despre om): *cu ochii ciacâri, gura lăbărțată* Pann; **2.** cu un cearcăn alb împrejurul luminei ochilor (despre vite); **3.** beat, mahmur; **4.** se zice de o specie de grâu de toamnă. (Turc. ČAKYR].

ceacșiri m. pl. pantaloni largi de coloare roșie, cum poartă Turcii și cum purtau boierii (și ciocoii) odinioară; erau niște șalvari prelungiți prin tuzluci până sub îndoitura genuchiului: *boierii cei mari se îmbrăcau cu ceacșiri roșii cu meși* Ghica. [Turc. ČAKŞYR].

ceadâriu a. de coloare verde ca paiul grâului (lit. de coloarea cortului): *cu panglice ceadârii, atârnate de chelii* Pop. *un testemel ceadâriu* Car. [Turc. ČADYRY (din ČADYR, cort)].

ceafă f. partea dindărăt a capului [Albanez (gheg) ČAF].

ceahlău (**cealhău**) m. Buc. Tr. pasăre răpitoare ce petrece prin locuri muntoase, cuibărind în stâncile inaccesibile *(Gypaetus barbatus)*. [Probabil identic cu numele muntelui omonim].

ceainărie f. locul unde se bea ceaiu.

ceainic n. vasul în care se oparește ceaiul. [Rus. ČAINIKŬ].

ceair n. Mold. câmp de pășunat pentru cai: *caii sburdă prin ceairuri* Al. [Turc. ČAIR].

ceaiu n. **1.** arbust din China și Japonia, ale cărui frunze servă la prepararea unei băuturi calde *(Thea chinensis)*; **2.** frunzele-i culese și uscate: *ceaiu mandarin*; **3.** băutură făcută dintr'însele; **4.** prânz sau serată la care se bea ceaiu. [Rus. ČAI].

ceala! int. Mold. V. cea: *când noi vroiam să facem haisa, ne sfătuiai să luăm ceala* Al.

www.dacoromanica.ro

cealhău m. V. ceahlău.

cealmà t. turban ordinar: *cadiul se îngălbenia, cealmaua pe ochi punea* Pop. [Turc. ČALMA].

ceam n. luntre mare de brad sau de stejar pentru a transporta pe Dunăre materiale grele (piatră, nisip, lemne). [Turc. ČAM, lit. brad]

ceambur n. 1. odinioară, năvala neașteptată a hordelor tătare pe pământul Moldovei (și jaful făcut cu acea ocaziune); 2. azi, Mold. (în munții Sucevii) a bate ceamburu, a umbla după strengării și petreceri. [Tătar ČAPUL, incursiune (pol. rut. ČAMBUL); pentru sensul figurat modern, ecoul slăbit al cumplitelor prădăciuni de odinioară, cf. *podgheaz*].

ceamur n. tencuială din humă frământată cu paie și uscată la soare. [Turc. ČAMUR, humă].

ceanac n. strachină mai mică cu interiorul smălțuit: *un ceanac de lapte*. [Turc. ČANAK].

ceapă f. 1. plantă cu rădăcină bulboasă, rotundă și comestibilă; 2. *fig.* lucru de puțină valoare, bagatelă: *nu plătește o ceapă degerată*; 3. nume de plante ai căror bulbi seamănă cu ai cepei: **ceapă blândă**, Tr. praz; ceapa cioarei, Mold. Tr. plantă bulboasă cu flori albastre *(Muscari comosum)*. [Lat. CAEPA].

ceapcă f. coif (AL.). [Pol. CZAPKA (v. *șapcă*)].

ceapcân a. și m. șiret, rafinat: *un venetic și un ceapcân de popă* CR. [Vechiu-rom. *ceapcân*, cal ce umblă în sărite = turc. ČAPKYN, care aleargă bine: sensul metaforic se rapoartă la apucăturile șirete ale geambașilor].

ceapraz n. 1. ciucure de mătase, bumbac sau lână: *cabanița era un fel de contăș cu ceaprazuri de fir* GHICA; 2. unealtă cu care se îndreptează dinții ferăstrăului. [Turc. ČAPRAZ; pentru sensul 2, cf. *ibrișim*].

ceaprazar m. cel ce face sau vinde ceaprazuri: ceaprazarii fabricau bucmele, șireturi, tasmale și terteluri.

ceaprazărie f. 1. meseria și comerțul ceaprazarului; 2. prăvălie de ceaprazuri.

ceapsă f. Tr. scufie. [Ung. CSÁPSZA].

ceară f. 1. substanță gălbuie, moale și lesne topitoare, ce fac albinele; ceară roșie, compoziție rășinoasă de pecetluit scrisori, pachete; 2. materie roșiatică ce se formează în ureche. [Lat. CERA].

cearcăn n. 1. cerc, mai ales cercul luminos în jurul soarelui sau al lunei; 2. cerc negricios în jurul ochilor; 3. compasul dogarilor. [Lat. CIRCINUS].

ceardac (cerdac) n. 1. od. balcon la casele domnești și boierești: *șezi toată ziua în cerdac de tragi ciubuc* AL.; 2. azi, pridvor la casele țărănești, unde se doarme vara: *orice casă țărănească are un ceardac și un hambar*; 3. post de observațiune la țară: foișor sau pod de scânduri pe patru furci înalte, spre a vedea la o mare depărtare; 4. tinda unei mori de vânt. [Turc. ČARDAK, lit. patru stâlpi].

ceardaș n. horă ungurească. [Ung. CSÁRDAS].

cearșaf a. 1. pânză albă de așternut patul pentru culcare sau de șters corpul (de apă ori de sudoare); 2. pânză în genere: *câteva perdele cu cearșafuri înnădite unele de altele* GHICA. [Turc. ČARȘAF (din ČAR, pânză, și ȘEB, noapte)].

ceartă f. discuțiune prea vie. [Abstras din *certà*].

ceas n. 1. a 24-a parte dintr'o zi: *ceasul se împarte în 60 de minute*; 2. diferite momente ale unei zile: *ceasul prânzului*; 3. liniile unui cadran indicând orele; 4. ceasornic: *a stat ceasul*; 5. timp, moment: *a sunat ceasul de plecare*; 6. pl. ceasurile, părți din ceaslov rostite la diferite ceasuri ale zilei; ceas rău, ceas bun, moment funest sau favorabil (după credința astrologică a poporului): *într'un ceas bun*; ceasul cel rău, epilepsie: *bolnav de ceasul cel rău*. [Slav. ČASŬ].

ceașcă f. 1. vas mic de porțelan pentru băut cafea, ceaiu. [Rus. ČAŠKA].

ceaslov n. carte de rugăciuni pentru diferitele ceasuri de peste zi. [Slav. ČASLOVŬ].

ceasornic n. 1. mașină care arată și uneori bate ceasurile: *ceasornic de buzunar, de masă, de perete*; ceasornic de casă, sunet în perete unde stau icoanele; 2. o horă muntenească; 3. plantă acățătoare cu flori mari frumoase, albe, roșii și albăstrii, plăcut mirositoare, cultivată adesea pentru decorarea zidurilor, chioșcurilor și a florăriilor *(Passiflora caerulea)*. [Rus. ČASOVNIKŬ (cf. *bobornic* din *bobovnic*)].

ceasornicar m. cel ce face sau vinde ceasornice.

ceasornicărie f. 1. meseria și marfa ceasornicarului; 2. fabrică sau prăvălie de ceasornice.

ceată f. 1. adunare, mulțime de oameni sau de animale; 2. *fig. cete de îngeri; ceata visurilor dalbe* AL.; 3. odinioară, corp de 100 soldați; 4. suită: *sosi cu o ceată numeroasă*. [Slav. ČETA].

ceață f. 1. perdea pe ochi; 2. negură groasă ce iese din ape sau din pământ umed (mai vârtos dimineața). [Lat. vulg.

www.dacoromanica.ro

CAECIA («caligo occulorum») din CAECUS, întunecos].

ceatlău (cetlău) n. Mold. 1. par mic cu care se strânge fânul, lemnele în car, etc.; 2. prăjină de care se leagă un al doilea cal: *cal de ceatlău*; 3. funia de legat protapul cu sania. [Ung. CSATLÓ].

ceat-pat adv. bine-rău, printre picături: *cât știam eu nițel ceat-pat* PANN. [Turc. ČAT PAT, din când în când].

ceaun n. 1. căldare de tuciu pentru facerea mămăligei: *luase ceaunul de pe foc să mestece mămăliga* CR.; 2. cumpăna orizontală a zidarului. [Turc. ČUYEN, tuciu].

ceauș m. 1. odinioară, curier sau stafetă a guvernului turcesc: *sosirea unui ceauș turc cu scrisori din partea Sultanului* BĂLC.; 2. pl. ușieri ai Curții cari precedau pe Domn, purtând niște bastoane cu clopoței de argint; 3. grad militar, corespunzând modernului «căprar»: *iar ceaușul poterii, slujitorul Domniei* POP.; 4. vătaful slugilor: *doi surugii precedați de un ceauș călare* GHICA; 5. azi, aprod care aduce pe vinovați înaintea justiției: *un ceauș îi aduce înainte doi împricinați să-i judece* GHICA; 6. varietate de struguri albi, de un gust delicios: *ceauș negru*; 7. numele unei hore. [Turc. ČAUŞ].

ceauș-baș m. od. căpetenia ceaușilor, vătaful de aprozi ai Divanului.

cebare f. plantă aromatică ce se întrebuințează în unele locuri ca condiment *(Poterium sanguisorba)*. [Ung. CSABA IR].

cec n. ordin dat unui bancher de a plăti cuiva o sumă indicată pe un fel de mandat (=fr. *chèque*).

Ceca f. (sub regimul bolșevic), comisiune extraordinară de cercetări judiciare, care a terorizat Rusia în anii din urmă. [Vorbă formată din inițialele vorbelor rusești corespunzătoare].

cecal a. ce ține de cecum: *apendice cecal*.

ceciliz m. Tr. reptil neveninos care se adâncește iarna în pământ *(Anguis fragilis)*. [Cf. lit. CECILIA: formațiune literară].

cecmegeà (cicmigeà) f. lădiță sau cutie în care s'aruncă banii vânzării zilnice într'o prăvălie. [Turc. ČEKMEDJE].

cecum n. *Anat.* partea intestinului gros ce vine după intestinul subțire.

cedà v. 1. a lăsa de bună voie: *cedez dreptul meu*; 2. a nu mai rezista, a se supune; 3. a se încovoia sub o greutate.

cedru m. arbore maiestos din clasa coniferelor, totdeauna verde, crește în munții Libanului și Himalayei: lemnu-i mirositor e foarte căutat de ebeniști *(Cedrus Libani)*.

cefalic a. ce ține de cap: *arteră cefalică*.

cefalopode n. pl. ordin de moluști marini, ca *polipii*.

cegă (cigă) f. 1. pește până la un metru de lung. trăiește în afluenții Mării-Negre *(Acipenser ruthenus)*: ?. fig. cegă și păstrugă, fleacuri (adi. tot într'un fel, cei doi pești aparținând la același gen). [Serb. ČIGA].

cegărniță f. plasă de pescuit cega.

cel art. și pr. 1. acel (mai ales în poezie): *cele dealuri 'nalte* AL.; 2. art. prepozitiv, mai ales la adiective luate ca substantive și la numerale: *cel înțelept* = *înțeleptul* (dar emfatic și: *omul cel înțelept*); *cei cinci luptători*. [V. *acel*].

celălalt pr. altul din doi.

celar n. încăpere în care se ține și se păstrează de ale mâncării. [Vechiu-rom. *celar*, cămară în genere = lat. CELLARIUM]. V. chelar și chiler.

Celdesus m. Dumnezeu (nume eufemistic): *eu acuma plec, numa Celdesus știe când m'oiu întoarce* CAR.

celebiu (cilibiu) a. și m. 1. odinioară, titlu de politețe, analog lui chir: *celebiu Dumitrache*; 2. distins, nobil: *celebii dela Fanar* AL.; 3. azi, elegant (sens mai ales popular): *coconaș cilibiu*; 4. Mold. bine făcut, svelt de corp. [Turc. ČELEBI].

celebrà v. 1. a lăuda cu entuziasm; 2. a sărbători cu solemnitate.

celebrați(un)e f. fapta de a (se) celebra: *celebrațiunea cultului, a căsătoriei*.

celebritate f. 1. reputațiune întinsă; 2. persoană celebră.

celebru a. faimos, renumit, vestit.

celibat n. starea celui nein surat: *celibatul preoților catolici deveni obligatoriu dela 1074*.

celibatar m. cel ce trăiește neînsurat: becher, holteiu.

celtic a. privitor la Celți: *limbă celtică*.

celtism n. neamul Celților, tradițiunile și antichitățile lor.

celulă f. 1. chilie, cameră mică unde stau călugări sau arestanți; 2. cea mai elementară unitate anatomică și fiziologică sau organismul fundamental al plantelor și al animalelor; 3. chilioară în care al binele își depun mierea.

celular a. cu celule: *țesetură celulară*, totalitatea celulelor ce conține materia vie a animalelor sau a vegetalelor: *închisoare celulară*, în care arestanții sunt închiși în celule separate.

celuloză f. materie ce constitue substanța solidă a vegetalelor, ca fibrele de cânepă, etc.

cenghenea m. nume ironic dat ți-

www.dacoromanica.ro

ganului (în Muntenia): *te învăţ eu pe tine cenghenea turcească* CAR. [Turc. ČENGHENE].

cenobit m. călugăr care trăieşte în comun cu alţii. V. chinovie.

cenotaf n. mormânt gol, monument ridicat în onoarea unui mort, al cărui corp nu s'a putut afla.

cens n. 1. odinioară la Romani, numărarea cetăţenilor şi evaluarea averii lor (azi recensământ): *profesiunile liberale sunt scutite de cens*; 2. impozit sau prestaţiune anuală: *dispensă de cens*; cens electoral, cotitatea de impozite necesare spre a fi alegător sau ales.

censor m. 1. magistrat însărcinat cu censul şi cu păzirea bunelor moravuri (la vechii Romani); 2. cel ce critică purtarea altora; 3. cel însărcinat de guvern cu examinarea ziarelor sau a cărţilor înaintea publicaţiunii lor (ca în Rusia, Austria, odinioară şi la noi); 4. cel însărcinat a supraveghea buna ordine: *censor la Cameră, la Bancă.*

censură v. 1. a mustra, a critica; 2. a aplica censura.

censură f. 1. demnitatea şi funcţiunea de censor la Roma; 2. mustrare, imputare; 3. pedeapsă disciplinară pentru deputaţi, advocaţi, etc.; 4. cercetare oficială a cărţilor, ziarelor, pieselor teatrale înainte de publicarea sau reprezentarea lor; 5. persoane însărcinate cu această cercetare.

censurabil a. care poate fi censurat, care merită censura.

centaur m. *Mit.* fiinţă fabuloasă, jumătate om şi jumătate cal.

centauree f. plantă din familia compuselor cu rădăcina amară, tonică şi febrifugă.

centenar n. serbarea unui eveniment ce revine la fiecare sută de ani.

centezimal a. care se compune din 100 părţi egale: *scara centezimală a termometrului.*

centiar m. a suta parte dintr'un ar, un metru pătrat.

centigrad a. împărţit în o sută de grade: *termometru centigrad.*

centigram m. a suta parte dintr'un gram.

centilitru m. a suta parte dintr'un litru.

centimă f. a suta parte dintr'un franc.

centimetru m. a suta parte dintr'un metru.

central a. 1. care s'află în centru; 2. *fig.* principal, care conduce toate: *administraţiune centrală.* V. şcoală.

centralizà v. a reuni în acelaş centru.

centralizaţi(un)e f. 1. acţiunea de a centraliza; 2. sistema de a raporta la un guvern central toate puterile Statului.

centrifugal a. *Fiz.* care tinde a se depărta dela centru: *putere centrifugală.*

centripetal a. *Fiz.* care tinde a se apropia de centru: *puterea centripetală.*

centru n. 1. punct geometric situat la egală distanţă de toate punctele unei circumferinţe; 2. mijlocul unui spaţiu oarecare; 3. punctul unde mai multe lucruri se întrunesc şi ating cea mai mare acţiune: *Roma era centrul artelor; omul se consideră ca centrul universului*; 4. în politică: partea unei adunări legislative situată între dreapta şi stânga.

centurie f. 1. una din diviziunile politice ale poporului roman, coprinzând o sută de cetăţeni; 2. corp de călăreţi.

centurion m. 1. căpetenie peste o sută de călăreţi la Romani; 2. sutaş (BĂLC.).

centuron n. cingătoare de piele, de care atârnă sabia sau baioneta (= fr. *ceinturon*).

cenuşă f. 1. materie rămasă după arderea lemnului şi a altor corpuri; 2. *fig.* ţărâna morţilor, rămăşiţele unui răposat. [Macedo-rom. *cinuşă*: diminutif tras din lat. CINIS (cf. *mânuşă*)].

Cenuşăreasă f. 1. eroină din basme care ascunde, sub o înfăţişare respingătoare şi neroadă, cele mai înalte însuşiri ale inimii şi ale minţii; 2. *fig.* femeie murdară şi proastă.

cenuşer m. Mold. copist prost: *dă înainte la catastif, cenuşerule!* AL.

cenuşiu a. de culoarea cenuşie.

Cenuşotcă m. 1. în basme: erou cu calităţi ascunse, perechea bărbătească a Cenuşeresei; 2. cui place să stea la foc sau în cenuşă: om murdar, leneş şi prost.

cep n. 1. partea din trunchiul unui arbore tăiat (ex. de brad) ce rămâne în pământ, mai ales cep de viţă; 2. bucată de lemn spre a astupa o butie găurită; 3. gaură în care se bagă cepul: *a da cep unei buţi*; 4. cuişor de lemn ce împreună obezile roţii; 5. fierul ce se pune în capul fusului morii. [Lat. CIPPUS, trunchiu].

cepchen n. 1. od., haină boierească scurtă asemenea dulamei: *îmbrăcat cu cepchen verde şi blănit cu samur* NEGR.; 2. azi, pieptar ţărănesc împlănit: *cepchen alb cu găitanuri albastre.* [Turc. ČEPKEN].

cepeleag a. Mold. peltic: *cepeleag şi alintat* AL. [Vechiu-rom. *şepeleav* (Cantemir) = rus. ŞEPELJAVIJ].

ceprag n. Mold. V. ceapraz.

cepşoară f. ceapă măruntă.

cer n. (pl. *ceruri*) 1. partea spaţiului care se întinde d'asupra capetelor noastre; 2. după concepţiunea populară: bolta d'asupra pământului pe care parcă's înfipte stelele, soarele şi luna; 3. aer, atmosferă, climă: *cerul Italiei*; 4. *fig.* D-zeu,

www.dacoromanica.ro

Providență: *facă Cerul!* **5.** locașul fericiților, paradis: *împărăția cerurilor;* **6.** partea unui tablou care reprezintă cerul; **7.** perete orizontal ce desparte cavitatea gurii de a nasului. [Lat. CAELUM; sensul 7 (bolta gurii asemănată cu bolta cerului) e o metaforă comună multor limbi].

cer m. (pl. ceri) soiu de stejar, mare și frumos arbore ce formează întinse păduri sau dumbrave, uneori cultivat ca plantă decorativă *(Quercus cerrus): lemnele de cer sunt cele mai bune de ars.* [Lat. CERRUS].

ceramică f. arta de a fabrica oale, faianțe, porțelanuri, smalțuri.

cerat a. uns cu ceară: *Romanii scriau pe tabele cerate.*

cerb m. cuadruped rumegător, repede alergător, cu coarne osoase, ramificate, ce cad și se reînnoiesc pe tot anul. [Lat. CERVUS].

cerbice f. **1.** (mai ales la bou) ceafă; cu cerbicea tare, încăpățânat; **2.** partea superioară a jugului care acopere ceafa boului. [Lat. CERVICEM].

cerbicie f. îndărjire, tenacitate.

cerbicos a. cu cerbicea tare, încăpățânat: *cerbicoșii nobili* BĂLC.

cerbuț m. **1.** cerb mic; **2.** (Banat), V. turca.

cerc n. **1.** *Geom.* suprafață plană mărginită de o circumferință; **2.** cerc de lemn sau de fier cu care se leagă butile; **3.** *fig.* întindere, limită: *cercul cunoștințelor noastre;* **4.** asociațiune ai cării membri se reunesc spre a juca, conversa sau citi: *cerc militar;* **5.** cerc vițios, raționament defectuos în care se ia drept probă ceeace trebuia probat. (Ex. opiul adoarme, pentrucă e într'însul o putere adormitoare). [Lat. CIRCUS].

cercă v. **1.** a căuta, a cerceta: *cercam un vad să ies la lumea largă* EM.; **2.** a iscodi: *trimise călări să cerce locurile;* **3.** a încerca, a ispiti, a pune la probă (materială sau morală): *a cerca o armă, un prieten.* [Lat. CIRCARE].

cercală f. crâsnic fără coadă de pescuit sglăvoacele. [Lit.: sondaj].

cercare f. lucrarea de a cerca și rezultatul ei, probă: *vrăjmașa lui cercare zadarnic'a rămas* BOL.

cercător a. care cearcă sau probează. || m. controlor: *contracciii cumpărau pe cercători* FIL.

cercătură f. controlul contracciilor cari, sub Fanarioți, luau prin mezat strângerea veniturilor țării: *n'ai de cât să scoți o cercătură în țară* FIL.

cercel m. **1.** pl. sculă, în formă de inel, ce femeile poartă în urechi: **2.** ochiu de fier (la loitra carului). [Lat. CIRCELUS].

cercelar m. colportor de lucruri mărunte pentru trebuința femeilor: cercei, ace, mărgele.

cercelat a. încrețit, buclat: *păr cercelat.*

cercelușĭ m. pl. (Dobrogea) *Bot.* mărgăritărele.

cercetà v. **1.** a cerca de repețite ori, a observà cu luare aminte: *valurile străbătând, malurile cercetând* POP.; **2.** a întreba cu deamănuntul: *am cercetat pe oamenii din localitate* ISP.: **3.** a căuta în toate părțile: *după ce cercetă toate odăile* ISP.; **4.** a examina: *a cerceta cine are dreptate;* **5.** a vizita: *noii căsătoriți se duc de cercetează pe nun.* [Lat. CIRCITARE].

cercetare f. fapta de a cerceta: **1.** examen, interogatoriu; **2.** vizită: *cercetările cele mai bune sunt cele mai rare* PANN.

cercetaș m. **1.** care cercetează (sub raportul material): *împăratul trimise cercetași în toate, ca să-i caute* ISP.; **2.** *pop.* ecleror; **3.** nume românesc pentru *boyscout,* corp de cercetași având mai ales de scop a însufla tinerimii apucături practice și spiritul de inițiativă.

cercetător m. care cercetează (sub raportul intelectual).

cerceveà f. **1.** ramă de tablou; **2.** încadrarea unei ferestre sau uși. [Turc. ÇERÇEVÈ, lit. patru bucăți de lemn, de unde și variantele muntene *ciorciovea* și *giurgiuvea*].

cerchezească f. horă jucată (în Moldova și Dobrogea) după masa de cununie. [Vechiu-rom. *cerchez.* circazian].

cercliu m. monedă de trei lei ce circula în vremea lui Caragea (FIL.). [Turc. ÇARKLY, rotat, după forma monedei].

cercuì v. **1.** a pune cercuri la o butie; **2.** a lega cu cercuri: *a cercui vița;* **3.** a înconjura, a cantona.

cercuit n. legatul cu cercuri al viței de vie.

cercuriu a. în formă de cerc: *coarnę cercurii.*

cerdac n. Mold. V. ceardac.

cere v. **1.** a dori și căuta să obție: *a cere un post, o favoare;* **2.** a reclama, a pretinde: *bunacuviința cere să nu te porți așa;* **3.** a dori, a pofti: *ce-ți cere inima?* **4.** a cere de pomană: *calicul până nu cere, nu mănâncă cu plăcere;* **5.** a cere în căsătorie: *hai la maica de mă cere;* **6.** a cere voie: *m'am cerut;* **7.** se cere, trebue (moralicește), se cuvine: **8.** a se căuta (ca trebuincios): *grânele au început să se ceară.* [Lat. QUAERERE].

cereale pl. plante ale căror boabe servesc de hrană oamenilor și animalelor: grâu, orz, ovăz, secară, orez, porumb și hrișcă.

www.dacoromanica.ro

cerebral a. ce ține de creieri: *arteră cerebrală*.

cerebro-spinal a. care îmbrățișează creierii și măduva spinării: *sistemul cerebro-spinal*.

ceremonial a. constătător din ceremonii: *legi ceremoniale*. || n. totalitatea regulelor pentru ceremonii religioase sau politice.

ceremonie f. 1. forma exterioară a cultului; 2. pompă, paradă; 3. regule de politeță; 4. jena ce rezultă din observarea acestor regule: *a prânzi fără ceremonie*.

ceremonios a. care face prea multe ceremonii.

cerențel m. plantă cu flori galbene aurii foarte răspândită prin păduri (*Geum urbanum*). [Cf. lat. CERYNTHA, mătăcină].

cerere f. fapta de a cere și rezultatul ei: petițiune.

ceresc a, 1. ce ține de cer: *boltă cerească; Imperiu* ceresc, China; 2. care vine din cer, vrednic de locașul fericiților; *bunătate cerească, voce cerească*.

cereviș (ciriviș) n. grăsime topită de bou, vacă, bivol (scoasă din oase la zalhana) ce se întrebuințează la bucătărie: *își puse o bășică de ciriviș în cap* Isp. [Turc. ČERVIŞ, lit. gras].

cerezină f. product ce seamănă cu ceara albinelor și o poate înlocui la nevoie: *lumânări de cerezină*.

cergă f. 1. velință țărănească de pat: *cât ți-e cerga, atât te întinde*; 2. pătură de cal sau de căruță. [Turc. ČERGA].

cerință f. cerere neapărată.

cerne v. 1. a trece făina prin sită sau ciur spre a alege tărâțea; 2. fig. *din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă* Al.; 3. *fig.* a cerceta cu deamăruntul; 4. a ploua mărunt (parcă cerne prin sită): *nu plouă, cerne*. [Lat. CERNERE, a alege, a deosebi (aplicat românește la grăunțe)].

cerneală f. lichid servind la scris, tipar, desen. [Slav. ČRĬNILO, negreală].

cernere f. lucrarea de a cerne (și *fig.*).

cerni v. 1. a boi negru: *a-și cerni barba*; 2. a îmbrăca în negru (ca semn de jale): *au cernit casa*; 3. *fig.* a întuneca: *întristarea îi cernì inima*. [Slav. ČRĬNITI].

cernit a. *fig.* întunecat: *inimă cernită*.

cernușcă f. plantă ale cării semințe negricioase se întrebuințează ca condiment (*Nigella*). [Rus. ČERNUŞKA].

cernut n. rezultatul cernerii materiale: *cernutul grânelor*.

cerșetor a. și m. care cerșește sau cere cu umilință: *o simplă rugă de ploaie cerșetoare* Al.

cerșetoresc a. de cerșetor.

cerșetori v. a cerși.

cerșetorie f. starea josnică a cerșetorilor.

cerși v. 1. a cere milă; 2. a cere cu înduioșare: *și cerșia copilărește* Em.; 3. *fig.* a căuta să capete prin mijloace josnice: *a cerși voturile alegătorilor*. [Vechiu-rom. *cerși* (perfectul arhaic al verbului *cere*), a cere în genere («*au cerșit* Domn dela Poartă», Nic. Costin)].

cert a. și adv. sigur, neîndoios: *lucru cert*.

certà v. 1. a mustra violent, a înfrunta cu asprime: *îl ceartă mereu pentru toate nimicurile*; 2. (rar și învechit) a pedepsì: *vei vrea cu oaste și războiu ca să ne certi* Em.; 3. a-și vărsa supărarea prin vorbe sau fapte violente: *se ceartă și se împacă*. [Lat. CERTARE, a se lupta: românește cu sensul slăbit].

certificà v. a garanta realitatea unui lucru, a da mărturie că e adevărat.

certificat n. act prin care cineva dă o mărturie despre un fapt sieși cunoscut: *certificat de bună purtare, de studii*.

certitudine f. 1. siguranță deplină și întreagă: *certitudine matematică*; 2. caracterul lucrului cert, stabil.

cerueală f. lucrarea de a cerui.

cerui v. a unge sau lustrui cu ceară.

ceruit n. rezultatul ceruelei: *ceruitul scândurilor*.

ceruză f. substanță albă întrebuințată în pictură și pentru fabricarea unor verniuri; otravă violentă.

cervană f. plantă cu flori mici albe, pe din lăuntru cu puncte roșii-purpurii (*Lycopus*). [Slav. ČERVENĬ, roș, după coloarea punctelor floarei].

cesală f. Mold. V. țesală.

cesionar m. cel ce acceptă o cesiune.

cesiune f. cedarea proprietății sau a drepturilor sale: cesiunea **bunurilor**, părăsirea din partea datornicului a bunurilor pe seama creditorilor.

cești f. Mold. V. cișmea.

cest m. mănușă de piele, căptușită cu fier, cu care se serviau atleții: *atleții cu brațele vânjoase și cestii lucitori* Naum.

cest... V. **chest...**

cesvârtă f. V. ciosvârtă.

cetaceu n. se zice de mamiferele marine care seamănă chitului sau balenei.

cetaș m. 1. cel ce face parte dintr'o ceată; 2. odinioară, căpitan de ceată: *cetaș mare de haiduci*.

cetate f. 1. loc întărit, fortăreață: *cetatea Neamțului*; 2. oraș întărit cu ziduri, oraș în genere, azi numai în poezie: *ca 'n țintirim tăcere e 'n cetate* (= Veneția) Em.; **dreptul de cetate**, aptitudine de a se bucura de toate drepturile

www.dacoromanica.ro

unui cetățean; 3. numele apelativ al vechilor ruine (în Romanați, Doljiu, etc.). [Lat. CIVITATEM, starea de cetățean (vulg. = URBS)].

cetățean m. 1. locuitorul unei cetăți sau al unui oraș; 2. cel ce se bucură de drepturile civile și politice.

cetățenesc a. de cetățean: *drepturi cetățenești.*

cetățenie f. calitatea, drepturile de cetățean.

cetățuie f. cetate mică, loc fortificat destinat a primi o garnizoană și a apăra un oraș.

ceterà v. Tr. Mold. 1. a cânta din ceteră; 2. a asurzi, a ameți cu vorba: *nu tot cetărați pe Măria-sa, că om e dumnealui* CR.

cèterà f. Tr. instrument de muzică cu coarde (numit după localități *diplă, lăută, vioară*): *decât cu o ceteră mai bine cu gura mea* POP. [Lat. vulg. CITERA = clasic CITHARA].

ceteraș m. Tr. lăutar: *de aici până la Făgăraș nu-mi trebue ceteraș* POP.

ceti v. Mold. Tr. V. cîți.

cetină f. 1. ramură de brad cu frunze cu tot: *luceferii ce tremur'așa reci prin negre cetini* EM.; 2. varietate de brad. [Serb. ČETINA, cracă de brad].

cetinel adv. încet (poetic): *din carpata geană se varsă cetinel* BOL.

cetlău n. V. ceatlău.

cetlui v. Mold. 1. a strânge cu ajutorul unui ceatlău: *a încărcat carul sdravăn și l'a cetluit bine* CR.; 2. a lega țeapăn: *îl cetluiți și-l aruncați în beciuri* AL.

cetluit n. fapta și rezultatul cetluirii.

ceucă f. Mold. Tr. V. cioacă: *cetatea Neamțului stă strejuită de ceucele și vindirei* CR. [Serb. ČAVKA].

ceva pr. un lucru oarecare: *să-ți spun ceva.* ‖ adv. puțin: *ceva mai jos.* [Lat. ce vrea].

Cezar m. 1. titlu dat împăraților romani după August; 2. calificarea monarhilor cari au titlu de împărat (în special a lui Napoleon): *Cezarul trece palid în gânduri adâncit* EM.

cezarian a. relativ la Cezar; **operațiune cezariană**, numele unei operațiuni chirurgicale.

cezarin a. imperial: *togă cezarină* AL.

cezarism a. guvern despotic al unui împărat care se sprijină pe armată.

cezaro-crăiesc a. austro-ungar, austriac.

cezură f. pauză ce taie versul în două părți sau emistihuri: ex. *Ale turnurilor umbre ‖ peste unde stau culcate* GR. AL.

cfit a. Mold. achitat: *suntem cfit de acum* AL. [Nemț. QUITT].

cfitul v. Mold. a (se) achita: *cum m'oiu cfitui de datoria lui?* AL.

cheaunà v. a chelălăi: *haitic de câini cheaunând și urlând* CAR. [Onomatopee]. V. scheunà.

chebap n. friptură pe frigare preparată turcește (felii largi de berbece sunt înfirate pe o frigare și fripte pe cărbuni, apoi stropite cu sos de ceapă și de pătlăgele roșii): *dobe de mistreț și chebapuri de căprioară* OD. [Turc. KEBAB].

chebe f. haină de pâslă înflorată cu găitane, purtată înainte de haiduci, iar în timpul din urmă de țăranii ardeleni și mai ales de surugii (la aceștia cu figuri pe tot câmpul hainei): *cu chebe roșii pe spate* POP. Azi *chebea* e aproape dispărută. [Turc. KEBÈ, pâslă groasă, de unde și forma muntenească ghebă].

chef n. 1. un fel de confort oriental, constând din gustarea liniștită a cafelii și a ciubucului: *Hiotoglu își făcea cheful cu ciubuc și cu cafea, după obiceiul oriental* GHICA; 2. dispoziție veselă, voie bună: *ce ai la sufletul tău de ești tot fără chef și mâhnit?* ISP.; 3. petrecere cu masă mare și băutură din belșug: *s'au logodit și acum s'au pus pe chef* ISP.; 4. stare de beție: *omul la chef multe face* AL.; 5. plăcere, poftă: *până vine cheful bogatului, iese sufletul săracului* PANN. [Turc. KEF].

chefal m. un fel de pește cu capul mare *(Mugil cephalus)*: *icre tari de chefal* FIL. [Gr. mod. KÉPHALOS].

chefălui v. Mold. a chefui: *boierii s'au chefăluit* AL.

chefliu a. 1. care e totdeauna cu chef, vesel; 2. cui place a face chef: *om chefliu;* 3. amețit, beat: *io, cumnată, o să viu, cum mă vezi așa chefiiu!* POP. [Turc. KEFLI].

chefni v. 1. a chelălăi (de câini) OD. [Onomatopee]. V. clefăi.

chefui v. 1. a face chef: *poftiră pe Făt-Frumos la masă, ca să chefuiască și să petreacă* ISP.; 2. a petrece mai ales cu băutură: *șapte buți de vin scotea, mare chef că chefuia* POP.

chehaià (chihaià) m. intendentul vizirului, al unui pașă și în special agentul de afaceri al Domnilor, numit **capu-chehaia**: *dacă se ducea colo la Pașa, Chihaia îl poftia, ciubucul să-și bea și cafea îi da Bimbașii Sava* POP. [Turc. KEHAYÁ, lit. stăpânul casei].

cheie f. 1. unealtă de fier spre a închuia și descuia un lacăt; 2. *fig.* punctul strategic cel mai însemnat dela graniță: *Strasburgul era cheia Franței;* 2. lucru prin a cărui cunoaștere se pot înțelege altele: *cheia științelor;* 4. ce servă

www.dacoromanica.ro

a deschide, a monta și demonta mașinile, instrumentele; **5.** *Muz.* semn care determină numele și gradul de înălțime al notelor pe o linie: *cheia de sol.* [Vechiu-rom. *chiae* = lat. CLAVEM]. ‖ pl. **Chei, 1.** trecătoare strâmtă, curmătură de munte: *Cheile Argeșului;* **2.** pereți de stânci negri în Bistrița.

cheiroptere n. pl. clasă de mamifere cu mâinile în formă de aripă, ca *liliacul.*

cheiu n. V. cheu.

cheji m. pl. Mold. **1.** piază (bună sau rea); **2.** *fig.* dispoziție: *nu-l prea vedeai în cheji buni* CR. [Vechiu Mold. *chezi;* v. *piază*].

chel a. și m. care e fără păr pe tot capul sau numai pe o parte, pleșuv: *chelului ce-i lipsește, numai tichie de mărgăritar* PANN. [Turc. KEL].

chelălăi v. **1.** a urla văitându-se (de câini când îi bate rău cineva); **2.** *fig.* a plânge neîncetat (de copii). [Onomatopee].

chelar m. pivnicer, econom: *lua cheile pivniței din mâna chelarului.* [Gr. mod. KELLÁRIS].

chelar n. cămară în dosul casei țărănești (sau într'o parte), sub care se află pivnița. [Gr. mod. KELLÁRION (= lat. *cellarium*)]. V. chiler.

chelărel m. Mold. *Bot.* ochelariță. [Scurtat din *ochelărel*].

chelbaș a. Mold. râios. [Turc. KELBAŞLÜ, lit. cu capul râios].

chelbe f. Mold. un fel de coajă pe cap (ce face să cază părul). [Derivat ulterior din *chelbaș*].

chelbos a. Mold. plin de chelbe: *chelbosului tichie de mărgăritar nu-i trebue* NEGR.

chelboși v. Mold. a căpăta chelbe: *doar n'am chelboșit* AL.

cheleș a. și m. cel ce are chelie: *chemă pe argatul cel cheleș* ISP. [Turc. KELEŞ].

chelemet n. Mold. în locuțiunea: a face **chelemet** cu cineva, a avea daraveri împreună. [Turc. KELIMET, vorbă, vorbire].

chelie f. **1.** starea celui chel; **2.** (ironic) cap chel: *să nu răcească la chelie.*

chelfăneală f. Mold. *fam.* trânteală, bătaie bună: *am mai mâncat o chelfăneală* CR.

chelfăni v. Mold. *fam.* a bate la piuă, a snopi în bătăi. [Origină necunoscută].

chelnă (**chilnă**) f. Mold. codârla sau fundul carului: *a început a cotrobăi prin chilna căruței* CR. [Pol. KIELNIA].

chelner m. cel ce servește într'o cafenea, într'un hotel sau restaurant. [Nemț. KELLNER].

cheltueală f. **1.** bani întrebuințați: *cheltueli zadarnice;* **2.** *fig.* întrebuințare: *cheltueală de timp, de puteri;* **3.** *fam.* bătaie: *ți-oiu da eu de cheltueală;* **4.** pl. garnituri (la haine); *dulamă cu cheltueli grele de mătase.*

cheltui v. **1.** a întrebuința bani la ceva; **2.** *fig.* a risipi: *nu vă cheltuiți puterile în zadar.* [Ung. KÖLTENI].

cheltuitor a. și m. care cheltuiește mult, căruia îi place a cheltui.

chemà v. **1.** a face să vie cu ajutorul vocii sau prin alt semn; *a chema într'ajutor;* **2.** a striga pe nume; **3.** a cita în justiție: *a fost chemat ca martor;* **4.** a invita: *m'a chemat acasă;* **5.** a invoca, a revoca; **6.** a avea numele de: *se cheamă Ioan;* **7.** Mold. a se zice, a se pretinde: *mă chem că sunt bogat.* [Lat. CLAMARE].

cheman n. un fel de vioară orientală, odinioară instrumentul favorit al boierimii, [Turc. KEMAN],

chemare f. **1.** lucrarea de a chema și rezultatul ei: *din sfera mea venii cu greu, ca să-ți urmez chemarea* EM.; **2.** conscripțiune, recrutare: *întâia chemare;* **3.** invitare, și în special la nuntă (v. *chemător);* **3.** *fig.* vocațiune, misiune: *'nalta chemare a acestui popor.*

chemător a. și m. care cheamă sau invită: *glas de clopot chemător* AL. ‖ m. Tr. **1.** cel ce cheamă la nuntă; **2.** vornicel de nuntă.

chembrică f. pânză de bumbac lustruită pentru căptușit. [Nemț. KAMBRIK (lit. pânză de Cambrai)].

chenar n. **1.** marginea unei stofe sau monede; **2.** broderie cusută pe margine: *o basma cu chenar pe margine;* **3.** pl. ciubuce trase pe marginile unei ziditi. [Turc. KENAR].

chenzină f. leafă pe o jumătate lună (= fr. *quinzaine).*

cheotoare f. ceeace servă la încheiat: șnur, găitan, șiret, copcă, nod, laț; **2.** pl. găuri dela baierele cămășei sau hainei; **3.** pl. încheieturile bârnelor la cele patru colțuri ale unei case țărănești. [Derivat din **cheiat* = *încheiat*].

chepă f. pește cu carne excelentă din genul scrumbiei *(Clupea alosa).* [It. CHEPPIA, printr'un intermediar grec modern].

chepeneag n. **1.** odinioară, haină boierească de paradă, strânsă pe trup: *chepeneag de catifea roșie cu ceaprazuri și cu bumbi de aur* OD.; **2.** azi, manta de pânză groasă cu glugă, asemnnea ghebei: *după ploaie chepeneag* PANN. [Turc. KEPENEK (de unde și ung. *köpenyeg:* v. *căpeneag)*].

chepeng n. ușă de pivniță așezată orizontal la nivelul podelei: *chepengul beciului;* **în chepeng,** drept în jos: *o-*

www.dacoromanica.ro

bloane ce se trăgeau drept în chepeng Od. [Turc. kepenk].

cherapleș m. tont, zevzec: *o fată așa bogată... să fie măritată cu un cherapleș* Al. [Etimologie necunoscută].

cherchelit a. amețit de vin, [Rostire populară din *perpelit* sau *părpălit*, pârlit pe d'asupra].

cherem n. discrețiune, capriciu: *de acum îi la cheremul meu* Al. [Turc. kerem].

cheresteà f. 1. lemn de construcțiune: *făcea de câțiva ani negoț de cherestea* Al.; 2. podeala sau lemnăria unei zidiri; 3. *fig.* mecanismul interior: *cheresteaua ceasornicului.* [Turc. keerestè].

cherestegie f. curte mare unde se ține sau se vinde cherestea.

cherestegiu m. cel ce vinde cherestea. [Turc. kerestedjy].

cherhanà f. locul de depozit al uneltelor de pescuit și al peștelui de baltă. [Vechiu-rom. *cherhaneà*, fabrică = turc. kerhanè, lit. casă de lucru, atelier].

cherpedin n. clește de scos cuiele potcoavelor. [Turc. kerpedin].

cherpiciu m. cărămidă din pământ nears (cu care sunt zidite casele în Dobrogea). [Turc. kerpič].

chersin n. Mold. covată adâncă, largă și scurtă: *sub un chersin* Cr. [Origină necunoscută].

cheruvic n. V. heruvic.

chervan n. 1. caravană în mișcare: *la Băneasa chervanul se ținea lanț, sute de trăsuri mergeau lin pe șleau una după alta* Ghica; 2. car mare de transport: *cu clopote la gâturi ca la ori și ce chervan* Pann. [Turc. kervan, caravană].

chesat n. lipsă de vânzare, încetare de afaceri (în opozițiune cu *dever*): *bântuia pe atunci mare chesat asupra târgului* Car. [Turc. kesat].

cheschet n. supă din griș cu bulion: *să-mi facă la masă vr'un cheschet* Al. [Turc. keșkek].

cheseà f. V. chisea.

chesmec n. grâul noroios și pământos, numit obișnuit *codină* sau *goz* (se aude în Constanța). [Turc. kesmik, paiu de spic].

chesou n. 1. căruță cu patru roate, pentru transportul merindelor și muniționilor armatei; 2. *Arh.* tavan decorat cu ciubuce (= fr. *caisson*).

chestionà v. a adresa sau a face chestiuni.

chestionar n. serie de chestiuni.

chestiune f. 1. întrebare făcută pentru o lămurire oarecare; 2. propunere de cercetat, subiect de controversă juridică; 3. materie politică a cării soluțiune și regulare ofer dificultăți: *chestiunea Orientului*; chestiune **ministerială**, propunere a cării respingere trage după sine căderea ministerului.

chestor m. 1. la Romani, magistrat însărcinat cu administrațiunea finanțelor; 2. azi, în unele corpuri, membrii însărcinați a supraveghia întrebuințarea fondurilor; *Chestorul Camerei, Senatului.*

chestură f. 1. demnitatea sau funcțiunea chestorului; 2. biuroul chestorilor unei adunări.

cheță f. colectă, pentru sine sau pentru alții (= fr. *quête*).

cheu (cheiu) n. 1. ridicătură făcută dealungul unui rîu spre a opri revărsarea apei; 2. țărmul unui port unde se încarcă și se descarcă mărfuri; 3. trotuar la gările drumului de fier (= fr. *quai*).

chezap n. acid azotic, apă tare. [Turc. kezap].

chezaș m. 1. garant; 2. lemn ce proptește un stâlp de bordeiu; 3. pl. bârne pe cari s'așează buțile în pivniță: *buțile stau bine înțepenite pe chezașii lor* Od. [Ung. kezes].

chezășie f. cauțiune, garanție.

chezășui v. a garanta, a răspunde de.

chiab n. castron. [Cf. *chiub*].

chiabur a. și m. putred de bogat: *e chiabur, se scaldă în averile sale* Pann. [Turc. kiabir].

chiaburì v. a se îmbogăți foarte: *noi cu el am haiducit, noi cu el am chiaburit* Pop.

chiag n. 1. stomac de miel sau de vițel, uscat și conservat, care servește la închegarea repede a laptelui, la separarea cașului de zer: *un gram de chiag poate închega treizeci litri de lapte*; 2. *fig.* putere fizică: *a avea, a prinde chiag*; 3. fond, capital: *ai chiag destul*; 4. una din cele patru părți ale stomacului rumegătoarelor: *chiag, ciur, ghem* și *ierbar*; 5. în pescărie, total de trei perimete. [Lat. coagulum, printr'un intermediar *clagum].

chiar adv. 1. însuș în persoană: *era chiar mă-sa*; 2. mai mult încă: *chiar atunci*; **din chiar** senin, pe neașteptate. [Vechiu-rom. *chiar*, curat, luminos, («vin *chiar*, inimă *chiară*») = lat. clarus; devenit adv. în limba modernă].

chibrit n. bețișor impregnat la un capăt cu o materie inflamabilă și care s'aprinde prin frecare. [Turc. kibrit, lit. pucioasă].

chibriteliță f. cutioară pentru păstratul și aprinsul chibriturilor.

chibz n. chibzueală momentană; **a sta la chibzuri**, a medita, a reflecta: *dupe ce stătu nițel la chibzuri* Isp. [Abstras din *chibzui*].

www.dacoromanica.ro

chibzueală f. reflexiune, deliberare.

chibzui v. a reflecta, a delibera, a decide: *omul chibzueşte şi Dumnezeu hotăreşte.* [Ung. KÉPZELNI, a închipui].

chibzuinţă f. chibzueală (mai statornică).

chică f. **1.** părul ce cade pe ceafă; **2.** codiţa făcută din acel păr: *îl lună de chică;* chica-voinicului, plantă numită obişnuit *barba-boierului;* **3.** mătasea porumbului. [Slav. KYKA].

chichineaţă f. *fam.* **1.** coteneaţă; **2.** *fig.* casă mica şi întunecoasă; **3.** prăvălioară proastă. [Cf. *coteneaţă*].

chichion n. Mold. încurcătură, belea: *iată în ce chichion am intrat* CR. [Origină necunoscută].

chichirez n. **1.** (Banat) titirez de moară; **2.** *fig.* rost, haz: *fără chichirez.* [Rostire provincială din *titirez*].

chichirneţ n. Mold. pipernicit: *auzi? un chichirneţ acolo!* AL. [V. *pipernici*].

chichiţă f. **1.** încăpere mică înăuntrul unei cutii sau lăzi: *ridică capacul chichiţei* ISP.; **2.** lădiţa de sub capra vizitiului: *alţii şedeau pe chichiţă, în codârlă* ISP.; **3.** *fig.* subterfugiu, pretext: *caută vr'o chichiţă;* **4.** pl. mijloc de amăgire: *umblă cu chichiţe şi momiţe.* [Origină necunoscută].

chiciură f. pătură uşoară de ghiaţă ce acoperă corpurile, când frigul cristalizează aburul aerului. [Cf. Mold. *cicură*, sloiu de ghiaţă = ceh CIKUR].

chiclaz n. Mold. piatră verde otrăvitoare: *boia de păr, chiclazuri. piatră vânătă* CR. [Origină necunoscută].

chicot n. Mold. hohot: *ţine nunta tot în chiote şi în chicote* AL. [Serb. KIKOT].

chicoti v. Mold. a râde înfundat sau pe jumătate, din prostie sau din batjocură: *Statu-Palmă chicoti* AL.

chicui v. a apuca de chică.

chiegorniţă f. vasul în care laptele strecurat se dă la chiag.

chiflă f. Mold. franzelă în formă de corn. [Nemţ. KIPFEL].

chifteă f. cocoloş de carne tocată: *chiftele cu sos.* [Turc. KÜFTE].

chifteriţă f. **1.** V. conopiştiriţă; **2.** fig. *până a nu mă muşca chifteriţa ambiţiei* AL.

chihaia m. V. chehaia.

chihlibar (chihrimbar) n. substanţă răşinoasă şi aromatică de coloare galbenă, întrebuinţată la fabricarea sculelor (cercei, mărgele, ţigarete, mătănii): *mătănii de mărgean sau de chihrimbar* AL. Chihlibarul de Buzău e de coloare închisă cu reflexuri verzui. [Turc. KEHRIMBAR, KEHLIBAR, lit. care atrage paiul (proprietatea cunoscută a chihlibarului)].

chihlibariu a. de coloarea chihlibarului: *vin chihlibariu.*

chihoti v. a chiui: *ţopăiau şi chihoteau* CAR. [V. *chiot*].

chilă f. veche măsură de capacitate pentru cereale (679 l. 268 în Muntenia şi 430 l. în Moldova). [Turc. KILE (cf. *dimerlie*)].

chilaciu a. Mold. pornit la beţie: *dascălul fiind cam chilaciu* CR. [V. *chili*].

chileală f. *fam.* Mold. băutură: *puţinică chileală adus-ai?* AL.

chiler n. Mold. chelar (la o casă ţărănească): sub chiler sunt pivniţele. [Vechiu-rom. *chelèr*, magazie de aprovizionare = turc. KILER (din gr. *kellàrion*)].

chilermeneà f. un fel de humă roşie ce venia din Orient, întrebuinţată odinioară în medicină şi în industrie *(Bolus armeniacus).* [Turc. KIL ERMENI, lit. humă din Armenia].

chili v. Mold. **1.** a pili (şi *fig.*): *cât îmi bat eu capul să-l mai chilesc* AL.; **2.** *fam.* a bea: *îţi chili vârtos în sănătatea isprăvnicesei* AL. [V. *pili*].

chilie f. **1.** încăpere lungă şi îngustă cu o mică ferestruie în fund (mai ales într'o mânăstire): o *biserică de piatră şi câteva chilii* AL.; **2.** încăperea morii de vânt. [Gr. mod. KELI].

chilim n. covor ţărănesc cu două feţe: *chilim de Ţarigrad* FIL. [Turc. KILIM].

chilimbar n. Mold. V. chihlibar: *parfume dela Indus în vas de chilimbar* AL.

chilimboţ n. Mold. bucată de pâine necoaptă: *boţ chilimboţ* CR. [Origină necunoscută].

chilioară f. **1.** chilie mică; **2.** gaură în fagul de miere.

chilipir n. **1.** marfă de ocaziune cu preţ de nimica, lucru cumpărat ieftin: *s'o îndulcit cu chilipiruri, de când a pus mâna pe moşie* AL.; **2.** folos neaşteptat, câştig din întâmplare: *umblă după chilipiruri;* **3.** (ironic) bucăţică bună: o *vulpe mirosise a carne... socotia că a dat de vreun chilipir* ISP. [Turc. KELEPIR, lit. jaf, pradă (primitiv termen militar sinonim cu «duium» şi «iamă»)].

chilipirgiu m. cel ce caută chilipiruri. [Turc. KELEPIRDJI].

chilnă f. V. chelnă.

chilo... V. kilo.

chilom m. **1.** ciocan gros, măciucă ferecată: *în mână cu un chilom* PANN; **2.** *fam.* pumn, ghiont: *îi căra mereu la chilomi* ISP. [Serb. TYULUM].

chiloman n. oală de băut: *ciocan cu ciocan fac chilomanul.* [Derivat din *chilom* (cf. pentru sens, *ciocan de rachiu*)].

chiloman n. *fam.* strigăt de durere:

www.dacoromanica.ro

auzind gâlceavă, țipete, chilomane Pann. [Cf. *chelălăi* (cu sufixul augmentativ *man*)].

chilos a. Mold. stăruitor, încăpățânat: *fiind mai chilos și mai tare de cap* Cr. [Origină necunoscută].

chilotă f. Mold. V. pilotă: *o fi având chilotă multă* Cr.

chilug n. Mold. V. pilug. ‖ adv. ca un chilug: *m'a tuns chilug* Al.

chimen (chimion) m. plantă cu boabe aromatice, întrebuințată ca condiment și la prepararea unor licheruri fine *(Carum carvi)*. [Gr. mod. κyμινον; forma paralelă *chimion* vine din turc. kimion, de aceiaș origină].

chimeneț n. poliță în colțul caselor țărănești. [Cf. ung. kemeni, cămin].

chimer n. Mold. V. chimir: *o curelușă de cele cu chimeruri* Cr.

chimic a. ce ține de chimie.

chimie f. știința care studiază compozițiunea corpurilor, proprietățile și legile combinațiunilor lor. Ea datează din secolul al XVIII-lea, când alchimia dispăru cu desăvârșire.

chimion n. V. chimen.

chimir n. **1.** brâu lat și îndoit de piele în care țăranul dela munte poartă parale, cremene, cuțit, etc.: *chimir cu oțele*; **2.** pungă cu bani: *când mă văd supus la bir, atins tocmai la chimir* Al. [Turc. kemer, boltă și șerpar (de unde și Mold. *chimeriu*), primul sens românește ieșit din uz].

chimist m. cel ce se ocupă cu chimia.

chimiță m. **1.** faimos măscăriciu de la începutul secolului al XIX-lea; **2.** *pop.* caraghios, nebun (înțolit ca o brezaie).

chin n. suferință mare, tortură. [Ung. kin].

chinchină f. soiu de arbore din America, a cărui scoarță conține substanța numită chinină, bună în contra frigurilor.

chindie f. **1.** timpul zilei între amiazi și apusul soarelui (între ceasurile 2 și 4): *pela chindii am ajuns în palatul smeilor* Isp.; **2.** un fel de horă țărănească plină de vioiciune și cântecul după care se joacă; **3.** (în vechime) cântarea muzicei domnești după amiazi la asfințit: *a bate chindia*. [Turc. ikindi, lit. al doilea ceas].

chindisi v. Tr. a broda: *'mi coase și 'mi chindisește* Pop. [Gr. mod.].

chinez a. care e din China: *limba ahineză*. ‖ m. **1.** locuitor d'acolo; **2.** *pop.* c se face chinez, a nu pricepe: *ei, stimabile, prea te faci chinez* Car.

chinez m. odinioară, în Ardeal, senior teritorial mai mic decât voievod, apoi judecător sătesc sau primar rural și la urmă moșnean sau răzeș. [Ung. kinéz (din serb. *knez*, prinț). V. cneaz].

chinezat n. teritoriul unui chinez: *în Oltenia erau în secolul XIII-lea două chinezate române*.

chinezesc a. din China: **umbre chinezești**, spectacol care constă în a face să treacă pe dindărătul unui transparent figuri tăiate pe hârtie; **zid chinezesc**; **1.** șanț de pământ acoperit cu ziduri de cărămizi, cu turnuri și porți, lung de 2400 km. și nalt de 16 m., construit în secolul III a. Cr., azi în ruine; **2.** *fig.* barieră, despărțire riguroasă.

chingă f. **1.** cingătoare de piele: *a strânge în chingi*, a strâmtora cu întrebări; **2.** curea cu care se strânge șeaua sau hamurile pe cal; **3.** bucată de lemnărie lipită d'a curmezișu; **4.** mușie lungă și lată (termen de hotărnicie). [Lat. cingula (printr'un intermediar *clinga)].

chinină f. V. chinchină.

chinonic n. cântare bisericească de împărtășire: *n'au mai putut să cânte nici cheruvic nici chinonic* Ghica [Gr. mod.].

chinonicar n. culegere de chinonice și cartea ce le conține. V. heruvic.

chinoros n. funingine calcinată: un fel de praf negru și foarte subțire, întrebuințat în industrie și în artă. [Nemț. kienruss].

chinovar n. mineral roșu foarte greoiu, produs prin combinarea mercuriului cu sulfur. [Gr. mod. κινναβάρι].

chinovie f. mânăstire unde călugării trăiesc în comun (în opozițiune cu lavră): *Neamțul e chinovie de călugări, iar Horezul e chinovie de maici*. [Termen de origină slavo-greacă].

chinui v. **1.** a tortura; **2.** a necăji.

chinuitor a. și m. care chinuiește.

chiocec n. un fel de horă turcească: *soitarii cari jucau chiocecurile pe lângă trăsură* Ghica. [Turc. köçek, jucăuș].

chiolhan n. V. chiulhan: *la chiolhan, la iarbă verde* Car.

chiolhaniu m. ceapcân: *ah! chiolhaniule!* Car. [Turc. külhani, ștrengar].

chiolhăson a. Mold. mișel: *dac'ar ști el, chiolhăsonul și ticăitul* Cr. [Origină necunoscută].

chiomb a. miop. [Origină necunoscută].

chiondorâș adv. chiorâș: *se uită la dânsul tot chiondorâș* Isp. [Compromis între sinonimele *chiomb* și *chiorâș*].

chior a. **1.** care n'are decât un ochiu: *în țara orbilor chiorul e împărat*; **2.** găurit (de monede): *n'ai o para chioară și lenea te doboară* Pann. [Turc. kior]. ‖ adv. **chioara (de a)**, orbește: *de acum s'o luăm de-a chioara* Cr.

chiorâi (ghiorâi) v. se zice de sgomo-

www.dacoromanica.ro

tul ce se produce în stomac sau în burtă: *îi chiorăie maţele de foame.* [Onomatopee].

chiorâş adv. 1. ca chiorii, orbeşte: *dau chiorâş unul peste altul*; 2. cruciş: *se uită chiorâş.*

chiorî v. 1. a (se) face chior; 2. a ochi: *unde chioreşte şi unde loveşte* Pann.

chiorpeacă f. Mold. şindrilă mai lungă. [Cf. *cherpiciu*].

chioşc n. 1. pavilion oriental cu care se decorează grădinile, parcurile: *împăratul ridică un chioşc în pădurea aceea* Isp.; 2. gheretă în care se vând gazete. [Turc. KÖŞK].

chioşcar n. cel ce vinde gazete într'un chioşc.

chiostec n. 1. cordon, brâu (sens ieşit din uz): *vengherca de postav negru cu brandebururi şi chiostecuri* Ghica; 2. butuci la picioarele cailor spre a le domoli mersul: *când te uiţi la el şi trece, par'că este în chiostece* Pann. [Turc. KÖSTEK].

chiot n. strigăt tare (de bucurie sau de durere): *răsună codrul de 'mpuşcături, de chiote voioase* Al. [Derivat din *chiu*].

chioti v. a da chiote de bucurie.

chiotoare f. V. cheotoare.

chiovean m. cărăuş de braşoveancă sau de chervan. [Lit. cărăuş din Kiev (vechiu-rom. *Kiov*)].

chip n. 1. imagine, figură: *un chip de marmură frumos* Em.; chip cioplit, idol, statuă; 2. înfăţişare, faţă: *frumoasă la chip şi la făptură*; 3. formă: *în chip de pasăre*; 4. mod, mijloc: *în ce chip? nu e chip.* [Ung. KÉP]. ‖ (şi pl. chipurile) adv. pro formă, adică (mai mult ironic): *a venit, chip, să-mi spuie.*

chiparos m. arbore frumos din familia coniferelor, lemn vârtos, roşiatic şi mirositor; totdeauna verde, el împodobeşte cimitirele ca emblema morţii *(Cupressus sempervirens).* [Gr. KYPARÍSSI].

chipeş a. cu chip frumos: falnic, mândru, impunător.

chipiu n. caschetă uşoară soldăţească (= fr. *képi).*

chipotă f. partea inferioară la piciorul cailor. [Rus. KIPOTÍ, ghiară].

chipriotic a. cipriot: *vin chipriotic* Fil.

chir m. 1. în epoca fanariotă, titlu rezervat boierilor mari şi mitropoliţilor (ca mai înainte *jupân*): *prea sfinţitul părinte chirio chir Partenie*; 2. azi, nume ironic dat mai ales Grecilor: *chir Iane*; 3. individ oarecare: *să-mi luaţi pe chir ăla care trece în căruţă* Isp.; 4. în fabule: *chir Pisicovici* Gr. Al. [Gr. mod. KYR (= vechiu gr. *kyrios*), Domn].

chirăi v. a cânta (vorbind de vrăbii şi de greieri).

chirăit n. cântarea greierului.

chiraleisa f. 1. Doamne-miluieşte, strigătul copiilor cari însoţesc crucea împodobită de Bobotează: *la Bobotează strigam chiraleisa de clocotia satul* Cr.; 2. un fel de duh rău: *până şi turca, până şi chiraleisa* Al. [Gr. mod. KYRIE ELEÏSON! Doamne miluieşte! pentru sensul 2, cf. *iazmă*].

chirandă f. 1. nume de ţigancă; 2. muiere necinstită; 3. (ironic) femeie: *de nu era o chirandă mai tânără* Cr. [Dela numele propriu *Chirandă*].

chirci v. Mold. 1. a (se) pipernici: *oile fără hrană se chircesc*; 2. a strica, a poci: *baba pe vite le chirceşte* Al. [Origină necunoscută].

chircit a. pipernicit (mai ales de plante). ‖ m. bondoc şi pocit.

chiriacodromion n. cazanie specială pentru Dumineci. [Gr. mod.].

chiriarh m. episcop, mai ales cu eparhie (în opoziţiune cu *arhiereu).* [Gr. mod.].

chiriarhie f, demnitate episcopală: *i-a luat chiriarhia puterea de predicator* Cr.

chiriaş m. 1. cel ce ţine o casă cu chirie; 2. cel ce iea cu chirie o trăsură sau cai: *şi pentru calul şchiop se găseşte chiriaş* Pann.

Chirică m. numele popular al sfântului Chiril, serbat la 18 Ianuarie: *nu cumva eşti botezat de sfântul Chirică Şchiopu, care ţine dracii de păr?* Cr. V. Ciurica.

chirie f. 1. suma de bani cu care cineva cedează pentru un timp determinat proprietatea sau uzul unui lucru (moşie, casă, trăsură, etc.): *a da, a lua cu chirie*; 2. preţ de transport: *unde pui chiria de aici până la Dunăre?* Al. [Derivat dela un primitiv *chirà*=turc. KIRÁ].

chirielă f. 1. litanie; 2. *fig.* înşirare lungă de lucruri plicticoase sau supărătoare: *chirielă de epitete* Negr.

chirigiu m. 1. cel ce dă trăsuri cu chirie; 2. care transportă cu carul: *chiria deşteaptă pe chirigiu şi drumul pe călător* Pann. [Turc. KYRADJY].

chiromanţie f. pretinsă artă de a ghici viitorul prin inspecţiunea mâinilor. Ţigăncile, până în ziua de astăzi, spun sorţii, cercetând palma mânei stângi.

chirurg m. cel ce practică chirurgia.

chirurgical a. ce ţine de chirurgie: *operaţiune chirurgicală.*

chirurgie f. partea medicinei care constă întru a face diferite operaţiuni (cu ajutorul instrumentelor) asupra corpului

www.dacoromanica.ro

omenesc, mai ales pentru vindecarea rănilor și a plăgilor.

chisăliță f. 1. zeamă de poame (cireșe, prune) fierte; 2. fig. *să mă facă chisăliță de bătaie* AL. [Ceh. KYSELIȚE, zeamă acră (din slav. *kyselŭ*, acru)].

chișcă f. Mold. cartaboș; *podul era plin de chiște* CR. [Slav. KIȘKA].

chișcar m. V. pișcar.

chiseà f. vas de cristal pentru dulcețuri: *două chisele de dulceață de chiră* AL. [Turc. KIASÈ].

chiseà (chesea) f. pungă de tutun, înlocuită azi cu tabacherea: *chisele de tutun cusute cu fluturi* AL. [Turc. KISÈ (KESÈ)].

chisèr n. tesla dulgherului. [Turc. KESER].

chișiță f. încheietura piciorului la cai și vite între copită și chipotă. [Serb. KIČITA].

chișleag n. Mold. ceeace rămâne sub smântână când pui laptele la prins (CR.). [Cf. bulg. KIŠLEAK, măcriș (din slav. KYSELŬ, acru)].

chișmiș n. stafide roșii ce se pun în pilaf. [Turc. KIȘMIȘ].

chisnovat a. Mold. poznaș: *vorbe chisnovate* NEOR. [Cf. ceh KYSNY, ciudat].

chisoarcă f. Mold. peștișor foarte mărunt numit și *plevușcă*. [Cf. *cosac*].

chit m. numele popular al balenei. [Gr. mod.: nume luat din sfânta Scriptură].

chit n. un fel de ghips de lipit geamuri. [Nemț. KITT].

chită f. 1. Mold. mănunchiu de cânepă sau in (o chită se compune din 12 fuioare): *un teanc de chite de cânepă și de in* CR.; 2. Tr. buchet: o *chită de flori*. [Serb. KITA].

chită f. Mold. în locuțiunea *acum mi-i chita*, acu e momentul oportun. [V. *chiti*].

chitaciu a. Mold. care chitește.

chițăi v. a striga cu glas ascuțit și pițigăiat (vorbind de cățel și de șoareci): *bursuci cari se svârcoliau chițăind* OD. [Onomatopee].

chitan m. Mold. făină amestecată cu tărâțe și coaptă în țest. [Tras din *chită*, rostire dialectală din *pită*].

chitanță f. înscris prin care cineva se obligă la plata unei datorii.

chitară f. instrument de muzică cu coarde.

chitarist m. cel ce cântă cu chitară.

chițcăi v. 1. se zice de țipătul ascuțit și prelung al greierilor, cățeilor și șobolanilor; 2. fig. a ocări și a alunga ca pe un câine: *bărbați ticăiți și chițcăiți* CR. [Formă amplificată din *chițăi*].

chițcan m. șoarece mare cu coada lungă (*Mus rattus*). [Derivat din *chițcăi* (cf. *chițoran*)].

chițeală f. 1. Tr. găteală; 2. Mold. socotință: *nu dăm greș cu chiteală* AL.

chiti v. Tr. a găti, a dichisi. [Serb. KITITI].

chiti v. Mold. 1. a ochi, a trage la țintă: *și cum zice, mi-l chitește, drept în frunte mi-l lovește* AL.; 2. fig. a chibzui, a socoti: *chiteam în mintea mea cea proastă* CR. [Origină necunoscută].

chițibuș n. Mold. bagatelă. fleac. [Origină necunoscută].

chițibușar m. Mold. care se ocupă cu chițibușuri, pedant.

chitic m. Mold. pește mărunt: *a tăcea chitic* (cum tace peștele în borș la foc). [V. *pitic*].

chitie f. V. tichie.

chitonag n. Mold. dulceață de gutui (= fr. *cotignac*).

chitonog n. Mold. V. cotonoagă.

chițoran m. șoarece de câmp cu botul ascuțit, strică foarte mult porumbul (*Sorex*). [Derivat din *chițăi* (ca *chițcan* din *chițcăi*)].

chitră f. rodul chitrului, un fel de lămâie mare și mirositoare, cu coaja groasă, din care se face dulceață.

chitrim m. țeftul hamului. [Cf. nemț. DRITTRIEMEN].

chitru m. frumos arbore spinos cu flori albe, pe dinafară roșiatice sau violete; fructele-i sunt mari, ovale, oblonge, galbene, având miezul alb și gustul acru (*Citrus medica*). [Gr. mod. KÍTRON].

chiu n. strigăt pătrunzător (exclamare de veselie): *chiu și vivat fericit!* AL.; cu chiu cu vai, cu multă greutate. [Onomatopee].

chiub (chiup) n. borcan: *zece chiuburi tot cu galbeni* PANN. [Turc. KIUB (KIUP)].

chiui v. 1. a scoate strigăte (de bucurie sau de durere); 2. a răcni din răsputeri; 3. Tr. a hori. [V. *chiu*].

chiuit n. strigăt (de veselie), răcnet prelungit: *cu tine m'oiu întrece din chiuit* CR.

chiuita (cu) adv: cu nemiluita, nenumărat (CAR.).

chiuitură f. 1. chiuit; 2. versuri de joc (din Ardeal), corespunzând horei noastre. V. strigătură.

chiul n. numai în locuțiunea **a trage cuiva chiulul**, a-i juca o festă. [Origină necunoscută].

chiulaf n. 1. căciulă turcească: *Sinan își pierdu chiulaful și feregeaua* BĂLC.; 2. căciulă în genere: *la așa cap așa chiulaf* PANN. [Turc. KÜLAH].

chiulhan (chiolhan) n. petrecere cu beție, masă mare: *cofetarul are să vie să se puie pe chiulhan* ISP. [Turc. KÜLHAN, baie de aburi: Turcii petrec și benchetuiesc la baie].

www.dacoromanica.ro

chiulangiu m. (termen din graiul şcolăresc) 1. cel ce trage chiulul la cursul unui profesor; 2. (ironic) haimana, trântor. [Şi *chiulhanagiu*, compromis din *chiul* şi *chiulhan*].

chiup n. V. chiub: *un chiup de aramă* Isp.

chiurchiului v. Mold. a se chercheli: *începuse a se chiurchiului câte o leacă* Cr.

chivără f. coif muscălesc: *cu chivere înalte* Pop. [Rus. кивер'ъ].

chiverniseală f. 1. (învechit) administraţiune: *reaua chiverniseală a Domnilor fanarioţi*; 2. (ironic) câştig, procopseală: *pentru dascălul Chiosea şcoala nu era o chiverniseală* Ghica; 3. în special, funcţiune (mai ales sinecură): *să dobândim chiverniseală şi să strângem stare* Fil.

chivernisi v. 1. odinioară, a administra, a conduce trebile ţării; 2. a se ocupa, a trăi din: *cu ce te chiverniseşti acum?* Fil.; 3. azi (mai mult ironic), a procopsi pe cineva, dându-i o funcţiune (mai ales o sinecură), a-l pune în pâine; 4. a se procopsi, a se înavuţi (sens datând din epoca fanariotă când funcţionarii se înavuţiau prin abuzuri şi jafuri). [Gr. mod.].

chivot n. 1. în Biblie, arca lui Noe; 2. în Vechiul Testament, ladă conţinând Tablele legii; 3. în biserica creştină, cortul aşezat pe masa altarului în care se conservă cuminecătura pentru cei bolnavi. [De origină slavo-greacă].

chivuţă f. 1. femeie care spoieşte cu ziua, bidinăreasă; 2. *fig.* femeie rea de gură. [Dela numele femeiesc comun *Chiva* = Paraschiva].

chix n. scrinteală în jocul de biliard (şi *fig.*): *fluerături şi chixuri*; a da **chix**, a nu reuşi.

ci conj. 1. dar: *nu acum, ci altădată*; 2. (înaintea unui imperativ) dar: *ci stai cu binişorul* Em. [Vechiu rom. *ce* = lat. quid].

cia... V. cea...

ciacău n. chipiu de paradă (în armata austro-ungară). [Ung. csakó].

cianhidric a. acid cianhidric, lichid incolor, având mirosul migdalelor amare: otravă violentă compusă din hidrogen şi gazul cianogen.

cianogen n. gaz incolor compus din carbon şi azot.

cianură f. combinarea cianogenului cu un metal: *cianură de potasiu*.

cică conj. cumcă, adică: *cică era odată o babă şi un moşneag* Cr. [Prescurtat din *se zice că*].

cicală m. cui nu-i mai tace gura, care supără mereu cu vorba. [Cf. it. cicala, greiere].

cicăleală f. fapta de a cicăli.

cicăli v. a certa neîncetat, a mustra într'una, a nu da pace.

cicălitor a. şi m. care cicăleşte.

cicaric (cicric) n. Mold. depănătoare. [Turc. çıkrık].

cicatrice f. 1. semn lăsat de o rană după vindecare; 2. *fig.* amintirea unei injurii, a unui afront.

cicatriză v. 1. a închide o rană; 2. *fig.* a alina: *timpul cicatrizează necazurile*.

cicero n. nume dat unor caractere tipografice de 12 puncte (cam 0 m., 0045) şi care servă ca unitate de măsură tipografică.

cicerone m. cel ce arată străinilor curiozităţile unui oraş.

ciceronian a. 1. care imitează stilul lui Cicerone: 2. *fig.* maiestos: *period ciceronian*.

cichirgiu m. od. cofetarul Curţii: *ciubuccii şi cichirgii* Al. [Turc. şekerdjy, cofetar].

ciclic a. care se raportă la un ciclu: *poeţi ciclici*, cei ce cântară isprăvile din timpurile eroice ale Greciei, săvârşite înainte de împresurarea Troiei.

ciclon n. uragan care porneşte în vârtejuri repezi.

ciclopic a. 1. privitor la Ciclopi; 2. *fig.* uriaş, străvechiu: *ziduri ciclopice*.

ciclu n. 1. periodul unui număr oarecare de ani, la sfârşitul căruia fenomenele astronomice se reproduc în aceeaş ordine; **ciclu solar**, spaţiu de 28 ani; **ciclu lunar**, spaţiu de 19 ani; 2. grup de poeme epice raportându-se la acelaş eveniment: *ciclu breton*.

cicmigea f. V. cecmegea.

cicni v. a crăpa (vorbind de dobitoace). [V. *ţicni*].

cicoare f. plantă ale cării frunze creţe se mănâncă ca salată, iar din rădăcina-i, prăjită şi pisată, se fabrică surogatul de cafea (*Cichorium inthybus*). [Lat. cichorea].

cicric n. Mold. V. cicaric.

cicură f. Mold. V. chiciură.

cidru n. mied.

ciflic n. proprietate, moşie: *n'am ciflicuri, nici saraiu* Bol. [Turc. çiftlik].

cifrà v. 1. a calcula cu cifre; 2. a numerota: *a cifra paginile*; 3. a evalua în cifre: *a cifra produsul unei moşteniri*; 4. a scrie cu litere secrete: *a cifra o depeşă*.

cifră f. 1. semn ce figurează un număr: *cifra 3*; 2. sumă totală: *cifra bugetului*; 3. scrisoare secretă cu caractere

www.dacoromanica.ro

convenite; **4.** împletitura literelor inițiale: *pecete cu cifra mea.*

cifrat a. cu litere secrete: *scrisoare cifrată.*

cigă f. Mold. V. cegă.

cigă-migă f. **1.** bureți galbeni, una dintre cele mai delicioase ciuperci comestibile *(Cantharellus cibarius)*; **2.** *fig.* și *fam.* fleacuri. [V. *cegă*].

cighir n. Mold. plăcintă făcută din mărunțaiele mielului. [Turc. ČEGHER, mărunțaie].

cihăi v. Mold. a stărui foarte mult cu vorba pe lângă cineva. a-i bate capul: *tot cihăia mama pe tata* CR. [Origină necunoscută].

cilibiu a. V. celebiu.

cilic n. oțel prefăcut în bobițe găurite ce servesc de podoabă. [Turc. ČELIK].

cilihoaie f. Mold. **1.** sperietoare de păsări (în ogoare); **2.** ființă urîtă la chip și port. [Lit. femeiușca cilihoiului (cf. pentru sens, *sgripțoroaică*)].

cilihoiu m. V. ceahlău.

cilindric a. care are forma cilindrului.

cilindru n. **1.** corp ce are forma unui sul; **2.** figură geometrică cu această formă; **3.** partea unei mașini cu aburi în care se mișcă pistonul; **4.** *fam.* pălărie înaltă bărbătească.

cimbale n. pl. instrument de muzică compus din două discuri de alamă ce se lovesc unul de altul: *toboșari și muscalagii cu naiul, cu dairaua, cu cimbalele, cu diblele și cu surlele* OD. V. țimbală.

cimbir n. **1.** (în județele de pe lângă Dunăre) maramă de bumbac cu puncte mari roșatice: *să-ți cumperi cimbir și fes* POP.; **2.** Tr. (gimbir) ștergar cu care nașele îmbrobodesc mireasa. [Turc. ČEMBER].

cimbistră f. Mold. clește de smuls părul sau de dres mustățile: *părul ce rămâne pe cap să-l smulgi cu cimbistra fir cu fir* AL. [Turc. ČIMBISTRA].

cimbru m. plantă mirositoare întrebuințată ca condiment *(Satureja hortensis)* [Slav. CĚBRŮ].

cimel-cimel! (cinel-cinel!) int. formula inițială a cimiliturilor: ghici, ghicitoarea mea! [Origină necunoscută].

ciment n. **1.** amestecătură de cărămidă pisată cu var pentru tencuiala unei ziduri; **2.** *fig.* legătură trainică: *toleranța religioasă e cimentul societăților.*

cimentă v. **1.** a da cu ciment; **2.** *fig.* a uni trainic, a întări: *a cimenta amiciția.*

cimilitură f. ghicitoare. [V. *cimel-cimel!*].

cimișir m. arbust totdeauna verde, cu flori galbene-verzui, ce se cultivă foarte mult ca plantă decorativă: lemnul de cimișir (numit și *merișor turcesc*) e cel mai bun pentru sculptură (*Buxus sempervirens*). [Turc. ČIMŞIR].

cimitir n. locul îngrădit unde se îngroapă morții.

cimotie f. Mold. rudenie depărtată: *era o leacă de cimotie cu noi* CR. [Ung. CSIMOTA, odraslă].

cimpi v. Mold. a se ghemui, a se strânge. [Cf. *ciumpi*].

cimpoiaș m. cel ce cântă din cimpoiu.

cimpoiu n. instrument țărănesc de muzică, compus dintr'un burduf de piele de capră și două țevi (una numită *suflătoare* și alta din lemn de paltin, numită *caravă*, cu șease găuri): într'o parte a burdufului se află o a treia țeavă (numită *hangu*), care produce un sunet bâzâitor. [Termen înrudit cu it. *zampogna* = lat.-gr. *symphonia*)]. V. hangu.

cin n. **1.** rang: *nici lacom de avere, nici de cinuri* CR.; **2.** ordin, stare socială: *cin boieresc, preoțesc.* [Slav. ČINŬ].

cin n. **1.** od., luntre dintr'un singur trunchiu scobit; **2.** astăzi, cutie de scânduri încleite spre a pluti pe Dunăre. [Slav. ČLŮNŬ].

cină v. a mânca seara. [Lat. CENARE].

cină f. mâncare sau masă de seară; cina Domnului, cina lui Hristos cu apostolii în ajunul răstignirii; cina cea de taină, sfânta împărtășire sau cumineca-tură. [Lat. CENA].

cinăți v. Mold. **1.** a găti pasărea, peștele, tăindu-le în bucăți și curățindu-le de mărunțaie; **2.** *fam.* a stâlci în bătaie: *eu acum te cinătuesc frumușel cu dichiciul* CR. [Origină necunoscută].

cincantin n. sau *porumb nemțesc*, cu druga scurtă și subțire, cu bobul portocaliu. [Origină necunoscută].

cincar a. și m. cal de 5 ani.

cinci num. **1.** număr nepereche între 4 și 6; **2.** *Bot.* cinci coade, căldărușă; cinci-degete, pl. plantă târîtoare ale cărei frunze au de regulă cinci foliole *(Potentilla reptens)*; cinci-foi, scrintitoare. [Lat. QUINQUE].

cincime f. a cincea parte din cinci.

cincizeci num. de cinci ori zece.

cindură conj. Mold. fiindcă (AL.). [Și *cindră că* = fiindcă: rostire dialectală].

cine pr. **1.** demonstrativ, cel ce: *cine aleargă, se poticnește*; **2.** interogativ: *cine e acolo?* [Lat. QUEM, amplificat cu același sufix ca la *mine*, etc.].

cinegetic a. privitor la vânat: *tractat cinegetic.*

cinel! int. V. cimel-cimel!

cinematograf n. aparat destinat a

www.dacoromanica.ro

proiecta pe o suprafață albă vederi pline de viață: *cinematograful, invenţiune recentă, e bazat pe perzistenţa impresiunilor luminoase.*

cinerar a. ce conține cenușa unui corp ars după moarte: *urnă cinerară.*

cineva pr. unul dintre mulți.

cingătoare f. **1.** tot ce servă la încins mijlocul corpului: panglică, curea, bete, brâu, chingă, șerpar, chimir; **2.** mijlocul corpului: *până la cingătoare;* **3.** *fig.* ceeace înconjoară: *cingătoare de dealuri.*

cinge v. a încinge (poetic): *cinge-ţi coapsa, o ţara mea!* Bălc. [Lat. CINGERE].

cinghel n. cârlig la cântar. [Turc. ČENGHEL].

cinic a. **1.** privitor la acea sectă de filozofi greci cari înfruntau bunacuviința; **2.** *fig.* neruşinat, obscen: *apucături cinice.*

cinism n. **1.** doctrina cinicilor; **2.** *fig.* disprețul bunei cuviințe, neruşinare.

cinovnic m. funcționar subaltern (învechit): *tată-său a fost mulţi ani cinovnic la spirtoase* Ghica. [Rus. ČINOVNIKŬ].

cinste f. **1.** onoare: *cu cinste veţi răspunde la a patriei chemare* Gr. Al.; **2.** tratare onorifică, ospătare mai ales cu băutură: *să-ţi fac o cinste;* **3.** *pop.* dar; pl. cinstile, daruri făcute miresei de rude și cunoscuți. [Slav. ČĬSTĬ, onoare, influențat de ČĚNSTĬ, parte].

cinsteţ m. plantă cu florile galbene ca pucioasa și cu puncte oacheșe. *(Salvia glutinosa).* [Lit. plantă stimată].

cinsti v. **1.** a onora: *slava strămoşească pe strămoşi cinsteşte* Gr. Al.; **2.** a trata, a ospăta cu băutură: *scoateţi vin de ne cinstiţi, că's feciorii osteniţi* Al.

cinstire f. **1.** fapta de a cinsti, veneraţiune: *a patriei cinstire;* **2.** ospătare onorifică: *aduceţi teasuri pline de vin pentru cinstire* Al.

cinstit a. **1.** onest, onorabil, onorat: *mai marii oraşelor şi alte feţe cinstite* Cr.; **2.** titlu dat preotului: *cinstite părinte!*

cintează (cintiță) f. păsărică cântătoare care petrece prin păduri și munți (*Fringilla coelebs).* [Origină necunoscută].

cinzeacă f. cincizeci de dramuri (a opta parte dintr'o oca): *o cinzeacă de vin.* [*Cinzeci*, rostire populară pentru *cincizeci*].

cioacă f. **1.** cioară neagră de clopotniţe (*Corvus monedula);* **2.** *pop.* poreclă dată țiganului (cf. *cioară*). [Slovean ČOKA].

cioacă f. **1.** unealtă cu care dogarul împinge cercurile la locul lor; **2.** pl. cârlige cu care se prăşeşte vița de vie; **3.** scoabă: *cioacele joagărului.* [V. *cioc !*].

cioaclă f. **1.** cârlig de înhățat pe cei morți de ciumă; **2.** cărucioară pentru transportul lor; **3.** cărucioară de lemne; **4.** Tr. bargeică. [Serb. ČAKLJA].

cioancă f. Mold. lulea scurtă: *îşi aprinde cioanca* Cr. [V. *cionc*].

cioandă f. Mold. început de ceartă: *a se lua la cioandă.* [Origină necunoscută].

cioane f. pl. *Bot.* talpa-gâștei. [Origină necunoscută].

cioară f. **1.** pasăre neagră mai mică decât corbul și cu ciocul mai scurt *(Corvus cornix);* **2.** *fam.* țigan: *cioară, adu călimări şi hârtie!* Fil.; **3.** ca blestem: *fire-ai al cioarelor!* [Onomatopee ca și friulanul ČORE].

cioareci pl. **1.** nădragi țărănești foarte strâmți, din lână țesută în patru ițe și deci mai groși decât iţarii; **2.** (Banat) ciorapi de dimie pentru femei. [Turc. ČARIK, încălțăminte de piele groasă: sensul intermediar e «ghetre», accepțiunea vorbei în macedo-româna (cf. fr. *chausses*, nădragi, lit. încălțăminte)].

cioarsă f. Mold. cuțit vechiu și tocit. [V. *ciorsăi*].

cioască f. Mold. broască râioasă. [Origină necunoscută].

cioată f. Mold. buturugă. [V. *ciot*].

ciob n. **1.** bucată spartă de sticlă, de oală; **2.** vas învechit și stricat în parte: *amândoi mâncaţi dintr'un ciob* Pann. [Turc. ČOB].

ciobacă f. Mold. luntre făcută dintr'o scorbură de copaciu. [Origină necunoscută].

cioban m. păzitor de oi; **steaua ciobanului,** Mold. luceafărul de seară (servă de orientare păstorilor la readucerea turmelor). [Turc. ČOBAN].

ciobănesc a. de cioban: *să-mi dai glugă ciobănească* Pop. ‖ **ciobăneşte,** adv. ca ciobanii, după obiceiul ciobanilor: *băiatul se pune ciobăneşte într'un genunchiu* Cr.

ciobăni v. a fi, a se face cioban: *foaie verde şi o lalea, Miul mi se ciobănia* Pop.

ciobănie f. starea, traiul de cioban.

ciobotă f. Mold. cismă: *ciobote de piele groasă.* [Rus. ČOBOTŬ].

ciobotar m. cismar (în Moldova).

ciobotărie f. cismărie.

cioboțică f. ciobotă mică, botină; **cioboţica-cucului,** mică plantă cu flori galbene, plăcut mirositoare și aducând cu laba cucului *(Primula veris),*

cioc n. **1.** partea răsărită și cărnoasă

www.dacoromanica.ro

ce servă de gură păsărilor; **ciocul barzei**, *Bot.* greghetin; **2.** cât se poate îmbuca cu ciocul: *un cioc de apă*; **3.** părul bărbiei lăsat neras: *barbă în cioc*; **4.** partea dinainte a corăbiei. [Alban. ĉok].

cioc! int. care reproduce sgomotul lovirii cu ciocanul.

ciocălaiște f. Mold. porumbiște.

ciocălău n. Mold. **1.** coceanul ștuletelui de porumb: *ciocălăi de cucuruz* Negr.; **2.** pl. rădăcinile cocenilor rămași pe câmp. [Dintr'un primitiv cioc, trunchiu (= it. *ciocco*); în privința sensului, cf. fr. *trognon*, cocean, în raport cu *trogne*, trunchiu].

ciocălteu n. cuiu prin jugul carului. [Cf. *cioacă*].

ciocan n. cocean de porumb, de varză. [Metaforă analogă în sârbește și bulgărește: čokan, ciocan și cocean (după asemănarea exterioară)].

ciocan n. **1.** unealtă de fier cu coada de lemn spre a bate fierul; **2.** verigă sau oblon, în mijlocul unei porți, care se lovește spre a se deschide poarta; **3.** *fam*, păhărel cilindric de rachiu (25 dramuri): *și după ce ca tot omul un ciocan de rachiu trag* Pann; **4.** pește cu capul lărgit în forma ciocanului *(Zygaena malleus)*. [Slav. čekanŭ; sensul 3 (și în sârbește čokanĭ rakiję) face aluziune la forma obiectului].

ciocănaș m. lucrător la ocnă, care taie sarea cu ciocanul și o face drobi.

ciocănea f. *Zool.* alt nume dat sitarului (după forma ciocului său).

ciocăneală f. lucrarea de a lovi cu ciocanul.

ciocănel n. **1.** ciocan mic de bătut toba; **2.** clapă de piano.

ciocăni v. **1.** a lovi cu ciocanul sau cu ciocul; **2.** *fig.* a supăra cu întrebări, a nu înceta cu cereri.

ciocănitoare f. Tr. gheonoaie (ea bate cu ciocul în coaja arborilor spre a găsi viermi pentru hrană).

ciocănitură f. lovituri repetite de ciocan.

ciocârlan m. bărbățelul ciocârliei.

ciocârleț m. pasăre cântătoare care petrece tot anul prin păduri și numită astfel după ciocul ei tare și ascuțit *(Sitta caesia)*.

ciocârlie f. **1.** pasăre din ordinul vrăbiilor, foarte comună în tot continentul *(Alauda)*; **2.** Mold. un fel de horă; **3.** viță de vie tăiată și pusă în pământ spre a prinde rădăcină; **4.** nuia ce plutașul o atârnă în cuiele dela cârmă spre a opri pluta. [Derivat dintr'un primitiv *ciocârlă*, tras din *cioc* (cf. *cocârlă*, *codârlă*) și desemnând pasărea cu ciocul drept și grosciorc, cum este ciocârlia, care face parte din familia conirostrelor sau a păsărilor cu ciocul tare și conic; sensurile 3 și 4 fac asemenea aluziune la ciocul pasărei, iar sensul 2 se rapoartă la sborul ei caracteristic].

ciocârți v. Mold. a tăia în bucăți: *oi doare ciocârtite sub mii de lovituri* Al. [Derivat poate din *ciocârtă* (v. *ciopârtă*), formă amplificată din cioc trunchiu (v. *ciocălău*), cu sensul primitiv de parte trunchiată sau bucată tăiată].

cioc-boc! int. care imită sgomotul loviturilor ciocanului. [Onomatopee].

ciochie f. **1.** unealtă de dogar în care se bate cu maiul, ca să se așeze cercurile pe vase; **2.** pl. caraftele vatalelor. [Cf. *cioacă*].

ciochină f. **1.** curea la capătul dinapoi al șelei de care drumețul își leagă traista cu merinde: *ai să-ți rupi ciochinele umblând* Cr.; **2.** *fig.* a pune la ciochină, a părăsi, a da uitării; **3.** cârlig ce țăranii dela munte poartă la brâu; **4.** osul rotund din amândouă părțile la glezna piciorului. [Turc. čykyn],

cioci pl. ciorapi din postav alb de lână și lungi până la genuchi, purtați în opinci de ardelence. [It. ciocca, termen venit pe cale comercială].

cioclaș m. țăran care vinde lemne cu căruța [V. *cioaclă*].

cioclej n. Buc. ciocălău.

cioclejel m. numele bucovinean al sfredelușului (care petrece prin ciocleje sau vreascuri).

ciocloavă (**cioclovină**) m. ciocoiu ruginit (termen de dispreț). [Compromis din *ciocoiu* și *cioclu*].

cioclu m. cel ce sapă mortului groapa. [Derivat din *cioaclă*].

ciocmăgi v. a certa maltratând: *când îi ciocmăgea, când îi cicălea* Isp. [Compromis din *cioc* și *ciomăgi* (v. *ciocmăni*].

ciocmăni v. **1.** a certa într'una, a bate capul: *după ce-l mai ciocmăni muierea o toană* Isp.; **2.** *fam.* a discuta cu sgomot și cu vorbe atingătoare. [Dintr'un primitiv *ciocman*, augmentativ din *cioc*: imagine luată dela păsările ciocănitoare].

ciocni v. **1.** a bate sau lovi cu ciocul; **2.** a izbi, a lovi în ceva: *la Paște se ciocnește ouă rosii*; **3.** a lovi paharul său de al altuia, închinând în sănătatea sa: *a se cam ciocni*, a se îmbăta; **4.** refl. a se atinge izbindu-se: *trenurile s'au ciocnit*. [Cf. čoknyti, a izbi].

ciocnit a. **1.** lovit cu sgomot; **2.** crăpat, plesnit; **3.** *fig.* țicnit: *e cam ciocnit*, îi lipsește o doagă; **4.** *fam.* amețit de vin.

ciocoi v. a linguși cu înjosire, a se

www.dacoromanica.ro

pleca cu smerenie: *deprins a te ciocoi la toți Domnii* NEGR.

ciocoiaș m. slugă boierească.

ciocoiesc a. 1. de ciocoiu; 2. josnic, slugarnic: *apucături ciocoiești*; 3. caligrafic (vorbind despre vechea scrisoare cirilică): *slovă ciocoiască* GHICA.

ciocoime f. ceata ciocoilor, toți ciocoii.

ciocoism n. apucături de ciocoiu, lingușire târâtoare, umilire servilă.

ciocoiu m. Tr. ciocârlan (v. *ciocârlie*); ciocoiu-gulerat, 1. specie de corb numit și *cioară gulerată* (*Corvus albicollis*); 2. *fig.* (ironic) orășean bogat.

ciocoiu m. 1. odinioară, slujitor însărcinat cu strângerea dărilor: *ciocoii făceau multe supărări săracilor*; 2. slugă boierească: *boierii și ciocoii*; 3. nume dat de țărani arendașilor de moșii, funcționarilor și nobililor: *a ieșit Bujor în țară, pe ciocoi îi bagă în fiară* POP.; 4. parvenit: *ciocoiu cu falca largă, cu ceafa 'n veci plecată* AL.; 5. *fig.* om servil, smerit cu cei mari și trufaș cu cei mici; 6. nume dat în batjocură membrilor partidului conservator. [Ciocoiul, strângător de dări (sensul cel mai vechiu al vorbei), e identic cu *ciocoiul*, pasăre cu ciocul tare și foarte mâncăcioasă, voracitatea fiind comună amândurora; din cauza cruzimii lor, poporul i-a asemănat cu cioclii (de unde *ciocloavă*), iar pretențiunile lor ridicule se oglindesc în nume desprețuitoare ca *ciocorofleac*, *ciocorofleandură*.]

ciocoladă f. 1. pastă alimentară compusă din cacao și zahăr; 2. băutură nutritivă făcută din această pastă.

ciocoti v. Mold. a ciripi sgomotos (dând din cioc): *vrăbiile ciocotesc*.

ciof m. 1. Mold. V. *ciuf*: *vine cioful dela baltă cu plătica îmbăierată* (cântecul uncropului); 2. măscăriciu (sens ieșit din uz); 3. *fig.* secătură: *mare ciuf îi dascălu* AL. [V. *ciuf*; sensul 2 se rapoartă la gesturile comice ale ciofului].

ciofăi v. a mânca făcând sgomot. [Onomatopee].

cioflac m. Mold. copil râsgâiat. [Origină necunoscută].

ciofleagă f. *Tip.* Mold. galion. [Din sasul SCHUBLADE]. V. *șif*.

ciofli(n)gar m. vagabond, secătură: *un cioflingariu de al detine* CR.; *îl văzu viind ca un cioflingar* ISP. [Cf. Bihor (Mureș) *ciuflicar*, pâriș, clevetitor = nemț. *Schuhflicker*, cârpaciu].

ciohodar m. odinioară: 1. mai marele peste încălțămintele Domnului: *își făcuse meseria de ciohodar în curtea acestui principe* FIL.; baș-ciohodar, întâiul camerier al palatului; 2. servitori cari înșoteau pe înalții dregători la Turci; 3. slugă domnească, lacheu al palatului: *trimite-mi sus patru ciohodari* GHICA. [TURC. ČOHADAR].

cioinag n. 1. varietate de struguri; 2 cosor. [Origină necunoscută].

ciolac a. ciung. [Turc. ČULAK].

ciolan n. Mold. 1. os cu măduvă, os mare și viguros; 2. pl. obezile roții. [Slav. ČLANŬ, membru].

ciolănos a. Mold. osos: *boi ciolănoși și grași* CR.

ciolpan n. trunchiu rămas în pământ, ale cărui ramuri au fost rupte de vânt sau putrezite prin vechime: *la craca ciolpanului, la cuibul șoimanului* POP. [Dintr'un primitiv *ciop*, trunchiu (cf. *ciopârtă*)].

cioltar n. pătură împodobită de cal: *cu cioltar de fir* POP. [TURC. ČOLTAR].

ciomag n. 1. băț lung și gros; 2. lovitură cu ciomagul. [Turc. ČOMAK].

ciomăgaș m. bătăuș.

ciomăgeală f. bătaie cu ciomagul.

ciomăgi v. a bate cu ciomagul, a bate cumplit.

ciomofaiu m. Mold. V. *ciumăfaie*: *rachiu amestecat cu vitriol și cu ciomofaiu* AL.

ciondăni v. Mold. a (se) certa pentru nimicuri: *ce tot mă ciondănește de geaba?* AL. [V. *cioandă*].

ciong a. lipsit de un corn (vorbind de vite). [V. *ciung*].

ciont n. buștean, buturugă: *un cionț de lemn*. [Formă nazalizată din *ciot*]. ‖ a. tocit în vârf sau pe de mărgini. [Lit. trunchiat]. V. *ciunt*.

ciopă(r)tă f. bucată ruptă sau trunchiată: *începu a mi-ți cresta pe șarpe până ce-l făcu ciopăți, ciopăți* ISP. [Formă amplificată dintr'un primitiv *ciop*, trunchiu: cf. *ciump*; v. *ciocârti*].

ciopârtac a. cu coada mai scurtă sau căreia îi lipsește sfichiul (vorbind de vite).

ciopârți v. a tăia în bucăți.

ciopli v. 1. a tăia în lemn, a netezi cu rândeaua; 2. a scobi figuri (grosolan); 3. *fig.* a subția, a da cuiva un lustru de omenie, a-l forma sau civiliza. [Origină necunoscută].

cioplit a. 1. dat la rândea, netezit: *lemn cioplit*; 2. sculptat: *chip cioplit*; 3. *fig.* cult: *om cioplit*.

cioplitoare f. cuțit sau daltă de cioplit.

cioplitor m. 1. cel ce cioplește lemnul sau piatra; 2. lucrător la ocne, care netezește pereții de sare; 3. sculptor ordinar; 4. un fel de rândea.

cioplitură f. rezultatul cioplirii: 1. lucru cioplit; 2. surcele sau așchii căzute din cioplire.

www.dacoromanica.ro

ciopor n. **1.** Tr. turmă de oi sau de vite; **2.** (Gorj) grămadă, în genere. [Serb. ČOPOR].

ciorăi v. a curge murmurând (de ape): *râurile ce ciorăiau* EM. [Onomatopee: v. *ciurui*].

ciorânglav m. ţigan (ca poreclă). [Compus din *cioară* şi un final (cf. şi *baragladină*) poate identic cu *glavă*, căpăţână].

ciorap m. încălţăminte de lână, bumbac sau mătase, ce acoperă piciorul şi gamba. [Turc. ČORAB].

ciorbă f. zeamă gătită cu bucăţele de carne; fig. *ciorbă lungă*, vorbire ce nu se mai sfârşeşte. [Turc. ČORBÀ].

ciorbagiu m. odinioară: **1.** comandantul unui regiment de ieniceri (lit. distribuitor de ciorbă: Sultanul considerându-se ca părintele hrănitor al corpului ieniceresc, căpeteniile sale purtau titluri culinare); **2.** gospodar, om cu stare şi cu vază; **3.** (azi în Turcia) primar de sat: *să trimitem jandarmii să ne aducă pe ciorbagii* GHICA. [Turc. ČORBADJY].

ciorbalâc n. lingură mare de scos ciorbă. [Turc. ČORBALYK].

ciorchină f. mănunchiu de fructe sau de flori purtate de acelaş cotor: *ciorchină de struguri*. [Origină necunoscută].

ciorcioveà f. V. cercevea.

ciordi v. a fura cu dibăcie fără a se simţi (vorbind mai ales de ţigani): *ce putem să ciordim de pe ici de colo* ISP. [Ţigăn. ČORDO, participiu dela ČORAO, a fura].

ciorecar m. ţăran ce poartă cioareci.

cioresc a. ce ţine de cioară: *neamul cioresc*.

cioric n. Mold. V. şoric: *pielea prefăcându-se în cioric ars* CR.

ciormoiag n. Tr. *Bot.* grâul-prepeliţei. [*Ung.* CSORMOLYA].

ciornă f. (învechit) concept. [Rus. ČORNYÍ, negru].

ciornoziom n. nume ce se dă pământului negru priincios agriculturei: *ciornoziomul din Bărăgan*. [Rus. ČORNOZIOMЪ, pământ negru].

ciorobară f. (Banat) coţofană. [Cf. *ciorobor*].

ciorobăriţă f. pl. (Mehedinţi) furculiţele carului. [Lit. coţofene mici, cu aluziune la labele pasării].

ciorobor n. Tr. larmă, gâlceavă; *ciorobor pentru un topor*. [Onomatopee ca şi ung. *csör-pör*, ceartă].

cioroiu m. **1.** corb; **2.** *fam.* ţigan.

cioropină f. *fam.* porecla ţiganului: *iară cioropina sta în capul mesei* ISP. [Compromis din sinonimele *cioară* şi *arapină*].

ciorovăeală f. ceartă pentru nimicuri.

ciorovăi v. a se certa, a face gâlceavă pentru lucruri de nimica: *cum se ciorovăiau acestea* ISP. [Probabil onomatopee (cf. *ciorobor*)].

ciorpac n. Mold. **1.** plasă de pescuit (în formă de sac); **2.** căuş cu coada lungă. [Rus. ČERPAKЪ].

ciorpandel m. copil de ţigan. [Compus din *cioară* şi din finalul sinonimului *(par)pandel*].

ciorsăi v. Mold. **1.** a se necăji să taie cu cioarsa; **2.** a se scărpina pe trup (vorbind de om sau de animale); **3.** fig. a se deprinde: *s'a mai ciorsăit*. [Rut. ČERSATÍ, a scărpina].

ciortan m. crap de mărimea mijlocie. [Turc. ČORTAN].

ciorti v. Mold. **1.** a şterpeli: *Muscalii ne mai ciortesc o bucată de pământ* GHICA; **2.** a se cam certa. [Origină necunoscută].

cioşmoli v. Mold. a se svârcoli şi scărpina (în aşternut): *cioşmolindu-se şi învârtindu-se ca pe jăratec* CR. [Origină necunoscută].

ciosvârtă f. a patra parte dintr'o vită tăiată: *ciosvârtă de miel, de berbec*. [Vechiu-rom. *cetvârtă* = slav. ČETVÚRTЪ, sfert].

ciot n. Mold. **1.** trunchiu, buturugă: *lăsatu-l'am în codru călare pe un ciot* AL.; **2.** nod de arbore: *lemn fără cioturi*. [Termen înrudit cu it. *ciotto*, şchiop (primitiv: butuc)].

ciotcă adv. Mold. grămadă înghesuită sau ghemuită (asemenea unei buturugi care stă grămadă, neavând ramuri să se întindă): *albinele se adună ciotcă în pălărie* CR.

ciotură f. V. ciutură.

cioturos a. noduros.

ciovică (ciuvică) f. buhă de mărimea unei vrăbii cu pene oacheşe pe spate, petrece prin păduri unde cuibăreşte *(Strix passerina)*. [Onomatopee, după strigătul ei: *ciovic-ciovic!*].

ciovlică f. sau nagâţ, pasăre din ordinul picioroangelor, trăieşte pe marginile bălţilor unde se recunoaşte repede prin vioiciunea-i şi prin strigătul ţiuitor ce scoate şi care aduce cu al ciovichii *(Vanellus cristatus)*.

cipici (ciupici) m. pl. botine. [Ung. CSIPŐKE].

cipriot a. din insula Cipru. ‖ m. locuitor din Cipru.

cipru m. chiparos (poetic): *cu cipru verde 'ncinge antică fruntea ta* EM.

cir m. Mold. terciu. [Cf. *ciriş*].

cirac m. **1.** protejatul sau favoritul cuiva: *elciii scot la maidan fiecare*

www.dacoromanica.ro

câte un cirac GHICA; **2.** om de casă, client: *ciracii vornicului ajung boieri mari* AL.; **3.** ucenic: *gradele profesionale erau înainte: cirac, calfă, meşter.* [Turc. ČYRAK, lit. făclie sau favorit (care e îngrijit ca o lampă)].

circ n. **1.** îngrădire unde se făceau la cei vechi alergări de cai, de care; **2.** îngrădire circulară acoperită unde călăreţii fac exerciţiile lor ecvestre.

circa adv. exprimă o aproximaţiune; cam, pe la.

Circovi m. pl. două sărbători băbeşti: **1.** Circovii de vară, dela 16 până la 19 Iulie, ce le ţin femeile dela ţară, crezând că le apără de paralizări (luat de Circovi e sinonim cu luat din Iele): *ori Marţi, Joi, Vineri şi Circovi, sărbătorile drăceşti, care le ţinea norodul în vremile păgâneşti* PANN; se mai numesc şi **Circovii Mărinei**: *şi la circovii Mărinei mâna pe nimic n'am pus* PANN; **2.** **Circovii de iarnă**, dela 16—18 Ianuarie, zile rele de trăsnete şi vifore, numite şi *Fulgerătoarele.* [Cf. slav. ŢERKOVA, biserică]. V. **Mărina.**

circuit n. ocol (= fr. *circuit*).

circulà v. **1.** a se mişca în cerc; **2.** a se duce şi a veni: *sângele circulă;* **3.** a nu sta locului: *circulaţi!* **4.** a trece din mână în mână: *banii circulă;* **5.** a se propaga, a se răspândi: *a face să circule un manuscript.*

circular a. care are forma unui cerc; **2.** care descrie un cerc: *mişcare circulară.*

circulară f. scrisoare adresată la diferite persoane pentru acelaş scop.

circulaţi(un)e f. **1.** lucrarea de a circula, înlesnire de a se duce şi veni: *circulaţiunea trăsurilor;* **2.** mişcarea sângelui în drumu-i prin corp; **3.** mişcarea banilor sau a hârtiilor de comerţ: *bilet în circulaţiune.*

circulator a. privitor la circulaţiunea sângelui: *aparat circulator.*

circumcide v. a opera circumciziunea.

circumcis a. tăiat împrejur.

circumcizi(un)e f. ceremonie religioasă la Evrei şi la Mahomedani: tăiere împrejur.

circumferenţă f. **1.** *Geom.* linie curbă ale cării toate punctele sunt egal depărtate de un punct interior, numit *centru;* **2.** îngrădire, ocolul unui oraş; **3.** suprafaţa exterioară a unui corp, în opoziţune cu părţile centrale.

circumflex a. se zice de un accent, combinat din acut şi grav (^). In limba română circumflexul indică întunecarea lui *a* înaintea unei nazale sau lichide: Român, pârghie, stâlp.

circumlocuţi(un)e f. ocol de vorbe, periîrază: *autorul naturei* (adică Dumnezeu).

circumnavigaţi(un)e f. navigaţiune în jurul globului pământesc.

circumscrie v. **1.** a da limite; **2.** *Geom.* a desena o figură în jurul alteia.

circumscripţi(un)e f. **1.** lucrarea de a circumscrie; **2.** spaţiu circumscris, ceace limitează întinderea corpurilor; **3.** diviziune (administrativă, militară sau cleziastică) a unui teritoriu.

circumscris a. restrâns, mărginit într'un mod preciz.

circumspect a. care iea seamă la ce face, discret, prudent.

circumspecţi(un)e f. calitatea persoanei circumspecte.

circumstanţă f. **1.** împrejurare, particularitate ce însoţeşte un fapt, o ştire: *circumstanţe atenuante, agravante;* **2.** situaţiune actuală a lucrurilor; *trebue luat măsuri după circumstanţe.*

circumstanţial a. care exprimă o circumstanţă sau indică o modificare: *complement circumstanţial.*

circumvoluţi(un)e f. rotire în jurul unui centru comun.

cireadă f. turmă de vite mari (mai numeroase decât *cârdul*). [Slav. ČRĬEDA].

cireaşă f. poama cireşului, a cării carne e foarte zemoasă; cireaşa lupului, mătrăgună. [Lat. vulg. CERESEA].

cireş m. **1.** pom din familia rozaceelor care face cireşe *(Cerasus);* **2.** lemnul său. [Lat. *CERESIUS (= CERASUS)].

cireşar m. **1.** luna în care se coc cireşele, Iunie; **2.** alt nume dat botgrosului (se hrăneşte cu sâmburii de cireşe).

cireşiù a. de coloarea cireşelor.

cirezar m. vânzător de vite. [V. *cireadă*].

ciric n. termen de hotărnicie: un sfert de stânjen. [Turc. ČEREK, sfert].

cirică f. numele oltenesc al jocului în cinci pietre (ISP.). [Origină necunoscută].

cirilic a. privitor la apostolul Ciril; alfabet cirilic, literele slave inventate de Ciril în sec. IX. Aceste *buchii* sau *slove* au fost întrebuinţate la noi până la 1860, când fură înlocuite cu alfabetul latin.

ciripì int. imită glasul puilor de păsări. [Onomatopee].

ciripi v. a cânta cu glas subţire şi puţin tare (ca puii de păsări). [Onomatopee].

ciripie f. sfoara roşie a dulgherilor; ca pe ciripie, în linie dreaptă, întins: *merse drept ca pe ciripie la stuful cu flori* ISP. [Turc. ČIRPI].

ciripit n. fapta de a ciripi.

ciripitor a. care ciripeşte.

www.dacoromanica.ro

ciriș n. cocă de făină pentru lipit. [Turc. CIRIȘ].

ciritei m. pl. tufiș (lit. tufă de ceri): *printre ciritei de brad* CR. [V. *cer*, arbore].

ciritiș n. pădure de ceri, tufărie.

ciriviș n. V. *cereviș*.

cirtă f. 1. linie, trăsură de condeiu: *nici o cirtă*, nici o iotă; 2. interval: *într'o cirtă de vreme* ISP.; 3. porțiune de arătură ce fac sătenii la boieri. [Slav. ČRŮTA, linie].

cisalpin a. dincoace de Alpi (în raport cu Roma): *popoare cisalpine*.

cișit n. 1. asortiment de mărfuri; 2. vânzare, desfacere. [Turc. CIȘIT].

cislă f. 1. repartizarea contribuțiunilor, cotizațiune; obștea se aduna dumineca în sobor la ușa bisericii și făcea cislă punând asupra fiecărui sătean o dare potrivită cu starea și cu puterea sa: *fac cislă colea în crâșmă* AL.; 2. *fig.* Mold. consfătuire între țărani: *a face cislă*. [Slav. ČISLO, număr].

cisluì v. 1. a taxa dările; 2. Mold. a se consfătui (vorbind de țărani); 3. *fig.* a pune la cale: *nu știu ce cisluia prin prejurul căruței* CR.

cismă f. încălțăminte de piele ce acopere piciorul până la genuchi: cisma se compune din căpută și carâmb. [Ung. CSIZMA].

cismar m. 1. cel ce face cisme; 2. cel ce face orice fel de încălțăminte.

cismărie f. 1. meseria cismarului; 2. prăvălia sa.

cișmea f. fântână artificială (în opoziție cu *izvor*). [Turc. ÇEŞMÈ, de unde și Mold. ceșmè].

cișniu n. od. expertiză pentru fixarea prețului obiectelor de consumațiune: *cât a fost asupra cișniului.... lua bani dela brutari și grânari* GHICA. [Turc. ÇEŞNI, gustare].

cisternă f. rezervoriu unde se strânge apa de ploaie.

cit n. stambă lustruită și înflorată (cu care azi se îmbracă scaunele și saltelele): *perne îmbrăcate cu cit* FIL. [Turc. ČIT].

cită v. 1. a chema să compară înaintea unui tribunal; 2. a raporta un pasaj dintr'un autor: *a cita pe Virgiliu*; 3. a semnala, a desemna: *a cita ca model*.

citadelă f. cetățuie.

citănie f. 1. citire de rugăciuni: 2. *fig.* citire monotonă. [Slav. ČITANIE].

citareà f. stofă din care se făceau mai ales anterie: *cu anteriu de citarea* AL. [Turc. ČETARÈ].

citați(un)e f. 1. ordinul și actul prin care se somează de a compare înaintea tribunalului; 2. pasaj luat dintr'un autor; 3. punere la ordinea zilei a unui militar pentru o acțiune strălucită sau un act de eroism.

citeț a. ce se poate lesne citi: *scrisoare citeață*. [Slav. ČITĬTI]. ‖ m. cititor în biserică, anagnost.

citi (Mold. *cetì*) v. 1. a cunoaște literele alfabetului și a ști să le împreune în vorbe; 2. a parcurge cu ochii sau a rosti cu glas tare un text tipărit sau scris: *a citi ziare*; 3. *fig.* a pătrunde ceva întunecos sau ascuns: *privirea lui citește 'n suflete omenești* EM.; 4. a ghici, a descoperi: *citesc în ochii săi*. [Slav. ČITŎ].

citire f. 1. lucrarea de a citi și rezultatul ei; 2. arta de a citi: *îl învață citirea*.

citit a. *fig.* instruit: *om citit*. ‖ n. citire: *cititul și scrisul*.

cititor m. cel ce citește; cititor de stele, astrolog: *chemă un cititor de stele să-i spuie ce-i pricina de-i merg lucrurile anapoda* ISP. (v. *filozof*).

citric a. acid citric, ce se extrage din zeama de lămâie.

ciubăr n. vas cu două toarte de cărat apă, de muls lapte sau de pus lături. [Ung. CSÖBÖR (= nemț. *zuber*)].

Ciubăr-Vodă m. numele acestui Domn legendar a rămas în unele locuțiuni: *voinic ca Ciubăr-Vodă care l'au mâncat guzganii* PANN; de pe vremea lui Ciubăr-Vodă, dintr'o vechime depărtată. V. Nume proprii.

ciubeică f. lulea proastă. [Diminutiv din *ciubuc*].

ciuboată f. V. cioboată.

ciubuc n. 1. lulea orientală cu țeavă lungă și cu imamea de fildeș: *boierul trage ciubuc în vremea asta* AL.; 2. vargă ce zidarii trag pe pereți ori tavanuri: *pereții erau împodobiți, iar ciubucele erau poleite* ISP.; 3. dungă pe pânzeturi și covoare de lână; 4. cofetură în formă de bastonaș, făcută din zahăr cu boia roșie. [Turc. ČUBUK].

ciubucar n. unealtă de tras ciubuce pe zid.

ciubucărie f. ciubucele unei case.

ciubucciu m. odinioară: 1. slugă domnească, însărcinată a umplea și a aprinde ciubucul lui Vodă: *ciubucciu 'și trimetea, la seraiu că mi-l chema* POP.; 2. slugă boierească având aceeași sarcină: *voiu să te învăț meseria de ciubucciu, cu care te a cinstit stăpânul* FIL. [Turc. ČUBUKČU].

ciucă f. cioară și porecla țiganului, de unde fig. *a fi ciuca bătăilor*, a fi expus la toate loviturile. [V. *cioacă*].

ciuciu(lean) m. crap mai mic de 30 cm. [Cf. *ciuciulete*].

www.dacoromanica.ro

ciuciulețe m. ciupercă comestibilă, gălbuie, având un miros slab dar plăcut *(Morchella esculenta)*. [Origină necunoscută].

ciucium m. jghiabul teascului de vie. [Origină necunoscută].

ciucure m. 1. împletitură din mătase, lână sau bumbac, cu care se împodobesc marginile hainelor, mobilelor, draperiilor, etc.; 2. sloiu de ghiață. [Ung. csukor, fundă].

ciudă f. 1. mirare (învechit): *toți rămaseră încremeniți de ciudă* Od.; 2. părere de rău amestecată cu mânie: *mi-e ciudă cum de vremea să mai treacă se 'ndură* Em.; 3. supărare mare, necaz: *se duce la crâșmă să-și înnece ciuda* Cr. [Vechiu-rom. *ciudă*, minune, miracol («ispovedi-vor ceriurile *ciudele* tale, Doamne», Coresi) = slav. čudo, minune, mirare: *ciuda* e o mirare provocată de o contrarietate].

ciudat a. de mirare, curios: *om ciudat, lucru ciudat.*

ciudățenie f. întâmplare, purtare ciudată.

ciudi v. 1. a se mira (sens ieșit din uz): *în deșert dar ți-e mirarea și în zadar te ciudești* Pann; 2. a se necăji: *mă ciudiam cum de nu vine căruța* Isp. [Locuțiunea *a se ciudi de necaz:* a se mâhni foarte («cum îl văzură zinele scăpat, *se ciudiau de necaz* că nu puturâ să-l prinză» Isp.) a servit de tranzițiune dela vechiul sens «a se mira» la cel modern «a se necăji»].

ciuen m. săpunel, întrebuințat la facerea halvalei și la parfumatul rufelor. [Turc. čuyen]. V. *odogaciu.*

ciuf a. 1. cu părul în sus, nepieptănat: *cu chica ciuf;* 2. cu perii sbârliți: *o iapă ciufă* Pann. || n. smoc de păr și părul în genere: *i-a luat ciuful foc* Isp. [Termen înrudit cu it. *ciuffo*, moț de păr].

ciuf m. 1. buhă cu moțuri mici de trei-patru pene *(Strix brachyotus)*; 2. horă muntenească ce se joacă imitând strigătul ciufului (cf. *șușușu);* 3. Mold. Tr. om căruia îi place să-și bată joc de alții, vagabond, secătură (cf. *ciof 2).* [Vorbă identică cu cea precedentă].

ciufuli v. 1. a trage de ciuf sau de păr; 2. a se lua de păr, a se încăiera; 3. Tr. (Mold. ciufului) a-și bate joc, a batjocori: *vreme-i să ne ciufulim* Pop.

ciufut a. și m. sgârcit: *un ciufut bătrân* Car. [Turc. čufut].

ciuguli v. 1. a mânca ciupind cu ciocul (se zice de păsări); 2. a mânca fără poftă, luând bucăți foarte mici în gură; 3. *fig.* a se săruta (de tineri îndrăgiți): *să vă ciuguliți ca doi hulubași* Al. [Derivat din *cioc*].

ciuhă f. 1. femeiușca ciufului; 2. semn făcut de secerători între holde: un mănunchiu de iarbă sau grâu legat la vârf cu alt mănunchiu de fire rupte (aducând întru câtva cu capul sbârlit al ciufului: buhele serviau înainte la vânatul păsărilor).

ciuhurez m. V. huhurez: *iară ciuhurezii te apucă răcori de groază când îi auzi* Isp. [Compus din sinonimele *ciuf* și *hurez*].

ciul a. 1. cu urechile scurte sau rotunjite (vorbind de oi); 2. se zice (în Vlașca) de boul căruia-i lipsește un corn. [Serb. čula].

ciulamà f. mâncare fiartă din făină, lapte și unt, la care se adaogă și bucățele de puiu de găină: *bucate de cele sănătoase... musaca, capama, ciulama* Al. [Turc. čulama].

ciuleà f. 1. sucitură de foi de tutun; 2. jurubiță; *o ciulea de ață.* [Turc. čulè, ghem, pachet].

ciuli v. a ține urechile drept în sus (vorbind de cai, măgari și catâri). [Serb. čuliti].

ciulin m. scaiete, spin: *mărăcini și ciulini vor răsări ție* (stil biblic); 2. Mold. Tr. castane de baltă *(Trappa natans).* [Rus. čilimŭ].

ciumă f. 1. boală contagioasă și epidemică, care se manifestă prin bube sau umflături în părțile delicate ale corpului; 2. personificarea boalei (în tradițiunile populare): *baba Ciuma cea păgână* Pop.; 3. *fig.* fată sau femeie peste măsură de urîtă, ceva nesuferit sau urgisit. [Slav. čuma].

ciumăfae (ciuma fetei) f. Mold. Tr. *Bot.* laur. [Origină necunoscută].

ciumărea f. iarba ciumei *(Galega).*

ciumat m. molipsit sau atacat de ciumă.

ciumlec n. un fel de ghiveciu copt înnăbușit la oală. [Turc. čömlek, oală].

ciump n. Mold. 1. trunchiu de arbore tăiat; 2. ramură sau coadă trunchiată. [Formă nazalizată dintr'un primitiv *ciop*, butuc, înrudit cu it. *cioppo*, șchiop, ciumpav (primitiv: butuc)].

ciumpav a. 1. ciont (din ruptură sau tăietură): *coadă ciumpavă;* 2. șchiopătând (de vite). [V. *ciump*].

ciumpăvi v. 1. a rupe trunchiând: *mărgăritar înflorit, cine mi-te-a ciumpăvit?* Pop.; 2. a șchiopăta (vorbind de vite).

ciumpeiu n. unealtă cu care dogarul crapă cercurile. [V. *ciump*].

ciumurlueală f. Mold. aplecate, indigestiune.

ciumurlui v. Mold. 1. a fi secat (de muncă); 2. a-i se apleca. [Origină necunoscută].

www.dacoromanica.ro

ciung n. Mold. Tr. butuc, buturugă: *parcă's un ciung pârlit* AL. [Sau *cionc*, termen înrudit cu it. *cionco*, ciung (primitiv: butuc). ‖ a. lipsit de o mână sau de un braţ. [Lit, mutilat ca un trunchiu tăiat)].

ciunt a. scurtat (de urechi sau de coadă). V. ciont.

ciunti v. 1. a trunchia un membru al corpului (coada calului, coarnele vitelor, urechile câinelui); 2. a tăia vârful, a scurta stricând.

ciuntit a. trunchiat, tăiat, scurtat: *coadă ciuntită*.

ciuntitură f. rezultatul ciuntirii: lucru ciuntit, ştirbitură.

ciupag n. pieptarul ţărancelor din stambă subţire cu căptuşeală de americă neagră şi cu alesături roşiatice sau albăstrui. [Slav. ČIPAGŬ].

ciupercă f. familie de plante criptogame cari cresc repede: unele dintr'însele sunt bune de mâncat, iar altele veninoase: *jaf (pagubă) în ciuperci*, atâta rău! [Ung. CSEPÉRKE (cf. *picioarcă*)].

ciupi v. 1. a strânge pielea între degete; 2. a înţepa cu ciocul (vorbind de pasări); 3. a lua câte puţin din bucate; 4. a fura, a pişca. [Serb. ČUPATI].

ciupic m. Mold. V. cipici.

ciupit a. cu bube de vărsat.

ciupitură f. 1. fapta ciupirii şi efectul ei; 2. semn sau bubă de vărsat.

ciur n. 1. unealtă de piele cu găuri mai mari ca la sită, spre a cerne grâu, orz: *trecut prin ciur şi prin dârmon* (de omul încercat, care a păţit şi bune şi rele); 2. un fel de sită fără fund pentru broderii: *cosea la ciur* FIL.; 3. una din cele patru părţi la stomacul rumegătoarelor (v. *chiag*). [Lat. vulg. *CIBRUM = clasic CRIBRUM].

ciurar m. cel ce face sau vinde ciururi.

ciurdă f. Mold. Tr. 1. cireadă; 2. mulţime (de oameni sau de copii). [Ung. CSURDA].

ciurec n. şi m. (pl. *ciurecuri* şi *ciurechi*) plăcintioară cu brânză: *pâni, ciurecuri, colaci* AL.: *copii îndopându-se cu ciurechi* FIL. [Turc. ČÖREK].

ciurecar m. cel ce vinde ciurecuri.

Ciurică f. sărbătoare băbească (15 Iulie) ce se crede rea de părueală: *acasă nu puteam să mă întorc, că-mi era frică de Ciurica* ISP. [V. *Chirică*].

ciuroiu n. Tr. şipot. [V. *ciurui*].

ciuruc n. 1. căzătură de vită (bună de îngrăşat pentru tăiere); 2. rămăşiţă de lepădat, drojdie *(fig.): ciurucuri de oştire* ISP. [Turc. ČÜRÜK, netrebnic].

ciurui v. a curge ţişnind: *apa ciuruia din ţeve aurite* ISP. [Din *ciur! ciur!* int. care imită ţişnitul apei curgătoare].

ciurui v. 1. a cerne cu ciurul; 2. a face găuri mari (de haine).

ciuruit n. cernerea cu ciurul: *ciuruitul grăunţelor*.

ciuş m. Tr. ciuf (bufniţă). ‖ a. miop: *o găinuşă ciuşă* ISP. [Adică miop ca ciuful: buhele au ochii înfundaţi şi privirea fixă].

ciuşdi v. a se speria (de caii cu năravi). [Slav. ČUJDATI, a încremeni de mirare (v. *ciudă*)].

ciut a. lipsit de un corn (despre vite). [Termen înrudit cu *ciot*, trunchiu, şi însemnând lit. trunchiat].

ciută f. femeiuşca cerbului: *ciute sprintene de munte* EM. [Lit. fiară *ciută*].

ciutac a. ciut (de vite): *coarnele mici ciutace*.

Ciutaci m. pl. porecla Turcilor, mai ales a celor din Dobrogea: *ianiceri, spahii, tot felul de Ciutaci năpădise satele* ISP. [Turc. ČITAK].

ciuteică f. Tr. buturugă. [V. *ciot*].

ciutură f. 1. Mold. găleată de scos apă: *lumea e ca un puţ cu două ciuturi* AL.; 2. roată cu fusul vertical (la morile de munte); 3. Tr. ţeavă de lulea: *slujeşti pe o ţundră sură şi pe o pipă cu ciutură* POP.; 4. (Banat) tivgă de păstrat apă la câmp. [Derivat din *ciut* (=*ciot*): ca *butură* (din *but*): ciutura e primitiv un trunchiu scobit].

ciuturos a. 1. ţiotoros; 2. (Banat) stufos, sburlit, nepieptenat.

ciuvică f, V. ciovică.

civic a. cetăţenesc: *datorii, virtuţi civice*: **coroană civică**, cunună de stejar dată, la Romani, celui ce scăpa viaţa unui cetăţean.

civil a. 1. privitor la cetăţeni: *societate civilă*; **războiu civil**, luptă fratricidă între cetăţenii aceleeaş ţări; 2. în opoziţiune cu *militar* şi uneori cu ecleziastic: *autorităţi civile*; 3. în opoziţiune cu criminal: *codul civil*; **drepturi civile**, cari apără interesele individuale; **parte civilă**, care reclamă daune interese; **stare civilă**, faptul de a fi major sau minor. flăcău sau însurat; registrele stării civile coprind actele de naştere, de căsătorie şi de moarte: *primarii sunt ofiţerii stării civile*; **căsătorie civilă**, fără vreo ceremonie religioasă. ‖ m. cel ce nu e nici militar, nici preot: *un civil*.

civiliza v. a face sociabil. a îmblânzi moravurile.

civilizaţi(un)e f. 1. starea omului civilizat: *binefacerile civilizaţiunii*; 2. înaintarea omenirii: *progresele civilizaţiunii*.

www.dacoromanica.ro

civilizator a. şi m. care civilizează.
civism n. zelul unui bun cetăţean pentru interesele ţării sale.
civit a. şi n. albastru închis, indigo [Turc. CIVIT].
civiu m. puiu mic de crap. [Origină necunoscută].
ciz m. Tr. scatiu. [Slav. CIZ].
cizelà v. 1. a lucra cu dalta, a scobi; 2. a săpa figuri în metale.
cizelare f. fapta de a cizela.
clabăţ n. căciulă mare a Bănăţenilor: *un voinic ardelenesc cu clabăţ selagienesc* POP. [Abstras din pluralul unui sing. *clabăc* = serb. KLOBUK, pălărie].
clăbuc m. 1. băşică de apă sau de său: *cu clăbucul pe barbă* ISP.; fig. *se văd satele pierdute sub clăbuci albii de fum* AL.; 2. spumă: *făcând clăbuci la gură*. [Serb. KLOBUK].
clăbuci v. a face clăbuci. a spumega: *clocotul lor aprig clăbucind, fierbând în spume* AL.
clac n. pălărie bărbătească ce se poate turti şi purta sub braţ (= fr. *claque*).
clacă f. 1. odinioară, zilele de muncă gratuită ce şerbul şi ţăranul erau datori a face Domnului, boierilor sau călugărilor: ea purta în Moldova numele de *boieresc* şi în Ardeal cel de *robotă*. Claca a fost desfiinţată în 1864, odată cu împroprietărirea ţăranilor; 2. azi, lucru de clacă, gratuit, fig. fără tragere de inimă, ordinar, prost; **vorbă de clacă**, vorbă deşartă, seacă; 3. muncă ce fac sătenii la sărbători mici ca o facere de bine; 4. şezătoare unde se lucrează şi se petrece în acelaş timp: *la o clacă de desghiocat păpuşoiu* CR. [Serb. TLAKA].
clăcaş m. ţăran aşezat pe o moşie domnească, boierească sau mânăstirească: el purta în Muntenia numele de *rumân*, în Moldova cel de *vecin* şi în Ardeal cel de *iobag*. Clăcaşii plătiau proprietarului în muncă chiria pământului pe care locuiau şi din care se hrăniau.
clăcui v. a fi clăcaş,
cladă f. (poetic) morman: *de albe oseminte o cladă tristă, rece* AL. [Abstras din *clădi*].
clădărie f. 1. grămadă: *clădărie de porumb*; 2. fig. *clădărie de bunătăţi*; 3. massă; *clădărie de patru ori cât turnul Colţei* OD.
clădi v. 1. a construi adunând materiale, a zidi. a edifica; 2. fig. a dispune părţile: *a clădi o poemă, o teorie*; 3. a face o claie de fân, orz, grâu: *a clădi fânul în stoguri, grâul în snopi*; 4. fig. a grămădi: *clădind movili de leşuri sub sdravănul topor* AL. [Slav. KLADŌ, a pune, a aşeza].
clădire f. 1. construcţiune, edificiu; 2. fig. *clădiri de visuri nalte* AL.
claie f. grămadă mare de fân sau de paie de formă conică: *din snopi se face claie şi din căi stoguri*; claie peste grămadă, unul peste altul, arababură. [Serb. KLADNIA].
clampă f. Mold. clanţa uşei: *când aud că sună clampa* EM. [Onomatopee].
clămpăni v. Mold. 1. a clănţăni: *a clămpăni din dinţi*; 2. a tremura puţin (de bătrâneţe): *dar clămpănia de bătrân* CR.; 3. a face sgomot cu clampa; 4. a dârdăi: *degeaba mai clămpăniam eu din gură* CR.; 5. fig. a mormăi: *când clămpăniam ceaslovul* CR. [Onomatopee].
clămpuş n. V. clempuş.
clăncăi (clăngăi) v. 1. a suna (de clopote); 2. a face sgomot ciocnindu-se (vorbind de arme). [Onomatopee].
clăncăit (clăngăit) n. sunet de clopoţei şi sgomotul armelor ce se întrecioc-nesc: *clăngăitul paloşelor* BĂLC.
clandestin a. care se face pe ascuns, mai cu seamă în contra legilor şi a moralei.
clăngăi v. V. clăncăi.
clanţ n. *fam.* gură: *ţinea clanţ cu orice advocat* AL. [V. *clanţă*].
clanţă f. 1. fierul sau limba de fier dela broasca uşii, care o ţine închisă; 2. fig. flecar, guraliv: *ce clanţă de femeie! toată ziua clanţa-clanţa din gură* PANN. [Onomatopee].
clănţăni v. a lovi tare şi des clanţa uşii: 1. a tăca dinţii în gură de frig; 2. fig. a flecări într'una; 3. a lătra ca căţeii cei mici. [Onomatopee].
clănţănit n. lucrarea de a clănţăni şi efectul ei.
clap! int. exprimă sgomotul unui lucru ce plesneşte, al unui corp ce cade.
clapă f. 1. ciocănel de piano sau de alt instrument muzical; 2. capac mic care se ridică şi se lasă cu ajutorul unei coarde, la flaut, tulumbe, etc.; 3. capac de cosciug: *să-i fac cosciug de argint şi clapă mare de plumb* POP.; 4. başlic. [Nemţ. KLAPPE].
clăpăug a. Mold. 1. cu urechile aplecate (despre mascuri şi câini); 2. (ironic) despre om: *avea nişte urechi clăpăuge* CR. [Slovean KLAPOUH (din *klapati*, a lăsa jos. şi *uho*, ureche)].
clapc! int. sens identic cu *clap*: *clapc! dete într'o cursă* ISP.
clapcă f. cursă: *a se feri să nu dea în clapcă* ISP. [V. *clapc!*].
clapon m. cocoş castrat care se îngraşă uşor şi oferă o carne gustoasă. [Pol. KLAPON].

www.dacoromanica.ro

clar a. 1. luminos, strălucit: *ca marmura de clară* Em.; 2. ce s'aude bine: *sunet clar;* 3. ce se înțelege ușor: *vorbă clară;* 4. care pricepe bine: *spirit clar.*

clarificà v. a limpezi.

clarinetă f. instrument de muzică, de lemn, cu țeavă de îmbucat.

claritate f. calitatea lucrului clar sau limpede: *claritatea ideilor, a stilului.*

clar-obscur n. termen de pictură: modul de a se distribui lumina și umbra într'un tablou.

clasà v. 1. a distribui în clase; 2. a pune într'o ordine oarecare; 3. a indica clasa căreia aparține un lucru.

clasă f. 1. ordine după care se rânduiesc, se distribue persoanele sau lucrurile; 2. rang stabilit între oameni prin neegalitatea condițiunilor: *clasele societății;* 3. rang atribuit după importanță, merit, confortabil: *secretar de clasa doua, vagon de clasa treia;* 4. în științele naturale: subdiviziunea unei reuniri de ordine; 5. diviziuni între cari se repartizează școlarii: *clasă de 30 de elevi;* 6. școlarii de aceeași clasă și sala unde se adună.

clasare f. 1. lucrarea de a clasa sau a așeza cu ordine; 2. starea lucrului clasat.

clasic a. 1. destinat a fi citit în clase: *autori clasici, opere clasice;* 2. se zice despre scriitorii și scrierile ce se propun ca modele perfecte, ca autorități; 3. ce ține de antichitatea greco-romană și, în opoziție cu romantic, de scriitorii cari urmează vechile regule de compoziție literară; 4. care excelează, ce poate servi de model: *Anglia e țara clasică a libertății,*

clasicism n. sistemă de critică care se bazează pe o admirațiune excluzivă a operelor clasice antice și a celor moderne scrise după normele lor.

clasicitate f. operele autorilor clasici, ideile și modul lor de expresiune.

clasificà v. a face, a stabili clasificațiuni.

clasificați(un)e f. V. clasare.

clătări v. Mold. a clăti de repetite ori: *oiu clătări plosca bine* Cr. [Frecventativ din *clăti*].

clăti v. 1. a sgudui, a clătina: *a lumii temelie se mișcă, se clătește* Gr. Al.; 2. a mișca din loc, a strămuta: *își clăti tabăra cu multă greutate* Bălc.; 3. (sens obișnuit astăzi) a curăți spălând și frecând: *a clăti sticla, paharele, gura;* 4. a limpezi rufele în cea din urmă apă. [Slav. klatiti].

clătinà v. 1. a mișca într'o parte și într'alta; *vântul clatină frunzele;* 2. a da din cap: *se depărtă clătinând din cap* Neor.; 3. a sta să cază: *trestia se clatină.* [Derivat din *clăti* (cf. *sdruncina*)].

clătinare f. fapta de a clătina și rezultatul ei.

clătinătură f. mișcare șovăitoare.

clătit n. 1. lucrarea de a clăti; 2. rezultatul clătirii vaselor,

clătită f. plăcintioară subțire din făină, lapte, ouă. [Lit. prăjitură ce se clătește în tavă].

clauză f. dispoziție particulară a unui act particular sau public.

claviatură f. șir de clape la un piano sau la o orgă.

claviculă f. fiecare din cele două oase cari unesc partea superioară a umărului cu pieptul, numită popular *lingura pieptului.*

clavir n. piano: *alta joacă din clavir* Al. [Nemț. klavier].

clean m. pește de rîuri, alb, cu solzi mari (*Squalius dobula*). [Slav. klenŭ].

clefăi v. Mold. a mesteca încet (cum fac pruncii și moșnegii fără dinți). [Onomatopee din *cleaf!* care exprimă sgomotul fălcilor când se mestecă].

clefăit n. Mold. lucrarea de a clefăi: *clefăitul fălcilor.*

cleft m. 1. haiduc, la Grecii moderni; 2. numele muntenilor liberi din Olimp sau din Pind, cari adesea călcau prădând satele și orașele învecinate.

cleios a. lipicios ca cleiul.

cleiu n. 1. materie lipicioasă întrebuințată de tâmplari pentru a împreuna scânduri sau de păsărari pentru prinderea păsărilor; 2. grăsime din urechi; 3. Mold. de loc, de fel: *știi tabla? îl ascult... cleiu!* Cr. [Slav. klei].

clematită f. plantă cățărătoare crește cu prisosință pe lângă garduri și prin păduri; se numește vulgar *curpen-de-pădure și viță-albă.*

clemență f. îndurare, milostivire.

clempuș n. Mold. cârligul pe care cade clampa.

clenciu (clinciu) n. Mold. 1. crestătură angulară (la urechile mieilor); 2. *fig.* șicană, subtilitate juridică; 3. dispută: *cu ea am avut și eu odată o leacă de clenciu* Cr. [Vechiu-rom. *clinciu,* ghimpe, bold; Banat și Oltenia, *cleanț,* colț de stâncă, Tr. *clenciu (clinciu),* creangă ciuntită, bucată de lemn strâmb; termeni de origină necunoscută].

cleptoman n. cel apucat de cleptomanie.

cleptomanie f. pornire irezistibilă de a fura.

cler n. corpul clericilor unei biserici sau al unei țări.

www.dacoromanica.ro

cleric m. ecleziastic: *încet, adânc răsună cântările de clerici* Em.

clerical a. 1. ce ține de cler; 2. care este favorabil dominațiunii clerului: *partidul clerical.*

clericalism n. partidul clerical, opiniunile clericale.

cleron n. trâmbiță cu sunetul pătrunzător: *se aud cleronurile vânătorilor* Al.

cleștar m. numele popular al cristalului artificial: *pardoseala era de cleștar* Isp.

cleștar n. cleștele dogarului.

clește m. 1. unealtă de fier spre a ținea tare strâns sau pentru a smulge cuie, copci, păr; 2. unealtă de oprit moara (de unde fig. *a strânge în clește pe cineva*, a-l duce la strâmtoare, a-i pune sula în coaste); 3. unealtă de luat cărbuni aprinși din sobă; 4. numele incizivelor calului; 5. ghiarele racului. [Slav. klješte].

cleștet n. încleștare (poetic): *se strâng, se prind cu ură 'n cleștet infernal* Al.

clevetă f. calomnie: *să se ferească de bârfeli și clevete* Isp. [Slav. kleveta].

cleveti v. a calomnia, a defăima.

clevetitor a. și m. care clevetește.

clică f. societate de oameni puțin onorabili, gașcă.

client m. 1. plebeu pus sub patronajul patricienilor, la Romani; 2. cel ce încredințează afacerile sale unui advocat, cel ce se folosește de îngrijirile unui medic, cel ce cumpără într'o prăvălie.

clientelă f. 1. clienții unui patron sau patrician; la Romani; 2. toți clienții unui advocat, medic, comerciant.

climă f. 1. stare atmosferică proprie unei regiuni: *caldă, rece, uscată, umedă*; 2. țară, ținut, sub raportul temperaturei: *a schimba clima.*

climaterіc a. privitor la climă.

clin n. 1. petec de pânză ce se pune la mâneca cămășei: *a nu avea nici în clin, nici în mânecă cu cineva*, a nu avea nimic comun laolaltă (zicătoare luată dela croitori); 2. petec triunghiular la poalele rochiilor. [Slav. klinŭ].

clină f. înclinațiune, pozițiune oblică.

clinchet n. sunet de clopot sau de arme: *în văzduh voios răsună clinchete de zurgălăi* Al. [V. *clăncăit*].

clinciu n. V. clenciu.

clinic a. ce ține de clinică: *învățământ clinic.*

clinică f. 1. învățământul medicinei lângă patul bolnavilor: *curs de clinică*; 2. spital unde se învață și a cunoaște și a îngriji pe bolnavi.

clinti v. a mișca din loc, a face o mișcare: *tot turnul s'a clintit* Gr. Al. [Probabil formă nazalizată din *clăti*].

clipă f. 1. mișcare repede prin care s'apropie și se depărtează pleoapele; 2. foarte scurt interval, moment: *într'o clipă*; fig. *lumea asta 'ntreagă e o clipă suspendată* Em. [Abstras din *clipi*].

clipeală f. clipă trecătoare.

clipesc a. momentan, trecător: *vechiu martor de ale lumii clivești deșertăciuni* Al.

clipi v. 1. a închide ochii pe jumătate, a lăsa și ridica des pleoapele: *ca un ochiu roș de balaur ce adoarme și clipește* Al.; 2. a apare un moment: *clipește o lumină* Al.; 3. *fig.* a se mișca repede și involuntar: *ale râurilor ape clipesc fugind în ropot* Em. [Cf. ceh. klipiti, a lăsa în jos].

clipire f. clipită: *nălucă este omul și viața o clipire* Al.

clipiș adv. într'o clipă: *și trecu pe sub stea clipiș* Al.

clipită f. Tr. clipă.

clipoceală f. atipire ușoară.

clipoci v. Mold. a adormi pe jumătate; *clipocind mereu din gene* Cr.

clironom m. moștenitor: *să mă lase clironomul întregei sale averi* Al. [Gr. mod.].

clironomie f. moștenire.

clironomisi v. a moșteni (învechit): *ai socotit că aș primi eu să te clironomisesc de viu?* Al. [Gr. mod.].

clisă f. 1. argilă; 2. Tr. slănină. [Cf. bulg. klisav, cleios].

clișă v. a face un clișeu, turnând plumb și antimoniu într'o întipărire luată depe o pagină compusă în caractere mobile, ceeace dă o planșă cu acelaș relief ca însăși literele.

clișeu n. 1. planșă tipografică cu caractere imobile; 2. probă fotografică fixată pe o placă de sticlă; 3. *fig.* frază de-a gata ce se repetă (= fr. *cliché*).

clisos a. argilos: *pământ clisos* Od. [V. *clisă*].

clistir n. 1. medicament lichid de introdus în părțile interne ale corpului; 2. un fel de pâlnie lungă de introdus clistire.

clisură f. (termen geografic), strâmtoare: *Clisura Cazanelor în Banat.* V. Cazane.

clit n. Mold. grămadă de lucruri puse unele peste altele. [Origină necunoscută].

cloacă f. 1. canal sub pământ pentru scurgerea murdăriilor; 2. loc necurat și nesănătos.

cloambă f. Tr. creangă de arbore. [Cf. rus. klumba, boschet (și pentru sens, fr. *bouquet*)].

cloanță f. babă fără dinți, vrăjitoare bătrână; *cloanța toarce din măsele clănțănind* Al. [V. *clonț*].

www.dacoromanica.ro

clobanț n. Tr. cioc. [Origină necunoscută].

clocă f. Tr. cloșcă. [Ceh. KLOKA].

clocì v. 1. a sta pe ouă spre a le încălzi și a scoate pui (vorbind de păsări): *găina care clocește, niciodată nu-i grasă* ISP.; 2. *fig.* a sta locului a lene, a nu face nimic: *mi s'a urît clocind acasă pe vatră* ISP.; 3. *fig.* a pândi, a fixa: *fiara mă clocește cu ochii roși de foc* AL.; 4. *fig.* a pregăti în taină, a urzi ceva rău: *clocește planuri rele*; 5. a putrezi, vorbind de ape stătătoare (de ouă, de varză). [Bulg. KLOČI; unele din sensurile figurate s'au luat dela fr. *couver*].

clocociov m. frumoasă plantă cu florile galbene *(Telekia speciosa)*. [Derivat din *clocot*: planta crește pe lângă torenții din pădurile umbroase ale munților].

clocot (colcot) n. 1. băsici de aburi ce crapă la suprafața unui lichid în fierbere: *apa fierbe în clocote*; 2. *fig.* agitațiune furtunoasă: *un clocot de glasuri*. [Slav. KLOKOTŬ].

clocoței m. pl. plantă cu flori mari albastre *(Clematis integrifolia)*.

clocoti (colcoti) v. 1. a fierbe în clocote: *valurile clocotesc*; 2. *fig.* a răsuna cu putere: *urlă dealul, clocotește* AL.

clocotici m. pl. plantă cu florile galbene *(Rhinantus alpinus)*. [Dela *clocot*, după răsunetul semințelor în teaca-i].

clocotitor a. ce clocotește: *marea clocotitoare*.

clonc! int. care imitează strigătul găinei, când vrea să clocească sau țipătul lugubru al ciorilor.

clonc n. undiță specială de pescuit somnul. [Origină necunoscută].

cloncan m. V. croncan.

cloncăni v. 1. a cânta, vorbind de cloșcă; 2. *fam.* a cărăi, a flecări; 3. Tr. a croncăni.

clondir n. sticlă cu gâtul scurt și strâmt. [Gr. mod.].

clonț n. Mold. cioc, vorbind mai ales de al păsărilor răpitoare: *păsări cu clonțul de fier*. [Cf. serb. KLJUNIT].

clonțan n. stâncă țuguiată: *sare capra neagră din clonțan în clonțan* PANN. [V. *clonț*].

clonțar m. alt nume dat botgrosului (pasăre cu clonțul mare).

clopot n. 1. instrument de metal, mai ales de bronz, de formă conică, înăuntrul căruia atârnă o limbă de fier ce sună lovindu-se de pereții lui; 2. sunetul clopotului; 3. mașină în care cufundătorul poate sta și respira câtva timp pe fundul mării. [Slav. KLOPOTŬ, sgomot; s'a luat efectul pentru cauză (cf. invers, *svon*)].

clopotar m. 1. turnător de clopote; 2. cel ce toacă și trage clopotele; 3. berbecele dinaintea turmei cu clopotul de gât.

clopoțel m. 1. clopot mic; 2. pl. zurgălăi; 3. pl. plantă decorativă cu florile învoalte în formă de clopoțel *(Campanula)*; 4. pl. alt nume dat ghioceilor (după forma inflorescenței lor).

clopoți v. a trage clopoțelul (CAR.).

clopotniță f. turnul bisericei unde sunt atârnate clopotele.

clor n. corp simplu, gazos, verzuiu și de un miros năbușitor, întrebuințat ca decolorant și desinfectant.

clorat n. sare compusă din acidul cloric combinat cu o bază: *clorat de potasă*.

clorhidric a. acid clorhidric, combinarea hidrogenului cu clorul, întrebuințat în industrie ca un caustic.

cloric a. acid cloric, combinarea clorului cu oxigenul.

cloroform n. substanță lichidă, compusă din alcool și din clorură de calce, care provoacă o completă nesimțire.

cloroformizà v. a adormì cu ajutorul cloroformului.

clorozà f. 1. *Med.* coloare palidă, boală produsă prin alterarea sângelui și particulară fetelor tinere; 2. *Bot.* ofilirea plantelor.

clorură f. combinarea clorului cu un metal: *clorură de fier*.

cloșcă f. 1. găină care clocește sau are pui; 2. cloșca cu pui, numele popular al constelațiunii pleiadelor și al tezaurului dela Pietroasa: *pe când ieșise cloșca pe cer* GHICA. [Rus. KLUŞKA].

cloțan n. Tr. chițcan. [Origină necunoscută].

clown m. 1. personaj grotesc, în farsa engleză; 2. caraghios care face scamatorii și pozne în circuri.

club n. 1. reunire politică; 2. asociațiune de persoane, urmărind același scop: *jockey-club*.

clubist m. membrul unui club.

clucer m. odinioară, 1. Marele clucer care supraveghea cămările Curții și cumpăra proviziunile trebuincioase bucătăriei domnești; 2. rang de boierie. [Slav. KLJUČARĬ (din KLJUČĬ, cheie)].

cneaz m. principe rus. [Rus. KNĬAZŬ, din gotic *kuni* (germ. mod. *König*)]. V. chinez.

cnut n. 1. curèle ferecate cu plumb, cu cari se biciuiește în Rusia; 2. bătaie cu cnutul. [Rus. KNUTŬ].

coacă f. scoabă de fier, la ferestrăul de munte, ce transmite mișcarea roții. [Slav. KUKA, cârlig].

coacăz m. arbust cu flori galbene,

www.dacoromanica.ro

verzui și fructe comestibile roșii *(Ribes rubrum)*.

coacăză f, poamă roșie și străvezie, uneori prin cultură galbenă sau albă. [Diminutiv dintr'un primitiv *coacă*, boabă (cf. it. *coccola*)].

coace v. 1. a găti la foc de ale mâncării sau altele: *a coace pâine*; 2. a fierbe sau prăji: *a coace un ou, un măr*; 3. a pârgui: *soarele coace porumbul*; 4. a face puroiu, a sparge (de o bubă); *a o coace cuiva*, a-i plăti cu aceeaș monedă. [Lat. COQUERE].

coacere f. acțiunea de a (se) coace.

coadă f. 1. apendice ce termină pe dinapoi corpul unui mare număr de animale: a da din coadă, a se gudura, a linguși (vorbind de câine): cu coada între picioare, descurajat (metafore luate dela câini); 2. *Bot.* peduncul; 3. prin analogie, tot ce are formă de coadă: *stea cu coadă*; 4. mâner, mânușă, toartă; 5. partea părului înnodată pe dinapoi cu panglici: *de când cu Nemții cu coadă* (zicătoare rămasă dela ocuparea Olteniei de către Austriaci); 6. partea unei haine sau rochii ce se târăște; 7. margine; *șezu la coada mesei*; 8. fig. *coada veacului*, ultimii ani ai secolului; *coada oștii*, ariergarda; 9. extremitatea și mai ales unghiul extern al ochiului: *îi face cu coada ochiului*; 10. *Bot.* nume de plante: coada boului (vacei), lumânărică; coada calului (mânzului), plantă a cărei tulpină uscată și pulverizată se întrebuințează la lustruitul lemnelor și metalelor *(Equisetum arvense)*; coada cocoșului, Tr. v. *cocoș*; coada lupului (mielului), plantă cu frunze lucitoare și florile închis violete *(Verbascum)*; coada racului, scrintitoare; coada șoricelului, plantă cu frunze ramificate; infuziunea făcută cu inflorescența ei o întrebuințează poporul în contra tusei *(Achillea millefolium)*; coada vacii, v. *codină*; coada vulpii, varietate de struguri. [Lat. CODA].

coafură f. 1. gățeală de cap; 2. gățeală la cap după obiceiul locului (= fr. *coiffure*).

coagulà v. a (se) închiega.

coagulați(un)e f. acțiunea prin care se închiagă și starea lucrului închiegat: *coagulațiunea sângelui*.

coajă f. 1. învelișul ce acoperă trunchiul și ramurile unei plante; 2. pielița unor fructe mici (migdale, alune) sau legume (mazăre, bob); 3. învelișul vârtos al oului și al melcului; 4. partea exterioară a pâinii (sau a mămăligei) întărită prin coacere; 5. fig. *coaja pământului*, partea superficială a globului terestru; 6. pl. *coji*, bube dulci pe obraz la copii. [Slav. KOJA].

coală f. foaie de hârtie pătrată. [Gr. mod. KÓLLA].

coaliți(un)e f. 1. reunirea mai multor partide, alianța mai multor puteri; 2. înțelegerea între mai multe persoane pentru un scop ilicit.

coalizà v. a forma o coalițiune.

coalizat m. cel ce a făcut o coalițiune: *coalizații invadară Franța în 1814*.

coamă f. 1. tot părul de pe gâtul unui cal sau al unui leu; 2. tot părul la om; 3. fâșie luminoasă a unei comete; 4. culme de munte, muche sau sprânceană de deal; 5. culmea acoperișului, lemnăria căpriorilor. [Lat. COMA].

coapsă f. partea corpului dela șold până la nuca genuchiului. [Lat. COXA].

coarbă (curbină) f. 1. unealtă de dulgher în formă de semicerc; 2. Mold. mânerul sucalei. [Cf. nemț. KURBEL].

coardă f. 1. sucitură de fire ce ține întinse căpătâiele unui arc; 2. fir de mat sau de metal întins pe unele instrumente; fig. *a atinge coarda simțitoare*; 3. *Anat.* nerv, tendon: *mă dor a pieptului meu coarde* EM. fig. *coardele puterii sale s'au rupt* OD.; 4. suprafață vârtoasă, tărie: *dulcețile nu au coardă* AL.; 5. îndoitura la gâtul calului: *pe coarda-i cea pletoasă să desmierd murgul voinic* AL.; 6. curmeiu de viță; 7. arc la broasca ușii; 8. funie de nuiele împletite (la car și la sanie); 9. grindă de acoperiș la o casă țărănească: *se aud în pod corzile trosnind*. [Lat. CHORDA].

coarnă f. 1. fructul cornului, roșiu și acrișor; 2. varietate de struguri albi sau negri cu broboane lunguiețe și tari la coajă; 3. pl. Buc. coarne de mare, roșcove.

coasă f. 1. unealtă de plugar de tăiat iarba câmpului și grânele; 2. timpul coasei și plata pentru cosit: *coasa fânului*; 3. *Mit.* unul din atributele Timpului și al Morții (personificate): *Vremea ce răstoarnă cu coasa-i neîmpăcată a falei omenirii vechi marturi și măreți* AL. *Moartea 'și găsi coasa 'n acea zi fatală* AL. [Slav. KOSA].

coase v. a prinde sau a legă cu un fir petrecut printr'un ac: *a coase la gherghef (cu flori)*, a broda. [Lat. vulg. COSERE = clasic CONSUERE].

coasociat m. negustor asociat cu mai mulți alții.

coastă f. 1. os lat și încovoiat așezat pe părțile laterale ale pieptului: *calul zace pe coaste*; 2. clina unui deal; 3. mal

www.dacoromanica.ro

ce cade pieziș în mare; **4.** laturea unei armate: *cuprinsă-i oastea de peire și 'n față și 'n coastă* Em. [Lat. COSTA].

coate-goale m. sărac care n'are nici haine pe dânsul: *să mă puiu în public cu un coate-goale, nu vine bine* Car.

cobăi f. pl. Mold. oare sau păsări de curte. [V. *cobe*: lit. păsări cobe sau de rău augur].

cobăi v. Mold. a geme ca o cobe: *cobea în aer cobăiește.*

cobăit a. **1.** Mold. care are cobea (vorbind de găini); **2.** bolnăvicios, care tot tușește: *băiat cobăit și leneș* Cr.

cobaiu m. mamifer rozător, numit și *purcel de India.*

cobalt n. metal alb, vârtos și fărămicios, servind a albăstri sticla.

cobârnă f. bordeiu mic. [Fuziune din *cocioabă* și *bârnă*].

cobe f. **1.** pasăre care menește a rău: *ca cobea ce 'ngână un cânt de veselie* Em.; **2.** Mold. țâfnă: *cobea se face din setea mare*; **3.** *fig.* piază rea, om ursuz: *păsări cobe sboară* Em. [Slav. KOBĬ, augur].

cobelciu m. Tr. părul femeilor legat și înfășurat în formă de coarne. [Lit. învârtit ca scoica melcului: v. *cocobelciu*].

cobeț m. *Zool.* uliul găinilor *(Astur palumbarius)*: *ziua cuc, noaptea cobeț.* [Croat KOBAČ].

cobi v. a meni a rău, a prevesti o nenorocire.

cobilă f. **1.** unealtă alcătuită din două lemne încheiate la un capăt, pe care se pune plugul când nu lucrează; **2.** scaunul de înspițat al rotarului. [Slav. KOBYLA, iapă: sensul metaforic se rapoartă la un suport prevăzut la început cu picioare].

cobiliță f. **1.** lemn încovoiat, crestat la capete, de care se atârnă doniți, coșuri: *cobiliță cu cofele*; **2.** numele popular al libelulei sau *calu-dracului.* [Slav. KOBYLIȚA, iapă mică (bulgărește cu sensul românesc)].

cobitor a. care menește a rău, sinistru: *pe ramuri uscate cânta cucuveaua cu glas cobitor* Gr. Al.

coblizan m. Mold, măgădău: *bine îți șede coșcogeme coblizan* Cr. [Origină necunoscută].

coboc n. Mold. strachină de mujdeiu. [Rus. KUBOKŬ, cupă].

coborî v. **1.** a merge de sus în jos: *a se coborî dela munte*; **2.** a da jos, a pune mai jos; **3.** a lăsa jos tonul, a trece dela note acute la note grave: *de departe 'n văi coboară tânguiosul glas de clopot* Em.; **4.** a-și trage origina: *Românii se coboară dela Romani.* [V. *pogorî*].

coborîș n. drum pieziș, coastă de coborît: *văi fără de coborîș.*

coborîtor a. care se coboară: *linie coborîtoare directă.* ‖ m. care se trage dela, urmaș, descendent.

cobur n. toc de pistoale ce se atârnă de șea. [Turc. KUBUR].

cobuz n. în vechime, un fel de cobză ce scotea sunete melancolice (și despre care pomenește poezia populară): *glas de cobuz, dulce la auz* Pop. [Tătar KOBUZ, ghitară în formă de pară (v. *cobză*)].

cobză f. instrument muzical compus din cinci bucăți de lemn de paltin, lipite între ele, iar tabla de armonie e făcută din lemn de brad, are zece coarde (vorbă specială cântecelor moldovenești): *lin vioarele sună, iar oobza ține hangul* Em. [Rut. KOBZA, un fel de lăută, de aceeaș origină cu *cobuz*]. ‖ adv. țeapăn: *a lega cobză* (adică întins ca coardele cobzei).

cobzar m. Mold. lăutar care cântă din cobză: *cobzarii cu cobzele, lăutarii cu diblele* Pop.

coc n. săculeț de strâns părul (= fr. *coque*).

coca f. arbust din America de S. ale cărui frunze au proprietăți narcotice.

cocă f. **1.** făină, gătită cu apă, de lipit hârtia; **2.** aluat deja plămădit pentru facerea pâinii; **3.** turtă. [Abstras din *coace*].

cocă m. Mold. și Tr. copil mic, prunc. [Vorbă luată din graiul copiilor (v. *cocon*)].

cocaină f. compoziție organică extrasă din nuca de coca, întrebuințată ca anestezic local în medicina oculară și dentară.

cocardă f. **1.** semn purtat de militari la chipiu, având diferite colori pentru fiecare popor; **2.** nod de panglică sau de stofă.

cocârjat a. recurbat: *nas cocârjat* Od. [Compromis între *coacă* și *cârjă*, lit. îndoit în formă de cârjă].

cocârlă f. **1.** cârlig de tras cărbuni; **2.** lemn încovoiat al luntrei; **3.** coaca joagărului; **4.** Tr. bargeică. [Derivat din *coacă* (cu acelaș sufix ca la *codârlă*)].

cocârță (cocârtiță) f. mâncare ciobănească din caș dulce amestecat cu zer. [Tras din *cocă*].

cocăzar m. bujor *(Rhododendron).* [V. *coacăză*].

coccinelă f. insectă mică, coleopteră cu elitre roșii pătate cu negru, numită de popor *buburuză* și *vaca Domnului.*

cocean n. **1.** tulpina porumbului; **2.** miezul unor fructe sau legume: *cocean de varză.* [Slav. KOČANĬ].

cochet a. **1.** care caută să placă, să arate frumos; **2.** grațios, elegant.

www.dacoromanica.ro

cochetà v. a face pe cochet.

cochetărie f. dorință de a plăcea.

cochii-vechi pl. odinioară, licitațiune pentru darea în întreprindere a dărilor (sub Fanarioți): *moșiile le au luat la mezat dela cochii-vechi* GHICA. [Alterațiune din ung. KÓTYAVETYE = serb. KOČE VEČE, cine dă mai mult? (strigătul telalilor la mezate)].

cochinț m. od. nume dat de țărani în batjocură arendașului grec: *să scăpăm de lighioi, de cochinți și de ciocoi* FIL. [Vorba pare o formă alterată din *cocon*].

cocie f. Tr. trăsură mică și ușoară. [Ung. KOCSI].

cocină f. coteț, staul de porci. [Serb. KOČINA].

cocioabă f. bordeiu de pari: *cocioabă veche de bârne* CR. [Cf. macedo-român *cuciubă*, butuc, de origină necunoscută].

cociobăi v. Mold. a scotoci. [Lit. a răscoli cocioaba].

cociorbă f. 1. prăjină cu cârlig la un cap pentru a strânge tăciunii și a răscoli jăratecul; 2. lopată de amestecat varul cu nisip; 3. *fam.* trânteală: *din vorbă în vorbă au ajuns și la cociorbă* PANN. [RUS. KOČUBA și KOČERGA, de unde un compromis *cociorbă*].

coclaură f. Mold. loc anevoie de umblat, răpă prăpăstioasă: *nu vedeți în ce păcat de coclaură trăiți* AL. [Origină necunoscută].

cocleală f. rugină verde de aramă: *cocleala e otravă violentă.*

cocleț n. 1. fir drept cu un ochiu la mijloc pe unde trece firul de urzeală: *totalul cocleților formează ița*; 2. Mold. (cotleț) greșală la năvădit prin iță și spată; fig. *a căuta cotlețe cuiva*, a căuta nod în papură. [Origină necunoscută].

cocli v. 1. a se rugini, a se face verde (vorbind de bucatele în vase de aramă); 2. *fam.* a se ameți de băutură: *se îmbătă boierul de se coclise turtă* ISP. [Mold. *cotli*, din slav. KOTĬLI, aramă].

coclit a. ruginit; fig. *bătrâni, cocliți de bătrâni* CAR.

cocoană f. 1. odinioară, fiică de Domn: *Doamna ceru doi juni din Fanar, pe care să-i facă gineri la ale sale două cocoane* OD.; 2. azi, titlu onorific dat femeilor cari aparțin burghezimii și nobleței: *acasă e cocoana?* [V. *cocon*].

cocoană-chifteriță f. Mold. V. conopiștiriță: *nu cumva l'o fi mușcat vreo cocoană-chifteriță?* AL.

cocoașă f. 1. ridicătură în contra naturei pe spate sau pe piept; 2. umflătură naturală pe spinarea cămilei. [V. *cocoloș*].

cocobarză f. V. cocostârc.

cocobelciu m. numele ardelenesc al melcului. [Compus din *cocă* (cf. fr. *coque*) și *belciu* în loc de *melciu*, lit. melc cu găoace (v. *cuculbec* și *culbec*)].

cocoli v. a răsfăța, a răsgăia: *l'a cocolit așa de bine* CR. [Termen din graiul copiilor, ca și variantele *gogoli* (Tr.) sau *guguli* (Mold.)].

cocoloș n. 1. ceva rotund și ghemuit: *cocoloș de ceară, de zăpadă*; 2. brânză înfășurată în mămăliguă și coaptă pe cărbuni; 3. Mold. porumb necurățat. [Tras dintr'un primitiv *coc* sau *gog*, care exprimă o masă rotunjită și care e reprezentat românește, în afară de *cocoloș* sau *gogoloș*, de *cocoașă* și *gogoașă*, de *gogon* (cu derivatele *gogonat*, *gogonel*)].

cocoloși v. 1. a face cocoloș, a mototoli: *a cocoloși hârtia*; 2. *fig.* a acoperi, a ascunde (o faptă rea).

cocon m. 1. odinioară, fecior de Domn, copil nobil, fecior de boier (azi încă, în Maramureș, cu sensul de „copil"): *doi coconi tineri ca de 14 și 15 ani* OD.; 2. titlu onorific ce boierii adoptară după decadența lui *chir*; 3. azi, termen de politeță în același înțeles cu vorba *domn* (dar adesea ironic): *cocoane Iancule!* [Termen înrudit cu *cocă*, *cocuță*, nume desmierdătoare date copiilor și luate din graiul lor, ceeace explică prezența lor în diferite limbi].

coconar m. un fel de pin *(Pinus pinea)*. [GR. mod. KUKUNÁRI]. ‖ numele ol tean al peștelui beldiță (cu corpul lun. găreț].

coconară f. nuca coconarului, albă, având mărimea și forma sâmburelui de coarne, fără coajă.

coconaș m. 1. fiu de boier; 2. titlu onorific dat junelui nobil; 3. june elegant (mai mult ironic).

coconei m. pl. *Bot.* ghiocei.

coconi v. a da titlu de cocon: *nu-l mai tot coconi* AL.

coconiță f. cocoană tânără, titlu de onoare dat tinerelor fete de burghezi sau de nobili.

cocor m. 1. pasăre călătoare din clasa picioroangelor, cu ciocul și gâtul foarte lungi; călătorind, cocorii formează un triunghiu deschis și cântă neîncetat *(Grus cinerea)*; 2. pl. (Banat) specie de dantelă; 3. momâie de secerător. [Cf. gr. mod. KOKKÓRI, cocoș, care e sensul primitiv (v. *cocorei*): cocorii au pe ceafă un moț de pene care aduce cu creasta cocoșului; v. *cocostârc*].

cocorei m. pl. plantă cu florile mari roșii-purpurii, sinonim cu *cocoșei*, după coloarea florilor *(Erythronium dens canis)*. [Diminutiv din *cocor* cu sensul primitiv de „cocoș" (v. *cocor*)].

www.dacoromanica.ro

còcos m. 1. nuca cocotierului, de mărimea unui pepene; 2. băutură făcută din apă de miambal.

cocoș m. 1. bărbățelul găinei, are un caracter arțăgos și gelos, se bate până la sânge cu aripile și ciocul său; 2. numele unui pește care trăiește în Marea-Neagră *(Raja)*; 3. plantă numită și *coada cocoșului*, după rizomul ei cărnos și târâtor *(Polygonatum)*; 4. ciocănelul puștii în care este înțepenită cremenea; 5. *(cocoșel)* Mold. Tr. cuiu îndoit în grindeiul plugului, sau agățat de căpătâiul osiei carului. [Rus. кокошъ; sensul 4 e o metaforă comună multor limbi și rezultă dintr'o asemănare vagă a obiectului cu un cap de cocoș].

cocoșà v. 1. a încovoia; 2. a snopi în bătăi; 3. a deveni cocoșat. [V. *cocoașă*].

cocoșar m. sturzul mare *(Turdus viscivorus)*. [Origină necunoscută].

cocoșat a. 1. care are o cocoașă; 2. *fig.* încovoiat: *cocoșat de bătrânețe*.

cocoșei m. pl. 1. Mold. floricele de porumb; 2. V. cocorei; 3. **(de câmp)** sau *iarba cocoșului*, plantă ce crește prin semănături și locuri inculte *(Adonis)*.

cocoșel m. 1. cocoș mic; 2. V. cocoș 5.

cocoșesc a. de cocoș. ‖ **cocoșește** adv. ca cocoșii: *găina cântă cocoșește*.

cocoși v. a se umfla în pene, a se păuni. [V. *cocoș*].

cocoșneață f. *fam.* cocoană (ironic), mai ales dela țară. [Alterațiune din *cocoană* sub influența lui *cocoși*].

cocoșoaică f. *Bot.* arumă (numită astfel după rizomul tuberculos al plantei).

cocostârc m. 1. Mold. și Tr. barză: *cocostârcul tainic în lume călător* Al.; 2. în Basarabia: puț cu cumpănă; 3. (ironic) om slab și cu gâtul lung. [Compus din *cocor* (= cocoș) și *stârc*, corespunzând întocmai echivalentului francez *coq-héron* și sinonimului oltenesc *cocobarză*; compusul indică în special bărbățelul berzei sau al stârcului; sensurile 2 și 3 fac aluziune la gâtul cel lung al pasării].

cocoță (gogoța) v. 1. se zice despre păsări când s'așează pe o ramură de copaciu; 2. *fig.* a se așeza pe ceva înalt sau în locul cel mai bun. [Cf. *cucuia*].

cocotier m. arbore mare și frumos din țările calde, din familia palmierilor; nuca sa conține lapte, lemnul său servă pentru facerea vâslelor și cu frunzele-i uscate s'acopăr colibe, se fac panere, pălării, funii, etc.: iar zeama sa dospită produce o băutură plăcută numită *vin de palmieri*.

cocuță f. 1. copil de fașă, prunc; 2. păpușă ce înfățișează un copil mic). [V. *cocă*].

cod n. 1. codice; 2. *fig.* culegere de precepte: *codul bunelor maniere*.

codaciu a. 1. cu coadă lungă; 2. fricos, leneș.

codalb (cudalb) a. 1. cu coada albă pe de margine, vorbind de vite: *amândoi boi cudalbi* Cr.; 2. cu coadele sau pletele blonde, vorbind de fete.

codălbi v. în locuțiunea moldovenească **a o codălghi**, a o sfecli. a o păți: *așa-i c'am codălghit-o* Al. [Sensul figurat rezultă din superstițiunea populară relativă la caii codalbi (cf. *abraș*)].

codan a. 1. la coadă, cel din urmă; 2. cu coada lungă; *vânatul cel domnesc la vulpile codane* Al.

codănac f. fată de curând intrată în rândul fetelor mari (și purtând părul înnodat în coadă).

codăriște f. coadă sau mâner de biciu. [Compromis între *coadă* și *toporiște*].

codârlă f. 1. coada carului, adaosul ce-l are carul pe dinapoi (sau pe dinainte); 2. cel ce dă la urmă în jocul arșicelor.

codârli v. a scotoci pretutindenea. [Lit. a căuta prin codârlă].

codaș a. cel din urmă. ‖ m. țăran fără boi.

codat a. 1. cu coadă (de vite) sau cu peduncul (de plante); 2. cu coada ochiului mare. ‖ m. Mold. mormoloc (după coada-i cea lungă).

codcodăci v. V. cotcodăci. [Derivat din *cotcodac!*].

Codea m. numele popular al necuratului (ce se închipue ca având o coadă): *Nodea și Codea*.

codeală f. ocol, șovăire.

codeină f. substanță extrasă din opiu și întrebuințată (în doză mică) ca un calmant.

codex m. 1. culegere de formule medicale; 2. *fig.* codice: *ți-ar fi dictat un codex de arta poeziei* Al.

codi v. 1. a nu merge drept; 2. *fig.* a șovăi, a căuta pretexte. [Imagine luată dela câine, care dă din coadă făcând ocoluri și răspunzând sinonimului latin *tergiversari*, a șovăi (lit. a întoarce spatele)].

codice m. 1. corp de legi, prezentând totalitatea unei legislațiuni asupra cutării sau cutării materii: *codice de comerț, de justiție militară*; **codice civil**, care regulează raporturile omului cu concetățenii săi ca tată, fiu, frate, moștenitor, testator, etc.: **codice de procedură civilă**, care determină competința tribunalelor și formele de urmat în procesele ordinare;

www.dacoromanica.ro

codice penal, care tratează despre delicte și crime și cum trebue să fie pedepsite; **codice de instrucțiune criminală**, care regulează modul de a constata și urmări crimele. *Codicele* Napoleon din 1804 se introduse la noi în 1865 în locul fostelor *Condice* ale lui Caragea și Calimah (1817), precese la rândul lor de *Pravilele* lui Mateiu-Basarab și Vasile-Lupu (1652), acestea din urmă traduse după Vasilicale, la cari s'au introdus unele și din obiceiul pământului; **2.** manuscript vechiu: *Codicele Voroneţian*, conținând Faptele Apostolilor, monument literar din prima jumătate a secolului al XVI-lea.

codicil n. adaos sau schimbare făcută la un testament.

codificà v. **1.** a reuni legile împrăștiate într'un cod; **2.** *fig.* a coordona într'un tot.

còdină f. **1.** lână *tunsă* dela coadă; **2.** Mold. ceeace cade dela vânturarea grăunțelor; **3.** plantă din fam. gramineelor, crește prin livezi și fânețe (*Alopecurus pratensis*).

codiță f. **1.** coadă mică împletită; **2.** semn gratic subscris spre a indica modificarea consoanelor: ș, ț; **3.** *fig.* și *fam.* cusur, defect.

codobatură f. pasăre cu coada lungă cu care bate într'una pământul (*Motacilla*).

codobelciu m. alterat din **cocobelciu**: *Melciu, melciu, codobelciu, scoate coarne boureşti* Pop.

codoșcă f. mijlocitoare neonestă: *îi spunea codoșca câte și mai multe* Cr. [Fem. din *codoș* = turc. kodoš].

codrean a. de codru: *umbra dulce și codreana armonie* Al.

codresc a. de codru: *a ucis un cerb codresc și patru căprioare* Al.

codru m. pădure muntoasă, mare și deasă: *hoț de codru*. [Vechiu-rom. (azi Banat) *codru*, munte = albanez kodrë, munte; sensul intermediar e munte păduros (accepțiunea vorbei în macedo-româna)].

codru m. bucată mare și rotundă (mai ales de pâine): *flămându codrii visează*. [Cf. lat. quadra, bucată de pâine (medieval codra)].

coeficient n. număr care multiplică cantitatea algebrică înaintea căreia se pune.

coercibil a. *Fiz.* care poate fi strâns între pereți: *toate gazele sunt coercibile*.

coerciţiune f. *Jur.* dreptul de a constrânge pe cineva de a face ceeace prescrie legea.

coercitiv a. *Jur.* care are drept de coerciţiune.

coerent a. se zice de diferite părți dintr'un tot, cari sunt legate între ele.

coerență f. legătura, unirea lucrurilor între ele.

coetern a. care coexistă etern cu o ființă.

coexistà v. a exista împreună.

coexistent a. care coexistă.

coexistență f. existență simultană.

coeziune f. **1.** forță prin care moleculele unui corp aderă unele de altele; **2.** fig. *coeziunea imperiului*.

cofă f. Mold. doniță; **a pune în cofă pe cineva**, a-l dovedi prin cumințenie ori viclenie. [Sas. kufe].

cofeiu n. Mold. **1.** cofă mică și largă: *umplându-și cofeele* Em.; **2.** ciubărașul teascului de vie.

cofetar m. cel ce face sau vinde cofeturi.

cofetărie f. prăvălia cofetarului.

cofeturi f. pl. bomboane, zaharicale. [Vechiu-rom. *confet* = it. confetto, printr'un intermediar grec modern].

cofterie f. od. stofă prețioasă din care se făceau dulămile boierești și cingătorile jupâneselor: *Constantin I înveștmântă pe căpitanii dorobanților.... cu frânghii și cofterii și cu atlas* Bălç. *și o rochie de cofterie* (în cântecele dobrogene) Pop. [Turc. kufteri].

coțeamite adv. ceva foarte mare (ironic): *coțeamite om*. [Serb. kodjamiti, adult (v. *coșcogea*)].

cohà f. cupă emisferică fără picior: *cohale de cleștar* Od. [Cf. turc. kovà, cofă].

cohortà f **1.** (la Romani) corp de infanterie de 600 oameni; **2.** *pl.* trupe: *cohortele lui Kiraly* Bălc.

coif n. armură soldățească de piele sau de metal pentru apărarea capului. [Lat. medieval cofea (din lat. cuppa)].

coinac n, **1.** noada șezutului. osul gleznei; **2.** bulgăre de cărămidă de care se leagă o sfoară de apucat un smeu: *se mai prinde smeul și cu coinacul* Isp. [Turc. kainak, încheietură].

coincide v. **1.** a veni în acelaș timp; **2.** *Geom.* a se suprapune exact.

coincidență f. **1.** starea a două lucruri cari coincid; **2.** *fig.* brodire, simultaneitate.

cojan m. în graiul muntenilor: locuitor dela câmp (în opoziţiune cu *mocan*). [Origină necunoscută].

coji v. a despoia de coajă, a jupui.

cojoc n. haină țărănească din blană de oaie fără față și numită (după localități): dulamă, ghebe, ipângea, șubă, suman, zeghe. [Slav. kojuxŏ].

cojocar m. meșter care face sau vinde cojoace.

www.dacoromanica.ro

cojocărie f. 1. meşteşugul de a prepăti pieile cu părul lor spre a face blăni din ele; 2. negoţul cu cojoace; 3. locul unde se fac şi se vând cojoace.

cojocel n. pieptarul ţărancelor.

coks n. cărbune artificial provenind din distilaţiunea huilei în cuptoare pentru fabricarea gazului de iluminat.

colaborà v. a lucra cu cineva la o operă literară.

colaborator m. cel ce colaborează.

colac m. 1. turtă împletită în formă de cunună sau ghirlandă: *colacii se împart la praznice sau comândare* (v. pupăză); *colac de Crăciun*; 2. dar, plocon, făcut de ţărani moşierului la zile mari; 3. ceva rotund, bantă în formă de cerc: *colac de sârmă*; a se face colac, a se ghemui; 4. ghizdurile unui puţ sau roata despărţitoare la o moară: *pe colacul fântânei erau două pahare de argint* Cr. [Slav. KOLAČ, cozonac (din *kolo*, roată)].

colăcar m. V. colăcer.

colăcărie f. oraţie de nuntă. [Lit. felicitarea colăcerului].

colăcer m. 1. flăcău de ţăran care cheamă la nuntă; 2. pl. înainte-mergătorii mirelui, cari se duc de felicită pe mireasă: *colăcerii se mai numesc şi soli.* [După colăcelul tradiţional ce se oferă acestor trimişi ai mirelui (v. *conăcar*)].

colachie f. *pop.* linguşire, măgueleală: *colachii femeieşti.* [Gr. mod.].

colăci v. 1. a procura peţind: *îl duse la o fată pe care i-o colăcise o peţitoare* Isp.; 2. a îmbia: *curat ucigă'l crucea l'a colăcit să vie* Cr.; 3. a se încolăci: *v'aţi colăcit ca târâtoarele la poalele lui* Od. [V. *colac*].

colan n. cingătoare elegantă femeiască: *Ruxanda era încinsă cu un colan de aur* Negr. [Turc. KOLAN].

colărez n. 1. mâncare din lapte, orez şi făină pentru copii mici; 2. *fig.* minte: *am niţel colărez la cap.* [Gr. mod. KÓLLA, cleiu, şi *orez*].

colastră (coraslă) f. cel dintâiu lapte al mamiferelor ce se mulge după fătare. [Lat. COLOSTRA].

colătău n. Mold. mănuşa sucaleí. [Ung. KALANTYÚ].

colateral a. 1. rudă de alături, nu în linie dreaptă (fraţi, unchi); 2. *fig.* care se atinge de alt lucru: *chestiune colaterală.*

colaţionà v. 1. a compara un text cu originalul; 2. a verifica dacă nu lipsesc foi la o carte.

colaţiune f. acţiunea de a compara la olaltă două texte, copia cu originalul.

colb n. Mold. praf, pulbere: *şterge colbul de pe cronice bătrâne* Em.; a da colb unui lucru, a expedia repede: *iacă nişte bulughine... hai, dă-le colb şi apoi te apucă de treabă* Cr. [Origină necunoscută].

colbăi v. Mold. 1. a scutura de praf; 2. a face colb.

colbărie f. Mold. colb în massă: *aici glodul, colbăria* Al.

colburos a. Mold. prăfos.

colcăi v. V. clocotì.

colceac n. 1. manşon; 2. un fel de tuzluci sau ciorapi ce se încheie pe picior cu copci: *purtând colceaci şi cepchen* Od. [Turc. KOLČAK].

colcot n. V. clocot

cold-cream n. (cit. *colcrem*) cosmetic pentru piele, făcut din ceară albă, albuş de balenă şi uleiu de migdale dulci.

colea adv. acolo (în apropiere). [Şi *acolea* = lat. ECC'ILLIC].

coleandru m. *Bot.* V. coriandru. [Rus. KOLIANDRA].

coleaşă f. 1. fiertură de griş sau de cartofi; 2. Mold. (culeaşă) mămăligă. [Serb. KULIEŠ].

colectă f. ceeace se strânge pentru o faptă de binefacere.

colectant m. cel ce face o colectă.

colecţionà v. a face colecţiuni.

colecţionar m. cel ce face colecţiuni.

colecţi(un)e f. reunire de obiecte cari au oarecare raport laolaltă: *colecţiune de cărţi, tablouri.*

colectiv a. 1. ce coprinde mai multe persoane sau lucruri: *bilanţul colectiv al moşiilor sale*; 2. făcut de mai multe persoane reunite: *lucrare colectivă*; 3. *Gram.* se zice despre numele care la singular exprimă o idee de plural, ca *mulţime, popor, stol.*

colectivism n. teorie socială care consistă a remite Statului orice proprietate particulară.

colectivist m. 1. partizan al colectivismului; 2. nume dat în batjocură membrilor partidului liberal în România.

colectivitate f. adunare de mai multe persoane sau lucruri.

colector m. cel ce reuneşte sau culege.

coleg m. cel ce face parte dintr'un corp, care exercită aceleaşi funcţiuni ca şi alţii.

colegial a. ce ţine de coleg: *relaţiuni colegiale.*

colegian m. elev de colegiu sau de liceu.

colegiu n. 1. corp de persoane învestite cu aceeaş demnitate: *colegiul pontificilor*; 2. (electoral) adunare de alegători convocaţi spre a alege un deputat, senator, consilier judeţean sau comunal;

www.dacoromanica.ro

3. aşezământ public pentru învăţământul secundar (gimnaziu, liceu).

coleoptere n. pl. ordin de insecte cu 4 aripi, cele superioare vârtoase înfăşurând pe cele inferioare: *gândac, coccinelă, cantaridă.*

coleşer m. V. culeşer.

colet n. teanc de mărfuri expediate.

coliadnic n. 1. prezicere după cele întâmplate în zilele de Crăciun; 2. carte astrologică ce conţine asemenea prognostice. [Rus. KOLIADNICŬ (din *koliada*, urare de Crăciun)].

colibă f. căsuţă din nuiele învelită cu paie sau stuf. [Slav. KOLIBA].

colibaş m. pustnic care locuieşte într'o colibă: *Sf. Ioan Colibaşul* (serbat la 15 Ianuarie).

colibri m. păsărică de America, însemnată prin micimea *(pasăre-muscă)* şi prin strălucirea penelor sale, încât pare împodobită cu felurimi de pietre scumpe.

colică f. durere de stomac, produsă mai adesea prin bucate nemistuite, poame necoapte şi băuturi îngheţate.

colier n. 1. podoabă de gât: *coliere de diamante*; 2. lanţ de aur ce-l poartă cavalerii unor ordine.

colilie f. 1. floare de câmp foarte subţire şi cu faţa galbenă foarte albă *(Stipa pennata)*; 2. *fig.* foarte alb: *cu părul colilie.* [Origină necunoscută].

colină f. munte mic numit după înălţime: *colnic, deal, măgură, movilă.* [Neologism după fr. *colline*].

colindă v. 1. a merge din casă în casă cântând colinde; 2. a porni din loc în loc, a străbate în toate direcţiunile (sens generalizat): *sate, oraşe am colindat* POP.; 3. *fig.* a apare în treacăt: *în jur parcă'mi colindă dulci şi mândre primăveri* EM. [Abstras din *colindă*].

colindă f. 1. cântec mai mult religios, întonat de cete de copii ceri umblă din casă în casă, în ajunul Crăciunului şi în seara de Sf. Vasile; 2. *fig.* călătorie (în lung şi în larg): *Doamna îşi urma ispititoarea colindă peste Olt* OD. [Slav. KOLENDA, Anul nou (din lat. CALENDAE)].

colindat n. faptul colindării în ajunul marilor sărbători.

colindător m. cel ce colindă.

colindeţ n. colăcel sau turtă, covrigi, nuci, poame, ce se dă colindătorilor: *Moş-Ajunul cu colindeţele.*

coliv㠁 f. grâu fiert şi gros măcinat, amestecat cu nuci pisate şi presărat cu zahăr, scorţişoară, etc.: *coliva se împarte ca pomană la mort*; de aci fig.: *ca mâine o să-mi mănânce coliva* PANN [De origină slavo-greacă].

colivar m. cel ce umblă pela înmormântări (ca să mănânce coliva de pomana mortului).

colivie f. coteţ portativ din nuiele sau de sârmă, unde se închid păsările. [Vechiu-rom. *culvie* (Moxa) = gr. mod. KLUVI].

coliziune f. 1. ciocnire între două corpuri; 2. *fig.* întâlnire violentă a două trupe, a două partide.

colnic n. 1. colină, înălţime de pământ mai mică decât muntele: *trecu dealuri, văi, colnice* ISP.; 2. cărăruie îngustă pe vârful munţilor, potecuţă într'o pădure. [Origină necunoscută].

colo adv. acolo (în depărtare): *de colo până colo*, din loc în loc, în lung şi în larg; *când colo!* exprimă o surprindere neplăcută. [V. *acolo*].

coloană f. 1. *stâlp cilindric menit* a susţine părţile unei ziduri sau servind numai ca ornament: *naltele coloane unui templu maiestos* AL.; 2. *fig.* sprijin, reazim: *coloanele Statului*; 3. în tipografie, fiecare parte a unei pagini separată printr'o trăsură verticală: *dicţionar pe două coloane*; 4. corp de trupe dispus astfel ca s'aibă puţin front şi multă lungime: *acum coloana s'a oprit sub crivăţul de noapte* AL.; 5. *Fiz.* fluid (aer, apă, mercuriu) conţinut într'un tub: *coloană de mercuriu*; 6. *Anat.* coloana vertebrală sau şira spinării, trunchiu osos d'alungul spinării, compus la om din 24 de vertebre.

coloare f. 1. impresiune particulară produsă asupra ochiului prin reflexiunea razelor luminoase asupra corpurilor; 2. substanţă sau materie colorantă: *fabrică de colori*; colori naţionale, drapelul tricolor (albastru, galben şi roşu); coloare locală, ceeace redă bine obiceiurile unei epoce sau ţări; 3. diviziunea unei comune urbane: *Bucureştii se împart în 5 colori*: roşu, galben, albastru, verde şi negru; 4. unul din cele patru feluri la cărţile de joc: *roşu sau cupă, verde sau pică*; 5. *fig.* caracter particular de opiniune politică: *coloarea ziarului*; 6. lustrul stilului, tonul unui tablou.

colocviu n. convorbire, dialog.

colodiu n. lichid cleios, obţinut prin disolvarea fulmicotonului în eter, întrebuinţat în medicină pentru ferirea plăgilor şi arsurilor de acţiunea aerului şi, în fotografie, pentru fixarea imaginilor.

colofoniu n. sacâz, un fel de răşină cu care muzicanţii freacă coardele sau perii dela arcuşul vioarei.

coloid n. pl. substanţe vegetale ce se aseamănă prin proprietăţile lor cu cleiul.

colonadă f. şir de coloane dispuse cu simetrie: *colonade 'n marmuri albe* EM.

colonat n. odinioară taler sau piastru spaniol: *primeşte 200 colonate* BĂLC.

www.dacoromanica.ro

colonel m. ofiţer superior care comandă un regiment.

colonial a. 1. relativ la colonii: *Anglia e prima ţară colonială;* 2. ce vine de acolo (ca lucruri de mâncare sau merinde): *articole coloniale.*

colonie f. 1. reunire de oameni cari părăsesc ţara lor şi se duc de s'aşează într'altă ţară, unde cultivă pământul; fig. *colonii de lumi pierdute* Em.; 2. ţară locuită de o colonie; 3. toţi supuşii străini dintr'un oraş: *colonia franceză din Bucureşti;* 4. aşezământ fundat de o naţiune într'o ţară străină, mai ales într'o altă parte a lumii. Cele trei mari puteri coloniale sunt: Anglia, Franţa şi Olanda. Coloniile engleze au o populaţiune de 220 mil. loc cu 20 mil. kmp. şi fac cu Anglia un comerţ de $4^1/_2$ miliarde; coloniile franceze se ridică la vr'o 30 mil. loc. pe o suprafaţă de 1,800.000 kmp. şi comerţul lor cu Franţa e d'aproape $1^1/_2$ miliard; coloniile olandeze au 28 mil. loc., 2 mil. kmp. şi fac cu Olanda un comerţ de 200 milioane.

colonist n. 1. cel ce cultivă pământul; 2. locuitor într'o colonie al cării sol îl exploatează, în opoziţiune cu cei ce trăiesc în metropolă.

colonizà v. a aşeza o colonie într'o ţară străină.

colonizator m. cel ce colonizează.

colorà v. 1. a da o coloare: *soarele colorează fructele;* 2. a aplica colori potrivite unui desen; 3. *fig.* a da o formă frumoasă lucrurilor rele.

colorant a. care colorează.

colorat a. 1. cu colori vii; 2. strălucit: *stil colorat.*

coloraţi(un)e f. acţiunea de a colora şi starea lucrului colorat.

colorist m. 1. pictor abil a întrebuinţa colorile; 2. cel ce colorează stampe, hărţi, etc.

colorit n. 1. rezultatul amestecului şi al întrebuinţării colorilor în tablouri; 2. coloraţiune naturală, lustrul colorilor; 3. *fig.* lustrul stilului, splendoarea cugetărilor.

colos n. şi m. 1. statuă de o mărime extraordinară: *coloase deşirate cu forma ca o turlă* Bol.: Colosul dela Rodos, statua lui Apollon în bronz, înaltă de 30 m. şi ridicată (sec. III a. Cr.) la intrarea portului din Rodos; 2. *fig.* om de statură foarte mare: *e un colos;* 3. *fig.* imperiu suveran foarte puternic: *colosul dela Nord* (Rusia).

colosal a. 1. de o mărime extraordinară; 2. de o putere, de o întindere extraordinară; *succes colosal.*

colportà v. 1. a transporta în oraşe şi pela ţară mărfuri de vânzare; 2. *fig.* a răspândi în toate părţile: *a colporta o ştire.*

colportaj n. 1. fapta de a colporta; 2. meseria colportorului.

colportor m. negustor ambulant care îşi duce marfa în spinare.

colţ n. (pl. colţuri), 1. unghiu format prin întâlnirea a două linii sau a două suprafeţe: *colţul unei case;* 2. parte proeminentă: *colţ de pâine;* 3. loc retras într'o casă: *stă în colţ.* [Origină necunoscută].

colţ m. (pl. colţi). 1. dinte mare şi ascuţit (la câini, cai sau fiare): *a-şi arăta colţii,* a rânji sau a ameninţa; *a se lua în colţi,* a se încăiera; 2. pisc de munte, stâncă ascuţită: *în colţii munţilor;* 3. *Bot.* germen, vlăstar; colţul babei, plantă cu florile galbene şi fructele ţepoase *(Tribulus terrestris).* [Cf. pol. kolec, vârf].

colţan m. *Bot.* ciulină (al cării fruct are patru colţi).

colţar(iu) n. 1. dulap aşezat într'un colţ: *o bucată de mămăligă din colţariu* Cr.; 2. stâlp de colţ; 3. unealta zidarilor şi dulgherilor de făcut unghiuri şi de tras linii.

colţat a. 1. cu colţi mari ieşiţi afară; 2. *fig,* care îşi arată colţii, arţăgos, gâlcevitor: *boierii cei mai colţaţi* Ghica.

Colţea f. V. Nume proprii.

colţişor n. colţ mic. ‖ m. 1. plantă de pădure cu flori roşiatice şi purpurii-albăstrui *(Dentaria bulbifera);* 2. pl. dantele: *colţişori şi bibiluri de mătase* Fn.

colţorat a. cu multe colţuri: angular, dinţat.

colţoros a. plin de colţuri: gloduros, grunţuros.

colţos a. colţat (la *fig.*).

coltuc (cultuc) n. 1. Mold. perniţă de cap, căpătâiu: *un cultuc sub cap;* 2. coaja dela marginea pâinii: *cultuc dela Babic* (după numele armeanului, starostele brutarilor din Bucureşti, care scotea jimbla numai în coltuce); 3. gest de refuz, lovind cotul cu mâna: *zinele se rugară ca barem nucile cu hainele să le dea; băiatul le arătă coltucul* Isp. [Turc. koltuk, subţioară, spătar de scaun, perniţă (= pernă cu subţiori), de unde apoi colţul proeminent al pâinii şi cotul arătat în semn de refuz].

colţun m. V. călţun.

columbă f. porumbiţă (poetic): *columbă sfăşiată de vultur fără milă.*

columnă f. coloană V. Traian.

còlur n. săgeata morii de vânt. [Slav. kolŭ, prăjină: forma *colur* e abstrasă din plural].

www.dacoromanica.ro

coluz n. Mold. 1. grâu având spic nalt cu țepi și boabele așezate în patru rânduri pe spic; 2. lemnul năvodului de care trag pescarii. [Origină necunoscută].

coma 1. *Med.* somn letargic, amorțirea unor bolnavi.

comană f. coama casei.

comănac n. 1. căciulă împletită rotundă a călugărilor: *sub icoana afumată a unui sfânt cu comănac* EM.; 2. pălărie ce poartă maicile sub văl. [Derivat dela comană: *comănacul* pe cap corespunde *comanei* pe acoperișul casei].

comând n. masă ce se dă întru pomenirea și odihna sufletului celui răposat (îi se mai zice și *pomană* sau *praznic*): *la masa morții voi să mâncați comândul* AL. [Abstras din *comândà*].

comandà v. 1. a da un ordin; 2. a avea comanda, autoritatea: *a comanda o armată*; 4. a face o comandă: *a comanda un mobilier.*

comândà v. a da un comând. [Lat. COMMENDARE, lit. a recomanda (memoria printr'un ospăț mortuar)].

comandă (pl. *comande* și *comânzi*) f. 1. cerere adresată unui fabricant, unui negustor: 2. *fig.* prefăcut: *veselie de comandă*; 3. ordin: *în aer sbor nechezuri, comânzi răsunătoare* AL.

comandament n. 1. ordin scurt pentru executarea unor mișcări militare; 2. autoritatea puterii celui ce comandă; 3. corp de armată · *comandamentul artileriei.* Sub raportul administrativ, armata noastră e împărțită în șapte corpuri sau comandamente cu reședința în București, Craiova, Galați, Iași, Constanța, Sibiu și Cluj.

comandant n. 1. cel ce comandă; 2. șef de batalion sau de escadron; 3. orice ofițer însărcinat cu un comandament: *comandant de corp, de piață.*

comândare f. Mold. comând: *vrabia mălaiu visează și calicul comândare.*

comandatură f. (în timpul ocupației nemțești) guvern militar al unui oraș ocupat de Nemți.

comandîr m. comandant (învechit): *Tudor Vladimirescu fu comandîr de panduri.* [Rus. KOMANDIRŬ].

comandità v. a procura fondurile necesare unei întreprinderi comerciale, fără a lua parte la gestiunea ei.

comandită f. 1. societate compusă din asociați responsabili și solidari și dintr'alți asociați, simpli capitaliști cari nu sunt responsabili de cât până la concurența sumei vărsate sau promise; 2. fondurile depuse de un comanditar.

comanditar m. cel ce depune fonduri într'o societate în comandită.

comandor m. grad onorific în unele ordine militare: *comandor al coroanei României.*

comânduire f. comandament: *comânduirea piefei.*

comar m. Mold. ceafa căpețelii. [V. *coamă*].

comarnic n. 1. Mold. leasă de nuiele pe care se pune spre svântare cașul luat din străcurătoare; 2. streașină ce apără strunga de ploaie; 3. coș de sobă țărănească ce se termină în pod (numit și *ursoaică*); 4. Tr. cămară unde se ține cașul. [Vechiu-rom. *comarnic*, ceardac, foișor, tras din slav. KOMARA, cămară].

comat a. 1. cu coamă; 2. una din cele două diviziuni ale Galiei antice: *al meu tată a fost un Bren puternic în Galia comată* AL.

combatant m. 1. om înarmat pentru războiu; 2. care iea parte la luptă, luptător.

combate v. 1. a se bate cu dușmanul, a se lupta; 2. *fig.* a se împotrivi, a stăpâni: *a combate prejudiciile.*

combinà v. 1 a împreuna mai multe lucruri într'o ordine oarecare; 2. a calcula, a prepara: *a combina un atac*; 3. a se împreuna, vorbind de două sau mai multe corpuri chimice.

combinați(un)e f. 1. împreunarea sau așezarea lucrurilor într'o ordine determinată: *combinațiune de colori*; 2. *fig.* măsuri luate pentru a reuși; 3. *Chim.* unire intimă a două sau a mai multor corpuri spre a forma un corp nou: *apa rezultă dintr'o combinațiune a hidrogenului cu oxigenul.*

combustibil a. care are proprietatea de a arde la foc. ‖ n. orice materie ce servă la facerea focului.

combustiune f. 1. acțiunea de a arde cu totul; 2. incendiu; 3. *fig.* stare de efervescență, tumult excitat pe neașteptate.

comediant m. 1. cel ce joacă comedia ca profesiune; 2. jucăuș, scamator, pehlivan; 3. *fig.* ipocrit, șarlatan.

comedie f. 1. piesă de teatru în care se înfățișează într'un mod hazliu viețile, ciudățeniile și apucăturile ridicule ale societății: *comedie de caracter, de intrigă, de moravuri*; 2. locul unde se joacă comedia: *petrece foarte bine la comedie.* [Termen luat din cultul lui Dionysos: comedia era la început cântarea procesiunii dionysiace, procesiune grotescă și grosolană, cu care sătenii serbau sfârșitul culesului viilor celebrând pe zeu și batjocorind pe trecători].

comèdie f. *pop.* istorie sau faptă curioasă și glumeață, bazaconie, poznă: *se ține numai de comedii.* [Vorbă iden-

www.dacoromanica.ro

tică cu cea precedentă, de care s'a diferențiat prin sensu-i pejorativ (cf. *istórie* și *istorie*)].

comedios a. și adv. glumeț, poznaș: *comedios sfada iar spuindu-și* PANN.

comemorà v. a aduce aminte de o întâmplare însemnată.

comemorați(un)e f. ceremonie menită a aduce aminte un eveniment important.

comemorativ a. care aduce aminte: *serbare comemorativă.*

comensurabil a. *Mat.* se zice de două mărimi cari au o măsură comună.

comensurabilitate f. raport între două mărimi comensurabile.

comentà v. 1. a explica cu ajutorul unor note amănunțite: *a comenta Biblia;* 2. a interpreta în mod răutăcios lucrurile.

comentar n. 1. note, explicațiunea unei opere; 2. memorii istorice: *Comentarele lui Cezar;* 3. *fig.* interpretare răutăcioasă dată cuvintelor sau faptelor cuiva.

comentator m. cel ce comentează o operă.

comercial n. 1. privitor la comerț: *bogății comercială;* **dreptul comercial**, totalitatea regulelor, legilor și uzurilor relative la comerț; 2. unde se face mare comerț: *oraș comercial.*

comerciant m. negustor, cel ce face comerț, vinde sau cumpără mărfuri.

comerț n. 1. negoț, schimb de mărfuri sau de producțiuni: *comerțul exterior coprinde exportațiunea și importațiunea;* 2. corpul comercianților, negustorime: *comerțul se plânge;* codice **de comerț**, care regulează drepturile și obligațiunile comercianților, efectele actelor și contractelor comerciale; **Cameră de comerț**, corp de vechi negustori care informează guvernul asupra chestiunilor relative la comerț și industrie.

comesean m. cel ce mănâncă la aceeaș masă cu altul.

comestibil a. ce se mănâncă. ‖ n. tot ce servă la hrana omului.

cometă f. corp ceresc numit și *stea cu coadă*, pentru că sămburele-i luminos e mai adesea înconjurat de o coamă sau umbrat de o coadă luminoasă; cele numite *periodice* se învârtesc în jurul soarelui ca și planetele. Mai înainte lumea credea că cometele prevestiau nenorociri mari prin putința unei ciocniri cu pământul; dar știința a dovedit deșertăciunea unei asemenea păreri.

comic a. 1. ce ține de comedie: *piesă comică;* 2. ce ne face să râdem, hazliu: *aventură comică.* ‖ n. genul comic și actorul care joacă comedia.

cominatoriu a. *Jur.* ce conține o amenințare în caz de contravenție: *sentință cominatorie.*

comis m. od. 1. (Marele), boier însărcinat cu îngrijirea grajdurilor domnești; 2. rang de boierie. [Gr. bizantin KÓMIS, din lat. COMES (STABULI), mai marele grajdului (de unde și fr. *connétable*)].

comisar m. cel însărcinat cu o funcțiune temporară: *comisarii guvernului;* **comisar de poliție**, funcționar de poliție (într'un oraș), însărcinat a supraveghia în coloarea sa execuțiunea reglementelor polițienești: *comisar de verde.*

comisariat n. 1. funcțiunea comisarului; 2. biuroul sau localul comisarului de poliție.

comisie f. 1. *pop.* comisariat: 2. cartierul unde se află o comisie. [Rus. KOMISIÍA (din nemț. *Kommission*)].

comision n. comerț făcut pe seama altuia și salariul comisionarului: *casă de comision.*

comisionà v. 1. a însărcina pe cineva de a lucra, dându-i o comisiune; 2. a-și procura printr'un comisionar: *și-a comisionat cărți* CR.

comisionar m. 1. cel ce face, cu un scăzământ, comerț pe seama altuia; 2. om a cărui meserie e de a face comisiuni, etc.

comisiune f. 1. însărcinare dată cuiva de a face ceva; 2. reunire de persoane însărcinate de a face o lucrare: *comisiune de examen.*

comisură f. *Anat.* punctul de unire a unor părți ale corpului: *comisura buzelor.*

comitagii m. pl. bande de revoluționari bulgari din Macedonia.

comitat n. diviziune administrativă, în Anglia și în Austro-Ungaria. *Comitatele* din Ardeal, Banat, Țara Crișului și Maramureș, se numără astăzi printre *județele* României Mari.

comite v. a face, a făptui (mai ales ceva rău): *a comite o greșală, o crimă.*

còmite m. conte: *comiții Ardealului* BĂLC.

comitent m. *Jur.* cel ce însărcinează pe un altul a purta grijă de interesele sale.

comitet n. reunire de persoane însărcinate a discuta, a regula unele afaceri; **comitet permanent**, instituțiune compusă din 3 consilieri și 3 supleanți, aleși din sânul consiliului județean, spre a asista pe prefect în administrațiunea intereselor locale, fiind totdeodată și un corp deliberativ. [Rus. KOMITETŬ (din fr. *comité*)].

comiții n. pl. 1. odinioară, adunarea poporului roman spre a-și alege magistrați; 2. azi, adunarea poporului chemat a vota; **comiții agricole**, adunare liberă

www.dacoromanica.ro

de agricultori și de proprietari spre a studia împreună cele mai bune procedeuri de cultură și de creșterea vitelor.

comoară f. 1. grămadă de aur, de argint, de lucruri prețioase; 2. locul unde se află închisă comoara; 3. *fig.* se zice de tot ce se consideră ca prețios, ce poate fi folositor: *munca este o comoară;* 4. *fig.* mină abundantă: *inima-i o comoară de bunătăți.* [Slav. KOMORA, cămara vistieriei].

comod a. 1. care e de o întrebuințare lesnicioasă și plăcută: *trăsură comodă;* 2. de un caracter ușor: *om comod;* 3. liber: *morală comodă.*

comodă f. scrin cu multe sertare de strâns rufe, pânzeturi.

comodat n. *Jur.* împrumut gratuit cu condițiunea ca lucrul împrumutat să fie înapoiat la o epocă convenită.

comoditate f. 1. calitatea lucrului comod; 2. umblătoare.

comoțiune f. 1. sguduire violentă; 2. *fig.* agitațiune exercitată în spirite.

compact a. 1. des și strâns: *scrisoare compactă;* 2. *fig.* numeros: *mulțime compactă.*

companie f. 1. reunire de persoane: *companie numeroasă;* 2. asociațiune de învățați, de industriași: *companie de căi ferate;* și compania *(et C-ie),* formulă înlocuind pe o firmă comercială numele asociaților cari nu figurează pe dânsa; 3. corp de trupe comandat de un căpitan: *fiecare companie are patru ofițeri;* 4. odinioară, asociațiune de negustori.

companion m. asociat, tovarăș.

companist m. odinioară, cel ce făcea parte dintr'o companie comercială: ei erau de două categorii, domnești și supuși.

comparà v. a stabili o paralelă între două persoane sau două lucruri spre a examina diferențele și asemănările lor.

comparabil a. ce se poate compara.

comparați(un)e f. 1. acțiunea de a compara; 2. *Gram.* grade de comparațiune, diferite însemnări ale adjectivelor: pozitiv, comparativ și superlativ.

comparativ a. 1. care stabilește o comparațiune: *metodă, filologie comparativă;* 2. *Gram.* care servă a exprima o comparațiune: *el e mai înțelept decât tine.* ‖ adv. prin, în comparațiune cu.

compare v. a apare înaintea unui tribunal, a se prezenta în justiție.

compariți(un)e f. acțiunea de a compare în justiție: *mandat de comparițiune.*

compars m. 1. figurant de teatru, figurant mut; 2. care împlinește numărul, care nu joacă niciun rol; *comparsi politici.*

compartiment n. 1. orice încăpere îngrădită; 2. diviziunea unui vagon.

compas n. instrument compus din două brațe servind a descrie cercuri și a măsura lungimi.

compasà v. 1. a măsura cu compasul; 2. a regula cu o simetrie excesivă: *a compasa mersul, stilul.*

compasat a. 1. care e prea simetric; 2. *fig.* țeapăn: *gesturi compasate.*

compasiune f. compătimire.

compatibil a. 1. care poate exista sau a se acorda cu altul; 2. care poate fi exercitat în acelaș timp cu altceva: *funcțiuni compatibile.*

compatibilitate f. caracterul celui compatibil.

compătimì v. a fi atins de compătimire pentru nenorocirile altuia.

compătimire f. mișcare sufletească care ne face simțitori la nenorocirea altuia. [Neologism format după fr. *compassion*].

compătimitor a. care compătimește.

compatriot m. care e din aceeaș patrie sau țară cu altul.

compendiu n. prescurtare, operă prescurtată.

compensà v. 1. a declara echivalentă valoarea a două lucruri; 2. a despăgubi; *a compensa câștigul cu paguba.*

compensați(un)e f. fapta de a compensa și rezultatul ei: despăgubire.

compensator a. care compensează. ‖ n. instrument de fizică destinat a rectifica variațiunile unor aparate.

competent a. 1. care are dreptul de a judeca: *tribunal competent;* 2. *fig.* care e apt a face ceva, capabil a judeca despre un lucru.

competență f. 1. dreptul de a judeca; competența judecătorilor și a tribunalelor e regulată de lege: *crimele* se judecă de Curtea cu jurați, *delictele* de tribunalul corecțional, iar *contravențiunile* de judecătorii de pace; 2. *fig.* aptitudinea de a decide.

competiți(un)e f. rivalitate, pretențiuni rivale.

competitor m. cel ce urmărește sau aspiră la acelaș lucru cu altul.

compilà v. a face o carte cu fragmente luate dela diferiți autori.

compilați(un)e f. 1. lucrarea de a compila; 2. operă compusă din părți împrumutate.

compilator m. cel ce compilează.

complace v. a face pe voie spre a plăcea cuiva (AL.).

complânge v. a plânge sau a jeli pe cineva (BOL.).

complement n. 1. ceeace servă a

www.dacoromanica.ro

completa: 2. *Gram.* vorbă dependentă de alta sau care servă a preciza: *complement direct.*

complementar a. care servă a completa.

complet a, 1. căruia nu-i lipseşte nimic, întreg, deplin: *opere complete;* 2. plin, ne mai putând încăpea: *vagonul e complet.* ‖ *n.* societate de dans.

completà v. a (se) face complet.

completiv a. care servă de complement: *propoziţiune completivă.*

complex a. 1. ce conţine mai multe părţi, mai multe elemente: *omul e o fiinţă complexă;* 2. *Gram.* subiect modificat de un termen adăogat; 3. *Aritm.* număr compus din unităţi de specii diferite: *3 stânjeni, 5 palme, 7 degete şi 9 linii.* ‖ n. complexitate.

complexitate f. caracterul lucrurilor complexe.

complexi(un)e f. constituirea corpului: *complexiune delicată.*

complezant a. politicos, îndatoritor.

complezenţă f. dispoziţiune de a face plăcere: *act de complezenţă.*

complicà a. a încurca.

complicat a. 1. compus dintr'un mare număr de părţi; 2. agravat prin complicaţiuni: *boală complicată.*

complicaţi(un)e f. 1. starea lucrului complicat; 2. circumstanţă ce complică: *complicaţiunea unei boale.*

complice m. care iea parte la greşala, la crima altuia.

complicitate f. participare la crima altuia.

compliment n. cuvânt de felicitare, de amicie, de politeţă.

complimentà v. a face un compliment.

complimentator m. care face prea multe complimente.

complini v. a adăoga ce lipseşte. [Neologism modelat după fr. *compléter*].

complot n. înţelegere între mai mulţi inşi cari urzesc într'ascuns o faptă culpabilă.

complotà v. a forma un complot, a conspira.

complotist m. cel se complotează.

component a. care intră în compoziţiune. ‖ n. 1. *Chim.* corp ce servă la compunerea altuia; 2. în mecanică, fiecare din forţele a căror totalitate poate fi înlocuită cu o forţă unică numită *rezultanta.*

comportà v. 1. a permite, a autoriza: *acest post comportă mari cheltuieli;* 2. a se purta bine, rău.

compot n. mâncare zaharisită făcută din poame fierte: *compot de pere.*

compotieră f. farfurie de compoturi.

compozit a. şi n. unul din cele 5 ordine de arhitectură, compus din corintian şi ionic.

compoziţi(un)e f. 1. lucrarea de a compune şi lucrul compus; 2. aşezarea caracterelor tipografice, zaţ; 3. temă făcută de şcolar pentru un concurs; 4. compunerea unei opere literare.

compozitor m. 1. cel ce compune în muzică: *Mozart fu un admirabil compozitor;* 2. lucrător de tipografie care adună caracterele spre a forma vorbe, zeţar. ‖ n. instrumentul tipografic numit şi *vingălac.*

comprehensibil a. ce poate fi înţeles, inteligibil: *raţionament comprehensibil.*

comprehensiune f. 1. facultatea de a înţelege; 2. vedere ce îmbrăţişează tot; 3. *Filoz.* totalitatea ideilor ce coprinde un nume generic.

comprehensiv a. care îmbrăţişează, care coprinde multe: *spirit comprehensiv.*

compresă f. bucată îndoită de rufărie ce se pune pe o rană sau pe o parte bolnavă (= fr. *compresse).*

compresibil a. ce poate fi comprimat: *gazele sunt foarte compresibile.*

compresibilitate f. *Fiz.* proprietatea corpurilor de a-şi putea micşora volumul sub acţiunea presiunii.

compresiune f. 1. lucrarea de a comprima şi efectul ei; 2. *fig.* constrângere morală.

compresiv a. şi n. ce servă a comprima: *bandaj compresiv.*

compresor n. aparat sau maşină de comprimat: *un compresor de aer.*

comprimà v. 1. a apăsa cu putere spre a micşora volumul; 2. a opri de a lucra, de a se manifesta: *a comprima mânia, complotul.*

comprimabil a. ce poate fi comprimat.

comprimat a. turtit pe de lături.

compromis n. 1. act prin care cineva îşi supune cauza la judecata unui arbitru; 2. *Gram.* combinarea sau fuziunea a doi termeni sinonimi: *ciuhurez* e un compromis din *ciuh* şi *hurez.*

compromiţător a. ce compromite sau poate compromite; *vorbe compromiţătoare.*

compromite v. 1. a pune în pericol: *a compromite reputaţiunea;* 2. a expune la neplăceri, la încurcături: *l'a compromis;* 3. a-şi expune onoarea, creditul.

compt n. V. cont.

compulzà v. a examina cu îngrijire, a face cercetări: *a compulza registrele.*

compune v. 1. a forma un tot din mai multe părţi; 2. în mecanică: a forma

www.dacoromanica.ro

rezultanta forțelor; **3.** în tipografie: a aduna caracterele spre a forma vorbe; **4.** a produce, a crea: *compun versuri, o arie de muzică*; **5.** a lucra la o operă literară.

compunere f. lucrare de a compune și rezultatul ei: compozițiuné.

compus n. un tot format din diferite părți: **1.** *Gram.* vorbă formată din mai multe altele; **2.** *Chim.* corp format din combinarea mai multor elemente. ‖ **compuse** f. pl. familie de plante ale căror flori sunt reunite pe același cotor și au un caliciu comun, ex. *floarea-soarelui.*

comput n. calcularea timpului pentru regularea calendarului bisericesc.

comun a. **1.** ce-i al tuturor: *aerul, soarele, sunt comune*; **2.** abundant: *argintul e mai comun decât aurul*; **3.** de puțină valoare, de rând: *lucru, graiu, obiceiu comun*; **4.** *Gram.* nume care convine tuturor indivizilor din aceeași specie.

comună f. **1.** odinioară în apusul Europei (Italia, Franța), corpul burghezilor unui oraș sau târg cari se guvernau ei înșiși: *emanciparea comunelor*; **2.** azi, diviziune teritorială administrată de un primar, asistat de un consiliu comunal: *mai multe comune formează o plasă*; în România sunt comune *urbane* sau orașe și comune *rurale* sau sate; **3.** reunirea tuturor locuitorilor unei comune; **4. Camera Comunelor**, unul din cele două corpuri ale Parlamentului englez: *Camera Comunelor și Camera Lorzilor*; **5. Comuna**, putere revoluționară instalată la Paris în 1792 și în 1871.

comunal a. relativ la comună, ce ține de comună: *școală comunală, consiliu comunal.*

comunicà v. **1.** a împărtăși, a transmite: *soarele ne comunică căldura și lumina*; **2.** a face cunoscut: *a comunica un secret*; **3.** a fi în comunicațiune: *a comunica cu acuzatul; această poartă comunică cu o suterană.*

comunicabil a. **1.** ce poate fi comunicat; **2.** ce poate fi pus în comunicațiune.

comunicat n. informațiune dată ziarelor de o autoritate superioară.

comunicați(un)e f. **1.** lucrarea de a comunica și rezultatul ei; **2.** informațiune, știre.

comunicativ a. **1.** care se comunică lesne: *râsul e comunicativ*; **2.** care împărtășește bucuros simțirile, cugetările sale: *om comunicativ.*

comunism n. doctrină socială care reclamă comunitatea bunurilor pentru fericirea omenirii. V. **socialism.**

comunist m. partizan al Comunei sau al comunismului.

comunitate f. **1.** societate de mai multe persoane, trăind împreună sub anumite regule: *comunitate religioasă*; **2.** starea de ceea ce-i comun: *comunitate de interese, de idei*; **3.** *Jur.* societate de bunuri între soți.

comutator n. *Fiz.* aparat destinat a schimba direcțiunea unui curent electric.

con n. **1.** *Geom.* corp solid cu baza circulară și țuguiat la capăt; **2.** *Zool.* un fel de scoici.

conabiu a. roșu închis, vișiniu: *un biniș conabiu.* [Cf. turc. KUNEBI, de cânepă].

conac n. **1.** od., loc de popas și de mas, stație de poștă: *ordine strașnice pentru calesci, cai de poștă și conace* GHICA; **2.** reședința unui vizir sau pașă (od. și în cele două capitale ale țării): *la conac că-i aducea, la conac lângă geamie* POP.; **3.** reședința unui ispravnic (spre deosebire de *taht*); **4.** casă boierească (la o moșie); **5.** han, gazdă (de mas noaptea), loc de oprire (spre a mânca și a se odihni): *a face conac*, a poposi; **6.** distanța între două stații de poștă: *cale de trei conace* ISP.; **7.** intervalul de timp corespunzător, o jumătate de zi: *poporul împarte ziua în două conace sau popasuri, unul la amiazi și celalt la asfințitul soarelui.* [Turc. KONAK: sensurile 3—7 sunt încă populare, iar înțelesul primitiv subzistă în formele derivate].

conăcar m. **1.** odinioară, cel ce îngrijia de gazda Domnului sau a boierilor, apoi a Turcilor cari călătoriau prin țară; **2.** azi (**conocar**), nume moldovenesc al colăcerilor, cari pornesc călări înaintea mirelui spre a vesti părinților miresei, ca să îngrijească de gazdă sau conac pentru împăratul, care îndată va sosi cu suita sa.

conăcărie (**conocărie**), f. Mold. orație de nuntă: *conocăria pela nunți* CR.

conăci v. a face conac, a poposi, a tăbări peste noapte: *Turcii se conăciră într'un sat* BĂLC.

concă f. **1.** mare scoică concavă; **2.** *Anat.* cavitatea urechii.

concav a. al cărui mijloc e mai afundat decât marginile: *oglindă concavă.*

concavitate f. partea concavă sau găunoasă a unui corp.

concede v. **1.** a acorda ca privilegiu: *a concede unei companii o linie ferată*; **2.** a ceda (într'o discuțiune).

concedià v. a da drumul cuiva, a ordona să se retragă.

concediu n. **1.** permisiune de a se retrage sau de a lipsi: *concediu de o lună*; **2.** act prin care un chiriaș sau un proprietar declară încetarea șederii într'o casă.

conceni v. a extermina, a prăpădi:

www.dacoromanica.ro

vom conceni și pe frații tăi Isp. [Tras din *concenie*].

concenie f. prăpădire, exterminare. [Slav. KONIČANIĬ, sfârșit (v. *conet*)].

concentrà v. **1.** a reuni într'un centru: *lentilele de sticlă concentrează razele solare;* **2.** a lua unui lichid o parte din apa ce conține: *a concentra siropuri.*

concentrat a. **1.** alcool sau sirop căruia s'a micșorat volumul cu extragerea apei conținute într'însul; **2.** *fig.* care nu se manifestă în afară: *furie concentrată.*

concentrați(un)e f. **1.** lucrarea de a concentra și starea lucrului concentrat; **2.** reunirea trupelor într'un punct determinat.

concentric a. se zice despre cercurile cu același centru.

concepe v. **1.** a crea, a inventa, a imagina; *a concepe o idee, un plan;* **2.** a rămânea grea (despre femei).

concepist m. cel ce face lucrările în scris într'o cancelarie.

concept n. **1.** termen filozofic; idee concepută de spirit; **2.** termen de cancelarie: prima redacțiune, în opozițiune cu *còpia.*

concepți(un)e f. **1.** facultatea de a înțelege lucrurile; **2.** producțiune a spiritului: *concepțiune originală.*

conceptualism n. doctrina filozofică a lui Abelard, fundată pe concepte și având de scop a concilia *realismul* cu *nominalismul.*

concert n. **1.** armonie formată de mai multe voci sau de mai multe instrumente: *a da un concert;* **2.** sunete, strigăte: *concert de aclamațiuni;* **3.** *fig.* acord, unire: *din al lumii splendid concert de admirări* Al.

concertà v. **1.** a se înțelege împreună spre a pregăti execuțiunea unui plan; **2.** a se învoi spre a forma sau executa un proiect: *aici au să se adune spre a se concerta* Al.

concertist m. cel ce cântă într'un concert.

concesionar m. cel ce a obținut o concesiune.

concesi(un)e f. **1.** acordarea unui privilegiu: *concesiunea ocnelor;* **2.** cedarea dreptului său, renunțarea la opiniunea sa (într'o contestațiune sau discuțiune): *fă-mi această concesiune;* **3.** *cesiunea* unui teren într'un cimitir.

concetățean m. cel ce este din același oraș sau are aceeași patrie cu altul.

conchide v. **1.** a încheia definitiv, a termina (o cuvântare sau povestire); **2.** a trage o consecvență; **3.** a fi de părere, a se pronunța pentru: *advocatul conchise pentru pedeapsa cu moarte.*

conchistă f. cucerire: *despotismul este sufletul conchistei* Bălc.

concilià v. **1.** a pune de acord persoane de diferite opiniuni, interese sau clase; **2.** a acorda lucruri ce sunt sau par contrare; **3.** a câștiga, a atrage: *talentele sale îi conciliază favoarea tuturor;* **4.** a se învoi, a se împăca.

conciliabil a. care se poate concilia.

conciliabul n. întrunire secretă cu scop rău.

conciliant a. dispus, propriu a concilia spiritele.

conciliator a. și m, împăciuitor.

conciliatoriu a. ce are de scop a concilia: *demers conciliatoriu.*

conciliu n. adunare de episcopi spre a decide asupra unor puncte de doctrină sau de disciplină ecleziastică; conciliu ecumenic, la care iau parte toți episcopii catolici prezidați de papa sau delegații săi. Dela primul din Nicea (325) până la ultimul din Roma (1870) au fost 19 concilie.

concină f. Mold. **1.** un fel de joc în cărți foarte comun: *om face o partidă de măriș sau o concină?* Al.; **2.** *fam.* (ca blestem ușor): *bată-l concina!* Al. [Slav. KONČINA, sfârșit].

cònciu n. **1.** cerc de fier (sau de lemn) cu diametrul atât de mare că în el intră creștetul capului; el se poartă de țărancele măritate în formă de cunună, peste care se pune barișul sau altă basma (în Oltenia și Tr.); **2.** coafură: *cu conciul semănat cu diamanturi* Od. [Serb. KONČA].

conciz a. care întrebuințează cât se poate mai puține vorbe, scurt și coprinzător: *stil conciz.*

concizi(un)e f. calitatea stilului conciz.

conclavă f. **1.** adunare de cardinali pentru alegerea unui papă; **2.** locul unde se ține acea adunare.

concluzi(un)e f. **1.** sfârșitul unei afaceri sau deliberări; **2.** rezumatul final al unui discurs sau al unei narațiuni.

concluziv a. care conține o concluziune: *propoziție concluzivă.*

concomitant a. care se produce în același timp: *circumstanțe concomitante.*

concomitanță f. coexistența simultană a două sau a multor lucruri.

concordà v. a fi în acord, a se corespunde: *aceste mărturii nu concoardă.*

concordant a. care concoardă.

concordanță f. **1.** acord, conformitate: *acord de păreri;* **2.** *Gram.* acordul vorbelor între dânsele; **3.** index conținând toate vorbele Bibliei cu indicarea pasajelor unde se află.

concordat n. **1.** tractat încheiat între papa și un suveran privitor la afacerile religioase: *Concordatul dela 1801 se*

www.dacoromanica.ro

făcu între Bonaparte şi Piu IX; 2. act de învoeală între un comerciant falit şi creditorii săi.

concordatar a. se zice de un falit care a obţinut un concordat.

concordie f. 1. unirea spiritelor şi a inimilor; 2. bună înţelegere între persoane.

concret a. 1. *Gram.* se zice de termenul ce deseamnă o calitate unită cu obiectul ei: *apă caldă* e un termen concret, *căldura* e un termen abstract; 2. *Aritm.* număr la care s'exprimă felul unităţilor: *20 de oameni*; 3. solid, în opoziţiune cu lichid: *cameiul e un uleiu concret.*

concreţiune f. 1. solidificarea unui lichid: *concreţiunea laptelui*; 2. reunirea mai multor substanţe într'un corp solid prin acţiunea timpului: *concreţiune calcară.*

concretiză v. a da un sens, un caracter concret.

concură v. 1. a coopera, a tinde către acelaş scop; 2. a rivaliza spre a obţine primul loc: *a concura la un premiu*; 3. a face probele unui concurs: *a concura la o catedră.*

concurent m. cel ce urmăreşte acelaş scop odată cu altul.

concurenţă f. 1. pretenţiunea mai multor persoane pentru acelaş lucru; 2. rivalitate între negustori sau fabricanţi cu privire la calitatea ori preţul mărfurilor; **până la concurenţă**, până la atingerea unei sume oarecare.

concurs n. 1. acţiunea de a coopera: *ofer concursul meu*; 2. lupta concurenţilor pentru un premiu, pentru un post; 3. *fig.* întâlnire: *concurs de împrejurări neprevăzute.*

concusionar m. funcţionar culpabil de concusiune.

concusiune f. risipă, abuz în administraţiunea sau în mânuirea banilor Statului.

condac n. cântare scurtă bisericească ce se recitează zilnic în onoarea unui sfânt: *condacul umple sacul şi troparul hambarul* Cr. [Gr. mod. κονδάκιον (din *kondòs*, scurt)].

condac n. Mold. 1. strat de puşcă; 2. mâner de ferestrău. [Turc. kondak].

condamnă v. 1. a osândi, a rosti o judecată în contra cuiva: *a condamna la doi ani de închisoare*; 2. a blama, a dezaproba: *condamn sentimentele sale*; 3. a reduce, a obliga: *mă condamnă la tăcere*; 4. *a condamna pe un bolnav*, a declara boala-i mortală; 5. *a condamna o uşă*, a o închide pentru totdeauna.

condamnabil a. care merită a fi condamnat.

condamnare f. 1. osândă, judecată rostită de judecător încontra unui condamnat; 2. pedeapsă impusă de un judecător.

condamnat a. şi m. cel încontra căruia s'a rostit o condamnare.

condeiu n. 1. pană de scris; 2. *fig.* scrisoare: *să-ţi văd condeiul*; 3. pl. condeie, sume de bani trecute într'o socoteală sau condică cu felul întrebuinţării lor; **a trage cuiva condeie**, a-l înşela, a-i spune minciuni: *cu steagurile de alaltăieri... ai tras frumuşel condeiul* Car.; 4. Mold. par lung care, împreună cu lopata, alcătuieşte cârma plutei. [Gr. bizantin κονδύλι].

condensă v. 1. a reduce la un volum mai mic, a face mai puţin dens: *frigul condensă aerul*; 2. a exprima conciz: *a-şi condensa cugetarea.*

condensare f. lucrarea de a condensa şi rezultatul ei.

condensator m. *Fiz.* aparat servind a acumula şi a condensa electricitatea.

condescendent a. care condescinde.

condescendenţă f. fapta prin care se acordă ce s'ar putea refuza.

condescinde v. a consimţi, a face ceva spre a fi plăcut altuia.

condică f. 1. odinioară, codice: *Condica lui Ipsilante*, un extract din Vasilicale (1796), *Condica lui Caragea* în Muntenia (1817) şi *Condica lui Calimah* în Moldova (1817); 2. colecţiune de acte privitoare la o mânăstire: *Condica Bistriţei, Tismanei*; 3. azi, registru comercial, catastif. [Gr. mod. κόνδικας].

condicar m. 1. odinioară, arhivar: *doi condicari de divan* Fil.; 2. azi, cel ce ţine condicile.

condicuţă f. cărticică de serviciu,

condiment n. substanţă ce dă gust bucatelor şi deschide poftа de mâncare.

condiscipol m. camarad de studii.

condiţional a. 1. supus la anumite condiţiuni: *clauză condiţională.* ‖ n. *Gram.* 1. mod servind a indica că ideia exprimată de verb e supusă unei condiţiuni; 2. particulă ce exprimă o condiţiune: *dacă.* ‖ adv. cu anumite condiţiuni.

condiţionat a, care se află în anumite condiţiuni

condiţi(un)e f. 1. clasă socială cării aparţine un individ: *inegalitatea condiţiunilor nu împiedică egalitatea înaintea legii*; 2. stare sau situaţiune în care se află cineva, mod de a fi (despre lucruri); 3. calitate cerută: *condiţiuni de moralitate*; 4. obligaţiune impusă sau suferită: *îţi împrumut cartea cu condiţiunea de a o citi*; 5. lucru nece-

www.dacoromanica.ro

sar: *respirarea este una din condițiunile vieții.*

condoleanță f. mărturie de simpatie către o persoană lovită de nenorocire.

condor m. pasăre răpitoare din America meridională, cel mai mare vultur din lume: *(Sarcoramphus gryphus): purtând smaralzi 'n frunte cât oul de condor* AL.

condotier m. căpitan de mercenari sau de aventurieri, în Italia.

condrățel m. pl. nume dat insectelor parazite (păduchi, pureci): *se găsesc condrăței în capul lor* ISP. [Origină necunoscută].

conducător a. și m. care conduce.

conduce v. 1. a aduce cu sine, a mâna; 2. a însoți pe cineva (din onoare sau siguranță); 3. *fig.* a dirija: *a conduce un atac*; 5. a se purta.

conducere f. 1. fapta de a conduce; 2. *fig.* direcțiune; 3. conduct: *conducerea apei, gazului.*

conduct n. canal îngust, țeavă pentru lichide sau gaze: *conduct suteran.*

conductibil a. care transmite bine căldura sau electricitatea.

conductibilitate f. *Fiz.* proprietatea unor corpuri de a transmite căldura sau electricitatea pe toată întinderea lor.

conductor m. conducător: *conductor de tren.* ‖ n. *Fiz.* corp ce transmite ușor căldura sau electricitatea: *argintul e un bun conductor de căldură.*

conduită f. modul de a se conduce, purtare.

condur m. 1. pantof strâns bine pe picior cu toc și turiac înalt (țăranca din Bucovina poartă încă conduri): *într'un condur și într'un papuc* PANN; 2. conduru **Doamnei**, plantă de ornament, cultivată pentru grăunțele-i verzi, din care se gătește un fel de condiment *(Tr. opaeolum majus).* [Turc. KONDURA].

conet n. Mold. sfârșit: (ironic): *na, că ți-am făcut conețul* CR. [Slav. KONĚTĬ].

conetabil m. sub vechii regi ai Franței, primul ofițer militar al coroanei care avea comanda generală a oștirilor: *conetabilul de Burbon trădă Franța sub Francisc I.* V. **comis.**

conex a. care are legături strânse cu altceva: *idei conexe.*

conexitate f. raport între mai multe lucruri.

conexiune f. legătură strânsă ce au între ele unele lucruri.

confecționă v. a face pe deaîntregul: *a confecționa o mașină, o stofă.*

confecționator m. cel ce confecționează, mai ales haine.

confecți(un)e f. 1. lucrarea de a executa ceva pe deplin: *confecțiunea unei haine*; 2. fabricare pe scară întinsă de obiecte ce n'au fost comandate; 3. veștminte fabricate dinainte, în opoziție cu cele făcute după măsură.

confederà v. a (se) uni într'o confederațiune.

confederat m. cel unit printr'o confederațiune.

confederați(un)e f. 1. alianță între State independente: *confederațiunea elvetică*; 2. liga nemulțumiților într'un Stat.

confederativ a. relativ la confederațiune: *republică confederativă.*

conferi v. 1. a da, a acorda: *a conferi o demnitate, o decorațiune*; 2. a compara: *a conferi legile*; 3. a discuta de vre-o afacere sau de un punct de doctrină.

conferență (conferință) f. 1. prelegere populară: *maestru de conferențe*; 2. întrevorbire despre o afacere; 3. reunire de diplomați spre a discuta unele chestiuni: *Conferența dela Berlin.* V. **Congres.**

conferențiar m. cel ce ține o conferință despre vre-o materie literară sau științifică.

confervă f. gen de plante acvatice din familia algelor, numite de popor *mătasea broaștelor* sau *mătreață-de-apă.*

confesà v. a mărturisi, în special a-și mărturisi păcatele, a se spovedi.

confesional a. privitor la confesiunea religioasă: *școală confesională.* ‖ n. locul unde preotul ascultă confesiunea (la Catolici).

confesiune f. 1. mărturisire și în special mărturisirea păcatelor; 2. declarațiunea credinței profesate: *confesiunea dela Augsburg*; 3. pl. titlul unor opere în cari autorii mărturisesc greșelile lor: *Confesiunile Sf. Augustin, Confesiunile lui Rousseau.*

confesor m. duhovnic.

confià v. 1. a remite fidelității, îngrijirilor, discreției unui cuiva: *când a plecat azi Vodă, te-a confiat el mie* AL.; 2. a avea confiență, a face o confidență: *dorul și-l confie câmpului* EM.

confident m. 1. căruia se încredințează cele mai ascunse gândiri; 2. personaj de tragedie sau de comedie căruia se face confidențele destinate spectatorilor.

confidență f. împărtășirea unui secret: *în confidență*, în taină.

confidențial a. care se zice sau se face în confidență: *aviz confidențial*; scrisoare confidențială, care nu trebuie comunicată nimănui. ‖ adv. *în confidență.*

confient a. dispus la confiență, încrezător.

www.dacoromanica.ro

confiență f. 1. încredere; 2. speranță fermă: *am confiență în ajutorul vostru.*

configura v. a da o formă.

configurați(un)e f. forma exterioară a unui corp.

confinii n. pl. extremitățile, limitele unei țări, ale unui teritoriu.

confirmà v. 1. a face mai ferm, mai statornic: *a confirma o rezoluțiune;* 2. a aduce probe mai puternice; 3. a proba, a sancționa, a ratifica: *a confirma o lege.*

confirmați(un)e f. 1. fapta de a confirma; 2. în retorică: partea discursului în care se aduc dovezi pentru cele susținute înainte; 3. una din cele șapte taine ale Bisericii catolice, menită a împărtăși credincioșilpr harurile Sf. Spirit.

confiscà v. 1. a adjudeca fiscului din cauză de crimă sau de contravenție; 2. a lua școlarului un lucru oprit.

confiscabil a. ce poate fi confiscat.

confiscați(un)e f. acțiunea de a confisca în folosul fiscului.

conflagrați(un)e f. 1. înflăcărare generală; 2. *fig.* mare revoluțiune.

conflict n. 1. ciocnire, luptă: *conflict între două oștiri;* 2. *fig.* disputarea unui drept: *conflict de interese, de pasiuni;* 3. *Jur.* luptă de competență între două tribunale.

confluență f. locul unde se împreună două cursuri de apă.

conform a. 1. care are aceeaș formă, care e asemenea; 2. care convine, care se acordă: *duce o viață conformă cu situațiunea sa.* ‖ adv. întocmai.

conformà v. 1. a face conform; 2. a se supune.

conformat a. care are o conformațiune oarecare: *bine, rău conformat.*

conformați(un)e f. dispoziținea diferitelor părți ale unui corp organizat.

conformist m. nume dat în Anglia celui ce acceptă religiunea dominantă.

conformitate f. calitatea sau raportul lucrurilor conforme: *în conformitate cu, conform.*

confort n. ceeace contribue la buna stare materială, la înlesnirea vieții.

confortabil a. ce conține sau procură confort: *locuință confortabilă.*

confrate m. fiecare din membrii unei corporațiuni, unei societăți: *magistrații sunt colegi, medicii și ziariștii confrați.*

confraternitate f. relațiune amicală între colegii sau membrii aceluiaș corp.

confruntà v. 1. a pune persoane față în față spre a se compara spusele lor; 2. a compara în genere, de persoane sau lucruri.

confundà v. 1. a reuni deavalma, a amesteca: *Vedea și Teleormanul confundă apele lor la Cervenii-de-sus;* 2. a lua o persoană sau un lucru drept altul; *a confunda pe inocent cu culpabil;* 3. a pune în neputință de a răspunde: *a confunda pe calomniatori;* 4. a cauza o mare uimire: *această știre mă confundă;* 5. a cauza un sentiment excesiv (se zice din politeță): *laudele voastre mă confundă.*

confuz a. 1. deavalma, amestecat, nesigur: *zgomot confuz;* 2. *fig.* încurcat, întunecat: *amintiri confuze.* ‖ adv. uimit, rușinos: *a rămas confuz.*

confuzi(un)e f. 1. fapta de a confunda un lucru cu altul și rezultatul ei: *confuziunea numelor;* 2. starea lucrurilor confundate sau amestecate: 3. lipsă de ordine, de claritate; 4. turburare sau dezordine politică; 5. umilire, nedumerire.

congediu n. V. concediu.

congelà v. a face să treacă în stare de ghiață.

congelați(un)e f. 1. trecerea unui lichid la starea solidă sub influența frigului; 2. amorțirea părților vii prin efectul frigului.

congelator n. *Fiz.* aparat pentru a congela lichidele.

congener a. care este de aceeaș specie: *animale congenere.*

congenital a. *Med.* se zice de boalele din naștere.

congestionà v. 1. a cauza o congestiune; 2. *Med.* a primi prin congestiune un aflux de sânge.

congestiune f. acumularea sângelui sau a umorilor într'un organ: *congestiune cerebrală.*

conglăsui v. a fi de acord, a se rosti unanim: *Mihaiu văzând că simțimintele boierilor conglăsuiesc cu ale sale* Bălc. [Neologism modelat după germ. *übereinstimmen*].

conglomerat n. *Geol.* stâncă formată din fragmente reunite printr'un ciment.

congregați(un)e f. 1. corp de mai multe persoane religioase sau laice trăind sub aceeaș regulă; 2. asociațiune religioasă.

congres n. 1. reunire de învățați, arheologi, literați spre a-și comunica rezultatul studiilor și ideilor lor; 2. adunare de diplomați pentru a concilia interesele guvernelor respective. Congrese au fost: la Viena (1815), Berlin (1878); 3. ironic: *congres de rebeleni* Em.; 4. în America, adunare legislativă: *Congresul Statelor-Unite.*

congruent a. exact și potrivit: *termen congruent.* ‖ adv. într'un mod convenabil.

www.dacoromanica.ro

congruitate f. convenienţă, proporţionalitate.

coniac a. rachiu de Coniac.

conic a. ce are forma conului.

conifer a. cu fructe în formă de con, ca *bradul*. ‖ f. pl. conifere, familie de arbori dintre cari unii ajung la cea mai mare înălţime, produc răşină şi lemnul lor servă la construcţiuni: *brad, molift, pin.*

conirostru a. se zice de păsările cari au ciocul conic: *cioară, vrabie, ciocârlie.*

conivent a. *Bot.* cari tind a se apropia: *frunze conivente.*

conivenţă f. complicitate la o faptă rea ce trebue sau se poate împiedica.

conjecturà v. a judeca după probabilităţi.

conjectură f. judecată probabilă, opiniune bazată pe aparenţe.

conjectural a. care se întemeiază numai pe conjecturi.

conjugà v. *Gram.* a reuni sau rosti în ordine gramaticală diferitele forme ale unui verb.

conjugal a. privitor la căsătorie: *unire conjugală.*

conjugare f. *Gram.* totalitatea formelor verbale după voci, moduri, timpuri, numere şi persoane.

conjugat a. 1. *Gram.* reunit; 2. *Bot.* (frunze) cu foliole aşezate perechi-perechi; 3. *Anat.* (nervi) cari concură la aceeaş funcţiune.

conjuncţi(un)e f. 1. *Gram.* vorbă invariabilă ce servă a uni două vorbe sau două propoziţiuni: ex. *şi, nici, sau*; 2. *Astr.* întâlnire aparentă a două planete pe aceeaş linie dreaptă.

conjunctiv a. *Gram.* se zice de particule cari servă a uni o vorbă cu alta, un sens cu altul: ex. *şi, nici*; pronume conjunctiv, care servă a lega o parte a frazei cu un nume sau pronume precedent: *Dumnezeu, care este atotputernic.* ‖ n. modul care exprimă o posibilitate şi e redat prin conjuncţiunea *să.*

conjunctivă f. *Anat.* membrana mucoasă ce uneşte globul ochiului cu pleoapele.

conjunctivită f. *Med.* inflamaţiunea conjunctivei: *conjunctivită granuloasă.*

conjunctură f. ocaziune, întâlnire de împrejurări: *o conjunctură fatală.*

conjurà v. 1. a complota împreună: *a conjura pierderea unui rival*; 2. *fig.* a evita o nenorocire de care cineva e ameninţat; 3. a abate prin mijloace supranaturale magice; 4. a ruga cu stăruinţă; 5. a se uni spre a conspira.

conjurat a. şi m. care iea parte la o conjuraţiune în contra Statului sau a capului său.

conjuraţi(un)e f. 1. conspiraţiune în contra Statului, complot în contra unui principe; 2. exorcism.

conjurator m. 1. cel ce formează sau conduce o conjuraţiune; 2. pretins vrăjitor.

conlocuì v. a locui la un loc cu altul.

conlucrà v. a lucra împreună cu altul.

conocar m. Mold. V. conăcar.

conochifteriţă f. Mold. V. conopiştiriţă.

conopidă f. soiu de varză cu bobiţe mari şi cărnoase (*Brassica oleracea*). [Gr. mod.].

conopiştiriţă f. insectă care trăieşte prin grădini, holde şi fâneţe; picioarele-i dinainte sunt prefăcute în nişte lopeţi, cu cari sapă pământul şi rupe rădăcinile plantelor; muşcătura-i se consideră ca foarte veninoasă (*Grillotalpa*). [Al doilea element al vorbei pare a fi slavul ŞTURĬTĬ, greiere; primul, obscur, a suferit diferite alteraţiuni populare: Mold. *conochifteriţă, cocoana chifteriţă* (şi izolat *chifteriţă*). Munt. *coropişniţă*].

conovăţ n. Mold. frânghie de care se leagă caii în bivuac. [Rus. КОНОВЯЗЬ].

consacrà v. 1. a închina lui D-zeu: *a consacra o biserică*; 2. a destina, a devota: *îmi consacru viaţa studiului*; 3. a face sacru: *acest loc fu consacrat de sângele martirilor*; 4. a sancţiona, a face durabil.

consacrat a. 1. închinat divinităţii: *loc consacrat*; 2. primit de uz: *termen consacrat.*

consacraţi(un)e f. 1. determinarea pentru un uz religios; 2. *fig.* destinaţiune.

consângean a. şi m. rudă din partea tatălui.

conscient a. V. conştient.

conşcolar m. tovarăş de şcoală.

conscripţi(un)e f. înscrierea şi strângerea anuală a tinerilor pe cari vârsta îi chiamă la serviciul militar.

conscris a. (părinte), senator în vechea Roma. ‖ m. june soldat chemat la serviciul militar.

consecinţă f. V consecvenţă.

consecutiv a. care urmează imediat în ordinea timpului: *serbări consecutive.* ‖ adv. fără întrerupere: *lucrează şase ore consecutiv.*

consecvent a. care lucrează sau raţionează cu şir, cu ordine sau logiceşte. ‖ n. 1. a doua propoziţiune a unui raţionament; 2. al doilea termen al unui raport matematic.

consecvenţă f. 1. ceeace rezultă, ceeace se deduce dintr'un principiu, dintr'un fapt; 2. urmarea ce poate avea un lucru; 3. importanţă: *lucru fără consecvenţă.*

www.dacoromanica.ro

consemnà v. 1. a anunța, a cita în scris; 2. a da ordine să nu iasă: *a consemna trupele în cazarme.*

consemnați(un)e f. depunerea unei sume de bani într'un așezământ public: *Casa de depuneri și consemnațiuni.*

conservà v. 1. a menține în bună stare: *a-și conserva sănătatea;* 2. a ține în casă pe cineva sau ceva.

conservă f. 1. substanță alimentară fiartă și păstrată în cutii ermetic închise: *conserve de carne;* 2. un fel de dulceață uscată: *conserve de chitră;* 3. pl. specie de lunete cari conservă vederea.

conservatism n. tendența politicianilor conservatori.

conservați(un)e f. păstrare: *în perfectă conservațiune.*

conservator a. care conservă; partid conservator, care caută să menție în politică instituțiunile stabilite. ‖ m. membru al partidului conservator.

conservatoriu n. nume dat școalei de muzică și declamațiune.

consfătui v. a se sfătui împreună cu alții.

consfinți v. a consacra.

considerà v. 1. a privi cu luare aminte; 2. a ține seama de: *a considera serviciile aduse;* 3. a stima: *îl consideră foarte mult;* 4. a privi ca, a ține sau a socoti de.

considerabil a. 1. însemnat prin număr, preț, putere: *sumă, mulțime, pierdere considerabilă;* 2. demn de considerațiune, puternic, eminent: *om considerabil.*

considerant n. motiv ce precede dispozitivul unei legi, al unei sentințe.

considerat a. care se bucură de stima publică.

considerați(un)e f. 1. fapta de a considera, cercetare atentivă: *a lua în considerațiune;* 2. rațiune, motiv: *am cedat acestei considerațiuni;* 3. stimă ce are lumea pentru cineva: *el merită considerațiunea tuturor;* 4. pl. reflexiuni, observațiuni.

consignà v. V. consemnà.

consigniu n. 1. instrucțiune dată unui șef de post, unei sentinele și oricui însărcinat a păzi intrarea unui loc public: *soldatul nu cunoaște consigniul;* 2. pedeapsă militară: oprire de a ieși din cazarmă; 3. locul gărei unde se depun bagajele nereclamate la sosire.

consilià v. a sfătui.

consilier m. 1. cel ce consiliază; 2. membrul unui consiliu: *consilier la Curtea de Casațiune.*

consiliu n. 1. sfat, înștiințare dată cuiva spre a-l îndemna a face sau nu ceva; 2. adunare care trebue să delibereze asupra unor afaceri: *consiliu de miniștri;* consiliu comunal, adunare electivă, compusă după numărul locuitorilor din 7—31 consilieri, cari se ocupă cu interesele particulare ale comunei; consiliu general al instrucțiunii, corp deliberant, compus din reprezentanții tuturor gradelor de învățământ: se convoacă odată pe an (1—25 Septemvrie) spre a discuta chestiunile din ramura instrucțiunii; consiliu județean, adunare electivă, compusă din 24 membri și alăturată pe lângă prefect spre a discuta despre interesele județului; consiliu permanent, alăturat pe lângă Ministerul de instrucțiune publică; consiliu de războiu, tribunal însărcinat a judeca pe militarii cari comit delicte sau crime; consiliu judiciar, persoană numită de un tribunal și fără consimțirea căreia un om, declarat risipitor ori slab de minte, nu poate dispune de averea sa; consiliu de familie, adunarea rudelor, prezidate de un judecător, spre a delibera în privința intereselor unui minor.

consimți v. 1. a avea aceeași simțire sau voință cu altul: *cine tace, consimte;* 2. a aproba, a accepta: *a consimți la o propunere.*

consimțimânt n. uniformitate de păreri.

consistà v. 1. a fi considerat în esența sa, în proprietățile sale: *libertatea consistă în a putea face binele, nu însă și răul;* 2. a se compune din.

consistent a. care are consistență: *opiniune consistentă.*

consistență f. 1. starea unui lichid ce capătă un grad oarecare de soliditate; 2. rezistență ce oferă un corp: *ceara are puțină consistență;* 3. *fig.* stabilitate, tărie de caracter: *e un om fără consistență.*

consistorial a. privitor la consistoriu.

consistoriu n. 1. adunare de cardinali convocați de papa în vederea unei afaceri importante; 2. adunare de preoți; 3. tribunal ecleziastic (v. *dicasterie*).

consoană f. literă ce nu se poate rosti decât alăturându-i-se o vocală.

consoartă f. soție.

consolà v. 1. a mângâia, a alina întristarea sau durerea cuiva; 2. a se mângâia ușor.

consolă f. 1. mobilă de lux, un fel de mescioară pentru flori, vase, etc.; 2. bucată de arhitectură ce sprijină un căprior, balcon, bust.

consolabil a. care poate fi consolat.

consolați(un)e f. 1. fapta de a consola: mângâiere; 2. persoana sau lucrul ce consolează; 3. motiv de mulțumire și de bucurie.

www.dacoromanica.ro

consolator a. şi m. care consolează.
consolidà v. 1. a face solid: *a consolida un edificiu*; 2. *fig.* a face durabil: *a consolida un guvern*; 3. a asigura un fond pentru plata unei datorii publice: *a consolida o rentă*, a o întări prin noi garanţii.
consolidat a. făcut solid: *datorie sau rentă consolidată*, a cării plată e asigurată printr'un fond de garanţie.
consonantă f. V. consoană.
consonanţă f. 1. acordul sunetelor muzicale; 2. *Gram.* uniformitate de sunet în terminaţiunea vorbelor.
consonantism n. totalitatea consoanelor şi regulele privitoare la schimbările lor fonetice.
consorte m. 1. soţ; 2. pl. tovarăşi cari au interes comun într'o afacere.
consorţiu n. societate, mai ales financiară.
conspect n. tablou sinoptic ce se poate coprinde cu o aruncătură de ochiu.
conspirà v. 1. a se uni pentru un scop, bun sau rău; 2. *fig.* a contribui la acelaş efect, a tinde la acelaş scop: *totul conspiră la fericirea voastră*; 3. a lua parte la un complot în contra Statului sau a persoanelor publice; 4. a prepara în secret: *conspiră moartea inamiculuí.*
conspiraţi(un)e f. 1. complot în contra Statului; 2. cabală particulară; 3. înţelegere, învoeală secretă.
conspirator a. şi m. care conspiră.
constà v. 1. a consista; 2. a se compune din: *casa-i constă din cinci camere.*
constant a. 1. statornic, stăruitor: *amic constant*; 2. *fig.* care nu se schimbă: *în lumea asta nimic nu-i constant.*
constanţă f. tărie sufletească, stăruinţă, statornicie.
constatà v. 1. a stabili adevărul unui fapt; 2. a consemna într'un act.
constatare f. fapta de a constata şi lucrul constatat.
constătător a. care constă din: *moşie constătătoare din livezi, păduri.*
constelat a. presărat cu stele: *aripi lungi şi constelate* Em.
constelaţi(un)e f. grupare de stele fixe: *Ursa mare şi Ursa mică sunt constelaţiuni.*
consternà v. a lovi cu uimire şi descurajare.
consternare f. descurajare unită cu uimire şi cauzată de o mare nenorocire.
conştient a. *Filoz.* care are cunoştinţă despre un fapt, despre un lucru.
conştincios a. care are conştiinţă, care caută a face bine. || adv. într'un mod conştincios.
conştiinţă f. 1. sentimentul interior prin care omul îşi dă seama de binele sau de răul ce-l face; 2. îngrijire minuţioasă: *lucrare făcută cu conştiinţă*; libertate de conştiinţă, drept absolut de a crede sau nu, de a profesa sau nu o religiune oarecare.
constipà v. a cauza constipaţiune.
constipaţi(un)e f. încuierea pântecelui.
constituant a. ce constitue, ce intră în compoziţiune: *părţile constituante ale unui corp*; Putere constituantă, care singură are dreptul a stabili sau a schimba Constituţiunea ţării; Adunare constituantă, care are misiunea de a face o constituţiune politică: *Constituanta din 1866* votă Constituţiunea Principatelor-Unite, devenită în urmă legea fundamentală a Regatului României.
constituì v. 1. a face un tot din diferite părţi: *sufletul şi corpul constitue omul*; 2. a fi o parte esenţială din: *bogăţia nu constitue fericirea omului*; 3. a stabili, a organiza: *a constitui o societate*; 4. *a se constitui prizonier*, a se preda însuş justiţiei.
constituit a. 1. legal stabilit: *autoritate constituită*; 2. care are un corp bine sau rău format: *tânăr bine constituit.*
constituţional a. 1. conform constituţiunii: *lege constituţională*; 2. supus unei constituţiuni: *monarhie constituţională.*
constituţionalitate f. calitatea lucrului conform constituţiunii.
constituţi(un)e f. 1. totalitatea elementelor esenţiale, compoziţiunea lucrurilor: *constituţiunea corpurilor*; 2. temperamentul unei persoane: *constituţiune robustă*; 3. legea fundamentală a unei ţări care determină datoriile şi drepturile cetăţenilor şi ale guvernului: *Constituţiunea română*, introdusă şi întocmită după modelul celei belgiene din 1866, fu modificată în anii 1870, 1884 şi în 1917 la Iaşi. V. convenţiune.
constitutiv a. ce servă de fundament, de bază esenţială, unui lucru.
conştint a. conştient.
constrânge v. 1. a sili pe cineva a face ceva; 2. a îndatora pe cale juridică.
constrângere f. fapta de a constrânge şi starea persoanei constrânse.
construcţi(un)e f. 1. edificiu construit; 2. dispoziţiunea diferitelor părţi ale unui edificiu, ale unei maşini; 3. *Gram.* aşezarea vorbelor şi a propoziţiunilor după regulele limbei.
constructor m. cel ce construieşte, care cunoaşte arta de a construi.

www.dacoromanica.ro

construì v. 1. a forma un tot din diferite părți: *construiesc o mașină*; 2. a dura o casă, a zidi; 3. a desena: *a construi un poligon*; 4. *fig.* a dispune părțile: *a construi o teorie*; 5. *Gram.* a așeza vorbele după regulele limbei.

consubstanțial a. care e din una și aceeași substanță, vorbind de cele trei fețe ale sfintei Treimi.

consul m. 1. unul din cei doi magistrați cari aveau în timp de un an principala autoritate în republica romană; 2. se zice și de cei trei magistrați cari guvernară republica franceză dela 1799—1804: *Bonaparte fu întâiul consul*; 3. agent însărcinat (mai ales în porturi) a reprezenta interesele națiunilor într'o țară străină.

consular a. ce ține de consul: *demnitate consulară.* ‖ m. cel ce fusese consul la Roma.

consulat n. 1. demnitate de consul; 2. funcțiune de consul într'o țară străină; 3. reședința unui consul; 4. guvernul consular în Franța dela 1799 până la 1804.

consult n. consultațiune medicală.

consultà a. 1. a lua consiliul cuiva: *a consulta un amic, un medic*; 2. a cerceta spre a afla ceva: *a consulta registrele.*

consultant a. care dă consilii: *medic, advocat consultant.* ‖ m. cel ce dă sau cere o consultațiune.

consultați(un)e f. 1. fapta de a consulta; 2. reunire de medici cari deliberează asupra unei boale; 3. părere scrisă și motivată, dată de un advocat într'o chestiune juridică.

consultativ a. instituit pentru a da păreri, consilii: *comitet consultativ*; vot consultativ, dreptul de a-și spune părerea, nu însă și de a vota.

consum n. consumație: *magazin de consum.*

consumà v. 1. a distruge cu totul, a nimici: *focul consumă lemnele*; 2. a distruge printr'o întrebuințare folositoare: *a consuma proviziunile*; 3. a risipi: *și-a consumat puterile*; 4. *fig.* a săvârși pe deplin, a desăvârși: *a consuma o operă, o crimă*; 5. a se slei din ce în ce mai mult, a se istovi: *s'a consumat de atâta muncă.*

consumat a. 1. desăvârșit: *abilitate consumată*; 2. foarte învățat, foarte experimentat: *om consumat în afaceri.*

consumați(un)e f. 1. fapta de a consuma, desăvârșire: *până la consumațiunea secolelor*; 2. uzul ce se face cu obiectele: *producțiunea trebuie să fie în raport cu consumațiunea*; 3. vânzare de mărfuri; 4. ceeace s'a băut ori s'a mâncat într'o cafenea, într'un restaurant.

consumator a. care consumă. ‖ m. cel ce cumpără mărfuri pentru trebuințele sale, care cheltuiește într'o cafenea sau într'un restaurant.

consumațiune f. *Med.* slăbire treptată cauzată de unele boale cronice.

cont n. 1. socoteală: *a face un cont*; cont curent, contabilitate între două persoane dintre care una primește și dă bani pentru cealaltă; **Curtea de conturi**, instituită pentru a verifica conturile administrațiunilor Statului; 2. *fig.* raport amănunțit, seamă: *a da cont de o misiune*; *a ține cont de purtarea sa* (=fr. *compte*).

conț n. Mold. testea; *conț de hârtie.* [Ung. KONC].

contà v. 1. a socoti; 2. *fig.* a-și propune: *contez a veni mâine*; 3. a se încrede în cineva: *contez pe tine.*

contabil m. cel însărcinat cu ținerea și darea conturilor.

contabilitate f. 1. arta și modul de a ține conturile: *contabilitate comercială*; 2. totalitatea conturilor ținute: *contabilitate în regulă*; 3. partea unei administrațiuni sau a unei case de comerț special însărcinată cu ținerea conturilor.

contact n. 1. starea a două corpuri ce se ating; 2. *fig.* legătură, frecventare: *contactul lumii.*

contadin m. țăran din Italia: *svârle vesel portocale 'n voiosul contadin* AL.

contagios a. 1. molipsitor: *boală contagioasă*; 2. *fig.* se zice de un vițiu, de o erezie.

contagiune f. 1. comunicarea unei boale prin contact; 2. *fig.* se zice de toate lucrurile rele, cari se comunică prin frecventare sau prin exemplu: *evitați contagiunea viițiului.*

contaminà v. a mânji, a pângări.

conte m. titlu de nobleță în occident, intermediar între baron și marchiz.

contemplà v. a considera cu atențiune, a examina cu mintea.

contemplați(un)e f. meditațiune profundă.

contemplativ a. 1. căruia îi place contemplațiunea: *spirit contemplativ*; 2. petrecut în meditațiune: *viața contemplativă a călugărilor.*

contemplator a. și m. care contemplă.

contemporan a. și m. 1. care e din același timp; 2. din timpul actual: *literatura contemporană.*

contencios n. se zice în administrațiune de tot ce poate da materie la proces și de personalul ce se ocupă cu aceasta: *serviciul contenciosului.*

www.dacoromanica.ro

contenență f. reținere, rezervă: *cu contenență* CAR.

conteni v. a înceta, a face să înceteze: *pasărea nu mai conenește de a cânta* ISP. [It. CONTENERE, printr'un intermediar grec bizantin].

conteș (contoș) n. 1. odinioară, manta lungă și îmblănită: *conteșul cel de postav alb, blănit cu samur, al beizadelii* FIL.; 2. azi, haină țărănească lungă și largă, brodată și îmblănită cu piei de vulpe, purtată la zile mari. [Pol. KONTUSZ].

contesă f. soția contelui.

contestă v. 1. a nu admite, a nu voi să recunoască un drept; 2. a nega un fapt; 3. a fi în discuțiune.

contestabil a. ce se poate contesta.

contestați(un)e f. 1. fapta de a contesta: *contestațiune judiciară*; 2. lucru contestat: dispută, desbatere.

context n. 1. textul unui act, totalitatea clauzelor sale; 2. textul considerat în raport cu legătura ideilor sale.

contextură f. 1. țesătura, înlănțuirea părților unui tot: *contextura mușchilor*; 2. legătura părților unei opere literare.

contiguitate f. starea a două lucruri ce se ating.

conțină f. V. concină: *am jucat conțina cu niște papugii* CAR.

conținător a. și m. care conține: *conținătorul e mai mare decât conținutul.*

conține v. 1. a avea o capacitate, o întindere oarecare: *această butie conține 200 litri*; 2. *fig.* a reține, a înfrâna: *a conține gloata, furia.* [Neologism modelat după fr. *contenir*].

continent n. mare întindere de pământ: *Continentul Vechiu*, Europa, Azia și Africa; *Continentul Nou*, America și Oceania.

continență f. castitate perfectă.

continental a. cu privire la continent: *blocul continental.*

contingent a. *Filoz.* ce poate să fie sau să nu fie, în opoziție cu *necesar.* ‖ n. 1. ceeace se poate sau nu se poate întâmpla; 2. partea de muncă sau de bani ce fiecare trebue să dea; 3. numărul de soldați ce trebue să dea o localitate determinată.

contingență f. starea lucrului contingent.

continuă v. 1. a nu întrerupe un lucru început: *continuă citirea*; 2. a prelungi: *a continua un zid*; 3. a nu se opri, a nu înceta.

continuare f. 1. fapta de a continua; 2. durată prelungită.

continuator m. cel ce continuă o lucrare începută de altul.

continuitate f. 1. legătură neîntreruptă a părților unui tot: *soluțiune de continuitate*, orice diviziune a părților mai înainte continue; 2. durată continuă.

conținut n. coprins, ceea ce-i coprins în ceva.

continuu a. 1. ce durează fără întrerupere; 2. ale cării părți nu sunt separate: *linie continuă*; 3. a cării durată nu e întreruptă: *friguri continue.*

contuar n. biuroul unui bancher (= fr. *comptoir*).

contoman n. Mold. cojoc cu gulerul de blană de oaie, iar gâtul și pieptii cu vulpe sau cu lup (putea costa dela 60—80 lei): *contomanul se poartă numai la sărbători de țăranii cuprinși din Tecuci.* [Compromis din *contoș* și din *(su)man*].

contopi v. 1. a topi la un loc cu altceva; 2. *fig.* a uni strâns. [Neologism modelat după lat. *confundere*].

contopire f. lucrarea de a contopi (la propriu și figurat), fuziune.

contopist m. *pop.* concepist: *un contopist ca mine* CAR. [Nemț. KONZEPIST].

contorsiune f. 1. contracțiune violentă a mușchilor; 2. gest forțat, grimasă.

contoș n. V. conteș.

contra prep. 1. în direcțiune opusă, față în față: *în contra curentului*; 2. fig. *a se lua în contra cu cineva*; 3. ceea ce-i opus: *pro* și *contra*; din contra, cu totul altfel.

contra-amiral m. ofițer superior în marina militară, mai prejos de vice-amiral.

contrabalanță v. 1. a face echilibru; 2. *fig.* a egala în putere, valoare, merit.

contrabandă f. fapta de a introduce pe furiș într'o țară mărfuri oprite sau supuse vămei.

contrabandist m. cel ce face contrabandă.

contrabas n. 1. tonul de sus în jos, la un nivel inferior; 2. cea mai mare dintre vioare cu trei coarde.

contrabasist m. muzicant care cântă din contrabas.

contracciu m. cel ce face un contract.

contract n. 1. convențiune între două sau mai multe persoane; 2. actul scris ce constată această convențiune: *contract de vânzare, de căsătorie.*

contractà v. 1. a face un contract sau convențiune cu cineva: *a contracta o alianță*; 2. a fi atins de o boală, a-și însuși apucăturile (mai ales rele), a face datorii; 3. a strânge cu putere: *a contracta mușchii*; 4. a micșora volumul cu apropierea părților: *frigul contractează, căldura dilată*; 5. a reuni două vocale sau două silabe spre a forma una singură: *nu ai* se contractă în *n'ai.*

www.dacoromanica.ro

contractant a. care contractează: *părțile contractante,*

contractil a. *Med.* susceptibil de contracțiune.

contractilitate f. proprietatea celor contractile.

contracți(un)e f. 1. strângere tare și instantanee a mușchilor; 2. scăderea volumului unui corp sub influența frigului; 3. reducere a două vocale sau silabe într'una singură.

contradanț n. 1. danț vioiu și ușor executat de 4 sau 8 persoane, puse unele în fața altora; 2. aria ce însoțește contradanțul.

contradicți(un)e f. 1. acțiune de a contrazice; 2. opoziținea sentimentelor sau a discursurilor cuiva: *a admite contradicțiunea;* 3. opoziținе între două sau mai multe lucruri: *contradicțiune între vorbe și fapte.*

contradictoriu a. ce implică contradicțiune: *judecată contradictorie,* cea făcută în prezența părților, în opoziținе cu cea dată în lipsă.

contrafăcător m. cel ce se face vinovat de contrafacere.

contrafăce v. 1. a reproduce prin imitațiune; 2. a preface cu tot dinadinsul: *a contrafăce semnătura.*

contrafacere f. 1. fapta de a contrafăce sau imita efecte publice, monede; 2. reproducere sau imitare frauduloasă a unei producțiuni sau opere străine; 3. falșificarea unei scrisori, a unei semnături.

contralto m. cea mai gravă dintre vocile femeiești.

contralovitură f. 1. repercutarea unui corp asupra altuia; 2. *fig.* eveniment ce rezultă indirect dintr'altul.

contramandà v. a revoca un ordin dat.

contramarcă f. bilet dat de controlorii unui teatru celor ce ies momentan din sală cu intenținea de a reintra.

contramarș n. marșul unei armate opus celuia ce părea că voiește a face.

contraordin n. revocarea unui ordin.

contrapartidă f. 1. exemplarul dublu al unui registru ce servă de verificare; 2. proiect, sistemă contrară; 3. parte de muzică opusă alteia.

contrapunct n. 1. arta de a compune muzica cu mai multe partide; 2. muzică compusă.

contraproiect n. proiect opus altuia.

contrapropunere f. propunere opusă alteia.

contrar a. 1. care e contra sau în opoziținе cu altul: *ziua și noaptea sunt contrare;* 2. nefavorabil: *climă contrară sănătății.*

contrarià v. 1. a zice sau a face contrar altora; 2. a împiedica, a se opune: *a contraria un proiect.*

contrarietate f. 1. opoziținе între lucruri contrare: *contrarietatea gusturilor;* 2. ceeace contrariază și efectul său: piedică, ciudă, necaz.

contrasemnà v. 1. a adăoga semnătura sa pe un act după cel ce l'a dresat; 2. a pune pe coperta unei scrisori numele expeditorului.

contrasemnătură f. semnătura celui ce contrasemnează.

contrast n. 1. opoziținе între două sau mai multe lucruri dintre cari unul face să reiasă pe celalt: *contrastul caracterelor;* 2. efect produs de un artist sau scriitor prin mijlocul opozițiunilor.

contrastà v. 1. a fi în opoziținе, a face contrast; 2. a produce contraste, în pictură.

contravenì v. a lucra încontra legii sau obligațiunii.

contravenient m. cel ce comite o contravențiune.

contravenți(un)e f. călcarea unei legi, ordonanțe, a unui regulament.

contrazicător a. căruia îi place a contrazice.

contrazice v. 1. a zice contrarul; 2. a fi în contrazicere cu sine însuș.

contrazicere f. 1. contradicțiune; 2. răspuns juridic la declarațiunile părții adverse: *fără contrazicere,* fără a se putea zice încontra, sigur.

contribuabil m. supus la contribuțiune.

contribuì v. 1. a ajuta la execuțiunea unui plan, la succesul unei întreprinderi; 2. a plăti partea sa dintr'o cheltuială comună.

contribuți(un)e f. ceeace fiecare dă din parte-i la o cheltuială sau sarcină comună; **contribuțiuni directe,** cari lovesc direct persoana și averea contribuabilului, ca foncieră, dare personală, șosele, patentă, licență de băuturi spirtoase; **contribuțiuni indirecte,** cari lovesc obiectele de consumațiune, ca impozite pe băuturi, tutun, timbru, vamă.

contriținе f. durere vie și sinceră de a fi păcătuit contra lui Dumnezeu.

control n. 1. registru ce servă a verifica un altul; 2. verificare: *dreptul de control.*

controlà v. 1. a verifica; 2. *fig.* a critica.

controlor m. agent sau funcționar însărcinat a exercita un control.

controversà v. a discuta, a desbate.

controversă f. desbatere asupra unei chestiuni de filozofie sau de teologie.

controversist m. care tratează despre materii de controversă.

www.dacoromanica.ro

contumace n. refuzul acuzatului de a compare în justiție pentru o afacere criminală. ‖ m. cel ce se sustrage unei judecăți criminale.

contundent a. ce răneşte prin strivire, ce face contuziuni (cu un ciocan, baston).

contur n. 1. linie ce delimitează un corp; 2. fig. *abia conture triste şi umbre au rămas* Em.

contuziune f. vătămare produsă de un corp contundent.

convalescent a. care se scoală dintr'o boală.

convalescență f. starea unei persoane care se întremează.

convenabil a. ce se cuvine; *situațiune convenabilă.*

convenienţă f. 1. raport, conformitate; 2. pl. bunacuviinţă socială.

convenì v. 1. a consimți, a mărturisi: *a conveni că e aşa;* 2. a face o învoială: *a conveni asupra preţului;* 3. a fi convenabil, a plăcea: *această casă îmi convine;* 4. a avea conformitate de gusturi, a-şi plăcea.

convenit a. de convenţiune.

convenţional a. ce rezultă dintr'o convenţiune: *valoare convenţională;* de convenţiune, despre care s'a convenit dinainte: *semne de convenţiune.* ‖ m. membrul Convenţiunii naţionale franceze dela 1792.

convenţi(un)e f. 1. învoială între două sau mai multe persoane; 2. pact între două State: *convenţiune de comerţ;* 3. clauzele, condiţiunile unui act. V. Nume proprii.

converge v. 1. a tinde către acelaş punct; 2. *fig.* a tinde către aceiaş ţintă: *toate uneltirile noastre converg către acelaş scop.*

convergent a. care converge.

convergenţă f. *Geom.* dispoziţiunea liniilor îndreptate către un acelaş punct.

conversà v. a sta de vorbă cu cineva.

conversaţi(un)e f. 1. convorbire familiară; 2. arta sau modul de a conversa.

conversiune f. 1. schimbare de formă; 2. schimbare de front a unei trupe; 3. reducerea taxei dobânzilor la o datorie de Stat: *conversiune de 5 la 4%.*

converti v. 1. a schimba un lucru într'altul, a transforma; 2. a schimba în bani: *a converti titluri în numerar;* 3. a schimba religiunea, opiniunea.

convertibil a. ce se poate converti în altceva: *bilet convertibil în argint.*

convertit a. şi m. cel ce a părăsit o religiune spre a îmbrăţişa alta.

convertitor m. cel ce caută a converti.

convex a. curbat în afară: *oglindă convexă.*

convexitate f. starea lucrului convex.

convicţiune f. 1. credinţă sigură despre adevărul unui fapt; 2. dovadă neîndoioasă despre un lucru.

convieţui v. a trăi împreună.

convingător a. propriu a convinge.

convinge v. 1. a sili prin raţionamente sau probe evidente, a recunoaşte adevărul unui fapt; 2. a se asigura de realitatea unui lucru.

convingere f. 1. fapta de a convinge; 2. convicţiune.

convins a. care crede în realitatea unui lucru.

convocà v. a da de ştire sau a ordona să se adune.

convoiu n. 1. reunire de care de transport sau de vite de samar: *convoiu de proviziuni;* 2. cantitate de muniţii ce se transportă într'o tabără sau într'un oraş împresurat; 3. şir de vagoane trase de aceeaş locomotivă şi formând un tren; 4. cortej ce însoţeşte pe un mort: *palid convoiu, pierdut, uitat, coloană funerară* Al. (= fr. *convoi*).

convorbì v. a vorbi cu cineva, a se întreţine.

convulsionar a. care are convulsiuni.

convulsiune f. 1. contracţiune bruscă şi involuntară a muşchilor; 2. pl. *fig.* mişcări violente şi dezordonate cauzate de pasiuni: *convulsiuni de desperare;* 3. turburări profunde ce agită Statele.

convulsiv a. 1. care e de natura convulsiunilor; 2. însoţit de convulsiuni: *tuse convulsivă.*

cooperà v. a lucra împreună cu unul sau mai mulţi alţii.

cooperativ a. care face ca opintirile tuturor celor interesaţi să contribue la îmbunătăţirea fiecăruia: *societate cooperativă.*

cooperativă f. societate cooperativă.

cooperator m. cel ce cooperează.

coordonà v. a pune în ordine, a dispune după anumite raporturi.

coordonată f. 1. *Gram.* care corespunde una alteia: *propoziţiune coordonată;* 2. pl. *Geom.* distanţe cari determină poziţiunea unui punct pe un plan, pe o suprafaţă sau în spaţiu.

copăcel m. 1. arbust; 2. *fig.* prunc (adică care merge copăcel): *prea cu minte mare ca de copăcel* Pann; 3. pl. copăcei, numele popular al balsaminei. ‖ adv. drept în sus, vorbind de pruncii cari încep să umble: *când începusem a merge copăcel* Cr.

copaciu m. arbore (care nu dă roade) [Albanez kopač, buştean].

www.dacoromanica.ro

copaie f. 1. albie mică în care se ține mălaiu și se frământă pâinea; 2. lada în care curge făina morii. [Slav. KOPANĬA].

copăit n. Mold. îngropatul porumbului. [Tras din slav. KOPATĬ, a săpa].

copăiță f. teica morii.

copan n. șold de pasăre. [Cf. bulg. KOPAN, pisălog (de unde coapsă, după analogia formei)].

copărtaș m. cel ce împarte cu alții.

copcă f. 1. cârlig de încheiat. catarama; 2. plasă de pescuit, fixă, suspendată. [Turc. KOPČA· forma *copcă* a fost abstrasă din plural].

copcă f. 1. gaură mare făcută de pescari în ghiață ca să pescuiască; a se duce pe copcă, *fam.* a se înneca, a se prăpădi: *v'ați dus pe copcă cu toată șmecheria voastră* CR.; 2. Mold. săritura calului în galop: *escadroanele se mișcă. saltă 'n copce* AL. [Bulg. KOPKŬ. gaură în ghiață; sensul 2 e obscur].

copeică f. bănuț rusesc în valoare de vr'o 4 centime.

coperi v. (poetic) a acoperi: *vărsând văpaie lină ce lumea coperea* AL [Lat. COOPERIRE].

coperiș n. acoperiș (poetic): *pe sub înalte coperișuri* AL.

copertă f. 1. plic de scrisoare; 2. învelitoarea unei cărți; 3. podul unei corăbii.

copia v. 1. a scoate o copie; 2. *fig.* a imita gesturile și faptele cuiva.

copiar a. de copiat scrisorile comerciale: *registru copiar e obligatoriu.*

cópie f. 1. scrisoare făcută după alta; 2. reproducere exactă a unei opere de artă; *copie de pe natură*. descrierea unor tipuri cu tendență satirică; 3. text manuscris după care compun tipografii.

cópie f. cuțit de tăiat sf. agneț. [Slav. KOPĬĬA, sulițĭă].

copil m. 1. băiat sau fată (cu sau fără noțiune de vârstă): *copil din flori*, bastard; 2. copil până la doisprezece ani: *doi copii*; 3. urmaș. moștenitor: *a murit fără copii*; 4. (odinioară) copii de casă, feciori de boieri dați la Curte pe lângă Domn și formând garda interioară a palatului (în număr de 500); 5. (còpil) tâțână de ușă; 6. botul sau ciocul leucei; 7. cracii sau colțurile scoabei dulgherului. [Vechiu-rom. *còpil*, bastard (și azi în Maramureș), adică copil din flori (în opoziție cu *cocon* sau *fecior*, copil legitim): *cel ce va zice că-i copil, neștiind că... l'au făcut adevărat fecior după leage*... (Pravila din 1646)=albanez KOPILĬ, slugă, bastard; sensul 5 prezintă o metaforă curioasă; cele două cârlige mari ale ușii sunt asemănate cu doi feciori (cf. *copileț*)].

copilă f. 1. fiică; 2. fată tânără.

copilandru m. copil mare (până la 20 de ani).

copilăresc a. de firea copiilor, ce ține de copilărie: *joc copilăresc.*

copilări v. a-și petrece copilăria cu cineva.

copilărie f. 1. vârsta omului dela naștere cam până la 12 ani; 2. *fig.* început: *copilăria artei*; 3. pl. vorbe sau apucături de copii.

copilăros a. copilăresc (cu o nuanță pejorativă): *om copilăros.*

copileț m. 1. mlădiță la rădăcina copaciului sau a porumbului: *copileții* se mai numesc *traĭ* sau *pui*; 2. pl. căprioriĭ alipiți de spatele caselor țărănești. [Lit. copil mic (cf. fr. *fille d'artichaut*, vlăstar de anghinară)].

copios a. și adv. prea îmbelșugat: *ospăț copios.*

copist m. cel ce copiază.

copită f. 1. unghia calului sau a măgarului; 2. Tr. babiță (pălăria ciupercei având forma unei copite). [Slav. KOPYTO].

copiță f. V. căpiță: *cu copiți de iarbă grasă* POP.

copleși v. 1. a acoperi peste tot cu apă, a înneca; 2. a apăsa tare în jos, a strivi sub greutate sau mulțime: *somnul l'a copleșit.* [Albanez KAPLIS].

copleșit a. 1. inundat; 2. gârbovit, încovoiat.

copoiu m. 1. câine mare de vânat care descopere și sgornește fiara; 2. *fig.* agent de poliție foarte îndemânatec. [Ung. KOPÓ].

coporan m. zeghe, anteriu țărănesc (Ialomița). [Croat KOPORAN].

coporie f. lemn de coasă: *și coporia râde c'a scăpat de ger.* [Alterare din *toporie*. derivat din *topor*].

coprină f. numele popular al narcisului: *rumenă ca coprina.* [Cf. macedoromân *căprină*, lână de capră].

coprinde (cuprinde) v. 1. a prinde cu ambele mâini sau brațe, a apuca: *moartea rece le cuprinde* AL.; 2. *fig.* a ocupa cu putere, a cotropi: *a coprins pământ și mare*; 3. a avea în sine, a conține: *clasa insectelor coprinde peste 200.000 de specii*; 4. a îmbrățișa: *gânduri ce au cuprins tot universul* EM. [Lat. COMPREHENDERE, de unde *cuprinde*: forma paralelă *coprinde* e literară și modernă].

coprindere (cuprindere) f. fapta de a coprinde și efectul ei: 1. ocupațiune militară: *coprinderea Rahovei*; 2. conținut: *coprinderea scrisorii.*

coprins (cuprins) a. 1. apucat: *coprins de spaimă*; 2. ocupat militărește:

www.dacoromanica.ro

cetate anevoie de coprins; 3. avut, cu dare de mână: *o fată de țărani cuprinsă, sat cuprins frumos.* ‖ n. 1. întindere mare sau mică: casă, moșie, ținut; 2. conținut: *coprinsul sentinței.*

coprinzător a. care coprinde sau conține.

copt *a.* 1. gătit la cuptor; 2. fiert, prăjit: *ou copt*; 3. se zice despre roadele pământului gata de a fi culese sau mâncate: *poame coapte*; 4. gata de a se sparge: *bubă coaptă*; 5. *fig.* ajuns la deplină desvoltare (fizică sau morală): *om copt*, dela 30—60 de ani: *minte coaptă*, judecată solidă. ‖ n. coacere: *grâul începe a da în copt.*

coptorosit a. 1. găunos; 2. *fig.* ros: *coptorosit de vicii.* [V. *cuptor*].

coptură f. rezultatul coacerii: 1. lucru copt, prăjitură; 2. bubă coaptă, puroiu. [Lat. COCTURA].

còpulă f. *Gram.* vorbă care leagă subiectul unei propoziții cu predicatul ei.

copulativ a. care servă a lega: *propoziție copulativă.*

cor n. 1. reunire de persoane cari cântă împreună; 2. cântare executată de un cor; 3. poezie lirică în tragediile vechi și în unele tragedii moderne: *corurile din Atalia lui Racine*; 4. compoziție de muzică, constând din mai multe părți executate de mai multe voci pentru fiecare parte: *cor de Rossini*; 5. partea bisericii unde se cântă oficiul divin; *cele nouă coruri de îngeri*, cele nouă ordini ale ierarhiei cerești.

corabatică f. 1. *Bot.* albăstrea; 2. *Zool.* dumbrăveancă (ale cării pene sunt de un albastru nuanțat). [Origină necunoscută].

corabeà f. prăjitură din făină, unt, ouă și zahăr: *două oca de corăbiele* AL. [Lit. prăjitură în formă de corabie (v. *corăbioară*)].

corabie f. bastiment de mare; *fam.* i s'au înnecat corăbiile, e rău dispus. [Slav. KORABLI].

corăbiească f. un fel de horă și aria ce o însoțește: *ncepe a cânta din fluier o corăbiească* CR. [Lit. hora corăbierilor sau marinarilor].

corăbier m. 1. om întrebuințat la cârma corăbiei, marinar; 2. stăpân de vas plutitor.

corăbioară f. 1. corabie mică; 2. pl. zaharicale numite *corab.ele.*

coral a. care cântă în cor, care formează un cor: *templu coral.* ‖ n. cântec religios la Protestanți: *un coral de Luther.*

coral *n.* sau *mărgean*, 1. specie de arbust ca piatra de vârtos, de obiceiu roșu, produs în mare de o aglomerațiune de polipi: coralul se pescuiește pe coastele Mediteranei, se lucrează și se polisește în formă de obiecte de ornament; 2. roșu ca coralul: *pe a lui buze de coral* EM.

coralină f. materie colorantă roșie-portocalie.

Coran n. cartea sfântă a Muzulmanilor, care conține legea lui Mahomed. Coranul e o colecțiune de dogme și de precepte, care formează unicul izvor al dreptului, moralei și administrațiunii muzulmane.

corasan n. Mold. ciment de cărămidă pisată cu var; sămânță de corasan, florile uscate ale peliniței, întrebuințate în farmacie. [Turc. KHORASAN, lit. var de Corasan].

corăslă f. Mold. 1. *V. colastră*; 2. lapte fiert și prefăcut într'un fel de jintiță.

corăsli v. Mold. a se prefăce la fiert laptele în brânză.

corb m. 1. pasăre răpitoare din ordinul vrăbiilor cu penele negre, cuibează în stânci și pe arbori înalți; 2. varietate de struguri (negri ca pana corbului). [Lat. CORVUS]. ‖ adv. **negru corb**, negru curat (vorbind de părul calului).

corbancă f. *Zool.* batcă (spinarea acestui pește e de un verde-caieniu).

corbiu a. negru ca corbul: *negru ca aripa corbie* AL.

corchezi *v.* Mold. a corci: *au corchezit graiul strămoșesc* CR.

corci v. 1. a împerechia animale de soiuri diferite, a amesteca prin împerechere rasele (ex. o cățea cu un ogar, cu un prepelicar, cu un copoiu); 2. *fig.* a degenera. [V. *corciu*].

corcie f. Mold. covergă. [Origină necunoscută].

corcit a. amestecat, vorbind de specii animale sau de rase umane.

corcitură f. soiu corcit.

corciu a. și m. ibrid, bastard: *fii corci și fără cuget* NEGR. [Ung. KORCS].

corciu n. Buc. tufă: *sub un corciu de rosmarin.* [Rut. KORČ].

corcoață f. buleandră: *cu corcoațe și cu petece.* [Origină necunoscută].

corcodan m. Tr. V. **cnrcan.** [Compromis din *curcă* și finalul din *(coșco)dan*].

corcoduș m. soiu de prun care se cultivă pentru fructele sale comestibile *(Prunus cerasifera).* [Origină necunoscută].

corcodușă f. fructul corcodușului, de coloare galbenă sau roșie închisă.

cordar n. Mold. ferestrăul dogarilor. [V. *coardă*].

cordea f. Mold. 1. panglică; 2. tenia;

www.dacoromanica.ro

3. un fel de joc în cărți: *juca parola sau cordeaua* AL. [It. CORDELLA, printr'un intermediar grec modern].

cordel n. ipângea cu mâneci, din aba cusută cu găitane sau cordele (în Oltenia).

cordenciu m. Mold. și Tr. bucată de lemn a meliței cu care se rup firele de cânepă. [V. *coardă*].

cordial a. care vine din inimă: *primire cordială.*

cordialitate f. bunăvoință sinceră.

cordon n. 1. panglică lată a unor ordine de cavalerie: *marele cordon al Coroanei României*; 2. șir de posturi garnisite cu trupe; **cordon sanitar**, linie de trupe stabilită spre a opri comunicațiunea cu o țară bântuită de o boală epidemică.

cordonaș m. 1. soldat de cordon, grănicer; 2. pl. od. miliție întocmită la 1834 spre a sprijini picheturile: *cordonașii și potecașii* BĂLC.

corduc (curduc) n. Mold. înscorțoșarea sau curmarea limbei (la vite). [Rut. KORDIUK].

corect a. 1. ce are o formă exactă, pură: *desen corect;* 2. conform regulelor gustului: *locuțiune corectă;* 3. *fig.* scrupulos: *om corect.*

corectă v. a îndrepta, a corija.

corecțional a. care privește simplele delicte: *pedeapsă corecțională.* ‖ n. tribunal corecțional, care judecă delictele și crimele comise de copii mai mici de 20 ani; s'află câte unul în mai toate județele.

corectitudine f. corecțiune.

corecțiune f. 1. lucrarea de a corecta sau corija; 2. calitatea lucrului corect; 3. pedeapsă: *a da o corecțiune;* **casă de corecțiune**, unde se închid copiii dezordonați din ordinul părinților sau în virtutea unei sentințe judecătorești.

corectiv n. ceeace corijează.

corector m. 1. cel ce corijează; 2. cel ce face corecturi.

corectură f. coală de tipar pe care se însemnează îndreptările de făcut.

corelați(un)e f. relațiune reciprocă între două lucruri.

corelativ a. care arată o relațiune între două lucruri, așa că unul presupune necesar pe celălalt: *idei corelative.*

coreligionar m. care profesează aceeași religiune cu alții.

coreografic a. ce ține de coreografie: *exerciții coreografice.*

coreografie f. arta de a nota pașii și figurile dansului, de a compune balete.

corespondà v. a fi în corespondență, a face schimb de scrisori, a se afla în daraveri cu cineva.

corespondent a. care e în corelațiune cu alte lucruri. ‖ m. 1. persoană cu care stăm în corespondență: *corespondentul unui ziar;* 2. persoană însărcinată a îngriji de trebuințele unui tânăr, depărtat de familia sa.

corespondență f. 1. schimb regulat de scrisori și scrisorile înseși: *citesc corespondența sa;* 2. raport de afaceri comerciale; 3. conformitate de idei, de sentimente.

corespunde v. 1. a fi în conformitate de sentimente, de idei; 2. a fi în comunicație: *această cameră corespunde cu o galerie.*

corespunzător a. care corespunde, în raport sau în conformitate cu altul.

corfă f. 1. Tr. coș, paner; 2. (Oltenia) fofeaza piuei sau pivei. [Sas. KORF].

corhană f. Mold. coastă înclinată de deal unde pasc vitele: *prin toate corhanele, coclaurile* CR. [Origină necunoscută].

cori m. pl. Mold. pojar. [Rus. KORI].

coriandru m. plantă din familia umbeliferelor, ale cării semințe proaspete miros a păduche de lemn, iar uscate devin aromatice și se fac dintr'însele și cofeturi, vulgar: *buruiana pucioasei.*

coridor n. galerie îngustă făcând să comunice mai multe apartamente.

corifeu m. 1. cel ce conducea corurile în tragedia greacă: *destul, deveniți tragici ca niște corifei* AL.; 2. *fig.* cel ce ocupă întâiul rang.

corigent a. și m. școlar care trebue să dea un nou examen la unele materii la cari a căzut.

corigență f. starea elevului corigent.

corijà v. 1. a scoate greșelile, a îndrepta; 2. a face mai bun, mai laborios, mai docil; 3. a însemna greșelile pe o corectură.

corimb m. *Bot.* modul cum sunt natural dispuse florile sau fructele la unele plante, de pildă florile ghiorghinului.

corindon n. piatră scumpă, cel mai dur dintre minerale, după diamantul.

corintian a. din Corint: **ordin corintian**, cel mai bogat dintre cele 5 ordine de arhitectură greacă, în care capitelul e ornat de două rânduri de frunze de acant.

corist m. cel ce cântă într'un cor.

corită f. vadra în care curge vinul stors din teasc. [Slav. KORYTO].

coriza f. *Med.* guturaiu.

corlă f. un fel de găinușă de apă (*Colymbus*). [Onomatopee ca și fr. *courlis* și it. *chiurlo*].

corlă f. Mold. țarc de vite; *grajduri și corle pentru vite.* [Formă trasă din *corlată*].

www.dacoromanica.ro

corlată f. 1. gard rar la vii sau livezi; 2. îngrădire pentru vite; 3. policioara dela vatră, în casele țărănești. [Ung. KORLÁT].

corli v. a (se) cufunda, a (se) adânci. [V. *corlă*].

cormană f. partea plugului care primește brazda tăiată, o întoarce, frânge și răstoarnă. [Bulg. KORMANA, cârmă].

cormoran m. pasăre acvatică din ordinul palmipedelor, se hrănește cu pești. În China servește la pescuit.

corn n. (pl. coarne), proeminență vârtoasă ce se formează pe capul unor animale: *coarnele boului; fig. minciună cu coarne*, exagerațiune ridiculă. ‖ tot ce seamănă a corn: 1. (pl. mai ales **cornuri**), *cornul abundanței*, corn umplut cu felurite roade și flori, simbolul îmbelșugării; 2. trâmbiță militară cu sunet ascuțit și pătrunzător: *Ștefan se 'ntoarce și din cornu-i sună* BOL.; 3. instrument de muzică recurbat în spirală: *corn de vânătoare;* 4. fiecare din cele două mânere ale plugului sau fiecare dinte al unei furci; 5. *cornul lunei*, unul din cele două capete la luna nouă; 6. ploscă în care se pune praf de pușcă pentru vânat; 7. pâinișoară lunguiață și recurbată; 8. una din părțile prescurei; 9. Tr. colț: *în patru cornuri de casă* POP. [Lat. CORNU].

corn m. (pl. **corni**), frumos arbore cu florile galbene și lemnul vârtos; frunzele-i ovale sau eliptice se întrebuințează la colorat. [Lat. CORNUS].

cornac m. conducător de elefanți.

cornaciu m. cel ce ține coarnele plugului.

cornalină f. piatră scumpă de un roșiu închis și cam străvezie.

cornar n. Mold. stâlpul numit *colțar*, [V. *corn* 9].

cornărit n. od. dare pe vitele cornute.

cornățel m. *Bot.* turiță (numită astfel după forma inflorescenței sale).

Còrnea m. numele popular al necuratului, reprezentat cu coarne și coadă.

corneciu n. corn pentru iarbă de pușcă.

cornee f. *Anat.* membrană transparentă a ochiului prin care pătrund razele luminoase.

cornet n. 1. corn mic; cornet acustic, instrument de care se servă surzii spre a auzi mai lesne; **cornet cu piston**, instrument de muzică de metal, la care notele se execută cu ajutorul pistoanelor; 2. bucată de hârtie adusă în formă de pâlnie: *cornet de bomboane*.

cornet m. od. ofițer de cavalerie: *nu-i de geaba cornet la cavalerie* AL. [Rus. KORNETŬ (din fr. *cornet*)].

cornișă f. *Arhit.* ornament compus din ciubuce trase afară unele peste altele servind de coronament unui zid, dulap, etc. (= fr. *corniche*).

cornișor n. *Bot.* brădișor (după dispoziținea inflorescenței sale).

cornist m. soldat care sună din corn (la trupele de infanterie).

corniță f. varietate de struguri negri cu boabele mici și lunguiețe.

cornorat a. 1. cu coarne; 2. *fig.* fantastic: *crezi fabula asta cornorată despre țigani?* NEGR. ‖ m. Cornea: *meșter e cel cornorat* AL.

cornut a. cu coarne: *vite cornute*, boi, vaci și capre, în opoziținue cu oi și berbeci. [Lat. CORNUTUS].

cornută f. Chim. aparat distilator cu țeava recurbată.

cornuți m. pl. soiu de scaiu ghimpos și mărunt *(Xanthium spinosum)*.

coroabă f. porumbea. [Origină necunoscută].

coroade v. a roade treptat: *aceste acide corod metalele*.

coroagă f. 1. scoarță de teiu; 2. piele uscată de miel. [Slav. KORA, scoarță].

coroană f. 1. podoabă de cap, în formă circulară, făcută din flori sau frunze naturale; fig. *timpul i-a pus coroană de argint, țara de aur* AL.; 2. *fig.* premiu câștigat la un examen; 3. podoabă de cap, purtată de persoane suverane (ca semn al demnității lor): *coroană regală; tu porți sub coroană cununa cea de spini* AL.; 4. putere suverană: *a pierde coroana;* și suveranul însuș: *domeniul Coroanei;* 5. numele unei decorațiuni naționale: *Coroana României, înființată la 1881, coprinde cinci clase;* 6. monedă austriacă (în valoare de 1 fr.) și engleză (valorând 5 fr. și 75 c.); 7. coama sau culmea casei țărănești; 8. *coroana dintelui*, partea lui vizibilă. [Termen de origină literară, dar deja familiar vechilor scriitori (v. *cunună*)].

coroapcă f. Mold. lada de mărfuri cu mai multe deschizături a tolbașului. [Rus. KOROBKA].

corobană f. Mold. scorbură de copaciu. [Dintr'un primitiv **corb* (cf. *scorbură*)].

corobățică f. V. corabățică.

corobeață f. Tr. măr păduret. [V. *coroabă*].

coroborâ v. 1. a face mai viguros, a fortifica organele; 2. *fig.* a sprijini, a confirma.

corogi v. a snopi în bătaie. [Lit. a sbârci pielea ca o coroagă].

corografie f. descrierea unei țări: *Corografia Moldovei de Reichersdorf*.

coroiat a. de coroiu: *nas coroiat*, recurbat ca ciocul coroiului.

www.dacoromanica.ro

coroiu (curuiu) m. șoim care se învață de vânători a prinde prepelițe *(Astur palumbarius): ducând câinii de sgardă și curuii de lănțușe* Od. [Ung. KAROLY].

corolă *f. Bot.* partea floarei care înfășură staminele și pistilul.

corolar n. consecvență, rezultanta unei propoziții deja demonstrată.

coromâslă f. Mold. cobiliță de cărat apă. [Rus. KOROMYSLO].

coronal a. *Anat.* care formează partea anterioară a craniului sau a frunții: *os coronal.*

coronament n. ornament de arhitectură care termină un edificiu: *granit pentru coronament de cheiuri.*

coroniște f. Tr. plantă cu florile alberoșiatice dispuse în umbèle *(Coronilla).*

coropcar m. 1. Mold. lipovean care umblă prin sate cu coroapca în spinare; 2. *fam.* vagabond: *ei veni tu acasă, coropcarule!* Cr.

coropișniță f. V. conopiștiriță.

corovàtic m. Mold. *Bot.* lumânărică. [Cf. *corobàtică*].

coroziune f. lucrarea de a coroade și efectul ei.

coroziv a. și n. care coroade: *substanță corozivă, un coroziv.*

corp n. 1. porțiune de materie formând un tot distinct: *toate corpurile sunt solide, lichide sau gazoase;* 2. trup, totalitatea organelor unei ființe însuflețite: *corpul omului;* 3. cadavru; 4. parte principală a unui obiect: *corp de pompă, corp de casă;* 5. grupare de trupe, porțiune de ostași: *șef de corp;* armata noastră e împărțită în șapte corpuri sau comandamente: fiecare corp coprinde câte două divizii de infanterie, două brigăzi de artilerie și una de cavalerie, două batalioane de vânători, un batalion de geniu, un escadron de tren, o companie sanitară, o companie de subzistență și un stat-major; *corp de gardă,* post militar; 6. *corp ceresc,* astru; 7. *corpul delictului,* ceeace probează existența unui delict sau a unei crime; 8. corporațiune: *corp de erudiți;* corp diplomatic, ambasadorii sau miniștrii străini cari rezidă pe lângă o Putere; corpuri constituite, diferite tribunale și administrațiuni într'un Stat; corpuri legiuitoare, Camera și Senatul.

corporal a. 1. ce are un corp, trupesc; 2. privitor la corp: *pedeapsă corporală.*

corporați(un)e f. 1. reunire de persoane constituind un corp; 2. asociațiune autorizată de oameni supuși unor obligațiuni comune relativ la profesiunea lor (v. *breaslă, isnaf).*

corpulent a. cu corpul mare și gras.

corpulență f. mărimea și grosimea omului.

corpuscul n. *Fiz.* corp foarte mic.

corsaj n. talia unei rochi.

corsar m. 1. pirat; 2. vas înarmat de particulari, dar cu autorizarea Statului, spre a da goană vaselor comerciale ale unei națiuni dușmane.

corset n. vestmânt garnisit cu balene ce înfășură și strânge talia femeilor.

corsetier m. cel ce face sau vinde corsete.

cort n. 1. un fel de colibă de pânză de care oamenii se servă în războiu sau la țară pentru adăpostire; **cortul mărturiei,** Sfânta Sfintelor, în templul din Ierusalim; 2. locuința portativă a Țiganilor, șatră: *ca la ușa cortului,* ca la Țigani, numele unei hore ce se joacă la sunetul cobzei, făcând sărituri uniforme și neregulate. [Gr. biazantin KÓRTIS].

cortej n. 1. șir de persoane cari însoțesc pe alta spre a-i face onoare; 2. *fig.* însoțire: *boalele sunt cortejul necumpătării.*

córtel n. Mold. umbrelă: *sub cortelu-i de atlaz* Al. [Lit. cort mic].

cortel n. V. cordel.

cortical a. *Bot.* ce ține de scoarță.

cortină f. 1. stofă atârnată spre a acoperi sau ascunde ceva; 2. pânză ce se lasă jos pe scena unui teatru; 3. perdea la un pat.

cortorosi v. a se scăpa de cineva sau de ceva: *se cortorosise de sărăcie* Isp. [Bulg. KURTULISAM].

coruna f. masa pietrelor morii. [Slav. KORUNA, coroană].

corupe v. 1. a strica, a altera: *aceste miasme corup aerul;* 2. *fig.* a deprava, a perverti: *a corupe datinile;* 3. a îndupleca pe cineva prin daruri să facă ceva în contra datoriei sau conștiinței sale: *a corupe martorii.*

corupt a. 1. stricat; 2. *fig.* depravat, pervers.

coruptibil a. care poate fi corupt.

coruptibilitate f. caracterul celui coruptibil.

corupți(un)e f. 1. fapta și efectul coruperii; 2. starea celui corupt.

coruptor m. cel ce corupe spiritul, datinile, limba, gustul.

corvadă f. muncă făcută pe rând de soldații unei companii (după fr. *corvée);* se zice și *corvoadă* (cf. *podvoadă).*

corvetă f. corabie de războiu mai mică decât fregata și mai mare decât bricul; o *sprintenă corvetă* Al.

coș n. 1. unealtă portativă de răchită sau de papură, în care se pun poame, proviziuni, rufe; coșul **pieptului,** numele

www.dacoromanica.ro

popular al toracelui: *fiind rupți în coș de foame și de sete* CR.; **2.** partea ce rămâne dintr'o vită tăiată căreia s'a luat ciosvârtele; **3.** împletitură de nuieluşe în formă de coș de prins peşte; **4.** conținutul unui coș: *un coș de pere*; **5.** Mold. împletitură de nuiele ce înlocuieşte loitrele și codârlele; **6.** Munt. acoperământul mobil al unei trăsuri; **7.** copaie pătrată, largă și îngustă, de turnat grăunțele ce cad apoi între pietrele morii; **8.** canal prin care fumul sobei e condus în pod sau peste acoperişul casei. [Slav. KOȘ].

cosac m. peşte argintiu deschis cu solzi mici. [Bulg. KOSAK].

Cosânzeana f. **1.** zina-fecioară cu părul de aur, mândra soră a soarelui (în credințele populare): *Ileana Cosânzeana în cosiță floarea-i cântă* AL.; **2.** idealul frumuseții femeiești: *întâlnește 'n a sa cale o copilă cosânzeană* AL. [Vorba pare a fi compusă din *Sânziană* și din slav. *kosa*, cosiță: zina lleana cea cu cosița de aur]. V. *Sânziană*.

coșar m. cel ce curăță coșul unei sobe.

coșar n. **1.** staul pentru vite și cai; **2.** *fig.* casă proastă, fără ferestre, bordeiu. [Slav. KOȘARŬ].

coșarcă f. Mold. bordeiu. [V. *coșar*].

coșaș m. **1.** cel ce coseşte fân, care lucrează cu coasa; **2.** *Zool.* un fel de locuste mari, numite așa fiindcă sărind produc un sunet asemenea cosașului.

coșciug n. **1.** Mold. coșniță de papură, ladă în genere: *coșciugu cu păpuși* AL.; **2.** ladă în care se închide mortul (sens excluziv muntean). [Slav. KOVUČEGŬ, coșniță (influențat de *coș*); sensul 2 prezintă aceeaș restricțiune ca sinonimele *sicriu* (Mold.) și *tron* (Tr.)].

coșcodan m. Mold. **1.** un fel de maimuță cu coadă (sens învechit); **2.** *fig.* om urît: *se împodobește coșcodanul* AL. [Pol. KOCZKODAN, maimuță (din *koczka*, pisică; cf. germ. *Meerkatze*)].

coșcoșea (gojgogea) adv. foarte mare (vorbind de ființe sau de lucruri): *coșcogea om! coșcogea urechi!* ISP. [Turc. KOSKODJÁ, enorm, colosal].

coșcoșeamite adv. formă amplificată din *coșcogea*: *din coșcogeamite om te-ai ținut cosac* ISP. [Serb. KOS KODJAMITI (cu repetirea partîculei augmentative), de aceeaș origină cu vorba precedentă].

coșcov a. Mold. găunos și umflat: *pe coșcovii pereți* EM. [Origină necunoscută].

coșcovă f. babă gârbovă.

coșcovi v. Mold. a se deslipi de vechime sau de uscăciune (ca varul de pe pereți, plăcile de nuc de pe mobile).

coșenilă f. insectă din Mexic, dă o prea frumoasă tinctură stacojie, numită *cârmâz* (= fr. *cochenille*).

coșer n. Mold. pătul de uscat sau de conservat fructe. [V. *coșar*].

cosi v. **1.** a tăia cu coasa: *grânele se cosesc către sfârșitul lui Iulie*; **2.** *fig.* a face să piară, a nimici: *cum vremea cu moartea coseşte țară 'ncetare* GR. AL.; **3.** a-și jupui picioarele de umblet (despre cai).

coși v. **1.** a umfla: *pieptul lui se coșește*; **2.** a burdusi: *îți vine să-i coșești în bătaie* CR.; **3.** a pișca: *ne-au coșit țânțarii* CR. [V. *coși*, bube].

coși m. pl. bube (pe obraz). [Origină necunoscută].

cosie f. coada de lemn a coasei.

cosit n. **1.** lucrarea de a cosi și efectul ei; **2.** plata cositului.

cosiță f. coadă de păr împletit ce se înfășură în jurul capului și pe care fetele o poartă în spate: *cu cosițe aurite și cu fețe 'nflorite* AL.; a împleti cosiță albă, a rămânea fată mare; **2.** plantă ale cării fructe mici sunt păstăi păroase cu câte două semințe (*Vicia hirsuta*). [Slav. KOSA, coamă].

cosițel m. *Bot.* bolonică (ale cării foliole lanceolate sunt dințate pe margini ca ferestrăul).

cositor n. metal albicios, mai vârtos si mai ușor ca plumbul, intră în compoziținea bronzului. [Slav. KOSITORŬ].

cositori v. a acoperi cu un strat de cositor, a spoi.

cositurâ f. fânul uscat dela plantele furagere semănate (orz. ovăz, etc.).

coșmagă f. Mold. bordeiu și în special colibă unde stau ciobanii. [Origină necunoscută].

coșmar n. **1.** un fel de năbușire sau înnecăciune în somn din cauza îngreunării stomacului; **2.** *fig.* viziune îngrozitoare, obsesiune (= fr. *cauchemar*).

cosmetic a. propriu a înfrumuseța pielea, a da lustru părului. ‖ n. *un cosmetic*.

cosmic a. relativ la univers: *fenomen cosmic*.

cosmogonie f. teorie despre formarea lumii.

cosmografie descrierea lumii astronomice.

coșmolie f. bordeiu [V. *coșmagă*].

cosmologie f. știința legilor generale care guvernă lumea fizică.

cosmopolit m. **1.** cel ce se consideră cetățeanul universului; **2.** cel ce trăește când într'o țară și când într'alta.

cosmopolitism n. **1.** participarea la bucuriile și durerile întregei omeniri; **2.** lipsă de iubire de patrie.

www.dacoromanica.ro

coșniță f. 1. coș mic împletit din nuiele, coș de târguit: *bani de coșniță;* 2. (de albine) stup mai mare ca uleiul. [Slav. KOȘÎNIȚA].

coșolină f. Mold. ovăz cosit de verde spre a-l face fân: *svârle niște coșolină în căruță* CR. [Rut. KOȘENIȚA, iarbă cosită].

cosor n. 1. cuțit îndoit la vârf cu care vierul curăță butucii și tae strugurii; 2. *Bot.* plantă cu frunzele recurbate în formă de corn; crește cufundată prin ape stagnante sau lin curgătoare *(Ceratophyllum demersum).* [Slav. KOSORĬ].

cosoroabe f. pl. bârne late și groase în cari se prind căpriorii casei sau bordeiului: *cele opt cosoroabe alcătuiesc streașina casei.* [Mold. *costoroabă*: origină necunoscută].

cost n. ceeace costă un lucru: *costul drâmului.* [Abstras din *costà*].

costà v. 1. a fi dobândit pe un preț oarecare: *vinul costă scump;* 2. a pricinui cheltueli, osteneli: *această lucrare m'a costat mult timp.*

costal a. *Anat.* ce ține de coaste.

costandă f. veche monedă măruntă în valoare de 10 bani, pe care până azi copiii o poartă la gât ca un amulet. [Gr. mod. KOSTANDINÁTO, monedă de aur ce purta imaginea lui Constantin cel Mare].

costeliv a. 1. căruia se văd coastele de slăbiciune: *un bătrân mic și costeliv;* 2. *fig.* seș, nesărat. [Bulg. KOSTILIVŬ. slab, osos].

coștireață f. 1. coteț de găini; 2. cocină de porci. [Cf. *cotineață*].

costiș a. și adv. pieziș, prăpăstios: *pe costișe maluri* BOL. ‖ n. coastă de deal: *pe drumul de costișe ce duce la Vaslui* AL.

costisitor a. care costă mult. [Derivat din *costisì*, sinonimul arhaic și vulgar al neologismului *costà*].

costiță f. 1. coastă gătită de vițel sau de berbece; 2. costiță afumată.

costoroabă f. 1. Mold. V. cosoroabe: *copacu cela-i bun de costoroabe* CR.; 2. cocioabă. [V. *cosoroabe*].

costrăș (costruș) m. Mold. biban. [Serb. KOSTREȘ (lit. spinos)].

costreiu m. 1. un fel de meiu pentru păsări *(Panicum);* 2. un fel de ovăz sălbatic *(Avena fatua).* [Slav. KOSTRIEVA].

costrușà v. a însemna caii tineri la coadă și la coamă. [Tras din *costrăș*, pește vărgat cu dungi în curmeziș, una albă și alta cenușie].

costum n. 1. mod de a se îmbrăca; 2. îmbrăcăminte de uniformă, de ceremonie, de teatru.

costumà v. a îmbrăca cu un costum.

costumar a. privitor la costume: *arheologie costumară.*

costumier m. 1. cel ce vinde costume; 2. într'un teatru, cel ce are în păstrare costumele.

costumat a. se zice de un bal la care invitații sunt străvestiți.

cot n. 1. (pl. coate), partea exterioară a brațului, la locul unde se îndoae: cot la cot, legat țeapăn; a-și da coate, a-și face semne de înțelegere; 2. partea mânecii ce acopere cotul: *haină roasă în coate;* 3. (pl. coți), veche măsură de lungime în Muntenia (0 m. 66) și în Moldova (0 m. 64); 4. (pl. **coturi**), măsură de capacitate a buților; 5. cotitură: *la cotul Prutului* POP. [Lat. CUBITUM].

cotà v. 1. a clasa cu ajutorul cotei, a numerota; 2. a indica valoarea sau taxa, cursul efectelor publice.

cotă f. 1. partea de impozit ce fiecare trebue să plătească: *cota mobiliară;* 2. indicarea cursului efectelor publice: *cota Bursei;* 3. semn pentru a clasa piesele unui proces, ale unui inventar (=fr. *quote).*

cotar m. 1. cel ce cotărește vasele, butoaele; 2. cel ce supraveghează măsurătoarea cu cotul.

cotarcă f. Tr. coșarcă. [Cf. *coteț*].

cotări v. a măsura cu cotul capacitatea unui butoiu.

cotărit n. 1. lucrarea sau meseria cotarului; 2. darea sau taxa cotăritului.

cotarlă f. *fam.* câine slab și urît. [Dintr'un primitiv *cot*, câine (cf. albanez *kuta),* de unde asemenea *coteiu* și *cotiuhă*)].

cotat a. taxat la Bursă.

cotcă f. Tr. ghem, minge. [Slav. KOTŬKA, lit. pisică (ghemuită)].

coțcă f. 1. zar (de jucat), înșelătorie, șmecherie: *nu cumva vrea să ne joace vreo coțcă* AL. [Serb. KOȚKA, zar].

coțcar m. Mold. pungaș, escroc: *ha! coțcarule, cu de astea 'mi umbli?* AL.

coțcărie f. înșelătorie, pungășie: *de i-aș prinde cu vr'o coțcărie?* AL.

cotcodac! int. ce imită cântarea găinei când vrea să oue.

cotcodăci v. a cânta (se zice de găină când vrea să ouă).

coteiu m. câine de vânat cu picioare foarte scurte [V. *cotarlă*].

coteli v. a căuta cu deamănuntul: *mirosiră, coleliră din taler în taleraș* PANN. [Origină necunoscută].

coteneață f. coteț. [Vorba pare a fi un compromis din sinonimele *coteț* și *chichineață*].

coterie f. reunire de persoane cari trăesc în intimitate sau cari urzesc cabale împreună.

coteț n. 1. adăpost de găini și porumbei; 2. cocină: *coțețe pentru porci*

www.dacoromanica.ro

Cr.; 3. gard de papură sau trestie pentru a ţinea peştele închis într'un eleşteu; 4. grătar de nuiele în care se bate porumb. [Slav. KOTĬTI].

cotì v. 1. a cârmi, a apuca într'o parte a drumului: *a coti la dreapta, la stânga;* 2. a măsura cu cotul un vas sau pânzeturi; 3. a face cotituri: *unde Oltul se coteşte;* 4. a-şi da coate: *se cotiau între ei.*

cotidian a. zilnic: *ziar cotidian.*

cotigă (cotiugă) f. 1. cărucior pe două roate; 2. roţile pe cari s'aşează grindeiul plugului. [Rut. KOTIHA, cotigă; probabil identic cu *cotiuhă*, câine, imagine analogă cu fr. *chien* (cu sensul de «tărăboanţă»), rezultând dintr'o asemănare grosolană a vehiculului cu figura unui câine].

cotigì v. a coti drumul, a ocoli: *n'are încotro cotigi* NEGR. [Lit. a târî cotiga].

cotiledon n. *Bot.* nume dat frunzişoarelor sau celor două feţe cărnoase (în forma unui rinichiu despicat) ale embrionului unei plante.

cotilion n. un fel de danţ francez cu figuri.

cotire f. 1. fapta de a coti; 2. vârtej (de râu): *apa curge şi la cotiri se pierde* AL.

cotiş adv. ocolind, zigzag: *merge tot cotiş.* ‖ n. drum cotit.

cotit a 1. cu ocoluri, în zigzag: *drum cotit;* 2. măsurat cu cotul: *butoiu cotit.* ‖ n. lucrarea de a cotări şi efectul ei: *cotitul vaselor.*

cotitate f. sumă fixă la care se ridică partea fiecăruia: *cotitate disponibilă.*

cotitură f. 1. întorsură, înconjur: *rătăcesc pe cărări cu cotituri* EM.; 2. îndoitură, încreţitură.

cotiugă f. Mold. V. cotigă.

cotiuhă m. Mold. câine: *ţibă, cotiuhă!* [Rut. KOTIUHA, câine, vorbă de aceeaş origină cu *cotarlă* şi *coteiu*].

cotiza v. 1. a regula suma ce fiecare trebue să plătească; 2. a se reuni, a contribui la o cheltuială comună.

cotizaţi(un)e f. 1. fapta de a se cotiza; 2. partea fiecăruia dintre cei ce se cotizează.

cotleţ m. V. cocleţ.

cotletă f. costiţă (=fr. *côtelette*).

cotlì v. Mold. V. coclì.

coţlon n. Mold. 1. înfundătură într'un munte, scorbură de copaciu, etc.; 2. pl. găuri la malurile unei ape sau în care se ascund racii; 3. una din cele două firide de sub cuptorul caselor ţărăneşti; *în coţlon torcea motanul* EM. [Ung. KATLAN].

coţoarbă f. Mold. cotoroanţă, [Lit. pisică oarbă (cf. *cotoiu*)].

cotoc m. f. 1. cotoiu (în Tr. şi Oltenia); 2. pl. cotoaiele carului; 3. fuşteii natrei. [V. *cotoiu*].

coţofană f. 1. pasăre din genul vrăbiilor cu ciocul în formă de cuţit, cu coada lungă, cu pene albe şi negre; 2. *fig.* toacă-gura; 3. sensuri tehnice: a) bucată de lemn ce ţine doi căpriori ca să nu se desfacă; b) pl. căpătâiele furculiţelor carului (ce aduc cu ciocul păsării). [Cf. gr. mod KÓTSIFAS, mierlă; ambele păsări sunt negre la faţă].

coţofănì v. a se cocoţa unde nu merită.

cotoiu m. 1. bărbăţelul pisicii; 2. pl. mânuşile sau mâinile codârlei; 3. pl. braţele ferestrăului. [Slav. KOTŬ, cotoiu, de unde *cotoc, cotoiu, cotor* (v. *cotoroanţă*) şi *cotoş* (v. *cotoşman*); pentru sensurile tehnice, cf. *cătuşă*].

cotolan n. ştulete de porumb. [Origină necunoscută].

cotonoagă f. unealtă agricolă de făcut în pământ găurile în cari se pun grăunţele de porumb. [Origină necunoscută].

cotonog a. bolnav de picioare (despre câini şi vite). [Cf. pol. KUTERNOGA, şchiop, paralizat].

cotonogeală f. 1. boală de picioare (la vite); 2. bătaie sdravănă.

cotonogì v. 1. a zăcea de boală de picioare (despre vite); 2. a ologi în bătăi.

cotor n. 1. partea plantei ce iese din pământ şi scoate ramuri, frunze, flori şi fructe; 2. mâner de cuţit mare, coadă de topor. [Origină necunoscută].

cotorì v. a săpa la rădăcina unei viţe, a o înălţa legând-o pe araci.

cotoroage f. pl. 1. *fam.* picioare: *mişcă mai repede din cotoroage;* 2. Tr. piftie. [V. *catarigi*].

cotoroanţă f. 1. pisică bătrână; 2. *fig.* babă urîtă şi cicălitoare, babă vrăjitoare, [V. *cotoiu*, cu o finală analogică (cf. *cloanţă, tărăboanţă*)].

cotorosì v. Mold. a se scăpa de cineva: *am să mă cotorosesc de fată* AL. [V. *cortorosì*].

cotoşman m. cotoiu mare: *pisoiul se face un cotoşman.* [V. *cotoiu*].

cotro adv. *în cotro?* în ce parte? pe unde? *a nu avea în cotro,* a nu putea face altminterea. [Lat. CONTRA UBI].

cotrobăì v. Mold. a scotoci: *încep a cotrobăi prin lăzile mele* AL. [Cf. *cotoarbă*].

cotroc n. adăpost: *pisicile îşi fac cotroc prin straiuri.* [Origină necunoscută].

cotrocì v. 1. a scotoci; 2. a adăposti. [V. *cotroc*].

cotropì v. 1. a coprinde, a acoperi peste tot: *noaptea a cotropit omenirea*

www.dacoromanica.ro

Bălc.; 2. a năvăli cu armele, a călca o țară; 3. a covârși cu putere, a prăpădi; 4. a călca drepturile cuiva, a lua cu deasila. [Fuziune din *co(prinde)* și *tropăi*].

cotropitor a. și m. care cotropește, năvălitor.

cotruță f. Mold. adâncătură emisferică între gura cuptorului și perete: *scoteam mâțele de prin ocnițe și cotruțe* Cr. [Cf. Ung. kotrócs, coteț].

cotruță f. femeie intrigantă. [V. *cutră*].

coturn m. 1. încălțăminte cu toc înalt ce purtau actorii tragici în antichitate; 2. însuș genul tragic.

covaciu m. fierar. [Slav. kovačĭ].

covârși v. 1. a întrece, a fi mai presus; 2. a trece măsura, a încărca. [Fuziune din *co(prinde)* și *(să)vârși*].

covârșitor a. și m. 1. care covârșește; 2. excelent, eminent.

covașă f. băutură acră din făină de meiu fermentată (ce se face în postul mare). [Slav. kvaša, aluat].

covăsit a. acrit, închegat: *lapte covăsit.* [Slav. kvasiti, a fermenta: cf. ung. kovász, aluat = slav kvasŭ].

covată f. Mold. 1. copaie; 2. postavă: *de sub piatră în covată curgea făină curată* Pop. [Turc. kuvâta, blid foarte adânc (din it. *cavata*)].

covățea (covățică) f. 1. albiuță: *își fură copilul din covățică* Cr.; 2. teica morii; 3. pl. două castroane ce se îmbucă și în cari se pun d'ale mâncării pe drum.

covergă f. adăpost făcut din rogojini: *căruțele lor acoperite cu covergi* Od. [Origină necunoscută].

coviltir n. pătură de acoperit căruța: *un chervan plin până în coviltir de sipeturi* Od. [Fr. couverture, printr'un intermediar rusesc].

coviță v. Mold. a guița: *altele covițăiau ca porcul* Cr. [Onomatopee din *coviț!* strigătul porcului].

covor n. 1. țesătură de lânuri cu bumbac sau mătase de acoperit: *covoarele cele mai scumpe se aduc dela Smirna, din Persia;* 2. *fig.* ceeace acopere pământul: *covor de verdeață, de zăpadă.* [Rus. kovĭrŭ].

covoraș n. covor mic dinaintea unui pat sau biurou.

covrag m. coceanul firului de porumb. [Origină necunoscută].

covrig m. pastă circulară de făină bine cernută și coaptă: *a se face covrig,* a se ghemui (de frig). [Rus. kovrioa, lit. cerc].

covrigă v. a se încovriga: *ne-am încovrigat împrejurul focului* Cr.

covrigar m. cel ce face sau vinde covrigi.

covrigat a. încovoiat, ghemuit.

covru n. Mold. culcuș de câine, de jepure. [Cf. it. covolo].

coxal a. ce ține de coapsă.

coz n. Mold. 1. atù; 2. *fig.* frumoasă coz, minunat de frumoasă: *le prinde cămașa cu altițe de minune și-s frumușele coz* Al. [Turc. koz].

cozonac m. pâine frământată cu unt și ouă. [Gr. mod.: lit. pâine în formă de păpușă].

cozondraci m. pl. bretele. [Nemț. hosenträger, cu finala influențată de *nădragi*].

cozoroc n. 1. partea coifului care se ridică și se lasă și pe unde se putea vedea și respira; 2. partea de dinainte a chipiului sau a șepcei ce acopere fruntea. [Rus. kozyrĭokŭ].

cra! int. ce imită strigătul corbului.

crab m. crustaceu de mare cu zece labe; multe specii comestibile.

crac! int. imită sunetul unui lucru când crapă, plesnește sau se ciocnește cu altul.

crac m. 1. picior (mai ales de animal), în special partea corpului ce se întinde dela genuchi până la picior; 2. partea nădragilor ce acopere cracul; 3. tot ce seamănă unui crac: braț de rîu, picior de compas, protap de trăsură, colț de furculiță, corn de furcă. [Slav. krakŭ, gambă].

cracă f. ramură groasă. [Derivat din *crac:* lit. braț de arbore].

crăcană f. 1. prăjină cu doi craci ca o furcă de fân; 2. unealtă de lemn cu două sau trei picioare de care se spânzură căldarea; 3. ac cu craci; 4. Mold. scaunul tăietorilor de lemne; 5. varietate de struguri.

crăcănă v. a desface și întinde cracii, picioarele.

crăcănat a. 1. cu craci ca furca: *teiu-i înalt și crăcănat;* 2. cu picioarele tare desfăcute.

crăci v. Mold. a crăcăna: *se crăcește cu un picior la răsărit* Cr.

crăciun n. 1. sărbătoarea nașterii Domnului (25 Dec.); 2. *fam.* ciomag: *că se va găsi vreunul să-ți dea minte cu crăciunul* Pop. [Origină necunoscută; pentru sensul 2, cf. *arhanghel*].

crăcni v. a nu zice cârc, a nu rosti un sunet.

cracoviană f. danț polon, la modă pe vremea lui Caragea: *săltătoarea cracoviană a Leșilor* Fil.

crăiasă f. regină (învechit): *s'ajung mireasă, s'ajungi crăiasă* Al.

craidon m. craiu de tânăr, ștrengar. [Derivat din *craiu* cu un sufix analogic (cf. *Cupidon*)].

crăie f. regat (vorbă ieșită din uz): *vechea crăie a Daciei* Bălc.

www.dacoromanica.ro

crăieș m. pește numit aiurea *verdeț* (cf. *craiu de verde*).

crăiesc a. regesc: *frunțile crăiești* EM.

crailâc n. desfrânare, ștrengărie: *e bun de crailâcuri*.

crainí v. a tace cunoscut: *călărași din fugă prin sate crainesc* AL.

crainic m. Mold. pristav, strigător public: *trimiți în lume crainic* EM. [Rus. КРАЙНИКЪ, judecător].

crăișor m. fecior de craiu: *luminate crăișor!* CR.

crăiță f. 1. damă la jocul concinei, cartea cu zece ochi de carò și cea cu doi ochi de treflă; 2. *Bot.* văzdoagă.

craiu m. 1. rege (învechit): *cei trei crai dela răsărit* (v. *mag*); craiu nou, lună nouă (când are forma de corn sau de seceră), la care se roagă fetele și flăcăii pentru împlinirea dorințelor lor; 2. carte de joc ce reprezintă un rege în fiecare coloare: *un craiu de pică*; om desfrânat, ștrengar (cf. beție *împărătesc*): *craiu de Curtea-Veche*. [Slav. KRALĬ, din germ. *Karl*. Carol Magnu, al cărui nume deveni tipic (ca mai înainte *Cezar*) spre a desemna pe suverani; pentru numele de *craiu nou*, cf. pol. *ksienzyc*, lună nouă (lit. crăișor), luna de zile tiind de genul masculin în limbile slavice].

cramă f. Mold. încăpere într'o vie unde se storc strugurii și unde se păstrează vinul: *mă reped în cramă s'aduc și un cofăel de vin* CR. [Cf. germ. KRAM, încăpere, printr'un intermediar slav].

crampe f. pl. spasme, cârcei (mai ales la picioare). [Din fr. *crampes*].

crâmpeiu n. 1. căpătâiu, bucată mai mult groasă decât lată: *crâmpeiu de șoară, de lemn*; 2. *fig.* fragment: *crâmpeie de gânduri*. [Slav. KRŎPŬ, mic].

crâmpiță f. Mold. nod la iței urzelii. [Lit. căpătâiu mic].

crâmpoșie f. varietate de struguri.

crâmpoți v. Mold. a tăia în bucăți lungărețe, a sfâșia: *a ucis iezii și i-a crâmpoțit* CR.

crancalâc n. Mold. ștrengărie: *te-ai săturat de umblat în lume după crancalâcuri?* CR. [V. *crancău*].

crancău m. 1. Buc. specie de cioară (*Corvus frugilegus*); 2. porecla țiganului; 3. Mold. ștrengar, vagabond (care umblă chiuind prin uliți). [V. *croncan*].

crâncen a. cumplit, grozav: *luptă crâncenă*. [Slav. KRŎČINA, mânie (cf. *a se încrâncenă*)].

crâncenie f. faptă crâncenă,

crâng n. 1. pădure tânără sau mică (care se regenerează cu deosebire din lăstari); 2. tufiș des. [Slav. KRŎGŬ, cerc; primitiv: pădure circulară, v. vorba următoare].

crâng n. 1. Mold. prisnelul morii prin care trec măselile roții; 2. Buc. crug: *crângul cerului*. [Slav. KRŎGŬ, cerc (v. *crug*)].

craniu n. cutie osoasă ce conține creierii: hârcă, scăfârlie.

crap m. pește de ape dulci, faimos prin longevitatea sa. [Serb. KRAP].

crăpà v. 1. a tăia d'alungul, a despica: *a crăpa lemnul*; *fig. unde dai și unde crapă*; 2. a se sparge, rămânând însă bucățile împreunate, a plesni (de vase): *crapă pietrele de frig*; 3. *fam.* a mânca foarte mult: *i-am dus să crape* PANN; 4. a muri (vorbind de animale); *fig. crapă de necaz*; 5. a întredeschide: *a crăpa ușa*; 6. a se deschide (de o floare); 7. a ieși zorile, a se lumina de ziuă. [Lat. CREPARE, a răsuna, a plesni].

crăpat a. despicat: *buze crăpate*. ‖ n. crăpatul zilei, revărsatul zorilor, crepuscul.

crăpătură f. deschizătură lunguiață ce face un lucru când crapă: *crăpătura copaciului*.

crăpușnic m. *Bot.* crăstăval. [Origină necunoscută].

cras a. *fig.* grosolan, adânc: *ignoranță crasă*.

crâșmă f. Mold. V. cârciumă.

crâșni v. Mold. V. scrâșni: *geme, urlă și crâșnește* AL.

crâsnic m. Tr. îngrijitor de biserică, paraclisier. [Slav. KRŬSTŬ, cruce: lit. cel ce duce înainte crucea].

crâsnic n. Mold. plasă pătrată de prins pește, atârnând de două prăjini încrucișate. [Vorbă identică cu cea precedentă].

crăstăval m. plantă ierboasă cu florile galbene, uneori purpurii, crește prin locuri mlăștinoase (*Cirsium oleraceum*). [Origină necunoscută].

crastavete m. Mold. V. castravete.

crater n. 1. vas mare, cu două toarte, în care Romanii amestecau apă cu vin; 2. deschizătură prin care un vulcan varsă lavă, fum, etc.

crătimă f. (în tipografie) pauză ori linie ce desparte silabele unei vorbe. [Gr. mod.].

cratiță f. vas de tuciu cu interiorul smălțuit. [Dintr'un primitiv **crată* = lat. CRATES].

craun adv. ștrengărind: *a umbla craun*. [Lit. ca ciorile (cf. *crancău*)].

cravașă f. biciușcă de călăreț (= fr. *cravache*).

cravată f. bucată de stofă ce se pune în jurul gâtului și se înnoadă pe dinainte (= fr. *cravate*).

crază f. *Gram.* contracțiune a două vocale sau a doi diftongi,

www.dacoromanica.ro

creà v. 1. a da ființă; 2. a inventa, a organiza: *a crea o școală*; 3. a institui: *a crea o catedră*.

creangă f. Mold. cracă: *de asupra-mi teiul sfânt să-și scuture creanga* EM. [Și *crangă*: cf. bulg. KRANKA, creangă].

creanță f. dreptul de a cere plata unei sume de bani (= fr. *créance*).

creastă f. 1. moțul sau coroana ce au unele păsări pe cap: creasta cocoșului, numele unei plante de podoabă cu florile mici roșii (*Celosia cristata*) și al unei delicioase ciuperci comestibile (*Clavaria flava*); 2. partea de sus a unui zid acoperit cu streașină: *ziduri cu creste înalte* OD.; 3. *fig.* creștet: *creasta munților*. [Lat. CRISTA].

creațiune f. 1. acțiunea de a crea; 2. totalitatea ființelor create, universul; 3. lucru creat: *creațiune folositoare*; 4. fundare: *creațiunea atâtor școale*.

creator a. și m. 1. care crează; *spirit creator, Creatorul*; 2. inventator.

creatură f. 1. ființă creată; 2. omul, în opoziție cu D-zeu; 3. *fig.* persoană care datorește alteia poziția ori averea ei.

crede v. 1. a fi convins că un lucru e adevărat: *sătulul nu crede celui flămând*; 2. a avea încredere în cineva, a urma sfaturilor sale: *crede ce-ți spun*; 3. a socoti, a presupune: *cred că vei reuși*; 4. a avea credință: *a crede în D-zeu*; 5. a avea o părere (adesea exagerată) despre sine: *el se crede*. [Lat. CREDERE].

credibil a. ce poate fi crezut.

credibilitate f. ceeace ne face să credem.

credincer m. od. 1. slujbaș al Curții, subordinat cuparului, având îngrijirea pivniței domnești: *a bate cu urechea în stâlp pe credincerul cel mare* NEOR.; 2. consilier intim, om de încredere: *Împăratul se rătăci râmâind numai cu credincerii săi* ISP. [Derivat din *credință*, în sens de «încredere» și în special de «gustare» (în semn de încredere): «întâiu vel paharnic iea *credința*, apoi întinde și Domnul mâna la cupă», Gheorgachi)].

credincios a. și m. 1. care crede sau are credință; 2. care merită încredere; 3. care ține credința, care rămâne statornic.

credință f. fapta de a crede și efectul ei (sub raportul moral și religios): 1. convingere adâncă; 2. credință religioasă: *credința e întâia dintre cele trei virtuți teologale*; 3. opiniune: *credință politică*; profesiune de credință, declarațiune publică a sentimentelor sau principiilor sale; 4. francheță în vorbe sau fapte: *e de bună, de rea credință*; 5. calitatea omului credincios: *mi-a păstrat credință*; 6. încredere: *demn de credință*; 7. Tr. logodnă: *inel de credință*.

credit n. 1. încredere de care se bucură cineva și pe temeiul căreia găsește să se împrumute sau să vânză cu termen: *platnicii cei răi n'au credit*; 2. amânare de plată acordată unui debitor: *credit de trei luni*; **scrisoare de credit**, care permite purtătorului a lua bani dela cei către care e adresată; 3. autorizare de a lua dintr'o cassă o sumă oarecare sau toți banii: *a deschide un credit de zece mii de lei*; **pe credit**, fără a plăti îndată; 4. sumă alocată în buget pentru un scop determinat: *credit suplimentar*; 5. *fig.* autoritate, considerațiune de care se bucură cineva: *are mare credit*; 6. **Credit fonciar (urban și rural)**, instituțiune care împrumută pe imobile bani rambursabili la termene lungi, prin mijlocul anuităților calculate astfel, încât la termenul fixat debitorul a achitat capitalul și dobânzile; **Credit mobiliar**, societate care împrumută pe depuneri de titluri, ca acțiuni, obligațiuni, etc.

creditâ v. a înscrie într'un registru ceeace s'a primit dela cineva.

creditor m. cui se datorește o sumă de bani.

credul a. care crede lesne tot ce-i se spune.

credulitate f. dispoziție de a crede prea ușor lucruri lipsite de temeiu.

creier m. 1. substanță nervoasă închisă în cavitatea craniului; 2. *fig.* spirit, inteligență: *creierii săi lucrează*; 3. înfundătură adâncă a unui munte: *în creierii Carpaților*. [Lat, C(E)REBRUM].

creion n. bastonaș de cărbune mineral sau pastă uscată închisă într'un bețișor de lemn spre a scrie sau desena (= fr. *crayon*).

creionà v. 1. a desena cu creionul; 2. a schița.

creițar m. 1. monedă austriacă de argint sau de aramă; 2. gologan. [Nemț. KREUTZER].

cremă f. 1. caimac: *cremă de Câmpulung*; 2. un fel de mâncare din lapte și ouă; 3. licher fin: *cremă de mintă*; 4. *fig.* și *fam.* ceeace-i mai bun: *cremă societății* (= fr. *crême*).

cremațiune f. obiceiul de a arde pe cei morți în loc de a-i îngropa.

cremene m. 1. piatră vârtoasă care, lovită cu amnarul, dă scântei: *cât ai da în cremene, într'o clipă*; 2. piatră ce se pune în cocoșul puștii. [Slav. KREMENE].

Cremene m. Mold. personaj fictiv: *satul (târgul) lui Cremene*, unde fiecare e stăpân: *ian o țară de jac, satul lui*

www.dacoromanica.ro

Cremene, fără câini și fără jitari Al. V. Holbură.

creol m. cel născut în colonii din părinți europeni. ‖ creola f. jargonul ce vorbesc Negrii din colonii, amestec de vorbe franceze schimonosite și de împrumuturi din alte limbi.

crep n. 1. zăbranic, stofă de mătase sau de lână, ușoară și cam încrețită; 2. bucată de crep ce se poartă în semn de doliu și care se pune obișnuit la pălărie sau la braț (= fr. *crêpe*).

crepitați(un)e f. pârâială, pocnet.

crepon n. crep des.

crepuscul n. crăpatul de ziuă și amurgul serii.

crepuscular a. ce ține de crepuscul: *lumină crepusculară*.

crescător a. și m. care crește sau dă creștere: *părinții împărătesei și crescătorii săi* Cr.

crescendo n. *Muz.* creștere progresivă a sonurilor: *un admirabil crescendo*. ‖ adv. crescând, sporind: *a merge crescendo*.

crescut a. 1. mărit, adăogat: *apă crescută*; 2. *fig.* instruit: *om bine crescut*. ‖ n. creștere: *oprind iarba din crescut*.

crestă v. a tăia în lungime făcând colțuri sau muchi. [Lit. a tăia în formă de creastă].

crestaș m. plasă numită obișnuit *crâsnic*. [Slav. крѹстъ, cruce (v. *crâsnic*)].

crestat a. 1. cu creastă; 2. colțorat, dințat. ‖ m. cocoș.

crestățea f. un fel de lăptucă, numită și *salata-iepurelui*, cu florile roșii-purpurii *(Prenanthes purpurea)*.

crestătură f. efectul crestării: 1. tăietură lunguiață; 2. urma sau semnul crestat: *țăranii însemnează numerele cu crestături pe un lemn*.

crește v. 1. a se face mai mare, a se desvolta: *iarba, copilul crește repede*; 2. fig. *îi crește inima de bucurie*; 3. a se adaoge: *unde's doi puterea crește*; 4. a hrăni, a îngriji și a instrui: *a crește un copil*. [Lat. crescere].

creștere f. fapta de a crește (sub raportul fizic și intelectual) și rezultatul ei: 1. augmentare: *creșterea apelor*; 2. educațiune: *a da o bună creștere*.

creștet n. 1. mijlocul părții superioare a capului (de unde perii se împart în diferite direcțiuni): *din creștet până'n talpă*; 2. (poetic) cap, căpătâiu: *la creștet să nu-mi plângi* Em.; 3. vârf, muche: *creștetul muntelui, arborelui*; 4. *fig.* culme: *ajunse la creștetul măririi*. [Formațiune din *creșter* lit. ceeace crește în sus].

creștin a. și m. 1. care e botezat și profesează religiunea creștină: *popoarele creștine*; 2. ce ține de creștinism: *religiune creștină*; 3. *pop.* om în genere (ca ființă morală), om mai ales bun: *numai umbra spinului la ușa creștinului* Em.; 4. *pop.* Român, ca membru al bisericii ortodoxe (naționalitatea identificată cu religiunea.) [Lat. cristianus].

creștinà v. a boteza, a face creștin.

creștinătate f. 1. toate popoarele creștine; 2. toate țările unde domină religiunea creștină.

creștinesc a. 1. creștin: *legea creștinească*; 2. *fig.* bun, uman, drept; 3. înțeles de toată lumea: *limbă creștinească*.

creștinește adv. 1. ca un creștin; 2. limpede și înțeles: *vorbește-mi creștinește* Al.

creștinism n. religiune creștină. Născut în Iudea, creștinismul fu propagat în Grecia și în Italia mai ales de apostolul Pavel; persecutat mai întâi de împărații romani (dela Neron până la Dioclețian), el se desvoltă repede și deveni religiunea dominantă sub Constantin-cel-Mare (325). Schisma lui Foțiu (858) desbină creștinismul în Biserica apuseană (catolică) și cea răsăriteană (ortodoxă); în fine, în secolul al XVI-lea, Luther inaugură Reforma protestantă.

crestomație f. culegere de bucăți alese, în proză mai cu seamă, din autorii clasici.

crestos a. cu creasta mare: *crestoasa ciocârlie* Negr.

creț a. 1. cu părul întortochiat sau inelat; 2. buclat. [Origină necunoscută]. ‖ n. 1. îndoitură: *creșturile rochii*; 2. buclă: *părul său de aur 'n creșturi lungi se lasă* Al.

cretă f. tibișir, piatră calcară albă ce chimiștii numesc *carbonat de calce*.

cretaceu a. care e de natura cretei: *teren cretaceu*.

cretesc a. *măr cretesc*, varietate cu pielea încrețită și cu gust acrișor.

cretin m. 1. cel afectat de cretinism; 2. *fig.* om stupid.

cretinism n. 1. boală endemică caracterizată prin micimea taliei, existența unei guși și slăbiciunea minții; 2. imbecilitate completă.

cretință f. Tr. V. catrința: *numa 'n iie și 'n cretință* Pop.

crețișoare f. pl. plantă cu frunzele încrețite *(Alchemilla)*.

creștitură f. creț de rochie sau pe frunte: falt, sbârcitură.

creton n. pânză foarte trainică a cării bătătură e de cânepă și urzeala de in.

www.dacoromanica.ro

crevetă f. rac mic de mare (= fr. *crevette*).

crez n. 1. simbolul credinței care începe cu vorba *crez*; 2. *fig.* ceeace se ia drept regula opiniunilor sale: *crezul politic*.

crezare f. credință: *fuge de fapta bună de cer și de crezare* AL.

crezământ n. încredere: *nu-i dă crezământ*.

crezător a. care crede: *lesne crezător*.

cridă f. Mold. cretă: *podelele par văruite de cridă* EM. [Rut. KRIDA].

crihancă f. soiu de rață sălbatecă de iarnă. (*Anas querquedula*): *crihance roșii*. [Nemț. KRIECHENTE].

crijmă f. Mold. pânza în care se înfășură pruncul după botez. [Rut. KRYJMA].

crimă f. călcare gravă a unei legi civile sau morale.

criminal a. 1. care a comis o crimă; 2. privitor la crime: *codice criminal*; 3. condamnabil, nepermis: *faptă criminală*. ‖ n. tribunal criminal: *am să te duc în criminal* AL.

criminalist m. cel ce scrie asupra materiilor criminale sau care le cunoaște bine.

criminalitate f. caracterul celui criminal.

crin m. 1. plantă bulboasă cu flori mari albe și plăcut mirositoare (*Lilium*); 2. nume a diferite plante din familia liliaceelor sau analoge: crin-de-baltă (*Butomus*), crin-galben (*Hemerocallis*), crin vânăt (*Gladiolus*); 3. floarea crinului de o albeață strălucitoare. [Gr. bizantin KRÍNON].

crină f. pădurice de anini. [Origină necunoscută].

crinolină f. un fel de fustă foarte largă mult timp la modă.

crintă f. vas de lemn cu botul găurit, de străcurat zerul din laptele închiegat. [Ung. KERENTA].

cripalcă f. Munt. scândurica răsboiului, numită Mold. *cățel*. [Origină necunoscută].

criptă f. loc suteran unde se înmormântează morții: *de asupra criptei negre a sfântului mormânt* EM.

criptogam a. se zice de plante cu florile puțin vizibile sau ascunse, ca *bureții, mușchii*.

criptografie f. scrisoare cifrată sau secretă.

criș a. Mold. crișan: *Crișu el!* AL. [Cf. *Crișu*, riu aurifer].

crișan a. norocos, invidiat de toată lumea: *hăi Crișanu, el!* ISP. [Lit. locuitor din țara Crișului].

crișcă v. a scrâșni: *crișca din măsele*,

crispați(un)e f. contracțiunea nervilor sau a mușchilor.

cristal n. 1. substanță asemenea sticlei, dar mai vârtoasă și mai străvezie: *cristalul e un cvarț necolorat*; 2. sticlă frumoasă, albă și limpede ca cristalul: *pahar de cristal*: 3. pl. forme simetrice ce iau unele corpuri, trecând dela starea lichidă sau gazoasă la cea solidă.

cristalerie f. arta de a fabrica și locul unde se fabrică cristale.

cristalin a. străvăzător, limpede ca cristalul: *apă cristalină*. ‖ n. partea lenticulară și transparentă a ochiului.

cristalizà v. 1. a (se) solidifica în forma cristalului: *a cristaliza zahărul*; 2. a trece la starea de cristal.

cristalizabil a. care se poate cristaliza.

cristalizați(un)e f. 1. acțiunea de a (se) cristaliza; 2. grămadă de cristale.

cristalografie f. știință care descrie formele geometrice ale cristalelor și legile formațiunii lor.

cristeiu m. pasăre băltăreață din ordinul picioroangelor (*Crex pratensis*). [Slav. KRASTELI].

cristelniță f. vasul pe trei picioare în care se face botezul: *o cristelniță pentru sfințirea apei*. [Slav. KRŪSTĬLĬNIȚA].

criță 1. Mold. oțel foarte tare: *au inimă de criță* AL. [Rus. KRIȚA].

criteriu n. semn distinctiv care permite a cunoaște adevărul.

critic a. 1. privitor la critică: *cercetare critică*; 2. pornit a censura: *spirit critic*; 3. *Med.* care anunță o criză; 4. *fig.* care prezintă pericole: *situațiune critică*. ‖ m. cel ce judecă operele altuia: *critic răuvoitor*.

criticà v. 1. a judeca, a aprecia o operă; 2. a vorbi de rău, a defăima: *a critica faptele altuia*.

critică f. 1. arta de a cerceta și judeca operele altuia (cărți, scrieri de artă, etc.); critica studiază opera literară sau artistică, transportând'o în mediul unde s'a născut și reconstituind starea politică, socială și religioasă în care a fost produsă; 2. censură răutăcioasă sau severă.

criticabil a. ce merită a fi criticat.

criticism n. analiza critică a facultăților intelectuale (după sistema lui Kant).

crivac n. 1. vârtej de ridicat greutăți (la ocne); 2. lemn ce ține piatra zăcătoare a morii. [Rut. KRIVAK, bucată de lemn încovoiată].

crivală f. 1. coaca joagărului; 2. cleștele de lemn al dulgherului. [V. *crivea*].

crivat n. Mold. pat (mai ales ordinar): *înecată de lumină e întinsă 'n crivat* EM. [Gr. mod.].

www.dacoromanica.ro

crivăț n. 1. vânt rece și umed ce bate dela N.-E.: *lupii cu crivățul iernii m'alungau urlând* AL.; 2. miază-noapte: *spre crivăț vine târgul Neamțului* CR. [Serb. KRIVAȚ].

criveà f. 1. băț de strâns pânza țesută pe sulul dinainte; 2. unealtă de dogar cu care se sucește teiul pentru legatul cercurilor de lemn; 3. un fel de greblă în partea de sus a coasei; 4. instrument compus dintr'un dreptunghiu care se învârtește împrejurul unei axe, servind la facerea frânghiilor de cânepă. [Slav. KRIVŬ, strâmb, încovoiat].

criză f. 1. schimbarea stării într'o boală: *criză salutară, funestă*; 2. *fig.* momentul decisiv al unei afaceri; 3. turburare momentană: *criză financiară*.

crizalidă f. omidă închisă în gogoașă de unde iese fluture.

crizantemă f. plantă din familia compuselor, cultivată în grădini pentru frumoasele sale flori galbene.

croazeà f. țesătură de mătase sau de bumbac: *fermenea de croazea pembè* FIL. (= fr. *croisée*).

crochiu n. schiță în treacăt a unui desen (= fr. *croquis*).

crocodil m. șopârlă mare, amfibie (lungă de 7—8 m.) din țările calde ale Africei, foarte periculoasă; *lacrimi de crocodil*, lacrimi ipocrite.

croeală f. lucrarea de a croi mai ales haine și efectul ei: *croeală la modă*.

crohmală f. Mold. scrobeală. [Pol. KROCHMAL (din germ. *Kraftmehl*)].

crohmoli v. Mold. a scrobi.

croi v. 1. a tăia haine după măsură; 2. a fasona, a proiecta: *a croi legi, planuri*; 3. *fam.* a născoci: *croiește la minciuni*; 4. *fam.* a bate: *începu a-l croi*; 5. a croi **un drum**, a-și face, a-și deschide o cale (aplanând greutățile); 6. *fig.* a plănui: *cui îi se croiește rău, rău îi merge tot mereu* PANN; 7. *fam.* a o lua la fugă: *iepurii o croiră la fugă* POP. [Slav. KROITI].

croit a. 1. fasonat: *haină bine croită*; 2. fig. *limbă croită după firea poporului*.

croitor m. 1. cel ce croiește și coase; 2. insecta numită *capricorn*.

croitorie f. 1. meseria de croitor; 2. atelierul sau magazinul său.

croitură f. haină sau materie croită.

croket n. un fel de joc cu mingi de lemn și ciocane cu coadă.

crom n. metal ale cărui combinațiuni frumos colorate sunt întrebuințate în vopsitorie.

cromatic a. 1. *Fiz.* cu privire la colori și la nuanțele lor; 2. *Muz.* compus dintr'o serie de semi-tonuri: *gamă cromatică*.

cromatică f. varietatea colorilor și a nuanțelor ce întrebuințau boiangii (industrie odinioară mai înfloritoare) și care s'a păstrat astăzi în hainele țărănești, ale căror colori difer după localități: *cromatica poporului român*.

cromlech n. monument celtic format dintr'un bolovan ocolit de pietre verticale.

cromolitografie f. tipar în colori prin mijlocul litografiei.

croncan m. puiu de corb. [Onomatopee, după strigătul pasării *croncr!*].

croncăni v. 1. a striga, vorbind de corbi; 2. a geme (ca corbii).

croncănit n. strigătul corbilor.

croncănitor a. care croncănește: *trece un cârd de corbi iernatici prin văzduh croncănitori* AL.

cronic a. se zice de boalele cari durează mult timp.

cronică f. 1. narațiunea faptelor după ordinea timpului: *cronicele Moldovei se mai numesc și letopisețe*; 2. partea unui ziar unde se rapoartă principalele știri politice și literare: *cronică politică, teatrală, muzicală*; 3. *fig.* ceeace se vorbește (mai ales de rău), sgomot ce circulă: *cronică scandaloasă*.

cronicar m. scriitor de cronici: *de așa vremi se 'nvrednicirà cronicarii și rapsozii* EM.

cronograf n. cronică veche împodobită cu povești: e o istorie a lumii începând cu Biblia, cu împărații romani și bizantini până la domnitorii Bulgarilor și Sârbilor.

cronografie f. scrierea de cronici: *cronografia bizantină*.

cronogram n. inscripțiune în care literele (după numerațiunea romană) formează o dată istorică.

cronologic a. privitor la cronologie.

cronologie f. știința datelor istorice, cunoașterea epocelor.

cronologist m. cel ce se ocupă cu cronologia.

cronometru n. instrument de precisiune pentru măsurarea timpului.

crontaler m. monedă de 14 lei, circula în vremea lui Caragea (FIL.). [Nemț. KRONTALER].

crop n. **a da în crop**, a se încălzi (de apa pe foc). [V. *uncrop*].

croșă f. notă de muzică (= fr. *croche*).

croșet n. cârlig cu vârf, igliță.

croșetà v. a împleti cu igliță.

crosnă f. 1. cârligul hamalului; 2. povară de dus în spinare, sarcină de lemne: *se întoarse cu o crosnă bună de lemne* ISP.; 3. pachet de lucruri de ale casei;

www.dacoromanica.ro

umbla cu crosna în spate din stăpân în stăpân Cr. [Bulg. KROSNO].

crotal m. soiu de şerpi veninoşi a căror coadă e înarmată de solzi, ce produc un sunet de zurgălăi: el se mai numeşte şi *şarpe cu clopoţei.*

cruce f. **1.** pedeapsă greco-romană: un fel de spânzurătoare de care se legau tâlharii de rele; **2.** lemnul de care fu pironit Isus; **3.** *fig.* religiunea creştină şi simbolul ei exterior: *fă-ţi cruce;* **cu crucea în sân,** om sfânt şi (ironic) ipocrit; **a pune cruce,** a scoate la vânzare (terenuri însemnate cu o cruce) şi a lăsa uitării; **cruce de voinic,** bărbat integru (sub raportul fizic şi moral), viteaz, voinic; **pe crucea mea!** formulă de confirmare a unui jurământ; **crucea ta!** înjurătură ameninţătoare (uneori şi desmierdătoare); **cruce de aur în casă!** exclamare prezervativă la pomenirea necuratului (v. *ucigă-l crucea);* **cruce-ajută!** sinonim cu *Doamne-ajută;* şi semnul crucii tras la începutul abecedarului: *bătul în care era aşezată fila cu cruce-ajută* Cr.; **4.** Tr. iubită: *cruce mândră, cruce dragă, cruce 'n pământ mă bagă* Pop. (v. *frate);* **5.** nume a două sărbători: **Crucea mare,** Înălţarea Crucii (14 Sept.); **Crucea mică,** Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul (29 Aug.); **6. Crucea roşie,** societate înfiinţată prin convenţiunea internaţională stipulată la Geneva în 1864, spre a uşura relele inevitabile ale războiului; membrii săi se consideră ca neutri şi poartă ca semn o cruce roşie pe un fund alb; **7.** medalie de vitejie în formă de cruce: *Crucea Sf. Ana, Crucea Sf. Andreiu;* **Crucea trecerii Dunării,** medalie acordată militarilor cari au trecut în Bulgaria în războiul pentru independenţă (1877); **mare Cruce,** cel ce are gradul cel mai înalt în unele ordine de cavalerie; **8.** dispoziţiune în forma crucii: fearele puse cruciş în lumina ferestrelor, lemnul pus cruciş pe oiştea căruţei; **9.** pl. a) Tr. 17 snopi de grâu (cu unul d'asupra care se numeşte *popă);* b) drept la mijloc: *tocmai la amiazi când va fi soarele în cruci* Isp.; **a se face cruce,** a se încrucişa, despre drumuri (v. *răscruce);* **10.** odinioară regiment: *toate crucile de pedestraşi* Od.; **11.** odinioară, în Mold. V. lude; **12.** nume de plante: **crucea-pământului,** numită şi *brânca ursului;* **crucea-voinicului,** plantă cu rizomul puternic şi florile de un frumos albastru (*Hepatica).* [Lat. CRUCEM].

crucì v. **1.** a face semnul crucii (de mirare ori de spaimă): *m'am crucit când am auzit;* **2.** a încrucişa: *cu a sale braţe sub capul lui crucite* Al.

cruciat m. cel ce lua parte la o cruciată.

cruciată f. **1.** nume dat expediţiunilor întreprinse de creştini în evul-mediu spre a relua Palestina dela Muzulmani; **2.** *fig.* opintiri concentrate pentru a combate nişte instituţiuni, nişte abuzuri.

crucificà v. a pironi pe cruce, a răstigni.

crucifix n. reprezentarea lui Isus pironit pe cruce.

cruciform a. *Bot,* se zice de plante ale căror flori au petalele dispuse în formă de cruce (ca hreanul, napul, varza).

cruciş adv. **1.** ca o cruce: *armele lor ude cruciş le 'mpreună* Al.; **2.** strâmb, la o parte: *a se uita cruciş.*

cruciuliţă f. **1.** cruce mică; **2.** plantă numită şi *bătătarnică;* **3.** (ironic) decoraţiune.

crud a. **1.** care se desfată la suferinţele altuia; **2.** foarte straşnic: *pedeapsă crudă;* **3.** necopt: *poame crude;* **4.** *fig.* fraged: *un tânăr de vârstă crudă* Pann; *minte crudă.* [Lat. CRUDUS].

cruditate f. cruzime, aplicată mai ales expresiunilor.

crug n. cerc, orbită: *crugul soarelui, cerului;* crugul lunei, ciclu lunar. [Rus. КРУГЪ (v. *crâng)*].

crumpenă f. numele oltenesc şi ardelenesc al cartofului. [Şi *crumpiră* = Sas KRUMPIRN (germ. *Grundbirne)*].

crunt a. sângeros, grozav: *fapte crunte, luptă cruntă.* [Lat. CRUENTUS].

cruntà v. a însângera: *cruntând paloşul nostru într'însul* Bălc.

crup n. un fel de anghină foarte dureroasă, care atacă mai ales pe copiii cei mici şi-i face să moară uneori în mai puţin de 12 ore: *crupul* se zice popular *guşter* (= fr. *croup).*

crupe f. pl. bulgur. [Slav. KRUPA].

crupier m. cel asociat la câştig sau la pagubă cu un bancher la joc.

cruşân n. arbust cu florile albe-verzui; lemnul său dă un cărbune excelent pentru fabricarea prafului de puşcă *(Rhamnus frangula).* [Dela *cruşi,* a roşi ca sângele; fructele-i sunt la început roşii].

cruşeală f. Mold. tăbăcirea pieilor.

cruşi v. Mold. **1.** a tăbăci pieile, opincile; **2.** a urina sânge (de vite). [Cf. rut. КРУШИТІ].

cruşit n. Mold. tăbăcitul pieilor.

crustaceu a. acoperit cu o coajă. ‖ f. pl. crustacee, clasă de animale articulate acvatice, a căror epidermă e înfăşurată cu o materie calcară, ca *racul.*

cruţà v. **1.** a trata cu blândeţe, cu moderaţiune: *cruţă pe cei învinşi;* **2.** a scuti de: *cruţă-mi această osteneală;* **3.** a economisi, a păstra sănătatea: *cruţă-te, cruţă-ţi vorbele.* [Cf. albanez KRUŢENÍ, a cruţa].

www.dacoromanica.ro

cruțare f. 1. fapta de a cruța și efectul ei; 2. îndurare, milă: *fără cruțare.*

crutcă f. Mold. tort pentru zeghi. [Cf. rus. KRUTŬ, sucit].

cruzime f. 1. pornire rea de a face să sufere pe alții; 2. faptă crudă.

ctitor m. 1. întemeietor de locașe sfinte; 2. epitrop de biserică. [Gr. mod.].

cu prep. 1. în societate cu: *vino cu mine;* 2. exprimă o relațiune: *e văr cu dânsul;* 3. o posesiune: *furcă cu trei dinți;* 4. mijlocire: *l'a străpuns cu sabia;* 5. simultaneitate: *s'a sculat cu noaptea în cap;* 6. un interval de timp: *cu anii nu ne vedem, de cu noaptea;* 7. un mod (formând locuțiuni adverbiale): *cu anevoie, cu totul;* 8. o opoziție sau contrarietate: *cu toate că, cu toate acestea.* [Lat. CUM].

cuadrat n. 1. pătrat; 2. bucățică de fontă întrebuințată în tipografie spre a umplea golurile între literele unui rând.

cuadratură f. 1. reducere geometrică a unei figuri curbilinii la un pătrat echivalent în suprafață: *cuadratura cercului,* problemă insolubilă; 2. totalul bucăților cari pun în mișcare acele unui ceasornic.

cuadrilater n. figură geometrică cu patru laturi.

cuadruman a. se zice de animale cari au patru mâini, ca *maimuțele.* ‖ n. pl. cuadrumane, al doilea ordin de mamifere, coprinzând mai ales maimuțele.

cuadruped a. care are patru picioare. ‖ n. pl. cuadrupede, secțiune din clasa mamiferelor, cu patru picioare, cari nasc pui vii și-i hrănesc cu lapte.

cuadruplu a. de patru ori atât de mare, împătrit: *12 e cuadruplul lui 3.*

cuarț n. cristal de stâncă.

cuaternar a. se zice de un teren geologic de o formațiune mai recentă decât cel calcar.

cuatrină f. stanță de patru versuri.

cub n. 1. *Geom.* corp solid cu șase fețe pătrate egale; 2. *Aritm.* produsul unui număr înmulțit cu pătratul său: *cubul lui două e opt;* 3. (metru), unitate de măsură pentru volume cu fiecare latură de un metru: *sterul e un metru cub;* 4. mic cub de joc ale cărui fețe sunt însemnate cu puncte.

cubeà f. coșul sobei, la casele țărănești din Muntenia. [Turc. KUBBÈ, boltă].

cubic a. 1. ce ține de cub: *figură cubică;* 2. rădăcină cubică a unui număr care, ridicată la cub, dă numărul propus: *3 e rădăcina cubică a lui 27.*

cubism n. școală de artă modernă, apărută pela 1910 și tinzând a reprezenta obiectele sub forme geometrice.

cuc m. pasăre din ordinul cățărătoarelor cu pene închise, își depune ouăle în cuibul altor păsări și petrece iarna în țările calde: *a cânta cuiva cucul,* a avea noroc (cântarea cucului e de bun augur când vine înaintea sau la dreapta cuiva); cuc armenesc, Mold., Tr. pupăză (numită astfel din cauza murdăriei sale): *iar vrei să te spurce cucul armenesc?* CR. ‖ adv. 1. cu totul singur: *șade cuc în casă; cât cucul,* niciodată; *a se face cuc,* a se îmbăta; *de flori de cuc,* în zadar; 2. în sbor: *a prinde mingea în cuc.* ‖ de-a cucul, varietate a jocului dea-ascunsele, în care copiii imită cântarea cucului. [Lat. CUCCUS].

cucă f. căciulă înaltă și piramidală, împodobită cu pene de struț și îmbrăcată pe dinafară cu catifea aurie, pe care Sultanul o dăruia Domnului la urcarea-i pe tron (la Turci cuca era o podoabă proprie ienicerilor): *Mihaiu primi dela solul Sultanului săbiă și cuca pe care o puse pe cap* BĂLC. [Turc. KUKA].

cucă f. coșul de fum al unei case țărănești (peste Olt). [Cf. dial. *cucă,* deal izolat (v. *cucuiu)*].

cuceri v. 1. a supune cu puterea armelor: *Romanii cuceriseră mai toate țările;* 2. a închina: *Sobieski cere, ca să-i cuceriți cetatea* AL.; 3. a se umili (învechit): *ne rugăm și ne cucerim;* 4. *fig.* a-și atrage iubirea sau simpatia cuiva: *privirea lui te cucerește.* [Lat. CONQUERI. a se plânge tare; sensurile 1 și 4 au fost modelate după fr. *conquérir*].

cucerie f. evlavie: *Domnul sărută crucea cu multă cucerie* OD.

cucerire f. fapta de a cuceri și efectul ei: lucrul cucerit.

cuceritor m. 1. cel ce face mari cuceriri (ca Alexandru, Anibal); 2. fig. *cuceritori de inimi* AL.

cucernic a. 1. smerit, evlavios: *cucernică închinare;* 2. titlu dat preoților: *cucernice părinte!*

cucernicie f. 1. cucerie; 2. titulatură ecleziastică: *cucernicia ta!*

cuci m. pl. datină (mai ales dobrogeană) în ziua de lăsatul secului: douăzeci flăcăi, în frunte cu unul mascat în diavol, merg pela case și joacă. [Bulg. KUČ, berbece, după coarnele ce poartă masca (v. *turca)*].

cucoară f. Mold. cocor: *cucoarele 'n șiruri sburând spre orizon* AL.

cucui v. a cânta ca cucul.

cucuiă v. a se cocoța. [V. *cucuiu*].

cucuiat a. 1. moțat: *găină cucuiată;* 2. cocoțat: *cucuiat pe un zid;* 3. cu cucuie: *fruntea-i cucuiată* PANN.

cucuiată f. *pop.* biserica și curtea el unde se îngropau morții: *du-te la cu-*

www.dacoromanica.ro

cuiata! a pune la cucuiata, a da uitării; a sta la cucuiata, a fi mort. [Lit. loc înălțat (v. *cucuiu*)].

cucuiu n. 1. umflătură în frunte (dintr'o lovitură: *l'a izbit în frunte de s'a făcut un cucuiu*; 2. Mold. moț de pasăre. [Radicalul *cuc* din *cucă*, coș de sobă și deal, *cucuiu*, umflătură și moț, exprimă ceva ridicat și rotunjit, întocmai ca și forma-i paralelă *coc* (v. *cocoloș*)].

cuculbec m. Tr. V. culbec.

cuculete m. 1. cuc mic; 2. *fig.* și *fam.* beat: *chefuiră până se făcură cuculeți.*

cucumea f. 1. *Zool.* cucuvea; 2. ochiul podului unei case țărănești. [Cf. lat. medieval CUCUMAGIA, cucuvea; pentru sensul 2, v. *cucuvea*].

cucură f. Mold. tolbă. [Gr. bizantin KÚKURON].

cucură f. Mold. Tr. cormana plugului. [Ung. KUKORA, încovoiat].

cucurbetă (curcubetă) f. Tr. 1. bostan (*Cucurbita pepo*); 2. tidvă (*Cucurbita lagenaria*). [Lat. CUCURBITA].

cucurbețea f. *Bot.* V. **remf.**

cucurigi m. pl. floricele de porumb. [Lit. cocoșei (v. *cutcurig*)].

cucurigu! int. care imită cântarea cocoșului: *cucurigu gagu!*

cucuruz n. 1. Tr. porumb; 2. Mold. rodul conic al bradului. [Serb. KUKURUZ].

cucută f. 1. plantă otrăvitoare cu un grețos miros de șoareci; frunzele și fructele-i sunt întrebuințate în medicină (*Conium maculatum*); 2. otravă, extrasă dintr'această plantă, cu care Atenienii otrăveau pe unii osândiți; *Socrate bău cucută.* [Lat. vulg. *CUCUTA = clasic CICUTA].

cucuvaie f. Mold. V. cucuvea: *o tristă cucuvae suspină 'n timpul nopții* AL.

cucuvea f. 1. pasăre nocturnă ceva mai mică decât striga, cuibează pe clopotnițe și ruine, iar strigătul ei trece drept piază rea (*Strix noctua*); 2. ochiul podului pe unde iese fumul (la o casă țărănească). [Gr. mod.; sensul 2 face aluziune la cuibul bufniței cel cuciuat pe turle și vechi dărâmături].

cudalb a. V. codalb.

cufăr n. ladă de pus diferite lucruri. [Serb. KUFER (din germ. *Koffer*)].

cufărar m. cel ce face cufere.

cufundà v. 1. a băga afund în apă spre a scoate apoi; 2. a târî la fund, a înghiți: *apa cufundă munții*; 3. a se da la fund: *se cufundă în mare*; 4. *fig.* a peri, a dispare: *umbra 'n păduri se cufundă* AL.; 5. a se îneca: *corabia s'a cufundat*; 6. *fig.* a se adânci, a se absorbi: *iar te-ai cufundat în stele?* EN. [Lat. CONFUNDERE].

cufundar m. Mold. bodârlău (pasărea se dă mereu afund).

cufundat a. 1. adâncit: *ochii cufundați în capu-i* EM.; *fig. în liniște adâncă și 'n visuri cufundat* AL.; 3. înghițit de valuri: *corabie cufundată*; *fig. sub năsipul din pustie cufundat e un popor* EM.

cufundător m. cel ce se cufundă în mare.

cufundătură f. pământ cufundat.

cuget n. rezultatul cugetării: 1. părere, plan, scop: *cu un cuget viclean*; 2. minte, spirit: *citesc în cugetul tău*; 3. conștiință: *mustrare de cuget.* [Abstras din *cugetà*].

cugetà v. 1. a forma în spirit idei, imagini despre un lucru; 2. a chibzui, a-și da seama: *cugetă bine*; 3. a avea o părere oarecare: *el cugetă ca și mine*; 4. a avea o intenție, a-și forma un plan: *cuget să plec.* [Lat. COGITARE].

cugetare f. 1. fapta sau facultatea de a cugeta: *cugetarea e privilegiul omului*; 2. ceeace mintea a cugetat: *cugetare originală*; 3. maximă, sentință: *Cugetări de Carmen Sylva.*

cugetător a. și m. cel ce cugetă, ale cărui cugetări sunt serioase, profunde; **liber-cugetător**, care nu recunoaște nicio autoritate în materie de opiniuni religioase.

cuhnie f. Mold. cuine. [Rus. KUHNIA].

cuib n. 1. un fel de leagăn ce-și fac păsările spre a-și depune ouăle și a crește puii; 2. locuință obișnuită: *acolo'i cuibul spaimei și adăpostul urei* AL.; 3. rămășiță dela oțet. [Lat. *CUBIUM (cu sensul lui CUBILE)].

cuibà v. a-și așeza cuibul: *la poalele movilelor cuibează vulturii cei falnici* OD.

cuibar n. cuib de pasăre plin cu ouă sau cu pui.

cuibărì v. 1. a-și face cuibul; 2. a se pune pe cuibar (vorbind de păsări); 3. *fig.* a se așeza undeva; 4. a prăși porumbul sau fasolea făcându-i moșoroiu la rădăcină.

cuier n. bucată de fier sau de lemn cu cuie, bătut de perete, de atârnat haine pe el.

cuine f. bucătărie, [Serb. KUINA].

cuirasà f. 1. platoșă; 2. căptușeală de fier ce apără unele corăbii de gloanțe (= fr. *cuirasse*).

cuirasat a. înarmat cu o cuirasă. ‖ n. corabie căptușită cu o cuirasă.

cuirasier m. călăreț înarmat cu o cuirasă.

cuișoare f. pl. 1. mugurii cei înfloriți ai unui frumos arbore din insulele Moluce, întrebuințați ca aromă; 2. V. **garoafă.**

www.dacoromanica.ro

cuiu n. 1. căpătâiu de fier ce se bagă în lemn, în pereți; 2. *fig.* necaz mare, suferință adâncă: *unchiașul era cu cuiul la inimă* Isp. [Lat. CUNEUS].

cujbă f. 1. lemn fixat oblic în perete, cu crestături, de care se sprijină coada căldării și a ceaunului: *cujba ține locul pirostriilor*; 2. lemnul încovoiat al luntrei. [Rut. KUJBA, nuia de salcie].

culă f. 1. boltă circulară, turn: *o ținea închisă 'ntr'o culă* Isp.; 2. loc ascuns sub pământ, gazdă de tâlhari: *și adună ceata într'o culă* Isp.; 3. vistierie domnească: *din cula domnească lefuri să împărțească* Pop, [Turc. KÚLA].

culbec m. Mold. melc: *culbecii cari 'ac coarne, purtându-și casa 'n spinare* Al. [Scurtat din Tr. *cuculbec* = *cucubelc* (v. *cocobelciu*)].

culbeceasă f. numele popular al *luzernei*, ale cării frunze sunt încolăcite ca scoica culbecului.

culcà v. 1. a pune și întinde ca să doarmă: *a culca copiii*; 2. a da la pământ, a dobori: *vântul culcă grâul*; 3. a apleca la o parte: *culcă puțin hârtia*; 4. a se pune în pat sau în culcuș, a se odihni. [Lat. COLLOCARE, a așeza, a pune (restrâns la a pune în pat)].

culcuș n. 1. adăpost, loc de odihnă: *tot drumețul și găsește culcușul și ospățul* Al.; 2. așternut de paie în grajd pentru vite; 3. coteț sau cuib de pasări, vizuine de fiare.

culduș m. Tr. cerșetor: *culdușului nu-i da straiță* (proverb). [Ung. KOLDUS].

culeașă f. V. coleașă.

culegător m. 1. cel ce culege sau face o culegere: *culegător de basme*; 2. zețar.

culegău n. numit obișnuit *vingălac*.

culeg v. 1. a strânge fructe, flori, legume; 2. a strânge bucatele câmpului; 3. a aduna, a strânge în genere: *alege până culege*, [Lat. COLLIGERE].

culegere f. 1. lucrarea de a culege; 2. efectul ei: *culegerea poamelor, culegere de poezii*.

cules n. culegerea poamelor, strângerea strugurilor.

culeșer n. Mold. făcăleț: *ia țăina și culeșerul sau melesteul* Cr. [V. *culeașă*].

culevrină f. tun lung și subțire: *două tunuri mari, patru culevrine* Bălc.

culichiu m. *Zool.* șnep. [Rus. KULIKŬ].

culinar a. privitor la cuine sau bucătărie: *și 'n probleme culinare te 'ncearcă a fi isteț* Em.

culion n. potcap fără borduri, de catifea, negru la călugări, roș la protopopi și albastru la orice preot. [Gr. bizantin KUKÚLION].

culisă f. 1. pervaz, acoperit cu pânză zugrăvită și mobilă, care formează decorațiunea unui teatru, la stânga și la dreapta scenei; 2. spațiu coprins între culise.

culme f. 1. partea cea mai de sus: coama casei, pisc de deal, etc.; 2. *fig.* gradul cel mai înalt: *culmea îndrăznelii*; 3. prăjină legată de grinzile podinei (la casele țărănești) pe care se țin hainele. [Lat. CULMEN].

culminà v. a atinge punctul culminant, vorbind de un astru.

culminant a. la culme, cel mai înalt: *punct culminant*.

culminați(un)e f. *Astr.* cea mai mare înălțime a unui astru deasupra orizontului.

culmiș n. culme de deal sau de plaiu.

culoar n. gang îndărătul lojelor unui teatru (= fr. *couloir*).

culoglu m. soldat pedestru (la Turci): *o mie culogli drept garnizoană* Bălc. [Turc. KUL OGLU].

culpà f. vină, greșală.

culpabil a. 1. vinovat, care a săvârșit o crimă; 2. vrednic de pedeapsă: *faptă culpabilă*.

culpabilitate f. starea celui culpabil.

culpaș a. vinovat: *robul și tiranul tot pe atât culpași* Bol.

cult n. 1. onoare dată lui D-zeu; 2. manifestări exterioare ale sentimentelor religioase: *cult public*; 3. *fig.* veneratiune profundă: *multe popoare au cultul morților*. ‖ a. instruit: *om cult*.

cultivà v. 1. a lucra pământul spre a-l face mănos; 2. a îngriji mai mult de unele producțiuni ale solului: *a cultiva florile*; 3. *fig.* a se ocupa sârguitor: *a cultiva artele*; 4. a întreține: *a cultiva prietenia cuiva*.

cultivabil a. ce poate fi cultivat.

cultivator m. cel ce cultivă pământul.

cultuc n. V. coltuc.

cultură f. 1. lucrarea de a cultiva; 2. mod de a lucra pământul: *cultură mare, mică*; 3. *fig.* ocupațiune sârguitoare: *cultura științelor*; 4. instrucțiune: *om fără cultură*; 5. civilizațiune: *istoria culturei umane*.

cultural a. privitor la cultură: *ligă culturală*.

culucciu m. od. în Mold., gardian, sentinelă: *ulița este pustie, numai un culucciu se zărește* Al. [Turc. KULUKČY].

cum adv. 1. exprimă modul, în ce chip: *cum s'au petrecut lucrurile*; nici **de cum**, de loc; 2. mirarea, cât de mult: *cum a îmbătrânit! cum de nu!* 3. momentul imediat, îndată ce: *cum l'a văzut*; 4. cumva, exprimă o bănueală, o negațiune sau condițiune îndoelnică: *nu cumva mergi acolo?* [Lat. QUOMODO].

www.dacoromanica.ro

cumar n. Mold. țucal. [Gr. mod.].

cumaș n. 1. stofă de mătase: *cumașuri de rochi* Fil.; 2. *fig.* om de valoare (mai adesea ironic). [Turc. KUMAŞ].

cumătră f. 1. femeie ce ține pe copil la botez; 2. femeie guralivă și bârfitoare; 3. *fig.* aplicat la animale (în fabule): *cumătra vulpe.*

cumătru m. 1. cel ce s'a înrudit cu altul botezându-i copilul; 2. tovarăș (în bine sau rău); 3. *fig.* aplicat la animale (în fabule): *cumătrul lup*, [Slav. KUMOTRŬ].

cumetrie f. 1. calitatea cumătrului și raportul între cumetri; 2. un fel de încuscrire prin căsătorie între rudele bărbatului și ale femeii; 3. *fam.* masă făcută după ce nașul scaldă copilul de curând botezat; 4. petrecerea făcută împreună cu alții.

cumineca v. a da sfânta cuminecătură, a împărtăși cu sfintele taine. [Vechiu-rom. *cumeneca* = lat. *COMMINICARE. în loc de COMMUNICARE (cu sensul ecleziastic)].

cuminecătură f. una din cele șapte taine ale Bisericii creștine: împărtășirea creștinilor cu trupul și sângele lui Hristos, sub forma pâinii și a vinului.

cuminte a. înțelept. cu judecată, prevăzător. [V. *minte*].

cuminți v. a se înțelepți.

cumințe f. înțelepciune, prevedere.

cumnat m. bărbatul surorii. [Lat. COGNATUS].

cumnăție f. rudenie între cumnați.

cumpănă f. 1. balanță: *a trage greu la cumpănă*; 2. pârghie de ridicat greutăți: *cumpănă de fântână*; 3. vârtejul unei mori de vânt; 4. culmea unei case țărănești; 5. unealta zidarilor; 6. *fig.* echilibru, nehotărîre: *a sta în cumpănă*; 7. *fig.* moment deciziv, primejdie: *în vremi de grea cumpănă; chiar din cumpăna morții sănătos îl ridică* Pann. [Slav. KŌPONA].

cumpăni v. 1. a trage la cumpănă, a pune în echilibru; 2. *fig.* a compensa: *mult rău o faptă bună 'n ceruri cumpănește* Al.; 3. a chibzui: *cumpănește-ți bine cuvintele nebune* Al.; 4. *fig.* a cerceta cu deamănuntul: *te cumpănește din ochi*; 5. a sta în cumpănă.

cumpănit a. și adv. *fig.* potrivit, cumpătat: *vorbește drept și cumpănit.*

cumpărà v. 1. a căpăta cu bani: *a cumpăra o moșie*; 2. a câștiga în parte-i: *a cumpăra pe judecători.* [Lat. COMPARARE].

cumpărătoare f. cumpărare și prețul cumpărării.

cumpărător m. cel ce cumpără.

cumpărătură f. rezultatul cumpărării, lucru cumpărat.

cumpăt n. 1. stare de echilibru a sufletului: *a-și pierde cumpătul*; 2. măsură, moderațiune: *fără cumpăt*; pe sub **cumpăt**, într'ascuns, pe furiș. [Lat. COMPUTUS, socoteală (evoluțiune metaforică analogă lui *seamă*, care însemnează deopotrivă socoteală și reflexiune)].

cumpătare f. 1. măsură, moderațiune; 2. abținere dela băuturi și mâncări multe.

cumpătat a. 1. potrivit, moderat; 2. înfrânat dela plăceri.

cumplit a. desăvârșit în rău; 1. crud, nemilos: *căci fiarele 's cumplite, dar omul e mai cumplit* Al.; 2. strașnic: *ger cumplit*; 3. foarte sgârcit: *nu zic-că omul cumplit să se facă* Pann. [Vechiu-rom. *cumplea*, a săvârși, din lat. COMPLERE, participiu *cumplit*, desăvârșit (fie în bine, fie în rău), s'a restrâns în limba modernă la nuanța-i pejorativă (Mold. *cumplit de bine* răspunde lui «grozav de bine»)]. ‖ adv. 1. grozav: *dar cumplit mi-e teamă de cumplita-ți mamă* Al.; 2. foarte: *s'a mirat cumplit* Cr.

cumplitate f. avariție extremă: *de cumplitate multă trăia singur singurel* Pann.

cumul n. fapta de a ocupa mai multe funcțiuni, de a lua mai multe leșuri: *legea cumulului.*

cumulà v. a avea în acelaș timp: *a cumula două funcțiuni.*

cumulard m. cel ce cumulează.

cumva *adv.* V. cum.

cuneiform a. 1. în formă de cuiu; 2. se zice de caracterele vechii scrisori a Asirienilor, Mezilor și Perșilor: fiecare literă e reprezentată prin semne în formă de cuie, felurit așezate și combinate.

cuniță f. od. soiu de văcărit scornit de Gr. Ghica, Domnul Moldovei (1748). [Slav. KONITA, iapă].

cunoaște v. 1. a ști ce este: *nu cunosc acest fapt*; 2. a avea relațiuni de societate sau daraveri cu cineva: *cunoști pe acest domn?* 3. a înțelege, a pricepe: *l'am cunoscut ce poamă este*; 4. a avea o cunoștință exactă despre sine: *cunoaște-te pe tine însuți*; 5. a se vedea, a se observa: *se cunoaște că nu știe nimic.* [Lat. COGNOSCERE].

cunoscător a. și m. care cunoaște, știe, se pricepe.

cunoscut a. și m. persoană cu care stăm în relațiuni: *are mulți cunoscuți și amici.*

cunoștință f. 1. facultatea de a cunoaște, de a distinge; 2. idee, noțiune despre un lucru: *cunoștințele noastre sunt mărginite*; 3. persoană cunoscută: *e o veche cunoștință*; 4. pl. știință, învățătură: *are cunoștințe multe.*

www.dacoromanica.ro

cununà v. a consacra căsătoria, punând în timpul ceremoniei câte o cunună de flori pe capul mirelui și al mireseі. [Vechiu-rom. *a cununa*, a încorona = lat. CORONARE].

cunună f. 1. coroană din flori artificiale: *gloria măreață i-a pus cununi de lauri* AL.; 2. mai multe lucruri legate împreună: smoc, snop; 3. *fig.* lanț de munți, șirag de dinți. [Lat. CORONA].

cununat a. unit prin cununie.

cununie f. 1. cunună nupțială: *cu cununie de flori pe frunte* OD.; 2. căsătorie religioasă.

cununiță f. *Bot.* 1. coronișteː 2. Mold. pervincă.

cupă f. 1. vas de băut: *fiarbă vinul 'n cupe, spumege pocalul* EM.; 2. vas de lemn cu care se ia zerul din putineiu (la stâne); *ciobanii mulg oile în cupe și găleți*; 3. aripa unei mori de vânt; 4. figură roșie în jocul cărților: *rigă de cupă*; 5. *Bot.* cupa vacei, un fel de volbură care crește pe lângă garduri *(Convolvulus silvaticus)*. [Lat. CUPPA].

cupar m. boierinașul Curții care continuă slujba paharnicului până la ridicarea mesei.

cupeț m. *pop.* negustor: *eu n'am prăvălie... eu nu sunt cupeț* CAR. [Rus. КУПЕЦЪ].

cupeu n. 1. trăsură de lux cu două locuri; 2. partea de dinainte a unei diligențe; 3. compartiment de vagon de clasa întâia (= fr. *coupé*).

cupiditate f. lăcomie.

cuplet n. strofă ce face parte dintr'un cântec.

cupolă f. turnul cu bolta unei bisericі.

cupon n. 1. titlu de dobândă ce se taie dintr'o acțiune sau obligațiune spre a încassa rentele; 2. bilet ce dă drept la o lojă de teatru (= fr. *coupon*).

cuprinde v. Mold. V. coprinde.

cupru n. numele științific al aramei.

cuptor n. 1. boltă rotundă în zidărie unde se coace pâinea; 2. cuptor mare la o fabrică de topit sau de ars var, cărămidă, cărbuni; 3. sobă închisă de cuptor, într'o casă țărănească, pe care se culcă iarna; 4. cantitate de pâine ce conține un cuptor: *să mănânce două cuptoare de pâine* ISP.; 5. luna cea mai caldă a anului, Iulie: *în temeiul lui Cuptor*. [Lat. COCTORIUM].

cură f. tratarea, căutarea unei boale, mijloc de a vindeca: *cură de apă rece*.

curà v. 1. (poetic) a curge: *unde cură 'n poale un râu mititel* BOL.; 2. fig. *astfel astă dată viața lor cura*. BOL. [Vechiu-rom. *a cura*, a alerga = lat. CURRERE (v. *curge*)].

curabil a. ce poate fi vindecat.

curagios a. plin de curaj.

curaj n. 1. puterea sufletească care ne face să înfruntăm pericolele și să îndurăm restriștile, bărbăție; 2. energie stăruitoare; 3. int. care exprimă un îndemn: *curaj!*

curamà f. cotizațiune, colectă: *isnaful era să alerge dela unul la altul să facă curama* GHICA. [Turc. GURAMÁ, printr'un intermediar grec modern].

curând adv. iute, repede: *de curând*, de puțin timp, nu de mult. [Gerundivul dela arhaicul *a cura* (v. *cură*), lit. alergând].

curarisì v. a căuta pe un bolnav spre a-l vindeca.

curat a. 1. în opoziție cu murdar: *apă curată*; 2. *fig.* nepătat: *cu cuget curat*; 3. natural: *nu-i lucru curat*; 4. sincer: *vorbă curată*; 5. *fig.* onest: *sărac și curat*. [Lat. COLATUS, străcurat, limpede]. ‖ adv. 1. adevărat: *te om avea curat ca pe o mamă* CR.; 2. limpede: *i-am spus curat că nu primesc*.

curățà *v.* 1. a face curat: *a curăța casa, haine, mobile*; 2. a lua jos coaja, frunzele, solzii: *a curăța cartofi, pește*; 3. a se spăla, a se scăpa de cineva, a-l prăpădi.

curățel a. destul de curat, frumușel: *băiat curățel*.

curatelă f. sarcina curatorului.

curățenie f. 1. calitatea lucrului curat; 2. *fig.* (la inimă) sinceritate, nevinovăție; 3. purgativ: *a lua o curățenie*.

curăți v. V. curățà.

curățiе f. curățenie (sub raportul moral).

curățitor a. și m. care curăță, care scoate petele: *curățitor de haine*.

curativ a. ce privește sau are de scop vindecarea boalei.

curătoare f. hârdău în care curge vinul tescuit. [Dela *curà*].

curator m. cel numit de justiție a supraveghia interesele unui minor emancipat, a administra averea unui major declarat incapabil sau a purta grijă de o moștenire vacantă.

curătură f. 1. partea unei păduri cu copacii tăiați, care servă de pășune; 2. grâu cernut: *găina curătură visează și vrabia meiu* PANN. [Lit. pădure curățită, grâu curățit: lat. CURATURA].

curb a. în formă de arc.

curbà v. a face curb, a îndoi, a încovoia.

curbă *f. Geom.* linie curbă.

curbat a. încovoiat, îndoit.

curbatură f. *Med.* anchiloză.

curbiliniu a. compus din linii curbe.

curbină f. V. coarbă.

www.dacoromanica.ro

curbură f. îndoitură.

curcă f. femeiușca curcanului; fig. *curcă ploată*, descurajat. [Slav. KURKA, găină (din *kurŭ*, cocoș)].

curcan m. 1. pasăre de curte din ordinul galinaceelor, adusă din America în Europa la 1518 de Iezuiți *(Meleagris gallopavo)*; *se umflă ca un curcan*; 2. nume dat (după războiul dela 1877) dorobanților noștri, cari purtau la căciulă o pană de curcan: *curcan cu trei cruci pe piept*; 3. iarbă de curcă *(Fumaria)*.

curcubetă f. V. cucurbetă.

curcubeu n. 1. arc mare luminos ce s'arată pe cer, format din arcuri de diferite colori, totdeauna dispuse în aceeaș ordine: curcubeul e produs prin resfrângerea razelor soarelui în picăturile de apă ale norilor; 2. *Bot.* barba împăratului (viorea de mai multe colori). [*Și cucurbeu* = lat. *CONCURVUS, arcuit, și *beu*: curcubeul e arcul ce soarbe ploaia (cf. ARCUS BIBIT, la Plaut), după o credință populară foarte răspândită].

curcumă f. plantă cu rădăcina galbenă și cu mirosul de șofran, întrebuințată de boiangii.

curcut n. un fel de terciu: *cine are piper mult, pune și în curcut*. [Turc. KURKUT].

curduc n. V. corduc.

curea f. 1. fâșie de piele lungă și îngustă: *a-l ținea cureaua*, a-i da mâna, a îndrăzni; 2. teren lung și îngust (termen de hotărnicie); 3. măsură de lungime de 16 picioare. [Lat. CORRIGIA].

curechiu m. Mold. varză. [Lat. COLICULUS (din CAULIS, cotor)].

curelar m. cel ce face curele sau hamuri.

curelărie f. 1. meseria curelarului; 2. maria sa.

cureluță f. 1. curea mică; 2. un fel de horă.

curent n. 1. mișcarea apei într'o direcțiune oarecare: *curent marin*; 2. fluid în mișcare: *curent electric, magnetic*; **curent de aer**, vânt ce sulă necontenit; 3. mers treptat, înlănțuire, succesiune de fapte: *curent de idei, de afaceri*; **a fi în curent**: a) a fi bine informat, a cunoaște o afacere; b) a nu fi înapoi cu o lucrare, cu contabilitatea. ‖ a. 1. care curge într'una: *apă curentă*; 2. prezent, actual: *luna curentă*; 3. care are curs legal: *monedă curentă*; **cont curent**, statul care indică exact pasivul și activul între un bancher și clientul său; **mână curentă**, registru în care se înscriu imediat toate operațiunile comerciale; **preț curent**, curs general al mărfurilor la un moment dat.

curgător a. 1. care curge: *apă curgătoare*, în opoziție cu *apă stătătoare* 2. *fig.* ușor și natural: *stil curgător*.

curge v. 1. a se pune în mișcare depe o clină sau depe un povârniș (vorbind de lichide): *râul curge lin*; fig. *norocul îi curge gârlă*; 2. a circula liber: *sângele curge în vine*; 3. a trece (vorbind de timp); 4. a veni grămadă din toate părțile: *curg mușterii*; 5. a pica, a picura din ochi. [Lat. CURRERE (influențat de *merge*)].

curgere f. 1. lucrarea de a curge și efectul ei: *curgerea apelor*; 2. *fig.* curs: *curgerea pricinei*.

curie f. 1. subdiviziunea tribului la Romani; 2. locul unde senatul roman își ținea ședințele; 3. totalul administrațiunilor cari constitue guvernul papal: *curia romană*; 4. Tr. Curtea de Casație.

curier m. 1. cel ce duce depeșile; 2. totalitatea scrisorilor trimise sau primite cu același curier.

curios a. 1. doritor de a cunoaște, de a vedea, de a ști; 2. rar, care exercită curiozitatea; 3. indiscret.

curiozitate f. 1. dorință de a vedea, de a ști; 2. indiscreție; 3. lucru rar: *muzeu plin de curiozități*.

curmă v. 1. a rupe, a frânge: *foamea îl curma la inimă*; 2. *fig.* a întrerupe, a tăia șirul: *îi curmă vorba*; 3. a înceta, a se stinge: *viața mi se curmă*. [Dintr'un primitiv *curm*, trunchiu (conservat în derivatul *curmeiu*), înrudit cu sinonimul gr. mod. KORMÓS, de unde și macedorom. *curmatu*, spetit (lit. paralizat sau butucit): sensul primitiv al verbului e a «trunchià»].

curmal m. arbore din familia palmierilor, crește în regiunile calde (Africa); se cultivă și la noi ca plantă decorativă și pentru fructele sale comestibile *(Phoenix dactilifera)*. [Turc. KHORMÀ: forma *curmal* e abstrasă din pl. *curmale*].

curmală f. rodul dulce și gustos al curmalului, ceva mai gros decât măslina: e un aliment nutritiv și sănătos, prețios pentru Africanii călători în pustiuri: din curmale se face și un fel de rachiu.

curmat a. rupt: *copilașul avea mânuțele curmate*. [V. *curmă*].

curmătură f. vale prăpăstioasă între doi munți. [Lit. crestătură].

curmeiu n. 1. lemn scos pe tot anul de o viță de vie; 2. funie din scoarța arborilor: *curmeiu de teiu*. [V. *curmă*].

curmeziș a. și adv. pieziș, care s'abate dela linia dreaptă: *cruciș și curmeziș*, zigzag. [Lit. cu întreruperi]. ‖ n. linie piezișă: *trecea curmezișul câmpiilor* AL.

curpen m. 1. curmeiu de viță sălbatică; 2. *Bot.* (de pădure) viță albă. [Albanez, KULÍPÀR].

www.dacoromanica.ro

curs n. 1. mișcarea apei curgătoare: *cursul unui fluviu*; 2. întinderea ce străbate un fluviu, un râu; 3. mișcarea reală sau aparentă a astrelor; 4. mers: *cursul trebilor, în tot cursul lucrării*; 5. succesiunea timpului, înlănțuirea evenimentelor; *o trist al lumii curs!* AL. *cursul secolelor*; 6. circulațiune, credit: *monedele străine n'au curs la noi*; 7. prețul valorilor, al mărfurilor: *cursul Bursei*; 8. șir de lecțiuni făcute de un profesor, tractat ce conține aceste lecțiuni: *Curs de chimie; cursurile Facultății*; 9. indicarea orelor de plecare și sosire: *cursul drumului de fier, cursul vapoarelor*. [Lat. CURSUS; cele mai multe sensuri modelate după fr. *cours*].

cursă f. 1. mașină de prins animale (în special șoareci); 2. *fig.* mijloc viclean de a face rău cuiva: *a întinde o cursă*. [Cf. lat. medieval CURSA].

cursă f. pastă aromatică: *un păhăruț de vutcă pe cursă* AL. [Turc. KURS].

cursă f. 1. mers foarte repede; 2. dus și întors; 3. drum, distanță dela un loc la altul (cu trăsura): *a face o cursă*; 4. pl. întrecere de iuțeală între cai: *am fost la curse* (= fr. *course*).

cursier m. (galicism) cal mare și frumos: *o surdă nechezare de ageri cursieri* BOL. (= fr. *coursier*).

cursiv a. 1. scris repede: *scrisoare cursivă*; 2. pl. (la tipar) litere puțin aplecate.

cursoare f. curent: *cursoarea ce împingea pe Mihaiu în Ardeal* BĂLC.

curtà v. a face curte.

curtaj n. 1. meseria curtierului; 2. primă plătită curtierului (= fr. *courtage*).

curte f. 1. loc descoperit și înconjurat cu gard sau cu zid, care împresoară o casă; 2. palatul unui Domn: *a fost primire la Curte*; 3. casă boierească la țară (în graiul săteanului); 4. regele, familia, miniștrii, curtenii, guvernul: *Curtea Românieĭ*; 5. *fig.* atențiune continuă (pentru a căștiga favoarea cuiva): *îi face curte*; 6. numele unor tribunale superioare și întinderea jurisdicțiunii lor: **Curtea de Apel**, judecă apelurile făcute în contra sentințelor date la prima instanță: sunt 10 Curți de Apel (București, Iași, Craiova, Galați, Constanța, Chișineu, Cernăuți, T.-Mureș, Cluj și Timișoara); **Curtea cu juraț**i, judecă crimele, delictele politice și de presă: în fiecare județ se află câte una. [Lat. co(HO)RTEM]. V. casațiune, cont.

curtean m. 1. om de Curte, curtezan; 2. odinioară gardă călăreață a Curții domnești (numită în Muntenia Roșii): *aprozi, copii de casă, curteni și lefegii* AL.

curtenì v. a curta pe cineva.

curtenie f. politeță grațioasă, atențiune delicată.

curtenitor a. politicos în maniere și în vorbă.

curtezan m. 1. care face parte din curtea unui Domn, rege sau împărat: *un curtezan nemernic de tron imperial* AL.; 2. *fig.* lingușitor; 3. cel ce face curte unei dame.

curtezană f. femeie liberă, dar distinsă prin spiritul și eleganța ei: *cu zâmbiri de curtezană* EM.

curtier m. agent care mijlocește vânzarea sau cumpărarea de mărfuri, plasarea de capitaluri, asigurări, etc.

curtubeș m. numele bănățean al sfredelușului. [Nume ironic: *beș* (bășină) de *Curte*, răspunzând sinonimului provențal *rei petaret*, lit. craiu-beș].

curuiu m. V. coroiu.

curùl a. scaun curul, scaun de fildeș pe care ședeau consulii și alți magistrați la Romani.

curvă f. femeie necinstită. [Slav. KURÍVA].

curvar m. adulter. [Slav. KURÍVARĬ].

cusătoreasă f. femeie care are meseria de a coase haine, rufe.

cusătorie f. 1. meșteșug de a coase; 2. atelier unde se coase.

cusătură f. efectul coaserii: lucru cusut. [Lat. vulg. CONSUTURA (v. *coase*)].

cușcă f. 1. cort: *sărbătoarea cuștelor*, ce țin Evreii; 2. colivie de păsări, coteț de găini: *dacă ai intrat în cușcă, trebue să cânți cocoșește* PANN; 3. grătar de nuiele în care se bate porumb; 4. *fam.* casă proastă: *să scap de cușca asta în care mă usuc* AL. [Rus. KUŞČA].

cuscrie f. rudenie între cuscri.

cuscru m. 1. socru în raport cu alt socru, rudă prin căsătoria fiului cu fiica celuilalt; 2. rudă mai depărtată. [Lat. CONSOCRUM].

cușcuș n. un fel de mâncare orientală făcută din griș sau mălaiu, cu grăsime de berbece și cu sos de găină. [Turc. KUSKUS].

cușmă f. Mold. căciulă de oaie: *să-mi pun cușma pe o ureche* AL. [Slav. KUČĬMA].

cușmelie f. V. coșmelie.

cușniță f. 1. locul unde se bate și se roșește fierul, fierărie: *să arză cușnița ziua și noaptea* ISP.; 2. scaunul în care se pune roata când se înspițează. [Pol. KUŹNIŢA].

custode m. 1. intendent militar: *un custode dela palat* AL.; 2. funcționar subaltern căruia îi este încredințată păstrarea unei biblioteci.

custură f. 1. cuțit fără plăsele; 2. limba sau fierul plugului, coasei, pânza ferestrăului; 3. unealtă cu care se retează stupii; 4. (ironic) cuțit prost. [Formă re-

www.dacoromanica.ro

dusă din *cuțitură* (cf. *negustor* = *neguțător*)].

cusur n. 1. defect, lipsă: *nu-i om fără cusur* PANN; 2. rest de bani: *cusurul mi-l va da mâine* PANN; 3. *fig.* aluziune fină: *cu un cusur subțire îl făcea să priceapă* ISP. [Turc. KUSUR].

cusut n. lucrarea de a coase: *ață de cusut*.

cută f. 1. îndoitură la postavuri; 2. sbârcitură; 3. fâșie: *ridiche în cute și felii*. [Cf. serb. KUT, unghiu].

cuță f. *fam.* cățea: *să fiu buhnă, să fiu cuța* AL. [V. *cuțu*].

cutare pr. și m. o persoană oarecare, cineva sau ceva anumit: *cutare a venit*. [V. *acătare*].

cutcurig m. numele oltenesc al eleborului. [Lit. cucurigu: florile plantei sunt de un alb trandafiriu].

cute f. piatră de ascuțit cuțitele. [Lat. COTEM].

cutezà v. a avea curaj, a îndrăzni. [Gr. bizantin KOTTÍZO. a juca în zari (termen primitiv de *joc*): de unde a risca].

cutezanță f. îndrăzneală afară din cale, curaj eroic.

cutezător a. care are cutezanță.

cutie f. 1. lădiță cu capac: *cutie de scrisori*, în care se aruncă scrisorile de expediat prin poștă; *scos din cutie, curat, elegant* (adică nou nouț); *cutia milelor*, în care se strâng milosteniile pentru săraci; *cutie de prunci*, casă de copii lepădați; 2. sertar de dulap, pat sau masă, care se trage afară cu un buton, inel sau cheie: *o ladă plină de cutii* GHICA. [Turc. KUTY].

cuțit n. 1. instrument de tăiat compus dintr'o lamă și un mâner: *a ajunge cuțitul la os*, a ajunge durerea și suferința la culme, a pierde răbdarea; 2. lovitură de cuțit; 3. în medicina populară, junghiu prin cap: *bolnav de cuțit*; 4. fierul cel lung al plugului care taie drept în jos. [Lat. *COTTUS, dat la cute].

cuțitar m. cel ce face sau vinde cuțite, bricege, foarfeci.

cuțitărie f. 1. meseria și prăvălia cuțitarului; 2. sculele făcute sau vândute de dânsul.

cuțitaș n. cuțit mic, briceag.

cuțitoaie f. 1. cuțit lat cu două mânere al dulgherilor; 2. unealtă analoagă a fierarului de curățit unghiile calului; 3. *Zool.* alt nume dat svârlugei (după forma-i lungăreață).

cuțitoi v. a netezi cu cuțitoaia.

cutnie f. materie de mătase țesută cu bumbac: *un anteriu de cutnie ca gușa porumbului* FIL. [Turc. KUTNÍ].

cutră f. femeie bârfitoare și de nimica: *cum de să fie el ocărît de o cutră de muiere* ISP. [Gr. mod. KUTRA, cap, căpățână].

cutreer n. lucrarea de a cutreera (poetic): *păpura se mișcă 'n freamăt de al undelor cutreer* EM. [Abstras din *cutreerà*].

cutreerà v. 1. a străbate, a merge dela o margine la alta: *a cutreera toată lumea*; 2. a alerga ici și colea: *a cutreera grădina*. [Lat. CONTRIBULARE, a treera, termen agricol generalizat].

cutremur n. 1. fapta de a se cutremura; 2. mișcare violentă care sgudue pământul: *aprigul cutremur de munți răsturnător* AL. [Abstras din *cutremurà*].

cutremurà v. a tremura din toate puterile, a se înfiora. [Cf. lat. CONTREMULUS, care tremură foarte].

cuțu! int. cu care se chiamă căței. ‖ m. nume familiar dat câinelui: *să-mi zici cuțu* AL. [Onomatopee].

cuvânt n. 1. vorbă (rostită sau scrisă) în legătură cu altele: *nu ies din cuvântul lui*; 2. discurs: *cuvânt bisericesc*; 3. facultatea de a vorbi proprie speciei umane; 4. rațiune: *cu cuvânt sau fără cuvânt*; 5. motiv: *n'ai cuvânt să te plângi*; 6. dreptate, drept: *are cuvânt*; 7. promisiune verbală: *nu te ții de cuvânt*; 8. a doua persoană a Sf. Treimi: *Cuvântul trup s'a făcut*. [Lat. CONVENTUM, adunare, de unde convorbire, vorbă, asociațiune de idei familiară (cf. *taifas*); pentru sensul de «rațiune», cugetarea și limba sunt inseparabile].

cuvântà v. a vorbi în șir (cu o nuanță de solemnitate): *se urcă pe tribună și astfel cuvântează*. [Lat. CONVENTARE, a se aduna la un loc].

cuvântare f. 1. fapta de a cuvânta; 2. efectul cuvântării, discurs.

cuvântător a. 1. care vorbește, care ține un cuvânt; 2. înzestrat cu rațiune: *omul e cuvântător, dar dobitoacele sunt necuvântătoare*.

cuvântătorul-de-D-zeu m. zis și *bogoslovul*, supranumele sfântului Grigorie.

cuveni v. 1. a fi dator: *mi se cuvine*; 2. a trebui (sub raportul social), a se cădea, a fi cu cale: *după cum se cuvine*. [Lat. CONVENIRE].

cuvetă f. vas mic la partea inferioară a tubului unui barometru.

cuviincios a. care se cuvine, cum se cuvine; convenabil, demn. [Dela *cuviință*].

cuviință f. 1. ceeace se cuvine a face; 2. dreptate, echitate: *a găsit de cuviință*. [Lat. CONVENIENTIA].

cuvios a. 1. respectuos, omenos; 2. cu frica lui D-zeu, evlavios, pios; 3. (ca titulatură ecleziastică): *cuviosul părinte*. [Contras din *CUVENIOS].

www.dacoromanica.ro

cuviosie f. 1. respect, veneraţiune; 2. titlu dat ecleziasticilor şi călugărilor: *cuviosia ta!*

cvadrat n. V. cuadrat.

cvartal n. Mold. cartier urban: *comisar de cvartal* AL. [Nemţ. QUARTAL].

cvartir n. Mold. cartier militar: *Neamţul are iară cvartir să vă ceară* AL. [Nemţ. QUARTIER].

cvintesenţă f. ceeace este mai delicat şi mai preţios în ceva: (ironic) *cvintesenţă de mizerii din creştet până 'n talpă* EM. [Odinioară, în graiul alhimiştilor, a cincea esenţă, substanţă eterică considerată ca al cincelea element, în afară de pământ, apă, aer şi foc].

cvit a. achitat: *când unul, când altul la cvit iese.* [V. *cfit*].

D

D m. a patra literă a alfabetului.

da adv. de afirmaţiune: *da sau ba?* [Slav. DA].

da v. (activ) 1. a întinde cu mâna: *daţi săracilor;* 2. a oferi (un preţ): *cât dai?* 3. a face, a produce: *a da roade, muguri;* 4. a preda: *l'a dat pe mâna poliţiei;* 5. a remite, a încredinţa: *i-a dat scrisoarea în primire;* 6. a căuta, a încerca: *dă să vorbească şi nu poate;* 7. ca perifrază verbală: *a da ascultare = a asculta, a da vină = a învinui, a da năvală = a năvăli.* ‖ (neutru) 1. a merge: *a da înainte, a da înapoi;* 2. a mişca: *a da din umeri, din cap, din picior;* 3. a lovi: *a dă pe moarte, a da cu piciorul;* 4. a descărca: *a da cu puşca, a da din tunuri;* 5. a începe a încolţi (de plante); 6. ca perifrază verbală: *a da în genuchi = a îngenuchia, a da cu gândul = a gândi;* 7. însoţit de prepoziţiuni: **a da în**, a cădea în ceva: *a dă în căldură, în boală, într'o groapă;* a corespunde: *odaia dă în grădină;* a lovi: *nu da în mine;* a începe: *a da în copt;* **a da de (peste)** a afla, a găsi, a nemeri ceva: *a dat de rău, a dăt de el, a dat peste un bordeiu;* **a da pe la**, a trece pe la cineva. ‖ (reciproc) 1. a se lăsa în voia: *se da somnului;* 2. a ceda: *nu te da!* 3. a se preda: *se dă învins;* 4. a se deda: *nu se dă la muncă;* 5. a năvăli: *pisica se dă la şoareci;* 6. a se compara: *nu mă dau pe niciun român* CAR. [Lat. DARE].

dăbălăzat a. Mold. ce atârnă în jos: *buzoaie groase şi dăbălăzate* CR. [Origină necunoscută].

dabilă f. 1. od. dare, impozit; 2. azi, mărţoagă. [Ung. DEBELLA; pentru rapportul logic, cf. *gloabă*].

dăbilar m. od. strângător de dări.

dac a. şi m. originar din Dacia.

dacă conj. 1. exprimă o condiţiune: *dacă voiu putea;* 2. o îndoială: *nu ştiu dacă voiu reuşi;* 3. temporal, când: *dacă văzu împăratul* ISP. [Vechiu-rom. *deacă = de că*].

dacic a. privitor la Daci; *războiul dacic*

daco-roman a. privitor la poporul format din cele două elemente etnice suprapuse. Daci şi Romani; *graiul daco-roman.*

dactil n. picior de vers greco-latin, format dintr'o silabă lungă urmată de două scurte: *iambii suitori, troheii, săltăreţele dactile* EM.

dactilograf n. maşină de scris. ‖ m. cel ce scrie cu această maşină.

dactilografie f. arta de a scrie cu dactilograful,

dadă f. 1. numire ce fata ţărancă dă surorii mai mari: *pune capul în poala dadei* ISP.; 2. termen de respect dat femeilor mai bătrâne de către cele tinere: *dadă Irină!* [O duzină de silabe, ca *bă, da, mă, na, pa, ta,* reduplicate, servă pretutindenea a reda noţiunile principale din graiul copiilor (doică sau femeie bătrână, nume de rudenie): babă şi băbacă, dadă şi dădacă, mamă, nană, papă, tată; numele copilăreşti de rudenie se confundă în diferitele familii de limbi: *dada,* mamă (sârbeşte şi macedo-româneşte), *dada,* tată (turceşte şi ţigăneşte)].

dădacă f. îngrijitoare de copii. [Lit. femeie bătrână: titlu onorific].

dădăci v. a creşte un copil.

dădulci v. a prinde gust, a se deprinde cu ceva bun: *se dădulcise, vezi, la vorbă cu fata* ISP. [Lit. a mânca de dulce: sens generalizat].

dafie f. snoavă (în Muscel). [= *dahie*, lit. (poveste) isteaţă].

dafin m. 1. arbore totdeauna verde, cu bobiţe negre şi acre, de mărimea unei măsline; foile de dafin se întrebuinţează la bucătărie, iar din partea cărnoasă a boabelor sale se extrage uleiu (*Laurus nobilis*); 2. *fig.* emblema gloriei şi a izbânzei; 3. salcâm (în Oltenia). [Lat. *DAPHINUS (din gr. *daphne*)].

dagherotip n. instrument întrebuinţat la dagherotipie.

dagherotipă v. a reproduce cu ajutorul dagherotipului.

dagherotipie f. procedeu inventat de Daguerre, spre a reproduce imaginea obiectelor pe o placă argintată.

www.dacoromanica.ro

dahiu a. șiret, viclean. [Turc. DAHI].

dăhulà v. a dăula: *atâta sărcină îl dăhulase de tot* ISP.

daică f. dadă: *daică Mitrana.* [Scurtat din *dădaică*].

dăinuì v. a dura, a subzista: *de n'ar avea cu ce să dăinuească* ISP. [Bulg. DANOVATI].

daireà f. tobă cu clopoței ce bat țiganii ursari, când joacă ursul. [Turc. DAIRÉ].

dajdie f. od. dare, contribuțiune, în special dare de pământ sau fonciară: *dăjdii multe punea asupra țării* OD. [Slav. DAJDA].

dajnic a. contribuabil: *săteni dajnici.*

dalac n. **1.** inflamațiunea splinei, la cai și la vite; **2.** bubă rea, numită și cărbune; **3.** plantă veninoasă ale cării frunze le întrebuințează poporul spre a vindeca dălacul *(Paris quadrifolia).* [Turc. DALAK, splină].

dalai-lama m. căpetenia religioasă și politică a Tibetanilor.

dalanga! int. V. balanga. [Onomatopee].

dalb a. **1.** (poetic) alb: *dalbă păsărică, dalbe flori* AL. *dalba-i mână* BOL.; **2.** grațios, delicat, gingaș: *dalbe visuri* AL. [*Alb* cu un *d* protetic].

dalcauc m. parazit, lingău (vorbă aproape ieșită din uz): *o ceată de dalcauci, de haimanale* CAR. [Turc. DAL KAVUK, lit. căciulă lungă (cum o purtau paraziții)].

dălcăuș m. Mold. cărmaciul dinapoi al plutei. [Origină necunoscută].

daldon m. carmac mare ce se întrebuințează la Dunăre pentru pescuitul morunului. [Origină necunoscută].

dalgà f. tunică de mătase cu ciucuri: *cu dalgă de fir deschis* BOL. [Turc. DALGA].

dalie f. plantă de podoabă, importată din America la 1790 de botanistul suedez Dahl.

dâlmă f. Tr. deal. [Origină necunoscută].

daltă f. **1.** instrument de săpat în lemn sau în piatră; **2.** custura dogarului, dulgherului și fierarului. [Slav. DLATO].

daltonism n. V. Dalton.

dăltuì v. a scobi sau tăia cu dalta.

dam n. palat în locuțiunea (familiară basmelor muntene) *dămuri de case.* [Cf. turc. DAM, casă].

damă f. **1.** doamnă; **2.** figură în jocul de cărți; **3.** pl. un fel de joc în șah.

damască f. **1.** un fel de mătase cu desenuri sau flori (adusă înainte dela Damasc), numită în vechime *camohas* și *șamalagea;* **2.** stofă de lână ornamentată. [It. DAMASCO].

damașchinat a. (fier sau oțel) încrustat cu aur sau argint.

dâmb n. deal mai mic și rotund de formă conică, purtând diferite numiri după mărimea și conformațiunea lui: culme, grind, gruiu, măgură, movilă, muncel, runc, etc. [Ung. DOMB].

damblà (damla) **1.** apoplexie: *l'a lovit damla* AL. [Mold. *damla* = turc. DAMLÀ, lit. picătură (cauza boalei crezându-se c'ar fi niște picături căzute din creieri), asociațiune de idei familiară sinonimelor *căpie, cataroiu* și *gută*].

damblagiu a. și m. apoplectic.

damigeană f. vas de sticlă groasă, îmbrăcată cu răchită, în care se țin spirtoase. [It. DAMIGIANA].

damlà f. Mold. V. dambla.

damnare f. osândire la muncile iadului: *Damnarea lui Faust.*

damnat a. care suferă muncile eterne ale iadului: *suflet damnat.*

dănănăì v. **1.** a se legăna, a oscila: **2.** a cânta trăgănat. [Onomatopee (v. *dăndăni*)].

dănănaie f. minunăție, lucru de mirare: *ce dănănaie o mai fi și aceasta?* FIL. [Derivat din *dănănăi:* lit. ceva ce oscilează în depărtare (v. *dăndănaie*)].

danciu m. **1.** lăutar țigan (după numele ce-l poartă adesea): *ia ascultați, dancilor,... să-mi cântați o horă* AL.; **2.** (ironic) copil mai mare de țigan.

dăncinc m. copil de țigan mai mic: *o țigăncuță cu un dănciuc aproape gol în brațe* CAR.

dandanà f. **1.** (termen militar) alarmă, tumult: *se auzia sunetul clopotului de dandana* NEGR.; **2.** tămbălău, tărăboiu: *pe atunci nunta era dandana mare* GHICA; **3.** belea, boroboață: *să umble în dandanale, judecăți* PANN, [Turc. TANTANÀ, sbârnăit, sunet de instrumente].

dandănaie f. Mold. năsdrăvănie, minunăție: *când mai vede și astă dăndănaie* CR. [Derivat din *dăndăni* (v. *dănănaie)*].

dăndăni v. a se legăna, a oscila. [Onomatopee exprimând mișcarea alternativă a clopotelor].

dandism n. apucături de dandy.

dandy m. tânăr la modă.

dang! int. sgomotul plesnirii sau sunetul clopotului. ‖ n. *un dang înfiorat* COȘBUC.

dangà f. Mold. semn întipărit cu fier rosu pe vite. [Turc. DANGÀ].

dangăt n. sunetul vibrător al clopotului.

danie f. donațiune pioasă, legat de binefacere. [Slav. DANIIE].

dănos a. darnic: *și de mână mai dănos* POP.

www.dacoromanica.ro

dans n. V. danţ (= fr. *danse*).

dâns pr. el (cu o nuanţă emfatică): *se mira toată lumea de învăţătura dânsului* Isp. [Contras din *de-âns*].

dansă v. a dănţui.

dansant a. destinat danţului: *serată dansantă*.

dansator m. cel ce dansează.

Dânsele f. pl. Mold. Tr. alt nume dat Ielelor; de dânsele, reumatism: *descântec de dânsele*. [V. *Ielele*].

danţ n. joc, mişcare cadenţată a corpului, cu paşii măsuraţi şi obişnuit la sunetu' muzicei: *beţii şi danţuri şi chiote voioase* Al. [Cf. it. DANZA şi nemţ. TANZ].

dantelă f. ţesătura uşoară cu urzeala foarte tină: *dantelă de fir de mătase*.

dantelat a. cu dantelure: *ogive dantelate* Al.

dantelură f. lucrare de sculptură în formă de dinţi.

dănţui v. a juca, a-şi mişca corpul în cadenţă (v. *Isaia*).

dănţuitor m. cel ce dănţuieşte, jucăuş.

dăpănă v. V. depăna.

dăpără v. a rupe, a smulge (vorbind de păr): fig. *cu o mână te apără cu alta te dapără*. [Lat. DEPILARE; sensul figurat e identic cu al sinonimului *încăiera*].

dar n. 1. ceeace se dă: *cal de dar*; 2. dispoziţiune naturală, calitate superioară: *dar dela D-zeu*; 3. pornire rea, învăţ: *darul beţiei*; 4. dar divin, har: *darul preoţiei*; 5. pl. pâinea şi vinul destinate liturghiei: *când preotul iese cu darurile*. [Slav. DARŬ].

dar (dară) conj. 1. exprimă opoziţiune, restricţiune, excepţiune: *aş vrea, dar nu pot*; 2. tranziţiune: *ziceam dar că...*; 3. Mold. da. [Lat. DE VERO]. ‖ adv. exprimă o consecinţă sau concluziune (în interiorul unei propoziţiuni): *pleacă dară!*

dară f. greutatea unui vas scăzută din marta cântăritâ. [Turc. DARÁ].

dâră f. şir de urme: *pe dâra de sânge se urmăreşte vânătul*. [Serb. DIRA, drum, trecerea unei oştiri].

dărab n. Tr. bucată mare: *un dărab de pâine*. [Ung. DARAB],

darabană f. Mold. V. barabană: *să bat darabana* Negr. [Pol. TARABAN].

darabancic (darabanciu) m. Mold. cel ce bătea darabana: *Gavril călăul precedat de un darabancic* Al.

darabani m. pl. od. pedestrimea moldovenească (corespunzând dorobanţilor munteni): *darabanii cei cu plete tot sineţe lungi purtând* Negr. [Vechiu-rom. *darabant* (Miron Costin); v. *dorobanţ*].

darac n. pieptene mare cu dinţi cu care se scarmănă lâna sau cânepa. [Turc. DARAK].

dărăci v. a curăţa şi a alege lâna.

daradaică f. Mold. trăsură veche: *ce daradaică hodorogită* Al. [Rus. TARATAIKA].

dărâmà v. 1. a da jos, a face să cază bucată cu bucată: *a dărâma o casă*; 2. *fig.* a strica, a ruina: *a dărâmat pe mulţi oameni*. [Lat. *DERAMARE (din RAMUS, cracă), a da jos ramurile unui arbore; termen horticol generalizat în limbă (cf. *dărămătură*, care a conservat în parte sensul primitiv)].

dărămătură f. 1. rezultatul dărămării, ruină; 2. Mold. crăcile arborelui tăiat, vreascuri.

dărăpănà v. a sdrobi, a prăpădi: *alţii să-i dărapene cu armele domnia* Od. [Cf. lat. DERIPERE].

dărăpănare f. ruină: *dărăpănarea împărăţiei*; fig. *dărăpănarea sănătăţii*.

daravere f. afacere, negustorie: *cu rudele daraveri să nu aibi* Pann. [Compus din *dare* şi *avere*, modelat după turc. *alişverişi*].

dardă f. vargă cu vârf de fier ce se aruncă cu mâna: *asvârle dărde ucigătoare* Od. [Slav. DARDA].

dârdâi v. 1. a vibra, a răsuna: *coardele vioarei dârdâiau*; 2. a tremura de frig: *dinţii îi dârdâe în gură*; 3. a vorbi mult, a spune fleacuri: *ce mai dârdâieşte guleratul de ciocoiu?* Al. [Onomatopee].

dârdâiàlă f. tremurătură.

dârdală m. Mold, 1. flecar, toacă-gura; *obraznică dârdală* Al.; 2. cal prost.

dârdora f. 1. ardoare, foc: *în dârdora luptei* Isp.; 2. poftă, toană: *dârdora însurătoarei*. [V. *dârdâi*].

dare f. 1. acţiunea de a da: *dare de bani*; cu dare de mână, înstârit, cu avere; 2. impozit, contribuţiune: *a pune dări multe*. [V. *da*].

dare-de-seamă f. expunerea unui fapt, analiza unei opere. [Modelat după fr. *compte-rendu*].

dârloagă f. 1. mârţoagă de cal; *slugă oloagă după dârloagă* Pann; 2. *fig.* om de rând: *am ajuns slugă la dârloagă*. [V. *dârlog*].

dârlog(i) m. pl. hăturile dela frâul calului: *apucă caii de dârlogi* Isp. [Vechiu-rom. *dălog*; cf. slav. DOLAGATI, a adăoga, a pune la].

dărma v. (poetic) a dărăma: *se darmă munţi, cetatea se darmă* Al.

dârmon n. sită mare cu găuri mai largi pentru cernutul semînţelor: *trecut prin ciur şi prin dârmon* (v. *ciur*). [Bulg. DŬRMONŬ].

dârmotin m, plantă ce formează tufe spinoase (*Ononis*). [Origină necunoscută].

www.dacoromanica.ro

dârmoz m. frumos arbust de garduri cu flori albe şi boabe roşii (*Viburnum*). [Origină necunoscută].

darn (în) adv. în zadar: *în darn răsună vocea-mi de Eco repetită* Em. [It. IN DARNO].

darnic a. care dă adesea: liberal, generos. [Slav. DARNIKŬ].

dărnicie f. calitatea omului darnic.

dârstă f. Tr. piuă. [Bulg. DRĂSTĂ].

dârstar m. Tr. piuar.

dărueală f. lucru dăruit: *asta nu-i dărueală, ci vine ca un poclon* Pann.

dărui v. a da cuiva ceva în dar. [Slav. DAROVATI].

dârvală (de) f. Mold. **1.** ordinar: *cai de dârvală*; **2.** a face de dârvală, a uza, a murdări (şi *fig.*): *i-am făcut de dârvală* Al. [Origină necunoscută].

dârvar(i) m. pl. od. ţigani scutelnici cari aduceau stăpânului lor un număr de care de lemne: *scutelnici, pescari, văcari, vânători şi dârvari* Fil. [Slav. DRŬVARĬ, lemnar]. V. **dreavă**.

darwinism n. V. **Darwin**.

dârz a. Mold. tare semeţ: *să apase pe dârza lor cerbice* Al. [Slav. DRŬZŬ].

dârzar(i) m. pl. Banat, chemaţii miresei cari merg spre ospătare la mire. [Lit. cei semeţi].

dârzie f. mare semeţie.

dăsăgariţă f. călugăriţă care cerşeşte cu dăsăgile: *maica dăsăgariţă din Văratec* Cr.

dăsagi f. pl. sac deschis la mijloc formând două buzunare; **dăsagii popii**, plantă ale cării tubercule conţin o făină dulce: ţăranii le găsesc răsturnând cu plugul ţelina şi copiii le mănâncă chiar pe brazda plugului (*Orchis moris*). [Bulg. DISAGHI = grec-bizantin DISÁKION].

dascăl m. **2.** *pop.* maestru, profesor: *se mirau dascălii cum de învaţă aşa repede* Isp.; **2.** învăţător dela sat, institutor; **3.** cântăreţ de biserică sau psalt. [Gr. mod. DIDÀSKALOS].

dăscăleciu m. (ironic) dascăl.

dăscălesc a. **1.** ce ţine de dascăl; **2.** pedantesc: *apucături dăscăleşti*.

dăscăli v. **1.** a instrui, a povăţui: *a-vând bunătate a dăscăli pe Ivan* Cr.; **2.** a dresa: *lighioi par'că erau dăscălite*.

dăscălie f. învăţătura şi meşeria de dascăl.

dăscălime f. corpul de dascăli (laici sau bisericeşti): *se adună o mulţime de dăscălime la noi* Cr.

dat n. **1.** lucrarea de a da şi rezultatul ei: *datul cărţilor*; **2.** datină: *nu-i în datul nostru* Bol.; **3.** *pop.* slăbiciune în tot corpul însoţită de tuse: *datul şi faptul*. [Lat. DATUM].

datà v. a pune data.

dată f. **1.** deseamnă momentul timpului sau repetiţiunea-i: *întâia dată, altă dată*; pe dată, la moment; **2.** *fig.* soartă: *aşa le-a fost data*; **3.** pl. noţiuni ce servă de bază unui raţionament, unei cercetări: *datele fundamentale ale discuţiunii*; **4.** timpul preciz când s'a făcut sau e să se facă ceva. [Lat. DATA; sensurile 3 şi 4 reproduc pe ale fr. *donnée* şi *date*].

dătător a. şi m. care dă: *dătător de viaţă*; dătător de legi, legislator: *dătător de legi şi datini* Em.

dătătură f. **1.** efectul acţiunii de a da; *dătătură în cărţi*; **2.** lovitură.

datină f. **1.** obiceiu fixat: *datini străbune*; **2.** pl. apucături: *datini bune*. [Derivat din *dată*, care, în Banat, are sensul de *datină*, adică ceva dat, stabilit].

dativ n. *Gram.* cazul atribuţiunii, în limbile clasice.

dator a. şi m. care are o datorie (materială sau morală). [Vechiu-rom. *detoriu* = lat. *DEBITORIUS].

datorì v. a fi dator în bani: *nu-ţi datoresc nimic*.

datorie f. **1.** ceeace se datoreşte (în bani): *orice plată presupune o datorie*; **2.** *fig.* ceeace trebue să se facă: *datoriile cetăţeanului*.

datorinţă f. datorie morală: *viaţa este o grea datorintă* Bol.

datornic m. cel ce datoreşte.

dăulă v. a slei de puteri. [Şi *dăhula*: origină necunoscută].

dăulat a. stors de puteri: *sufletul dăulat şi sdrobit de răstrişte* Od.

daună f. **1.** stricăciune, pagubă; **2.** pl. **daune-interese**, despăgubire datorită pentru un neajuns. [Derivaţiune cărturărească din lat. DAMNUM (după analogia lui *scaun* din SCAMNUM)].

daurit a. V. **aurit**.

davalma ad. V. **avalma**: *pământul era davalma pentru toţi* Bălc.

davalmaş m. coproprietar.

davalmăşie f. moşie răzeşească stăpânită de mai mulţi împreună.

de! int. n'am ce-ţi face: *apoi de!*

de prep. **1.** despre: *vorbeşte de mine!* **2.** de către: *e lăudat de toată lumea*; **3.** din partea: *mă tem de oameni răi*; **4.** indică un raport de cauză: *suferă de friguri, de aceea*; **5.** de scop: *ne gătim de drum*; **6.** de mod: *de abia, de grabă*; **7.** exprimă materia sau specia: *sac de făină*, fig. *om de nimica*; **8.** cantitate numerică: *de trei ani, de patru ori*; **9.** punctul în timp sau în spaţiu: *de acum, de apoi, de aci, de unde*; **10.** o destinaţiune (mai ales înaintea supinelor şi adjectivelor) *uşor de făcut*. [Lat. DE].

www.dacoromanica.ro

de conj. 1. dacă: *de vrei, de nu vrei;* 2. încât: *plânge de ți se rupe inima.* [Probabil identic cu cel precedent],

de-a prep. exprimă: 1. o mișcare vie și face parte din numirile jocurilor copilărești: *de-a baba oarba, de-a berbeleacu;* 2. o mișcare prelungită într'o direcție oarecare: *de-a lungul, de-a rândul;* 3. se pune înaintea infinitivului: *n'are de a face.*

deabinele adv. de tot, cum trebue. [V. *bine* și *de-a*].

deal m. 1. ridicătură de pământ ce nu trece peste 300 metri; 2. vie așezată pe un deal: *Dealu-Mare, Dealu-Drăgășanilor;* 3. Tr. (Negrești) pădure. [Slav. DIELŬ; pentru sensul 3, cf. *codru*].

deavalma adv. V. avalma.

deavolna adv. Mold. berechet: *slănină și făină în pod este deavolna* CR. [Rus. DO VOLĬNO, îndestulător].

debarcà v. V. desbarcà.

debarcader n. locul unde se desbarcă.

debil a. slab.

debilitant a. ce debilitează: *remediu debilitant.*

debilitate f. stare de mare slăbiciune.

debit n. 1. vânzare ușoară și continuă: *stofe de debit;* 2. prăvălie unde se vinde cu mărunțișul: *debit de spirtoase;* 3. dreptul de a vinde unele mărfuri: *debit de tutun;* 4. partea contului cu sumele plătite și articolele predate; 5. *Jur.* sumă datorită: *a plăti debitul în totalitate.* ‖ a. *Jur.* datorit: *daunele-interese ce sunt debite creditorului.*

debità v. 1. a vinde cu mărunțișul; 2. a înscrie ca debitor; 3. *fig.* a recita, a declama: *a debita un rol;* 4. a spune, a povesti: *a debita știri false.*

debitant m. cel ce vinde cu mărunțișul.

debitor m. datornic.

deblă f. V. devlă.

debordà v. 1. a trece peste marginile sale: *fluviul debordă;* 2. *fig.* a da năvală: *inima mea debordă* AL.

debursà v. a avansa bani din pungă sau din casseta sa.

debușeu n. 1. mijlocul de a vinde mărfurile; 2. locul de exportat aceste mărfuri (= fr. *debouché*).

debut n. 1. începutul unui lucru; 2. primii pași într'o carieră; 3. prima operă literară; 4. prima încercare a unui actor pe scenă.

debutà v. a începe, a face începutul într'o profesiune sau carieră.

debutant m. cel ce debutează mai ales pe scenă.

dec! Mold. înt. exprimă o surprindere, iac'așa, ai nemerit'o, (ironic): *dec! nu cumva ai pofti?* CR.

decadă f. 1. partea unor opere împărțite în zece cărți: *decadele lui Titu-Liviu;* 2. period de zece zile, înlocuind săptămâna, în calendarul republican francez (din timpul Revoluțiunii celei mari).

decădeà v. a cădea mai jos, a merge spre cădere sau ruină.

decadent a. 1. ce ține de decadență; 2. *fig.* cu stilul enigmatic, se zice de poeți din școala simbolistă.

decadență f. 1. decădere; 2. degradarea obiceiurilor, scăpătarea literaturei și a artelor; 3. ultimele secole ale Imperiului roman din Occident: *scriitorii decadenței.*

decădere f. starea celui ce cade în ruină.

decagon n. figură cu zece unghiuri și zece laturi.

decagram n. greutate de zece grame.

decalc n. lucrarea și rezultatul decalcării (= fr. *décalque*).

decalcà v. a scoate contra-proba unui desemn după un calc luat.

decalitru m. măsură de capacitate de zece litri.

decalog n. cele zece porunci divine date lui Moisi pe muntele Sinai.

decametru m. măsură de lungime de zece metri.

decan m. 1. capul unei Facultăți; 2. cel mai bătrân într'un corp sau societate: *decanul baroului;* 3. titlul unei demnități ecleziastice, în biserica catolică.

decanat n. demnitatea decanului și durata ei.

decapità v. a tăia capul.

decapode n. pl. ordin de crustacee cu cinci perechi de labe: *crabul, racul.*

decasilabic a. de zece silabe: *vers decasilabic.*

decaster m. măsură de solide egală cu zece steri.

decât adv. 1. după un comparativ: *a fi mai mare decât cineva;* 2. Mold. dar: *decât n'au încotro* CR.; 3. V. numai. [V. *de* și *cât*].

decatir n. instrument cu care se lustruiesc postavurile: *a dà la decatir* (și *fig.* = fr. *décatir*).

dece conj. 1. din care pricină? *dece n'ai venit?* 2. cu cât: *dece s'apropia.* [V. *de* și *ce*].

decedat a. răposat.

decemvir m. 1. fiecare din cei zece magistrați romani, însărcinați a redacta legea celor douăsprezece table; 2. magistrat care administra justiția în absența pretorului.

Decemvrie m. a douăsprezecea și ultima lună a anului.

deceniu n. interval de 10 ani.

www.dacoromanica.ro

decent a. cuviincios.

decență f. bunacuviință.

decepți(un)e f. dezamăgire.

decerne v. 1. a acorda, a da: *a decerne un premiu*; 2. a pronunța judecătorește: *a decerne o pedeapsă*.

deces n. moartea naturală a unei persoane.

deceu n. întrebare de natură mistică, în folklor, explicarea simbolică a unor viziuni misterioase.

Dechemvrie m. forma arhaică și populară pentru Decemvrie. [De origină slavo-greacă].

deci conj. arată concluziunea (mai vârtos în stilul judecătoresc): așa dar, prin urmare. [Lit. de aici, adică din cele zise până aci]. ‖ n. partea unei sentințe conținând rezoluțiunea juridică.

decide v. 1. a hotărî, a rosti o judecată definitivă asupra unui lucru îndoielnic sau contestat: *a decide o chestiune*; 2. a determina: *asta m'a decis să plec*; 3. a lua o deciziune: *decide-te*.

decigram n. zecime dintr'un gram.

decilitru m. o zecime dintr'un litru.

decimà v. a prăpădi mulți: *ciuma decimează pe locuitori*.

decimal a. ce procede din zece în zece: *sistemă decimală*. ‖ n. balanță decimală: *decimale de lemn*.

decimetru m. o zecime dintr'un metru.

decindea adv. de ceea parte a unui rîu: *trecuse toată Dunărea decindea* OD. [Vechiu-rom. *cinde*, dincolo = lat. ECC'INDE].

deciocălà v. Mold. 1. a lua cocenile de pe porumb; 2. *fig.* a scoate roatele căruții: *deciocălase căruța și o ungea* CR. [V. *ciocălău*].

decis a. hotărît, ferm: *caracter decis*.

deciziune f. 1. hotărîre luată; 2. hotărîrea unei curți.

deciziv a. 1. care decide, care pune capăt: *bătălie decizivă*; 2. îndrăzneț: *spirit deciziv*.

declamà v. 1. a recita cu glasul tare, cu tonurile și gesturile potrivite: *a declama versuri*; 2. a vorbi cu violență în contra cuiva.

declamați(un)e f. 1. arta de a declama: *clasă de declamațiune*; 2. întrebuințare de expresiuni emfatice: *evitați declamațiunea*; 3. discurs violent, înjurios.

declamator m. 1. cel ce declamă în public; 2. orator, scriitor cu stilul afectat. ‖ a. emfatic: *ton declamator*.

declarà v. 1. a face cunoscut: *a declara intențiunile sale*; 2. a semnifica printr'un act public: *a declara războiu*; 3. a se manifesta: *frigurile s'au declarat*; 4. a lua parte pentru sau contra cuiva: *mă declar pentru voi contra lor*.

declarat a. mărturisit, public: *dușman declarat*.

declarați(un)e f. 1. acțiunea de a declara: *declarațiune de răsboiu*; 2. discurs, act scris, prin care se declară: *declarațiunea drepturilor omului* (1789).

declasat a. decăzut din clasa lui sau din poziținea-i socială.

declin n. starea unui lucru ce s'apropie de sfârșit: *declinul vieții*.

declinà v. 1. *Astr.* a se depărta dela ecuator; 2. a tinde către sfârșitul său: *în scurtele răstimpuri când soarele declină* AL.; 3. *fig.* a slăbi: *rațiunea ta declină* AL.; 4. a nu recunoaște, a refuza: *a declina competența unui judecător, a declina onoruri*; 5. *Gram.* a enunța cazurile unui nume; 6. a face cunoscut: *a-și declina numele, calitățile*.

declinabil a. *Gram.* care se poate deelina.

declinați(un)e f. 1. *Astr.* distanța unui astru la ecuatorul ceresc; 2. unghiul format de acul magnetic cu meridiana; 3. *Gram.* totalitatea dezinențelor unei vorbe variabile.

decolorà v. a șterge sau a scoate coloarea.

decolorant a. care produce decolorațiunea: *acidul sulfuros și clorul sunt decolorante*.

decolorați(un)e f. 1. pierderea coloarei naturale; 2. scoaterea coloarei de pe un corp.

decoltat a. 1. descoperit la gât și la umeri; 2. *fig.* deschis, liber în expresiuni.

decor n. 1. ceeace servă a decora; 2. picturile, obiectele ce decorează scena unui teatru.

decorà v. 1. a împodobi cu decoruri; 2. a da o decorațiune: *soldatul fu decorat*.

decorați(un)e f. 1. acțiunea de a decora, de a orna; 2. ornament de pictură, de sculptură; 3. reprezentarea locului unde se petrece o acțiune dramatică; 4. semn de distincțiune dat de un suveran: *Steaua României*.

decorativ a. ce servă a decora; arte decorative, pictura, sculptura, mobilatul, tapiseriile, ebenisteria de lux, etc.

decorator m. cel ce face decoruri.

decrepitudine f. bătrânețe extremă, gârbovire.

decret n. 1. deciziune, ordin, emanând dela vr'o autoritate; 2. voință, divină: *decretele Providenței*.

decretà v. 1. a da un decret; 2. a ordona, a regula printr'un decret.

decurge v. *fig.* a rezulta: *ce decurge de acolo?* [Modelat după fr. *découler*].

www.dacoromanica.ro

decurie f. trupă de zece soldaţi la Romani.

decurion m. căpetenia unei decurii.

decurs n. curs regulat: *în decursul vieţii.*

dedà v. 1. a se da cu totul la ceva: *s'a dedat la studii;* 2. a se deprinde: *s'a dedat la rele.* [Lat. DEDARE].

dedal n. labirint. [V. Dedal].

dedeţei m. pl. plantă cu flori mari de colori variate *(Pulsatilla).* [Originĕ necunoscută].

dedeţiu a. se zice de cai al căror păr de departe pare a fi cam albastru.

dedicà v. 1. a consacra cultului divin; 2. *fig.* a adresa, a oferi cuiva o carte, o operă de artă.

dedicaţi(un)e f. omagiu făcut de autor cu opera sa.

dedicatoriu a. ce ţine de o dedicaţiune: *epistolă dedicatorie.*

dedublà v. a (se) împărţi în două.

deduce v. 1. a scădea o sumă dintr'alta; 2. a trage o consecinţă dintr'un principiu.

deducţi(un)e f. 1. consecinţă dintr'un raţionament; 2. operaţiunea spiritului prin care ce descinde dela verităţi generale la verităţi particulare.

deductiv a. care procede prin deducţiune.

Dedu-Ivan m. reprezentantul popular al imbecilităţii (după tipul bulgăresc cu acelaş nume: lit. Moş Ivan).

defăimà v. a vorbi de rău. [Tras din **defaimă* = lat. DIFFAMIA].

defăimare f. acţiunea de a defăima şi rezultatul ei.

defăimător a. şi m. care defaimă.

defalcà v. a scădea dintr'o sumă, dintr'o cantitate: *a defalcă din avere datoriile* (= fr. *défalquer).*

defavoare f. pierderea favorii: discredit, disgraţie.

defavorabil a. care nu-i favorabil.

defect n. 1. lipsa de ceva necesar; 2. imperfecţiune fizică sau morală, cusur, meteahnă.

defectiv a. *Gram.* verb căruia îi lipsesc unele timpuri, moduri, persoane.

defecţiune f. părăsirea unui partid.

defectuos a. plin de defecte sau lipsuri.

defectuozitate f. stare defectuoasă.

defendor m. *Jur.* persoană chemată a se apăra (*în justiţie*), în opoziţiune cu *reclamant.*

defensiv a. făcut pentru apărare: *războiu defensiv.*

defensivă f. dispoziţiune de a se apăra: *a luă defensivă,*

deferenţă f. condescendenţă respectuoasă.

deferi v. 1. a da, a conferi: *a deferi onoruri;* 2. a trage în judecată; 3. a condescinde din respect.

deficit n. ceeace lipseşte. excedent de cheltueli.

defilà v. a merge unul după altul, în şir, în linie.

defileu n. 1. trecătoare îngustă între doi munţi: *defileul Vârciorova;* 2. evoluţiune de trupe (= fr. *défilé).*

definì v. 1. a face cunoscut caracterul, calităţile unei persoane sau natura, atributele unui lucru; 2. a preciza sensul unei vorbe.

definit a. 1. determinat, explicat; 2. *Gram.* articolul *l, le, a* şi modurile personale.

definiţi(un)e f. 1. explicarea sensului preciz al unei vorbe; 2. enunţarea calităţilor unei persoane sau unui lucru.

definitiv a. care termină un lucru, o afacere: *răspuns definitiv;* în definitiv, după uitima deciziune, în cele din urmă.

defipt a. *Jur.* fixat: *timpul defipt de lege.*

deformà v. a strica forma.

deformaţi(un)e f. alterarea formei.

defraudà v. a lua prin fraudă.

defterdar m. od. ministru de finanţe la Turci: *pe cei patru defterdari* BĂLC. [Turc. DEFTERDAR].

defunct a. răposat.

degajà v. 1. a produce o emanaţiune: *plantele degajează noaptea acid carbonic;* 2. a-şi lua cuvântul înapoi: *m'am degajat.*

degeaba adv. V. geaba.

degenerà v. 1. a se depărta dela tipul primitiv; 2. a pierde din valoarea, din forţa, din calităţile sale: *măgarul a degenerat în climele noastre;* 3. a se schimba din bine în rău, din rău în mai rău: *acest guturaiu degenerează în catar.*

degenerare f. acţiunea de a degenera şi starea celui ce degenerează.

degenerescenţă f. tendenţă de a degenera.

degerà v. 1. a amorţi de ger, a-i fi cuiva foarte frig: *îmi degeră picioarele;* 2. a se strica de ger, a se întări (vorbind de plante): *au degerat poamele.* [Lat. *DEGELARE].

deget n. 1. fiecare din părţile, libere şi mobile, cari termină mâna şi piciorul (la om şi la unele animale); 2. măsură de lungime: o zecime dintr'o palmă. [Lat. DIGITUS].

degetar n. 1. unealtă mică de metal ce se pune la capătul degetului spre a împinge acul la cusut; 2. *Bot.* numele popular al digitalei. [Lat. DIGITALE].

www.dacoromanica.ro

deghizà v. 1. a străvesti o persoană; 2. a se ascunde, a schimba: *a deghiza o clauză* (= fr. *déguiser*).

degradà v. 1. a destitui dintr'un grad, dintr'o demnitate; 2. *fig.* a înjosi: *viţiul degradă.*

degradare f. 1. destituire infamantă: *degradare militară;* 2. slăbire treptată de lumină, de culori; 3. *Jur.* stricare: *ameliorarea şi degradarea unui imobil;* 4. *fig.* înjosire.

degradator a. ce degradă.

degustare f. gustarea unei băuturi spre a-i cunoaşte calitatea.

deh! int. V. dec!

dehocà (dihocà) v. Mold. 1. a tăia carne, varză, etc.; 2. *fig.* a sfâşia: *i se dihoca inima;* 3. a istovi, a stoarce de puteri: *trupul dehocat de muncă.* [Origină necunoscută].

deicid m. ucigaş al lui Isus, fiul lui Dumnezeu.

deificà v. 1. a pune în numărul zeilor; 2. *fig.* a lăuda peste măsură.

deism n. sistema celor ce cred numai în existenţa unui Dumnezeu care guvernă lumea prin mijlocul unor legi invariabile (fără a admite o religiune revelată).

deist m. partizan al deismului.

dejà adv. 1. de pe acuma: *e deja seară;* 2. de înainte: *te cunoşteam deja* (= fr. *déjà*).

dejă f. Mold. curătoare. [Slav. DĬEJA].

dejecţiune f. 1. *Med.* evacuarea excrementelor; 2. pl. materii evacuate.

dejeriu m. Mold. ciubăr. [V. *dejă*].

dejucà v. a zădărnici: *i-am dejucat proiectele.*

dejugà v. 1. a scoate jugul; 2. *fig.* a se abate undeva, a se încuiba: *sărăcia a dejugat la culcuşul nostru* ISP. [V. *jug*].

dejun n. 1. gustare de dimineaţă; 2. ceeace se mănâncă la dejun.

dejunà v. a mânca la amiazi. [Modelat după fr. *déjeuner*].

dejurnă f. serviciu militar zilnic: *a fi dejurnă.* [Rus. DEJURNŸ (din fr. *de jour*)].

dejurstvà f. od. corp de gardă (GHICA). [Rus. DEJURSTVO, serviciul zilei fixate].

dela prep. indică începutul sau punctul de plecare: *dela naşterea lui Crist, dela Bucureşti.*

delapidà v. 1. a cheltui nebuneşte; 2. a fura banii publici.

delăsà v. a lăsa cu totul, a părăsi: *le delasă 'ncetinel* EM.

delaţiune f. denunţare din interes sau din răutate.

delator m. denunţător: *un delator odios.*

dele f. pl. od. Mold. dosar: *dulapuri cu dele afumate* AL. [Rus. DĚLO, act].

delean n. locuitor din părţile muntoase.

delectà v. a (se) desfăta.

delectabil a. care place mult, desfătător.

delegà v. 1. a transmite altuia puterile sau drepturile sale; 2. a învesti cu o autoritate.

delegat m. cel însărcinat cu o misiune: *comunele alegeau delegaţi, oraşele deputaţi;* **delegat de mahala,** alesul unei suburbii.

delegaţi(un)e f. 1. acţiunea de a delega; 2. comisiunea, persoanele delegate; 3. *Jur.* act prin care un datornic declară pe cel însărcinat cu plata datoriei.

deleter a. 1. care compromite sănătatea sau viaţa: *gaz deleter;* 2. *fig.* care poate corupe: *maxime deletere.*

delfin m. 1. od. fiul cel mai mare al regelui sau principele moştenitor în Franţa; 2. mamifer din familia cetaceelor: *marca României coprinde şi doi delfini, simbolul provinciei maritime Dobrogea.*

delibaşa m. şeful gardei domneşti, căpetenia deliilor: *un delibaşa trimis într'adins de Sultan* FIL. V. deliu.

deliberà v. 1. a discuta o afacere între mai multe persoane; 2. a chibzui în sineşi asupra unei chestiuni sau unei hotăriri de luat.

deliberant a. care deliberează: *Adunare deliberantă.*

deliberare f. 1. discuţiunea unei afaceri între mai multe persoane; 2. cercetarea unei chestiuni în sineşi; 3. rezoluţiune.

deliberativ a. care se rapoartă la o deliberare; **vot deliberativ,** drept de vot într'o adunare; **gen deliberativ,** în care oratorul îşi propune a face să se adopte sau să se respingă o rezoluţiune.

delicat a. 1. fraged şi slab: *sănătate delicată;* 2. plăcut la gust: *mâncare delicată;* 3. făcut cu îndemânare şi uşurinţă: *lucru delicat;* 4. greu, periculos: *operaţiune, situaţiune delicată;* 5. foarte scrupulos: *conştiinţă delicată;* 6. care judecă cu fineţă: *spirit delicat.*

delicatese f. pl. lucruri delicate de mâncare.

delicateţă f. 1. caracterul celui delicat: îngrijire, circumspecţiune, prudenţă; 2. aptitudine de a judeca fin: *delicateţă de gust.*

delicios a. plăcut în gradul cel mai înalt: *parfum delicios.*

deliciu n. plăcere extremă, desfătare.

delict n. 1. călcare de lege; **corpul de-**

www.dacoromanica.ro

lictului, ceeace servă materialiceşte a-l dovedi; **2.** fapt pedepsit de tribunalul corecţional; **flagrant delict**, constatat asupra faptului.

delimità v. a fixa limitele.

delincvent m. cel ce a comis un delict.

delineare f. reprezentarea unui obiect prin trăsături sau linii.

delir n. **1.** mintea rătăcită de boală; **2.** *fam.* turburare sufletească violentă, entuziasm excesiv.

delirà v. a avea delir, a aiuri.

delirant a. **1.** care e în delir; **2.** *fig.* extravagant, dezordonat.

deliu m. pl. delii, od. **1.** ceată de călăreţi viteji înfiinţată de Mihaiu Viteazul: *înainte, delii!* Bol.; **2.** în epoca fanariotă, gardă domnească compusă din Arnăuţi şi comandată de un *delibaşa*. [Turc. DELI, nebun, viteaz]. ‖ a. **1.** voinic, viteaz (mai ales în poezia populară); *taie cap de deliu* Pop.; **2.** înalt de stat, svelt (în Muntenia): *cu trupul deliu ca un brad.* [Interesantă lărgire a sensului unei vorbe curat soldăţeşti; oştean din corpul deliilor, de unde apoi om voinic, bine făcut (v. *levent*)].

delniţă f. **1.** loc de arătură, lung şi îngust; **2.** sfoară de moşie, moşie mică. [Slav. DELINIŢA, parte mică].

delta f. **1.** a patra literă a alfabetului grecesc, în formă de triunghiu; **2.** spaţiu triunghiular, coprins între braţele unui fluviu, care se bifurcă la vărsarea-i în mare: *delta Nilului, Dunării, Rinului;* **3.** *fig.* fundament: *delta Biblicelor sfinte, profeţiilor amare* Em.

delteà f. un fel de alifie. [Termen de farmacie: DIALTHAEA].

delung a. (poetic) îndelungat (Bol.).

delungà v. a se îndepărta: *viţa dela par nu se delungă.*

deluros a. plin de dealuri.

demagóg m. cel ce întărâtă pasiunile populare, partizan al demagogiei.

demagógic a. relativ la demagogie sau la demagogi: *idei demagogice.*

demagógie f. dominaţiune populară exagerată.

demarcaţi(un)e f. separaţiune, distincţiune: *a stabili o strictă demarcaţiune.*

demascà v. **1.** a scoate masca cuiva; **2.** *fig.* a da pe faţă, a descoperi.

dementţă f. **1.** sminteală; **2.** purtare svăpăiată.

demerit n. pierderea meritului, ceeace atrage defaimă.

demers n. **1.** *fig.* mod de a lucra; **2.** pl. ceeace se face pentru reuşita unui lucru. [Modelat după fr. *démarche*].

demisionà v. a renunţa la o demnitate, a ieşi din o funcţiune.

demisionar m. cel ce şi-a dat demisia.

demisi(un)e f. act prin care se demisionează: *şi-a dat demisia.*

Demiurgos m. creatorul lumii (în doctrina gnosticilor): *bătrânul Demiurgos se opinteşte 'n van* Em.

demn a. **1.** vrednic, care merită ceva: *demn de laudă;* **2.** distins prin calităţile sale: *om demn;* **3.** grav şi rezervat: *aer demn;* **4.** care e în conformitate cu: *fiu demn de tatăl său.*

demnitar m. persoană învestită cu o demnitate.

demnitate f. **1.** mărire, noblеţă: *demnitate de caracter;* **2.** funcţiune înaltă într'un Stat: *demnitate regală.*

democrat m. partizan al democraţiei.

democratic a. relativ la democraţie: *instituţiuni democratice.*

democraţie f. guvern în care poporul e suveran: *Franţa modernă e o democraţie.*

democratizà v. a face democratic, popular: *a democratiza teatrul.*

demodat a. ieşit din modă.

demográf m. cel ce se ocupă cu demografie.

demográfie f. studiu statistic al colectivităţilor umane.

demoliţi(un)e f. dărâmare,

demon m. **1.** în politeismul antic, geniu bun sau rău: *demonul lui Socrate;* **2.** în religiunea creştină, înger căzut, diavol: *muncit de al suferinţei demon ne'mblânzit* Gr. Al.; **3.** *fig.* copil rău, fiinţă rea.

demonetizà v. **1.** a lua monedei valoarea-i legală; **2.** *fig.* a depreţia.

demoni(a)c a. posedat de un demon.

demonizà v. a personifica într'un demon: *poporul demonizează febra.*

demonstrà v. **1.** a proba într'un mod evident; **2.** a preda o lecţiune arătând lucrul de care se vorbeşte.

demonstraţi(un)e f. **1.** raţionament ce probează cu evidenţă; **2.** mărturie exterioară: *demonstraţiune de amicie, de respect;* **3.** lecţiune în care s'arată obiectele de cari se vorbeşte: *demonstraţiune de anatomie;* **4.** manevră regală spre a înşela pe inamic.

demonstrativ a. **1.** ce serveă a demonstra: *probă demonstrativă;* **2.** care dă uşor să înţeleagă ce cugetă: *caracter demonstrativ;* **3.** *Gram.* se zice de pronumele ce serveă a indica cu preciziune: *acest, acel;* **4.** gen **demonstrativ**, în retorică, care are de obiect elogiul sau blamul, expunerea unei teze morale sau filozofice.

www.dacoromanica.ro

demonstrator m. cel ce face demonstrațiuni.

demontà v. a desface bucățile ce compun un mecanism: *a demonta o pendulă.*

demoralizà v. 1. a face imoral, a corupe; 2. a descuraja: *înfrângerile demoralizează oștirea.*

demoralizare f. acțiunea de a demoraliza și starea celui demoralizat.

demoralizator a. și m. care demoralizează.

demotic a. se zice de scrisoarea populară a vechilor Egipteni.

denaturà v. 1. a schimba natura: *nu denaturați cugetarea mea;* 2. a lipsi de sentimentele naturale: *ambițiunea denaturează inima.*

denaturat a. 1. căruia s'a schimbat natura; 2. lipsit de sentimentele naturale, de afecțiune sau de umanitate: *un fiu denaturat.*

denegà v. a nega cu totul, a refuza: *a denega dreptatea.*

dènie f. priveghiere însoțită de post (în ajunul unei sărbători mari). [Vechiu-rom. *bdenie* = slav. BDĬENĬA, veghiere].

denigrà v. a înnegri cuiva reputațiunea.

denivelare f. *Geol.* diferența de nivel a scoarței pământești.

denominativ a. ce servă a numi: *termen denominativ.*

denotà v. a desemna, a arăta.

dens a. des, compact.

densitate f. 1. caracterul lucrului dens; 2. *Fiz.* cantitate de materie ce conține un corp sub unitate de volum, așa-numita *greutate specifică.*

dental a. 1. ce ține de dinți: *nerv dental;* 2. consonante ce se rostesc atingând dinții cu limba: *d și t sunt sunete dentale.*

dentar a. privitor la dinți: *bulb dentar.*

dentist m. chirurg care curăță, vindecă sau scoate dinți.

dentițiune f. formarea și ieșirea naturală a dinților.

dentură f. șirul sau cununa dinților.

denumì v. a desemna cu un nume.

denunțà v. 1. a declara, a face cunoscut: *a denunța războiu;* a denunța un tractat de comerț, a declara că încetează de a fi în vigoare; 2. a semnala autorității, justiției: *a denunța pe un criminal.*

denunțător m. cel ce denunță.

deoarece conj. fiindcă (cu o nuanță emfatică). [Lit. din oarecare (motiv)].

deocamdată adv. pentru moment. [Lit. de data asta].

deochià v. 1. a fermeca cu privirea: *să nu deoachie copilașul* CR.; 2. *fig.* a se face mai rău: *s'a deochiat vremea* CR. [V. *deochiu*].

deochiat a. 1. fermecat prin deochiu (se zice și despre vacile cari nu stau la muls și nu primesc vițelul); 2. *fig.* frumos, nostim: *deochiatule!* 3. *pop.* ce bate la ochi: *deochiat prin excluzivismul său;* 4. *fam.* enorm, exagerat: *încep a croi câte una mai deochiată* OD.

deochiu n. vrăjire cu ochiul, după superstiția populară (având de rezultat o indispoziție cu durere de cap, însoțită de căldură ușoară, ameteală și căscături): *să nu fie de deochiu!* a se întrece cu deochiul, a-și lua prea multă libertate: *vă prea întreceți cu de-deochiul* CR. [Compus din *de ochiu:* formație analogă cu *de-dânsele, de-vânt.* etc., indicând origina, cauza boalelor corespunzătoare].

deodată adv. pe neașteptate. [Și *dintr'odată* EM.].

deopotrivă a. și adv. egal. [V. *potrivă*].

deosèbi adv. la o parte (rar întrebuințat): în deosebi, mai ales. [Vechiu-rom. *osebi* = slav. o SEBIE, pentru sine].

deosebì v. 1. a despărți cu simțurile, cu mintea: *a deosebi oile de capre;* fig. *a deosebi binele de rău;* 2. a face o deosebire; 3. a nu semăna: *frate de frate se deosebește;* 4. a se semnala, a se distinge. [V. *deosèbi*].

deosebire f. lucrarea de a deosebi: diferență, distincțiune; cu deosebire, în special, mai ales.

deosebit a. 1. diferit; 2. rar și excelent. distins. ‖ adv. deosebit de, afară de.

depănà v. 1. a înfășura firul pe ghem sau pe mosor: *țăranca depănă tortul;* 2. *fig.* a desfășura: *depănă firul poveștei* CR. [Lat. *DEPANARE (din PANUS, fir de urzeală depănat)].

depănat n. 1. lucrarea de a depăna și rezultatul ei; 2. *fig. fam.* frecuș: *las' pe mine, ți-l iau eu la depănat* CR. [V. *depănà*].

depănătoare f. unealtă de depănat, vârtelniță.

depărtà v. a pune sau a duce departe: *depărtați pe copii dela foc.*

departament n. 1. partea din administrațiunea unui Stat atribuită unui ministru: *departamentul justiției;* 2. diviziune administrativă: *Franța are departamente, împărțite în arondismente și subîmpărțite în cantoane și comune.*

depărtare f. 1. acțiunea de a (se) depărta; 2. distanță, interval.

depărtat a. lung, prea lung: *cale depărtată* ISP.

departe adv. nu aproape: *mai de-*

www.dacoromanica.ro

parte, mai încolo. [Lit.: de o parte, de lături, de unde noțiunea de distanță].

depășì v. a trece peste. [Modelat după fr. *dépasser*].

dependent a. ce depinde.

dependență f. 1. stare de supunere; 2. accesoriul unui lucru principal: *dependențele casei.*

depeșà v. a trimite o depeșă.

depeșă f. telegramă (= fr. *dépêche*).

depinde v. 1. a fi sub autoritatea cuiva: *servitorul depinde de stăpân*; 2. a fi în puterea, la dispoziția cuiva: *soarta mea depinde de voi*; 3. a face parte din: *această pădure depinde de moșie*; 4. a fi consecința, a proveni: *efectul depinde de cauza.*

depinge v. a descrie, a reprezenta prin cuvinte: *a depinge cu colori vii.*

deplânge v. a plânge tare, a jeli. [Modelat după fr. *déplorer*].

deplasat a. 1. care nu-i la locul său; 2. *fig.* nepotrivit: *vorbă deplasată.*

deplin a. complet, întreg. [Lit. plin de tot]. ‖ adv. cu totul, absolut: *pe deplin mulțumit.*

deplorà v. a regreta mult.

deplorabil a. de plâns.

deponent a. *Gram.* se zice de verbele latine cari au forma activă și sensul pasiv.

deportà v. a condamna la deportare.

deportare f. pedeapsă infamantă care constă într'o exilare perpetuă într'un loc determinat.

deposedà v. a lua cuiva posesiunea.

depou n. 1. locul unde se exersează recruții unui regiment; 2. ofițerii și soldații cari rezidă în acest loc (= fr. *dépôt*).

depozit n. 1. obiect depus, încredințat cuiva; 2. locul unde lucrurile sunt depuse; 3. depou; 4. sediment lăsat de un lichid.

depozitar m. căruia se încredințează un depozit.

depravà v. 1. a strica, a schimba în rău: *mâncările crude depravează stomacul*; 2. a corupe, a perverti: *a deprava tinerimea.*

depravare f. 1. alterațiune: *depravarea sângelui*; 2. *fig.* stricat: *inimă depravată.*

depravator a. și m. care cauzează depravarea.

depresiune f. 1. lăsare în jos, înfundare: *depresiune de teren*; 2. coborîrea mercuriului în tubul barometrului.

depreția v. a scădea prețul, valoarea, meritul.

deprimà v. 1. a produce o depresiune: *loviturile deprimă oasele craniului*; 2. *fig.* a căuta să deprețieze, a înjosi: *a deprima virtutea.*

deprimare f. înfundare, apăsare (și *fig.*): *o deprimare morală.*

deprinde v. 1. a exersa, a învăța în practică: *a deprinde copiii cu armele*; 2. a se obișnui: *s'a deprins cu el.* [Lat. DEPREHENDERE, a apuca, de unde a învăța ceva bun sau rău (cf. *apucătură*)].

deprindere f. 1. dispoziție, ușurință dobândită prin repetirea aceloraș acte: *deprinderea este o a doua natură*; 2. tendența de a face adesea aceleași lucruri: *deprinderi bune, rele*; 3. exercițiu.

deprins a. 1. exersat; 2. obișnuit: *deprins cu lenea.*

depunător m. cel ce depune.

depune v. 1. a pune jos un lucru; 2. a face un depozit: *a depune bani la un bancher*; 3. *fig.* a renunța, a părăsi: *a depune autoritatea*; 4. a scoate din funcțiune: *a depune un rege*; 5. a spune înaintea unui tribunal ce știe despre un fapt; 6. a întemnița: *criminalul a fost depus*; 7. a se scăpa: *a depune un examen.* [Lat. DEPONERE].

depunere f. 1. acțiunea de a depune: *depunerea titlurilor*; 2. destituire; 3. ceeace un martor depune înaintea justiției; 4. depozit: *Cassa de depuneri și consemnațiuni.*

depurativ a. și n. care purifică sângele.

deputat m. reprezentant ales de popor și trimis în Adunarea legislativă numită *Camera deputaților.*

deputăție f. funcțiunea de deputat.

deputați(un)e f. 1. trimitere de persoane însărcinate cu o misiune; 2. înșeși acele persoane.

derădicà v. Mold. a deretica: *derădicam și măturam prin casă* CR.

deraià v. a ieși din șine: *trenul a deraiat* (= fr. *dérailler*).

deranjà a. 1. a muta din loc; 2. a turbura mersul, funcționarea unei mașini; 3. *fig.* a întrerupe pe cineva în ocupațiunile sale.

deranj(ament) n. 1. mutare din loc; 2. *fig.* turburare, dezordine.

derăzà v. a radia: *orice fericire din ochii tăi derază* AL.

derbedeu m. om fără căpătâiu, vagabond (Mold. **derbeder**): *toți derbederii cari umplu lumea* AL. [Turc. DERBEDER, lit. care umblă din poartă în poartă; forma munteană *derbedeu* rezultă din plur. *derbederi*, redus *derbedei*]. ‖ adv. într'o doară: *umblă prin odaie derbedeu Tănase* AL.

derebeiu (**derebeg**) m. căpetenia celor nemulțumiți cu domnia Sultanului, numele micilor principi, cu puterea despotică, cari jăfuiau prin regiunile mun-

www.dacoromanica.ro

toase ale Anatoliei: *tot viță de derebeghi de cei de cari tremura chiar Saraiul împărătesc, ca Pasvantoglu* GHICA; *a trăit ca un derebeiu până în anul 1874* OD. [Turc. DEREBEG, DEREBEY, lit. Domnul văii].

derèc m. V. direc.

dèreș a. cu perii albi, vineți și roșiatici: *cal dereș*. [Ung. DERES, brumatic (din *der*, brumă)].

dereticà v. a pune în ordine, a așeza lucrurile la locul lor (mai ales în casă). [Mold. *derădicà*: lat. DERADICARE].

derivà v. 1. a-și avea cauza, a proveni: *din ambițiune derivă multe rele*; 2. *Gram.* a-și trage originea; 3. *Med.* a abate din cursul lor sângele, umorile organismului.

derivat a. care își trage originea dela altul. ‖ n. vorbă ce derivă dintr'alta.

derivați(un)e f. 1. *Med.* acțiunea de a deriva; 2. *Gram.* modul cum o vorbă derivă dintr'alta.

derivativ a. *Med.* care operă o derivațiune: *vezicătorile sunt derivative.*

deriziune f. luare în râs, batjocură disprețuitoare.

derizoriu a. zis sau făcut în deriziune.

dermă f. țesătura ce constitue pielea.

dermeà f. V. dirmeà.

derogà v. 1. a modifica sau a înfrânge o lege, un uz: *a deroga la un contract*; 2. a-și pierde nobleța, demnitatea, rangul; 3. a nu se conforma cu.

derogați(un)e f. acțiunea de a deroga la dispozițiunile unei legi, la un uz.

derogatoriu a. *Jur.* ce conține o derogațiune: *clauză derogatorie.*

derviș m. călugăr mahomedan.

des a. 1. compus din părți tare apropiate unele de altele: *iarbă deasă, pomi deși*; 2. numeros: *populațiune deasă.* [Lat. DENSUS]. ‖ adv. 1. la distanțe mici: *el scrie des*; 2. adesea: *vine des la noi.*

deșanț a. Mold. curios, bizar: *poate ți-i deșanț de una ca aceasta?* CR. [Origină necunoscută].

deșănțat a. 1. Mold. ciudat (la port sau la vorbă): *dar deșănțat mai ești* CR.; 2. Tr. trist, mâhnit: *e deșănțat copilul.* [V. *deșanț*].

desârg adv. iute: *desârg mi se răpezia* POP. [V. *sârg*].

desăvârși v. a sfârși pe deplin, a perfecționa. [V. *săvârși*].

desăvârșire f. 1. lucrarea de a desăvârși; 2. rezultatul ei, perfecțiune: *ale trupului desăvârșiri* OD.

desăvârșit a. 1. perfect; 2. adult (vorbind de un armăsar sau de o iapă). ‖ adv. pe deplin.

desbălerà v. a deslega baierele.

desbărà v. 1. a desface, a desvăța: *năravul anevoie îl desbări* PANN; 2. a (se) scăpa de cineva sau de ceva: *să desbăr lumea de o jivină veninoasă* AL. [Formă contrasă din *desbăiera*, cu sensul generalizat (cf. *desbârna*)].

desbarcà v. 1. a scoate din corabie; 2. a ieși din corabie, a se coborî pe uscat.

desbârnà v. Mold. a dezarticula un membru al corpului (de ex. urechea), a se desprinde (pielea dela deget, copita calului). [Lit. a desprinde brâul: sens generalizat].

desbătà v. a (se) trezi din beție.

desbate v. a discuta împreună cu alții. [Modelat după fr. *débattre*].

desbate v. a se lepăda (sens ieșit din uz): *Brașovenii se învoiesc a se desbate de sub Mihaiu* BĂLC. [Lit. a se abate dela].

desbatere f. 1. discuțiune între mai multe persoane; 2. pl. partea instrucțiunii judiciare ce se face în public; 3. pl. discuțiunile într'o adunare deliberantă: *desbaterile corpurilor legiuitoare.*

desbină (desghină) v. 1. a se desface: *o oaie se desghină din turmă* ISP.; 2. a dezuni, a învrăjbi. [V. *îmbină*].

desbinare f. acțiunea de a desbina și rezultatul ei: neînțelegere, vrajbă.

desbrăcà v. 1. a lepăda hainele; 2. *fig.* a despuia: *a se desbrăca de rușine.* [V. *îmbrăcà*].

desbrobodì v. a scoate broboada.

desbumbà v. Mold. a descheia bumbii sau nasturii.

deșcă m. soldat vechiu și prost (în opoziție cu *leat*). [Slav. DĚČKO, băiat].

descălcì v. a descurca. [V. *încălcì*].

descălecà v. 1. a se da jos de pe cal; 2. od. a coloniza o țară, a întemeia o provincie. [Sensul 2 e de origină istorică: primii întemeietori ai Țărilor române au sosit dea-călarele din Ardeal și s'au oprit aci pentru a descăleca].

descălecătoare f. 1. locul unde se descalecă; 2. stabilire perpetuă într'un loc (v. *descălecà*); 3. epoca colonizării Principatelor: *neamul meu a slujit țării dela descălecătoare* FIL.

descălecător m. *fig.* întemeietor: *Basarabi și voi Mușatini, descălecători de țară, dătători de legi și datini* EM.

descălță v. a scoate încălțămintele. [Lat. DISCALCEARE].

descântà v. 1. a rosti descântece sau vrăji (pentru vindecarea unor boale); 2. *fig.* a căuta să convingă prin vorbe (mai mult ironic): *cât l'am descântat eu!* [V. *încântà*].

descântătoare f. femeie care știe să descânte.

www.dacoromanica.ro

descântec n. cântec de leac, formulă magică în contra duhurilor rele (cari ar fi pricina boalelor): *descântec de albeață, de deochiu.*

descăpățânà v. a decapita: *pe robii toți de-a rândul îi descăpățânau* AL. [Dela *căpățână* (în sens de «cap»)].

descărcà v. 1. a lua cuiva sarcina; 2. a da jos din car (lemne); 3. a dispensa, a ușura: *a descărca de obligațiune;* 4. a slobozi o armă de foc; 5. a declara achitat sau liber de o datorie; 6. *fig.* a da liber curs: *a-și descărca mânia asupra cuiva.* [Lat. DISCARRICARE].

descărcătură f. acțiunea de a descărca și rezultatul ei.

descendent a. care descinde. ‖ m. cel ce se trage din: *descendenții Romanilor.*

descendență f. descendenții, posteritatea.

descentralizare f. sistemă de a lua puterii centrale administrațiunea afacerilor locale.

descheià v. a deschide cu cheia, a desface o haină. [V. *încheià*].

deschide v. 1. a face să nu mai fie închis: *a deschide fereastra;* 2. a începe: *ședința e deschisă;* 3. a se desnora, a se lumina (cerul, fața); 4. *fig.* a-și deschide inima, a împărtăși simțirile-i tainice; a deschide capul, mintea, a lumina pe cineva: *a deschide vorba,* a începe a spune. [Lat. DISCLUDERE].

deschiegà v. a pierde chiagul sau consistența, a se rezolva: *veninul de pe buze-i 'n miere se deschiagă* AL.

deschis a. 1. neînchis: *ușă deschisă;* 2. larg: *câmp deschis;* 3. *fig.* sincer, franc: *om deschis;* 4. luminos (de față, de coloare): *galben deschis.* ‖ adv. pe față: *vorbește deschis.*

deschizător a. și m. care deschide.

deschizătură f. loc deschis.

descifrà v. 1. a explica ceva scris cu cifre; 2. a citi ceva rău scris; 3. a citi curent muzica; 4. *fig.* a descurca ceva obscur, complicat: *descifrând eternitatea din ruina unui an* EM.

descinde v. a (se) coborî.

descindere f. 1 acțiune de a descinde: coborîre; 2. irupțiune. invaziune; *descinderea Normanzilor în Anglia;* 3. vizitarea unui loc de către magistrați spre a face perchiziții: *descindere locală.*

descinge v. 1. a scoate din cingătoare sau brâu; 2. a se desface, a se slobozi: *iar bărbatul cam slăbia, brâul i se descingea* POP. [V. *încinge*].

desclei v. a (se) desface ceva încleit, a se deslipi.

descleștà v. a desface ceva încleștat: *a descleșta gura.*

desclironomisì v. a desmoșteni: *moșul mă desclironomisește* AL. [V. *clironom*].

descoase v. 1. a desface cusătura; 2. *fig.* a cerceta cu deamăruntul (spre a afla un secret): *descoase-l bine.*

descoji v. a jupui de coajă.

descolorat a. *fig.* searbăd, monoton: *descoloratul și tristul traiu al pribegiei* BĂLC.

descompletà v. a face incomplet.

descompune v. 1. a separa elementele cari intră în compoziținea unui corp: *a descompune apa;* 2. a altera profund, a strica: *căldura descompune cărnurile.*

descompunere f. 1. acțiunea de a descompune și starea lucrului descompus; 2. *fig.* dezorganizare completă.

desconsiderà v. 1. a face să piarză considerațiunea; 2. a-și atrage disprețul.

desconsiderați(un)e f. pierderea stimei publice.

descoperì v. 1. a lua acoperișul: *a descoperi o casă;* 2. *fig.* a afla ceeace era ascuns sau necunoscut: *Columb a descoperit America în 1492;* 3. a da la lumină, a face cunoscut: *vremea descopere adevărul;* 4. a pătrunde: *am descoperit intrigile lor;* 5. a-și scoate pălăria: *descoperiți-vă!* [Lat. DISCOPERIRE].

descoperire f. 1. acțiunea de a descoperi ce era necunoscut sau ascuns: *descoperirea tiparului, descoperirea unui complot;* 2. lucru descoperit sau aflat; 3. revelațiune: *descoperirea sf. leturghii.*

descoperitor m. cel ce descopere.

descotorosì v. Mold. a se cortorosi de cineva: *nu se poate descotorosi de mine* CR.

descreierat a. și m. nebun. [Modelat după fr. *écervelé*].

descrește v. a scădea, a se împuțina. [V. *crește*].

descreți v. 1. a șterge creturile sau sbârciturile; 2. *fig.* a îmbucura, a înveseli.

descrie v. 1. a depinge, a reprezenta prin cuvinte; 2. a da o idee generală despre ceva; 3. *Geom.* a trage linii.

descriere f. 1. acțiunea de a descrie: *descrierea unui cerc;* 2. descripțiune.

descripți(un)e f. 1. operă sau cuvântare prin care se descrie; 2. inventar amănunțit.

descriptiv a. care are de obiect a descrie: *gen descriptiv;* geometrie descriptivă, care reprezentă întinderea prin mijlocul proiecțiunilor.

descuià v. a deschide cu cheia: *a descuia poarta.* [Lat. DISCUNEARE].

descuietoare f. cheie de lemn de descuiat.

desculț a. cu picioarele goale. [Lat.

www.dacoromanica.ro

*DISCULCEUS (= DISCALCEATUS). ‖ n. căderea unghiilor (la vite).

desculțat m. nume dat de vânători ursului ale cărui urme, în noroiu sau în zăpadă, seamănă cu ale unui om desculț.

descurajà v. 1. a lua curajul; 2. a pierde curajul.

descurajare f. pierderea curajului.

descurcà v. 1. a desface un lucru; 2. a lămuri: *descurcă-mi fraza asta*; 3. a ieși din încurcătură: *descurcă-te, cum vei putea.* [V. *încurcà*].

descusut a. 1. a cărui cusătură s'a desfăcut; 2. *fig.* fără șir: *stil descusut.* [Sensul figurat după fr. *décousu*].

desdăunare f. despăgubire.

desdoi v. a desface un lucru îndoit: *a-și desdoi mâna.*

deșelà v. 1. a scoate șeaua; 2. a frânge șalele, mijlocul: *l'a bătut de l'a deșelat.*

deșelat a. cu șalele frânte sau încovoiate în partea de jos din lovire: *bou deșelat.* ‖ adv. **pe deșelate**, fără șea: *un băiețandru călare pe deșelate pe un călușel* ISP.

desemnà v. 1. a indica cu un semn special; 2. a face cunoscut, a semnala: *a desemna ca succesor.*

desen n. 1. reprezentarea unui obiect cu creionul, cu condeiul sau penelul; 2. figurile de ornament ale unor țesături mobile; 3. arta de a desena; 4. planul unei construcțiuni.

desenà v. 1. a reprezenta cu ajutorul desenului: *a desena un cap*; 2. a face să reiasă formele: *o haină ce desenează bine talia*; 3. a ști desenul; 4. a apare deslușit: *din depărtare se desenează munții.*

desenator m. cel ce desenează.

desert n. 1. ultimul rând de bucate; 2. brânzeturi, fructe servite la desert (=fr. *dessert*).

deșert a. 1. gol, nelocuit; 2. *fig.* nefolositor, zadarnic: *vise deșerte*; 3. nestatornic, trecător: *gloria e deșeartă*; 4. fără temeiu: *credințe deșerte.* [Lat. DESERTUS]. ‖ n. 1. loc, țară aridă și fără locuitori: *dorințele omenirii 'n lung deșert pierdute* AL.; 2. pl. **deșerturile**, partea corpului dela marginea coastelor până la șolduri, [Lat. DESERTUM]. ‖ adv. **în deșert**, în zadar, fără folos.

deșertà v. a face deșert, a goli.

deșertăciune f. 1. caracterul lucrului deșert, fragilitate: *totul e deșertăciune*; 2. mândrie pentru cele deșerte.

deșertare f. acțiunea de a deșerta: golire, evacuare.

desetină f. od. Mold, zeciueala stupilor și mascurilor (ceeace se numia în Muntenia *dijmărit*). [Bulg. DESETINA.]

desfăcare f. Mold. V. *desface.*

desfăcat n. Mold. desghiocatul porumbului.

desface v. 1. a strica ce a fost făcut, a deslega: *a desface nodul*; 2. a curăța: *a desface porumbul, fasolea*; 3. a (se) întredeschide: *floarea se desface*; 4. a scoate tecile (la tasole), cojile (la nuci), pănușile (la porumb); 5. a se scăpa prin vânzare: *marfa s'a desfăcut*; 6. a plăti: *a desface o datorie*; 7. a desființa: *a desface o căsătorie, un contract*; 8. a sparge o vrajă; 9. a se desprinde: *luntrea se desface de mal* EM. [Pentru sensul 4 se zice în Mold. și *desfăcare* (aplicat în special porumbului), formă paralelă cu *desfacere* (cf. *născare: naștere, vânzare: vindere*)].

desfacere f. 1. acțiunea de a desface; 2. stricarea vrajei; 3. vânzare: *desfacerea mărfurilor*; 4. desființare: *desfacerea căsătoriei, desfacerea unei asociațiuni.*

desfășà v. a deslega copilului fașele.

desfășurà v. 1. a întinde ce era înfășat; 2. *fig.* a face s'apară: *a desfășura un mare zel.* [V. *înfășurà*].

desfătà v. a cauza mare bucurie, a simți o mare plăcere. [Derivat probabil din lat. FETOR, putoare (de unde *făt(a)*, cu o evoluțiune de sens analogă lui *desmierda*, ambii primitivi termeni de dădacă].

desfătare f. 1. acțiunea de a desfăta; 2. plăcere mare, deliciu.

desfătător a. care desfată, delicios.

desfătui v. a sfătui să nu mai facă ceva.

desfide v. 1. a provoca la duel, la joc; 2. a nu se teme, a înfrunta: *a desfide moartea.*

desfigurà v. 1. a strica figura, forma; 2. *fig.* a altera: *a desfigura limba*; 3. a se face urît.

desființà v. a face să nu mai fie, a suprima, a abroga, a anula: *a desființa o lege.*

desființare f. suprimare, abrogare.

desfoi v. 1. a desfrunzi: *vântul... desfoaie blânde flori* AL.; 2. a se deschide: *și pe gura-i se desfoaie dulce roză 'mbobocită* AL.

desfrânà v. 1. a lua calului frâul; 2. *fig.* a da drumul: *fiecare simte că mintea-i se desfrână* AL.; 3. a (se) da desfrânării.

desfrânare f. dezordine morală, exces.

desfrânat a. 1. lipsit de frâu; 2. necumpătat în purtare, dat la plăceri. ‖ m. om desfrânat.

desfrâu n. 1. lipsă de frâu; 2. *fig.* exces: *desfrâu de colori.*

www.dacoromanica.ro

desfrunzì v. a despuia de frunze: *caii desfrunzesc tufarii* AL.

desfundà v. 1. a scoate fundul unui vas: *a desfunda un butoiu*; 2. a destupa: *mi se desfundă nasul*; 3. a deschide calea într'un loc încă neumblat; 4. a desgheța: *ploile reci desfundă pământul* OD.

desgărdînà v. V. desgrădînà.

desgheț n. topirea gheței, a zăpezilor.

desgheță v. a înceta de a mai fi înghetat.

desghețat a. *fig.* vioiu, ager, deștept: *un copilandru desghețat și sfătos* ISP. || adv. pe șleau: *vorbește desghețat.*

desghin n. Mold. 1. lovitură cu hățul sau cu pintenele: *trei desghinuri că mi-i da* POP.; 2. săritura calului: *în sprintene desghinuri 'și saltă caii sprinteni* AL. [TURC. DIZGHIN, hăț].

desghinà v. Mold. V. desbinà.

desghiocà v. 1. a curăți de ghioacă, a desface de coaja verde, de teci sau păstăi: *clacă de desghiocat păpușoiu* CR; 2. *fig.* a seca de puteri, a bate cumplit.

desgolì v. a lăsa gol, a descoperi.

desgovealà f. îmbrobodirea miresei: *hora desgovelii*, jucată în timpul ceremoniei. [Slav. GOVELŌ, a respecta, a se prepara cu religiozitate (cf. bulg. GOVEIA, mutenia temporară ce observă fetele de curând măritate): odată *desgovită* de nuna cea mare, mireasa intră în rândul nevestelor, purtând de aci înainte broboada maritală].

desgrădì v. a strica sau a ridica gardul.

desgrădinà (și desgărdinà) v. a săpa la rădăcina unui arbore, ca să-l poată doborî mai lesne: *movila părea că vrea să se desgărdineze de pământ* ISP. [V. *gardină*].

desgropà v. 1. a scoate din pământ: *a desgropa o comoară*; 2. *fig.* a descoperi ce era ascuns.

desgust n. 1. lipsă de gust; 2. aversiune, repugnanță.

desgustà v. 1. a produce desgust, a însufla greață; 2. a prinde, a simți desgust.

desgustător a. 1. care inspiră desgust; 2. *fig.* care repugnează.

deshămà v. a scoate caii din hamuri.

deși conj. cu toate că, măcar că (indică o concesiune). [Lat. DE SIC].

desime f. 1. calitatea lucrului des, rezistent: *desimea norilor*; 2. desiș: *el pătrunde prin desime, trece iute prin zăvoaie* AL.

deșirà v. 1. a strica șirul, a desface, a descoase; 2. a se lungi: *se deșiră odată și se înalță până la lună* CR.

deșirat a. 1. rupt: *hainele depe dânsa erau sfâșiate și deșirate* ISP.; 2. *fig.* foarte lung: *om deșirat.* || adv. prelung: *de ce așa tare și deșirat ai oftat?* PANN.

desiș n. pădure tânără și aproape de nestrăbătut [V. *des*].

deslânat a. destrămat (și *fig.*).

deslănțuì v. 1. a desface lanțul; 2. *fig.* a da curs liber: *a deslănțui patimile*; 3. a se repezi cu violență.

deslegà v. 1. a desface ce era legat: *a deslega la ochi*; 2. *fig.* a face liber, a desface de o îndatorire, de un jurământ: *a deslega de păcate*; 3. a dispensa de: *a deslega postul*; 4. a rezolva: *a deslega o ghicitoare.* [Lat. vulg. DISLIGARE].

deslegătură f. desfacerea unei vrăji.

deslipì v. 1. a desface ce era lipit; 2. *fig.* a separa, a depărta.

deslușì v. a explica, a elucida. [Rus. DOSLUŠATI].

deslușit a. și adv. limpede: *vorbește deslușit.*

desmădulat a. desmembrat (OD.). [V. *mădular*].

desmățat a. 1. descins de peste cămașă, sdrențeros; 2. *fig.* destrăbălat, desfrânat. [Origină necunoscută].

desmembrà v. 1. a separa membrele corpului; 2. a separa părțile unui tot: *a desmembra un Stat.*

desmembrare f. acțiunea de a desmembra și rezultatul ei: diviziune, separațiune.

desmeți v. a trezi din amețeală: *ca din vis se desmeția* AL.

desmetic a. zăpăcit, nebun. [Cf. *bezmetic*].

desmetici v. a (se) trezi, a-și veni în fire. [Pare a fi de aceeași origină cu *desmeți* (v. *ameți*)].

desmierdà v. 1. a mângâia cu vorbe de dragoste, a răsfăța; 2. a mângâia în genere: *(soarele) strălucește și desmeardă oceanul de ninsoare* AL.; 3. a se da plăcerilor. [Derivat din lat. MERDA, murdărie, însemnează lit. a scoate din murdărie, a spăla un copil în fașe, de unde a netezi pruncul, a-l mângâia: vorba făcea la început parte din graiul dădacelor].

desmierdare f. 1. acțiunea de a desmierda; 2. plăcere, voluptate; 3. desfrânare.

desmierdător a. care desmeardă, mângâios: *muzică desmierdătoare.*

desminți v. 1. a declara falș: *a desminți o știre*; 2. a nu fi conform, a contrazice: *experiența a desmințit preve derile mele.*

desmormântà v. a scoate din mormânt.

desmorți v. a trezi din amorțeală.

desmoșteni v. a lipsi pe cineva de o moștenire.

www.dacoromanica.ro

desnădăjduí v. a pierde orice nădejde, a despera.

desnădejde f. desperare. [V. *nădejde*].

desnaționalizà v. a face să piarză naționalitatea, caracterul sau spiritul național.

desnodà v. 1. a desface nodul: *desnoadă-ți punga, sgârcitule!* AL.; 2. *fig.* a descurca o intrigă, a termina o piesă de teatru.

desnodământ n. modul de a desnoda, de a pune capăt unei intrigi, unei acțiuni dramatice.

desnorà v. a se risipi norii, a se înseni: *cerul s'a desnorat.*

desobișnui v. a desbăra de un obiceiu.

despachetà v. a desface pachetul.

despăduri v. 1. a curăța de arbori: *a despăduri un teren;* 2. a extermina pădurile fără a îngriji de regenerarea lor.

despăgubi v. a întoarce paguba.

despăgubire f. 1. repararea unei pagube; 2. *fig.* compensare.

despărțenie f. desfacerea căsătoriei, divorț.

despărți v. 1. a pune de o parte: *a alege și despărți grâne;* 2. a fi așezat între: *un gard desparte cele două moșii;* 3. a (se) depărta unul de altul: *s'au despărțit ca prieteni;* 4. a divorța. [Lat. vulg. DISPARTIRE].

despărțimânt n. 1. loc separat; 2. una din diviziunile regnului vegetal: *despărțimântul criptogamelor.*

despărțire f. 1. acțiunea de a despărți; 2. starea celui despărțit, separațiune; 3. coloarea unei comune urbane: *l'am văzut... trecea pela despărțire* CAR.

despărțitor a. care desparte.

despărțitură f. diviziune, clasă a parte.

despecetlui v. 1. a rupe pecetea; 2. a deschide o scrisoare.

desperà 1. a pierde toată speranța: *a despera de succes;* 2. a aduce la desperare: *a despera pe amicii săi;* 3. a se lăsa în voia desperării.

desperare f. 1. pierderea speranței; 2. întristare violentă, descurajare; 3. ceeace cauzează desperarea.

desperat a. 1. care nu mai lasă speranță: *stare desperată;* 2. făcut de un desperat: *rezoluțiune desperată;* 3. *fig.* adânc mâhnit, contrariat.

desperechià v. a face să nu mai fie pereche, a dezuni.

desperechiat a. fără pereche sau șir: *strofe desperechiate* AL.

despicà v. 1. a tăia, a despărți în lungime: *a despica un lemn;* 2. a separa părțile unui corp. ale unei masse străbatând d'a curmezișul: *pasărea despică aerul;* 3. *fig.* a deștepta o adâncă compătimire: *inima îi se despică de milă.* [Lat. vulg. DESPICARE, a despica].

despicătură f. bucată de lemn despicată, țandără.

despiedecà v. a scoate piedica, a descurca calul, roata.

despleti v. 1. a desface ce a fost împletit; 2. a desface pletele de păr,

despletit a. desfăcut: *cu părul despletit.*

despopì v. a scoate din popie, a lua darul preoției: *Mihaiu puse pe mitropolit de despopi pe Stoica* BĂLC.

despopulà v. 1. a lipsi de locuitori, de animale, de vegetale; 2. a-și pierde locuitorii.

desposedà v. a deposeda: *n'au putut desposeda un popor întreg* BĂLC.

despot m. 1. suveran care domnește absolut și arbitrar; 2. persoană care impune voința-i într'un mod tiranic.

despotic a. arbitrar, tiranic.

despotism n. 1. guvernul arbitrar al unui despot; 2. autoritate tiranică.

despovărà v. a ridica povara, a ușura.

despovățui v. a povățui în sens contrar.

despre prep. 1. (atingător) de: *despre limba română;* 2. din partea: *despre răsărit;* 3. în privința: *cât despre mine* [Lat. DESUPER].

despresurà v. a ridica împresurarea.

despreț n. 1. sentiment prin care se judecă o persoană sau un lucru ca nedemn de stimă, de atențiune; 2. fig. *prețul morții.* [Lat.: depreție].

desprețui v. 1. a avea, a arăta dispreț; 2. *fig.* a nu se teme de: *viteazul disprețuește moartea.*

desprețuitor a. și m. care disprețuește.

desprimăvărà v. *fig.* a înverzi: *s'a desprimăvărat pădurea* EM.

desprimăvărat n. sfârșitul primăverii: *negru ca pământul în desprimăvărat.*

desprinde v. a desface ce era prins sau legat: *părul tău ți se desprinde* EM.

desproprietărì v. a expropria.

despuià v. 1. a desbrăca până la piele, a prăda cu totul; 2. a cerceta într'un mod sumar: *a despuia scrutinul;* 3. a se lepăda: *munții de verziș se despuiau* AL. [Lat. DISPOLIARE].

despuiat a. 1. desbrăcat, în pielea goală; 2. prădat cu totul.

despuiere f. 1. acțiune de a despuia; 2. pl. rămășițe: *muritoarele despuieri ale Domniței* OD. [Sensul 2 după fr. *dépouilles*].

desrădăcinà v. 1. a scoate din rădăcină, a scoate cu rădăcina cu tot: *a*

www.dacoromanica.ro

desrădăcina arbori; 2. *fig.* a desființa, a stârpi: *a desrădăcina erori, vicii.*

desrobì v. a scoate, a răscumpăra din robie.

desrobire f. emancipare: *Ştirbeiu a decretat în 1856 desrobirea Ţiganilor.*

desşirà v. V. deşirà: *le desşiră când şi când* AL.

destăinui v. 1. a descoperi o taină, a divulga.

desţărà v. a alunga din ţară, a exila: *obligă pe mulţi tineri a se desţăra* AL. [Termen modelat după fr. *dépayser*].

desţelinì v. a smulge ţelina sau bălăriile, a curăţa un pământ spre a-l ara.

deştept a. şi adv. 1. trezit din somn: *visează deştept*; 2. *fig.* ager la minte, inteligent: *e prea deştept.* [Abstras din *deştepta*].

deşteptà v. 1. a scula din somn, a trezi; 2. a deschide mintea; 3. *fig.* a face să nască. [Lat. **DISTECTARE* = DISPECTARE (cf. *aştepta*)].

deşteptăciune f. calitatea omului deştept: pricepere, inteligenţă.

deşteptător n. care deşteaptă. ‖ n. ceasornic care deşteaptă la timp.

deşterne v. a desfăşura. [V. *aşterne*].

destin n. 1. înlănţuire necesară a lucrurilor omeneşti; 2. *Mit.* divinitate oarbă care regula soarta oamenilor; 3. soarta fiecăruia.

destinà v. 1. a da o destinaţiune, un scop: *îl destină ştiinţei*; 2. a rezerva: *îi dstină un premiu*; 3. a se prepara la: *se destină învăţământului.*

destinatar m. cui s'a adresat un obiect (= fr. *destinataire*).

destinaţi(un)e f. 1. întrebuinţare determinată: *fiecare din noi are câte o destinaţiune particulară*; 2. locul unde se duce cineva: *a ajunge la destinaţiune*; 3. locul unde se trimete ceva.

destinator m. care adresează un obiect (= fr. *destinateur*).

destinde v. 1. a întinde la larg: *Basta îşi destinse armia în rânduelală de bătaie* BĂLC.; 2. a răsfira: *somnu 'şi destinde aripa somnoroasă* AL.; 3. a slobozi ceva întins: *a destinde arcul* [V. *întinde*].

destinzător a. şi m. care destinde: (soare) *destinzător feeric de aripi sburătoare* AL.

destituì v. a scoate dintr'o funcţiune.

destoi v. Mold. 1. a-şi descărca necazul, a se uşura: *a-şi destoi inima, foamea*; 2. a se răsbuna: *să-şi destoaie asupră-i.* [Lit. a se astâmpăra, a părăsi toiul].

destoinic a. apt, capabil. [Slav. DOSTOĬNIKŬ].

destoinicie f. aptitudine, capacitate.

destrăbălare f. desfrânare. [Origină necunoscută].

destrăbălat a. dezordonat.

destrămà (distrămà) v. 1. a desface firele: *a destrăma pânza*; 2. a desface în genere: *furtunelor dă sborul pământul de-l destramă* EM. [V. *întrămà*]

destrămare f. *fig.* desfrâu.

destrămat a. 1. desfăcut, descheiat; 2. slobod, ce atârnă în jos: *cu buze largi destrămate* PANN; 3. *fig.* desfrânat: *toţi beţivii, toţi destrămaţii* GHICA.

destrămătură f. lână vopsită.

de(s)tronà v. a da jos de pe tron, a răsturna din domnie.

destrunà v. a desface strunele, a descorda: *feciorul de împărat destrună arcul* OD.

destul a. atât cât trebue. [Contras din *de sătul*]. ‖ adv. de ajuns: *am lucrat destul.*

destupà v. a lua astupătoarea. [V. *astupà*].

destupătoare f. unealtă de destupat.

deşuchiat a. într'o ureche, nebun: *erau năzuroşi, tembeli, deşuchiaţi* ISP. [V. *şuchet*].

deşugubinà f. 1. în vechiul drept românesc: crimă sau păcat mortal (omor, tâlhărie, adulterju) ce trăgea după sine pierderea sufletului; 2. V. şugubină. [Slav. DUŞEGUBINA, pierderea sufletului].

desvălui v. 1. a ridica vălul, a descoperi: *a desvălui un secret*; 2. a se desfăşura: *încântătorul tablou ce se desvălue dinaintea ochiului* GHICA.

desvăţ n. ceeace se desvaţă: *învăţul are şi desvăţ.* [V. *învăţ*].

desvăţà v. a face să uite cele învăţate sau o deprindere. [V. *desvăţa*].

desvelì v. 1. a ridica învelişul; 2. a desfăşura: *firul se desveleşte*; 3. *fig.* a scoate la iveală: *n'avusese vreme a-şi desveli urîtul său caracter* NEGR.; 4. a descoperi: *taina-ţi să nu-i desveleşti* PANN.

desvinovăţì v. a declara nevinovat, a justifica o persoană acuzată.

desvinuì v. a ridica vina cuiva, a-l desvinovăţi.

desvoltà v. 1. a face să crească: *căldura desvoltă plantele*; 2. a spori treptat, a perfecţiona: *a desvolta inteligenţa*; 3. a expune cu amăruntul: *a desvolta o cugetare.* [Cf. *învoltà*; sensurile 2 şi 3 după fr. *développer*].

desvoltare f. 1. acţiunea de a desvolta; 2. creştere treptată; 3. expunere amănunţită.

deszice v. a se lepăda de cele zise, a-şi lua vorba înapoi: *ce un sccol ne zice, ceilalţi o deszic* EM.

www.dacoromanica.ro

detaliă v. a înşira, a spune în detaliu.
detailist m. cel ce vinde în detaliu.
detaliu n. 1. enumeraţiune completă; în detaliu, cu de amăruntul; 2. vânzare, în mică cantitate; 3. lucru de puţină importanţă (= fr. *détail*).
detaşà v. a desface, a desprinde (= fr. *détacher*).
detaşament n. trupă de soldaţi separaţi dintr'un corp principal pentru a împlini o misiune specială.
detaşat a. fără legătură, desperechiat: *idei detaşate.*
detectiv m. agent poliţienesc care descopere pe făcători de rele.
detenţiune f. întemniţare (dela trei până la zece ani), constituind o pedeapsă aflictivă şi infamantă.
detentor m. cel ce ţine, cu sau fără drept, un lucru în posesiune.
deteriorà v. a aduce un lucru în stare rea, a strica.
determinà v. 1. a hotărî, a indica într'un mod preciz: *a determina o distanţă*; 2. a cauza, a produce: *căderea a determinat moartea*; 2. a face să iea o rezoluţiune: *l'am determinat să plece.*
determinare f. 1. acţiunea de a determina; 2. rezoluţiune luată după reflexiune.
determinativ a. *Gram.* care precizează însemnarea unei vorbe: *pronume determinativ.*
determinism n. sistemă filozofică care atribue motivelor, şi nu excluziv voinţei, actele voluntare.
detestà v. a urî tare.
detestabil a. 1. ce trebue să fie detestat; 2. foarte rău: *timp detestabil.*
deţine v. 1. a ţinea cu nedrept ce nu-i al său: *a deţine averea altuia*; 2. a reţine, a opri.
deţinut a. şi m. închis, prizonier.
detractà v. a vorbi rău de cineva, a depreţia meritul cuiva.
detractor m. cel ce detractează.
detreabă adj. cum se cuvine, onest: *mulţi bărbaţi detreabă şi de temeiu* Od. [V. *treabă*].
detriment n. pagubă: *e în detrimentul meu.*
detronà v. V. destronà.
detunà v. 1. a tuna tare, a răsuna cu sgomot: *tunurile crunte ca tunete detună* Al.; 2. a trăsni, a lovi cu fulgerul; 3. a face explozie. [Lat. detonare].
detunare f. sgomotul produs de o explozie.
detunat a. trăsnit: *munte cu capul de piatră de furtune detunată* Em.
detunător a. care detună: *glas detunător.*
detunătură f. detunare prelungită.
deunăzi adv. de curând: *până mai deunăzi.* [Lit. de *o zi*].
deus ex machina m. pretext sau mijloc evaziv, invocarea unei puteri supranaturale spre a ieşi dintr'o încurcătură (după cum vechii poeţi dramatici recurgeau la un zeu ieşind dintr'o maşină spre a produce desnodământul piesei).
devastà v. a pusii, a ruina cu desăvârşire: *vrăjmaşul a devastat ţara.*
devastator a. şi m. care devastează.
devenă f. şansă nefavorabilă, nenoroc statornic în joc (= fr. *déveine*).
devenì v. 1. a începe a fi, a se face: *a deveni ministru*; 2. a trece dintr'o stare într'alta: *copilul mic va deveni mare*; 3. a avea cutare sau cutare soartă, sfârşit: *ce vom deveni?*
dèver n. vânzare (în comerţ), daravere, debit. [Turc. devr].
devià v. 1. a se abate din drum, dela direcţiunea primitivă; 2. *fig.* a se depărta din calea cea bună, dela bunele principii.
deviaţi(un)e f. 1. acţiunea de a devia: *deviaţiunea luminei*; 2. schimbare în direcţiunea naturală: *deviaţiunea coloanei vertebrale*; 3. *fig.* depărtare, abatere în purtare: *deviaţiunea principiilor.*
deviz n. expunere amănunţită a tuturor părţilor unei construcţiuni, cu preţurile lor (= fr. *devis*).
devizà f. 1. sentenţă scurtă exprimând o cugetare, un sentiment: *România are ca deviză «Nimic fără Dumnezeu»*; 2. figură de blazon cu vorbele care o explică; 3. hârtie-monedă a unei ţări: *devize străine* (= fr. *devise*).
devlă (deblă) f. 1. căpăţână de porc; 2. *fam.* căpăţână, bostan: *are cap, nu devlă.* [Slav. deblo, butuc: la figurat].
Devlet n. od. sublima Poartă, imperiul turcesc: *înaltul Devlet.* [Turc. devlet].
devoluţiune f. dreptul care, în unele ţări, da moştenirea mai cu preferinţă fiilor din prima căsătorie decât fiilor dintr'a doua: *războiul de devoluţiune în contra Spaniei a fost întreprins de Ludovic al XIV-lea în 1667.*
devorà v. 1. a sfâşia cu dinţii: *tigrul devoră prada sa*; 2. a mânca cu lăcomie: *a devora pâinea*; 3. *fig.* a consuma, a risipi: *focul a devorat casa*; 4. a citi cu nesaţiu: *a devora cărţile*; 5. a sorbi cu privirea: *a devora cu ochii.*
devorant a. *fig.* 1. care consumă: *friguri devorante*; 2. excesiv, violent: *căldură devorantă.*
devotà v. a se consacra cu totul, a se sacrifica pentru altul.
devotament n. dispoziţiune de a se devota, de a se sacrifica pentru altul.

www.dacoromanica.ro

devotat a. plin de devotament: *amic devotat.*

devreme adv. de timpuriu (seara și dimineața).

devremece conj. deoarece. [Lit. din momentul că...].

dexteritate f. îndemânare.

dextrină f. materie gumoasă extrasă din amidon.

dezabonà v. a face să înceteze abonamentul.

dezacord n. lipsă de acord, neunire.

dezacrì a. a înceta de a fi acru: *varza se dezacrește.*

dezamăgì v. a scoate din amăgire, a deziluziona.

dezamăgire f. deziluziune.

dezameți v. a (se) trezi din amețeală.

dezaprobà v. a nu aproba.

dezaprobator a. care dezaprobă.

dezarmà v. 1. a lua cuiva armele; 2. a înduplecа, a potoli pe cineva.

dezarmare f. 1. acțiunea de a dezarma; 2. licențiarea trupelor.

dezarticulà v. 1. a face o amputare în articulații: *a dezarticula un umăr;* 2. *Anat.* a separa oasele unui schelet.

dezastros a. care cauzează dezastre.

dezastru n. mare nenorocire.

dezavantaj n. neajuns, cauză de inferioritate, prejudițiu.

dezavantajos a. care cauzează sau poate cauza dezavantaje.

dezertà v. 1. a părăsi un loc, un partid; 2. a părăsi serviciul militar fără permisiune; 3. a trece la dușman.

dezertare f. acțiunea de a dezerta: *dezertare din armată.*

dezertor m. cel ce dezertează.

deziderat n. ceeace rămâne de completat sau de rezolvat: *orice știință are dezideratele sale.*

deziluzionà v. a face să înceteze iluziunile.

deziluziune f. pierderea iluziunilor, dezamăgire.

dezinență f. terminațiunea vorbelor.

dezinfectà v. a distruge aerul rău, miasmele, germenii infecțioși.

dezinfectant a. propriu a dezinfecta. ‖ n. substanță ce dezinfectează: ex. *acidul fenic, clorul.*

dezinteresà v. 1. a exclude dela interes prin îndemnizare: *a dezinteresa pe un creditor;* 2. a se lepăda de propriile sale interese.

dezinteresare f. calitatea persoanei dezinteresate.

dezinteresat a. 1. care nu lucrează din interes; 2. care nu-i dictat de interes: *acțiune dezinteresată.*

dezinvoltură f. turnură plină de grație.

dezistà v. a renunța la ceva, a se lăsa de.

dezolà v. 1. a devasta cu totul; 2. *fig.* a cauza o mare întristare; 3. a se mâhni adânc.

dezolare f. 1. devastare completă, ruină desăvârșită; 2. *fig.* mâhnire mare, durere adâncă.

dezolat a. 1. pustiit cu desăvârșire; 2. *fig.* foarte trist.

dezolator a. care dezolează.

dezonoare f. lipsă de onoare, necinste.

dezonorà v. 1. a necinsti, a răpi onoarea, considerațiunea; 2. a pierde onoarea.

dezordine f. 1. lipsă de ordine, confuziune; 2. jaf, stricăciune; 3. destrăbălare morală.

dezordonat a. dat dezordinii: *om dezordonat.*

dezorganizà v. 1. a distruge organismul; 2. *fig.* a turbura ordinea, a strica buna înțelegere.

dezorientà v. 1. a face să pearză orientarea, cunoștința exactă a locurilor unde s'află; 2. a face să piarză cumpătul, a încurca; 3. a-și pierde prezența de spirit: *această chestiune l'a dezorientat.*

dezotrăvì v. a nimici efectul otrăvei: *un balsam dezotrăvind otrava* AL.

dezuetudine f. încetarea unui obiceiu sau unei legi ce nu s'a mai aplicat de mult: *a căzut în dezuetudine.*

dezumflà v. a înceta de a mai fi umflat.

dezunì v. 1. a despărți ce era unit; 2. *fig.* a învrăjbi.

diabet n. boală gravă caracterizată prin prezența zahărului în urină.

diabolic a. 1. ce vine dela diavol: *ispită diabolică;* 2. *fig.* foarte rău: *spirit diabolic.*

diac m. 1. od., scriitor de cancelarie, logofăt: *dieci de vistierie;* 2. azi, cântăreț la biserică: *la ușa bisericii unde cântă diecii* POP. [Slav. ДІАКУ, diacon, de unde logofăt, ecleziasticii fiind unicii reprezentanți ai culturei în vremile trecute (cf. fr. *clerc*, popesc, învățat, scriitor)].

diacon m. întâiul grad de jos în sus în ierarhia bisericească: *diaconul e subordonat preotului.* [Gr. mod. ΔΙΆΚΟΝΟΣ].

diaconar n. carte de miroanele ce se zic la liturghie.

diaconesc a. ce ține de diacon: *vestminte diaconești.*

diaconic n. locul în biserică unde se păstrează vestmintele diaconești.

diaconie f. funcțiunea diaconului.

diademă f. 1. un fel de legătură ce purtau regii pe cap; 2. *fig.* regalitate; 3. coroană în genere: *cu diademă de stele* EM. *cât va purta Oltul diadema-i de munți* GR. AL.; 4. găteală de diamante pentru coafura damelor.

www.dacoromanica.ro

diadoh m. denumirea moştenitorului tronului în Grecia.

diafan a. prin care străbate lumina (ca cristalul, apa): *mâini diafane* Bol. *negura diafană* Em.

diafragmă f. 1. muşchiu subţire şi lat ce separă pieptul de abdomen; 2. îngrădire cartilaginoasă între nări.

diagnostic n. arta de a distinge boalele după simptomele lor.

diagnoză f. cunoaşterea boalei.

diagonal a. care merge dela un unghiu la altul opus, într'o figură rectilinie.

diagonală f. linie diagonală: *a trage o diagonală.*

diagramă f. reprezentarea unui obiect printr'o figură de câteva linii.

dialect n. graiu particular unei ţări şi diferind mai mult sau mai puţin de limba literară: *dialect daco-român, macedo-român, meglenit şi istro-român.*

dialectal a. relativ la dialect: *forme dialectale.*

dialectică f. arta de a raţiona într'un mod metodic. Dialectica se preocupă mai mult de forma şi de modul de a prezenta ideile, pe când logica are de obiect fondul cugetării şi ideile înseşi.

dialectician m. cel ce ştie, ce raţionează după regulele dialecticei.

dialectologie f. studiul ştiinţific al dialectelor.

dialog n. 1. convorbire între două sau mai multe persoane: *dialogul se întâlneşte adesea în fabulă şi în dramă;* 2. operă literară în formă de convorbire: *Dialogurile lui Platon.*

diamant n. 1. cea mai preţioasă şi mai vârtoasă dintre pietrele scumpe: *diamantul e carbon pur cristalizat;* 2. *fig.* ceva nepreţuit, nestemată; 3. bucată de diamant cu care se taie sticla; 4. în tipografie: caractere de patru puncte.

diamantic a. strălucitor ca diamantul: *un pod de pânză diamantică* Em.

diamanticale f. pl. scule de diamant. [Gr. mod.].

diametral a. ce ţine de diametru: *plan diametral.* ‖ adv. 1. dela un capăt la celălalt al diametrului; 2. cu totul contrar, absolut: *aceste două lucruri sunt diametral opuse.*

diametru n. 1. linie dreaptă ce merge dela un punct la altul al circumferinţei, trecând prin centru: *diametrul pământului e de 3000 de leghi;* 2. dimensiune transversală la obiecte rotunde, eliptice.

diapazon n. 1. întindere de sunete ce o voce sau un instrument poate străbate dela cel mai grav până la cel mai acut; 2. mic instrument de oţel, cu două braţe, care vibrând dă nota *la;* 3. *fig.* nivel, mod general de a fi: *a se pune la diapazonul cuiva.*

diaree f. scurgerea pântecelui, urdinare.

diastimă f. interval: *atâta diastimă de vreme* Isp. [Gr. mod.].

diaţă f. testament: *tată, eşti slab foarte şi diată căci nu-ţi faci?* Pann. [Gr. mod.].

diateză f. *Med.* dispoziţiune generală a organismului (mai adesea ereditară), care, după ce a rămas latentă, se manifestă prin aptitudinea de a contracta unele boale (tuberculoza, etc.).

diatribă f. critică violentă şi răutăcioasă.

diavol m. 1. înger căzut, spirit rău; 2. *fig.* om rău, copil gălăgios. [Gr. mod., din care limbă se trag de asemenea sinonimele *dimon* şi *satana*].

diavolesc a. diabolic: *din îndemn diavolesc* Pann.

dibăcie f. calitatea omului dibaciu: îndemânare, iscusinţă.

dibaciu a. îndemânatic, iscusit. [De aceeaş origină cu *dibuitor*].

diblă (diplă) f. vioara lăutarului: *lăutarii cu diblele şi cu surlele* Od. [Slovean DIBLA, ţeavă de suflat (serb. DIPLE, cimpoiu)].

dibui v. a pipăi prin întunerec, a căuta să afle pipăind: *ea mergea dibuind prin pădure* Isp. [Origină necunoscută].

dibuit a. şi adv. pe dibuite, pipăind prin întunerec.

dibuitor a. şi m. care dibueşte, iscoditor.

dică f. moment decisiv: *să nu greşească tocmai acum la dică* Cr. [Origină necunoscută].

dicanicesc a. judecătoresc: *slujbă dicanicească* Al. [Dela *dicanic*=gr. mod. DIKANIKÓS].

dicasterie f. od. tribunal bisericesc în materie de divorţ. [Gr. mod. DIKASTÉRION].

dicher n. sfeşnic bisericesc cu două lumânări. [Gr. mod. DIKÉRI].

dichiciu n. Mold. unealtă de lemn cu care cismarul face florile pe talpă, pe căptuţă: *dichiciu şi alte custuri tăioase* Cr. [Origină necunoscută].

dichis n. 1. bună rânduială, rost: *dichisul casei;* 2. pl. cele trebuincioase, scule: *unelte şi dichisuri pentru muncă şi pentru casă* Isp.; 3. pl. găteli femeieşti; 4. dresuri, mirodenii de bucate. [Abstras din *dichisi*].

dichisi v. 1. a îngriji cu cele trebuincioase: *fiul cel mijlociu, după ce se dichisi şi el, cum ştiu mai bine, plecă şi el* Isp.; 2. a (se) găti cu îngrijire, a (se) îmbrăca frumos: *s'a dichisit să facă vizite;* 3. *fam.* a pune la cale: *am să mi*

www.dacoromanica.ro

le dichisesc eu Cr. [Gr. mod. διοικέω, a pune în ordine (aorist *dioikisa*)].

dichisit a. gătit frumos, spilcuit.

dichiu m. iconomul unei mânăstiri: *peste câtiva ani pot s'ajung dichiu la vr'un mitoc* Cr. [Gr. mod.].

dician m. dichiu (în cântecele dobrogene; v. *scaloian*).

dicotiledon a. cu două cotiledoane. ‖ f. pl. dicotiledoane, una din marile diviziuni ale regnului vegetal.

dictà v. 1. a pronunța tare și încet vorbele ce altul le scrie; 2. *fig.* a sugera, a inspira: *ță ce-ți dictează conștiința*; 3. a impune cu forța: *a dicta legi, ordine.*

dictando adv. după dictare: *a scrie dictando.*

dictat n. acțiunea de a dicta și rezultatul ei.

dictator m. 1. magistrat roman învestit cu puterea absolută pe șase luni, când republica era în pericol; 2. persoană învestită cu o autoritate suverană și absolută.

dictatorial a. privitor la dictator: *puteri dictatoriale.*

dictatură f. 1. demnitatea, autoritatea dictatorului; 2. *fig.* putere absolută.

dicționar n. culegere de vorbe dintr'o limbă, artă sau știință, dispuse în ordine alfabetică și explicate în aceeași limbă sau traduse într'alta.

dicțiune f. 1. mod de a zice, de a rosti: *dicțiune poetică, oratorică*; 2. elocuțiune.

didactic a. 1. propriu învățământului: *carte didactică*; 2. menit a instrui ceva: *poemă didactică.*

didactică f. arta de a preda, de a instrui.

didahie f. predică pentru creșterea copiilor: *Didahiile lui Petru Maior.* [Gr. mod.].

diedru n. unghiu format prin întâlnirea a două planuri.

diereză f. *Gram.* diviziunea unui diftong în două silabe.

dietă f. 1. întrebuințarea regulată de tot ce poate păstra sănătatea; 2. abținere dela hrană, în caz de boală.

Dietă f. adunare în care se discută afacerile publice, în unele State: *Dieta germanică, Dieta Ungariei.*

dietetic a. privitor la dietă.

dietetică f. arta de a-și conserva sănătatea.

diez n. semn muzical ce ridică cu un semi-ton nota precedentă.

diferend n. contestare asupra unui punct particular.

diferență f. 1. deosebire, lipsă de asemănare; 2. *Mat.* covârșire de mărime, de cantitate, de preț.

diferențià v. a stabili o diferență între două obiecte, a distinge.

diferențial a. 1. care procede prin diferențe infinit de mici: *calcul diferențial*; 2. ce depinde de unele diferențe: *tarif diferențial.*

diferì v. 1. a fi diferit, a se deosebi: *câinele diferă puțin de lup*; 2. a fi de altă părere.

diferit a. care diferă, deosebit.

dificil a. 1. greu (de făcut), anevoios; 2. *fig.* exigent, delicat: *caracter dificil.*

dificultate f. 1. greutate, anevoință; 2. neînțelegere: *am dificultăți cu vecinul.*

diform a. 1. cu forma neregulată: *față diformă*; 2. *fig.* odios, respingător.

diformitate f. vițiu de conformațiune.

difterie f. boală gravă caracterizată prin formarea de membrane false, mai ales în gâtlej *(anghină difterică)* și în larinx *(crup).* Ea bântue în special pe copii și e foarte contagioasă.

diftong m. reunire a două sonuri într'o singură silabă.

diftongare f. transformarea unei vocale în diftong.

difuz a. 1. răspândit în toate părțile: *lumină difuză*; 2. prolix, vorbareț: *scriitor difuz.*

difuziune f. 1. împrăștiere: *difuziunea luminei*; 2. prolixitate: *difuziune a stilului.*

dig n. zăgaz, stăvilar (= fr. *digue*)

digerà v. 1. a mistui; 2. a pune în ordine, a studia afund: *a digera un proiect*; 3. a suferi cu răbdare: *a digera o insultă.*

Digeste f. pl. colecțiune de deciziuni ale jurisconsulților romani făcută de Justinian

digestiune f. 1. mistuire; 2. elaborarea alimentelor în stomac.

digestiv a. ce servă sau ajută la digestiune; **aparat** digestiv, totalitatea organelor cari concură la digestiune: gură, larinx, ezofag, stomac, intestine.

digitală f. plantă veninoasă (numita vulgar *degetar* și *țâța oii*) ale cării floare seamănă cu un deget de mănușă: e întrebuințată în medicină spre a zăboví bătăile inimei.

digitalină f. produs chimic extras din digitală.

digitigrade pl. n. familie de mamifere cari umblă pe vârful degetelor: *câinele, pisica.*

digresiune f. abatere dela subiectul principal.

diha! int. strigătul cu care ursarii îndeamnă pe urs să joace: *diha, diha, mâi Martine!* [Onomatopee].

www.dacoromanica.ro

dihaiu a. Mold. mai mult, mai bine ori mai rău: *mă pricep la descântece mai dihaiu decât baba Cloanța* AL. [Cf. litfan DIVAI, minunat].

dihanie f. 1. animal monstruos, fiară sălbatică: *cu o limbă ca de o dihanie turbată* ISP.; 2. monstru, minunăție: *iată că vede o dihanie de om* CR.; 3. porecla țiganului; 4. femeie sau fată foarte urîtă. [Vechiu-rom. *dihanie*, suflare. («Toată *dihania* să laude Domnul», Coresi) = slav. DYHANIE, suflare: vechiul sens de ființă viețuitoare sau animal în genere s'a restrâns în limba modernă la cel de animal monstru sau fiară răpitoare].

dihocà v. V. dehocà.

dihonie f. neînțelegere, vrajbă: *ca să se mântue toată dihonia* CR. [Gr. mod.].

dihoniță f. butoiaș de păcură atârnat de căruță. [V. *dohot*].

dihor m. mamifer carnivor ce răspândește un miros urît: se vânează pentru blana sa (galbenă cu vârfuri negre), mai ieftină de cât a jderului. [Slav. DIHORŬ (dela *dyhati*, a sufla greu)].

dijmà f. a zecea parte din venituri ca dare către stăpânire sau către biserică. [Slav. DIJMA].

dijmărit n. nume dat în Muntenia (pe la 1700) dării pe stupi și mascuri.

dijmui v. a lua dijmă.

dilatà v. 1. a mări volumul: *căldura dilată corpurile*; 2. a lărgi o rană.

dilatabil a. ce poate fi dilatat.

dilatabilitate f. *Fiz.* proprietatea corpurilor de a se dilata la căldură.

dilatați(un)e f. creșterea volumului corpurilor.

dilatoriu a. *Jur.* care face să s'amâne: *mijloc dilatoriu.*

dilemă f. argument ce prezintă două propoziții contrare, a căror concluziune e aceeaș.

diletant m. 1. amator pasionat de muzică; 2. cunoscător în literatură sau artă.

diletantism n. gust foarte pronunțat pentru lucrurile de artă.

diligență f. 1. promptitudine: *diligența întru îndeplinirea unei obligațiuni*; 2. mare trăsură publică pentru călători.

diluà v. a face o soluțiune mai puțin concentrată adăogând apă.

diluvial a. privitor la diluviu: *terenuri diluviale.*

diluviu n. 1. potop; 2. teren format prin inundațiuni vechi; 3. *fig.* foarte mare cantitate.

dimensiune f. întinderea unui corp în toate sensurile: lungime, lărgime și înălțime sau adâncime.

dimerlie f. Mold. baniță: *dimerlia scutura, harabale încărca* POP. [Turc. DEMIRLI, lit. vas garnisit cu fier].

dimicaton n. pânză de bumbac lustruită pentru căptușeală (=fr. *demicoton*].

dimie f. abà: *antereu de dimie albă.* [Turc. DIMI].

dimineață f. timpul de când răsare soarele până la amiazi. [Lat. *DEMANITIA (din MANE, dimineață)].

diminuà v. a micșora, a scădea.

diminutiv a. *Gram.* sufix care micșorează sensul vorbelor: *căs-uță fet-iță.* ‖ n. vorbă provăzută cu acest sufix: *poezia populară abundă în diminutive.*

dimon m. 1. demon, diavol: *Scaraoschi atunci se înghesuiește peste ceilalți dimoni* CR.; 2. om afurisit: *dimonul de dascăl are de gând să ne omoare* ISP.; 3. *fig.* copil rău: *ce cauți aci, dimone?* AL. [Gr. mod. (v. *diavol*)].

din prep. exprimă punctul originar: 1. în spațiu: *din oraș, din afară*; 2. în timp: *dinainte, din copilărie*; 3. partitiv: *unul din tovarășii săi*; 4. cauzal: *a murit din facere*; 5. instrumental: *a da din umeri.* [Contras din *de în*].

dinainte adv. 1. în față: *dinaintea casei mele*; 2. înainte în timp: *mai dinainte*; 3. înainte în spațiu: *cel dinainte.* [V. *înainte*].

dinamic a. 1. privitor la dinamică; 2. care lucrează prin forța internă.

dinamică f. partea mecanicei care studiază mișcările în raport cu forțele lor.

dinamism n. sistemă ce atribue materiei forțe vii și active: *filozofia lui Aristotele e un dinamism.*

dinamită f. substanță explozibilă compusă din nitro-glicerină amestecată cu alte materii, ca nisip subțire, cărămidă pisată. Ea fu descoperită de inginerul suedez Nobel (1867), care reuși a o face folositoare industriei.

dinamitard m. cel ce întrebuințează dinamita pentru distrugere nelegitimă.

dinamometru n. instrument de mecanică ce servă a măsura intensitatea forțelor.

dinapoi adv. de înapoi, de îndărăt: *picioarele dinapoi.* [V. *înapoi*].

dinar m. 1. veche monedă romană în valoare de zece aș: *Isus fu vândut pentru 30 de dinari*; 2. veche monedă în Moldova în valoare de un leu: *cu dinari moldovenești și cu grivne muntenești* POP.; 3. ban în genere: *jucătorul ce aruncă ultimu-i dinar.* [Gr. mod.].

dinastic a. privitor la o dinastie. ‖ m. partizan al dinastiei domnitoare.

dinasticism n. sentimente dinastice.

dinastie f. 1. succesiune de suverani din aceeaș familie; 2. familie domnitoare.

www.dacoromanica.ro

dincoace adv. din partea asta. [V. *încoace*].

dincolo adv. din partea aceea. [V. *încolo*].

dineu n. 1. mâncare între 5 și 7 ore seara; 2. ospăț mare dat la acea oră (= fr. *dîner*).

dinioare adv. Mold. adineaori: *vorba de dinioare* CR.

dintâiu a. 1. întâiu: *locul dintâiu*; 2. în special după cel: *cel dintâiu om.* ‖ adv. întâia oară, la început. [Contras din *de întâiu*].

dințar m. 1. unealtă cu care se îndreptează dinții ferestrăului; 2. grătar ce se pune în dreptul scocurilor morii spre a opri murdăriile ce vin pe apă.

dințărit n. plată ce se zice că plătiau creștinii unui turc, fiindcă și-a ostenit dinții mâncând în casa lor: (despre popi) *mâncați tot plăcinte și găini fripte, iar la urmă vă plătește și dințăritul* CR. [Formațiune analogică după numele vechilor dări: dijmărit, pogonărit, etc.].

dințat a. 1. tăiat în formă de dinți; 2. prevăzut cu dinți.

dinte m. 1. fiecare din oscioarele încadrate în falcă; 2. vârf în formă de dinte: *dinți de pieptene, de ferestrău*; 3. nume de plante: dintele-calului, varietate de porumb; dintele-dracului, plantă cu gust de piper *(Polygonatum hydropiper)*. [Lat. DENTEM].

dintre prep. 1. din mijlocul (partitiv): *cel mai bun dintre voi*; 2. dela: *dintru început*. [V. *între*].

dințură f. sau iarba dintelui, plantă al cării caliciu are dinți ascuțiți *(Odontoides rubra)*.

dioceză f. eparhie.

diocezan a. eparhial.

diochiu n. Mold. V. deochiu: *nostim ești, nu fi de diochiu!* AL.

dioic a. se zice de plantele ale căror flori bărbătești sunt pe o tulpină, iar cele femeiești pe alta: *cânepa, salcia*.

dioniziac a. privitor la Dionysos sau Bachus: *serbări dioniziace*.

dioptrică f. partea fizicei care tratează despre refracțiunea luminei.

dioramă f. tablou astfel așezat încât să producă efecte diferite după modul cum e luminat.

diorie f. termen de plată (vorbă juridică din epoca fanariotă): *să-ți fac zapis cu diorie?* [Gr. mod.].

diplă f. V. diblă.

diplomă f. 1. document vechiu stabilind un drept sau privilegiu: *diploma bărlădeană din anul 1134*; 2. act conferit de o Facultate și constatând capacitatea unei persoane care și-a trecut examenele: *diplomă de bacalaureat, de licențiat, de doctor*.

diplomat a. și m. care a obținut o diplomă. ‖ m. 1. persoană însărcinată a trata cu străinii afacerile guvernului său; 2. ispitit, pățit; 3. *fig.* om fin, șiret.

diplomatic a. privitor la diplomație sau la diplomați; corp diplomatic, totalitatea ambasadorilor și a miniștrilor străini acreditați pe lângă un guvern.

diplomatică f. știința care are de obiect lectura și critica documentelor și a diplomelor vechi: ea fu întemeiată în 1681 de benedictinul Mabillon.

diplomație f. 1. știința raporturilor mutuale, a intereselor respective ale Statelor; 2. personalul agenților cari tratează aceste interese: *diplomația europeană*; 3. *fig.* conduită prudentă și abilă.

dipter m. insectă cu două aripi și șase picioare, ca *muștele, țânțarii*.

diptice f. pl. registru format din tăblițe de lemn sau de fildeș, pe care se înscria numele consulilor, magistraților, ctitorilor de biserici, episcopilor, etc.

direci (diregi) m. pl. stâlpii ce susțin streașina bordeiului. [Turc. DIREK, stâlp].

direclie f. monedă de argint, în valoare de 12 lei vechi, numită și *sgripsor*, circula în vremea lui Caragea (FIL.). [Turc. DIREKLI («cu stâlpi»), numele talerului spaniol pe care erau reprezentate coloanele lui Hercule]. V. colonat.

direct a. 1. drept, care nu face ocoluri: *cale directă*; 2. imediat, fără intermediar: *corespondență directă*; 3. *Gram.* care completează deadreptul sensul unui verb activ: *complement direct*; construcțiune directă, care așează vorbele după ordinea logică: subiect, verb, complement. V. contribuțiune. ‖ adv. în linie dreaptă, fără intermediar.

direcțiune f. 1. acțiunea de a dirija, de a administra: *direcțiunea unei afaceri*; 2. diviziune administrativă încredințată unui director: *direcțiunea generală a poștelor*; 3. biuroul și reședința unui director; 4. sensul unei mișcări, al unei poziții: *direcțiunea uliței*.

director m. cel ce dirijează o întreprindere, o administrațiune.

directorat n. funcțiune de director și durata ei.

directoriu n. 1. consiliu însărcinat cu o direcțiune publică: *directoriul federal al Elveției*; 2. consiliu compus din 5 membri, care a guvernat Franța dela 1795—1799, când fu răsturnat de Bonaparte.

diregi m. pl. V. direci.

dires (dres) n. pl. od. act sau ordin

www.dacoromanica.ro

domnesc coprinzând dispoziţiuni asupra unei afaceri: *direse vechi.* [Participiu dela vechiu rom. *direge*, a dispune]. V. dres.

dirigent a. care dirijează, care are principala direcţiune: *clasele dirigente.*

diriginte m. cel ce conduce: *dirigintele oficiului poştal.*

dirijà v. 1. a da impulsiunea, a conduce: *a dirija studiile;* 2. a administra, a fi director: *a dirija o fabrică;* 3. a îndrepta: *a dirija paşii, cercetările.*

dirijabil a. şi n. se zice de un aeroplan care poate fi dirijat.

dirmeà f. broboană peste tot albă a ţărancelor. [Turc. DÜRMÈ, învelitoare].

dis adv. numai în expresiunea *dis-de-dimineaţă*, foarte de vreme. [Vechiu-rom. *dâns-de-diminaţă* (încă la Bălcescu): v. *dâns*].

disc n. 1. bucată de metal, lată şi rotundă, cu care atleţii se exersau svârlind'o; 2. suprafaţă rotundă şi lată: *luna plină 'naltă discul ei pe munte* BOL.; 3. placă mobilă cu două feţe spre a arăta dacă calea ferată e liberă sau nu.

disc n. taler de aur sau de argint pe care se pune sfântul agneţ şi cu care umblă dascălii spre a primi ofrandele în bani. [Gr. mod. DISKOS, de unde şi forma paralelă *discos*].

discerne v. a vedea limpede, a distinge.

discernemânt n. facultatea de a judeca lucrurile.

disciplinà v. a supune unei regule uniforme.

disciplină f. 1. regulament destinat a asigura buna ordine într'o adunare, într'un corp constituit: *disciplina militară trebue să fie foarte severă;* 2. direcţiune: *a fi sub disciplina unui bun maestru;* 3. consiliu de disciplină, tribunal însărcinat cu menţinerea ordinii: *ordinul advocaţilor are consiliul său de disciplină.*

disciplinabil a. lesne de disciplinat.

disciplinar a. privitor la disciplină; *pedeapsă disciplinară.*

disciplinat a. supus disciplinei.

discipol m. cel ce a urmat învăţătura, care adoptă doctrinele unui maestru: *Platon ţu discipolul lui Socrate.*

discontinuitate f. lipsă de continuitate.

disconto n. V. scont.

discordà v. a fi discordant: *s'a discordat chitara* AL.

discordant a. 1. lipsit de armonie: *voci discordante;* 2. *fig.* contrar, opus: *caractere discordante.*

discordanţă f. starea celui discordant: *discordanţa a două instrumente, a două caractere.*

discordie f. ceartă, neînţelegere între persoane.

discos n. discul milelor: *a umbla cu discosul.* [V. *disc*].

discredit n. pierderea sau scăderea creditului.

discredità v. 1. a face să cază în discredit; 2. a pierde creditul.

discret a. 1. rezervat, reţinut în cuvintele, în acţiunile sale; 2. care ştie să păstreze un secret; 3. care denotă rezervă: *purtare discretă.*

discreţionar a. lăsat la discreţiunea cuiva: *putere discreţionară.*

discreţi(un)e f. 1. caracterul persoanei discrete; 2. bunul plac, supunere necondiţionată: *a fi la discreţiunea cuiva;* 3. rezervă: *cu mare discreţiune.*

disculpà v. 1. a justifica pe un acuzat; 2. a se justifica de o acuzare.

discurs n. cuvântare, compoziţiune oratorică ale cării părţi sunt dispuse cu metodă: *discurs de advocat.*

discursiv a. care trage prin raţionament o propoziţiune dintr'alta.

discutà v. a cerceta o desbatere, o chestiune, a considera pro şi contra.

discutabil a. ce poate fi discutat.

discuţi(un)e f. 1. acţiunea de a discuta; 2. ceartă, contestaţie.

disdedimineaţă adv. V. dis.

disecà v. 1. a tăia un cadavru spre a-i studia organele; 2. *fig.* a cerceta cu luare aminte: *a diseca o carte.*

disecţi(un)e f. 1. acţiunea de a diseca; 2. *fig.* cercetare minuţioasă.

disenterie f. scursoare cu dureri de intestine.

disertà v. a face o disertaţiune.

disertaţi(un)e f. discurs sau scriere metodică despre o chestiune oarecare.

disgraţià v. a înceta de a favoriza pe cineva.

disgraţiat a. 1. căzut în disgraţie; 2. diform: *disgraţiat de natură.*

disgraţie f. 1. pierderea bunelor graţii ale unui om puternic: *a cădea în disgraţie;* 2. lipsă de graţie în purtare, vorbire.

disgraţios a. lipsit de graţie, care displace: *aer disgraţios.*

disident a. care profesează o doctrină sau o opiniune diferită de a majorităţii.

disidenţă f. diferenţă profundă de opiniuni sau de sentimente.

disimilaţi(un)e f. *Gram.* fenomen contrar asimilaţiunii.

disimulà v. 1. a ascunde sentimentele, proiectele sale: *a-şi disimula mânia;* 2. a părea că nu observă sau nu resimte: *a disimula o ofensă;* 3. a face mai puţin vizibil: *această haină disimulează talia.*

www.dacoromanica.ro

disjunctiv a. care unește vorbele și separă ideile: *sau, nici* sunt particule disjunctive.

dislocà v. 1. a scoate din loc: *a disloca un braț, o mașină*; 2. a dezorganiza: *a disloca o armată.*

disolubil a. 1. ce se poate dizolva; 2. *Jur.* ce se poate rupe sau anula: *contract disolubil.*

disonant a. ce formează disonanță.

disonanță f. 1. *Muz.* acord falș; 2. *Gram.* întâlnire neplăcută de vorbe, de sonuri; 3. lipsă de unitate în stil și idei.

disparat a. lipsit de conformitate, de armonie, neplăcut la vedere: *colori disparate.*

dispare v. a peri din vedere, a se face nevăzut: *apare și dispare.*

disparitate f. nepotrivire, deosebire între lucruri comparabile.

dispariți(un)e f. acțiunea de a dispare, peire.

dispensà v. 1. a distribui, a împărți: *providența dispensează bunurile și relele*; 2. a scuti de ceva: *te dispensez de a mai veni*; 3. a se abține.

dispensă f. scutire dela regula ordinară: *dispensă dela serviciul militar.*

dispensariu n. locul unde se distribuie ajutor medical (= fr. *dispensaire).*

dispensator m. cel ce distribuie.

dispepsie f. *Med.* dificultate de a digera.

dispersiune f. împrăștiere, risipire: *dispersiunea razelor luminoase.*

displace v. a nu plăcea.

displăcere f. sentiment penibil. vie contrarietate.

disponibil a. 1. de care se poate dispune: *bani disponibili*; 2. care se află în disponibilitate: *ofițer disponibil.*

disponibilitate f. 1. starea celui disponibil; 2. situațiunea funcționarilor cari nu mai sunt în activitate de serviciu și cari totuș rămân la dispoziținea șefilor lor.

dispoziți(un)e f. 1. modul cum un lucru e dispus: *a schimba dispoziținea unei camere*; 2. starea sănătății: *bună, rea dispoziține*; 3. starea sufletească. inclinațiune, aptitudine: *are dispoziținni pentru arte*; 4. *Jur.* punct regulat de o lege, ceeace ordonă justiția; 5. așezarea părților unui discurs; 6. pl. pregătiri de drum; la **dispoziținea cuiva, în** serviciu, la ordinele sale.

dispozitiv n. 1. partea unei legi, sentințe sau decret, ce conține dispoziținile; 2. aranjarea părților unui aparat tehnic: *dispozitivul unui aparat fotografic.*

dispreț n. V. despreț.

disproporționat a. lipsit de proporțiuni.

disproporți(un)e f. lipsă de proporțiune, nepotrivire.

dispune v. 1. a pune într'o ordine oarecare: *a dispune trupele*; 2. a prepara la sau pentru ceva: *a dispune o sală pentru bal*; 3. a face ce vrea, a întrebuința după plac: *a dispune de averea sa*; 4. a lua dispoziținni, a ordona: *legea dispune numai pentru viitor.*

dispus a. 1. gata de a lucra; 2. în dispoziține (bună sau rea): *nu-i bine dispus azi.*

disputà v. 1. a discuta cu vioiciune despre ceva: *a disputa despre gusturi, colori*; 2. a contesta, a lupta pentru obținerea unui lucru: *a disputa un premiu.*

dispută f. 1. desbatere între persoane cari nu sunt de aceeaș părere; 2. discuțiune prea vie, ceartă: *gustul dispută n'are* PANN.

distanțà v. a lăsa la distanță, a întrece.

distanță f. 1. spațiu sau interval ce separă obiecte, locuri, timpuri; 2. diferență între persoane sau lucruri: *distanța între suveran și supușii săi.*

disterne v. V. desterne: *priveliștile sclipitoare ce'n repezi șiruri se dișternu* EM.

distih n. reunire a două versuri (un exametru cu un pentametru) ce conțin un sens complet.

distilà v. 1. a separa prin mijlocul căldurei părțile volatile ale unei substanțe: *alcoolul se obține distilând vinul, grânele* etc.; 2. a face să curgă încet: *bradul distilează terebentina*; 3. *fig.* a răspândi: *a distila otravă.*

distilați(un)e f. acțiunea de a distila și produsul distilării.

distilator m. cel ce distilează, cel ce fabrică licheruri.

distilerie f. locul unde se fac distilațiunile.

distinct a. 1. deosebit, diferit; 2. *fig.* ce se aude, ce se vede lesne: *sunet distinct.*

distincți(un)e f. 1. acțiunea de a distinge; 2. deosebire și ceeace stabilește o deosebire între oameni: *semn de distincțiune*; 3. foloase de naștere sau de merit: *persoană de distincțiune.*

distinctiv a. ce servă a distinge: *semn distinctiv.*

distinde v. V. **destinde**: *paseri... distind penele alese* EM.

distinge a. 1. a deosebi cu simțurile, cu mintea: *a distinge binele de rău*; 2. a stabili o diferență: *a distinge timpurile*; 3. a ridica presus de ceilalți: *virtutea și meritul disting pe oameni*; 4. a se face cunoscut.

distins a. care are un caracter de superioritate, de distincțiune.

www.dacoromanica.ro

distrà v. V. **distrage** (= fr. *distraire*).

distracți(un)e f. 1. lipsă trecătoare de atenție. *are distracțiuni*; 2. plăcere, petrecere de scurtă durată: *a-și procura distracțiuni.*

distractiv a. propriu a distrage.

distrage v. 1. a abate dela cugetările, dela ocupațiunile sale; 2. a-și procura distracțiuni. [Formă paralelă cu *distra*, de unde un participiu *distrat* (= fr. *distrait*), alături cu *distras*].

distrămà v. Mold. V. **destrămà**.

distras a. cu gândul aiurea. [V. *distrage*].

distribui v. 1. a împărți între mai multe persoane, a repartiza: *a distribui proviziuni*; 2. a divide după o ordine oarecare: *a distribui o casă.*

distribuitor m. cel ce distribue.

distribuți(un)e f. 1. împărțire, repartizare: *distribuțiune de daruri*; 2. serviciul poștașului care duce scrisorile la domiciliu.

distributiv a. 1. care distribue; 2. *Gram.* care separă și individualizează.

distributor n. aparat menit a distribui regulat unele materii: *distributor de gaz.*

district n. subdiviziune teritorială (sub raportul judiciar sau administrativ): *România se împarte în districte.*

distrucți(un)e f. dărâmare, prăpădire.

distructiv a. ce cauzează distrucțiunea.

distructor m. cel ce distruge.

distruge v. 1. a dărâma o clădire; 2. *fig.* a nimici, a face să dispară: *a distruge prejudiciile*; 3. a se nimici mutual.

ditiramb n. 1. imn de laudă în onoarea lui Dionysos liberatorul; 2. poezie lirică, plină de entuziasm, ce se distinge de odă prin strofele-i neregulate; 3. *fig.* laude exagerate.

ditirambic a. 1. de natura ditirambului; 2. ce laudă peste măsură.

dito adv. (în comerț) deja zis: *o duzină de cărți in-octavo, una dito in duo-decimo.*

diugos a. Tr. V. **dugliș**.

diuretic a. *Med.* ce înlesnește ieșirea udului: *cafeaua e diuretică.*

diurn a. 1. care se face într'o zi: *mișcarea diurnă a pământului se face în 24 de ore*; 2. care răsare în timpul zilei: *flori diurne.*

diurnă f. onorar, indemnizare pe zi.

div a. divin: *a divului Horațiu poetică fântână* Al.

divagați(un)e f. abatere dela subiectul său.

Divan n. od. 1. consiliu domnesc și sala unde se ținea (la Turci și la Români): *înaltul Divan*; 2. curte de justiție, tribunal suprem prezidat de însuș Domnitorul: *alergați îndată la Divan..., judecătorii s'au adunat* Al.; fig. *Divanul lumii* (titlul unei opere etice a lui Cantemir); 3. adunare deliberantă: *Divanul ad-hoc* (V. ad-hoc); 4. (ironic) judecată, proces: *să-ți fac divan pe spinare si să te calc în picioare* Al. [Turc. divan]. || adv. a sta divan, a se ținea într'o atitudine respectuoasă și solemnă (ca la Divan): *când începe să cânte, tot satul îi stă divan* Pann.

divan n. 1. od., pat de scânduri înfundat, larg și puțin ridicat (ținând loc în vechile case boierești de pat, canapea, fotoliu, scaune); 2. azi, pat așternut cu covoare: *un divan moale ca bumbacul* Cr. [Turc. divan].

divan n. culegere de poezii orientale: *Divanul lui Hafiz.*

divanist a. de Divan, boier care făcea parte din Divanul domnesc (în număr de șapte, numiți și *veliți boieri*): *are trecere la boierii divaniști* Al.

diverge v. 1. a se depărta dela olaltă, vorbind de linii geometrice și de raze optice; 2. *fig.* a fi opus, diferit.

divergent a. 1. care merge depărtându-se: *linii, raze divergente*; 2. *fig.* opus: *păreri divergente.*

divergență f. 1. starea a două linii divergente; 2. *fig.* opoziție de sentimente sau de opiniuni.

divers a. care prezintă caractere diferite.

diversifică v. a varia, a schimba în mai multe feluri: *a diversifica lucrările.*

diversitate f. starea lucrului diverst

diversiune f. schimbare operată în cursul ideilor, al sentimentelor.

divictar m. od. boierinaș care ținea călimările domnești: *Vodă îmi zise: te fac divictar* Ghica. [Turc. divitdar (din *divit*, călimări)].

divide v. 1. a împărți: *a divide o moștenire*; 2. a face o diviziune: *a divide 6 prin 2.*

dividend n. numărul de împărțit.

dividendă f. partea de beneficiu ce revine fiecărui acționar într'o societate industrială sau comercială, ori fiecărui creditor în lichidarea unui faliment.

divin a. 1. ce vine dela D-zeu: *putere divină*; 2. relativ la D-zeu: *serviciu divin*; 3. pus în rândul zeilor: *divinul August*; 4. *fig.* mai presus de natură, excelent, perfect în felul său: *o carte divină.*

divinați(un)e f. 1. pretinsă artă de a ghici viitorul; 2. *fig.* mare pătrundere.

divinator a. care prevede, pătrunzător: *spirit divinator.*

www.dacoromanica.ro

divinatoriu a. privitor la divinațiune.

divinitate f. 1. esență, natură divină; 2. D-zeu însuș: *a adora divinitatea*; 3. zeu păgân, zeiță păgână.

divinizà v. 1. a pune în rândul zeilor: *Romanii divinizau pe toți împărații*; 2. *fig.* a exalta peste măsură.

divizibil a. ce poate fi divizat.

divizibilitate f. caracterul celui divizibil.

divizion n. divizie (la militari).

divizionar a. privitor la o divizionară: *profesor divizionar.*

divizionară f. clasă pusă sub direcțiunea unui profesor deosebit.

divizi(un)e f. 1. împărțire; 2. lucru divizat, parte dintr'un tot; 3. unitate tactică militară coprinzând două brigăzi: *general de divizie*; 4. reunire de mai multe biurouri într'o administrațiune: *șef de divizie*; 5. *Aritm.* împărțire, operațiune prin care se caută de câte ori o cantitate e coprinsă într'alta.

divizor m. cel ce divide. ‖ n. numărul prin care se divide un altul, numit *dividend.*

divorț n. 1. ruptură legală a căsătoriei; 2. *fig.* separațiune completă.

divorțà v. 1. a face divorț; 2. *fig.* a se pune în opozițiune cu: *a divorța de bunul simț.*

divulgà v. a da în vileag ceva ascuns.

dizolvà v. 1. a separa părțile unui corp, a-l descompune: *apa dizolvă sarea*; 2. a face să înceteze de a exista prin risipirea părților: *a dizolva o adunare*; 3. a desființa: *a dizolva o căsătorie.*

dizolvant a. și n. care are proprietatea de a dizolva: *apa e un dizolvant puternic.*

dizolvare f. 1. separarea părților unui corp ce se descompune; 2. separarea persoanelor ce formau o societate, un corp politic.

doagă f. 1. scândură încovoiată la butoaie; 2. fig. *îi lipsește o doagă*, e cam într'o parte; 3. stare extremă sau proastă: *a fi în doaga morții, a ajunge în doaga copilăriei.* [Lat. DOGA].

doamnă f. 1. od. soția Domnului: *ce faci tu, copilă? zise Doamna mare* BOL.; 2. stăpână: *(luna) Doamna mărilor și a nopții varsă liniște și somn* EM.; 3. titlu de onoare ce se dă femeilor. [Lat. vulg. DOMNA = clasic DOMINA].

Doamne-ajută m. 1. strigăt de îmbărbătare al plugarului (când se apucă de lucru): *înjugă boii la car, zice Doamne-ajută* CR. (sau când scapă de o primejdie): *când era să zică Doamne-ajută!* POP.; 2. (ironic) bătaie neașteptată, trântească: *să te pomenești cu Doamne-ajută pe spinare* PANN; 3. mai de Doamne-ajută, exprimă o însușire într'un grad mai înalt (și despre lucruri): *o bucată de loc mai de Doamne-ajută* ISP.

doar (doară) adv. 1. oare: *doar va veni?* 2. poate că: *doar moș Ioan*; fără doar și poate, absolut; 3. cel puțin: *casa doar e a lui*; 4. într'o doară, din întâmplare: *se hotărî să vie într'o doară* ISP. [V. *oare*].

dobă f. Mold. 1. tobă; 2. *fig.* îndopat: *dobă de carte* CR.; 3. cartaboș: *dobe de mistreț* OD. [Ung. DOB].

dobândă f. 1. od., pradă, jaf: *cu toate oștile și cu toată dobânda* BĂLC.; 2. (sens modern) folos tras din bani dați cu împrumut: *dobândă de 5 la sută.* [Abstras din *dobândi*].

dobândi v. 1. a câștiga; 2. a căpăta, a obține. [Slav. DOBŬDŬ].

dobânditor m. cel ce dobândește.

dobitoc n. 1. animal, mai ales domestic, vită; 2. *fig.* stupid, idiot. [Slav. DOBITŬKŬ, avere: la popoarele pastorale vitele sunt principala lor bogăție (v. *marță*)].

dobitocesc a. ce ține de dobitoc. ‖ adv. ca un dobitoc.

dobitoci v. a (se) face dobitoc, a (se) tâmpi.

dobitocie f. 1. vieață animală; 2. *fig.* prostie, stupiditate.

doborî v. a da jos, a răsturna, a dărâma: *a doborî copaci, case.* [V. *oborî*].

doboșar m. Mold. toboșar.

dobronic m. *Bot.* V. dumbravnic. [Ceh. DOBRONIKA].

dobzălà v. Mold. a bate înfundat: *ia taci, că te-oiu dobzăla eu* CR. [Din *dobză* (Tr. *a dobza*, a bate bine), formă amplificată din *dobă* cu finala dela *țesălà*].

docar n. un fel de cabrioletă engleză (= *dogcart*, trăsură specială de transportat câinii de vânătoare).

docent m. profesor liber la o Universitate. [Nemț. *(Privat) Docent*].

Dochia f. V. Baba și Evdochia: *vi-sez la basmul vechiu al zinei Dochii* EM.

docil a. ușor de condus: *copil, cal docil.*

docilitate f. dispozițiune naturală de a fi lesne condus: *docilitatea e prima condițiune a progresului.*

dock n. basin înconjurat de cheiuri pentru încărcarea și descărcarea corăbiilor, cu magaziile de rezervă: *exploatarea dockurilor din Brăila și Galați.*

doct a. învățat.

doctor m. 1. cel promovat la doctorat: *doctor în litere, științe, drept*; 2. medic; 3. părinte al Bisericii catolice.

doctoral a. 1. relativ la un doctor; 2. *fig.* sufficient, pedantesc: *ton doctoral.*

www.dacoromanica.ro

doctorand m. aspirant la examenul de doctorat.

doctorat n. 1. cel mai înalt grad ce conferă o Facultate; 2. examenul de trecut spre a se face doctor.

doctorie f. prescripțiunea doctorului, medicament.

doctrină f. 1. totalitatea dogmelor unei sisteme, unei religiuni: *doctrina creștină*; 2. teorie particulară asupra unui punct de dogmă, asupra unei chestiuni.

doctrinal a. ce se rapoartă la o doctrină: *deciziune doctrinală*.

doctrinar m. partizan care nu admite în politică nici dreptul divin, nici suveranitatea poporului, ci numai principiile rațiunii.

document n. act vechiu, dovadă scrisă.

documentà v. a întări cu documente, a se sprijini pe documente.

documental a. întărit cu documente: *studiu documental*.

dodă f. 1. Mold. doică; 2. Tr. lele, nană. [V. *dadă*].

dodecar m. monedă veche din timpul lui Caragea, valorând 12 lei vechi: *numără cele cincizeci pungi de bani în mahmudele, dodecari, funduci și rubiele* Fl. [Gr. mod.].

dodii (în) adv. în delir, aiurind: *vorbești și tu ia așa în dodii câte odată* Cr. [Origină necunoscută].

dodola (dodoloaie) f. numele bănățean al paparudei. [Serb. DODOLA].

dodoloiu m. Banat: 1. V. dodola; 2. om ud până la piele (ca paparuda).

doftor m. numele popular al doctorului în medicină. [Și *dohtor*: gr. mod. (cf. *oftică* = *hectică*)].

doftorie f. V. doctorie.

dogar m. cel ce face butoaie. [Lat. DOGARIUS]. ‖ n. unealta dogarului de crăpat lemnele pentru doage: *fiecare meșter are trei dogare de diferite mărimi*.

dogărie f. meseria dogarului.

doge m. primul magistrat în vechile republici, la Veneția și Genua.

dogi v. 1. a plesni doagele; 2. a plesni în genere: *clopotele se dogiau* Pop.; 3. *fig.* a răgușì, a slăbi: *glasul mi se dogise* Al.

dogmă f. punct de doctrină privit ca necontestabil, mai ales în religiune și în filozofie.

dogmatic a. 1. relativ la dogme: *teologie dogmatică*; 2. *fig.* deciziv: *ton dogmatic*.

dogmatică f. totalitatea dogmelor unei religiuni.

dogmatism n. doctrină afirmativă.

dogmatizà v. 1. a instrui dogmele; 2. a exprima părerile sale într'un ton dogmatic.

dogoare f. V. dogor: *la dogoarea focului* Pop.

dogor n. 1. arșiță: *la dogorul focului*; 2. *fig.* foc: *dogorul dragostei* Isp. [Abstras din *dogori*].

dogoreală f. căldură arzătoare.

dogori v. 1. a arde, a frige: *soarele dogoria, la foc mă dogoresc*; 2. *fig.* a roși: *i-am dogorit obrazul părintelui de rușine* Cr. [Slav. DOGORIETI, a arde].

dogoritor a. care dogorește: *arșița cea dogoritoare a zilei* Em.

dòhot n. Mold. păcură groasă de unsoasiile carelor: *un ulcior cu dohot de mesteacăn* Cr. [Ung. DOHOT].

doi num. numărul îndoit al unității și cifra ce-l reprezintă; doi-de-mână, numele unei hore muntenești. [Lat. vulg. DUI = clasic DUO].

doică f. femeie care alăptează un copil străin. [Slav. DOĬKA (din *doĭati*, a alăpta)].

doicì v. a alăpta: *ea l-a doicit*.

doilea (al) num. care vine după cel dintâiu. [V. *doi*].

doină f. cântec de iubire, de jale și de dor; cuvintele-i pasionate se cântă pe melodii tânguioase, începând totdeaunna cu «frunză verde de...», planta având un raport simbolic cu starea sufletească i cântăreților: *visând cu doina tristă a voinicului de munte* Em. [Și *dainâ* în Tr., Maramureș, cu valoarea unei interjecțiuni în cântecele locale («cine a zis dintâi *daina*, arsă i-a fost inima!» variantă: «cine o zis *dăinu-dăina*»), care poate fi punctul de plecare: numele *doinei* s'ar trage, în acest caz, dintr'o exclamațiune de duioșie (ceeace ar explica dela sine existența sinonimului litfan *dainâ*)].

doinaș a. care cântă doine: *ciobănaș, din fluier doinaș* Al.

doini v. a cânta doine: *și acel rege al poeziei... ce din frunze 'ți doinește* Em.

doisprezece num. zece și două. [Lit. doi pe zece].

dojană f. mustrare aspră. [Abstras din *dojeni*].

dojeni v. a mustra pe cineva. [Slav. DOJENŎ, a prigoni].

dojenitor a. și m. care dojenește.

dol n. *Jur.* înșelăciune, fraudă.

dolar m. monedă de argint în Statele-Unite, prețuind altă dată 5 franci.

dolcă f. femeiușca dulăului: *dolca, haita cea bătrână* Al. [V. *dulău*].

doldora adv. plin până în vârf: *cu punga doldora de bani*. [Origină necunoscută].

doleanță f. plângere, suplică colectivă (= fr. *doléance*).

dolf m. peștele delfin: *dolf de mare s'a 'nvățat* Pop. [Slav. DOLOFINŬ, delfin].

www.dacoromanica.ro

dolicocefal a. cu craniul oval.

dolie f. întretăierea a două planuri de înveliţoare a unei case. [Cf. slav. DOLIE, în jos].

dolină f. (ca termen geografic) scobitură a terenului în formă de pâlnie. [Slav. DOLINA, vale].

doliu n. 1. jale, mâhnire cauzată de o moarte, de o calamitate; 2. semne exterioare de doliu şi timpul cât se poartă.

dolman n. manta militărească scurtă cu brandebururi (în cavalerie şi artilerie).

dolmen n. monument celtic, pietroiu lat asezat pe două altele.

dolofan a. gros şi gras: *un dolofan de copil* Isp. [Mold. şi Tr. *dolfan*, fruntaş, avut: lit. gras ca un delfin (v. *dolţ*)].

dom n. 1. clădire boltită în formă de emisferă, d'asupra unor monumente; 2. (şi domă) catedrală: *noaptea 'n doma 'ntristată prin lumini 'ngălbenite* Em. (= fr. *dôme*).

domenial a. ce ţine de domeniul Statului: *venituri domeniale.*

domenic a. domnesc: *domenicul său palat* Em.

domeniu n. 1. totalitatea moşiilor, viilor, pădurilor, clădirilor, cari compun proprietatea fonciară aparţinând aceluiaş proprietar; 2. tot ce îmbrăţişează o artă, o ştiinţă: *domeniul industriei*; 3. bunurile Statului: *domeniul Coroanei, ministrul domeniilor.*

domesnic a. domestic, blând: *au venit sălbaticii să împace domesnicii* Pann. [V. *dumesnic*].

domesnicie f. stare domesticită, blândeţe: *domesnicia acestei păsări* Bălc.

domestic a. 1. privitor la casă, la familie: *viaţa domestică*; 2. îmblânzit, care trăieşte pe lângă casele oamenilor: *animale domestice.*

domesticì v. a face domestic, a îmblânzi.

domesticitate f. starea animalelor domesticite.

domesticitor m. cel ce domesticeşte fiare: *domesticitor de lei.*

domicilià v. a-şi stabili domiciliul.

domiciliar a. privitor la domiciliu: *vizită domiciliară.*

domiciliu n. locul unde cineva rezidă de obiceiu: *domiciliul e inviolabil.*

dominà v. 1. a stăpâni; 2. a fi cel mai forte, cel mai înalt: *acea culme domină toată împrejurimea*; 3. a ţinea sub stăpânirea sa.

dominant a. 1. care domină, care covârşeşte: *pasiune dominantă*; 2. ce aparţine Statului: *religiune dominantă.*

dominaţi(un)e f. 1. stăpânire, autoritate suverană; 2. înfluenţă morală considerabilă.

dominator a. şi m. care domină.

dominical a. 2. relativ la Domnul Dumnezeu: *oraţiune dominicală*; 2. privitor la ziua Duminecii: *predică dominicală.*

dominican m. călugăr din tagma Sf. Dominic: *Dominicanii sau Fraţii-predicatori au fost instituiţi la Tuluza în 1215.*

domino n. 1. costum de bal, compus dintr'o haină lungă (deschisă pe dinainte) şi de un fel de glugă; 2. persoană îmbrăcată cu acest costum; 3. joc compus din 28 piese însemnate cu un număr oarecare de puncte; 4. fiecare dintr'aceste piese de joc.

domiri (dumeri) v. 1. a face să înţeleagă: *domireşte-mă*; 2. a pricepe: *nu se putea domiri* Isp. [Slav. DUMJERITI, a măsura întocmai: raportul logic e obscur].

domn m. 1. stăpân: *al valurilor domn* Em.; 2. principe sau voievod: *Domnul Ţării Româneşti*; 3. (absolut) Dumnezeu: *Doamne fereşte*; 4. persoană de distincţiune: nobil, boier; 5. (dela sec. XVII) titlu de politeţă: *Domnule!* [Lat. vulg. DOMNUS = clasic DOMINUS].

domnesc a. 1. privitor la domn, principiar: *case domneşti*; 2. de soiul cel mai bun: *măr domnesc.*

domnì v. 1. a fi Domn, a guverna: *a domnit 10 ani*; 2. a stăpâni, a domina: *palat ce domneşte pe Argeş* Bol. *să domnească lumi rebele* Em.

domniat n. principat.

domnie f. 1. demnitate sau putere de Domn; 2. dominaţiune, stăpânire: *sub domnia lui*; 3. timpul cât domneşte: *domnia lui Ştefan e lungă şi glorioasă*; 4. formulă de politeţă: *Domnia-ta, Domnia-lui, Domnia-voastră, Domnialor,* prescurtate în *Dumniata, Dumnialui, Dumniavoastră, Dumnialor.*

domnişoară f. 1. fată nemăritată; 2. titlu de politeţă dat fetelor nobile.

domnişor m. 1. titlu de politeţă ce se dă unui june nobil; 2. Tr. sticlete.

domniţă f. od. fiica Domnitorului, principesă: *plânge şi suspină tânăra Domniţă* Bol.

domnitor a. care domneşte: *familie domnitoare.* ‖ m. principe, suveranul ţării.

domol a. liniştit, blând. ‖ adv. încet. [Abstras din *domoli*].

domolì v. a face mai domol, a (se) linişti. [Cf. slav. DOMOLI, a se ruga].

don m. titlu de onoare dat nobililor în Spania: *Don Juan, Don Quijote.*

donà v. a face o donaţiune.

donatar m. cărui s'a făcut o donaţiune.

donaţi(un)e f. 1. dar făcut prin act

www.dacoromanica.ro

public; 2. actul prin care se face donațiunea.

donator m. cel ce face o donațiune.

dondăni v. Mold. a mormăi: *tot așa dondăni el din gură* CR. [Onomatopee: *don! don!* exprimând sunetul clopotelor (cf. *dăndăni*)].

doniță f. 1. Munt. vas cercuit de cărat apă; 2. Mold. găleată în care se mulge oile: *vacă de doniță*, vacă mănoasă. [Pol. DOIŃICA (din slav. *doiti*, a mulge)].

donjon n. partea cea mai ridicată a unui castel (obișnuit în formă de turn).

dop n. bucată de lemn sau de metal cu care se astupă o gaură: *dop de plută*; a se face dop, a se îngrășa: *dop de saca*, despre o persoană scurtă groasă. [Origină necunoscută].

dop a. Mold. se zice de cocoșul sau de găina fără coadă. [Lit. rotund(ă) ca un dop].

dopros n. Mold. *fam.* interogatoriu: *ian să-i fac dopros* AL. [Rus. DOPROSŬ: termen administrativ din epoca ocupațiunii rusești].

dor n. dorință amestecată cu durere: *dor de țară, de părinți.* [Vechiu-rom. *dor*, durere («are *dor* la cap», Zilot) = lat. DOLOR].

dori v. a simți dor, a avea dorință.

doric a. 1. propriu Dorienilor: *dialect doric*; 2. ordinul doric, cel mai vechiu ordin de arhitectură greacă, caracterizat prin sobrietate, lipsă de bază, etc.

dorință f. aspirațiunea sufletului de a poseda un bine.

dorit a. plin de dor(ință): *băieți doriți de învățătură* CR.

doritor a. care dorește.

dormează f. canapea de dormit (= fr. *dormeuse*).

dormi v. 1. a odihni coprins de somn; 2. fig. *acea tainică simțire care doarme 'n a mea harpă* EM. [Lat. DORMIRE].

dormită v. 1. a adormi pe jumătate; 2. *fig.* a fi în nemișcare. [Lat. DORMITARE].

dormitor n. sală de dormit.

dornic a. plin de dor.

dorobanț m. 1. soldat de infanterie din armata teritorială: *au fost 34 regimente de dorobanți*; 2. soldat de poliție, jandarm; 3. pl. od. pedestrime grea a Munteniei. [Ung. DARABANT (din nemț. *Trabant*)]. V. *darabani.*

dorobănție f. jandarmerie: *căpitan Gheorghe dela dorobănție* FIL.

dorobănțime f. ceata dorobanților.

dorsal a. ce ține de dos sau spate: *mușchi dorsali.*

dos n. 1. partea posterioară a corpului dela umeri până la rărunchi; 2. partea posterioară a unor lucruri: *dosul unei cărți*; 3. partea opusă feței: *dosul unei stofe*; pe dos, dea'ndoasele, în partea opusă; a da dosul, a fugi. [Lat. vulg. DOSSUM = clasic DORSUM].

dosadă f. mâhnire, amărăciune nespusă: *plin de dor și de dosadă* POP. [Slav. DOSADA].

dosădit a. mâhnit, amărît foarte: *ieșiră la uscat, dosădiții de ei!* ISP.

dosar n. totalul pieselor scrise relative la aceeași afacere: *a pune la dosar.* [După fr. *dossier*].

doselnic a. dosnic; *fig.* perfid: *cu mijloace doselnice* AL.

dosi v. 1. a da dosul, a fugi; 2. a șterpeli.

dosnic a. pe din dos, retras: *stradă dosnică.*

dosnică f. numele bănățean al clocoțeilor (ale căror flori sunt dispuse dos în dos).

dospi v. a (se) umfla prin coacere, a fermenta. [Slav. DOSPIETI, a efectua (românește cu sensul restrâns)].

dotă v. a înzestra.

dotă f. *Jur.* zestre.

dotal a. relativ la dotă: *venit dotal.*

dotați(un)e f. 1. acțiunea de a dota o persoană sau un așezământ; 2. venitul dat cu acest scop: *casă de dotațiune a oastei.*

două num. V. doi.

douăzeci num. de două ori zece.

dovadă f. 1. ceeace dovedește; 2. semn sigur, mărturie: *dovezi de iubire.* [Abstras din *dovedi*].

dovedi v. 1. a adeveri un lucru printr'un raționament sau o mărturie: *mi-a dovedit că mă înșelam*; 2. a arăta, a pune în evidență: *asta dovedește o fire energică*; 3. a scoate la capăt: *nu poate dovedi atâta lucru*; 4. a învinge: *doi smei nu puteau să se dovedească.* [Slav. DOVEDŬ, a aduce (dovada)].

doveditor a. care dovedește.

dovleac m. 1. curcubetă al cării fruct se întrebuințează ca aliment și din ale cării semințe țăranul face un uleiu, ce-l întrebuințează ca pe cel de nucă *(Cucurbita pepo)*; 2. *fig. fam.* cap gros și sec: *avea cap nu dovleac.* [Turc. DEVLEK].

dovlecel m. 1. rod de mărimea castraveților, servind la un fel de bucate; 2. pl. numele unui joc de copii.

doxă f. *fam.* minte, pricepere: *fără doxă la cap* ISP. [Origină necunoscută].

doxastar n. carte bisericească coprinzând doxologiile cântate la sărbători: *Noul Doxastar de Anton Pann* (1841). [Gr. mod.].

doxologie f. cântare liturgică de laudă și de preamărirea sfintei Treimi. [Gr. mod.].

www.dacoromanica.ro

doză f. 1. cantitate determinată de medicamente de luat dintr'o dată: *o doză de chinină*; 2. *fig.* cantitate oarecare: *o puternică doză de mândrie.*

drac m. diavol: *al dracului*, om rău și viclean ca un demon (dar și spiritual); *fig.* strașnic: *un frig al dracului*; *dracul gol (împeliță)*, diavolul în ființă, muiere foarte rea; *calu (sfredelu) dracului*, babă afurisită; *salba dracului*, fam. nepot; *a mânca la nunta (pomana) dracului*, a rămânea spân; *a-și sparge dracul opincile*, a se osteni în zadar, a nu izbuti; *a face pe dracu în patru*, a încerca imposibilul, a pune totul în mișcare. [Lat. DRACO, balaur sau șarpe înaripat care (după concepțiunea creștină) simbolizează însușirile-i amăgitoare și insidioase: necuratul a fost asemănat șarpelui, specia cea mai vicleană dintre animale, pentru cursele ce întinde muritorilor]. V. tău.

drăcărie f. drăcovenie: *câte drăcării le vin în cap* CR.

drăcesc a. diabolic, demoniac.

drăcie f. 1. faptă drăcească; 2. cuget rău, uneltire ascunsă.

dracilă f. arbust spinos ce se găsește prin lunci și prin tufișuri, servind la facerea gardurilor vii; rădăcina și lemnul său se întrebuințează în industrie ca plantă tinctorială *(Berberis)*. [Slav. DRAČIĬE, mărăcine].

drăcime f. toți dracii: *chemă înaintea sa toată drăcimea* CR. —

drăcoaică f. drac de femeie, muiere rea.

draconian a. de o severitate excesivă (ca legile lui Dracon).

drăcos a. 1. plin de draci, îndrăcit; 2. *fig.* afurisit: *avea un meșteșug mai drăcos* CR.

drăcovenie f. drăcie mare: *ce drăcovenie o mai fi și asta?* [Tras din drac cu finalul analogic din *parascovenie*].

drăcușor m. 1. drac mic; 2. *fam.* copil șiobiu.

drag a. prea iubit, scump: *dragii mei copii*; a-i fi drag, a iubi mult pe cineva, a avea mare plăcere pentru ceva: *ți-era drag să te uiți la el.* [Slav. DRAGŬ, scump, prețios]. ‖ n. iubire mare: *mor de dragul tău.*

dragă m. și f. termen de gingășie ce se dă indiferent bărbaților sau femeilor: *ascultă-mă, dragă*; **dragă Doamne!** exclamațiune ironică, chipurile: *începusem și eu, dragă Doamne, a mă ridica băiețaș* CR.

dragă f. (termen de marină) mașină de scos la suprafață nămol, pietre: *dragajul canalului Sulina se practică cu două drage de o capacitate medie de 2800 tone fiecare* (= fr. *drague*).

drăgaică f. 1. ziua nașterii sf. Ioan Botezătorul (24 Iunie): *la Drăgaică se țin bâlciurile din Buzău și Mizil*; 2. numele celei mai frumoase dintre fetele țărance aleasă la această sărbătoare și hora plină de vioiciune jucată de acele fete; 3. plantă cu florile galbene aurii și plăcut mirositoare, din care se face buchete în ziua de Drăgaică: ele se pun la ferestre, la poartă și chiar pe case ca ducătoare de noroc și ca prezervativ în contra relelor *(Gallium verum)*. [Derivat din *dragă*: în Muntenia: *drăgaică*, în Moldova *sânziene* (v. această vorbă)].

dragaj n. scoaterea nămolului dintr'o apă curgătoare sau dintr'un canal (= fr *dragage*).

drăgălaș a. care e drag, care place mult: frumușel, nostim.

drăgănele f. pl. 1. (cireșe), varietate de cireșe pietroase; 2. farmec: *la graiu cu drăgănele* POP.

drăgăstos a. plin de dragoste: *privire drăgăstoasă.*

dragavei m. plantă ale cării frunze tinere, fierte, le mănâncă țăranul primăvara *(Rumex crispus)*. [Derivat din *drag*, oarecum plantă prețioasă, căci cu sucul ei țăranul vindecă bubele (cf. serb. DRAGOVATI, a mângâia)].

draghină f. Mold. loitra carului. [Pol. DRABINA].

drăghinar n. Mold. carâmbul loitrelor.

dragobete m. numele zilei de 1 Martie când se face apa de dragoste: *Dragobete cap de primăvară.* Credințele poporului repezintă pe Dragobete ca pe un flăcău iubitor, care umblă prin păduri după fetele și femeile ce profanează, lucrând, ziua-i consacrată. [Formă oltenească din *Dragu* (cf. *brabete* = *vrabie*)].

dragoman m. tâlmaciu oficial. [It. DRAGOMANO, printr'un intermediar grec modern].

dragon m. 1. soldat de cavalerie putând lupta pe jos ca un pedestru; 2. *fig.* muiere țeapănă.

dragonă f. galon ce împodobește mânerul unei săbii (= fr. *dragonne*).

dragoste f. iubire mare. [Slav. DRAGOSTŬ, scumpete].

dragosti v. a mângâia cu drag: *suspinând o drăgostește* EM.

drăguș a. numai în locuțiunea Mold **drăguș la căuș** (v. *căuș*): *aice-i treabă pe drăguș la căuș* AL.

drăguț a. drăgălaș (despre ființe și despre lucruri): *un drăguț de biciușor* CR. ‖ m. 1. copil iubit: *drăguțul mamei*; 2. amorez: *drăguțul ei.*

drăguță f. 1. dragă; 2. iubită, amantă

drahmă f. 1. greutate greacă de vr'o 4 grame; 2. monedă greacă antică de vr'o

www.dacoromanica.ro

95 centime; 3. monedă greacă modernă în valoare de 1 franc.

dram n. 1. măsură de capacitate, a patra sută parte dintr'o oca (= 01 0033); 2. măsură de greutate (= 3 gr., 33); 3. *fig. un dram de naroc* Gr. Al. [Gr. mod. δράμι (din vechiu gr. *drahmé*)].

dramă f. 1. piesă de teatru ale cării persoane sunt luate din toate clasele societăţii, reprezentând evenimentele cele mai funeste şi situaţiunile cele mai patetice ale vieţii: *caracterul principal al dramei e coloarea locală*; **dramă romantică**, când întruneşte tragicul cu comicul, frumosul şi uritul, sublimul şi grotescul; 2. şir de întâmplări grozave terminate cu o catastrofă.

drămălui v. Mold. a cântări: *ad-o încoace s'o drămăluiesc* Cr. [V. *dram*].

dramatic a. 1. ce ţine de teatru: *artist dramatic*; 2. *fig.* ce mişcă, ce interesează: *situaţiune dramatică*.

dramatizà v. a da forma, interesul dramei.

dramaturg m. autor de opere dramatice.

dramaturgie f. arta compoziţiunii pieselor de teatru.

drâmbă f. od. ceată: *o drâmbă de Tătari*. [Rut. drymba].

drâmbă f. Mold. drăng. [Ung. doromb].

drâmboi v. Mold. a se bozumfla: *se codesc şi se drâmboiesc* Cr. [Lit.: a sufla din drâmbă].

drâmboiu n. Tr. bucium din scoarţă de salcie.

drămui v. a cântări, a cumpăni.

drâng n. 1. mic instrument de fier ce se ţine între dinţi şi se pune în vibraţiune cu degetul; 2. unealtă arcuită a plăpomarului de bătut lâna. [Onomatopee ce imită sunetul bătăilor unei tobe: *drângadrânga!*].

drângălău m. pierde-vară: *cu consulul muscălesc şi cu alţi drângălăi* Car. [Lit.: cântăreţ cu drângul].

drângăni v. 1. a cânta cu drângul; 2. a cânta prost dintr'un instrument, din iano, etc.

drănicer m. Mold. şindrilar: *cheştegii şi drăniceri*. [V. *draniţă*].

draniţă f. şindrilă mai lungă: *case u draniţă* Cr. [Rus. драница].

drăniţit n. punerea draniţelor pe acoperiş: *scaunul pentru drăniţit pe case*.

drapà v. 1. a garnisi cu draperii: *a drapa o fereastră*; 2. a dispune în formă de draperie: *a drapa o ştofă*; 3. *fig.* a acoperi: *cu voi drapându-şi nula* Em.

drapel n steag: *a fi sub drapel*, a servi în armată.

draperie f. 1. stofă dispusă cu artă, în cute mari; 2. reprezentare de vestminte largi, de ornamente de tapiserie (pictură şi sculptură).

drastic a. *Med.* se zice de purgativele energice.

dreadnought n. (cit. *drednot*), în marină, cuirasat superior tipurilor anterioare. Primul *dreadnought* a fost construit de Englezi în 1906 şi a servit de atunci ca un fel de etalon pentru aprecierea cuirasatelor unei escadre.

dreanţă f. V. sdreanţă. [Pol. drańce].

dreaptă f. 1. mână dreaptă; 2. linie dreaptă.

dreavă f. Mold. şi Tr. 1. pieptene de dărăcit lâna; 2. pl. dreve, vergele alergătoare sau beţele mosoarelor. [Slav. дрѣво, lemn].

dregător m. înalt funcţionar. [Vechiu rom. *diregătoriu*, cel ce dirijează].

dregătorie f. funcţiune înaltă.

dregè v. 1. a îndrepta, a repara: *a dregè un lucru stricat*; 2. *fig.* a întări. *cântă-ţi, mândro, cântecul să-mi mai dreagă sufletul* Al.; 3. a-şi întări vocea tuşind: *îşi drese glasul şi spuse cu smerenie* Cr; 4. a unelti: *ce face ce dregè*; 5. a pune arome în bucate: *a dregè un sos cu lămâie*; 6. a da cu dresuri; 7. a turna vin: *dregea singur vin dulce 'n pahar* Al.; 8. a falşifica vinul. [Vechiu rom. *derege*, a îndrepta («spre tine'mi *deregi* paşii», Dosofteiu) = lat. dirigere: în limba modernă, sensul s'a restrâns la a îndrepta ceva stricat].

drele f. pl. Mold. ciuperci ce cresc pe lemnul uscat când e pus la umezeală (*Auricularia mesenterica*): *drele pe podele şi bureţi pe pereţi* Cr. [Origina necunoscută].

drenaj n. operaţiune spre a însănătoşi terenurile umede, înlesnind scurgerea apelor cu ajutorul unor conducte suterane: *drenajul aduce mari servicii agriculturei* (= fr *drainage*).

drepneà f. rândunică de ploaie (*Cypselus apus*). [Cf. lat. drepanis, rândunică de ziduri].

drept a. 1. care merge fără a ocoli dela un punct la altul: *linie dreaptă*; 2. opus la stâng; *braţ drept*; 3. *fig.* fără ocoliri, sincer: *om drept*; 4. just, echitabil: *judecător drept*. [Lat. directus]. ‖ adv. 1. în linie dreaptă: *a merge drept înainte*; 2. în poziţiune verticală: *stăi drept*; 3. *fig.* cum se cuvine: *drept vorbind, acesta-i adevărul* Cr.; 4. pentru, în chip de: *drept plată*; drept care, pentru aceea.

drept n. 1. ceace-i conform cu raţiunea sau cu legea. dreptate: *ai drept, cu drept, fără drept*; 2. facultate, naturala

www.dacoromanica.ro

sau legală, de a face sau de a nu face ceva: *orice drept presupune neapărat o datorie;* **3.** știința legilor: *a studia dreptul;* **4.** corp de legi: *dreptul roman;* **dreptul ginților,** totalitatea regulelor care conduc raporturile între popoare, între guverne; **drepturile omului** (egalitatea cetățenilor, libertatea individuală, libertatea de conștiință, etc.), drepturi eterne și inalienabile proclamate de Adunarea națională franceză la 1789, și apoi adoptate de toate popoarele culte; **drepturi civile,** cele de cari se bucură cetățenii în raporturile lor reciproce, ca dreptul de proprietate, de a cumpăra, de a vinde, etc.; **drepturi politice,** foloase particulare cetățeanului român, ca dreptul de a fi alegător și ales (deputat, senator, membru în consiliul comunal), de a fi jurat și de a putea ocupa funcțiuni publice, civile și militare; **5.** impozit, taxă: *drept de vamă.* [Lat. DIRECTUM (cu sensul lui JUS, în latinitatea medievală)].

dreptar n. **1.** colțarul drept al dulgherului; **2.** *fig.* normă. [Redus din *îndreptar*].

dreptate f. **1.** însușirea lucrului drept, justiție: *a împărți dreptatea;* **2.** cuvânt, temeiu: *ai dreptate.* [Noțiunea de justiție se rapoartă la cea de rectitudine (cf., din contra, *strâmbătate*)].

dreptunghiu n. *Geom.* care are un unghiu drept: *un triunghiu dreptunghiu.*

dres a. **1.** reparat; **2.** aromatizat: *bucate drese;* **3.** falșificat: *vin dres;* **4.** fermecat: *calul e dres.* ‖ n. **1.** reparațiune: *dresul e greu* AL.; **2.** suliman: *se spoia cu dres;* **3.** pl. arome, condimente: *mâncare gătită cu dresuri;* **4.** a face **dresuri,** a lua dispozițiile necesare: *călăuzind el făcea dresuri înainte* ISP.; **5.** pl. V. **dires.**

dresà v. **1.** a instrui, a forma pe un animal: a *dresa un câine, un cal;* **2.** a așterne pe hârtie: *a dresa un plan, un proces-verbal* (= fr. *dresser*).

driadă f. *Mit.* nimfă de păduri.

dric n. **1.** mijlocul carului sau trăsurei, legă coșul cu roatele dinainte și cu protapul: *căruță pe dricuri;* **2.** car funebru: *dric de clasa întâia;* **3.** *fig.* mijloc: *în dricul iarmaroculuĭ* CR. [Ung. DERÉK, trunchiu, mijloc].

dricar m. proprietar de dricuri funebre.

drichea f. lemnișor tăiat pieziș la căpătâie și cu care se joacă copiii: *a bate bine drichea.* [Origină necunoscută].

dril n. pânză netezită și des țesută. [Nemț. DRILLICH].

drișcă f. fățuitoarea zidarului. [Origină necunoscută].

drit n, drept, privilegiu (vorbă ieșită din uz): *dându-i drit ca hotărîrea să-i rămâie nestricată* NEOR. [It. DRITTO (v. *apalt*)].

droagă f. Mold. **1.** car funebru, dric: *droaga de morți a spitalului;* **2.** (ironic) car mare și greoiu: *ne încarcă în o droagă de a mânăstirii* CR. [Rus. DROGA, pl. car funebru].

droaie f. **1.** ceată: *o droaie de copii;* **2.** grămadă: *vărsând droaie de lacrimi.* [Origină necunoscută].

drob n. **1.** bulgăre și în special bulgăre de sare (12—20 oca); **2.** coșul teascului de vie; **3.** *Bot.* V. **drobiță.** [Pol. DROB, bucată].

drob n. măruntaie (mai ales de miel): *să tai mielul și să-i mănânc drobul.* [Serb. DROB, intestine].

drobiță f. mic arbust cu florile galbene, întrebuințate de boiangii *(Genista tinctoria).* [Dela *drob,* bulgăre, după modul de preparare al tincturei: bulgării cât pumnul se sdrobesc cu ciocane într'o pulbere groasă].

drobușor m. plantă de un verde-albăstruiu, ale cării frunze dau o frumoasă coloare albastră, întrebuințată de boiangii *(Isatis tinctoria).* [V. *drobiță*].

drog n. numele tuturor substanțelor întrebuințate de farmaciști, chimiști, boiangii (= fr. *drogue*).

drogherie f. comerț și prăvălie de droguri.

droghist m. negustor de droguri.

drojdie f. **1.** rămășiță din fermentarea vinului în buți: drojdia e întrebuințată de brutari la dospitul pâinii și de rachieri la facerea rachiului de drojdie; **2.** *fig.* lepădătură: *drojdia societății.* [Slav. DROJDIJE].

dromader m. cămilă cu o singură cocoașă, renumită pentru repeziciunea ei, în Algeria și în Sahara.

dropică f. numele vulgar al idropiziei [Gr. mod.].

dropie f. pasăre de mărimea curcanului din ordinul picioroangelor *(Otis tarda).* [Serb. DROPLJA].

droșcă f. trăsură de piață, mai mică decât careta sau caleașca. [Rus. DROJKA].

droșcar m. birjar.

drot n. sârmă groasă. [Ung. DRÓT (din nemț. *Draht*)].

druc n. Mold. carâmbul de sus al loitrelor. [Rut. DRUK]. V. **drug.**

drug n. **1.** bucată lungă și îngustă de lemn sau de fier; **2.** stinghie cu care s'apasă teascul; **3.** pl. lemnele cele groase ce alcătuesc trupul războiului de țesut. [Rut. DRUG, prăjină].

drugă f. **1.** fus gros de tors firele pentru urzeală: *baba bătrână nu se sperie*

www.dacoromanica.ro

de druga groasă PANN; **2.** stulete de porumb. [Serb. DRUGA].

drugar m. lucrător care trage la teasc și tipărește foile.

drughineață f. prăjină: *o drughineață groasă de stejar* CR. [V. *drug*].

druid m. preot la vechii Celți.

drum n. **1.** depărtare dela un punct la altul; drumul robilor, calea lactee (numită astfel fiindcă ar fi servit de călăuză robilor scăpați din mâinile Tătarilor); **2.** călătorie: *drum bun!* **3.** a da drumul, a lăsa să plece, a slobozi: *am dat drumul argatului, câinilor;* **4.** cale de comunicațiune: *drumuri județene, comunale.* [Gr. bizantin, DRÓMOS].

drum de fier n. cale ferată. [După fr. *chemin de fer*].

drumeac n. drum mic sau îngust.

drumeț a. și m. care e pe drumuri, călător.

drupă f. *Bot.* fruct cărnos cu un singur sâmbure: *pruna, piersica.*

druștcă f. prietena miresei care o întovărășește și asistă la cununie: *după ei venea car mare cu druștele* POP. [Rus. DRUJKA].

dual n. *Gram.* număr ce deseamnă două persoane sau două lucruri.

dualism n. sistemă religioasă după care lumea a fost formată și subzistă prin concursul a două principii opuse și coeterne, unul bun și celălalt rău.

dualist a. ce poartă caracterul dualismului.

dubă f. **1.** luntre ușoară, ascuțită și ridicată, întrebuințată pe Dunăre mai ales de pescarii lipoveni: *duba se numește și lotcă;* **2.** car de pușcărie: *dubele penitenciarului;* **3.** *fam.* închisoare: *a fost pus la dubă;* **4.** pl. Tr. piuă în care se bate postavul; **5.** Tr. coș cilindric din scoarța de cireș (de adunat cireșe). [Rut. DUB, luntre (din slav. *donbŭ*, arbore); duba primitivă a pescarilor era făcută dintru'un trunchiu scobit].

dubală f. Mold. argăseală: *la cada cu dubală* CR. [V. *dubi*].

dubălar m. argăsitor, tabac.

dubălărie f. Mold. tăbăcărie: *fabrică de dubălărie.*

dubas n. Mold. luntre mare și largă. [Rus. DUBASŬ].

dubi v. Mold. a tăbăci. [Rut. DUBITI, din *dub*, stejar. scoarța stejarului procurând substanța de argăsit].

dubios a. îndoielnic, nesigur.

dubitativ a. care exprimă dubiul.

dubiu n. **1.** îndoială, nesiguranță; **2.** scepticism.

dublà n. **1.** a îndoi; **2.** a înlocui pe actorul obișnuit: *a dubla un rol.*

dublet n. se zice de vorbele de aceeași origine dar cu înțelesul diferit: ex. *miez* și *mediu.*

dublu a. **1.** îndoit: *o doză dublă;* **2.** de calitate superioară: *bere dublă.*

ducă f. ducere, plecare: *mi-e gândul tot la ducă* POP.

ducă m. duce: *Sigmund Bathor a fost un mare ducă* AL. [It. DUCA, printr'un intermediar grec modern].

ducal a. relativ la un duce: *coroană ducală.*

ducă-se-pe-pustii! int. exclamațiune prezervativă împotriva necuratului. ‖ m. **1.** *fam.* dracul: *acolo șade ducă-se-pe-pustii;* **2.** *pop.* epilepsie; *îi apucă ducă-se-pe-pustii* AL.

ducat n. țara unui duce.

duce v. **1.** (de ființe) a conduce, a face să meargă cu sine: *îl duse la școală;* **2.** (de lucruri) a cără, a transporta; **3.** a petrece: *a duce o vieață lină;* **4.** a suporta, a suferi; *a duce lipsă, dorul;* **5.** a merge, a pleca: *a se duce după apă.* [Lat. DUCERE].

duce m. **1.** comandant, voievod: *luând toate măsurile ca un duce prevăzător* BĂLC.; **2.** cel mai înalt titlu de nobleță, după cel de principe; **3.** suveranul unui ducat.

ducesă f. **1.** soția ducelui; **2.** femeie care posedă un ducat.

Ducipal m. formă populară din Bucefal: *crezând că se găsește pe Ducipal călare* AL.

ductil a. ce poate fi bătut cu ciocanul și lungit în fir făr' a se rupe: *aurul este cel mai ductil dintre metale.*

ductilitate f. proprietatea corpurilor ductile.

dud m. arbore ale cărui foi servesc de aliment viermilor de mătase *(Morus): dud alb, dud negru.* [Turc. DUD].

dudă f. rodul dudului, bun de mâncare.

dudă f. Tr. mic coș de fum (la cuptor sau sobă). [Dintr'un primitiv *dud*, de origină necunoscută, de unde și derivatele *dudulean, dudureață* și *duduruz*].

dudău n. Mold. iarbă mare, bălărie: *prin dudaie se 'nfundă* POP. [Ung. DUDVA].

dudoiu n. Tr. bucium din scoarță de salcie. [Slovean DUDA, bucium].

duducă f. Mold. domnișoară: *duducele și domnișorii* AL. [Turc. DUDU, cu sufixul ipocoristic ca la *neneacă*].

dudui v. **1.** a răsuna cu sgomot: *umbla de duduia casa;* **2.** a vâjâi (de vânt), a clocoti (de cascade). [Onomatopee].

dudulean m. Tr. cocean de porumb. [V. *dudă*].

dudureață f. Tr. oală de lapte. [V. *dudă*].

www.dacoromanica.ro

duduruz a. Tr. grosoman, prostănac. [V. *dudă*].

duel n. 1. luptă între doi oameni înarmați și în prezența martorilor; 2. luptă în genere.

duelgiu m. alt nume dat bonjuriștilor (după obiceiul lor de a se bate în duel): *duelgii... te amenință cu pistolul* Al.

duelist m. cel ce se bate sau caută să se bată în duel.

duet n. bucată de muzică pentru două voci sau pentru două instrumente.

duetist n. cel ce cântă un duet.

dughiană f. Mold. 1. prăvălie: *dughenele 's închise* Al.; 2. în special cârciumă: *trebue să fie în vreo dugheană la băut* Cr.; pe sub poale de dughiană, horă în care bărbatul și femeia țin de căpătâiele unei basmale sub care joacă. [Turc. dukian].

dugliș a. Mold. trândav, trântor: *scoală, duglișule, înainte de răsăritul soarelui* Cr. [Cf. ung. dög, putoare (de unde Tr. *diugos*, puturos, leneș)].

duh n. 1. spirit: *duh rău, sfântul Duh*; 2. suflare de viață, suflet: *a-și da duhul*; 3. agerime de minte, isteime: *om cu duh, vorbă de duh*; 4. pornire sufletească, pasiune: *duhul blândeții*. [Slav. duhŭ].

duhan n. Tr. tutun: *trage duhan cu pipa*. [Serb. duhan].

duhliu a. plin de duh, spiritual: *vestit de înțelept și de duhliu* Car. [Formațiune analogică].

duhni v. a sufla, a șopti: *foarte discret mi-a duhnit la ureche* Car. [Slav. duhnŭti, a respira].

duhoare f. miros urît: *un sânge mohorît și de rea duhoare* Isp. [Derivat din *duh*, în sens de suflare grea].

duhovnic m. părinte sufletesc, preot căruia se mărturisește păcatele. [Slav. duhovnikŭ].

duhovnicesc a. de duhovnic: *sfaturi duhovnicești*.

duhovnici v. a se spovedi: *prietena nu se mai duhovnicește la Căldărășani* Car.

duios a. 1. plin de dor, gingaș: *prin vers duios el spune al său dor* Al.; 2. blând, mângâios: *lumina duioasă a lunei*. [Lat. *dolosus (cf. it. *doglioso*)].

duioșie f. sentiment de gingașă iubire.

duium n. mulțime mare (de oameni sau de lucruri): *duiumul oastei* Negr.; cu duiumul, cu grămada. [Vechiu-rom. *duium*, jaf în războiu, mulțime de captivi târiți în robie = turc. duyum].

dulamă f. 1. haină boierească de paradă: *dulămi cu flori de aur la piept împodobite* Al.; 2. haină de aceeași formă purtată de haiduci, de preoți și de lăutarii țigani: *cuviosul Ilarie cu ceva gustare în buzunările dulamei* Cr.; 3. haină de dimie albă, uneori lungă până la călcâie, purtată de țărani: *Vântură-fără, îmbrăcat cu dulamă veche și căciulă brumărie* Al. [Turc. dolamá].

dulandragiu m. Mold. haimana, om fără căpătâiu: *cafeneaua era locul de întâlnire a tuturor dulandragiilor*. [Turc. dulandyrydjy, înșelător].

dulap n. 1. roată pentru trasul borangicului: *femeile depănau borangicul cu dulapuri*; 2. leagăn învârtitor de Paști: *a se da în dulap, a învârti dulapul*; fig. a învârti dulapuri, a umbla să înșele; 3. Mold. (pl. **dulapi**), scândură lungă și lată: *grinzi, dulapi, scânduri*; 4. (pl. dulapuri), mobilă de încuiat rufe, haine, vase: *un dulap mare în fund cu două uși* Al. [Turc. dolab, roată hidraulică (lit. vadră de apă) și tot ce se învârtește, dulap].

dulău m. 1. câine mare ciobănesc: *dulău de stână* Al.; 2. *fig.* bădăran. [Pol. dołow].

dulce a. 1. plăcut la gust: *laptele e dulce, dulce ca zahărul*; 2. care nu-i sărat: *ape dulci*; 3. *fig.* ușor și liniștit: *o viață dulce, aer dulce, somn dulce*; 4. ce place inimei, spiritului: *speranță dulce*; 5. bun și blând: *dulce păsărică*; 6. care nu face rău: *bube dulci*. [Lat. dulcis]. ‖ n. 1. mâncare de carne și lăpturi: *zile de dulce*; 2. timpul în care se cade a mânca carne: *dulcele Crăciunului*.

dulceag n. puțin dulce (și *fig.*).

dulceață f. 1. (pl. dulceți), însușirea lucrurilor dulci; 2. (pl. dulcețuri), fructe zaharisite: *dulceață de fragi*.

Dulcinea f. 1. iubita ideală a lui Don Quijote; 2. *fig.* și *fam.* eroina unui amor ridicul.

dulcișor m. plantă cu florile purpurii (*Hedysarum*).

dulgher m. meșter care așează lemnăria unei ziduri. [Turc. dülgher, lit. cel ce lucrează lemnul].

dulgherie f. meseria dulgherului.

duluță adv. ca un dulău, iute: *lupul lungi pasul lupește și se duse duluță* Isp.

dulvuri pl. Mold. un fel de șalvari țărănești. [Origină necunoscută].

dum-dum n. glonte cu învelișul modificat așa ca să producă răni periculoase. În războiul mondial, Nemții, contrar dreptului ginților, s'au servit de *gloanțe dum-dum*.

Duma f. numele fostei Adunări naționale în Rusia.

dumbeț m. plantă ce crește prin tufișuri, pe marginea pădurilor (*Teucrium*

www.dacoromanica.ro

chamaedrys). [Slav. *DŬBĬĬ (cf. DŬBŬ arbore)].

dumbravă f. 1. pădure de copaci, mai ales de stejari; 2. pădurice pe un loc drept. [Slav. DŬBRAVA (din DUBŬ, arbore)].

dumbrăveancă f. cioară albastră petrece prin păduri şi dumbrăvi *(Corracias garrula): din căpiţă 'n căpiţă dumbrăveanca saltă 'n sbor* AL.

dumbravnic m. plantă plăcut mirositoare ce creşte prin tufişuri şi păduri *(Melittis melissophylum): dumbravnic şi sulcină de pus printre straie* CR. [Lit. plantă de pădure].

dumerì v. V. domirì.

dumesnic (domesnic) a. îmblânzit: *chiar bivolii dumesnici de el se răslăţesc* AL. [Cf. lat. DOMESTICUS, influenţat de sinonimul slav DUMAŞĬNĬ].

dumică v. 1. a fărâma în bucăţi; 2. se zice în special de pâinea sau de mămăliga fărâmată în lapte. [Vechiu-rom. *demica* = lat. *DEMICARE (din MICA, fărâmă)].

dumicat n. 1. îmbucătură; 2. Mold. un fel de supă cu cocoloaşe de meiu fiert.

Dumineca f. 1. ultima zi a săptămânei; Dumineca mare, întâia Duminecă după Rusalii, cade a cincizecea zi după Paşti; 2. (Sfânta), zină binefăcătoare în basme, personificarea zilei corespunzătoare; apa Duminecii, care înconjură raiul (în opoziţiune cu *apa Sâmbetei).* [Vechiu-rom. *dumenecă* = lat. (DIES) DOMINICA, adică ziua Domnului, unica numire creştină a zilelor săptămânii (v. *zi*)].

Dumitale pr. Domniei-tale: *mulţumim Dumitale.*

dumitriţe f. pl. Mold. *Bot.* tufănică (plantă ornamentală care înfloreşte pe la sf. Dumitru).

Dumnezee f. (poetic) Maica Domnului: *o, cum Rafael creat-a pe Madona Dumnezee* EM.

dumnezeesc a. relativ la Dumnezeu, divin.

dumnezeì v. a pune în rândul zeilor.

dumnezeire f. 1. deificare, divinizare; 2. divinitate: *luând martură dumnezeirea* NEGR.

Dumnezeu m. 1. divinitatea creştină (în opoziţiune cu cea păgână, numită simplu *zeu);* adesea în exclamaţiuni de uimire, de îndurare, de tăgăduire: *cum Dumnezeu! păcat de Dumnezeu! ferească Dumnezeu!;* 2. uneori (la pl.) şi cu sensul special al lui *zeu: se roagă de toţi dumnezeii, ca să-i dea ajutor* CR.; 3. fiinţă supremă, creatorul şi conservatorul a tot ce există: *a adora pe Dumnezeu;* 4. *fig.* obiect de entuziasm, de veneraţiune profundă. [Lat. DOMINE DEUS, lit. Doamne Dumnezeule!]. V. **zeu** şi **zău.**

Dumniaei, Dumnialor, Dumnialui, Dumniata, Dumniavoastră pr. formule de politeţă în loc de *ea, ei, el, tu, voi.*

Dunăre f. Numele-i figurează în locuţiunile: a bate Dunărea, a trece fluviul înnot; *cum se bate Dunărea,* numele unei hore ţărăneşti, când se loveşte pământul în cadenţă; a se face Dunăre turbată, a se înfuria peste măsură. (Dunărean).

dune f. pl. grămădire de nisip dealungul marginilor mării, în pustiuri, etc.: *dunele Dunării* (= fr. *dune).*

dungă f. 1. linie pe piele, pe stofă, pe marmoră; 2. linie mărginaşă, muche, latură: *dunga cuţitului mesei, zidului.* [Slav. DŬGU, arc].

dungat a. cu dungi, vărgat.

duodecimal a. care se numără, care se divide prin 12: *sistemă duodecimală.*

dup m. Mold. floc de lână, smoc de păr mototolit. [Origină necunoscută].

dup m. vergea ce s'aruncă în aer şi se prinde în sbor: *a juca în dupi.* [Origină necunoscută].

după prep. 1. exprimă o relaţiune în timp sau în spaţiu: *veniţi după mine;* 2. îndărăt: *se ascunde după casă;* 3. pentru: *mor după tine;* 4. în proporţiune, în raport cu: *după lucru şi plată,* [Lat. DE POST].

dupac m. Mold. pumn, ghiont. [V. *dup*].

dupăcì v. Mold. a da pumni, a ghiontui: *cum l'aş dupăci!* AL.

duplicà v. a îndoi o cantitate.

duplicat n. dublu exemplar al unui act, al unei chitanţe.

duplicitate f. 1. starea celui dublu şi care ar trebui să fie simplu; 2. *fig.* rea credinţă.

dupuros a. murdar, cu părul sburlit: *cal dupuros şi slab* CR. [V. *dup,* floc].

dur a. 1. greu de sgâriat: *diamantul e cel mai dur dintre toate corpurile;* 2. *fig.* aspru, crud, neomenos.

dur! int. exprimă sgomotul rostogolirii: *dur la deal, dur la vale!* CR. [Onomatopee].

dura! int. V. dur! de-a dura, a) rostogolindu-se: *capul de-a dura săria* POP.; b) numele unei hore muntenesti.

durà v. Mold. 1. a clădi, a construi: *aici să-mi duraţi o mânăstire 'naltă* POP.; 2. a strânge grămadă: *a dura gîrezi;* 3. a fabrica, a face: *să-mi durezi o cârjă de alun* AL.; 4. *fig.* a născoci: *ce minciună să-i durez?* AL. [Lat. DOLARE, a ciopli lemnul: *durà* se zicea în vechime de casele făcute din bârne lungi: tălpile clădirii erau alcătuite din patru copaci descojiţi, pe cari se ridicau pereţii din despicături sau bârne de lemn].

www.dacoromanica.ro

durà v. a trage: *am durat un somn năstrușnic* AL [V. *îndurà*].

durà v. 1. a continua, a exista: *viața cea mai lungă durează puțin*; 2. a zăbovi: *piesa durează cam mult.*

dură (duriță) f. rotila țițelor, scripetele sucalei. [V. *dura!* după sgomotul ce produce].

durabil a. care poate dura mult timp.

durabilitate f. calitatea lucrului durabil.

durac n. nume bănățean al unui joc în cărți: *cine joacă d'a duracul, nu-și mai umple sacul.* [Origină necunoscută].

durăi v. Mold. V. duruì.

durai-vurai int. Mold. tura-vura: *în sfârșit, durai-vurai, sara vine* CR. [Onomatopee].

durăt n. Mold. zăpăceală, gălăgie: *tocmai acum în durătul ăsta* CR. [V. *dur!*].

durață f. timpul cât durează ceva.

durbacă f. coșul sau cada teascului. [Cf. turc. DIBEK, cadă mare].

durd a. gros, plin: *se umple plosca durdă cu vin.* [Ung. DURDA].

durdă f. pușcă largă și scurtă: *are durda ghintuită* POP. [Lit. (arma) cea plină].

durduì v. V. duruì: *durduind sosiau călări* EM.

durduliu a. grăsuliu, scurt și gros. [V. *durd*].

durdură f. Mold. necaz, pățeală: *am tras o durdură bună căutându-te* CR. [Cf. *dârdoră*].

dureà v. a simți durere (numai unipersonal): *mă doare capul.* [Lat. DOLERE (v. *durere*)].

durere f. suferință fizică sau morală. [Nume verbal dela *a durea*].

dureros a. ce cauzează durere.

durită f. V. dură.

duritate f. 1. calitatea lucrului dur: *duritatea fierului*; 2. *fig.* asprime, nemilostivire.

duroare f. (Banat) pl. podagră, reumatism: *iarbă de durori.* [Vechiu-rom. *durodre*, durere («cu trudă și cu *durori*, să se hrănească», Moxa) = lat. DOLOREM].

dursuș n. *Tip.* interlinie. [Nemț. DURCHSCHUSS, linie mai joasă decât litera].

duruì v. a trece făcând sgomot; *trăsura durue.* [Onomatopee].

duruitoare f. *fam.* scripcă proastă.

dus a. 1. plecat: *dus de acasă*; 2. pornit, răpit: *dus pe gânduri.* ‖ adv. adânc: *doarme dus.* ‖ m. cel plecat, cel absent: *a vorbi dușilor de pe lume*, a aiuri. ‖ n. plecare, transport: *dusul și întorsul.*

duș n. 1. țâșnire de lichid sau de abur peste o parte a corpului; 2. *fig.* răspuns neașteptat sau pățeală neplăcută: *a căpăta un duș* (= fr. *douche*).

dușamè f. Mold. V. dușumea.

dușcă f. înghițire, sorbitură: *trase câte o dușcă de rachiu* CR. [Slovean DUŠEK (DUŠKA), suflare].

dușì m. pl. dispoziție: *a fi în dușì buni, răi.* [Cf. *duh* (pl. *dușì*)].

dușlag n. priboiu cu care se găuresc cercurile de fier. [Nemț. DURCHSCHLAG].

dușman a. și m. 1. care urăște pe cineva: *Veveriță îmi este vechiu dușman* NEGR.; 2. cel cu care ne aflăm în războiu: *împărăția ne-a fost răpit-o dușmanii* ISP.; 3. perfid, viclean: *Codre, codre, dușman ești, tu voinicii îi amăgești* POP.; 4. invidios, pizmaș: *când ai bani, trebue s'ai și dușmani* PANN; 5. care are ură pentru ceva: *dușmanul minciunei.* [Turc. DUŞMAN].

dușmănesc a. ce vine dela un dușman, ostil: *gând dușmănesc.*

dușmăni v. a fi dușman cuiva: *îl dușmănește rău.*

dușmănie f. 1. dispoziție ostilă; 2. faptă de dușman.

dușmănos a. plin de dușmănie: *muiere dușmănoasă.*

dușumeà f. pardoseală cu scânduri [Mold. *dușamè* = turc. DÜŞEMÈ].

dutcă f. Tr. gologan de patru creițari: *acolo-i vinul mai dulce și-i cupa cu două dutce* POP. [Rut. DUDKA].

duvalm m. argat însărcinat cu îngrijirea cailor (în ocnele dela Telega). [Vechiu-rom. *duvalmă*, armăsar = slav, DVALMA].

duzină f. douăsprezece obiecte de acelaș fel: *o duzină de ouă.* [Gr. mod.].

dveră f. ușa iconostasului: *popa blagoslovi din mijlocul dverei.* [Slav. DVERĬ, ușă].

dvorì v. od. a servi la Curte: *la spatele fiecărui boier dvoria câte o slugă* NEGR. [Vechiu-rom. *dvori*, a servi în genere = slav. DVORITI].

dvornic m. V. vornic.

E

E m. a cincea literă a alfabetului.

ebdomadar a. săptămânal.

eben n. 1. *Bot.* abanos, arborele și lemnul său; 2. de un negru frumos: *un păr bogat și negru de eben strălucitor* BOL.

ebenin a negru ca ebenul: *fața își ascunde în păr ebenin* EM.

www.dacoromanica.ro

ebenist m. lucrător în abanos și în alte lemne din cari se fac mobile.

ebenisterie f. arta, lucrul ebenistului.

ebraic a. privitor la vechii Evrei: *limba ebraică.*

ebraism n. mod de a vorbi propriu limbei ebraice.

ebraist m. învățat în limba ebraică.

ebulițiune f. (în chimie) fierberea lichidelor.

ecatombă f. 1. în vechime, jertfă de 100 de vite; 2. *fig.* măcel, mare vărsare de sânge.

echer n. instrument de tras linii perpendiculare pe un plan sau teren (= fr. *equerre).*

echilibrà v. a pune sau a ținea în echilibru.

echilibrist m. artist gimnastic care știe a se menține în echilibru.

echilibru n. 1. starea unui corp supus unor forțe egale și contrare; 2. pozițiune verticală: *a pierde echilibrul;* 3. *fig.* proporțiune justă, stare de puteri cari se țin unele pe altele: *echilibru european.*

echimoză f. *Med.* învinețire produsă prin infiltrarea sângelui sub piele.

echingii m. pl. od. corp turcesc de eclerori, anteriori ienicerilor: *vestita ceată a echingiilor* BĂLC. [Turc. EKINDJI].

echipà v. a îngriji cu cele trebuincioase, a înarma militari, o corabie.

echipă f. lucrători cari execută împreună o lucrare specială: *șef de echipă* (= fr. *equipe).*

echipaj n. 1. trăsură cu cai de lux; 2. toți oamenii de serviciu într'o corabie.

echipament n. tot ce servă la înarmarea și îmbrăcămintea soldaților: *depozit de echipament.*

echitabil a. conform echității.

echitate f. justiție naturală.

echitați(un)e f. arta de a călări: *școală de echitațiune.*

echivalà v. a fi de aceeaș valoare.

echivalent a. care este de aceeaș valoare. ‖ n. ceeace echivalează.

echivalență f. egalitate de valoare.

echivoc a. care poate avea un îndoit înțeles: *răspuns echivoc.*

echivocitate f. vorbă, frază în doi peri.

eclectic a. privitor la eclectism. ‖ m. partizan al eclectismului.

eclectism n. sistemă filozofică care consistă în a combina ceeace pare bun în diferite doctrine.

eclerori m. pl. patrule de recunoaștere (= fr. *éclaireurs).*

ecleziarh m. mai mare peste cântăreți sau paracliseri. [Gr. mod.].

Ecleziast m. carte a Vechiului Testament, atribuită lui Solomon.

ecleziastic a. privitor la biserică sau la cler: *adunarea ecleziastică.* ‖ m. membru al clerului, preot.

eclipsà v. 1. a întrerupe lumina unui astru; 2. *fig.* a întuneca, a covârși: *a eclipsa pe rivalii săi;* 3. a dispare: *s'a eclipsat.*

eclipsă f. 1. disparițiune momentană a unui astru ascuns de altul: *eclipsă de soare, de lună;* 2. *fig.* întunecime morală sau intelectuală. Eclipsele speriau odinioară pe popoarele ignorante; astăzi ele se prezic, ca niște fenomene cu totul naturale, cu mii de ani înainte.

ecliptică f. linie imaginară ce descrie pământul în rotațiunea-i în jurul soarelui: *ecliptica e înclinată aproape 23 grade pe ecuatorul solar.*

econom m. 1. cel însărcinat cu cheltuielile de casă, administrator sub raportul material: *econom de spital, de liceu;* 2. îngrijitorul veniturilor unei mânăstiri, episcopii sau mitropolii: *economul chinoviei* BĂLC.; 3. gospodar de sine stătător, cel ce are car, plug și vite proprii. [Și *iconom:* gr. mod.]. ‖ a. și m. care nu face cheltuieli nefolositoare.

economat n. însărcinarea economului, biuroul său.

economic a. 1. ce ține de economie; 2. ce micșorează cheltuielile: *birt economic.* ‖ adv. cu economie.

economie f. 1. ordine în conducerea unei case, în administrarea unei moșii; 2. rezervă la cheltuieli; 3. bani puși deoparte: *a făcut economii;* 4. armonia diferitelor părți ale unui tot: *economia corpului omenesc, economia unui edificiu;* economie politică, știință ce studiază producțiunea, repartizarea și consumarea bogățiilor unei țări.

economisì v. 1. a face economii, a pune bani deoparte; 2. *fig.* a administra: *numai cardinalul poate economisi Transilvania* BĂLC. [Gr. mod.].

economist m. cel ce se ocupă cu economia politică.

ecosez a. scoțian: *panglică ecoseză* CAR.; ecoseză, danț scoțian FIL. (= fr. *écossaise).*

ecou n. 1. răsunet, repetirea distinctă a sunetului repercutat de un corp dur; 2 ceeace produce această repetire: 3. *fig.* cel ce repetă spusa altuia: *a se face ecoul calomniilor;* 4. știri de ale zilei, într'un ziar.

ecpaià f. 1. od. suită domnească, casa civilă a Domnului: *Domnitorul împreună cu toată ecpaiaua sa* FIL.; 2. clasă socială: *ecpaiaua privilegiată, ecpaiaua cârmuirii* AL. [Turc. ETBÁ].

ecrin n. 1. lădiță de pus giuvaericale; 2 bijuteriile dintr'ânsa: *un ecrin bogat.*

www.dacoromanica.ro

ectar n. măsură agrară de o sută de ari: e un pătrat cu suprafața de 10.000 metri pătrați.

ectènie f. rugăciune continuată, constând din mai multe cereri: *și popii... ceteau ectenii de comând* (Coșbuc). [Gr. mod.]

ectogram n. greutate de 100 gr.

ectolitru m. măsură de capacitate conținând 100 litri.

ectometru m. lungime de 100 metri.

ecuați(un)e f. egalitatea algebrică în care intră una sau mai multe cantități necunoscute: *ecuațiune de gradul al doilea.*

ecuator n. mare cerc imaginar care împarte pământul în două și ale cărui toate punctele s'află la egală distanță de cei doi poli.

ecuatorial a. 1. ce ține de ecuator: *cerc ecuatorial;* 2. situat sub ecuator: *regiuni ecuatoriale.*

ecumenic a. universal: *conciliu, patriarh ecumenic, biserica ecumenică a răsăritului.*

ecvestru a. călare: *statue ecvestră.*

ecvilater n. alt nume dat pătratului.

ecvilateral a. ale cărui laturi sunt egale: *triunghiu ecvilateral.*

ecvinoxial a. ce ține de ecvinoxiu: *ecuatorul se mai numește linie ecvinoxială.*

ecvinoxiu n. epoca anului când zilele sunt egale cu nopțile în toate regiunile pământului: ecvinoxiul de primăvară cade în 21 Martie, cel de toamnă în 22 Septemvrie.

eczemă f. *Med.* bube dulci, pecingine.

edelweiss n. floare albă, numită de popor *albumeală* sau *floarea reginei;* la noi se găsește numai pe muntele Caraiman.

eden n. 1. numele paradisului pământesc, în Sf. Scriptură; 2. locaș încântător.

edict n. ordonanță sau lege promulgată de un suveran.

Ediculeà f. («Cele șapte Turnuri»), faimoasă închisoare de Stat la Constantinopole, în care s'aruncau od. ambasadorii și Domnii creștini căzuți în disgrație. [Turc. YEDI KULLÈ].

edificà v. 1. a construi un edificiu; 2. a înălța sufletul, a insufla pietate prin exemple sau prin cuvinte: 3. a instrui, a informa: *sunt deplin edificat asupră-i.*

edificator a. ce insuflă virtute și pietate. ‖ m. cel ce edifică.

edificiu n. 1. clădire mare (palat, templu, etc.); 2. *fig.* lucruri dispuse și combinate cu artă: *edificiu social;* 3. așezământ, instituțiune: *edificiu feudal.*

edil m. 1. od., magistrat roman însărcinat cu inspecțiunea edificiilor, cu direcțiunea jocurilor; 2. azi, consilier municipal al unui oraș.

edilitate f. 1. magistratura edililor; 2. consiliu municipal: *edilitatea bucureșteană.*

editâ v. a publica o carte, gravuri, muzică, etc.

ediți(un)e f. 1. tiparul și publicarea unei opere; 2. totalitatea exemplarelor imprimate dintr'odată: *a șasea edițiune.*

editor m. cel ce editează.

editură f. acțiunea și rezultatul editării.

educà v. a crește copii, a le da educațiune.

educați(un)e f. 1. desvoltarea facultăților fizice, intelectuale și morale; 2. apucături din copilărie: *bună, rea educație;* 3. cunoștința și practica datinilor sociale: *om fără educație.*

educator a. privitor la educațiune. ‖ m. cel ce dă educațiune.

efeb m. adolescent, flăcău (la Greci).

efect n. 1. ceeace-i produs de o cauză: 2. impresiune morală, sensațiune: *a produs efectul dorit;* 3. executiune, realizare: *lucrul a rămas fără efect;* 4. poliță, mandat; pl. rente dela Stat: *efecte publice;* 5. mobile, vestminte: *efecte militare.*

efectiv a. 1. care produce efect; 2. care există de fapt, pozitiv. ‖ n. numărul real al soldaților unei trupe: *efectivul armatei.*

efectuà v. a pune în execuțiune, a săvârși: *a efectua un proiect.*

efemeiat a. moleșit, slab ca o femeie: *răul unei ginți efemeiate* Em.

efemer a. 1. care trăiește numai o zi; 2. *fig.* de scurtă durată: *glorie efemeră.* ‖ f. pl. mici insecte cari trăiesc numai o zi sau două.

efemeride f. pl. 1. table astronomice indicând poziținea planetelor pentru toate zilele anului; 2. cărți indicând evenimente întâmplate în aceeaș zi la diferite epoce.

efendi m. în Turcia, titlu dat funcționarilor civili și învățaților, în opoziținne cu *agâ,* dat excluziv militarilor.

efervescență f. 1. fierbere produsă într'un lichid prin degajarea unui gaz. 2 *fig.* emoțiune vie și trecătoare: *efervescența gloatelor.*

eficace a. care produce efectul său: *remediu eficace.*

eficacitate f. forța unei cauze spre a produce efectul său,

eficient a. care produce un efect sigur. *cauză eficientă.*

efigie f. reprezentarea unei persoane în pictură sau în relief: *monedă cu efigia suveranului.*

www.dacoromanica.ro

eflorescență f. *Bot.* început de înflorire.

efluviu n. 1. fluid invizibil ce se degajează din corpuri: *efluvii de gaz;* 2. exalațiuni nesănătoase din bălți; efluvii magnetice, pretinse emanațiuni ale fluidului magnetic.

efod n. tunica preoților evrei, mai ales cea bogat împodobită a marelui preot.

efor m. 1. numele celor cinci magistrați spartani, însărcinați a supraveghea execuțiunea legilor; 2. inspector, membrul unei eforii.

eforie f. 1. consiliu de administrațiune: *eforia spitalelor, școalelor;* 2. locul unde s'adună eforii: *palatul eforiei;* 3. funcțiunea de efor.

efracțiune f. spargere făcută cu gândul de a fura.

efuziune f. 1. răspândire în afară: *efuziunea sângelui;* 2. *fig.* împărtășirea sentimentelor: *efuziuni de amiciție.*

egal a. 1. asemenea în cantitate, în valoare, în întindere: *greutăți egale;* 2. care nu se schimbă: *pas egal;* 3. care se bucură de aceleași drepturi: *toți sunt egali înaintea legii;* 4. indiferent: *totul îi este egal.* ‖ m. cel egal cu alții: *n'are egalul său.* ‖ adv. deopotrivă.

egală v. 1. a face egal: *a egala părțile;* 2. a fi egal cu: *nimic nu egala curajul său.*

egalitar a. partizan al egalității între oameni.

egemonie f. 1. supremația unui oraș sau a unei țări, în Grecia antică; 2. supremația unui popor confederat asupra celorlalte: *Prusia avea egemonia în imperiul german înainte de războiul mondial.*

eghiletă f. pl. găitane garnisite de ambele căpătâie, la sergenți și jandarmi (= fr. *aiguillette).*

egidă f. 1. *Mit.* scutul Minervei; 2. *fig.* protecțiune.

egiptolog m. cel ce se ocupă cu istoria și antichitățile Egiptului.

egiptologie f. arheologie egipteană.

eglendisi v. a petrece (vorbă ieșită din uz): *cum s'a eglendisit la bal, la Curte* NEGR. [Bulg. EGLENDISAM].

eglogă f. un fel de poezie pastorală: *eglogele lui Vergiliu.*

egoism n. iubire excluzivă de sine însuș.

egoist m. cel ce nu se gândește decât 'a sine.

egrasie f. V. igrasie.

egretă f. 1. buchet de pene răsfirate si drepte ce servă de ornament; 2. penis militar: *egretele albicioase* GR. AL.; 3. buchet de mărgăritare sau de diamante dispuse în formă de egretă (= fr. *aigrette).*

egumen m. superiorul unei mânăstiri de călugări. [Și *igumen:* gr. mod. ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ].

egumeni v. a se face egumen.

egumenie f. 1. mânăstire; 2. demnitate de egumen și durata ei.

ei! int. exprimă surprinderea sau mirarea: *ei! cine a mai auzit?* **ei** bine! indică o afirmare sau întrebare; **ei** așa! arată o deplină neîncredere (mai mult în glumă).

el pr. m. de a III persoană (fem. ea). [Lat. ILLUM, ILLAM (v. *ăl)*].

elabora v. 1. a face să sufere o transformare: *stomacul elaborează alimentele;* 2. *fig.* a prepara cu îngrijire: *a elabora un proiect de lege.*

elan m. cerb mare din pădurile Nordului.

elan n. avânt, mișcare sufletească: *într'un elan de generozitate* (= fr. *élan).*

elastic a. 1. care posedă elasticitate; 2. *fig.* care admite diferite interpretări.

elasticitate f. proprietatea unor corpuri de a-și relua forma și volumul, îndată ce încetează cauza care le-a modificat.

elciu m. od. trimisul unei puteri străine, consul. [Turc. ELČI].

elcovan m. pasăre de mare cu sborul repede: *mai repede decât elcovani pe'ntinsa Marmara* AL. [TURÇ. YEL COVAN, lit. care alungă vântul].

elebor n. plantă întrebuințată ca purgativ și numită popular *bojâței* sau *cutcurig.*

electiune f. alegere.

electiv a. 1. numit de electori: *rege electiv;* 2. dat prin electiune: *funcțiuni elective;* 3. compus din alegători: *adunare electivă,*

elector m. od. principe german care avea dreptul de a alege pe împăratul Germaniei.

electoral a. relativ la alegeri: *colegiu, comitet electoral;* cartă electorală, proprie fiecărui alegător; liste electorale, coprinzând pe toți alegătorii comunei, se alcătuesc în fiecare an.

electorat n. 1. demnitate de elector al imperiului germanic; 2. întindere teritorială ce ținea de acest titlu: *electoratul de Hessa.*

electric a. relativ la electricitate *curent electric, lumină electrică.*

electrician m. cel ce se ocupă cu electricitatea.

electricitate f. starea particulară a unor corpuri cari, sub influența frecării (a căldurei sau a reacțiunilor chimice), capătă proprietatea de a atrage unele corpuri ușoare, de a produce scântei ori comoțiuni nervoase la ființele vii, de a des

www.dacoromanica.ro

compune apa sau sărurile, etc.: telegrafele, telefoanele, lumina electrică şi galvanoplastia sunt principalele aplicaţiuni ale electricităţii.

electrizà v. 1. a încărca cu electricitate, a da unui corp proprietăţile electrice; 2. *fig.* a excita peste măsură, a face o impresiune vie şi profundă: *a electriza o adunare.*

electro-chimie f. partea chimiei ce tratează despre descompunerea corpurilor prin electricitate.

electrod m. organ conducător al curentului electric.

electro-dinamică f. partea fizicei care tratează despre acţiunea reciprocă a curenţilor electrici şi acţiunea acestora asupra magneţilor.

electro-magnet m. bară de fier moale magnetizată prin trecerea unui curent electric.

electro-magnetism n. partea fizicei ce tratează despre raporturile între electricitatea şi magnetismul.

electro-terapie f. tratarea boalelor prin electricitate.

electro-tipie f. reproducere, prin galvanoplastie, a gravurilor sau tipăriturilor.

electuar m. medicament puţin mai consistent decât mierea.

elefant m. cel mai mare dintre animalele actuale, mamifer pachiderm cu nişte colţi mari (producând *fildeşul*) şi cu nasul prelungit în formă de *trompă* mobilă. In India şi în Africa tropicală, el serveşte ca animal domestic.

elegant a. care are eleganţă. ‖ m. persoană cu maniere şi găteli alese.

eleganţă f. 1. caracterul celui graţios şi distins totdeodată; 2. alegere de vorbe şi de construcţiuni.

elegiac a. 1. privitor la elegie: *gen elegiac;* 2. *fig.* trist, melancolic.

elegie f. poezie cu coprinsul trist sau duios, cântec de durere şi de jale.

elei! int. 1. de mirare; 2. de chemare: *elei, soro! elei, frate!* AL. [Onomatopee].

element n. 1. corp simplu sau substanţă ce nu poate fi descompusă, ca aurul, argintul, oxigenul; 2. tot ce intră în compoziţiunea altui lucru: *oxigenul şi hidrogenul sunt elementele apei;* 3. mediul unde trăieşte un animal: *elementul peştelui e apa;* 4. *fig.* mediul favorit; 5. pl. principiile unei arte sau ştiinţe, noţiunile prime: *elemente de geografie;* 6. pl. diferite condiţiuni de sol, de climă, de anotimp: *acest cuceritor fu învins de elemente.*

elementar a. 1. ce ţine de un element: *corp elementar;* 2. privitor la noţiunile prime: *chimie elementară;* 3. foarte uşor, foarte simplu: *adevăr elementar.*

elenică f. limba elenă (clasică), în opoziţiune cu *apla* sau idioma greacă modernă. [Gr. mod.].

elenism n. 1. locuţiune proprie limbei greceşti; 2. totalitatea ideilor şi a obiceiurilor poporului grec.

elenist m. cel ce ştie bine limba greacă antică.

elev m. şcolar, discipol.

eliberà v. a remite, a preda: *a elibera un certificat.*

elice f. 1. linie curbă în formă de şurub; 2. *Anat.* partea externă a urechii; 3. aparat pus îndărătul unui vapor sau aeroplan spre a-l face să înainteze.

elidà v. a suprima o vocală finală, în vorbire sau în scris.

eligibil a. care întruneşte condiţiunile necesare spre a fi ales.

eligibilitate f. starea persoanei eligibile.

eliminà v. 1. a da afară, a depărta: *a elimina pe un solicitator;* 2. *fig.* a suprima: *a elimina un nume din listă.*

eliotrop m. plantă numită vulgar *floarea soarelui.*

elipsă f. 1. *Gram.* suprimarea unei vorbe sau a mai multora dintr'o propoziţiune spre a da stilului mai multă vioiciune, ex. *ce faci?—bine!* 2. *Geom.* curbă ce pare o circumferenţă prelungită într'un sens şi îngustată într'altul.

elipsoid a. care are forma unei elipse. ‖ n. suprafaţa născută din învârtirea unei semi-elipse în jurul axei sale.

eliptic a. 1. ce conţine o elipsă gramaticală; 2. ce ţine de elipsa geometrică.

elită f. ceace-i mai bun de ales, mai distins (= fr. *élite*).

elitru n. aripă exterioară a coleopterelor.

elixir n. 1. substanţă oarecare dizolvată în alcool; 2. băutură mântuitoare, panaceu; 3. *fig.* ceeace-i mai bun, mai preţios în ceva.

eliziune f. *Gram.* suprimarea unei vocale finale.

elocuţi(un)e f. 1. mod de a se exprima: *elocuţiune uşoară;* 2. partea retoricei ce tratează despre alegerea şi aşezarea cuvintelor.

elocvent a. 1. care vorbeşte bine; 2. *fig.* convingător: *cifrele sunt destul de elocvente.*

elocvenţă f. arta, talentul de a vorbi bine, de a convinge şi înduioşa.

elogios a. plin de elogii: *discurs elogios.*

elogiu n. 1. discurs în lauda cuiva; 2. laudă, panegiric.

www.dacoromanica.ro

elucidà v. a face lucid sau desluşit: *a elucida o chestiune.*

elucubrà v. a compune cu multă muncă.

elucubraţi(un)e f. 1. operă compusă cu multă muncă; 2. lucrare îndelungată şi stăruitoare.

eludà v. a evita cu dibăcie: *a eluda un ordin.*

elvetic a. ce ţine de Elveţia: *Confederaţiunea elvetică.*

elzevir m. soiu de caractere tipografice (după numele Elzevirilor, celebră familie de tipografi olandezi din sec. XVI şi XVII).

emanà v. 1. a se scurge, a se exala din: *parfumul ce emană din flori*; 2. a proveni, a-şi trage originea: *orice fiinţă emană dela Fiinţa supremă.*

emanaţi(un)e f. 1. acţiunea de a emana; 2. ceeace emană: *mirosurile sunt emanaţiuni.*

emancipà v. 1. a pune pe un minor în afară de tutelă: *minorul se emancipează prin căsătorie*; 2. a libera din robie; 3. a ieşi din marginile datoriei sau bunelcuviinţe.

emancipare f. 1. *Jur.* acţiunea de a emancipa pe un minor; 2. starea minorului emancipat; 3. desrobire: *emanciparea Ţiganilor*; fig. *emanciparea spiritului naţional*; 4. acordarea drepturilor politice: *emanciparea Evreilor, emanciparea femeilor.*

embatic n. arendare pe mulţi ani, emfiteoză. [Gr. mod.].

emblemă f. figură simbolică (creată de imaginaţiunea artiştilor): *cocoşul e emblema vegherii.*

embrion n. 1. prima stare a unor fiinţe vii, animal sau plantă; 2. *fig.* lucru abia în naştere.

embrionar a. 1. relativ la embrion; 2. *fig.* care e în germen, în stare rudimentară.

emerit a. (profesor) care s'a retras din funcţiune şi continuă a se bucura de unele prerogative.

emetic a. care face să vomiteze: *praf emetic.* ‖ n. vomitiv în care intră antimoniu.

emfatic a. cu emfază: *ton emfatic.*

emfază f. 1. pompă afectată în vorbire; 2. *fig.* exagerăţie pretenţioasă.

emfiteoză f. contract pe termen lung (chiar până la 99 de ani).

emfizemă f. *Med.* dilatare anormală a ţesutului unui organ respirator: *emfizemă pulmonară.*

emiciclu n. îngrădire în formă de semi-cerc.

emigrà v. 1. a-şi părăsi ţara şi a se aşeza într'alta; 2. se zice de păsările care schimbă locul după climă: *rândunelele emigrează în Septemvrie.*

emigrant m. cel ce emigrează.

eminamente adv. (galicism) în cel mai înalt grad, cu totul (= fr. *éminemment*).

eminent a. care domină, covârşeşte pe ceilalţi.

eminenţă f. 1. înălţime, înălţătură; 2. *fig.* înălţime morală, superioritate; 3. titlu dat cardinalilor.

emir m. 1. titlu dat descendenţilor lui Mahomed; 2. căpetenie arabă a unei provincii sau a unui trib mare.

emisar m. agent însărcinat cu o misiune secretă.

emisferă f. 1. jumătate dintr'o sferă; 2. jumătate din globul pământesc.

emisferic a. în formă de emisferă.

emisiune f. 1. acţiunea de a emite: *emisiune de sunete, de bilete de bancă*; 2. rezultatul acestei acţiuni.

emistih n. jumătatea unui vers.

emite v. 1. a pune în circulaţiune: *a emite acţiuni pentru o întreprindere*; 2. a produce în afară, a manifesta: *a emite o opiniune.*

emolient a. care moaie părţile inflamate: *cataplasm emolient.*

emoragie f. scurgerea sângelui în afară de vasele ce-l conţin: *emoragie cerebrală, nazală.*

emoroide f. pl. trânji, umflătura vinelor şezutului ce lasă să se scurgă sânge.

emoţionà v. a cauza emoţiuni.

emoţi(un)e f. mişcarea sufletească ce agită, turbură.

empireu n. 1. partea cea mai înaltă a cerului; 2. (poetic) cerul; 3. locaşul fericiţilor.

empiric a. care se bazează numai pe experienţă: *medicină empirică.* ‖ m. 1. şarlatan care practică ilegal medicina; 2. filozof care raportă toate la experienţă.

empirie f. experienţă.

empirism n. 1. medicină fundată numai pe experienţă; 2. şarlatanie medicală; 3. filozofie empirică care atribue numai experienţei origina cunoştinţelor noastre (în opoziţiune cu idealismul şi raţionalismul): *empirismul lui Locke.*

empirist m. partizan al empirismului.

emul m. concurent, rival.

emulaţi(un)e f. sentiment care îndeamnă a egala sau a întrece pe cei ce fac bine.

emulsiune f. medicament preparat cu seminţe oleioase.

Enache m. V. Ene: *Enache se pune pe gene* Cr.; **a se sui Enache la cap**, a se îmbăta.

www.dacoromanica.ro

encefal n. totalitatea organelor conținute în cavitatea craniului.

enciclică f. scrisoare circulară a papei dela Roma.

enciclopedic a. care îmbrățișează toate științele: *cap enciclopedic.*

enciclopedie f. 1. totalitatea cunoștințelor omenești întrunite în aceeași operă; 2. totalitatea unei singure științe: *enciclopedie medicală.*

enciclopedist m. autorul unei enciclopedii; s'aplică mai ales colaboratorilor marei Enciclopedii franceze din sec. XVIII, al cării autor principal a fost Diderot.

enclitic a. se zice de vorbele lipsite de ton și care se reazimă pe vorba anterioară, ex. *văzându-te, spune-i!*

endemic a. particular unei țări: *boală endemică.*

endemie f. boală ce bântue obișnuit într'o țară și datorită unei cauze locale, ca *gușa* la locuitorii dela munte.

endivie f. varietate de cicoare.

endosmoză f. *Fiz.* curent ce se stabileste din afară înăuntru între două lichide de natură diferită și separate printr'o membrană.

endrușaim m. V, **indrișaim**: *câțiva endrușaimi ce umpleau atmosfera camerei de un miros pătrunzător* Fil.

Ene (Moș) m. un fel de Morfeu: *a venit Moș Ene pe la gene* Isp. [Cf. proverbul: cu ochii bazaochii, cu *enile* sprâncenile, cu gura știrbitură].

Eneida f. poemă epică în care Virgiliu povestește aventurile lui Enea.

energic a. care are energie.

energie f. 1. putere, vigoare fizică sau morală; 2. *fig.* forță, tărie sufletească.

energumen a. și m. 1. posedat de un demon; 2. foarte exaltat.

enervà v. a slăbi energia fizică sau morală.

enervant a. propriu a enerva: *căldură enervantă.*

enervare f. 1. *Med.* mare slăbiciune; 2. starea celui enervat.

englendisi v. V. **eglendisi**: *m'am englendisit de minune* Al.

englengeà f. petrecere (vorbă din epoca fanariotă): *facem un otuz-bir de englengea până se va găti masa?* Fil. [Turc. eglendje].

englez a. și m. din Anglia: *poporul englez, un Englez.*

engolpion n. iconiță de aur sau de smalț pe care arhiereii o poartă pe piept: ea reproduce chipul lui Isus sau a sfintei Fecioare (de aceea se mai numește *panaghia, panaghion*): *ca un engolpion tocmai de minuni săvârșitor* Pann. [Gr. mod.].

enibahar n. ardeiu pisat cu care se dreg cărnații: *enibahar și alte mirodenii* Fil. [Turc. yeni baHar, lit. aromă nouă].

enigmă f. 1. expunerea unui lucru în termeni obscuri așa că trebue ghicit: cimilitură, ghicitoare; 2. *fig.* lucru greu de înțeles: *enigma vieții* Em.

enigmatic a. 1. ce conține o enigmă; 2. al cărui sens nu e clar.

enoriaș m. locuitorul unei enorii.

enorie f. 1. ocolul în care un preot își exercită funcțiunile; 2. locuitorii unei enorii. [Gr. mod.].

enorm a. 1. mare peste măsură: *un câine enorm;* 2. *fig.* excesiv: *o prostie enormă.*

enormitate f. 1. mărime excesivă; 2. *fig.* vorbă extravagantă, greșală foarte gravă.

enterită f. *Med.* inflamațiunea membranei mucoase a intestinelor.

entimemă f. silogism în care una din premise e sub-înțeleasă. Ex. *cuget, deci exist* (subînțeles: *ceeace cuget, există*).

entitate f. 1. termen de filozofie scolastică: ceeace constitue esența, natura chiar a unui lucru, considerată ca distinctă și independentă de lucrul însuș; 2. abstracțiune, vorbă goală.

entomologie f. partea zoologiei ce tratează despre insecte.

entomologist m. cel ce se ocupă cu studiul insectelor.

entuziasm n. 1. exaltarea extraordinară a sufletului: *entuziasm religios;* 2. admirațiune exagerată: *elogii dictate de entuziasm.*

entuziasmà v. a inspira entuziasm, a transporta de admirațiune.

entuziast a. plin de entuziasm: *aplauze entuziaste.* ‖ m. cel ce se entuziasmează lesne.

enumerà v. a număra unul câte unul.

enunțà v. a exprima în termeni precizi.

enunțare f. 1. acțiunea de a enunța; 2. termeni cari servă a enunța.

eocen a. și n. *Geol.* se zice de grupul cel mai vechiu al terenurilor.

eolian a. relativ la Eol: *harpă eoliană,* instrument de coarde ce vântul le face să vibreze. ‖ din Eolida: *dialect eolian*

epactă f. numărul zilelor de adaos a anului lunar spre a-l face să concorde cu anul solar.

epângea f. V. ipângea.

eparhie f. diviziune ecleziastică, în tindere de țară sub jurisdicțiunea unui episcop: *în România sunt 18 eparhii.* [Gr. mod.].

eparhiot a. ce face parte dintr'o eparhie: *episcop eparhiot.* [Gr. mod.].

epentetic a. adaos prin epenteză.

www.dacoromanica.ro

epenteză f. inserțiunea unei litere sau silabe în mijlocul unei vorbe.

epic a. 1. care povestește în versuri o acțiune eroică: *poezie epică*; 2. demn de epopee: *luptă epică*.

epidemic a. ce ține de epidemie.

epidemie f. boală ce atacă pe mai mulți dintr'odată, ca holera, ciuma, vărsatul, frigurile tifoide.

epidermă f. 1. membrană transparentă ce acopere pielea; 2. *fig.* pătură exterioară, suprafață: *epiderma globului pământesc*.

epigastric a. ce ține de partea superioară a pântecelui: *regiunea epigastrică*.

Epigoni m. pl. 1. *Mit.* numele eroilor cari făcură a doua expediție în contra Tebei, fii celor șapte căpetenii cari întreprinsese pe cea dintâi; 2. *fig.* urmașii unor părinți iluștri, posteritatea unei epoce glorioase: *iară noi, noi... epigonii...?* Em.

epigraf n. 1. inscripțiune pe un edificiu; 2. citațiune, sentență pusă în fruntea unui capitol sau a unei cărți spre a-i indica obiectul, spiritul.

epigrafic a. relativ la epigrafie: *descoperiri epigrafice*.

epigrafie f. știința inscripțiunilor.

epigrafist m. cel versat în epigrafie.

epigramă f. 1. mică bucată în versuri care se termină cu o trăsură picantă; 2. *fig.* batjocură fină și mușcătoare. [Primitiv, în Grecia antică, inscripțiune (mai ales în versuri) săpată pe un mormânt sau pe o ofrandă depusă într'un templu; mai târziu, cugetarea, exprimată scurt și coprinzător, deveni satirică].

epigramatic a. ce ține de epigramă.

epigramatist m. autor de epigrame.

epilepsie f. boală caracterizată prin convulsiuni periodice și prin o pierdere subită a cunoștinței și a sensibilității; poporul o numește eufemistic *aboală, alteale, ceasul cel rău, ducă-se-pe-pustii* și *pedepsie*.

epileptic a. 1. de natura epilepsiei; 2. atacat de epilepsie.

epilog n. concluziunea unei poeme, a unui discurs.

episcop m. prelat însărcinat cu conducerea unei eparhii. [Gr. mod.].

episcopal a. ce aparține episcopului: *palat episcopal*.

episcopat n. 1. demnitate de episcop; 2. totalitatea episcopiilor; 3. timpul cât un episcop și-a ocupat scaunul.

episcopie f. 1. biserică episcopală; 2. jurisdicțiune episcopală, dioceză: *Episcopia dela Argeș*.

epistat m. 1. supraveghetor: *epistat de moșie*; 2. sub-comisar de poliție: *epistat de mahala*. [Gr. mod.].

epistolă f. 1. scrisoare, misivă: *epistolele Sf. Pavel*; 2. scrisoare în versuri conținând reflexiuni despre precepte și adevăruri filozofice: *Epistolele lui Horațiu*.

epistolar a. privitor la arta de a scrie epistole: *stil epistolar*. ‖ n. culegere de scrisori.

epistolie f. *pop.* epistolă: *Epistolia Maicei Domnului*. [Gr. mod.].

epitaf n. 1. inscripțiune pe un mormânt; 2. aer de stofă scumpă; 3. slujbă pentru înmormântarea Domnului; 4. cartea ce o conține: *Epitaful de Anton Pann* (1846). [Gr. mod. EPITÁPHION].

epitalam n. cântec nupțial în onoarea tinerilor căsătoriți.

epitet n. vorbă ce servă a califica.

epitrahil n. V. *patrafir*.

epitrop m. 1. tutor, curator; 2. îngrijitor de averea unei biserici. [Gr. mod.].

epitropie f. 1. tutelă, curatelă; 2. administrațiunea averii unei biserici sau mânăstiri.

epizod m. 1. acțiune incidentală legată de acțiunea principală, într'o poemă sau un roman; 2. *fig.* incident ce se raportă la vr'un eveniment însemnat.

epizodic a. ce nu e esențial acțiunii principale.

epizootie f. epidemie de animale.

epocă f. punct determinat în istorie, moment când s'a produs un fapt remarcabil: *epoca slavismului* (1290—1633) *sau a grecismului* (1633—1821) *în istoria română*.

epodă f. 1. a treia parte a unui cântec grec, după strofă și antistrofă; 2. numele poeziilor din ultima carte a *Odelor* lui Horațiu.

epoletă f. 1. ornament cu ciucuri ce militarii poartă pe umeri și care servă a arăta gradul; 2. grad de ofițer: *a obținut epoleta* (= fr. *épaulette*).

eponim a. și m. acela din arhonții greci care dedea anului numele său.

epopee f. 1. povestirea poetică a întâmplărilor eroice; ea cântă faptele, gloria și nenorocirile omului, evenimentele cele mari din istoria popoarelor; epopea are un caracter grandios și simplu totdeodată; epopee populară, coordinare succesivă de cântece fragmentare sau rapsodii, purtând într'însa caracterul spiritului popular și pecetea timpului (ex. *poemele omerice*); epopee artistică, imitațiunea individuală a acelor poeme colective și anonime (ex. *Eneida* lui Virgiliu); 2. serie de acțiuni demne de epopee.

eră f. 1. epocă fixă dela care se începe a se socoti anii; 2. epocă remarcabilă: *eră de libertate*. V. Nume propriu.

www.dacoromanica.ro

eraldic a. relativ la blazon: *arta eraldică*.

erată f. lista greşelilor de tipar cu arătarea îndreptărilor de făcut.

eratic a. 1. *Med.* neregulat: *friguri eratice*; 2. *Geol.* transportat de aiurea: *blocuri eratice*.

erbaceu a. se zice de plantele al căror cotor e fraged şi piere pe fiecare an.

erbariu n. colecţiune de plante uscate şi puse între frunze de hârtie.

erbivor a. care se nutreşte cu ierburi şi cu substanţe vegetale: *calul este erbivor*.

erborizà v. a merge la câmp şi în pădure spre a culege plante.

erecţiune f. ridicare.

erede m. termen juridic pentru moştenitor.

ereditar a. 1. care se transmite prin moştenire: *bunuri ereditare*; 2. care trece dela părinţi la copii: *ftizia se crede ereditară*.

ereditate f. 1. dreptul de a lua o moştenire; 2. succesiune pe tron; 3. transmitere din tată în fiu a unor calităţi sau defecte.

eremit m. pustnic.

eres n. credinţă populară, superstiţiune: *poveşti şi doine, ghicitori, eresuri* Em. [Vechiu-rom. *eres*, eresie, de origină slavo-greacă].

erete m. 1. un fel de şoim care răpeşte păsărelele de câmp *(Astur nisus)*; 2. joc de copii numit şi *deapuia-gaia*. [Şi *arete*, identic cu vechiu-rom. *arete*, berbece (lat. arietem), nume metaforic dat acestei păsări (cf. *berbecel*, lupul-vrăbiilor)]. V. **hărău**.

eretic a. ce ţine de erezie: *propoziţiune eretică*. ‖ m. cel ce profesează o erezie.

ereziarh m. autorul unei erezii, capul unei secte eretice.

erezie f. 1. doctrină contrară Bisericii oficiale; 2. *fig.* idee sau opiniune contrară celor în genere admise.

eric n. gârlă de chefali. [Rut. ерикъ, părâu].

erige (refl.) v. a-şi atribui o autoritate pe nedrept: *a se erige în reformator*.

eriţă (ieriţă) f. grâu de primăvară. [Bulg. ерица].

erizipel n. *Med.* inflamaţiunea pielii cu dureri vii şi arsuri: brâncă, orbalţ.

ermafrodit a. *Bot.* care conţine organele ambelor sexe: *flori ermafrodite*.

ermelin m. cacom, mai ales blana animalului.

ermeneutică f. interpretarea cărţilor sfinte.

eroare f. 1. opiniune sau doctrină falsă; 2. greşală: *eroare de calcul*.

erodiu m. numele muntenesc al cocostârcului. [Slav. еродии].

eroic a. 1. ce ţine de erou: *curaj eroic*; *timpuri eroice*, în cari trăiau vechii eroi, a căror viaţă e amestecată cu fabule; 2. epic: *poezie eroică*; 3. *Med.* energic: *remediu eroic*. ‖ adv. cu eroism.

eroi-comic a. jumătate eroic şi jumătate comic: *genul eroi-comic*.

eroidă f. epistolă în versuri sub numele vr'unui erou antic: *Ovidiu a scris eroide*.

eroină f. 1. femeie curagioasă, cu sentimente nobile şi înalte; 2. femeie care joacă rolul principal într'o piesă de teatru sau într'un roman.

eroism n. caracter sau faptă de erou.

erold m. 1. ofiţer însărcinat odinioară cu misiuni solemne, a regula serbări, turniruri, a declara războiu; 2. *fig.* vestitor (v. *arold*).

eronat a. ce conţine erori, greşit.

erotic a. privitor la amor: *cântec erotic*.

erou m. 1. *Mit.* nume dat celui ce devenise nemuritor, fie ca fiu de zeu şi de muritoare (ca Hercule), fie din cauza marilor lui isprăvi (ca Tezeu); 2. *fig.* cel ce se distinge prin o vitejie extraordinară, prin înălţimea caracterului sau prin noblefa-i sufletească: *pe eroici urme eroii strălucesc* Bol.; 3. personaj principal într'un roman sau într'o tragedie.

erudit a. şi m. învăţat.

erudiţi(un)e f. cunoştinţa aprofundată a literaturei, a limbilor, a istoriei.

erupţi(un)e f. 1. ieşire bruscă şi violentă: *erupţiunea Vezuviului*; 2. *Med.* spuzeală de pete, bube, etc.

eruptiv a. 1. privitor la erupţiunile vulcanice: *terenuri eruptive*; 2. *Med.* însoţit de erupţiune: *friguri eruptive*.

eşafod n. podeală ridicată pentru execuţiunea criminalilor (= fr. *échafaud*).

eşafodaj n. 1. schele; 2. *fig.* fundament: *întins eşafodaj de tiranii* Bălc.

eşarpă f. 1. fâşie lată de stofă: *eşarpă de primar*; 2. podoabă ce poartă femeile; 3. fâşie petrecută după gât spre a sprijini un braţ bolnav (= fr. *écharpe*).

escadră f. număr de corăbii sub aceeaş căpetenie.

escadron n. unitate de bază a cavaleriei, corespunzând cu bateria din artilerie şi cu compania din infanterie.

escapadă f. lipsire spre a petrece, strengărie.

escortà v. a însoţi spre a protege sau a supraveghea.

escortă f. 1. trupă înarmată ce înso-

www.dacoromanica.ro

ţeşte spre a proteje; **2.** vasele de războiu ce întovărăşesc bastimentele de transport.

escroc m. pungaş înşelător.

escrocà v. a stoarce vicleneşte.

escrocherie f. stoarcere prin înşelăciune.

escuadă f. fracţiunea unei companii de soldaţi sub ordinele unui caporal sau brigadier (= fr. *escouade).*

eşec n. pagubă mare, neizbândă (= fr. *echec).*

esenţă f. **1.** ceeace este sau există: *D-zeu e prima esenţă;* **2.** ceeace constitue natura unui lucru: *esenţa virtuţii e lupta încontra răului;* **3.** substanţă aromatică volatilă: *esenţă de trandafir;* **4.** *Bot.* specie particulară de arbori.

esenţial a. **1.** ce ţine de esenţă; **2.** indispensabil: *calitate esenţială.* ‖ n. lucru principal: *uitaţi esenţialul.* ‖ adv. **1.** prin esenţă; **2.** neapărat; **3.** într'un grad foarte înalt.

esperanto n. limbă internaţională stabilită pela 1887 de doctorul Zamenhof.

est n. răsărit, punct cardinal.

estetic a. relativ la sentimentul frumosului.

estetică f. ştiinţă ce determină condiţiunile frumosului în natură sau în artă cum şi sentimentul ce produce în noi.

estetician m. cel versat în ştiinţa frumosului.

estimp adv. anul acesta: *an n'am câştigat, estimp am păgubit, la anul trag nădejde* PANN. [Lat. ISTUD TEMPUS].

estival a. ce naşte sau se produce în timpul verii: *insecte, flori estivale.*

estompă f. **1.** mic cilindru din hârtie sau din piele spre a întinde creionul ori pastelul pe un desen; **2.** desen făcut cu estompa.

estradă f. podeală ridicată pe care s'aşează fotolii, scaune.

etac n. Mold. V. *iatac: în etacul gazdei* AL.

etaj n. cat (= fr. *étage).*

etajeră f. mobilă garnisită cu tăbliţe suprapuse.

etalà v. **1.** a expune mărfuri spre vânzare; **2.** *fig.* a arăta cu fală: *îşi etalează ştiinţa;* **3.** a se pune în evidenţă cu ostentaţiune: *s'etalează în public.*

etalaj n. **1.** expunere de mărfuri sau mărfurile înseşi; **2.** *fig.* paradă, ostentaţiune vanitoasă: *etalaj de erudiţiune.*

etalon n. model legal de greutăţi, măsuri, monede; unităţi de escadră.

etamină f. stofă subţire nevărgată.

etapă f. popas, conac (= fr. *étape).*

etate f. vârstă.

etcetera adv. (abreviat: *etc.)* şi celelalte, şi mai departe, şi aşa mai departe.

eter n. **1.** la cei vechi, regiunea cea mai înaltă a aerului ce se bănuia plină de o substanţă subtilă; **2.** (poetic) cerul: *luce ca eterul dulce 'nstelat* BOL. *blânde şoapte ce sbor tainic în eter* AL.; **3.** fluid ce fizicienii presupun că umple spaţiul şi cauzează lumina, căldura, electricitatea; **4.** (în chimie) lichid spirtos, foarte volatil şi inflamabil, ce se obţine tratând alcoolul cu acid sulfuric.

èteră f. pl. Mold. plasă făcută din pânză de voloc întinsă pe cercuri: *puse în stufării nişte etere.* [Rut. IATERI].

etereu a. **1.** de natura eterului: subtil, volatil; **2.** *fig.* se zice de sentimentele cele mai pure şi mai înalte.

Eterie f. societate secretă greacă care plănuise revoluţiunea dela 1821 spre a libera Grecia de sub jugul otoman. [Gr. mod.: lit. tovărăşie]. V. **Zavera.**

eterist m. membru sau partizan al Eteriei V. **zavergiu.**

etern v. veşnic: **1.** fără început şi fără sfârşit: *D-zeu e etern;* **2.** care va dura totdeuna: *osândă eternă;* **Cetatea eternă,** Roma.

eternizà v. **1.** a face etern: *a-şi eterniza numele;* **2.** a face să dureze mult timp, a prelungi indefinit: *şicana eternizează procesele.*

eternitate f. **1.** durată fără început şi fără sfârşit; **2.** vieaţă viitoare; **3.** *fig.* timp foarte lung.

eteroclit a. bizar, care se depărtează dela regulele ordinare ale artei: *edificiu eteroclit.*

etherodox a. contrar principiilor religiunii catolice.

etorodoxie f. caracter opus sentimentelor ortodoxe.

eterogen a. **1.** care e de natură diferită; **2.** *Gram.* neutru.

eterogeneitate f. caracterul lucrului eterogen.

eteziene n. pl. se zice de vânturile dela N. pe Mediterana, cari suflă anual către sfârşitul lui Iulie.

etiaj n. nivelul cel mai de jos al apelor unui fluviu: *lăţimea Dunării la vale de Brăila, în timpul etiajului, e mai mare de* o *mie de metri* (= fr. *étiage).*

etic a. privitor la etică, moral.

etică f. ştiinţa moralei.

etichetă f. **1.** bileţel ce arată preţul, natura, proveniţa unui obiect; **2.** ceremonial uzitat la Curte; **3.** forme ceremonioase, uzuri de politeţă stabilite între particulari: *regule de etichetă.*

etimologic a **1.** relativ la etimologie; **2.** care dă etimologia cuvintelor: *dicţionar etimologic.*

etimologie f. **1.** derivarea unei vorbe;

www.dacoromanica.ro

2. știință ce studiază origina vorbelor spre a determina sensul cel adevărat; 3. partea gramaticei numită obișnuit *morfologie*.

etimologist m. 1. cel ce se ocupă cu cercetarea etimologiilor; 2. partizan al ortografiei etimologice.

etiologie f. partea medicinei care tratează despre cauzele boalelor.

etnic a. care e particular unor popoare.

etnograf m. cel ce se ocupă cu etnografia.

etnografic a. relativ la etnografie.

etnografie f. studiul diferitelor popoare sub raportul caracterelor lor distinctive (limbi, literaturi, condițiuni politice și religioase).

etnologic a relativ la entologie.

etnologie f. știința raselor umane din punct de vedere biologic și social.

etnologist m. cel ce se ocupă cu etnologia.

etno-psicologie f. știință care cercetează credințele popoarelor depuse mai ales în literatura poporală. V. folklor.

etopee f. pictura moravurilor și a pasiunilor umane.

etuvă f. cuptor uscat, aparat pentru dezinfectat (= fr. *étuve*).

eu 1. pr. de întâia persoană. [Lat. EGO]. ‖ n. *Filoz.* individualitate care are conștiință despre existența sa.

eucalipt m. arbore balzamic, originar din Oceania, crește repede și ajunge la o statură uriașă; lemnu-i servă la construirea corăbiilor și a obiectelor de tâmplărie, iar frunzele-i sunt întrebuințate ca astringent și febrifug.

eucaristie f. cuminecătură (la Catolici).

eufemism n. îndulcirea expresiunii pentru idei neplăcute, triste sau neoneste. Limba recurge la eufemisme spre a reda numele duhurilor rele și în primul rând al necuratului (ce superstițiunea interzice a-l numi pe nume), al zinelor rele (ex. *Ielele, Dânsele, Frumoasele, Milostivele*), ale boalelor grave (v. *epilepsie*), etc.

eufemistic a. ce ține de eufemism: *necuratul are românește nume eufemistice, ca: aghiuța, naiba, ducăse-pe-pustii, ucigă-l crucea*, etc.

eufonic a. dulce la rostire.

eufonie f. ceeace face pronunțarea armonioasă.

eunuc m. om însărcinat cu paza femeilor unui harem; famen, scopit.

euritmie f. 1. proporțiuni arhitectonice frumoase; 2. armonie muzicală.

ev m. 1. secol: *de cinzeci evi pe dânșii s'a închis al lor mormânt* BOL; 2. una din cele trei mari diviziuni ale istoriei universale: *evul-mediu*.

evacuà v. 1. a înceta de a ocupa un loc, o țară: *a evacua un teritoriu*; 2. *Med.* a face să iasă: *a evacua umori*.

evadà v. a scăpa pe furiș.

evaluà v. a prețui valoarea, a fixa prețul.

evangeliar n. carte ce conține evangheliile.

evangelic a. 1. conform cu evanghelia: *morală evangelică*; 2. relativ la protestanți: *biserică evangelică*.

evangelist m. 1. autorul uneia din cele 4 evanghelii: Sf. Mateiu, Sf. Marcu, Sf. Luca și Sf. Ioan; 2. V. anglicanism.

evanghelie f. 1. («buna-vestire») legea lui Crist, învățătura sa; 2. fiecare din cărțile ce conțin vieața și învățăturile Mântuitorului; 3. colecțiunea celor patru evanghelii formând Noul Testament; 4. partea evangheliei ce se citește sau se cântă la leturghie; 5. *fig.* anunțare solemnă: *evanghelia toleranței*.

evantaliu n. apărătoare (= fr. *éventail*).

evaporà v. 1. a transforma în aburi, în gaz; 2. a se împrăștia, a dispare.

evaporați(un)e f. prefacerea lichidelor în vapori: *evaporațiunea apei produce nori*.

evaziune f. scăpare pe furiș.

evaziv a. ce servă a eluda: *răspuns evaziv*.

eveniment n. 1. tot ce se întâmplă; 2. lucru neașteptat, întâmplare tragică.

eventual a. subordonat unui eveniment nesigur.

eventualitate f. 1. caracterul lucrului eventual; 2. eveniment nesigur.

evghenicòs a. od. de origină nobilă, de neam fanariot: *prea evghenicoșilor boieri și cocoane!* NEGR. [Gr. mod.].

evghenie f. od. nobleță din naștere, vorbind mai ales de cea fanariotă: *evghenia nu plătește niciun zlot în ochii mei* AL. [Gr. mod.].

evghenist m. od. nobil din naștere: *cât de evghenist e Vornicul* AL. [Gr. mod.].

evhemerism n. V. Evhemer.

evident a. ce apare deslușit, ce n'are nevoie de a fi dovedit.

evidență f. caracterul lucrului evident

evită v. 1. a se feri de ceva vătămător: sau neplăcut; 2. a scăpa de: *a evita un pericol*; 3. a se abține: *evitați răul*.

evitabil a. ce se poate evita

evlavie f. frica lui D-zeu. [Gr. mod.].

evlavios a. plin de evlavie.

evocà v. 1. a chema cu fermece, a face s'apară: *vrăjitorii se făliau a evoca sufletele morților*; 2. *fig.* a aduce aminte: *a evoca trecutul*.

www.dacoromanica.ro

evocator m. cel ce evocă.

evoluà v. a suferi un șir de transformări.

evoluți(un)e f. 1. transformare succesivă, desvoltarea societăților și a civilizațiunii; 2. mișcare ce fac trupele sau bastimentele spre a lua o nouă dispoziție.

evolutiv a. supus evoluțiunii.

evreesc a. ce ține de Evrei.

evreu (ovreiu) m. cel ce profesează religiunea mozaică. [Gr. mod.]. V. **Jidov**.

evrika! int. 1. («am aflat»), strigătul lui Arhimede la descoperirea legii sale hidrostatice; 2. *fig.* exclamație de bucurie la deslegarea unei probleme grele.

evul-mediu n. veacul de mijloc, timpul scurs între căderea imperiului de Occident (475) și luarea Constantinopolului de către Turci (1453).

ex, particulă arătând ceeace a fost odată cineva: *ex-director.*

exact a. 1. conform cu realitatea: *spune-mi ora exactă;* 2. care se conformează cu realitatea: *traducător exact;* 3. care face lucrurile la timp, punctual; 4. *științele exacte,* matematicele.

exactitate f. 1. atențiune punctuală, îngrijire; 2. preciziune.

exacțiune f. 1. cerere abuzivă; 2. stoarcere de dări ilegale.

exaedru n. *Geom.* solid cu 6 fețe: *cubul.*

exagerà v. 1. a adăoga la realitatea lucrurilor; 2. a covârși măsura: *a exagera luxul.*

exagerat a. care poartă caracterul exagerației.

exagerați(un)e f. acțiunea de a exagera și rezultatul ei.

exagon n. poligon cu șase laturi.

exalà v. 1. a scoate dela sine vapori, a degaja un miros: *florile exală un miros plăcut;* 2. *fig.* a manifesta în afară, a exprima cu vioiciune: *a-și exala plângerile.*

exaltà v. 1. a ridica în slava cerului, a lăuda mult; 2. a entuziasma, a încălzi peste măsură: *a exalta imaginația.*

exaltat a. 1. entuziast; 2 apucat de delir: *imaginație exaltată.*

exaltați(un)e f. 1. acțiunea de a exalta, glorificare; 2. entuziasm vehement; 3. *Med.* un fel de transport sau delir.

examen n. 1. cercetare; 2. probă de știință a unui candidat.

examinà v. 1. a observa cu luare aminte; 2. a face să treacă un examen: *a examina un candidat.*

examinator m. cel ce examinează.

examinie f. *pop.* semestru. [Gr. mod.].

exantemă f. *Med.* spuzeală.

exantematic a. *Med.* ce produce exantemă Tifosul *exantematic* a bântuit grozav în Moldova și mai ales la Iași în cursul iernii din 1917.

exarcat n. 1. provincie guvernată de un exarh; *exarcatul din Ravena;* 2. demnitate de exarh.

exarh m. 1. locțiitor în Italia al împăratului din Orient; 2. locțiitorul patriarhului din Constantinopole: *Exarhul Plaiurilor,* titlul Mitropolitului nostru Primat [Gr. mod.].

exasperà v. a irita peste măsură.

excavați(un)e f. 1. săpătură adâncă; 2. gaură în pământ sau în piatră.

excede v. *Jur.* a covârși, a trece peste: *amânarea nu poate excede termenul de o lună.*

excedent n. sumă ce excede, ce este în plus.

excelà v. a fi superior în felul său.

excelent a. 1. care excelează; 2. foarte bun în felul său: *vin excelent.*

excelență f. 1. grad înalt de perfecțiune; 2. titlu de onoare dat ambasadorilor; *prin excelență,* în gradul cel mai înalt.

excentric a. 1. depărtat de centru: *cartier excentric;* 2. *fig.* cu totul neobișnuit, bizar: *om excentric.*

excentricitate f. 1. distanța unei elipse dela centrul la focarul său; 2. depărtare dela centru; 3. *fig.* apucături bizare, caracter prea original.

excepțà v. a nu ține seamă, a pune în afară de.

excepțional a. 1. relativ la o excepțiune: *clauză excepțională;* 2. care face o excepțiune, extraordinar: *servicii excepționale.*

excepți(un)e f. ceeace nu urmează regula.

exces n. 1. ceeace covârșește marginile, ceeace trece peste măsură: *evitați toate excesele;* 2. dezordine, violență.

excesiv a. care trece peste măsură: *puteri excesive.*

excità a. 1. a provoca, a face să nască: *a excita milă;* 2. a îmboldi, a încuraja: *a excita la muncă;* 3. a întărâta: *cafeaua excită sistemul nervos.*

excitabil a. care poate fi excitat.

excitant a. și n. propriu a excita, a reînsufleți puterile: *cafeaua e un excitant.*

excitator a. și m. care excită. ‖ n. instrument de descărcat o baterie electrică.

exclamà v. a scoate exclamațiuni.

exclamați(un)e f. strigăt de bucurie, de mirare, de surprindere; *punct de exclamație,* semnul acesta!

exclude v. 1. a da afară dintr'o so-

www.dacoromanica.ro

cietate; 2. a respinge, a nu admite; 3. a fi incompatibil.

excluziv a. 1. care exclude, care are puterea de a exclude; 2. care aparține propriu, fără împărtășire: *dreptul de vot e privilegiul exclusiv al cetățenilor*; 3. care nu admite ceeace contrariază opiniunile, gustul: *nu fi excluziv.* ‖ adv. 1. numai și numai: *compus exclusiv din copii*; 2. necoprinzând, în afară de: *dela Maiu până la Octomvrie exclusiv.*

excluzivism n. spirit excluziv.

excomunicà v. a afurisi.

excomunicare f. afurisanie.

excremente n. pl. tot ce iese din corp într'un mod natural.

excrescență f. 1. umflătură pe partea exterioară a corpului; 2. parte răsărită la plante.

excreție f. 1. scoaterea din corp a unor materii; 2. materiile excretate.

excretoriu a. ce servă la excrețiuni: *organe excretorii.*

excursionist m. cel ce face excursiuni.

excursiune f. călătorie afară din oraș.

execrà v. a avea groază de cineva sau de ceva, a-l detesta.

execrabil a. foarte rău.

execrați(un)e f. 1. sentiment de groază, de scârbă extremă; 2. persoană sau lucru ce inspiră acest sentiment: *Neron fu execrațiunea neamului omenesc.*

executà v. 1. a pune în lucrare, a aduce la îndeplinire: *a executa o hotărîre*; 2. a cânta: *a executa o bucată de muzică*; 3. a vinde judecătorește averea cuiva: *a executa un debitor*; 4. a face să peară: *a executa pe un condamnat.*

executabil a. ce poate fi executat.

executant m. muzicant care cântă într'un concert.

execuți(un)e f. 1. acțiune, mod de a executa; 2. pierzarea unui osândit.

executiv a. care face să se execute legile: *putere executivă.*

executor a. cel ce execută: *executor testamentar.*

executoriu a. 1. care trebue să fie pus la execuțiune: *sentință executorie*; 2. care dă puterea de a procede la o execuțiune judiciară: *act executoriu.* ‖ n. sentință judecătorească pentru plata cheltuielilor.

exeget m. învățat care se consacră interpretării cărților sfinte.

exegetic a. care explică sau interpretează: *comentar exegetic.*

exegeză f. 1. interpretare gramaticală a textelor; 2. explicare etimologică și istorică a Bibliei.

exemplar a. care poate servi de exemplu: *conduită exemplară.* ‖ n. 1. model de urmat; 2. obiect reprodus după un tip comun: *carte trasă în 3000 exemplare.*

exemplificà v. a demonstra cu exemple.

exemplu n. 1. pildă, ceeace poate servi de model, poate fi imitat: *exemplu bun, rău*; 2. fapt ce poate da o idee despre ceva: *istoria conține exemple de tot ce se poate întâmpla*; 3. text citat spre a sprijini o regulă: *exemplu de gramatică.*

exequatur n. 1. ordin sau permisiune de a executa; 2. autorizare acordată de un suveran unui agent diplomatic străin spre a rezida în țară și a-și exercita funcțiunile.

exercità v. 1. a exersa; 2. a practica, a împlini: *a exercita o funcțiune*; 3. *fig.* a produce: *a exercita o influență oarecare.*

exercițiu n. 1. acțiunea de a exercita o artă, o carieră, o industrie: *exercițiul unei funcțiuni*; 2. acțiunea de a (se) exersa la mânuirea armelor și la evoluțiunile militare: *a face exerciții*; 3. mișcări destinate a da mlădiere corpului: *gimnastica e un excelent exercițiu*; 4. temă dată școlarilor spre a-i familiariza cu unele materii: *exerciții de stil*; 5. perceperea veniturilor publice pe un an: *exercițiul anului viitor.*

exergă f. mic spațiu în josul medaliei spre a pune o dată, o deviză.

exersà v. 1. a forma, a dresa prin exerciții: *a exersa pe soldați, pe elevi*; 2. a pune în mișcare, în activiiate: *a-și exersa corpul, memoria* (= fr. *exercer*).

exibà v. 1. a arăta la judecată; 2. a scoate la iveală: *a-și exiba pașaportul* (= fr. *exhiber*).

exibiți(un)e f. arătare în public.

exige v. 1. a cere în virtutea unui drept, a reclama cu forța: *legea exige ca copii să meargă la școală*; 2. a impune, a obliga: *onoarea exige.*

exigent a. care exige mult: *ești prea exigent.*

exigență f. 1. pretențiunea celui exigent; 2. trebuință, nevoie: *exigențele timpului.*

exigibil a. care se poate exige: *impozitul este exigibil pentru toți cetățenii.*

exil n. 1. ședere forțată afară din patrie și starea persoanei expulzate; 2. *fig.* orice loc forțat și neplăcut.

exilà v. 1. a trimete în exil; 2. *fig.* a îndepărta, a respinge.

exilat m. cel ce trăiește în exil.

existà v. 1. a avea ființă, a trăi; 2. a se afla, a fi acum.

existent a. care există: *legile existente.*

existență f. 1. starea celui ce există;

www.dacoromanica.ro

2. vieață: *tristă existență*; 3. poziția unui om în societate: *are o existență sigură*.

exod n. 1. a doua carte a Pentateuculului în care se descrie ieșirea Evreilor din Egipt; 2. *fig.* mare emigrațiune.

exoflisi v. *pop.* a expedia. [Gr. mod.].

exoprică f. *Jur.* parafernă, avere extradotală a femeii. [Gr. mod.].

exorbitant a. peste măsură, afară din cale: *preț exorbitant*.

exorcism n. rugăciuni și ceremonii pentru gonirea dracilor.

exorcist m. cel ce exorcizează.

exorcizà v. a alunga dracii cu rugăciuni.

exordiu n. 1. începutul unui discurs; 2. *fig.* început.

exosmoză f. *Fiz.* curent contrar endosmozei.

exoteric a. care se face în public (în opoziție cu *ezoteric*).

exotic a. adus din țări străine: *plante exotice*.

expansiune f. 1. creștere în volum, dilatarea unui corp; 2. *fig.* comunicarea cugetărilor și a sentimentelor sale.

expansiv a. 1. *Fiz.* capabil de a crește în volum; 2. *fig.* comunicativ: *veselie expansivă*.

expatrià v. a obliga pe cineva a-și părăsi patria.

expectativă f. așteptare întemeiată pe promisiuni sau probabilități: *a rămânea în expectativă*.

expedià v. 1. a porni la un loc hotărît: *a expedia o ladă*; 2. a grăbi execuțiunea: *a expedia o afacere*; 3. a face o copie conformă: *a expedia un contract*.

expedient n. 1. mijloc d'a o scoate la capătăiu: *fertil în expediente*; 2. resurse trecătoare: *a fi redus la expediente*.

expediționar a. și m. care face o expediție.

expediți(un)e f. 1. acțiunea de a expedia, trimitere de mărfuri; 2. întreprindere de războiu, campanie: *expedițiunea Egiptului*; 3. călătorie de descoperiri în vederea comerțului; 4. *Jur.* copie conformă cu originalul.

expeditiv a. care face treaba iute.

expeditor m. cel ce expediază.

experiență f. 1. încercare spre a cunoaște cum se petrece un lucru: *experiență de chimie*; 2. cunoștința lucrurilor câștigate prin observațiune și practică.

experiment n. experiență științifică.

experimentà v. 1. a verifica prin experiențe; 2. a face experiențe.

experimental a. fundat pe experiență: *metodă experimentală*.

experimentat a. cu multă experiență.

experimentați(un)e f. metodă prin care se dobândesc cunoștințele pozitive.

experimentator m. cel ce face experiențe.

expert a. versat în ceva. ‖ m. persoană numită de tribunal sau aleasă de părțile interesate spre a prețui unele lucruri cari reclamă cunoștințe speciale.

experțiză f. 1. vizita și operațiunea expertului; 2. raportul experților.

expià v. a ispăși, a repara o crimă sau o greșală, suferind sau impunându-și singur pedeapsa.

expiator a. și m. care expiază.

expirà v. 1. a alunga din plămâni aerul aspirat; 2. a-și da ultima suflare; 3. *fig.* a peri, a descrește pe nesimțite; 4. a ajunge la termen: *contractul expiră mâine*.

expirare f. 1. scoaterea aerului aspirat; 2. scadența unui termen convenit: *expirarea contractului*; 3. sfârșit: *expirarea anului*.

expletiv a. se zice de vorbele întrebuințate fără a fi necesare sensului.

explicà v. 1. a face să înțeleagă cu ajutorul desvoltărilor: *a explica sensul unei vorbe*; 2. a face cunoscut motivul unui lucru; 3. a traduce pe un autor cu glasul tare; 4. a se face înțeles, a avea o explicațiune.

explicabil a. ce se poate explica.

explicați(un)e f. 1. acțiunea de a explica; 2. desvoltare destinată a face să înțeleagă; 3. justificare: *sunt mulțumit cu aceste explicațiuni*; 4. traducere orală a unui autor străin.

explicativ a. care servă a explica.

explicator m. cel ce explică.

explicit a. formal exprimat: *promisiune explicită*. ‖ adv. în termeni clari.

exploatà v. 1. a se folosi, a trage folos dintr'o proprietate; 2. *fig.* a ști să-și exploateze talentele; 3. a trage un venit nelegitim: *pătronul nu trebue să exploateze pe lucrători*.

exploatare f. 1. acțiunea de a exploata pământuri, păduri, mine; 2. lucrul ce se exploatează și locul unde se exploatează; 3. *fig.* folos tras din munca altora.

exploatator m. cel ce trage foloase nepermise dintr'o poziție oarecare.

explodà v. a face explozie.

explorà v. 1. a vizita, a străbate în toate sensurile; 2. *fig.* a examina cu îngrijire.

explorator m. cel ce explorà, care face o călătorie de descoperire.

explozibil a. care poate face explozie.

explozi(un)e f. 1. comoțiune violentă însoțită de sgomot și produsă fără veste

www.dacoromanica.ro

prin desvoltarea unei forțe, prin expansiunea unui gaz, etc.; 2. *fig.* manifestare neașteptată și zgomotoasă: *explozie de mânie.*

exploziv a. 1. *Gram.* se zice de consoanele *(p, b, d, t)*, la a căror rostire aerul iese din gura deschisă cu o mică explozie; 2. susceptibil de a face explozie. ‖ n. corp care, sub diferite influențe, degajează o mare cantitate de gaz din care rezultă efecte de ruptură, de projecțiune, etc.

exponent n. semn algebric pus d'asupra unei cantități spre a indica la ce putere e ridicată, ex. 4^2.

export n. mărfurile exportate.

exportà v. a transporta afară din țară produsele solului sau ale industriei: *a exporta grâne.*

exportator m. cel ce exportă mărfuri.

expoziți(un)e f. 1. acțiunea de a expune; 2. locul unde se expune: *expoziție universală,* în care figurează produsele industriei și ale artelor din toate țările. V. expunere.

expres a. bine determinat, formal: *ordin expres.* ‖ adv. într'adins. ‖ m. mesager însărcinat cu o misiune specială. ‖ n. tren de călători cu mare vitesă.

expresi(un)e f. 1. acțiunea de a exprima; 2. ceeace exprimă sentimentul sau cugetarea: *expresiunea vocii;* 3. vorba întrebuințată spre a le exprima: *expresiune proprie;* 4. mod de a fi, dispoziționea trăsurilor feței: *o expresiune plină de mândrie;* 5. formă sub care se prezintă o valoare: *expresiune algebrică;* a reduce la cea mai simplă expresiune, a aduce o fracțiune sau ecuațiune la cel mai mic număr posibil.

expresiv a. 1. care exprimă bine ce vrea să spuie: *gesturi expresive;* 2. care depinge cu vioiciune o intențiune, un sentiment: *fizionomie expresivă.*

exprimà v. 1. a reda cu vorba, prin cuvinte: *a-și exprima cugetarea;* 2. a manifesta prin acțiuni sentimentul sau pasiunile: *ochii săi exprimau recunoștință.*

exprimabil a. ce se poate exprima.

ex-professo a. ca unul ce cunoaște bine materia.

exproprià v. a priva pe cineva de proprietatea sa cu indemnizare, mai ales pentru cauză de utilitate publică.

expulzà v. 1. a alunga pe cineva dintr'un loc, dintr'o țară, unde era așezat; 2. a exclude dintr'un loc, dintr'o societate; 3. *Med.* a face să iasă umorile.

expulzare f. acțiunea de a expulza: *lege de expulzare.*

expune v. 1. a pune să se vază: *a expune mărfuri;* 2. a așeza într'un loc de expoziționea publică: *a expune tablouri;* 3. a lua parte la o expoziție; 4. a așeza, a întoarce într'o parte oarecare: *a expune la soare;* 5. a supune la acțiunea unui agent, etc.: *a expune la foc;* 6. a face cunoscut, a explica limpede: *a expune motivele unei cereri;* 7. a pune în pericol: *a-și expune viața;* 8. a lepăda în stradă: *a expune un copil.*

expunere f. 1. acțiunea de a expune; 2. dare de seamă: *expunerea unei doctrine;* 3. povestire amărunțită: *expunerea unui fapt;* 4. partea unei opere literare în care se face cunoscut personajele și principalele circumstanțe de acțiune; 5. părăsirea unui copil în public. V. expoziționea.

extatic a. cauzat de extaz: *transport extatic.*

extaz n. 1. transportul spiritului absorbit în contemplarea unui lucru extraordinar sau supranatural: *erau dulci acele ore de extaz și de gândire* Gr. Al.; 2. *fig.* admirațiune foarte vie.

extazià (refl.) v. a fi răpit de admirațiune, a fi în extaz.

extensiune f. 1. acțiunea de a se întinde: *extensiunea nervilor;* 2. întindere, dimensiune: *acest teren are multă extensiune;* 3. desvoltare, aplicațiune mai întinsă: *extensiunea unei legi, unei clauze;* 4. lărgirea sensului unei vorbe.

extensiv a. care întinde: *forță extensivă.*

extenuà v. a cauza o mare slăbiciune.

exterior a 1. care e în afară: *ornamentele exterioare ale palatului;* 2. relativ la țările străine: *comerț exterior.* ‖ n. 1. ceeace-i în afară: *exteriorul unui oraș;* 2. țările străine: *relațiunile noastre cu exteriorul.* ‖ adv. în afară.

exteriorizà v. a pune în afară, a projecta.

exterminà v. a distruge complet, a prăpădi cu totul: *a extermina un popor.*

exterminator m. cel ce extermină.

extern a. care apare în afară, care vine din afară: *boală externă;* Ministru de externe, care regulează raporturile României cu țările străine. ‖ m. cel ce nu locuiește în școala unde frecventează cursurile, în spitalul unde face practica.

externat n. 1. școală care primește numai externi; 2. școală secundară de fete.

extirpà v. 1. a scoate cu rădăcină cu tot; 2. *fig.* a distruge cu totul.

extirpator n. unealtă agricolă ce taie rădăcinile buruienilor.

extra a. de calitate superioară: *vin extra.*

extract n. 1. substanță trasă dintr'alta: *extract de roibă;* 2. ceeace se scoate

www.dacoromanica.ro

dintr'o carte, dintr'un registru: *extract de naștere*; 3. sumar, analiză.

extracți(un)e f. 1. acțiunea de a extrage: *extracțiunea huilei*; 2. *fig.* origină: *de obscură extracțiune.*

extradare f. 1. acțiunea de a preda unui guvern străin, care îl reclamă, pe unul din naționalii săi acuzați de o crimă: *extradarea refugiaților politici.*

extradotal a. se zice de averea soției în afară de zestre.

extrafin a. de o calitate cu totul superioară: *ciocolată extrafină.*

extrage v. 1. a trage din: *a extrage minereaiuri din sol*; 2. a separa o substanță de alta printr'o operațiune chimică: *a extrage zahăr din sfecle*; 3. a scoate dintr'o carte sau dintr'un registru: *a extrage un pasaj dintr'o operă*; 4. *Arit.* a căuta rădăcina unui număr: *a extrage rădăcina pătrată sau cubică.*

extraleĝal a. în afară de lege.

extraordinar a. 1. cu totul neobișnuit: *conduită extraordinară*; 2. bizar, ciudat. ‖ adv. afară din cale.

extraurban a. ce-i afară din oraș, din centrul său.

extravagant a. și m. bizar, straniu.

extravaganță f. faptă extravagantă, ciudățenie afară din cale.

extravazà v. 1. a ieși din vine, a se vărsa afară din canalele sale naturale: *sângele s'a extravazat*; 2. *fig.* a face să treacă, a transmite.

extrem a. 1. care e tocmai la capăt: *limită extremă*; 2. în gradul cel mai înalt: *căldură extremă*; 3. care merge prea departe, exagerat: *e extrem în toate.* ‖ n. 1. ceeace-i extrem: *a trece dela un extrem la altul*; 2. ceeace-i opus: *extremele se ating.*

extremitate f. 1. parte extremă, margine: *extremitatea uliței*; 2. capăt, căpătâiu: *extremitatea unei funii*; 3. starea unui bolnav care e să moară: *e la extremitate*; 4. ultimă stare de nenorocire, de suferință; 5. pl. *Anat.* brațele și gambele.

extrinsec a. care vine din afară sau s'află în afară: *cauză extrinsecă.*

exuberant a. prea abundant.

exuberanță f. supra-abundanță: *o exuberanță de forță.*

exultà v. a tresări de bucurie.

ex-voto n. tablou sau obiect așezat în biserică, în memoria unei juruințe solemne.

ezità v. a sta nedumerit, a șovăi.

ezitați(un)e f. nedumerire, șovăire.

ezofag n. canal care conduce alimentele dela gură la stomac.

ezoteric a. se zice despre învățătura secretă, pe care filozofii cei vechi o împărtășiau numai adepților.

F

F m. a șasea literă a alfabetului.

fá! int. strigătul când chemăm o femeie sau o fată. [Scurtat din *fată*].

fabricà v. 1. a face prin procedări mecanice: *a fabrica postavuri, arme*; 2. a pune să se fabrice; 3. *fig.* a plăsmui: *a fabrica o istorie.*

fabrică f. stabiliment unde se fabrică obiecte pentru comerț: *preț, marfă de fabrică.*

fabricant m. cel ce fabrică sau pune să se fabrice.

fabricare f. 1. acțiune, mod de a fabrica; 2. rezultatul acestei acțiuni.

fabulă f. 1. povestire alegorică ce conține un adevăr moral sub vălul unei ficțiuni ușoare: *fabulele lui Donici*; 2. lucru plăsmuit: *e o fabulă*; 3. pricină de râs: *a ajuns fabula orașului*; 4. mitologie: *zeii fabulei.*

fabulist m. autor de fabule.

fabulos a. 1. plăsmuit: *povestire fabuloasă*; 2. relativ la fabulă sau mitologie: *timpuri fabuloase*; 3. *fig.* de necrezut: *avere fabuloasă.*

făcăleț m. băț sau lopățică de mestecat mămăliga. [Cf. ung. FAKALÁN, lingură de lemn].

făcălui v. 1. a mesteca cu făcălețul; 2. a bate fasolea; 3. *fam.* a bate: *mi-a sdrobit oasele..., parcă's făcăluită* AL.

făcător m. cel ce face: *făcător de rele.*

făcătură f. Tr. fermecătorie. [V. *face* 11].

făcău n. 1. roata cu fusul vertical (la o moară de munte); 2. rășniță. [Origină necunoscută].

face v. (activ) 1. a crea: *Dumnezeu a făcut lumea*; 2. a produce: *via face struguri*; 3. a naște: *a făcut un băiat*; 4. a fabrica: *fierarul face cuie*; 5. a construi: *a face o casă*; 6. a forma: *a face un unghiu*; 7. *fig.* a compune: *a face versuri*; 8. a institui: *a face spitale, școale*; 9. a alege: *l'a făcut Domn*; 10. *fig.* a numi, a porecli: *l'a făcut prost*; 11. a lucra, a executa: *a face bine, rău*; a face cuiva, a-l vrăji, a-l fermeca (expresiune eufemistică, poporul evitând a numi vraja): *doară tu mi-ai făcut ceva, că nu te mai pot uita* POP.; 12. a practica

www.dacoromanica.ro

o carieră: *a face pe medic*; **13.** a juca un rol pretenţios: *face pe marele*; **14.** a aduna, a căştiga: *a făcut stare*; **15.** a găti, a pregăti: *a face bucate, patul*; **16.** a cauza: *a face bucurie, ruşine*; **17.** a îndupleca: *l'am făcut să plece*; **18.** a încheia: *a face pace.* ‖ **(neutru) 1.** a trăi, a petrece: *ce mai faci?* **2.** a preţui: *cât face?* **3.** *fig.* a merita, a se cuveni: *nu face să...* ‖ **(reciproc) 1.** a deveni: *mi s'a făcut duşman*; **2.** a căpăta: *i s'a făcut foame, sete*; **3.** a se preface: *se face că nu ştie*; **4.** a-i se arăta (în vis): *Ţugulea visa un vis..., se făcea că el era într'o grădină frumoasă* Isp. [Lat. FACERE].

facere f. **1.** acţiunea de a face, de a crea, de a produce; **2.** rezultatul acestei acţiuni, creaţiune, execuţiune: *cartea Facerii*, Geneza; **3.** naştere: *o facere grea.*

fachie f. Mold. mănunchiu de ţăndări ce se aprinde noaptea spre a atrage peştii. [Vechiu-rom. *fachie*, făclie = lat. FACULA: v. *făclie*].

fachiol n. văl: *frumosul ei fachiol cu bibiluri aurite* Bol. [Ung. FÁTYOL].

facial a. ce ţine de faţă: *nerv, muşchiu, unghiu facial.*

facil a. uşor, lesne.

facilità v. a înlesni, a uşura.

facilitate f. înlesnire, uşurinţă.

faclă f. lumânare groasă dintr'o funie unsă cu răşină sau cu ceară. [Formă literară abstrasă din *făclie*].

făclie f. **1.** lumânare lungă de ceară care se arde la biserică: *făclie de veghe pe umezi morminte* Em.; **2.** *fig.* luminâ: *a vieţi-mi tristă făclie* Gr. Al.; **3.** ilustraţiune: *făclia ştiinţei.* [Serb. ПАКЛИА (v. *fachie*): dubletul e acelaş ca în *bătaie, bătălie*)].

făclier m. cel ce face şi vinde făclii.

fac-simile n. copie, reproducere exactă de pe un desen sau de pe o scrisoare.

factice a. **1.** făcut sau imitat prin artă: *piatră factice*; **2.** *fig.* ce nu-i natural: *durere factice.*

facţios a. turburător public.

facţiune f. **1.** pază făcută pe rând de soldaţii unui post; **2.** partid ce caută a turbura Statul, a dezorganiza societatea.

factor m. **1.** amploiat care duce obiectele transportate la destinaţiunea lor: *factor la drumul de fier*; **2.** *Arit.* fiecare din cantităţile cari se multiplică între ele spre a forma un produs; **3.** *fig.* fiecare din elementele cari concură la un rezultat.

factorie f. stabiliment de casă comercială europeană în colonii.

factotum m. cel ce se ocupă de toate într'o casă.

facţură f. **1.** notă detailată de mărfurile vândute şi de preţurile lor; **2.** modul cum se execută o operă de artă: *muzică de o bună facţură.*

facultate f. **1.** mijlocul, puterea sau dreptul de a face ceva: *omul are facultatea de a-şi exprima cugetările sale prin vorbe*; **2.** aptitudine fizică sau morală, talent: *facultatea de a vorbi frumos*; **3.** diviziunea unei universităţi şi corpul profesorilor însărcinaţi cu învăţământul superior, ştiinţific sau literar: *Facultatea de litere, ştiinţe, medicină, drept, teologie.*

facultativ a. care se poate face sau nu (în opoziţiune cu *obligatoriu*).

făcut n. rezultatul facerii: **1.** construcţiune, execuţiune: *făcutul caselor*; **2.** farmec, vrajă: *parcă e un făcut.*

faeton n. trăsură înaltă şi uşoară pe patru roate: *în faeton de gală* Em. [V. *Phaeton*].

făfălug n. bucată cilindrică de lemn cu care se mută pietrele morii când se ferecă. [Origină necunoscută].

fag m. arbore mare de pădure al cărui lemn servă mai ales ca combustibil, mai rar pentru mobile şi unelte *(Fagus silvatica).* [Lat. FAGUS].

făgădar m. Tr. birtaş: *măi cârşmar, măi făgădar!* Pop.

făgădău n. Tr. birt ordinar, ospătărie proastă: *la umbră, la făgădău* Pop. [Ung. FOGADÓ].

făgăduealâ f. promisiune (trecătoare): *făgădueala dată e datorie curată* Pann.

făgădui v. **1.** a promite; **2.** refl. a jurui: *toţi credincioşii craiului... se făgăduise să împlinească cu credinţă* Od. [Ung. FOGADNI].

făgăduinţă f. **1.** promisiune statornică; **2.** juruinţă.

făgaş n. **1.** urmă adâncă ce lasă roata unei trăsuri; **2.** *fig.* direcţiune sau cale de urmat; **3.** deprinderi înrădăcinate, rutină. [Vechiu-rom. *văgaş* = ung. VÁOÁS].

făget n. pădure de fagi.

fagot n. instrument de muzică de suflat.

fagur(e) m. cuibul de ceară în care albinele depun ouăle şi adună mierea. [Lat. FAVUS, de und *fag* (pl. *faguri*): forma *fagur* e abstrasă din plural].

faianţă f. olărie lustruită sau smălţuită, intermediară între olăria ordinară de pământ şi între porţelan.

faier n. *fam.* mustrare aspră, frecuş: *i-a dat un faier.* [Nemţ. FEUER].

falibil a. care poate greşi.

faimă f. veste, renume: *cu a gândirilor lui faimă* Em. [Lat. FAMA].

faimos a. de care s'a dus faima (în sens bun sau rău), renumit.

www.dacoromanica.ro

fain a. *fam.* **1.** de cea mai bună calitate: *vin fain;* **2.** frumos şi bine făcut: *stofă fainâ;* **3.** *fig.* fin: *fainâ idee* CAR. [Nemţ. FEIN].

făinâ f. grâu măcinat, redus în pulbere: *făinâ de secarâ, de orz, de porumb.* [Lat. FARINA].

făinar m. cel ce vinde făină. [Lat. FARINARIUS].

făinărie f. fabrică sau depozit de făină.

făinos a. **1.** de natura făinei; **2.** acoperit cu făină. [Lat. FARINOSUS].

faiu n. stofă de mătase neagră cu boabe mari: *rochie de faiu* (= fr. *faille*).

fakir m. un fel de pustnic penitent la Indieni.

fală f. rezultatul fălirii (legitime sau exagerate): **1.** mândrie mare, glorie: *bărbaţii mari sunt fala naţiunii;* **2.** paradă, ostentaţiune: *o face de fală.* [Slav HVALA].

falaitar m. călăreţ ce preceda o trăsură domnească sau boierească: *patru telegari cu falaitar* CAR. [Ung. FELLAITÁR (din nemţ. VORREITER)].

falangă f. **1.** corp de infanterie la cei vechi: *falangă macedoneană;* **2.** orice fel de trupe. ‖ *Anat.* fiecare din oasele cari compun degetele.

falangă f. od. **1.** drug în care se prindeau picioarele celui ce avea să primească falanga: *o falangă 'n drum scotea, pe drumeţi pe toţi bătea* POP.; **2.** bătaie cu nuiele pe tălpi, obişnuită la noi în vremea Fanarioţilor şi destiinţată sub administraţiunea lui Kisselef. [Gr. mod. FÀLANGAS].

falanster n. asociaţiune de lucrători formând o comună (în sistema lui Fourier). V. Fourier.

falansterian m. partizan al doctrinei sociale a falansterelor.

falbalà (farbara) f. garnitură la rochi, compusă din fâşii de stofă tivite şi adunate în creţuri. [Fr. FALBALA printr'un intermediar rusesc].

falcă f. **1.** fiecare din cele două bucăţi osoase şi recurbate în cari stau înfipţi dinţii şi măselele: *a da fălci,* a mânca cu lăcomie; **2.** partea feţei dela tâmple şi ochi până la bărbie: *cu o falcă în cer (şi cu una pe pământ),* cu o repeziciune supraomenească (aşa cum umblă smeoaicele în basme); **3.** prin analogie, despre cracii dela furca carului, despre beţele verticale de care atârnă vatalele răsboiului de ţesut, etc. [*Falcă* e pentru *falce* (cf. *salcă* şi *salcie*) = lat. FALCEM, coasă, aplicată fălcii din cauza formei sale recurbate].

fălcariţă f. durere de fălci (la prunci).

falce f. măsură veche de suprafaţă de 2880 stj. p. pentru Moldova (=14.32 m. p.). [Lat. FALCEM, coasă: lit. cantitatea cosită].

fălceà f. **1.** talpă de răzimat: *fălcea de sanie;* **2.** pl. Mold. lopăţelele vatalelor; **3.** piscul carului. [V. *falcă*],

fălcesc a. prăjină fălcească, de întinderea unei fălci, dreptunghiu având 4 prăjini lungime şi 1 prăjină lăţime.

falconet n. vechiu tun de foarte mic calibru (BĂLC).

fald n. Mold. falt: *la pieptu-i manta neagră 'n falduri şi-o adună* EM. [Rut. FALD (v. *falt*)].

falenă f. un fel de fluture de noapte.

falet n. od. echipaj: *faleturi şi livrele* AL. [Abstras din *falaitar*].

fâlfâi v. **1.** a sbura în voia vântului: *ciocârliile fâlfâiau;* **2.** a se mişca în undulaţiuni: *steagurile fâlfâiau.* [Onomatopee ce imită freamătul aripilor în sbor: *fâlf! fâlf!*].

făli v. **1.** (în sens bun), a se lăuda; **2.** (în sens peiorativ), a face paradă cu. [V. *fală*].

faliment n. starea unui comerciant care încetează plăţile.

falit m. cel ce a dat faliment.

falnic a. care se făleşte (în sens bun); mândru, impunător.

fălos a. care se făleşte (în sens rău): lăudăros, fanfaron.

fals a. **1.** contrar adevărului: *ştire falsă;* **2.** neîntemeiat: *judecată falsă;* **3.** discordant: *notă falsă;* **4.** mincinos: *martur fals;* **5.** imitat: *diamant fals;* **6.** prefăcut: *om fals.* ‖ n. **1.** ceeace-i fals: *a discerne falsul de adevăr;* **2.** imitarea unei semnături, alterarea unui act: *a comite un fals.* ‖ adv. în contra adevărului: *a jura fals.*

falş a. fals. [Nemţ. FALSCH].

falsar m. cel ce comite un fals.

falsificà v. **1.** a contraface sau imita ceva cu intenţiunea de a înşela: *a falsifica un contract;* **2.** a altera prin amestecare: *a falsifica vinul.*

falsificare f. **1.** acţiunea de a falsifica; **2.** lucru falsificat.

falsificator m. cel ce falsifică.

falsitate f. **1.** caracterul lucrului fals; **2.** *fig.* prefacere făţarnică.

falt n. cută ori încreţitură (la rochi, haine). [Nemţ. FALTE].

fălţui v. a îndoi coalele tipărite spre a le broşa sau lega. [Nemţ. FALZEN].

famelic a. flămând.

famèlie f. *pop.* familie: *famelie grea* CAR.

famen m. eunuc: *nişte răi şi nişte fameni* EM. [Macedo-rom. *feamen*, femeiesc, efemeiat = lat. *FEMINUS].

familiar a. **1.** fără ceremonii, ca în familie: *a fi familiar cu cineva;* **2.** ce se ştie din deprindere: *scrima îi este familiară;* **3.** cu totul simplu: *stil familiar.*

www.dacoromanica.ro

familiaritate f. 1. mare intimitate; 2. manieră liberă și familiară.

familiarizà v. a (se face) familiar, de aproape cunoscut.

familie f. 1. toate persoanele de același sânge, ca copii, frați, nepoți: *membrii unei familii*; 2. rude cari locuiesc împreună: *a trăi în familie*; 3. grup de națiuni sau limbi de aceeași origină: *familia indo-europeană*; 4. *Gram.* vorbe derivate din același radical: *o familie de cuvinte*; 5. în istoria naturală: reunire de genuri cari au oarecari caractere comune.

familist m. om cu familie: *onoarea mea de familist* CAR.

fân n. iarbă cosită și uscată la soare servind de nutreț vitelor. [Lat. FENUM].

fanal n. felinar mare: *ca fanal purtat de valuri pe a mărilor câmpie* GR. AL.

fanar n. 1. Mold. felinar: *fanarele de pe uliți* AL.; 2. prisnelul unei mori de vânt (asemuit luminei șovăitoare a fanarului). [Turc. FANAR (v. *fener*)].

fanaragiu m. Mold. cel ce aprinde fanarele: *fanaragii cari strigau regulat raita* NEGR. [Turc. FANARDJI].

fanaragiu m. fanariot (ironic): *pe când Domnii greci cei fanaragii* AL.

fânărie f. șură de fân.

fanariot m. 1. Grec nobil, originar din Fanar; 2. Domn grec (dela 1716—1821); 3. *fig.* ipocrit, viclean. ‖ a. fanariotic. [Gr. mod.].

fanariotic a. relativ la fanarioți.

fanariotism n. 1. sistema de stăpânire a Domnilor fanarioți: epoca fanariotă începe în Muntenia dela Nic. Mavrocordat (1716) și ține până la Al. Șuțu (1821), iar în Moldova cu Nic. Mavrocordat (1711) până la Ioan Sturdza (1821); 2. caracterul fanariotului.

fânaț n. loc cosit și făcut fân, livede pentru cultivarea fânului.

fanatic a. 1. care împinge la exces zelul religios; 2. *fig.* care se pasionează foarte pentru un partid, pentru o părere, etc.

fanatism n. 1. zel excesiv pentru ale religiunii; 2. aderare îndărătnică și violentă.

fandango m. 1. danț spaniol însoțit de castaniete; 2. arie după care se joacă.

fandasios a. *fam.* înfumurat: *un fandasios își făcuse chipul său de piatră* ISP. [Gr. mod. FANDASÍA, fantazie].

fandoseală f. 1. înfumurare; 2. pl. nazuri, fasoane.

fandosì v. 1. a se găti; 2. a face nazuri: *de! nu vă mai fandosiți acum* ISP. [V. *fandasios*].

fanfară f. arie executată din trâmbițe și cornuri, muzică militară: *în sunete de fanfare trece oastea lui întreagă* EM.; fig. *vesela fanfară ce buciumă prin nouri frumoasa primăvară* AL.

fanfaron a. lăudăros, palavragiu.

fanfaronadă f. palavre.

fanion n. steguleț, servind la aliniere.

fânoasă f. mașină de uscat fânul: *secerători, cositoare, fânoase* GHICA (= fr. *faneuse*).

fanon n. lame cornate cari garnisesc falca cetaceelor: *fanoane de balenă*.

fântână f. 1. puț cu cumpănă lungă; 2. locul unde curge apă; 3. clădire pe un asemenea loc: *fântână monumentală*; 4. *fig.* documente, texte originale: *fântânile istoriei*; 5. nume dat coșului de fum al unei case țărănești. [Lat. (AQUA) FONTANA = clasic FONTEM].

fântânar m. constructor de fântâne.

fântânică f. rană la piciorul vitei.

fantasmă f. fantomă: *fantasme ușoare ici-colea trecând* BOL. *fantasma morții sboară pe a mea 'nchipuire* AL.

fantasmagoric a. ce ține de fantasmagorie.

fantasmagorie f. 1. spectacol ce consistă a face s'apară la întuneric figuri cari parcă s'apropie sau se depărtează; 2. *fig.* efect produs prin mijloace amăgitoare.

fantast m. om cu fantazii, bizar.

fantastic a. himeric, imaginar: *văd trecând în sbor fantastic a poveștilor minuni* AL.

fantaxì v. *fam.* a se fuduli, a se arăta cu fală: *am fantaxit cu tualetele la baluri* AL. *ian să mai fantaxesc și eu prin târg* AL. [Gr. mod.].

fantazie f. 1. imaginațiune caprițioasă; 2. voință trecătoare; 3. lucru de podoabă: *articole de fantazie*; 4. *Muz.* variațiuni pe o temă împrumutată dintr'o operă: *fantazii de Mozart*.

fantazist a. caprițios, bizar. ‖ m. scriitor, pictor care urmează mai mult caprițiul său decât regulele artei.

fante m. 1. una din figuri în jocul cărților; 2. *fig.* tânăr înfumurat: *fanți de provincie*. [It. FANTE, printr'un intermediar grec modern].

fantomă f. 1. vedenie de noapte, stafie: *lumea nu mai crede în fantome*; 2. arătare deșartă, aparență: *o fantomă 'ncornorată* GR. AL.; 3. himeră ce se formează în spirit (= fr. *fantôme*).

fapt n. 1. lucru făcut, act: *așa-i faptul*; 2. întâmplare de povestit: *faptele sunt materialul istoriei*; **Faptele Apostolilor**, carte scrisă de St. Luca și coprinzând istoria creștinismului dela Înălțarea (33) până la sosirea St. Pavel la Roma (63); 3. adevărat, real: *e fapt*; 4. facere, început: *faptul zilei se aprinde pe a dealurilor frunte* AL.; fig. *în faptul viu*

www.dacoromanica.ro

al vieții ne pare drumul lung AL.; **5.** vrajă, farmec, în special boală ce poporul crede că o capătă cineva când i-o aruncă dușmanul în cale: *să-mi arunce fapt și ură* POP. *descântec de fapt.* [Vechiu-rom. *fapt* = lat. FACTUM; pentru sensul 5, v. *face*].

faptă f. fapt determinat, acțiune: *nu vorbe, ci fapte.* [Lat. FACTA, (pl. din FACTUM), luat ca singular].

făptaș m. cel ce face sau execută ceva.

făptui v. a face (în sens rău): *făptuit-am multe rele* AL.

făptuitor m. cel ce făptuiește.

făptură f. **1.** rezultatul facerii, ființă, creatură: *tot omul fuge, toată făptura se ascunde* AL.; **2.** mod de a fi, formă: *frumos la chip și la făptură* AL. [Lat. medieval FACTURA (în sens de CREATURA)].

far n. **1.** turn luminător pe coasta mării; fig. *unde luna 'și aprinde farul tainic de lumină* AL.; **2.** *fig.* călăuză.

fără prep. **1.** indică o privațiune: *fără ajutor;* **2.** o excepțiune: *țără numai.* [Lat. FORAS].

fărădelege f. faptă nelegiuită, crimă. [Modelat după slav. BEZAKONIE (v. *bazaconie*)]. ‖ a. criminal: *era om fărădelege* CR.

farafastic n. Mold. **1.** pl. mofturi: *m'am săturat de toate farafasticurile d-tale* AL.; **2.** pl. dichisuri femeiești; **3.** Tr. horbote. [Origină necunoscută].

fărămă a. a face fărâme. [Abstras din *fărâmă*].

fărâmă f. **1.** bucățică foarte mică: *o fărâmă de pâine;* **2.** părticele rămase din ceva spart: *fărâme de oală;* **3.** *fig.* parte foarte mică: *o fărâmă de speranță.* [Cf. lat. FRAGMEN].

fărâmătură f. rezultatul fărâmării, bucată fărâmată, părticică rămasă: *fărâmăturile ospățului.*

fărâmicios a. ce se poate lesne fărâma.

fărâmița v. a face mici fărâme.

faraon m. **1.** porecla țiganilor pe cari poporul îi crede originari din Egipt (v. *ighiptean);* **2.** un fel de joc în cărți, la cel cu stosul: *și-a pierdut starea în cărți jucând faraonul* AL. ‖ a se zice de o varietate de pere: *pere faraoane.* [Dela *Faraon*].

fărăș n. lopățică de strâns gunoiu: *ărașe de tinichea.* [Turc. FARAȘ].

farbarà f. V. falbalà.

fardà v. a se sulemeni (= fr. *farder*).

farfarà adv. și m. **1.** încoace și încolo: *a umbla farfara;* **2.** toacă-gura. [Turc. FARFARA].

farfasit a. Mold. moftangiu: *mangositilor și farfasiților!* [Origină necunoscută].

farfurie f. **1.** porțelan: *mozaicuri de farfurie* AL.; **2.** taler de porțelan. [Turc. FARFURI, porțelan de China].

farfurier m. negustor de obiecte de porțelan.

faringe n. V. farinx.

faringită f. inflamațiunea farinxului.

farinx n. partea superioară a ezofagului.

fariseic a. după caracterul fariseilor.

fariseism n. **1.** caracterul fariseilor; **2.** *fig.* ipocrizie.

fariseu m. **1.** membrul unei secte judaice care făcea paradă de pietate exterioară; **2.** *fig.* ipocrit: *cu fariseul cel fățarnic* CR.

fărmà v. (poetic) a fărâma: *vântul o creangă farmă* EM.

farmaceutic a. relativ la farmacie: *preparațiune farmaceutică.* ‖ farmaceutică f. partea medicinei care tratează despre medicamente.

farmacie f. **1.** arta de a prepara și de a compune medicamente: *a studia farmacia;* **2.** spițerie, locul unde ele se prepară, se conservă și se vând; **3.** profesiune de farmacist; **4.** colecțiune de medicamente.

farmacist m. spițer, cel ce practică farmacia.

farmacopee f. tractat despre arta de a compune medicamente.

farmazoană f. Mold. vrăjitoare: *fata lui Roș-Împărat este o farmazoană cumplită* CR. [V. *farmazon*].

farmazon a. **1.** *pop.* francmason; **2.** *fig.* panglicar, șiret (sau cel ce face pe șiretu). [Rus. FARMAZONŬ (din fr. *francmaçon*): francmasoneria, foarte răspândită sub Caterina II și Alexandru I, fu introdusă la finele sec. XVIII în Moldova, unde dobândi un sens nefavorabil din cauza apucăturilor misterioase ale membrilor acestei societăți secrete (la care se adaogă analogia vorbei cu *farmec);* de aci accepțiunea de vrăjitor (v. *farmazoană*) și de scamator].

farmazonie f scamatorie, vrăjitorie.

farmec n. **1.** formulă sau operațiune magică: *farmecele sunt leacuri bătrânești;* **2.** *fig.* efectul magiei, atracțiune irezistibilă: *farmecul frumuseții;* **3.** destătare: *dulce farmec a vieții călătoare* AL. [Lat. vulg. PHARMACUM, leac și farmec, medicul și vrăjitorul fiind una și aceeași persoană (v. *vraciu*)].

fârnâi v. Mold. V. fornâi: *dascălul Iordache, fârnâitul dela strana mare* CR.

farniente n. neocupațiune, lene: *dolce farniente.*

farsă f. **1.** piesă de teatru care ne face să petrecem prin critica exagerată și ri-

www.dacoromanica.ro

diculă a viţiilor; 2. imitaţiune ridiculă a unui lucru nobil; 3. faptă glumeaţă, festă, poznă.

f rsor m. 1. care joacă numai farse; 2. caraghios.

fârţă f. se zice de un copil mic şi neastâmpărat: *o fârţă de copil.* [V. *făţă*].

fârţăi v. a umbla de colo până colo fără rost. [V. *făţăi*].

fărtal n. sfert: *oiu munci mai mult un fărtal peste nămiezi* Pop. [Ung. FERTÁLY = nemţ. *Viertel*]. V. ferdelă.

fărtat m. tovarăş intim, frate de cruce: *la lucru acum, fărtate!* Al. [Lit. înfrăţit: vechiu-rom. *a se înfărtăţi*, a se face fraţi de cruce].

fârţog a. Mold. neastâmpărat, sglobiu: *cu copila cea fârţoagă* Al. [V. *fârţă*].

faşă f. 1. fâşie de pânză cu care se înconjură de mai multe ori trunchiul şi picioarele copilului înfăşurat în scutece; 2. *fig.* pruncie: *îl cunosc încă din faşă.* [Lat. FASCIA].

făsăi v. 1. a sforăi (din nas); 2. se zice de sgomotul ce fac în foc lemnele umede. [Onomatopee].

fâşăi v. a face un sgomot confuz, a şuera încet (vorbind de frunze, hârtie, mătase): *şi cununi de flori uscate fâşăiesc amirosind* Em. [Onomatopee ce imită freamătul frunzelor: *fâş! fâş!*].

fasce n. pl. legătura de nuiele a lictorilor romani.

fasciculă f. făscioară.

fascină v. a fermeca.

făscioară f. parte dintr'o carte ce se vinde separat.

fascism n. guvern dictatorial, instituit în Italia dela 1922 spre a se opune excceselor anarhiste şi a realiza reformele necesare pentru refacerea economică a ţării.

fascist m. partizan al fascismului.

făşcuţă f. Mold. putinică în care se ţine unt, brânză, etc. [Rut. FASKA (din nemţ. *Fässchen*)].

fâşie f. 1. legătură lungăreaţă: *o fâşie de pânză;* fig. *o fâşie de lumină, de imagini;* 2. petec de pământ: *cu o fâşie tot n'avem moşie* Pann. [Derivat din *faşă*].

faşină f. mănunchiu de nuiele cu cari s'astupă şanţuri, se repară drumuri, etc.: *cu scări şi cu faşine* Al. (= fr. *fascine*).

fâşneţ a. sglobiu. [Origină necunoscută].

fasole f. 1. plantă din familia leguminoaselor, originară din America de Sud, se cultivă pentru trebuinţe culinare *(Phaseolus);* 2. teaca sau păstaia ei din care se fac bucate. [Rus. FASOLI].

fasolă v. *fam.* a face fasoane: *şi eu m'aş fasoli ca o madamă* Al. [Din *fasole*, alteraţiune populară din *fasoane*].

fason n. 1. modul cum un lucru e făcut şi forma ce i se dă: *fason de haină;* 2. pl maniere ceremonioase; 3. pl. *fam.* nazuri (= fr. *façon*).

fasonă v. 1. a da un fason, o formă particulară; 2. *fig.* a forma spiritul.

fast n. lux măreţ.

fâstâc! int. ce imită sgomotul unui corp care se agită: *svâc! în dreapta, fâstâc! în stânga* Isp. [Onomatopee].

făstâc m. Mold. V. fistic.

făştăci (refl.) v. a-şi pierde cumpătul, a se turbura: *se făstăci şi se ameţi când se văzu înconjurat de o mulţime de lume* Isp. [Lit. a se face verde-galben ca fisticul (Mold. *făstâc*), precum sinonimul său *sfecli* însemnează lit. a se face roşu ca sfecla].

faste n. pl. 1. table cronologice, la Romani: *faste consulare;* 2. *fig.* anale: *fastele monarhiei.*

fastidios a. care desfăşură un lux excesiv.

făt m. 1. copil, băiat: *feţi şi fete;* 2. fiu, fecior: *fătul meu! se închină cu smerenia unui făt de Domn cuvios* Od.; 3. copil în pântecele mamei. [Lat. FETUS].

făta v. 1. a naşte pui, vorbind de animale: *caprele au fătat;* 2. *fig.* a produce (ironic): *a făta nişte stihuri schilăvoase* Negr. [Lat. FETARE].

fată f. 1. copilă, fecioară (în opoziţiune cu *băiat);* 2. fată nemăritată: *a rămas fată mare;* 3. *pop.* fiică: *fată de împărat;* 4. servitoare: *fată în casă.* [Vechiu-rom. *feată* = lat. FETA].

faţă f. 1. partea anterioară a capului; 2. persoană: *în turnul mare unde zac feţe domneşti* Pop.; feţe bisericeşti, preoţi, diaconi, arhierei; 3. prezenţă: *în faţa mea, la faţa locului;* 4. latura anterioară: *faţa casei;* 5. suprafaţă: *faţa mării;* 6. partea exterioară a unui obiect: *faţă de pernă, de masă;* pe faţă, deschis; 7. partea unei monede cu efigia ei: *dos ori faţă;* 8. coloare: *a schimba feţe, feţe, a da o faţă;* 9. pagină: *a citit câteva feţe.* [Lat. FACIES; sensul 2 a fost modelat după sinonimul *obraz*]. ‖ adv. prezent: *faptele sunt faţă.* V. feţele (de a).

făţă f. 1. peşte mărunt, numit obişnuit svârlugă: *o făţă de peşte* Isp.; 2. copil ce se agită necontenit: *o făţă de copil* Isp. [Abstras din *făţăi*].

fătăciune f. 1. miei fătaţi: *cu fătăciunea să plătească stricăciunea* Pann; 2. a doua arătură a ţarinei spre a nu se învârtoşa pământul şi a se acoperi cu bălării. [Derivat din *făta*].

faţadă f. 1. partea dinainte a unei case; 2. partea unde este intrarea principală. [După fr. *façade*].

www.dacoromanica.ro

făţăi v. 1. a da din coadă (primitiv despre câini): *iepurele începu să se făţăească* Isp.; 2. a se agita în mişcări vii, repezi. [Onomatopee].

fatal a. 1. care trebue neapărat să se întâmple, de care nu se poate scăpa: *termen fatal*; 2. *fig.* funest, dezastros.

fătălău m. 1. fată mare şi greoaie; 2. băiat ce seamănă mai mult a fată. [Derivat analogic din *fată*].

fatalism n. doctrină care atribue destinului totul şi neagă liberul arbitru. Credinţa în fatalitate e adânc înrădăcinată în poporul nostru, care o rezumă zicând: *aşa i-a fost să fie*, expresiune care se apropie mai mult de fatalismul oriental; dar concepţiunea despre Ursitoare poartă caracterul păgân al Destinului antic (v. *scrisă* şi *ursitoare*).

fatalist m. cel ce crede în fatalism.

fatalitate f. 1. destin inevitabil; 2. necesitatea ce rezultă din natura lucrurilor.

Fata Morgana f. («Zina Morgana»), fenomen de resfrângere a stratelor atmosferice care face s'apară în aer imagini de coloane, coline şi edificii.

făţare (făţar) f. şi n. faţa ariei: *mână iepele d'asupra faţarului* Pop. [Lat. FACIALIS].

făţărie f. ipocrizie: *sunt sătul de atâta făţărie* Od.

făţarnic a. cu două feţe, ipocrit.

făţărnici v. a se preface: *se făţărnici ca cum n'ar şti nimic* Bălc.

făţărnicie f. făţărie.

făţăşoară f. faţă de peşte: *a prins câteva făţăşoare* Pann.

faţetă f. faţă mică: *diamant cu faţete* (= fr. *facette*).

făt-frumos m. eroul poveştilor populare, răpuitorul de monştri şi mântuitorul fetelor de împărat: *feţi-frumoşi cu păr de aur* Em. [Lit. fecior frumos].

faţidic a. care descopere voinţa destinului sau a fatalităţii.

făţiş adv. pe faţă.

făt-logofăt m. făt-frumos: *făt-logofete, cu netede plete, cu părul de aur* Al.

făţui v. 1. a netezi, a lustrui; 2. *fam.* a bate: *îl mai făţuiră, îl mai trudiră* Isp. [Lit. a da o faţă frumoasă].

fatuitate f. vorbire şi purtare insipidă.

făţuitoare f. rândeaua de făţuit a zidarului şi tâmplarului,

faună f. 1. totalitatea animalelor unei ţări; 2. operă ce conţine descrierea lor.

faur m. 1. meşter fierar: *timp, al lumii faur* Al.; 2. *fig.* plăsmuitor: *faur de cârciocuri* Al. [Lat. FABRUM]. ‖ a. meşter: *să prindeţi o coţofană faură* Isp.

Faur m. V. Făurar.

Făurar m. Februarie. [Lat. FEBR(U)ARIUS; după interpretarea populară: luna fierarilor (de unde Faur), cari pregătesc uneltele de arat].

făurì v. 1. a bate fierul şi alte metale spre a le da o formă: *a făuri lanţuri*; 2. *fig.* a plăsmui. [Lat. FABRIRE].

făurişte f. fierărie: *deschise uşa făuriştii* Isp.

favoare f. 1. semn de bună voinţă, protecţiune specială: *a căştiga favoarea unui principe*; 2. trecere, putere de care se bucură pe lângă cineva: *om în favoare*.

favorabil a. avantajos: *ocaziune favorabilă*.

favorizà v. 1. a trata cu o bunăvoinţă particulară, a protege; 2. a secunda, a fi favorabil: *noaptea favoriză fuga lor*.

favorit a. care place mai mult: *autor favorit*. ‖ m. cel ce se bucură de favoarea cuiva: *favoritul regelui*.

favorite n. pl. stuf de barbă ce creşte pe fiecare parte a feţei, dela ureche la bărbie.

favoritism n. influenţa sau puterea favoriţilor.

favoritor a. care favorizează: *împrejurări favoritoare* Bălc.

fază f. 1. feţe diferite ce prezintă luna într'un period de $29^1/_2$ zile; 2. *fig.* schimbare succesivă: *fazele boalei*.

fazan m. pasăre din ordinul galinaceelor, cu penişul mândru şi cu carnea foarte căutată.

febră f. numele ştiinţific al frigurilor: *febră tifoidă*.

febrifug a. şi n. care combate frigurile: *antipirina şi chinina sunt febrifuge*.

febril a. 1. ce ţine de friguri; 2. *fig.* excesiv, dezordonat: *o ardoare febrilă*.

febrilitate f. *fig.* ardoare excesivă.

Februarie m. a doua lună a anului, numită de popor *Făurar* sau *luna lui Faur*. [Şi *Fevruarie*: de origină slavo-greacă].

fecial m. preot roman care consacra prin anumite ceremonii declaraţiunile de războiu şi tractatele de pace.

fecioară f. 1. fată cu totul nevinovată: *Sfânta Fecioară*, Maica Domnului; 2. unul din cele 12 semne ale zodiacului. [V. *fecior*].

fecior m. 1. fiu: *Doamna născu doi feciori*; 2. flăcău: *fecior de neam, fecior de bani-gata*; 3. slugă: *fecior în casă*; 4. soldat: *feciori de oaste*. [Lat. *FETIOLUS (din FETUS; v. *făt.*). ‖ a. fecioresc (poetic): *mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară* Em.

fecioresc a. 1. de fecioară: *sân fecioresc*; 2. de fecior: *port fecioresc*.

www.dacoromanica.ro

fecíorie f. 1. stare de fecioară; 2. *fig.* curăţenie, nevinovăţie.

feculă f. praf alb ce se scoate din amidon şi din cartofi.

feculent a. ce conţine feculă.

fecund a. care produce mult: *sol fecund; fig. spirit fecund.*

fecundà v. a face fecund, productiv.

fecunditaţe f. calitatea celor fecunde, aptitudine de a produce.

fedeleş n. 1. butoiaş oval în care ţăranii pun apă sau lapte acru: *cu fedeleş în spate* AL.; 2. un fel de horă ţărănească. [Ung. FEDELES, capac]. ‖ adv. ţeapăn (ca un fedeleş): *îl legară fedeleş* ISP.

federal a. ce ţine de o confederaţiune: *consiliu federal.*

federalism n. sistemă federativă.

federalist m. partizan al federalismului.

federat a. şi m. care face parte dintr'o federaţiune.

federaţi(un)e f. alianţă politică de State.

federativ a. constituit într'o federaţiune: *Elveţia şi Statele-Unite sunt republici federative.*

federweis n. praful din steatită, întrebuinţat pentru prăfuirea pe dinăuntru a încălţămintelor şi a mănuşilor.

fee f. zină (în basmele popoarelor romanice).

feeric a. 1. relativ la fee: *credinţa în sufletu-mi pusese poveştile-i feerici* EM.; 2. minunat, care pare săvârşit de o fee: *spectacol feeric.*

feerie f. 1. piesă de teatru în care apar vrăjitoare sau fee; 2. *fig.* spectacol feeric: *peste a nopţii feerie se ridică mândra lună* EM.

fel n. 1. mod, chip: *ce fel? altfel;* la fel, asemenea; de fel, niciodcum; 2. specie, varietate: *fel de fel de oameni;* 3. neam, origină: *de fel e din Ardeal;* 4. obiceiu: *noi ne făceam felul aşa câte odată* CR. [Ung. FÉL].

felcer m. chirurg, mai ales militar. [Nemţ. FELDSCHERER].

feldmareşal m. generalisim, în armata austro-ungară, germană şi engleză.

feldspat n. piatră dură compusă din aluminiu, siliciu şi potasă.

feleĝean n. ceaşcă mică fără toartă şi pusă pe un suport numit *zarf: felegene de smalţ cu zarfuri de sârmă* OD. [Turc. FILDJAN].

felendreş n. un fel de postav: *capoate de felendreş* OD. [Nemţ. FLANDRISCH, postav de Flandra, printr'un intermediar unguresc].

feleştioc n. Mold. 1. fitil pentru opaiţ; 2. beţişor cu o cârpă la un capăt cu care ţăranul unge osia carului: *muia feleştiocul în strachina cu dohot* CR. [Pare un compromis între *felezău* şi *sfeştoc*].

felezău n. măturică răsfirată şi lungă în coadă, sau târn din nuiele de mesteacăn cu o coadă lungă, de curăţat gunoaiele grâului vânturat. [Ung. FELEZŐ].

felezuì v. 1. a mătura cu felezăul; 2. a agita coada (vorbind de cal sau iapă).

felibri m. pl. nume ce şi-au dat poeţii din noua şcoală provenţală, fundată de Mistral.

felibrij n. şcoală literară întemeiată în Provenţa de Mistral pentru menţinerea provenţalei şi a dialectelor sale.

felicità v. a complimenta pentru un eveniment fericit.

felie f. bucată tăiată cam subţire: *felie de pâine.* [Gr. mod. FELI].

felinar n. cutie de sticlă în care se pune o lumină la adăpostul vântului. [Turc. FENAR (cu epenteza unui *l*); v. *fanar*].

feliu n. Mold. V. fel.

feliuşag n. Mold. fel, fire: *adormi cerbul cu ochii deschişi, cum i-i feliuşagul* CR. [Tras din *feliu* cu ajutorul unui sufix analogic (cf. *rămăşag*)].

felon n. vestmânt bisericesc (numit şi *sfită*) în forma unui con trunchiat, ce preotul îmbracă la leturghie peste stihar. [Gr. mod. FELÓNI].

felonie f. revolta vasalului în contra suzeranului său, trădare: *numind orice lovire piezişă felonie* AL.

felucă f. corăbioară lungă şi îngustă, obişnuită pe Mediterana.

felurime f. tot felul, varietate.

felurit a. de tot felul.

femeie f. 1. soaţa omului; 2. cea care e sau a fost măritată. [Vechiu-rom. *fămeaie*, familie (ca şi în macedo-româna): «să meargă la besearecă cu toată *fomeaea*» (Legenda Dumenecei, 1600) = lat. FAMILIA: în limba modernă s'a restrâns sensul la reprezentantul ei femeiesc].

femeiesc a. privitor la femeie.

femeiuşcă f. 1. (ironic) femeie; 2. partea femeiască la animale.

feminin a. 1. femeiesc; 2. *Gram.* de genul feminin.

femur n. *Anat.* osul coapsei, fluierul piciorului.

fener n. Mold. fanarul morii. [Turc FENER, felinar (v. *fanar*)].

fenic a. se zice de un acid obţinut prin distilarea gudronului de huilă şi întrebuinţat, în disoluţiune, ca dezinfectant.

fenix m. 1. pasăre fabuloasă despre care se credea că renaşte din cenuşa ei; 2. simbol al nemuririi; 3. *fig.* fiinţă superioară, unică în felul ei.

www.dacoromanica.ro

fenol n. alt nume dat acidului fenic.

fenomen n. 1. ceeace apare în aer: *fenomene electrice*; 2. *fig.* lucru ce surprinde prin noutatea sau raritatea sa.

fenomenal a. 1. relativ la un fenomen; 2. *fig.* surprinzător, uimitor.

fenomenalism n. sistemă filozofică după care ideile noastre coprind numai aparenţele lucrurilor în sine, pe când lucrurile înseşi rămân necunoscute.

fenomenologie f. reprezentarea diferitelor grade de desvoltare ale cunoştinţei (în filozofia lui Hegel).

ferber n. un fel de joc în cărţi: *a juca un ferber*. [Nemţ. FÄRBEL].

ferchеş a. dichisit, scos din cutie. [Abstras din *ferchezui*].

ferchezui v. a găti, a dichisi: *curăţită şi ferchezuită ca o mireasă* ISP. *i-au ferchezuit frumos* CR. [Cf. ung. FELKENDÖZNI].

fèrdelă f. Tr. baniţă. [Sas. FYRDEL (din nemţ. *Viertel*)]. V. fărtal.

fereastră f. deschizătură în pereţii casei prin care intră lumină şi aer. [Lat. FENESTRA].

ferecă v. 1. a garnisi cu fier, a strânge în cercuri de fier; 2. a îmbrăca cu fier sau cu alt metal: *icoana era ferecată cu argint*; 3. a înlănţui, a lega în genere: *căruţa era ferecată cu teie* CR. [Lat. FABRICARE].

ferecătură f. 1. garnitură de fier: *ferecătura Evangheliei*; 2. zimţii monedelor.

ferece f. *Bot.* V. feregă.

feredeu n. Mold. baie de scăldat: *asud de parc'am intrat în feredeu* AL. [Ung. FERDŐ].

feredui a. a îmbăia: *porunci s'o fereduiască* ISP.

feregă f. plantă ale cării foliole sunt în formă de secere şi pe margine cu dinţi ascuţiţi-spinoşi ca dinţii ferestrăului (*Polypodium*). [Şi *ferece* = lat. FILICEM].

fereğeà f. 1. haină largă boierească din şaiu de Angora: *vara boierii purtau feregea şi iarna contoş* GHICA; 2. mantilă de vară din stofă uşoară: *cu feregele şi binişuri de buhur* OD.; 3. (neologism) văl de cadână: *pe frunte acoperită cu o feregea subţire* AL. [Turc. FEREDJA].

ferenţar m. od. soldat din pedestrimea uşoară: *ferentarul ager şi cu lungă chică* BOL. [Indirect din lat. FERENTARIUS].

feresău n. Mold. ferestrău. [Ung. FERESZŐ].

ferestrău n. 1. unealtă cu o lamă dinţată de oţel spre a tăia şi prepara lemne; 2. pl. uzină pe marginea apelor la munte, unde ferestraie taie lemnele de brad ca buşteni; 3. peşte având botul prelungit ca o sabie cu o mulţime de dinţi (*Pristis antiquorum*); 4. plantă cu frunze ovale însoţite de stipuli lanceolaţi (*Helianthemum*). [Ung. FŰRÉSZTŐ].

ferestruie f. fereastră mică, la o pivniţă sau pe acoperişul casei.

ferĭăn m. *Bot.* Tr. văzdoagă. [Origină necunoscută].

ferfeniţă f. Mold. sdreanţă. [Poate în legătură cu *ferfăn*].

ferfeniţos a. Mold. sdrenţeros: *cât era de ferfeniţos* CR.

ferì v. 1. a protege: *o feria de lovituri*; 2. a prezerva: *ferească D-zeu!* 3. a se da la oparte spre a evita o lovire: *fereşte-te!* [Origină necunoscută].

ferice a. fericit (cu o nuanţă solemnă sau ironică): *ferice de tine!* [Lat. FELICEM]. ‖ f. noroc: *bată-te fericea!*

fericì v. 1. a face fericit; 2. a se crede fericit.

fericire f. 1. stare de mulţumire deplină; 2. întâmplare fericită, şansă.

fericit a. 1. care se bucură de fericire: *om fericit*; 2. care face plăcere, bucurie: *întâmplare fericită*; 3. cel ce se bucură de fericirea cerească: *fericitul întru amintire*.

ferit a. adăpostit, păzit.

ferm a. statornic, hotărît: *caracter ferm*.

fermă f. moşie luată în arendă cu clădirile trebuincioase pentru exploatarea ei; fermă-model, şcoală agricolă în care se pune în practică noile invenţiuni relative la agricultură (= fr. *ferme*).

fermecà v. 1. a lega prin farmec, a face de dragoste; 2. a încânta: *vederea ei l'a fermecat*. [Şi *fărmeca* = lat. vulg. PHARMACARE].

fermecat a. legat prin fermece.

fermecător a. care farmecă sau încântă: *frumuseţe fermecătoare*. ‖ m. cel ce face fermece.

fermecătorie f. operaţiunea fermecătorului, magie.

fermeneà f. 1. od., scurteică cusută cu fir, cu sau fără blană (se purta de boieri în timpul verii): *boierii cei mari purtau vara fermeneaua scurtă* GHICA; 2. camizol de atlaz al cocoanelor: *Arghira purta o fermenea de cati'ea neagră* FIL.; 3. azi, în Muntenia, scurteică ţărănească ce acopere numai pieptul şi braţele. [Turc. FERMENÈ].

ferment n. 1. substanţă organică care, pusă în atingere cu o alta, o descompune; 2. *fig.* ceeace face să nască, ceeace întreţine pasiunile: *ferment de discordie*.

fermentà v. a fi în fermentaţiune (şi *fig.*).

fermentaţi(un)e f. 1. descompunere

www.dacoromanica.ro

operată sub influența unui ferment; 2. *fig.* agitațiunea spiritelor.

fermier m. cel ce ține sau exploatează o fermă.

fermitate f. calitatea celor fermi: hotărîre, statornicie.

feroce a. 1. sălbatec și crud: *tigrul e cel mai feroce dintre animale*; 2. *fig.* brutal, cumplit: *caracter feroce.*

ferocitate f. caracterul animalului sau al omului feroce.

feros a. ce ține de fiare, sălbatec.

feroșie f. ferocitate: *cu multă feroșie alergă a reînnoi asaltul* Bălc.

ferșter m. Mold. silvicultor. [Nemț. FÖRSTER].

fertil a. 1. care produce mult (vorbind de pământ); 2. *fig.* bogat, care posedă cu îmbelșugare: *fertil în expediente.*

fertilitate f. calitatea celui fertil.

fertilizà v. a face tertil.

feruginos a. care conține fier: *apele feruginoase servă a combate anemia.*

fervent a. plin de fervoare: *zel fervent.*

fervoare f. râvnă, zel.

fes n. 1. scufie roșie cu un moț în creștet, purtată de Turci sub turban (ca odinioară de boieri sub îșlic): *pe din dosul fesului unde-i cald ciocoiului* Pop.; 2. scufie analogă purtată în urmă de lăutari: *boieru îmi umplea fesu de galbeni și-i cântam* Al.; 3. scufie albă purtată de cocoanele bătrâne sub testemelul cu bibiluri: *Kera Nastasia poartă fes alb* Al.; 4. fes din dimie roșie purtat și azi de țărancele bătrâne (din județele dealungul Dunării): *am să-i duc babei un fes roșu și un tulpan* Cr. [Turc. FES].

fesfesele f. pl. Mold. dichisuri femeiești, zorzoane: *o fetiță dela țară n'are atâtea fesfesele* Negr. [Turc FESFESÈ, sensațiune (adică ceeace bate la ochi)].

festă f. faptă vicleană, poznă: *am jurat să-i fac feste peste feste* Al. [Cf. pol. FEST, sărbătoare (din nemț. *Fest*), în sens de petrecere].

feștanie f. V. sfeștanie.

feșteli v. Mold. a murdări, a mânji. [Din Tr. *fești*, a văpsi = ung. FESTENI].

feștilă f. Mold. fitil. [Slav. SVEŠTILO].

festin n. (galicism) ospăț mare: *Ștefan trece 'n festine vieața pe pământ* Bol.

festiv a. de sărbătoare.

festival n. mare serbare muzicală.

festivitate f. serbare solemnă.

feston n. ghirlandă de flori ca podoabă.

fețele (de a) adv. joc de copii în care jucătorii își dau câte un nume, iar doi dintr'înșii trebue să ghicească *fețele*, adică numele ce și-au dat ceilalți.

fetesc a. de fată: *haine fetești.*

fetică f. 1. fată mică; 2. plantă ce constitue o excelentă salată de iarnă (*Valerianella*): *vine cimbrul dela munte cu fetica dela vie* Al.

fetid a. cu miros neplăcut.

fetie f. starea de fată, feciorie.

fetiș n. idol grosolan la Negrii africani și la popoarele sălbatice (= fr. *fétiche*).

fetișcană f. fată mare, codană.

fetișism n. 1. cultul fetișilor; 2. *fig.* venerațiune exagerată.

fetișist a. și m. idolatru.

fetneĝeà f. Mold. fetișcană șireată. [Turc. FITNEDJI, viclean].

fetvà f. sentință dată de muftiu în cazuri dificile: *Hafis Pașa dobândi dela muftiul o fetva* Bălc. [Turc. FETVÁ].

feud n. domeniu ce un vasal căpăta cu anumite îndatoriri dela suzeranul său.

feudal a. relativ la feud sau la feudalitate: *drept, castel feudal.*

feudalitate f. regim politic medieval în vigoare dela Carol Magnu până la Ludovic XI.

feudatar m. posesorul unui feud.

Fevruarie m. V. Februarie.

fhiu! int. exprimând sgomotul strănutării.

fi (a) v. 1. a avea ființă, a exista, a subsista; 2. a se afla. [Lat. FIERI].

fiară f. 1. animal răpitor, animal sălbatic; 2. *fig.* om crud; 3. fiară-verde, geniu dușman omului: *fiară-verde să-l gonească!* Al. [Lat. FERA].

fiare n. pl. lanțuri. [V. *fier*].

fiasco n. completă neizbândă: *a face fiasco.*

fiastru m. 1. fiu vitreg: *piară toți fiastri! oastea a strigat* Bol.; 2. fig. *nu-ți mai scurge ochii tineri, dulcii cerului fiastri* Em. [Lat. FILIASTRUM].

fibră f. 1. filamentele ce constituiesc mușchii și membranele ființelor însuflețite; 2. filamentele vegetalelor; 3. *fig.* cauza sensațiunilor și a sentimentelor.

fibrină f. substanță organică ce s'află în sângele animalelor.

fibros a. compus din fibre: *țesătură fibroasă.*

ficat n. organ glandulos, destinat a secreta fierea, situat în partea dreaptă a pântecelui. [Lat. FICATUM, lit. ficat de animal îngrășat cu smochine],

fichieș n. scândurică din lemn de fag cu care olarul ridică vasele de lut depe străgălie. [Origină necunoscută].

ficțiune f. plăsmuire: *ficțiunile poeziei.*

fictiv a. 1. închipuit sau plăsmuit; 2. convențional: *valoare fictivă.*

fidea f. un fel de cocă, în formă de firișoare lungi și subțiri, ce se pune în supă. [Gr. mod. FIDÈS].

www.dacoromanica.ro

fideicomis n. *Jur.* dar sau legat făcut unei persoane cu condițiunea de a-l transmite alteia.

fidel a. **1.** care se ține de cuvânt, care stărue în afecțiunile sau opiniunile sale; **2.** exact: *traducător fidel*; **3.** credincios, cu totul devotat: *amic fidel.*

fidelitate f. **1.** calitatea celui fidel; **2.** exactitate scrupuloasă.

fiduciar m. *Jur.* cel însărcinat a transmite un fideicomis.

fie! int. exprimă o consimțire: primesc, mă învoiesc! [V. *fi*].

fie f. fiică: *fie-sa.* [Lat. FILIA].

fiecare pr. orice persoană. [Lit. care ar fi].

fier n. **1.** metal dur și maleabil de un cenușiu lucitor; **2.** bucată de fier la plug: *fierul cel lat sau brăzdarul și fierul cel lung sau cuțitul plugului*; **3.** mașină de călcat; **4.** (poetic), sabie: *floarea țării noastre sub fieru se doboară* BOL. *mii de glasuri stinse de al tiraniei fier.* GR AL.; **5.** *fig.* tare, nemilostiv: *inimă de fier, braț de fier*; **epocă de fier**, cea mai barbară și mai coruptă dintre vârstele poetice ale omenirii; **6.** pl. **fiare**, lanțuri. [Lat. FERRUM].

fierar m. **1.** cel ce lucrează sau vinde fier; **2.** cel ce potcovește cai. [Lat. FERRARIUS].

fierărie f. **1.** locul unde se lucrează fierul; **2.** pl. bucăți vechi de fier.

fierbe v. **1.** a face băsici sub acțiunea căldurei sau a fermentațiunii: *apa fierbe la 100 de grade*; **2.** a coace într'un lichid; **3.** *fig.* a fi într'o agitațiune violentă: *a fierbe de mânie.* [Lat. FERVERE].

fierbere f. **1.** acțiunea de a fierbe; **2.** *fig.* agitațiune violentă: *orașul e în fierbere.*

fierbinte a. **1.** foarte cald; **2.** *fig.* arzător, fervent. [Lat. FERVENTEM].

fierbințeală f. **1.** starea celui fierbinte; **2.** căldură arzătoare; **3.** *fig.* vehemență,

fiere f. **1.** lichid amar, gălbuiu sau verzuiu, secretat de ficat: *fierea servă a înlesni digestiunea*; **2.** *fig.* amărăciune, necaz; **3.** **fierea pământului**, *Bot.* potroacă. [Lat. *FELE = clasic FEL].

fiertură n. **1.** rezultatul fierberii sau coacerii; **2.** supă fiartă fără carne.

fiesc a. de fiu: *iubire fiească.*

figură v. **1.** a reprezenta prin pictură sau sculptură: *a figura un templu*; **2.** a reprezenta alegoric: *mitologia figurează Timpul ca un moșneag cu coasa în mână*; **3.** a fi de față: *a figura la o serbare.*

figură f. **1.** formă exterioară a unui corp, a unei ființe: *figură rotundă*; **2.** fața omului: *figură frumoasă*; **3.** reprezentare de obiecte: *figuri de plante*; **4.** imagine simbolică; **5.** spațiu mărginit de una sau mai multe linii: *figură geometrică*; **6.** linii descrise la dans; **7.** accepțiune particulară dată vorbelor sau construcțiunilor gramat cale: *reticența e o figură de cugetare.*

figurant m. personaj accesoriu sau mut, într'o piesă de teatru.

figurat a. **1.** reprezentat prin semne sau figuri: *scrierea e vorbirea figurată*; **2.** reprezentat sub formă de alegorie: *justiția e figurată ca o femeie cu o cumpănă în mână*; **3.** se zice de o vorbă luată într'un sens impropriu, de un stil în care s'află figuri de vorbe sau de cugetare.

figurativ a. care este figura sau simbolul unui lucru.

figurină f. mică statuetă: *figurine de teracotă.*

fiică f. fată, în raport cu părinții săi. [Derivat din *fie* sub influență analogică (cf. *maică*)].

fiindcă conj. indică cauza sau motivul.

ființă **1.** ceeace este, existență: *treptat se pierde a neamului ființă* AL.; **2.** individ viu: *ființele omenești*; ființa **supremă**, D-zeu; **3.** *fig.* realitate: *n'are ființă pe lume* CR.; **4.** prezență: *cercetarea se face în ființa procurorului.* [Tras din *a fi*].

ființă v. a fi în ființă, a exista.

filă v. **1.** a curge încet: *siropul filează când îl turnăm*; **2.** a lăsa să iasă un fum des: *lampa filează* (= fr. *filer*).

filă f. Mold. foaia unei cărți: *viitorul și trecutul sunt a filei două fețe* EM. [Gr. mod.].

filacterii n. pl. bucăți de pergament, cu versete din Biblie, ce Evreii își pun pe frunte și pe brațul stâng în timpul rugăciunii.

filadă f. caiet (NEOL.). [Gr. mod.].

filaliu n. țesătură foarte fină: *șervetele erau de filaliu* NEOL. [Turc. FILELI].

filament n. fir subțire și lung: *filamentele unei plante.*

filamentos a. cu filamente numeroase.

filantrop m. cel ce caută a face bine semenilor săi.

filantropie f. iubire de umanitate, binefacere, caritate.

filarmonic a. care iubește muzica: *societate filarmonică.*

filatelie f. pasiune de a colecționa mărci poștale.

filatelist m. amator de mărci poștale.

filatură f. torcătorie mare: *filatură mecanică.*

www.dacoromanica.ro

fildeș m. 1. elefant: *fildeși sălbateci* POP.; 2. dinte sau os de elefant din care se lucrează obiecte de lux: *o cutioară de fildeș săpată* AL. [Turc. FIL DIȘ, lit. dinte de elefant].

filer m. Tr. fostă monedă austro-ungară valorând a suta parte dintr'o coroană: *asta costă 20 fileri.* [Ung. FILLER = nemț. HELLER].

fileri m. pl. pantofi țărănești mai groși. [Turc. FILER].

filfison m. *pop.* tânăr fercheș, strengar. [Alterațiune populară din *vive le son (du canon)!* refrenul cântecului revoluționar francez].

filial a. fiesc: *supunere filială.*

filială f. sucursală.

filiați(un)e f. descendență din tată în fiu; 2. *fig.* șir natural și regulat: *filiațiune de idei.*

filieră f. 1. străcurătoare; 2. *fig* serie de formalități, de obstacole.

filigrană f. 1. argintărie lucrată cu găurele și făcută din fire subțiri împletite: *un chioșc în filigrană de marmură aurie* AL.; 2. litere sau figuri de aramă a căror întipărire se imprimă în desimea hârtiei; 3. întipărirea însăș: *filigrana biletelor de bancă.*

Filipești pl. târg în jud. Prahova cu un târg săptămânal: 1500 loc.; a umplea de Filipești, a procopsi pe cineva (ironic).

Filipi (Pilipi) m. pl. sărbătoare bănească la 12—16 Noemvrie: ei sunt în număr de șase: trei, în dulcele toamnei (12—16 Nov.) și trei în postul Crăciunului (18—21 Nov.): țăranul nu lucrează în aceste zile, crezând pe Filipi răi de lupi și păgubitori la dobitoace: *Vinerea n'am tors cu furca, Pilipii toți i-am ținut* PANN. [După numele sfântului Filip, serbat la 14 Noemvrie].

filipică f. 1. discursuri rostite de Demostene în contra lui Filip din Macedonia; 2. discursuri rostite de Cicerone în contra lui Antoniu; 3. *fig.* pamflet violent și satiric.

film n. 1. pieliță formată de o foaie subțire de celuloid, întrebuințată în fotografii și la cinematograf; 2. scenariu cinematografic: *un frumos film.*

Filma f. zină chinuitoare de suflete (în basmele bănățene). [Origină necunoscută].

filodornă f. *Jur.* indemnizare. [Gr. mod.].

filolog m. cel ce s'ocupă cu filologia.

filologic a. relativ la filologie.

filologie f. 1. știința limbei, literaturei și artei unui popor cult; filologie clasică, studiul limbei și literaturei Grecilor și Romanilor; filologie comparativă, studiul raporturilor între diferite limbi și dialecte.

filomelă f. (poetic) privighetoare: *verzi dumbrăvi cu filomele* EM.

filon n. 1. șir neîntrerupt de mineraiu metalic în interiorul pământului: *un filon de aramă;* 2. *fig.* orice izvor de bogăție.

filonichie f. dispută: *gustul filonichie n'are.* [Gr. mod.].

filotim a. ambițios: *om cinstit și filotim* CAR. || n. îndemnizare (termen juridic ieșit din uz): *posesorul moșiei este dator a-mi număra 660 galbeni drept filotim* AL. [Gr. mod.].

filotimie f. *pop.* ambițiune, amor propriu: *mă atingi la filotimie* AL. [Gr.mod.].

filoxeră f. 1. soiu de insecte cari atacă frunzele și rădăcina viței de vie; 2. boală de viță cauzată de aceste insecte: *filoxera a apărut la noi în țară prin anii 1885—1886.*

filozof m. 1. cel ce cercetează cauzele și principiile lucrurilor; 2. cel ce se consacră studiului înțelepciunii; 3. om care trăiește liniștit și retras; 4. învățat în genere; 5. în graiul popular, cititor de stele: *dacă veni filozoful, îl puse la stele* ISP.; 6. incredul, sceptic.

filozofà v. 1. a trata despre materii filozofice; 2. a raționa prea subtil, a disputa în vânt.

filozofală (piatră) f. 1. piatră care, după spusa alchimiștilor, trebuia să schimbe metalele în aur; 2. *fig.* lucru imposibil de aflat.

filozofic a. relativ la filozofie.

filozofie f. 1. în sens propriu, iubirea înțelepciunii, căutarea adevărului, a principiilor și a rațiunii lucrurilor; 2. doctrină, sistemă particulară unui filozof: *filozofia lui Epicur;* 3. studiul ideilor generale relativ la o știință sau artă: *filozofia istoriei;* 4. curs de filozofie; 5. *fig.* tărie sufletească, superioritate în telectuală.

filtrà v. a limpezi prin un filtru.

filtru n. corp poros prin care se străcoară un lichid spre a-l limpezi.

filtru n. băutură magică de dragoste.

fin m. cel botezat, în raport cu nașii săi. [Lat. *FILIANUS (din FILIUS)].

fin a. 1. subțire: *fir fin, talie fină;* 2 de formă delicată: *trăsuri fine;* 3. căutat pentru excelența-i: *piatră fină, vin fin;* 4. fără aliaj: *aur fin;* 5. subtil, ingenios: *un gând fin și obscur* EM.; 6. abil, șiret: *spirit fin.*

final a. care e la fine, care termină: *frază, silabă finală;* cauză finală, scopul pentru care se presupune că a fost făcut fiecare lucru. || n. bucată de muzică terminând o operă, un concert.

www.dacoromanica.ro

finală f. *Gram.* silaba finală a unei vorbe.

finalitate f. totalitatea cauzelor finale.

financiar a. relativ la finanțe: *operațiune financiară.* ‖ m. cel ce face operațiuni de bancă, de bursă.

finanțe f. pl. **1.** starea averii unei persoane: **2.** banii și veniturile Statului cari provin din impozite: *Ministru de finanțe.*

fine m. sfârșit.

fineță f. **1.** caracterul celui fin; **2.** pătrundere, dibăcie.

fini v. a sfârși, a isprăvi.

finic m. (învechit) *Bot.* curmal. [De origină slavo-greacă].

finit n. sfârșit: *așteptând tristul lui finit* Bol.

fiolă f. sticluță de medicamente.

fiong n. Mold. nod cu ciucuri: *cu fiong mare pe ureche* Al. [It. fiocco, printr'un intermediar grec modern].

fior m. **1.** tremurătură cauzată de frig sau de friguri; **2.** fior cauzat de o emoțiune violentă. [Cf. lat. febris, friguri].

fiord n. golf îngust și adânc (în ghețarele Norvegiei).

fiorin m. od. monedă austriacă de aur în valoare de 2 lei noi. [It. fiorino].

fioros a. ce însuflă fiori, îngrozitor: *noapte fioroasă.*

fir n. (pl. **fire**) **1.** părticica cea mai subțire și lungă ce se desface din in, cânepă; **2.** firișoare sucite de cânepă: *fir de cusut;* **3.** mic lăstar, cotor foarte subțire: *fir de iarbă;* **4.** tot ce e lung și subțirel: *fir de păr;* din fir până în ață, de-a fir a păr, cu deamănuntul, minuțios; **5.** (pl. firuri) metal subțiat în formă de fir: *fir de aur, cusut cu fir;* **6.** substanță lungă, flexibilă și foarte subțire, ce omizile și păianjenii scot din corpul lor; **7.** *fig.* legătură, înlănțuire: *firul ideilor, firul vieții.* [Lat. filum].

fire f. acțiunea de a fi și rezultatul ei: **1.** natură proprie, caracter esențial: *om bun de fire;* **2.** ființă: *a-și veni în fire;* **3.** cumpăt, minte: *a se pierde cu firea, a ieși din fire.* [V. *(a) fi*].

firesc a. natural. ‖ firește adv. negreșit, bine-înțeles.

firet n. broderie de aur, găitan de fir: *haine numai în fireturi.*

firfiric n. od. mică monedă austriacă de argint în valoare de 15 parale: *dă bacșiș un firfiric* Al. [Tr. *feferic*, groșiță = sas. fifer (nemț. *Fünfer*), cu finalul analogic din *sfanțic*].

firidă f. **1.** înfundătură într'un zid, spre a pune ceva; **2.** în special înfundătură sub cuptoarele țărănești. [Gr. mod. phyrida].

firisău n. Mold. V. *feresău.*

firitisi v. V. *heretisi*; *ca să ne firitisească* Car.

firmă f. **1.** indicațiune pe zid la o prăvălie; **2.** numele proprietarilor sau al asociaților unei case comerciale.

firmament n. boltă cerească pe care stelele par presărate.

firman n. ordin al Sultanului (destinat provinciilor Imperiului): *solii dau firmanul, Mircea 'l citește* Bol. [Turc. firman].

firoscos a. și m. **1.** filozof, învățat: *câte basme firoscoșii spunea în vileag* Pann; **2.** mintos, priceput: *tocmai dumniata o să te găsești mai firoscos?* Isp.; **3.** șiret: *vulpea firoscoasă* Isp. [Alterațiune din *filozof*: poporul crede că oamenii prea învățați își pierd mințile; de unde *firoscos*, adică scos din fire, nebun (cf. Boccacio, II, 9: Non sono *fisofolo*), dar și sfătos, bun de gură].

firoseală f. risipă: *s'a făcut mare firoseală* Fil.

firosi v. **1.** a se prelinge (vorbind de lichide); *picătura ce se firosește din vin;* **2.** *fig.* a risipi, a prăpădi în zadar. *și-a firosit toată averea.* [Gr. mod. phyraíno, a se consuma (prin mijlocirea aoristului)].

firtă f. Mold. un sfert de pogon de vie: *să 'mpărțim pământul în firte și bucăți* Negr. [Cf. nemț. viertel].

firuță f. sau *floarea fânului*, excelentă plantă de nutreț *(Poa pratensis).* [Lit. firicică, florile plantei fiind reunite prin lungi peri lânoși].

fiș n. **1.** fițuică de scris; **2.** amestecătură de diferite caractere și corpuri de litere, în tipografie (= fr. *fiche).*

fișă f. marcă de joc: *câte zece parale fișa?* Al. [It. fiscia, printr'un intermediar grec modern].

fisc n. **1.** tezaurul Statului; **2.** administrațiunea finanțelor publice.

fiscal a. relativ la fisc.

fiscalitate f. totalitatea legilor privitoare la fisc.

fișic n. sul de bani: *numai un fișic? glumești? mai adă unul* Al. [Vechiu-rom. *fișic*, cartușă, rachetă = turc. fișek].

fistic m. nucșoară lunguiață conținând un sâmbure verde plăcut la gust, rodul oleaginos al arbustului cu același nume *(Pistacia vera).* [Mold. *făstâc* = turc. fystyk].

fistichiu a. **1.** de coloarea fisticului, verde bătând în galben; **2.** *fig.* ciudat, baroc: *gust fistichiu.* [Turc. fystyky].

fistulă f. umflătură în formă de canal, îngustă la intrare și mai largă în fund: *fistulă lacrimală.*

fit a. achitat. [V. *cfit*]. ‖ n. în locuțiunea școlărească: *a trage la fit,* a se

www.dacoromanica.ro

absenta în corpore, a lipsi o clasă întreagă la cursul unui profesor.

fiță f. tușă: *fița Smaranda.*

fițanțe f. chitanță (Car.). [V. *cvitanță*].

fitil n. 1. șnur de bumbac. pus într'un lichid inflamabil, din care se fac lumânări, acoperindu-l cu său sau ceară; 2. funie de cânepă sulfurate spre a da foc minelor, tunurilor; 3. *fig.* pricină de ceartă, aţâţare: *a da fitil cuiva.* [Turc. FITIL].

fituì v. 1. a achita: *m'am fituit cu el;* 2. *fig.* a stoarce prin amăgire; 3. a sfârși cu totul: *bucatele se fituiră într'o clipă* Isp. [V. *cfituì*].

fițuică f. 1. chitanță; 2. foiță de hârtie sau de carton pe care se iau note și care se poate apoi clasa. [Origină necunoscută].

fiu m. 1. copil în raport cu părinții; 2. băiat; 3. descendent din: *fiu de Domn.* [Lat. FILIUS].

fix a. 1. care nu-și schimbă locul: *punct fix, stele fixe;* 2. care nu variază: *preț fix;* idee fixă, de care mintea e necontenit obsedată.

fixà v. 1. a face fix, a înțepeni; 2. a privi fix, a aținti; 3. a se așeza statornic: *a-și fixa domiciliul la București;* 4. a determina, a evalua: *a fixa prețul.*

fixitate f. caracterul lucrului fix.

fizic a. 1. care se rapoartă la legile naturei: *științe fizice;* 2. care există materialicește: *lume fizică;* 3. care se sprijină pe observațiunea simțurilor: *certitudine fizică.* ‖ n. fizionomie, temperament: *un fizic plăcut.*

fizică f. 1. știința care studiază proprietățile corpurilor și fenomenele ce se produc într'însele, fără însă a modifica natura lor; 2. operă tratând despre această știință.

fizician m. cel ce se ocupă cu fizica și cel versat în această știință.

fiziocrat m. economist care consideră solul ca unicul izvor al bogățiilor naționale.

fiziognomică f. arta de a cunoaște caracterul omului după trăsurile feței.

fiziografie f. istoria naturală care se ocupă numai cu descrierea obiectelor naturei.

fiziologic a. relativ la fiziologie.

fiziologie f. știința fenomenelor vieții, a funcțiunilor organelor la om și la vegetale.

fiziologist m. cel versat în fiziologie.

fizionomie f. 1. expresiune particulară a trăsurilor feței: *fizionomie inteligentă;* 2. *fig.* caracter distinctiv: *fiecare popor are fizionomia sa.*

fizionomist m. cel ce se pricepe la fizionomii.

flăcăiandru m. flăcău nu deplin adult.

flăcărà v. a arunca flăcări, a arde tare. [Tras din *flacără*].

flacără f. 1. gaz luminos și ușor ce se degajază din foc; 2. pl. incendiu, foc: *casa e în flăcări;* 3. *fig.* ardoare, pasiune: *flacăra geniului.* [Cf. lat. FACULA, faclă, (influențat de FLAMMA)].

flăcăraie f. 1. flacără mare; 2. pl. flacări ușoare cari se degajază noaptea din locurile mlăștinoase.

flăcău m. 1. june adult (până la 25 de ani); 2. tânăr neînsurat: *un flăcău tomnatec.* [Tras din slav. HLAKŬ].

flacon n. sticlă închisă cu dop.

flagel n. 1. biciu cu patru curele împletite (cu cari Romanii își băteau sclavii): *flagelul cumplit și nodoros* Al.; 2. *fig.* ce-i funest și groaznic: *Atila, flagelul lui D-zeu.*

flagelà v. 1. a lovi cu biciul sau nuiaua; 2. *fig.* a mustra aspru.

Flagelanți m. pl. sectă de penitenți fanatici cari se flagelau în public: ei fură condamnați în 1349 de papa Clement VI.

flagrant a. comis în acea clipă: *flagrant delict,* prins asupra faptului.

flaimuc m. Mold. nătăfleț: *mâncate-ar moliile, flaimucule!* Al. [După numele unui personaj burlesc, doftorul Flaimuc, în Teatrul lui Alexandri].

flamand a. din Flandra: *dialect flamand.* ‖ m. locuitor de acolo.

flămând a. 1. care sufere de foame; 2. *fig.* lacom. [Cf. lat. FAMULENTUS].

flămânzì v. a-i fi foame.

flămânzilă m. mâncău ce rămâne veșnic flămând (tip legendar).

flamingo m. pasăre călătoare din ordinul picioroangelor, de coloarea focului: *noaptea flamingo cel roșu apa încet, încet pătrunde* Em.

flamură f. steag mai mic: *în zadar flamura verde o ridică 'n spre oaste* Em. [Lat. FLAMMULA].

flanc n. coasta unei armate: *fără flancuri la zid* Bălc.

flancuit a. apărat la flanc: *pedestrime flăncuită de călărimea Ungariei* Bălc.

flanelă f. 1. stofă de lână păroasă și moale, ușoară și călduroasă; 2. pieptar de flanelă (= fr. *flanelle*).

flașnetă f. orgă portativă cu manivelă și sul dințat: *flașnete mici pentru copii, flașnete pentru învățat păsări.* [Nemț. FLASCHNETT (din fr. *flageolet,* flaut)].

flașnetar m. cel ce cântă din flașnetă.

flaut n. fluer cu gura laterală.

flautist m. cel ce cântă din flaut.

fleac n. 1. lucru de nimic; 2. pl. prostii, nerozii. (Termen înrudit cu lat. FLACCUS,

www.dacoromanica.ro

prezintă o sumă de amplificări ca: *fleică, fleancă, fleoancă, fleaşcă,* cu acelaş sens fundamental de ceva molatec].

fleancă f. bot, gură. V. fleoancă şi treanca-fleanca.

fleandură f. sdreanţă [Cf. sas FLINDER-FLANDER, de tot sdrenţeros].

fleaşc! int. exprimă sgomotul lovirii cu biciul sau cu palma.

fleaşcă f. **1.** lovitură dată peste ochi cu dosul mâinii; **2.** *fig.* om molatic. [Pentru sensul 2, v. *fleac*].

flebită f. *Med.* inflamarea membranei interioare a vinelor.

flec n. petec la tocul încălţămintelor. [Nemţ. FLECK].

flecar a. şi m. **1.** care spune fleacuri; **2.** care vorbeşte mult.

flecări v. **1.** a spune fleacuri; **2.** a vorbi multe şi mărunte.

flecui v. a se moleşi. [V. *fleac*].

flecuşteaţă f. Mold. (ironic) bagatelă, mărunţiş: *nişte flecuşteţe (fire de mac) ca aceştea* CR. [Diminutiv tras din *fleac*].

flegmă f. **1.** materie apoasă ce s'află în sânge; **2.** materie apoasă ce se varsă scuipând; **3.** *fig.* caracterul celui cu sânge rece.

flegmatic a. **1.** *Med.* limfatic: *temperament flegmatic;* **2.** *fig.* de un caracter nepăsător, rece: *persoană flegmatică.*

fleică f. felie de carne dintre coaste şi şold, friptă la grătar. [V. *fleac*].

flencheş a. se zice despre vita ce are unul din coarne plecat dela jumătate în spre ochi. [Cf. *fleanca*].

fleoancă f. **1.** bot; **2.** *fam.* gură: *taca-ţi fleoanca!* **3.** lulea cu ciubuc. [V. *fleac*].

fleoncăni v. a flecări, a spune verzi şi uscate.

fleoş a. moale, veşted: *fleoş de bătrân* ISP. [V. *fleaşcă*].

fleşcăi v. **1.** a se moleşi; **2.** a se vesteji.

flexibil a. **1.** care se poate lesne încovoia: *trestie flexibilă;* **2.** care cedează uşor: *caracter flexibil.*

flexibilitate f. calitatea celui flexibil.

flexionar a. care are flexiuni: *limbi flexionare sunt greaca şi latina.*

flexiune f. **1.** încovoiere, mlădiere; **2.** *Gram.* modificări produse în dezinenţa vorbelor prin declinare şi conjugare.

flintă f. od. puşcă lungă haiducească: *daţi cu lăncile, daţi cu flintele!* POP. [Nemţ. FLINTE].

fliuşcă f. Mold. măsură mică de rachiu. [Origină necunoscută].

floare f. **1.** totalitatea organelor ce servă la reproducerea grăuntelui; **2.** plantă de ornament; **3.** podoabe de stil: *flori de retorică;* floare la ureche, bagatelă: *necazurile noastre sunt flori la ureche pe lângă cele ce se spun în cărţi* CR.; de florile mărului *(de flori de cuc),* în zadar, fără folos; **4.** ce-i pe d'asupra: *floarea laptelui;* floarea cheii, dinţii cheii ce intră în broască; **5.** ceeace-i mai frumos, mai bun: *toată floarea cea vestită a întregului Apus* EM.; **6.** *fig.* se zice de lucruri cari sunt în toată puterea, frumuseţea, strălucirea lor: *floarea tinereţelor;* **7.** mucezeala pe pâine, caş, vin; **8.** nume de plante: floare broştească, floare ce creşte prin locuri umede *(Ranunculus acris);* floare de perină, întrebuinţată de popor spre a colora în galben *(Anthemis tinctoria);* floarea călugărului, plantă verde albăstrie cu flori roşiatice *(Vaccaria);* floare frumoasă, bănuţei; floarea grâului, albăstriţă; floarea reginei, edelweis; floarea soarelui, sora-soarelui; floarea vântului, mică plantă ce creşte prin păduri şi tufişuri umbroase *(Anemone nemorosa).* [Lat. FLOREM].

floc m. **1.** mănunchiu de lână, mătase, păr; **2.** fig. *floci de zăpadă.* [Lat. FLOCCUS].

flocăi v. a rupe părul, a scărmăna: *flocăieşte iedul şi-l jumuleşte* CR.

flocos a. plin de păr, lânos: *oi, căciuli flocoase.* [Lat. FLOCCOSUS]. ‖ flocoasă f. plantă numită şi *meiu-păsăresc (Sorghum).*

flogistic n. fluid admis de chimişti până la Lavoisier, spre a explica combustiunea.

flora f. **1.** totalitatea florilor sau a plantelor ce cresc într'o ţară, într'un ţinut; **2.** operă care enumeră aceste flori sau plante.

floranţă f. taftă uşoară pentru căptuşeală. [Lit. atlaz de Florenţa].

florar m. **1.** cultivator sau vânzător de flori; **2.** numele popular al lunei Maiu (sau luna florilor).

florărie f. seră sau prăvălie de flori.

florean a. cu pete albe sau negre (vorbind de boul cu părul închis).

floretă f. sabie cu lamă pătrată şi îngustă pentru exerciţii de scrimă (= fr. *fleuret).*

floricele f. pl. boabe de porumb prăjite cu sare.

Florii f. pl. Dumineca înainte de Paşti, când se împart flori în biserică.

florinte m. od. fiorin de aur: *veşmânt preţuit 15.000 florinţi* BĂLC. [Abstras din pl. *florinţi,* cei dintâi fiorini fiind bătuţi la Florenţa].

florinte m. pasăre cântătoare de coloare verde, numită şi *pişcă-'n flori (Fringilla chlori).*

florist m. **1.** florar; **2.** cel ce face flori artificiale.

www.dacoromanica.ro

floron n. ornament ce imită o floare și cu care se decorează o coroană, etc.: *coroană maiestoasă cu opt regești floroane* Al. (= fr. *fleuron).*

flotă f. 1. reunire de corăbii cari pornesc împreună: *flotă de războiu;* 2. forța navală a unei țări: *flota engleză.*

flotabil a. pe care se poate umbla cu pluta: *râu flotabil.*

flotant a. 1. plutitor; 2. *fig.* șovăitor: *spirit flotant;* datorie flotantă, partea datoriei publice susceptibilă de zilnică augmentare sau diminuare.

flotilă f. flotă mică: *flotila română.*

fluctuant a. 1. care se balansează ca valurile; 2. *fig.* nehotărît: *voință fluctuantă.*

fluctuați(un)e f. 1. balanțarea unui lichid; 2. *fig.* variațiune: *fluctuațiunea ideilor.*

fluid a. curgător, ale cărui molecule au puțină aderență între ele: *aerul și apa sunt corpuri fluide.* ‖ n. nume generic al lichidelor și al gazelor.

fluiditate f. starea celui fluid.

fluier n. 1. instrument muzical de suflare, format dintr'o țeavă cu gură (v. *caval, naiu și tilincă);* 2. *Anat.* tibia. [Probabil onomatopee, ca și it. *flauto* și fr. *flûte*].

fluierà v. 1. a sufla în fluier, a cânta din fluier; 2. a da un sunet subțire printre buze; 3. a dezaproba șuierând: *l'au fluierat.*

fluierar m. alt nume dat șnepului.

fluieră-vânt m. trântor: *fata vedea pe un tânăr fluieră-vânt* Isp.

fluor n. corp simplu chimic, izolat în 1866 în stare de gaz ușor colorat.

fluorhidric a. se zice de acidul format din fluor și hidrogen, întrebuințat spre a săpa în sticlă.

fluștură v. V. fluturà.

flușturatic a. fluturatic.

fluturà v. 1. a agita încoace și încolo (capul, sabia, coada); 2. a se mișca în voia vântului, a fâlfâi: *lasă vălul ei a fluturà* Bol. [Onomatopee ce exprimă suflarea vântului sau aripilor (cf. *fluture):* limba germană posedă întreaga serie alternantă: *flattern, flittern, flottern;* varianta *fluștura* e o amplificare a aceluiaș radical imitativ].

fluturaș m. *Zool.* fluierar.

fluturatic a. 1. care flutură; 2. *fig.* ușuratic, nestatornic.

fluturător a. care flutură, undulator: *părul lung și fluturător.*

fluture m. 1. insectă cu patru aripi acoperite cu solzi fini ca pulberea; 2. *fig.* tânăr, vioiu și frumușel; 3. floricică, rotocol de aur sau de argint: *iie cu fluturi.* [V. *fluturà*].

fluturos n. fluturatic: *vălu-i fluturoș* Bol.

fluvial a. ce ține de un fluviu.

fluviu n. mare curs de apă care se varsă în mare.

flux n. 1. mișcare regulată a mării care înaintează spre țărm; 2. *fig.* potop: *flux de vorbe;* 3. alternative: *fluxul și refluxul lucrurilor omenești.*

fluxiune f. *Med.* 1. concentrarea lichidelor într'o parte a corpului; 2. umflătura țesăturei celulare a feței: *fluxiune de piept,* pneumonie.

foaie f. 1. partea subțire și lată a plantei, obișnuit verde, care răsare pe laturile cotorului sau ramurilor; pl. penele sau pănușile porumbului; 2. ornament care imitează foaia naturală: *foaie de acant;* 3. petală: *o foaie de trandafir;* 4. ceva lat și subțire ca o foaie: *foaie de hârtie, foaie de aur;* a o întoarce pe foaia cealaltă, a-și schimba vorba; 5. publicațiune periodică: *foaie oficială;* foaie de zestre, act dotal; 6. pl. lărgimea stofei între cele două margini: *foile rochii.* [Lat. FOLIA].

foaie-în-fir f. *Bot.* V. fonchiu.

foaier n. sală într'un teatru unde se adună între acte spectatorii sau actorii (= fr. *foyer).*

foale m. (pl. foi) 1. unealtă de suflat sau de făcut vânt: *umfla din foale s'aprinză focul;* a da cuiva pe foi, a mustra, a maltrata pe cineva: *voi să-i dea pe foi, pentrucă nu îngrijise grădina* Isp.; 2. uger: *vin nou în foi vechi;* 3. pântece mare, burtă grasă. [Lat. FOLLEM].

foame f. mare poftă de mâncare. [Lat. FAMES].

foamete f. lipsă totală de proviziuni, într'o țară. [Derivațiune din *foame* sub influența analogică a finalei din *secetă*]

foarfeci f. pl. unealtă compusă din două limbi tăioase, împreunate cu un șurup sau cuiu. [Lat. FORFICEM].

foarte adv. în gradul cel mai înalt *foarte bun.* [Lat. FORTE].

foc n. 1. căldură luminoasă, însoțită adesea de flăcări, care se desvoltă prin combustiunea corpurilor; focuri nestinse emanațiuni de gaze printre crăpăturile straturilor și stâncilor din regiunile petrolifere; 2. materii în combustiune: *foc din lemne, din cărbuni;* 3. incendiu: *focul cel mare din București;* 4. descărcătura unei puști: *a tras două focuri;* armă de foc, pistol, pușcă, carabină; foc de artificii, produs la serbări publice din preparațiuni speciale și prezentând imagini de forme și de colori variate; 5. lustru: *focul pietrelor prețioase;* 6. *fig.* ardoare, vioiciune: *în focul povestirii, în focul tinereții;* foc sacru, vocațiune sau geniu (imagine luată din cultul Vestei);

www.dacoromanica.ro

7. mâhnire adâncă, necaz: *i-am spus tot focul*; 8. pacoste: *ce foc pe Ionică!* CAR. [Lat. FOCUS, vatră și focul din vatră], ‖ adv. foarte: *s'a supărat foc, urîtă foc, foc de urîtă* CR.; a se face foc și pară *(foc și pârjol)*, a se aprinde de mânie.

Foca (sfânta) m. sărbătoare bănească ce cade în 22 Sept., ziua mucenicei *Foca*, cea rea de foc, care trăsnește sau arde pe cei ce lucrează în ziua-i consacrată. [Etimologie populară din *Foca* (= Phokas), influențat de omonimul *foc*].

focă f. animal amfibiu în mările Nordului, numit și *vițel de mare* (= fr. *phoque*).

focar n. 1. locul de concentrare a razelor: *focar de lentilă, de oglindă*; 2. *fig.* locul de unde radiază căldura, lumina, centrul de unde se răspândesc cunoștințele, gustul

fochist m. cel ce încălzește mașina locomotivei.

focos a. 1. plin de foc: *ochi focoși*; 2. *fig.* înfocat.

focșăneancă f. horă țărănească obișnuită la Focșani.

fofează f. aripa dela roata morii sau dela vârtelniță. [Origină necunoscută].

fofelniță f. Mold. 1. aripa vârtelniței; 2. *fig.* toacă-gura. [V. *fofează*].

fofenghер m. luceafărul de dimineață (OD.). [Origină necunoscută].

foflenchiu! int. exprimă ceva contrarietor: *foflenchiu! iar sare roata* CR. [Onomatopee].

fofolog m. trântor: *toate fofoloagele 'și așteptă noroacele* PANN. [Origină necunoscută],

foi m. pl. foalele fierarului.

foi v. Mold. a furnica: *poiana ce foiește de oameni ca un roiu* AL. [Origină necunoscută].

foileton n. articol de literatură, de critică sau de roman, înserat în josul unui jurnal. [După fr. *feuilleton*].

foiletonist m. scriitor de foiletoane.

foiofoiu m. *Bot.* V. fonchiu.

foișor n. 1. balcon: *foișor de foc*, observatoriu pentru incendiu; 2. ceardacul sau pridvorul unei case țărănești. [Derivat din *foiș*, frunziș: primitiv încăpere de grădină, chioșc].

foiță f. 1. foaie mică și subțire: *foiță de țigară*; 2. foileton; 3. foaie de notat; 4. pl. suliman în foi: *foițe și rumeneală* PANN; 5. pl. (ironic) cărți de joc: *are și patima foițelor* CAR.; 6. scoarțe cu alesături.

fojgăi v. Mold. a furnica: *pustietăți unde fojgăiau balauri* CR. [Origină necunoscută].

fol! int. exprimă sgomotul mestecării lacome: *fol! fol! fol!*

foliant n. volum în folio.

folio n. 1. foaie de carte sau registru, coprinzând recto și verso; 2. cifră scrisă în susul fiecărei foi. V. in-folio.

foliolă f. fiecare din foițele ce formează o foaie compusă, ca la salcâm.

folklor n. 1. literatură populară, scrisă sau nescrisă; 2. arta de a culege și coordina tradițiunile populare. V. literatură.

folkloric a. relativ la folklor.

folklorist m. 1. cel versat în folklor; 2. culegător de materiale folklorice.

folos n. 1. câștig; 2. profit, utilitate. [Grec. bizantin FELÓS].

folosi v. 1. a trage un folos; 2. a fi folositor.

folosință f. întrebuințarea și posesiunea unui lucru: *dreptul de folosință asupra averii copiilor.*

folositor a. care folosește la ceva.

foloștină f. 1. foaie de varză; 2. *fig.* fulgi mari de zăpadă. [Derivat din *foale*, cu sensul de ceva bombat].

folte m. 1. om cu foalele mari; 2. nesățios.

fomf a. care vorbește cu anevoie din cauza lipsei de dinți: *fomfii și flecarii* EM. [Onomatopee].

fomfăi v. a vorbi ca un fomf.

fonchiu m. *Bot.* alt nume dat pervincei. [Banat *fonfiu* (de unde alterațiunile populare *foiofoiu, foaie 'n fir*). [Origină necunoscută].

fonciar a. privitor la imobile: *proprietate fonciară.* V. credit.

foncieră m. impozit fonciar.

fond n. 1. teren considerat sub raportul calității: *a clădi pe un fond de nisip*; 2. țesătura unei stofe sau pânze pe care se face un desen; 3. *fig.* esențialul unui lucru; 4. pl. solul unei proprietăți: *fonduri rurale*; 5. pl. sumă de bani: *plasare de fonduri*; fonduri publice, rente de Stat.

fonderie f. 1. arta de a topi metale; 2. stabiliment unde se topesc metalele sau se toarnă caractere tipografice: *fonderie de tunuri, de litere.*

fonetic a. relativ la sonuri, la voce: *scriere fonetică.* ‖ fonetică f. studiul științific al sonurilor limbei.

fonetism n. totalitatea sonurilor unei limbi.

fonetist m. partizan al ortografiei fonetice.

fonograf n. aparat care primește sunetele și le reproduce cu exactitate. Construit în 1878 de Edison și mult perfecționat în urmă, fonograful reproduce întocmai vorba, cântecul și chiar timbrul instrumentelor.

www.dacoromanica.ro

fonță f. tuciu (= fr. *fonte*).

fontanelă f. 1. *Anat.* locul unde se lipesc oasele craniului; 2. deschizătură artificială făcută pe corpul omului: *vezicătorile sunt fontanele.*

for n. 1. piață publică la Romani; 2. tribunal: *forul interior,* conștiința.

forăi v. Mold. a sforăi: *calul începe a sări forăind* CR. [Onomatopee].

foraminifere n. pl. *Geol.* ordin de protozoare acoperite de o carapace străpunsă de găuri.

forceps n. instrument de chirurgie.

forestier a. 1. relativ la păduri: *administrațiune forestieră;* 2. care păzește pădurile: *gard forestier.*

forfecă v. 1. a tăia cu foarfecele, a tăia în bucăți; 2. *fig.* a mustra, a bate. [Lat. vulg. FORFICARE].

forfecari pl. *Bot.* volbură.

forfota adv. de colo până colo. [Abstras din *forfoti*].

forfoteală f. agitare continuă: *sgomotul și forfoteala mulțimii* CAR.

forfoti v. 1. a clocoti: *ceaunul forfotia pe pirostrii;* 2. a merge de colo până colo: *acolo toată lumea forfotia în sus și în jos* CAR.; 3. a se agita într'una: *țărăiau și forfotiau gângăniile* CAR.; 4. (Banat) a fulgera. [Onomatopee].

formă v. 1. a da ființă și formă; 2. a da o formă sau figură: *a forma litere, sunete;* 3. a institui, a stabili: *a forma o societate;* 4. a produce, a constitui: *ploaia a format un torent;* 5. a concepe, a imagina: *a forma un proiect;* 6. a cultiva prin instrucțiune, prin educațiune: *a forma inima copiilor;* 7. a lua, a căpăta o formă: *corpul său se formează.*

formă f. 1. apariție exterioară rezultând din dispoziția părților: *formă de mobilă;* 2. constituirea unor lucruri: *formă de guvern;* 3. modul de a se conduce conform uzurilor stabilite: *a păzi formele, viția de formă;* **pro-forma,** spre a se conforma cu obiceiul locului; 4. modul cum un lucru e pus în lucrare: *a ține mai mult la formă decât la fond;* 5. tipar ce dă o formă anumită: *forme de lemn pentru șăpcari;* 6. în tipografie, pervaz în care se strâng paginile zețuite.

formal a. 1. relativ la formă: *parte formală;* 2. în formă, precis: *refuz formal.*

formalism n. 1. ținerea excesivă la formalități; 2. gustul etichetei.

formalist m. cel ce ține prea mult la formalități, la etichetă.

formalitate f. 1. formulă stabilită, mod ordinar de a proceda; 2. regule de etichetă.

formalizà v. (refl.) a se ofensa, a lua în nume de rău.

format n. mărimea unei cărți, determinată de modul cum foaia de tipar e fălțuită.

formați(un)e f. acțiunea de a (se) forma.

formidabil a. de temut, îngrozitor.

formol n. produs organic cu proprietăți antiseptice.

formulà v. 1. a redacta în forma obișnuită: *a formula o sentință;* 2. *fig.* a enunța cu preciziune: *a-și formula opiniunea.*

formulă f. 1. model după care se redactează un act: *formulă de testament;* 2. mod obișnuit de a se exprima în relațiunile vieții; 3. expresiune algebrică enunțând pe scurt regula de urmat pentru soluțiunea chestiunilor de aceeași specie; 4. expresiune chimică indicând elementele din care e compusă o substanță; 5. ordonanță medicală.

formular n. 1. culegere de formule: *formular farmaceutic;* 2. model după care se dresează un tablou, o situațiune financiară.

fornăi v. a respira cu sgomot pe nas (vorbind de cai). [V. *forăi*].

fort n. lucrare de fortificațiune: *a construi un fort.*

forța v. 1. a sili, a constrânge; 2. a sparge cu violență: *a forța o cassă de bani;* 3. *fig.* a lucra cu violență împotriva: *nu forțați talentele.*

forță f. 1. putere de acțiune: *forță fizică;* 2. energie morală: *forță de caracter;* 3. resurse militare sau navale ale unui popor: *forță armată;* 4. putere de a constrânge: *a ceda forței;* **forță majoră,** căreia nu se poate rezista, eveniment ce nu poate fi înlăturat și de care cineva nu e răspunzător; 5. cauză de mișcare: *forța apei.*

fortăreață f. loc fortificat, ocupat de o garnizoană, spre a apăra țara.

forțat a. 1. care nu se face de bunăvoie; 2. care nu-i natural: *râs forțat*

forte a. 1. robust, puternic: *om forte;* 2. în stare de a rezista atacurilor: *loc forte;* 3. abil, experimentat: *forte în matematici.*

fortifică v. 1. a împuternici: *exercițiul fortifică mușchii;* 2. a înconjura cu fortificațiuni: *a fortifica un oraș.*

fortificați(un)e f. 1. acțiunea de a fortifica un loc; 2. lucrare de apărare: *fortificațiunile în jurul Bucureștilor, cele între Focșani și Galați.*

fortuit a. ce vine din întâmplare.

fosă f. *Anat.* cavitate: *fosele nazale.*

fosăi v. Mold. V. *făsăi.*

www.dacoromanica.ro

fosfat n. sare formată prin combinarea acidului fosforic cu o bază.

fosfor n. pucioasă, corp simplu solid, de un alb gălbuiu, ce se înflăcărează foarte ușor prin frecare și scapără la întuneric: se trage din oase și servă pentru fabricarea chibriturilor.

fosforà v. a scăpăra la întuneric: *în unda luminoasă ce noaptea fosforează* AL.

fosforescent a. ce lucește la întuneric: *licuricii sunt fosforescenți.*

fosforescență f. proprietatea unor corpuri de a scăpăra la întuneric.

fosforic a. ce ține de fosfor: *acid fosforic*, combinat din oxigen și din fosfor.

fosil a. și n. 1. rămășițe de animale sau de plante aflate în stratele pământului și cari aparțin unor specii ce nu mai există astăzi; 2. *fig.* ce a rămas înapoi, învechit; *literatură fosilă.*

foșnì v. Mold. a fășăi: *vântu 'n trestii lin foșnească* EM. [Onomatopee din *foș!* o variantă a lui *făș!*].

foșnire f. fășăire: *foșnirile de rochii* EM.

foșnitură f. Mold. fășăitură: *o foșnitură de popușoiu* CR.

fost a. ieșit dintr'o funcțiune: *un fost prefect.*

fotă f. șorț lung de lână cu cusături, în formă de cuadrilater, purtat peste fustă de țărance: fota dinainte se mai numește (în Muntenia) *pestelcă*, iar cea dinapoi, mai lată, *opreg*, *vălnic* și *zăvelcă* (în Oltenia), *catrință* sau *cretință* (în Moldova), *păstură* și *zadie* (în Transilvania), *peștiman* (în Basarabia). (Vechiu-rom. *fotă*, stofă vărgată din care se făceau fote = turc. FOTÁ].

fotel n. *pop.* fotoliu: *pe foteluri și pe jos* CAR.

fotograf m. cel ce practică fotografia.

fotografià v. a reproduce prin fotografie.

fotografic a. relativ la fotografie.

fotografie f. 1. arta de a fixa, cu ajutorul luminei, imaginea unui obiect formată în fundul camerei obscure pe o placă de argint, de hârtie sau de sticlă: *fotografia s'a numit mult timp dagherotipie*; 2. imagine astfel reprodusă: *o frumoasă fotografie.*

fotolitografie f. V. heliografie.

fotoliu n. 1. scaun mare cu spate și brațe; 2. prezidența unei adunări: *a ocupa fotoliul* (= fr. *fauteuil*).

fototipie f. procedeu tipografic derivând din fotografie.

frac n. haină bărbătească de ceremonie, fără pulpane de dinainte.

fracționà v. 1. a reduce în fracțiune; 2. a îmbucătăți.

fracționar a. care are formă de fracțiune: *număr fracționar.*

fracți(un)e f. 1. partea dintr'un tot: *o fracțiune din adunare*; 2. număr exprimând una sau mai multe părți din unitatea împărțită în părți egale.

fractură f. sfărâmarea unui os: *fractura brațului.*

fragă a. (poetic) fraged: *mă gândii la vârsta-mi fragă* PANN. [Lit. rumen ca o fragă].

fragă f. poamă roșie cu gustul dulce acrișor și foarte aromatic, fructul comestibil al arbustului (*Fragaria vesca*): *dulceață de fragi.* [Lat. FRAGA].

frăgar m. numele ardelenesc al dudului.

fraged a. 1. care nu-i tare: *carne fragedă*; 2. fin și delicat: *piele fragedă*; 3. *fig.* puțin înaintat în vârstă. [Lat. FRACIDUS (sub influența sinonimului FRAGILIS)].

frăgezime f. calitatea celor fragede.

fragil a. 1. ușor de spart: *sticla e fragilă*; 2. puțin solid: *frumusețe fragilă*; 3. *fig.* expus a greși: *natura umană e fragilă.*

fragilitate f. 1. caracterul celor fragile; 2. *fig.* nestatornicie: *fragilitatea lucrurilor omenești.*

fragment n. 1. bucată din ceva sfărâmat; 2. parte dintr'un tot.

fragmentà v. a reduce în fragmente.

fragmentar a. în stare de fragmente.

frăguliță f. *Bot.* moscușor.

fraht n. buletin de transport. [Nemț. FRACHT].

frământà v. 1. a amesteca făină cu apă și a face aluat: *a frământa pâine*; 2. a călca cu picioarele: *caii 'n neastâmpăr frământă 'n loc pământul* AL.; 3. a simți durere la inimă; 4. a agita: *viscolul frământă lumea* AL.; fig. *gândirea-mi fără preget în munci am frământat* GR. AL.; a se frământa cu firea, a chibzui în neliniște. [Lat. FERMENTARE].

frământări (de limbă) f. pl. sau *frânturi de limbă*, fraze compuse din vorbe grele de rostit ce se spun pe la șezători (Ex. *capra calcă 'n piatră, piatra crapă 'n patru; crape capu caprei 'n patru, cum crapă piatra 'n patru*); aceste fraze trebue să fie zise iute și de multe ori.

frământat a. *fig.* tare agitat: *frământat de dor.*

frământătură f. 1. ceeace s'a frământat; 2. durere de inima, colică.

frână f. aparat spre a opri îndată mersul unei mașini, unui vagon sau tramvaiu (= fr. *frein*).

frânar m. cel însărcinat cu manevrarea frânelor la trenurile căilor ferate.

www.dacoromanica.ro

franc m. monedă de argint, unitatea sistemei monetare.

franc a. şi adv. deschis, sincer: *caracter franc, vorbeşte franc.*

franc a. ce ţine de naţiunea Francilor: *monarhie francă;* **limbă franc**ă, jargon amestecat (din franceza, italiana, spaniola şi araba) ce vorbesc levantinii din Mediterana.

francat a. al cărui port s'a plătit dinainte: *pachet francat.*

francesc a. relativ la Franci, occidental: *sâneţe frânceşti.* Od.

francez a. şi m. care e din Franţa.

francheţă f. sinceritate, lealitate.

franciscan m. călugăr din tagma sf. Francisc d'Asiza, fundată în Italia la 1208.

francizà v. 1. a da o formă franceză unei vorbe străine; 2. a deprinde cu apucăturile franceze.

francmason m. cel iniţiat în francmasonerie.

francmasonerie f. asociaţiune filantropică ai cării membri se recunosc după anumite semne şi cari promit a păzi inviolabil secretele ordinului.

franco a. 1. francat; 2. (în compoziţiune) francez: *răsboiul franco-german.*

frâncuşă f. varietate de struguri albi cu boabele mărunte. [Lit. poamă frâncească].

frânge v. 1. a rupe ceva ţeapăn; 2. a îndoi cu violenţă: *a-şi frânge mâinile;* 3. *fig.* a nimici, a sdrobi: *a frânge împotrivirile.* [Lat. FRANGERE].

frânghie f. funie din cânepă netoarsă. [Vechiu-rom. *frâmbie,* ciucure (Banat *frânghie,* faşă) = lat. FIMBRIA: termen de origină dialectală].

frânghie f. V. **frenghie**: *cu tichie de frânghie, cu pană de ciocârlie* Pop.

frânt a. rupt: *os frânt.*

frântură f. rezultatul frângerii: 1. bucată ruptă; 2. *frântură de limbă,* joc de cuvinte (v. *frământări).* [Lat. FRACTURA].

franţuz(esc) a. francez. [Rus. FRANŢUZŬ (din nemţ, *Franzose).*

franţuzism n. vorbă sau expresiune franceză, mai ales abuzivă sau superfluă. Franţuzismele, prea numeroase şi prisositoare în epoca primului nostru contact cu civilizaţiunea occidentală, au fost apoi canalizate şi conformate cu spiritul limbei. Cele ce denotau o idee nouă sau o nuanţă a cugetării au devenit în cele din urmă o adevărată îmbogăţire a vocabularului şi a spiritului naţional. Altele au servit de modă trecătoare şi au lăsat un ecou în literatura comică a trecutului. V. galicism şi mahalagism.

franţuzit a. francizat.

franzelă f. pâine de lux mai mică şi mai albă. [Gr. mod.: lit. (pâine) franţuzească].

franzelar m. cel ce face franzele.

franzelărie f. locul unde se vând franzele.

frapant a. care face o vie impresiune, care bate la ochi, izbitor (= fr. *frappant).*

frasin m. arbore de pădure, întrebuinţat în rotărie. *(Fraxinus excelsior).* [Lat. FRAXINUS].

frăsinel m. plantă cu flori mari albe, exală un miros balzamic puternic *(Dictamus albus);* frunza frăsinelului, de florile mărului: *să umblaţi numai aşa frunza frăsinelului* Cr.

frate m. 1. cel născut din acelaş tată şi din aceeaşi mamă, sau dela unul dintr'înşii; 2. cel unit cu altul prin legături de amicie, de interes: *toţi oamenii sunt fraţi;* frate de cruce, tovaraş pe viaţă şi pe moarte, înfrăţit prin amestecul simbolic al sângelui (v. *frăţie): cât trăia, fraţi de cruce se prindea* Pop.; 3. nume dat călugărilor cari nu sunt preoţi; 4. titlu adaos la numele unor ordine religioase: *fraţii predicatori;* 5. *fig.* vlăstar la rădăcina copacului: *când rădăcina porumbului odrăsleşte, se zice că scoate fraţi sau surori.* [Lat. FRATER; pentru sensul 5, v. *copil].*

fratern a. frăţesc.

fraternitatate f. 1. frăţie; 2. unire, amicie fraternă; 3. iubire ce ar trebui să unească pe toţi membrii familiei umane.

fraterniză v. a se întrăţi.

frăţesc a. ca la fraţi: *iubire frăţească.*

frăţie f. legătură frăţească: **frăţia de cruce,** obiceiu străvechiu la noi (şi la popoarele din peninsula balcanică): doi tineri jurau, înfrăţindu-se, a-şi da viaţa unul pentru altul, cu care ocaziune îşi crestau pe braţul drept o tăietură în formă de cruce şi-şi sorbiau sângele unul altuia.

frăţior m. 1. frate mic; 2. Mold. un fel de grâu negru *(Melampyrum arvense): frăţiori şi romaniţe* Al.

fratricid n. ucidere de frate sau de soră, ‖ m. omorîtor de frate. ‖ a. *răsboiu fratricid.*

Frăţuţi m. pl. («Frăţiori»), poreclă dată de Bufeni vecinilor lor bănăţeni.

frâu n. 1. curele ce se pun pe capul calului împreună cu lanţul de fier în gură spre a-l mâna; 2. *fig.* ceeace opreşte, ceeace reţine: *a pune un frâu pasiunilor.* [Lat. FRENUM].

fraudă f. 1. înşelăciune, faptă de rea credinţă; 2. sustragere de mărfuri sau de proviziuni dela taxele vamale.

fraudulos a. cu fraudă: *faliment fraudulos,* când se sustrage creditorului întregul activ sau şi numai o parte dintr'însul.

www.dacoromanica.ro

frază f. 1. adunare de propoziţiuni sau de vorbe formând un sens complet; 2. mod pretenţios de a vorbi: *a face fraze*; 3. *Muz.* şir de sunete formând un tot complet şi armonic.

frazeologie f. 1. construcţiune de frază particulară unei limbi, unui scriitor; 2. vorbe goale, cuvântare deşartă.

freamăt n. 1. mişcare sgomotoasă (în special vorbind de frunzele agitate de vânt); 2. *fig. freamăt de suspine* AL. [Lat. FREMITUS].

frecă v. 1. a trece cu un lucru de mai multe ori peste altul apăsând asupra-i, spre a-l şterge sau curăţa: *a freca o masă cu o perie, a-şi freca ochii*; 2. a unge cu ceară şi a freca spre a-i da lustru: *a freca scândurile*; 3. a fricţiona: *l'am frecat cu spirt*; 4. *fam.* a bate: *a freca ridichea cuiva*; 5. în limba şcolărească, a fi riguros cu un elev: *m'a frecat la examen.* [Lat. FRICARE].

frecăţel m. pl. tăieţei lungi.

frecuş n. *fam.* 1. mustrare; 2. bătaie bună, trânteală.

frecvent a. des: *vizite frecvente.*

frecventă v. 1. a merge adesea într'un loc: *a frecventa şcoala*; 2. a avea relaţiuni frecvente: *nu frecventaţi pe cei răi.*

frecventativ a. *Gram.* care arată frecvenţa sau repetiţiunea: *verb frecventativ.*

fredonă v. a cânta între dinţi cu jumătate glas: *a fredona o arie.*

fregată f. cel mai mare dintre bastimente cu o singură baterie acoperită.

fremătă v. a scoate un treamăt: *lung freamătă codrii.*

freme v. a scoate un freamăt (poetic): *cântarea 'n cadenţă a frunzelor ce freme* EM. [Lat. FREMERE].

frenetic a. şi adv. apucat de frenezie, furios: *duios, frenetic, strângea pe al ei sân copilul* AL.

frenezie f. delir.

frenghie f. 1. brocat: *roche de belacoasă cu gurile de frenghie* OD.; 2. Buc. brâu îngust şi lung. [Turc. FRENGHÍ, lit. stofă franceză sau italiană].

frenologie f. studiul craniului omenesc a cărui conformaţiune ar indica facultăţile intelectuale ale unei persoane (după ipoteza lui Gall).

fresc n. 1. mod de a zugrăvi cu colori muiate în apă pe un perete proaspăt spoit; 2. pictură astfel executată: *chioşc de vară văpsit cu dalbe frescuri* AL.

frează f. frizură (= fr. *fraise).*

friabil a. care lesne se poate face praf: *piatră friabilă.*

friabilitate f. calitatea lucrului friabil.

frică f. temere mare. [Grec bizantin FRIKE].

fricos a. 1. cui e frică; 2. mişel.

fricţionă v. a face fricţiuni.

fricţiune f. frecare pe piele cu mâna, perie, flanela.

frig n. 1. temperatură rece: *frigul e între răcoare şi ger*; 2. sensaţiunea-i neplăcută: *mi-e frig.* [Lat. FRIGUS]. V. **friguri.**

frigare f. vergea de fier pe care se frige carnea la foc. [Lat. FRIGARIA].

frige v. 1. a coace pe frigare sau în cuptor; 2. a se arde: *şi-a fript degetele*; 3. *fam.* a păcăli rău, a înşela rău: *m'am fript*; 4. *fig.* a cere cu urgenţă: *a frige pe cineva.* [Lat. FRIGERE].

frige-linte m. Mold. mare sgârcit (AL.).

frigian n. bonet frigian, fes roşu ţuguiat, emblema Republicei franceze din 1793: *cu cuşme frigiene şi arme lucitoare* EM.

frigorific a. care produce frig: *aparat frigorific.*

friguri n. pl. 1. stare bolnăvicioasă caracterizată prin accelerarea pulsului şi prin augmentarea căldurei corpului: *friguri galbene*, boală infecţioasă din ţările tropicale, caracterizată prin coloraţiunea galbenă a pielii; 2. *fig.* agitaţiune foarte vie, pasiune dezordonată. [Plural din *frig* (lat. medieval FRIGORA, friguri): febra, în special cea intermitentă, prezintă accese compuse alternativ din fiori, căldură şi sudoare (cf. *fiori)*].

friguros a. 1. când e foarte frig: *iarnă friguroasă*; 2. prea simţitor la frig: *om friguros.* [Lat. FRIGOROSUS].

fript a. 1. ars pe grătar: *carne friptă*; 2. *fig.* ars tare: *fript de sete*; 3. penibil: *nevasta îi face zile fripte* CR. ‖ adv. a mânca fript pe cineva, a-l nenoroci, a-l pierde.

friptură f. carne friptă. [Lat. FRICTURA].

frişcă f. cremă bătută. [Origină necunoscută].

frivol a. care nu-i serios,

frivolitate f. 1. caracterul celui frivol; 2. lucru frivol, secătură.

frizà v. a bucla părul (= fr. *friser).*

frizâ f. *Arhit.* partea dintre arhitravă şi cornişă.

frizer m. cel ce aşează părul (= fr. *friseur).*

frizură f. păr frizat.

front n. faţa unei trupe în linie: *a ataca de front.*

frontal a. ce ţine de frunte: *os frontal.*

frontavoiu m. soldat de front. [Rus. (din fr. *front)*].

frontieră f. graniţă, hotar.

frontispiciu n. 1. faţa principală a

www.dacoromanica.ro

unui mare edificiu; **2.** titlul unei cărți, pus la prima pagină și ornat cu figuri sau cu desenuri.

fronton n. ornament de arhitectură, obișnuit triunghiular, ce se pune d'asupra porților unei clădiri.

fruct n. **1.** productul vegetalelor; **2.** pl. tot ce pământul produce pentru hrană; **3.** *fig.* folos, rezultat (bun sau rău): *fructele muncii sale*; **4.** *Jur.* veniturile unei moșii sau unui imobil.

fructieră f. vas pentru fructe.

fructifer a. care poartă fructe: *arbore fructifer.*

fructificà v. **1.** a face fructe; **2.** a produce un rezultat moralicește avantajos: *bunele exemple fructifică*; **3.** a produce beneficii materiale: *banii bine plasați fructifică.*

fructuos a. **1.** care produce fructe; **2.** *fig.* avantajos, lucrativ.

frugal a. care se mulțumește cu o hrană simplă: *ospăț frugal.*

frugalitate f. **1.** calitatea celui frugal; **2.** cumpătare, temperanță.

frugivor a. care se hrănește cu fructe, cu vegetale: *animale frugivore.*

Frumoasele f. pl. nume eufemistic dat lelelor: *aci s'adun' Frumoasele, când nu mai sunt dorite* Bol.

frumos a. **1.** bine făcut, cu forme plăcute: *om frumos*; **2.** care face să simtim o plăcere amestecată cu admiratiune: *un frumos spectacol*; **3.** însemnat: *are o avere frumoasă.* [Lat. FORMOSUS]. ‖ n. ceeace e frumos: *adevărul, frumosul, binele,* ‖ adv. (uneori) liniștit: *șezi frumos.*

frumsețe f. (poetic) frumusețe: *tu 'ți arzi ochii și frumsețea* Em.

frumușel a. frumos într'un grad mai mic; plăcut și drăgălaș.

frumusețe f. **1.** calitatea celui frumos; **2.** persoană foarte frumoasă; *e o frumusețe.*

fruntar n. **1.** cureaua de pe fruntea calului; **2.** stratul pietrelor morii. [Lat. FRONTALE].

fruntaș a. de frunte, principal. ‖ m. **1.** om de frunte; **2.** notabil.

frunte f. **1.** partea feței la om, între rădăcina părului și ochi; **2.** partea dinainte a capului la animale; **3.** fața, ca expresiune a sentimentelor: *o frunte severă*; **4.** partea anterioară. întâiul rang: *e totdeauna în frunte*; **5.** *fig.* floare, elită: *fruntea negustorimii*; de frunte, cel dintâiu, însemnat în felul său [Lat. FRONTEM].

frunză f. **1.** foaie de copaciu: *câtă frunză și iarbă*, enorm, nenumărat: frunză verde, începutul caracteristic al cântecelor populare, după care urmează numele arborelui sau al plantei corespunzătoare subiectului (eroic, erotic sau tragic); cântare din frunză, scoaterea unor sunete acute ținând o frunză între buze: **2.** nume de plante: **frunză-de-bubă-rea**, buberic: **frunza-tăieturii**, vindecea; **frunza-voiniculuì**, aiușor. [Lat. FRONDEA].

frunzar n. adăpost din frunze

frunzări v. a răsfoi, a spicui (după fr. *feuilleter*).

frunzărit n. iarbă sau fân rămas mai întreg.

frunziș n. grămadă de frunze.

frunzișoară f. foiță roșie de uns obrazul și buzele.

frunzos a. acoperit cu frunze: *copaciu frunzos.*

frupt n. Mold. mâncare de dulce (lăptării și brânzeturi) în zilele în cari e permis fruptul: *astăzi e lăsatul fruptului.* [Lat FRUCTUS, restrâns la fructul sau rodul oilor, adică laptele, de unde sensul religios al vorbei].

frust a. se zice de o monedă sau medalie cu suprafața ștearsă.

frustrà v. **1.** a priva pe cineva de un ce datorit: *a frustra pe moștenitori, pe creditori*; **2.** a înșela

frustrator a. *Jur.* făcut pentru a frustra, a eluda, a câștiga timp.

ftizic a. și m. oftico.s.

ftizie f. boală de piept, oftică.

ftori adv. od. de rangul al doilea: *calemul armășiei cu ftori și treti ar mași* Fm. [Slav. ВТОРЫЙ, al doilea].

fuchsia f. plantă de ornament cu florile roșii sau trandafirii atârnând în formă de clopoței.

fudul a. **1.** foarte mândru și desprețuitor de alții: *boierul nu-i fudul ca alții* Al.; **2.** fanfaron, fulău: *eu am omorît pe smei, zise țiganul fudul* Isp [Turc. FUDUL, lit. covârșitor, care întrece (în bine sau în rău)].

fudulache m. *pop.* tânăr înfumurat.

fudulì v. a se făli, a face paradă cu ceva.

fudulie f. mândrie deșartă și bătătoare la ochi.

fugă f. **1.** fapta de a fugi; **2.** depărtare cât poate fugi: *o fugă de cal.* [Lat. FUGA] ‖ adv. iute: *fuga afară!*

fugaciu a. care fuge iute: *copii fugaci* Isp. [Lat. FUGACEM].

fugar m. **1.** cel ce a fugit, mai ales din oaste; **2.** (poetic) cal: *fugarul alb de spume* Al.

fugări v. a pune pe fugă.

fugător a. care fuge repede: *norocul fugător* Al., *viață fugătoare* Bol.

fugì v. **1.** a se depărta repede, mai ales de frică: *dușmanul fuge*; **2.** a trece iute: *timpul fuge*; **3.** a se feri: *fugi de cei*

www.dacoromanica.ro

răi; fugi deacolo! exclamațiune ce exprimă o neîncredere ironică. [Lat. FUGIRE].

fugitiv a. 1. fugător; 2. *fig.* care trece iute, puțin durabil: *plăceri fugitive.*

fugos a. aprig (galicism): *pe un cal fugos* BOL. (= fr. *fougueux*).

fuior n. 1. mănunchiu de fire de cânepă sau de in; 2. *fig.* fir: *fuiorul dragostei;* fuiorul popii, aluziune la fuiorul de cânepă sau de in ce femeile dela țară dedeau popii în ajunul bobotezei: *asta-i pe d'asupra ca fuiorul popii.* [Vechiu-rom. *folior* = lat. *FOLLIOLUS, săculeț].

fular n. basma de mătase (=fr. *foulard*).

fulău m. fanfaron. [Derivat din *fală: fulău,* în loc de *fălău,* prin disimilațiune vocalică].

fulg m. 1. pană de pasăre cu fire subțiri și mătăsoase; 2. fir de lână sau de mătase; 3. prin analogie; *fulgi de zăpadă.* [Origină necunoscută].

fulger n. 1. scânteie electrică ce țâșneste din ciocnirea a doi nori; fig. *fulgeri ies din ochii săi* AL.; 2. detunare violentă și produsă prin descărcarea unui nor electric; 3. *fig.* eveniment dezastros și neașteptat: *un fulger din chiar senin;* 4. urgie cerească: *fă-te fulger răsbitor* AL.; 5. excomunicațiune: *fulgerele papei;* 6. mare cuceritor (supranumele lui Baiazid I): *adunat-au fulgerele contra Fulgerului* EM.; 7. tren cu cea mai mare iuțeală: *a pornit cu Fulgerul.* [Lat. vulg. FULGERUM = clasic FULGUR].

fulgerà v. 1. a lumina cu fulgere: fig. *ochii fulgerau* EM.; 2. a lovi cu fulgerul, a trăsni; 3. a trece repede: *fulgerà săgeata 'n vânt* AL.; fig. *mii de idei îmi fulgerau prin gând.* [Lat. FULGERARE].

fulgerător a. 1. care aruncă fulgere: *Jupiter fulgerătorul;* 2. încărcat de fulgere: *nu vedeți cumpliții nori cum sosesc fulgerători?* AL.; 3. *fig.* grozav, amenințător: *o privire fulgerătoare.*

fulgerătură f. 1. efectul fulgerării; 2. junghiu trecător: *când se uită la om dihania, îl lovia fulgerătura* ISP.

fulgeros a. 1. *fig.* momentan: *trecerea-i fulgeroasă* AL.; 2. înfricoșat: *tragești înc'odată spada fulgeroasă* BOL.

fulguì v. a ninge rar, a cădea fulgi de zăpadă.

fulie f. 1. floare de narcis; 2. podoabă de pietre scumpe (în forma florei): *calpac unguresc împodobit cu o fulie neagră de pene de cocor* BĂLC. [Turc. FULIA, narcis]

fulmicoton n. bumbac devenit explozibil prin întingerea-i într'un amestec de acid sulfuric și acid azotic; se întrebuințează pentru torpile, odată cu dinamita și formează baza colodiului.

fulminant a. și n. care produce o detonațiune.

fulminat n. sare produsă prin combinarea acidului fulminic cu o bază.

fulminic a. se zice de un acid compus din cianogen și oxigen.

fultuealâ f. umplutură de puște: *toată biblioteca a servit de fultuealâ ienicerilor* NEGR. [Cf. ung. FOJTÓ, astupătură de tun].

fum n. 1. abur ce se desvoltă din corpurile în combustiune: *nu e fum fără foc;* 2. *fig.* amăgire, deșertăciune: *gloria e fum;* 3. pl. aburi din vin ce se urcă în cap; 4. *fig.* pretenții amăgitoare: *fumurile deșerte ale lumii* AL. [Lat. FUMUS].

fumà v. a trage, a bea tutun. [Lat. FUMARE].

fumar n. coșul de fum, la o casă țărănească.

fumăraie f. fum mare: *fumăraie de baleți* CR.

fumărică f. plantă mică și delicată, cu gust amar, întrebuințată în farmacie *(Fumaria).*

fumărit n. od. dare pe cămin ce plătiau proprietarii de cârciume: *am fost cu vinăriciul... și cu fumăritul* FIL.

fumat n. acțiunea de a fuma tutun: *fumatul nu-i sănătos.*

fumător m. cel ce fumează.

fumegà v. 1. a face fum: *soba fumegă;* 2. (poetic) a arde: *să fumege 'nainte-mi orașele 'n ruine* EM. [Lat. FUMIGARE].

fumegos a. care fumegă: *pilaf alb și fumegos* OD.

fumigați(un)e f. 1. purificarea unui loc impreștiând diferite substanțe; 2. aplicarea unui medicament sub formă de aburi.

fumuriu a. 1. de coloarea fumului: *căciulă fumurie;* 2. *fam.* beat.

fumuros a. plin de fumuri, închipuit, pretențios: *prejudiții fumuroase și ridicule* NEGR.

funcționà v. a-și împlini funcțiunea.

funcționar m. cel ce exercită o funcțiune publică.

funcționare f. acțiunea unei mașini în mișcare.

funcționarism n. 1. biurocrație; 2. vânătoare de funcțiuni.

funcți(un)e f. 1. întrebuințare naturală și regulată: *toate organele noastre au funcțiunile lor;* 2. exercițiul unui post, al unei sarcini publice; 3. termen algebric pentru una sau mai multe litere având o valoare determinată și care variază când se atribue acestor litere valori diferite.

www.dacoromanica.ro

fund n. 1. partea cea mai de jos: *fundul mării*; fig. *fundul inimei*; 2. partea cea mai depărtată: *fundul grădinei*; 3. partea opusă deschiderii sau intrării: *fundul unui dulap*; 4. ceeace rămâne la tund: *fundul paharului, fundul sacului.* [Lat. FUNDUS].

fundà v. 1. a aşeza fundamentele unei construcţiuni; 2. a stabili, a institui: a *funda un regat, o religiune*; 3. fig. a sprijini cu probe: *părerea mea e fundată pe fapte.*

fundă f. nod de panglică. [Gr. mod.].

fundament n. 1. temelie, zidărie ce formează baza unei clădiri; 2. ceeace servă de bază: *fundamentul moralei*; 3. fig. cauză, motiv: *svon fără fundament.*

fundamental a. 1. ce servă de fundament: *piatră fundamentală*; 2. fig. esenţial, principal: *argument fundamental.*

fundat a. 1. întemeiat; 2. care are raţiunea de a fi: *reputaţie fundată.*

fundaţi(un)e f. 1. acţiunea de a funda: *fundaţiunea unei şcoale, unui ospiciu*; 2. aşezământ, instituţiune: *Fundaţiunea Carol*; 3. săpătura în care se pune temelia unei construcţiuni.

fundator m. întemeietor.

fundătură f. stradelă înfundată.

funduc m. monedă turcească de aur, în valoare de 22 lei, circula în vremea lui Caragea (FIL.) [Turc. FUNDUK].

funebru a. 1. ce ţine de înmormântare: *ceremonie funebră, onoruri funebre*; 2. fig. care inspiră idei triste: *cântec funebru.*

funerar a. 1. privitor la înmormântare: *speze funerare*; 2. care aduce aminte de moartea cuiva: *piatră funerară.*

funest a. 1. care aduce nenorociri: *moarte funestă*; 2. dureros, mâhnicios: *ştire funestă.*

funicei m. pl. Mold. şi Tr. 1. bubuliţe roşii cu vârful alb (pe faţă şi pe ceafă); 2. un fel de cârcei proveniţi din scurtarea muşchilor. [Origină necunoscută].

funicular a. se zice de un tren destinat a urca pante grele şi care e pus în mişcare prin funii: *drum de fier funicular.*

funie f. 1. sfoară groasă sucită din mai multe fire de legat sau de atârnat: *funie de teiu*; 2. măsură agricolă de lungime (10—20 stânjeni): *a trage cu funia.* [Vechiu-rom. *fune* = lat. FUNIS].

funier m. fabricant sau vânzător de funii.

funigei m. pl. fire albe şi uşoare ca acele de pânză de păianjen, cari plutesc în aer în zilele frumoase de toamnă. POP. *mătasea morţilor; Legenda Funigeilor*, de Anghel şi Iosif. [Lat. FULIGELLAE, dim. din *fuligo* = funingine].

funingine f. negreala ce fumul lasă în olanele coşurilor. [Lat. FULIGINEM].

funt m. o jumătate kilo: *un funt de lumânări.* [Rus. FUNTÚ (din nemţ. *Pfund*)]. V. sterling.

fur m. hoţ: *cu cei furi nu te-ai luptat?* POP. [Lat. FUR].

furà v. 1. a lua pe ascuns ce aparţine altuia; 2. a-şi însuşi pe nedrept, a sustrage; 3. a răpi cu putere: *un smeu a furat-o*; 4. fig. a răpi, a coprinde pe nesimţite: *l'a furat somnul.* [Lat. FURARE].

furagér a. ce servă de furaj: *plante furagere.*

furaj n. paie sau fân pentru nutreţul cailor (= fr. *fourrage*).

furajor m. cel ce poartă grijă de furajul unei armate.

furat a. luat pe sub ascuns: *lucru furat.* || n. acţiunea de a fura: *furatul vitelor.*

furcă f. 1. prăjină terminată în două-trei ramuri, coarne sau dinţi, cu care se strânge fânul, se cară snopii de grâu; 2. prin analogie, tot ce seamănă unei furci, în special capătul celor două lemne ce trec printre osia şi inima carului; furca pieptului, osul sternului, unde se întâlnesc coastele anterioare; 3. unealtă de tors: *torsul se face cu ajutorul furcei şi al fusului*; a avea de furcă, a avea încă de lucru, de trecut peste greutăţi: *mai avem de furcă împreună*; a da de furcă cuiva, a-i impune ceva penibil; 4. pl. Mold. stâlpii caselor ţărăneşti; 5. pl. spânzurătoare: *vrednic de furci* (V. Caudine). [Lat. FURCA; sensurile figurate de sub 3 sunt luate din sfera ţesutului]. || adv. 1. tare: *a bate furcă; s'a certat cu dânsa furcă* FIL.; 2. morţiş: *a ţinea furcă.*

furcoiu n. furcă cu coarne de fier.

furculiţă f. 1. unealtă de masă, în forma unei furci mici, de apucat bucăţile de carne; 2. după analogie, crestătură la vârful urechii vitelor; fig. *cu barba în furculiţi.*

furdă f. 1. lână proastă cu care se umple saltelele; 2. rămăşiţe proaste mai cu seamă la abagii; 3. ceeace se lapădă: *furdale de plăcintă* PANN. [Serb. FURDA (din turc. HURDA)].

furgon n. căruţă acoperită pentru transportul muniţiunilor sau al bagajelor militare (= fr. *fourgon*).

furibund a. 1. apucat de furii; 2. care exprimă furie: *gesturi furibunde.*

furie f. 1. mânie foarte violentă; 2. ardoare extremă, impetuozitate: *furia tinereţelor*; 3. fig. femeie rea şi mânioasă.

www.dacoromanica.ro

furier m. subolițer însărcinat cu conabilitatea și cu îngrijirea locuințelor și a proviziunilor pentru soldații din compania sa (= fr. *fourrier*).

furios a. 1. care e în prada furiei: *nebun furios*; 2. care exprimă furie: *priviri furioase*; 3. foarte violent: *furtună furioasă*.

furiș a. și adv. pe sub ascuns. [Lit. ca un fur sau hoț].

furișà v. a intra sau a ieși pe furiș, a se străcura pe nesimțite.

furlandisì v. a se umfla în pene: *se furlandisia și se lăuda în toate părțile* Isp. [Origină necunoscută].

furnicà v. 1. a se mișca în mare număr ca furnicile; 2. *fig.* a avea cu prisosință: *această pagină furnică de erori*; 3. a simți furnicături. [Lat. *formicare*]

furnică f. 1. mică insectă care trăiește în societate sub pământ, unde își strânge proviziunile; 2. pl. pișcături. [Lat. formica].

furnică-leu m. insectă a cării larvă se hrănește cu furnici.

furnicar m. numele bucovinean al prigorii. ‖ n. 1. locuința furnicilor; 2. totalitatea furnicilor care formează aceeași societate; 3. *fig.* sumedenie de oameni, droaie de animale cari se agită: *un furnicar de moarte ce aprig se 'ncleștase* Al.

furnicătură f. mâncărime de furnici ce ar umbla pe piele.

furnisà v. a aproviziona: *a furnisa o casă cu pâine*; 2. a procura: *a furnisa cuiva bani*; 3. a purta grijă de: *a furnisa cheltuelile*. [Verb tras din *furnisor*].

furnisor m. 1. cel ce întreprinde a aproviziona o casă, o trupă; 2. cel ce furnisează mărfurile (= fr. *fournisseur*).

furnitură f. 1. aprovizionare: *furnituri de grâne, de cancelarie*; 2. ceeace croitorii sau tapițerii furnisează peste stofă.

furore f. 1. furie mare: *sbuciumat de al furorii spasm* Al.; 2. în expresiunea a face furori, a avea mare trecere, a ajunge la modă.

fursant n. Mold. dever. [Turc. fursant, avantaj].

furt n. rezultatul furării și lucrul furat. [Lat. furtum].

furtișag n. furt însemnat.

furtunà v. a împroșca cu furie: *artileria furtunând toată linia dușmanului* Bălc.

furtună f. 1. agitare violentă a aerului, pe apă sau pe uscat; 2. *fig.* năvală impetuoasă: *când noi oprim cu pieptul furtuna păgânească* Al.; 3. *fig.* sbuciumare sufletească. [lt. fortuna, viscol (din lat. fortuna, soartă), printr'un intermediar grec modern: schimbarea sensului latin (noroc = viscol) provine dela un popor maritim (cum erau Venețienii) ale cărui succese comerciale depindeau de starea mării (*correre fortuna*, a-și căuta norocul pe mare și a suporta furtuni)].

furtunat a. (poetic) furtunatic: *în valurile mării furtunate și semețe* Al.

furtunatic a. ca o furtună, impetuos: *tinerețele furtunatice*.

furtunos a. 1. de furtună; 2. violent, vehement: *ochii lui cei negri furtunoși* Em.

furuncul n. buboiu.

fus n. 1. mică unealtă pe care se depănă și se răsucește firul la tors; 2. prin analogie, partea osiei ce trece prin butucul roții; 3. grindeiul ce pune moara în mișcare; 4. (Oltenia) *Zool.* pietrar (după forma corpului său). [Lat. fusus].

fușălău Mold. n. pieptene lat de tras canura. [Etimologie necunoscută].

fusar m. 1. fabricant de fuse; 2. *Zool.* țipar (după conformațiunea-i oblongă). [Lat. fusarius].

fusiform a. în formă de fus.

fustă f. 1. haină femeiască în formă de con trunchiat, purtată pe sub foile rochii; 2. (ironic) femeie: *protecție de fuste* Em. [Formă scurtată din gr. mod. fustáni].

fustanelă f. vestmânt de fustă largă și cu multe creți, purtat mai ales de Greci și Arnăuți: *palicari purtând fustanelă fâlfâindă* Od. [Gr. mod.: v. *fustă*].

fustaș m. od. lăncier din garda domnească înarmat cu suliți: *de fustași cu flinte e sala înnecată* Bol. Fustașii Divanului și ai haremului Doamnei erau în număr de douăzeci și patru. [Din vechiu-rom. *fuște*, suliță = lat. fustis].

fușteiu (fuștel) m. 1. pl. bețele vârite între firele natrei; 2. cotor de ceapă; 3. Tr. spetează de scară, de loitră. [Lit. fuște mic; v. *fustaș*].

fuzibil a. ce poate fi topit: *plumbul e un metal foarte fuzibil*.

fuzibilitate f. dispoziținea de a se topi; *fuzibilitatea metalelor*.

fuzionà v. 1. a amestecà laolaltă; 2. *fig.* a reuni partide, opiniuni.

fuzionist m. partizan al fuziunii politice.

fuziune f. 1. trecerea unui corp solid la starea lichidă sub acțiunea căldurei; 2. *fig.* alianță, amestec; *fuziune de rase, de sisteme*.

www.dacoromanica.ro

G

G m. a șeaptea literă a alfabetului.

gabelă f. impozit pe sare sau pe carne.

gabier m, marinarul însărcinat a întreține echipamentul unei corăbii (= fr. *gabier*).

gabjă f. Mold. mână, ghiară: *a pune gabja pe cineva.*

găbji v. Mold. a apuca, a pune mâna. [Origină necunoscută].

gabrovean m. meșter de cuțite de fier nelustruit zise de Gabrova: *tabaci, brașoveni, gabroveni* GHICA.

găbui v. Mold. a prinde, a pune mâna pe: *baba găbuiește găina și o apucă de coadă* CR. [Cf. *găbji*].

găci v. Mold. V. ghici.

gâde m. calău: *veni gâdea și o chemă la osândă* ISP. [Origină necunoscută].

gădilă v. 1. a produce, prin atingeri ușoare și repetate, o senzațiune particulară ce provoacă râsul; 2. a produce o senzațiune plăcută; 3. a linguși amorul propriu. [Cf. bulg. ОЗДЕЛМА, asta mă gădila].

gădilător a, care gădilă.

gădilătură f. 1. acțiunea de a gădilà; 2. efectul gădilării; 3. *fig.* impresiune plăcută.

gădilicios a. 1. care se gădilă ușor; 2. *fig.* simțitor.

gădiliciu n. mâncărime *(fig.): Moș Roată avea gădiliciu la limbă* CR.

gădină f. 1. dihanie, fiară; 2. pl. Tr. vietăți. [Slav. GADINA, reptil].

gâfâi v. a respirà cu greu, a suflà tare și des. [Onomatopee].

găgăi v. 1. a strigà ca gâștele; 2. a vorbì îngâimat. [Onomatopee].

găgălice m. Mold. se zice de ceva mic și fraged: *sărmanii găgălici!* (capra despre iezii săi) CR. [Origină necunoscută],

găgăuță m. 1. gângav, peltic; 2. nerod, neghiob: *ce prost ai fost și tu, găgăuță!* ISP. [V. *găgâi*].

gaibă f. crac (de animal): *leul căzù cu gaibele în sus* ISP. [Mold. *gaidă*: origină necunoscută].

gaibarac n. *fam.* gaibă mare: *dete iazma cu gaibaracele în sus* ISP.

gaidă f. cimpoiu sârbesc (ISP.). [Serb. GAIDE].

gaidă f. Mold. crac. [Probabil aluziune la țeava gaidei].

gaie f. 1. cea mai mică dintre păsările de pradă din genul șoimilor *(Milvus regalis)*; a se ținea gaia după cineva, a nu-l slăbi o clipă: *pe urmă s'a ținut iar gaie după mine* CAR.; 2. înjurătură: *lua-l'ar gaia!*; a lua gaia pe cineva, a adormi CAR. (cf. *aghiuță*); 3. de-a mama gaia, un fel de joc de copii. [Lat. GAIA].

găină v. a avea găinare, a lâncezi: *mă-sa găinează și se topește de pe picioare* ISP.

găină f. pasăre din ordinul galinaceelor: *găina bună face până la 160 ouă pe an*; fig. *găină plouată*, fără curaj. [Lat. GALLINA]. V. **orb.**

găinar m 1. vânzător, îngrijitor de găini; 2. *fig.* și *pop.* borfaș, șmecher; 3. *Zool.* Buc. uliul găinilor *(Falco palumbarius).* [Lat. GALLINARIUS].

găinare f. boală de găini, lâncezeală.

găinăreasă f. îngrijitoare și vânzătoare de găini.

găinărie f. coteț de găini.

găinat n. gunoiu de pasăre. [Lat. (FIMUS) GALLINACEUS].

găiniță f. *Bot.* plisc păsăresc.

găinușă f. 1. găină sălbatică (v. *brădișoară*); 2. cloșca cu pui (constelațiune): *găinușa-i spre asfințit* CR.; 3. numele muntenesc al cărăbușului.

găiță f. 1. pasăre cântătoare și isteață, se deprinde a rosti vorbe *(Garrulus glandarius)*: *gaița ce imitează orice sunete bizare* AL.; 2. *fig.* toacăgură. [Vechiu-rom. *gaică*, dintr'un primitiv **gaie* = lat. vulg. GAIA, gaiță]. V. gaie.

gaiță f. 1. Mold. mânerul cleștelui de dogar; 2. lampă țărănească făcută dintr'o sticlă, în care se pune petrol: *femeia aprinse gaița.* [Aplicațiune metaforică a vorbei precedente. probabil prin aluziune la ciocul gaiței, scurt și gros, încovoiat și dințat la vârf].

găitan n. fire împletite din mătase, argint sau aur: *un mintean negru cu găitane de fir* OD. [Turc. GAITAN]. ‖ adv. ca un găitan, drept înainte: *trebile împărăției mergeau găitan* POP.

găitănar m. fabricant sau vânzător de găitane.

găităni v. 1. a împleti găitane; 2. *fig* a se împleti în genere: *iarba 'n vârf se găitănește* POP.

gaj n. 1. *Jur.* amanet; 2. obiect de garanție în joc; 3. *fig.* garanție morală, probă: *gaj de amiciție*; 4. leafa actorilor (= fr. *gage).*

gagist m. cel angajat la teatru.

gâjulie (gujulie) f. Buc. insectă, mai ales care nu poate sbura. [V. *gâză*].

www.dacoromanica.ro

gală f. 1. mare serbare la Curte: *haine de gală*; 2. masă mare.

gălăgie f. mare sgomot, larmă confuză. [Cf. rut. GALAS, larmă].

gălămoz n. Mold. arababură: *ce blestemăție și gălămoz era în casă* CR. [Cf. *golomoț*].

galant a. 1. politicos și grațios: 2. care caută să placă femeilor: *cu privirile-i galante* EM.; 3. luxos îmbrăcat, elegant. ‖ m. persoană galantă.

galantar n. vitrina unei prăvălii [tras din *galanterie*, obiect de lux].

galanterie f. 1. politeță în maniere mai ales față cu damele; 2. daruri mici; 3. obiecte de lux.

galantină f. carne rece preparată: *o galantină de curcan*.

galanton a. și m. darnic: *nici prea econom, nici prea galanton* PANN (=fr. *galant homme*).

galantonie f. calitatea galantonului, dărnicie (CAR.).

gălățeancă f. un fel de horă și joc în cărți.

gălbează (călbează) f. 1. boală de ficat a oilor: *toată turma zace de rea gălbează* GR. AL.; 2. vierme stricăcios viilor (*Distomum hepaticum*); 3. plantă parazită care își suge din trifoiu nutrimentul, făcându-l astfel să îngălbenească și să piară (*Cuscuta epithymum*). [Albanez KĂLBAZĂ, GĂLBAZĂ]

gălbegios a. ce ține de gălbează: *boale gălbegioase* BOL.

gălbejit a. slăbit: *gălbejit de boală*. [V. *gălbează*].

galben a. 1. de coloarea soarelui sau a lămâii: *galben ca făclia de galbenă ceară* AL.; 2. galben la față, palid. [Lat. GALBINUS]. ‖ n. coloarea galbenă. ‖ m. 1. monedă de aur în valoare de 11 lei și 75 bani: *galbeni împărătești adică austriaci*. (V. *ughiu, venetic*) (lit. monedă galbenă); 2. cal galben: *călare pe galbenul* POP.

gălbeneală f. 1. coloare galbenă; 2. *fig.* paloare: *a morții gălbeneală* EM.; 3. vopsea galbenă: *răchițică de făcut gălbenele* CR.; 4. pl. plantă cu flori mari galbene și cu miros tare (*Calendula*).

gălbicios a. cam galben. [Scurtat din *gălbinicios*].

gălbinare f. 1. boală când omul e galben la față și la albusul ochiului: 2. plantă cu fructele albe-gălbui sau roșiatice, întrebuințate de boiangii (*Serratula tinctoria*).

gălbinet n. sumă mare de galbeni: *să închizi gălbinetul în buriașe* POP.

gălbinuș n. 1. globul galben din mijlocul oului: 2. plantă cu florile galbene, crește prin locuri nisipoase și se cultivă pentru semințele-i oleaginoase (*Camelina sativa*).

gălbior a. gălbuiu. [Contras din *gălbinior*].

gălbuiu a. care bate în galben. [Și *gălbiu*, contras din *gălbeniu*].

gâlcă f. 1. umflătură mai ales la gât; 2. pl. amigdale. [Cf. slav. GALKA, gălușcă].

gâlceavă f. ceartă sgomotoasă. [Cf. slav. GLUČANIE, sgomot].

gâlcevi v. a căuta gâlceavă, a se certa strigând tare.

gâlcevitor a. și m. care caută gâlceavă.

găleată f. 1. vas de lemn sau de metal, de scos apă sau în care se mulg oile: ciubăr, ciutură; 2. ceeace conține o găleată; 3. măsură de grâne: *o găleată din Ardeal are 250 litre*; 4. od. dare pe cereale, dusă întâia oară de Mihnea-Vodă la 1577. [Lat. vulg. GALLETA, vas de vin].

galenă f. sulfură de plumb în stare nativă.

galenți m. pl. pantofi de lemn. [Gr. mod. GALÉNTZA].

galeră f. 1. corabie de războiu la cei vechi: *se armase zece galere* BĂLC.; 2. pedeapsa celor condamnați a vâsli pe galerele Statului (în Franța).

galerie f. 1. loc acoperit într'un edificiu pentru preumblare; 2. coridor lung; 3. loc rezervat pentru o colecțiune de tablouri și colecțiunea însăș; 4. reunire de persoane cari privesc cum joacă celelalte; 5. balconul cel mai de sus într'un teatru și cei ce-l frecventează: *galeria aplaudă*; 6. drum orizontal în mine pentru descoperirea filoanelor; 7 drug de care stau atârnate perdelele: *galerie de bronz pentru ferestre*; 8. tăblie dinaintea sobei: *galerii de alamă sau de fier*.

gâleș a. 1. duios, languros: *priviri galeșe*; 2. lânced, melancolic: *era tot cam galeș* ISP. [Cf. bulg. GALEN, galeș].

gâlgâi v. 1. se zice de sgomotul apelor în mișcare sau al lichidelor turnate pe gât: *izvoarele gâlgâie*; 2. a curge dintr'odată și mult, a țâșni: *începu să gâlgâie sângele dintr'însul* ISP. [Onomatopee].

gâl-gâl! int. arată sgomotul ce fac apele agitate sau lichidele curgând din sticlă.

galicism n. construcțiune sau vorbă particulară limbei franceze: *poeziile lui Bolintineanu sunt pline de galicisme*. V. franțuzism.

gâligan m. mare și gros: *un gâligan de școlar cât un bivol de mare* GHICA. [Lit. mare cât un gligan].

galimatie f. vorbire încurcată, confuză și seacă (=fr. *galimatias*).

www.dacoromanica.ro

galinacee n. pl. ordin din clasa păsărilor cari coprind găini, curcani, fazani, etc.

galion n. 1. mare corabie ce transporta în Spania bogatele producte din America; 2. scăndură pe care zețarul așează literele.

galițe f. pl. Mold. păsări de curte: *cocoșul înconjurat de atâta amar de galițe* Cr. [Slav. GALIȚA, cioacă (pasăre de pradă rea): evoluțiunea sensului e analogă cu a sinonimului *cobe*].

galofob m, cel ce urăște pe Francezi.

galoman m, admirator excesiv al Francezilor.

galon n. fâșie de panglică ce ofițerii poartă pe mâneca hainei spre a distinge gradele.

galonat a. și m. cel împodobit cu galoane.

galop n. 1. mersul calului în sărituri mici și regulate; 2. dans modern cu mișcări vioaie.

galopà v. a porni în galop.

galopant a. care înaintează foarte repede: *ftizie galopantă.*

galoș m. încălțăminte de cauciuc peste ghete (= fr. *galoche).*

găluște f. 1. cocoloș de făină sau de carne tocată; 2. *fig.* ceva neplăcut: *omul tăcu și înghiți gălușca* Isp. [Rus. GALUȘKA].

galvanic a. relativ la galvanism.

galvanism n. 1. fenomene electrice produse asupra mușchilor prin trecerea unui curent (fenomene constatate întâi de Galvani); 2. electricitate desvoltată prin acțiuni chimice.

galvanizà v. 1. a electriza cu pila galvanică; 2. *fig.* a însufla un zel factice și trecător: *a galvaniza o societate moartă.*

galvanizare f. operațiune electro-chimică ce consistă în a acoperi fierul cu un strat de zinc.

galvanoplastie f. procedeu de acoperit un obiect cu un strat metalic prin mijlocul unui curent electric.

gamă f. 1. cele opt note muzicale așezate în ordinea lor naturală: *do, re, mi, fa, sol, la, si, do;* 2. în pictură: succesiune de tonuri, de colori; 3. *fig.* ton în genere: *alte guri, aceeași gamă.* Em.

gămălie f. capătul mai gros al acului: *acele cu gămălie servă la prins și nu la cusut.* [Ung. GOMOLY, boț].

găman a. mâncăcios, lacom. [Origină necunoscută.

gambă f. partea piciorului dela genuchi până la nodițe (= it. *gamba).*

gamelă f. castron de tinichea la soldați (= fr. *gamelle).*

gâmză f. numele unei varietăți de struguri. [Bulg. GĂMZĂ].

gând n. 1. cuget, cugetare: *unde cu gândul nu gândești;* 2. reflexiune: *a sta pe gânduri;* 3. minte: *a-i trece prin gând;* 4. intențiune: *a avea de gând.* [Ung. GOND, pâs, cugetare].

gândac m. 1. numele popular al coleopterelor: *gândaci de bucătărie, de turbat;* 2. larvele viermelui de mătase. [Cf. serb. GUNDO, gândac].

gândăcei m. pl. gândaci de turbat, cantaride.

gândi v. 1. a cugeta: *a gândi la plecare;* 2. a reflecta: *gândește-te bine;* 3. a socoti, a crede: *ce gândești despre asta?* 4. a avea de gând.

gândire f. cugetare, idee.

gânditor a. care (se) gândește. ‖ adv. pe gânduri: *a rămas gânditor.*

gang n. coridor, galerie. [Nemț. GANG].

gang n. substanță străină ce acopere un mineraiu metalic (= fr. *gangue).*

gângăni v. a gângăvi [Onomatopee].

gângănie f. insectă mică: *mulțime nenumărată de gângănii* Cr, [Dintr'un radical onomatopeic *gang* sau *gong*, care exprimă bâzâitul ori sunetul nedeslușit al insectelor].

gângav a. și m. care vorbește îngăimat, mai ales pe nas: *preoți bătrâni ca iarna cu gângavele glasuri* Em, [Slav. GŪGNAVŬ].

gângăvi v. a vorbi ca gângavii.

ganglion n. *Anat.* organ ce seamănă cu un nod sau ghemușor.

ganglionar a. relativ la ganglioane.

gangur (grangur) m. pasăre cântăreață galbenă și mare cât mierla (*Oriolus galbula): ganguri de aur ce au cuiburi de mătase* Al. [Lat. GALGULUS; forma munteană *grangur* e analogică (cf. *graur)*].

gânguri v. 1. a gângăvi, de copiii cei mici: *mă alintam la sânu-i gângurind* Cr.; fig. *cartea unde odată am gângurit* Cr.; 2. a curge încet: *apa gângurește.* [Onomatopee]. V. **gunguri.**

gânj n. Mold. 1. funie de teiu, nuia sucită ce leagă leuca de carâmbul carului; 2. funie de legat strâns sania. [Slav. *GOJU (cf. rut. GUJ, funie)].

gânjeiu n. 1. coada caierului; 2. părpărița morii.

gânsac m. V. gâscan. [Dintr'un primitiv *gânsă*, Mold. și Tr. *gânscă* = slav. GŪSĬKA].

găoace (ghioacă) f. 1. coajă de ou, nucă, etc.; 2. pleava bobului de grâu, [Origină necunoscută].

gar! int. exprimă strigătul cioarelor și al gâștelor.

gară f. loc de sosire și de plecare pe căile ferate (= fr. *gare).*

gărăeală f. sgomot confuz: *o gărăeală de graiuri omenești* Isp. [V. *gar!*]

www.dacoromanica.ro

garafă f. Mold. carafă: *garafă pântecoasă* Eni, [Gr. mod.]. V. carafă.

gărăi v. 1. a găgăi (de gâște); 2. a da sunet contuz (despre intestine): *îmi gârăiau mațele de foame* Cr; fig. *gărăia din gură ca dintr'un cimpoiu* Cr. [Onomatopee (v *gărl!*)]. V. cărăi.

garaj n. 1. adăpostire în gară a vagoanelor: *drum de garaj;* 2. loc de adăpostire pentru automobile, biciclete, etc. (fr. *garage).*

găra-măra f. ceartă continuă: *totdeauna găra-măra și traiu cu vătraiu* Pann. [Onomatopee].

garant m. 1. cel ce răspunde de fapta sa sau de a altuia; 2. *jur.* cel ce răspunde de datoria altuia, chezaș.

garantà v. 1. a se face garant, a da garanție: *a garanta o datorie;* 2. a asigura de calitatea unui obiect: *a garanta un ceasornic;* 3. fig. a afirma, a certifica: *a garanta exactitatea unui fapt.*

garanță f. *Bot.* roibă (= fr, *garance).*

garanție f. 1. îndatorirea de garant; 2. ceeace garantează: *ipotecele sunt garanțiile cele mai ordinare;* 3. fig. ceeace asigură: *a o'eri toate garanțiile,*

gârbaciu n. biciu gros și adesea plumbuit. [Turc. kyrbač].

gârbiță t. 1. grebenul calului; 2. grumazul boului; 3. (ironic) spatele: *îi dete după ceafă câțiva pumni de-i mută gârbița* Isp. [Vechiu-rom. *gârbă,* spinare = slav. grŭbŭ].

gârbov a. cocoșat de bătrânețe. [Slav. grŭbavŭ].

gârbovire f. vârstă înaintată, bătrânețe extremă (70—80 ani).

gârbovit a. cocoșat, mai ales de vârstă.

gard n. 1. împrejmuirea mai cu seamă a grădinilor și curților prin pari împletiți cu nuiele: *gard viu,* format din arbuștii în plină vegetațiune; a legà la gard, vorbind de vite și (ironic) a lua în râs pe cineva; 2. gard de pescuit (cu leasă, cu legănuș, etc.); 3. îngrădire în genere (de scânduri sau de zid); 4. fig. *pune-ți gard la gură* Al. [Slav. gradŭ, zid, grădină (cf. *îngrădire)*].

gard m. V. guard.

gardă f. 1. corp de trupe însărcinate a veghea asupra siguranței publice: *garda p.eței, garda de onoare;* 2. soldați cari ocupă un post: *era de gardă;* 3. partea unei săbii ce s'apucă cu mâna (= fr. *garde).*

garden n. V. gardină.

gardenie f. arbust cu flori mirositoare.

garderobă f. 1. cameră sau mobilă unde se strâng haine; 2. toate lucrurile de îmbrăcăminte: *a-și vinde garderoba.*

gardian m. păzitor de noapte.

gardină t. scobitură de doage în care intră fundul vasului. [Origină necunoscută],

gardinar n. unealta dogarului de făcut gardini: *gardinar mare, mic.*

gardist m. agent polițienesc, sergent de oraș.

gărdui v. a îngrădi cu gard, a împrejmui: *o grădină gărduită cu zid de aramă* Isp.

gargară f. medicament lichid cu care se gargarisește.

gărgăriță f. gărgăriță *(fig.): de omida ungurească și de gărgăra săsească* Pop.

gargarisi v. a-și clăti gura sau gâtlejul cu un lichid.

gărgăriță f. 1. vierme care roade grâul în hambare *(Calandra granaria);* 2. fig. element distrugător. [Cf. slav. gugrița].

gărgăun m. 1. cea mai mare viespe cu acul înțepător și veninos, sbârnâe tare când sboară *(Vespa crabro);* 2. fig. capriciu bizar, fantazie: *are gărgăuni în cap.* [Dial. *găun:* origină necunoscută].

gârlă f. mic curs de apă ce se varsă într'un râu. [Slav. grlo, gâtlej (bulg.: braț de râu)]. ‖ adv. ca o gârlă: *capul de ar fi sănătos, că belelele curg gârlă* Cr.

gârliciu n. 1. intrare îngustă în pivniță; 2. locul pe unde ies oile la muls; 3. jghiabul teascului; 4. gura la mijlocul pietrii alergătoare a morii prin care grăunțele trec între cele două pietre unde se macină. [Serb. grlić].

garmond n. specie de caractere tipografice de zece puncte, între petit și cicero.

gârneț n. Mold. gârniță: *începe a ciocârti un gârneț de stejar* Cr. [V. *gârniță*].

garnisi v. 1. a îngriji cu lucrurile trebuincioase: *a garnisi o casă cu mobile;* 2. a înconjura cu podoabe: *a garnisi o pălărie cu panglici;* 3. a ocupa spațiul: *soldații garnisiau ulițile.*

garnisit a. 1. prevăzut (cu legume): *rasol garnisit;* 2. *fam.* beat.

gârniță f. soiu de stejar, formează păduri sau dumbrăvi mai cu seamă în regiunea șesurilor *(Quercus conferta).* [Serb. granița]. V. gorun.

garnitură f. 1. ceeace servă a garnisi: *garnitură de birou;* 2. asortiment complet.

garnizoană f. 1. trupe așezate într'o fortăreață; 2. locul de ședere al acelor trupe.

garoafă f. gen de plante mirositoare coprinzând peste 150 de specii *(Dianthus caryophyllus).* [Gr. mod. garófalon].

gașcă f. 1. colibă; 2. gazdă (ironic); 3. *fam.* adunătură, coterie: *s'a spart gașca.* [Origină necunoscută].

www.dacoromanica.ro

gâscă f. 1. pasăre de casă din ordinul palmipedelor *(Anser)*; 2. *fig.* femeie proastănacă; 3. pl. aplicaţiuni metaforice (aluziune la labele pasării): *a)* şurupelniţele teascului de vie; *b)* cuiele sau mâinile vârtelniţei; 4. stâlpii cari sprijinesc coastele prispelor (la casele ţărăneşti); 5. Tr. bulz de mămăligă înbrânzită. [Bulg. **ѻ́ѕкъ**].

g..scan m. bărbăţelul gâştei.

gâscariţă f. mică plantă cu flori numeroase albe *(Arabis hirsuta)*.

gâselniţă f. vierme ce se face în stupul slab şi care mănâncă mierea *(Galleria mellonella)*. [Bulg. **ѻ́ѕленица**, omidă].

găsi v. 1. a da peste ceva, căutând sau din întâmplare: *a găsi o comoară*; 2. a descoperi: *a găsi un mijloc*; 3. a procura: *a găsi cuiva un post*; 4. a da peste cineva, a apuca: *nu ştiu ce l'a găsit*; 5. a-i trece prin minte: *tocmai acum ţi-ai găsit să....*; 6. a crede: *a găsi cu cale*; 7. a fi undeva: *ei se găsiau tocmai pe acolo*. [Origină necunoscută].

gaşper m. *pop.* lăutar ţigan: *scărţăiturile a doi gaşperi*. [Dela *Gaşpar*, unul din cei trei Crai dela Răsărit, care se reprezintă ca un Arap, fiindcă «ţinea (ne spun cântecele de stea) frânele craiei în părţile Araviei]».

gaşperiţă (gheşperiţă) f. 1. ţigancă slută: *gaşperiţa se duse îndată în bucătărie* Isp.; 2. zină rea şi slută care locuia dincolo de vântul turbat: *acolo era târâmul gaşperiţei* Isp.

gasteropode n. pl. ordin de moluşti cari se târăsc pe pântece, ca *melcii*.

gastric a. relativ la pântece: *suc gastric*.

gastronom m. cel ce cunoaşte şi ţine la mâncări bune.

gastronomic a. relativ la gastronomie.

gastronomie *f.* arta de a mânca bine.

gât n. 1. partea corpului ce uneşte capul cu umerii; 2. *fig.* prin analogie, partea lungă şi strâmtă, ţeava pălniei: *gât de sticlă, gât de vioară*; 3. cantitate de lichid ce se poate înghiţi dintr'odată: *dă babei câteva gături de rachiu* Cr.; 4. trecătoare îngustă între doi munţi: *gături ale munţilor Carpaţi* Od. [Redus din *gâlt* (cf. *gâtlej*) = slav. **глъто** (dela **глътити**, a înghiţi)];

gata adv. în stare de a, dispus: *ga'z să iasă*. [Albanez **gat**].

gâţă f. Mold. coadă de păr, cosiţă: *a lua de gâţe*. [Origină necunoscută].

gâtar n. curea lată trecută după gâtul calului.

găteală f. 1. acţiunea de a se găti; 2. mijloc şi mod de gătit, toaletă.

gătej n. 1. nuia de alun; 2. pl. crengi uscate de aprins focul. [Cf. slav. **оатї**, îngrădire din găteje].

gătejel m. *Zool.* numele bucovinean al şfredeluşului (care petrece prin găteje].

găti v. 1. Mold. a fi gata, a sfârşi: *încă nu m'a gătit de ascultare* Cr.; 2. a prepara: *să-i gătească de drum merinde* Isp.; 3. a prepara de mâncare, a face bucate: *nu ştie să gătească*; 4. a îmbrăca frumos, a dichisi: *l'a gătit mândru*. [V. *gata*].

gătit a. 1. preparat; 2. împodobit; 3. copt, fiert (de bucate).

gătiţă f. Mold. beregată: *mi se uscă gătiţa* Al. [V. *gât*].

gătlan n. gâtlejul păsărilor şi fiarelor. [Şi *gâltan* = slav. **глътанъ** (v. *gât*)].

gâtlej n. 1. partea interioară a gâtului la om; 2. gura fiarelor. [Vechiu-rom. *gâltej* (Dosoftei), din *gâlt*, v. *gât*)].

gâtos a. cu gâtul lung: *lebădă gâtoasă* Gr. Al.

gâtui v. a strânge de gât, a sugruma.

găunos a. 1. găurit pe dinăuntru; 2. lipsit de miez: *arbore, măr găunos*. [Vechiu-rom. *găun*, găunos, şi dial. (Măidan) *caună*, gaură = lat. **cavina* (din cavus)].

gaură f. 1. deschizătură oarecare, crăpătură; 2. gaură în pământ unde se adăposteşte un animal: *gaură de şarpe*; 3. bordeiu sărăcăcios. [Lat. **cavula*, cavitate].

găuri v. a face o gaură.

găvan n. 1. strachina în care ţăranul păstrează sarea grunzoasă: *pe tot anul şi găvanul* Pann; 2. partea găunoasă a lingurei de lemn şi lingura însăş; 3. partea furcei ce poartă caierul; 4. sanţul sau jgheabul mesei dulgherului şi tâmplarului. [Vechiu-rom. *căvan*. taler de cumpănă = lat. medieval **cavanum* (din cavus)].

gavanos n. Mold. borcan de dulceaţă. [Turc. **kavanos**].

gavanoşel n. Mold. borcănaş (Al.).

găvozdi v. Mold. a se cocoţa, a se pironi: *veveriţele găvozdite una peste alta în scorburi de copac* Cr. [Slav. **оꙋвоздити**, a pironi (din **оꙋвоздї**, piron)].

Gavrilă m. numele popular al ursului. [La Ţigani, *Gavrilă* e un nume foarte răspândit].

gaz n. 1. orice fluid aeriform: oxigen. hidrogen, azot; 2. gaz hidrogen carbonat, întrebuinţat pentru luminat şi încălzit: *gazul de luminat se obţine prin distilarea huilei*; 3. petrol rafinat: *lampă cu gaz*. [Vorbă creată, în 1644, de Van Helmont, medic belgian]. V. asfixiant.

gaz n. stofă transparentă foarte uşoară (de bumbac sau de mătase): *gaz uşor sânu-i 'nveleşte* Bol.

gâză f. Tr. (Maramureş) muscă [Onomatopee].

www.dacoromanica.ro

găzar m. vânzător de gaz rafinat.

găzdă f. 1. stăpâna casei în raport cu oaspeții săi; 2. locuință provizorie: *a trage în găzdă la cineva;* 3. cuib: *găzdă de hoți;* 4. *fig.* țintă: *biata copilă era găzda bătăilor* AL. [Ung. GAZDA].

găzdui v. 1. a primi străini: *bine găzduiți și bine ospătați;* 2. a trage în găzdă: *să ajung mai de vreme să găzduiesc la vreun sat* PANN.

găzduitor a. și m. care găzduiește.

gazel n. specie de poezie arabă, de conținut mai ales erotic, constând din distihe în cari al doilea vers se termină totdeauna cu aceeaș rimă: *un gazel de Eminescu.*

gazelă f. gen de antilope foarte sprintene cari trăiesc în cete în nordul Africei și în sudul Aziei: *o turmă de gazele pe a Nilului câmpie* AL.

gazetă f. foaie periodică, jurnal.

gazetar m. jurnalist.

gazetărie f. jurnalism.

gaziu a. (la Turci) victorios în războaiele pentru religiune: *Osman Paşa Gaziul.* [Turc. GAZI].

gazolină f. eter lichid de petrol, întrebuințat pentru luminat, dă o flacără foarte vie.

gazometru n. 1. instrument de măurat cantitatea de gaz întrebuințată într'o operațiune chimică; 2. aparat ce indică cantitatea de gaz ce arde într'un local.

gazos a. de natura gazului; apă gazoasă, obținută prin amestecarea bicarbonatului de sodă și a acidului tartric.

geaba adv. 1. fără folos, zadarnic: *geaba umblu să scap* PANN; 2. **de geaba,** fără bani, gratuit: *biata copilă slujia de geaba* AL. [Turc. DJABBA, dar, în dar].

geaizeà f. od. dar în bani făcut Sultanului de Domnii fanarioți cu ocaziunea urcării lor pe tron: *geaizeaua a fost dată pentru întâia oară de Nicolaie Mavrocordat în 1716.* [Turc. DJAIZÈ, dar].

gealat m. 1. calău (Mold. gelat): *doi gelați veneau curând săbiile fluturând* POP.; 2. Buc. soiu de vrabie care se hrănește cu muște *(Muscicapa),* lit. calăul muștelor. [Turc DJELLAT].

gealău n. Mold. Tr. rândea. [Și *ghilău* = ung. GYALÙ].

geam n. 1. ochiu de sticlă la fereastră sau la ușă; 2. cerc de sticlă: *geamuri pentru ceasornice;* 3. pl. *jam.* binoclu: *cu geamurile în ochi.* [Turc. DJAM].

geamàla f. 1. mască colosală ce se arăta pe uliți și prin bâlciuri la vremea Moșilor: *Geamala, introdusă în timpul lui Caragea-Vodă, era paiața publicului și spaima copiilor;* 2. Mold. uriaș, pocitanie. [Turc. DJEMAL (OYUNU), joc de strâvestire sau de imitare a figurilor omenești].

geamăn a. și m. pl. gemeni: 1. doi copii născuți deodată dintr'aceeaș mamă; 2. constelațiune și unul din cele 12 semne ale zodiacului. [Lat. GEMINUS]. ‖ a. *doi spectri gemeni mânați de o vijelie* AL.

geamantan n. sac de piele în care se pun lucruri de drum (în Mold. vorba sună **geamandan**): *slugi ics din casă purtând geamandanuri, cutii* AL. [Turc. DJAMADAN (din DJAMÈ, haine, și DAN, conținând)].

geamăt n. 1. strigăt tânguios; 2. plângere în genere: *gemetele poporului;* 3. murmurul vântului. [Lat. GEMITUS].

geambarale f. pl. Mold. V. geamparale.

geambaș m. 1. samsar de cai: *Moș Nichifor era și geambaș de cai* CR.; 2. *fig.* mijlocitor neonest. [Vechiu-rom. *geambaș,* acrobat = turc. DJAMBAZ, lit. care își riscă viața].

geambașlâc n. 1. meseria geambașului: *de ce ai să te apuci?... de geambașlâc?* AL.; 2. plata sa. [Turc. DJAMBAZLYC].

geamgiu m. cel ce vinde sau pune geamuri. [Turc. DJAMDJY].

geamie f. templu mahomedan mai mare decât moscheea: *copiii lui Mahomed în naltele geamii* AL. [Turc. DJAMI].

geamlâc n. 1. geamurile unei case; 2. galerie cu geamuri. [Turc. DJAMLYK].

geamparale f. pl. 1. castaniete: *cine numără parale, el joacă cu geamparale* PANN; 2. *fig.* viers, melodie; *privighetorile trăgeau niște geamparale de-ți luau auzul* ISP.; 2. Mold. (**geambarale**), boră după masa de cununie. [Turc. ÇALPARA, lit. patru discuri].

geană f. 1. părul pleoapelor: *a da ochii în gene,* a ațipi; 2. *fig.* zare: *geana zilei, pe geana câmpului albiu* AL. [Lat. GENA].

geanabet m. Munt. om rău, afurisit. [Turc. DJENABET].

geandră f. Mold. fiertură cu felii de mămăligă prăjite: *geândra e o mâncare de post.* [Origină necunoscută].

geanfez n. taftă subțire: *cu șalvari largi de geanfez* BOL. [Turc. DJAMFEZ].

geantă f. 1. geamantan mic pentru scrisori; 2. cartușieră: *o geantă de vânători plină de fișicuri* AL. [Turc. DJANTA].

gear n. șal de India, cașmir: *gearuri ce ne vin din Ispahan* BOL. [Turc. DJAR].

gebreà f. otreapă de șters: *cu gebreaua mi-l ștergea* POP. [Turc. DJEBRÈ].

gelat m. Mold. V. gealat.

gelatină f. substanță extrasă din părțile cartilaginoase și din oasele animalelor:

www.dacoromanica.ro

gelatina servă a limpezi lichérurile, a face cleiu, etc.

gelatinos a. ce conține gelatină sau seamănă gelatinei.

gelepi m. pl. od. nume dat negustorilor străini, greci și armeni, cari cumpărau în țară turme de oi și le vindeau apoi la Constantinopole cu preț îndoit și întreit: *tarabele gelepilor turci, armeni sau greci, erau închise în ziua aceea* Od. [Turc. DJELEP, negustor de vite].

gelos a. **1.** care sufere de gelozie; **2.** *fig.* care ține mult la ceva: *gelos de stima colegilor săi.*

gelozie f. **1.** pizmă; **2.** neliniște, bănuială despre fidelitatea cuiva.

gelui v. Mold. a da la gealău sau rândea.

gemă f. orice piatră scumpă. ‖ a. sare gemă, extrasă din mine, în opoziție cu *sare marină.*

gemănare f. pl. cele două furculițe ale carului: *gemănările poartă încă numele de lișițe și de ciorobărițe.* [Tras din *geamăn*].

gemător a. care geme.

geme v. **1.** a respira cu durere: *copilul geme;* **2.** a fi apăsat, a suferi: *a geme în exil;* **3.** *fig.* se zice despre arbori și ape: *Bosforul geme;* **4.** a fi plin: *curtea gemea de lume.* [Lat. GEMERE].

gemeni m. pl. V. geamăn.

gen n. **1.** ceeace coprinde mai multe specii: *omul e o specie a genului animal;* genul **uman**, întreaga omenire; **2.** fel, modă: *haină de un gen nou;* **3.** stilul unui autor, modul unui artist: *gen simplu;* **4.** în istoria naturală: grup de specii analoage; **5.** *Gram.* proprietatea numelor de a exprima sexul (real sau fictiv): *genul masculin, feminin, neutru.*

genealogic a. relativ la genealogie: *arbore genealogic.*

genealogie f. **1.** spița neamului, șir de strămoși cari stabilesc o filiațiune; **2.** arta de a cunoaște originea și filiațiunea familiilor.

genealogist m. cel ce face tablouri genealogice.

general a. **1. care** e comun mai multor persoane sau lucruri; **2.** de un sens nedeterminat, vag: *într'un mod general;* **3.** care are puteri și funcțiuni de mare întindere: *controlor general.* ‖ n. ceeace convine unei categorii întregi, unui tot: *a conchide dela general la particular.*

general m. comandant de brigadă, de divizie sau de corp de armată.

generalisim m. comandant general al unei armate întregi.

generalitate f. **1.** cel mai mare număr; **2.** caracterul celui general; **3.** pl. lucruri vagi: *a spune generalități.*

generalizà v. **1.** a face general, a da mai multă întindere; **2.** a deveni comun la mulți.

generalizare f. acțiunea și facultatea de a generaliza.

generalizator a. care generalizează.

generați(un)e f. **1.** actul prin care o ființă produce alta asemenea ei; **2.** posteritate, descendenții unei persoane; fig. *ale valurilor mândre generații spumegate* Gr. Al.; **3.** grad de filiațiune; **4.** toți oamenii cari trăiesc în acelaș timp: *generațiunea dela 1848;* **5.** *fig.* producțiune: *generațiunea ideilor.*

generator a. care generează sau produce. ‖ n. cazanul unei mașini de aburi.

genere (în) adv. într'un mod general.

generic a. ce ține de gen: *termen generic.*

generos a. **1.** care are sentimente nobile, înalte: *suflet generos;* **2.** care dă bucuros, darnic; **3.** plin de vigoare: *vin generos.*

generozitate f. **1.** noblețe și mărinimie sufletească; **2.** dispoziție către binefacere, dărnicie.

genetic a. de naștere: *înrudire genetică.*

geneză f. **1.** formațiune, producțiune; **2.** numele primei cărți a Bibliei.

genial a. înzestrat cu geniu: *cap genial.*

genialitate f. caracter genial.

genital a. relativ la generațiune și la organele ei.

genitiv n. *Gram.* cazul ce indică originea, posesiunea și dependența.

geniu m. **1.** *Mit.* ființa divină care prezida la nașterea fiecărui om și priveghia asupra-i în tot cursul vieții; **2.** înger tutelar: *geniul României;* **3.** *fig.* persoană care exercită asupra alteia o influență bună sau rea; **4.** gradul cel mai înalt al aptitudinilor umane, talent cu totul extraordinar: *geniul lui Eminescu;* **5.** caracter propriu și distinctiv: *geniul unui popor, geniul unei limbi;* **6.** arta de a construi, de a ataca și de a apăra cetățile tari; **7.** corp de soldați însărcinat cu aceasta: *geniul militar*, destinat a da armatei ingineri și lucrători pentru apărare și asediu, coprinde 21 batalioane de pionieri, 1 regiment de pontonieri, 2 regimente de drum de fier, 1 regiment de specialități și 5 grupuri de aerostațiune.

gențiană f. gen de plante ce cresc pe munți și ale căror rădăcini amare se întrebuințează în medicină: ea se numește vulgar *fiereà-pământului.*

gentil a. **1.** delicat și plăcut; **2.** *frumușel*, nostim: *ce petrecere gentilă!* Em.

gentileță f. **1.** maniere gentile; **2.** ținută grațioasă; **3.** vorbă de spirit.

www.dacoromanica.ro

gentilom m. 1. om de familie nobilă, la Francezi; 2. om cum se cade.

genuchiu m. încheietura piciorului unde se unește fluierul cu coapsa. [Mold. *genunchiu* = lat. GENUCULUM].

genuflexiune f. îngenuchiere pentru adorațiune sau umilire.

genuin a. pur de origină: *vorbe genuine.*

genunchiat a. Mold. îngenuchiat (poetic): *genunchiată stă pe trepte o copilă* EM.

genunchier n. Mold. pieptar lung până la genuchi (CR.).

genunchiu n. Mold. V. **genuchiu.**

genune f. Mold. 1. apă adâncă și lină: *fu prăpastie, genune? fu noian întins de ape?* EM.; 2. abis, ocean: *pân'ce soarele s'o stinge în genunea cea adâncă* EM. [Lat. *GYRONEM, vârtej (cf. *minune* din *mirà*)].

geodezic a. relativ la geodezie.

geodezie f. știință ce are de obiect a măsura suprafața globului.

geograf m. cel ce știe sau predă geografia.

geografic a. relativ la geografie: *societate geografică.*

geografie f. 1. descrierea pământului și a părților sale: *geografie fizică, economică, politică;* 2. operă ce tratează despre această știință: *Geografia lui Strabon.*

geolog m. cel ce s'ocupă cu geologia.

geologic a. relativ la geologie: *hartă geologică.*

geologie f. știința formării pământului, a naturei și a construirii materialelor sale.

geometric a. relativ la geometrie: *figuri geometrice.*

geometrie f. 1. știință ce are de obiect măsurarea liniilor, suprafețelor și volumelor; 2. tractat de geometrie.

geometru m. cel versat în geometrie.

georgițe f. pl. numele bănățean al mărgăritărelelor (cari înfloresc spre sf. Gheorghe).

ger n. frig mare ce înghiață apa și face să degere oameni: *ger de crapă pietrele.* [Lat. GELU].

gerà v. a administra în locul proprietarului sau al unei societăți (= fr. *gérer*).

gerar m. numele popular al lunei Ianuarie. [Lit. luna gerului: alterațiune populară din *Ghenar*, Ianuarie].

geremeà (giurumea) f. 1. odinioară, amendă; 2. *pop.* lucru de clacă sau prost: *a ajunge la giurumea,* a fi luat în râs. [Turc. DJEREMÈ].

geret n. V. **gerid**: *gereturi pe care le aruncă cu mâna* BĂLC.

gerg n. jargon: *să se spuie în gergul provincial* NEGR. [It. GERGO].

gerid n. 1. suliță groasă cu care Turcii trag la țintă: *de halca se aprapia și din fugă asvârlia geridul său chiar prin ea* POP.; 2. joc călare de-a sulițile, un fel de turnir oriental: *Turcii își arătau măiestria lor în jocul geridului* OD. [Turc. DJERID]. V. halca.

gerilă m. om care strigă într'una de ger (tip legendar).

german a. relativ la Germanii moderni: *imperiul german.* ‖ m. locuitor din Germania.

germanic a. ce ține de Germania (antică sau modernă); limbi germanice, idiomele vorbite în Germania, Anglia, Scandinavia, Danemarca și Olanda.

germanism n, 1. mod. de a vorbi propriu limbei germane; 2. imitarea doctrinelor și a metodelor proprii Germanilor. Germanismele în limba română sunt moderne, provenind mai întâi dela Sașii din Transilvania, iar mai târziu dela Austriaci. Limba literară de dincolo de Carpați (mai ales ziarele) au fost în special expuse acestei influențe periculoase prin introducerea unor germanisme contrare firii graiului național.

germanist m. specialist în limbile germanice.

germanizà v. a face german.

germen m. 1. mugure, partea semânței ce produce o plantă nouă; 2. se zice în genere de lucruri rudimentare destinate a se desvolta; 3. *fig.* cauză primă, principiu: *germenul răului, germenul vieței.*

germinà v. a încolți, a da în muguri.

germinare f. încoltire.

geros a. foarte rece: *iarna geroasă;* fig. *răsuflul geroasei bătrâneți* AL.

geruealà f. ger trecător.

gerui v. (unipersonal), a da un ger.

gerundiv n. una din formele declinabile ale infinitivului latin, exprimă o lucrare care trebuie făcută.

gerunziu n. mod impersonal al verbelor.

gest n. 1. mișcarea brațului sau a mâinii spre a exprima sentimentele noastre; 2. *fig.* acțiune însemnată: *darul lui e un gest frumos.*

gestați(un)e f. sarcină la animale și timpul cât muma poartă copilul în pântece.

gesticulà v. a face prea multe gesturi.

gesticulator m. cel ce gesticulează.

gestiune f. acțiunea și modul de a gera: *gestiunea afacerilor.*

get-beget adv. din moși strămoși, neaoș: *boier moldovean get-beget, coada*

www.dacoromanica.ro

vacii AL. [Turc. DJED BI DJED, din moş în strămoş].

gevreà f. batistă de mătase brodată cu fir: *cu gevrele şi cu brânişoare de betealâ* OD. [Turc. ČEVRÈ].

geyser m. fântână ţişnitoare cu apă caldă: *geyserii din Islanda.*

ghearbă f. Mold. V. vearbă.

gheb n. Mold. **1.** cocoaşă: *şi firul de se rupe, un altul iute scoate* [*păiajinul*] *din ghebul său hidos* (NAUM); **2.** *fig.* înălţime, ridicătură: *gheburile Paringului.* [Ung. OÖB].

ghebă f. V. chebe: *panduri cu ghebe şi cu poturi* POP.

ghebe f. pl. ciuperci comestibile cari, fiind parazite, sunt stricăcioase arborilor *(Amilaria mellea).* [Origină necunoscută].

ghebos a. Mold. cocoşat: *un prichindel de om şchiop şi cam ghebos* CAR.

gheenă f. iad, în St. Scriptură: *vai, gheena s'a deschis!* AL. [De origină slavo-greacă; GHÉENNA, din ebr. GHE HINNOM, Valea lui Hinnom, lângă Ierusalim, unde se jertfia copii lui Moloh, de unde locaş de groază şi de chinuri].

ghelciu m. peşte numit *ghigorţ* şi *pălămidă de baltă.* [Şi *ghelmes:* origină necunoscută].

ghelir n. *pop.* venit neaşteptat, câştig din întâmplare: *toate aceste ghelîruri sunt bune* FIL. [Turc. GHELIR].

ghelmes m. V. ghelciu.

ghem n. **1.** glob de aţă sau de tort; **2.** numele unei părţi din stomacul rumegătoarelor; **3.** constipaţia vitelor. [Lat. GLOMUS].

ghemiş m. pitic cât un ghem.

ghemuì v. **1.** a (se) face ghem: *sub cal se ghemueşte* AL.; **2.** a strânge tare mâinile, picioarele, capul, încât să pară un ghem.

Ghenar m. *pop.* Ianuarie. [Gr. mod.].

gheonoaie (ghionoaie) f. **1.** pasăre călătoare care ciocăneşte în coaja arborilor spre a prinde viermi: *mă ciocăneşte ca covaciul şi ca gheonoaia copaciul* PANN; **2.** *fig.* muiere rea: *gheonoaia de mumă-sa vitregă* POP. [Dintr'un primitiv *ghion,* păstrat în macedo-româna cu sensul de gheonoaie şi de pasăre nocturnă, răspunzând albanezului GHION, buhă].

gheonoiu (ghionoiu) m. **1.** bărbăţelul gheonoaiei; **2.** Tr. un fel de târnăcop (aluziune la ciocănitul pasării): *gheonoiul se întrebuinţează ca şi târnăcopul.*

gheorghină f. *Bot.* alt nume dat daliei *(Georgina): mănâncă gheorghinele şi îngână măslinele* PANN. [Nemţ. GEORGINE].

ghep m. cal ghep. V. ghipcau.

gneran n. mânerul cleştelui de dogar. [Cf. gr. mod. GHÈRANOS, cocor: poate prin aluziune la ciocul pasării (v. *gaiţă*)].

gherdan (ghiordan) n. salbă de mărgăritare (cum purtau înainte cocoanele şi azi ţărancele): *cu gherdan cu flori frumoase* POP. *sipeturi pline cu ghiordanuri, cu cercei* OD. [Turc. GHERDAN].

Gherdapuri n. pl. cataracte periculoase, numele turcesc al stâncilor poreclite *Porţile-de-fier.* [Turc. GHERDAB. lit. vârtej de apă].

gheretă f. mică încăpere unde stă sentinela (= fr. *guérite).*

gherghef n. cadru pătrat de lemn pentru brodat: *bogatele cusături pe gherghefuri* OD. [Turc. GHERGHEF, lit. locul unde se lucrează, atelier].

gherghir (ghevghir) n. Mold. cămară boltită, beciu: *scoate dintr'un gherghir nişte straie foarte vechi* CR. *belşugarea cămarei şi a ghevghirului* AL. [Turc. KIAVGHIR, suterană].

gheridon n. mescioară rotundă cu un singur picior (= fr. *guéridon).*

gherlă f. *pop.* închisoare: *pârcălabul îi duse pe amândoi la gherlă* ISP. [Dela *Gherla* oraş ardelenesc ce are un penitenciar].

gherlan n. şobolan: *terţeloage roase de gherlani.* [Origină necunoscută],

Gherman (Ghiorman) m. sărbătoare băbească la 12 Maiu, cade 5 zile înainte de Ispas: *Ghermanul se ţine, ca câmpiile să fie ferite de grindină.*

ghermec n. legătura loitrelor (se aude prin Muscel). [Turc. GHERMEK, a încorda, a trage].

ghermesut n. un fel de atlaz cu ape din Alep: *capoate de ghermesut* OD. [Turc. GHERMESUD].

gheroc n. redingotă. [Nemţ. GEHROCK].

gheşeft n. afacere, mai ales neonestă. [Nemţ. GESCHÄFT].

gheşeftar m. şarlatan.

gheşeriţă f. V. gaşeriţă.

gheţar n. massă mare de ghiaţă în văile munţilor. [Lat. GLACIARIUM].

gheţărie f. **1.** locul unde se păstrează sau se vinde ghiaţă; **2.** *fig.* odaie friguroasă.

ghete f. pl. încălţăminte scurtă din piele mai fină, ce se strânge cu gumilastic sau se încheie cu nasturi ori şireturi [It. GHETTE, ghetre, termen venit pe calea comercială].

gheţoiu n. **1.** bucată de ghiaţă ce pluteşte pe apă; **2.** *fam.* persoană foarte rece

gheţos a. plin de ghiaţă, îngheţat: *pământ gheţos.*

ghetre f. pl. încălţăminte de bumbac sau de lână, ce înfăşură josul gambei şi

www.dacoromanica.ro

partea de d'asupra a pantofului (= fr. *guêtres*).

ghetto n. od. cartier rezervat Evreilor (mai ales în Italia și în Orient).

gheţuș n. pătură subțire de ghiață produsă de ploaie pe un pământ gheţos: *s'a făcut un gheţuș de nu te mai poți ține pe picioare* Cr.

ghevendeică f. femeie șireată, care știe să întoarcă la șurupuri. [Tras din *ghevent*].

ghevent n. V. ghivint.

ghevghir n. V. gherghir.

ghiară f. 1. unghie cârligată a unor animale (leu, pisică), sau a păsărilor răpitoare (corb, vultur, uliu); 2. fig. *ghiarele mustrării* Al.; 3. putere despotică, dependență: *e în ghiarele lui.* [Origină necunoscută].

ghiață f. 1. apă solidificată de frig; **bani ghiață**, bani numărați; 2. (pl. **gheţuri**) sloiu de ghiață; 3. fig. *om de ghiață.* [Lat. glacies].

ghiaur a. și m. 1. necredincios, nume batjocoritor ce Turcii dau creștinilor: *să 'nfrunte 'n ziuă ghiaurele oștiri* Bol. *ghiaur vechiu, ghiaur hain!* Pop. [Turc. ghiaur].

ghiavol m. Mold. diavol: *ghiavoli ce sunteți!* Cr. [Rostire dialectală].

ghibăci v. a fi ghibaciu: *altfel n'ai cum să ghibăcești* Cr.

ghibaciu a. Mold. V. dibaciu.

ghiberesc a. domnesc, vorbind de o calitate de cireșe (în cântecele din Câmpulung): *mere creței și cireșe ghibereșți* Pop. [Cf. turc. kebir, mare, puternic].

ghibirdic a. m. Mold. 1. nume de pitic isteț (in povești): 2. mic de stat, strengar: *eram un ghibirdic și jumătate* Cr. [Origină necunoscută].

ghibirdisi v. *fam.* a șterpeli: *avea poftă să ghibirdisească vreo două duzine de sitari.* [Cf. *ghibirdic*].

ghici v. 1. a prezice ce are să se întâmple, a descoperi ceeace-i ascuns; 2. a ajunge să cunoască, să pătrunză cugetul cuiva; 3. a găsi explicațiunea: *a ghici o șaradă.* [Și *găci:* origină necunoscută].

ghicitor m. cel ce pretinde a ghici.

ghicitoare f. enigmă: *ghici ghicitoarea mea!* (formula începătoare a cimiliturilor).

ghid m. 1. călăuză; 2. n. titlul unor opere de informațiuni: *ghid de călătorie* (= fr. *guide*).

ghidi int. cu care s'amenință pe cineva (mai mult în glumă): *ghidi ghidi! tâlharule!* Isp. [Turc. gidi, ce mai om! ce mai lucru! (expresiune de mirare sau de mustrare)].

ghidon n. 1 steguleț de aliniere la manevrele de infanterie; 2. butonaș la capătul puștii cu care se ochește: *mină și ghidon;* 3. bară cu 2 mânere cu care se cârmește bicicleta (= fr. *guidon*).

ghiduș m. Mold. poznaș: *al ghidi, ghidi, ghiduș ce ești!* Cr. [Derivat din *ghidi*, cu sufixul *uș* (cf. *jucăuș*)].

ghidușie f. Mold. poznă: *iar o fi ghidușii de ale lui* Al.

ghiem n. V. ghem.

ghies n. ghiont de împins, îmboldire; a da ghies, a împinge, a îmbia: *calul o îmbărbăta și-i da ghies să meargă înainte* Isp. [Origină necunoscută].

ghieț... V. gheț...

ghiftui v. Mold. a îndopa: *ghiftuit de toate, desgustul mă 'neacă* Al.; fig. *boierime ghiftuită de privilegiuri* Al. [Origină necunoscută].

ghigilic n. Mold. scufie de noapte: *așează perina și-și pune un ghigilic* Al. [Turc. ghedjelik].

ghigorț m. *Zool.* biban: *văzu în ciuturâ un ghigorț* Isp. [Origină necunoscută].

ghigosi v. Mold. a înghesui, a bate înfundat: *trântește baba în mijlocul casei și o ghigosește ca pe dânsa* Cr. [Origină necunoscută].

ghijoagă f. gloabă (și *fig.*): *ghijoagă urîcioasă ce ești!* Cr. [V. *bijog*].

ghilă f. Mold. V. bilă.

ghilan a. Mold. 1. cu dungi albe (de boul cu păr închis); 2. *fig.* leneș. [Rostire dialectată în loc de *bilan*, albicios (v. *bălan*)].

ghilău n. V. gealău.

ghilbaș m. cartaboș (se aude în Brăila). [Turc. kül bashy, lit. carne coaptă în cenușă].

ghileală f. (ironic) pudră (Cr.). [V. *ghili*].

ghilemele f. pl. semne de citațiune «...» (= fr. *guillemettes*).

ghili v. Mold. V. bili: *fete ce ghileau pânza* Cr.

ghilosi v. Mold. a se spăla prea mult frecându-se cu săpun: *cocoana se ghilosește acum* Al. [Frecventativ din *ghili*].

ghilotină v. a tăia capul cu ghilotina.

ghilotină f. instrument pentru decapitare, compus dintr'un satâr triunghiular de oțel, ce alunecă între două scobituri (= fr. *guillotine*).

ghimber m. 1. plantă originară din India, a cării rădăcină are gustul piperului (*Zingiber*); 2. rădăcina acestei plante întrebuințată ca aromă. [Ung. gyömbér].

ghimie f. șalupă: *pe luciul Dunării se ivi o ghimie* Al. [Turc. ghemi].

ghimirlie f. cocioabă (în Muntenia). [Cf. *chimir*, boltă].

www.dacoromanica.ro

ghimirlie f. feréstrău de dulgher cu pânza foarte îngustă. [Origină necunoscută].

ghimpariță f. iarbă ghimpoasă *(Crypsis aculeata)*.

ghimpe m. **1.** arbust cu ramuri înțepătoare *(Centaurea calcitrapa)*; **2.** înțepătoarele unor plante: *trandafiri cu ghimpi*; **3.** tot ce înțeapă: *ghimpii ariciului*; **4.** *fig.* anevoință, greutate. [Albanez CHIÀMP].

ghimpos a. plin de ghimpi.

ghin n. cazma îndoită de ambele părți laterale (la dulgheri, dogari și rotari). [Origină necunoscută].

ghinărar m. *pop.* general. [Nemț. GENERAL: din terminologia militară austro-ungară].

ghindă f. **1.** rodul stejarului, servă la nutrețul porcilor; **2.** una din cele patru colori în cărțile de joc: *fecior de ghindă*. [Lat. GLANDEM].

ghindar m. **1.** *Bot.* stejar (GR. AL.); **2.** *Zool.* Buc. gaiță. [Lat. GLANDARIUS].

ghindură f. glandă, în special murele gâtului. [Lat. GLANDULA].

ghint n. scobitură înăuntrul unei arme de foc. [Rut. OVINT (din nemț. *Gewinde*)]. V. ghivint.

ghinț n. Mold. lemnul de care se servă cismarul spre a lărgi cisma: *clește, pilă, ciocan, ghinț* CR. [Origină necunoscută].

ghintuit a. **1.** cu țeava scobită pe dinăuntru spre a bate departe: *durdă ghintuită* POP.; **2.** bătut cu cuie, țintuit: *ghioagă ghintuită*. [V. *ghint*].

ghințură f. *Bot.* fierea-pământului: *amar ca ghințura*. [Rut. OHINDZURA].

ghioacă f. V. găoace.

ghioagă f. armă primitivă compusă dintr'o măciucă de fier cu ținte: *ghioaga și săgeată lui fac pustiul codrului* AL. [Macedo-rom. *clioacă*, bâtă ciobănească: cf. lat. *CLAVICA, oarecum măciucă încovoiată ca o cheie].

ghioalcă f. Mold. leoarcă: *ud ghioalcă*. [Origină necunoscută].

ghiobec n. numele zăbunului (în Brăila). [Origină necunoscută],

ghioc m. *Bot.* albăstriță: *cu ghioci și viorele* NEGR. [Lat. OLAUCUS].

ghioc n. **1.** specie de melc de mare *(Cyprea moneta)*: țăranii îl atârnă de gâtul și de mâinile copiilor; **2.** scoică albă cu care țigăncile pretind a ghici viitorul: *a da cu ghiocul, a căuta în ghioc*. [V. *ghioacă*].

ghiocel m. plantă ce înflorește la sfârșitul iernii sau la începutul primăverii: tulpina are o singură floare albă plecată în jos cu două frunze albăstrui *(Galanthus nivalis)*. [V. *ghioc*].

ghiociu n. car ce se poate lungi și scurta după voie cu ajutorul unui cuiu ce trece prin furculiță și prin inima: *ghiociurile n'au loitre, sunt ușoare și îndemânatece*. [Turc. OÖČ, mutare].

ghiojghioare adv. Mold. pe față, la lumina zilei: *noi să ne lăsăm așa ghiojghioare să ne despoaie?* AL. [Turc. GÖZGÖRE, înaintea ochilor].

ghiol n. **1.** adâncime cu vârtej în apă, baltă: *mare ghiol de apă trebue să fie în mațele lui* CR.; **2.** (termen geografic) lac dobrogean: *ghiolul Turcoaei și Igliței*. [Turc. GÖL, lac].

ghiold n. ghiont: *pe furiș îi dete un ghiold* ISP. [Origină necunoscută].

ghioldum n. Mold. V. ghiold.

ghionoaie f. V. gheonoaie.

ghiont n. lovitură violentă cu pumnul, îmbrâncire. [V. *ghiold*].

ghiontui v. a da ghionturi.

ghiorăi v. V. chiorăi: *îmi ghiorăia mațele de foame* CR. [Onomatopee].

ghiordan n. V. gherdan: *la gât avea un ghiordan de rubine* FIL.

ghiordie f. od. haină lungă ce cocoanele purtau iarna peste biniș: *ghiordie de hataia verde* OD. [Turc. KÜRDIYE].

ghiordum n. joc cu 24 de cărți care aduce cu stosul (înainte foarte la modă în Moldova): *musafirii se așezară la ghiordum* GHICA. [Turc. OÖRDUM].

ghiorghin m. arbust spinos din fam. rozaceelor, cu flori albe frumos mirositoare și cu boabe roșii gustoase *(Crathaegus oxyacantha)*. [Origină necunoscută].

ghiorlan m. Mold. bădăran, mojic: *un ghiorlan cu un petec de pământ* CR. [Lit. șobolan (v. *gherlan*)].

Ghiorman m. V. Gherman.

ghiorț n. vânt din stomac ce iese cu sgomot prin gură. [Onomatopee].

ghiorțăi v. a râgâi.

ghioș a. Mold. alb curat (vorbind de coarnele boului). [Origină necunoscută].

ghiotură f. **1.** totalitate, toptan, în locuțiunea cu ghiotura, pe dea întregul: *a vinde, a cumpăra cu ghiotura*; **2.** grămadă în genere: *greșeli cu ghiotura* CR. [Turc. OÖTÜRÈ].

ghiozdan n. **1.** portofoliu mare; **2.** săculeț de pus cărțile pentru școlari: *ghiozdan de piele*. [Turc. GÖZDAN, lit. ce conține foi, portofoliu].

ghipcan m. Mold. cal de poștă: *D-zeu să te ferească de ghipcani ce stau în loc!* AL. [Și *(cal)ghep* = ung. GÉP, mașină: lit. cal ce trage la crivac].

ghips n. sulfat de calce naturală. [Nemț. GYPS].

ghircă f. grâu fără mustăți, se poate

www.dacoromanica.ro

sămăna toamna ca și primăvara *(Triticum durum)*. [Origină necunoscută].

ghirlandă f. 1. flori sau frunze dispuse în chip de lanț; 2. fig. *ghirlandă de fecioare* AL.

ghisdei (visdei) m. luzernă cu flori galbene, ce servă de nutreț cailor *(Lotus corniculatus)*. [Origină necunoscută].

ghișeu n. ferestruie într'un zid sau poartă prin care se poate vorbi fără deschide ușa (= fr. *guichet*).

ghisman m. V. ghițiman.

ghitară f. V. chitară.

ghitarist m. chitarist (CAR.).

ghițiman (ghisman) m. pl. Mold. alivenci. [Origină necunoscută].

ghițos a. Mold. lățos: *ca sarica ghițoasă* CR. [Rostire dialectală din *vițos* (v. *viță*)].

ghiuden n. cărnat uscat: *ghiuden de Botoșani*. [Turc. GÖDEN].

ghiudunea f. în locuțiunea munteană: a trage cuiva o ghiudunea, a-l trage la fit, a-l păcăli. [Turc. GÖTÜNE].

ghiuj n. Mold. moș (ironic): *fugi la naiba, ghiuj bătrân!* POP. [Albanez GYÜȘ, bunic].

ghiul n. scul de tort: *ghiuluri de bumbac* POP. [Turc. KÜL].

ghiuleà f. glob de fier ce s'asvârle cu tunul, bombă. [Turc. GÜLLE].

ghiunie f. colțarul zidarilor, dulgherilor și tâmplarilor. [Turc. GÜNIE, echer].

ghiurghiuliu a. stacojiu, trandafiriu: *rochie ghiurghiulie* AL. [Vechiu-rom. *ghiulghiuli* = turc. GÜLGÜLI (din GÜL, trandafir)].

ghiveciu n. 1. vas de pământ de pus flori: *ghivece cu zambile*; 2. mâncare gătită din felurite legume mărunt tăiate, amestecate cu bucățele de carne și coapte la tavă: *un ghiveciu prea ardeiat*; 3. fig. amestec confuz, potpuri: *un ghiveciu literar*; 4. un fel de cărbune: *mangale cu cărbuni ghiveci* GHICA. [Turc. GÜVEČ].

ghivint (ghevent) n. încolăcitura șurupului. [Nemț. GEWINDE].

ghiviziu a. roșu închis, purpuriu: *vin ghiviziu*. [Turc. GÜVEZI].

ghizd n. 1. căptușeală de lemn pe dinăuntrul puțului; 2. colac de piatră la fântână. [Origină necunoscută].

ghizdav a. Mold. elegant: *comedie foarte ghizdavă și nostimă* NEGR. [Slav. GYZDAVŬ].

ghizluc m. un fel de ilic (în cântecele dobrogene): *până ziua lumina, ghizlucul și-l isprăvia* POP. [Turc. GÜZLUK, haină de toamnă].

gia... V. gea.

gig n. Mold. val de pânză sau suman (de 70—100 metri): *se fac multe giguri de sumani* CR. [Tr. *vig* = ung. VÉG].

gigant m. 1. uriaș: *Memfis, o cetate de giganți* EM.; 2. fig. geniu prodigios: *Napoleon fu un gigant al răsboiului*; 3. pl. *Mit.* ființe uriașe, fii Terrei, trăsniți de Jupiter, fiindcă vrură să iea cerul cu asalt.

gigantic a. 1. uriaș: *munți gigantice fantasme* AL.; 2. fig. colosal: *proiecte gigantice*.

gigantomahie f. *Mit.* lupta giganților cu zeii.

gigăt a. Mold. vioiu, mândru: *te 'ntoarce vesel, gigăt* AL. [Origină necunoscută].

gigea a. frumușel, drăguț (în graiul copiilor).

gimbir n. Tr. V. cimbir.

gimnast m. cel ce prezidă exercițiile atletice, la Greci: *gimnastii și atleții cu brațele vânjoase* NAUM.

gimnastic a. relativ la gimnastică: *exerciții gimnastice*.

gimnastică f. arta de a deprinde corpul spre a-i da tărie și mlădiere.

gimnazial a. relativ la gimnaziu: *clase gimnaziale*.

gimnaziu n. 1. la Greci, loc destinat exercițiilor corpului; 2. azi, școală de învățământ secundar cu 3—4 clase.

gin n. sondă cu care pescarii răscolesc malurile apei spre a dibui locurile de cegă. [Origină necunoscută].

gin m. geniu rău, la Mahomedani: *Bosforul desmierdat de a ginilor suflare* AL.

gineceu n. apartament rezervat femeilor, la Grecii antici.

ginecologie f. știința despre fiziologia femeii.

ginere m. 1. bărbatul fiicei, în raport cu părinții ei; 2. Munt. și Tr. mire: *aștept să sosească ginerii noștri din Țarigrad* OD. [Lat. GENEREM].

ginerì v. a face ginere: *ar fi poftit să-l gintereascâ* ISP.

ginerică m. nume desmierdător dat mirelui (v. *ginere*).

gingaș a. 1. slab și delicat: *corp gingaș*; 2. simțitor, ușor de înduioșat. [Ung. GYÖNGÉS].

gingășie f. 1. calitatea celui gingaș; 2. simțire gingașă; 3. dovadă de afecțiune.

gingie f. carne ce înconjură dinții la rădăcina lor. [Lat. GINGIVA].

gingirliu (giungiurliu) a. 1. nostim: *un june giungiurliu*; 2. se zice de o cafea turcească cu caimac: *o cafea gingirlie*. [Turc. DJÜDJÜLI].

ginte f. 1. familie etnică: *gintea latină*; 2. națiune: *dreptul ginților*.

www.dacoromanica.ro

gio... Mold. V. jo.... (ex. *gioc = joc*).

gioarsă f. Munt. V. **cioarsă**: *o gioarsă de pistol.*

giol n. numărul arşicelor puse în joc: *aşează giolurile în rând* Isp.; a da **puiu de giol**, a lua toate arşicele; *fig.* a şterpeli, a fura: *să-i dea puiu de giol la inel* Isp. [Turc. DJÜL. totalitate].

giolar m. cel ce dă puiu de giol.

giolì v. a da puiu de giol.

gionată f. *fam.* gambă, picior: *mă dor gionatele.* [Origină necunoscută].

giorno (a) adv. întocmai ca ziua: *luminat a giorno.*

giorovăi v. V. **ciorovăi**: *unchiaşii se giorovăiau într'una* Pop.

giorsăi v. a găti frumos, a dichisi (în basmele muntene [V. *ciorsăi*].

gir n. semnătura în dosul unei poliţi spre a transmite altuia proprietatea ei (= it. *giro*).

gira v. a da un gir, a garanta pentru cineva.

girafă f. mamifer rumegător, însemnat prin lungimea gâtului său.

girandolă f. 1. candelabru cu mai multe braţe; 2. cercei din diamante împreunate.

girant m. 1. cel ce garantează: *girant responsabil;* 2. cel ce transmite girul.

gireadă f. Mold. şiră din mai multe clăi: *vântul fură o scânteie şi 'n girezi el o aruncă* Al. [Origină necunoscută].

giu... Mold. V. ju... (ex. *giur = jur*).

giubea f. 1. od., haină largă purtată de boieri d'asupra anteriului: *giubea de pambriu blănită cu samur* Negr.; 2. haină de aceeaş formă, purtată în urmă de preoţii bătrâni, de lăutari, de haiduci şi de ţigani: *cu cât giubeaua e mai terfelită, cu atât ţiganul e mai fudul* Al.; 3. azi, haină ţărănească de sărbătoare, căptuşită cu blană. [Turc. DJÜBBÉ: giubeaua, ca şi anteriul, a descins toate treptele ierarhiei sociale: boieri, preoţi, lăutari, haiduci, ţigani, ţărani, au purtat'o pe rând şi cei din urmă o păstrează până astăzi].

giubeică f. giubea scurtă a ţăranilor din Banat.

giubeliu m. od. 1. boier cu giubea; 2. *fig.* retrograd.

giuben n. V. **joben**: *ochelarii din ochi şi giubenul din cap* Car.

giugiuleală f. desmierdare: *cu giugiuleli îi zise* Isp.

giugiulì v. a răsfăţa: *se giugiuliră ca nişte porumbei* Isp. [Termen aparţinând primitiv graiului copiilor (v. *gigea*)].

giulgiu n. 1. pânză fină; 2. *fig.* văl: *fantasmă 'nvălită c'un giulgiu de albă ceaţă* Al.; 3. pânză de înfăşurat corpul unui mort. [Ung. GYOLCS].

giulgiuì v. 1. a acoperi cu un giulgiu; 2. *fig.* a înveli: *(fiare) ce luna giulgiueşte cu dalba ei zăpadă* Al.

giumbuş n. petrecere, haz, poznă: *ursul le făcea feluriml de giumbuşuri.* [Turc. DJÜMBÜŞ].

giumbuşel a. hazliu, poznaş: *ariciul e mititel.... că e mic şi giumbuşel* Pop.

giunghiu n. Mold. V. **junghiu**: *ca giunghiul cel ce moare 'n inimă plăpândă* Al.

giungiurliu a. V. **gingirliu**.

giurgină f. horă caraghioasă turcească; a jucă pe cineva giurgina, a-l duce de nas: *să-l joace giurgina* Isp. [Turc. DJEORDJINA. joc grotesc, însoţit de gesturi, grimase şi atitudini de râs].

giurgiuveà f. V. cercevea: *portret pus în nişte giurgiuvele de lemn.*

giurui v. Mold. a făgădui (Cr.). [V. *jurui*].

giurumeà f. V. **geremea**.

giuvaer n. 1. podoabă de pietre scumpe: *dacă ai giuvaeruri, trebue să le arăţi* Al.; 2. *fig.* comoară, scuică (şi ironic): *un giuvaer de ginere ca acesta* Isp. [Turc. DJEVAHIR].

giuvaergiu m. bijutier, [Turc. DJEVAHIRDJI].

giuvaericà f. scuică de pietre scumpe (ca podoabă femeiască): *câteva giuvaericale de ale ei* Isp. [Gr. mod.].

giuvelă f. giuvaer (Od.). [It. GIOVELLO].

givorniţă f. Mold. vifor mare cu ploaie: *era o givorniţă cumplită* Cr. [Rostire dialectică din *viforniţă*].

glacial a. 1. de ghiaţă, foarte friguros; 2. *fig.* rece şi aspru: *primire glacială.*

gladiator m. sclav sau mercenar care, la Roma, se luptă în amfiteatru cu alţi gladiatori sau cu fiare sălbatice.

gladiş m. specie de arţar *(Acer tataricum).* [Croat. GLADIŠ].

glaf n. *Arhit.* canelură: *stâlpi scobiţi cu glafuri şi cu flori* Od. [Cf. bulg. GLAB].

glagole f. pricepere, minte. (Mold. **glagore**): *am eu glagole în cap* Pann; *nu-i glagore în cap* Cr. [Slav. GLAGOLŬ, cuvânt, raţiune].

glagoliţic a. se zice de vechiul alfabet slav.

glagore f. V. **glagole**.

glajă f. Tr. sticlă. [Nemţ. GLAS, după rostirea săsească].

glandă f. 1. organ spongios destinat a secreta unele lichide: *glande salivare, lacrimale;* 2. umflătură în vreo parte a corpului.

www.dacoromanica.ro

glandulă f. glandă mică.

glandular a. care are forma, care e de natura unei glande.

glanț n. lustru (de încălțăminte): *botine de glanț* AL. [Nemț. GLANZ].

glas n. 1. voce, sunet; 2. vorbă, știre: *Mihai primi glas dela îndrăsnețul Udrea* BĂLC.; 3. ton, melodie: *glasul al optulea*; 4. pl. note de muzică orientală: *știa și el glasurile pe din afară de biserică* CR.; 5. vot: *glasurile aleătorilor.* [Slav. GLASŬ].

glastră f. ghiveciu cu flori: *ferestre împodobite cu multe glastre de flori* FIL. [Gr. mod.].

glăsui v. 1. a da glas, a rosti: *cântăreții glăsuiră rugăciunea* OD.; 2. a suna: *așa glăsuiește zapisul.*

glavă f. *fam.* cap gros, căpățână. [Slav. GLAVA, cap].

glăvoc n. V. sglăvoc.

glebă f. bucată de pământ cultivat; servi legați de glebă, țărani lipiți pământului ce erau datori a-l ara.

gleznă f. articulațiune proeminentă la partea de jos a piciorului, aproape de talpă. [Slav. GLEZŊI].

glicerină f. lichid extras din grăsime, întrebuințat în medicină și în parfumerie.

glie f. brazdă sămănată cu iarbă. [Cf. rus. GLYBA].

gligan m. 1. mascur, puiu de mistreț; 2. *fig.* gojgogea: *un gligan de om.* [Format din *glig!* onomatopee ce imită grohăitul mistrețului].

gliptică f. arta de a grava pe pietre scumpe.

gliptotecă f. cabinet de pietre gravate, de statui.

gloabă f. 1. amendă: *tata a dat gloabă pentru mine* CR.; 2. cal prost, mârțoagă: *mânând în pas alene gloabele lor de căluși* OD. [Slav. GLOBA, amendă; sensul 2 provine de acolo că amenzile în vechime se plătiau în bani sau cu vite, cai: dela cal de amendă la cal prost nu-i decât un pas].

gloată f. 1. mulțime, droaie: *o gloată de oameni, de copii*; 2. massa poporului, plebe: *oameni de gloată*; 3. od. pl. miliției: *armata se împărția în vechime în curteni, slujitori și gloate*; 4. pl. *pop.* copii unei familii. [Slav. GLOTA].

glob n. și m. 1. corp sferic: *glob de fier*; globul terestru, pământul: 2. înveliș de sticlă sub care se pune o pendulă, un vas; 3. prin analogie, orbită: *globii ochilor* EM.

globit a. amendat: *ieșit dela judecată păgubaș și globit* POP. [V. *gloabă*].

globulă f. glob foarte mic: *globulele sângelui.*

globulos a. în formă de globule, compus din globule.

glod n. 1. Mold. noroiu: *aurul și în glod strălucește*; 2. Munt. bulgăre de pământ: *prin mărăcini, prin gloduri* PANN; 3. cocean de porumb fără boabe. [Origină necunoscută].

glodaș m. cel însărcinat la ocne cu punerea sării în căruțe.

glodi v. a strânge (încât să doară): *te glodește când șezi pe ele (scăunașe)* ISP.

glodos a. Mold. plin de glod sau de noroiu: *păraie glodoase* POP.

gloduros a. 1. plin de bulgări, colțuros: *o fășioară de pământ gloduroasă și ghimpoasă* PANN; 2. *fig.* grosolan: *cuvânt prea gloduros* PANN.

glomotoc n. bulgăre: *glomotoace de zăpadă.* [Cf. *golomoț*].

glonț n. (Mold. glonte) 1. globuleț metalic de încărcat armele de foc; 2. pl. bucățele rotunde de zahăr văpsit cu cârmâz. [Ung. GALACS (cit. *goloț*), glonț]. ‖ adv. repede ca glonțul: *se duse glonț într'acolo.*

glorie f. 1. slavă, renume pentru merite extraordinare; 2. grandoare, splendoare: *în culmea gloriei sale*; 3. onoruri date divinității: *glorie lui Dumnezeu.*

glorifică v. 1. a slăvi, a preamări: *a glorifica pe Dumnezeu*; 2. a se făli cu ceva.

gloriolă f. glorie deșartă.

glorios a. 1. care și-a câștigat multă glorie; 2. plin de vanitate: *glorios de nașterea sa.*

glosă f. vorbă obscură sau rară: *glose slavo-române.* ‖ un fel de poezie în care versul final al fiecării strofe formează o strofă rimată ce conține tema și, ca atare, figurează în fruntea poeziei: *glosă de Eminescu.*

glosar n. vocabular de vorbe vechi sau rare.

glosator m. autorul unui glosar.

glotă f. *Anat.* porțiunea larinxului ce servă la emiterea vocii.

glucoză f. zahăr din struguri, din fecule.

glugă f. 1. acoperământ de cap pe timp de ploaie sau ger; 2. strânsură din snopi de porumb. [Bulg. GLUGA; sensul 2, după conformațiunea stogului].

glumă f. 1. vorbă sau faptă de râs; 2. lipsă de seriozitate: *în glumă.* [Slav. GLUMA].

glumeț a. și m. care face să râză. [Slav. GLUMĬTĬ].

glumi v. 1. a spune glume; 2. a nu vorbi serios: *glumești?*

gluten n. materie gelatinoasă ce lasă

www.dacoromanica.ro

făina cerealelor desfăcută (prin spălare) de amidonul ce conține.

gneiss n. rocă compusă din cuarț, mica și feldspat.

gnom m. geniu păzitor de comori îngropate în pământ.

gnomic a. ce conține sentențe sau maxime: *poezie gnomică.*

gnostici m. pl. eretici din primul secol cari amestecau ideile orientale cu cele creștine.

gnosticism n. erezia gnosticilor.

goană f. **1.** galopul calului; **2.** alungare grabnică: *în goana vânatului;* fig. *goana de Tătari* AL.; **3.** alergare repede: *într'o goană nebună;* **4.** expulzare: *goană vagabonzilor.* [Abstras din *goni*].

goangă f. insectă mică: *bâzâitoarea bâzâe ca o goangă* ISP. [Onomatopee: sunetul *gâng* (v. *gânganie*) sau *gong* imită bâzâitul insectelor].

goardină f. varietate de struguri albi și dulci. [Rus. GORDINA, dârmoz ale cărui flori sunt albe ca strugurele gordin].

goarnă f. trâmbiță militară. [Rus. GORNŬ (din fr. *corne*)].

godac m. Mold. grăsun: *godacul iăr a strigat* CR. [Dial., Someș, *gădin*, purcel de un an: cf. slav. GODŬ, an (lit. purcel de un an)].

godin m. Mold. V. godac.

godină f. soiu de dovleac: *miros de godină galbenă.* [Origină necunoscută].

goeland m. pasăre palmipedă de mare.

goeletă f. corabie ușoară cu două catarte, purtând dela 30—150 tone.

gog a. gogoman: *alții zic că-s numai un gog* AL. [Onomatopee (cf. *găgăuță*)].

gogă f. V. gogoriță. [Vorbă din graiul copiilor].

gogă f. Mold. nucă cojită. [Vorbă din graiul copiilor (cf. fr. *coque* de noix)].

gogâlț! int. exprimă sgomotul înghițirii lacome: *gogâlț! îi mergeau sarmalele întregi pe gât* CR.

gogeamite adv. V. cogeamite.

gogi v. Mold. **1.** a desghioca nuca: **2.** a lâncezi (de păsări și *fig.* de oameni). V. *gogă*, nucă.

gogleză f. minciună mare, secătură: *ea îi spuse alte gogleze* ISP. [Cf. *gog*].

gogleț a. gogoman, sec. [V. *gog*].

gogoașă f. **1.** fruct rotund sau umflat; gogoașă de tufă, excrescență pe ramurile tinere de stejar, din care se face cerneală și se înegresc sprâncenele; *fig.* gogoși de tufă, moțuri; **2.** învelișul din firele viermelui de mătase care se închide într'însul și de unde se trage mătasea: *gogoașe de borangic;* **3.** ciupercă comestibilă în tinerețe din care, când încetează de a fi alimentară, se fabrică o iască foarte bună *(Lycoperdon bovista);* **4.** prăjitură rotundă și umflată din făină cu unt sau cu undelemn; **5.** pl. *fig.* minciună gogonată: *tot înșiră la gogoși* PANN. [V. *gogă*, nucă].

gogoli v. V. cocolì.

gogoman a. și m. mare prost. [V. *gog*, cu sufixul augmentativ ca în *hoțoman*].

gogomănie f. prostie mare.

gogon n. **1.** bob de diamant; **2.** ardeiu mic rotund. [V. *cocoloș*].

gogonat a. **1.** umflat, rotunjit; **2.** *fig.* exagerat: *o minciună gogonată.*

gogoneà f. ardeiu mic și rotunjor. [V. *gogon*].

gogoneț a. cam gogonat.

gogoriță f. ființă închipuită cu care se sperie copiii. [V. *gogă*].

gogoșar m. *fig.* cel ce spune la gogoși, șarlatan, mincinos: *ești un gogoșar de frunte* AL.

gogoță v. V. cocoță.

goguu m. Tr. (Bihor) paparudă. [*Lit.* sperietoare (v. *gogă*)].

gojgogeà adv. V. coșcogeà.

gol a. **1.** neîmbrăcat, despoiat: *copil gol;* a da de gol, a descoperi; **2.** descoperit: *cu capul gol;* **3.** neîncălțat: *cu picioarele goale;* **4.** scos din teacă: *cu sabia goală;* **5.** care nu conține nimic, deșert: *sticlă goală, cu mâinile goale;* fig. *vorbe goale;* **6.** curat, neîmpodobit: *adevărul gol;* **7.** aidoma: *e dracu gol.* [Slav. GOLŬ]. ‖ n. **1.** culme goală: *ca pe un gol de munte o stâncă solitară* AL.; **2.** spațiu deșert: *a umplea un gol.*

golan a. cu totul gol, ‖ m. sărac, cerșetor.

golaș a. fără pene, fără coajă: *pasăre golașă, orz golaș.*

goldan m. Mold. arbore, originar din Grecia, se cultivă pentru fructele sale globuloase comestibile *(Prunus insititia).* [Origină necunoscută].

goldană f. soiu de prune mari rotunde foarte căutate: *cu poala plină de goldane vișinii* AL.

golf n. partea mării ce înaintează în uscat.

goli v. a face gol, a deșerta.

goliciune f. **1.** starea celui gol; **2.** starea plantei desfrunzite, a casei deșertate.

goliș m. varietate de nisetru cu pielea aproape goală.

gologan n. ban mărunt. [Poate metateză din *gogolan* cu sensul de ban rotund (v. *gologoț*)].

gologăni v. *fig.* a înșela luând gologani: *cum o să-mi gologănească simpatrioții!* AL.

gologoț m. Mold. bulgăre rotund: *gologoți de ghiață.* [Metateză din *gogoloț* = *gogoneț*].

www.dacoromanica.ro

golomoț n. 1. ceva boțit și făcut ghem; 2. încurcătură (v. *gălămoz*); 3. plantă cu aspectul nodoros (*Dactylis glomerata*). [Metatează din *gomoloț* = rus. GOMOLIA, grămadă].

gonaciu m. 1. cel ce pune pe goană: *aprodul gonaciu* OD.; 2. *fig.* fugar (cal).

gondolă f. barcă lungă, îngustă și foarte ușoară, întrebuințată în Veneția.

gondolier m. cel ce mână o gondolă.

gongălău m. Tr. gândac. [V. *goangă*].

gongăni v. 1. a găngăni; 2. a gunguri. [Onomatopee].

goni v. a pune pe goană: 1. a alunga spre a prinde, a vâna: *a goni doi iepuri*; 2. a alunga în genere; 3. a urmări, a fugări. [Slav. GONITI].

gonitor m. 1. cel ce gonește; 2. taur de doi ani: *atâția gonitori în ocol* CR.

gorână f. grindă fixată în cuie ce servă de poliță în casele țărănești. [V. *gorun*].

gorgan n. 1. movilă mare dela 25-30 m., cele mai multe morminte străvechi: *Dacia e semănată în toată întinderea ei de gorgane*; 2. Tr. groapă. [RUS. GURGANŬ (din tatarul *kurgan*, tumulus) = pers. KUR HANÈ, locuință funebră].

gorgoliciu a. Mold. gogoneț: *un gorgoliciu de bostan*. [Probabil în loc de *gogoliciu*, paralel cu *gogoneț*].

gorgozan m. Mold. pl. numele stâlpilor cari sprijină coastele prispei unei case țărănești. [Origină necunoscută].

goril m. mare și puternică maimuță africană care seamănă mai mult cu omul (*Anthropopithecus gorylla*).

gornic m. 1. Tr. pădurar; 2. numele popular al insectei *capricorn*. [Tras din slav. GORA, pădure].

gornist m. soldat care sună din goarnă. [RUS. GORNISTŬ].

gorun m. varietate de stejar, formând împreună cu alte esențe păduri în regiunea șesurilor și a dealurilor (*Quercus pedunculata*). [Bulg. GORUN, soiu de fag].

gospod a, (invariabil): 1. ce ține de Vodă, domnesc: *carte, pecete gospod*; 2. oficial: *iată dovezi gospod despre destoinicia mea* AL. [Slav. GOSPODĬ, domn].

gospodar m. 1. od., Domnitor: *Domnul român purta și numele slavone de gospodar și voievod*; 2. azi, Mold. stăpân de casă: *să cinstim în sănătatea gospodarilor noștri!* CR. [Slav. GOSPODARĬ].

gospodăresc a. de gospodar: *cuvânt gospodăresc* CR.

gospodări v. Mold. a conduce o casă.

gospodărie f. 1. od. administrațiune: *gospodăria Statului*; 2. azi, Mold. economia casei, menaj: *ți s'a îngreunat și gospodăria* CR.; 3. zestrea moșiei: *moșia cu toată gospodăria*.

gospodină f. Mold. femeie casnică, econoamă, menajeră: *ca o gospodină gătește mare masă* AL. [Slav. GOSPODYNĬ].

goștină f. odinioară, dare pe oi și pe mascuri din partea negustorilor străini, scoasă pentru întâia oară de Mihnea Vodă (1576—1593). [Cf. pol. GOŚCINA, ospeție, oarecum dare pentru adăpostirea vitelor străine].

goștinar m. od. cel ce strângea goștina.

gotcă f. Mold. găinușă, cea mai mare dintre găinile sălbatice din Europa (*Tetrao tetrix*): *făcându-se atunci roșu cum e gotca* CR. [Origină necunoscută].

gotic a. 1. ce vine dela Goți; **arhitectură gotică**, caracterizată mai ales prin forma ogivală a bolților (în sec. XII-XVI); 2. medieval: *scrisoare gotică*.

gòvie f. (în Dolj), petrecere la țară. [V. *(des)govealã*].

goz n. Mold. pleava grânelor vânturate ce servă de nutreț porcilor și găinilor. [Ung. GAZ, gunoiu].

grabă f. mare repeziciune. [Slav. GRABLIA, răpire, de unde noțiunea de repeziciune]. ‖ adv. **de grabă**, în grabă, iute, curând.

grăbi v. 1. a iuți: *a grăbi pașii*; 2. a zori: *l'am grăbit să plece*; 3. a avea grabă, a porni iute: *cine se grăbește, curând ostenește* PANN.

grăbit a. zorit.

grăbnic a. care se prea grăbește.

grad n. 1. fiecare din diviziunile unui instrument gradat: *gradele barometrului*; 2. fiecare din cele 365 părți ale unei circumferințe: *unghiu de 45 grade*; 3. nume dat diferitelor sonuri ale gamei; 4. proximitate sau depărtare: *grad de rudenie*; fig. *înalt grad de inteligență*; 5. fiecare din treptele unei ierarhii: *gradele universitare sunt examenul de absolvire, licența, doctoratul*; 6. *Gram.* **grade de comparațiune**, pozitivul, comparativul și superlativul.

gradà v. 1. a împărți în grade: *a grada un barometru*; 2. a augmenta gradat: *a grada exercițiile*; 3. a conferi grade universitare.

gradat a. 1. care are diviziuni marcate: *instrument gradat*; 2. care merge treptat: *curs gradat*; 3. care a obținut un grad militar sau universitar.

gradați(un)e f. 1. creștere sau scădere treptată; 2. figură de retorică prin care se exprimă idei de tărie crescândă: *mergi, aleargă, sboară!* 3. spor din 5 în 5 ani la leafa profesorilor.

grădeà f. Tr. nuia de gard: *cu grădele de arțar* POP. [Cf. it. GRADELLA, zăbrea].

www.dacoromanica.ro

grădină f. 1. îngrădire cu flori, fructe, legume; grădină botanică, unde s'au adunat plante exotice şi indigene pentru înlesnirea studiilor; grădină de copii, şcoală începătoare pentru desvoltarea naturală a copilaşilor, deprizându-i de timpuriu cu o activitate spontană (întemeiată de Fröbel); 2. *fig.* se zice de cel ce posedă toate calităţile: *o grădină de om.* [Slav. GRADINA].

grădinar m. cel ce lucrează în grădini.

grădinărie f. cultura grădinilor.

grădişte f. deal mai lungăreţ. [Slav. GRADIŞTE, tabără].

graf m. conte neamţ: *asta-i graful cel vestit* AL. [Nemţ. GRAF].

grafic a. 1. relatîv la scriere sau tipar: *caractere grafice, institut grafic;* 2. cu figuri: *desen grafic.*

grafie f. mod de scriere.

grafit n. 1. mineraiu format din carbon pur, din care se fac creioane; 2. vopsea pentru maşină.

grafofon n. fonograf perfecţionat reproducând, prin mijlocul cilindrelor, bucăţi de poezie ori de muzică.

grafometru n. instrument de măsurat unghiurile pe sol şi de ridicat planuri.

grăi v. 1. a rosti: *ce vorbe grăeşti?* 2. a vorbi, a cuvânta (cu o nuanţă de solemnitate): *aşa grăi bătrânul.* [Slav. GRAĬATI, a croncăni (serb.: a croncăni şi a grăi)].

graiu n. 1. rostire, glas: *din viul graiu;* 2. mod de vorbire: *graiu plin de dulceaţă;* 3. vorbire proprie unei provincii: *graiul oltean, graiul bănăţean;* 4. vorbire proprie unei clase sociale: *graiul popular, literar.* [Slav. GRAĬ, croncănit (serb. GRAJA, croncănit şi vorbă)].

grajd n. 1. locuinţă pentru vite; 2. *fig.* locuinţă murdară. [Slav. GRAJDI].

gram n. unitate de greutate, în sistema metrică,

grămadă f. 1. mulţime de lucruri puse unele peste altele: *o grămadă de cărţi;* 2. *fig.* adunătură: *grămadă de oameni.* [Slav. GRAMADA].

grămădi v. a face grămadă, a strânge la un loc.

gramătic m. cel ce ştie sau predă gramatica.

grămătic m. 1. od., logofăt, scriitor; 2. contabil, secretar: *grămătici vătafi de curte* GHICA. [Gr. mod. GRAMMATIKÓS].

gramatică f. 1. arta de a vorbi şi de a scrie conform legilor limbei; 2. carte coprizând regulele limbei.

gramatical a. conform gramaticei,

grămăticie f. od. cabinetul secretarului domnesc: *arhon Bane, treci în odaia grămăticiei* FIL.

graminee f. pl. familie de plante căreia aparţin grâul, orzul, ovăzul.

gramofon n. soiu de fonograf ce reproduce sunetele prin mijlocul discurilor.

grânar m. vânzător de grâne.

grânar n. 1. magazie de grâne; 2. *fig.* ţară mănoasă din care se scot multe grâne: *Ţara românească a fost grânarul Ţarigradului.* [Lat. GRANARIUM).

granat n. 1. piatră scumpă de coloare roşie: *palat pardosit numai cu granaturi* POP.; 2. plantă aromatică, creşte prin tufişurile dela munţi, uneori cultivată prin grădini (*Pyrethrum parthenium).* [Indirect din lat. GRANATUM].

granată f. glonţ plin de praf ce s'asvârle cu mâna în mijlocul duşmanului: *aruncând în creştini granate şi pietre* BĂLC. [Nemţ. GRANATE, obuz].

grande m. înalt demnitar spaniol.

grandeţă f. demnitatea unui grande din Spania.

grandios a. impunător prin mărimea sau prin maiestatea sa: *spectacol grandios.*

grandoare f. 1. înălţime morală, noblеţă: *grandoarea subiectului;* 2. putere, mărire.

grandoman a. şi m. care face pe marele.

grandomanie f. patima grandomanului.

grâneţe n. pl. soiuri de grâne. [Lat. *GRANICIA (v. *grâunţe)].

grangur m. V. gangur.

grănicer m. soldat dela graniţă.

granit n. 1. piatră foarte tare compusă din feldspat, cvarţ şi mica; 2. fig *desbrăcaţi viaţa de haina-i de granit* EM.

graniţă f. hotarul unei ţări. [Slav. GRANIŢA].

granivor a. care se hrăneşte cu grâne, ca păsările.

granulos a. compus din grăunţe mici.

grăpă v. a trage cu grapa.

grapă f. instrument agricol dinţat cu care se sfarămă bulgării în urma arăturei şi se acopăr cu pământ seminţele sămânate prin împrăştiere: grapa e făcută de chingi în cari stau înfipţi colţi de fier [Cf. it. GRAPPA. cârlig, cange]. ‖ adv. ca o grapă: *a se ţinea grapă de cineva,* a nu-l slăbi, a-l urmări necontenit.

grăpiş adv. agăţându-se ca o grapă. V. târîş.

grapşină v. Mold. a se căţăra: *cai. se grapşină pe scări de bolovani* (VLAHUŢĂ). [Lit. a sui grăpiş].

gras a. care are multă grăsime. [Lat. vulg. GRASSUS = clasic CRASSUS].

www.dacoromanica.ro

grăsime f. 1. substanță unsuroasă ce s'află în corpul omului și al animalelor; 2. îngroșarea trupului cauzată de grăsime.

grăsuliu a. cam gras.

grăsun a. grăsuliu. ‖ m. purcel: *grăsun de Ignat.*

grătar n. 1. unealtă de fript carne sau pește pe cărbuni aprinși; 2. unealtă analogă: *grătar de cauciuc pentru ștersul tălpilor;* 3. gratie de fier în gura sobei spre a străcura cenușa; 4. pirostrii mari pe patru picioare. [V. *gratie*].

gratie f. pl. 1. vergele de fier sau de lemn încrucișate servind de îngrădire; 2. targă sau alt lucru împletit. [Lat. vulg. ORATIS = clasic CRATIS].

grația v. a ierta pe un condamnat.

grație f. 1. ceeace place într'o persoană sau într'un lucru; 2. favoare gratuită: *a acorda o grație;* 3. iertare de pedeapsă; 4. în teologie: har.

gratifică v. a acorda un dar, o favoare.

gratificați(un)e f. sumă de bani acordată în afară de leafă, ca recompensă pentru o lucrare suplimentară sau pentru un serviciu adus.

grațios a. plin de grații.

grațiozitate f. politețe afectuoasă.

gratis adv. degeaba.

gratitudine f. recunoștință pentru o binefacere primită.

gratuit a. 1. care se dă pentru nimic; 2. *fig.* fără motiv sau temeiu: *injurie, presupunere gratuită.*

gratuitate f. ceeace-i gratuit: *gratuitatea învățământului.*

gratulà v. a felicita.

gratulați(un)e f. felicitare.

grâu n. 1. (pl. grâne), plantă din familia gramineelor, ale cării grăunțe servă la facerea pâinii: *grâu alb, grâu de toamnă;* 2. pl. cereale: *magazie de grâne;* 3. *varietăți de grâu:* grâu-gol, alac; grâu-tare, ghircă; grâul-potârnichii, paracherniță; grâul-prepeliței *(grâu-negru),* ciormoiag. [Lat. GRANUM].

grăunte m. și n. 1. bob mic (de grâu, orz, secară); 2. pl. (grăunți), grâu mărunt sau ovăz pentru nutrețul cailor; 3. pl. (grăunțe), tot felul de boabe pentru nutrețul păsărilor. [Lat. *GRANUCEUM (diminutiv din GRANUM), de unde *grăunț:* forma *grăunte* e dedusă din plural (cf. *glonț* și *glonte).*

grăuntos a. plin de grăunțe.

graur m. pasăre din ordinul vrăbiilor cu penele cenușii *(Sturnus).* [Lat. vulg. GRAULUS = clas. GRACULUS].

grâușor m Mold. *Bot.* untișor.

grav a. 1. cu greutate, serios: *om grav;* 2. important: *afaceri grave;* 3. periculos: *boală gravă;* 4. *Muz.* se zice de sunete cari produc un mic număr de vibrațiuni într'o secundă, în opoziție cu acut: *ton grav, note grave;* accent grav, care merge dela stânga la dreapta (`) și indică intonarea vorbei.

gravà v. 1. a săpa în metal ori lemn figuri sau litere de reprodus prin tipar; 2. *fig.* a întipări cu tărie: *a grava în memoria sa.*

gravită v. a tinde către un centru de gravitate.

gravitate f. 1. *Fiz.* greutatea corpurilor; centru de gravitate, punct prin care trece rezultanta tuturor acțiunilor greutății asupra unui corp; 2. calitatea celui grav: *gravitatea unui magistrat;* 3. importanță: *gravitatea unei afaceri;* 4. caracter periculos: *gravitatea unei boale.*

gravitați(un)e f. *Fiz.* forță în virtutea căreia toate corpurile par a se atrage unele pe altele.

gravor m. artist care gravează.

gravură f. 1. arta gravorului; 2. lucru gravat, stampă.

greață f. 1. poftă de a vărsa: *îmi vine greață;* 2. *fig.* mare desgust: *mi-e greață de el.* [Vechiu-rom. și macedorom. *greață,* greutate, anevoință («grăesc cu *greață* și am limba grea», Palia), s'a restrâns în limba modernă la o greutate a stomacului, la aplecate = lat. vulg. GRAVITIA (v. *greu*)].

grebăn n. 1. (la vitele domestice) partea ridicată peste spinare în dreptul umerilor; 2. *fig.* spate: *o umbră întinsă de grebenii munților.* [Serb. GREBEN].

grebănar n. cureaua hamului ce acopere grebănul calului.

grebănos a. slab și cocoșat, vorbind de vite: *o răpciugă de cal grebănos* CR.

greblă f. unealtă dințată de strâns paie, coceni. [Serb. GREBLIE].

grebleș a. încovoiat ca o greblă, vorbind de coarnele boului.

grec a. 1. din Grecia; 2. ortodox: *Biserica greacă.* ‖ m. 1. locuitor din Grecia; 2. negustor (în trecut cei mai mulți erau Greci).

grecesc a. relativ la Greci. ‖ grecește adv. ca Grecii: *a ședea grecește,* a sta ca Orientalii pe vine sau pe genuchi; *a sta grecește în inima cuiva,* a-i cunoaște cugetele cele mai ascunse (ISP.).

grecism n. 1. vorbă sau construcțiune greacă introdusă în românește; 2. sistemă de a greciza: *grecismul fanariotic;* 3. domnie sau influență greacă: *epoca grecismului se întinde dela Matei Basarab până la Eteria sau Zavera.* Grecismele sunt în limba română vechi

www.dacoromanica.ro

derivând din bizantina *(cutezare, mânie, urgie)* sau moderne, datând din epoca fanariotă. O mare parte din aceste din urmă au dispărut odată cu domniile Fanarioților în Muntenia și în Moldova.

grecit a. grecizat.

grecizà v. **1.** a da o fizionomie greacă unei vorbe românești; **2.** a deprinde cu datinile grecești: *societatea română a fost cu totul grecizată în epoca fanariotă.*

greco-catolic a. și m. unit.

greco-oriental a. și m. ortodox.

greco-roman a. relativ în acelaș timp la Greci și la Romani: *mitologie greco-romană.*

grecoteiu m. Grec (ironic): *grecotei cu nas subțire* Em.

gref m. veche măsură de lungime, 1/16 dintr'un cot: *cotul se împărția în opt rupi, iar rupul în doi grefi.* [Bulg. greh].

grefă f. locul într'un tribunal unde se conservă sentințele și diferite acte de procedură (ca anchete, raporturi de experți, etc.) și unde se fac anumite declarațiuni, depozite, etc. (= fr. *greffe).*

grefier m. funcționar care ține grefa, care scrie la audiență sentințele și asistă pe judecător în unele ocaziuni.

greghetin m. plantă cu flori mari albastre, crește prin fânețele umede și umbroase cu deosebire la munte *(Geranium pratense).* [Origină necunoscută].

gregorian a. **1.** se zice de cântarea bisericească ordonată de papa Gregorie I și de calendarul reformat de Gregorie XIII; **2.** Institut gregorian, numele orfelinatului fundat la Iași de Gr. Ghica (1856).

greier m. mică insectă ce scoate un sunet ascuțit și pătrunzător. [Banat *grel* = lat. gryllus].

greieruș m. **1.** greier mic; **2.** pl. *fig.* gărgăuni.

grenadină f. **1.** stofă de mătase foarte subțire; **2.** un fel de licher.

grenadir m. soldat din infanterie aparținând unui corp de elită.

greoiu a. **1.** foarte greu la corp sau la umblet: *om greoiu;* **2.** greu de mistuit: *bucate greoaie;* **3.** *fig.* lipsit de finețe, de grație, de inteligență: *cap greoiu, stil greoiu,*

greș n. Mold. **1.** greșală: *întrebarea n'are greș* Cr.; **2.** lipsă dela țintă: *unde chitește, greș nu face.* [Tras din *greși*].

greșală f. **1.** fapta de a greși: *a face o greșală;* **2.** abatere dela o regulă: *greșală de gramatică, de calcul.*

greșì v. **1.** a nu nemeri: *a greșit adresa;* **2.** a păcătui: *nu mai greșiți!* **3.** a se înșela (în vorbă sau în calcul). [Slav. orĭeșiti, a rătăci, a păcătui].

gresie f. **1.** piatră formată din grăunți de nisip; **2.** un fel de argilă amestecată cu nisip fin; **3.** varietate de gresie cu care se ascute coasele: *și-a găsit coasa gresia* Pann; **4.** lemnul de pe osia carului. numit și scaunul dinainte, iar în Mold. *perinoc.* [Cf. albanez gărăsă].

greșit a. **1.** eronat: *socoteală greșită;* **2.** culpabil.

grețos a. **1.** care aduce greață; **2.** *fig.* desgustător.

greu a. **1.** anevoie de purtat sau de mișcat: *familie grea, sarcină grea;* **2.** anevoie de făcut: *un drum greu;* **3.** grav: *boală grea, greșală grea;* **4.** însărcinată (vorbind de femei): *a rămas grea.* [Lat. vulg. grevis = clasic gravis]. ‖ n. **1.** greutatea: *lasă tot greul pe fata moșneagului* Cr.; **2.** partea cea mai însemnată: *greul armatei;* **3.** *fig.* anevoință: *a dat de greu.* ‖ adv. **1.** cu greutate: *calcă greu;* **2.** cu anevoie: *înțelege greu;* **3.** adânc: *din greu adormisem* Cr.

greu-pământului m. numele popular al ursului.

greutate f. **1.** calitatea de ceeace-i greu: *greutatea apei;* **2.** lucru greu, sarcină: *greutățile casei;* **3.** anevoință: *am întâmpinat multe greutăți;* **4** *fig.* importanță: *om cu greutate.* [Lat. vulg. grevitatem = clasic gravitatem].

grevà v. *Jur.* a încărca cu impozite sau cu ipotece.

grevă f. coalițiune de lucrători cari se învoiesc a înceta cu lucrul (= fr. *grève).*

grier m. Mold. V. greier: *grierul cântă 'n mohor* Al.

grijă f. **1.** păs amestecat cu neliniște: *trăiește fără grijă;* **2.** teamă: *să n'aibi grijă;* a intra la grijă; a se teme: *fata intră la grijă, că o să fie biruită* Isp.; **3.** ocupațiune: *grijile casei;* **4.** îngrijire: *îi poartă de grijă;* **5.** pl. pomelnice făcute mortului: *să se facă grijile și rugăciunile.* [Slav. gryja].

grijanie f. împărtășire religioasă. [Tras din *grijì*].

grijì v. **1.** a dereteca prin casă; **2.** a îngriji: *grijiți armele voastre* Negr.; **3.** a (se) împărtăși cu sf. cuminecătură. [Sensul material a fost idealizat, îngrijirea fizică devenind o purificare sufletească].

grijiliv (grijuliv) a. Mold. prudent: *cel mai mare era harnic, grijuliv și chiabur* Cr. [Bulg. grijliv].

grijit a. **1.** gătit: *trei purcei grijiți gata* Cr.; **2.** împărtășit.

grijuliv a. V. grijiliv.

grilaj n. garnitură din fire de fier ce se pune la ferestre sau la uși cu geamuri.

grimasă f. **1.** strâmbătură din obraz;

www.dacoromanica.ro

2. prefacătorie: *cu o ironică grimasă* Em. (= fr. *grimace*).

grind n. Mold. Tr. deal puțin ridicat: *grinduri de nisip; în pădurea grindului* Pop. [Origină necunoscută].

grindă f. 1. lemnul lung și gros ce servă la construcțiune; 2. puntea teascului. [Slav. grĕda].

grindeiu n. 1. partea ce împreună celelalte bucăți ale plugului și le dă soliditatea necesară: *la plugurile țărănești grindeiul e de lemn de stejar sau ulm;* 2. butucul jugului; 3. fusul de lemn al morii; 4. pl. drugii răsboiului de țesut. [V. *grindă*].

grindel m. pește cu carnea foarte gustoasă *(Cobitis barbatula)*. [Și *grindeiușă*: după corpul său lungăreț].

grindină v. 1. a bate piatră, a cădea grindină; 2. *fig.* a bombarda: *tunurile grindinau din toate părțile* Bălc.

grindină f. 1. apă înghețată ce cade din nori în chip de grăunțe; 2. *fig.* mare cantitate: *grindină de săgeți; bătrânul doborît de grindina laudelor* Negr. [Lat. grandinem].

grindiș n. schele de grinzi.

gripă f. *Med.* un fel de catar pulmonar (= fr. *grippe*).

gripcă f. 1. custura cu care dogarul roade doagele murdare când se înfundează vasele vechi; 2. custura de strungărit a rotarului; 3. roata de fier zimțată a fusului celui mic al joagărului. [Cf. *grapă*].

griș n. 1. făină din grâu măcinat gros; 2. supă făcută dintr'însa. [Nemț. gries].

griv a. vărgat cu alb și negru (vorbind de câini). [Serb. grivo].

grivă f. cățea, mai ales vărgată la gât: *departe ca griva de iepure* Pann.

griveiu a. pestriț. ‖ m. nume de câine.

grivnă f. veche monedă polonă sau rusească în valoare de 10 copeici: *grivne muntenești* Pop. [Rus. grivna].

groapă f. 1. săpătură făcută în pământ de natură sau prin artă: *a da în gropi*, a fi prost cu desăvârșire; 2. groapa de pus mortul. [Albanez gropa].

groază f. 1. spaimă mare: *grozile morții;* 2. mulțime foarte mare: *o groază de oameni.* [Slav. groza].

groaznic a. și adv. foarte grozav. [Slav. grozinŭ, teribil].

grobian a. Mold. mojic: *un bunic așa de grobian* Cr. [Nemț. grobian].

grodinap n. stofă de mătase fabricată mai întâi la Neapole (= fr. *gros de Naples*).

grof m. conte ungur: *toți grofii și nemeșii din Sibiu* Od. [Ung. gróf (din nemț. *Graf*)].

grohăi v. a striga din gât ca porcul. [Onomatopee].

grohotă f. Tr. Mold. morman de pietre. [V. *grohoti*].

grohoti v. a se sfărâma (vorbind de stânci): *s'aud grohotind bolovanii.* [Rus. grohotati, a bubui].

grohotiș n. sfărâmături de stânci.

gromovnic n. 1. prevestiri după tunete și fulgere; 2. carte astrologică de asemenea prognostice rânduite după zodiile fiecării luni. [Slav. gromovinŭ, de tunet (din gromŭ, tunet)].

grop n. săculeț pecetluit cu bani spre a fi expediat.

gropană f. groapă mare: *la gropana cu cinci ulmi* Pop.

gropar m. cel ce sapă mortului groapa, cioclu.

gropiță f. 1. groapă mică; 2. *Anat.* cavitate mică: *gropița bărbiei.*

gropnicer m. Mold. gropar: *roagă-te la gropniceri și pe la cei sicrieri* Pop.

gropniță f. (termen învechit) cimitir într'o biserică.

gros a. 1. de volum mare (în opoziție cu *subțire*): *lemn gros;* 2. des: *fir gros;* 3. ordinar: *postav gros;* 4. prost: *cap gros;* 5. *fig.* grosolan: *vorbe groase.* [Lat. grossus]. ‖ n. 1. partea cea mai groasă: *grosul arborelui;* 2. partea cea mai însemnată: *grosul armatei.* ‖ adv. mult: *a cheltui, a juca gros.*

gros n. 1. buștean, butuc gros; 2. butuc în care se prinde picioarele celor întemnițați (sens învechit); 3. temniță: *l'a băgat la gros.*

groș n. veche monedă de argint: *cu groașe lipovenești* Pop. [Slav. *groș* (din nemț. *Groschen*)].

grosime f. volumul celui gros.

groșită f. gologan austriac. [V. *groș*].

grosolan a. 1. gros țesut: *cojoc grosolan;* 2. *fig.* necioplit, nepoliticos: *om grosolan, cuvinte grosolane.* [It. grossolano].

grosolănie f. vorbă sau faptă grosolană.

grosoman m grosolan (Negr.).

grosso modo adv. pe dea întregul, fără de a intra în amănunte (locuțiune aparținând filozofiei scolastice).

grotă f. peșteră (într'un munte).

grotesc a. 1. care imitează natura într'un mod bizar; 2. *fig.* ridicul, extravagant: *scenă grotescă.* ‖ n. ceeace-i grotesc, burlesc.

grozamă f. *Bot.* drob *(Cythisus nigricans)*. [Derivat din *groază*, căci florile-i galbene-aurii devin negre].

grozav a. 1. ce însuflă groază; 2. (ironic) fulău, palavragiu: *da grozav mai*

www.dacoromanica.ro

eşti! [Slav. GROZAVŬ, urîcios]. ‖ adv. foarte: *grozav de urît* (dar şi *grozav de bine*).

grozăvie f. 1. faptă grozavă; 2. pl. *fam.* palavre.

gruiu m. *Zool.* Tr. Buc. cocor. [Cf. lat. GRUEM].

gruiu n. 1. Tr. movilă: *da ardă-l focul de gruiu, n'am picioare să mă suiu* POP.; 2. piscul carului. [Macedo-rom. *gruniu*, etimologie necunoscută].

grumăjer n. armură de gât: *grumăjer rotund de zale de fier* OD.

grumaz n. partea dindărăt a gâtului, ceafă. [Vechiu-rom. (şi albanez) *grumaz*, gâtlej, dintr'un primitiv *grum*, gât (cf. *sugrumà*), de origină necunoscută].

grund n. coloare de fond: *grund pentru trăsuri.* [Nemţ. GRUND (FARBE)].

grunz n. Mold. 1. drob de sare: *grunji de sare pe spinare* POP.; 2. bulgăre de glod îngheţat: *zăpada acoperise grunzii* GHICA. [Ung. GÖRÖNGY, grunz: forma *grunz* e analogică, indusă fiind din pl. *grunji*].

grunzuros (grunţuros) a. gloduros: *drumu-i greu şi grunţuros* POP.

grup n. 1. reunire de persoane: *grup de amici, de alegători*; 2. număr de obiecte ce formează un tot: *un grup de case.*

grupà v. a (se) reuni în grup: *a grupa persoane, fapte.*

guano n. îngrăşământ din gunoiul păsărilor de mare.

guard m. soldat păzitor, agent supraveghetor: *guarzi de artilerie, guarzi forestieri.* [V. *gvardie*].

gubav a. Mold. slăbănog, gălbegios la faţă: *nişte babalâci gubavi şi ofticoşi* CR. [Serb. GUBAV].

gubernie f. diviziune administrativă în Rusia.

gudron n. substanţă negricioasă, semilichidă, obţinută prin distilarea lemnelor răşinoase *(gudron vegetal)* sau a huilei şi altor minerale *(gudron mineral)*; cel dintâiu e întrebuinţat în medicină (blasturi, inhalaţiuni, apă de gudron) şi ambele servă a unge corăbiile, pânzele, funiile (=fr. *goudron*).

gudronà v. a unge cu gudron.

gudurà v. 1. a da din coadă: *căţelul, cum este linguşitor, tot fâţăia din coadă şi se gudura* ISP.; 2. *fig.* a se târî ca un câine când se gudură, a linguşi josnic. [Origină necunoscută].

gugiu n. Mold. un fel de glugă. [Prescurtat din *gugiuman*].

gugiuman n. 1. od. căciulă de samur cu fundul roşu (pentru boieri) şi cu fundul alb (pentru Vodă şi beizadele): *un gugiuman de samur cu surguciu de pietre scumpe* OD.; 2. azi, în Banat, gluga cabaniţei. [Turc. GÜDJEMAN].

gugulea m. Mold. drăguţ: *gugulea moşului!* AL. [Tras din *guguli*].

guguli v. Mold. V. cocoli.

guguş m. porumb (pasăre). [Onomatopee].

gugusciucă f. porumbiel sălbatec *(Columba palumbus)*. [Şi *guguştiucă*, diminutiv din *guguşă*].

gui-negui adv. vrând-nevrând (în basmele muntene): *să se ducă gui-negui la muncă* POP. [Origină necunoscută].

guiţà v. a striga cu glasul ascuţit şi subţire (vorbind de purcei). [Onomatopee].

gujbă f. Tr. gânj. [Ung. GUZSBA].

gujulie f. Mold. V. găjulie.

guleaiu n. Mold. chef: *are de gând să facă un guleaiu* CR. [Rus. GULIAI].

guler n. partea cămăşei sau a hainei ce înconjură gâtul. [Ung. GALLÉR].

gulerat a. 1. care poartă un guler; 2. *fig.* obraznic: *ciocoiu gulerat*; 3. se zice de câinii cari au în jurul gâtului o vargă colorată. ‖ m. *pop.* sergent de oraş, gardist.

gulf-stream n. (cit. *golfstrim*, «curentul golfului»), nume dat marelui curent de apă caldă ce vine din golful Mexic pe coastele Europei occidentale.

gulie f. pl. 1. Munt. caralambe *(Brassica oleracea)*; 2. Mold. napi turceşti *(Helianthus tuberosus)*. [Bulg.].

gumă f. substanţă cleioasă ce curge de pe unii arbori ca cireşul, prunul; **gumă arabică**, extrasă din acacia; **gumă elastică**, cauciuc; **gumă răşină**, substanţă vegetală compusă din gumă şi din răşină (ca tămâia).

gumat a. apă gumată, în care s'a dizolvat guma.

gumilastic n. gumă elastică.

gumos a. de natura gumei, cleios.

gunguri v. se zice de vocea pruncului când începe a îngâna vorbe, cum şi de porumbei. [Onomatopee: *gu gu*].

gunoi v. a îngrăşa cu gunoiu.

gunoier m. cel ce strânge gunoiul din curţi sau din strade.

gunoios a. plin de gunoiu.

gunoişte f. grămadă de gunoiu de îngrăşat ogoare.

gunoiu n. 1. murdărie; 2. fir de gunoiu: *gunoiul din ochiul altuia*; 3. bălegar de îngrăşat pământul; 4. *fig.* lepădătură: *gunoiul societăţii.* [Slav. GNOI]

gură f. 1. cavitatea feţei pe unde iese vocea şi pe unde se introduc alimentele; **a da gură** *(pe la cineva)*, a-l înştiinţà; **a face gură, a striga; a trage o gură cuiva**, a-l mustra; 2. vorbă, svon din auzite: *bun de gură, gura lumii, gura satului*; **gură de aur**, foarte elocvent, supranumele sfântului Ioan; 3. fiinţă de hrănit: *văduvă cu cinci guri*; 4. gura unor ani-

www.dacoromanica.ro

male: *gura leului*; 5. *fig.* deschizătura unui vulcan, unui tun, unei pivniți, unei rochi sau cămăși; 6. margine, intrare: *pe o gură de raiu* Pop. *gură de beciu*; 7. trecătoare îngustă: *gură de văi*; 8. partea tăioasă: *gura săbiei, gura cuțitului*; 9. locul unde se varsă un fluviu sau un rîu: *gurile Dunării, gura Ialomiței*; 10. nume de plante: **gura-leului** *(guramielului)*, plantă foarte periculoasă pentru animale *(Antirrhinum majus)*; **gura-lupului**, plantă cu florile viorii *(Scutellaria altissima)*. [Lat. GULA, înghițitoare (metaforă populară)].

gură-cască m. V. cască-gură.

guraliv a. și m. bun de gură.

guran m. (Oltenia) *Zool.* șalău (caracterizat prin o gură mare).

gurar m. lucrător la intrarea ocnei. ‖ n. 1. astupătoare la gura cuptorului; 2. partea războiului în care se prinde urzeala; 3. abubă în gură: *a avea gurar la gingii.*

gureș a. guraliv: *ciocârlan gureș.*

gurguiat a. țuguiat, rotunjit: *măgura cea gurguiată n'o doboară vânt vreodată* Pann.

gurguiu n. 1. sfârc de țâță; 2. gâtul sticlei sau urciorului; 3. vârful opincei [Cf. lat. GURGULIO, gâtlej].

gurguță v. 1. a se cocoța; 2. *fig.* a se fuduli. [Formă amplificată din *gogoț*].

guriță f. 1. gură mică; 2. *fam.* sărutare; 3. piscoiul morii de vânt.

gurluiu n. Mold. gurguiul urciorului. [Tras din *gură*, cu un sufix analogic (cf. *burluiu*].

gușă f. 1. umflătura moale ce se formează pe dinaintea gâtului, comună în părțile muntoase; 2. buzunarul de sub gât al păsărilor și în care se grămădesc alimentele înainte de a ajunge în stomac; 3. îndoitura bărbiei (de grăsime); 4. *fam.* gât; 5. partea pântecului la o blană: *vulpe cu gușa albă.* [Albanez OUȘĂ].

gușa porumbului f. 1. *Bot.* odolean; 2. nuanță de coloare între roș și pătlăginiu

gușat a. cu o gușă: *gușații dela Câmpulung.*

guslă f. vioară sârbească cu o coardă.

guslar m. lăutar sârb.

gust n. 1. simț al căruia organ e limba; 2. savoarea alimentelor; 3. facultatea de a aprecia ceeace-i frumos: *artist de gust*; 4. înclinațiune particulară: *gust pentru muzică*; 5. mod personal de a simți: *fiecare are gustul său*; 6. caracter propriu unui autor sau artist, unei școale: *tablou în gustul lui Rafael*; 7. grație, eleganță: *se îmbracă cu gust.* [Lat. GUSTUS].

gustă v. 1. a discerne cu ajutorul gustului: *a gusta bucatele*; 2. *fig.* a simți: *a gusta plăcerea*; 3. a aproba: *a gusta un proiect*; 4. a mânca sau a bea în mică cantitate: *gustă, te rog.* [Lat. GUSTARE].

Gustar m. *pop.* luna lui August. [Alterațiune populară din *August*, sub influența verbului *gustare*].

gustare f. 1. acțiunea de a gusta; 2. dejun.

gustări v. a gusta puțin câte puțin.

gușter m. 1. șopârlă mare verde *(Lacerta viridis)*; 2. crup, anghină, numită și *șopârlaiță*; 3. Mold, gâtlej: *măgarul începu a sbiera cât îi ținea gușterul*; 4. omușor: *căderea gușterului*; 5. *fig.* văgăună de munte. [Slav. OUȘTERŬ, șopârlă; sensul 2 se explică prin conformațiunea gâtului batracienilor (cf. *broaște*, scrofule)].

gustos a. cu gust bun: *bucate gustoase.*

gută f. *Med.* boală de articulațiuni, podagră.

guta-perca f. substanță rășinoasă analogă cauciucului, extrasă din seva uscată a unui arbore din insulele Sondei; se întrebuințează mai ales ca materie izolatoare a conductorilor electrici. V. gumă.

gutuie f. rodul gutuiului, cu miros pătrunzător, din care se fac compoturi și dulcețuri; iar din sâmburii ei, un ceaiu ce se bea pentru tuse și răgușală. [Lat. COTONEA].

gutuiu m. pom din fam. rozaceelor, face niște fructe mari galbene foarte odorante și comestibile *(Cydonia)*. [Lat. COTONEUS = CYDONIUS].

gutunar n. Mold. guturaiu: *m'a prins un gutunar de cele tătărești* Al.

guturaiu n. inflamațiunea mucoasei nazale. [Lat. *GUTTURALIUM (din GUTTUR, gât)].

gutural a. care se rostește din gât: *sonuri guturale.*

guvern n. 1. constituțiunea unui Stat: *guvern monarhic*; 2. cei ce guvernează: *guvern liberal.*

guvernà v. a conduce cu autoritate, a dirija: *a guverna un Stat.*

guvernământ n. gubernie.

guvernamental a. ce ține de guvern.

guvernant a. care guvernă. ‖ m. pl. cei ce au puterea în mână.

guvernantă f. femeie însărcinată cu creșterea unui copil.

guvernator m. 1. cel ce guvernează o provincie, cel ce comandă o cetate; 2. director financiar: *guvernatorul Băncei.*

guvernor m. cel ce dirijează în familie educațiunea unui băiat.

guvidie f. pește mic cu capul mai înalt decât lat *(Gobius)*: *guvidii de Brateș.* [Gr. mod. OUVÍDI].

guzan m. Mold. V. guzgan.

www.dacoromanica.ro

guzgan m. Mold. 1. chiţcan: *guzgan de câmp;* 2. *fig.* sgârcit: *eşti un guzgan* AL. [Compromis din *guziu* şi *chiţcan*].

guziu m. Mold. cârtiţă. [Ung. ÖZÖ].

gvardie f. gardă (formă învechită): *gvardie domnească* NEGR. [Rus. ГВАРДІА (din fr. *garde*)].

H

H m. a opta literă a alfabetului

ha! int. arată o surprindere, mirare sau o întrebare: *zici c'ai scăpat, ha?*

habaciu m. Mold. haină de aba: *ai vrea poate să umblu în habaciu ca d-ta?* NEGR. [Probabil în legătură cu *aba*].

habar n. păs, grijă: **a nu avea habar,** a nu-i păsa, a nu-i trece prin minte: *mor după tine şi tu habar n'ai de mine* PANN. [Şi *haber:* turc. HABAR (HABER), ştire].

hăbăuc a. tâmpit: *bărbatul era un hăbăuc.* [Ung. HABOKA, ţicnit, cu finala influenţată de sinonimul *năuc*]. ‖ adv. ca un hăbăuc: *îl lăsă hăbăuc* ISP.; **hăbăuca,** de arazna: *în sărbători o luam hăbăuca prin cele sate* CR.

habeas-corpus n. («s'ai corpul tău»), lege în Anglia care dă acuzaţilor dreptul de a aştepta în libertate judecata lor, dând o cauţiune.

haber n. V. **habar:** *haber n'am* ISP.

habotnic a. şi m. *fam.* 1. epitet aplicat Evreilor bigoţi; 2. fanatic. ortodox. [Rus. HABATNIKŬ, membru al sectei pietiste *Habad* a Evreilor din Rusia].

hăbuc n. Mold. în locuţiunea **a se rupe** hăbuc, în bucăţi: *ciobotele văru-meu se rup hăbuc* CR. [Origină necunoscută].

hac n. 1. Mold. simbrie: *ei aveau ca hac cinci sute lei proşti pe an;* 2. *fig.* răfueală; **a veni cuiva de hac,** a se răfui cu cineva, a scoate la capăt, a dovedi pe cineva: *nelegiuitului îi vine de hac necredinciosul* PANN; *cu capra ţi-ai pus în cârd? capra ţi-a venit de hac* CR. [Turc. HAK, sumă datorită].

hac n. pl. **hacuri,** Mold. cuiele dela picioarele cailor să nu lunece. [Pol. HAK (= nemţ. HACKEN)].

hăchiţe f. pl. Mold. toane: *i-au venit hachiţele să plece.* [Origină necunoscută].

hăciu adv. Mold. V. hiciu.

hăcui v. a tăia în bucăţi, a tăia mărunt. [Nemţ. HACKEN].

hăcuitor n. cuţit mare de hăcuit.

hâd a. hidos: *de hâdă ce-i (baba), o latră câinii.* [Pol. HID, nelegiuit].

hadân m. eunuc: *întreabă favorita pe vechiul ei hadân* BOL. [Turc. HADYN].

hădărag m. 1. Tr. bâtul scurt şi gros al îmblăciului; *fagi subţiri de hădăragi* POP.; 2. Mold. lemnul voloculuí de care trag pescarii; 3. Mold. titirezul morii. [Şi *hădărău:* ung. HADARÓ].

Hagan m. căpetenia Avarilor şi a Cazarilor, monarh în genere (la popoarele turco-tătare). V. Han.

hagi m. V. hagiu.

hagialâc n. călătorie la locurile sfinte (a Turcilor la Meca, a creştinilor la Ierusalim): *ii se făcuse po'tă de hagialâc* GHICA. [Turc. HADJILYK].

hagimă f. *Bot.* Mold. Tr. arpagic. [Ung. HAGYMA].

hagiograf m. scriitor de cele sfinte.

hagiografie f. scrieri despre vieţile sfinţilor.

hagiu m. 1. cel ce s'a dus să se închine la locurile sfinte (Ierusalim, Meca); 2. titlu onorific ce se dobândia după întoarcerea dintr'o asemenea călătorie (şi sub forma **hagi**): *hagiul a pretins să şedem în casa lui* AL. *Ginerele lui Hagi Petcu* AL. [Turc. HADJI].

hahaha! int. exprimă sgomotul râsului. [Onomatopee].

hahalera m. haplea. [Cf. *haihuiu*].

haham m. 1. od., rabin; 2. azi, tăietor de vite şi de păsări (după ritul evreesc); 3. (ironic) arhanghel: *te strânge hahamul de gât.* [Turc. HAHAM, lit. înţelept, învăţat].

hahambaşa m. od. marele rabin al Evreilor pământeni. [Turc. HAHAM BAŞY].

hai! int. 1. de îmbărbătare: să mergem! 2. de întrebare: *hai, ce zici, te însori, ori ba?* CR.

hăi! int. de îmboldit vitele: *mânaţi, măi, hăi, hăi!* POP.

haidamac m. vagabond: *acolo umblă câtva timp ca un haidamac* ISP. [Turc. HAYDAMAK].

haidău m. argat la vite: *Ciubuc mocanul s'a călugărit cu mai toţi haidăii lui* CR. [Derivat din *haide!*].

haide! int. ce exprimă: 1. îndemnul de a merge, de a porni sau de a începe o acţiune, funcţionând ca un imperativ cu formele analogice: *haidem! haideţi!* 2. o concesiune: fie! [Turc. HÁIDE !].

haiduc m. 1. od. dorobanţ, mai ales ungur: *husari, haiduci şi catane pe Români au năpădit* NEGR.; 2. hoţ de codru; 3. cel ce apucă calea codrului luptând (ca şi *clefţii* greci) în contra tiraniei fanariote: *Bujor, Corbea, Grozea, Tunsu, au fost haiduci vestiţi.* [Ung. HAJDÚ, pedestraş, tâlhar (pl. HAJDÚK)].

www.dacoromanica.ro

haiducesc a. privitor la haiduci: *cântece haiduceşti.*

haiduci v. a duce vieaţă de haiduc: *decât să mă căciulesc, mai bine să haiducesc* Pop.

haiducie f. 1. vieaţă de haiduc: *s'au lăsat de popie, de s'au dat în haiducie* Pop.; 2. *fig.* banditism: *haiducie literară.*

haihuiu m. fluieră-vânt: *îţi place ca să trăieşti ca un haihuiu* Al. ‖ n. destrăbălare: *într'un haihuiu o ducea* Isp. [Onomatopee].

haimanà m. 1. om fără căpătâiu, vagabond: *a ajuns de râsul haimanalelor*; 2. de haimana, fără stăpân: *are să rămâie căruţa asta de haimana* Cr. [Turc. haymana].

haimăni v. a umbla haimana: *apucă-te, zic, de muncă şi nu umbla haimănind* Pann.

hain a. 1. rebel, trădător: *boier vechiu, ghiaur hain!* Pop.; 2. perfid, de rea credinţă: *nu mi-i ciudă de străini cât de pământeni haini* Pop.; 3. rău la inimă: *sfârşitul tiranului hain* Al. [Turc. hayin].

haină f. ceeace servă a acoperi corpul; fig. *haina nopţii* Em. [Slav. halina].

hăinar m. negustor de haine.

hăinărie f. negoţ sau prăvălie de haine.

haini v. a se revolta încontra Porţii (învechit); 2. *fig.* a se lepăda, a părăsi pe cineva: *dar de când s'a hainit..., mai de tot am calicit* Pop.; 3. a urgisi: *o haineşte şi o prigoneşte soacră-sa* Car. [V. *hain*].

hainie f. perfidie: *hainia duşmanului.*

hăis! (hăisa) int. strigăt către boi s'apuce la stânga. [Onomatopee].

haiţ! int. exprimă: 1. o surprindere neplăcută; 2. o pornire imediată: *haiţ! lipseşte dinaintea mea!* Cr. [Onomatopee].

haită f. 1. cârd de câini de vânat; fig. *haită de hoţi* Pann; 2. Mold. căţea: *Dolca, haita cea bătrână* Pop.; 3. femeie necinstită. [Ung. hajta].

hăiţar m. cel ce mână o haită: *hăitari, bătăiaşi, şoimari* Od.

hăitaş m. Mold. hăitar; *hăitaşii mare foc aprind* Al. [Ung. hajtás].

hăiteie n. pl. Mold. unelte, scule de plugărie. [Origină necunoscută].

haiţic n. haită mică: *un haitic de şarle* Isp.

haitiş a. se zice de bou când merge crăcănat, aruncând un picior sau amândouă dinapoi în lături. [Lit. cu picioarele sucite ca câinii de haită]. ‖ n. haită mare.

haitoş a. cochet, galant: *o femeie haitoşă.* [Dela *haită*, prostituată].

hăitueală f. goană vânătorească.

hăiţui v. 1. a scotoci o pădure spre a sgorni vânatul; 2. *fig.* a urmări cu înverşunare: *are de gând să hăitească toţi munţii* Al. [V. *haită*].

hal n. stare, mai totdeauna rea: *am ajuns în halul morţilor* Al.: într'un hal fără de hal, într'o stare foarte proastă. [Turc. hal].

hală f. piaţă, mai ales acoperită: *hală centrală* (= fr. *halle*).

hală f. V. ală.

hălăciugă f. 1. tufă, mai ales de mărăcini; 2. *fig.* sbârlit: *cu părul hălăciugă.* [Origină necunoscută].

hălădui v. 1. a scăpa de cineva: *cu mare ce hălăduiesc de deschid uşa* Cr.; 2. a petrece în tihnă. a trăi: *să poată hălădui lumea în pace* Bălc.; 3. a sălăşlui: *unde corbii locuiesc şi bine hălăduiesc* Pop. [Ung. haladni, a trăgăna, a zăbovi undeva].

hălăgie f. Mold. gălăgie: *săturându-se de atâta hălăgie* Cr. [Cf. pol. halas (rut. galas), gălăgie].

halaică f. sclava unei hanâme: *l'ale halaicei cântece de dor* Bol. [Turc. halayik].

halal a. 1. binecuvântat: *copilul numai ce mănâncă e halal* Pann; 2. (ironic) procopsit: *halal nepot!* [Turc. halal, permis, legitim]. ‖ int. halal de! 1. (în sens bun) ferice de: *halal de cine-i tânăr şi are bani mulţi!* Al.; 2. (ironic) mare procopseală! *halal de bieţii împricinaţi!* Al.

hălălaie f. larmă mare: *începură o ceartă şi o hălălaie* Isp. [Onomatopee: *halala!*].

halastâncă f. Mold. stambă ordinară: *o rochie de halastâncă* Al. [Rus. holstinka. pânză de Holstein].

halat n. haină bărbătească de casă, largă şi comodă: *în halat şi cu fes cusut în cap* Al. [Turc. halat, sinonim cu *caftan*].

halat n. 1. lanţul de strâns moara (se aude prin Mehedinţi); 2. Mold. pl. scule: *halaturi, ciocane, unelte* Cr. [Turc. alat, instrument].

halău n. plasă de prins peşte: *ia halăul şi vezi de-i putea să prinzi vre-o fâţă de peşte* Isp. [Ung. háló].

halbă f. o jumătate litru (de bere): *o halbă de bere* Isp. [Nemţ halbe; termen introdus de chelnerii austriaci (v. *chelner* şi *fal*)].

halcă f. od. joc oriental care consta în aruncarea şi petrecerea suliţei printr'un cerc de fier (numit *halca*): *mâini ies Turcii la halca* Pop. [Turc. halka, inel]. V. gerid.

halcă f. codru de mămăligă, carne

www.dacoromanica.ro

etc.: *o halcă de pastramă* Car. [Cf. Ung. halok, aşchie].

hălci v. Mold. a da la rândea din gros. [Cf. nemţ. falzen].

hălcitor n. Mold. unealtă de hălcit.

haldan n. Mold. V. aldan.

Haldeu a. şi m. Caldeian, poreclă dată de călugări preoţilor de mir: *popii de mir pe cari îi numiau Haldei* Cr.

halea-malea (de a) f. Mold. un fel de joc copilăresc pe apucatele. [După versu-i iniţial: *Halea-malea, încotro ţi-e calea?* (v. *hăli*)].

hăli v. Mold. **1.** a prinde mingea în sbor; **2.** a apuca repede: *odată şi hăleşte mămăliga* Cr. [Ceh. haliti, a arunca mingea, termen de joc cu sensul generalizat].

halià adv. se zice de boierul în funcţiune, în opoziţiune cu **paià**, cel prevăzut cu un rang onorific, sau cu **mazil**, cel pus în disponibilitate: *boierii cei halià stau împrejurul Domnului cu bastoane lungi în mână* Ghica. [Turc. halia, acum în serviciu].

Halimà f. **1.** numele colecţiunii de poveşti arabe *O mie şi una de nopţi*, povestite de sultana Şeherazada (supranumită *Halima*, adică cea bună, cea îndurătoare): *merge focul pe apă ca în vremea Halimalei* Al.; **2.** *fig.* întâmplare minunată şi plină de peripeţii: *o halima întreagă şi plină de minuni* Al. *să-ţi povestesc ce am păţit... să vezi, e halima* Car.

hâlpav a. şi adv. Mold. lacom: *lupul începe a mânca hâlpav* Cr. [Şi *hulpav*; cf. *hulpe* = vulpe].

hălpi v. Mold. a se lăsa la pământ, vorbind de cereale. [V. *hulpi*].

haltă f. **1.** loc de oprire al soldaţilor în marş, popas; **2.** în special, loc de oprire între două gări. [Nemţ. halte (stelle)].

haluit a. Tr. luat de hale, paralizat. [Cf. *luat din Ţele*].

halvà f. prăjitură de făină arsă şi miere ori din zahăr cu tahân (servind şi ca mâncare de post): *halva de Adrianopole*. [Turc. halva, lit. dulceaţă].

halvagiu m. cel ce face sau vinde halva. [Turc. halvadji].

halviţă f. **1.** amestec de nuci, scroabeală albă şi zahăr; **2.** joc copilăresc la lăsatul secului de brânză. [*Halviţa* nu e decât o *halva* de nuci].

halviţar m. cel ce vinde halviţă: *un biet halviţar* Al.

ham n. (mai ales la pl. **hamuri**), toate curelele trebuincioase pentru înhămarea cailor, **tacâm** de cal: *cal de ham*, de trăsură, în opoziţiune cu *cal de şea*, sau de călărie. [Ung. hám].

ham! int. prin care se imită lătratul câinilor: *ham! ham!*

hăm! int. exprimă o îndoială sau neîncredere: *ce poftesc?... hăm!* Al.

hamac n. pat format dintr'o bucată de pânză sau dinţi'o reţea şi suspendat de extremităţi, ca să se poată balanţa.

hămăi v. Mold. a lătra: *când hămăià, nu-i auziai glasul* Al. [V. *ham!*].

hamal m. cel ce poartă greutăţi în spinare. [Turc. hamal].

hamalâc n. meseria hamalului. [Turc. hamallyk].

hamam n. baie turcească cu abur uscat. [Turc. hammam, baie].

hambac n. tabla înmulţirii (de formă pătrată). [Gr. mod. Ἀμπακος calcul].

hambar n. **1.** magazie de grâne: *scutură hambarele, mătură coşarele* Pop.; **2.** odaie de rezervă la ţărani pentru producte agricole, verdeţuri, animale domestice; **3.** cutie mare de lemn de fag făcând parte din bucătăria săteanului. *Hambarul* joacă un rol însemnat în genere pentru bucatele câmpului, pe când *coşarul*, *pătulul* şi *sâsiacul* (cest din urmă special Moldovei) sunt rezervate pentru depunerea porumbului. [Turc (h)ambar, rezervoriu, depozit].

hambaraş n. ladă în care curge făina din coşul morii (se aude prin Tulcea).

hămeiu (hemeiu) n. plantă cătărătoare a cării floare galbenă-verzue se întrebuinţează la fabricarea berii şi la facerea unei tizane amare, tonice şi depurative *(Humulus lupulus)*. [Slav. хмѣль].

hămesit a. Mold. leşinat de foame: *hămesit de foame de atâta umblat* Cr. [Origină necunoscută].

hămurar m. cel ce face sau vinde hamuri.

hamut n. hamurile sau jugul din jurul gâtului la cai. [Rus. homutŭ].

hamza f. Mold. scocul morii. [Origină necunoscută].

han n. ospătărie, birt ordinar: *un han dela capul podului Mogoşoaii* Ghica. [Turc. han, lit. casă].

Han m. Domnul Tătarilor (în special a celor din Crimeea): *te calcă Hanii tătăreşti şi urdiile turceşti* Pop. [Tătăreşte han, Domn, formă contrasă din mongolul *Hagan*].

hanâmâ f. damă nobilă turcă: *cântă din gură şi din tamburâ întocmai ca o hanâmâ de saraiu* Fl. [Turc. hanym, lit. prinţesă, fiică de Han].

hănesc a. ce ţine de Han: *satele hăneşti* Bălc.

hang n. Mold. **1.** una din ţevile cimpoiului care produce un sunet bâzâitor; **2.** ison: *tar cobza ţine hangul* Em.;

www.dacoromanica.ro

3. fig. *toată suflarea și făptura de prin prejur îi ținea hangul* Cr. [Ung. HANG, ton].

hangan a. Mold. se zice de o varietate precoce de porumb (cultivată în satul Hangu): porumbul hăngănesc are bobul lungăreț și mare, galben roșcat, cu firul scurt și druga mare.

hanger n. pumnal încovoiat ce Turcii poartă la brâu: *cu hanger bogat la sân* Pop. [Turc. HANDJER].

hangiu m. birtas. [Turc. HANDJY].

hànos m. Mold. V. anason. [Ung. ANIS].

hânsari m. pl. numele ostașilor de strânsură și de pradă sub Ștefan cel Mare. [Forma arhaică nazalizată din *husar*].

hanță f. sdreanță. [Origină necunoscută].

Han-Tătar m. **1.** Hanul Tătarilor: *vin de cel din vremea lui Han Tătar* Al.; **2.** drac, naiba: *dute la Han Tătar!* (ecoul spaimei lăsată de cruzimile invaziunilor tătărești). V. **Tătar**.

hănțău n. scaunul de spițe al rotarului. [Origină necunoscută].

hanțușcă f. Mold. cochetă: *o hanțușcă de fată* Negr. [Origină necunoscută].

haos n. **1.** *Mit.* confuziunea generală a elementelor înaintea creațiunii; **2.** *fig.* confuziune, dezordine: *în haosul cel mare de negru întuneric* Al.

haotic a. confuz: *idei haotice*.

hap n. **1.** globuleț de substanțe farmaceutice de înghițit; **2.** *fig.* lucru foarte neplăcut: *a înghiți hapul*. [Turc. HAP].

hap! int. exprimă repeziciunea apucării și a înghițirii: *el îmbuca iute, hap! hap!* Isp. [Onomatopee].

hăpăi v. a prinde repede și a înghiți. [V. *hap!*].

hapca (cu) adv. Mold. cu de-a sila: *ia apa și smicelele cu hapca* Cr. [Cf. bulg. HAPKA, îmbucătură].

haplea m. *pop.* nerod, prost, mai mult naiv: *așa haplea mai rar*. [Bulg. HAPLIU, năuc].

hapsân a. Mold. **1.** lacom la mâncare, la treabă: *moșneagul pofticios și hapsân* Cr.: **2.** cumplit, tiran: *măi, că hapsân îi șătrarul!* Al.; 3. se zice de oile care stau rău la muls. [Ung. HAPSZI, lacom].

har n. **1.** grație, favoare: *a frumseții haruri goale* Em.; **2.** grație divină, dar dumnezeesc acordat omului spre a face bine și a evita răul. [Gr. mod.].

hâră f. umflarea urechilor la oi. [Slav. HYRA, boleșniță].

harabà f. Mold. **1.** car mare de transport cu lavițe înăuntru (ținând locul diligențelor de mai târziu): *ne-a asurzit în harâbaua ceà jidovească dela Roman* Al.; **2.** car mare pentru cărătul făinei dela moară: *dimerlia scutura, harabale 'ncărca și la moară le ducea* Pop.; **3.** car mare în genere: *îi se aduc douăsprezece harabale cu pâne* Cr. [Turc. ARABA].

harabagie f. Mold. cărăușie: *hărabagia e mai bună* Cr.

harabagiu m. Mold. cărăuș: *Moș Nichifor era harabagiu* Cr. [Turc. ARABADJY].

harac m. V. arac

haraciu n. od. tribut plătit Porții de Țările Române. [Turc. HARAČ]. In Muntenia. el data dela Mircea, care se învoise la 1413 a da Porței ca dar *(peșcheș)* o sumă de 3000 bani de aur; iar în Moldova, dela Bogdan Chiorul, care închină țara-i lui Selim I în 1512, plătind Portii ca *peșcheș* 4000 galbeni și 20 șoimi. Haraciul fu urcat la 10.000 de galbeni sub Țepes, la 40.000 sub Petre Șchiopul, la 60.000 sub Ioan Vodă și el merse sporind în epoca fanarioților; după o durată de trei secole, haraciul luă sfârșit odată cu războiul pentru independență (1877).

harag m. V. arag.

hârăi v. **1.** a da un sunet surd sau înfundat (ceasornicul înainte de a bate, rășnița la măcinat): *hârâită stă în pod râșnița veche* Em.; **2.** a lătra rânjind (de câini). [Onomatopee].

hârâitoare f. jucărie ce hârăe: *fluierașe și hârâitori* Car.

haral n. V. harar.

haram a. blestemat, afurisit (în opoziție cu *halal*): *copilul ce îmbracă e haram* Pann; de haram. pe nedrept: *vrei să-ți mănânc banii de haram?* Al.; a mânca haram, a spune minciuni: *măi, tartorule, nu mânca haram și spune drept* Cr. ‖ n. **1.** vită proastă și fără stăpân: *hăis, ța, haram, la plug!* Al. *haramu-i cu nărav* Al. ‖ int. (în blesteme) *haram de capul vostru!* Cr. ‖ adv. nemeritat: *după cum haram veniră, astfel și haram s'au dus* Pann. [Turc. HARAM, lucru interzis, sacru, necurat].

harambașă m. căpitan de hoți (în cântecele populare). [Turc. HARAMBAŞY].

haramin m. **1.** hoț de codru, haiduc: *voi, vitejilor, haraminilor!* Pop.; **2.** tâlhar: *haraminul de Trăsnea* Cr. [Turc. HARAMI].

harap m. V. arap.

hara-para adv. Mold. a face hara-para, a prăpădi: *cu dracii ai făcut hara-para* Cr. [Onomatopee].

harapnic n. Mold. biciu mare de vânător sau de surugiu: *îi mâna cu un harapnic ce 'n urma lor pocnește* Al. [Pol. HARAPNIK].

www.dacoromanica.ro

harar (haral) n. 1. sac din păr de capră: *bate Turcii de-i omoară şi mi-i bagă prin harale de mi-i dă pe Olt la vale* Pop.; 2. un fel de ţol gros şi rar ţesut din păr de capră din care se fac traiste pentru cai sau se acoper căruţe. [Turc. HARAR].

hărăţi v. Mold. 1. a tachina, a hărţui: *avem dor de hărăţit* Pop.; 2. a se hărţui: *un tânăr se hărăţeşte pe un sirep armăsar sur* Negr. [V. *harţă*].

hărău m. *Zool.* Mold. Tr. erete. [Origină necunoscută].

hărăxi v. a cresta pielea cu o lanţetă: *eu te-am hărăxit de spasmuri* Al. [Gr. mod. HARÁZO (aorist *háraxa*)].

hărăzi v. 1. a dărui: *el avea să te hărăzească cu un cal tânăr* Pop.; 2. a consacra: *icoană hărăzită bisericii* Negr. [Gr. mod. HARÍZO].

hârb n. ciob mare, spărtură de oală. [Origină necunoscută].

hărbar(eţ) a. lacom, desfrânat: *să umble prin sat hârbar* Pann; *ei hârbareţi vor să fie* Negr. [Origină necunoscută].

hârbui v. a sparge, a disloca: *carul meu l'ai hârbuit* Cr. [V. *hârb*].

harbuz m. Mold. pepene verde: *furând noaptea harbuji şi zămoşi de prin harbuzării* Al. [Turc. HARBUZ].

harbuzărie f. Mold. loc sămănat cu harbuzi.

harcă f. zidul înalt până la un metru ce se face din pământ până în tălpile unei case ţărăneşti. [Turc. ARKA, spate, sprijin].

hârcă f. 1. craniu; 2. *fam.* băbornită: *hârca dela bucătărie* Cr. [Origină necunoscută]. V. babă.

hârcăi v. Mold. a tuşi năbuşit (de slăbiciune). [Onomatopee]. V. horcăi.

harchină f. Mold. felie de mămăligă sau slănină: *dându-ne şi nouă câte o harchină* Cr. [Cf. *hartan*].

hârciog m. şoarece care trăieşte în letargie toată iarna (*Cricetus frumentarius*). [Ung. HÖRCSÖG].

hârdău n. ciubăr (care ţine dela 4—6 cofe). [Ung. HORDÓ].

hardughie f. Mold. 1. clădire mare dărăpănată: *vama era o hardughie ruinată* Al.; 2. *fig.* ruină: *era bătrân... cam hardughie* Al. [Origină necunoscută].

hardughit a. ruinat; *fig. cât sunt de bătrână şi de hardughită* Al.

hareà f. taftă groasă cu ape: *harea de Hio.* [Turc. HARÍ].

hareciul v. a adjudeca (şi *fig.*): *posturile se hareciuesc în piaţă..., cine dă mai mult?* Al. [Ung. HARÁCSOLNI: termen juridic ieşit din uz].

hareciu n. (învechit) adjudecare. ‖ int. adjudecat (termen încă popular): *telalul strigă îndată: zece galbeni fata giudelui! cine dă mai mult? una, două, trei, hareciu!* Al. [Turc. HAREČ].

harem n. 1. apartament rezervat femeilor muzulmane: *te ţine baba de aproape..., închisă ca într'un harem* Al.; 2. totalul femeilor unui muzulman: *unde Băcul se răstia, haremul se speria* Pop.; 3. od. apartamentul rezervat Doamnei şi femeilor Curţii: *fustaşii şi vornicul de harem.* [Turc. HAREM, lit. loc interzis sau sacru].

harfă f. harpă: *simţiri reci, harfe sdrobite* Em. [Nemţ. HARFE].

hârjoană f. 1. Mold. joc în glumă: *noi băieţi ne luăm la hârjoană* Cr.; 2. în special, jocul flăcăilor şi fetelor la ţară: *îmi vine s'apuc fetele la hârjoană* Al. [Tras din *hârjoni*].

hârjoni v. Mold. a se juca, a glumi cu fetele (îmbrăncindu-le, pişcându-le): *(Cupidon) cu copiii se hârjoneşte* Em.; fig. *poţi în toată liniştea să te hârjoneşti cu Muzele* Al. [Origină necunoscută].

hârlav a. ticălos, stricat. [Cf. buig. HÄRLIAU, răpciugos].

hârleţ n. 1. instrument agricol cu care se lucrează pământul mai bine decât cu plugul şi sapa, dar mai încet; 2. bărburătură (după forma-i). [Slav. RYLĬTĬ].

harmalaie f. Mold. gălăgie: *harmalaie de vorbe.* [Origină necunoscută].

harmasar m. Mold. V. **armăsar**; *o herghelie de harmasari* Al.

hărmăsărel m. V. **armăsărel.**

harnaşament n. tot tacâmul unui cal (= fr. *harnachement*).

hărniaiu m. *Bot.* iarba-fiarelor. [Origină necunoscută].

harnic a. activ, sârguitor. [Derivat din *har*: cel cu har, vrednic].

hărnicie f. calitatea celui harnic.

harpă f. 1. instrument de muzică cu coarde, puse în vibraţiune cu degetele; 2. *fig.* armonie: *harpele din stele* Al.

Harpagon m. 1. personaj dintr'o comedie de Molière; 2. om foarte avar.

Harpie f. *Mit.* monstru fabulos cu faţa de femeie şi cu capul de păsăre răpitoare: *luat vârtej în goana Harpiilor grozave* Al.

harpist m. cântăreţ din harpă.

harş (harştl) int. exprimă sgomotul lovirii: *harş, să-i tai capul.*

harşà f. pătură mai fină ce se pune pe şeaua calului: *caii domneşti acoperiţi cu grele harşale* Od. [Turc. HAŞA].

hârşâi v. a face sgomot tăiând cu cuţitul. [V. *harş!*

www.dacoromanica.ro

hârşcăi v. Mold. a sgâria: *scăpând cu mare greu din mâinile lor, hârşcăit şi stâlcit cum era* CR. [Onomatopee ce exprimă sgomotul ferestrăului în scândură, al cleştelui pe vatră].

hârşi v. 1. a se deprinde cu ceva penibil: *omul se hârşeşte cu necazurile* PANN; 2. Mold. a fi sgârcit. [Origină necunoscută].

hârşie f. piele de miel argăsită şi din a cărui blană creaţă cojocarii fac căciuli. [Origină necunoscută].

hârsit a. Mold. 1. cumplit; *hârsita de mătuşă nu mă slăbia din fugă* CR.; 2. Munt. deprins cu nevoile. [V. *hârşi*].

hart! int. exprimă sgomotul tăierii. [Onomatopee].

hart n. lature: *pluta se repede în hart.* [Origină necunoscută].

hârţ... scârţ! int. ce redă sgomotul unei trageri alternative: *când să suie carul... hârţ! încolo, scârţ! încolo, carul se da înapoi* CR.

hartă f. foaie de hârtie pe care se reprezintă vr'o parte a pământului, constelaţiunile cerului, etc.: *hartă astronomică, geografică, geologică.* [Gr. mod. HÁRTIS].

harţă f. Mold. luptă voinicească, încăierare: *la harţă porneşte* POP. [Pol. HARŢ].

harţag n. Mold. V. arţag.

hartan n. bucată mare de carne, de haină ruptă, etc. [V. *hart!*].

hărtăni v. a rupe în bucăţi mari, a sfâşia: *hărtăni pieile de bivol* ISP. *hainele de pe dânsa se hărtăniseră* ISP.

hărtăpăli v. a hărtăni. [Compromis din *hart!* şi *păli*].

harta-parta (harcea-parcea) adv. rupt în bucăţi: *să mi-l faceţi harta-parta* ISP. [Formaţiune analogă cu *hara-para*].

hărţaş m. ostaş de harţă: *pe câmp se 'nşiră 'n grupe de hărţaşi* AL.

harţi m. pl. săptămâna dinainte de cea albă, când se mănâncă (Miercurile şi Vinerile) şi de dulce şi de post: *în săptămâna hărţii* CR. [Vechiu-rom. *săptămâna Arţivurilor* (Pravila dela Govora) sau a Armenilor (după porecla ce li se da)].

hârtie f. 1. foaie subţire fabricată din sdrenţe sau din alte substanţe şi servind la scris, tipar ori de înfăşurat; hârtie-monedă, bilet emis de guvern şi care ţine loc de numerar; 2. pl. acte, documente, titluri, etc.; 3. od. chitanţă de perceperea unei dări: *hârtiile şi sferturile nu mai aveau seamă.* [Gr. bizantin HARTÍA].

hârţoagă f. pl. hârtii, acte (ironic): *am un teanc de hârţoage afumate* AL.

hârtoapă f. Mold. V. vârtop.

hartoi v. Mold. a cârmi, a da în lături: *cu mare greu hartoieşte carul într'o parte* CR. [V. *hart*, lature].

hărţueală f. harţă continuă.

hărţui v. 1. a obosi cu atacuri repetite; 2. a se lua la harţă; 3. a necăji într'una pentru bagatele. [Pol. HARŢOWAĆ].

hărţuitor m. cel ce hărţuieşte.

hârzob n. Mold. 1. cerc de nuia cu o împletitură de coajă de teiu sau de frânghie (care, la stâne, se pune pe budacă şi peste care se aşează străcurătoarea); 2. plasă formată din două hârzoabe în care se pun păstrăvii afumaţi: *câteva hârzoabe de păstrăvi* AL.; 3. *fig.* coborît cu hârzobul din cer, privilegiat (locuţiune de origină obscură): *dar noi ce suntem? scoborîţi cu hârzobul din cer* AL. [Şi *vârzob* = bulg. VŬRZOP, legătură].

hârzobat a. Mold. găurit: *opincă hârzobată;* fig. secătură.

hâş! int. arătând gestul şi şuieratul cu care se gonesc insectele şi păsările de curte. [Onomatopee].

hasà f. Mold. madipolon, percal. [Turc. HASSA].

has-ahârlii m. pl. od. rândaşii de curte, făcând parte din garda particulară a Domnului: *peicii şi has-ahârlii* FIL. [Turc. HASS-AHYRLI, rândaşul Saraiului].

hâşăi v. a face hâş, a goni păsările de curte.

haşcă f. Mold. 1. brad mare uscat şi găunos pe dinăuntru; 2. pielea de vită după ce s'a jupuit; 3. pielea adaosă spre a lărgi căputa de asupra (CR.). [Pol. HASKA; pentru raportul logic, cf. *blană*, piele şi scândură].

haşiş n. băutură narcotică şi îmbătătoare făcută din frunzele unei specii de cânepă: Orientalii sorb haşiş în loc de tutun.

haşmă f. V. hagimă.

hat m. armăsar, cal mai ales dobrogean (numai în cântecele populare): *cu trei hate la coşare, puşi dela Vinerea mare, pe grăunţe şi pe sare* POP. [Vechiu-rom. *at* = turc. AT].

hat n. Mold. fâşie de pământ nearat care servă de hotar între moşii: *hatul* e marginea ogorului pe unde se trage cea dintâi brazdă, în opoziţiune cu *răzor*, locul pe unde se trage cea din urmă brazdă; 2. cărare pe hat: *Trăsnea dormia pe hat* CR. [Turc. HAD, hotar].

haţ! int. 1. arată sgomotul apucării sau prinderii brusce: *haţ! pe ied de gât* CR.; 2. strigăt de alungat porcii. [Onomatopee].

hăt adv. Mold. foarte (ca depărtare în spaţiu sau în timp), prea: *hăt departe, hăt târziu.* [Origină necunoscută].

hăţ n. curea lungă dela frâul calului. [Origină necunoscută].

hăţ! int. exprimă o tragere în direcţiune

www.dacoromanica.ro

opusă: *hăţ în sus, hăţ în jos* Isp. [Onomatopee].

hăţăi v. a trage încolo şi încoace: *el hăţăi copaciul până ce-l scoase din rădăcină* Isp. [V. *hăţ!*].

hataia f. stofă scumpă de mătase: *rochie de hataia* Od. [Turc. HATAYI, lit. din China].

hăţănà v. a mişca într'o parte şi într'alta, a clătina uşor. [V. *haţ!*].

hatâr n. 1. favoare: *se hotărî să vie mai mult de hatârul lor* Isp.; 2. plăcere, poftă: *neputându-le strica hatârul* Cr, [Turc. HATYR].

hăţaş a. (cal) de ham. [V. *hăţ*].

hăţaş n. Mold. potecă prin pădure, cărare între ogoare: *hăţaşul căprioarelor* Cr. [Cf. *hăţiş*].

hatihumaium n. hatişerif prevăzut cu apostila imperială («să se observe cele ce urmează aci»). [Turc. HATT-I HUMAYUN, lit. autograf august].

hăţiş n. tufiş de mărăcini: *prin scorburi şi prin hăţişuri* Isp. [Origină necunoscută].

hatişerif n. ordin emanat dela însuş Sultanul: *Turcii deteră lui Ieremia hatişerif de domnie în Moldova* Bălc. [Turc. HATT-I ŞERIF, lit. scrisoare ilustră.]

hatman m. 1. căpitan de oştire, la Cazaci şi la Poloni; 2. od. comandantul general al armatei moldovene (călăraşi, arcaşi, dărăbani, seimeni, lefegii): *Hatmanul corespundea marelui Spătar din Muntenia;* 3. în Muntenia, căpetenia zapciilor de Divan. [Pol. HETMAN, şeful Cazacilor, general (din nemţ. *Hauptmann*)]. V. **ataman** şi **vataman**.

hătmănesc a. ce ţine de hatman: *seimenii hătmăneşti.*

hătmănie f. 1. demnitatea de hatman; 2. ministerul de răsboiu: *seimenii hătmăniei* Negr.

haţmaţuchiu m. V. **asmaţuchiu.**

hâtru a. Mold. şiret: *un hâtru bun de glume* Al. [Slav. HYTRŬ].

hăţui v. 1. a duce de hăţuri, a mâna: *am să iau calul de hăţuit* Al.; 2. *fig.* a conduce: *ce hăţuiesc poporul* Al.

hău n. 1. prăpastie: *gura ei* [*a mamei pădurii*] *un hău căscat* Em.; fig. *tiranul să dispară în hăul nimicirii* Al.; 2. greutate, sarcină: *duce hăul casei fără să cârtească* Isp. [Gr. mod. HÁOS (cf. *clir, disc* = *cliros, discos*)].

hăugaş n. Mold. 1. făgaş: *să urnească iara din hăugaş* Al.; 2. jghiabul sau gârliciul teascului. [Rostire dialectală din *văgaş* (v. *făgaş*).

hauî v. a răsuna cu putere: *unde ninchezi odată de hauî văzduhul* Isp. [Onomatopee].

hăulî v. 1. a striga urlând; 2. a chiui: *trece hoţul hăulind* Al. [Onomatopee].

havadiş n. noutate, ştire (mai ales rea): *apoi încep havadişurile* Fil. [Turc. HAVADIS, eveniment].

havaet n. V. avaet: *mi-a oprit şi havaetul judecăţii* Fil.

havaiù a. azuriu (termen de boiangiu). [Turc. HAVAYI, lit. aerian].

havaleà f. corvoadă, sarcină (sinonim cu angara): *bir n'aveţi a da şi havalele nu faceţi* Cr. [Turc. HAVALÈ. însărcinare].

havan n. 1. Mold. piuliţă; 2. unealtă alcătuită dintr'o cutie şi un cuţit de tăiat tutun. [Turc. HAVAN].

havanà f. ţigară de Havana.

havaricà f. pl. Mold. scoici de mare (ca delicatese). [Gr. mod.].

havră f. (ironic) sinagogă: *când pornesc toţi să vorbească, parcă-i havră ovreiască* Pann. [Turc. HÁVRA].

havuz n. 1. basin: *în havuzul de Tîrfir* Bol.; 2. fântână ţişnitoare: *havuzul din lacul dela Cişmegiu.* [Turc. HAVUZ].

haz n. 1. graţie, plăcere: *jucării pline de hazul şi farmecul copilăresc* Cr.; 2. glumă. petrecere: *să vedeţi haz acuş* Al.; **cu haz**, nostim; **a avea haz**, a fi nostim; **a face haz** *(de ceva, de cineva)*, a râde petrecând: *fiecare la rândul său povestia câte-o batjocură... şi făcea un haz nespus* Ghica; 3. **a face haz** *(pe cineva)*, a ţinea la dânsul, a-i plăcea mult: *mă face haz Ministru* Al. [Turc. HAZZ, plăcere, mulţumire].

hazard n. 1. întâmplare neprevăzută: *un hazard fericit;* 2. pericol, risc: *hazardul războiului* (= fr. *hasard*).

hazardà v. 1. a expune pericolului, a risca; 2. a-şi ispiti norocul.

hazardat a. puţin fundat, greu de justificat: *opiniune hazardată.*

hâzenie f. urîciune scârboasă. [V. *hâd*].

hazliu a. ce are haz, plăcut, nostim: *ian mai spune, că eşti hazliu de tot* Al.

hazman m. berbece sau ţap jugănit (se aude în Dobrogea şi în Covurluiu). [Şi *asman* = turc. AZMAN, puternic (cf *puternic*, epitet dat în Tutova boului cu fruntea lată)].

haznà f. 1. vistieria ţării, tezaurul Statului: *a furat şi banii haznalei* Al.; 2. tezaur, comoară în genere: *un Sultan ca tine bogat cu haznale* Pann; 3. canal pentru murdării, cloacă: *podelele aruncau în sus din hazna stropi de noroiu* Ghica. [Turc. HAZNA].

haznadar m. vistiernicul Sultanului sau al Domnului: *ajungând a purta slujba de haznadar* Bălc. [Turc. HAZNADAR].

hăzos a. plin de haz: *şi alte iznoave hăzoase ca acestea* Cr.

www.dacoromanica.ro

hazran n. od. **1.** unul din insigniile boierești și în special al marelui Ban; **2.** cârja episcopilor și arhimandriților: baston de abanos cu căpătâiul de argint. [Turc. HAZARAN, baston de bambu].

he! int. exprimă o îmbărbătare, o asigurare sau și o mirare: *he! Trăsnea, mă, scóală!* Cr.

hegira f. era Mahomedanilor ce începe cu fuga lui Mahomed din Meca, la 622 d. Cr.

hei! int. de chemare sau de îmboldire: *mânați, copii, hei! hei!* Pop.

heihel n. (în Muscel), darac, ragilă. [Nemț. HECHEL].

heiuri n. pl. Mold. acareturi în jurul casei. [Cf. ung. HÉLY, loc, spațiu].

helhet adv. las' pe mine: *despre traiu... helbet!* Al. [Turc. ELBETT, negreșit].

heleșteu n. iaz cu pește. [Ung. HALASTÓ].

hèlge f. Mold. **1.** nevăstuică albă pe burtă și având uneori iarna tot părul alb *(Putorius)*; **2.** se zice de ceva foarte alb: *alb cumu-i helgea* Cr. [Ung. HÖLGY, ermelin].

heliografie f. reproducerea unui text sau desen cu ajutorul razelor solare.

heliogravură f. gravură făcută cu ajutorul fotografiei.

heliotipie f. acelaș sens cu *heliografie*.

hem! int. V. hăm!

hemeiu m. Mold. V. hămeiu.

hemoptizie f. *Med.* scuipare cu sânge.

hengher (hingher) m. individ care se ocupă cu prinderea câinilor vagabonzi prin oraș. [Vech. rom. *hengher*, calău = Sas HÖNGÊR (germ. *(Henker)*].

hep! int. strigăt de goană al vânătorilor: *hep! hep!*

herb n. Mold. od. stemă, marcă: *herbul Moldovei;* fig. *lună, soare și luceferi el (codrul) le poartă 'n a lui herb* Em. [Pol. HERB].

herculean a. demn de Hercule: *putere herculeană.*

hereseu n. Mold. ferestrău: fig. *cine hârăie între copaci?... parcă-i un hereseu* Al. [V. *feresău*].

herestrà v. a tăia cu ferestrăul: *herestrez stejarii câți pe râpi se înclin* Bol.

herestrău n. pl. ferestraie cu apă la munte (ramură de industrie): *Valea Bistriței din județul Neamț posedă cele mai numeroase și mai perfecționate herestraie.* [Rostire dialectală din *ferestrău*].

herete m. V. erete.

heretisì (hiritisì) v. **1.** a felicita: *să heretisească pe împărat pentru scăparea fie-săi* Isp.; **2.** *pop.* a cinsti cu băutură. [Gr. mod.].

herghelie f. **1.** turmă de cai: *herghelie de o iapă ciufă și braniște numai de o tufă nu se face niciodată* Pann; **2.** locul unde se ocupă cu prăsila și creșterea cailor: *herghelia dela Cislău.* [Turc. HERGHELÊ, lit. turmă de măgari].

hergheligiu m. păzitor de herghelie: *de n'ași ști că-i beizade, aș crede că-i herghelegiu* Al. [Turc. HERGHELEDJI].

hermetic a. **1.** relativ la alchimie: *știință hermetică;* **2.** bine astupat să nu poată pătrunde aerul: *închidere hermetică.*

hernie f. *Med.* surpătură, umflătură formată prin iesirea unui maț din abdomen.

heruvic n. **1.** cântare bisericească care începe cu vorbele «care pre heruvimii» și care se rostește înainte de a ieși preotul cu darurile; **2.** carte bisericească ce conține asemenea imnuri: *Heruvico-chinonicar de Anton Pann* (1847). [Gr. mod.].

heruvim m. **1.** îngerul care vine după Arhanghelul, în ierarhia cerească: *heruvimii și serafimii;* **2.** figuri simbolice de animale întraripate, în templul din Ierusalim; **3.** copilaș fraged și grăsuliu; **4.** în pictură, cap de copil înaripat. [Gr. mod.].

hervaneà f. mantie domnească substituită cabaniței în 1832, sub Vodă Sturza și Ghica, când vechea învestitură cu cabanița și cuca a fost înlocuită cu hervaneaua și cu o tocă de samur cu flori de diamant. [Turc. HARVANI, un fel de tunică rotunjită și fără mâneci].

hexametru m. vers greco-latin compus din șase picioare sau măsuri.

hi! int. cu care căruțașii fac să meargă caii: *hi, calule, hi!*

hiacint m. **1.** *Bot.* zambilă; **2.** piatră scumpă galbenă bătând în roșu.

hiat n. sunet neplăcut produs (în poezie) prin întâlnirea a două vocale.

hic! int. exprimând sughițul sau geamătul: *a face hic.*

hici(u) adv. Mold. de loc, însoțit adesea de o negatiune: *case și livezi hici!* cât hici, nicidecum: *știi să citești?... ba cât hiciu* Al. [Rut. (NI)HYČ, de loc].

hidalgo m. nobil spaniol.

hidos a. de o urăciune respingătoare: *în crâng adesea treceau năluci hidoase* Al.

hidră f. **1.** *Mit.* șarpe fabulos cu 7 capete cari, tăiate, creșteau la loc; Hercule răpuse dintr'odată capetele monstrului; **2.** *Zool.* gen de polipi; **3.** *fig.* rău grozav. flagel: *hidra anarhiei, hidra fanatismului.*

hidrat n. corp compus din apă și dintr'un acid metalic: *varul stins e un hidrat de calce.*

www.dacoromanica.ro

hidraulic a. privitor la mişcarea şi ridicarea apelor: *maşină hidraulică.*

hidraulică f. ştiinţa ce are de obiect ridicarea şi conducerea apelor.

hidroaeroplan n. aeroplan provăzut cu plute (în loc de motoare) cari permit aparatului a luneca pe apă.

hidroavion n. V. hidroaeroplan.

hidrocarbură f. orice corp format prin combinarea hidrogenului cu carbonul (ca benzina, naftalina, etc.): *petrolul şi parafina sunt amestecuri de hidrocarburi.*

hidrodinamică f. partea hidraulicei care tratează despre mişcarea fluidelor.

hidrogen n. corp simplu, gaz incolor, care, combinat cu oxigenul, arde şi formează apa: cel mai uşor din toate corpurile, hidrogenul servă la umflatul baloanelor şi, combinat cu carbonul, formează *gazul de luminat.* Hidrogenul a fost descoperit în 1781 de Cavendish.

hidrografie f. descrierea mărilor, cunoaşterea apelor navigabile.

hidromel n. băutură din apă şi miere.

hidropizie f. *Med.* grămădire de apă într'o parte a corpului, mai ales în abdomen.

hidrostatic a. relativ la hidrostatică: *balanţă hidrostatică.*

hidrostatică f. partea mecanicei ce tratează despre echilibrul lichidelor şi despre presiunea ce exercită asupra pereţilor unui vas.

hidroterapie f. tratamentul boalelor cu ajutorul apei reci (băi, duşuri).

hienă f. mamifer carnivor din Azia şi Africa, pătrunde noaptea în cimitire şi desgroapă morţii.

hieratic a. privitor la cele sfinte: *scrisoare hieratică,* cea cunoscută numai de preoţii egipteni.

hierofant m. preot care prezida la ceremoniile religioase şi instruia pe cei iniţiaţi.

hieroglife f. pl. 1. semne de scriere la vechii Egipteni; 2. *fig.* lucru neînţeles.

hieroglific a. 1. ce ţine de hieroglife: *scrisoare hieroglifică;* 2. alegoric: *Istoria hieroglifică de Cantemir.*

high-life n. (cit. *hai-laif*), lumea mare, societatea aleasă.

higiu n. pădurice: *în higiul dintre plaiuri* Od. [V. *huciu*].

hileri m. pl. V. fileri.

hilimică f. *Bot.* gălbinele. [Origină necunoscută].

himen n. (poetic) căsătorie.

himeră f. 1. *Mit.* monstru fabulos cu capul de leu, trupul de capră şi coada de şarpe, învins de Bellerophon; 2. *fig.* idee nerealizabilă, iluziune.

himeric a. imaginar, fantastic: *idee, speranţă himerică.*

hindichiu n. Mold. 1. şanţ: *pe malul hindichiului;* 2. gâtîiciul teascului de struguri. [Ture. HENDEK].

hingher m. V. hengher.

hioală f. Mold. în locuţiunea a lua în hioală, a împinge pe cineva fără voie. [Origină necunoscută].

hipic a. privitor la cai: *concurs hipic.*

hipocamp m. sau cal de mare, numele unui peştişor ce aduce cu calul.

hipodrom n. teren dispus pentru alergări de cai: *hipodromul dela Băneasa.*

hipologie f. istoria naturală a calului.

hipopotam m. mare mamifer, pachiderm şi amfibiu, care trăieşte în fluviile Africei.

himpsometric a. ce ţine de hipsometrie: *artă hipsometrică.*

hipsometrie f. *Geogr.* măsurarea altitudinilor.

hiritisi v. V. heretisi.

hirotonie f. învestire cu darul preoţiei ce se face prin punerea mâinilor sau binecuvântarea arhiereului.

hirotonisi v. 1. a da hirotonia; 2. (ironic) a consacra: *te ai hirotonisit om de Stat* AL. [Gr. mod.; lit. a pune mâinile peste cineva].

hirtă f. Mold. a patra parte dintr'un pogon: *o hirtă de loc* AL. [V. *ţirtă*].

histologie f. partea anatomiei ce studiază ţesăturile organice.

histrion m. actor la Romani (AL.).

hlamidă f. 1. manta greco-romană, sumeasă pe umărul drept şi încheiată cu o copcă: *sub hlamide consulare* AL.; 2. mantie regală: *întinde pe ai tăi umeri hlamida* AL.; 3. fig. *gândăceii 'n hlamide smălţuite* AL.

hleab n. Mold. 1. căzătură de om: *ştie şi hleabul de baba mea* CR.; 2. hârb, vechitură: *un hleab de puşcă.* [Origină necunoscută].

hleiu n. pământ galben argilos. [Cf. *cleiu*].

hliban m. Mold. pâine ordinară. [Rut. HLIB, pâine].

hlizâ f. Mold. petec de moşie: *hlizâ arendată.* [Origină necunoscută].

hlizi v. Mold. a râde de toate nimicurile: *Chirică se hlizia cu ceilalţi băieţi* CR. [Cf. ceh LIZITI, a zâmbi].

hloabă f. Mold. V. hulubă.

hluj (hlujer, hlujan) m. 1. cocean: *hlujeni de mazăre;* 2. coceanul firului de porumb; 3. cotor: *hlujerii crinilor.* [Origină necunoscută].

ho! int. strigăt de oprire (către vite şi oameni): *ho, Bodor! ho, ţară!*

hoancă (hoanghină) f. băborniţă rău-

www.dacoromanica.ro

tăcioasă: *hoanghina pune mâna şi pe tablaua cea de aur* Cr. [Origină necunoscută].

hoardă f. V. hordă şi ordie.

hoarţă (horţog) f. Mold. car vechiu stricat. [Origină necunoscută].

hoaşcă f. Mold. hoancă. [V. *huşte*].

hoaspă f. coaja cerealelor. [Şi *voaspă*, de origină necunoscută].

hoboe f. instrument muzical de vânt (= fr. *hautbois*).

hobot n. văl şi în special vălul cu care naşa împodobeşte mireasa: *vede baba înveliuită într'un hobot alb* Cr.; fig. *noaptea 'şi întindea tristul său hobot* Negr. [Slav. hobotŭ, coadă; lit. văl lung fluturând]. V. obot.

hodină f. Mold. odihnă.

hodini v. Mold. a se odihni: *după ce s'au hodinit caii* Cr.

hodolean m. Mold. *Bot.* tătarcă. [V. *odolean*].

hodoroagă f. 1. lucru vechiu şi stricat: *o hodoroagă de căruţă* Isp.; 2. (ironic) căzătură de om: *hodoroagă bătrână*; 3. *fam.* toacă gură. [V. *hodorog*].

hodorog! int. exprimă sgomotul ce fac lucrurile învechite: *hodorog! încolo, hodorog! pe dincolo... carul se strică* Cr. ‖ n. V. hodoroagă. [Onomatopee].

hodorogi v. 1. a face vuiet ca de ceva stricat sau spart: *moara tot hodorogia* Pop.; 2. a cădea în ruine, a se dărăpăna; 3. *fig.* a spune vrute şi nevrute: *când vorbeşte, hodorogeşte* Cr.

hodorogit a. 1. învechit şi stricat: *tron hodorogit* Isp.; 2. dărăpănat (şi *fig.*).

hodoronc! int. exprimă sunetul unui lucru ce cade cu vuet: *hodoronc tronc!* ‖ n. fleçărie continuă: *într'un veşnic hodoronc* Al. [V. *hodorog*].

hoge m. 1. preot turc: *o dispută înfocată se aprinse între muftiul şi hogea*; 2. dascăl, învăţat: *Nastratin Hogea*. [Turc. hodja].

hogeac n. Mold. V. ogeac.

hoher m. Tr. 1. calău: *las' să vie.., hoherii calea i-o ţie* Pop.; 2. Mold. hengher: *hoher de câini*. [Ung. hóhér].

hohot n. râs sau plâns sgomotos. [Slav. hohotŭ].

hohoti v. a râde (sau plânge) tare şi prelung.

hoimă f. joc cu mincea între mai mulţi băieţi. [Origină necunoscută].

hoinar m. vagabond.

hoinări v. a bate pădurile, a umbla fără căpătâiu.

hoisa! int. Mold. hăis! fig. *când vrolam să facem hoisa, ne sfătuiai să luăm ceala* Al. [Onomatopee].

hoit n. mortăciune: *hoit să fie, de corbi nu-i lipsă* Al. [Ung. holt].

hojma adv. Mold. mereu, necontenit: *capu hojma 'mi ameţeşte* Negr. [Rut. hojma].

hojmalău a. ţeapăn. ‖ m. om mare la trup şi cu mintea de copil: *doi hojmalăi se şi luase după mine*. Cr. [Origină necunoscută].

holbă v. Mold. a căsca tare ochii (din mirare, frică sau prostie). [Formă dialectală din *volba* (cf. *volbură*) = lat. volvere, a rostogoli].

holbură f. Mold. V. volbură.

Holbură m. personaj legendar: locuţiunea moldovenească *Satul lui Holbură* corespunde celei muntene *Târgul lui Cremene*, ambele desemnând un loc unde fiecare e stăpân şi unde îşi poate face toate mendrele.

holdă f. Mold. 1. câmp semănat; 2. pl. semănături, mai ales de toamnă. [Ung. hold (din nemţ. *Halde*, ponor)].

holeră f. 1. boală epidemică caracterizată prin vărsături, fiori şi spasme dureroase: holeră mare a fost la noi în ţară în 1830—1831, adusă pe atunci de oştirea rusească; 2. *Bot.* cătină, numită şi *scaiu rusesc* sau *spin muscălesc* (seminţele-i ar ti fost aduse pe cozile cailor căzăceşti de Rusii ce ocupau pe atunci Moldova). [Gr. mod.].

holercă f. Mold. rachiu: *s'a apucat de chilit la ţuică şi holercă* Cr. [Vechiu-rom. *horilcă* = pol. horylka].

holteie f. Mold. stare de holteiu: *cel ce laudă holteia* Negr.

holteiu m. Mold. flăcău: *când eram holteiu*. [Pol. hultaj, vagabond].

homeric a. relativ la Homer: *poeme homerice*; râs homeric, sgomotos ca al eroilor lui Homer.

hondroc n. V. androc.

hondroni v. a flecări: *îl lăsă să hondronească* Isp. [Ung. hadarni].

honipsi v. a suporta: *să nu-l mai văd în ochii mei, că nu-l pot honipsi* Car. [Origină necunoscută].

Honţ m. poiecla Sasului: *Honţ fără holde, cucuruz ca în palmă* [Nemţ. hans, după rostirea săsească].

honvezi m. pl. miliţie ungurească.

hop int. exprimă sgomotul săririi: *hop aşa!* ‖ n. 1. săritură peste o adâncime periculoasă; 2. adâncime sau şanţ greu de trecut: *încălecaţi şi luaţi seama la hopuri* Negr.; 3. *fig.* greutate, piedică: *mai avem încă un hop* Isp. [Onomatopee].

hopa! int. hop: *a zis hopa şi a sărit groapa* Pann.

hop-ciocoiu m. ciocoiu avansat (v. *lipcioflеandură*).

www.dacoromanica.ro

hop-de-o-parte m. desmetic, nebun: *un soiu de hop-de-o-parte cu portul şi cu gândul* AL.

hor! int. imitând sgomotul sforăitului: *noapte bună... fă hor! hor! de acu 'nainte* AL. [Onomatopee].

hor n. (poetic) cor: *lăcasul cereştilor horuri* BOL. *al viselor lin hor* BOL. [Gr. mod.].

horă f. 1. joc în care dănţuitorii se prind de mâini şi formează un cerc mare: *hora e jocul naţional al Românilor, azi mai ales la ţară*; 2. arie sau melodie după care se joacă hora; 3. cântec de veselie si de joc (cu conţinut satiric): în Ardeal *horele* se numesc *chiuituri* sau *strigături*; 4. Tr. doină (v. *hori*); 5. *fig.* danţ în genere: *văd hore vii de nimfe, de fauni, de satiri* AL. [Gr. bizantin HORÓS].

horăi v. Mold. a sforăi: *horăia sdravăn.* CR. [Onomatopee: v. *hor!*].

horbotat a. dantelat: *perdele horbotate.*

horbote f. pl. dantele ordinare. [Pol. FORBOT].

horcăi v. 1. a răsufla greu şi cu un agomot particular (se zice mai ales de muribunzi); 2. a sforăi tare. [Onomatopee].

horcăit n. 1. acţiunea de a horcăi; 2. sgomotul ce se face horcăind.

horcoti v. Mold. a horcăi adesea (mai ales de animalul când moare).

hordă f. 1. gloată rătăcitoare: *horde barbare*; 2. ceată de oameni nedisciplinaţi: *hordă de ţigani.*

horeţ n. Mold. un fel de coş de prins peşte. [V. *orie*].

horhăi v. Mold. a umbla de colo până colo, a rătăci: *tot horhăind el când pe o cărare, când pe un drum părăsit* CR. [Origină necunoscută].

horholină f. ţigancă bătrână. [Tras din *horhăi*: lit. vagabondă],

horî v. Mold. Tr. 1. a cânta hore sau doine: *ce horeşti aşa cu jele?* POP.; 2. a cânta în genere: *pe drum horia şi doinea* EM.

horî v. a cosi cu hreapca: *fânul se horeşte la clădit în stog.* [Origină necunoscută].

horilcă f. V. **holercă.**

horn n. Mold. coş de fum: *vântul şuieră prin hornuri* AL. [Pol. HORNO (din nemţ. *Horn*)].

hornar m, Mold. coşar.

horodincă f. Mold. horă rutenească ce se joacă pe la nunţi, o varietate a horei de brâu (CR.). [Numit astfel după oraşul rutean Horodinca din Galiţia].

horopsî v. Mold. V. oropsî: *văzându-se aşa de nenorocită şi horopsită* CR.

horpăi v. Mold. a sorbi. [Onomatopee: *horp! horp!* CR.].

hortensie f. arbust originar din Japonia, cultivat pentru florile sale trandafirii.

horticol a. ce ţine de grădinărie.

horticultor m. cel ce se ocupă cu cultura grădinilor.

horticultură f. arta de a cultiva grădinile.

horţiş adv. Mold. pieziş: *se uitau horţiş la el.* [Origină necunoscută].

horţog n. V. hoarţă.

horum-harum n. pl. de unele şi de altele, de tot felul: *un izvor de horum-harum* EM.

hoşcotină f. bărboniţă. [V. *hoaşcă*].

hospodar m. titlu ce purtau odinioară Domnii români supuşi Porţii. V. gospodar.

hoştină f. Mold. boştină: *prăjiau nişte hoştine cu său* CR. [Formă dialectală din *voştină*].

hoţ m. cel ce fură: *hoţ de codru.* [Origină necunoscută].

hotane f. pl. *pop.* picioare de animal (în basmele muntene): *cotoiul luă hotanele în spinare.* [Origină necunoscută].

hotar n. 1. semn servind a despărţi două mosii; 2. limită (şi *fig.*): *mânia grădinarului trecu orice hotar; o iale fără margini, un dor fără hotar* AL.; 3. marginile unei ţări, graniţă: *hotarele României*; 4. (poetic) margine în genere: *să strâng în braţe vieaţa-mi pe a zilelor hotare* AL. [Ung. HATÁR].

hotări v. a pune hotar: 1. a fixa, a preciza; 2. a decide; 3. a rosti sentinţa.

hotărâre f. fapta de a hotărî: 1. decizione, rezoluţiune; 2. sentinţă.

hotărît a. 1. determinat; 2. decis, rezolut.

hotărîtor a. care hotărăşte, decisiv: *moment hotărîtor.*

hotarnic a. care măsoară moşiile: *inginer hotarnic.*

hotărnici v. a delimita o mosie.

hotărnicie f. fixarea hotarelor unei moşii: *termen de hotărnicie.*

hotel n. casă mobilată unde trag călătorii (= fr. *hôtel*).

hotelier m. cel ce ţine un hotel.

hoţesc a. privitor la hoţi: *apucături hoţeşti.*

hoţi v. a face hoţii: *ei hoţesc împreună.*

hoţie f. fapta de a fura: *legea pedepseşte hoţia*; 2. lucru furat, furt: *vreă să-şi ascundă hoţiile.*

hoţiş adv. ca hoţii: *suna hoţiş din frunză* AL.

hotnog m. od. sutaş: *hotnogi numiţi*

www.dacoromanica.ro

de Ştefan comandă călăraşii AL. [Ung. HADNAGY, lit. cap de ceată].

hoţoman m. 1. hoţ mare (şi ironic); 2. *fig.* şiret, ceapcân.

hraconit n. scuipat: *noaptea să-l muncească, sânge-rău şi hraconit!* AL. [Slav. HRAKOTINA, salivă].

hram n. 1. biserica, în raport cu patronul ei: *hramul sfântului Gheorghe;* 2. ziua aniversară a patronului: *slujind un episcop de hramul bisericii* CR. [Slav. HRAMŬ, biserică].

hram(ă) n. şi f. un fel de catifea şi învelitoare făcută din ea: *hram aşternut peste rogojini* BELDIM., *masă cu învelitoare de hram(ă)* OD. [Şi *ihram:* Turc.].

hrană f. nutriment: **hrana-vacii**, plantă de nutreţ ce se cultivă uneori *(Spergula arvensis).* [Slav. HRANA].

hrănaciu a. mâncăcios (de vite): *o vacă hrănace.*

hrăni v. 1. a nutri, a întreţine viaţa prin mijlocul alimentelor: *pâinea hrăneşte pe om;* 2. *fig.* a întreţine, a face să dureze: *a hrăni ură, dorinţe.*

hrănit a. 1. nutrit; 2. întreţinut, vechiu: *buţi pline cu vin de cel hrănit* CR.

hrănitor a. şi m. care hrăneşte.

hrăpi v. a răpi: *veacurile al tău nume l'au hrăpit* GR. AL. [Origină necunoscută].

hrăpitor m. jăfuitor: *o lăsa în seama hrăpitorilor* OD.

hrean n. plantă culinară ce se cultivă pentru rădăcina sa cărnoasă cu gust înţepător *(Cochlearia armoracea)* [Slav. HRĬENŬ].

hreapcă f. soiu de greblă. [Cf. ceh HRABKA, greblă mică].

hreniţă f. plantă aspră la pipăit, creşte prin sămănături şi locuri necultivate *(Bunias erucago).*

hrentui v. Mold. a strica, a dărâma: *legându-le frumuşel, să nu le hrentuiască* CR. [Ung. HARÁNTOLNI, a strica uzând].

hrepcui v. a cosi cu hreapca: *s'am şi eu ce hrepcui şi la iarnă ce îmblăti* POP.

hrib m. Mold. *Bot.* mânătarcă. [Rut. HRYB].

hrintă f. Mold. bucată mare de mămăligă prăjită: *scoase o hrintă înghheţată din dăsagi* CR. [Origină necunoscută].

hrişcă f. sau **grâu negru**, plantă alimentară, originară din Azia, ale cării fructe pot înlocui pe ale grâului *(Fagopyrum tataricum): cu făina de hrişcă se face mămăligă.* [Pol. HRECZKA, lit. grâu grecesc, adică străin (v. *tătarcă*)].

hrisov n. act domnesc, iscălit de Vodă sau prevăzut cu sigiliul princiar, spre a hărăzi o moşie sau un grad de boierie: hrisoavele se mai numiau *cărţi, dreşe, ispisoace, urice, zapise* (v. aceste vorbe). [Gr. HRYSÓVULLON, bulă de aur].

hrisovolit m. pl. clasă de contribuabili, patentaţi sau privilegiaţi: *suma ruptelor vistieriei neguţătorilor hrisovoliţi.* [Gr. mod.: v. *hrisov*].

hristoitie f. 1. vieaţă morală (conform eticei creştine): *un tânăr cu stare şi cu hristoitie* AL.; 2. titlul unei cărţi etice de Anton Pann: *Hristoitia sau Şcoala moralului.* [Gr. mod.].

hronic n. cronică: *Hronicul Moldo-Vlahilor de Cantemir.* [Gr. mod.].

hronograf n. cronică împodobită cu legende apocrife. [Gr. mod.]. V. cronograf.

hrubă f. Mold. 1. gaură pe sub pământ, suterană: *această hrubă e boltită;* 2. cămară: *hruba e căsoaia omului sărac.* [Ung. HURUBA (din nemţ. *Grube*)].

huceag n. Mold. huciu mic: *toate păsările ies din huceag de aluniş* EM.

huciu n. Mold. pădure măruntă şi deasă. [Şi *hugiu, higiu*, de origină necunoscută].

hudiţă f. Mold. ulicioară; *până ce dau între hudiţi* CR. [Cf. slav. HODŬ, mers].

huduleţ n. Mold. V. **huludeţ**: *peste gălbeneală huduleţ* CR.

huet n. sgomot înfundat şi prelung: fig. *huetul ce năbuşeşte oraşele* ISP. [Derivat din *hui*].

hugeag n. V. huceag: *păsărelele'şi dreg glasul prin hugeagul de sub luncă* AL.

hugiu n. V. huciu.

huhurez m. Mold. *Zool.* ciof. [V. *hurez*, cu iniţiala reduplicată].

hui v. a face huet: *îmi hueşte necontenit în cap* AL. [Onomatopee].

huideo! int. strigăt de goană către porci şi alte dobitoace (iar ironic către om). [Onomatopee].

huidui v. a da cu huideo.

huilă f. cărbune de pământ, de un negru lucios şi lesne arzător, care se găseşte în interiorul pământului; încălzită în aparate speciale, huila dă gazul de luminat, coksul şi gudronul, din care se extrage acidul fenic, benzina şi colorile anilinei.

huilier a. ce conţine huilă: *Anglia e prima ţară huilieră.*

huilieră f. mină de huilă.

hulă f. 1. blestem; 2. bârfeală, calomnie: *începură a băga multe hule asupra lui* BĂLC.; 3. ocară: *numai hulă şi ură îşi ridicase asupră-şi prin năpăstuirile sale* OD. [Slav. HULA].

hulchit a. Mold. se zice de grâul cu spicul sec sau care creşte repede şi nu leagă bine (din cauza ploilor). [V. *hulpi*].

huli v. 1. a blestema: *a huli cele*

www.dacoromanica.ro

sfinte; **2.** a ocări: *el laudă străinul şi neamul lui huleşte* Al.; **3.** a calomnia: *istoricii hulesc pe ambiţiosul şi barbarul său duşman* Bălc. [Slav. HULITI].

huligan m. Mold. bătăuş, vagabond. [Vorbă rusească din Basarabia, răspândită odată cu alipirea acestei provincii].

hulitor a. şi m. care huleşte.

hulpav a. şi adv. V. hâlpav.

hulpi v. Mold. a se scurge laptele din boabele grâului din pricina negurilor. [Rostire dialectală pentru *vulpi* (cf. *lupoaie*, buruiană ce strică porumbul)].

hultenoală f. Mold. vulturică. [Diminutiv din *hultan* = *vultan*].

hultoană f. Mold. **1.** altoiu; **2.** varietate de cireşe sau struguri. [Ung. OLTOVÁNY].

hultui v. Mold. V. altoi.

hulub m. Mold. porumb (pasăre). [Rut. HOLUB], ‖ a. se zice de boul care e suriu deschis ca guşa porumbului (mai ales în partea de dinapoi).

hulubă f. lemn la căruţă de care se înhamă calul. [Mold. *hloabă* = pol. HOLOBLE].

hulubărie f. Mold. porumbar, coteţ de porumbei.

huluduţ n. **1.** Mold. beţişorul ce ţine ţeava în suveică; **2.** cuiul din urechile protapului. [Rus. HOLODEŢŬ, cotor].

humă f. pământ argilos albastru de lipit bordeie. [Bulg. HUMÁ].

humor n. calitatea imaginaţiunii care dă ideilor o turnură comică sau originală. V. umoristic.

humui v. a unge cu humă: *lipi cuptorul şi-l humui*.

hunie f. **1.** pâlnie; **2.** unealtă de dogar numită şi *leică*. [Turc. HUNI].

hup! int. V. hop: *hup şi altul*. Al.

hupăi v. a sări la joc.

hura! int. strigăt de bucurie.

hurducà v. **1.** Mold. a sdruncina: *astfel hurducă şi gloaba asta* Al. [Onomatopee; cf. sinonimele dialectale *hurdui* (= *hurui*) şi *burduca* (= *hurduca*)].

hurduz-burduz adv. *pop.* cu nepusă masă, pe sus (sdruncinându-l): *şi-l adă aici hurduz-burduz* Al. [Compus din verbele sinonime *hurduca* şi *burduca*)].

hurez m. *Zool.* Mold. ciuhurez; fig. *am ajuns a mă face hurez* Al. [Onomatopee: *hur!* (cu sufixul *ez*), strigătul buhei].

hurie f. **1.** soţie ce Mahomed promite în paradis muzulmanului fidel: *huriile din raiu*; **2.** *fig.* fiinţă răpitoare: *hurie ieşită din ale mării spume* Bol. *gingaşa hurie ce tainic 'mi surâde* Al.

hurlup m, Tr, V. urlup.

hurmuz n. **1.** mărgăritar de sticlă: *şi la gât cu o basma albă şi cu hurmuz de cel bun* Pop.; **2.** frumos arbust, originar din Canada, adesea cultivat ca plantă ornamentală *(Symphoria racemosa)*. [Turc. HURMUZ, Urmuz, oraş în golful Persic de unde a venit mărgăritarul în comerţ].

hursuz a. V. ursuz: *de multe ce dăduse peste dânsul, se făcuse cam hursuz* Cr.

hurta (cu) adv. Mold. cu ghiotura: *ce mi-i cere aşa cu hurta?* Cr. [Şi *vurta*: cf. pol. HURTEM].

hurueală f. făină groasă, din grăunţe numai sfărâmate de pietrele morii. V. urlueală.

huruì v. a scoate un sunet şuierător, a face sgomot din căderea sau din sguduire. [Onomatopee].

huruitoare f. unealtă ce hurue şi cu care îşi dau semnale paznicii de noapte.

husar m. călăraş ungur, corespunzând roşiorilor noştri. [Ung. HUSZAR, lit. al douăzecilea, regele Mateiu Corvin ridicând în 1428 ca călăraş al douăzecilea dintre ţărani].

husăresc a. de husar: *o ceată întreagă cu haina husărească* Al.

husărime f. ceata husarilor: *năpădeşte 'n husărime şi 'ncepe a tăia* Negr.

husăş m. Mold. sfanţ: *cere câte trei husăş pe lună* Cr [Ung. HUSZAS (din HUSZ, douăzeci)].

huşte f, pl. Mold. drojdii rămase din borş. [Rut. GUŞČA].

huştiuluc! int. Mold. bâldăbâc; *dracul huştiuluc în iaz!* Cr. [Onomatopee].

huţa f. leagăn de petrecere al copiilor: *tata dându-ne huţa* Cr. [Onomatopee, după strigătul *huţa! huţa!* ce scot copiii la dafful în leagăn].

huţăi v. a da huţa, a legăna.

huţăneasca f. Mold. horă luată dela Huţeni.

huţupină f. V. oţopină.

huzmet n. **1.** od. venit principal al ţării acaparat de Domnie (constând din ocne, dijmărit, vinăriciu, oierit) şi care se vindea la mezat: *veniturile celelalte, otcupurile sau huzmeturile* Ghica; **2.** funcţiune: *ian să iee un huzmet, adică o slujbă* Al. [Turc. HYZMET, sarcină, slujbă].

huzur n. Mold. tihnă, vieaţă comodă: *trăiam greu, dar în oarecare huzur* Al. [Turc. HUZUR, linişte, odihnă].

huzurì v. Mold. **1.** a trăi în tihnă, a duce o vieaţă liniştită: *soacra huzuria de bine* Cr.; **2.** a fi, a se simţi bine: *vo să huzuriţi de căldură, iar eu să crăp de frig* Cr.

www.dacoromanica.ro

I

I m. a noua literă a alfabetului.

i conj. *pop.* și (în vechiul stil de cancelarie): *dovezi i mărturii* AL. [Slav. I].

i! int. exprimând o mulțumire deplină: *i! tare îmi pare bine!*

ia! int. 1. de îndemn (înaintea unui imperativ): *ia auzi!* 2. exprimă un ce firesc: *cine ești! cine să fiu? ia o fată săracă,...* CR. [Ct. slav. IA, așa].

iacă f. Mold. bunică: *nu vreu s'ajung iacă de pe acu* AL. [Gr. mod. IAIA, cu inițială din (*buni*)*că*].

iacă! int. vezi (aci sau acolo); *iacămă!* [Compus din *ia* și *că*]. V. așa.

iacătă! int. iacă. [Compromis între *iaca* și *iată*].

iad n. 1. locaș întunecos în pământ unde cei păcătoși suferă pedeapsa eternă (după concepțiunea iudaico-creștină); 2. *fig.* loc neplăcut, stare nesuferită. [Vechiu-rom. *ad* — slav. ADŬ (din gr. HADES, locaș întunecat sau invizibil)].

iadeș n 1. os crăcănat din capul pieptului la găini; 2. un fel de prinsoare cu acest os între două persoane (aceea care uită a zice *iadeș*, la primirea unui obiect, pierde rămășagul): *dacă nu mă crezi, poftim cheia.... (ia cheia).... iadeș! am câștigat rămășagul!* AL. [Turc. YADES, lit. îmi aduc aminte, jocul fiind un fel de rămășag mnemonic].

iagurt n. V. iaurt.

iahnie f. mâncare din zarzavat cu bucățele de carne sau pește (Mold. ihnea): *vei face o ihnea cu ceapă* AL. [Turc. YAHNI].

iaht n. corabie mică ușoară și elegantă, de preumblat pe mare.

ialoviță f. Mold. vacă grasă: *li se aduse 12 ialovițe țripte* CR. [Serb. IALOVIȚA, vacă stearpă].

iamă f. pradă, jaf, în locuțiunea a face (a da) iamă, a face risipă, a cheltui țără cumpăt: *a face iamă în iconomiile vistieriei* AL. [Vechiu-rom. *iamă*, năvala dușmanului spre a jăfui (primitiv termen militar) = turc. YAMA].

iamac m. od. ajutor de boierinaș, logofețel al Divanului: *iamacii cei cu îșlice în patru colțuri* FIL. [Turc. IAMAK, adjunct].

iamb m. în poezia greco-latină, picior format dintr'o silabă scurtă și dintr'una lungă: *iambii suitori, troheii, săltăreții dactile* EM.

iambic a. compus din iambi.

ian! int. formă amplificată din *ia! ian ascultă!*

ianicer m. V. *ienicer*: *ciohodari și ianiceri împărățești* OD.

Ianuarie f. întâia lună a anului. [De origină slavo-greacă].

iapă f. 1. femeiușca armăsarului; 2. pl. scândurelele pe cari țesătoarea pune picioarele ca să schimbe ițele; 3. Mold. ciocârlia plutei. [Lat. EQUA; pentru sensurile tehnice, v. *cal*].

iar (iară) conj. arată o deosebire sau împotrivire (totddeauna la începutul propoziției): *eu plec, iar tu rămâi.* ‖ adv. indică o repețire: *iar te întorci.* [Origină necunoscută].

iarba f. 1. plantă cu cotorul obișnuit verde, moale și fraged: *ca frunza și ca iarba*, nenumărat de mulți; 2. prat de pușcă: 3. nume de plante medicinale (sau superstițioase), în genere plante erbacee și în special cele din familia gramineelor: iarbă amară, granat; iarbă aspră, țăpoșică; iarba bălții, păiuș; iarbă bărboasă, costrei; iarba canarașului, plantă ale cării semințe sunt întrebuințate pentru hrana păsărilor (*Phalaris canariensis*); iarba codrului, Tr. mătrăgună; iarbă de curcă, fumărică; iarbă de lungoare, usturoiță; iarbă de mare, plantă acvatică ale cării frunze sunt întrebuințate spre a face perne și saltele (*Zostera marina*); iarbă englezească, zizanie; iarba fiarelor, plantă veninoasă, cu florile alb-gălbui, care (așa crede poporul) poate descuia zăvoarele și de aceea e foarte căutată de hoți, cari o poartă la brâu sau în degetul cel mic dela mâna stângă (*Asclepias vincetoxicum*); iarba găii, amăruță; iarbă grasă, plantă ale cării vlăstare tinere se mănâncă ca salată (*Portulaca oleracea*); iarba iepurelui, tremurătoare; iarbă mare, oman; 4. în medicina populară: iarba acului, antimoniu sulfurat (face parte din doftoriile bâbești în contra surpăturei). [Lat. HERBA].

iarmaroc n. Mold. bâlciu: *buni îs de spânzurat în iarmaroc* AL. [Rut. IARMAROK (din nemț. *Jahrmarkt*, târg anual)].

iarnă f. anotimpul cel mai rece, începe la 22 Decemvrie și sfârșește la 22 Martie; fig. *iarna bătrâneții* AL. [Lat. (TEMPORA) HIBERNA].

iasâc n. un fel de joc cu gologani (după cum cădea dos ori față, adică cu efigia sau turaua): *unii jucau nuci, alții iasâc și tura* FIL. [Turc. YAZY, efigia monedei].

iasacciu m. soldat turc pentru siguranță, numit obișnuit *cavaz: trece cu*

www.dacoromanica.ro

iasacciul unui elciu GHICA. [Turc. YASAKČY].

iască f. ciupercă preparată ce se întrebuințează la aprins. [Lat. ESCA].

iașmac n. vălul femeilor orientale: *iașmac negru învelește chipu-i dulce și 'nțristat* BOL. [Turc. YAŞMAK].

iasomie f. 1. arbust cu flori frumoase și plăcut mirositoare *(Iasminum): ciubuc de iasomie;* 2. floarea însăș. [Gr. mod.].

iasp(is) m. piatră vârtoasă și opacă, asemenea agatului. [Gr. mod.].

iată int. V. *iacă*. [Cf. albanez ÏATË].

iatac n. cameră de culcare și înfundătura camerei spre a pune patul (Mold. etac): *eram la ușa iatacului domnesc* GHICA. [Turc. YATAK].

iatagan n. sabie încovoiată turcească cu două tăișuri: *iatagane de Horasan* OD. [Turc. YATAGAN].

iaurgiu m. cel ce vinde sau face iaurt. [Turc. YOURTDJU].

iaurt n. lapte închegat și acrit cu frunze de stejar: *cine are piper mult, pune și în iaurt.* [Dial. Munt. *iagurt* = turc. YOGHURT (v *iăurțeală*)].

iavașà f. 1. clește de apucat nasul calului când se potcovește; 2. *fig.* păcălit, tinut în frâu: *acum ești cu iavașaua de nas* ISP. [Turc. YAVAŞA]; 3. ochelari: *puneți iavașaua și citește.*

iaz n. 1. canal derivat din un curs de apă pentru a-l conduce la o moară ori fabrică; 2. Mold. Tr. zăgaz. [Slav. IAZŬ, canal].

iazer m. lac de munte, ochiu de mare. [Slav. IEZERO, lac].

iazmă f. 1. (Banat) aghiasmă; 2. monstru: *iazma ce a născut păcatul* AL.; 3. nălucă, vedenie urlicioasă: *a slăbit ca o iazmă;* 4. fig. *iazma neîncrederii o urmăria vretutindeni* OD.; 5. femeie foarte slabă, numai oase și piele. [*Aiasma*, sau apa sfintită, e întrebuințată ca prezervativ împotriva duhurilor rele, de unde sensul de fantomă].

ibâncă f. așternut ce se pune sub șea. [Origină necunoscută].

ibidem adv. în acelaș loc, tot acolo.

ibis m. pasăre cu picioroange, venerată de vechii Egipteni.

ibovnic m. drăgut, iubit: *ibovnicul nu ți-oiu spune* AL. [Bulg. LIBOVNIK].

ibric n. vas de apă cu gâtul lung recurbat: *un ibric și un lighean de argint* BĂLC. [Turc. IBRIK].

ibrictar m. slujbașul Curții fanariote care prezenta Domnului ibricul de spălat mâinile (după datina orientală). [Turc. IBRIKTAR].

ibrid a. 1. născut din două specii diferite: *catârul e un animal ibrid:* 2. *Gram.* vorbele formate din radicale a două limbi diferite, ex. *decigram.*

ibridism n. încrucișarea rasselor și starea ființelor ibride.

ibrișim n. 1. mătase răsucită (Mold. ibrișin); 2. *fig.* aluziune fină și muscătoare: *ne trage câte un ibrișin pe la nas despre fata popei* CR. ‖ a. *fig.* șiret, șmecher ‖ adv. 1. de minune: *treburile merg ibrișim* CAR.; 2. fin, subțire ca un ibrișim: *cuțitul taie ibrișim.* [Turc. IBRIŞIM].

ibrișimgiu m. negustor de ibrișimuri: *calpacul de blană al armeanului ibrișimgiu* FIL. [Turc. IBRIŞIMDJI].

ic n. Tr. pană de despicat lemne. [Ung. IK].

ichilic n. măsură de 50 de dramuri de vin: *dau câte un ichilic la toți frații* FIL. [Turc. IKILIK, vas conținând două măsuri (din IKI, două)].

ichiu n. 1. arșic plumbuit de lovit în celelalte: *un ichiu bun n'are preț* ISP.; 2. *fig.* coardă simțitoare: *mă lovia la ichiu;* 3. *fig.* clenciu, greutate: *treaba ar fi mers, dacă nu era un ichiu.* [Turc. YEK, lovitură în jocul de arșici].

ici adv. aici: *ici și colea.* [Lat. HICCE].

icio(g)lan m. od. copil de casă sau paj (la Sultanii turci și la Domnii români): *icioglanii cu ogaua lor* NEGR. *neferii și iciolanii domnești* FIL. [Turc. IČ OGLANY, lit. fecior dinăuntru].

ici-ciohodar m. od. îngrijitorul încălțămintelor lui Vodă (numit obisnuit **ciohodar**). [Turc. IČ ČOHADAR, slugă din năuntru].

icni v. Mold. 1. a-i veni să verse; 2. a sughița, a geme scurt: *ăcuș icnește, ăcuș suspină* CR. [Bulg. IKAM (IKNA), a sughița].

icoană f. chip, mai ales de sfânt: *a duce pe la icoane,* a purta de nas; *fig. a avea icoană la scris,* a scrie caligrafic. (CAR.). [De origină slavo-greacă].

iconar m. zugrav sau negustor de icoane.

iconoclast m. 1. spărgător de icoane; 2. pl. eretici din sec. VIII cari atacau cultul imaginilor sacre.

iconografie f. descrierea icoanelor bisericești.

iconom m. V. **econom.**

iconostas n. perete împodobit cu icoane, între cor și altar. [Slav. IKONOSTAS̆Ъ, lit. statul icoanelor].

icosar m. veche monedă turcească de argint în valoare de 20 lei vechi. [Gr. mod. (din EIKOSI, douăzeci)].

icre f. pl. ouișoarele peștilor mai ales cele negre de morun: *icre de Taigan* icre verzi, lucru imaginar: *a trimite după icre verzi.* [Slav. IKRA].

ictenie f. V. **ectenie.**

www.dacoromanica.ro

ide n. pl. a 15 sau a 13 zi a lunei, în calendarul roman: *idele lui Martie.*

ideal a. 1. care există numai în imaginațiune: *zinele sunt ființe ideale;* 2. care întrunește toate perfecțiunile: *frumusețe ideală.* ‖ n. tipul perfecțiunii: *ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este* EM.

idealism n. sistemă filozofică care neagă existența lucrurilor exterioare, acordând-o exclusiv cugetării.

idealist m. partizan al idealismului.

idealitate f. calitate sau stare de ideal.

idealizà v. a da realității un caracter ideal.

idee f. 1. reprezentarea unui lucru în spirit: *ideea adevărului, a frumosului și a binelui;* 2. cugetare, mod de a gândi: *fiecare om are ideile sale;* 3. amintire vagă: *am oarecare idee;* 4. viziune himerică, iluziune: *a se nutri cu idei;* 5. schița unei opere.

idem adv. același (indică o repețire).

identic a. 1. absolut asemenea cu un altul; 2. coprins sub una și aceeași idee: *propuneri identice.*

identificà v. 1. a coprinde două lucruri sub una și aceeași idee; 2. a face identic; 3. a deveni identic, a se pătrunde bine de sentimentele altuia: *actorul trebue să se identifice cu personajul ce-l reprezintă.*

identitate f. 1. ceeace face că un lucru e același cu un altul; 2. *Filoz.* starea unei substanțe ce rămâne totdeauna aceeași; 3. *Jur.* recunoașterea unei persoane anumite: *certificat de identitate.*

ideografic a. care exprimă o idee: *scrisoarea Chinezilor e ideografică.*

ideografie f. reprezentarea directă a ideilor prin semne grafice.

ideolog m. 1. cel ce reduce toată filozofia la ideologie; 2. *fig.* utopist, în știință sau în politică.

ideologie f. știință despre originea și formarea ideilor.

idicliu m. V. iedecliu: *un șir de odăi în cari ședeau idiclii, neferii și ciocoiii domnești* FIL.

idilă f. mică poemă despre un subiect câmpenesc.

idilic a. ce are caracterul unei idile.

idiomă f. limbă proprie unei provincii sau unei națiuni.

idiomatic a. relativ la o idiomă: *expresiune idiomatică,* idiotism.

idiosincrasie f. temperament particular unui individ.

idiot a. și m. lipsit de minte, stupid. [La Greci, *idiot* desemna pe omul din popor (în opoziție cu omul public și cu magistratul), de unde cel lipsit de învățătură sau și a cărui minte nu s'a desvoltat].

idioție f. stare de idiot, stupiditate.

idiotism n. construcțiune, locuțiune particulară unei limbi.

idol m. 1. figură sau statuă a unei false divinități; 2. *fig.* obiectul unei pasiuni extreme, al unui cult excesiv: *banul e idolul avarului; el e idolul părinților săi;* 3. *pop.* demon: *vino de mă scapă de idolul ăsta de vrăjmaș* ISP. [De origină slavo-greacă].

idolatrà v. 1. a se închina la idoli; 2. a iubi cu pasiune: *el își idolatrează copiii.*

idolatrie f. 1. adorare de idoli, cultul zeilor falși; 2. *fig.* iubire excesivă.

idolatru m. cel ce se închină la idoli.

ied m. puiu de capră. [Lat. HAEDUS].

iedec n. 1. cal de paradă: *povodnici, iedecuri cu drșale* OD.; 2. (termen de marină) remorcarea unei luntre; a trage la iedec, a remorca: *un pescar turc trăgea la iedec căicul său încărcat* OD.; 3. Mold. odor păstrat din vechime. [Turc. YEDEK, povodnic, remorcă].

iedecliu (idicliu) m. servitor intern al palatului domnesc: *eram edecliu și aveam odaie în curtea domnească* GHICA. [Turc. YEDEKLI].

iederă f. plantă totdeauna verde, cu foi late și lucitoare, care se cațără pe stânci și pe ziduri umede *(Hedera helix).* [Lat. HEDERA].

ieftin a. 1. cu un preț mic: *a vinde, a cumpăra ieftin;* 2. *fig.* ușor: *a scăpa ieftin.* [Gr. bizantin EFTHINÓS (bulg. *ieftin*)].

ieftinătate f. starea lucrului ieftin.

ieftinì v. a (se) face ieftin.

ieftior n. cam ieftin. [Contras din *ieftinior* (cf. *gălbior = gălbinior*)].

Ielele f. pl. 1. zine rele, în număr de trei, cari paralizează pe oameni; ele sunt stăpânele vânturilor și joacă noaptea în vârtejul văzduhului, unde răpesc pe muritori: *atunci trecură Ielele de mâini 'n horă prinse* BOL. *Ielele i-au luat gura și picioarele* CR.; luat de Iele, pornit val-vârtej; luat din iele, paralizat; 2. *Bot.* **coarda Ielelor**, rătunjoară (fiartă în vin, se bea pentru vindecarea paraliziei). [Termen eufemistic *ele—dânsele*—spre a se evita consecințele fatale ale rostirii adevăratului lor nume; alte epitete prezervative sunt: *Frumoasele, Șoimanele, Vântoasele*].

ienicer m. 1. pl. numele vechii pedestrimi turcești, înființată de Sultanul Murat I la 1362 din tineri creștini turciți; ienicerii ocupau primul rang în armata turcească și fură mai multe secole spaima Europei până ce, devenind un adevărat

www.dacoromanica.ro

flagel pentru însişi Sultanii, fură cu totul desfiinţaţi în 1826: *ieniceri, copii de suflet ai lui Alah* EM.; **2.** *fig.* tâlhar: *vrea să zică eşti comunist, ienicer* AL. [Turc. YENIÇERI, miliţie nouă].

ienicerésc a. ce ţine de ieniceri: *de stropuri ienicereşti şi de sângiuri păgâneşti* POP.

ienicerime f. miliţia ienicerilor: *răpindu-le al zecelea din feciori spre a-i pregăti la recrutarea ienicerilor* BĂLC.

ienupăr m. arbust totdeauna verde din familia coniferelor, creşte prin pădurile stâncoase şi păşunile pietroase dela munte: din fructele-i globuloase negrivineţi (numite de popor *ienupere*, când sunt coapte) se prepară o băutură alcoolică, o esenţă volatilă şi un extras răşinos *(Juniperus)*. [Indirect din lat. JUNIPERUS]. V. jneapăn.

iepurar m. sau *vulturul de stânci*, un fel de acvilă care se hrăneşte cu iepuri *(Aquila fulva)*.

iepuraşi m. pl. muşchii spinării la porc, etc.

iepure m. **1.** animal rozător, cu urechile lungi, foarte fricos şi repede alergător *(Lepus)*; **iepure de casă**, animal cu urechi şi picioare mai scurte decât iepurele ordinar *(Lepus cuniculus)*; **2.** pl. iepuraşi. [Lat. LEPOREM].

iepureşte adv. ca iepurele, în fuga mare: *a dormi iepureşte*, cu ochii deschişi (ca iepurele).

ierarh m. cap bisericesc, arhiereu: *Sfinţii Trei Ierarhi* (adică Vasile cel Mare, Grigorie Cuvântătorul-de-D-zeu şi Ioan Gură-de-aur), sărbătoare ţinută la 30 Ianuarie. [Gr. mod.].

ierarhíc a. ce ţine de o ierarhie: *ordine ierarhică*.

ierarhíe f. ordinea şi subordinarea rangurilor, demnităţilor, gradelor.

ierbar v. una din cele patru părţi ale stomacului rumegătoarelor.

ierbărie f. **1.** ierburi; **2.** proviziune de iarbă de puşcă; **3.** magazia unde se ţine.

ierbărit n. od. dare pentru păşunatul vitelor.

ierbos a. plin de iarbă: *câmp ierbos*. [Lat. HERBOSUS].

ieremiadă f. **1.** lamentarea lui Ieremia: *cum curge profeţia unei ieremiade* EM.; **2.** plângere repetită şi importună.

iereu m. preot: *părintele Sofron, iereu în acest sat*. [De origină slavo-greacă].

ieri adv. ziua ce precede imediat celei de azi. [Lat. HERI].

ieriţă f. v. **iriţă**.

iernà v. a petrece iarna. [Lat. HIBERNARE].

iernatec a. de iarnă: *frig iernatec, corb iernatec* AL. ‖ n. adăpostire în timpul iernii, în special petrecerea iernii cu vitele pe o moşie oarecare.

ieromonah m. preot-călugăr: *pomeneşte pe monahi şi ieromonahi* CR. [Gr. mod.].

iertà v. **1.** a da libertate, a graţia (pe un condamnat); **2.** a trece cu vederea (un păcat, o greşală): *Dumnezeu să-l ierte!* **3.** a scuza: *mă iartă*; **4.** a permite: *de m'ar ierta vremea să pot veni* CR.; **5.** *fig.* a lăsa, a îngădui: *ar vrea să fugă, dar inima n'o iartă* AL. [Lat. LIBERTARE (din LIBERTUS, liberat)].

iertăciune f. rezultatul iertării; **1.** scuză; **2.** permisiune.

iertare f. fapta de a ierta. ‖ int. graţie!

iertat a. **1.** graţiat: *iertatul zice: Doamne, îndurare!* AR.; **2.** permis: *e lurcu iertat*.

iertător a. şi m. care iartă.

ieruncă f. Mold. găinuşă (*Tetrao tetrix*). [Origină necunoscută].

ieşi v. **1.** a trece dinăuntru în afară: *a ieşi din casă*; **2.** a înceta de a mai fi în serviciu: *a ieşit dela stăpân*; **3.** a se libera, a se scăpa: *a ieşit dintr'o încurcătură*; **4.** a dispare (de colori): *haina a ieşit la spălat*; **5.** a rezulta: *au ieşit mulţi bani la vânzare*; **6.** a se răspândi: *i-a ieşit nume rău*; **7.** a răsări, a apare: *i-au ieşit bube pe obraz*. [Lat. EXIRE].

iesle f. pl. jghiab în care se dă de mâncare vitelor şi cailor. [Slav. IASLI].

iezătură f. Mold. zăgaz. [Derivat din *iezi*].

iezer n. V. **iazer**.

iezi v. a ridica un zăgaz, a opri apa: *el iezeşte, bate, umflă râurile turburate* AL. [V. *iaz*].

iezm n. iasp: *un conţoş de coloarea verde închisă a iezmului* OD. [Formă grecizată din turc. YEŠM].

iezuit m. **1.** membru al Societăţii lui Isus, ordin religios fundat de Sf. Ignaţiu de Loyola în 1534, distrus de Clement XIV în 1773 sub presiunea Curţilor europene şi restabilit de Piu VII în 1814; **2.** *fig.* ipocrit.

iezuític a. **1.** ce ţine de iezuiţi; **2.** conform cu doctrina lor morală.

iezuitísm n. **1.** doctrina iezuiţilor; **2.** *fig.* lipsă de sinceritate.

ififlíu a. *pop.* săracut: *e ififlíu, lefter de parale*. [Turc. HAFIFLI (v. *afif*)].

ifos n. **1.** demnitate, situaţiune socială: *nu cred să-ţi poţi ţinea ifosul şi ighemoniconul cu un venit de cinci sute galbeni* AL.; **2.** aer (mai adesea pretenţios): *ifos de diplomat*, [Gr. mod. YFOS].

ighemonícon n. od. demnitate (în port şi atitudine), bon-ton: *ţineri cu ighemonicon* AL. [Gr. mod.].

www.dacoromanica.ro

ighemonicòs a. od. de neam bun, nobil: *noi am fost mari şi ighemonicoşi* AL. [Gr. mod.: lit. princiar].

ighiptean m. *pop.* ţigan (poporul considerand pe Ţigani ca veniţi din Egipt). V. faraon.

igienă f. partea medicinei ce tratează despre modul de a-şi conserva sănătatea.

igienic a. relativ la igienă.

igienist m. medic versat în ale igienei.

igliţă f. 1. ac subţire şi lung cu care se lucrează la ciorapi sau se croşetează; 2. undrea de făcut plasa. [Slav. IGLIŢA (din *igla*, ac)].

Ignat m. ziua St-lui Ignatie, sărbătoare ce cade la 20 Decemvrie: *tăierea porcilor la Ignat.*

igneu a. 1. de natura focului: *meteor igneu*; 2. produs de foc: *teren de formaţiune ignee.*

ignìţiune f. starea corpurilor în combustiune.

ignobil a. josnic, mârşav.

ignorà v. a nu şti, a nu cunoaşte.

ignorant a. şi m. neştiutor (de carte).

ignoranţă f. neştiinţă (de carte).

igrasie f. umezeala pereţilor casei. [Gr. mod.].

igrasios a. umed (de pereţi).

igumen m. V. egumen.

igurţeală f. lapte închegat din care se face urdă: *brânză albă la întâreală şi urdă la igurţeală* POP. [Derivat din *iagurt*, formă paralelă cu *iaurt*].

ihà! int. exprimă o eventuală satisfacţiune: *iha, Doamne!*

ihneà f. V. iahnie.

ihtiofag a. care se hrăneşte cu peşte: *popor ihtiofag.*

ihtiologìc a. ce ţine de ihtiologie: *fauna ihtiologică a României.*

ihtiologìe f. istoria naturală a peştilor.

ihtiosaur m. fosil antediluvian, jumătate peşte şi jumătate crocodil.

ii n. pl. părţile laterale şi inferioare ale pântecelui: *osul, vâna iilor.* [Lat. ILIA].

iie f. cămaşă de ţărancă, cusută cu flori de mătase şi acoperită cu fluturaşi pela umeri, piepţi şi spate; *o iie albă ca zăpada* [Lat. (VESTIS) LINEA, haină de in].

ilac a. Mold. întins în lături, vorbind de coarnele boului, [Lit. încovoiat ca coarnele ilăului].

ilaritate f. veselie neaşteptată.

ilău n. Mold. nicovală: *ciocanul ce cade pe ilău* EM. [Ung. ÜLŐ].

Ileana f, V. Cosânzeana.

ilegal a. contrar legii: *faptă ilegală.*

ilegalitate f. caracterul celor contrare legii: *ilegalitatea unei sentinţe.*

ileri m. pl. vârsat mărunt şi roşiu (la copii). [Gr. mod.].

Iliada f. 1. poemă epică în 24 de cânturi sau rapsodii, celebrând mânia lui Achile în contra lui Agamemnon la împresurarea Troiei sau Ilion; 2. *fig.* epopée: *creştină Iliadă pământu ar fi încântat* GR. AL.

ilic n. haină ţărănească de abă, numită şi *mintean*, fără mâneci şi împodobită cu găitane (ilicul poate fi bărbătesc şi femeiesc): *surugiul îmbrăcat cu ilic de postav cusut cu găitanuri* AL. [Turc. YELEK].

ilichie f. *pop.* vârstă: *am ajuns la ilichia bătrâneţii.* [Gr. mod.].

Ilie (St.) m. profet, răpit (zice se) la cer într'un car de foc; serbat de ţăranii noştri la 20 Iulie, zi de fulgere, trăsnete, vifore. Poporul crede, când bubue tunetul, că sfântul Ilie se preumblă cu caru-i pe bolta de aramă a cerului, alergând după draci ca să-i trăsnească cu fulgerele sale. V. Pălie.

ilimitat a. nemărginit: *credit ilimitat.*

iliş n. od. dare extraordinară. [Ung. ÉLÉS, proviziune].

ilizibil a. ce nu se poate citi: *nume ilizibil.*

ilogic a. contrar logicei.

ilot m. 1. sclav, la vechii Spartani; 2. *fig.* om respins de toţi, paria.

ilotism n. 1. stare de ilot; 2. *fig.* stare de mare ticăloşie.

iluminà v. 1. a răspândi lumină peste ceva; 2. a face iluminaţiuni; 3. *fig.* a lumina inteligenţa, spiritul.

iluminat m. 1. om ce se crede inspirat, vizionar în ale religiunii; 2. pl. eretici din evul-mediu.

iluminaţi(un)e f. 1. aprindere de focuri în semn de veselie; 2. lumini dispuse cu simetrie la o serbare; 3. *fig.* lumină supranaturală, inspiraţiune subită.

ilustrà v. 1. a face ilustru; 2. a orna un text cu gravuri.

ilustrat a. 1. devenit ilustru; 2. ornat cu gravuri: *carte ilustrată.*

ilustraţi(un)e f. 1. acţiunea de a da glorie: *bărbaţii cei mari contribuiesc la ilustraţiunea patriei lor*; 2. glorie câştigată, celebritate; 3. personaj ilustru; 4. gravuri intercalate într'o carte.

ilustrisim a. prea ilustru, titlu onorific dat unor înalţi demnitari.

ilustru a. care are o mare reputaţiune: celebru, faimos.

iluzionà f. 1. a cauza iluziuni; 2. a-şi face iluziune,

iluziune f. 1. aparenţă înşelătoare, eroarea simţurilor sau a spiritului ce face să vază lucrurile altmintrelea de cum sunt; 2. *fig.* cugetări himerice: *a se nutri cu iluziuni.*

www.dacoromanica.ro

iluzoriu a. 1. ce tinde a înșela printr'o aparență falșă; 2. care nu se va realiza: *promisiune iluzorie.*

im n. Tr. noroiu. [Lat. LIMUS].

imă f. (arhaic) mamă. [Lat. AMMA].

imaculat a. neprihănit: *imaculata Fecioară.*

imaginà v. 1. a închipui, a-și reprezenta în spirit, a crea prin cugetare; 2. a crede fără cuvânt: *își imaginează că e persecutat.*

imaginabil a. ce se poate imagina: *toate relele imaginabile.*

imaginar a. care nu există decât în imaginațiune: *boală imaginară.*

imaginați(un)e f. 1. facultatea de a crea prin cugetare; 2. părere neîntemeiată, idee himerică: *e o pură imaginațiune.*

imaginativ a. cu o vie imaginațiune.

imagine f. 1. chip, reprezentare prin pictură, sculptură, etc: 2. mică stampă înfățișând un subiect religios sau altul: 3. asemănare: *acest copil e imaginea tatălui său;* 4. reprezentarea unui obiect în oglindă, în apă: 5. reprezentarea în spirit, idee: 6. metaforă ce redă o idee cu mai multă vioiciune prin sensibilizarea ei: *dicțiune plină de imagini.*

imală f. Tr. noroiu, humă: *un cuptor de imală.* [V. *im*].

imam m. preot mahomedan: *acum de mult imamul din minarè cântase* AL. [Turc. IMAM].

imameà f. 1. căpătâiul de chihlibar al ciubucului: *ciubuce cu imamele de chihlibar limoniu* FIL.: 2. Mold. varietate de pere lunguiețe, fața roșie, gust dulce. [Turc. IMAMÈ].

imanent a. 1. *Filoz.* care persistă, care lucrează în ființe într'un mod constant (în opozițiune cu *transitoriu* sau *transcendent*); 2. care e inseparabil de: *greutatea e imanentă materiei.*

imanență f. starea celor imanente.

imaș n. Mold. islaz: *mână boii la izvoare și-i paște la imaș* AL. [Ung. NYOMÁS, printr'o formă intermediară NIMAȘ (cf. *un nimaș* = *un imaș*)].

imaterial a. care nu e unit cu materia: *D-zeu e imaterial.*

imaterialitate f. caracterul și starea celui imaterial: *imaterialitatea sufletului.*

îmbăcsit a. îndesat: *păr îmbăcsit, pâslos și des* ISP. [V. *băcsi*].

îmbăià v. a face o baie, a (se) scălda.

îmbăierat a. 1. legat cu baiere: *geanta îmbăierată de gâtu-i* OD.: 2. fig. *loază îmbăierată.*

îmbălà v. 1. a umplea de bale (și *fig.*); 2. a muia cu scuipat: *a îmbăla tortul* CR.; 3. *fig* a spune vorbe triviale.

îmbălături f. pl. pornografii (CAR.).

îmbălorà v. a îmbăla *(fig.)*: *îmi tot îmbălorez gura pe bărbat* CR.

îmbălsămà v. 1. a umplea un cadavru cu aromate spre a-l împiedica de a putrezi: 2. a răspândi un miros plăcut: *florile îmbălsămează aerul.*

îmbălsămat a. 1. umplut cu aromate (spre a nu putrezi): *corp îmbălsămat;* 2. *fig.* frumos mirositor: *raiul cu grădini îmbălsămate* EM.

îmbăltà v. Tr. a pune miresei balțul.

îmbărbătà v. a însufla bărbăție, a încuraja: *cu dulci cuvinte o îmbărbătează* BOL.

îmbărburà v. a unge la sfânta Barbura pe copii (în frunte, în cei doi obraji și la buric) cu căline (numite și *barbure*) amestecate cu miere, ca să fie feriți de vărsat. V. Barbnra.

îmbarcà v. 1. a pune într'o barcă sau o corabie; 2. a se urca în corabie spre a călători pe mare.

îmbarcader n. locul de îmbarcat sau de pornit la un drum de fier.

îmbătà v. 1. a face beat: 2. a ameți: 3. a încânta, a fermeca: *de line vise sufletul îmbată* BOL. *sufletu 'mbătat de raze și de eterne primăveri* EM.

îmbătător a. care îmbată.

îmbătrânì a. a (se) face bătrân.

îmbecil a. și m. 1. slab de minte: 2. care vorbește sau lucrează neghiobește.

îmbecilitate f. slăbiciune de minte ce face incapabil de a raționa, de a înțelege.

îmbelciugat a. întors înăuntru (vorbind de coarnele boului). [V. *belciug*].

îmbelșugare f. abundanță. [V. *belșug*].

îmbelșugat a. abundant.

îmberb a. 1. care n'are încă barbă, spân: 2. (ironic) prea tânăr.

îmberezat a. încărcat peste măsură (în basmele muntene): *caprele înterezate și îmberezate* POP. [Origină necunoscută].

îmbià v. a invita: *smeul o îmbia să miroase florile* ISP. [Lat. INVIARE].

îmbibà v. a (se) muia, a (se) pătrunde de un lichid.

îmbibat a. *fig.* plin: *îmbibat de prejudiții.*

îmbiere f. invitațiune: *de îmbiere n'are nici habar* PANN. [V. *îmbià*].

îmbietor a. care îmbie.

îmbinà v. a împreuna două lucruri prin căpătâiele lor, a uni laolaltă: *sprâncene îmbinate.* [Lat. *IMBINARE cf. COMBINARE)].

îmbir n. *Bot.* ghimber. [Pol. IMBIR].

îmblà v. V. nmblà.

îmblăciu n. Tr. sau *mlăciu,* instru-

www.dacoromanica.ro

ment agricol compus din două lemne întrebuințat la baterea cerealelor. [Bulg. MIATIA].

îmblăni v. a căptuși cu blană.

îmblânzi v. a (se) face blând: 1. a domestici; 2. a astâmpăra, a îndulci: *îmblânzindu-și glasul.* AL.

îmblânzitor a. care îmblânzește. ‖ m. domesticitor: *îmblânzitor de fiare.*

îmblăti v. 1. a bate cu îmblăciul, a treera; 2. *fig.* a bate rău. [Slav. MLATITI (din MLATŬ, ciocan)].

îmblătitor m. treerător.

îmboboci v. a da în boboci, a începe a înflori.

îmboboroji v a înfășura cu ceva larg, a îmbrăca în mod ridicul. [Origină necunoscută].

îmbodolit a. Mold. îmboborojit: *îmbodoliți în surtuce* NEGR. [Origină necunoscută].

îmbogăți v. a (se) face bogat.

îmbolboji v. a înfășura peste tot: *cele sfinte îmbolbojite în mănunchi de busuioc.* [Cf. *îmboboroji*].

îmboldi v. 1. a împinge vitele cu boldul; 2. *fig.* a îndemna, a excita: *nevoia îmboldește lenea.*

îmboldire f. 1. acțiunea de a îmboldi; 2. *fig.* îndemn, impulsiune.

îmbolditor a. 1. care îmboldește: *viersul îmbolditor îi părea pe buză* OD.; 2. *fig.* înțepător: *vorbe îmbolditoare* PANN.

îmborțoșà v. *pop.* a însărcina o femeie. [V. *borț*].

îmbourà v. Mold. a înfiera cu bourul.

îmbrăcà v. 1. a (și) pune hainele; 2. a da haine: *a îmbrăca pe cei săraci;* 3. *fig.* a acoperi: *câmpia s'a îmbrăcat în verde.* [Lat. vulg. IMBRACCARE, cu sensul generalizat (primitiv: a pune bracile)].

îmbrăcăminte f. tot ceeace servă a îmbrăca.

îmbrânci v. 1. a da brânci, a împinge afară; 2. *fig.* a excita: *provocând dorințe, dulce le îmbrâncește* BOL.

îmbrânzit a. gătit cu brânză: *face mămăligă îmbrânzită* CR.

îmbrățișà v. 1. a strânge în brațe; 2. *fig.* a cuprinde cu mintea: *istoria îmbrățișează toate faptele;* 3. a lua asupră-și: *a îmbrățișat cauza mea;* 4. a alege: *a îmbrățișa un candidat.* [Derivat din *brățiș*].

îmbrățoșà v. Mold. V. **îmbrățișà**. [Derivat din *brățos*].

îmbrăzdà v. a trage brazde.

îmbrebenat a. împodobit ici și colea: *pânză îmbrebenată cu flori.* [V. *brebenel*].

îmbrobodi v. 1. a acoperi capul mireselor cu o broboadă (în ziua de cununie); 2. *fig.* a acoperi cu un văl: *lacrimile îmbrobodiră fulgerarea ochilor lui* BĂLC.; 3. *fam.* a captiva, a seduce: *îl îmbrobodești ca p'o muiere* PANN.

îmbroglio n. 1. încurcătură expresă; 2. intrigă complicată a unei piese de teatru.

îmbrohor m. od. comisul împărătesc care era trimis în țările române cu înalte misiuni politice, uneori ca să mazilească pe Domn și să dea învestitura noului numit: *Sultanul din foișor dete semn lui îmbrohor* POP. [Turc. IMBROHOR, lit. căpetenia grajdului].

îmbrumat a. acoperit cu brumă.

îmbucà v. 1. a pune ceva în gură; 2. a mânca puțin și repede; 3. a face să intre un lucru într'altul, a prinde laolaltă; 4. *fam.* a se săruta. [V. *bucă*].

îmbucă(tă)ți v. a tăia, a rupe în bucăți.

îmbucătură f. 1. cât se poate lua dintr'odată în gură; 2. împreunarea a două lucruri cari se îmbucă unul într'altul; 3. partea unui instrument de muzică ce se pune în gură.

îmbucurà v a face bucurie.

îmbucurător a. care îmbucură.

îmbufnà v. a face mutre, a se bozumfla. [V. *bufni*].

îmbufnat a. bozumflat.

îmbuibà v. 1. a (se) îndopa; 2. *fig.* a se face arogant. [Origină necunoscută].

îmbuibat a. 1. îndopat cu mâncări; 2. *fig.* plin: *îmbuibat de patimi.* ‖ m. om sătul care are toate în belșug.

îmbujorat a. rumen ca un bujor: *față îmbujorată.*

îmbulzeală f. înghesuială.

îmbulzi v. 1. a strânge cu putere; 2. *fig.* a urmări d'aproape: *ne tot îmbulzește cu cereri;* 3. a se înghesui: *gloatele se îmbulzea și da unele peste altele.* ISP. [Derivat din *bulz* (de caș), termen ciobănesc cu sensul generalizat; primitiv: a străcura în saci bulzii de caș].

îmbunà v. 1. a face mai bun: *răsboiul îi va mai îmbuna soarta* BĂLC.; 2. a (se) potoli; 3. a linguși cu măguleli.

îmbunare f. 1. acțiunea de a îmbuna; 2. *fig.* lingușire josnică: *nu știe ce este îmbunarea și minciuna.* NEGR.

îmbunătățì v. a aduce într'o stare mai bună.

îmbunătățitor a. care îmbunătățește.

îmbutucit a. prins în butuci: *picioare îmbutucite.*

imediat a. 1. care lucrează, care se produce fără mijlocirea cuiva; 2. care urmează sau precede nemijlocit: *succesor imediat;* 3. care se face numaidecât: *plecare imediată.* ‖ adv. pe dată, la moment.

www.dacoromanica.ro

imemorial a. așa de vechiu că s'a pierdut amintirea originei: *timpuri imemoriale.*

imens a. 1. care e fără măsură, a cărui mărime e nemărginită: *universul e imens;* 2. foarte întins: *câmpii imense;* 3. *fig.* excesiv: *ambițiune imensă.*

imensitate f. 1. mărime fără de margini: *imensitatea naturei;* 2. prea mare întindere: *imensitatea mărilor;* fig. *imensitatea geniului.*

imiclic n. porția de pâine și hrană ce se da odinioară zilnic servitorilor unei case boierești: *n'are cu ce să plătească imiclicul slugilor* FIL. [Turc. YEMEKLIK, tain].

imigrà v. a veni să se așeze într'o țară străină.

imigrant m. cel ce imigrează.

iminei m. pl. od., pantofi boierești de marochin galben: *iminei de saftian* FIL.; 2. azi, pantofi groși țărănești cu vârful ascuțit: *cu năframa albă și iminei roșii* AL. [Turc. YEMENI, lit. pânză de Yemen].

iminent a. 1. gata de a cădea peste: *ruină iminentă;* 2. *fig.* foarte amenințător și periculos: *răsboiu iminent.*

iminență f. caracterul sau starea lucrurilor iminente: *iminența pericolului.*

imità v. 1. a face sau a căuta să facă întocmai ceeace face altul; 2. a reproduce întocmai: *a imita o semnătură;* 3. a lua de model: *a imita pe cei buni;* 4. a adopta genul unui scriitor, modul unui artist.

imitabil a. ce se poate, ce trebue să fie imitat.

imitați(un)e f. 1. acțiunea de a imita și rezultatul acestei acțiuni; 2. genul unui scriitor sau artist imitat de altul; 3. contrafacere în comerț.

imitativ a. de natura imitațiunii: *armonie imitativă.*

imitator m. cel ce imită sau caută a imita.

imn n. 1. cântec în onoarea divinității sau a eroilor; 2. odă sacră sau cântare bisericească: *imn de laudă.*

imnător a. răsunător: *sgomot falnic, gigantic, imnător* AL.

imobil a. 1. nemișcat, nemișcător: *bunuri imobile;* 2. *fig.* neclintit. ‖ n. pl. imobile, avere ce nu se poate transporta (ca moșii, păduri, vii, case).

imobiliar a. privitor la imobile: *vânzare imobiliară.*

imobilitate f. starea persoanei sau a lucrului ce nu se poate mișca.

imobilizà v. 1. a face imobil; 2. *Jur.* a da unui efect mobiliar calitatea de imobil.

imolà v. 1. a tăia pentru sacrificiu; 2. a măcelări; 3. *fig.* a (se) sacrifica.

imolați(un)e f. înjunghierea unei victime.

imoral a. 1. lipsit de principiile morale: *om imoral;* 2. contrar moralei: *carte imorală.*

imoralitate f. caracterul celui imoral.

imortal a. nemuritor.

imortalitate f. nemurire.

imortalizà v. a face nemuritor, a face să trăiască în amintirea oamenilor.

imortelă f. plantă ale cării flori frumoase durează foarte mult timp, numită în Munt. *măturițe* și în Mold. *plevaițe;* florile-i servesc la facerea buchetelor de imortele *(Xeranthemum annuum)* (= fr. *immortelle).*

imos a. plin de noroiu, murdar: *hainele de pe dânsu erau imoase* ISP. [Lat. LIMOSUS].

împăcà v. 1. a face pace: *i-am împăcat;* 2. a mulțumi: *cum să împace atâta lume?* 3. a potoli: *copilul se puse pe un plâns de n'a putut să-l împace.* [Lat. PACARE].

împăcăcios a. care se împacă lesne.

împachetà v. a pune într'un pachet.

impacient a. nerăbdător.

impacientà v. a pierde răbdarea.

impaciență f. nerăbdare.

împăciuì v. a restabili pacea (între două persoane).

împăciuitor m. cel ce împăciuiește.

împăclit a. tare întunecat (OD.). [V. *păclă*].

împădurì v. a transforma în păduri pământuri, nisipuri.

împăià v. a prepara animale moarte așa ca să le dea aparența vieții. [Lit. a le pune în paie].

împăinjini v. a se întuneca, a se acoperi cu o ceață (vorbind de ochi și fig. de minte). [Lit. a se acoperi cu o pânză de păiajin].

împământeni v. a face pământean.

împământenire f. indigenat, naturalizare: *împământenirea se dă de puterea legislativă.*

împământenit a. și m. cel ce a câștigat împământenirea.

împănà v. 1. a străpunge carnea cu slănină; 2. *fig.* a străpunge: *să-l împănează cu o săgeată în piept* AL.; 3. a umplea din toate părțile: *a împănat lumea cu soli.* [V. *pană*, felie de slănină].

împănat a. provăzut cu pene: *vânat împănat* OD.

împănat a. 1. garnisit cu slănină: *friptură împănată;* 2. *fig.* plin în tot locul: *ferestrele erau împănate cu femeile Curții* CR.

împânzì v. 1. a întinde ca o pânză; 2. a așeza în rând: *a împânzi lucrători pe câmp;* fig. *vezi pe un rege ce 'mpânzește globul 'n planuri pe un veac* EM.;

www.dacoromanica.ro

3. a (se) răspândi în toate părțile: *se împânzi pomina despre...*; 4. a acoperi peste tot: *mii de popoare au împânzit pământul*; 5. *fig.* a se înfiripa: *în mintea sa cutezătoare se împânzia un vis frumos* (VLAHUȚĂ).

împărat m. 1. suveranul unui imperiu; 2. *pop.* rege: *un fecior de împărat, Solomon împarat.* [Lat. IMPERATOR].

împărăteasă f. 1. soția împăratului; 2. *pop.* regină; 3. principesă care guvernă un imperiu: *regina Angliei e împărăteasa Indiilor*; 4. *Bot.* mătrăgună, considerata de popor ca *împărăteasa buruienilor*; 5. unica femeiușcă într'un roiu de albine.

împărățel m. *Zool.* sfredeluș considerat de popor ca *împăratul păsărilor.*

împăratesc v. 1. ce ține de un împărat sau de un imperiu; 2. *fig.* de căpetenie: *sărbători împărătești*; **ușă** împărătească, ușa de mijloc a iconostasului prin care numai preoții și diaconii au drept să intre; 3. *pop.* foarte mare: *bețiv împăratesc.* ‖ m. galben austriac (cf. imperial): *să-mi dai 100 de împărățești* PANN.

împărăți v. a domni, a guverna (vorbind de un împărat).

împărăție f. 1. domnie; 2. imperiu; 3. od. înalta Poartă: *capul său să-l ducă la împărăție* POP.

imparisilabic a. se zice de numele cari, în declinațiune nu conservă același număr de silabe: *vorbe imparisilabice.*

împărtășenie f. (Mold.) luarea grijaniei: *a murit fără împărtășenie și fără lumânare* AL.

împărtăși v. 1. a face parte cuiva: *nestematele odoare cu care îl împărtășise soarta* OD.; 2. a comunica; 3. a lua parte, a participa; 4. a da, a lua sfânta grijanie. [V. *părtaș*].

împărtășire f. acțiunea de a împărtăși: 1. comunicațiune; 2. participare; 3. luarea grijaniei. [Sensul 3 e traducerea slavicului *pricestuire*].

împărțeală f. rezultat al împărțirii și lucrul de împărțit.

împărți v. a face părți: 1. *Aritm.* a divide; 2. a distribui: *a împărți premii*; 3. a separa un ce comun: *ce avem de împărțit cu el?* [Lat. IMPARTIRE].

imparțial a. nepărtinitor: *istoricul cată să fie imparțial.*

imparțialitate f. nepărtinire.

împărțire f. 1. acțiunea de a împărți; 2. *Aritm.* diviziune; 3. distribuțiune.

împărțitor a. care împarte. ‖ m. cel ce distribue: *împărțitor de scrisori.*

impas n. 1. ulicioară fără ieșire; 2. *fig.* situațiune din care nu se poate ieși.

impasibil a. 1. nesimțitor la suferință, la durerea morală; 2. care nu se lasă a fi influențat, care nu se înduioșează.

impasibilitate f. calitatea celui impasibil.

împăslì v. a se îndesa, vorbind de părul capului sau de mustăți. [V. *pâslă*].

împatimire f. patimă, pasiune ardentă: *sărut cu împatimire ai tăi alvi și netezi umeri* EM.

împătimit a. pasionat: *cântec împătimit.*

împătrì v. a (se) face de patru ori mai mare.

împăturà v. a strânge în păturì, (pânză, rufe).

împăvăzat a. acoperit cu pavăza.

impecabil a. 1. incapabil de a greși; 2. *fig.* perfect: *lucrare impecabila.*

impecabilitate f. starea celui impecabil.

împeliță v. a se încarna: *o să te împelițezi... în chip de om muritor* CAR. [V. *pieliță*].

împelițat a. 1. încarnat; 2. îndrăcit: *împotriva împeliților vrăjmași ai omenirii* ISP. ‖ m. necuratul în ființa.

impenetrabil a. 1. care nu poate fi pătruns, prin care nu se poate trece; 2. ce nu se poate cunoaște: *mister impenetrabil*; 3. care ascunde opiniunile sau sentimentele sale.

impenetrabilitate f. 1. starea celui impenetrabil; 2. *Fiz.* proprietate în virtutea căreia două corpuri nu pot ocupa împreună același spațiu.

imperativ a. care ordonă absolut: *ton imperativ.* ‖ m. *Gram.* mod verbal care exprimă o poruncă sau o rugăciune.

imperceptibil a. 1. care nu poate fi zărit: *animalcul imperceptibil*; 2. care scapă simțurilor, minții: *sunet imperceptibil.*

imperceptibilitate f. caracterul celor imperceptibile.

împerecheà v. 1. a împreuna perechi, perechi; 2. *fig.* a învrăjbi.

împerecheat a. *fig.* învrăjbit.

împerechiere f. 1. acțiunea de a (se) împerechia; 2. *fig.* neînțelegere.

imperfect a. 1. neterminat, incomplet: *operă imperfectă*; 2. care are defecte. ‖ n. *Gram.* timp verbal în care acțiunea trecută e considerată ca prezentă în raport cu un timp trecut, ex. *citiam eri când afi venit.*

imperfecți(un)e f. 1. starea celui imperfect; 2. defect fizic sau moral.

imperial a. împărătesc. ‖ m. pl. od. trupele împăratului Germaniei. ‖ n. monedă rusească de aur în valoare de 10 ruble (cf. *împărătesc).*

www.dacoromanica.ro

imperialism n, guvern militar.

imperialist m. partizan al guvernului imperial.

imperios n. 1. cărui place a comanda: *spirit imperios;* 2. irezistibil: *necesitate imperioasă.*

imperiu n. 1. dominaţiune suverană; 2. totalitatea ţărilor sub domnia unui împărat: *imperiul Germaniei;* 3. *fig.* înîndere: *pulberea se joacă 'n imperiul unei raze* Em.

impermeabil a. prin care nu poate să treacă un lichid: *muşamaua, cauciucul şi guta-perca sunt impermeabile.* ‖ n. un fel de manta de ploaie.

impermeabilitate f. calitatea celor impermeabile.

impersonal a. 1. care nu s'aplică la o persoană anumită: *legea e impersonală;* 2. se zice de verbele cari au numai infinitivul şi a treia persoană singular: *plouă, ninge, trebue;* 4. *Gram.* mod care nu distinge persoanele: *modurile impersonale sunt: infinitivul şi supinul.*

impersonalitate f. caracterul celui impersonal.

impertinent a. 1. care vorbeşte sau lucrează în contra buneicuviinţe sau a bunului simţ; 2. ofensător, grosolan: *vorbe impertinente.*

impertinenţă f. 1. caracterul celui insolent; 2. vorbă, faptă ofensătoare.

imperturbabil a. ce nimic nu poate turbura: *sânge rece imperturbabil.*

imperturbabilitate f. starea celui imperturbabil.

impestà v. 1. a infecta cu ciuma sau cu o boală contagioasă; 2. a răspândi un miros urât; 3. *fig.* a corupe prin doctrine rele.

împestriţà v. a (se) face pestriţ.

împeţi v. a peţi: *am hotărât s'o împeţesc pentru tine* Pop.

împeţire f. peţire: *cu Lia drăgălaşă să cate împeţire* Al.

impetuos a. 1. care se mişcă cu repeziciune, cu violenţă: *torent impetuos;* 2. *fig.* care nu se poate ţinea, prea vioiu: *caracter impetuos.*

impetuozitate f. caracterul celui impetuos.

împiedecà v. 1. a pune o piedică, a opri în loc; 2. a lega picioarele calului; 3. a se lovi de ceva sau de cineva; 4. *fig.* a sta loculuí, a se încurca. [Lat. impedicare].

impiegat m. amploiat: *a fost numit impiegat la postelnicie* Fl. (= it. *impiegato).*

impietate f. lipsă de pietate, dispreţ mai ales pentru cele religioase.

împietrì v. 1. a (se) schimba în piatră; 2. *fig.* a se face tare ca piatra: *după suferiri multe inima se 'mpietreşte* Gr. Al.

împilà v. a împovăra prea mult, a apăsa cu violenţă. [Lit. a bate sau călca în piuă: termen tehnic generalizat].

împilare f. apăsare silnică: *împilarea gloatei* Negr.

împilător a. şi m. care împilează, tiran.

împinge v. 1. a urni din loc, a da înainte: *a împinge carul;* 2. *fig.* a îmboldi: *a împinge la muncă.* [Lat. impingere].

împistrì v. a împodobi cu colori variate: *în coliba 'mpistrită* Em. [V. *pistră*].

împizmuì v. a se încăpăţâna. [V. *pizmă*].

implacabil a. care nu poate fi potolit: *ură implacabilă.*

implacabilitate f. caracterul celui implacabil.

implântà v. 1. a înfige în pământ: *a implânta un steag, un cort;* 2. *fig.* a întroduce: *a implânta o datină;* 3. a se aşeza undeva, a se fixa. [Lat. plantare].

implătoşat a. 1. acoperit cu o platoşă; 2. acoperit în genere: *un copilaş ce se născu implătoşat cu un piept de aur* Isp.

împleà v. V. umplea.

împletecì v. 1. a încurca rău; 2. a se împiedeca de ceva, a şovăi. [Frecventativ din *împleti*].

împleti v. 1. a dispune în formă de plete: *a împleti o cosiţă albă, a împleti o cununa;* 2. a înfăşura fire de păr sau de cânepă şi a forma un tot: *a împleti o funie;* 3. a face ochiuri cu igliţa sau undreaua: *a împleti la ciorapi;* 4 *fig.* a se întreţese: *mânia se împletia cu râsul.*

împletitoare f. unealtă de împletit.

împletitor m. cel ce împleteşte.

împletitură f. rezultatul împletirii: 1. păr împletit; 2. înfăşurare de fire: *împletituri de bumbac, de mătase, de lemn.*

implicà v. 1. a amesteca într'o afacere criminală; 2. a avea urmare.

implicat a. amestecat, compromis în: *implicat într'un proces.*

implicit a. şi adv. coprins în cele zise, dar nu în termeni formali.

împlinì v. 1. a face, a ţinea pe deplin: *a împlini o promisiune, o condiţiune;* 2. a avea pe deplin: *copilul împlinia 15 ani;* 3. a executa: *a împlini o poruncă;* 4. a completa: *a împlini banii ce lipsiau;* 5. a se realiza: *toate li s'au împlinit;* 6. a lua sfârşit: *acuşi o împlineşti cu mine* Al. [Vechiu-rom. *plini* = lat. plenescere].

împlinire f. acţiune de a împlini. 1. realizare; 2. execuţiune.

www.dacoromanica.ro

împlinitor m. cel ce împlinește sau execută: *împlinitor de dări.*

implorà v. a cere cu umilință și stăruitor, a se ruga cu lacrimi: *a implora grația.*

împodobì v. a înfrumuseța cu podoabe, a găti frumos.

împoncișà v. a întoarce (în direcțiunea opusă): *un turc împoncișă sulița asupra lui* Bălc.

împoncișare f. împotrivire, opoziție: *împoncișare de idei* Cr. [V. *ponciș*].

imponderabil a. 1. ce nu poate fi cântărit: *lumina și căldura sunt imponderabile;* 2. *fig.* de sentimente de ordine morală (devotament, justiție, sacrificiu, etc): *imponderabilele au jucat un rol deciziv în cursul războiului mondial.*

împopoț(on)à v. Mold. a (se) găti cu afectațiune: *gătite, împopoțonate, îmbrăcate tot după modă* Al. *fata babei era împopoțată* Cr. [Origină necunoscută].

impopulà v. a (se) umplea cu locuitori.

import n. introducerea în țară a productelor străine.

importà v. 1. a face import; 2. *fig.* a introduce un obiceiu străin; 3. a fi important: *cunoașterea legilor importă tuturor cetățenilor;* ce ne importă? ce ne pasă?

important a. 1. care e de un mare interes: *o afacere importantă;* 2. care se bucură de o mare influență: *om important.*

importanță f. 1. interesul, valoarea ce se dă unui lucru: *afacere de înaltă importanță;* 2. autoritate, influență de avere sau de pozițiune: *locul său îi dă multă importanță în lume.*

importați(un)e f. 1. acțiunea de a importa; 2. lucrul importat.

importator m. cel ce face comerțul de import.

importun a. supărător.

importunà v. a supăra cu cereri neîncetate.

importunitate f. cerere importună.

imposesuì v. Mold. a pune în posesie, a arenda o moșie: *am imposesuit moșia boierului* Al.

imposibil a. care nu poate fi, ce nu se poate face. ‖ n. lucru imposibil: *a încerca imposibilul.*

imposibilitate f. lipsa posibilității, neputință.

impostor m. înșelător, amăgitor.

impotent a. neputincios.

împotrivă prep. contra. [V. *potrivă*].

împotrivì v. a se pune împotrivă.

împotrivire f. opoziție, rezistență.

împovărà v. a încărca cu poveri. a copleși.

împozant a. impunător.

impozit n. 1. dare impusă pentru trebuințele Statului; 2. totalitatea dărilor astfel stabilite: *impozitul e votat de Corpurile legiuitoare;* impozitul sângelui, obligațiunea serviciului militar.

impracticabil a. 1. care nu se poate executa: *regulament impracticabil;* 2. pe unde nu se poate trece: *drum impracticabil.*

imprânzì v. a ajunge la prânz: *cu minciuna imprânzești, dar nu poți să înserezi.*

împrăștià v. 1. a arunca încoace și încolo: *vântul a împrăștiat frunzele;* 2. a trimite sau duce în diferite locuri: *a împrăștia trupe;* fig. *a împrăștia o veste;* 3. a pune pe fugă, în dezordine: *i-a împrăștiat pe dușmani.* [Lit. a arunca cu praștia: termen tehnic generalizat].

împrăștiat a. răspândit în toate părțile.

împrăștiere f. acțiunea de a (se) împrăștia: 1. dispersiune; 2. *fig.* propagare.

imprecați(un)e f. 1. invocarea răsbunării divine în contra cuiva; 2. figură de retorică prin care se invoacă nenorociri asupra cuiva.

impregnà v. 1. a pătrunde un corp cu substanța altuia; 2. *fig.* a inculca în spirit.

impregnat a. imbibat.

împrejmuì v. a îngrădi. [V. *preajmă*].

împrejur prep. 1. ocolind: *a umbla împrejur;* 2. pe lângă: *împrejurul lui;* 3. *tăiat împrejur,* circumcis. [V. *jur*].

împrejurà v. 1. a înconjura: *îl împrejuraseră copiii* Negr.; 2. a închide cu gard: *a împrejurat locul.* [Lat. praegyrare].

împrejurare f. circumstanță: *împrejurările vieții.*

împrejurime f. 1. locul de împrejur; 2. cei din jurul cuiva.

impresariu m. șeful unei întreprinderi teatrale.

imprescriptibil a. care nu poate fi contestat: *drepturi imprescriptibile.*

impresionà v. a cauza impresiuni, a mișca pe cineva.

impresionabil a. ușor de impresionat.

impresionabilitate f. caracterul celui impresionabil.

impresi(un)e f. 1. întipărire, urmă lăsată de un obiect ce a apăsat asupra altuia; 2. *fig.* efect produs asupra minții sau simțurilor: *impresiunile din copilărie sunt tenaci.*

impresurà v. 1. a înconjura cu armată *dușmanii împresurară cetatea;* 2. a în:

www.dacoromanica.ro

conjura în genere: *tot ce ne împresoară;* 3. a coprinde de o dată: *ce boală te împresoară?* POP.; 4. a coprinde pe nedrept, a încălca în averea altuia. [Lat. *PRESSULARE, din PRESSUS, înghesuit].

împresurare f. acțiunea de a împresura: 1. asediu; 2. încălcare: *vrei să-mi mănânci stânjeni cu împresurare?* AL.; 3. strâmtorare.

împresurat a. și m. asediat.

împresurător m. asediator.

împreună v. a uni un lucru cu altul, a strânge la un loc. [Compus din *în-pre-un*].

împreună adv. în unire cu altul, în societate: *a merge, a lucra împreună.* [Lit. întrunit].

împreunare f. acțiunea de a împreuna și efectul ei: 1. juncțiune, reunire; 2. căsătorie.

împricinat m. acuzat, prevenit: *halal de bieții împricinați!* AL. [V. *pricină*].

împrietenì v. a (se) face prieten.

imprimà v. 1. a lăsa o urmă, a întipări: *a imprima piciorul în nisip;* 2. a tipări, a scoate din tipar; 3. a comunica, a transmite: *a imprima o mișcare unei mașini.*

imprimat a. 1. întipărit; 2. tipărit. ‖ n. broșură, foaie imprimată.

imprimăvărà v. a se face primăvară.

imprimerie f. 1. tipar, arta de a imprima cărți: *imprimeria a fost inventată la 1436 de Gutenberg;* 2. unelte de imprimat; 3. tipografie, locul unde se imprimă: *imprimeria Statului.*

improprietărì v. a face proprietar: *țăranii au fost împroprietăriți întâi prin legea din 1864.*

impropriu a. care nu se potrivește, care nu redă exact cugetarea: *termen impropriu.*

împroșcà v. 1. a da cu proașca; 2. a asvârli cu pietre, cu proiectile: *împroșca palatul cu două tunuri* BĂLC.; 3. a stropi cu apă sau noroiu; 4. *fig.* a ocărî. [Bulg. PROČKATI].

împroșcătură f. rezultatul împroșcării, canonadă: *împroșcăturile dușmanului.*

împrospătà v. 1. a face proaspăt, a reînnoi; 2. *fig.* a aduce din nou aminte.

împrostit a. tâmpit: *cu fața împrostită.* [V. *prost*].

improvizà v. 1. a face pe dată și fără pregătiri versuri, un discurs, muzică, etc.; 2. *fig.* a face ceva pe dată și fără pregătire.

improvizare f. 1. acțiunea de a improviza; 2. ceeace se improvizează.

improvizator m. cel ce improvizează.

imprudent a. neprevăzător, nechibzuit.

imprudență f. 1. lipsă de prudență; 2. faptă imprudentă, nesocotință.

împrumut n. 1. fapta de a împrumuta; 2. lucru împrumutat. [Lat. PROMUTUUM, împrumut].

împrumutà v. 1. a da cu condițiunea de a înapoia: *a împrumuta bani;* 2. a cere cu împrumut; 3. a lua dela, a trage din: *florile împrumută dela soare colorile lor.* [Lat. IMPROMUTARE].

împrumutător m. cel ce dă sau ia cu împrumut.

împufat a. plin de puf: *atmosferă împufată.*

împuià v. 1. a face pui; 2. a se înmulți; 3. a umplea, a ameți: *a împuia urechile. capul.*

impuls n. impulsiune.

impulsiune f. 1. mișcare comunicată unui corp de către altul; 2. *fig.* excitare, mobil.

impulsiv a. ce dă impulsiune: *forța impulsivă a prafului de pușcă.* ‖ m. cel ce săptuiește iute și fără a reflecta: *impulsivul nu e respunzător de faptele sale.*

impunător a. 1. care impune, care inspiră respect; 2. care umple de admirațiune: *spectacol impunător;* 3. *fig.* considerabil: *forțe militare impunătoare.*

impune v. 1. a pune pe: *a impune mâinile spre a binecuvânta;* 2. a obliga la: *a impune sarcini, dări;* 3. a insufla respect, a comanda: *a impune tăcere;* 4. a constrânge pe cineva de a fi primit: *știe să se impună.*

împungaciu a. care împunge (vorbind de vite).

impunge v. 1. a înțepa: *a o împunge pe fugă,* a porni în fuga mare; 2. *fig.* a ofensa cu vorba. [Lat. PUNGERE].

impunitate f. scăpare de pedeapsă.

impunsătură f. 1. efectul împungerii: îmboldire: 2. *fig.* vorbă isteață plină de vioiciune.

împupăzà v. 1. a împestrița (ca pupăza); 2. *fig.* a amesteca: *a împupăza limba cu vorbe străine.*

impur a. 1. necurat; 2. mânjit prin amestec; 3. *fig.* vițios, corupt.

impuritate f. starea, defectul celui impur.

impușcà v. 1. a trage cu pușca; 2. a (se) ucide cu o lovitură de pușcă.

impușcă'n-lună m. tânăr desmetic și fără experiență.

împușcătură f. lovitură de pușcă.

imputà v. 1. a atribui cuiva o faptă blamabilă; 2. a-și face imputări; 3. *Jur.* a întrebuința o plată la o datorie.

imputabil a. ce se poate imputa.

imputare f. ceeace se zice cuiva spre a-i insufla părere-de-rău sau rușine.

imputațiune f. *Jur.* compensarea ori

www.dacoromanica.ro

scăderea unei sume: *dacă datoriile sunt de egală natură, imputațiunea se face asupra celei mai vechi.*

împuternici v. 1. a prinde puteri, a întări; 2. a da puteri depline.

împuternicire f. acțiunea de a împuternici: 1. restabilire; 2. plenipotență, mandat.

împuternicit m. plenipotențiar, mandatar.

împuți v. 1. a umplea cu putoare; 2. a se strica, a căpăta miros rău. [Lat. PUTESCERE].

împuțină v. a (se) face mai puțin, a (se) micșora.

imun a. *Med.* rezistent la, de care nu se atinge (o boală).

imunitate f. scutire de impozite, de sarcini sau de datorii.

imunizare f. *Med.* rezistență la o boală.

imurluc n. ipângea roșie sau neagră ce Oltenii poartă sub cortel. [Turc. YAMURLUK, manta de ploaie, impermeabil (din *yamur*, ploaie)].

in m. 1. plantă textilă ale cării semințe servă la facerea unui uleiu secativ și din a cării scoarță se fabrică fire pentru pânzeturi și stofe *(Linum usitatissimum)*: din semințele de in țăranul face cataplasme pentru coacerea umflăturilor, iar cu uleiul de in vindecă arsurile: *din in se toarce și se țese pânza;* 2. pânză de in. [Lat. LINUM].

în prep. exprimă: 1. interiorul: *în cameră;* fig. *în minte;* 2. diverse raporturi locale sau temporale, pe: *stă în picioare;* 3. peste: *în trei zile.* [Lat. IN].

inabordabil a. 1. ce nu se poate aborda: *țărm inabordabil;* 2. *fig.* de fire supărăcioasă: *om inabordabil.*

inacceptabil a. ce nu se poate, ce nu trebue să se accepte.

inaccesibil a. 1. a cărui apropiere e imposibilă sau anevoioasă; 2. *fig.* căruia cu anevoie se poate vorbi.

inacordabil a. ce nu se poate acorda.

înăcri v. a acri; fig. *mi s'a înăcrit sufletul* CR. [Lat. INACRESCERE].

inacțiune f. încetarea momentană a oricării acțiuni.

inadins adv. 1. cu intenție sau precugetare; 2. cu un scop anume. [V. *adins*].

inadmisibil a. care nu poate fi admis.

inadmisibilitate f. starea celor inadmisibile.

înaintă v. 1. a merge înainte; fig. *a înainta în vârstă;* 2. a progresa: *a înainta în studiu;* 3. a avansa: *a înainta în magistratură;* 4. a prezenta, a adresa: *a înainta o hârtie.*

înaintare f. acțiunea de a înainta: 1. mers înainte; 2. promoțiune; 3. progres: *pe calea înaintării* AL.

înaintaș m. care merge înainte: *cal înaintaș.* ‖ m. predecesor.

înaintat a. 1. avansat; 2. promovat.

înainte prep. arată prioritate de timp, de loc: *înainte cu două luni, a făcut doi pași înainte.* [Vechiu-rom. *ainte*=lat. AB ANTE]. ‖ adv. 1. în trecut: *mai înainte nu era așa;* 2. anterior: *cum s'a zis mai înainte.*

înainte-mergător m. 1. predecesor; 2. supranumele sfântului Ioan Botezătorul.

înălbi v. 1. a albi: *câte oase au înălbit!* POP.; 2. a se face alb: *se înălbi ca ceara.* [Lat. INALBESCERE]. V. *nălbi.*

inalienabil a. care nu poate fi înstrăinat, vândut sau dat: *bunurile dotale, ale minorilor și interzișilor, sunt inalienabile.*

înalt a. 1. ridicat: *munte înalt;* 2. *fig.* distins prin rang: *poziție înaltă;* 3. mare de talie: *tânăr înalt;* 4. superior, sublim: *gânduri înalte.* [Lat. ALTUS]. ‖ n. înălțime: *în 'naltul cerului, văzduhul pământului* POP.

înălță v. 1. a ridica în sus: *a înălța un zid,* o *statuă;* 2. a înainta: *a înălța la un rang;* 3. *fig.* a lăuda foarte: *prea îl înalță.* [Lat. *ALTIARE din ALTUS, înalt].

înălțare f. 1. acțiunea de a înălța; 2. numele a două sărbători: *Înălțarea Crucii* (14 Sept.) și *Înălțarea Domnului* (40 zile după Paști).

înălțat a. od. titlul Domnitorului, corespunzând modernului *Alteță: prea înălțate Doamne!*

înălțător a. care înalță.

inalterabil a. care nu poate fi alterat: *aurul e inalterabil;* fig. *amicie inalterabilă.*

înălțime f. 1. dimensiunea unui corp dela bază până la vârf: *înălțimea turnului;* 2. ridicătură deasupra solului: *înălțimea norilor;* 3. parte înaltă, eminență: *dușmanul a ocupat înălțimile;* 4. *fig.* superioritate: *înălțimea geniului său;* a fi la înălțimea cuiva, în stare de a-l înțelege; 5. Alteță: *Înălțimea Voastră!*

înamorà v. a se amoreza.

inamovibil a. care nu poate fi destituit, nici mutat într'un mod arbitrar: *judecător inamovibil.*

inamovibilitate f. caracterul celui inamovibil: *inamovibilitatea magistraturei.*

inanitate f. golul și deșertăciunea unui lucru.

inaniți(un)e f. slăbiciune cauzată din lipsă de nutriment: *a muri de inanițiune.*

inaplicabil a. ce nu poate fi aplicat: *lege inaplicabilă.*

www.dacoromanica.ro

înapoi adv. indică: 1. o direcțiune retrogradată, la spate: *a privi înapoi*; 2. o mișcare de retragere: *s'a întors înapoi*; 3. de întârziere: *ceasornicul a rămas înapoi*; 4. de alungare: *înapoi, sceleratule!* [V. *apoi*].

înapoià v. 1. a da înapoi, a restitui; 2. a rămânea înapoi, a întârzia; 3. refl. a veni înapoi, a se întoarce.

înapoiat a. 1. dat îndărăt, restituit: *bani înapoiați*; 2. rămas înapoi, retrograd: *popor înapoiat*.

înapoiere f. acțiunea de a (se) înapoia: 1. restituțiune; 2. întoarcere: *după înapoierea lui*; 3. *fig.* regres.

înapreciabil a. 1. ce nu poate fi apreciat sau determinat: *diferență inapreciabilă*; 2. de o foarte înaltă valoare: *merit inapreciabil*.

înaripà v. 1. a căpăta aripi: *calul se 'naripă* Bol.; 2. *fig.* a se avânta: *atunci se 'naripează neîmpăcatu-mi dor* Al.

înaripat a. prevăzut cu aripi: *Amorul e zeu 'naripat* Al.

înăriță f. plantă ale cării frunze seamănă cu ale inului *(Linaria)*.

înarmà v. 1. a înzgriji cu arme; 2. a se pregăti de războiu; 3. a echipa o corabie; 4. a lua armele: 5. *fig.* a se întări, a se fortifica: *a se înarma cu răbdare*.

înăsprì v. 1. a (se) face aspru; 2. a (se) irita: *se înăspri craiul* Pann.

înăsprime f. asprime: *îl goni afară cu înăsprime* Pann.

înăsprit a. iritat: *ură înnăbușită și înăsprită de zece veacuri* Bălc.

înatacabil a. ce nu poate fi atacat: *titlu, drept inatacabil*.

inaugurà v. 1. a deschide, a începe solemn pentru întâia oară un edificiu, o statuă, un monument; 2. *fig.* a fi începutul unui lucru.

inaugural a. relativ la o inaugurațiune: *discurs inaugural*.

inaugurați(un)e f. acțiunea de a inaugura și ceremonia corespunzătoare.

înăuntru adv. 1. în interior; 2. (od. în Moldova) în centrul Europei, mai ales în Austria: *a plecat înăuntru*. Al. [Lat. IN INTRO].

înaurit a. daurit: *ca un măr înaurit* Pop.

înavuți v. a (se) face avut.

înc n. Mold. 1. dispoziție de a juca, șburdăciune (vorbind de puii de animale); 2. joc, capriț: *copilă plină de incuri* Cr. [Origină necunoscută].

încă adv. 1. până acum: *n'a venit încă*; 2. din nou: *o mai lua încă*; 3. de când: *încă de mic*. [Cf. it. ANCHE].

încadrà v. 1. a pune o cadră sau pervaz: *a încadra o pictură*; 2. *fig.* a înconjura; 3. a însera, a introduce: *a încadra o anecdotă*.

încadrator m. cel ce încadrează: *încadrator de tablouri*.

încai (încailea) adv. cel puțin: *dă-mi încai banii*. [Origină necunoscută].

încăibărà v. 1. a apuca și a strânge tare; 2. *fam.* a se lua la ceartă; 3. a aduna cu anevoie: *să-și încaibere și el un venit* Isp. [Și *închelbăra*, de origină necunoscută].

încăierà v. 1. a se lua la bătaie, apucându-se de păr: *era cât pe ce să se încaiere la bătaie*. Cr.; 2. a începe lupta: *oștile se încăierară*. [Lit. a pune în caier (și cu sensul de «smoc de păr»): metaforă luată din tehnica țesutului].

încăierat n. acțiunea de a se încăiera și rezultatul ei, bătaie, trânteală: *până la împăratul rabzi încăieratul* Pann.

încailea adv. V. încai.

încâinà v. a se încăpățâna: *se încâinase și nu vrea să dea inelul* Isp. [V *câine*].

încălâfat a. cu calâf: *ciubuc încălâfat* Negr.

încălat a. Tr. umflat de gras: *ce a băut și ce a mâncat de are trupul așa încălat?* Pop. [Și *îngălat* = albanez NGAL. îngraș].

încălcà v. 1. a călca o țară, o moșie; 2. *fig.* a lua pe nedrept, a se întinde pe pământul altuia.

încălcare f. 1. călcare sau năvălire; 2. *fig.* uzurpare.

încâlci v. 1. a se încurca (vorbind de firele de cânepă sau de păr); 2. *fig.* a (se) încurca în genere. [Derivat din *câlți*: metaforă luată din tehnica torsului și analogă cu a *încurca ițele*].

încalculabil a. ce nu poate fi calculat, foarte considerabil: *numărul stelelor e incalculabil*.

încălecà v. 1. a se urca pe cal; 2 *fig.* a domina: *doar va încăleca pe nevoia* Cr. [Lat. CABALLICARE].

încălecat a. de-a încălecata, joc gimnastic de-a călarele.

incalificabil a. ce nu poate fi calificat: *purtare incalificabilă*.

încălță v. 1. a pune încălțăminte; 2. a pune ciolane la roate; 3. *fig.* a înșela, a păcăli: *l'am încălțat*. [Lat. INCALCIARE].

încălțăminte f. obiect de piele sau de postav ce servă a acoperi partea de jos a piciorului. [Lat. CALCEAMENTA].

încălțat a. 1. care și-a pus încălțăminte; 2. se zice de un cal cu pete albe pe picioare sau de o pasăre cu picioarele împănate; 3. încărcat cu samarul: *vită încălțată, fig.* imbecil.

www.dacoromanica.ro

încalte(a) adv. V. încai: *încaltea când ai fi și tu ceva* Cr.

încălzi v. 1. a (se) face cald; 2. *fig.* a (se) însufleți, a (se) aprinde de mânie.

incandescent a. 1. încălzit până să devie alb; 2. *fig.* plin de foc, de însufleție.

incandescență f. 1. starea corpului incandescent; 2. *fig.* excitare violentă.

încântà v. 1. a captiva cu fermece; 2. a transporta de admirațiune, de plăcere: *taina ce mă 'ncântă* Al. [Lat. incantare].

încântare f. 1. acțiunea de a încânta; 2. lucru minunat și surprinzător; 3. bucurie foarte vie: *nopți de 'ncântare ca zile luminoase* Al.

încântat a. 1. transportat de admirațiune, de plăcere: *au rămas încântați;* 2. delicios: *loc încântat.*

încântător a. care încântă, care place mult.

încântec n. farmec: *încântec și descântec pe lume s'au lăsat* Al.

incapabil a. 1. care nu e capabil: *principe incapabil de a guverna;* 2. care n'are capacitatea legală; 3. în sens bun: *incapabil de lașitate.*

incapacitate f. 1. lipsă de capacitate; 2. starea unei persoane pe care legea o privează de unele drepturi.

încăpăstrat a. prevăzut cu căpăstru: *înșeuat și încăpăstrat* Pop.

încăpățânà v. a vrea cu încăpățânare.

încăpățânare f. îndărătnicie.

încăpățânat a. și m. care ține cu stăruință la ceva. [Lit. om cu căpățâna sau cu capul mare, de unde ideea de îndărătnic].

încăpător a. în care încape mult, larg, spațios.

încăpeà v. 1. a ține în sine, a cuprinde: *mult încape în butia asta;* 2. a fi loc de ajuns, a intra în ceva: *p'acolo nu încăpeau doi inși;* fig. *nu încape îndoeală, vorbă;* 3. a ajunge rău: *pe ce mâini a încăput!* [Lat. capere, a prinde (luat intransitiv cu sensul de a pătrunde)].

încăpere f. acțiunea de a încăpea și rezultatul ei; 1. spațiu, întindere: *în încăperea aceluiaș sicriu* Em.; 2. cameră: *ușile deosebitelor încăperi* Od.

încăpuì v. a improviza: *am încăpuit eu singur o corabie.* Car. [V. *căpui*].

încăpușat a. acoperit cu căpușe, înmugurat: *lumânările cu flori încăpușate.*

încăputà v. 1. a pune căputa la cisme; 2. a drege ciorapi; 3. *fig.* a prepara în grabă: *lesne se încăputează un culcuș.*

încărcà v. 1. a pune o sarcină: *a încărca un cal;* 2. a exagera: *a încărca o socoteală;* 3. a cita cu profuziune: *a încărca o operă cu citate;* 4. a pune praf și plumb într'o armă de foc: *a încărca o pușcă.* [Lat. carricare, lit. a pune în car].

încărcătură f. cât se încarcă.

încârceià v. a avea cârceie: *mi se încârceia stomacul.*

încarcerà v. a pune în carcere, a întemnița.

încârdoșà v. a se împreuna: *se încârdoșează cu vr'un smintit* Isp. [Lit. a se pune în cârd].

încârdui v. a se întovărăși (V. *terchea-berchea*). [Tras din *cârd*].

încârjoià v. Mold. a-și gârbovi trupul (de bătrânețe): *gheboși de-și încârjoiau trupul până la genunchi.* [Lit. a se încovoia ca o cârjă].

încârligat a. încovoiat: *coada încârligată în spre pântece* Car. [V. *cârligat*].

încarnà v. a (se) întrupa.

încarnat n. coloare roșie ca a cărnei: *frumosul încarnat pe fața ta cea albă* Bol.

încarnați(un)e f. întrupare, se zice în special de taina prin care cuvântul lui D-zeu s'a făcut trup.

încassà v. a pune în cassă, a primi bani.

încassator m. cel ce încassează.

încasso n. încassare de polițì și provizionul ce primește o bancă pentru această operațiune.

încât adv. 1. ce se atinge: *încât despre el;* 2. până într'atâta (indicând gradul de intensitate al acțiunii): *răcni încât tot palatul să clăti.* [V. *în* și *cât*].

încătușà v. 1. a pune în cătușì; 2. *fig.* a ținea strâns.

încazarmà v. a pune în cazarmă.

incendià v. 1. a da foc unei clădiri, păduri, etc.; 2. *fig.* a excita la revoltă.

incendiar m. autor voluntar al unui incendiu. ‖ a. 1. care poate cauza un incendiu: *projectile incendiare;* 2. capabil de a turbura pacea publică: *scrieri incendiare.*

incendiu n. 1. foc mare; 2. turburări revoluționare.

începător a. elementar. ‖ m. cel ce se află încă la primele elemente ale unei arte sau științe.

începătură f. început; *fig.* origină: *începătură și pricină a tuturor nenorocirilor* Bălc.

începe v. 1. a face primul pas într'o lucrare: *a începe o clădire;* 2. a fi la început: *a-și începe ziua;* 3. a lua începutul: *iarna începe la 22 Decembrie.* [Lat. incipere].

început n. 1. primul pas într'o lucrare,

www.dacoromanica.ro

primul moment în existență; 2. *fig.* fundament: *sguduind ale lumii începuturi* Em.

încercà v. 1. a face cercare sau probă: *a încerca o haină;* 2. a supune la cercare, a face să sufere: *D-zeu a vrut să-l încerce;* 3. a vedea dacă e capabil de ceva: *se încearcă la scrimă.* [V. cercà].

încercare f. 1. facerea unei probe: *încercarea unei mașini;* 2. prima producțiune literară sau artistică; 3. titlul unor opere: *încercare despre inteligența umană;* 4. *fig.* ispită, nenorocire ce reclamă statornicie: *e o încercare dumnezeească.*

încercat a. 1. experimentat: *oșteni încercați;* 2. întărit de suferințe: *viață încercată.*

încert a. nesigur.

încertitudine f. 1. lipsă de certitudine; 2. starea unei persoane nesigure.

incest n. unire criminală între consângeni.

incestuos a. culpabil de incest.

încet a. și adv. 1. domol: *cu glas blând, duios, încet* Em.; 2. nu curând; încet-încet, cu timpul; 3. binișor: *umblă încet.* [Lat. vulg. QUETUS = clasic QUIETUS]. ‖ n. lipsă de repeziciune: *încetul cu încetul.*

încetà v. 1. a nu mai continua; 2. a se sfârși: *a încetat din viață.*

încetare f. acțiunea de a înceta și rezultatul ei: întrerupere.

încetățeni v. a da drepturile de cetățean.

încetinat a. înrămurat: *brad încetinat.* Pop. [V. *cetină*].

încetinel adv. foarte încet. [Compromis între *încet* și *cătinel*].

încheià v. 1. a prinde cu copci, a lega: *a încheia nasturii, cămașa;* 2. a se articula: *unde se încheie brațul cu umărul;* 3. a termina: *sprâncenele arcate fruntea albă i-o 'ncheie* Em.; 4. a concentra: *numai în arc se încheia meșteșugul și puterea omului aceluia* Cr.; 5. a face la sfârșit: *a încheia pace, socoteli.* [Lat. CLAVARE].

încheiat a. 1. începocat; 2. *fig.* împlinit: *o săptămână încheiată* Isp.

încheiere f. acțiunea de a încheia și rezultatul ei: concluziune.

încheietură f. 1. rezultatul încheierii; 2. articulațiune, loc de încheiat: *încheietura mânecei, încheietura oaselor.*

închelbărà v. V. încâlbărà: *își închelbăra un rând de haine* Isp.

închide v. 1. a coprinde într'un spațiu dat: *l'a închis într'o cetate;* 2. a astupa ceeace e deschis: *a închide ușa;* 3. a opri trecerea: *a închide un drum;* 4. *fig.* a pune capăt: *a închide o discuție;* 5. a se cicatriza (de o rană). [Lat. INCLUDERE].

închiegà v. 1. a prinde chiag: *laptele, sângele a închiegat;* 2. a condensa, a solidifica: *a ta suflare apa 'n râuri o 'nchiagă* Al.; *fig. sub frunte-i trecutul și viitorul se închiagă* Em.; 3. a prinde bine, a lega strâns: *a închiega o prietenie, a închiega ceva bani.*

închiegare f. *fig.* formațiune consistentă, constituire: *(Memfis) închiegare măestrită din șuflarea vijeliei* Em.

închiegătoare f. 1. vas de închiegat: *nu-i venia cașul la închiegătoare* Pop.; 2. (Banat) *Bot.* năprasnică (care ar opri, după credințele poporului, orice scursoare).

închinà v. (activ) 1. a pleca în jos, a înclina: *oștirea a închinat steagul;* 2. a supune, a face tributar: *cu temeiuri bune țara să 'nchinăm* Bol.; 3. a hărăzi, a consacra: *a închinat toată averea sa mânăstirii Neamțului* Cr.; 4. a dedica: *a închina o carte cuiva;* 5. a bea în sănătatea cuiva: *pentru Moldova paharul meu închin* Al. ‖ (neutru) 1. a saluta cu plecăciune: *s'a închinat până la pământ;* 2. a adora, a se ruga, a se prosterna: *Nilul alb cărui se 'nchină un cumplit negru popor* Al.; 3. *fig.* a se încrede orbește: *te'nchini la vorbe proaste din timpi de altădată?* Al. [Lat, INCLINARE].

închinăciune f. 1. plecăciune din respect și iubire; 2. adorațiune, rugăciune, [Lat. INCLINATIONEM].

închinare f. acțiunea de a (se) închina: 1. consacrațiune, dedicațiune; 2. salutare respectuoasă; 3. supunere; *închinarea țării;* 4. *fig.* smerenie: *Moțoc când te 'ntreabă, răspunde cu închinare* Al.

închinat a. consacrat: *mânăstirile închinate,* cele puse sub protecțiunea lavrelor din Orient.

închinător m. 1. cel ce se închină: *închinător de idoli;* 2. *fig.* admirator: *eu, umilit închinător al marelui nostru istoric* Od.

închingà v. a încinge calul cu chinga.

închiorchioșà v. Mold. 1. a-și arăta ifosul, a se fuduli: *mai bine m'aș închiorchioșa eu în București* Al.; 2. a se supăra. [Alterațiune din *cocoș:* a se umfla în pene ca un cocoș și a se face roșu ca un cocoș].

închiorchioșat a. și adv. Mold. cu ifos: *uitându-se închiorchioșat* Cr.

închipui v. 1. a face un chip, a reprezenta: *marmura închipuia fel de fel de flori* Isp.; 2. a-și pune în minte, a-și imagina: *închipuiește-ți;* 3. Mold. a face

www.dacoromanica.ro

toate chipurile, a înjgheba: *tu ai boi, de ce nu-ți închipuiești și un car?* Cr.

închipuire f. 1. acțiunea de a închipui și lucrul închipuit; 2. facultatea de a închipui: imaginațiune; 3. alegorie: *Arghir și Elena.... o închipuire sub care se înțelege luarea țării Ardealului prin Traian* (Barac).

închipuit a. *fig.* imaginar, înfumurat: *um om închipuit.*

închircit a. Mold. 1. pipernicit: *sfrijit și închiricit* Cr.; 2. strâns și ghemuit: *cu oasele 'nchircite* Em. [V. *chirci*].

închiria v. a da sau a lua cu chirie o casă, o trăsură, etc.

închis a. 1. coprins într'un loc anumit: *drum închis între dealuri*; 2. întemnițat: *a sta închis doi ani*; 3. întunecat (de față sau de colori): *albastru închis.* [Lat. inclusus].

închisoare f. 1. loc de închis pe cei vinovați: gros, pușcărie, temniță; 2. pl. cotețe închise din toate părțile în cari se păstrează peștele prins până ce se vinde.

închiziți(un)e f. 1. cercetare riguroasă, vexatorie; 2. tribunal instituit odinioară în unele țări apusene, mai ales în Spania, spre a căuta și urmări pe eretici.

închizitor m. 1. membru al Închiziției; 2. *fig.* cel ce face anchete minuțioase.

închizitorial a. riguros, vexatoriu: *cercetare închizitorială.*

incident n. 1. întâmplare neașteptată în cursul unei întreprinderi; 2. acțiune secundară într'o dramă, într'un roman; 3. șicană ridicată în cursul unui proces, la joc.

incidență f. 1. întâlnirea a două linii sau suprafețe; 2. caracterul unei propoziții incidente.

incidental a. 1. care se produce într'o afacere: *cerere incidentală*; 2. *Gram.* legat cu o propoziție principală: *propoziție incidentală*; 3. *Fiz.* ce cade pe o suprafață: *rază incidentală.* ‖ adv. din întâmplare.

încifrà v. a încurca: *mai mult o încifrează cel ce vrea a o descifra* Em.

încinchit a. și adv. Mold. ghemuit: *șezând încinchit* Cr. [*Cinchit*, rostire dialectală pentru *cimpit* (v. *cimpi*)].

încinci v. a (se) face de cinci ori mai mare.

încinge v. a înfășura mijlocul corpului, a coprinde împrejur: *încingeți-vă spada.* [Lat. incingere].

încinge v. 1. a se aprinde: *jocul se încinse*; fig. *se încinse o convorbire, o luptă*; 2. a se încălzi și a se strica (de grâu, fân). [Vechiu-rom. *încinde* = lat. incendere: forma modernă *încinge* e un compromis din *încinde* și *încinge*, perfectul lor comun fiind *încinse*].

încins a. *fig.* aprins: *încins de grija țării* Od. ‖ n. încingere: *la încinsul brâului* Pop.

incintă f. spațiu îngrădit, sală: *incinta tribunalului, Senatului* (— fr. *enceinte*).

înciudà v. a se supăra, a se necăji: *boierul înciudat* Cr. [V. *ciudă*].

incizà f. propoziție cu sens complet ce figurează în mijlocul unei alte propoziții mai importante.

inciziune f. tăiere d'alungul.

inciziv a. care taie: *dinți incizivi*, cei dinainte destinați a tăia alimentele; 2. *fig.* mușcător, satiric: *stil inciziv.*

înclei v. a (se) lipi cu cleiu.

încleștà v. a strânge cu putere, a înțepeni: *a încleșta gura, dinții*; 2. *fig.* a se întărâta: *războiul se încleștează mai cu foc* Negr. [Lit. a strânge cu cleștele].

încleștat a. 1. înțepenit: *glasul rămase încleștat* Od.; 2. *fig.* aprig: *toți la luptă 's încleștați* Al.

inclinà v. 1. a pune în pieziș, a îndrepta în jos: *a inclina capul*; 2. a fi aplecat: *acest plan inclină*; 3. a avea aplecarea sau dispoziția: *a inclina la pace*; 4. a-și îndoi corpul, a se prosterna: *se inclină înaintea lui Dumnezeu.*

inclinat a. într'o situațiune oblică în raport cu orizontul: *plan inclinat.*

inclinați(un)e f. 1. acțiunea de a (se) înclina: *inclinațiunea capului*; 2. *fig.* tendență naturală, dispoziție: *are inclinațiune la pictură*; 3. iubire, simpatie: *căsătorie de inclinațiune*; 4. starea lucrului înclinat: *inclinațiunea acoperișului*; 5. *Geom.* relațiune de oblicitate; 6. *Fiz.* unghiu ce face acul busolei cu orizontul.

incluziv adv, coprins în cele precedente: *până la 3 Ianuarie incluziv.*

încoace adv. 1. în această direcțiune: *vino încoace*; încoace și încolo, în toate părțile; 2. în spre acum: *dela o vreme încoace.* [*Coace* = lat. eccuhicce].

incoativ a. se zice de verbele cari arată începutul unei acțiuni.

încocleți v. a se încinge: *mi se încocleți o luptă* Isp. [V. *cocleț*: metaforă luată din tehnica țesutului și analogă cu sinonimul *încăiera*].

incoercibil a. *Fiz.* ce nu poate fi strâns sau comprimat.

incoerent a. 1. lipsit de coerență; 2. *fig.* lipsit de legătură sau șir: *idei incoerente.*

incoerență f. caracterul celor incoerente; fig. *incoerența ideilor.*

incognito adv. fără a fi, fără a voi să fie cunoscut: *a călători incognito.*

www.dacoromanica.ro

încolăci v. 1. a (se) întortochia înfășurându-se: *șarpele se încolăcește; fig. a încolăci brațele în jurul cuiva;* 2. a se înfășura, a se ghemui. [V. *colăci*].

încolăcitură f. rezultatul încolăcirii și lucrul încolăcit.

încolo adv. 1. în acea direcțiune: *mai încolo,* mai departe, mai târziu; 2. altmintrelea: *încolo, era om de casă* Isp. [V. *colo*].

incolor a. 1. care nu e colorat: *lichid incolor;* 2. *fig.* monoton, searbăd: *stil incolor.*

încolți v. 1. a scoate colți sau muguri, a răsări: *iarba încolțește;* 2. *fig.* a începe să se nască (o idee, o simțire, un plan): *încolția un dor mai adânc* Em.

încolți v. a pune în colț, a înfunda, a strâmtora: *l'a încolțit cu întrebări.*

încolți v. a mușca cu colții: *șerpi că l'au mușcat, lupi că l'au încolțit* Pop.

încolțit a. *fig.* strâmtorat, neliniștit: *mi-i inima 'ncolțită* Al.

încolțurat a. în colțuri, angular: *barbă încolțurată iar nu rotundă* Bâlc.

incombustibil a. care nu poate arde.

incomensurabil a. 1. ce nu se poate măsura, foarte mare: *spațiu incomensurabil;* 2. se zice în matematice de două cantități cari n'au măsură comună: *circumferința cercului e incomensurabilă cu diametrul ei.*

incomod a. care nu e comod, care jenează.

incomodà v. a cauza jenă, a pricinui supărare.

incomoditate f. jenă produsă de un lucru incomod.

incomparabil a. care n'are seamăn, cărui nimic nu-i se poate compara.

incompatibil a. care nu e compatibil, care nu se poate împăca cu altceva: *funcțiuni, caractere incompatibile.*

incompatibilitate f. caracterul celor incompatibile: *e incompatibilitate între funcțiunile de deputat și de prefect.*

incompetent a. 1. care nu e competent, care n'are dreptul de a judeca: *tribunal incompetent;* 2. care n'are cunoștințele necesare spre a face sau decide ceva: *critic incompetent.*

incompetență f. 1. lipsă de competență judiciară: *incompetența unui tribunal;* 2. lipsa cunoștințelor cerute spre a decide: *incompetența literară sau științifică.*

incomplet a. care nu e complet.

încondeià v. 1. a desena cu condeiul, a vopsi cu negru (sprâncene), a roși ouăle de sâmbăta Paștilor; 2. *fig.* a înnegri, a calomnia: *bine l'ai încondeiat.*

încondeiat a. 1. desenat cu condeiul: *sprâncene încondeiate;* 2. *fig.* discreditat. ‖ n. acțiunea de a încondeia: *încondeiatul ouălor de Paști.*

inconjur n. ocol: *fără înconjur.*

înconjurà v. 1. a pune împrejur: *a înconjura cetatea cu ziduri;* 2. a fi așezat împrejur: *locurile cari înconjurau satul;* 3. a asedia. [Lat. CONGYRARE, din GYRUS, ocol].

inconscient a. 1 ce se face fără a-și da seamă; 2. care n'are conștiință de sineș. ‖ n. *filozofia inconscientului.*

inconștiență f. lipsă de conștiință, turburare sufletească care impiedică a-și da seamă de faptele sale.

incontestabil a. ce nu poate fi contestat: *adevăr incontestabil.*

inconvenient n. neajuns.

incopci v. a încheia cu copci, a prinde în copci.

încordà v. 1. a întinde coardele la un instrument (arc, vioară); 2. a întinde foarte, a pune toată tăria: *a-și încorda puterile;* fig. *a-și încorda mintea;* 3. a ține strâns: *fugarul falnic coama 'și încorda* Al.; 4. a lega strâns: *a încorda via;* 5. a se înțepeni: *se încordează și apoi moare.*

încordare f. 1. acțiunea de a încorda: *încordarea mușchilor;* 2. rezultatul ei: tensiune; 3. *fig.* opintire intelectuală.

încordat a 1. cu coardele întinse: *arc încordat;* 2. cu nervii înțepeniți: *om încordat;* 3. *fig.* foarte atent: *cu mintea încordată;* 4. amenințător, critic: *stare încordată.* ‖ n. cercuitul viei.

încordătură f. contracțiune, spasm: *încordături dureroase* Od.

incorect a. ce nu e corect.

incorecțiune f. greșală în contra regulelor artei: *incorecțiunea stilului.*

incorigibil a. ce nu se poate corija: *copil incorigibil.*

încornorà v. 1. a pune coarne; 2. *fig.* a exagera: *cum le încornora toate câte le auzia* Car.

încoronà v. 1. a pune o coroană pe cap; 2. *fig.* a recompensa, a premia: *a încorona munca;* 3. a împodobi: *flori încoronau fruntea-i;* 4. a desăvârși: *sfârșitul încoronează lucrarea.*

încoronare f. 1. acțiunea de a încorona; 2. *fig.* încheiere, sfârșit.

încoronat a care poartă o coroană *cap încoronat.*

incorporà v. 1. a uni într'un singur corp de trupe: *a incorpora recruții.*

incorporal a. 1. fără corp; 2. *Jur.* care n'are decât o existență morală: *toate drepturile sunt incorporale.*

în-corpore adv. cu toții la un loc.

incoruptibil a. care nu poate fi corupt: *judecător incoruptibil.*

www.dacoromanica.ro

încoruptibilitate f. calitatea celui incoruptibil: *incoruptibilitatea magistraturei.*

încot n. Mold. sbeguire: *nici noaptea nu mă pot odihni de încotele voastre* Cr, [V. *inc*].

încotoşmănà v. a îmbrăca cu haine multe. [Lit. a se înfăşura şi strânge ca cotoşmanul în pielea sa].

încotro adv. V. *cotro.*

încovoià v. a (se) îndoi, a (se) pleca în jos: *îşi încovoaie genuchii.* [Dintr'un primitiv *covoiă*, vechiu-rom. *covăi*, de origină necunoscută].

încovoiat a. arcuit, strâmb.

încovoietură f. efectul încovoierii: îndoitură, curbatură.

încovrigà v. a se încolăci: *se încovrigă de copaciu şi se urcă* Isp. [V. *covrig*].

încrâncinà v. a se cutremura de groază: *ţi s'a încrâncina şi ţie carnea pe tine* Cr. [V. *crâncen*].

încrede v. a se lăsa în buna credinţa altuia, a-şi pune credinţa în: *încrede-te în el.*

încredere f. 1. acţiunea de a se încrede în cineva: *om de încredere;* 2. speranţă fermă: *am încredere în ajutorul vostru;* 3. cutezare prezumţioasă.

încredinţà v. 1. a asigura: *te pot încredinţa că e adevărat;* 2. a lăsa în grija cuiva: *i-am încredinţat toată averea.* [V. *credinţă*].

încredinţare f. 1. siguranţă: *a şti cu încredinţare;* 2. proba unui calcul: *să-mi faci încredinţarea* Cr.; 3. Tr. logodire.

incredul a. 1. care nu crede sau crede cu greu; 2. necredincios.

incredulitate f. 1. repugnanţă de a crede; 2. lipsă de credinţă religioasă.

încremeni v. 1. a împietri: *ori ce-i viu în lume, acum încremeneşte* Em.; 2. a rămânea locului de mirare sau spaimă; fig. *unde zidul într'un arc a 'ncremenit* Em. [V. *cremene*].

încrestà v. 1. a face semne, a scobi în lemn: *a încresta zilele de lucru;* 2. *fig.* a răni: *chiar pe mine m'au 'ncrestat la gură* Al. [V. *cresta*].

încreţi v. 1. a face creţ: *a încreţi fruntea, părul, rochea;* 2. a se sbârci: *se încreţia carnea pe trup.*

încreţit a. *fig.* îngrijurat: *fruntea tristă şi 'ncreţită* Em.

încreţitură f. lucru încreţit, cută: *încreţiturile hainelor* Isp.

încrezător a. dispus de a se încrede.

incriminà v. a acuza de o crimă.

incriminare f. acuzare.

încrop n. 1. apă căldicică; 2. V. uncrop; a da încrop, a încropi: *puse apa să dea încrop* Isp. [Slav. укропъ, apă fierbinte].

încropi v. 1. a face căldicel, a încălzi puţin; 2. *fig.* a face bine, rău: *traiul să mi-l încropesc.*

încropit a. 1. puţin încălzit: *apă încropită;* 2. căldicel: *adieri încropite;* 3. *fig.* potolit.

încrosnà v. a lua în spinare: *se încrosnează cu cărnurile afumate* Isp. [V. *crosnă*].

înurucì v. a-şi fase crucea de uimire: *se încrucia lumea de mirare* Cr.

încrucişà v. 1. a pune cruciş: *a încrucişa braţele;* 2. a merge cruciş: *drumurile se încrucişau.*

încrucişat a. 1. dispus în formă de cruce; 2. cruciş: *nora era mai în vârstă şi încrucişată* Cr.

încrucişător n. corabie de răsboiu ce străbate ţinuturile în toate direcţiunile şi într'un timp dat. [Tradus după fr. *croiseur*].

încruntà v. 1. a (se) însângera: *să se încrunte toată apa cu sânge;* 2. a privi aspru, sălbatec: *a încrunta ochii din sprâncene.* [Lat. cruentare].

încruntat a. 1. mânjit de sânge: *toţi 'n sânge 'ncruntaţi* Al.; 2. *fig.* întunecat, sălbatec: *cu ochii încruntaţi.*

încruşit a. Mold. însângerat: *pe stradele încruşite de flăcările orbitoare* Em. [V. *cruşi*].

încrustà v. 1. a acoperi cu ornamente băgate în suprafaţă: *a încrusta o masă;* 2. a aplica o substanţă peste alta, a o introduce ca ornament: *a încrusta aur în ivoriu;* 3. a se acoperi cu o pătură pietroasă: *cazanele se încrustează de var.*

încrustaţi(un)e f 1. acţiunea de a încrusta; 2. lucrare încrustată; 3. strat pietros ce se formează în jurul corpurilor, când rămân într'o apă încărcată cu săruri calcare.

încub m. un fel de demon răufăcător.

încuià v. a (se) închide cu cheia. [Lat. cuneare].

încuibà v. 1. a-şi face cuibul; 2. *fig.* a se aşeza, a prinde rădăcină: *cu amărăciunea vie 'n suflet încuibată* Al.

încuietoare f. 1. unealtă de încuiat; 2. încuierea pântecului, constipaţiune.

încujbà a. 1. a încovoia, a îndoi: *încujbat sub sarcină;* 2. *fig.* a apleca: *floare 'ncujbată de a crivăţului suflare* Negr. [V. *cujbă*].

inculcà v. a grava în spirit, a băga în cap prin dese repetiri.

inculpà v. a acuza pe cineva de o greşală, de un delict, de o crimă.

inculpat a. şi m. acuzat.

incult a. necultivat: *teren incult;* fig. *spirit incult.*

www.dacoromanica.ro

incumbà v. a fi impus: *părinților le incumbă datoria de a creşte pe copiii lor.*

încumete v. 1. a cuteza: *s'au încumes a face* Isp. [Dela un primitiv: *cumete* = lat. COMMITTERE].

încumetrì v. a se face cumetri, a se înrudi.

incunabul a. se zice de cărțile publicate la începutul imprimeriei. ‖ n. carte tipărită în sec. XV: *incunabulele sunt pasiunea bibliofililor.*

încunoştiinţà v. a aduce la cunoştinţă, a face cunoscut.

încununà v. 1. a (se) încorona: *încunună pe viteazu 'nvingător* Al.; 2. *fig.* a încheia, a termina: *încunună viaţa-i cu o moarte de erou* Od. [V. *cunună*].

încurà v. 1. a pune s'alerge: *prinse a-şi încura caii;* 2. a alerga pe întrecute, [Lat. INCURRERE].

incurabil a. care nu poate fi vindecat: *boală incurabilă; fig. viţiu incurabil.*

încurajà v. 1. a da curaj, a îmbărbăta; 2. *fig.* a favoriza, a proteja: *a încuraja industria naţională.*

încurcà v. 1. a pune în dezordine, a aduce confuziune: *a încurca o afacere;* 2. a amesteca laolaltă: *s'au încurcat ițele;* 3. *fig.* a-şi pierde firul ideilor: *o încurcă rău;* 4. a se împiedeca în drum: *bolovanii de cari se încurca.* [Lat. INCULCARE, *fig.* a încurca].

încurcalà f. Mold. încurcătură: *nici grijă n'avea despre încurcala ce făcuse* Cr.

încurcă-lumea m. cel ce încurcă lucrurile: *prinse a întreba pe încurcălumea* Isp.

încurcătură f. rezultatul încurcării: complicaţiune, confuziune.

incursiune f. 1. năvălirea duşmanilor în ţara străină spre a o prăda; 2. *fig.* aplicarea spiritului la subiecte străine studiilor obişnuite.

încuscrì v. a se face cuscri, a se înrudi.

încuviinţà v. a aproba. [V. *cuviinţă*].

încvartirà v. a pune soldaţii în cvartiruri.

îndărăgânà v. a abate dela o hotărire: *îndărăgăna pe împărat* Pop. [Lit. a face să dea îndărăt].

îndărăt adv. înapoi. [Lat. IN DERETRO].

îndărâtnic a. 1. care dă îndărăt (primitiv despre cal), încăpăţânat; 2. *fig.* stăruitor, rezistent: *muncă îndărâtnică.*

îndărâtnicì v. a se împotrivi din încăpăţânare.

îndărâtnicie f. starea sau fapta îndărâtnicului.

îndârjì v. Mold. a (se) face dârz: *în ce te bizui de te îndârjeşti aşa?* Cr.

îndată adv. numaidecât, într'un moment. [V. *dată*].

îndatinà v. a se deprinde, a se obişnui. [V. *datină*].

îndatorà, îndatorì v. 1. a (se) lega prin constrângere, prin datorie: *cine te îndatorează să primeşti?* 2. a face datorii, a se împrumuta: *m'am îndatorat până în gât;* 3. *fig.* a face cuiva servicii: *l'a îndatorat mult.* [V. *dator*].

îndatorire f. 1. acţiunea de a îndatora şi rezultatul ei: 2. *fig.* obligaţiune.

îndatoritor a. 1. care caută a îndatora; 2. obligator.

înde prep. 1. exprimă un raport intern mai energic decât în: *au început a vorbi înde ele* Cr.; 2. intră în compoziţiunea unor vorbe, ca: *îndemână, îndeplini, îndupleca,* etc. [Lat. INDU].

îndecent a. necuviincios.

indecenţă f. necuviinţă.

indecis a. 1. nehotărît: *om indecis, chestiune indecisă;* 2. *fig.* vag: *forme indecise.*

indecizi(un)e f. nehotărîre.

indefinit a. 1. fără limite determinabile sau cunoscute: *durată indefinită;* 2. *Gram.* care exprimă o idee generală, nedeterminată: *pronume indefinit.* ‖ n. ceeace e indefinit.

îndegetà v. a indica (provincialism ardelenesc modelat după germ. *Fingerzeig*).

îndelete (pe) adv. cu timpul îndestul, fără grabă: *a lucra pe îndelete.* [Slav. DĬELATELĬ, lucrător (din DĬELO, lucru)].

îndeletnici v. a lucra pe îndelete, a se ocupa (sârguitor) cu ceva. [Dial. *deletnic,* laborios = slav. DĬELATELĬNĬĔ, muncitor].

îndeletnicire f. ocupaţiune.

îndelicateţă f. 1. lipsă de delicateţă; 2. purtare grosolană.

îndelung a. şi adv. ce durează lung, mult timp: *îndelung răbdător.* [Lat. INDU LONGO].

îndelungà v. a prelungi: *masa să nu se îndelunge* Pann.

îndelungat a. care durează mult.

îndemânà v. a găsi ocaziunea: *nu se îndemânau a-i sta în ajutor* Bălc.

îndemână f. 1. în mână: *să-ţi ţii paloşul îndemână* Isp.; 2. la dispoziţiune: *nu am cartea la îndemână;* 3. *fig.* comod: *vremea este îndemână, prilejul favoritor* Negr. [Lat. INDU MANU].

îndemânare f. înlesnire de a se folosi de ceva.

îndemânatec a. 1. dibaciu; 2. comod: *o căruţă 'ncăpătoare şi îndemânatecă* Cr.; 3. *fig.* oportun: *vreme îndemânatecă.*

www.dacoromanica.ro

îndemn n. impulsiune, instigațiune.
indemn a. care nu sufere (pagubă).
îndemnà v. 1. a îmboldi, a grăbi să meargă: *îndemnați înainte!* CR.; 2. a împinge la, a excita: 3. *fig.* a sfătui. [Lat. INDE și MINARI a îmboldi].
îndemnător a. și m. care îndeamnă la ceva rău.
indemnizà v. a despăgubi de o pierdere.
indemnizare f. sumă dată ca despăgubire.
îndeobște adv. în genere. [V. *obște*].
îndepărtà v. a depărta.
independent a. 1. care nu depinde de nimeni; 2. căruia place independența: *caracter independent;* 3. care n'are raport sau relațiune cu altceva: *aceasta e independent de chestiune.*
independență f. starea unei persoane sau a unei națiuni independente: neatârnare.
îndeplinì v. V. împlinì.
îndesà v. 1. a pune des: *a îndesa grâu în saci;* 2. a umplea des: *a îndesa paharul;* 3. a se împinge unul într'altul, a se vârî: *îndesându-și căciula în cap;* 4. a se face des: *vizitele se îndesiră* NEGR. [Lat. *INDENSARE (cf. CONDENSARE)].
îndesat a. 1. foarte des: *în codrul îndesat;* 2. masiv, compact: *om îndesat;* 3. plin până în vârf: *un sac îndesat.*
indescifrabil a. ce nu se poate citi sau ghici.
indescriptibil a. ce nu poate fi descris: *fericire indescriptibilă.*
indestructibil a. ce nu poate fi distrus.
îndestul adv. de ajuns: *nu ești îndestul de chinuită?* BĂLC. [V. *destul*].
îndestulà v. 1. a da îndestul; 2. a fi îndestul; 3. a se sătura: *de o pradă așa bogată încă nu s'a îndestulat* GR. AL.
îndestulare f. cantitate suficientă, abundanță.
îndestulat a. care are de ajuns, care e cu îndestulare: *casa ne era îndestulată* CR.
îndestulător a. de ajuns.
index n. 1. tablă de materii a unei cărți; 2. listă de cărți a căror citire e interzisă de Biserica catolică ca contrare dogmelor: *a pune la index,* a interzice; 3. *Anat.* degetul arătător.
indicà v. 1. a arăta; 2. *fig.* a denota: *asta indică o mare răutate.*
indicați(un)e f. 1. acțiunea de a indica; 2. informațiune, indiciu: *indicațiune falșă.*
indicativ a. care indică: *semn indicativ.* ‖ n. *Gram.* mod verbal, care exprimă într'un chip pozitiv starea sau acțiunea.
indicator m. cel ce indică. ‖ n. 1. cărticică de informațiuni: *indicatorul căilor ferate;* 2. aparat ce servă a indica munca efectuată sau starea de tensiune a aburilor.
indice n. V. index.
indicibil a. nespus.
indiciu n. semn aparent și probabil că ceva există: *indiciile unei crime.*
indiction n. (termen calendaristic) perioadă de 15 ani. (Gr. mod.).
indiferent a. 1. care nu prezintă vr'o diferență, vr'o cauză de preferință: *cauză indiferentă;* 2. care e de puțină importanță sau interes: *lucruri indiferente;* 3. ce nimic nu atinge sau mișcă, nepăsător: *om indiferent.* ‖ adv. 1. cu nepăsare, cu răceală; 2. fără deosebire.
indiferență f. nepăsare.
indiferentism n. indiferență ridicată la rangul de sistemă.
indigen a. și m. originar din acea țară, băștinaș: *plantă indigenă.*
indigenat n. 1. calitatea de indigen; 2. împământenire.
indigest a. 1. greu de mistuit; 2. încurcat, confuz: *compilațiune indigestă.*
indigesti(un)e f. 1. digestiune rea; 2. indispoziție provenită din turburarea funcțiunilor digestive.
indignà v. 1. a excita indignațiune: *purtarea-i m'a indignat;* 2. a simți indignațiune, a se mânia foarte.
indignați(un)e f. sentiment de mânie și de dispreț la vederea unei fapte injuste sau nedemne.
indigo n. 1. materie colorantă ce dă un albastru frumos; 2. coloare asemenea acestei materii: lulachiu.
indirect a. 1. nu direct: *cale indirectă;* 2. *Gram.* complement indirect, care nu depinde direct de un verb; discurs indirect, care rapoartă la a treia persoană spusele cuiva. V. contribuțiune.
indiscret a. 1. lipsit de discrețiune: *priviri, vorbe indiscrete;* 2. care nu știe să ție un secret: *copil indiscret.* ‖ m. cel ce are indiscrețiune.
indiscrețiune f. 1. lipsă de discrețiune; 2. faptă sau vorbă indiscretă.
indiscutabil a. ce nu se poate discuta.
indisolubil a. 1. ce nu poate fi disolvat: *metalele sunt indisolubile în apă;* 2. *fig.* ce nu poate fi desfăcut: *căsătorie indisolubilă.*
indisolubilitate f. caracterul celor indisolubile.
indispensabil a. 1. de care nu se poate dispensa: *datorie indispensabilă;* 2. absolut necesar: *unealtă indispensabilă.*
indisponibil a. de care legea nu permite a dispune: *porțiune indisponibilă.*
indispoziți(un)e f. 1. boală scurtă și

www.dacoromanica.ro

fără gravitate; 2. *fig.* dispoziţiune nefavorabilă pentru cineva.

indispune v. 1. a se îmbolnăvi uşor; 2. *fig.* a preveni în contra cuiva.

individ n. 1. orice fiinţă organizată (animal sau vegetal), considerată în raport cu specia ei; 2. bărbat sau femeie, persoană luată în parte; 3. om necunoscut sau pe care nu vrem a-l cunoaşte: *ce vrea acest individ?*

individual a. 1. care e propriu individului: *calitate individuală;* 2. care priveşte o singură persoană: *reclamaţiune individuală.*

individualism n. sistemă care tinde a face să prevaleze drepturile individului asupra celor ale societăţii.

individualitate f. ceeace constitue şi distinge pe individ.

individualizà v. a considera ceva individual, izolat.

indiviz a. *Jur.* care nu se poate împărţi: *succesiune indiviză.*

indivizibil a. ce nu se poate divide: *atomii sunt indivizibili.*

indivizibilitate f. caracterul celui indivizibil.

indivizi(un)e f. starea lucrurilor indivize sau a persoanelor care posed ceva în comun.

indobitoci v. a abrutiza. [V. *dobitoc*].

îndoctrinà v. 1. a instrui; 2. a da informaţiunile, indicaţiunile necesare.

îndoeală f. 1. acţiunea de a (se) îndoi: poziţiune şovăitoare între două lucruri sau idei; 2. *fig.* nesiguranţă sau ceeace o cauzează.

îndoelnic a. 1. supus îndoielii: *rezultatul e îndoelnic;* 2. neîndestulător: *lumină îndoelnică.*

indo-european a. care aparţine Indiei şi Europei; se zice de grupul de limbi numite şi arice: sanscrita, zenda, greaca, latina, celtica, germana, slava.

îndoi v. 1. a face de două ori mai mare: *a îndoi veniturile;* 2. a strânge înfăşurând: *a îndoi rufele;* 3. a apleca, a încovoia: *a îndoi o cracă;* 4. *fig.* a sta la îndoeală, a nu fi sigur: *de ce te îndoeşti?*

îndoinţă f. stare îndoioasă.

îndoios a. îndoelnic.

îndoit a. 1. dublu; 2. strâns, încovoiat; 3. *fig.* îndoelnic: *acum ţi-e inima îndoită.*

îndoitură f. 1. efectul îndoirii materiale; 2. cută.

îndoldorà v. *pop.* a umplea până în vârf, a îndopa. [V. *doldora*].

indolent a. lipsit de energie, nesimţitor.

indolenţă f. nesimţire morală, trândăvie intelectuală.

îndopà v. 1. a astupa cu un dop; 2. a umplea cu mâncare, a îmbuiba.

indosare f. V. andosare.

îndosì v. Mold. a (se) ascunde: *îndosise pielea cea de urs* CR. [Lit. a pune în dos].

îndrăcì v. 1. a se face drac, a fi al dracului; 2. *fig.* a se înfuria.

îndrăcit a. 1. apucat de necuratul; 2. foarte rău, furios.

îndrăgì v. a-i fi drag.

îndrăgitor m. cel ce îndrăgeşte pe cineva: *singur fuse îndrăgitul, singur el îndrăgitorul* EM.

îndrăgosti v. a prinde dragoste.

îndrăzneală f. 1. calitatea celui îndrăzneţ: intrepiditate, temeritate; 2. insolenţă, nerusinare; 3. *fig.* înălţimea stilului: *îndrăzneala cugetărilor.*

îndrăzneţ a. 1. care întreprinde multe; 2. plin de curaj, intrepid: *navigator îndrăzneţ;* 3. nerusinat: *ce ifos îndrăzneţ!* 4. *fig.* în afară de regula comună: *expresiuni îndrăzneţe.*

îndrăzni v. 1. a întreprinde cu curaj; 2. a avea curajul. [Slav. ДРЪЗНО, a cuteza (v. *dârz*)].

îndrăznitor a. îndrăzneţ: *răpind pe al tău oaspe cu un braţ îndrăznitor* AL.

Indrea m. V. Andrea.

indreà f. V. andreà.

îndreptà v. (activ) 1. a face drept: *a îndrepta copacii cei strâmbi;* 2. a drege, a repara: *îndreaptă grădina* ISP.; 3. *fig.* a corija, a rectifica: *a îndrepta o greşală;* 4. a dirija: *a îndrepta un tun;* 5. a arăta cuiva calea: *D-zeu te-a îndreptat la mine* CR. ‖ (reciproc) 1. a se face mai bine, a deveni mai bun: *vremea, bolnavul a început să se îndrepte;* 2. *fig.* a se corija, a se justifica; 3. a se ridica în picioare: *când cade omul, anevoie se îndreaptă* PANN; 4. a apuca încotrova: *se îndreaptă spre casă;* 5. a se adresa către cineva: *s'a îndreptat spre noi.*

îndreptare f. acţiunea de a îndrepta: 1. reparare, rectificare; 2. (învechit) normă, regulă: *Indreptarea Legii,* codice tradus din greceşte şi tipărit în Târgovişte la 1652.

îndreptăţi v. 1. a da dreptate, a justifica; 2. a da dreptul, a autoriza.

îndreptăţire f. autorizare, justificare.

îndreptător m. cel ce îndreaptă: *Indreptătorul beţivilor* (titlul unei cărţi morale de Anton Pann).

indrişaim m. plantă de podoabă cu flori frumoase şi plăcut mirositoare (*Lathyrus odoratus*). [Turc. ITRI ŞAHI, lit. esenţă regală].

îndrugà v. 1. a toarce cu druga, a toarce gros: *din drugă îndrugând, din furcă lucrând* PANN; 2. *fig.* a vorbi ni-

www.dacoromanica.ro

micuri, a spune fleacuri: *a îndruga verzi și uscate.* [Sensul metaforic e un ecou dela șezători, unde se lucrează țesând și totdeodată se petrece spunând la glume și povești].

îndrugătură f. tort din drugă.

îndrumà v. a arăta drumul, a pune pe cale.

induce v. 1. a împinge, a conduce: *a induce în eroare;* 2. a face o inducțiune, a trage o consecvență.

inducțiune f. 1. mod de a raționa când cineva se ridică dela efecte la cauze, dela particular la general; 2. consecvență, concluziune obținută în acest mod: *superstițiunile populare sunt rezultatul inducțiunii;* 3. *Fiz.* acțiune particulară a curenților electrici.

inductiv a. care procede prin inducțiune: *metodă inductivă.*

induioșà v. a atinge inima, a mișca de compătimire. [V. *duios*].

îndulcì v. 1. a face dulce; 2. *fig.* a alina, a potoli. [Lat. DULCESCERE].

indulgent a. îngăduitor.

indulgență f. 1. ușurință de a scuza, de a ierta greșeli; 2. iertare pentru păcate, de pedepse temporale, ce acordă uneori Biserica catolică.

îndumnezei v. a diviniza: *zile luminoase, 'ndumnezeite* AL.

îndumnezeire f. divinizare: *pun pe frunte raze de 'ndumnezeire* AL.

înduplecà v. 1. a face să consimță, a decide la ceva: *l'am înduplecat să plece;* 2. a convinge, a mișca cu vorba: *rugăciuni nu-l putură înduplece;* 3. a consimți (fără voie): *se înduplecă să-l iea cu dânsul* ISP. [Lat. DUPLICARE, a îndoi (cf. sub raportul sensului, antonimul *inflexibil*)].

îndurà v. 1. a avea milă: *D-zeu să se îndure de noi;* 2. a suferi cu răbdare: *câte nu îndură omul!* [Lat. INDURARE (cf. OBDURARE)].

îndurare f. 1. milă: *aibi îndurare!* 2. grație.

îndurător a. care (se) îndură, milostiv.

îndurerat a. melancolic. [V. *durere*].

îndușmănì v. a (se) face dușman.

industrial a. 1. ce ține de industrie: *arte industriale;* 2. produs de industrie: *bogății industriale ale unei țări.* ‖ m. cel ce se dedă industriei: *un industrial bogat.*

industrialism n. predominarea industriei, sistemă ce consideră industria ca scopul principal al omului în societate.

industrie f. 1. totalitatea operațiunilor prin cari materiile prime sunt acomodate trebuințelor vieții: *industria cuprinde obiectele de consumațiune, vestminte, unelte, locuințe;* 2. profesiune mecanică și mercantilă, arte industriale: *industriile manufacturiere se divid în alimentare, textile și mecanice;* 3. *fig.* practică de expediente blamabile: *cavaler de industrie,* care trăiește mai adesea din escrocherii.

inedit a. care încă n'a fost publicat: *opere inedite.*

inefabil a. ce nu se poate spune cu cuvinte.

ineficace a. care nu produce efect: *remediu ineficace.*

ineficacitate f. lipsă de eficacitate.

inegal a. 1. care nu e egal (sub raportul dimensiunilor, duratei sau forței), nepotrivit; 2. care nu e plan: *teren inegal;* 3. neregulat: *mersul inegal al pendulei;* 4. care nu e totdauna acelaș: *caracter inegal.*

inegalitate f. lipsă de egalitate: *inegalitate de vârstă, de teren, de caracter, de condițiuni sociale.*

inel n. 1. cerc de fier pentru legat: *inel de lanț;* 2. inel de metal ce se poartă în deget; *tras printr'un inel,* delicat, foarte subțire de talie. [Vechiu-rom. *înel* = lat. ANELLUS]

inelar m. degetul al doilea după cel mic.

ineluș-învârtecuș n. joc de copii în care un inel trece din mână în mână și trebue să-l afle unul din jucători.

inept a. lipsit de aptitudine, de bun simț, stupid.

inepție f. 1. caracterul celui inept; 2. vorbă sau faptă absurdă.

inerent a. unit într'un mod inseparabil cu ceva: *greutatea e inerentă materiei;* fig. *eroarea e inerentă spiritului uman.*

inerență f. starea celor inerente.

inert a. 1. fără activitate proprie: *massă inertă;* 2. *fig.* fără energie sau voință: *spirit inert.*

inerție f. 1. starea celui inert; 2. lipsă de activitate, de energie; 3. *Fiz.* proprietatea corpurilor de a nu se putea mișca prin ele înșeși, fără acțiunea unei cauze exterioare.

inevitabil a. ce nu se poate evita: *moartea este inevitabilă.*

inexact a. care nu e exact: *calcul inexact.*

inexactitate f. 1. lipsă de exactitate; 2. eroare comisă prin inexactitate.

inexistent a. care nu există.

inexorabil a. 1. ce nu se poate înduplecà sau îmblânzi; 2. *fig.* prea sever: *legi inexorabile.*

inexperiență f. lipsă de experiență.

inexperimentat a. 1. care n'are experiență; 2. neîncercat, neispitit.

inexplicabil a. 1. ce nu se poate explica: *enigmă inexplicabilă;* 2. *fig.* neînțeles, bizar: *om inexplicabil.*

www.dacoromanica.ro

inexplorat a. ce n'a fost încă explorat: *țară inexplorată.*

inexplozibil a. ce nu poate face explozione: *mașină inexplozibilă.*

inexpresiv a. lipsit de expresiune: *fizionomie inexpresivă.*

inexprimabil a. ce nu se poate exprima sau reda prin cuvinte: *bucurie inexprimabilă,*

inexpugnabil a. 1. ce nu se poate lua cu asalt: *cetate inexpugnabilă;* 2. *fig.* inatacabil: *virtute inexpugnabilă.*

in-extenso adv. pe larg, în întregime: *Monitorul oficial reproduce in-extenso desbaterile Corpurilor legiuitoare.*

in-extremis adv. când omul trage să moară: *testament făcut in extremis.*

inextricabil a. ce nu poate fi descurcat: *afacere inextricabilă.*

infailibil a. 1. care sigur se va întâmpla sau va produce efectul său: *remediu, rezultat infailibil;* 2. care nu se poate înșela: *Biserica catolică și Papa se consideră ca infailibili.* ‖ adv. sigur, fără putință de eroare.

infailibilitate f. 1. calitatea celui infailibil; 2. imposibilitate de a se înșela.

infam a. 1. înfierat de legi sau de opiniunea publică; 2. care aduce rușine: *faptă infamă.* ‖ m. persoană dezonorată.

infamant a. care aduce infamie; *pedeapsă infamantă.* V. aflictiv.

infamie f. 1. înfierare publică; 2. faptă nedemnă; pl. vorbe injurioase: *a spune cuiva infamii.*

infante m. titlu dat copiilor la urmă născuți ai regilor Spaniei și Portugaliei.

infanterie f. corp de trupe care merge și se luptă pe jos: *infanteria noastră este permanentă și se compune din 42 brigăzi sau 84 regimente.*

infanterist m. soldat din infanterie, pedestru.

infanticid n. ucidere de copil, mai ales de curând născut. ‖ a. cel ce comite asemenea crimă.

infantil a. de copil mic: *clinică infantilă.*

înfărtățit n. (Banat). V. mătcălău. [V. *fărtat*].

înfășà v. 1. a lega un prunc în fașe; 2. a înfășura. [Lat. FASCIARE].

înfășurà v. a înveli bine. [V. *înfășà*].

înfățà v. a primeni (fețele de perină).

înfățișà v. 1. a pune în față, a prezenta; 2. a pune în vedere, a reprezenta; 3. a compare, a veni înaintea unui tribunal. [V. *fățiș*].

înfățișare f. 1. (re)prezentațiune; 2. comparițiune; 3. aparență, aspect.

înfățoșà v. Mold. V. înfățișà: *s'a înfățoșat cu o cană mare de lut* CR. [Din *fățos* = *fățiș*].

infect a. 1. care răspândește miros urît: *mlaștină infectă;* 2. *fig.* care inspiră desgust: *roman infect.*

infectà v. 1. a strica cu ceva contagios, veninos; 2. *fig.* a corupe moralicește.

infecțios a. care infectează.

infecți(un)e f. 1. putoare mare; 2. alterațiune produsă în corpuri prin miasme deletere.

înfelià v. a tăia în felii: *bușteni de înfeliat în scânduri.*

inferà v. a trage o concluziune dintr'un principiu, dintr'un fapt.

inferior a. 1. așezat sub, în jos de: *buza inferioară;* 2. se zice de partea unei țări, a unui fluviu mai aproape de mare: *Dunărea inferioară;* 3. care e mai prejos decât altul, subordonat. ‖ adv. mai prejos.

inferioritate f. situațiune inferioară ca rang, putere, merit, etc.

infern n. 1. *Mit.* locașul subpământean unde rămâneau de-a pururea sufletele morților; 2. *fig.* loc de supliciu.

infernal a. 1. ce ține de infern: *spirit infernal, noapte infernală;* 2. demn de infern, groaznic: *răutate infernală;* 3. *fig.* foarte mare: *sgomot infernal.*

infestà v. 1. a bântui o țară cu incursiuni; 2. a pustii, vorbind de animale vătămătoare: *lăcustele infestează câmpiile.*

infeudà v. 1. a da o moșie cu titlul de feud; 2. a adera la cineva, la un partid (precum vasalul se da suveranului său).

înfiià v. a lua drept fiu, a adopta de fiu.

infidel a. 1. necredincios: *cassier infidel;* 2. puțin sigur: *memorie infidelă;* 3. lipsit de exactitate: *traducere infidelă.* ‖ m. necreștin: *a converti pe infideli.*

infidelitate f. 1. lipsă de fidelitate: *infidelitatea unui amic;* 2. fapta unei persoane infidele: *a comite infidelități.*

înfierbântà v. 1. a face fierbinte, a încălzi tare; 2. *fig.* a se mânia foarte.

înfierà v. a însemna cu un fier ars: *a înfiera un cal;* 2. *fig.* a defăima, a dezonora.

înfietor a. adoptiv: *tată înfietor.*

înfige v. 1. a face să intre, să pătrunză; 2. a implânta: *înfipse steagul biruinței;* 3. a fixa: *Mihaiu își înfipse tabăra în locul părăsit de dușman* BĂLC. [Lat. INFIGERE].

înființà v. a da ființă sau existență: a crea, a efectua.

înființare f. acțiunea de a înființa: creațiune, fundațiune.

infiltrà v. 1. a pătrunde ca printr'un

www.dacoromanica.ro

filtru: *apa se infiltrează și în pielea vârtoasă*; 2. *fig.* a pătrunde, a se insinua: *eroarea se infiltră în spirite.*

infim a. cel mai de jos, în gradul cel din urmă: *rangurile infime ale societății.*

infinit a. 1. care n'are sfârșit sau margini: *D-zeu e infinit*; 2. ale cărui margini nu se cunosc: *spațiu infinit*; 3. care e foarte mare: *bunătate infinită.* ‖ n. ceeace e fără de margini: *admitem infinitul fără a-l putea înțelege.* ‖ adv. 1. fără limite și fără măsură; 2. extrem: *infinit de mic.*

infinitate f. 1. calitatea celui infinit: *infinitatea lui D-zeu*; 2. foarte mare număr: *o infinitate de lucruri.*

infinitezimal a. privitor la cantitățile infinit de mici: *calcul infinitezimal.*

infinitiv n. mod verbal ce exprimă starea sau acțiunea fără a determina numărul sau persoana.

înfiorà v. 1. a da fiori, a înfricoșa tare; 2. a simți fiori, a tremura de frică; 3. fig. *mintea mi se înfioară* AL.

înfiorare f. fior de spaimă, groază: *poporul cu 'nfiorare la el se uita* AL.

înfiorător a. care înfioară.

înfipt a. 1. implântat: 2. țeapăn, drept în sus; 3. *fig.* afectat: *femeie înfiptă.*

înfirà v. 1. a pune în fir: *a înfira mărgele*; 2. a coase cu fir: *sub altița cămășei înfirate* AL.

înfiripà v. 1. Mold. a-și veni în fire: *începe a se înfiripa și a crește* CR.; 2. a se întrema (dintr'o boală); *fig.* a se realiza: *visul său se 'nfiripează și se 'ntinde vulturește* EM.; 3. a aduce în bună stare: *le-a poruncit să 'nfiripe carul.* [Fuziune din *fire* și *întrupa*].

infirm a. de constituțiune slabă, atins de o boală permanentă.

infirmà v. 1. a face mai slab, a lua tăria: *a infirma o mărturie*; 2. *Jur.* a anula: *a infirma o sentință.*

infirmativ a. *Jur.* care infirmă, anulează: *sentință infirmativă.*

infirmerie f. locul destinat celor bolnavi într'un colegiu, pension, etc.

infirmier m. cel ce îngrijește pe bolnavi într'o infirmerie sau spital.

infirmitate f. 1. boală obișnuită, vițiu de conformațiune: *surzenia e o infirmitate*; 2. *fig.* slăbiciune, imperfecțiune: *infirmitatea umană.*

înflà v. V. umflà.

înflăcărà v. 1. a face să dea flacără, a aprinde: 2. a face flacără, a se aprinde: 3. *fig.* a excita, a irita.

înflăcărat a. 1. tare aprins; 2. *fig.* plin de foc: *cuvântare înflăcărată.*

inflamabil a. care s'aprinde ușor.

inflamați(un)e f. 1. acțiune prin care o substanță iea foc; 2. *Med.* iritațiune pe o parte a corpului cu căldură și umflături.

inflamatoriu a. care cauzează inflamațiune: *friguri inflamatorii.*

înflexibil a. 1. care nu se poate îndoi sau încovoia: *bară de fier inflexibilă*; 2. *fig.* care nu se înduplecă, nu se poate înduioșa: *caracter inflexibil.*

inflexibilitate f. calitatea celui inflexibil.

înflexiune f. 1. schimbarea tonului sau a accentului în voce; 2. *Gram.* modificări ce sufăr vorbele când se declină și se conjugă; 3. *Fiz.* abatere: *inflexiunea razelor luminoase.*

înflige v. a impune o pedeapsă.

înflorat a. 1. cusut cu flori; 2. ornamentat: *înflorat cu mărgele.*

înflorescență f. dispoziținea parti culară a florilor în ciorchine, în spic, etc.

înflorì v. 1. a da sau a face floare; 2. a prinde floare, a mucezi (vinul. grâul); 3. a fi în floare: *câmpul înflorește*; fig. *încrederea 'nflorește 'n inimile mari* AL.; 4. *fig.* a fi în stare bună, a prospera: *științele și artele înflorirà*; 5. a fi radios: *fața îi înflori* PANN. [Lat. INFLORESCERE].

înfloritor a. 1. care înflorește; 2. *fig.* prosper.

înfloriturà f. 1. desen pe stofe; 2. *Muz.* note adaose de un compozitor sau de un executant.

influent a. care are influență, credit: *persoană influentă.*

influențà v. a exercita o influență, a lucra asupra cuiva.

influență f. 1. acțiune ce o persoană sau un lucru exercită asupra altora: *influența climei asupra temperamentului*; 2. *fig.* autoritate, credit: *a avea o mare influență*; 3. *Med.* gripă.

înfocare f. ardoare, vehemență.

înfocat a. 1. fierbinte: *de prin clime înfocate* AL.; 2. *fig.* ardent, pasionat: *o inimă înfocată.*

înfoià v. 1. a (se) acoperi cu foi; 2. a coase cu foi: *a înfoia rochea*; 3. a se umfla: *s'a înfoiat ca varza* PANN.

înfoiat a. cu foi multe: *plăcinte înfoiate.*

in-folio n. 1. formatul unei cărți a cării foaie de tipar e îndoită în două și face patru pagini; 2. carte cu acest format.

înfometà v. a constrânge prin foame. prin foamete.

inform a. 1. cu o formă grosolană sau imperfectă: *animal inform*; 2. *fig.* lipsit de preciziune: *operă informă.*

informà v. 1. a da informațiuni; 2. a instrui o cauză criminală: *justiția informează*; 3. a căuta să afle.

www.dacoromanica.ro

informaţi(un)e f. 1. act judiciar care conţine depoziţiunile marturilor, în materie criminală; 2. pl. cercetări spre a afla ceva.

informator m. cel ce dă sau culege informaţiuni.

infracţiune f. încălcarea unei legi, unei porunci, etc.

infrăgezi v. a (se) face fraged.

înfrână v. 1. a pune frâul la cai sau la altceva: 2. *fig.* a stăpâni, a domina: *a-şi înfrâna poftele, gura;* 3. a se abţine. [Lat. INFRENARE].

înfrânare f. acţiunea de a (se) înfrâna: abstinenţă.

înfrânge v. 1. a învinge cu totul: *Traian a înfrânt pe Daci;* 2. *fig.* a călca o lege, un ordin. [V. *frânge*].

înfrângere f. 1. pierderea unei bătălii mari; 2. infracţiune.

înfrânt a. 1. învins cu desăvârşire: *oştire înfrântă;* 2. călcat în picioare, violat: *legi înfrânte;* 3. *fig.* sfărâmat: *cu inima înfrântă.*

înfrăţi v. a (se) lega ca fraţi.

înfrăţitor a. care înfrăţeşte: *lunca înfrăţitoare a Milcovului* OD.

înfricoşà v. 1. a băga frică mare; 2. a intimida; 3. a se speria foarte.

înfricoşare f. 1. frică mare, groază; 2. ameninţare: *cu înfricoşări cumplite.*

înfricoşat a. 1. care insuflă frică, spăimântător: *oaste înfricoşată;* 2. *pop.* grozav, strașnic (în sens bun): *ea găti nişte bucate înfricoşate* ISP. *ţăcură o nuntă înfricoşată* ISP. [V. *fricos*].

înfrigurat a. 1. coprins de friguri, delirant; 2. înghețat: *vreme înfrigurată.*

infructuos a. nefolositor, zadarnic.

înfrumuseţà v. a (se) face frumos.

înfruntà v. 1. a mustra cu asprime; 2. *fig.* a da piept cu: *a înfrunta moartea.* [Lit. a da peste frunte (cf. *a da peste nas*), fruntea şi nasul sunt considerate ca sediul semeţiei, mândriei, batjocurei şi a mâniei].

înfruntare f. 1. mustrare severă; 2. afront, insultă publică.

înfrunzì v. a se acoperi cu frunze, a înverzi. [Lat. FRONDESCERE].

înfruptà v. Mold. 1. a mânca bucate de dulce în zile de post; 2. *fam.* a gusta ceva oprit: *nu m'ei lăsa să mă 'nfrupt cu o sărutare?* AL. [V. *frupt*].

înfulicà v. Mold. a înghiţi cu lăcomie (de vite când scapă la strânsură şi ironic despre oameni): *mi ţi le-a înfulicat* CR. [Lat. FOLLICARE (lit. a băga în foale)].

înfumurà v. 1. a băga fumuri de mândrie în capul cuiva; 2. a se crede mai mult decât ceeace este.

înfumurare f. mândrie deşartă.

înfumurat a. care se crede preamult, coprins de o mândrie nebunească.

înfundà v. 1. a pune un fund (la buţi); 2. a astupa, a închide: *a înfunda o uşă, un drum;* 3. a strâmtora: *a înfunda pe duşman într'o vale;* 4. *fig.* a pune în strâmtoare, a nu lăsa mijloc de scăpare: *l'am înfundat, acum ţi s'a înfundat;* 5. a băga adânc: *îşi înfundă gâtu în guler* EM.; 6. a se risipi, a căuta adăpost: *oamenii au înfundat pădurile.*

înfundat a. 1. astupat, închis: *stradă înfundată;* 2. înnăbuşit: *râsete înfundate;* 3. se zice de vitele cari sunt mai trupeşe şi cu coarne potrivite. ‖ adv. 1. în sine, pe tăcute: *a râde, a plânge înfundat;* 2. pe îndesate: *începură a-l buchisi înfundat* ISP.; 3. *fig.* redus la extremitate, confundat: *se văzu înfundat.*

înfundătură f. 1. stradă înfundată; 2. loc retras şi ascuns.

înfunià v. a pune unei corăbii funiile, otgoanele.

înfurcat n. crestarea vârfului urechii (la oi).

înfurcì v. a se bifurca: *li se înfurci calea.*

înfurcitură f. răscruce, respântie.

înfurià v. a (se) face furios.

înfurnicà v. a se înfiora de frică: *mi se înfurnică pielea când aud de ele* PANN. [V. *furnică*].

infuziune f. 1. vărsare de apă fierbinte pe un medicament, fără a le fierbe împreună; 2. lichid astfel obţinut: *infuziune de ceaiu.*

infuzorii n. pl. mici animale, invizibile ochiului liber, cari se desvoltă în lichide.

îngăduealà f. îngăduinţă trecătoare: *îngăduealà către semeni* BĂLC.

îngăduì v. 1. a avea răbdare, a păsui: *îngădue până mâine;* 2. a permite: *e îngăduit ţiecăruia;* 3. a se învoi: *voinic tânăr, cal bătrân, greu se îngădue la drum* CR. [Ung. ENGEDNI].

îngăduinţă f. 1. indulgenţă; 2. permisiune: *cu îngăduinţa D-voastre.*

îngăduitor a. care îngădue, indulgent.

îngăimà v. 1. a vorbi cu limba zăbavnică; 2. Mold. a zăbovi: *Costea mult nu se 'ngăima, el dulăii toţi chema* POP. [Origină necunoscută].

îngăimat a. confuz: *cuvinte îngăimate.* ‖ adv. încurcat: *moşneagul atunci zise îngăimat* CR.

îngălà v. a rosti cu neglijenţă: *muşteriul îngălează silabele* CAR. [V. *încălat*].

îngălat a. neglijent, neîngrijit: *a sta aşa îngălate la nuntă* ISP.

www.dacoromanica.ro

îngălbenì v. a (se) face galben. a deveni palid.

îngânà v. 1. a gângăvi, a vorbi încurcat: *smeul îngâna verzi şi uscate* Isp.; 2. a se confunda (de lumină, de colori): *ziua se îngână cu noaptea;* fig. *rozele şi crinii pe faţa-i se 'ngân* Bol.; 3. a legăna *(fig.): visuri ce 'ngână pe sărmanii muritori* Al.; 4. a se mângâia: *mă 'ngân cu florile şi privighetorile* Al.; 5. a se preface (în bătaie de joc). a simula: *Sultanul se minuna şi cu milă se 'ngâna* Pop. [I at. vulg. GANNARE, a mormăi, a-şi bate joc = clasic GANNIRE, a lătra].

îngânat n. confundare: *îngânatul luminei cu întunericul.* ‖ a. 1. confundat, îmbinat: *cântece de dor cu suspine triste 'ngânate uşor* Bol.; 2. *fig.* îndoelnic, şovăitor: *cu inima îngânată între dor şi bucurie* Od.

îngândurat a. pe gânduri, distrat

îngânfà v. a se umfla de mândrie, a se făli cu deşertăciuni. [Lat. CONFLARE].

îngânfare f. mândrie nebunească şi excesivă.

îngânfat a. umflat de fumuri, de mândrie deşartă. [Vechiu-rom. *îngâmfat*, cu corpul umflat: în limba modernă cu sensul excluziv metaforic].

îngemănà v. a uni laolaltă într'un mod intim. [Lat. INGEMINARE].

îngemănare f. îmbinare: *îngemănarea a două raze de lumină.*

ingenios a. plin de spirit, de invenţiune sau dibăcie: *om ingenios, maşină ingenioasă.*

ingeniozitate f. calitatea celui ingenios.

îngenuchià v. 1. a pune, a cădea în genuchi; 2. *fig.* a umili, a supune. [Lat. vulg. INGENUCULARE].

înger m. 1. spirit ceresc: *înger păzitor;* 2. fiinţă perfectă: *înger de bunătate;* tare de înger, rezistent, curagios; slab de înger, care cedează lesne, fricos (locuţiuni ce se rapoartă la credinţa populară în îngerul tutelar ce inspiră tot omul). [Lat. ANGELUS].

îngeresc a. de înger: *chipu-i îngeresc.*

îngerinţă f. intervenire, amestec (mai ales în alegeri).

înghemuì v. a se ghemui: *se înghemuieşte acolo cum poate* Cr.

înghesuealà f. mare grămădire de oameni.

înghesuì v. 1. a îndesa, a împinge: *se înghesuiesc unii pe alţii;* 2. a veni în număr mare sau des. [V. *ghies*].

îngheţ n. 1. frig mare ce face să îngheţe apa: *a dat un îngheţ;* 2. (poetic) ghiaţă: *faceţi din piatră aur şi din îngheţ văpaie* Em.

înghețà v. 1. a prinde ghiaţă; 2. a se face ghiaţă. [Lat. GLACIARE].

înghețat a. 1. acoperit de ghiaţă; 2. glacial.

înghețatà f. cremă din lapte, ouă şi zahăr, sau sucul fructelor îndulcit cu zahăr şi îngheţat cu ajutorul unui aparat frigorific.

înghimpà v. 1. a înţepa; 2. *fig.* a îmboldi. [V. *ghimpe*].

înghioldì v. a ghiontui: *începând a-l înghioldi* Isp. [V. *ghiold*].

înghiorțăì v. a înghiţi lacom: *să înghiortăe pe nemestecate* Pop. [V. *ghiorţ*].

înghite-Agachi! int. invitaţiune comică de a bea (după numele unui personaj chefliu dintr'o piesă de Alexandri, *Agachi Flutur): găl, găl, găl... înghite Agachi... duşcă, băiete!* Al.

înghiți v. 1. a introduce în stomac; 2. *fig.* a suporta o insultă (neputând face altfel): *a înghiti noduri;* 3. a absorbi: *buretele înghite apă;* 4. a face să piară într'o prăpastie: *înghiţi-l'ar pământul!* 5. a risipi: *a înghiţi toată averea:* 6. a nimici, a devora: *vrea să mă înghiţă, nu altceva.* [Lat. INGLUTTIRE].

înghițitoare f. ezofag.

înghițitură f. cât se înghite dintr'odată.

inginer m. 1. cel ce inventează maşini, plănuieşte şi dirijează lucrări de artă şi de industrie (fortificaţiuni, poduri, canale, căi, etc.); 2. în special, cel ce a obţinut o diplomă dela şcoala de poduri şi şosele sau dela cea de mine; 3. *fam.* inginer de poduri, vagabond (= fr. *ingénieur).*

inginerie f. arta şi profesiunea de inginer.

înglodà v. 1. a intra în glod; 2. *fig.* a înfunda: *a se îngloda în datorii.*

îngloți v. 1. a strânge gloatele: *îşi îngloti oştile pe lângă mine* Bălc.; 2. a se strânge în număr mare.

îngrădì v. 1. a înconjura cu gard: *a îngrădi casa;* 2. a se ocroti: *cei mari se 'ngrădiră cu averea şi mărirea în cercul lor de legi* Em.; 3. *fig.* a înfrâna: *îţi îngrădeşte gura!* Al. [Slav. OGRADITI].

îngrădit a. 1. ocolit de un gard: *grădină îngrădită;* 2. *fig.* ocrotit: *îngrădiţi de lege* Em.

îngrămădì v. a se strânge grămadă.

îngrășà v. 1. a se face gras; 2. a face mânos, a fertiliza: *gunoiul îngraşă pământul.*

îngrășământ n. substanţă cu care se îngraşă pământul spre a-l fecunda.

îngrat a. 1. nerecunoscător; 2. *fig.*

www.dacoromanica.ro

care produce mai puțin decât se aștepta: *pământ îngrat; fig. subiect îngrat.*

îngratitudine f. nerecunoștință.

îngrecà v. a îngreuna: *ea se simte îngrecată* Isp. [Lat. *INGREVICARE (din GREVIS = GRAVIS)].

îngredient n. ceeace intră în compoziția unui medicament, unei băuturi, mâncări etc.

îngrețoșà v. a se face cuiva greață, a se desgusta. [V. *grețos*].

îngrețoșare f. *fig.* ocară: *cuvinte de îngrețoșare* Pann.

îngreunà (îngreuià) v. 1. a încărca cu greu: *casa s'a mai îngreunat cu un mâncău* Cr.; 2. *fig.* a face greoiu: *a-și îngreuna stilul.* [Lat. *GREVINARE (din GREVIS = GRAVIS].

îngrijare f. grijă mare, neliniște.

îngrijat a. neliniștit.

îngriji v. 1. a avea, a purta grijă: *a îngriji de copii;* 2. a fi neliniștit, a se teme: *nu se îngrijește de nimic.*

îngrijire f. 1. acțiunea de a (se) îngriji; 2. precauțiune: *trebue luat lucrul cu îngrijire;* 3. solicitudine: *Doamna în prevăzătoarea-i îngrijire* Od.

îngrijitor a. care inspiră grijă: *știri îngrijitoare.* ‖ m. cel ce poartă de grijă, intendent.

îngrijurat a. foarte îngrijat.

îngropà v. 1. a pune în pământ: *a îngropa o comoară, un trandafir, porumb;* 2. a pune în groapă: *a îngropa un mort;* 3. *fig.* a se confunda în ceva: *s'a îngropat între cărți.*

îngropăciune f. înmormântare: *cântece de îngropăciune* Od.

îngroșà v. 1. a (se) face gros; 2. *fig.* a deveni serios: *s'a îngroșat gluma* Pann.

îngrozì v. 1. a însufla groază, a înspăimânta; 2. a se speria tare.

îngrozitor a. care îngrozește.

îngurluì v. Mold. a se da în dragoste: *v'ați îngurluit împreună* Al. [Lit. a se îmbuca: derivat din *gurluiu*].

îngurzì v. Mold. a se încreți (vorbind de obraz, de cămașă sau de opinci). [Lat. GURDIRE, a înțepeni].

îngust a. 1. care are (prea) puțină lățime: *stofă îngustă;* 2. *fig.* care are puțină capacitate: *spirit îngust;* 3. puțin întins: *margini înguste.* [Lat. ANGUSTUS].

îngustà v. 1. a (se) face îngust: 2. *fig.* a micșora meritele: *nu îngustez nici defaim rolul Osmanilor* Od. [Lat. ANGUSTARE].

îngustime f. 1. calitatea celor înguste; 2. *fig.* lipsă de lățime: *îngustime de minte.*

înhăità v. a se asocia (în sens rău): *se înhaită cu toți nebunii.* [V. *haită*].

înhalați(un)e f. absorpțiune prin căile respiratorii.

înhămà v. a pune calul în hamuri.

înhăpà v. a apuca cu lăcomie: *înhapă ca lupul.* [V. *hapî*].

înhârzobat a. înfundat (ca păstrăvii în hârzoabe): *cu picioarele încălțate în opinci înhârzobate* Pop.

înhățà v. 1. a apuca repede și cu violență; 2. a se face cu surprindere: *lupte mărunte se înhățau între unii și alții* Bălc. [V. *hață!*].

înhobotare f. învelirea miresei cu hobotul sau broboada de cununie.

înhorbotat a. lucrat cu horbote, dantelat: *sub bonetele înhorbotate* Negr.

înhulpat a. Mold. îmbrăcat cu blană de vulpe: *un drumeț înhulpat* (*hulpe* = vulpe).

inic a. nedrept: *sentință inică.*

inichitate f. lucru inic, faptă nedreaptă: *ce inichitate!*

inie f. brumă: *blagosloviți ruorele și iniile, ghiața și gerul* Cant.

inimà v. a anima: *căutând a inimà pe ai săi* Bălc.

inimă f. 1. organ principal al circulațiunii sângelui; 2. *fig.* sediul pasiunilor, organul sensibilității morale: *mi se rupe inima, când te văz suferind;* inimă albastră, melancolie, întristare, jale: *doinele sunt cântece de inimă albastră;* 3. putere sufletească care face capabil de iubire, de curaj: *om de inimă, om fără inimă;* inimă rea, mâhnire adâncă: *nu-ți face inimă rea;* tragere de inimă, bunăvoință; 4. curaj: *a prinde inimă, a lucra cu inimă;* a-și călca pe inimă (pop. *a-și lua inima în dinți*), a lua o hotărîre energică după o lungă șovăire; 5. cugetare intimă: *ție îmi deschid inima;* 6. parte interioară sau centrală: *inima arborelui;* inima carului, partea-i de mijloc ce leagă osia dinainte cu cea dinapoi; fig. *inima târgului, inima pământului;* 7. cel mai mare grad de intensitate: *în inima iernii;* 8. pântece, stomac: *a-l durea inima,* a avea tăieturi la stomac și (*fig.*), a-i părea foarte rău. [Vechiurom. *înemă* = lat. ANIMA, suflet (în latinitatea ecleziastică: inimă)].

inimat a. animat: *inimați împotriva Turcilor* Bălc.

inimic a. și m. dușman, vrăjmaș.

inimic(iț)ie f. dușmănie.

inimitabil a. ce nu poate fi imitat.

inimos a. plin de inimă, curagios. [Lat. ANIMOSUS].

inimoșie f. starea celui inimos: curaj, cutezare.

iniște f. câmp de în: *undoiarea unei iniști* Em.

www.dacoromanica.ro

iniță f. *Bot.* torțel (planta e parazită pe in).

inițiă v. 1. a admite la cunoștința și la participarea misterelor unei religiuni, secretelor unei societăți; 2. a instrui, a pune în curent: *a iniția în istorie.*

inițial a. care începe: *literă inițială.*

inițială f. prima literă a unui nume: *a semna cu inițialele.*

inițiare f. 1. acțiunea de a iniția; 2. ceremonia prin care cineva era inițiat în misterele unui cult, în secretele unei asociațiuni.

inițiat a. și m. cel admis la unele mistere.

inițiativă f. acțiunea de a face cel dintâiu un lucru, a-l propune.

inițiator m. cel ce inițiază.

injectă v. a introduce un lichid într'o cavitate a corpului, într'o rană.

injectat a. roșit prin afluența sângelui: *ochi injectați.*

injecți(un)e f. 1. acțiunea de a injecta; 2. lichidul injectat.

injector n. instrument de făcut injecțiuni.

înjghiebă v. 1. a uni laolaltă, a împreuna; 2. a strânge cu încetul: *a înjghiebat un mic capital;* 3. a forma treptat, a construi: *și-a înjghiebat și o căsuță* Cr.; 4. *fig.* a se organiza. [Lit. a duce apa jghiabului la roata morii spre a o pune în mișcare, de unde noțiunea de a concentra; e o metaforă luată din tehnica morilor].

înjosi v. 1. a lăsa în jos; 2. *fig.* a (se) umili.

înjosire f. *fig.* umilință.

înjositor a. care înjosește.

înjugă v. a (se) pune la jug. [Lat. JUGARE].

înjumătăți v. a împărți în două jumătăți.

înjunghiă v. a tăia gâtul. [Lat. JUGULARE].

înjură v. 1. a ofensa cu vorba; 2. a spune înjurături, a blestema. [Lat. INJURIARE].

înjurătură f. 1. injurie; 2. mod obișnuit de a înjura.

injurie f. 1. vorbă ocărătoare; 2. *fig.* pagubă cauzată: *injuriile timpului.*

injurios a. care ofensează: *vorbă injurioasă.*

injust a. nedrept: *om injust, sentință injustă.*

injustiție f. nedreptate.

înlănțuì v. 1. a lega cu un lanț; 2. (poetic) a coprinde: *înlănțuindu-mi gâtul cu brațe de zăpadă* Em.; 3. a subjuga, a captiva: *a înlănțui inimile;* 4. *fig.* a împreuna logicește, a coordina: *a-și înlănțui ideile.*

înlănțuire f. 1. acțiunea de a înlănțui; 2. *fig.* șir de lucruri având raporturi între ele.

înlăturà v. 1. a pune deoparte; 2. a se da la o parte. [V. *latură*].

înlăuntru adv. Mold. V. înăuntru.

înlemni v. a se face lemn, a înțepeni de frică.

înlesnì v. 1. a (se) face lesne; 2. a ușura bănește: *adesea i-am înlesnit;* 3. a avea mijloacele: *nu mă înlesnesc acum.*

înlesnire f. 1. fapta de a (se) înlesni; 2. ușurință, mai ales de plată.

înlesnitor a. care înlesnește.

înlocuì v. 1. a pune în loc: *a înlocui vinul cu berea;* 2. a ține, a ocupa locul cuiva: *l'am înlocuit câtva timp;* 3. a urma cuiva într'un post: *contabilul a fost înlocuit.*

înlocuitor m. cel ce înlocuiește pe cineva.

înmagazinà v. 1. a pune în magazie; 2. a acumula.

înmalacofat a. Mold. îmbrăcat cu malacof: *ferchezuite, încorsetate și înmalacofate* (servitoarele) Negr.

înmânà v. a da în mână, a preda.

înmărmuri v. a se face marmură, a împietri (de uimire sau de spaimă).

înmatriculà v. a înscrie în ordine alfabetică sau numerică, într'o matriculă.

înmiit a. de o mie de ori mai mare.

înmlădià v. a (se) mlădia: *fierul numai prin foc se înmlădie* Bălc.

înmormântà v. a pune în mormânt un cadavru uman.

înmormântare f. punerea cadavrului în mormânt și ceremonia religioasă cu acea ocaziune.

înmuguri v. a da muguri.

înmuià v. a muia: *înmuiând securea în sânge* Bălc.

înmulți v. 1. a augmenta numărul, cantitatea; 2. *Aritm.* a face o înmulțire; 3. a spori prin naștere: *creșteți și vă înmulțiți.* [V. *mult*].

înmulțire f. 1. acțiunea de a (se) înmulți: *înmulțirea dărilor;* 2. operațiune aritmetică prin care se repetă un număr de atâtea ori câte unități se află într'un al doilea.

înmulțitor m. 1. care înmulțește; 2. *Aritm.* numărul prin care se înmulțește un al doilea.

înnăbuși v. 1. a nu putea răsufla: *se înnăbușe aici;* 2. V. năbuși.

înnădì v. 1. Mold. a (se) ademeni: *niște porci se înnădise în grădină la păpușoiu* Cr.; 2. a coase margine de margine, a înnoda cele două căpătâie; 3. *fig.* a înfira: *povestea își înnădi* Pann. [V *nadă*].

www.dacoromanica.ro

înnăduși v. 1. a nădui; 2. Mold. a înnăbuși: *îi învelia iute cu paie de-i înnăduşia* Cr. *sgomot lung înnăduşit* Al.

înnărăvi v. 1. a strica cu obiceiuri rele: *poate să înnărăvească şi pe fata ei* Cr. [V. *năravi*].

înnăscut a. adus odată cu naşterea: *idei înnăscute.*

înnebuni v. a (se) face nebun.

înnec n. mare înnecăciune.

înnecă v. (activ) 1. a face să piară în apă sau în alt lichid; 2. a inunda, a acoperi peste tot (vorbind de lichide): *ploile au înnecat câmpiile;* 3. a înnăbuşi: *fumul mă înnecă;* 4. *fig.* a alunga: *a-şi înneca amarul în vin.* ‖ (reciproc) 1. a muri în apă (cu sau fără voie): *s'a înnecat în Dunăre;* 2. a se opri trecerea pe gât: *mâncând s'a înnecat;* 3. a fi podidit: *a se înneca în lacrimi.* [Lat. ENECARE, a ucide (medieval: a ucide prin apă = a înneca)].

înnecăcios a. care înnecă lesne, care înnăbuşe.

înnecăciune f. 1. acţiunea de a (se) înneca; 2. inundaţiune; 3. sufocare: *înnecăciune în somn.*

înnegri v. 1. a (se) face negru; 2. a întuneca: *oşti nenumărate câmpul înnegreşte* Bol.; 3. *fig.* a descrie în colori negre, a calomnia. [Lat. NIGRESCERE].

înnegură v. a acoperi cu negură.

înnobili v. a (se) face nobil, a da noblеţă.

înnodă v. 1. a (se) face nod; 2. *fig.* a lega laolaltă: *nu poate înnoda două idei;* 3. a se pune în cârd cu cineva: *nu se înnoadă la ceartă cu voinicul* Pann. [Lat. INNODARE].

înnoi v. 1. a face nou (înlocuind cele vechi), a restaura; 2. a cumpăra din nou: *să ne cârpim, că nu putem să ne tot înnoim* Pann.

înnomoli v. 1. a intra în nomol; 2. *fig.* a intra într'o afacere rea.

înnoptă v. 1. a se face noapte: *abia înnoptase;* 2. a rămânea peste noapte: *au înnoptat într'un sat;* 3. a apuca noaptea pe drum.

înnoptat a. *fig.* întunecat: *suflet înnoptat şi trist.* ‖ adv. târziu noaptea.

înnoră v. 1. a se acoperi cu nori, a se întuneca: *cerul se înnorează;* 2. *fig.* a se întrista. [Lat. INNUBILARE].

înnot adv. înnotând: *trece înnot dincolo.*

înnotă v. 1. a se susţine şi a înainta pe suprafaţa apei; 2. *fig.* a păşi în mijlocul unei mase lichide: *a înnota în sânge;* 3. a pluti: *pe un cal să s'arunce şi prin văzduh să'noate* Al. [Lat. *NOTARE = NATARE].

înnotat n. acţiunea de a înnota: *şcoală de înnotat.*

înnotător a. care ştie să înnoate. ‖ **înnotătoare** f. pl. clasă de păsări ce înnoată.

inocent a. nevinovat.

inocenţă f. nevinovăţie.

in-octavo a. carte ale cării coli sunt îndoite în opt şi formează 16 pagini.

inoculă v. 1. a transmite un virus prin inoculaţiune; 2. *fig.* a introduce în spirit.

inoculaţi(un)e f. 1. comunicarea unei boale contagioase prin introducerea virusului în corp; 2. *fig.* transmitere, propagare: *inoculaţiunea ideilor.*

inodor a. fără miros.

inofensiv a. incapabil de a vătăma.

inoportun a. care nu e oportun.

inoportunitate f. calitatea celor inoportune.

înorganic a. se zice de corpurile cari nu sunt organizate şi deci nu trăiesc ca animalele şi vegetalele.

inorog m. animal fabulos de forma calului cu un corn drept în frunte. [Slav. INOROGŬ, unicorn].

inovă v. a introduce oarecari schimbări sau modificări (într'un guvern, uz sau lege).

inovaţi(un)e f. 1. introducere de modificări într'un lucru stabil; 2. schimbare operată.

inovator m. cel ce inovează.

in-quarto n. carte ale cării coli sunt îndoite în 4 file şi formează 8 pagini.

înrădăcină v. 1. a prinde rădăcină; 2. *fig.* a se împlânta: *erorile se înrădăcinează uşor.*

înrăi v. a se face mai rău: *drumul se înrăieşte* Pop.

înrăfturat a. acoperit cu rafturi: *cal înşelat şi înrăfturat* Pop.

înrămură v. a se acoperi cu ramuri: *să se înrămureze pomul* Pann.

înrâuri v. a influenţa. [Neologism modelat după germ. *beeinflussen*].

înrâurire f. influenţă.

înrăutăţi v. a (se) face răutăcios.

înrăutăţit a. maliţios: *glumă înrăutăţită a stăpânului* Od.

înregimentă v. 1. a face să intre într'un regiment; 2. *fig.* a băga într'un partid.

înregistră v. 1. a înscrie pe un registru; 2. a lua notă; 3. a transcrie, a menţiona un act în registrele publice.

înregistrare f. 1. acţiunea de a înregistra; 2. taxă de plătit pentru înregistrarea unui act; 3. administraţiunea înregistrărilor.

înregistrator m. cel ce înregistrează.

înrodi v. a face roditor, a fecunda: *soarele milostiv înrodeşte brazda* Bălc.

www.dacoromanica.ro

înrolà v. 1. a înscrie în rolurile armatei: *înrolarea se face prin tragerea la sorţ dela 21—29 de ani;* 2. a afilia la o societate, la un partid.

înroşi v. a (se) face roşu: *de a sângelui vărsare pământul se înroşia* NEGR.

înrotat a. rotund: *cort înrotat* POP. [V. *roată*].

înrouà v. a se schimba în rouă: *Domnul s'a înrouat* BOL.

înrubinà v. a înroşi ca rubinul: *razele înrubinase munţii.*

înrudì v. a fi rudă: *un ţigan ce se înrudea cu un boier.* V. **rudă**.

ins pron. 1. servă a determina persoana adăogând o idee de identitate: *eu însumi, tu însuţi, el însuş, noi înşine, voi înşivă, ei înşişi;* 2. el (cu o nuanţă emfatică): *toate printr'însul s'au făcut.* [Lat. IPSUM]. ‖ m. (obişnuit la plural) persoană, individ: *trei inşi au venit.*

însă conj. exprimă o opoziţiune mai energică decât **dar** şi se pune după vorba iniţială: *eu însă am venit.* [Feminin dela *ins* — lat. IPSA: pronume devenit conjuncţiune (cf. *adins*)].

însăilà v. 1. a coase cu împunsături rare, a prinde cu aţă pe unde are să se coase la urmă: *a însăila rochea;* 2. a împreuna: *am însăilat bucăţelele* ISP.; 3. *fig.* a începe a face. [V. *saià*].

însălbătăcit (însălbăticit) a. feroce: *chip însălbătăcit* PANN.

însalivaţi(un)e f. impregnarea alimentelor cu salivă.

insalubritate f. caracterul celor insalubre.

insalubru a. nesănătos.

însămărat a. cu samarul în spinare: *cu catârii însămăraţi* POP.

însănătoşi v. a (se) face sănătos.

însângerà v. a stropi cu sânge.

insanitate f. 1. nebunie; 2. faptă sau vorbă de nebun.

însărcinà v. 1. a pune cuiva sarcina; 2. a da ordine; 3. a lua asupră-şi.

însărcinare f. *fig.* misiune.

însărcinat a. 1. care a primit o sarcină; 2. în special de femei: care a rămas grea.

însăxănat a. încărcat cu o sarcină oarecare: *oameni însăxănaţi cu bucăţelele foişorului* ISP. [Lit. încărcat ca un cal de samar (v. *saxana*)].

înscăunà v. a pune în scaun, a întrona: *după ce se înscăună* ISP.

înscăunare f. urcare pe tron: *la înscăunarea lui Vodă Cuza.*

însceptrat a. ce ţine sceptrul: *în mâna-i însceptrată* EM.

înscrie v. 1. a scrie într'un registru, pe o listă; 2. a pune o inscripţiune; 3. *Geom.* a trage o figură în interiorul alteia.

inscripţi(un)e f. 1. caractere scrise pe un monument, pe o monedă sau medalie; 2. înscrierea studenţilor în registrul unei Facultăţi.

înscris a. scris în: *sfânta carte unde s'află înscrisă gloria Românieì* BĂLC. ‖ n. act scris, declaraţiune.

însdrăveni v. a se face sdravăn.

insect n. 1. mic animal fără oase al cărui corp e împărţit în inele: *gândacul, fluturele, musca;* 2. *fig.* fiinţă nevoiaşă şi netrebnică.

insecticid a. care omoară insecte: *praf insecticid.*

insectivor a. care se hrăneşte mai ales cu insecte. ‖ n. pl. insectivore, ordin de mamifere cari se nutresc cu insecte: *ariciul şi cârtiţa.*

înşelà v. a pune şeaua, a încăleca: *Fat-frumos înşelă şi înfrână calul* ISP.

înşelà v. 1. a induce în eroare (întrebuinţând viclenia sau minciuna), a minţi cu acest scop: *înşală pe toată lumea;* 2. a comite infidelităţi; 3. a cădea în eroare: *se înşală uşor.* [Aplicaţiune metaforică a verbului precedent: a pune şeaua, adică a acoperi calul, de unde noţiunea de a acoperi, a ascunde].

înşelăciune f. 1. acţiunea de a (se) înşela; 2. mijloc întrebuinţat pentru a înşela.

înşelător a. şi m. care înşală.

înşelătorie f. înşelăciune, mai ales la joc.

însemn n. însăşiniu: *însemnele exterioare ale magistraţilor.*

însemnà v. 1. a face un semn: *pe omul rău îl însemnează D-zeu* PANN; 2. a nota: *a însemna în catalog;* 3. a avea cutare înţeles: *vorba însemnează multe;* 4. a se distinge: *s'a însemnat prin fapte măreţe.*

însemnare f. 1. acţiunea de a însemna; 2. rezultatul ei: notă, observaţiune, semnificaţiune.

însemnat a. 1. notat; 2. ce are un semn sau defect (chior, şchiop, spân), privit de popor ca o piază rea: *să te ferească D-zeu de omul însemnat;* 3. distins, important: *om însemnat, carte însemnată.*

însemnătate f. importanţă.

înseninà a. a se face senin: *cerul se înseninà;* fig. *faţa-i se înseninà.* [Lat. SERENARE].

insensibil a. 1. nesimţitor; 2. imperceptibil: *rotirea pământului e insensibilă pentru noi.* ‖ adv. pe nesimţite.

insensibilitate f. nesimţire.

insensibilizator n. *Med.* ceeace produce nesimţire: *cloroformul e un insensibilizator.*

inseparabil a. nedespărţit.

www.dacoromanica.ro

inserà v. 1. a introduce: *a insera o clauză;* 2. a publica într'un ziar.

inserà v. a se face seară: *a înserat şi noi n'am ajuns încă în sat.*

înserat n. timpul când înserează. || adv. pe înserate.

inserţiune f. 1. acţiunea de a insera; 2. ceeace s'a inserat.

însetà v. a suferi de sete.

însetat a. 1. ars de sete: *flămând şi însetat;* fig. *câmp însetat;* 2. setos.

însetoşa v. a înseta. [V. *setos*].

înşeuà v. a pune şeaua: *un cal iute 'mi înşeuaţi* POP.

înşfăcà v. Mold. a înhăţa: *înşfăcăm noi ce mai avem şi ne ducem* CR. [V. *şfac!*].

insidios a. care caută să surprinză: *chestiune insidioasă.*

insigniu n. semn caracteristic al unei demnităţi: *insigniile Domnilor erau două tuiuri, un steag mare cu semi-luna în vârf şi sabia sau hangerul.*

însimbrà v. a (se) întovărăşi: *să te însimbrezi cu Patriarhul* DOS.

insinuà v. 1. a introduce pe nesimţite şi cu dibăcie; 2. a băga cu îndemânare în mintea cuiva, a face să se înţeleagă pe dedeparte: *a insinua o doctrină, o părere;* 3. a se introduce treptat. a pătrunde cu încetul: *a se insinua în bunele sale graţii.*

insinuant a. care are darul de a se insinua.

insinuaţi(un)e f. 1. acţiunea de a (se) insinua; 2. modul de a face să se înţeleagă ceva fără a-l enunţa în termeni formali.

insipid a. 1. anost; 2. *fig.* searbăd: *carte insipidă.*

înşirà v. 1. a (se) pune în şir, a alinia; 2. a înşira mărgele; 3. a înşira la mărgăritare, a spune la poveşti: *înşirând pe a stelei blândă rază* EM.; 4. *fig.* a spune într'una: *a înşira la minciuni.*

înşir'-te-mărgărite f. 1. formulă pusă în basme în capul unei povestiri fără sfârşit; 2. vorbire fără cap nici coadă: *vorbeşte neisprăvite la înşir'-te-mărgărite* PANN.

înşiruì v. a pune în şir: *umblă înşiruiţi* ISP.

insistà v. a stărui.

insistenţă f. stăruinţă.

însmăltà v. a smălta (NEGR.).

insolaţi(un)e f. boală cauzată de un soare prea arzător.

insolent a. 1. prea îndrăzneţ, obraznic; 2. care se pune mai presus de ceilalţi şi caută să-i umilească: *lux insolent.*

insolenţă f. 1. îndrăzneală nerespectuoasă; 2. vorbă sau faptă insolentă.

insolubil a. 1. ce nu se poate disolva: *sare insolubilă;* 2. *fig.* ce nu se poate rezolva: *problemă insolubilă.*

insolubilitate f. caracterul celor insolubile.

insolvabil a care nu-şi plăteşte datoriile.

insolvabilitate f. starea celui insolvabil, neputinţa de a plăti.

insomnie f. lipsă de somn.

înşomoltăcì v. Mold. a înfăşura cu multe sdrenţe: *să înşomoltăcim motanul cu nişte petece* CR. [Dela un primitiv *şomoltoc,* de origină necunoscută].

insondabil a. 1. ce nu poate fi explicat: *mister insondabil.*

însorit a. luminat de soare: *dimineaţă însorită.*

însoţi v. 1. a întovărăşi: *l'am însoţit până acasă;* 2. a se asocia. a se aduna: *spune-mi cu cine te însoţeşti;* 3. a lua de soţie: *se însoţi cu fata cea mică* ISP. [V. *soţ* şi *soaţă*].

însoţire f. 1. acţiunea de a (se) însoţi; 2. unire. căsătorie: *a fost o însoţire ce trăia în iubire* PANN; 3. fig. *însoţirea morţii cu asprul ger* AL.

însoţitor m. cel ce însoţeşte.

înspăimântà v. 1. a băga spaimă; 2. a fi coprins de spaimă. [V. *spăimântà*].

înspăimântător a. care înspăimântă.

inspectà v. a cerceta, a controla cu autoritate sau în virtutea unei misiuni.

inspecţi(un)e f. 1. acţiunea de a inspecta; 2. funcţiunea inspectorului.

inspector m. cel ce inspectează şi face raporturi autorităţii superioare.

inspectorat n. funcţiune de inspector.

înspicà v. a căpăta spice. [Lat. SPICARE].

înspicat a. se zice de vitele al căror păr negru, murg sau porumb, e amestecat cu peri albi.

inspinà v. a (se) înţepa cu spini: *îşi înspină picioarele.* [Lat. SPINARE].

inspirà v. 1. a face să intre aerul în plămâni; 2. *fig.* a face să nască o cugetare. un sentiment: *inspiraţi copiilor iubirea muncii;* 3. a da entuziasm: *vederea oceanului mă inspiră;* 4. a primi inspiraţiuni.

inspirat a. care a primit inspiraţiune: *poet, profet inspirat.*

inspiraţi(un)e f. 1. intrarea aerului în plămâni; 2. acţiunea de a face să nască o cugetare; 3. sentiment. cugetare ce însufleţeşte pe poet, pe artist; 4. starea sufletului inspirat de divinitate: *inspiraţiunea profetică.*

inspirator a. şi m. 1. care inspiră; 2. *Anat.* care concură la inspiraţiune: *muşchi inspiratori.*

înspiţà v. a pune spiţe unei roţi.

www.dacoromanica.ro

însplinat n. boală de splină (la vite).

înspre prep. arată direcțiunea în timp și în spațiu: *înspre noapte văzu o casă* NEGR. *Boierii plecau înspre munți* AL. || și dinspre: *bate vântul dinspre munte.*

înspulberat a. furtunos: *pleca acasă iute înspulberat ca un vânt* PANN. [V. *spulbera*].

înspumat a. 1. acoperit cu spumă: *cal înspumat*; 2. spumos: *vin înspumat.*

instalà v. 1. a pune în posesiunea unui loc, a unei funcțiuni; 2. a stabili într'un loc: *a instala o pompă.*

instalați(un)e f. 1. acțiunea de a (se) instala; 2. aranjament interior al unei case.

instanță f. procedură, urmărire înaintea justiției: *tribunalul de prima instanță*, care judecă toate afacerile civile ce sunt mai presus de competența judecătorului de pace.

instantaneitate f. caracterul celor instantanee.

instantaneu a. 1. care durează un moment; 2. care se produce subit: *moarte instantanee.* || n. portret în contururi generale.

înstări v. a căpăta stare, a se înavuți.

înstelat a. 1. acoperit cu stele: *cer înstelat, noapte înstelată*; 2. fig. *toți înstelați pe frunte cu mândre cicatrice* AL.

instigà v. a împinge la ceva rău.

instigați(un)e f. îmboldire.

instigator m. cel ce împinge la ceva rău.

înștiința v. a face cunoscut, a da de știre, a anunța, a notifică. [V. *știință*].

înștiințare f. acțiunea de a înștiința și rezultatul ei: aviz, notificare.

instinct n. 1. mișcare naturală care împinge a face ceva fără reflexiune: *numai instinctul dirijează animalele*; 2. fig. aptitudine naturală, pornire irezistibilă: *a avea instinctul muzicei.*

instinctiv a. ce naște din instinct: *mișcare instinctivă.* || adv. prin instinct.

institui v. 1. a face ceva nou, a stabili: *a institui o serbare*; 2. a stabili în funcțiune; 3. a numi moștenitor prin testament.

instituire f. acțiunea de a institui: *instituirea unei magistraturi.*

institut n. 1. școală: *institut de băieți*; 2. pl. operă ce conține principiile dreptului roman: *Institutele lui Justinian.*

instituți(un)e f. 1. instituire; 2. lucru instituit, așezământ: *pioasă instituțiune*; 3. casă de educațiune: *instituțiune de surdo-muți.*

institutor m. 1. cel ce institue sau stabilește; 2. cel ce predă instrucțiunea primară în școalele urbane.

înstrăinà v. 1. a face străin, a depărta dela sine: *a înstrăinat o parte din avere*; 2. a se expatria.

înstrăinare f. *Jur.* transferarea unei proprietăți: *înstrăinarea bunurilor Statului.*

instrucți(un)e f. 1. acțiunea de a instrui: *instrucțiunea copiilor*; 2. învățătură, cultura inteligenței: *instrucțiunea poate fi: superioară* (universități și școli speciale), *secundară* (licee, gimnazii, seminare, școli comerciale și profesionale) *și primară*; 3. cunoștințe dobândite: *are o instrucțiune solidă*; 4. lecțiuni sau poveți instructive: *istoria e plină de instrucțiune*; 5. ordine precize, informațiuni date: *urmați acestor instrucțiuni*; 6. acte și formalități necesare spre a judeca o cauză: *instrucțiunea unei afaceri criminale.* V. judecător.

instructiv a. care instruiește: *lectură instructivă.*

instructor m. 1. cel ce instruiește; 2. cel ce exersează pe tinerii soldați.

instrui v. 1. a da lecțiuni, a învăța pe altul: *instruiți tinerimea*; 2. a înștiința, a informa: *e instruit de ceeace se petrece*; 3. *Jur.* a culege probe, a interoga pe cei preveniți, a pune o cauză în stare de a fi judecată; 4. a dobândi instrucțiune.

instruit a. care a studiat, care are instrucțiune.

instrument n. 1. unealtă, mașină de executat o lucrare oarecare: *instrument agricol, instrument de chirurgie*; 2. instrument de muzică; 3. fig. persoană, lucru ce servă a obține un rezultat: *am fost instrumentul voinței sale.*

instrumentà v. *Jur.* a face contracte, procese-verbale și alte acte publice.

instrumental a. 1. care servă de instrument: *cauză instrumentală*; 2. care se execută cu instrumente: *muzica instrumentală.*

instrumentați(un)e f. modul cum e dispusă partea instrumentală a unei piese muzicale.

instrumentist m. cel ce cântă dintr'un instrument muzical.

înstrună v. 1. a încorda: *a înstruna arcul*; 2. a înfrâna: *lațul ce-i va înstruna pe lupi*; 3. fig. *înstrunându-și mânia* OD.

insubordonat a. și m. care are spiritul revoltei.

insubordonați(un)e f. nesupunere, revoltă.

insuficient a. care nu e destul: *cantitate insuficientă.*

insuficiență f. 1. caracterul celor insuficiente; 2. fig. incapacitate: *a recunoaște insuficiența sa.*

insuflà v. a sufla în, a inspira.

insufleți v. 1. a da putere de viață; 2. a prinde putere; 3. a îmbărbăta.

însufleție f. 1. acțiunea de a însufleți și rezultatul ei: viață; 2. fig. animațiune.

www.dacoromanica.ro

însufleţit a. 1. care are suflet sau vieaţă: *fiinţe însufleţite*; 2. *fig.* îmbărbătat.

însufleţitor a. care însufleţeşte.

insulă f. întindere de pământ înconjurat de toate părţile cu apă; fig. *insulă de codri, insulă de nori* Al.

insular a. şi m. care locueşte într'o insulă.

insultà v. a ocărî cu fapta sau cu vorba, a ofensa pe faţă.

insultă f. 1. ofensare cu vorbe sau fapte; 2. atac brusc.

insultat a. şi m. care a primit o insultă.

insultător a. care insultă: *vorbe insultătoare.* ‖ m. cel ce insultă obişnuit.

însumà v. 1. a face suma sau totalul; 2. a înrola.

însuporţabil a. nesuferit.

însurà v. 1. a se căsători (vorbind de bărbaţi); 2. *fig.* a se împreuna: *gândul tău se 'nsoară cu a mea voinţă* Al. *ghirlanda ce se 'nsoară cu silfele uşoare* Em. [Lat. *uxorare din uxor, soţie].

însurà v. a pune căpute, a pingeli încălţămintele. [Lat. *insolare, din sola, căpută].

însurat a. căsătorit. ‖ n. însurătoare. [V. *însura*].

însurăţel m. tânăr însurat (mai ales la ţărani).

însurătoare f. căsătorie (vorbind de un flăcău).

insurecţiune f. revoltă pe faţă încontra unei puteri stabilite.

insurgent m. revoltat, rebel.

însurì v. a deveni sur: *însurise pe cap.*

înşurupà v. a pune şurupul.

însuş pron. V. ins.

însuşì v. 1. a lua ceva pentru sine, a-şi atribui sau aroga; 2. a-şi apropria: *a-şi însuşi calităţile cerute.*

însuşire f. acţiunea de a-şi însuşi şi rezultatul ei: atribut, calitate.

însuşit a. 1. particular, propriu: *calităţi însuşite naţiei lui* Bălc.; 2. atribut: *buzduganul însuşit slujbei de Armaş mare* Od.

însuţì v. a (se) face de o sută de ori mai mare.

întabulament n. partea edificiului peste care e aşezat o coloană sau un pilastru: *statue aşezate pe întabulamentele columnelor* Od.

intact a. 1. neatins: *suma e încă intactă*; 2. *fig.* curat, nepătat: *reputaţiune intactă.*

întăietate f. primul rang, supremaţie.

întâiu a. 1. care precede pe ceilalţi sub raportul timpului, locului, ordinii: *întâia zi a lunei*; 2. cel mai bun în felul său: *Rafael e întâiul dintre pictori.* [Lat. *antaneus, din ante, înainte].

întâlnì v. 1. a găsi în drum pe cineva sau ceva (fără a căuta): *l'am întâlnit ieri*; 2. a se ajunge în cale: *ne-am întâlnit pe teren.* [Vechiu-rom. *tălni*=ung. talni; sensul 3 după fr. *rencontrer*].

întâlnire f. 1. împreunare a două persoane sau lucruri cari merg în sens invers; 2. ciocnire a două corpuri înarmate; 3. întrevedere.

întâlniş n. întâlnire: *bun întâlnişul, om bun!* Cr.

întâlniţură f. boală bătească, paralizie într'o parte a corpului: *de a răcit la mijloc, e apucat din întâlnitură.* [Lit. întâlnire (fatală cu duhurile rele)].

întâmpinà v. 1. a merge înaintea cuiva: *ieşi să-l întâmpine*; 2. a primi cu onoruri: *norodul îl întâmpină cu bucurie* Negr.; 3. a preveni: *acei boieri au întâmpinat răsbunarea sa* Od.; 4. *fig.* a face o obiecţiune: *la acestea el întâmpină următoarele*; 5. a da peste: *a întâmpina piedici, greutăţi*; 6. a suporta: *a întâmpina cheltueli.* [Termen primitiv militar: a ieşi înaintea cuiva cu *tâmpine*, a-l primi în sunetul instrumentelor].

întâmpinare f. 1. acţiunea de a întâmpina; 2. *fig.* obiecţiune; 3. Întâmpinarea Domnului, sărbătoare ce cade pe ziua de 2 Fevruarie.

întâmplà v. a se petrece, a veni în cursul timpului: *s'a întâmplat o nenorocire.* [Lat. *templare din templum, formă colaterală cu tempus, timp].

întâmplare f. ceeace se întâmplă (în bine sau în rău).

întâmplător a. din întâmplare.

intangibil a. ce nu poate fi pipăit.

întărâtà v. 1. a aţâţa rău: *a întărâta poporul*; 2. a se mânia foarte. [Cf. lat. vulg. interritare, din interritus, nesperiat, îndrăzneţ].

înţărcà v. 1. a desvăţa de ţâţă: *a înţărca un miel, un copil*; 2. *fig.* a lipsi, a priva de ceva; *s'o mai înţărce cu petrecerile.* [Metaforă luată din graiul ciobănesc: lit. a pune vitele în *ţarc* spre a le despărţi să nu mai sugă].

înţărcătoare f. ţarc de vite: *de pe la înţărcători am pierdut drumul* Cr.

întări v. 1. a (se) face tare; 2. a fortifica: *a întări o cetate*; 3. a confirma, a sancţiona: *a întări o lege*; 4. *fig.* a consolida: *binecuvântarea părinţilor întăreşte casele fiilor.*

întărire f. acţiunea de a (se) întări şi rezultatul ei: 1. fortificaţiune: 2. confirmaţiune; 3. *fig.* edificare (sufletească).

întăritor a. 1. care întăreşte; 2. *fig.* care desfată sufleteşte.

întăriturà f. lucru întărit, fortificaţiune.

întărtà v. (poetic) a întărâta: *cu gând să ne 'ntarte* Al.

www.dacoromanica.ro

întârzia v. 1. a rămânea îndărăt: *ceasornicul întârzie*; 2. a rămânea undeva prea târziu: *am întârziat la teatru*. [V. *târziu*].

întârziere f. zăbavă.

înțeglà v. Munt. Tr. a ascuți: *săgețile și-a înțeglat* POP.

înțeglat a. ascuțit: *greerii începură înțeglatul concert*.

integral a. 1. pe d'antregul: *plată integrală*; 2. calcul integral, care se urcă dela mărimile infinit de mici la mărimile finite din cari derivă. ‖ adv. în totalitate.

integrant a. care contribue la integritatea unui tot: *brațele sunt părți integrante ale corpului*.

integritate f. 1. starea unui lucru întreg și neatins: *integritatea teritoriului*; 2. *fig.* calitatea unei persoane integre.

integru a. ce nu se lasă a fi corupt: *judecător integru*.

intelect n. *Filoz.* înțelegență.

intelectual a. 1. relativ la intelect: *adevăr intelectual*; 2. spiritual, în opoziție cu material: *sufletul e o substanță intelectuală*.

înțelegător a. care înțelege.

înțelege v. 1. a coprinde cu mintea: *am înțeles*; 2. a se învoi laolaltă: *s'au înțeles să ne înșele*; 3. a avea însemnarea: *ce se înțelege prin acest cuvânt?* [Lat. INTELLIGERE].

înțelegere f. 1. acțiunea, puterea și starea de a înțelege: *înțelegerea lucrurilor*; 2. *fig.* acord de sentimente, unire de vederi: *trăiesc în bună înțelegere*; 3. legături secrete: *a avea înțelegere cu conspiratorii*.

înțeleni v. 1. a se face țelină: *pământul nelucrat înțelenește*; 2. *fig.* a amorți: *înțelenirăm de frică*; 3. a se înrădăcina: *ura și dușmănia se înțelenesc* NEGR.

înțelepciune f. 1. calitatea celui înțelept; 2. moderație, rezervă; 3. cunoștință justă, naturală sau dobândită, a lucrurilor. [Lat. INTELLECTIONEM].

înțelept a. 1. care vorbește sau lucrează cu minte; 2. rezervat în purtare, în apucături; 3. inspirat de înțelepciune: *o reflecțiune înțeleaptă*. ‖ m. cel ce e înțelept: *moartea nu surprinde pe înțelept*; cei șapte înțelepți, nume dat la 7 filozofi greci din secolul VI a. Cr. (Thales din Milet, Solon, Bias, etc.). [Lat. INTELLECTUS].

înțelepți v. a (se) face înțelept, a se cumînți.

înțeles n. noimă, sens: *cuvinte pline de înțeles* EM.

inteligent a. 1. care înțelege iute și bine: *servitor inteligent*; 2. care denotă inteligență: *privire inteligentă*.

inteligență f. 1. facultatea de a înțelege lucrurile; 2. înlesnire, aptitudine de a înțelege: *s'a achitat cu inteligență*; 3. cunoștință aprofundată: *inteligența afacerilor*; 4. înțelegere.

inteligibil a. ușor de înțeles.

întemeià v. 1. a pune temelia; 2. *fig.* a pune temeiu: *pe ce te întemeiezi?*

întemeiere f. acțiunea de a întemeia și rezultatul ei: fundațiune.

întemeietor m. cel ce întemeiază.

întemnița v. a arunca în temniță.

întemperanță f. necumpătare.

întemperie f. turbare în atmosferă, în temperatură.

intempestiv a. care nu se face la timp: *demers intempestiv*.

intendent m. însărcinat cu supravegherea generală a unei case mari, moșii, școale; intendent militar, ofițer în capul unei intendențe.

intendență f. direcțiunea, administrarea afacerilor; intendență militară, corp însărcinat a purta grijă de trebuințele unei armate (soldă, echipament, proviziuni, muniții).

intensitate f. grad de forță, de activitate: *intensitatea căldurei*.

intens(iv) a. foarte mare, foarte tare: *sgomot, frig intensiv*.

intentà v. a întreprinde, a face: *a intenta un proces*.

intențional a. făcut cu intențiune: *sens intențional*.

intenți(un)e f. 1. pornire sufletească către un scop, voință determinată: *intențiunea lui e ca...*; 2. proiect, rezoluțiune: *cunosc intențiunile voastre*.

înțepà v. 1. a împunge ușor; 2. a pune în țeapă; 3. a pișca la gust; 4. *fig.* a atinge. [V. *țeapă*].

înțepat a. *fig.* țanțoș: *la vorbă, înțepată* PANN.

înțepător a. care înțeapă.

înțepătură f. efectul înțepării (și *fig.*).

înțepeni v. 1. a (se) face țeapăn; 2. a înfige.

intercalà a. 1. a adăogă o zi lui Fevruarie în anii bisecți; 2. a pune printr'altele, a adăoga după aceea.

intercalar a. adăogat: *zi intercalară*.

intercede v. a interveni în favoarea cuiva.

interceptà v. 1. a lua prin surprindere: *a intercepta o scrisoare*; 2. a opri în treacăt: *a intercepta lumina*.

interdicțiune f. 1. acțiunea de a interzice: *interdicțiunea unui comerț*; 2. suspendarea funcțiunilor: *interdicțiunea unui notar*; 3. luarea cuiva libera dispoziție a averii sale: *cerere de interdicțiune*; 4. privațiune: *interdicțiunea drep-*

www.dacoromanica.ro

turilor cetățenești (celui ce a fost condamnat la o pedeapsă infamantă).

interes n. 1. ceeace importă cuiva, ce-i procură un folos: *fiecare caută interesul său;* 2. sentiment egoist, poftă de câștig: *e condus de interes;* 3. sentiment de simpatie: *copil demn de interes;* 4. atențiune inspirată de curiozitate: *lectură plină de interes;* 5. dobândă bănească; 6. parte de beneficiu dintr'o operațiune comercială sau industrială.

interesà v. 1. a face să participe la beneficii: *a interesa pe cineva într'o întreprindere;* 2. a avea importanță: *a ceastă afacere vă interesează;* 3. a fixa atențiunea, a captiva spiritul: *discursul interesează auditoriul;* 4. a inspira interes, bunăvoință: *acest orfan mă interesează;* 5. a lua parte sau folos într'o afacere.

interesant a. care interesează: *carte interesantă.*

interesat a. 1. care ține prea mult la foloase materiale; 2. care are interes: *interesat într'o afacere.*

înterezat a. împovărat. [Cf. slav. ТАРЪ, povară]. V. *imberezat.*

interferență f. *Fiz.* scăderea luminei prin încrucișarea razelor luminoase,

interfolià v. a insera foi albe între foile tipărite ale unei cărți.

interim n. timpul cât titularul unei funcțiuni e înlocuit, provizoriu, cu un altul; **ad-interim,** provizoriu, până la întoarcerea titularului sau până la numirea-i definitivă: *ministru ad-interim.*

interimar a. care funcționează ad-interim.

interimat a. funcțiuni interimare.

interior a. 1. care e înăuntru: *curte interioară;* 2. *fig.* care e în suflet: *bucurie interioară.* ‖ adv. pe dinăuntru. ‖ n. partea dinăuntru: *interiorul unei biserici.*

interjecți(un)e f. vorbă ce exprimă mișcări subite ale sufletului (bucurie, durere, frică): *ah! vai!*

interliniar a. scris între linii: *traducere interliniară.*

interlinie f. *Tip.* albitură ce se pune între rânduri.

interlocutor m. cel ce convorbește cu altul.

intermediar a. 1. care s'află între două: *spațiu intermediar;* 2. care se interpune, mijlocitor: *persoană intermediară.*

intermediu n. petrecere (balet, cor, etc.) între actele unei piese de teatru [it. *intermezzo*].

interminabil a. care nu se mai termină, de o durată excesivă.

intermitent a. care încetează și reîncepe la intervale: *friguri intermitente.*

intermitență f. caracterul celor intermitente.

intern a. 1. care e interior: *leziune internă;* 2. școlar care e cu locuința în școală; 3. student în medicină care locuește în spital. ‖ n. pl. afacerile interioare ale unei țări: *Ministru de interne.*

internà v. a obliga să stea într'un loc anumit: *a interna pe prizonieri.*

internat n. 1. școală ce primește interni; 2. funcțiunea internilor în spitale.

internațional a. ce se face între națiuni: *drept internațional.* ‖ internațională f. asociațiune socialistă revoluționară fundată la Londra în 1881, cu tendențe anarhice.

interogà v. *Jur.* a adresa cuiva una sau mai multe întrebări.

interogați(un)e f. întrebare pusă.

interogativ a. ce arată o întrebare: *semn interogativ.*

interogatoriu n. 1. totalitatea chestiunilor judecătorului și a răspunsurilor acuzatului; 2. proces-verbal ce le conține.

interpelà v. a soma de a răspunde, de a se explica asupra unui fapt.

interpelare f. V. *interpelați(un)e.*

interpelați(un)e f. cereri de explicațiuni adresate în parlament unui ministru de un deputat sau senator.

interpelator m. cel ce interpelează.

interpolà v. a insera vorbe sau fraze într'un text.

interpolați(un)e f. 1. acțiunea de a interpola; 2. pasaj interpolat: *interpolațiunile fură numeroase înaintea descoperirii tiparului.*

interpolator m. cel ce interpolează.

interpret m. 1. tălmaciu, cel ce traduce sau explică într'o limbă ce s'a spus într'alta: *nu se pot înțelege fără interpret;* 2. cel ce limpezește sensul unui text, al unei legi; 3. cel însărcinat a face cunoscut intențiunile altuia: *fi interpretul meu pe lângă...*

interpretà v. 1. a traduce dintr'o limbă într'alta (ca mijloc de înțelegere personală); 2. a limpezi un text oarecare; 3. *fig.* a da un sens adevărat sau fals: *interpretezi rău cuvintele mele.*

interpretați(un)e f. 1. acțiunea de a interpreta; 2. explicațiune dată.

interpune v. 1. a (se) pune între; 2. *fig.* a face să intervie: *a interpune autoritatea sa;* 3. *fig.* a interveni ca mijlocitor.

interpuncți(un)e f. punerea semnelor de repaos între cuvinte sau propoziții.

interregn n. interval de timp dela moartea unui monarh până la întronarea altuia.

www.dacoromanica.ro

intersecți(un)e f. punctul unde liniile sau suprafețele se întretaie.

interstițiu n. mic interval de timp, mic spațiu gol.

interțiu m. berbece dela trei ani în jos. [Origină necunoscută].

interval n. 1. distanță dela un loc, dela un timp la altul; 2. *Muz.* distanță între două tonuri.

intervenì v. 1. a intra și lua parte la o afacere; 2. a lucra ca mijlocitor.

intervenți(un)e f. acțiunea de a interveni.

intervertì v. a schimba, a răsturna ordinea.

interview n. (cit. *interviu*), întrevedere cu un ziarist.

interviewà v. a avea o întrevedere cu cineva spre a-i cere opiniunea.

interzice v. 1. a opri cu tot dinadinsul: *a interzice intrarea;* 2. a suspenda din funcțiune: *a interzice pe un preot;* 3. a lua cuiva administrarea averi sale: *a interzice pe un nebun;* 4. a turbura, a face să-și piardă cumpătul: *răspunsul meu l'a interzis.*

interzis a. 1. cu totul turburat; 2. cel lovit de interdicțiune: *interzisul e asimilat în toate privințele minorului.*

înțesat a. plin, îndesat. [Origină necunoscută].

înțestat a. încăpățânat: *dacă îl văzură atât de înțestat* Isp. [V. *țeastă*].

intestin a. care e sau se petrece în interior: *lupte intestine.* ‖ n. maț lung cam de 8 ori cât corpul și în care pătrund alimentele după ieșirea lor din stomac: *intestinul subțire și cel gros.*

intestinal a. ce ține de intestine: *canal intestinal.*

înteți v. 1. a împunge, a da zor: *întețindu-l și încingându-l dorul de părinți* Isp.; 2. *fig.* a excita: *nu te 'nteți 'n asprime, când poți să dai iertare* Al.; 3. *fig* a se întări: *propaganda se înteți.* [Origină necunoscută].

intim a. 1. care e cel mai dinăuntru, cel mai esențial: *natura intimă a unui lucru;* 2. care e în fundul sufletului: *convingere intimă;* 3. care se petrece în interiorul unei case, al unei familii: *conversațiune intimă;* 4. pentru care avem o vie afecțiune: *amic intim.*

intimà v. 1. a declara cu autoritate: *a intima un ordin;* 2. a cita înaintea unei Curți de apel.

intimat a. *Jur.* chemat în judecată, înaintea unei Curți de apel.

intimidà v. 1. a băga frică în cineva; 2. a se speria.

intimitate f. 1. caracterul celor intime; 2. relațiuni intime, amicie foarte vie.

întinà v. 1. a umplea cu tină sau noroiu; 2. *fig.* a păngări: *fărădelege care întină sabia românească* Bălc.

înținat a. Mold. puțin sprijinit, gata să cază: *o leasă de nuiele numai înținată* Al. [Origină necunoscută].

întinde v. (activ) 1. a da mai multă suprafață sau volum; 2. a lungi: *a întinde mâna, brațul;* fig. *nu întinde vorba* Al.; 3. a încorda: *a întinde arcul;* 4. a pune de-a lungul sau de-a latul: *a întinde o masă, rufe;* 5. a mări, a spori: *Negru-Vodă își întinse stăpânirea peste Țara Românească* Bălc.; 6. a porni direct: *Sinan o întinse cu grabă spre București* Bălc. ‖ (reciproc) 1. a se culca de-a lungul: *cât ți-e pătura, atât te întinde;* 2. *fig.* a covârși măsura, a-și lua prea multe libertăți: *se cam întinde.* [Lat. intendere].

întindere f. 1. proprietatea corpurilor de a ocupa o porțiune limitată în spațiu; 2. dimensiunea unui lucru în lungime, lărgime și adâncime; 3. suprafață: *mari întinderi de pământ;* 4. durată: *întinderea vieții umane e scurtă;* 5. desvoltare: *discurs de o mare întindere;* 6. *fig.* importanță mare: *întinderea unui dezastru;* 7. extensiune intelectuală: *spirit de o mare întindere.*

întinerì v. a (se) face tânăr. [Lat. tenerescere].

întinge v. a băga, a muia într'un lichid (apă, vin, cerneală, sos). [Lat. intingere].

întins a. care ocupă o mare întindere: *șes întins.* ‖ adv. 1. culcat de-a lungul: *îl lasă întins* Pann; 2. drept înainte: *o luă întins la București.* ‖ n. întindere: *s'a dus zăpada albă de pe 'ntinsul țării* Al.

întinsoare f. 1. dilatare nervoasă a corpului: *leșin amestecat cu întinsori* Cr.; 2. crucea de întins: *ciobotarii cu întinsorile* Pop.

întinzător n. bățul războiului cu care se strânge pe sulul dinainte pânza țesută.

întipărì v. 1. a face cu tiparul o urmă pe ceva; 2. *fig.* a grava.

întipărire f. impresiune.

întirì v. Mold. a alunga cu de-a sila: *să întirească hoții* Nzor. [Slav. тѣрати, a goni].

întitulà v. a da un titlu.

întoarce v. (activ) 1. a face unele mișcări înapoi sau deoparte: *a întoarce capul;* 2. a pune pe partea opusă, a schimba direcțiunea: *a întoarce pagina;* 3. a îndrepta: *a întors arma asupră-i;* 4. a înapoia, a restitui: *i-am întors banii;* 5. a aduce îndărăt. a face să revie: *de ce mă întorci din cale?* 6. *fig.* a face

www.dacoromanica.ro

să-şi schimbe părerea: *nu l'a putut întoarce din hotărîrea lui*; 7. a converti: *i-a întors la credinţă*; 8. (absolut) a schimba învoeala: *acum o întorci...*; 9. a întoarce testiculele vitelor spre a le face incapabile de reproducere. ‖ (reciproc) 1. a veni acasă: *s'a întors*; 2. a se adresa cu rugămintea: *se întoarse către el*; 3. a recăştiga ce pierduse: *a-şi întoarce banii*; 4. a-şi lua înapoi: *eu îmi întorc vorba* PANN. [Lat. INTORQUERE].

întoarcere f. lucrarea de a întoarce şi rezultatul ei: revenire, restituire.

întocmai adv. V. tocmai.

întocmi v. a dispune, a organiza: *retragerea se întocmeşte în figura unui colţ* BĂLC. [V. *tocmi*].

întocmire f. dispoziţiune, instituţiune, organizaţiune.

întolerabil a. ce nu se poate tolera.

întolerant a. care nu e tolerant.

întoleranţă f. lipsă de toleranţă.

înţoli v. a (se) îmbrăca: *să se mai înţolească şi ei* ISP. [V. *ţol*].

întona v. 1. a pune tonul, a accentua; 2. a începe un cântec.

întonaţi(un)e f. 1. mod de a întona; 2. tonul vocii: *a varia intonaţiunile vorbind*.

întorcător n. întinzător.

întorcătură f. Buc. întâia vizită a noilor căsătoriţi la socrii mirelui.

întors a. 1. revenit; 2. *fig.* pervertit; *firea cea întoarsă* EM.; 3. incapabil de reproducere: *berbece întors*. ‖ n. 1. întoarcere: *la întors acasă* AL.; 2. acţiunea de a întoarce testiculele la vite.

întorsătură f. mod de a dispune vorbele sau cugetările.

întorsură f. pământ lucrat de cu toamna.

întortochia v. 1. a suci, a învârti; 2. *fig.* a exprima într'un mod confuz. [Vechiu-rom. *întort*, sucit (v. *tort*)].

înţo(r)ţonat a. împodobit cu prea multe găteli. [Dintr'un primitiv *ţorţon*, paralel cu *zorzon*].

întovărăşi v. 1. a însoţi; 2. a se asocia. [V. *tovarăş*].

întoxicaţi(un)e f. *Med.* introducerea unei otrăvi în organism.

întrà v. 1. a păşi din afară înăuntru: *a intra în casă*; 2. a fi admis: *a intra în Academie*; 3. a începe a face ceva: *a intra în serviciu*; fig. *a intra în vorbă*; 4. a fi la început: *a intrat în treizeci de ani*; 5. a pătrunde: *a intra în cap, în voia cuiva*; 6. a se îngusta: *stofa a intrat la spălat*. [Lat. INTRARE].

întract n. interval între două acte, la o piesă de teatru (= fr. *entr'acte*).

întraductibil a. ce nu se poate traduce.

întrămà v. V. întremà.

întransigent a. şi m. care nu face nici o concesiune.

întransitiv a. *Gram.* se zice de verbele care nu pot avea pasiv.

întrare f. 1. acţiunea de a intra: *intrare în funcţiune*; 2. Intrarea în biserică (a Maicii Domnului), sărbătoare ce cade la 21 Noemvrie; 3. locul pe unde se intră: *poarta intrării*; 4. dreptul de a intra undeva: *are intrare liberă la teatru*.

întraripà v. a înaripa.

întrarmà v. a înarma.

întraurban a. ce se află în interiorul oraşului (CAR.).

între prep. 1. în mijlocul: *între nori*; 2. indică un interval ce separă: *între azi şi mâine, între Bucureşti şi Iaşi*; 3. în: *într'adins*. [Lat. INTRA].

întrebà v. a cerceta, a pune întrebări. [Lat. INTERROGARE].

întrebare f. chestiune, interogaţiune.

întrebător a. interogativ.

întrebuinţà v. 1. a face uz, a se servi de; 2. a da de lucru: *fabrica întrebuinţează mulţi oameni*. [V. *trebuinţă*].

întrebuinţare f. 1. uz ce se face de ceva; 2. destinaţiunea unui lucru.

întrece v. 1. a trece înaintea altora, a-i învinge; 2. a rivaliza, a concura; 3. *fig.* a trece peste marginile permise, a deveni insolent: *te cam întreci*.

întrecere f. *ţig.* rivalitate: *a se lua la întrecere*.

întreciocnì v. 1. a (se) ciocni unul cu altul; 2. *fig.* a se contrazice.

întrecut a. şi adv. mai mult decât trebue: *lemne sunt de ajuns şi de întrecut în pădure* CR.; pe întrecute, care pe care: *se luară la goană pe întrecute*.

întredeschide v. a deschide pe jumătate: *a întredeschide uşa*.

întreg a. 1. cărui nimic nu-i lipseşte: *o zi întreagă*; număr întreg, în opoziţiune cu *fracţiunea*; 2. *ţig.* sănătos (la cap sau la minte): *om întreg*. [Lat. INTEGRUM]. ‖ n. totalitate.

întregì v. a face întreg, a completa.

întregime f. stare întreagă.

întreit a. de trei ori mai mare.

întremà v. 1. a reveni la sănătate: *cu încetul se întrema*; 2. a recăpăta: *bătrânul gura 'şi întremează* PANN; 3. a restabili: *să'şi întremeze oştirea din spaimă* BĂLC. [Metaforă luată din tehnica ţesutului (v. *tramă*): a întinde pânza spre a o ţese, în opoziţiune cu *destrăma*].

întremare f. însănătoşire, reconvalescenţă.

întrepid a. 1. care nu se teme de

www.dacoromanica.ro

nimic; **2.** care nu se dă înapoi dinaintea greutăților.

întrepiditate f. calitatea celui întrepid.

întrepozit n. **1.** locul unde se pun mărfuri în depozit; **2.** prăvălie unde se vând mărfuri (tutun, spirtoase) monopolizate de Stat (după fr. *entrepôt*).

întreprinde v. **1.** a lua hotărirea de a face un lucru și a începe să-l puie în lucrare: *a întreprinde o mare călătorie;* **2.** a se însărcina de a face ceva cu anumite condițiuni: *a întreprins furnitura proviziunilor.*

întreprindere f. **1.** plan format ce se pune în execuțiune; **2.** facerea unei lucrări, furnisare în anumite condițiuni: *întreprinderea unei clădiri.*

întreprinzător a. care are curajul de a întreprinde, de a face ceva. ‖ m. cel ce întreprinde cu ghiotura anumite lucrări sau furnituri mari.

întrerupe v. **1.** a rupe la mijloc; **2.** a tăia vorba; **3.** a se opri la mijloc.

întrerupere f. **1.** acțiunea de a întrerupe; **2.** încetarea unei lucrări.

întrerupt a. **1.** suspendat; **2.** *fig.* fără șir sau continuitate.

întretăià v. **1.** a tăia în diferite locuri; **2.** *fig.* a întrerupe adesea: *vorbele-i pe buze mor 'ntretăiate* Bol.

întrețese v. a țese printre alte lucruri.

întreține v. **1.** a ținea în bună stare: *a întreține o clădire;* **2.** a păstra în aceeaș stare, a face să dureze: *a întreține pace;* **3.** a da cele necesare pentru mâncare, îmbrăcăminte: *a întreține o familie grea;* **4.** a convorbi cu cineva: *l'am întreținut despre afacerea noastră.*

întreținere f. **1.** ceeace e necesar pentru trebuințele vieții; **2.** grijă de a ținea în bună stare.

întrevedeà v. **1.** a vedea imperfect sau în treacăt; **2.** a prevedea confuz; **3.** a vedea un moment.

întrevedere f. întâlnire convenită între două sau mai multe persoane (= fr. *entrevue*).

întrevorbire f. convorbire.

intrigà v. **1.** a face intrigi; **2.** a încurca. a îngrija *(fig.): această scrisoare mă intrighează.*

intrigă f. **1.** uneltiri ascunse pentru a face să reușească sau să cază o afacere; **2.** incidente cari formează nodul unei piese de teatru.

intrigant m. cel ce face intrigi.

intrinsec a. **1.** care e interior, esențial: *calități intrinsece;* **2.** real: *valoare intrinsecă.*

întristà v. a (se) face trist, a cauza supărare.

întristare f. suferință morală cauzată de ceva supărător, [V. *trist*].

întristător a. care întristează.

introduce v. **1.** a băga undeva; **2.** a stabili: *a introduce un obiceiu;* **3.** a pătrunde, a se adopta.

introducți(un)e f. **1.** acțiunea de a introduce; **2.** discurs preliminar în fruntea unei cărți; **3.** ceeace servă de pregătire la o știință, la un studiu: *geografia e o introducțiune a istoriei.*

introductiv a. care servă de introducțiune.

introductor m. cel ce introduce.

întroieni v. a acoperi cu troiene de zăpadă.

întrolocà v. a se strânge într'un loc: *se întrolocară toți cu totul* Isp. [Formațiune modernă din *întru* și *loc*].

întrolocare f. întrunire: *la întrolocările fărtaților și suratelor* Isp.

întronà v. **1.** a pune pe tron; **2.** a se urca pe tron.

întru prep. în (cu o nuanță emfatică): *întru toate.* [Lat. intro].

întruchipà v. Mold. a împreuna, a alcătui cam cu anevoie. [Fuziune din *chip* și *întrupa*].

întruni v. **1.** a uni într'una; **2.** a se strânge la un loc.

întrunire f. acțiunea de a (se) întruni și rezultatul ei: adunare, reuniune.

întrupà v. **1.** a forma un singur trup, a incorpora; **2.** a lua corp; **3.** se zice în special de Cuvântul lui Dumnezeu care s'a făcut om.

întrupare f. **1.** incorporațiune; **2.** *fig.* închiegare: o *dulce 'ntrupare de omăt* Em.; **3.** în teologie: incarnațiune.

intuiți(un)e f. **1.** *Filoz.* cunoașterea directă a adevărului fără intervenirea raționamentului; **2.** facultatea de a înțelege iute, de a ghici.

intuitiv a. care se percepe imediat: *învățământ intuitiv.*

întunecà v. **1.** a (se) face întunerec; **2.** a se face seară, noapte; **3.** *fig.* a se turbura: *s'a întunecat la față.* [*Întuneca* e probabil contras din *întunereca*].

întunecat a. **1.** acoperit cu întuneric; **2.** *fig.* sombru. ‖ m. necuratul.

întunecime f. **1.** întuneric adânc; **2.** întunecarea soarelui sau a lunei, eclipsă; **3.** *fig.* lipsă de civilizațiune. barbarie: *îți place peste țară să'nlinzi întunecime* Al.

întunecos a. plin de întuneric.

întuneric n. **1.** lipsă de lumină; fig. *întunericul barbariei.* [Lat. tenebricum]; **2.** (vechiu) mulțime nenumărată: *întuneric de oameni* Niculce.

înturnà v. a întoarce din cale: *să mă*

www.dacoromanica.ro

întorn cu vara. [Vechiu-rom. *turna* = lat. medieval TORNARE, a se înturna].

înturnare f. 1. întoarcere din cale; 2. *fig.* revenire: *înturnarea primăverii* NEGR. [V. *înturnà*].

inundà v. 1. a acoperi cu apă: *râul inundă livezile;* 2. *fig.* a muia mult: *lacrimile inundă faţa-i;* 3. a inunda în massă: *popoarele barbare inundară ţările române în tot timpul evului-mediu.*

inundaţi(un)e f. 1. revărsarea apelor unui fluviu, lac, etc.; 2. *fig.* mare mulţime sau cantitate ce dă năvală.

inutil a. nefolositor.

inutilitate f. 1. caracterul celor inutile; 2. pl. lucruri, vorbe nefolositoare.

invadà v. 1. a ocupa cu forţa: *a invada o ţară;* 2. a se răspândi pe: *bălăriile invadară câmpia.*

învălătuci v. a rostogoli cu vălătucul, a face val, a înfăşura.

invalid m. 1. neputincios care nu mai poate munci; 2. *fig.* se zice de un act care nu e conform legii. ‖ m. soldat care nu mai poate servi din cauza infirmităţilor sale.

invalidà v. a declara nul: *a invalida o alegere, un contract sau testament.*

învălmăşeală f. mare confuziune.

învălmăşi v. a se încurca rău: *toţi se răstoarnă şi se învălmăşesc* BOL. fig. *se învălmăşia în vorbă* NEGR. [V. *valmeş*].

învălmăşit a. foarte confuz: *mintea 'mi arde 'nvălmăşită.*

învălui v. 1. a înveli; 2. *fig.* a jigni, a face neajunsuri. [V. *val* (de pânză, de mare)].

învăluit a. *fig.* necăjit, turmentat.

învălurat a. agitat (de valuri).

învăpăiat a. înflăcărat: *învăpăiaţi de aceste cuvinte* BĂLC. [V. *văpaie*].

învăpăiere f. 1. văpaie intensivă: *răspândind învăpăieri* AL.; 2. *fig.* ardoare: *cu 'nvăpăiere eu le descriu pe toate* AL.

învără v. a se face vară.

invariabil a. ce nu se schimbă.

invariabilitate f. starea celui invariabil.

învârstà v. 1. a înflora şi vărga: *a învârsta marame;* 2. a lega în mănunchi: *şi flori culegea, cunune învârsta* POP. [V. *vârstă*].

învârstat a. vărgat: *marame învârstate de borangic;* fig. *dealul învârstat de lanuri.*

învârtecuş n. ceeace se învârteşte. V. ineluş.

învârteji v. 1. a se mişca în vârtej: *învârtejindu-se la vale, smeoaica se lăsă ca o furtună* ISP.; 2. a se întoarce grabnic: *Mihaiu numai decât se învârteji îndărăt cu toate oştile* BĂLC.

învârtejire f. întoarcere pripită: *mâine să faci poruncă de învârtejire Neagului* OD.

învârti v. 1. a (se) întoarce împrejur: *a învârti un baston;* 2. *fig.* a mânui, a conduce: *a învârti un capital;* 3. a se roti: *pământul se învârteşte împrejurul soarelui;* 4. a se ameţi: *mi se învârteşte capul.* [Lat. VERTERE].

învârtită f. plăcintă de aluat (cu foile întoarse): *puţintel bulgur cu învârtită* AL.

învârtitoare f. manivelă de învârtit.

învârtitor a. care (se) învârteşte.

învârtitură f. 1. rezultatul învârtirii; 2. ocol.

învârtoşà v. a se face vârtos.

învăscut a. 1. îmbrăcat: *un D-zeu nou născut, cu flori de crin învăscut* POP. *piciorul învăscut într'un călţun roşu* OD.; 2. *fig.* acoperit: *eu vreau să fiu prin mine 'n raze 'nvăscută* AL. [Vechiu-rom. *a înveaşte* = lat. INVESTIRE: forma *învăscut* e analogică].

învăţ n. 1. obiceiu, deprindere (mai ales rea): *învăţul are şi desvăţ;* 2. învăţătură: *să le fie de învăţ* OD. [Istro-român *văţ* = lat. VITIUM: sensul s'a generalizat. în deprindere (rea sau bună)].

învăţà v. 1. a se deprinde (în genere cu ceva rău); 2. a sfătui, a îndemna pe cineva: *rău ai fost învăţat;* 3. a dobândi cunoştinţe: *a învăţa latineşte;* 4. a da învăţătură, a instrui: *învaţă-l gramatica.* [Lat. *INVITIARE din VITIUM, apucătură rea].

învăţăcel m. 1. şcolar; 2. ucenic.

învăţământ n. 1. arta sau modul de a învăţa, instrucţiune: *învăţământul poate fi literar, clasic, tehnic, ştiinţific, agricol, militar şi religios;* 2. lucru învăţat, povaţă; 3. carieră de profesor: *a intrat în învăţământ.*

învăţat a. 1. deprins (mai ales rău); 2. instruit: *un copil învăţat;* 3. erudit: *am învăţat.* ‖ m. om învăţat.

învăţător m. 1. cel ce învaţă, maestru; 2. în special, cel ce predă instrucţiunea primară în şcoalele rurale.

învăţătură f. rezultatul instruirii: 1. instrucţiune: *a da copiii la învăţătură;* 2. ştiinţă de carte, erudiţiune; 3. doctrină, disciplină; 4. sfat, povaţă: *învăţături părinteşti.*

invaziune f. năvălire făcută cu scop de a prăda sau uzurpa; 2. fig. *invaziunea unei boale.*

învechì v. 1. a se face vechiu, a se uza; 2. a ieşi din uz.

învecinà v. a fi vecin, a locui în vecinătate.

învecinat a. vecin, din apropiere.

învecinici v. a eterniza: *blândeţe în-*

www.dacoromanica.ro

vecinicită de penelul lui Rafael NEGR. [V. *vecinic*].

invectivă f. expresiune injurioasă.

înfederà v. a pune în vedere, a demonstra până la evidență.

înfederat a. ce se poate vedea cu ochii; 2. ce se poate înțelege cu mintea.

înveli v. 1. a pune sau întinde deasupra sau pe margini: *a înveli casa, patul, focul;* 2. a înfășura. [V. *văl:* lit. a acoperi cu un văl].

înveliș n. tot ce servă a înveli: *învelișul florilor, cărților.*

învelitoare f. 1. acoperișul casei; 2. velință, lăicer, scoarță; 3. capac: *nu-i venea urda la învelitoare* POP.

înveninà v. 1. a da venin; 2. a lua venin. [Lat. VENENARE].

inventà v. 1. a afla cel dintâiu, a descoperi: *a inventa o mașină;* 2. *fig.* a plăsmui: *a inventa calomnii.*

inventar n. 1. descriere amărunțită a averii sau a titlurilor unei persoane și în genere a tuturor obiectelor aflătoare într'o casă; 2. evaluare scrisă a mărfurilor și a valorilor unui comerciant. V. beneficiu.

inventator m. cel ce inventează.

invenți(un)e f. 1. facultatea de a inventa; 2. lucru inventat; 3. *fig.* plăsmuire; 4. partea retoricei ce se ocupă cu cercetarea și alegerea probelor discursului.

inventiv a. 1. care are geniul invențiunilor; 2. abil a imagina: *spirit inventiv.*

inventorià v. a face un inventar.

înverzelat a. prevăzut cu vergele: *ușă cu tăblii înverzelate.*

înverigà v. a lega în verige de fier: *a înveriga o roată.*

invers a. care e în sens opus altuia. || n. contrarul.

inversiune f. schimbarea ordinii naturale a cuvintelor în frază.

înverzì v. a se face verde, a se îmbrăca în verde, a crește iarba. [Lat. VIRIDESCERE].

înveseli v. a (se) face vesel.

înveselitor a. care înveselește.

înveșmântà v. a îmbrăca: *privitori, bine înveșmântați* FIL. [V. *învestmântà*].

investi v. 1. a pune în posesiunea unui titlu, a unei demnități; 2. a împresura din toate părțile cu armata.

investigați(un)e f. cercetare minuțioasă și stăruitoare.

investigator a. și m. care face investigațiuni, care scrutează.

investitură f. 1. act prin care se investia pe cineva cu o demnitate ecleziastică, cu un feud; 2. punere în posesiune oficială a unei țări: *investitura la Constantinopole a lui Cuza-Vodă* (1861), *a lui Carol* (1866).

învestmântà v. a pune vestminte, a îmbrăca.

învià v. 1. a da vieață; 2. a se scula din morți: *Hristos a înviat.* [Lat. IN VIVERE].

invidià v. a pizmui.

invidie f. pizmă.

invidios a. pizmaș.

înviere f. 1. acțiunea de a învia și rezultatul ei: *cântând un imn de înviere* BĂLC.; **Învierea Domnului,** sărbătoarea și slujba făcută în noaptea Paștelor.

înviersunà v. a se înfuria tare.

înviersunare f. furie îndărătnică. [Vechiu-rom. *vierșun,* poate forță, luptă (sensul e obscur la Dosofteiu) = ung. VERSÉNY, luptă].

înviersunat a. foarte iritat, neîmpăcat: *dușman înviersunat.*

învietor v. 1. care învie: *apă învietoare;* 2. *fig.* care dă vieață: *în acea ciocnire învietoare* OD.

înviforat a. furtunos: *ca un vânt înviforat într'un lan de grâu uscat* POP.; 2. fig. *înfruntau răstrișteа înviforată* AL. [V. *vifor*].

invincibil a. 1. neînvins; 2. *fig.* inatacabil: *argument invincibil.*

învineți v. a (se) face vânăt.

învingător a. și m. care învinge.

învinge v. a covârși cu putere (fizică sau morală): 1. a repurta o victorie: *a învinge pe dușman;* 2. a rămânea deasupra, a întrece; 3. a domina: *a-și învinge mânia, pasiunile.* [Lat. VINCERE].

învingere f. acțiunea de a învinge și rezultatul ei: victorie, înfrângere.

învinovăți v. a (se) face vinovat.

învinovățire f. acuzațiune, inculpare.

învinui v. a arunca vină asupra cuiva.

inviolabil a. 1. ce nu trebuie violat: *jurământ inviolabil;* 2. care nu poate fi arestat nici dat în judecată: *ambasadorii sunt inviolabili.*

inviolabilitate f. caracterul celui inviolabil.

înviorà v. a (se) însufleți, a căpăta vieață: *obrajii i se înviorară.* [Dela un primitiv *viura* = lat. *VIVULARE, tras din VIVERE (v. *învia*)]..

înviorător a. care redă vieața.

înviosà v. a da vieață, a reînsufleți. [Dela un primitiv *vios* (v. *viu*)].

invità v. 1. a pofti, a ruga să vie, să asiste la: *a invita la masă;* 2. a îndemna ușor la ceva: *vă invit a tăcea.*

invitat m. cel ce a primit o invitațiune.

invitați(un)e f. acțiunea de a invita.

invizibil a. 1. ce scapă vederii prin micimea sau depărtarea sa; 2. *fig.* care nu s'arată: *s'a făcut invizibil..*

invocà v. 1. a chema în ajutor; 2. *fig.* a cita în favoarea sa: *a invoca legea.*

www.dacoromanica.ro

invocați(un)e f. 1. acțiunea de a invoca; 2. la poeți: rugăciune adresată Muzei.
învoeală f. 1. înțelegere prealabilă, pact; 2. contract, convenție: *învoieli agricole.*
învoi v. 1. a conveni: *v'ați învoit;* 2. a consimți: *îi învoi cererea;* 3. a se împăca: *nu se prea învoiesc.* [V. *voie*].
învoioșă v. a deveni voios.
învolbà v. (Banat) a holba ochii. [Lat. VOLVERE, a rostogoli].
învolburà v. a se ridica în volbure.
învolburat a. tare agitat: *marea învolburată.*
învolt a. 1. des, stufos: *păr învolt, mustăți învoalte;* 2. cu foile îudesate și mari: *floare învoaltă.* [Lat. INVOL(U)TUS].
învoltà v. 1. a-și deschide petalele: *primăvara se învoaltă florile;* 2. a se întinde: *părul îi se învolta în umeri.*
învolucru n. *Bot.* reunirea bracteelor ce formează învelișul florilor.
învoluntar a. fără consimțirea voinței. ‖ adv. fără voie.
învrăjbi v. 1. a semăna vrajbă, a dezuni; 2. a deveni vrăjmaș.
învrăjbitor a. și m. care învrăjbește.
învrednici v. 1. a fi vrednic sau capabil: *Doamne, m'ai învrednicit a trăi* AL.; 2. a condescinde: *nici nu m'a învrednicit să-mi răspunză.*
invulnerabil a. care nu poate fi rănit.
înzăbălà v. 1. a pune zăbală; 2. *fig.* a înfrâna: *m'a înzăbălat muierea* PANN.
înzăbrănit a. acoperit cu un zăbranic.
înzâmbit a. surâzător: *cu fețe înzâmbite unii la alții vorbind* PANN.
înzăpădi v. a se întroieni.
înzăvoni v. a pune zăvonul (de mireasă sau de călugăriță).
înzecit a. de zece ori mai mare.
înzeit a. divinizat: *oaspe înzeit* AL. *cu fața înzeită* EM.
înzelat a. acoperit cu zeaua: *cal înșelat și înzelat numai cu fir* POP.
înzestrà v. 1. a da zestre; 2. *fig.* a gratifica, a împodobi cu daruri sufletești: *natura l'a înzestrat cu toate talentele.*
înzeuat a. V. înzelat: *ostași înzeuați și încorfați* CANT.
înzili v. a dărui zile multe: *D-zeu să te înzilească!* CR.
înzmălțà v. a împodobi: *muscelele înzmălțate cu flori* OD. [V. *smalț*].
înzorzonà v. a găti cu zorzoane, a împopoțona.
Io m. V. Ioan: *Io Alexandru Voevod.*
ioachim m. numele vechiului taler german: *cheltuind mai mult de 70.000 ioachimi* BĂLC. [V. *tăler*].
Ioan sau Ion (scurtat Io) m. numele inițial în titulatura Domnilor români: *Ion Mateiu Voevod și Domn a toată Țara Ungro-Vlahiei.* [Acest nume ar veni dela Ioan I sau Ioanițiu, primul împărat al Ungro-Vlahilor].
iobag m. șerb (în Ardeal): *iobagul și a lui lanțuri de aramă* EM. [Ung. JOBBÁGY (din JOB, războiu, și BÁG, căpetenie), desemna odinioară pe magnații sau baronii Ardealului și, în urma decăderii lor, pe șerbii din aceeași țară].
iobăgie f. stare de șerbie a Românilor din Austro-Ungaria: *iobăgia a fost desființată la 1784 de împăratul Iosif II.*
iobăgime f. toți iobagii Ardealului.
iobagiu n. V. iobag: *Boliac cântă iobagiul* EM.
iod n. corp simplu de un cenușiu albăstruiu, răspândește la căldură aburi violenți: *tinctură de iod.*
iodoform n. compus organic format din carbon, iod și hidrogen, cu mirosul asemenea șofranului, întrebuințat ca antiseptic și anestezic local.
iodură f. combinarea iodului cu un corp simplu.
iofcà f. tăieței; *supă cu iofca.*
ionic a. V. Nume proprii.
iordan m. 1. troparul care începe cu cuvintele: «în Iordan botezându-te, Tu, Doamne...»; 2. sfințirea cea mare a apei: *în ajunul Bobotezei preotul umblă cu iordanul din casă în casă.* [V. *Iordan*].
iordăni v. a stropi cu iordanul sau cu apa sfințită dela Bobotează.
iordănitor m. nume dat flăcăilor cari umblă cu iordanul în noaptea dela 6 spre 7 Ianuarie.
iorgan n. cearșaf. [Turc. YORGAN].
iorgovan m. numele bănățean al liliacului. [Serb. IORGOVAN].
iortoman m. (despre haiduci) voinic, viteaz, în cântecele cltene și muscelene: *voinicu iortoman cu chimiru plin de bani* POP. [Primitiv termen ciobănesc: v. *ortoman*].
iortomănesc a. haiducesc, vitejesc *este pâinea voinicească și leafa iortomănească* POP.
iosag n. stare, avere: *nu cer mare iosag* POP.
iotă f. 1. numele grecesc al literei i; 2. *fig.* ceva foarte puțin: *nu pot să schimb nicio iotă din hotărîrea mea* ISP.
iov m. răchită moale, crește prin pădurile umede *(Salix capraea).* [Aluziune la numele personajului biblic omonim (cf. *salcie plângătoare);* v. *Iov*].
ipângea f. 1. haină de dimie neagră având o glugă ce se trage peste cap în vreme de ploaie: *ipângeaua e purtată de sătenii cari fac negoț cu vite;* 2. pătura pe șaua calului: *unde se găsește*

www.dacoromanica.ro

șaua, se cere și ipângeaua PANN. [Turc. YAPINDJA].

ipecacuana f. rădăcina unui arboraș din Brazilia, care posedă proprietăți emetice.

iperbolă f. 1. figură de retorică ce consistă a mări sau micșora realitatea lucrurilor: *ești adorabil;* 2. *Geom.* linie curbă așa că diferența distanțelor dela toate punctele sale la două puncte fixe (numite *focare)* e totdeauna aceeaș.

iperbolic a. 1. care exagerează mult; 2. *Geom.* care are forma iperbolei.

ipercritică f. critică exagerată.

iperlatinism n. tendență de latinizare extremă a limbei.

iperlatinist m. partizan al iperlatinismului.

ipertrofie f. desvoltare excesivă a unui organ (prin prea multă nutrire).

ipistat m. *pop.* V. epistat.

ipnotism n. somn artificial provocat prin contemplarea prelungită a unui obiect lucitor.

ipochimen n. 1. persoană: *cunoști tu pe ipochimenele ce locuiesc în mahalaua Izvorului?* FIL.; 2. (familiar și ironic) persona): *n'am întâlnit un ipochimen atât de nostim ca mata* AL. [Gr. mod.].

ipocondrie f. 1. afecțiune nervoasă care turbură mintea bolnavilor, făcându-i să crează că-s atinși de diferite boale; 2. melancolie. tristeță obișnuită.

ipocondru m. 1. *Med.* fiecare din cele două părți laterale ale regiunii epigastrice: *ipocondrul drept și cel stâng;* 2. cel ce suferă de ipocondrie.

ipocoristic a. se zice de numele desmierdătoare sau familiare ce se dau animalelor și copiilor: *mâță* și *pisică* sunt românește termeni ipocoristici (în raport cu *cătușă); Dinu* și *Ghiță* sunt forme ipocoristice din *Constantin* și *Gheorghe.*

ipocrit a. și m. fățarnic, care afectează sentimente ce nu le are.

ipocrizie f. fățărnicie, afectarea unor aparențe de pietate, de virtute, de blândețe.

ipolips n consideratiune, vază: *ipolipsul lui de împărat mare nu-i îngăduia* POP. [Gr. mod.].

ipostas n. substanță, persoană: *D-zeu are trei ipostase și o singură natură.*

ipotecă v. 1. a supune la ipotecă; 2. a da drept ipotecă.

ipotecă f. drept dat creditorului pe un imobil al debitorului său.

ipotecar a. care are, care dă drept ipotecă.

ipotenusă f. *Geom.* laturea opusă unghiului drept, într'un triunghiu rectangular.

ipotetic a. fundat pe o ipoteză: nesigur, îndoelnic.

ipoteză f. presupunere din care se trage o consecvență.

iproci adv. (arhaic și popular), etc.: *iproci... iproci* AL. [Slav. I, și, PROČI, următor].

I. P. S. abreviat pentru *Inalt Prea Sfântul,* titlul Mitropolitului Primat.

ipso facto adv. prin faptul însuș, chiar în fapt.

ipsos n. ghips ars: *statuete de ipsos.* [Gr. mod.].

ir n. Mold. Tr. alifie: *negustor de iruri* CR. [Ung. IR].

iradeà f. ordin al Sultanului. [Turc. IRADÈ].

iradiare f. 1. emisiunea razelor luminoase; 2. mișcare dela centru la circumferență, într'un corp organizat.

irascibil a. iute la mânie, care se înfurie ușor.

irascibilitate f. defectul celui irascibil.

irat n. od. venit domnesc: *ludele și celelalte iraturi ale stăpânirii* FIL. [Turc. IRAD, venit].

irațional a. 1. contrar rațiunii: *teorie irațională;* 2. *Gram.* care n'are rațiune de a fi: *vocală irațională.*

ireal a. V. nereal.

irecuzabil a. ce nu poate fi recuzat: *mărturie irecuzabilă.*

ireductibil a. 1. *Chim.* care nu poate fi descompus; 2. *Mat.* care nu poate fi redus la o formă mai simplă: *fracțiune ireductibilă;* 3. care nu poate fi pus la loc (în chirurgie): *fractură ireductibilă.*

irefutabil a. care nu se poate combate: *argument irefutabil.*

iregular a. neregulat: *în strigări iregulare* EM.

irelígios a. 1. care n'are religiune: *om irelígios;* 2. contrar religiunii: *discurs irelígios.*

iremediabil a. fără remediu.

iremisibil a. ce nu poate fi iertat: *crimă iremisibilă.*

ireparabil a. ce nu se poate repara: *pierdere ireparabilă.*

ireproșabil a. ce nu merită nici un reproș.

ires n. V. eres: *nu mai crede și tu în toate iresurile* ISP.

irevocabil a. 1. care nu poate fi revocat: *donațiune irevocabilă;* 2. asupra căruia nu se poate reveni: *deciziune irevocabilă.*

irezistibil a. căruia nu se poate rezista: *elocvență irezistibilă.*

iridentă f. societate politică ce-și propune liberarea prin mijloace revoluționare a țărilor neîntrunite încă cu patria

www.dacoromanica.ro

iridentism n. aspirațiunea iridentiștilor.

iridentist m. partizan al iridentei.

iridiu n. metal alb, descoperit în mineraiurile de platină.

irigà v. a stropi livezi, câmpii cu apă adusă în canale.

irigabil a. ce poate fi ușor irigat.

irigați(un)e f. 1. stropirea câmpiilor prin canale cari aduc apă din rîuri; 2. *Med.* stropirea unei părți bolnave.

irigator m 1. unealtă de irigat; 2. *Med.* instrument de injecțiune.

iris n. 1. perdea felurit colorată ce înconjoară pupila ochiului; 2. plantă numită vulgar *stânjinel*.

irità v. 1. a se aprinde de mânie; 2. a întărâta foarte: *a irita nervii*; 3. *Med.* a cauza durere într'un organ.

iriță f. grâu roșu de vară. [Rus. ІАРИЦА, din ІАРЪ, primăvară].

iritabil a. care se irită lesne.

iritabilitate f. caracterul celui iritabil.

irităntă a. care irită ușor. ‖ n. substanță care excită organele.

irități(un)e f. 1. acțiunea de a irita; 2. starea persoanei iritate; 3. starea unui organ prea excitat.

irmilic m. Mold. 1. veche monedă turcească echivalentă cu icosarul: *paftale mici tot din irmilici* Pop.; 2. horă după masa de cununie. [Turc. IRMILIK, din *irmi*, douăzeci].

irmiziu Pop. [Formă redusă din *cârmâziu*, prin forma intermediară *hirmiziu* (deopotrivă cunoscută poeziei populare)]. ‖ n. piele irmizie: *cisme de irmiziu* Pop.

irmologhion n. carte coprinzătoare de irmosuri. [Gr. mod.].

irmos n. melodia după care se întonează cântările bisericești: *începe a cânta irmosul următor pe glas al doilea.* [Gr. mod.].

irod m. 1. numele moldovenesc al vicleimului (după Irod, împăratul Iudeii, care figurează în reprezentațiune); 2. mască: *ți se părea (cocoșu) că-i un irod de cei frumoși* Cr.: 3. *fig.* paiață: *veacul nostru ni-l umplură saltimbancii și irozii* Em. [V. *Irod*].

ironic a. cu ironie: *ton ironic.*

ironie f. 1. batjocură fină; 2. figură de retorică prin care se zice contrarul de ceeace vrea să se dea a înțelege.

iroseală f. Mold. risipă: *unde este iroseală, nu mai facem pricopseală* Pop. [V. *irosi*].

irosi v. Mold. V. firosi: *vaca 'mi irosia ogrinjii din căruță* Cr.

irupți(un)e f. 1. năvală neașteptată a dușmanului în țară; 2. intrare subită și bruscă; 3. revărsarea apelor.

Isaia-dănțuiește n. 1. imn cântat la sfârșitul cununiei: *azi cântăm Isaia-dănțuiește împreună* Al.; 2. hora nunții: *am jucat Isaia când cu răsmeriță* Al.; 3. *fam.* căsătorie: *m'am jertfit pe altarul lui Isaia-dănțuiește* Al.

işalà! int. 1. bun e D-zeu! (expresiunea rezignării muzulmane întru cele viitoare): *Împăratul d'auzia, işala! că le zicea* Pop.; 2. (ironic) bravo: *işala! m'am făcut chiabur!* Al. [Turc.].

iscà v. a proveni pe neașteptate, a se manifesta dintr'odată: *se iscă ceartă între ei.* [Cf. slav. ISKATI, a cerceta].

iscăli v. a semna, a subscrie. [Slav. ISKALĬATI, a mânji: în vremile trecute, iscălitura celor ce nu știau carte se făcea prin punerea mâinii, a degetului sau a peceții; și mai târziu, pentru țărani a iscăli, mai cu seamă cu slove, era *a pune talpa gâștii* pe hârtie].

iscălitură f. semnătură.

ischiuzar a. dibaciu, pișicher: *începe tu, că ești mai ischiuzar* Al. [Turc. IŞGÜZAR, lit. care duce lucrul la capăt].

ischiuzarlâc n. șiretlic (Fil.). [Turc.].

iscoadă f. 1. cercetaș, emisar; 2. spion: *află dela iscoade.* [Slav. SŬHODA].

iscodeală f. invențiune: *acu, altă iscodeală* Al.

iscodi v. 1. a născoci: *a iscodi dări noi*; 2. a spiona: *a venit pentru a iscodi casele oamenilor* Cr.; 3. a se arăta pe undeva: *acolo se iscodise o scorpie* Isp. [Slav. SŬHODITI, a cerceta].

iscodire f. 1. născocire, plăsmuire; 2. exploatare, spionare.

iscoditor a. și m. 1. care caută să afle, născocitor; 2. *fig.* urzitor: *iscoditori de desbinări* Od.

iscusință f. pricepere, agerime de minte.

iscusit a. priceput, dibaciu. [Slav. ISKUSITI, a cerca, a ispiti].

isdat n. Mold. durere sau boală la inimă: *are isdat.* [Origină necunoscută].

isetru m. V. **nisetru.**

isichie f. liniște, odihnă: *stând la sfat în isichie* Pop. [Gr. mod.].

islam n. religiunea lui Mahomed.

islamism n. 1. islamul: *islamismul numără vr'o 218 milioane de sectatori*; din Arabia el s'a răspândit în Persia, India, Africa de N. și Turcia; 2. totalitatea țărilor musulmane.

islaz n. loc de pășune al unei comune. [Slav. IZLAZŬ].

işlic (**şlic**) n. od. 1. căciulă domnească de sobol, purtată de Vodă și de Doamna: *işlicul Doamnei de samur era împodobit cu un surguciu alb* Negr.; 2. căciulă boierească, pătrată și îmblănită, a cării formă și lungime variau după gra-

www.dacoromanica.ro

dul boieriei: *fiecare trebuia să poarte işlicul după teapa lui* GHICA; **3.** căciulă analogă purtată de boierinași și în cele din urmă de lăutari: *Barbu Lăutarul poartă în cap o jumătate de șlic cu fund verde* AL.; a călca pe colții işlicului, a supăra, a pune piedici; a pocni la coada işlicului, a lovi pe cineva unde-l doare: *mă pocnește, vorba de pe vremuri, la coada işlicului* CAR. [RUS. ŞLYKŬ (și BAŞLYKŬ) = turc. BAŞLYK, căciulă+ forma moldovenească *șlic* vine din rusește; cea muntenească *işlic* direct din varianta paralelă turcească IŠLIK].

işlicar m. **1.** fabricant de işlice: *croitori, işlicari, curelari* GHICA; **2.** (ironic) boier retrograd: *unii numiau pe cei bătrâni rugini învechite, işlicari, strigoi* CR.

isnaf n. corporațiune deosebită cu câte un staroste în frunte: *n'a trimis'o în cercetarea starostilor de isnafuri* NEGR. [Turc. ESNAF].

ison n. **1.** semn în psaltichie indicând repetarea sunetului precedent; **2.** notă prelungită pe o singură vocală pe care isonarii o țin în timp ce psaltul întonează melodia; a ține isonul, a imita, a aproba tot: *multă vreme mi-ai ținut isonul* AL. [Gr, mod.].

isonar m. cântăreț din cor: *cu alți băieți isonari ai bisericii* CR.

isop m. plantă aromatică din familia labiatelor *(Hyssopus)*.

isoscel a. *Geom.* se zice de un triunghiu care are două laturi egale.

ispas n. sărbătoare numită și *Înălțarea Domnului* (cade la 40 de zile după Paști): *ispasul e ziua căluşarilor*. [Slav. SŬPASŬ. Mântuitorul].

ispas n. V. ispașă: *judeca, ispas făcând* PANN.

ispașă f. prețuirea pagubei făcută de vite într'o țarină: *a venit ruşinat dela ispașă* CR. [Pol. ISPASZ, pagubă făcută de vite (din slav. *ispasati*, a paște)].

ispășanie f. V. ispașă: *ispășaniile de păduri* FIL. [Slav. SŬPASENIE].

ispăși v. a prețui paguba făcută de vite într'o țarină: *când s'o ispăși cânepa* CR. [V. *ispașă*].

ispăși v. a expia: *cu amarnice dureri am ispășit păcătoasa-mi rătăcire* OD. [Slav. SŬPASITI, a mântui].

ispășire f. expiațiune: *ceasul ispășirii de veci* OD.

ispisoc n. vechiu act domnesc, în special hrisoave dela Domnii Moldovei (sec. XIV—XVII) scrise slavonește. [Rus. SPISOKŬ, copie (din slav. ISPYSŬ, autograf)].

ispită f. **1.** îndemn spre rău: *să te ferească Dumnezeu de ispită!* CR.; **2.** ceeace provoacă ispita: *ispitele lumii sunt multe și de tot felul* OD.; **3.** pl. suferințe, nenorociri: *trecuse prin fel de fel de ispite și nevoi*; **4.** experiență, tentativă. [Slav. ISPYTŬ, cercetare].

ispiti v. **1.** a (se) încerca: *alte cete se ispitiau a trece prin alte vaduri* BĂLC.; **2.** a cerceta, a supune la cercare: *filozofi să vie să ispitească cu învățăturile lor pe fiul său* ISP.; **3.** a afla: *Radu ispitise mai de mult că...* OD. [Slav. ISPITATI, a cerceta].

ispitit a. **1.** încercat; **2.** experimentat: *oștean vechiu și ispitit* NEGR.

ispititor a. și m. **1.** care duce în ispită: *duh ispititor*; **2.** cercetător: *își urmă ispititoarea colindă peste Olt* OD.

ispol n. Mold. căuș de scos apă din luntre. [Slav. ISPOLŬ].

ispravă f. **1.** rezultat mai ales favorabil: *mă tem să nu te întorci fără nicio ispravă* ISP.; **2.** deplină execuțiune; *când te apuci la vreo treabă, n'o lăsa fără ispravă* PANN; **3.** faptă mai adesea strălucită: *multe și mari isprăvi*; (ironic) *ce mai ispravă!* **4.** *fig.* probitate: *om de ispravă*. [Slav. ISPRAVA, corecțiune].

isprăvi v. **1.** a ajunge la un rezultat, a reuși: *nimica n'au isprăvit*; **2.** a executa: *câte le gândește, rău le isprăvește* PANN; **3.** a termina definitiv: *isprăvește odată!* [Slav. ISPRAVITI, a dirija, a constitui].

isprăvit n. sfârșit: *isprăvitul mesei*.

ispravnic m. od. (azi *iron.* și *pop.*) prefect, numit și *cârmuitor*. [Slav. ISPRAVĬNIKŬ].

isprăvnicel m. subprefect, numit și zapciu: *trimise pe isprăvnicel să cheme satul* FIL.

isprăvnicesc a. de ispravnic: *gătirea conacului isprăvnicesc* FIL.

isprăvnici v. a se face ispravnic (ironic): *însfârșit m'am isprăvnicit!* AL.

isprăvnicie f. funcțiunea sau localul ispravnicului: *ce pricină ai la isprăvnicie?* AL.

isteric a. atins de isterie.

istericale f. pl. acces de isterie, criză de nervi: *au apucato istericalele*. [Gr. mod.].

isterie f. boală nervoasă.

isteț a. **1.** ingenios: *isteț ca un proverb* EM.; **2.** fin, șiret. [Bulg. ISTEȚŬ].

isteție f. fineță, ingeniozitate.

istm n. limbă de pământ între două golfuri: *istmul de Suez*.

istoric a. ce ține de istorie. ‖ m. cel ce scrie istoria. ‖ n. narațiune amănunțită: *a face istoricul unei chestiuni*.

istòrie f. **1.** narațiunea și apreția evenimentelor însemnate cari constituie

www.dacoromanica.ro

viața socială și religioasă, politică și militară, literară și științifică a umanității; ea trebuie să fie înainte de toate o operă de știință, dar și o operă de artă, întrucât un istoric mare cată să însuflețească materialele sale printr'o descriere plină de viață și a da astfel narațiunii interesul unei acțiuni, fără însă a altera adevărul: *istoria antică, medie* (476—1453), *modernă* (1453—1815) *și contemporană*; 2. narațiune în genere; 3. descrierea lucrurilor naturei: *istoria naturală a plantelor*.

istorie f. 1. povestire mincinoasă: *astea sunt istorii*; 2. pl. *fam.* ceremonii superflue, dificultăți: *face prea multe istorii*. [Gr. mod. ISTORÍA (în limba modernă cu sensul peiorativ)].

istorioară f. istorie glumeață, anecdotă amuzantă.

istoriograf m. cel însărcinat a scrie istoria timpului.

istoriografie f. arta de a scrie istoria: *istoriografia bizantină*.

istorisi v. a povesti. [Gr. mod. ISTORIZO (prin mijlocirea aoristului)].

istov (de) adv. cu totul: *să-i omoare de istov* NEGR. [Slav. ISTOVŬ, adevărat].

istovi v. 1. a seca: *plânse până i se istovi lacrimile* POP.; 2. a seca de puteri; 3. a se sfârși, a muri: *până ce se va istovi în închisoare* ISP. [V. *istov*].

istovit a. 1. secat: *pe un istovit și trist izvor* EM.; 2. stors de muncă: *la față cât e de istovit!* AL.

Istrate m. tipul popular al nerodului: *bună ziua, nea Istrate!*

iță f. pl. 1. fire de urzitură: *prin ițe se trece urzeala pânzei*; 2. prin analogie: *păiajenii ce-și urzia țele* ODOB.; 3. *fig.* plan: *a încurca țele cuiva*. [Lat. LICIA].

italian a. ce ține de Italia modernă. ‖ m. locuitor de acolo.

italic a. ce ține de Italia antică: *popoare italice*.

italice f. pl. alt nume dat literelor cursive.

iți m. pl. nădragi strâmți țărănești din lână țesută în două țe.

iți v. Mold. 1. a se ivi deodată: *se ițește el..., dar iezii nu-s nicăieri* CR.; 2. *fig.* a se arăta nedeslușit: *nu departe se iția clopotnița satului* AL. [V. *iții!*].

iții! int. Mold. (într'un joc analog cu *v'ați-ascunsele*) strigătul ce scoate copilul ascuns ivindu-se pe neașteptate: *iții!* [Onomatopee].

itinerar n. cale de urmat spre a merge dela un loc la altul. ‖ a. privitor la drumuri: *măsuri itinerare*.

iubeț m. iubitor: *el era de felul lui mai iubeț* CAR. [Slav. LIUBITU].

iubi v. 1. a avea inclinațiune pentru cineva; 2. a simți plăcere, a avea gust pentru ceva. [Slav. LIUBITI].

iubire f. amor.

iubit m. amant, drăguț

iubitor a. și m. care iubește.

Iuda m. 1. poreclă ce țăranul dă ovreiului; 2. cămătar. [Aluziue la Iuda vânzătorul].

Iude f. pl. 1. zine de vânturi și de nori, analoage Ielelor (în cântecele bănățene): *doisprezece pui de iude ce aleargă fără trudă* POP.; 2. sărbătoare bărbească la 19 Iunie ce poartă furtunele și bate țarinile cu piatră; 3. (în graiul vânătoresc) vânt foarte furios ce bate în acelaș timp din mai multe părți, de unde (luându-se efectul drept cauză) grămadă de arbori răsturnați. [Dela Iuda vânzătorul care a devenit căpetenia demonilor (v. *Scaraoțchi*) și purtătorul furtunilor: *Iudele* sunt ființele legendare ale lui *Iuda*].

iudeu a. ce ține de Iudea. ‖ m. locuitor în Iudea.

iuft n. piele groasă rusească (de bou și de bivol): *ciubote de iuft* CR. ‖ adv. lipsit, sărăcuț: *rămânem iuft de parale* PANN [RUS. IUFTŬ].

Iulie m. a șaptea lună a anului, numită de popor *Cuptor*.

iuncăr m. cadet (în vechia terminologie militară). [Nemț. JUNKER].

Iunie m. a șasea lună a anului, numită de popor *Cireșar*.

iuruc-bairac n. steag alb domnesc ce se purta odinioară la paradă spre a arăta direcțiunea marșului: *steagul cel mare al țării, iuruc-baiuracul* FIL. [Turc. YÜRÜKBAIRAK, stindard de călătorie].

iuruș n. asalt: *iurușul cel dintâiu rareori izbutește* AL. [Vechiu-rom. *iureș*, năvala soldaților asupra dușmanului = turc. YÜRIŞ; termen militar generalizat în limba modernă]. ‖ adv. repede (ca la un atac): *venia tot iuruș cu iataganul în dinți* GHICA. ‖ int. năvală! *iuruș!.. pe dânșii, flăcăi!* AL.

iuruși v. a da năvală: *Turcii în casă iurușia* POP.

iușcă f. lovitură cu biciul: *o iușcă pe coada motanului* VLĂH. (dela **biciușcă**).

iută f. plantă alimentară și textilă *(Corchorus)*: frunzele ei suculente se mănâncă ca și spanacul și lăptucile, iar scoarța-i procură fibre textile din cari se fabrică diferite țesături și hârtie.

iuțari m. pl. Mold. sau *burete-iute*, ciupercă comestibilă cu carnea albă; fragedă și piperată *(Agaricus piperatus)*.

iute 1. care se mișcă repede: *mai iute decât gândul*; 2. ce pișcă: *ardeiu iute*; 3. *fig.* vehement: *om iute*. [Slav. LIUTŬ]. ‖ adv. cu repeziciune.

www.dacoromanica.ro

iuțeală f. 1. mare repeziciune; 2. *fig.* vehemență.

iuți v. 1. a da zor, a (se) grăbi; 2. *fig.* a se supăra.

iuzbașa m. od. căpitan peste o sută de fustași cari păziau poarta curții domnești: *iar iuzbașa ce-mi făcea? drept la dânsa se ducea* Pop. [Turc. YÜZ BAŞY (din *yüz*, sută)].

iuzluc m. veche monedă turcească în valoare de o sută parale: *vin'colea lângă zăbrea, să-ți dau iuzluci cât îi vrea* Pop. [Turc. YÜZLÜK (din YÜZ, sută)].

ivăr n. zăvor de lemn. [Serb. IVER, țandără].

iveală f. ivire trecătoare, apariție.

ivi v. 1. a ieși la lumină, a apare; 2. a scoate la iveală, a arăta: *fetele tinere ivesc fețele rumene* Em. [Slav. IAVITI, a arăta].

ivilichiu a. Munt. V. tivilichiu.

ivire f. acțiunea de a se ivi, apariție: *la a mea ivire poporul să m'aclame* Al.

ivoriu n. 1. fildeș: *ivoriu de Libia* Al.; 2. *fig.* albeața pielii.

ix n. 1. numele unei litere; 2. *fig.* element necunoscut.

iz n. gust particular. [Ung. IZ].

izbă f. lovitură: *dă* (mistrețului) *o izbă în pământ.* [V. *izbi*].

izbândă f. 1. succes; 2. răzbunare. [Tras din *izbândi*].

izbândi v. 1. a reuși; 2. a-și răsbuna pe deplin: *tânăru își izbândise pentru înfruntările ce păție* Isp. [Slav. IZBONDŌ, a covârși].

izbândire f. răzbunare deplină: *va sosi ziua izbândirii* Bălc.

izbânditor a. și m. care își izbândește, răsbunător: *Izabela intrase izbânditoare în Cluș* Od.

izbăvi v. 1. a scăpa sufletul, a mântui: *o biată păsărică de munci te izbăvește* Al.; 2. a scăpa de o primejdie, de o boală. [Slav. IZBAVITI, a libera, a răscumpăra].

izbăvitor a. și m. mântuitor: *sfânta Nastasia izbăvitoarea de otravă* Cr.

izbeliște (de) adv. Mold. 1. părăsit de toți: *satul a rămas de izbeliște*; 2. fără stăpân: *iepușoarele să rămâie de izbeliște* Cr. [Origină necunoscută].

izbi v. 1. a (se) lovi tare; 2. *fig.* (galicism) a impresiona puternic: *privelișt ea ne-a izbit foarte.* [Slav. IZBITI, a ucide: noțiunile de *ucidere* și *izbire* sunt înrudite (cf. vechiu-rom. *a ucide*, a lovi tare); sensul 2 după fr. *frapper*].

izbitor a. 1. care izbește; 2. *fig.* care produce o impresiune vie (= fr. *frappant*): *asemănări izbitoare.*

izbitură f. efectul izbirii; lovitură puternică.

izbucni v. 1. a ieși cu violență, a face explozione; 2. a se manifesta într'un mod brusc. [Bulg. IZBUHNA].

izbuti v. a avea un sfârșit bun, a reuși. [Slav. IZBUTI, a stărui până la sfârșit].

izgoni v. a alunga dintr'un loc, dintr'o țară. [Slav. IGZONITI].

izmă f. plantă de ornament și medicală, cu miros plăcut și cu gust arzător (*Menta chrispa*). [Origină necunoscută].

izmene f. pl. pantaloni de pânză ce se poartă dedesubt. [Slav. IZMĚNA, schimbare (cf. *schimburi* = *rufe*)].

izmeni v. 1. a schimba în rău, a poci: *după ce o izmenirā astfel* Isp.; 2. a scoate, a ieși din minți: *pe semne că s'a izmenit lumea* Isp. [Slav. IZMĚNITI, a schimba: românește cu sensul peiorativ].

iznoavă f. Mold. 1. lucru nou și neauzit, poznă: *nu-l duce capul... la atâtea iznoave* Cr.; de iznoavă, din nou; 2. snoavă: *să te strici de râs de iznoavele lui Ivan* Cr. [Slav. IZŬ NOVA, din nou, iarăși].

izolă v. 1. a separa cu totul un lucru de altul: *a izola o casă*; 2. a pune, a (se) ține afară din societate; 3. *Fiz.* a așeza un corp așa ca să fie separat de corpurile ce conduc electricitatea.

izolare f. 1. acțiunea de a (se) izola; 2. starea persoanei sau a lucrului izolat.

izolat a. 1. separat; 2. care trăiește în singurătate.

izolator n. *Fiz.* aparat de izolat corpurile ce vrem a încărca cu electricitate.

Izraeliți m. pl. alt nume dat Evreilor.

izvod n. 1. model de imitat, original de copiat; 2. text, cronică: *în izvoadele bătrâne pe eroi mai pot să caut?* Em.; 3. catastif: *se cuvine să fiu trecut în izvodul pensiilor* Al; 4. listă: *izvod de zestre.* [Slav. IZVODŬ, origină, model].

izvodi v. 1. a născoci: *știu dinainte ce au de gând să izvodească puternicii pământului* Cr.; 2. a copia, a desena: *condeie care să poată izvodi așa* Al.; 3. a proiecta, a plănui: *spuse tatălui ceeace izvodise el să facă* Isp. [Slav. IZVODITI, a scoate, a extrage].

izvoditor m. începător, pricinuitor.

izvor n. 1. apă ce iese sau țâșnește din pământ; 2. *fig. izvoare ale gândirii și râuri de cântări* Em.; 3. *fig.* locul de origină, cauză, principiu: *el este al omenirii izvor de mântuire* Em. (ironic) *izvor de șirletlicuri* Em.; 4. Izvorul tămăduirii, sărbătoare ce cade Vineri, în săptămâna luminată, când preoții scot icoanele și fac slujbe pentru ploaie și pentru tămăduirea sufletului (poporul crede că apa izvoarelor și fântânelor vindecă în acea zi orice boală); 5. pl. documente, texte

www.dacoromanica.ro

originale: *a studia izvoarele unei ştiinţe.* [Slav. IZVORŬ, fântână; sensul 5 după fr. *source*].

izvorî v. 1. a-şi lua cursul: *Dunărea izvorăşte din munţii Pădurea-Neagră;* 2. *fig.* a lua naştere, a se trage: *în roiuri luminoase izvorind din infinit* EM.

izvoritor a. şi m. din care izvoreşte: *marele mucenic Dimitrie, Izvoritorul de mir.*

J

J m. a zecea literă a alfabetului.

jabă f. boală de oi ce le trage a somn şi le înveneşte carnea. [Origină necunoscută].

jac n. Mold. jaf: *ţara-i în jac!* AL. [Pol. JAK].

jăcaş m. Mold. jăfuitor: *jăcaş fiind de moarte* AL.

jachetă f. un fel de haină pe talie cu poale dindărăt (= fr. *jaquette*).

jăcman n. jaf mare. [Ung. ZSÀKMÁNY, pradă].

jăcmănî v. a jăfui grozav: *pârjoliau şi jăcmăniau* ISP.

jăcuî v. a jăfui (BĂLC.).

jad n. piatră scumpă foarte dură de coloare verzue sau măslinie: *plin de monştri albi de fildeşi şi de jaduri preţioşi* AL.

jaf n. acţiunea de a jăfui şi rezultatul ei: pradă, pleaşcă. [Tras din *jăfui*].

jăfui v. 1. a pune mâna cu violenţă pe avutul unui oraş, al unei case; 2. a comite exacţiuni, sustrageri frauduloase; 3. a fura dela un autor ideile, frazele sale. [Şi *jefui*: cf. rut. JEHUVATI, a prăda].

jăfuitor m. cel ce jăfuieşte sau caută a jăfui.

jaguar m. un fel de panteră din America

jalbă f. plângere (mai ales scrisă). [Slav. JALĬBA].

jălbăr m. cel ce scrie jalbe: *hotărî a se da la breasla condeiului şi se făcu jălbar* FIL.

jale f. 1. întristare: *după bucurie şi jale;* 2. doliu: *un alaiu de jale;* de jale, de plâns. [Slav. JALĬ, durere].

jaleş m. plantă aromatică din familia labiatelor, întrebuinţată în medicină (*Salvia*): ţăranul vindecă gâlcile cu frunze de jaleş unse cu unt. [Tr. *jale* = ung. ZSÁLIA].

jalnic n. foarte trist. [Slav. JELĬNŬ].

jalon n. 1. prăjină înfiptă în pământ pentru aliniere; 2. pl. *fig.* indicaţiuni preliminare.

jalonà v. a înfige jaloane din distanţă în distanţă.

jâlţ n. Mold. jeţ: *v'aşezaţi pe jâlţuri ca sfetnicii înţelepţi* AL. [V. *jeţ* (cu *l* intercalat)].

jaluzeà f. pl. zăbrele de lemn ce se pun la ferestre, prin care se poate vedea fără a fi văzut (= fr. *jalousie*).

jamaica f. rom de Jamaica.

jambieră f. pl. un fel de ghetre.

jâmblă f. pâine albă. [Vechiu-rom. şi dial. *jemblă* (Mold. *jemnă*) = pol. JEMŁA (nemţ. *Semmel*)].

jandarm m. soldat din jandarmerie (= fr. *geandarme*).

jandarmerie f. corp militar însărcinat cu paza liniştei şi siguranţei publice: *jandarmerie rurală.*

jansenism n. doctrina lui Jansenius privitor la graţie şi predestinaţiune.

janţ n. zer ce se scurge din caşul pus sub teasc. [Tras din *jântiţă*].

jântiţă f. V. jintiţă.

jap! int. exprimă sgomotul lovirii. [Onomatopee].

japcă f. violenţă: *a lua cu japca.* [Cf. *jap!*].

jăpcan n. mare jăfuitor: *curăţia ţările de jăpcani şi de oameni răi* ISP.

jăpcăni v. a lua cu japca.

japiţă f. bucată de lemn de d'asupra protapului în care se pune jugul. [Origină necunoscută].

japiu n. Tr. ibâncă. [Origină necunoscută].

jar n. 1. jeratec; 2. *fig.* foc: *m'arde un jar nestins.* [Slav. JARŬ, arşiţa focului].

jaretieră f. 1, legătură de panglici sau de gumilastic cu care se prind ciorapii sus pe picior; 2. ordin englez de cavalerie instituit de Eduard III în 1349.

jârghiuţă f. Mold. jurubiţă: *rostul pânzei e de zece jârghiuţe.* [V. *jirebie*].

jargon n. 1. limbă stricată; 2. limbă particulară ce adoptă unele clase de oameni.

jărpan m. Mold. mârţoagă: *pornit-aţi, jărpanilor?* AL. [Origină necunoscută].

jart! int. jap! [Onomatopee].

jasp n. iaspis: *cupe mari de jasp* AL.

javelină f. suliţă lungă şi subţire ce s'arunca cu mâna (AL.).

javră m. şi f. 1. câine ce latră mereu; 2. *fig.* om flecar, fiinţă tărîtoare. [Cf. rut. JAVRA, câine].

jazband n. orchestră, de origină americană, compusă din Negri cari dispun de felurite instrumente.

jder m. 1. soiu de dihor cu blana foarte căutată (*Mustela martes*); 2. blana

www.dacoromanica.ro

jderului, oacheșă cu gât galben. [Cf. serb. JDERO, om lacom].

jeandră f. Mold. zeamă cu felii de mămăligă prăjite, ce sătenii săraci mănâncă în zilele de post. [Rut.].

jefui v. V. jăfui.

jeg n. 1. materie gălbuie în lâna oilor; 2. murdăria de pe corp. [Cf. Slav. JEGŬ, arșiță, din JEGŌ, a arde (v. *jig*)].

jegos a. plin de jeg: *sumane jegoase.*

jelanie f. jale mare: *o plângere și o jelanie* Isp. [Slav. JELANIĬE].

jele f. Mold. jale: *orașul care iese din pustiile de jele* Em.

jeli v. 1. a plânge pe un mort; 2. a plânge cu gemete și strigăte. [Slav. JELATI].

jelire f. plângere amară: *o jelire întristătoare* Al.

jelitor a. 1. care se jelește; 2. jalnic: *glas de clopot jelitor* Al.

jelui v. 1. a se plânge într'una; 2. a da jalbă, a reclama. [Slav. JALOVATI].

jeluitor m. suplicant: *dator e s'sculte pe orice jeluitor* Al.

jemlugă f. Tr. lostriță. [Ung. SZEMLUG].

jemnă f. Mold. V. jămblă.

jenă f. 1. constrângere supărătoare, situațiune penibilă: *a simți o jenă în fața cuiva;* 2. lipsă de bani (= fr. *gêne*).

jenà v. 1. a (se) constrânge; 2. a strânge, vorbind de încălțăminte.

jenant a. incomod.

jenat a. 1. care simte jenă; 2. lipsit de bani.

jenilie f. țesătură de mătase catifelată pentru pasmanterie (= fr. *chenille*).

jep m. boală de piele la câini. [Origină necunoscută].

jepi m. soiu de brad pitic ce se află numai pe vârful munților (*Pinus pumilio*). [Origină necunoscută].

jeratec n. cărbuni aprinși. [Slav. JERATŬKŬ].

jerbă f. mănunchiu (= fr. *gerbe*).

jer(e)bie f. Mold. 1. jurubiță; 2. *fig.* fășie: *jerbii de lumină.* [Și *jirebie:* Ung. ZSÉRÉB].

jerpelit a. sdrențuros: *haine rupte și jerpelite.* [Origină necunoscută].

jertfă f. 1. ofrandă făcută divinității cu oarecari ceremonii; 2. victimă oferită zeilor celor falși: *jertfe omenești;* 3. renunțarea la ceva însemnat, plăcut, etc., privațiune voluntară: *vă fac această jertfă.* [Vechiu-rom. *jârtfă* = slav. JRŬTVA].

jertfi v. 1. a oferi o jertfă: *a jertfi o oaie;* 2. *fig.* a renunța de bunăvoie la ceva; 3. a se devota cu totul: *trebue să ne jertfim pentru patrie.*

jertfitor m. cel ce jertfește.

jerui v. a ațâța (cărbunii aprinși): *spânul jerui focul* Isp. [V. *jar*].

jeț n. fotoliu: *craiul rezemat în jeț cu spată* Em. [Sas SĂTZ = germ. SITZ].

jeton n. bucată de metal, fildeș sau os, ce servă a marca și a socoti la joc. V. **prezență**.

jeu n. cărbune fosil și sticlă imitată de coloare neagră (= fr. *jais*).

jghiab n 1. lemn gros scobit în care s'adapă vitele; 2. canal, conduct, în special de scurs apa la moară sau ploaia de pe case; 3. pl. (în stilul biblic) cataracte: *jghiaburile cerului;* 4. colț de stâncă, drum îngust între dealuri; 5. drob mare de sare gemă. [Slav. JLĚBŬ, canal (cu un *g* intercalat ca în *sglobiu*)].

jicniță f. V. jigniță: *jicnița cu toată zahereaua* Od.

jidan m. alt nume dat evreului. [Slav. JIDŬ, iudeu].

jidov m. 1. jidan; **jidovul rătăcitor**, personaj din legendele medievale, numit și *Ahasverus,* condamnat a rătăci până la sfârșitul lumii, fiindcă insultase pe Isus purtându-și crucea în spinare; 2. *pop.* uriaș: *de când cu Jidovii și cu Tătarii,* locuțiune ce deseamnă o adâncă vechime pe care țăranul o atribue ruinilor străvechi și colosale (ce le numește *Jidova*). [Slav. JIDOVINŬ (cf. *boier* scurtat din *boiarin*); sensul de «uriaș» se rapoartă la caracterul păgân (după concepțiunea ortodoxă) al acestui popor biblic depărtat în timp și în spațiu (cf. bulg. JID, uriaș)].

jidovesc a. 1. judaic: *obiceiuri jidovești;* 2. *pop.* uriaș, vorbind de o muncă foarte grea, neobosită și îndărătnică, care trece peste puterile omului de rând: *din nou se puse pe muncă... muncă jidovească* Isp.

jidovime f. neamul evreesc.

jig n. Mold. 1. jeg; 2. jigăraie. [Slav. JIGŬ, din JIGATI, a arde].

jigănie f. animal, mai ales monstruos: *mulțime de jigănii inspăimântătoare* Cr. [Origină necunoscută].

jigăraie f. 1. arsură după mâncări pipărate; 2. boală la câini (cari tușesc). [V. *jig,* printr'o formă intermediară *jigar* = ung. SZIOÁR, slăbănog].

jigărit a. prăpădit de slab.

jigăt a. V. gigăt: *isteț, jigăt, frumos* Al.

jiglă f. lopățica jugului. [Origină necunoscută].

jigneà f. cușnița fierarului. [Origină necunoscută].

jigni v. 1. a strâmtora, a jena; 2. a cauza pagubă; 3. *fig.* a ofensa. [Cf. serb. JIGNUTI, a înțepa].

jigničer m. 1. od. marele magaziner care strângea grâne pentru Curtea domnească și pentru cetățile turcești mărgi-

www.dacoromanica.ro

naşe; 2. rang de boierie. [Slav. JITNIČARŬ, intendent al grânarului].

jignit a. 1. strâmtorat; 2. *fig.* penibil impresionat: *îi era inima jignită* CR.

jigniţă f. grânar domnesc. [Vechiu-rom. *jitniţă* = slav. JITNIŢA, grânar, din JITO, grâu].

jigodie f. 1. jigăraie; 2. *fig.* lichea. [Origină necunoscută].

jijeu n. V. jujău.

jilav a. 1. ud: *nisipul jilav şi moale al prundului* OD.; 2. umed (vorbind mai ales de vremea). [Slav. JLAVŬ, plin de vine, din JILU, vână de apă].

jilăvi v. 1. a uda rufele (înainte de a le călca); 2. a se face umed.

jiletcă f. vestmânt scurt şi fără mâneci ce se poartă pe cămaşă. [Fr. *gilet*, printr'un intermediar rusesc].

jilip n. Tr. stăvilar de moară. [Ung. ZSILIP].

jilţ n. V. jălţ.

jimişcă f. jâmblă mică.

jind n. poftă, plăcere mare: *se uita cu jind la ei;* a-i duce jindul, a dori cu înfocare. [Tras din *jindui*].

jindui v. 1. a-i duce jindul, a pofti la ceva; 2. a (se) lipsi de toate. [Slav. ĴĚDATI, a-i fi sete, foame, a pofti].

jintiţă f. 1. zer de a doua mână amestecat cu grăunţe de urdă; 2. hoştină, [Rut. JYNTYŢA, ceh JINCIŢA (din *jinka*, sită de strecurat].

jintui v. 1. a stoarce caşul de jânt; 2. *fig.* a bate şi a stoarce de avere.

jintuit n. scursură grasă din caşul dulce frământat.

jipi m. pl. Tr. 1. V. jepi; 2. coceni sau tulei de porumb. [Cf. ung. SZUP].

jir n. rodul fagului ce servă de nutreţ porcilor. [Serb. JIR, ghindă].

jirebie f. Mold. Tr. loc de arătură lung şi îngust. [Pol. JEREBIE].

jirebie f. V. jerebie: *jirebie de tort.*

jirlău n. şiroiu, apărie. [V. *şirlău*].

jitar m. Mold. păzitor de ţarină: *rămân holdele fără jitar* CR. [Rus. JITAR, îngrijitor de grânare (v. *jigniţă*)].

jitărie f. 1. plata ce primeşte jitarul; 2. meseria jitarului şi locuinţa-i la marginea satului.

jitie f. Mold. firul povestii: *v'am spus jitia toată* CR. [Vechiu-rom. *jitie*, vieaţă: *îşi puse acolo stâlp şi-'şi scrise jitia toată* (ALEXANDRIA). [Slav. JITIE, vieaţă].

jivină f. 1. orice animal sălbatic: *om, şerpe, însfârşit orice altă jivină* CR.; 2. Tr. păsări de curte. [Serb. JIVINA, animal, pasăre de curte, lit. vieţuitoare].

jnăpăi v. Mold. a bate cu bâtul: *iar ne jnăpăia mama* CR. [Onomatopee din *inap!*].

jneapăn m. Mold. şi Tr. jepi. [Macedo-român *giunapine*, cedru = lat. JUNIPERUS, ienupăr, brădişor].

jnep m. V. jneapăn.

joacă f. joc: *la treabă şi la joacă* POP. [Tras din *juca*].

joagăr n. ferestrău de munte, lângă o apă curgătoare, pentru tăierea buşteni-lor sau butucilor. [Gorj *jogar*, dintr'un primitiv *joĝ* = sas soo (germ. SÄGE)].

joardă f. Mold. 1. nuia: *acuşi vă ard câteva jordii* CR.; 2. pl. beţele vârîte între firele natrei. [Slav. JRŬDI].

joben n. pălărie bărbătească înaltă şi cilindrică (numită astfel după pălărierul bucureştean Jobin, prin care ajunse la modă).

joc n. 1. petrecere, distracţiune: *jocuri copilăreşti;* 2. exerciţiu de recreaţiune supus unor regule anumite: *jocuri de hazard;* 3. ceeace servă la joc: *joc în cărţi, în şah;* 4. danţ şi locul de danţat: *s'a dus la joc;* 5. *fig.* a-şi bate joc, a lua în râs (v. *bate*); joc de cuvinte, aluziune glumeaţă fundată pe asemănarea vorbelor; 6. mişcare uşoară şi regulată: *jocul unei maşini, jocul ochilor;* 7. pl. spectacol public la cei vechi: *jocuri istmice.* [Lat. JOCUS].

jockey m. fecior ce mână o trăsură; 2. fecior care încalecă caii la curse: jockey-club, destinat a dirija diferitele societăţi de curse.

Joi f. a patra zi a săptămâni: *Joi-mari*, Joia dinaintea Paştilor când se face colivă pentru pomenirea morţilor; *Joia iepelor*, Joia din săptămâna mare, sărbătorită de ţărani ca să nu fie expuşi la înţepături; *Joia verde*, a noua Joi după Paşti, cade în postul Sâmpietrului (sărbătorită de ţărani ca şi Paştile); *Joi după Paşti*, fig. şi fam. niciodată; *de Joi până mai apoi*, foarte scurt timp. [Lat. JOVIS (DIES)].

joian m. plantă a cării rădăcină conţine un suc galben-portocaliu (*Oenanthe crocata*). [Origină necunoscută].

joiană f. 1. numele unei hore muntenești; 2. varietate de viţă de vie.

joimăriţă f. 1. sărbătoare de *Joi-mari*; 2. iazmă ce poporul crede că umblă în ajunul zilei de Joi-mari ca să pedepsească pe fetele leneşe la tors; 3. bufniţă de noapte (din cauza aspectului ei fioros); 4. *fig.* fată bătrână.

joimir m. Mold. 1. od. mercenar; 2. azi, ştrengar: *să ţiu eu patru joimiri în casă.* [Rut. JOLNIR, JOMNIR, soldat (din germ. *Soeldner*)].

jolfă f. V. julfă.

jolne f. pl. Mold. scrofule. [Rut. JOLNA].

joncă f. corabie japoneză sau chineză: *o joncă aurită pe albastrul apei line* AL.

www.dacoromanica.ro

jonglà v. 1. a face măestrii de scamator; 2. *fig.* a se purta ca un jongler.

jongler m. 1. scamator, şarlatan; 2. *fig.* cel ce caută a impune cu aparenţe false (= fr. *jongleur*).

jonglerie f. 1. scamatorie; 2. *fig.* aparenţă falsă cu care cineva caută a impune.

jos a. puţin ridicat: *casă joasă*. [Lat. DEO(R)SUM]. ‖ n. partea de jos: *în josul scării*. ‖ adv. în partea inferioară: *dă-te jos*; pe jos, umblând cu picioarele: *a plecat pe jos*. ‖ int. strigăt de dezaprobare, de ură: *jos tiranul!*

josean a. locuitor din Ţara de jos a Moldovei.

josnic a. 1. nedemn, ignobil; 2. comun, trivial. [V. *jos*].

josnicie f. faptă sau vorbă josnică.

jovial a. foarte vesel.

jovialitate f. dispoziţiune jovială.

jubilà v. a arăta o mare bucurie.

jubilar m. ce ţine de jubileu: *an jubilar*.

jubileu n. 1. sărbătoare în vechime la Evrei, odată la 50 de ani, când se iertau datoriile şi se da libertate sclavilor; 2. la Catolici, al 25-lea an când Papa dă credincioşilor indulgenţă plenară; 3. festivitate cu ocaziunea împlinirii a 50 ani de căsătorie.

jucà v. 1. a petrece cu joc, a se recrea: *a juca şah*; 2. a dănţa; 3. a se pune în mişcare: *joacă apele, ochii*; 4. a da reprezentaţiuni teatrale: *acest actor joacă bine*; 5. a lovi pământul cu picioarele dinainte: *calul joacă*; 6. *fig.* a înşela pe cineva: *l'am jucat bine*; 7. a glumi: *te joci?* [Lat. JOCARI].

jucărie f. 1. glumă: *ce, asta e jucărie?* 2. obiect servind a face pe copii să petreacă; 3. ceeace e lăsat în voia impetuoasă a elementelor: *a fi jucăria vânturilor, a valurilor*; fig. *a soartei jucărie* AL.

jucărier m. cel ce vinde jucării de copii.

jucător m. cel ce joacă.

jucăuş m. 1. jucător; 2. *fig.* saltimbanc.

judaic a. privitor la Evrei.

judaism n. religiunea judaică.

judaizà v. a converti la judaism.

jude m. 1. judecător: *singurul său jude e judele ceresc* AL.; 2. judecător de sat; 3. inspector de ţigani. [Vechiu-rom. *judece* = lat. JUDICEM].

judecà v. a decide în calitatea de judecător: *a judeca o desbatere*; 2. a decide ca arbitru: *a judeca un diferend*; 3. a-şi da părerea despre ceva: *a judeca faptele cuiva*; 4. a avea o părere despre ceva, a-şi închipui: *judecă şi tu*; 5. *fam.* a mustra aspru: *l'am cam judecat*; 6. a avea proces: *a se judeca cu cineva*. [Lat. JUDICARE].

judecată f. 1. deciziune, sentinţă rostită de un judecător; 2. justiţie, tribunal: *a trage în judecată*; 3. **judecata de apoi**, cea dela sfârşitul lumii când D-zeu va judeca vii şi morţii; **judecată dumnezeiască**, ordalie; 4. părere, opiniune: *după judecata tuturor*; 5. *Filos.* facultatea inteligenţei care compară şi judecă; 6. bunul simţ: *om cu judecată*. [Lat. JUDICATUM].

judecător m. cel ce judecă, care are dreptul de a judeca: **judecător de pace (de ocol)**, magistrat însărcinat a judeca sumar diferendele de puţină importanţă şi a împăciui pe particulari; **judecător de instrucţiune**, magistrat însărcinat a cerceta crimele şi delictele, a culege probele sau indiciile şi a face să se aresteze pe preveniţi.

judecătoresc a. judiciar: *putere judecătorească*.

judecătorie f. 1. jurisdicţiunea judecătorului: *în România sunt judecătorii de pace sau de ocol, urbane şi rurale*; 2. pretoriu.

judeţ n. 1. od. judecată: «*Judeţul sufletului cu trupul*» *e titlul unei opere de Cantemir*; 2. district (lit. jurisdicţiune). România are 76 de judeţe (numite obişnuit după numele râului ce trece printr'însele), fiecare administrat de un prefect şi de un consiliu judeţean. ‖ m. od. judecător, capul pârgarilor (în Muntenia): *judeţii şi juraţii Sibiului* OD. [Vechiu-rom. *judeţ*, judecată, judecător şi tribunal = lat. JUDICIUM].

judeţean a. ce ţine de judeţ: *consiliu judeţean, căi judeţene*.

judiciar a. 1. relativ la justiţie: *autoritate judiciară*; 2. care se face prin autoritatea justiţiei: *vânzare judiciară*; 3. relativ la elocvenţa de barou: *genul judiciar*.

judicios a. 1. care judecă bine, care are multă judecată: *autor judicios*; 2. care e făcut cu bun simţ: *răspuns judicios*.

juf f. V. julf.

jug n. 1. unealtă de lemn în care se prind vitele şi caii spre a trage; 2. *fig.* robie: *scuturară jugul păgânilor*; 3. doi boi; 4. vită de păşunat: *doi boi de jug*; 5. Tr. cusătură cu flori: *cămaşă cu jug la guler*. [Lat. JUGUM].

jugan m. cal jugănit. [Lit. asemenea boului de jug].

jugănar m. cel ce jugăneşte.

jugăni v. a scoate testiculele la cai spre a-i face mai docili la tras.

jugănit n. operaţiunea jugănirii.

www.dacoromanica.ro

jugar m. bou de jug. [Lat. JUGARIUS].

jugărel m. *Bot.* dumbeț.

jugărit n. taxă, ce se percepe la târguri pe capetele de vite trăgătoare: *să strâng un știubeiu de galbeni dela jugărit* CR.

jugastru m. un fel de arțar din care se fac juguri (*Acer campestre*). [Formațiune românească din *jug* cu ajutorul sufixului *astru*].

juger n. 1. pogon la Romani (cam cât poate ara o pereche de boi într'o zi); 2. măsură de suprafață ce coprindea vr'o patru ari: *spațiu de două jugere* BĂLC.

juglu m. pădure acoperită cu trestii de bambu: *șerpi gigantici stau în jugli tupilați* AL.

juguí v. 1. a deprinde la jug; 2. *fig.* a supune: *l'a juguit bine.*

jugular a. ce ține de gâtlej: *glandă, vână jugulară.*

jujău n. 1. jug de trei lemne ce se pune la gâtul porcilor spre a-i opri de a face stricăciuni; 2. tărbaca câinilor (în Dobrogea). [Cf. serb. JEJELI, bâtă de legat câinii ciobănești].

jujubă f. fructul unui arbust spinos și sucul extras dintr'însul, bun de tuse: *paste de jujubă.*

julfă (**jolfă**) f. Mold. 1. semințe oleaginoase de cânepă întrebuințate ca aliment pentru păsări și cu care se prepară un uleiu alimentar; 2. mâncare de post din julfă pisată și fiartă cu crupe: *turtă cu julfe* CR. [Și *jufă* = pol. JUCHA, zeamă].

jumalț n. smalț: *jumalțul albastru al bălților se despica* EM. [Ung. ZOMÁNC].

jumări f. 1. pl. mâncare din ouă bătute și prăjite în unt; 2. rămășițele uscate din slănina prăjită. [Nemț. SCHMARREN].

jumătate f. una din părțile unui tot împărțit în două părți egale: *unu și jumătate*, fig. foarte șiret. [Cf. lat. DIMIDIETATEM].

jumătate-de-om m. monstru antropofag în basme: om care are numai o mână, un picior și un ochiu, moare și învie mereu.

jumuli v. 1. a smulge penele unei păsări; 2. *fam.* a despuia. [Origină necunoscută].

junc m. bou tânăr de 2—3 ani. [Lat. JUVENCUS].

juncă f. vacă tânără. [Lat. JUVENCA].

juncan m. bou de trei ani.

joncțiune f. 1. unire, împreunare: *joncțiune a două armate, a două căi ferate*; 2. locul de împreunare: *punct de joncțiune.*

june a. și m. tânăr, [Lat. JUVENEM].

juneță f. tinerețe.

jungher n. pumnal: *la brâu satâr și jungher* OD. [V. *junghiu*].

junghetor m. cel ce înjunghie: *cruntul junghetor* OD.

junghetură f. 1. încheietura gâtului cu trunchiul corpului: *a'și frânge junghetura*; 2. durere împungătoare.

junghiá v. a înjunghia. [Lat. JUGULARE].

junghiu n. 1. jungher; 2. durere ascuțită ce simțim la coaste; 3. *pop.* pneumonie. [Lat. JUGULUM].

junice f. juncă. [Lat. JUNICEM].

junie f. juneță: *a juniei dulce floare* AL.

junime f. 1. tinerime; 2. numele unei societăți literare, înființată la Iași în 1867, transformată apoi în partidul politic junimist.

junimist m. membru al partidului junimist.

jupân m. 1. od. titlu rezervat clasei boierești și formulă generală de politeță (adecă pe deplin sinonim cu modernul *Domn*); 2. azi, la negustori și meseriași: patron; 3. ironic, vorbind de un ovreiu; 4. în domeniul fabulei: *jupân corb.* [Slav. JUPANŬ, căpetenie de ținut sau de oraș (din JUPA, comună, județ)]. V. **titulatură.**

jupâneasă f. 1. od. soția boierului (Doamna fiind od. titlul excluziv al principesei domnitoare): *boierii și jupânesele lor* BĂLC.; 2. azi, titlu dat femeilor din popor (între boierime și țărănime): *condurul nu se potrivi la nicio fată de împărat, la nicio cocoană, la nicio jupâneasă, la nicio țărancă* ISP.; 3. îngrijitoare în casă; 4. (în poezia populară) femeie în genere: *mormânturi de jupânese* POP.; 5. în domeniul fabulei: *jupâneasa vulpe.*

jupâniță f. boiereasă și fată de boier: *după cină boieri și jupânițe se prinseră în horă* OD. [Slav. JUPANIȚA].

jupui v. 1. a lua pielea de pe o ființă vie (Mold. jupi: *să-i jupești pielea* CR.; 2. *fig.* a despuia. [Origină necunoscută].

jupuitor m. cel ce jupoaie.

jur n. ocol: *în jurul său.* [Lat. ORBUS]. ‖ adv. în cerc: *de jur împrejur.*

jurà v. 1. a afirma cu jurământ, luând de martur pe D-zeu: *a jurat strâmb*; 2. a asigura, a încredința despre ceva: *ți-o jur*; 3. a se îndatora cu jurământ, a promite serios: *a jura supunere.* [Lat. JURARE].

jurământ n. afirmațiune sau promisiune solemnă, luând de martur pe D-zeu, cele sfinte sau propria-i onoare: *a face, a depune jurământ.* [Lat. JURAMENTUM].

jurasic a. se zice de un teren secundar a cărui compoziție geologică e analogă unor părți ale muntelui Jura.

urat a. 1. promis cu jurământ: *cre-*

www.dacoromanica.ro

dinţă jurată. amici juraţi pe moarte AL.; 2. neîmpăcat: *duşman jurat*; 3. *pop.* afurisit: *o jurată de nevastă.* ‖ m. membrul unui juriu.

jurător m. cel ce jură.

juri m. pl. corpul juraţilor: *Curtea cu juri.*

juridic a. ce este conform justiţiei: *sentinţă juridică.*

jurisconsult m. cel versat în cunoştinţa legilor şi a dreptului.

jurisdicţi(un)e f. 1. puterea judecătorului; 2. resortul sau întinderea de loc în care judecătorul are puterea de a judeca.

jurisprudenţă f. 1. ştiinţa dreptului şi a legilor; 2. totalitatea principiilor de drept urmate într'o ţară sau asupra unei materii.

jurist m. cel ce scrie asupra materriilor de drept.

juriu n. 1. reunire de 12 cetăţeni chemaţi în fiecare sesiune a constitui Curtea cu juraţi spre a se pronunţa asupra culpabilităţii acuzaţilor, după ascultarea interogatoriului şi pledarea advocaţilor: *juriul este statornicit în toate materiile criminale şi pentru delictele politice şi de presă*; 2. comisiune însărcinată cu un examen particular.

jurnal n. 1. ziar, publicaţiune periodică ce dă ştiri politice, literare, comerciale; 2. relaţiune făcută zi cu zi: *jurnal de călătorie*; 3. registru în care comerciantul înscrie cumpărările, vânzările, intrările, plăţile.

jurnalist m. ziarist, cel ce redactează un jurnal.

jurnalism n. 1. profesiune de jurnalist; 2. influenţa sau importanţa jurnalelor; 3. totalitatea jurnalelor dintr'o ţară, dintr'un oraş.

jurubiţă f. sul de fire răsucite. [V. *jerebie*].

jurui v. 1. a promite solemn: *jurueşte-i cerul şi pământul* CR.; 2. a se devota. [V. *jură*].

juruinţă f. promisiune solemnă.

just a. 1. conform justiţiei, dreptului: *sentinţă justă*; 2. care judecă sau lucrează cu echitate: *om just*; 3. conform raţiunii sau bunului simţ: *observaţiune justă.* ‖ m. cel ce practică virtutea. ‖ n. ceeace e just: *a discerne justul de injust.*

justeţă f. 1. calitatea celui just, celui convenabil; 2. exactitate, preciziune: *justeţă de expresiune.*

justificà v. 1. a arăta, a dovedi inocenţa cuiva: *a justifica pe un acuzat*; 2. a legitima: *scopul nu justifică mijloacele*; 3. a arăta adevărul unui fapt.

justificabil a. ce poate fi justificat: *purtarea lui nu e justificabilă.*

justificare f. 1. acţiunea de a (se) justifica; 2. probe ce servesc a justifica pe cineva.

justificativ a. ce servă a justifica: *piese justificative.*

justiţiabil a. supus unei juridicţiuni.

justiţie f. 1. virtute morală care ne face să respectăm drepturile altuia; 2. bună dreptate: *a recunoaşte justiţia unei cauze*; 3. putere de a răsplăti sau pedepsi, de a face dreptate fiecăruia: *justiţie umană*; 4. magistraţii cari dau dreptate: *a se plânge justiţiei*; Ministru de justiţie, dela care depind afacerile judiciare şi care dirijează curţile şi tribunalele. Justiţia se distinge în *civilă* şi *criminală*; cea dintâi, care regulează diferendele între particulari, coprinde judecătoriile de pace şi tribunalele de prima instanţă; cea d'a doua judecă contravenţiunile de resortul judecătoriilor de pace, delictele de resortul tribunalelor corecţionale şi crimele de resortul Curţii cu juraţi. Curţile de apel revizuiesc apoi cauzele judecate de tribunalele corecţionale, iar Curtea de Casaţie poate casa hotărîrile tuturor tribunalelor şi curţilor şi a ordona o nouă judecare.

juvaer n. V. giuvaer: *un juvaer de flăcău* CR.

juvăţ n. laţul ştreangului (la cal). [Origină necunoscută].

juvelnic n. orie de pescuit. [Origină necunoscută].

juvenil a. ce ţine de juneţe: *ardoare juvenilă.*

juxtalinear a. se zice de modul de a traduce vorbă cu vorbă şi cu reproducerea textului.

juxtapune v. 1. a (se) pune una lângă alta; 2. *Fiz.* se zice de moleculele cari se alătură succesiv de altele deja reunite într'o masă sensibilă.

juxtapunere f. alăturare: *cristalele se formează prin juxtapunerea moleculelor analoge.*

juxtapus a. alăturat, pus unul lângă altul: *nume juxtapuse.*

K

K m. a unsprezecea literă a alfabetului: ea figurează româneşte numai în vorbele străine şi mai ales în numele proprii.

www.dacoromanica.ro

kantism n. V. Kant.
kediv m. titlul vice-regelui din Egipt.
kefir-kumis n. numele iaurtului turcesc sau tătăresc, recomandat în medicină contra ftiziei.
kermes n. sărbătoare patronală cu procesiuni, mascarade, danțuri (în Belgia și Olanda).
kilogram n. greutate de o mie de grame.
kilolitru m. măsură de capacitate de o mie de litri.
kilometric a. 1. de un kilometru; 2. *fig.* foarte lung: *discurs kilometric.*
kilometru m. măsură itinerară de o mie de metri.
kișdedov n. numele maghiar al azilurilor de copii sau al școalelor froebeliene, instituite în Ardeal cu scopul de a maghiariza pe copiii de Români.
krach n. mare dezastru financiar.
kurgan n. V. gorgan.
kyrie eleison! int. («Doamne miluiește!»), rugăciune scurtă ce se cântă la începutul liturghiei: *kyrie eleison! c'am scăpat!* AL. V. chiraleisa.

L

L m. 1. a douăsprezecea literă a alfabetului; 2. cifră romană în valoare de 50.
la prep. indică: 1. o aflare undeva: *la mine, la școală, la prânz*; 2. o direcțiune spre: *plec la Paris*; 3. momentul timpului: *la cinci ore, la anul*; 4. cazul dativ: *dați fân la cai.* [Lat. ILLAC].
là v. 1. a spăla, mai ales la cap: *ia să-mi lai copilașii* CR. [Vechiu-rom. *a la*, a spăla în genere = lat. LAVARE].
labă f. 1. picior de animal; 2. *fam.* mână: *dă laba încoace.* [Ung. LÁB].
laban m. *Zool.* chefal. [Scurtat din *balaban*].
lăbărțat a. 1. destins, moale, lăsat în jos: *are gura lăbărțată* PANN; 2. *fig.* destrămat: *cu hăinuța lăbărțată* PANN. [Alterat poate din *răbălțat*, destins (v. *bălțit*)].
labarum n. stindard roman pe care Constantin puse să graveze semnul lui Crist; fig. *labarum vechiu al luptei, simbol al biruinței* GR. AL.
labial a. 1. ce ține de buze: *artere labiale*; 2. *Gram.* care se rostește mai ales cu buzele: **b, p, f, v,** *sunt consoane labiale.*
labiat a. se zice de florile ale căror petale sunt în formă de buze. ‖ **labiate** f. pl. familie de plante monocotiledoane.
labirint n. 1. *Mit.* edificiu construit în Creta de către Dedal și compus dintr'un număr mare de galerii, din care cu greu se putea ieși; 2. drumuri încrucișate pe unde e anevoie de umblat; 3. *fig.* mare încurcătură, încâlcirea ițelor unei afaceri; 4. *Anat.* conduct interior al urechii.
laboare f. muncă mare.
laboratoriu n. local potrivit pentru lucrări practice de fizică, chimie, istorie naturală.
laborios a. 1. care lucrează mult, căruia îi place a munci: *școlar laborios*; 2. care reclamă muncă mare, penibil: *întreprindere laborioasă.*
lac n. mare întindere de apă înconjurată de uscat. [Lat. LACUS].
lac n. 1. gumă-rășină de un roșu-gălbuiu ce picură din ramurile unor arbori aziatici; 2. lustru de China negru sau roșu: *ghete de lac*; 3. mobilă îmbrăcată cu acest lac (= fr. *laque*).
lăcărie f. lac mare.
lăcaș n. locuință (cu o nuanță de solemnitate): *lăcașuri sfinte.* [Ung. LÁKAS]. V. locaș.
lacăt n. mică mașină mobilă de încuiat ușî, dulapuri, etc. [Ung. LAKAT].
lăcătuș m. meșter de lacăte.
lăcătușerie f. 1. meșteșugul lăcătușului; 2. unelte făurite de el.
lacherdă f. 1. pește de mare a cărui carne se sărează sau se coace și se conservă în uleiu (*Scomber thymus*); 2. carnea peștelui astfel preparată. [Gr. mod. LAKERDA, din it. *lacerta*, șopârlă].
lacheu m. servitor în livrea (= fr. *laquai*).
lacom a. 1. cui place să mănânce mult; 2. *fig.* care dorește cu ardoare: *lacom de bani, de glorie.* [Slav. LAKOMŬ, avid].
lăcomi v. 1. a fi lacom; 2. *fig.* a pofti: *strâmbătatea care lăcomește la bunul altuia* BĂLC.
lăcomie f. 1. calitatea celui lacom; 2. dorință necumpătată de câștig, de bogăție.
laconic a. ce ține de Laconia; 2. *fig.* scurt și coprinzător (după datina Laconienilor): *stil laconic.* ‖ adv. în prea puține vorbe.
laconism n. mod de a vorbi concis și energic.
lăcoviște f. lac mic de apă: *dete prin smârcuri și lăcoviști* ISP.
lacră f. 1. ladă: *zestrea îmi șade în lacră* PANN; 2. raclă. [Metateză din *raclă*].
lăcrămă v. a vărsa lacrimi. [Lat. LACRIMARE].

www.dacoromanica.ro

lacrămă (lacrimă) f. picătură de lichid, sărat și limpede, ce iese din ochi după o impresiune vie fizică sau morală. [Lat. LACRIMA].

lăcrimioare f. pl. *Bot.* margăritărele.

lacrimal a. ce ține de lacrimi: *glande lacrimale.*

lăcrimos a. jalnic: *privelişte lăcrimoasă* BĂLC. [Lat. LACRIMOSUS].

lacteu a. ce seamănă laptelui: *calea lactee se numeşte popular calea lui Troian sau drumul robilor.*

lactometru n. aparat spre a cerceta întroducerea apei în laptele natural.

lăcuĭ (locuĭ) v. a ședea într'un loc, a trăi undeva. [Ung. LAKN; forma literară *locui* a fost modelată după *loc*, cu care n'are de a face].

lacună f. 1. întrerupere în textul unei opere; 2. lipsă de șir.

lăcustă f. insectă înaripată ce saltă cu cele două labe dinapoi: *lăcustele sunt vătămătoare, căci devoră frunzele vegetalelor.* [Lat. vulg. LACUSTA = clasic LOCUSTA].

lacustru a. care trăieşte sau creşte în apă: *plante lacustre; cetăți lacustre*, vechi orașe cufundate ale căror ruine se regăsesc pe fundul lacurilor.

ladă f. 1. mobilă de lemn în care se pune și se păstrează bine haine, bani, etc.; 2. conținutul ei: *o ladă de cărți.* [Nemț. LADE, printr'un intermediar săsesc].

ladin a. se zice de idiomele reto-romane din Alpi.

Lado și Mano f. divinități nupțiale invocate de vechii Slavi: (cântec de nuntă) *Lado, Lado, nu mai plânge!* AL.

laf n. palavră, taifas: *pe el îl chema să spuie lafuri și să-i facă giumbuşuri* CAR. [Turc. LAF]. V. talaf.

lăfăi v. Mold. a ședea întins cu ifos: *se lăfăe pe o canapea.* [Ceh. LAHATI, a culca].

lagăr n. 1. t*ren ocupat de o armată; 2. *fig.* partid. [Nemț. LAGER: din graiul cătanelor austro-ungare].

lagiverde v. Mold. verde măslinliu: *peştimane lagiverzi.* [Turc. LADJIVERD, vânăt].

lagum n. 1. mină: *năpârcă de lagumuri;* 2. fig. *cum Roma devenit'a lagum de putrezimi* AL. [Turc. LAGUM[.

lagună f. baltă de apă sărată pe marginea mării: *Veneția e zidită pe lagune.*

laibăr n. 1. mintean (în Oltenia); 2. pieptarul țărancelor tivit cu panglici late. [Sas. LEIBEL].

laic a. 1. mirean, care nu aparține bisericii; 2. propriu laicilor: *şcoală laică.* I m. care nu e preot nici călugăr.

lăicer n. covor țărănesc îngust și lung: *lânuri pentru scoarțe și lăicere* CR. [V. *laiță*].

laicizà v. a da un caracter laic unei instituțiuni ce avea înainte o destinațiune religioasă.

laie f. Mold. 1. ceată, în special de țigani nomazi; 2. ceată de vagabonzi: *laie de cerşetori* GHICA. [Pol. LAIA].

lăieș a. și m. țigan de laie sau nomad, în opozițiune cu țigan de vatră sau stabil: *ne scot oamenii afară din sat ca pe nişte lăieşi* CR.

lainic a. Mold. rătăcitor: *pasăre lainică.* ‖ m. vagabond: *un lainic și un pierdevară* CR. [V. *laie*].

lăinici v. Mold. a vagabonda: *îmi place a lăinici pe uliți* NEGR.

laiță f. V. laviță: *laițe acoperite cu lăicere.*

laiu a. negru vânăt: *mioriță laie, laie bucălaie* POP.; lână laie, de calitate proastă. [Albanez LAI]. ‖ f. laie, oaie cu lâna cenușie: *giguri de suman și lăi și de noaten* CR. V. bălaiu

lălăi v. Mold. a păși legănându-se: *auzindu-i lălăind aşa de cu chef* CR. [Lit. a umbla *lela*].

lalanghită f Mold. un fel de clătite. [Turc. LALAGHIT].

lălău a. Mold. care umblă lela: *o fată lălaie* CR. ‖ m. gură-cască, găgăuță: *unde lălăii cască gura* NEGR. [V. *lela*].

laleà f. plantă de primăvară din fam. liliaceelor, cu cotorul înalt ce poartă o floare frumoasă, numită asemenea *lalea (Tulipa).* [Turc. LALÈ].

lamă f. cuadruped rumegător din Peru, mai mic decât cămila și fără cocoașă.

lamă f. 1. bucată de metal, lată și subțire: *lamă de oțel;* 2. fierul unei arme sau al unui instrument tăios (=fr. *lame*).

lămâie f. rodul lămâiului, oval, gălbuiu și plin de zeamă. [Gr. mod. LEMÓNI].

lămâier m. vânzător de lămâi.

lămâiță f. plantă ce exală un miros de lămâie și cu care se fac cununi de mirese *(Lippia citriodora).*

lămâiu m. arbust originar din Azia, cultivat și pe la noi ca plantă ornamentală și pentru florile sale frumoase și mirositoare *(Citrus limonium).*

lă-mă-mamă m. om copilăros: *dacă găseşte vr'un lă-mă-mamă* PANN. [Lit. spală-mă (la cap), mamă!].

lambă f. legătură (din teiu răsucit, din frânghie sau de fier) ce împreună capătul osiei cu crucea carului. [Origină necunoscută].

lămbar n. 1. fierul dela capătul osiei; 2. rândea de scos lambe.

lamentà v. a plânge gemând.

lamentabil a. 1. demn de plâns: *soartă*

www.dacoromanica.ro

lamentabilă; **2.** înduioşetor: *cu o voce lamentabilă.*

lamentare f. plângere cu gemete şi strigăte.

lamoste *f.* Mold. ieşire afară cu sânge la copiii mici. [Cf. rus. LAMOTA, dureri în membrele corpului].

lampă f. aparat în care un fitil e băgat în uleiu sau în alt lichid spre a da lumină. [Nemţ. LAMPE].

lampadar m. un fel de candelabru pe care s'aşează lămpi.

lampadodrom m. alergător la întrecerea cu torţe (în antichitatea greacă): *lampadodromii sprinteni cu faclele lucioase* (NAUM).

lampagiu m. lampist.

lampant a. se zice de un uleiu ce arde limpede.

lampion n. lămpiţă pentru iluminaţii.

lampist m. cel ce face sau vinde lămpi.

lămură f. **1.** floarea făinei; **2.** *fig.* ce e mai bun în ceva. [Origină necunoscută].

lămuri v. **1.** a curăţa: *a lămuri aurul*; **2.** a clarifica: *(luna) lumina-i dulce tot mai mult lămureşte* EM.; **3.** *fig.* a explica: *a lămuri idei.*

lămurire f. explicaţiune.

lămurit a. limpede.

lan n. Mold. câmp mare semănat, ogor întins: *lanul lung şi verde cu grâul răsărit* AL. [Pol. LAN].

lână f. **1.** păr moale, des şi lung, ce acopere corpul oilor sau altor animale şi din care se face postav, flanelă, stofe: *lâna după calitate poate fi bârsană, codană, laie, stogoşă, ţigaie, ţurcană*; **2.** pl. lânuri, ţesături de lână. [Lat. LANA].

lânar m. cel ce lucrează sau vinde lână. [Lat. LANARIUS],

lânărie f. **1.** filatură de lână; **2.** mărfuri de lână şi prăvălia unde se vând.

lânăriţă f. plantă cu fire lungi ce creşte în locuri băltoase *(Filago).*

lance t. suliţă: *lănci scânteie lungi în soare* EM.

lânced a. **1.** slăbit (de suferinţă); **2.** fără putere sau vioiciune. [Vechiu-rom. *lânged* = lat. LANGUIDUS].

lanceolat a. *Bot.* care are forma fierului de lance: *frunze lanceolate.*

lâncezeală f. **1.** starea unei fiinţe slabe şi bolnave; **2.** descurajare morală sau fizică; **3.** *fig.* lipsă de interes, de activitate.

lâncezi v. **1.** a fi într'o stare de slăbiciune îndelungată; **2.** a suferi de continuitatea unui rău: *a lâncezi în mizerie*; **3.** a-şi consuma puterile: *acest arbore lâncezeşte din lipsă de apă*; **4.** *fig.* a fi lipsit de vigoare, de vioiciune: *interesul lâncezeşte în actul al treilea.*

lăncier m. soldat din cavalerie înarmat cu o lance.

landau n. trăsură cu patru roate şi pe arcuri, a cării parte de sus e formată din două foale ce se îndoaie după plac.

landgrav m. titlul unor principi germani: *landgravul de Hessa.*

landgraviat n. **1.** demnitate de landgrav; **2.** ţară supusă unui landgrav.

lângă adv. aproape: *vino lângă mine*; pe lângă, în comparţiune, afară de. [Lat. LONGUM].

lânged a. V. lânced

lângoare f. numele popular al tifosului. [Vechiu-rom. *lângoare*, boală în genere = lat. LANGUOREM: cu sensul restrâns în limba modernă la o boală contagioasă].

languros a. plin de lâncezeală (reală sau afectată): *priviri languroase.*

langustă f. un fel de rac de mare, asemenea stacojului.

lanolină f. substanţă grasă de lână spălată, protege în contra infecţiunilor cutanate.

lânos a. **1.** care are multă lână: *oi lânoase*; **2.** *Bot.* acoperit cu un puf asemenea lânei. [Lat. LANOSUS].

lansà v. **1.** a împinge înainte, a face cunoscut în lume: *a lansa pe un tânăr*; **2.** a emite, a expedia: *a lansa un decret*; **3.** a trimite în diferite părţi: *a lansa invitaţiuni* (= fr. *lancer*).

lanskenet n. un joc în cărţi.

lanţ n. **1.** legătură de metal compusă din verige înnădite: *lanţ de ceasornic*; **2.** măsură agricolă de zece stânjeni; **3.** şir neîntrerupt de obiecte analoge: *lanţ de munţi*; **4.** *fig.* robie: *scutură lanţul cu a lui voce ruginită* EM.; **5.** succesiune neîntreruptă: *un lanţ de evenimente.* [Slovean LANŢ]. ‖ adv. în şir: *asta ţine lanţ.*

lanternă f. felinar: lanternă magică, instrument de optică (inventat la 1645 de iezuitul Kircher), cu ajutorul căruia se înfăţişează în mare, pe un zid sau pe o pânză albă, imaginea figurilor depinse în mic pe o lamă de sticlă.

lanţetă f. instrument de chirurgie spre a deschide o rană, a tăia un abces, etc. (fr. *lancette).*

lanţug n. **1.** lanţ mare: *poarta cu lanţuguri o lega* POP.; **2.** lănţişor: *lănţuge de aur*, [Rus. dial. LANTUGŬ].

lănţuit a. **1.** (poetic) înlănţuit: *în taberi lănţuite ştim noi cum se pătrunde* AL.; **2.** (galicism) repezit: *ca două fulgere lănţuite de un nor* EM. [Sensul 2 după fr. *lancé*].

laolaltă adv. împreună. [Lit. la una la alta = una la alta].

lăor n. coroagă de cânepă sau de in.

www.dacoromanica.ro

lăpădà v. Tr. V. lepădà.

lepădătoare f. Tr. *Bot.* remf.

lăpăi v, a linge (vorbind de câini). [Onomatopee: *lap! lap!*].

laparotomie f. *Med.* deschiderea chirurgicală a pântecelui.

lapidà v. a ucide cu pietre.

lapidar a. propriu inscripțiunilor săpate în piatră: *stil lapidar*, conciz, ferm și maiestos.

lapis(-lazuli) n. piatră scumpă de un albastru opac.

lapoviță f. ploaie multă, amestecată cu grindină sau zăpadă. [Serb. LAPOVIȚA].

lapsus n. scăpare din vedere: *lapsus linguae*, eroare în vorbire; *lapsus calami*, eroare la scris.

lăptà v. V. alăptà.

laptagiu m. cel ce vinde lapte.

lăptar m. laptagiu. [Lat. LACTARIUS].

lăptărie f. **1.** locul unde se ține laptele; **2.** locul unde se vinde lapte, brânză, ouă.

lăptaș n. unealtă de pescuit: *șalăul se prinde cu lăptașul*. [Origină necunoscută].

lapte m. și n. **1.** lichid alb și zaharisit ce secretează glandele mamelare ale femeii (și ale mamiferelor de sex femeiesc), după nașterea fătului, destinat a constitui primul lui aliment; **2.** lapte luat, prin mulgere regulată, dela unele animale domestice (vacă, bivoliță, oaie, capră) și servind de hrană omului de orice vârstă; cu lapte, adevărat: *bine ar fi dacă ar fi toate cu lapte câte le spui* CR.; **3.** laptele diferit preparat: *lapte acru, bătut, covăsit*; **4.** pl. lapți, substanță albă ce se află în peștii bărbătești și în glandele de sub gâtul vițelului (fiind o mâncare delicată); **5.** pl. lăpturi, bucate făcute cu lapte: *în săptămâna albă se mănâncă numai lăpturi*; **6.** prin analogie, zeamă albicioasă a porumbului: *boabele sunt în lapte*; **7.** nume de plante: laptele-câinelui (cucului), aior (sucul său otrăvicios e alb ca laptele): cu laptele ce iese când rupi această plantă se vindecă la țară negeii și pecinginea; laptele-pasării, bălușcă; laptele-stâncei, mică plantă cu florile alburii, crește prin pășunile pietroase și stâncoase (*Androsace arachnoidea*). [Lat. vulg. LACTEM = clasic LAC].

lăptoc n. Mold. scocul sau jghiabul morii: *lua moara de lăptoc și o da iar în vad la loc* POP. [Și *lătoc* = rus. LATOKŬ: forma *lăptoc* a fost influențată de *lapte*].

lăptos a. **1.** care dă lapte mult: *vacă lăptoasă*; **2.** de coloarea laptelui; **3.** *fig.* adevărat (cf. *cu lapte*): *mama crezându-le toate lăptoase cum i le spusesem eu* CR.

lăptucă f. plantă de grădină cu sucul alb ca laptele ce se mănâncă mai ales ca salată (*Lactuca sativa*). [Lat. LACTUCA].

lar m. numele zeului domestic la Romani; pl. lari, *fig.* casa, locuința.

larg a. **1.** de mare întindere: *drum larg*; **2.** *fig.* puțin scrupulos: *conștiință largă*; **3.** generos: *mână largă*. [Lat. LARGUS]. ‖ adv. (pe), cu de-amăruntul. ‖ n. **1.** lărgime: *are trei metri în larg*; **2.** loc spațios: *în largul curții*; fig. *a se simți la largul său*; **3.** partea mării depărtată de țărm: *a lua largul* (și cu sensul de «a fugi»: cf. *alergà*).

lărgì v. a face larg, a întinde [Lat. LARGIRE].

lărgime f. una din cele trei dimensiuni, în opoziție cu lungimea.

larinx n. organul vocii și al respirațiunii, constituit de partea superioară a traheei-artere.

larmă f. sgomot mare: *și atâta larmă făcură* ISP. [Serb. LARMA; v. *alarmă*].

lărmuì v. a face larmă.

larvă f. prima stare sub care insectele ies din ou: *omida e larva fluturelui*.

laș a. fricos, mișel (= fr. *lâche*).

lăsà v. (activ) **1.** a părăsi, a se depărta de: *l'am lăsat acasă*; **2.** a nu lua cu sine: *lăsați aci bagajul*; **3.** a nu ridica: *a lăsa banii pe masă*; **4.** a trece cu vederea: *las'că*, nu numai; **5.** a da printr'un legat: *a lăsa copiilor avere mare*; **6.** a se încrede; *las' pe mine*; **7.** a îngădui, a aștepta; *lasă c'o veni vremea*; **8.** a permite: *n'o lasă inima să creează*; **9.** a nu opri: *lasă-l să intre*; **10** a scădea: *mai lasă din preț*; **11.** a da pace; *lasă-mă să te las.* ‖ (reciproc) **1.** a se destinde, a se muia: *arcul trăsurei se lăsase*; **2.** *fig.* a renunța: *s'a lăsat de beție*; **3.** a descinde: *s'a lăsat binișor de pe scară*; **4.** a cădea: *noaptea se lasă frig*; **5.** a se micșora, a se potoli: *gerul s'a mai lăsat*; **6.** a se încrede: *se lasă pe mâna medicilor*; **7.** a persista: *nu se lasă de joc*; **8.** a ceda: *nu vă lăsați!* **9.** a suferi: *se lasă să-l bată toți*. [Lat. LAXARE, a destinde, a face slobod].

lăsat a. **1.** dat jos: *cu perdelele lăsate* EM.; **2.** părăsit: *femeie lăsată*; **3.** dispus: *așa e lăsat de D-zeu*. ‖ n. acțiunea de a lăsa și rezultatul ei: *lăsatul de carne, lăsatul de brânză, lăsatul de sec*.

lăscaie f. V. leșcaie,

lăscăcață f. oală țărănească cu două mânuși. [Origină necunoscută].

lasciv a. pornit la desfrânări.

lascivitate f. caracter lasciv.

www.dacoromanica.ro

laşitate f. 1. starea celui laş; 2. faptă josnică, nedemnă.

lăstar m. 1. mugur de vie, viţă tânără; 2. *fig.* descendent. [Serb. LASTAR]. V. vlăstar.

lăstări v. 1. a scoate lăstari; 2. *fig.* a se naşte.

lastic n. gumilastic: *mobile noi cu lastic* AL. [Nemţ. LASTING].

lastră f. atlaz de lână: *dulamă de lastră verde* OD. [Origină necunoscută].

lăstun m. rândunică albă pe pântece şi cu aripi lungi (*Hirundo urbica*). [Slav. LASTUNA].

lat a. 1. larg, în opoziţiune cu îngust şi în corelaţiune cu lung: *stofă lată*; 2. *fig.* măreţ, grandios (ironic): *vorbe late, e prea lată.* [Lat. LATUS]. ‖ adv. în lat: *a căzut lat.* ‖ n. lăţime: *latul palmei, în lung şi în lat.*

laţ n. 1. (pl. laţe), ochiu de funie sau de fier spre a prinde ceva: *a pune laţul de gât*; 2. *fig.* cursă: *a cădea, a prinde în laţ*; 3. pl. a) lână prinsă prin spini (din lâna oilor); b) plete de păr fălfăitor. [Lat. LAQUEUS].

laţ m. 1. Tr. foaie la pânză: *poale din şase laţi.* [Nemţ. LATZ].

laţ m. (pl. laţi) 1. bucată de lemn lungă şi subţire; 2. pl. scânduri ce se pun pe căprioriii învelitorii. [Sas. LAZ = germ. LATTE].

lătâng a. puţin lat: *cale lungă şi lătângă* POP.

lătăreţ a. cam lat. ‖ m. peşte care seamănă cu scrumbia (*Scomber pelamys*).

lăteaţă f. (Prahova) *Zool.* blehniţă. [Peşte lătăreţ: corpu-i e comprimat lateral].

latent a. care stă ascuns: *facultate latentă*; căldură latentă, care nu e sensibilă la termometru.

lateral a. ce ţine de o latură: *cale laterală.*

lateş a. cu coarnele în lături şi spate (de vite). [V. *lat*].

lăţi v. 1. a (se) face lat; 2. *fig.* a se răspândi: *se lăţi faima.* [Lat. LATESCERE].

laticlavă f. tunică împrejmuită cu purpură ce purtau senatorii şi proconsulii la Roma.

latifundiu n. (la Romani) vastă posesiune de terenuri.

lăţime f. dimensiunea identică cu lărgimea.

latin a. 1. care e din Laţiu, ce priveşte această ţară: *limba latină*; 2. relativ la popoarele romanice: *gintea latină*; 3. relativ la catolicism: *biserica latină*, în opoziţiune cu cea greacă. V. letin. ‖ latina f. limba latină.

latinesc a. ce ţine de limba latină: *vorbe latineşti.* ‖ adv. latineşte, în limba latină.

lătinie f. limba latină (formă arhaică).

latinism n. construcţiune proprie limbei latine.

latinist m. cel ce ştie bine latineşte. ‖ a. care tinde a latiniza: *curentul latinist în Transilvania.*

latinitate f. 1. modul de a vorbi şi scrie latineşte: *latinitate medievală*; 2. calitatea şi origina latină: *latinitatea limbei române.*

latinizà v. a da formă latină vorbelor străine.

latinizator m. cel ce latinizează.

latinoman a. şi m. imitator exagerat al spiritului latin.

lăţire f. acţiunea de a lăţi: 1. dilatare; 2. *fig.* expansiune, propagaţiune.

latitudine f. 1. întindere, extensiune: *acest principiu poate avea o mare latitudine*; 2. libertate completă: *aveţi toată latitudinea*; 3. distanţa unui loc la ecuator măsurată în grade pe meridian: *latitudinea boreală a României este de 5⁰ şi 30' (între 43⁰,15' şi 48⁰,45'), iar lungimea ei dela N. la S. este ca. 500 km.*; 4. climă considerată sub raportul temperaturei: *omul poate trăi sub toate latitudinile.*

lătoc a. V. lăptoc.

lătos a. cu păr lung şi creţ: *câine lătos.* [V. *laţ*].

lătră v. 1. a striga, vorbind mai ales de câini; 2. *fam.* a striga necontenit defăimând. [Lat. LATRARE],

latră'n-lună m. cel ce strigă în zadar (asemenea câinelui care latră la lună).

lătrat n. strigătul câinelui.

lătrător a. care latră: *câine lătrător.* ‖ m. câine: *lătrătorii din sat* OD.

lătrătură f. lătrat prelungit.

latrină f. privată.

lăţui v. a pune laţi.

lătunoaie f. Mold. 1. scândură groasă sau lată cu o latură convexă şi alta plană: *două lătunoae groase* CR.; 2. răritură produsă din cauza firelor rupte ale urzelii; 3. un fel de plasă. [Munt. *lăturoae*: v. *latură.*]

lăturalnic a. 1. ce vine de o parte, dosnic: *căi pustii şi lăturalnice* OD.; 2. *fig.* accesoriu.

lăturaş a. 1. alăturat: *cal lăturaş*; 2. învecinat.

latură f. 1. partea dreaptă sau stângă a corpului: *se culcă pe laturea dreaptă*; 2. partea laterală, margine: *şedea pe laturea carului*; 3. *Geom.* linie mărginaşă: *triunghiul are trei laturi*; 4. parte de loc, direcţiune: *vântul suflă din cele pa-*

www.dacoromanica.ro

tru laturi ale lumii; **5.** partea unui lucru: *în două laturi templul deschise ale lui portale* Em. [Lat. LATERA]. ‖ adv. lături (în), laoparte, înapoi.

lătură f. pl. apă în care s'au spălat rufe sau vase de bucătărie. [Lat. *LAVATURAE, spălături].

lăturoae f. V. lătunoae: *butucii se prefac în scânduri, tinichele, lături, doage.*

lăudà v. **1.** a releva meritul cuiva; **2.** a glorifica: *lăudați pe Domnul;* **3.** a se făli: *se laudă prea mult.* [Lat. LAUDARE].

laudă f. cuvinte prin care se înalță meritul cuiva. [Lat. LAUDEM].

laudabil a. vrednic de laudă.

laudan n. preparațiune farmaceutică în care intră opiu: *laudanul este o otravă violentă.*

làudăros a. care se laudă într'una.

lăudat a. renumit: *nume lăudat.*

lăudător m. cel ce laudă.

lăuntric a. interior.

lăuntru (în) adv. înăuntru. [Compus din *la* și *întru*].

laur m. plantă ale cării grăunțe mâncându-le omul, începe să tremure și înnebunește *(Datura stramonium): ce, ai mâncat laur?* [Lat. LAURUS, dafin, nume dat unui arbust ale cărui foi aduc întru câtva cu ale dafinului].

laur m. **1.** numele științific al dafinului; **2.** *fig.* pl. simbolul victoriei, glorie dobândită prin arme sau prin poezie: *laurii voiau să smulgă depe fruntea ta de fier* Em.

laureat a. încoronat cu lauri: *poet laureat.* ‖ m. cel ce a obținut un premiu academic.

lăuruşcă f. viță sălbatică. [Lat. LABRUSCA].

lăut a. spălat la cap: *copii lăuți frumos* Cr. [Lat. LAUTUS]. ‖ n. spălare: *lăutul în ajunul lui Sân-Toader.*

lăută f. instrument muzical introdus în Europa de cruciați: *lăuta a cedat locul cobzei.* [In Tr. și *làută* = sas. LAUTE: pe lângă muzica turcească a Curții și a oștirii, era și o muzică nemțească compusă din lăutari, sași și țigani].

lăutar m. **1.** muzicant ambulant, în genere țigan, care execută din memorie și după auz; **2.** Mold. nume dat trântorului sau albinei bărbătești (fiindcă nu face decât bâzâe, cântă și joacă).

lăutăresc a. de lăutar: *dible lăutărești* Od.

lăutoare f. apa fiartă pentru spălarea capului: *acum pune de lăutoare și grijește!* Cr. [Lat. LAVATORIA].

lăuză f. femeie care stă în pat după ce a născut. [Și *lehuză* = gr. mod. LEHUZA (din *léhos,* pat)].

lăuzì v. a fi lăuză.

lăuzie f. starea de lăuză și timpul cât rămâne în pat.

lavă f. materie topită și înflăcărată ce varsă vulcanii.

lavdan n. un fel de stofă pentru haine: *o bucată de lavdan de două haine* Neculce.

lavicer n. V. lăicer.

lavină f. avalanșă: *lavinele Alpilor.*

laviță (laiță) f. **1.** pat țărănesc cu picioarele băgate în pământ; **2.** Tr. pataşcă. [Slav. LAVIȚA, scaun].

lavoar n. mobilă de toaletă (= fr. *lavoir*).

lavră f. mânăstire mare în care fiecare călugăr își are chilie proprie și separată de a altora, dar stând toate sub un egumen: lavrele atârnă numai de patriarhiile răsăritului (Atos, Ierusalim, Rumelia, Sinai). [De origină slavo-greacă].

lavră f. în locuțiunea *lavre și palavre,* fleacuri. [Scurtat din *palavră*].

lavrentină f. *Bot.* tămâiță. [Tras din numele propriu *Lavrentie,* Laurențiu].

lawn-tennis n. (cit. *lantenis),* joc de societate sub aerul liber: aruncarea mingei deasupra unei rețeli întinsă vertical, de către jucători prevăzuți cu rachete.

laxativ a. care scoate afară, curăță stomacul.

laz n. Tr. câmp curățit de tufe și rădăcini. [Serb. LAZ].

Lăzărel m. sărbătoare ce cade în Sâmbăta lui Lazăr (a noua zi înaintea Paștelor) și colinda copiilor din acea zi.

lazaret n. loc izolat unde rămân în carantină oamenii și mărfurile suspecte de a introduce în țară o boală contagioasă.

lazarone m. cerșetor neapolitan.

lăzească f. horă introdusă de către Lazi în Moldova și trecută de aci și în Muntenia.

lăzuì v. Tr. a stârpi tufele și rădăcinile unui câmp. [V. *laz*].

leac n. **1.** medicament: *leacuri bă-beşti;* **2.** *fig.* remediu: *când n'are cu ce săracul, răbdarea îi este leacul.* [Slav. LIEKŬ].

leacă f. Mold. puțin de tot: *o leacă de vin, așteaptă o leacă.* [Gr. mod. OLIGAKI (vocala inițială considerată ca pronume)].

leader m. (cit. *líder*), șeful și principalul orator al unui partid politic în Anglia.

leafă f. **1.** soldă: *oșteni cu leafă;* **2.** salariu: *te-am slujit fără leafă zece ani* Al. [Vechiu-rom. *lefeà* (azi ironic) = turc. ÖLEFE: ca alaiu, buluc, duium, etc., *leafă* aparținea la început sferei mi-

www.dacoromanica.ro

litare, fiind solda lunară a ienicerilor și a ostașilor pământeni].

leafă f. Mold. 1. tăiș de secure sau topor; 2. lopățică cu care se tăpșește mămăliga după ce s'a amestecat. [Origină necunoscută].

leagăn n. 1. pat mic de legănat pruncul; 2. *fig.* primii ani ai vieții sau locul unde se petrece acea vârstă: *leagănul naționalității, leagănul civilizațiunii;* 3. bucată de lemn sau scaun suspendat între două funii și pe care se leagănă. [Derivat dela *leg* (cf. *tragăn* din *trag*); leagănul țărănesc e o albie sau o troacă, obișnuit *legată* de grinda casei].

Leah a. și m. (pl. *Leși*), numele arhaic și popular al Polonului: *cu Leahul, cu Maghiarul, cu Turcul încruntat* AL. [RUS. LIEHŬ].

leal a. onest și franc.

lealitate f. calitatea omului leal.

leancă f. Mold. bluză. [Rut. LNIANKA].

leandru m. arbust cultivat adesea la noi ca plantă ornamentală pentru florile sale mari, frumoase, roșii sau albe; frunzele, scoarța și lemnul său sunt întrebuințate în medicină, iar laptele-i galben conține substanțe veninoase *(Nerium oleander).*

leapșa f. **(de a)** un fel de joc de copii: *când d'a leapșa ori d'a fețele* ISP. [Origină necunoscută].

leasă f. desiș într'o pădure. [Slav. LIESŬ, pădure].

leasă f. 1. împletitură din nuiele (pe care se usucă poame, se bate porumb sau cu care se înlocuiesc loitrele); 2. coș, în formă de opincă, de prins pește vara (Iulie și August). [Slav. LIESA].

leat n. 1. număr ce arată data anului: *au cumpărat la leat 1812 o hirtă de loc* AL.; 2. dată precisă: *câte degete am la mâini 's tot leaturi de păgâni* POP.; 3. în graiul soldățesc: cel ce a intrat în armată odată cu altul, soldat din același an (în opoziție cu *deșcă).* [Slav. LIETO, an].

leaț n. pl. Mold. lațe (de brad).

lebădă f. 1. mare pasăre acvatică cu penișul alb și cu gâtul lung *(Cycnus);* 2. *fig.* poet, orator, muzicant, ale căror opere au o dulceață comparabilă cu pretinsul cântec melodios al lebedelor: *lebăda din Mantua* (Virgiliu); *cântecul lebădei,* ultima operă a unui autor ilustru. [Slav. LEBEDĬ].

lebadeà f. V. libadea.

lectică f. pat portativ de preumblat (la Romani): *în lectică lăsată pe perne de mătasă* AL.

lecți(un)e f. 1. învățătură dată sau primită: *a da, a lua lecțiuni;* 2. ceeace un școlar învață pe din afară: *a recita lecțiunea;* 3. *fig.* învățăminte, înștiințări date: *lecțiunile experienței.*

lector m. 1. cititor; 2. profesor de limbi moderne (la o Universitate germană).

lectură f. citire.

lecui v. a vindeca. [V. *leac*].

lefeà f. V. leafă.

lefegiu (lefeciu) m. 1. od. soldat străin cu leafă, mercenar care primia leafă și tain (în opoziție cu *slujitor de scuteală): după dânșii veniau lefegiii cu haine galbene* OD. *aprozii, lefeciii, curtenii și arcașii* AL.; 2. pl. ceată de pedestrime de 1000 de oameni sub comanda căpitanului de lefegii; 3. *fam.* cel ce trăiește din budgetul Statului, funcționar: *lefegiii din ziua de astăzi se hrănesc din leafă* AL. [Turc. ÖLEFEDJI],

left m. și n. 1. (pl. lefți) monedă de aur sau de argint, în valoare de 5 galbeni, din care se tac salbe: *cu lefți mari lucind în salbă* AL.; 2. (pl. lefturi), medalion: *lefturi de smaragduri* OD. [Gr. mod. LEFTÓN, a suta parte dintr'o drahmă].

lefter a. 1. *fam.* liber; 2. lipsit de bani: *lefter de parale.* [Gr. mod. ELÉFTHEROS].

lefteri v. *fam.* a se face lefter de parale.

lefterie f. (ironic) credit: *de acum să știi că ți-ai mâncat lefteria dela mine, spânzuratule!* CR. [Gr. mod. ELEFTHERÍA, libertate].

leftică f. = lectică (Conf. doftor = doctor).

legà v. (activ) 1. a înnoda, a strânge cu lanț sau funie: *a lega butuc, cobză, fedeleș;* 2. a împreuna sau prinde cu ceva: *a lega vița de araci, butile cu cercuri;* fig. *poteca leagă cârciuma de primărie;* 3. a coase foile unei cărți și a-i pune o scoarță; 4. a înfășura strâns: *a lega capul, a lega o rană;* 5. *fig.* a uni strâns: *a lega prietești, dragoste;* 6. a da din floare fruct: *grâul a început să lege.* ‖ (reciproc) 1. a se prinde, a se închiega: *dulceața s'a legat bine;* 2. a se opri în loc, a se paraliza: *îi se leagă limba;* 3. *fig.* a se obliga: *a se lega prin jurământ;* 4. a nu da pace, a băga vină: *se leagă mereu de mine.* [Lat. LIGARE].

legà v. a lăsa moștenire (galicism); *nu ai fapte la urmași să legi?* BOL. (= fr. *léguer).*

legal a. conform legii: *mijloace legale.*

legalitate f. caracterul celor legale.

legalizà v. a învesti un act cu formele legale.

legalizare f. mărturisire prin care un funcționar public certifică autenticitatea unei semnături.

www.dacoromanica.ro

legământ n. 1. ceeace servă a lega; 2. *fig.* convenţiune, pact. [Lat. LIGAMENTUM].

legănà v. 1. a mişca leagănul ca s'adoarmă pruncul; 2. a (se) mişca într'o parte şi într'alta; 3. *fig.* a amăgi cu speranţe false sau depărtate.

legănat a. 1. dat în leagăn: *copil legănat;* 2. clătinat: *arbore legănat de vânt;* 3. *fig.* în şir: *nu ştiu să zică două boabe legănate* ISP.

legănător a. care se leagănă: *pas legănător* AL.

legat a. 1. înnodat: *legat de ochi;* 2. obligatoriu, vorbind de sărbătorile prescrise de biserică. ‖ n. 1. rezultatul legării: *legatul vieţei;* 2. *fig.* îndatorire: *astfel ne e legatul* PANN.

legat m. cardinal însărcinat de papa cu o misiune specială.

legat n. dar făcut prin testament.

legatar m. cui s'a lăsat un legat: *legatar universal.*

legaţiune f. 1. personalul unei ambasade; 2. palatul unde rezidă.

legătoare f. 1. basmă de legat capul; 2. cravată; 3. cei doi căpriori ai unei case ţărăneşti.

legător m. cel ce leagă cărţi.

legătorie f. atelierul legătorului.

legătură f. efectul legării: 1. ceeace servă a lega: *legătură de gât;* 2. lucru legat, mănunchiu: *legătură de nuiele;* 3. sarcină cu care cineva pleacă la drum; 4. *fig.* relaţiune: *e în strânse legături cu el;* 5. obligaţiune: *văzând că bărbatul legătura îşi ţine* PANN; 6. (învechit) decret: *legătura de rumânie a lui Mihaiu-Viteazul.* [Lat. LIGATURA].

lege f. 1. act al autorităţii supreme care regulează, permite sau interzice; 2. totalitatea legilor: *în numele legii;* 3. obligaţiunile vieţii civile: *legile societăţii;* 4. principii invariabile cari regulează ordinea lumii fizice: *legile naturei;* legea naturală, îndatorirea de a nu face altuia ceeace n'am vrea să ni se facă nouă; legea divină, precepte pozitive date prin revelaţiune; Legea veche, Vechiul-Testament; 5. *pop.* religiune, confesiune religioasă: *păgâne, râzi de lege cu un râs neomenos?* AL.; 6. credinţă: *pe legea mea!* 7. obiceiu (vorbind de lucruri profane: *tăia cum ştia el în legea lui să taie* ISP. [Lat. LEGEM; pentru sensul 5, cf. pe inscripţiuni IN LEGE SANCTA CHRISTIANA].

legendă f. 1. vieţile sfinţilor de peste an; 2. povestire populară transmisă prin tradiţiune; 3. poveste minunată şi puţin credibilă: *Nilul mişc'a lui legendă şi oglinda-i galben clară* EM.; 4. mică poemă despre o faptă sau tradiţiune istorică în care mai adesea miraculosul se amestecă cu tragicul: *Legendele naţionale de Bolintineanu;* 5. explicaţiune adaosă la un plan, la o cartă topografică; 6. inscripţiune pe o medalie.

legendar a. ce ţine de legendă şi are caracterul ei fantastic: *personaj legendar.*

leghe f. veche măsură itinerară franceză în valoare de 4 kilometri. [Formaţiune literară după it. *lega*].

legiferà v. a face legi.

legioană f. (poetic) legiune: *şase legioane de diavoli blestemaţi* BOL. *legioane de tainice fantasme* AL.

legionar m. soldat dintr'o legiune.

legislaţi(un)e f. 1. dreptul de a face legi; 2. totalitatea legilor; 3. ştiinţa legilor.

legislativ a. 1. care face legi: *corp legislativ;* 2. care e de natura legilor: *măsuri legislative.*

legislator m. 1. cel ce face legi; 2. cel ce stabileşte principiile unei arte, ale unei ştiinţe: *legislatorul poeziei.*

legislatură f. 1. totalitatea puterilor constituite cari fac legile; 2. adunarea legislativă în funcţiune; 3. durata puterilor acestei adunări.

legist m. cel ce ştie sau studiază în special legile.

legitim a. 1. care e după lege: *putere legitimă;* copil legitim, născut în timpul căsătoriei; 2. conform justiţiei şi raţiunii: *reclamaţiune legitimă.*

legitimà v. 1. a da unui copil natural drepturile copilului legitim, după prescripţiunile legii; 2. a face legitim, a verifica: *a legitima un paşaport;* 3. a justifica: *nimic nu poate legitima crima.*

legitimaţi(un)e f. 1. recunoaştere autentică a puterilor unui trimis, unui deputat; 2. legitimarea unui copil.

legitimitate f. 1. calitatea celor legitime; 2. starea copilului legitim.

legiuì v. a legifera.

legiuire f. legislaţiune.

legiuit a. legitim.

legiuitor a. legislativ. ‖ m. legislator.

legiune f. 1. corp de soldaţi, la Romani, care sub împăraţi era cam de 6600 de oameni: *legiunea XIII Gemina staţiona în Dacia la Alba-Iulia;* 2. regiment de infanterie; 3. *fig.* mulţime, ceată numeroasă: *legiuni de demoni* (v. *legioană*).

legumă f. 1. tot felul de ierburi bune de mâncat; 2. orice mâncare fiartă cu legume (în graiul ţăranului). [Lat. LEGUMEN].

legumì v. 1. a mânca bucate gătite cu legume; 2. a sorbi cu încetul: *a legumi ceaiul linguriţă cu linguriţă.*

leguminos a. care are drept fruct o teacă, ca *fasolea, mazărea.*

lehăì v. Mold. a flecări: *nu mai lehăi*

www.dacoromanica.ro

după cum ți-e obiceiul AL. [Slav. LIHŬ, covârșitor (LIHO OLAGOLATI, a vorbi în dodii)].

lehamete adv. Mold. sătul până în gât: *mi-e lehamete de frăția voastră* CR. [Dela un primitiv *leh* cu sensul de superfluu (v. *lehăi*) și cu finalul analogic din *(cogea)mite*].

lehămetesi v. Mold. a se sătura cu totul, a se desgusta mult: *se lehămetesiseră până și cele două de gura cea rea a babei* CR.

lehău m. Mold. flecar: *tacă-ți gura, lehăule!* AL.

Lehie f. Polonia: *a ta mândrie a lovit cu moarte splendida Lehie* BOL. [V. *Leah*].

lehime f. poporul Leșilor: *ura! strigă lehimea întocmai ca un tunet* AL.

lehuză m. Mold. V. lăuză.

leică f. Mold. pâlnie. [Rus. LEIKA].

leică f. V. lele.

leit a. 1. turnat: *cu păr aurit pe umeri leit* POP. *oștile leite în zale* EM.; 2. *fig.* aidoma: *e leit tată-său.* [Dela un verb *lei*, a topi = slav. LĬITI].

leiță f. monedă de $^1/_2$ leu.

lejnic n. halău. [Cf. *leasă*].

lela adv. numai în locuțiunea moldovenească a umbla lela, a vagabonda, a bate podurile: *să umbli lela pe drumuri* CR. [V. *trela-lela*].

lele f. 1. titlu ce se dă la țară unei surori sau femei mai în vârstă (diminutiv: leliță și leică); 2. iubită: *fecior de lele*, bastard; **în dorul lelii**, într'o doară: *plecă și el cam în dorul lelii* ISP. [Bulg. LELE, mătușă (cf. gr. mod. *lalá*, mătușă și turc. *lolò*, lele); v. *dadă*; scurtat *lea*, diminutiv *leică* = *leleică*)],

lemn n. 1. substanță tare și compactă a arborilor: *lemn de brad*; 2. *fig.* nesimțitor ca un lemn: *ești un lemn*; 3. nume de plante și de arbuști: lemnul-câinelui, arbust cu florile albe (devenind la urmă oacheșe) ce se cultivă prin grădini pentru garduri vii *(Ligustrum)*; lemn câinesc, tulichină; lemnul Domnului, plantă cu flori galbene și cu miros pătrunzător de lămâie, se cultivă adesea prin grădini *(Artemisia abrotanum)*; lemn dulce, plantă ce crește prin șesuri și se cultivă pentru trebuințele medicinale *(Glycyrrhiza)*; lemn galben, dracilă (dă o vopsea galbenă); 4. arbore, oliv: *unt de lemn.* [Lat. LIGNUM]. ‖ adv. ca un lemn: *adormise lemn.*

lemnar m. 1. cel ce știe lucra din lemn; 2. vânzător sau tăietor de lemne. [Lat. LIGNARIUS].

lemnărie f. 1. magazie cu lemne; 2. meșteșugul lemnarului.

lemnos a. de natura lemnului. [Lat. LIGNOSUS].

lemnuș n. *Bot.* lemnu-Domnului.

lene f. 1. dispoziție obișnuită de a nu lucra; 2. iubire exagerată de odihnă, de neocupațiune [Slav. LĚNĬ].

leneș a. și m. care urăște, care evită munca: *școlar leneș*; 2. *fig.* fără vigoare sau energie: *inteligență leneșă.* ‖ m. *Zool.* cuadruped din America, din ordinul nedințatelor, care se mișcă foarte încet *(Bradypus)*.

lenevi v. a deveni leneș. [Pol. LENIWY],

lenevie f. lene statornică: *își petrece vieața în lenevie.*

leuevos a. foarte leneș.

lenghiu n. termen din jocul în arșici: a da lenghiu, a apuca ichiul de capăt, a-l strânge bine și a lovi arșicul. [Turc. LENG, șchiop, schilod].

lenos a. lenevos (OD).

lent a. încet.

lentă f. cordon lat cu decorațiuni purtat curmeziș peste umăr (la solemnități). [Rus. LENTA].

lenticular a. care are forma unei lentile: *os lenticular.*

lentilă f. sticlă tăiată în formă de linte.

leo... V. lio.

leopard m. panteră din India și Africa.

lepădà v. 1. a arunca dela sine: *a lepăda o haină*; 2. a expune, a avorta: *a lepădat doi băieți*; *fig.* a părăsi, a abjura: *Petru se lepădă de Domnul Hristos.* [Tr. *lăpădà*, a vărsa, a turna, a vomita; origină necunoscută].

lepădat a. și m. *fig.* apostat, renegat: *lepădatul Mihnea* BĂLC.

lepădătură f. efectul lepadării: 1. avort; 2. ființă netrebnică.

lepedeu n. Tr. cearșaf. [Ung. LEPEDŐ].

lepidoptere n. pl. ordin de insecte cu 4 aripi acoperite cu o pulbere solzoasă, ca *fluturii.*

lepră f. 1. boală grețoasă a pielii ce acopere corpul de bube și solzi, cari rod încet-încet pe pacient: *lepra, foarte comună în evul-mediu, a dispărut aproape cu desăvârșire*; 2. *fig.* lucru hidos, respingător: *lepra viițiului.*

lepros a. și m. atins de lepră.

lepșit a. Mold. lipsit de minte, nebun: *parcă-i cam lepșit* AL. [Cf. *leapșă*].

ler, leru-i! int. refren în cântecele populare: *Ler, Lerui Doamne!* [Onomatopee].

leș n. cadavru: *leșurile plutesc pe rîuri* BĂLC. [Turc. LEȘ].

leșesc a. polon: *oștile leșești.* [V. *Leah*].

Leși m. pl. vechiul nume al Polonilor. [V. *Leah*].

www.dacoromanica.ro

leșià v. a (se) spăla cu leșie.

leșie f. apă înfierbântată cu cenușă și limpezită în care se fierb rufe. [Lat. LIXIVA].

leșin n. stare în care cineva își pierde cunoștința: *i-a venit leșin.*

leșină v. 1. a pierde cunoștința de sine din cauza încetării subite a respirațiunii și a circulațiunii sângelui; 2. *fig.* a cădea în ultimul grad de slăbiciune: *a leșina de foame, a leșina de râs.* [Cf. serb. LIEŠIVATI, a leșina].

leșinat a. 1. căzut în leșin; 2. *fig.* stors de puteri: *leșinat de foame.*

leșinătură f. 1. ființă totdeauna flămândă; 2. *fig.* se zice de o ființă slabă și urîtă: *leșinătură de femeie, leșinătură de cal.*

lesne adv. ușor: *îi vine lesne.* [Bulg. LESEN].

lesnicior m. plantă ale cării tulpine sunt întrebuințate în medicină ca depurative și calmante *(Solanum dulcamara).* [Lit. iarbă lesnicioasă].

lesnicios a. cam lesne.

lespede f. tablă de piatră: *lespezi pentru pavaj.* [Origină necunoscută].

leșui v. 1. a-i veni cuiva slăbiciuni: *mă leșuie la stomac;* 2. *fig.* a desgusta. [De aceeași origină cu *leșina*].

letargic a. 1. ce ține de letargie: *somn letargic;* 2. *fig.* indolent, amorțit.

letargie f. 1. somn adânc și morbos încât uzul simțurilor încetează; 2. *fig.* amorțire, extremă nepăsare: *lumea se desteaptă din adânca-i letargie* AL.

letcă f. unealtă de depănat, compusă dintr'o roată. [Serb. LETKA].

lețcae f. od. moneda cea mai măruntă în valoare de $^1/_2$ para. [Și *lăscae:* origină necunoscută].

letin m. 1. unit, ortodox trecut la catolicism: *letin bogat și de lege lepădat* POP.; 2. eretic care nu ține posturile: *pasămi-te tu ești letin, de spurci Vinerea* ISP. [*Latin,* adică de biserica romană, în opoziție cu *Grec,* sau de biserica ortodoxă].

letinesc a. catolic: *obștea asculta cântările letinești ale baratului* OD.

letopiseț n. 1. od. cronică veche: *(eroi) ați ajuns acum de modă, de vă scot din letopiseț* EM.; 2. *fam.* enumerațiune plictisitoare: *iar ai să 'ncepi cu letopisețu?* AL. [Slav. LIETOPISETŬ, lit. scriitor de anale].

leturghie f. V. liturghie.

leu m. 1. cel mai mare dintre cuadrupedele carnivore, puternic și îndrăzneț („regele animalelor"), locuiește mai ales în Africa; 2. al cincelea semn al zodiacului; 3. *fig.* om foarte viteaz: *leul dela Călugăreni,* Mihaiu-Viteazul. [Lat. LEO].

leu m. 1. (vechiu) monedă de argint în valoare de 40 parale; 2. (nou) francul de astăzi. [După leul de argint (ARSLANI GURUȘ, piastrul cu leul), bătut pentru întâia oară de Soliman II].

leucă f. 1. lemnul care susține loitrele carului; 2. fig. *lovit (trăsnit) cu leuca,* om cu toane. zăpăcit. [Cf. nemț. LEUCHSE].

leu-paraleu m. 1. leu înfuriat: *împăratul vine ca un leu-paraleu* CR.; 2. *pop.* foarte viteaz. [V. *paraleu*].

leurdă f. plantă cu florile albe ca zăpada și cu mirosul tare de usturoiu *(Allium ursinum).* [Origină necunoscută].

leuștean m. plantă aromatică cu florile galbene, bună împotriva tusei la vite: din rădăcina-i se stoarce un suc cu care se freacă cel bolnav de lângoare, iar din frunza de leuștean se face ceaiu de băut *(Levisticum).* [Ung. LESTYÁN].

levant (levență) n. plantă aromafică din fam. labiatelor cu flori albastre, întrebuințată în medicină *(Lavandula vera).* [Gr. mod.].

levantin a. și m. originar din Levant.

levată f. totalitatea cărților căzute și pe care jucătorul are drept să le ridice (= fr. *levée).*

levent (levint) m. 1. od. în Mold. voluntar dintr'un corp de călărași: *levinții, darabanii și seimenii.* [Turc. LEVENT, soldat voluntar, lit. levantin]. ‖ a. 1. viteaz (epitet dat haiducilor, în cântecele populare): *voinicei levinți, cu armele 'n dinți* POP.; 2. *fam.* (și mai mult ironic) voinic, sdravăn, vorbind de bărbați: *odată ce nu e bărbatul levent, ce fel de casă să mai fie și aia?* CAR. [Evoluțiune de sens analoagă lui *deliu:* termen primitiv militar generalizat în limba modernă].

leventică f. V. levant.

leviatan m. animal monstruos, menționat în cartea biblică Iov.

levint m. V. levent.

lexic n. dicționar.

lexicograf m. autorul unui lexicon sau al unui dicționar.

lexicografie f. știința lexicografului.

lexicologie f. studiul vorbelor limbei sub raportul sensului, originii, sinonimiei, etc.

lexicon n. dicționar prescurtat: *lexicon de conversațiune,* enciclopedie.

lez a. întrebuințat numai în locuțiunea: *crimă de lez-maiestate,* care atentează la maiestatea unui suveran (= fr. *lèse-majesté).*

lezat a. 1. *Med.* vătămat: *organ lezat;* 2. *Jur.* păgubaș: *partea lezată.*

leziune f. 1. *Med.* rană: *leziune la inimă;* 2. *Jur.* daună suferită.

liană f. plantă cățărătoare din pădu-

www.dacoromanica.ro

rile Americei: *dorul te-a cuprins asemenea lianelor din apă* EM.

libadea f. od. 1. haină boierească, un fel de anteriu ordinar: *Banul cu o libadea de pichet alb pe d'asupra* FIL.; 2. haină de târgoveț, manta de dimie: *libadea de abà împodobită cu găitan negru* FIL. [Turc. LEBADÈ].

libarcă f. 1. gândac negru *(Blata)*; 2. Tr. femeie limbută. [Origină necunoscută].

libați(un)e f. 1. vărsare de vin sau de alt lichid în onoarea unei divinități: *să facem trei libații după modul cel antic* AL.; 2. *fam.* sorbirea vinului: *a face libațiuni copioase.*

libel n. pamflet (AL.).

libelà v. a redacta sub o formă clară și concisă: *a libela o cerere.*

libelulă f. insectă cu sborul repede și cu colori variate, numită vulgar *caiu-dracului* sau *cobiliță.*

liber a. 1. slobod, care poate dispune de persoana sa; 2. care are puterea de a face ce vrea: *omul e născut liber*; 3. care nu e captiv: *liber ca aerul*; 4. care se bucură de libertatea politică: *popor liber*; 5. care nu e oprit, împiedecat: *comerț liber, cameră liberă*; 6. care nu e ocupat: *loc liber*; 7. care nu se jenează, care vorbește sau lucrează cu franchețâ; 8. prea familiar, puțin convenabil: *vorbe prea libere*; liberă cugetare, dreptul de a cugeta cu o independență absolută; traducere liberă, care nu e literală; versuri libere, de diferite măsuri, V. arbitru.

liberà v. 1. a pune în libertate; 2. a emite: *a libera mândat de plată.*

liberal a. 1. care dă bucuros: *om liberal*; 2. demn de un om liber: *educațiune, carieră liberală*; arte liberale, cele privitoare la cultura spiritului (învățământul, dreptul, medicina), în opoziție cu *artele mecanice*; 3. favorabil libertății civile și politice: *idei liberale.* ‖ m. cel ce profesează sau afectează idei liberale.

liberalism n. 1. opiniunile, principiile liberalilor; 2. *fig.* lărgime de sentimente, de idei.

liberalitate f. 1. dispoziție de a da; 2. darul însuș: *a face liberalități.*

liberare f. 1. congediare definitivă a unui soldat care și-a împlinit serviciul; 2. *Jur.* descărcare de o datorie, de o obligațiune; 3. punere în libertate a unui condamnat care și-a sfârșit pedeapsa.

liberator m. cel ce liberează.

liber-schimb m. libertate de comerț între două națiuni, așa că mărfurile lor intră și ies liber sau cu o vamă mică.

liber-schimbist m. partizan al liberului-schimb: *România a fost până la 1886 liber-schimbistă.*

libert m. sclav roman căruia s'a dat libertate: *mojicie de libert îngânțat* AL.

libertate f. 1. starea unei persoane libere, care nu e în servitute: *libertatea e starea naturală a omului*; 2. condițiunea celui liber, în opoziție cu captivul: *a da libertate unui prizonier, unei păsări*; 3. puterea de a face tot ce nu jignește libertatea altora: *libertatea civilă*; 4. facultatea de a-și exercita voința făcând ceva sau nu: *libertatea face responsabilitatea*; 5. mod prea familiar de a se purta: *își iea prea multe libertăți*; 6. pl. privilegii, imunități: *a acorda libertăți comunelor*; libertatea de conștiință, dreptul de a profesa liber opiniunile sale religioase; libertatea presei, dreptul de a-și manifesta cugetarea pe calea ziarelor, prin tipar: *Constituțiunea garantează libertatea conștiinței, a învățământului, a presei și a întrunirilor.*

libovnic m. V. ibovnic.

librar m. cel ce vinde cărți.

librărie f. 1. profesiunea librarului și comerțul său; 2. prăvălie de cărți.

libret n. cuvintele unei opere muzicale.

libretist n. autorul unui libret.

libuț m. *Zool.* Tr. ciovlică. [Ung. LIBUC].

licăi v. a linge într'una. [Cf. nemț. LECKEN].

licantropie f. credință superstițioasă în vârcolaci sau oameni-lupi.

licări v. 1. a luci; 2. a da puțină lumină. [Dintr'un primitiv *lic* (v. *licuri*), de unde și *alicì*].

licărire f. 1. lumină slabă; 2. *fig.* ușoară aparență: *o licărire de speranță.*

liceal a. relativ la un liceu.

licență f. 1. libertate de a face, dată prin permisiune; 2. permisiune specială, acordată de guvern, spre a exporta sau vinde unele mărfuri: *licența băuturilor spirtoase, a tutunurilor*; 3. libertate excesivă: *libertatea nu trebue să degenereze în licență*; 4. grad universitar între bacalaureat și doctorat: *licență în litere, științâ, drept, teologie*; 5. ușoară incorecțiune în poezie: *licență poetică*,

licențiă v. a concedia, vorbind de trupe.

licențiat a. concediat: *trupe licențiate.* ‖ m. cel ce a luat gradul de licență într'o facultate: *licențiat în drept, litere, științe.*

licențios a. prea liber.

liceu n. 1. la Grecii antici: loc de exercițiu situat afară din Atena și plantat cu arbori, unde Aristotele preda filozofia sa; 2. azi, școală secundară cu șapte sau opt

www.dacoromanica.ro

clase sub direcțiunea Statului: *liceu clasic, modern, real.*

licheà f. secătură: *licheaua de stăpân al moșiei* Isp [Vechiu-rom. *lecheà*, defect («Alexandru-Vodă Moruz avea două *lechele* îrești, lăcomia adică și scumpetea», Zilot) = turc. LEKÈ, pată, meteahnă, om stricat].

lichelià v. a face lichid, a (se) topi: *focul lichefiază toate metalele.*

lichen m. plantă medicinală ce crește pe ziduri sau stânci: *din lichenul de Islanda se face o tizană tonică.*

licher n. băutură obținută prin distilare și având de bază rachiul sau spirtul (= fr. *liqueur).*

lichi! int. Mold. zgomotul loviturei pe obraz: *lichi! o palmă* Al.

lichid a. 1. care curge: *mercuriul e un metal lichid;* 2. *Jur.* se zice de bunuri neîncărcate de datorii și de bani liberi: *sume lichide;* 3. *Gram.* se aplică unor consoane *(l, m, n, r)* cari sunt curgătoare și se rostesc ușor. ‖ n. substanță lichidă: *lichidele și gazele.*

lichidà v. 1. a determina exact activul și pasivul: *a lichida o succesiune;* 2. a-și plăti datoriile; 3. se zice de un comerciant care caută a vinde tot ce are în prăvălie fără a mai cumpăra alte mărfuri.

lichidare f. 1. acțiunea de a lichida; 2. regularea socotelilor unei societăți și împărțeala între asociați a activului rămas.

lichidator m. cel însărcinat a face o lichidare.

licità v. a vinde prin licitațiune.

licitați(un)e f. vânzare publică a unui bun posedat în comun de mai mulți.

licoare f. substanță lichidă.

licorin m. sardea mare: *chiupurile cu marinate și licorini* Negr. [Gr. mod. LIKORÍNI].

lictar n. Mold. Tr. magiun de prune. [Indirect din lat. ELECTUARIUM].

lictor m. ofițer care mergea înaintea primilor magistrați din Roma, purtând o săcure pusă într'un mănunchiu de vergi.

licur n. (poetic) licărire: *speranța e un licur ușor* Em.

licurì v. a licări: *izvoare zdrumicate peste pietre licurind* Em,

licuriciu m. 1. evaporațiune focoasă prin locurile băltoase; 2. insectă lucitoare la întuneric *(Lampyris noctiluca): licuricii se văd în nopțile de vară.*

liftă f. V. litfă: *Turci, liftă rea* Pop.

ligă f. 1. alianță ofensivă sau defensivă între mai multe State: 2. *fig.* asociațiune între particulari cu scop politic sau cultural: *Liga pentru cultura poporului român.*

ligament n. *Anat.* țesătură fibroasă ce unește oasele între ele și reține în loc mațele.

lighian n. 1. vas de spălat pe mâini; 2. vas de ras barba; 3. basin de lovit, teas: *sunetul unui lighean de alamă lovit cu un tamtam chinezesc* Ghica. [Albanez LIAGHEN].

lighioae f. *pop.* lighioană.

lighioană f, 1. animal, mai ales necurat: *lighioane de pureci;* fig. *lighioanele astea fățarnice ce se numesc oameni* Al.; 2. calificativ dat popoarelor străine și dușmane; 3. în Oltenia: păsări de curte. [*Lighioană*, adică legiune de demoni, e unul din numele necuratului: termenul e luat din Sf. Scriptură: *leghionul dimonilor*].

lignì v. V. lihnì.

lignit n. cărbune fosil ce conservă încă urmele substanțelor vegetale; servă la încălzit locomotive sau locuințe și la îngrășatul pământului: *lignit se află în Gorjiu și în toate județele de munte.*

lihnì (ligni) v. a leșina de slăbiciune sau de foame. [Origină necunoscută].

lihnit a. leșinat de foame.

lilà a. de coloarea liliacului (violet amestecat cu roșu): *o rochie lilà* (= fr. *lilas).*

liliac m. pasăre de noapte, asemenea unui șoarece, cu aripi lipsite de pene *(Vespertilio): ca liliecii nopții ce fug de ziua mare* Al. [Serb. LILJAK].

liliac a. arbust ce înflorește printre cei dintâi primăvara și poartă floricele albastru-roșcate sau albe în buchete foarte mirositoare *(Syringa).* [Turc. LILAK].

liliacee f. pl, familie de plante având ca tip liliacul.

liliachiu a. de coloarea liliacului, indigo: *cravată liliachie* Ghica.

lilie f. Mold. Tr. crin: *când silfele vin jalnic prin lilii să se culce* Em. [Nemț. LILIE]

liliuță f. plantă cu flori albe, crește prin fânețe și prin rărișuri *(Anthericum ramosum).*

liman n. 1. port de mare: *ea se ruga lui Dumnezeu, ca să scoată corăbioara la liman bun* Isp.; 2. *fig.* refugiu: *nu-mi rămâne alt liman decât să alerg la îndurarea guvernului* Al. [Turc. LIMAN].

liman n. termen geografic, lagună: *limanul Nistrului.* [Rus. LIMANŬ, baltă].

limbă f. 1. parte cărnoasă și mobilă din gură, la om și la animale, organul principal al gustului și al vorbirii; 2. graiu particular unei națiuni: *limba română;* **limbă de moarte,** ultima voință; **limbă moartă,** care nu se mai vorbește, în opoziție cu *limbă vie;* **limbă maternă,**

www.dacoromanica.ro

aceea a țării unde ne-am născut, în opoziție cu *limbă străină*; **3.** popor, națiune: *limbile dușmane cari vin din răsărit* AL. *un Sultan dintr'aceia ce domnesc peste vr'o limbă* EM.; **4.** (învechit) a prinde (lua) limbă, a afla prin spioni: *îi porunci a lua limbă unde este Mihaiu* BĂLC.; **5.** tot ce seamănă cu o limbă: *limba briceagului, cataramei, clopotului, cumpenei, lacătului*; **6.** bucată îngustă de pământ: *un deal și o vale și o limbă de pădure*; **7.** nume de plante: limba boului, plantă acoperită cu peri aspri și țepoși *(Anchusa)*; limba broaștei, limbariță; limba câinelui, arățel; limba cerbului (vacii), navalnic; limba mielului, plantă ale cării flori sunt întrebuințate în contra tusei *(Borrago)*; limba oii, patlagină. [Lat. LINGUA; sensul 3 («Lăudați Domnul toate *limbile*», Coresi) e o asociațiune logică deopotrivă familiară vechii franceze (cf. Rabelais, *I, 10*: tous peuples, toutes nations, toutes langues) și vechii slavone (în care ĭĕzykŭ însemnează totdeodată limbă și popor)].

limbaj n. limbă vorbită sau scrisă (= fr. *langage*).

limbariț a. și m. flecar.

limbariță f. **1.** băsică sub limbă; **2.** plantă acvatică cu flori mici, albe sau trandafirii *(Alisma plantago)*.

limbric m. vierme lungueț în stomacul copiilor *(Ascaris lumbricoides)*. [Lat. LUMBRICUS].

limbricariță f. medicament pentru limbrici și substanța din care se prepară.

limburuș n. *Anat.* omușor: *se sloboade limburușul*.

limbut a. care vorbește mult.

limbuție f. defectul limbutului.

limfă f. umoare apoasă ce circulă în vase analoage vinelor.

limfatic a. **1.** privitor la limfă: *vase limfatice*; **2.** în care domină limfa: *temperament limfatic*.

limită v. a fixa, a stabili limitele.

limită f. **1.** linie de separațiune: *limitele orașului*; **2.** *fig.* margine: *libertatea are limitele ei*.

limitare f. acțiunea de a limita: fixare, restricțiune.

limitrof a. care e pe limita sau pe graniță: *țară limitrofă*.

limonadă f. băutură din zeamă de lămâie, apă și zahăr.

limonadier m. cel ce face și vinde limonadă și alte băuturi răcoritoare.

limoniu a. galben ca lămâia: *ești limoniu la față* AL. [Turc. LIMONI din LIMON, lămâie].

limpede a. și adv. **1.** curat și străvăzător: *apă limpede*; **2.** senin: *cer limpede*; **3.** deschis, luminos: *cap limpede, idei limpezi*; **4.** deslușit: *i-am spus limpede*. [Lat. LIMPIDUS].

limpezeală f. limpezime.

limpezi v. a (se) face limpede: **1.** a curăța: *a limpezi paharele*; **2.** a deșerta: *când se mai limpezia locul de dușmani* BĂLC.; **3.** a însenina: *cerul s'a limpezit*; **4.** *fig.* a se deslușì: *situațiunea-i nu s'a limpezit*.

limpezime f. starea celor limpezi; *limpezimile de râuri și izvoare* AL.

limpì v. a linge gustând. [Cf. fr. *lamper*, cu acelaș sens: probabil onomatopee].

limpiditate f. limpezime; *(fig.) limpiditatea stilului*.

limuzină f. automobil-cupeu, cu oglinzi laterale.

lin m. pește de apă dulce din genul crapului (*Cyprinus tinea*). [Slav. LINĬ].

lin n. teasc de vie pentru storsul strugurilor. [Gr. mod. LINÓS].

lin a. și adv. **1.** neturburat: *mare lină*; **2.** încet și fără sgomot: *apa curge lin*. [Lat. LENIS].

linchi v. Mold. a gusta lingând (vorbind de pisici și, ironic, despre om): *începeam a linchi de pe d'asupra oalelor* CR. [Rostire dialectală pentru *limpi*].

linciurì v. Mold. a bălăci: *nu te-ai mai linciuri âtât în cele ape* CR. [Origină necunoscută].

lindină f. ou de păduche. [Lat. LENDINEM = clasic LENDEN].

lingău m. parazit.

linge v. **1.** a trece cu limba peste un obiect; **2.** *fig.* a linguși: *linge unde a scuipat*. [Lat. LINGERE].

linge-talere m, lingău. [Modelat după germ. *Tellerlecker*].

lingual a. **1.** ce ține de limbă: *mușchiu lingual*; **2.** se zice de consoanele l, n, r, ce se pronunță prin diferitele mișcări ale limbei.

linguist m. cel ce se dă studiului limbilor.

linguistică f. studiul principiilor și raporturilor diferitelor limbi (mai ales inculte).

lingură f. **1.** unealtă de bucătărie și de masă cu care se mănâncă; **2.** cât conține o lingură: *a băut trei linguri de zeamă*; **3.** (pieptului) claviculă; **4.** unealtă cu care rotarul găurește căpățâna roții spre a face loc osiei. [Lat. LINGULA].

lingurar m. cel ce face linguri de lemn (în genere țigan).

lingureà f. **1.** lingura pieptului; **2.** plantă din fam. cruciferelor cu frunze în formă de linguriță și cu flori albe, întrebuințată ca antiscorbutic *(Cochlearia)*.

www.dacoromanica.ro

lingurice f. Tr. V. linguruș.

linguriță f. lingură mică: *linguriță de dulceață.*

linguroiu n. lingură mare de luat spuma din oală.

linguruș m. mormoloc (după coada-i în formă de lingură).

lingușeală f. lingușire momentană.

linguși v. 1. a lăuda peste măsură, spre a seduce: *a linguși pe cei mari;* 2. a se insinua: *s'a lingușit pe lângă el;* 3. *fig.* a scuza: *a linguși patima cuiva.* [Derivat din *linge*: imagine luată dela câine, tipul lingușitorului].

lingușire f. laudă falșă sau exagerată cu scop de a plăcea,

lingușitor a. și m. care lingușește.

liniament n. 1. linie delicată: *liniamentele mâinii;* 2. *fig.* prima schiță a unei opere; 3. pl. trăsurile feței.

liniar a. privitor la linii; *desen liniar,* în care se marchează numai trăsurile.

linie f. 1. trăsură simplă, fără lungime nici desime; 2. șir de vorbe puse pe aceeași linie: *această pagină are 57 de linii;* 3. unealtă de tras linii; 4. măsură de lungime, $^1/_{10}$ dintr'un deget sau $^1/_{12}$ dintr'o palmă; 5. rang: *amândoi sunt pe aceeaș linie;* 6. descendență: *născut în linie directă;* 7. poziționea trupelor: *în linie de bătaie;* 8. retranșament: *a forța liniile dușmanului;* linie telegrafică, fir de fier ce transmite electric depeșele dela un punct la altul; 9. *fig.* direcțiune, regulă: *linie de purtare.*

liniște f. 1. stare lină, neturburată: *liniștea mării;* 2. *fig.* lipsă de agitațiune, repaos: *liniștea vieții.*

liniști v. a (se) face liniște sau liniștit.

liniștit a. 1. care nu e turburat de vânturi: *mare liniștită;* 2. *fig.* care nu e agitat: *om liniștit.*

linon n. pânză de in foarte fină.

linotip n. *Tip.* mașină de cules literele pe linii întregi.

lins a. 1. pieptenat, lucitor, neted: *păr lins;* 2. *fig.* scos din cutie: *un june lins.* [V. *linge*].

linșa v. a executa într'un mod sumar (după legea lui Lynch).

linșare f. execuțiune sumară din partea mulțimii [V. *Lynch*].

linte f. plantă ale cării fructe sunt mici legume romboidale cu două semințe *(Lens esculenta);* 2. pl. linți, lepră la porci. [Lat. LENTEM].

lințiță f. 1. o varietate de linte, plantă acvatică plutind la suprafața apelor stagnante sau lin curgătoare *(Lemna);* 2. pl. petișoare roșii pe față și pe mâini (la unele persoane).

lințoliu n. giulgiu: *pe un pat alb ca un lințoliu* EM. (= fr. *linceuil).*

linx m. râs, cuadruped carnivor din genul pisicei, căruia s'atribue o vedere foarte ageră: *ochi de linx.*

lioapă f. *fam.* 1. gură; 2. Tr. palmă dată peste gură. [Slovean LAPE, gură].

lioarbă f. *fam.* bot, gură: *tacă-ți lioarba* CR. [Abstras din *liorbăi*].

lioarcă f. broască râioasă. [Cf. germ. dial. LORE]. ‖ adv. udat până la oase: *ud lioarcă.*

lion m. 1. persoană despre care toată lumea vorbește: *lionul zilei;* 2. june elegant (= fr. *lion).*

liorbăi v. a flecări. [Origină necunoscută].

liorpăi v. a bea lacom.

liotă (leotă) f. ceată numeroasă: *cu liota de copii după dânșii* ISP. *atâta leotă de lume* ISP. [Cf. Mold. (Suceava) *glăotă,* copii (= *gloată)*].

liotcă f. V. lotcă.

lip n. 1. materia ce se prinde de lână la spălat; 2. murdărie (pe trup) [Slav. LIEPŬ].

lipa! int. V. lipăi.

lipaci m. pl. căprioriii alipiți de sapele bordeiului.

lipăi v. a face un sgomot târând încălțămintea. [Onomatopee: din *lipa-lipa!* ce imită sgomotul papucilor la umblat].

lipan m. pește de coloare închisă cu solzi mărunți, trăiește în păraiele dela munte *(Thymalus vexilifer).* [Slovean LIPAN].

lipan m. 1. plantă cu foi late, numită și *brustur;* 2. foaie de lipan: *cu un lipan mare la cap înfășurată* GR. AL. [Și *lipean*: pol. LOPIAN, lipan (influențat de *lipi*)].

lipcă adv. Mold. alipit *(fig.),* belea pe capul cuiva: *șezi lipcă unde te duci* CR. [Slav. LIPŬKŬ, lipan: planta se întrebuințează pentru cataplasme].

lipcan m. 1. od. Tătar din Lituania, de religiune mahomedană și cu portul leșesc; 2. corp de trupe dintr'înșii sub comanda marelui postelnic sau a pârcălabului de Hotin: *ferentari, aprozi și lipcani mari* BOL.; 3. curier oficial între Principate și Constantinopole: *boierii de taină cu vătașii, aprozii, armășeii și lipcanii lor* OD.; 4. curier turc sau tătar: *doi lipcani de olac se trimiseră cu această veste* OD.; 5. azi, ștafetă (mai ales călare): *șase lipcani călări pe șase jugani* (orație) POP. [Turc. LIPKA, Lituania, curier litfan (cf. *tătar)*].

lipciofleandură f. ciocoiul de rangul cel mai de jos: *din lipciofleandură, ciocoiu de coada trăsurei, am ajuns*

www.dacoromanica.ro

hopciocoiu AL. (V. *fleandură:* pentru primul element, cf. *lipcă*].

lipi v. 1. a prinde, vorbind de ceva unsuros sau cleios: *mierea sau coca se lipeşte de deget;* 2. a prinde cu cleiu sau cu ceva analog: *a lipi ferestrele cu cocă, a lipi cu plumb;* 3. a unge sau astupa cu lut: *a lipi pereţii;* fam. *a lipi o palmă;* 4. *fig.* a apropia, a alătura: *somn de el nu se lipeşte* POP.; 5. a se lega strâns prin dragoste, a se alipi. [Slav. LIPĬETI].

lipicioasă f. plantă cu flori mici purpurii, albastre sau albe *(Asperugo).*

lipicios a. 1. ce se lipeşte de cineva; 2. contagios: *boală lipicioasă.*

lipiciu n. 1. farmec, vino încoace: *vorba şi faţa-i era cu lipiciu* ISP.; 2. lipitură: *i-e teamă să nu dobândească lipiciu* ISP.; 3. *Bot.* torţel.

lipie f. pâine de cocă fără aluat. [Serb. LEPÏNIA].

lipit a. 1. prins cu ceva cleios; 2. uns cu pământ galben: *prispă lipită;* 3. strâns, apropiat: *stă lipit de zid;* lipit (pământului), foarte sărac, ajuns la sapă de lemn (aluziune la starea de servitute a ţăranului clăcaş. legat de pământul în care locuia): *suntem lipiţi de ţernă şi lumea e calică* AL. ‖ n. acţiunea de a lipi: *lipitul afişelor.*

lipitoare f. 1. vierme negru de apă care suge sângele corpurilor de cari se lipeşte: *a pune lipitori;* 2. *fig.* speculant, cămătar: *lipitorile satelor* AL.; 3. Tr. plantă tinctorială de vopsit roşu *(Asperula tinctoria);* 4. *Zool.* caprimulg.

lipitură f. boală băbească ce provine din frică sau din dragoste (cauzată de smeu sau sburător): *nu are nici smeu nici lipitură* FIL.

lipovean m. 1. comerciant sau birjar rus; 2. pl. locuitori ruşi de prin bălţile Dobrogei.

Lipoveni m. pl. sectă rusească, o ramură a rascolnicilor sau a vechilor ortodocşi, refugiată în mare parte în România ca negustori şi birjari (aşa numiţii **muscali**). [Scurtat din Filipovani, fiind sectarii lui Filip Pustoviat].

lipsă f. 1. absenţă de ce s'ar cere sau ar fi necesar; 2. neavere: *trăieşte în mare lipsă;* 3. trebuinţă, nevoie: *a avea lipsă de...;* 4. absenţă: *în lipsa lui;* 5. lacună, defect: *are multe lipsuri.* [Gr. bizantin LIPSIS]. ‖ int. exprimă dispreţ sau desgust: *lipsă de aşa bogăţie!*

lipscan m. 1. cel ce vinde mărfuri de Lipsca; 2. comerciant ce vinde articole de manufactură.

lipscănie f. 1. marfă de lipscan; 2. prăvălia *lipscanului;* 3. *boltă, prăvălie mare.*

lipscănoaice f. pl. frumoasă plantă ornamentală cu flori de coloare galbenă închisă *(Calliopsis tinctoria).*

lipsi v. 1. a fi lipsă: *lipseşte ceva;* 2. a priva: *era lipsit de ajutor;* 3. a fi absent: *a lipsit trei luni;* 4. a peri dinaintea ochilor: *lipseşte d'aci!* 5. a renunţa: *mă lipsesc.*

lipsire f. lipsă de timp, absenţă.

lipsit a. 1. care simte lipsa: *lipsit de mijloace;* 2. *fig.* lipsit de minte.

lîră f. 1. instrument de muzică cu coarde, întrebuinţat la cei vechi; 2. *fig.* inspiraţiune poetică: *sufletul vostru un înger, inima voastră o lîră* EM.; 3. pasăre ce are penele de la coadă recurbate în formă de liră.

lîră f. monedă turcească de aur în valoare de 22 fr. şi 70 bani. [Turc. LIRA, monedă de aur în valoare de 100 piastri = it. LIRA].

liric a. 1. se zice de versurile (ca ode, imnuri) cari se cântau odinioară pe liră; *poezie lirică,* ce poate fi cântată sau pusă în muzică; 2. *fig.* plin de entusiasm, de inspiraţiune poetică.

lirică f. poezie lirică, expresiunea cea mai înaltă a cugetări' şi a sentimentului: ea îmbrăţişează toate poemele (oda, elegia, balada, sonetul), în cari se exprimă mişcările cele mai vii ale sufletului omenesc, dela entuziasmul religios până la pasiunile profane.

lirism n. 1. caracterul stilului poetic; 2. entuziasm, vervă lirică.

lişiţă f. 1. pasăre neagră de apă, asemenea raţei *(Fulica atra): lişiţele dau la fund* AL.; 2. pl. *fig.* cracii sau furculiţele osiei: *găurile lişiţelor.* [Probabil: (raţă) *leşească;* sensul metaforic cu aluziune la labele lişiţelor].

listă f. înşirare de mai multe nume: *lista cărţilor de cumpărat;* listă civilă, venituri acordate suveranului de constituţiunea unui Stat monarhic.

lîştai adv. Mold., aidoma, chiar: *e lîştai dracul în picioare* CR. [Origină necunoscută].

litanie f. 1. rugăciuni publice către D-zeu şi către toţi sfinţii, invocându-i unul după altul; 2. *fig.* enumeraţiune lungă şi plictisitoare [Gr. mod.].

litargir n. oxid de plumb topit şi cristalizat, întrebuinţat pentru fabricarea cristalului şi a unor verniuri.

litcă adv. Mold. alipit: *se ţine litcă de...* NEGR. [Cf. *lipcă*].

litcă f. Tr. unealtă de bătut laptele spre a se alege untul. [Origină necunoscută].

literă f. 1. fiecare caracter al alfabetului: *litere majuscule;* 2. sens literal. *în opoziţiune cu sens figurat: litera ucide*

www.dacoromanica.ro

dar spiritul dă viață; **literă moartă**, poveață ce nu mai are valoare; **3.** pl. literatură; *a studia literele, om de litere.*

literal a. **1.** care e după literă: *sens literal;* **2.** făcut cuvânt cu cuvânt: *traducere literală.* ‖ adv. preciz. riguros.

literar a. **1.** ce ține de literatură: *foaie literară;* **2.** care cultivă literele: *lume literară;* **3.** îngrijit, elegant: *formă literară;* **limbă literară**, cea scrisă, în opoziție cu cea vorbită.

literat m. cel ce posedă știință, cultură intelectuală.

literator m. cel ce se ocupă cu literatura (ca profesiune).

literatură f. **1.** studiul poeziei, elocvenței; **2.** cunoștința operelor literare: *curs de literatură;* **3.** tot ce s'a scris într'o ramură de știință: *literatură medicală;* **4.** totalitatea operelor (poezie, elocvență, istorie, roman și critică) produsă de scriitorii cei mari ai unei națiuni: *literatura română;* **literatura populară**, totalitatea plăsmuirilor minții omului din popor; ea poate fi: *orală* sau *nescrisă* (cântece, basme, descântece, ghicitori), de origină colectivă sau anonimă; și *scrisă* (cărți poporane), de origină individuală. V. **folklor.**

litfă m. **1.** neortodox, eretic ca Litfenii (în sec. XIV ei erau încă idolatri): *alei! fiară veninoasă, litfă rea necredincioasă!* Pop.; **2.** aplicat popoarelor catolice în luptă cu Românii (și în special Polonilor și Ungurilor): *săriți cu toții pe litfele trufașe!* Al.; **3.** (ironic) străin, venetic: *au umplut moșia de litfe blestemate* Al.; **4.** neam cumplit: *cazaci, capcâni și alte lifte spurcate* Cr. [Vechiu-rom. *Litfa.* Lituania].

litie f. procesiune însoțită cu rugăciuni și cântări în semn de penitență sau cu ocaziunea unor calamități publice. [Gr. mod.].

litigios a. care e sau poate fi în litigiu: *afacere litigioasă.*

litigiu n. contestare judiciară.

litograf m. maestru în litografie.

litografiă v. a imprima prin mijlocul litografiei.

litografic a, relativ la litografie.

litografie f. **1.** arta de a imprima pe bârtie, pânză, etc. ceeace s'a scris sau gravat pe o piatră de specie particulară cu diamantul sau cu cerneală chimică: *litografia a fost inventată la 1796 de bavarezul Senefelder;* **2.** foaie imprimată prin acest procedeu.

litoral n. regiune ce se întinde de alungul mării: *litoralul Adriaticei.*

litotă f. figură de retorică prin care se zice mai puțin spre a da să se înțeleagă mai mult.

litră f. **1.** veche măsură de greutate $^1/_4$ dintr'o oca (= 318 sau 322 gr.); **2.** veche măsură de capacitate (= 0^l, 38 sau 0^l, 32). [Gr. mod.].

litru m. măsură de capacitate conținând un decimetru cub.

liturghie (leturghie) f. **1.** serviciu divin, săvârșirea sf. taine (Dumineca și sărbătorile): *a merge la liturghie;* fam. **leturghie cu bragă**, lucru prost făcut; **2.** carte ce conține rânduеala serviciului divin: *Liturghia Sf-lui Vasile cel Mare;* **3.** bani dați preotului pentru săvârșirea liturghiei. [Gr. mod.].

liturghisì v. a citi liturghia.

liturgiar n. carte conținând liturghiile sau rugăciunile pentru serviciul divin.

liturgic a. ce ține de liturghie.

liturgică f. știință relativă la administrațiunea cultului.

liubem n. un fel de parfum: *liubemurile Didinei* Car. (= fr. [*eau de*] *Lubin).*

liude (lude) m. od. în Mold. **1.** pedestru: *liude printre călărași* Al.; **2.** străin scutit de dări, scutelnic. [Slav. ludŭ, popor (pl. oameni)].

liulè f. Mold. V. lulea: *o liulè de tiutiun* Al.

liuliu-liuliu! int. Mold. refrenul cântecelor de leagăn, corespunzând sinonimului *nani-nani* din Muntenia.

liului v. Mold. a cânta pruncilor să doarmă. [Rus. liulĭukati].

liùriu n. Mold. vin prost. [Pol. liura].

livadă f. Mold. V. livede.

livan n. arbore purtător de tămâie (originar din Munții Libanului): *mirosia ca tămâia și ca livanul* Isp. [Gr. mod. livani, lit. Liban].

livănțică f. V. leventică: *apă de livănțică.*

livede f. **1.** câmp de fân; **2.** loc plantat cu iarbă: *livede cu pruni.* [Mold. *livadă* = Bulg. livada].

livid a. de coloare plumburie, albăstriu bătând în negru: *față lividă.*

lividitate f. starea celui livid.

livră f. **1.** veche unitate de greutate în Franța, care varia între 380 și 552 grame: *ghiulele de 56 livre* Bălc.; **2.** măsură engleză de greutate pentru cereale: *grâu de cincizeci livre;* **3.** (sterlingă), monedă de aur engleză în valoare de 25 franci (= fr. *livre).*

livreà f. **1.** haină particulară, în genere galonată, ce poartă servitorii unei case mari; **2.** *fig.* semne exterioare și caracteristice: *a purta livreaua mizeriei* (= fr. *livrée).*

www.dacoromanica.ro

livret n. cărticică, caiet: *livret de identitate.*

lizibil a. citeț.

loază f. 1. Buc. specie de salcie *(Salix capraea)*; 2. ramură verde de salcie, vlăstar; 3. *fig.* nerod: *loază îmbăierată, vită încălțată* PANN. [Slav. LOZA, viță, curmeiu (v. *lozie*)].

lob m. 1. *Anat.* diviziune rotunjită a unui organ: *lobii creierilor;* lobul urechii, capătul ei de jos; 2. *Bot.* tăieturi largi și rotunjite ale unor frunze.

lobodă f. plantă leguminoasă întrebuințată la bucătărie ca și spanacul, uneori întreagă roșie ca sângele *(Atriplex hortensis).* [Slav. LOBODA].

loc n. 1. spațiu ce ocupă un corp; 2. spațiu în genere: *loc întins;* 3. punct anumit, ținut: *locul natal;* locuri sfinte, mânăstiri și biserici (mai ales cele din Palestina); loc **rău**, răspântie locuită de duhuri rele: *a călcat într'un loc rău;* 4. rang, pozițiune: *în primul loc;* 5. timp potrivit: *nu e aci loc de a trata această chestiune;* **din capul locului**, dela început; **pe loc**, imediat; **de loc**, nici de cum; 6. pasaj dintr'un scriitor: *Aristotele zice într'un loc;* locuri comune, idei generale, verități banale. [Lat. LOCUS].

local a. 1. ce ține de un loc: *autorități locale;* 2. *Med.* mărginit la un singur organ: *boală locală.* ‖ n. loc considerat în raport cu dispoziținea și cu starea sa: *un local prea strâmt.*

localitate f. loc anumit, țară specială.

localiză v. 1. a face local, a fixa într'un loc: *a localiza un incendiu, o boală;* 2. *fig.* a da un caracter local: *a localiza o comedie.*

localnic a. local: *negustori localnici.* ‖ m. om din același loc.

locandă (**locantă**) f. ospătărie, han. [Gr. LOCANTA].

locaș n. V. lăcaș: *locaș sfânt creștinătății astăzi vrea să facă dar* AL. [Grafie modernă, pentru *lăcaș*, sub influența lui *loc*].

locatar m. cel ce iea cu chirie o casă, o moșie în arendă.

locați(un)e f. 1. dare sau luare cu chirie: *locațiunea unei case;* 2. prețul chiriei: *a-și plăti locațiunea.*

locativ a. *Jur.* relativ la locațiune: *convenții locative.* ‖ n. *Gram.* caz particular în unele limbi, ce exprimă locul.

locmă f. 1. un fel de plăcintă turcească: *nu-ți cere inima ceva locmale?* AL.: 2. *fig.* sumă mare de bani. [Turc. LOKMA].

locomobilă f. mașină de aburi purtată de roate și servind agriculturei sau industriei.

locomoți(un)e f. putere de a se mișca dintr'un loc într'altul.

locomotivă f. mașină de aburi ce pune în mișcare vagoanele unui tren pe cale ferată.

locotenent m. 1. locțiitor de Domn; 2. ofițer imediat sub un șef pe care îl suplinește în unele cazuri; 3. ofițer mai jos de căpitan: *locotenent de artilerie;* locotenent colonel, ofițer superior mai jos de colonel.

locotenență f. 1. funcțiunea locotenentului și gradul său; 2. în special, interimatul după abdicarea lui Cuza (1866): *Locotenența domnească.*

locțiitor m. cel ce ține locul altuia.

locui v. a ședea într'un loc, a trăi undeva. [V. lăcui].

locuință f. loc sau casă de locuit.

locuitor m. cel ce locuiește într'o țară, într'un oraș.

locustă f. V. lăcustă.

locuți(un)e f. mod de a vorbi.

lodbă f. pl. Mold. despicături mari de lemne: *un car încărcat cu lodbe de fag* CR. [Rut. LODVA, scândură lată].

loess n. lutul cel galben din suprafața liberă a solului (formațiune geologică din epoca cuaternară).

logaritm m. numere cari, substituindu-se altora date într'o chestiune, pot înlocui înmulțirea cu o adunare și împărțirea cu o scădere: *table de logaritmi.*

loghiotat m. savant grec (ironic despre dascălii fanarioți): *loghiotații cari năucesc pe bieții școlari* AL. [Gr. mod.].

logic a. conform logicei.

logică f. 1. știința rațonamentului; 2. operă ce tratează despre această știință: *logica lui Aristotele;* 3. dispoziținea de a raționa just; 4. șir în idei: *carte scrisă cu multă logică.*

logician m. 1. cel ce știe logica; 2. cel ce raționează cu justețe și metodă.

logodi v. a acorda, a promite în căsătorie. [Slav. LAGODITI, a se învoi].

logodnă f. promisiune de căsătorie și serbarea ce precede nunta. [Din slav. LAGODINŬ. logodit].

logodnic m. cel promis în căsătorie.

logofăt m. od., 1. întâiul boier, prezident al Divanului (în Muntenia Logofătul venia după marele Ban), întocmia documentele și era mai marele peste ispravnici; 2. ministrul, mai ales de justiție: *logofătul credinței (bisericesc), al dreptății;* logofăt de obiceiuri, maestrul de ceremonii al palatului domnesc; logofăt **de taină**, secretar domnesc; 3. titlu onorific ce se da boierilor cari steteau la țară; 4. **(de divan)** scriitor de documente; 5. secretar, copist: *logofeți de taină;* 6.

www.dacoromanica.ro

astăzi: a) notar într'o comună rurală: *logofăt de sat;* b) cel însărcinat cu transmiterea ordinelor în administrațiunea unei moșii. [Gr. mod LOGOTHÉTES]. V. făt-logofăt.

logofețel m. copist inferior.

logofeție f. 1. demnitate de mare logofăt; 2. cancelaria unui logofăt: *logofeția dreptății.*

logograf m. nume dat primilor prozatori greci, în opoziție cu poeții.

logogrif n. 1. un fel de enigmă prin combinarea diferită a literelor unei vorbe: ex. *drac, rac, ac;* 2. vorbire obscură.

logomahie f. dispută de vorbe.

logos n. (ironic) discurs. [Gr. mod.].

loitră f. unul din cele două lemne ce formează laturile carului: *loitra are forma unei scări așezată în lat.* [Rut. LOITRA din nemț. LEITER].

lojă f. 1. mică încăpere ocupată de portarul unei case mari; 2. mic cabinet într'un teatru; 3. adunarea francmasonilor; 4. *pl.* Loje, serie celebră de 52 fresce pictate de Rafael într'o galerie a Vaticanului (=fr. *loge*).

loloți m pl. lațe de lână, de păr. [Origină necunoscută].

lombard n. termen comercial: amanet simplu sau cu lucruri mobile (în opoziție cu *ipotecă*).

longevitate f. îndelungă viețuire.

longitudinal a. întins în lung.

longitudine f. distanța unui loc socotit în grade, între meridianul acelui loc și primul meridian: *longitudinea orientală a României este de 10° (între 20°,35' și 30°,30'), iar lungimea ei dela V. la E. e de ca. 800 km.*

lopată f. 1. unealtă de curățit zăpadă, gunoiu, etc; 2. unealtă de vânturat grâne sau de băgat pâinea în cuptor; 3. (de corabie) vâslă. [Slav. LOPATA].

lopătar m. 1. cel ce face lopeți; 2. cel ce mână luntrea; 3. pasăre mai scundă decât barza și cu ciocul în formă de lopățică *(Platalea).*

lopătare f. vâslire: *grăbind lopătarea cu ale sale brațe vânjoase* OD.

lopățea f. plantă din fam. cruciferelor cu florile mari liliachii. *(Lunaria rediviva).*

lopățică f. 1. lopată mică de fier pentru sobe; 2. lopățica umărului, numele vulgar al omoplatului; 3. Mold. bulfeiul jugului; 4. scândurică cu mai multe găuri la răsboiul de țesut.

lord m. titlu de onoare dat (în Anglia) nobililor: lord mayor, titlul primarului din Londra.

lornietă f. ochian mic de teatru. (=fr. *lorgnette).*

lornion n. lunetă pentru un ochiu, ce se poartă atârnată de o panglică. (— fr. *lorgnon).*

lostopană f. pl. Mold. bucăți mari, rupte din lemn, din vreun mal de pământ. [Origină necunoscută].

lostriță f. soiu de pește cu aripioare la pânțece și cu carnea delicioasă *(Salmo trutta).* [Și *lostoșă*=rus. LOSOSŬ, somon].

lot n. 1. porțiune dintr'un tot ce se împarte: *loturi de pământ;* 2. ceeace se câștigă într'o loterie (=fr. *lot).*

lotcă (liotcă) f. luntre ușoară, țuguiată la căpătâie, a pescarilor lipoveni din Dobrogea. [Rus. LODKA].

loterie f. 1. joc în care loturile sunt trase la sorți; 2. *fig.* afacere de hazard.

loton n. joc de hazard cu niște sticle și cartoane numerotate (=fr. *loto).*

lotus n. plantă acvatică ce crește în India și în Egipt.

lotru m. și a. 1. tâlhar: *lotrii stau la poartă* OD.; 2. Mold. arțăgos (epitet dat mai ales haiducilor): *lotrii, puișori de smei* POP.; 3. Tr. ager. iute, viu. [Vechiu-rom. (document 1602) *lotru,* om fără căpătâiu = pol. LOTR, strengar, hoț (din nemț. *Lotter)].*

lovi v. 1. a atinge cu putere, cu violență: *a lovi cu parul în cap;* 2. a ataca: *ciuma a lovit în oameni, dușmanul a lovit armata în coaste;* 3. *fig.* a ofensa, a vătăma: *a lovi în onoarea, în interesele cuiva;* 4. a se nemeri: *se lovește ca nuca în perete* PANN; 5. a se învoi: *ne lovim cu târgu?* AL. [Slav, LOVITI, a vâna; de unde: a lovi vânatul spre a-l prinde (sensul vorbei în graiul istro-român), apoi a lovi, a brodi: termen primitiv de vânătoare, generalizat în limbă].

lovitură f. efectul lovirii.

loz n. bilet de loterie. [Nemț. (LOTTERIE)LOS].

lozie f. 1. Mold. răchită roșie *(Salix viminalis): căsuță umbrită de niște lozii pletoase* CR.; 2. nuia subțire. [Slav. LOZIJE viță de vie (v. *loază)*].

lozincă f. parolă, vorbă de recunoaștere între soldați. [Nemț. LOSUNG (din graiul cătanelor austriace].

lozniță f. Mold. leasă de uscat prune. [Cf. *lozie*].

luà v. (activ) 1. a ridica cu mâna sau altmintrelea, a apuca: *a lua o carte;* 2. a ridica din loc (mai ales pe furiș): *a lua toți banii;* 3. a ridica cu forța: *l'a luat pe sus;* 4. a răpi: *a lua sufletul;* fig. *a lua ochii, mințile;* 5. a prinde: *a lua foc;* fig. *a lua aminte, a lua seama;* 6. a cuprinde: o *lua a cetate;* 7. a percepe: *a lua vamă;* 8. a primi: *a lua lecțiuni;* 9. a trata pe cineva: *a o lua cu binele;* fig. *a lua în râs (peste*

www.dacoromanica.ro

picior). ‖ (neutru) a se îndrepta, a merge încotrova: *a o lua la fugă, la picior;* fig. *a lua lumea în cap:* ‖ (reciproc) **1.** Mold. a uşura, a se distra: *ziua mă mai ieu cu caprele* AL.; **2.** a merge după cineva: *se luă după mine;* **3.** *fig.* a imita, a asculta: *nu te lua după vorbele sale;* **4.** a se purta cu cineva: *s'a luat cu răul pe lângă el.* [Lat. LEVARE, a uşura, a ridica; pentru schimbarea sensului, cf. fr. *enlever;* înţelesul primitiv îl posedă încă Mold. *a se lua,* a se uşura, a se distra].

luare f. acţiunea de a lua; *luare aminte,* atenţiune; *luare de suflet,* adopţiune.

luat a. ridicat, răpit: *luat de vânt, de apă.* ‖ n. luare: *luatul banilor.*

luător m. cel ce ia.

lubă f. Tr. dovleac. [Abstras din *lubeniţă*].

lubeniţă f. Tr. şi Oltenia, pepene verde. [Serb. LUBENIŢA].

lubiţ m. Tr. *Bot.* gălbinuş. [Serb. LJUBIŢA, toporaşi (lit. drăguţă)].

lubric a. foarte lasciv.

lubricitate f. lascivitate excesivă.

luceafăr m. **1.** numele popular al planetei Venus: *luceafărul de ziuă, luceafărul de seară;* **2.** (personificat) fiul Soarelui, îndrăgeşte fete muritoare (în tradiţiunile populare): *Luceafărul, poemă de Eminescu;* **3.** apariţiune: *un luceafăr de fetică* AL; **4.** *fig.* reprezentant ilustru: *luceferii poeziei;* **5.** *fig.* strălucire: *e lumina re'nvierii, e luceafărul sperării* AL. [Lat. LUCIFERUM].

Luceflenderu m. *pop.* Lucifer: *şi după el Luceflenderu să-i ia suflengheru* ISP. [Sufixul e pejorativ: cf. *ciocorofleandură* (v. *ciocoiu*)].

lucernă f. V. luzernă.

luci v **1.** a lumina (vorbind mai ales de soare); **2.** a străluci. [Lat. LUCESCERE].

lucid a. *fig.* luminos: *spirit lucid.*

luciditate f. claritatea spiritului.

Lucifer m. căpetenia demonilor sau a îngerilor rebeli.

Lucin m. sărbătoare bărbească ce cade la 18 Octomvrie (ziua sf. Luca): *Lucinul* e ţinut de ţărani, ca să fie feriţi de lupi.

luciolă f. licuriciu: *roiu de flacări uşurele, lucioli scânteietoare* AL. [Termen literar după it. *lucciola*].

lucios a. plin de lucire: *treceau lucioase umbre de eroi legendari* AL.

lucire f. lumină (mare sau mică): *luciri de lună* AL.

lucitor a. care luceşte.

luciu a. **1.** lucios: *fier luciu;* fig. *sărăcie lucie;* **2.** neted: *apă lucie.* [Abstras din *luci*]. ‖ n. **1.** strălucire: *luciul oţelului;* fig. *luciul depe frunte-i cu spada mea voiu şterge* AL; **2.** lumină: *iese'n luciu luna* EM.; **3.** suprafaţă netedă a mării sau a câmpiei.

lucoare f. lumină, mai ales slabă: *o orbise lucoarea* ISP.; fig. *o mincinoasă lucoare de pace* BĂLC [Lat. *LUCOREM (tras din LUCERE)].

lucrà v. **1.** a face ceva cu mai multă sau mai puţină osteneală: *a lucra pământul;* **2.** a da o formă: *a lucra fierul;* **3.** fig. a urzi în ascuns: *am să-l lucrez.* [Lat. LUCRARE, a câştiga (v. *lucru*)].

lucrare f. acţiunea de a lucra şi rezultatul ei: **1.** operaţiune: *lucrarea maşinilor;* fig. *lucrarea minţii;* **2.** acţiune: *lucrarea medicamentului;* **3.** operă: *e o lucrare de valoare;* **4.** pl. discuţiuni, deliberaţiuni: *lucrările Camerei;* lucrări de artă, construcţiuni ce reclamă cunoştinţe speciale, ca poduri, tuneluri, canaluri, etc.; lucrări publice, cari interesează pe toţi locuitorii unei ţări şi cari sunt făcute cu cheltueala şi sub privegherea Statului.

lucrativ a. ce aduce câştig: *profesiune lucrativă.*

lucrător a. şi m. care lucrează: *albine lucrătoare, lucrătorii binalei.*

lucru n. **1.** muncă, osteneală de a face ceva: *lucru greu, n'are de lucru;* **2.** ceva lucrat, produs; lucru mare, extraordinar; **3.** obiect: *fiinţe şi lucruri;* **4.** tot ce posedă cineva: *i s'au vândut toate lucrurile.* [Lat. LUCRUM, câştig; de unde (luându-se cauza pentru efectul ei) muncă, izvorul câştigului, apoi productele muncii, adică obiectele, lucrurile].

lucum n. dulceaţă, rahat: *cofetari turci vînd lucumuri.* [Turc. LOKUM].

lude Mold. V. liude: *cele patruzeci de lude... i-au împrăştiat în tot judeţul* FIL. Ludele s'au desfiinţat prin Regulamentul Organic.

luĝaciu m. **1.** *Zool.* botros; **2.** *Bot.* varga ciobanului. [Origină necunoscută].

luĝubru a. care exprimă jale, care înspăimântă, care inspiră mâhnire adâncă.

lujer m. **1.** cotor; **2.** vârfurile şi ramurile tinere de viţă. [V. *hluj*].

lulachiu a. şi n. indigo. [V. *liliachiu*].

luleà f. unealtă de fumat, compusă dintr'o ţeavă (numită şi *ciubuc*) şi dintr'un văscior de pământ roşu (*luleaua* propriu zisă). [Mold. *liulè* = turc. LÜLÈ]. ‖ adv. *fam.* ameţit în gradul cel mai înalt (propriu şi figurat): *amorezat lulea, beat lulea* (cf. locuţiunile sinonime *a fura luleaua Neamţului* şi *afumat cu luleaua*).

lumânărar m. cel ce face sau vinde lumânări.

www.dacoromanica.ro

lumânărărie f. fabrică sau prăvălie de lumânări.

lumânare f. 1. materie ce s'aprinde, arde şi luminează: *lumânare de său, la aprinsul lumânărilor;* 2. *Bot.* lumânărică. [Lat. LUMINARIA].

lumânărică f. 1. lumânare mică; 2. un fel de joc în care un beţişor aprins trece din mână în mână; 3. nume de plante: lumânărica Domnului, plantă cu flori galbene, întrebuinţate în medicină ca pectoral şi calmant *(Verbascum): stau lipite de lumânărele 'n floare* AL.; lumânărica pământului, plantă cu flori mari frumoase, albastre, cu puncte mai întunecate; e bună de friguri şi pentru vaci când crucşesc *(Gentiana asclepiadea).*

lume f. 1. lumină: *o potecă care s'o scoaţă la lume* ISP. *se turbură cerul, nu mai vede lume* PANN; 2. diamantul unui inel: *lumea inelului* (cf. vechiu-rom. *lumea ochiului,* pupilă). ‖ 1. tot ce e luminat sub soare, universul întreg, cerul şi pământul: *creaţiunea lumii;* lume albă (în basme). cea locuită de oameni, în opoziţiune cu *lumea neagră* (sau *tărâmul ce'lălalt),* unde domneşte o noapte adâncă în mijlocul zilei şi unde locuesc fiinţe duşmane omului; ceea lume, vieaţa d'apoi; 2. globul pământesc: *a face ocolul lumii;* lumea vechie, lumea nouă, continentul vechiu şi cel nou; 3. planetă presupusă locuită: *lumi s'află în jurul fiecării stele;* 4. neamul omenesc: *opiniunea e regina lumii;* 5. generaţiuni de oameni, societate umană: *lumea vechie, lumea modernă;* 6. vieaţă seculară, în opoziţiune cu cea monastică: *om de lume, cântec de lume;* 7. societate înaltă: *se mişcă în lumea mare;* ca lumea, cum se cade: *să înveţe carte ca lumea* CAR.; 8. oameni (luaţi în parte): *se adunase lume multă;* o lume, ceva în mare număr. [Lat. LUMEN, lumină; sensul de «univers», deja familiar celor mai vechi monumente literare, îşi găseşte o analogie în slav. SVĬĚTŬ, care însemnează totdeodată lumină şi lume].

lumesc a. ce ţine de lumea trecătoare şi deşartă: 1. profan; 2. frivol.

lumină v. 1. a răspândi lumină: *soarele luminează pământul;* 2. a ţinea cuiva lumina: *luminează-mi pe scară;* 3. *fig.* a deschide mintea, a face să priceapă: *studiul luminează spiritul;* 4. a călăuzi: *mă duc unde m'o lumina D-zeu;* 5. a distribui luminile şi umbrele, într'un tablou; 6. a se însenina: *se luminează vremea;* 7. a se revărsa de ziuă. [Lat. LUMINARE].

lumină f. 1. ceeace luminează şi face obiectele vizibile: *lumina dela soare până la pământ ajunge în $8^1/_4$ minute;* lumina ochiului, pupilă; 2. (poetic) ochiu: *îngeraşi cu dulci lumini* AL.; 3. lumânare, candelă, lampă aprinsă: *aduceţi o lumină;* 4. părţile luminate într'un tablou; 5. gaură prin care se dă foc: *lumina puştii;* 6. *fig.* tot ce luminează spiritul: *lumina filozofiei;* 7. pl. cunoştinţe: *a recurge la luminile cuiva;* 8. vileag, publicitate: *a ieşi, a scoate la lumină.* [Vechiu-rom. *lumină* = lat. LUMINA].

luminare f. 1. acţiunea de a lumina; 2. *fig.* cultivare, instruire: *luminarea spiritului;* 3. luminăţie: *Luminarea Sa.*

luminat a. 1. cu lumină: *casa era luminată;* săptămâna luminată, cea dintre Dumineca Paştelor şi a St-lui Toma; 2. clar: *cu ochii luminaţi;* 3. *fig.* deşteptat prin învăţătură şi experienţă: *spirit luminat, public luminat;* 4. ilustru (ca titlu dat persoanelor suverane): *luminate împărate!* 5. purificat.

luminăţie f. *pop.* iluminaţiune. [Rus. ЛЇМИНАЦІЇА].

luminăţie f, titulatură în trecut a Domnilor români şi a familiei princiare.

luminător a. şi m. 1. care luminează; 2. corp luminos: *luminători ca soarele şi luna* EM.

luminiş n. 1. lumină slabă: *din oglindă luminiş pe trupu-i se revarsă* EM.; 2. poiană mică: *se plimbau prin vreun luminiş de pădure* ISP.

luminiţă f. 1. lumină mică; 2. luminiţa nopţii, plantă cu flori mari galbene, creşte prin locuri nisipoase şi umede *(Oenothera biennis).*

luminoasă f. *Bot.* numele vulgar al clematitei (după albeaţa florilor sale).

luminos a. plin de lumină: *soare luminos;* fig. *idei luminoase.* [Lat. LUMINOSUS].

lună f. 1. mică planetă ce se învârteşte în jurul pământului şi-şi împrumută lumina dela soare: *luna e de 49 de ori mai mică decât pământul şi'şi face rotaţiunea în 27 de zile şi 8 ore;* în timpul unei rotaţiuni lunare complete (adică în $28\ ^1{}_2$ zile), luna trece prin 4 faze diferite: lună nouă, când ea stă drept între pământ şi soare; lună plină, când pământul stă în linie dreaptă între lună şi soare *(fig.* cel cu obrazul plin şi rotund); primul şi ultimul pătrar, când nu vedem decât un sfert din jumătatea discului luminat; pretinsele influenţe asupra moralului atribuite lunei sunt curat imaginare; 2. satelitul unei planete: *Jupiter are patru luni;* 3. una din cele 12 părţi ale anului cuprinzând 30 sau 31 zile (afară de Februarie cu 28 sau 29): *luna Maiu e*

www.dacoromanica.ro

cea mai frumoasă din tot anul; **luna de miere**, prima lună a noilor căsătoriți. [Lat. LUNA; sensul 3 «lună de zile» se confundă cu o perioadă de rotațiune completă a lunei, satelitul pământului devenind astfel măsurătorul timpului].

lunar a. ce ține de lună: *anul lunar, compus din 12 rotațiuni ale lunei, are 354 de zile.*

lunatic a. și m. 1. supus pretinselor influențe ale lunei, somnambul: *fantasme lunatice râdeau p'o mânăstire* BOL.; 2. fantastic, bizar: *tu ești lunatic, ți-e frică de strigoi* AL. [Lat. LUNATICUS].

luncă f. 1. câmpie acoperită cu fânețe sub poala unui deal; 2. pădurice în apropierea apelor. [Slav. LŐKA, baltă; sub raportul sensului, *cf. pădure*].

luncet n. pădure lângă o apă: *în largul luncetului* DELAVR.

lunecà v. 1. a fi luciu: *gheața lunecă foarte;* 2. a merge fără piedică: *bucatele lunecă pe gât;* 3. a-și pierde echilibrul, mergând pe ceva luciu: *a lunecat pe ghiață;* fig. *a luneca în păcat;* 4. a se strecura: *mi-a lunecat printre degete.* [Cf. lat. LUBRICARE].

lunecos a. care lunecă sau face să lunece.

lunecuș n. V. alunecuș.

lunetă f. 1. instrument de optică format din sticle concave și convexe dispuse așa încât să ne arate mai deslușit obiectele depărtate; 2. pl. ochelari.

lung a. 1. dela un capăt până la altul, în opoziție cu **scurt**: *linie lungă;* fig. *vorbă lungă;* 2. de cea mai mare întindere în suprafață, în opoziție cu **larg** și **lat**: *câmp lung, dar îngust;* 3. despre timp ce durează mult: *zile lungi;* fig. *cuvântare lungă.* [Lat. LONGUS]. ‖ n. lungime: *zece metri în lung.*

lungan a. prea lung. ‖ m. om deșirat și slab.

lungăreț a. mai lung decât lat.

lungì v. 1. a (se) face lung: *a lungi masa;* fig. *a lungi vorba;* 2. a se întinde pe jos.

lungime f. 1. întinderea unui obiect dela o extremitate la alta: *lungimea bățului;* fig. *lungimea cărții;* 2. timp îndelungat: *lungimea negoțierilor politice;* 3. *fig.* supra-abundanță: *monologul tragediei e de o lungime nesuferită;* 4. extensiunea cea mai mare a unei suprafețe: *măsuri de lungime.*

lungiș adv. în lung: *în lungiș și în curmeziș.* ‖ n. lung: *dealungișul munților* AL.

lungit a. și adv. întins dealungul: *zace lungit pe iarbă.*

lungoare f. *pop.* lângoare (considerată de popor ca o boală îndelungată): *buruiană de lungoare.*

lungueț a. cam lung: *pat lungueț*

Luni f. a doua zi a săptămânei. [Lat. LUNAE (DIES)].

luniță f. Buc. *Zool.* caracudă.

luntraș m. cel ce mână o luntre.

luntre f. vas mic ce se mână pe apă numai cu lopeți: *a se face luntre și punte,* a face imposibilul. [Lat. LUNTREM].

lup m. 1. cuadruped sălbatic și carnivor din genul câinelui; **lupul vrăbiilor**, sfrancioc; 2. blană de lup; 3. *fig.* om crud. [Lat. LUPUS].

lupă f. 1. creșcătură lemnoasă ce răsare pe unii arbori; 2. lentilă biconvexă prin care obiectele se văd mărinduse.

lupan a. de coloarea părului ca lupul, alb la urechi și la nări (despre vite).

lupanar n. casă de femei pierdute: *lupanare de cinism și de lene* EM.

lupesc a. de lup: *foame lupească.* ‖ **lupește** adv. 1. pe apucate, lacom: *mănâncă lupește;* 2. pe nesimțite: *lupul lungi pasul lupește* ISP.; 3. se zice despre umbletul în goană al calului.

lupoaie f. plantă parazită de coloare albăstrie, devenind după înflorire gălbuie, e stricăcioasă porumbului *(Orobanche ramosa).*

luptà v. 1. a se prinde piept la piept cu cineva spre a-l da la pământ: *se luptă băieții;* 2. se zice despre orice combatere: *armatele se luptară vitejește;* 3. *fig.* a se împotrivi: *s'a luptat mult timp cu suferința.* [Lat. LUCTARE].

luptă f. 1. exercițiu de cercare a puterilor: *luptă dreaptă;* 2. bătălie: *pacea puse capăt luptei sângeroase;* 3. *fig.* discuțiune, ceartă: *luptă electorală.* [Lat. LUCTA].

luptaciu n. numele muntenesc al voloculuiu.

luptător m. cel ce se luptă.

lustragiù m. care curăță și face lustru la ghete.

lustrină f. stofă cu lustru de căptușit sau pentru haine de vară.

lustru n. 1. luciu natural sau artificial; 2. *fig.* strălucire ce dă frumusețea, meritul: *această izbândă aduce un nou lustru gloriei sale.* [Lat. LUSTRUM].

lustru m. period de 5 ani (la vechii Romani): *opt lustri de domnire* AL.

lustruì v. a da lustru, a polei.

lut n. 1. argilă: *lutul în mâna olarului;* 2. (poetic) corp: *coboară 'n morminte nestabilul tău lut* BOL. [Lat. LUTUM].

luțărie f. olărie.

luteran a. conform doctrinei lui Luther. ‖ m. cel ce profesează această doctrină.

www.dacoromanica.ro

luteranism n. doctrina lui Luther, devenită confesiunea luteranilor: *luteranismul se mai numeşte şi protestantism.*

lutişor n. *Miner.* ocru: *uşă de lemn bcită cu lutişor roşu.* [V. *lut*].

lutos a. **1.** plin de lut: *văzându-l aşa de soios şi de lutos* POP.; **2.** de lut: *dealuri lutoase.* [Lat. LUTOSUS].

lutră f. norcă, vidră, cuadruped carnivor din fam. dihorilor, se vânează pentru blana sa *(Mustela lutreola* = fr. *loutre).*

lux n. **1.** măreţie, splendoare în îmbrăcăminte, în mâncare, în mobile; **2.** *fig.* mare abundanţă, profuziune: *lux de precauţiuni;* **3.** ornament bogat: *carte editată cu lux.*

luxaţiune f. în chirurgie: scrintirea unui membru.

luxos a. care desfăşură lux: *casă luxoasă.*

luxuriant a. care se produce cu prisosinţă: *vegetaţiune luxuriantă.*

luzernă f. plantă din fam. leguminoaselor, numită vulgar *culbeceasă* şi *ghizdeiu,* constitue un nutreţ foarte bun *(Medicago falcata* = fr. *luzerne).*

M

M m. **1.** a treisprezecea literă a alfabetului; **2.** cifră romană în valoare de 1000.

mă! *int.* **1.** de chemare către un bărbat (mai ales către un inferior sau intim); **2.** de mirare: *mă!* [Şi *măi!* cf. *măre*].

mă f. abreviaţiune din dial. *mămă,* mamă: *mă-ta, mă-sa.*

mă pron. pe mine. [Lat. ME].

mac m. plantă din ale cării flori s'extrage opiul, iar din grăunţele-i un fel de uleiu *(Papaver somniferum).* [Slav. MAKŬ].

macà f. jocul numit *bacara.* [*Macao,* numele coloniei portugeze în China, de unde jocul fu introdus în Europa].

macabru (danţ) n. horă infernală jucată de morţi de orice vârstă şi din toate stările sociale: ea a fost adesea reprodusă de pictori în sec. XV şi XVI; tabloul cel mai celebru e cel zugrăvit de Holbein în mânăstirea dominicanilor din Bazel.

macac m. soiu de maimuţe cu capul turtit şi cu coada foarte scurtă *(Simia cynomolgos).*

măcăcăi v. a striga ca caprele. [Onomatopee].

macadam n. pavajul stradelor cu pietriş îndesat, după sistema inginerului scoţian *Mac-Adam* (m. 1836).

macadamizà v. a aşterne o stradă cu pietriş îndesat.

macagiù m. acar (la căile ferate). [Turc. MAKASDJI; v. *macaz*].

măcăi v. **1.** a striga, vorbind de raţe; **2.** *fam.* a trâncăni din gură. [Onomatopee: *mac! mac!*].

măcăleandru m. Mold. un fel de prigoare: *stigleţi, presuri, macalendri* ce *prin tufe se alungă* AL. [Cf. rut. MAKOLIONDRA].

măcar adv. exprimă: **1.** o restricţiune: *dă-mi măcar cinci lei;* **2.** o ipoteză: *măcar să mă taie, nu fac aşa;* **3.** o eventualitate: *măcar cum, măcar cât de mare;* **măcar că,** deşi, cu toate că. [Gr. bizantin MAKÁRI].

macarà f. **1.** instrument de ridicat greutăţi mari; **2.** Mold. mosorel. [Turc. MAKARA].

macaroane f. pl. pastă de făină fină, potrivită în ţevi lungi şi găunoase (mâncare favorită a Italienilor).

macaronic a. se zice de un gen de poezie burlescă în care s'amestecă vorbe luate din diferite limbi.

macat n. acoperemânt de pat. [Turc. MAKAT].

macaz n. ac (la căile ferate şi la tramvaie). [Turc. MAKAS].

măcel n. **1.** tăiere; **2.** *fig.* ucidere în massă, mare vărsare de sânge: *bătălia se sfârşi cu un măcel înfricoşat.* [Lat. MACELLUM].

măcelar m. **1.** tăietor de vite; **2.** vânzător de carne crudă cântărită; **3.** *fig.* om brutal şi fără milă. [Lat. MACELLARIUS].

măcelări v. a ucide ca un măcelar, a ucide în mare număr.

măcelărie f. **1.** locul unde se taie şi se vinde carne de vite; **2.** *fig.* omor în massă.

macerați(un)e f. operaţiune chimică prin care se lasă un corp solid să se topiască într'un lichid: *vinurile medicale se prepară prin macerațiune.*

macferlan n. manta cu guler mare, fără mâneci, având pe laturi deschizături pentru a scoate braţele.

machetă f. model în mic al unei statui sau sculpturi (= fr. *maquette).*

machiavelic a. **1.** conform principiilor politice ale lui Machiavel; **2.** *fig.* viclean, perfid: *purtare machiavelică.*

machiavelism n. **1.** sistemă politică a lui Machiavel, bazată pe rea credinţă şi tiranie; **2.** vicleşug, perfidie. [V. *Machiavel*].

www.dacoromanica.ro

măcieș m. trandafir sălbatic care crește mai mult pe coline *(Rosa canina)*. [Origină necunoscută].

măcină v. 1. a preface în pulbere sau făină; 2. *fig.* a se sfărâma. [Lat. MACHINARI, a inventa, a măcina (cf. pe inscripțiuni, MOLA MACHINARIA)].

măcinat a. redus în pulbere. ‖ n. lucrarea de a măcina: *măcinatul grâului.*

măciniș n. rezultatul măcinatului.

măciucă f. 1. bâtă groasă cu un nod de lemn la un cap; 2. lovitură cu măciuca: *destul o măciucă la un car de oale; fig. a se face părul măciucă*, a se sbârli cuiva părul de spaimă; 3. *Bot.* măciuca ciobanului, rostogol. [Lat. vulg. *MATTEUCA = clasic MATEOLA].

măciucat a. care la un cap are nod: *bâtă groasă măciucată* PANN.

măciulie f. capăt mai gros și rotund: *măciulia șelei.* [Compromis din *măciucă* și *măgălie*].

mac-mahon n, vin amestecat cu apă gazoasă sau minerală: *beau o bere, un mac-mahon* CAR.

măcriș n. plantă nutritivă cu un gust plăcut acru, răcoritor și antiscorbutic, mult întrebuințată la bucătărie, adesea împreună cu spanacul *(Rumex acetosa).* [Origină necunoscută].

macrocosm n. lumea cea mare, totalitatea lucrurilor în opoziție cu *microcosm*, lumea cea mică, adică omul.

macru a. slab, vorbind de carne și de vite. [Lat. MACRUM].

maculatură f. 1. foaie de hârtie pătată (în tipografie); 2. foaie de hârtie groasă pentru împachetat.

madamă f. 1. dădacă străină, guvernantă; 2. (ironic) cocoană: *de vrei să fi madamă de bon-ton* AL.; 3. femeie publică. [Fr. MADAME, cu sensul peiorativ inerent titulaturei străine (v. *jupâneasă*)].

mădări v. Mold. Tr. a face mofturi. [Origină necunoscută].

madea f. pricină, chestiune: *pentru volnicii și alte madele* FIL. [Turc. MADDE].

madem n. numele popular al pacfonului: *linguriță, sfeșnici de madem.* [Vechiu-rom. *madem*, metal = turc. MADEN]

madepolon n. țesătură din bumbac alb și greu (= fr. *madapolam*).

Madona f. 1. Maica Domnului: *a creat pe pânza goală pe Madona Dumnezee* EM.; 2. icoană, pictură sau statuă, a sfintei Fecioare.

madrigal n. poezie ce conține, în câteva versuri, o cugetare ingenioasă și galantă.

mădular m. 1. membru al corpului *sau al unei corporațiuni: mădulari ai sfatului domnesc* BĂLC.; 2. partea carului d'asupra osiei dinainte. [Lat. MEDULLARIS, ce se află în măduvă].

măduvă f. 1. substanța moale și grasă ce umple cavitatea oaselor: *măduva spinării;* 2. materie spongioasă ce s'află în cotorul unor vegetale; 3. *fig.* ce e mai substanțial: *măduva unei cărți.* [Vechiu-rom. *măduo* = lat. MEDULLA].

măeastră f. 1. fermecătoare, zină: *acolo șade o măeastră* ISP.; 2. pl. alt nume dat ielelor, ca zine prin excelență: *după ce 'nchid ferestrele, joace-mi măcar Măestrele* PANN. V. măestru.

măestreț a. de maestru; 1. magistral; 2. ingenios.

măestri v. a executa cu măestrie: *lăutarii măestresc hore înalte* EM.

măestrie f. 1. abilitate în execuțiune; 2. meșteșug; 3. *fig.* înșelăciune, viclenie.

măestrit a. făcut cu măestrie: 1. artistic; 2. artificial.

maestru m. 1. cel ce se distinge în vr'o artă sau știință; 2. cel ce instruește: *maestru de muzică, maestru de conferințe;* 3. registru mare comercial (= it. *maestro*).

măestru a. 1. magic, înzestrat cu însușiri miraculoase și profetice, epitet ce se aplică în basme nu numai oamenilor (în special lui Făt-frumos), dar animalelor (pasăre, cal, șarpe) și chiar lucrurilor (măr măestru): așa *pasărea măeastră* poate lua diferite chipuri, e înzestrată cu darul vorbirii și are un viers fermecător; 2. epitet dat zinelor: *aci locuia o zină măeastră* ISP.; 3. abil, ingenios: *să văd măeastra-ți mână lucrând odoare sfinte* AL. [Lat. MAGISTRUM]. ‖ m. fermecător, vrăjitor. V. măeastră.

mag m. 1. preot la vechii Perși: *magul, paza răzbunării, a cititt semnul întors* EM.; 2. pl. cei trei înțelepți din Orient, sau Craii dela Răsărit, cari veniră la Betlehem să se închine lui Isus.

măgădău m. ștrengar mare. [Fuziune din *măgar* și *(derbe)deu*].

măgăiață f. Mold. V. mogăndeață.

măgălie f. 1. Tr. căpățâna sau fructul maculuĭ; 2. Mold. gămălie [Metateză din *gămălie*].

măgar m. 1. asin; 2. pl. boldurile sau țerușile unei case țărănești; 3. două lemne încrucișate pe care s'așează lemnele de tăiat cu ferestreul; 4. *fig.* stupid. [Albanez MAGAR].

măgăresc a. 1. de măgar: *sfat măgăresc;* 2. se zice de o tuse silnică și îndelungată.

măgărie f. *fig.* vorbă sau faptă prostească.

măgăriță f. 1. femeiușca măgarului;

www.dacoromanica.ro

2. crucea dinapoi a carului; 3. căciula stâlpilor la o casă țărănească.

magazie f. 1. depozit de mărfuri; 2. Mold. magazin: *ne-om opri în Paris ș'om merge pe la magazii* AL.; 3. grânar; 4. în special, încăpere separată de corpul casei pentru lemne, spălat, etc.: *să-i închidem într'o magazie* ISP. [Mold. *magazà* — turc. MAGAZA, magazin: forma *magazie* derivă dintr'un intermediar grec modern].

magazin n. prăvălie mare.

magazinaj n. depunerea și timpul cât stă marfa în magazie.

magazinèr m. cel ce păzește magazia.

măgeresc a. se zice de boii înalți, lungi, subțiri și cu coarne foarte lungi. [V. *măjer*].

magheran m. plantă aromatică din fam. labiatelor, se cultivă adesea prin florării (*Origanum majorana*). [Rus. MAIERANŬ].

maghernița f. căscioară sau prăvălioară de scânduri. [Vechiu-rom. *maghernițâ*. bucătărie = gr. mod.].

maghiar a. relativ la Unguri: *limba maghiară*. ‖ m. pl. numele național al Ungurilor: *Maghiarii nemeși o mie* AL.

maghiarism n. V. ungurism.

magiar m. od. galben magiar sau austriac: *ea mă coastă vre'o 3000 de magiari* BOL. [Turc. MADJAR (v. *ughiu*)].

magic a. 1. ce ține de magie; 2. *fig.* care încântă, care amăgește: *efect magic*.

magie f. 1. pretinsă artă de a comanda forțelor naturei; 2. *fig.* farmec: *magia muzicei*.

magister m. comandant: *magisterul Prusiei* AL.

magistral a. 1. de magistru: *ton magistral*; 2. demn de un atare: *scriere magistrală*.

magistrat m. cel învestit cu o autoritate administrativă sau judiciară.

magistratură f. 1. demnitatea, sarcina magistratului; 2. timpul cât un magistrat își exercită funcțiunea; 3. corpul magistraților: *se destină magistraturei*.

magistru m. 1. maestru; 2. cel versat într'o știință sau artă; 3. căpitan, inspector: *magistrul orașului* OD.

magiun n. 1. amestec de opiu, mac, aloe: *magiun de curățenie*; 2. fierturâ de poame formând un tot consistent: *magiun de prune, de struguri, de dovleac* [Turc. MADJUN].

măglă f. 1. grămadă de bolovani de sare; 2. Buc. făclie bisericească de lemn. [Ung. MÁGLYA, morman].

măglaș m. lucrător minier care extrage sarea.

măglisi v. a amăgi prin lingușiri: *eu nu te voiu măglisi cu făgăduieli* ISP. [Origină necunoscută].

magnat m. nobil ungur sau polon.

magnet m. 1. substanță minerală ce are proprietatea de a atrage fierul: magnetul natural e un oxid de fier; cel artificial, o bucată de oțel frecat cu alt metal; 2. *fig.* ceeace atrage și farmecă.

magnetic a. 1. înzestrat cu proprietățile magnetului; 2. ce ține de magnetismul animal: *somn magnetic*; 3. *fig.* care exercită o atracțiune puternică și misterioasă.

magnetism n. 1. proprietatea magnetului de a atrage fierul; 2. agentul căruia magnetul datorește această proprietate: *magnetism terestru*, fluid prin care pământul, considerat ca un magnet imens, lucrează asupra acului magnetizat; 3. (animal), influență ce magnetizatorii pretind că exercită asupra unei persoane cu ajutorul ochilor sau prin însuflarea unui fluid magnetic emanat dintr'înșii, cufundând acea persoană într'un somn artificial.

magnetiză v. 1. a comunica proprietățile magnetului; *a magnetiza fierul*; 2. a influența fizicește prin procedările magnetismului animal; *fig.* a dobândi o mare influență asupra cuiva.

magnetizator m. cel ce magnetizează.

magnezie f. praf alb, insipid, puțin solubil în apă: purgativ.

magnific a. măreț.

magnificență f. 1. caracterul celui magnific; 2. splendoare, bogăție extraordinară.

magnolie f. arbore frumos din America cu frunze totdeauna verzi și cu flori admirabile.

magopață f. Mold. curvă (NEGR.). [Cf. vechiu-rom. *magopeț*, brutar].

măguleală f. vorbă amăgitoare: *a început a-l lua cu măgulele* CR.

măguli v. a linguși, gădilând amorul propriu. [Slav, MAGULITI].

măgulire f. lingușire interesată.

măgulitor a. care măgulește.

măgură f. 1. înălțătură de pământ (3—5 m.), în preajma ruinilor sau a drumurilor vechi, mai adesea morminte sau tumuli funerari; 2. colină. [Albanez MÀGULÀ].

mahal m. Mold. hamal, în special butar, care bagă și scoate butoaiele din pivnițî. [Metateză din *hamal*].

mahala f. 1. cartier, suburbie: *câțiva feciori de boieri băteau mahalalele ziua și noaptea* GHICA; 2. locuitorii unei mahalale: *a sculat mahalaua în picioare*. [Turc. MAHALLA].

mahalagism n. vorbă sau expresiune

www.dacoromanica.ro

de care se servesc mahalagii: *mahalagismele sunt frecvente în comediile lui Caragiale.* Ele consistă mai ales în franţuzisme mai mult sau mai puţin alterate: *parol!* (= *parole d'honneur*), *rezon!* (= *raison*), *alevoà* (= *au revoir*); apoi din neologisme aşa zicând românizate: *ambiţ* (= *ambiţie*), *cremenal* (= *criminal*), *ostroment* (= *instrument*); din etimologii populare: *lăcrămaţie* (= *reclamaţie*), *scrofuloşi* (= *scrupuloşi*); din locuţiuni caracteristice: *a trata cu refuz* (= *a refuza*), etc.

mahalagiù m. 1. cel ce locuieşte într'o mahala; 2. *fig.* mitocan. [Formaţiune analogică].

măhălit n. transportul şi plata mahalului.

mahit a. *fam.* beat, cherchelit. [Origină necunoscută].

mahmudeà f. veche monedă turcească de aur (bătută de Sultanul Mahmud): *cu dăsagi çu buzdugele pline cu mahmudele* Pop. [Turc. MAHMUDYÈ].

mahmur a. 1. ameţit (de vin, de somn): *ceva de băut mahmurilor* Cr.; 2. rău dispus (după chef sau insomnie): *posomorît cât un Paşă mahmur* Al. [Turc. MAHMUR]. ‖ n. indispoziţiune (după beţie): *mătuşa.... scoate mahmurul din om* Cr.

mâhni v. a (se) întrista foarte. [Origină necunoscută].

mâhnicios a. ce însuflă mâhnire: *mâhnicioase cugetări* Od.

mahomedan a. ce ţine de Mahomed. ‖ m. cel ce profesează religiunea lui Mahomed.

mahomedanism n. religiunea întemeiată de Mahomed şi alę cării dogme se află coprinse în *Coran*: unitatea divină, profeţia lui Mahomed, poligamia şi sclavajul sunt principiile fundamentale ale mahomedanismului.

mahon n. lemnul numit şi *acajù*: *scaune de mahon şi de abanos.* [Turc. MAHUN].

mahorcă f. Mold. tutun prost rusesc: *s'a apucat de tras la mahorcă* Cr. [Rus. MAHORKA].

mahramă f. V. **maramă**: o *mahramă roşie* Isp.

mai adv. 1. indică în genere o cantitate sau intensitate; 2. servă la formarea comparativului şi superlativului: *mai bun, cel mai bun;* 3. exprimă o continuitate: *tot mai trăieşte, mai adu lemne;* 4. o aproximaţiune: *mai era să cadă, mai toţi.* [Lat. MAGIS].

măi! int. V. **măi**

maià f. 1. chiag de brânză, şi *fig.* putere: *a prinde maià;* 2. ferment de oţet. [Turc. MAYA].

maică f. 1. formă mângâietoare pentru mamă; 2. *Maica Domnului. Maica Precista,* Sfânta Fecioară; 3. călugăriţă (ca titlu onorific): *mânăstire de maici.* [Serb. MAĬKA, mamă].

maidan n. 1. spaţiu gol. teren neacoperit de clădiri: *grădini şi maidanuri unde să se depuie soldaţii bolnavi* Ghica: 2. bătătura unei case ţărăneşti: *mândra şade pe maidan şi 'mi 'nşiră la mărgean* Pop.; 3. *fig.* a ieşi la maidan, a veni la iveală, a se descoperi; a scoate la maidan, a face să iasă la lumină, a face cunoscut; a ajunge la maidan, la bun sfârşit. [Turc. MAYDAN, MEYDAN, arenă, piaţă, de unde şi forma Mold. *medean*].

maiestate f. 1. mărire ce inspiră admiraţiune, respect: *maiestatea unui templu; fig. maiestatea augustei bătrâneţi* Al.; 2. titlu dat împăraţilor, regilor şi soţiilor lor.

maiestos a. plin de maiestate.

mai-mare m. cap, căpetenie: *maimarele oştilor.*

maimuţă f. 1. animal cuadruman, foarte mlădios şi sprinten, care seamănă mult cu omul (*Simia*); 2. om foarte urît; 3. *fig.* cel ce imitează gesturile, faptele sau apucăturile cuiva. [Macedo-român *maimun* = turc. MAYMUN: *maimuţă* e un diminutiv propriu Munteniei: v. *momiţă*].

maimuţări v. a căuta să imite (cum fac maimuţele).

maimuţărie f. *fig.* imitaţiune stângace sau ridiculă.

mâine adv. 1. ziua ce urmează celei în care ne aflăm; 2. *fig.* în curând: *ca mâine* [Lat. MANE, dimineaţa zilei].

maioneză f. sos rece din gălbenuş de ou, untdelemn şi lămâie (= fr. *mayonnaise*).

maior m. ofiţer superior care comandă un batalion (în infanterie). un divizion (în cavalerie sau artilerie). [Rus. şi nemţ. MAJOR]. V. **Stat**.

Maiu m. a cincea lună a anului numită de popor *Florar.* [Lat. MAJUS].

maiu n. unealtă de bătut pari, pânză, etc.: *maiele rotarului, maiele piuei.* [Lat. MALLEUS].

maiu n. Mold. Tr. ficat. [Ung. MÁJ].

măiug n. întinzător (la răsboiul de ţesut). [Serb. MALJUGA].

majă f. Tr. cântar (o sută oca), în special de sare. [Ung. MÁSZA, cântar].

măjer m. cel ce cântăreşte carele cu sare.

măjerit n. od. în Mold. dare pentru carele de peşte sărat.

www.dacoromanica.ro

majolică f. veche faianță italiană: *lampă de majolică.*

major a. 1. irezistibil, independent de voință: *forță majoră;* 2. *Muz.* compus din două tonuri: *mod major;* 3. *Jur.* cel ce a ajuns în vârsta majorității.

majorat n. starea celui ce are vârsta cerută de lege spre a exercita drepturile civile și politice.

majordom m. mai-marele Curții (la Roma și în Spania).

majoritate f. 1. cel mai mare număr, cea mai mare parte: *majoritatea oamenilor;* 2. pluralitate de voturi: *a obținut majoritatea;* majoritate de voturi, număr compus din mijlocia voturilor plus unul.

majusculă f. literă mare.

makamă f. gen de compozițiune arabă în proză rimată cu versuri intercalate: *Makamele lui Hariri.*

mal n. țărm stâncos: *pe malul mării, râului, lacului;* a da de mal, a dovedi, a prăpădi. [Dial., Muscel, *mal,* deal = albanez MALĬ, munte].

măl n. 1. nomol; 2. humă cu care sătenii spoiesc casele. [Cf. pol. MUL, noroiu].

malà f. Mold. netezitoarea zidarului. [Turc. MALÀ, mistrie].

malac m. vițel de bivol. [Cf. gr. mod. MALAKÓS, moale, plăpând].

malachită f. piatră de un verde frumos ce se află în minele Siberiei.

malacov f. fustă (în forma turnului Malakov), odinioară la modă.

maladeț m. flăcău (mai mult ironic): *apelpisită ca un maladeț zaporojean* CAR. [Rus. MOLODEȚŬ, tânăr].

mălăeț a. moale făinos (ca mălaiul): *pere mălăete.*

mălaiu n. 1. Mold. meiu: *vrabia mălaiu visează;* 2. Munt. făină de porumb; 3. turtă coaptă în țest. [Origină necunoscută].

malaria f. 1. emanațiunea mlaștinelor (în Italia) și frigurile cauzate de aceste emanatiuni; 2. boală endemică în localitățile băltoase sau umede, foarte răspândită în România.

malaric a. expus malariei: *copii malarici* CAR.

mălc adv. în expresiunea a tăcea mălc, a nu rosti nicio vorbă. [Ceh. MLK, tăcere].

mălcì v. a rămânea mut de uimire: *ei o mălciră văzând-o așa de frumoasă* ISP. [V. *mălc*].

maldac n. Mold. a treia parte dintr'un car cu fân, lemne. [Gr. mod. MALDÁKIS].

màldăr (maldur) m. snop de coceni de porumb tăiați cu secera: *căsuțele lucesc sub a lor maldăr de trestii aurite* AL.; maldăr verde iarbă cosită ca nutreț pentru vite. [Cf. pol. MALDR, o măsură oarecare].

maleabil a. 1. ce se poate întinde cu ciocanul în foi subțiri; 2. *fig.* mlădios, docil: *un caracter maleabil.*

maleabilitate f. caracterul celor maleabile.

maledicți(un)e f. blestem.

mălì v. a umplea cu măl, a se înnomoli.

malic n. V. melic.

mălin m. 1. arbust cu foaia ca lămâița, cu floarea albă ca salcâmul *(Prunus padus);* 2. Tr. liliac.

mălină f. 1. fructul mălinului, negru și amar, de mărimea unui bob de mazăre. [Serb. MALÍNA].

mălit a. acoperit cu măl: *o fântână mălită și părăsită* CR.

maliție f. 1. inclinațiune de a face rău; 2. simplă dispozițiune la veselie și glumă.

malițios a. plin de maliție.

malițiozitate f. caracterul celui malițios.

mălos a. plin de măl.

maloteà f. 1. manta femeiească scump îmblănită: *își scoase maloteaua sa blănită cu samur* FIL.; 2. scurteica țărancelor de zile mari: *să-ți croiesc o malotea, zău, frumoasă ca o stea* POP. [Turc. MALLOTA].

malț n. orz încolțit artificial, uscat și despuiat de muguri, gata de a fi întrebuințat la fabricarea berii. [Nemț. MALZ].

maltef n. mătase malteză: *rochie de maltef* FIL.

maltez a. și m. din insula Malta.

maltratà v. a trata rău pe cineva, cu vorba sau cu fapta.

mălură f. boală de grâu, numită și tăciune: *mălura din grâu se alege la râu* PANN. [Derivat din *măl,* nomol, boala prefăcând substanța făinoasă a cerealelor într'o pulbere neagră].

măluros a. plin de mălură: *grâu măluros.*

mamă f. 1. femeie ce a născut un copil; 2. *fig.* țară de origină, cauză primă: *lenea e mama tuturor vițiilor;* 3. femeie bătrână și termen de gingășie către un copilaș: *mamă dragă; de mama focului,* nevoie mare, cumplit de. [Lat. MAMMA, termen din graiul copiilor (însemnând totdeodată mamă și lapte sau țâță) de unde și variantele *mămă* (scurtat *mă*) și *mumă*].

mămâie f. V. momâie.

mămăligă f. 1. pastă îngroșată de mălaiu cu apă și sare, pe care țăranii o taie în felii cu o sfoară și o mănâncă în loc de pâine; 2. *fig.* om molatic. [Primitiv probabil termen din graiul copiilor, di-

www.dacoromanica.ro

minutiv din *mamă* (cf. *săpăligă*, din *sapă*), desemnând la început așa numita *papă* a pruncilor].

mămăligar m. 1. care se hrănește numai cu mămăligă; 2. *fig.* bădăran, țărănoiu.

mama-pădurii f. 1. zină rea de pădure, care se ține la marginea codrului și (sub forma unei babe gârbove și sgârcite) momește pe cei rătăciți să-i pearză; 2. ființă monstruoasă, urîtă și spăimântătoare: *lua-l'ar mama-pădurii!* 3. numele unei plante de pădure (*Asperula odorata*).

mămăruță f. 1. alt nume popular dat coccinelei; 2. Tr. (Bihor) paparudă. [Termen de aceeași origină cu *mămâie*].

mamelar a. relativ la țâțe: *glande mamelare*.

mamelon n. în nomenclatura militară: deal, muscel.

mameluc m. soldat din cavaleria egipteană: mamelucii instituiți la 1254, fură exterminați în 1811 din ordinul lui Mahomed-Ali.

mamifer m. animal din clasa mamiferelor.

mamifere n. pl. clasă de animale cu țâțe.

mamornic m. gândac negru (*Meloe proscarabaeus*. [V. *mămăruță*].

màmos m. medic care dă ajutor la faceri. [Gr. mod. MAMMOS, din MÁMME, moașă].

mămular m. mic negustor ambulant care desface pela țară articole de prima necesitate. [Derivat din turc. MAMELÈ, trafic și corespunzând arhaicului *mamelegiu* = turc. MAMELEDJI].

mamut n. mare elefant fosil, descoperit în ghețurile Siberiei.

mână v. 1. a face să meargă înainte, vorbind mai ales de animale: *mână boii la apă, mână calul afute*; 2. *fig.* a îmboldi: *ce-i mâna pe ei în luptă?* EM. [Lat. MINARI].

mană f. 1. nutriment miraculos (căzut din cer) al Israeliților în deșerturile Arabiei; 2. suc ce curge din unele vegetale și care formează un purgativ ușor; 3. (termen ciobănesc) lapte smântânos, lapte mult și bun: *mana vitelor*; poporul crede că babele vrăjitoare, în zorile zilei de Sf. Gheorghe, iau mana vacilor, atunci laptele e stricat, vânăt și nu prinde smântână: *poate au luat strigoaicele mana dela vaci* CR.; 4. *fig.* spor, belșug: *cler îngrășat cu mana averilor mânăstirești* AL.; 5. rouă de vară ce strică roadele și în special vița de vie; 6. *Bot.* **mana jidovului**, rug de munte sau smeur. [Lat. MANNA; sensul 3 e o aplicațiune indigenă și specială a termenului biblic].

mână f. 1. partea corpului omenesc ce termină brațul: *omul are două mâini, maimuța patru*; **a pune la mână**, a înșela pe cineva, a fura; **a da mâna**, *fig.* a putea, a cuteza, a conveni; **pe sub mână**, pe ascuns; **peste mână**, incomod; 2. *fig.* putere: *îl am la mână, l'a dat pe mâna poliției*; 3. abilitate de execuțiune la un artist: *mână bună, mână de maestru*; 4. căsătorie: *a cere mâna cuiva*; 5. cât se poate ține într'o mână: *o mână de sare, de făină*; 6. ceată mică de oameni (mai ales înarmați): *trimise o altă mână de soldați spre paza podului* BĂLC. 7. calitate: *de mâna întâia, de toată mâna*; 8. tot ce seamănă cu o mână: *mâinile sau mănușile șișletului*. [Vechiu-rom, *mânu* = lat. MANUS].

mâna-anului f. termen calendaristic: ciclu anual.

Manafii m. pl. alt nume dat Cârjaliilor, după rebelul Manah Ibraim, care arse și jefui provinciile turcești, năvăli în 1802—1803 în Oltenia prin Mehedinți, răspândind în juru-i foc și sânge: *noaptea cădeau peste noi Manafii, ca să ne scoață din meterezuri* GHICA.

mâna-Maicii-Domnului f. curioasă plantă exotică, crește prin pustiile nisipoase ale Siriei și Arabiei, de unde o aduc la noi călugării: după căderea frunzelor, ramurile-i se încovoaie formând un ghem, iar pusă în apă, ele își reiau forma primitivă (*Anastatica hierochuntica*).

mânăștergură f. Tr. și Mold. 1. peșchir: *mânăștergură de in* POP.; 2. Buc. ștergar. [Compus din *mână* și *ștergere* (cf. *codobatură*)].

mânăstire f. locul unde trăiesc călugării; **mânăstire închinată**, care recunoștea supremația unei lavre (mai ales din muntele Athos) și pe care o ajuta cu daruri, în opoziție cu mânăstire neatârnată: *mânăstirile închinate au fost secularizate sub Cuza-Vodă*. [Slav. din gr. MONASTIRION].

mânăstiresc a. ce ține de o mânăstire: *bunuri mânăstirești*.

mânat a. V. mânit.

mânat n. acțiunea de a mâna: *mânatul oilor*.

mânătarcă f. excelentă ciupercă comestibilă, se mănâncă proaspătă, uscată sau ca conserve (*Boletus edulis*). [Gr. mod. MANITÁRI, cu finala analogică după *ciupercă*].

mânător m. cel ce mână cai, oi, etc.

manc a. Mold. se zice de vaca ce n'are decât un uger. [Lat. MANCUS].

mâncà v. 1. a amesteca și înghiți alimente; 2. a prânzi: *el mănâncă acasă;*

www.dacoromanica.ro

3. *fig.* a consuma, a risipi nebunește propria sa avere: *și-a mâncat toată starea; tam, și-a mâncat credința;* a mânca fript, a mânca zilele, a prăpădi pe cineva; 4. a risipi banii publici încredințați cuiva; 5. în blesteme: *mânca-i-ar inima câinii!* Em; 6. a suferi, a suporta: *a mânca palme, înjurături;* 7. a simți mâncărime: *îl mănâncă urechea;* 8. a roade: *apele mănâncă râpele râurilor;* (fuge) mâncând pământul, foarte iute, vorbind mai ales de cal. [Lat. *MANNICARE — MANDUCARE: sensul 6 prezintă o curioasă asociațiune de idei; mâncare-bătaie (cf. *păpară*), familiară multor limbi].

mancă f. Mold. și Tr. dolcă. [Vechiu-rom. *mamcă* = rus. MAMKA, lit. mămiță].

mâncăcios a. și m. cui place să mănânce într'una, lacom: *om mâncăcios.*

mâncare f. 1. acțiunea de a mânca: *mâncarea prea multă e vătămătoare;* 2. masă, dejun, prânz: *mâncare de seară;* 3. ceeace se dă de mâncare, bucate: *mâncări delicioase.*

mâncărică f. 1. *fam.* un fel de bucate de carne cu legume; 2. mâncare.

mâncărime f. 1. iritațiune în piele ce face să ne scărpinăm: *urzicile fac mai multă usturime decât mâncărime;* 2. *fig.* dorință foarte mare: *mâncărime de a scrie, de a vorbi.*

mâncat a, ros: *mâncat de putregaiu* Od.

mâncător a. și m. care mănâncă.

mâncătorie f. abuz, risipă de bani publici: *voiu da porunca să cerceteze mâncătoriile tale* Fil.

mâncătură f. efect al mâncării sau roaderii: gaură, înfundătură.

mâncău m. Mold. mare mâncăcios: *casa s'a mai îngreuiat cu un mâncău* Cr.

Manda f. nume de femee, tip de prostie: *cum e Tanda așa e și Manda* Pop. [V. *Tanda*].

mândănac (mandalac) n. *Bot.* alunele, barlaboiu: *frunză verde mândănac* Pop. [Serb. MANDALA = nemț. *Erdmandel*].

mandanea f. bandă în jurul biliardului. [Turc. MANDANÈ].

mandarin m. nume ce se dă funcționarilor și învățaților chinezi: *mandarini 'n haine scumpe de mătasă vișinie* Al.

mandarină f. micâ portocală foarte mirositoare.

mandat n. 1. act prin care cineva dă altuia puterea de a vorbi sau de a lucra în numele său: *mandat de deputat;* 2. bilet având ordinul de a plăti cuiva o sumă anumită: *mandat poștal;* 3. mandat de aducere, ordin de a face să comparâ înaintea unui tribunal; mandat de depunere, ordonanță în virtutea căreia un prevenit, în contra căruia s'a lansat un mandat de aducere, e reținut în casa de arest.

mandatar m. cel însărcinat cu un mandat.

mandolină f. instrument de muzică cu coarde ce se bat cu o pană.

mândră f. fată frumoasă, dragă, iubită: *cântă-ți, mândro, cântecul* Pop. [V. *mândrie*].

mândrețe f. 1. frumusețe: *își oglindea mândrețea în luciul apei;* 2. splendoare, magnificență: *ce mândrețe!* [V. *mândru*].

mândri v. a fi mândru.

mândrie f. 1. în sens bun: sentiment nobil și înalt ce provine dintr'o încredere legitimă în propriul său merit și care îmboldește la fapte mari; 2. în sens rău: sentiment exagerat se imitează mândria legitimă și care face să ne credem mai presus de semenii noștri. [Vechiu-rom. *mândrie*, înțelepciune («începutul *mândriei* frica Domnului», Coresi); sensul intermediar este cuminție exagerată, semeție, trufie; v. *mândru*].

mândru a. 1. care are un sentiment de nobilă încredere în meritul său: *mândru de numele ce poartă;* 2. cărui îi place să disprețuiască pe semenii săi: *e foarte mândru;* 3. foarte frumos, splendid, superb (aplicat la ființe și la lucruri): *m'am însurat c'o mândră crăiasă* Pop. *dulci și mândre primăveri* Em. [Vechiu-rom. *mândru*, înțelept = slav' MOUDRŬ; apoi, peiorativ, care se crede înțelept, de unde fudul, trufaș, ‖ m. cel ce e mândru.

mâne adv. Mold. V. mâine.

mânea f. cântec turcesc ce exprimă melancolie și amor: *încep să cânte vre-o manea* Negr. *prin sunet de tamburâ și glasuri de manele* Al. [Turc. MANÈ, melodie].

mânea v. 1. a trage în gazdă; 2. a rămânea peste noapte: *a mas în pădure.* [Lat. MANERE, a rămânea, românește cu sensul restrâns].

mânecă v. a porni înainte de a răsări soarele: *cine mânecă de dimineață, izbutește mai mult în piață* Pann. [Lat. MANICARE, a sosi des de dimineață].

mânecă f. 1. partea hainei ce înfășură brațul; **a o băga pe mânecă**, a o sfecli, a rămânea încremenit (aluzie la dibăcia scamatorilor cari făceau să dispară în mâneca lor diferite obiecte cu o repeziciune uimitoare); 2. ceată de oameni înarmați: *două mâneci de mușchetari* Băl. [Lat. MANICA].

www.dacoromanica.ro

mânecare f. plecare de dimineață: *scoală-te dela mânecare* POP.

mânecări f. ornate sacre ale treptelor ierarhice superioare (cari se îmbracă pe brațe sau mâneci).

mânecat n, 1. serviciu divin public de dimineață; 2. pe mânecate, tare de dimineață.

mânecătoare f. sărbătoare băbească ce cade în ajunul lui Sf. Gheorghe: *în noaptea de mânecătoare se fac fermece și vrăji.*

manechin m. 1. figură de lemn sau de ceară imitând formele unui om și servind pictorilor, croitorilor; 2. *fig.* om fără voință și din care faci ce vrei (= fr. *mannequin*).

manej n. 1. arta și exercițiul pentru dresatul cailor; 2. locul unde se dresează caii, unde se învață călăria; 3. aparat mișcat de cai și menit a pune în mișcare o mașină; 4. *fig.* mijloace, tertipuri de a ajunge la ceva (= fr. *manège*).

mâner n. partea unui vas sau instrument de care apucăm cu mâna. [Macedorom. *mânar* = lat. MANUARIUM].

manevrà v. 1. a mișca sau dirija o corabie; 2. a executa manevre militare; 3. *fig.* a lua măsuri spre a reuși: *a manevrat foarte bine.*

manevră f. 1. mișcarea trupelor în campanie; 2. arta de a face evoluțiuni cu o corabie. V. **manoperă**.

mangafà f. (în graiul mahalagiilor), personaj ridicul și greoiu: *mangafaua pleacă miercuri* CAR. [Turc. MANKAFA, stupid].

mângâià v. 1. a căuta să aline durerea; 2. a da ajutor: *mângâiați pe cei săraci;* 3. a răsfăța: *a mângâiat copilul pe obraz.* [Gr. bizantin MANGANÉVO, a fermeca; latin medieval MANGANUM = PHARMACUM (v. *farmec*); vechiu-rom. *mângânie*, vrajă («cu farmeci și cu *mângânii* le face acestea», Dosofteiu) = gr. bizantin MANGANÍA, farmec, vrajă; în limba modernă, sensul lui *mângâia* s'a idealizat: leacul și vraja (inseparabile după concepțiunea vulgară) au devenit o alinare mai mult sufletească].

mângâiere f. acțiunea de a mângâia, consolațiune.

mângâietor a. și m. care mângâe sau servă a mângâia. [Vechiu-rom. *mângânietoriu*, amăgitor, fermecător; v. *mângâia*].

mângâios a. 1. care aduce mângâiere: *cuvinte mângâioase;* 2. ce farmecă prin dulceața-i: *cântec mângâios.*

mangal n. 1. vas în care se pune jeratec; 2. Mold. însuș jeratecul; 3. un fel de vatră în mijlocul casei țărănești la care se încălzesc cei din casă. [Turc. MANGAL].

mângălău n. lemn crestat de netezit pânzeturi, postavuri. [Ung. MANGOLÓ].

mangaliță f. varietate de porci cu părul alb și creț, cu botul și picioarele scurte. [Ung. MANGALICA].

manganez n. metal albicios, dur și fărămicios, servind la fabricarea unor aliaje de o prea mare tărie.

mangèt n. mânecă dantelată: *trei rânduri de mangeturi pe poale* FIL. [V. *manșetă*].

mangosit a. ticălos, netrebnic (de ființe sau de lucruri): *mangosiții noștri de bărbați* NEGR. [Cf. slovean MANGOVATI, a fi leneș].

manià v. 1. a se servi cu mâna: *a mania o armă;* 2. *fig.* se zice de modul de a uza de instrumentele cugetării: *a mania o limbă;* 3. a dirija, a conduce, a administra: *a mania afaceri, bani.*

mânià v. a (se) supăra foarte.

maniabil a. ușor de maniat.

maniac a. și m. care are manii.

manie f. 1. nebunie în care imaginațiunea e mereu obsedată de o idee fixă: *mania persecuțiunilor;* 2. deprindere bizară, gust excesiv: *mania jocului, a colecțiunilor.*

mânie f. iritațiune violentă asupra cuiva, furie subită și trecătoare. [Gr. bizantin MANÍA].

manieră f. 1. mod de a fi sau de a lucra; 2. mod particular unui scriitor sau artist: *a confunda stilul cu maniera* CAR.; 3. apucături obișnuite: *codul bunelor maniere* (fr. = *manière*).

manierat a. afectat: *stil manierat.*

manifest a. învederat, notoriu: *eroare manifestă.* ‖ n. declarațiune publică făcută de un principe, de un general, de un guvern.

manifestà v. 1. a face cunoscut: *a-și manifesta cugetarea;* 2. a da pe față: *a-și manifesta bucuria.*

manifestați(un)e f. 1. acțiune prin care se manifestă ceva; 2. expresiune publică a unui sentiment, a unei opiniuni: *o manifestațiune pacifică, patriotică.*

maniheism n. erezia maniheilor cari admiteau două prime principii, unul bun și altul rău.

maniheu a. și m. eretic sectator al persanului Manes, ereziarh din sec. III: *St. Augustin fusese maniheu.*

mănină f. Mold. namilă: *aș vrea s'o văd cu două manine (fete) ca ale mele* AL. [Vechiu-rom. *mamină*, colos, termen înrudit cu *mămâie*].

manioc m. arbust din America; fecula din rădăcina sa servă la facerea tapiocei *(Jatropha manihot).*

www.dacoromanica.ro

mânios a. 1. plin de mânie; 2. care se mânie lesne.

manipulà v. 1. a opera cu mâna asupra substanțelor chimice; 2. a administra: *a manipula bani publici.*

manipulator m. cel ce manipulează. ‖ n. aparat pentru transmiterea telegramelor.

manișcă f. 1. ornament de dantelă ce termină mâneca cămășei; 2. pieptar mobil ce se pune peste cămașă. [Rus. MANIȘKA].

mănit a. stricat de mană: *holde mănite de ploaie cu soare.*

maniță f. stofă din care se făceau anterie și rochii (FIL.). [Origină necunoscută].

manivelă f. bucată de fier sau de lemn ce servă a face să se învârtească o osie (= fr. *manivelle).*

mânjălău n. Mold. lemn dințat care, frecat cu șăpun, servă la zolirea cămășilor. [Tras din *mânji*].

mânjeală f. 1. lucrarea de a mânji; 2. Mold. mânzală.

mânji v. 1. a păta murdărind: *cărbunele mânjește;* 2. *fig.* a pângări, a întina. [Slav. MAZATI].

mânjitor a. care mânjește.

manoperă f. mijloc întrebuințat spre a ajunge la un scop: *manopere neleale.*

mânos a. 1. lăptos, care dă mult lapte: *vacă mănoasă;* 2. fertil: *pământ mănos.* [V. *mană*, metaforă pastorală transportată asupra solului].

mansardă f. cameră sub acoperișul unei case (= fr. *mansarde).*

manșetă f. pl. benți, marginile mânecilor cămășei (= fr. *manchette).*

manșon n. blană în formă de sac deschisă de ambele căpătâie în care se bagă mâinile la frig (= fr. *manchon).*

mansup n. funcțiune înaltă boierească (în epoca fanariotă): *îl rog să te puie la vreun mansup* FIL. [Turc. MANSUP].

mantà (mantă) f. 1. haină largă și lungă ce se pune deasupra celorlalte; **a pune cuiva mantaua, a-l păcăli;** 2. (poetic) acoperemânt: *a nopții neagră mantă peste dealuri se lățește* BOL.; 3. *fig.* pricină de ceartă, belea: *vă veți găsi mantaua cu mine* CR. [Pol. MANTA; v. *mantie*].

mântie f. 1. veșmânt arhieresc pus peste toate celelalte; 2. veșmânt de suveran: *sub mantia regală văd numai goliciune* AL.; 3. (poetic) acoperemânt: *luna revarsă pe copilă o mantie argintoasă* AL. [Slav. MANTIE].

mantilă f. mântăluță elegantă de damă.

mântueală f. Mold. scăpare: *școala era numai de mântuială* CR.

mântuì v. 1. a scăpa din vr'o primejdie: *a mântui țara de dușmani;* 2. a se scăpa de ceva neplăcut: *voiu să mă mântuiu cu totul de dânșii* OD.; 3. a dărui mântuirea eternă: *mântuiește, Doamne, norodul tău!* 4. Mold. a isprăvi, a se termina: *a mântuit lucrul.* [Ung. MENTENI].

mântuință f. mijloc de mântuire.

mântuire f. 1. scăpare; 2. răscumpărarea păcatelor; **Armata mântuirii,** sectă protestantă fondată în 1865, reformată în 1878 de pastorul Booth, spre a reînsufleți interesul pentru destinele religioase ale omului; 3. isprăvire.

mântuitor a. care mântue: *faceți cruci mântuitoare* AL. ‖ m. cel ce mântue, în special Salvatorul lumii.

mântuș n. Mold. 1. mormoloc; 2. mihalț (pește cu capul turtit). [Rus. MANTUS]. V. mintuș.

manual a. făcut cu mâna: *lucru manual.* ‖ n. carte ce conține în prescurtare substanța unui lung tractat.

manufactură f. 1. fabricare în mare a unor produse ale industriei: *manufactură de postavuri;* 2. clădire în care ele se fabrică: *a construi o manufactură.*

manufacturier a. ce ține de manufactură: *industrie manufacturieră.* ‖ m. proprietarul unei manufacturi.

mânuì v. V. manià.

mânunchiu n. 1. legătură de mai multe lucruri: *mânunchiu de flori;* 2. mâner: *mânunchiul sabiei, coasei.* [Lat. MANUCLUS = MANIPULUS].

mănunt a. V. mărunt: *lunca pudruită cu mănunt mărgăritar* AL.

mânușă f. 1. obiect ce acopere mâna: *mânuși de mătase;* 2. mâner, toartă: *mânușa urciorului;* 3. unitate de măsură a cânepei cu un diametru de 10—12 cm. [Derivat din *mână:* lit. mână mică].

mânușar m. fabricant sau vânzător de mânuși].

manuscript n. operă scrisă cu mâna: *un manuscript rar.*

manuscris a. scris cu mâna: *lucrare manuscrisă.*

manutanță f. stabiliment unde se fabrică pâine pentru armată.

mânz m. 1. cal până la un an; 2. firele de urzeală rămase netrecute prin ițe și spată: *a depăna mânzul.* [Cf. it. MANZO, taur tânăr].

mânzală f. preparațle lichidă din semințe de in și tărâțe cu care se unge urzeala la pânza de cânepă, pentru udarea firelor de pe răsboiu, ca să nu se rupă. [V. *mânjeală*].

mânzălău n. Tr. 1. vițel de un an; 2. firele ce rămân afară din spată pe răsboiu. [V. *mânz* și *mânzală*].

www.dacoromanica.ro

mânzăli v. a mânji: *o mânzăliră pe obraz cu cenuşe şi cărbuni.* [V. *mânji*].

mânzare f. oaie cu lapte.

mânzat m. viţel de un an.

mânzoc m. mânz, noaten.

maoană f. vapor pentru îmbarcarea cărbunilor (= fr. *mahonne*): *pontoane şi maoane de transport,*

mapă f. portofoliu de cărţi sau desenuri: *mapă de carton.*

mapamund n. hartă geografică ce reprezintă pământul divizat în două emisfere.

măr m. (pl. **meri**), pom ale cărui roade sunt bune de mâncare *(Pirus malus)*; de florile mărului, în zadar, fără folos. ‖ n. (pl. **mere**), poamă rotundă şi plină de sâmburi a mărului: *merele creţeşti şi domneşti sunt foarte gustoase*; mărul lupului, aconit. [Lat. vulg. MELUM = clasic MALUM]. ‖ adv. ca un măr: *a fost bătut măr.*

marabut m. pasăre din India ale cării pene frumoase servă a orna pălăriile femeieşti.

mărăcinar m. pasăre care trăieşte prin fânețe în apropiere de ape şi se nutreşte cu insecte *(Saxicola).*

mărăcine m. 1. porumbar, arbust cu ramuri spinoase: *boabele mărăcinilor se numesc porumbèle*; 2. păducel, plantă cu spini. [Lat. *MARRICINA, din MARRA, sapă de plivit ogoarele (planta şi unealta sunt deopotrivă înţepătoare)].

mărăcinîş n. locul unde au crescut mulţi mărăcini.

mărăcinos a. plin de mărăcini.

marafet n. 1. măestrie, mijloc viclean: *atunci găsise alt marafet de a-i necăji* GHICA; 2. pl. fasoane, nazuri: *ian lasă marafeturile, deschide-ţi inima* NEGR. [Vechiu-rom. *marifet*, pricepere, talent = turc. MARIFET].

mărăi v. 1. a scoate un sgomot surd, vorbind de câini (înainte de a începe a lătra): *câinele ce mărăe, muşcă*; 2. *fam.* a mormăi, a plânge încet (despre copii). [Onomatopee din *mâr-mâr*, imitând glasul câinelui când nu latră].

mărăitură f. geamăt continuu al câinilor şi căţeilor.

maramă f. 1. ştergar, în genere: *o maramă de Ţarigrad* OD. *cu ţesala îl ţesăla, cu marama că-l ştergea* POP.; 2. fâşie lungă de pânză, din bumbac sau borangic, împodobită la margini cu flori colorate: *ţărancele poartă marama dela prima zi de căsnicie*; 3. broboadă elegantă de mireasă *(a-şi pune marama, a se mărita)*: *îi luă inelul din degetul cel mic şi marama depe faţă* ISP.; 4. *în special*, broboadă dăruită de mireasă tinerilor nuntaşi, voinicilor şi de soacră mirelui; 5. (poetic) văl: *ea ridică somnoroasă lunga genelor maramă* EM.; 6. pl. horă ce se joacă la cununie (se joacă cu mărămi când se duce copaciul înaintea miresei). [Turc. MAHRAMA, de unde varianta Munt. *mahramă* (redusă la *maramă*), arhaic *măfrămă* (disimilată Mold. în *năframă*)]. V. năframă.

mărar m. plantă cu miros aromatic *(Anethum graveolens).* [Cf. lat. MARATHRUM].

marasm n. *Med.* slăbiciune extremă, lâncezeală.

maraz n. pl. Mold. moşturi, nazuri: *mâţa face marazuri* CR. [Turc. MARAZ, boală].

marcà v. 1. a pune o marcă pe: *a marca rufe*; 2. a pune un semn de recunoaştere: *a marca un loc într'o carte*; 3. *fig.* a semnala.

marcă f. 1. semn pus pe un obiect spre a-l recunoaşte: *marcă de hârtie, de ţabrică*; 2. emblemă, semn distinctiv, stemă: *marca României* [v. România Mare]; 3. timbru poştal; 4. armoarii, blazon: *bani cu mărcile Banului Barbu Basarab* OD.; 5. jeton sau fisă la joc; 6. monedă germană, odinioară în valoare de 1 fr. 25 centime.

mârcă adv. în expresiunea **a tăcea mârcă**, a nu scoate glas, a nu rosti o vorbă. [V. *mâlcă*].

marcant a. cu autoritate, cu influenţă: *personaj marcant.*

marcat a. 1. ce poartă o marcă sau un semn de recunoaştere: *rufe marcate*; 2. fixat dinainte, predestinat. ‖ n. acţiunea de a marca: *marcatul rufelor.*

mârced a 1. veşted: *flori mârcede*; 2. putred; 3. *fig.* moleşit, stors de puteri. [Lat. MARCIDUS].

mârceţ m. Tr. *Bot.* rodu-pământului. [Origină necunoscută].

marchèr m. cel ce marchează la joc (= fr. *marqueur*).

marchetărie f. 1. lemnărie de diferite colori ce formează desenuri variate; 2. *fig.* operă compusă din fragmente desperechiate.

marchioaţă f. ochiul podului pe unde iese fumul la o casă ţărănească, [Origină necunoscută].

marchitan m. negustor de mărfuri mărunte, [Rus. MAKITANTŬ = nemţ. MARKETENDER].

marchităníe f. 1. prăvălia marchitanului; 2. mărfuri diferite.

marchiz m. titlu de nobleţă mai jos de duce şi mai sus de conte (= fr. *marquis*).

marchiză f. 1. soţia marchizului; 2.

www.dacoromanica.ro

un fel de streașină spre a apăra de ploaie, vânt, soare; 3. inel cu căsuța lungită.

mărcuș a, se zice de oile bucălăi. [Origină necunoscută].

mardà f. lucru netrebnic, lepădătură. [Turc. MARDA, ce se cere peste preț].

mare a. 1. care trece peste măsura mijlocie: *om mare, casă mare;* 2. considerabil: *avere mare, plăcere mare;* 3. remarcabil: *caracter mare, fapte mari;* mare și tare, a tot puternic, foarte influent; 4. ilustru prin geniul sau eroismul său: *marele Shakespeare, Ștefan cel Mare;* 5. titlul unor demnitari: *mare logofăt, mare cancelar.* [Lat. MAS, MAREM, bărbat considerat ca de o mărime tipică]. ‖ adv. 1. mândru: *a se ținea mare;* 2. Mold. foarte: *mare cald e, mare bună o fost* AL.

mare f. 1. întindere imensă de apă sărată ce acopere cea mai mare parte a suprafeței pământului; 2. porțiune din această massă de apă: *Marea Neagră;* 3. *fig.* cantitate întinsă pe o suprafață mare: *mare de grâu, mare de sânge.* [Lat. MARE].

mare f. *pop.* mulțime mare: *a cârmuit atâta mare de ani* ISP. *de mari de veacuri se luptase* OD. [Identic cu a *mare;* v. *amar*]. ‖ adv. cu mare greutate; *cu mare ce hălăduesc de deschid ușa* CR.

măre! (mări!) int. Mold. de chemare sau de provocare: măre, ia ascultă! [Cf. sinonimul albanez MORÈ].

mare-cruce f. 1. rangul cel mai înalt al unei decorațiuni; 2. cel învestit cu această demnitate.

mareșal m. 1. gradul cel mai înalt în armată; *mareșal de Franța;* 2. administrator al Curții și al casei regale (= fr. *maréchal).*

măreț a. 1. care are ceva mare în sine: *oraș măreț;* 2. *fig.* foarte frumos: *privelișle măreață;* 3. care se crede mare.

măreție f. caracterul și starea celor mărețe: *tot a apei, a pustiei și a nopții măreție* EM.

marfă f. ceeace se vinde și se cumpără (afară de imobile). [Tr. *marhă,* vită (și marfă) = serb. MARHA, vită: vitele sunt, la popoarele pastorale, principalul obiect de transacțiune].

marfagiu m. negustor ambulant.

margarină f. 1. substanță ce se află în corpurile grase (său, grăsime, unt, uleiu); 2. unt falsificat cu această substanță.

mărgărint n. (poetic) mărgăritar: *ca un strat de mărgărint* AL.

mărgărită f. 1. mărgăritar: *crescuse și 'nflorise o mică mărgărită* AL.; 2. pl. plantă din fam. compuselor cu cotor înalt și cu flori late, cultivată uneori ca decorativă *(Chrysanthemum leucanthemum).* [Lat. MAROARITA], V. înșirate-mărgărite.

mărgăritar n. 1. globul de un alb argintiu, produs de unele scoici de mare și întrebuințat ca piatră scumpă; a înșira la mărgăritare, a spune la basme: *boierul făcu clacă, adunând pe toți copiii și fetele din sat ca să înșire la mărgăritare* ISP.; 2. *fig.* ce e mai bun în felul său: *poezia aceasta e un mărgăritar;* 3. de coloarea albă a mărgăritarului: *dinți de mărgăritar;* 4. colecțiunea cuvântărilor St-lui Ioan Gură-de-aur.

mărgăritărèle n. pl. plantă de primăvară cu floricelele albe plăcut mirositoare *(Convallaria majalis): mărgăritarele* se mai numesc în Mold. *lăcrămioare,* în Tr. *clopoțele* și *suflețele,* în Banat *georgițe* și în Dobrogea *cerceluși.*

mărgea f. 1. boabă de mărgean, mărgăritar de sticlă servind ca podoabă la gât: *salbă de mărgele;* 2. Tr. clocoței. [Lat. vulg. MARGELLA = MAROARITA].

mărgean n. numele popular al coralului: *brățară de mărgean,* fig. *buze de mărgean.* [Turc. MARDJAN].

mărgeluș f. pl. *Bot.* meiu-păsăresc.

mărgică f. plantă ce crește prin păduri umbroase *(Melica uniflora).*

marghiloman n. ceașcă de cafea cu cognac: *cinci rânduri de marghilomane* CAR. [După numele bărbatului de Stat Alexandru Marghiloman].

Marghioală f. 1. nume familiar în loc de Mărioară; 2. *fig.* femeie vicleană.

marghiol a. șiret. [Gr. mod., din it. *mariola*]. ‖ m. seducător de inimi: *marghiolul cel din sat* POP.

marghioli v. 1. a fuduli; 2. a se preface: *ați murit ori vă marghioliți?* POP.

marghiolie f. vicleneie: *marghiolîile vădanei* POP.

marginal a. scris sau tipărit pe de margini: *note marginale.*

mărginaș a. limitrof. ‖ m. pl. colții calului.

margine f. 1. partea cu care se termină o suprafață: *marginea pufului, pădurii;* 2. țărm; *marginea mării;* 3. frontieră; 4. *fig.* limită. [Lat. MARGINEM].

mărginean a. dela marginea țării. ‖ m. pl. locuitorii români din partea meridională a Ardealului (Brașov, Sibiu), cari se ocupă cu creșterea vitelor.

mărgini v. 1. a pune margine, a despărți; 2. *fig.* a se opri, a se înfrâna: *mărginește-te!*

mărginit a. 1. limitat; 2. *fig.* de puțină agerime: *om mărginit.*

www.dacoromanica.ro

margrav m. titlu dat odinioară unor mici principi germani.

mări! int. Mold. V. **măre**: *că venia, mări, venia* Pop.

mări v. 1. a (se) face mare; 2. *fig.* a glorifica: *monumente în care să se mărească D-zeul războaielor* Negr.

mariaj n. V. **măriș**: *concina, mariajul sau cureluşa* Fil.

măricel a. cam mare.

mărie f. 1. mărire; 2. titlu dat odinioară Domnilor români şi fiilor lor: *Măria ta!*

măriș n. un joc de cărți: *om face o partidă de măriș* Al. (= fr. *mariage*, printr'un intermediar nemțesc).

mărime f. 1. întindere, mai ales în înălțime şi grosime: *fraţii sunt de aceeaş mărime;* 2. se zice despre lucruri cari trec peste măsura obişnuită: *mărimea pedepsei să corespundă cu mărimea crimei;* 3. în matematice, tot ce se poate mări sau micşora; 4. *fig.* importanță considerabilă: *mărimea unei întreprinderi.* [V. *mare*].

marin a. 1. de mare: *plantă marină;* 2. ce servă la navigațiune: *hartă marină.*

marină f. 1. arta navigațiunii pe mare; 2. serviciul marinarilor: *ofițer de marină;* 3. puterea navală a unei națiuni (constând din cuirasate, torpiloare, încrucişetoare, canoniere, etc.); *marina militară a Angliei e cea mai puternică din lume;* 4. tablou reprezentând vr'o vedere pe mare.

Marina (Sfânta) f. sărbătoare bătească ce cade în mijlocul Circovilor de vară (17 Iulie), zi rea pentru boale: *la Marina ţăranii împart pelin şi puici.* V. **Circovii.**

marinar m. cel ce trăieşte pe mare, matelot.

marinat a. gătit aşa ca să se poată conserva: *peşte marinat.*

marinată f. 1. saramură de păstrat cărnuri; 2. carne marinată, peşte marinat: *marinată de barbuni* Fil.

mărinimie f. virtutea şi fapta celui mărinimos. [Modelat după lat. magnanimitas].

mărinimos a. care are sentimente înalte, generoase.

marionetă f. 1. mică figură de lemn sau de carton ce se mişcă cu nişte firişoare, pe un teatru mic; *teatru de marionete,* jocul păpuşilor; 2. *fig.* persoană fără caracter (= fr. *marionnette).*

mărire f. 1. acțiunea de a (se) mări: *mărirea averii;* 2. mijloc de a (se) mări; 3. demnități, onoruri: *împins de pofta măririi* Al; 4. *fig.* mândrie: *apoi cu mărire astfel le vorbeşte* Bol.; 5. glorie: *mărire ţie, Doamne!*

mărit a. 1. înălțat, glorios: *Domnul nostru ar vrea să vază pe măritul împărat* Em.; 2. titlul dat od. Domnilor ţării: *mărite doamne!*

mărită v. a da, a lua de bărbat (vorbind de femei). [Lat. maritare].

marital a. ce ține de bărbat: *drepturi maritale.*

maritim a. 1. situat aproape de mare: *oraş maritim;* 2. relativ la marină: *legi maritime.*

măritiş n. fapta de a se mărita.

măriuță f. 1. nume vulgar al coccinelei; 2. peşte cu dungi negre şi spini la cap. [Diminutiv din *Maria* (cf. germ. *Marienkäfer;* sensul 2 face aluziune la corpul punctat al peştelui].

mârli v. a se împreuna, vorbind de berbeci. [Onomatopee analoagă cu *mierlăi, miorlăi*].

mârliță f. ştiucă mică. [Şi *mârloae;* origină necunoscută].

marmaziu n. vin de Malvazia. ‖ a. (Banat) de coloarea purpurie a marmaziului: *tot rachiu d'ăl marmaziu, care-i tare şi beţiu* Pop. [Provenţal marmuzie, (vin de) Malvazia, printr'un intermediar sărbesc].

marmeladă f. dulceață de poame fierte mult.

marmorà v. a da hârtiei colori variate.

marmoreu a. ce seamănă cu marmura: *marmoreele braţe* Em.

marmotă f. mamifer din ordinul rozătoarelor, trăieşte în Alpi şi Pirenei prin peşterile munților, dormind peste iarnă *(Arctomys marmota).*

marmură f. 1. piatră calcară foarte vârtoasă şi care se poate netezi: *marmură de Carara;* 2. bloc de marmură: *s'o admiri ca pe o marmură de Paros* Em. [Lat. marmorem].

mărmurit a. (poetic) înmărmurit: *lângă o cruce mărmurită* Em.

mărmuriu a. cu vine ca marmura: *cu pulpa mărmurie* Al.

marnă f. pământ calcar, amestecat cu argilă, care servă la îngrăşatul ţarinelor (= fr. *marne).*

mârnăi v. Mold. a mormăi: *încep a mârnăi printre gard* Cr. [Onomatopee].

marochin n. piele de ţap sau de capră, preparată într'un mod particular.

marole f. pl. V. **marule.**

marotă f. 1. sceptru cu clopoței, emblema nebuniei; 2. *fig.* ceva iubit prosteşte (= fr. *marotte).*

marş n. 1. mişcare regulată a trupelor: *marş forţat;* 2. distanță percursă: *a face un marş lung;* 3. cortej, succesiune de persoane cari merg în ceremonie: *marş triumfal;* 4. arie de muzică,

www.dacoromanica.ro

menită a regula mişcarea trupelor: *fanfara a cântat un marş;* 5. poezie corespunzătoare: *marşul anului 1848* (= fr. *marche*). ‖ int. exprimă comanda de purcedere: *înainte, marş!* (şi ironic, la câini).

marşandă f. modistă (= fr. *marchande*).

mârşav a. 1. murdar: *supus orbirii unui mârşav interes;* 2. păcătos şi mişel; 3. fricos, laş: *moartea nu 'nspăimântă decât pe mârşavi* Bol. [Vechiu rom. *mârşav*, slab de constituţie = slav. мрŭшавŭ: slăbiciunea fizică a fost transportată, în limba modernă, asupra defectelor sufleteşti].

mârşăvie f. stare şi faptă de mârşav.

marsilieză f. imn patriotic şi războinic compus la 1792 şi devenit apoi cântecul naţional al Franţei.

marţ a. termen de joc, în locuţiunea **a face marţ**: 1. a bate cu desăvârşire (în jocul de table); 2. *fig.* a covârşi, a da de ruşine pe cineva. [It. marcio, dial. marzo].

Marţ m. numele popular al lunei lui Martie. [Lat. martius (mensis)].

martac n. 1. par gros; 2. pl. căpriori la învelişul unui bordeiu. [Turc. mertek].

marţafoiu m. netrebnic: *îl deteră afară ca pe un marţafoiu şi un becisnic* Isp. [Cf. *mârţ*].

mârtan m. motan: *atunci mi se pune pe spălat mârtanul* Isp. [Compromis din *mârăi* şi *motan*].

mârţână f. Tr. V. **mârţoagă**.

marţelină f. taftă foarte fină (= fr. *marceline*).

Marţi f. a treia zi a săptămânii. [Lat. martis (dies)].

marţial a. războinic: *înfăţişare marţială;* curte marţială, tribunal militar în timp de războiu; lege marţială, care autorizează în unele cazuri întrebuinţarea forţei armate.

Martie m. a treia lună a anului, numită de popor *Mârţ* sau *Mărţişor*. [Gr. mod.].

Martin (Moş) m. numele popular al ursului: *joacă bine, moş Martine!*

martingală f. 1. curea la frâul calului; 2. mod de a juca constând în a ponta la fiecare dată dublul de ceeace s'a pierdut înainte (= fr. *martingale*).

Martini (de iarnă) m. pl. sfinţi serbaţi de ţărani ca ocrotitori împotriva lupilor ca să nu le vateme vitele (1 Februarie şi 12 Noemvrie).

martinică f. cafea de Martinica: *când măcina martinica* Car.

martir m. 1. cel ce a suferit moartea spre a mărturisi adevărul religiunii; 2. cel ce a suferit pentru o doctrină oarecare; 3. *fig.* cel ce suferă mult.

martiriu n. 1. moarte sau chinuri suferite pentru credinţă; 2. *fig.* suferinţă mare fizică şi morală.

martirizà v. 1. a face să sufere martiriul; 2. *fig.* a face să sufere mult.

martirologiu n. 1. catalogul martirilor şi al sfinţilor în genere; 2. *fig.* enumeraţiune lungă de suferinţe îndurate.

mărţişor m. 1. *pop.* luna lui Martie; 2. ban cu o aţă roşie împletită cu alb ce fetele şi nevestele îşi atârnă la gât sau la mână în prima zi a lunei Martie; 3. pl. ramuri de salcie acoperite cu flori: *iată o gingaşă mlădiţă cu şirag de mărţişori* Al. [Diminutiv din *Marţ*].

mârţoagă f. 1. cal prost, slab, stricat; 2. se zice de boul cu gâtul subţire, capul mare, cerbicea şi bărbia nedesvoltată. [Derivat din *marţ* cu sufixul peiorativ *og* (cf. *bijoagă*)].

marţoale f. fiinţă rău făcătoare, pedepseşte pe femeile cari torc Marţia, strâmbându-le gura. [Personificare rea a zilei de *Marţi*].

martur m. 1. cel ce a văzut ori auzit ceva şi spune în conştiinţă ce ştie; *a confrunta marturii;* 2. persoană chemată să asiste la îndeplinirea unor acte: *martur de cununie;* 3. *fig.* semn indicator: *Coloseul din Roma e şi astăzi martur al măririi romane.* [Vechiu lat. martur = martyr (şi cu sensul de testis)].

mărturie f. 1. declaraţiunea sau depoziţiunea unui martur; 2. dovadă, mijloc de adeverire; 3. medalie comemorativă de botezul unui prunc; 4. confesiune: *mărturia credinţei.* ‖ Tr. târg săptămânal: *mere (= merge) la o mărturie.*

mărturisì v. 1. a depune pentru sau contra cuiva; 2. a spune tot ce a făcut sau tot ce ştie: *criminalii au mărturisit faptele lor cumplite;* 3. a-şi spune păcatele unui duhovnic.

mărturisire f. 1. acţiunea de a (se) mărturisi; 2. confesiune: *mărturisirea e una din cele şapte taine;* 3. **mărturisirea credinţei**, crezul sau simbolul credinţei.

mărturisitor m. martir: *Cuviosul prooroc Vasile Mărturisitorul.*

marule (**marole**) f. pl, Mold. lăptuci cu rădăcină lunguiaţă şi cu frunzele eliptice sau ovale. [Turc. marul, prin mijlocirea bulg. марули].

mărunt a. 1. mic ca dimensiune sau volum: *meiu mărunt, bani mărunţi;* 2. scurt de talie: *om mărunt;* 3. *fig.* neînsemnat: *lume mărunţă.* [Şi *mănunt* = lat. minutus]. ‖ adv. 1. în părţi mici: *a tăia mărunt;* 2. scurt: *tuns mărunt;* 3. în picături mici: *plouă mărunt.* ‖ n. lucru mărunt: *multe şi mărunte.*

www.dacoromanica.ro

măruntaie n. pl. **1.** părţi mărunte (maţe, ficat, splină) coprinse în pântecele omului sau animalelor; **2.** *fig.* adâncime: *măruntaiele pământului.* [Lat. MINUTALIA. lit. mărunţişuri].

mărunţel a. cam mărunt.

mărunţi v. a face mărunt: **1.** a micşora, a scurta; **2.** a tăia în mici bucăţi, a sfărâma, a pisa.

mărunţica-craiului f. un fel de horă şi melodia după care se joacă.

mărunţiş n. lucru mărunt; **1.** marfă de puţină valoare; **2.** monedă mărunţă; **3.** *fig.* secături, nimicuri.

mărunţişar m. cel ce vinde mărunţişuri.

mârzac m. căpetenie tătărească: *un mârzac a sosit dela Bugeac* POP. [Tatar MIRZAK = MIRZA, titlul familiilor nobile tătăreşti din Crimeia].

mârzăcesc a. de mârzac: *cu copile mârzăceşti şi cu roabe tătăreşti* POP.

mas n. rămânere peste noapte: *are să fie masul în pădure* CR. [Lat. MANSUM].

masă v. a frământa cu mâinile diferitele părţi ale corpului unei persoane spre a le mlădia şi a înlesni circulaţiunea sângelui (= fr. *masser).*

masă f. **1.** mobilă de lemn sau de marmură aşezată pe unul sau mai multe picioare; **2.** în special, masă ce servă la mâncare: *a aduce la masă;* cu nepusă 'n masă, Mold. cu forţa; **3.** mâncări ce se pun pe masă: *poftim la masă!* **4.** ospăţ: *a dat o masă mare;* **5.** prânz: *doarme după masă;* **6.** biurou: *cap de masă;* **7.** prin analogie, tot ce seamănă unei mese: masă de tras doage, lemnul ce leagă osia cu piscul carului; **8.** *Jur.* averea ce trebue să se împarţă între creditori. [Vechiu-rom. *measă* = lat. MENSA]. V. massă.

masaj n. acţiunea de a masa prin fricţiuni (= fr. *massage).*

masalà f. torţă de răşină înfiptă într'un drug de fier: *cu ţăcliі şi masalale* OD. [Turc. MAŞALA, printr'un intermediar grec modern].

maşalà! int. ce o vrea D-zeu! (exclamare de admiraţiune la Turci): *arnăuţii strigară maşala! închinându-se până la pământ* NEGR. [Turc. MAŞALLA, de minune! bravo! lit. ce o vrea Dumnezeu].

masalagiu m. purtător de masalale: *masalagii... de care gemea oraşul* NEGR. [Formaţiune analogică].

măsălar m. numele popular al lunei August. [Cf. lat. MESSIS, seceriş: în această lună se seceră holdele].

măsar m. Tr. tâmplar. [Modelat după nemţ. TISCHLER].

Masa rotundă f. ordin de cavalerie celebru în poemele medievale franceze *(Table ronde)* şi ai cărui membri se aşezau în jurul unei mese rotunde.

masat n. **1.** tocila cismarilor şi a măcelarilor: *dete cuţitul pe masat* ISP.; **2.** *fig.* viclenie: *masatul muierii.* [Turc. MASAT].

mascà v. **1.** a pune o mască; **2.** *fig.* a ascunde, a nu lăsa să se vază.

mască f. **1.** faţă falsă cu care s'acopere figura: *mască de carton;* **2.** persoană mascată: *mască în domino;* **3.** *fig.* aparenţă înşelătoare (= fr. *masque).*

mascarà f. **1.** paiaţă: *slugă vechie, mascara bătrână nu ţi* PANN; **2.** batjocură: *a face de mascara,* a-şi râde de cineva. [Turc. MASKARA, bufon].

mascaradă f. **1.** trupă de oameni mascaţi; **2.** străvestirea celui ce se maschează.

mascaralâc n. faptă sau vorbă de batjocură. [Turc. MASKARALYK].

măscărì v. (Banat) a ocărî, a sudui. [Serb. MASKARITI].

măscăriciu m. caraghios, farsor: *învârtelile şi strâmbăturile pehlivanilor şi măscăricilor domneşti* FIL. [Tras din *mascara*].

mascaţ a. *bal mascat,* în care dansatorii poartă o mască şi sunt deghizaţi.

măşcat a. cu flori mari, cu boabe groase: *orz măşcat.* [Maramureş *măşcat,* mare = Meglen *măcicat:* de origină necunoscută].

masculin a. **1.** ce ţine de bărbaţi: *sex masculin;* **2.** *Gram.* bărbătesc sau considerat ca atare: *gen masculin.*

mascur m. porc castrat şi îngrăşat. [Macedo-rom. *mascuru,* bărbătesc = lat. MASCULUS: sens restrâns în daco-românește].

măseà f. **1.** dinte molar: *durere de măsele;* a trage la măsea, a bea vârtos; **2.** dinte de roată, în special, părţile roţii de lemn cari trec prin şiştorile fusului de moară; **3.** cuiul ce prinde cele două blăni legând tălpile de protapul săniei. [Lat. MAXILLA].

măselăriţă f. plantă cu miros greu şi foarte veninoasă, creşte prin locuri grase şi se crede bună pentru durerea de măsele *(Hyosciamus niger).*

măselat a. se zice de porumbul alb şi mare în bob.

maşină f. **1.** aparat ce servă a pune în mişcare, a ridica, a trage, a arunca ceva, sau prin care se pune în activitate un agent natural, precum focul, aerul, apa; **2.** orice instrument sau unealtă de care se serveşte industria; maşină infernală, aparat menit a produce o explozione ucigaşă; maşină animală, totalitatea organelor omului; maşina Statului,

www.dacoromanica.ro

guvernul unei țări; 3. mecanism: *s'a întors mașina lumii* EM.; 4. *fig.* om fără voință sau energie: *e o mașină* (= fr. *machine*).

mașinal a. produs prin jocul organelor, tără reflexiune, ca prin o mașină: *mișcare mașinală.*

mașinărie t. mecanism.

mașinist m. 1. cel ce construește sau dirijează o mașină; 2. cel ce dispune decorurile pe scenă.

mașlă f. coloarea cărților de joc: *masla caralelor, picelor, cupelor.* [V. *maslu*, coloare = unsoare].

măslad n. fruct conținând în sâmburele său o substanță toarte veninoasă: amestecat cu miez de pâine, *măsladul* se întrebuințează spre a ameți și omorî peștii. [Ung. MASZLAG, ciumăfaie].

măslin m. pom totdeauna verde ce face măsline, crește în țările meridionale ale Europei *(Olea europaea): măslinul era la cei vechi simbolul păcii.* [Tras din *măslină*].

măslină t. rod cu sâmbure din care se extrage untdelemn: *măsline de Tesalia.* [Slav. MASLINA, din MASLO, unsoare].

măsliniu a. de coloarea măslinei: verde bătând în negru.

maslu n. ungerea mortului cu sfântul mir. [Slav. MASLO].

măslui v. 1. a pregăti cărțile de joc spre a înșela; 2. *fig.* a falsifica; *să măsluiască alegerea deputaților* AL. [V. *mașlă*].

măsluit a. falsificat: *cărțile 's măsluite* AL.

măsluitor m. cel ce pregătește dinnainte cărțile de jucat.

masor m. cel ce masează (= fr. *masseur*).

masora f. cercetare critică a textului sfintei Scripturi, făcută de doctori evrei numiți *masoreți.*

massă f. 1. grămadă de lucruri ce formează un corp: *massă de pietre;* 2. corp solid și compact: *massă de plumb;* 3. totalitate: *massa cunoștințelor omenești;* 4. public, gloată: *a ridica massele;* **în massă**, cu toții împreună; 5. capătul cel gros al unui achiu.

massiv a. 1. care e sau pare îndesat și greu: *ornamentele massive;* 2. care e plin: *brățară de aur massiv;* 3. *fig.* grosolan, greoiu: *spirit massiv.* ‖ n. 1. lucrare de zidărie plină și solidă: *massivul unui peron;* 2. buchet de arbori într'un parc; 3. totalitate de munți formând o massă: *massivul Carpaților.*

mastic n. 1. rășină scursă dintr'un arbore aziatic; 2. compoziție din ceruză și uleiu, întrebuințată de geamgii.

mastică f. rachiu aromatizat cu rășina masticului sau sacâzului: *mastică de Hio ori de Corint.* [Gr. MASTIX].

maștihă f. Mold. Tr. mamă vitregă: *am să-i țiu maștihă?* AL. [Slav. MAȘTEHA, din MATI, mamă].

mastodont m. 1. mare pachiderm antediluvian, analog elefantului; 2. *fig.* om îndesat la corp și la cap.

măsură v. 1. a lua măsura: *cum măsuri, ți se măsoară;* 2. a străbate: *a măsura cu pași repezi casa;* 3. a examina, a cerceta: *a măsura pe cineva cu ochii;* 4. *fig.* a evalua, a aprecia: *a măsura întinderea unui pericol;* 5. a regula, a modera: *a-și măsura cheltuielile, vorbele;* 6. a se lua la luptă, a se bate cu cineva: *a se măsura cu dușmanul.* [Lat. MENSURARE].

măsură f. 1. unitate convențională ce servă a determina o cantitate, o întindere, o forță; **pe măsură ce**, proporțional și succesiv; 2. dimensiunea evaluată: *a lua măsura unei haine;* 3. ceeace servă a măsura: metru, litru; 4. cât conține un vas cu care se măsoară: *dați cu măsură dreaptă;* 5. *Muz.* tact: *a bate măsura;* 6. cantitatea silabelor cerute de ritm în versuri: *măsura dactilelor;* 7. pl. *fig.* precauțiuni necesare: *a lua măsuri pentru siguranța publică;* 8. moderațiune: *a vorbi cu măsură;* **a-și da măsura**, a arăta de ce e capabil. [Lat. MENSURA].

măsurabil a. ce se poate măsura.

mat a. 1. ce n'are lustru: *aur mat;* 2. (la jocul de șah) perdut: *șah și mat.*

mat n. 1. partea tubului digestiv, lungă și împletecită, ce vine după stomac: *mat de bou;* 2. conduct lung și puțin larg, adaptat la o mașină hidraulică; 3. pl. intestine; fig. *pestrit la mațe, cu mațe pestrițe,* Mold. rău la culme. [Lat. vulg. MATTA = INTESTINA].

mată pr. abreviațiune familiară pentru *dumniata.*

mâță f. 1. Mold. pisică: *mâță blândă,* ipocrit; *a umbla cu mâța în sac,* a căuta să înșele; 2. roata zimțată a fusului joagărului și (Tr.) patinele de cari se servesc plutașii, ca să nu alunece pe bârne (aluziune la ghiarele mâței); 3. **mâța-popii**, scolopendră (după conformațiunea insectei). [Termen, comun idiomelor balcanice, de origină imitativă, după strigătul *miț-miț!* cu care se cheamă].

mătăciune f. numită și *iarba stupilor* sau *roiște*, plantă aromatică cu florile albastre sau albe, din ale cării frunze călugării noștri prepară *apă de melisă (Mellissa officinalis).* [Și *mătăcină* = pol. MATECZNIK (cu substituirea sufixelor), din MATKA, matrice, poporul aplicând du-

www.dacoromanica.ro

rerilor interne o infuziune din frunzele acestei plante].

matador m. 1. cel ce (în luptele cu taurii) trebue să omoare animalul; 2. *fig.* om însemnat.

mătăhăi v. Mold. a bănănăi: *vede un ostaș mătăhăind pe drum* CR. [Cf. *matahală*].

matahală f. Mold. namilă, colos: *era o matahală cât muntele Ceahlău* AL. [Tras din ung. MÁTOHA, fantomă].

mătăhălos a. colosal: *spinările mătăhăloase ale dealurilor.*

matale (mătăluță) pron. diminutive dela d-ta.

mătănăi v. a face mătănii, a bănănăi: *capetele, îngreunate de somn, începură să mătănăiască pe piept* POP.

mătănie f. 1. închinăciune, genuflexiune: *a făcut o sută de mătănii;* 2. pl. șir de globulețe cu cari călugării își numără închinăciunile: *noaptea spunea crezul pe șirul de mătănii;* 3. ca obiect de lux: *învârtia pe degete niște mătănii de chihlibar;* 4. se zice de călugării ce se închină la o anumită mânăstire: *a luat mătanie la Sfântu Munte;* 5. inclinarea corpului (sens generalizat): *capul dea dura săria, trupul mătănii făcea* POP. [Gr. mod. METANOIA, căință (lit. schimbarea cugetului rău în bun), s'a restrâns românește la manifestarea exterioară a actului moral, la mijloacele de a expia păcatele].

matară f. Mold. tivga în care țăranul duce apa la câmp: *să iea apă 'n matara, să-și adape mândruța* POP. [Turc. MATARA].

mătăsar m. fabricant sau lucrător de mătase.

mătăsărie f. 1. materie sau haină de mătase; 2. fabrică sau magazin de mătăsuri.

mătase f. 1. fir subțire ce se trage din gogoșile gândacilor de mătase și țesătura din asemenea fire: *rochie de mătase;* 2. învelișul știuletelui de porumb; 3. *fig.* se zice de părul subțire și moale; 4. *Bot.* **mătasea broaștelor**, specie de alge verzi filamentoase cari formează masse plutitoare la suprafața apelor dulci și stătătoare *(Conferva).* [Lat. METAXA],

mătăsică f. stofă de mătase subțire și mai ordinară.

mătăsos a. moale și neted ca mătasea.

mătăuz n. stropitor cu aiasmă, [Origină necunoscută].

matcă f. 1. împărăteasa albinelor: *matca e mai mare decât albina și n'are ac;* 2. stup bătrân ce servă la propagarea altora; 3. partea năvodului unde se strâng peștii; 4. albia unei ape și partea cea mai adâncă a cursului ei: *râul a ieșit din matcă;* 5. *fig.* izvor, început; 6. matrice; 7. partea ce rămâne din foile tăiate ale unui registru. [Rus. MATKA. mămiță, matrice, regina albinelor].

mătcă f. 1. bățul cu care se bate putineiul de unt; 2. tânjeala joagărului. [Origină necunoscută].

mătcălău n. Tr. linguroiu de mestecat. [Tras din *mătcă*].

mătcălău n. sărbătoare bănățeană ce cade după Paște, numită și înfărtățit: se adună fete și flăcăi, schimbă ouă roșii și zic că s'au făcut frați de cruce, iar fetele *mătcuțe.* [Ung. MATKA, iubită, logodnică].

mătcuță f. (Banat) surată. [V. *mătcălău*].

mațe-fripte m. sărac lipit (ale cărui mațe sunt fripte de foame): *merge,... mațe-fripte după noi* CAR.

matelot m. marinar.

matematic a. 1. relativ la matematice; 2. *fig.* riguros, exact. ‖ m. cel ce știe sau profesează matematicile.

matematice f. pl. știință ce are de obiect mărimile măsurabile. Numele de *matematice* a fost în special rezervat aritmeticei (număr), geometriei (întindere) și mecanicei (forță), cari, din cauza preciziunii lor, sunt considerate ca științe prin excelență.

mațe-negre n. pl. alt nume dat scobarului (pește cu mațele negre), ajunge până la mărimea de $^1/_2$ kg.

mater dolorosa f. («mama cea îndurerată»), reprezentarea sf. Fecioare lăcrămând la picioarele Crucii.

material a. 1. format din materie: *sufletul nu e material;* 2. ce ține de materie și de viețuirea materială: *forțe, interese materiale;* 3. *fig.* grosolan, greoiu; 4. *Gram.* se zice de substantive la cari fiecare parte poartă numele întregului, ca *lapte, aur.* ‖ n. 1 obiecte de orice natură întrebuințate la o întreprindere publică: *material de cale ferată;* 2. pl. materii ce intră într'o clădire; 3. *fig.* tot ce servă la compunerea unei opere.

materialism n. sistema celor ce susțin că totul e materie și neagă existența sufletului.

materialist m. partizan al materialismului. ‖ a. ce ține de materialism: *filozofie materialistă.*

materialitate f. caracterul celor materiale.

materializă v. a considera sau reprezenta ca material.

materie f. 1. tot ce are formă și corp, în opoziționea cu *spirit;* 2. substanță din care e făcut un lucru; **materie primă**, ce n'a fost încă lucrată: **materie animală.**

www.dacoromanica.ro

vegetală, minerală, substanță aparținând unuia din aceste regnuri; 3. *fig.* subiect despre ce se vorbește sau se scrie: *a intra în materie;* 4. excremente: *materie fecală;* 5. *Med.* puroiu; 6. stofă.

matern a. propriu sau natural unei mame: *gingășie maternă;* limbă maternă, limba părintească.

maternitate f. 1. stare, calitate de mamă; 2. moșit.

mâțesc a. de mâță: *mâțescul neam, mâțeasca fantezie* Em.

matiaș m. *Zool.* Tr. gaiță. [Ung. MÁTYAS, lit. Mateiu].

matinal a. 1. de dimineață: *ochiu aurorei matinal* Em.; 2. care se scoală de dimineață,

matineu n. 1. reprezentațiune dramatică, concert dat în timpul zilei; 2 haină femeiască de casă (= fr. *matinée)*

mâțișor m. 1. Mold. puiu de mâță; 2. *Bot.* spic lung și mlădios la floarea nucului, alunului, salciei; 3. pl. Tr. trifoiu. [Florile stufoase ale amentaceelor au fost comparate cu părul mătăsos al pisicii; sensul 3 face aluziune la coada animalului].

matiță f. coada rociului. [Serb. MATIȚA matcă, canal, lit. mămiță (cf. *matrice)*].

matofi v. Mold. 1. a se vesteji; 2. *fig.* a se moleși. [V. *matuf*].

màtor a. matur, în vârstă (Bălc.). [Slav. MATORŬ].

matosì v. *pop.* a se îmbăta. [Origină necunoscută].

matostat n. iasp cu pete roșii ca sângele: *paftale de aur și de matostat* Od. [In loc de *ematostat* (cf. sinonimul științific HEMATITĂ), printr'un intermediar grec modern].

matracucă f. 1. *pop.* mitropolit; 2. *fam.* femeie neroadă: *sta stârcit într'un colț, ca și când ar fi fost matracuca, sora Doamnei* Isp. [Pare a fi o fuziune din *mătrăgună* și *cucă*, planta purtând în botanica populară numele de *Doamna mare* și *Impărăteasa buruienilor*]

mătrăgună f. numele popular al beladonei cu care babele dela țară fac de dragoste și descântă pe cei bolnavi. [Din ital. *martagone*, varietate de crin, nume confundat cu *mandragora*, ambele plante având, după credințele poporului, însușiri comune].

matrapazlâc n. Mold. trafic, fraudă: *să mănânce banii cu matrapazlâcuri.* [Turc. MATRABAZLYK, din MATRABAZ, acaparator de grâne (lit. care joacă din baston, maestru de scrimă)].

mătrăși v. Mold. *fam.* a expedia: *de mult erai tu mătrășit din lumea asta* Cr. [Origină necunoscută].

mătreață f. necurățenia făinoasă ce se face în cap. [Derivat din *mătură*].

matriarcat n. stare socială în care femeile dau numele lor copiilor și reprezentă pe șeful familiei. Această datină subzistă încă la multe triburi din Africa meridională.

matrice f. 1. *Anat.* unul din organele interne (la femei); 2. tipar în care se toarnă metale pentru litere tipografice, monede, medalii; 3. registru original după care s'a stabilit rolurile contribuțiunilor.

mătrice f. 1. colici, mai ales la prunci; 2. boală de vite: pântecărie; 3. plantă aromatică, crește pe lângă locuințele și gardurile din sate, uneori cultivată prin grădini *(Pyrethrum parthenium).* [Lat. MATRICEM].

matriculă f. 1. registru conținând numele școlarilor, societarilor, etc.; 2. număr de ordine al fiecărui soldat într'un regiment.

matrimonial a. ce ține de căsătorie.

matronă f. 1. femeie romană; 2. *fig.* femeie înaintată în vârstă.

matuf a. Mold. 1. bătrân copilăros: *un matuf gârbov* Al.; 2. posac, ursuz: *era un matuf răposatul* Al. [Turc. MATUF, ghiuj].

màtur a. 1. copt de vârstă, care nu mai e tânăr: *om matur;* 2. *fig.* deplin cugetat: *proiect matur.* ‖ adv. cu chibzuință: *cugetă matur.* [V. *màtor*].

mătură v. 1. a curăța sau a șterge cu mătura; 2. a goni, a alunga pe cineva; 3. a curăța, a deserta: *artileria mătura tot locul* Bălc. [Tras din *mătură*].

mătură f. 1. unealtă din păr de porc, din paie sau din nuiele, ce servă a curăța de gunoiu, a șterge de praf; 2. pl. un fel de meiu *(Sorghum).* [Cf. lat. METULA, tufișoară, smoc].

măturătoare f. unealtă de măturat pe strade.

măturător m. cel ce mătură: *măturător de strade, măturător de coșuri.*

măturătură f. lucrarea și rezultatul măturării.

măturică f. 1. mătură mică; 2. pl. plantă cultivată pentru frumoasa-i inflorescență, întrebuințată pentru confecționarea buchetelor de imortele *(Xeranthemum annuum).*

maturitate f. 1. starea fructelor, grăunțelor, legumelor când sunt coapte; 2. *Med.* starea puroiului gata de a se sparge; 3. *fig.* stare matură, deplină desvoltare: *maturitatea vârstei, maturitatea rațiunii.*

mătușă f. 1. sora mamei sau a tatălui; 2. femeie în vârstă: *mătușa preoteasă.* [Lat. AMITA, cu sufixul *ușă* (cf. *cătușă)*].

www.dacoromanica.ro

maur a. ce ține de Mauri: *sus în frunte-i turnul maur* EM.

mauresc a. ce ține de obiceiurile, de gustul Maurilor: *arhitectură maurească.*

maus n. un fel de joc în cărți: *apoi s'a învârtit un maus* CAR. [Origină necunoscută].

mausoleu n. mare și bogat monument funerar (ca al regelui Mausol); fig. *o, dormi 'n pace, în mausoleu-ți mândru, al cerurilor arc! (luna)* EM.

mavrofori m. pl, numele tinerilor greci, purtând uniforma neagră, cari formau batalionul sacru în armata lui Ipsilante (1821): *o să mă scriu între mavrofori* FIL.

maxilar a. ce ține de măsele. ‖ n. osul maxilar.

maxim n. **1.** cel mai înalt grad ce-l poate atinge un lucru: *maximul de intensitate;* **2.** cantitatea, suma cea mai mare posibilă: *a aplica maximul pedepsei;* **3.** taxă peste care e oprit a vinde o marfă: *maximul zecimilor județene, legea maximului.*

maximă f. propoziție generală ce servă de principiu, de normă.

maximal a. în gradul cel mai înalt. ‖ m. maximalist, alt nume dat bolșevicilor. V. bolșevic.

maximalism n. echivalentul european al bolșevismului. V. bolșevism.

maximum adv. cel mai mult.

mazăre f. **1.** plantă leguminoasă alimentară ce produce boabe într'o teacă (*Pisum sativum);* **2.** boabele plantei. [Albanez MÓDZULĂ].

măzăriche f. **1.** *Bot.* bobușor; **2.** grindină măruntă.

mazdeism n. religiunea dualistă a Persiei.

mazdrac m. suliță lungă, mai ales căzăcească: *Turcii mâna pe mazdraci punea* POP. [Turc. MYZRAK],

măzdri v. Mold. a pungăși: *au măzdrit un milionaș de gălbiori* AL. [Tr. *mezdri*, a roade a jupui = rus. MEZDRITI].

mazetă f. ageamiu, în jocul de cărți (CAR. = fr. *mazette).*

mâzgă f. **1.** seva plantelor; **2.** noroiu în urma unei ploi repezi (când e lunecuș): *a plouat și s'a făcut o mâzgă și un ghețuș* CR. [Slav. MĚZGA].

măzgăli v. a mânji, mai ales hârtia, [Compromis între *mâzgă* și *mânzăli*].

măzgălitură f. lucrarea și efectul măzgălirii.

mazil a. și m. **1.** Domn destituit; **2.** boier scos din slujbă și supus la dări: *gloata boierilor mazili și a boierinașilor* OD ; **2.** clasă de contribuabili cari se trăgeau din boierii aflați în neactivitate de serviciu (formând boierimea dela țară): *l'au pus la bir ca pe un mazil* POP. ; **4.** corp de călărime moldovenească alcătuit de toți boierii ieșiți din slujbă sub comanda *Serdarului de mazili;* **5.** un fel de vătășei în slujba boierilor, plătiți din banii birului: *cu paznicul, vătămanul și câțiva nespălați de mazili* CR. [Turc. MAZUL, destituit].

mazili v. **1.** a destitui, vorbind de Domnii vechiului regim (mai ales din epoca fanariotă): *adevăr e c'ai chitit, pân'a nu ți mazilit,.?* AL.; **2.** a revoca, vorbind de un funcționar (din aceeași epocă): *am auzit că s'a mazilit ispravnicul de Teleorman* FIL.; **3.** *fig.* a alunga, a îndepărta: *tu cauți să mă mazilești din inima copilei* AL.

mazilie f. destituire, revocare din domnie sau din slujbă: *carte de mazilie* OD.

mazu n. **1.** ceeace s'adaogă la miza jocului: *cinci lei mazu;* **2.** *fig.* pe deasupra: *două consumații și o gurită mazu.* [Rus. MAZŬ, miză, din fr. *masse*].

mazurcă f. dans național polon și aria veselă după care se joacă: *am jucat mazurca cu Rușii* AL.

mazurist m. cel ce știe a dansa mazurca; *cel dintâiu mazurist* NEGR.

meandru n. V. Meandru.

mecanic a. **1.** privitor la mecanică; **2.** pus în lucrare cu ajutorul mașinelor: *arte mecanice;* **3.** *fig.* se zice de o lucrare la care nu se cere sau unde lipsește inteligență. ‖ m. **1.** cel ce se ocupă cu mecanica; **2.** constructor de mașini; **3.** cel ce conduce o mașină.

mecanică f. **1.** partea matematicelor ce studiază legile mișcării și ale echilibrului precum și acțiunea mașinelor: *mecanica coprinde dinamica și statica;* **2.** operă ce tratează despre această știință; **3.** *fig.* dispoziție naturală sau artificială a corpurilor.

mecanism n. **1.** combinarea pieselor destinate a funcționa împreună: *mecanismul unui ceasornic;* **2.** totalitatea organelor unui corp viu: *mecanismul corpului omenesc;* **3.** *fig.* combinarea mijloacelor destinate a produce un efect: *mecanismul unei limbi, al unui guvern.*

mecet n. **1.** biserică turcească mai mică decât geamia: *strigă Pașa al Diului din vârful mecetului* POP.; **2.** numele vechiului cimitir turcesc din București (în vecinătatea mecetului): *să-l ți dus la Mecet în poala lui Maomet* (jocul păpușilor) POP.; **3.** (ironic) autoritatea bisericească: *ce mai zice Mecetul despre popia voastră?* CR. [Turc. MEČIT, loc de închinăciune].

www.dacoromanica.ro

medaliat a. care a primit o medalie: *soldat medaliat.*

medalie f. 1. bucată de metal bătută în onoarea unei persoane ilustre sau în amintirea unui eveniment important: *medaliile Virtutea militară, Bene-Merenti, Răsplata muncii și Serviciul credincios;* 2. recompensă dată într'un concurs, după o expoziție; **reversul** medaliei, partea cea netavorabilă a persoanelor sau a lucrurilor. În timpul războiului Austro-Român din 1916 s'au creat două medalii militare: **Virtutea militară de războiu**, rezervată excluziv gradelor inferioare; și **Bărbăție și Credință**, cu spade încrucișate sub ramurile de laur, conferită pentru fapte meritorii gradelor inferioare. V. ordin.

medalion n. 1. medalie mare; 2. bijuterie ovală în care se închide un portret, păr, etc.; 3. basso-relief de formă rotundă.

medean n. Mold. V. maidan: *iese în medean să cumpere lemne* Cr.

medelean a. V. melean.

medelnicer m. od. 1. cel ce turna (la sărbători sau solemnități) Domnului apă pentru spălatul mâinilor; 2. rang de boierie: *ce întâmplare te aduce la mine, arhon medelnicere?* Fil. [Tras din slav. медєница, lighean].

medial a. *Gram.* ce ocupă mijlocul unei vorbe: *literă medială.*

median a. *Anat.* așezat la mijloc: *vine mediane.*

mediat a. prin mijlocire: *cauză mediată a unui eveniment.*

medic m. 1. doftor, ce practică medicina; 2. *fig.* ceeace aduce leac: *timpul e un mare medic.*

medical a. ce ține de medicină: *chestiune medicală.*

medicament n. leac, substanță proprie a vindeca o boală.

medicină f. arta de a căuta pe cei bolnavi.

medicinal a. întrebuințat în medicină: *plante medicinale.*

medico-militar a. privitor la medicina militară: *Institutul medico-militar.*

medico-veterinar a. relativ la medicina veterinară: *Școală medico-veterinară.*

medie f. număr mijlociu, cantitate mijlocie.

medieval a. ce ține de evul-mediu, de timpul scurs între anii 476—1453.

medievist m. istoric care s'ocupă în special cu evul-mediu.

mediocru a. 1. care e între mare și mic, între bun și rău; 2. *fig.* de puțină inteligență, de puțin talent: *om mediocru.* ‖ n. ceeace e mediocru, mijlociu.

mediocritate f. 1. starea, calitatea celui mediocru; 2. stare mijlocie de avere; 3. *fig.* insuficiență de spirit, de merit: *om de o mare mediocritate.*

meditâ v. 1. a examina cu maturitate în spiritul său: *a medita o cugetare;* 2. a reflecta cu profunditate: *a medita asupra morții;* 3. a prepara cu un elev lecțiunile sale.

meditați(un)e f. 1. operațiunea spiritului când vrea s'aprofundeze un subiect religios, moral sau filozofic: *Meditațiunile lui Descartes;* 3. varietate a elegiei, contemplarea poetică asupra ruinelor trecutului; *Meditațiunile lui Gr. Alexandrescu;* 4. repetirea lecțiunilor cu un meditator.

meditativ a. 1. aplecat la meditațiune; 2 dedat mereu la meditațiune: *viață meditativă.*

meditator m. repetitor de studii.

mediu a. mijlociu. ‖ n. 1. sunetul vocii între grav și acut; 2. *Fiz.* spațiu în care e pus un corp: *aerul e mediul în care trăim;* 3. *fig.* totalitatea persoanelor printre cari trăiește cineva, apucăturile și ideile lor: *a trăi într'un mediu intelectual;* 4. la spiritiști: cel ce servă de intermediar între oameni și spirite.

medular a. ce ține de măduva spinării sau e de natura ei: *substanța medulară a creerului.*

meeting n. (cit. *miting*), întrunire publică spre a discuta despre chestiuni politice, sociale, religioase.

mefitic a. cu miros urât și nesănătos: *aer mefitic.*

megalitic a. se zice de unele monumente preistorice formate din bolovani mari, ca *dolmeni.*

megaloman m. cel atins de megalomanie.

megalomanie f. nebunia măririlor.

megidiè f. decorațiune turcească înființată în 1851 de Sultanul Abdul Megid.

megieș a. și m. Mold. vecin: *un megieș al nostru* Cr. [Ung. megyes].

megieșie f. vecinătate: *toată megieșia se vaietă* Isp.

mehedințeancă f. horă de Mehedinți.

mehenghiu n. piatră de cercat aurul. [Turc. мєнєнє]. ‖ a. isteț, șiret: *te văd că ești bun mehenghiu* Cr. [Lit. ispitit, pățit: metaforă împrumutată dela aurari].

mehterhaneà f. muzică militară turcească ce cânta od. la paradele domnești (constând din surle sau fluiere, trâmbiți, dairale, tobe și teasuri): *mehterhaneaua juca în ograda boierului* Negr. [Turc. мєнтєр ханѐ, corp de muzicanți (мєнтєр, muzicant din garda particulară a Sultanului)].

www.dacoromanica.ro

meiu n. 1. plantă originară din Azia, din fam. gramineelor, cu bobițe gălbui: cotorul ei și semințele-i necojite servă de nutreț vitelor, iar descojite ca nutriment oamenilor *(Panicum miliaceum)*: *din meiu se face bragă*. Meiul a fost hrana locuitorilor din țările române până la finele sec. XVII-lea, când fu înlocuit cu porumbul; el mai poartă în Mold. numele de *mălaiu*, iar în Tr. cel de *parinc* sau *păsat*; **meiu păsăresc**, mohor; **meiu tătăresc**, mături; 2. bobițele acestei plante ce servă de nutreț mai ales păsărilor. [Lat. MILIUM].

meiu! int. *cât ai zice meiu*, într'o clipă Isp. [V. *miau*].

melancolic a. 1. în care domină melancolia: trist, mâhnit; 2. care inspiră melancolie.

melancolie f. 1. fiere neagră și dispozițiune tristă atribuită ei; 2. atragere spre singurătate și reverie.

melasă f. siropul ce rămâne după fabricarea zahărului (= fr. *mélasse*).

melc(iu) m. 1. molusc târâtor ce locuiește într'o scoică *(Cochlea)*; 2. partea osoasă a labirintului urechii ce are forma unei scoici de melc; 3. pl. glob: *melcii ochilor*; 4. partea osoasă dinăuntrul cornului. [Lat. vulg. MILACEM (pentru LIMACEM), de unde *melciu* (bulg. MELČOV vine din românește); cf. în sudul Franței: *milhauc*, melc (Tarn) și *meulçon* (Haute-Marne)],

melcit a. ciunt de un corn, (se aude în Vâlcea). [V. *melc*. 4].

meleag n. Mold. împrejurime, coprins: *om vestit prin meleagurile astea* Cr. [Ung. MELLÉK, regiune învecinată].

melean m. 1. Mold. om înalt și bine făcut, om sdrăvăn, măgădău: *nu m'a prins meleanul și haraminul de Trăsnea* Cr.; 2. Tr. (Someș) fecior dela 14—18 ani. [Origină necunoscută].

melesteu n. făcăleț. [Origină necunoscută].

melez n. Mold. materie de lână și de mătase: *cămăși de melez*. [Turc. MELEZ].

melic (malic) n. inflamațiunea glandelor gâtlejului la cai. [Origină necunoscută].

melisă f. *Bot.* mătăciune; *apă de melisă*, infuziune preparată din frunzele de melisă (= fr. *mélisse*).

meliță v. 1. a sfărâma inul sau cânepa cu melița; 2. *fam.* a bate strașnic. [Tras din *meliță*].

meliță f. 1. aparat (compus dintr'un drug gros cu o scobitură longitudinală și dintr'o limbă) de sfărâmat cotoarele de cânepă ca să cază toată coaja depe fire; 2. *fig.* femeie limbută: *gura babei umbla cum umblă melița* Cr. [Rut. MIALIȚA].

melodic a. *Muz.* 1. ce ține de melodie; 2. (poetic) melodios: *melodica șoptire a rîului ce geme* Em.

melodie f. 1. șir de sunete armonioase; 2. șir de fraze muzicale; 3. *fig.* șir de vorbe sau propozițiuni plăcute la auz.

melodios a. plin de melodie.

melodramă f. un fel de tragedie populară a cării acțiune e în genere teribilă și care altă dată era amestecată cu muzică.

melodramatic a. ce ține de melodramă: *genul melodramatic*.

meloman m. cel ce iubește cu pasiune muzica.

melopee f. 1. arta de a declama versurile la cei vechi; 2. arta de a pune cuvinte în muzică.

membrană f. țesătură subțire ce înfășură un organ. ‖ pergament: *hrisoave de membrană* Od.

membranos a. de natura membranelor.

membru n. și m. 1. partea corpului ce ține de trunchiul animal: brațele și picioarele; 2. *fig.* fiecare din persoanele cari compun o societate sau o familie; *membru al Academiei*; 3. fiecare parte a unui period sau a unei fraze; 4. fiecare din cele două părți ale unei ecuațiuni separate prin semnul egalității.

memento n. semn destinat a aduce aminte ceva; **memento-mori**, adu-ți aminte de moarte! *fig.* avertisment suprem: *ca un memento-mori pe al istoriei plan* Em.

memorabil a. demn de memorie: *eveniment memorabil*.

memorand n. 1. notă diplomatică expunând sumar starea unei chestiuni; 2. formular pe care se fac comunicări comerciale scurte.

memorial n. operă în care se află conservate amintirile cuiva.

memorie f. 1. facultatea de a-și aduce aminte un ce trecut; 2. amintire: *a păstra memoria unui eveniment*; 3. reputațiune ce se lasă după moarte: *de glorioasă memorie*.

memoriu n. 1. scriere în care se expune sumar o chestiune: *a redacta un memoriu*; 2. statul sumelor datorite pentru lucrări sau furnituri; 3. expunerea faptelor relative la un proces; 4. relațiunea evenimentelor la cari a luat parte cineva sau a fost martur: *literatura franceză e foarte bogată în memorii*; 5. disertațiune asupra unui obiect de știință, de erudițiune, de literatură; 6. culegerea deliberațiunilor sau a lucrărilor unei societăți: *Memoriile Academiei de medicină*.

www.dacoromanica.ro

menadă f. *Mit.* bacantă furioasă.

menaj n. 1. administrațiunea cheltuelilor și întreținerea unei case: *femeile au grijă de menaj;* 2. toate persoanele cari compun o familie: *sunt cinci menajuri în această casă* (= fr. *ménage*).

menajà v. 1. a cheltui cu economie: *a-și menaja starea;* 2. a nu obosi în zadar: *a-și menaja puterile;* 3. a pregăti cu dibăcie: *a menaja o întrevedere;* 4. a trata cu atențiune: *a menaja pe cineva;* 5. a-și căuta de sănătate: *trebue să te menajezi.*

menajeră f. femeie care poartă grijă de menaj: gospodină. iconoamă.

menajerie f. locul unde s'adună animale străine și rare.

mendre f. pl. poște capriționse: *a-și face mendrele.* [Cf. albanez MENDUR, mod, chip].

menestrel m. poet și muzicant ambulant (în evul-mediu).

menghenea f. masină de strâns a fierarilor. [Turc. MENGHENÉ].

menì v. 1. a prevesti viitorul (bun sau rău): *în ceasul nașterii ursitoarele menesc copilului soarta vietii sale;* 2. a (pre)destina: *astfel l'a menit soarta și cerul așa a vrut* NEGR.: 3. a ura: *o mie! zice unul, menind cu veselie* AL. [Gr. bizantin MENO, a anunța, a notifica, a declara: românește cu sensul înnobilit].

meningită f. *Med.* inflamațiunea membranei ce înfășură creierul.

meninţà v. (poetic) a amenința: *meninţând barbare glasuri* AL.

menire f. 1. soartă predestinată; 2. misiune, vocațiune: *moartea respectează pe omul cu menire* AL. [V. *menì*].

menit a. 1. predestinat: *suflete menite;* 2. destinat: *menit pentru domnie* AL.

mensual a. care se face în toate lunile: *buletin mensual.*

mentă f. numele științific al izmei.

mental a. care se face în minte: *calcul mental;* alienațiune mentală, nebunie.

menţine v. 1. a ține ferm și fix; 2. a conserva în aceeaș stare: *a menține un regulament;* 3. a afirma, a susține: *menţin ce am zis.* [După fr. *maintenir*].

menţionà v. a face mențiune.

menţiune f. mărturie făcută prin graiu sau prin scris: *a face menţiunea unui fapt;* **menţiune onorabilă**, distincțiune acordată într'un concurs după premiul și accesitul.

mentol n. *Med.* un fel de camfor ce constitue partea solidă a esenței de mentă (antiseptic).

menuet n. danț francez din secolul al XVIII-lea ce se juca cu o cadență gravă: *monotonul menuet, dantul clasic al saloanelor europene* FIL.

merar m. cel ce vinde mere.

meraz n. V. *miraz.*

mercantil a. 1. relativ la comerț; 2. *fig.* care se preocupă numai de câștig: *spirit mercantil.*

mercantilism n. spiritul comerțului, dispoziționse de a trata din punctul de vedere al profitului.

mercenar a. 1. care lucrează pentru bani: *lucrător mercenar;* 2. care se face numai pentru câștig: *lucru mercenar;* 3. *fig.* care se lasă ușor a fi corupt prin interes: *suflet mercenar.* ‖ m. 1. cel ce lucrează pentru bani; 2. soldat care se vinde pentru bani; 3. *fig.* om interesat și lesne de corupt cu bani.

merceologie f. cursul mărfurilor.

mercerie f. negoț de mărunțișuri pentru îmbrăcat și gătit (ață, ace, panglici, nasturi): *obiecte de mercerie.*

merchez n. 1. rost: *nu-i știe calului merchezul* PANN; 2. dibăcie (în jocul de cărți): *eu joc conţina oarbă cu fantele și am eu merchezul meu* CR.; 3. îndemână: *așa 'mi mai vine la merchez* AL. [Turc. MERKEZ, loc central].

mercuriu n. argint viu. [Identic cu numele zeului Mercuriu: metal sprinten ca mesagerul zeilor].

meredeu n. Mold. 1. lemn zimțat într'o parte cu care se frământă cașul; 2. ciorpac. [Cf. ung. MERITŐ, ciorpac].

meremet n. reparațiune: *casa-i dărăpănată.... are trebuință de meremet* AL. [Turc. MEREMET].

meremetesì v. a repara o clădire.

mereu a. continuu: *în codrii mereu pustii* AL. ‖ adv. într'una. fără încetare: *plouă mereu.* ‖ n. Mold. lemn fără noduri. [Origină necunoscută].

merge v. 1. a se mișca dintr'un loc la altul: *mergi iute;* 2. a se duce într'un loc anumit: *copiii merg la școală;* 3. a se afla, a fi: *cum mergi cu sănătatea? îți merge bine;* 4. a se putea: *nu merge;* 5. a veni bine, a conveni: *asta nu-mi merge la socoteală.* [Lat. MERGERE, a se cufunda, a dispare].

meridian n. cerc imaginar al sferei terestre ce trece prin polii și zenitul observatorului: ca punct de plecare se iea un prim meridian dela care se socotesc toate celelalte, spre răsărit și spre apus.

meridional a. care e din spre miazăzi: *popoare meridionale.*

merinde f. pl. proviziuni de drum. [Lat. MERENDA, mâncare între prânz și cină: românește cu sensul generalizat].

www.dacoromanica.ro

merinos n. 1. oaie de rasă spaniolă cu lâna subțire și creață; 2. lâna oii și stofa făcută dintr'însa: *cu șalvari de merinos* AL.

merișor m. 1. plantă cultivată adesea prin grădini, parcuri și cimitire (*Vinca*): *din merișor se fac coroane pentru școlarii premiați*; 2. (turcesc) cimșir; 3. arbust cu fructe roșii ca mărgeanul sau galbene, numite *merișoare*, de mărimea cireșelor, din care se face dulceață (*Pirus baccata*). [V. *măr*).

merit n. 1. ceeace face demn de stimă, de recompensă sau pedeapsă; 2. ceeace un lucru are bun în sine: *operă de merit*.

merita v. 1. a fi demn de: *a merita o recompensă*; 2. a-și atrage: *a merita o pedeapsă*; a bine merita de, a fi adus sau a aduce încă servicii mari.

meritoriu a. care merită, demn de stimă, de laudă sau de recompensă.

meritos a. care are merite.

mers n. 1. modul de a merge: *mersul calului*; 2. mișcarea celui ce merge: *a-și grăbi mersul*; fig. *mersul ceasornicului*; 3. înaintare, desvoltare: *mersul unei boale, unei afaceri*; fig. *mersul ideilor*.

merță f. Mold. Tr. măsură veche de capacitate, prețuind 10 banițe. [Slovean MĂRIȚA, din slav. MĂRA, măsură].

mertepeà f. termen de joc în cărți: rând, ordine: dela **mertepea**, de-a rândul: *de om lua treaba dela mertepea* AL. [Turc. MERTEPÈ].

mertic n. 1. baniță mică de douăzeci de oca; 2. măsură de orz ce se dă cailor; 3. tain, porțiune: *un covrig dintr'un mertic* POP. [Ung. MÉRTÉK].

mesager m. 1. cel însărcinat cu un mesaj; 2. cel ce poartă mesaje dintr'un oraș într'altul,

mesagerie f. 1. stabiliment de trăsuri pentru transportul călătorilor sau al mărfurilor; 2. trăsurile întrebuințate la acest serviciu.

mesaj n. 1. însărcinare de a spune sau de a aduce ceva; 2. pachet, depeșă; 3. comunicațiune oficială între puterea executivă și corpurile legiuitoare: *mesajul Tronului* (= fr. *message*).

meschin a. 1. sgârcit, calic: *om meschin*; 2. de înfățișare sărăcăcioasă (= fr. *mesquin*).

meschinărie f. 1. economie prea mare; 2. caracterul celui meschin; 3. lucruri meschine.

mescioară f. masă mică.

mesean m. cel ce stă la masă, oaspete

meseriaș m. cel ce are o meserie, lucrător.

meserie f. 1. exercițiul unei arte manuale: *meseria de croitor*; 2. orice profesiune: *meseria de advocat*. [Origină necunoscută].

meserniță f. Mold. unde se taie vitele și se vinde carne.

meși m. pl. 1. od. cismulițe de piele foarte fină cari veniau până la glezne și erau cusute de ceacșiri: înainte de a intra în casă, vizitatorul își lăsa papucii și se prezenta numai în meși: *Banul încălțat cu meși și papuci de saftian galben* FIL.; de aci *fig.* a da meșii cuiva, a-i da mâna, a cuteza: *pe unde-l știe, nu-i mai dă meșii să mai vie* PANN; 2. azi, pantofi țărănești din bucăți de postav. [Mold. *mesti* = turc. MEST: varianta *meși* e o reducere din *mești*].

meșină f. 1. piele de oaie lucrată: *cisme galbene de meșină* GHICA; 2. pl. Mold. nădragi blăniți cu meșină. [Turc. MEŞIN].

mesit m. trimis, emisar: *sosiră alți noi mesiți ai vizirului* BĂLC. [Gr. mod.]. V. misit.

Messia(h) m. 1. unsul Domnului, Mântuitorul promis lumii în profețiile Vechiului-Testament; 2. *fig.* om providențial dorit și așteptat cu nerăbdare.

mesteacăn m. arbore ce crește în pădurile noastre și e însemnat prin albeața coajei sale (*Betula verrucosa*). [Tras din *mesteca*: în unele locuri, țăranii mestecă în gură mugurii cei dulci ai arborelui].

mestecà v. a sfărâma cu dinții: *a mesteca pâine*. [Lat. MASTICARE].

mestecà v. V. amestecà.

mestecăniș n. pădure de mesteacăni.

mestecător m. cel ce mestecă: *mestecător de opiu*.

mestecău m. lemn de mestecat mămăliga: *mestecău și cuțit* POP.

meșter a. și m. 1. cel ce a învățat o meserie și o poate învăța și pe alții: *meșter zidar*; 2. lucrător dibaciu; 3. *fig.* abil, excelent: *meșter în răsboaie*; 4. femeie meșteră, vrăjitoare. [Ung. MESTER (din nemț. *Meister*)].

meșterì v. 1. a lucra cu dibăcie: *ian vezi cum mi le-ai meșterit* AL.; 2. a executa: *îmi vine să-i meșteresc un ștaier* AL.

meșterie f. măestrie: *de aveți meșterie să-mi faceți altă mânăstire, chip de pomenire...* POP.

meșteru-strică m. lucrător prost.

meșteșug n. 1. meserie: *meșteșugul e brățară de aur*; 2. artă: *e făcut cu meșteșug*; 3. șiretenie. [Ung. MESTERSÉG].

meșteșugar m. cel ce practică un meșteșug: meseriaș, profesionist.

meșteșugì v. 1. a lucra cu meșteșug; 2. *fig.* a urzi intrigi.

meșteșugit a. 1. făcut cu artă: *lu-*

www.dacoromanica.ro

crare meșteșugită în marmură a vr'unui meșter dibaciu; **2.** artificial.

meșteșugos a. abil, măestru: *un tâlpoiu de babă meșteșugoasă la trebile sale cum îi sfredelu dracului* Cr.

mești pl. Mold. V. meși: *asvârlea papucii de rămânea numai în mești* Al.

metafizic a. **1.** ce ține de metafizică; **2.** *fig.* prea abstract. ‖ m. cel ce studiază metafizica.

metafizică f. **1.** partea filozofiei ce tratează despre primele principii ale cunoștințelor noastre și despre ideile universale; **2.** *fig.* abuz de abstracțiune; **3.** analiză prea subtilă a sentimentelor; **4.** părțile cele mai înalte ale unei științe sau arte. [Lit. ceeace vine după fizică: nume dat de discipolii lui Aristotele unei opere a maestrului lor care venia după tractatele sale de fizică și în care acest filozof studia realitățile supreme ale cugetării].

metaforă f. figură de retorică prin care se transportă o vorbă dela sensul propriu la cel figurat: ex. *leu* pentru *viteaz*, în *floarea* vieții.

metaforic a. **1.** ce ține de metaforă; **2.** care abundă în metafore.

metahirisi v. **1.** a obișnui, a pofti (vorbă ieșită din uz): *metahirisesc sărutări* Al.: **2.** Mold. a bea, a cinsti (în sănătatea cuiva). [Gr. mod.].

metal n. corp simplu, lucitor, bun conducător de căldură și de electricitate.

metalic a. de metal: *în sunetul metalic de vesele fan'are* Al. fig. *metalica, vibrânda clopotelor jale* Em.

metalifer a. *Geol.* ce conține un metal. *zăcământ metalifer.*

metaloid n. corp simplu, obișnuit fără lustru metalic și rău conducător de căldură și de electricitate, ca *sulful, fosforul, clorul.*

metalurgie f. arta de a extrage metalele din pământ și a le purifica.

metamorfic a. se zice de rocele sau terenurile geologice cari au fost profund modificate prin acțiunea focului suteran.

metamorfism n. totalitatea modificărilor suferite de roce sub acțiunea focului suteran.

metamorfozà v. **1.** a (se) schimba printr'o metamorfoză; **2.** *fig.* a transforma complet: *nenorocirile l'au metamorfozat.*

metamorfoză f. **1.** *Mit.* schimbarea unei forme într'alta, operată de zei: *schimbarea Daphnei în dafin;* **2.** schimbarea de formă ce încearcă unele animale și în special insectele: *metamorfoza omidei în fluture;* **3.** *fig.* schimbare completă: *era avar, e risipitor, ce metamorfoză;* **4.** pl. titlul unei poeme mitologice de Ovidiu.

metànie f. V. mătanie.

metaplasm n. schimbare în forma unei vorbe prin omiterea, adăogarea sau modificarea unei silabe ori litere.

metateză f. transpunerea unei litere într'o vorbă; ex. *integru-întregu.*

meteahnă f. defect fizic: *trupul tău supus la metehne* Isp. [Origină necunoscută].

metempsicoză f. trecerea sufletului dintr'un corp într'altul: *Pitagora credea în metempsicoză.*

meteor m. **1.** orice fenomen ce se produce în atmosferă (vânt, ploaie, trăsnet, curcubeu): *cerul scuturând din a lui ploaie lungi și repezi meteori* Al. fig. *o bombă, al morții meteor* Al.; **2.** *fig.* persoană cu un renume strălucit dar trecător.

meteorologic a. relativ la variațiunile atmosferei: *observațiuni meteorologice.*

meteorologie f. partea fizicei ce tratează despre meteori și despre variațiunile atmosferei.

meterez n. întărire militară, bastion, redută: *vântul pustietății vâjâe acum prin meterezele zidurilor* Al. [Turc. METERIZ].

meterhaneà f. muzică turcească și aria executată de instrumentele ei: *cântau pe sub ferestre meterhanele* Car. [V. *mehterhanea*].

meticulos a. **1.** care are scrupule exagerate; **2.** migălos la culme.

meticulozitate f. **1.** caracterul celui meticulos; **2.** minuție scrupuloasă.

metis a. și m. **1.** născut dintr'un om alb și o indigenă americană sau viceversa; **2.** provenit din doi indivizi de specii diferite, vorbind de animale sau plante.

metoc n. (pl. *metoașe*), **1.** sucursală de mânăstire pusă sub protecțiunea alteia mai cu vază, pământeană sau străină; **2.** căsuță clădită lângă o mânăstire de un călugăr care dispune de mijloace spre a duce o vieață particulară ca un pensionar. [Gr. mod. METÓHI].

metodă f. **1.** modul de a spune, de a face, de a instrui ceva după principii anumite și cu oarecare ordine: *operă făcută cu metodă;* **2.** titlul unei cărți elementare: *metodă de limba engleză;* **3.** apucături particulare: *fiecare urmează după metoda sa.*

metodic a. **1.** care are regulă și metodă: *instrucțiune metodică;* **2.** prea regulat, minuțios: *un om metodic.*

metodist m. care ține de o sectă protestantă (fundată la Oxford în 1720 de frații Wesley), ale cării doctrine sunt de o severitate extremă.

www.dacoromanica.ro

metodologie f. partea ştiinţei ce se ocupă cu metoda.

metonimie f. figură de retorică prin care se ia cauza pentru efect (*Marte = războiu*), conţinătorul pentru conţinut (*a băut două pahare = a băut vinul din cele două pahare*).

metonomazie f. schimbarea unui nume propriu, traducându-l într'altă limbă: *Samuil Klein mai poartă şi numele de Micul.*

metopă f. interval pătrat situat între triglifele frizei dorice.

metric a. relativ la metru sau la sistema de greutăţi, de măsuri şi de monedă cari au ca bază metrul.

metrică f. cunoaşterea cantităţii şi a diferitelor specii de versuri greco-latine.

metrologie f. 1. cunoaşterea greutăţilor şi măsurilor; 2. tractat despre această ştiinţă.

metropolă f. 1. oraş cu rezidenţă arhiepiscopală; 2. capitala unui Stat; 3. Statul însuş în raport cu coloniile sale.

metropolitan a. 1. ce are caracterul unei metropole: *oraş metropolitan*; 2. arhiepiscopal: *biserică metropolitană*. ‖ n. tren suteran.

metru m. 1. unitatea măsurilor de lungime, egală cu a zece milioana parte din sfertul meridianului terestru; 2. piciorul unui vers greco-latin.

meu pron. exprimă o posesiune: *lucrul meu*. [Lat. MEUS].

mexică f. stofă de bumbac (adusă din Mexic).

mezalianţă f. căsătorie cu o persoană de familie sau condiţie inferioară (= fr. *mésalliance*).

mezat n. vânzare pubică, licitaţiune; *a s'a scos averea la mezat* AL. [Turc. MEZAT].

mezeà f. (pl. *mezeluri*), tot ce se mănâncă înainte de bucate: *peşte, icre, măsline şi fel de fel de mezeluri*. [Turc. MEZÉ].

mezelic n. 1. mezea: *mergi colea la băcan să-ţi dea mezelicuri* PANN; fig. *nu vrea sumă însemnată, doar num'aşa de mezelic* CAR.; 2. seminţe de dovleac prăjite (sens special Munteniei); 3. *fig.* dres, aromă: *cel mai de gust mezelic a unei întâmplări* AL. [Turc. MEZELIK].

mezin m. Mold. ultimul dintre copiii născuţi, prăslea: *noi ca mezini să rămânem în casa bătrânească* CR. [Slav. MĬEZINŬ, mai tânăr]. ‖ a. cel mai tânăr: *sora morţii cea mezină* AL.

mezuină f. brazdă între două ogoare. [V. *miez*].

mialţ m. V. mihalţ.

miambal n. candel negru pentru tuse. [Turc. MYAN BALY, sucul lemnului dulce (din MYAN, lemn dulce, şi BAL, miere)].

miarţă f. ceva mare cât o merţă: *o miarţă de copil* ISP.

miasmă f. 1. emanaţiune contagioasă; 2. exalaţiune de putrezime.

miau! int. cu care se imită vocea pisicilor. ‖ n. în locuţiunea: *cât să zici miau*, într'o clipă (ISP.). V. pis.

miaună v. a striga ca pisica: *în pod miaună motanii* EM. [Onomatopee].

miazănoapte f. 1. Nord; 2. *pop.* duh necurat, nălucă care dela apusul soarelui până la miezul nopţii umblă prin răspântii şi apoi dispare: *au gândit că's Miazănoapte ş'am venit ca să-i omor* PANN; 3. numele bănăţean al plantei *sor-cu-frate* (despre care se crede că protege pe tâlhari). [Lat. MEDIAM NOCTEM].

miazăzi f. Sud: *din miazăzi fierbinte 'n recea miazănoapte* AL. [Lat. MEDIAM DIEM].

mic a. 1. care are puţină întindere sau volum: *Pământul e prea mic comparat cu Soarele*; 2. de o talie mai prejos de cea mijlocie: *om mic*; 3. care e mic, în vârsta fragedă: *copil mic*; 4. *fig.* puţin important, puţin considerabil: *oraş mic, avere mică*. [Lat. *MICCUS = gr. dial. MIKOS (în loc de MIKRÓS)].

mica f. piatră compusă din foiţe subţiri elastice, flexibile şi cu lustru metalic.

mică f. Mold. minută, în locuţiunea pe **mică pe ceas**, la fiecare moment: *poroncile curg pe mică pe ceas* AL. [Vechiu-rom. *mică de ceas*, minută, adică o *mică* parte dintr'un ceas].

michiduţă m. Mold. nume popular dat necuratului. [Poate diminutiv din mic; cf. *mititelul*].

micime f. 1. puţină întindere sau volum: *micimea unei camere*; 2. *fig.* slăbiciune, înjosire: *micime sufletească*.

microb m. organism microscopic prezent în aer, apă, etc., ce se desvoltă cu o mare repeziciune şi care se consideră ca germenul unui mare număr de boale.

microbiologie f. ştiinţa care se ocupă cu studiul microbilor: *Pasteur a fost unul din fundatorii microbiologiei*.

microcosm n. lume în miniatură: *omul a fost numit un microcosm*.

micrografie f. descrierea obiectelor microscopice.

microscop n. instrument de optică care măreşte la vedere micile obiecte.

microscopic a. 1. ce nu poate fi văzut decât cu microscopul; 2. *fig.* extrem de mic: *microscopice popoare* EM.; 3. care se face cu ajutorul microscopului: *observaţiuni microscopice*.

www.dacoromanica.ro

micsandră f. plantă cultivată prin grădini pentru florile sale plăcut mirositoare *(Cheiranthus cheiri)*. [Origină necunoscută].

micşorà v. a (se) face mai mic. [Dela *micşor* = *micuşor*].

micşorime f. micime extremă.

micşuneà f. Mold. (în Muntenia *micşunele*) micsandră de coloare ruginie. [Metateză din turc. MENEKŠÉ].

micşuniu a. de coloarea micşunelei, violet.

midie f. soiu de scoici de mare bune de mâncat *(Mytilus)*. [Gr. mod. MYDI].

mie num. **1.** de zece ori o sută: *O mie şi una de nopţi* (v. *Halima*); **2.** *fig.* număr foarte mare: *am o mie de ocupaţiuni*. (Lat. MILIA].

Mie şi una de nopţi (O) f. faimoasă colecţiune de poveşti orientale scrise arăbeşte în sec. XV: ea e cunoscută la noi sub numele de Halima.

mieà f. dela miel. [Lat. AGNELLA].

miealà f. **1.** oaie care suge; **2.** arşic de miel.

mied n. **1.** hidromel; **2.** mursă de miere. [Lat. MEDUS].

miel m. **1.** făt de oaie care suge încă; **2.** carne de miel; **3.** *fig.* fiinţă bună şi blajină. [Lat. AGNELLUS].

mielar m. păstor de miei.

mielăreà f. arbust cu frunze mari, cu flori violete şi miros foarte aromatic, cultivată adesea ca plantă decorativă *(Vitex agnus castus)*.

mielăriţă f. păduche ce atacă mieii şi oile.

mieluşel m. **1.** miel mic; **2.** numele oltean al trifoiului (ale cărui flori mici alburii aduc cu lâna mielului).

miercăi v. a mugi, vorbind de vite. [Onomatopee, v. *miorcăi*].

miercanà f. *pop.* vacă: *mugeau miercanele*. [Lit. vacă născută Miercuri].

Miercuri f. **1.** a treia zi a săptămânii; **2.** în basme: nume de sfântă, personificarea zilei corespunzătoare: *căci vrăjit de mult e locul de un cuvânt al sfintei Miercuri* EM. [Lat. MERCURII (DIES)].

miere f. **1.** suc zaharos ce albinele trag din flori; **2.** *fig.* dulceaţă; **3.** mierea *ursului*, plantă acoperită cu peri aspri *(Pulmonaria)*. [Lat. *MELE = MEL].

mieriu a. albastru deschis. [Etimologie necunoscută].

mierlă f. pasăre neagră cu ciocul galben, al cării cântec e frumos, sonor şi plăcut *(Turdus merula)*. [Lat. MERULA].

mierloiţor a. dulce la auz (ca cântecul mierlei): *s'o linguşească cu vorbe mierloitoare* ISP.

mierloiu m. bărbăţelul mierlei.

mieros a. dulce ca mierea: *vorbele ei mieroase* ISP.

mierţă f. Mold. V. merţă.

miez n. **1.** mijloc: *miezul nopţii*; **2.** partea interioară a poamelor; **3.** miez de pâine; **4.** *fig.* fond, substanţă: *scrie puţin, dar cu miez*. [Lat. MEDIUS].

miezi-păresi pl, Mold. mijlocul păresimilor sau postului: *am dus'o noi aşa până la miezii-păresii* CR.

miezos a. **1.** cu miez; **2.** *fig.* substanţial.

migăi v. Mold. V. migăli: *nora migăia prin casă* CR. [Slav. MIGATI, a mişi].

migală f. minuţiozitate extremă.

migăleală f. minuţie.

migăli v. a lucra încet şi fără spor, a pune prea mult timp pentru nimicuri. [V. *migăi*].

migălîtură f. efectul migălirii: **1.** zăbavă; **2.** broderie măruntă; *scoarţă aleasă în fel de fel de migăliturі*.

migălos a. **1.** care se ocupă cu mărunţişuri; **2.** se zice de lucruri mărunte dar cari cer timp şi stăruinţă: *alesul de orz e migălos*.

migdal m. arbore originar din Azia, din fam. rozaceelor, face migdale; lemnu-i e întrebuinţat de ebenişti şi de strungari *(Amygdalus)*.

migdală f. fructul migdalului. [Gr. mod.].

migraţi(un)e f. părăsirea ţării în massă spre a se aşeza aiurea: *migraţiunea rândunelelor*.

migrenă f. durere numai într'o parte a capului (= fr. *migraine*).

mihalţ m. peşte de ape dulci (foarte răspândit mai ales în apele oltene), al cărui cap seamănă cu al şarpelui; ţăranii vâlceni prepară din ficatul său o doftorie pentru vindecarea boalelor de ochi *(Lota)*. [Mold. *mialţ*, Tr. *mihoală* = ung. MENYHAL].

mi-ho-ho! int. exprimă nechezarea cailor. ‖ m. numele mânzului.

mijă f. sclipeală din ochi; de-a mija, jocul numit de-a ascunsele: *parcă de-a mija umbla jucând* PANN. [Abstras din *mija*].

mija v. **1.** a închide ochii pe jumătate; *mijeşte să nu vază* PANN; **2.** a începe să se ivească: *abia îi mijia mustaţa*; fig. *mijeşte şoapta unor tainice doruri* **3.** a se revărsa de zori: *când va mija de ziuă* NEGR. [Slav. MIJATI, a închide ochii].

mijloc n. **1.** partea unui loc egal depărtată de extremităţile sale: *mijlocul casei*; fig. *mijlocul zilei, mijlocul discursului*; de mijloc, mediocru: la mijloc, de atunci: *sunt ani la mijloc* EM.; **2.** mijlocul corpului, talie: *mă luă de mijloc*; **3.** *fig.* ceeace servă spre a ajunge la un scop: *nu e alt mijloc de scăpare*

www.dacoromanica.ro

4. putere de a face ceva; 5. mijlocire: *prin mijlocul darurilor;* 6. pl. avere, stare: *om cu mijloace.* [Lat. MEDIUS LOCUS, influențat de sinonimul slav. MEJDA].

mijlocaș a. de mijloc. ‖ m. țăran cu oarecare stare, între fruntaș și codaș: *fecior de mijlocaș.*

mijloci v. a interveni.

mijlocire f. intervențiune.

mijlocitor m. intermediar: *mijlocitori de bani și de mărfuri.*

mijlociu a. 1. de mijloc; 2. mediu; 3. mediocru.

mijoarcă f. dea ascunselea: *când ne jucam dea mijoarca* CR. [V. *mijă*].

mijos a. și adv. chiorâș: *el și tătarul se uita mijos* PANN. [V. *mijă*].

mikado m. titlul cu care străinii deseamnă pe împăratul Japoniei.

mil (milă) n. măsură itinerară ce variază după țări: *milul francez e de 1852 m., cel englez de 1609 m.: la o milă departe* BĂLC. (= fr. *mille*, lit. o mie de pași).

milă f. 1. îndurare. sentiment de compătimire pentru durerile altuia și pornire de a le ușura: *îți era milă de dânsul;* 2. caritate: *trăiește din mila oamenilor;* 3. grație: *din mila lui D-zeu;* 4. milostonie: *a cere milă, casa milelor.* [Slav. MILŬ, mizerabil].

milcui v. a implora milă: *m'am milcuit, m'am rugat de sărac și de bogat* POP. [Ceh. MILKOVATI, a se mângâia].

milenar a. 1. ce conține o mie de ani: *perioadă milenară;* 2. ce există de o mie de ani: *obiceiu milenar.*

mileniu n. interval de o mie de ani.

miliar a. și n. ce servă a măsura miile sau chilometrii: *piatră miliară, trei miliare.*

miliard n. o mie de milioane.

miligram n. a miea parte dintr'un gram.

milimetru n. a miea parte dintr'un metru.

milinò n. muselină (= fr. *mi-linon*, jumătate linon).

milion n. 1. o mie de mii; 2. (absolut) un milion de lei: *are trei milioane.*

milionar a. și m. 1. care posedă unul sau mai multe milioane de lei; 2. foarte bogat.

militâ v. a fi sau nu în favoarea cuiva: *aceste dovezi militează în contra voastră.*

militant a. care luptă: *politică militantă.*

militar a. 1. relativ la războiu: *artă militară;* 2. ce ține de armată: *costum militar.* ‖ m oștean, soldat.

militărească f. hora ostașilor.

milităresc a. militar, ostășesc.

militărie f. vieața, meseria de militar.

militărime f. toți militarii.

militarism n. sistemă politică care se bizue pe armată: *excesele militarismului.*

miliție m. soldat din miliție.

miliție f. 1. corp de trupe înarmate; 2. a doua rezervă a armatei permanente. [Rus. МИЛИТІЯ = fr. *milice*].

milog m. 1. care cere milă, cerșetor; 2. (ironic) suplicant.

milogeală f. 1. cerere de milă; 2. implorare ipocrită,

milogi v. 1. a cere de milă; 2. *fig.* a implora cu fățărnicie: *veni milogindu-se la muma voinicului* ISP.

milos a. plin de milă, foarte îndurător.

milostenie f. dare de milă, ofrandă caritabilă. [Slav. MILOSTYNĬA, mizericordie].

milostiv a. aplecat la milă; bun, blând, iertător. [Slav. MILOSTIVŬ].

milostivă f. 1. plantă de bălți numită și mila Domnului *(Gratiola);* 2. Tr. pl. nume eufemistic dat lelelor.

milostivi v. 1. a compătimi foarte, a se îndura; 2. *fam.* a condescinde.

miluì v. 1. a avea milă: *Doamne, miluiește!* 2. a da milostenii: *a milnit pe un sărac;* 3. *fig.* a dărui de milă: *te-am miluit cu vieața.* [Slav. MILOVATI].

mim m. 1. comedie cu gesturi la Romani; 2. actor care juca în aceste piese; 3. cel ce imitează apucăturile altuia.

mimic a. 1. relativ la mimi: *scenă mimică;* 2. care imitează prin gesturi: *acțiune mimică.*

mimică f. arta de a imita prin gesturi.

minà v. 1. a săpa o mină; 2. a găuri cu încetul: *marea minează țărmurile;* 3. *fig.* a consuma, a distruge puțin câte puțin: *supărările minează pe om.*

mină f. 1. loc sub pământ de unde se extrag minerale combustibile: o *mină de aur, de cărbuni;* 2. *fig.* izvor abundant: *o mină de observațiuni;* 3. cavitate suterană ce se umple cu o substanță explozibilă.

mină f. aparența exterioară, aerul feței: *mină bună, tristă* (= fr. *mine*).

mină f. măsură de greutate și monedă greacă antică în valoare de 100 drahme.

minareà f. turnul geamiei din vârful căruia hogea chiamă la rugăciuni: *cetăți cu mii de minarele* OD. [Turc. MINARÈ, lit. felinar].

minavet n. Mold. flașnetă de învățat păsări: *un minavet de canar* AL. [Fr. MENUET, printr'un intermediar rusesc].

mince f. V. minge.

mincinos a. 1. plin de minciuni: *laude mincinoase;* 2. cui îi place a minți: *om mincinos;* 3. fals: *martur mincinos;* 4.

www.dacoromanica.ro

fig. amăgitor: *o, lume mincinoasă!* ‖ m. cel ce spune minciuni: *e un mincinos.*

minciog n. ciorpac de prins pește. [Tras din *mince*, după forma acestei plase în formă de sac].

minciună f. 1. spusă neadevărată cu intenționea de a înșela; 2. deprindere de a minți: *minciuna e un viții;* 3. ficțiune poetică; 4. iluziune, amăgire: *minciunile vieții;* 5. prăjitură din ouă, zahăr și făină. [Lat. MENTIONEM = (în glose) MENDACIUM].

mindir n. așternut de pat umplut cu paie sau lână. [Turc. MINDER].

mindirigiu m. plăpomar. [Turc. MINDERDJY].

mineiu n. carte bisericească conținând slujbele sfinților din toate zilele anului: sunt 12 minee, unul pe fiecare lună. [Gr. mod.].

miner m. 1. lucrător în mine; 2. soldat ce lucrează la mine în asedii (= fr. *mineur).*

minerafu n. compus metalic așa cum se află în mine.

mineral n. corp neorganizat ce se află în interiorul pământului sau pe suprafața sa, ca pietrele și metalele. ‖ a. ce ține de minerale: *regnul animal, vegetal și mineral:* **apă minerală,** ce conține în disoluțiuni substanțe minerale și care are proprietăți terapeutice.

mineralogie f. partea istoriei naturale care tratează despre minerale.

minge f. mic glob elastic cu care se joacă copiii. [Și *mince* = slav. *MĚČI, cf. ceh MIČ].

miniatură f. 1. un fel de pictură foarte fină ce se face cu colori muiate în apă gumată; 2. mic obiect de artă lucrat cu delicatețe: *această cutie e o adevărată miniatură;* 3. *fig.* persoană mică și delicată.

miniaturist m. pictor de miniaturi.

minier a. relativ la mine: *industrie minieră.*

minim a. foarte mic: *sumă minimă.* ‖ n. 1. cea mai mică dintre cantitățile de aceeași natură; 2. cel mai mic posibil: *a aplica minimul pedepsei.*

minimum adv. cel mai puțin.

minister n. 1. funcțiune ce se exercită: *minister ecleziastic;* 2. funcțiune de minisru și timpul cât o exercită; 3. departamentul unui ministru: *ministerul de justiție;* 4. biurourile unui ministru: *a se duce la minister;* 5. totalitatea miniștrilor unui guvern: *schimbare de minister.* In România sunt azi 13 ministere: ministerul de Interne, Externe, Războiu, Justiție, Finanțe, Instrucțiune, Culte și arte frumoase, Sănătate și ocrotiri sociale, Agricultură și Domenii, Industrie și Comerț, Comunicații, Lucrări publice, Muncă, Cooperații și Asigurări sociale.

ministerial a. 1 ce ține de minister: *banca ministerială;* 2. de cea mai bună calitate: *hârtie ministerială.*

ministru m. înalt funcționar însărcinat cu unul din departamentele de administrațiune superioară ale unui Stat: *ministru de finanțe;* **ministru plenipotențiar,** agent diplomatic care are puteri depline spre a trata o anumită afacere.

miniu n. 1. oxid de plumb de un roșu frumos: *fierul văpsit cu miniu nu ruginește;* 2. coloare de uleiu făcută cu miniu.

minologhion n. calendar al bisericei ortodoxe. [Gr mod.].

minor a. *Muz.* compusă dintr'un ton și semiton.

minor m. care nu are încă etatea de 21 ani împliniți.

minorat n. *Jur.* stare de minor.

minorit m. călugăr franciscan.

minoritate f. 1. număr mic, în opoziție cu *majoritate;* 2. partea cea mai puțin numeroasă într'un corp legiuitor; 3. populațiune de altă origină etnică decât majoritatea locuitorilor: *minoritățile din România;* 4. minorat.

mintă f. *Bot.* numele moldovenesc al izmei. [Lat. MENTA, printr'un intermediar slav].

minte f. 1. facultate de a cugeta, înțelege, concepe și judeca: *om ager la minte;* 2. dreapta judecată, înțelepciune: *om cu minte;* **a pierde (lua) mințile,** a înnebuni; **a scoate din minți,** *fig.* a amăgi, a momi; **a învăța minte,** a mustra aspru pe cineva, a-l bate; **a se învăța minte,** a se înțelepți singur din pățite; 3. atențiune: *a-și încorda mintea;* 4. memorie: *a aduce cuiva aminte;* 5. pl. cunoștință sau simțire de sine: *a-și ieși din minți.* [Lat. MENTEM].

mintean n. 1. pieptar cu sau fără mâneci purtat înainte de arnăuți și de ciocoi: *Roșiorii purtând mintene roșii* OD. *cafegiul boierului îmbrăcat cu un mintean de postav negru cusut cu fir* FIL.; 2. haină țărănească de dimie, la guler și până jos cu nasturi de gâitan, uneori împodobită cu cusături (la zile mari): *țăranul poartă minteanul primăvara și toamna, punând la frig peste el gheba sau anteriul.* [Turc. MINTAN].

mintenaș adv. îndată (provincialism ardelenesc): *că colea-i Grigoraș și lua-l'oiu mintenaș* POP. [Și *minteni* («*minteni fetele spoiesc*» POP.) = ung. MENTEN].

minți v. a nu spune adevărul. [Lat. MENTIRI].

www.dacoromanica.ro

mintos a. 1. cuminte: *copil mintos;* 2. plin de inteligență (mai adesea ironic).

minună v. 1. a fi plin de mirare: *ne minunăm de tot ce e extraordinar;* 2. *fig.* a fi nedumerit (într'o împrejurare grea): *stau și mă minunez ce să fac.* [Tras din *minune*].

minunat a. 1. care inspiră o vie mirare: *om minunat;* 2. care face minuni: *pasăre minunată;* 3. surprinzător, admirabil: *tablou minunat;* 4. lovit de uimire. ‖ adv. de minune.

minunăție f. lucru minunat.

minune f. 1. act al puterii divine în afară de legile naturei: *minunile Maicii Domnului;* 2. lucru extraordinar: *un om cu două capete e o minune;* 3. lucru ce cauzează mirare: *cele șapte minuni ale lumii antice;* 4. persoană demnă de admirațiune: *e o minune de frumusețe;* de minune, foarte, prea bine: *frumoasă de minune, scrie de minune.* [Derivat din *mira* (= *mirunе*)].

Minuni ale Lumii (Cele șapte) f. pl. operele cele mai remarcabile ale antichității cari au excitat admirațiune mai mult decât celelalte, și anume: Piramidele Egiptului, Grădinile suspendate din Babilon, Farul din Alexandria, Jupiter Olimpianul de Phidias, Colosul dela Rhodos, Mormântul lui Mausol și Templul Dianei din Ephez.

minus n. mai puțin: *o diferență în plus sau în minus.*

minuscul a. 1. foarte mic; 2. se zice de literele cele mici, în opoziție cu *majuscule.*

minută v. a face la un notar minuta unui act.

minută f. 1. a șaizecea parte dintr'o oră; 2. interval de timp foarte scurt: *așteaptă o minută;* 3. a șaizecea parte din fiecare grad al circumferenței; 4. textul original al unui act păstrat la notar sau la grefă și de pe care se eliberează còpii.

minutar n. ac de ceasornic care indică minutele.

minuție f. lucru de puțină importanță, bagatelă.

minuțios a. care dă prea multă importanță amănuntelor sau mărunțișurilor: *om minuțios, cercetare minuțioasă.*

minuțiozitate f. caracterul celor minuțioase.

mioară f. V. mior.

mioarcă f. broască râioasă [V. *miorcăi*].

miocen a. și n. *Geol.* se zice de unul din cele patru diviziuni ale erei terțiare.

miop a. și m. care are vederea scurtă.

miopie f. 1. vedere scurtă; 2. *fig.* mărginire intelectuală.

mior m. Mold. (f. **mioară**), miel sau mielușea în al doilea an. [Diminutiv din *miea*].

miorcăi (miorcoti) v. a geme. [Onomatopee].

miorlăi v. 1. a miauna; 2. (ironic) a geme. [Onomatopee].

miorlăitor a. care miorlăe: *glasuri miorlăitoare.*

miorlăitură f. 1. efectul miorlăirii; 2. *fam.* cântec monoton: *m'a asurzit cu miorlăiturile sale nemțești* Al.

miozotis n. numele științific al plantei *nu-mă-uita.*

mir n. 1. uleiu sfințit cu care se ung copiii la botez și oamenii la moarte; 2. locul unde se unge, fruntea: *l'a lovit drept la mir* Pop.; 3. a lua mirul cuiva, a-l omorî: *se năpusti asupra ei cu toroipanul și-i luă mirul din frunte* Isp. [Gr. mod. μύρον, unsoare].

mir n. lume profană, în opoziție cu cea bisericească: *preot de mir,* care nu e călugăr. [Slav. миръ, lume].

mirà v. (poetic) a se oglindi: *ea se mirează 'n splendid soare* Al. (= fr. *mirer*).

mirà v. 1. a fi surprins de ceva neașteptat, extraordinar: *el se miră de tot ce vede;* 2. a nu ști, a nu fi sigur: *te miri ce i s'a întâmplat, te miri de va veni;* te miri ce, mai nimic. [Lat. mirari].

miră f. 1. nasture la capătâiul pușteî și care servă a ochî: *punct de miră;* 2. jalon gradat și întrebuințat în operațiunile de nivelare (= fr. *mire*).

miră f. un fel de gumă mirositoare produsă de un arbore din Arabia [Gr. mod.].

miracol n. minune.

miraculos a. minunat.

miraj n. 1. fenomen optic datorit refracțiunii atmosferice și care face s'apară, ca într'un lac, imaginea răsturnată a obiectelor situate d'asupra orizontului; 2. *fig.* iluziune amăgitoare: *o, miraj sublim, fantastic!* Al. (= fr. *mirage*).

mirare f. 1. surprindere cauzată de ceva neașteptat sau extraordinar; 2. admirațiune: *noi venim mirarea noastră pe mormântu-ți a depune* Gr. Al. [V. *mirà*].

mirat a. surprins de ceva neașteptat.

miraz n. moștenire: *toată a mea bogăție dela moși strămoși miraz* Pann. [Turc. miras].

mirază f. (poetic) oglindă: *Bosforul din a cărui undă și-a făcut mirază bolta azurată* Bol. [V. *mirà*].

mire m. numele tânărului ce se însoară, dela logodnă până la nuntă. [Albanez mirë. frumos: nume de gingășie dat tânărului logodit (cf. fr. *beau-fils*)].

www.dacoromanica.ro

mirean a. 1. de mir, lumesc: *clerul mirean.* [Slav. MIRIANINŬ]. ‖ m. laic, profan.

mireasă f. numele fetei logodite până la cununie.

mireasmă f. 1. miros plăcut, aromă: *cei trei crai dela răsărit aduseră aur şi scumpe miresme;* 2. (poetic) parfum: *albinele umplu aerul văratic de mireasmă şi răcoare* EM. [Gr. mod. MYRISMA].

mirenesc a. de mirean: *partea mirenească şi cea bisericească.*

miriadă f. cantitate indefinită şi nenumărată: *miriade focuri Ungurii au aprins* BOL.

miriametru n. măsură itinerară de zece kilometri.

miriapod n. insectă cu un număr foarte mare de labe.

mirific a. minunat: *panorama mirifică a mării* CAR.

mirişte f. locul unde a fost sămănat grâu: *roua dimineţii pe mirişti risipită* BOL. [Slav. MIRIŠTE].

mirodenie f. 1. aromă; 2. *Bot.* nopticoasă. [Şi *mirodie* (FIL.) = gr. mod. MYRODIA].

miron n. rugăciune liturgică. [Gr. mod.].

mironosiţe f. femei evlavioase, purtătoare de mir, cari se duseră la mormântul lui Isus spre a-i unge trupul de pe cruce, dar cărora îngerul le vesti învierea Domnului: *săptămâna mironosiţelor,* a doua săptămână după Paşti.

miros n. 1. simţirea ce produce asupra nasului emanaţiunile corpurilor; 2. unul din cele cinci simţuri ce percepe mirosurile; 3. ceeace place sau nu place nasului: *mirosul florilor, miros de mortăciune;* 4. aromă: *a pune miroase în bucate;* 5. mirosul particular al câinilor după vânat. [Gr. bizantin MYROS].

mirosi v. 1. a da sau a răspândi miros: *unele flori miros bine, altele rău;* 2. a simţi miros: *cu plăcere mirosim viorelele;* 3. a lua urma: *câinele miroase cadavrul stăpânului său;* 4. *fig.* a simţi într'un mod vag: *mirosise a om de pe altă lume* ISP.

mirositor a. care dă miros bun: *flori mirositoare.*

miroznă f. Mold. mireasmă: *florile umplu văzduhul de miroznă* CR.

mirt m. arbust totdeauna verde, cu frunze mărunte ce poartă nişte floricele albe cu miros plăcut (simbolul castităţii): *mirtul verde de martir* EM

miruì v. 1. a un'e cu sfântul mir: *Caragea s'a miruit în biserica Curtea Veche* GHICA; 2. *fam.* a lovi drept în frunte: *l'a miruit cu ghioaga* POP. [V. *mir,* uleiu sfinţit].

miruţă f. *Bot.* Tr. limba-boului. [Şi *mieruţă*: floarea-i dă miere albinelor].

misadă f. jumătate de blană. [Gr. mod. MISÁDI, jumătate].

mişcà v. 1. a scoate din locul ce ocupă, a porni din loc: *a mişca scaunul mai încolo;* 2. a pune în mişcare, a agita: *a mişca mâinile şi picioarele;* 3. *fig.* a turbura, a atinge sufletele: *nu-l poţi mişca pe acest om în niciun chip;* 4. a merge undeva: *mişcă-te odată;* 5. a se turbura, a fi în fierbere: *toată lumea s'a mişcat.* [Meglen *micicà,* de origină necunoscută].

mişcare f. 1. starea unui corp ce-şi schimbă poziţiunea în spaţiu; 2. acţiune de a mişca corpul, o parte dintr'însul sau organele: *mişcarea inimii;* mişcare perpetuă, maşina ideală ce nu s'ar mai opri, pusă odată în mişcare; 3. exerciţiu: *a face mişcare;* 4. dusul şi întorsul mulţimii şi a trăsurilor: *e mişcare multă în această stradă;* 5. mersul trenurilor; *şcoala de mişcare a trenurilor;* 6. mers real sau aparent: *mişcarea stelelor;* 7. pl. mersul unei armate: *a urmări mişcările duşmanului;* 8. agitaţiunea spiritelor: *tot poporul e în mişcare;* 9. pornire sufletească: *mişcare de compătimire;* 10. ceeace însufleţeşte stilul: *discurs plin de mişcare;* 11. grad de încetineală sau de iuţeală dată măsurei unei bucăţi muzicale.

mişcat a. 1. agitat; 2. *fig.* turburat, atins la inimă.

mişcător a. 1. care (se) mişcă: *marea mişcătoare* AL.; 2. care se poate mişca: *avere mişcătoare;* 3. *fig.* care turbură sufleteşte: *povestire mişcătoare.*

mischet n. varietate de struguri tămâioşi. [Turc. MISKET (din it. *moscato)*].

mischiu n. Mold. oţel magnetizat: *amnar de mischiu.* [Vechiu-rom. *meschiu* = turc. MYSKAL].

mişel a. şi m. 1. mizerabil, ticălos; 2. laş, fricos: *cel ce fuge dinaintea duşmanului este mişel* BĂLC. [Vechiu-rom. *mişel,* sărac, sărman = lat. MISELLUS; cu sensul peiorativ în limba modernă].

mişelesc a. de mişel: *fapte mişeleşti.* ‖ **mişeleşte** adv. într'un chip mişelesc, prin trădare: *fu omorît mişeleşte.*

mişelie f. 1. caracterul sau starea mişelului; 2. faptă de mişel.

mişelit a. devenit mişel: *trecutul glorios prezentului mişelit* AL.

mişelnic a. şi adv. mizerabil: *viaţă mişelnic câştigată* AL.

mişină f. Mold. furnicar; fig. *mişină de cinovnici* AL. [V. *mişui*]

misionar m. preot trimis în misiuni.

Misir n. 1. numele turcesc al Egiptu-

www.dacoromanica.ro

lui: *iuți armăsari dela Misir* AL.; **2.** cal bun egiptean (în cântecele populare): *tot cai nemeșești, tot misiri turcești* POP.

misirliu a. (arhaic), egiptean: *doi porumbei misirlii.* [turc. MISIRLI]. V. **Misir.**

misit m. Mold. samsar, mijlocitor. [V. *mesit*].

misitie f. câștigul misitului.

misiune f. **1.** însărcinare, putere dată cuiva spre a face ceva: *misiune diplomatică, științifică;* **2.** predicarea Evangheliei: *misiunea apostolilor;* **3.** preoți trimiși în depărtare spre a converti pe infideli.

misivă f. scrisoare oficială (= fr. *missive).*

mișmaș n. vin amestecat cu gazoasă sau cu ape minerale: *mastică, pelin, mișmaș* CAR. [Nemț. MISCHMASCH, amestec, termen introdus de chelnerii austriaci].

misoghin m. cel ce urăște pe femei.

mister n. **1.** cult secret în religiunea politeistă: *misterele Eleuzine;* **2.** în religiunea creștină: taină, adevăr mai presus de rațiune; **3.** *fig.* ceeace e secret, ascuns: *au văzut în repegiune ale Africei misteruri* AL.; **4.** în evul-mediu: piesă de teatru despre un subiect biblic.

misteric a. misterios: o *flacără misterică dă palidă lumină* BOL.

misterios a. **1.** ce conține vreun mister, vreun înțeles ascuns: *vorbe, semne misterioase;* **2.** care s'ascunde de alții fără cuvânt.

mistic a. **1.** alegoric: *sensul mistic al sfintei Scripturi;* **2.** care rafinează asupra materiilor religiunii: *scriitor mistic;* **3.** plin de mister: *a misticei religii 'ntunecoase cete* EM. ‖ m. cel cufundat în misticitate.

misticism n. doctrină, dispoziție de a admite comunicațiuni extraordinare între om și divinitate.

misticitate f. devoțiune rafinată: *pietatea solidă evită misticitatea.*

mistifică v. a abuza de credulitatea cuiva spre a-l amăgi.

mistificator m. cel ce mistifică.

mistreț a. **1.** sălbatic: *porc mistreț;* **2.** pădureț: *mere mistrețe;* **3.** mediocru: *vin mistreț.* [Cf. albanez MISTREȚ, pitic]. ‖ m. porc sălbatic.

mistrie f. unealtă cu care zidarul toarnă tencueala și bruftuește zidul. [Gr. mod. MISTRÍ].

mistui v. **1.** a digera: *a mistui bine, rău;* fig. *nu-l putea mistui* CR.; **2.** a consuma: *focul a mistuit cetatea;* fig. *chinurile l'au mistuit;* **3.** a căuta un refugiu, a se ascunde: *umplu dealurile, câmpii, unde pot se mistuiesc* NEGR.; **4.** a dispare: *ca o stea care lucește și 'n văzduh se mistuiește* AL. [Ung. EMÉSZTENI].

mistuitor a. care mistuiește.

mișuĭ v. a furnica. [Probabil onomatopee: se mai prezintă sub tipurile **moș...** (v. *moșinoiu, moșoroiu, moșunoiu)* și **muș...** (v. *mușunoiu)*].

mișun m. marmotă: *mișunii cei cu gropanele pline de grâne* OD. [Tras din *mișunà*].

mișunà V. **mișuĭ.**

mit n. **1.** povestire fabuloasă: *vremile aurite ce mitele albastre ni le șoptesc ades* EM.; **2.** *fig.* lucru fictiv, ființă imaginară.

mită f. bani dați spre a corupe, mai ales pe un judecător: *a da, a lua mită.* [Slav. MYTO].

mitarnic a. care iea mită.

mite adv. mai ales: *dar mite noi.* [Scurtat din *(cogea)mite*].

miță f. pl. lână fină de oi tinere (de la 4—5 luni, dela cap, coadă și picioare). [Probabil identic cu *mâță*, cu aluziune la perii mătășoși ai pisicei].

mitic a. **1.** relativ la mituri: *povestiri mitice;* **2.** din epoca miturilor, străvechiu: *chiamă piatra să 'nvie ca și miticul poet* EM.

mititel a. foarte mic. [Poate în loc de *michitel* (cf. *puțin-t-el)*]. ‖ m. **1.** *fam.* copilaș: *câți mititei ai?* **2.** necuratul (nume eufemistic): *nu cumva să vă împingă Mititelul* CR.; **3.** pl. cârnați mici fără piele fripți la grătar.

mitoc n. V. **metoc**; *s'ajungi dichiu la vr'un mitoc* CR.

mitocan m. **1.** om de rând cu apucături de mahalagiu; **2.** mojic, bădăran. [Lit. călugăr locuitor de mitoc, deci extraurban, de unde sensul peiorativ].

mitocănesc a. ce ține de mitocan

mitocănie f. mojicie.

mitocănime f. gloata mitocanilor.

mitolog m. cel ce explică mitologia.

mitologic a. ce ține de mitologie.

mitologie f. **1.** istorie fabuloasă a divinităților antichității păgâne; **2.** cunoașterea păgânismului și a misterelor sale.

mitorlan m. Mold. cârtiță. [Origină necunoscută].

mițos a. cu peri lungi: *cojoc mare mițos* POP. [V. *miță*].

mitră f. **1.** legătură de cap ce purtau vechii Perși; **2.** acoperământ de cap ce poartă mitropolitul și episcopii.

mitră f. *Anat.* matrice. [Gr. mod.].

mitralieză f. un fel de tun ce poate asvârli repede un mare număr de proiectile (= fr. *mitrailleuse).*

mitroacă f. *Zool.* guvidie. [Cf. *mitră:* capul peștelui e foarte mare și turtit],

www.dacoromanica.ro

mitropolie f. 1. biserică catedrală în care oficiază de regulă mitropolitul: *Mitropolia din Bucureşti a fost zidită în 1656 de Şerban Basarab;* 2. palatul mitropolitului; 3. dicasterie: *Duminecă cununie şi Luni la mitropolie* PANN; a urca dealul mitropoliei, a cere despărţenie. [De origină slavo-greacă].

mitropolit m. 1. nume purtat de cei cinci dintâi arhierei ai ţării: mitropolitul din Bucureşti (numit *Primat*) şi cei din Iaşi, Cernăuţi, Sibiu şi Chişinău; 2. în graiul vânătoresc: dropioiu. [Gr. mod.].

mitui v. a da mită. a cumpăra cu bani: *a mitui pe judecători.*

mixt a. 1. compus din lucruri diferite: *corp mixt;* 2. care participă la caractere diferite: *gen mixt.*

mixtură f. 1. amestecare de diferite medicamente lichide; 2. orice fel de amestec.

mizà v. a pune miza.

mizã f. ceeace se pune la joc (= fr. *mise).*

mizantrop m. 1. cel ce urăşte pe oameni; 2. om ursuz.

mizantropic a. ce ţine de mizantropi: *blăstămul mizantropic cu vânăta lui ghiară* EM.

mizantropie f. caracterul mizantropului.

mizer a. nenorocit: *sclav al vanităţii, mizer muritor* BOL. *mizera ta stare* AL.

mizerabil a. 1. demn de plâns: *stare mizerabilă;* 2. care nu merită nicio stimă: *interese mizerabile de bani.* ‖ m. om necinstit, ticălos: *e un mizerabil.*

mizericordie f. îndurare, milă.

mizericordios a. îndurător, milostiv.

mizerie f. 1. mare sărăcie: *au murit de mizerie;* 2. stare demnă de plâns: *mizeriile vieţii;* 3. contrarietate: *îmi face multe mizerii;* 4. lucru fără valoare, bagatelă: *îmi datoreşte o mizerie.*

mlacă f. mlaştină: *sui mlaca Cernatului până în vârful muntelui* OD. [Serb. MLAKA].

mlăciu n. V. îmblăciu.

mladă f. ramură dela o plantă lemnoasă ce servă ca butaş sau la altoire. [Slav. MLADĬ, fraged].

mlădia v. 1. a (se) îndoi: *trestia din baltă ce 'n aer se mlădie* AL.; 2. a se face mlădios, a se fasona: *artistul sub a cărui daltă s'a mlădiat statua Dianei* OD. [V. *mladă*].

mlădiere f. calitatea celor mlădioase, flexibile.

mlădios a. 1. care se îndoaie lesne (ca mlada), flexibil; 2. *fig.* supus, împăcăcios.

mlădiţă f. ramură tânără, vlăstar. [Serb. MLADIŢA, vlăstar].

mlajă f. răchită ale cării ramuri flexibile se întrebuinţează pentru facerea coşurilor de nuiele *(Salix viminalis).* [Serb. MLAZ, vlăstar].

mlaştină f. grămadă de apă stătătoare. [V. *mlacă*].

mlăştinos a. de natura mlaştinei.

mlătiş n. treerat: *mlătişul va ajunge strânsura* BIBLIE. [V. *îmbiătiş*].

mnemonic a. 1. relativ la mnemonică: *lucrare mnemonică;* 2. care ajută memoria: *procedări mnemonice.*

mnemonică f. arta de a ajuta şi uşura memoria.

mnemotehnică f. V. mnemonică.

moacă (moachie) f. 1. mormoloc de broască; 2. peşte, numit *sglăvoc,* (care seamănă cu mormolocul); 3. somn mărunt de tot; 4. *fig.* tont: *ian vezi moachia că s'o fudulit* AL. [V. *mocan*].

moacre f. pl. cireşe pietroase. [Origină necunoscută].

moale a. 1. care cedează uşor la atingere: *ceară moale, pat moale;* 2. care nu e tare: *ou, păr moale;* 3. *fig.* lipsit de vigoare, de energie: *om moale.* [Lat. MOLLIS]. ‖ n. 1. parte moale: *îşi afunda capul în moalele pernei;* 2. partea anterioară a capului.

moară f. 1. maşină de măcinat grâu: *moară de apă, de vânt, moară cu abur.;* a se lua cuiva apa dela moară, a-l stingheri în afacerile sale (imagine luată dela moara care nu poate umbla când nu are apă); a veni cuiva apa la moară, a-i merge bine afacerile; 2. *fam.* ciufuială: *a face cuiva o moară în cap.* [Lat. MOLA].

moare f. Mold. 1, zeamă de murături; 2. *fig.* acrime: *tu nu ştii cine-i mămuca, n'ai mâncat niciodată moarea ei* CR. [Lat. MURIA].

moarte f. 1. încetare din viaţă: moarte civilă, privaţiune absolută de drepturile cetăţeanului; 2. pedeapsă capitală: *osândit la moarte;* 3. *fig.* mâhnire adâncă: *cu moartea în suflet;* 4. moarte personificată, închipuită ca o babă sfrijită cu o coasă în mână: *a văzut moartea cu ochii;* 5. cauză de distrucţiune, ruină: *revoluţiunea e moartea comerţului.* [Lat. MORTEM].

moaşă f. 1. babă, bunică; 2. femeie care stă într'ajutor femeilor ce nasc. [V. *moş*].

moaşte f. pl. rămăşiţele sfinţilor: *moaştele sfântului Dumitru.* [Slav. MOŠTI, puteri (după puterea miraculoasă a moaştelor)].

mobil a. 1. care se mişcă sau se poate mişca; bunuri mobile, cari se pot uşor transporta; 2. *fig.* schimbător: *caracter mobil.* ‖ n. 1. forţă motrice; 2. cauză

www.dacoromanica.ro

determinantă: *interesul e singurul mobil al avarului.*

mobilà v. a garnisi cu mobile.

mobilă f. ceeace servă a garnisi o casă, o cameră.

mobiliar a. 1. care constă în lucruri mobile: *avere mobiliară;* 2. privitor la bunurile mobile: *impozit mobiliar.*

mobilier n. mobilele unei case.

mobilitate f. 1. înlesnire de a se mișca: *mobilitatea roatelor;* 2. *fig.* usurință de a se schimba: *mobilitatea caracterului.*

mobilizà v. 1. a pune în campanie un corp sedentar de trupe; 2. a pune o armată pe picior de războiu, ca să poată intra în campanie.

mocăi v. Mold. Tr. a migăi, a moțăi. [V. *mocan*].

mocan m. 1. cioban dela poalele Bucegilor, păstor din Carpați; 2. *fig.* mojic, necioplit. [Dintr'un radical *moc* (cf. *mocăi*), de unde *moacă, mocan, mocârță, mocofan,* etc.].

mocan m. broscoiu (se aude în Gorjiu). [V. *moacă*].

mocăncuță f. hora muntenilor.

mocănesc a. 1. ce ține de mocan: *care mocănești;* 2. varietate de oi; 3. se zice de porumbul cu bobul mare și spornic.

mocârță m. mojic. [V. *mocan*].

mocârțan m. 1. muntean; 2. *fig.* bădăran.

mocirlă f. baltă noroioasă. [Pol. MOCZYLA].

mocirlos a. de mocirlă.

mocnì v. 1. a ședea lângă foc; 2. a rămânea într'un loc: *destul am mocânit la țară* AL.; 3. a nu arde sau a arde încet: *pe cetate negură de fum mocnește;* 4. a sta tăcut: *țăranul își arde luleaua și mocnește într'însul* CR. [Serb. MUKNITI, a amuți].

mocnit a. și adv. 1. înnăbușit, înfundat: *să ardă focul mocnit* CR.; 2. *fig.* ascuns, tăcut: *noaptea cea mocnită și pustie din sicriu* EM.

mocofan m. mocârțan: *mocofan de cioban* ISP. [V. *mocan*].

mocoși v. Mold. a zăbovi, a pierde vremea cu nimicuri: *cât am mocoșit prin teiu să prind pupăza* CR. [V. *mocăi*].

mod n. 1. formă particulară: *mod de acțiune;* 2. *Filoz.* chip de a fi: *modurile substanței;* 3. *Gram.* forme verbale spre a exprima diferite circumstanțe: *modul indicativ;* 4. *Muz.* dispoziție particulară a tonurilor: *mod major, minor*

modă f. 1. mod de a se îmbrăca particular unui timp anumit: *se îmbracă după ultima modă;* 2. uz trecător ce depinde de gust, de capriții: *pălărie la modă;* 3. pl. lucruri de toaletă: *magazin de mode.*

modă f. od. lude. [Origină necunoscută].

modal a. relativ la mod sau modalitate.

modâlcă f. Mold. gâlcă. [Origină necunoscută].

modalitate f. 1. *Filoz.* mod de a fi: *albeața e o modalitate a zăpezei;* 2. *Muz.* mod în care trebue cântat.

modârlă m. sinonim cu *mocârță.* [V. *modor*].

modârlan m. mocârțan.

model n. 1. obiect destinat a fi imitat sau reprodus prin imitațiune; 2. persoană după care artiștii pictează sau sculptează; 3. reprezentare în mic a unui obiect de executat în mare; 4. *fig.* ceeace poate sau trebue să fie imitat: *model de pietate filială.*

modelà v. 1. a forma din argilă sau ceară modelul unui obiect de executat în marmoră sau bronz: *a modela o statuă;* 2. în pictură: a reda exact, prin mijlocul clar-obscurului, relieful figurilor; 3. *fig.* a regula, a conforma: *a modela conduita sa după a altuia.*

moderà v. 1. a ține măsură dreaptă, a înfrâna: *a modera ardoarea cuiva;* 2. a scădea, a micșora: *a modera cheltuielile sale.*

moderat a. 1. care evită excesul, care urmează moderațiunea: *caracter moderat;* 2. care nu e exagerat: *preț moderat.* ‖ m. cel ce are opiniuni mijlocii: *partidul moderaților.*

moderați(un)e f. 1. virtute ce constă în a păzi o măsură înțeleaptă în toate; 2. caracterul lucrului depărtat de orice exces: *răspuns plin de moderațiune.*

modern a care e din timpul din urmă: *sculptură modernă;* istoria modernă, epoca dela 1453 până la 1815. ‖ m. se zice de scriitorii, eruditii și artiștii cari au apărut dela Renaștere: *anticii și moderniì.* ‖ n. ceeace e modern: *a prefera modernului anticul.*

modernism n. spirit de inovare (în limbă, în ritm, în expresiune, în artă).

modernitate f. caracterul celor moderne.

modernizà v. a da un caracter modern: *a moderniza stilul.*

modest a. 1. moderat în purtarea și vieața sa, rezervat: *un june modest;* 2. nepretențios, cui nu-i place a vorbi de sine: *scriitor modest;* 3. mediocru, simplu: *o cameră modestă.*

modestie f. 1. rezervă în modul de a se purta, de a cugeta și a vorbi de sine; 2. moderațiune; 3. pudoare, decență.

www.dacoromanica.ro

modificà v. a schimba modul de a fi al unui lucru, al unei substanțe în tot sau în parte.

modificați(un)e f. schimbare operată în modul de a fi al unui lucru.

modificator a. propriu a modifica.

modistă f. vânzătoare de mode.

mòdor (modoran) m. Tr. **1.** om tăcut, morocănos; **2.** pl. *modorani*, numele lăieșilor sau țiganilor vagabonzi. [Vorba pare înrudită cu *bùdure*, buștean; proveniența posedă ambele forme: *boudourro, moudourro*, bădăran, mojic, posac].

modru n. mod (provincialism ardelenesc și bucovinean): *nu-i modru de scăpare.* [Ung. MODRA].

modulà v. **1.** a face să treacă cântecul sau armonia prin diferite tonuri sau moduri; **2.** a cadența: *a modula frazele sale.*

modulați(un)e f. *Muz.* trecerea dela un ton sau mod la altul: *modulațiunile vocii.*

modus-vivendi n. (mod de a trăi), locuțiune latină exprimând o învoeală, o înțelegere reciprocă.

mofetă f. exalațiune nesănătoasă (mai ales în mine).

mofluz m. bancrut, falit. [Turc. MUFLUZ].

mofluzì v. **1.** a da faliment; **2.** *fig.* a se pierde: *cine-i prost, lesne în lume mofluzește* AR.

mofluzlâc n. faliment: *a făcut mofluzlâc mincinos* CAR. [Turc. MUFLUZLYK]

moft n. **1.** bagatelă; **2.** minciună, fleac: *umblă cu mofturi*; **3.** pl. nazuri: *face mofturi.* [Turc. MUFT, gratuit, ieftin].

moftangiu m. cel ce umblă cu mofturi. [Turc. MUFTADJI. chilipirgiu].

moftolog m. palavragiu (CAR.).

moftologic a. care se ocupă de mofturi: *societate moftologică* CAR.

moftologie f. palavră.

mofturos a. care face mofturi.

mogândeață f. ceva mare și fioros ce s'arată pe întuneric (Mold. mogăldeață): *strâng în brață sloiu de ghiață, parcă'i o mogândeață* POP. [Ung. MOGÁNDOR, pustnic, călugăr (cf. fr. *moine bourru*, gogoriță = călugăr posac)].

moghilă f. V. movilă.

moglan a. și m. Mold. mojic: *iar tu, moglanule!* CR. [Origină necunoscută].

mogorogì v. Mold. **1.** a vorbi încet, a lene; **2.** a fi îmbufnat, a arăta mutre cuiva: *ce, și tu mă mogorogești?* CR.; **3.** Tr. a mormăi. [Origină necunoscută].

mohair n. V. muhaier.

mohoandă f. Tr. femeie proastă din născare. [Origină necunoscută].

mohor n. *Bot.* costreiu. [Ung. MOHAR]

mohorît a. **1.** de coloarea roșie închisă a mohorului: *sânge mohorît*; **2.** *fig.* întunecat: *tablou depins cu colori cam mohorîte* AL.

moinà v. a se face moină.

moină f. **1.** tarină muiată de ape: *boii ară țelină și moină* NEGR.; **2.** timp ploios; **3.** *Zool.* grindel. [Slav. MOINŬ].

mojdrean m. frasin de munte (*Fraxinus ornus*). [Vechiu-rom. *mojren*=pol. MODRZEN].

mojic a. foarte grosolan. ‖ m. **1.** țărănoiu; **2.** om brutal și obraznic. [Rus. MUJIKŬ, țăran, bădăran].

mojicesc a. ce ține de mojic.

mojicie f. faptă sau vorbă mojicească.

mojicîme f. gloata mojicilor.

molà m. judecător mahomedan (în orașele mari). [Turc. MOLLA].

molan m. *Zool.* grindel (după carnea-i moale).

molar a. se zice de dinții cei groși ce servă a sfărâma alimentele.

molaș m. *Zool.* mihalț. [Probabil după carnea-i molatică].

molatic a. **1.** cam moale, vorbind de mersul și de lucrul cuiva: *om molatic*; **2.** *fig.* lipsit de energie: *era tont și molatic* ISP.

molău a, Mold. molatic.

molcom a. lin, dulce: *vânt molcom*; fig. *cântări molcome respiră (lira)* EM. [Vechiu-rom. *mâlcom* (v. *mâlcă*)= slav. MOLKOMŬ]. ‖ adv. încet: *a tace molcom* CR.

molcomì v. a alina, a potoli.

moldă f. postavă mare (în Oltenia). [V. *muldă*].

moldovenesc a. **1.** ce ține de Moldova; **2.** se zice de un soiu de porumb cu boabele mari, galben deschis, cu druga lungă și groasă, cu firul mare.

moldovenism n. vorbă sau locuțiune particulară Moldovei (ex. *bat-aca, duducă, neneacă*, etc.). In a doua jumătate a veacului al XIX-lea, moldovenismele pătrunseră în limba literară, mulțumită fruntașilor poeți (Alexandri, Eminescu) și prozatorilor (Creangă) originari din Moldova.

moleculă f. *Fiz.* partea cea mai mică în care se poate descompune un corp.

molecular a. relativ la molecule: *atracțiune moleculară.*

moleși v. **1.** a (se) face moale; **2.** *fig.* a efemină, a ramoli.

moleșit a. lipsit de vigoare, de energie.

molevmă f. V. molimă: *în vremea molevmii* GHICA.

molfă f. umflătură· *o molfă și o bolfă* POP.

molfăì v. a mesteca încet ca babele cari n'au dinți: *molfăind la pere uscate* CR. [Onomatopee ce exprimă sgomotul fălcilor când mestecă].

www.dacoromanica.ro

moliciune f. 1. calitatea celui moale; 2. lipsă de putere: *moliciune de caracter;* 3. calitatea celui delicat și grațios: *moliciunea penelului, stilului;* 4. vieață efeminată, indolență: *a trăi în moliciune*

molid m. Mold. V. molift.

mòlie f. mici fluturași ale căror larve rod blănuri, covoare, stofe. [Slav. MOLĬ.]

molift m. brad alb al cărui lemn se întrebuințează la clădiri, la instrumente muzicale și la tacerea hârtiei *(Abies excelsa).* [Și *molid:* bulg. MOLIKA, brădișor (MOLIKVA, boabă de ienupăr)].

moliftă f. V. molitfă.

mòlimă f. boală contagioasă, epidemie. [Gr. mod. MÓLEMA].

molipsì v. 1. a comunica o boală prin atingere: *o oaie molipsește toată turma;* 2. *fig.* a infecta. [Vechiu-rom. *molevsì,* tras din subst. *molevmă*].

molipsire f. contagiune.

molipsitor a. contagios.

molitfă (moliftă) f. rugăciune bisericească. [Slav. MOLITVA].

molitfelnic n. carte de rugăciuni. [Serb. MOLITVENIK].

moloșag n. Mold. mujarea gerului și a zăpezii. [V. *moale*].

molotru m. plantă leguminoasă cu floarea galbenă *(Melilotus).* [Slav. MOLOTRŬ].

moloz n. var închegat cu nisip din dărâmături dela zidurile caselor. [Turc. MOLOZ].

molură i. plantă aromatică cu fructe lungărețe *(Foeniculum).* [Cf. *molotru*].

moluse m. animal fără vertebre și fără articulațiune: *melcul, stridia.*

momâie f. 1. om de paie ce se pune în grădini sau în țarini spre a speria pasările: *ca momâi de-a câmpului* POP.; 2. sperietoare de copii; 3. prăjină de hotărnicie: *hotărînd moșiile s'așezând momâile* POP. [Și *mămâie,* termen luat din graiul copiilor; cf. slovac MAMONA, fantomă, gr. mod. MAMUNAS, gogoriță].

momeală f. 1. mijloc de a atrage și prinde animale: *undiță fără momeală nimic nu dobândește;* 2. *fig.* ceeace atrage prin înșelăciune: *a umbla cu șosele și cu momele,* a căuta să amăgească. [V. *momi*].

moment n. clipă: *așteaptă un moment.*

momentan a. care durează numai un moment. ‖ adv. pentru moment, deocamdată.

momi v. 1. a atrage prin momeli: *cum momim și noi pe prunci* PANN; 2 a înșela cu amăgiri: *își momi ținta.* [Slav. MOMITI].

mòmilă f. Tr. namilă. [De aceeaș origină cu *momâie*].

momiță f. momeală: *cu chichițe și momițe.*

momiță f. Mold. maimuță: *vr'o momiță sau vr'un urs* AL. [Vechiu-rom. *moimiță,* diminutiv din *moimă,* maimuță = ung. MAJOM].

momițărie f. maimuțărie: *o momițărie de tot ce se petrece aiurea* AL.

monadă f. 1. *Filoz.* unitate perfectă, substanță simplă care e elementul a tot ce există; 2. *Zool.* specie de infuzoriu.

monah m. călugăr: *monahii cunoscătorii vieții pământene* EM.

monahal a. călugăresc.

monarh m. 1. capul unei monarhii; 2. *fig.* Domn: *al nopților monarh (luna)* EM.

monarhic a. ce ține de o monarhie.

monarhie f. 1. guvernul unui Stat condus de un singur cap; 2. Stat guvernat de un monarh; monarhie constituțională, în care puterea e împărțită între suveran și corpurile legiuitoare, ca în România; monarhie absolută, în care suveranul e stăpân fără control, cum era în Rusia.

monarhist m. partizan al monarhiei

monastic a. relativ la călugări: *viață monastică.*

mondir n. uniformă militărească: *cosea galoanele la mondirul lui nea Chiriac* CAR. [Rus. MUNDIRŬ, din nemț. MONTUR].

monedă f. bucată de metal, bătută din autoritate suverană, servind comerțului.

monetar a. relativ la monede: *sistemă monetară.*

monetărie f. locul unde se bat monedele: *Monetăria Statului.*

monism n. doctrină filozofică care consideră universul ca o unitate vie, ca o ființă colectivă unică și identică.

monitor m. elev mai înaintat decât ceilalți și care instruiește pe camarazii săi. ‖ n. 1. titlu de ziar: *Monitorul oficial;* 2. bastiment de războiu.

monoclu n. ochian pentru un singur ochiu.

monocord n. instrument de muzică cu o singură coardă.

monocotiledon a. se zice de plante ale căror semințe au un singur lob sau cotiledon, ca *grâul, curmalul.*

monografie f. scriere asupra unui punct special de istorie, de biografie, etc.

monogramă f. reunire de mai multe litere împletite formând un singur caracter.

monolit m. bucată formată dintr'un singur bolovan: *obeliscii sunt monoliți.*

monolog n. scenă în care un personaj vorbește lui însuș.

www.dacoromanica.ro

monom n. 1. expresiune algebrică conținând un singur termen; 2. șir neîntrerupt de studenți cari străbat stradele cu strigăte și petrecănii; 3. fig. *monom de umbre.*

monoman a. atins de monomanie.

monomanie f. nebunie caracterizată prin o preocupațiune unică.

monoplan n. aeroplan cu o singură suprafață plană.

monopol n. 1. dreptul de a vinde singur o marfă, de a exercita singur o industrie: *în România Statul are monopolul tutunurilor, sărei, spirtoaselor,* etc.; 2. *fig.* drept ce-și arogă cineva; 3. loc ocupat excluziv de un mic număr.

monopolizà v. a face un monopol.

monorim a. cu o singură rimă.

monosilabă f. vorbă de o singură silabă: *eu, tu, el.*

monosilabic a. compus din monosilabe.

monoteism n. adorațiunea unui singur Dzeu.

monoteist m. adoratorul unui singur Dzeu. ‖ a. relativ la monoteism.

monotip n. *Tip.* mașină de cules literele vorbă cu vorbă.

monoton a. 1. care e mai totdeauna pe același ton: *arie monotonă;* 2. *fig.* prea uniform: *orator monoton.*

monotonie f. caracterul celui monoton, prea uniform: *monotonia unui cântec, monotonia conversațiunii;* fig. *monotonia vieții.*

monstru m. 1. ființă a cării conformațiune e contrară naturei; 2. *fig.* om grozav de urît; 3. ființă crudă și denaturată: *monstru de ingratitudine.*

monstruos a. 1. care are conformațiunea unui monstru: *copil monstruos;* 2. *fig.* demn de un monstru: *cruzime monstruoasă;* 3. extraordinar.

monstruozitate f. 1. caracterul celui monstruos; 2. lucru monstruos.

montà v. 1. a potrivi diferitele piese ale unui obiect: *a monta o mașină;* 2. a întoarce un ceasornic; 3. a procura ceeace e necesar: *a monta un magazin;* 4. a prepara: *a monta o intrigă;* 5. *fig.* a excita în contra cuiva: *l'a montat rău.*

montanistic a. relativ la industria minelor: *dreptul montanistic.*

monument n. 1. lucrare de arhitectură sau de sculptură făcută în memoria unui om mare sau a unui eveniment important; 2. edificiu de mare întindere; 3. *fig.* operă considerabilă destinată să dureze: *monumentele spiritului omenesc.*

monumental a. care are proporțiunile unui monument: *biserică monumentală.*

mops m. câine cârn, rău și arțăgos. [Nemț. MOPS].

moral a. 1. privitor la moravuri: *teologie morală;* 2. care are purtări bune: *om foarte moral;* 3. ce conține o bună morală: *carte morală;* 4. care se raportă la inteligență, în opozițiune cu fizic: *facultățile morale;* simț moral, cunoștința binelui și a răului. ‖ n. totalitatea facultăților morale: *a ridica moralul unui bolnav.*

morală f. 1. știința ca învață a face binele și a evita răul; 2. tractat de morală: *morala lui Aristotele;* 3. mustrare: *i-a făcut o bună morală;* 4. lecțiune dedusă dintr'o povestire sau fabulă.

moralist m. cel ce scrie despre moravuri, despre chestiuni de morală.

moralitate f. 1. calitatea celui moral; 2. caracterul moral al unei persoane: *a se informa despre moralitatea cuiva;* 3. înțelesul moral al unei povestiri: *moralitatea fabulei;* 4. compozițiune dramatică în evul-mediu.

moralizà v. 1. a face reflexiuni morale; 2. a perfecționa sub raportul moral: *a moraliza un popor.*

moralizator a. propriu a moraliza. ‖ m. cel ce face morală.

morânglav a. se zice de porumbul cu drugi mari și cu 8—10 rânduri de boabe. [Origină necunoscută].

morar m. 1. cel ce are o moară; 2. numele bucovinean al gândacului de făină, care trăiește în grânare, mori și brutării (*Tenebrio molitor*). [Lat. MOLARIUS].

moratoriu n. *Jur.* amânare acordată unui comerciant.

morav n. (întrebuințat mai ales la plural) 1. deprinderi naturale sau dobândite, bune sau rele; 2. chip de traiu, obiceiuri particulare: *a studia moravurile unui popor.* [Compromis literar între lat. MOS și sinonimul popular *năravi*].

morbid a. bolnăvicios: *stare morbidă.*

morbideță f. 1. în pictură: moliciunea și delicatețea cărnei; 2. mlădiere de atitudini: *linii unduloase și pline de morbideță* OD.

morbos a. bolnăvicios.

morcov m. plantă culinară a cării rădăcină cărnoasă constitue o excelentă legumă (*Daucus carota*). [Bulg. MORKOV].

morenă f. în geologie: materiale de stânci cărate de ghețari.

morfină f. alcool vegetal extras din opiu: *morfina e o violentă otravă.*

morfinoman m. cel ce abuzează de morfină.

morfoli v. 1. a molfăi: *baba morfolia în gingii un crâmpeiu de covrig* CAR.; 2. a mototoli; 3. *fig.* a strica: *a morfoli arta.* [V. *molfăi*].

www.dacoromanica.ro

morfologie f. 1. *Gram.* studiul părților de cuvânt; 2. studiul formei exterioare a ființelor vii: *morfologie vegetală.*

morgă f. locul unde se expun cadavrele persoanelor aflate moarte afară din domiciliul lor, ca să poată fi recunoscute (= fr. *morgue*).

morganatic a. se zice de o căsătorie între persoane de condițiuni diferite, soțul nedând femeii nici numele nici rangul său.

moricò a. alhastru-închis (fr. *moricaud*): *anteriu de șamalagea moricò* Fil.

morișcă f. mașină mică de măcinat mai ales cafea, sau de vânturat porumb. [Lit. moară mică].

mormăi v. 1. a scoate un glas înfundat: *ursul mormăe;* 2. *fig.* a-și arăta nemulțumirea prin murmure. [Onomatopee].

mormăitor a. și m. care mormăe.

morman n. grămadă mare: *mormane de morți.* [Origină necunoscută]. ‖ adv. grămadă: *căzu morman de pe cal* Isp.

mormânt n. 1. monument ridicat în onoarea unui mort chiar în locul unde a fost înmormântat; *sfântul Mormânt,* locul unde Isus a fost înmormântat; 2. *fig.* moarte: *a rămânea credincios până la mormânt;* 3. loc întunecat și trist. [Lat. monumentum, monument funerar (vulgar = sepulcrum)].

mormântal a. de mormânt: *tăcere mormântală.*

mormoloc m. 1. puiu de broască ce iese din ou în formă de pește; 2. *fig.* broscoiu, copil mic. [Gr. mod. mormolykion, mască, sperietoare (din cauza formei monstruoase a mormoloculuĭ)].

mormonism n. V. Mormoni.

mornăi v. Mold. a mormăi, a vorbi pe nas: *răspundea iute și mornăit, cum cer calicii la pod* Cr. [Onomatopee].

morocăneală f. murmurare continuă: *le era lehamite de morocăneala lui moș Nichifor* Cr.

morocăni v. Mold. a mustra mormăind: *hojma mă morocănește* Cr. [Ung. morog, a mormăi].

morocănos a. care bombănește într'una, om posac din fire: *groși în ceafă și morocănoși* Al.

Moroieni m. pl. locuitori dela poalele Bucegilor.

moroiu m. strigoiu mic (din copil mort nebotezat) ce vine de cere țâță la mama sa: *strigoii, moroii, tricolicii, vârcolacii* Al. [Serb mora, incub].

mort a. 1. care a încetat din viață; 2. *fig.* care a pierdut activitatea, animațiunea sa: *industrie moartă;* limbă moartă, care nu se mai vorbește, ca latina. [Lat. mortuus]. ‖ m. cel ce a încetat din viață: *a îngropa un mort.*

mortăciune f. corp de animal mort: hoit, stârv. [Și *mortăcină* = lat. morticina].

mortal a. 1. care cauzează moarte: *lovitură mortală;* 2. de moarte: *păcat, inimic mortal;* 3. muritor.

mortalitate f. 1. starea ființelor vii supuse morții; 2. moartea unui număr mare de oameni sau de animale răpiți în scurt timp de aceeași boală; 3. cantitate de indivizi cari mor într'un timp dat: *mortalitatea e mai mare iarna decât vara.*

mortasipie f. od. în Moldova, zeciuială dela cântărirea mărfurilor și taxă dela vânzarea vitelor: *Duca Vodă a scornit mortasipia în țară.* [Derivat din *mortasip,* cantaragiu = turc. muhtesib, printr'un intermediar grec modern].

mortier n. tun mic: *mortierele se numiau pive* Bălc. (= fr. *mortier*).

mortifică v. 1. a slăbi corpul prin posturi, prin austerități; 2. *fig.* a umili cu mustrări aspre.

mortificați(un)e f. 1. *Med.* starea corpului sau a unei părți a corpului ce se cangrenează; 2. *Teol.* înfrânarea corpului și a pasiunilor; 3. *fig.* umilire foarte mare.

morțiș adv. în ruptul capului, pe viață și pe moarte: *a se ține morțiș de cineva.*

mortuar a. care privește pe morți: *cameră mortuară.*

morun m. pește cu botul ascuțit, ajunge până la o lungime de 8 metri, trăiește în Marea-Neagră; carnea-i se consumă proaspătă și afumată, icrele-i negre sunt foarte gustoase și din bășica-i se face uleiul de morun (*Acipenser huso*). [Bulg. moruna].

morunaș m. pește al cărui bot aduce cu al morunului; carnea-i foarte gustoasă și grasă (*Abramis vimba*).

moș m. 1. bătrân; 2. titlu dat ori cărui om în vârstă (la țărani): *moș Radu;* 3. bunic: *din moși strămoși;* 4. unchiu (în Moldova); 5. od. fâșie de pământ stăpânită de un moșnean; 6. nume dat peștilor ghigorț și pălămidă de baltă. [Albanez moshë, bătrân; pentru sensul 6, cf. *babă*]. V. moși

mosafir m. V. musafir.

mosc n. 1. cuadruped rumegător care poartă sub pântece un buzunar plin de o materie mirositoare numită de asemenea *mosc;* 2. substanța însăș: *o bucată de săpun mosc în formă sferică* Fil.

Mosc n. vechiul nume românesc al Moscovei: *scumpe blăni de Mosc* Od.

moschee f. geamie mică.

moschicesc a. muscălesc: *îi trage*

www.dacoromanica.ro

un frecuș de cele moschicești CR. [V. *Mosc*].

moscușor m. plantă delicată cu miros plăcut de mosc *(Adoxa)*.

moși v. a ajuta pe o femeie să nască. [V. *moașă*].

moși m. pl. 1. Sâmbăta morților când se fac pomeni: *Moșii de iarnă, de Rusalii și de toamnă;* 2. mare bâlciu anual în luna lui Maiu (începe dela 15), ținut în București la obor: *am fost la Moși;* 3. numele zilelor ce urmează celor nouă Babe din Martie; la moșii verzi, la sfântu Așteaptă; a spune moși pe groși, a spune vrute și nevrute, fleacuri; 4. un fel de cozonaci: *moși și babe de Paști*. [V. *moș*].

moșie f. 1. țară strămoșească. patrie: *să scăpăm biata moșie de păgâni și de robie* AL.; 2. proprietate rurală, teren cultivat la țară: *are două moșii*. [Lit. pământ dobândit dela moși și proprietate moștenită individual].

moșier m. cel ce are una sau mai multe moșii.

moșinoiu (**mușunoiu**) n. Mold. moșoroiu: *moșinoaie de furnici* CR. [V. *mișui*].

moșit n. acțiunea de a moși: *școala de moșit*.

moșmândi v. V. moșmoli.

moșmoală (moșmoană) f. V. **mușmulă**

moșmol (moșmon) m. arbust din fam. rozaceelor cu florile mari albe *(Mespilus germanica)*.

moșmoli (moșmândi) v. a migăi. [Cf. *moșmoală*].

moșneag m. moș tare bătrân: *un moșneag și o babă*. [Dintr'un primitiv *moșin* (= albanez MOȘIM, bătrân), de unde și *moșnean*].

moșnean m. pl. proprietari mici, șezători la țară în pământurile lor: *moșnenii formau în Muntenia* (ei se numiau în Moldova *răzăși*) *clasa cea mai importantă a populațiunii rurale*. [V. *moșneag*].

mosoc m. câine mare ciobănesc. [Origină necunoscută].

mosor n. mic cilindru de lemn pentru depănat: *fuse și mosoare*. [Turc. MOSUR].

moșoroi v. a grămădi pământ la baza unei plante spre a favoriza desvoltarea ei. [Tras din *moșoroiu*].

moșoroit n. lucrare de a moșoroi și rezultatul ei.

moșoroitor n. rariță cu două cormane pentru prășilă.

moșoroiu n. grămădire de pământ făcută de furnici sau de agricultori. [V. *mișui*].

Moș-Teacă m. porecla militarilor cari țin morțiș la apucăturile din trecut.

moștean a. și m. 1. moștenitor: *s'a îndurat a le da un moștean al împărăției* ISP.; 2. moșnean, om de țară. [Cf. albanez MOȘATAR].

moștenesc a, ereditar: *dușmanul moștenesc al legii* BĂLC.

moșteni v. a căpăta prin succesiune: *a moștenit toată averea*.

moștenire f. 1. succesiune în averea proveniță dela alții; 2. lucru moștenit.

moștenit a. rămas prin moștenire.

moștenitor m. cel ce moștenește.

mostochină f. Mold. mușmulă. [Origină necunoscută].

mostră f. probă, model (de stofă). [Nemț. MUSTER].

moșunoiu n. Mold. moșoroiu: *moșunoaie de furnici* EM. [V. *mișui*].

moț n. 1. mănunchiu de păr pe frunte sau pe creștet; 2. spicul porumbului; 3. tufă de pene pe cap la păsări; 4. *fig.* îndrăzneală, pretenție: *el e mai cu moț;* cu moț, exagerat: *spune-le niței mai cu moț* ISP. [Origină necunoscută].

moțăi v. a clătina încet capul de somn. [Origină necunoscută].

moțăilă m. cel ce moțăie.

motan m. Mold. cotoiu: *un motan ghemuit după sobă* CR. [Derivat din primitivul *mot* (de unde și *motoc*), înrudit cu fr. *matou* (dial. *motou*)].

moțat a. 1. cu moț în frunte: *pasăre moțată;* 2. *fig.* îndrăzneț, pretențios: *vrei să te arăți mai moțat?*

motcă f. Tr. jurubiță de tort. [Rus. MOTOKŬ, ghem]. V. motoșcă.

Moți m. pl. locuitorii din munții Abrudului, cei mai viteji dintre munteni: numele lor provine dela moțul ce-l poartă pe frunte. Moții s'au luptat crâncen cu Ungurii la 1783 și la 1848.

motilitate f. facultatea de a se mișca.

moțiune f. propunere făcută într'o adunare deliberantă.

motiv n. 1. cauză determinantă: ceeace împinge a lucra; 2. în bele-arte: subiect de compoziție; 3. frază muzicală ce se reproduce în cursul unei bucăți.

motivă v. 1. a da motivele: *a motiva un refuz;* 2. a servi de motiv: *temeri au motivat această măsură*.

motoc m. Mold. V. motan.

moțoc n. moț mare: *cu un moțoc d'asupra capului.* ‖ adv. vulvoiu: *i-a făcut părul moțoc*.

motocel m. pl. Mold. triloiu. *o sfoară cu motocei la capăt, de crăpau mâțele jucându-se cu ei* CR. [Lit. puiu de *motoc* sau de pisoiu: cf., sub raportul sensului, sinonimul *mâțișor*].

motocicletă f. bicicletă pusă în mișcare de un motor cu petrol, alcool. etc.

www.dacoromanica.ro

motor m. 1. ceeace dă mişcare: *aburul e un motor puternic;* 2. muşchi ce fac să miște un membru; 3. *fig.* ceeace inspiră, face să lucreze: *interesul fu motorul acestei întreprinderi.* ‖ a. care dă mişcare: *forță motrice.*

motorină f. derivat din petrol pentru punerea în mişcaie a maşinelor.

motoşcă f. 1. ghem de tort, jurubiță; 2. legătură (de parale); 3. umflătură sub falcă la vite. [Cf. *motcă*].

mototol n. 1. ghem; 2. ceva strâns tare, deformat; 3. *fig.* indolent: *e mototol şi adormit* Isp. [Abstras din *mototoli*]. ‖ adv. grămadă: *căzu mototol sub masă* Isp.

mototoli v. a (se) face mototol. [Poate în loc de *motocoli*, din *motoc*, cotoiu].

moţpan m. Mold. ştrengar: *lasă, moţpane, că ţ'oiu arăta eu fudulie* Al. [Pol. MOSPAN, din MIŁOSC PAN! prea milostive Doamne! titlu de onoare decăzut dela ilustra sa origină (v. *şleahtă*)].

motroşi v. 1. a năpusti: *văzând pe ţigan motroşit acolo în mijlocul drumului* Isp.; 2. Mold. Tr. a lucra rău şi migălind. [V. *mătrăşi*].

movilă f. ridicătură de pământ conică şi mai proeminentă decât măgura (movila e făcută de mâna omului, măgura e opera naturei). [Dial. *moghilă* = slav. MOGYŁA].

movili v. a întinde grămadă (ca o movilă): *pământ movilit.*

moviloiu n. moiman: *un moviloiu de leşuri muzulmane* Al.

mozăic a. ce vine dela Moise: *legea mozaică.*

mozaic n. 1. lucrare compusă din pietricele sau smalțuri de diferite colori şi dispuse aşa încât să formeze figuri, arabescuri; 2. *fig.* operă compusă din bucăți separate, din proză şi versuri.

mozaism n. religiune mozaică.

mozoli v. Mold. 1. a amesteca în gură fără să roază (vorbind mai ales de copii); 2. a spăla fără să frece: *a mozolit numai cămăşile;* 3. *fig.* a lucra migălind. [Ceh. MOZOLITI, a obosi, a da de lucru].

mreajă f. unealtă de pescuit împletită din sfoară cu ochiuri mari. [Slav. MREJA].

mreană f, peşte cu corpul lungit, cilindric, foarte gustos la mâncare, se vânează mai cu seamă în Olt şi în Dunăre *(Petromizon fluviatilis).* [Bulg. MRENA].

mrejui v. *fig.* a urzi: *a mrejuit feluri de intrigi* Neor. [V. *mreajă*].

muc m. (pl. **muci**) 1. unsoare cleioasă ce iese din nas: *a-şi şterge mucii;* 2. pl. boală la cai; răpciugă. ‖ n. (pl. **mucuri**), 1. partea feştilei ce arde: *muc de lumânare;* 2. bucăţică rămasă dintr'o lumânare arsă. [Lat. MUCUS].

mucalit a. şi m. Mold. caraghios: *tare eşti mucalit!* Al. [Turc. MUKALLID, lit. cel ce imită].

mucalitlâc n. caraghioslâc (Bâlc.). [Turc. MUKALLIDLIK].

mucarer n. firman de învoire a domniei (după al treilea an) şi birul scos cu acea ocaziune. [Turc. MUKARRER, confirmat].

mucări f. pl. unealtă cu care se curăță mucul lumânării.

mucărit n. ruperea bobocilor la tutun.

mucavà f. 1. carton; 2. broderie pe carton. [Turc. MUKAVA].

muced a. 1. acoperit pe suprafaţă cu un fel de muşchiu, când un corp începe a putrezi: *pâine mucedă, vin muced;* 2. îngălbenit de timp: *pe mucedele pagini stau domniile române* Em.; 3. cu părul negru-vânăt (despre cai). [Lat. MUCIDUS].

mucegăit a. acoperit cu mucegaiu.

mucegaiu n. 1. un fel de vegetaţiune ce răsare pe substanţele animale sau vegetale sub influenţa căldurei şi a umidităţii; 2. *fig.* putregiune, căzătură: *mucegaiul de babă* Cr. [Formaţiune românească din *muced* (cf. *putregaiu*)].

mucenic m. 1. martir: *marele mucenic Dimitrie* Cr.; **Cei 40 de mucenici,** sărbătoarea celor 40 de martiri din Sevastia, ce cade pe 9 Martie, şi colacii ce se duc la biserică în acea zi; 2. colăcel fiert cu nuci pisate şi cu miere (ce se face la această sărbătoare). [Rus. MUČENIKŬ, lit. cel ce sufere munca sau tortura pentru credinţa sa].

mucenicie f. martiriu.

mucezeală f. mucegaiu.

mucezi v. a se face muced.

mucheleí a. elegant, la modă: *un tânăr mărunţel, mucheleí la haine* Ghica. [Turc. MUKELLEF].

mucheriu n. Mold. 1. rândea cu care dulgherul îndreaptă scândura pe muchie; 2. varietate de grâu aşezată în patru rânduri pe spic.

muchie f. colţ, crestătură; 1. dosul unei cărţi; 2. marginea sau dunga cuţitului; 3. creştet sau culme de deal. [Cf. lat. MUTRUS, tocit].

mucos a. 1. plin de muci: *copil mucos;* 2. cu mucul mare: *mucoasa lumânare* Em.; 3. *fig.* tânăr pretenţios. [Lat. MUCOSUS].

mucos a. *Med.* ce are sau produce mucozitate; **membrane mucoase,** cari tapiţează unele cavităţi ale corpului.

mucoză f. membrană mucoasă: *mucoza stomacului.*

mucozitate f. lichid cleios produs de glandele bucale.

muezin m. strigător care, din vârful

www.dacoromanica.ro

minarelii, vestește mahomedanilor ora rugăciunii. [Turc. MUEZZIN].

muftiu m. interpretul legii, cea mai înaltă autoritate religioasă la Mahomedani, numit și *Șeik-ul-Islam* sau Capul adevăratei religiuni, reprezentantul religios al Profetului: *Vizirul și Muftiul, topuzul și Coranul* AL. [Turc. MUFTI].

muget n. strigătul boului, taurului; fig. *mugetul viscolului.* [Lat. MUGITUS].

mugî v. 1. a striga, vorbind de boi, vaci, tauri; 2. *fig.* a urla: *vântul mugește, valurile mugesc.* [Lat. MUGIRE].

mugitor a. care mugește.

mugure m. prima desvoltare a plantelor spre a scoate flori, frunze: *pomii sunt plini de muguri.* [Albanez MUGULÌ].

muhaier (mohair) n. postav lucrat de călugărițe cu adaosul părului de capră din Angora: *rassă de mohair.* [Turc. MUHAYER].

muhurdan n. vasul cu apă caldă (în formă de cădelniță) cu care bărbierul spală la cap. [Turc. BUHURDAN, cădelniță].

muhurdar m. od. păstrătorul sigiliului domnesc, secretarul Curții: *muhurdarul puse pecetea* NEOR. [Turc. MUHURDAR, din MUHUR, pecete].

muhurel a. negru, mai ales în partea dinainte (vorbind de părul vitelor). [Lit. cam mohorît].

muià v. 1. a face moale: *a muia plumbul prin foc;* 2. *fam.* a bate: *a muia spinarea cuiva;* 3. a băga în apă sau în alt lichid: *a muia pâinea în unt;* 4. p începe să spele: *muia cămășile;* 5. a aierde din tărie, a se potoli: *furtuna s'a mai muiat;* 6. *fig.* a mai lăsa din pretențiuni: *se muiase de tot.* [Lat. *MOLLIARE, din MOLLIS moale].

muiat a. îmbrăcat: *muiați numa în mătăsuri și fireturi* CAR.

muică f. maică, în locuțiunea exclamativă: *muică, Doamne!* [Scurtat din *mămuică*].

muieratic a. 1. de femeie: *glas muieratic;* 2. *fig.* efemeiat: *om muieratic.*

muierce m. 1. cel ce umblă după femei; 2. *fig.* mișel, fricos.

muiere f. femeie măritată (cu o nuanță optimistă în Muntenia, cu una peiorativă în Moldova): *te însoară și-ți iea muiere* PANN. [Lat. MULIEREM].

muieresc a. relativ la muiere.

muieret n. (ironic) totalitatea femeilor.

muierușcă f. (ironic) femeie.

mujdea f. Mold. (mai ales la pl.) noutăți, știri (obișnuit bune, plăcute): *ce mujdele'mi aduci?* FIL. [Turc. MUZDÉ].

mujdeiu n. Mold. mâncare de post la țară din usturoiu pisat cu sare și apă: *niște bulughine cu mujdeiu și cu mămăligă* CR. [Lit. must de aiu].

mulaj n. operațiune prin care se iea de pe o sculptură un tipar în ghips ce se poate reproduce după voie (= fr. *moulage).*

mulatru m. născut dintr'o negresă și un bărbat alb sau vice-versa.

mulcom a. și adv. V. molcom.

muldă f. Tr. albie. [Nemț. MULDE].

mulge v. a trage laptele din țâțele animalelor. [Lat. MULGERE].

mulge-capre m. *Zool.* caprimulg.

muls n. lucrarea de a mulge.

mulsoare f. muls: *albă ca spuma laptelui la mulsoare* OD.

mulsură f. lucrarea de a mulge și rezultatul ei. [Lat. MULSURA].

mult a. în mare număr: *multă lume, multă vreme, multe feluri.* [Lat. MULTUS]. ‖ adv. 1. în mare cantitate: *mai mult sau mai puțin;* 2. foarte: *mult mă mir;* 3. timp îndelungat: *asta s'a întâmplat de mult.*

mulțam! int. Tr. mulțămim: *mulțam, Doamne!*

mulțămi v. V. mulțămi.

multicolor a. care prezintă un mare număr de colori.

multiform a. cu multe forme.

mulțime f. 1. număr mare: *mulțime de oameni, mulțime de idei;* 2. partea cea mai comună a poporului: gloată, prostime.

multiplicà v. a înmulți.

multiplicabil a. ce poate fi multiplicat.

multiplicand m. număr de înmulțit cu altul.

multiplicați(un)e f. înmulțire.

multiplicator m. număr cu care se înmulțește.

multiplicitate f. număr considerabil și indefinit.

multiplu a. care nu e simplu; *chestiune multiplă.* ‖ m. număr ce conține pe altul de un număr oarecare de ori: *12 e multiplul lui 3.*

mulțumi v. 1. a aduce mulțumiri, a-și arăta recunoștința (pentru o binefacere, un serviciu sau dar): *vă mulțumesc;* 2. a refuza cu politeță: *mulțumesc, n'am nevoie;* 3. a răsplăti: *am să te mulțumesc;* 4. a satisface: *școlarul să mulțumească pe profesor;* 5. a fi mulțumit: *se mulțumește cu puțin.* [Și mulțămi din *mulțam,* mulțumesc = *(la) mulți ani!* formulă de urare devenită expresiunea recunoștinței].

mulțumire f. 1. manifestare de recunoștință și vorbele cu cari se exprimă: *i-am adus mulțumiri;* 2. plăcere, bucurie: *am avut o mare mulțumire;* 3. starea persoanei mulțumite.

mulțumit a. 1. care are de ajuns,

www.dacoromanica.ro

care nu cere mai mult: *s'a arătat mulțumit*; 2. care simte plăcere, bucurie: *mulțumit cu soarta sa.*

mulțumită f. mulțumire.

mulțumitor a. care mulțumește.

mumă f. V. mamă.

mumbașir m. V. bumbașir: *slujitori și mumbașiri cu cari hătmania se slujia la împliniri de bani și execuțiuni* Fm.

mumie f. 1. cadavru îmbălsămat la vechii Egipteni; 2. ființă uscată și neagră; 3. *fig.* om fără energie.

mumificà v. 1. a reduce în stare de mumie; 2. *fig.* a deveni inert, a se atrofia intelectualiceşte.

muncă f. 1. pl. chinuri veșnice pentru pedeapsa păcătoșilor: *muncile iadului*; *o biată păsărică de munci te izbăvește* Al.; 2. anevoință, necaz: *destulă muncă am avut*; 3. greutate de a face ceva: *muncă grea*; 4. lucrare penibilă: *munca câmpului, unelte de muncă*; **muncă silnică**, pedeapsă aflictivă și infamantă la care se osândesc (minimul 5 ani, maximul pe viață) criminalii în ocne. [Slav. MǑKA, supliciu, martiriu].

muncel n. colină: *luna a apus după muncel* Em. [Lat. MONTICELLUS].

munci v. 1. a chinui: *o presimțire dureroasă 'mi munceşte sufletul* Al.; 2. a lucra din greu, a lucra din răsputeri. [Asociațiune de idei analogă cu cea din sinonimul *agonisi*].

muncit a. 1. chinuit: *muncit de gânduri*; 2. câștigat cu anevoință: *bani muncițI.*

muncitor a. și m. care muncește.

mungerie f, Mold. fabrică de lumânări de seu. [Vechiu-rom. *mungiu*, lumânărar = turc. MUMDJY (din MUM, ceară, lumânare)].

municipal a. 1. ce ține de municipalitate: *administrațiune municipală*; 2. se zice de magistrați, de funcționari cari administrează o comună, un oraș: *consiliu municipal.* ‖ m. servitor municipal: *un municipal își face cu măturoiul lui enorm datoria* Car

municipalitate f. 1. totalitatea magistraților municipali dintr'o comună; 2. comuna însăș; 3. locul unde acești magistrați țin ședințele și au biurourile lor.

municipiu n. nume dat de Romani orașelor din Italia supuse dominațiunii lor particulare.

munificență f. mare dărnicie.

muniți(un)e f. proviziune de războiu (obuze, bombe, praf de pușcă).

munte m. ridicătură mare de pământ (ce trece peste 300 metri): *cel mai înalt munte al globului e Everest*; 2. *fig.* grămadă mare: *munte de zăpadă, de ghiață.* [Lat. MONTEM].

muntean a. dela munte. ‖ m. 1. locuitor dela munte; 2. locuitor din Muntenia.

munte-de-pietate m. așezământ, sub controlul Statului, unde se împrumută cu dobândă pe amanete: *munții de pietate au început să funcționeze la 1777 în Franța.* (= fr. *mont de piété*).

muntenesc a. 1. din Muntenia; 2. se aplică la o rasă de boi mărunți și puțini la putere.

muntenism n. vorbă sau locuțiune proprie Munteniei.

muntos a. plin de munți: *țară muntoasă.* [Lat. MONTUOSUS].

mur m. 1. arbust cu trunchiu spinos și cu fructe negre (*Rubus fructicosus*); 2. Tr. *Bot.* dud. [Lat. MORUS].

mur m. zid (latinism): *sub învechitul mur* Em.

mură v. a pune legume în oțet sau saramură. [V. *mură*].

mură f. 1. rodul murului; 2. Tr. dudă: *ochi negri ca murele*; 3. pl. *murele gâtului*, amigdale; 4. rânză (la bou) [Lat. MORA].

mură f. saramură în care se pune varza ce se înăcrește pentru iarnă. [Mold. *moare* = lat. MURIA].

mural a. privitor la zid; **hartă murală**, hartă mare de atârnat pe un perete.

murat a. 1. pus în oțet sau saramură spre a se conserva: *varză murată, mere murate*; 2. *fig.* udat: *murat până la piele* Cr.

murătură f. 1. mură de legume (varză, castraveți); 2. legume înăcrite.

murdalâc n. murdărie. [Turc. MURDARLYK].

murdar a. 1. necurat: *apă murdară*; 2. obscen: *vorbe murdare*; 3. *fig.* sgârcit. [Turc. MURDAR].

murdări v. a (se) face murdar.

murdărie f. 1. starea celui murdar; 2. lucruri murdare; 3. *fig.* vorbe necuviincioase.

mureșeanca f. hora Tuțuienilor.

murg a negru bătând în roșu (despre vite și cai). [Albanez MURK]. ‖ m. cal cu părul castaniu. ‖ n. amurg: *sbieretul vitelor în murgul serei* Bălc.

murgă f. 1. iapă murgă; 2. noaptea (cf. *amurg*): *a intrat murga în sat* Pop. (v. *alba*).

murgană f. vacă murgă: *a înțărcat murgana* Pann.

murgi v. 1. a amurgi; 2. a apare din depărtare: *alții la hotar murgesc* Boe.

Murgilă m. 1 personificarea crepusculului în basme: *cântă 'n umbra lui*

www.dacoromanica.ro

Murgilă un păstor din al său fluer Al.; **2.** fantomă ce umblă în amurg: *strigoi, stafie, murgilă* Pann.

murgoiu m. peștele numit *cosac.* [Pește argintiu închis].

murì v. **1.** a înceta din viață: *a murit;* a muri de foame, a nu avea mijloace de traiu; **2.** *fig.* a înceta de a exista: *fapta bună nu moare;* **3.** a se stinge: *ochii unchiașului clipiră ca o candelă ce moare* Od.; **4.** a se consuma: *a muri de frică, de urît;* **5.** a se prăpădi de dragoste: *moare după ea.* [Lat. morìri].

muribund m. care trage să moară.

murire f. acțiunea de a muri.

muritor a. supus morții: *toți oamenii sunt muritori.* ‖ m. om, femeie: *ce muritor fericit!*

murmuitor a. care scoate un murmur: *a popoarelor de muște sărbători murmuitoare* Em

murmur n. **1.** sgomot surd și confuz al mai multor persoane cari vorbesc dintr'odată: *un murmur de aprobare;* **2.** plângeri cauzate de nemulțumire; **3.** sbârnâit de albine; **4.** sgomotul apei ce curge, al vântului ce mișcă frunzele.

murmurà v. **1.** a scoate un murmur: *izvorul murmură;* **2.** a face să s'auză murmure: *poporul murmura în contra tiranilor.*

mursă f. **1.** apa ce iese din spălatul fagurilor storși; **2.** blastur, taftă neagră ce femeile își puneau pe obraz, ca pieliță s'arate mai albă: *își făcea murse sau benghiuri* Fil.; **3.** scobitură pe dinții calului ce se șterge cu încetul prin rosătură. [Lat. mulsa, hidromel].

mursecà v. a mușca, vorbind de fiare sălbatice: *cine e mursecat de șarpe, se păzește și de șopârlă* Pann. [Lat. morsicare].

murueală f. **1.** tencueală; **2.** un fel de terciu din făină de grâu cu care se amestecă mălaiul înainte de a-l pune la copt.

murui v. a netezi pereții unei case. [Serb. mura, humă].

musacà f. carne tocată cu pătlăgele vinete: *să-mi facă la masă.. vr'o musaca* Al. [Turc. musaka, lit. stropit].

musafir m. **1.** oaspete: *toți musafirii cari veniau așa netam-nesam* Cr.; **2.** cel poftit la o masă: *să cânte când or veni musafirii* Al. [Turc. musafir, lit. călător].

mùsai adv. Mold. neapărat, fără doar și poate: *la iarnă musai plecăm.* [Ung. muszáj].

mușamà f. **1.** pânză ceruită: *a face mușama,* a acoperi sau cocoloși ceva; **2.** Mold. horă după masa de cununie. [Turc. muşamma, lit. uns cu ceară (din şem. ceară)].

mușat a. Mac. frumos: *mușatul mamei.* V. mușățel.

mușățel m. plantă aromatică cu frumoase flori albe sau galbene, întrebuințată în medicină sub formă de infuziune *(Matricaria chamomilla);* cu ceaiul de mușățel poporul lecuiește multe boale. [Diminutiv din *mușat,* frumos (termen propriu macedo-românei), de origină necunoscută].

mușcà v. **1.** a apuca și a rupe cu dinții: *câinele mușcă, a mușca din pâine;* a-și mușca degetele (buzele), a se căi amarnic de ceva; **2.** *fig.* a critica, a ataca cu vorba. [Vechiu-rom. *mucicà,* de origină necunoscută].

muscă f. insectă dipteră cu aripioare transparente: *cu musca pe căciulă,* vinovat (aluziune la hoțul de stup care fu trădat de albina aninată pe căciula-i). [Lat. musca].

muscal m. **1.** moscovit; **2.** birjar, **3.** trăsură elegantă condusă de un muscal. [Pol. moskal].

muscal n. **1.** fluier de trestie cu 7 găuri: *trei ghitariști suflau într'un muscal* Ghica; **2.** instrument compus din mai multe fluiere împreunate (v. *naiu).* [Turc miskal].

muscalagiu m. lăutar care cântă din muscal: *toboșarii și muscalagii* Od. [Turc. miskaldjy].

muscălesc a. **1.** moscovit; **2.** rusesc. V. spin.

muscar m. pasăre ce se nutrește cu muște.

muscărie f. mulțime de muște.

mușcat n. **1.** acțiune de a mușca; **2.** mușcatu-dracului, plantă cu florile liliachii sau albastre, crește prin coline și prin fânețe uscate din munți *(Scabiosa columbaria).*

mușcată f. Tr. *Bot.* indrișaim: *foaie verde de mușcată* Pop. [Lat. medieval muscatus, printr'un intermediar unguresc].

mușcător a. **1.** care mușcă; **2.** *fig.* care batjocorește, critică cu răutate: *spirit mușcător.*

mușcătură f. **1.** efect al mușcării; **2.** rană produsă prin mușcare; **3.** *fig.* efectul bârfirii, calomniei.

muscel n. **1.** deal înalt cam până la 400 metri; **2.** pl. șir de dealuri; **3.** (Putna) imaș de vite. [Origină necunoscută].

mușcheà f. Mold. V. **mușteà:** *mușchea, piedecă, haşcă* Cr.

muschetă f. armă de foc, întrebuințată până la sec. XVII, înaintea puștii (= fr. *mousquet).*

muschetar m. soldat înarmat cu muschetă.

www.dacoromanica.ro

muschetărie i. descărcare dintr'odată a mai multor puști: *cu muschetăria făcu să ploaie un râu de foc* Bălc.

mușchiu m. 1. organ fibros ce formează carnea corpului și produce prin contracțiunile sale toate mișcările animalelor; 2. parte cărnoasă d'alungul șirei spinării la animale, carnea cea mai bună pentru fripturi: *mușchi de vacă*. [Lat. musculus, lit. șoricel (din cauza asemănării exterioare)].

mușchiu n. plantă criptogamă ce răsare pe pietre, pe trunchii copacilor și mai ales la umbra tufișurilor: *piatra ce se rostogolește, nu prinde mușchiu*. [Lat. *musculus din muscus].

mușcoiu m. (învechit) catâr. [Albanez muș].

muscular a. propriu mușchilor: *forță musculară*.

musculatură f. totalitatea mușchilor corpului omenesc, al unei statue.

musculos a. cu mușchi bine arătoși.

muselină f. 1. pânză de bumbac foarte străvăzătoare și fină; 2. stofă foarte subțire (= fr. *mousseline*).

mușețel m. V. mușățel.

mușir m. pașă cu trei tuiuri, generalisim: *o sută halaice, tot fete de mușir* Bol. [Turc. mușir].

mușiță f. 1. larvă de muscă; 2. vierme în carne, etc. [Bulg. mușița, țânțar].

mușlui v. Mold. 1. a mirosi, vorbind mai ales de porci: *grohăind și mușluind pe jos* Cr.; 2. *fig.* a adulmeca. [Origină necunoascută].

mușmulă f. fructul comestibil al moșmolului, suculent și dulce-acrișor: *cu vreme și cu paie mușmulele se moaie* Pann. [Turc. mușmula].

must n. 1. vin dulce care încă n'a început a fierbe; 2. orice suc: *must de pere, de mere*. [Lat. mustum].

mustăcios a. cu mustăți mari.

muștar n. 1. plantă din ale cării semințe se fac sinapisme *(Brassica alba): cu făină de muștar se fac băi de picioare;* 2. condiment de un gust foarte tare, preparat din semințe de muștar cu must sau oțet. [Derivat din *must*, printr'un intermediar unguresc].

mustăreață f. sucul cel dulce ce se află pe mesteacăn primăvara.

muștărie f. cantitate de must și locul unde se vinde.

muștarniță f. vas în care se pune muștar.

mustață f. 1. părul de pe buza superioară: *i-au ieșit mustățile;* 2. pl. fire lungi și subțiri la plante, în special țepile sau țepușele spiculuí de grâu. [Lat. mustacia].

muștea f. 1. unealta cu care cismarul netezește pielea și bate talpa; 2. *fig.* pumn, lovitură: *să vază sângele gălgăind sub muștеaua dușmanului*. [Turc muștè].

muștеriu m. cumpărător, client: *bani să fie, muștерii nu lipsesc* Al. [Turc. muștери].

mustì v. a stoarce strugurii.

muștiuc n. zăbală. [Cf. *mușca*].

mustos a. plin de must.

mustră v. a certa cu vorbe aspre, a imputa cu severitate. [Lat. monstrare, a arăta: restrâns românește la a arăta greșeli, abateri, de unde sensul modern].

muștră f. Tr. exercițiu militar: *Badea scos la muștră* Pop. [Ung. mustra, din nemț. *Muster*].

mustrare f. imputare aspră: *mustrare de cuget*, remușcare.

muștrului v. a învăța muștra, de unde: 1. a instrui: *îi muștruluia și povățuia să fie mai cu răbdare* Isp.; 2. a obosi: *am să vă muștruluiesc, de au să râză câinii de voi* Cr. [Ung. mustrálni: termen tehnic militar cu sensul generalizat (cf. *smotri*)].

mustuì v. a frământa strugurii cu mustuitorul.

mustuitor n. unealtă cu care se strivesc strugurii.

mustueală f. struguri stropșiți: *luau mustueală și o călcau* Od.

musul n. muselină: *musuluri de Rumeli* Fil. [Turc. mosul].

mușunoiu n. Mold. moșoroiu: *de când era mici ca mușunoaie Carpații urieși* Al. [V. *mișuì*].

mut a. 1. care nu poate vorbi: *de obiceiu cineva e mut, fiindcă e surd;* 2. care nu vrea să vorbească: *orice i-ai face, el va rămânea mut;* 3. care nu se pronunță: *vocale mute*. [Lat. mutus]. ‖ m. cel ce nu poate vorbi.

mută v. 1. a schimba: *își mută gândul* Pann; 2. a (se) transporta dintr'un loc într'altul: *a muta scaunele, s'a mutat dela noi*. [Lat. mutare].

mutălău m. Mold. Tr. 1. om mut; 2. nerod. [Derivat analogic din *mut*].

mutat n. acțiunea de a se muta.

mutătoare f. plantă cățărătoare ce se cultivă pentru a decora garduri, ziduri sau umbrare, crește prin locuri inculte *(Bryonia)*. [Lit. care se mută din loc în loc, această plantă veninoasă agățându-se prin cârcei].

muteferică m. od. călăreț ce însoția pe Sultan în călătorie: *capul mutefericalelor* Bălc. [Turc. muteferrika].

mutenie f. 1. starea celui mut; 2. *fig.* tăcere: *în mutenia odăilor* Al.

muți v. a deveni mut. [Lat. mutescere].

www.dacoromanica.ro

mutilà v. 1. a ciunti, a tăia un membru al corpului: *au mutilat pe captiv;* 2. *fig.* a lipsi de o parte necesară: *a mutila o statuă, o operă.*

mutism n. 1. muţenie; 2. *fig.* tăcere îndărătnică

mutră f. 1. (ironic) obraz: *mutră neruşinată;* 2. *fig.* îndrăzneală: *mai are mutră să-mi vorbească?* 3. (ironic) personaj: *toate mutrele acestea sunt pretinse de Romani* EM.; 4. rang; *nu e pentru mutra ta;* 5. pl. nazuri: *a face mutre.* [Gr. mod. MUTRA, obraz].

mutual a. care merge dela unul la altul: *stimă mutuală.*

mutualitate f. starea celor mutuale.

muţunache m. Mold. 1. coconaş; 2. portret-miniatură: *două calâfuri cu imamele cu muţunache* AL. [Gr. mod. MÚTZUNO, obraz, mutră].

muză f. 1. *Mit.* fiecare din cele nouă zeiţe, fiice ale lui Jupiter şi ale Mnemozinei, cari prezidau artele liberale; 2. *fig.* poezie: *a cultiva muzele;* 3. inspiraţiune poetică; 4. geniul fiecărui poet, caracterul poeziei sale: *muza-i e uşoară şi sglobie.*

muzeu n. locul unde sunt adunate obiecte de artă, de ştiinţă: *muzeu de pictură, de arheologie.* [Termen mitologic: templul consacrat Muzelor pe Acropole].

muzică f. 1. arta de a combina sonurile gamei într'un mod plăcut auzului: *a studia muzica;* 2. studiu, executarea bucăţilor muzicale: *a face muzică;* 3. companie de muzicanţi: *muzica regimentului.* [Termen primitiv mitologic: arta Muzelor].

muzical a. 1. relativ la muzică: *artă muzicală;* 2. în care se execută muzică; *serată muzicală.*

muzicant m. 1. cel ce ştie muzica; 2. cel ce compune sau execută bucăţi de muzică.

muzulman a. relativ la mahomedanism: *religiune muzulmană.* ‖ m. cel ce profesează această religiune: *un muzulman.*

N

N m. 1. a 14-a literă a alfabetului; 2. abreviaţiune pentru Nord.

na! int. 1. iată: *na! că s'a stins luleaua* AL.; 2. primeşte: *na zece lei;* 3. *fam.* bătaie: *na şi iar na!* [Onomatopee]. ‖ n. *decât doi ţi-oiu da mai bine un na* PANN.

nabab m. 1. titlul principilor indieni; 2. om foarte bogat.

năbădaie f. (întrebuinţat mai ales la pl.) 1. epilepsie: *l'au găsit năbădăile;* 2. *fig.* furie. [Serb. NAPADAÏ, acces].

năbădăios a. 1. epileptic; 2. furios; 3. (fam. şi ironic) strașnic: *ochiade năbădăioase.*

năboi v. Mold. a inunda: *năboise apa în toate părţile* CR.

năboiu n. massă de ghiaţă. [Ceh NÁBOÍ, înfundătură, sarcină].

năbuşeală f. 1. greutate de a respira; 2. aer năbuşitor.

năbuşi v. 1. a se înneca, a pierde suflarea; 2. a sufoca; 3. a potoli o răscoală; 4. a da năvală: *sumeţii Unguri în Moldova năbuşesc* NEGR.; 5. a podidi: *mă năbuşesc lacrămile de bucurie* AL. [Serb. NABUŠITI, a se umfla].

năbuşitor a. care năbuşeşte sau sufocă: *căldură năbuşitoare.*

nacafà f. 1. Mold. neajuns, nevoie: *şi popia are multe nacafale, e greu de purtat* CR.; 2. soartă: *i-a fost nacafaua; filozof, asta era nacafaua mea, nu negustor* CAR. [Metateză din *nafacă*, leafă (în special leafa zilnică a ienicerilor) = turc. NAFAKA, subzistenţă (serb. NAFAKA, soartă)].

năcaz n. V. necaz.

năclăi v. a se umplea cu ceva cleios. [Rus. NAKLEITÌ].

năclăios a. lipicios, murdar: *o matcă de lut năclăios* OD.

năcovală f. V. nicovală.

năcri v. V. înăcri.

nacru n. sidef: *pagoda cea de nacru* NEGR. (= fr. *nacre*).

nadă f. 1. ceeace se pune într'o cursă, mreajă de undiţă spre a momi; 2. mijloc de momit: *aici am întins nadă* AL.; 3. *fig.* atracţiune: *are mii de nade a scumpelor plăceri* AL; 4. parte adaosă. [Bulg. NADÌ].

nădăjdui v. a spera.

nădejde f. speranţă: *a trage nădejde,* a spera. [Slav. NADEJDA].

nadiceancă f. Mold. un fel de trăsură. [Lit. brişcă de Neutitschein, oraş în Moravia].

nadir n. *Astr.* punctul cerului care este direct sub picioarele noastre [opus zenitului].

nadoleancă f. Mold. soiu de găină (originară din Anadol): *puicele cele nadolence* CR.

nădragi m. pl. pantaloni, mai ales ţărăneşti: caravani, cioareci, iţari, poturi, şalvari. [Ung. NADRÁG].

năduf n. 1. sufocare, asfixie din aer

www.dacoromanica.ro

veninos; 2. astm: *tuse cu năduf;* 3. căldură excesivă; 4. Mold. (năduh) amar, necaz: *zise plin de năduh* Cr. [Slovean NEDUH, astm].

năduşeală f. sudoare: *a-l trece năduşelile,* a munci din greu.

năduşi v. 1. a asuda, a transpira; 2. a năbuşi. [V. *năduf*].

năduşit a. 1. plin de năduşeală; 2. afundat: *glasuri năduşite* Al.; 3. acoperit: *bucate năduşite.*

năem n. Tr. plată, chirie. [Abstras din *năimi*].

nafacà f. V. nacafà.

nafeà f. blană dela pântecele vulpii: *o giubea soioasă îmblănită cu nafea* Ghica. [Turc. NAFÈ].

năframă f. Mold. 1. broboadă: *năframă de mătase;* 2. basma: *un sol de pace c o năframă 'n vârf de băţ* Em.; 3. pânză fină: *o măsuţă cu năframă acoperită* Al.; 4. *fig.* mustrare: *ai căpătat o năframă?* [V. *maramă*].

naft n. V. neft.

naftalină f. substanţă solidă ce se găseşte în gudronul de huilă şi servă la prepararea colorilor anilinei.

nafură f. V. anafură.

năgară f. plantă ierboasă cu frunzele răsucite *(Stipa capillata).* [Origină necunoscută].

năgăţ m. *Zool.* ciovlică. [Dial. *neguiţ, neguţ,* onomatopei ce reproduc strigătul său ţiuitor].

năglugă f. Mold. boală băbească când omul respiră cu greu şi tuseşte în sec. [Origină necunoscută].

năgodă f. pl. 1. neplăcere mare, neajuns (vorbă deasă în basmele muntene): *nevoi, nagode şi greutăţi* Pop.; 2. duh pocit: *nagodele urîte ca un mistreţ la cap* Bol. *nagodele de Iele 'mi luară inima* Isp.; 3. minunăţie: *fel de fel de flori, de pasări şi câte nagode toate* Isp.; 4. nimicuri, secături: *nagodele lui te făcea să mori de râs* Pop. [Slovean NEGOD, vreme nepotrivită (rus. nenorocire); seria sensurilor: neajuns (de vreme), apoi neajuns în genere, ceva rău sau neplăcut, fleacuri].

nahlap n. Mold. vârtej de apă curgătoare. [Origină necunoscută].

naht adv. în numărătoare: *n'ai primit în naht nici pe jumătate* Al. [Turc. NAKT].

naiadă f. *Mit.* nimfă de ape şi de izvoare.

naibă f. drac: *dute la naiba!* [Nume eufemistic: *n'aibă (parte!)*].

naie f. corabie. [Lat. NAVEM].

năier m. corăbier: *cu drag de năier ascultând* Coşbuc.

năimi v. a tocmi cu plată (lucrători, slugi, etc.). [Slav. NAIMATI].

naingiu m. cântăreţ din naiu: *un scripcar, un cobzar şi un naingiu.* [Formaţiune analogică din *naiu* (v. *neisan*)].

naintaş a. şi m. înaintaş: *naintaşii trecuse apa prin vad* Od.

naiu n. 1. fluier de trestie cu şapte găuri cu sunet dulce şi plăcut: *doi scripcari şi un lăutar cu naiul* Al.; 2. instrument compus din mai multe fluiere împreunate: *şi 'n sunet de vioare, de cobze şi de naiu* Al. [Turc. NAY, lit. trestie].

naiv a. 1. care vorbeşte cu simplitate: *copilul e naiv;* 2. care spune cam nerozeşte ce ar fi mai bine să tacă. ‖ n. ceeace este naiv (în arte şi literatură).

naivitate f. 1. simplitate naturală şi graţioasă; 2. vorbe spuse din neştiinţă.

năjit n. Mold. 1. inflamaţiunea urechii: *ba i-a făcut de năjit* Cr.; 2. boală de oi (când au bube pe obraz). [Ceh. NEJIT, uimă].

nalbă f. gen de plante coprinzând mai bine de 100 specii; **nalba mare,** creşte prin locuri umede, pe malurile râurilor: foile ei sunt întrebuinţate în medicină ca emolient *(Althaea).* [Lat. MALVA].

nălbi v. 1. a înălbi; 2. a albi pânza.

nălbit n. albitul pânzei.

nălbitoare f. vas de nălbit.

nălbitor m. cel ce nălbeşte.

nalt a. (poetic) înalt. ‖ n. înălţime: *în naltul cerului* Al.

nălucă f. 1. arătare înşelătoare: *d'o nălucă frigurile îl apucă* Pann; 2. frică năpraznică: *îşi făcu nălucă o oaie şi sări în râu* Isp.; 3. fantomă: *nălucă este omul şi vieaţa o clipire* Al. [Abstras din *nălucì*].

nălucì v. 1. a-i părea că vede, a-şi închipui fără temeiu: *i se năluceşte o spaimă;* 2. a prinde frică, vorbind de caii cu năravuri. [Slav. NALUČITI, a afla].

nălucire f. 1. vedenie: *este ora nălucirii* Gr. Al.; 2. *fig.* iluziune: *un plaiu îngeresc unde 'nfloreşte scumpa nălucire* Al.

nălucitură f. efectul nălucirii: alucinaţiune.

nămaie f. (Banat) vită măruntă [Lat. ANIMALIA].

namaz n. una din cele 5 rugăciuni zilnice prescrise mahomedanilor: *ai făcut namazul astă dimineaţă?* Bol. [Turc. NAMAZ, rugăciune].

namestie f. dependenţă: *o casă cu toate namestiile ei.* [Slav. NAMĚSTIA].

nămet m. V. nemete.

nămiezi adv. prânz: *către nămiezi.* [Compus din *în* şi *amiazi*].

www.dacoromanica.ro

nàmilă f. 1. arătare uriașă: 2. colos: *o namilă de om* Cr. *namilă de marmură* Od. [Disimilat din *mamilă*: v. *momâie*].

nămol n. 1. noroiu de mlaștini; 2. *fig.* grămadă; *sub un nămol de lauri* Al. [Pop. namul].

nămoli v. a băga în noroiu. V. înnămoli.

Nan m. tipul popular al nerodului: *caută Nan iapa și el călare pe ea* Pann. [Nume propriu frecvent, devenit peiorativ].

nană f. titlu de respect sau de afecțiune dat surorii sau femeii în vârstă. [Serb. nana, mamă, vorbă din graiul copiilor; v. *dadă*].

nănaș m. Mold. naș: *Scaraoțchi îi este lui nănaș* Al. [Derivat din *nană* (cf. rut. nanașko, naș, din nano, tată)].

nanchin n. țesătură de bumbac colorat: *pantalon de nanchin galben* Ghica. [Lit. stofă de Nankin].

nandralău m. Mold. strengar: *vrai să te bușească cei nandralăi prin omăt?* Cr. [Fuziune din *un (h)andralău*, de origină necunoscută].

nani! int. dormi! (în limba copiilor): *nani, nani, puișor!* ‖ n. cântec de leagăn.

naos n. nava unei biserici. [Gr. mod.].

nap m. pl. 1. plantă alimentară a cării rădăcină cărnoasă, rotundă și groasă, e comestibilă *(Brassica napus)*; 2. (turcești sau porcești) plantă cultivată pentru trebuințe economice, uneori sălbăticită *(Helianthus tuberosus)*. [Lat. napus].

năpădi v. 1. a da năvală: *toate stihiile năpădesc pe mine* Al.; 2. a inunda: *l'au năpădit lacrămile.* [Slav. napadati].

năpârcă f. 1. soiu de șarpe neveninos *(Coluber)*; 2. *fig.* femeie rea. [Albanez nepârkă].

năpârli v. a-și schimba părul, a-și lepăda penele primăvara, vorbind de animale și păsări. [Origină necunoscută].

năpârstoc n. Mold. degetar fără fund. [Slav. naprŭstŭkŭ, din prŭstŭ, deget].

năpaste f. 1. od. dare extraordinară scoasă de Mihnea-Vodă; 2. acuzare falșă: *cu vr'o năpaste să ne pomenim* Pann; 3. nenorocire neașteptată, belea: *năpaste ce a căzut pe capul meu* Isp.; 4. prostovol. [Slav. napasti, cădere, năvală, nenorocire].

năpăstui v. 1. a asupri, a împila pe nedrept: *unii năpăstuesc omul chiar pe sfânta dreptate* Cr.; 2. a învinui fără temeiu: *ce o năpăstuești și tu?* Al. [Tras din *năpaste*].

năpăstuire f. asuprire: *rădicase ură prin năpăstuirile sale* Od.

năpăstuitor m. cel ce năpăstuește.

năplăi v. a apăsa greu (în somn). [Rus. naplavi, ce a căzut peste].

năplăială f. apăsare grea în somn vis urit.

napoleon m. monedă franceză de aur în valoare de 20 franci.

năpraznă (de) adv. pe neașteptate [Slav. naprasĭnŭ, subit, strașnic].

năpraznic a. 1. neașteptat: *moarte-frică năpraznică*; 2. cumplit, fioros: *un leu năpraznic.* ‖ adv. subit, violent: *intră 'n Turci năpraznic* Al.

năpraznică f. buruiană cu proprietăți vulnerare, oprind (după credința poporului) orice scursoare, de unde numele-i bănățean de închiegătoare *(Geranium robertianum)*.

năpristan adv. îndată, imediat: *cu înaltă poruncă să-l aducă năpristan la Craiova* Car. [Sârb. naprasan, iute, pe neașteptate (v. *năpraznă*)].

năpusti v. 1. a părăsi cu totul: *îi năpusti. într'un pom înalt* Isp.; 2. a năvăli: *să năpustească în haiducii unguresți* Negr. [Slav. napustiti, a trimete la].

narà v. a povesti, a istorisi.

nară f. fiecare din cele două cavități ale nasului. [Lat. naris].

naracliță f. ornat bisericesc ce se îmbracă pe braț. [Rus. narakvița, din slav. rŏka, mână]. V. rucaviță.

naramgiu a. Buc. nărămziu: *cu tulpanul naramgiu, cu cosița pân la brâu* Pop. [Turc. narendji, din narendj, năramză].

năramză f. portocală stacojie și amară; originară din răsăritul Indiei, năramza, necunoscută Grecilor și Romanilor (ca și portocala), fu transplantată mai întâi în Persia, de unde trecu în Arabia și Europa la Bizantini, dela cari derivă numirile românești de *lămâie, năramză* și *portocală*. [Gr. bizantin neránzi].

nărămzat a. stacojiu: *cort mare polelt și nărămzat* Pop.

nărămziu a. de coloarea năramzei: *floare nărămzie* Pop.

narați(un)e f. 1. expunere istorică sau poetică; 2. partea discursului ce conține expunerea faptelor.

narativ a. ce ține de narațiune: *gen narativ.*

narator m. cel ce narează, povestitor.

nărav n. 1. deprindere (mai ales rea): *năravul din fire n'are lecuire*; 2. apucătură caprițioasă: *cal cu nărav*; 3. pl. obiceiuri în genere: *legi, năravuri se 'ndulcesc* Gr. Al. [Slav. nravŭ, caracter, deprindere, obiceiu]. V. morav.

nărăvaș a. cu nărav: *calul nărăvaș.*

nărăvi v. a căpăta un nărav, a se obișnui (luat în sens rău).

www.dacoromanica.ro

nărăvire f. obișnuință: *reaua nărăvire ce o aveți din fire* Gr. Al.

nărăvit a. cu apucături (mai ales rele).

narcis m. plantă bulboasă numită vulgar *zarnacadea.*

narcotic a. care adoarme. ‖ n. substanță soporifică: *opiul e un narcotic.*

nard m. rădăcină aromatică *(Nardus).*

narghelegiu m. sau narghelegi basa, boierinașul Curții fanariote care oficia Domnului narghileaua.

narghileà f. lulea orientală cu țeava lungă în care fumul trece printr'un vas cu apă parfumată: *el mi-a făcut cinstea a-mi aduce narghileaua* Ghica. [Turc. narghilé, din Narghil, nucă de cocos (din care consta la început vasul narghilelii)].

nart m. 1. od. tarif oficial, preț fix de vânzare: *au tăiat nartul grâului la schelele Dunării pe 6 lei chila* Ghica; 2. *fig.* moderațiune: *cu nart;* 3. Mold. îndemn, inițiativă: *a făcut nart la țarină* (a fost cel dintâi care și-a băgat vitele în țarină și după el, văzându-l, le au băgat toți). [Turc. nark, taxă].

nartecă f. advon. [Gr. mod.].

nărtos a. cu nasul mare: *astăzi acela-i mai cuminte, care-i mai nărtos* Al. [Formațiune analogică din *nară* (cf *pieptos, spătos)*].

nărui v. Mold. a (se) surpa: *pe pământ lor li se pare, că se nărue tot cerul* Em. [Origină necunoscută].

nas n. 1. parte răsărită a feței, organul mirosului; a taia nasul, a înfrâna semeția (în vechea legislațiune, tăierea nasului era o pedeapsă infamantă și persoana astfel slutită era expusă disprețului și înjosirii); 2. *fig.* libertate prea mare, aroganță: *a da nas, a-și lua nas;* 3. curaj prea mare, cutezanță: *a nu avea nas, a-i tăia nasul;* 4. obraz, persoană: *asta nu e de nasul tău;* a da peste nas, a pune la locul său; a duce (a purta) de nas, a purta cu vorba, a amăgi într'una; cu nasul în jos, umilit, trist. [Lat. nasus].

naș m. 1. persoana ce ține locul tatălui la botez, părintele sufletesc al copilului; 2. persoana ce asistă ca martor la cununie, [Scurtat din *nănaș*].

năsadă f. Mold. fațada ariei acoperită cu snopi de grâu: *năsada de bucate.* [Serb. nasad, plantațiune, morman de snopi].

năsălie f. pat sau targă pe care s'așează sicriul: *năsălia fu așezată lângă strana domnească* Od. [Slav. nosilo, pat portativ].

năsărâmbă f. faptă prostească. [Origină necunoscută].

năsbutie f. Mold. nebunie, poznă: *câte alte bazaconii și năzbutii* Cr. [Cf. rut. zbutniti, a fi sburdalnic, cu prefixul intensiv *na* (cf. *năstrușnic)*].

născare f. naștere: *din născare.*

Născătoare (de Dumnezeu) f. Maica Domnului.

născător m. 1. cel ce naște: tată; 2. pl. părinți.

născocì v. a scorni, a inventa: *mintea lui le-a născocit* Pann. [Slav. nasočiti, a sări în (cap ceva neașteptat): cf. fr. *saillie,* săritură și scânteie de spirit].

născocitor a. și m. care născocește.

născocitură f. efectul născocirii: ficțiune, invenție

născut a. venit în lume.

năsdrăvan a. 1. (în basme) înzestrat cu daruri supranaturale: calul lui Făt-frumos e năsdrăvan, vorbește cu eroul și-l povățuește în toate faptele sale; tovarăși năsdrăvani, ca Frânge-lemne, Sfarmă-piatră, uriași cari ajută pe Făt-frumos în grelele sale isprăvi; 2. magic: *ochianul ei era năsdrăvan* Isp.; 3. minunat: *ca o stea năsdrăvană* Em. [Formă întensivă din *sdravăn* (cf, *năsilnic, năstrușnic)*]. ‖ m. fermecător, vrăjitor. V. măestru.

năsdrăvănie f. 1. știința celui năsdrăvan; 2. glumă răutăcioasă, poznă: *mama era vestită pentru năsdrăvăniile sale* Cr.; 3. pl. Năsdrăvăniile lui Nastratin-Hogea, colecțiune de anecdote populare traduse din turcește de Anton Pann (1853).

nășie f. rudenie între nași.

năsilnic a. Mold. amarnic, violent: *fiară năsilnică.* [V. *silnic*].

năsip n. V. nisip.

năsos a. cu nasul mare: *ele'antul năsos* Gr. Al.

năspri v. V. înăsprì.

năstav n. Mold. inspirațiune divină. [Slav. nastavŭ, instituțiune].

năstăvi v. Mold. a inspira: *năstăvit de Duhul ocrotitor* Negr.

naște v. 1. a da naștere unei ființe: *a născut o fată;* 2. a veni în lume: *s'a născut în luna Maiu;* 3. *fig.* a (se) produce: *mânia naște greșelile.* [Lat. nasci].

naștere f. 1. scoatere, venire în lume: *ceasul nașterii;* 2. nume de sărbători: *Nașterea Domnului* (25 Dec.), *Nașterea Prea-curatei Fecioare* (8 Sept.) și *Nașterea Sf. Ion Botezătorul* (24 Iunie); 3. în special, Nașterea Domnului: *părintele vine să ne heretisească cu Nașterea* Car.; 4. *fig.* origină, început,

năstrapă f. cană: *lua apa cu năstrape și cu căușe de aur* Isp. [Macedorom. *măstrăpà* = turc. maşrapa, printr'un intermediar grec modern; pentru *năstrapă* = *măstrapă:* cf. *năframă* = *măframă*].

www.dacoromanica.ro

năstrușnic a. (ironic) strașnic, grozav: *îmi vine o idee năstrușnică* Al. [Formă intensivă din *strașnic*].

năstrușnicie f. idee năstrușnică: *alții zic alte năstrușnicii* Cr.

nasture m. mic obiect rotund din metal sau os servind a încheia o haină. [It. nastro, panglică (dial. nastola, nasture), termen venit în românește pe calea comercială].

năsturel m. mică plantă întrebuințată ca salată și în medicină *(Nasturtium)*. [Fructele plantei sunt cilindrice aducând cu un nasture].

năsuț a. cu nasul mare, insolent (cf. *nas*). [Lat. nasutus].

nat m. fecior (în graiul bănățean): *fecior de craiu și nat de rând* Coșbuc. [Lat. natus].

nătăfleț a. și m. gogoman, nerod. [Origină necunoscută].

natal a. se zice de locul și de epoca nașterii: *ziua natală, locul natal.*

natalitate f. raportul nașterilor cu populațiunea unei țări.

nătâng a. Mold. stângaciu: *înțelege-mă, ființă nătângă!* Al. [Slav. netŏgŏ, leneș].

nătângie f. defectul celui nătâng.

nătărău m. tare prost. [Augmentativ din vechiu-rom. *netare*, slab, denotând mai mult o slăbiciune fizică decât intelectuală (cf. *netot*)].

nătăvălos a. greoiu, bădăran. [Formă intensivă din *tăvăli*].

național a. privitor la națiune: *sărbătoare națională.* ‖ m. pl. 1. totalitatea celor ce compun o națiune, în opoziție cu *străinii*; 2. concetățenii cari rezidă în străinătate: *fiecare Stat protege pe naționalii săi.* V. adunare, gardă.

naționalism n. caracter propriu unei națiuni.

naționalist a. și m. partizan al unității neamului (românesc).

naționalitate f. 1. ceeace constitue caracterul definitiv al unei națiuni; 2. origina celui ce face parte dintr'o națiune.

naționalizà v. 1. a face național, a face să fie adoptat de o națiune; 2. a primi obiceiurile unei națiuni.

nați(un)e f. totalitatea locuitorilor din aceeaș țară, trăind sub același guvern.

nativ a. 1. din naștere: *calități native*; 2. se zice de metalele găsite în pământ în stare pură: *aur nativ.*

natră f. partea urzelii ce se află între ițe și sulul dindărăt. [Serb. natra].

natru n. carbonat de sodă în cristale.

natură f. 1. totalul lucrurilor create: *a contempla natura*; 2. ordine stabilită în univers: *legile naturei*; 3. organizarea ființelor însuflețite: *natura omului*; 4. caracter particular: *natura focului*; 5. afecțiune naturală între consângeni: *sentimentele naturei*; 6. dispoziție sufletească: *deprinderea e a doua natură*; 7. producțiunile naturei: *arta pretinde a perfecționa natura*; 8. lucrul însuș: *hrana se poate primi în natură sau în bani.*

natural a. 1. conform cu ordinea naturei: *lege naturală*; 2. adus odată cu nașterea: *calitate naturală*; 3. conform cu rațiunea, cu uzul: *e natural să...*; 4. simplu, neafectat: *apucături naturale*: 5. neîngitim: *copil natural.* ‖ n. 1. mod natural de a fi; 2. simplitate, lipsă de afectare. ‖ adv. 1. printr'un principiu natural: *flacăra se sue natural*; 2. printr'un efect natural; 3. într'un mod natural.

naturalețà f. calitate naturală: *naturalețà expresiunii, a gesturilor.*

naturalism n. studiul naturei așa cum este.

naturalist m. cel ce se ocupă în special cu istoria naturală (animale, plante, minerale).

naturalizà v. 1. a acorda unui străin drepturile de cetățean; 2. a introduce și aclimatiza animale și plante din țări străine; 3. *fig.* a introduce de aiurea și a face familiare științe, arte, expresiuni.

naturalizare f. acțiune de a (se) naturaliza, împlinind diferite formalități: *naturalizarea se obține prin lege și în mod individual.*

naturalizat a. și m. care a obținut naturalizarea.

năuc a. și m. stupid. [Slav. nĭrukŭ, ignorant].

năuceală f. un fel de ipocondrie.

năuci v. a (se) face năuc.

năucie f. stupiditate.

n'aude, n'avede, n'a greul pământului m. 1. numele unui erou (în basme); 2. *fam.* năuc.

naufragià v. a face naufragiu.

naufragiat a. și m. care a perit sau a scăpat dintr'un naufragiu.

naufragiu n. 1. sfărâmarea unei corăbii: 2. *fig.* ruină, pagubă mare.

năuntru adv. V. înăuntru.

năut f. un fel de mazăre *(Cicer arietinum)*: *boabe de năut prăjit* Isp. [Vechiu-rom. *năhut*, Mold. *nohot* = turc. nohut].

nautic a. ce ține de navigațiune.

năutiu a. de coloarea năutului: galben deschis.

navă f. 1. corabie; 2. partea unei biserici dela ușa împărătească până la strană (semănând cu un coș răsturnat de corabie).

navădi v. V. nevedi.

www.dacoromanica.ro

naval a. privitor la corăbii de războiu: *bătălie navală.*

năval n. (poetic) năvală: *Tătarii ca zăvozii pe dânsul dau năval* Al.

năvală f. 1. atac neașteptat; 2. invaziune, irupțiune. [Abstras din *năvăli*].

năvăli v. 1. a da năvală, a se arunca deodată asupra cuiva; 2. a face invaziune. [Slav. navaliti].

năvălitor a. și m. care dă năvală.

năvalnic a. și adv. impetuos: *sare năvalnic.* ‖ m. 1. plantă cu proprietăți amare din care se face un ceaiu bun pentru tuse *(Scolopendrium);* 2. Mold. odolean (pisicile dau năvală la această plantă).

năvârlii f. pl. năbădăi: *femeia are năvârlii grozave* Car. [Formă intensivă din *vârlì* (v. *svârlì*)].

năvârlios a. năbădăios.

navigà v. a călători pe mare sau pe râurile mari: *navigând fără încetare* Al.

navigabil a. pe care se poate naviga: *rîu navigabil.*

navigați(un)e f. 1. acțiunea de a naviga: *navigațiune maritimă, fluvială;* 2. arta, meseria navigatorului.

navigator a. dedat navigațiunii: *popor navigator.* ‖ m. cel ce face călătorii lungi pe mare.

navlu n. chiria unei corăbii de transport. [Gr. mod.].

năvod n. plasă mare de prins pește: *cu năvodul se pescuește mai cu seamă toamna și iarna.* [Slav. nevodъ].

năvodar m. pescar cu năvodul: *adunând pe toți năvodarii* Isp.

năvoloacă f. Mold. țarină prășită și semănată fără cultură anterioară. [Rus. navoloka].

naz n. (întrebuințat la pl.) 1. capriții: *îi făcea toate voile și nazurile;* 2. moft: *a face nazuri.* [Turc. naz].

nazal a. 1. ce ține de nas: *fose nazale;* 2. care se pronunță din nas: *vocală, consoană nazală.*

nazală f. literă nazală: *nazalele sunt* m *și* n.

nazăr n. 1. favoare: *ministrul m'are la nazar* Al.; 2. năravi (vorbind de caii deochiați): *cal cu nazar.* [Turc. nazar, grație, deochiu, lit. privire fascinatoare].

năzări v. a vedea confuz, a-i părea cuiva: *îi se năzare nu știu ce* Negr. [Slav. nazirati (v. *zare*)].

năzări v. a prinde frică, vorbind de caii cu năravi. [V. *nazar*].

nazir m. od. 1. comandantul unei cetăți turcești de lângă Dunăre: *Nazirul Brăilei;* 2. vătaf de Țigani domnești: *biciul plumbuit al nazirului* Al. [Turc. nazır, inspector].

năzui v. 1. a tinde la, a aspira: *a năzui la domnie;* 2. a recurge, a apela: *unii se dau prinși la dușmani, la mila lui năzuesc* Negr. [Slav. nazyvati, a invoca].

năzuință f. aspirațiune: *năzuința omului spre bine.*

năzuit a. mult dorit: *scaunul năzuit al Moldovei* Od.

năzuros a. 1. cu nazuri, capriții; 2. vorbind de cal, când se sperie de te miri ce.

ne particulă negativă, corespunzând lui *în* în neologisme: *indccesibil = neapropiat, inseparabil = nedespărțit.* Ea exprimă în compoziție un sens negativ sau contrar vorbei simple. NB. Să se caute la *in* compusele cari lipsesc la *ne,* scriitorii noștri întrebuințând când o formă și când alta. [Slav. ne].

nea f. zăpadă. [Lat. nivem].

nea m. abreviațiune pentru **nene**: *nea Dumitru.*

neaccentuat a. fără accent.

neacoperit a. lipsit de acoperiș.

neactiv a. lipsit de activitate.

neactivitate f. situațiunea unui ofițer sau impiegat civil care se află provizoriu fără funcțiune.

neadevăr n. ceeace e contrar adevărului, minciună.

neadevărat a. care nu e adevărat, falș.

neadormire f. veghere continuă.

neadormit a. 1. care nu doarme; 2. *fig.* neobosit, pururea în mișcare.

neagă m. om îndărătnic: *neagă, sue-te în teleagă.* [Origină necunoscută].

neagă-rea f. piază rea, cobe: *mama neaga-reaua sparse mahalaua* Pann. [V. *neagă*].

neajuns n. 1. nevoie, lipsă; 2. încurcătură, neplăcere: *ți-a făcut vr'un neajuns?* Cr. [Lit. ce nu ajunge],

neam n. 1. gen, specie: *neamul omenesc;* 2. rassă, popor: *neamul indo-european;* 3. națiune: *neamul românesc;* 4. generațiune, familie: *un om de neam prost;* 5. soiu: *alege alt neam de pește* Pann; 6. origină nobilă: *om de neam;* 7. Mold. rudenie; *înconjurat de neamuri, feciori, nepoți și gineri* Al.; 8. pl. **neamuri**, boierii de neam, deveniți în urmă simpli agricultori și constituind o clasă de contribuabili aleși de Const. Mavrocordat dintre mazili; 9. aristocrație: *m'aș însura să intru în neamuri* Al. [Ung. ném]. ‖ adv. 1. nimeni: *neam de neamu meu n'a mai văzut;* 2. nimic: *nu zise neam.*

neamț m. 1. numele popular al Germanului, și în special al Austriacului: a **merge drept ca Neamțu**, a umbla pe două cărări (cf. *a furat luleaua Neamțului,*

www.dacoromanica.ro

s'a îmbătat); v. **coadă**; **2.** *pop.* catolic sau protestant. [Slav. NĬMĬTĬ, din NĬMŬ, mut: Slavonii considerau ca «muți» pe vecinii lor germani a căror limbă nu o înțelegeau].

neant n. **1.** ceeace nu există; **2.** *fig.* valoare foarte mică: *neantul gloriei* (= fr. *néant*).

neaoș a. **1** pământean: *Român neaoș*; **2.** *fig.* fără amestec, pe deplin curat: *fire neaoș românească*; **3.** adevărat: *port neaoș țărănesc*; **4.** din naștere (despre calități sau defecte): *neaoș călăreț* AL. *neaoș hoț* PANN. [Derivat poate din *nea* (cf. *oacheș* din *ochiu*) cu sensul primitiv de «curat ca zăpada», aplicat în special originii pure și neamestecate]. ‖ m. pământean: *vechi neaoși de ai Lehiei* AL.

neapărat a. **1.** lipsit de apărare: *o țară neapărată va pustii prea ușor* NEGR.; **2.** indispensabil: *trebuință neapărată*. ‖ adv. sigur, absolut necesar.

Nearale f. pl. Novele. [Gr. mod.].

nearticulat a. **1.** care nu e articulat: *strigăt nearticulat*; **2.** lipsit de articulațiuni: *animale nearticulate*; **3.** *Gram.* fără articol: *vorbă nearticulată*.

neascultare f. nesupunere, insubordinațiune.

neascultător a. nesupus.

neasemănare f. lipsă de asemănare, deosebire mare.

neasemănat a. și adv. foarte diferit, incomparabil.

neasemuit a. și adv. neasemănat: *stare a lor neasemuită ca a celorlalți* OD.

neașezat a. **1.** care încă nu s'a așezat, nomad; **2.** *fig.* neliniștit, turbulent.

neastâmpăr n. neliniște, agitațiune.

neastâmpărat a. fără astâmpăr.

neașteptat a. la care nu se așteptă: *știre neașteptată*. ‖ adv. pe neașteptate, deodată, fără veste.

neatârnare f. independență.

neatârnat a. independent.

neatent a. nebăgător de seamă.

neatenție f. lipsă de atențiune.

neatins a. **1.** din care nu s'a luat nimic: *sumă neatinsă*; **2.** *fig.* ce n'a suferit nicio schimbare: *reputațiune neatinsă*.

neautentic a. care nu e autentic.

neautenticitate f. lipsă de autenticitate.

neauzit a. **1.** despre care nu s'a mai auzit; **2.** *fig.* neînțeles, afară din cale: *purtare neauzită*.

neavenit a. *Jur.* fără valoare: *nul și neavenit*.

neavere f. lipsă de avere, sărăcie.

nebăgare f. numai în locuțiunile: nebăgare de seamă, neatenție; nebăgare în seamă, dispreț.

nebântuit a. care n'a fost atins sau bântuit: *rămase treaz și nebântuit de piroteală* ISP.

nebănuit a. care nu e sau nu poate fi bănuit.

nebătut a. **1.** care n'a fost bătut; **2.** neumblat: *nebătute cărări* GR. AL.

nebăut a. care n'a băut: *nebăut și nemâncat*; pe nebăute, fără să bea.

nebiruit a. neînvins.

nebolit a. care n'a fost bolnav: *nezăcut și nebolit* PANN.

nebuloasă f. **1.** stea cu o lumină mai slabă decât celelalte; **2.** norișor albicios format din o grămadă de stele foarte îndepărtate.

nebulos a. **1.** întunecat de nori: *cer nebulos*; **2.** *fig.* confuz: *filozofie nebuloasă*.

nebulozitate f. substanță asemenea abrilor.

nebun a. **1.** smintit, ieșit din minți; **2.** contrar rațiunii: *gânduri nebune*; **3.** foarte vioiu: *veselie nebună*; **4.** excesiv, prodigios: *succes nebun*; **5.** foarte amorezat: *e nebun după dânsa*. [Lit. care nu-i bun, adică rău: alienarea mentală, concepută ca o perversitate, se rapoartă probabil la vechea concepție medicală despre alienați; considerați ca dârji și răi, ei erau maltratați în mod barbar]. ‖ m. **1.** cel ce și-a pierdut mințile; **2.** od. caraghios la curtea unui rege.

nebunăriță f. *Bot.* măselariță.

nebunatic a. sburdalnic, sglobiu.

nebunie f. **1.** turburarea minții cauzată printr'o vătămare a creierului: *acces de nebunie*; **2.** faptă nebună, extravaganță; **3.** purtare ușuratecă.

nebunit a. (poetic) înnebunit: *lumea nebunită gemând din răsputere* EM.

necăji v. a (se) supăra foarte. [Slav. NAKAZITI, a pedepsi, a aviza].

necăjicios a. care se necăjește.

necălcat a. **1.** neumblat: *locuri necălcate*; **2.** ce n'a fost încă netezit cu mașina: *rufe necălcate*.

necăpătuit a. fără căpătueală.

necăptușit a. fără căptușeală.

necărturar m. neînvățat.

necastrat a. întreg, care n'a suferit operațiunea castrării (vorbind de vite și de cai).

necaz n. **1.** mare supărare: *necazurile vieții*; **2.** ciudă: *moare de necaz*. [Slav. NAKAZŬ, învățătură, pedeapsă].

necesar a. **1.** trebuincios, de care cineva nu se poate lipsi: *respirațiunea e necesară vieții*; **2.** în filozofie, se zice de ceeace nu poate a nu fi: *căldura e efectul necesar al focului*. ‖ n. **1.** ceeace e indispensabil pentru traiu: *îi lipsește*

www.dacoromanica.ro

necesarul; **2.** cutie sau lădiță pentru lucruri necesare: *un necesar de piele* (după fr. *nécessaire*).

necesità v. a face necesar.

necesitate f. **1.** ceeace este absolut necesar: *e o necesitate de a dormi*; **2.** trebuință neapărată; **3.** nevoie de bani; **4.** *Mit.* divinitate antică numită de greci *Ananghe*.

nechez n. strigătul calului: *și'n departe se aude un nechez răsunător* Al.

nechezà v. a striga, vorbind de cai. [Cf. abruțez *annichià*, a necheza: onomatopee].

nechibzuit a. lipsit de chibzuință, nesocotit.

nechitit a. **1.** negătit; **2.** *fig.* nesocotit: *nechitit la minte și nechibzuit la trebi* Cr.

necinste f. dezonoare.

necinsti v. a dezonora.

necinstit a. lipsit de cinste.

necioplit a. **1.** nedat la rândea; **2.** *fig* grosolan.

neciteț a. ilizibil.

neclar a. nedeslușit.

neclintire f. imobilitate: *totul e 'n neclintire, fără viață, fără glas* Al.

neclintit a. **1.** care nu se poate clinti sau mișca din loc: *stâncile mărețe neclintite 'n veci rămân* Al.; **2.** *fig.* care nu se schimbă, nestrămutat.

neclipire f. neîncetare: *țintesc cu neclipire spre dânsul ochi sălbatici* Al.

necondiționat a. și adv. fără condițiuni.

neconsecvent a. **1.** care nu e consecvent cu sine însuș; **2.** care vorbește și lucrează cu nesocotință.

neconsecvență f. **1.** lipsă de consecvență; **2.** vorbă sau faptă nesocotită.

neconstant a. nestatornic.

neconstanță f. nestatornicie.

neconstituțional a. care e contrar constituțiunii.

necontestabil a. ce nu poate fi contestat: *adevăr necontestabil*.

necontenit a. și adv. neîncetat.

nec plus ultra adv. locuțiune latină indicând limita peste care nu se mai poate trece.

necredincios a. și m. **1.** care nu e credincios; **2.** care n'are credință.

necredință f. **1.** incredulitate; **2.** infidelitate.

necrezut a. ce nu se poate crede.

necrolog n. **1.** listă de numele celor morți; **2.** notiță în memoria unui mort.

necrologic a. ce ține de necrolog.

necrologie f. revistă de persoane distinse moarte într'un timp anumit: *necrologia anului*.

necromânt m. șarlatan care se ocupă cu necromanția.

necromanție f. pretinsă artă de a evoca morții spre a cunoaște viitorul.

necropolă f. **1.** partea unui oraș antic destinat înmormântărilor; **2.** morminte suterane în Egipt; **3.** (poetic) cimitir.

nectar n. **1.** *Mit.* băutură rezervată zeilor; **2.** *fig.* băutură foarte plăcută.

necucerire f. aroganță: *Turcii în nepăsarea și necucerirea lor nu băniau nimic* Bălc. [Dela *cucerire*, cu sensul învechit de «umilință» (v. *cucerì*)].

necultivat a. lipsit de cultură naturală sau intelectuală, incult: *pământ, om necultivat*.

necum adv. cu atât mai puțin.

necumpănit a. lipsit de cumpănă sau măsură.

necumpătare f. lipsă de cumpătare.

necumpătat a. fără cumpăt.

nncunoscut a. **1.** care nu e de loc cunoscut: *țară necunoscută*; **2.** care nu s'a simțit încă: *sensațiuni necunoscute*. ‖ m. ceeace nu se știe: *a merge dela cunoscut la necunoscut*. ‖ necunoscută f. *Mat.* cantitatea căutată în rezolvarea unei probleme.

necunoștință f. lipsă de cunoștință: *în necunoștință de cauză*.

necurat a. **1.** care nu e curat, murdar; **2.** *fig.* spurcat: *duh necurat*. ‖ m. nume eufemistic dat diavolului: *căzu și crăpă ca necuratul* Isp. [Traducere după slav. нечистїи (духъ)].

necurățenie f. lipsă de curățenie, murdărie.

necurmat a. și adv. neîntrerupt [V. *curmà*].

necuvântător a. **1.** care nu poate vorbi: *ființe necuvântătoare*; **2.** lipsit de rațiune: *animale necuvântătoare*.

necuviincios a. contrar bunei-cuviințe.

necuviință f. **1.** lipsă de bună-cuviință; **2.** vorbă sau faptă necuviincioasă.

nedeclinabil a. care nu se poate declina.

nedeie f. petrecere de vară (la sătenii bănățeni și ardeleni). [Vechiu-rom. *nedeae*, sărbătoare, adunare solemnă = slav. недѣя, dumineca].

nedelicat a. lipsit de delicateță.

nedemn a. **1.** nevrednic, care nu e demn, care nu merită: *nedemn de iertare*; **2.** care dezonorează, care merită blam sau dispreț: *purtare nedemnă*.

nedemonstrat a. nedovedit.

nedeprins a. neobișnuit.

nedeslegat a. *fig.* enigmatic: *înzadar caut al vieții 'nțeles nedeslegat* Em.

nedeslușit a. care nu e deslușit, vag.

nedespărțit a. **1.** care nu poate fi des-

www.dacoromanica.ro

părțit, inseparabil; 2. legat, unit prin sentiment: *prieteni nedespărțiți.*

nedestoinic a. incapabil.

nedestoinicie f. incapacitate.

nedeterminat a. 1. care nu e fixat: *spațiu nedeterminat;* 2. nehotărît.

nedibăcie f. lipsă de dibăcie.

nedibaciu a. care nu e dibaciu.

nedințat a. fără dinți. ‖ n. pl. nedințate, ordin de mamifere caracterizate prin lipsa incizivilor.

nedisciplină f. lipsă de disciplină.

nedisciplinabil a. care nu poate fi disciplinat.

nedisciplinat a. care nu observă nici o disciplină.

nedospit a. fără aluat: *pâine nedospită.*

nedovedit a. care n'a fost dovedit.

nedrapat a. care nu e drapat: *figură nedrapată.*

nedrept a. care nu e drept: *sentință nedreaptă.* ‖ n. ceeace e nedrept.

nedreptate f. 1. lipsă de dreptate; 2. faptă contrară justiției.

nedreptăți v. a face nedreptate.

nedresat a. care nu e dresat: *cal nedresat.*

nedumerire f. nesiguranță.

nedumerit a. nehotărît, nesigur: *nedumerită temere* Od.

neexplicat a. ce n'a fost încă explicat: o *enigmă neexplicată* Em.

neexploatat a. care n'a fost încă exploatat: *mină neexploatată.*

nefast a. 1. se zicea la Romani de zilele interzise de a se pleda; 2. *fig.* nenorocit, funest: *sclavii milioanelor nefaste* Em.

nefățarnic a. sincer: o *iubire nefățarnică.*

nefavorabil a. defavorabil.

nefer m. 1. (la ieniceri) simplu soldat: *temându-se nu cumva neferii, plecând, să facă neorânduieli* Ghica; 2. poteraș, soldat pământean făcând parte din corpul arnăuților: *cad neferii la pământ* Pop. [Turc. nefer, simplu oștean].

neferecat a. care n'a fost ferecat: *moară neferecată* Pann.

nefericire f. 1. stare demnă de compătimire; 2. soartă, întâmplare rea.

nefericit a. lipsit de fericire.

neființă f. 1. ceeace n'are ființă sau existență: *la început pe când ființa nu era, nici neființa* Em.; 2. *fig.* neant: *în noaptea neființei totul cade, totul tace* Em.

nefiresc a. care nu e firesc.

nefolositor a. 1. care nu servă la nimic; 2. care n'aduce niciun folos.

nefrită f. *Med.* inflamațiunea rinichilor.

neft n. specie de bitume lichid, transparent, ușor și foarte inflamabil, ce se obține prin distilarea petrolului: *untul de neft* se întrebuințează la scoaterea petelor și la facerea verniurilor. [Turc. naft (neft)].

neftiu a. verde închis: *postav neftiu.* [Lat. nefti].

nefundat a. neîntemeiat.

neg m. bătătură în carne la degete, mâini, picioare. [Lat. naevus].

negà v. a tăgădui, a susține că un lucru nu e așa.

negândit a. și adv. 1. fără a se gândi; 2. neașteptat: *pe negândite.*

negară f. V. năgară.

negați(un)e f. 1. acțiunea de a nega; 2. *Gram.* vorbă ce servă a nega, ca *nu, nicidecum.*

negativ a. 1. care exprimă o negațiune: *adverb negativ;* 2. electricitate negativă, cea desvoltată pe corpuri rășinoase; probă negativă, reproducere fotografică în care albul e reprezentat prin negru și viceversa.

negel m. neg (în carne).

negelariță f. *Bot.* rostopască, numită și *buruiană de negel.*

neghină f. buruiană ce crește prin sămănături, se amestecă cu grânele, dând făinei de grâu coloare negricioasă și gust neplăcut *(Agrostema githago): neghina trebue îndepărtată din sămănăturile de grâu înainte de a se coace;* 2. *fig.* rău, vițiu: *a alege neghina din grâu;* 3. motiv de vrajbă: zizanie. [Lat. *nig(e)llina, din nigella].

neghineà f. specie de garoafă *(Dianthus caryophyllus).*

neghiniță f. 1. susan negru; 2. pitic cât o neghină de mare.

neghinos a. plin de neghină: *grâu neghinos.*

neghiob a. și m. foarte prost. [Origină necunoscută].

neghiobie f. 1. caracterul celui neghiob; 2. vorbă sau faptă neghioabă.

negligent a. care (se) neglijează.

negligență f. 1. lipsă de îngrijire sau de aplicațiune; 2. *fig.* defectul stilului neîngrijit.

neglijà v. 1. a nu îngriji, a nu face cum ar trebui: *își neglijează datoriile;* 2. a înceta de a vizita: *neglijează pe amici;* 3. a fi negligent, a nu avea îngrijire de persoana sa: *se neglijează.*

negocià v. 1. a face negoț; 2. a trata o afacere cu cineva; 3. a ceda altuia o poliță sau efecte comerciale.

negociați(un)e f. 1. acțiunea de a negocia afaceri publice; 2. afacere ce se negociază.

negociator m. cel ce negociază o afacere importantă.

negoț n. comerț, trafic. [Lat. negotium].

www.dacoromanica.ro

negrăit a. şi adv. nespus: *sub raza ochiului senin şi negrăit de dulce* Em.

negreală f. 1. negreaţă; 2. vax: *negreală de uns cismele;* 3. Tr. cerneală.

negreaţă f. 1. calitatea lucrurilor negre: *negreaţa părului;* 2. pată neagră. [Lat. NIGRITIA].

negreşit adv. fără a greşi, sigur.

Negri (Săptămâna Negrilor) m. pl. alt nume dat săptămânei mironositelor, care vine după săptămâna luminată (a treia zi de Paşte) când cele mai multe femei postesc. [Origină necunoscută].

negricios a. care bate în negru.

negritean a. şi m. 1. arap; 2. maur. [Probabil: originar din Nigriţia].

negru a. 1. de coloarea cea mai întunecată, asemenea nopţii adânci: *stofă neagră;* 2. *fig.* trist, melancolic, nefericit: *zile negre;* 3. odios, insuportabil: *inimă neagră, îi se făcea viaţa neagră* Cr.; 4. ce ţine de Negrii: *rassa neagră.* [Lat. NIGRUM]. ‖ m. 1. om de coloarea neagră; 2. pl. locuitori din Africa şi Oceania cu pielea neagră ‖ n. 1. coloarea neagră: *a picta în negru;* 2. vin negru: *un negru vârtos de Oreviţa;* 3. *fig.* cauză de întristare, de melancolie: *el vede toate în negru;* 4. doliu: *se poartă în negru.* ‖ adv. *fig.* odios: *omul ăsta mi-e negru înaintea achilor.*

negruşcă f. chimion negru ale cărui seminţe se întrebuinţează ca condiment *(Nigella sativa).*

negură f. 1. ceaţă groasă; 2. *fig.* întuneric: *din negură de vremi* Em. [Lat. NEBULA].

negurat a. înnegurat: *viaţa-mi neguratâ tu poţi s'o faci senină* Negr.

neguros a. 1. plin de negură; 2. *fig.* întunecat: *duhuri neguroase* Bol.

negustor (neguţător) m, comerciant. [Lat. NEGOTIATOREM].

negustoresc a. de negustor.

negustorì v. a face negoţ.

negustorie f. 1. meseria negustorului; 2. afacere comercială.

negustorime f. clasa negustorilor.

neguţător m. V. negustor.

nehotărîre f. starea celui nehotărît.

nehotărît a. 1. care n'are hotar; 2. care se hotăraşte cu greu.

neică m. V. nene.

neiertat a. 1. care n'a fost iertat; 2. care nu merită iertare: *e de neiertat.*

neîmblânzit a. 1. care n'a fost domesticit; 2. *fig.* care nu poate fi potolit.

neîmpăcat a. care nu poate fi împăcat: *duşman neîmpăcat.*

neîmplinit a. nerealizabil.

neînceput a. neatins: *apă neîncepută (v. apă),*

neîncercat a. 1. care n'a fost încercat; 2. *fig.* lipsit de ispite sau încercări.

neîncetat a. şi adv. fără încetare.

neînchipuit a. ce nu se poate închipui: *curaj neînchipuit.*

neîncredere f. 1. lipsă de încredere; 2. teamă de a fi înşelat,

neîncrezător a. care nu se încrede.

neîndemână f. încurcătură: *când ţara e la neîndemână* Al.

neîndemânare f, nedibăcie.

neîndemânatic a. lipsit de îndemânare, nedibaciu.

neîndestulare f. starea celui neîndestulat.

neîndestulat a. care nu poate fi îndestulat. nesăţios.

neîndoios a. de care nu se poate îndoi.

neînduplecat a. care nu se lasă a fi înduplecat.

neîndurare f. lipsă de îndurare.

neîndurat a. fără milă.

neîndurător a. nemilostiv.

neînfrânat a. fără frâu.

neîngrijit a. lipsit de îngrijire, neglident.

neînsemnat a. fără însemnătate.

neînspăimântare f. curaj neclintit în primejdie: *cu o minunată neînspăimântare* Bol.

neînspăimântat a. intrepid, care nu se teme de pericole: *neînspăimântatul voievod* Bălc.

neînstrăinat a. inalienabil.

neînstrunat a. neînfrânat: *un avânt neînstrunat* Od.

neînsufleţit a. 1. lipsit de vieaţă; 2. *fig.* fără vioiciune.

neînsurat a. care nu e însurat. ‖ m. celibatar.

neînţeligibil a. şi adv. neînţeles.

neînţeles a. care nu poate fi înţeles.

neîntemeiat a. fără temeiu: *acuzări neîntemeiate.*

neintervenţiune f. principiu politic care constă a nu interveni în afacerea altor popoare.

neîntinat a. nepătat: *neîntinatul văl al nevinovăţiei* Od.

neîntrebuinţat a. care nu se mai întrebuinţează, ieşit din uz: *cuvinte neîntrebuinţate.*

neîntrecut a. 1. ce nu se poate întrece; 2. *fig.* fără seamăn.

neîntrerupt a. fără întrerupere.

neînturnat a de la care nu se mai poate întoarce: *s'au dus pe o cale neînturnată* Em.

neînvăţat a. 1. lipsit de învăţătură, 2. nedeprins: *neînvăţat cu nevoia;* 3. nedresat; *cal neînvăţat.*

neînvins a. care nu poate fi învins.

www.dacoromanica.ro

neisan m. naingiu: *scripcări, cobzari și neisani din București* GHICA. [Turc. NAYZEN].

neiscusință f. nepricepere.

neiscusit a. fără iscusință.

neispitire f. inexperiență: *tinerețea și neispitirea ei.*

neispitit a. neîncercat: *neumblat și neispitit.*

neisprăvit a. 1. care nu s'a terminat încă; 2. care nu se mai isprăvește: *cântul cel etern neisprăvit* EM.

neistovit a. și adv. neîmplinit: *neistovit nu piere* OD.

neizbândă f. lipsă de succes.

neizbutire f. nereușită.

nejugănit a. necastrat: *cal nejugănit.*

nelămurit a. ce nu poate fi lămurit, inexplicabil.

nelăpcea f. Tr. vițea de doi ani, [V. *neleapcă*].

neleal a. și m. lipsit de lealitate.

neleapcă f. Mold. Tr. vacă ce fată de mânzată. [Origină necunoscută].

neclegat a. 1. care nu e legat, slobod; 2. *fig.* neobligatoriu: *sărbătorile nelegate sau păgânești sunt ținute de popor cu mare sfințenie.*

nelegitim a. 1. care n'are condițiunile cerute de lege: *copil nelegitim;* 2. *fig.* nedrept, fără cuvânt: *pretențiune nelegitimă.*

nelegitimitate f. caracterul celor nelegitime.

nelegiuire f. 1. dispreț pentru cele religioase; 2. faptă criminală. [*Lege* e luat aci în sens de *religiune*].

nelegiuit a. 1. lipsit de lege sau de respect pentru cele sfinte; 2. care ofensează morala și tot ce-i demn de respect.

neliber a. lipsit de libertate: *să te simți neliber* EM.

neliniște f. lipsă de liniște.

neliniștit a. fără liniște.

nelipsit a. care nu lipsește sau nu poate lipsi.

nelocuit a. care nu e locuit.

nelogic a. contrar logicei.

nelucrare f. inacțiune.

nelucrat a. care n'a fost lucrat sau cultivat: *pământ nelucrat.*

nelume f. nimeni altul: *ca nelumea,*

nemai adv. nu încă: *nemai auzit.*

nemâncat a. care încă n'a mâncat. ‖ adv. pe nemâncate, fără a mânca, postind.

nemângâiat a. care nu poate fi mângâiat.

nemărginire f. infinit: *în acea nemărginire ne 'nvelim* EM.

nemărginit a. fără de margini. ‖ n. infinitul, ‖ adv. extrem: *nemărginit de bun.*

nemăsurat a. 1. care covârșește măsura ordinară; 2. *fig.* imens.

nemerì v. 1. a ajunge la timp: *a nemerit în oraș pe înserate;* 2. a afla, a găsi: *ai nemerit casa;* 3. a atinge ținta: *a nemeri cu pușca;* 4. *fig.* a ghici: *n'ai nemerit;* 5. a se potrivi: *nu se nemerește;* 6. a se întâmpla: *se nemerise tata în casă.* [Slovean NAMERITI SE, a ajunge, a întâlni].

nemerit a. 1. atins, lovit: *nemerit de glonț;* 2. *fig.* potrivit: *alegere nemerită.*

nemeritat a. ce n'a fost meritat: *pedeapsă nemeritată.*

nemernic a. și m. 1. străin: *se găsia nemernic, pribegit din țara sa* NEOR.; fig. *sufletu-i nemernic, gându-i rătăcit* AL.; 2. vagabond; 3. om de nimic, ticălos: *a băut ca un nemernic* ISP. [Derivat din *nemeri:* sensul peiorativ modern e motivat de accepțiunea intermediară «vagabond»].

nemernici v. a vagabonda: *nemernicind pe la ușile oamenilor* CR.

nemernicie f. 1. caracterul celui nemernic; 2. faptă nemernică.

nemeș a. 1. de neam, nobil: *maghiari nemeși o mie* AL. ‖ m. (și azi în Tr.) nobil ungur: *toți grofii și nemeșii din Sibiu* OD. *dela nemeșul bogat* POP. [Ung. NEMES].

nemeșesc a. de nemeș: *tot cai nemeșești, tot misiri turcești* POP.

nèmet n. (ironic) neam: *îl prindem cu tot nemetul* OD.

nemète m. 1. grămadă de zăpadă strânsă de vânt; 2. *fig.* colos: *un nemete de erudițiune* OD. [Și *nămet* = serb. NAMET (din slav. NAMETATI, a arunca; v. *zăpadă*)].

nemetenie f. matahală: *când văzu el o așa nemetenie spurcată* ISP. [V. *nemete*].

nemeteț n. Mold. hobotul mireseî: *pe oglinzi negre un negru nemeteț* EM. [Slav. NAMETŬ, cort, lit. ce s'a aruncat peste (litfan NAMETAS, văl)].

nemijlocit a. imediat.

nemilos a. și adv. fără milă.

nemilostiv a. care nu e milostiv.

nemilostivire f. neîndurare.

nemiluit a. care n'a fost miluit. adv. 1. nemilos: *îi trage nemiluit;* 2. cu ghiotura: *în cap avea păr cu nemiluita.*

nemișcare f. starea celor nemișcate.

nemișcat a. 1. care nu se mișcă; 2. *fig.* neclintit.

nemișcător a. ce nu se poate mișca din loc: *avere nemișcătoare.*

nemistuit a. 1. care n'a fost mistuit; 2. *fig.* nesecat: *comori nemistuite* AL.

www.dacoromanica.ro

nemlădiit a. nemlădios: *trăsurile nemlădiite ale obrazelor* Od.

nemlădios a. inflexibil.

nemţesc a. 1. german: *limba nemţească;* 2. austriac sau european: *haine nemţeşti* Car. *muzică nemţească* Fil.; 3. se zice de o specie de porumb, numit şi *cincantin;* **capră nemţească,** *Bot.* calcea calului. ‖ **nemţeşte** adv. 1. ca Nemţii: *a vorbi nemţeşte;* 2. în limba germană: *a traduce nemţeşte;* 3. după moda europeană (sau austriacă): *nemţeşte bine se îmbracă* Gr. Al.

nemţi v. (ironic) a se germaniza şi în special a adopta portul şi cultura austriacă: *pare-mi-se că şi Iorgu s'a nemţit* Al. [V. *neamţ*].

nemţişor m. pl. **(de câmp)** plantă ce creşte prin câmpii şi semănături, are proprietăţi iritante şi vermifuge *(Delphinium consolida).*

nemţoaică f. 1. dădacă (cele mai multe fiind în trecut austriace); 2. Tr. *Bot.* conduru-Doamnei.

nemulţumire f. lipsă de mulţumire.

nemulţumit a. care nu e mulţumit.

nemulţumitor a. şi m. ingrat: *el este nemulţumitor către popor* Isp.

nemuri v. a se face nemuritor: *prin dalbe lupte să vă nemuriţi* Bol.

nemurire f. starea celui nemuritor: *tu'mi ceri chiar nemurirea mea* Em.

nemuritor a. 1. nesupus morţii: *sufletul e nemuritor;* 2. neperitor: *nume nemuritor.* ‖ m. pl. divinităţile păgânismului.

nenatural a. nefiresc.

nene m. titlu ce se dă unui frate mai mare sau unei persoane mai în vârstă. [Bulg. neni (serb. nena, mamă); v. *nană*].

neneacă (nineacă) Mold. 1. mamă: *neneaca cu bucurie dorinţa îi împlinia* Neor. [Turc. nenè, mamă, soră mai în vârstă, frate, bunică (despre acest amestec al gradelor de rudenie, v. *dadă);* românească, vorba a fost influenţată, cât priveşte finala, de sinonimul *maică* (cf. *babacă)*].

nenoroc n. lipsă de noroc.

nenorocì v. a (se) face nenorocit.

nenorocire f. 1. ursită rea: *nenorocirea mă prigoneşte;* 2. întâmplare rea: *a suferi tot felul de nenoroci.*

nenorocit a. 1. care nu e norocit, care e demn de compătimire; 2. care nu izbuteşte: *întreprindere nenorocită;* 3. funest, dezastros: *speculaţiune nenorocită.* ‖ m. 1. nevoiaş: *ajutaţi pe nenorociţi;* 2. ticălos, netrebnic: *taci, nenorocitule!*

nenorocos a. care n'are noroc.

nenumărat a. ce nu se poate număra. ‖ adv. fără număr.

neobişnuinţă f. lipsă de deprindere.

neobişnuit a. 1. care nu se obişnuieşte; 2. care nu se întrebuinţează.

neobosit a. ce nimic nu poate obosi.

neobrăzare f. neruşinare.

neobrăzat a. neruşinat.

neobservat a. care n'a fost încă observat.

neocupat a. 1. fără ocupaţiune; 2. care nu e ocupat: *loc neocupat.*

neodihnă f. 1. lipsă de odihnă; 2. nelinişte.

neodihnit a. obosit: *în veci neodihnit* Al.

neofit m. cel decurând convertit.

neo-grec a. grec-modern: *limba neo greacă.*

neo-latin a. se zice de limbile moderne derivate din latineşte: *română, italiana, franceza, spaniola. portugheza şi reto-romana sunt limbi neo-latine.*

neologic a. ce ţine de neologism: *stil neologic.*

neologism n. vorbă nouă. Neologismele sunt indispensabile, când denotă un obiect necunoscut, o nouă invenţiune. o idee necesară sau o nuanţă a cugetării; ele sunt superflue, când servesc pur şi simplu a înlocui momentan un termen indigen (tendenţa modei trecătoare sau a presei periodice): astfel sunt numeroasele franţuzisme cari abundă în ziare şi în conversaţiunea banală. O categorie specială o formează *mahalagismele* (v. această vorbă).

neom m. monstru de cruzime: *mă face din om neom.*

neomenesc a. ce ţine de neom: crud, barbar.

neomenie f. 1. lipsă de omenie; 2. faptă neomenoasă.

neomenos a. 1. fără milă; 2. fără omenie.

neonest a. necinstit.

neoplatonic a. ce ţine de neoplatonism.

neoplatonism n. sistemă filozofică, amestec de doctrinele lui Platon cu misticismul oriental.

neoprit a. şi adv. fără a fi oprit: *ei intră neopriţi* Em.

neorânduelă f. dezordine.

neospătos a. neospitalier (Od.)

neospitalier a. 1. care nu dă ospitalitate: *popor neospitalier;* 2. unde străinii sunt rău primiţi: *pământ neospitalier.*

neostoit a. neîncetat: *ploaia cade neostoită.* [V. *ostoi*].

neozoic a. *Geol.* se zice de era terţiară.

nepace f. nelinişte (Pann).

www.dacoromanica.ro

nepământean a. şi m. străin.
nepărţinire f. caracterul celui nepărtinitor, imparţialitate.
nepărtinitor a. lipsit de părtinire, imparţial.
nepăsare f. indiferenţă.
nepăsător a. indiferent.
nepătat a. fără pată.
nepătruns a. ce nu se poate pătrunde.
nepedepsire f. lipsă de pedeapsă.
nepedepsit a. scutit de pedeapsă. ‖ adv. fără pedeapsă.
nepereche a. se zice de numărul care nu poate fi divizat exact cu două.
neperitor a. 1. care nu poate peri: *momente neperitoare;* 2. de lungă durată.
nepermis a. oprit de legi sau de morală.
nepilduit a. fără exemplu.
neplăcere f. mare nemulţumire.
neplăcut a. care nu place.
neplată f. lipsă de plată.
nepoată f. fiica fratelui sau a surorii. [V. *nepot*].
nepocăit a. care nu se pocăeşte.
nepoftit a. şi m. care n'a fost invitat: *nepoftitul scaun n'are.*
nepoliteţă f. 1. lipsă de politeţă; 2. vorbă sau faptă nepoliticoasă.
nepolitic a. contrar unei bune politici.
nepoliticos a. care nu e politicos.
nepomenit a. 1. care nu s'a mai pomenit; 2. imemorabil: *din timp nepomenit.*
nepopular a. ce nu place poporului,
nepopularitate f. lipsă de popularitate.
nepot m. fiu al fratelui sau al surorii. [Lat. NEPOTEM].
nepotism n. tendenţă de a favoriza pe membrii familiei sale, când cineva se află într'o poziţiune înaltă.
nepotrivire f. 1 neasemănare: *soarele cu mine era 'n nepotrivire* AL.; 2. dezacord: *în nepotrivire cu legea.*
nepotrivit a. care nu se potriveşte.
nepovestit a. care nu se poate povesti: *mi se făcu o groază nepovestită* POP.
nepreget n. ardoare: *cu nepregetul vârstei de 17 ani* CAR. [V. *preget*].
nepregetare f. asiduitate.
nepregetat a. asiduu. ‖ adv. fără preget.
nepreschimbat a. ce nu poate fi schimbat: *învoielile sunt sfinte şi nepreschimbate.*
nepreţuit a. ce nu poate fi preţuit, inapreciabil.
neprevăzător a. care nu e prevăzător, imprudent.
neprevedere f. lipsă de prevedere, imprudenţă.
nepricepere f. incapacitate.
nepriceput a. incapabil, lipsit de pricepere.
neprieten m. duşman.
neprietenesc a. duşmănos: *aflând de neprieteneasca primire* OD.
neprihănit a. 1. fără prihană: *fecioară neprihănită;* 2. *fig.* neatins: *rămas'a ceva neprihănit în ţară?* AL.
nepriincios a. nefavorabil.
neprimitor a. puţin dispus a primi.
neprobabil a. ce nu e probabil.
neprobabilitate f. calitatea lucrului neprobabil.
neprocopsit a. neînvăţat: *copilul nepedepsit rămâne neprocopsit* PANN.
neproductiv a. ce nu poate produce: *pământ, capital neproductiv.*
neptunian a. se zice de terenul geologic care datoreşte apei origina sa.
nepus a. în expresiunea **cu nepus (în) masă**, pe neaşteptate, într'un mod brusc.
nepuţincios a. 1. care n'are destulă putere; 2. slab de constituţiune; 3. *fig.* incapabil.
neputinţă f. 1. lipsă de putere, de mijloace de a face ceva; 2. infirmitate: *cu neputinţă,* imposibil.
nerăbdare f. 1. lipsă de răbdare, nelinişte morală; 2. iritaţiune nervoasă.
nerăbdător a. 1. care n'are răbdare, care doreşte cu ardoare; 2. care nu poate suporta.
nerăsuflat adv. fără a răsufla, dintr'odată: *a bea, a spune pe nerăsuflate.*
nereal a. care nu-i real.
nerealizabil a. care nu poate fi realizat: *proiect nerealizabil.*
nerecunoscător a. care nu e recunoscător, ingrat.
nerecunoştinţă f. lipsă de recunoştinţă.
neregulă f. 1. neorânduială; 2. *fig.* dezordine morală.
neregulat a. care nu e regulat.
nerespirabil a. ce nu poate servi respiraţiunii.
neresponsabil a. care nu e responsabil.
nereuşită f. lipsă de reuşită.
nerezolvat a. nedeslegat.
nerod a. prost, stupid. [Slav. NERODŬ, inept].
nerodire f. lipsă de rodire.
neroditor a. care nu e roditor, sterp.
nerozie f. 1. starea nerodului; 2. vorbă sau faptă neroadă.
neruşinare f. lipsă de ruşine.
neruşinat a. care n'are ruşine.
nerv m. 1. fire albicioase ce se întind

www.dacoromanica.ro

din creier şi din măduva spinării în toate părţile corpului; 2. *fig.* forţă, vigoare: *nervul oştilor e cu dânsul* Bălc.; 3. ceeace dă putere: *banii sunt nervul lucrurilor.*

nervos a. 1. ce ţine de nervi: *sistemă nervoasă;* 2. viguros: *braţ nervos;* 3. *fig.* energic: *stil nervos;* 4. uşor de iritat: *a nu fi nervos.*

nervozitate f. temperament iritabil.

nervură f. 1. dungile din dosul unei cărţi de legat; 2. *Arh.* ciubuc în relief; 3. *Bot.* firişoare răsărite pe suprafaţa frunzelor.

nesăbuinţă f. faptă nesăbuită.

nesăbuit a. nesocotit, nebun: *glume, plăceri nesăbuite.* [Ori-ină necunoscută]. ‖ m. nebun: *un nesăbuit căruia trebuie să-i lipsească vr'o doagă* Isp.

nesănătos a. care nu e sănătos.

nesărat a. 1. fără sare; 2. *fig.* searbăd.

nesăţios a. 1. plin de nesaţiu; 2. *fig.* care nu poate fi mulţumit: *ambiţiune nesăţioasă.*

nesaţiu n. 1. fire nesăturată; 2. *fig.* lăcomie fără margini.

nesăturat a. care nu poate fi săturat.

neschimbat a. 1. care nu s'a schimbat; 2. permanent.

neschimbător a. invariabil.

nescris a. care n'a fost scris: *literatură populară nescrisă.*

nesecat a. 1. care nu poate fi secat: *fântână nesecată;* 2. *fig.* care nu se isprăveşte, care durează mult.

nesfârşit a. şi adv. fără sfârşit. ‖ n. infinit.

nesfeà (nisfeà) f. veche monedă turcească de argint în valoare de 4 lei: *cu icosari şi cu nesfele* Pop. [Turc. nisfye].

nesigur a. 1. care nu e sigur: *ştire nesigură;* 2. schimbător, pe care nu ne putem bizui: *timp nesigur;* 3. *fig.* nehotărît: *ora cea nesigură a morţii;* 4. care se află în nesiguranţă. ‖ n. ceeace nu e sigur.

nesiguranţă f. 1. lipsă de siguranţă; 2. starea persoanei nehotărîte.

nesimţire f. lipsă de simţire.

nesimţit a. şi adv. fără a simţi.

nesimţitor a. 1. care nu simte: *nesimţitor la frig;* 2. *fig.* care n'are sensibilitatea morală: *nesimţitor la nenorociri.*

nesleit a. nesecat.

nesmintit a. (arhaic) nestrămutat: *dorinţă nesmintită de a se arăta credincios* Bălc. ‖ adv. negreşit: *altul nesmintit că ar fi asurzit* Isp. [V. *sminti*].

nesociabil a. cu care nu se poate trăi.

nesocoti v. 1. a nu ţinea seamă de: *nesocotind ranele ce primeau* Negr.; 2. *fig.* a înfrunta: *a nesocoti primejdiile.*

nesocotinţă f. nechibzuinţă.

nesocotit a. nechibzuit.

nespus a. ce nu se poate spune. ‖ adv. foarte: *nespus de mult.*

nestabil a. nestatornic.

nestabilitate f. lipsă de stabilitate.

nestatornic a. 1. care nu e statornic sau durabil; 2. supus schimbărilor: *o fire nestatornică.*

nestatornicie f. 1. lipsă de statornicie: *nestatornicia norocului;* 2. uşurinţă de a-şi schimba părerea, purtarea.

nestăvilit a. 1. neoprit; 2. *fig.* irezistibil: *acel nestăvilit farmec* Od.

nestemat a. nepreţuit: *nestematele odoare* Od. ‖ n. pl. 1. pietre scumpe: *arme împodobite cu nestemate* Isp.; 2. scumpeturi: *nestematele lumii.* [V. *stemă;* iniţialul *ne* a fost atras de sinonimul *nepreţuit*].

neşters a. ce nu se poate şterge.

neştiinţă f. lipsă de ştiinţă.

neştine pr. cineva. [Lat. nescio qui].

nestins a. ce nu se poate stinge.

neştirbit a. şi adv. neatins.

neştire f. 1. necunoştinţă; 2. fără ştire.

neştiut a. necunoscut. ‖ adv. *pe neştiute,* fără să ştie. ‖ n. ceeace nu se cunoaşte.

neştiutor a. 1. care nu ştie, care nu se pricepe; 2. lipsit de ştiinţă sau de învăţătură, ignorant.

nestrăbătut a. prin care nu se poate străbate.

nestrămutare f. starea celui nestrămutat.

nestrămutat a. nesupus schimbărilor. ‖ adv. ce nu se poate schimba.

nestrăvăzător a. prin care nu se poate străvedea.

nestrujit a. cioplit numai din topor, neras: *ghioagă nestrujită* Pop.

nesuferit a. ce nu se poate suferi.

nesupărat a. neturburat, neliniştit.

nesupunere f. lipsă de supunere, insubordonaţiune.

nesupus a. 1. care nu e supus; 2. care nu se supune.

net a. şi adv. 1. desluşit; 2. cu reducerea făcută: *preţ, beneficiu net;* 3. clar şi precis: *a refuza net.*

netăgăduit a. ce nu se poate tăgădui.

netam-nesam adv. V. *nitam-nisam.*

neţărmurit a. nemărginit: *împărăţii neţărmurite.*

neted a. 1. care nu prezintă asperităţi, curat şi lucitor: *albi şi netezi umeri* Em.; 2. *fig.* clar: *pricina era netedă* Od. [Lat. nitidus].

netemeinic a. fără temeiu.

www.dacoromanica.ro

netemeinicie f. lipsă de temeiu.

netemere f. cutezare: *răspunse cu netemere* Bălc.

neterminat a. nesfârșit.

netezì v. 1. a face neted; 2. a trece cu mâna peste, a mângâia cu mâna: *începe a-și netezi calul pe coamă* Cr.

neteziș n. întindere, suprafață: *netezișul apelor.*

netezitoare f. unealtă de netezit a zidarului.

netihn a. neastâmpărat: *Mihnule, netihnule!* Pop. [Abstras din *tihnă*].

netitrat a. lipsit de titluri academice.

netot a. și m. idiot: *mintea mi-i seacă, gândul netot* Em. [Lit. neîntreg (cf. *lipsit*)].

netoți m. pl. clasă de țigani unguri nomazi, despletiți și nepieptănați, cari furau și mâncau mortăciuni.

netoție f. idioție.

netrebnic a. și m. care nu e bun de nimic. [Slav. netrĭebĭnŭ].

netrebnicie f. starea celui netrebnic.

neturburat a. *fig.* imperturbabil.

neuitat a. ce nu se poate uita.

neuman a. neomenos, crud.

neumblat a. 1. pe unde nu s'a umblat: *drumuri neumblate;* 2. *fig.* inexperimentat: *om neumblat.*

neunire f. lipsă de unire, vrajbă.

neunit a. 1. care nu e unit; 2. se zice despre Românii din Ardeal rămași ortodoxi și care nu s'au unit cu Biserica catolică.

neurastenic a. atins de neurastenie.

neurastenie f. slăbirea nervilor.

neurmărire f. *Jur.* declarațiunea unui tribunal constatând că nu e motiv de urmărire: *ordonanță de neurmărire.*

neutral a. care se ține de o parte în timp de războiu.

neutralitate f. starea unei puteri care nu ia parte cu nici una din națiunile beligerante.

neutralizà v. 1. a face neutră o sare printr'o operațiune chimică; 2. a deveni neutru, a se anula.

neutru a. 1. neutral; 2. în chimie: sare ce nu e nici acid nici alcalin; 3. *Gram.* se zice de yerbele cari n'au o complinire directă: *a dormi* e *un verb neutru;* 4. se zice în unele limbi de un gen care nu e nici masculin nici femenin. ‖ n. genul neutru: *neutrul se mai numește românește și eterogen* sau *ambigen.*

neuzitat a. neîntrebuințat, neobișnuit.

nevârstnic a. și m. minor.

nevastă f. femeie măritată. [Vechiurom. *nevastă,* mireasă, noră = slav. nevĭesta. logodnică, noră: în limba modernă, sensul vorbei s'a generalizat].

nevăstuică f. *Zool.* mic mamifer carnivor, mare distrugător de șoareci și de găini (*Mustela*). [Slav. nevĭestŭka: lit. mică mireasă, animalul fiind foarte nostim (cf. sinonimul fr. *belette,* lit. frumușica, și it. *donnola,* nevăstuică, lit. coconiță)].

nevătămat a. și adv. întreg și teafăr.

nevăzut a. care nu se poate vedea: *duh nevăzut.*

nevedì v. a petrece firele de pânză printre iță și spată: *le împletește, nevedește* Al. [Slav. navedŏ, a aduce, a introduce, a băga].

nevertebrat a. și n. se zice de animalele lipsite de vertebre (ca molusci, viermi, crustacee, insecte).

nevinovat a. 1. care nu e vinovat; 2. scutit de păcate, candid: *suflet nevinovat;* 3. simplu, prea naiv: *ființă nevinovată.*

nevinovăție f. 1. lipsă de vinovăție: *nevinovăția acuzatului;* 2. starea celui nevinovat: *a trăi în nevinovăție.*

nevoì v. a căuta cu anevoie, a se opinti: *se nevoiesc în deșert* Od.

nevoiaș m. 1. cel ce se află în nevoie, sărac; 2. infirm, neputincios: *omul nevoiaș se înneacă pe uscat* Pann.

nevoie f. 1. necesitate: *nevoia învață;* 2. lipsă mare: *orașul duce nevoie de apă;* 3. încurcătură; *l'am scăpat de nevoie;* 4. suferință: *bătrânețile vin cu multe nevoi;* 5. anevoie, anevoință: *lucrurile cele bune cu mare nevoie se săvârșesc;* nevoie **mare**, *fam.* grozav, foarte: *era frumoasă nevoie mare!* [Slav. nevolĭa].

nevolnic a. 1. involuntar; 2. neputincios. [Slav. nevolĭnŏ, fără voie] ‖ m. invalid, infirm: *până la domnie s'a prefăcut nevolnic* Al.

nevralgie f. *Med.* durere de nervi.

nevrednic a. care nu e vrednic.

nevrednicie f. starea celui nevrednic.

nevricale f. pl. atac de nervi. [Gr. mod.].

nevricos a. nervos: *eu sunt nevricos* Car.

nevroză f. boală de nervi: *nevralgia, epilepsia și tetanosul sunt nevroze.*

nevrut a. în expresiunea *vrute și nevrute,* tot felul de lucruri.

nezam n. lege. regulament: *un slujbaș credincios trebue să se supuie nezamului* Fil [Turc. nizam, dispoziție].

ni! int. cu care s'alungă câinii. [Onomatopee: *ni i!*].

nicăirea adv. în nici într'o parte. [Lat. nec aliubi, cu o finală analogică (cf. *aiure*)].

Nichipercea m. nume comic dat necuratului. [Nume propriu, analog sinonimelor *Gavriliă, Vasilică*].

nici conj. negativă: *nici alb, nici ne-*

www.dacoromanica.ro

gru; nicidecum, în niciun chip. [Vechiu-rom, *nece* = lat. NEQUE].

niciodată adv. în nici într'un timp. [Lit. niciuna (singură) dată].

Nicolaie (Sf.) m. Mold. *fam.* gărbaciu: *doar îţi pierde vr'o cutie.., c'apoi Sf. Nicolaie e gata* AL. [Pentru sensul metaforic, cf. *arhanghel*].

Nicoară (Sân) m. numele popular al St. Nicolaie şi al sărbătorii sale: Sân-Nicoară sosește cu calu-i alb (adică aduce zăpadă).

nicotină f. alcaloid veninos ce se află în tutun.

nicovală f. **1.** massă de fier pe care se bat metalele (sau se găuresc cercurile): *între ciocan şi nicovală,* expus a fi victimă între două partide contrare; **2.** *fig.* victimă: *cât eşti nicovală suferă, cât eşti ciocan loveşte* PANN. [Dial. *năcovală* = slav. NAKOVALO].

nihilism n. **1.** *Filoz.* negaţiunea oricării credinţe; **2.** doctrina nihiliştilor ruşi cari tind la distrugerea radicală a instituţiunilor sociale actuale fără de a căuta să le substitue vr'o stare definitivă.

nihilist m, **1.** cel ce neagă toate; **2.** pl. numele revoluţionarilor ruşi, partizani ai nihilismului.

nikel n. metal alb ca argintul, nu se alterează la aer şi se topeşte tot aşa de greu ca şi fierul: dintr'însul se fac instrumente de matematice şi de chirurgie şi s'acoper metale mai puţin dure şi lucioase.

nikelà v. a acoperi un metal cu un strat de nikel prin galvanoplastie.

nimb n. **1.** cerc luminos cu care pictorii înconjoară capul sfinţilor; **2.** *fig.* aureolă: *reia-mi al nemuririi nimb* EM. *purta un nimb de stele pe păru-i unduios* AL.

nime pr. Mold. nimeni: *după el nime nu plângea.* [Lat. NEMO].

nimeni pr. niciun om: *n'a venit nimeni.* [Lat. NEMINEM].

nimerì v. V. nemerì.

nineacă f. V. neneacă: *o nineacă cu două fete* AL.

nimfă f, **1.** *Mit.* zină care locuia în păduri, izvoare, munţi; **2.** fată frumoasă; **3.** insectă în stare intermediară între larvă şi insectă perfectă,

nimic n. **1.** niciun lucru: *nimic nou;* **2.** lucru de foarte puţină valoare: *mai nimic;* de nimic, mişel, păcătos: *om de nimic;* **3.** pl. fleacuri: *se gândeşte la nimicuri.* [Tras din *nimica*]. ‖ adv. *nu ştie nimic.*

nimica adv. nimic: *nimica toată.* [Vechiu-rom, *nemica* = lat. NE MICA, nicio fărâmă].

nimicì v. a preface în nimic.

nimicie f. neant: *reduşi la nimicie* AL.

nimicitor a. care nimiceşte.

nimicnicì v. a nimici: *orice mărire nimicniciţă piere* GR. AL.

nimicnicie f. nulitate, neant.

nimicnicire f. exterminare: *nimicnicirea duşmanilor* BĂLC.

ninchezì v. V. necheza: *unde ninchezi odată* ISP.

ninğău m. **1.** ninsoare: *furtune cu ninğău* POP.; **2.** luna ninsorilor, numele popular al lui Decemvrie.

ninge v. a cădea zăpadă. [Lat. NINGERE],

ninsoare f. zăpadă: *bătrânul munte albit de ninsori* BOL.

ninsoriù a. alb ca ninsoarea: *şoimul tău poartă o zale ninsorie* AL.

nipralà f. plantă mult cultivată mai cu seamă în terenuri nisipoase ca îngrăşământ viu *(Lupinus luteus).* [Origină necunoscută].

nirvana f. V. budhism.

nisam-nitam adv. cu totul fără temeiu: *să vie aşa nisam-nitam.* [V. *nitam-nisam*].

niscare (niscai) pr. nişte: *niscai smei* ISP. [Lat. NESCIO QUALIS].

nisetru m, peşte până la doi metri de lung, trăieşte în Marea-Neagră şi în Marea Caspică *(Accipenser sturio).* [Dial. *isetru* = slav. IESETRŬ: forma *nisetru* rezultă din fuziunea *un isetru*].

nişeşteà f. floare de făină din care se face halva. [Turc. NIŞASTE, amidon].

nisfeà f. V. nesfea (FIL.).

nisip n. **1.** pietriş mărunt ce provine din prăbuşirea stâncilor; **2.** *fig.* bază puţin solidă: *a zidi pe nisip.* [Mold. şi Tr. *năsip* = slav. NASŬPŬ, praf ce se împrăştie].

nisipariţă f. alt nume dat peştelui *svârlugă.*

nisipì v. a acoperi cu nisipi: *prin drumuri nisipite* AL.

nisiperniţă f. vas mic de nisip.

nisipiş n. loc nisipos: *deşertul nisipişul şi-l adapă* EM.

nisipos a. plin de nisip: *ţară nisipoasă.*

nişte pr. oarecari: *nişte oameni, nişte vorbe.* [Vechiu-rom. *neşte* = lat. NESCIO QUID].

nit n. cuiu cu vârful turtit cu care se leagă cercurile de fier. [Nemţ. NIETE].

nitam-nisam (nisam-nitam) adv. Mold. dintr'odată: *cataroile nitam-nisam te trântesc în groapă* AL. [Pol. TAM-SAM (ceh. SAM-TAM), ici şi colea, cu negaţiunea *ne* sau *ni*].

niţel adv. puţin. [Origină necunoscută].

nitrat n. sare formată prin combinarea acidului nitric cu un oxid: *nitratul de argint e un caustic violent.*

www.dacoromanica.ro

nitric a. se zice de un acid compus din azot și oxigen, numit și *acid azotic* sau *apă-tare*.

nitroglicerină f. uleiu gălbicios, compus din glicerină și acid nitric, înzestrat cu o prodigioasă forță explozivă; amestecată cu nisip, nitroglicerina constitue dinamita.

nitru n. nitrat de potasă, numit obișnuit *silitră*.

nitui v. a turti vârful unui cuiu pe cealaltă parte a obiectului în care se bate. [V. *nit*].

nivel n. 1. instrument ce servă a fixa o linie sau un plan într'o direcțiune orizontală; 2. stare orizontală: *toate lichidele caută nivelul lor*; 3. *fig.* grad: *nivelul inteligenței*.

nivelà v. 1. a măsura cu nivelul diferențele de înălțime între două sau mai multe puncte; 2. a face o suprafață orizontală: *a nivela un teren*; 3. *fig.* a face egal: *nu se pot nivela inteligențele*.

nivelare f. 1. acțiunea de a nivela, de a face orizontal; 2. *fig.* egalizare: *socialismul tinde la nivelarea averilor*.

nivelator m. cel ce nivelează.

nividi v. Mold. V. nevedì: *alte sumane să le nividească și să înceapă a le țese din nou* Cr.

nizam m. armată regulată în Turcia (în opozițiune cu *başibuzucii*) și soldat turc: *în porturile dela Rahova pot fi la vr'o două mii de nizami* Od. [Turc. NIZAM].

niznai adv. Mold. neștiind nimic: *încă te faci niznai?* Cr. (Rus. NÎEZNAÏ, nu știu].

noadă f. osul șezutului. [V. *nod*].

noapte f. 1. timpul ce trece dela un apus de soare până la un răsărit imediat; 2. *fig.* întuneric: *revarsă liniște de veci pe noaptea mea de patimi* Em.; 3. întunecime morală, neputință de a vedea sau afla; *noaptea timpurilor*, epoca cea mai depărtată dela care n'a rămas nicio tradițiune. [Lat. NOCTEM].

noaten m. 1. miel sau mânz de doi ani; 2. lână neagră de miel sau mioare (Cr.). [Lat. ANNOTINUS].

nobil a. 1. care face parte din clasa cea mai înaltă a societății; 2. *fig.* care are sentimente alese: *o inimă nobilă*. ‖ m. cel ce se trage dintr'o familie nobilă.

nobiliar a. ce ține de nobleță: *titlu nobiliar*. ‖ n. catalogul familiilor nobile ale unei țări.

nobilime f. toți nobilii unui Stat.

nobleță f. 1. calitatea prin care cineva e nobil; 2. nobilime; 3. înălțime morală: *nobleță de inimă, de sentimente*.

nocturn a. 1. ce se întâmplă noaptea: *preumblare nocturnă*; 2. se zice de păsările răpitoare cari vânează noaptea și de florile ce se deschid la întuneric.

nocturnă f. romanță cu două voci de un caracter duios.

nod n. 1. legătură rotundă din lucruri ce se pot înfășura: *ață cu nod, funie cu noduri*; 2. proeminență a încheieturilor: *nodurile degetelor, genuchilor*; 3. proeminență dură pe trunchiul unui arbore: *trestie plină de noduri*; 4. ceeace înnează sau împiedică: *i s'a pus un nod în gât*; 5. pl. ceva greu de suferit; *a înghiți noduri*; 6. *fig* punct esențial, dificultate: *nodul gordian*; 7. obstacol ce formează intriga într'o piesă dramatică; 8. în marină: lungime d'aproape 15 metri; 9. *Anat.* nodul gâtului, numele vulgar al cartilajului tiroid. [Lat. NODUS].

Nodea m. numele necuratului: *Nodea și Codea*. [Lit. cel cu noada, numire analogă cu *Codea*].

noduroasă f. plantă cu aspect noduros, cu florile adesea roșiatice sau violete *(Dactylis glomerata)*.

noduros a. 1. plin de noduri; 2. *fig.* grosolan: *vorbe noduroase* Pann.

Noemvrie m. a unsprezecea lună a anului [Gr. mod.].

nohot n. Mold. V. năut: *ciorbă de găină cu nohot* Al.

nohutiu a. Mold. năutiu: *pantaloni nohutii largi* Ghica.

noi pr. pl. de întâia persoană. [Lat. NOS].

noian n. Mold. 1. mare largă, ocean: *fu noian întins de ape?* Em.; 2. *fig.* abis: *din noianul veșniciei ești tu sol de mângâiere?* Al. [Origină necunoscută].

noimă f. înțeles, sens preciz: *ce noimă aveau cuvintele sale?* Isp. [Gr. mod.].

noiță f. semn alb pe unghie. [Tras din *nou*: lit. semn nou].

nojiță f. pl. 1. Munt. cureluțe de legat opincile pe picior: *se încalță cu opincile, încrucișă nojițele pe pulpe* Isp.; 2. Mold. gaura de pe marginea opincei prin care se trece cureluța: *și-a petrecut câte o pereche de ață neagră de păr de cal prin cele nojițe* Cr. [Serb. NOJITA, din slav. NOGA. picior].

nomad a. și m. care n'are o locuință statornică: *trib nomad*.

nomenclatură f. colecțiune de vorbe întrebuințate, spre a desemna diferitele obiecte ale unei științe sau arte: *nomenclatură chimică*, vocabularul termenilor întrebuințați în chimie.

nominal a. relativ la nume; *eroare nominală*; apel nominal, chemare după nume a membrilor unei adunări; valoare nominală, cea exprimată pe o hârtie-mo-

www.dacoromanica.ro

nedă şi care obişnuit e superioară valorii reale.

nominalism n. doctrină filozofică după care termenii, cari exprimă ideile generale, sunt pure numiri ce nu corespund nici unei realităţi.

nominalist m. partizan al nominalismului.

nominativ a. ce conţine nume: *statul nominativ al funcţionarilor.* ‖ n. *Gram.* cazul ce exprimă subiectul.

nomocanon n. colecţiune de legi împărăteşti bizantine şi de canoane ale sinoadelor. [Gr. mod.].

nomol n. V. nămol.

nonagenar a. şi m. cel în vârstă de 90 de ani.

nonparel n. caractere tipografice mici de 6 puncte (= fr. *nonpareille).*

non-possumus («nu putem») n. locuţiune latină exprimând un refuz irevocabil: *a opune un non-possumus.*

non-sens n. 1. lipsă de sens; 2. *fig.* absurditate.

nopal n. plantă grasă pe care se află coşenila.

noptatic a. nocturn: *un susur noptatic* Od.

nopticoasă f. viorea de noapte *(Hesperis matronalis).*

noptiţă f. *Bot.* barba-împăratului.

noptos a. *fig.* întunecos: *drum noptos* Bol.

nor m. 1. massă de aburi suspendaţi în atmosferă: *cerul e plin de nori;* 2. ceeace seamănă unui nor: *nori de fum, de praf;* 3. *fig.* întuneric, întristare: *un nor îi acoperi faţa.* [Vechiu-rom. *nuăr,* Mold. *nour* = lat. NUBILUM].

noră f. soţia fiului. [Dial. *nor* = lat. NURUS].

norcă f. *Zool.* vidră. [Rus. NORKA].

Nord n. 1. punctul orizontului dinspre partea stelei polare; 2. ţară septentrională: *om dela Nord.*

nordic a. dela Nord.

Nord-Est n. punct situat la egală distanţă între E. şi N.

Nord-Vest n. punct între N. şi V.

normă f. mod de acţiune, regulă.

normal a. care serveă de regulă: *sănătatea e starea normală a omului;* şcoala **normală,** menită a forma învăţători.

normalist m. elev al unei şcoale normale.

noroc n. 1. soartă: *fiecare cu norocul său;* 2. şansă: *n'am noroc;* 3. fericire: *noroc să dea D-zeu!* [Vechiu-rom. *năroc* = slav. NAROKŬ lit. ceeace s'a rostit].

norocire f. fericire.

norocit a. cu noroc, fericit.

norocos a. cel favorizat de soartă.

norod n. poporul, mai ales cel de jos. [Slav. NARODŬ, din RODITI, a naşte],

noroios a. plin de noroiu.

noroiu n. 1. amestec de pământ sau nisip cu ploaie formând o materie mai mult sau mai puţin consistentă; 2. *fig.* stare josnică, banalitate: *în noroiul greu al prozei* Em. [Cf. slav. NAROI, năvală].

noros a. plin de nori: *zi noroasă.*

nostalgie f. dor de patrie şi lâncezeală cauzată de acest dor.

nostim a. 1. frumuşel, drăguţ; 2. (ironic) caraghios. [Gr. mod. NÓSTIMOS, plăcut].

nostimadă f. lucru nostim.

nostru pr. ce ţine de noi: *omul nostru,* despre care e vorba: ai noştri, rude, partizani. [Lat. NOSTRUM].

notă v. 1. a face o notă: *notează acest pasaj;* 2. a observa: *notaţi bine aceasta;* 3. a însemna într'un mod nefavorabil: *l'am notat.*

notă f. 1. semn pe o hârtie sau carte: *notă cu creionul;* 2. explicaţiune sumară a unui pasaj: *citiţi textul şi notele acestei cărţi;* 3. sumarul unei scrieri, al unui discurs: *trebue să ştii a lua note;* 4. memoriul unui comerciant: *am achitat nota trimisă;* 5. însemnarea gradului de merit al şcolarilor: *a obţinut note bune;* 6. comunicaţiune scrisă de caracter oficial: *notă diplomatică;* 7. pl. caractere de muzică reprezentând sunetele şi durata lor: *sunt şapte forme şi şapte nume de note.*

nota-bene n. («observă bine!») observaţiune spre a atrage atenţiunea cititorului; se scrie obişnuit prescurtat: N. B.

notabil a. ce merită a fi notat, considerabil: *diferenţă notabilă.* ‖ m. cetăţean fruntaş dintr'o ţară sau dintr'un oraş.

notabilitate f. 1. caracterul celor notabile; 2. persoană notabilă.

notar m. funcţionar public care primeşte şi redactează acte de vânzare, contracte, testamente, etc.

notarial a. relativ la notari sau la notariat.

notariat a. făcut de un notar: *act notariat.* ‖ n. funcţiune de notar şi biroul notarului.

notaţi(un)e f. reprezentare prin semne convenite: *notaţiune muzicală, algebrică.*

notătoare f. *Bot.* broscariţă.

notifică v. a face cunoscut în mod oficial sau legal.

notificare f. 1. acţiunea de a notifica; 2. actul prin care se notifică.

noţiţă f. 1. descriere scurtă; 2. extras raţionat.

noţiune f. 1. cunoştinţă dobândită

www.dacoromanica.ro

despre un lucru: *noţiunea binelui;* **2.** pl. titlu de cărţi elementare şi didactice: *noţiuni de chimie;* **3.** idee despre ceva.

notorietate f. caracterul celor notorie.

notoriu a. care este sau poate fi cunoscut de toţi. ‖ adv. învederat.

nou a. **1.** care este de un timp scurt: *vin nou, haine noi;* **2.** care a apărut de curând: *carte nouă;* **3.** care nu era cunoscut sau admis: *idee nouă;* **4.** lipsit de experienţă: *lucrător nou.* [Lat. NOVUS]. ‖ adv. de curând: *nou-născut;* din nou, încă odată.

nouă num. număr nepereche ce vine imediat după opt; nouăzeci, de nouă ori zece. [Lat. NOVEM].

nour m. Mold. V. nor: *nouri vineţi s'adună* AL.; fig. *nour de scântei* AL. *nouri de eres* EM.

nourà v. a înnora: *săgeţile uşoare nourează mândrul soare* AL.

nourat a. înnorat: *cu faţa nourată* AL.

noutate f. **1.** ceeace e nou, lucru nou; **2.** schimbare în idei, în principii; **3.** ceeace e nou în materie de cărţi, obiecte de artă, piese de teatru; **4.** stofă nouă şi mai la modă: *magazin de noutăţi.* [Lat. NOVITATEM].

novac m. uriaş: *novacul aveà darul de a culca la pământ o oaste întreagă* ISP. V. Novac.

novaţiune f. *Jur.* schimbarea unei obligaţiuni, a unei datorii într'alta: *novaţiunea nu se operă decât între persoane capabile de a contracta.*

novator m. cel ce inovează.

Novele pl. legile împăratului Justinian, cari formează ultima parte a dreptului roman, numite la noi în vechime Nearale.

novice m. **1.** cel ce a intrat de curând într'o mânăstire; **2.** ucenic de matelot. ‖ a care e puţin exersat: *orator novice.*

noviciat n. **1.** starea novicelui şi timpul cât durează; **2.** partea mânăstirii rezervată novicilor; **3.** ucenicie.

novitate f. pl. noutăţi, ştiri proaspete: *ce mai novitate spun gazetele?* AL. [It. NOVITÀ, noutate, printr'un intermediar grec modern].

nu adv. particulă negativă contrară lui da. [Lat. NON]. ‖ n. *a răspunde cu un nu.*

nuanţà v. **1.** a dispune colorile după nuanţe; **2.** *fig.* a stabili gradaţiunile, micile diferenţe.

nuanţă f. **1.** grad de intensitate a unei colori; **2.** diferenţă foarte uşoară; **3.** *fig.* delicateţă a limbei.

nubil a. care e în vârstă de a fi căsătorit.

nubilitate f. starea unei persoane nubile.

nuc m. pom ce face nuci: din lemnul său se fabrică mobile de lux, iar cu frunzele şi învelişul verde colorează ţărancele ţesăturile lor (*Juglans regia*). [Lat. NUCUS].

nucă f. **1.** rodul nucului constând într'o migdală închisă într'o coajă tare: din nucă se extrage un uleiu bun de mâncare (*unt de nucă*); **2.** excrescenţă lemnoasă pe unii arbori: *nuci de stejar;* **3.** *Anat.* nuca genuchiului, rotula. [Formă trasă din masc. *nuc*].

nucet n. pădure de nuci. [Lat. NUCETUM].

nucşoară f. **1.** rod ce seamănă cu nuca şi care se face în climele calde; **2.** *Zool.* pieptenuş.

nud a. **1.** gol, despuiat; **2.** se zice în pictură de figurile nedrapate.

nuditate f. **1.** starea persoanei nude; **2.** figură nudă.

nueà f. **1.** cracă lungă şi subţire (mai ales de salcie): *gard sau împletitură de nuele;* **2.** vargă. [Lat. NOVELLA: lit (ramură) nouşoară].

nufăr m. **1.** (alb) plantă acvatică cu frunze late şi flori albe sau gaibene din care se face şerbet (*Nymphaea alba*); **2.** (galben), plantă a cării rădăcină se întrebuinţează la argăsit şi la îngrăşatul porcilor (*Nuphar luteum*). [Turc. NUFAR, printr'un intermediar grec modern].

nul a. **1.** fără valoare: *om nul;* **2.** fără efect: *rezultat nul.*

nulă f. **1.** zero; **2.** *fig.* nulitate: *drapându-şi nula* EM. [Pol. NULA (din nemţ. NUL)].

nulitate f. **1.** viţiu ce face un act nul; **2.** *fig.* lipsă absolută de merit; **3.** persoană nulă.

numai adv. **1.** nu mai mult: *era numai o casă;* **2.** excluziv: *numai dânsul;* numai decât, îndată. [Lat. NON MAGIS].

număr n. **1.** unitate, colecţiune de unităţi şi parte din unitate: *numărul două;* **2.** cantitate nedeterminată: *un mare număr de amici;* **3.** *Gram.* formă particulară a cuvintelor după cum e vorba de unul sau mai multe obiecte: *număr singular, plural;* **4.** număr servind a recunoaşte: *număr de ordine;* **5.** exemplar de jurnal sau revistă: *urmarea în numărul viitor.* [Lat. NUMERUS].

numărà v. **1.** a înşira numere: *numără până la zece;* **2.** a pune în număr cu alţii: *număraţi-mă printre amicii voştri.* [Lat. NUMERARE].

numărătoare f. **1.** calcul amănunţit; **2.** numerar.

numărător m. număr ce indică câte părţi ale unităţii se coprind într'o fracţiune.

nu-mă-uità n. plantă ce creşte în pădurile dela munte, cu florile albăstre, roşii sau albe (*Myosotis silvatica*).

www.dacoromanica.ro

nume n. 1. vorbă ce servă a desemna o persoană sau un lucru; 2. *Gram.* cuvânt ce exprimă noțiunea de ființe sau de calități: *numele poate fi substantiv sau adjectiv*; 3. nume propriu: *nume de botez, de familie*; 4. *fig.* reputațiune: *i-a scos un nume bun, rău*; cu numele, în aparență: *era rege numai cu numele*; 5. persoana însăș, lucrul însus: *în numele regelui, în numele legii.* [Lat. NOMEN].

numeral a. ce deseamnă un număr. ‖ *Gram.* vorbă ce exprimă numărul.

numerar n. bani numărați: *a plăti în numerar.*

numerați(un)e f. 1. arta de a număra; 2. partea aritmeticei ce învață a numi și scrie numerele.

numeric a. 1. ce ține de numere: *operațiune numerică*; 2. ce constă în număr: *forță numerică.*

numeros a. care e în mare număr.

numerotà v. a deosebi cu numere.

numì v. 1. a da un nume. a deosebi cu un nume: *a numit pe fiu-său Petru*; 2. a pune înfr'o funcțiune, într'o demnitate: *l'a numit judecător*; 3. a avea un nume: *se numește Nicolae.*

numire f. acțiunea de a numi și rezultatul ei.

numismat m. cel versat în numismatică.

numismatic a. relativ la monedele antice,

numismatică f. știința monedelor și a medaliilor.

numitor m. termenul aritmetic ce arată în câte părți e divizată unitatea.

numulit n. *Geol.* soiu de foraminifere din mările calde și fosile dela epoca jurasică.

numulitic a. în formă de linte: *calcar numulitic.*

num m. martor de cununie. [Lat. NONNUS].

nunciatură f. demnitatea nunciului.

nunciu m, reprezentantul papei pe lângă un guvern.

nuneà f. alunea (pe corp), [Formă disimilată din *(a) luneà*].

nunească f. hora nunilor.

nuntă f. căsătorie și în special serbarea-i solemnă, cum și petrecerile cu acea ocaziune. [Singular refăcut după pl *nunți* = lat. NUPTIAE].

nuntaș m. cel chemat la o nuntă.

nunti v. 1. a serba nunta; 2. a se căsători.

nuntit n. acțiunea de a nunti și rezultatul ei: *în ajunul zilei de nuntit.*

nuntitor a. de nuntă: *în noaptea nuntitoare* AL.

nupțial a. privitor la nuntă sau la ceremonia ei: *uzuri nupțiale.*

nurcă f. V. norcă: *o blană nurcă* AL.

nuri m. pl 1. grații: *vezi că avea nuri, avea pe vino 'ncoace* ISP.; 2. *fig.* cu nuri, favorabil: *soarta începe a fi cu nuri* AL. [Turc. NUR, strălucire, frumusețe].

nurliu a. și adv. grațios: *o văduvă nurlie* AL. *zâmbiți nurliu* AL. [Turc. NURLY, strălucitor].

nutreț n. hrana vitelor și a păsărilor. [Lat. NUTRICIUM, hrană în genere: românește cu sensul restrâns].

nutrì v. a hrăni. [Lat. NUTRIRE].

nutriment n. ceeace nutrește, aliment.

nutriți(un)e f. funcțiunea corpurilor organizate cari își întrețin viața absorbind substanțe străine: *nutriținea cuprinde: digestiunea, circulațiunea, absorpțiunea, respirațiunea și secreținea.*

nutritiv a, ce servă de nutriment, ce nutrește.

nuvelă f. 1. prima știre despre ceva recent; 2. povestire scurtă, roman în miniatură.

nuvelist m. autor de nuvele.

O

O m. a 15-a literă a alfabetului.

o! int. arată o surprindere, mirare, bucurie, întristare, rugăminte: *o, Doamne!*

o num. feminin dela unu: *o femeie.* ‖ pr. în loc de pe ea: *am văzut-o.* [Lat. ULLAM].

oacheș a. 1. care bate bine în negru, vorbind de coloarea ochilor, feței, părului; 2 cu sprâncenele negre; 3. cu un cerc negru în jurul ochilor (la oi). [Tras din *ochiu*: epitet aplicat mai întâi oilor cu dungă neagră în jurul ochilor și apoi generalizat].

oaie f. 1. gen de mamifere din ordinul rumegătoarelor, folositoare prin lâna și carnea ei; 2. *fig.* simbolul blândeții; 3 pl. în graiul bisericesc, oameni, creștini: *oi cuvântătoare.* [Lat. OVEM].

oală f. 1. vas de pamânt, mai ales pentru fiertul bucatelor; 2. urcior mare: *o oală de vin*; 3. conținutul unei oale: *a băut oala întreagă.* [Lat. OLLA].

oară f. dată, ca termen cantitativ sau repețitor: *întâia oară, de două ori.* [Lat. HORA, ceas].

oarbă f. fugă nebună: *la oarba, la oarba!* AL. [Cf. a alerga *orbește*]

oare f. pl. păsări de curte: *oare, rațe,*

www.dacoromanica.ro

găşte, din drum până strâng PANN. [Cf. lat. ALAE, aripate].

oare adv. 1. exprimă o întrebare îndoelnică: *va veni oare?* 2. intră în compoziţiunea unor adverbe şi pronume, dându-le un sens indefinit: **oarecând**, odinioară; **oarecare**, ceva; **oarecine**, cineva; **oarecum**, întru câtva. [V. *oară*]. V. ori.

oarzăn a. timpuriu: *pere oarzăne.* [Derivat din *orz* şi aplicat mai întâi orzului timpuriu].

oaspe(te) m. 1. cel primit cu bunăvoinţă în casa cuiva; 2. cel ce primeşte bucuros pe un străin; 3. *fig.* străin, trecător: *rândunelele sunt oaspeţi de primăvară;* 4. cel invitat la masă. [Lat. HOSPES, HOSPITEM].

oaste f. oştire, armată. [Lat. HOSTEM, străin, duşman înarmat, de unde om înarmat (sens colectiv în limbile romanice)].

oază f. 1. insulă de verdeaţă în mijlocul pustiului; 2. *fig.* moment de mulţumire, ideie mângâietoare.

obadă f. 1. bucată recurbată dela colacul roatei (obişnuit din lemn de fag); 2. pl. obezi, fiare, lanţuri. [Slav. OBEDŬ, verigă].

obârşie f. 1. izvorul unei ape în munţi sau dealuri: *obârşia răului;* 2. şes ce se înalţă dintr'o vale pe nesimţite: *obârşia munţilor;* 3. *fig.* origină, naştere: *unde ţi-e dovada de 'nalta obârşie?* AL. [Slav. OBRŬŠI, partea de sus, înălţime].

obcină f. (termen de hotărnicie) culme ce continuă lanţul munţilor dela un pisc la altul: *Moldova îşi adună izvoarele dintre obcinele Bucovinei.* [Ceh OBČIN, hotar de ogoare].

obedà v. a pune roatei obada.

obelisc n. piramidă lungă şi îngustă, obişnuit dintr'un singur bloc: *obeliscul din Luxor.*

obezitate f. grăsime excesivă.

obială f. petec de pânză ce ţine loc de ciorap. [Slav. *OBĬELO, acoperemânt, din OBIĬŌ, a înfăşura].

obiceiu n. 1. deprindere: *obiceiu străbun;* 2. (mai ales la pl.) deprinderi contractate din apucături, în viaţă: *obiceiuri copilăreşti;* 3. legi tradiţionale sau nescrise, drept stabilit de uz şi având putere de lege: *obiceiul pământului a durat la noi până la Condicile lui Caragea şi Calimah (1817).* [Slav. OBYČAI].

obidă f. întristare adâncă: *coprins de mâhnire şi de obidă* ISP. [Slav. OBIDA, injurie].

obidit a. tare întristat: *cu haine negre şi cu feţe obidite* OD.

obiect n. 1. ceeace se oferă simţurilor şi mai ales vederii: *obiecte plăcute;* 2. *fig.* tot ce se prezintă spiritului: *obiectul cercetărilor noastre;* 3. *Filoz.* tot ce e în afară de suflet, în opoziţiune cu *subiect;* 4. lucru nedeterminat: *obiect de puţină valoare;* 5. tot ce servă de materie unei ştiinţe sau arte ori conversaţiunii; 6. cauza unui sentiment, a unei acţiuni: *obiect de compătimire, obiectul invidiei sale;* 7. scop propus: *a avea de obiect;* 8. *Gram.* fiinţa asupra căreia trece acţiunea.

obiectà v. 1. a opune ca obiecţiune: *a obiecta motive bune;* 2. a imputa: *a obiecta cuiva mişelia sa.*

obiecţiune f. dificultate ce se opune unei propuneri sau cereri.

obiectiv a. ce are raport cu obiectul (în opoziţiune cu subiectiv): *realitate obiectivă.* ‖ adv. într'un mod obiectiv: *a judeca obiectiv* ‖ n. 1. tot ce e în afară de subiectul cugetător şi observator; 2. lentilă convexă la o lunetă, care e îndreptată asupra obiectului de văzut, în opoziţiune cu *ocularul;* 3. punct spre care se îndreaptă atacul.

obiectivà v. 1. a considera ca obiectiv; 2. a realiza o ideie.

obiectivitate f. 1. calitatea celor obiective; 2. existenţa obiectelor în afară de noi.

obijdui v. a impila, a asupri tare: *nu-i place să obijduiască pe săraci* AL. [Slav. OBIJDATI, a calomnia].

obişnui v. 1. a avea obiceiu: *nu prea obişnuesc;* 2. a contracta un obiceiu: *se obişnueşte rău;* 3. a se deprinde: *să te obişnueşti a asculta;* 4. a fi în uz: *vorba nu se obişnueşte.*

obişnuinţă f. obiceiu anumit, deprindere căpătată.

obişnuit a. 1. deprins: *obişnuit cu vorbe bune;* 2. ordinar: *lucru obişnuit;* 3. care e în uz: *vorbă obişnuită.*

objurgaţi(un)e f. imputare violentă.

oblădui v. a stăpâni o ţară, a o guverna. [Slav. OBLADATI, a stăpâni].

oblăduire f. administraţiune, stăpânire: *toţi boierii duşmani oblăduirii mele* AL.

oblăduitor m. cel ce oblăduieşte.

oblânc n. partea dinainte sau dinapoi la o şea: *anină armele la oblânc* CR. [Slav. OBLŌKŬ].

obleagă f. Mold. ţarină lăsată în părăsire. [Tras din slav. OBLĚGATI, a zăcea].

obleţ m. peşte de formă şi de colori diferite (*Alburnus lucidus*). [Şi *bobleţ*: origină necunoscută].

obli v. a tace oblu, a aplana.

oblic a. pieziş, care e înclinat: *linie oblică* ‖ **oblică** f. linie oblică.

oblici v. a afla în taină: *oblicind despre sosirea boierilor* OD. [Slav. OBLIČITI, a arăta].

www.dacoromanica.ro

oblicitate f. poziţiune oblică: *oblicitatea eclipticei.*

obligà v. a îndatora.

òbligă f. obligaţiune de plată (vorbă ieşită din uz): *iacă o obligă din partea mea* AL.

obligat a. 1. îndatorat; 2. recunoscător: *rămân obligatul d-tale.*

obligaţi(un)e f. 1. ceeace obligă; 2. motiv de recunoştinţă; 3. necesitate impusă cuiva; 4. orice îndatorire de plată; 5. titlu de rentă emis de o societate şi plătibil la termen.

obligativitate f. caracter obligatoriu: *obligativitatea învăţământului.*

obligatoriu a. 1. ce are puterea de a obllga: *clauză obligatorie;* 2. la care e obligat: *instrucţiune obligatorie.*

obliterà v. 1. a şterge cu încetul: *manuscrisele se oblitorează cu timpul;* 2. *Med.* a astupa: *inflamaţiunea tinde a oblitera vasele;* 3. a anula un timbru; 4. *fig.* a face să dispară cu încetul: *ambiţiunea i-a obliterat simţul moral.*

oblojeală f. compreză, cataplasm: *umbla din babă în babă cu descântece şi cu oblojele* CR. [Tras din *oblojì*].

obloji v. 1. a înfăşura o rană, a pune cataplasme; 2. *fam.* a înfăşura cu blănuri. [Slav. OBLOJITI, a aplica].

oblon n. 1. fereastră la un grajd astupat cu o scândură pe care se dă hrana vitelor; 2. uşă ce se ridică; 3. portieră, la o trăsură. [Rut. OBLON, jaluzea].

oblonì v. a închide o fereastră cu oblonul.

oblong a. lungăreţ, mai mult lung decât larg.

oblu n. Tr. rândea. [Nemţ. HOBEL].

oblu a. şi adv. 1. drept înainte: *a merge oblu;* 2. şes: *câmpie oablă;* 3. binişor: *încet, oblu, că mi-i prăvăli* AL. [Tras din *obli*, a da cu oblul, a aplana, de unde *oblu*, plan].

obod n. văcălia morii (în Oltenia). [Slav. OBODŬ, legătură].

obol m. 1. veche monedă greacă în valoare de vr'o 15 centime; 2. *fig.* ban, bănuţ.

òbor n. 1. împrejmuire de casă (la ţară); 2. împrejmuire de vite; 3. (la oraşe) târg de fân şi de vite: *şi măgarul se vinde în oborul armăsarilor* PANN. [Serb. OBOR, ţarc, curte, bătătură].

òbor n. sfoară trecută prin ochiurile năvodului şi pe care sunt înşirate mărgele de plumb. [Rus. OBORA, şnur].

oborel n. obor mic, ţarc.

oborì v. 1. Mold. a doborî: *cu a lui groaznică năvală cai, călăreţi oborînd* NEGR. [Slav. OBORITI, a răsturna, a prăpădi].

oborît a. doborît: *oborît sub apăsarea soartei* NEGR. [V. *oborî*].

oboroacă f. 1. oboroc: *trei oboroace de grâu* PANN; 2. *fig.* ceva mare cât o oboroacă: *oboroaca asta de şlic* AL. [V. *oboroc*].

oboroc n. baniţă: *fusele în oboroc sub pat* CR [Rus. UBOROKŬ, o măsură].

oboseală f. osteneală covârşitoare.

obosì v. 1. a osteni foarte. [Serb. OBOSITI, a-şi rupe încălţămintea (de mult umblet): româneşte cu sensul generalizat].

obosit a. 1. ostenit peste măsură; 2. *fig.* foarte desgustat: *obosit de vieaţă.*

obositor a. care oboseşte.

obot n. botul prins de opleanul saniei. [V. *obod*].

obraţ n. bucată secerată lungă de opt prăjini, livede cu pomi roditori: *la vr'o câteva obraţuri* CR. [Singular refăcut după pl. *obraţe* = slav. OBRATŬ, ocol].

obraţie f. Munt. ogor îngrădit în jurul unei vii. [V. *obraţ*].

obraz m. (pl. **obraji**) 1. faţă omenească: *cu ce obraz te vei arăta?* a face cuiva pe **obraz**, a-l trata cum merită: *cea mai tânără găsi acum prilej să-i facă pe obraz* CR.; 2. *fig.* ruşine: *n'are obraz, e fără obraz;* 3. pl. bucile obrazului: *cu obrajii roşii.* ‖ n. pl. **(obraze)** 1. persoană: *obraze bisericeşti;* 2. personaj (azi mai mult ironic): *obraz subţire;* 3. rang: *oamenii Domnului fură trataţi după obrazul fiecăruia* BĂLC. [Slav. OBRAZŬ].

obrază f. bucăţica de piele ce se pune pe ochii calului spre a nu vedea alături.

obrăzar n. mască: *un obrăzar de ceară părea că poartă el* EM.

obraznic a. şi m. care n'are obraz sau ruşine. [Cf. *înfrunta*].

obrăznicì v. a deveni obraznic.

obrăznicie f. 1. caracterul celui obraznic; 2. vorbă sau faptă obraznică.

obreajă f. loc aşezat pe un deal. [Origină necunoscută].

obricariţă f. porţiune de mâncare, tain pentru cai; a tăia din **obricariţă**, a învăţa minte: *s'a găsit cine să-i tale din obricariţă* PANN [Tras din *obroc*].

obrinteală f. inflamaţiunea unei răni.

obrìnti v. a se inflama, vorbind de răni. [Dintr'un primitiv *brânt*, inflamaţiune = nemţ. BRANT].

obroc n. 1. baniţă: *obroc de ovăz;* fig. *a pune lumina sub obroc,* a ascunde oamenilor adevărul; 2. obricariţă. [Rut. OBROK, porţie; sensul 1 prin confuziune cu *oboroc*].

obrocì v. a fermeca, a zăpăci: *cine te-a obrocit, încât să visezi deştept?*

www.dacoromanica.ro

[Lit. a prezice (cf. *obrocire*), a ameți cu prorociri = serb. OKROK, timp fixat (din slav. REKŐ, a rosti)].

obrocire f. prevestirea zilelor bune sau rele.

obscen a. contrar bunei cuviințe: *vorbe obscene.*

obscenitate f. vorbă sau faptă obscenă.

obscur a. 1. întunecos: *coridor obscur;* 2. *fig.* greu de înțeles: *cugetare obscură;* 3. puțin cunoscut: *om obscur.*

obscurantism n. sistema obscurantiștilor de a cufunda neamul omenesc în neștiință și superstițiune.

obscurantist m. adversar declarat al științei și al filozofiei.

obscuritate f. 1. întunecime; 2. starea unei persoane obscure: *a trăi în obscuritate.*

obsecrați(un)e f. figură de retorică prin care se imploră ajutorul divin sau al unei persoane.

obsedà v. 1. a fi mereu în jurul cuiva spre a se face stăpân pe spiritul său: *a obseda pe un bolnav;* 2. a importuna prin asiduitățile sale; 3. a turmenta cu stăruință, vorbind de anumite idei.

observà v. 1. a cerceta cu îngrijire lucruri fizice sau morale: *a observa astrele;* 2. s se conforma cu prescripțiun a unei legi sau regule; 3. a băga de seamă.

observabil a. ce poate fi observat.

observați(un)e f. 1. acțiunea de a observa: *observațiunea unei legi;* 2. cercetare atentivă: *astronomia reclamă observațiuni constante;* 3. rezultatul observațiunii: *a scrie observațiunile sale;* 4. reflexiune: *permite-mi o observațiune;* 5. replică: *nici-o observațiune!*

observator m. 1. cel ce observă vr'o lege sau regulă: *observator de regulamente;* 2. cel ce s'aplică a observa natura, lumea, oamenii: *e un observator profund.* ‖ a. care observă: *spirit observator.*

observatoriu n. edificiu destinat observațiunilor astronomice sau meteorologice.

obsesiune f. acțiunea de a obseda și starea celui obsedat.

obsigă f. iarba ovăzului (*Bromus secalinus*). [Și *ovsigă* = serb. OVSIK].

obstacol n. 1. ce stă în cale, piedică; 2. *fig.* greutate.

obște f. 1. mulțime: *toată obștea cuvioasă ascultă cântările* OD.; 2. popor: *erau necontenite jalobele obștii* NEGR.; înde obște, în genere. [Slav. OBIŠTĬE, comunitate].

obștesc a. 1. public: *obștească obișnuită Adunare;* 2. comun: *obștescul sfârșit.*

obstetrică f. arta moșitului.

obști v. a divulga, a face cunoscut: *el obști, că armia va ședea 15 zile* BĂLC.

obstrucționism n. procedeu de a vorbi într'una și a face propuneri noi spre a împiedica funcționarea regulată a unei adunări.

obstrucți(un)e f. 1. *Med.* stagnarea umorilor cauzată prin astuparea vaselor; 2. *fig.* opozițiune, piedică.

obțințiune f. obținere.

obține v. 1. a căpăta ceeace dorește; 2. a ajunge la un rezultat: *această specie de roză se obține prin cultură.*

obtuz a. 1. tocit; 2. *fig.* lipsit de delicateță: *odorat obtuz;* 3. puțin pătrunzător: *spirit obtuz;* 4. *Geom.* se zice de un unghiu mai mare decât cel drept.

obuz n. proiectil găunos și explozibil de formă cilindrică.

obuz n. corp de armată (NECULCE), arhaism conservat într'o orație de nuntă: *când s'or lovi obuzurile, atunci s'or alege vitejiile* POP. [Pol. OBOZ, lagăr].

ocà f. 1. veche măsură de capacitate (1^{l},520 sau 1^{l},288) și de greutate (1 kg. 272 sau 1 kg. 291): *ocaua era împărțită în 400 dramuri;* 2. oca mică, cumpănă falsă; *fig.* înșelătorie: a prinde cu ocaua mică, a surprinde asupra faptului, a da de gol (proverb rămas din epoca fanariotă când brutarii și măcelarii, prinși cu ocaua mică, erau țintuiți în piață de sfârcul urechii): *câți s'au prins cu mâna în sac, cu ocaua mică, toți au pupat duba* ISP. [Turc. OKA, forma Mold. *ocă* vine din rusește].

ócă f. Mold. (pl. *oci*) ocă: *multe oci de bere* AL. *câteva ocă de pește sărat* CR. [V. *ocà*].

ocăcăi v. a striga ca broaștele. [Onomatopee: *ocaca!*].

ocăcăit n. strigătul broaștelor.

ocară f. rușine mare, necinste. [Slav. OKARŬ, mustrare].

ocărî v. a (se) face de ocară.

ocarină f. mic instrument de muzică cu șapte clape (obișnuit de argilă).

ocărîtor a. care ocărește.

ocârmui v. a cârmui o țară [V. *cârmui:* inițiala pare a fi fost trasă din sinonimul *oblădui*].

ocârmuire f. od. guvern: *fac împotrivire ocârmuirii* AL.

ocârmuit a. cârmuit: *noroade ocârmuite de pravili* GR. AL.

ocârmuitor m. od. ispravnic.

ocazionà v. a da ocaziunea, a fi cauza: *o imprudență poate ocaziona o mare nenorocire.*

ocazi(un)e f. 1. prilej, împrejurare

www.dacoromanica.ro

favorabilă: *profitați de ocaziune*; **2.** împrejurare oarecare: *a arătat curaj în sute de ocaziuni*; **3.** cauză: *ocaziune de ceartă*; la **ocaziune**, când se prezintă momentul favorabil; de **ocaziune**, care nu mai e nou și se vinde mai eftin.

occident n. apus (ca punct cardinal).

occidental a. apusean.

ocean n. **1.** vastă întindere de apă sărată ce acopere trei sferturi din suprafața globului: *Oceanul se divide în Atlantic, Înghețat, Pacific*; **2.** *fig.* mare cantitate sau întindere: *oceane de stele* EM. *oceanul de ninsoare* AL. *ocean de neamuri* BĂLC.; **3.** *fig.* abis: *m'afund în oceanul de noapte și tăcere* AL.

oceanic a. ce ține de ocean.

ochelari m. pl. **1.** partea hamurilor ce acopere ochii cailor; **2.** pl. sticle de ochi. [Lat. OCULARIS, printr'un intermediar rusesc sau polon OKULARY)].

ochelariță f. plantă erbacee cu florile galbene al cării fruct e o teacă în formă de ochelari *(Biscutella laevigata)*.

ocheșele f. pl. *Bot.* văzdoage. [Lit. ochișori: cf. fr. *œillet*, garcafă].

ochi v. **1.** a pune ochii pe cineva: *se vede că el o ochise* ISP.; **2.** a lua la ochiu, a ținti.

ochiadă f. ochire pe furiș. [Modelat după fr. *œillade*].

ochian n. lnnetă, telescop. [Derivat din *ochiu*].

ochiană f. ochian: *cu ochiana prin zăbrea pe voinicu'l urmăria* POP.

ochiană f. pește de apă dulce, gustos, dar de valoare inferioară, se vinde ca pește sărat *(Leuciscus nutilus)*.

ochincele f. pl. *Bot.* gențiană. [Și *ocinceave*: de origină necunoscută].

ochios a. cu ochii mari: *un băiet ochios, sprâncenat și frumușel* CR.

ochire f. **1.** aruncătură de ochiu, privire: *ți-am urmărit ochirea* AL.; **2.** ochiadă: *ochirile-ți murdare* EM.

ochișor m. mică plantă ce crește prin vii și pe lângă drumuri *(Anagallis arvensis)*.

ochiu m. (pl. ochi), **1.** organ al vederii; **2.** vedere, privire: *a și arunca ochii asupra cuiva*; a mânca (sorbi) cu ochii, a privi cu nesațiu; a da ochi, a întâlni pe cineva; a lua ochii, a atrage privirile, a orbi de strălucire; a scoate ochii, *fig.* a face aspre mustrări; de ochii-lumii, pentru fală; văzând cu ochii, învederat; **3.** ochiu de găină, bătătură între degetele picioarelor (după forma-i exterioară); **4.** punct colorat pe cărțile de joc: *zece ochi de pică*. ‖ n. (pl. ochiuri), **1.** geam de fereastră; ochiul podului, coșul unei case țărănești; **2.** încrucișarea firelor într'o țesetură de bumbac, într'o plasă; **3.** verigă de lanț, de funie; **4.** găurele ce se formează în pâine, brânză; **5.** rotocoale de grăsime, pe suprafața supei; **6.** ouă prăjite în unt; **7.** chilioară de stup; **8.** luminiș de crâng, rariște; **9.** vârtej de apă; **10.** boboc de floare, mugur; **11.** *Bot.* nume de plante: ochiu-boului, floare ce seamănă cu un ochiu de bou, numită obișnuit *mărgărită*; ochiu-șarpelui, miozotis; ochiu-soarelui, eliotrop; **12.** *Zool.* ochiul-boului, păsărică mică cât un ochiu de bou, numită în genere *sfredeluș*; ochiu-păunului, fluture cu ochi sclipitori pe aripi. [Lat. OCULUS].

ocină f. o parte din moșie. [Slav. OTĬČINA, patrimoniu, din OTEȚŬ, tată].

ocinceave f. pl. V. ochincele.

ocleiu m. **1.** pește de mărimea unei sardele și de un gust delicios; **2.** numele dobrogean al oblețului. [Pol. OKLEI].

ocnă f. **1.** mină, mai ales de sare: *ocnele cele mai cunoscute sunt cele dela Slănic și Telega*; **2.** locul unde se închid făcătorii de rele (osândiți la munca silnică); **ocnă părăsită**, lăsată în nelucrare, servia înainte de închisoare tâlharilor celor mai cumpliți; **3.** pl. ocne, od. verit domnesc dela minele de sare. [Ung. OKNA, salină (serb. OKNO, puț de ocnă); v. *baie*].

ocnaș m. **1.** lucrător în ocnă; **2.** criminal osândit a tăia sarea din ocnă.

ocniță f. firidă la sobele țărănești: *căscase gura cât ocnița* PANN. [Slav. OKNO, fereastră din OKO, ochiu (cf. *ochiu de fereastră*, geam)].

ocol n. **1.** înconjur: *a da ocol casei*; **2.** îngrădire: *șuri și ocoale pentru boi și vaci* CR.; **3.** vechiul nume al județului: *ocoalele despre câmpie se numesc* plăși, *iar cele despre munte* plaiuri. [Slav. OKOLŬ, cerc, din KOLO, roată].

ocolaș m. **1.** locuitor de plasă; **2.** od. suprefect (în Moldova).

ocoli v. **1.** a face ocol: *ocoli de vr'o trei ori palatul* ISP.; **2.** a înconjura din toate părțile: *un brâu de munte ocolește toată această țară* BĂLC.; **3.** a evita: *ei se ocolesc unii pe alții*; **4.** a eluda: *a ocoli legea*.

ocoliș n. ocol mare, înconjur.

ocroti v. a proteja. [Slav. UKRŎTITI, a alina, a îmblânzi].

ocrotire f. protecțiune.

ocrotitor a. și m. protector.

ocru n. argilă colorată și întrebuințată în pictura cu uleiu: *cu ocru se vopsesc scândurile dușumelei*.

octaedru n. *Geom.* corp solid cu opt fețe.

octavă f. **1.** stanță de opt versuri;

www.dacoromanica.ro

epopea lui Tasso e scrisă în octave; 2. *Muz.* intervalul de opt grade.

octofor a. și m. la Romani, purtător de lectică: *Sirieni octofori pe dealul palatin* AL.

octogenar a. de 80 de ani. ‖ m. om de această vârstă.

octogon n. *Geom.* poligon cu opt laturi ‖ a. cu opt fețe: *o sală octogonă formează acest local* BOL.

octoih n. 1. colecțiunea cântărilor bisericești de sfântul Damaschin după opt glasuri: *cântă din octoih glasul al optulea* AL.; 2. *fig.* litanie: *iar ai început octoihul ăsta?* AL. [De origină slavo-greacă: lit. cele opt melodii].

Octomvrie m. a zecea lună a anului, numită de popor *Brumărel.* [Gr. mod.].

ocular a. ce ține de ochiu: *nerv ocular;* **martur ocular,** cel ce însuș a văzut faptele ce povestește. ‖ n. sticla pe care s'aplică ochiul, în opozițiune cu *obiectivul.*

oculist m. doctor de ochi.

ocult a. ascuns, ce se produce într'un mod misterios: *putere ocultă;* științe oculte, pretinse științe cari rămâneau ascunse mulțimii, ca astrologia, magia, alhimia.

ocupà v. 1. a lua în posesiune, a se face stăpân pe: *a ocupa o cetate inamică;* 2. a ține, a umplea un loc: *gazele tind a ocupa cât mai mare spațiu;* 3. a locui: *a ocupa o casă întreagă;* 4. a da de lucru: *această uzină ocupă o sută de lucrători;* 5. *fig.* a ține ocupat: *ea ocupă mintea mea* AL.; 6. a poseda: *a ocupa un post;* 7. a întrebuința timpul său, a lucra: *se ocupă într'una.*

ocupant m. are ocupă, care s'află în posesiune: *primul ocupant.*

ocupat a. care are mult de lucru.

ocupați(un)e f. 1. îndeletnicire, treabă, lucru cu care se ocupă: *ocupațiune obositoare;* 2. acțiunea de a lua militărește în posesiune o țară. Rușii ocupară principatele române în patru rânduri: 1769—1774, 1788—1791, 1806—1812; *ultima ocupațiune rusească dela 1828—1834,* când guvernul provizoriu fu încredințat generalului Kisselef, sub a cărui influență s'a redactat Regulamentul organic.

odă f. 1. la cei antici, poemă destinată a fi cântată; 2. azi, mică poemă împărțită în strofe egale: *oda e forma obișnuită a poeziei lirice.*

odagaciu n. 1. substanță balzamică care, arsă, dă un miros aromatic: *o perniță de odagaciu* FIL.; 2. lemnul său: *mătănii de odagaciu;* 3. Mold. săpunel: *rădăcinile odagaciului sunt cunoscute sub numele de* ciuen. [Turc. OD AGADJY, aloe].

odagiù m. 1. odăiaș; 2. slugă la ciobani. [Turc. ODADJY].

odăiaș m. servitor de tribunal, de primărie, etc.

odaie f. 1. cameră, încăpere: *odaie de culcare;* 2. adăpost de vite pe câmp sau într'o pădure: *să mi-l aduci cam cu oi, cam cu odăi...* POP.; 3. Tr. cătun format din mici moșii iobăgești; 4. (în vechime) cazarmă: *odăile seimenești* [Turc. ODA; sensul 3 din ung. HODÁLY, de aceeaș origină].

odăjdii f. pl. veșminte cu cari slujesc preoții. [Slav. ODEJDA, mantie].

odaliscă f. femeie din haremul Sultanului.

odâr! int. de alungat câinii: *făcui încet la dânsul (la câine) un ni-i! și un odâr!* PANN. [Onomatopee].

odată adv. într'un timp: *a fost odată;* deodată, pe neașteptate; câte odată, uneori. [Lit. una dată (= oară)].

odgon n. 1. funie groasă și lungă, mai ales de corabie; 2. veche măsură agrară (în Moldova 16—20 stânjeni). [Slav. OTŬGONŬ, goană: pentru evoluțiunea sensului, cf. *pogon*].

odicolon n. apă de Colonia (CAR. = fr. *eau de Cologne).*

odihnă f. 1. încetare de lucru, de mișcare: *odihna e trebuincioasă omului;* 2. somn: *se deteră odihnei;* 3. *fig.* liniște. [Tras din *odihni*].

odihni v. 1. a găsi odihnă: *odihnească în pace;* 2. a fi depus undeva: *rămășițele-i adihnesc în pământ străin;* 3. a înceta cu lucrul: *se odihnește;* 4. a dormi. [Slav. ODŬHNŌTI, a răsufla, sens familiar formei paralele *otihni*].

odinioară adv. altădată, în timpul trecut. [Vechiu-rom. *dănăoară* = de ună oară: v. *adineaori*]

odios a. 1. scârbos: *sgârcenia e un vițiu odios;* 2. *fig.* foarte neplăcut. ‖ n. ceeace e odios.

Odisee f. 1. epopee homerică în 24 cântece, ce conține istoria întâmplărilor lui Ulise; 2. *fig.* povestire plină de aventuri.

odobaie f. Mold. car de cărat snopii la arie. [V. *dubă*].

odobeală f. închisoare: *îl bagă la odobeală* ISP. [Același sens cu *dubă,* din care se trage].

odogaciu m. V. odagaciu: *vutcă de odogaciu* AL.

odolean m. plantă cu miros caracteristic și neplăcut, căutată de pisici *(Valeriana):* țărancele o poartă la brâu, căci le aduce noroc în dragoste. [Rut. ODOLIAN].

www.dacoromanica.ro

odor r. 1. veşminte ornate şi celelalte obiecte sacre: *odoare sfinte bisericeşti;* 2. *fig.* lucru scump, sculă: *să-i dee împărăţia întreagă pentru asemenea odoare* Cr. *flori, odoare a primăverii* Al.; 3. giuvaer: *acum pricep ce odor de femeie am dobândit* Isp.: 4. fiinţă iubită: *o vin, odorul meu nespus!* Em.; 5. copil: *tot omul şi-a sărutat odoru* Al. [Serb. ODORA, veşminte, armură].

odorant a. frumos mirositor.

odorat n. unul din cele cinci simţuri care percepe mirosurile.

odorob n. un fel de coş de pescuit [Origină necunoscută].

odos n. ovăz sălbatic *(Avena fatua).* [Origină necunoscută].

odraslă f. 1. germen, mlădiţă; 2. *fig.* urmaş: *se zice că-i odraslă de neam prea strălucit* Al.; 3. progenitură. [Slav. ODRASLI].

odrăsli v. 1. a da muguri, a rodi: *copacul voeşte să tot odrăslească* Pann; 2. *fig.* a încolţi: *inimi în care odrăsleşte duhul vrajbei* Negr.

of! int. exprimă o durere mai ales sufletească. [Onomatopee].

ofensà v. 1. a face o ofensă; 2. *fig.* a atinge; 3. a se supăra: *se ofenseză pentru nimica.*

ofensă f. insultă cu vorba sau cu fapta.

ofensat a. şi m. care a primit o ofensă.

ofensator a. şi m. care ofenseză.

ofensiv a. care atacă, care servă a ataca: *arme ofensive;* alianţă ofensivă şi defensivă, unire între popoare cari îşi promit ajutor mutual în caz de războiu, fie pentru atac fie pentru apărare.

ofensivă f. acţiunea de a ataca şi însuş atacul: *a luat ofensiva.*

oferì v. 1. a da din bunăvoinţă sau din recunoştinţă: *a oferi un dar;* 2. a arăta vederii, a înfăţişa minţii: *acest peisaj oferă un tablou încântător;* 3. a pune la dispoziţiune: *a oferi o cameră;* 4. a se propune, a se prezenta: *m'ofer a vă servi.*

ofertă f. ceeace s'ofere.

oficià v. a celebra oficiul divin.

oficial a. 1. declarat în virtutea unei comisiuni expresе, de o autoritate recunoscută: *scriere oficială, răspuns oficial;* 2. care emană dela guvern: *act oficial.*

oficiant m. 1. cel ce oficiază la biserică; 2. funcţionar: *oficianţii publici ai averilor Statului;* 3. amploiat la poştă: *oficiant de clasa I.*

oficină f. 1. laboratoriu de farmacist; 2. *fig.* locul unde se prepară ceva misterios.

oficios a. 1. gata de a face servicii; 2. care emană dintr'un izvor autorizat, dar n'are caracterul unui act public: *comunicaţiune oficioasă.*

oficiu n. 1. post, funcţiune: *a face oficiul de secretar;* 2. biurou: *oficiu telegrafo-poştal;* 3. serviciu: *a recurge la bunele sale oficii;* din oficiu, din propria sa voinţă, fără a fi cerut: *jurământ dat din oficiu;* **advocat din oficiu,** numit de tribunal spre a apăra pe un acuzat; 4. rugăciuni, ceremonii bisericeşti: *oficiul divin;* 5. sfântul Oficiu, tribunalul Inchiziţiunii.

ofilì v. 1. a (se) îngălbini, a lângezi: *de rumenă ce erea se ofilise* Isp.; 2. a se trece, a se vesteji. [V. *ovilì*].

ofilit a. veşted, lânged.

ofis n. od. decret domnesc: *un ofis redijat bine* Gr. Al. [Rus. OFISŬ (din fr. *office*)].

ofiţer m. 1. militar care are o comandă: *ofiţeri superiori:* maior, locotenent-colonel, colonel şi general; 2. titlu de demnitari: *ofiţer al Coroanei României. al Stelei României;* 3. varietate de crap, lung şi subţire. [Rus. OFIŢERŬ = germ. OFFIZIER].

ofiţeresc a. de ofiţer.

ofrandă f. 1. dar făcut lui D-zeu; 2. ceeace s'ofere săracilor.

oft n. Buc. durere, suferinţă: *câte ofturi le-am avut. cu alean le-am petrecut* Pop. [V. *ofta*].

oftà v. a suspina, a geme. [Tras din *oft*, formă intensivă din *of*].

oftalmie f. *Med.* inflamaţiunea părţilor superficiale şi anterioare ale ochiului.

oftat n. rezultatul oftării: geamăt, suspin.

ofticà v. 1. a face ofticos; 2. a căpăta oftica; 3. *fig.* a amări foarte.

oftică f. numele popular al ftiziei. [Gr. mod. OHTIKAS = gr. clas. HEKTIKÈ].

ofticos a. şi m. cel atins de oftică.

ofuscà v. a întuneca vederea sau lumina.

ogar m. câine de vânătoare, înalt şi subţire, cel mai iute la fugă. [Slav. OGARŬ].

ogăreşte adv. ca un ogar, foarte iute: *aleargă ogăreşte.*

ogârjit a. Mold. încovoiat de spinare, sfrijit: *slabi şi ogârjiţi* Cr. [Cf. *ogar:* slab ca ogarul].

ogarnic a. ce ţine de ogar: *un cal de soiu ogarnic deprins a vâna ciute* Al.

ogeac n. 1. od. corp militar: *ogeacul neferilor;* l'a luat la ogeac, a pus mâna pe el, l'a acaparat; 2. azi. Mold. coş de sobă: *s'aprinsese ogeacul dela bucătărie* Al. [Turc. ODJAK. cămin, familie, corp militar].

oghial n. Mold. plapomă; 2. pl. ţoale: *curgeau oghielele după dânşii* Cr. [Rostire dialectală din *obial(ă)*].

www.dacoromanica.ro

ogivă f. arcadă formată din două arcuri ce se încrucișează, formând la vârf un unghiu ascuțit: *ogiva caracterizează arhitectura dela sec. XII—XVI.*

ogival a. de forma ogivei: *edificiu ogival.*

oglindă f. 1. sticlă poleită și cositorită de o parte, resfrângând imaginile obiectelor; **oglinda *măgarului***, sarea pisicii; 2. *fig.* tot ce reprezintă un lucru: *fața e oglinda sufletului.* [Tras din *oglindi*].

oglindi v. 1. a se uita într'o oglindă; 2. a răsfrânge lumina sau coloarea: *a cerului lumine se prevăd, se oglindează* Al.; 3. a-și vedea imaginea; fig. *sufletul se oglindește în ochi.* [Slav. oglĕndati, a privi împrejur].

ogod n. comoditate, odihnă: *păsările erau mai în ogodul lor* Pop. [Slav. godŭ, vreme: inițiala poate sub influența analogică a sinonimului *odihnă*].

ogoi v. Mold. a (se) liniști: *ia mai bine ogoește-te o leacă* Cr. [Serb. ogoĭa, a crește, a îngriji].

ogor n. Mold. întindere mică de semănătură (în opoziție cu *lan*), servă adesea și ca loc de pășune pentru vite. [Pol. ugor].

ogorî v. a brăzda ogorul.

ogradă f. 1. îngrădire, coprins: *ogradă încinsă cu ziduri* Od.; 2. Mold. Tr. curte: *toate păsările din ograda boierească* Cr. [Slav. ograda].

ogrinji pl. Mold. resturi din plantele de nutreț rămase în iesla vitelor: *ogrinjii din căruță* Cr. [Cf. bulg. ogriski].

ogur n. piază bună, noroc: *poftim și să-ți fie cu ogur!* Al. [Turc. ogur].

ogurliu a. de piază bună, norocos: *să vă fie Sf. Vasile ogurliu!* Al. [Turc. ugurlŭ].

oh! int. exprimând durere. V. **of!**

ohavnic a. perpetuu, inalienabil: *moșie ohavnică.* ‖ m. pl. od. numele micilor agricultori între moșneni și clăcași: *țărani ohavnici.* [Din slav. ohabiti, a opri: lit. moșie oprită de a se înstrăina].

oho! int. ce servă: 1. a chema sau striga; 2. a asigura pe cineva.

oiem (uium) n. partea de făină sau grăunțe ce se dă morarului drept plată pentru măcinat. [Slovean uiem, măcinat].

oier m. păstor de oi.

oierit n. dare pentru pășunatul oilor: din vechime se lua câte o oaie din zece, apoi s'a impus treptat dela 3—12 parale de fiecare.

oiește f. urzică mică *(Urtica urens).* [Lit. oiță: poate după rădăcina-i fibroasă].

oiște f. prăjină de care se înjugă vitele sau se înhamă caii. [Serb. oĭište].

oiță f. 1. oaie tânără; 2. nouraș aducător de ploaie (după albeața sa); 3. *Bot.* specie de anemonă (e albă ca oița); 4. *Zool.* scatiu *(Fringilla).*

ojină (ujină) f. Mold. mâncare întie gustare și cină. [Slav. ujina].

ol n. Mold. oală lungăreață curmată la mijloc: *în oluri se pune laptele prins.* [Tras din *oală*].

olac m. 1. curier: *sosiră olacii dela împăratul* Bălc.; 2. cal de poștă: *boala vine cu olacul și se duce cu carul mocănesc;* de olac, iute, întins: *ce plimbare de olac* Al. [Turc. ulak].

olăcar m. ștafetă: *porni îndată un olăcar la Bathory* Bălc.

olăcește adv. în grabă, ca un olac: *olăcește se ducea și la Domn știre făcea* Pop.

olan n. 1. canal, urloiu de cișmea; 2. țiglă de învelit case, sobe. [Tras din *oală* sau *ol*].

olandă f. pânză fină și foarte compactă (adusă la început din Olanda).

olar m. fabricant de oale. [Lat. ollarius].

olărie f. fabrică de oale.

olastiseală f. lingușire (în basmele muntene): *cu fel de fel de olastiseli* Pop. [Origină necunoscută].

olat n. pl. Tr. moșie cu clădirile ei: *vânduși sate și olate, plătiși birul jumătate* Pop. [Vechiu-Mold. *olat* = cuman oleat, regiune].

oleacă adv. Mold. V. **leacă.**

oleaginos a. ce conține uleiu: *grăunte oleaginos.*

oleandru m. Tr. V. **leandru.**

oleină f. substanță ce compune uleiurile grase și grăsimile.

oleoleo! int. de durere (cu o nuanță comică): *mai oleoleo,* mai grozav (ironic). ‖ n. *fuge dela aoleu și dă peste oleoleo* Pann.

olfactiv a. ce ține de odorat: *nerv olfactiv.*

olicăi v. Mold. a se văita: *nu te mai olicăi atâta!* Cr. [Cf. bulg. olelĕča (serb. lelekati), a se tângui].

oligarhic a. ce ține de oligarhie.

oligarhie f. guvern în care autoritatea suverană depinde de un mic număr de persoane: *republica Veneției era o oligarhie.*

oligist n. oxid de fier mineral ce se găsește în crăpătura rocelor în formă de vine, întrebuințat la extragerea fierului.

oligocen a. și n. *Geol.* se zice de un grup de terenuri terțiare.

olimpiadă f. la Grecii antici, spațiu de 4 ani, dela o serbare la alta a jocurilor olimpice. Prima olimpiadă începe la 776 a. Cr.

olimpian a. 1. care este din Olimp:

www.dacoromanica.ro

divinităţi olimpiene; 2. unul din supranumele lui Jupiter; 3. *fig.* maiestos: *frunte olimpiană*.

olimpic a. se zice de jocurile serbate din patru în patru ani, la Olimpia, în onoarea lui Jupiter Olimpianul.

oliv m. numele ştiinţific al măslinului.

olman n. lichid alb de dat pe obraz. [Origină necunoscută].

olocaust n. 1. sacrificiu în care victima era întreagă mistuită de foc; 2. victimă astfel sacrificată; 3. sacrificiu în genere.

olog a. 1. lipsit de un picior; 2. *Bot.* mic de volum: *fasole ologă*. [Serb. ULOGA].

ologi v. a face olog.

olograf a. şi n. se zice de un testament scris pe d'a întregul de mâna testatorului.

oloisă f. Mold. plantă grasă, totdeauna verde, cu florile galbene-aurii, ce creşte pe locuri nisipoase şi pietroase *(Sedum acre)*. [Tras. din *oloiu*].

oloiu n. Mold. uleiu: *un portret zugrăvit în oloiu* EM. [Rut. OLOÏ = rus. OLEÏ].

oltar n. forma bisericească şi populară pentru altar; fig. *să mai vărs o lacrimă p'al inima-ţi oltar* GR. AL. [Slav. OLTARŬ (din lat. ALTARE)].

oltean m. 1. locuitor din Oltenia; 2. precupeţ (cei mai mulţi venind din Oltenia).

olteneacă f. hora Oltenilor.

oltenesc a. ce ţine de Oltenia: *portul oltenesc*.

oltenism n. particularitate a graiului oltean. Exemplu: *străfiga*, a strănuta.

oltoi v. Mold. şi Tr. V. altoi.

oltoiu n. Mold. şi Tr. V. altoiu: *ca cireşele în oltoiu* POP.

olum n. vad de adăpat vitele: *câteva saiele şi olumuri pentru vite* OD. [Turc. OLUM, vad].

om m. 1. fiinţă organizată, înzestrată cu raţiune şi graiu; 2. specie umană: *omul se naşte spre a muri*; 3. individ de sex bărbătesc: *ce vrea acest om?* 4. (absolut) om de inimă, de caracter: *e un om*; 5. partea cocoşată a arşicului în opoziţiune cu *gaura* sau partea-i găunoasă. [Lat. HOMO].

omagiu n. 1. îndatorirea vasalului către suzeranul său; 2. *fig.* supunere, respect: *a prezenta omagiile sale*; 3. dar respectuos, ofrandă: *omagiu de recunoştinţă* (= fr. *hommage*).

oman n. *Bot.* iarbă-mare (în Banat şi Oltenia). [Serb. OMAN].

omăt n. 1. Mold. şi Tr. zăpadă: *iarba pare de omăt* EM.; 2. spumă din bătutul albuşului ouălor pentru cozonaci. [Bulg. OMET, derivat din slav. OMETATI, a zăcea (cf. *zăpadă*)].

omătuţe f. pl. ghiocei bogaţi *(Leucojum aestivum)*. [Florile-i sunt albe ca omătul].

omeag n. numele popular al *aconitului*: rădăcina şi frunzele de omeag se întrebuinţează în medicină spre a combate nevralgiile, tusea, etc.; cu omeag otrăveşte românul câinii cei răi. [Rut. OMEG].

omenesc a. 1. ce ţine de om: *putere omenească*; 2. *fig.* inteligibil: *limbă omenească*. [Tras din *om*, pl. *oameni*].

omeni v. 1. a primi cu omenie: *îl ospătă şi-l omeni ca pe un călător* ISP.

omenie f. calitate de om şi în special de om bine crescut: afabilitate, bunăcuviinţă, politeţă.

omenire f. neamul omenesc.

omenos a. plin de omenie: afabil, blând, bun.

omeopatie f. sistemă medicală ce întrebuinţează medicamente în doze foarte mici spre a produce simptome analoge boalei de vindecat: *vaccinul, ce prezervă de pojar, aparţine la adică vorbind omeopatiei*.

omidă f. 1. larvă de fluture; 2. specie de insectă ce roade foile arborilor; 3. *fig.* parazit: *omidă nesăţioasă* AL. [Gr. bizantin MÍDAS: iniţiala se datoreşte fuziunii cu articolul].

omiliar n. colecţiune de omilii: *Omiliarul lui Coresi*.

omilie f. cuvântare bisericească despre coprinsul sfintei Scripturi.

omisiune f. acţiune de a omite şi lucrul omis.

omite v. a lăsa afară, a trece cu vederea: *a omite vorbe, rânduri*.

omnibus n. trăsură mare publică ce străbate un oraş în direcţiuni anumite.

omnivor a. care se hrăneşte cu carne şi cu vegetale, ca omul, câinele, etc.

omofor n. eşarpă de mătase ce poartă arhiereii pe umeri: *mitropolitul puindu-i omoforul pe cap* OD. [Gr. mod.].

omogen a. 1. care e de aceeaş natură; 2. care e format din părţi asemenea: *un tot omogen*.

omogeneitate f. calitatea lucrurilor omogene.

omolog a. *Geom.* se zice de laturi cari se corespund şi coprind între ele unghiuri egale.

omologă v. a confirma prin autoritatea justiţiei un act făcut între particulari.

omonim a. se zice de vorbe ce se rostesc în acelaş mod fără de a avea aceeaş formă sau acelaş sens: ex. *cer* (bolta cerească), *cer* (lemnul) şi *cer* (pretind). ‖ n. vorbă omonimă. ‖ m. cei ce poartă acelaş nume făr'a fi rude.

omonimie f. caracterul celor omonime.

omoplat n. os lat ce formează par-

www.dacoromanica.ro

tea superioară a umărului şi de care s'articulează osul braţului.

omor n. moarte violentă.

omorî v. 1. a lua vieaţa într'un mod violent: *a omorî un om;* 2. a-şi face seama, a se sinucide: *s'a omorît.* [Slav. UMORITI].

omorîtor a. şi m. care omoară.

omucid m. cel ce ucide pe un om. ‖ a. care ucide: *mână omucidă.* ‖ n. moarte de om.

omuşor m. limbuliţă cărnoasă atârnată de cerul gurei. [Lit. omuleţ: metaforă curioasă aplicată acestei părţi a corpului (ca şi la Albanezi: *nieridh*, omuşor, din *nier*, om); cf. la Malaezi *anak lida*, omuşor, lit. copilul limbei].

onânie f. Mold. fiinţă slabă şi urîtă, pocitură: *a dracului onanie de om e şi acesta* CR. [Cf. rut. OMANA, vedenie amăgitoare].

ondoi v. a undula: *negrele-i bucle ondoaie'n zefire* EM. (= fr. *ondoyer).*

ondroc n. V. androc.

ondulà v. V. undulà.

oneros a. în sarcina cuiva, îngreunător: *contract oneros;* cu titlu oneros, cu plată, în opoziţiune cu *titlu gratuit.*

onest a. 1. conform legilor onoarei, probităţii: *vieaţă onestă;* 2. cinstit, prob, virtuos: *om onest.* ‖ n. ceeace e onest: *a prefera utilului onestul.*

onestitate f. caracterul celui onest: practica virtuţii şi a probităţii.

onix n. specie de agat fin ce prezintă straturi de diferite colori.

onoare f. 1. cinste, consideraţiune, glorie acordată virtuţii, meritului: *a dobândi o mare onoare;* 2. reputaţiune câştigată: *a-şi apăra onoarea;* 3. sentiment al demnităţii personale ce împinge la fapte curagioase, leale: *mergi unde te chiamă onoarea;* 4. demonstraţiune de respect: *onoare bătrâneţelor!* 5. pl onoruri, funcţiuni onorabile, demnităţi: *a aspira la onoruri;* onoruri funebre, ceremonii de înmormântare.

onomastic a. 1. de nume personal: *zi onomastică;* 2. de nume proprii: *vocabular onomastic.*

onomatologie f. studiul numelor proprii.

onomatopee f. formarea unei vorbe după sunetul imitativ al lucrului reprezentat, ca: *bubue, dârdâe, sforăe,* etc.

onomatopeic a. relativ la, compus din onomatopee.

onorà v. 1. a cinsti, a da onoare şi respect: *onoraţi pe părinţii voştri;* 2. a avea multă stimă: *a onora meritul, virtutea;* 3. a face onoarea: *el onorează patria sa;* 4. a acorda ceeace se consideră ca o favoare: *încrederea voastră m'onorează;* 5. a se făli: *el se onorează a ţi amicul vostru.*

onorabil a. 1. care face onoare: *retragere onorabilă;* 2. care merită de a fi onorat: *familie onorabilă;* 3. în vorbirea parlamentară: *onorabilul preopinent.*

onorabilitate f. caracterul unei persoane onorabile.

onorar a. 1. care conservă titlul şi prerogativele onorifice ale unei funcţiuni, ce a încetat a o exercita: *profesor onorar;* 2. care poartă un titlu onorific fără funcţiune: *membru onorar al unei societăţi.* ‖ n. retribuţiunea profesiunilor liberale: *onorarul unui medic, advocat, profesor.*

onorat a. cinstit, stimat.

onorător a. care onorează.

onorific a. ce procură onoruri: *titlu onorific.*

ontologie f. partea metafizicei ce tratează despre fiinţa în genere.

op n. operă literară sau ştiinţifică.

opac a. prin care nu poate pătrunde lumina.

opac n. cuiul de care se prinde vâsla de luntre. [Slav. OPAKO, înapoi, din dos].

opăci v. Tr. a ţinea în loc, a împiedeca. [Slovean OPAČITI, a face d'andoasele].

opacină f. vâslă (se aude în Ialomiţa). [Rut. OPAČINA, lit. vâslă dinapoi].

opaiţ n. 1. hârb cu seu şi muc ce servă de lampă la ţară: *colibă în care ardea un opaiţ în ciob* ISP.; 2. fachie. [Slav. OPAIĚTI].

opaiţel m. plantă cu florile albe, mai rar roşiatice *(Lychnis vespertina).*

opal n. piatră scumpă de colori vii şi variate: *nasture de opal* AL.

opăreală f. efectul opăririi: arsură şi băşici.

opări v. 1. a stropi cu apă fierbinte; 2. a se frige cu apă fierbinte. [Slav. OPARITI].

opărit a. 1. fiert, înfierbântat; 2. *fig.* confuz: *baba a rămas opărită* CR.

Opârlie f. sărbătoare bâbească ce cade la 23 Iulie, zi rea de incendiu. [Compromis din *Pălie* şi *opârî*].

opcină f. V. obcină: *opcina între Prut şi Bârlad.*

operà v. 1. a produce un efect: *remediul operează;* 2. a face o operaţiune de chirurgie, chimie, aritmetică; 3. a suferi o operaţiune chirurgicală.

operă f. 1. lucru făcut de o forţă, de un agent: *operele naturei;* 2. producţiune a spiritului: *operele lui Alexandri;* 3. tragedie în versuri pusă în muzică; 4. teatru în care se reprezintă opere.

operaţiune f. 1. acţiunea unei forţe, a unei facultăţi ce produce un efect: *ope-*

www.dacoromanica.ro

raț.unea simțurilor; **2.** totalitatea mijloacelor întrebuințate în vederea unui rezultat: *operațiune financiară, electorală;* **3.** mijloace întrebuințate spre a cunoaște natura corpurilor și proprietățile lor: *operațiuni chimice, fizice;* **4.** acțiunea normală a chirurgului; **5.** mișcarea unei armate în campanie; **6.** șir de calcule: *diviziunea este o operațiune.*

operator m. cel ce face operațiuni de chirurgie, fizică, chimie.

operatoriu a. relativ la operațiunile chirurgicale: *medicină operatorie.*

operetă f. *Muz.* mică operă comică.

opiat n. preparațiune farmaceutică de o consistență cam moale și în compunerea căreia intră și opiu.

opină v. a-și da opiniunea într'o adunare.

opincă f. **1.** încălțăminte țărănească din piele ce se leagă de picior cu curele sau târsâne; **2.** *fig.* opincar: *dela vlădică până la opincă.* [Slav. OPĬNŬKŬ].

opincar m. **1.** fabricant de opinci; **2.** purtător de opinci, țăran.

opincărie f. negoț de opinci.

opiniune f. **1.** părerea despre ceva pus în desbatere; **2.** sentiment particular despre lucruri: *opiniuni politice, religioase;* opiniune publică, ceeace publicul cugetă despre cineva sau despre ceva.

opinteală f. fapta de a se opinti: *la vale cu proptele și la deal cu opintele* CR.

opinti v. **1.** a pune toată puterea: *boii trag, se opintesc la juguri* AL.; **2.** *fig.* a face tot ce se poate spre a ajunge la un scop, a căuta din răsputeri. [Slav. *OPĔTITI, din OPĔTĬ, înapoi].

opintici m. pl. burete alb și mic, bun de mâncare *(Agaricus deliciosus).* [Lit. ciupercă care se opintește, se întinde].

opintire f. încordarea puterilor fizice sau morale.

opintitor m. pl. prăjina luntrei.

opiu n. suc de mac cu proprietăți narcotice.

oplean n. cele două lemne transversale cari împreună talpa săniei. [Ceh OPLEN].

oploși v. Mold. **1.** a adăposti: *orice venetic este oploșit în țara asta* CR.; **2.** a căuta un adăpost, a se refugia: *sărăcia nu se oploșise încă la ușa lor* CR. [Slav. OPLOŠTŬ, a îngrădi].

oponent a. și m. **1.** *Jur.* care s'opune unei sentințe, care face opozițiune; **2.** care s'opune unei măsuri, care combate o opiniune.

opor n. **1.** umărul osiei: *carul s'a înnămolit până la opor;* **2.** *fig.* încurcătură; până la opor, vârît până în gât într'o încurcătură, [Rus. OPORŬ, sprijin].

opornită f. verigă de fier ce leagă osia cu scaunul ei. [Derivat din *opor*].

oportun a. care e la timpul și la locul său.

oportunism n. conduită politică ce se conformează cu împrejurările.

oportunist m. partizan al oportunismului.

oportunitate f. ocaziune favorabilă.

opozant a. și m. oponent, mai ales în materie de politică.

opozit a. opus: *elemente opozite și vrăjmașe* BĂLC.

opoziți(un)e f. **1.** piedecă, greutate ce se pune: *a face opoziție unei căsătorii;* **2.** *Jur.* piedecă legală ce se pune la execuțiunea unui act, unei proceduri: *a face opoziție la o vânzare, la plata unei sume;* **3.** deosebire însemnată în modul de a fi, de a cugeta, de a lucra între două persoane: *opoziție de caractere;* **4.** partidul celor ce combat politica guvernului; **5.** figură de retorică prin care se unesc două idei ce par contradictorii: *o nebună înțelepciune;* **6.** în pictură: contrast de umbre și de colori; **7.** *Astr.* poziționea unui astru când pământul se află între el și soare: *luna plină e în opoziție.*

opreală f. arest.

opreș n. fotă dinapoi (în Oltenia). [Serb. OPREG].

opresiune f. acțiunea da a oprima și starea celui oprimat: *opresiunea poporului.*

opresiv a. ce tinde, ce servă a oprima: *sistemă opresivă.*

opri v. **1.** a împiedeca din mers, din curs: *a opri o pendulă, un râu;* **2.** a reține: *i-a oprit leafa;* **3.** a nu lăsa: *l'a oprit de a pleca;* **4.** a interzice: *legea oprește aceasta;* **5.** a întercepta: *a opri scrisorile;* **6.** a înceta de umblat, de vorbit sau de lucrat: *oprește-te;* **7.** a sta locului, a zăbovi: *s'a oprit trei zile în oraș* [Slav. OPRĔTI, a sprijini].

oprimă v. a apăsa prin violență, prin abuz de autoritate.

oprire f. acțiunea de a opri: reținere, zăbavă, interzicere.

oprit a. împiedecat: *fata era oprită dela toate acestea* CR.

opritoare f. funie ce ține jugul calului.

opritură f. **1.** efectul opririi; **2.** loc unde nu e permis a paște sau a cosi iarba: *din pădurea cea mare a rămas numai o opritură* FIL.

opsas n. Mold. tocul cismei: *colbul adunat pe opsasul încălțării* CR. [Nemț, (STIEFEL)ABSATZ, printr'un intermediar unguresc].

www.dacoromanica.ro

opsigă f. Mold. V. obsigă: *cu venin d'opsig' amară ca să murim într'o sară* Pop.

opt num. de două ori patru. [Lat. octo]

optă v. a alege din mai multe lucruri pe cel ce se crede mai bun: *trebue optat între aceste două funcțiuni, a opta pentru cetățenia română sau pentru cea ungară.*

optant m. 1. cel ce optează; 2. pl. Ungurii, proprietari rurali în Transilvania recunoscută română, cari au optat pentru naționalitatea ungară: *procesul optanților înaintea Ligei Națiunilor.*

optativ n. *Gram.* mod ce exprimă o dorință: *aș pleca, de ar da D-zeu!*

optic a. relativ la vedere: *nerv optic.*

optică f. 1. partea fizicei ce tratează despre lumină și despre legile vederii; 2. perspectivă, aspectul obiectelor văzute la distanță; 3. *fig.* percepție intelectuală a lucrurilor: *le vedea toate sub o optică falsă.*

optician m. cel ce face sau vinde instrumente de optică.

optime f. a opta parte.

optimism n. 1. sistema celor ce cred că tot ce există e cât se poate de bine; 2. dispoziție de a vedea toate sub o lumină favorabilă.

optimist a. ce ține de optimism: *teorii optimiste.* ‖ m. cel ce ia toate de bune.

opțiune f. acțiunea, facultatea de a opta.

opulent a. foarte avut sau puternic.

opulență r. bogăție mare.

opune v. 1. a pune față în față: *a opune două tablouri;* 2. a pune în cale spre a face piedică: *a opune forței forța;* 3. a pune în paralel: *a opune pe Alexandri lui Eminescu;* 4. a fi contrar, a face obstacol: *a se opune unui proiect.*

opus a. 1. pus față în față: *case opuse;* 2. de ceea parte: *malul opus al râului;* 3. contrar: *albul și negrul sunt colori opuse;* fig. *interese opuse.* ‖ n. ceeace este opus: *economia este opusul risipei.*

opuscul n. operă mică de știință sau de literatură.

opust n. Mold. zăgaz de moară. [Rut. opust].

oră f. ceas.

orăcăi v. 1. a striga, vorbind de păsări: *găini. rațe, gâște orăcăesc în toate părțile* Gr. Al.; 2. a ocăcăi: *mii de broaște în lung orăcăesc* Al.; 3. a se văeta (de copii). [Cf. *horcăi*].

orăcăit n. acțiunea și efectul orăcăirii, strigăt înnăbușit: *auzi un orăcăit de copil* Isp.

oracol n. 1. răspuns ce păgânii își închipuiau că primesc dela zeii lor: *oracolul lui Apollon;* 2. divinitatea însăș care da oracole: *a consulta oracolul;* 3. deciziune sentențioasă; 4. *fig* persoană ale cării deciziuni fac autoritate: *e oracolul științei.*

oral a. 1. care trece din gură în gură, nescris: *tradițiune orală;* 2. zis sau făcut din viul graiu: *învățământ oral;* examen oral, care consistă numai în întrebări, în opozițiune cu examenul *scris.*

orând m. ursit: *dacă tu vei fi orândul meu* Isp. [V. *orândă*].

orândă f. soartă, noroc: *așa i-a fost orânda* Pann. [Slav. urĕdŭ, ordine (orŏdiie, ispravă)].

orândă f. Mold. cârciumă de sat: *nu cumva a tinut tatăl d-tale orânda în sat?* Cr. [Rut. orenda; v. *arendă*].

orândar m. Mold. cârciumar de sat: *jupân Moise, orândarul satului* Al.

orânduială f. ordine, dispoziție.

orândui v. 1. a numi într'o demnitate sau funcțiune: *Domnul se orândueste pentru toată vieața:* 2. a ordona, a dispune: *după ce orândui cele de cuviință* Cr.; 3. *fig.* a destina: *toate le-a orânduit pronia cerească* Pop. [V. *orândă*, soartă].

orânduire f. acțiunea de a orândui: *pentru orânduirea dăjdiilor* Bălc.

orangutan m. soiu de maimuță mare fără coadă, locueste în codrii din Borneo și din Sumatra *(Simia satyrus).*

oranist n. uranisc: *paturile cu un fel de oranist d'asupra* Isp.

orar a. relativ la orele zilei. ‖ n. plan stabilit după ore

orar n. eșarpă pusă de diacon la serviciul divin: *orarul e pentru diacon ceeace patrafirul e pentru popă.* [Slav. orarŭ (din lat. orarium)].

oraș n. 1. adunarea unui mare număr de case rânduite pe uliți; 2. locuitorii orașului: *tot orașul e în fierbere.* [Ung. város].

orășean m. locuitor de oraș.

orășel m. oraș mic, comună urbană.

orășenesc a. de oraș, urban: *port orășenesc.*

orăstică f. plantă din fam. leguminoaselor, devine neagră când se usucă *(Orobus niger).* [Cf. *ristic*].

orătenii f. pl. Mold. păsări de curte. V. oare.

orație f. cuvântare ce se ține la masa cea mare de nuntă. [In loc de *urație:* v. *urà*].

orațiune f. 1. discurs solemn: *oratiune funebră;* 2. orațiune dominicală, rugăciunea numită Tatăl-nostru.

orator m. cel ce vorbește în public.

www.dacoromanica.ro

oratoric a. ce ține de elocvență: *genul oratoric.*

oratoriu n. 1. mică capelă particulară; 2. *Muz.* specie de dramă lirică cu coprinsul religios. ‖ a. oratoric.

orb n. 1. lipsit de vedere: *bătrânul orb;* **orbul găinilor,** boală de ochi la găini (și la om când încetează de a vedea odată cu culcatul găinilor), *fig.* orbire trecătoare; 2. lipsit de lumină: *noapte oarbă, fioroasă* AL.; 3. *fig.* lipsit de lumina rațiunii, pasionat, nebun: *iubire oarbă;* 4. care se face fără discuțiune: *supunere oarbă.* [Lat. ORBUS, lipsit (de vedere)].

orbăcăi v. a umbla pipăind: *orbăcăi prin pădure* ISP. [V. *orbecă*].

orbalț (orbanț) n. Mold. și Tr. 1. brâncă: *descântec de orbalț;* 2. plantă veninoasă cu florile alb-gălbui, crește prin pădurile umbroase dela munte *(Actaea spicata).* [Ung. ORBÁNCZ].

orbecă v. a umbla pipăind. [Derivat din *orb*].

orbește adv. 1. ca orbul; 2. *fig.* nesocotit: *se încrede orbește.*

orbeț a. și m. cam orb. ‖ m. Mold. *Zool.* căutiță.

orbi v. 1. a face orb; 2. a lua ochii: *o lumină ce te orbește;* 3. *fig.* a scoate din minți: *să nu te orbească laudele;* 4. a pierde vederea, a deveni orb.

orbie f. 1. starea celui orb; 2. *fig.* rătăcire.

orbire f. 1. acțiunea de a orbi și starea celui orb; 2. *fig.* întunecarea minții; 3. nesocotință: *nebun cine se 'ncrede 'n tine cu orbire* AL.

orbiș adv. orbește.

orbit a. 1. devenit orb; 2. *fig.* rătăcit.

orbită f. 1. drum ce descrie o planetă în jurul soarelui; 2. cavitate în care e așezat ochiul.

orcan n. uragan; fig. *ale patimilor orcane* EM.

orchestră v. a dispune pentru orchestră o compoziție muzicală.

orchestră f. 1. partea teatrului grec ce servia la evoluțiunile corului; 2. locul unde stau muzicanții într'un teatru sau concert; 3. partea unui teatru destinat spectatorilor și așezat între muzicanți și parter; 4. totalitatea muzicanților cari cântă într'un concert.

orchestral a. ce ține de orchestră.

orchestrați(un)e f. modul cum sunt combinate părțile unei orchestre.

orchidee f. pl familie de plante monocotiledoane cu rădăcini tuberculoase.

orcic n. Mold. răscrucea trăsurii de care sunt prinse șleaurile hamului. [Pol. ORCZYK (din nemț. *Ortscheit*)].

orcicar n. latul sau ochiul știrbului (la hamul calului).

ordă f. hordă: *cine'n orda păgânească nu știe să vitejească* POP. [Pol. ORDA, HORDA]

ordalie f. probă judiciară întrebuințată în evul-mediu sub numele de *judecată dumnezeiască.*

ordie (urdie) f. 1. (arhaic) tabără de oaste: *atât în divan cât și la ordie* OD.; 2. lagăr în genere: *unde erau ordiile ciumaților* GHICA. [Turc. ORDY (serb. ORDIJA, oștire)].

ordin n. 1. poruncă către un inferior: *a da ordine;* **ordin de zi,** proclamațiune făcută trupelor de o căpetenie; 2. clasă socială: *ordinul patricienilor, plebeilor;* 3. societate religioasă ai cării membri trăiesc după anumite reguli: *ordinul sfântului Benedict;* 4. hirotonirea preoților (la Catolici); *ordine ecleziastice;* 5. semn distinctiv al unui ordin de cavalerie: *ordinul Steaua României, Coroana României;* 6. *Zool.* diviziunea claselor, reunirea de familii; 7. dispoziție particulară a capitelelor și intabulamentelor cari disting diferitele moduri arhitectonice: *ordinul doric, ionic, corintian, toscan și compozit.* În cursul războiului austro-român (Dec. 1916) s'au creat ordinele: **Mihai Viteazul,** pentru fapte excepționale de război, făcute de militari cari s'au distins în fața inamicului (are trei clase); **Steaua României** și **Coroana României,** cu spade încrucișate prin ramurile crucii, oferite pentru fapte meritorii militare; iar în Martie 1917 s'a înființat ordinul **Crucea Regina Maria,** acordată celor ce s'au distins în chestiunile sanitare. V. **medalie.**

ordinal a. privitor la ordinea în care sunt rânduite lucrurile: *întâiul, al doilea sunt numerale ordinale.*

ordinar a. 1. care este, se întâmplă de obiceiu: *viață ordinară;* 2. care nu trece peste nivelul comun: *inteligență ordinară.*

ordine f. 1. dispoziținea lucrurilor după rangul sau locul cuvenit: *a așeza cărțile după ordinea materiilor;* 2. funcționarea regulată a unui Stat, a unei administrațiuni: *a menține ordinea;* 3. lege, regulă stabilită de natură, de autoritate: *ordinea socială;* 4. rang ce ocupă între ele spiritele, talentele: *orator de prima ordine;* 5. dispoziținea unei trupe: *ordine de bătaie;* 6. regularitate, exactitate, economie: *a trăi cu ordine;* **ordinea zilei,** lucrarea cu care o adunare trebue să se ocupe în ședința prezentă: *a trece la ordinea zilei,* a depărta o propunere spre a relua cursul lucrărilor;

www.dacoromanica.ro

chemare la ordine, blamul ce preşedintele unei adunări inflige unui membru, care se depărtează d la regulament.

ordonà v. 1. a dispune, a pune în ordine: *a ordona o serbare;* 2. a da un ordin: *îţi ordon de a pleca;* 3. a prescrie un remediu: *medicul ordonă dieta;* 4. a conferi ordinele ecleziastice (la Catolici).

ordonanţà v. a ordona efectuarea unei plăţi.

ordonanţă f. 1. dispoziţiune, rânduеală: *ordonanţa serbărilor;* 2. totalitatea părţilor din cari se compune un edificiu şi dispoziţiunea lor; 3. *fig.* compoziţiunea unui discurs, a unei opere de artă: *ordonanţa unei poeme, unui tablou;* 4. regulament, ordin emanat dela o autoritate; 5. deciziunea unui judecător; 6. prescripţiunea medicului; 7. militar ataşat la un general spre a-i transmite ordinele; 8. soldat pus la dispoziţiunea unui ofiţer; 9. ordin dat tezaurului spre a plăti o sumă determinată.

ordonator m. cel ce ordonă sau dispune.

oreadă f. *Mit.* nimfă de munţi.

oreşniţă f. plantă leguminoasă, numită şi *bobuşor.* [Cf. slav. OREHŬ, nucă]

orez n. 1. plantă cereală, originară din India, cultivată în solul umed al ţărilor calde *(Oryza sativa):* orezul este pentru popoarele aziatice ceeace grâul e pentru popoarele europene; 2. grăunte făinos al acestei plante. [Lat. ORYZA].

orfan a. şi m. copil rămas fără părinţi sau şi numai fără unul dintr'înşii. [Gr. mod. ORPHANÓS].

orfelinat n. aşezământ caritabil pentru creşterea orfanilor.

orgă f. mare instrument de muzică cu chei şi ţeve de vânt (= fr. *orgue).*

organ n. 1. partea corpului destinată a împlini anumite funcţiuni: *ochiul e organul vederii;* 2. voce: *acest cântăreţ are un organ frumos;* 3. orgă: *organele 's fărâmate şi maestrul e nebun* EM.; 4. diferite părţi ale unei maşini: *organele unei locomotive;* 5. persoană prin mijlocul căreia se declară voinţa ori se face ceva: *judecătorul e organul legii;* 6. mijloc de manifestare sau de acţiune: *acest jurnal e organul guvernului.*

organic a. 1. provăzut cu organe: *vegetalele şi animalele sunt fiinţe organice;* 2. care atacă organele: *boală organică;* 3. privitor la organizaţiune: *Regulamentul organic, legi organice;* 4. *Gram.* normal: *organicul* fapt *pentru analogicul* făcut; 5. extras din fiinţele organice; *substanţe organice;* chimie organică, cea care se ocupă cu substanţele organice.

organism n. 1. dispoziţiune generală a organelor şi totalitatea funcţiunilor ce execută; 2. *fig.* constituirea unui lucru organizat.

organist m. cel ce cântă din orgă.

organizà v. 1. a dispune organele pentru regulata lor funcţionare; 2. *fig.* a da unui aşezământ o formă regulată: *a organiza o fabrică;* 3. a dispune cu metodă, a aranja: *a organiza un bal, o serată.*

organizat a. 1. înzestrat cu organe: *fiinţe organizate;* 2. *fig.* care a primit o dispoziţiune naturală: *cap bine organizat.*

organizaţi(un)e f. 1. modul cum un corp e organizat şi totalitatea părţilor ce-l constituesc; 2. mod de a fi al unui individ sub raportul fizic şi moral: *organizaţiune delicată;* 3. constituirea unui Stat, unui aşezământ public sau particular.

organizator a. şi m. care se pricepe a organiza.

organtin n. stofă de bumbac rar ţesută, servind mai ales la căptuşirea rochilor (= fr. *organdi).*

orgie f. desfrânare în genere şi în special la mâncări şi băuturi: *în orgiile obscene* EM.

ori conj. 1. sau: *ori aici, ori acolo;* 2. (în compunere cu adverbe sau pronume) exprimă un sens cu totul general şi nedeterminat: *oricând, oricare, orice, oriunde.* V. oare.

oribil a. şi adv. groaznic.

òrie f. plasă de prins peşte (întrebuinţat la apa adâncă). [Origină necunoscută].

orient n. 1. răsărit; 2. ţară în Azia răsăriteană: *a călători în orient;* extremul orient, China, Japonia, etc.; chestiunea Orientului, luptă ce durează de aproape un secol între diferitele State europene relativ la posesiunea Dardanelelor, azi în puterea Turcilor.

orientà v. 1. a determina punctele cardinale: *a orienta o hartă;* 2. a dispune după direcţiunea punctelor cardinale: *bisericile se orientau cu îngrijire;* 3. a recunoaşte poziţiunea punctelor cardinale: *în acest oraş se poate lesne orienta;* 4. *fig.* a cerceta ceva cu deamănuntul spre a şti cum s'apuce lucrul,

oriental a. care e înspre orient, ce ţine de orient. ‖ m. pl. orientali, popoarele din Azia cele mai învecinate cu noi: Turci, Persani, Arabi.

orientalism n. totalitatea cunoştinţelor relative la datinile, istoria şi limbile orientale.

orientalist m. cel ce ştie limbile orientale.

orientare f. 1. acţiunea de a (se) o-

www.dacoromanica.ro

rienta; 2. dispoziţiunea unui edificiu în raport cu punctele cardinale.

orificiu n. deschizătură: *orificiul unui vas.*

origină f. 1. principiu, începutul unui lucru: *origina lumii;* 2. cauză primă: *origina unei boale;* 3. naştere: *de origină nobilă.*

original a. 1. care are un caracter de origină, primitiv: *izvoarele originale ale istoriei;* 2. care provine dela origină: *păcatul original;* 3. particular cuiva, marcat cu un caracter propriu: *idei originale;* 4. ciudat, bizar: *om original.* ‖ m. om bizar: *e un original.* ‖ n. 1. manuscript primitiv: *originalul unui text;* 2. se zice de o scriere literară, în opoziţiune cu traducerea ei: *această traducere reproduce fidel originalul;* 3. operă de artă ce nu e o imitaţiune; 4. persoană căreia se face portretul, model după care se desenează.

originalitate f. 1. caracterul lucrurilor origiale; 2. bizarerie de caracter.

originar a. 1. care îşi trage origina din: *tutunul e originar din America;* 2. dobândit dela origină: *viţiu originar.* ‖ adv. primitiv.

orizon n. (poetic) orizont: *păşind peste orizonuri, sburând peste câmpii* Al.

orizont n. 1. linie circulară cu care se mărgineşte vederea noastră: *orizontul pe mare e mărginit;* 2. partea cerului unde pare că atinge pământul; *luna apare la orizont;* 3. locul de pe un tablou unde cerul urmează pământului; 4. *fig.* întinderea unei acţiuni, perspectiva viitorului: *orizontul politic s'a întunecat.*

orizontal a. paralel cu orizontul: *linie orizontală.*

ornà v. a înfrumuseţa cu găteli, a împodobi.

ornament s. 1. podoabă; 2. forme de stil ce servă a înfrumuseţa vorbirea.

ornamentà v. a împodobi cu ornamente,

ornamental a. ce poate servi de ornament.

ornamentaţi(un)e f. mod de a dispune ornamentele.

ornate n. pl. veşminte scumpe ce îmbracă treptele ierarhice la serviciul divin.

ornic n. Mold. ceasornic: *unice amic şi ornic* Em. [Neologism tras din *oră*, ceas].

ornitologie f. partea istoriei naturale ce tratează despre păsări.

oroare f. 1. groază; 2. grozăvie: *o babă ce oroarele uscaseră 'n lume* Bol.

orografic a. ce ţine de orografie.

orografie f. descrierea munţilor.

orohidrografic a. relativ la munţii şi la apele unei ţări: *hartă orohidrografică.*

orologerie f. industria orologiilor.

orologiu n. ceasornic de turn.

oropsì v. a alunga cu mânie: *împăratul oropsi pe fică-sa* Isp. [Origină necunoscută].

oroscop n. prezicere făcută de un astrolog la naşterea unui copil, după întocmirea stelelor.

orşav n. ciorbă ţărănească, gustoasă şi răcoritoare, făcută din mere sau pere uscate şi conservate iarna. [Turc. hoşaf, lit. apă îndulcită, prin intermediul serb. oşav].

ort m. a patra parte dintr'un leu vechiu, adică zece parale: *a da ortul popii, a muri* (aluziune la paraua de argint ce se pune mortului în degetul cel mic dela mâna dreaptă, ca s'aibă cu ce plăti spre a trece vămile văzduhului). [Sas. ort].

ortà f. 1. (arhaic) regiment de ieniceri: *ortale dese de cruntă ienicerime* Al.; 2. ceată de ostaşi pământeni: *două ortale de slujitori;* 3. ceată, clasă (mai mult ironic): *ortaua boierească.* [Turc. orta].

ortac m. tovarăş (în Banat): *să-şi plângă pe ortacul lor* Coşbuc. [Serb. ortak].

ortodox a. 1. conform cu credinţa oficială, cu învăţătura Bisericii; 2. se zice în special de Biserica răsăriteană în opoziţiune cu cea catolică: credinţa ortodoxă nu recunoaşte autoritatea papei şi permite preoţilor mai jos de episcopi să se însoare o singură dată; schisma între cele două Biserici datează dela 1054 şi în 1700 o parte din ortodocşi fură aduşi sub ascultarea papei (aşa-numiţii Uniţi); 3. *fig.* conform cu adevăratele principii, în morală, în literatură, etc. ‖ m. cel ce profesează ortodoxismul, drept credincios.

ortodoxie f. calitatea celui ortodox.

ortodoxism n. religiunea cea ortodoxă a Bisericii răsăritului.

ortoepie f. pronunţare corectă.

ortografià v. a scrie după regulele ortografice.

ortografic a. ce ţine de ortografie. *regule ortografice.*

ortografie f. arta şi modul de a scrie corect vorbele unei limbi.

ortolan m. vrăbete grăsun, îndopat cu fructe, dă o mâncare foarte gustoasă (= fr, *hortolan*).

ortoman a. şi m. 1. bogat în turme (vorbind de ciobani): *că-i mai ortoman şi are oi mai multe* Pop.; 2. voinic, puternic (epitet dat haiducilor): *un viteaz de ortoman pe un cal negru dobrogean* Pop. [Munt. *iortoman*, al cărui sens primitiv ciobănesc e «posesor de

www.dacoromanica.ro

turme»: formaţiune analogică (cf, *hoţoman)* din turc. YORT, avere, rut. IURT, turmă].

ortomănos a. epitet dat haiducilor (în cântecele oltene): *un voinic ortomănos cu un cojoc mare lăţos* POP.

ortopedie f. arta de a corija sau de a preveni la copii diformităţile corpului.

orz n. gen de cereale din fam. gramineelor *(Hordeum)*: din făina de orz popoarele nordice fac pâine (mai puţin nutritivă ca cea de grâu), iar grăunţele-i servă de nutreţ animalelor şi la fabricarea berei. [Lat. HORDEUM].

orzar m. negustor de orz. [Lat. HORDEARIUS], ‖ n. hambar pentru orz.

orzoaică f. 1. orz cu două sau cu şase rânduri; 2. orzişor pentru supă.

os n. 1. bucată dură şi solidă ce constituie scheletul; 2. os de animal lucrat: *pieptene de os;* 3. *Bot.* osul iepurelui, dărmotin. [Lat. OSSUM].

osană f. 1. aclamaţiune religioasă (în sf. Scriptută); 2. strigăt de bucurie: *a fost primit cu osanale.* [Gr. mod.],

osândă f rezultatul osândirii, pedeapsă: *şi-a primit osânda.* [Slav. OSŎDŬ].

osândi v. a condamna.

osândire f. condamnaţiune.

osândit a. şi m. condamnat.

osânză f. grăsime de porc, [Lat. AXUNGIA].

osârdie f. ardoare, zel. [Slav. USRŬDIE].

osatură f. 1. totalitatea oaselor unui om sau animal; 2. *fig.* schele, podiş: *osatură în fier.*

oscilă v. a se mişca alternativ în două sensuri contrare.

oscilaţi(un)e f. 1. mişcare alternativă încoace şi încolo: *oscilaţiunea pendulei;* 2. *fig.* fluctuaţiune.

oscilatoriu a. 1. care e de natura oscilaţiunilor: *mişcare oscilatorie;* 2. *fig.* care se mişcă alternativ în sens invers.

osebi v. V. deosebi.

oseminte n. pl. 1. oase de mort; 2. *ig.* rămăşiţe muritoare. [Lat. OSSAMENTA].

osie f. 1. lemnul în care intră roatele; 2. bucată de lemn sau fier de capetele căreia se învârtesc roatele căruţei. [Slav. OSI].

osifică v. a (se) transforma în oase.

osişor n. os la chisiţa calului.

Osman m. nume dat Turcilor în genere (după primul lor Sultan: *tremure Osmanul sub paloşul dreptăţii* AL. ‖ a. *treizeci de vâslaşi osmani* AL.

Osmanlii m. pl. numele naţional al Turcilor (după Sultanul Osman I): *şedea cu picioarele încrucişate ca Osmanlii* AL.

osmoglasnic n. numele slavon al octoihului. [Slav.: lit. opt glasuri].

osos a. 1. de natura oaselor; *substanţă asoasă;* 2. cu oase mari: *faţă osoasă.* [Lat. OSSUOSUS].

ospăţ n. masă mare: *petrece în ospeţe.* [Lat. HOSPITIUM].

ospătă v. 1. a primi în casă ca oaspete: *ospătaţi pe cei străini;* 2. a da să mănânce: *l'a ospătat bine;* 3. a mânca: *ospăta cu lăcomie* ISP. [Lat. HOSPITARI].

ospătar m. cel ce ţine o ospătărie, birtaş.

ospătare f. găzduire: *mulţumind de buna ospătare* CAR.

ospătărie f. birt: *ospătărie populară.*

ospătător m. cel ce dă un ospăţ.

ospătos a. ospitalier: *firea lor mai ospătoasă* OD.

ospeţie f. ospitalitate: *unde dulcea ospeţie îl întâmpină zâmbind* AL.

ospiciu n. 1. casă de caritate în care se nutresc săraci, bătrâni şi infirmi; 2. casă în care călugării dau ospitalitate drumeţilor.

ospitalier a. 1. care bucuros primeşte şi tratează pe oaspeţi: *neam ospitalier;* 2. locul unde se ofere ospitalitatea: *locuinţă ospitalieră.*

ospitalitate f. bunavoinţă de a primi şi ospăta pe cineva gratuit.

ostafcă f. 1. od. congediu din armată: *în slujba împărătească a fost ş'a luat ostafcă* PANN; 2. (Oltenia) *a-şi lua ostafca,* a-şi lua plata cuvenită. [Rus. OSTAVKA].

ostaş m. soldat.

ostăşesc a. militar.

ostăşi v. a servi ca ostaş, a se lupta: *un popor ce ostăşise atâtea veacuri* BĂLC.

ostăşie f. meserie de ostaş.

ostăşime f. toţi ostaşii.

ostatic m. om dat ca garanţie pentru execuţiunea unui tractat: *părţile beligerante îşi dau ostatici.* [Formaţiune literară după it. OSTATICO].

oştean m. ostaş.

ostei v. Mold. a înceta, a se linişti: *lumea nu mai osteia de a veni.* [Şi *ostoi* = Slav. USTOĬATI, a sta].

osteneală f. 1. slăbire ce urmează după o muncă grea sau după o treabă anevoioasă; 2. lucrare penibilă.

osteni v. 1. a cauza osteneală: *cine se grăbeşte, curând osteneşte;* 2. a fi ostenit; 3. a-şi pune toate puterile, a lucra cu inimă. [Slav. USTANO, a înceta, a sta, a rămânea; rus. USTANIE, osteneală].

ostenicios a. care osteneşte lesne: *ostenicioasă treabă* CR.

ostenit a. care simte osteneală.

ostenitor a. care osteneşte: *călătorie ostenitoare.*

ostensibil a. 1. ce se poate arăta; 2. ce oricine poate vedea, invederat.

www.dacoromanica.ro

ostentați(un)e f. afectațiune de a face paradă cu spiritul, meritul, averea sa.

osteologie f. partea anatomiei ce tratează despre oase.

oști v. a se lupta. [V. *oaste*].

òstie f. pâine nedospită ce preotul catolic sfințește la leturghie (= tr. *hostie*).

ostie f. 1. suliță triangulară cu care se scoate (la împărtășire) din cornul prescurei trupul lui Hristos; 2. furcă de prins pește. [Slav. OSTI, trident].

ostil a. dușmănesc.

ostilitate f. 1. dușmănie; 2. faptă dușmănească: *a suspenda ostilitățile.*

oștime f. oaste: *privește cu îngânfare frumoasa lui oștime* AL.

oștire f. armată. [V. *oaste*].

ostoi v. V. osteì: *negru-mi ostoia, de spume mă curăța* POP.

ostracism n. 1. judecata prin care Atenienii exilau pentru zece ani pe cetățeni, al căror renume și popularitate puteau deveni un pericol pentru libertate (voturile se scriau pe o scoică, sau *ostrakon*, de unde și numele); 2. *fig.* lege, sentiment de excluziune.

ostrețe n. pl. 1. balustradă: *balconu e fără ostrețe* AL.; 2. leasă de pește; 3. cocleții ițelor. [Serb. OSTRIȚE, palisadă].

ostropăț (ostropel) n. tocană de miel cu usturoiu: *avusesem poftă să mănânc un ostropăț* AL. [Origină necunoscută].

ostrov n. insulă (cu deosebire între fluvii). [Slav. OSTROVŬ].

otac n. loc pe câmp pentru șederea ciobanilor și adăpostirea vitelor. [Vechiurom. *otac*, cort împodobit = turc. OTAK, cort împărătesc: termen tehnic militar limitat, în limba modernă, la sfera pastorală].

otânji v. Mold. a ologi în bătaie: *acuș te oiu otânji cu ceva* CR. [Cf. *otinci*, a se obosi = slav. OTĬNĚČATI, a se extenua].

oțărì v. Mold. 1. a îngrozi (de indignare): *o faptă fără de lege ce mintea-mi oțărește* AL.; 2. a se înfiora: *bătrânul așteaptă moartea fără se oțări* NEGR. [Origină necunoscută].

oțărîme f. oțărire: *începură a se plânge cu oțărime* BĂLC.

oțărire f. Mold. 1. indignațiune: *am rămas mut de oțărire și de rușine* NEGR.; 2. înfiorare, spaimă: *pe margini de prăpăstii călcând fără' oțărire* AL.

oțărît a. Mold. fioros: *cumplita vijelie care suflă oțărît* AL.

otârnie f. utrenie: *când toacă de otârnie la schit* OD. [V. *utrenie*].

otaștină f. od. dare pe vin: *să dea otaștină la 20 de vedre o vadră.* [Cf. serb. OTIŠTINA, ce s'a tescuit, must].

otavă f. iarbă crescută după a doua cositură (otava e mai fragedă decât fânul): *unde astăzi e numai câmp, otavă* AL. [Bulg. OTAVA].

otcup n. 1. od. Mold. arendarea accizelor dela orașe: *să cumpere otcupul ocnelor pe cinci ani* AL.; 2. antreprizǎ în genere: *cărți ce s'a dat vânzarea lor în otcup* AL.; 3. *fig.* monopol: *au luat patriotismul în otcup* AL. [Rus. OTKUPŬ, arendă].

otcupcic m. od. Mold. cel ce lua în otcup, antreprenor: *otcupcicul ghipcanilor* AL. [Rus. OTKUPŞTIKŬ, arendaș].

otecinic n. colecțiune de viețile sf. părinți sau sihastri. [Slav. UTĚČINIKŬ, din OTEȚĬ, părinte].

oțel n. 1. fier combinat cu carbon, servă la fabricarea armelor, tunurilor, cuțitelor, bricelor și instrumentelor chirurgicale; 2. pl. cocoșul cu cremenea și amnarul la o pușcă; 3. arma însăș: *pune mâna pe oțele* AL.; 4. *fig.* tărie: *o inimă de aur și brațul de oțel* AL. [Slav. OTĚLŬ, (din it. ACCIALE].

oțelărie f. uzină de oțel.

oțeli v. 1. a muia oțelul sau fierul roșu în apă spre a se face mai tare; 2. *fig.* a întări; 3. *fam.* a se îmbăta.

oțelit a. 1. întărit prin adăogarea oțelului; 2. *fig.* tare ca oțelul: *zimbrul cu coarne oțelite* AL. *sunetul oțelit al glasului, inimă oțelită* OD.; 3. *fam.* beat.

oțet n. 1. vin acrit prin dospire; 2. lichid din acid acetic amestecat cu apă. [Bulg. OȚET].

oțetar m. 1. fabricant sau vânzător de oțet; 2. arbore ce se cultivă ca plantă decorativă, cu fructe mici roșii-purpurii având un gust acricios (*Rhus typhina*).

oțetărie f. fabrică de oțet.

oțeți v. 1. a se face acru (ca oțetul); 2. *fig.* a se irita. [V. *oțet*].

otic n. Mold. lopățică de curățat brăzdarul plugului de pământul ce se strânge pe el: *o da și el plug și otic* CR. [Slovean OTIKA].

otihni v. a sufla cu greu: *smeul începu să se otihnească și să ceară apă* POP. [Formă paralelă cu *odihni*].

otinci v. TR. a (se) obosì. [V. *otânji*].

otnoșenie f. od. raport oficial: *așterne o otnoșenie pe hârtie* AL. [Rus. OTNOŞENIE].

otoman a. se zice de Turci și de tot ce se referă la acest popor: *Poarta otomană, Imperiul otoman.*

otomană f. un fel de pat turcesc numit *divan.*

oțopină f. mârțoagă: *porni și el tot pe oțopina lui* ISP. [Și *huțupină, uțupină*: origină necunoscută].

òtova a. și adv. 1. neted: *câmpie o-*

www.dacoromanica.ro

tova; 2. drept înainte: *a merge otova*; 3. tot una: *dihania era făcută otova cu cap cu trup cu tot* Isp.; 4. *fig.* monoton: *muncă grea și otova* Pop. [Origină necunoscută].

otpust n. rugăciune zisă cu voce înaltă la sfârșitul unui serviciu divin; a da otpustul, a pune la cale; a-și da otpustul, a-și da ultima suflare: *tata dintâi și mama îndată după el și-a dat otpustul* Car. [Slav. otŭpustŭ, demisiune].

otravă f. 1. substanță ce poate altera organismul și chiar a-l distruge; 2. *fig.* amărăciune. [Slav. otrava].

otrăvi v. 1. a da sau a lua otravă; 2. *fig.* a amări.

otrăvitor a. și m. care otrăvește.

otreapă f. 1. cârpă de șters; 2. *fig.* netrebnic: *o otreapă de om.* [Slav. otrepi].

otrocol n, Mold. ocol: *are să-i facă un otrocol prin gâște* Cr. [Metateză din *rotocol*].

otuzbir n. un fel de joc cu 31 de cărți: *otuzbir, ghiordun, ba și stos* Car. [Turc. otuzbir, treizeci și una (joc de hazard)].

ou n. 1. substanță gelatinoasă în mijlocul căreia se află germenul animalului viitor și lichidele destinate a-l nutri câtva timp; 2. (absolut) ou de găină; 3. *ou genuchiului,* rotulă. [Lat. ovum].

ouă (unipersonal) a scoate ouă,

ouat n. acțiunea de a oua.

oval a. ce are formă de ou.

ovală f. figură rotundă și lungăreață, analogă elipsei.

ovariu n. 1. organ în care se formează ouăle în corpul animalelor; 2. *Bot.* partea inferioară a pistilului.

ovați(un)e f. 1. micul triumf, la Romani; 2. onoruri date cuiva într'o adunare: *i s'a făcut ovațiuni.*

ovăz n. plantă din fam. gramineelor, al cării grăunte servă de nutreț cailor *(Avena sativa)*: din făina de ovăz se fac cataplasme. [Slav. ovesŭ].

ovili v. Mold. a ofili: *împăratul ovilit și sarbăd la față.* [Rut. uvialiĭ, veșted].

ovidenie f. sărbătoarea intrării în biserică a Maicei Domnului (21 Noemvrie). [Și *văvedenie* = rus. vevedeníe, intrare].

ovipar a. se zice de animalele cari se reproduc prin ouă: *paseri, reptile, pești sunt ovipari.*

ovreiu m. V. evreu. [Gr. mod.].

ovsigă f. V. obsigă.

oxford n. un fel de pânză sau țesătură de bumbac.

oxid n. combinarea oxigenului cu un metal.

oxidă v. a (se) schimba în oxid: *aerul oxidează fierul.*

oxidabil a. ce se poate oxida.

oxidant a. ce are proprietatea da a oxida.

oxidați(un)e f. acțiunea de a oxida și starea lucrului oxidat.

oxigen n. gaz simplu, incolor și inodor, care intră în compoziționea aerului și a apei, și întreține combustiunea.

oxigenă v. a (se) combina cu oxigenul.

ozokerită f. ceară de pământ: mineral moale, cu aspect ceros, se întrebuințează la fabricarea lumânărilor de parafină și se găsește la Câmpina, în Prahova.

ozon m. oxigen condensat prin electricitate; are un miros particular ce se simte după căderea fulgerului.

ozonă v. a transforma oxigenul în ozon.

ozonat a. ce conține ozon: *apă filtrată și ozonată.*

P

P m. a 16-a literă a alfabetului.

pac n. Mold. pachet: *un pac de tutun.* [Nemț. pack].

Păcală m. 1. personaj bufon din basme, reprezentantul viciului și imbecilității legendare; el își bate joc de toată lumea și face toate pe dos din răutate conștientă: *Păcală și Tândală*; 2. *fig.* om glumeț și batjocoritor. [Cf. ceh pikola, paiață]. V. Pepelea.

păcăli v. 1. a juca un renghiu cuiva, a-și bate joc de el; 2. a amăgi cu maliționizate.

păcăliciu m. cel ce păcălește.

păcălit a. amăgit cu răutate.

păcălitor a. care păcălește.

păcălitură f. efect și mod de păcălire.

păcat n. 1. călcare voluntară a legii divine: *ce e drept, nu e păcat*; 2. vină mare: *a-și plânge păcatele*; 3. nenorocire: *nu știi ce păcat te paște* Cr.; 4. pagubă: *ce păcat! păcat de el!* [Lat. peccatum].

păcătos a. și m. 1. plin, încărcat de păcate; 2. ticălos, mișel: *ce păcătos!* 3. (despre lucruri) netrebnic, stricat: *o păcătoasă de butie.*

păcătoșie f. stare păcătoasă.

păcătui v. 1. a face păcate, a cădea în păcat; 2. a greși în contra unei regule: *a păcătui în contra uzului,*

pace f. 1. stare de liniște într'o țară: *în timp de pace*; 2. tractat de pace: *a încheia pace*; 3. lipsă de ceartă, de turburare: *a trăi în pace*; 4. *fig.* liniște, repaos: *pacea sufletului*; 5. împăcare:

www.dacoromanica.ro

a făcut pace. [Lat. PACEM]. ‖ int. spre a exprima că ceva s'a sfârşit într'un mod oarecare: *tata a dat gloabă pentru mine şi pace bună!* CR.

paceà f. 1. od. blană din picioare de samur; *o dulamă de lastră verde cu paceà de samur* OD.; 2. azi, mâncare din burtă de vacă sau din picioare de viţel, făcută ca o piftie cu ouă şi cu oţet. [Turc. PAČA, lit. picior de animal].

paceaură f. 1. cârpă de şters; 2. *fig.* femeie neonestă (ca înjurătură). [Turc. PAČAURA; pentru sensul figurat, cf. evoluţiunea analogă la *buleandră*].

pacfon n. aliaj din alamă şi nikel, imită argintul.

pachebot n. vapor accelerat ce transportă depeşi, pasageri şi mărfuri.

pacheşti f. pl. Mold. bretele. [Cf. *pataşcă*].

pachet n. strânsură de mai multe lucruri legate sau înfăşurate (= fr. *paquet*).

pachiderm a. şi m. se zice de mamiferele cu pielea foarte groasă, ca elefantul, calul, porcul.

pacient a. răbdător. ‖ m. om bolnav, şi în special cel ce are să sufere o operaţiune chirurgicală.

pacienţă f. răbdare.

pacifică v. a restabili pacea.

pacificare f. restabilirea păcii într'un Stat sau între popoare beligerante.

pacificator m. cel ce pacifică.

pacinic a. V. paşnic.

păcişèle f. pl. Mold. călţişori, calitatea întâia de cânepă după ce s'a gătit de periat. [Rus. PAČESI].

paciulie f. plantă din Indiile orientale ce conţine un uleiu eteric (=fr. *patchouli*).

păclă f. 1. căldură năbuşitoare; 2. negură: *se risipise păcla dimineţii* OD.; 3. *fig.* întunecime: *păcla trecutelor secoli.* [Vechiu-rom. *păclă*, infern (cf. *păclisit*) = slav. PĬKLŬ, iad, lit. păcură, după concepţiunea despre acest locaş; limba modernă a luat efectul pentru cauza (cf. *beznă*)].

păclie f. Tr. cojoc lung până la pământ. [Serb. OPAKLIJA, cojoc (iniţiala căzută prin confuziunea cu articolul)].

păclisit a. Mold. infernal: *un om păclisit şi răutăcios la culme* CR. [V. *păclă*].

păclos a. plin de păclă.

păcorniţă f. vas de lemn sau de scoarţă în care ţăranii ţin păcura: *păcorniţa se atârnă de carâmbul de jos între roţi.*

păcoste f. belea, nevoie: *să nu mai dăm peste vr'o pacoste* CR. [Slav. PAKOSRĬ, supărare, pagubă].

pact n. învoeală între două persoane.

pactiză v. 1. a face un pact; 2. *fig.* a ceda pe nedrept, a transige: *a pactiza cu rebelii.*

păcură f. lichid negru oleios din care se scoate petroleu şi se exploatează mai ales în Prahova: *cu păcura se ung trăsurile.* [Lat. PICULA (din PIX, smoală)].

păcurar m. cel ce scoate sau vinde păcură: *cu păcurarul când trăeşti, trebue să te mânjeşti* PANN.

păcurar m. Tr. cioban, păstor. [Lat. PECORARIUS].

padină f. (în regiunile muntoase) teren umed şi adesea învăscut cu muşchi. [Slav. PADINA, căderea unei ape].

Padişah m. titlu persan ce corespunde sinonimului arab **Sultan** (Osman luă cel dintâiu, în 1300, acest titlu): *Padişahul vostru va să facă ţara un pământ turcesc* BOL. [Turc. PADIŞAH, Împărat, lit, protectorul regilor].

păducel m. *Bot.* Mold. ghiorghin: păducelul se întrebuinţează în agricultură spre a face gard viu ori ca suport de altoit pomi. [Lat. *PEDUCELLUS = PEDUCULUS: tufa păducelului e plină de pureci].

păducel m. pl. mâncărime la talpa celor ce umblă desculţi. [Vorbă de origină identică cu cea precedentă şi numită astfel din cauza mâncărimii ce produce].

păduche m. 1. insectă parazită cu gura transformată în tub propriu de a suge, se încuibează în părul capului (*Pediculus capitis*); 2. păduche-de-lemn, insectă lătăreaţă şi urît mirositoare, numită încă *ploşniţă* şi *stelniţă*: ea stă ascunsă prin crăpăturile scândurilor şi ale paturilor, de unde iese noaptea după hrana-i, sugând sângele oamenilor (*Acanthia lectularia*); 3. *Bot.* păduchele elefantului (calului), păducherniţă. [Lat. PEDUCULUS — PEDICULUS].

păducherniţă f. plantă ce creşte prin locuri sterpe (*Lepidium ruderale*).

păduchios a. şi m. 1. plin de păduchi; 2. *fig.* ticălos. [Lat. PEDUCULOSUS].

pădurar m. păzitor de pădure.

păduratic a. 1. de pădure: *umbre păduratice* BOL.: 2. acoperit cu arbori: *pe un munte păduratic* AL.

pădure f. 1. întindere mare de pământ plantată cu arbori: branişte, bunget, codru, dumbravă, sălhă; 2. totalitatea arborilor ce acoper o pădure; 3. *fig.* reunire numeroasă de obiecte în formă verticală: *se mişcau îngrozitoare ca păduri de lănci şi săbii* EM. [Lat. vulg. PADULEM, metateză din PALUDEM, baltă, apoi baltă cu trestii sau păduroasă, de unde sensul generalizat (v. *luncă*)].

pădurean a. şi m. care locuieşte într'o pădure.

pădureţ a. 1. de pădure; 2. sălbatic,

www.dacoromanica.ro

acru: *mere, pere pădureţe*, fructe cu spini şi mai mici decât cele comestibile.

pădurice f. pădure cu arbori mici.

păduros a. plin de păduri: *munţi păduroşi* BĂLC,

paf! int. ce imită plesnetul palmei.

paftă f. (obişnuit la pl.) 1. agrafă dintr'o placă metalică: *paftale de piatră nestemată* AL.; 2. pl. bete de încins. [Turc. PAFTA].

pag a. Mold. bălţat, breaz: *semeţ pe calu-i pag* AL. [Slav. PIEGŬ].

păgân m. 1. cel ce adoră mai mulţi zei; 2. epitet aplicat de popor neamurilor necreştine (Turci, Ovrei) sau neortodoxe (Armeni, Litfani, Nemţi, Unguri): 3. *fig.* om crud şi nelegiuit: *inimi rele de păgâni* AL. [Lat. PAGANUS, sătean (locuitorii dela ţară susţrăgându-se influenţei creştinismului triumfător în oraşe: de unde sensul religios de necreştin sau idolatru)]. ‖ a. 1. relativ la cultul idolilor: *religiune păgână*; 2. adorator de zei falşi: *popoare păgâne*; 3. *fig.* cumplit: *căci te iubeam cu ochi păgâni şi plini de suferinţi* EM.

păgânătate f. neam păgânesc: *păgânătatea e ca pleava vânturată* EM. [Lat. PAGANITATEM].

păgânesc a. 1. de păgân: *obiceiuri păgâneşti*; 2. *fig.* crud, barbar.

păgânime f. mulţime de păgâni,

paganism n. religiunea păgânilor, politeism.

paginà v. a numerota paginile unei cărţi.

pagină f. 1. una din feţele unei foi de hârtie; 2. scrisoarea sau tiparul de pe acea pagină; 3. *fig.* conţinutul unei pagini considerată sub raportul literar: *o pagină admirabilă.*

paginaţi(un)e f. şir de numere ale paginilor unei cărţi.

paginator m. cel ce aşează paginile în tipografie.

pagodă f. 1. templul unor popoare aziatice (Chinezi, Indieni, Siamezi): 2. idol adorat într'însele: 3. mică figură de porţelan cu capul mobil.

pagubă f. 1. pierdere: *paguba nu e mare*; 2. stricăciune cauzată: *în paguba lui.* [Slav. PAGUBA, pierdere].

păgubaş m. cel ce sufere o pagubă.

păgubi v. 1. a da de pagubă: *scumpul mai mult păgubeşte*; 2. a face să păgubească.

păgubitor a. care aduce pagubă.

pahar n. 1. vas de băut de sticlă; 2. ceeace conţine; *a băut trei pahare.* [Rut. POHAR].

păhăraş n. 1. pahar mic; 2. floare în formă de potir.

paharnic m. (Marele) mare boier de divan, având la început însărcinarea de a turna Domnului vinul pe care îl gusta el întâiu, apoi boier de clasa a doua şi în cele din urmă simplu titlu onorific. [Slav. PAHARĬNIKŬ]. V. **cupar.**

păhărnicel m. pl. slujitori sub comanda Marelui paharnic: *păhărniceii dreseră pe la toţi prin pahare* OD.

pahonţ m. Mold. 1. cărăuş muscal; 2. *fig.* mojic, bădăran: *ce ai păţit, mă pahonţule?* CR. [Vechiu-rom. şi Mold. *pohoţ*, mijlocitor neonest (f. *pohoaţă*) = rus. POHOTNYI, nerușinat, desfrânat].

paià a. se zicea de boierii cari aveau numai rangul fără funcţiune: *Vodă adunase pe boierii halia şi paia* GHICA; a da paiele copiilor, Mold. a le primi obrăzniciile (CR.). [Turc. PAYE. rang].

păiajen m. insectă fără aripi, cu picioare multe, îşi ţese o pânză subţire ca locuinţă si se nutreşte cu insecte mai mici, ce le prinde prin pânza lucrată de dânsa. [Bulg. PAIŬJINŬ (din slav. PAŎKŬ; v. *paingăn*)].

paiantă f. bârne ce proptesc stâlpii clădirii şi printre cari rămân ochiuri umplute cu zid, alcătuind pereţii unei case. [Turc. PAYANTA sprijin].

paiaţă f. 1. comediant de bâlciu; 2. *fig.* om fără caracter (= fr. *paillasse*).

paic (peic) m. od. gardă domnească (comandată de *Vătavul de paici*): *paicii slujiau lângă Domn şi erau încinşi cu brâne de argint* BĂLC. [Turc. PEÏK, PAÏK, mesager].

paie n. pl. 1. cotoarele grânelor după ce au fost treerate, servesc vitelor de nutreţ şi de aşternut, apoi la diferite împletituri, etc.: *vitele mănâncă fân amestecat cu paie*; 2. *fig.* **foc de paie**, entuziasm de scurtă durată; **a-şi aprinde paie în cap**, a întârâta pe cineva împotriva sa (v. *rogojină*). [Lat. PALEA].

paieric n. în paleografia slavo-română: semn, în formă de apostrof, ce ţine locul vocalei obscure (*ŭ* sau *ĭ*) după consoane, ex. *mul't.*

pâinar m. vânzător de pâine. [Lat. PANARIUS].

pâine (pâne) f. 1. aliment din făină dospită coaptă în cuptor: *pâine de grâu, de secară*; a mânca pâine şi sare cu cineva, a trăi împreună împărtăşind şi cele bune şi cele rele: *să ştiu de bine că mă duc la mânăstire, pâine şi sare nu mai mănânc cu el* CAR.; 2. traiu zilnic: *a-şi câştiga pâinea*; 3. funcţiune, post: *voiu să te pui în pâine* GR. AL.; 4. Mold. bucate, grâne (v. *pâne*): *pânea pe câmp poate să putrezească* AL.; 5. *Bot.* **pâinea-pădurii** V. **răşcov**; **pâinea-porcului**, mică plantă uneori cul-

www.dacoromanica.ro

tivată pentru florile sale frumoase și plăcut mirositoare *(Cyclamen)*. [Mold. *pâne* = lat. PANEM].

paingăn m. Mold. păiajen: *sunt prins de acest paingăn în desele-i rețele* AL. [Dela *paing* = slav. PAǒKŬ; v. *păiajen*].

păinjini v. Mold. 1. a acoperi cu păiajeni: *păreți păinjiniți*; 2. *fig.* a se acoperi cu o ceață: *o negură ochii 'mi painjini* NEGR.

păinjiniș n. Mold. pânză de păiajen: *în odaie prin unghere s'a țesut păinjiniș* EM.

păioară f. Buc. văl: *(Domnița) la fereastră s'arată pe obraz cu păioară* POP. [Lat. PALLIOLA, mântăluță].

pair m. 1. se zicea odinioară de marii vasali ai regelui (în occident); 2. membru al Camerei înalte în Franța și în Anglia: *Camera pairilor*.

păiș n. paie rămase pe câmp după seceriș.

paisprezece num. patru plus zece. [*Pai*, în loc de *patru*, sub influența analogică a lui *treisprezece*].

paiu n. firul unei plante graminee: *paiu de grâu*. [Abstras din *paie*].

păiuș n. 1. paiu de grâu: *nu tremură, nici fuge decât păiușu 'n vânt* AL.; 2. plantă ierboasă, crește prin locuri umede *(Aira caespitosa)*.

paj m. tânăr nobil în serviciul unui rege sau Domn: *cu crengi îl apără pajii de muscuțe și zăduf* EM. (= fr. *page*).

păj n. Mold. 1. cep de roată de stâlp; 2. tigăița puștii. [Rus. PYJI, tigăiță de tun].

pajere f. V. pajură: *un mintean cu pajeri pe genuchi* OD.

pajiște f. loc acoperit cu iarbă deasă și scurtă, livede pentru pășunatul vitelor. [Bulg. PAȘIȘTE, (loc de) pășune].

pàjură (pajere) f. 1. specia cea mai mare de acvilă *(Aquila imperialis)*; 2. pasăre uriașă de pe tărâmul celălat (în basme): *iată pajuri năsdrăvane cari vin din neagra lume* AL.; 3. armoarii, marca unei țări: *teșcherele cu pajure împărătești* AL.; 4. partea monedei austriace pe care se află un vultur: *pajură sau număr?* [Cf. pol. rut. PAZUR, ghiară, și sub raportul sensului, sinonimul *sgripțor*].

pal a. (poetic) palid: *fața ta pală de o bolnavă beție* EM. (= fr. *pâle*).

pală f. sabie scurtă și lată cu două tăișuri: *pala ridica și capetele sbura* POP. [Turc. PALA].

pală f. 1. furcă de fân; 2. cât se cosește dintr'odată cu pala: *fânul cădea palepale*; 3. *fig.* massă: *pale de lumină, de nori*. [Metaforă din *pală*, sabie].

pală f. toană: *un arțag, o pală, de cam cert din gură* PANN. [Tras din *păli*, a lovi].

paladin m. cavaler rătăcitor.

paladiu n. 1. statua zeiței Pallas pe pe care Troienii o considerau ca ocrotitoarea cetății lor; 2. *fig.* protecțiune, garanție.

palafit n. nume dat locuințelor palustre din epoca preistorică.

pălălăi v. 1. a pălpăi; 2. a fălfăi: *la joc deavalma cu noi de-i pălălăiau pletele* CR. [Amplificat din *păli*].

pălălaie *f.* flacără mare: *a ta frumusețe a aprins o pălălaie* AL.

palamar n. otgon, funie groasă de ancoră. [Turc. PALAMAR].

pălămar m. Mold. paraclisier: *ca un pălămar cu isonu* AL. [Rut. PALAMAR].

pălămărie f. serviciu de pălămar: *m'am lăsat de pălămărie* AL.

pălămidă f. plantă spinoasă, crește prin semănături. *(Cirsium arvense)*; pălămidă de baltă, pește cu 9—10 spini înaintea aripioarei dorsale *(Gasterosteus platygaster)*. [Serb. PALAMIDA].

palancă f. întăritură cu pari înfipți în pământ. [Pol. PALANKA, scândură]. ‖ adv. grămadă: *dăm cânepa toată palancă la pământ* POP.

palanchin n. 1. un fel de litieră obișnuită în India; 2. scaun portativ.

pălărie f. acoperământ de cap (pentru bărbat sau femeie). [Disimilat din *PĂRĂRIE, derivat din *păr*].

pălărier m. cel ce face sau vinde pălării.

palat n. 1. clădire mare și luxoasă, locuită de un suveran, de o autoritate sau de un personaj însemnat; 2. suveranii și oamenii palatului: *revoluțiune de palat*; 3. *fig.* casă măreață; 4. edificiu unde rezidă tribunalele, corpurile legiuitoare. ‖ n. *Anat.* numele științific al cerului gurii.

palatal a. se zice de consoanele rostite lovind cerul gurii cu limba: *palatale sunt* c (ce, ci). g (ge, gi), j.

palatin m. 1. vice-rege în Ungaria; 2. guvernator de provincie în Polonia: *o curte 'mpărătească de neaoși palatini* AL. ‖ a. 1. ce ține de un palatin: *în casa palatină* AL.; 2. ce ține de Palatinat: *trupe palatine*.

palavatic a. nebunatic: *sfetnicul cel palavatic* ISP. [Cf. *pală*, toană].

palavră f. 1. vorbe seci, minciună: *palavre franțuzești, chir Manole* AL.; 2. vorbe lăudăroase: *când începi a tăia la palavre vânătorești* OD. [Turc. PALAVRA din (spaniolul *palabra*, vorbă)].

palavragiu m. flecar, fulău: *alții 'mi zic palavragiu* AL. [Turc. PALAVRADJI)].

pălc n. 1. regiment: *oastea 'n pălcuri și 'n cete pe câmp orânduită* AL.;

www.dacoromanica.ro

2. stol de păsări: *cad Arabii ca şi pălcuri risipite pe câmpie* Em.; **3.** ceată în genere: *veniau pălcuri pălcuri.* [Slav. plŭkŭ, gloată, regiment (v. *polc*)].

palce f. Mold. vergi de bătut: *să-mi aducă nişte palce* Cr [Rus. palki, vergi].

pălciană f. *Bot.* Mold. viţelar. [Origină necunoscută].

paleoğraf m. cel ce s'ocupă cu paleografia.

paleoğrafic a. relativ la paleografie.

paleoğrafie f. arta de a descifra scrisoarea cea veche.

paleontoloğie f. ştiinţa fosilelor, cunoaşterea vechilor soiuri de animale şi vegetale prin rămăşiţele aflate în păturile pământului.

paleo-slav a. ce ţine de vechea slavona.

paleozoic a. *Geol.* ce se rapoartă la cele mai vechi straturi conţinând fosile.

palestră f. **1.** loc rezervat exerciţiilor corpului, la cei vechi; **2.** exerciţiile înseşi.

paletă f. scândurică pe care pictorii îşi aşează colorile (= fr. *palette*).

păli v. **1.** a arde, vorbind de arşiţa soarelui: *purceii se păliau la soare* Cr.; **2.** a se usca sau vesteji: *florile au pălit* Bol. [Slav. paliti, a arde].

păli v. **1.** a deveni palid; **2.** se zice de lumina când slăbeşte, se micşorează: *soarele păleşte;* fig. *steaua sa începu a pali* (= fr. *pâlir*).

păli v. **1.** a lovi tare; *mă păleam la cap de vr'o bârnă* Cr.; **2.** *fig.* a veni deodată: *a păli pe cineva dragostea, râsul.* [Ceh. paliti, a bate, a vântura grâul].

Palia f. **1.** cea mai veche traducere a Pentateuculuĭ, tipărită la Orăştie în 1582; **2.** Biblia ilustrată cu legende apocrife. [Gr, mod. palaià, cea veche].

paliă v. **1.** a ascunde sub aparenţe falşe: *a palia o vină;* **2.** *fig.* a alina momentan (= fr. *palier*).

paliativ a. care paliază: *remediu paliativ.* ‖ **1.** medicament ce alină pentru moment; **2.** *fig.* remediu insuficient, măsură incompletă

palicar m. **1.** voluntar grec în războiul pentru independenţa patriei; **2.** viteaz, voinic: *căpitanul cât era de mare palicar* Car. [Gr. mod.].

palid a. **1.** decolorat: *faţă palidă;* **2.** care luceşte puţin: *lumină palidă;* fig. *palida înţelepciune* Em.; **3.** fără lustru: *stil palid.*

Pălie m. supranumele sfântului Ilie, cel care păleşte holdele: *fugiţi smeilor..., căci iată că vine Ilie Pălie să vă potopească. să vă pârjolească* Isp. ‖ **Pălilile (Pârlilile)** f. pl. surori ale St-lui Ilie, cari aduc foc, arşiţă şi boale arzătoare; serbat de popor la 19 Iulie, cu o zi înainte de Sf. Ilie. [Aluziune la *păli, pârli*].

pălimar n. stâlp, balustradă: *se urcă în pălimarul unui turn* Isp. [Origină necunoscută].

palimpsest n. manuscript vechiu de pe al cărui pergament s'a şters scrisoarea primitivă spre a se scrie altceva. In evulmediu, vechile manuscripte clasice fură acoperite de vieţile sfinţilor: procederi chimice au permis a reconstitui textul primitiv, dând astfel la iveală opere însemnate ce se credeau deapururi pierdute.

pălincă f. Tr. rachiu. [Ung. palinka, = serb. palinka (din paliti, a arde)].

palinğenezie f. regenaraţiune, renaştere; fig. *palinğenezie socială.*

palinodie f. retractarea celor zise.

pălire f. acţiunea de a păli (după diferitele sensuri ale verbelor omonime).

palisadă f. palancă (— fr. *palissade*).

palisandru m. arbore din Guiana al cărui lemn violet şi fumos mirositor se întrebuinţează pentru fabricarea mobilelor.

pălit a. uscat de arşiţă sau de brumă: *grâne, poame pălite.*

pălit a. lovit: *pălit la cap.*

pălită f. prăjină. [Rus. palita].

pălitură f. efectul pălirii.

palm m. palmier: *palmii, risipiţi în crânguri, auriţi de a lunei rază* Em.

palmă f. **1.** partea dinăuntru a mâinii: *a bătut din palme;* ca **în palmă,** cu deamăruntul; **2.** veche măsură de lungime, cât un lat de mână, echivalând cu $^1/_8$ dintr'un stânjen; **3.** *fig.* mică întindere de pământ: *o palmă de loc;* **4.** lovitură cu palma: *a da palme.* [Lat. palma].

palmac n. Mold. veche măsură echivalând cu $^1/_8$ dintr'o palmă. [Identic cu *parmac,* influenţat de *palmă*].

pălmaş a. se zice de ţăranul lipsit de boi. [Cf. *palmă* de loc].

palmat a. *Bot.* asemenea unei palme: *frunze palmate;* **2.** *Zool.* se zice de picioarele păsărilor la cari degetele sunt împreunate prin o membrană: *gâştele cu picioarele palmate.*

palmier m. *Bot.* curmal.

palmiped a. şi n. se zice de păsările înnotătoare, ca raţa, cari au picioarele palmate.

pălmui v. **1.** a da, a trage palme; **2.** *fig.* a lovi: *pălmuiţi de un crivăţ plin de ghiaţă* Al.

pălnie f. vas conic de turnat un lichid într'alt vas: *cu pălnia se bagă vin în buţi.* [Slav *plŭnĭa (tras din plunŭ, a umplea): serb. punie].

paloare f. coloare palidă: *paloarea e semn de boală.*

www.dacoromanica.ro

paloș n. sabie ascuțită: *capul plecat paloșul nu-l taie* BOL. [Ung. PALLOS].

palpabil a. 1. ce se poate pipăi; 2. *fig.* prea înverderat: *probă palpabilă.*

pălpăi v. a arde cu flacără: *focul pălpăe 'n sobă* EM. [Cf. ceh PLAPOLATI, a flăcăra].

palpità v. 1. a se mișca involuntar, a avea palpitațiuni: *îi palpita inima*; 2. *fig.* a fi foarte mișcat: *a palpita de bucurie.*

palpitant a. 1. care palpită; 2. *fig.* care excită foarte mult interesul.

palpitați(un)e f. 1. agitare convulsivă a unei părți a corpului; 2. bătaie violentă și neregulată a inimii.

paltin m. frumos arbore, uneori cultivat prin parcuri ca plantă ornamentală *(Acer pseudoplatanus).* [Lat. PLATANUS].

păltiniș n. pădure de paltini.

păltior m. *Bot.* coacăz de munte *(Ribes petraeum).* [Contras din *păltinior*].

palton n. haină bărbătească de iarnă, ce se pune peste toate celelalte. [Fr. PALETOT, printr'un intermediar slav].

paltonaș n. alt nume dat ciupagului.

paludean a. ce ține de bălți; *friguri paludeene.*

paludism n. V. malaria.

palustru a. care trăește, crește în bălți: *locuințe, plante palustre.*

pământ n. 1. planeta ce locuim: *pământul se învârtește împrejurul soarelui;* 2. materia ce compune suprafața solidă a globului și care produce vegetalele: *pământul se îmbracă primăvara cu verdeață;* 3. specie de pământ: *pământ galben, negru, roșu;* 4. *fig.* locuitorii de pe pământ: *cât e lumea și pământul;* 5. lume: *n'am pe nimeni pe pământ;* 6. sol, teren: *pământ de arătură.* [Lat. PAVIMENTUM, pardoseală: cu sens lărgit românește].

pământean a. și m. 1. născut în aceea țară, indigen: *pământenii și străinii;* 2. care locuiește pe pământ: *ești tu viță de om pământean?* ISP.; 3. pământesc: *cunoscătorii vieții pământene* EM.

pământesc a. ce ține de pământul nostru, de lume: *viață pământească.*

pământuf n. unealtă compusă dintr'o perie mare cu un mâner de lemn pentru spoitul pereților (sau și de pene pentru ștersul prafului, ori puf de dat cu pudră). [Cf. ung. PEMET, pământuf].

pambriu n. 1. stofă de merinos; *giubea de pambriu albastru* NEGR.; 2. testemel (în Vlașca). [Origină necunoscută].

pamflet n. broșură satirică și defăimătoare.

pamfletar m. autorul unui pamflet.

pan n. 1. Domn (la Poloni): *Pane, sosit'au cu putere un sol dela Moldova* AL.; 2. titlu dat od. marilor boieri: *Pan Dumitrașcu Ghica, mare Ban.* [Pol. PAN].

pană f. 1. țeavă garnisită cu firișoare și puf, ce acopere corpul păsărilor și cu cari ele se servesc spre a sbura; 2. pană preparată spre a servi de ornament: *pene la o pălărie;* 3. pană de gâscă preparată, sau bucată de metal țuguiată în vârf, ce servă la scris; 4. *fig.* stil, mod de a scrie al unui autor: *are o pană ușoară;* 5. Tr. (peană) buchet de flori ce flăcăii își pun la căciulă ori la pălărie; 6. prin analogie: foaia ce înfășoară ștuleții porumbului; 7. *Bot.* pana-sburătorului, plantă ce crește prin păduri umbroase întrebuințată de babele știutoare spre a face fermece *(Lunaria annua).* [Vechiu-rom. și Tr. *peană* = lat. PENNA].

pană f. 1. unealtă, subțiată la un căpătâiu, servind a despica lemne; 2. felie de slănină cu care se îngrașă friptura de iepure (v. *împănat).* [Vorbă identică cu cea precedentă și aplicată, prin analogie, unor obiecte lungurețe ce aduc cu o pană (cf. lat. PENNA, pană, aripă și săgeată)].

până prep. arată termenul final al locului, timpului și operațiunii: *până la oraș, până la noapte, bate fierul până e cald.* [Lat. PAENE].

panaceu n. remediu universal.

panaghiar n. taler sau măsuță pe care e pusă panaghia.

panaghie f. partea din pâinea în trei colțuri ce stă pusă pe o măsuță înaintea icoanei Maicii Domnului: *câte parastase și panaghii toate i le-a ridicat.* CR. [Gr. mod.: lit. Atotsfânta].

panaghion n. ornatul arhieresc pus în locul engolpionului. [Gr. mod.].

panahidă f. Mold. parastas. [Gr. mod. PANNYHIDES, priveghiu].

panamà f. pălărie, foarte mlădioasă, împletită din frunzele unui arbore din America centrală.

panaris n. *Med.* inflamațiune acută a unei părți a degetului.

panaș n. mănunchiu de pene flotante cu care se ornează un coif sau o pălărie; fig. *ca panașul de flacări pe un munte* AL. (= fr. *panache).*

pancartă f. placard afișat spre a înștiința publicul despre ceva.

pancovă f. Mold. Tr. ochiuri de ouă. [Ung. PANKÓ (din nemț. *Pfann'uchen)*].

pancreas n. *Anat.* glandă între ficat și splină: *pancreasul secretează un suc menit a înlesni digestiunea.*

pancreatic a. ce ține de pancreas; *suc pancreatic.*

www.dacoromanica.ro

pândă f. ascundere spre a surprinde. [Abstras din *pândi*].

pandalii (pandolii) f. pl. *pop.* furii, toane: *i-a ven.t, l'au apucat pandaliile.* [V. *Pantelii*].

pândar m. **1.** cel ce pândește; **2.** paznic de pădure; **3.** *fig.* santinelă: *stau pândar aice cu pieptul meu 'n poartă* AL. [Slav. PŎDARĬ, păzitor].

pândărit n. paza viei.

Pandecte f. pl. culegere de deciziuni ale vechilor jurisconsulți romani.

pandemoniu n. **1.** loc închipuit unde se crede că s'adună demonii; **2.** *fig.* reunire de oameni adunați spre a face rău; **3.** adunare sgomotoasă: *învățații pandemoniului nostru literar* NEGR.

pândi v. a sta la pândă, a aștepta în ascuns spre a prinde sau face rău. [Slav. PŎDITI, a alunga].

pandișpan n. turtă dulce, mai fină. [Turc. PANDESPAN, lit. pâine de Spania].

pânditor a. care pândește: *o umbră pânditoare* AL.

pandocrator m. icoană principală de pe iconostase ce reprezintă pe Isus ca D-zeu și Împărat [Gr. mod.: Atotputernicul].

pandolii f. pl. V. pandalii: *el ftu s'a sinchisit de pandoliile ei* CAR.

pandur m. od. **1.** pedestru sau dorobanț ungur: *panduri Bănești;* **2.** pl. oștire națională formată peste Olt de Tudor Vladimirescu; **3.** hoț de codru: *tot voinici aleși panduri, tâlhari neaoși de păduri* PANN. [Ung. PANDÚR, arcaș, sbir].

pandurime f. oaste de panduri.

pâne f. Mold. **1.** V. pâine; **2.** (albă), grâu, în opoziție cu secara care dă pâne neagră.

panegiric n. **1.** discurs public făcut în lauda cuiva; **2.** elogiu excesiv.

panegirist m. **1.** cel ce face un panegiric; **2.** cel ce face elogiul cuiva.

paner n. coș: *așează plantele într'un paner* AL. [Lat. PANARIUM].

pângar a. spurcat (vorbind mai ales de țigani): *pângara de cioară începu a se ciorovăi* ISP. [Abstras din *pângări*].

pângări v. **1.** a spurca, a profana: *vreo mânăstire pângărită de păgâni* OD.; **2.** *fig.* a ponegri: *numele îți va rămânea pângărit cu ponosul de tâlhar* ISP. [Macedo-român *pângăni*, derivat din *păgân:* a face păgân (cf. *pogan*)].

pângărire f. sacrilej: *văzui făr'delege, văzui pângărire* NEGR.

pângăritor m. cel ce pângărește.

pangeà f. pl. Mold. sfecle pangele, cele roșii. [Turc. PANDJAR, sfeclă].

pangermanism n. sistemă politică după care toate populațiunile de rassă germană ar trebui să formeze un singur Stat.

pangermanist m. partizan al pangermanismului.

panglică f. **1.** țesătură îngustă și subțire de mătase, fir, lână; **2.** bandă de încins fruntea și capul; **3.** decorațiune; **4.** vierme solitar, tenia. [Serb. PANTLYKA (V. *bantă*)].

panglicar m. **1.** cel ce țese sau vinde panglici; **2.** scamator (ce scotea panglici pe nas) și acrobat; **3.** *fam.* șarlatan: *panglicari în ale țării care joacă ca pe funii* EM.

panglicărie f. **1.** fabrică sau prăvălie de panglici; **2.** grămadă de panglici; **3.** *fam.* șarlatanie.

panică f. spaimă neașteptată și fără temeiu: *o panică coprinse armata.* [Termen de origină mitologică: dela zeul Pan care devenia uneori un geniu răutăcios și speria pe oamenii rătăciți în singurătatea munților].

panificați(un)e f. transformarea materiilor făinoase în pâine.

panoplie f. **1.** armătură completă, **2.** trofeu de arme atârnat de un perete ca ornament.

panoptic(um) n. edificiu construit așa în cât se poate vedea toate părțile interioare: *panopticum cu figuri de ceară.*

panoramă f. **1.** mare tablou circular dispus astfel încât spectatorul, așezat în centru, vede obiectele reprezentate ca și când, dintr'o înălțime, ar coprinde tot orizontul cu vederea sa; **2.** vastă întindere de pământ ce se vede dintr'un loc înalt; **3.** *fig.* tablou complex și variat: *panoramă socială.*

pansă v. **1.** a aplica pe o rană medicamente, bandaje; **2.** a peria și curăți un cal (= fr. *panser).*

pansament n. acțiunea de a pansa o rană.

pansele f. pl. *Bot.* catifeluțe (= fr. *pensée).*

panslavism n. sistemă politică a Rusiei țariste ce tindea a împreuna cu imperiul ei pe toate popoarele slave.

pantă f. V. bantă.

pantă f. povârniș, clina unui munte (= fr. *pente).*

pantahuză f. carte de îndurare către miluitori din partea Patriarhului: *a umbla cu pantahuza,* a se duce din casă în casă; *fig.* a colporta știri defăimătoare. [Gr. mod.: scrisoare de mustrare (dela *pantahu,* pretutindenea)].

pantalon m. **1.** haină bărbătească ce merge dela brâu până la călcâie; **2.** personaj bufon din teatrul italian, care se prezintă îmbrăcat cu nădragi largi.

www.dacoromanica.ro

pantalonadă f. bufonerie ridiculă.

pantalonar m. nume ironic dat de boierimea dela 1848 tinerilor instruiți în Occident. [Din cauza contrastului între costumul lor european și vechiul port boieresc cu anteriu și işlic].

pantasii f. pl. toane, capriții: *au găsit-o pantasiile.* [Cf. lat. PHANTASIA].

pântecăraie f. diaree, disenterie (mai ales la vite).

pântec(e) m. **1.** cea mai mare din cavitățile corpului, conținând stomacul și intestinele; fig. *te-ai robit pântecului* CR.; **2.** profunditate: *în pântecele acestor munți.* [Lat. PANTECEM].

pântecos a. **1.** cu pântecele mare; **2.** prin analogie. mare de volum: *garafă pântecoasă* EM. [Lat. PANTICOSUS].

panteism n. sistema celor ce nu admit alt D-zeu decât o substanță infinită, dela care toate ființele sunt niște moduri.

panteist m. partizan al panteismului || a. ce ține de panteism: *doctrină panteistă.*

Pantelii f. pl. sărbătoare bâbească în onoarea St. Pantelimon, care ar feri de arsuri și de boale inflamatorii: ea cade 7 zile înainte și 7 zile după Sf. Ilie (13 și 27 Iulie). [Compromis popular între numele sfinților Pantelimon și Ilie].

panteon n. **1.** templu consacrat tuturor zeilor; **2.** totalitatea zeilor unui popor păgân: *panteonul roman conținea vr'o 10.000 de zei;* **3.** monument la Paris consacrat memoriei oamenilor mari ai Franței.

panteră f. fiară sălbatică din genul pisicilor, are forma tigrului dar mai mică, trăiește în Azia și Africa: blana ei pestrițată cu negru e foarte căutată.

panțir m. od. **1.** ostaș îmbrăcat în zale: *cinci panțiri s'alegea* NEGR.; **2.** pl. corp de călărime-în Moldova: *panțirii și lefegiii toți cu zale 'mbrăcați* NEGR [RUS. PANȚIRI, platoșă (din nemț. *Panzer*)].

pantof m. încălțăminte ce nu acopere tot piciorul și se întrebuințează mai mult în casă. [Bulg. PANTOF = nemț. PANTOFFEL].

pantofar m cel ce face sau vinde pantofi.

pantofărie f. **1.** meseria pantofarului; **2.** prăvălie de încălțăminte.

pantomim m. actor care joacă pantomime.

pantomimă f. **1.** arta de a exprima sentimentele prin gesturi și atitudini fără a rosti o vorbă; **2.** piesă în care actorii suplinesc cuvântul prin gesturi.

pănură f. Mold. postav brut. *giguri de suman care se vând și pănură și cusute* CR. [Lat. PANNULUS].

pănușă f. pl. foile ce înfășură spicul grâului. [Diminutiv dela *pană*].

pănușiță f *Bot.* V. nagară.

pânză f. **1.** țesătură din fire de in, cânepă sau bumbac; **a lega gura pânzei,** a veni la capăt, a se alege cu ceva: *astăzi am putut lega și noi gura pânzei* ISP.; **2.** prin analogie: *pânză de păianjen;* **3.** pânză ce acopere fața mortului, giulgiu: *galben la față parcă-i luase pânza de pe obraz* CR.; pl. pânzele albe, moartea: *o să mă judec până în pânzele albe;* **4.** *fig.* fâșie lungă: *sub o pânză de lumină lunca pare adormită* AL.; **5.** pânză preparată pe care se pictează; **6.** tabloul unui pictor: *o pânză de Correggio* EM.; **7.** bucată de pânză legată de vergurile sau de antenele catartelor și care, umflată de vânt, face să înainteze corabia; **8.** (arhaic) ceată armată: *șapte pânze de oști* BĂLC.; **9.** lama dințată a unei săbii, a unui cuțit, a unui ferestrău. [Lat. *PANDIA, din PANDERE, a întinde)] || adv. compact: *ploaia curge pânză;* **ține-te pânză** (să nu te rupi)! fă-ți curaj și te pregătește de luptă.

pânzar m. fabricant sau negustor de pânzeturi.

pânzărie f. **1.** negoț cu pânzeturi; **2.** atelier unde se fabrică; **3.** prăvălie unde se vinde; **4.** cantitate mare de pânză.

pânzătură f. bucată de pânză.

pânzeturi n. pl. **1.** soiuri de pânză; **2.** rufe de pânză.

pănzuì v. a înfășura în pânza mortuară: *trupul să ți-l pănzuesc* POP.

paos n. colacii sau vinul ce se aduce la biserică pentru odihna sufletelor celor răposați: preotul face *paosul,* adică toarnă mortului peste trup în formă de cruce. [Lat. PAUSUM].

pap n. cleiu pentru pantofari. [Nemț. PAPPE].

Papa m. capul Bisericii catolice: *Papa dela Roma.*

păpà v. **1.** (în limba pruncilor) a mânca: *a păpa ceva;* **2.** a înghiți: *un lup păndea vremea să pape iezii* CR.; **3.** *fig.* și *fam.* a risipi: *mi-a păpat toți banii;* **4.** *fam.* a suferi: *a păpat duba* ISP. (cf. *mâncà 6).* [Lat. PAPPARE].

pàpà f. fiertură pentru prunci. [Lat PAPPA].

păpădie f. plantă amară ce crește primăvara și ale cării frunze se mănâncă ca salată *(Taraxacum).* [Gr. mod.: lit. preoteasă].

papagal m. **1.** pasere verde din America, cu ciocul gros și încovoiat, imită ușor glasul și vorbele omului; **papagal țigănesc,** cioară; **2.** cel ce vorbește fără a ști ce spune. [Gr. mod. (din it. *pappagallo*)].

www.dacoromanica.ro

papagaliceşte adv. ca un papagal, care repetă prosteşte cele auzite.

papainoage n. pl. **1.** pari subţiri: *măcar d'ar sta (bordeiul) în papainoage* Isp.; **2.** galenţi: *a merge în papainoage.* [Origină necunoscută].

papal a. ce ţine de Papa: *demnitate papală.*

papă-lapte *m. fam.* om copilăros.

păpălău m. plantă cu flori alb-gălbui, al cării fruct e o boabă roşie de mărimea unei cireşe *(Physalis alkekengi):* poporul vindecă cu această plantă buba şi durerea de măsele. [Mold. *papele:* cf. ung. pap, preot; la Braşov, *păpădia* se zice *papalungă*].

papalitate f. demnitatea Papei şi timpul cât ocupă scaunul papal.

papaludă f. *Zool.* caprimulg. [Lit. sperietoare: v. *papaluga*].

papalugă f. Mold. **1.** paparudă: *pe când poporul primblă prin sate o papalugă* Al.; **2.** *fam.* pocitanie: *papalugă sunt ca s'o spariu?* Al. [V. *paparudă*].

papanaş m. Mold. **1.** mâncare din găluşti mari de brânză proaspătă, ouă şi făină; **2.** pl. trifoiu. [Tras din *papă*; trifoiul mărunt servă de nutreţ vitelor].

păpară f. **1.** mâncare din pâine prăjită şi brânză opărită cu apă fiartă: *cine a mâncat păpară, ştie dulce-i ori ama ă* Pann; **2.** *fam.* bătaie, trânteală; *Smărăndiţa a mâncat păpară* Cr.; **3.** *fig.* cursă: *mirosi cam ce păpară i se g tise* Isp. [Vorbă primitiv ciobănească = turc. papara, ciorbă cu brânză: accepţiunea figurată reproduce un idiotism oriental].

paparoane f. pl. florile de mac roşu. [Gr. mod. paparuna].

paparudă f. numele ţigăncii încununată cu bozi, cu panglici roşii şi salbe de firfirici, care (a treia zi după Paşti şi peste vară când e secetă) merge jucând din casă în casă; cu acea ocaziune, ea recitează o invocaţiune de ploaie, numită *cântecul paparudelor.* [*Paparuda* se numeşte în Moldova *papaludă,* în Banat *păpărugă,* în Bihor *babarugă:* sensul lor primitiv e «momâie» sau «gogoriţă» (cum e în realitate paparuda, care în Bihor se şi numeşte *gogu*), reprezentând termeni din graiul copiilor analogi sinonimelor provenţale: *papalaudo, paparaugno, babarauno* fantomă, gogoriţă].

papele f. pl. Mold. V. păpălău.

papetărie f. **1.** arta de a fabrica hârtie; **2.** comerţ cu hârtie.

papeticr m. fabricant sau vânzător de hârtie.

papir(us) m. **1.** un fel de trestie din Egipt cu cotorul triangular; **2.** foaie de scris din cotorul acestei plante: *să-i dai papirul ăsta chiar astă dimineaţă* Al.; **3.** cărţi scrise pe papirus.

papist(aş) m. **1.** catolic, cu o nuanţă de dispreţ; **2.** *pop.* spurcat, păgân. [Ung. papistás; pentru sensul 2, cf. sinonimul *letin*].

papistăşesc a. ce ţine de papistaşi: *mulţi au venit la credinţa papistăşească* Bălc.

papistăşie f. religiune catolică: *din pricina papistăşiei* Cr.

paporniţă f. **1.** coş de papură; **2.** sticlă îmbrăcată cu papură: *paporniţă cu anason şi cu mastică* Fil.

paprică f. **1.** Tr. ardeiu (măcinat); **2.** Mold. papricaş: *am mâncat paprică ungurească* Al. [Ung. paprika].

papricaş n. tocană cu paprică.

papuc m. **1.** încălţăminte uşoară şi comodă de purtat în casă: *a o lua la papuc,* fam. a o şterge; **2.** *Bot.* Mold. papucu-Doamnei, conduru-Doamnei; **3.** başlic. [Turc. papuč, lit. ceeace acopere piciorul: *papuc* e abstras din pl. *papuci*].

papuşiu m. **1.** fabricant de papuci; **2.** *fam.* şarlatan, şiret: *a fugit papuşiul fără să plătească.* [Turc. papušdjy; sensul figurat, propriu limbei române, e o imagine luată dela cismari (cf. *pingeli*)].

papură f. plantă ce creşte prin ape stagnante şi lin curgătoare, de unde se coseşte ca şi fânul, servind la facerea rogojinilor şi, în dogărie, la astupatul buţilor *(Typha angustifolia).* [Bulg. papur, papură].

Papură-Vodă m. poreclă dată lui Ştefăniţă-Vodă, Domnul Moldovei, sub care lumea (din cauza foametei) mânca pâine din papură măcinată; ajuns personaj legendar ca şi Ciubăr-Vodă: *ai noroc, că eşti de când cu Papură-Vodă* Al.

păpuriş n. stuf de papură.

păpuşă f. **1.** mică figură de om făcută din lemn, ceară, carton, etc., cu care se joacă copiii: *gătită ca o păpuşă;* **2.** jocul păpuşilor, teatru popular din ajunul sfântului Vasile, în care păpuşile reprezintă tipuri sociale şi biciuiesc ciudăţeniile epocei; a juca păpuşile, a căuta să înşele, să păcălească; **3.** mănunchiu, ghem: *păpuşă de tutun, de sfoară;* **4.** douăzeci fire de tort pentru răşchitor; **5.** coceanul porumbului învelit în pănuşi; **6.** cioaca dogarului; **7.** colac mare. [Lat. vulg. *papa = pupa (cf. fr. dial. *papon — poupon*)].

păpuşar m. **1.** fabricant de păpuşi; **2.** *fig.* şarlatan.

păpuşărie f. **1.** jocul păpuşilor: *ne am săturat de păpuşării* Al.; **2.** *fam.* înşelătorie, şarlatanie.

www.dacoromanica.ro

păpușoiu (popușoiu) n. numele moldovenesc al porumbului, al cărui spic cam aduce cu o păpușă îndesată.

par m. lemn ascuțit la un căpătâiu și înfipt în pământ, [Lat. PALUS].

păr m. frumos arbore spinos din fam. rozaceelor ce face pere; 2. lemnul tare al acestui arbore, întrebuințat în strungărie și mai cu seamă pentru sculptură. [Lat. PIRUS].

păr m. 1. fir subțire ce crește pe pielea capului la om; 2. (colectiv) toți perii din capul omului: *a-și tunde părul;* în păr, în număr complet; 3. fire de păr pe pielea animalelor în diferite părți ale corpului: *păr de cal, de capră;* 4. coloarea părului: *cu ochii în doi peri* AL.; în doi peri, cu părul alb îndoit cu vânăt (despre cai); *fig.* echivoc, *fam.* beat; 5. parte păroasă la unele stofe; 6. filamentele unor plante: **părul ciutei**, gladiș; părul porcului, barba ursului: **părul Maicii Domnului**, plantă ce crește prin crăpăturile stâncilor din pădurile umede și umbroase *(Asplenium adiantum);* părul *sf.* Marii, torțel. [Lat. PILUS].

pară v. a ocoli, a se da înlături: *a para o lovitură* (= fr. *parer*).

pară f. 1. mică monedă turcească, $^1/_{40}$ dintr'un leu vechiu: *nojița și leița, curaua și paraua* POP.; 2. ban: *n'am nicio para;* 3. pl. bani: *are parale;* a lua la trei parale, a-și bate joc de cineva. [Turc. PARA, lit. piesă, monedă].

pàra adv. exprimă o idee de intensitate: *leu paraleu, trăsnete și paratrăsnete.* [Gr. mod.: v. *paraleu*].

pară f. flacără: *foc și pară.* [Slav. PARA, fum, abur].

pară f. rodul părului: *pară tămâioasă.* [Lat. PIRA].

pâră f. acuzațiune: *pâra cere dovadă* PANN. [Abstras din *pârî*].

parabolă f. pildă, alegorie ce conține un adevăr important: *parabola fiului risipitor.* ‖ *Geom.* 1. linie curbă ce rezultă din secțiunea unui con prin un plan paralel cu una din laturile sale: *parabola geometrică seamănă cu o jumătate elipsă infinit de mare;* 2. curbă descrisă în aer de un projectil.

parabolic a. 1. ce ține de parabola alegorică; 2. curbat în forma parabolei geometrice.

paracherniță f. plantă ce crește pe lângă ziduri cu proprietăți emoliente și răcoritoare *(Parietaria).* [Lit. buruiană de pereți].

paraclis n. 1. capelă ortodoxă; 2. rugăciune spre a invoca ajutorul divin într'o casă: *a alergat cu acatiste și paraclise pela biserici* GHICA. [De origină slavo-greacă].

paraclisier m. servitor care îngrijește de curățenia și de buna rânduială a bisericii: paraclisierul se numește în Mold. *palamar* și în Tr. *crâsnic.*

paradă f. 1. reunire de trupe ce au să fie trecute în revistă; 2. afectațiune de a arăta, de a face să admire: *face paradă cu averea sa* [Nemț. PARADE].

paradais n. patlagele roșii. [Sas. PARADAIS (APFEL), lit. mere de paradis].

paradigmă f. 1. pildă: *paradigma acestei istorioare* FIL.; 2. exemplu gramatical.

paradis n. 1. raiu, grădină delicioasă în care se aflau Adam și Eva; 2. locașul fericiților; 3. *fig.* loc încântător; 4. ultimele galerii într'un teatru.

paradisiac a. de paradis: *plăceri paradisiace.*

paradosi v. Mold. a preda (vorbă ieșită din uz): *pentru a-ți paradosi limba românească* NEGR. [Gr. mod.].

paradox n. părere contrară opiniunii generale.

paradoxal a. 1. ce ține de paradox: *părere paradoxală;* 2. căruia îi plac paradoxele: *spirit paradoxal.*

părăduială f. Mold. risipă mare: *se face o părăduială neauzită.*

părăduì v. Mold. a risipi: *să părăduiască în câțiva ani moștenirea.* [Lit. a face *paradă* cu ceva].

părăduitor a. și m. risipitor.

parafă v. 1. a pune o parafă (la iscălitură); 2. a parafă un registru (comercial), a iscăli fiecare foaie: *judecătorul va parafa registrul.*

parafă f. trăsătură adaosă la o semnătură spre a o deosebi de altele (= fr *paraphe).*

parafat a, provăzut cu o parafă: *registrele vor fi parafate.*

paraferna f. se zice de averea femeii în afară de zestre și de care ea își rezervă administrațiunea și folosința. [Gr. mod.],

parafernal a. *Jur.* extradotal.

parafină f. substanță solidă și albă, extrasă din schisturile bituminoase și din gudron, servă la fabricarea lumânărilor.

parafrază v. 1. a face parafraze; 2. a desvolta pe larg.

parafrază f. 1. explicare desvoltată a unui text; 2. expresiune difuză.

paràgină f. 1. pământ rămas necultivat; 2. *Bot.* paragină. [Ung. PARAG].

părăgini v. a lăsa în paragină, în părăsire.

părăginit a. 1. necultivat: *grădină părăginită;* 2. lăsat în părăsire: *vii părăginite.*

paragraf n. mică secțiune a unui capitol, reprezentat cu semnul §.

www.dacoromanica.ro

paragrafie f. *Jur.* prescripțiune. [Gr. mod.].

pârâi v. a face un zgomot surd și des. vorbind de foc, zăpadă, lucruri tari: *îi pârâie oasele* Isp. [Onomatopee din *prrr!* care imită acest sgomot].

pârâit n. acțiunea de a pârâi.

pârâitoare f. sbârnăitoare.

pârâitură f. pârâit repețit sau prelung: *pârâiturile puștilor.*

paralâc n. bani mărunți: *cu paralâcul* Car

paralaxă f. *Astr.* schimbare în poziținea aparentă a unui astru pe cer, când, în loc de a-l observa din centrul pământului, îl observăm dintr'un punct al suprafeței sale.

paralel a. se zice de două drepte sau de două suprafețe plane egal depărtate una de alta în toată întinderea lor. ‖ n. 1. *Geogr.* cerc paralel cu ecuatorul; 2. *fig.* comparațiune între două lucruri sau două ființe între ele: *a face un paralel între Mihaiu Viteazu și Ștefan cel Mare.*

paralelă f. 1. dreaptă paralelă cu alta; 2. șanț paralel cu fortificațiunile inimicului.

paralelipiped n. corp solid terminat cu șase paralelograme ale căror laturi opuse sînt egale între ele și paralele.

paralelism n. starea a două lucruri paralele.

paralelogram n. cadrilater plan ale cărui laturi opuse sunt paralele.

paraleu a. și adv. mai viteaz și mai învierșunat decât un leu: *niște smei și niște lei paralei* Isp.; **a se face leu paraleu**, a se îmbărbăta, a se înfuria. [Gr. mod. paraleon, extraleu]. ‖ m. lionul zilei.

paralitic a. și m. lovit de paralizie.

paralizà v. 1. a lovi cu paralizie; 2. *fig.* a împiedica acțiunea unei cauze fizice sau morale, a neutraliza: *nenorocirea a paralizat toată activitatea sa.*

paralizie f. 1. lipsă totală sau parțială a simțirii și a mișcării voluntare; 2. *fig.* imposibilitate de a lucra.

paralogism n. raționament fals dar fără intențiune de a înșela.

părăluță f. 1. para măruntă, bănuț; 2. pl. bani: *avea părăluțe bunicele;* 3 pl. *Bot.* bănuței.

părângă f. par de vite. [Ung. porong]

parangină f. Tr. vițelar (buruiana crește prin paragini).

paranimfă f. conducătoarea tinerilor căsătoriți; fig. *a lumii paranimfă, moartea* Em.

parantează f. 1. propoziție ce formează un sens distinct și separat de al frazei în care se inseră; 2. semn întrebuințat spre a indica o paranteză (.....); 3. *fig.* digresiune: *face paranteze perpetue.*

parapanghelos! înt. veșnică pomenire (cu o nuanță comică): *de acum parapanghelos! am răposat* Al. [Gr. mod.].

parapet n. 1. partea de sus a unei redute; 2. mică zidărie de un stat de om, spre a opri să nu cază de pe un pod, cheiu, turn.

paràpon n. 1. mâlnire, plânset: *mă apucă un parapon mare și sfâșietor* Pop.; 2. (ironic) nemulțumire de a fi fost trecut cu vederea la împărțirea slujbelor: *are un parapon.* [Gr. mod. paráponos, plânset, vaiet].

paraponisì v. *fam.* a avea un parapon.

paraponisit a. nemulțumit, care se plânge de neluare în seamă: *sunt paraponisit, căci mă văd părăsit* Al.

parascovenie f. lucru plăsmuit, credință mincinoasă: *nu mai cred toate parascoveniile* Isp. [Slav. paraskovaniie închipuire, invențiune (înt. făurire)].

părăsì v. 1. a lăsa cu totul: *a-și părăsi casa, copii, studiile;* 2. a se despărți de cineva sau de ceva. [Gr. bizantin pareáo (prin mijlocirea aoristului)].

părășin m. Tr. tremurătoare. [Origină necunoscută].

părăsire f. 1. acțiunea de a părăsi: *părăsirea studiilor;* 2. starea celui părăsit: *rămâi în părăsire cu ai tăi străini* Al.

părăsit a. lăsat în uitare. ‖ părăsita găinilor f. *Bot.* păpădie.

parastas n. slujbă pentru odihna sufletului: soroacele morților se fac la 3 sau la 9 zile după moarte, la 3 săptămâni, la 3, 6 ori 9 luni și după un an împlinit. [De origină slavo-greacă].

parastuì v. Mold a se reprezenta la teatru (vorbă ieșită din uz): *ce se parastuește în astă sară?* Al. [Gr. mod.].

paratonèr n. aparat destinat a prezerva casele de trăsnet: *paratonerul a fost inventat de Franklin* (= fr. *paratonnerre*).

pârâu n. 1. râu mic; 2. gârliciul teascului de vie. [Albanez pârrua]. ‖ adv. ca un torent: *lacrimile îi curgeau pârâu*

paravan n. 1. perete mobil spre a feri de căldură, ploaie, vânt: *paravan de cămine;* 2. *fig.* sprijin, protecțiune (= fr. *paravent*).

paraxân adv. bizar, curios: *boierule, nu-ți fie paraxân!* Isp. [Gr. mod. paraxènos]. ‖ n. ciudă: *așa mi-a venit un paraxân* Al

parazit m. cel ce mănâncă obișnuit la masa altuia, lingău. ‖ a. 1. care tră-

www.dacoromanica.ro

ieşte pe spinarea altuia; **plante parazite**, cari vegetează pe altele (iederă, ciuperci, etc.); **insecte parazite**, cari trăiesc pe alte animale (purici, păduchi, etc.); 2. care se desvoltă în paguba substanţei unui corp viu: *excrescenţă parazită*; 3. *fig.* supraabundant, superfluu: *ornamente parazite.*

parazitism n. traiul parazitului.

parc n. grădină mare cu pajişti, alee, boschete.

parcă adv. pare că, s'ar zice că: *parcă doarme.*

pârcălab m. 1. Mold. boier mai mare peste un judeţ (Hotin, Neamţ, Roman, Suceava, Rădăuţi), căpitanul şi judecătorul său: *pârcălabul era cu ai săi călăreţi* NEGR.; 2. Munt. perceptor sau primar de sat: *nu-l primise în sat şi el întreba de casa pârcălabului* PANN; 3. Tr. temnicer: *măi, jupâne pârcălabe, tu din lanţuri mă sloboade!* POP. [Ung. PORKOLÁB (din nemţ. BURGGRAF)]: demnitatea, primitiv analogă unui guvernator de provincie, scăzu treptat până la ceea de mai mare peste închisori].

pârcălăbesc a. ce ţinea de un pârcălab: *peste putin se zăreşte şi steagul pârcălăbesc* NEGR.

pârcălăbie f. demnitatea şi jurisdicţiunea unui pârcălab.

parcan n. Mold. 1. întărire, palancă: *statuele superbe, ânticele parcane* (NAUM); 2. închiderea unui braţ de râu spre a se prinde butucii scăpaţi pe vale. [Rut. PARKAN, îngrădire de lemn].

parceà f. 1. bucată: *urechile mele vedea-v'aş parcele* POP.; 2. bucată de stofă şi în secial, vorbind de şaluri, grosimea lânei şi a mătăsii: *o parcea are şase fire.* [Turc. PARÇA, bucată tăiată].

parcelà v. a divide în parcele.

parcèlă f. parte mică de teren (fr.= *parcelle*).

parchet n. 1. pardoseala unei camere cu bucăţi netede de lemn; 2. porţiune dintr'o pădure împărţită în secţiuni; 3. spaţiu într'un tribunal unde se află scaunele judecătorilor şi baroul advocaţilor; 4. locul unde reprezentanţii ministerului public îşi ţin şed nţele: *procurorul general e la parchet*; 5. magistraţii înşişi cari reprezentă ministerul public: *parchetul va decide.*

parchetà v. a pune un parchet: *a parcheta o cameră.*

pârciu m. 1. sudoarea ţapului ce produce mirosu-i particular; 2. varietate de struguri. [Bulg. PĂRČ, ţap (cf. *pârţag*)].

pardaf n. scândură subţire: *butucii se cioplesc şi se preţac în scânduri, tinichele, lăturoi, doage, pardafuri, şindilă, laţi.* [Metatează din turc. PADAVRA, laţi].

pârdalnic a. şi m. 1. necuratul: *bat'o pârdalnicul! lasă-mă la pârdalnicul* CR.; 2. pustiu, afurisit: *pârdalnicele bătrâneţe mi-au secat toată vârtutea* ISP. [Metatează din *prădalnic*: demonul conceput ca un răpitor de suflete].

pardesiu n. haină lungă pusă peste celelalte (= fr. *pardessus*).

pardon n. 1. iertare: *s'am pardon*; 2. formulă de politeţă rostită când deranjăm sau întrerupem pe cineva: *pardon!* (= fr. *pardon*).

pàrdos m. 1. leopard: *pardoşi, tigri, şerpi gigantici* AL.; 2. *fig.* viteaz: *pardoşi dela Lipneţ* AL. [Slav. PARUDUSŬ (din lat. PARDUS)].

pardoseală f. 1. duşumea; 2. pavaj.

pardosi v. 1. a căptuşi o cameră cu scânduri; 2. a aşterne cu piatră sau cu lespezi un drum, o stradă, o curte. [Origină necunoscută].

pardositor m. cel ce pardoseşte.

pare v. (impersonal) 1. a avea aparenţa (mai adesea falsă): *pare destul de înalt*; 2. a vedea în vis sau în imaginaţiuue; *îmi părea că sbor*; 3. a se arăta, a fi probabil: *nu-mi pare vinovat*; îmi **pare** (mi se **pare**), presupun că aşa e; 4. a fi impresionat într'un mod plăcut sau neplăcut: *îmi pare bine, îmi pare rău.* [Lat. PARERE].

părea v. a avea înfăţişarea, aparenţa: *a părea îmbătrânit.* V. pare.

pareatcă f. Mold. 1. cârpă, sdreanţă; 2. *fig.* (şi ironic) slujbaş rutinar. [Origină necunoscută].

păreche f. Mold. V. pereche.

părelnic a. imaginar: *presupusurile lui erau părelnice* NEGR. [V. *pare*].

parenetic a. care îndeamnă la virtute, moralizator: *scrieri părenetice.*

părere f. 1. mod de a fi, aparitiune, iluziune: *piere ca un vis, ca o părere* POP. *avut-am zile negre? s'au şters ca o părere* AL.; 2. mod de a vedea, opiniune: *după părerea mea*; 3. impresiune satisfăcătoare sau regretabilă: *părere de bine, părere de rău.* [V. *pare*].

păresimi f. pl. 1. postul Paştilor: *prima Duminecă a păresimilor*; 2. Miercurea din mijlocul ajunului Paştilor. [Lat. QUADRAGESIMA (cu sensul ecleziastic)].

paresimier n. carte bisericească ce conţine slujba păresimilor: *Paresimier de* A. PANN (1847).

părete m. Mold. V. perete.

parètis n. demisiunea unui arhiereu: *paretis dela episcopie.* [Gr. mod.].

parfum n. 1. miros plăcut; 2. ceeace exală un miros plăcut.

www.dacoromanica.ro

parfumà v. 1. a răspândi un miros plăcut: *florile parfumează atmosfera*; 2. a impregna cu parfum: *a-şi parfuma părul.*

parfumerie f. 1. arta parfumorului; 2. fabrică sau prăvălie de parfumuri.

parfumor m. cel ce face sau vinde parfumuri.

pârg n. coacere timpurie a fructelor: *un smochin cu roadele în pârg* Isp. [Abstras din *pârgă*].

pârgă f. 1. cele dintâi producte ale pământului (grâne, poame, struguri): *pârga roadelor*; 2. aceste producte aduse ca prinoase la biserică, la sărbătoarea Schimbării la faţă (6 August). [Slav. PRŬVA].

pârgar m. od. consilier comunal; pl. bătrânii oraşului: în oraşele din Mold. erau câte 6 sau 12 *pârgari* sub un *şoltuz*, acest din urmă numit în Munt. *judeţ*. [Vechiu-sas PÜRGER (= germ. BÜRGER), ung. POLGÁR: instituţiunea şi numele de origină săsească, venită prin mijlocirea Ungurilor (cf. *părcălab*)].

pârghie f. 1. drug ţeapăn de mişcat, sprijinit, ridicat o greutate; 2. braţ de balanţă; 3. *fig.* orice forţă morală: *voinţa e o pârghie puternică.* [Lat. medieval PERGULA].

pârgueală f. pârg: *spre vară roadele dau în pârgueală* Isp.

pârguì v. a da în pârg sau coacere, vorbind de fructe.

pârguit a. aproape copt: *garofiţe pârguite 'n foc de soare* Al.

pàri (al) adv. în comerţ, egal cu preţul nominal.

pârî v. 1. a acuza; 2. a denunţa [Slav. PRÌETI].

pària m. 1. om din ultima castă la Indieni: *casta pariilor se considera ca cea mai josnică din toate*; 2. *fig.* om despreţuit de toată lumea.

parià v. a face un rămăşag, a pune prinsoare (= fr. *parier*).

paricid m. ucigaş de tată sau de mamă. ‖ n. crima paricidului. ‖ a. *mână paricidă.*

parigină f. un fel de sobă de fier cu focul continuu. [Lit. (maşină) din Paris: it. PARIGINO, parizian].

parigorie f. mângâiere (luat mai mult ironic). [Gr. mod.].

parimiar n. carte ce conţine fragmente din Proverbele lui Solomon.

parimie f. 1. proverb: *ai vorbe cu parimii* Al.; 2. pl. extrase din sf. Scriptură ori din epistolele sfinţilor Apostoli ce se citesc la înserat. [Gr. mod.].

parimiologie f. studiu comparativ asupra proverbelor.

parinc m. Tr. *Bot.* meiu. [Lat. PANICUM].

părinte m. 1. tată (cu o nunanţă de solemnitate): *a fost un adevărat părinte pentru mine*; 2. titlu de onoare dat preoţilor şi călugărilor: *lasă grija sfinţilor în seama părinţilor* Em.; 3. cel ce a făcut mult pentru binele public: *părintele poporului*; 4. creator, fundator: *Herodot e părintele istoriei*; 5. pl. tata şi mama: *părinţii noştri*; părinţii conscrişi, senatorii în Roma antică; sfinţii Părinţi, cei mai iluştri învăţaţi ai Bisericii creştine, ale căror scrieri au un caracter dogmatic. [Lat. PARENTEM].

părintesc a. 1. din partea tatălui: *binecuvântare părintească*; 2. ce vine dela tată: *moştenire părintească.*

parip m. pohodnic: *avea un parip, un armăsar.* [Gr. mod.: cal lăturalnic].

pârîre f. acţiunea de a pârî. [V. *pârî*].

pâriş m pârîtor.

parisílabic a. se zice de vorbele cari conservă acelaş număr de silabe la toate cazurile.

pârît m. cel acuzat.

paritate f. egalitate, asemănare între obiecte de aceeaş natură.

pârîtor m. 1. acuzator; 2. denunţător.

pârjoală f. felie de carne friptă pe cărbuni. [Slovean PRAJOLA].

pârjol n. 1. foc mare, incendiu: *începu a plânge cu foc şi cu pârjol*; 2. *fig.* dezastru, jaf cumplit: *stau privind în vale cum fac pârjol Tătarii* Al. [Tras din *pârjoli*]. ‖ adv. nevoie mare (cf. *foc*): *e rea pârjol!*

pârjolì v. 1. a arde tare; 2. *fig.* a jefui cumplit; 3. *fam.* a înşela: *ai pârjolit la cărţi pe sărdarul* Al. [Derivat din *pârjoală*: lit. a frige carne pe cărbuni].

pârlaciu m. hoţoman. [V. *pârli*].

parlagiu m. măcelar care spinteacă vitele şi taie ciosvârtele la zalhana: *plin de sânge ca un parlagiu* Isp. [Turc. PARLADJV].

parlament n. numele adunărilor cari reprezentă naţiunea şi în special a celor două Corpuri legiuitoare.

parlamentà v. 1. a face şi a asculta propuneri pentru încetarea ostilităţilor; 2. *fig.* a fi pe cale de înţelegere.

parlamentar a. 1. ce ţine de parlament: *regim parlamentar*; 2. *fig.* conform uzurilor parlamentare, convenabil: *acest limbaj nu e parlamentar.* ‖ m. cel ce în timp de războiu se prezentă inimicului cu condiţiuni de pace.

parlamentarism n. sistema guvernului parlamentar.

pârlea m. 1. cel pârlit; 2. prăpădenie, naiba: *du-te pârlii*; *să te ţii pârleo!* (*să nu te rupi*), a fugi din răsputeri. (Abstras din *pârli*).

Pârlea-Vodă m. porecla lui Alexan-

www.dacoromanica.ro

dru Mavrocordat, sub domnia căruia, în 1783, un pârjol mistui o parte a Iașilor.

pârleală f. *fam.* înșelătorie.

pârleaz (prilaz) n. trecătoare din scânduri peste un gard de nuiele: *loc de pârleaz* Isp. *săria iute peste prilaz* Cr. [Bulg. prelĭez].

pârli v. 1. a arde puțintel: *soarele a pârlit iarba;* 2. a da prin foc: *când tăia porcul și-l pârlia* Cr.; 3. a porni iute: *noi atunci am pârlit-o la fugă* Cr.; 4. *fam.* a înșela: *m'a pârlit;* 5. *fam.* a fura. [Serb. perliti].

Pârlie f. pl. V. Pălie.

pârlit a. ars de foc, de soare. ‖ m. prăpădit, ticălos: *pârlitu ăla!*

pârlitură f. 1. arsură: *sub pârlitura soarelui* Od.; a da prin pârlitură, a necăji rău pe cineva; 2. loc cu copac pârliți de soare.

pârlog n. pământ rămas nearat un an sau doi. [Slav. prĭelogŭ].

parmac n. par care sprijină coastele stâlpilor unei case țărănești: *de căpăstru mi-l trăgea, de parmac că mi-l lega* Pop. [Turc. parmak, zăbrea].

parmaclâc n. balustradă: *un pridvor rotund cu parmaclâc* Od. [Turc. parmaklyk].

parmezan n. un fel de brânză făcută în Lombardia. [Lit. brânză de Parma].

pârnaie f. 1. oală mare cu două torți: *bău o pârnaie de sânge de taur* Isp.; 2. varietate de struguri cu gât. [Origină necunoscută].

parnasian a. și m. nume dat în Franța unor poeți cari se ridicară în contra lirismului romantic și cultivară o poezie de o formă impecabilă.

parodià v. 1. a face o parodie; 2. *fig.* a imita gesturile, apucăturile cuiva.

parodie f. imitațiune burlescă a unei opere serioase.

paroh m. preot. [Gr. mod.].

parohial a. ce ține de o parohie: *bi serică parohială.*

parohie f. 1. enorie; 2. biserica parohiei: *a merge la parohie*

paroiu n. roiul roiului din aceeași vară. [Slovean paroi].

parol! int. parolă de onoare. V. mahalagism.

parolă f. 1. promisiune verbală, cuvânt: *a da parola sa;* **parolă de onoare,** se zice, în vorbire, spre a afirma ceva cu tărie; 2. lozincă (= fr. *parole).*

parolist m. cel ce se ține de cuvântul dat.

paronim n. vorbă ce se aseamănă cu alta după formă sau origină și nu după sens: *abstrage* și *distrage, contuziune* și *confuziune.*

paronomază f. întrebuințare în aceeași propozițiune de vorbe analoge după formă și diferite după sens.

păros a. care are păr mult. [Lat. pilosus].

parotidă *f.* 1. *Anat.* glandă salivară situată aproape de ureche; 2. *Med.* inflamațiunea acestei glande.

paroxism n. 1. acces de boală: *paroxismul frigurilor;* 2. *fig.* momentul cel mai intens al unei sensațiuni ori pasiuni.

părpălac n. Mold. pârjoală de carne fragedă. [Derivat din *părpăli*].

parpalec m. 1. plăcintar grec: *mii de parpaleci și de papugii* Al.; 2. (ironic) Grec: *a leșinat parpalecu* Al. [Cf. *părpăli*].

părpăli v. a frige pe jumătate, a arde pe d'asupra: *o dihanie de om se părpălia pe lângă foc* Cr. [Slav. prpaliti].

parpandel m. puiu de țigan. [Vorbă luată probabil din țigăneste].

părpăr n. od. dare pe buțile de vin și putinile cu trugiuri. [Vechiu-rom. *perper,* bănuț [Mova] = gr. bizantin hypérpyron, monedă bizantină de aur].

părpără f. 1. ploaie cu bășici; 2. dârdora: *dăduse și el în părpăra însuratului* Cr. [Origină necunoscută].

părpăriță f. bucată de fier în care se prinde capătul fusului la o roată de moară. [Slav. prŭpriță].

părpian n. Tr. plantă numită și talpa pisicii, după conformațiunea peduncululuí (*Antennaria dioica).* [Origină necunoscută].

parșiv a. și m. Mold. râios: *cu parșiva cea de țărancă* Al. [Rus. parșivyi (din parșa, râie)].

part! int. ce exprimă sgomotul lovirii neașteptate: *n'apuc să răspunz... și șart! part!* Car. [Onomatopee].

pârțag *n.* furie, mânie cu toane: *arțagul își găsește pârțagul* Pann. [Derivat din *pârciu,* cu sensul primitiv de țap: lit. săritură de țap: animal cu toane, întocmai ca sinonimul italian *capriccio* (lit. săritură de țap sau de capră)].

partaj n. *Jur.* act ce conține diviziunea unei succesiuni: *partajul se face în ordinea înrudirei* (= fr. *partage)*

părtaș m. 1. care iea parte: *părtaș la veselia noastră;* 2. partizan.

parte f. 1. porțiune dintr'un lucru divizat între mai multe persoane: *a făcut patru părți;* 2. porțiune dintr'un tot: *cele cinci părți ale lumii;* 3. participare: *a avea parte la beneficiile unei întreprinderi;* 4. noroc: *cum ți-o fi partea* Pann: *să n'am parte de...;* 5. loc, latură, direcțiune: *în toate părțile, la o parte;* 6. *fig.* privință: *despre partea*

www.dacoromanica.ro

închinării însă, Doamne, să ne ierți Em.; **7.** partidă: *când aș da peste o parte bună* Cr.; **8.** *Gram.* parte de cuvânt, diferite categorii de vorbe, ca nume, articol, verb, etc.; **9.** gen (gramatical sau real): *partea bărbătească, femeiască;* **10.** *Muz.* fiecare din melodiile a căror reunire formează armonia: *bucată de patru părți;* **11.** *Jur.* cei ce sunt în proces: *părțile sunt în prezență.* [Lat. PARTEM].

parter n. **1.** partea unei case ce este la nivelul solului; **2.** partea unei grădini garnisită cu flori; **3.** partea unei săli de teatru în josul scenei și îndărătul orchestrei; **4.** spectatorii din parter: *parterul aplaudă* (= fr. *parterre*).

parțial a. **1.** care face parte dintr'un tot: *sumă parțială;* **2.** care se face numai în parte: *eclipsă parțială.* ‖ a. părtinitor.

parțialitate f. părtinire.

participà v. **1.** a lua parte: *a participa la o întreprindere;* **2.** a ține de natura cuiva: *catârul participă dela cal și dela măgar.*

participare f. acțiunea de a participa și partea luată dintr'o afacere.

participiu n. *Gram.* vorbă ce ține de natura verbului și de a adjectivului.

particulă f. **1.** parte mică: *particulele unui corp;* **2.** *Gram.* vorbă invariabilă, în genere monosilabică, ce intră în compoziținea altora, dar n'are existență proprie: *des-*fac, *răs-*torn; **3.** prepoziținе ce însoțește numele unei familii nobile (la Francezi redată cu de): *Alfred* de *Musset.*

particular a. **1.** ce aparține în propriu: *fiecare țară are datinile ei particulare;* **2.** separat, deosebit: *locuință particulară;* **3.** rezervat, secret: *mi-a spus lucruri particulare.* ‖ m. **1.** persoană privată: *e un simplu particular;* **2.** *fam.* un individ oarecare. ‖ n. ceeace e particular.

particularism n. în Germania, partidul care reclamă o independență particulară pentru fiecare din Statele diferite ale imperiului.

particularist m. partizan al particularismului.

particularitate f. circumstanță particulară.

particularizà v. a face particular.

partid n. unirea mai multor persoane încontra altora: *partide politice la noi au fost altădată două: conservatorii și liberalii;* acuma se formează mai multe.

partidă f. **1.** persoană de căsătorit: *e o partidă foarte bună;* **2.** proiect de preumblare, de petrecere între mai multe persoane: *am făcut împreună o partidă frumoasă;* **3.** totalitatea operațiunilor unui joc: *o partidă de domino;* **4.** parte de socoteală, cont particular: *scrie la partida mea această sumă;* **5.** mod de a ține registrele: *partidă simplă, dublă.* [Modelat după it. *partita* și fr. *partie*].

pârtie f. **1.** cărare făcută prin zăpadă: *a-și deschide o pârtie;* **2.** cărare în genere: *o luară apoi pe pârtie* Isp.; a-și da în pârtie, a se face om de treabă (în urma unei pedepse); **3.** *fig.* răritură, gol: *lehimea cruntă făcea pârtii grozave'n cetele române* Al. [Serb. PRT],

pârtinì v. a fi părtinitor. [Derivat analogic din *parte* (cf. *conteni, mărgini,* etc.)].

părtinire f. preferință injustă, parțialitate: *părtinirea soartei* Od.

părținitor a. și m. parțial, care ține partea cuiva în paguba altuia: *un judecător nu trebuie să fie niciodată părtinitor.*

părtinos a. părtinitor: *soarta ta fu părtinoasă.*

partiți(un)e f. reunirea tuturor părților unei compoziținui muzicale.

partitiv a. *Gram.* care deseamnă o parte dintr'un tot.

partizan m. cel ce ține de o persoană, de un partid, de o doctrină: *partizan al monarhiei.*

partner m. asociat la joc (= fr. *partenaire*).

parucic m. od. locotenent (Ghica). [Rus.].

părueală f. încăierare: *ceartă fără părueală n'are haz.*

părui v. **1.** a trage de păr, a smulge părul; **2.** a se lua de păr, a se încăiera.

pârv a. se zice de berbecele sau de oaia cu lâna scurtă și creață. [Cf. slav. PRŮVŬ, întâiu].

pârva a. Mold. de prima calitate: *făină pârva.* [Slav. PRŮVŬ, întâiu].

pârvac n. stupul ce roiește întâiu. [Slav. PRŮVŬ, întâiu].

parvenì v. **1.** a ajunge la scop, la destinațiune: *scrisoarea ta mi-a parvenit;* **2.** (absolut) a ajunge la onoruri, la avere: *nu e greu a parveni.*

parvenit m. om de rând care a făcut stare: *insolența parvenitului* (= fr. *parvenu*).

pas m. **1.** mișcare ce se face când punem un picior înaintea altuia spre a umbla: *a face trei pași;* **2.** diferite moduri de a umbla ce au fost regulate pentru trupe: *pas accelerat, pas forțat;* **3.** mers natural al calului: *a lăsa calul să meargă la pas;* **4.** urmă lăsată de picior când mergem: *la tot pasul;* **5.** *fig.* îngăduință, ocaziune: *nu-ți dă pas de*

www.dacoromanica.ro

vorbă PANN; *dete pas Turcilor a se amestecа* BĂLC.; **6.** măsură de distanță: *120 de pași fac 100 de metri*; **7.** pl demersuri pentru reușita unui lucru: *a face pașii cuveniți.* [Lat. PASSUS: sensul 7 după fr. *pas*].

pas n. trecătoare îngustă, printr'un lanț de munți sau mare: *Pasul de Calais, Pasul Turnului Roșu* (= fr. *pas*)

pas v. (întrebuințat numai la imperativ) **1.** a păși: *pasă cu D-zeu fiica mea!* ISP.; **2.** a căuta: *pasă de te du acolo* CR. [Lit. a face un pas]

pâs n. greutate ce apasă inima, necaz însoțit de neliniște: *fiecare își știe păsul său.* [Lat. PENSUM, greutate, lucru greu (ce apasă asupră-ne), luat la figurat (v. *apăsà*)].

pâș! int. imitând sgomotul umbletului în vârful degetelor.

păsà v. **1.** (impersonal) a avea păs de ceva, a se interesa: *nu-i pasă de nimic*; **2.** a se îngriji, a se teme: *puțin îmi pasă.* [Lat. PENSARE].

Pașà m. V. Pașă: *gustă vinul pritocit, de agale mult iubit, de pașale mult dorit* POP.

Pașă m. guvernatorul unei provincii, la Turci: titlu oficial al vizirilor și al unor înalți funcționari cari primiau ca distincțiune 2—3 cozi de cal sau *tuiuri: haini de Gălățeni și Pași țarigrădeni* POP. [Turc. PAȘA = BAȘA (din BAȘ, cap): pl. *pași* și *pașale*, acest din urmă cu accentul primitiv conservat în cântecele populare].

pasagĕr m. călător în treacăt.

pasaj n. **1.** în, orașele mari, galerie acoperită și ocolită cu magazine, rezervată numai pedeștrilor: *Pasajul român*; **2.** loc într'un autor, într'o operă ce se citează: *a copia un pasaj din Bălcescu* (= fr. *passage*).

pașalâc n. **1.** provincie guvernată de un Pașă: *pașalâcul Diului*; **2.** *fig.* țară despotică, despotism: *vă întreb, boieri, guvern regulamentar ori pașalâc...?* AL. [Turc. PAȘALYK].

pasă-mi-te adv. se vede, pare că: *pasă-mi-te ea pierduse un oscior* ISP. [De la *a păsa* cu finalul din *gogeamite, lehamite*].

pașaport n. permisiune dată de o autoritate pentru libera circulațiune a persoanei ce o posedă; fam. *a da cuiva pașaport*, a-l concedia (= fr. *passe-port*).

păsărar m. **1.** cel ce prinde sau vinde păsări; **2.** *Zool.* erete (se hrănește cu păsări).

păsăre f. grijă, teamă: *tu să n'ai nicio păsare* POP. [V. *păs*].

pasăre f. animal ovipar cu două picioare, având pene și aripi: **pasăre măiastră**, înzestrată cu graiu omenesc, aduce vești de pe cea lume sau depe tărâmul celălalt: *iat'o pasăre măiastră prinsă 'n luptă c'un balaur* AL.; **pasăre muscă**, păsărică din America cu colori sclipitoare; **pasărea paradisului**, pasăre din India însemnată prin penișul și micimea ei; **pasăre tătărească**, nagăț; **pasăre țigănească**, codobatură. [Lat. PASSAREM — PASSERE].

păsăresc a. **1.** ce ține de păsări: *neamul păsăresc*; **limbă păsărească**: a) graiul păsărilor măestre; b) un fel de graiu școlăresc ce constă în sufixarea unuia sau mai multor sonuri la fiecare silabă a vorbei: ex. *măpă dupuc lapa școpoalăpă* (= mă duc la școală); **2.** se zice de o varietate de struguri numiți și *pădureți.* ‖ **păsărește** adv. **1.** ca o pasăre: *fuge păsărește*; **2.** în limba păsărească, neînțeligibil: *a vorbi păsărește.*

păsat n. **1.** mălaiu măcinat mare; **2.** terciu gătit din făină mai groscioară, fiartă cu lapte sau cu unt. [Banat *pisat* = lat PENSATUM, pisat].

pască f, **1.** colac de Paști ce-i aduc credincioșii la biserică spre binecuvântare: *face pască cu smântână și ouă* CR.; **2.** anafură ce se dă în ziua de Paști; **3.** azimă ce mănâncă Evreii la Paște. [Rut. PASKA].

pascàl a. ce ține de Paști: *mielul pascal.*

pascalie f. **1.** calendar perpetuu cu indicațiuni astrologice (după cari se poate hotărî data sărbătorii Paștilor pentru orice an); **2.** carte de ghicit norocul fiecăruia: **3.** *fig.* a-și pierde pascaliile, a face erori de calcul (cf. *a-și pierde călindarul*). [Gr. mod. PASHALIA, Paști].

păscut n. **1.** păsune: *viteie când se întorc dela păscut* ISP.; **2.** acțiunea de a paște: *nici de păscut gâștele nu ești bun* CR. [V. *paște*].

păși v. a înainta pas cu pas, a umbla: *copilul pășia în urma lui.*

pasians n. un fel de joc în cărți (= fr. *patience*).

pasibil a. *Jur.* expus la: *pasibil de amendă.*

pasigrafie f. scrisoare universală.

pâșin a. Mold. smerit, liniștit: *o vezi cât e de pâșină* CR. [Vechiu-rom. *pășen*, trufaș = slav. PYŠANŬ, înfumurat].

pasionà v. **1.** a interesa foarte, a excita: *un orator mare știe să pasioneze auditoriul său*; **2.** a prinde pasiune: *a se pasiona pentru joc.*

pasional a. ce ține de pasiuni: *stările pasionale ale sufletului.*

pasionant a. care pasionează; *lectură pasionantă.*

www.dacoromanica.ro

pasionat a 1. plin de pasiune: *limbaj pasionat:* 2. plin de prevenţiune, de partialitate: *judecător pasionat.*

pasiune f. 1. mişcare sufletească: *pasiunea binelui, a răului;* 2. patimă, afecţiune foarte vie pentru ceva: *pasiunea colecţiunilor;* 3. obiectul acestei pasiuni; *pictura e pasiunea lui;* 4. prevenţiune, partialitate: *a judeca cu pasiune;* 5. *Filoz.* impresiune primită de un subiect, în opoziţiune cu *acţiunea.* ‖ f. 1. suferinţele Mântuitorului; 2. naraţiunea evanghelică a Pasiunii; 3. *fig.* supliciu, martiriu.

pasiv a. 1. care primeşte acţiunea sau impresiunea: *verb pasiv;* 2. care nu lucrează: *rezistenţă pasivă.* ‖ n. 1. forma de conjugare a verbelor pasive; 2. totalitatea datoriilor: *pasivul acestui comerciant covârşeşte activul său.*

pasivitate f. starea celui pasiv.

păslă f. 1. materie de lână sau de păr, neţesută dar călcată: *cojoc de păslă;* 2. lână foarte mare şi delicată: *pălărie de păslă.* [Cf. ceh PLST].

păsleĝi n. pl. Mold. cepii roatei carului mocănesc. [Origină necunoscută].

paşli v. Mold. *tam.* 1. a şterpeli: *paşlise o grămadă de buci pentru aţâţat focul* CR.; 2. a o şterge: *nu te vedeam când ai paşlit-o* CR. [V. *paşol!*].

păslit a. de păslă: *sub un cort mare păslit* POP.

păslos a. des ca păsla: *păr păslos.*

pasmant n. ceapraz. [Ung. PASZOMÁNT (din it. *passamano)*].

pasmanterie f. ceaprazărie.

pasmantier m. ceaprazar.

paşnic (pacinic) a. 1. cui place pacea: *om paşnic;* 2. favorabil păcii: *aşezăminte paşnice;* 3. scutit de turburări, liniştit: *domnie paşnică.*

paşol! Mold. int. de alungat câinii: marş! [Rus.].

paspoal n. şiret, galon: *paspoaluri pentru soldaţi* (= fr. *passepoil).*

passim adv. ici şi colea, în diferite locuri.

pastă f. 1. aluat de făină cu forme diferite: *paste pentru supă;* 2. orice substanţă macinată şi frământată: *pastă de hârtie, de porţelan, de dinţi;* 3. nume dat unor preparaţiuni medico-alimentare: *pastă de jujubă.*

păstaie f. Mold. pojghiţă: *păstaie de fasole, de ardeiu.* [Origină necunoscută].

păstărnac m. plantă culinară *(Pastinaca sativa).* [Rus. PASTERNAKŬ (din nemţ. *Pastinake)*].

paşte v. 1. a mânca iarbă, vorbind de animale: *calul să pască unde va voi;* 2. a duce la păşune: *oaia ce mi-a dat-o s'o pasc;* a paşte vânt, a pierde vremea în zadar: *mulţi nerozi pasc vântul* PANN; 3. *fig.* a pândi: *de când îi paşc eu, că doar i-oiu prinde* AL.; a paşte păcatul pe cineva, a-l pândi; 4. a aştepta: *nu ştii ce păcat te paşte* CR.; 5. a ameninţa: *moartea te paşte* AL. [Lat. PASCERE. Sensurile figurate sunt imagini pastorale: s'a zis întâi, *boul paşte pe luncă, apoi, un gând mă paşte*].

Paşte (Paşti) f. pl. 1. sărbătoare solemnă ţinută de Evrei în fiecare an spre aducere aminte de trecerea Mării Roşii; 2. sărbătoare solemnă ţinută anual de creştini în memoria învierii Domnului: *la Paşti se mănâncă ouă roşii;* Paştile cailor: a) numele popular al zilei de Ispas când caii se satură de iarbă: la Paştile cailor, la sf. Aşteaptă: *la moşii ăi verzi ori la Paştile cailor* ISP.; b) *Bot.* traista ciobanului; 3. *fig.* sărbătoare în genere (cu veselie şi cu petreceri): *nu-i în toate zilele Paşte.* [Lat. PASCHAE].

pastel n. 1. *Bot.* drobuşor; 2. creion făcut din colori pulverizate; 3. tablou făcut cu pastel; 4. gen de poezie lirică descriptivă, o varietate a idilei, tablou scurt, dar expresiv şi izbitor, copie fidelă de pe natură: *Pasteluri de Alexandri.*

pastelist m. pictor de pasteluri.

paşte-vânt m. pierde-vară.

Paşti f. pl. V. Paşte.

pastilă f. turtişoară rotundă făcută cu zahăr, arome, suc de plante şi zeamă de fructe.

pastiş n. 1. tablou în care un pictor imită pe un altul; 2. operă în care s'a imitat stilul unui scriitor celebru (= fr. *pastiche).*

păştiţă f. *Bot.* floarea Paştilor *(Anemone nemorosa).*

păstor m. titlul preoţilor protestanţi.

păstor m. 1. păzitor de oi; *fig.* episcop: *păstor sufletesc.* [Lat. PASTOREM].

pastoral a. 1. ce ţine de păstori: *vieaţă pastorală;* 2. care descrie traiul câmpenesc: *poemă pastorală;* 3. ce ţine de episcop; *cârjă pastorală.*

pastorală f. 1. piesă de teatru sau roman în care personajele sunt păstori; 2. scrisoare publică a unui episcop către credincioşi.

păstoresc a. pastoral.

păstori v. *fig.* a fi păstor sufletesc: *Biserica Moldovei s'a păstorit de mitropoliţi* NEGR.

păstorie f. stare de păstor.

păstorit n. îndeletnicirea *păstorului.*

păstră v. 1. a ţinea în bună stare: *a păstra sănătatea;* 2. a pune deoparte: *a păstra bani;* 3. a ţeri de stricăciune: *carnea se păstrează în vase bine astupate.* [Bulg. PASIRĬA].

www.dacoromanica.ro

pastramă f. 1. carne sărată și afumată: *cu câteva bucăți de pastramă ținea băcănie* GHICA; 2. *fig.* a pune la pastramă, a jupui de viu, a snopi în bătăi: *mai trebuie să-și bată joc de casa mea și pe voi să vă puie la pastramă?* CR. [Vechiu-rom. *pastramà* = turc. PASTIRMA].

pastramagiu m. 1. cel ce face sau vinde pastramă; 2. *fig.* mojic (în graiul mahalagiilor): *scapă-mă de pastramagiul!* CAR. [Formațiune analogică].

păstrare f. acțiunea de a păstra: *a da cuiva în păstrare.*

păstrător a. și m. 1. care păstrează; 2. care economisește.

păstrăv m. 1. pește din râuri cu carnea foarte delicată *(Salmo fario)*; 2. ciupercă comestibilă a cării carne albă fragedă are un miros slab și un gust plăcut *(Agaricus ostreatus)*; **doar n'am** mâncat păstrăvi, doar nu-s nebun! [Serb. PASTRVA, lit. pestriț (după coloarea peștelui și a buretelui)].

păstru n. economie: *știe a trăi cu păstru* PANN. [Abstras din *păstrà*].

păstrugă f. pește cu carne foarte gustoasă, ajunge până la $1^1/_2$ metri lungime *(Accipenser stellatus)*. [Serb. PASTRUGA, lit. pește pestriț (v. *păstrăv*)].

păstură f. materie viscoasă din faguri cu care se nutrește oul de albină. [Lat. PASTURA].

păstură f. Tr. catrință, fota din napoi. [Scurtat din *pânzătură*].

păsuealâ f. răbdare, amânare de plată.

păsui v. a da pas, a îngădui la achitarea unei sume: *mai păsuește câteva luni* NEGR.

pășună v. a duce la pășune.

pășunat n. acțiunea de a paște.

pășune f. câmp de păscut. [Lat. PASTIONEM].

pașuș n. Tr. Mold. pașaport: *ne trebuia pașuș nemțesc* GHICA. [Ung. PÁSUS (din nemț. *Pass*)].

pat n. 1. mobilă ce servă de culcare sau de odihnă: *un pat de fier*; 2. prin analogie: *pat de verdeață*; 3. suportul unei arme de foc: *patul puștii, tunului, răsboiului de țesut.* [Gr. bizantin PÀTOS, podeală (cf. *crivat*)].

pată f. 1. semn ce murdărește: *haină plină de pete*; 2. semne naturale pe pielea animalelor sau pe penele păsărilor; 3. părți mai întunecoase în soare; 4. *fig.* defecte într'o operă altmintrelea bună: *caută pete în soare*; 5. tot ce atinge onoarea, reputațiunea: *viață fără pată.* [Probabil redus din *peată*: cf. rut. PIATNO, pată]

pătà v. a face o pată.

patacă f. 1. Tr. taler austriac; 2. piesă de cinci lei: *scoate din pungă două patace* CAR. [V. *pitac*].

pațachină f. arbust cu bobițe negre, întrebuințate în medicină și în boiangerie *(Rhamnus cathartica)*. [Origină necunoscută].

patalamà f. V. batalamà.

pățanie f. întâmplare, mai adesea neplăcută: *își spuseră toate pățeniile* ISP. [V. *pății*].

puțaramă f. pățanie: *ținea încă minte patarama de ieri* POP. [Compromis din *pat*, pățesc, și *patimă*].

pataranie f. pataramă: *împăratu știa de patarania celei dintâi fete* ISP.

pataşcă f. pat de mort: *pataşca e dricul pentru cei avuți, năsălia pentru cei sărmani.*

pătat a. cu pete.

pățeală f. ceeace pățește cineva.

patèlă f. un fel de scoici: *supă de clapon cu patèle* CAR. (= fr. *patelle*).

patent a. învederat: *un adevăr patent.*

patentà v. 1. a supune la patentă; 2. a da o patentă cuiva.

patentă f. 1. diplomă acordată de suverani, corporațiuni, universități, etc.; 2. contribuțiunea anuală ce plătesc comercianții și industriașii: *medicii, advocații, notarii plătesc patentă.*

patentar m. cel înscris între cei cu patentă.

patentat a. care plătește patentă.

patèră f. cupă de bronz sau de argilă întrebuințată de cei vechi în sacrificii: *purtând în mâini patere și vasele de taină* NAUM.

pateric n. colecțiune de viețile cuvioșilor pusnici. [Gr. mod. PATERIKÓN (din PATÉRAS, părinte)].

pateriță f. toiag arhieresc de aur, argint sau fildeș. [Gr. mod., din PATÉRAS, părinte (cf. toiag *pastoral*)].

patern a. părintesc.

paternitate f. 1. stare, calitate de tată; 2. *fig.* calitate de autor: *a revendica paternitatea unei cărți.*

pateție a. care mișcă sufletul: *discurs pateție.* ‖ n. ceeace mișcă sufletul.

pății v. 1. a suferi (într'un mod nemeritat): *de ar ști omul ce ar păți, dinnainte s'ar păzi* CR.; 2. a cunoaște și învăța din propria sa experiență: *cine a pățit multe, știe multe*; 3. a se întâmpla (în bine sau în rău): *ce ai pățit să te scoli așa de dimineață?* 4. a suferi ceva rău: *cine o mai face ca mine, ca mine să pață* ISP. [Lat. PATI(RI): prezentul *pat*, în loc de *paț* sau *pățesc* și abstras dela a doua persoană *pați* (de unde prin analogie *pat*)].

www.dacoromanica.ro

patimă f. 1. suferință, în special cele îndurate de Isus: *săptămâna patimilor*, cea dinainfea Paștilor; 2. pasiune. mai ales de un caracter violent și dezordonat: *patima jocului, patima beției*; 3. părtinire: *vorbește cu patimă*; 4. boală: *patimă de țicat.* [Gr. mod.].

pătimaș a. și m. 1. suferind: *fratele mai mare e cam pătimaș* Isp.; 2. pasionat: *iar Domnul pătimaș* Bol.

pătimi v. 1. a suferi de o boală: *pătimește de friguri*; 2. a suferi martiriu: *au pătimit pentru dragostea lui Hristos* Cr.; 3. a îndura necazuri: *multe am pătimit*; 4. a suferi în genere: *când țara pătimește* Al.

patină v. a se da pe ghiață cu patine.

patină f. încălțăminte garnisită de desupt cu o lamă de oțel spre a se da pe ghiață (= fr. *patin*).

patinor m. cel ce patinează.

pățire f. 1. suferință îndurată; 2. *fig.* experiență.

patiserie f. arta și comerțul cofetarului (= fr. *patisserie*).

pățit m. cel ce a suferit și învățat multe în viața sa: *tot pățitul e priceput* Cr. V. Stan.

pățitanie f. pățanie: *să-i spue pățitania.*

patlageà f. pl. plantă culinară din fam. solaneelor: 1. patlagele vinete, originare din India, cu boabe lungulețe vinete (*Solanum melongena*); 2. patlagele roșii, originare din America meridională. cu boabe roșii, numite și *paradais* (*Lycopersicum esculentum*). [Turc. patlydjan].

patlăgină f. plantă cu proprietăți amare și astringente (*Plantago major*). [Lat. plantaginem].

pătlăginiu a. de coloare vânătă: *încins cu un șal pătlăginiu* Fil.

patologic a. ce ține de patologie.

patologie f. partea medicinei ce tratează despre natura, cauzele și simptomele boalelor.

pàtos n. 1. întrebuințare de mijloace patetice; 2. emfază afectată în vorbire.

patrafir n. veșmânt preoțesc atârnat de grumaz. [Slav. patrahilŭ, din gr. mod. epitrahíli (lit. de gât, de unde și forma bisericească *epitrahil*)].

pătrar n. 1. a patra parte: *un pătrar de secol*; 2. aspectul lunei când apare ca un semi-cerc luminos: 3. cal de patru ani.

pătrat n. 1. cuadrilater cu laturi egale și unghiuri drepte: *pătratul unui număr*, produsul acelui număr prin el însuș; 2. caeu. ‖ a. ce are forma unui pătrat: *odaie pătrată.*

patres (ad) adv. mort, lit. (transportat) la părinți: *noi te credeam ad patres* Al.

patriarh m. 1. nume dat mai multor persoane sfinte în Vechiul-Testament, a căror viață fu foarte lungă; 2. titlul capului Bisericii ortodoxe; 3. *fig.* bătrân respectabil care trăiește în mijlocul unei familii numeroase.

patriarhal a. 1. ce ține de vechii patriarhi, care e simplu cum era viața lor: *casă patriarhală*; 2. ce ține de demnitatea patriarhului: *scaun patriarhal.*

patriarhie f. 1. demnitate de patriarh; 2. țară supusă jurisdicțiunii sale; 3. palatul unde rezidă patriarhul.

patrician a. se zicea la Roma de ordinul cetățenilor cari ocupau primul rang în Stat. ‖ m. 1. cel ce era de condițiune patriciană sau nobilă; 2. nobil, mai ales în Veneția. ‖ *fam.* cârnat umplut, în formă de potcoavă.

patrie f. 1. țară unde ne-am născut: *patria e o a doua mamă*; 2. *fig.* se zice de țările în cari s'află cu prisosință unele lucruri: *Atena era odinioară patria artelor frumoase.*

pătrime f. a patra parte dintr'un tot.

patrimonial a. ce ține de un patrimoniu: *avere patrimonială.*

patrimoniu n. 1. averea provenită dela părinți: *separațiune de patrimoniu*; 2. *fig.* ceeace aparține natural cuiva: *devotamentul e patrimoniul sufletelor alese.*

patriot m. cel ce iubește patria sa și caută să-i fie folositor.

patriotic a. 1. ce ține de patriot; 2. făcut din patriotism.

patriotism n. iubire de patrie.

patristică f. partea teologiei ce tratează despre scrierile sfinților Părinți ai Bisericii.

patrologie f. colecțiune de operele sfinților Părinți ai Bisericii.

patron m. 1. cel ce servă de protector; 2. sfânt al cărui nume se poartă; 3. sfânt căruia e închinată o biserică și pe care o țară, un oraș, o corporațiune îl recunoaște de protector; 4. stăpânul unui atelier.

patron n. cartușă: *împarte patroane* Al. [Nemț. patrone: din terminologia militară austro-ungară].

patronà v. a lua sub protecțiunea sa.

patronaj n. 1. protecțiune acordată de un om bogat sau puternic; 2. *fig.* protecțiune în genere (= fr. *patronage*).

patronal a. ce ține de patron, de sfântul unui loc: *sărbătoare patronală.*

patronesă f. se zice de o damă care prezidă la o operă de binefacere.

patronimic a. și n. nume de familie, în opoziție cu prenumele și supra-numele: *numele patronimice românești*

www.dacoromanica.ro

se termină în **escu** sau **eanu**, ca *Popescu, Nicoleanu.*

patrontaș n. cartușieră: *centuronul cu patrontașul.* [Nemț. PATRONTASCHE].

patru num. de două ori două. [Lat. QUATUOR].

patrulă f. **1.** raită de noapte ce soldații fac într'un oraș; **2.** detașament care face patrulă. [Rus. (din fr. *patrouille*)].

pătrunde v. (activ) **1.** a trece dela un capăt la altul: *uleiul pătrunde hârtia;* **2.** a intra adânc, a se strecura: *frigul pătrunde oasele;* **3.** *fig.* a se răspândi departe: *instrucțiunea pătrunde în toate clasele societății;* **4.** a ajunge să cunoască, a înțelege: *a pătrunde un secret;* **5.** a mișca profund: *nenorocirea lui mi-a pătruns inima.* ‖ (reciproc) **1.** a intra unul într'altul: *a se pătrunde;* **2.** *fig.* a-și umplea mintea, sufletul: *a se pătrunde de datoriile sale;* **3.** a se convinge: *s'a pătruns că graba strică treaba* CAR. [Lat. PERTUNDERE. a găuri].

pătrundere f. **1.** acțiunea de a pătrunde; **2.** *fig.* ușurința spiritului de a pătrunde în cunoștința lucrurilor: perspicacitate, sagacitate.

pătrunjel m. plantă leguminoasă întrebuințată în bucătărie ca condiment (*Petroselinum sativum*). [Ceh. PETRUJEL].

pătruns a. **1.** trecut prin: *pătruns de gloanțe;* **2.** imbibat: *hârtie pătrunsă de grăsime;* **3.** *fig.* adânc mișcat: *pătruns de durerea lui;* **4.** convins: *pătruns de datoria sa.*

pătrunzător a. **1.** care pătrunde: *frig pătrunzător;* **2.** *fig.* care aprofundează lucrurile grele: *spirit pătrunzător.*

patruzeci num. de patru ori zece.

pătucean n. pat mic.

pătuiac n. pătul mic: *fânul strâns și așezat în pătuiace.*

pătul n. **1.** pat pe care s'așează stupi, legume sau poame; **2.** coșar (de porumb): *pătulele gemeau de pline ce erau;* **3.** pat de pari în mijlocul apei de prins pește.

pătuli v. a strânge grânele în pătule.

pătură f. **1.** învelitoare de lână gros țesută: *cât ți-e pătura, atât te întinde* PANN; **2.** acoperământul calului; **3.** strat din o materie oarecare: *tăblițe acoperite cu pătură de ceară.* [Derivat din *pat*].

paucă f. tâmpină: *începură a suna din pauce, din trâmbițe și din surle* OD. [Nemț. PAUKE].

păun m. gen de păsări din ordinul galinaceelor. cu pene frumos colorate, dar cu vocea neplăcută. [Lat. PAVONEM].

păunà v. a fi mândru ca păunul.

păunaș m. **1.** puiu de păun; **2.** *fig.* tânăr, mândru și frumos: *păunașul codrilor, voinicul voinicilor* POP.

pauperism m. **1.** starea celor săraci; **2.** toți săracii dintr'o țară.

paupertate f. **1.** sărăcie: *certificat de paupertate;* **2.** *fig.* lipsă de minte: *paupertate intelectuală.*

pauză f. **1.** întrerupere momentană a unei acțiuni: *a face o pauză;* **2.** *Muz.* interval de timp, de durata unei măsuri; **3.** în tipografie: trăsură de unire.

pavà v. a pardosi, a așterne cu piatră, etc.

pavă f. Mold, Tr. clin la încheierea de subțioară a cămășii. a sumanului, etc. [Ung. PÁHA].

pavaj n. **1.** acțiunea de a pava; **2.** lucru făcut cu pietriș; **3.** mod de pavare: *pavaj cu mozaic* (= fr. *pavage*).

pavăză f. **1.** scut mare ce acopere tot corpul unui pedestru; **2.** *Bot.* jaleș. [It. PAVESE, printr'un intermediar slav].

paveà f. Mold. pavaj: *pavèle de piatră sau de brad.*

pavecerniță f. slujbă după cina cea mică. [Rus. PAVEČERNIȚA (v. *vecernie*)].

pavelui v. Mold. a pava.

pavian m. maimuță groasă cu botul prelung (*Cynocephalus*).

pavilion n. **1.** un fel de cort la militari; **2.** căscioară de obiceiu pătrată la extremitatea unui edificiu; **3.** căsuță într'o grădină; **4.** parte exterioară a urechii; **5.** stindard arborat pe catartul dinapoi al unei corăbii spre a indica naționalitatea sa.

pavoazà v. **1.** a garnisi o corabie cu paveze și pavilioane; **2.** a orna cu drapele.

pavogădu n. exercițiu de solfiare după silabele din psaltichie (*pa-vu-ga-di-che-zo-ni-pa*).

pază f. **1.** acțiunea de a păzi, veghere: *rămase de pază;* **2.** *fig.* îngrijire, băgare de seamă: *paza bună trece primejdia rea.* [Abstras din *păzi*].

pazar n. târg, piață (vorbă ieșită din uz): *Agă era mai marele pazarului.* [Turc. PAZAR, rostire vulgară din persanul BAZAR (v. *bazar*)].

pazarghidean m. comisionar pentru târgueală (în vremea ciumei lui Caragea): *la fiecare poartă era câte o șandrama..., în care se adăpostia câte un servitor pus acolo pazarghidean* GHICA. [Turc. PAZARGHIDEN, târguitor].

pazarlâc n. târgueală, negustorime: *nu-l agiunge capul să facă asemenea pazarlâcuri* AL. [Turc. PAZARLYK].

pazarnic m. polițaiul târgului (în timpul ocupațiunii rusești 1828—1834): *intră în curte vestitul pazarnic, urmat de un cazac* GHICA. [Rus. PAZARNYKŬ (din turc. *pazar*, bazar)].

păzi v. **1.** a priveghia pentru apărare: *a păzi cetatea;* **2.** a băga de seamă să

www.dacoromanica.ro

nu fugă: *a păzi un captiv*; 3. a avea grijă: *a păzi un bolnav*; 4. a observa cu scumpătate: *a păzi credința, cuvântul*; 5. a feri: *frica păzește pepenii*; 6. a lua aminte, a fi cu băgare de seamă: *păzește-te!* [Slav. PAZITI].

păzit a. care se păzește.

păzitor m. cel ce păzește.

paznic m. păzitor, mai ales de noapte.

paznic m. Mold. scoaba dogarului și dulgherului. [Rus. PAZNIKŬ, din PAZŬ, scobitură].

Pazvangii m. pl. 1. soldații din oastea lui Pazvantoglu; 2. *fig.* jăfuitori.

Pazvanți m. pl. Pazvangii: *câteva sute de Pazvanți* BĂLC.

Pazvantlii m. pl. Pazvangii: *ne-am pomenit cu două sute de Pazvantlii* FIL.

pe prep. servă a exprima: 1. locul asupra căruia stă ceva ori cineva: *a ședea pe scaun*; 2. locul asupra căruia se mișcă cineva: *a încăleca pe cal*; 3. partea asupra căreia se face ceva: *se spală pe mâini*; 4. un spațiu de timp; *pe un an*; 5. o modalitate: *pe față, pe voie*; 6. acuzativul la ființe (ca un mijloc de diferențiare de nominativul omonim): *leul învinge pe urs.* [Lat. PER].

peăn n. imn în onoarea lui Apollon.

peană f. Tr. V. pană.

peasnă f. cântare bisericească. [Slav. PIESNĬ, imn].

pecetar m. gravor de peceți.

pecete f. 1. placă de metal în care sunt săpate embleme, ce se reproduc apoi în ceară roșie spre a da un caracter de autenticitate scrisorilor, diplomelor, actelor publice: *pecetea Statului*; peceți, od. un fel de dare ce a fost desființată prin Reforma lui Const. Mavrocordat (v. *pecetluitură*); 2. urma peceții; 3. *fig.* semn caracteristic, caracter distinctiv: *pecetea geniului, pecetea unei epoce.* [Slav. PEČATĬ].

pecetlui v. 1. a pune pecetea pe un act; 2. a pune peceție din autoritatea justiției; 3. *fig.* a cimenta, a întări: *a pecetlui o unire*.

pecetluire f. acțiunea de a pecetlui; **pecetluirea cămășii**, pedeapsă infamantă (în epoca fanariotă) care se făcea celor vinovați de mari abuzuri sau de o cumplită asuprire a poporului: înainte de a fi aruncat în ocnă, funcționarului abuziv îi se pecetluia cămașa pe dânsul.

pecetluit a. provăzut cu o pecete. ‖ n. acțiunea de a pecetlui.

pecetluitură f. bilet cu pecetea domnească: *Dumitrașcu Cantacuzino scoase în 1675 dăjdii noi cu pecetluituri.*

pecie f. mușchiu principal, dela vită, viței și porc: *să cumpere carne merge și pecia vacei alege* PANN. [Cf. slav. PEČENĬ, ficat].

pecingine f. erupțiune de băsicuțe, eczemă: *se întinde ca pecinginea.* [Lat. (IM)PETIGINEM].

peciu n. carte dicasterială ce ordona celebrarea căsătoriei: *mergi de-ți scoate peciul, te oiu cununa chiar eu* AL. [Cf. *pecete*].

pectoral a. 1. privitor la piept: *mușchi pectorali*; 2. bun de piept: *tizană pectorală.* ‖ n. ornament ce marele preot la Evrei purta pe piept.

pecuniar a. 1. ce stă în bani: *interese pecuniare*; 2. privitor la bani: *lipsă pecuniară.*

pedagog m. 1. cel ce prepară pe copii și poartă grijă de educațiunea lor; 2. cel ce s'ocupă cu pedagogia.

pedagogic a. relativ la pedagogie: *sisteme pedagogice.*

pedagogie f. 1. educațiunea copiilpr; 2. arta de a instrui.

pedală f. 1. coarda prin care se pune în mișcare roata, la mașini de cusut și biciclete; 2. *Muz.* mecanism pus în mișcare cu ajutorul picioarelor: *pedală de orgă, de piano.*

pedant m. cel ce face paradă cu știința sa, ‖ a. *un aer pedant.*

pedantesc a. ce ține de pedant.

pedantism n. ton, caracter, apucături de pedant.

pedeapsă f. 1. aplicare de mijloace ce produc durere spre a corija pe un culpabil: *și-a luat pedeapsa*; 2. *fig.* mare nenorocire: *pedeapsa lui D-zeu.* Pedepsele pentru crime sunt: munca silnică, recluziunea, detențiunea, degradațiunea civică; pentru delicte și contravențiuni: închisoarea și amenda. [Gr. mod. PAÍDEVSIS, instrucțiune: pedeapsa e concepută ca o învățătură menită a îndrepta și cumineți (v. *pedepsi*)].

pedel m. servitor la o Universitate.

pedepsi v. 1. a înflige pedepse; 2. a se chinui. [Vechiu-rom. *pedepsi*, a instrui («oameni *pedepsiți* într'a noastră limbă», Biblia din 1688)].

pedepsie f. *pop.* Mold. epilepsie (considerată de popor ca o pedeapsă divină): *la unii le umblau buzele, parcă erau cuprinși de pedepsie* CR.

pedepsitor a. care pedepsește: *potop trimes din ceruri cu foc pedepsitor* AL.

pedestraș m. pedestru: *patru mii pedestrași cu puști* BĂLC.

pedestrime f. militari pedeștri.

pedestru m. 1. cel ce merge pe jos: *decât cu așa cal mai bine pedestru* CR.; 2. infanterist. [Lat. PEDESTREM]. ‖ a. *un drumaș pedestru* PANN.

www.dacoromanica.ro

pedicur m. cel ce taie bătături.

pedicuță f. plantă cu al cării praf galben (numit *praful strigoilor*) babele vrăjesc ca să iea mana vacilor, iar țăranul spală cu fiertura dintr'însa caii plini de râie *(Lycopodium clavatum)*. [Origină necunoscută].

peduncul m. *Bot.* coadă de floare sau de fruct.

pegmatită f. piatră granitică în care s'află caolin si servă la fabricarea porțelanului: *pegmatita se găsește în munții Mehedinților.*

pehlivan m. **1.** od., atlet ori saltimbanc care se oferia în spectacol la nunțile domnești: *pehlivanii făcură feluri de năzdrăvănii și de jocuri* Od.; **2.** azi, *fig.* șarlatan, poznaș; *a'ară, pehlivanule!* Al. [Turc. PEHLIVAN, lit. viteaz, voinic].

pehlivănie f. **1.** scamatorie: *făcând pehlivănii să râză boieri* Al.; **2.** *fig.* purtare, faptă de pehlivan: *ai să-mi dai samă de pehlivăniile tale* Al.

peic m. V. paic.

peiorativ a. care adaogă o idee nefavorabilă: *sufixe peiorative* (ex. critic-*astru*, poet-*astru*).

peire f. **1.** acțiunea de a peri; **2.** moarte, ruină: *merg la peire.*

peizaj n. **1.** întindere de țară ce se îmbrățișează dintr'o privire; **2.** tablou ce reprezintă situri câmpenești (= fr. *paysage*).

peizajist m. pictor de peizaje.

pelagianism n. V. Pelagiu.

pelagră f. boală foarte gravă ce se manifestă prin simptome pe piele și de care suferă mai ales populațiile rurale.

pelerin m. cel ce călătorește din pietate la un loc de închinăciune.

pelerină f. haină femeiască în formă de guler mare lăsat pe umeri.

pelerinaj n. **1.** călătoria ce face un pelerin; **2.** locul unde se duce.

peleș n gaura prin care se bagă brăcinarul în îndoitura de sus a nădragilor. [Cf. ceh PELEŠ peșteră, bârlog].

peletic n. pensula cu care olarul trage brâne sau flori pe vase. [Origină necunoscută],

pelican m. babiță, pasăre acvatică din ordinul palmipedelor, cu ciocul larg și cu ezofagul dilatat în formă de pungă pentru păstrarea alimentelor *(Pelecanus onocrotalus)*: pelicanul e mâncăcios, sboară și înnoată foarte bine.

peliculă f. pieliță.

pelin m. **1.** plantă aromatică foarte amară din ale cării frunze se prepară un licher numit **absint**, iar cu zeama de pelin fiert se spală rănile *(Artemisia absinthium)*; **2.** vin în care s'au macerat frunze de pelin: *pelin de Drăgășani.* [Slav. PELYNŬ].

pelincă f. Mold. **1.** față (de prunci): *copilandru abia scos din pelinci* Al.; **2.** pl. turte de Crăciun («fașele lui Hristos»). [Rus. PELENKA].

peliniță f. plantă cenușie cu florile galbene *(Artemisia pontica)*.

peloc adv. V. loc.

pelteà f. must de poame (mere, lămâi, gutui) fierte până la îngroșare: *peltele de gutui și de mere* Ghica. [Turc. BELTÈ, de unde și Mold. *beltè*].

peltic a. și m. care nu poate rosti unele litere. [Turc. PELTEK].

pelungoasă f. *Bot.* silnic. [Și *prelungoasă*, numită astfel din cauza tulpinei sale târîtoare și a frunzelor preiungi].

pembè adv. **1.** roz, trandafiriu: *fermenea de croazea pembe* Fil.; **2.** *fig.* și *fam.* bizar: *gust pembe să se dea în dulap.* [Turc. PEMBÉ, lit. de coloarea bumbacului; pentru sensul figurat, cf. *fistichiu*].

penal a. care supune la o pedeapsă: *lege penală.*

penalitate f. sistemă de pedepse stabilită de lege.

penați m. pl. **1.** *Mit.* zei domestici la cei vechi; **2.** *fig.* locuință: *a se reîntoarce la penații săi.*

pendant n. se zice de două obiecte menite a figura împreună spre a se corespunde prin simetrie.

pendent (pendinte) a. nu încă hotărît sau terminat: *o afacere pendinte.*

pendulă f. **1.** greutate astfel suspendată încât, pusă în mișcare, să facă oscilațiuni regulate; **2.** orologiu a cărui mișcare e regulată de o pendulă.

peneag n. Mold. partea de d'asupra călcâiului încălțămintelor. [Origină necunoscută].

penèl n. **1.** unealtă dintr'un smoc de fire de păr legate de un mâner, cu care ne servim spre a întinde colori, cleiu, etc.; **2.** *fig.* mod de a picta: *un penel delicat* (= it. *pennello*).

penibil a. **1.** care cauzează durere: *sensațiune penibilă*; **2.** *fig.* greoiu: *stil penibil.*

peninsulă f. țară înconjurată de mare, afară de o parte unde se împreună cu continentul: *peninsula iberică, pirineică, balcanică.*

peniș n. **1.** toate penele unei păsări; **2.** panaș.

peniță f. **1.** pană de scris; **2.** plantă cu florile alburii dispuse în spice *(Myriophyllum spiccatum)*.

penitenciar n. casă de detențiune cu scopul de a reforma educațiunea morală

www.dacoromanica.ro

a deținuților: *penitenciarul dela Ocna, Telega și Văcărești*

penitent a. 1. care se căiește; 2. care face penitență.

penitență f. 1. căință; 2. pedeapsă impusă de preot penitentului.

pensie f. V. pensiune.

pension n. pensionat.

pensionar m. 1. cel ce plătește spre a fi găzduit și ospătat; 2. elevul unui pensionat; 3. cel ce primește o pensie dela Stat.

pensionat n. școala ce primește interni, institut de educațiune pentru băieți sau fete.

pensi(un)e f. 1. sumă de bani ce se dă pentru locuință, hrană; 2. locul unde cineva e găzduit și ospătat, pe un preț determinat; 3. sumă anuală plătită de Stat sau de un particular vechilor funcționari ieșiți cu onoare din serviciu.

pensulă f. penel. [Nemț. PINSEL].

pentagon n. poligon cu 5 laturi.

pentagonal a. ce are forma pentagonului: *figură pentagonală.*

pentagramă f. figură compusă din două triunghiuri ecvilaterale și întrecrucișate.

pentametru n. vers greco-latin de 5 picioare.

Pentateuc n. partea Bibliei coprinzând cele 5 cărți ale lui Moise.

penticostă f. sărbătoarea Rusaliilor, la Evrei și la Catolici, cade cincizeci de zile după Paști.

penticostar n. carte bisericească ce conține slujba de 50 de zile, dela Paști până la Rusalii. [Gr. med.].

pentru prep. 1. arată scopul sau destinațiunea: *a muri pentru patrie;* 2. o considerațiune sau preferință: *fă, te rog, pentru mine;* 3. o favoare: *opiniunea publică e pentru el;* 4. o relațiune: *e prea mare pentru vârsta lui;* 5. în privința: *am auzit pentru tine că ești un om prea iscusit* PAN; 6. cauza: *l'am pedepsit pentru lenea lui;* 7. ca interogativ, spre a cunoaște cauza sau motivul: *pentru ce?* 8. ca răspuns, cu arătarea cauzei: *pentru că...* [Contras din *pe întru*].

pentrucă conj. arată cauza sau motivul. [V. *pentru* 8].

penultim a. înainte de cel din urmă. || **penultimă** f. silaba penultimă a unei vorbe sau a unui vers.

penumbră f. 1. *Fiz.* umbră ce înconjoară umbra propriu-zisă proiectată de un corp; 2. în pictură: trecere dela clar la obscur; 3. starea unui corp slab luminat.

Pepelea m. 1. Păcală, considerat mai ales sub raportul inepției și al nevinovăției; 2. reprezentantul popular al spiritului glumeț și malițios totdeodată: *șagalnicul Pepelea* EM. *s'a dus Pann, finul Pepelei, cel isteț ca un proverb* EM. [Slav. PEPELŬ, cenușă: primitiv sinonim cu *Cenușotcă*, perechea bărbătească a *Cenușăresii*, deveni la urmă un personaj din sfera lui Păcală].

pepene m. 1. plantă din fam. cucurbitaceelor cu tulpina întinsă pe pământ și acățătoare prin cârcei, având două varietăți: **pepene galben** sau *zămos* (Mold.) cu fructul mare, globulos sau oval, neted sau sgrăbunțos, cu miezul suculent, dulce, de o coloare albă sau galbenă *(Cucumis melo)* și **pepene verde**, numit încă *harbuz* (Mold.) și *lubeniță* (Olt. și Tr.), cu fructul globulos sau lungăreț, de coloare verde închis sau deschis, cu carnea roșie sau galbenă, dulce și foarte suculentă *(Cucumis citrullus); fig.* a scoate din **pepeni**, a face pe cineva să-și piarză cumpătul; 2. Mold. Buc. castravete. [Lat. vulg. PEPENUS = clasic PEPONEM].

pepenos a. rotund și plin ca un pepene.

pepinieră f. 1. vlăstar de arbuști ce se transplantează; 2. terenul unde se cultivă; 3. *fig.* reunire de tineri cari se prepară pentru o carieră oarecare.

peplu(m) n. manta femeiască brodată, la Grecii antici: *cu pavăza și lancea 'n peplum învălită* NAUM.

pepsină f. principiu activ al fermentului ce se află în sucul gastric.

percal n. țesetură de bumbac foarte fină și compactă.

percalină f. pânză de bumbac ușoară și lustruită, pentru căptușeli.

percan n. stofă din păr de cămilă. [Origină necunoscută].

percepe v. 1. a primi impresiunea obiectelor, sensațiunea ce ele cauzează: *urechea percepe sonurile;* 2. a ridica și strânge impozitele.

perceptibil a. ce poate fi coprins de simțuri sau de minte: *ironie abia perceptibilă.*

perceptibilitate f. caracterul celor perceptibile.

percepți(un)e f. 1. facultatea de a percepe; 2. act prin care spiritul iea cunoștință de obiectele exterioare cari au lovit simțurile; 3. strângerea impozitelor; 4. (percepție) funcțiunea și biuroul perceptorului.

perceptor m. cel ce strânge impozitele.

percet a. bălțat, vorbind de oi. [Origină necunoscută].

perchiziționà v. a face perchiziționi.

perchiziți(un)e f. cercetare minuțioasă.

www.dacoromanica.ro

percică f. coama de pe fruntea calului. [Cf. *perciune*].

perciunat a. şi m. **1.** care poartă perciuni: **2.** *fam.* (ironic) evreu bigot.

perciune m. (mai ales la pl.) bucle de păr, şi în special ce poartă evreii bigoţi d'alungul obrajilor. [Turc. PERÇEM].

percurge v. **1.** a străbate; **2.** *fig.* a examina în treacăt: *a percurge o carte.*

percurs n. drumul ce face o trăsură, un fluviu: *percursul trenurilor.*

perdaf n. **1.** stropire foarte subţire cu gura a unei materii spre a-i da lustru a doua oară; **2.** în special, la bărbieri, răsătură în răspăr: *ras regulat în toate Sâmbetele cu perdaf* GHICA: **3.** *fam.* mustrare aspră (cf. *săpunează*): *a da un perdaf cuiva.* [Turc. PERDAH, lustru].

perdeà f. **1.** pânză ce se pune la fereastre: *nişte perdele de mătase* ISP ; **a se da după perdea**, a se ascunde; **a ridica perdeaua**, a da lucrurile pe faţă; **2.** cortina uşii de intrare la camera lui Vodă: *Vodă cheamă un ostaş dela perdea* OD.; **3.** cortină de teatru (în jocul păpuşilor): *cum să jucăm păpuşile? cu perdea ori fără perdea?* POP.; **4.** *fig.* rezervă, bunacuviinţă (metaforă luată dela modul de a juca păpuşile): *îi vorbesc cu perdea..., ca să n'o ruşinez* CAR.; **a da cuiva o perdea**, a-l dojeni pentru o necuviinţă, a-i da un frecuş: **5.** pohoeală la ochi (ce acopere lumina ca o perdea); **6.** şopron sau adăpost de oi pentru iarnă: *şuri şi ocoale pentru boi şi vaci, perdea pentru oi* CR. [Turc. PERDÈ, văl, portieră, cataractă la ochi, modestie, curăţenie sufletească].

pereche f. **1.** două fiinţe sau două lucruri de acelaş fel luate împreună: *o pereche de boi, o pereche de case;* **2.** bărbatul şi femeia: *e o pereche potrivită;* **3.** asemănare: *leneş fără pereche* CR. [Vechiu rom. *păreache* = lat. PARICULA].

peregrin m. V. pelerin.

peremptoriu a. care decide definitiv, fără obiecţiune posibilă: *răspuns peremptoriu.*

perete m. **1.** zidărie ce închide o casă sau îngrădeşte o curte; **2.** scoarţa unei cărţi; **3.** laturi interioare ale unui vas sau tub; **4.** părţi ce formează îngrădirea suprafeţei interne a cavităţilor corpului: *pereţii pieptului, pereţii stomacului.* [Vechiu-rom. *păreate* = lat. vulg. PARETEM (clasic PARIETEM)]. V. **scris.**

perfect a. **1.** care întruneşte toate calităţile, desăvârşit: *nimeni nu e perfect;* **2.** care nu lasă nimic de dorit: *sănătate perfectă.* ‖ n. *Gram.* timp ce exprimă trecutul. ‖ adv. în perfecţiune.

perfectibil a. ce poate fi perfecţionat.

perfectibilitate f. caracterul celor perfectibile.

perfecţionà v. a (se) face mai perfect.

perfecţi(un)e f. **1.** caracterul celui ce e perfect în felul său: **2.** calitate excelentă, fizică sau morală: *a fi înzestrat cu toate perfecţiunile;* **3.** *Jur.* îndeplinire: *obligaţiunea e condiţională, când perfecţiunea ei depinde de un eveniment viitor.*

perfid a. şi m. care calcă cuvântul dat, care nu păzeşte credinţa.

perfidie f. lipsă de credinţă, viclenie, trădare.

perforaţi(un)e f. *Med.* ruptură accidentală într'un organ: *perforaţiunea intestinului.*

pergament n. piele de oaie sau de berbece preparată ca să se poată scrie pe dânsa.

pergamute f. pl. varietate de pere cu gust foarte plăcut şi care se topeşte în gură. [Turc. PERGAMUT].

perghel n. **1.** compas de măsurat grosimea; **2.** zidărie în arcadă sau în semicerc: *tocuri aduse în îndoit perghel* OD.; 3. un fel de joc circular. [Turc. PERGHEL].

perì v. **1.** a înceta de a fi; *totul piere;* **2.** a avea un sfârşit timpuriu sau violent: *a peri într'un naufragiu;* **3.** *fig.* a cădea în ruină, în decadenţă, vorbind de lucruri: *Imperiul roman peri în anul 476;* **4.** a muri, vorbind de animale: *toţi boii au perit;* **5.** a dispare: *ea peri ca o măeastră de lângă dânsul* ISP. [Lat. PERIRE].

perià v. a curăţa cu peria.

pericarp n. *Bot.* învelişul grăunţelor unei plante.

periciune f. **1.** peire: *o fiu al periciunii!* BOL.; **2.** stricăciune: *mobilele supuse periciunii.*

periclità v. a fi în pericol.

pericol n. primejdie, ceeace expune la un accident sau la o nenorocire.

pericopă f. secţiune, capitol din sf. Scriptură.

periculos a. **1.** primejdios, care pune în pericol: *boală periculoasă;* **2.** căruia nu te poţi încrede: *om periculos;* **3.** funest: *doctrină periculoasă.*

pèrie f. **1.** unealtă din fire de păr fixate la o placă şi servind la curăţitul hainelor, ghetelor, etc.; **2.** pensulă din păr de porc a vopsitorilor şi spoitorilor de case. [Slav. PERIJE, pene].

perier m. fabricant de perii.

perietură f. rezultatul perierii.

periferie f. conturul unei figuri curbilinii.

perifrază f. figură de stil prin care se exprimă în mai multe vorbe ceeace

www.dacoromanica.ro

s'ar putea spune cu una singură: *regele animalelor* în loc de *leul*.

perimà v. *Jur.* a se pierde un proces din lipsă de urmărire la timp.

perimet n. frânghie cu cârlige de pescuit. [Origină necunoscută].

perimetru n. contur: *perimetrul unui câmp*.

perină f. Mold. V. pernă.

perindà v. Mold. 1. a cerca unul după altul: *a perinda vitele*; 2. a muta dintr'un loc într'altul; 3. *fig.* a se succede: *tot mai des se perindează și din tineri în mai tineri* Em. [Lit. a lua sau schimba *pe rând*].

perinoc n. Mold. 1. perna dela roata morii; 2. bucată groasă de lemn în care sunt vârite capetele dricurilor carului. [Derivat din *perină*].

perioadă f. interval de timp.

period n. 1. timpul rotațiunii unui astru: *pământul își face periodul în 365 de zile și un sfert*; 2. timp scurs între două epoce: *period de o mie de ani*; 3. spațiu de timp nedeterminat: *un period lung*; 4. timp de formațiune a pământului: *perioade geologice*; 5. faza unei boale; 6. reunire de fraze formând un sens complet și un tot armonios: *perioade oratorice*.

periodic a. 1. care revine la timpuri anumite: *vânturi periodice*; 2. care apare la o dată fixă: *foaie periodică*; 3. se zice de fracțiunea zecimală ale cării cifre se reproduc infinit în aceeaș ordine.

periodicitate f. caracterul celor periodice: *periodicitatea unei boale*.

peripatetic a. care urmează după doctrina lui Aristotele: acest filozof instruia, preumblându-se, în grădina numită *Liceu*.

peripeție f. 1. schimbarea situațiunii, a desnodământului, într'o operă dramatică; 2. întâmplare neprevăzută ce schimbă totul.

peripiscă f. cauză de proces (vorbă ieșită din uz): *peripisca d-tale atârnă de ramul administrativ* Al. [Origină necunoscută].

peripneumonie f. *Med.* inflamațiunea plămânului.

perire f. acțiunea de a peri.

perișoară f. 1. pară mică; 2. un fel de sarmale fără foi: *ciorbă de perișoare*.

perișor m. 1. păr scurt; 2. plantă cu frunzele păroase (*Elymus crinitus*).

peristil n. 1. colonadă ce formează galerie în jurul unui edificiu; 2. toate coloanele ce împodobesc fațada unui monument.

perit a. 1. dispărut, mort; 2. (la față) palid: *cât e de perită!* 3. *Bot.* buruiană de cel perit, Mold. cruciuliță.

peritoneu n. membrană ce tapițează interiorul abdomenului.

peritor a. care piere: *peritor de foame*.

periuță f. perie mică, în special de dinți.

perj n. Mold. prun. [Origină necunoscută].

perjă f. Mold. prună: *numai pe perje prind sume mari de bani* Al.

perjar m. Mold. vânzător de perje: *ai ajuns a ți perjar* Al.

perjerie f. Mold. prunet: *moșioara mea de perjerie* Al.

perlă f. 1. mărgăritar; 2. cele mai mici caractere tipografice.

permanent a. care durează într'una, care rămâne statornic.

permanență f. durată constantă, stabilitate.

permanganat n. sare din acidul de manganez: *permanganatul de potasă e un antiseptic violent*.

permeabil a. ce poate fi pătruns de un fluid: *sticla e permeabilă la lumină*.

permeabilitate f. caracterul celor permeabile.

permis a. ce e îngăduit a se face. ‖ n. permisiune.

permisi(un)e f. 1. autorizare de a zice sau de a face ceva; 2. în special, învoire dată soldaților a lipsi dela 1—8 zile.

permite v. 1. a da dreptul, autorizarea; 2. a îngădui, a tolera: *se permite ceeace nu se poate opri*; 3. a-și lua libertatea: *prea îți permiți multe*.

permută v. 1. a schimba o funcțiune, un grad cu altul; 2. a se substitui unul altuia: *literele se pot permuta*.

permutabil a. ce poate fi permutat.

permutați(un)e f. acțiunea de a (se) permuta și rezultatul ei.

pernă f. 1. un fel de sac umplut cu pene, păr sau puf, de rezemat, de odihnit ori de culcat; 2. strat de lemn (la roata morii). [Mold. *perină* = slav. perina].

pernicios a. foarte periculos: *febră pernicioasă*

perniciozitate f. caracter pernicios: *perniciozitatea unei boale*.

perniță f. pernă mică, în special de înfipt ace.

peron n. trotuar la gara unei căi ferate (= fr. *perron*).

perorà v. a vorbi mult timp și cu o emfază pretențioasă.

perorați(un)e f. concluziunea unui discurs.

perpelit a. Mold. sărăcăcios: *rupt și perpelit* Al. [Cf. *părpăli* și (sub raportul sensului) *pârlit*].

perpendicular a care cade astfel

www.dacoromanica.ro

pe o linie sau pe un plan, încât să formeze două unghiuri adjacente egale. ‖ **perpendiculară** f. linie perpendiculară.

perper n. V. părpăr.

perpetă f. Tr. șorțul țăiancelor. [Origină necunoscută].

perpetuà v. 1. a face să dureze totdeauna sau foarte mult timp: *a perpetua o amintire glorioasă*; 2. a dura mereu.

perpetualitate f. durată perpetuă.

perpetuu a. 1. care nu încetează niciodată, care durează totdeauna; 2. care se reînoiește mereu: *plângeri perpetue*.

perplex a. nedumerit, nehotărît.

perplexitate f. nesiguranță cauzată de o mare încurcătură.

Pers m. locuitor din Persia antică: *răsboaiele Grecilor cu Perșii*.

Persan m. locuitor din Persia modernă. ‖ a. ce ține de această țară: *limba persană*.

persecutà v. 1. a urmări pe nedrept și cu violență; 2. a importuna: *mă persecută cu complimentele sale*.

persecuți(un)e f. 1. urmărire nedreaptă și violentă; 2. persecuțiune din cauză religioasă; 3. importunitate continuă.

persecutor m. cel ce persecută.

perseverà v. a stărui într'o lucrare.

perseverență f. stăruință.

persian a. ce ține de Persia. ‖ m. locuitor din Persia.

persiană f. obloane de ferestre compuse din scândurele dispuse orizontal.

persienesc a. persian: *un fast persienesc* AL.

persiflà v. 1. a-și bate joc de cineva cu un aer inocent sau naiv; 2. a vorbi cu ironie.

persistà v. a stărui într'o afirmare, etc.

persistent a. stăruitor.

persistență f. stăruință.

persoană f. 1. ființă, un bărbat sau o femeie: *o persoană amabilă*; 2. persoană civilă (juridică), se zice de Statul și de unele așezăminte considerate de lege ca indivizi: *comunele sunt persoane civile*; 3. *Gram.* rolul vorbelor în cuvântare, subiectul verbului: *pronume de a treia persoană*; 4. una din fețele Sfintei Treimi: *cele trei persoane divine*.

persona grata f. («persoană plăcută»), se zice, în limba diplomatică, de personajul ce va fi agreat de guvernul pe lângă care e acreditat.

personaj n. 1. persoană însemnată, ilustră; 2. persoană ce figurează într'o piesă sau roman; 3. rol ce joacă un actor: 4. *fig.* rol ce joacă în lume: *e un trist personaj* (= fr. *personnage*).

personal a. 1. particular unei persoane: *opiniune personală*; 2. care atinge persoana: *insultă personală*; 3. *Gram.* care arată persoana: *pronume personal*: mod personal, altul decât infinitivul. ‖ adv. în propria persoană: *a lucra personal*. ‖ n. toate persoanele ocupate într'o administrațiune sau într'un serviciu: *personalul uzinei*.

personalitate f. 1. ceeace aparține esențial persoanei, ceeace o caracterizà: *a avea sentimentul personalității sale*; 2. caracterul celui ce e personal: *personalitatea unei opere*; 3. pl. vorbe ofensătoare în contra unei persoane anumite: *a face personalități*; 4. personaj: *personalitățile politicei*.

personificà v. a atribui unui lucru neînsuflețit caracterul, sentimentele unei persoane reale: *păgânii personificau toate forțele naturei*.

personificare f. acțiunea de a personifica și rezultatul acestei acțiuni.

personificat a. 1. transformat în persoană: *justiția personificată*; 2. se zice despre o persoană ce posedă în grad înalt calități sau defecte; *bunătate, prostie personificată*.

personificator a. care personifică: *pornire personificatoare*.

perspectivă f. 1. arta de a reprezenta obiecte după diversele aspecte ce produce depărtarea; 2. aspectul obiectelor văzute la distanță: *o perspectivă încântătoare*: 3. *fig.* eveniment posibil în viitor: *orice soldat are perspectiva de a ajunge general*; în perspectivă, la o depărtare oarecare. *fig.* în viitor.

perspicace a. pătrunzător.

perspicacitate f. pătrundere a minții, sagacitate.

persuasiune f. 1. credință fermă; 2. darul de a convinge: *spiritele se câștigă prin presuaziune*.

persuaziv a. care are puterea de a convinge: *limbaj. orator persuaziv*.

perturbați(un)e f. 1. turburare mare emoțiune profundă; 2. neregularitate în mișcarea unei planete.

perturbator a. și m. care cauzează turburare, dezordine.

perucă f. păr falș ce-și pun pe capei ce n'au păr si actorii (= fr. *perruque*).

peruchier m. fabricant sau negustor de peruce (= fr. *perruquier*).

peruzeà f. piatră scumpă de coloare albastră și nestrăvezie: *pardoseală de peruzele* POP. [Turc. PIRUZĖ].

pervaneà f. fluture de noapte: *tocmai ca o pervanea se arde inima mea* PANN. [Turc. PERVANĖ (vorbă excluziv literară)].

pervaz (privaz) n. 1. cercevea: *per-*

www.dacoromanica.ro

vazurile uşei; **2.** deschizătură la izmene sau la nădragi; **3.** pl. spetezele ferestrăului; **4.** bordura unui tablou; **5.** cadru de lemn sau de bronz în care se pune un tablou, o gravură; **6.** *fig.* cadru: *în privazul negru al vieţi-mi e icoană de lumină* EM. [Turc. PRIVAZ, de unde şi Mold. *privaz*].

pervers a. **1.** foarte răutăcios, pornit la rele; **2.** depravat. ‖ m. om pervers.

perversitate f. caracterul celui pervers, depravaţiune.

perversiune f. **1.** schimbare din bine în rău; **2.** *Med.* turburare.

perverti v. **1.** a schimba din bine în rău: *luxul perverteşte datinile;* **2.** *fig.* a denatura cu totul: *a perverti sensul unei propoziţiuni.*

pervinca f. plantă cu flori albastre ce creşte prin păduri şi crânguri *(Vinca herbacea).* [După lat. PERVINCA].

peş n. **1.** partea dinainte a unui zid; **2.** latură, coastă: *m'am pomenit cu trăsura într'un peş* GHICA. [Turc. PEŞ, parte anterioară].

pescar m. cel ce pescueşte sau vinde peşte. [Lat. PISCARIUS].

pescărel m. pasăre albă care sboară pe lângă suprafaţa apelor, ca să prinză peştişori, cu cari se nutreşte *(Alcedo ispida).*

pescărie f. **1.** meseria · pescarului; **2.** târg de peşte; **3.** locul unde se prinde şi se conservă peştele prins.

pescărit n. **1.** acţiunea de a pescui; **2.** ocupaţiunea cu pescuitul.

peşcheş n. **1.** dar către Poartă (V. haraciu); **2.** dar în genere: *să ducă capul pe tipsie peşcheş la Împărăţie* POP.; **3.** plocon: *era să aducă peşcheş 40 de căpăţâni de zahăr* AL.; **4.** (ironic) prezent: *poliţaiul dase revoltanţii peşcheş procurorului* AL. [Turc. PEŞKEŞ].

peşchir n. **1.** pânză de şters pe mâini, pe faţă; **2.** maramă (în Olt şi Argeş). [Turc. PEŞKIR].

peşchirgiu m. boierinaşul Curţii fanariote care prezenta Domnului peşchirul. [Turc. PEŞKIRDJI].

pescui v. **1.** a prinde peşti sau alte animale acvatice; **2.** a scoate din mare: *a pescui mărgean;* **3.** *fig.* a pescui în apă turbure, a trage foloase din neorânduelile altora.

pescuină f. heleşteu.

pescuit n. pescărit.

pescuitor m. cel ce pescueşte; fig. *pescuitor de amoruri* AL.

pesemne adv. probabil. [Lit. *după semnele* sau indiciile lucrului].

pesimism n. opiniunea pesimiştilor.

pesimist m. cel ce crede că toate merg rău, care vede totul în negru.

peşin adv. în numărătoare: *mie îmi place să plătesc peşin* AL. [Turc. PEŞIN].

peşingea adv. cu bani peşin: *mai bine peşingea pe ipângea decât cu toptanul şi banii la anul* PANN. [Turc. PEŞINDJA].

peşmă f. plantă cu flori frumoase şi cu miros plăcut *(Centaurea).* [Ung. PEZSMA, mosc].

pesmet n. **1.** pâine răscoaptă în felii ce servă de proviziune pe drum, mai ales pentru militari; **2.** un fel de prăjitură uscată pentru ceaiu sau vin. [Ung. PEZMÉT (cf. *posmag*)].

pestă f. numele ştiinţific al ciumei.

peşte m. **1.** animal acvatic, cu sânge roşu şi rece, având aripioare de înnotat şi respirând prin branhii: peşte ţigănesc, alt nume dat avatului (a cărui spinare e de un verde măsliniu); **2.** pl. ultimul din cele 12 semne ale zodiacului. [Lat. PISCEM].

peste prep. **1.** arată ceva pus d'asupra: *cerul luceşte peste capetele noastre;* **2.** o suprafaţă: *un pod peste Dunăre;* **3.** dincolo: *peste munţi, peste drum;* **4.** mai mult: *peste o mie de galbeni;* **5.** *fig.* ceva covârşitor: *peste măsură, peste putinţă;* **6.** după: *peste două zile;* **7.** în timpul: *peste noapte.* [Şi *preste*, vechiu-rom. *prespe*=lat. PER SUPER].

peştelcă f. şorţul sau fota dinainte a ţărancelor (în Mold. şi peste Olt). [Şi *prestelcă* = bulg. PRESTILKŬ].

peşteră f. înfundătură în stâncă sau în munţi: *peştera Bistriţei.* [Slav. PEŠTERA].

pestifer m. care comunică ciuma: *miasme pestifere.*

pestilent a. ce ţine de pestă: *febră pestilentă.*

pestilenţă f. **1.** pestă răspândită într'o ţară; **2.** *fig.* învăţătură pernicioasă.

pestilenţial a. contagios: *boală pestilenţială.*

peştiman n. Mold. şal sau veşmânt ce înfăşură tot corpul (văpsit roşu şi albastru): *în loc de rochie va avea un peştiman mare* NEGR. [Vechiu-rom. *peştimal*, cearşaf de şters corpul = turc. PEŠTIMAL, lit. treacă-spatele].

pestref n. preludiu, uvertură (în muzica turcească): *cu manele şi cu pestrefuri.* [Turc. PEŠREV, lit. ceeace merge înainte, printr'un intermediar grec modern].

peştriţ a. cu pete sau feţe multe; pestriţ la maţe, pizmătareţ, răutăcios: *nevasta celui bogat era pestriţă la maţe şi foarte sgârcită* CR. [Slav. *PISTRĬTŬ (din PISTRŬ, felurit)].

pestrue (pistrue) f. pl. pete pe obraz. [Diminutiv dintr'un primitiv *pistră* (de unde şi *pistrue*) = slav. PISTRŬ, felurit].

www.dacoromanica.ro

petală f. *Bot.* fiecare din părţile ce compun corola unei flori.

petec n. 1. bucată ruptă sau tăiată dintr'o stofă: *croitorul bun niciun petec nu leapădă;* 2. petec învechit şi lepădat: *petece pentru fabricarea hârtiei;* 3. fâşie lunguiaţă de pământ: *un petec de moşie;* a-şi da în petec, a se da de gol. [Cf. lat. medieval PETACCIUM].

petecar m. cel ce strânge petece.

peteci m. pl. friguri cu petişoare roşiatice pe piele. [Serb. PETIJI (cf. it. *petecchie)*].

peteucă f. (Oltenia) legătură de teiu ce leagă leuca de carâmbul de sus. [Origină necunoscută].

peţi v. a cere în căsătorie. [Lat. PETESCERE, a cere (românește cu sensul restrâns)].

petimbroasă f. *Bot.* bătătarnică. [Origină necunoscută].

petit n. caractere mici tipografice de 8 puncte.

peţit n. acţiunea de a peţi: *a merge în peţit.*

petiţionà v. a adresa o petiţiune.

petiţionar m. cel ce face, prezintă o petiţiune.

petiţi(un)e f. 1. cerere în scris adresată unei autorităţi: 2. petiţiune de principiu, raţionament fals prin care se dă ca probă ceeace trebue probat.

peţitor m. 1. cel ce peţeşte pentru sine; 2. mijlocitor de căsătorii.

peţitorie f. meseria peţitorului: *mi-am isprăvit peţitoria* AL.

petrecanie f. 1. *fam.* petrecere, distracţiune; 2. petrecerea unui mort: a face cuiva de petrecanie, a-l răpune, a-l da pierzării; *fam.* a da cuiva paşaportul, a-l expedia.

petrecător m. cel ce petrece pe un mort.

petrece v. 1. a face să treacă prin: *a petrece aţa prin gaura acului;* 2. a însoţi: *îi petrecu cu mare cinste* ISP.; 3. a întrebuinţa timpul, a şedea undeva: *petrece tot anul la ţară;* 4. a se distra. a se desfăta: *am petrecut de minune;* 5. a se întâmpla: *ştiu tot ce s'a petrecut.* [Lat. PER TRAJICERE].

petrecere f. 1. distracţiune; 2. însoţire: *petrecerea mortului.*

petrificà v. 1. a (se) împietri; 2. fig. *se petrifică unu 'n sclav, altu 'n împărat* EM.

petrificare f. 1. schimbarea unui animal sau vegetal în piatră; 2. lucru petrificat.

petrografie f. descrierea masselor minerale din care e formată coaja globului.

petrol n. uleiu mineral procurat de izvoare naturale şi care servă la luminat sau la încălzitul maşinelor; **petrol rafinat**, gaz preparat din păcură.

petrolifer a. avut în petrol: *regiune petroliferă.*

pezevenghiu m. mijlocitor neonest. [Turc. PEZEVENK].

Physiologus n. istoria fabuloasă a animalelor.

pianină f. piano mic.

pianist m. cel ce ştie să cânte din piano.

piano n. mare instrument de muzică, în care sonurile se produc lovind coardele metalice cu clapele claviaturei.

piastru m. 1. leu vechiu; 2. monedă de argint în diferite ţări: *piastrul turcesc.*

piaţă f. 1. loc public descoperit şi înconjurat de clădiri: *piaţa centrală;* 2. loc de târg: *mă duc în piaţă;* 3. corpul negustorilor şi bancherilor unui oraş: *piaţa Bucureştilor.* [It. PIAZZA, printr'un intermediar grec-modern].

piaţetă f. piaţă mică.

piatră f. 1. corp dur şi solid ce servă la clădire; 2. cremene sau alt corp solid de aceeaş natură: *a arunca pietre;* 3. grindină: *bate piatra;* 4. fig. şi *fam.* piatră în casă, fată de măritat; 5. grămadă de nisip, de pietriş, ce se formează în băşica udului: 6. nume de minerale: piatră acră, alaun; piatră de var, carbonat de calce; piatra iadului, nitrat de argint cu care se servă în chirurgie spre a arde carnea; piatră scumpă, mineral de un preţ mare, ca diamantul, rubinul, etc.; piatră vânătă, sulfat de cupru. [Lat. PETRA].

piază f. prevestire (bună sau rea). [Mold. pl. *cheji:* origină necunoscută (cf. *piez)*].

pic n. 1. picătură: *în picuri cade ceara* EM.; 2. foarte mică cantitate: *un pic de apă.* ‖ adv. puţin: *să ne jucăm un pic.*

picà v. 1. a picura: *dacă nu curge, pică;* 2. Mold. a cădea: *a pica de oboseală, de somn;* 3. a veni pe neaşteptate: *a picat tocmai acum.* [Probabil onomatopee (v. *ţâră)*].

pică f. 1. ură mare şi ascunsă: *are pică pe tine;* 2. una din cele patru colori în jocul de cărţi: *damă de pică* (= fr. *pique).*

pică f. 1. *Zool.* bibilică; 2. materie de bumbac cu puncte colorate (ca penele păsării). [Onomatopee].

picant a. 1. fig. înţepător: *vorbă picantă;* 2. fin, spiritual: *glumă picantă.* ‖ n. ceeace e interesant: *picantul afacerii e că...* (= fr. *piquant).*

picăţele n. pl. puncte şi flori colorate pe o stofă: *stambă albă cu picăţele roşii.* [V. *pică*, bibilică].

www.dacoromanica.ro

picătoare f. vas de copt, de fript.

picătură f. 1. globuleț de lichid: *picătură de rouă*; 2. mică cantitate: o *picătură de apă*; **printre picături**, din când în când. [V. *pica*].

picher m. cel ce supraveghiază lucrările de construcțiune: *picher la drumul de fier și la poduri* (= fr. *piqueur*).

pichet n. 1. mic detașament de soldați; 2. joc cu 32 de cărți. [Rus. PIKETŬ, (din fr. *piquet*)].

pichet n. un fel de materie de pânză. [Rus. PIKETŬ (din fr. *piqué*)].

pichire f. Mold. 1. *Zool.* bibilică; 2. țesătură cu picățele ca penele păsării. [V. *pică*].

pichirì v. Mold. a cerceta cu de-amănuntul. [V. *bichirì*].

pichirìsì v. a se simți atins, a se formaliza: *baragladină, te-ai pichirisit?* AL. [Tras din *pică*, ură, printr'un intermediar grec modern].

pichiriță f. Mold. bibilică (v. *pichire*).

picioacă (picioarcă) f. Mold. Tr. cartof. [Ung. PUCSÓKA, PECSERKE (v. *ciuperc*ă)].

picior n. 1. membru ce servă omului și altor animale la mers: **a o lua la picior**, a fugi grabnic; **a lua peste picior**, a-și bate joc de cineva; 2. partea inferioară a unui obiect, arbore, munte: *picior de masă, pe un picior de plaiu* POP.; 3. veche măsură de lungime în valoare de 324 milimetri; 4. parte din vers: *exametrul are șase picioare*; 5. grămadă de fân ce se durează din mai multe căpițe; 6. *Bot.* nume de plante: **piciorul caprei**, plantă cu proprietăți stimulente și vulnerare, crește prin fânețe umede din păduri și tufișuri (*Aegopodium podagraria*); **piciorul cocoșului**, gălbenele; **piciorul viței**, arumă. [Lat. PETIOLUS].

picioroange n. pl. picioare de lemn: cătălige, galenți.

piciu m. băiat mic, mai ales strengar și sburdalnic. [Cf. sicilian PICIOTTU, băiat].

picnì v. a lovi drept la țintă, a nemeri. [Onomatopee din *pic!* (cf. *pocni*)].

picnic n. masă unde fiecare își plătește partea sa: *în oraș sunt baluri, cluburi, e teatru, e picnic* PANN (= fr. *pique-nique*).

picotà v. a pica de somn. [Frecventativ din *pica*].

pictà v. a reprezenta un obiect prin linii și prin colori: *a picta un peizaj, un om.*

pictor m. 1. cel ce pictează; 2. *fig.* cel ce reprezintă prin scris sau prin viul graiu sentimentul sufletului: *poeții cei mari sunt pictori mari.*

pictură f. 1. arta de a picta; 2. operă de pictură; 3. *fig.* descriere vie naturală.

pictural a. ce ține de pictură.

piculină f. flaut mic. [Pol. PIKULINA (din it. *flauto piccolo*)].

picurà v. 1. a curge picătură cu picătură: *cerul picură sau varsă șiroaie de ploaie* OD.; 2. Mold. a cădea de oboseală: *de somn să picuri* EM.; 3. *fig.* a vibra: *peste țarmecul naturei dulce-i picură ghitara* EM. [Derivat din *pică*[1].

picuș n. 1. *fam.* băutură: *îi plăcea biet picușul* ISP.; 2. pl. câștig ce pică pe neașteptate. [Tras din *pic*].

Pidalion n. colecțiune de canoane ecleziastice. Pravilă bisericească, tradusă din grecește și tipărită în 1844 în mănăstirea tipografiei Neamțului. [Gr. mod.].

pidosnic a. Mold. ciudat, pe dos (*fig.*): *am văzut'o că este pidosnică* CR. ‖ n. *Bot.* somnoroasă (după forma tulpinei, acoperită cu peri deandoasele).

piedecă f. 1. lanț ce se pune la car; 2. legătură sau laț la picioarele cailor; 3. *fig.* tot ce împiedecă, ce oprește în drum: *piedeci nepreväzute*; 4. punerea piciorului între picioarele altuia spre a-l face să cază: *i-a pus o piedecă*; 5. bucățică de oțel cu care se descarcă o armă de foc: *piedeca puștii*; 6. unealtă de cismar; 7. scândurică ce oprește hețele răsboiului ca sulurile să nu dea înapoi. [Lat. PEDICA].

piedestal n. baza unei statue sau coloane.

pielar m. 1. meșter care lucrează pielea; 2. negustor de piei. [Lat. PELLARIUS].

pielărie f. 1. negoț cu piei; 2. prăvălie de piei.

pielcică f. pielea mielului: *negoț de pielcele*. [Diminutiv din *piele*].

piele f. 1. membrană ce înfășură corpul omului și al animalelor; 2. piele de animal jupuită și preparată: *piele de bou*; **a da pielea popii**, a muri (în vechime se obișnuia a se da preotului capul și pielea oilor tăiate pentru comândare). [Lat. PELLEM].

pielea-dracului f. Mold. 1. percalină și halatul făcut dintr'însa: *iată-l îmbrăcat în pielea-dracului* AL.; 2. (ironic) spinare: *a început a-mi scutura pielea-dracului cu ciomegile* AL.

pieliță f. piele foarte subțire și delicată.

piemn n. mălaiu gros măcinat (în Oltenia): *când pui piemn mai mult, se face mămăliga mai mare* PANN. [Origină necunoscută].

piept n. (pl. **piepturi**) 1. partea superioară a corpului și cavitatea în care se află plămânii și inima; 2. perete osos al acestei cavități în opoziție cu spatele; 3. prin analogie: *piept de munte, piept de pământ* ISP. ‖ m. (pl. **piepți**) 1. par-

www.dacoromanica.ro

tea anterioară a unei cămăși bărbătești; 2. carne dela piept: *piepți de păsări.* [Lat. PECTUS].

pieptar n. 1. haină fără mâneci ce acopere pieptul și spatele; 2. platoșă: *pieptăr de fier;* 3. partea dela piept din hamutul calului.

pieptenà v. 1. a descurca și netezi părul cu pieptenele; 2. a scărmăna in, cânepă, lână, etc.; 3. *fig.* a îngriji de aproape: *a-și pieptena stilul.* [Lat. PECTINARE].

pieptenătură f. rezultat al pieptenării și mod de pieptenat.

pieptene m. 1. unealtă dințată ce servă a alege și curăța părul, inul, cânepa; 2. pieptene de legat și împodobit părul femeilor. [Lat. PECTINEM].

pieptenuș m. 1. Mold. piepten lat de tras canura: *pieptănușii în laiță* CR.; 2. pasăre cu coada roșie *(Luscinia phoenicarius).*

pieptiș adv. piept la piept: *dă pieptiș* AL.

pieptos a. cu pieptul larg: *bivol pieptos* GR. AL.

pierde v. (activ) 1. a nu mai avea, a înceta de a mai avea: *a pierde averea;* 2. a fi despărțit prin moarte sau altmintrelea de o persoană scumpă: *a pierde pe un frate;* 3. a rătăci: *a-și pierde punga;* 4. a suferi un neajuns: *a pierdut procesul;* 5. *fig.* a nu întrebuința cu folos: *a-și pierde timpul;* 6. a cauza peirea, ruina: *ambițiunea l'a pierdut.* ‖ (neutru) 1. a nu mai ști unde se află: *simțind că se pierde cu firea* ISP.; 2. a dispare: *a se pierde în mulțime;* 3. a se ruina, a se compromite; 4. a muri: *a se pierde de dragoste* ISP. [Lat. PERDERE].

pierdere f. acțiunea de a pierde și rezultatul ei: 1. privațiune de un lucru posedat: *pierderea averii;* 2. neizbândă: *pierderea unei bătălii;* 3. pagubă în joc: *o pierdere însemnată;* 4. *fig.* întrebuințarea rea: *pierdere de timp.*

pierdevară m. cel ce-și pierde timpul cu nimicuri.

pierdut a. 1. ce nu se mai posedă: *bani pierduți;* 2. rău întrebuințat: *timp pierdut;* 3. *fig.* discreditat: *un tânăr pierdut;* 4. cufundat: *pierdut în visuri.*

piersic m. mic arbore din fam. rozaceelor, adus din Persia (dar originar din China), se cultivă și în grădinile noastre *(Prunus persica).* [Lat. PERSICUS].

piersică v. *fam.* a bate strașnic. [Lit. a bate *piersic:* cf. a bate *măr*].

piersică f. fructul comestibil al piersicului. [Lat. PERSICA].

pierzare f. 1. pierdere: *nu-i vreme de pierzare;* 2. moarte: *fata să se dea pierzării* ISP.; 3. execuțiune capitală, supliciu: *s'au dus la locul de pierzare* PANN; 4. *fig.* afurisenie, pierderea sufletului: *pentru aceasta m'am dat în pierzare* BOL. [Formă analogică și paralelă cu *pierdere*].

pierzător m. cel ce pierde.

piesă f. 1. monedă: *piesă de cinci lei;* 2. operă de teatru: *piesă dramatică;* 3. notă, document: *piese justificative;* 4. materiale explozibile: *piese pentru artificii* (= fr. *pièce).*

pietate f. 1. evlavie; 2. iubire pentru părinții săi: *pietate filială.*

pietism n. doctrina pietiștilor.

pietist m. membrul unei secte protestante ce ține riguros la litera Evangheliei.

pietos a. pios: *cu cea mai pietoasă îngrijire* OD.

pietrar m. 1. cel ce pardosește cu piatră; 2. pește cu capul în formă de fus și cu carnea foarte gustoasă *(Aspro zingel):* acest pește trăiește în Dunăre, la locuri adânci, cu fundul pietros și nisipos.

pietriș n. 1. grămădire de pietricele pe albiile râurilor sau pe coastele dealurilor; 2. nisip amestecat cu pietricele ce servă la construcțiuni.

pietroiu n. bolovan.

pietros a. 1. plin de pietre: *teren pietros;* 2. ce conține grăuncioare tari: *cireșe pietroase.* [Lat. PETROSUS].

pietroșel m. 1. pește mărunt ce servă de prăsilă: *(Cyprinus alburnus);* 2. (cânepiu) Mold. *Zool.* cânepar.

piez a. și adv. oblic. [Origină necunoscută].

pieziș adv. 1. oblic; 2. *fig.* pe de lături. [V. *piez*].

piftie f. 1. răcitură din picioare de vițel: *moale ca piftia;* 2. *fig.* ceva moale (om, lucru). [Gr. mod.].

pigment n. materie colorantă a pielii.

pigmeu m. 1. *Mit.* oameni mărunți cât un pumn de înalți; 2. pitic; 3. *fig.* (în dispreț) om fără merit.

piguli v. 1. a cluguli, vorbind de păsări; 2. *fig.* a mâgâi. [Tras din *pic* (cf. *ciuguli,* din *cioc*)].

pihotă f. Mold. pedestrime (învechit). [Rus. PIEHOTA].

pihotaș m. Mold. pedestru.

pil n. Tr. pisălog: *bate Turcii cu pilul* POP. [Cf. *pilă*].

pil n. biciu cu coada scurtă (în Oltenia). [Origină necunoscută].

pilă f. 1. unealtă de oțel crestată spre a freca și lustrui fierul sau alte metale; 2. pl. stânci de gresie roase ca piramide foarte țuguiate: *pilele din valea Olăneștilor.* [Slav. PILA].

www.dacoromanica.ro

pilă f. 1. grămadă de mai multe corpuri suprapuse: *o pilă de napoleoni;* 2. *Fiz.* instrument destinat a produce curente electrice (= fr. *pile*).

pilaf n. mâncare turcească din orez fiert cu unt la care s'adaogă uneori carne de miel sau de berbece: *un morman de pilaf alb și fumegos.* Od. [Turc. PILAV].

pilafgiu m. cel ce mănâncă pilaf, (ironic) Turc.: *pilafgii turcești* Pop.

pilastru m. stâlp pătrat intrat într'o clădire.

pilc n. pilă sau sul cu care se ung cu cerneală literele de tipar. [Pol. PIŁKA].

pildă f. 1. parabolă: *a vorbi în pilde;* 2. proverb: *Pildele lui Solomon;* 3. exemplu: *de pildă.* [Ung. PÉLDA (din germ. *Bild*)].

pildui v. 1. a da de pildă, a lua pildă; 2. a învăța minte: *i-aș pildui eu strașnic* Car.

pilî (chilî) v. a se îmbăta: *se pilește dumineca toată ziua.* [Țigăn. PILO, a bea, prin mijlocirea limbei cărăitorilor sau hoților].

pilî v. 1. a freca cu pila; 2. *fig.* a lustrui, a îndrepta cu îngrijire.

pilitură f. praf ce cade din pilit.

pilon n. *Arhit.* 1. mare portal de templu egiptean: *mii de peristile, gigantice piloane* Naum; 2. motiv decorativ, în formă de stâlpi, la intrarea unui pod sau a unei alee.

pilot m. cârmaciu.

pilotă (chilotă) f. Mold. plapomă de fulgi. [Cf. vechiu-gr. PILOTÓN].

pilug (chilug) n. Mold. 1. pisălog: *cu pilugele se bat grânele în piuă;* 2. gol pușcă (v. chilug). [Derivat din *pil*].

pilulă f. hap.

pimniță f. V. pivniță.

pin m. frumos arbore totdeauna verde, oferă lemn de ars și de construcțiune *(Pinus silvestris).* [Lat. PINUS].

pinacotecă f. muzeu de pictură, galerie de tablouri.

pingea f. talpa cismei (la încălțămintea țărănească); fig. *a pune cuiva pingeaua,* a-l înșela (locuțiune metaforică luată dela cismari). [Turc. PENDJE].

pingelui v. 1. a pune pingele; 2. *fam.* a înșela.

pinguin m. pasere palmipedă cu aripi scurte, din mările septentrionale.

pinț n. *Zool.* cățelul-pământului: *pințele cu labe scurticele la piept* Od. [Origină necunoscută].

pinten m. 1. semicerc de metal adaptat la călcâiul cismei și garnisit cu o roată dințată, cu care se împung caii să meargă mai iute; 2. cartilaj la piciorul calului sau boului; 3. unghie posterioară a cocoșului. [S av. PĂTINO].

pintenaș m. pl. *Bot.* nemțișori de câmp.

pintenat a. provăzut cu pinteni.

pintenoagă f. plantă cu tulpina lânoasă, cu frunzele dințate și spinoase *(Carthamus lanatus).*

pintenog a. se zice de un cal negru sau murg cu pete albe la glezne. [Cf. serb. PUTONOG, cal cu picior alb].

pion m. 1. cea mai mică piesă a jocului de șah; 2. fiecare din piesele unui joc în table.

pionier m. 1. lucrător întrebuințat într'o armată spre a aplana drumuri, a săpa șanțuri, etc.; 2. *fig.* cel ce deschide sau prepară calea spre cultură, muncitor asiduu.

pios a. 1. evlavios, care observă riguros datoriile religioase; 2. inspirat de pietate: *faptă pioasă.*

pipă f. lulea: *cu pipa în gură* Pann. [Rut., ung. PIPA].

pipă f. Tr. stomac, burtă. [Probabil identic cu cel precedent (cf. *pipotă*)].

pipăi v. 1. a atinge ușor cu mâna: *a pipăi pulsul;* 2. *fig.* a încerca de a cunoaște părerile cuiva: *a pipăi terenul,* a lucra cu precauțiune; 3. a căuta dibuind prin întuneric; 4. *fig.* a proceda cu nesiguranță. [Slav. PIPATI].

pipăit n. simțul care ne face cunoscut prin atingere forma și starea exterioară a corpurilor: *cu pipăitul deosebim ce e aspru sau neted, cald sau rece, solid sau lichid.*

pipăitură f. 1. rezultatul pipăirii; 2. *fig.* cercetare nesigură.

pipărat a. 1. dres cu piper; 2. înțepător: *vorbe pipărate;* 3. *fam.* prea scump (cf. scump *foc*): *e cam pipărat.*

piparcă f. V. paprică.

pipăruș n. Mold. ardeiu. ‖ adv. roșu ca un pipăruș: *i se făcuse nasu pipăruș* Al. [Diminutiv din *piper*].

Pipăruș m. copil cât un bob de piper dar de o putere afară din cale (în poveștile populare).

Pipelcuța f. alt nume dat în basme Cenușeresei. [Slav. PEPELĬ, cenușă (v. *Pepelea*), de unde și serb. PEPELJUGA, cenușereasă].

piper m. arbust din India ce produce piperul *(Piper nigrum).* ‖ n. 1. boabele aromatice și caustice ale piperului, întrebuințate ca condiment: *piper roșu,* ardeiu; **piperu-lupului,** plantă ale cării rădăcini se fierb și se beau în contra tusei și pentru durere de stomac *(Asarum europaeum);* 2. horă svăpăiată cu strigăte sălbatice și gesturi desfrânate: *un piper ca la ușa cortului.* [Lat. PIPER].

piperment n. licher preparat cu chimion.

www.dacoromanica.ro

pipernici v. 1. a se strânge, vorbind de plante; 2. a lâncezi, vorbind de viețuitoare: *un bătrân slab pipernicit* Isp. [Origină necunoscută].

pipérniță f. mic vas de piper.

pipijoi pl. *Bot.* pupăză: *frunză verde pipijoi* Pop. [Oltenia *pupăgioară*].

pipilică f. *Zool.* V. bibilică.

pipirig n. un fel de trestie ce seamănă cu papura, dar e mai mică *(Scirpus lacustris)*. [Diminutiv din *papură* (în loc de *păpurig*)].

pipiriguță f. păiuș *(Aira caespitosa)*.

pipită f. stofă cadrilată cu linii negre pe fund alb. [Origină necunoscută].

pipotă f. 1. al treilea stomac al păsărilor; 2. *fam.* burtă: *își umple pipota*. [Derivat din dial. *pipă*, burtă].

pir n. plantă din fam. gramineelor, flagelul țarinilor, se întinde mult pe pământ *(Triticum repens)*. [Slav. pyro].

piramidă f. 1. *Geom.* solid ce are de bază un poligon și ale cării fețe triunghiulare se împreună în acelaș punct; 2. nume dat monumentelor egiptene în formă de piramidă; 3. fig. *p'ale stejarilor vârfuri piramide de verdeață* Gr. Al.

piramidal a. 1. care e în formă de piramidă; 2. *fig.* care uimește prin mărimea sau importanța sa: *succes piramidal*.

pirat m. cel ce colindă mările spre a fura și jefui.

piraterie f. 1. meseria piratului; 2. faptă de pirat; 3. *fig.* stoarcere de bani.

piripisi v. a răsfăța (în basmele muntene): *nu știa ce să mai facă, ca s'o piripisească* Pop. [Gr. mod. περιποιουμαι (aorist *περιποιησα*), a trata bine].

pirită f. sulfură de fier găsită în pământ.

piron n. cuiu gros. [Gr. mod. πιρόνι].

pironi v. 1. a înfige cu piroane; 2. a înțepeni: *a pironi ochii în pământ*; 3. *fig.* a fixa: *într'însul își pironiseră toate speranțile* Bălc.

piroșcă f. plăcintioară în colțuri ce țăranii fac la lăsatul secului de brânză. [Rus. пирожокъ].

pirostrii f. pl. 1. suport (în genere de trei picioare) al căldării sau ciaunului pe foc; 2. *fam.* cununa nupțială (ce are asemenea o formă cam triangulară): a pune pirostriile în cap, a se căsători: *o să împletească cosiță albă fără să puie pirostriile în cap* Isp. [Gr. mod. πυροστία, triped (din vechiu-gr. πυρ, foc, și εστία, vatră)].

piroteală f. somnolență.

pirotehnie f. arta de a prepara materiile inflamabile și explozibile.

piroti v. 1. a fi somnoros; 2. *fig.* a amorți. [Origină necunoscută].

pirpiriu a. jigărit: *băiat slab și pirpiriu* Cr.; **pirpiri-cosac**, golan, sălbatic: *când se văzu și el pirpiri-cosac, golănel și gonit* Isp. [Turc. pirpiri, nevoiaș]. V. saxana.

pirui v. a face rulade: *pirue naiul*. [Onomatopee].

pis! int. cu care se cheamă pisica: *pis! pis!* [Onomatopee]. ‖ n. niciun glas: *fără să zică nici pis* Isp. (cf. *meiu!*).

pisà v. a bate și stărâma în piuliță: *a pisa sare, zahăr*. [Lat. vulg. pisare = clasic pinsare].

pisăgeală f. *fam.* bătaie strașnică.

pisăgi v. 1. a pisa bine; 2. *fam.* a miua oasele cuiva. [Derivat analogic din *pisà* (cf. *ciomăgi*)].

pisăliță f. V. chisăliță.

pisălog n. unealtă de pisat ceva într'o piuliță. [Tras din *pisà* (sub influența sinonimului *pilug*)].

pisanie f. 1. inscripțiune pe o lespede de biserică; 2. (ironic) scrisoare: *să toarne pe hârtie pisaniile sale* Od. [Slav. pisanïe].

pisăr m. 1. od. logofăt, scriitor de cancelarie; 2. azi, ironic (în Moldova) copist. [Slav. pisarĭ].

pisat n. lucrarea de a pisa: *pisatul grâului*.

pisc n. 1. vârf mai ascuțit de munte: *vulturul ce pe piscuri sboară* Bol.; 2. furca carului sau a saniei; 3. botul luntrei. [Redus din *pițic* = it. pizzico, extremitate].

pișcà v. 1. a apuca și strânge cu vârful degetelor: *nu mă pișca, că mă doare*; 2. a mușca, vorbind de insecte: *m'a pișcat un purice*; 3. a împunge ușor: *vinul cam pișcă*; 4. *fig.* a înțepa, a fi caustic: *el pișcă și mușcă*; 5. *fam.* a fura: *ea cam pișcă*. [Și *pițigà* = it. pizzicare].

pișcă'n-floare m. numele bucovinean al grangurului.

pișcar (chișcar) m. Mold. *Zool.* țipar. [Rus. пискарь].

pișcat a. *fam.* cam beat: *pișcat la limbă*. ‖ n. acțiunea și rezultatul pișcării.

pișcător a. care pișcă sau înțeapă.

pișcătură f. 1. mușcătură: *pișcătură de purici*; 2. *fig.* înțepătură.

piscină f. 1. heleșteu de pești; 2. basin cu apă pentru înnotat.

piscoiu n. 1. fluier; 2. canal mic la o moară pe unde curge făina în covată. [Slav. piskŭ, fluier].

pișcot n. bucătică de aluat frământat cu ouă și zahăr și coaptă bine. [It. biscotto, printr'un intermediar maghiar].

piscui v. a piui, vorbind de puișorii de pasăre. [V. *piscoiu*].

piscup m *pop.* episcop catolic (în opoziție cu *vlădică*).

www.dacoromanica.ro

pisică f. animal domestic din ordinul carnivorelor, care prinde șoareci *(Felis)*. [Diminutiv din *pisă*, după strigătul *pis! pis!* cu care o chemăm].

pisicări v. a linguși viclenește (ca pisica): *se pisicăria pe lângă el.*

pișicher a. și m. șiret: *dalei, puiu de pișicher!* Pop. [Turc PIȘEKIAR, dibaciu (lit. care practică un meșteșug)].

pișicherlâc n. șiretlic: *trag lumea pe sfoară cu pișicherlâcuri.* [Turc. PIȘEKIARLIK].

pișiță f. V. chișiță.

pisoiu m. 1. bărbățelul pisicii; 2. puiu de pisică.

pișteluță f. baltă mică. [Serb. PIȘTALÎNIȚA].

piști v. a picura, a țișni: *vinul piștește între doage.* [Serb. PIȘTATI, a țișni].

pistil n. unul din organele de fructificare la vegetale: *pistilul se compune din ovariu, stil și stigmat.*

pistil n. magiun de prune, de gutui. [Turc. PESTIL].

pistol m. monedă de aur în valoare de 20 franci, în Argentina și Mexic.

pistol n. mică armă de foc ce se descarcă cu o singură mână.

piston n. 1. bucată mobilă ce se mișcă într'un cilindru, într'un corp de pompă: *pistonul e bucata cea mai importantă a unei mașini cu aburi;* 2. instrument de muzică.

pistornic n. V. pristornic.

pistrue f. V. pestrue.

Piț (împărățuș) m. numele arădenesc al sfredelușului. [Nume de origină legendară].

pită f. pâine dospită la cuptor: *eu i-aș sătura curtea cu o pită* Isp.; **pita vacii,** mânătarcă. [Serb. PITA, turtă].

pitac n. od. 1. ordin princiar: *felurite pitace domnești* Od.; 2. diplomă de nobleță (de rang inferior): *pitac de boierie;* 3. *fig.* privilegiu: *inimile n'au pitace, n'au ranguri* Al. [Gr. mod. PITÁKI].

pitac n. Mold. și Tr. gologan de cinci centime: *părintele aducând pitaci și colaci din biserică* Cr. [Și *patacă, petac* = serb. PETAK (din PET, cinci)].

pitar m. od. 1. mai marele brutar al Curții domnești (subordinat jicnicerului); 2. mai târziu, un rang de boierie: *Marele Pitar.* [Slav. PITARŬ].

pitarcă f. Mold. și Tr. ciupercă comestibilă. [V. *pită* (sub influența analogică a sinonimului *ciupercă*)].

pițărei m. pl. Tr. V. pizărei.

pitărie f. 1. od. brutărie domnească: *cuptoarele pităriei* Od.; 2. rangul de Pitar.

piti v. a se ascunde ghemuindu-se. [Origină necunoscută].

pitic a. și m. 1. care e de o statură foarte mică; 2. puțin înalt: *tavanul e atât de pitic* Isp. Piticii cei isteți poartă în basme numele de *Ghemiș, Neghiniță, Pipăruș, Prichiduță, Sfredeluș;* iar piticul răutăcios, cel de *Statu-palmă.* [Vechiu-bulg. PITIKŬ (din gr. PÍTHICHOS, maimuță), lit. de talia maimuței]. ‖ m. *Zool.* chitic: *puii tăcură pitic* Pop.

pițigă v. Tr. a pișca. [V. *pișcă*].

pițigăiat a. 1. subțirel, svelt; 2. ascuțit, subțire, vorbind de voce. [V. *pițigoiu*].

pițigoaie f. Tr. telincă de salcie.

pițigoiu m. 1. păsărică cântăreață mică și vioaie, sboară repede, trăiește pe arbori și în tufișe *(Parus);* 2. *fam.* om slab și deșirat. [Tras dela *pițigă*, a pișca: pasărea obișnuiește a lovi toate cu ciocul].

pitiș adv. pe furiș. [V. *pitî*].

pitonisă f. Pythia din Delphi; 2. *fig.* ghicitoare, vrăjitoare: *Pitonisa din Endor.*

pitoresc a. 1. care produce un mare efect într'un tablou: *grup pitoresc;* 2. propriu a fi pictat, ce poate procura un subiect de tablou: *péizaj pitoresc;* 3. *fig.* care depinge spiritului: *stil pitoresc.* ‖ n. *pitorescul unui sit.*

pitpalac m. Mold. Tr. *Zool.* prepeliță. [Onomatopee imitând strigătul păsării: *pit-palac!* sau *pit-pedic!*].

pitpediche f. Mold. pitpalac. [V. *pitpalac*].

pituită f. umoare secretată de unele organe (bronhii, fosc nazale).

pituitiv a. ce secretează pituită: *membrana pituitivă.*

pitulà v. a (se) piti: *se pitulă la un colț* Isp. [Derivat diminutiv din *piti*].

pitulice f. păsărică căreia îi place să se ascunză în iarbă *(Silvia).*

pitulicică f. alt nume dat jocului *d'a ascunsele.*

pituliș adv. pe furiș.

pitușcă f. franzelă: *douăzeci pituști pentru masă* Fil. [Diminutiv din *pită*].

piuă f. 1. vas ce servă la pisat: *a se pune piuă,* a se așeza unul sub altul: *apoi credinciosul puindu-se piua, Fătfrumos se urcă pe dânsul* Isp.; a bate apa în piuă, a se osteni zadarnic; 2. mașină de bătut postavul; 3. fabrică de postav gros. [Lat. *PILLA].

piuar m. cel ce calcă cu piua.

piui v. 1. a strînga, vorbind de pui de păsări; 2. a da un sunet ascuțit. [Onomatopee: *piu piu!*].

piuitor a. pițigăit: *glas piuitor.*

piuitură f. efectul piuirii: 1. ciripit; 2. șuierat: *piuitura gloanțelor.*

piuliță f. piuă mică de pisat.

pivă f. 1. piuă: *și spre negoț o gră-*

www.dacoromanica.ro

madă pive de cireşe având PANN; **2.** piuă de călcat: *pivă de bronz, marmură sau piatră*; **3.** od., tun mic: *mortierele se numiau pive* BĂLC. [Identic cu *piuă*].

pivnicer m. chelar: *Mihnea porunci pivnicerilor să iasă* OD.

pivniţă (pimniţă) f. zidire sub pământ unde se ţine vin şi alte proviziuni. [Slav. PIVNIŢA (din PIVO, băutură)].

pivotant a. *Bot.* în formă de fus sau de osie: *rădăcină pivotantă* (ca la pătrunjel, stejar. etc.).

pizără f. Tr. un fel de sorcovă. [Origină necunoscută].

pizărei m. pl. Tr **1.** copii cari colindă cu *pizăra*, în ajunul Crăciunului, purtând un steag dintr'o basma frumoasă legată de o prăjină; **2** tot ce se dă copiilor colindători (fructe, bani, pâine). [Şi *bizărei, piţărei*: v. *pizără*].

pizmă f. **1.** necaz pentru fericirea sau succesul altuia; **2.** ciudă: *ce te ai pus în pizmă?* PANN. [Gr. mod.].

pizmaş a. şi m. invidios.

pizmătareţ a. şi m. **1.** pizmaş; **2.** încăpăţânat.

pizmui v. a avea pizmă, a invidia.

plac n. ceeace place voinţei şi modul de a plăcea: *bunul plac. placul cuiva.*

placă f. tablă, foaie de metal sau şi de piatră. [Gr. mod.].

placard n. foaie scrisă sau tipărită ce s'afişează într'un loc public.

placardă v. a afişa pe zid un imprimat.

plăceà v. a fi plăcut: *ce ţie nu-ţi place, altuia nu face* [Lat PLACERE].

plăcere f. **1.** mulţumire sufletească: *această ştire îmi face plăcere*; **2.** distracţiune, petrecere: *plăcerea vânatului*; **3.** pl. desfătările vieţii: *a renunţa la plăceri.* [Lat. PLACERE, cu valoarea nominală].

plachie f. Mold. bucate scăzute cu orez şi cu piper: *plachie cu costiţe de porc* CR. [Grec. mod. PLAKY].

plăcintă f. **1.** bucată subţire de aluat cu mere, brânză sau tocană; **2.** *fam.* cursă: *văzu ce plăcintă i se pregăteşte.* [Lat. PLACENTA].

plăcintar m. cel ce face şi vinde plăcinte.

plăcut a. care face plăcere, ce convine gustului.

plagă f. **1.** rană: **2.** pedeapsă divină, calamitate: *plăgile Egiptului*; **3.** *fig.* lucru vătămător: *ignoranţa e o plagă socială*

plăghie f. crengi aduse grămadă de o apă curgătoare: *Oltule, aduci plaghii şi butuci* POP. [Rostire vulgară din *plăvie*].

plagià v. a comite un plagiat.

plagiat n. fapta plagiatorului, furt literar.

plagiator m. cel ce fură din operele altuia şi le publică ca ale sale.

plăieş m. **1.** grănicer; **2.** muntean.

plaiu n. **1.** munte înalt: *pe un picior de plaiu* POP.; **2.** laturi de munte (în opoziţiune cu plasă): *judeţele dela munţi se împart în plaiuri*; Exarh al plaiurilor, adică al districtelor carpatine (v. *exarh*); **3.** drum îngust de-a curmezişul munţilor: *prin plaiuri şi poteci*; **4.** (poetic) ţinut în genere: *pe plaiul nemuririi se 'nalţă c'un lung sbor* AL. [Rut. PLAJ, cărare de munte = slav. PLANINA, munte].

plaivas n. creionul lemnarilor. [Nemţ. BLEIWEISS. ceruză].

plajă f. marginea mării cu fundul puţin adânc (= fr. *plage*).

plămadă f. **1.** aluat acrit ce servă la facerea pâinii; **2.** materia din care se formează oul de albină. [Origină necunoscută].

plămădi v. **1.** a frământa aluatul; **2.** *fig.* a urzi.

plămân m. organ principal al respiraţiunii. [Şi *plămână* = lat. PULMONEM].

plămânară f. *Bot.* (Banat) mierea ursului.

plan a. **1.** întins în toate direcţiunile, fără inegalităţi: *suprafaţă plană*; **2.** lat, nu gros sau rotund: *frunte plană.* ‖ n. **1.** suprafaţă plană: *plan înclinat*; **2.** desen în mic al unui obiect, oraş, edificiu, casă: *a ridica planul unei fortăreţe*; **3.** depărtarea mai mare sau mai mică a obiectelor într'un tablou: *în primul plan*; **4.** *fig.* dispoziţiune generală a unei opere: *planul unei drame*; **5.** proiect: *plan de campanie.*

planà v. **1.** a sta în aer cu aripile întinse fără a se mişca: *şoimul planează căutându-şi prada*; **2.** *fig.* a pluti d'asupra: *peste vieaţa-i inocentă vieaţa lui cea sfântă planà* EM ; **3.** a considera cu mintea lucrurile în totalitatea lor.

planetă f. **1.** astru ce se învârteşte în jurul soarelui, dela care primeşte şi resfrânge lumina: *pământul e o planetă*; **2.** zodie: *pe urmă trag toţi planeta* CAR

planetar a. ce priveşte planetele: *sistemă planetară.*

plângăcios a. pornit a plânge.

plângător a. care plânge: *un glas plângător.*

plânge v. **1.** a vărsa lacrimi de durere: *copilul plânge*; **2.** a regreta mult: *l'a plâns mult timp*; **3.** a avea compătimire: *plângem pe cei nenorociţi*; **4** a exprima durerea sau nemulţumirea sa. *de ce te plângi?* [Lat. PLANGERE].

plângere f. **1.** acţiunea de a plânge;

www.dacoromanica.ro

2. lamentațiuni: *Plângerile lui Ieremia;* 3. jalbă, reclamațiune în contra unei nedreptăți: *a depune o plângere.*

planisfer n. hartă în care cele 2 emisfere (pământești sau cerești) sunt reprezentate pe o suprafață plană.

planisi v. a înduioșa: *ar fi planisit și înseși pietrele* Isp. [Gr. mod. PLANÉVO, a seduce, prin intermediarul aorisitului].

plâns n. plângere: *plânsul copiilor.*

planșă f. 1. suprafața plană din lemn sau metal pe care s'a gravat o figură, un desen; 2. stampă scoasă pe această planșă: *operă ornată cu planșe* (= fr. *planche).*

plânset n. vărsare de lacrimi.

planșetă f. instrument de ridicat planul unui teren (= fr. *planchette).*

plânsoare f. 1. expresiunea durerii; 2. mod de plângere; 3. reclamațiune: *plânsorile noastre rămaseră deșerte;* 4. pl. Mold, boală de prunci (numită și *samcă).*

plantà v. a sădi, a pune o plantă în pământ să crească.

plantă f. nume general sub care se înțeleg toate vegetalele.

plantați(un)e f. 1. acțiunea de a planta; 2. cantitatea de arbori plantați în acelaș teren; 3. locul unde s'a plantat; 4. stabiliment agricol în colonii: *plantațiuni de tutun.*

plantator m. 1. cel ce plantează; 2. proprietarul unei plantațiuni în colonii.

plantigrad a. care umblă pe talpa picioarelor, || n. pl. diviziune de mamifere carnivore cari, când umblă, reazămă toată talpa pe pământ: *ursul e plantigrad.*

planton m. soldat de serviciu în cazarmă pe lângă un ofițer superior.

plănui v. a face planuri.

plăpând a. delicat și slab: *o zină gingașă și plăpândă* Isp. [Cf. lat. PALPANDO].

plapomă f. învelitoare de pat de stofă colorată și căptușită cu vată. [Gr. mod. PLÁPOMA].

plăpomar m. cel ce face plapome.

plasà v. 1. a procura un post: *a plasa un servitor;* 2. a vinde: *a plasa mărfuri;* 3. a da cu dobândă: *a plasa bani* (= fr. *placer).*

plasă f. împletitură de sfoară spre a prinde pești și păsări. [Poate identică cu vorba următoare].

plasă f. 1. întindere de gard; 2. subdiviziunea unui județ în șes: *România vechie avea 372 plăși administrate odinioară de câte un subprefect și în prezent de câte un administrator.* [Slav. PLASA, țară].

plasare f. acțiunea de a plasa.

plașcă f. 1. plasă de pește; 2. *Bot.* crețișoare; *plașca ciobanului,* tășculiță. [Slav. PLAȘTI].

plășeà (prășea) f. mâner de cuțit, de sabie. [V. *plaz*].

plăsmui v. 1 a crea: *închipuirea își plăsmuește vedenii cobitoare* Od.; 2. a inventa (cu o nuanță de fals). [Din învechitul *plasmă,* creatură = gr. mod. PLASMA].

plăsmuire f. 1. creațiune: *o plăsmuire 'n piatră de Paros* Al.; 2. invențiune (mai adesea falsă).

plăsmuitor m. cel ce plăsmuiește.

plastic a. 1. privitor la imitațiunea formelor: *sculptura e prima artă plastică;* 2. sculptural: *stil plastic.*

plastică f. arta de a modela figuri.

plasticitate f. caracterul celor ce pot primi forme diferite.

plastograf m. cel ce falsifică semnătura.

plastografie f. fals în acte publice.

plastron n. 1. partea de dinainte la o platoșă sau cămașă; 2. bucată de piele căptușită cu care s'acopere pieptul la scrimă.

plastur m. V. blastru: *plasturii cei negri* Ghica. [Nemț. PFLASTER].

plată f. 1. acțiunea de a plăti: *zi de plată;* 2. ceeace se dă spre achitarea unei datorii, leafă, simbrie: *cu plată, fără plată;* 3. *fig.* răsplată: *a lăsa în plata lui D-zeu.* [Abstras din *plăti*].

platagină f. V. patlagină.

platan m. arbore mare și frumos, cu frunze largi, ce împodobește parcurile și aleele *(Platanus).* V. **paltin.**

plat-bandă f. 1. fâșie de pământ ce mărginește laturile unei grădini și care de obiceiu e garnisită cu flori, arbuști, etc.; 2. *Arhit.* ciubuc lat și neted.

platcă f. bandă îndoită între gulerul, umerii și spatele cămășii. [Rus. PLATKA, petec mic]

platcă (în jocul de cărți) **a pune platcă,** a face marț pe cineva: *l'am pus platcă pe unul* Al. [Serb. PLATKA].

platformă f. 1. acoperișul unei clădiri ce n'are culme: *platforma vagoanelor;* 2. ridicătura de pământ pe care s'așează tunuri în baterie.

plăti v. 1. a achita o datorie: *a plăti o sută de lei;* 2. a da bani pentru ceva: *a plăti serviciile cuiva;* 3. a prețui: *un ceas al dimineții plătește cât trei după prânz* Pann; 4. *fig.* a expia: *a plăti scump faptele sale.* [Slav. PLATITI].

plătică f. pește de ape dulci, aduce cu crapul, având carnea albă și gustoasă *(Abramis brama).* [Bulg. PLATIKA].

plătică f. mare și frumos arbore spinos, mult cultivat ca plantă ornamentală

www.dacoromanica.ro

și mai cu seamă pentru a face garduri vii *(Gleditschia triacanthos)*. [Cf. *păltior*].

platină f. metal prețios de un alb cenușiu, întrebuințat la fabricarea vaselor de laboratorii.

plătit a. achitat. ‖ n. acțiunea de a plăti: *plătitul lefei.*

plătitor m. cel ce plătește.

platitudine f. caracterul celor vulgare în sentimente, în producțiune, în conversațiune, în purtare.

platnic m. cel ce are de plătit: *bun, rău platnic.* [Serb. PLATNIK].

platonic a. 1. ce ține de filozofia lui Platon; 2. *fig.* ideal, pur: *amor platonic.*

platoșă f. cămașă de zale, pieptar de fier: *ostași cu zale și cu platoșă de fier* AL. [Dintr'un primitiv *plată* = lat. medieval PLATA, zelar].

platou n. șes pe vârful unui munte (= fr. *plateau*).

plăur n. vegetațiune luxuriantă în Delta Dunării. [Singular (refăcut după plural) din *plau*, de aceeași origină cu *plavie*].

plauzibil a. care merită de a fi aprobat până la proba contrarului: *pretext plauzibil.*

plăvaiu a. V. **plăvan.** ‖ **plăvaie** f. varietate de struguri.

plăvală f. năvod (se aude în Mehedinți). [Poate disimilațiune din *prăvală* (cf. *prăvăli*)].

plăvan a. cu părul plăviț: *boi plăvani* AL. [Slav. PLAVŬ, alb].

plăvie f. insulă plutitoare formată din plute, nomol și pietroaie. [Slav. PLAVÍ, ceva ce plutește].

plăviț a. blond: *mioriță cu lâna plăviță* POP.

plăviu a. bălan: *sora cea plăvie* BOL. [V. *plăvan*].

plaz n. 1. partea pe care se târăște plugul când brăzdează pământul; 2. pl. lemnele cele groase ce alcătuesc patul războiului de țesut. [Bulg. PLAZ, brăzdarul plugului].

pleaftură f. Mold. V. **praftură.**

plean n. od., pradă: *mult plean de robi.* [Slav. PLIENŬ].

pleașcă f. 1. pradă luată dela vrăjmași; 2. jaf, chilipir: *caută pleașcă;* 3. *Zool.* plevușcă. [Bulg. PLIAČKA, jaf].

pleașcă m. (ironic) om chel. [V. *pleș*].

pleașcă f. V. **plașcă.**

pleasnă f. 1. sgomot din lovitura biciului; 2. sfârc de biciu; 3. pl. Munt. bășicuțe pe limbă. [Abstras din *plesni*].

pleată f. 1. păr împletit: *plete frumoase;* 2. pl. păr lung ce cade pe umere: *cu pletele în vânt.* [Slav. PLETŬ].

pleavă f. 1. partea suflată de vânt a grâului vânturat; 2. *fig.* lepădătură: *pleava societății.* [Slav. PLIEVA].

plebe f. poporul de jos.

plebeu a. și m. 1. care era din rândurile poporului, la Romani; 2. la popoarele moderne, cel ce nu face parte din nobleță.

plebiscit n. 1. decret emanat dela poporul roman convocat prin triburi; 2. vot ce face cunoscut voința întregei națiuni.

plecà v. 1. a îndoi spre pământ, a încovoia: *arborele își pleacă ramurile;* 2. a lăsa în jos: *a pleca capul, ochii;* 3. a se înclina: *a se pleca într'o parte;* 4. a ceda: *se plecară numărului covârșitor* BĂLC. [Lat. PLICARE, a (se) îndoi].

plecà v. 1. a păși dela un loc, a înainta în cale: *cine pleacă de dimineață, departe ajunge;* 2. se zice despre animale și chiar despre lucruri: *scrisoarea mea pleacă azi;* 3. a-și trage origina, a-și lua începutul: *arterele pleacă dela inimă.* [Lat. SE PLICARE, a se îndoi (vulgar: a se îndrepta către, a se apropia de), de unde noțiunea de «a porni»].

plecăciune f. acțiunea de a se pleca și efectul ei: 1. salutare adâncă, închinăciune: *veniau cu multă plecăciune* GR. AL.; 2. formulă de salutare: *plecăciune!*

plecat a. 1. care se pleacă, se încovoaie: *capul plecat sabia nu-l taie;* 2. înclinat: *trunchiul plecat al sălciei pletoase* EM.

plecate f. pl. V. **aplecate.**

pled n. 1. manta scoțiană; 2. cuvertură de lână pentru învelit și călătorie (= fr. *plaid*).

pledà v. a apăra o cauză: *a pleda un proces* (= fr. *plaider*).

pledoarie f. discursul advocatului care pledează pentru clientul său.

pleșturi v. Mold. 1. a lovi cu pleaftura; 2. *fig.* a ocări.

pleiade f. pl. 1. grup de stele ce par foarte aproape unele de altele, numite de popor *cloșca cu pui;* 2. *fig.* reunire de poeți, de oameni învățați.

plenar a. complet: *ședință plenară.*

plenipotențiar m. diplomat însărcinat cu puteri depline. ‖ a. *ministru plenipotențiar.*

plenison a. care sună deplin: *vocale plenisone și semisone.*

plenui v. a face plean, a prăda (vorbă ieșită din uz): *arseră orașul și plenuiră țara împrejur* BĂLC.

pleoapă f. 1. membrană mobilă ce acopere globul ochiului și pe care o ținem închisă în timpul somnului; 2. capac: *pleoapa cosciugului.* [Origină necunoscută].

www.dacoromanica.ro

pleonasm n. 1. întrebuinţare de vorbe superflue, adesea nefolositoare: ex. *mă închin cu plecăciune;* 2. prisos de vorbe.

pleonastic a. ce ţine de pleonasm.

pleosc! int. imită sgomotul unui corp când cade în apă.

pleoscăi v. 1. a face un sgomot ascuţit (cu limba, degetele, mâinile, etc.); 2. a se întreciocni: *valurile apei încet pleoscăiau.* [Onomatopee].

pleoscăit n. sgomotul valurilor uşor agitate.

pleoşti v. 1. a (se) încovoia de greutate: *acoperişul casei se pleoşti;* 2. a se turti: *cu urechea pleoştită.* Gr. Al. [Serb. ploštiti].

pleş a. 1. pleşuv: *cu capul pleş* Cr. *munţii pleşi* Al.; 2. cu un corn în sus şi altul în jos (despre vite). ‖ n. pisc pleşuv: *se văd pleşuri neacoperite cu verdeaţă.* [Slav. plěšь].

pleşcan m. jefuitor: *pleşcanul de Joie* Isp. [V. *pleaşcă*, jaf].

plescaviţă f. băşicuţe pe fluierele picioarelor din cari apoi se fac răni. [Serb. pljuskavitje].

pleşcui v. a face pleaşcă: *numai după pleşcuit umblă* Cr. [Serb. pljačkati, a jefui].

pleşcuitor m. soldat ce fură prin împrejurările taberei.

plesnet n. sgomot subit: *ca plesnetul de ploaie* Em.

plesni v. 1. a se sparge în bucăţi: *butoiul a plesnit;* 2. a produce un sgomot violent şi subit: *a plesni din palme, din biciu;* 3. a izbucni: *a plesni de mânie, de necaz;* 4. *fig.* a trece fără veste prin minte: *nu ştiu ce i-a plesnit prin cap.* [Slav. plesnǫti].

plesnitoare f. 1. pleasna biciului; 2. capsulă plesnitoare; 3. disc la osia carului; 4. plantă ce creşte prin locuri inculte şi al cării fruct oval-oblong, verde-gălbuiu, se desprinde la maturitate de peduncul, aruncând seminţele şi lichidul lor mucilaginos *(Ecballium elaterium).*

plesnitură f. plesnet repetat.

pleşuv a. 1. chel; 2. *fig.* gol, neacoperit: *munţii pleşuvi.* [Slav. plěšivъ]. ‖ m. *Zool.* 1. vultur cu capul mohorît, se nutreşte cu mortăciuni *(Vultur fulvus);* 2. (răpitor de miei), vultur care răpeşte nu numai miei, ci şi copii *(Gypaetos barbatus):* el se numia în vechime *zagan,* azi în Mold. (Buc.) *ceahlău* şi în Tr. *sorliţă.*

pleşuvi v. a deveni pleşuv.

pleşuvie f. chelie.

pleter n. gard de închidere a bălţii unde se aşează vârşele. [Serb. pleter].

pletoră f. prea mare abundanţă de sânge şi de umori; *fig. pletoră de bani.*

pletos a. 1. cu plete mari: *mii capete pletoase* Em.; 2. cu crăcile atârnătoare: *salcie pletoasă.*

pleurezie f. *Med.* inflamaţiunea plevrei.

plev n. Mold. cană de tinichea pentru băut. [Slovean pleh, tinichea (v. *pleviţă*)].

plevaiţe (pleviţe) f. pl. Mold. *Bot.* măturici. [Derivat din *pleavă:* învelişul cilindric al plantei e format din numeroase bractee lânoase].

plevilă f. unealtă cu care se plivesţe.

pleviţă f. 1. placă ce îmbracă partea de jos a leucei; 2. pl. V. plevaiţe. [V. *plev* (cf. *bleav*)].

plevră f. *Anat.* membrană ce tapiţează interiorul pieptului şi înfăşură plămânii.

plevuşcă f. 1. peştişor mărunt; 2. *fig.* om obscur: *plevuşcă ridicată dintre negustorime.* [Lit. *pleavă* de peşte].

plic n. hârtie îndoită ce servă de învelis: *pune scrisoarea în plic.* [Gr. mod. plíkos, pachet (din it. *plico*, pachet de scrisori)].

plici! int. exprimă sgomotul lovirii subite: *plici! o palmă.* [Onomatopee].

plicticos a. plin de plictiseală. [Gr. mod.].

plictiseală f. urît, întristare cauzată de neocupaţiune, gol sufletesc. [Gr. mod.].

plictisi v. a cauza plictiseală. [V. *plicticos*]

plictisitor a. care plictiseşte.

plicui v. a pune într'un plic.

plimbà v. 1. a duce dela un loc la altul: *l'au plimbat prin oraş;* 2. a umbla de plăcere: *a se plimba călare.* [Contras din *primbla* = *preumblà*].

plimbare f. 1. acţiunea de a se plimba; 2. loc de preumblare.

plin a. 1. care conţine tot ce poate conţine: *un pahar plin cu apă;* 2. umplut cu: *ziar plin de informaţiuni;* 3. gras: *figură plină;* 4. *fig.* pătruns: *plin de devotament.* [Lat. plenus]. ‖ n. 1. a merge în plin, a avea succes, a se împlini dorinţele; 2. vas plin: *a ieşi cu plin.*

plini v. (poetic) a împlini: *al doilea an plineşte* Pann; fig. *după ce îşi plinesc ursita solie* Neor.

pliocen a. şi n. *Geol.* se zice de pătura terţiară ce conţine fosilele cele mai recente.

pliroforisi v. a lua informaţiuni, a se desluşi (vorbă ieşită din uz): *pliroforiseşte-te, boierule!* Al. [Gr. mod.].

plisà v. a aşeza o stofă în cute (= fr. *plisser).*

plisă f. un fel de catifea cu părul mai lung. [Rus. plisъ].

plisc n. Mold. 1. cioc; 2. *fam.* gură:

www.dacoromanica.ro

nu-i mai tace pliscul AL.; **3.** nume de plante: **pliscul cucoarei**, greghetin; **plisc păsăresc**, bălușcă. [Origină necunoscută].

plivi v. a smulge bălăriile dintr'un câmp sau grădină. [Slav. PLĬEVŌ, a strânge *(cf. vleavă)*].

plivitor m. cel ce plivește.

plivitură f. efectul plivirii.

plixis n. *fam.* plictiseală, urît. [Gr. *mod.*].

ploaie f. **1.** apă ce cade din nori; **2.** *fig.* ceeace cade, vine în mare cantitate: *o ploaie de săgeți* AL. *sub ploaia gloanțelor* OD. [Lat. PLUVIA].

plocad n. Mold. V. **pocladă**.

plocon n. **1.** dar făcut unui superior de către un inferior: *după vechiul obiceiu, Măriei sale plocon îi duce* GR. AL.; **2.** od. dare numită obișnuit **bairamlâc**. [Mold. *poclon* = slav. POKLONŬ, închinăciune, dar, tribut].

ploconeală f. închinăciune (ca semn exterior de politeță).

ploconi v. a se închina (ca semn exterior de politeță): *la pământ se ploconia* POP. [Slav. POKLONITI, a se închina, a adora].

plod n. **1.** germen: *ou cu plod;* **2.** prunc: *cu plodul în brațe;* **3.** (ironic) copil mic: *mi-am așezat plodu în școală* AL. [Slav. PLODŬ, sămânță, fruct].

plodi v. a prăsi, a naște pui: *v'ați plodit ca lăcustele* AL. [Slav. PLODITI, a fructifica, a făta].

ploios a. **1.** abundant în ploi: *vreme ploioasă;* **2.** ce aduce ploaie: *vânt ploios.*

plombă v. a astupa cu plombă un dinte găunos spre a-l conserva.

plombă f. plumb ce se pune într'un dinte găunos spre a-l conserva (= fr. *plombe).*

plop m. arbore înalt cu scoarța crăpată ce crește în locuri umede: **1. (alb)**, v. plută; **2. (negru)**, lemnu-i moale e întrebuințat în industrie *(Populus nigra).* [Lat. POPULUS].

plopar m. insectă ce trăiește pe sălcii și plopi *(Saperda carcharias).*

ploscă f. vas sferoidal de ținut rachiu ori vin: *o ploscă plină de apă;* fig *plosca cu minciuni* PANN. [Serb. PLOSKA].

ploscaș m. mare flecar. [Cf. *ploscă* cu minciuni].

plosniță f. păduche-de-lemn. [Cf. ceh PLOŠTIȚE].

plouà v. **1.** se zice de apa ce cade din nori; **2.** *fig.* a cădea în abundanță: *gloanțele dușmanului plouau asupra capetelor noastre.* [Lat. PLOVERE (= PLUERE)].

plouat a. **1.** muiat de ploaie; **2.** *fig.* descurajat: *găină plouată.*

plug n **1.** unealtă de arat trasă de boi, cel mai important instrument agricol compus din cuțit, brăzdar, cormană, plaz, bârsă, grindeiu, coarne, potâng și rotile; **2.** plugușor: *la sf. Vasile ne duceam cu plugul* CR. [Slav. PLUGŬ].

plugar m. cel ce cultivă pământul.

plugări a. a ara: *toată ziua plugăresc* POP.

plugărie f. meseria plugarului, agricultura.

plugărit n. ocupațiune cu plugăria.

plugniță f. plug mic, rariță.

plugușor n. plug mic împodobit cu hârtii colorate și flori, cu un clopoțel în coarne, cu care se umblă spre a ura de sfântul Vasile.

plumb n. **1.** metal de coloare albăstrie, foarte moale și greoiu, servind la facerea gloanțelor și a tuburilor pentru apă; **2.** Mold. creion; **3.** mică pecete de plumb ce se pune la vamă pachetelor și lăzilor de mărfuri ce au fost vizitate: **4.** gloanțe: *cât praf și plumb mai avem?* AL.; **5.** *fig.* foarte greu: *un somn de plumb.* [Lat. PLUMBUM].

plumbagină f. grafit.

plumbar m. lucrător în plumb.

plumbiță f. capsulă de plumb pentru sticle.

plumbos a. ce conține plumb, de natura plumbului.

plumbui v. **1.** a garnisi cu plumb; **2.** a însemna cu o pecete de plumb: *a plumbui o ladă;* **3.** V. **plombà**.

plumbuit a. garnisit cu plumb: *ladă plumbuită.* ‖ n. acțiunea de a plumbui

plumbuitor m. cel ce plumbuește mărfurile la vamă.

plumburiu a. de coloarea plumbului *un cerc plumburiu* OD.

plumetită f. un fel de broderie cu desenuri în relief: *plumetită pe șolduri bine strânsă* AL. (= fr. *plumetis).*

plumieră f. Tr. *Bot.* nufăr. [Și *plumânărea*, după lat. PULMONARIA].

plural a. *Gram.* relativ la mai mulți ‖ n. număr plural.

pluralitate f. mare număr, mai mulți

plus n. **1.** cantitate adaosă, opus lui *minus;* **2.** semnul adunării (+): 5+3.

pluș n. plișă. [Nemț. PLÜSCH].

plus-quam-perfect n. *Gram.* timp ce arată o acțiune trecută, însoțită de o alta asemenea trecută.

plută f. **1.** mare și frumos arbore ce se cultivă adesea pentru împodobirea aleelor *(Populus pyramidalis);* **2.** stejar cu coaja mai moale întrebuințat în industrie *(Quercus suber);* **3.** substanță elastică din care se fac tăblițe, dopuri și un cărbune întrebuințat în pictură; **4.** grinzi legate laolaltă ce înnoată în apă: *pod de*

www.dacoromanica.ro

plute; **5.** bucăţică de lemn la o ţndiţă; **6.** *Bot.* Munt. nufăr. [Slav. plutĭ].

plutaş m. cel ce mână o plută.

pluteţ a. pe care se poate pluti: *rîu pluteţ.*

plutì v. **1.** a fi purtat pe un lichid, a înnota pe apă: *pluta pluteşte pe apă;* **2.** a plana: *o pasăre plutcşte cu aripi ostenite* Em ; *fig o tainică armonie pluteşte printre valuri* Al. [V. *plută* 4].

plutítoare f. *Bot.* roureică.

plutítor a. bun de plutit ‖ m cel ce pluteşte.

plutocraţie f. domnia celor avuţi, puterea financiarilor.

pluton n. subdiviziunea unei companii: *o companie are două plutoane* (= fr. *peloton).*

plutonic a. se zice de terenurile geologice cari au fost produse prin acţiunea focului suteran [dela Pluton, zeul Infernului].

pneumatic a. relativ la aer: *maşină pneumatică,* cu care se scoate aerul dintr'un recipient.

pneumonie f. inflamaţiunea plămânilor.

poală f. **1.** spaţiu dintre pântece şi genuchi când şade omul: *a tinea copilul în poală;* **2.** partea inferioară a unei haine, pulpană: *poalele mantalei, rochii, cămăşii;* **3.** pânză de mătase brodată pe care se pun icoanele: *poale pentru sfânta masă;* **poala Maichii Preciste** *(Poala-sântă-Măriei),* plantă aromatică şi prielnică albinelor *(Nepeta nuda);* **4.** partea de jos a unui munte: *poalele Carpaţilor.* [Slav. pola, margine].

poamă f. **1.** fruct: *poama nu cade departe de tulpina ei;* **2. poamă acră,** aguridă: *frunză verde poamă acră;* **poama-vulpii,** plantă din locuri umede cu proprietăţi purgative sau vomitive *(Paris quadrifolia);* **3.** *fig.* şi *fam.* om, nu glumă: *e poamă bună;* **4.** Mold. strugure. [Lat. poma].

poapă f. soiu de peşte cu capul mare *(Lophius).* [Cf. *pop* 4].

poară f. Mold. Tr. împotrivealâ, ceartă: *nu te pune în poară cu împăratul* Cr. [Slav. pora, ceartă].

poarcă f. **1.** scroafă; **2.** vrana unei butii (se aude în Gorj); **3. (de-a),** un joc de copii în care unul din jucători (numit *porcar)* împinge cu un băţ într'o gaură (numită *ciur)* un os mărunt (numit *poarca),* pe când ceilalţi jucători apără cu beţe gura gaurei. [Lat. porca].

poartă f. **1.** deschizătură spre a intra şi ieşi; **2.** ceeace închide această deschizătură: *a bate la poartă;* **3.** vale cu stânci în patul râului: *Porţile de fier.* [Lat porta].

Poarta (Înalta sau Sublima) f împărăţia turcească (numită astfel după porţile cele mari ale Seraiului): *soli trimişi de Poartă vin la Adunare* Bol.

poate adv. exprimă o posibilitate: *voiu merge poate.* [Scurtat din *poate fi].*

pobârci v. V. pogârci.

poc! int. exprimă sgomotul ce face un corp când loveşte pe altul sau când crapă: *poc! cu măciuca.* [Onomatopee].

pocăi v. a se căi cu totul: *pocăiţi-vă.* [Slav. pokaiti].

pocăinţă f. penitenţă: *după căinţă vine pocăinţă.*

pocăit a. şi m. penitent.

pocal n. pahar: *fiarbă vinul 'n cupe, spumege pocalul* Em.

pocăltire f. epilepsia cailor.

pocăltit a slăbit, leşinat: *pocăltit de foame* Isp. [Origină necunoscută].

pocânzel m. pl. Tr. prietenii şi rudeniile ginerelui: *spune la cei pocânzei să vină să vadă şi ei* Pop. [Origină necunoscută].

pochi pl. Mold. V. *pofil.*

pochiheciu n. Mold. întinzătorul răsboiului de ţesut. [Rut. popyhač, ce se împinge încoace şi încolo].

pocì v. **1.** a face diform, a paraliza: *ţelele pocesc;* **2.** a deochia, a se îmbolnăvi deodată; **3.** a meni a rău: *om pocit la gură.* [în loc de *potcì,* derivat din *potcă*].

pocinog n. **1.** Mold. Tr. saftea: *să fac eu pocinogu închisorii din pricina unui proclet!* Al.: **2.** bocluc: *a da de pocinog.* [Slav. pocinŭkŭ, început, bun sau rău (de unde noţiunea de piază rea)].

pocire f. **1.** acţiunea de a poci; **2.** defect: *avem mai multe pociri* Pann.

pocirlă f. băutură otrăvitoare. [Cf. *poşircă*].

pocit a. şi m. **1.** diform, paralizat: *pocit din fire;* **2.** *fig.* ciudat: *om pocit;* **3.** nenorocos: *ce zi pocită!* Cr.; **4.** blestemat: *fugi de acele căi pocite!* Al. [V. *pocì*].

pocitanie f. **1** fiinţă pocită: *pocitania pământului* Isp.; **2.** *fig.* ceva bizar, monstruos: *spuse împăratului pocitania de vis* Isp.

pocitură f. efectul pocirii: **1.** lucru pocit; **2.** paralizie subită, boală ca din senin: *descântec de pocitură.*

pociumb m. **1.** Mold. Tr. par scurt: *calul tău... legat de pociumbul gardului* Pop.; **2.** (Gorj) fusul vârtelniţei. [V. *ciump* (cu prefixul intensiv slav. po)].

poclădă (plocad) f. Mold aşternut sub şea: *o pereche de poclăzi* Cr. [Slav. pokladŭ, depunere (cf. rus. pokladka, căptuşeala)].

www.dacoromanica.ro

poclău n. sac cu gura foarte largă cu care se pescuieşte în apele mai mici. [Cf. *plocad*].

poclit n. Mold. **1.** ţol de acoperit carele ţărăneşti: *un poclit de rogojini* CR.; **2** coş la trăsura cu cai: *lasă poclitu că plouă.* [Cf. *pocladă*].

poclon n Mold. V. plocon: *au venit sătenii cu poclоane de ziua d-tale* AL.

pocnet n. sgomot neaşteptat şi violent: detunătură, exploziune.

pocni v. **1.** a răsuna cu sgomot, a face exploziune; **2.** a lovi pe neaşteptate. [Lit. a face *poc!*].

pocnitură f pocnet prelungit.

pocriş n. Mold. **1.** învelitoare; **2.** capac de lut cu care s'acopăr oalele de pus laptele la prins; **3.** vârşog. [Rus. POKRYŞKA, acoperemânt].

pod n. **1.** construcţiune de lemn, piatră ori fier, peste o vale sau un râu, care serveşte de trecătoare: *pod mişcător, stătător, umblător*; fig. podul palmei, partea-i cărnoasă şi adâncită; **2.** partea casei de sub acoperiş: *s'a suit în pod*; **3.** tavan la casele ţărăneşti; **4.** partea din dreapta şi din stânga carului şi partea osiei ce trece sub car; **5.** fundul luntrei; **6.** coperta unei corăbii; **7.** locul într'o biserică unde cântă corul; **8.** pl. pânzele cele albe întinse în calea mortului (şi cari se dau apoi de pomană): *să te bocesc, podurile să-ţi gătesc* POP.; **9.** pardoseală cu grinzi de lemn; **10.** uliţă astfel pardosită (stradele aşternute cu piatră nefiind încă cunoscute): *era multă lume pe pod*; a bate podurile, a umbla haimana; poduri şi şosele, corp de ingineri însărcinaţi a construi sau întreţine poduri, drumuri, canaluri, porturi. [Slav. PODŬ, sol, podeală].

podan m. Mold. od supus rus, muscal: *ei, ţi-oiu arăta eu, podanule!* AL. [Rus. PODDANYI, supus].

podaşră f. gută de picioare.

podar m. **1.** păzitor de pod; **2.** cel ce trece cu pluta; **3.** pontonier.

podărit n. taxa podarului.

podbeal n. micâ plantă erbacee ale cării frunze sunt întrebuinţate ca infuziune în contra tusii, iar din frunzele-i proaspete se fac cataplasme *(Tussilago farfara)*. [Slav. PODBIELŬ].

podeală f. **1.** pardoseală; **2.** pl. Mold. duşumea; **3.** tavanul unei case ţărăneşti peste care e podul casei.

podeţ n. pod mic.

podghiaz n. Mold. numai în locuţiunea a umbla în podghiazuri, a umbla haimana (locuţiune de origină istorică, făcând aluziune la năvălirile şi prădăciunile oştirilor străine, mai ales leşeşti, pe pământul Moldovei): *umbiând toată ziua în podghiazuri* CR. [UNG. PODVÁSZ, bagaje (militare)]. V. ceambur.

podgorean m. posesorul unei podgorii.

podgorie f. vie pe un deal. [Slav. PODŬGORIJE (din PODŬ, supt. şi GORA, munte)].

podgoriu a. acoperit cu podgorii: *Cotnarul iubit şi podgoriu* AL.

podhorniţă f. Mold. policioara jugului. [Origină necunoscută].

podi v. a aşterne cu grinzi de lemn. (V. *pod* 10].

podidi v. **1.** a covârşi, a copleşi: *multe rele îi podideau*; **2.** a ţişni: *a-l podidi lacrimile, sângele.* [Cf. *prididi*].

podină f. **1.** fiecare scândură groasă de stejar (din care se alcătueşte podeala): *muşchiu pletos de o podină de gros* CR.; **2.** podeală; **3.** podeala de sus sau tavanul; **4.** jumătatea unui stog de fân sau paie.

podiş n. **1.** schele: *fac podişuri late din trupuri sângeroase* AL ; **2.** platou, terasă: *podişul Moldovei.*

podişcă f. pod umblător.

podit a. aşternut cu scânduri: *uliţele erau înainte podite cu grinzi de lemn.* || n. lucrare de a podi.

podmet n. momeală. [Slav. PODŬMETŬ, moţ, fir (rus. PODMETŬ, aruncare pe d'asupra, băgare pe ascuns)].

podmol (potmol) n. Tr. **1.** prispă; **2.** nomol. [Cf. ceh PODMOL, teren găunoşit de apă].

podoabă f. ceeace împodobeşte. [Slav. PODOBA, bunacuviinţă].

podobie f. melodie după care se intoană unele cântări bisericeşti (de ex. irmosul): *glasul întâiu pe podobie.* [Lit. ornament muzical].

podorojnă f. od. în Mold. ordin de a obţine cai de poştă: *cinovnicul vine cu podorojna în căruţa de poştă* AL. [Rus. PODOROJNAÏA, paşaport, lit. ce-i trebuincios pentru călătorie].

poduţ m. Buc. scobar. [Ung. PADUC, citeşte *poduţ* (din rus. PODUSTŬ)].

podval n. **1.** lemne de pivniţă pe care s'aşează buţile; **2.** căpătâiele joagărului. [Serb. PODVALA, ceva pus pe dedesubt].

podvoadă f. **1.** transport gratuit: *birul greu, podvoada greal* POP. *satul mic îl ajunge podvoada des* PANN; **2.** Tr. lucru transportat: *multe cară s'au pornit... cu podvoadă încărcate* POP. [Slav. PODVODA, ducere cu carul].

poem n. V. poemă (AL.).

poemă f. operă în versuri: *poemă epică, dramatică, lirică.*

poet m. cel ce se consacră poeziei, cel care face versuri.

www.dacoromanica.ro

poetastru m. poet prost.

poetic a. care privește poezia, care e propriu poeziei: *stil poetic.*

poetică f. tractat despre arta poeziei.

poetiză v. **1.** a face poezie; **2.** a da un caracter poetic: *a poetiza mizeria.*

poezie s. **1.** limba sentimentului și a imaginației, obișnuit supusă la o măsură regulată: în privința formei, ea poate fi artistică sau populară, cea din urmă totdeauna anonimă, reflectând modul de a cugeta și de a vedea al poporului; **2.** arta de a compune poeme; **3.** gen de poemă: *poezie lirică;* **4.** calitatea versurilor bune: *e multă poezie în psalmi;* **5.** se zice de o operă în proză plină de cutezare și de înălțime poetică: *e multă poezie în Cântarea României de Bălcescu;* **6.** ceeace este înalt, duios într'o operă de artă, într'o producțiune a naturei: *poezia unei furtuni;* **7.** totalitatea operelor în versuri compuse într'o limbă: *istoria poeziei române;* **8.** pl. scriere în versuri: *Poezii de Eminescu.*

pofidă f. în locuțiunea **în pofida cuiva,** în ciuda sau necazul lui, sub pretext: *vorbele aruncate în pofida lui* Isp. *în pofida căpșunilor mănâncă frunzele* Pann. [Origină necunoscută].

pofil n curea lungă ce se trece pe sub coada calului: *învățat ca calul cu pofilul.* [Amplificat din *pochi, pofi* = serb. povi].

poftă f. **1.** dorință (sub raportul material și fizic): *poftă de mâncare, pofte trupești;* **2.** dorință necumpătată, lăcomie: *poftă de bani;* **3.** fig. *împins de pofta măririi* Al. [Vechiu-rom. *pohtă* = slav. pohoti].

poftì v. **1.** a avea poftă: *ce pofteșți?* fam. *a-și pune pofta în cuiu,* a se șterge pe bot, a renunța vrând nevrând; **2.** a ura: *a pofti ziuă bună cuiva;* **3.** fig. a se lăcomi: *să nu pofteși la bogății* Od.; **4.** a invita: *poftim!* (servind și ca strigăt de provocare ori de protestare); **5.** a veni, a lua: *să poftească! ia pofteșle!* Car.

poftícios a. lacom.

poftítor a. și m. care poftește.

poftorì v. a repeta: *nu trebue a poftori omului înțelept cuvinte înțelepte.* [Slav. povŭtoriti (din vŭtoryi, al doilea)].

poftorire f. repetire: *rugat cu poftorire să nu s'atingă de dânsul* Isp.

pogace f. turtă de mămăligă presărată cu sare și coaptă bine în foc. [Serb. pogača (v. *bohaciu*)].

pògan a. și adv. Mold. și Tr. slut, tare urît: *se vede că vorbim pogan și rău de tot* Cr. [Serb. pogan, spurcat, murdar, lit. păgân (v. *păngări*)].

pogănesc a. se zice de o varietate de pere.

pogârcì v. Mold. a culege spicele lăsate în urmă. [Și *pobârcì* = serb. pobirčiti, a spicui].

poghibală f. Mold. om de nimic, strengar: *poghibale spurcate ce sunteți!* Cr. [Vechiu-rom. *poghibală* («acea *poghibală* spurcată, Spandoni», N. Muste): cf. bulg. poghibel, stricăciune].

poghircă f. **1.** Mold. firele de cânepă cari n'au putut crește mare: *din poghirci se obține cea mai bună calitate de câlți sau canură;* **2.** mic de stat: *parcă-i o poghircă,* se zice când cineva rămâne în urmă, de cel ce n'are noroc. [Lit. spic lepădat: și *porghic,* Tr. *podbic* = slovean poberk, spicuit la urmă].

pogon n. **1.** od. măsură de suprafață de 1296 st. sau 5012,03 mp.; **2.** pogon plantat cu viță de vie. [Bulg. pogoni, lit. alungare (sensul vorbei în rusește), de unde stânjen în lung].

pogonar m. lucrător la o vie.

pogonărit n. dare dela pogonul de vie al cărui proprietar nu era pământean (în Mold. 1662—1764, în Munt. 1716—1744).

pogoniciu m. cel ce mână plugul. [Serb. pogonič].

pogorì v. V. **coborì.** [Slav. pogori, în jos (dela gora, munte): lit. la poalele muntelui].

pogorîre f. coborîre; **Pogorîrea Sfântului Duh,** sărbătoare ce cade la 50 de zile după Paște.

pogrebanie f. slujba înmormântării: *în ziua pogrebaniei Domnului* Od. [Slav. pogrebanije].

pohace f. Mold. V. **pogace:** *pohăci, plăcinte* Al.

pohod n. **1.** marș, călătorie: *surugii duceau caii în pohod* Negr.; **2.** convoiu: *pohodul la Sibir* Al. [Slav. povodŭ, călătorie].

pohodnic m. cal lăturaș care merge pe lângă cel din ham. [Și *povodnic* = serb. povodnik (din slav. povodŭ, hăț)].

pohoeală f. boala calului când nu vede, ochii fiindu-i curați. [Lit. scursoare: v. *puhoiu*].

pohoiu n. Mold. V. **povoiu:** *pohoiu fără obârșie* Al.

pohoț a. și m. Mold. desfrânat. [V. *pahonț*].

poiană f. loc, în pădure fără copaci pe unde crește iarbă și flori. [Slav. poljana, câmp, bucată de pământ].

poiată f. Mold. **1.** grajd din gard de nuiele; **2.** coteț: *poieți pentru păsări* Cr. [Slovean poiata, colibă, grajd].

poimâine adv. ziua după mâine. [Din *poi* (= lat. post) și *mâine*].

pojar n. **1.** incendiu: *din scânteia*

www.dacoromanica.ro

mică mare pojar s'aţâţă; 2. *fig.* focul inimei, mâhnire mare: *pojarul meu de dor şi jalea mea adâncă* AL.; 3. vărsat cu pete roşii. [Slav. POJARŬ].

pojarnic m. od. Mold. pompier: *trebuie să fie vr'un pojarnic* AL. [Ceh POJARNIK].

pojarnicie f. Mold. cazarmă de pompieri: *nefiind pe vremea aceea pojarnicii* CR.

pojarniţă f. *Bot.* Mold. sunătoare (floarea-i, pusă în untdelemn, e bună pentru arsuri şi alte răni). [Ceh POJARNIŢE, pojar, vărsat].

pojghiţă f. pieliţă ce înfăşoară unele legume: *pojghiţă de ceapă*. [Ceh POŞVIŢE, teacă].

pojijie f. Mold. 1. gospodărie: *casă bătrânească cu toată pojijia ei* CR.; 2. fig. *nu mă iartă pojijia sămînsor decât cu o fată de boier* AL. [Cf. rus. POJITKI, catrafuse, bagaj].

poker n. joc de cărţi, de origină americană.

pol m. 1. fiecare din cele două extremităţi ale unei sfere sau ale axei globului: *pol arctic sau boreal şi pol antartic sau austral*; 2. fiecare din căpătâiele unui magnet, ale unei pile sau corp electrizat, pe care s'acumulează magnetismul şi electricitatea: *pol pozitiv sau pol negativ*.

pol (imperial) m. monedă rusească de aur în valoare de 20 franci: *am câştigat trei poli* CAR. [Scurtat din *(na)pol(eon)*].

polar a. învecinat cu polii: *stea polară*.

polaritate f. *Fiz.* proprietatea acului magnetizat de a se dirija către un punct fix al orizontului.

polată f. 1. Tr. palat: *o raiule, polată frumoasă, cu lumină mângâioasă!* POP.; 2. Mold. chiler (la o casă ţărănească): *uşa polatei*; 3. (în Dolj) streaşina bordeiului. [Serb. POLATA, palat].

polc n. regiment (învechit): *un polc de călăreţi*. [Rus. POLKŬ].

polcă f. Mold. ciupagul sau pieptarul de lână al ţărancelor: *polca e anteriul femeiesc*. [Lit. haină poloneză].

polcă f. danţ de origină polonă şi aria după care se joacă: *polca mazurca*.

polcovnic m. od. colonel: *polcovnicul de vânători cu polcovnicul de Târgovişte* FIL. [Rus. POLKOVNIKŬ (v. *polc*)].

polcovnicesc a. od. de sub comanda unui polcovnic: *călăreţi polcovniceşti călări şi armaţi* FIL.

polcovnicie f. od grad de polcovnic: *polcovniciile de poteră* FIL.

polcuţă f. Mold. haina babelor ţărance ce aduce cu minteanul uncheşilor. [V. *polcă*].

polegniţă f. Tr. V. poleiu.

polei v. 1. a lustrui; 2. a acoperi cu un strat de metal lucitor: *s'o poleiască cu aur*; 3. *fig.* a împodobi, a sclivisi. [Lat. POLIRE, printr'un intermediar slav].

poleială f. 1. daurire: *strălucind de poleieli*; 2. *fig.* lustru, spoială: *poleiala lumii*.

poleit a. daurit: **leit poleit**, aidoma. ‖ n. lucrare de a polei.

poleitor m. cel ce poleieşte.

poleitură f. efectul poleirii.

poleiu n. ploaie înghiţată ce cade pe plante. [Şi vechiu Mold. *polegniţă* = serb. POLEDIŢA, poleiu].

poleiu m. Tr. *Bot.* busuiocu-cerbilor. [Ung. POLAJ].

polemică f. ceartă cu condeiul.

polemist m. cel ce polemizează.

polemizà v. a face polemică.

polen n. *Bot* pulberea fecundătoare a florilor.

policandru n. candelabru. [Gr. mod. POLYKÁNDILON, cu mai multe lumini].

policar m. 1. cel mai gros şi mai scurt dintre degetele mâinii; 2. măsură de lăţime, ţol: *piciorul se împarte în 12 policari*. [Neologism după lat. POLLICARIS].

policioară f. 1. poliţă mică; 2. partea de jos a jugului.

policrom a. care e de mai multe colori: *gravură, statuă policromă*.

poliedru n. solid cu mai multe feţe plane.

polieleu n. termen bisericesc: nume dat la doi psalmi (134 şi 135) ce se cântă la biserică. [Gr. mod.: lit. prea milostiv].

polifonie f. *Muz.* întrebuinţarea simultană a mai multor instrumente cari execută independent unele de altele.

poligam m. cel însurat cu mai multe femei, ca la Mahomedani.

poligamie f. starea de poligam.

poliglot a. scris în mai multe limbi: *Biblie poliglotă*. ‖ m. cel ce vorbeşte sau scrie în mai multe limbi: *Cantemir Vodă a fost cel mai mare poliglot român*.

poliglotie f. cunoştinţa (practică şi literară) a mai multor limbi.

poligni v. a cădea la pământ (din pricina vântului şi a ploilor): *grâul se poligneşte*. [Pol. POLEGNĘC].

poligon n. 1. figură cu mai multe laturi cari se întretaie; 2. loc destinat exerciţiilor artileriei.

poligonal a. care are forma unui poligon.

poligraf m. 1. autor care a scris despre mai multe materii; 2. aparat pentru reproducerea unui manuscript.

www.dacoromanica.ro

polimorf a. ce poate lua forme diferite.
polimorfism n. proprietate ce posed unele corpuri de a cristaliza în sisteme diferite.
polinom n. expresiune algebrică compusă din mai mulți termeni împreunați prin semnele + sau −.
polip m. 1. clasă de zoofite, coprinzând animalele acvatice cari n'au organe speciale de locomoțiune, ca *coralul*, *hidra*, etc.; 2. în chirurgie: excrescență cărnoasă ce se formează mai ales pe mucoasele nasului, urechii, larinxului.
polipier n. massă calcară formată prin conviețuirea a mii de polipi.
polisilabic a. de mai multe silabe.
poliță f. 1. scândură de așezat ceva pe dânsa; 2. etajeră, raft de bibliotecă; 3. partea de jos a jugului. [Slav. POLIȚA].
poliță f. 1. bilet prin care se obligă cineva a plăti o sumă la termenul prescris; 2. contract prin care o societate de asigurare se îndatorește a indemniza de o pagubă eventuală. [It. POLIZZA, printr'un intermediar grec modern].
polițaiu m. șef de poliție. [Nemț. POLIZEI(LIEUTENANT)].
politechnic a. care îmbrățișează mai multe arte sau științe: *Școală politehnică*, menită a da specialiști pentru diferite servicii publice: artilerie, geniu, mine, poduri și șosele.
politeism n. religiune ce admite mai mulți zei.
politeist m. cel ce profesează politeismul.
politeță f. mod de a vorbi sau de a se purta conform cu obiceiurile persoanelor bine crescute. [După fr. *politesse*].
politic a. 1. relativ la guvernul unui Stat; 2. care se ocupă cu afaceri publice: *om politic*; 3. *fig.* care recurge la ocoluri sau prefăcătorie ‖ m. 1. cel ce cunoaște afacerile publice și guvernul unui Stat: *un politic profund*; 2. *fig.* om fin, dibaciu, prefăcut.
politică f. 1. arta de a guverna afacerile unui Stat; 2. cunoașterea dreptului public și internațional; 3. se zice de afacerile publice, de evenimentele politice: *politica absorbia atențiunea generală*; 4. sistemă generală ce adoptă un guvern; 5. *fam.* abilitate, finețâ în purtare.
politicale f. pl. *fam.* noutăți politice.
politician m. cel ce vorbește și scrie asupra politicei din ambițiune personală.
politicos a. bine crescut, cu maniere frumoase. [Gr. mod.].
politie f. oraș (arhaism): *vorba vechie, dacă ești sărac, du-te într'o politie bogată* CAR. [Gr. mod.].
poliție f. 1. ordin, regulament ce asigură buna stare și liniștea publică; 2. administrațiune ce exercită poliția; 3. localul ei. [Rus. POLIȚIA (din fr. *police*)].
polițienesc a. ce ține de poliție: *spion polițienesc*.
polițist m. agent de poliție. [Nemț. POLIZIST].
polițmaistru m. Mold. șeful poliției. [Nemț. *Polizei-meister*].
poloboc n. V. *bolobоc*: *de nu mi-ar deșerta poloboacele* AL.
pologă n. uranisc: *pat cu pologă*. [Rus. POLOGŬ, perdea de leagăn].
pologă n. 1. brazdă de iarbă cosită (din pologul uscat se fac porcoaie, cari se strâng în căpițe și se clădesc în stoguri sau clăi): *din pologă snop, din snop claie făcea* POP.; 2. mănunchiu de grâu secerat: *patru-cinci mănunchie fac un pologă*. [Serb. POLOG (din slav. POLOGŬ, depozit)].
pologi v. a așterne jos: *vânturile pologesc holdele*. [Lit. a strânge în poloage].
pologhie f. vorbă lungă: *hârtia cuprinde multă pologhie* CR. [Gr. mod.].
polon(ez) a. și m. 1. locuitor în Polonia; 2. ce ține de această țară sau de locuitorii săi.
poloneză f. 1. danț numit obișnuit *polcă*; 2. talie prelungită deasupra rochii; 3. pl. ghete înalte de damă.
polonic n. Mold. lingură mare de luat spumă. [Pol. POLONIK].
polunoșniță f. slujba de cu miezul nopții. [Slav. POLUNOȘTINIȚA, miezu-nopții (din POLĬ, jumătate, și NOȘTĬ noapte)].
pom m. 1. arbore roditor; 2. (de mort) copăcel împodobit ce se face la praznice și se dă de pomană *roșcove și smochine din pomul mortului* CR. [Lat. POMUS].
pomadă f. substanță moale și unsuroasă, compusă din ceară sau din grăsime de animale, în care s'au amestecat diferite ingrediente; întrebuințată în farmacie și parfumerie.
pomană f, 1. milostenie făcută în amintirea mortului (două colive, doi colaci, lămâi, mere, smochine și stafide): *aleargă ca la pomană*; 2. milostenie în genere: *a cere de pomană*; 3. milă: *fă-ți pomană și nu mă arăta* ISP. [Vechiu-rom. *pomeană*, amintire («peri *pomeana* lui cu sunet», Coresi) = slav. POMĬNŬ, aducere-aminte (bulg. POMANŬ, pomană)]. ‖ adv. de **pomană**, gratuit, zadarnic: *a munci, a vorbi de pomană*.
pomanagiu m. (ironic) cel ce cere sau trăiește din pomană.
pomărit n. cultura pomilor.
pomelnic n. 1. registru mortuar; 2. listă de numele persoanelor ce preotul

www.dacoromanica.ro

cată să le pomenească în rugăciunile sale; 3 *fam.* listă lungă [Vechiu-rom. *pomenic* = slav. ПОМИНИКЪ, înmormântare].

pomeneală f. pomenire trecătoare: *nici pomeneală*, nici vorbă.

pomeni v. 1. a face pomenire: *a pomeni un mort;* 2. a-și aduce aminte: *l'a pomenit în testament;* 3. a ține minte: *o bătaie care s'o pomenească;* 4. a vorbi în treacăt: *te-am pomenit des;* 5. a apuca cu vieață; *așa l'am pomenit;* 6. a se afla pe neașteptate, a veni fără știre: *se pomeni în mijlocul mării.* [Slav. ПОМИНЪТИ].

pomenire f. 1. amintire făcută de preot în onoarea unui mort: *fericitul întru pomenire;* 2. aducere aminte: *pomenirea numelui;* 3. pomană: *făcând multe pomeniri cât a fost în vieață* Cr.

pomet n. 1. feluri de poame; 2. grădină de poame. [Lat. POMETUM].

pomicultură f. cultura pomilor: *Școala de pomicultură din Oradea-Mare.*

pòmină f. amintire, veste: *o mânăstire de care să se ducă pomina* Isp. [Slav. ПОМИНЪ]. ‖ adv. nevoie mare: *era urît pomină!* Pop.

pomineată f. bucată de pânză albă ce se așterne asupra ușciorului casei la un mort (în Dobrogea). [Tras din *pomană*].

pomojnic m od. ajutorul unui zapciu sau subprefect. [Rus. ПОМОЩНИКЪ].

pomologie f. știința fructelor.

pomoștină f. Mold. scândură din podul carului: *dă de o săcure pe pomoștina căruței* Cr. [Rus. ПОМОСТЪ, scândură].

pompà v. a manevra o pompă.

pompă f. 1. tulumbă, mașină de ridicat apa, pusă în mișcare cu brațul ori cu aburi; 2. (de incendii), aparat ce servă a arunca apă asupra unui edficiu incendiat.

pompă f. 1. preparative măreție, lucsoase: *pompa unei ceremonii;* 2. *fig.* nobleță, măreție: *pompa stilului;* 3. pl. vanități, plăceri: *a renunța la pompele lumești;* **pompe funebre**, administrațiune ce se însărcinează cu înmormântările în orasele cele mari.

pompier m. soldat care aparține unei corporațiuni speciale, însărcinată cu stingerea incendiilor.

pompon n. 1. nod de panglici; 2. moț de lână ce soldații poartă la chipiu.

pompos a. plin de pompă, solemn: *înmormântare pompoasă;* fig. *dicțiune pompoasă.*

pomușoară f. Mold. *Bot.* coacăză.

ponci f. pl. inclinare de teren: *e ponci la vale.* [Dintr'un singular *poancă:* origină necunoscută].

ponciș adv. piezișe: *a se uita ponciș.* [V. *ponci*].

ponciu n. licher compus din rom sau rachiu, ceaiu, ceamă de lămâie și zahar (= fr. *punch*).

ponderabil a. ce poate fi cântărit.

ponderați(un)e f. 1. echilibru produs în politică prin diferitele atribuțiuni ale puterilor publice; 2. *fig.* cumpăt.

ponegri v. *fig.* a defăima. [Compromis între sinonimele *po(nosi)* și *(în)negri*].

ponevos a. miop: *face pe frumos, că-i ponevos* Pann. [Origină necunoscută]

poney m. căluț cu părul lung.

ponor n. scobitură a terenului în formă de pâlnie (produsă de ploi în urma devastării unei păduri): *se primblă prin ponoare, pe potece fără soare* Pop. [Slav. ПОНОРЪ, locul unde apa se ascunde în pământ].

ponorătură f. surpătură, ruină.

ponos n. 1. nume rău: *ce e frumos, poartă ponos* Pann: 2. poreclă: *numele tău va rămânea pângărit cu ponosul de tâlhar* Isp.; 3. greșală: *i-a găsit ponoase.* [Slav. ПОНОСЪ, rușine].

ponosi v. 1. a calomnia: *să ponosească pe Doamna sa* Isp.; 2. Mold a fețeli, a uza: *au hainele ți-ai ponosit?* Pop. [Slav. ПОНОСИТИ, a purta (de unde a uza) și a calomnia].

ponosit a. Mold. uzat: *hainele sunt vechi și ponosite* Cr.

ponoslui v. 1. a scoate un ponos, a porecli: *maică-ta m'a ponosluit* Pop.; 2. a defăima: *nemernicul ce ponosluește oamenii cu vază* Isp. [Ung PANASZLANI (de aceeași origină cu *ponosi*)]

pont n. 1. moment oportun: *tocmai la pont;* 2. înlesnire favorabilă: *i-a făcut pontul;* 3. condițiune de tractat: *ponturi de pace;* 4. raport, privință: *la pontul acesta nu mă unesc* Fil.; 5. apropou: *câte ponturi și ponosuri nu da dintr'însul* Cr.; **a da ponturi**, a face aluziune; **a vorbi în ponturi**, a se exprima alegoric [Ung. PONT, punct].

pontà v. a juca în contra bancherului, în jocuri de hazard (= fr. *ponter*).

pontarisi v. (învechit) a ponta (v *rutea*).

pontator m. cel ce pontează.

pontificà v. *fam.* a lua o atitudine de pontifice.

pontifical a. ce ține de un pontifice sau de demnitatea sa: *veșminte pontificale, autoritate pontificală.*

pontificat n. 1. demnitate de mare pontifice, de Papă; 2. timpul cât își exercită autoritatea.

pontifice m. preot mare, Papa.

ponton n. pod compus din două luntre împreunate.

www.dacoromanica.ro

pontonier m. soldat de geniu însărcinat cu facerea podurilor.

pop m. 1. stâlp, pus în mijlocul casei, ce propteşte coarda (când nu-i destul de tare): *a sprijini cu popi;* 2. stinghie: *popul teascului de vie;* 3. Mold. lemnul cu trei craci al vârtelniţei; 4. snop conic de in, lână, coceni: *clădeşte în popi mănuchi de in.* [Slav. popŭ, popă; pentru sensurile tehnice (cari lipsesc limbilor slavice), cf. accepţiunile corespunzătoare ale fr. *moine* şi ale germ. *Pfaffe*].

popă m. 1. preot creştin şi în special ortodox; **a călca a popă**, a fi om de omenie; 2. Mold. post: *zile de popă;* 3. (în jocul de cărţi) craiu; 4. *fig.* meşter: *las' pe mine că eu îi sunt popa de acum* Al.; **popa-belea**, nenorocirea împeliţată: *bre! asta-i Neaga, popa belea!* Al. [Slav. popŭ (din lat. papa, părinte)].

popăc! int. troncl pe neaşteptate: *de unde ai ieşit deodată popăc?* Aл. [Onomatopee].

popândău m. momâie: *căpiţele de fân s arătau ca nişte popândăi* Isp. [Derivat din *popă:* cf. fr. *moine bourru*, stafie].

popânzac m. popândău (în Oltenia): *a sta popânzac,* înţepat şi drept.

popărit n. dare impusă popilor.

popărţac n. Mold. 1. crăcană prinsă în osia cotigei (la plug sau la plută); 2. *fam.* şchioapă de om. [V. *pop* 1].

popas n. 1. locul unde trupele în marş se opresc spre a petrece noaptea; 2. staţiune ce fac călătorii: *pe drum stătură să facă popas* Isp; 3. loc fixat pentru popas. [Slav. popasŭ, păşune: primitiv termen ciobănesc].

popaz m. plantă bulboasă cu seminţe negricioase în formă de secere, întrebuinţate în medicină *(Veratrum).* [Derivat din *popă* (cf. *popenchiu*)].

popenchiu m. Mold. ciupercă comestibilă (*Coprinus comatus*). [Derivat din *popă*, după pălăria ciupercii la început cilindrică]

popesc a. 1. ce ţine de popă; 2. caligrafic: *slovă popească;* 3. (ironic) sfătuitor: *trage Ivan un somn de cele popeşti* Cr. ‖ adv. popeşte, ca popii: *carte nu ştie, dar calcă popeşte* Pann. (v. *popă*).

popi v. a consacra pe un popă, a-l hirotoni.

popic n bucată conică de lemn spre a juca. [Serb. popik],

popicar m. cel ce joacă în popice.

popiciu m. lemnul cu trei crăci alcătuind scaunul vârtelniţei (în Oltenia). [V. *pop* 3].

popie f. demnitate de popă.

popime f. mulţime de popi.

popină f. alt nume dat gorganelor sau movilelor (Od.). [V. *pop* 4].

popivnic m. *Bot.* Mold. piperu-lupului; popivnic-iepuresc, mică plantă ce creşte prin păduri umbroase *(Anemone hepatica).* [Derivat din *popă*, după forma inflorescenţei].

popondoc m. pl. parmaci sau stâlpi la o prispă de casă ţărănească (se aude în Tulcea). [V. *pop* 1].

poponeţ n. 1. Mold. *Bot.* volbură; 2. opaiţ: *dă masalaua pe un poponeţ;* a sta poponeţ, a sta ca un stâlp (în drum), a fi provocător (Vlahuţă). [Sârb. poponat, volbură; sensul 2 face aluziune la tulpina volubilă a plantei].

popor n. 1. mulţime de oameni din aceeaş ţară care trăiesc sub aceleaşi legi: *poporul român;* 2. *fig.* mulţime în genere: *popoare de muşte, popoare de tunete* Em.; 3. parte din populaţiunea unei ţări, a unui oraş, care e mai puţin înstărită şi care trăieşte din munca mâinilor: *un om din popor;* 4. parohie. [Termen necunoscut vechii limbi (vorba cu adevărat populară e *norod*), pare o romanizare după it. *popolo;* cf. pentru sensul 4, it. *popolo*, parohie, şi Tr. *pleban*, poporan sau enoriaş].

poporan a. ce aparţine poporului: *cărţi poporane.* ‖ m. enoriaş: *poporeni, preoţi şi dascăli* Cr. [V. *popor* 4].

poporanism n. curent literar, inaugurat la Iaşi în 1906, cu tendenţe socialiste, reclamând o literatură ţărănească, dar fără idealizarea trecutului, fără şovinism şi fără tradiţionalism.

poposi v. a face popas: *poposesc lângă o fântână* Cr

popotă f. masă luată în comun (la militari).

popri v. V. *opri: un rîu ce nu se poate popri din curgerea lui.* [Slav. poprieti, a sprijini].

poprire f. *Jur.* secvestru.

popritoare f. lanţ sau frânghie de poprit.

popol n. popor (formă italiană des întrebuinţată de Bolintineanu).

popoţă v. a cocoţa. V. **împopoţă**.

populă v. 1. a umplea o ţară cu locuitori: *a popula sate;* 2. *fig.* a umplea: *a-şi popula memoria cu sentenţe frumoase.*

popular a. 1. ce priveşte poporul: *credinţă populară;* 2. iubit de popor: *om popular.*

popularitate f. favoare publică.

populariză v. a face popular: *a populariza ştiinţa.*

populaţi(un)e f. 1. număr de locui-

www.dacoromanica.ro

tori într'o țară; 2. reunire de oameni din aceeaș țară, din acelaș oraș, de aceeaș condițiune.

popușoiu n. V. păpușoiu.

por m. 1. interstiții ce separă moleculele corpurilor; 2. deschizături mici în piele pe unde se transpiră.

poranic m. pl. plantă din bulbii căreia se prepară *salepul (Orchis mascula).* [Origină necunoscută].

porc m. 1. animal pachiderm din familia mistreților, ce se îngrașă pentru mâncare; **a mâna porcii la jir**, a horcăi în somn (aluziune la grohăitul lor pe când mestecă jirul): *se așterne pe somn și unde îmi începe a mâna porcii la jir* CR.; 2. carnea acestui animal; 3. *fam* om murdar și grosolan; porc de câine secătură, lichea; 4. **porc ghimpos**, cuadruped din ordinul rozătoarelor, grohăește ca porcul și corpul său e înarmat cu țepi din care se fac condeie *(Histrix cristata).* [Lat. PORCUS].

porcăi v. 1. a ocărî; 2. a se spurca.

porcan m. 1 porc (ca înjurătură): *stăi, măi porcane!* CR.; 2. porcușor. || n porcoiu de fân.

porcar m. păzitor de porci. [Lat. PORCARIUS].

porcăraș m. *Zool* fluierar.

porcărie f. vorbă sau faptă porcească.

porcaș m. un fel de caracudă *(Cyprinus gobio).* [Lit. purcel: după conformațiunea capului].

porcesc a. 1. ce ține de porci: *albie porcească*; 2. *fig.* murdar, obscen.

porci v. a se face porc, a se obrăznici.

porcină f. Mold. *Bot.* iarbă grasă. [Lat. PORCINA, carne de porc].

porcoiu n. 1. stog de fân (aducând cu un cap de porc): *mai multe porcoaie alcătuesc o căpiță*; 2. grămadă mare: *un porcoiu de galbeni.*

porcos a. ca un porc, murdar.

porcușor m. pestișor vânăt cu gura cam lătăreață, petrece în apele nămoloase *(Cyprinus alburnus).*

poreclă f. 1. supranume dat mai ales în bătaie de joc: *noi am schimbat porecla în renume* AL.; 2. supranume în genere: *o falnică poreclă, un titlu de strămoș* AL. [Slav. POREKLO].

porecli v. a da o poreclă.

porfir n. 1. stâncă roșie, pestriță; 2. piatră bazaltică foarte dură, roșie sau neagră: *în havuzul de porfir* BOL.

porfiră f. 1. purpură: *îmbrăcați în porfiră împărătească* CR ; 2. de coloarea porfirei: *chipu-i e crin, porfiră* GR. AL. [Gr. mod.].

porfirin a. de porfir: *coloane porfirine* AL.

porghic n. V. poghircă.

poricale (puricale) f. pl. Mold. fructe de tot felul: *cumpără-ne el vara .. coșe de smeură și feliu de feliu de poricale* CR. [Gr. mod. OPORIKÁ].

poriu m. Tr. *Bot.* praz. [Lat. PORRUM].

porneală f. plecare: *o lună în porneală* CR.

porni v. 1. a pune în mișcare: *a porni moara*; 2. a expedia: *l'a pornit*; 3. a pleca, a purcede: *trenul a pornit*; 4. a începe ceva: *când pornesc toți să vorbească* PANN; 5 a da năvală, a se repezi: *s'a pornit*; 6. *Jur.* a intenta un proces: *temeia nu poate porni judecată fără autorizațiunea bărbatului ei.* [Slav. PORINÓTI, a împinge].

pornire f. 1. acțiunea de a porni; 2. plecare, expediție: *la pornirea trenului, bagajelor*; 3. aplecare firească: *porniri rele*; 4. furie, patimă: *ce simte cu 'nțocare a dragostei pornire* AL.

pornit a. 1. aplecat: *pornit spre mânie*; 2. *fig.* supărat: *ești pornit pe mine.*

pornograf m. cel ce descrie lucruri obscene.

pornografic a. obscen.

pornografie f. literatură obscenă.

poroganie f. Buc. 1. pataranie: *apoi începe a-i spune toată poroganiа*; 2. snoavă. [Rus. PORUGANIE, bătaie de joc, de unde anecdotă picantă ori satirică: cf. invers, *batjoc*].

poroncă f. Mold. V. poruncă.

poros a. plin de pori.

porozitate f. starea celor poroase.

port n. ceeace se poartă: 1. costum: *port țărănesc*; 2. *fig.* mod de purtare, atitudine: *simplu la vorbă și la port* EM.; 3. plata unei scrisori. [Abstras din *purtà*].

port n. 1. locul unde corăbiile s'adăpostesc de furtună: *a intra în port*; 2. locul unde se încarcă și se descarcă luntrele; 3. oraș zidit pe lângă un port: *port pe Marea Neagră*; 4. *fig.* loc de adăpost, de liniște: *a ajunge în port.*

portal n. fațada unei biserici unde e poarta principală: *'n două laturi templul deschise a lui portale* EM.

portar m. 1. cel ce păzește poarta; 2. od. **portar-bașa**, Marele ușier, înnaltă funcțiune în Țările române și în Turcia, corespunzând lui *capugi-bașa*, introducător al palatului domnesc sau al Seraiului. [Lat. PORTARIUS].

portărel m. funcționar public însărcinat cu notificarea actelor de justiție și cu executarea sentințelor. [Lit. mic portar sau ușier].

portativ a. ușor de purtat. || n. *Muz.* grup de linii și de spații pentru scrierea notelor.

www.dacoromanica.ro

porțelan n. 1. olărie albă foarte fină, compusă mai ales din caolin; 2. vas de porțelan; 3. un fel de scoică univalvă foarte lucitoare.

portic n galerie deschisă sprijinită de coloane și de arcade. ‖ Porticul, școala filozofului stoic Zenon, care instruia sub un portic din Atena.

portieră f. 1. ușă de trăsură; 2. perdea înaintea unei uși (— fr. *portière*).

porți(un)e f. 1. partea dintr'un tot; 2 cantitatea determinată dintr'un nutriment.

porto n. portul unei scrisori.

porto-franc n. port în care mărfurile importate sunt libere de vamă.

portocal m. arbore totdeauna verde ce face portocale: din florile sale se fac infuziuni și floarea-i distilată dă o apă excelentă spre a calma nervii (*Citrus aurantium*). [Gr. mod. PORTOGÁLI (din it. *portogallo*)].

portocală f. fruct rotund cu sâmburi, de coloare galbenă-aurie, cu miros plăcut, miezul dulce și suculent. (V. *năramză*).

portocaliu a. de coloarea portocalei: galben bătând în roșu.

portofoliu n. 1. carton îndoit în două în care se pune hârtii, desenuri, etc.; 2. funcțiune de ministru: *portofoliul războiului*.

portret n. 1. imaginea unei persoane reprodusă prin pictură, desen sau fotografie; 2. *fig.* asemănare perfectă: *acest copil e portretul tatălui său*; 3. *fig* descrierea exteriorului sau a caracterului unei persoane.

portretă v. a face portretul unei persoane.

portretist m. pictor de portrete.

port-țigar n. cutie de închis țigări: *scoate un port-țigar din buzunar* AL. (= fr. *porte-cigare*).

portulan n. carte conținând descrierea porturilor de mare: *portulanele sunt documente prețioase pentru istoria geografiei*.

porumb m. *Zool.* porumbel. [Lat. PALUMBUS].

porumb m. gen de graminee cu cotorul înalt și spicele mari: grăunțele-i procură un nutriment și cu frunzele-i uscate se umplu saltele (*Zea mays*). Porumbul, numit în Mold. *păpușoiu* și în Tr. *cucuruz*, e originar din America, de unde a fost introdus în Europa în secolul al XVI-lea: din Turcia fu adus în Muntenia pe la finele secolului XVII-lea sub Șerban Cantacuzino (1678—1688), iar în Moldova la 1716 sub Nic. Mavrocordat. Porumbul intră în alimentațiunea țăranului sub formele următoare: mămăligă, terciu, mălaiu, păsat și porumb fiert sau copt. Numeroase varietăți: cincantin, hangan, scorumnic, tătăresc, turcesc, etc. (v. aceste vorbe). [Inflorescența plantei a fost comparată cu o păpușă (de unde sinonimul Mold. *păpușoiu*), iar mătasea-i roșiatică cu coloratiunea pasării omonime].

porumb a. cu părul suriu sau vinețiu (vorbind de vite): *o pereche de boi porumbi la păr* CR. [Lit. ca gușa porumbului].

porumbă f. rodul porumbarului; globulos, negru-albăstriu, cu gust acru (numit și scoroambă): *râde dracu de porumbe negre*. [După coloarea negrie a fructelor].

porumbac a. 1. cenușiu, sur-roșatic (cocoș, cal); 2. negru-albăstriu (ca gușa porumbului). ‖ m. *fam.* țigan.

porumbar m. 1. cel ce crește sau vinde porumbei; 2. arbust foarte spinos și mult ramificat, crește prin tufișuri și locuri inculte (*Prunus spinosa*); 3. *Zool.* Buc. uliu (se hrănește cu porumbei). ‖ n. coteț de porumbei; 2. coșar de porumb.

porumbărie f. 1. mulți porumbei la un loc; 2. porumbar: *porumbii din porumbărie*.

porumbel m. 1. pasăre domestică ce locuește în porumbar; 2. pl. porumbeii (de a), numele unui joc de copii; 3. *Bot.* a) Tr. porumbar; b) pl. ceapa-ciorii.

porumbiște f. câmp semănat cu porumb, locul unde fusese grâu.

porumbiță f. femeiușca porumbelului.

porumbrel m. *Bot.* Mold. porumbar: *vede un iepure în niște porumbrei* CR.

poruncă f. 1. ordin: *poruncă învățătească*; 2. lege, precept: *cele zece porunci*. [Abstras din *porunci*].

porunceală f. comandă: *lucru de porunceală*.

porunci v. a da o poruncă: a comanda, a ordona. [Mold. *poroncî* = slav. POROČITI].

poruncitor a. care poruncește.

poș n. turban ușor de mătase neagră brodată cu fir (în cântecele dobrogene și oltene): *peste poșul cel din cap tu ți-ai pus un calpac* POP. [Turc. POȘ].

posac a. și m. supărăcios, ursuz. [Origină necunoscută].

posăcie f. caracterul posacului.

posad n. od. dare pentru subzistența garnizoanelor de prin cetăți: *să nu plătească bir, nici posad, nici podvadă*. [Slav. POSADŬ, suburbie].

posadă f. cumpăna sau vârtejul cu care se ridică sau se lasă pietrele morii spre a face făina mai aspră sau mai moale. [Cf. slav. POSADITI, a așeza].

posedă v. 1. a stăpâni, a avea în

www.dacoromanica.ro

mâinile sale, în puterea sa: *a poseda o moș.e*; **2.** a cunoaste perfect ceva: *a poseda muzica*; **3.** a fi stăpân pe: *furia îl posedă.*

posedat a. în prada unui demon.

posèsie f. Mold. arendă: *a luat în posesie chiar moșia asta* AL. [Rus. POSESÍA (v. *arendă*)].

posesiune f. **1.** acțiunea de a poseda și lucrul posedat; **2.** pl. pământuri posedate de o națiune; *posesiunile engleze în Azia.*

posesiv a. care exprimă o idee de posesiune: *pronume posesiv.*

posesor m. **1.** cel ce posedă; **2.** Mold. (posèsor) cel ce ține în posesie o moșie, arendaș: *posesorul moșiei Haramul* AL.

posibil a. ce poate fi, ce se poate face. ‖ n. tot ce se poate: *a face posibilul.*

posibilitate f. caracterul celor posibile.

poșidic n. **1.** spuză de copii mici: *atâta poșidic*; **2.** se zice de ceva mic și mult: *poșidicul de vânat ce-i tot ieșia înainte* ISP. [Mold. *poșodic:* de origină necunoscută].

poșircă f. terciul prunelor fierte din care s'a scos țuica. [Origină necunoscută].

posleț n. Mold. rachiu apătos ce iese întâi și la urmă. [Rus. POSLEDKI, rămășițe].

poslui v. a fi servitor: *puse ca să-i poslujească feciorul de împărat* PANN, [Slav. POSLUȘATI, a asculta de cineva, a-i se supune].

poslujnic m. **1.** od. servitor boieresc sau mânăstiresc scutit de dări; **2.** servitor în genere: *poslujlnici împărătești* ISP. [Bulg. POSLUȘNIK, slugă la o mânăstire].

posmag m. Mold. pesmet: *un hambar plin cu posmagi* CR. [Slav. POSMAGŬ (v. *pesmet*)].

posmăgi v. a se usca: *ce mi te ai posmăgit așa?* ISP. [Lit. a se usca ca un pesmet].

posmăgit a. **1.** uscat; **2.** *fig.* mâhnit: *posmăgit ca cum i-ar fi luat boii* POP.

poșodic n. Mold. V. poșidic.

posomorî v. **1.** a se întuneca la față: *cerul se posomorește*; **2.** *fig.* a fi posomorît. [Slav. PASMURIETI, a se întuneca].

posomorît a. și m. **1.** întunecat la față: *vreme posomorîtă*; **2.** *fig.* trist, posac: *de omul posomorît și norocul fuge.*

pospăeală f. **1.** starea lucrului pospăit; **2.** *fig.* lustru, superficialitate.

pospăi v. **1.** a stropi pe d'asupra; **2.** a spoi pe d'asupra (și *fig.*): *lume pospăită și deșartă* AL.; **3.** refl. a mânca puțin (doar s'alunge foamea); **4.** a se îmbrăca cu puțină cheltueală. [Tras din *pospaiu*].

pospaiu n. **1.** praf subțire ce iese la măcinatul făinei și care se depune în toate părțile prin moară; **2.** prin analogie: *pospaiu de plăcinte*; **3.** ceva ușor, subțire, mâncare puțină. [Macedo-rom. *păspală* = gr. mod. PASPÁLI, praf de făină]

pospolită f. od. nobleța polonă reunită în corp de armată (NEGR.). [Pol. POSPOLITY, (adunare) generală].

post n. **1.** ajunare: *zi de post*; **2.** timp de ajunat: *postul Crăciunului, Paștilor.* [Slav. POSTŬ].

post n. **1.** locul unde soldatul a fost pus de șeful său: *a dezertat dela postul său*; **2.** corp de gardă și soldații ce-l formează: *un mic post ca de 130 soldați turci* OD.; **3.** *fig.* funcțiune oarecare: *post bine plătit.* [Rus. POSTŬ (din fr. *poste* (m.))].

postà v. **1.** a pune într'un post: *a posta o sentinelă*; **2.** a se pune spre a observa: *s'a postat la dreapta mea.*

poștă f. **1.** depozit de cai cu schimbul și stațiunea unde s'află; **2.** mod de a călători cu cai de poștă; **3.** distanță între două stațiuni de poștă (10.000 stj.=19 km. 66 sau 22 km. 30): *am făcut trei poște*; **4.** administrațiune publică pentru transportul și distribuirea scrisorilor; **5.** biuroul unde se depun; **6.** curierul care le duce: *poșta pleacă de mai multe ori pe zi*; **7.** prin analogie, bucată de hârtie lipită cu său topit, pusă încet la tâlpile celui adormit și apoi aprinsă cu un chibrit: *de câte ori mi-ai pus și poște la picioare* CR. [Rus. POČTA (din germ. *Post*)].

poștal a. relativ la poștă: *serviciul poștal.*

poștalion m. cel ce mână caii de poștă [Rus. POČTALIONŬ]. ‖ n. car solid cu osiile de fier pentru a transporta tot felul de greutăți.

postament n. piedestal.

postaș m. curier de poștă.

postată f. **1.** partea cât taie cosașul dintr'o dătătură; **2.** *fig.* distanță mică: *nicio postată de pământ nu fu ridicată* ISP. *și mai mergând ei o postată* CR. [Serb. POSTAT, șir de cosași].

postav n. **1.** stofă de lână; **2.** în special, postavul țărănesc, aba. [Slav. POSTAVŬ, pânză].

postavă n. **1.** albie mai mică; **2.** lada dela moară în care cade făina: *(scumpul) caută să ia din coș grăunțe și din postavă mălaiu* PANN. [Serb. POSTAVA, albie].

postăvar m. fabricant sau negustor de postavuri.

postăvărie f. fabrică ori prăvălie de postav.

postelnic m. **1.** od mareșalul Curții

www.dacoromanica.ro

însărcinat cu paza camerei de dormit a Domnului și care introducea la audiențe, unul din cei șase mari boieri de divan; **2.** (Marele), ministrul afacerilor străine, sub Fanarioți; **3.** rang onorific de boierie. (Slav. POSTELĬNĬKŬ (din POSTELĬA, pat)].

postelnicei m. pl. ostași de sub comanda postelnicului.

postelnicie f. **1.** demnitate de postelnic; **2.** ministerul de externe: *calemgiu la postelnicie* FIL.

posterior a. **1.** ce vine mai târziu: *eveniment posterior;* **2.** ce e îndărăt: *partea posterioară a capului.*

posterioritate f. starea unui lucru posterior altuia.

postcritate f. **1.** șir de urmași: *posteritatea lui Iafet;* **2.** generațiunile viitoare: *posteritatea va judeca.*

posteucă f. Mold. butuc ce sprijină osia carului când se unge: *de inima căruței atârnau păcorniță și posteuca* CR. [Origină necunoscută].

postì v. a ținea post.

postitor m. cel ce postește.

post-meridian a. de după amiazi.

postoroancă f. Mold. **1.** funia cu care se leagă leuca de carâmbul carului; **2.** *fig.* dârloagă: *postoroanca de dascălul Simeon* CR. [Tulcea *postoruncă* = rut. POSTORONOK, ștreang (lit. de alături)].

postpozitiv a. *Gram.* care se pune la urma vorbelor: *articolul românesc e postpozitiv.*

post-restant n. formulă scrisă pe adresa unei scrisori spre a înștiința că trebue să rămâie la biuroul poștal, unde destinatarul va veni s'o reclame.

postrungă f. crestatul urechii vitelor. [Cf. dial. *postrungă,* păstrugă].

post-scriptum n. ceeace s'adaogă la o scrisoare după semnătură.

postulant m. cel ce cere un post.

postulat n. *Filoz.* ceeace se consideră ca fapt recunoscut și care n'are nevoie de a fi discutat și probat.

postùm a. **1.** născut după moartea tatălui: *copil postum;* **2.** publicat după moartea autorului: *operă postumă.*

postură f. situațiunea corpului, atitudine.

potabil a. bun de băut: *apă potabilă.*

potagèr a. cultivat într'o grădină de legume: *plante potagere.*

potaie f. **1.** haită: *o potaie de lupi;* **2** cățel: *are potaia vr'un dar?* GR. AL.: **3.** *fam.* om nesuferit. [Dintr'un primitiv *pot,* de origină necunoscută].

potâng n. lanț scurt și gros dela plug cu un belciug prin care se trece capătul grindeiului: *potângul e regulatorul plugului.* [Bulg. PUTÂNO].

potârniche f. pasăre galinacee de mărimea unui porumb, vânat excelent, trăiește mai ales pe câmpii în cârduri *(Perdix cinerea).* [Lat. *QUOTURNICULA = clasic COTURNIX].

potasă f. oxid de potasiu, materie solidă, albă și foarte caustică: *potasa din comerț e carbonat de potasă.*

potasiu n. metal descoperit în 1807 de Davy, descompunând potasa cu pila electrică.

potcă f. **1.** boală din deochiu sau din chiar senin: *descântec de potcă:* **2.** belea, bocluc: *toți de o potcă o să dăm* PANN. [Ceh. POTKA, întâlnitură (cu un duh rău), de unde boală năpraznică].

potcap n. **1.** acoperemânt de cap, în formă de cilindru, ce poartă preoții și călugării; **2.** *Bot.* potcapu-călugărului, plantă cu flori galbene, crește prin locuri aride *(Leontodon hispidus).* [Slav. PODŬKAPŬ (din PODŬ, subt, și KAPA, glugă)].

potcapier m. fabricant de potcapuri.

potcaș a. boclucaș: *un potcaș de logoțăt* ISP. [V. *potcă*].

potcoavă f. semicerc de fier ce se ține subt copitele cailor sau de călcâiul cismei. [Slav. PODŬKOVŬ, talpa calului (din PODŬ, subt, și KOVATI, a făuri)].

Potcoavă m. supranumele lui Ioan Șerbega, Domnul Moldovei, care era atât de țeapăn, încât putea frânge potcoave. V. Ioan.

potcovar m. cel ce potcovește.

potcovì v. **1.** a pune potcoave la cai; **2.** *fam.* a înșela: *l'am potcovit bine* CR.

potecă f. cărare îngustă prin păduri și pe un deal. [Bulg. POTEK].

potecași m. pl. ostași întocmiți în 1834 spre a strejui potecile.

potentat m. suveran atotputernic al unui Stat.

potențial a care există în puterea, în cauza sa și nu în fapt. ‖ n. mod verbal care exprimă posibilitatea.

pòteră f. ceată de arnăuți pentru urmărirea hoților de codru. [Bulg. POTĬERA, ceată (din slav. TERĬATI, a goni)].

poteraș m. od. sbir, mai ales arnăut, călare, înarmat, cu haine verzi deschise.

poticăli v. **1.** a da de potcă: *când văzură cum i-a poticălit ciobănașul* ISP.; **2.** a copleși, a încărca: *m'a poticălit D-zeu cu bătrânețile* ISP. [Cf. ceh. POTĬKATI, a întâlni (v. *potcă*)].

poticni v. **1.** a scăpăta din genuchi la umblat: *calul, de e cu patru picioare, și tot se poticnește;* **2.** *fig.* a luneca. [Slav. POTŬKNŎTI, a împinge].

potir n. **1.** caliciul florilor: *sorb limpedea rouă din a florilor potire* AL.; **2.** vas de sfințit vinul la liturghie. [Gr. mod. POTĬRI, pahar].

www.dacoromanica.ro

potlog n. bucată de piele pentru dresul încălțămintelor: *ori ți oiu pune vr'un potlog* PANN. [Serb. PODLOG, talpă (lit. ce se pune dedesupt)].

potlogar m. 1. cârpaciu; 2. pungaș ordinar.

potlogări v. a fura lucruri mărunte.

potlogărie f. pungășie, hoție.

potlogărit n. meserie de potlogar.

potmol n. nomol. [V. *podmol*].

potmoli v. a se nămoli: *drumurile s'au potmolit.*

potnogi m. pl. iepele sau călcătorile războiului de țesut. [Slav. PODŬNOGŬ, lit. sub picioare].

potoli v. a stâmpăra, a (se) liniști: *a potoli foamea, plânsul, mânia.* [Bulg. POTULITI].

potop n. 1. inundațiune foarte mare; 2. inundațiune universală care (după legenda biblică) făcu să piară tot neamul omenesc, afară de Noe și de familia sa; 3. *fig.* mare abundanță sau cantitate: *prin potopul de zăpadă* AL. *un potop de rele.* ‖ adv. ca un potop: *ploile potop cădeau* AL. [Slav. POTOPŬ (din TOPITI, a inunda)].

potopenie f. exterminare. [Slav. POTOPLĚNIJE, scufundare].

potopi v. 1. a inunda, a strica cu totul: *seceta și lăcustele potopiseră sămănăturile* NEGR.; 2. a prăpădi: *veniau să ne potopească* POP. [Slav. POTOPITI, a scufunda].

potpurî n. 1. ghiveciu de bucate; 2. bucată de muzică compusă din diferite arii cunoscute, producțiune literară făcută din fragmente desperechiate; 3. *fig.* amestecătură: *un potpuri de videnii* NEGR. (= fr. *pot pourri*).

potricală f. unealtă de făcut găuri rotunde în pânză, în urechile vitelor, etc. [Abstras din *potricăli*].

potricăli v. a găuri cu potricala. [Rus. PROTYKATI, a trece prin, a străpunge].

potrivă f. 1. seamăn: *unde să-i găsesc potrivă?* deopotrivă, egal; 2. contra: *în potrivă, din potrivă;* 3. față: *către țărmul din potrivă se 'ntind, se prelungesc* GR. AL. [Și *protivă* = slav. PROTIVŬ, contra].

potriveală f. stare de potrivire.

potrivi v. (activ) 1. a face deopotrivă, a asemăna: *a potrivi un lucru cu altul;* 2. a ajusta: *a potrivi o cheie, o haină;* 3. a aranja: *a-și potrivi părul, rochea;* 4. *fig.* a nemeri: *a potrivi o minciună.* ‖ (reciproc) 1. a se compara: *nu te potrivi cu mine;* 2. a fi de asemenea, a corespunde: *socoteala d'acasă nu se potrivește cu cea din târg;* ce se potrivește! de loc! (ironic) d'apoi cum nu! 3. a se aplica: *aci se potrivește zicătoarea poporului;* 4. a face pe voie: *când m'aș potrivi eu babei la toate cele* CR. [Slav. PROTIVITI SĚ, a rezista, a contrazice].

potrivire f. acțiunea de a (se) potrivi: asemănare, adaptare.

potrivit a. 1. asemenea: *amândoi sunt foarte potriviți;* 2. mijlociu, moderat: *om potrivit;* 3. convenabil: *vaie potrivită de caldă* ISP. ‖ adv. 1. cuviincios: *răspunde potrivit;* 2. cumpătat: *să bei potrivit.*

potrivnic m. adversar. [Și *protivnic* = slav. PROTIVĬNŬ, opus, contrar, dușman].

potroacă f. plantă ce crește prin fânețe, având o floare roșiatică (*Erythraea centaurium*). [Pol. PATROCH, mac].

potroc n. 1. pl. mărunțaie de pasăre: *ciorbă de potroace,* ciorbă acră cu bucățele de pasăre; 2. *fig.* bagatelă: *nu plătiți nici de un potroc* AL. [Rus. POTROHŬ, mațe].

potromenghiu m. V. bostromengher.

potronic m. monedă veche polonă în valoare de zece bani. [Pol. POLTORA, monedă de un creițar și jumătate].

potropop m. V. protopop.

poturi m. pl. 1. un fel de năd rag largi ce-i purtau od. boiernașii, mai ales arnăuții și haiducii: *cu doisprezece panduri, cu ghebe și cu poturi* POP.; 2. azi, nădragi țărănești ce se închid cu copci, strânși pe picior, cu marginile garnisite cu găitane și cusături. [Turc. POTUR].

povară f. 1. greutate, ceeace poate transporta o căruță, o corabie; 2. ce poate duce un om, un animal; 3. *fig.* ceeace apasă moralicește: *povara anilor;* 4. od. o sumă de 1000 galbeni: *zece povoare de aur* BĂLC. [Și *povoară* = slav. POVORA, targă: s'a luat lucrul cărat pentru cărătorul].

povarnă f. fabrică de tăcut spirt și rachiu. [Rus. POVARNĬA, bucătărie].

povarnagiu m. cel ce are, cel ce lucrează la o povarnă.

povârni v. a se apleca în jos. [Serb. POVRNUTI, a întoarce].

povârniș n. drum înclinat și lunecos.

povârnit a. aplecat, piezîș.

povață f. 1. conducere: *sub povața celui mai vestit din voevozii lor* BĂLC.; 2. consiliu: *a da poveațe.* [Tras din slav. POVESTI, a conduce].

povățui v. 1. a conduce: *orb pe orb povățuind, cad amândoi în groapă* PANN. *Turcii ce povățuiau acel convoiu* BĂLC.; 2. a da poveațe, a consilia.

povățuitor m. cel ce povățuiește.

povestaș m. cel ce spune povești.

www.dacoromanica.ro

poveste f. 1. narațiune mai ales mincinoasă, basm: *de când tot ce e 'n lume era numai poveste* AL.; 2. fabulă: *am ajuns de poveste în țară* PANN; 3. legendă. snoavă; povestea vorbei, povestea ălui, proverb [Vechiu-rom. *poveaste*, narațiune propriu-zisă = POVĚSTĬ, narațiune].

povesti v. a spune cu deamăruntul întâmplări adevărate sau false.

povestic a. fabulos: *toate acele fiare povestice* A.

povestire f. expunere istorică sau poetică.

povestitor m. cel ce povestește.

povidlă f. Mold. magiun de prune: *dă-mi o bucată de pâine cu povidlă* AL. [Pol. POWIDŁA]

povoară f. V. povară.

povodnic m. V. pohodnic.

povoeală f. V. pohoeală.

povoiu n. 1. torent; 2. ploaie torențială. [Slav. POVONĬ, inundare].

pozà v. 1. a lua o atitudine spre a-i se face portretul: *a poza la un pictor*; 2. *fig.* a afecta o atitudine, gesturi spre a produce efect.

poză f. 1. atitudine: *într'o poză răpitoare*; 2. afectațiune, dorință de a produce efect; 3. *pop.* fotografie (= fr. *pose*).

pozderie f. V. puzderie.

poziți(un)e f. 1. locul unde un lucru e pus și modul cum e pus: *poziținea unei case*; 2. teren ales de așezat trupe: *a ocupa o poziține avantajoasă*; 3. *fig.* rang, situațiune în care s'află cineva: *poziține critică*.

pozitiv a 1. a cărui siguranță e stabilită: *fapt pozitiv*; 2. care se sprijină pe fapte, pe experiență: *știință pozitivă*; 3. care consideră mai ales partea materială a lucrurilor și folosul tras dintr'însele: *om, spirit pozitiv*; 4. scris, în opoziține cu natural: *drept pozitiv*; cantități pozitive, în algebră, cele precese de semnul +.

pozitivism n. sistemă filozofică fundată de Auguste Comte și care n'admite decât ceeace este științificește constatat.

pozitivist m. partizan al pozitivismului.

poznă f. Mold. 1. glumă proastă: festă, renghiu; 2. belea: *iacă pozna că se prăbușește* AL. [Nemț. POSSEN].

poznaș a. și m. Mold. 1. păcăliciu, caraghios: *poznașa asta de lume* AL.; 2. care joacă feste altuia.

prăbuși v. 1. a sucomba: *greu se prăbușește c'un gemet de pe cal* AL.; 2. a se surpa, a cădea în ruine: *oricare înălțime sub cer se prăbușește* AL. [V. *busi*].

practic a. 1. care duce la acțiune, la aplicațiune: *știință practică*; 2. care urmăreste realitatea lucrurilor: *om, spirit practic*.

practică v. 1. a pune în practică · *a practica virtutea*; 2. a exersa o profesiune: *a practica medicina*; 3. a executa: *a practica o operațiune*; 4. a face: *a practica o deschizătură în zid*; 5. a ține strict ceremoniile cultului.

practică f. 1. aplicarea, întrebuințarea regulelor și principiilor unei arte sau științe, în opoziține cu *teoria*; 2. exercițiu · *practica binelui*; 3. experiență căpătată prin exercițiu: *are multă practică*; 4. datină particulară: *a cunoaște practicele unei țări*; 5. ceremonii, acte exterioare relative la cult.

practicabil a. 1. ce poate fi întrebuințat: *mijloace practicabile*; 2. pe unde se poate trece: *cărare practicabilă*.

practicant a. si m. 1. cel ce observă cu exactitate practicele religiunii; 2. cel ce practică o meserie sau o carieră: *medic practicant*.

practician m. 1. medic experimentat; 2. cel ce cunoaște procedura în justiție. [După fr. *praticien*].

prădà v. a jefui, a lua cu violență ce este al altuia. [Lat. PRAEDARE].

pradă f. 1. ceeace fiarele răpesc pentru hrana lor: *pasăre de pradă*; 2. *fig.* orice se ieа cu deasila (mai ales în timp de războiu): *a făcut multă pradă*; 3. cel ce are mult de suferit: *fu prada lăcomiei sale*; 4. se zice despre lucruri cari s'au prăpădit: *în prada focului*. [Lat. PRAEDA].

prădăciune f. jaf însoțit de stricăciuni. [Lat. PRAEDATIONEM].

prădalnic a. răpitor: *corbul negru și prădalnic* AL.

prădător m. cel ce pradă.

praf n. 1. țărâna fărâmată în foarte mici părticele: *haină plină de praf*; 2. orice substanță pisată și făcută praf: *praf de zahăr*; 3. medicament ca praf: *prafuri de chinină*; 4. *fig.* nimicire, ruină totală: *a face praf, nu s'a ales nici praf de averea sa*; 5. mijloc de amăgire: *aruncă praf în ochi*; 6. amestec de silitră, pucioasă și cărbune, care se înflăcărează lesne și servă la încărcarea armelor de foc: *praf de pușcă*. [Slav. PRAHŬ].

prăfărie f. mare grămadă de praf.

prăfos a. plin de praf.

praftură (praftoriță) f. stropitoare de udat fierul ars în foc: *cu praftorița udă mai adesea să-l lovești* PANN. [Mold. *pleaftură*: de origină necunoscută].

prăfui v. 1. a scutura de praf; 2. a se umplea de praf.

prăfuit a. acoperit cu praf.

www.dacoromanica.ro

prag n. 1. bucată de lemn sau de piatră în josul şi de-a curmezişul uşei; 2. *fig.* la început: *la pragul vieţii, la pragul secolului.* [Slav. PRAGŬ].

pragmàtic a. relativ la afacerile civile şi sociale: **istorie pragmatică**, care prezintă evenimentele aşa, încât să se poată trage din ele concluziuni practice pentru afaceri; **sancţiune pragmatică**, regulament în materie ecleziastică, în special actul prin care Carol VI de Austria asigură (1713) fiicei sale Maria Terezia succesiunea la tron.

pragmatism n. doctrină filozofică care iea drept criteriu al adevărului valoarea practică.

prăjì v. 1. a coace carne pe grătar, pe cărbuni; 2. a fierbe în unt; 3. a arde frigând: *a prăji cafea.* [Slav. PRAJITI, a frige].

prăjină f. 1. bucată lungă de lemn de grosime mijlocie; 2. veche măsură agrară în valoare de 3 stânjeni; 3. *fig.* persoană înaltă şi subţire: *o prăjină de om.* [Bulg. PRŬJINA].

prăjit a. copt pe grătar: *puiu prăjit; fig. răbdări prăjite.*

prăjitură f. 1. ceva prăjit: *prăjitură de ouă;* 2. aluat prăjit în unt sau copt la cuptor.

pralină f. migdală zaharisită.

pramàtie f. *fig.* poamă, sculă (în basmele muntene): *astea sunt pramatiile ce a născut* POP. [Gr. mod. PRA(G)MATIA, marfă, negoţ].

prânz n. 1. mâncare de amiazi (sau către seară): *a da un prânz mare;* 2 timpul când se prânzeşte la amiazi; *după prânz.* [Lat. PRANDIUM].

prânzare f. mâncare la prânz: *o mioară să-ţi fie de prânzare* POP.

prânzì v. a mânca la prânz. [Lat. PRANDERE].

prânzişor n. gustare cu 2—3 ore înainte de prânz.

prăpăd n. prăpădenie: *cum să scape de prăpăd pe cei 12 copii* ISP.

prăpădenie f. exterminare: *prăpădenia pământului.*

prăpădì v. 1. a extermina: *vine ca să te prăpădească* ISP; 2. a leşina *a se prăpădi de râs, de plâns.* [Slav. PROPADŬ, a peri (lit. a face să cază într'o groapă)].

prăpădit a. 1. ruinat; 2. cu totul stricat: *haine prăpădite.* ‖ adv. foarte: *prăpădit de slab.* ‖ m. ticălos: *un prăpădit de argat.*

prăpăditor m. cel ce prăpădeşte.

prăpădoamnă f. prea sfânta: *cuvioasa prăpădoamnă Paraschiva.* [Alteraţiune populară din *prăpădobnă* = rus. PREPODOBNYI, sfânt].

prăpastie f. 1. groapă adâncă; 2. pl. lucruri nemai auzite: *n'auzi ce prăpăstii spun ţraţii tăi?* ISP. [Slav. PROPASTI].

prăpăstios a. 1. plin de prăpăstii: *stânci prăpăstioase;* 2. *fig.* năpraznic, precipitat: *în acea ţugă prăpăstioasă* BĂLC

prăpăstuì v a (se) arunca în prăpastie.

praporcic m. od. sublocotenent. [Rus. PRAPORŞTIKŬ, lit. cel ce poartă prapurul].

prapur n. 1. steag militar: *ostăşescul prapur a păzi erau datori* NEGR.; 2. steag bisericesc: *toţi preoţii cu prapur şi cu icoane ies* AL.; 3. pl. membrana stomacului la vite: *prapur de miel.* [Slav. PRAPORŬ, steag. de unde membrană reticulară].

prăsad a. se zice de o varietate de pere. [V. *răsad*].

prăsea f. V. plăsea.

prăsì v. 1. a face pui; 2. a se reproduce. [Serb. PRASITI, a făta purcei: românește cu sensul generalizat].

prăşì v. 1. a săpa ţarina de mai multe ori curăţind-o de buruieni. [Slav. PRAŞITI, a face praf (deştelinind un câmp)].

prăsilă f. progenitură, rassă (vorbind mai ales de animale).

prăşilă f. săparea porumbului.

prăşit n. acţiunea şi rezultatul prăşirii.

prăşitoare f. sapă ori maşină cu care se prăşeşte.

prăşitură f. lucrarea de a prăşi.

prăsle m. cel din urmă copil născut. [Tras din *prăsi*].

Prăslea m. în basme, feciorul cel mai mic dar cel mai voinic.

prăştiaş m. cel ce dă cu praştia.

praştie f. 1. unealtă de aruncat, compusă dintr'un ochiu susţinut de două sfori; a da cu praştia pe undeva, a merge rar; a da cu praştia prin, a căuta să fure; 2. partea din dreapta sau din stânga calului (la trăsură): *cal de praştie.* [Slav. PRAŞTA].

prăştilă f. Mold. Tr. şindrilă. [Origină necunoscută].

prăştină f. Mold. 1. prăjină pe coama casei ţărăneşti, legată la vârf de altă prăjină spre a feri acoperişul de violenţa vântului; 2. prăjină pe un stog de fân. [Cf. *praştie*].

praştină f. rachiu de tescovină. [Origină necunoscută].

prat n. livede: *lintea pratului,* un fel de mazăre. [Lat. PRATUM].

prăval n. 1. repeziş, coastă de munte; 2. cascadă mică: *prăvalul apei.* [Abstras din *prăvăli*].

prăvălac n. clină prăpăstioasă.

prăvălatic a. repezicios: *când coboară 'n ropot dulce din tăpşanul prăvălatic* EM.

www.dacoromanica.ro

prăvăli v. 1. a rostogoli, a răsturna *mica buturugă carul mare mi-l prăvale* AL.; 2. a cădea iute dintr'o înălțime: *stânca stă să se prăvale* EM. [Slav. PROVALITI].

prăvăliaș m. cel ce are o prăvălie.

prăvălie f 1. locul unde un negustor își întinde și vinde marfa sa; 2. mărfurile dintr'o prăvălie. [Tras din *prăvăli*, a rostogoli: asociațiune de idei analogă cu a sinonimului *boltă*].

prăvăliș n, prăvălac: *prăpastia îl așteaptă cu adâncu-i prăvăliș* AL.

pravăț n. călăuză (vorbă eșită din uz): *drept pravăț îi slujesc* NEGR. [Slav. PRAVĬTĬ. cale dreaptă].

pravilă f. 1. lege: *unde sunt multe pravile, acolo și multă nedreptate;* 2. regulă: *a pune pravilă* CR.; 3. codice: *Pravila cea mare*, numită și *Indreptarea Legii*, s'a tipărit la Târgoviște în 1652. [Slav. PRAVILO. regulă]. V. codice.

pravilnic a. legal: *dobândă pravilnică*. [Slav. PRAVILĬNIKŬ].

pravilnicesc a. ce ține de pravilă sau lege: *Pravilniceasca Condică a Domnului Alex. Ipsilant Voievod.*

pravoslavnic a. și m. ortodox: *Pravoslavnica Mărturisire a lui Petre Movilă*. [Slav. PRAVOSLAVĬNŬ, lit. de dreaptă opiniune].

praxis f. (arhaic și popular) practică: *om cu praxis*. [Gr. mod].

praxiu n. carte bisericească conținând Faptele Apostolilor. [Gr. mod. PRAX(APOSTOLOS)].

praz n. plantă leguminoasă cu bulbii prelungiți *(Alium porrum)*. [Slav. PRAZŬ].

praznic n. 1. sărbătoare mare bisericească; 2. masă mare: *pe iarba răsărită fac praznic la un loc* AL.; 3. ospăț funebru, comândare. [Slav. PRAZĬNIKŬ, sărbătoare].

prăznui v. 1. a serba: *am prăznuit toate zilele sfinte;* 2. *fam.* a petrece benchetuind: *am cheltuit, dar barim am prăznuit* ISP. [Slav. PRAZNOVATI].

prăzuliu a. verde ca prazul.

pre prep. V. pe.

prea adv. exprimă: 1. superlativul absolut (mai mult decât foarte): *e prea frumoasă;* 2. ceva peste măsură, afară din cale: *e prea mare, prea de tot;* prea prea, excesiv. [Slav. PRĬE].

Preacurata f. imaculata Fecioară. [Modelat după slavicul *Precista*].

preajmă f. împrejur(ime): *în preajma satului.* [Origină necunoscută].

prealabil a. care trebue zis, făcut, examinat înainte de a trece mai departe: *chestiune prealabilă.* ‖ adv. înainte de toate.

preamări v. a glorifica [Modelat după slavicul *proslăvi*].

preambul n. 1. discurs preliminar; 2. considerațiuni ce preced un proiect de lege.

preasenă f. curea de sub pieptul calului. [Serb, PRSINA].

Prea-Sfânta f. Maica Domnului: *la picioarele Prea-Sfintei.*

preatcă f. V. pretce.

prebendă f. venitul unui canonic.

precădere f. preferință.

precar a. care depinde de voința altuia, ce n'are durată sigură: *existență precară.*

precauțiune f. 1. ceeace se face din prevedere; 2. circumspecțiune.

precede v. 1. a merge înainte; 2. a fi imediat înainte: *capitolul ce precede.*

precedent a. care precede sub raportul timpului sau al ordinii. ‖ n. fapt sau exemplu anterior invocat ca autoritate: *a crea precedente.*

precept n. regulă de purtare, învățământ.

preceptor m. cel însărcinat cu instrucțiunea particulară a unui tânăr.

precipită v. 1. a prăvăli, a arunca de sus într'o adâncime; 2. a grăbi, a iuți: *a-și precipita pașii;* 3. *fig.* a face să cază într'o mare nenorocire sau primejdie; 4. a opera o precipitațiune chimică; 5. a se repezi, a da năvală: *a se precipita asupra inimicilor.*

precipitat n. *Chim.* materie ce cade în fundul vasului, când o separăm de disolvantul ei.

precipitare f. 1. iuțeală extremă, grabă mare; 2. acțiune chimică prin care un corp disolvat într'un lichid se depune în fundul vasului sub acțiunea unui alt corp.

precipitațiune f. V. precipitare.

precipițiu n. 1. prăpastie; 2. *fig.* nenorocire mare, pericol mare.

Precista f. Preacurata Fecioară. [Slav. PRĬEČISTŬ, foarte curat].

preciz a. 1. cu totul determinat: *moment precis;* 2. riguros exact: *informațiuni precise;* 3. liber de orice prisosință: *stil preciz.*

precizà v. a determina întocmai.

precizi(un)e f. mare exactitate, mai ales în vorbire.

precoce a. 1. copt înainte de timp: *fruct precoce;* 2. *fig.* desvoltat înaintea vârstei, sub raportul fizic sau moral: *un copil precoce.*

precocitate f. caracterul celor precoce.

preconceput a. ce se adoptă fără cercetare: *idee preconcepută.*

preconizà v. *fig.* a lăuda în public:

www.dacoromanica.ro

a preconiza pe cineva. ‖ a recomanda mult: *a preconiza o metodă, un medicament.*

precugetare f. cugetare înainte de a lucra, deplină cunoștință în facerea unui lucru.

precum adv. așa cum: *precum vezi.* [Lat. PER QUOMODO].

precumpăni v. a prepondera.

precumpănire f. preponderanță.

precumpănitor a. preponderant.

Precup m. sărbătoare bărbească ce cade în ziua de 8 Iulie: *Precupul e rău de piatră.* [După numele martirului Procopie. V. Pricopie].

precupeț m. vânzător de legume uscate (fasole, mazăre) și de păsări, fără a avea prăvălie. [Slav. PRĬEKUPITĬ, care corupe cu bani, lit. acaparator].

precupeți v. 1. a acapara; 2. a trafica: *posturile se precupețesc* AL.; 3. fig. *cari precupețesc dreptul văduvei* BĂLC.

precurmà v. a întrerupe: *speranța mea din lume de moarte se precurmă* GR. AL. [V. *curmà*].

precurmat a. întrerupt: *glas precurmat de suspinuri* NEGR.

precursor m. premergător.

precuvântare f. prefață. [Modelat după slavicul *predoslovie*].

predà v. 1. a da în mână, a pune în posesiunea cuiva: *a preda scrisori, mărfuri;* 2. a da în puterea: *a preda justiției pe un vinovat;* 3. a părăsi (mai ales prin trădare), a închina: *soldații au predat inimicului cetatea;* 4. a se încrede cuiva: *s'a predat lui.* [Slav. PRĬEDATI, a preda, a trăda].

predà v. a da lecțiuni, a instrui: *a preda limba franceză.* [Modelat după grecul *paradosi*].

predecesor m. 1. cel ce a precesc pe cineva într'un post; 2. pl. cei ce au trăit înaintea noastră în aceeași țară.

predestinà v. 1. a destina dinainte (la fericire pe cei aleși); 2. a rezerva pentru ceva inevitabil.

predestinat a. destinat dinainte: *predestinat la nenorociri.*

predestinați(un)e f. 1. înlănțuire de evenimente ce nimic nu poate înlătura; 2. în teologia calvină: decret divin care regulează dinainte mântuirea sau pierzarea oamenilor.

predicà v. 1. a anunța cuvântul lui D-zeu, a instrui poporul prin cuvântări religioase și morale: *a predica Evanghelia;* 2. fig. a îndemna, a recomanda: *a predica cumpătarea.*

predică f. 1. cuvântare bisericească rostită din amvon; 2. *fam.* mustrare lungă.

predicat n. în logică și gramatică, ceeace s'afirmă sau se neagă despre subiectul unei propoziții.

predicați(un)e f. 1. acțiunea de a predica; 2. învățătură religioasă, cuvânt bisericesc.

predicator m. cel ce predică.

predicțiune f. prezicere.

predilect a. prea iubit.

predilecți(un)e f. preferință de iubire.

predispoziți(un)e f. 1. dispoziție naturală de a face unele lucruri; 2. *Med.* dispoziție de a contracta o boală.

predispune v. 1. a dispune dinainte, a înclina la: *nesocotința sa îl predispunea la toate extravaganțele;* 2. *Med.* a dispune treptat la venirea unei boale.

predmet n. Mold. privință, obiect (vorbă ieșită din uz): *ei au venit în predmetul socotelii.* [Rus. PREDMETŬ, obiect, scop].

predominà v. a se ridica mai presus, a avea rolul principal: *interesul predomină în afaceri.*

predominant a. care predomină.

predominanță f. acțiunea și caracterul celor ce predomină.

predoslovie f. precuvântare la scrierile vechi românești. [Slav.].

preducea f. Mold. 1. priboiu; 2. gaură făcută cu preduceaua în sfârcul urechii vitelor. [Origină necunoscută].

preduf n. vrana unei buți. V. produf.

preeminent a. superior în rang, în merit.

preeminență f. superioritate.

preexistà v. a exista dinainte: *cugetarea preexistă vorbirii.*

preexistent a. care există înainte de altul.

preexistență f. existență anterioară.

prefăcătorie f ipocrizie.

preface v. 1. a se transforma: *s'a prefăcut în păsărică;* 2. a afecta un sentiment ce nu-l are cineva: *nu te mai preface.* [Lat. *PERFACERE = clasic PERFICERE].

prefacere f. 1. acțiunea de a (se) prefăce; 2. afectarea de sentimente contrare.

prefăcut a. *fig.* fățarnic, ipocrit.

prefăcut n. scoaterea ștuleților de porumb stricați dintre cei buni.

prefaiu n. *pop.* meremet: *dară un prefaiu bun lucrului ce mai rămăsese* ISP. [Origină necunoscută].

prefață f. cuvântare în fruntea unei cărți.

prefect m. magistrat însărcinat cu administrațiunea unui județ; **prefect de poliție**, șeful poliției dintr'un municipiu ca: București, Craiova, Brăila, Galați, Iași.

prefectoral a. ce ține de un prefect, de o prefectură.

www.dacoromanica.ro

prefectură f. 1. numele mai multor funcțiuni în Roma antică; 2. numele marilor diviziuni ale imperiului roman; 3. azi, funcțiune de prefect: *a obține o prefectură*; 4. întindere teritorială administrată de un prefect; 5. palatul, biroul prefectului.

preferabil a. demn de a fi preferat.

prefcrans n. joc de cărți între 3 sau 4 persoane (= fr. *préférence*).

preferi v. 1. a se hotărî pentru cineva sau ceva mai mult decât pentru alții.

preferință f. 1. act prin care se preferă o persoană sau un lucru altuia; 2. pl. semne particulare de afecțiune sau de onoare

prefirà v. 1. a trece prin mâini: *prefiră foaie cu foaie* PANN; 2. a defila: *se prefirau feciorii de împărați ca frunza și ca iarba* POP.; 3. *fig.* a se strecura: *am știut a ne prefira prin mii de primejdii* OD. [Metaforă luată dela țesut: cf. *răsfirà*].

prefix n. particulă pusă înaintea unor vorbe spre a le modifica sensul: ex. *pre-zic, stră-luci.*

prefuste f. lemnul din capul parilor morii ce despart scocul de sterp. [Origină necunoscută].

pregătì v. a (se) prepara.

pregătire f. preparațiune.

pregătitor a. provizoriu: *hotărîre pregătitoare.*

preget n. zăbavă: *fără preget.*

pregetà v. a întârzia: *Turcii nu pregetă a răspunde* OD. [Cf. slav. PRĚJIDATI, a amâna].

preîntâmpinà v. a preveni: *căuta a preîntâmpina relele* BĂLC.

preistoric a. care a preces epoca istorică: *timpuri preistorice.*

preistorie f. istoria omenirii din timpurile despre cari n'au rămas știri istorice directe: ea se divide în vârsta de piatră și vârsta de metal (bronz și fier).

prejmet n. loc de prin prejur: *se cutremurară toate prejmetele* ISP. [V. *vreajmă*].

prejos adv. 1. pe jos; 2. *fig.* inferior: *e mai prejos de tine.*

prejudecà v. 1. a decide o chestiune înainte de a o fi aprofundat; 2. a prevedea o conjectură; 3. *Jur.* a fi prejudiciabil.

prejudecată f. prejudiciu.

prejudicià a. a cauza prejudicii.

prejudiciabil a. păgubitor, vătămător.

prejudicial a. *Jur.* care trebue să fie judecat în primul rând: *acțiune prejudicială.*

prejudiciu n. 1. părere adoptată cu ușurință, fără cercetare; 2. *Jur.* pagubă: *în prejudiciul cuiva.*

prejur adv. împrejur: *prin prejur.*

prelarg n. spațiu larg: *în prelargul câmpiei* OD. ‖ a. și adv. *fig.* desvoltat: *a vorbi mai prelarg.*

prelat m. înalt demnitar bisericesc.

prelegere f. lecțiune făcută de un profesor la Universitate.

prelevà v. a lua dinainte o parte din suma totală.

preliminar a. care precede obiectul principal: *observațiuni preliminare.* ‖ n. ceeace precede obiectul principal: *preliminare de pace.*

prelinge v. a da peste margini, a deborda (oala). [V. *linge*].

prelucă f. Buc. poiană de pădure. [Rut. LUKA, luncă].

prelucrà v. 1. a lucra din nou; 2. a schimba prelucrând.

prelucrare f. acțiunea de a prelucra: elaborațiune, remaniere.

preludà v. 1. *Muz.* a încerca vocea, un instrument; 2. a improviza: *cântăreața încet preludе* AL.; 3. *fig.* a se prepara la un lucru făcând altceva.

preludiu n. 1. ceeace se cântă sau se execută ca pregătire; 2. improvizațiune muzicală; 3. *fig.* ceeace precede sau prepară ceva: *fulgerele sunt preludiul furtunei.*

prelung a. 1. lungăreț; 2. *fig.* care continuă, care durează mult: *sunet prelung.* [Lat. PERLONGUS].

prelungì v. 1. a face mai lung în întindere: *a prelungi o grădină*; 2. *fig.* a face să dureze mai mult timp: *a prelungi un concediu.*

prelungire f. 1. continuarea unei porțiuni de întindere; 2. timpul ce se adaogă la durata unui lucru: *prelungirea termenului.*

prematur a. 1. *fig.* care vine înainte de timp: *moarte prematură*; 2. anunțat prea din vreme: *știre prematură*; 3. prea precoce: *înțelepciune prematură.*

premeditè v. a medita un lucru înainte de a-l executa.

premeditați(un)e f. 1. acțiunea de a premedita; 2. *Jur.* plan chibzuit ce a preces execuțiunea unei crime: *premeditațiunea este o circumstanță agravantă.*

premeni v. V. primeni.

premergător m. 1. cel ce vine înainte de altul. ‖ a. *fig.* ceeace anunță dinainte: *semne premergătoare de furtună.*

premetì v. V. primiti.

premià v. a acorda un premiu.

premiant m. cel ce a obținut o recompensă școlară.

premiat a. cel ce a căpătat un premiu: *carte premiată de Academie.*

www.dacoromanica.ro

premieră f. prima reprezentaţiune a unei piese de teatru.

premise f. pl. cele două prime propoziţiuni ale unui silogism.

premiu n. ceeace se dă ca recompensă pentru sârguinţă, capacitate, merit.

prenoi v. a face din nou, a restaura.

prenumărà v. 1. a pune numărul; 2. a abona.

prenume n. 1. nume, care, la Romani, preceda numele de familie: *Cezar purto prenumele de Caius;* 2. azi, nume de botez.

prenumerant m. abonat.

Preobrejenie f. sărbătoarea numită şi *schimbarea la faţă* (6 August): *Preobrejenia e hotarul verii.* [Slav. PRĚOBRAJENIE].

preocupà v. 1. a absorbi cu totul mintea: *această idee mă preocupă;* 2. a preveni în favoarea cuiva; 3. a se ocupa exclusiv.

preocupaţi(un)e f. 1. starea unui spirit absorbit de un singur obiect cu excluderea celorlalte; 2. îngrijire cauzată de ceeace absoarbe mintea; 3. idee preconcepută: *a examina fără preocupaţiune.*

preopinent m. cel ce opinează înaintea altuia.

preosfinţit f. titlu dat episcopilor şi arhiereilor (titlu introdus pe la jumătatea secolului al XVIII-lea). [Vechiu-rom. *osfinţi*, a sfinţi = slav. OSVLNTITI].

preot m. 1. cel ce prezidă ceremoniile cultului; 2. în biserica creştină, cel consacrat serviciului divin; 3. *fig.* profet: *preot deşteptării noastre* EM. [Vechiu-rom. *preut* = lat. vulg. PREBITER (clasic PRESBYTER), lit. bătrân (= venerabil), numire onorifică ca *călugăr* şi *stareţ*].

preoteasă f. 1. femeie în serviciul unei divinităţi păgâne; 2. soţia preotului

preoţesc a. ce ţine de preot: *veşminte preoţeşti.*

preoţi v. a fi, a se face preot: *cei ce voiau să se preoţească.*

preoţie f. 1. caracter, stare de preot; 2. darul preoţesc: *preoţia se dă numai celor ce se consacră cultului.*

preoţime f. toţi preoţii.

prepară v. 1. a aranja dinainte: *a prepara o masă;* 2. a dispune: *a prepara spiritele;* 3. a studia, a medita: *a prepara un discurs.*

preparandie f. şcoală normală de învăţători (în Ardeal).

preparandist m. Tr. elevul unei preparandii.

preparaţi(un)e f. 1. acţiunea de a (se) prepara; 2. modul de a prepara şi lucrul preparat: *preparaţiune anatomică.*

preparative f. pl. pregătiri: *preparative de drum.*

preparator m. 1. cel ce prepară ceva; 2. persoană care prepară unui profesor de fizică sau de chimie cele necesare experienţelor cursului său.

preparatoriu a. care servă a prepara: *şcoală preparatorie.*

prepeleag n. Mold. crăcană sau par cu cuie de care se atârnă fân, oale, etc.: *pentru un loc de prepeleag* POP. [Şi *prepeleac* = rut. PRYPRYLÏAKA].

prepelicar m. câine de vânat prepeliţe, potârnichi, iepuri, etc.

prepeliciu n. Mold. mic stog de fân. [V. *prepeleag*].

prepeliţă f. păsărică trecătoare din ordinul galinaceelor, are glas plăcut dar monoton, se vânează pentru carnea-i delicată *(Tetrao cothurnix);* fam. *a prinde prepeliţa de coadă*, Mold. a se îmbăta. [Slav. PREPELIŢA].

preponderà v. a fi preponderant.

preponderant a. care are mai multă importanţă, credit, autoritate.

preponderanţă f. superioritate de credit, de consideraţiune.

prepozit m. 1. căpetenie, mai marele: *prepozitul Ardealului* BĂLC.; 2. cel pus în fruntea unei biserici catolice.

prepoziţi(un)e f. *Gram.* vorbă invariabilă care exprimă raportul între doi termeni.

prepozitiv a. 1. de natura prepoziţiunilor: *a din amiros e o particulă prepozitivă;* 2. protetic: *articolul românesc e prepozitiv înaintea numelor proprii masculine.*

prepuelnic a. bănuitor: *calăul prepuelnic hrăneşte un cuget rău* AL.

prepuitor a. care prepune.

prepune v. a intra în bănuieli. [Lat. PRAEPONERE, cu sensul lui SUPPONERE].

prepus n. bănuială.

prerafaelit m. partizan al doctrinei estetice care pune apogeul picturei în operele predecesorilor lui Rafael: *Ruskin a fost prerafaelit.*

prerogativă f. 1. privilegiu excluziv unor funcţiuni sau demnităţi; 2. facultate particulară: *cuvântul e prerogativa omului.*

prerumpe v. a întrerupe: *prerumpând cuvântul, zise cu mirare* PANN.

preş n. 1. ţesătură din păr de capră pentru haine şi saci; 2. covor gros dintr'însa; 3. şorţ de lână: *fără preş şi fără poală* PANN. [Cf. serb OPREJINA].

presà v. a apăsa sau strânge cu putere (= fr. *presser*).

presă f. 1. maşină ce servă a presa: *presă hidraulică;* 2. maşină de imprimat: *presă tipografică; litografică;* 3. tipar în genere, opere tipărite şi mai ales

www.dacoromanica.ro

ziare: *Presa e a patra putere într'un Stat;* **4.** ziariștii: *toată presa era reprezentată* (= fr. *presse*).

presără v. **1.** a pune d'asupra sare și (prin extensiune) orice substanță analogă, făină, nisip; **2.** a semăna ici și colea.

presărat a. **1.** semănat pe alocurea: *semințe presărate;* **2.** *fig.* semănat în genere: *bolta presărată cu stele.*

presat a. apăsat cu presa: *drojdii presate.*

presbit a. și m. care vede mai bine de departe.

presbiterian m. membrul unei secte de protestanți englezi cari n'admit decât preoți toți egali, fără niciun episcop.

presbiterianism n. secta, doctrina presbiterienilor.

presbiteriu n. casa preotului parohiei.

presbitie f. defectul presbiților.

preschimbă v. **1.** a (se) schimba radical; **2.** a schimba alternativ: *cerul și pământul preschimbă sărutări.*

prescrie v. **1.** a ordona: *a prescrie un medicament;* **2.** a dobândi prin prescripțiune: *a prescrie o moștenire;* **3.** a-și face o obligațiune; **4.** a se pierde prin prescripțiune.

prescriptibil a. care poate fi prescris: *drepturi prescriptibile.*

prescripți(un)e f. **1.** ordonanță, obligațiune impusă: *a urma prescripțiunile medicului;* **2.** *Jur.* mijloc de a câștiga un drept, de a se libera de o obligațiune după trecerea unui timp și în condițiuni determinate de lege.

prescură f. pâine sfințită, în formă de cruce, ce servă la liturghie. [Slav. PROSKURA].

prescurtă v. **1.** a (se) face mai scurt; **2.** *fig.* a face să pară mai scurt.

prescurtare f. **1.** acțiunea de a prescurta și lucrul prescurtat; **2.** abreviațiune; **3.** compendiu.

președinte m. V. **prezident.**

presentiment n. presimțire.

presimți v. a prevedea confuz printr'o simțire vagă și instinctivă.

presimțire f. simțire vagă, instinctivă de ceeace trebue să se întâmple.

presiune f. **1.** acțiunea de a presa și efectul ei: *presiune atmosferică;* **2.** *fig.* constrângere morală: *presiunea opiniunii publice.*

prestabilit a. stabilit dinainte: *armonie prestabilită,* sistemă imaginată de Leibniz spre a explica acordul între fizicul și moralul omului.

prestanță f. atitudine impunătoare.

prestați(un)e f. **1.** depunere de jurământ; **2.** impozit ce constă în zilele de lucru pentru repararea căilor județene și comunale: *prestațiunile în natură pot fi înlocuite cu bani.*

prestăvăli v. a rostogoli de jur împrejur. [Compus din *preste* și *tăvăli*].

preste prep. V. peste.

prestelcă f. V. pestelcă.

prestidigitați(un)e f. arta prestidigitatorului.

prestidigitator m. scamator.

prestigios a. care face prestigii, seducător magic.

prestigiu n. **1.** iluziune operată de o vrajă; **2.** farmec exercitat asupra minții de producțiunile literare și artistice: *prestigiul elocvenței;* **3.** autoritate morală: *prestigiul numelui.*

prestiință f. cunoașterea celor viitoare, unul din atributele divinității.

prestol n. stânta masă pe care preotul sfințește pâinea și vinul: *Mihnea sărută prestolul și icoana* OD. [Slav. PRĬESTOLŬ, tron].

presupune v. **1.** a pune ca sigur, ca admis: *să nu presupunem lucruri imposibile;* **2.** a admite fără probe: *a presupune cuiva merite;* **3.** a fi consecvența necesară: *orice efect presupune o cauză.* [Compromis literar din *propunere* și din lat. SUPPONERE].

presupunere f. acțiunea de a presupune și ceeace se presupune.

presupus n. presupunere, bănueală (NEGR.).

presură v. Mold a presăra: *cu grâu de aur el o presoară* AL. [Lit. a împresura, cu sensul restrâns].

prèsură f. pasăre mare cu ciocul scurt și tare *(Emberiza).* [Origină necunoscută].

presurat a. **1.** împresurat: *presurați de dușmani* BĂLC.; **2.** Mold. presărat: *la capu-i presurați 's trandafiri* EM.

presus adv. **1.** pe sus; **2.** *fig.* superior: *e mai presus de tine.*

presustvie f. od. pretoriu: *în presustvia judecătoriei* AL. [Rus. PRISUTSTVIE, prezență, audiență].

preț n. **1.** valoarea unui lucru: *prețul unei pălării;* **2.** merit, importanță; *învață prețul timpului;* **3.** *fig.* tot ce costă spre a obține un folos: *a cumpăra victoria cu prețul sângelui său;* **4.** *pop.* interval: *după preț de patru ore.* [Lat. PRETIUM].

pretcar n. soiu de sfredel de dulgher. [V. *pretcel*].

pretce pl. Mold bețele dinăuntrul stupului pe care se clădesc fagurii. [Serb. PRITKA, țăruș].

pretendent m. **1.** cel ce pretinde la o demnitate, la o funcțiune; **2.** principe care pretinde că are drepturi la un tron ocupat de altul; **3.** cel ce aspiră la mâna unei femei.

www.dacoromanica.ro

pretenţios a. plin de pretenţiune.

pretenţi(un)e f. 1. dreptul ce are cineva, sau crede că-l are, de a pretinde la ceva: *are pretenţiuni mari;* 2. idee exagerată despre talentul sau meritul său

preterit n. *Gram.* una din formele verbale ale trecutului.

preteriţi(un)e f. figură de retorică prin care se enunţă un fapt ce în aparenţă e trecut cu vederea.

pretext n. cauză presupusă, motiv aparent ce servă a ascunde pe cel adevărat.

pretextà v. a lua de pretext: *a pretexta o indispoziţiune.*

pretinde v. 1. a reclama ca un drept: *a pretinde o parte la moştenire;* 2. a susţine afirmativ: *pretind că aceasta e falş;* 3. a vrea, a cere: *ce pretindeţi?* 4. a aspira: *a pretinde la un post.*

pretins a. dat ca adevărat, deşi fals: *astrologia, această pretinsă ştiinţă.*

preţioasă f. femeie afectată în manierele şi limba ei: *astăzi râzi de o pedantă, mâine de o preţioasă* GR. AL. (= fr. *précieuse).*

preţios a. 1. de mare preţ: *calitate preţioasă;* 2. *fig.* scump: *amiciţia voastră ne e preţioasă.* [Lat. PRETIOSUS].

pretor m. administrator de plasă cu putere de judecător.

pretorian a. ce ţine de un pretor: *demnitatea pretoriană;* gardă pretoriană, soldaţii care formau garda împăraţilor romani. ‖ m. 1. soldat din garda pretoriană; 2. pl. *fig.* soldaţi demoralizaţi cari ajung să domineze.

pretorian a. originar din Pretoriul Săcuilor: *la centru era pedestrimea, atât cea pretoriană cât şi a Săcuilor* BĂLC.

pretoriu n. 1. la Romani, locul unde pretorul şi alţi magistraţi făceau justiţie; 2. cortul generalului în tabără; 3. azi, incinta tribunalului şi tribunalul însuş.

preţui v. 1. a pune preţul; 2. a avea preţ; 3. *fig.* a stima: *a preţui pe un scriitor.*

preţuitor m. cel ce preţueşte.

preţutindeni adv. în tot locul. [Lat. PER TOTUM INDE].

preumblà v. 1. a (se) plimba: *noaptea zeii se preumblă 'n veşmintele lor dalbe* EM.; 2. *fig.* a îndrepta, a arunca ici şi colea: *a preumbla privirile sale asupra diferitelor obiecte.* [Lat. PERAMBULARE, redus popular la *primbla* şi *plimba*].

preurmà v. a urma de aproape după cineva: *cei ce-l preurmă se opresc pe maluri* BOL.

preursì v. a predestina.

prevalà v. 1. a avea mai multă valoare: *opiniunea sa a prevalat;* 2. a trage folos din: *a se prevala din averea sa.*

prevaricaţi(un)e f. călcarea datoriilor unei funcţiuni.

prevaricator a. şi m. care nu îndeplineşte datoriile funcţiunii sale.

prevăzător a. care prevede cele viitoare şi iea măsuri dinainte.

prevedeà v. 1. a vedea dinainte ce trebue să se întâmple; 2. a lua precauţiunile necesare: *am prevăzut toate;* 3. a se vedea prin, a se străvedea: *când cerul se prevede 'n valea înflorită* BOL.

prevedere f. 1. acţiunea de a prevedea; 2. cunoaşterea celor viitoare; 3 precauţiune.

preveni v. 1. a merge, a veni înainte: *a preveni momentul plecării;* 2. a o lua înainte: *a preveni nevoile cuiva;* 3. a înlătura: *a preveni o nenorocire;* 4. a dispune favorabil: *figura acestui copil previne în favoarea sa;* 5. a informa dinainte: *a preveni de sosirea cuiva.*

prevenînţă f. mod amabil de a întâmpina dorinţele cuiva.

prevenit a. care are prevenţiuni. ‖ m. cel acuzat de un delict sau de o crimă şi deţinut ca atare.

prevenitor a. 1. îndatoritor: *amic prevenitor;* 2. care dispune în favoarea sa: *maniere prevenitoare.*

prevenţi(un)e f. 1. opiniune formată fără cercetare serioasă: *evitaţi prevenţiunile;* 2. starea unui acuzat închis înaintea judecăţii: *a fi în prevenţie.*

preventiv a. care caută a opri: *legi preventive;* arest preventiv, întemniţare ce precede judecata.

prevestì v. 1. a anunţa cele viitoare; 2. a prezice viitorul.

prevestire f. prezaj.

prevestitor m. cel ce prevesteşte.

prezaj n. semn prevestitor: *prezajele joacă un rol însemnat în basmele şi în poezia populară* (cuţit ruginit, paloş însângerat, basma rupându-se la mijloc, etc., prezic nenorocirea sau peirea eroului (= fr. *présage).*

prezent a. 1. care se află în locul despre care se vorbeşte; 2. care există acum: *moment prezent.* ‖ n. 1. timpul actual: *prezentul şi viitorul;* 2. *Gram.* timp ce arată că acţiunea se face acum.

prezent n dar, lucru dăruit.

prezentà v. 1. a înfăţişa, a oferi: *a prezenta un buchet;* 2. a introduce: *a prezenta într'un cerc;* 3. a întoarce către: *a prezenta pieptul său inamicului;* a prezenta armele, a ţinea puşca drept înainte, în semn de onoare; 4. a arăta: *a prezenta un aspect frumos;* 5. *fig.*

www.dacoromanica.ro

a exprime: *a prezenta faptele în ordine*; **6.** a apare înaintea cuiva: *mi s'a prezentat ieri*; **7.** a se oferi: *s'au prezentat mulți*.

prezență f. existența cuiva într'un fel indicat; **în prezență**, *fig.* în fața cuiva; **prezență de spirit**, vioiciunea minții ce ne face să lucrăm sau să spunem pe dată ceeace e mai oportun; **jeton de prezență**, sumă atribuită membrilor unor societăți când asistă la ședință.

prezentabil a. care se poate prezenta.

prezentați(un)e f. **1.** acțiunea de a (se) prezenta; **2.** introducerea cuiva într'o societate.

prezervà v. a feri de un rău fizic sau moral: *a prezerva de contagiune*.

prezervați(un)e f. acțiunea și mijlocul de a prezerva.

prezervativ a. care are puterea de a prezerva. ‖ n. remediu ce prezervă: *citirea e un prezervativ în contra urîtului*.

prezice v. a anunța dinainte: *eclipsele se pot prezice cu siguranță*.

prezicere f. **1.** acțiunea de a prezice; **2.** lucrul prezis.

prezidà v. **1.** a ocupa primul loc într'o adunare; **2.** a avea direcțiunea sau supravegherea: *a prezida la preparativele de plecare*; **3.** *fig.* a inspira, a conduce: *religiunea prezida odinioară toate actele vieții*.

prezident m. **1.** cel ce prezidă o adunare; **2.** capul puterii executive într'o republică.

prezidențial a. privitor la un Prezident de republică.

prezidenție f. **1.** funcțiunea de prezident și durata ei; **2.** locul unde prezidă; **3.** funcțiune administrativă, în India: *Prezidentia Bengalului*.

prezintà v. V. **prezenta**.

preziuă f. ajun: *în preziua bătăliei*. [Formațiune literară după lat. PRIDIE].

prezumà v. a judeca după unele probabilități, a presupune.

prezumpt a. *Jur.* presupus.

prezumpțios a. plin de prezumpțiune: *proiecte prezumpțioase*.

prezumpți(un)e f. **1.** judecată întemeiată pe aparențe: *toate prezumpțiunile sunt în favoarea lui*; **2.** *Jur.* ceeace se presupune ca adevărat, până la proba contrariului; **3.** opiniune prea bună de sine însuș.

prezumptiv a. se zice de principele destinat a domni în ordinea nașterii: *moștenitor prezumptiv al tronului*.

prian a. cu pete albe, printre cele porumbe (vorbind de vite): *bou la păr prian*. [Origină necunoscută].

priapee f. statua lui Priap: *priapeele cernite plâng trunchiurile roase* NAUM.

pribeag a. rătăcitor. ‖ m. cel ce rătăcește prin străinătăți. [Slav. PRIBĚGŬ, fugar].

pribegì v **1.** a rătăci: *vitele ce pribegiau se 'ntorc voios în țară* AL.; **2.** a se expatria: *boierii s'au pribegit* OD.; **3.** a căuta un refugiu: *în ce țară a pribegit?* AL.

pribegie f. exil: *amintiri d.n pribegie*.

pribegit a. **1.** rătăcitor: *când păsări pribegite se 'ntorc voios în țară* AL.; **2.** expatriat: *boierii pribegiți în Ardeal* OD.

priboiu n. unealtă de găurit cercurile de fier, de scos cepuri sau cuie. [Rus. PROBOĬ, scoabă].

pricăji v. Mold. a se schimba în rău, a se strica: *i s'a pricăjit norocul* AL. [Slav, PRIKAZATI, a se arăta].

pricaz n Mold. vătămare, stricăciune. [Slav. PRIKAZŬ, vedenie].

price f. ceartă: *ce-mi cați price?* [Slav. PRITŬČA, pildă (slovean PRITKA, ceartă)].

pricepe v. **1.** a înțelege ascultând cu luare aminte: *cine n'ascultă, nu pricepe*; **2.** a avea cunoștință, a ști: *mă pricep ce am să fac* CR. [Lat. PERCIPERE, a coprinde cu mintea (cf. fr. *comprendre*)].

pricepere f. facultatea de a pricepe, inteligență.

priceput a. care are pricepere, inteligent.

pricestanie f. sfânta împărtășire, [Rus. PRIČESTANIE (din slav. ČĚSTĬ, parte)].

prichiciu n. Mold. prispa căminului sau hornului: *sprijinit cu picioarele de prichiciu* CR. [In loc de *pripiciu*: cf. ceh PRIPECEK, corlată].

prichiduță (prichindel) m. **1.** numele piticului isteț (în basmele muntene); **2.** *fam.* copil mic și sglobiu. [Origină necunoscută].

prici v. a căuta price.

pricină f. **1.** cauză: *din pricina lui*; **2.** pretext: *să-i dea pricină de vorbă*; **3.** ceartă: *a căuta pricină cu lumânarea*; **4.** proces: *om de pricină*; **5.** vină: *cel cu pricina*. [Slav. PRIČINA, cauză].

pricinaș m. cel ce caută pricină.

pricinui v. a fi pricina, a cauza.

pricinuitor a. și m. care pricinuește.

pricitor m. cel ce caută price.

pricoliciu m. mort prefăcut în fiară. mai ales în lup (v. *vârcolac*): *doar în cale ți-a eșit pricoliciu afurisit* POP.; coada pricolicilor, plantă cu florile mici alb-gălbui, cultivată ca decorativă (*Sparaxis aruncus*). [Mold. *tricoliciu*: origine necunoscută].

www.dacoromanica.ro

Pricopie (Sf.) m. sărbătoare bărbească ce cade la 8 Iulie (ziua sfântului Procopie), numită şi *ziua lupilor:* tăranii o serbează ca să nu le vateme vitele.

pricopsi v Mold. **1.** a se procopsi (mai ales sub raportul material): *oameni procopsiţi şi mai ales pricopsiţi* AL.; **2.** *fig* (şi ironic) a păţi rău ceva. [Diferenţiare, fonetică şi semantică, dela *procopsi*].

pricopsit a. **1.** parvenit; **2.** (mai mult ironic) instruit.

prididi v. **1.** a copleşi: *mă prididi somnul;* **2.** a da zor: *a prididi cu cereri;* **3.** a da de căpătâiu, a ajunge: *d'abia am prididit să citesc.* [Vechiu-rom. *pridădi,* a supune (*«pridădi* subt mâna lui ţări multe», Moxa): de origină necunoscută (v. *podidi*)].

pridvor n. **1.** galerie exterioară formând un balcon; **2.** tindă: *la biserică în pridvor* POP.; **3.** în special, tinda morii de vânt. [Slav. PRITVORŬ, tindă].

prielnic a. priincios: *buruieni prielnice albinelor.*

Prier m. numele popular al lunei Aprilie: *Prier, al verdeţii Domn* AL. [Lat. APRILIS].

prieten m. amic. [Vechiu-rom.: *priiaten* = slav. PRIĬATELĬ].

prietenesc a. amical.

prietenie f. amicie.

prietenos a. afabil.

prieteşug n. amiciţie.

prigitoare f. fustă ţărănească. [V. *opreg*].

prigoană f. ceartă: *goană şi prigoană pe capul meu* CR. [Abstras din *prigoni*].

prigoare f. **1.** V. prihoriu; **2.** pasăre ce se hrăneşte cu albine şi de aceea numită albinărel sau viespar *(Merops apiaster).* [Lit. arsură (v. *prigori*), după coloarea roşiatică a pieptului acestei păsări].

prigoni v. **1.** a persecuta; **2.** a se judeca. [Slav. PRIOGNITI, a alunga].

prigonire f. **1.** persecuţiune; **2.** neînţelegere, diferend: *era între dânşii o veche prigonire* GR. AL.; **3.** pricină de judecată: *doi ţărani veniră cu o prigonire la curte* ISP.

prigonitor m. **1.** persecutor; **2.** cel ce are proces.

prigori v. **1.** a frige; **2.** *fig.* a arde: *de această pară de care mă prigoresc* PANN. [Slav. PRIOGRETI].

prigorit a. înfierbântat: *pustiile prigorite ale Africei* OD.

prihană f. pată sufletească: *fig. fără prihană,* curat la inimă, cast, prob. [Ceh PRIHANA, mustrare]

prihăni v. a păta, a mânji.

prihănie f. *fig.* prihană: *traiu fără mustrare şi fără prihănie* AL.

prihoriu m. pasăre cu gâtul roşu *(Lusciola rubecola).* [Lit. roşiatic (v. *prigoare)*].

prii v. a fi favorabil, a conveni. [Slav. PRIĬATI, a fi favorabil.

priincios a. favorabil: *vreme priincioasă.*

priinţă f. favoare: *cerul le-a fost cu priinţă* [V. *prii*].

prilaz n. Mold. V. pârleaz.

prilej n. ocaziune: *nu avusese prilej a se întâlni.* [Abstras din *prilejî*].

prilejî v. **1.** a ocaziona: *întârzierea prilejî mântuirea* BĂLC.; **2.** a se întâmpla: *acolo m'am prilejit şi eu;* **3.** a afla prilej: *Batori nu se prilejî a răspunde cererii* BĂLC. [Slav. PRILIEZATI, a se da la, a stârni].

prilejire f. împrejurare: *într'această grea prilejire* OD.

prilosti v. **1.** a amăgi: *cum nu simţi tu răul, care te prilosteşte?* PANN; **2.** a fermeca: *prilostit de dragoste* ISP. [Vechiu-rom. *prelesti,* a înşela = slav. PRILIŠTITI, a amăgi].

prilostire f. **1.** ademenire: *banii sunt la toţi prilostire;* **2.** farmec: *prilostirea în care căzuse* ISP.

prim a. şi m. întâiu, cel dintâiu. ‖ prima, de întâia calitate: *a mai prima... aleşi pe sprânceană* CAR.

primà v. a covârşi: *această consideraţiune primează pe celelalte.*

primă f. **1.** sumă plătită pe fiecare an unei societăţi de asigurare; **2.** sumă acordată ca încurajare; **3.** dar făcut clienţilor sau abonaţilor.

primadonă f. cântăreaţă ce joacă rolul principal într'o operă.

primar a. **1.** care este de primul grad, începător: *şcoală primară;* **2.** de gradul cel mai înalt: *medic primar;* **3.** se zice de copiii născuţi dintr'un frate sau dintr'o soră: *văr primar;* **cale primară,** prima vizită ce mireasa face după nuntă rudelor bărbatului ei. [Lat. PRIMARIUS]. ‖ m. capul unei comune: *primarul oraşului.*

primărie f. clădirea unde se află administraţiunea municipală.

Primat a. şi m. **1.** primul arhiereu într'o ţară; **2.** în special, titlul Mitropolitului în Bucureşti: *Mitropolitul primat al României.*

primate n. pl. ordin de mamifere coprinzând omul şi maimuţele.

primăvară f. **1.** primul din cele patru anotimpuri ale anului care începe cu ecvinoxiul dela 21 Martie; **2.** (poetic) an: *număr 20 de primăveri;* **3.** *fig.* vârsta tinereţelor: *în primăvara vieţii; vieaţa-i*

www.dacoromanica.ro

fu o primăvară Em. [Lat. vulg. PRIMAVERA — clasic VER].

primăvăratic a. de primăvară: *zefir primăvăratic* Od.

primăvărel a. (poetic) primăvăratic: *pe un vânt primăvărel* Al.

primăvăriță f. pl. *Bot.* ghiocel.

primăvăros a. (poetic) primăvăratic: *ca stelele de aur în seri primăvăroase* Bol.

primblà v. a preumbla: *să-l primbli aici pe culmi* Isp. [V. *preumblà*].

primejdie f. pericol. [Bulg. PREMEJDE].

primejdios a. periculos.

primejdui v. a periclita, a risca.

primeneală f. albituri sau veşminte din nou spălate: *haine de primeneală.* [Vechiu-rom. *primeneală*, schimbare («aceasta aşa de grea *primeneală* a acestei domnii», Mir. Costin): abstras din *primeni*].

primeni v. 1. a schimba, a reînnoi: *curăți şi primeni apa din fântână* Isp.; 2. *fig.* a împrospăta: *Dacia şi-a primenit adesea locuitorii;* 3. a îmbrăca rufe ori haine noui: *s'a primenit;* 4. a potcovi din nou: *negrul tău să-l primeneşti* Pop. [Vechiu-rom. *primeni*, a schimba («cum *s'au primenit* numele acelui turn», Miron Costin) = slav. PRIMIENITI, a schimba].

primi v. 1. a lua ce se oferă, ce se dă, ce se trimite; 2. a obține ce se datorește: *a primi leafa;* 3. a primi bine sau rău: *a primi o vizită, a primi oaspeți;* 4. (absolut) a primi vizite: *ministrul primeşte Marția;* 5. a căpăta: *a primi ajutor;* 6. se zice de binele sau de răul ce vine: *am primit o veste bună;* 7. a consimți: *nu primesc.* [Slav. PRIIMATI, a lua].

primicer m. 1. capul călușarilor; 2. superiorul cântăreților bisericești. [Lat. PRIMICERIUS, cap, căpetenie].

primire f. acțiunea de a primi şi rezultatul ei: acceptare, recepțiune.

primit a. admis.

primitea f. Mold. felezău. [Abstras din *primiti*].

primiti v. 1. a agita coada (de păsări): *(rața) cu coada primiteşte* Isp.; 2. Mold. a felezui. [Şi *premeti* = lat. PRAEMITTERE (cf. *sumete*)].

primiții f. pl. 1. primele roade, prinoase; 2. *fig.* prima producțiune intelectuală.

primitiv a. 1. ce există dela origină, ce ține de prima stare a lucrurilor: *obiceiuri primitive;* 2. străvechiu: *terenuri primitive.* ‖ m. pictor sau sculptor care a precedat pe maeştrii din epoca Renaşterii. ‖ adv. la început.

primitor a. şi m. cel care primeşte.

primo adv. în primul rând, întâiu.

primogenitură f. întâietate de naştere: *dreptul de primogenitură*, privilegiu ce atribuia fiului întâiu născut cea mai mare parte a moştenirii (obiceiu încă existent în Anglia).

primordial a. cel mai vechiu, cel dintâiu în ordine.

prin prep. exprimă: 1. o mişcare de-a curmezişul: *a călători prin Europa*; fig. *a trece prin multe nevoi;* 2. un mijloc sau instrument: *prin tine am ajuns acolo;* fig. *prin unire țara creşte.* [Lat. PER IN].

princeps a. (invariabil) se zice de prima ediție a unui autor vechiu: *ediție princeps a lui Vergiliu.*

princiar a. 1. ce ține de un principe sau de o principesă: *familie princiară;* 2. demn de un principe, măreț, splendid: *lux princiar.*

principal a. cel dintâiu, cel mai însemnat. ‖ n. ceeace e mai important: *uiți principalul.*

principat n. țară guvernată de un principe.

principe m. 1. cel ce posedă o suveranitate sau face parte dintr'o casă suverană: *principe moştenitor;* fig. primul în ordinea meritului, talentului: *principele poeților.*

principiu n. 1. început, cauză primă: *D-zeu e principiul tuturor lucrurilor;* 2. ceeace constitue, compune lucrurile: *atomii sunt principiile tuturor corpurilor;* 3. noțiuni fundamentale: *principii de chimie;* **primele principii**, verități sau axiome primitive; 4. *Fiz.* lege: *principiul lui Arhimede;* 5. regulă de purtare: *a rămânea fidel principiilor de onoare;* 6. (absolut) se zice de bunele principii de morală: *e un om fără principii.*

prinde v. (activ) 1. a apuca cu mâna: *a prinde o pasăre;* 2. a apuca cu un instrument: *a prinde peşti;* 3. a apuca cu ghiarele (despre animale răpitoare): *pisica prinde şoareci;* 4. a pune mâna pe un vinovat: *a prins hoții;* 5. a lua captiv: *a prins mulți dușmani;* 6. a apuca asupra faptului, a surprinde: *l'a prins furând;* 7. a amăgi, a înşela: *nu mă prinzi a doua oară;* 8. a percepe (intern sau extern): *n'am prins nicio vorbă;* fig. *a prinde (de) veste;* 9. a dobândi, a lua: *cu banii ce oiu prinde pe boi;* 10. a fi apucat de o boală: *îl prind frigurile;* 11. *fig.* a contracta: *a prinde pică, pizmă, ură;* 12. a începe a simți: *a prinde dor, dragoste, mirare;* 13. a coprinde: *câmpiile se întindeau mai mult decât poate prinde ochiul* Bălc.; 14. a lua în sine: *pământul a prins sămânță, a prinde rădăcină;* 15. a lua. a căpăta în genere: *a prinde putere, inimă;* 16. a se pune

www.dacoromanica.ro

pe ceva, a începe: *prinse a fugi*; **17.** a agăța, a lega, a coase: *a prinde haina de cuiu, vița de par, a prinde cămașa unde s'a rupt*; **18.** a consolida prin frig, a se închega: *laptele a prins.* ‖ (neutru) **1.** a ședea bine, frumos: *albul nu te prinde*; **2.** a prii: *nu-i prind bucatele.* ‖ (reciproc) **1.** a se agăța: *ea se prinde de grumazu-i* Em.; **2.** a se lega: *a se prinde frați de cruce*; **3.** a se îndatora: *nu mă prind să fac lucrul așa repede*; **4.** a ocupa: *locurile au fost prinse*; **5.** a se trece, a se putea: *văzând că i s'au prins minciunile* Cr.; **6.** a intra: *a se prinde în horă*; **7.** a se pune contra: *nu te prinde de ceartă*; **8.** a prinde rădăcină, a reuși: *dacă va fi să ni se prindă* Al.; **9.** *fig.* a conveni, a se potrivi: *se prinde ca nuca în perete*; **10.** a pune prinsoare: *mă prind pe orice.* [Lat. PREHENDERE].

prinde-muște m. cască-gură.

prindere f. acțiunea de a prinde.

prinos n. **1.** ofrandă: *prinoase aduse dumnezeirii*; **2.** *fig.* omagiu: *le-a dat prinosul cuvenit de admirare* Al. [Slav. PRINOSŬ].

prins a. **1:** apucat: *fugar prins*; **2.** agățat: *cadre prinse de pereți*; **3.** închegat: *din lapte prins se face lapte bătut.* ‖ m. captiv: *prinși în războiu.*

prinsoare f. **1.** închisoare (sens învechit); **2.** îndatorire mutuală între persoane, cari susțin lucruri contrare, de a plăti o sumă anumită celui ce va avea dreptate: *a pune prinsoare.*

prinț m. principe: *un prinț frumos și tinerel* Coșbuc. [Nemț. PRINZ].

printre prep. **1.** în mijlocul: *printre căruțe*; fig. *printre mii de pericole*; **2.** între, în numărul: *printre amicii săi*; **3.** prin (înaintea vorbelor începătoare cu vocale): *printr'însul.* [Contras din *pre* și *între*].

prinzătoare f. unealtă de prins: cursă.

prinzător a. și m. care prinde.

prioritate f. întâietate.

pripă f. grabă mare: *în pripă.* [Abstras din *pripi*].

pripas m. **1.** mânz; **2. vită de pripas,** fără stăpân, găsită prin holde și pe drumuri; **băiat de pripas,** rătăcind pe drumuri: *băiat din flori și de pripas* Em. [Slav. PRIPASŬ, făt].

pripășì v. a veni de aiurea și a se așeza undeva: *s'a pripășit în satul nostru.* [Lit. a face pripas sau prăsilă].

pripășit a. **1.** de pripas: *vite pripășite*; **2.** alipit pe lângă cineva (de animal străin sau de om); **3.** *fig.* izolat, rătăcit: *rămășițe pripășite ale culturei omenești* Od.

pripì v. a se grăbi (cu o nuanță de precipitare): *cine se pripește, adesea se poticnește.* [Disimilat din *pripri* = bulg. PREPRŬ, a se grăbi].

pripì v. Mold. **1.** a se coace de timpuriu: *holdele încep a pripi*; **2.** a arde (vorbind de soare sau de foc): *obraji pripiți de flacări.* [Cf. slav. PRIPEKŌ, a se coace].

pripon n. **1.** par de care se leagă vitele, calul, la păscut: *paște murgul la pripon* Pop ; **2.** cărligel cu nadă de pescuit. [Serb. PRIPON].

priponi v. a lega vitele, calul de pripon: *murguțoru-mi priponesc* Al.

pripor n. Mold. loc pieziș, povârniș: *a coborî priporul* Cr. [Trag din *pripi* (primitiv *pripri*): lit. loc de precipitat].

priporos a. prăpăstios: *coaste priporoase.*

prisacă f. Mold. stupină: *prisăcile fără prisăcar* Cr. [Cf. slav. PRISIEKATI, a reteza (stupii)].

prisăcar m. Mold. stupar.

prismă f. **1.** solid cu două baze egale și paralele împreunate prin paralelograme; **2.** *Fiz.* prismă triunghiulară de cristal ce servă a descompune lumina; **3.** *fig.* tot ce amăgește mintea și o face să vază lucrurile sub alte colori decât cele adevărate: *prisma imaginațiunii.*

prismatic a. ce are forma unei prisme; **colori prismatice,** cele șapte colori ce prezintă lumina soarelui trecând printr'o prismă de sticlă: violet, indigo, albastru, verde, galben, portocaliu și roșu.

prisnel n. Mold. **1.** rotiță dela capătul de jos al fusului unei mori (prin care trec măselele roatei): *prisnelul morii e alcătuit din șapte șiștori*; fig. *moșneagul iute ca un prisnel* Cr.; **2.** *Bot.* peniță. [Tr. *pristen* = serb. PRSTEN, inel].

prisos n. **1.** ceeace e mai mult decât trebue: *dați săracilor din prisosul vostru*; **2.** abundanță: *atâta prisos de bucate*; **de prisos,** superfluu, nefolositor: *cheltuieli, vorbe de prisos.* [Gr. bizantin PERISSÓS, abundant].

prisosi v. a avea, a fi cu prisos: *banii ce-i prisosiau.*

prisosință f. stare prisositoare, abundanță.

prisositor a. care prisosește.

prispă f. pat de pământ bătătorit din lungul peretelui din față (la o casă țărănească). [Slav. PRISŬPA, ridicătură de pământ].

pristandă f. Mold. horă țărănească ce se joacă ca și brâul. [Origină necunoscută].

pristav m. strigător public: *împăratul puse să strige pristavul în toată împărăția* Isp. [Slav. PRISTAVŬ].

pristăvì v. a muri: *s'a pristăvit fe-*

www.dacoromanica.ro

ricitul Domn Od. [Slav. prěstaviti, lit. a se strămuta].

pristăvire f. moarte: *după pristăvirea împărătesei* Isp.

pristen n. Tr. V. prisnel.

pristol n. V. prestol: *din pristolul dela Roma să dau calului oväz* Em.

pristoleancă f. horă în epoca fanariotă şi aria după care se juca: *ciocoii ziseră lăutarilor să cânte pristoleanca* Fil. [Cf. *pristandă*].

pristolnic m. plantă cu ale cării fructe se însemnează prescurile *(Abutilon)*. [V. *pristornic*].

pristornic n pecete în formă de cruce, cu care se întipăreşte prescurile, [Dela *pristol*, altar].

pritoacă f. cadă mică de cărat vin. [Formă paralelă cu *pritoc*].

pritoc n. transvazare: *vinurile trase la pritoc*. [Abstras din *pritoci*].

pritoci v. a turna dintr'un vas într'altul: *a pritoci vinul*. [Slav. pretočiti, a transvaza].

priu a. prian: *priul de şarpe* Pop.

privà v. a lua cuiva ce are, a-l lipsi de un folos.

prival n. V. prăval.

privală f. Mold. V. priveală.

privască f. Mold. pleaşcă: *ce privască am să fac în răzăşime*. [Origină necunoscută].

privat a. 1. fără funcţiuni publice: *om privat*; 2. ce n'are un caracter public: *vieaţă privată, afaceri private*.

privată f. umblătoare.

privaţi(un)e f. 1. lipsire de un bine sau de lucruri necesare: *mari privaţiuni*; 2. abţinere voluntară dela ceva: *a-şi impune privaţiuni*.

privativ a. care indică o privaţiune sau lipsă: *ne sau in e o particulă privativă*.

privaz n. Mold. V. pervaz: *în privazul negru al vieţi-mi e icoană de lumină* Em.

priveală f. privire trecătoare.

priveghèa v. 1. a veghea noaptea: *am privegheat trei nopţi la capul său*; 2. a observa de aproape, a păzi: *pedagogii priveghează pe şcolari*, [Lat. pervigilare].

privegher n. carte bisericească ce conţine orânduiala privegherii: *Privegher de Anton Pann* (1848).

priveghere f. 1. acţiunea de a priveghea şi rezultatul ei; 2. a doua slujbă a nopţii: *călugării sunt datori a lua parte la privegherile de noapte*.

priveghetoare f. 1. păsărică cu penişul cenuşiu şi cu cântecul foarte plăcut *(Luscinia philomela)*; 2. făclie ce se pune în mâna mortului pe piept. [Numele păsării e de origină tradiţională: ea priveghează, după legendă, mai toată noaptea].

priveghetor m. 1. cel ce priveghează; 2. od. în Moldova subprefect: *nu vă temeţi, că doar nu-s priveghetor* Al.

priveghiu n 1. vegherea mai multora spre a lucra stând de vorbă: *seara se adună flăcăii şi fetele la priveghiu*; 2. priveghere bisericească şi rugăciunile ce se fac cu acea ocaziune: *priveghiul Născătoarei de Dumnezeu*; 3. veghere funebră: *din priveghere ţi-oiu face un priveghiu* Al.

priveliştе f. spectacol: *ce priveliştе de jale!* [Tras din *priveală*].

privì v. 1. a căuta să vază, a-şi arunca ochii asupra: *a privi la cineva*; 2. *fig.* a avea raport, a ţinea de: *asta nu te priveşte*. [Cf. slav. prividěti, a privi].

privilegià v. a acorda un privilegiu.

privilegiat a. 1. care se bucură de un privilegiu: *clase privilegiate*; 2. *fig.* care e înzestrat cu vr'un dar natural. ‖ m. cel ce se bucură de un privilegiu.

privilegiu n. 1. drept sau folos particular acordat cuiva: *Revoluţiunea cea mare franceză a distrus vechile privilegii*; 2 act ce conţine concesiunea unui privilegiu: *tipografii aveau înainte privilegii pentru cărţile lor*; 3. facultate particulară, dar natural: *raţiunea e privilegiul omului*.

privinţă f. consideraţiune, raport: *în toate privinţele*.

privire f. 1. acţiunea de a privi şi rezultatul ei, aruncătură de ochi: *o privire cruntă*; 2. ochi: *a soarbe cu privirea*; 3. privinţă: *sub toate privirile*.

privit n. privire: *chipuri mândre la privit* Al.

privitor a. şi m. care priveşte. ‖ adv. relativ la: *privitor la muzică*.

priză f. doză mică: *o priză de tabac* (= fr. *prise*).

prizărit a. Mold. 1. slab, mărunt: *eram un băiat prizărit, ruşinos şi fricos* Cr.; 2. *fig.* neînsemnat: *în vr'o notă prizărită sub o pagină neroadă* Em [Lit. străvăzător: *a prizări* corespunde lui *a prevedea*, în sens de a străvedea].

prizonier m. 1. captiv, prins (în războiu); 2. cel închis sau arestat (= fr. *prisonnier*).

pro prep. pentru, în favoarea: *pro şi contra*.

proaşcă f. praştie: *înarmaţi cu proaşte* Al.; a (da) face proaşcă, a împrăştia: *proaşcă prin duşmani făceam* Pop. *acolo să dăm proaşcă* Al. [Abstras din *(îm)proşcà*].

proaspăt a. şi adv. 1. de un rece po-

www.dacoromanica.ro

trivit şi plăcut: *apă proaspătă;* 2. de curând făcut: *pâine proaspătă;* 3. *fig.* recent: *o carte proaspătă.* [Gr. bizantin PRÓSFATOS, lit. de curând ucis (vorbind de vite); românește cu sensul generalizat].

prob a. integru: *om prob.*

probà v. 1. a dovedi; 2. a arăta, a pune în evidență: *aceasta probează un caracter statornic;* 3. a pune la încercare.

probă f. 1. dovadă: *am probe despre ce afirm;* 2. mărturie, semn sigur: *probe de capacitate;* 3. încercare: *calul se urcă, făcu probă* Isp.; 3. verificarea unei operațiuni de calcul: *proba diviziunii.*

probabil a. 1. care pare adevărat: *argumente probabile;* 2. care se poate produce: *eveniment probabil.*

probabilitate f. 1. caracterul celor probabile; 2. pl. calculul probabilităților, regule după care se pot calcula șansele unui eveniment viitor.

Probajine f. V. Preobrejenie: *în ziua de Probajini se probăjănesc* (= îngălbenesc) *frunzele copacilor.*

probant a. care probează: *rațiune probantă.*

probatoriu a. *Jur.* propriu a constata: *act probatoriu.*

probitate f. regularitate-exactă întru împlinirea datoriilor sociale.

problemă f. 1. chestiune de rezolvat după regulele științei: *problemă de algebră;* 2. propoziție ale cării pro și contra se pot deopotrivă susține: *problemă de metafizică;* 3. *fig.* tot ce e greu de conceput, de deslegat: *această afacere e o problemă.*

problematic a. 1. ce are caracterul unei probleme, care nu e demonstrat: *fapt problematic;* 2. echivoc și suspect: *conduită problematică.*

probodi v. a înbrobodi *(fig.): ca p'o muiere să-l probodească* Pann. [Bulg. PODBRADÍA].

probozì v. Mold. a ocări, a înfrunta: *mă probozia bărbatul* Cr. [Slav. POOBRAZĬNŬ, ce ține de obraz; pentru sensul figurat, cf. sinonimul *înfruntă*].

Probrejenie f. V. Preobrejenie.

procedà v. 1. a proveni, a-și trage origina: *consiliile mele proced din amicie;* 2. a face acte judiciare: *a proceda la deschiderea unui testament;* 3. a lucra, a opera într'un mod oarecare: *a procedat cu mine ca un om de onoare.*

procedare f. 1. acțiunea de a proceda; 2. mod de a lucra.

procedeu n. metodă de urmat spre a face o operațiune.

procedură f. 1. mod de a proceda în justiție; 2. instrucțiune judiciară a unui proces; 3. act făcut într'o instanță.

procent n. dobândă la sută.

proces n. 1. instanță înaintea unui tribunal pentru regularea unui diferend: *a pierdut procesul;* 2. toate piesele părților în litigiu; 3. *fig.* chestiune de aplanat.

procesi(un)e f. 1. ceremonie religioasă condusă de preoți cari merg în ordine, făcând rugăciuni sau cântând imnuri de laudă; 2. lung șir de persoane cari păşesc în rând una după alta.

proces-verbal n. 1. act prin care un comisar constată un fapt, un delict; 2. darea de seamă a unei ședințe.

prochimen m. obiect în chestiune: *să venim la prochimen* Pann. [Gr. mod. PROKÍMENON, proiect, plan [slav. PROKÍMENŬ, vorbă, vorbire)].

procitanie f. repetițiune: *Sâmbăta era procitanie* Cr. [V. *citanie*].

prociti v. a citi de mai multe ori: *preotul mai procitia glasurile* Isp.; 2. a repeta: *să procitesc în mintea-mi mii de spuneri cu folos* Pann; 3. Mold. a asculta lecția pe un școlar. [Slav. PROČITATI, a citi pe de-antregul].

proclamà v. 1. a publica cu glasul tare și cu solemnitate: *a proclama o lege;* 2. *fig.* a declara sus și tare: *a proclama libertatea.*

proclamați(un)e f. 1. acțiunea de a proclama, publicațiune solemnă; 2. scriere ce conține proclamațiunea: *proclamațiune de războiu.*

proclet a. blestemat: *când auziră faptele cele proclete ale fraților* Isp. [Vechiu-rom. *proclet*, anatematizat («afurisit și *proclet*») = rus. PROKLÍATĬ]. ‖ m. 1. scelerat: *deci să piară orice proclet!* Al.; 2. se zice în batjocură de țigani.

proclitic a. *Gram.* se zice de vorbele lipsite de ton și care se reazimă pe vorbele următoare: *te-am văzut.*

proconsul m. magistrat roman care guverna unele provincii mari cu autoritatea de consul.

procopseală f. 1. știință: *învețe toate meseriile și toată procopseala cărturarilor* Isp.; 2. învățătură: *l'a dat la meșteșug spre procopseală;* 3. (ironic) erudițiune: *mare procopseală!* 4. folos, treabă: *ce mai procopseală!*

procopsì v. 1. a învăța: *s'a procopsit la școală;* 2. a căpătui: *vrea să-și procopsească pe toți veneticii lui* Isp.; 3. (ironic) a glorifica: *l'a lăudat de l'a procopsit!* Pann; 4. a se alege cu ceva, a se folosi: *dacă e așa, apoi ne-am procopsit!* [Gr. mod. PROKOPTO (aorist PROKOPSA), a profita, a face progrese, a se

www.dacoromanica.ro

perfecționa (de unde și forma paralelă Mold. *pricopsì*)].

procopsit a. erudit, instruit: *procopsit în toate învățăturile.*

procov n. 1. hobot de mireasă; 2. preș, scoarță. [Slav. POKROVŬ, acoperământ, văl].

procovăț n. 1. țol, pătură de cal; 2. pânza numită *antimis.* [Slav. POKROVĬTĬ].

procreà v. a naște.

procreați(un)e f. acțiunea de a procrea.

procreator m. cel ce procrează.

procurà v. 1. a face să capete: *a procura un post;* 2. a fi cauza, a produce: *macul procură somnul;* 3. a obține cu oarecari greutăți: *a-și procura o carte rară.*

procură f. 1. putere dată altuia de a lucra în numele său; 2. act prin care se dă această putere.

procurațiune f. *Jur.* procură: *procurațiune specială și autentică.*

procurator m. 1. magistrat roman, locțiitorul împăratului în provincii: *Pilat era procuratorul Iudeii;* 2. magistrat în unele republici italiene din evul-mediu (Veneția, Genova); 3. *Jur.* cel ce are puterea de a lucra pentru altul: *părțile interesate vor putea ți reprezentate prin un procurator.*

procurist m. cel împuternicit a subscrie în locul șefului unei case de comerț.

procuror m. magistrat însărcinat de ministerul public pe lângă Curți și tribunale: *prim-procuror, procuror general.*

prodigalitate f. cheltueală excesivă, risipă mare.

prodigios a. ce ține de prodigiu, extraordinar: *memorie prodigioasă.*

prodigiu n. 1. minune; 2. *fig.* persoană extraordinară prin știință, prin meritul ei.

pro domo («pentru casa (sa)»), locuțiune latină ce însemnează pentru propria-i cauză, pentru interesele sale: *a pleda pro domo.*

prodrom n. un fel de introducere: *Prodromul Florei române.*

producător a. care produce. ‖ m. cel ce crează prin munca sa produsele agricole sau industriale, în opoziție cu consumator.

produce v. 1. a da naștere: *pământul produce toate plantele;* 2. a cauza: *războiul produce rele mari;* 3. a face: *aceasta a produs un efect rău;* 4. a raporta, a da: *această întreprindere a produs beneficii mari;* 5. a prezenta, a procura: *a produs titlurile sale de proprietate.*

producică f. gaură cu potricala în sfârcul urechii (la vite). [V. *preducea*].

product n. 1. produs; 2. pl. cereale.

producți(un)e f. 1. acțiunea de a produce; 2. ceeace se produce prin munca omului sau de natură: *producțiunile solului.*

productiv a. care produce: *muncă productivă.*

produf n. gaură făcută în ghiață, mai mică decât copca spre a putea lua apă: *produful se închide cu năvodul de prins pește.* [Slav. PRODUHŬ, răsuflătoare].

produs n. 1. ceeace produce un post, o moșie, o casă; 2. producțiunea agriculturei și a industriei, a științelor și a artelor; 3. ceeace rezultă dintr'un fapt, dintr'o împrejurare; 4. rezultatul multiplicațiunii aritmetice sau algebrice.

proeminent a. care e mai în relief decât celelalte.

proeminență f. 1. starea celor proeminente; 2. parte proeminentă.

proeres n. bună intențiune (vorbă ieșită din uz): *mai adaog de bun proeresul meu* AL. [Gr. mod.].

profan a. 1. ce nu ține de ale religiunii: *istorie profană;* 2. contrar respectului pentru cele sfinte: *vorbe profane.* ‖ m. 1. cel ce nu face parte dintr'o asociațiune religioasă; 2. *fig.* care nu e inițiat în misterele vr'unei științe sau arte. ‖ n. lucru profan: *a amesteca profanul cu sacrul.*

profană v. 1. a nu trata cu respect cele sfinte sau a le întrebuința la scopuri profane; 2. *fig.* a face un uz nedemn: *a profana amiciția.*

profanați(un)e f. 1. acțiunea de a profana cele sfinte; 2. abuz ce se face cu lucrurile rare și scumpe.

profanator m. cel ce profanează.

proferà v. a rosti: *a profera ameninjări.*

profesà v. 1. a declara în public: *a profesa o religiune, a profesa opiniuni;* 2. a exersa, a practica: *el profesează medicina;* 3. a instrui: *a profesa filozofia.*

profesional a. 1. relativ la o profesiune; 2. unde se învață diferite profesiuni: *școală profesională.*

profesi(un)e f. 1. declarațiune publică: *profesiune de credință;* 2. stare, ocupațiune: *profesiune de librar.*

profesor m. cel ce instruește literatura, știința, arta.

profesoral a. ce ține de un profesor: *carieră profesorală.*

profesorat n. stare, funcțiune de profesor.

profet m. 1. cel ce prezice viitorul

www.dacoromanica.ro

prin inspirațiune divină sau descopere vr'un adevăr ascuns oamenilor; 2. titlul dat de muzulmani lui Mahomed; 3. *fig.* cel ce anunță un eveniment viitor: *semnelor vremii profet* Em.

profetic a. 1. ce ține de profet; 2. care anunță viitorul.

profeție f. 1. prezicerea celor viitoare prin inspirațiune divină: *profețiile lui Ezechiel;* 2. prezicere în genere.

profetizà v. 1. a prezice viitorul printr'o inspirațiune divină; 2. *fig.* a prevedea și a zice dinainte ce are să se întâmple.

profil n. 1. trăsăturile feței văzută dintr'o parte: 2. aspectul unui oraș văzut numai dintr'o latură; 3. reprezentarea unui edificiu în toată înălțimea sa ca tăiat de un plan vertical; 4. *fig.* contur literar.

profilà v. 1. a reprezenta în profil; 2. a-și arăta conturul: *crestetele munților se profilează pe bolta cerului.*

profilactic a. ce servă a prezerva: *regim profilactic.*

profilaxie f. totalitatea precauțiunilor menite a prezerva de o boală.

profir n. porfir: *stană de profir* Bol.

profir n. vin roșcat obținut din amestecul vinului alb cu cel negru: *butoiaș cu profir vechiu.* ‖ a. *pelinuri profire* Od. [V. *profiră*].

profir n. bordură: *profiruri de samur.* [V. *fir*].

profiră f. varietate de struguri cu boabele roșiatice. [Lit. purpură (v. *porfiră*)].

profit n. folos.

profità v. 1. a trage profit: *a profita de ocaziune;* 2. a fi de folos; 3. *fig* a face progrese, a înainta într'o știință.

profitabil a. de care se poate profita.

profont n. Buc. pâine de muniție: *pâine caldă n'am mâncat, ci numai pro'ont uscat* Pop. [Ung. profont (din nemț. *Proviant*); v. *proviant*].

pro forma, locuțiune latină: pentru formă, ca simplă formalitate: *a face o cerere pro forma.*

profum n, parfum (Bol.).

profund a. adânc.

profunditate f. adâncime.

profunzime f, profunditate.

profuziune f. risipă.

progadie f. Tr. cimitir: *floricică 'n-florită 'n progadie răsărită* Pop. [Și *pogradă* (v. *ogradă*)].

progenitură f. 1. copiii oamenilor, urmași: *progenitură de origină romană* Em.; 2. puii animalelor.

prognat a. cu fălcile prelungite (ca la Negri).

prognatism n. dispoziție prelungită și proeminentă a fălcilor.

prognostic n. 1. conjectură, părere despre cele viitoare și semnele pe cari se întemeiază această părere; 2. în special, prevederea medicului despre sfârșitul unei boale.

prognosticà v. a face un prognostic: *a prognostica un eveniment.*

program n. 1. scriere afișată sau distribuită spre a anunța ceva: *program de concert;* 2. expunere de principii sau idei: *program politic.*

progres n. 1. mișcare. mers înainte: *progresul unui flagel;* 2. *fig.* creștere, augmentare în bine sau rău: *progresele științei;* 3. (absolut) mișcare progresivă a civilizațiunii.

progresà v. a face progrese.

progresist m. partizan al progresului, care crede în progresul politic și social.

progresiune f. 1. mers înainte: *cele mai multe animale sunt înzestrate cu o mișcare de progresiune;* 2. fig. mers, șir neîntrerupt: *progresiunea ideilor;* 3. șir de numere ce derivă succesiv unele din altele după aceeași lege: *progresiune aritmetică, progresiune geometrică.*

progresiv a. 1. care se face înaintând: *mișcare progresivă;* 2. *fig.* care face progrese: *mers progresiv al ideilor.*

progrom n. măcel în massă al Evreilor (mai ales în Rusia). [Rus. progromŭ, măcel].

prohab m. deschizătura dinainte la nădragi (dindărăt la fuste). [Origină necunoscută].

prohar m. ajutor de cioban. [Origină necuunoscută].

prohibi v. a opri, a interzice.

prohibit a. oprit de lege: *arme prohibite.*

prohibițiune f. 1. interzicere legală; 2. oprire, în unele cazuri, a mărfurilor străine de a intra într'o țară.

prohibitiv a. 1. care interzice, care restrânge: *legi prohibitive;* 2. care admite prohibițiunea în materie de comerț: *sistemă prohibitivă.*

prohod n. 1. slujba îngropăciunii, rugăciunea morților: *fără popă nici prohod* Pop.; 2. prohodul Domnului Isus Hristos ce se cântă Vinerea mare la priveghere: *să cânte prohodul în Sf. Vineri* Negr. [Slav. provodŭ, înmormântare].

prohodi v. a cânta prohodul: *ca pe un mort în vieață voioși te prohodim* Al.

proiect n. 1. plan format, lucru ce-și propune de a face cineva: *proiecte mari;* 2. prima idee, prima redacțiune: *proiect de lege.*

proiectà v. 1. a face un proiect; 2.

www.dacoromanica.ro

a arunca, a trimite înainte: *orice corp luminat de soare proiectează umbră;* 3. a reprezenta un corp pe un plan după anumite regule geometrice.

proiecți(un)e f. acțiunea de a reprezenta obiecte după regule geometrice: *mapamundul e proiecțiunea a două jumătăți ale sferei terestre pe un plan.*

proistos m. ajutor de protoiereu (titlu mai mult onorific): *un proistos de fiecare județ.* [Gr, mod.].

projectil n. orice corp aruncat de o forță oarecare: bombă, obuz. etc.

prolegomene f. pl. introducere foarte desvoltată: *prolegomene la Homer.*

prolepsă f. figură de retorică prin care se preîntâmpină obiecțiunile adversarului.

proletar m. 1. cetățean sărac din ultima clasă la Romani; 2. azi, cei ce n'au avere nici vr'o profesiune îndestul de lucrativă. ‖ a. *copii săraci și sceptici ai plebei proletare* Em.

proletariat n. clasa proletarilor.

prolific a. ce are însușirea de a naște, de a se reproduce: *rassă prolifică.*

prolix a. prea lung: *discurs prolix.*

prolixitate f. caracterul celor prolixe.

prolog n. mică piesă ce precede o operă dramatică.

promenadă f. (ironic) plimbare: *au ieșit la promenadă* Em.

promesă f. chitanță ce dă drept de participare la tragerea unui loz (= fr. *promesse*).

promis a. făgăduit: *suma promisă.*

promiscuitate f. amestec confuz și dezordonat.

promisiune f. 1. acțiunea de a promite; 2. îndatorire de a face ceva,

promite v. 1. a făgădui, a se îndatora de a zice, a face sau a da ceva; 2. a asigura că va fi ceva: *îți promit că va reveni;* 3. a da speranțe: *acest copil promite mult.*

promontoriu n. limbă de pământ ridicată ce înaintează în mare.

promoroacă f. Mold. brumă (pe poame): *cu un văl alb de promoroacă* Al. [Rus. pomorokŭ, brumă].

promoți(un)e f. 1. acțiunea de a promova; 2. ridicare la un grad superior, la o demnitate oarecare: *promoțiune de generali;* 3. totalitatea celor promovați în același timp: *promoțiunea anului 1900.*

promotor m. 1. cel ce poartă mai ales grija unei afaceri; 2. *fig.* cel ce dă prima impulsiune la ceva, *promotorul unui conflict.*

promovà v. 1. a ridica la o demnitate oarecare; 2. a trece un elev în o clasă superioară.

promovat m. școlar ce a fost înaintat într'o clasă superioară.

prompt a care se face repede: *execuțiune prompță.*

promptitudine f. repeziciune în execuțiune.

promulgà v. a publica o lege cu formele cerute.

promulgațiune f. publicațiune oficială: *legile nu pot fi executate decât după promulgațiunea lor.*

pronaos n. tinda bisericii rezervată femeilor. [Gr. mod.].

pronie f. *pop.* providență: *s'a îndurat pronia* Car. [Gr. mod.].

pronomie f. (arhaic) privilegiu. [Gr. mod.].

pronominal a. ce ține de pronume,

pronostic n. V. prognostic.

pronume n. 1. *Gram.* vorbă ce ține locul unui substantiv: *pronume personal, posesiv, demonstrativ;* 2. nume de familie.

pronunță v. 1. a emite prin graiu, a articula neted: *a pronunța vorbe;* 2 a rosti: *a pronunța un discurs;* 3. a declara cu autoritate: *a pronunța o sentință;* 4. a-și da părerea: *nu mă pronunț.*

pronunțabil a. ce poate fi pronunțat.

pronunțare f. 1. acțiunea de a pronunța: *pronunțarea vorbelor;* 2. mod de a pronunța; 3. declarațiunea deciziunii unui tribunal: *pronunțarea unei sentințe.*

pronunțat a. și adv. 1. foarte marcat: *trăsuri pronunțate;* 2. *fig.* ferm și decis: *caracter pronunțat;* 3. limpede exprimat: *intențiune bine pronunțată.*

proor n. V. amproor.

propagà v. 1, a înmulți prin reproducere: *a propaga o specie într'o țară;* 2. *fig.* a răspândi în jurul său: *a propaga instrucțiunea.*

propagandă f. 1. tot ce se face spre a răspândi o opiniune, o doctrină oarecare; 2. **Colegiu de propaganda fide,** congregațiune fundată la Roma în 1662 de Grigoriu XV pentru răspândirea credinței catolice.

propagandist m. cel ce face propagandă.

propagați(un)e f. 1. înmulțire: *propagațiunea neamului omenesc;* 2. *fig.* extensiune, progres; 3. *fig.* modul cum se răspândește lumina, sunetul, căldura, electricitatea.

propagator m. cel ce propagă.

propăși v. a progresa. [Modelat după fr. *progresser*].

propășire f. progres. [Modelat după neologismul *progres*].

www.dacoromanica.ro

propăşitor a. progresiv: *mers propăşitor* Od.

propea f. 1. proptea: *ba nu-s propele* Al.; 2. *fam.* pumn: *îţi foarnă nişte propele la fălci* Al. [Tras din *propi*].

propedeutică f. studiu introductiv.

propi v. a propti. [Slav. propirĕti, a sprijini].

propice a. foarte favorabil vorbind de timp, de ocaziune.

propilee n. pl. 1. vestibul, ornat de coloane, ce forma intrarea principală într'o cetăţue sau un templu grec; 2. în special, portic sau vestibul în vechea Atena, construit sub Pericle.

proporţionă v. a observa proporţiunea cuvenită, a stabili un raport just între două lucruri.

proporţional a. 1. relativ la o proporţiune; 2. *fig.* care e în proporţiune.

proporţionalitate f. starea celor proporţionale.

proporţionat a. ale cărui părţi au între ele un raport cuvenit: *corp bine proporţionat.*

proporţi(un)e f. 1. raportul părţilor între ele şi cu totalul: *nu e proporţiune în acest desen;* 2. pl. măsuri bine luate: *talia sa nu trece peste proporţiunile obişnuite;* 3. convenienţă de relaţiune între lucruri diferite: *pedeapsa trebue să fie în proporţiune cu greşala;* 4. *Mat.* egalitate între două raporturi: *2 se are către 3, precum 8 către 12.*

propovăduì v. a predica. [Slav. propovĭdati, a predica].

propovăduitor m. cel ce propovăduieşte.

propovedanie f. oraţiune mai ales funebră. [Slav. propovĭedanĭe, predică].

propoziţi(un)e f. 1. acţiunea de a propune şi lucrul propus spre a fi discutat; 2. *Gram.* exprimarea unei judecăţi; 3. *Mat.* enunţarea unei teoreme.

proprietar m. cel ce are o proprietate.

proprietate f. 1. dreptul prin care ceva aparţine excluziv cuiva; 2. ceeace se posedă excluziv: *a-şi vizita proprietăţile;* 3. *fig.* calitate esenţială: *proprietăţile plantelor;* 4. sensul propriu al unei vorbe: *proprietatea termenilor.*

propriu a. 1. ce aparţine excluziv cuiva: *e propriul său fiu;* 2. care poate servi la: *teren propriu la zidit;* **nume propriu,** personal sau individual, în opoziţiune cu **nume** *comun;* **sens propriu,** literal sau real, în opoziţiune cu *figurat.*

proptea f. 1. ceeace sprijină ceva şi lucrul de care se sprijină; 2. *fig.* sprijin, protecţiune. [Tras din *propti*].

propteală f. 1. ceeace servă a propti: *puneţi proptele la car;* 2. *fig.* ajutor: *are nevoie de multe propteli.* [Abstras din *propteli*, pl. din *proptea*].

propti v. 1. a pune proptea; 2. a se sprijini de. [Slav. podŭprĕti, a sprijini; v. *popri*].

proptiş n. propteală.

propune v. 1. a pune ceva înainte spre a fi cercetat, discutat: *a propune o chestiune;* 2. a oferi, a prezenta: *a propune pacea;* 3. a lua o hotărîre: *omul propune şi D-zeu dispune;* 4. a avea de gând: *îşi propune a veni;* 5. a se oferi: *s'a propus pentru acest post.*

propunere f. 1. acţiunea de a (se) propune; 2. propoziţiune.

proră f. partea dinainte a corăbiei.

proroc m. profet: *Daniil prorocul.* [Slav. prorokŭ]. ‖ a. profetic: *cum la vorbă mii de valuri stau cu stelele proroace* Em.

prorocì v. a profetiza.

prorocie f. profeţie.

prorogà v. *Jur.* a amâna.

prorogaţiune f. amânare.

proschinitar n. 1. mic paraclis; 2. carte de închinăciuni: *Proschinitar sau Închinătorul sfintelor locuri de A. Pann* (1852). [Gr. mod.].

proscomidie f. locul unde se aduc darurile sau prinoasele şi unde sunt pregătite cele trebuincioase pentru săvârşirea sfintei cine. [Gr. mod.].

proscrie v. 1. a condamna la moarte fără judecată şi afişând simplu numele celor condamnaţi: *Cicerone fu proscris de Antoniu;* 2. a alunga, a exila; 3. *fig.* a desfiinţa: *a proscrie un abuz.*

proscripţi(un)e f. 1. osândire la moarte fără forme judiciare: *proscripţiunile lui Sylla;* 2. măsuri violente în contra persoanelor în timp de turburări civile; 3. *fig.* desfiinţare: *proscripţiunea unui obiceiu.*

proscris m. 1. cel lovit de proscripţiune; 2. cel exilat.

prosector m. cel ce prepară disecţiunile pentru un curs de anatomie.

prosie f. loc rămas nelucrat un an sau doi, ţelină arată pentru întâia oară: *ovăzul se face foarte roditor şi într'o prosie.* [Slav. proso, meiu, lit. loc semănat cu meiu].

proslăvì v. 1. a glorifica: *cântare în care se proslăveşte sfântul patron al vitejilor* Bălc.; 2. *fam.* a se lăfăi: *se proslăvia pe cuptor* Cr. [Slav. proslaviti, a celebra].

prosomie f. cântare bisericească, numită obişnuit **podobie:** *prosomia sfântului Gheorghe.* [Gr. mod.].

prosop n. Mold. peşchir. [Gr. mod. prósopon, faţă].

prosopopee f. figură de retorică prin

www.dacoromanica.ro

care oratorul face să vorbească în locu-i o persoană absentă sau chiar un lucru personificat.

prospătură f. lucru proaspăt (vorbind de alimente): *toată lista prospăturilor sosite de dimineață* CAR.

prospect n. programă ce dă planul, ideea unei opere, a unui stabiliment.

prosper a. favorizat de soartă.

prosperà v. a fi prosper.

prosperitate f. stare prosperă.

prost *a.* **1.** *simplu, ordinar: soldat prost, haine proaste țărănești* ISP.; **2.** din treapta de jos: *la femei de neam și la cele proaste* ISP.; **3.** de rând: *glumă proastă;* **4.** *fig.* comun: *bucuria lor n'a fost proastă* CR. *atunci rușinea ta n'a fi proastă* CR.; **5.** fără minte sau judecată: *prost de dă în gropi.* [Slav. PROSTŬ, lit. întins, neîndoit (= simplu)]. ‖ m. **1.** om prost: *e un prost;* **2.** om din popor, din gloată: *proști, dar mulți;* **3.** cerșetor (v. *prosteală*).

prostălău m. Mold. prostănac.

prostan a. și m. foarte prost.

prostănac a. și m. tare prost.

prostatic a. cam prost: *prostaticele nări* EM.

prosteală f. cerșetorie: *bătrâna pleacă în prosteală* ISP.

prosternà v. a se închina până la pământ, în semn de rugăminte sau de adorațiune.

prostesc a. ce arată prostie: *vorbă prostească.*

prosti v. **1.** a face, a deveni prost: *s'a prostit de tot;* **2.** a cerși (v. *prosteală*).

prostie f. **1.** lipsă de minte, de bun simț; **2.** vorbă sau faptă proastă.

prostime f. gloată: *prostimea așa e învățată* GR. AL.

prostire f. Mold. cearșaf. [Rut. PROSTYRA].

prostituà v. *fig.* a dezonora: *a-și prostitua condeiul.*

prostituată f. femeie neonestă.

prostovol n. (în Oltenia) un fel de sac de prins pește ale cărui ochiuri sunt de mărimea degetului mic: *prostovolul se întrebuințează în gârlele adânci.* [Tras din *prestăvăli*].

prostrațiune f. *Med.* slăbire extremă.

prot m. cel ce dirijează lucrările într'o tipografie.

protagonist m. personaj principal al unei piese de teatru la cei vechi.

proțap n. **1.** un fel de furcă; **2.** prăjină lungă: *cu jalba în proțap;* **3.** lemn de care se trage carul sau sania; **4.** scăluș. [Slovean PROTIEP (v *țeapă*)].

proțăpi v. **1.** a înțepeni: *parcă era proțăpită acolo sus* ISP.; **2.** a pune cuiva un scăiuș: *a proțăpi gura cuiva* ‖ (neutru) a se ține bine, cu putere, de ceva.

proțăpit a. și adv. *fig.* țeapăn.

protecționism n. sistemă de economie politică ce consistă a pune taxe mari pe produsele străine, a căror introducere ar putea păgubi industriei naționale.

protecționist m. partizan al protecționismului.

protecți(un)e f. **1.** acțiunea de a proteja, de a apăra pe cineva, de a îngriji de interesele cuiva, de a favoriza progresul; **2.** dreptul de a fi protejat de o națiune: *a se bucura de o protecțiune străină.*

protector m. **1.** cel ce protejează; **2.** titlul purtat de Cromwel și de fiul său dela 1653—1658. ‖ a. care protejează: *un aer protector.*

protectorat n. **1.** demnitate de protector: *protectoratul lui Cromwel;* **2.** drept de protecțiune, sprijin ce un Stat mare dă altuia mai mic în virtutea unei convențiuni: *protectoratul Rusiei asupra Principatelor* (1822—1848).

protejà v. **1.** a lua sub protecțiunea sa, a da ajutor și sprijin: *a proteja artele și științele;* **2.** a se interesa, a contribui la prosperitate: *a proteja pe un începător;* **3.** a pune la adăpost: *zăgazul protejează țarinile.*

protejat m. cel ce primește protecțiunea, sprijinul cuiva.

protest n. **1.** act legal ce constată refuzul de primire sau de plată al unui efect comercial; **2.** protestațiune.

protestà v. **1.** a declara solemn: *a protesta de inocența sa;* **2.** a face o protestare: *a protesta în contra unei sentințe;* **3.** a face un protest comercial: *a protesta o poliță.*

protestant a. și m. nume dat mai întâi luteranilor, apoi calviniștilor și anglicanilor.

protestantism n. **1.** religiunea bisericilor protestante; **2.** totalitatea națiunilor protestante. Protestantismul avu trei centruri: Germania prin Luther (1520), Franța și Elveția prin Calvin (1530) și Anglia cu Henric VIII (1552); aderenții săi neagă autoritatea Papei și recunosc ca unica normă de credință Biblia și conștiința lor; asupra celorlalte puncte nu sunt de acord. Secte principale: anglicani, calviniști, luterani, pietiști, presbiterieni, puritani, quakeri, etc. *(vezi aceste nume).* Protestantismul preponderează în Anglia, Germania, Olanda, Danemarca, Elveția, Suedia și Statele-Unite din America de N., unde sectele se înmulțesc pe zi ce merge. V. **calvinism.**

protestare f. **1.** declarațiune formală a voinței sale; **2.** asigurare pozitivă: *pro-*

www.dacoromanica.ro

testare de devotament; **3.** act prin care se protestă în contra unei măsuri.

protestatar m. cel ce protestă.

protetic a. adaos la începutul vorbei. V. prepozitiv.

proteză t. **1.** *Gram.* adăogarea unei litere iniţiale fără a schimba sensul: *alămăie, amiros;* **2.** operaţiune chirurgicală prin care un organ absent e înlocuit cu altul: *proteză dentară.*

protimie f. *pop.* preferinţă. [Gr. mod.].

protimisi v. (învechit) a da protimia, a prefera. [Gr. mod.].

protipenda(dă) f. **1.** boierimea ţării compusă din 5 clase şi din cari se recrutau marii funcţionari ai Statului; **2.** în special, boierii din prima clasă cari singuri aveau dreptul de a purta barbă şi ocupau cele mai înalte demnităţi ale Divanului domnesc: *să cate a lua o slujbă de boier din protipenda..., să iea un minister* AL. *casă de boier de protipendadă* FIL. [Gr. mod.: lit. prima cincime]. V. boier.

protipendist m. boier de clasa întâia: *noi protipendiştii suntem lăsaţi la o parte* AL.

protivă f. V. potrivă.

protivnic m. adversar. [V. *potrivnic*].

protocarbonat n. corp combinat cu o mai mare cantitate de carbon: *hidrogen protocarbonat*

protoclorură f. combinarea unui corp simplu cu cea mai mică cantitate de clor.

protocol n. **1.** formular pentru redactarea actelor publice; **2.** proces-verbal al deliberaţiunilor unui congres, al unei conferinţe diplomatice.

protoiereu m. protopop. [Gr. mod.].

protoplasmă f. partea esenţială a celulelor ce compun ţesăturile animale şi vegetale, cum şi organismele inferioare, infuzorii, etc.

protopop m. primul preot al unui judeţ sau oraş. [De origină slavo-greacă].

protopresbiter m. protoiereu.

protopsalt m. primul cântăreţ într'o biserică.

protosinghel m. vicar de episcop, grad monahal mai mic decât arhimandrit. [Gr. mod.].

prototip n. primul tip sau model: *femeia-i prototipul îngerilor din senin* EM.

protoxid n. oxidul cel mai puţin oxigenat dintre toate.

protozoare n. pl. animale microscopice de cea mai simplă organizaţiune, trăind în ape şi în lichidele corpurilor vii: *infuzorii, microbi,* etc.

protuberanţă f. parte răsărită: *protuberanţele craniului.*

provedeà v. a îngriji cu cele necesare.

proveni v. a se trage, a rezulta din: *cartoful provine din America.*

provenienţă f. **1.** ceeace se transportă dintr'o ţară într'alta: *marfă de provenienţă străină;* **2.** origină: *provenienţa unei datini.*

provenţal a. ce ţine de Provenţa: *limba provenţală.*

proverb n. **1.** zicătoare devenită populară şi coprinsă în câteva vorbe; **2.** mică comedie ce desvoltă un proverb; **3.** pl. una din cărţile Vechiului Testament.

proverbial a. **1.** ce ţine de proverb; **2.** care a ajuns proverb.

proviant n. proviziune de hrană: *a le da proviant şi care de transport* FIL. [RUS. PROVIANTŬ (din nemţ. *Proviant*): v. *profont*].

Providenţă f. **1.** înţelepciune supremă prin care D-zeu conduce toate; **2.** D-zeu însuş, considerat în providenţa sa; **3.** sprijin, ajutor: *e providenţa săracilor.*

providenţial a. care este un efect al Providenţei: *eveniment providenţial, om providenţial.*

provincial a. şi m. care e din provincie.

provincialism n. locuţiune particulară unei provincii: ex. moldovenisme *(colb, dughiană),* ardelenisme *(boreasă),* oltenisme *(lubeniţă).* etc. *Tâmplarului* se zice în Moldova *stoler,* iar în Transilvania *măsar.* Numai cel dântâiu a pătruns în limba literară, celelalte două rămânând ca termeni provinciali, ca provincialisme.

provincie f, **1.** nume ce Romanii dedeau ţărilor cucerite afară din Italia: *provinciile Greciei şi Hispaniei;* **2.** întindere de ţară ce face parte dintr'un Stat: *România coprindea în vechime mai multe provincii: Oltenia, Ţara Românească, Moldova, Basarabia şi Bucovina;* **3.** ceeace este afară din capitală: *Bucureştii şi provincia.*

provizion n. proviziune comercială.

provizi(un)e f. **1.** grămadă de lucruri necesare sau folositoare: *proviziune de arme, de lemne;* **2.** sumă rezervată pentru plata unei poliţi.

provizor m. director de internat la un liceu (în Franţa).

provizoriu a. **1.** dat prealabil: *sentinţă provizorie;* **2.** ce se face în aşteptare de altceva: *instalaţiune provizorie;* **3.** temporar: *guvern provizoriu;* **4.** se zice de un profesor înainte de a fi căpătat numirea-i definitivă.

provocà v. **1.** a împinge aţâţând: *a provoca la revoltă;* **2.** a cauza: *a provoca vărsături;* **3.** a desfide: *a provoca la duel.*

www.dacoromanica.ro

provocați(un)e f. 1. acțiunea de a provoca; 2. ceeace provoacă: *această vorbă e o provocațiune.*

provocător a. care provoacă: *gesturi provocătoare.* ‖ m. cel ce provoacă.

proximitate f. foarte mare apropiere: *proximitatea rudeniei se stabilește prin numărul generațiunilor.*

proză f. 1. limbă obișnuită și liberă, organul rațiunii și al științei: proza se adresează mai cu seamă inteligenței și scopul ei este a convinge, a instrui și a interesa; 2. *fig.* ceva banal: *dar mizeria aceasta, proza asta e amară* Em.

prozaic a. 1. ce ține de proză; 2. *fig.* vulgar, comun: *prozaice umilințe nu pociu a le înfrunta* Gr. Al.

prozaism n. 1. lipsă de idei înalte; 2. banalitate: *prozaismul vieții.*

prozator m. scriitor în proză.

prozelit m. 1. cel de curând convertit; 2. *fig.* partizan nou al opiniunilor unui partid.

prozelitism n. zel de a face prozeliți.

prozodic a. ce ține de prozodie.

prozodie f 1. pronunțarea regulată a vorbelor, conform accentului și cantității; 2. totalitatea regulelor relative la compoziținea versurilor greco-latine; 3. carte ce conține expunerea acestor regule.

prubă f. *pop.* probă, încercare. [Lat. proba, printr'un intermediar slav sau maghiar].

prubului v. *pop.* a proba. [Ung. probálni, a încerca].

prudent a. prevăzător: *om prudent.*

prudență f. calitate ce face să prevadem și să evităm pericolele.

prujì v. Mold. a spune fleacuri, mofturi: *flăcăii glumesc, prujesc și chiuie.* [Rut. prujiti, a tachina].

prujitură f. Mold. vorbă glumeață, mincinoasă: *cu prujituri de-a tale ia acuș se duce noaptea* Cr.

prun m. pom ce face prune *(Prunus domestica).* [Lat. prunus].

prună f. rodul prunului din care se face țuica; varietăți: avrame, bardace, goldane, etc. [Lat. pruna].

prunc m. copil de țâță (până la trei ani). [Ung. poronoy].

pruncie f. prima vârstă a omului, înaintea copilăriei.

pruncucidere f. infanticid.

prund n. depozit de nisip și pietriș pe malul apelor: *izvorul care tremură pe prund* Em. [Slav. prŏdŭ, ridicătură de pământ].

prundar m. *Zool.* codobatură.

prundărel m. *Zool.* pescărel.

prundiș n. nisipul rîurilor.

prund(u)i v. a pune pi triș: *să prunduiască șoselele cele noui* Al. *drumul tău ți l'aș prundi* Pop.

prusac m. Prusian. [Rus. prusakŏ].

prusic a. acid prusic sau cianhidric, compus din hidrogen, azot și carbon, e cel mai violent din toate otrăvurile cunoscute.

Prut m. numele acestui fluviu figurează în locuțiunea Mold. slut la Prut! ducă-se pe pustii! (exclamațiune prezervativă): *m'a cunoscut!... slut la Prut!* Al. (unul din malurile Prutului aflându-se în stăpânirea Rușilor până la 1918).

psalm m. cântec sacru compus (se crede) de regele David. [Gr. mod.].

psalmist m. 1. autor de psalmi; 2. nume dat în special regelui David.

psalmodià v. 1. a cânta psalmi în biserică; 2. a recita monoton.

psalmodie f. 1. mod de a cânta psalmii; 2. *fig.* chip monoton de a recita.

psalt m. cântăreț de strană: *psalții mitropoliei.* [Gr. mod.].

psaltichie f. muzică vocală bisericească: *acu învăț psaltichia, ca să mă fac psalt la biserică* Al. [Gr. mod.].

psaltire f. colecțiunea psalmilor. [Gr. mod.].

pseudonim a. care își publică operele sub un nume plăsmuit. ‖ n. nume falș.

psihe f. 1. sufletul. ca principiu al vieții umane: *psihea poporului;* 2. mare oglindă mobilă. [Sensul 2 după fr. *psyché*].

psihiatrie f. partea științei medicale care studiază boalele mentale.

psihiatru m. medic de alienați.

psihic a. privitor la suflet, la facultățile intelectuale și morale: *fenomene psihice.*

psihofizică f. doctrina raporturilor între faptele psihice și fizica.

psiholog m. cel ce s'ocupă cu psihologia.

psihologic a. ce ține de psihologie.

psihologie f. partea filozofiei care studiază sufletul și fenomenele inteligenței și ale voinței.

P. S. S. abreviațiune pentru *Prea-Sfinția Sa,* titulatura unui episcop.

pst! int. spre a face tăcere.

ptiu! int. 1. imită sgomotul când se scuipă; 2. exclamațiune prezervativă: *ptiu, drace!*

pubertate f. starea persoanelor în vârstă de a se căsători.

public a. 1. care privește pe un popor întreg: *interes public;* 2. în folosul tuturora: *grădină publică;* 3. cunoscut de toată lumea: *svon public;* 4. care se face de față cu toți: *vânzare publică.* ‖ n. 1. poporul în genere: *a linguși gustul publicului;* 2. număr mare de persoane

www.dacoromanica.ro

reunite: *un public ales;* **în public,** înaintea tuturora.

publică v. 1. a face public și notoriu; 2. a spune în public, a divulga; 3. a tipări și pune în vânzare: *a publica o carte, un ziar.*

publicaţi(un)e f. 1. acțiunea de a publica: *publicațiunea unui decret;* 2. ordonanță publică; 3. tipărire și punere în vânzare: *publicațiunea unei opere;* 4. opera însăș: *publicațiuni ilustrate;* 5. strigare: *ofițerul stării civile va face două publicațiuni.*

publicist m. cel ce publică opere, articole de ziare sau de reviste.

publicitate f. 1. notorietate publică; 2. starea celor cunoscute de toți; 3. anunciu prin ziare, afișe, prospecte.

puchină f. Mold. urdoare. [Rostire provincială din *putină*, putoare].

puchi(n)os a. Mold. urduros. [V. *puchină*]

puchiței pl. Mold. picățele: *pantaloni cenușii cu puchiței negri.* [V. *picățele*].

pucioasă f. corp simplu nemetalic, de coloare galbenă, fără savoare, uscat, friabil, ce arde cu o flacără albastră și exală arzând un miros tare și pătrunzător; se întrebuințează la fabricarea chibriturilor, a prafului de pușcă și a vitriolului, iar în medicină în contra paraziților. [Lit. puturoasă: v. *puți*].

puciocnă f. *Bot.* coriandru sau iarbă puturoasă *(Bifora radians).*

pùdel m. câine cu părul creț. [Nemț. PUDEL].

pudibund a. care simte și arată pudoare.

pudic a. cast și modest în apucături, în fapte și în vorbe.

puding n. mâncare englezească compusă din făină, măduvă de bou, prune sau stafide și dreasă cu rom.

pudoare f. 1. rușine onestă cauzată de teama răului moral; 2. un fel de discrețiune, rezervă sau modestie, ce oprește de a auzi, a spune, ori a face unele lucruri.

pudră v. a da cu pudră.

pudră f. praf de orez (= fr. *poudre).*

pudruit a. acoperit, presărat: *grădină pudruită de o pulbere argintie* AL.

pueril a. copilăros: *motive puerile.*

puf! int. ce exprimă sgomotul surd ce face un corp căzând.

puf n. 1. fulgi ușori de gâscă cu cari se umple perne; 2. primii fulgi ai păsărilor; 3. *Bot.* V. pufaiu. [RUS. PUHŬ].

pufaiu n. ciupercă al cării înveliș se preface, la maturitate, într'o pulbere și în firișoare foarte fine asemenea pufului *(Bovista).*

pufăi v. a face puf din buze, a sufla fumul bând tutun. [Onomatopee].

pufni v. 1. a sufla greu: *vezi-l cum pufnește* AL.; 2. a râde cu hohot. [Onomatopee].

pugilat n. luptă cu pumnii, la cei vechi.

puhă f. Mold. 1. biciu de surugiu: *din puha lungă mereu pocnind* AL.; de-a **puha,** un fel de joc copilăresc cu o basma înnodată la un căpătâiu. [Pol. PUHA].

puhăcală f. V. pohoacă.

puhav a. Mold. 1. umflat (despre aluat); 2. bombat: *o stâncă puhavă și scobită* EM. [V. *buhav*].

puboier m. *Zool.* gaie (ar prezice, după credința poporului, ploaia cu pohoaie).

puhoiu n V, **poboiu:** *curg dușmanii în puhoiu* EM.

pui v. în agricultură: a rupe puii de la rădăcină.

puia-gaia f. joc de copii în care s'aleg doi băieți mai voinici și aceștia se fac: unul cloșcă și unul gaie, având un număr oarecare de pui.

puică f. 1. găină mică; 2. termen de gingășie: *puică dragă;* 3. pl. grăunțe neînflorite printre cocoșei.

puiezi v. 1. a face pui; 2. *fam.* a se întinde, a se lăți: *Rușii s'au puiezit ca și holera* CR. [Verb tras din forma prezentului: *puiez,* în raport cu infinitivul normal, *pui*].

puișor m. 1. puiu mic; 2. flori cusute pe cămășile țărănești: *puișori aleși de diferite colori;* 3. od. Mold. monedă de 15 parale.

puit n. operațiune agricolă; ruperea puilor rădăcinei.

puiu m. 1. animal de curând născut: *puiu de găină;* 2. se zice în dragoste și unui copilaș: *puiul mamei;* 3. de un tânăr viguros: *puiu de Român;* 4. (ironic) foarte, în bine sau în rău: *puiu de bețiv, de drac;* 5. se aplică și lucrurilor exprimând o nuanță de micime sau intensitate: *era un puiu de ger de crăpau lemnele* CR. *a tras un puiu de somn* ISP.; 4. ramură ce dă dela rădăcină (cf. *copileț);* 7. puișor pe cămăși, cojoace, [Lat. *PULLEUS (din PULLUS)].

pulbere f. praf: *pulbere de aur;* fig. *pulbere de raze* AL. [Lat. PULVEREM].

pulberic a. (poetic) prăfos: *prin nori pulberici* BOL.

pulmonar a. relativ la plămâni: *ftizie pulmonară.*

pulpă f. 1. carne moale fără oase și fără grăsime: *pulpa picioarelor;* 2. partea cărnoasă dela piciorul omului. [Lat. PULPA].

pulpană f. partea de jos a unei haine.

www.dacoromanica.ro

[Tras din *pulpă:* lit. poală ce acopere pulpa],

pulpos a. 1. cu pulpe groase; 2. cu ugerul mare (de oi sau capre). [Lat PULPOSUS].

puls n. bătaia arterelor produsă prin mişcarea sângelui: *a pipăi pulsul cuiva.*

pulsà v. a avea pulsaţiuni.

pulsaţi(un)e f. bătaia pulsului.

pulverizà v. a reduce în pulbere.

pulverizator n. instrument de redus în pulbere unele substanţe.

pumice f. piatră poroasă şi uşoară.

pumn m. 1. mână închisă; 2. cât se poate apuca cu pumnul: *un pumn de bani;* 3. *fig.* număr mic: *un pumn de soldaţi;* 4. termen de hotărnicie: o diviziune a stânjenului, cam $^2/_3$ dintr'o palmă. [Lat. PUGNUS].

pumnal n. armă scurtă, ascuţită şi tăioasă, compusă dintr'o lamă şi un mâner. [Modelat după it. PUGNALE].

pumnaş m. pl. broderie la cămăşi: *la mâneci cu pumnaşi cusuţi cu arniciu.* [V. *pumn*].

pumnui v. a da pumni.

punct n. 1. *Geom.* porţiune de spaţiu considerată cu cele mai mici dimensiuni ce se poate imagina: *linia se compune din puncte;* 2. loc determinat: *punct de plecare;* 3. foarte mică întindere: *pământul e un punct în univers;* 4. semn de punctuaţiune; 5. semn care se pune pe *i;* 6. chestiune de hotărît: *să lămurim acest punct;* 7. parte importantă: *iată punctul capital;* 8. moment preciz: *pe punctul de a pleca;* puncte cardinale, cele ce divid orizontul în patru părţi egale şi anume: N. S. E. şi V.; 9. obiect, totalitate de obiecte ce se pot vedea bine: *sunt frumoase puncte de vedere în acest parc;* 10. *fig.* mod de a considera lucrurile: *punctul nostru de vedere e fals.*

punctuà v. a pune puncte, virgule şi alte semne de punctuaţiune.

punctual a. care face exact, la punctul anumit.

punctualitate f. exactitate, regularitate minuţioasă.

punctuaţi(un)e f. 1. arta şi modul de a punctua; 2. semne ce servesc a marca punctuaţiunea.

pune v. (activ) 1. a aşeza într'un loc anumit: *a pune o carte pe masă;* 2. a îmbrăca: *a-şi pune pălăria;* 3. a pregăti: *a pune masa;* 4. a aplica, a întrebuinţa: *a-şi pune toate puterile;* 5. a propune: *a pune o întrebare;* 6. a semăna: *a pune grâu, porumb;* 7. a plasa: *a pune bani la dobândă;* 8. a garanta: *a-şi pune capul.* ‖ (reciproc) 1. a se aşeza: *pune-te acolo;* 2. a începe: *a se pune la vorbă;* 3. a se certa: *s'a pus cu dânsul.* [Lat. PONERE].

punere f. acţiunea de a (se) pune şi rezultatul ei; punere sub acuzare, decizione prin care un preventiv e pus în acuzare.

pungă f. 1. săculeţ în care se pun bani; 2. bani, avere: *recurg la punga ta;* 3. od. sumă de 500 lei sau galbeni: *un plocon de zece pungi* POP.; 4. nume de plante; punga babei, tătăişă; punga popii, traista ciobanului (şi o mâncare din pântece de porc umplut cu sânge). [Slav. PǑGVA: sensul 3 e o traducere după turc. KESÈ (v. *chesea*)].

pungaş m. cel ce fură bani. [Tras din *pungă*].

pungăşi v. a fura, mai ales bani.

pungăşie f. meserie şi faptă de pungaş.

pungi v. a pungăşi la joc: *pungind pe cei mai mari boieri* NEGR

pungociu n. pungă mare (CAR.).

punoiu n. Mold. 1. puroiu; 2. zeama ca o apă ce dau boabele porumbului. [V. *puroiu*].

puntà v. a îndrepta spre un punct: *puntară tunurile spre cetate* BĂLC. [După fr. *pointer*].

punte f. 1. pod peste o apă; 2. pânză aşternută în drum pe unde se transportă mortul; 3. grinda teascului; 4. curmezişul ferestrăului. [Lat. PONTEM].

pup m. Buc. 1. boboc de floare; 2. *Bot.* sbârciog. [Rus. PUPǓ].

pupà v. 1. *fam.* a săruta pe faţă, pe frunte: *unchiaşul şi baba pupară pe Făt-frumos şi pe o parte şi pe alta, iar el le sărută mâinile* ISP.; 2. a căpăta gratuit: *tu dela vizirul tot nu pupai bani* PANN; *toţi au pupat duba* ISP. [Termen copilăresc pentru sărutat, probabil de origină imitativă (cf. *ţoc*)].

pupă f. partea de dinapoi a corăbiei.

pupăgioară f. V. *pipijoi.*

pupat n. acţiunea de a (se) pupa.

pupăză v. a se păinjeni, a se acoperi cu un văl (vorbind de ochi): *cât p'aci să-i se pupăzeze văzul* POP. [Aluziune la cuibul murdar al pupăzei].

pupăză f. 1. pasăre de mărimea unei mierle cu o creastă de pene pe cap *(Upupa epops);* 2. cozonac (asemenea cuibului pupăzei) cu care se împodobeşte pomul dat de sufletul mortului (V. colac): *fă doi colaci din patru saci şi o pupăză dintr'o mierţă* POP.; colac peste pupăză, când cineva sufere o îndoită pagubă; 3. Tr. ciocan de spart pietre şi de făcut găuri în lemn; 4. plantă cu florile roşii purpurii, mai apoi albastre, la urmă verzi, rar albe *(Orobus vernus).* [Lat. UPUPA (cu a·

www.dacoromanica.ro

celaș sufix diminutiv ca la *coacăză:* sensul 3 face aluziune la ciocul arcuit al pasării. iar 4 la creasta-i colorată].

pupilă f. 1. lumina ochiului; 2. fată minoră și orfană sub conducerea unui tutor.

pupitru n. mobilă de pus cărți, caiete, note de muzică.

pupuică f. drăguță, nostimă: *pune straiele cele de anul nou și te fă pupuică* AL. [Repetire copilărească din *puică* (cf. fr. *poupoule*)].

pur a. 1. curat: *aur pur;* fig. *bucurie pură;* 2. corect, exact: *stil pur.*

pur n. 1. Mold. usturoiu sălbatic: *(Allium scorodoprasum); purul se consumă de țăran ca și usturoiul verde;* 2. Tr. praz. [Lat. PORRUM].

puradeu m. copil de țigan. [Ung. PURDÈ (termen luat din graiul țiganilor)].

purceà f. femeiușca porcului: *a lua purceaua de coadă,* fam. a se îmbăta. [Lat. PORCELLA].

purcede v. 1. a porni, a pleca: *la luptă purcedea* AL.; 2. a deveni: *din momentul acela ea purcese îngreunată* EM.; 3. *fig.* a proveni, a izvorî. [Lat. PROCEDERE].

purcel m. puiu de porc. [Lat. PORCELLUS].

purcelaș m. Mold. *Bot.* scaietele popii.

purceluș m. purcel mic.

purcelușă f. (Banat) pitulice (cu capul negru).

purces n. acțiunea de a purcede.

purecà v. 1. a căuta purecii; 2. *fig.* și *fam.* a căuta cu deamăruntul: *de cumperi lucrul, îl pureci și apoi tocmești.* [Lat. PULICARE].

purece m. 1. mică insectă ce se nutrește din sângele oamenilor și al unor animale *(Pulex irritans);* 2. pl. cuie sau ținte mici. [Lat. PULICEM].

purecì v. a înțepeni cu pureci.

puricale f. pl. V. poricale.

purice m. V. purece.

puricariță f. plantă cu flori galbene și cu miros neplăcut *(Pulicaria).*

purgà v. a deșerta pântecele cu ajutorul medicamentelor.

purgativ a. care poate purga. ‖ n. medicament ce scoate afară.

purgatoriu n. după Biserica catolică, locul unde sufletele celor drepți expiază păcatele, de care nu s'au căit îndeajuns în lumea aceasta.

purificà v. a (se) face pur: *a purifica aerul;* fig. *a purifica moravurile.*

purificați(un)e f. 1. acțiunea de a (se) purifica; 2. datină religioasă prin care se purifică în anumite împrejurări.

purificator a. care purifică.

purism n. defectul puriștilor. Purismul tinde la absoluta înlăturare a vorbelor străine și recente. Astfel curentul latinist, mai ales în Transilvania, a dominat câtva timp și în școalele din Muntenia. El a găsit expresiunea-i extremă în *Dictionarul* latiniștilor Laurian și Maxim (1871—1876).

purist m. cel ce urmărește cu exagerațiune puritatea limbei sau a stilului.

puritan m. 1. nume dat presbiterienilor rigizi ai Angliei, cari pretindeau că urmează după religiunea cea mai pură; 2. *fig.* cel ce afectează principii severe.

puritanism n 1. doctrina puritanilor; 2. *fig.* rigorism exagerat în purtare.

puritate f. 1. caracterul celor pure: *puritatea apei, puritatea aerului;* 2. *fig.* castitate, integritate: *puritatea moravurilor;* 3. exactitate, corecțiune: *puritatea stilului;* 4. delicateță: *puritate de gust.*

puroiu n. materie deasă ce se formează în abscese sau răni. [Lat. *PURONIUM (din PUS)].

purpură f. 1. tinctură de un roșu închis ce se face azi cu coșenila; 2. stofă vopsită cu purpura; 3. *fig.* demnitatea suveranilor, cardinalilor: *pe purpura romană credința așezară* GR. AL.

purpuriu a. de coloarea purpurei, roșu închis ce bate în violet: *buze purpurii.*

purpuros a. purpuriu: *mantila-i purpuroasă* BOL.

purtà v. 1. a susține ceva greu: *a purta o povară;* 2. a transporta dintr'un loc într'altul: *a purta un pachet la poștă;* 3. a pune pe sine: *a purta un palton;* 4. a avea asupră-și: *a purta arme;* fig. *a purta grija;* 5. a duce: *îl poartă în toate părțile:* fig. *îl poartă cu vorba;* 6. a îndemna: *inima mă poartă să stau în veci cu tine* AL.; 7. a întreprinde: *a purtat multe războaie;* 8. a fi de purtat: *această haină nu se mai poartă;* 9. a avea purtare bună sau rea: *se poartă aspru cu toți.* [Lat. PORTARE].

purtare f. acțiunea de a (se) purta și rezultatul ei: conduită.

purtăreț a. portativ.

purtat a. 1. ce a fost purtat: *haine purtate;* 2. dus, transportat: *o biată frunză de vânt în veci purtată* AL.; 3. *fig.* umblat, pățit: *ești om purtat* CR. ‖ n. mod de a se îmbrăca, port: *nu e deosebire între dânsele nici la stat nici la purtat* CR.

purtător a. și m. care poartă: *ochi purtători de pace* EM.

pururea adv. mereu, pe veci. [Cf. lat. PORRO, apoi, în viitor (cu aceeași particulă intensivă ca în *aiurea*)].

pus n. acțiunea de a pune: *pusul mesei.*

www.dacoromanica.ro

puşcă f. 1. od., în Mold., tun: *tunuri cè Moldovenii numiau puşti* Bălc.; 2. azi, armă portativă de foc, lungă de un metru până la un metru şi jumătate. [Slav. puşika (din nemţ *Büchse*)]. ‖ adv. 1. gol ca o puşcă; 2. repede înainte: *mă duceam puşcă la moară.*

puşcări v. a bate cu artileria: *tunurile puşcăriră cetatea* Bălc.

puşcăriaş m. cel osândit la puşcărie.

puşcărie f. închisoare de criminali (păzită de puşcaşi). [Vechiu-rom. *puşcărie*, artilerie, de unde cazarmă de tunari].

puşcărire f. bătaie cu tunurile: *desele puşcăriri ale artileriei* Bălc.

puşcaş m. 1. od, corp de 500 soldaţi sub comanda marelui Armaş, cari păzeau la temniţă; 2. od. în Mold., tunar: *puşcaşii sub căpitanul dorobanţilor;* 3. soldat înarmat cu puşca; 4. cel ce dă cu puşca în vânat.

puşcătură f. bătaie de puşcă: *cale de trei puşcături.*

puşchie f. Mold. băşicuţă pe limbă: puşchie pe limbă-ţi! exclamaţiune prezervativă la pomenirea unei nenorociri. [Lat. pustula].

puşchiu m. craidon, ştrengar: *un puşchiu ca tine* Isp. *auzi, puşchiul!* Al. [Turc. puşt].

puşcociu n. clistir: *ţişneşte apa ca dintr'un puşcociu.* [Derivat din *puşcă*, după forma-i lungueaţă].

puşcociu n. puşcă mică din soc: jucărie de copil.

puşculiţă f. 1. puşcă mică; 2. mic vas de păstrat bani.

puşlamà f. secătură, ştrengar. [Mold. *puşlău:* origină necunoscută].

pusnic m. V. pustnic.

pustă f. Tr. ţinut nelocuit, comună sau cătun aşezat pe locul vechilor puste. [Ung. puszta, pustiu]. V. **Puszta.**

pustie f. 1. pustietate: *ducă-se pe pustii;* 2. naiba: *bată-l pustia! mâncai-ar casa pustia!* Em. [Slav. pustyni, pustietate].

pustii v. a face pustiu.

pustiit a. 1. devastat: *locuri pustiite;* 2. *fig.* dezolat: *un vis ce se strecoară într'un suflet pustiit* Gr. Al.

pustiitor a. şi m. care pustieşte.

pustiu a. 1. gol, deşert: *casă pustie;* 2. *fig.* afurisit: *pustia de dragoste, un pustiu de somn.* ‖ n. pustietate: *glasul celui ce strigă în pustiu.* ‖ adv. ca o cobe: *latră a pustiu.* [V. *pustie*].

pustnic m. 1. cel ce trăieşte în pustiu; 2. *fig.* om care trăieşte retras. [Slav. pustynĭkŭ].

pustnici v. 1. a se face puştnic (Cr.); 2. a trăi ca pustnic.

pustnicie f. vieaţă de pustnic: *sălaş de pustnicie* Od.

puţ n. 1. groapă săpată în pământ spre a scoate apă; 2. orice groapă: *puţuri de păcură.* [Lat. puteus].

puţar m. 1. cel ce face puţuri, le curăţă, şi le sleeşte; 2. cel ce sapă puţuri de păcură. [Lat. putearius].

puteà v. 1. a avea puterea de a lucra sau de a face ceva, a fi în stare: *putem merge;* 2. a avea influenţă: *el poate mult pe lângă dânsul;* 3. (absolut şi negativ) a nu mai putea suporta: *nu mai pot de căldură;* 4. (ironic) a nu se teme: *nu mai pot de tine;* 5. a fi cu putinţă: *se poate.* [Lat. *potere (din potui)].

putere f. 1. tărie fizică: *nu mai am putere;* 2. *fig.* eficacitate, intensitate, punct culminant: *în toată puterea cuvântului, în puterea nopţii;* 3. facultate a sufletului: *puterea de a înţelege şi judeca;* de a putere a fi, locuţiune Mold. care exprimă o presupunere, pe semne, se vede că: *de a putere a fi acum eşti de casa noastră* Cr.; 4. mijloc de a lucra: *n'am nicio putere de a te ajuta;* 5. drept de a lucra pentru altul şi actul ce dă acest drept: *are puteri depline;* 6. drept de a ordona, de a putea impune voinţa sa: *putere paternă, putere suverană;* 7. dominaţiune: *puterea Romei era îngrozitoare;* 8. stăpânire: *acum e în puterea sa;* 9. autoritate ce guvernă Statul: toate puterile Statului emană dela naţiune; puterea legislativă s'exercită colectiv de către rege şi reprezentaţiunea naţională; puterea executivă e încredinţată regelui, iar puterea judecătorească se exercită de Curţi şi de tribunale; 10. guvern: *ajunge la putere;* 11. Stat suveran: *Ţările Române fură puse în 1856 sub garanţia marilor puteri ale Europei* (Franţa, Anglia, Prusia, Austria, Italia, Rusia şi Turcia); 12. *fig.* autoritate, influenţă: *n'are nicio putere asupră-i;* 13. forţă mecanică: *puterea aburilor;* 14. *Mat.* produsul a doi factori egali cu un număr dat: *9 e a doua putere a lui 3.* [V. *puteà;* formula *de a putere...* e un rest rar din infinitivul neapocopat după *a* (cf. echivalentul modern *de a putea...*)].

puterinţă f. (ironic) putere.

puternic a. şi m. 1. robust, viguros; 2. care are multă putere, care poate impune voinţa sa: *puternicii lumii;* 3. *fig.* capabil de a produce un efect mare: *o elocvenţă puternică.*

puţi v. 1. a scoate un miros neplăcut; 2. a mirosi urît: *pute a usturoiu.* [Lat. putere].

puţin a. şi adv. în mică cantitate: *puţină apă, bea puţin;*. cel puţin, măcar.

www.dacoromanica.ro

[Lat. *PUTINUS, mic, din PUTUS, copil (cf. it. *piccino*, mic, mărunt şi copil mic)]. ‖ n. număr mic.

putină f. 1. vas mai ales de lemn în care se ţine lapte, apă, varză; 2. vas de scăldat: a spăla putina, a o lua la sănătoasa (idiotism moldovenesc). [Ceh. PUTA, PUTENKA].

puţinătate f. puţin lucru.

putincios a. posibil. [V. *putinţă*].

puţineiu n. putină mică în care se bate laptele, ca să se facă unt.

putinţă f. posibilitate: *e peste putinţa omenească*. [V. *putere*].

puţintel adv. puţin de tot. [Tras din puţin cu ajutorul unui sufix analogic (cf. *mititel*)].

putoare f. 1. miros urît; 2. *fam.* femeie leneşă şi murdară. [Lat. PUTOREM].

puţoiu m. *fam.* băiat mic. [Derivat din *puţă*, membru de copil: primitiv termen de gingăşie].

putred a. care e în putregiune, în putrefacţiune: *lemn putred, corp putred*. [Lat. PUTRIDUS].

putrefacţi(un)e f. 1. descompunerea corpurilor organizate după încetarea vieţii; 2. starea corpului în putrefacţiune.

putregăios n. ce cade în putregiune: *lemne putregăioase* CR.

putregaiu n. lemn putred. [Tras din *putred* (cf. *mucegaiu* din *muced*)].

putregiune f. starea unui corp în descompunere.

putrezi v. 1. a cădea în putregiune; 2. *fig.* a se strica.

puturos a. 1. plin de putoare: *gunoiu puturos*: 2. *fam.* trândav.

puturoşie f. infecţie, lene.

puzderie f. 1. partea lemnoasă ce rămâne din cânepa meliţată, întrebuinţată de ţărani la foc; 2. pleavă; 3. *fig.* mulţime (metaforă luată dela meliţatul cânepei): *puzderie de vise*. [Slav. POZDERIE, paie, câlţi]. ‖ adv. mărunt şi mult: *zăpada cade puzderie*.

Q

Q m. a 17-a literă a alfabetului; figurează numai în voibe străine.

quadrienal a. care revine odată la patru ani: *premiu quadrienal*.

quadrivium n. în evul-mediu: partea instrucţiunii ce coprindea aritmetica, muzica, geometria şi astronomia, cele patru aşa numite arte matematice.

quaker m. membru al unei secte religioase, fundată pela 1645 de cismarul George Fox, azi răspândită în Anglia şi în Statele-Unite.

quantum n. cantitate, sumă determinată: *a fixa quantumul cheltuelilor*.

quarto adv. în al patrulea rând. V. in-quarto.

quasi adv. aproape, mai-mai.

quatuor n. 1. bucată muzicală din patru părţi; 2. totalitatea instrumentelor cu coarde ale unei orchestre.

quidam m. persoană necunoscută sau pe care nu voim a o cunoaşte.

quietism n. doctrină mistică a celor ce predicau o lăsare absolută în voia lui D-zeu şi neglijau cu totul practicele exterioare.

quietist m. cel ce profesează quietismul.

quiproquo n. eroare de a lua un lucru drept altul.

quolibet n. glumă proastă.

R

R m. a 18-a literă a alfabetului.

râbar m. rândunică de mare (*Sterna*). [Slav. RYBARĬ, pescar, pasărea hrănindu se cu peştişori].

rabat n. scăderea preţului sau a valorii.

răbdà v. a avea răbdare, a suferi cu tărie. [Origină necunoscută].

răbdare f. 1. virtute ce ne face să suportăm răstriştile cu bărbăţie şi fără a cârti; 2. linişte cu care s'aşteaptă ceva ce întârzie a veni; 3. stăruinţă, statornicie: *cu răbdarea toate se fac*; 4. fam. *răbdări prăjite*, aşteptare zadarnică.

răbdător a. şi m. care rabdă.

rabin m. 1. învăţătorul legii la Evrei; 2. capul spiritual şi predicatorul unei comunităţi izraelite.

rabinat n. demnitate de rabin.

rabinic a. particular rabinilor.

răbiţă f. peşte din familia crapilor, cu carnea gustoasă, trăieşte în ape dulci (*Gobio fluviatilis*). [Slav. RYBIŢA, peştişor].

rablă f. 1. mârţoagă: *înhămă rabla lui de cal* ISP.; 2. *fig.* om uzat. [Origină necunoscută].

răblărit a. uzat: *haine răblărite*. [Tras din *rablă*].

răboj n. lemn pe care se însemna numere prin crestături şi care servia apoi ca semn de recunoaştere în daraverile ţă-

www.dacoromanica.ro

răneşti (azi obişnuit numai între ciobanii cei bătrâni): fig. *a lor nume trecătoare le înseamnă pe răboj* Em. [Bulg. răboş].

răbueală f. Mold. unsoare de cismă (Cr.). [V. *răbui*].

răbufni v. 1. a trânti cu putere; 2. *fig.* a se răsti la cineva. [V. *bufni*].

răbui v. Mold. a freca cu o unsoare: *răbuind cioboatele cu dohot* Cr. [Cf. nemţ. reiben, a freca].

răbuş n. Mold. 1. V. *răboj*: *am dus-o cam anevoie cu răbuşul* Cr.; 2. *fig.* cumpăt: *să nu mă faci să-mi ies din răbuş afară* Cr. [Ceh. rabuš].

rac m. 1. crustaceu decapod, trăieşte în ape dulci sub pietre sau rădăcini; coaja-i devine roşie, când e fiert sau friptă (*Astacus fluviatilis*): *roş ca racul*; rac de mare, stacoj; 2. unul din cele 12 semne ale zodiacului, numit şi *cancer*; 3. sensuri tehnice: a) şurup de fier sau de oţel pentru scos dopuri; b) unealtă pentru vergele de puşcă cu care se scoate încărcătura armei; c) furcă cu care se opreşte căruţa pe un suiş; d) pl. n. ancora: *să ridice racurile şi să umfle pânzele* Pop.; e) belciug. [Slav. rakŭ; sensurile tehnice fac aluziune la cracii insectei].

răcădui v. Mold. a se repezi să lovească (dar abţinându-se): *se răcăduieşte el cu puşca* Cr. [Origină necunoscută].

răcăi v. 1. a săpa ţărâna cu unghiile, cu labele: *găina la gunoiu răcăe*; 2. *fig.* a roade: *îl tot răcăe la inimă* Pann. [Origină necunoscută].

răcăliciu m. răcănel.

răcan m. 1. puiu de broască; 2. în graiul milităresc: soldat nou şi prost (în opoziţiune cu deşcă). [Onomatopee după strigătu-i *rac-rac-rac!* de unde şi *răcăliciu, răcăţel, racateţ*].

răcănel m. brotac.

răcăni v. a orăcăi (vorbind de puii de broască): *brotacul răcăneşte când e vremea a ploaie*. [V. *răcan*].

răcari m. pl. od. scutelnici cari aduceau stăpânilor lor o sută de raci pe săptămână.

racateţ m. Buc. brotac: *mişcă guşa ca un racateţ*. [V. *răcan*].

răceală f. 1. însuşirea celor reci; 2. boală cauzată de un frig neaşteptat: *a muri de răceală*: 3. *fig.* indiferenţă: *l'a primit cu răceală*. [V. *rece*].

rachetă f. 1. ţeavă umplută cu pulbere nitrată şi care produce la înălţare efecte speciale de lumină; 2. unealtă în jocul de-a mingea (= fr. *raquette*).

rachier m. fabricant de rachiu.

rachierie f. fabrică de rachiu.

răchiţă f. un fel de salcie, bună pentru împletit coşuri (*Salix purpurea*). [Slav. rakita].

răchitan m. plantă cu florile roşii-purpurii (*Lythrum salicaria*). [Tras din *răchită*, coloarea purpurie fiind comună ambelor plante].

răchiţică f. sau **salcie mirositoare**, mic şi frumos arbore cu flori mici odorante (*Elaeagnus*).

rachiu n. alcool combinat cu apă, se face din vin sau bucate, din prune ori cireşe, etc.: *rachiul* se numeşte în Mold. *holercă*, iar în Tr. *palincă* şi *vin-ars*; varietăţi: basamac, boştină sau prăştină, ţuică. [Turc. raki].

răci v. 1. a (se) face rece; 2. a prinde răceală: *răceşte uşor*; 3. *fig.* a deveni indiferent, a se înstrăina.

răcilă f. rană incurabilă. [Derivat din *rac*, prin o metaforă analogă cu cea din *cancer*].

răcit a. care a prins răceală. ‖ n. faptă de a (se) răci.

răcitoare f. vas de răcit.

răcitură f. pl. mâncări reci.

raclă f. 1. vas sacru de păstrat moaşte sau sf. cuminecătură; 2. Mold. coşciug: *păru-i de aur curge din raclă la pământ* Em.; 3. cutie de lemn de păstrat brânză, unt, etc.; 4. rând de podele între două grinzi la o casă ţărănească. [Bulg. raklŭ, cutie, ladă (v. *lacră*)].

răcnet n. 1. strigătul leului; 2. *fam.* ţipăt furios.

răcni v. 1. a striga tare (vorbind de lei şi de tigrii); 2. *fam.* a striga tulbat, a urla ca fiarele. [Slav. ryknŭti].

răcoare f. 1. vreme rece: *noaptea pe răcoare*; 2. boare friguroasă; *armăsarul suflă răcoare* Isp.; 3. pl. fiori: *nişte răcori o apucară*; 4. *fam.* închisoare: *l'a pus la răcoare*. [Derivat din *rece*].

răcori v. 1. a da răcoare; 2. *fig.* a uşura: *i s'a răcorit inima*.

răcoritor a. care răcoreşte.

răcoros a. plin de răcoare, proaspăt: *un vânt răcoros*.

răcovină f. V. rocoină.

răculeţ m. plantă cu flori albe roşiatice, al cării rizom gros posedă proprietăţi astringente şi vulnerare (*Polygonum bistorta*). [Derivat din *rac*, după coloarea florilor sale].

radă f. mare basin (natural sau artificial) spre mare unde corăbiile se pot adăposti (= tr. *rade*).

rădăcină f. 1. partea arborelui ramificată şi ascunsă în pământ: *a prinde rădăcină*, fig. a se aşeza bine într'un loc; 2. partea plantei din pământ ce e bună de mâncare: *rădăcină de ceapă, de usturoiu*; 3. nume de plante: rădăcină de

www.dacoromanica.ro

micșunea, plantă întrebuințată în medicină ce servă, din cauza mirosului ei plăcut, la fabricarea pudrelor și săpunurilor parfumate *(Iris florentina)*; rădăcină dulce, gliciriză; rădăcina ciumei, captalan; **4.** partea prin care unele organe se țin de corp: *rădăcina părului, dinților*; **5.** *fig.* origină, cauză primă: *a tăia răul din rădăcina sa*; **6.** *Gram.* vorbă primitivă din care derivă altele; **7.** în aritmetică, număr care înmulțit prin el însuș, reproduce pe cel dintâi: *rădăcină pătrată, rădăcină cubică*. [Lat. RADICINA].

rădăciniu a. de coloarea gălbuie a rădăcinei: *cerneală rădăcinie*.

rădan n. lucrare colțurată de fortificațiune: *Șoimu 'n rădan cade răcnind* AL. (= fr. *redan*).

rădașcă f. insectă sburătoare cu coarne ca ale cerbului *(Lucanus cervus)*. [Alterat din *răgace*].

rădășcat a. se zice de coărnele vitelor ce seamănă cu ale rădașcăi.

rade v. **1.** a răzui; **2.** a tăia părul până la piele: *a-și rade barba*; **3.** a șterge pe d'asupra: *a rade o vorbă*; **4.** *fam.* a înșela: *am jucat... i-am ras* CAR.; **5.** (galicism) a dărâma la pământ: *cetățile au fost rase din temelie* BĂLC. [Lat. RADERE: sensul 5 după fr. *raser*].

râde v. **1.** a-și arăta bucuria prin contracțiunea mușchilor feței: *numai omul râde, dobitoacele nu râd*; **2.** *fig.* a avea un aspect grațios; *totul râde în natură*; **3.** a glumi: *vrei să râzi?* **4.** a-și bate joc: *o, soartă schimbătoare, ce râzi de omenire!* AL. [Lat. RIDERE].

radiă v. **1** a șterge, a suprima: *a radia un nume*; **2.** *Jur.* a desființa: *a radia o ipotecă*; **3.** a emite raze luminoase; **4.** *fig.* a exprima o bucurie foarte mare.

radiare f. **1.** acțiunea de a radia: *radiarea unui nume dintr'o listă, radiarea unei ipoteci*; **2.** emisiune de raze luminoase. *radiare solară*; *fig.* bucurie foarte vie.

radiat a. dispus în formă de raze. ‖ **radiate** n. pl. animale nevertebrate ale căror organe sunt dispuse în raze împrejurul unui centru: *polipi, spongii*.

radiator n. aparat servind a mări suprafața de radiare a unui tub, se întrebuințează mai ales pentru încălzitul caselor.

radical a. **1.** ce ține de rădăcină; **2.** *fig.* ce ține de esența unui lucru: *vițiu radical al unei sisteme*; **3.** întreg, complet: *vindecare radicală*. ‖ adv. **1.** cu desăvârșire: **2.** *pop.* în termeni tehnici, în stil neologic: *a vorbi radical*. ‖ m. partizan al radicalismului. ‖ n *Gram.* parte invariabilă a unei vorbe, în opoziție cu *dezinențele*.

radicalism n sistemă politică care tinde la o reformă completă a instituțiunilor unei țări.

rădiche f. V. ridiche.

radine f. pl. cele două plăși laterale ale setcei. [Origină necunoscută].

radiofon n. aparat care, prin radiațiuni, transmite sunete.

radiografie f. fotografie prin razele *X*, permițând a determina situațiunea exactă și natura leziunilor osoase.

radios a. **1.** care strălucește: *stea radioasă*; *raiu 'mi deschide poarta-i radioasă* AL.; **2.** care exprimă o vie mulțumire: *față radioasă*

radioteleğrafie f. telegrafie fără sârmă.

radioterapie f. metodă de tratare a unor boli cu ajutorul razelor *X*.

rădiu n. Mold. pădurice: *adio! rădiuri, codri umbroși!* NEGR. [Vechiu-rom. *reade* (1537): origină necunoscută].

radiu(m) n. metal descoperit în 1899 de Curie și caracterizat prin aceea că sărurile sale aunt luminoase, producând diferite acțiuni chimice.

rădvan n. Mold. un fel de caretă pe arcuri. [Rus. RYDVANŬ (din nemț. *Reitwagen*)].

rafală f. (galicism) izbitură bruscă de vânt: *sub crâncena rafală* AL. (= fr. *rafale*).

rafinà v. **1.** a face mai fin sau mai curat: *a rafina zahărul*; **2.** *fig.* a exagera finețea, a subtiliza.

rafinare f. **1.** acțiunea de a rafina (zahăr, metale); **2.** *fig.* finețe exagerată.

rafinărie f. **1.** loc de rafinat zahăr; **2.** *fig.* rafinare: *rafinăriile vieții*.

rafinat a. **1.** purificat; **2.** *fig.* subtil, delicat până la exces.

rafinor m. cel ce rafinează.

raft n. tacâm de cal: *frâne cu fluturi ori scumpele rafturi* POP. [Turc. RAHT].

raft n. poliță pentru așezat mărfuri. [Turc. RAFT, suport de fereastră].

răfuială f. **1.** achitarea unei datorii; **2.** *fig.* revanșă.

răfui v. **1.** a regula o socoteală, a plăti o datorie; **2.** a se justifica: *amar îți vei da seamă, foarte greu te-i răfui* NEGR.; **3.** a se revanșa. [Origină necunoscută].

răgace f. *Zool.* rădașcă. [Bulg. ROGAČ].

răgăeală f. acțiunea de a răgăi.

răgăi v. a scoate gazuri din stomac, prin gură. [Slav. RYGATI, a ghiorțăi].

răgălie f. pl. buturugi aduse de riuri și lăsate pe prundiș. [Vechiu-rom. *răgălie*, rădăcină: origină necunoscută].

răgaz n. **1.** timp disponibil, repaos; **2.** amânare, păsueală. [Cf. litfan RAKAS, termen, timp].

www.dacoromanica.ro

rage v. a sbiera ca vitele: *boii rag, caii rânchează* Al. [Lat. vulg RAGERE = clasic RUGIRE].

raget n. strigătul boilor: *un raget grozav şi lung de taur* Al. [V. *rage*].

ragilă v. a răzui cânepa şi inul uscat.

ragilă f. pieptene de tras fuioare: *ragila şi peptenii de pieptenat cânepa* Cr. [Şi *raghilă*, *ravilă*: cf. ceh RAFALA, darac].

răguşeală f. starea celui răguşit.

răguşi v. a pierde vocea, a nu putea vorbi bine. [Tras din lat. RAVUS (= RAUCUS), de unde *rag*, cu sufixul *uş*].

răguşit a. cu glasul aspru.

rahagiu m. vânzător de rahat. [Formaţiune analogică].

rahat n. pastă din zahăr, făină, migdale şi must de poame, cu fisticuri şi vanilie: *rahat de Belavista, de Syra.* [Scurtat din *rahatlocum*].

rahatlocum n. prăjitură numită obişnuit *rahat*: *bătrânul derviş mi se înfăţoşează cu o cutie de rahatlocum* Al. [Turc. RAHAT LOKUM: lit. desfătarea gâtlejului sau bucată delicioasă].

rahitic a. atacat de rahitism.

rahitism n. boală de copii ce le încovoaie şira spinării, cauzată mai ales de prostul nutriment.

rahnă f. Mold. troahnă. [Origină necunoscută].

rahtivan m. od. cămăraş de rafturi al cailor domneşti: *după dânşii veniau comişii, rahtivanii şi postelniceii călări* Fil. [Turc. RAHTEVAN(AGASY)].

raiă f. od. 1. creştin supus Porţii, şi în special poporul din Ţara românească şi din Moldova, tributar Turcilor: *cererile creştinilor raiale* Od.; 2. cetate ocupată de Turci, anume în Muntenia (Brăila, Giurgiu, Turnu) şi în Moldova (Hotin, Bender, Chilia). [Turc. RAYÀ, lit. turmă].

râie f. boală contagioasă a pielii, caracterizată prin o mare spuzeală şi mâncărime mai ales între degete. [Macedorom. *arânia* = lat. ARANEA, pecingine (lit. păianjen)].

raion n. raza unui oraş (= fr. *rayon*).

râios a. 1. plin de râie; 2. *fig.* murdar, respingător; 3. (ironic) fudul, care face pe grozav.

raită f. strigătul paznicilor de noapte (pe ei!), de unde inspecţie de noapte: *fanaragii strigau regulat raita* Negr.; 2. ocol: *hotărî să dea o raită prin oraşele olteneşti* Od. [Ung. RAJTA! haide!].

raiu n. 1. paradis; 2. *pop.* pomană (două colivi, doi colaci, lămâi, mere, smochine, stafide). [Slav. RAI].

râjnică f. plantă de pădure cu florile mici albe (*Cardamine impatiens*). [Origină necunoscută].

rălă f. Mold. V. rână: *se pune într'o rălă jos lângă foc* Cr.

ralia v. 1. a aduna iar la loc; 2. *fig.* a adera la un partid, la o părere (= fr. *rallier*).

raliu n. şină de cale ferată (= fr. *rail*).

ram n. 1. ramură: *teiul vechiu un ram întins-a* Em.; 2 *fig.* diviziune, parte integrantă: *ramul administrativ.* [Lat. RAMUS].

râmâ v. 1. a scurma sub pământ ca porcii; 2. *fig.* a roade: *mă râmă la inimă să ştiu* Isp. [Lat. RIMARI].

ramă f. cadră, pervaz. [Rus. RAMA (din nemţ. *Rahmen*)].

râmă f. vierme inelat cu corpul rotund, folositor agriculturei (*Lumbricus agricola*): *râmele umblă a ploaie.* [Tras din *râmâ*].

ramadan n. postul mahomedanilor ce cade în a noua lună a anului arab.

rămâneà v. (neutru) 1. a sta locului (în opoziţiune cu plecă): *a rămânea la noi*; 2. a fi mai mult, a subzista: *ce ne mai rămâne ? a rămas singur din toată familia*; 3. a ajunge într'o stare: *a rămas sărac.* ‖ (activ) v. 1. a întrece pe cineva, a-l învinge: *Hercule îi rămase pe toţi* Isp.; 2. a câştiga un rămăşag. [Lat. REMANERE].

rămas a. învins: *a se da rămas.* ‖ n. 1. acţiunea de a rămânea: *rămas bun*, adio! 2. rezultatul ei: rămăşiţă.

rămăşag n. prinsoare: *a câştigat rămăşagul.* [Tras din *rămas*].

rămăşi v. a pune rămăşag: *eu mă rămăşesc* Pann.

rămăşiţă f. 1. ceeace rămâne dintr'un tot; 2. pl. rămasuri dela un ospăţ; 3. pl. ceeace rămâne dela un mort, oseminte: *rămăşiţe pământeşti.* [Derivat din *rămas*].

râmător m. porc. [Lit. care *râmă* sau scormoneşte pământul].

ramburs n. acţiunea de a rambursa.

ramhursà v. a înapoia banii cheltuiţi pentru cineva (= fr. *rembourser*).

ramificà v. a se divide în ramuri (arbori, nervi); *fig.* ştiinţe).

ramificaţiune f. 1. dispoziţiunea ramurilor pe o cracă; 2. diviziunile şi subdiviziunile unui obiect: *ramificaţiunile vinelor.*

râmlean a. (arhaic) roman: *iată un căpitan, căpitan râmlean* Pop. ‖ m. Roman. [Slav. RIMLIANINŬ (din RIMŬ, Roma)].

râmni v. V. râvni.

ramolisment n. starea celui ramolit.

ramolit a. şi m. cel cu inteligenţa slăbită de o paralizie a creierului (= fr. *ramolli*).

ţampă f. 1. balustradă de-a lungul

www.dacoromanica.ro

unei scări: 2. loc în pantă lângă un drum: *rampă de vinuri la gară*; 3. în teatru, rând de lumini la marginea scenei.

ramtata! int. ce imită sunetul tobelor. [Onomatopee].

ramură f. 1. lemn ieşit din trunchiul arborelui; 2. partea unui lanţ de munţi sau a unui curs de apă: *Carpaţii au mai multe ramuri*; 3. pl. coarnele cerbilor; 4. *fig.* diviziune, parte: *diferitele ramuri ale matematicelor*; 5. subdiviziunea unei familii. [V. *ram*, pl. *ramuri*, de unde s'a abstras un sing. *ramură*].

rămurat a. acoperit cu ramuri: o *sălcică rămurată* Pop.

rămuros a. cu ramuri numeroase: *cerbi cu coarne rămuroase* Em.

rană f. 1. ruptură în părţile moi ale corpului; 2. *fig.* suferinţă, durere: *rănile inimei*. [Slav. RANA].

rână f. coastă, lature: *îl găsi la umbră culcat pe o rână* Pann. [Mold. *râlă*: origină necunoscută].

râncă f. funia cu care se leagă leuca de carâmbul carului, [Olteneşte *runc*, Tulcea *postoruncă* (v. această vorbă)].

râncău a. se zice de boul rămas defectuos dela întorsul testiculelor. [Derivat din *râncă*, părţile genitale ale taurului: origină necunoscută].

rânced a. cu miros urît şi acru (vorbind de carne ori grăsime stătută, aproape în putrefacţiune): *unt rânced*. [Lat. RANCIDUS].

râncezi v. a se face rânced.

rânchezà v. Mold. a necheza: *calul trist a rânchezat* Al. [Lat. RONCHARE].

rânchezare f. Mold. nechezare; *chiote de biruinţă şi a cailor rânchezări* Negr.

rânchiţă f. (Snagov) *Zool.* blehniţă. [Cf. rânced = bâhlit].

rând n. 1. ordin, rang succesiv: *fiecare la rândul său*; **pe rând**, unul după altul; 2. ordine de serviciu: *i-a venit rândul*; 3. şir: *un rând de cărămizi, de case*; **rând de haine**, costum complet; 4. ordine de timp, dată: *de rândul ăsta, în mai multe rânduri*; 5. linie: *citesc printre rânduri*; 6. ordine socială, clasă de indivizi: **de rând**, ordinar, comun: *om de rând, haine de rând*. [Slav. RĚDŬ, ordine, grad, linie, soartă, fire]. ‖ adv. **pe rând, de-a rândul**, succesiv, consecutiv.

rândaş m. servitor în curte şi la bucătărie, slugă la cai. [Lit. slugă de rând].

rândeà f. unealta dulgherului şi a tâmplarului spre a netezi lemnul: *a da la rândea*. [Turc. RENDÈ].

rândueală f. ordine determinată.

rândui v. 1. a orândui: *să mă rânduească secretar la vr'un minister* Al.; 2. a fixa: *se rândui ziua, locul* Pann, [V. *rând*].

rândunel adv. ca o rândunică: *calul rândunel sbura* Pop.

rândunică f. 1. pasăre ce rămâne în ţările noastre primăvara, vara şi toamna, pe când iarna o petrece în ţările calde; sboară foarte bine în zigzag, nutrindu-se cu insecte pe cari le prinde în sbor (*Hirundo domestica*); **rândunica Domnului**, codobatură; 2. *Bot.* iarba fiarelor. [Lat. *HIRUNDINELLA].

rang n. 1. loc ce ocupă cineva în stima oamenilor: *scriitor de primul rang*; 2. clasă socială: *a ocupa un rang distins*; 3. grad de tărie, de importanţă, a unei corăbii de războiu.

răni v. 1. a face o rană; 2. a sfâşia: *lumine de torţe rănesc întunecimea ca pete de jeratic* Em.; 3. *fig.* a vătăma: *se rănirâ cu toţii de dragostea ei* Pop.

răni v. a curăţa: *fata răneşte fântâna şi o îngrijeşte bine* Cr. [Bulg. RINI, a strânge, a ridica (cu lopata)].

rănit a. 1. care a căpătat o rană; 2. *fig.* sfâşiat: *gânduri mângâioase pentru o inimă rănită* Negr.

rănită f. sac de soldat. [Rus. RÁNETŬ, (din nemţ. *Ranzen*)].

rânji v. 1. a-şi arăta dinţii, vorbind de câini; 3. *fig.* a râde cu răutate. [Slav. *RĚJATI (serb. REJATI)].

rânjitor a. şi m. care rânjeşte.

rântaş n. tăină prăjită în unt. [Ung. RÁNTÁS].

rănunchioară f. *Bot.* silnic.

rănunchiu m. V. rărunchiu.

rânză f. 1. stomac; 2. pipotă: *rânză de dropie* Al. [Macedo-rom. *rândză* = albanez RÂNDÀS, chiag],

rânză f. mugur lung în formă de o midă (la alun, fag, mesteacăn). [Slav. RENSA, floarea amentaceelor, mătişor].

rânzişoară f. (Banat) *Bot.* rărunchiu.

rânzos a. Mold. rău la inimă. [Cf sinonimul *maţe pestriţe*].

râpă f. deal prăpăstios, coastă sau vale repede: *prin râpi adânci zăpada de soare s'ascunde* Al.; a da **de râpă**, a duce la prăpăd pe cineva. [Lat. RIPA].

rapacitate f. 1. lăcomia animalului ce se repede asupra pradei; 2. *fig.* lăcomie de câştig.

răpăi v. a bate din picioare sau din palme. [Onomatopee].

răpăit n. sgomot prelung.

răpăn n. 1. râia câinilor, cailor; 2. boala celor murdari la cap. [Origină necunoscută].

rapanghele pl. în locuţiunea populară **a lua (da) la rapanghele**, a trage

www.dacoromanica.ro

o bătaie ţapănă: *îl luară din nou la rapanghele* Isp. [Cf. *răpăì*].

răpănos a. plin de rapăn: *cal răpănos* Cr.

râpcă f. Mold. uscătură de viţă. [Origină necunoscută].

răpciugă f. curgerea nasului (boală lipicioasă la cai); *o răpciugă de cal* Cr. [Origină necunoscută].

răpciugos a. atins de răpciugă.

Răpciune m. numele popular al lunei Septemvrie. [Lat. raptionem, seceriş: lit. luna secerişului].

răpez n. avântul calului: *un răpez voinic îi da* Pop. [Abstras din *repezì*].

răpì v. 1. a apuca cu forţa; 2. a lua înainte de timp: *moartea răpeşte pe cei tineri;* 3. a transporta de bucurie, de admiraţiune: *cum o vede, se răpeşte de mândreţea ei* Bol., *al ei suflet se răpeşte* Em. [Lat. rapere; sensul 3 după fr. *ravir*].

răpire f. 1. ridicare cu violenţă; 2. transport, extaz: *toată adunarea vede cu răpire* Bol.

răpit a. 1. luat cu forţa; 2. *fig.* transportat de bucurie, de extaz.

rapiţă f. plantă din ale cării seminţe se face un uleiu de uns şi de luminat (*Brassica rapa*). [Serb. riepiţa (din lat. rapa].

răpitor a. 1. care răpeşte, lacom de pradă: *lup răpitor;* 2. *fig.* pornit: *om răpitor;* 3. fermecător: *cu o voce răpitoare.* ‖ m. cel ce răpeşte. ‖ n. pl. răpitoarele, păsări de pradă.

raport n. 1. dare de seamă despre o misiune sau o lucrare: *raportul unui inginer, medic;* 2. analogie, convenință: *aceste două edificii au raport laolaltă;* 3. relaţiuni (naturale sau logice) între lucruri: *raport de cauză la efect;* 4. relaţiuni între oameni: *raporturi de amicie;* 5. *Gram.* relaţiunea vorbelor între ele: *raportul adjectivului cu substantivul său;* 6. relaţiuni între două mărimi sau cantităţi matematice.

raportà v. 1. a face un raport; 2. a povesti din auzite: *călătorii raportează adesea lucruri false;* 3. a atribui: *a raporta un efect la cauza sa;* 4. a fi în conformitate cu: *a se raporta laolaltă.*

raportor m. cel însărcinat cu facerea unui raport. ‖ n. instrument geometric, semicerc de măsurat unghiuri.

râpos a. plin de râpe: alunecos, repede la vale.

răposà v. a muri. [Lat. repausare].

răposat a. şi m. mort: *răposatul întru fericire.*

Răpotini m. pl. 1. sărbătoare ţărănească ce cade a treia Marţi după Paşti: *nouă Marţi şi Răpotinii i-am ţinut cum am putut* Pann; 2. turte făcute cu acea ocaziune: *facerea răpotinilor după Paşti.* [Origină necunoscută].

rapsod m. 1. cântăreţ ambulant, la Grecii antici; 2. *fig.* poet primitiv; *cronicarii şi rapsozii* Em.

rapsodie f. fragment de epopee, cântec izolat recitat de rapsod.

răpştì v. Mold. a se răsti. [Slav. rŭpŭştŏ, a mormăi].

răpuitor m. cel ce răpune.

răpune v. 1. a omorî, a prăpădi: *lupul a răpus boii;* 2. a muri: *Radu Vodă se răpusese de o cumplită boală* Od.; 3. a pierde: *moşia să-şi răpue* Pann; 4. *fig.* a dispare: *a cărui origină 'n secoli s'a răpus* Gr. Al. [Lat. reponere, a pune de o parte, a pune în mormânt].

răpus a. omorît, prăpădit.

rar a. 1. care nu e des sau compact: *aerul e mai rar decât apa;* 2. ce vine la timpuri depărtate şi puţine: *rare sunt momentele de fericire;* 3. care nu e comun sau obişnuit: *o frumuseţe rară;* 4. *fig.* excepţional, de mare merit: *e un om rar.* [Lat. rarus]. ‖ adv. nu adesea.

rara adv. cu paşi mărunţi: *pornia rara pe dealuri.*

rarefacţi(un)e f. acţiunea de a rări şi starea lucrului rărit.

rareori adv. nu adesea.

rărì v. 1. a (se) face rar; 2. a veni rar: *o cam rărîam de pe acasă* Cr.; 3. a merge rar: *a o rări dela şcoală.* [Lat. rarescere].

răriş n. rarişte: *tace cucul la răriş* Pop.

rarisim adv. foarte rar.

rarişte f. locul pădurii unde copacii sunt mai rari: *rariştea de brazi* Em.

rariţă f. 1. plug tără rotile cu două cormene (servind la învelirea cuiburilor cu porumb); 2. constelaţiunea lui Siriu: *rariţele şi luceafărul de ziua* Cr. [Serb. raliţa, plug mic].

raritate f. 1. caracterul celor rare, mică cantitate; 2. ceeace se întâmplă rar; 3. lucru rar.

rărunchiu m. 1. rinichiu; 2. *fig.* sediul sensibilităţii morale: *pleacă cu rărunchii sdrobiţi de mâhnire* Isp.; 3. *Bot.* floare broştească. [V. *rinichiu*].

ras a. 1. tuns până la piele; 2. cosit: *câmpul ras rămâne verde ca o apă luminoasă* Al. ‖ n. acţiunea de a rade: *rasul barbei.* [Lat. rasus].

râs n. 1. acţiunea de a râde; 2. bătaie de joc: *a lua în râs, a face de râs.* [Lat. risus].

râs m. animal carnivor cu ochi foarte ageri (*Lynx*). [Slav. rysĭ].

www.dacoromanica.ro

răs... particulă indicând o repetițiune (mai intensivă decât **re**), adesea cu o nuanță peiorativă. [Ea reflectează când pe slav. RAZŬ, RAS, și când pe lat. RE EX (uneori ambele confundându-se)].

răsad n. 1. arbust proaspăt plantat; 2. *fig* semănță: *săgeți ce prind răsad de moarte 'n piepturi omenești* AL. [Serb. RASAD, butaș de transplantat].

răsădi v. a transplanta: *să semene flori și să le răsădească* ISP. [Serb. RASADITI].

răsadniță f. pepinieră. [V. *răsădi*].

răsăltà v. a sălta înapoi (vorbind de ceva elastic).

răsări v. 1. a sări deodată: *țipă răsărind din somn;* 2. a ieși din pământ (vorbind de plante): *iarba abia răsărise;* 3. *fig.* a ieși pe neașteptate: *de unde ai răsărit?* 4. a se arăta la orizont (vorbind de astre): *până a nu răsări soarele;* 5. *fig.* a apare: *văd răsărind din umbra trecutului;* 6. *fam.* a crește mare (vorbind de copii): *cât a răsărit.* [Tras din *sări*].

răsărit a. 1. ieșit din pământ: *flori răsărite;* 2. înalt de stat: *boi din cei mai răsăriți* ISP.; 3. în relief: *chipuri răsărite* OD. ‖ n. 1. momentul când un astru apare la orizont: *dela răsărit până la asfințit;* 2. partea cerului unde soarele se ridică d'asupra orizontului (ca punct cardinal): *răsăritul și apusul.*

răsărițean a. și m. 1. oriental; 2. ce ține de biserica greacă.

răsăritură f. tresărire: *o răsăritură a inimei* OD.

răsătură f. efectul raderii.

răsbate v. 1. a trece sau pătrunde prin: *razele soarelui răsbăteau printre copaci;* 2. a cutreiera; *a răsbate munții.* [Slav. RAZŬ și *bate* (cf. *răsbi*)].

răsbi v. 1. a pătrunde de cea parte: *cum ai putut răsbi până aci?* 2. *fig.* a învinge: *l'a răsbit frigul, foamea?* 3. *fam.* a omorî în bătăi. [Slav. RAZBITI, a frânge].

răsbitor a. care răsbește: *fă-te fulger răsbitor* AL.

răsboi v. a purta războiu, a se lupta: *ca niște uriași s'au răsboit Românii din ambele țări* BĂLC.

răsboinic a. 1. ce ține de războiu: *se pleacă pe răsboinicul său arc* AL.; 2. propriu războiului: *popor răsboinic.* ‖ m. oștean care se luptă. [Slav. RAZBOINĬKŬ, ucigaș, tâlhar (v. *războiu*)].

răsboinicesc a. războinic: *pământul îl clătește răsboinicescul tunet* GR. AL.

războiu n. 1. luptă cu armele între două natiuni: *războaiele defensive sunt singurele drepte;* 2. artă militară: *Napoleon avea geniul războiului;* 3. se zice de animale cari atacă pe altele; 4. *fig.* luptă în genere: *a face războiu viițiilor.* [Slav. RAZBOĬ, tâlhărie, omor; sensul vorbei a fost românește înnobilit]. V. Răsboiu. (Nume proprii).

răsboiu n. 1. unealtă de lemn cu care se țese pânza; 2. carul joagărului, calul sau căluseii morii de vânt; 3. puntea ferestrăului. [Vorbă identică cu cea precedentă (serb, RAZBOI); stativele reproduc sgomotul unei bătălii (cf. fr. *métier battant,* stative)].

răsbucuros a. foarte bucuros: *era bucuroasă și răsbucuroasă în sufletul ei* CR.

răsbun n. odihnă, pace: *foamea nu-i dedea răsbun.* [Abstras din *răsbunà*].

răsbunà v. 1. a face din nou bun, a deveni iar bună (vremea), a se înseninа: *cum se răsbun' un vifor sburând din nor în nor* EM.; 2. a face din nou bun (răul comis): în vechime ucigașul plătia o sumă hotărîtă rudelor ucisului (v. *răscumpărà*); 3. a înflige însuș pedeapsa, a face rău pentru rău: *s'a răsbunat.* [Din *răs* (= lat. RE EX) și *bun*].

răsbunare f. 1. acțiunea prin care cineva se răsbună; 2. dorință pasionată de a se răsbuna.

răsbunător a. și m. care (se) răsbună.

răscăcărà v. a întinde și depărta picioarele. [În loc de *răscrăcănа;* cf. bulg. RASKRAČAVAM, cu acelaș sens].

răscântător a. care repetă cântecul: *(filomela) povestia cu 'ntristare la Echo-răscântătoare* GR. AL.

răschirà v. 1. a răsfira: *frunza că mi-o răschira* POP.: 2. a depăna. [Rostire dialectală din *răsfira*].

răschitor n. 1. unealtă de depănat tortul: 2. *fig.* se zice de un om slab și înalt. [V. *răschirà*].

răsciti v. a citi din nou. [Slav. RAS și *citi*].

răscoace v. a coace prea mult. [Lat. RE EX și *coace*].

răscoagе f. pl. plantă cu flori mari frumoase, roșii-purpurii, fructul e o capsulă patrunghiulară cu numeroase semințe *(Epilobium angustifolium).* [Origină necunoscută].

răscoală f. revoltă. [Slav. RASKOLA, desbinare].

răscol n. 1. drug de lemn la loitrele carului; *fig.* a trecut peste răscoale, s'a întrecut cu...; 2. căuș de luntre. [Slav. RAZKOL, despicătură].

răscolì v. a căuta răsturnând toate: *a răscoli toată casa.* [Lit. a face răscoală cercetând].

rascolnici m pl schismatici ruși îm-

www.dacoromanica.ro

părțiți în două grupuri (cu și fără preoți), în total vr'un 1.400.000 de sectatori. [Rus. RASKOLNIKŬ, schismatic]. V. scopiți.

răscopt a. 1. prea copt; 2. tare: *ou răscopt*. [V. *răscoace*].

rascote f. pl. crăci uscate: *vizunia era înconjurată de bușteni și de rascote* ISP. [Cf. *vreasc*].

râșcov m. Mold. și Tr. ciupercă comestibilă de coloare roșie-cărămizie *(Agaricus deliciosus)*. [Cf. rus RYJIKŬ, roșiatic].

răscrăcănà v. V. răscăcărà. [V. *crăcană*].

răscroi v. a croi din nou. [Slav. RASKROITI, a tăia de-a curmezișul].

răscruce f. 1. locul unde se încrucișează două sau mai multe căi: *ajunge în răscrucile drumului* CR.; 2. partea trăsurii de care se prind șleaurile; 3. spetezele vârtelniței. [Slav. RAS și *cruce*].

răsculà v. a (se) revolta. [Slav. RASKOLITI, a desbina].

răsculare f. rebeliune. [V. *răsculà*].

răsculat a. și m. rebel.

răscumpărà v. 1. a cumpăra un lucru vândut; 2. a libera cu ajutorul banilor: *a răscumpăra captivi, robi*; 3. a scăpa, a mântui: *Isus a răscumpărat pe creștini de moartea eternă*; 4. a compensa: *a răscumpăra defectele prin calități*. [Vechiu-rom. *răscumpăra*, a răsbuna (a compensa crima cu bani) = lat. RE EX și *cumpăra*].

răscumpărare f. 1. acțiunea de a răscumpăra; 2. prețul de răscumpărare a unui captiv; 3. scăpare de păcate.

răsdà v. a da din nou: *să le dai și să le răsdai* CR. [Slav. RAZŬ și *dà*].

râset n. râs în gura mare.

răsfățà v. 1. a atinge ușor cu mâna: *a răsfăța calul pe coamă*; 2. *fig.* a trata cu prea multă blândețe: *a-și răsfăța copiii*; 3. a face pe caprițios: *ce mi-te răsfeți?* 4. a se desfăta: *albinele se răsfață printre flori*. [Din RE EX și *față*; cele două sensuri fundamentale ale vorbei sunt: a mângâia *fața* și a da cuiva prea multă *față* (cf. *nas, obraz*) = it. *sfacciato* (v. *înfruntà*)].

răsfirà v. 1. a depărta unul de altul (ex. degetele); 2. a desfășura: *păsările 'și răsfiră aripile*; 3. a se împrăștia: *și fugind se resfirau câte unul unul* POP. [Slav. RAS și *fir* (probabil primitiv metaforă din sfera țesutului), de unde și variantele *răschira* și *răshira*, de origină dialectală].

răsfirat a. 1. risipit: *oști răsfirate*; 2. desfășurat: *cu părul răsfirat pe umeri*

răsfoi v. 1. a întoarce foile unei cărți; 2. a consulta opere. [Slav. RAS și *foaie*].

răsfug n. boală de oi când se învârtesc în loc până ce cad jos. [Slav. RAS și *fugă*].

răsfulg n. 1. umflătura ugerului (boală la oi); răsfulg sec, când le piere laptele și slăbesc la trup; 2. *Bot.* dalac (frunzele plantei se întrebuințează în contra răstulgului) [Lit. răsfulger (cf. macedo-rom. *fulgu*, fulger), adică boală instantanee (v. *fulgerătură*)].

răsgăeală f. răsfățare.

răsgăi v. a răsfăța peste măsură. [Serb. RAZGOJITI, a crește bine (un copil)].

răsgândi v. 1. a se gândi din nou; 2. a-și schimba părerea: *s'a răsgândit*. [Slav. RAS și *gândi*].

răsghinà v. a se răscrăcăna prin alunecare. [Cf. *desghina*].

răshirà v. a se risipi: *armata se sdrobește și se răshiră* BĂLC. [V. *răsfirà*].

rășinà f. materie inflamabilă ce curge din unii arbori (pin, brad). [Lat. RESINA].

rășinos a. ce produce rășină: *arbore rășinos*. [Lat. RESINOSUS].

răsințelege v. a înțelege foarte bine: *ați înțeles și răsînțeles* CR. [Slav. RAZŬ și *înțelege*].

răsleț a. 1. care se depărtează (oaia din turmă); 2. izolat: *amar e de răslețul ce 'n urma lor rămâne* AL.; 3. *fig.* singuratic: *frumoasă ca un gând răsleț* COȘBUC. [Slav. RAZLĬĬ, deosebit].

răsleți v. 1. a se desghina: *când e turma răslețită, fără câini, fără păstor* AL.; 2. *fig.* a se depărta: *pentru a nu se răsleți feciorii depe lângă sine* CR.

răslog m. Mold. scândură lungă de brad: *cocioabă îngrădită cu răslogi de brad* CR. [Ung. RÉSZLÓG, scândură despicată].

rășlui v. 1. a tăia pe margine; 2. *fig.* a cotropi: *mi-a rășluit bucățica mea de răzeșie* AL. [Slovean REJLĬATI, a tăia].

răsmeriță f. Mold. revoluțiune, în special cea dela 1821: *de când cu răsmerița volintirilor* AL. [Slav. RAZMIRIȚA, răsboiu].

râșni v. a măcina (piper, cafea). [Origină necunoscută].

râșniță f. morișcă, mai ales de cafea. [Tras din *râșni*].

râșnitoare f. piatra de pe podul morii.

rasol n. 1. carne fiartă pentru preparare supei, pește fiert; 2. spoeală: *a da rasol unui zid*. [Bulg RASOL, carne de bou].

rasoleală f. spoeală.

rasolì v. 1. a tencui gros; 2. *fig.* a lucra prost, a face ceva cu zor.

raspă f. pila groasă a rotarului. [Ung. RÁSPÓ (din nemț. *Raspel*)].

răspândi v. 1. a duce departe, a arunca în toate părțile: *a răspândi un miros*;

www.dacoromanica.ro

2. a băga în minte: *a răspândi spaimă;* **3.** a propaga: *a răspândi un svon;* **4.** a vărsa: *a răspândi sânge.* [Slav. RASPÓDITI, a împrăștia].

răspântie t. punctul unde se încrucișează drumurile. [Slav. RASPÓTIE].

răspăr m. peștișor cu spini pe spinare *(Gastrosteus pungitius).* [Slav. RAS și *păr*]. ‖ adv. în răspăr, în direcțiune opusă părului, contrar; a lua în răspăr, a trata aspru pe cineva.

răspas n. răgaz: *nu-i dete răspas să se mai gândească* Isp. [Slav. RAS și *pas*; cf. *răstimp*].

răspicat a. și adv. deslușit: *a vorbi răspicat.* [Vechiu-rom. *răspicat,* despicat (Dosofteiu); v. *despică*].

răsplată f. ceeace se dă cuiva pentru o faptă bună sau pentru un serviciu. [Tras din *răsplăti*].

răsplăti v. **1.** a da o răsplată; **2.** a pedepsi, a răsbuna: *D-zeu nu răsplătește ca dușmanul* Pann. [Rus. RASPLATITI].

răsplătire f. răsbunare: *n'o să aibă răsplătire dela dreptul Dumnezeu?* Negr.

răspopi v. a scoate din popie, a lua darul preoției. [Slav. RAS și *popă*].

răspunde v. **1.** a da un răspuns: *a răspunde da sau ba;* **2.** a trece un examen: *candidatul a răspuns bine;* **3.** a scrie cuiva dela care s'a primit o scrisoare: *nu i-am răspuns încă;* **4.** a plăti: *am răspuns toți banii;* **5.** a da garanție: *răspund pentru el;* **6.** a întâmpina: *a răspunde unui pamflet;* **7.** a corespunde: *aceste camere răspund cu cele din față;* **8.** a avea un capăt, a ieși: *căile mici răspund în altele mai mari;* **9.** a străbate: *a răspunde până dincolo.* [Lat. RESPONDERE].

răspundere f. acțiunea de a răspunde și rezultatul ei: **1.** garanție: *sub răspunderea mea;* **2.** responsabilitate: *primesc toată răspunderea.*

răspuns n. **1.** ceeace se spune celui ce face o întrebare; **2.** scrisoare trimisă ca răspuns; **3.** întâmpinare, verbală sau scrisă. [Lat. RESPONSUM].

răspunzător a. **1.** garant; **2.** responsabil.

răsputere f. în locuțiunea din răsputeri, din toate puterile. [Slav. RAS și *putere*].

rassă f. **1.** toți cei ce se trag din aceeaș familie; **2.** varietate a speciei umane: *rassă albă;* **3.** varietate a speciei animale: *cal de rassă bună* (= fr. *race).*

rassă f. veșmânt larg de postav fără păr ce poartă călugării. [Slav. RASA, lit. haină rasă sau fără păr].

rast n. Mold. splină mare, umflătură mare a pântecelui (mai ales la copii) în urma frigurilor: *pătimesc de rast* Al. [Ung. RÁSZT].

răstălmăci v. **1.** a tălmăci din nou; **2.** a schimba sensul. [Slav. RAS și *tălmăci*].

răstav n. **1.** în tipografie, bucăți de fier cu cari se strâng literele în presă; **2.** unealtă la răsboiul de țesut; **3.** *fig.* cadru. [Tras din slav. RASTAVITI, a separa].

răsteiu n. **1.** băț ce ține gâtul boilor în jug; **2.** cuiu lung de lemn. [Cf. *răstav*].

răsti v. a vorbi cu asprime. [Origină necunoscută].

răstigni v. a crucifica. [Bulg. RAZTEGNÓ].

răstimp n. interval: *în răstimp de zece ani.* [Mold. *răstâmp* = slav. RASTÓPŬ, interval].

răstit adv. cu tonul aspru.

răstoacă f. locul unde se iea apa de pe o gârlă și se dă pe o alta (pentru a prinde pește), canal mic de scurs apa: *peste prundul din răstoace* Em. [Rus. RASTOKŬ, brațul unui râu].

răstoarce v. a întoarce altuia: *am vrut să răstorc cele trei lovituri* Cr. [Slav. RAS și *(în)toarce*].

răstrițe f. soartă nenorocită. [Slav. RAS și *triște*].

răsturnà v. **1.** a arunca la pământ: *vântul răstoarnă copacii;* **2.** *fig.* a doborî, a distruge: *a răsturna de pe tron, a răsturna o doctrină;* **3.** a strica ordinea, a deranja: *ai răsturnat toată casa;* **4.** a se da peste cap: *s'a răsturnat în trăsură.* [Slav. RAS și *turnà*].

răsturnare f. **1.** acțiunea de a (se) răsturna; **2.** starea celui răsturnat; **3.** *fig.* turburare, dezordine.

răsturnător a. care răstoarnă: *de Domni dibaciu răsturnător* Al.

răsturniș n. loc pieziș unde se răstoarnă carul.

răsuci v. **1.** a suci de mai multe ori: *a răsuci un paiu;* **2.** a întoarce cu violență: *i-a răsucit brațul;* **3.** a întoarce mereu: *a-și răsuci mustața;* **4.** a se învârti: *mă răsucesc într'un picior* Cr. [V. *sucì*].

răsucitor n. unealtă de răsucit.

răsufla v. **1.** a respira: *a răsufla cu plămânii;* **2.** *fig.* a da repaos, a se odihni: *lasă-mă să răsuflu;* **3.** a-și vărsa focul, mânia: *s'a mai răsuflat;* **4.** a se manifesta din nou, a ieși cu furie (vorbind de bube); **5.** a-și face loc, a izbucni: *un vaș prea îndesat răsuflă pe undeva;* **6.** *fig.* a transpira: *taina a răsuflat;* **7.** a-și ușura amarul: *s'a răsuflat către prietenii săi* Cr. [Din lat. RE și *suflà*].

răsuflare f. **1.** suflarea respirațiunii, aer atras și respins de plămâni: *dintr'o răsuflare;* **2.** exalațiune: *răsuflarea unei peșteri;* **3.** boare.

www.dacoromanica.ro

răsuflat a. 1. care s'a evaporat: *vin răsuflat*; 2. *fig.* transpirat: *taină răsuflată*; 3. trăit şi sătul de vieaţă: *om răsuflat*.

răsuflătoare f. ferestruie pe unde intră aer.

răsuflătură f. 1. răsuflare prelungită: *scoase o răsuflătură* PANN; 2. spuzeală pe corp.

răsuflet n. (poetic) răsuflare: *când sorb al tău răsuflet în suflarea vieţii mele* EM. [Derivat din *suflet*, cu sensul primitiv de «suflare»].

răsuflu n. (poetic) răsuflare: *lanul încă umed de răsuflul aurorei* AL. [V. *suflă*].

răsunà v. 1. a suna tare, a reda sunetul cu intensitate: *casa răsuna de strigătele sale*; 2. a produce un sunet: *vioara răsună sub degetele sale*. [Lat. RESONARE].

răsunător a. care răsună.

răsunet n. sunet prelungit, ecou. [Lat. RESONITUS].

răsur m. *Bot.* măceş: *nu este răsur să n'aibă cusur* PANN. [Tras din *răsură*].

răsură f. floarea răsurului, roză sălbatecă. [Cf. lat. ROSULA (din ROSA)].

răsùră f. 1. răzătură; 2. od. dare suplimentară pentru lefile boierilor: *cassa răsurilor*. [Lat. RASURA].

răsvot n. nouă votare.

răsvrăţ n. răsvrătire: *răsvrăţul e 'n aer ca fulgerul în nori* AL. [Abstras din *răsvrăti*].

răsvrăti a. a (se) revolta. [Slav. RAZVRATITI].

răsvrătire f. revoltă.

răsvrătit a. şi m. rebel.

răsvrătitor m. cel ce împinge la răzvrătire.

rât n. botul porcului: *belciug de aur la râtul porcului* PANN. [Slav. RŬTŬ].

răt n. Tr. livede: *nu-i ca mine floare 'n răt* POP. [Ung. RÉT].

ratà f. termen convenit de plată.

raţă f. 1. pasăre din ordinul notătoarelor, cu pene pestriţe lucitoare: ea foloseşte omului prin carnea, ouăle şi puful ei cel moale *(Anas)*; 2. hora soldaţilor; de-a raţa, joc de copii care imită mişcările greoaie ale raţei. [Dial. (Slănic) *naţă* = lat. *ANATEA (din ANAS, ANATIS)].

rătăcanie f. Mold. văgăună (prin prăbuşirea terenului): *prin rătăcăniile de prin uliţile Iaşilor* CR. [Tras din *rătăci* (ct. bloc *eratic*)].

rătăci v. 1. a pierde drumul drept, a umbla încoace şi încolo; 2. a pierde în genere: *şi-a rătăcit cărţile*; 3. *fig.* a înşela, a turbura: *această nenorocire i-a rătăcit minţile*. [Tras din lat. ERRATICUS, rătăcitor].

rătăcire f. acţiunea de a (se) rătăci şi rezultatul ei: 1. umblet lără căpătâiu; 2. turburarea minţii; 3. părere falşă, eroare; 4. pl. apucături destrăbălate.

rătăcit a. 1. care a pierdut drumul mare; 2. înşelat în părerile sale; 3. turburat: *ochi rătăciţi*.

rătăcitor a. care rătăceşte: *cavaler rătăcitor*. V. **Jidov**.

râtan m. Mold. 1. porc; 2. *fig.* mojic. [V. *rât*].

ratificà v. a confirma ceeace s'a făcut sau promis.

raţionà v. 1. a se servi de raţiune spre a cunoaşte şi judeca ceva; 2. a repartiza (în timp de războiu) proviziunile sau combustibilul.

raţionabil a. 1. înzestrat cu raţiune: *omul e o fiinţă raţionabilă*; 2. conform raţiunii: *pretenţiune raţionabilă*; 3. suficient, convenabil: *preţ raţionabil*.

raţional a. 1. ce nu se poate concepe decât prin raţiune; 2. fundat pe raţionament: *metodă raţională*.

raţionalism n. sistemă filozofică ce nu recunoaşte, în materie de credinţă, decât ceeace raţiunea însăş poate descoperi.

raţionalist a. ce ţine de raţionalism: *şcoală raţionalistă*. ‖ m. partizan al raţionalismului.

raţionament n. 1. facultate de a raţiona; 2. şir de argumente.

raţionat a. 1. conform regulelor raţionamentului; 2. care este rezultatul unui raţionament: *alegere raţionată*; 3. se zice de orice metodă ce dă seamă de regulă: *gramatică raţionată*.

raţişoară f. 1. raţă mică; 2. pl. *Bot.* stânjinel (după colorile variate ale florilor sale).

raţiune f. 1. facultatea de a cunoaşte şi judeca: *raţiunea deosebeşte pe om de animal*; 2. dreaptă judecată, bun simţ: *copil fără raţiune*; 3. probă sprijinită de un argument; *raţiuni bune, raţiuni rele*; 4. motiv, interes: *raţiune de Stat*.

răţoi v. a se îngâmfa, a se fuduli: *cum te răţoeşti la soare fudul cu a mele pene?* AL. [Tras din *răţoiu*, cu aluziune la umbletu-i fătăitor].

răţoiu m. bărbăţelul raţei.

răţoş n. Mold. han la drumul mare: *dela ratoş mai la vale* POP. [Rut. RATUŞ (din nemţ. *Rathaus*)].

rătund a. V. **rotund**. [Vechiu-lat. RETUNDUS = clasic ROTUNDUS].

rătungioară f. *Bot.* silnic (după forma încordată a tulpinei sale).

răţuşcă f. puiu de raţă.

rău a. care nu e bun: *om rău*. [Lat. REUS, vinovat: culpabilul a devenit românește tipul răutăţii, iar omul care nu-i

www.dacoromanica.ro

bun, un alienat (v. *nebun*)]. ‖ adv. cum nu se cuvine: *se poartă rău.* ‖ n. 1. ceeace e contrar binelui: *a discerne binele de rău;* 2. ceeace e contrar virtuții, probității, onoarei: *a face rele;* 3. calamitate: *războaiele produc multe rele.*

râu n. 1. curs de apă ce se varsă într'un fluviu sau într'alt râu; 2. *fig.* torent: *râuri de cântări* Em. *un râu falnic de lumină se revarsă peste munte* Al; 3. pl. flori cusute (în linii șerpuitoare) pe iile țărancelor. [Lat. RIVUS].

râurî v. 1. a curge ca un râu: *râură oștirea ca trâmbe pe luncă* Bol.; 2. a undula: *păru-i blond pe umeri cade râurind* Bol.

răurușcă f. viță sălbatică. [V. *lăuruşcă*].

răutăcios a. 1. pornit a face rău: *om răutăcios;* 2. plin de răutate: *ce răutăcios ești!* [Tras din *răutate*].

răutate f. 1. caracterul celui răutăcios; 2. vorbă sau faptă răutăcioasă: *capul tuturor răutăților;* 3. maliţiozitate. [Formațiune din *rău* după analogia lui *bunătate*].

răuvoitor a. care voiește răul.

răvac n. 1. partea cea mai curată a mierii ce se scurge din fagurii expuși la soare; 2. must scurs din struguri: *o vedriță de răvac* Pop. [Turc. RAVAK].

ravăn a. umed. [Origină necunoscută].

răvar n. 1. scurtătură de lemn crestat cu care se freacă brânza; 2. strecurătoare de mazăre fiartă; 3. ciubăraș de spălat carne; 4. ghiveciu de flori. [Și *răvor*: origină necunoscută].

răvaș n. 1. bilet: *răvaș de drum,* pașaport: 2. Tr. răboj. [Serb. ROVAŠ, răboj].

răvășeală f. mare dezordine prin casă.

răvăși v. a scotoci. a răsturna căutând ceva. [Origină necunoscută].

răvășit a. risipit în dezordine: *lumea răvășită se înlocuește iarăș* Bălc.

ravilă f. Mold. V. **ragilă**.

râvnă f. ardoare, zel. [Slav. RIVĬNŬ, zelos].

râvni v. a dori ceva cu înfocare: *Despot râvnește a mea putere* Al.

râvnire f. aspirațiune: *o prostatică râvnire la mărire!* Od.

râvnitor a. și m. care râvnește: *râvnitor la domnie* Od.

răvor n. V. **răvar.**

raz... răz... V. **ras... răs...**

raz n. răzătoare de dulgher. [V. *rade*].

rază f. 1. linie izolată de lumină: *razele soarelui;* **razele X** (sau *ale lui Roentgen*), raze luminoase imperceptibile ochilor, străbat la lumină mai toate corpurile opace și posed proprietăți terapeutice; 2. *fig.* licărire: *la cine pot să aflu o rază de îndurare?* Al. *când în viața pustiită râde o rază de noroc* Em.; 3. splendoare: *paloarei tale raza inocenței eu i-am dat* Em.: 4. frumusețe: *ea e în lume cea dintâiu rază* Pann; 5. *Geom.* semi-diametru, linie dreaptă trasă din centru la circumferința unui cerc; 6. prin extensiune, raion, distanță determinată a ocolului unui oraș; 7. spiță de roată; 8. totalul firelor de urzeală pe vârtelniță. [Lat. RADIUS]

razachie f. varietate de struguri cu boabe mari ovale, albe sau roșii și cu coaja groasă. [Turc. RAZAKI].

răzălău n. pilă groasă. [V. *rade*].

răzătoare f. 1. unealtă de ras hrean; 2. pe care se curăță de gunoiu încălțămintea.

răzătură f. 1. efectul răzuirii; 2. bucată de piele pe care se rade.

răzeș m. Mold. țăran proprietar de pământ. [Ung. RÉSZES, părtaș].

răzeșesc a. ce ține de răzeș: *sat vechiu răzeșesc* Cr.

răzeșie f. Mold. moșie mică.

răzeșime f. mulțimea, clasa răzeșilor (Al).

razim n. V. **reazim.**

razna adv. încoace și încolo: *tot umblă razna pe drumuri de geaba* Pann [Rus. RAZNYÍ, desperecheat].

răzni v. 1. a se deșghina; 2. a se înstrăina dela ai săi: *el de frică s'a răznit și s'a dus la haiducit* Pop. [Rus. RAZNITI, a despărți].

răznet a. înstrăinat: *aoleo, frate răznet!* Pop. [Compromis între *raznă* și *răzleț*].

răzor n. 1. locul pe unde se trage ultima brazdă (pentru scursul apelor sau ca hotar între semănături); 2. brăzdiță de iarbă pe marginea stratului cu flori. [Serb. RAZOR, brazdă].

răzorî v. 1. a (se) brăzda ca să serve de hotar: *ogoare ce se răzoresc pe luncă;* 2. *fig.* a fi limitrof: *unde se răzoresc hotarele noastre cu ale Ardealului* (Vlahuță).

răzui v. 1. a lua părți din ceva cu un instrument tăios; 2. a șterge, a netezi. [V. *raz*].

răzuitoare f. unealtă de răzuit piei, pereți, scări, aleele unei grădini, etc.

răzuș n. 1. sapă mică de lemn; 2. un fel de daltă de dulgher. [V. *raz*].

razzia f. 1. năvală în țară vrăjmașă spre a răpi turme, grâne, etc.; 2. *fig.* a face o razzia prin mahalalele orașului pentru a prinde reufăcători.

re, particulă ce exprimă în compoziţiune o idee de repețire sau de întoarcere la starea primitivă.

reabilită v. 1. a restabili pe cineva în toate drepturile, prerogativele, ce le

www.dacoromanica.ro

pierduse: *a reabilita memoria unui condamnat;* 2. a recăpăta stima publică: *s'a reabilitat.*

reabilitare f. restabilire în toate drepturile pierdute.

reacţionar a. şi m. care tinde la o reacţiune politică.

reacţiune f. 1. *Fiz.* acţiunea unui corp asupra altuia; 2. *Chim.* manifestarea caracterelor distinctive ale unui corp provocată prin acţiunea altui corp; 3. *fig.* mişcarea de opiniune în sens contrar celei precedente; 4. acţiunea unui partid politic care caută a reveni la starea anterioară a lucrurilor.

reactiv a. care produce o reacţiune. ‖ n. substanţă ce permite analizei chimice de a recunoaşte natura unui corp.

readormi v. a adormi din nou.

readuce v. a aduce la locul, la starea dinainte.

real a. 1. care există într'adevăr; 2. cu aplicaţiune practică: *liceu real,* în opoziţiune cu **clasic**; 3. opus lui ideal. ‖ m. mică monedă spaniolă de argint în valoare de 25 centime.

realege v. a alege din nou.

realism n. 1. doctrina filozofică a realiştilor; 2. sistema acelor artişti şi literaţi cari (pretind că) imitează natura cu excluderea oricărui ideal.

realist a. şi m. 1. nume dat unor filozofi medievali cari considerau ideile abstracte (genul, specia) şi ideile absolute (adevărul, binele, frumosul) ca nişte fiinţe reale; 2. partizan al realismului în artă sau literatură: *şcoala realistă.*

realitate f. existenţă efectivă, lucru real; în **realitate**, într'adevăr.

realizà v. 1. a da realitate sau fiinţă: *omul realizează abstracţiunile minţii;* 2. a face: *a realiza beneficii mari;* 3. a deveni real, a se împlini: *visul său s'a realizat.*

realizabil a. ce se poate realiza.

realţà v. a înălţa iar: *a realţa o naţie slăbită* Bălc.

reamintì v. a(-şi) aduce iar aminte.

reapare v. a apare din nou.

reapariţi(un)e f. acţiunea de a reapare.

reavoinţă f. voinţă rea.

reazim (razim) n. 1. proptea, sprijin; 2. *fig.* protecţiune: *bizuindu-se pe reazimul lor ostăşesc* Od. [Origină necunoscută].

rebarbativ a. aspru şi respingător (la înfăţişare).

rebedenie f. *fam.* rudenie: *rebedenie la rebedenie trage ca acul la magnet* Isp. [Alteraţiune din *rudenie* sub o influenţă necunoscută].

rebegeală f. 1. starea celui rebegit; 2. răceala viţeilor şi a mieilor.

rebegì v. a înţepeni de frig, a amorţi: *barza de frig rebegită* Isp. [Origină necunoscută].

rebel a. 1. care nu se supune autorităţii legitime; 2. care se revoltă: *gândiri, lumi rebele* Em.; 3. care rezistă: *friguri rebele;* 4. *fig.* an voie de tratat, de mânuit: *materie rebelă poeziei.* ‖ m. cel ce se revoltă.

rebelà v a se răscula: *voieşte a se rebela împotriva Cezarului* Bălc.

rebeliune f. răscoală, răsvrătire.

rebus n. enigmă exprimată prin figuri de obiecte. Ex. A A... a a.. (am mari amici = a mari a mici).

recade v. a cădea la loc: *porţile recad* Em.

recalcitrant a. care rezistă cu încăpăţânare.

recăpătà v. a căpăta din nou.

recapitulà v. a rezuma pe scurt.

recapitulaţi(un)e f. repetiţiune sumară de ceeace s'a zis sau scris.

recâştigà v. a câştiga ceeace pierduse.

rece a. 1. care nu e cald: *vreme rece;* 2. proaspăt: *apă rece;* 3. îngheţat: *vânt rece;* 4. *fig.* flegmatic, indiferent: *o privire rece;* 5. pl. răcitură, piftie. [Lat. recens, proaspăt].

recensemânt n. numărătoare oficială a locuitorilor unei ţări.

recensent m. autorul unei recensiuni.

recensi(un)e f. 1. compararea ediţiunii unui scriitor vechiu cu manuscriptele; 2. critica unei opere.

recensor m. cel însărcinat cu facerea recensemântului.

recent a. făcut sau venit de curând: *scrisoare recentă.*

recepisă f. adeverinţă de primire a unei scrisori, telegrame, etc.

receptacul n. *Bot.* fundul potirului unei flori.

recepţi(un)e f. 1. primire şi modul de a primi pe cineva; 2. ceremonie prin care se face o primire solemnă.

rechemà v. 1. a chema din nou; 2. a face să revie un ambasador.

rechemare f. acţiune prin care se recheamă un ambasador: *scrisori de rechemare.*

rechie f. rezedă sălbatică. [Origină necunoscută].

rechin m. peşte gros de mare foarte mâncăcios (= fr. *requin*).

rechiziţi(un)e f. ordin dat de autoritate spre a-i se pune la dispoziţiune oameni sau lucruri: *cai de rechiziţie.*

rechizitoriu n. 1. acuzare făcută de

www.dacoromanica.ro

ministerul public într'un tribunal; 2. *fig.* imputări violente.

recidivă f. 1. recădere în acelaş delict, în aceeaş crimă: *recidiva atrage o agravaţiune a pedepsei;* 2. *Med.* revenirea unei boale.

recidivist m. cel ce comite a doua oară un delict, o crimă.

recipiendar m. cel primit solemn într'o societate.

recipient n. 1. vas chimic de primit un lichid sau gaz; 2. clopot de sticlă aşezat pe platoul maşinei pneumatice.

reciproc a. care se face şi de o parte şi de alta: *amicie reciprocă.*

reciprocitate f. starea celor reciproce.

recită v. a spune cu glas tare ceva învăţat pe dinafară.

recitativ n. cântec ce nu e supus măsurei.

recitator m. cel ce recitează.

reciti v. a citi din nou.

reclamà v. 1. a cere cu stăruinţă ca ceva cuvenit: *a reclama preţul muncii;* 2. a avea trebuinţă de: *sănătatea reclamă cruţare;* 3. a protesta: *a reclama încontra unei nedreptăţi.*

reclamă f. articolaş într'un ziar spre a lăuda şi recomanda o carte, un obiect de comerţ, etc.

reclamant m. cel ce face o reclamaţiune.

reclamaţi(un)e f. acţiunea de a reclama.

recluziune f. pedeapsă aflictivă şi infamantă impusă celor închişi (dela 5—10 ani) într'un penitenciar: *durata recluziunii e minimum cinci şi maximum de zece ani.*

recoltà v. a face recoltă.

recoltă f. 1. culesul bucatelor câmpului; 2. fructele culese: *recoltă de grâu;* 3. *fig.* culegere.

recomandà v. 1. a sprijini pe lângă cineva, ca să-i fie favorabil: *a recomanda pe un funcţionar superiorului său;* 2. a face demn de stimă: *meritele sale îl recomandă în destul;* 3. a sfătui energic: *recomandă-i să fie prudent;* 4. a asigura o scrisoare plătind o taxă suplimentară.

recomandabil a. care merită a fi recomandat.

recomandat a. se zice de o scrisoare asigurată prin plata unei taxe speciale.

recomandaţi(un)e f. 1. acţiunea de a recomanda; 2. ceeace recomandă: *meritul său e o recomandaţiune;* 3. ordin stăruitor: *ascultaţi recomandaţiunile sale.*

recompensà v. a da o recompensă, a răsplăti.

recompensă f. răsplată.

reconcilià v. a (se) împăca.

reconciliare f. împăcare.

reconduce v. a însoţi pe cineva la plecare, mai ales din politeţă.

reconstitui v. a constitui din nou.

reconstrui v. a construi pentru a doua oară.

record n. (termen de sport) calitatea unui concurent care întrece pe ceilalţi: *el deţine recordul de 50 kilometri pe oră.*

recreà v. a se odihni dela muncă, a se distra.

recreaţi(un)e f. 1. exerciţiu plăcut ce odihneşte de o muncă: *copiii trebuie să iea recreaţiuni scurte şi dese;* 2. timp acordat acestui repaos.

recreativ a. care recrează.

recriminà v. a răspunde unor acuzări sau injurii.

recrut m. 1. soldat nou; 2. *fig.* persoană adaosă unei societăţi.

recrutà v. 1. a face recruţi; 2. *fig.* a atrage într'o asociaţiune; 3. a primi recruţi: *Academicianii se recrutează printre scriitori.*

recrutare f. acţiunea de a recruta: *recrutarea se făcea od. prin tragere la sorţi.*

recrutor m. cel ce recrutează.

rectangul n. V. **dreptunghiu.**

rectangular a. *Geom.* ce are forma unui dreptunghiu.

rectificà v. a îndrepta un lucru, a-l repune în starea în care trebue să fie.

rectitudine f. 1. ceeace-i în linie dreaptă; 2. *fig.* ceeace-i conform cu raţiunea, cu morala.

recto n. prima pagină a unei foi.

rector m. cel ce dirijează o Universitate.

rectorat n. demnitate, funcţiune de rector.

rectum n. *Anat.* partea din urmă ce termină intestinul cel gros.

reculege v. a-şi concentra atenţiunea asupra unui obiect: *a se reculege* (= fr. *recueillir).*

reculegere f. încordarea minţii la un singur lucru.

recunoaşte v. 1. a-şi readuce aminte despre o persoană sau un lucru ce cunoaştem: *l'am recunoscut îndată;* 2. a distinge după vr'un semn: *scriitorul mare se recunoaşte după stilul său;* 3. a descoperi adevărul despre ceva: *s'a recunoscut inocenţa lui;* 4. a observa de aproape: *a recunoaşte poziţiunile inimicului;* 5. a admite ca just, a mărturisi ca adevărat: *a-şi recunoaşte greşelile, a recunoaşte o datorie;* 6. a se declara tatăl sau mama unui copil; 7. a

www.dacoromanica.ro

avea recunoștință pentru: *recunosc acest serviciu;* 8. a regăsi la altul părerile, sentimentele sale.

recunoaștere f. 1. acțiunea de a recunoaște: *recunoașterea identității unui prevenit;* 2. cercetarea atentivă a pozițiunilor inimicului; 3. act prin care se recunoaște primirea unei sume, a unui depozit; 4. acordarea drepturilor politice, printr'un vot al Corpurilor legiuitoare, Românilor din alte State, cari s'au lepădat de protecțiunea străină.

recunoscător a. însuflețit de recunoștință.

recunoștință f. aducerea aminte de binefacerile primite.

recurbà v. a încovoia la margine.

recurent m. *Jur.* cel ce face recurs.

recurge v. 1. a cere ajutorul, a se adresa la: *a recurge la un vecin;* 2. a avea recurs la.

recurs n. 1. cerere de ajutor: *a avea recurs la o autoritate;* 2. dreptul de a intenta o acțiune în daune interese; 3. *Jur.* recurgerea la un tribunal superior în contra deciziunii unui alt tribunal: *a făcut recurs în Casație.*

recursoriu a. *Jur.* care deschide un recurs: *acțiunea recursorie pentru daune-interese.*

recuzà v. 1. a refuza de a primi hotărîrea unui judecător, depunerea unui martor, spusele unui expert; 2. a se declara incompetent.

recuzabil a. 1. ce poate fi recuzat; 2. care merită puțină încredere: *mărturie recuzabilă.*

recuzațiune f. *Jur.* acțiunea de a recuza: *recuzațiunea judecătorilor de ocoale.*

recvizite n. pl. cele necesare pentru o cancelarie, pentru un biurou.

redà v. 1. a da iar; 2. a reproduce: *această copie redă bine originalul;* 3. a traduce: *a reda o cugetare într'un mod literar.*

redactà v. V. redijà.

redacți(un)e f. 1. acțiunea de a redija; 2 lucru redijat: *prima redacțiune;* 3. toți redactorii unui ziar; 4. biuroul redactorilor: *a merge la redacție.*

redactor m. cel ce redijează un ziar.

redeschide v. a deschide din nou o casă de comerț, un institut.

redevenì v. a reîncepe a fi ceeace era înainte.

redibițiune f. *Jur.* anularea unei vânzări când lucrul cumpărat e defectuos.

redibitoriu a. care poate anula o vânzare; *vițiì redibitorii.*

redijà v. a așterne în scris sub o formă precisă; *a redija un proiect de lege.*

redingotă f. haină bărbătească cu pulpane lungi.

redobândì v. a recăpăta.

reduce v. 1. a micșora, a scădea: *a reduce cheltuielile;* 2. a reproduce sau copia în mic: *a reduce un desen, o statuă;* 3. a transforma: *a reduce grâul în făină;* 4. a schimba o cantitate într'alta echivalentă: *a reduce o fracțiune la cea mai simplă expresiune;* 5. a supune: *vru țara să-ți reducă* AL.

reductibil a. ce poate fi redus.

reductibilitate f. caracterul celor reductibile.

reducți(un)e f. acțiunea de a reduce și rezultatul ei.

reduplicà v. a repeta silaba inițială a verbului la unele timpuri, în grecește și latinește.

reduplicați(un)e f. *Gram.* repetirea unei silabe sau literé: *mur-mur.*

reduplicativ a. care exprimă repetirea unui act: *re e o particulă reduplicativă.*

redus a. scăzut: *preț redus.*

redută f. fort mic.

reeditâ v. 1 a face o nouă ediție a unei opere; 2. a repeta din nou un lucru.

reeligibil a. care poate fi reales.

reemigrațiune f. nouă emigrațiune.

reface v. a face din nou și mai bine, a îmbunătăți.

refacere f. reconstituire, reorganizare.

refec n. 1. cusătură pe marginea unei stofe: *țără refec se destramă ștergarele;* 2. *fig.* mustrare aspră: *a lua pe cineva la refec.* [Abstras din *refecà*].

refecà v. a coase un refec. [Vechiurom. *răfrecà* = lat. REFRICARE].

refectoriu n. sală unde se mănâncă împreună, într'un colegiu.

refenea f. 1. cotizațiune (sens ieșit din uz); 2. Munt. petrecere în comun, benchetuire în societate cu alții: *haiducii că ni-i strângea și la refenea pleca* POP.; 2. pl. Buc. adunare (în seară de lăsatul secului) a flăcăilor și fetelor spre a petrece mâncând, bând și jucând; a trage o refenea, a lua în batjocură pe flăcăii cari nu s'au însurat în cășlegile de iarnă. [Turc. REFENÈ, cotizațiune].

referat n. 1. *Jur.* recurs la un judecător care statuează provizoriu asupra cazurilor urgente; 2. raport depus.

referendar m. magistrat la Curtea de conturi care verifică contabilitatea Statului.

referendum n. în Elveția, recurgere la votul poporului pentru proiecte de legi ce au să se prezinte parlamentului.

referență f. pl. informațiuni asupra calităților celui ce solicită un post.

www.dacoromanica.ro

referì v. a (se) raporta la.

referitor a. care se refere la, relativ la.

reflect n. reflexiunea luminii sau a colorii: *candela cu reflectul ei roz alb* EM.

reflectà v. 1. a răsfrânge lumina sau coloarea; 2. a cugeta matur asupra unui lucru; 3. a se oglindi: *sufletul se reflectă în ochi.*

reflector a. care reflectează. ‖ n. aparat ce servă a reflecta lumina.

reflex a. 1. *Fiz.* care se face prin reflexiune; 2. care se face fără conștiință: *mișcare reflexă.* ‖ n. reflexiunea luminei sau a colorii.

reflexi(un)e f. 1. fenomen fizic când un corp repercutează lumina, sunetul, etc.; 2. acțiunea spiritului care examinează propriile sale idei; 3. cugetare ce rezultă din acest examen.

reflexiv a 1. făcut sau zis cu reflexiune; 2. meditativ: *spirit reflexiv;* 3. *Gram.* se zice de un verb care exprimă o acțiune a subiectului asupra lui însuș.

reflux n. 1. mișcare regulată a mării care se retrage după flux; 2. *fig.* întoarcere în sens contrar.

Reforma f. 1. nume dat revoluțiunii religioase din sec. XVI începută de Luther și Calvin (V. protestantism); 2. în special, sistemă de ameliorări în administrațiune și justiție, aplicată de Const. Mavrocordat (1748).

reformà v. 1. a da o formă mai bună: *a reforma calendarul;* 2. *fig.* a îndrepta și ameliora: *a reforma moravurile;* 3. a modifica cu drept: *a reforma o sentință;* 4. a elimina din armată, a declara impropriu serviciului: *a reforma un ofițer;* 5. a retrage caii ce nu mai sunt buni de serviciu.

reformă f. 1. schimbare pentru ameliorare: *reforma calendarului;* 2. suprimare de abuzuri; 3. licențiare parțială a trupelor; 4. depărtare din armată a unui ofițer recunoscut impropriu serviciului; 5. înlocuirea cailor ce nu mai sunt în stare de a servi; 6. V. Reforma.

reformat a. 1. se zice de un soldat sau de un ofițer căruia s'a luat gradul pentru infirmități fizice sau morale; 2. care ține de religiune reformată sau de protestantism. ‖ m. pl. protestanții și în special calviniștii. V. Reformă.

reformator a. și m. care aduce reforme: *o an, măreț, reformator!* GR. AL.

refractar a. 1. care nu vrea să se supună, rebel; 2. *Chim.* care rezistă acțiunii focului, acidelor.

refracți(un)e f. schimbare de direcțiune ce încearcă o rază de lumină trecând dintr'un mediu într'altul.

refren n. 1. vers ce revine la sfârșitul fiecării strofe; 2. *fig.* vorbă ce se repetă mereu (= fr. *refrein).*

refugià v. 1. a se retrage undeva spre a fi în siguranță; 2. *fig.* a recurge la.

refugiat a. și m. 1. care a căutat un refugiu într'o țară străină: *refugiați politici;* 2. se zice în special de protestanții alungați din Franța în 1685 prin revocarea edictului din Nantes.

refugiu n 1. loc de scăpare: *acest proscris caută un refugiu;* 2. *fig.* persoană la care se recurge.

refutà v. a combate victorios argumentele cuiva: *a refuta o acuzare.*

refutare f. 1. fapta de a refuta; 2. partea unui discurs în care se răspunde obiecțiunilor adversarului.

refuz n. *fam.* acțiunea de a refuza: *a trata cu refuz.* [Abstras din *refuzà*]. V. mahalagism.

refuzà v. 1. a nu primi ceeace se ofere: *a refuza un dar;* 2. a respinge o cerere, un ordin: *a refuza o grație.*

regal a. regesc: *palida 'nțelepciune cu zâmbirea ei regală* EM.

regal n. în tipografie: dulap în care se păstrează cutiile cu litere. [Nemț. REGAL, policioară].

regalà v. *fig.* a desfăta: *ne-a regalat cu un concert.*

regală f. 1. pahar de bere ($^1/_4$ dintr'un litru); 2. pl. țigări sau țigarete de calitate superioară.

regalitate f. demnitate de rege.

regăsì v. 1. a găsi din nou; 2. a găsi ceeace se pierduse; 3. a afla iar pe cineva: *unde te voiu regăsi?* 4. a se afla în aceeaș stare ca și înainte.

regat n. Stat guvernat de un rege.

rege m. 1. suveranul unui regat; 2. *fig.* cel dintâiu, cel mai bun în felul său: *acel rege al poeziei* EM.; 3. se zice de unele animale considerate ca cele mai nobile dintre toate: *leul e regele animalelor;* 4. piesa principală în jocul de șah; 5. pl. nume a 4 cărți din vechiul Testament, ce conțin istoria Evreilor dela profetul Samuel până la captivitatea babilonică.

regeà f. rugăminte: *fina d-tale vrea să-ți facă o regea* AL. [Turc. REDJA].

regeal n. od., mare demnitar al Porții: *elciii aleargă pe capete pe la toate regealele* GHICA. [Turc. RIDJAL].

regealâc n. rugăminte: *prin regealâcul Domniței* CAR. [Formațiune analogică din *regea*].

regenerà v. a da o vieață nouă.

regenerare f. 1. *Med.* reproducerea celor distruse: *regenerarea epidermei;* 2. *fig.* schimbare în bine, reînnoire: *regenerare socială.*

www.dacoromanica.ro

regent m. 1. cel ce guvernă Statul în timpul minorității sau în absența Suveranului; 2. (termen calendaristic) planetă dominantă: *regentul anului.*

regență f. 1. demnitatea regentului și timpul cât durează; 2. nume dat în istoria Franței perioadei minorității lui Ludovic XV (1715—1723); 3. State muzulmane pe coasta Africei: *regențele de Tunis și de Tripoli.*

regesc v. 1. ce ține de un rege: *putere regească;* 2. *fig.* superior.

regicid m. ucigașul unui rege. ‖ n. asasinarea unui rege.

regie f. 1. administrațiunea bunurilor supusă controlului; 2. administrațiunea contribuțiunilor indirecte: *regia monopolului tutunurilor;* 3. biurourile acestei administrațiuni; **lucrări în regie**, cele ce Statul le face pe socoteala sa și sub privegherea agenților săi.

regim n. 1. mod de a guverna: *regim reprezentativ;* 2. mod regulat de a trăi, de a se nutri: *a urma un regim;* 3. regule după cari se contractează o căsătorie în ceeace privește proprietatea, folosința și administrațiunea averii: *regim dotal;* 4. *Gram.* vorbă ce completează pe alta: *regim direct, regim indirect.*

regiment n. 1. corp de soldați compus din 3 batalioane (infanterie) sau din 4—6 escadroane (cavalerie); 2. *fig.* număr mare, mulțime.

regină f. 1. soția regelui sau principesă suverană a unui Stat; 2. *fig.* prima, cea mai frumoasă: *roza e regina florilor, regina balului;* 3. se zice de ceeace exercită o domnie comparată cu a regilor: *opiniunea e regina lumii;* 4. a doua piesă în jocul de șah. ‖ a. suveran: *voi urmați cu repegiune cugetările regine* Em.

regional a. ce se întinde la o regiune teritorială: *concursuri regionale.*

registrator m. cel ce înregistrează.

registratură f. biurou de înregistrare.

registru n. 1. carte în care se înscriu acte sau afaceri zilnice; 2. *Muz.* întinderea scării vocale.

regiu a. (poetic) regal: *umbra gândurilor regie* Em.

regiune f. 1. ținut, mare întindere de țară; 2. spațiu mare în cer: *regiunea polilor;* 3. partea corpului: *regiunea inimei;* 4. vorbind de filozofie, de științe, etc., grad, punct la care se ridică: *înaltele regiuni ale cugetării.*

regizor m. cel ce administrează o trupă de teatru. [Modelat după fr. *régisseur*].

reglement n. regulament (= fr. *règlement).*

reglementà v. 1. a supune unor reglemente; 2. a face reglemente.

reglementar a. privitor la un regulament: *legi reglementare;* Domniile reglementare, cele ce au fost dirijate de Regulamentul organic (1831—1859).

reglet m. *Tip.* placă de metal pentru rărirea rândurilor (= fr. *réglette).*

regnu n. reunire de tipuri, mari diviziuni ce îmbrățișează toate corpurile naturei: *regnul animal, regnul vegetal și regnul mineral.*

regres n. mergere înapoi.

regresà v. a păși îndărăt.

regret n. părere de rău.

regretà v. a-i părea rău de o pierdere sau de o greșală.

regretabil a. ce merită a fi regretat.

regulà v. 1. a supune unor regule: *a-și regula viața;* 2. a pune în ordine: *a-și regula hârtiile;* 3. a hotărî dinainte: *a regula ordinea unei ceremonii;* 4. a pune capăt: *a regula abuzuri, un diferend;* 5. a face să umble regulat: *a regula o mașină, o pendulă;* 6. a plăti un cont; 7. *fig. fam.* a pune la locul său, a da pedeapsa meritată: *îl voiu regula eu.*

regulă f. 1. ceeace servă a conduce: *regulă de purtare;* 2. buna ordine: *a pune o regulă în cheltuieli;* 3. prescripțiuni de bună cuviință: *regulele politeței;* 4. exemplu de urmat; 5. principii și metode ce servă la practica sau învățarea artelor, științelor, etc.; 6. se zice de principalele operațiuni aritmetice (adunare, scădere, înmulțire și împărțire).

regulament n. 1. totalitatea regulelor, ordonanțelor, statutelor: *regulament de poliție, de școală.*

Regulament organic n. legile pentru reorganizarea Principatelor în timpul ocupațiunii rusești (1828—1834), în care se menținea claca, șerbia și privilegiile; cel pentru țara românească a fost pus în aplicațiune la 1 Iunie 1831, iar cel pentru Moldova la 1 Ianuarie 1832. Regulamentul organic a fost carta noastră constituțională dela 1831—1857, când fu înlocuit cu Convențiunea dela Paris.

regularisi v. *fam.* a pune la cale, a învăța minte pe cineva. [Derivat din *regulà* printr'un intermediar grec modern].

regularitate f. 1. caracterul celor regulate: proporțiune, armonie; 2. conformitate cu regule anumite.

regulat a. 1. conform regulei, supus regulelor: *societate, viață regulată;* 2. cu proporțiuni armonioase: *frumusețe regulată;* 3. foarte exact, punctual: *funcționar regulat;* 4. *Gram.* se zice de verbele cari urmează în conjugarea lor după regula generală.

www.dacoromanica.ro

regulator a. care regulează. ‖ n. aparat ce servă a regula mersul unei maşini.

Reichsrath n. («Consiliul imperiului»), numele Senatului în Austria şi în Prusia.

Reichstag n. Parlamentul german.

reieşi v. a rezulta: *reiese de aci.* [După fr. *ressortir*].

reîmprimà v. a retipări.

reîmprospătà v. 1. a împrospăta din nou; 2. *fig.* a aduce iar aminte.

reîncepe v. a începe din nou.

reînfiinţà v. a înfiinţa a doua oară.

reînnoì v. 1. a înnoi iar: *a-şi reînnoi mobilierul;* 2. a face din nou: *a reînnoi un contract;* 3. a da o nouă vigoare, a publica din nou: *a reînnoi un edict;* 4. *fig.* a da o nouă vi aţă, a reînsufleţi: *tiparul a reînnoit faţa lumii moderne.*

reînsufleţì v. a însufleţi din nou.

reinstalà v. a instala din nou.

reintegrà v. a restabili pe cineva în posesiunea unui lucru de care fusese despuiat.

reîntinerì v. a întineri iar.

reîntoarce v. 1. a întoarce ce a luat; 2. a duce înapoi.

reîntrupà v. a întrupa din nou (BĂLC.).

reînverzì v. a înverzi din nou.

reînvià v. a învia a doua oară.

reis-efendi m. od. marele cancelar al Porţii, ministru de externe: *după mai multe conferinţe cu vizirul şi cu reis-efendi* GHICA. [TURC. REYS EFENDI].

relatà v. a povesti pe larg, a face menţiune despre.

relaţi(un)e f. 1. raport între două lucruri: *o relaţiune necesară între virtute şi recompensă;* 2. legătură de interes sau de prietenie: *relaţiunile noastre cu străinătatea;* 3. povestire amănunţită a unui fapt sau a unui eveniment: *relaţiune de călătorie.*

relativ a. 1. care are o relaţiune sau un raport cu: *fraude relative la băuturi;* 2. se zice de numele a căror noţiune atrage o alta: *cauză şi efect sunt termeni relativi;* 3. contingent, accidental, variabil, în opoziţiune cu *absolut:* om *e un termen absolut,* tată *e un termen relativ;* 4. *Gram.* care se rapoartă la un nume precedent: *pronume relative.* ‖ n. în filozofie, ceeace este opus absolutului. ‖ adv. cu privire la.

relativitate f. însuşirea celor relative: *relativitatea cunoştinţelor noastre.*

relege f. religiune: *sili pe catolici a-şi lepăda relegea* NEGR. [Termen cărturăresc format din compromisul vechiului sinonim *lege* cu neologismul *religiune*].

relevà v. a scoate în relief: *a releva frumuseţile unei opere.*

relicvat n. rămăşiţa unei datorii.

relicvie f. moaşte.

relief n. 1. partea răsărită a unui obiect; 2. sculptură lucrată mai mult sau mai puţin în afară: *alto-relief, basso-relief;* 3. *fig.* lustru, consideraţiune: *reliefu stilului.*

religios a. 1. ce ţine de religiune: *datini religioase;* 2. evlavios: *om religios;* 3. *fig.* exact, scrupulos: *observator religios al legilor.*

religiozitate f. sentiment religios.

religi(un)e f. 1. totalitatea învăţăturilor şi practicelor ce constituesc raporturile omului cu D-zeu. Religiunile cele mai răspândite sunt: *Budhismul* în India şi China, *Catolicismul* în Europa şi America de S., *Fetişismul* la popoarele sălbatice, *Brahmanismul* în India şi China, *Ortodoxismul* în Europa şi în America de N., *Mahomedanismul* în Turcia, Azia de E. şi Africa de N. şi *Mozaismul* în toate ţările lumii; 2. doctrină religioasă: *religiune naturală,* principii de morală independente de orice cult particular; 3. credinţă, evlavie: *om fără religiune;* 4. sentiment de respect asemenea celui religios: *religiunea morţii.*

relocaţiune f. *Jur.* act prin care se închiriază din nou: *locatarul nu poate opune relocaţiunea tăcută.*

reluà v. 1. a lua din nou, a lua înapoi; 2. a continua ceva întrerupt: *a relua convorbirea.*

reluare f. 1. acţiunea de a relua; 2. reprezentare nouă a unei piese ce nu se mai juca.

remanià v. a face schimbări, îndreptări unei opere.

remaniare f. acţiunea de a remania şi efectul ei.

remarcà v. 1. a observa ceva; 2. a distinge între mai mulţi: *a fost foarte remarcat.*

remarcabil a. demn de a fi remarcat

remedià v. a lecui, a vindeca.

remediu n. leac, mijloc de vindecare.

rememorà v. a aduce iar aminte.

remf n. Tr. plantă cu flori galbene. joacă un rol în medicina populară; fiartă cu apă neîncepută, servă de oblojit pentru brâncă (*Aristolochia clematitis*). [Origină necunoscută]. V. **cucurbeţea.**

reminiscenţă f. amintire vagă.

remite v. 1. a preda: *a remite o scrisoare;* 2. a amâna: *a remite o afacere.*

remiză f. 1. rabat asupra preţului; 2. comision acordat unui reprezentant comercial; 3. reducerea unei datorii (= fr. *remise*).

remizèr m. ajutor de agent de schimb: *remizer la Bursă.*

www.dacoromanica.ro

remontă f. cai furnisaţi pentru cavalerie: *un transport de remontă* (= fr. *remonte*).

remontoar n. mecanism de întors un ceasornic fără cheie.

remorcà v. se zice de o corabie ce trage pe o alta în urma ei.

remorcă f. otgon cu care se remorcă o corabie (= fr. *remorque*).

remorcher n. corabie ce remorcă pe alta: *pe Prut circulă remorchere.*

remunerà v. a răsplăti.

remuneraţi(un)e f. răsplată.

remunerator a. care remunerează.

remuşcare f. mustrare de cuget. [Modelat după fr. *remords*].

ren m. cuadruped, analog cerbului, care trăieşte în ţările Nordului.

renan a. aşezat pe malurile Rinului: *Prusia renană.*

renaşte v. 1. a naşte din nou; 2. a reapare: *frunzele renasc.*

renaştere f. 1. a doua naştere; 2. V. Renaştere.

Renaştere f. 1. epocă ce se întinde dela coprinderea Constantinopolei de Turci (1453) până la sfârşitul sec. XVI, când, după decadenţa medievală, se produse în arte şi în ştiinţe o transformare inspirată de antichitate; 2. stil de arhitectură în sec. XV şi XVI, caracterizat printr'o întoarcere la formele antice.

renegà v. 1. a se face că nu cunoaşte: *Sân-Petru renegă pe Mântuitor;* 2. a abjura: *a renega o credinţă, a renega un partid.*

renegat m. 1. cel ce a abjurat religiunea spre a îmbrăţişa alta; 2. *fig.* cel ce renunţă din interes la opiniunile sale politice.

renghiu n. festă, păcăleală: *se temură să nu le fi jucat iarăş vrun renghiu* Isp. [Turc. RENG, viclenie].

renie f. plajă, marginea mării cu fundul puţin adânc. [Rus. RENIE, (rut. RIN), plajă].

renovà v. a reînnoi spre a îndrepta.

renovaţi(un)e f. schimbare în mai bine.

renovator m. cel ce renovează.

rentà v. a da o rentă, un venit.

rentă f. 1. venit anual: *trăieşte din rentele sale;* 2. dobândă anuală a unui capital plasat: *rentele pot fi viagere* (cari se sting cu titularul) şi *perpetue* (cari se transmit prin moştenire).

rentier m. cel ce trăieşte din rentele sale.

renume m. nume bun, reputaţiune, celebritate.

renumì v. a deveni renumit: *se renumiră* Bălc.

renumit a. cu renume, faimos.

renunţa v. 1. a se lăsa de ceva, a părăsi (de bună voie): *a renunţa la plăceri;* 2. a se lepăda: *a renunţa la o succesiune.*

renunţare f. acţiunea de a renunţa şi actul prin care se renunţă: *e 'ntunecoasa renunţare, umbra dulcilor dorinţi* Em.

reocupà v. a ocupa din nou.

reorganizà v. a organiza din nou.

reostat n. rezistenţă electrică variabilă după voinţă şi care, pusă într'un circuit, permite a varia intensitatea curentului.

repantir m. urma ce lasă o schiţă retuşată (în pictură); *fig. albeata feţei şi a grumazilor ei pe care fluturau lungi repantiri* Negr. (= fr. *repentir*).

repaos n. odihnă.

reparà v. 1. a drege: *a repara o casă;* 2. *fig.* a face să se uite, a şterge (în sens moral): *a repara o greşală.*

reparaţi(un)e f. 1. acţiunea de a repara şi lucrul reparat; 2. *fig.* satisfacţiune pentru o ofensă: *reparaţiune de onoare.*

repartizà v. a distribui: *a repartiza bunurile Statului.*

repauzà v. a se odihni.

repede a. 1. se zice de o mişcare impetuoasă şi violentă: *apă repede;* 2. alunecos: *loc repede la vale;* 3. impetuos: *şuvoiu repede.* [Lat. RAPIDUS]. ‖ adv. foarte iute, deodată.

repegiune f. repeziciune: *au văzut în repegiune ale Africei misteruri* At. [Tras din *repede*].

repercusiune f. *Fiz.* resfrângerea sunetului depe o suprafaţă solidă sau lichidă.

repercutà v. 1. *Fiz.* a retrimite sunetul, lumina; 2. *Med.* a deplasa o afecţiune locală făcând'o să treacă într'o altă parte a corpului.

repertoriu n. 1. tablă, colecţiune, menită a înlesni cercetările: *repertoriu alfabetic;* 2. listă de piese dramatice ce se joacă din când în când: *această comedie face parte din repertoriu;* 3. *fig.* cel ce ştie multe şi e totdeauna gata a instrui pe ceilalţi.

repetà v. 1. a zice din nou ceeace s'a mai zis; 2. a spune după alţii: *nu repeta calomnia;* 3. a zice în particular, ca exerciţiu, ceeace va trebui apoi zis în public: *a repeta un rol;* 4. a reîncepe: *a repeta o experienţă;* 5. a spune mereu aceleaşi lucruri: *se repetă într'una.*

repetent m. cel ce repetă o clasă.

repetire f. repetiţiune.

repetiţi(un)e f. 1. spunere sau întrebuinţare din nou a unei vorbe a unei idei; 2. lecţiune particulară dată unui şcolar; 3. acţiunea de a repeta un rol, o

www.dacoromanica.ro

piesă; **4.** *Jur.* acțiunea de a cere înapoi: *ceeace s'a plătit fără să fie debit este supus repetițiunii.*

repetítor m. cel ce repetă, explică școlarilor lecțiunea profesorului.

repetitoriu n. ceeace servă a repeta: *repetitoriu cronologic*

repezi v. **1.** a arunca cu putere · *a repezi o săgeată*; **2.** a împinge tare: *el calul își răpede*; **3.** a trimite în grabă: *a repezi o stafetă*; **4.** a merge repede: *mă răped până acasă*; **5.** a da năvală: *leul se repezi asupră-i.* [Tras din *repede*].

repezícios a. cu mare repeziciune.

repeziciune f. iuțeală extremă. [V. *repede*].

repeziș n. loc ce merge repede la vale.

replicà v. a da o replică.

replică f. ultima vorbă ce zice un actor într'un dialog înainte ca întrevorbitorul său să ia cuvântul: *a da replica* (= fr. *réplique*).

report n. **1.** transportarea unei sume la pagina următoare, într'o contabilitate; **2.** operațiune de Bursă, ce consistă a continua o operațiune pentru o dată mai târzie; **3.** *Jur.* acțiunea de a reporta la moștenire ceeace s'a primit înainte: *reportul nu se poate face decât numai la succesiunea donatorului.*

reportaj n. informațiunea reporterului.

reporter m. ziarist care culege știri de ale zilei.

repovestì v. a povesti din nou: *(viața-mi) 'ncet repovestită de o străină gură* Em.

reprehensíbil a. care merită a fi blamat: *purtare reprehensibilă.*

represiune f. acțiunea de a reprima: *represiunea unui delict.*

represiv a. care reprimă: *măsură represivă.*

reprezalíi n. pl. stricăciuni făcute inamicului ca răsbunare pentru pagube cauzate de dânsul (= fr. *représailles*).

reprezentà v. **1.** a figura prin penel daltă, cuvântare: *a reprezenta o scenă de familie*; **2.** a imita prin acțiune. prin vorbă: *a reprezenta o tragedie*; **3.** a fi mandatar, delegat: *fiecare județ e reprezentat în Cameră prin mai mulți deputați*; **4.** a-și pune în minte: *a-și reprezenta pe un amic absent.*

reprezentant m. **1.** cel ce reprezentă pe altul, care are puterea de a lucra în numele său; **2.** cel ce face afaceri pentru o casă de comerț; **3.** membrul unei adunări legislative.

reprezentați(un)e f. **1.** acțiunea de a pune înaintea ochilor; **2** imagine ce reprezentă: *reprezentațiunea unei bătălii*; **3.** acțiunea de a juca o piesă de teatru; **4.** stare de lux la care o persoană distinsă e obligată prin poziținea sa: *cheltueli de reprezentațiune*; **5.** observațiune, mustrare cumpătată: *a face cuiva reprezentațiuni*; **6.** *Jur.* ficțiune a legii care pune pe reprezentanți în locul, în gradul și în drepturile reprezentatului; **7.** Reprezentațiunea națională. adunarea reprezentanților unei națiuni: *Reprezentațiunea națională se împarte în două adunări, Senatul și Camera.*

reprezentativ a. care reprezentă sau are misiunea de a reprezenta: *guvern reprezentativ*, în care o adunare de deputați reprezentă poporul.

reprimà v. **1.** a opri acțiunea, efectul unui lucru: *a-și reprima pasiunile*; **2.** a împiedica răul prin amenințare ori pedeapsă.

reprimandă f. mustrare făcută magistratului care a compromis demnitatea funcțiunii sale.

repriză f. **1.** reluarea unei piese teatrale: **2.** *Muz.* partea unei arii ce trebuie executată de două ori: *repriză de fluier* Al. (= fr. *reprise*).

reprobà v. a respinge ceeace se dezaprobă, a condamna.

reprobați(un)e f. blam foarte energic.

reprobator a. și m. care exprimă reprobațiune.

reproducător a. care reproduce.

reproduce v. **1.** a produce din nou; **2.** a imita fidel; **3.** a produce ființe de aceeas specie: *plantele, animalele se reproduc.*

reproductibil a. ce poate fi reprodus.

reproducți(un)e f. **1.** acțiunea prin care ființele vii reproduc specile lor; **2.** producțiune nouă; **3.** *fig.* imitațiune fidelă: *reproducțiunea unui tablou după originalul său.*

reproductiv a. care poate da o nouă reproducțiune.

reproș n. imputare (= fr. *reproche*).

reprosà v. a imputa.

reptil n. **1.** animal care se târăște pe pântece; **2.** pl. clasă de animale vertebrate cu sânge rece: *țestoase, șopârle, șerpi, broaște*; **3.** *fig.* ființă josnică și târîtoare.

republică f. Stat în care autoritatea suverană se exercită în numele tuturora prin reprezentanți aleși pe un timp oarecare; fig. *republica literelor.*

republican a. ce ține de o republică: *guvern republican.* ‖ m. cel ce preferă republica oricărui alt guvern.

republicanism n. **1.** afectare de opiniuni republicane; **2.** caracterul, sentimentul republicanului.

www.dacoromanica.ro

repudià v. 1. a se despărți de soția sa după formele legale; 2. *fig.* a părăsi: *acest popor repudiase anticele sale virtuți*; 3. *Jur.* a renunța: *a repudia o succesiune.*

repudiare f. acțiunea de a repudia.

repugnà v. 1. a fi contrar: *aceasta repugnă caracterului meu*; 2. a simți repugnanță: *ea repugnă acestei căsătorii*; 3. a inspira desgust: *intrigile îmi repugnă.*

repugnant a. 1. care insuflă desgust: *medicament repugnant*; 2. *fig.* contrar: *lucruri repugnante rațiunii.*

repugnanță f. desgust pentru ceva.

repulsiune f. 1. *Fiz.* forță în virtutea căreia moleculele corpurilor sau corpurile însеș se resping mutual; 2. *fig.* mare repugnanță, aversiune extremă.

repulsiv a. care respinge.

repune v. a pune la loc.

repurtà v. 1. a pune într'alt loc: *a repurta o sumă la pagina următoare*; 2. a se transporta cu mintea: *să mă report ferice la patria-mi cu soare* AL.; 3. a câștiga: *a repurta o victorie.*

reputat a. *Jur.* considerat: *reparațiuni reputate locative.*

reputați(un)e f. opiniune ce publicul are despre o persoană: *bună reputațiune.*

requiem n. (cit. recviem) rugăciune pentru cei morți [= fr. *requiem*].

resbel n. războiu. [Compromis literar: *războiu* și lat. BELLUM].

resciziune f. *Jur.* anularea unui act: *act de resciziune pentru dol sau violență.*

rescript n. 1. răspunsul unui împărat roman la chestiunile administrative ce-i le adresau guvernatorii de provincie; 2. deciziunea papei ca răspuns la o chestiune teologică.

reședință f. V. **rezidență.**

resentiment n. amintire despre o nedreptate cu dorința de a se răsbuna.

resfrânge v. a (se) reflecta: *se resfrânge ca 'n oglindă a copilei umbră* EM. [Neologism după fr. *réfracter*].

resfrângere f. acțiunea de a se resfrânge și rezultatul ei: reflex(iune).

resimți v. 1. a simți cu violiciune; 2. a simți urmările mai ales rele: *răsboaiele se resimt mult timp.* [După fr. *ressentir*].

resort n. 1. lamă de metal dispusă astfel că-și recapătă starea dintâi, când încetează a fi comprimată: *resort de trăsură, de ceasornic*; 2. *fig.* ceeace împinge la lucru, forță, energie: *speranța e marele resort al sufletului*; 3. mijloc de succes: *a pune în mișcore toate resorturile.* ‖ n. 1. întindere de jurisdicțiune: *resortul unui tribunal*; 2. *fig.* competență, specialitate: *asta nu e de resortul meu.*

respect n. 1. considerațiune pentru cineva; 2. pl. omagii de politeță: *respectele mele.*

respectà v. 1. a avea respect: *respectați pe părintii voștri*; 2. a avea considerațiune pentru: *a respecta durerea cuiva*; 3. a cruța: *moartea nu respectă pe nimeni.*

respectabil a. demn de respect.

respectiv a. privitor la fiecare în particular: *ei discută interesele lor respective.*

respectuos a. plin de respect.

respete f. Tr. giulgiu. [Origină necunoscută].

respingător a care respinge, care inspiră aversiune: *om respingător.*

respinge v. 1. a împinge înapoi; 2. a depărta fugărind: *a respinge pe dușmani*; 3. a combate cu putere: *a respinge o calomnie*; 4. a nu voi să primească: *a respinge o cerere*; 5. *fig.* a insufla desgust: *figura sa te respinge.*

respirà v. 1. a răsufla, a atrage aerul în plămâni și a-l împinge afară; 2. a se odihni un moment: *lasă-mă să respir*; 3. *fig.* a anunța: *aici totul respiră bucurie*; 4. a dori cu ardoare: *el respiră răsbunare.*

respirabil a. ce se poate respira.

respirați(un)e f. funcțiunea organismului prin care se absoarbe oxigenul aerului și se elimineză acidul carbonic.

respiratoriu a. care servă la respirațiune: *aparat respiratoriu.*

responsabil a. 1. care răspunde de faptele sale sau de ale altora; 2. care garantează ceva.

responsabilitate f. 1. starea celui responsabil; 2. obligațiunea de a repara, prin o indemnitate pecuniară, prejudiciul cauzat prin propria sa vină ori prin a celor ce s'află sub privegherea sa.

rest n. 1. ceeace rămâne dintr'un tot: *restul capitalului*; 2. în aritmetică: rezultatul unei scăderi; 3. ceeace rămâne de zis sau de făcut.

restabilì v. 1. a pune iar într'o stare bună, în prima stare; 2. a întrema: *acest medicament l'a restabilit*; 3. a face să renască: *a restabili disciplina în armată*; 4. a reveni la prima stare: *creditul său se restabilì*; 5. a-și recăpăta sănătatea: *s'a restabilit pe deplin.*

restabilire f. 1. acțiunea de a (se) restabili; 2. starea persoanei sau a lucrului restabilit; 3. întremare.

restatornici v. a restabili.

restaurà v. 1. a pune iar în bună

www.dacoromanica.ro

stare, în vigoare; 2. *fig.* a face să renască, vorbind de litere sau arte: *a restaura studiile;* 3. a-şi repara puterile: *s'a restaurat.*

restaurant n. local public unde se mănâncă.

restaurare f. 1. reparaţiune: *restaurarea unei mânăstiri;* 2. *fig.* restabilire: *restaurarea disciplinei;* 3. restabilirea unei vechi dinastii pe tron: *restaurarea Stuarţilor.*

Restauraţiune f. perioadă din istoria Franţei dela restabilirea Burbonilor şi până la căderea lor (1814—1830).

restaurator m. 1. cel ce restaurează: *restaurator de monumente;* 2. cel ce ţine un restaurant.

resteu n. Mold. V. răsteiu: *când o face plopul mere şi resteul mugurele* AL.

restitui v. 1. a înapoia ce luase; 2. a restabili în stare primitivă: *a restitui un text.*

restituţi(un)e f. 1. acţiunea de a restitui; 2. lucru restituit.

restricţi(un)e f. condiţiune ce restrânge; **restricţiune mentală**, rezervă tăcută într'un mod tacit despre o parte ce se cugetă spre a înşela persoana cu care se vorbeşte.

resursă f. 1. mijloc de a ieşi dintr'o încurcătură; 2. pl. mijloace pecuniare, bani: *n'are resurse;* 3. forţele unui Stat, credit, armată: *resursele bogate ale ţării* (= fr. *ressource*).

reţea f. 1. ţesătură cu ochiuri din fire de mătase sau altele; 2. împletitură de vase sanguine, de nervi; 3. totalitate de căi ferate ce acopăr o ţară. [Lat. **RETELLA* (tras din RETE)].

reţetă f. 1. compoziţiunea unui medicament; 2. formula unui procedeu industrial.

reteveiu n. bâtă scurtă şi groasă. [Origină necunoscută].

retez m. Mold. zăvor de uşă. [Rut. RETEZI].

retezà v. 1. a scurta prin tăiere: *îi reteză capul;* 2. a scoate mierea şi ceara din stup; 3. *fig.* a întrerupe, a tăia: *toţi râd..., dar ce retează deodată râsul lor?* AL. [Origină necunoscută].

retezat n. tăierea toamna a fagurilor spre a strânge mierea.

retezătură f. 1. efectul retezării; 2. mare pişcătură în urechea vitelor.

reticenţă f. 1. omitere voită a unui lucru ce ar trebui să se spuie; 2. ceeace nu s'a zis.

reţicular a. în formă de reţea.

retină f. membrană ce tapiţează fundul ochiului formată prin expansiunea nervului optic.

reţine v. 1. a ţinea la sine ceeace e al altuia: *a reţine averea cuiva;* 2. a pune în rezervă, a scădea: *îmi reţine atâta la sută;* 3. a invita dinainte: *a reţine la prânz;* 4. a-şi asigura din precauţiune: *a reţine un loc la teatru;* 5. a nu lăsa să meargă: *nu mă reţineţi, sunt grăbit;* 6. a înfrâna. a modera: *a-şi reţine mânia;* 7. a se ţinea să nu cază.

retipări v. a tipări din nou.

retiradă f. privată.

retirat a. (ironic) retras: *şoarecele petrecea retirat într'un vechiu parmezan* GR. AL. [După tr. *retiré*].

retor m. 1. cel ce predă retorica; 2. cel ce vorbeşte cu emfază, care se ocupă numai de forma în paguba fondului.

retoric a. ce ţine de retor sau de retorică.

retorică f. 1. arta de a vorbi frumos; 2. afectaţiune de elocvenţă.

reto-roman a. ce ţine de Engadin: *graiul reto-roman.*

retractà v. a retrage părerea anterioară, cele zise sau scrise.

retrage v. 1. a trage la sine: *a retrage mâna;* 2. a face să iasă: *a retrage un copil dela şcoală;* 3. a se deszice: *a-şi retrage vorba;* 4. a se duce, a pleca: *s'a retras din serviciu;* 5. a se trage la o parte: *a se retrage în viaţa privată.*

retragere f. 1. acţiunea de a (se) retrage; 2. mişcare de înapoiere a unei armate înaintea duşmanului; 3. semnul de intrare a soldaţilor la ore anumite: *a suna retragerea;* 4. starea unei persoane retrasă din afaceri, din lume: *a trăi în retragere;* 5. locul unde se retrage cineva.

retranşament n. lucrare de fortificaţiune spre a se apăra de atacurile inamicului (= fr. *retranchement*).

retribui v. a da o răsplată, un salariu.

retribuţi(un)e f. plată pentru un serviciu, pentru o lucrare.

retroactiv a. care lucrează asupra trecutului: *legea n'are putere retroactivă.*

retroactivitate f. caracterul celor retroactive.

retrocedà v. *Jur.* a reda cuiva un drept ce a fost cedat.

retrocesiune f. act prin care se retrocedează.

retrograd a. 1. care păşeşte îndărăt: *mers retrograd;* 2. *fig.* care caută a restabili lucruri învechite: *spirit retrograd.*

retrogradà v. a merge înapoi, a da înapoi.

retrospectiv a. care priveşte înapoi, care se rapoartă la lucrurile trecute.

retuşà v. 1. a îndrepta unele părţi ale

www.dacoromanica.ro

unui tablou; **2.** *fig.* a corija în genere (= fr. *retoucher).*

reumatism n. dureri în mușchi și în articulațiuni.

reumatismal a. ce ține de reumatism.

reuni v. a strânge la un loc.

reunire f. **1.** adunare; **2.** adunătură.

reurcà v. a urca din nou: *a reurca tronul.*

reușì v. a izbuti, a avea un sfârșit bun.

reușită f. sfârșit bun (= fr. *réussite).*

revalorizà v. a reda valoarea monedei.

revanc (robanc) m. Mold. un ieł de rândea. [Origină necunoscută].

revanșă f. **1.** răsbunare; **2.** a doua partidă între doi jucători ce pierzătorul joacă spre a recâștiga; **3.** fig. *a-și lua revanșa* (= fr. *revanche).*

revărsà v. **1.** a vărsa cu prisosință: *alba lună revarsă un văl de aur;* **2.** *fig.* a răspândi: *multă fericire a revărsat în mine* AL.; **3.** a deborda: *rîul s'a revărsat;* **4.** *fig.* a se lumina de ziuă. [Lat. REVERSARE; sensul 4 provine din asemănarea luminei ce apare cu o apă ce deborda].

revărsat n. **1.** acțiunea de a se revărsa și efectul ei, vorbind mai ales de astri: *revărsatul zorilor,* aurora; **2.** *fig.* început: *legat-ai revărsatul cu apusul vieții tale?* AL. *din revărsatul vieții 'n lume înstrăinat* AL.

revedeà v. **1.** a vedea iarăș; **2.** a supune unei reviziuni: *a revedea o operă.*

revedere f. acțiunea de a (se) revedea: *la revedere!* formulă de politeță la plecare.

revelà v. **1.** a face cunoscut ceeace era ascuns; **2.** se zice în special de inspirațiunea prin care D-zeu face cunoscut ceva; **3.** a ieși la lumină: *cruzimea lui Nerone se revelă de timpuriu.*

revelați(un)e f. **1.** acțiunea de a revela; **2.** inspirațiunea prin care D-zeu face cunoscut voința sa; **3.** lucru revelat.

revelator a. care revelează: *indiciu revelator.* ‖ m. cel ce face o revelațiune.

revelion n. petrecere în noaptea din ajunul Anului-Nou: *oiu giuca și eu la revelion* AL. (= fr. *réveillon).*

revendicà v. **1.** a reclama ceva ce ne aparține și care s'află în mâinile altuia: *a revendica posesiunea unui câmp;* **2.** a lua asupră-și: *a revendica o responsabilitate.*

revendicați(un)e f. **1.** *Jur.* acțiunea de a revendica; **2.** reclamarea unui drept politic sau social.

reveneală f. umezeală. [V. *ravăn*].

revenì v. **1.** a veni iar, a se întoarce: *primăvara revine în toți anii;* **2.** *fig* a relua un subiect întrerupt: *să revenim la chestiune.*

revent m. plantă a cării rădăcină e întrebuințată în medicină ca purgativ *(Rheum).* [Turc. RAVENT].

reverber n. oglindă-reflector ce se pune la o lampă.

reverendă f. veșmânt preoțesc sub cabană.

reverență f. **1.** veneratiune adâncă; **2.** mișcarea corpului când se salută.

reverențiar a. în locuțiunea juridică *temere reverențiară,* sentiment amestecat de temere și respect.

reverențios a. (prea) ceremonios.

reverie f. **1.** starea spiritului preocupat de idei vagi; **2.** cugetări vesele sau triste în voia cărora se lasă imaginațiunea; **3.** idee extravagantă și himerică asemenea unui vis.

revers n. partea unei monede opusă efigiei: *reversul medaliei;* *fig.* partea cea rea a unei persoane sau a unui lucru.

reversibil a. *Jur.* se zice de bunurile ce trebue întoarse proprietarului sau moștenitorilor.

reversiune f. *Jur.* dreptul în virtutea căruia bunurile, de care cineva a dispus în favoarea altuia, îi pot reveni când acela moare fără copii.

reviriment n. **1.** schimbare completă: *un reviriment în opiniunea publică;* **2.** reviriment de fonduri, mod de achitare prin transportul unei creanțe echivalentă cu suma datorită.

revistă f. **1.** inspecțiunea trupelor în defilare; **2.** titlul unor publicațiuni periodice; **3.** piesă de teatru în care defilează, sub o formă caraghioasă, principalele evenimente ale anului. [Modelat după fr. *revue*].

revizionist a. și m. partizan al revizuirii unei Constituțiuni.

revizi(un)e f. revizuire: *reviziunea unui text;* Consiliul de revizie, însărcinat a examina pe tinerii chemați pentru contigentul anual al armatei și a decide cauzele de scutire.

revizor m. **1.** cel ce revizuiește; **2.** inspector al școalelor primare (dintr'un județ).

revizui v. a cerceta din nou: *a revizui conturile.*

revizuire f. acțiunea prin care se revizuește: *revizuirea Constituțiunii;* **2.** se zice de conturile publice supuse la cercetarea unei autorități; **3.** acțiunea de a supune o judecată la o nouă autoritate. V. **reviziune.**

revocà v. **1.** a rechema în imaginațiune: *el revocă 'n dulci icoane a istoriei minune* EM.; **2.** a rechema dintr'un

www.dacoromanica.ro

post, a destitui; 3. a declara nul: *a revoca o lege, a revoca un ordin.*

revocabil a. care poate fi revocat.

revocare f. acțiunea de a revoca și actul prin care se revocă.

revoltă v. 1. a împinge la revoltă; 2. *fig.* a provoca indignare: *perfidia ne revoltă.*

revoltă f. ridicarea supușilor în contra suveranului, a inferiorilor în contra unui superior.

revoltant m. care e în revoltă.

revoltător a. care revoltă, care indignează: *abuz revoltător.*

revoluționă v. 1. a agita o revoluțiune; 2. *fig.* a turbura profund, a transforma.

revoluționar a. ce ține de revoluțiunile politice. ‖ m. partizan al revoluțiunilor.

revoluți(un)e f. 1. mișcare circulară completă: *Pământul își face revoluțiunea sa în jurul soarelui în 365 de zile și 6 ore;* 2. se zice de schimbările geologice ale globului; 3. schimbare bruscă în arte, în opiniuni, în afacerile lumii; 4. se zice în special de o schimbare violentă în guvernul sau așezămintele unui Stat. V. Nume proprii.

revolver n. pistol cu care se poate descărca dintr'o dată mai multe focuri.

rezedă f. plantă a cării floare exală un miros plăcut.

rezemă v. a (se) sprijini: *a rezema scara de zid.* [V. *reazim*].

rezemătoare f. ceeace servă de reazim.

rezervă v. 1. a reține o parte dintr'un tot; 2. a păstra pentru alt timp sau pentru altă întrebuințare: *îmi rezerv bani pentru o călătorie;* 3. a destina: *a rezerva o pedeapsă culpabililor;* 4. a remite pentru altădată.

rezervă f. 1. acțiunea de a rezerva și lucrul rezervat; 2. *fig.* discreție, cumpătare: *a bea cu rezervă;* 3. restricțiune: *a face rezervele sale;* 4. partea armatei compusă din oameni cari și-au făcut timpul de serviciu și cari sunt rechemați în caz de răsboiu; 5. corp de trupe ținute în ziua bătăliei la distanța acțiunii spre a le dirija la nevoie asupra punctelor slabe.

rezervat a. cu rezervă: discret, circumspect.

rezervist m. om care face parte din armata de rezervă.

rezervoriu n. basin de apă.

rezidă v. 1. a sta cu locuința undeva; 2. *fig.* a fi, a consta: *în asta rezidă chestiunea.*

rezident a. care rezidă. ‖ m. cel trimis de un guvern pe lângă altul cu un grad inferior celui de ambasador.

rezidență f. 1. locuință obișnuită; 2. centru unde rezidă capul Statului.

reziduu n. ceeace rămâne dintr'o substanță supusă unei acțiuni chimice.

rezignă v. 1. a renunța de bună voie, a se deszice în favoarea altuia: *a rezigna o funcțiune;* 2. a se supune împrejurărilor fără a cârti.

rezignare f. 1. acțiunea de a (se) rezigna; 2. supunere la voia lui D-zeu.

rezil n. rețea mică ce înfășură părul: *reziluri de dame* (= fr. *résille*).

rezilia v. *Jur.* a anula un contract (= fr. *résilier*).

reziliare f. anularea unui act.

rezistă v. 1. a nu ceda la izbirea cu un alt corp: *această piatră rezistă daltei;* 2. a opune forță la forță; 3. *fig.* a suporta: *el rezistă necazurilor.*

rezistent a. care rezistă.

rezistență f. 1. calitatea unui corp ce rezistă la acțiunea altuia: *o stofă bună trebue s'aibă rezistență;* 2. apărare îndărătnică la un atac; 3. opoziție la voința altuia.

rezolut a. hotărît și îndrăzneț: *om rezolut.*

rezoluți(un)e f. 1. hotărîre: *mi-am schimbat rezoluțiunea;* 2. fermitate de caracter, curaj.

rezolutoriu a. *Jur.* care face să se anuleze: *condițiune rezolutorie.*

rezolvă v. 1. a descompune chimicește elementele unui corp: *a rezolva un corp în pulbere;* 2. a transforma în: *vântul rezolvă norii în ploaie;* 3. *Med.* a scădea treptat și a face să dispară: *a rezolva o tumoare;* 4. *Jur.* a anula: *a rezolva un contract;* 5. *fig.* a decide: *a rezolva o dificultate;* 6. a găsi o soluțiune: *a rezolva o problemă;* 7. a se schimba în: *ceața se rezolvă în ploaie.*

rezolvare f. 1. reducerea unei substanțe în părțile-i constitutive: *rezolvarea ghieții în apă;* 2. *fig.* deciziunea unei dificultăți, deslegarea unei probleme.

rezon n. 1. dreptate: *rezon! așa-i! cu drept cuvânt!* CA.; 2. motiv: *asta n'ar fi un rezon* AL. (= fr. *raison*).

rezonabil a. raționabil.

rezonanță f. prelungirea duratei sunetului.

rezor n. arc, resort: *caleașca mai are nevoie de un rezor* AL. [FR. RESSORT, printr'un intermediar rusesc].

rezultă v. a fi consecvența, concluziunea: *de aci rezultă.*

rezultantă f. 1. în mecanică: forță ce rezultă din compunerea mai multor forțe aplicate la un punct dat; 2. *fig.* rezultat final.

rezultat n. ceeace rezultă.

www.dacoromanica.ro

rezumà v. 1. a reda în puține vorbe: *a rezuma o discuțiune;* 2. a relua pe scurt cele zise și a conchide.

rezumat n. 1. analiză sumară: *rezumatul unui discurs;* 2. prescurtare: *rezumat de istorie.*

ricà f. Mold. ceartă: *s'au pus la rică amândoi.* [Origină necunoscută].

ricin n. plantă ale cării grăunțe dau un uleiu purgativ (vulgar *căpușă).*

ricoșà v. a sări înapoi, vorbind de proi ctile când ating pământul sau dau de un obstacol (= fr. *ricocher).*

ride v. V. râde.

ridicà v. 1. a înălța: *a ridica mâinile;* 2. a pune drept ce era culcat sau plecat: *a ridica capul;* 3. a lua și transporta: *a ridica masa, gunoiul;* 4. a răpi: *a ridica zilele cuiva, un drept oarecare;* 5. a face să înceteze: *a ridica ședința;* 6. a înrola, a chema sub arme: *a ridica trupe;* 7. a desena: *a ridica un plan;* 8. a zidi din temelie: *a ridica biserici;* 9. a înălța: *a ridica o statuă;* 10. a crește mare: *începusem și eu a mă ridica băiețaș* Cr. [Vechiu-rom. *rădică* = lat. ERADICARE, a scoate din rădăcină: termen agricol generalizat].

ridicată f. ghiotură: *cu ridicata,* în opoziție cu deamăruntul.

ridicătură f. ceva ridicat.

ridiche f. 1. plantă cu rădăcină rotunjită ce se mănâncă crudă *(Raphanus sativus);* 2. *fam.* spinare: *a freca ridichea cuiva* Isp. [Și *rădiche* = lat. RADICULA].

ridichioară f. *Bot.* cerențel.

ridicul a. vrednic de râs: *om ridicul.* ‖ n. 1. ceeace e ridicul; 2. batjocură: *a se expune ridicului.*

ridiculizà v. a face ridicul.

rif n. cot de măsurat: *zece rifi de pânză fină.* [Turc. RIF (v. *gref)*].

rigă m. 1. od. rege: *cu trufie riga ungur către țară 'naintează* Gr. Al.; 2. carte de joc ce înfățișează un rege: *rigă de cupă.* [Gr. mod.].

rigid a. 1. țeapăn: *drug rigid;* 2. *fig.* foarte sever: *morală rigidă.*

rigiditate f. 1. calitatea celor rigide; 2. *fig.* mare severitate.

riglă f. instrument de tras linii drepte. [Gr. mod. (din it. REGOLA)].

rigoare f. 1. severitate extremă; 2. asprime, strășnicie: *rigorile iernii;* 3. formă riguroasă: *rigoarea unei demonstrațiuni;* la rigoare, la adică vorbind.

rigorism n. morală prea severă.

rigorist m. cel ce împinge prea departe severitatea principiilor sau a moralei.

riguros a. 1. foarte sever în maximele sale și în purtarea sa: *om riguros;* 2. aspru, greu de suportat: *frig riguros;* 3. *fig.* de o exactitate perfectă: *demonstrațiune riguroasă.*

rimà v. 1. a avea acelaș sunet final; 2. a face versuri.

rimă f. potrivire de sunete în terminațiunea vorbelor.

rimesă f. poliță predată drept plată (= it. *rimessa).*

rinichiu (rărunchiu) m. 1. una din cele două glande așezate de ambele părți ale coloanei vertebrale, secretând urina: *boală de rinichi;* 2. la bucătărie: *rinichi de vacă.* [Lat. RENICULUS].

rinocer m. mare mamifer pachiderm cu unul sau două coarne pe nas.

rinoplastie f. operațiune chirurgicală prin care se face nasul iar la loc.

ripidă f. obiectul cu care diaconul apără sfintele daruri: *ripide de argint poleite cu aur.* [Slav. RIPIDA, apărătoare].

rips n. stofă de mătase sau de lână cu dungi. [Nemț. RIPS].

risc n. pericol posibil.

riscà v. 1. a pune în pericol, a expune primejdiei: *a-și risca viața;* 2. a înfrunta: *a risca norocul.*

rișcă f. joc de băieți pe bani: s'aruncă un gologan de zece bani și partea pe care cade, trage după sine câștig sau pagubă. [Origină necunoscută].

risipă f. 1. pl. ruine ici și colea: *urme din risipurile cetății* Negr.; 2. risipire: *pentru a lui risipă ați răsboit cu mine* Al.; 3. cheltueală nesocotită. [Slav. RASYPŬ, împrăștiere].

risipi v. 1. a împrăștia: *ciobanul și-a risipit oile;* 2. a cheltui nebunește: *și-a risipit averea;* 3. *fig.* a dispare: *când adevărul se ivește, minciuna se risipește.* [Slav. RASIPATI, a împrăștia, a prăpădi].

risipit a. 1. împrăștiat: *nori risipiți pe cer;* 2. dărâmat, în ruine: *casă risipită;* 3. *fig.* cheltuit fără cumpăt: *avere risipită.*

risipitor m. cel ce risipește.

ristic n. antimoniu de înnegrit sprâncenele (substanța, la început verde, se face neagră când se arde): *gogoșile de ristic și plasturii negri cu cari își îmbina sprâncenele* Ghica. [Vechiu-rom. *răstic* = turc. RASTYK].

rit n. ordinea ceremoniilor unui cult religios: *rituri sacre.*

ritm n. măsură, cadență: *când inima ta bate ritmul sfânt al unei ode* Em

ritmic a. ce ține de ritm.

ritor m. retor: *într'un an ți-l fac ritor* Pann. [Gr. mod.].

ritornelă f. 1. *Muz.* un fel de preludiu, simfonie ce precede sau urmează

www.dacoromanica.ro

după o arie; 2. poezioară de 3 versuri din cari unul rimează cu al treilea.

ritos a. categoric, hotărît: *ritos lucru* AL. ‖ adv. *mi-a spus-o ritos* FIL. [Gr. mod.].

ritual a. privitor la rituri. ‖ n. carte ce conține rugăciunile și ceremoniile de observat în exercițiul unui cult religios.

riu n. V. râu.

rival a. și m. care aspiră la ceva odată cu altul: *popoare rivale*.

rivalitate f. starea celor rivali.

rivalizà v. a se întrece în talent sau merit cu cineva.

riveran m. cel ce locuește de-a lungul unui râu. ‖ a. *proprietar riveran*.

rivieră f. colier de diamante.

rizeafcă f. scrumbie mică de Dunăre. [Origină necunoscută].

rizibil a. 1. ce face să rădem; 2. demn de a fi luat în râs.

rizic n. V. risc. [It. RISICO, printr'un intermediar grec modern].

rizilic n. despreț: *fata să sufere rizilicul celorlalte surori* POP. [Turc. REZILIK, înjosire].

rizom n. *Bot.* rădăcina de sub pământ a unor plante, se prelungește la un capăt și se pierde de celălalt.

roabă f. sclavă. [V. *rob*].

roabă f. cărucioară cu o roată ce se împinge înaintea sa. [Lit. cărucioară de rob sau de muncitor].

roadă f. rod; fig. *umana roadă* EM. [Abstras din pl. *roade*].

roade v. 1. a rupe sau sfărâma cu dinții, a mânca ceva tare: *a roade un os*; 2. a strica, a vătăma: *rugina roade fierul*; 3. *fig.* a consuma: *necazul roade inima*; 4. a turmenta: *mă roade la inimă de foame*; 5. *fig.* a ciopli: *doar ne-om mai roade puțintel și noi* AL. [Lat. RODERE].

roată f. 1. cerc solid ce se învârtește în jurul unei osii și servă a pune ceva în mișcare: *roatele unei trăsuri*; a face roată, a destinde ca o apărătoare penele coadei (vorbind de păun); **roata norocului**, schimbările neașteptate ale ursitei omenești (locuțiune mitologică luată din sfera simbolică a Fortunei); 2. supliciu ce consta a rupe membrele unui criminal întins pe o roată; 3. *fig.* cerc: *flăcăi voinici șed roată pe lângă un foc mare* AL.; 4. ocol: *a da o roată prin vecini*; 5. roata de foc, V. alimori. [Lat. ROTA]. ‖ adv. de jur împrejur: *a arunca roată ochii*; de-a roata, rostogolindu-se.

roată f. od. companie de soldați: *trei roate de călăreți*. [Rus. ROTA (din nemț. *Rotte*)].

rob m. 1. captiv; 2. sclav. [Slav. ROBŬ, serbl.

robă f. haina lungă a magistraților (= fr. *robe*).

robaciu a. Mold. muncitor: *fată robace și supusă* CR. [Serb. ROBAK, șerb].

robanc n. V. revanc.

rober n. în jocul whist, reunire a trei părți: *după opt robere* NEGR.

robi v. 1. a face rob (captiv sau sclav); 2. a subjuga, a supune; 3. *fig.* a captiva: *robește toate inimile*. [Tras din *rob*].

robie f. 1. captivitate; 2. servitute, sclavaj.

robinet n. țeavă ce regulează scurgerea unui lichid sau gaz.

robotă f. Tr. clacă. [Serb. ROBOTA, corvadă].

robotaș m. clăcaș. [Serb. ROBOTAȘ].

roboti v. 1. a lucra claca sau robota; 2. a munci din greu: *gazdă robotind zi și noapte* CR.

robust a. 1. plin de vigoare; 2. ferm, neclintit: *o credință robustă*.

rocă f. massă de piatră, stâncă (=fr. *roc*).

rochie f. veșmânt femeiesc de regulă lung până la călcâie. [Serb. ROKLJA, jachetă].

rochiță f. 1. rochie scurtă; 2. *Bot.* rochița rândunelii, Mold. volbură.

rociu n. plasă în formă de sac (de prins pește sau fiare). [Ung. RACS, plasă].

Rocmani m. pl. Buc. oameni buni care trăesc la răsărit între necredincioși și de mila cărora se aruncă în timpul Paștelor găoace de ouă în râuri: *Paștile Rocmanilor*. [Rut. ROCHMAN, milos, adică cei buni, epitet ce răspunde întocmai sinonimului Mold. *Blajini*].

rococo n. 1. stil de arhitectură sau de mobilare caracterizat prin profuziunea ornamentelor, a scoicilor incrustate, a ghirlandelor împletite în mod afectat; 2. se zice de ceeace pare învechit și de rău gust: *subiect rococo*.

rocodeà f. pl. Mold. lucruri făcute de mână. [Rut. RUKODIA].

rocoină f. plantă ale cării semințe sunt mult căutate de păsări și mai cu seamă de găini (*Alsine media*). [Și *răcoină* = slav. RAKOVINA, rac și coajă de scoică].

rocoțel m. *Bot.* 1. răcoină; 2. plantă cu flori albe sau roze, producând fructe cu numeroase semințe (*Holosteum umbellatum*). [Origină necunoscută].

rod n. 1. fruct: *roadele pomului, rodul pântecelui*; 2. *Bot.* rodu-pământului, plantă erbacee cu rizomul tuberculos și foarte avut în fecule (*Arum maculatum*). [Slav. RODŬ, naștere, soiu, generațiune (bulg. ROD, fruct)].

rodan n. sucală: *rodane și maldăre de lână*. [Origină necunoscută].

rodi v. a da rod, a produce. [Slav. RODITI, a naște].

www.dacoromanica.ro

ròdie f. fructul comestibil al rodiului de forma și mărimea unui măr. [Gr. mod.].

rodine f. pl. daruri (ouă, găini etc.) aduse lăuzei de prietenele ei. [Slav. RODINĬI, ziua de naștere].

roditor a. care rodește: *pom, pământ roditor.*

ròdiu m. frumos arbore cu flori mari roșii, se cultivă adesea și pe la noi ca plantă ornamentală *(Punica granatum).* [Gr. mod.].

rodnic a. roditor.

rodnici v. a fecunda, a fertiliza.

rodnicie f. fecunditate.

rododafin m. oleandru. [Gr. mod.].

rodozahăr n. dulceață de trandafiri (GHICA). [Gr, mod.].

rogatoriu a. comisiune rogatorie, cea adresată de un judecător altuia spre a-l invita să facă la fața locului vr'un act de procedură sau de instrucțiune.

rogodele f. pl. tot felul de ierburi: *rădăcină de burueni și alte rogodele* POP. [V. *rocodea*].

rogojină f. împletitură de papură (od. de rogoz); **cu rogojina aprinsă în cap și cu jalba în protap**, datină veche spre a atrage atențiunea Domnului asupra unei nedreptăți strigătoare (simbolizând focul ce mistue inima jeluitorului). [Slav. ROGOZINA, COVOR].

rogojinar m. cel ce face rogojini.

rogoz n. iarbă de baltă în trei muchi mai mică ca trestia, cu care se acopăr casele la țară, hambarele, etc. *(Carex riparia).* [Slav. ROGOZŬ, trestie].

rohatcă f. Mold. barieră de oraș: *când intrăm pe rohatcă* CR. [Ceh. ROHATKA, barieră].

rohii m. pl. bube dulci pe obrazul și capul copiilor de un an. [Origină necunoscută].

roi v. **1.** a se aduna în roiuri, vorbind de albinele cari ies din stup; **2.** a sbura sbârnăind, a se revărsa: *călăreții umplu câmpul și roiesc după un semn* EM.

roib a. care bate în roșiu. [Lat RUBEUS]. ‖ m. cal cu părul roșcat.

roibă f. plantă din a cării rădăcină se extrăgea înainte o materie colorantă roșie *(Rubia tinctorum).* [Lat. RUBEA].

roinic a. care rotește: *domnind sumeț și tânăr pe roinicele stoluri* EM.

roiniță f. **1.** mic stup purtăreț în care se prinde noul roiu; **2.** sau **iarba stupului**, plantă foarte aromatică, mult căutată de albine, cu care se freacă stupul când se roiește întâiu *(Melissa).*

roire f. ieșirea albinelor din stup.

roiște f. V. roiniță.

roiu n. **1.** sborul albinelor tinere când se despart de cele bătrâne; **2.** stup vechiu cu albine; **3.** *fig.* mulțime ce s'agită *mii roiuri vorbitoare curgând spre vechea Roma* EM. *în ochiu-mi scânteiază un roiu de năluciri* AL. [Slav. ROI].

rojdanic n. **1.** prevestirea viitorului fiecărui om după zodia sub care s'a născut; **2.** carte ce conține asemenea prevestiri. [Slav. ROJDENIKŬ, care s'a născut].

rol n. **1.** listă: *rol de contribuțiuni;* **2.** ceeace trebuie să reciteze un actor într'o piesă de teatru; **3.** personaj reprezentat de actor: *rolul lui Despot-Vodă;* **4.** parte ce se iea într'o afacere: *a juca un rol important;* **5.** atribuțiune specială: *rolul unui părinte de familie.*

rolină f. jocul ruletei, practicat od. la bâlciuri. introdus de Nemți către finele epocei fanariote și numit atunci de popor: *la o para cinci* (FIL.).

rom n. rachiu obținut prin distilarea melasei.

roman a. **1.** ce ține de Roma antică: *senatul roman;* **2.** ce ține de Roma modernă. centru al catolicismului: *Biserica romană;* **3.** cifre **romane**, litere întrebuințate de Romani pentru a indica numere; **4.** se zice de stilul medieval ce a precedat pe cel gotic. caracterizat prin bolți pe deplin arcate. ‖ m. locuitor din vechea Roma: *Romanii stăpâneau lumea întreagă.*

roman n. **1.** narațiune închipuită în care interesul e excitat prin pictura mișcărilor, prin jocul pasiunilor sau prin bizareria aventurilor: *roman istoric, filozofic, social;* **2.** *fig.* povestire lipsită de probabilitate: *asta e un roman.*

ròman m. Tr. *Bot.* romoniță mare. [Rut. ROMAN lit. roman].

român m. **1.** născut din părinți români; **2.** locuitor sau originar din România; **3.** om (ca individualitate etnică): *se tocmia bietul român.* ISP. [Și *rumân* = lat. ROMANUS]. ‖ a. românesc: *poporul român.* V. **rumân.**

română (limba) f. limba română, idiomă neo-latină, foarte asemenea italianei, inavuțită cu diferite elemente străine (slave, maghiare, turce, neo-grece). Ea conține trei dialecte: *daco-româna, macedo-româna* și *istro-româna.* dintre care numai cea dintâi a devenit organul unei evoluțiuni literare.

românaș m. formă mângâietoare pentru român: *un brad de românași* ISP.

româncă f. femeie de român.

romancier m. autor de romane.

romanesc a. **1.** ce ține de roman: *aventuri românești;* **2.** *fig.* care are ideile, pasiunile unui erou de roman: *spirit romanesc.*

românesc a. **1.** originar din România;

www.dacoromanica.ro

2. ce ține de România sau de locuitorii ei: *obiceiu, port românesc*; 3. *pop.* creștin (națiunea identificată cu religiunea): *lasă-ți legea românească și dă-te 'n legea turcească* POP. [Pentru sensul 3, cf. *creștin*].

românește adv. în limba română.

români v. a (se) face român: *familia lui era cu totul românită* OD.

romanic a. se zice de idiomele moderne derivate din latina (româna, italiana, franceza, spaniola, portugheza).

românime f. toți Românii, națiunea română.

românism n. 1. poporul român considerat după natura-i particulară; 2. particularitate a limbei române.

romanist m. specialist în studiul limbilor romanice.

romanitate f. 1. calitate de Roman: *romanitatea limbei*; 2. (colectiv) lumea romană.

romanizà v. a (se) face Roman: *Dacia se romanizâ repede.*

românizà v. 1. a da o formă românească unei vorbe străine; 2. a deprinde pe cineva cu obiceiurile românești.

romanov n. un fel de bòa lat.

romanț n. roman popular. [It. ROMANZO].

romanță f. 1. istorioară fantastică în versuri și destinată a fi cântată; 2. cântec tânguios ori sentimental; 3. bucată de muzică scurtă, simplă și grațioasă (= fr. *romance*).

romantic a. 1. se zice de scriitorii din prima jumătate a sec. XIX, cari pretindeau a se emancipa de regulele literaturei zisă *clasică*; 2. se zice de locurile plăcute și singuratice cari amintesc descripțiunile din romane: *un sit romantic*; 3. romanesc: *e cam romantică și-i plac serenadele* AL.

romanțios a. *pop.* romanesc: *fată romanțioasă* CAR.

romantism n. sistema școalei romantice în literatură și în artă: tendența către miraculos, extravagant, fantastic, propriu naturei mistice a evului-mediu creștin și contrar formelor antichității păgâne ca și pozitivismului epocei moderne.

romb n. cuadrilater cu 4 laturi egale dar fără unghiuri drepte.

romboedru n. paralelipiped ale cărui toate fețele sunt niște romburi egale.

romboid n. figură geometrică asemenea rombului.

ròmnia f. horă țărănească împrumutată dela Țigani. [Lit. țigăneasca (din țig. ROMNI, țigancă)].

romoniță f. Tr. *Bot.* mușătel: *romoniță mare*, mărgăriță. [V. *ròman*].

romostin m. varietate de struguri. [Origină necunoscută].

rond n. 1. figură circulară, cerc: *stau în rond sub vântul rece* AL.; 2. mișcarea piciorului la dans descriind un semicerc; 3. piață circulară în care converg mai multe strade sau alee; 4. vizită de noapte la diferitele posturi spre a vedea dacă toate sunt în ordine: *deseară știi că ești de rond* CAR.

rondă f. 1. danț în rond; 2. notă de muzică ce prețuiește două albe; 3. un fel de scrisoare ale cării trăsături sunt aproape perpendiculare.

rondel n. mică poezie cu repetițiuni obligatorii.

ronț! int. imită sunetul dinților când mestecă ceva uscat și tare, vorbind mai ales de șoareci. [Onomatopee].

ronțăi v. a roade mâncând încet. [V. *ronț*].

ronțăit n. acțiunea de a ronțăi.

ronțăitură f. efectul ronțăitului.

roos a. acoperit cu rouă: *s'ascunde 'n coama verde a câmpului roos* BOL.

ropai-ropai! int. ce imită sgomotul călcâielor la joc. V. **tropai**.

ropot n. 1. mersul calului între pas și galop; 2. sgomotul unui asemenea mers: *un ropot de cai*; 3. fugă: *purcelul dă un ropot pe sub laiți* CR.; 4. *fig.* mers repede: *ale râurilor ape ce sclipesc fugind în ropot* EM. [Onomatopee].

ropoti v. a răsuna: *pământul ropotește sub tropot de copite* AL.

Ropotin m. Ropotinul țestelor, când femeile nu lucrează făcând țeste de copt turte. V. Răpotini.

ros a. uzat: *haină roasă în coate.* [Lat. ROSUS].

roș a. 1. de coloarea sângelui: *vin roș*; 2. roș bătând puțin în galben: *păr roș*; 3. roșit în foc: *fier roș*; 4. de aramă: *ban roș.* [Lat. ROSEUS. ‖ m. 1. *pop.* membru al partidului liberal; 2. pl. **Roșii** de țară, od. corp de 5000 călărești, înveșmântați în roș, în părțile Buzăului și în ale Dunării, sub comanda Marelui paharnic: *în urdia turcă Roșii năvălesc* BOL. ‖ n. 1. coloarea roșie: *roșu le stă bine*; 2. soliman roș: *dă cu roșu*; 3. cupă în cărțile de joc.

roșățea f. *Bot.* belșiță.

rosbif n. bucată friptă din carne de bou (= angl. *roastbeef*).

roșcă m. cel cu părul roșu.

roșcat a. cu părul sau fața roșie.

roșcov m. 1. mic arbore din clasa leguminoaselor al cărui lemn tare și roș se întrebuințează la tâmplărie (*Ceratonia siliqua*); 2. Tr. V. rășcov.

roșcovă f. 1. fructul roșcovului lung;

www.dacoromanica.ro

lătăreț și dulce, numit și *coarnă de mare*; 2. boală de cai ce face osișoare la nări. [Rus. ROJKOVÎ (din ROJEKŬ, cornișor)].

roșcovan a. și m. cu obrajii roșii. [V. *roșcă*].

roșeață f. 1. coloarea roșie; 2. colorațiune a feței sub efectul unei emoțiuni; 3. pete roșii pe față sau piele.

roși v. 1. a (se) face roș; 2. *fig.* a roși tare la față printr'o emoțiune vie.

roșiatic a. roș bătând în alb.

roșioară f. 1. *Bot.* calce; 2. *Zool.* pește alb cu aripioare roșii.

roșior a. cam roș. ‖ m. 1. soldat călăreț îmbrăcat în tunică roșie: *od. erau 11 regimente de roșiori*; 2 od. corp de călărești numiți și Roșii: *roșiori de țară, vânători semeți* BOL.

roșit n. acțiunea de a roși: *roșitul ouălor de Paște.*

rosmarin m. arbust aromatic, totdeauna verde ale cărui ramuri sunt întrebuințate în medicină *(Ros marinus).*

rost n. 1. gură (sens învechit): *pe de rost*, oral; 2. vorbă, vorbire: *rostul ei cel blajin* ISP. *sfânt să fie rostul tătăne-meu* CR. [Vechiu-rom. *rost*, gură («din *rostul* dreptului izvorește înțălepciune», Miron Costin) = lat. ROSTRUM, bot].

rost n. 1. unghiu format de firele urzelii în care s'aruncă suveica: *rostul pânzei*; 2. *fig.* a) ordine, regulă: *om cu rost, fără rost*; b) dispozițiune, preparative: *a face rost de călătorie*; c) noimă, rațiune: *vorbă fără rost, toate își au rostul lor*; d) folos, spor: *a avea rost, fără rost*; e) mod. plan: *a da de rost, a ști rostul.* [Vorbă identică cu cea precedentă; sensurile de sub 2 sunt metafore luate din tehnica țesutului].

rosti v. a pronunța: *a rosti o sentință, a rosti un discurs.*

rosti v. 1. a schimba ițele la țesut; 2. a lărgi o gaură cu sfredelul.

rostire f. pronunțare.

rostogol n. 1. dare peste cap; 2. cădere repede și de-a roata: *troncătul de sdraveni bolovani 'n rostogol* AL.; 3. plantă cu flori alburii, crește prin poieni și pe marginea pădurilor *(Echinops sphaerocephalus).* [Pare identic cu *rotocol*]. ‖ adv. (de-a), de-a dura, peste cap.

rostogoli v. a (se) da de-a rostogolu.

rostopască f. Mold. Tr. *Bot.* negelariță. [Rut. ROSTOPAST].

rotacism n. trecerea unei consoane în r, în special a unui n intervocalic: rotacismul e caracteristica graiului istroromân *(Rumeri)* și a Moților *(bură dimireață).*

rotar m. cel ce face care, etc. [V. *roată*].

rotărie f. meseria rotarului.

rotaș a. 1. de roată, de lângă oiște: *cal rotaș*; 2. care face tumbe: *porumbel rotaș.*

rotat a. 1. rotund: *cort rotat, bobițe rotate*; 2. se zice de un cal sur cu pete roșii închise.

rotați(un)e f. 1. mișcare circulară a unui corp în jurul axei sale: *rotațiunea pământului*; 2. în agricultură: asolement; 3. sistemă de întreschimbare la institutori, profesori.

rotativ a. care lucrează învârtindu-se: *mașină rotativă.*

rotatoriu a. în formă de rotațiune: *mișcare rotatorie.*

roti v. 1. a învârti în cerc: *își rotește fulgerând armele prin toată Bulgaria* BĂLC.; 2. a face roată: *păunul se rotește*; 3. *fig.* a se fuduli: *ca cocoșul se rotește* PANN.

rotilă f. 1. rotiță; 2. pl. cotigă.

rotilat a. în formă de roată: *paloșul rotilat* POP.

rotire f. rotațiune.

rotiș adv. de a roata: *cerul ce se 'ntoarce rotiș deasupra lor* AL.

rotocol n. cerc, disc circular. [Compus sinonimic ibrid, format din lat. *rota* și slav. *ocol*].

rotofeiu a. Mold. îndesat la corp, bondoc. [Cf. *reteveiu*].

rotondă f. edificiu de formă rotundă și terminat în cupolă.

rotopitor a. cotropitor: *potop rotopitor* AL. [Compromis între *ropot* și *potopitor*].

rotocele (albe) n. pl. plantă cu flori albe-gălbui, creste prin fânețe și tufișuri umede *(Achillea ptarmica).* [Origină necunoscută].

rotulă f. *Anat.* oscior așezat în partea anterioară a genuchiului.

rotund a. 1. de formă circulară sau sferică: *pământul e rotund*; 2. fără fracțiuni sau subdiviziuni: *sumă rotundă.* [Lat. ROTUNDUS].

rotunjeală f. însușirea lucrurilor rotunde.

rotunji v. 1. a (se) face rotund; 2. *fig.* a întinde: *a-și rotunji moșiile*; 3. a da armonie: *a rotunji o frază.*

rotunjime f. 1. rotunjeală; 2. *fig.* armonie: *rotunjimea frazei.*

rouă f. 1. aburi ce se depun noaptea în formă de picături mici pe corpurile expuse la aer: *cade rouă*; rouă dulce, miere nelucrată încă de albine și sucul dulce al florilor; roua cerului, mică plantă insectivoră ai cării peri glanduloși secretează o substanță văscoasă, de care rămân alipite insectele, digerate de celulele

www.dacoromanica.ro

frunzelor sale (*Drosera rotundifolia*); 2. lichid ce picură și ușurează: *roua lacrimilor*; 3. *fig.* ce piere sau se trece curând: *ca roua trec tinerețele*. [Lat. ROS].

rourà v. 1. a cădea rouă; 2. *fig.* a pica, a uda cu picături: *din ochii ei rourează lacrimi*. [Lat. RORARE].

rourat a. 1. acoperit cu rouă: *câmpia rourată* AL.; 2. *fig.* umed; *pământul ce era încă de al său sânge rourat* NEGR.

rourică f. iarbă ce crește prin mlaștini și pe marginea apelor lin curgătoare, producând fructe dulci și comestibile (*Glyceria fluitans*).

rovină f. depresiune de teren, bun pentru tânaț și pășune. [Tras din sl. ROVŬ, groapă].

roz a. de coloarea rozei, trandafiriu: *un bilet roz* NEGR. *o stofă roză* EM. (= fr. *rose*).

roză f. 1. trandafir, floare mirositoare ce crește pe un arbore ghimpos: *între rozele de Șiras și lianele albastre* EM.; 2. se zice de obiecte ce seamănă rozei: *o roză în diamante*; 3. *fig.* plăcere, desfătare: *drum de roze semănat* EM.; 4. **roza vânturilor**, figură pe care sunt marcate cele 32 direcțiuni diferite ale vântului; 5. **Războiul celor două Roze**, războiul civil în Anglia între casa de York, care avea de emblemă o roză albă, și între cea de Lancaster, simbolizată prin o roză roșie (1450—1483).

rozacee n. pl. familie de plante al căror tip e *roza*.

rozalb a. trandafiriu: *rozalb' aurora cu bucle de aur* EM.

rozatic a. roșiatic: *lumina rozatică din zori* AL. ‖ adv. *rozatic se colorà* AL.

rozător a. care roade. ‖ n. pl. **rozătoarele**, cuadrupede prevăzute cu incizivi spre a roade: *chițcan, castor*.

rozătură f. 1. efectul roaderii; 2. ceva ros.

rozetă f. 1. nod de panglică în formă de roză; 2. ornament de fereastră în formă de roză: *rozete de alamă sau bronz*; 3. *Bot.* rezeda.

rozeu a. trandafiriu: *flori alb-rozee*.

roziu a. trandafiriu: *(aurora) dulce veselă, rozie* AL.

rubedenie f. *fam.* rudenie. [V. *rebedenie*].

rubià f. od. monedă de aur turcească în valoare de 5 lei vechi (a patra parte dintr'un irmilic): *cu rubiele arăpești, cu groșe lipovenești* POP. [TURC. RUBIYE, lit. a patra parte].

rubin n. piatră scumpă de coloare roșie.

rubinà v. a lumina roșu: *soarele muntele rubinează*.

rubinos a. roșu ca rubinul: *luna, glob rubinos* GR. AL.

rublă f. monedă rusească în valoare de 4 lei. [Rus.].

rubrică f. 1. un fel de cretă roșie întrebuințată de dulgheri; 2. titlu tipărit roșu în vechile cărți juridice sau bisericești; 3. în ziare, titlu ce indică origina unei știri: *sub rubrica de...*

rucavițe f. pl. mânecările preotului și diaconului. [Rus. RUKAVITA, mânecă].

rudă f. 1. familie: *de rudă mare împărătească*; 2. care este din aceeaș familie: *cu rudele daraveri să n'aibi*; **pe rudă, pe sămânță**, cu totul, pe de-a întregul: *ți-le papă pe rudă pe sămânță* CR. [Vechiu-rom. *rudă*, neam («Moisi scoase pre *ruda* ovreiască din robia lui Faraon», Moxa) = slav. RODŬ, neam, generațiune: astăzi, în sens de «consângean», evoluțiune analogă sinonimului *neam*].

rudă f. Mold. Tr. 1. oiște: *cal de rudă*; 2. prăjină de întins hainele (în casele țărănești. [Origină necunoscută].

rudar m. 1. țigan aurar; 2. țigan ce lucrează scule groase de lemn (albii, linguri, fuse). [Țigănește, *rudar* e sinonim cu aurar].

rudăresc a. 1. făcut de un rudar; 2. *fig.* grosolan: *taler rudăresc* PANN.

rudărie f. scule de rudar.

rudașcă f. V. rădașcă.

rudenie f. 1. rudă: *o rudenie de ale noastre*; 2. legătură ce unește pe rude. 3. toate rudele cuiva.

rudi v. a se înrudi: *se rudia cu maică-mi răposata* AL.

rudiment n. 1. primele noțiuni ale unei științe: *rudimentele limbei latine* NEGR.; 2. în istoria naturală, organ redus la cele mai mici dimensiuni: *un rudiment de coadă*.

rudimentar a. ce are caracterul unui rudiment, unui embrion: *civilizațiun. rudimentară*.

rufărie f. cantitate de rufe.

rufe f. pl. albituri. [Slav. RUHO, posta, (serb. RUHO, haină)].

rufet n. od. breaslă sau corporațiune mai mică de meseriași: *rufetul podarilor*. [TURC. RUFET].

rufetaș m. od. breslaș: *interesele rufetașilor* NEGR.

rufos a. sdrențeros: *ești cam rufos* AL. [Derivat din *rufe* cu sensul primitiv de haine (ordinare sau uzate)].

rug n. grămadă de lemne pe care s'ardea cei osândiți la moarte. [Lat. ROGUS].

rug m. 1. arbust spinos al cărui fruct se zice mură (*Rubus caesius*); 2. Tr. măceș. [Lat. RUBUS].

rugà v. 1. a cere cu respect, cu umi-

www.dacoromanica.ro

linţă: *te rog să mă ierţi;* **2.** a implora divinitatea; **3.** a face rugăciuni: *Domnului să ne rugăm.* [Lat. ROGARE].

rugă f. **1.** rugăciune: *să 'nalţe la cer o sfântă rugă* AL.; **2.** Tr. sărbătoare pentru hramul bisericii. [Abstras din *rugà*].

rugăciune f. **1.** cerere făcută cu umilinţă; **2.** implorarea graţiei divine. [Lat. ROGATIONEM].

rugăminte f. rugăciune stăruitoare către cineva. [Lat. ROGAMENTA].

rugător a. care se roagă: *o voce rugătoare.*

rugină f. **1.** oxid ce se formează pe fierul sau oţelul expus la umezeală; **2.** puşcă sau custură veche: *trei rugini el îi trăgea* POP.; **3.** boală de putreţiune a grâului; **4.** *fig.* cauză de distrucţiune morală, vechime mare: *rugina secolelor;* **5.** *fam.* tombateră (cf. *ruginit* 4); **6.** *Bot.* pipirig. [Lat. AERUGINEM].

ruginì v. **1.** a face să prindă rugină: *umezeala rugineşte fierul;* **2.** *fig.* a se altera din lipsă de exerciţiu: *vechile instituţii se şterg, s'au ruginit* GR. AL.

ruginit a. **1.** ros de rugină; **2.** învechit: *voce ruginită* EM.; **3.** *fig.* care nu mai funcţionează bine; **4.** *fam* retrograd; *bonjuriştii ne numesc pe noi ruginiţii* AL.

ruginiu a. roşiatic: *grâu ruginiu.*

rugumà v. Mold. a rumega. [Metateză din *rumegà* (cf. it. *rugumare)*].

ruin m. *Bot.* muşcatu-dracului. [Origină necunoscută].

ruinà v. **1.** a schimba în ruine, a dărâma; **2.** a cauza ruina averii, a sănătăţii: *jocul ruinează;* **3.** a cădea în ruine; **4.** a-şi pierde averea, sănătatea.

ruinà f **1.** dărâmarea unei zidiri; **2.** orice fel de distrucţiune: *ruina imperiului roman;* **3.** pierderea averii, a puterii: *ruina unui comerciant;* **4.** rămăşiţele unui oraş sau ale unui edificiu distrus: *ruinele Ninivei.*

ruinat a. **1.** care e în ruine; **2.** *fig.* care şi-a pierdut averea, puterile.

ruinător a. care poate cauza ruina: *întreprindere ruinătoare.*

rujă f. floarea roşie a măceşului: *obrajii ca rujele.* [Serb. RUJA (din slav. ROJA, roză)].

rujalină f. (Banat) *Bot.* nalbă de grădină. [Diminutiv din *rujă*].

rujan a. roşcat (de boi). [Tras din *rujă*].

rujuliţă f. *Bot.* călinică. [V. *rujă*].

ruladă f. ornament de cântare ce constă a pune mai multe note pe una şi aceeaş silabă (= fr. *roulade).*

rulant a. ce se transportă: *material rulant.*

ruletă f. joc la noroc cu nişte bile mici (= fr. *roulette).* V *rolină.*

rumân m. **1.** forma arhaică şi populară pentru *român;* **2.** supus la clacă, şerb: moşnenii sau micii proprietari liberi, apăsaţi de biruri şi sarcini, începură a se vinde (dela sec. XVI) la Domni, mănăstiri sau boieri şi deveniau astfel *rumâni;* ei nu şe mai puteau muta depe moşia unde se aflau şi deveniau clăcaşi de baştină ai proprietarului («fiece *rumân* să rămâie veşnic în această stare», decretează *Legătura* lui Mihai-Viteazul). [In vechea limbă românească *rumân* e sinonim cu *ţăran* (acest din urmă fiind necunoscut vechilor documente), de unde noţiunea de clăcaş, şerbia apăsând asupra sătenilor]. V. clacă.

rumânie f. şerbia ţăranului român instituită în sec. XVI şi consacrată prin *Legătura* lui Mihaiu-Viteazul din 1596: rumânia fu desfiinţată prin *Reforma* lui Mavrocordat din 1748.

rumegà v. **1.** a mesteca din nou, vorbind de rumegătoare; **2.** *fig.* a cugeta mereu la un lucru. [Lat. RUMIGARE].

rumegător a. care rumegă. ‖ n. pl. **rumegătoare**le, mamifere ca boul, cerbul, cămila, al căror stomac e compus din mai multe buzunare: alimentele se reîntorc din primul buzunar în gură spre a fi mestecate din nou şi a fi astfel preparate la o digestiune completă.

rumen a. **1.** roşu închis: *obrajii rumeni ca doi bujori;* **2.** bine copt: *bucate rumene.* [Slav. RUMĬENŬ].

rumeneală f. **1.** coloarea roşie a obrajilor; **2.** suliman; **3.** pl. Tr. *Bot.* roibă.

rumenì v. **1.** a face rumen; *(luna) rumenind străvechii codri şi castelul singuratic* EM.; **2.** *fig.* a roşi (de emoţiune); **3.** a da cu rumeneli.

rumpe v. Mold. V. rupe: *rumpe coarde de aramă cu o mână amorţită* EM.

runc n. Buc. imaş de pădure arsă: *depre runc nou iese brânză multă.* [Origină necunoscută]. V. răncă.

rune f. pl. scrisoarea naţională a vechilor Germani.

rup m. măsură de lungime, $^1/_8$ dintr'un cot. [Turc. RUP].

rupe v. **1.** a face bucăţi: *a rupe o hârtie;* **2.** a sfâşia: *a rupe cu dinţii;* fig. *mi se rupe inima* ISP.; **3.** a anula: *a rupe un contract;* **4.** a vorbi puţin şi stricat: *o rupe franţuzeşte;* **5.** a porni repede: *o rupe d'a fuga;* **6.** a se sfărâma: *podul s'a rupt.* [Mold. *rumpe* = lat. RUMPERE].

rupt a. **1.** făcut bucăţi: *haine rupte;* **2.** sfărâmat: *lanţuri rupte;* **3.** *fig.* sdrobit: *rupţi de foame şi obosiţi de trude;* **4.** fixat în total: *preţ rupt.* ‖ n. ruptoare:

www.dacoromanica.ro

cu ruptul; în **ruptul capului,** cu niciun preț.

ruptă f. impozit fix: *ruptele vistieriei.*

ruptaș m. 1. lucrător cu ruptul; 2. pl. (în epoca fanariotă), clasă de contribuabili străini cari plătiau dările cu ruptul; 3. în timpul din urmă: feciori de preoți și ai rangurilor privilegiate.

ruptoare t. 1. învoeală: *ruptoarea era făcută* OD.; 2. preț fixat prin învoeală: *ruptoarea vinului.*

ruptură f. 1. starea lucrului rupt; 2. *fig.* stricare, nimicire: *ruptura amiciției, ruptura păcii.* [Lat. RUPTURA].

rural a. ce ține de un sat: *școală rurală.*

rus m. locuitor din Rusia. ‖ a. rusesc: *limba rusă.* [Rus. RUSĬ].

Rusalii f. pl. 1. pogorîrea sfîntului Duh, a cincizecea zi după Paști, serbate aproape o săptămână: *Sâmbăta Rusaliilor se împart pentru morți vase pline cu vin și mâncări încununate cu flori* (datină foarte veche ce exista în Tracia și aiurea); 2. zine de ape și mai ales de aer cari deslănțuesc furtuni și răpesc uneori copii: *l'au umflat Rusaliile; cucuveici, Iele sburlite și Rusaliile pocite* AL.; 3. *fig.* și *fam.* femeie rea: *du-te, rusalie, pe cea lume* AL. [Slav. RUSALIĬA, pentecostă (din lat. medieval ROSALIA, sărbătoarea rozelor): zinele cu același nume erau venerate în săptămâna Rusaliilor (cf. rus. RUSALKY, zine de păduri și de ape)].

rusalii f. pl. râme ce se atârnă de undițele pescarilor: *cega se hrănește mai ales cu rusalii.* [Aceste larve apar ca insecte complete pe la ziua de Rusalii].

rușcă f. pl. se zice de oile cari sunt roșii pe ochi. [V. *roșcă*].

rușcuță f. *Bot.* cocoșel.

rusesc a. ce ține de Rusia și de locuitorii ei.

rușfet n. dar de mituire: *cât ruștetul se ivește, cinstea îndată se topește* AL. [Turc. KUŞFET].

rușfetărie f. luare de rușfeturi: *rușfetărie și potlogărie* AL.

rusifică v. a (se) face rus.

rușină v. 1. a da de rușine; 2. a avea rușine.

rușine f. 1. sentiment penibil excitat în suflet prin idea sau temerea de necinste; 2. dezonoare: *ne face mare rușine;* 3. pudoare: *n'are nicio rușine;* 4. *Bot.* rușinea fetei, floricică violetă, numită în Mold. **morcov** sălbatic *(Daucus silvestris).* [Lit. roșeață, roșirea feței, act care însoțește mai totdeauna acest sentiment sufletesc].

rușinos a. 1. care face rușine: *fapte rușinoase;* 2. plin de rușine, sfios: *rușinos ca o fată mare.*

rusism n. vorbă rusească intrată în limbă. Rusismele datează dela întreita ocupare a Principatelor de către Ruși (în 1769, 1788 și 1806) și se rapoartă mai ales la nomenclatura militară și administrativă. Puține din aceste rusisme au rămas definitiv în limbă, cele mai multe dispărând odată cu ocupațiunile rusești.

Rusitori f. pl. sărbătoare ce cade 7 zile după Rusalii și se încheie cu ele. [Abstras din *Rusalii*].

rustic a. 1. țărănesc: *locuință rustică;* 2. incult: *obiceiuri rustice;* 3. grosolan.

rută f. plantă medicinală cu florile galbene, cultivată și prin părțile noastre *(Ruta graveolens).*

ruteă f. termen de joc în cărți, moment favorabil: *tot meșteșugul îi să pontarisești la vreme și să găsești ruteaua norocului* AL. [Turc. RUTÈ, punct].

rutină v. a învăța prin rutină.

rutină f. 1. capacitate dobândită prin o deprindere îndelungată; 2. deprindere oarbă de a face ceva totdeauna în același chip: *rutina e vătămătoare progresului.*

rutinar a. care lucrează cu rutină.

rutișor m. plantă erbacee cu florile galbene, crește prin pășuni și livezi umede *(Thalictrum angustifolium).* [V. *rută*]

S

S m. a 19-a literă a alfabetului: însoțit de o sedilă, devine sibilant: *ședea, și.* ‖ n. abreviațiune pentru Sud.

șa t. V. *șea.*

să conj. 1. exprimă o condițiune, o presupunere: *să am, ți-aș da;* 2. servă a forma conjunctivul: *nu știu ce să fac;* 3. indică un ordin, un scop (subînțeles ca): *spune-i să plece, ochi aveți să vedeți;* 4. înlocuiește infinitivul (dispărut în graiul popular): *nu știe să scrie.* [Vechiurom. *să,* dacă — lat. SI].

șabac n. Mold. găurele (de broderie). [Origină necunoscută].

șabană f. Mold. un fel de haină scumpă: *copiii din casă erau îmbrăcați cu șabanale și cu cabanițe* BĂLC. [Turc. ŞEBANÈ, haină de noapte (din ŞEB, noapte)].

sabat n. 1. ultima zi a săptămânei la Evrei, cea consacrată repaosului; 2. pre-

www.dacoromanica.ro

tinsă adunare nocturnă a vrăjitoarelor: *unde in'ernul sabatul adună* Bol.; 3. *fig.* gălăgie mare, dezordine nespusă.

sabeism n. adoraţiunea focului şi a astrelor, în Arabia meridională.

sabie f. 1. armă de mână ce se poartă atârnată în partea stângă; 2. *fig.* duşman: *a intrat sabia în ţară, au năvălit Tătarii!* Al.; 3. atac: *le dă o sabie şi-i împrăştie* Bălc. [Slav. sablĭa].

sabie-baionetă f. sabie scurtă ce poate fi îmbucată la capătul puştei.

săbier m. fabricant de săbii.

săbioară f. peşte ce se mănâncă mai mult sărat *(Pelecus cultratus).* [Coroana dinţilor săi are forma unui ferestrău].

săbiuţă f. 1. sabie scurtă; 2. plantă cu flori frumoase şi cu frunze lungi în formă de sabie *(Gladiolus imbricatus).*

şablon n. model, tipar de lucru; a lucra după un şablon, într'un mod mecanic, fără a ţinea seamă de esenţa proprie lucrurilor. [Termen literar după germ. schablone].

sàbur n. 1. suc de aloe, substanţă roşiatică, cu miros plăcut şi cu gust foarte amar: *saburul servă ca purgativ şi poporul îl întrebuinţează ca leac pentru venin;* 2. *fig.* alinare, mângâiere: *împărăţia începu să-şi mai facă sabur inimei* Pop. [Turc. sabr, aloe].

sac m. 1. recipient cilindric de pânză, piele, etc.; 2. ceeace conţine un sac: *zece saci de grâu.* [Lat. saccus].

sâc! int. bine ţi-a făcut: *sâc! aşa îţi trebue;* a da un sâc, a necăji pe cineva (repetând vorba *sâc): trecuse râul şi-i da cu sâc de dincolo după mal* Isp. [Turc. syk, necăjit].

sacà f. butoiu pe două roate tras de un cal pentru cărat apă (dela vad sau dela o cişmea): *aducea apă cu sacaua dela Filaret;* dop de saca, bondoc. [Turc. saka, sacagiu (românește s'a substituit numelui de agent vasul ce-l mână)].

sacadă f. mişcare bruscă şi neregulată: fig. *sacade oratorice* Car. (= fr. *saccade*).

sacadat a 1. neregulat: *mers sacadat;* 2. *fig.* stil sacadat, compus din fraze scurte şi neplăcute la auz.

sacagiu m. cel ce cară şi vinde apă cu sacaua: *argatul se făcu sacagiul Curţii* Isp. [Formaţiune analogică].

sâcăi v. 1. a da cu sâc, a necăji mereu: *dă-i înainte, babo şi nu mă mai sâcăi* Car.: 2. a se agita: *se tot sâcăia pe scaun de neastâmpăr* Isp.

şacal m. un fel de câine sălbatic din Orient, care noaptea urlă trist şi nesuferit.

sacară f. Mold. V. secară.

sacat a. vătămat (vorbind de vite): *boul fiind sacat, la un picior rănit* Gr, Al. [Turc. sakat, spetit].

săcătuit a. Mold. sleit de puteri. [V. *secătui*].

sacâz n. 1. mastic: *rachiurile de sacâz şi de anason* Od.; 2. colofoniu: *îşi frecă arcuşul cu sacâz.* [Turc sakyz].

săceală f. Mold. ţesală. [Metateză din slav. česalo, pieptene].

săcelà v. Mold. a ţesela: *nu v'am săcelat astăzi* Cr. [Tras din *săceală*].

sacerdotal a. ce ţine de sacerdoţiu: *demnitate sacerdotală.*

sacerdoţiu n. 1. darul preoţiei; 2. corp ecleziastic: *războaiele medievale între Sacerdoţiul şi Imperiul sunt celebre;* 3. *fig.* ce are un caracter venerabil: *paternitatea e un sacerdoţiu.*

sacfiu m. Tr. *Bot.* garoafă. [Origină necunoscută].

sacnàsiu n. od. balcon scos la uliţă, garnisit cu geamuri şi jaluleze (la o casă domnească sau boierească), servind de şedere cocoanelor cari puteau astfel privi în stradă fără a fi văzute: *în odaia cu sacnasiu unde se adunau la lucru toate femeile Doamnei* Od. [Turc. saknisin (din şah, rege, şi nişin care şade), lit. şedere domnească].

sacou n. gheroc fără despărţituri în spate.

sàcos n. vesmânt arhieresc de mătase. [Gr. mod.].

sacrament n. taină bisericească şi în special sfânta grijanie.

sacramental a. 1. ce ţine de un sacrament; 2. *fig.* solemn: *cuvinte sacramentale.*

săcrèt a. Mold. 1. primejdios: *loc săcret;* 2. drăcesc: *lemn săcret.* [Cf. lat. secretus]. ‖ m. necuratul: *du-te la săcretu!*

sacrificà v. a (se) jertfi.

sacrificator m. cel ce sacrifică.

sacrificiu n. jertfă.

sacrileg a. ce ţine de un sacrilegiu: *faptă sacrilegă.* ‖ m. cel ce comite un sacrilegiu.

sacrilegiu n. 1. pângărirea celor sfinte; 2. hulirea unui preot sau a unei persoane demnă de veneraţiune.

sacristie f. locul unde se ţin odoarele bisericeşti.

sacro-sanct a. foarte sfânt.

sacru a. 1. care a primit consacrarea religioasă: 2. consacrat cultului: *vase sacre;* 3. *fig.* foc sacru, entuziasm, geniu; 4. care insuflă un respect oarecum religios: *persoana unui cetăţean roman era sacră;* 5. se zice de lucrurile ce nu trebue divulgate sau atinse: *depozit sa-*

www.dacoromanica.ro

cru. ‖ n. ceeace e sacru; *sacrul și profanul.*

săcuesc a. ce ține de Săcui.

săcuime f. neamul Săcuilor.

săculteață f. Mold. pungă de bani: *c'o săculteață gura mi-ai astupat* AL. [V. *săculeț*].

săculeț n. Mold. **1.** sac mic; **2.** sacul în care cad grăunțele. [Tras din *săculete*, diminutiv analogic (cf. *cuculete*)].

sad n. tot ce se plantează. [Slav. SADŬ, plantă, fruct].

sadea a. simplu, fără podoabă (vorbind de haine sau de stofe ori de fața lânei la oi): *rochie de percal sadea; oi albe, negre sadea;* cafea sadea, neamestecată cu zahăr. ‖ adv. pur și simplu: *câine sadea 'mi zice, iar nu Dumniavoastră* GR. AL. [Turc. SADE].

sădelcă f. Mold. perniță pe spinarea calului la trăsură. [Rus. SIEDELKA, lit. șea mică].

sădi v. **1.** a planta: *după cum a fost sădit, astfel a și răsărit* PANN; **2.** *fig.* a semăna: *a sădi în inimile copiilor sentimente nobile.* [Slav. SADITI].

sădilă (sedilă) f. sac de ață de cânepă țesut rar, mai lat la gură și mai ascuțit la fund, în care ciobanii pun cașul: *în sădilă se trece brânza, ca să-i se scurgă zerul.* [Serb. SIDLO, sădilă].

sadină f. plantă foarte abundantă prin bărăgane și poieni (*Andropogon gryllus*). [V. *sad*].

saegiu m. **1.** omul stăpânirii însărcinat să numere oile pentru perceperea taxei (în cântecele dobrogene și oltene): *dobrogean Tudor, saegi Tudor* POP.; **2.** pl. obiceiu în Dobrogea în noaptea spre sf. Dumitru: mai mulți flăcăi (unul îmbrăcat ca o cadână) se duc din casă în casă jucând și cântând din fluiere și cavale. [Turc. SAYDJI, cel ce numără].

șafer a. și m. Mold. **1.** mijlocitor (mai ales neonest); **2.** *fig.* cinic: *șafer bătrân ce ești!* AL. [Rut. ȘAFER, econom (din germ. dial. *Schaffer* = *Schaffner*, intendent)].

safir n. piatră scumpă de coloare albastră, numită de popor **zanfir**.

safteà f. **1.** întâia vânzare (cu noroc): *n'a făcut încă saftea;* **2.** *fig.* început (bun): *îmi dai voie să fac saftea cumpănei?* AL.; **3.** (ironic) început: *să nu-i fac saftea pe spinare* [Mold. *seftea* = turc. SEFTE].

saftereà f. V. șefterea.

saftian n. **1.** marochin: *cisme de saftian roșu;* **2.** (ironic) piele la om: *i s'a sbârcit saftianul.* [Turc. SAHTIAN (din SAHT, solid)].

șagă f. Mold. glumă: *nu-i lucru de șagă* CR. [Bulg. ȘAGŬ].

sagacitate f. agerimea minții.

șagalnic a. Mold. glumeț: *Cupidon, un paj șagalnic* EM. [V. *șagă*].

săgeată f. **1.** vargă înarmată cu un fier ascuțit ce s'asvârle cu arcul: *iute ca săgeata;* săgeata apei, plantă cu flori albe ale cării frunze seamănă cu fierul unei săgeți (*Sagittaria*); **2.** pl. pârghiile unei mori de vânt. [Lat. SAGITTA].

săgetà v. **1.** a trage cu arcul; **2.** a ucide cu o săgeată; **3.** *fig.* a lovi pe neașteptate: *i-a săgetat inima.* [Lat. SAGITTARE].

săgetar m. săgetător: *de arc bun săgetar* POP. [Lat. SAGITTARIUS].

săgetător m. **1.** arcaș; **2.** al noulea semn al zodiacului, reprezentat sub forma unui centaur care trage cu arcul.

săgetătură f. **1.** dătătură de săgeată; **2.** lovitură pe care moartea o dă omului sănătos pe când lucrează, boală năprazнică de care se poate uneori scăpa: *descântec de săgetătură.*

săgețea f. *Bot.* săbiuță.

sagnă f. **1.** rană făcută de șea pe spinarea calului; **2.** *fig.* rană. [Slav. SADNO].

șah m. **1.** titlul regelui Persiei; **2.** Sultan: *voi, prin cari Șahul astăzi mă cinstește* BOL.; **3.** joc complicat între două persoane pe un damier cu 64 de diviziuni, cu 8 piese (rege, regină, doi spioni, doi cai, două turnuri) și 8 pioni pentru fiecare jucător; **4.** termen al acestui joc spre a indica că o piesă importantă (rege sau regină) e atacată și în pericol de a fi luată: șah (și) mat, dătătură hotărîtoare prin care se iea regele.

șahăidac n. tolbă: *copilul plânge 'n șahăidac* COȘBUC. [Rus. SAGAIDAKŬ].

sahan n. vas mare pentru plăcintării: *medelnicerii aduseră pe masă în sahane de argint* OD. [Turc. SAHAN, castron de aramă].

săhastru m. V. sihastru.

șahmarà f. od. stofă orientală suflată cu aur sau cu argint: *un tâmbar de șahmara verde.* [Turc. ȘAH MERAM, brocat (lit. dorința împăratului)].

săi v. Mold. a se speria (de cai). [V. *sfîi*].

saià f. staul (de oi și capre): *saielele cu vite* OD. [Turc. SAYÈ].

saià f. serjă și rochie făcută dintr'însa: *cu saiaua înfiptă 'n brâu* POP. [Turc. SAIÁ].

șăiac n. Mold. varietate de aba, făcută de maici din lâna roșie a țigăilor, servind mai ales pentru haine călugărești: *șăiacul poate fi negru, sur sau cafeniu.* [Turc. ȘAIAK, un fel de serjă].

șaică f. șalupă turcească pe Dunăre și Marea-Neagră (azi ieșită din uz): *înaltele șaicatarturi ale șaicelor* OD. [Turc ȘAYKA],

www.dacoromanica.ro

saidecar m. meşter-argintar, broda în fireturi odoarele bisericeşti: *breslele saidecarilor şi ceaprazarilor* Od. [Turc. SADE KYAR. lit. lucrător în (aur) curat].

săin a. sur (vorbind de oi). [Slav. SINŬ, vânăt].

saitoc adv. sărind repede: *smeul saitoc saitoc cu crăcanele lui* Pop. [Onomatopee].

şaiu n. od. stofă vărgată de lână: *şaiu de Angora.* [Formă românizată din turc. ŞALI].

saivan n. 1. Mold. adăpost de iarnă, pentru oi; 2. (Dobrogea) magazie de adăpostit şirele de tutun pe timpul umed [Vechiu-rom. *saivan,* cort deschis = turc. SAYVAN, lit. umbrar].

şaizeci num. de şase ori zece. [Modelat după *treizeci*].

şakò n. şapcă soldătească. [Fr. *shako* = ung. SÁKÓ].

şal n. 1. stofă de lână fină: *subt un verde cort de şal* Pop.; 2. şal de încins, de îmbrobodit: *coconaşul era încins cu un şal roş cu flori* Negr. *tată-meu se leagă în grabă cu şalul la cap* Ghica; 3. boccea de înfăşurat: *cocoanele cu şal pe spate* Ghica. [Turc. ŞAL].

sală f. 1. cameră încăpătoare: *sală de mâncare, de aşteptare;* 2. loc de întrunire: *sală de teatru.* [lt. SALA, printr'un intermediar grec modern].

salafiu n. talisman (într'un basm muntean). [V. *seleaf*].

salahor m. od., săteni scutiţi de dări şi însărcinaţi cu repararea cetăţilor turceşti şi cu întreţinerea drumurilor; *sacagii domneşti şi salahorii cu beţele în mâini* Fil.; 2. azi, muncitor cu ziua, mai ales la clădiri şi la şosele: *spoitori şi salahori la ziduri* Ghica. [Vechiu-rom. *salahor,* comis (împărătesc sau domnesc) = turc. SALAHOR, lit. capul grajdului: vorba desemna mai întâi o demnitate militară, străină şi pământeană, apoi pe subalternii săi, la urmă ţăranii scutelnici cari îngrijiau de meremetul forturilor şi în cele din urmă pe lucrători la ziduri].

salahori v. a munci ca un salahor.

salahorie f. muncă de salahor.

salàm m. cârnat mare foarte gustos: *salami de Sibii şi de Verona.* [It. SALAME printr'un intermediar săsesc].

salamalec! (selamalâc!) int. pace cu voi! (formulă de salutare a Orientalilor): *mai d'aproape când venia, (ceaşul) babei selamalâc îi da* Pop. [Turc. SELAM ALEKIM].

salamandră f. un fel de reptil amfibiu, asemenea şopârlelor, căruia se atribuia în vechime însuşirea de a nu arde în foc *(Lacerta salamandra),*

sălămăzdră f. *pop.* salamandră: *sălămăzdra trăieşte în foc* Al. [Alteraţiune populară din *salamandră*].

salamurà f. V. saramură.

salarià v. a da un salariu.

salariat a. şi m. care primeşte un salariu.

salariu n. plată pentru un lucru sau pentru un serviciu.

sălaş n. 1. loc de adăpost, gazdă: *te rog să-mi dai sălaş* Pann; 2. zece sau cincisprezece familii de ţigani (sub conducerea unui jude): *s'adaogi încă două sălaşe în foaia de zestre* Al. [Ung. SZÁLLÁS, cartier, locuinţă, cătun].

sălăş(l)uì v. 1. a avea sălaşul, a locui undeva; 2. a primi în sălaş, în gazdă. [Ung. SZÁLLÁSOLNI].

sălăşluinţă f. sălaş obişnuit: *era sălăşluinţa unui smeu* Isp.

sălăşluire f. adăpost provizoriu: *te rog să-mi dai sălăşluire* Cr.

salată f. 1. mâncare din legume drese cu sare, piper, oţet, untdelemn; 2. ierburi din care se face salată; 3. *Bot.* salata mielului, fetică.

salatieră f. vas pentru salată.

şalău m. peşte cenuşiu bătând în verde sau galben, bun de mâncare *(Lucioperca sandra).* [Turc. ŞALY].

salavat n. talisman pe care se scrie formula religioasă a Islamului: *că inelul de-mi privia, salavatul cunoştea* Pop. [Turc. SALAVAT, rugăciune canonică].

salbă f. 1. şireag de mărgele sau de pietre scumpe ce femeile poartă la gât, în special monedele de aur înşirate ce ţăranca poartă la costumul ei: *o salbă de galbeni, de mărgăritare;* fam. *salba dracului,* nepot; 2. guşa boului; 3. *Bot.* salbă-moale, plantă ce creşte prin păduri şi tufişuri, lemnu-i calcinat se întrebuinţează la fabricarea creioanelor de desen. *(Evonymus europaeus).* [Lat. EX ALBA (medieval ALBA, mărgea)].

sălbaţic a. 1. care trăieşte în păduri, în locuri pustii; 2. care nu e domesticit: *raţă sălbatică;* 3. care nu e civilizat: *popoare sălbatice;* 4. care răsare fireşte: *smochin sălbatic;* 5. incult şi nelocuit: *ţară sălbatică;* 6. *fig.* grosolan, necioplit: *apucături sălbatice.* [Lat. vulg. SALVATICUS = clasic SILVATICUS]. ‖ m. 1. cel ce trăieşte în păduri, fără legi: *sălbaticii din Africa;* 2. *fam.* cel ce evită societatea.

sălbăticesc a. sălbatic.

sălbătici v. a deveni sălbatic.

sălbăticie f. 1. starea sălbatică, caracterul sălbaticului; 2. pustietate.

salcă f. Tr. V. salcie.

salçâm m. arbore cu flori albe în cior-

www.dacoromanica.ro

chine, lemnu-i foarte tare e rezistent la umezeală *(Robinia pseudoacacia)*. [Turc. SALKYM]. ‖ adv. dulceag (ca florile salcâmului): *a vorbi mai salcâm.*

salce f. 1. sos, zeamă: 2. rădăcina unor plante exotice, puţin amară şi acră, joacă un rol în medicina populară *(Sarsaparilla)*. [V. *sarce*]. ‖ [V. salcie].

salcie f. arbust cu flori galbene-verzui, creşte în locuri umede *(Salix)*; salcie pletoasă, ale cării ramuri, lungi şi mlădioase, atârnă până la pământ, se cultivă prin parcuri şi cimitire *(Salyx babylonica)*. [Şi *salce* = lat SALICEM: forma Tr. *salcă* e abstrasă din pl. *sălci* (cf. *falcă*)].

sălciu a. acru şi amar (ca coaja salciei).

saldo n. încheierea socotelilor, restul unei socoteli (= it. *saldo*).

şale f. pl. 1. partea spinării la cal pe care se pune şeaua: *calul e deşelat, când şi-a vătămat şalele*; 2. la om, partea de jos a spatelui a cării axă e formată din 5 vertebre: *mă dor şalele*. [Pl. din *şea*].

salep n. 1. feculă alimentară, extrasă din tuberculele unor orchidee; preparat cu lapte sau cu bulion de carne, *salepul* constitue o mâncare bună pentru convalescenţi; 2. băutură sănătoasă şi usoară, preparată din salep, miere şi apă. [Turc. SALEB].

salepgiu m. vânzător de salep: *bragagii şi salepgii arnăuţi* FIL. [Turc. SALEBDJI].

şalgău m. Mold. cel ce taie sare la ocnă. [Şi *şaugău* = ung. sóvágó (din só, sare, şi vágó, taie)].

sâlhă f. Buc. V. sihlă: *şi acolo te ascunde într'o sâlhă verde* POP.; 2. Tr. brad alb. [Origină necunoscută].

sâlhuiu a. păduros: *prin munţi sâlhui* COŞBUC.

salic a. ce ţine de un trib al Francilor numiţi *Sali*; lege salică, prin care femeile erau excluse dela succesiune pe tronul Franţei.

salin a. ce conţine sare.

salină f. 1. loc de unde se scoate sare; 2. ocnă de sare gemă.

salivă f. umoare apoasă şi puţin cleioasă ce curge din gură: *saliva înlesneşte şi prepară digestiunea*.

salivar a. care secretează saliva: *glande salivare*.

salon n. 1. sală în care se primeşte oaspeţi; 2. societate bună: *e primit în toate saloanele*; 3. expoziţie anuală de pictură şi sculptură (la Paris).

şalon n. postav de lână: *ghete de şalon* (= fr. *chalon*).

salpetru n. numele ştiinţific al silitrei.

salt n. 1. acţiunea de a sălta: *broasca umblă în salturi*; 2. sărita calului: *venia fugaru 'n salturi, sburlind coama-i pletoasă* AL. [Lat. SALTUS].

săltà v. 1. a sări cu putere şi de multe ori: *a sălta pe cal*; 2. a se juca cu corpul, a sări după măsură: *cei vechi cântau şi săltau la toate ceremoniile religioase*; 3. *fig.* a creşte: *îi saltă inima de bucurie*; 4. a se ridica, a se face mai mare: *când s'au mai săltat* ISP. [Lat. SALTARE].

salţă f. 1. sos: *salţă din vin cu usturoiu şi cu sare*; 2. mic vulcan noroios, ca la Policiori, în judeţul Buzău. [Gr. mod. SÁLTZA (din it. *salsa*)].

saltanat n. (în basmele muntene); 1. suită domnească: *porni cu tot saltanatul de slugi* POP.; 2. pompă: *nunta se petrece cu mult saltanat şi mare paradă* POP. [Turc. SALTANAT, mândreţe].

săltar n. V. sertar.

săltăreţ a. 1. care saltă într'una: *capra săltăreaţă* OD.; 2. *fig.* care saltă în ritm: *melodii vesele şi săltăreţe*.

săltat n. acţiunea de a sălta.

săltătură f. săritură deasă.

salteà f. mindir de lână: *saltele cu puf* CR. [Turc. SELTÈ].

saltimbanc m. 1. scamator; 2. *fig.* şarlatan: *saltimbancii şi irozii* EM.

salubritate f. însuşirea celor salubre: salubritate publică, partea igienei care studiază tot ce interesează sănătatea unei naţiuni.

salubru a. ce contribue la sănătate: *aer salubru*.

şalupă f. barca cea mai mare a bordului [= fr. *chaloupe*).

salut n. salutare: *salut milităresc*.

salutà v. 1. a da un semn exterior de politeţă sau de respect: *a saluta pe un bătrân*; 2. a complimenta prin scris: *salută din parte-mi pe...*; 3. a proclama: *îl salutară ca împărat*.

salutar a. folositor pentru vieaţă. onoare, sănătate.

salutare f. acţiunea de a saluta: *a înapoia salutarea*. ‖ int. exclamaţiune de respect şi de onoare sau de admiraţiune: *salutare!*

salvà v. a mântui, a scăpa.

salvă f. descărcare de tunuri în semn de onoare sau de bucurie; fig. *o salvă de aplauze*.

şalvaragiu m. 1. cel ce face şi vinde şalvari; 2. cel ce-i poartă; 3. (ironic) Turc. [V. *şalvari*: formaţiune analogică].

salvare f. mântuire.

şalvari pl. 1. nădragi largi (aşa cum poartă Turcii şi cum purtau odinioară boierii): *cât îi şade de frumos cu şal-*

www.dacoromanica.ro

vari de merinos AL.; **2.** nădragi țărănești largi mai ales în partea de sus și a turului. [Turc. ŞALVAR].

salvator a. și m. mântuitor.

salv-conduct n. **1.** un fel de pașaport de a merge undeva și de a se întoarce liber; **2.** permisiune dată de un general în timp de războiu unui inimic de a trece liber și în siguranță pe terenul ocupat de armată.

salvie f. *Bot.* jaleș.

samă f. V. seamă.

sămăchișă f. Mold. și Tr. **1.** lapte acru de vacă; **2.** *Bot.* coronișteș. [Ceh SAMOKYŠKA (din SAMY, însuș, și KYŠKA, lapte închiegat)].

sămădău m. Tr. porcar cu stare care plătește grăsunii pierduți sau furați. [Ung. SZÁMADÓ].

șamalagea f. damască, alagea de Șam (numele turcesc al Damascului); *anteriu de șamalagea* FIL. [Turc. ŞAM ALADJASI].

sămănà v. V. semăna.

sămănătorism n. curent literar inaugurat la București în 1901 de revista *Sămănătorul* (fundat de Vlahuță și Coșbuc), reclamând o literatură națională și democrată, neaoș românească, inspirându-se din viața actuală a țăranului și din trecutul istoric. V. **poporanism.**

șamanism n. religiunea populațiunilor mongole în Siberia: natura e populată de demoni, de care oamenii pot scăpa prin descântece și vrăji ale fermecătorilor sau *șamanilor.*

samaniu a. galben deschis: *o broșă samanie.* [Turc. SAMANI (din SAMAN, paiu), de coloarea paielor].

samar n. **1.** șea pentru vitele de jug; **2.** sarcină dusă în spinare: *vite de samar,* [Slav. SAMARŬ (lat. medieval SAGMARIUS)].

samară f. culmea casei țărănești (se aude prin Buzău). [Și *samar,* identic cu vorba precedentă: *samara* e așezată sub încheieturile brațelor la caprele bordeiului].

Sâmbătă f. **1.** a șaptea zi a săptămânei: *Sâmbăta morților;* a **purta (pune)** sâmbetele, a dori cuiva moartea: *d'acel necaz și eu dară sâmbetele i-am pus* PANN; *simțise că frații săi îi purta sâmbetele* ISP.; **2.** *fam.* ceva esențial: *îi lipsește o Sâmbătă* AL.; **3.** apa Sâmbetei, care curge în iad (în opoziție cu apa Duminecei, care curge în raiu): *du-te pe apa Sâmbetei* CR. [Slav. SŬBOTA (din lat. SABBATUM)].

șambelan m. nobil atașat la serviciul camerei principale (= fr. *chambellan).*

sâmbră f. Mold. Tr. tovărășie la arat. [Slav. *SĔBRŬ, tovarăș].

sâmburar m. *Zool.* botgros (se hrănește cu sâmburi).

sâmbur(e) m. **1.** partea tare din interiorul unor poame (ca piersica, nuca, pruna) ce conține semânța; **2.** partea centrală și luminoasă a unei comete; **3.** *fig.* origina, începutul unei societăți: *magul a aflat sâmburul lumii* EM. [Albanez SUMBULA, boabă, nasture].

Samcă f. Buc. **1.** numele dat Avestiței; **2.** o boală de prunci cari îi face să sară din somn și să oîteze cu greu: *descântec de samcă;* **3.** amulet purtat ca remediu în contra acestei boale (și care nu-i decât Avestița prescurtată și însoțită de trei figuri); **4.** *Bot.* scaiu vânăt *(Eryngium planum).* [Slav. SAMŬKA, femeie (știutoare de vrăji)].

sămcea f. **1.** tăișul cuțitului la vârf; **2.** tăiș: *sămceaua fusului;* **3.** Tr. cuțitaș cu plăsele și cu mânerul de lemn. [Lat. *SENTICELLA, din SENTIS, ghimpe, spin (de unde înțepător, tăios)].

sămcuță f. Buc. plantă cu florile albe *(Galium).* [V. *Samcă* 4].

Sâmedru m. contracțiune populară din sfântu Dimitru, când (după credințele poporului) morții se fac moroi, vârcolaci, strigoi, etc. [Și *Sân-Medru* = lat. SANCTUS DEMETRUS].

sameș m. **1.** cassier: *când ajunge lupul sameș la oi* PANN; **2.** od. director de prefectură. [V. *samă*].

sămeșie f. cassierie: *am găsit lada sămeșiei deschisă* AL.

Samodiva f. **1.** zină rea și răpitoare de copii (în basmele muntene): Sila Samodiva ademenește și ucide pe om în chip de păsărică; **2.** blestem: *mâncate-ar Samodiva!* (se aude în Turnu-Severin). [Bulg. SAMODIVA, zină rea].

samovar n. vas de fiert ceaiu. [Rus. SAMOVARŬ, lit. care fierbe dela sine].

samovolnic(ie) a. și f. arbitrar (vorbă ieșită din uz sau luată în mod ironic): *în care domnește interesul și samovolnicia* AL. [Tras din *samovolnic*=rus, SAMOVOLNIKŬ, lit. de sine voitor].

șampanie f. vin de Champagne.

Sâmpietru m. V. Săn-Petru; **Stoborul Sâmpietrului,** sărbătoare bănească ce cade la 30 Iunie și se ține spre a fi ferit de lupi și de pagubă. V. **stobor.**

samsar m. mijlocitor la vânzări și cumpărături. [Mold. *simzar*=turc. SIMSAR].

samsarlâc n. **1.** meseria samsarului; **2.** beneficiu dat samsarului. [Turc. SIMSARLYK].

Sâmți m. pl. Tr. numele celor 40 sfinți mucenici (9 Martie). [V. *sânt*].

samur m. **1.** specie de jder din Siberia cu părul foarte fin, se vânează pentru blana lui cea foarte scumpă (*Mustella zibellina);* **2.** blana-i prețioasă, brună și

www.dacoromanica.ro

aurie: *blană lungă moale cu samur în poale* POP. [Turc. SAMUR].

samurache m. nume de câine flocos (cu părul lucitor ca samurul): *căţelul Samurache ce şedea la o parte...* GR. AL.

samuraslă f. Mold. ceapă sau usturoiu de primăvară. [Lat. SAMORASLŬ, ce răsare dela sine].

sâmziene f. V. sânziene.

sân n. 1. partea interioară a pieptului: *a şedea cu mâinile în sân;* 2. piept de femeie; 3. centru, parte interioară: *în sânul pământului;* fig. *într'al nopţii negru sân* AL.: 4. golf. [Lat. SINUS].

sân a. scurtat din *sânt*. înaintea numelor bănăţene de sfinţi: *Sân-Georgiu, Sân-Jeane, Sân-Mioiu, Sân-Nicoară, Sân-Toader, Sân-Văsiiu,* rostite obişnuit st. Gheorghe, sf. Ioan, sf. Mihaiu, sf. Nicolaie, sf. Tudor, sf. Vasile (v. *aceste nume).*

şan n. Mold. lemn pe care cismarul întinde pielea carâmbilor: *trăgând ciubotele la şan* CR. [Tr. *şanfă*=ung. SÁMFA, calapod (din SÁM, tipar. şi FA, lemn)].

şanal n. trecătoare îngustă la intrarea unui port: *şanalele Dunării* (=tr. *chenal).*

sănătate f. 1. starea celui sănătos; 2. starea generală, complexiune: *e de o sănătate delicată;* 3. salutare: *la toţi sănătate!* 4. toast: *a bea în sănătatea cuiva;* 5. pace bună: *dacă nu vrei, sănătate!* [Lat. SANITATEM].

sanatoriu n. casă de bolnavi şi de convalescenţi.

sănătos a. 1. care se ţine bine, care e de o bună constituţiune: *o minte sănătoasă într'un corp sănătos;* 2. care nu e corupător: *cărţi sănătoase;* 3. bun pentru sănătate: *hrană sănătoasă;* 4. fig. conform raţiunii, justiţiei: *judecată, învăţătură sănătoasă;* 5. folositor: *fuga e ruşinoaşă, dar sănătoasă;* a o lua la sănătoasă, a fugi din răsputeri. [Abstras din *sănătate*]. || adv. cu bine: *mergi, rămâi sănătos!*

sanche (sanchi) adv. cum s'ar zice: *nişte patrioţi se încercară a face, sanche, o revoluţie* AL., *m'am dus pe coclauri să-ţi aduc, sanchi, copii de suflet* CR. [Turc. SANKI, cum că, chip].

sanchiu a. posac. [Turc. SANKI, tăcut].

sanctifică v. a (se) face sfânt.

sancţionă v. a da sancţiune, a confirma.

sancţiune f. 1. actul autorităţii care dă unei legi puterea executorie; 2. aprobaţiune dată: *această vorbă n'a primit sancţiunea uzului;* 3. pedeapsă sau recompensă ce conţine o lege spre a asigura execuţiunea ei.

sanctuar n. 1. locul cel mai sfânt al templului; 2. templu, edificiu consacrat ceremoniilor unei religiuni; 3. fig. azil venerat.

sandal n. 1. arbore din India cu lemnul mirositor: *vâsle de sandal* AL.: 2. un fel de luntre lungă (în cântecele populare): *şepte bolozale şi şepte sandale* POP. [Turc. SANDAL].

sandal n. stofă de mătase: *zăbun de sandal de Veneţia cu feţe* OD. [Turc. SANDAL, taftă].

sandală f. opincă.

sandomircă f. soiu de grâu moldovenesc (importat din Sandomir, oraş polon pe Vistula).

şandramă f. 1. streaşină de casă; 2. şopron, magherniţă: *la fiecare poartă era câte o şandrama* GHICA; 3. baracă, casă ruinată; 4. fig. căzătură de om. [Cf. turc. SONDURMA, şopron].

sandwich n. (cit. *sanvici),* felie de şuncă între două felii de pâine unse cu unt.

săneaţă f. V. sineaţă: *vânătorii purtau săneţe* OD.

sănecă v. Buc. a porni disdedimineaţă (în descântece): *am sănecat, am mânecat, dimineaţa m'am sculat* POP. [Poate din lat. *SIGNICARE, a face semnul crucii înainte de a porni la lucru].

şanfă f. Tr. V. şan.

sânge n. 1. lichid roşu ce circulă în vinele şi arterele omului şi ale animalelor vertebrate; sânge rece, linişte sufletească, prezenţă de spirit; sânge rău, necaz: *a(-şi) face sânge rău;* sângele Domnului, *fam.* vin: *m'oiu încălzi o leacă bând sângele Domnului* CR.; 2. fig. vieaţă: *a-şi da sângele pentru patrie;* 3. familie: *principe de sânge regal;* 4. Sânge-roş, geniu duşman omului (AL.); 5. pl. (arhaic şi poetic) cruzime, măcel: *omul sângiurilor,* tiran, călău; 6. nume de plante; sânge de nouă fraţi, product vegetal răşinos, de coloare roşie, cu miros balsamic (joacă un rol în medicina populară); sângele voinicului, V. îndrăşaim. [Lat. SANG(U)IS].

sângeap n. blană de jder: *blăni de sângeapuri negre.* [Turc. SINDJAB, veveriţă cenuşie şi blana ei].

sângeapă f. Mold. măsură de cincizeci de dramuri: *m'aşteaptă o sângeapă de pelin* AL. [Şi *sângeac:* alterare populară din *cinzeacă*].

sânger m. arbust ale cărui ramuri sunt roşii ca sângele, florile albe şi fructele negre cu puncte albe *(Cornus sanguinea).* [Tras din *sângera*].

sângerâ v. 1. a curge sânge din: *îi sângeră nasul;* 2. fig. a simţi o durere asemenea unei răni sângeroase: *ne sân-*

www.dacoromanica.ro

gerâ inima; 3. a umplea de sânge [Macedo-rom. *sândzina* = lat. SANGUINARE].

sângerat a. 1. pătat de sânge: *ochi sângerați*; 2. roșu ca sângele: *spuma lor e sângerată* BĂLC.; 3. din care curge sânge: *buzele ei părea că-s sângerate* EM.; 4. V. sângerătură; 5. *fig.* îndurerat: *era cu inima sângerată.*

sângeratic a. sângeros: *gând sângeratic* NEGR.

sângerătură f. stricatul sângelui (la vite).

sângeriu a. de coloarea sângelui: *lespezi de marmură sângerie* OD.

sângeros a. 1. unde s'a vărsat mult sânge: *luptă sângeroasă*; 2. care are mult sânge; 3. *fig.* foarte crud sau ofensător: *insultă sângeroasă.* [Lat. SANGUINOSUS].

sangiac n. 1. steag verde cu semiluna ce Sultanul trimitea noului Domn: *copiii din casă purtau sangiacul și două tuiuri date dela Impărăție* OD.; 2. guvernator mai mic decât beiu (care, în loc de tuiu, n'avea decât un sangiac): *sangiacul când auzia, cinci sute de Turci pornia* POP. [Turc. SANDJAK, steag cu o singură coadă de cal, district de provincie].

sangiacat n. provincie mică, administrată de un sangiac: *Sinan Pașa născut... în sangiacatul Prevezei* BĂLC.

sanguin a. 1. ce ține de sânge: *vase sanguine*; 2. în care predomină sângele: *temperament sanguin*; 3. de coloarea sângelui: *jasp sanguin.*

sanguină f. 1. mineral roșu de fier ce servă a polei unele metale; 2. creion făcut din sanguină: *portret cu sanguină*; 3. schiță executată cu acest creion; 4. litografie ce imitează desenul cu sanguina.

sangulie f. maramă cusută cu fir: *fes legat în jur cu o sangulie albă* FIL. [Origină necunoscută].

sanhedrin n. tribunal suprem la vechii Evrei.

sănicioară f. plantă medicinală *(Sanicula europaea).* [Formațiune cărturărească după lat. SANICULA].

sanie f. trăsură fără roate ce se târăște pe zăpadă sau pe ghiață. [Bulg. SANIE].

sanitar a. relativ la sănătate. ‖ m. soldat dintr'o companie sanitară atașată la un regiment. V. **serviciu.**

săniuș n. lunecuș pe ghiață: *iarna la săniuș* CR.

Sân-Medru m. sfântu Dimitru: *pleca dela Sân-Petru și ajungea pela Sân-Medru* POP.

Sân-Petru m. sfântu Petru, sărbătoarea sfinților apostoli Petre și Pavel (29 Iunie): *dela Sân-Petru la Sân-Medru.*

șansă f. noroc (— fr. *chance).*

sanscrit a. se zice de vechea limbă a Indienilor ce a rămas sacră în Industan. sanscrită f. limba sanscrită.

șansonetă f. cantonetă (= fr. *chansonnette).*

sânt a. sfânt: *sânta Maria.* [Lat. vulg. SANTUS = clasic SANCTUS (v. *sfânt)*].

șanț n. 1. groapă făcută în pământ pentru închiderea unui teren, pentru scursul apei sau pe dinaintea unei întăriturĭ; 2. pl. crestături în pietrele morii. [Nemț. SCHANZE].

șantaj n. stoarcere de bani prin mijloace defăimătoare (= fr. *chantage).*

șantier n. locul unde se construesc corăbii: *Turnu-Severin posedă un șantier naval* (= fr. *chantier).*

Sân-Toader m. 1. V. **Tudor**; 2. pl. Banat, sărbătoare bâbească ce începe în prima Marți din păresimi și ține șapte zile: *la Sân-Toaderii .oamenii se țac frați de cruce.*

șănțui v. 1. a săpa un șanț; 2. a se înconjura cu șanțuri: *Mihaiu se șănțui bine* BĂLC.

Sân-Vasiiu m. (Banat) sfântu Vasile, când cerul se deschide și se menește soarta omului.

Sânziană (sâmziană) f. 1. zina cu părul de aur din povești, numită obișnuit **Cosânzeană**; 2. pl. ființe fantastice: *drăgaicele, sâmzienele, strigele* AL. [*Sâmziana*, ca și *Drăgaica*, înseamnează totdeodată ziua sfântului Ioan (v. *sămziene)* și cea mai frumoasă fată țărancă aleasă la acea sărbătoare (v. *drăgaică)*; de aci, în lumea basmelor, zina frumuseții cea cu cosițele de aur (v. *Cosânzeană*), plăsmuire de origină creștină generalizată în povești].

sânziene (sâmziene) f. pl. 1. sărbătoarea nașterii sfântului Ioan (24 Iunie), cu câteva zile înainte și în urmă; 2. zilele acestea, epoca florilor; 3. flori galbene ce cresc pe câmp și înfloresc către sfârșitul lui Iunie (numite și *floarea lui sf. Ioan*, iar în Munt. **drăgaică**): ele se împart la biserică în ziua de sânziene și se poartă apoi ca un prezervativ în contra duhurilor necurate. [Dela *Sân-Jiane, Sân-Ziane*, numele bănățean al sfântului Ioan Botezătorul: *sânjuane, sânzuene*, Tr. floarea lui sf. Ioan]. V. Sânziană.

săpă v. 1. a lucra cu sapa: *a săpa pământul*; 2. a săpa spre a căuta ceva; 3. a face o gaură în pământ: *a săpa un puț, o groapă*; 4. a grava: *a săpa în piatră*; 5. *fig.* a căuta să distrugă: *boierii sapă tronul lui Mircea* AL. [Tras din *sapă*; sensul 5 după fr. *saper*].

sapă f. 1. unealtă de fier cu mânerul de lemn pentru tăiat, sfărâmat și întors pământul; **sapă de lemn**, *fig.* sărăcie

www.dacoromanica.ro

extremă: *a ajunge la sapă de lemn;* **sapă** și **lopată**, lipsă de orice speranță; **2.** numele celor patru căpriori din colțurile unei case țărănești. [Lat. SAPPA, unealtă agricolă].

sapă f. Mold. șoldul calului: *pe sapă mi-l netezește* POP. [Turc. SAP, șold].

săpăligă f. sapă lunguiață: *cu săpăliga de aur săpatu-te am* ISP.

săpat n. acțiunea de a săpa.

săpător m. **1.** cel ce sapă pământul, o groapă; **2.** cel ce sapă în piatră sau lemn, gravor; **3.** ostaș însărcinat la lucrarea șanțurilor, soldat de geniu. [Sensul 3 după fr. *sapeur*].

săpătură f. **1.** acțiunea și efectul lucrării cu sapa: *săpătura viei, porumbului;* **2.** excavațiune, șanț; **3.** scormonire în pământ spre a căuta ceva; **4.** gravură, sculptură: *săpăturile depe templu.*

șapcă f. un fel de acoperemânt al capului. [Rus. ȘAPKA].

săpoiu n. sapă cu doi colți, târnăcop.

săptămână f. răstimp de șapte zile, de Luni dimineața până Dumineca seara; **săptămâna albă (brânzei)**, cea dinainte de postul Paștilor, când nu se mănâncă decât lapte și brânză; **săptămâna luminată**, între Paști și Dumineca Tomii; **săptămâna mare**, cea dinainte de Paști. [Lat SEPTIMANA].

săptămânal a. ce apare odată pe săptămână: *foaie săptămânală.*

șapte num. număr ce vine imediat după șase. [Mold. Tr. *șepte* = lat. SEPTEM].

Șapte-Turnuri n. pl. numele închisorii turcești *Ediculea.*

șaptezeci núm. de șapte ori zece. ‖ m. pl. **Cei șaptezeci,** nume dat celor 70 de tâlmaci cari traduseră Biblia din evreește în grecește din ordinul lui Ptolomeu, regele Egiptului (sec. III a. Cr.).

săpun n. compoziție din uleiu sau altă materie grasă și un alcali, servind la spălatul rufelor și la scosul petelor. [Macedo-rom. *săpune* = lat. SAPONEM].

săpunar m. fabricant sau vânzător de săpun.

săpunează f. *fam. fig.* frecuș.

săpunel n. plantă ale cării frunze frecate în apă spumegă ca săpunul *(Saponaria).*

săpuni v. **1.** a curăța cu săpun rufe; **2.** a unge barba cu săpun înainte de a o rade.

șar n. Mold. arsenic. [Ung. SÁR].

șar n. **1.** jgheabul teascului; **2.** crestătura în piatra morii. [Origină necunoscută].

sără v. a pune sare, a drege bucatele cu sare. [Lat. SALARE].

sară f. Mold. V. seară.

șarabană f. un fel de tramcar (= fr. *char à bancs).*

sarabandă f. danț de origină spaniolă cu o melodie gravă.

sărac a. **1.** care n'are cele trebuincioase: *oameni săraci;* **2.** care produce puțin: *o țară săracă;* **3.** prost în felul său: *hrană săracă;* **4.** vrednic de compătimire: *săracul;* **5.** orfan: *copil sărac de părinți.* [Slav. SIRAKŬ]. ‖ m. ce s'află în lipsă, cerșetor.

sărăcăcios a cu înfățișare săracă: *haină, casă sărăcăcioasă.*

săracan a. Mold. foarte sărac; **săracan de mine!** exclamațiune de mare nenorocire (adesea cu o nuanță comică).

sărăcei m. pl. od. corp de călăreți în număr de 500 cari, împreună cu șcutelnicii, formau călărimea Bucureștilor sub căpitanul spătăriei: *sărăcei, scutelnici, ageri călărești* BOL. [Formă românizată din *saragele*].

sărăci v. **1.** a aduce la sărăcie: *el țara a sărăcit;* **2.** a ajunge sărac: *toată familia a sărăcit;* **3.** a ajunge orfan: *copiii se sărăcesc, femeile vădănesc* POP.

sărăcie f. starea celui sărac.

sărăcime f. toți săracii.

sărăcustă f. Tr. sărindar. [Slav. SARAKUSTI (din gr. bizantin SARAKOSTÉ, a patruzecea (zi după răposare)].

sărăcuț a. și m. sărăcăcios.

sărad n. Mold. și Tr. tort, anume pregătit din lână de oaie, cu care se cos diferite figuri pe sumanele bărbătești. [Origină necunoscută].

șaradă f. enigmă silabică: vorba de ghicit se compune din silabe, având fiecare sensul unei vorbe (= fr. *charade).*

sărăduí v. Mold. a împodobi sumanele cu găitane: *la cusut și sărăduit sumane* CR. [V. *sărad*].

sara(n)gèle n. pl. **1.** od. la Turci, cea mai veche cavalerie turcească (înlocuită mai târziu cu spahii); **2.** la Români, corp de călăreți neregulați (românizat în sărăcei): *cu catane sarangele care poartă slujbe grele* POP. [Turc. SARYDJA, lit. cei galbeni, după culoarea hainelor și a steagului lor].

sarailie f. plăcintă turcească cu fidea, miere și zahăr: *iaurt, sarailii, baclavale* NEGR. [Turc. SARAILY, lit. plăcintă de saraiu].

saraiu n. **1.** palatul Sultanului: *s'afundă 'n umbra mărețului saraiu* AL.: **2.** palatul Domnului: *când se trezia Măria sa, el striga prin saraiu...* AL.: **3.** palat în genere: *o pereche de case... saraiuri, nu glumă!* FIL. [Turc. SARÁY, palat].

șarampou n. par mare sau scândură ascuțită la vârf cu care se face gardul. [Ung. SOROMPÓ].

saramură f. apă sărată. [Și *sală-*

www.dacoromanica.ro

mură = lat. SALISMURIA, printr'un intermediar slav].

şaran m V. şeran.

sărărie f. locul unde se vinde sare.

sărat a. 1. stropit cu sare: *carne sărată;* 2. ce conţine sare: *apă sărată;* 3. *fam.* scump: *e cam sărat;* 4. *fig.* plăcut, fin: *vorbe sărate.* ‖ n. acţiunea de a săra: *săratul peştilor.*

sărătură f. carne sărată, peşte sărat. [Lat. SALITURA].

sârb m. locuitor din Serbia. [Serb. SRB]. ‖ a. sârbesc: *limba sârbă.*

sârba f. horă ţărănească, importată din Serbia.

sarbăd a. V. searbăd.

sărbătoare f. 1. zi consacrată ceremoniilor civile sau religioase: *sărbătoare naţională, sărbătoarea Paştilor;* 2. petreceri publice sau private: *sărbătoare patronală, sărbătoare de familie.* [Tras din *serbă*]. V. **Sărbători.**

sărbătoresc a. 1. de sărbătoare: *haine sărbătoreşti;* 2. solemn, pompos.

Sărbători f. pl. iată pe cele principale: **sărbători împărăteşti,** cele în onoarea Mântuitorului şi a sfintei Fecioare; ele sunt în număr de 12 şi anume: Naşterea Născătoarei de Dumnezeu, Înălţarea sfintei Cruci, Intrarea în Biserică, Naşterea Mântuitorului, Botezul Domnului, Întâmpinarea Domnului, Buna-vestire, Schimbarea la faţă, Adormirea Maicii Domnului, Intrarea Domnului în Ierusalim, Înălţarea Domnului, Pogorîrea Duhului Sfânt şi Sfânta Treime; **sărbători mobile,** cari nu revin anual la aceeaş dată, ca Paşte, Rusalii, etc.; **sărbători naţionale,** cele ţinute în amintirea unor însemnate evenimente istorice: Proclamarea Independenţei şi a Regatului (10 Maiu), Unirea Principatelor (24 Ianuarie) şi ziua Eroilor (în ziua Înălţării); **sărbători şcolare,** când şcoalele au vacanţă: toate sărbătorile împărăteşti şi cele naţionale. toate duminicile de peste an, apoi: 30 Ianuarie, 23 Aprilie, 21 Maiu, 8 Septemvrie, 26 Octomvrie, 8 Noemvrie, 6 Decemvrie, vacanţa Crăciunului, a Paştilor, vacanţiile mari din Iulie şi August, precum şi ziua Patronului şcoalei; **sărbători superstiţioase,** cele rămase din timpurile de idolatrie şi ţinute de popor, mai ales în ţară: Rusalii, Foca, Ilie, Pălie, Pantelii, Răpotini, Drăgaica, Paparudele, Circovii, Pilipii, Ciurica, etc. (v. *aceste nume).*

sărbători v. 1. a ţinea ziua de sărbătoare; 2. *fig.* a primi cu simpatie şi cu pompă.

sârbesc a. ce ţine de Sârbi sau de Serbia; lână sârbească, subţire şi roşiatică.

sârbeşte adv. 1. ca Sârbii; 2. în limba sârbă: *a vorbi sârbeşte.*

sârbuşcă f. Mold. un fel de terciu cu lapte: *m'am îndulcit de sârbuşcă* AL. [Lit. ciorbă sârbească].

sarcasm n. batjocură amară şi insultătoare: *un poet de frunte cu turbă şi sarcasm* AL.

sarcastic a. ce ţine de sarcasm: *ton sarcastic.*

sarce f. *Bot.* V. salce. [Ung. SZÁRCSA(FŰ)].

sarce f. *Zool.* lişiţă. [Ung. SZÁRCSA].

sarcină f. 1. legătură ce se poartă în spinare: *o sarcină de lemne, de grâu;* 2. starea unei femei însărcinate: *o sarcină grea;* 3. greutate mare: *toată familia e în sarcina lui;* 4. contribuţiune către Stat: *proprietate fără nicio sarcină;* 5. funcţiune: *sarcină onorifică;* 6. *fig.* misiune: *o sarcină delicată.* [Vechiu-rom. *sarcenă* = lat. SARCINA, bagaje militare].

sarcofag n. 1. mormânt în care cei vechi puneau cadavrele ce nu se ardeau; 2. reprezentarea unui cosciug la mari ceremonii funebre; 3. mormânt de un caracter monumental.

sard a. ce ţine de Sardinia sau de locuitorii ei: *graiul sard.*

sărdac n. Mold. un fel de surtuc scurt: *sumane mari, genunchere şi sărdace* CR. [Rut. SERDAK, pieptar (din SERDO, piept)].

sardea f. peştişor ce se sărează. [It. SARDELLA, printr'un intermediar grec modern].

sardonic a. se zice de un râs convulsiv, ironic şi răutăcios: *temându-mă de-a lumii sardonică zâmbire* AL.

sare f. 1. substanţă dură şi friabilă, solubilă în apă, de un gust înţepător, servind de condiment: *sarea de bucate e o clorură de sodiu;* **sarea amară,** sulfat de magnezie; **sare gemă,** cea cristalizată şi scoasă din mine; **sare de lămâie,** acid extras din zeamă de lămâie; **sarea pisicii, antimoniu;** 2. substanţă formată prin combinarea unui acid cu o bază: *săruri chimice;* 3. *fig.* fineţă şi delicateţă: *sare atică.* [Lat. SALE = SAL].

sare-gârduri m. seducător de inimi: *nu ţi-e ruşine să te porţi ca un sare-gârduri?* AL.

şarg a. Mold. cu părul galben spălăcit, cu coama mai închisă decât părul: *pe un cal şarg încălecat* AL. [Ung. SÁRGA, galben].

sârg n. grabă, numai în locuţiunea de sârg, de grabă: *veseli de sârg porniră* NEGR. [Ung. SZOROG]

sârghiu m. tarabă: *sârghii încărcate cu pastramă.* [Turc SERGHI, etalaj]

www.dacoromanica.ro

sârgui v. a-şi da mare osteneală, a se aplica cu zel şi fără preget la ceva. [V. *sârg*].

sârguinţă f. silinţă continuă.

sârguitor a. care se sârgueşte.

sări v. 1. a face o mişcare impetuoasă obişnuită în sus: *broaştele sar, nu umblă;* 2. a se repezi dintr'un loc într'altul. *a sări din munte în munte;* 3. a face exploziune: *prăfăria a sărit în aer;* 4. a se repezi şi apuca cu vioiciune: *a sări de gâtul cuiva;* 5. *fig.* a trece brusc: *a sări dela o idee la alta;* a sări în ochi, a fi evident; 6. a trece dincolo sărind: *a sări un şanţ;* 7. a trece cu vederea, a omite: *a sări un rând, o foaie;* 8. a tresări: *îi sări inima de frică;* 9. a răsări; *nu se ştie pe unde sare iepurele;* 10. a alerga într'ajutor: *săriţi, că ne omoară!* [Lat. SALIRE].

saric n. od. Mold. turban împodobit cu giuvaeruri ce purtau boieroaicele: *un conciu saric cu măestrie împletit din ţelurite stofe de aur şi cu mărgăritar* (DRĂGHICI). [Turc. SARYK, muselină sau şal servind de turban].

sarică f. haină lăţoasă a mocanilor şi muntenilor. [Lat. vulg. SARICA = clasic SERICA].

săricică f. şoricioaică. [Diminutiv dela *sare*].

sărindar n. 1. rugăciuni ce se zic timp de 40 de zile pentru odihna celor răposaţi; 2. rugăciune în genere şi ceeace se dă preotului s'o facă: *multe sărindare dase, ca să scape de draci* CR. [Gr. mod. SARANDÁRI (din SARÁNDA, patruzeci)].

sărit a. şi m. ieşit din minţi, nebun: *e cam sărit.*

sărită f. 1. săritură de cal: *în sărite;* 2. joc numit şi de-a încălecata; 3. *fig.* cumpăt: *şi-a pierdut sărita, îl scoase din sărite.*

săritoare f. cascadă: *săritoarea dela Zăval.*

săritură f. acţiunea si efectul de a sări: *săriturile calului.*

şarjà v. 1. a încărca o armă de foc; 2. a ataca cu impetuozitate.

şarjă f. 1. încărcătura unei arme cu pulbere; 2. atac viguros al unei trupe: *şarjă de artilerie;* 3. semnal de şarjă: *a suna şarja* (= fr. *charge*).

sârjiţă f. grâu de sămânţă, jumătate grâu şi jumătate secară. [Serb. SURJIŢA (lit. cu secară)].

şarlă f. 1. câine slab care latră într'una; 2. *fig.* şi *fam.* om supărător. [Dela *Charles* sau Şarlă, nume ce se dă adesea câinilor].

şarlatan m, 1. cel ce exploatează credulitatea publicului; 2. *fig.* cel ce caută a impune: *şarlatan politic.*

şarlatanie f. apucături de şarlatan.

sarmà f. cocoloş de carne tocată şi de orez învelit în foi de viţă sau de varză; a toca cuiva carnea sarmale, a i-o tăia în bucăţele, a-l sfâşia. [Turc. SARMÁ].

sârmă f. 1. fir de aur sau de argint: *cioltare cusute cu sârmă de aur* FIL; 2. filigran: *felegele de smalţ cu zarafuri de sârmă* OD.; 3. azi, fir de fier. [Gr. mod. SYRMA].

sârmaciu n. biciu de sârmă: *başbulucbaşa cu steagul cel mare, cu tobe şi sârmaci* FIL.

sărman a. 1. sărac: *un om sărman;* 2. orfan: *un flăcăiandru sărman de părinţi* OD. [Cf. serb. SIROMAH, orfan (influenţat de sufixul *man*)]. ‖ int. de compătimire: *sărmanul!*

sârmar m. cel ce face sârme.

şarpe m. reptil lunguieţ, cilindric şi fără picioare, ca *vipera, năpârca*, etc.; şarpe sunător, şarpe veninos, astfel numit din cauza şgomotului produs de inelele mobile ce termină coada-i; 2. ceva încolăcit ca un şarpe: *şerpi de foc;* 3. *fig.* om rău şi nerecunoscător: *şarpe ce eşti!* 4. *fig.* demon: *şarpele ambiţiei îl muşcă de inimă* AL. [Mold. *şerpe* = lat. SERPENS].

Sarsailà m. 1. unul din numele comice ce se dă Necuratului: *stăi, Sarsailă!* CR.; 2. *fam.* om ciudat. [Origină necunoscută].

sarsam n. V. *ţarţam.*

şart! int. exprimând efectul lovirii cu palma. [Onomatopee].

şart n. 1. *pop.* rânduială: *aici toate sunt cu şartul lor* ISP.; 2. rost, noimă: *vorbă fără şart.* [Vechiu-rom. *şart*, condiţiune, pont = turc. ŞART, învoeală, tractat, articol de tractat].

sărut n. sărutare: *de sărutu-i fermecat* AL.

sărutà v. a pune buzele pe un obiect venerat (cruce, icoană), pe faţa sau pe mâinile cuiva. [Lat. SALUTARE].

sărutat n. acţiunea de a săruta.

săsăi v. 1. a înlocui sunetul *ş* cu *s*; 2. a şuiera, vorbind de şerpi. [Onomatopee].

săsăitură f. şuierătură.

sască f. varietate de struguri. [Lit. (varietate) săsească].

saschiu m. *Bot.* Tr. pervincă. [Cf. ung. SZASZ-FU].

şase num. de două ori trei. [Mold. Tr. *şese* = lat. SEX (influenţat de SEPTEM)].

săsesc a. ce ţine de Saşi.

sâsiac n. Mold. pătul de porumb: *sâsiac pentru popuşoiu* CR. [Rus. SUSLOKŬ, coş de ovăz].

www.dacoromanica.ro

șașiu a. chiorâș. [Turc. ŞAŞY].

sastisi v. Mold. a-și pierde cumpătul, a se ului: *nu mă sastisesc nicidecum* AL. [GR. mod. SASTÍZO. a se turbura, prin mijlocirea aoristului].

sat n. 1. od. moșie; 2. comună rurală; 3. locuitorii din sat: *tot satul aleargă;* 4. *fig.* ședere statornică: *n'am să fac sât cu el.* [Vechiu-rom. *fșat* (Psaltirea șcheiană) = albanez FSAT (= *MASSATUM), din lat. medieval MASSA, câșlă. termen primitiv ciobănesc ca și sinonimul său *cătun*].

saț n. sațiu: *ca două patimi fără saț și pline de 'ntuneric* EM. [Lat. SATIUM].

Satan(a) m. nume ce sfânta Scriptură dă duhului ispititor: *piei, Satana! iată-l! iată, Satan vine ..* AL.

satanesc a. satanic: *iazmă cu sbieret satanesc* GR. AL.

satanic a. diabolic.

satâr n. 1. secure (mai ales de călău): *satârul gealatului;* 2. cuțit mare de tocat: *satâre de Gabrova;* 3. (ironic) sabie: *vă poruncesc să puneți satârele în teacă* AL. [Turc. SATYR].

satarà f. 1. od. execuțiune judiciară; 2. *fig.* belea: *s'o scape de sataraua de băiat* POP.; 3. sarcină: *cade satara în spinarea omului* ISP.; satara belea, sarcină ce cade pe neașteptate. [Turc. (MU)SADERÈ, confiscare (silaba inițială, ca neîntonată, a căzut în rostire): accepțiunea juridică e proprie vechii limbi].

satârași m. pl. ceată de ostași înarmați cu securi tăcând parte din garda domnească: *arnăuții și satârașii își curățau armele* FIL.

satârgi-başa m. în epoca fanariotă, căpetenia satârașilor: *marele satârgibașa al Cămărășiei* FIL.

sătean m. locuitor de sat.

satelit m. 1. om armat în solda altuia (se ia în sens rău): *sateliții tiranului* NEGR.; 2. astru ce gravitează în jurul unei planete: *luna e satelitul pământului;* 3. *fig.* mână de ajutor la rău.

sătesc a. ce ține de sat și de locuitorii săi: *școală sătească.*

saţietate f. 1. îndopare cu mâncări; 2. *fig.* desgust produs printr'un uz necumpătat.

satin n. stofă de bumbac cu lustru.

satinà v. a da hârtiei lustrul satinului.

satintur n. varietate de satin: *rochi de satintur* AL. (= fr. *satin (de) Tours).*

sățios n. care satură. [V. *sațiu*].

satir m. 1. *Mit.* semi-zeu care locuia în păduri și avea copite și cornițe de țap; 2. *fam.* om foarte desfrânat.

satirà f. 1. poemă în care se critică și se ridiculizează vicii sau apucături ciudate: *Satire de Eminescu;* 2. orice scriere sau discurs mușcător; 3. specie de dramă greacă în care satirii erau personajele de căpetenie. [Primitiv, latinește, ghiveciu de bucate, apoi amestecătură de proză și versuri, și înstârșit critica persoanelor și a lucrurilor].

satirà v. a satiriza: *pe noi ne-a satirat* GR. AL.

satiric a. 1. ce ține de satiră: *stil satiric;* 2. pornit la batjocură: *spirit satiric.* ‖ m. autor de satire.

satirizà v. a-și bate joc într'un mod picant și satiric.

satisface v. 1. a mulțumi, a îndestula: *a satisface pe creditorii săi;* 2. a plăcea: *această muzică satisface urechea;* 3. a repara o ofensă; 4. a da satisfacțiune.

satisfacți(un)e f. 1. sentiment plăcut de mulțumire: *a simți satisfacțiune;* 2. repararea unei ofense: *a cere satisfacțiune.*

saţiu n. îndestulare: *fără saţiu.* V. saț.

șatră f. 1. cort: *în fața șetrei domnești;* 2. cort țigănesc: *țigan de șatră,* nomad; 3. *fam.* locuință proastă și murdară. [Slav. ŞATĬRŬ, cort].

șatrange n. pl. 1. jocul de șah: *pe cealaltă masă erau table pentru jocul de șatrange* FIL.; 2. cadrilat: *omofor semănat cu matostaturi în șatrange* OD. [Turc. ŞATRANJ, șah, pătrat (din sanscritul ČATURANGA, o sută de colori)].

satrap m. 1. titlul guvernatorilor de provincie, la vechii Perși; 2. *fig.* om despotic și arogant.

satrapie f. țară guvernată de un satrap.

șătrar m. 1. od. Marele Șătrar, înalt demnitar care purta grijă de șatrele sau corturile în timp de războiu, iar în campanie mai era inspectorul artileriei și cartier-maistru; 2. mai târziu, rang de boierinaș: *la ziua mea am să te fac șătrar* FIL.; 3. inspector de țigani.

șătrărei m. pl. ostași sub comanda Marelui Șătrar.

sătuc n. sătuleț.

sătul a. 1. care a mâncat destul: *cel sătul nu crede celui flămând;* 2. săturat: *sătul de traiu.* [Lat. SATULLUS].

saturà v. 1. a dizolva într'un lichid cea mai mare cantitate posibilă de materie: *sarea nu se poate dizolva în apa de mare, care e saturată de sare;* 2. *fig.* a sătura pe deplin: *a satura cu necazuri.*

săturà v. 1. a îndestula cu mâncare sau băutură: *nu se satură așa curând;* 2. *fig.* a fi îndestulat: *de vorba lui nu te saturi* PANN; 3. a avea de ajuns, a se desgusta: *m'am săturat de ei* CR. [Lat. SATURARE].

www.dacoromanica.ro

saturat a. se zice în chimie de lichidul în care s'a pus tot ce poate dizolva o substanță.

săturat a. 1. care a mâncat sau băut în deajuns; 2. *fig.* desgustat.

saturați(un)e f. starea lichidului saturat.

saturnale f. pl. 1. serbări la Romani în onoarea lui Saturn, când domnia o mare destrăbălare: *poet de saturnale* AL.; 2. *fig.* timp de desfrânare: *saturnalele carnavalului*; 3. excese, dezordine grave.

sau conj. indică: 1. o alternativă: *viu sau mort*; 2. altminterea, în alți termeni: *doi napoleoni sau 40 de franci.* [Cf. lat. SEU].

său n 1. grăsimea rumegătoarelor, în special a vacii: *lumânare de său*; 2. *fig.* avere: *sameni a avea său la rărunchi* CR. [Lat. SEBUM].

său pr. posesiv: *fratele său.* [Lat SUUS].

șaucă f. sapa calului. [Pare a fi un diminutiv din *șea*].

șaugău m. V. șalgău.

savană f. livezi întinse acoperite cu ierburi, în America: *pe cea savană 'ntinsă și cu sălbatic nume* AL.

savant a. 1. care știe multe (istorie, limbi, științe); 2. în care e știință sau erudițiune: *operă savantă, savante adunări* EM. || m, cel versat în știință.

săvârși v. 1. a sfârși: *niciun lucru nu săvârșește*; 2. a comite: *a săvârși o crimă*; 3. a se sfârși, a muri: *s'a săvârșit de tânăr.* [Slav. SŬVRŬŠITI, a consuma (din VRŬHŬ, vârf)].

săvârșire f. desăvârșire, perfecțiune: *posedă săvârșirea făpturilor divine* AL.

savoare f. 1. impresiune produsă de unele substanțe asupra organului gustului; 2. gust plăcut.

saxanà f. sarcină, povară: *se duce acasă cu saxanaua în spinare* ISP. [Turc. SEKSANÁ, cal de samar și sarcina ce poartă].

saxie f. ghiveciu de flori. [Turc. SAKSV].

saxon a. și m. originar din Saxonia, ce ține de această țară.

sazan m. Mold. crap. [Turc. SAZAN].

șalț n. ochiu de fier la o funie: *șalțul calului.* [V. *balț*].

șbancă f. Mold. ventuză. [Rus. BANKA (cu *s* protetic)].

șbanghiu a. 1. Mold. flușturatic, sprinten: *șbanghiile de fete*; 2. Munt. șașiu: *fetele șbanghii sau bazaoache.* [Și *șbanchiu*: origină necunoscută].

șbanț n. Mold. 1. bantă de fier la leucă: *caleașca are nevoie de câteva șbanțuri* AL.; 2. petec ce cismarul pune la ghete; 3. veriga de fier dela jugul joagărului (se aude în Vâlcea): *șbanțurile joagărului*; a pune șbanțul, a face să tacă, a păcăli pe cineva. [V. *bantă* (cu *s* protetic)].

șbănțui v. Mold. 1. a lega cu șbanțuri; 2. *fig.* a face strengării: *nu s'a săturat de șbănțuit* AL. [Sensul figurat e obscur].

șbănțuit m. Mold. strengar: *de șbănțuitul ăsta nimica nu scapă* CR.

șbănțuitură f. Mold. 1. garnitură de fier; 2. *fig.* desfrânare: *numai la șbănțuituri ți-e gândul* AL.

șbâr! int. imită sborul păsărilor: *pupăza șbâr pe o dughiană!* CR.

șbârci v. a face șbârcituri. [Slav. *SŬBŬRČATI (bulg. NABŬRČAVAM), a se strânge].

șbârcioș m. Mold. ciuciulete: e *bătut de brumă ca un șbârcioș* AL. [Lit. șbârcit: coastele ciupercii sunt dispuse într'o rețea formând alveole profunde].

șbârcitură f. 1. îndoitura pielii pe față și pe mâini; 2. prin analogie: *șbârciturile unei pânze.*

șbârli v. 1. a (se) ridica părul în sus (de spaimă sau de mânie): *leul șbârli coama, îi se șbârli părul*; 2. *fig.* a se indigna, a se speria: *ce te șbârlești așa?* [Și *șburlì*, formă intensivă dintr'un primitiv *burlì*: locuțiunea imitativă *furloiu-burloiu* răspunde, ca sens și formă, francezului *hurluberlu*].

șbârlit a. cu părul în dezordine.

șbârn! int. ce imită sborul albinelor sau al săgeților. [Onomatopee].

șbârnăi v. 1. a face un sgomot surd, vorbind de albine; 2. a șbura, vorbind de săgeți: *șbârnăe coarda din arcu-i* AL. [Onomatopee (v. *șbârn*)].

șbârnăit n. acțiunea de a șbârnăi.

șbârnăitoare f. sfârlează ce șbârnăe.

șbârnăitor a. care șbârnăe.

șbârnăitură f. 1. sgomot ce fac insectele șburând; 2. *fig.* murmur surd; 3. sgomot continuu în urechi.

șbate v. 1. a se mișca mereu și cu vioiciune; 2. a se svârcoli, a se frământa: *cum se șbate peștele pe uscat.* [Lat. EXBATTUERE].

șbeg n. petrecere, la copii. [Serb. SBIEG, alergătură].

șbegui v. a se juca, vorbind de copii.

șbenghiu n. V. benghiu.

șbici v. a usca la soare, a svânta: *a șbici rufe.* [Origină necunoscută].

șbierà v. 1. a striga tare și neplăcut, vorbind de măgari și de vaci; 2. *fam.* a striga în gura mare (de mânie, de durere): *șbiară ca un îndrăcit.* [Lat. *EXBELARE].

șbieret n. strigăt violent și disgrațios: *șbieretul oilor*; fam. *șbieretele băieților.*

șbihui v. Mold, V. șghihui.

www.dacoromanica.ro

sbir m. agent poliţienesc (= fr. *sbire*).

sbor n. 1. fapta de a sbura: *sborul păsării, sborul săgeţii;* 2. *fig.* avânt: *geniu cu sborul îndrăzneţ.* [Abstras din *sbură*].

sbor n. 1. (Banat) întrunire, petrecere; 2. Munt. (Prahova) bâlciu: *sborul dela Sânta Maria.* [Slav. сборъ, adunare (cf. *sobor*)].

sbornic n. 1. carte bisericească ce conţine o alegere din vieţile şi învăţăturile sfinţilor; 2. manuscript mixt conţinând diferite genuri de literatură populară. [Bulg. сборникъ, colecţiune (de felurite scrieri mărunte)].

sborş m. peşte mic şi foarte spinos numit obişnuit *pălămidă de baltă.* [Cf. *borz:* lit. sbârlit].

sborşi v. Mold. a se acri: *lapte sborşit,* cu mai mult zer d'asupra. [Lit. a se acri ca borşul].

sborşi v. Mold. 1. a-şi sbârli părul: *a-şi sborşi penele depe cap ca o buhă;* 2. *fig.* a se mânia: *s'a sborşit ţapul* AL.; 3. a se răsti. [Derivat dela *sborş*].

sborşit a. şi adv. Mold. răstit, indignat: *zice cam sborşit* CR.

sbucinare f. sbucium (ISP.). [Din *bucin* = *bucium*].

sbucium n. 1. agitaţiune: *ce mai freamăt, ce mai sbucium!* EM.; 2. *fig.* turburare sufletească: *al inimii sbucium* EM. [Tras din *sbuciumă*].

sbuciumă v. 1. a se sbate; 2. a (se) mişca cu violenţă; 3. a munci cu necaz. [Primitiv termen militar (cu sensul generalizat): a cânta tare din bucium, a face sgomot, a se agita].

sbuciumător a. care sbuciumă sau agită.

sbucni v. a izbucni: *scânteia 'nflăcărării din ele să sbucnească* AL. [V. *izbucni*].

sbughi v. a apuca repede fuga: *voi s'o sbughiască* ISP. [Slav. сѣвегнѫти, a o lua la fugă].

sbughio! int. indică o fugă precipitată: *sbughio, înapoi lângă sobă!* ISP. [Abstras din *sbughi*].

sbură v. 1. a se susţine şi mişca în aer cu ajutorul aripilor: *pasărea a sburat;* 2. a-şi lua vânt: *sboară săgeţile;* 3. a merge cu mare iuţeală: *sbor în ajutorul lui;* 4. a trece repede: *timpul sboară;* 5. a circula: *numele-i sboară din gură în gură;* 6. a lua cu repeziciune, a tăia repede: *îi sbură un cap cu o săgeată* ISP.; 7. a face să sboare: *a-şi sbura creierii.* [Lat. EXVOLARE].

sburat a. brânză sburată, scursă de zer şi muiată cu smântână; lapte sburat, lapte corăslit.

sburătăci v. Mold. a ajuta, a sălta pe cineva (ca să reuşească): *trebue să căutăm a-l sburătăci* CR. [V. *sburătui*].

sburătoare f. 1. animal ce sboară: *sburători cu mândre pene* AL.; 2. pl. păsări de curte; 3. mare şi frumoasă plantă cu tulpina acoperită cu peri şi cu florile roşu-purpurii *(Epilobium).*

sburător a. care sboară. ‖ m. 1. geniu care, după închipuirea poporului, pândeşte fetele în lunci şi le sărută pe furiş: *Sburător cu negre plete* EM.; 2. boală băbească, un fel de lipitură (cauzată de sburător sau şmeu): *când omul e mâhnit, slab, gălbinicios şi parcă nu-i în toate minţile, are sburător.*

sburătui v. 1. a alunga (cu pietre, cu lemne): *căţi trec, îi sburătuesc* POP.; 2. a se alunga în sbor: *graurii se sburătuiau prin stuh.* [Tras din *sburat,* de unde şi *sburătăci*].

sburătură f. bucată de lemn, de piatră, de plumb: *îl pocni cu o sburătură.*

sburdă v. 1. a face mişcări repezi: *caii sburdă prin ceairuri* AL.; 2. a fi neastâmpărat: *copii sburdă împrejurul său;* 3. a se da petrecerilor: *la bătrâneţe îi mai sburdă* AL. [Dintr'un primitiv *burd* (cf. *sburdatic*), de origină necunoscută]. ‖ a. *fig.* efemer: *dincolo de sburd' această lume* OD.

sburdăciune f. desfătare, petrecere.

sburdalnic a. 1. neastâmpărat, nebunatic; 2. uşurel la minte.

sburdălnicie f. starea celui sburdalnic.

sburdare f. *fig.* avânt: *sburdările fanteziei* AL.

sburdător a. care sburdă: *caii sburdători* AL.

sburdatic a. neastâmpărat: *aleargă sburdatici prin câmpii* ISP. [Vechiu-rom. *brudatec,* copilăros (Cantemir): v. *brudnic*].

sburli v. Mold. V. sbârli.

sburlit a. Mold. 1. sbârlit: *vite cu părul sburlit;* 2. se zice de găina cu penele rari şi creţe.

scabros a. anevoie de zis sau de tratat într'un mod cuviincios: *subiect scabros.*

scădea v. 1. a se micşora (sub raportul extensiunii, volumului), a descreşte: *apele, zilele scad;* 2. a reduce: *a scădea preţul;* 3. a scoate sau tăia: *i-a scăzut din leafă;* 4. a face o scădere: *nu ştie să scază.* [Lat. EXCADERE].

scadenţă f. termen de plată.

scădere f. acţiunea de a scădea: 1. descreştere: *scăderea apelor;* 2. micşorare: *scăderea preţului;* 3. substracţiune: *a face o scădere;* 4. depreţierea cursurilor la Bursă; 5. *fig.* lipsă, defect: *multe sunt scăderile omului.*

www.dacoromanica.ro

scadron n. escadron: *sfarmă scadroane, tunuri, corturi* AL.

scafă f. Mold. strachină de lemn: *în scafe se face mujdeiu.* [Gr. bizantin SKAPHÈ].

scafandrier m. scufundător prevăzut cu scafandru.

scafandru n. aparat cu ajutorul căruia scufundătorul poate sta şi lucra sub apă.

scăfârlie f. ţeasta capului: *buza de deasupra se res'trângea peste scăfârlia capului* CR. [Tras din *scafă*, strachină (v. *hârcă*)].

scaiete m. scaiu: *scaietele popii*, plantă cu florile verzi, având învelişul cu spini îndoiţi la vârf (*Xanthium strumarium*).

scaiu m. plantă dim fam. compuselor cu frunze ghimpoase şi cu mai multe specii: *scaiul dracului, scaiul mărunt, voinicesc.* [Serb. ČKALJ (cf. *sfert* = *cifert*)]. ‖ adv. nedesiipit: *se ţine scaiu de el.*

scală f. *Muz.* gamă: *scală cromatică.*

scălâmb m. om sucit. [Cf. sicilian SCALEMBRU, sucit].

scălâmbă v. a se strâmba.

scălâmbat a. sucit, bizar; *miniaturi scălâmbate* OD.

scălâmbătură f. grimasă.

scălcia v. 1. a strâmba tocul încălţămintelor; 2. *fig.* a desfigura, a denatura: *a scălcia cuvinte.* [Lat. *EXCALCIARE].

scălciat a. *fig.* pocit.

scald m. vechiu poet scandinav: *racle ce 'ncap în ele epopea unui scald* EM.

scăldă v. 1. a (se) îmbăia; 2. *fig.* a muia, a uda: *faţă scăldată în lacrămi;* 3. se zice de mări sau râuri în raport cu locurile ce străbat. [Lat. EXCALDARE].

scaldă f. Tr. Buc. baie: *într'o scaldă de aur* EM. [Tras din *scălda*].

scăldătoare f. loc sau cadă de scăldat: *ea îi puse o scăldătoare cu apă neîncepută* AL.

scalen a. *Geom.* se zice de un triunghiu ce are trei laturi inegale.

scaloian m. 1. V. Caloian: *scaloiene, scaloian, trupuşor de dician* (cântec dobrogean); 2. omuleţ sprinten: *tartarul trimise un scaloian de drăcuşor* ISP. [V. *Caloian*].

scalpă v. a smulge pielea craniului unui vrăjmaş învins (cum fac sălbaticii).

scalpel n. cuţit de disecat.

scăluş n. lopăţica sau speteaza ce leagă cârceaua de tânjală. [V. *căluş*].

scamă f. fire smulse din pânză şi întrebuinţate la pansarea rănilor. [Lat. SQUAMA].

scamator m. 1. cel ce scamotează; 2. *fig.* pungaş (= fr. *escamoteur*).

scamatorie f apucătură de scamator.

scămos a. fibros. [Lat. SQUAMOSUS].

scămoşă v. a (se) destrăma.

scamotă v. 1. a face să dispară ceva fără ca spectatorii s'o bage de seamă; 2. *fig.* a fura cu dibăcie (= fr. *escamoter*).

scânci v. 1. a lătra (vorbind de căţei); 2. *fam.* a plânge înnăbuşit (vorbind de copii): *băiatul începu să scâncească de foame* ISP. [Slav. SKYČATI, a lătra].

scandă v. 1. a împărţi un vers grecolatin în picioare; 2. a însemna cantitatea sau măsura versurilor.

scandal n. 1. ocaziune de a cădea într'o eroare sau greşală, cauzată de vr'o faptă rea ori de o cuvântare corupătoare; 2. svon ce face o faptă rea, tărâboiu.

scandală f. scandal: *piatra scandalei*, piedecă neprevăzută, prilej de a greşi. [Gr. mod.].

scandalagiu m. cel ce caută a face scandal.

scandalizà v. 1. a fi cauza unui scandal; 2. *fig.* a (se) indigna, a se oţensa.

scandalos a. care cauzează scandal.

scândură f. 1. tablă de lemn mai lungă decât lată; 2. pl. podeală; *a freca scândurile.* [Lat. SCANDULA].

scânteià v. 1. a da scântei, a arunca o lumină vie: *stelele scânteiază;* 2. *fig.* a străluci de mânie: *îi scânteiază ochii.*

scânteie f. 1. mică părticică de foc; 2. scânteie ce iese din corpuri electrizate; 3. *fig.* fragment de lumină, urmă de flacără: *scânteile geniului.* [Lat. *SCINTILIA = SCINTILLA].

scânteietor a. 1. care scânteiază; 2. *fig.* ameninţător.

scânteios a. foarte luminos: *luciri scânteioase* NEGR. *cu ochiul scânteios* AL.

scânteuţă f. *Bot.* rocoină.

scăpà v. (activ) 1. a trage din nevoie, a libera: *n'am putut scăpa nimic, l'am scăpat de moarte;* 2. a lăsa să cază, să treacă: *a scăpa un lucru din mână;* fig. *a scăpa vorba;* 3. a pierde; *a scăpa trenul.* ‖ (neutru) 1. a ieşi din pericol, a fi prezervat: *de ce se teme omul, nu scapă;* 2. a se desface: *a scăpa de datorii;* 3. a fugi: *hoţii au scăpat;* 4. a ieşi din memorie: *această vorbă îmi scapă;* 5. a evita: *a scăpa de moarte.* [Lat. *EXCAPPARE, a lepăda mantaua, de unde noţiunea de liberare].

scăpără v. 1. a scoate scântei lovind cremenea cu amnarul; 2. *fig.* a fi plin de foc, a arde de mânie: *ochii leului scapără.* [Origină necunoscută].

scăpărători f. pl. unealtă de scăpărat: *amnarul, cremenea şi iasca fac scăpărătorile.*

scăpare f. 1. acţiunea de a scăpa:

www.dacoromanica.ro

aleargă spre a lui scăpare; **2.** *fig.* mijloc de scăpare, ajutor: *nădejde de scăpare.*

scăpat a. **a-l face scăpat,** a-l lăsa să plece.

scăpătà v. **1.** a apune (vorbind de astre): *soarele scapătă;* **2.** a decade; **3.** *fig.* a ajunge în lipsă, a sărăci; **4.** a ajunge la țintă. [Lat. *EXCAPITARE, a ajunge la capăt, a cădea jos (v. *căpăta)*].

scăpătare f. **1.** apunerea soarelui; **2.** *fig.* decadență, declin.

scăpătat a. căzut în mizerie: *sărac ești de fel ori scăpătat?* PANN. ‖ n. asfințit: *la scăpătatul soarelui* BĂLC.

scară f. **1.** două prăjini sau funii cu trepte transversale: *scara mai poate fi de marmoră sau de piatră;* **2.** șir de trepte de urcat și coborît: *trăsura a tras la scară;* **3.** pl. inel de cele două căpătâie ale șelei pe care se reazămă piciorul la încălecare; **4.** treaptă de suit la trăsură; **scara mâței,** scară de funie · *m'am săturat de scara mâței și de alergări călare* AL.; **5.** pl. colaci de pomană (v. *arhanghel);* **6.** tablă de materie: *scara cărții;* **7.** *Muz.* scală; **8.** linie gradată ce servă a măsura distanțele pe un plan sau pe o hartă; **9.** *fig.* termen de comparațiune, serie continuă: *omul ocupă primul loc în scara ființelor.* [Lat, SCALA].

scarabeu m. insectă ale cării aripi sunt acoperite cu un fel de teacă cornoasă, ca *gândacii.*

Scaraoschi (Scaraoțchi) m. Mold. tartorul, căpetenia dracilor: *Scaraoțchi îi este lui nănaș* AL.; **l'a înțărcat Scaraoțchi,** e foarte viclean: *să juri că te-a înțărcat Scaraoțchi* AL. [RUS. ISKARIOTSKI, Iscarioteanul, porecla lui Iuda vânzătorul, devenit numele. necuratului (v. *Iuda)*].

scârbă f. **1.** mâhnire, întristare; *de scârbă, de mare foc, stau 'n codru și gândesc* POP.; **2.** greață, desgust: *mi-e scârbă de el.* [Vechiu-rom. *scrâbă,* întristare = slav. SKRŬBĬ, pâs, grijă, îngrijare; sensul 2 oferă un exemplu foarte rar de o accepțiune materială (azi preponderantă), dedusă dintr'alta abstractă (cf. *zămisli)*].

scârbi v. **1.** a-i fi cuiva scârbă: *se scârbește de toate;* **2.** a se mâhni: *auzind acestea, împăratul se scârbi foarte* POP.

scârbit a. *fig.* amărît, mâhnit.

scârbos a. ce insuflă scârbă, desgustător.

scârcium n. Olt. leagăn, dulap. V. scrâncIob.

scăriceà f, sau **scara Domnului,** plantă cu flori albastre sau albe dispuse în buchete *(Polemonium caeruleum).* [După orma inflorescenței sale].

scărilă f. codârla carului. [Lit. scară mică].

scarlatină f. boală contagioasă (mai ales de copii), caracterizată prin pete roșii pe piele.

scărmănà v. **1.** a descurca lâna sau inul smulgând firele; **2.** a smulge de păr: *vezi să nu te scarmăn;* **3.** a goli: *i-a scărmănat punga.* [Lat. EXCARMINARE].

scărmănătoare f. unealtă de scărmănat.

scărmănătură f. **1.** acțiunea de a scărmăna și efectul ei; **2.** *fig.* trânteală: *să-i dau o scărmănătură bună* CR.

scârnă f. baleegă: *mușțele la scârnă s'adună.* [Slav. SKVRŬNA].

scârnav a. **1.** murdar: *jivine scârnave;* **2.** *fig.* urît, rușinos: *fapte scârnave.* [Slav. SKVRŬNAVŬ].

scârnăvie f. murdărie.

scarpă f. Mold. pantof femeiesc: *mergeți toți pe vârful scarpilor* AL. [It. SCARPA, printr'un intermediar grec modern].

scărpinà v. **1.** a freca cu unghiile acele părți ale corpului la cari se simte mâncărime; **2.** *fam.* a bate rău: *ia, acuș te scarpin* CR. [Lat. vulg. SCARPINARE].

scârșni v. Mold. V. scrâșni.

scârșnitor a. Mold. scrâșnitor: *cu fălci negre scârșnitoare* AL.

scârț! int. imită sunetul corpurilor ce se freacă tare: *ușa, carul face scârț.* [Onomatopee]. ‖ m. scârțăitoare: *scârți uitase să puie la ciuboate* CR.

scârța-scârța m. *fam.* mâzgălitor de hârtie, sciitoraș (ironic): *niște scârța-scârța pe hârtie* CAR.

scârțăi v. **1.** a scoate un sunet ascuțit: *ușa neunsă scârțâe;* **2.** *fam.* a cânta prost din vioară. [Onomatopee].

scârțăit n. acțiunea de a scârțăi.

scârțăitoare f. **1.** piele ce scârțâe: *ghete cu scârțăitori;* **2.** plantă cu flori verzui, crește pe locuri pietroase și nisipoase *(Polycnemum arvense).*

scârțăitor m. **1.** cel ce scârțâe; **2.** *fam.* lăutar prost.

scârțăitură f. scârțăit prelungit.

scatiu m. pasăre cu pene aurii, care cântă imitând canarul *(Fringilla citrinella).* [Gr. mod. SKATHI].

scatolcă f. **1.** lădiță de pus clondire: *umplu câteva clondire cu vin și rachiu și le puse la scatolcă* FIL.; **2.** *fam.* băborniță; **3.** *fam.* calcavură: *i-a tras câteva scatoalce.* [Rus. ȘKATULKA (din nemț. *Schatulle)*].

scaun n. **1.** mobilă pe care ședem; **2.** tron: *să așeze pentru vecie neamul lor pe scaunul domnesc* OD.; **3.** rezidență: *scaunul unui mitropolit;* **4.** jurisdicțiune, ocol: *scaunele săseți sau săcuiești în*

www.dacoromanica.ro

Ardeal; fig. judecată: *după cum îl povățuia mintea lui cu scaun sănătos* CAR.; **5.** bancă de măcelar sau de tâmplar: **6.** rezemătoare: *scaun de vioară;* **7.** opleanul saniei; **8.** gresia dinapoi a osiei; **9.** piedica războiului; **10.** scăpătare: *soarele e în scaun;* **11.** *fig.* centru. [Macedo-rom. *scaun* = lat. SCAMNUM].

scăunaș n. scaun mic, mai ales de vioară. ‖ m. od. **1.** negustor de vite; **2.** rezident (cf. *scaun,* 3 și 4).

scăunean m. Tr. consilier municipal (cf. *scaun* 4).

scăzământ n. efectul scăderii: rabat, reducțiune.

scăzător n. număr ce se scade din altul.

scăzut a. se zice de bucatele tare fierte și rămase fără zeamă.

scelerat a. **1.** culpabil sau capabil de crime mari; **2.** criminal perfid. ‖ m. om scelerat.

scelerateță f. faptă de scelerat.

scenă f. **1.** partea teatrului unde joacă actorii; **2.** decorațiunea teatrului: *scena reprezentă un castel;* **3.** acțiunea însăș ce se reprezentă: *scena se petrece la Roma;* **4.** artă dramatică: *a ilustra scena;* **5.** fiecare parte a unui act, determinat prin intrare sau ieșire de persoane: *actul III, scena IV;* **6.** toate obiectele ce se oferă vederii: *scenele naturei;* **7.** *fig.* ceeace se compară cu scena unui teatru: *moartea sa va schimba scena politică;* **8.** orice acțiune ce oferă ceva interesant sau mișcător: *o scenă lugubră;* **9.** faptă scandaloasă, imputări violente: *a face cuiva o scenă.*

scenariu n. **1.** livret ce indică planul unei piese de teatru, punerea-i în scenă, numele actorilor; **2.** punere în scenă.

scenetă f. piesă scurtă într'un act.

scenic a. ce ține de scenă, de teatru: *arta scenică.*

sceptic a. și m. care se îndoiește de toate.

scepticism n. doctrină filozofică a celor ce admiteau în principiu că nimica nu e sigur.

sceptru n. **1.** baston de comandă, semn al puterii supreme; **2.** *fig.* autoritate suverană, regalitate: *a ambiționa un sceptru;* **3.** superioritate: *Englezii posed sceptrul mărilor.*

schelă f. **1.** port mic pe lângă un fluviu: *schela Calafatului;* **2.** podiș de lemn pe care lucrează zidarii: *a căzut depe schelă bietul Ion teslariul* AL.; **3.** podeală: *o schelă cu trei trepte* ISP.; **4.** *fig.* fundament: *suind, palid suflet, a norilor schele* EM. [Bulg. SKELA, port, grindiș (din it. *scala*)].

schelălăi v. a chelălăi: *(câinii) schelălăesc sălbatic, rod oasele deoparte* AL. [V. *chelălăi*].

schelet n. **1.** totalitatea oaselor înșirate la om și la animalele vertebrate, în situațiunea lor naturală; **2.** *fig.* om foarte slab, numai piele și oase; (poetic) *pe undele încete 'și mișcă corăbii scheletele de lemn* EM.; **3.** primele liniamente sau idei: *scheletul unei opere.*

schemă f. figură redusă la niște linii ce reprezentă, nu forma adevărată a obiectelor, ci raporturile și funcționarea lor.

schematic a. care reprezentă planul, nu însă și forma adevărată: *figura schematică.*

schematism n. formă schematică.

schembeà f. V. schimbea.

schepsis n. pricepere, noimă: *făcut cu schepsis;* cu **schepsis,** cu șic, cu haz. [Gr. mod.].

scheunà v. Mold. a schelălăi: *câinele a scheunat.* [Onomatopee (din *scheuscheu!* ce exprimă lătratul dureros al câinilor)].

schevofilax m. preot însărcinat cu păstrarea odoarelor bisericești. [Gr. mod.].

schidol a. V. schilod.

schijă f. Mold. **1.** tuciu: *o schijă de obuz trăsnind* AL.; **2.** de schijă, *fig.* călit, oțelit: *în brațele-i de schijă râzând, grozav îl strânge* AL. [Rostire dialectală în loc de *spijă*].

schilod a. ciung. [Și *schidol*: origină necunoscută].

schilodenie f. pocitură: *o schilodenie de om.*

schilodi v. a face schilod.

schimă f. **1.** gest, grimasă: *și aplaudă frenetic schime, cântece și jocuri* EM.; **2.** tagmă: *îmbrățișă schima monacală.* [De origină slavo-greacă].

schimb n. **1.** schimbare: *schimbul cailor;* în **schimb,** una pentru alta; călăraș cu **schimbul,** care servește în armată câte o săptămână pe lună în cursul a cel puțin patru luni pe an; **2.** comerț cu bani: *agent de schimb;* **3.** pl. Mold. rufe de primeneală: *își ia merindele și schimburi în dăsagi* CR.; **4.** liberul schimb. [Pentru sensul 3, cf. *izmene*].

schimbà v. **1.** a modifica în parte sau în tot (în bine sau în rău): *în lume totul se schimbă;* fig. *a-și schimba părerea, vorba;* a **schimba** vorbe, a se înțelege cu cineva; **2.** a (se) transforma: *se schimbă în stană de piatră* ISP.; **3.** a face schimb, a da și lua ca echivalent: *a schimba bani;* **4.** a pune altceva în loc: *a schimba cămășile, fețele de pernă.* [Lit. *EXCAMBIARE].

schimbăcios a. supus la schimbare, nestatornic: *schimbăcios că vremea.*

www.dacoromanica.ro

schimbare f. acțiunea de a (se) schimba și rezultatul ei: 1. modificațiune, transformațiune, variațiune; 2. Schimbarea la față, a Domnului, arătarea Mântuitorului la trei din apostoli pe muntele Tabor și sărbătoarea ținută cu acea ocaziune (6 August)

schimbător a. care se schimbă ușor: *vreme schimbătoare.*

schimbeà f. droburi de miel; a mânca schimbeaua, a se păcăli într'o afacere. [Și *schembea* = turc. IȘKEMBÈ, printr'un intermediar neo-grec].

schimnic a. și m. pustnic: *maica schimnică suspină* BOL. [Slav. SKIMĬNIKŬ (v. *schimă*)].

schimonosì v. 1. a (se) face diform, a desfigura; 2. a face nazuri. [Formă amplificată din *schimosì*].

schimonosit a. pocit.

schimonosìtură f. pocitură.

schimosì v. Mold. a schimonosi: *ce ai pățit de te-ai schimosit așa?* AL. [V. *schimă*].

schinduc m. plantă rară, cu florile albe, cu ale cării fructe aromatice călugării din schitul Durău (jud. Neamțu) prepară un rachiu (*Conioselinum*). [Origină necunoscută].

schinduf m. Mold. *Bot.* cimbru. [V. *schinduc*].

schingiu n. tortură: *îl omorî în schingiuri; uneltele schingiurilor* NEGR. [Turc. ISKENDJÈ].

schingiuì v. Mold. a tortura: *au tăbărît cu toții pe dânsul și l-au schingiuit după placul lor* CR.

șchioapă f. Mold. măsură de lungime dela capătul degetului mare întins bine până la a doua încheietură a degetului arătător: *șchioapa e mai mică decât palma.* [Lit. (palmă) șchioapă].

șchiop a. și m. 1. care n'are decât un picior, care merge rău; 2. *fig.* defectuos: *versuri șchioape.* [Lat. vulg. EXCLOPPUS].

șchiopătà v. 1. a umbla ca un șchiop; 2. *fig.* a fi defectuos: *acest raționament șchioapătă.*

schiptru n. sceptru (formă arhaică): *cu schiptru 'n mână* EM. [Gr. mod.].

schirlet n. od. un fel de materie stacojie: *tâmbar negru de schirlet.* [Turc. ISKERLET (din it. *scarlato*); v. *șocărlat*].

schiros n. cancer tare și fără durere ce se formează într'o parte a corpului. [Gr. mod.].

schismă f. 1. separațiune de Biserica mamă fără însă a se lepăda și de dogmele ei: *Biserica catolică și Biserica ortodoxă sunt desbinate prin schisma din anul 858 a lui Fotiu;* 2. *fig.* neînțelegere în materie de politică, de literatură.

schismatic a. și m. care se află în schismă.

schist n. 1. stâncă în pături subțiri ca și ardezia; 2. uleiu mineral extras din schisturile bituminoase, servind la luminat.

schistos a. de natura schistului: *teren schistos.*

schit n. mânăstire mică și izolată. [Slav. SKITŬ, pustietate, locuință de pustnic].

schiță v. a face o schiță.

schiță f. 1. primele linii ale unui desen; 2. primul model al unei opere de sculptură; 3. *fig.* prima idee a unei opere.

schiță f. Mold. spiță: *cu o schiță din portiță* POP. [Rostire dialectală din *spiță*].

schiverniseală f. 1. chiverniseală: *numai de nu s'ar pune în schiverniseală* AL.; 2. folosință, câștig: *avea obiceiul ca să-și lege vaca dinapoia căruței, pentru schiverniseală, că s'aibă lăptișor la drum* CR.

schivernisì v. a se înstări (făcând economii): *fiind în slujbă și eu m'am schivernisit* AL. [V. *chivernisì*].

schindà v. a divide: *a scinda o chestiune.*

sciziune f. desbinare într'o adunare politică, într'un partid.

sclav m. rob, om care se află sub puterea absolută a unui stăpân.

sclavie f. 1. stare de sclav; 2. *fig.* starea celui robit de o pasiune.

sclepț m. strechea boilor *(Hypoderma bovis).* [Origină necunoscută].

sclifoseală f. pl. Mold. fasoane, nazuri: *sclifoseli femeiești.*

sclifosì v. Mold. 1. a se preface că plânge; 2. a face nazuri: *se codesc și se sclifosesc* CR. [Tras din *clefăì*].

sclimpuș n. copcă de lemn cu care se înfige rufele pe frânghie. [Diminutiv din *clampă*].

sclintì v. a scrinti: *mâna dreaptă să-ți sclintească* POP. [V. *clintì*].

sclipeală f. lucire momentană, lustru trecător.

sclipeț m. Tr. *Bot.* 1. scânteuță; 2. scrintitoare. [Tras din *sclipì*].

sclipì v. 1. a luci pentru o clipă; 2. a clipi din ochi. [V. *clipì*].

sclipicios a. care sclipește.

sclipitor a. sclipicios.

sclipuì v. Mold. a înghiebla, a strânge picătură cu picătură: *și-a sclipuit puține parale* CR. [Derivat din *clipì*, care exprimă o acțiune momentană].

sclivisì v. 1. a lustrui prin frecare metale sau alte materii; 2. *fam.* a se găti cu afectațiune. [Gr. mod.].

sclivisit a. 1. lucitor: *părul sclivisit;* 2. *fam.* scos ca din cutie: *june sclivisit.*

scoabă f. 1. pila dulgherului și a do-

www.dacoromanica.ro

garului cu care curăță muchiile la vasele mici; 2. daltă; 3. cârlig de prins ceva: *luntrea crăpată se leagă cu scoabe*; 4. cuțit cu care se taie fagurii. [Slav. SKOBA, cârlig, și SKOBLĬ, răzuitoare (ambele confundându-se românește)].

scoace v. Mold. a înfierbânta pe lângă foc smântâna spre a alege untul. [Lat. EX COQUERE].

scoaie f. albie în care curge făina morii. [Origină necunoscută].

școală f. 1. așezământ unde copiii învață a citi, scrie și socoti: *fiecare cătun să-și aibe școala sa*; 2. școală înaltă unde se învață litere, științe, arte: *Școala de finanțe*; 3. localul școalei: *școala trebue să fie bine aerisită*; 4. toți elevii unei școale: *școala întreagă îl iubește*; 5. complexul sistemei de învățământ al unei țări: *școala și biserica*; 6. doctrină particulară a unui filozof: *școala lui Pitagora*; 7. clasă de scriitori sau de artiști care lucrează după aceleași principii: *școala romantică*; 8. *fig.* ceeace dă experiența: *s'a format la școala nenorocirii*. [Lat. SCHOLA (influențat de serb. ŠKOLA, ori de ung. ISKOLA): vorbă datorită cărturarilor ardeleni, în Ungaria înființându-se școale românești (sec. XVIII-lea) mai înainte decât în România, unde primii dascăli (ca Gheorghe Lazăr) venise de peste munți]. V. Nume proprii.

scoarță f. 1. învelișul unui arbore sau al unei plante lemnoase; 2. înveliș de carte: *a citi din scoarță în scoarță*; 3. velință: *scoarță de pat*; 4. covor subțire de lână țărănească: *scoarțe frumos lucrate și înflorate*; 5. pl. părți de scânduri în locul loitrelor. [Lat. vulg. SCORTEA = clasic CORTEX]. ‖ adv. tare ca o scoarță: *pânza s'a făcut scoarță*.

scoate v. 1. a face să iasă (cu sau fără violență), a trage afară: *a scoate un dinte. a scoate apă, a scoate pete*; a scoate ochii, a orbi pe cineva; *fig.* a-i face imputări amare; a scoate sufletul, a necăji foarte; a scoate din fire, a face să-și piarză răbdarea; 2. *fig.* a scăpa: *a scoate din nevoie, din robie*; 3. a da afară, a produce: *găinile scot pui, a scoate strigăte*; 4. a alunga: *ne scoate din sat ca pe niște lăieși* CR.; 5. a destitui: *a scoate din slujbă*; 6. a lua din: *a scoate sabia din teacă*; 7. a scădea: *scoțând din șapte patru, rămân trei*; 8. a-și descărca: *a-și scoate furia*; 9. a da la lumină: *a scoate un ziar*; 10. a expune; *a scoate marfa*; 11. a răspândi în public: *a scoate vorbe, minciuni*; 12. a inventa: *a scoate dări noui*; 13. a câștiga: *abia își scoate mămăliga* CR.: a-și scoate din capete, a se despăgubi, *fig.* a-și răsbuna; 14. a dovedi: *din aceasta se pot scoate diferite învățăminte*. [Lat. EXCUTERE].

scoatere f. lucrarea de a scoate.

scobar m. pește alb foarte gustos, e caracterizat prin gura-i transversală sub un bot prelungit, se prinde mult în Olt și Bistrița (*Chondostroma nasus*). [Mold. *scobaiu*: dela *scoabă*, după conformațiunea botului său].

scobi v. 1. a găuri cu scoaba: *a scobi în lemn sau piatră*; 2. a găuri în genere; 3. a-și curăța dinții; 4. a tăia în formă de arc: *a scobi linguri*. [V. *scoabă*].

scobitoare f. 1. daltă; 2. mic instrument de curățit dinții.

scobitor m. 1. cel ce scobește; 2. gravor.

scobitură f. efectul scobirii: 1. excavațiune; 2. lucrare în relief; 3. loc scobit: *într'o scobitură în părete ardea o candelă* OD.

scobori v. V. coborî.

scoc n. 1. canal mic ce duce apa la roata morii; 2. bolboacă, vultoare. [Slav. SKOKŬ, săritură, căderea unei ape].

scochin n. văgăună: *scochini de munți* POP. [Origină necunoscută].

scociorî v. 1. Mold. a scotoci. a căuta și scoate de unde e ascuns; 2. a scorni furtuni. [Dintr'un primitiv *cociur*, cotolu (pol. KOCZUR), metaforă analogă cu a sinonimului *scotocî*].

scofală f. Mold. procopseală: *vr'o scofală mare nu era de dânșii* CR. [Origină necunoscută].

scofâlcit a. afundat: *obrajii scofâlciți*. [Origină necunoscută].

scofâlcitură f. adâncătură: *scofâlciturile muntelui*.

scoică f. 1. mic animal ce locuiește într'un înveliș dur și calcaros: *scoică de mare*, stridie; 2. umflarea unghiilor la cai. [Slav. SKOLĬKA].

școlar m. cel ce merge la școală.

școlăresc a. ce ține de școlar.

școlărî v. a învăța împreună la școală.

școlărime f. tinerimea din școale.

scolastic a. 1. ce ține de școală; *an scolastic*: 2. relativ la scolastică: *filozofie scolastică*.

scolastică f. filozofia (sau mai bine zis. amestec confuz de filozofie și teologie) proprie școalelor din evul mediu.

scoliast m. autor de scolii.

scolie f. 1. notă ce servă la înțelegerea textului unui autor clasic; 2. în geometrie, observațiune la o teoremă precedentă.

scolopendră f. 1. insectă din fam. miriapodelor; 2. specie de feregă ce crește în locuri umede.

scont n. scăzământ dat debitorului care face o plată înainte de scadență (= it. *sconto*).

www.dacoromanica.ro

scontà v. a plăti înainte de scadență cu ajutorul scontului.

scop n. 1. ceeace are cineva în vedere, țintă; 2. *fig.* intențiune, ceeace'și propune cineva.

scopi v. a castra. [Slav. SKOPITI].

Scopiți m. pl. eretici ruși, o sectă a rascolnicilor, cari se mutilează însiși căutând mântuirea sufletească în abținerea dela orice plăceri sexuale și dela băuturi spirtoase. Persecutați în Rusia, scopiții trecură în Moldova și Dobrogea: azi se află și prin București în deosebi ca birjari (așa numiții *muscali).* [Rus. SKOPEȚ, castrat].

scòpos n. (azi ironic) scop: *păsările cu alt scopos ți se vor părea că sbor* PANN. [Gr. mod.].

scopt a. Mold. tare uscat (vorbind de piele): *mi-ai pus piele scoaptă, cârpaciule;* CR. ‖ n. Mold. lapte din zer și brânză de vacă. [V. *scoace*].

scorb n. gaură, cavitate. [Lat. SCROBIS, gaură în pământ, groapă].

scorbelì v. a scormoni. [Derivat din *scòrb*].

scorboroșit a. 1. găunoșit: *munți scorboroșiți de ape;* 2. adâncit, afundat: *piept scorboroșit, tuse scorboroșită.* [Lit. găunos ca o scorbură].

scorbos (scrobos) a. găunos: *calul râios se scarpină de copaciu scrobos* PANN. [V. *scorb*].

scorbură f. 1. trunchiu scobit; 2. scobitură, cavitate: *în scorbura munților.* [Tras din pl. lui *scorb*].

scorburos a. 1. plin de scorburi, găurit; 2. găunos, plin de văgăune: *munți scorburoși.*

scorbut n. boală ce strică massa sângelui și care se manifestă prin umflătura și sângerarea gingiilor.

scordolea f. mâncare din miez de nucă cu pesmeți și puțin usturoiu. [Gr. mod. SKORDALIA, aituri (din SKORDON, usturoiu)].

scormonì v. 1. a răscoli cenușa, focul; 2. a căuta răscolind; 3. a răcăi. [Mold. *scormolì:* v. *scurmà*].

scornì v. 1. a sgorni: *a scorni vânatul;* 2. a provoca: *a se scorni o furtună;* 3. *fig.* a născoci, a plăsmui: *a scorni o minciună.* [Primitiv termen vânătoresc: a chema cu *cornul* câinii la vânat («la vânat că mi-am ieșit, ciutalina mi-am *scornit*», POP.), de unde, printr'o evoluțiune analogă cu *sbuciumà*, a pune în mișcare, a turbura (vorbind de vânturi sau vijelii) și, sub raportul intelectual, a inventa (cf. *născocì*)]

scornitură f. lucru scornit: plăsmuire, născocitură.

scoroambă f. *Bot.* porumbea. [V. *coroabă*].

scorojì v. 1. a coji, a jupui; 2. *fig.* a roade: *scorojit de nevoi.* [V. *corojì*].

scorombar m. *Bot.* porumbar. [V. *scoroambă*].

scòrpie f. insectă veninoasă din clasa arahnidelor, care omoară omul dintr'o înțepătură; 2. reptil mare și veninos, un fel de balaur (în poveștile populare); 3. unul din semnele zodiacului; 4. *fig.* femeie foarte rea: *scorpia de mumă vitregă* POP. [Slav. SKORPIA].

scorțar m. *Zool.* Tr. ciocârleț (își caută nutrețul sub scoarța arborilor).

scorțișoară f. scoarța aromatică a scorțișorului, întrebuințată în bucătărie ca condiment și în medicină.

scorțișor m. arbore cultivat mai ales în insula Ceylan *(Cinnamomum zeylanicum).*

scorțos a. 1. cu scoarța tare și groasă: *pepene scorțos;* 2. *fig.* tare, țeapăn: *mână scorțoasă.*

scorțotină f. femee neonestă. [Lit. scoarță (cf. *buleandră*)].

scorumnic a. se zice de o specie de porumb ce se coace de timpuriu, cu drugă subțire și cu bobul auriu. [Cf. *scorumă* = *scoruș*ă].

scoruș m. *Bot.* sorb. [Tras din *scoruș*ă].

scorușă f. soarbă. [Serb. OSKORUŠA].

scorușiu a. de coloarea roșie a scoruș*elor: brâu scoruș*iu.

scos a. retras, eliminat. ‖ n. lucrarea de a scoate.

scosătură f. ceva scos afară.

scotoci v. a căuta peste tot. [Tras din *cotoc,* cotoiu: lit. a dibui în toate părțile ca cotoii în perioada goanei].

scovardă f. plăcintă coaptă în unt sau prăjită în uleiu. [Slav. SKOVRADA, tigaie (s'a luat numele vasului pentru al obiectului preparat într'însul)].

scrab m. Mold. *Bot.* grâul prepeliței. [Origină necunoscută].

scrânciob n. Mold. dulap, leagăn învârtitor de Pași: *în scrânciobul din culme se dau flăcăi și fete* AL. [Cf. pol. SKRĘTAĆ, a suci, a învârti: *scrânciob* însemnează lit. vârtej, învârtecuș]. V. scârcium.

scrânti v. V. scrintì.

scrâșnì v. a strânge dinții așa că se aude un scârțâit. [Cf. slav. SKRŬJITATI].

screme v. a se opinti: *broasca se screme, se umflă tare.* [Lat. EXPRIMERE].

scrib m. 1. cărturar (în sfânta Scriptură); 2. *fig.* copist, scriitor (cu o nuanță peiorativă).

scrie v. 1. a face litere: *învață a scrie;* 2. *fig.* a fi predestinat: *ce este*

www.dacoromanica.ro

scris omului, cată să pată; **3.** a compune: *a scrie o carte*; **4.** a corespunde prin scris: *ne scrim foarte des* [Lat. SCRIBERE; pentru sensul 2, cf. *ursită*].

scriere f. **1.** arta de a reprezenta cuvântul prin semne convenite; **2.** acțiunea de a scrie: **3.** operă literară sau științifică.

scriitor m. **1.** cel ce scrie, copist; **2.** cel ce scrie opere, autor. ‖ n. masă de scris, biurou.

scrijea f. Mold. felie: *niște scrijele de curechiu.* [Abstras din slav. KRIJATI, a tăia (cf. serb. SKRIŠKA, scrijea)].

scrijili v. Mold. **1.** a sgâria ușor, a cresta cu cuțitul sau cu altceva: *fierul scrijilit* AL.; **2.** a ciupi alegând ce-i mai bun dintr'un lucru de mâncare. [V. *scrijea*].

scrijilitură f. sgârietură ușoară.

scrimă f. arta de a se bate cu armele.

scrin n. comodă.

scrinte f. pl. Tr. *Bot.* liliac. [Cf. *scrintitoare*].

scrinteală f. **1.** ieșirea unui os din cavitatea sa; **2.** *fig.* greșală.

scrinti v. **1.** a face un os să iasă din locul său natural; **2.** *fig.* a greși în vorbă sau în faptă: *ai scrintit'o.* [Și *scrânti* = slav. SUKRĚNOTI, a îndoi, a suci].

scrintitoare f. plantă cu florile mici galbene, crește prin locuri umede și nisipoase *(Potentilla supina).* [Dela *scrinti*: fiartă, planta se întrebuințează ca buruiană de leac la scrinteli].

scripcă f. Mold. vioară: *veniți cei cu scripcele* AL. [Rus SKRIPKA].

scripcar m. **1.** lăutar; **2.** insecta numită *plopar.*

scripete m. **1.** rotilă de ridicat greutăți: *cu scripeți se ridică bolovani sau bârne groase*; **2.** rotițe la stative spre ridicarea si lăsarea în jos a țițelor: **3.** *fig.* pârghie: *al minții scripet* AL. [Cf. rus. SKRIPÍETI, a scârțâi (s'a luat efectul pentru cauza)].

scripisi v. a parafa (vorbă ieșită din uz): *cuprinsul delelor scripisite și șnuruite.* AL. [Rus. SKRÍPA, parafă].

scriptură f. **1.** scriere: *zilele de aur a scripturelor române* EM.; **2.** sfânta Scriptură, Vechiul și Noul Testament.

scripturistic a. se zice de compozițiunile scrise date școlarilor.

scris n. **1.** fapta de a scrie: *cititul și scrisul*; **2.** ceva scris: *voi credeați în scrisul vostru* EM.; **3.** pl. efecte emise de o societate în credit și admise la Banca națională: *scrisuri fonciare urbane, rurale.*

scris a. **1.** ursit, predestinat: *ce ți-e scris, în frunte ți-i pus* CR.; așa i-a fost scris, așa a avut să pățească (expresiunea populară a fatalismului oriental, v. *scrisă*); **2.** zugrăvit (sens ieșit din uz): *a rămânea ca scris pe perete*, a rămânea tablou, a încremeni de spaimă.

scrisă f. *pop.* ursită: *ce-i scrisa omului, trebue s'o pătimească* PANN (v. *fatalism*).

scrisoare f. **1.** caracter scris, lucru scris: **2.** ceeace se comunică în scris: *am primit o scrisoare.*

scroafă f. femeiușca porcului. [Lat. SCROFA].

scroambe f. pl. Mold. cisme uzate: *și scroambele astea a voastre îs pocite* CR. [Tras din *scrombăi*].

scrob n. Mold. jumări. [Serb. SKROB, scrobeală].

scrobeală f. materie de scrobit rufele: *scrobeală albă, scrobeală albastră.*

scrobi v. a întări rufele cu scrobeală: *a scrobi cămăși.* [Serb SKROBITI].

scrobos a. V. *scorbos.*

scrofiță f. (Banat) pitulice. [Cf. sinonimul *purceluță*].

scrofule f. pl. umflături la gât.

scrofulos a. și m. plin de scrofule.

scrombăi v. Mold. a bătători, a uza: *ai scrombăit cioboatele pela jocuri* CR. [Origină necunoscută].

scrum n. materie neagră ce rămâne dintr'un corp ars: *casa și tot se făcuse scrum* CR. [Albanez ŞKRUMP].

scrumbie f. **1.** (de mare) peștișor de mare, se usucă primăvara și se aduce în comerț sub numele de țâr *(Scomber scombrus)*; **2.** (de Dunăre), pește ce trăiește în cârduri în Marea-Neagră, se vinde proaspăt, sărat sau afumat *(Clupea pontica).* [Și *scumbrie* = gr. mod. SKOMBRI].

scrumie f. farfurioară de pus scrumul țigărilor (și scrumieră).

scrupul n. **1.** neliniștea conștiinței care privește ca o greșală gravă una foarte ușoară; **2.** mare exactitate în împlinirea datoriilor sale; **3.** *fig.* urmă de dificultate ce rămâne în spirit după limpezirea unei chestiuni sau afaceri: *are încă oarecare scrupule.*

scrupulos a. **1.** care are încă scrupule din cauza unei conștiințe prea delicate; **2.** exact, conform regulei, minuțios: *atenție scrupuloasă.*

scrupulozitate f. exactitate minuțioasă.

scrută v. a cerceta cu deamăruntul, a căuta să cunoască bine.

scrutător a. care cercetează cu deamăruntul: *priviri scrutătoare.* ‖ m. **1.** cel ce scrutează; **2.** cel însărcinat cu verificarea scrutinului.

scrutin n. **1.** votare sau alegere prin mijlocul bilelor depuse într'o urnă: *scrutin secret*; **2.** totalul voturilor emise: *a despuia scrutinul.*

www.dacoromanica.ro

scud m. veche monedă de argint în valoare de 5 lei: *o sută de mii scuzi* BĂLC.

scufă f. căciuliță de noapte. [Abstras din *scufie*].

scufie f. scufă de copil. [Gr. mod. (din it. SCUFFIA)].

scufundà v. a se cufunda de tot: *cine se scufundă, se înnecă.* [V. *cufundà*].

scufundător m. cel ce se scufundă în mare. ‖ n. scafandru.

scufundătură f. efectul scufundării.

scuipà v. 1. a da afară orice materie din gură, gâtlej, plămâni: *a scuipa sânge;* 2. a vărsa: *a scuipa foc.* [Macedo-rom. *ascupi:* probabil onomatopee, ca și sinonimul Mold. *stupi*].

scuipat n. salivă.

scuipătoare f. vas în care se scuipă.

scul n. jurubiță de fire toarse: *sculuri de mătase.* [Gr. mod.].

sculà v. 1. a deștepta din somn: *mă sculă cu noaptea în cap* CR.; 2. a se ridica în picioare: *scoală tu să șed eu;* 3. a se trezi: *scoală-te;* a se scula din morți, a învia. [Origină necunoscută].

sculă f. 1. unealtă: *scule pentru meseriași:* 2. podoabă de pietre scumpe: *scule și bani;* 3. *fam.* persoană distinsă, în bine sau în rău: *o sculă de om.* [Origină necunoscută (gr. mod. SKULA însemnează scul, jurubiță)].

sculare f. 1. acțiunea de a (se) scula: *sculare din morți,* înviere; 2. timpul când cineva se scoală: *la sculare.* [V. *sculà*].

sculățel a. se zice de cântece la auzul cărora te scoli la joc: *hori și alte cântece sculățele* CR.

sculptà v. a săpa cu dalta așa ca să reproducă o figură, un ornament (în piatră, lemn, metal): *a sculpta un bust.*

sculptor m. cel ce sculptează.

sculptură f. 1. arta de a sculpta; 2. lucrare sculptată.

sculptural a. ce are caracterul sculpturei, plastic: *forme sculpturale.*

scumbrie f. V. scrumbie.

scump a. 1. sgârcit: *scump la tărâțe și ieftin la făină;* 2. *fig.* rar: *o vezi d-ta cât e de scumpă la râs* CR.; 3. care costă mult: *stofe scumpe;* 4. prețios: *pietre scumpe;* 5. *fig.* foarte iubit: *scumpi părinți.* [Slav. SKŌPŬ, avar: sensul vorbei a fost românește înnobilit (cf. *drag*)]. ‖ adv. cu preț mare: *a vinde scump.* ‖ m. sgârcit: *scumpul mai mult păgubește.*

scumpătate f. 1. calitatea celor scumpe; 2. *fig.* scrupulozitate: *a păstra cu scumpătate datinile străbune.*

scumpete f. 1. sgârcenie cumplită: *scumpetea pe scump ca o boală îl muncește;* 2. preț mare: *scumpetea traiului;* 3. pl. scumpeturi, lucruri scumpe, scule de preț.

scumpi v. a (se) face mai scump.

scumpie f. 1. arbust, cu florile verzigălbui, a cărui scoarță e întrebuințată la tăbăcitul pieilor *(Rhus cotinus);* 2. Tr. *Bot.* liliac. [Pol. SKŌPIE].

scund a. 1. mic de stat: *om scund;* 2. plecat în jos: *casă scundă.* [Slav. SKŌPŬ. sărac, nevoiaș].

Scupcina f. Adunarea națională, în Serbia.

scurge v. 1. a curge afară tot lichidul: *apa s'a scurs;* 2. a seca: *nu-ți mai scurge ochii tineri* EM.; 3. a dori foarte: *îi se scurg ochii după dânsul;* 4. *fig.* a trece repede: *vieața-i s'a scurs așa de iute!* [V. *curge*].

scurmà v. 1. a săpa cu unghiile ori cu botul, vorbind de găină sau de porc; 2. *fig.* a roade: *ceva îl scurma la inimă;* 3. a scruta: *îmi scurmă fundul gândurilor.* [Lat. *EXCONRIMARI].

scurmătură f. acțiunea de a scurma și efectul ei: *scurmătură de găină* CR.

scurs a. 1. curs afară, pe deplin secat: *cu ochii scurși;* 2. *fig.* lipsit cu totul: *scurs de bani.*

scursoare f. 1. acțiunea de a se scurge: *scursoarea apei;* 2. jghiab de scurs; 3. materie ce s'a scurs.

scurt a. 1. de puțină lungime: *rochie scurtă;* 2. la mică distanță: *vedere scurtă;* 3. care nu ține mult: *vieață scurtă;* 4. puțin: *vorbă scurtă;* 5. *Gram.* care se rostește iute: *vocale scurte.* [Abstras din *scurtà*]. ‖ adv. într'o vorbă: a apuca (ținea) de scurt, a observa de aproape. ‖ n. scurtime: *n'avem în scurtul vieței nici timpul de sperat* AL.

scurtà v. a (se) face mai scurt: *a scurta haina;* fig. *a scurta vorba.* [Lat. EXCURTARE].

scurtă f. pl. Mold. umflături la subsuoară. [Origină necunoscută].

scurtă f. Mold. scurteică: *cu scurtele de șăiac.*

scurtătură f. bâtă scurtă.

scurteică f. haină blănită femeiască cu mânecile scurte și neblănite. [Lit. haină scurtă].

scurteicuță f. mintean femeiesc din stofă subțire căptușit cu americă: *scurteicuța* se numește în Munt. *bonjur, camizol, capotel, ciupag* și *zoavă,* iar în Mold. *polcă* sau *polcuță* (v. aceste vorbe).

scurtime f. 1. însușirea celor scurte: *scurtimea hainei;* 2. *fig.* durată scurtă: *scurtimea vieții.*

www.dacoromanica.ro

scut n. 1. veche armă defensivă purtată la brațul stâng; 2. *fig.* protecțiune: *sub scutul legii.*

scuț n. turtur de ghiață: *scuțurele, semn de frig.* [Origină necunoscută].

scutar m. ciobanul care conduce stâna: *cârligu-i de scutar* Pop. [Slav. SKOTARĬ, cioban (din SKOTŬ, vită)].

scutar m. V. scutier.

scutească f. 1. adăpost; 2. *fig.* dispensă: *scutească de bir.*

scutec n. bucată pătrată de flanelă sau de pichet de înfășat pruncii. [Tras din *scuti*].

scutelnic m. 1. od. cel scutit de toate dările către stăpânire: *scutelnicii munciau în folosul Domnului, al boierilor sau al mânăstirilor în apropierea cărora locuiau;* 2. pl. corp de călărime în număr de 400: *seimenii și scutelnicii pedeștri* Od. [Derivat din *scuti*].

scuti v. 1. a apăra, a scăpa: *Doamne, scutește-mă de zile rele;* 2. a apăra de sarcini sau dări: *a scuti de armată;* 3. a dispensa: *scutește-mă, te rog;* 4. a cruța: *moartea nu scutește pe nimeni.* [Origină necunoscută].

scutier m. tânăr nobil care purta scutul sau armele Domnului său: *trage cu săgeata scutierul mare* Bol.; *în tot pământul astăzi există un scutier* Al. [Tras din *scut*, după analogia francezului *écuyer*].

scutire f. dispensă, imunitate.

scutit a. liber; *scutit de armată.*

scutitor m. *fig.* apărător: *Ardealul fu scutitorul nației române* Bălc.

scutur n. 1. bătaia vântului: *florile își pierd roua l'al zefirului scutur* Al.; 2. tremuriciu: *așa scutur l'a găsit.* [Abstras din *scutură*].

scutură v. 1. a mișca cu putere, a agita de repetite ori: *a scutura un pom;* a scutura jugul, a scăpa de sub o stăpânire străină; 2. a scoate praful: *a scutura mobile;* 3. a se despuia de frunze: *se scutură salcâmii de toamnă și vânt;* 4. *fig.* a se lepăda de ceva: *ce te scuturi?* 5. *fam.* a stâlci în bătăi: *a scutura cojocul cuiva.* [Lat. vulg. *EXCUTULARE (din EXCUTERE)].

scuturătoare f. teica morii.

scuturător n. unealtă de scuturat.

scuturătură f. 1. efectul scuturării: comoțiune, tremurătură; 2. floare de tân din iesle.

scuză v. 1. a admite scuze, a ierta: *a scuza o greșală;* 2. a servi de scuză.

scuză f. 1. cuvânt de disculpare; 2 motiv de a nu face ceva obligatoriu; 3. *fig.* mărturie de regret: *a face scuze cuiva.*

scuzabil a. care poate fi scuzat.

sdelcă f. contract (vorbă ieșită din uz): *hai să facem sdelcă mai întâi* Al. [Rus. SDĚLKA].

sdragon (sdrahon) m. Mold. 1. dragon: *eu sunt sdragon* Al.; 2. *fig.* sdravăn, puternic. [V. *dragon;* sensul 2 e o generalizare analogă cu a sinonimului *voinic*].

sdrancană f. pl. *pop.* sunete de clopoței: *cu lăutari și sdrancanale* Pop. [Onomatopee].

sdrang! int. ce imită sunetul armelor.

sdrăngănei m. pl. clopoței: *cu sdrăngănei la opinci* Coșbuc.

sdrăngăni v. a zăngăni. [V. *sdrang*].

sdrăngănit m. zăngănit.

sdraniță f. V. draniță: *sdranițe de lemn.*

sdravăn a. 1. robust; 2. *fig.* considerabil; *o sumă sdravănă;* 3. *fam.* cu mintea întreagă: *nu ești sdravăn?* [Slav. SŬDRAVINŬ, sănătos]. ‖ adv. foarte: *horăia sdravăn* Cr.

sdrăveni v. a se face sdravăn.

sdreanță f. 1. bucată ruptă de haină; 2. haină ruptă și învechită. [V. *dreanță*].

sdreli v. 1. a sgâria ușor prin lovire sau ciocnire; 2 a atinge în treacăt. [Origină necunoscută].

sdrelitură f. efectul sdrelirii.

sdrențeros a. îmbrăcat în sdrențe.

sdrobi v. 1. a stărâma prin pisare sau călcare; 2. a nimici: *a sdrobit puterea lor;* 3. *fig.* a măhni foarte, a cauza o durere vie și profundă: *a sdrobi inima, a sdrobi rărunchii.* [Slav. SŬDROBITI, a face bucăți].

sdrobire f. *fig.* căință sinceră: *cu sdrobire de rărunchi.*

sdrobitor a. care sdrobește: *puteri sdrobitoare;* fig. *dovezi sdrobitoare.*

sdruhăi v. Mold. a sgudui. [Rut. ZDROHATI, a sgudui].

sdrumică v. 1. a face praf: *așa urs oștirea întreagă e în stare s'o sdrumice* Cr.; 2. a se nimici: *libertatea și legea popoarelor se sdrumică* Bălc [Compromis între verbele sinonime *dumica* și *sdrobi*].

sdrumicare f. *fig.* nimicire: *robirc.. și sdrumicarea nației* Bălc.

sdrumicat a. 1. stricat, sdrobit: *vezi izvoare sdrumicate peste pietre licurind* Em.; 2. *fig.* prăpădit: *a întrupa o patrie atât de sdrumicată* Bălc.

sdruncin n. 1. săltat des: *sdruncinul calului;* 2. *fig.* turburare, agitare: *cu mare greutate și sdruncin* Cr [Abstras din *sdruncină*].

sdruncină v. 1. a scutura tare, vorbind de o trăsură ce merge pe un loc

www.dacoromanica.ro

pietros; 2. a sgudui: *s'a sdruncinat casa;* 3. *fig.* a turbura foarte: *și-a sdruncinat mințile, sănătatea.* [Dintr'un primitiv *sdruci:* cf. it. SDRUCCIOLARE, a aluneca].

sdruncinat a. *fig.* agitat: *viață sdruncinată.*

sdruncinător a. care sdruncină.

sdruncinătură f. mișcare violentă a trăsurilor.

sdup! int. indică o precipitare: *ea, sdup! în curte* ISP.

se pr. 1. reflexiv: *se laudă;* 2. impersonal: *se zice.* [Lat. SE].

șea f. 1. (pl. șele) un fel de scaun ce se pune în spinarea calului pentru înlesnirea călărețului: *încălecai p'o șea și vă spusei dumniavoastră așa! e sfârșitul stereotip al basmelor;* 2. pl. V. șeale. [Lat. SELLA].

șealbă f. V. soalbă.

seamă (samă) f. 1. socoteală: *a da (ținea) seamă, pe seama mea;* a da seamă, a preda; a lua pe seamă, a garanta; a ști seama, a se pricepe la ceva; a-și face seama, a se sinucide (lit. a-și face socotelile); 2. od. pl. Mold. conturi: *sămile Vistieriei;* 3. număr: *o seamă de oameni;* 4. specie, fel: *ce seamă de om? toți suntem de o seamă;* 5. *fig.* atențiune, considerațiune, reflexiune; a lua (băga) de seamă, a observa cu atențiune; a-și lua seama, a se răsgândi; a lua (băga) în seamă, a observa de aproape, a nu scăpa din vedere, a stima; 6. în locuțiuni adverbiale: de bună seamă, negreșit; fără seamă, excesiv; mai cu seamă, în special. [Ung. SZÁM, număr, socoteală, sumă: vorba și-a lărgit românește foarte mult sfera-i primitivă].

seamăn m. 1. care este asemenea sieș, aproapele: *iubiți pe semenii voștri;* 2. se zice de lucruri sau de ființe asemenea: *n'are seamăn pe lume* AL. [Lat. SIMILIS].

seanță f. ședință: *seanța e deschisă* AL. (= fr. *séance).*

seară (sară) f. 1. ultima parte a zilei; 2. timpul după apusul soarelui până ce se întunecă bine: *bună seară.* [Lat. (HORA) SERA].

searbăd (sarbăd) a. 1. palid, slab: *e searbăd și suflet nu mai are* AL.; 2. acru: *vin, lapte searbăd;* 3. *fig.* anost, plicticos: *o zi lungă și searbădă.* [Vechiurom. *sealbăd, salbăd,* slab («cu fețele *salbede*», Neagoe Basarab) = lat. EXALBIDUS].

sec a. 1. lipsit de apă; 2. gol: *nucă seacă;* 3. *fig.* deșert: *cap sec, vorbe seci;* 4. neîncărcat: *cu pușca seacă la vânătoare să nu pleci* PANN; 5. *fig.* lipsit de: *sec de minte, sec de noroc.* [Lat. SICCUS]. ‖ m. om sec de minte: *secule!* ‖ n. 1. gol, vid: *a da, a călca, a sări în sec;* 2. post: *lăsatul de sec;* 3. doniță seacă: *i-a ieșit cu sec.*

secă v. 1. a scoate apa, umezeala: *a seca un lac;* 2. *fig.* a consuma, a slăbi: *pierderea fiului i-a secat inima;* 3. a pierde umezeala: *apele au secat.* [Lat. SICCARE].

secăciune f. uscăciune: *oasele albite de secăciune.* [Lat. SICCATIONEM].

secantă f. *Geom.* linie ce taie altă linie.

secară f. plantă ce crește printre grâu, se întrebuințează la fabricarea rachiului și la facerea unei pâini foarte nutritivă dar mai neagră ca cea de grâu (*Secale cereale).* [Lat. SECALE].

secare f. acțiunea de a seca: *secarea bălților.*

secărea f. *Bot.* obsigă. [V. *secară*].

secat a. 1. din care s'a scos apa: *baltă secată;* 2. *fig.* slăbit: *secat de puteri.* [Lat. SICCATUS].

secătui v. Mold. a seca de puteri, a slei.

secătură f. 1. lucru fără valoare; 2. om sec, netrebnic; 2. pl. vorbe tără rost, fleacuri.

secău a. neplăcut la gust, care sgârie gâtul: *pară secăe.* [V. *sec*].

secerà v. 1. a tăia cu secerea, a culege grânele: *cum vei semăna, așa vei secera;* 2. *fig.* a răpi: *moartea secerà pe toți.* [Tras din *secere*].

secerat n. acțiunea de a secera.

secerătoare f. mașină de secerat.

secerător m. cel ce secerà.

secerătură f. mod și timp de secerat: *secerătura orzului.*

secere f. 1. unealtă agricolă de tăiat grâu, orz, ovăz, coceni de porumb; e un cuțit semicircular de oțel cu tăișul dințat și provăzut cu un mâner; 2. secerat: *ați isprăvit secerea?* [Lat. SICILEM].

seceriș n. 1. ceeace se secerà, culesul grânelor; 2. vremea seceratului.

secesiune f. 1. separațiune dela un Stat cu care se confederase; răsboiul de secesiune, între Statele-Unite dela N. Americei și între cele dela S. în privința aboliționii sclaviei (1860—1865); 2. separațiune în genere, constituire în parte.

secetă f. 1. lipsă mare de ploaie trebuincioasă bucatelor câmpului: *de secetă au secat și fântânele;* 2. *fig.* lipsă de simțire, de producțiune: *secetă de idei.* [Lat. SICCITAS].

secetos n. plin de secetă: *an secetos.*

sechestrà v. 1. a pune un sechestru; 2. a închide ilegal pe cineva; 3. a pune de o parte: *a sechestra o parte a unei moșteniri;* 5. a se depărta de lume, a fugi de societatea oamenilor.

sechestrare f. 1. acțiunea de a se chestra; 2. starea celui sechestrat.

www.dacoromanica.ro

sechestru n. 1. starea unui lucru predat din ordinul justiției la o a treia persoană, până ce se va judeca cui aparține; 2. lucru sechestrat.

sechin m. veche monedă de aur în Italia, de valoarea galbenului: *prințul plătia 15,000 sechini* BĂLC.

seciu n. loc înverzit pe unde s'a tăiat pădurea și au rămas butuci necărați. [Cf. -slav. SĬEKŌ, a tăia].

secol n. 1. veac, răstimp de o sută de ani; 2. mare spațiu de timp: *nu v'am văzut de un secol;* 3. epocă celebră: *secolul lui Pericle, lui August, lui Leon X, lui Ludovic XIV;* 4. timpul în care trăim: *descoperirile secolului;* 5. se zice în raport cu gradul de civilizațiune, cu calitățile bune sau rele ale contemporanilor: *a fi mai presus de secolul său;* 6. în teologie: lumea, viața lumească, în opoziție cu cea religioasă.

secret a. 1. cunoscut numai de unul sau de foarte puțini oameni: *procedeu secret.* ‖ n. 1. ceeace trebue să se ție ascuns: *i-a spus un secret;* 2. tăcere despre ceva spus: *ține secretul;* 3. procedeu cunoscut de o singură persoană sau națiune: *Chinezii au secretul de a face lac;* 4. mijloc particular spre a reuși: *are secretul de a plăcea;* 5. partea cea mai grea și mai esențială a unei științe, arte: *secretele artei de a domni;* 6. celulă într'o închisoare unde se izolează deținutul de orice comunicațiune: *a pune un condamnat la secret;* în secret, în particular, fără martori.

secretà v. a opera secrețiunea: *ficatul secretează bila.*

secretar m. 1. cel însărcinat cu facerea corespondenței unei persoane de care depinde; 2. cel ce redactează procesele-verbale ale unei adunări; secretar de Stat, ministru însărcinat cu o administrațiune specială (finanțe, răsboiu, etc.); secretar de ambasadă, cel ce scrie depeșile ambasadei. ‖ n. biurou de păstrat hârtii.

secretariat n. 1. funcțiunea de secretar; 2. biroul secretarului.

secrețiune f. 1. proprietate ce au unele țesături organice de a produce lichide particulare: *secrețiunea bilei;* 2. materii ce ies din corp.

secretoriu a. unde se operă secrețiunea: *organe secretorii.*

sectă f. 1. societate de mai multe persoane cari urmează după aceleași opiniuni, cari profesează aceeași doctrină; 2. cei ce împărtășesc o opiniune privită ca eretică sau eronată: *protestantismul posedă un mare număr de secte.*

sectar m. 1. membrul unei secte religioase; 2. partizan aprig al unei doctrine sau sistеme.

sectator m. cel ce profesează opiniunile unui filozof, ale unui cap de sectă.

secție f. secțiunea unui oraș, comisariat. [Rus. SEKTIE (din nemț. *Sektion)*].

secționà v. a divide în secțiuni.

secțiune f. 1. diviziunea sau subdiviziunea unei cărți, opere, clasificări, a unui pluton de soldați, consiliu, etc.; 2. tăietură și locul unde se taie; 3. *Geom.* partea spațiului unde linii, planuri ori suprafețe curbe, se taie reciproc.

sector n. 1. *Geom.* porțiunea cercului coprinsă între două raze și un arc; 2. instrument de astronomie; 3. porțiunea unei fortificațiuni sau a unui teritoriu de sub ordinele unui comandant particular.

secular a. 1. care se face în fiecare secol: *serbare seculară;* 2. ce are vârsta de un secol: *stejar secular;* 3. laic, temporal: *jurisdicțiunea seculară;* brațul secular, justiția ordinară, în opoziție cu tribunalele ecleziastice.

secularizà v. a face secular sau laic.

secularizare f. acțiunea de a secularizà: *secularizarea averilor mânăstirești* sub Cuza-Vodă (1863), când sau luat din mâinile călugărilor greci un foarte mare număr de moșii, ale căror venituri (dela un capital de vr'o 800 milioane) trecură în stăpânirea Statului.

secundà v. a ajuta, a favoriza, a servi pe cineva.

secundă f. 1. a șaizecea parte dintr'o minută, dintr'un grad; 2. *fig.* timp foarte scurt: *așteaptă-mă o secundă;* 3. *Muz.* interval între două note care se succed în ordine naturală.

secundant m. 1. cel ce servește de martur într'un duel; 2. cel ce ajută pe un altul: *iată secundantul meu.*

secundar a. 1. care vine în al doilea rând, accesoriu; 2. se zice de învățământul intermediar între cel primar și cel superior; 3. instituțiunile unde se capătă acest învățământ: *școalele secundare se mai numesc gimnazii, licee, seminarii, externate.*

secure f. 1. unealtă de oțel, în formă de ic sau pană, cu care se taie lemne și se doboară arborii de pădure; 2. instrument de execuțiune a criminalilor: *a lovi cu securea.* [Lat. SECURIS].

sedativ a. care alină durerea: *apă sedativă.* ‖ n. *un sedativ.*

ședeà v. 1. a fi jos, a se pune jos: *ședeți la masă;* 2. a rămânea locului, a se astâmpăra: *șezi bine;* 3. a avea locuința: *șade departe;* 4. a rămânea sau petrece undeva: *a șezut mult la țară, la Paris;* 5. a fi leneș: *șade și nu face*

www.dacoromanica.ro

nimic; **6.** a se potrivi: *pălăria îi şade bine*; **7.** *fig.* a se cuveni: *şade rău să-l goneşti.* [Lat. SEDERE].

sedentar a. **1.** care şade în casă, care iese puţin: *vieaţă, profesiune sedentară*; **2.** fixat într'un loc: *trupe sedentare.*

şedere f. **1.** acţiunea de a şedea şi rezultatul ei; **2.** locuinţă, stare provizorie: *şederea lui Mihnea în Sibiu* OD.

sedilă f. mic semn, pus sub **s** şi **t**, spre a le da un sunet şuerător: *faşă, ţară.*

sedilă f. V. sădilă.

sediment n. **1.** depozit format pe fundul unui lichid; **2.** straturi formate de materii ce mările au lăsat în retragerea lor din anumite părţi ale globului.

sedimentar a. ce are caracterul unui sediment: *terenuri sedimentare.*

şedinţă f. **1.** ocuparea locului său într'o adunare; **2.** totalul persoanelor cari iau parte la o adunare; **3.** timp ce trece la o deliberaţiune: *şedinţele Camerei, şedinţele Senatului.*

sediţios a. **1.** care ia parte la o sediţiune; **2.** care împinge la sediţiune: *strigăte sediţioase.*

sediţiune f. răscoală populară, revoltă încontra puterii stabilite.

sediu n. locul unde rezidă un tribunal, un guvern, o administraţiune.

seducător a. care seduce, farmecă: *maniere seducătoare.* ‖ m. cel ce seduce, care induce în eroare.

seduce v. **1.** a induce în eroare, a amăgi: *a seduce marturii*; **2.** *fig.* a câştiga printr'o atracţiune irezistibilă: *a seduce prin elocvenţa sa.*

seducţiune f. **1.** acţiunea de a seduce; **2.** *fig.* atracţiune irezistibilă: *seducţiunea elocvenţei.*

şef m. cel ce e în frunte, cel ce dirijează sau comandă: *şeful armatei, şef de biurou, de orchestră* (= fr. *chef*).

sefertas n. serviciu pentru transportul bucatelor: *sefertas de tablă de fier.* [Turc. SEFER TASY, lit. tas de drum].

şefie f. direcţiune: *şefia partidului.*

seftea f. Mold. V. saftea: *s'au dus fără a-mi face seftea* AL.

seftereà f. *Bot.* fumărică. [Şi *saftérea* = gr. mod. SAFTERÉS (din turc. ŞAHTERÈ, lit. sudoare împărătească)].

segment n. *Geom.* porţiune de cerc coprinsă între un arc şi coarda sa.

seghetă f. Mold. scânteie: *focul dă seghete.* [Cf. slav. SŬGNĚTITI, a aprinde].

şeik m. căpetenie de trib la Arabi; **şeik-ul Islam**, capul religiunii muzulmane.

seimenesc a. ce ţine de seimeni: *cazarma seimenilor era lângă zidul Curţii şi se numia odăile seimeneşti* BĂLC.

seimeni m. pl. **1.** (la Turci), a treia diviziune a corpului ienicerilor compusă din 34 regimente; **2.** (la Români), corp de armată întocmit de Mateiu Basarab şi compus din 2000 de lefegii străini (sârbi, bulgari, greci şi albanezi), sub comanda unui polcovnic; ei purtau, ca şi ienicerii, cepchene şi căciuli de coloare roşie (din care cauză cronicarii îi mai numesc şi Roşii): *după dânşii veniau lefegii cu haine galbene, seimenii şi scutelnicii pedeştri* OD.; **3.** corp analog, instituit în Moldova, servind de gardă Curţii (împărţiţi în *seimeni hătmăneşti* şi *seimeni ageşti*): *seimenii cei iuţi cu arce şi cu măciuce în felii* NEGR. [Turc. SEYMEN, (rostire populară din SEGBAN), lit. păzitori de ogari, şefii lor fiind în acelaş timp căpitani de vânătoare].

sein a. V. săin. ‖ **seină**, varietate de struguri vineţi.

seiz m. rândaş domnesc: *opt seizi duceau de frâu opt cai împodobiţi* BĂLC. [Turc. SEYIS].

selamalâc n. V. salamalec.

şelar m. cel ce face şi vinde şele.

şelărie f. **1.** comerţul şelarului; **2.** şele şi hamuri de cal.

selbă f. pădure: *visul selbelor bătrâne de pe umerii de deal* EM. [Formaţiune literară după lat. SILVA].

seleaf n. brâu de arme: *mâna 'n seleaf că punea, paloş mare că scotea* POP. [Şi *sileaf* = turc. SILAH, armă].

seleam-ceauş m. od. reprezentantul Domnului care îl preceda şi-i anunţa sosirea: *seleam-ceaşul Curţii domneşti intră în teatru şi anunţă venirea Domnitorului* FIL. [Turc. SELAM ÇAUŞI, lit. ceauş de salutare].

select a. ales, de elită (CAR.).

selecţi(un)e f. alegere raţionată de animale de prăsilă având de scop ameliorarea speciilor; **selecţiune naturală**, predomnirea unei specii în raport complet cu mediul ei în paguba altor specii mai puţin bine adaptate cu acest mediu: *teoria selecţiunii naturale a fost formulată de Darwin.*

selimet (**silemet**) n. în locuţiunea a scoate la selimet, a ruina cu desăvârşire: *pe mine! el să mă scoată silemet!* AL. [Turc. SELAMET, sfârşit bun (românește: sfârşit rău)].

selimie f. stofă de mătase din care se făceau anterie: *anteriile erau... de cutnie, selimie sau sevaiu* GHICA. [Turc. SELIMI].

sèlină f. Mold. Tr. V. ţelină. [Gr. mod.].

selişte f. V. silişte.

semafor n. un fel de telegraf aerian, aşezat pe coaste, pentru uzul navigatorilor.

www.dacoromanica.ro

semănă v. a fi asemenea: *seamănă cu tată-său.* [Lat. SIMILARE].

semănă v. 1. a pune semănța în pământ ca să răsară și să producă fruct: *seamănă grâu;* 2. *fig.* a răspândi, a întinde: *a semăna calea cu roze, a semăna vrajbă.* [Lat. SEMINARE].

semănat n. 1. acțiunea de a semăna; 2. semănătură; 3. timpul când se seamănă.

semănător m. cel ce seamănă. ‖ n. mașină de semănat.

semănătură f. 1. plantă semănată; 2. câmp semănat. [Lat. SEMINATURA].

semănță f. 1. tot ce se seamănă și din care se nasc plante și animale: *semințe de in, de gândaci;* 2. prăsilă: *gânsac cumpărat de sămănță* CR.; 3. neam, viță: *prăsilă de sămănță împărătească* AL.; 4. *fig.* pricină: *caută sămănță de vorbă;* 5. ceeace trebue să producă un efect oarecare: *semănța discordiei;* 6. element de știință, de moralitate: *semințele aruncate în inimile tinere vor prinde rădăcini adânci.* [Lat. *SEMENTIA = SEMEN].

semantic a. ce ține de semasiologie.

semantică f. alt nume dat semasiologiei.

semasiologie f. partea dicționarului care urmărește evoluțiunea istorică a sensului cuvintelor.

semenic m. Buc. V. siminoc.

semestrial a. 1. ce se face în fiecare semestru; 2. care durează un semestru: *concediu semestrial.*

semestru n. 1. răstimp de șase luni consecutive; 2. rentă sau pensiune din șase în șase luni.

semeț a. arogant. [Cf. slav. SŬMĚTI, a cuteza].

semeți v. a deveni semeț.

semeție f. aroganță.

semi adv. se pune înaintea unor substantive cu sensul de jumătate: *semizeu.*

semicerc n. jumătatea unui cerc.

semilună f. 1. jumătatea discului luminat al lunei; 2. insignile sau stema imperiului otoman pe steaguri; 3. *fig.* Turcia: *Semiluna fu învinsă de Cruce.*

seminar n. 1. școală secundară pentru formarea tinerilor preoți; 2. elevii unui seminar; 3. școală practică: *seminar pedagogic.*

seminarist m. elevul unui seminar.

semincer n. porumb de sămânță. [Derivat din *sămânță*].

seminție f. trib: *semințiile lui Izrail.* [Tras din *sămânță* și modelat de traducătorii cărților sfinte după slav. PLEMĚ, semânță, neam, trib].

semison a. *Gram.* se zice despre vocalele ce nu se rostesc întregi: *i și u pot fi semisone.*

semitic a. ce ține de Semiți; *limbi semitice.*

semitism n. rassa semită.

semiton n. valoarea unui jumătate ton muzical.

semivocală f. *Gram.* se zice de consoanele numite obișnuit *lichide.*

semizeu m. *Mit.* cel născut dintr'un zeu și o muritoare sau invers.

semn n. 1. ceeace servă a face cunoscut, ce dă să înțeleagă ceva: *semn din cap, a-și face semne, semn de ploaie;* 2. ceeace servă a reprezenta ceva: *semne algebrice;* fig. *vorbele sunt semnele cugetării:* semn onorific (de serviciu), medalie creiată în 1872 și dată ofițerilor după 18 sau 25 ani de serviciu fără pată; 3. urmă, pată: *semne de vărsat;* 4. țintă de dat cu pușca: *a trage la semn;* 5. fiecare din cele douăsprezece figuri ale zodiacului; 6. *fig.* indiciu, prezaj: *semn rău;* pe semne, probabil. [Lat. SIGNUM].

semnă v. 1. a-și pune semnătura; 2. a încheia: *a semna un tractat.* [Lat. SIGNARE].

semnal n. 1. semn convenit ce servă de înștiințare: *a da semnalul;* 2. *fig.* ceeace anunță și provoacă ceva: *moartea lui Cezar fu semnalul unui războiu civil.* [După fr. *signal*].

semnală v. 1. a da semnalmentele unei persoane; 2. a înștiința prin semnale: *a semnala sosirea unei corăbii;* 3. a atrage atențiunea: *a semnala un rău;* 4. a face învederat: *serbări frumoase semnalară bucuria publică;* 5. *fig.* a se distinge: *a se semnala într'un războiu* (= fr. *signaler*).

semnalment n. descrierea exterioară a unei persoane, ce servă la recunoașterea ei (= fr. *signalement*).

semnătură f. numele cuiva scris cu mâna în josul unei scrisori, în josul unui act.

semnifică v. 1. a fi semn despre; 2 a notifica pe calea justiției: *a semnifică o sentință.*

semnificați(un)e f. ceeace însemnează un lucru, sensul unei vorbe.

semnificativ a. 1. care are o semnificațiune precizâ: *vorbe semnificative;* 2. expresiv: *gesturi semnificative.*

semui v. 1. a-și da seama, a judeca a reflecta; 2. a asemăna: *fata s'a amăgit... semuind pe unul cu altcineva.* [Tras din *seamă*].

senă f. arbust din ale cărui frunze se prepară senamechia: *foi de senă.*

senamechie (siminechie) f. frunzele

www.dacoromanica.ro

uscate ale unui arbust din Orient, luate ca purgativ. [Turc. SENAMEKI, lit. senă din Meca].

senat n. 1. adunarea patricienilor, în Roma antică; 2. unul din cele două corpuri legiuitoare cari formează reprezentațiunea națională, în Statele parlamentare; 3. locul unde se reunește senatul.

senator m. membru al senatului.

senatorial a. ce ține de senator.

senatus-consult n. decret al senatului roman.

senil a. ce ține de bătrânețe.

senilitate f. slăbirea corpului și a spiritului produsă la bătrânețe.

senin a. 1. limpede, dulce și lin: *cer senin, vreme senină;* 2. *fig.* neturburat: *suflet senin;* 3. pașnic și fericit: *zile senine.* [Lat. SERENUS]. ‖ n. 1. seninătate: *seninul (cerurilor) insuflă sfială și mirare* GR. AL; 2. *fig.* fericire: *nu e senin fără nori;* **din chiar senin,** fără niciun cuvânt, cu totul pe neașteptate.

seninătate f. 1. starea vremii senine sau a cerului senin; 2. *fig.* liniște: *seninătatea sufletească.* [Lat. SERENITATEM].

senior m. 1. proprietar feudal, în evul mediu; 2. om de mare noblețe. ‖ a. mai mare în vârstă, în opoziție cu *junior* = mai tânăr.

seniorial a. ce ține de un senior: *drepturi senioriale.*

seniorie f. 1. dreptul, autoritatea unui senior; 2. titlu de onoare: *Senioria voastră.*

sens n. 1. însemnare, înțeles: *sens propriu, sens figurat;* 2. fiecare din laturile unui lucru: *în toate sensurile.*

sensați(un)e f. 1. impresiune transmisă prin simțuri: *sensațiunea frigului;* 2. *fig.* impresiune morală: *această știre a produs o mare sensațiune.*

sensibil a. 1. ce cade sub simțuri: *lume sensibilă;* 2. ușor impresionabil: *sensibil la muzică;* 3. care poate simți impresiuni morale: *inimă sensibilă;* 4. care face impresiune asupra simțurilor: *un frig sensibil;* 5. ușor de remarcat: *un progres sensibil;* 6. care indică cele mai mici diferențe: *termometru sensibil.*

sensibilitate f. 1. facultatea de a simți, de a primi impresiunile obiectelor; 2. impresionabilitate morală: *are prea multă sensibilitate;* 3. sentiment de compătimire, de duioșie.

sensibilizà v. a face sensibil.

sensitiv a. care are facultatea de a simți: *toate animalele sunt sensitive.*

sensitivă f. plantă curioasă din cauza marei sensibilități a frunzelor sale, căci la cea mai mică atingere foliolele se apleacă unele peste altele *(Mimosa pudica).*

sensual a. 1. dedat la plăcerile simțurilor; 2. care măgulește simțurile: *plăceri sensuale.*

sensualism n. 1. sistemă filozofică care rapoartă la simțuri originea tuturor ideilor noastre; 2. purtarea celor ce se dau la plăcerile simțurilor.

sensualist a. ce ține de sensualism. ‖ m. partizan al sensualismului.

sensualitate f. inclinațiune la plăcerile simțurilor.

sentență f. vorbă memorabilă, maximă ce conține o normă sau moralitate: *sentențele filozofilor.* V. sentință.

sentențios a. 1. ce conține sentențe: *stil sentențios;* 2. ce are forma sau caracterul unei sentențe: *frază sentențioasă;* 3. care s'exprimă obișnuit prin sentențe: *orator sentențios.*

sentiment n. 1. rezultatul acțiunii de a simți: *sentiment plăcut;* 2. facultatea de a înțelege, de a aprecia printr'un fel de instinct natural: *are mai mult sentiment decât raționament;* 3. conștiință intimă: *sentimentul datoriei;* 4. mișcare sufletească, afecțiune, pasiune: *sentimente generoase.*

sentimental a. 1. în care e sentiment: *poezie sentimentală;* 2. (ironic) care afectează sentimentul fără să-l aibă: *june sentimental.*

sentimentalism n. 1. starea celui sentimental; 2. afectarea de sentimente.

sentinelă f. streajă, soldat care stă de pază pe un loc, un câmp, un palat.

sentință f. 1. V. sentență; 2. decizia unui tribunal: *sentință de moarte.*

șeoaș m. cal de șea: *m'arunc pe șeoaș dintr'o săritură* AL.

sepală f. *Bot.* frunzișoara caliciului unei flori.

separà v. a despărți.

separabil a. ce poate fi separat.

separat a. despărțit, deosebit.

separatism n. tendență separatistă.

separatist m. cel ce vrea să producă o separațiune politică sau religioasă.

separați(un)e f. despărțire.

sepie f. 1. moluse al cărui os secretează o coloare neagră, cu care se face sepia; 2. materie negricioasă de desenat; 3. desen făcut cu această materie.

șepte num. Mold. Tr. V. șapte.

Septemvrie m. a noua lună a anului (a șaptea în calendarul roman): *Septemvrie se numește de popor Răpciune.* [De origină slavo-greacă].

septentrional a. care este dinspre Nord.

șeptime f. a șaptea parte dintr'un tot.

sepulcral a. 1. ce ține de mormânt; 2. *fig.* întunecat, surd: *figură, voce sepulcrală.*

www.dacoromanica.ro

ser n. V. ser(um).

seră f. loc închis și acoperit unde, în timp de iarnă, se conservă plante din climе calde și cele ce voim a le păzi de frig: *sânul meu albește ca un crin în sere* Bol. (= fr. *serre*).

serafic a. ce ține de serafimi: *viziune serafică*.

serafim m. înger de prima ordine în ierarhia cerească: *un serafim visat de Rafael* Al.

șeran (șaran) Mold. *Zool.* crap. [Bulg. ȘERAN].

seraschier m. 1. od. generalisimul oștirii turcești; 2. azi, ministru de războiu, în Turcia. [Turc. SERASKER (din SER, cap, și ASKER, oștire)].

serasir n. od. brocat de aur: *o rochie de serasir cu gurile de fir* Od. [Turc. SERASER, lit. (daurit) dela un cap la altul].

serată f. adunare de persoane spre a petrece seara convorbind, jucând, făcând muzică. [It. SERATA].

șerb m. 1. cel ce nu se bucură de libertatea personală; 2. în evul-mediu (la noi până deunăzi), cel alipit pământului și care nu putea dispune nici de persoana nici de munca sa: *șerbii se numiau în Muntenia rumâni, în Moldova vecini și în Ardeal iobagi.* [Lat. SERVUS].

serbà v. a sărbători; *cântă și serbează bunurile vieții* Al. [Lat. SERVARE].

serbare f. acțiunea de a serba și sărbătoarea însăș.

șerbegiu m. 1. od. șerbegi-bașa, boierneșul curții fanariote care oferia Domnului șerbetul și îngrijia de dulcețuri; 2. cel ce prepară sau vinde șerbet. [Turc. ȘERBETJI].

șerbet n. 1. băutură răcoritoare din apă de trandafir, zahăr și miros de odagaciu: *îi cinsti cu cafea și cu șerbet*; 2. dulceață îngroșată ca o alifie: *șerbeturi de trandafir și de vișine* Ghica. [Turc. ȘERBET, lit. băutură].

serbezi v. 1. a se face searbăd, a se acri puțin: *laptele se serbezește*; 2. *fig.* a slăbi: *mințile-i smintia, capu-i serbezia* Pop. [Vechiu-rom. *selbezi*, a păli (v. *searbăd*)].

șerbi *v.* a (se) face șerb.

șerbie f. stare de șerb: *șerbia țăranului*.

șerbire f. acțiunea de a șerbi.

șerbit a. ajuns în stare de șerb.

serdar m. Mold. od. 1. comandant al cavaleriei, rang inferior hatmanului; 2. mai târziu, rang de boierie: *serdari, căminari și cluceri mari* Ghica. [Turc. SERDAR, general, lit. care stă în cap].

serenadă f. concert dat în stradă seara sau noaptea sub ferestrele cuiva.

serenisim a. titlu dat unor principi (în Occident).

sergent m. 1. grad inferior în armată: sub-ofițer; **sergent-major**, primul sub-ofițer al unei companii de infanterie, însărcinat cu contabilitatea; **sergent-furier**, ajutorul sergentului-major și care poartă grija proviziunilor; 2. agent de poliție numit și **gardian**: *chiamă pe un sergent.*

serhat n. od. fortăreață turcească dela graniță: *le au murit vitele tot cerând zaherele dela serhaturi.* [Turc. SERHAD, graniță].

sericicultură f. cultura mătăsei.

serie f. 1. succesiune naturală sau logică; 2. diviziunea unei clasificațiuni: *împărțit în serii*; 3. dispoziționea ființelor în ordinea naturală a afinităților: *serie animală*; 4. șir de termeni matematici crescând sau descrescând după o lege determinată.

serios a. 1. grav, în opoziție cu ușuratic: *om serios*; 2. ale cării consecințe pot fi grave: *afacere, boală serioasă*; 3. foarte important: *a face cercetări serioase*; 4. sincer, adevărat: *o afectiune serioasă.* ‖ n. seriozitate: *a lua în serios.*

seriozitate f. 1. aer serios, gravitate: *a păstra seriozitatea*; 2. parte gravă sau importantă: *seriozitatea unei afaceri.*

serjă f. stofă de lână vărgată (= fr. *serge*).

șerlaiu m. Tr. specie de salvie (*Salvia Aethiopis*). [Nemț. SCHARLEI].

sermaia f. capital: *pungă turcească și în ea sermaia nemțească* Pann. [Turc. SERMAYÈ].

seros a. de seară: *colo se 'nalță luna prin umbrele seroase* Bol.

seros a. 1. care secretează ser: *membrană seroasă*; 2. care conține ser: *partea seroasă a laptelui.* V. ser(um).

seroterapie f. tratament al boalelor infecțioase cu ser dela animale vaccinate.

serozitate f. 1. proprietatea mucoaselor de a secreta ser; 2. partea zemoasă a umorilor animale. V. serum.

șerpânță f. Buc. *Bot.* fierea pământului. [Lit. iarba șarpelui].

șerpar n. cingătoare țărănească de piele în care se păstrează bani: *șerpar cu galbeni îndesat.* [Lit. care se încolăcește în jurul pântecelui ca un șarpe].

șerpariță f. *Bot.* amăreală.

șerpe m. Mold. Tr. V. șarpe.

serpengeà n. *pop* antrax. [Turc. SERPENCÈ].

serpentin n. țeava alambicului în spirală și băgată în apă rece spre a condensa produsul distilațiunii.

serpentină f. 1. rocă verde sau pă-

www.dacoromanica.ro

tată cu colori; **2.** piatră fină şi pestriţată ca pielea şarpelui: *ceaşcă de serpentină*; **3.** drum serpentin.

şerpesc a. de şarpe: *ochi şerpeşti*, ageri şi pătrunzători.

şerpiu a. şerpesc: *ochii cei şerpii şi crunţi* Al.

şerpui v. a avea un curs întortochiat, a curge în zigzag (cum umblă şarpele): *râul şerpuieşte*.

şerpuit a. sinuos: *liniile şerpuite ale drumurilor* Od.

şerpuitor a. care curge şerpuind.

sersam n. V. sarsam.

serta-ferta adv. de colo până colo: *gângănii serta-ferta 'mi sbârnăiau la soare* Isp. ‖ n. dus şi întors continuu: *acele serta-ferta pe dinaintea casei* Isp. [Gr. mod. SYRTA FÉRTA, alergări în sus şi jos].

sertar n. cutioară de dulap sau de masă ce se trage afară cu un buton sau cheie. [Gr. mod. SYRTÁRI (devenit, prin etimologie populară, *săltar*, adică cutie ce saltă trăgând'o)].

ser(um) n. **1.** partea lichidă a sângelui după ce s'a separat chiagul; **2.** partea lichidă a laptelui după ce s'a separat caşul [V. *zer*]; **3.** *Med.* lichid extras din sângele unui animal vaccinat pentru vindecarea unor boale: *ser antidifteric*.

serv m. **1.** şerb; **2.** termen de politeţă: *al vostru umilit serv*.

şervet n. **1.** ştergar de masă; **2.** broboadă ţărănească (= fr. *serviette*).

servi v. (activ) **1.** a fi în serviciul unui stăpân ca servitor; **2.** a se consacra serviciului: *a servi patria sa*; **3.** a împlini anumite funcţiuni: *a servi Statul*; **4.** a îndatora, a face servicii: *a servi pe amicii săi*; **5.** a furnisa: *croitorul mă serveşte bine*; **6.** a pune pe masă: *a servi prânzul*; **7.** a face serviciul divin: *a servi pe D-zeu*. ‖ (neutru) **1.** a fi servitor; **2.** a fi soldat; **3.** a fi bun la, a fi destinat pentru: *acest aparat serveşte la*; **4.** a fi de folos: *acest instrument nu mai poate servi*; **5.** a ţinea loc de: *a servi de tată*. ‖ (reciproc) **1.** a face uz de: *a se servi de un dicţionar*; **2.** a trage folos din: *a se servi de relaţiunile altuia*; **3.** a fi servit la masă: *supa se serveşte la începutul prânzului*.

serviabil a. gata de a face servicii, de a îndatora pe cineva.

serviciu n. **1.** acţiunea şi starea celui ce serveşte: *a intra în serviciu*; **2.** cele ce sunt de făcut într'o casă; **3.** mod de a servi: *serviciu prost*; **4.** post, funcţiunea celui ce serveşte Statul: *servicii civile, administrative, militare*; **5.** stare de militar: *serviciul armatei este obligatoriu pentru fiecare cetăţean dela 21 până la 50 de ani*; serviciul sanitar, număr necesar de medici, farmacişti şi veterinari, destinat pentru serviciul spitalelor militare şi ambulanţelor; **6.** Serviciul credincios, medalie instituită în 1878 spre a recompensa serviciile funcţionarilor; **7.** organizarea lucrărilor unei administraţiuni: *serviciul poştelor*; **8.** ajutor, sprijin: *a oferi cuiva serviciile sale*; **9.** vasele şi pânza de masă: *serviciu de porţelan*; **10.** număr de mâncări servite în acelaş timp: *primul serviciu*; **11.** cult celebrat la biserică: *serviciu divin*.

servil a. **1.** ce ţine de starea servului: *condiţiune servilă*; **2.** *fig.* târâtor, înjositor: *linguş.re servilă*; **3.** care ţine prea mult la imitaţiunea unui model sau la litera unui text original: *traducere servilă*.

servilism n. spirit de supunere josnică, degradare sufletească.

servire f. acţiunea de a (se) servi.

servitor m. **1.** slugă, cel ce este în serviciul altuia; **2.** om plătit pentru serviciul casei.

servitudine f. servitute juridică.

servitute f. **1.** starea de serv; **2.** dependenţă, supunere: *viaţa e o servitute perpetuă*; **3.** *Jur.* obligaţiuni impuse proprietarului unui imobil, câmp sau casă, ca: scurgerea apei, dreptul de trecere, etc.

servus m. slugă (ca formulă de politeţă): *servus şi plecăciune!* Al.

şes a. neted, fără înălţimi, vorbind de suprafeţe: *teren şes*. [Lat. (LOCUS) SESSUS]. ‖ n. **1.** suprafaţă netedă; **2.** mare întindere de pământ într'o ţară: *şesul Bărăganului*.

şese num. Mold. Tr. V. şase.

sesiune f. timpul cât e reunită o adunare deliberantă: *sesiunea parlamentară ordinară durează trei luni*.

sesterţiu n. monedă romană în valoare cam de 30 de centime.

şestină f. lemn încovoiat şi lăţăreţ sub roata joagărului. [Origină necunoscută].

şeţ a. şes: *câmpia şeaţă* Od.

setcă f. plasă mare plutitoare, întrebuinţată mai ales la prinsul scrumbiilor de Dunăre. [Serb. SITKA, sitişcă].

sete f. **1.** trebuinţa de a bea: *mi-e sete*; **2.** *fig.* poftă necumpătată: *setea de aur*; **3.** ardoare, putere: *a da cu sete*. [Lat. SITIS].

Setilă m. om totdeauna însetat (în poveştile populare).

setleva f. martingală: *setleva în wist* Negr. [Din fr. *sept-et-le-va*, printr'un intermediar rusesc]

setos a. şi m. **1.** cui e sete; **2.** *fig.* lacom: *setos de bani*.

www.dacoromanica.ro

seu n. V. *său*.

sevă f. **1.** suc nutritiv al plantelor; **2.** *fig.* vigoare, energie: *seva juneții*.

sevai conj. Tr. măcar: *ian să-mi joci cu fina mea, sevai cu mireasa ta* POP. [Vechiu-rom. *săvai*, încailea («*săvai* bolnav cum era», M. COSTIN) = lat. SI VELIS, dacă vrei].

sevaiu n. stofă de mătase albă și de fir (fabricată în orașul Sevayi): *anteriu de sevaiu subțire* OD. [Turc. SEVAY].

șevalet n. suport de lemn pe care pictorii își așează tablourile (= fr. *chevalet*).

sèvas n. evlavie, veneratiune (vorbă ieșită din uz): *om pașnic și cu sevas către mai marii săi* AL. [Gr. mod.].

sever a. **1.** strașnic, care cere o extremă regularitate, puțin dispus la indulgență: *legislator sever, lege severă*; **2.** fără ornamente: *arhitectură severă*; **3.** *fig.* care denotă rigoarea: *o privire severă*. ‖ n. ceeace este sever.

severitate f. strășnicie.

șeviot n. stofă păroasă englezească (= fr. *cheviot*).

șevrò n. piele de căprioară: *ghete, mănuși de șevro* (= fr. *chevreau*).

sex n. **1.** diferență fizică între bărbat și femeie; **2.** bărbații și femeile: *sexul tare, sexul frumos*.

sexual a. ce caracterizează sexul, ce ține de sex.

șezătoare f. adunare la țară, în nopțile de iarnă, când se petrece lucrând și spunând la povești și ghicitori.

sezon n. **1.** anotimp (sub raportul comercial); **2.** epocă când apar anumite fructe, când se fac lucrări anumite: *sezon de băi* (= fr. *saison*).

șezut n. partea de dinapoi a corpului pe care se șade.

sf. abreviațiune pentru sfânt: *Sf. Constantin, Dumitru, Grigorie. Ilie, Ion, Mihail, Nicolae, Pavel, Petru, Vasile* (vezi aceste nume).

sfadă f. Mold. ceartă: *o gură deschisă pentru sfadă* EM. [Și *svadă* = slav. SVADA].

sfădi v. a (se) certa: *decât să-ți dau și să ne sfădim* PANN.

sfădit a. certat: *era sfădit cu mine* CR.

sfânt a. **1.** ce ține de religiune, consacrat divinității: *sfinte altare*; **2.** care trăiește după legea divină: *un om sfânt*; **3.** conform legii divine: *o viață sfântă*; **4.** se zice de ființele cele mai perfecte: *sfânta Fecioară, sfinții martiri*; **5.** demn de mare respect: *sfânta dreptate*; **6.** epitet aplicat soarelui, considerat ca sfânt: *când răsare sfântul soare* POP. și, eufemistic, spiritelor rele (de ex. *Moartea* sau *Ielele*); **7.** *fam.* sdravăn, strașnic, grozav: *o sfântă frică, o sfântă de bătaie*. [Vechiu-rom. *svânt* = slav. SVĚTI. termen bisericesc alăturea de sinonimul popular *sânt* (dublet analog cu *oltar* și *altar*); sensul 7 e o generalizare analogă cu fr. *sacré*]. ‖ adv. ca un sfânt, liniștit: *vrînd seara să-l găsească sfânt* PANN. ‖ m. **1.** cel canonizat de Biserică: *sfinții Părinți*; **2.** (absolut) D-zeu: *ferit-a Sfântul!* a-l *fura sfântul*, a adormi liniștit (în opoziție cu *a-l fura Aghiuța*).

sfanț m. veche monedă de argint în valoare de douăzeci creițari sau 90 parale (în Principate): *umpluse de sfanți chimirașul* PANN. [Mold. *svanțih* = nemț. ZWANZIG(ER)].

sfânta-sfintelor f. partea cea mai interioară și mai sacră în templul lui Solomon.

sfănțoaică f. jumătate sfanț.

sfântu-Așteaptă m. V. Așteaptă.

sfănțuеală f. fapta de a sfănțui.

sfănțui v. *fam.* a mitui pe cineva. [Lit. a-i da parale. sfanți].

sfântuleț m. fățarnic. [Cf. sub raportul sensului, it. *santone*].

sfară f. **1.** fum, tumul dela lumânări de pe altar: *se înalță sfară drept la cer*; **2.** *fig.* veste, svon: *împăratul dase sfară în țară* ISP. [Slav. SKVARA, fum, miros de bucătărie].

șfară f. Mold. sfoară: *o șfară de mătase*; fig. *tot m'a tras pe șfară* CR.

sfărăi v. **1.** a face un sgomot ascuțit (vorbind mai ales de lichide când încep a fierbe): *carnea sfărăe pe cărbuni*; **2.** *fig.* și *fam.* a se aprinde: *a început a le sfărăi inimile unul după altul* CR. [Onomatopee].

sfărăitoare f. jucărie ce face sgomot învârtindu-se.

sfărâmà v. **1.** a sparge în fărâme: *a sfărâma lanțurile*; **2.** a nimici: *a sfărâma fermece*. [V. *fărâmà*].

sfărâmătură f. lucru sfărâmat.

sfârc n. **1.** capăt, vârf: *sfârc de biciu, sfârc de țâță*; **2.** lobul urechii. [Cf. slovean ŠVRK, sfichiuială].

sfârcăi v. Mold. a trage tabac pe nas: *toată ziua sfârcăiește la tabac* CR. [Cf. *sfară*].

sfârcioc m. V. sfrancioc.

sfârcurat a. înconjurat pe de margini: *porumbei vineți sfârcurați cu negru*. [V. *sfârc*].

sfârlă f. bobârnac. [Abstras din **fârli*, asvârli = bulg. FÂRLITI, a asvârli: lit. (lovitură) dată repede].

sfârlac n. Mold. **1.** roiu mic; **2.** mlaștină mică pe coasta muntelui. [Aluziune la precipitarea albinelor și a apei turbure].

www.dacoromanica.ro

sfârleazâ f. bucată de lemn sau metal, străbătut de un beţişor, ce face să se învârtească în loc. [Diminutiv din *sfârlă*, cu sensul primitiv de dătătură repede].

sfârloagă f. pl. Mold, cisme proaste: *puindu-ţi sfârloagele pe calup* CR. [Banat: opincă ruptă şi om scăpătat; origină necunoscută].

sfărmà v. (poetic) a sfărăma.

Sfarmă-piatră m. uriaş năsdrăvan care macină stâncile ca să turbure pâraiele: *Sfarmă-piatră cu largi pasuri calcă munte după munte* AL.

sfârnar m. negustor de mărunţişuri: *sfârnari foarte avuţi* BĂLC [Origină necunoscută].

sfarog a. şi adv. Mold. tare uscat, se zice de friptura care se coace înnăbuşit: *friptura se face sfarog.* [V. *sfară*].

sfarogit a. Mold. 1. copt înnăbuşit; 2. *fig.* uscat, sfrijit: *un biciu şi o şea colbăite, sfarogite* CR.

sfârr! int. imită sgomotul repezirii, sburării sau al unei dispariţiuni neaşteptate. [Onomatopee].

sfârşeală f. 1. sfârşit; 2. leşin, slăbiciune: *îi vine o sfârşeală.*

sfârşi v. 1. a (se) termina; 2. a se consuma: *a se sfârşi de dragoste.* [Formă redusă din *săvârşi*].

sfârşit n. 1. capăt, punct sau moment final: *sfârşitul zilei;* 2. moarte: *sfârşitul s'apropie;* 3. sfârşeală: *nişte sfârşituri îmi vin* PANN. || a. 1. terminat: *lucru sfârşit;* 2. stors: *sfârşit de puteri;* 3. stins: *cu un glas sfârşit.*

sfârtecà v. Mold. 1. a sfâşia, a rupe în bucăţi: *buzduganul sfârticat* POP.; 2. *fig.* întrerupt: *o noapte sfârticată* EM. [Tras din *stert*].

sfâşià v. 1. a rupe în bucăţi: *ţiara era gata să te sfâşie;* 2. *fig.* a amărî foarte: *a sfâşia inima;* 3. a defăima cu răutate: *a sfâşia pe semenii săi;* 4. a turbura prin duşmănii: *a sfâşia o ţară.* [Lat. EXFASCIARE, lit. a rupe în fâşii].

sfâşiere f. 1. rupere în bucăţi; 2. *fig.* durere fizică sau morală foarte vie; 3. pl. tulburări, lupte intestine.

sfâşietor a. care sfâşie sufletul.

sfat n. 1. consiliu: *ascultă sfatul meu:* 2. adunare: *trimise s'adune boierii la sfat* OD.; 3. vorbă multă, conversaţiune: *stă la sfat;* 4. od. casa primăriei, palatul municipal. [Vechiu-rom. *sveat* = slav. SŬVĚTŬ].

sfătos a. 1. plin de sfaturi, vorbăreţ: *ţăran sfătos;* 2. *fig.* inteligent, spiritual.

sfătui v. a da, a primi un sfat.

sfătuitor m. cel ce sfătuieşte.

sfeclă f. plantă de coloare roşie sau albă, cu rădăcina groasă şi cărnoasă, ce servă de nutreţ vitelor şi din care se scoate zahăr *(Beta)* [Mold. *svecl*ă = slav. SVEKLA].

înfeclì v. *fam.* a-şi pierde cumpătul: *băiatului îi veni inima la loc, căci o cam sfeclise* [SP. [Lit. a se face roşu ca sfecla (v. *ţăstâcì*)].

sferă f. 1. corp solid ale cărui toate punctele sunt egal depărtate de un punct interior numit *centru;* 2. reprezentarea globului terestru; 3. partea spaţiului în care o planetă îşi face cursul; 4. *fig.* întindere de putere, de activitate; *sfera cunoştinţelor omeneşti;* 5. (poetic) regiune cerească: *din sfere luminoase* GR. AL. *prin sferele 'nstelate* AL. *a sferelor cântare* EM.

sferic a. 1. rotund ca o sferă; 2. ce ţine de o sferă.

sfericitate f. starea celor sferice: *sfericitatea pământului.*

sferoid n. solid geometric a cărui figură seamănă cu a sferei.

sfert n. 1. a patra parte dintr'un tot: *un sfert de ceas;* 2. od. dare plătită la început trimestrial şi ajunsă apoi ilimitată (până la 12 sferturi pe an); 3. faşie mare de pământ. [Vechiu-rom. şi Mold. *cifert, şfert* = slav. ČETVERTŬ].

sfeşnic n. unealtă de pus lumânări într'însa. [Vechiu-rom. *sfeştnic* = slav. SVĚŠTNIKŬ].

sfeştanie f. sfinţirea mică a apei la ocaziuni solemne (în opoziţiune cu *Bobo teaza* sau sfinţirea cea mare). [Rut. SVIEŠTENIE].

sfeştoc n. mătăuz: *un sfeştoc de busuioc proaspăt* NEGR. [Tras din *sfeştanie*].

sfeterisì v. a fura bani publici. [Gr. mod.].

sfeti v. 1. a da o taină pe faţă: *îi s'a părut că s'a sfetit viitorul* GHICA; 2. a descoperi înşelătoria (în jocul de cărţi). [Slav. SVĚTITI, a ieşi la lumină].

sfetnic m. consilier: *sfetnicii Domnului.* [Slav. SŬVĚTNIKŬ].

sfială f. lipsa de încredere în sine, timiditate. [V. *sfii*].

sfichiu n. vârful biciului: *te stricnesc cu sfichiu de foc* AL. [Mold. *şvichiu* = slav. ČVIH].

sfichiuì v. 1. a trage un sfichiu; 2. *fig.* a biciui, a mustra aspru.

sfieţ a. sfiicios: *o sfieaţă şi o cuvioasă îngrijire* OD.

sfiicios a. care nu e îndrăzneţ, care se teme.

sfiiciune f. sfială: *de sfiiciune 'mi iese sângele 'n obraz* EM.

sfii v. 1. a se teme: *s'a sfiit să meargă în pădure;* 2. a fi sfios: *nu te sfii să vorbeşti.* [Vechiu-rom. *sfi* = slav. SŬVITI SĚ, a se strânge la sine].

www.dacoromanica.ro

sfinţenie f. însuşirea celor sfinte.

sfinţi v. 1. a consacra: *a sfinţi o biserică*; 2. a se sanctifica, a se face sfânt: *sfinţească-se numele tău!* 3. a asfinţi: *până ce sfinţia soarele* CR.; 4. *fam.* a tace după voia sau gândul cuiva: *dă-i, să nu se nărăvească, nu-l lăsa să se sfinţească* PANN. [Pentru sensul 3, v. *asfinţi*].

sfinţie f. titlu de onoare dat preoţilor: *Sfinţia sa.*

sfinţit n. asfinţit: *soarele acum era spre sfinţit* BĂLC. ‖ a. consacrat: *sfinţita pâine.*

sfinx m. 1. *Mit.* monstru fabulos cu cap de femeie, corp de leu şi aripi de vultur: el punea enigme drumeţilor şi ucidea pe cei ce nu le puteau ghici; Edip însă ghici enigma şi răpuse monstrul; 2. figură de sfinx: *sfinxii sunt foarte numeroşi printre monumentele egiptene*; 3. *fig.* fiinţă misterioasă, lucru ascuns: *sfinx pătruns de înţeles* EM.; 4. *Zool.* specie de fluturi.

sfios a. plin de sfială: *sfios ca o fată mare.*

sfită f. felon. [Vechiu-rom. *svită* = slav. SVITA, veşmânt].

sfoară f. 1. funişoară din fire de cânepă; fig. a **trage pe sfoară**, a păcăli pe cineva (locuţiune luată din jocul păpuşilor); 2. aţa sau şnurul dulgherului; 3. ceeace s'atârnă de o sfoară: *o sfoară de ceapă, de usturoiu*; 4. fâşie mică şi îngustă de pământ: *o sfoară de moşie*, [Slav. SŬVORA, copcă, cataramă].

sfoară f. V. sfară: *dădu sfoară 'n ţară* POP.

sfoiag m. (în Oltenia) 1. mucegaiu; 2. gândac de făină *(Tenebrio molitor).* [Origină necunoscută].

sfoiegit a. mucezit: *dulceţuri sfoiegite.*

sforăi v. 1. a produce în somn un sgomot particular din gâtlej sau din nas; 2. se zice de sgomotul ce face calul din nări. [Onomatopee (v. *forăi*)].

sforăit n. acţiunea de a sforăi.

sforăitor a. care sforăe.

sforţare f. opintire.

sfraghistică f. ştiinţa peceţilor.

sfrancioc m. pasăre de fire rea, imită viersul păsărilor mai mici şi, amăgindu-le astfel, le prinde şi le omoară *(Lanius excubitor).* [Şi *sfârcioc* = serb. SVRAČAK].

sfredel n. 1. unealtă de lemn terminată cu un fel de şurup de metal spre a face găuri în lemn; 2. *fig.* vioiu şi sprinten: *e ca un sfredel*; 3. *fam.* sfredelul dracului, babă vrăjitoare. [Bulg. SVREDEL].

sfredeleac n. sfredel mic: *dă de o secure, de o tunie şi de un s'redeleac* CR.

sfredeli v. 1. a găuri cu sfredelul; 2. a se înfunda: *apele se sfredelesc în adânci vârtejuri* OD.

sfredeluş m. 1. păsărică cântăreaţă foarte mărunţă. *(Troglodytes parvulus)*; 2. nume de pitic isteţ (în basme). [Lit. sfredel mic: pasărea e numită astfel după liniile undulate ale penelor sale, iar piticul după mişcările-i vioi şi sprintene].

sfrijit a. slab şi pipernicit: *cu chipul sfrijit ca o iazmă.* ISP. [Origină necunoscută].

sfruntare f. neobrăzare.

sfruntat a. obraznic, neruşinat.

sgâbârdă f. urdoare ce se strânge la ochi [Cf. *sgaibă*, rană].

sgâi v. a deschide tare ochii (de mirare). [Origină necunoscută].

sgaibă f. Mold. rană ce a început a prinde coajă. [Lat. SCABIES].

sgaibă f. crac: *cu sgaibele în sus* [V. *gaibă*].

sgâlţâi v. a scutura pe cineva: *rău m'a sgâlţâit* AL. [Origină necunoscută].

sgancă f. Mold. coaja unei bube. [Cf. *sgaibă*].

sgândări v. 1. a aţâţa: *nu sgândări focul*; 2. a irita: *a sgândări o rană*; 3. *fig.* a atinge în treacăt: *a sgândări o chestiune.* [Origină necunoscută].

sgârcenie f. avariţie. [Lit. contracţiune a sgârciurilor].

sgârci v. 1. a se strânge (în urma unei contracţiuni a tendoanelor): *i se sgârciră mâinile*; 2. *fig.* a fi sgârcit: *se sgârceşte pentru nimica toată.* [Slav. SŬGRUČITI, a se contracta].

sgârcit a. şi m. avar.

sgârciu n. 1. cartilaj, tendon; 2. scoaba dogarului. [Tras din *sgârci*].

sgârciu! int. *fam.* să n'ai parte!

sgardă f. cerc la gâtul câinilor. [Cf. *gard*].

sgârîa v. 1. a face o tăietură uşoară pe piele cu ceva ascuţit în vârf (unghie, ghiară, ac): *pisica m'a sgâriat*; 2. a roade d'asupra: *gulerul îl sgârie*; 3. a scrie rău: *a sgâria hârtia.* [Vechiu-rom. *dărîa*, a sgâria («şi îşi dăriea faţa». MOXA), = slav. DŬRATI, SŬDRATI].

sgârie-brânză m. 1. Mold. negustoraş pârlit: *un puiu de sgârie-brânză* CR.; 2. om sgârcit.

sgârieciu m. unealta dulgherului de tras linii pe scânduri. [V. *sgârîa*].

sgârietură f. rană uşoară din sgâriere şi urma ce lasă.

sgârios a. ce sgârie: *sgârios ca un ţerăstrău* PANN.

sgârţă f. babă sfrijită: *acea sgârţă urâtă* POP. [Cf. *sgârciu*].

sgatie f. Mold. puiu de şarpe: *a dracului sgatie de fată* CR. [Cf. slav. GADŬ, reptil].

sghihueală f. *pop.* Mold. epilepsie,

www.dacoromanica.ro

sghihui v. Mold. 1. a scutura (vorbind de epilepsie); 2. a scutura tare: *tremura de parcă'l sghihuia dracul* Cr. [Şi *sbihui* (Stamate): origină necunoscută].

sglăvoc m. 1. *Bot.* ghioc; 2. peşte cu aripioare scurte şi cu capul mare, trăieşte prin apele din regiunea muntoasă *(Cottus gobio).* [Şi *glăvoc* = bulg. glavoč: tras din *glavă*, căpăţână, peşte cu capul mare].

sglobiu a nebunatic, sburdalnic: *frăţiorul mijlociu şi de fire cam sglobiu* Pop. [Slav. zolobivŭ, răutăcios (cf. *nebun*, etimologiceşte sinonim cu *rău*)].

sgomot n. 1. sunet contuz, strigăt tare; 2. ştire ce circulă în public; 3. *fig.* sensaţiune: *opera făcu mare sgomot.* [Serb. gomot].

sgomotos a. plin de sgomot: *târg sgomotos.*

sgorni v. a alunga vânatul, a-l goni din culcuş: *sgorneşte câinii din turmă.* [V. *sconi*].

sgrăbunţă f. 1. grăuncioară de unt, brânză, etc., plutind într'un lichid; 2. inflamaţiunea pielii, spuzeală. [Origină necunoscută].

sgrăbunţos a. granulos.

sgrepţ(or)à (sgripţăna) v. Mold. a se căţăra. V. sgripţor.

sgribuli v. a avea fiori de friguri: *îmbla sgribulind pela poartă* Cr. [Origină necunoscută].

sgripţor (sgripsor) m. 1. pajeră: *să mănânce nişte pui de sgripsor* Isp; 2. om rău şi hrăpitor; 3. (poetic) vultur: *sgripţorii din Vrancea* Al.; 4. od. monedă de argint în valoare de 12 lei vechi şi 20 parale (Fil.) [Tras din Mold. şi Buc. *a sgrepţa, a sgriptăna, a sgrepţora*, a se ţinea cu unghiile, a se căţăra ca o pisică, a sgâria; pasărea răpitoare e astfel numită după ghiarele sale (v. *pajură*)].

sgripţoroaică f. 1. partea femeiască a sgripţorului; 2. *fig.* femeie bătrână şi răutăcioasă: *sgripţoroaica de mumă a smeului* Isp.

sgrunţ n. V. grunz.

sgudui v. 1. a scutura tare: *lanţurile le sguduiau cu mânie* Gr. Al.; 2. *fig.* a agita cu violenţă: *această veste l'a sguduit.* [Origină necunoscută].

sguduitură f. efectul sguduirii.

sgură f. 1. spuma metalelor în fuziune; 2. *fig.* murdărie. [Albanez zoŭre (din lat. scoria)].

şi conj. 1. leagă între ele părţile cuvântului: *eu şi tu;* 2. în corelaţiune cu **cum**: *cum e sacul şi petecul;* 3. asemenea: *şi noi ne ducem;* 4. deja: *s'a şi dus;* 5. mult: *câte alte ponosuri şi mai şi* Car. [Lat. sic, aşa].

sială f. Mold. sfială: *intră cu sială pe uşă* Al. [V. *sii*].

sibarit m. 1. locuitor din Sybaris; 2. *fig.* om moleşit şi voluptos.

sibilă f. femeie căreia cei vechi îi atribuiau cunoaşterea viitorului si darul prevestirii: *cu glasul adânc, cu graiul de sibile* Em.

sibilantă f. *Gram.* consoană ce produce un şuerat: j, s, ş *sunt sibilante.*

sibilin a. ce ţine de sibila antică: *oracole sibiline;* cărţi sibiline, culegere de oracole relative la destinele Romei.

şiboiu m. *Bot.* micşunea. [Turc. şebboy (din şeb, noapte, şi buy, aromă), lit. mireasma nopţii].

şibolet n. 1. parolă, cuvânt de ordine; 2. *fig.* semn distinctiv.

sic adv. aşa: se pune în paranteze, în urma unui text citat, spre a nu considera ca eronată forma-i curioasă sau neprobabilă.

şic n. *fam.* 1. eleganţă: *îmbrăcat cu şic;* 2. haz: *glume cu şic* (= fr. *chic*).

şic n. foiţe fine de alamă, zinc, beteală. [Ung. sik]

şicană v. 1. a întrebuinţa şicane sau subtilităţi; 2. a intenta cuiva un proces fără cuvânt; 3. *fig.* a necăji pentru nimicuri.

şicană f. 1. întortochierea legii, abuz cu formalităţile procedurei; 2. *fig.* ceartă fără cuvânt, contestare nefundată (= fr. *chicane*).

şicanator a. şi m. care şicanează, cui place a şicana.

sicativ a. care usucă repede colorile: *uleiu sicativ.*

sichimeà f. (în graiul mahalagiilor) secătură: *sichimeaua de ginere-meu* Car. [Turc. sikimè].

siciu n. partea arşicului ce stă pe pământ: *la cine cade arşicul siciu, iea armăşia* Isp. [Turc. syk, compact].

siclet n. *pop.* (cauză de) nelinişte: *să nu le spuie sicletu* Pop. [Turc. syklet].

sicomor m. un fel de smochin originar din Egipt.

sicrier m. Mold. cel ce face sicrie de mort.

sicriu n. Mold. 1. ladă, cutie de lemn: *biblioteca uitată în sicriul ei* Negr.; Sicriul legii, chivotul; 2. coşciug: *ne pune în încăperea aceluiaş sicriu* Em. [Vechiu-rom. *secriu* = ung szekrény, ladă (din lat. scrinium); pentru sensul 2, cf. *coşciug*].

sidef n. materie albă, tare şi lucitoare, ce s'află în unele scoici: sideful servă la facerea nasturilor, mânerelor de cuţite, evantaliilor, etc. [Turc. sedef]

sideral a. relativ la astre: an sideral.

www.dacoromanica.ro

timp ce pune centrul pământului a efectua o revoluțiune de 360 în jurul soarelui: **zi siderală**, timp coprins între două treceri consecutive ale unei stele la meridian.

sienit n. granit din Syena.

siestă f. somn după amiazi, în țările calde.

șif n. în tipografie: scândură rectangulară numită *galion*. [Nemț. (SATZ) SCHIFF]

sifilantă f. *Gram.* sibilantă.

sifon n. 1. tub recurbat cu două brațe inegale, spre a transvaza lichidele; 2. vas cu apă gazoasă ce iese prin mijlocul unui tub central închis cu supapă.

șifon n. pânză albă, numită și *madepolon* (= fr. *chiffon*).

șifonă v. a mototoli (= fr. *chiffonner*).

șifonier n. scrin (= fr. *chiffonnier*).

sigă f. substanță roșiatică ce se întrebuințează spre a trage brâie la ferestrele bordeielor, a vârui pereții cuptoarelor țărănești, etc. [Serb. SIGA, stalactită].

sigil n. pecete.

sigilă v. a pecetlui.

siglu n. literă întrebuințată ca abreviațiune pe monumente, medalii și vechile manuscripte: *Io e siglul vechilor noștri Domni.*

signal n 1. semnal; 2. fluier de dat signale: *signal de gardist.*

sigur a. 1. de care nu se poate îndoi: *faptul e sigur*; 2. în care ne putem încrede; *prieten sigur*; 3. care produce totdeauna efect: *remediu sigur*; 4. care trebue să se întâmple negreșit: *victorie sigură*; 5. unde te afli în siguranță: *drum sigur*. [Gr. bizantin SFOUROS (din lat. SECURUS)].

siguranță f. 1. caracterul celoi sigure; 2. lipsă de orice pericol.

sihăstrie f. 1. starea de sihastru; 2. locuință de sihastru: *o sihăstrie din Ceahlău* NEOR.

sihastru m. pustnic: *după o cină de sihastru* OD. [Gr. mod. ISYHASTÍS, lit. care trăiește liniștit]. ‖ a. *fig.* singuratic: *dragoste sihastră* COȘBUC.

sihlă (silhă) f. Mold. Buc. pădure deasă cu arbuști drepți și subțiri. [V. *sâlhă*].

sii v. Mold. a se sfii: *de ce vă siiți de noi?* AL. [V. *sfii*].

șiitură f. V. șuetură.

silă f. 1. putere armată: *pornind la războiu cu o silă așa de mare și de grozavă* ISP.; 2. forță, violență: *unde nu încape voia, încape sila*; cu de-a sila, cu forța; 3. desgust, greață: *mi-e silă de dânsul.* [Slav. SILA, putere, tărie].

silabă f. una sau mai multe litere ce se rostesc dintr'odată.

silabic a. ce constă din silabe.

silabisi v. a împreuna literele în silabe.

șild n. verigă de arămat chei: *șilduri de aramă pentru chei.* [Nemț. SCHILD].

sileah n. V. seleaf: *încins cu un sileah roșu cusut cu fir* GHICA.

silemet n. V. selimet.

silepsă f. figură gramaticală prin care o vorbă con.ordă mai mult cu ideea decât cu forma alteia: *am vorbit cu sfinția sa, el mi-a zis..*,

silex n. cremene.

sili m. geniu aerian: *silful ce n'adoarme 'n pace* EM.

silfidă f. 1. spirit femeiesc de aer; 2. *fig.* femeie tânără, grațioasă și svelță.

silhă f. Buc. V. sâlhă.

silhuiu a. coperit de codri: *munți silhui* COȘBUC.

sili v. 1. a forța: *silește-l să plece*; 2. a căuta din răsputeri: *s'a silit să ajungă acolo*; 3. a fi silitor: *școlarilor, siliți-vă!* [V. *silă*].

silicat n. sare ce rezultă din combinarea acidului silicic cu o bază.

silice f. substanță ce formează baza silexului: oxid de siliciu.

silicic a. acid silicic, silice.

silicios a. 1. de natura silexului: *teren silicios*; 2. ce conține siliciu.

siliciu n. metal de coloare închisă care, combinat cu oxigen, formează silicea.

silimet n. V. selimet: *putem în scurt timp să-l scoatem la silimet* FIL.

șiling m. monedă engleză de argint în valoare de 1 fr. 25: *douăzeci șilingi fac o livră sterlingă.*

silință f. 1. întrebuințare peste obiceiu a puterilor fizice și morale; 2. ocupațiune continuă.

siliște f. od. vatra satului: *drumul să-l lăsăm la silișlea 'naltă.* [Slav. SELIȘTE, locuință (serb.: loc unde a fost un sat)].

silit a. forțat.

silitor a. ocupat fără încetare.

silitră f. sare formată din potasă și din acid nitric, azotat sau nitrat de potasă. [Rus. SELITRÚ].

silnic a. violent. ‖ m. plantă cu tulpina târîtoare și cu florile albastre sau violete (*Glechoma hederacea*,: în medicina populară, planta servă de leac pentru boala de piept și de pântece. [Slav. SILÍNIKŬ, puternic].

silnicie f. violență; *năprasnica silnicie ne-a ținut alungați pela străini* OD.

silnicit a. violentat: *alungați, prigoniți, silniciți* OD.

silogism n. argument compus din trei propoziținni (majora, minora și consecvența sau concluziunea): Ex. *toți oamenii sunt muritori* (majora), *dar Petru*

www.dacoromanica.ro

e om (minora), *deci Petru e muritor* (concluziunea).

silogistic a. ce ține de silogism: *formă silogistică.*

siloz n. magazie cu celule pentru păstrarea cerealelor (=fr. *silo*): *Brăila și Galați au numeroase silozuri.*

siluetă f. desen negru ce reprezentă o figură prin umbra ei: *apar pe zarea roșie 'n negre siluete* Al. (= fr. *silhouette*).

silui v. a viola, a violenta. [V. *silă*].

silur m. mică plantă cu florile de un albastru deschis cu o pată galbenă înăuntru (*Euphrasia stricta*). [Origină necunoscută].

siluric a. se zice de un teren așezat sub vechea gresie roșie: *Prutul siluric.*

silvă f. pădure: *stânca pare de silve 'ncununată* Bol. V. selbă.

silvic a. forestier: *inspector silvic.*

silvicultor m. cel ce se ocupă cu cultura pădurilor.

silvicultură f. cultura pădurilor.

simandicos a. (ironic) distins: *un răvaș dela un negustor simandicos* Al. [Gr. mod. simandikós, notabil, considerabil].

simbol n. figură sau semn destinat a reprezenta o idee morală: *oamenii din toate cele fac icoană sau simbol* Em.; simbolul credinței, crezul în sfânta Treime.

simbolic a. ce servă de simbol: *scrisoare simbolică.*

simbolism n. **1.** totalitatea simboalelor proprii unei religiuni; **2.** știință care expune și explică aceste simboale; **3.** curent poetic în Franța pela finele secolului al XIX-lea, care, prin reacțiune în contra artei parnasienilor, a căutat să exprime tainicile raporturi ale lucrurilor cu sufletul-nostru. Un curent simbolist s'a ivit și la noi la începutul secolului al XX-lea ca o reacțiune în contra poporanismului (v. această vorbă).

simbolist a. și m. ce ține de simbolism: *poet simbolist.*

simbolizà v. a exprima printr'un simbol: *laurul simbolizează pacea, iar cumpăna dreptatea.*

simbriaș m. om cu simbrie.

simbrie f. **1.** leafă: *adunătură de oameni cu șimbrii* Od.; **2.** plată: *simbria argaților.* [Cf. *sâmbră*].

simetric a. care are simetrie.

simetrie f. **1.** dispoziție regulată a părților asemenea ale unui corp sau edificiu: *ochii, brațele, urechile sunt dispuse cu simetrie;* **2.** *fig.* armonie, frumusețe ce rezultă dintr'o dispoziție regulată: *a dispune frazele cu simetrie.*

simfonie f. **1.** împreunare de sunete muzicale; **2.** concert de instrumente de muzică; **3.** compoziție de muzică destinată a fi executată cu instrumente într'un concert; **4.** instrumente cu coarde într'o orchestră, în opoziție cu instrumente de vânt, ce produc armonie.

simigerie f. prăvălia simigiului.

simigiu m. cel ce face sau vinde simiți, covrigi, etc.: *simigii cu tablalele lor s'erice puse pe cap* Fu. [Turc. simidji].

similar a. de aceeași natură.

similor n. aliaj de aramă și de zinc, ce are aspectul aurului.

similitudine f. asemănare.

siminechie f. V. senamechie.

siminoc m. *Bot.* numele popular al imortalei: *au cules din cale țunebru siminoc* Al. [Buc. *semenic, siminic* = bulg. smin, siminic].

simiotică f. soiu de rachiu. [Origină necunoscută].

simit m. pesmet moale: *să cumpere alviță și simit* Ghica. [Turc. simit, covrig].

simizet n. cămășuță: *un simizet de blonduri de Olanda* Fu. (= fr. *chemisette*).

simoniac a. culpabil de simonie.

simonie f. trafic cu cele sfinte (după numele lui Simion Magul, pretins făcător de minuni).

șimpanzeu m. maimuță mare din Africa, seamănă foarte mult cu omul și trăiește în pădurile din coastele Guineii.

simpatic a. care inspiră simpatie: *persoană simpatică.* ‖ n. *Anat.* marele simpatic, partea sistemei nervoase oealungul șirei spinării: el prezidă fenomenele vieții, ce se fac fără acțiunea voinței noastre.

simpatie f. **1.** potrivire de inclinațiuni, pornire instinctivă ce atrage două persoane una către alta; **2.** facultatea de a participa la durerile și plăcerile altora.

simpatizà v. a avea simpatie unul pentru altul.

simpatriot m. compatriot (vorbă ieșită din uz): *cum o să-mi gologăneascâ simpatrioții!* Al. [Gr. mod.].

simplificà v. a (se) face mai simplu.

simplificați(un)e f. acțiunea de a simplifica și rezultatul acestei acțiuni.

simplist a. și m. care consideră un lucru subt un singur aspect: *spirit simplist.*

simplitate f. **1.** însușirea lucrurilor simple: *simplitatea moravurilor;* **2.** caracterul unei persoane simple; **3.** prea mare credulitate.

simplu a. **1.** care nu e compus: *corpuri simple*, ce nu s'au putut încă descompune; **2.** singur, unic: *îmbrăcat cu o simplă tunică;* **3.** care nu e compli-

www.dacoromanica.ro

cat: *mașină simplă, mijloc simplu;* 4. fără podoabă sau afectațiune: *îmbrăcăminte simplă;* 5. fără prefacere sau răutate; 6. fără titlu sau rang: *simplu soldat, simplu cetățean;* 7. puțin instruit: *oameni simpli;* 8. care se lasă a fi ușor amăgit: *prea e simplu, dacă a crezut'o.* ‖ m. om simplu ‖ n. ceeace nu e compus.

simptomă f. 1. semn ce arată natura unei boale: *simptome îngrijitoare;* 2. *fig.* indiciu, prevestire: *simptome de decadență într'o societate.*

simptomatic a. 1. *Med.* ce servă de simptomă; 2. *fig.* caracteristic.

simț n. 1. facultatea prin care ființele însuflețite primesc impresiunea obiectelor exterioare: *omul are cinci simțuri: văzul, auzul, mirosul, gustul și pipăitul;* simț intern, conștiința psicologică; simț moral, conștiința binelui și a răului; 2. facultatea de a simți, vorbind de lucruri morale: *simțul frumosului;* 3. facultatea de a înțelege, de a judeca: *simțul picturei;* bunul simț, dreaptă judecată, mintea sănătoasă; 4. plăcere josnică, poftă neînfrânată: *beția simțurilor.*

simți v. 1. a primi o impresiune cu ajutorul simțurilor: *a simți căldura, frigul;* 2. a gusta, a încerca: *a simți o mare bucurie;* 3. a aprecia: *a simți frumusețile unei opere;* 4. a prinde de veste: *plecă fără să simtă cineva;* 5. a pricepe: *el simți că treaba stă rău;* 6. a fi perceput de simțuri sau de minte: *s'a simțit un cutremur;* 7. a avea conștiință de starea în care se află: *se simte vinovat.* [Lat. SENTIRE].

simțimânt n. sentiment.

simțire f. 1. facultatea de a simți, de a primi impresiuni fizice sau morale: *simțirea vieții;* 2. sensibilitate fizică: *a-și pierde simțirile.*

simțitor a. 1. care simte cu multă vioiciune: susceptibil, impresionabil; 2. ce se simte, sensibil; 3. *fig.* important: *pierdere simțitoare.*

simulà v. a face să apară ca real ceeace nu este: *a simula o boală.*

simulacru n. 1. imagine, fantomă; 2. imitațiune: *simulacru de bătălie;* 3. aparență deșartă: *simulacru de bunătate.*

simulare f. prefăcătorie.

simultan a. se zice de două sau mai multe acțiuni cari se fac în acelaș timp.

simultaneitate f. caracterul celor simultane.

simun n. vânt fierbinte și aprig ce suflă în Sahara și în șesurile Arabiei: *simunul din pustie cu boarea sa fierbinte* NAUM.

simzar m. Mold. V. samsar: *vr'un posesoraș sau vr'un simzar* AL.

Simzeană f. V. Sânzeană.

sin m. *pop.* fiu (înlocuește numele familiei la țărani): *Ion sin Gheorghe, Ilie sin Mitru.* [Slav. SYNŬ, fiu].

șină f. bandă de fier pe care umblă vagoanele. [Nemț. SCHIENE].

sinagogă f. biserică evreiască.

sinalagmatic a. *Jur.* se zice de un contract care impune o obligațiune reciprocă.

sinalefă f. reunirea a două vorbe într'una: *niciunul.*

sinapism n. medicament din făină de muștar și apă, ce se aplică pe piele spre a produce o iritațiune generală sau spre a atrage sângele.

sinaxar n. colecțiune prescurtată din viețile sfinților: *Sinaxarul sfântului Ioan Botezătorul.* [Gr. mod.].

sincer a. 1. care nu caută a minți sau înșela; 2. liber de orice prefacere: *convingere sinceră.*

sinceritate f. calitatea celui sincer.

sinchisi v. a-i păsa: *nu mă sinchisesc de gura lumii.* [Gr. mod.].

sincopă f. 1. *Gram.* eliminarea unei litere sau silabe din mijlocul unei vorbe; 2. *Med.* leșin; 3. *Muz.* notă dela sfârșitul unui timp și dela începutul altuia.

sincopat a. *Gram* eliminat la mijloc: *forme sincopate.*

sincretism n. sistemă filozofică ce consistă a concilia diferite secte, diferite opiniuni.

sincronic a. se zice de evenimentele ce se petrec în acelaș timp: *tablou sincronic.*

sincronism n. raport între două lucruri cari se fac în acelaș timp.

sindic m. 1. cel numit spre a îngriji de interesele unui corp din care face parte: *sindic de notari;* 2. cel ales spre a îngriji de interesele creditorilor: *sindic de faliment.*

sindical a. ce ține de sindic: *cameră sindicală.*

sindicat n. 1. sarcină de sindic și durata ei; 2. societate de persoane interesate în aceeaș întreprindere și cari se adună în vederea unui scop comun.

șindrilă f. scândură de lemn ce servă la învelit case. [Nemț. SCHINDEL].

șindrilar m. 1. cel ce acopere o casă cu șindrile; 2. cel ce le taie sau vinde

sindrofie f. (ironic) societate: *în sindrofiile modeste de mahala* CAR. [Gr. mod.].

sine pr. servind de complinire: 1. el însuș: *se gândi în sine;* 2. ființă, fire: *a-și veni în sine.* [Lat. SE (cu același sufix intensiv ca la *mine, tine*)].

www.dacoromanica.ro

sineală f. scrobeală albastră: *hârtie de sineală.* [Bulg. SINILO].

sineață f. ființă: *înarmați cu lănci și săbii, cu arce și sineți* NEGR. [Vechiu-rom. *svineață* (Moxa) = slav. SVINĬTI, plumb].

sinecdocă f. figură de retorică ce consistă a lua partea pentru tot, particularul pentru general, materia pentru obiectul fabricat și reciproc: *fugar* pentru *cal, sabie* pentru *dușman, pânză* pentru *tablou.*

sinecură f. post retribuit ce nu obligă la nicio muncă.

sineli v. a scrobi albastru. [V. *sineală*].

sineliu a. Mold. albăstriu. [Bulg. SINŬ, albastru].

sine-qua-non adv. fără care nimic nu se poate face, indispensabil: *condițiune sine-qua-non.*

sinereză f. *Gram.* contracțiune a două vocale într'un diftong.

sinet n. od. poliță: *sinetur ile trebue achitate fără nicio scădere* AL. [Vechiu-rom. *sinet*, act, document = turc. SENED].

singular a. 1. *Jur.* individual: *legate singulare;* 2. bizar, extraordinar: *e un fapt singular.* ‖ n. *Gram.* număr ce exprimă o singură ființă sau un singur lucru.

singur a. și adv. 1. care nu e cu alții: *a rămas singur;* singur, singurel, singur de tot; 2. fără ajutorul cuiva: *a făcut treaba singur;* 3. însuș, în persoană: *s'a dus singur la fața locului;* 4. unic: *fată singură la părinți.* [Lat. SINGULUS].

singurătate f. 1. starea celui ce trăiește singur: *a iubi singurătatea;* 2. loc retras. [Lat. SINGULARITATEM].

singuratic a. care e singur, cui îi place a fi singur.

sinie f. 1. tablă de cositor, împodobită la mijloc cu desenuri și flori: *o sinie mare;* 2. (Banat) masă rotundă făcută de lemn în forma unei farfurii. [Turc. SINI, tablă rotundă (serb. SINIA, mescioară joasă)].

sinistru a. 1. care cauzează sau face să ne temem de pericol; 2. îngrozitor la vedere: *fizionomie sinistră;* 3. primejdios: *proiecte sinistre.* ‖ n. 1. întâmplare ce aduce mari pagube; 2. pierderi cauzate de incendiu, uragan, naufragiu.

sinod n. autoritate superioară eclezi-astică, compusă din mitropoliți, episcopi și arhierei, cari se adună de două ori pe an spre a se ocupa de administrațiunea bisericii: *sfântul Sinod.*

sinodal a. ce ține de sinod: *regulament sinodal.*

sinodicesc a. sinodal: *o sinodicească carte* NEGR.

sinolog m. cel ce știe limba chineză, obiceiurile și istoria chinei.

sinonim a. și n. se zice de vorba ce are aproape aceeaș însemnare cu alta: ex. *inel* și *verigă; adormi, aromi* și *ațipi.* În principiu, nu există două vorbe absolut sinonime: întotdeauna o nuanță oarecare le deosebește una de alta. Limba română e bogată în sinonime cari exprimă o simplitate sau slăbiciune a inteligenței. Termenii corespunzători se pot clasa după noțiunile următoare: 1. simplitate firească, naivitate *(budulac, găgăută, haplea, nătăfleț, prost);* 2. inteligență slabă ori degenerată *(lepșit, nătâng, nătărău, neghiob, nerod);* 3. imbecilitate completă *(gogoman, hăbăuc, tont, zevzec);* 4. ignoranță *(năuc).* Și această nomenclatură s'ar putea ușor spori prin adaosul epitetelor provinciale sau locale cum și a neologismelor corespunzătoare.

sinonimică f. știința sinonimelor.

sinonimie f. calitatea vorbelor sinonime.

sinoptic a. care permite a coprinde dintr'o privire diferitele părți ale unui tot: *tablou sinoptic.*

sinorisi v. a se întovărăși: *el nu se sinorisi de loc* POP. [Gr. mod.].

sintactic a. ce ține de sintaxă.

sintaxă f. partea gramaticei care expune regulele de construcțiune ale vorbelor și propozițiunilor.

sintetic a. 1. ce ține de sinteză: *metodă sintetică;* 2. care operează prin sinteză: *spirit sintetic.*

sintetiză v. 1. a reuni prin sinteză: *a sintetiza fapte;* 2. a face sinteză.

sinteză f. 1. metoadă de raționament care procede dela simplu la compus, dela cauze la efecte, dela principii la consecvențe; 2. generalizare, rezultanta faptelor și a ideilor; 3. recompunerea unui corp chimic cu elementele separate: *combinând oxigenul cu hidrogenul, se face sinteza apei.*

sintoism n. religiunea primitivă a Japoniei, numără azi vr'o 14 milioane de sectatori.

sintron n. scaunul dinaintea altarului unde stă arhiereul sau episcopul. [Gr. mod.].

sinucide v. a-și face seama, a-și lua viața.

sinucidere f. acțiunea celui ce se sinucide.

șinuĭ v. a lega cu șine: *roți șinuite.*

sinuos a. care face multe ocoluri: *râu cu cursul sinuos.*

sinuozitate f. înconjur ce face un drum sinuos: *sinuozitățile unui fluviu.*

șioiu n. Mold. șuvoiu: *șioaie care poartă cadavre pe a lor valuri* AL.

șip m. pește de Marea-Neagră care poate ajunge la 2 metri lungime, cântă-

www.dacoromanica.ro

rînd pînă la 80 kgr. *(Acipenser sturio).* [Rus. ŞIPŬ].

şip n. Mold. flacon: *ia tainic şipul ăsta, să-l verşi în al său vin* AL. [Cf. ung. SIP, pipă].

şipcă f. şindrilă. [Serb. ŠIBKA].

şipet n. coş de papură servind de cufăr: *un chervan plin cu şipeturi* OD. [Turc. SEPET].

şipică f. plantă cu florile gălbenii, rar roşiatice, creşte prin poieni şi fâneţe *(Scabiosa ochroleuca).* [Slav. ŠIPŬKŬ, măcieş].

şipot n. 1. izvor ce curge repede; 2. ulucul teascului de vie. [Onomatopee, după sgomotul ce-l produce (cf. slav. ŠIPOTŬ, susur)].

şir n. 1. serie de fiinţe sau lucruri aşezate în linie: *un şir de case, un şir de soldaţi;* 2. serie, succesiune: *un şir de nenorociri;* 3. rang, rînd: *îl primesc în şirurile lor;* 4. ordine, legătură logică: *vorbire fără şir;* 5. înşirare: *şir de mărgăritare.* [Ung. SOR].

şiră f. 1. şir lung: *cal cu o şiră de stele roşcate pe spinare* OD.; 2. grămadă lunguiaţă (aşezată în lungul vîntului): *şire de ţîn şi de grîu;* 2. şira spinării, coloana vertebrală.

şirag n. V. şireag.

sire m. titlu dat regilor şi împăraţilor (= fr. *sire).*

şireag (şirag) n. 1. od. rang, ordine: *boierii rînduiţi în îndoit şireag* OD.; 2. ordine de bătaie: *îşi stricau şireagul;* 3. ceată de oşteni: *risipite se 'mprăştie a duşmanilor şiraguri* EM.; 4. mănunchiu: *iată o gingaşă mlădiţă cu şirag de mărţişori* AL.; 5. salbă: *şireaguri şi paftale.* [Serb. ŠEREG].

sireap a. aprig, sălbatic (învechit): *cai sirepi ce fug ca vîntul* AL. [Slav. SYERĬĖPŬ, feros]. ‖ m. cal aprig: *sirepul ridică narea 'n vînt* AL.

sirenă f. 1. *Mit.* fiinţă fabuloasă, jumătate femeie şi jumătate peşte, care ademenia pe corăbieri prin dulceaţa vierşului ei şi-i prăpădia de stîncile mării: *cu un cîntec de sirenă lumea 'ntinde lucii mreje* EM.; 2. *fig.* femeie foarte seducătoare; 3. *Zool.* soiu de batracieni cu corpul lunguieţ; 4. aparat în care aburul sau aerul comprimat produce un sunet grav ori şuierător: *sirena servă ca fluier de alarmă pe corăbii, locomotive, etc.*

şiret a. fin şi isteţ, viclean: *avea faţa şireată.* [Turc. ŞIRRET, răutăcios]. ‖ m. om şiret: *şiret cu şiret anevoie se înşală.*

şiret n. panglică lătăreaţă, şnur: *o jiletcă roşie cu şireturi de fir* NEGR. [Turc. ŞIRET, galon].

şiretenie f. fire şireată: *şiretenia vulpei.*

şiretlic n. apucătură şireată, vicleşug: *o întoarse însă la şiretlic* ISP. [Turc. ŞIRRETLIK, şicană].

siriman a. şi m. orfan: *nu asupria pe văduvă nici pe sirimani* ISP. [V. *sărman*].

sirinderică f. arbust mult cultivat ca plantă ornamentală pentru florile sale albe, frumoase şi foarte mirositoare *(Philadelphus coronarius).* [Pare a fi o alteraţiune populară din SERINGA(T), numele francez al plantei].

şiritenie f. şir de întîmplări: *şiritenia povestii* ISP. [Lit. şiretul sau firul poveştii].

şirloiu n. V. şiroiu.

siroco n. vînt de S.-E., pe Mediterana, ce aduce o căldură năbuşitoare: *pentru noi Siroco tace pe a lui Lido verde mal* AL.

şiroi v. a curge în şiroaie: *sîngele cum şiroia* NEGR.

şiroiu n. torent: *şiroaie de lacrămi, şiroaie de sînge.* [Şi *şirloiu, şuroiu;* onomatopee exprimînd sgomotul curgerii apelor (cf. *şiruì, şuruì)*].

sirop n. licher de apă zaharisită la care se adaogă zeamă de plante sau de fructe.

şiruì v. V. şiroì.

şiş n. baston cu stilet. [Turc. ŞIŞ, sabie].

şişaneà f. puşcă lungă arnăuţească: *trei-patru şişanele totdeauna încărcate pînă la gură* GHICA. [Turc. ŞEŞANÈ, lit. şase ţevi].

şişcă f. paie tocate. [Rus. SIECKA].

şişcă f. Tr. vrăjitoare bătrînă. [Abstras din rus. ŞIŞKATI, a şopti: babele şoptesc fermecele (căci, rostite pe înţeles, ele şi-ar pierde eficacitatea)].

şişcav a. Tr. peltic. [V. *şişcă*].

şişcăvi v. Tr. a rosti defectuos anumite litere *(l* pentru *r).*

şişcoiu m. Tr. strigoiu. [Lit. vrăjitor ce poate lua o formă animală]. V. şişcă.

sisinel m. pl. *Bot.* dedeţei. [Origină necunoscută].

şişlete (şuşlet) n. codîrla carului. [Origină necunoscută].

şiştar n. găleată de muls oile. [Slav. SESTARŬ (din lat. SEXTARIUS)].

sistem n. V. sistemă.

sistemă f. 1. total din părţi coordinate între ele: *sistemă nervoasă, sistemă planetară;* 2. adunare de principii legate laolaltă aşa ca să formeze un tot, o doctrină: *sistema lui Epicur;* 3. distribuţiune metodică şi artificială a fiinţelor spre a înlesni studiul lor; *sistema lui Linèu;* 4. totalitatea procedărilor spre a ajunge la un rezultat: *sistemă de educaţiune;* sistemă metrică, toate măsurile ce au ca bază metrul. [Se zice şi sistem].

www.dacoromanica.ro

sistematic a. 1. ce ține de o sistemă: *ordine s.stematică;* 2. care face toate după regule sau principii fără a ținea seamă de exigențele împrejurărilor: *om sistematic.*

sistematizà v. a reuni faptele sau opiniunile într'o singură sistemă.

șiștoare f. Mold. 1. bandă mărginașă la stofe; 2. mâner la crângul morii: *prâsnelul este alcătuit din șapte șiștori.* [Origină necunoscută].

sistolă f. *Anat.* mișcare de contracțiune a inimei.

sit n. partea unui peizaj considerat după aspectul său: *sit încântător.*

siță f. unealtă de strecurat lichide sau de cernut materii pulverizate; *fig. prin a negurilor sită de cu noaptea iarna cerne* AL. [Slav. SITA].

șiță f. un fel de șindrilă: *acoperiș de șițe.* [Cf. serb. ȘIȚA, scândurică].

sitar m. *Zool.* becaț. [Ciocul sitarului aduce cu o *sită*].

sitav a. răgușit: *glas sitav.* [Origină necunoscută].

sitișcă f. 1. sită mică: *toate lucrurile arată găurite ca sitișca* CR.; 2. strecurătoare de lapte.

situat a. așezat într'un loc: *casă bine situată.*

situați(un)e f. 1. mod de a fi situat; 2. stare de avere, condițiune: *situațiune strălucită;* 3. dispoziție sufletească: *situațiune liniștită;* 4. împrejurări în mijlocul cărora se află cineva: *situațiune grea;* 5. starea în care se află o cassă, o aprovizionare: *a verifica situațiunea financiară;* 6. moment de acțiune ce excită interes, într'o dramă sau un roman.

șiu n. V. șuiu: *chip șiu și mândreț* POP.

siv a. cenușiu: *pată sivă la vite.* [Slav. SIVŬ].

Siva f. alt nume dat Vasilcăi. [Scurtare din *Vasiva*].

șivoiu n. torent: *cade ploaia și curg șivoaie* AL. [V. *șuvoiu*].

slab a. 1. care e puțin sau de loc gras: *slab ca un țâr;* 2. fără putere sau trăinicie: *slab de constituțiune;* 3. *fig.* lipsit de talent: *scriitor slab;* 4. fără caracter: *slab la fire, slab de înger;* 5. puțin întins, mediocru: *cunoștințe slabe, lumină slabă.* [Slav. SLABŬ].

slăbănog a. cam slab. ‖ m. (**slobonog**), plantă ale cării frunze se strâng când le atingem *(Noli me tangere)* [Bulg. SLABONOGA, lit. slab de picioare].

slăbănogì v. a deveni infirm: *brațul meu slăbănogit* ISP.

slăbătură f. căzătură: *iacă slăbătura de cal* CR.

slăbì v. 1. a deveni slab: *a slăbit mult;* 2. a destinde: *a slăbi funia;* 3. a lăsa din mână: *sabia să n'o slăbești din mână* CR.; 4. *fig.* a lăsa în pace pe cineva: *slăbește-mă;* 5. a pierde din vedere: *nu-l slăbi din ochi.*

slăbiciune f. 1. starea celui slab; 2. lipsă de putere; 3. *fig.* lipsă de statornicie: *slăbiciuni omenești;* 4. pornire, preterință: *are o slăbiciune pentru copii.*

slad n. malț: *60 de mierțe slad.* [Slav. SLADŬ].

slaiu n. 1. pl. oplenele saniei; 2. vatra luntrei. [Origină necunoscută].

slănină f. grăsime de porc. [Bulg. SLANINŬ].

slaniță f. lozniță. [Slav. SLANIȚA, târg de sare].

slav a. și m. se zice de una din marile rasse europene ce coprinde pe Ruși, Poloni, Cehi, Sârbi și Bulgari.

slavă f. 1. glorie: *slavă Domnului;* 2. cântare bisericească în lauda sfintei Treimi; 3. înălțime: *ridicam casa în slavă* CR.; slava cerului, empireu, eter: *faptul zilei 'n slavă se repede* EM. [Slav. SLAVA, glorie].

slăvì v. 1. a lăuda, a glorifica: *fiu al astor ruine, țărâna lor o slăvesc* GR. AL.; 2. a adora: *preoții egipteni 'n templuri îi slăvesc* GR. AL. [Slav. SLAVITI, a celebra].

slavic a. ce ține de slavi: limbi slavice, rusa, polona, boema, bulgara și sârba.

slavism n. 1. tendență politică de a grupa pe Slavi într'o națiune unică; 2. influență slavă: *slavismul dură în Țările Române dela întemeierea lor până la Mateiu Basarab și Vasile Lupu* (1290—1633); 3. vorbă sau construcțiune particulară limbei slavone: *slavismele formează contingentul cel mai însemnat din elementele străine ale limbei române.* Ele constituesc pătura cea mai veche a împrumuturilor lexicale, datând din diferite epoce. Fondul slav bisericesc se trage din bulgărește. Mai târziu, ruteana, polona și rusa au influențat succesiv graiul moldovenesc, iar sârba și bulgara pe cel muntenesc.

slavist m. cunoscător al limbilor și literaturilor slavice.

slăvit a. 1. glorios: *slăvite împărate!* 2. vestit: *împărat slăvit e codrul* EM.

slăviță f. varietate de struguri.

slăvitor m. adorator (NEOR.).

slavizà v. a (se) face slav.

slavoman a. și m. imitator exagerat al spiritului slav.

slavomanie f. tendență excesivă de a reduce toate la Slavi.

slavon a. ce ține de Slavonia ori de

www.dacoromanica.ro

slavona. ‖ slavonă, f. veche limbă bisericească a Slavilor meridionali din sec. IX, în care Ciril şi Metodiu traduseră Biblia.

slavonesc a. scris în slavona: *cărţi slavoneşti.*

slavoslovie f. termen bisericesc: tedeum. [Slav. SLAVOSLOVIE, laudă solemnă].

şleah n. Mold. V. şleau: *cum ieşim în şleah* CR.

şleahtă f. 1. od. nobleţa polonă: *în zilele lui Albreht Craiul şleahta a pierit;* 2. azi, clică, ceată; 3. (ironic) partid: *şleahta ciocoiască.* [Rus. ŞLIAHTA, nobleţa polonă (din nemţ. (OE)SCHLECHT); v. *pospolită*].

şleahticiu m. nobil polon: *şleahtici ori mojici* NEGR. [Rus. ŞLIAHTIŢŬ, nobil].

şleapcă f. Mold. tricorn: *şleapca cea nouă* AL. [Rus. ŞLIAPKA, pălărie, din nemţ. SCHLAPP(HUT)].

şleau n. drumul cel mare: *carul din şleau când iese, îndată se s'ărâmă;* pe şleau, pe drumul bătut. *fig.* deadreptul, fără ocoluri: *i-am zis pe şleau.* [Mold. *şleah* = pol. SZLACH].

şledun m. *Bot.* gorun. [Serb. ŞLADUN, soiu de stejar].

slei v. 1. a scoate toată apa: *a slei un puţ;* 2. a închiega, vorbind de unt, său, ceară; 3. *fig.* a seca de puteri. [Slav. SLĬATI, a topi].

sleit a. 1. secat; 2. topit, turnat: *hatmanii sleiţi pe caii lor* AL.; 3. închegat: *bucatele arse şi sleite* CR.; 4. *fig.* stors de puteri.

sleită f. fasole fiartă şi făcăluită, amestecată cu usturoiu şi presărată cu ardeiu.

slemnă (slimnă) f. culmea unei case ţărăneşti. [Origină necunoscută].

şlep n. bastiment fără catarte, servind drept magazin flotant, încarcă mărfuri de transportat pe apă. [Nemţ. SCHLEPP(KAHN)].

şliboviţă f. ţuică în butoaie: *şliboviţă de Banat.*

şlic n. V. işlic: *şlicul de samur* NEGR.

şlifui v. 1. a netezi peretele tencuit; 2. a lustrui lemnul dat la rândea; 3. *fig.* a ciopli pe cineva. [Nemţ. SCHLEIFEN].

slim n. Mold. lip. [Cf. slovean LIM, cleiu].

şlimnă f. V. slemnă.

slimos a. Mold. soios.

slimui v. od. a sfătui: *(planul) ce asupra ţării sale Ungurii au slimuit* NEGR. [Vechiu-rom. *slim,* sfat: origină necunoscută].

sloată f. ploaie amestecată cu zăpadă. [Serb. SLOTA, ploaie măruntă (din slav. SLOTA, iarnă)].

slobod a. 1. liber: *eşti slobod?* 2. slab legat: *funie slobodă.* [Slav. SVOBODI (bulg. SLOBODEN)].

slobonog m. *Bot.* V. slăbănog.

slobozenie f. od. libertate.

slobozi v. 1. a libera: *l'a slobozit din puşcărie;* 2. a da drumul: *a slobozit pasărea;* 3. a da foc: *a slobozi un tun.*

slobozie f. od. colonii de străini cu scutiri sau slobozenii.

slobozitor n. băţ de învârtit sulul dinapoi al războiului spre a da drumul la urzeală.

slog n. hotar între două moşii (termen de hotărnicie). [Slav. SLOGŎ, punere la olaltă].

sloiu n. 1. massă închiegată (într'un tipar) de ceară, său, etc.; 2. bucată mare de ghiaţă; 3. ghiaţa însăş: *vă topiţi de-al iernei sloiu.* [Cf. ceh SLOŽ, strat de piatră].

slomni v. 1. a silabisi: *d'a cunoaşte nişică carte, da numai d'ar slomni* CR.; 2. *fig.* a apare: *un surâs îi slomni în ochi.* [Contras din *sloveni*].

slovă f. 1. literă (în alfabetul cirilic): *carte scrisă cu slove;* 2. scrisoare: *slcvă ciocoiască, slovă popească.* [Slav. SLOVO].

slovean a. şi m. slavon.

sloveni v. a slomni: *e de mirare cum poate sloveni* NEGR. [Tras din *slovă*].

slovenie f. limba slavonă: *carte tradusă după slovenie.*

slugă m. servitor: *cum e sluga şi stăpânul* PANN. [Slav. SLUGA].

slugăresc a. de slugă.

slugări v. a fi slugă: *nu ştie a slugări* AL.

slugărie f. servitute, servilism.

slugarnic a. servil.

slugărnicie f. servilism.

sluger (sulger) m. od. 1. (Marele) boier însărcinat cu aprovizionarea Curţii şi a armatei cu carne şi lumânări; 2. mai târziu, rang de boierinaş: *îl rugă pe Caragea de-l onoră cu rangul de sluger* FIL. [Slav. SLUJARĬ].

slugoiu m. *fig.* om slugarnic.

sluj n. în expresiunea a face **sluj,** a sta în două picioare, vorbind de câini: *Samurache stetea sluj* CAR. [Abstras din *slujî*].

slujbă f. 1. funcţiune: *l'a pus în slujbă;* 2. serviciu: *slujba armatei;* 3 serviciu divin, liturghie: *când se sfârşi dumnezeiasca slujbă* OD. [Slav. SLUJBA, serviciu (profan sau religios)].

slujbaş m. funcţionar.

sluji v. 1. a servi: *a sluiit ţării mulţi ani;* 2. a oficia: *preotul a slujit liturghia.* [Slav. SLUJITI, a servi].

slujitor m. 1. servitor; 2. od. călăraş, dorobanţ: *o ceată de slujitori.*

slujnică f. servitoare. [Slav. SLUJNIKŬ, servitor].

www.dacoromanica.ro

slut a. 1. schilod; 2. urît: *ăst pitic slut şi şchiop* Od. [Origină necunoscută]. V. Prut.

slutenie f. urăciune.

sluţi v. 1. a ciunti: *începu să sluţească pădurea cea bătrână* Gr. Al.; 2. a schilodi: *să nu ne sluţească* Cr.

slutit a ciuntit: *câte oi slutite de fiarele cumplite* Gr. Al.

smăcină v. 1. a sgudui; 2. *fig.* a agita. [V. *măcină*; metaforă luată dela morari: primitiv a măcina mărunt, apoi cu sensul generalizat, a agita, a scutura cu violenţă (cf. abruţez smacenă, a măcina prea mult)].

smăcinat a. *fig.* agitat: *sufletu-i smăcinat* Od.

smalţ n. 1. materie sticloasă diferit colorată ce s'aplică pe unele lucruri: *smalţ de oale*; 2. lucru smălţuit; 3. substanţă albă şi lucitoare ce acopere dinţii; 4. *fig.* varietate de colori. [Nemţ. schmelz(glas)].

smălţă v. *fig.* a împodobi cu diferite colori: *florile smălţează livedea.*

smălţui v. 1. a înfrumuseţa cu smalţ; 2. a lustrui dinţii; 3. *fig.* a smălţa: *(stelele) ce smălţuiau seninul cereştilor câmpii* Gr. Al.

smălţuitor m. cel ce smălţueşte.

smâ(n)ci v. a smuci: *inima îi se smânci din loc* Negr.

smângăli v. a măzgăli. [Alteraţiune din *mâzgăli*].

smântână f. 1. floarea laptelui, globuleţe grase ce se ridică la suprafaţa laptelui care stă mai mult timp la un loc; 2. *fig.* ceea ce-i mai bun. [Slav. *sŭmĕtana (cf. ceh smetana)].

smântâni v. a strânge smântâna: *când câta mama să smântânească oalele* Cr.

smântânit n. lucrarea de a smântâni: *cu smântânitul oalelor* Cr.

smaragd n. piatră scumpă şi strălucie de coloare verde.

smarald n. (poetic) smaragd: *splendide oraşe cu lacuri de smarald* Al.

smarand n. numele popular al smaragdului: *pasăre cu ochii de smarand* Isp. [Gr. mod.].

smâre n. baltă mocirloasă: *în smârcurile mărilor* Isp. [Slav. smrŭkŭ, canal].

smârdoare f. Mold. putoare: *smârdoare urăcioasă ce eşti!* Cr. [Tras din bănăţeanul *smârd*, murdar = slav. smrŭdŭ].

smârtog a. Mold. mârţoagă: *cu smârţogul ăstc îţi duc vergile* Cr.

smead a. ars sau înnegrit de soare. [Slav. smĭedŭ, oacheş].

şmecher a. şi m. foarte şiret: *mai şmecheri decât cărturarii cei vechi* Isp. [Cf. nemţ. schmecker, care cearcă băuturile].

şmecherie f. şiretlic: *fata umblă cu şmecherie* Isp.

smei v. a prăpădi (ca smeii): *acum te smeesc!*

smeios a. aprig ca smeul: *o herghelie de armăsari smeioşi* Al.

smeoaică f. 1. muma smeului, de o fire răutăcioasă şi sălbatică: cu o falcă în cer şi cu una pe pământ, ea urmăreşte, luând forme diferite, pe Făt-frumos, mântuitorul fetelor de împărat; 2. *Bot.* somnoroasă.

smerenie f. umilinţă. [Slav. sŭmĕrĕnĭi].

smeri v. a (se) umili. [Slav. sŭmiriti].

smerin a. (poetic) smerit: *pe capul celui smerin, pe fruntea celui mare* Al. [Slav. sŭmĕrinŭ].

smerit a. umil. [V. *smeri*].

smeu m. 1. uriaş cu coada solzoasă care umblă călare pe un cal năsdrăvan cu mai multe inimi: în toate apucăturile lor, smeii se apropie de om şi de traiul său (vorbesc ca oamenii, au femei, copii); ei răpesc fetele de împărat în chip de vânt sau de nor şi le ţin ascunse în palaturile lor depe tărâmul celălalt: *smeii cu solzii de oţele* Em.; 2. smeu de hârtie ce sboară (jucărie de copii): *a înălţa un smeu*; 3. *fig.* cal aprig: *noi l'am văzut călare pe un smeu arăpesc* Al.; 4. *fig.* erou: *aprigi smei din Soci* Al.; 5. în medicina populară: un fel de boală numită şi *sburător: mie mi se pare că coconiţa are smeu... nu vezi tu că slăbeşte din zi în zi?* Fil.; 6. nume de plante: coada *smeului*, mică plantă veninoasă ce face nişte boabe roşii *(Calla palustris)*; floarea *smeului*, plantă erbacee cu florile mici albe-gălbui *(Spiraea aruncus)*. [Bulg. zmei, şarpe înaripat, balaur; românească sensul vorbei s'a diferenţiat într'o concepţiune mitică aproape opusă celei primitive: natura smeului e esenţial diferită de a balaurului].

smeur m. arbust ce creşte prin pădurile umede dela munte, adesea cultivat prin grădini pentru fructele sale comestibile *(Rubus idaeus)*. [Gr. mod.].

smeură f. rodul gustos şi mirositor al smeurului din care se face dulceaţă.

smeuriş n. loc semănat cu smeuri: *l'am întâlnit prin smeuriş* Cr.

smicea f. 1. vlăstar: *din rădăcina rea odrăsleşte smicea rea* Pann; 2. vergea foarte subţire. [Origină necunoscută].

smici v. a smuci: *uşile se smicesc* Bălc.

smicură v. a sdruncina. [Lat. *excuclare (din micula, fărâmă)].

smidă f. pădure de brazi arşi în care au crescut tufe noui. [Cf. Mold. *smideşte*, fulgeră: sensul primitiv al lui *smidă* pare a fi «luminiş»].

www.dacoromanica.ro

sminteală f. 1. dezordine, turburare: *crengile făceau sminteală vecinului;* 2. eroare: *să se vadă dacă e vr'o sminteală;* 3. *fig.* nebunie.

sminti v. 1. a turbura: *şcolarii îl sminteau dela învăţătură* CR.; 2. a mişca din loc: *să nu smintească vr'o piatră* CR.; 3. a turbura mintea, a scoate din minţi: *a smintit.* [Vechiu-rom. *smintî*, a turbura = slav. *sŭmětŏ*, cu acelaş sens care a fost apoi influenţat de *minte*, de unde noţiunea modernă de pervertirea minţii].

smintit a. 1. mutat, dislocat: *ţelinare smintite din locul lor;* 2. stricat: *acest drum avea folosul a nu fi călcat şi smintit de duşman* BĂLC.; 3. *fig.* ieşit din minţi: *un om smintit.*

smirdar m. trandafir de munte *(Rhododendron).* [Origină necunoscută].

smirna adv. drept ca lumânarea: *a sta smirna înaintea cuiva.* [Mold. *smernă*, = rus. SMERNO].

smirnă f. suc alburiu foarte compact, cu gust dulce şi balsamic, arde răspândind un miros plăcut: *smirna e întrebuinţată în medicină şi în ceremoniile bisericeşti.* [De origină slavo-greacă].

smoală f. păcură de uns osia carelor şi de spoit coibile. [Slav. SMOLA].

smoc n. 1. mănunchiu: *un smoc de nuiele:* fig. *un smoc de raze;* 2. buchet: *smoc de mac şi de busuioc* AL.; 3. viţă de păr: *smocuri de păr smuls din cap* CR.; 4. teanc: *un smoc de terfeloage* NEGR. [Origină necunoscută]. ‖ m. *Bot.* corabaţică.

smochin m. pom ce face smochine *(Ficus carica).* [Slav. SMOKYNŬ].

smochină f. fructul smochinului, anume receptaculul său devenit cărnos, dulce şi suculent: *smochine de Santorin.*

smoking n. un fel de frac scurt fără poale dindărăt.

smoli v. a unge cu smoală.

smolit a. oacheş: *pe faţa lui cea smolită* NEGR.

smolniţă f. groapă cu noroiu.

smomi v. a amăgi cu făgăduieli: *să-ţi s nomească pe nevasta* CR. [V. *momi*].

smorcăi v. a tiage suflarea cu nasul, vorbind de cai. [Cf. *mîorcăi*].

smotri v. Mold. 1. a trece în revistă: *lasă că-i smotrim noi pe toţi;* 2. *fig.* a mustrului: *smotriam mâţele dinaintea lui* CR.

smotru n. Mold. revistă militară, manevră: *după ce ne-a făcut smotru* GHICA. [Rus. SMOTRŬ].

smreduí v. (vorbă ieşită din uz) a molipsi (şi *fig.*): *o parte de norod smreduită de eresuri* NEGR. [V. *smârdoare*]

smulge v. 1. a trage cu putere: *a smulge buruieni;* 2. a rupe cu violenţă: *i-a smuls părul.* (Primitiv termen ciobănesc: a mulge tare, de unde a trage cu violenţă (cf. *smăcină*)].

smu(n)ci v. 1. a smulge deodată: *clopotul din turn smunceşte* AL.; 2. a fi neastâmpărat (de cai). [Şi *smâncî*, *smicî*, *smuncî* = slav. SMUČATI, a răpi].

şnep m. pasăre de bălţi cu ciocul lung *(Numenius aquaticus).* [Sas. SCHNOEP — nemţ. SCHNEPF].

şnit n. pahar mic de bere, cam o jumătate de halbă. [Termen introdus de chelnerii austriaci].

şniţel n. bucată de carne prăjită în pesmeţi: *să ne ceară şniţel şi supă* AL. [Nemţ. SCHNITZEL].

snoavă f. anecdotă populară, istorioară comică. [Slav. IZŬ NOVA, iarăş, din nou (v. *isnoavă*): lit. istorioară ce se repetă].

snob m. cel ce tace pe nobil (fără a avea talentul şi mijloacele).

snobism n. afectaţiune prostească, bon-ton exagerat.

snop m. mănunchiu de tăn sau de cereale: *mai mulţi mănunchi ţac un snop.* [Slav. SNOPŬ, mănunchiu]. ‖ adv. ţeapăn: *a lega snop.*

snopar m. cel ce leagă snopii.

snopeală f. *fam.* trânteală.

snopi v. 1. a face snopi; 2. a bate rău: *snopi şi sdrobi oştile* BĂLC.

snovos a. isteţ, plin de glume. ‖ m. glumeţ: *a fost odată un snovos* ISP. [V. *snoavă*].

şnur n. găitan. [Nemţ. SCHNUR].

şnurui v. a lega cu şnur: *registrele vor fi şnuruite şi parafate.*

şoacăţă f. 1. şobolan; 2. *fam.* neamţ, ungurean, catolic în genere: *s'au adunat vr'o trei şoacăţe* AL. [Origină necunoscută].

soacră f. mama soţiei sau a bărbatului. [Lat. SOCRA].

soaie f. murdărie din grăsime: *treanţa ei cea cu soaie* PANN. [Cf. *zoaie*].

soalbă f. arşic alb de ţap. [Şi *sealbă*, de aceeaş origină cu *salbă*].

şoaldă f. înşelăciune (în jocul cu arşice): a umbla cu şoalda, a căuta să păcălească (lit. a umbla şoldiş).

şoaldină f. 1. vătămare la şolduri; 2. *Bot.* şerpariţă.

şoangher m. *fam.* ungur, ungurean (ca poreclă). [Origină necunoscută (cf. *ciung* şi *şonţ*)].

şoaptă f. 1. acţiunea de a şopti: *zice în şoapte;* 2. susur: *şoapta frunzelor* OD. [Tras din *şopti*].

soarbă f. poama sorbului cât o cireaşă, roşiatică şi acrişoară.

soarbe-zeamă m. *fig.* şi *pop* om bleg.

www.dacoromanica.ro

soare m. 1. astru ce dă plantelor lumină și căldură: *soarele așezat la o depărtare de 37 mil. leghe, este de 1'|2 mil. de ori mai voluminos decât pământul*; rupt din soare, de o frumusețe ideală: *chipul tău e rupt din soare* Bol.; 2. lumina, căldura soarelui: *a sta la soare*; 3. *fig.* splendoare: *soarele fericirii se va arăta vesel pe orizon senin* Gr. Al. [Lat. SOLEM].

soareà f. serată: *la oraș sunt soarele* Pann (=fr *soirée*).

soare-apune n. apus: *a cutreera țara dela soare-răsare la soare-apune.*

șoarece m. mic cuadruped rozător și foarte stricăcios unde se încuibă. [Lat. SORICEM].

soare-răsare n. răsărit.

soare-scapătă n. soare apune: *apucând spre soare-scapătă* Isp.

soare-sec n. durere de cap provenită prin insolațiune: *descântec de soare-sec.*

soartă f. 1. destin, considerat drept cauza diferitelor evenimente ale vieții: *a-și plânge soarta*; 2. efectul destinului, stare bună sau rea: *a-și îmbunătăți soarta*; 3. hazard care decide ceva: *a trage la sorți*; 4. pl. parte: *de om avea sorți cu noroc* Al.; 5. locul sau casa în care stă fătul în pântecele mă-sei: *soarta vacei se îngroapă la izvor spre a avea lapte cu îmbelșugare.* [Lat. SORTEM].

soață f. soție. [Lat. SOCIA].

sobă f. 1. cuptor ce servă a încălzi o cameră; 2. (Banat) cameră: *a umplut o sobă de aur* Țichindeal. [Ung. SZOBA, cameră (SZAP, sobă)].

sobar m. fabricant de sobe,

sobărie f. fabrică de sobe.

sobol m. *Zool.* 1. cârtiță; 2. zibelină. [Slav. SOBOLЬ].

șobolan m. chițcan. [Tras din *sobol*].

sobor n. 1. sinod: *dat în judecată dinaintea soborului* Od.; 2. adunarea fruntașilor: *soborul a toată țara*; 3. adunare: *soborul arhanghelului Gavril.* [Vechiu-rom. *sobor* = slav. SЪBORЪ, adunare].

sobornicesc a. sinodal. [Tras din vechiu-rom. *sobornic* = slav. SЪBORNIKЪ].

Sobranie f. adunarea națională bulgară.

sobrietate f. cumpătare.

sobru a. cumpătat (= fr. *sobre*).

soc m. arbust din regiunile noastre coprinzând mai multe specii: florile de soc se întrebuințează ca infuziune spre a provoca sudoare, iar fructele, scoarța și rădăcina au proprietăți purgative (*Sambucus nigra*). [Lat. SABUCUS].

șocârlat n. materie stacojie (în cântecele mold.): *cu șalvari de șocârlat.* [Ung. SAKARLÁT = it. SCARLATTO].

sociabil n. 1. născut spre a trăi în societate; 2. cu care e ușor de a trăi: *om sociabil.*

sociabilitate f. 1. aptitudine de a trăi în societate; 2. calitatea persoanei sociabile.

social a. 1. privitor la societate: *viață socială*; 2. relativ la o societate comercială: *capital social.*

socialism n. sistemă politică ce tinde a schimba starea actuală a societății și a o reforma pe un plan cu totul nou: a încorpora comunității mijloacele de producțiune, a repartiza între toți munca comună și obiectele de consumațiune.

socialist a. relativ la socialism. ‖ m. partizan al socialismului.

societar m. cel ce face parte dintr'o societate literară, științifică sau artistică.

societate f. 1. reunire de oameni având aceeași origine sau legi comune: *omul e născut pentru societate*; 2. reunire de animale cari trăiesc împreună: *albinele trăiesc în societate*; 3. legăturile oamenilor între dânșii: *societate înaltă*; 4. unire de persoane în vederea unei afaceri: *societate financiară*; 5. asociațiune de literați, de învățați, de artiști; 6. întruniri în saloane: *a frecventa societatea.*

socinian m. partizan al doctrinei lui Socin, antitrinitar: *socinianii sunt răspândiți mai ales în Ardeal.*

socinianism n. doctrina unitară sau antitrinitară a lui Socin.

sociologie f. 1. studiul fenomenelor tipice și al legilor de evoluțiune ale umanității în complexul ei: *sociologia a fost întemeiată de Auguste Comte*; 2. știința chestiunilor politice și sociale.

soclu n. piedestal de vas, bust, statuă: *soclu de marmoră* (= fr. *socle*).

socotè f. Mold. boală ce capătă copiii la înțărcare, numită și *boală căinească.* [Și *sohotè*: origină necunoscută].

socoteà f. fisă. [Abstras din *socoteală*].

socoteală f. 1. calcul: *socoteala de acasă nu se potrivește cu cea din târg*; a veni la socoteală, a conveni; 2. *fig.* socotință.

socoti v. 1. a face socoteală: *ne-am socotit*; 2. a chibzui: *vezi, socotește și judecă*; 3. a crede, a presupune: *socotesc că ar fi cu cale.* [Ung. SZOKOTÁLNI, a calcula (rut. SOKOTYTY, a paște), din slav. SKOTЪ, vită și bani, vitele fiind obiectul principal de transacțiune la popoarele pastorale (v. *dobitoc* și *marfă*)].

socotință f. chibzuință, părere.

socru m. tatăl soției ori al bărbatului. [Lat. vulg. SOCRUM].

șod a. Tr. ciudat, poznaș: *bărău-i om cam șod.* [Ung. SOD, glumeț].

sodă f. 1. plantă ce crește pe margi-

www.dacoromanica.ro

nile mării; 2. sare alcalină extrasă din cenușa acestei plante; 3. apă gazoasă.

șodenie f. Tr. șotie. [V. *șod*].

sodiu m. metal alb, moale ca ceara, foarte oxidabil, având lustrul și coloarea argintului (descoperit în 1807 de chimistul englez Davy).

șodolan n. gaibarac: *niște șodolane ae picioare* POP. [Origină necunoscută].

sodom n. *pop.* 1. mare nenorocire: *urgie și greu sodom;* 2. mulțime nenumărată: *atâta sodom de case.* [Termen identic cu *Sodoma*, reminiscență din sf. Scriptură (v. *sudum*)].

sodomi v. Mold. a mânca lacom ca un flămânzit. [Sensul primitiv e conservat de verbele dialectale. (Gorju) *a se sodomi*, a arde; (Oltenia) *a suduma*, a dărâma].

șofà f. divan de odihnă: *de pe șofa se scula, pe ochi bine se spăla* POP. [Turc. SOFÁ].

sofism n. raționament fals dar având aparența adevărului.

sofist m. 1. nume dat la Greci retorilor și învățaților pretinși universali: *Socrate combătu pe sofiști;* 2. cel ce face sofisme.

sofistic a. 1. de natura sofismului: *rationament sofistic;* 2. care face uz de sofisme: *scriitor sofistic.*

sofisticărie f. subtilitate excesivă în discursuri sau raționamente.

sofit n. Mold. tavan ornamentat. [It. SOFFITTO, tavan, printr'un intermediar grec modern].

șofrà f. mescioară rotundă, cu picoarele scurte, pe care se mânca șezând împrejur pe divan (după moda turcească): *cine păzește șofraua, mănâncă ciorbaua* PANN. [Turc. SOFRÁ. sac de proviziuni care servă totdeodată de pânză sau de masă pe care se pun bucatele].

șofrac m. *Zool.* sfredeluș. [Origină necunoscută].

șofragerie f. sală de mâncare.

șofragi-bașa m. boierinașul Curții fanariote care îngrijea de masa Domnului, de tacâmurile și de pânzăria ei. [Turc. SOFRADJI BAȘI],

șofragiu m. îngrijitor de masă și tacâmuri (într'o casă boierească): *unde să găsesc eu talgere, cocoană?... că nu-s șofragiu* AL. [Turc. SOFRADJI].

șofran n. plantă bulboasă ale cării flori uscate și pulverizate servă la colorat *(Crocus sativus).* [Slav. ȘAFRANŬ].

șofrănel m. plantă ale cării flori procură un product tinctorial spre a vopsi în galben și a falșifica șofranul *(Carthamus tinctorius).*

șofrăniu a. galben ca șofranul.

șoftà f. student la o Universitate muzulmană.

sohariciu m. V. suhar: *mâncam numai sohariciu* GHICA.

șohotè f. V. socotè.

șoim m. 1. pasăre răpitoare de mărimea unei găini *(Falco peregrinus):* șoimul e foarte îndrăzneț și repede la sbor (el servă ca imagine de viteție și de repegiune); șoimii se dresau în evul-mediu pentru vânatul păsărilor și ajunseră astfel la preț: *în tractatul lui Bogdan cu Selim din 1511 se stipulează, afară de suma de bani, 24 șoimi;* 2. *fig.* cal viteaz: *cu al meu șoim albit de spume* AL. [Ung. SOLYOM].

șoiman m. 1. șoim mare; 2. *fig.* viteaz: *dragii mei șoimani de munte* AL.; 3. aprig ca șoimul: *un șoiman de armăsar* AL. ‖ Șoimanele f. pl. epitet dat ielelor, zine cari se învârtesc val-vârtej: *Șoimanele ce umblă ca vijelii turbate* BOL.

șoimar m. cel ce crește șoimi.

șoimulean a. care sboară ca șoimul: *cal șoimulean.* ‖ m. cal aprig: *tată un șoimulean aripat* ISP.

șoimuleț a. ca la șoim: *cu ochii șoimuleți* AL. ‖ m. cal bun.

soios a. murdar: *sdrențe soioase.* [V. *soaie*].

soioșie f. grăsime murdară.

soitariu (suitariu) m. odinioară: 1. măscăriciul Curții cari însoția pe Domn la alaiuri, în număr de patru, fomând elementul comic al paradei: *înainte mergeau suitarii călări cu nalte căciuii flocoase, la care atârna câte o lungă coadă de vulpe* NEGR.; 2. bufon, paiață: *suitarii de cafenea* AL. [Turc. SOYTARI. bufon].

soiu n. 1. rassă (vorbind în special de cai): *de ți-e calul de bun soiu* AL.; 2. neam, viță (despre oameni): *fetele îs de soiu* AL.; 3. *fig.* calitate, natură: *e soiu rău, nebun de soiu* AL.; 4. fel, specie: *tot soiul de neînțelegeri* AL.; 5. varietate: *soiuri de grâu.* [Turc. SOY, rassă, familie, neam, fel].

sol n. 1. teren considerat în raport cu natura și calitățile sale productive: *sol bălțos;* 2. suprafață de teren pe care se zidește, se umblă: *sol puțin solid.*

sol m. 1. trimis, ambasador: *capul solului nu se taie;* 2. *fig.* vestitor: *un glonte, sol al morții crunte* AL. [Slav. SŬLŬ, dela gat, vestitor].

sol n. *Muz.* a cincea notă a gamei și semnul ce o reprezentă.

solanee n. pl. familie de plante căreia aparține cartoful. tutunul, etc.

solar a. ce ține de soare: *căldură solară;* sistemă solară, totalitatea și dis-

www.dacoromanica.ro

poziținea corpurilor cerești cari se învârtesc în jurul soarelui.

solărit n. od. dare pe sare. [Tras din slav SOLŬ, sare].

sold n. 1. diferența între creditul și debitul unui compt: 2. mărfuri ce se vând mai ieftin la lichidări.

șold n. partea corpului omenesc în care e îmbucată coapsa. [Ceh. ȘOLDA (din nemț. *Schulter*)].

soldà v. 1. a da solda trupelor; 2. a încheia un compt.

soldă f. leafă, în special a soldaților.

șoldan m. Mold. 1. vătuiu: *mânz ce fuge ca șoldanul* POP.; 2. *fig.* (ironic) tinerel: *să mă 'ndârjesc de un șoldan ca dânsul* AL. [Ung. SÜLDÖ].

șoldănì v. *fam.* a pune pe fugă *te-oiu șoldăni dintr'o chiteală* AL. [Lit. a o lua d'a fuga ca șoldanul].

șoldar m. partea hamului ce acopere șoldul calului.

soldat m. oștean în solda Statului.

soldățesc a. de soldat.

soldățime f. ceată de soldați, mai ales nedisciplinați.

sòldie f. veche monedă italiană: *pusese o dajdie de soldie de aur pe lună* BĂLC.

șoldiș adv. de o parte, șchiopătând: *să meargă șoldiș* OD. [V. *șold*].

șoldit a. strîcat la șold din lovire (despre vite).

șoldiu a. beteag de un picior, spetit (despre cai): *iapă șoldie de piciorul drept.*

solecism n. eroare de sintaxă.

solemn a. 1. însoțit de ceremonii publice: *serbare solemnă;* 2. *fig.* grav, maiestos; 3. pompos: *intrare solemnă;* 4. autentic: *act solemn;* 5. emfatic: *ton solemn.*

solemnitate f. 1. ceremonie publică ce face un lucru solemn: *solemnitatea unei serbări;* 2. formalități ce fac un act autentic: *solemnitatea unui jurământ.*

solemnizà v. a celebra cu ceremonie.

solfatară f. mină de sulf.

solfegiu n. lecțiune de muzică vocală.

soli v. a trimite știre printr'un sol: *Mateiaș solește Marelui Ștefan* BOL.

solicità v. 1. a cere cu stăruință: *a solicita un ajutor;* 2. a face demersuri pentru obținerea unui post, a unei favori.

solicitator m. cel ce solicită.

solicitudine f. îngrijire afectuoasă, preocupațiune.

solid a. 1. ce are consistență, ale cărui părți aderă cu tărie laolaltă: *toate corpurile sunt solide, lichide sau gazoase;* 2. ce poate să reziste: *clădire, stofă solidă;* 3. *fig.* durabil; *amicie solidă.* ‖ n. 1. corp solid: *metalele sunt niște solide;* 2. *Geom.* corp limitat de suprafețe: *un cub e un solid cu șase fețe.*

solidar a. 1. care obligă a plăti pentru altul, în lipsa-i: *cauțiune solidară;* 2. care răspunde unul pentru altul. ‖ adv. toți împreună și fiecare pentru toți.

solidaritate f. responsabilitate mutuală.

solidificà v. a face solid ceeace era lichid sau fluid.

soliditate f. calitatea celor solide: *măsuri de soliditate*, cari servesc a măsura solidele.

solie f. 1. ambasadă: *respectați solia, căpitanii mei!* BOL.; 2. însărcinarea solului: *dați solia* CR.; 3. *fig.* misiune: *cei ce au solia de a desrobi popoarele* OD. [V. *sol*].

soliloc n. vorbire cu sine însuș (cf. *monolog*).

soliped a. și n. se zice de animalele cari n'au decât o copită la fiecare picior, ca asinul, calul, etc.

solist m. cel ce execută un solo.

solitar a. singuratic: *ziduri, ruine pe câmpul solitar* EM.

solitudine f. singurătate.

solniță f. vas mic pentru sare pe masă. [Bulg. SOLNIȚŬ (din SOL, sare)].

solo n. bucată de muzică pentru o singură voce sau pentru un singur instrument.

solomonar m. vrăjitor ce se crede stăpân pe fenomenele meteorologice: călare pe un balaur, el se suie în nori, de unde poartă ploi, furtuni și grindină. [V. *solomonie*].

solomonì v. a fermeca, a vrăji: *cerbul acela este solomonit și niciun fel de arme nu-l prinde* CR.

solomonie f. 1. școală diabolică sub pământ unde se învață toate tainele naturei și toate fermecile și vrăiile (v. *Solomon*); 2. carte de fermece atribuită lui Solomon: *cu slova ce a fost scris împăratul Solomon în Solomonia sa* (STAMATE); 3. vrajă: *eu unul știu solomonii și nu mă prea tem nici de balauri* CR.

solomonit a. vrăjit, vorbind de un animal a cărui piele nu se poate vătăma de nicio armă: *cerbul era solomonit* CR.

solovârf n. *Bot.* V. sovârv.

solstițiu n. moment al anului când soarele, ajuns la cea mai mare distanță de ecuator, pare a se opri spre a reveni apoi îndărăt: *solstițiul de vară* cade la 22 Iunie și *solstițiul de iarnă* la 22 Decemvrie.

șòltic a. și m. Mold. șmecher. [Termen luat din graiul evreo-german].

www.dacoromanica.ro

solovârfită f. Tr. *Bot.* bunduță. [V. *sovârv*].

șoltuz m. od. capul unei comune urbane (în Moldova): *șoltuzul și pârgarii formau municipalitatea.* [Ung. SÓLTÉSZ (din nemț. *Schultheiss*); v. *pârcălab*].

solubil a. 1. ce se poate rezolva: *această problemă nu e solubilă*; 2. ce se poate dizolva într'un lichid: *zahărul e solubil în apă.*

solubilitate f. calitatea celor solubile.

soluți(un)e f. 1. desnodământul unei dificultăți, răspuns la o problemă; 2. ceeace termină o afacere; 3. separațiunea părților: *soluțiune de continuitate*; 4. dizolvare: *sare în soluțiune*; 5. lichidul ce rezultă din această soluțiune: *o soluțiune de alaun.*

solvabil a. bun platnic.

solvabilitate f. calitatea celui solvabil.

solvent m. elev cu plată.

solz m. 1. oscioare lătărețe, lucioase și tari, ce acoper pielea peștilor; 2. pl. Mold. un fel de eczemă pe capul pruncilor. [Slav. SLUZŬ, solz].

solzos a acoperit cu solzi.

somà v. a declara cuiva, în formele stabilite de lege, că are de făcut ceva: *a soma pe cineva de a plăti* (= fr. *sommer*).

somați(un)e f. 1. acțiunea de a soma: *somațiune verbală*; 2. act ce conține o somațiune.

sombru a întunecat: *zimbru, sombru și regal* EM.

somieră f. saltea elastică din păr de cal: *somiere de lemn cu resorturi.*

somitate f. se zice de persoanele eminente într'o ramură a științei.

somn n. 1. suspensiune naturală a simțurilor cu pierderea cunoștinței; 2. poftă mare de a dormi: *nu mai pot de somn*; **somnul veșnic**, moartea; 3. *fig.* stare de inerție: *iarna e somnul naturei.* [Lat. SOMNUS].

somn m. pește cu capul lățit și turtit de sus în jos, cel mai mare pește din Europa ajungând până la 3—4 metri (*Silurus*). [Rus. SOMŬ (influențat de *somn*)].

somnambul a. și m. 1. care se scoală încă adormit și umblă, lucrează, vorbește fără a se deștepta; 2. persoană pe care un magnetizator o adoarme și o chestionează.

somnambulism n. 1. starea celui somnambul; 2. starea nervoasă în care cad unele persoane ipnotizate.

somnișor n. 1. somn scurt: *a trage un somnișor*; 2. *Bot.* mac.

somnolență f. 1. starea mijlocie între somn și veghiere; 2. dispoziție obișnuită de a dormi.

somnoroasă f. plantă cu flori albe și fructe ovale, crește prin tânețe și poiene (*Laserpit.um prutenicum*): *culege o poală de somnoroasă* CR.

somnoros a. 1. dispus a dormi într'una; 2. *fig.* lipsit de energie: *om somnoros.*

somnorocie f. somnolență.

șomoiag n. mănunchiu de paie cu care se freacă caii nădușiți. [Cf. ung. SZÓMA, paie].

somon m. pește, lung de aproape un metru, a cărui carne roșiatică e excelentă la gust, dar se mistuiește cu anevoie (*Salmo commun.s*): *somon afumat* (= fr. *saumon*).

somon n. pâine întreagă: *nu-i nebun cine mănâncă șapte somoane, ci cel ce i le dă.* [Turc. SOMUN, pâine ordinară].

son n. sunet: *sonurile limbei, sonurile muzicei.*

sonată f. bucată de muzică instrumentală compusă obișnuit din trei sau patru bucăți diferite.

sondà v. 1. a recunoaște, a verifica prin mijlocul sondei: *a sonda fundul mării, a sonda o plagă*; 2. *fig.* a căuta să cunoască intențiunile cuiva.

sondă f. 1. instrument spre a determina adâncimea apei, natura terenului, etc.; 2. puț de petrol cu instalația lui: *a ars o sondă*; 3. instrument de chirurgie spre a recunoaște natura unei plăgi.

sondaj n. acțiunea de a sonda, vorbind de terenuri (= fr. *sondage*).

sondar m. cel ce sondează un puț de petrol: *maiestru sondar.*

sonerie f. clopoțel electric.

sonet n. poezie compusă din 14 versuri grupate în două cuatrine și două terține: *sonetele lui Petrarca.*

sonor a. 1. care dă sunet, cu sunete frumoase; *voce sonoră*; 2. care repercutează bine sunetele: *sală sonoră.*

sonoritate f. 1. însușirea lucrurilor sonore; 2. proprietatea ce au unele corpuri de a întări sunetele repercutându-le.

șonț a. și m. 1. *fam.* șchiop; 2. (ironic) Neamț: *o necăjesc fel de fel de Șonți* AL. [Ung. SÓNTA].

șontăc! int. ce imită mersul șchiopului: *șontâc-șontâc venia și el* POP. [V. *șonț*].

șontăcăi v. a umbla șchiopătând.

șonțișor m. șonț: *șonțișoru era numai în mundiraș* AL.

șontorog a. și m. olog și șchiop: *o biată șontoroagă de bătrână* CAR. [Derivat din *șonț* cu același sufix analogic ca în *boșorog*].

șop n. Mold. șopron. [V. *șopron*].

sopă f. bâtă scurtă și groasă, garni-

www.dacoromanica.ro

sită la cap cu fier: *ce te aș măsura cu sopa!* [Turc. sopa].

șopârcaie f. Mold. în locuțiunea a umbla cu șopârcăile, cu amăgeli, a umbla să înșele (Cr.). [Dela *șopârcă*, poate formă paralelă la *șopârlă*, cu sensul de lingușire târîtoare].

șopârlă f. soiu de reptil al cărui corp prelung și subțire e sprijinit de patru membre foarte scurte și terminat cu o coadă lungă de formă conică. [Tras dintr'un primitiv *șopă* (conservat de albanezul ŞAPI)].

șopârlaiță f. 1. guștер; 2. mică plantă cu floricele albe, crește prin pășunile mlăștinoase (*Parnassia palustris*). [Pentru sensul 1, V. *guștер*].

șopârlar m. *Zool.* șorecar (se nutrește cu șopârle).

șopoi v. a șopti: *oamenii casei începură să șopoiască și să-și dea coate* Isp. [Onomatopee].

sopon n. Mold. săpun [Ung. szappan].

soporific a. ce are însușirea de a adormi.

șopot n. Mold. șoaptă: *râul cu blând șopot.* [Rus. șopotŭ].

șopoti v. Mold. a șopti: *păraiele umflate curg iute șopotind* Al.

soprano n. vocea cea mai acută. ‖ m. cântăreț cu această voce.

șopron n. podul grajdului ce servă la conservarea nutrețului. [Și *șop*, *șopru* = nemț. schoppe, schoppen].

șopru n. șopron: *hambarele și șoaprele* Od.

șopteală f. fapta de a șopti: *cu șoptele și momele* Isp.

șopti v. 1. a vorbi încet la ureche: *îmi șopti câteva cuvinte;* 2. se zice de sunetul cu care s'agită frunzele. [Contras din *șopoti*].

șoptit n. acțiunea de a șopti: *a copilei rugăciune tainic un șoptit murmură* Em.

șoptitor a. și m. care șoptește.

sor f. *pop.* soră: *căzu într'o amorțeală sor cu moartea* Isp.

soră f. 1. ființă născută de aceiași părinți sau numai din unul dintr'înșii; 2. titlu dat unor călugărițe: *soră de caritate;* 3. *fig.* se zice de lucrurile care au multe raporturi între ele: *poezia și muzica sunt surori;* 4. odrasla porumbului (V. *frate*). [Vechiu-rom și pop. *sor* = lat. soror].

sora-soarelui f. floare cu frunze largi galbene ale cării capitule se întorc spre soare, se cultivă ca plantă de ornament și cu fructele ei se îngrașă păsările (*Helianthemus annuus*).

sorb n. 1. vârtej de apă ce formează o adâncătură în mijloc; 2. în basme: marea ce formează hotarul între cele două lumi sau tărâmuri. [Tras din *sorbi*].

sorb m. *Bot.* arbust din familia rozaceelor al cărui lemn e prețios pentru strungărie (*Sorbus terminalis*). [Lat. sorbus].

sorbet n. băutură răcoritoare din apă, lămâie și zahăr. V. *limonadă*.

sorbi v. 1. a înghiți cu încetul un lichid trăgându-l cu sgomot în gură: *a sorbi cafeaua;* 2. a înghiți dintr'o dată: *a sorbi un ou;* a sorbi cu ochii, a plăcea foarte; 3. *fig.* a răpi; *îmi vine să-i sorb zilele* Pop. [Lat. sorbere].

sorbitură f. 1. rezultatul sorbirii; 2. ceeace se soarbe, băutură: *bucate și sorbituri gustoase;* 3. dușcă: *dintr'o sorbitură.*

sorcovă f. rămurică împrăcată cu flori de hârtie diferit colorate cu care umblă în ziua de Anul-nou copiii dela 6—10 ani, rostind o scurtă felicitare. [Tras din slav. sorokŭ, patruzeci: recitativul sorcovei se compune din 40 de grupuri silabice corespunzând celor 40 atingeri cu sorcova].

sorcovi v. a ura cuiva de Anul-nou, lovind ușor cu sorcova.

sor-cu-frate f. plantă cu florile galbene-aurii, crește prin păduri, joacă un rol în descântece și fermece (*Melampyrum nemorosum*).

sorean m. Mold. soiu de pește cu solzii lucitori numit și soreață (*Alburnus lucidus*). [Derivat din *soare*].

șorecar m. pasăre din ordinul răpitoarelor care se hrănește cu șoareci (*Buteo*).

soresc a. de soare: *părea că este o zină sorească* Pann.

sorginte f. izvor.

sori v. 1. a lumina (vorbind de soare): *scut ce ca soarele soria* Pop.; 2. a fi ars de soare: *tu te duci să te umbrești și mai tare te soresți* Pop.

șoricel m. 1. puiu de șoarece; 2. *Bot.* bătrâniș (V. *coadă*); 3. pl. umflături (de mărimea șoarecilor) sub pântecele vitelor.

șoricesc a. de șoarece: *neamul șoricesc.*

șoricioaică f. *piatra șoarecelui* sau acid arsenios, servă la stârpirea șoarecilor.

șoric(iu) n. piele de porc pârlit: *șoric(iu) de slănină.* [Origină necunoscută].

șoriciù a. se zice de calul cu părul cenușiu având o dungă neagră d'alungul spinării. [Lit. de coloarea șoarecelui].

soriță f. raționament compus din mai multe propoziții ce se înlănțuiesc.

sorliță f. Tr. vulturul mieilor care răpește chiar și copii (*Gypaëtus barbatus*). [Banat *șurliță:* origină necunoscută].

soroacă f. pauză în psaltichie. [Slav. sroka, punct, linie].

soroc n. 1. termen: *slujind el câteva*

www.dacoromanica.ro

soroace Cr.; 2. sfârșit: *drumul soroc n'are* Pann; 3. pl. epocele prescrise pentru pomenirea răposatului: *îi făcuse toate soroacele cu colivă și cu colaci* Ghica. [Slav. сроковъ, termen].

soroci v. 1. a chema în judecată: *tribunalul va soroci părțile pentru audiența publică;* 2. a fixa un termen; 3. *fig.* a fi ursit: *unora le e sorocit să n'aibă parte în lume.*

sorocovăț m. od. numele moldovenesc al stanțului: *salba-i de sorocoveți, făcută de logofeți* Pop. [Rus. сорокови́ца, ce conține patruzeci].

șorț n. 1. față de pânză sau de piele ce femeile și lucrătorii își pun pe dinainte spre a-și păstra hainele de lucru; 2. bucată de stofă atârnată înaintea jumătății inferioare a corpului: *șorțul sau fota țărănească se mai numește peste Olt* și'n Mold. *pestelcă.* [Tr. *șurț* = nemț. schurz].

sorțar m. cel ce a tras la sorți, în armată.

sorți v. a trage la sorți. [Lat. sortiri].

sorți f. pl. V. soartă.

sortit a. destinat: *așa mi-a fost sortit* Cr. [V. *soartă*].

sos n. zeamă de carne dreasă cu arome: *sosuri de masă* (= fr. *sauce*).

șosea f. 1. partea centrală a unei căi sau strade, în opoziție cu **trotoar**: *șosele au început a se face la noi numai dela 1830 înainte;* 2. ridicătură de pământ la marginea unei ape: *poduri și șosele* (= fr. *chaussée*).

șoseală f. șopteală: *cu șosele și momele.* [V. *șuș*].

șoseluĭ v. a așterne o șosea.

sosi v. a ajunge, a veni undeva: *bine ai sosit!* [Gr. bizantin sòzo (aorist esosa), a veni].

sosieră f. vas pentru sos.

sosire f. acțiunea de a sosi și momentul când sosește.

șoșoni m. pl. încălțăminte de iarnă (din postav sau postav și piele) ce se încalță peste ghete (= fr. *chausson*).

șoșoti v. a șopti: *șoșotesc, vorbesc, născocesc* Negr. [Onomatopee].

soț m. 1. tovarăș: *soț de drum;* 2. pereche: *cu soț ori fără de?* 3. aliat, asociat; 4. bărbat, în opoziție cu *soția.* [Lat socius].

șotie f. 1. Mold, poznă: *cine mi-a făcut șotia?* Cr.; 2. șiretlic: *smeul începuse a umbla cu șotia* Isp. [Cf. rus. шутъ, nebun].

soție f. femeie căsătorită cu un bărbat; fig. *soția lui e groaza și noaptea a lui complice* Al. [Derivat din *soață*].

sotnie f. escadron cazăcesc: *o sotnie de Cazaci* Cr. [Rus sotnia, lit.-centurie].

șotron n. joc între doi băieți pe un rectangul împărțit în 9 diviziuni. [Din fr. *chaudron*, nume de joc de același fel].

șovăelnic a. 1. șovăitor; 2. *fig.* nedumerit: *om șovăelnic.*

șovăi v. 1. a se clătina pe picioare: *intră șovăind;* 2. *fig.* a nu fi sigur, a sta în cumpănă. [Dela un primitiv *șov*, oblic v. *șovoit*), de origină necunoscută].

șovăire f. nesiguranță, ezitațiune.

șovăitor a. care șovăește.

șovălc! int. indică un mers șovăitor: *un ciocârlan șchiop șovălc, șovălc! se înfățișează înaintea sfintei* Cr.

șovălcăi v. Mold. a merge din greu, a șchiopăta (Cr.).

șovar n. 1. un fel de trestie subțire cu care se acopere casele la țară; 2. Tr. papură. [Rut, șuvar].

sovârv n. plantă cu miros plăcut și cu florile roșii-purpurii, mult întrebuințată la colorat *(Origanum): sovârv de umplut flori* Cr. [Tr. *solovârf, sovovârf*, de origină necunoscută].

soviet consiliul delegaților muncitorilor și soldaților ruși, care s'a constituit la Petrograd în timpul ultimei revoluții rusești (1917).

sovietic a. ce ține de soviet: *regim sovietic.*

șovinism n. sentiment exaltat de patriotism (= fr. *chauvinisme*).

șovinist m. om de un patriotism orb și exagerat.

șovoit a. Mold. întortochiat: *pe șovoita uliță* Negr. [V. *șovăi*].

sovon n. (Banat): V. zovon.

sovovârf f. n. Tr. V. sovârv.

spadă f. 1. sabie lată cu două tăișuri: *luciul de pe frunte-i cu spada mea voiu șterge* Al.; 2. *fig.* luptă: *spada va decide.* [It. spada].

spadasin m. 1. (în sens bun), luptător: *năpraznici șefi de bandă, eroici spadasini* Al.; 2. (în sens mai adesea rău), bătăuș: *jumătate eroi, jumătate spadasini* Al.

spagă f. 1. spangă: *să-l străpungi cu șpaga* Al.; 2. spatie. [Rus. шпага].

spahii m. pl. corp de călărași turci, în opoziție cu ienicerii: *turcilor, spahiilor, nu dați vânt săbiilor* Pop. [Turc. sipahi, călăreț].

spaimă f. frică mare și neașteptată. [Lat. *expavimen (din expavere, a se speria)].

spăimânta v. a băga spaimă. [Lat. *expavimentare].

spăimântător a. care spăimântă.

spăimântos a. plin de spaimă: *visuri spăimântoase* Isp.

spăimos a. se zice de calul năzuros.

www.dacoromanica.ro

spălà v. 1. a curăța cu apă: *a spăla rufe, vase;* 2. a se face curat: *a se spăla pe obraz;* fig. *a se spăla pe mâini,* a nu lua răspunderea, a arunca vina asupra altuia. [Lat. EX-PER-LAVARE].

spălăcanie f. apă de spălat gura.

spălăci v. a ieși la spălat, a-și pierde coloarea.

spălăcioasă f. plantă cu florile galbene, dispuse în mici capitule, crește prin locuri nisipoase *(Senecio vernalis).*

spălăcit a. decolorat, palid: *ești spălăcit și sarbăd* AL.

spălăciturà f. 1. ceva spălăcit sau rău spălat; 2. *fig.* vin prost.

spălare f. 1. acțiunea de a (se) spăla; 2. Spălarea vaselor, sărbătoare ce cade la 11 Noemvrie.

spălat a. 1. albit, curățat; 2. *fam.* curat. ‖ n. acțiunea de a spăla.

spălătoare f. cârpă de spălat vasele.

spălător m. cel ce spală. ‖ n. vas de spălat mâinile, fața.

spălătoreasă f. femeie ce spală.

spălătorie f. locul unde se spală.

spălăturà f. acțiunea și efectul spălării.

spală-varză m. *fam.* palavragiu.

spalet n. epolet: *ofițeri cu spalete* NEGR.

spalier n. 1. șireag de soldați; 2. alee: *spalieri de portocali* (= fr. *espalier).*

șpalt n. 1. corectură în coloane; 2. bucată de lemn sau de metal pe care se așează literele, în tipografie; 3. piele de animal preparată mai subțire. [Nemț. SPALT, coloană].

spân a. și m. imberb. [Gr. bizantin SPANÓS].

spanac m. 1. plantă leguminoasă ale cării foi, tocate și fierte în unt, sunt o mâncare răcoritoare *(Spinacea oleracea);* 2. *fig.* lucru banal și fără valoare, secătură. [Gr. mod. SPANÁKI].

spânatic a. și m. cam spân.

spance f. pl. varietate de oi, cu lâna albă și botul alb, originare din Polonia sau Ungaria. [Și *spioange:* de origină necunoscută].

spanchiu a. Mold. V. sbanghiu: *tu, spanchie, cum de te hlizești cu țiganii?* AL.

spangă f. sabie-baionetă: *scoase spânga și dete în el* ISP.; a lua în spângi, a bate cumplit. [Formă nazalizată din *șpagă*].

spaniol(esc) a. ce ține de Spania sau de Spaniolt.

spânț (spânz) m. *Bot.* elebor: *cu spânz țăranul vindecă caii bolnavi de dalac.* [Origină necunoscută].

spânzurà v. 1. a atârna: *de câte ori voit-am să spânzur lira 'n cuiu* EM.; 2. a pune în spânzurătoare: *au spânzurat pe hoț;* 3. *fig.* a depinde: *dela ceata spânzura soarta bătăliei* BĂLC. [Lat. EXPENDULARE].

spânzurat a. suspendat: *pădurile spânzurate pe coastele tale* BĂLC. ‖ m. vrednic de ștreang.

spânzurătoare f. trei lemne în formă triangulară servind ca instrument de supliciu pentru condamnați.

sparanghel m. plantă bună de mâncat când e tânără *(Asparagus).* [Mold. *sparangă* = gr. mod. SPARÁNGHI].

spârc m. copilandru: *spârci cu caș ul la gură.* [Buc. *spârc,* slănină = pol. SZPYRKA].

spârcaciu m. V. spurcaciu.

spărcăi v. a spurca: *și plopul e înalt și-l spărcăe cioarele.* [Cf. *spârc*].

sparcetă f. gen de graminee adesea cultivate ca plantă de nutreț *(Onobrychis* = fr. *esparcette).*

spârcui v. 1. a risipi, a împrăștia (sens ieșit din uz); 2. a sfâșia, vorbind de fiare. [Cf. ceh. SPRHATI, a o lua la fugă; pentru raportul logic între cele două sensuri, v. *sparge*].

spărgăcios a. ce se sparge lesne.

spărgătoare f. unealtă de spart nuci, alune.

spărgător m. cel ce sparge.

sparge v. (activ) 1. a risipi o adunare, o armată: *când era să se spargă nunta* ISP. *un soare splendid ce sparge deșii nori* AL.; 2. Mold. Tr. a sfâșia (de haine sau încălțăminte): *are mândra nouă ii, trei sunt rupte, patru sparte* POP. *sărmani în haine sparte prin cari intră gerul* AL. *opinca-i era spartă* AL.; 3. a sfărâma, a face bucăți: *a sparge ghiață, a sparge nuci;* 4. *fig.* a risipi, a ruina: *Dumnezeu nu sparge două case* PANN. ‖ (neutru) a coace și a se deschide: *buboiul a spart.* ‖ (reciproc) 1. a se risipi: *norii se sparseră;* 2. a se sfârși: *s'a spart târgul, nunta;* 3. a se rupe în bucăți; *geamul s'a spart.* [Vechiu-rom. *sparge,* a risipi («*sparse împărăția*», Moxa) = lat. SPARGERE, a împrăștia: s'a restrâns, în limba modernă literară, la noțiunea de a fărâma, vorbind de obiecte mai ales fragile].

spargere f. 1. acțiunea de a (se) sparge; 2. rezultatul ei, efracțiune: *furt prin spargere.*

spărià v. Mold. V. sperià.

spărli v. Mold. a fugi repede, a o șterge: *am spărlit-o la baltă* CR. [Cf. *a se duce pârlii* (v. *pârlea*)].

spart a. 1. împrăștiat: *oștire spartă și risipită* BĂLC.; 2. sfărâmat: *un geam*

www.dacoromanica.ro

spart; 3. risipitor: *mână spartă.* ‖ n. slărşit: *a ajuns şi el la spartul târgului.*

spartă f. plantă din care se fac împletituri: *pălărie de spartă* (=fr. *sparte*).

spărtură f. 1. efectul spargerii; 2. locul unde s'a spart, gaură.

spas n. 1. porţiune de pânză coprinsă între spata şi sulul dela piept; 2. *Bot.* spata dracului. [Tr. *spaţ*; v. *spată*].

spăsenie f. căinţă, smerenie: *de unde atâta spăsenie?* AL. [Slav. SŬPASENIE, mântuire].

spăsi v. 1. a ispăşi: *vei spăşi greşala mumei* EM.; 2. a se căi amarnic. [Slav. SŬPASITI, a mântui].

spăsire f. *fig.* umilinţă: *cum trece cu spăsire şi cum smerit îngenunchiază* AL.

spăsit m. penitent: *luna multe vede, multe ştie şi tot spăsită se pare* AL.

spasm n. contracţiune involuntară şi convulsivă a muşchilor şi a nervilor.

spasmodic a. ce ţine de spasm: *spasmodic lung delir* EM.

spat m. substanţă pietroasă; **spat de Islanda**, carbonat de calce cristalizat, întrebuinţat la fabricarea instrumentelor optice.

spaţ n. Tr. V. spas.

spată f. 1. unul din cele două oase late în josul umărului: *mă doare spata* PANN; 2. coapsă: *spată de bou, de viţel*; 3. spata dinainte a calului (se mai numeşte *arm*, cea dinapoi, *but*); 4. partea răsboiului de ţesut prin care se trag firele de urzitură; 5. spadă: *îi dete în mână spata şi buzduganul domnesc* OD.; 6. spătar: *rezămat în jeţ cu spate* EM.; 7. *Bot.* **spata dracului**, ferigă. [Lat. SPATA, omoplat, pieptenele stativelor, sabie lată cu două tăişuri]. V. spate, spete.

spătar m. od. 1. demnitar ce ţinea spata Domnului; 2. (Marele), căpetenia oştirii muntene, general al cavaleriei; 3. mai târziu, rang de boierie. [Titlu de origină bizantină: SPATARIOS].

spătar n. 1. spate de scaun; 2. partea hamului ce acopere spatele calului.

spătare f. pl. Mold. partea strungei unde stau ciobanii răzămaţi cu spatele de mulg oile.

spătărei m. pl. ostaşi de sub comanda Marelui Spătar.

spătăresc a. ce ţine de Spătar: *breasla spătărească alcătuită de leţegii* FIL.

spătărie f. 1. demnitate de Spătar şi cancelaria sa: *spiona pe toată lumea şi o trăda la spătăr.e* FIL.; 2. sala domnească unde se făceau prezentările şi se ţineau divanele: *sala spătăriei unde era scaunul lui Vodă* OD.

spate f. pl. 1. partea dindărăt a corpului dela grumaz până la rinichi: *a întoarce cuiva spatele* (din lipsă de atenţiune sau din dispreţ); 2. parte dindărăt: *a apuca pe duşman pela spate*; 3. dosul unui lucru: *spatele unui scaun, spatele muntelui.* [Plur. din *spată*, azi luat ca singular (de unde dubletul *spete*)]. V. spete.

spatie f. una din cele două colori negre ale cărţilor de joc. [Gr. mod. SPATHI, sabie, pică (în jocul de cărţi)].

spaţios a. de mare întindere.

spaţiu n. 1. întindere nemărginită; 2. întindere de loc sau de timp.

spătos a. cu spetele late şi ţepene.

special a. ce ţine exclusiv de un lucru: *studii speciale.*

specialist a. şi m. care s'ocupă în special cu lucrul cutare sau cutare: *specialist în boale de ochi.*

specialitate f. 1. caracterul celor speciale; 2. ramură specială de studiu, de comerţ.

specializà v. a indica într'un mod special.

specie f. 1. *Zool.* diviziunea genului: *tigrul e o specie a genului pisica*; specie umană, neamul omenesc; 2. categorie, clasă: *o specie de oameni*; 3. mod de a fi, calitate, fel: *de diferite specii*; 4. *Jur.* caz particular asupra căruia cată a se pronunţa; 5. substanţă farmaceutică, mai ales ierburi aromatice.

specific a. propriu unui lucru în particular: *remediu specific.* ‖ n. medicament ce vindecă negreşit o boală anumită: *medicina cunoaşte puţine specifice* (chinina în friguriile intermitente şi iodul pentru guşă).

specificà v. a exprima în particular, în detaliu: *legea n'a specificat acest caz.*

specificativ a. care specifică.

specimen n. model, mostră.

specios a. ce are o aparenţă de ade văr: *motive specioase.*

spectacol n. 1. tot ce atrage privirile, atenţiunea: *măreţe spectacole ale naturei, spectacolul peirii ce-i dă fiori prin minte* AL.; 2. reprezentaţiune teatrală: *sală de spectacol.*

spectator m. 1. cel ce-i martur ocular al unui eveniment, al unui lucru; 2. cel ce asistă la o reprezentaţiune teatrală.

spectral a. *Fiz.* ce ţine de spectrul solar: *analiză spectrală.*

spectroscop n. instrument de optică cu care se studiază spectrul format de lumină al unui corp depărtat (planetă, stea).

spectru n. 1. figură fantastică, fantomă: *nimeni nu mai crede în apariţiuni de spectre*; 2. *fig.* persoană înaltă, palidă şi slabă: *doi spectri gemeni mâ-*

www.dacoromanica.ro

naţi de o vijelie AL.; 3. *Fiz.* **spectru solar**, imagine prelungită ce produce o fâşie de raze solare trecând prin o prismă de cristal: *colorile spectrului solar sunt: violet, indigo, albastru, verde, galben, portocaliu şi roşu.*

specul m. oglindă: *(razâ) ce'n speculi resfrânte lumina îndoios* BOL.

speculà v. 1. a medita cu atenţiune asupra unei materii; 2. a face proiecte, operaţiuni de finanţe, de comerţ: *a specula asupra vânzării terenurilor;* 3. *fig.* a exploata: *a specula favoarea poporului.*

specula f. combinaţiune de finanţe, întreprindere de bancă, de comerţ.

speculant m. cel ce face specula.

speculaţi(un)e f. 1. acţiunea de a specula, de a medita cu atenţiune; 2. cercetare abstractă, teorie: *speculaţiunile metafizicei;* 3. specula.

speculativ a. care se ţine de speculaţiune, de teorie, mai mult ca de practică.

speculum n. *Med.* un fel de oglindă de care se servesc medicii spre a examina organele interne (urechea, gura, etc.).

speech n. (cit. *spici*), discurs de ocaziune.

spelcă f. V. spilcă.

speleologie f. studiul formaţiunilor cavităţilor naturale ale solului (grote, peşteri, izvoare, etc.).

speluncă f. peşteră: *urşii speluncelor.*

spenţer n. haină fără pulpane. [Nemţ. SPENZER (v. *sprenţur*)].

sperà v. 1. a nădăjdui, a aştepta un bine dorit şi a cărui sosire pare probabilă: *sperăm în viitor;* 2. a avea încredere: *sper în d-ta.*

speranţă f. 1. nădejde, aşteptarea unui bine: *speranţa piere cea din urmă în om;* 2. fiinţă sau lucru în care se speră: *e unica mea speranţă.*

sperare f. 1. acţiunea de a spera; 2. speranţă: *sfânta candelă a sperării* EM.

sperià v. a se înspăimânta [Şi *spăria* = lat. *EXPAVORARE (din PAVOR, frică)].

speriet m. 1. cel apucat de spaimă; 2. pl. spaimă: *un urs grozav care m'a vârît în toţi sperieţii* CR.

sperietoare f. figură de speriat păsările ce strică grânele.

sperietură f. acţiunea de a speria şi efectul ei.

sperios a. care se sperie lesne.

sperjur n. jurământ fals. ‖ m. cel ce a făcut un sperjur.

şperlă f. Mold. cenuşă de cărbuni aprinşi: *a arunca şperlă în ochi;* a da prin şperlă, a prinde cu minciuni (metaforă luată dela frigerea fripturei): *cred că nu mă vei da prin şperlă şi nu-l vei lăsa să mă bată* CR. [Cf. croat SPÈRLITI, a arde (v. *pară*)].

sperma(n)ţet n. alb de balenă: *lumânări de spermanţet.* [Rus. SPERMAŢETŬ (din lat. SPERMA COETI, semânţă de chit)].

speţ m. monedă de argint în valoare de 12 lei, circula în vremea lui Caragea (FIL.). [Nemţ. SPECIES (THALER)].

speţă f. V. specie.

spete f. pl. 1. spate: *a bate la spete;* 2. *fig.* propteà, sprijin: *n'avea spete.* [V. *spate*].

speteală f. durere în partea de sus a picioarelor (la cai).

spetează f. 1. scândură subţire pentru diferite uzuri: *spetezele ferestrei, jugului, smeului;* 2. pl. lemne ce leagă loitrele: *spetezele carului sunt şapte înainte şi trei înapoi;* 3. pl. beţele pe cari se fac iţele la războiul de ţesut; 4. Tr. papură. [Diminutiv din *spată*].

spetì v. 1. a-şi rupe spetele sau mijlocul: *calul s'a spetit;* 2. *fig.* a obosi peste măsură: *munceşti de te speteşti.*

spetit a. 1. cu spetele rupte: *calul spetit e şchiop;* 2. *fig.* cocoşat de muncă excesivă: *moşneagul a rămas pleşuv şi spetit* CR.

speze f. pl. cheltuieli (= it. *spese*).

spic n. capătul superior al paiului grânelor ce conţine grăunţe: *orzul a dat spic;* ca spicul grâului, bălan: *mustăcioara lui spicul grâului* POP. [Lat. SPICUM].

spichinat m. *Bot.* Tr. aspic. [Nemţ. SPIKENARD = lat. *spica nardi*].

spicuì v. 1. a face spic: *grânele au spicuit;* 2. a aduna spice după secerat; 3. *fig.* a culege de ici de colo.

spicuitor m. cel ce spicueşte.

spijă f. Mold. acioae: *clopotul n'a plânge cu limba lui de spijă* EM. [Pol. SPIJA din nemţ. *(Glocken)speise*]. V. schijă.

spilcă f. ac cu gămălie. [Rus. ŞPILĬKA].

spilcui v. *tam.* a se găti.

spilcuit a. scos din cutie: *gătită şi spilcuită cu haine noi* POP.

spin m. 1. partea înţepătoare a unei plante: *nu e trandafir fără spini;* 2. arbust ghimpos ce face porumbe: *oare în ţară nu creşte decât spin?* AL.; spin muscălesc, *Bot.* holeră; 3. *fig.* ceva aspru, dureros: *plină de spin e calea binelui:* a şedea pe spini, a fi foarte nerăbdător. [Lat. SPINA].

spinare f. 1. coloana vertebrală; 2. spatele dela gât până la şale: *îi sare în spinare.* [Lat. (PARS) SPINALIS].

spinărie f. spiniş.

spiniş n. tufiş de spini.

www.dacoromanica.ro

spinos a. 1. plin de spini; 2. *fig.* plin de greutăți: *carieră spinoasă.* [Lat. SPINOSUS].

spintecà v. 1. a deschide pântecele: *a spinteca un miel;* 2. a despica: *a spinteca un lemn;* 3. *fig.* a străbate: *vulturul spintecă văzduhul în falnicul său sbor* GR. AL. [Lat. *EXPANTICARE].

spintecătură f. 1. acțiunea de a spinteca și rezultatul ei; 2. bucată de lemn spintecat.

spioange f. pl. V. spance.

spion m. cel ce spionează.

spionà v. a pândi faptele sau vorbele altuia.

spionaj n. 1. acțiunea de a spiona; 2. meserie de spion.

spirală f. curbă ce se învârtește depărtându-se din ce în ce mai mult dela centrul ei.

spirant a. se zice de consoanele f (v), s (z), h, la a căror rostire se deschide puțin gura.

spiriduș m. 1. drăcușor de care, zice-se, vrăjitorii se servesc în săvârșirea fermecelor lor; 2. *fam.* copil foarte deștept. [Mold. *spirituș* = pol. SPIRYTUŚEK, drăcușor].

spirit n. 1. substanță incorporală: *lumea spiritelor;* 2. sufletul, ca principiu cugetător: *spiritul și corpul;* 3. totalitatea facultăților intelectuale: *operă de spirit;* 4. vioiciune de imaginațiune: *om de spirit;* 5. concepțiune, judecată: *spirit just;* 6. opiniune, dispoziție dominantă: *spiritul secolului, spirit național;* 7. tendență particulară: *spirit de șicană;* 8. inteligență, aptitudine: *are spiritul afacerilor;* 9. adevăratul sens: *spiritul legilor:* 10. apariție, vedenie: *nimeni nu se mai teme de spirite;* 11. mic semn de aspirațiune, în limba greacă: *spirit lin, aspru.*

spiritism n. doctrina celor ce pretind a comunica cu spiritele morților prin mijlocirea unui așa zis mediu.

spiritist a. ce ține de spiritism. ‖ m. cel ce crede în spiritism.

spiritual a. 1. care e spirit, de natura spiritului: *sufletul e spiritual;* 2. care are spirit: *om spiritual;* 3. care denotă spirit: *răspuns spiritual;* 4. ce privește spiritul, sufletul: *părinte spiritual;* 5. ce ține de religiune: *puterea spirituală a Bisericii e foarte diferită de puterea temporală.* ‖ adv. cu spirit: *a vorbi spiritual.*

spiritualism n. doctrina celor ce cred că sufletul e imaterial și nemuritor.

spiritualist a. și m. partizan al spiritualismului: *filozofie spiritualistă.*

spiritualitate f., caracterul celor spirituale: *spiritualitatea sufletului.*

spiritualizà v. 1. a converti sensul literal al unui pasaj într'unul spiritual, alegoric; 2. a da un caracter spiritual, a degaja de materie.

spirituș m. Mold. spiriduș: *spiritușul dracului îi zice* CR.

spirt n. 1. licher alcoolic, alcool: *spirt de vin;* 2. esență: *spirt de ienupăr;* 3. *fig.* (ironic) vioiciune: *e numai spirt.* [Rus. SPIRTŬ].

spirtos a. 1. ce conține spirt: *vin spirtos* AL.; 2. (ironic) spiritual. ‖ spirtoase n. pl. băuturi alcoolice.

spiț n. dantelă lucrată cu igliță: *spițuri și garnituri.* [Nemț. SPITZE].

spiță f. 1. fiecare din razele unei roate; 2. *fig.* grad de înrudire, arbore genealogic: *i-am văzut chiar spița pe pergament lucrată* AL. [Rus. SPITA (din nemț. *Spitze*)]. V. schiță.

spital n. casă de primit și de îngrijit bolnavii lipsiți de mijloace. [Nemț. SPITAL].

spitălatic a. bolnăvicios: *tânăr cam spitălatic.* [Lit. bun de spital].

spițelat a. lung și subțire, înalt și slab. [Lit. subțire ca spița de roată].

spițelnic n. Mold. sfredel, cu trei coarne, cu care se găurește căpățâna roții spre a-i pune spițele.

spițer m. farmacist. [Gr. mod. SPETZIÉRIS (din it. SPECIALE)].

spițerie f. farmacie.

splaiu n. cheiu: *splaiul Dâmboviței.* [Cf. *plaiu*].

spleen n. (cit. *splin*), un fel de ipocondrie ce constă într'o plictiseală fără motiv și în desgustul vieții.

splendid a. strălucitor, măreț.

splendoare f. 1. strălucire: *splendoarea soarelui;* 2. *fig.* lustru de onoare și de glorie: *splendoarea numelui;* 3. măreție, pompă: *splendoarea curții.*

splină v. a se umfla splina (de vitele care mănâncă prea mult).

splină f. 1. viscer așezat între stomac și coastele false; 2. boală de splină; 3. sensuri tehnice: a) speteaza carului ce leagă capetele cracilor piscului; b) piscul saniei; 4. mică plantă cu florile galbene aurii *(Chrysosplenium alternifolium).* [Lat. SPLEN].

splinatic a. și m. bolnav de splină, ipocondru.

spoeală f. 1. albirea pereților unei case; 2. *fig.* lustru (superficial): *spoeală de învățătură.*

spoi v. 1. a da cu var; 2. a acoperi vasele de aramă cu o pătură subțire de cositor (spre a le feri de cocleală); 3. a se drege pe obraz: *femeile își spoesc fața cu alb, cu roșu.* [Slav. SPOITI].

spoitor m. cel ce spoiește vasele de bucătărie.

www.dacoromanica.ro

spolià v. a despoia [= fr. *spolier*].
spoliaţi(un)e f. acţiunea de a spolia şi rezultatul ei.
spoliator m. cel ce despoaie.
spolocanie f. Mold. a doua zi de lăsatul de sec (când se spală vasele). [V. *spălăcanie*].
sponcă f. Mold. **1.** copcă, cataramă: *a ei haină s'a desprins din sponci* Em.; **2.** pl. pe sponci, cu mare economie: *mâncarea cam pe sponci, dar apa mila Domnului* Cr. [Pol. szponka, agrafă].
spondeu n. picior compus din două silabe lungi, în prozodia greco-latină.
spongios a. poros ca buretele.
spontan a. **1.** ce se face de bună voie: *acţiune spontană*; **2.** care se execută dela sine şi fără vr'o cauză exterioară aparentă: *mişcările inimei sunt spontane*.
spontaneitate f. caracterul celor spontane.
spor n. **1.** fecunditate: *a lua sporul vacilor*, a le face sterpe; a lua sporul, a paraliza cuiva acţiunea, a-l reduce la neputinţă (aluziune la babele vrăjitoare cari iau mana vacilor); **2.** folos: *cu spor, fără spor*; **3.** mărire, înmulţire: *e un spor de venituri estimp*; **4.** progres, succes: *spor la lucru*. [Slav. sporŭ, uger: metaforă pastorală (cf. *mană*)].
spor m. *Bot.* corp reproducător al vegetalelor inferioare.
sporadic a. se zice de boalele cari atacă ici-colea indivizi izolaţi, în opoziţiune cu *endemic*, local, şi cu *epidemic*, subit.
sporì v. **1.** a avea spor, a se mări sau înmulţi: *unde's doi puterea creşte şi duşmânul nu sporeşte* Pann; **2.** a prospera, a progresa: *cine vorbeşte, lucrul nu-i sporeşte* Pann; **3.** a flecări: *sporesc din gură multe* Pann.
sporire f. creştere în întindere, mărire: *sporirea ţării strămoşeşti* Od.
sporiş m. *Bot.* Tr. verbină. [Rus. sporyşi (planta e cu *spor* la anumite boale)].
spornic a. cu spor, fecund, productiv.
sporovăi v. a toca verzi şi uscate: *nu sporovăi mai mult* Isp. [Lit. a spori din gură (finala sub influenţa analogică a lui *ciorovăi*)].
sport n. orice exerciţiu sau petrecere sub aerul liber: cursele, vânătoarea, gimnastica, scrima, tirul, etc.
sportiv a. ce ţine de sport: *revistă sportivă*.
spovedanie f. mărturisirea păcatelor. [Slav. ispovĕdanïe].
spovedì v. a-şi mărturisi păcatele (la cele patru posturi). [Slav. ispovĕdati].
spoveditor m. duhovnic.
sprafcă f. od. cercetare judecătorească, anchetă: *făcându-se sprafcă* Al. [Rus. spravka, informaţiune].
sprânceană f. **1.** păr în formă de arc deasupra fiecărui ochiu; **2.** parte răsărită de pământ: **3.** muche, culme: *sprânceana muntelui, dealului*; pe sprânceană, ales dintre mulţi. [Lat. supercilia (sub influenţa analogică a lui *geană*)].
sprâncenat a. **1.** cu sprâncene mari şi dese: *un tânăr sprâncenat* Od.; **2.** ridicat, răsărit: *culmea sprâncenată a munţilor*; **3.** (ironic) expeditiv: *călătorie sprâncenată!*
spre prep. **1.** exprimă o mişcare către un loc: *pornim spre apus, ridicăm ochii spre cer*; **2.** despre timp: *spre seară*; **3.** despre scop sau cauză: *spre binele tău*; **4.** peste (în numerele dela 11—19): *douăsprezece*. [Cf. lat. super].
sprenţ(ur) m. Mold. haină bărbătească scurtă până la brâu şi croită pe talie. [V. *spenţer*].
sprijin n. **1.** suport; **2.** *fig.* protecţiune, ajutor. [Origină necunoscută].
sprijinì v. **1.** a susţine: *Atlas sprijinia cerul pe umăr*; **2.** a se servi ca de un sprijin: *se sprijini în coate*; **3.** *fig.* a se ajuta: *se sprijiniau unii pe alţii*. [V. *sprijin*].
sprinţar a. Mold. **1.** amăgitor: *sprinţar şi înşelător este gândul omului* Cr.; **2.** ţanţoş, cochet: *fata nu e sprinţară*. [Origină necunoscută].
sprinten a. care se mişcă uşor: *ciute sprintene de munte* Em. [Slav. *sŭpretenŭ (cf. slovean spreten, sprinten)].
sprintenie f. însuşirea celui sprinten.
spriţ n. vin amestecat cu apă gazoasă sau minerală. [Nemţ. schpritz: termen introdus de chelnerii austriaci].
spulberà v. **1.** a (se) face praf; **2.** *fig.* a prăpădi, a nimici. [Lat. *expulverare].
spulberatic a. uşuratic.
spumă f. **1.** eflorescenţă albicioasă ce se formează pe un lichid agitat sau în fierbere; spumă de mare, piatră din care se fac obiecte de lux; **2.** balele unor animale: *face spume la gură*; **3.** sudoare ce se grămădeşte pe corpul unui cal: *fugarul alb de spume* Al.; **4.** *fig.* partea coruptă şi depravată a unei societăţi: *spuma asta 'nveninată, astă plebe, äst gunoiu* Em. [Lat. spuma].
spumătoare f. lingură de luat spuma.
spumegà v. **1.** a face spumă: *spumegă vinul în pahare*; **2.** *fig.* a clocoti: *unde spumegă desfrâul în mişcări şi 'n cuvinte* Em. [Formaţiune analogică după *fumegà*].
spumegător a. care spumegă.
spumegos a. spumos: *acolo geme rîul pe patu-i spumegos* Bol.

www.dacoromanica.ro

spumos a. plin de spumă. [Lat. SPUMOSUS].

spune v. 1. a arăta prin vorbe: *spune-mi părerea ta;* 2. a povesti: *a spune un basm;* 3. a denunța: *m'a spus;* 4. a da pe față, a mărturisi: *spune adevărul.* [Lat. EXPONERE (cu sensul lui DICERE în latinitatea medie); sensul intermediar «a arăta» îl posedă macedo-româna].

spurcà v. 1. a face necurat, a murdări: *a spurca o oală;* 2. a viola cele sfinte, a nu ține cele oprite de biserică: *ești letin, de spurci Vinerea?* ISP.; 3. *fig.* a mânji, a necinsti: *de când pe acest pământ, trădarea neagră spurcă pragul sfânt al ospeției?* AL. [Lat. SPURCARE].

spurcaciu m. dropie mică *(Otis tetrax).* [Și *spârcaciu:* v. *spârc*].

spurcăciune f. 1. necurățenie; 2. ceva spurcat: hoit, mortăciune.

spurcat a. 1. necurat: *gânduri spurcate;* 2. *pop.* păgân: *lege spurcată, om spurcat.* ‖ m. necuratul.

spusă f. ceva spus, cuvânt: *spusa noastră era sfântă și frumoasă* EM.

spusc n. zăgaz mobil la gardurile de pescuit. [V. *opust*].

spuză f. 1. cenușă fierbinte: *a coace un ou în spuză;* 2. *fig.* mulțime: *o spuză de copii.* [Albanez ȘPUZĂ].

spuzeală f. bubulițe roșii ce ies pe piele.

spuzi v. refl. a face un fel de arsuri la buze.

squar n. (cit. *scuar*), grădină îngrădită în mijlocul unei piețe publice.

șrapnele f. pl. cartușe de granată: *fierbea văzduhul ca un iad de bombe, de șrapnele* AL. (= engl. *shrapnell*).

st, prescurtare din stânt.

st! int. exprimă tăcere.

stà v. 1. a fi în picioare: *cine stă, nu șade;* 2. a rămânea pe loc: *steteră la luptă;* 3. a locui (permanent sau provizoriu): *unde stați? am star la Londra;* 4. a zăbovi: *unde ai stat atâta?* 5. a înceta: *vântul, ploaia a stat;* 6. a se opri: *trăsura a stat;* 7. a nu lucra nimic: *ce stați (cu mâinile în sân)?* 8. a stărui: *a sta de învățătură, a sta de capul cuiva;* 9. a fi aproape: *stă să cază;* 10. a fi, a se afla într'un fel: *cum stă treaba? cum stai cu sănătatea?* 11. a se potrivi: *nu-ți stă bine pălăria;* 12. *fig.* a se cădea: *nu-ți stă bine să vorbești așa;* 13. a consta: *fericirea nu stă în avuție;* 14. a exista; *ne 'ndoim dac' așa oameni 'ntr'adevăr au stat* GR. AL. [Lat. STARE].

ștab n. stat-major: *ștabul regimentului.* [Nemț. (GENERAL)STAB].

stabil a. 1. statornic; 2. *fig.* durabil.

stabili v. 1. a fixa într'un loc, a instala: *a stabili un ospiciu;* 2. a dovedi: *lucrul a fost stabilit;* 3. a se așeza undeva: *s'a stabilit la Paris.*

stabiliment n. așezământ, ceeace se înființează pentru utilitate publică, pentru exercițiul sau exploatarea unei industrii: *stabiliment de comerț, de instrucțiune.*

stabilitate f. însușirea celor stabile: *stabilitatea unei clădiri;* fig. *stabilitatea unui guvern.*

stacană f. Mold. cană mare: *trage o stacană de bere* AL. [Rus. STAKANĬ, pahar].

stacoj m. rac de mare *(Astacus): un stacoi năpraznic* ISP. [Gr. mod. ASTAKÓS].

stacojiu a. roșu deschis (ca stacojul).

stadiu n. 1. arenă de alergat; 2. măsură itinerară (vr'o 185 m.), la Grecii antici; 3. *fig.* grad de intensitate, starea unui lucru.

ștaer n. valț stirian: *boieri și cocoane au să joace ștaer* AL. [Nemț. STEIER(MARK), Stiria].

ștafetă (stafetă) f. curier special. [Nemț. STAFFETTE].

ștafetar m. ștafetă: *vulturul se va duce ca ștafetar* ISP.

stafidă f. boabe de struguri uscați *(Astaphis): stafide de Corint.* [Gr. mod.].

stafie f. 1. geniu păzitor al locurilor și zidurilor părăsite: *zidarii obișnuiau înnainte, spre a da tărie noilor clădiri, de a îngropa în temelie umbra cuiva măsurată cu o trestie; se credea că cel cu umbra furată muria până în 40 de zile și devenia stafia nevăzută a casei;* 2. fantomă, spectru: *umbre, stafii despletite* AL.; 3. *fig.* femeie bătrână și urîtă: *să fugim până nu se trezește stafia* AL. [Macedo-rom. *stihie,* stafie = gr. mod STOIHEÍON (v. *stihie*)].

stagiar a. privitor la stagiu. ‖ m. cel ce-și face stagiul.

stagiu n. 1. timp de cercare cerut pentru admiterea la unele funcțiuni; 2. locuire de 10 ani în țară, după care se poate dobândi împământenirea: *dispensa de stagiu.*

stagiune f. sezon teatral (= it. *stagione*).

stagnant a. 1. se zice de apele ce nu curg; 2. *fig.* care nu face niciun progres.

stagnare f. starea celor stagnante: *stagnarea apelor, stagnarea afacerilor*

stal n. scaun separat și numerotat într'un teatru,

stalactită f. concrețiune pietroasă c se formează pe bolta unor peșteri pr continua picurare a apelor încărcate c carbonat de calce.

stalagmită f. concrețiune pietroasă ce

www.dacoromanica.ro

se formează în sens invers cu stalactitele peşterilor.

stâlci v. 1. a sdrobi, a fărâma: *eram stâlciţi şi ucişi în fundul prăpastiei* AL.; 2. a bate rău: *să stâlcească un biet om de surugiu* AL.; 3. *fig.* a vorbi stricat o limbă: *stâlceşte franţuzeasca.* [Slav. SŬTLAČŎ, a sdrobi].

stâlp m. 1. tot ce serveă a susţine o clădire, o poartă, un pod; 2. *fig.* sprijin: *boierii cei mari ca nişte stâlpi ai ţării;* 3. fruntaş: *stâlpii partidului;* 4. pl. cele patru evanghelii ce se citesc înainte de înmormântare: *să cheme pe moş popa să-i citească stâlpii* ISP. [Slav. STLŬPŎ. coloană].

stâlpare f. ramură verde ce se împarte în biserică în Dumineca Floriilor: *Dumineca stâlpărilor,* cea dinaintea Paştelor. [Ramurile de curmal sunt aci asimilate unei colonade].

stâlpi v. a pironi ochii.

stâlpit a. şi adv. ţeapăn ca un stâlp: *împăratul rămase stâlpit de mirare* ISP

stâlpnic m. 1. sfânt care şi-a petrecut vieaţa ca sihastru pe vârful unui munte; 2. supranumele sf. Simion, care a trăit 45 de ani pe un vârf de munte lângă Antiohia (serbat la 24 Maiu): *Stâlpnicul, după credinţa poporului, ţine cerul şi pământul.* [Slav. STLŬPĬNIKŎ, care stă pe un stâlp: devenit, prin etimologia populară, coloana universului, un fel de Atlas al mitologiei moderne].

stambă f. 1. materie de bumbac imprimată: *roche de stambă;* 2. tipar: *era vestită şi în stambă dată* PANN. [It. STAMPA, printr'un intermediar grec modern].

stâmbărie f. prăvălie de stofe.

stamboală f. baniţă sau chilă de Stambul: *descarc la zamboale şi 'ncarc la stamboale* POP.

stamine n. *Bot.* organul bărbătesc al florilor.

stampă f. 1. tipar: *a da în stampă;* 2. gravură; 3. *fig.* pecete: *stampa geniului* OD.

stâmpără v. V. astâmpără.

stâmpi v. Mold. a conteni. [Din *tâmpi* cu *s* protetic (v. *stinchi*)].

stampilă v. a pune stampila.

stampilă f. 1. pecete destinată a stabili autenticitatea brevetelor; 2. marcă indicând proveniţa unui lucru.

Stan m. nume bărbătesc foarte răspândit: *Stan sau Bran; Stan-Păţitul,* om cu experienţă îndelungată: *la orice treabă de Stan-Păţitul întreabă* PANN.

stan n. Mold. pieptul cămăşei. [Rus. STANŬ].

stan (stană) n. şi f. bolovan: *stanuri trunchiate despicau negurele* EM.; *se ţăcură stane de piatră* ISP. [Origină necunoscută].

stână f. coliba unde stau ciobanii şi îngrăditura împrejur unde stau oile: *într'o stână stau dela 500—600 de oi.* [Slav. STANŬ, staţie].

stancă f. 1. nume de ţigancă; 2. Mold. cioacă (după coloarea negricioasă a penelor sale).

stâncă f. massă de piatră foarte dură înţepenită în pământ. [V. *stană*].

stâncîu a. stâncos: *în stânga e Carybda sălbatică, stâncie* AL.

stâncos a. plin de stânci.

standoală f. Mold. locul unde se află mai multe coşare sau hambare (pe moşiile cele mari). [Şi *stodoală* = slav. STODOLA, grânar].

stâng a. opus lui drept: *braţul stâng.* ‖ **stânga** f. 1. mâna stângă, partea stângă: *apucă la stânga.* [Cf. it. (MANO) STANCA: lit. mâna cea obosită, cea leneşă (în opoziţiune cu mâna dreaptă, considerată ca activă şi harnică): de mâna stângă se leagă idei nefavorabile: v. *sinistru, stângaciu, şuiu*].

stângăcie f. neîndemânare.

stângaciu a. 1. cel ce se foloseşte de mâna stângă (în loc de cea dreaptă); 2. *fig.* neîndemânatic.

stângăni v. a deranja. [Slav. SUTĚGNŎTI, a încorda, a trage (v. *stingheri*)].

staniol n. cositor în foi: *capsule de staniol pentru sticle.*

staniştе f. Mold. locul unde dorm noaptea vitele pe câmp şi unde se ţin caii de prăsilă; 2. staţie, popas: *se aduna o mulţime de dăscălime la noi, căci aici era staniştea lor* CR. [Slav. STANIŠTE, staţie].

staniu n. V. **cositor.**

stânjen m. 1. veche măsură de lungime: în Muntenia se întrebuinţa *stânjenul lui Şerban-Vodă* (1m.97) şi al lui Constantin-Vodă (2m.02), împărţit în 8 palme, 80 de degete sau 800 linii; iar în Moldova stânjenul (2m.23) era divizat în 8 palme, 64 palmace sau 768 linii; 2. cantitate de lemne de un stânjen; 3. pl. *Bot.* stânjenel. [Slav. SĚJĬNŬ (cu epenteza unui *t*)].

stânjeneală f. piedecă: *să-ţi găsească toate nlesnirile fără stânjeneală* ISP.

stânjenel m. pl. plantă de ornament ale cării foi imită latul săbiei, iar florile-i mari şi frumoase coloarea liliacului (*Iris germanica*). [Diminutiv din *stânjen* şi numit astfel după lunga-i tulpină].

stânjeni v. a pune piedici, a opri dela lucru. [Slav. SŬTĚJITI, a deranja (sub influenţa lui *stângăni*)].

www.dacoromanica.ro

stânjeniu a. violet închis (ca coloarea stânjeneilor): *jaleşul stânjeniu.*

stanog n. Mold. 1. barieră de lemn ce desparte vitele în staul spre a nu se bate ori împunge; 2. priponul calului. [Origină necunoscută].

stanţă f. strofă (în elegie), octavă.

stăpân m. 1. cel ce guvernă, cel ce comandă: *el e stăpân aici;* 2. posesor, proprietar: *stăpânul casei, stăpânul moşiei;* 3. cel ce are servitori, lucrători: *a da de stăpân, a fi la stăpân;* 4. *fig.* care se poate înfrâna: *stăpân pe faptele sale.* [Slav. STOPANŬ, domn].

stăpâni v. 1. a fi stăpân, a guverna: *să stăpânească ţara în pace;* 2. a domina: *patima ce-l stăpânea;* 3. *fig.* a înfrâna, a se reţine: *nu ştie să se stăpânească.*

stăpânire f. 1. dominaţiune: *Negru-Vodă întinzându-şi stăpânirea* BĂLC.; 2. guvern: *porunca stăpânirii;* 3. posesiune, proprietate: *moşia a intrat sub stăpânirea lui.*

stăpânitor a. şi m. care stăpâneşte: proprietar, Domn.

stârc m. numele bătlanului şi al berzei (v. *cocostârc).* [Slav. STRŬKŬ, barză].

stârci v. a se pitula ghemuindu-se: *se stârcise de se făcuse ghem de frig* ISP. [Lit. a se ghemui ca stârcul: imagine luată din apucăturile acestei păsări, care stă pitulată ceasuri întregi pe malul apelor, pândindu-şi prada].

stârcioc n. 1. scaunul vârtelniţei, făcut dintr'un lemn cu trei crăci; 2. fusul vârtelniţei. [Tras din *stârci:* cf. sinonimul *popiciu*].

stare f. 1. acţiunea de a sta: *o stare în calea progresului* BĂLC.; 2. mod de a fi, situaţiunea unei persoane sau a unui lucru: *starea afacerilor, în proastă stare;* 3. condiţiune, profesiune: *stare socială;* 4. poziţiune: *a pune în stare, a fi în stare de a...;* 5. avere (= stare bună: ct. fr. *bien-être): om cu stare.* [V. *stà*]. V. civil.

stareţ m. egumen. [Rus. STAREŢŬ, bătrân şi călugăr în vârstă].

stăreţie f. egumenie: *ne ducea la stăreţie să dăm examen* CR.

stârlici m. pl. Mold. Tr. pete roşii ce denoată descompunerea sângelui: *stârlici, toiag, năsălie* CR. [Origină necunoscută].

stârni v. (activ) 1. a face să iasă vânatul din ascunzătoare: *a stârni iepuri;* 2. a provoca: *viscole stârnia* AL.; 3. a inventa: *vom stârni o neştiută vorbă nouă* NEGR. ‖ (reciproc) 1. a ieşi din culcuş: *se stârniau toţi câinii mahalalei* AL.; 2. a se isca: *s'a stârnit un viscol.* [Origină necunoscută].

staroste m. 1. od. pârcălab; 2. mai marele unei bresle; 3. Mold. şi Tr., mijlocitor de căsătorii: *bun staroste mi-am găsit* CR. [Rus. STAROSTĬ, bătrân (adică om cu experienţă)].

stărosti v. a mijloci o căsătorie: *Paltin Craiu a stărostit* COŞBUC.

starostie f. 1. od. pârcălăbie; 2. întendenţa breslelor: *stărostia voia să-i dea patenta de bogasierie* FIL.; 3. peţit: *a merge în stărostie.*

stârpi v. 1. a smulge bălăriile, a desrădăcina: *a stârpi neghina din grâu;* 2. *fig.* a extermina, a stinge: *a stârpi lupii, a stârpi răul;* 3. Mold. a nu da lapte: *vita bolohănită stârpeşte.* [Lat. EXTIRPARE, a desrădăcina, a scoate cu tulpina cu tot (v. *sterp*)].

stârpiciune f. starea celor sterpe. [Lat. EXTIRPATIONEM].

stârpitură f. 1. copil lepădat; 2. pocitură: *stârpitură de om.*

stărui v. 1. a sta cu răbdare pe un lucru: *stăruind toată ziua la furcă* OD.; 2. a spune mereu şi cu tărie; 3. a rămânea statornic. [Pol. STAROWAC, a insista].

stăruinţă f. 1. calitatea celui ce stărue; 2. statornicie în hotărîri, în păreri.

stăruitor a. care stărueşte.

stârv n. mortăciune, mai ales de animal: *câinele de stârvuri nu moare* PANN. [Slav. STRŬVĬ, cadavru].

stat n. 1. fapta de a sta: *nu e de stat aici;* 2. statură: *mic de stat.* [Lat STATUS].

stat n. 1. listă, inventar: *statul cheltuielilor, a face statele;* State generale, adunarea celor trei stări sociale în Franţa (nobleţa, clerul şi burghezimea): 2. ţara şi forma de guvern a unui popor: *Stat monarhic;* lovitură de **Stat,** măsură ilegală şi violentă, luată de un guvern spre a schimba constituţia ţării; om de **Stat,** cel ce dirijează sau este capabil a dirija afacerile publice; 3. guvernul, administraţiunea unei ţări: *moşiile Statului;* 4. naţiune ce formează o societate politică distinctă: *Statul român;* 5. ţări ce se află sub aceeaş dominaţiune: *Statele-Unite din America* (= fr. *état).*

stătător a. 1. care rămâne în loc: *ape stătătoare;* 2. se zice de piatra nemişcată a morii.

stathuder m. şeful vechii republici a Provinciilor-Unite din Ţările de jos (Olanda).

statică f. partea mecanicei care are de obiect legile de echilibru ale corpurilor solide.

staţiona v. a face o staţiune, a se opri într'un loc.

staţionar a. care rămâne în acelaş

www.dacoromanica.ro

loc. ‖ n. mică corabie de războiu ce supraveghiază intrarea unei rade.

staţi(un)e f. 1. stare scurtă într'un loc; 2. locul unde stau trăsurile publice; 3. locul unde se opresc trenurile spre a depune şi a lua pe călători: *staţiune de cale ,erată;* 4. localitate de băi: *staţiune termală.*

statist m. figurant la operă.

statistic a. ce ţine de statistică: *biurou statistic.*

statistică f. ştiinţă ce face cunoscut întinderea populaţiunii, agricultura, industria, comerţul,

statistician cel ce se ocupă cu statistica.

stativă f. pl. Mold. şi Buc. războiu de ţesut: *nişte sumane să le scoată din stative* CR. [Serb. STATIVA, lit. ceeace stă în picioare].

stat-major n. 1. corp de ofiţeri fără trupă, ataşaţi la un general; Statul-major al armatei se împarte în *Stat-major general,* compus din generali de divizie şi de brigadă, şi *corpul de Stat-major,* compus din ofiţeri dela gradul de colonel până la căpitan incluziv; 2. locul unde se află biurourile Statului-major.

statorì v. a statornici. [V. *statornic*].

statornic a. 1. care rămâne în aceeaş stare: staţionar, stabil; 2. *fig.* care nu se schimbă: permanent. [Din vechiu-rom. *stătoriu* = lat. STATOREM].

statornicì v. a stabili, a regula, a fixa.

statornicie f. tărie sufletească.

statuà v. a ordona, a regula.

statuă f. 1. figură de plin relief ce reprezentă o fiinţă vie pe deaîntregul; 2. *fig.* om lipsit de acţiune şi mişcare.

statuar a. privitor la statui: *arta statuară.* ‖ m. sculptor care face statui.

statuetă f. statuă mică.

Statu-Palmă m. V. **Barbă-cot.** [Lit. înalt de o palmă].

statu-quo n. starea în care se află acuma lucrurile sau se aflau înaintea ostilităţilor: *a menţine statu quo.*

statură f. statul sau înălţimea taliei unui om, unui animal.

statut n. 1. regulament, şi în special legea fundamentală a ţării proclamată de Cuza-Vodă în 1864; 2. regulă stabilită pentru organizarea unei societăţi.

stătut a. 1. ce stă pe loc şi se strică: *apă stătută;* 2. rânced: *bucate stătute;* 3. dăulat: *cal stătut;* 4. cam bătrân: *un flăcău stătut* CR.; fig. *generaţie stătută* GR. AL.

staul n. îngrădire pentru vite. [Lat. STABULUM].

stavă f. Tr. herghelie: *la ştava Ungurului* POP. [Cf. albanez STAVĂ, mulţime].

stăvar m. Tr. herghelegiu: *s'adoarmă stăvarii, să le fur armăsarii* POP.

stăvì v. a se statornici: *şoarecii nu se mai stăviau prin casă* ISP. [Cf. slav. STAVITI, a consta].

stavilă f. 1. barieră, obstacol; 2. lemnărie sau zidărie ce opreşte apa să nu se reverse. [Slav. STAVILO, cumpănă].

stăvilar n. 1. lemn cu patru stâlpi pentru o stavilă de ape; 2. *fig.* obstacol.

stăvilì v. 1. a pune o stavilă; 2. *fig.* a opri în loc: *să se grăbească a stăvili furtuna* BĂLC.

stavrofor m. preot sau arhimandrit care poartă o cruce (ca distincţiune eclezіastică). [Gr. mod.].

stea f. 1. nume dat tuturor astrelor, afară de soarele şi luna: *stelele sunt tot atâţia sori cari ne par aşa de mici din cauza imensei lor depărtări;* 2. destin, pretinsă influenţă a stelelor; poporul crede că tot omul are câte o stea de care e tainic legată soarta lui; întunecarea stelei amenинţă o primejdie, iar căderea ei prevesteşte peirea: *e născut sub o stea fericită, a căuta la stele;* a cădea steaua, a fi rău de cineva, a muri; cu stea în frunte, predestinat, favorit al norocului: *împăraţi cu steaua în frunte* AL.; 3. pată albă pe fruntea calului; a vedea stele verzi (înaintea ochilor), a nu vedea de ameţeală; 4. asterisc; 5. stea mare de hârtie poleită şi luminată pe dinăuntru cu care copiii de şcoală, în cete de câte trei, umblă în sărbătorile Crăciunului din casă în casă, rostind *cântece de stea* sau colinde; 6. insigniu de decoraţiune: *Steaua României a fost înfiinţată la 1877* (spre a recompensa servicii civile şi militare făcute Statului român) *şi numără 5 clase* (500 cavaleri, 300 ofiţeri, 120 comandanţi, 60 mari-ofiţeri şi 20 mari-cruci). [Lat. STELLA].

steag n. 1. stofă de diferite colori, prinsă de o prăjină şi servind a ralia pe soldaţii unui regiment, a distinge o naţiune de alta: *steagul tricolor;* 2. od. escadron: *cu trei steaguri de oşteni slujitori;* banii steagului, od. dare impusă cu ocaziunea unei noui instalaţiuni în domnie. [Slav. STĚGŬ, flamură].

steajer n. par în mijlocul ariei: *strânge funia la steajer.* [Bulg. STEJER, bârnă].

şteap n. ghimpe: *scoate-mi şteapul ce mi-a intrat în labă* ISP.; 2. Mold. bucată de lemn ce ciobanul svârle după oi. [Slav. ŠTEPA, aşchie].

stearină f. substanţă solidă extrasă din grăsimea oilor, o combinaţiune de acid stearic şi de glicerină.

steatită f. piatră moale, un fel de

www.dacoromanica.ro

cretă colorată de care se servesc croitorii pentru a face însemnări pe stofă.

steblă f. mănunchiu: *steble de busuioc* Isp. [Slav. стѣблo, cotor].

steclă f. Mold. V. sticlă.

steeple-chase n. (cit. *stiplceiz*), alergare de-a călarele peste câmp.

stegar m. cel ce poartă steagul.

steiu n stană: *căţărându-se din steiu în steiu* Isp. [Origină necunoscută].

stejar m. **1.** arbore mare şi frumos, produce ghindă şi poate ajunge la o grosime şi înălţime foarte mare *(Quercus)*: specii de stejar: cer, gârniţă, ghindar, gorun, şledun, tufan; **2.** lemn de stejar: *din stejar se fac mobile elegante*: **3.** *fig.* simbol al tăriei şi puterii fizice: *Român verde ca stejarul.* [Cf. bulg. стрjер, trunchiu, bârnă, şi croat стрj, soiu de stejar].

stejăriş n. pădure de stejari: *s'ascunde colo în stejăriş* Al.

stelă f. coloană fără capitel, acoperită cu o inscripţiune: *stelă funerară.*

stelar a. ce ţine de stele: *lumină stelară.*

stelì v. a lumina trecător ca o stea, a scînteia.

stelin a. de stele: *noaptea 'şi pune stema feerică, stelină* Al.

stelişoară f. **1.** specie de mărgăriţă: *stelişoare, blânde nalbe* Al.; **2.** tăiţei în formă de stele.

stelniţă f. Mold. Tr. păduche de lemn. [Slav. стѣница].

stelos a. înstelat: *cerul cel stelos* Bol.

steluţă f. **1.** asterisc; **2.** bucată de sticlă în formă de stea pentru policandre; **3.** pl. stelişoare; **4.** *Bot.* Mold. bătrâniş.

stemă f. **1.** piatră scumpă: *bouri 'nalţi cu steme 'n frunte* Em.; **2.** diademă: *şi-ţi pun pe frunte o stemă şi la picioare un tron* Al.; **3.** *fig.* odor: *copilul era stema casei* Pop.; **4.** armării, blazon. [Gr. bizantin στέμμα, coroană (v. *stimă* şi *nestemată*)].

stenahorie f. *fig.* turburare sufletească, nelinişte: *dela o vreme îmi venise stenahoria* Al. [Gr. mod.: lit. strâmtoare].

stenograf m. cel ce practică arta stenografiei.

stenografià v. a scrie prin stenografie: *a stenografia un discurs.*

stenografic a. ce ţine de stenografie.

stenografie f. arta de a scrie cu prescurtări tot aşa de repede ca şi vorba.

stenos n. astm. [Gr. mod.].

stepă f. câmpie întinsă şi stearpă, în Ungaria şi Rusia.

stepenă f. treaptă (vorbă ieşită din uz); fig. *pe aşa stepenă înaltă* Al.; *stepene de codri.* [Slav. стєпєнь, grad].

ster m. măsură egală cu un metru cub, de măsurat lemnele de încălzit.

şterc n. gunoiu: *nu vedea ştercul în ochiul altuia, ci vezi bârna din ochiul tău* (proverb evangelic). [Lat. stercus].

stereometrie f. partea geometriei ce tratează despre măsurarea solidelor.

stereoscop n. instrument de optică prin mijlocul căruia imaginile plane apar în relief.

stereotip a. **1.** tipărit cu planse ale căror caractere nu sunt mobile şi cari se conservă pentru tiparuri noui: *ediţiune stereotipă*; **2.** *fig.* neschimbat.

stereotipà v. a tipări cu planşe stereotipe.

stereotipie f. arta celui ce toarnă şi lucrează planşele de litere ale căror caractere rămân stabile.

ştergar n. pânză de şters; **2.** marama (în Oltenia): *ştergare de borangic.*

ştergătoare f. cârpă de şters.

şterge v. **1.** a face să dispară figura, colorile, întipărirea unui lucru: *a şterge o pată, a şterge cu buretele*; **2** a scoate apa, praful, prin frecare: *a şterge mâinile, a şterge de praf*; **3.** a rade ceva scris: *a şterge un articol din lege*; **4.** a nimici: *a şterge depe faţa pământului*; **5.** a curăţa, a purifica: *a şterge depe frunte pata unei înfamii*; **6.** *fig.* a face să se uite: *nu era om în mintea căruia să se şteargă lesne o înfruntare* Cd.; **7.** *fam.* a fura: *hoţul mi-a şters ceasul*; a o şterge, a peri din ochi; **8.** a da o lovitură pe furiş: *i-a şters o palmă*; **9.** a dispare: *vechile-i instituţii se şterg, se nimicesc* Gr. Al. [Lat. extergere].

steril a. sterp.

sterilitate f. însuşirea celor sterile.

sterilizà v. **1.** a face steril; **2.** a distruge fermenţii vătămători dintr'o substanţă: *a steriliza o apă.*

steriţă f. parte în spre care bate vântul: *în steriţa vântului* Pop. [Origină necunoscută].

sterp a. **1.** care nu produce, care nu dă roade: *pământ sterp*; **2.** *fig.* sec, arid: *oameni vitregi cu inimile sterpe*; **3.** care nu poate avea copii: *femeie stearpă*; **4.** se zice a) de oile care nu fată; b) de porumbul cu boabe rare. [Lat. *extirpus (din stirps, trunchiu), fără vlăstari: metaforă primitiv agricolă (cf. *stârpì*), trecută apoi asupra fiinţelor vii de partea femeiască].

sterp n. scocul prin care apa curge când stă moara. [Lit. scocul sterp, care nu foloseşte morii].

sterpar n. cioban care păzeşte sterpele cu berbeci.

www.dacoromanica.ro

șterpeli v. a atinge ușor în treacăt: *acest muncitor numai șterpelește pământul;* **2.** a o șterge: *am șterpelit-o d'acasă* CR.; **3.** a sustrage, a fura. [Origină necunoscută].

șters a. **1.** fără lustru: *coloare ștearsă;* **2.** ros prin frecare: *monedă ștearsă.*

ștersătură f. ceva șters.

șterț n. **1.** fitil de opaiț; **2.** lampa minerilor ardeleni. [Origină necunoscută].

ștevie f. mare plantă erbacee cu florile verzui și cu frunzele comestibile *(Rumex patientia).* [Slav. ŠTAVIE].

ști v. **1.** a cunoaște cu deplină cunoștință: *știe geografia;* **2.** a coprinde și ținea minte: *știe lecțiunea;* **3.** a se pricepe: *nu știe să lucreze;* **4.** a fi informat: *știu că a plecat.* [Lat. SCIRE].

stibiu n alt nume dat antimoniului.

sticlă f. **1.** substanță dură, străvezie și fragilă, ce se obține prin fuziunea nisipului amestecat cu potasă sau sodă: *din sticlă se fac microscoape și telescoape, oglinzi și vase;* **2.** vas de băut, din sticlă; **3.** conținutul unei sticle: *o sticlă cu apă;* **4.** pl. *fam.* ochelari: *cu sticle în ochi* CAR. [Mold. *steclă* = slav. STĚKLO].

sticlar m. cel ce face sau vinde vase de sticlă.

sticlărie f. **1.** fabrică de sticlă; **2.** arta de a face sticla; **3.** scule de sticle.

sticlete m. Mold. V. stiglete.

sticli v. a luci fix: *ochii săi sticliau.*

sticlit a cu privire fixă: *cu fețele pălite, cu ochii sticliți* OD.

sticlos a. lucios ca sticla.

sticluță f. sticlă mică cu dop.

stifos a. înțepător la gust: *pelinurile stifoase* OD. [Gr. mod. STYPHÓS].

știft n. țintă fără cap, la cizmari. [Nemț. STIFT].

stiglete (sticlete) m. **1.** frumoasă pasăre cântăreață din ordinul vrăbiilor, cu capul roșcat și aripile pătate cu galben, alb. roșu și negru *(Fringilla carduelis);* **2.** *fam.* gardist; **3.** pl. Mold. gărgăuni: *e cu stiglești la cap.* [Mold. și *stigleț* = nemț. STIEGLITZ].

stigmat n. semn de infamie, urmă rușinoasă și funestă: *în veci să porți stigmatul ce 'nfioară pe mișei* AL. ‖ **1.** *Bot.* partea superioară a pistilului; **2.** *Zool.* pl. organe exterioare de respirațiune la insecte.

stigmatiză v. a înfiera (și *fig.*).

stih n. **1.** vers (azi mai mult ironic): *stihuri de dragoste; Beldiman vestind în stihuri de răsboiul inimic* EM.; **2.** verset din psalmi. [Gr. mod.].

stihar n. primul veșmânt, în formia unei tunici undulătoare, ce preotul pune în timpul slujbei. [De origină slavo-greacă: lit. veșmânt de cântat stihurile].

stihie f. **1.** element: *stihii a lumii patru* EM.; **2.** spirit elementar, stafie: *toate stihiile năpădesc pe mine* AL. [Gr. mod. (din vechiu-gr. STOIHEÍON, element, spirit)]. V. s'afie.

stihoavnă f. cântare bisericească precesă de un stih mai lung: *cele opt glasuri cu stihoavnele.* [V. *stih*].

stihuire f. arta versurilor, versificațiune: *prin frumoasă stihuire să pătrunză al meu nume* EM.

știință f. știre: *n'am nicio știință despre aceasta.* [Lat. SCIENTIA].

știință f. **1.** cunoștință despre ceva: *știința binelui și a răului;* **2.** totalitatea de cunoștințe într'o materie: științe politice (de Stat), cele ce privesc Statul și anume: istoria politică, statistica, dreptul ginților, economia politică, finanțele și administrațiunea politică; **3.** erudițiune dobândită prin citire, meditațiune: *are multă știință.*

științific a. relativ la știință: *a trata chestiuni științifice.*

stil n. **1.** bold cu care cei vechi scriau pe tăbliță unse cu ceară; **2.** *fig.* mod de a exprima prin scris cugetările sale; **3.** mod de a exprima propriu unei stări sau profesiuni: *stil advocățesc;* **4.** mod de a scrie propriu unui mare scriitor: *stilul e omul;* **5.** în frumoasele arte (arhitectură, decorațiune, mobilat), mod de a executa particular artistului: *stilul lui Rafael;* **6.** caracterul compoziției: *această compoziție e de un stil arhaic;* **7.** mod de a indica timpul (după calendarul Iulian sau Gregorian): *1 Noemvrie stil vechiu corespunde lui 14 Noemvrie stil nou;* **8.** *Bot.* partea pistilului între ovariu și stigmat.

stilet n. pumnal cu limba triangulară

stiletel n. stil, bold mic: *pe tăbliți de ceară scriind cu un stiletel* AL.

stilist m. scriitor artist sub raportul stilului.

stilistică f. teoria regulelor de stil, o parte a retoricei.

stilizà v. a redacta într'un stil bun, a exprima cu preciziune.

stimà v. a prețui, a pune preț pe.

stimă f. stemă în frunte: *animalele cu stimă se cred a fi născrăvane.* [Vechiu-rom. *stimă*, piatră scumpă «(mărgăritariu:..., *stimă*», Moxa); v. *stemă*].

stimă f. Mold. **1.** demon, stafie ce păzește comorile necurate: *apoi se arată stima comorii;* stima apei, un fel de geniu al rîurilor: are stimă, nu-i lucru curat; **2.** pocitură: *ești stima oamenilor.* [Vorbă identică cu cea precedentă, genii păzitori de comori purtând o cunună de pietre scumpe].

www.dacoromanica.ro

stimă f. 1. consideraţiune; 2. opiniune, judecată.

stimabil a. care merită stimă.

stimulà v. 1. a îmboldi, a excita; 2. *Med.* a activa funcţiunile organismului.

stimulent n. 1. ceeace stimulează: *a face uz de stimulente*; 2. *fig.* îmboldire: *un stimulent în contra apatiei.*

stinchì v. Mold. a înceta, a conteni: *tu nu mai stincheşti cu braşoave* Cr. [Rostire dialectală din *stâmpì*].

stindard n. 1. steag de răsboiu; 2. *fig.* semn de raliare.

stinge v. 1. a năbuşi focul: *a stinge lumânarea*; 2. *fig.* a extermina: *bătu pe duşmani de-i stinse*; 3. a face să înceteze: *a stinge o datorie*; 4. a se pierde cu totul: *atâtea popoare s'au stins*; 5. a potoli: *a-şi stinge setea*; 6. a muri cu încetul: *s'a stins în floarea vieţii.* [Lat. EXTINGUERE].

stingher a. 1. desperechiat, neînvăţat la jug; 2. *fig.* defectuos, izolat: *vorbe stinghere.* [Tras din *stingheri*].

stinghereală f. turburare: *fără s'aducem nicio stinghereală* Isp.

stingherì v. a deranja, a opri de a face: *de ce vă stingheriţi din lucru?* Isp. [*Stingheri* e o disimilaţiune din *stângâni*].

stinghie f. bucată transversală de lemn sau de fier, servind a susţine: *stinghii de paturi.* [Rut. STĚGHELĬ, stinghie].

stinghii pl. vintre: *umflătură la stinghii.* [Slav. *STĚGNO, şold (= STEGNO)].

stins n. fapta de a stinge: *după stinsul lumânărilor.*

ştioalnă f. Mold. Tr. 1. fântână nepietruită; 2. loc mai adânc în albia unui riu: *ştioalna unde mă scăldam* Cr. [Ung. STOLNA (din nemţ, *Stollen*)].

ştiob n. Mold. jghiab pentru porci, câini. [Maramureş *ştiob*, putină fără fund, scorbură de fântână: cf. slovean STOP, stâlp (v. *ştiubeiu*)].

ştiobâlc! int. exprimă sunetul produs prin scufundare bruscă: *ştiobâlc! s'a dus* Al. [Onomatopee].

ştioldic n. Mold. prăjină cu care pescarul umblă în apă, ca să iasă peştii la leasă sau la vârşie. [Şi *ştiulbuc*: origină necunoscută].

stipendià v. 1. a ţinea cu leafă; 2. a da un stipendiu.

stipendist m. bursier.

stipendiu n. bursă, ajutor băneşc.

stipulà v. a enunţa pozitiv, a conveni despre ceva într'un contract.

stipulă f. *Bot.* mic apendice la baza frunzelor.

stipulaţi(un)e f. clauze, condiţiuni enunţate într'un contract.

ştir m. plantă ale cării frunze ovale ţăranul le mănâncă gătite cu borş, mai ales în zilele de post *(Amarantus frumentaceus)*: *ştirul e o varietate de amarant.* [Serb. ŠTIR].

ştirb a. 1. tocit; 2. fără dinţi: *babă ştirbă.* [Slav. ŠTRŬBŬ]. ‖ m. om fără dinţi.

ştirbì v. 1. a rupe colţul: *a ştirbi un cuţit, un dinte*; 2. a strica: *s'a ştirbit ceva din corabie*; 3. *fig.* a tăia, a împutina: *zilele de lucru să nu le ştirbească* Pann.

ştirbină f. 1. ştirbitură; 2. locul unde se rupe o măsea la roata morii: *lasă că vine roata la ştirbină.* [Slav. ŠTRŬBINA, fragment, lacună].

ştirbit a. *fig.* nedreptăţit: *râzând de strâmbările bieţilor ştirbiţi* Od.

ştirbitură f. 1. ceva ştirbit, gaură de dinte; 2. împuţinare: *plătesc întreg şi fără nicio ştirbitură*; 3. *fig.* om ştirb, femeie ştirbă.

ştire f. 1. actiunea de a şti; 2. ceeace se ştie, ce se află, informaţiune, veste: *a da de ştire cuiva*; 3. ştiinţă: *cu ştire, fără ştire.* [V. *şti*].

stirigie f. Mold. cărbune de fum. [Origină necunoscută].

stirigoaie f. plantă veninoasă cu florile albe şi pe din afară verzui, întrebuinţată în medicină *(Veratrum album)*: poporul o întrebuinţează ca insecticid şi pentru a vindeca râia. [Buc. *strigoaie*].

ştiros a. acricios (ca ştirul).

ştiubeciu n. V. ştubeciu.

ştiubeiu n. Mold stup făcut dintr'un butuc găurit: *să strâng un ştiubeiu plin de galbeni* Cr. [V. *ştiob*; cf. serb. STUBA. stâlp şi scară făcută dintr'o scorbură de copaciu, şi STUBLINA, trunchiu găunos servind de rezervoriu de apă; sensul primitiv e obiect de formă oblongă ca un stâlp].

ştiucă f. peşte foarte lacom de ape dulci, cu carnea albă şi tare, cu capul turtit şi dinţii ascuţiţi *(Esox lucius)*. [Bulg. ŠTIUKA].

ştiulbuc n. V. ştioldic.

ştiulete m. V. stulete.

ştiut a. 1. cunoscut: *e lucru ştiut*; 2. ce se ştie: *lecţiune ştiută.*

ştiutor m. cel ce ştie, învăţat: *ştiutor de limbi.*

stoarce v. 1. a face să iasă, a scoate strângând sau apăsând cu putere: *a stoarce o lămâie*; 2. a apăsa cu teascul ca să iasă zeama: *a stoarce struguri*; 3. *fig.* a seca de puteri, a despuia: *a stoarce ţara de oameni şi de bani.* [Lat. EXTORQUERE].

stoarcere f. lucrarea de a stoarce.

stobor m. 1. stâlp, sărbătoare bâbească

www.dacoromanica.ro

a doua zi după un sfânt: *Stoborul Blagoveștenilor, Stoborul Sămpietrului* (v. aceste nume); **2.** par ascuțit; **3.** pl. gard din scânduri așezate vertical: *îl chemă la stobor.* [Slav. STOBORŬ, stâlp].

stoci v. Mold. **1.** a stoarce o rană; **2.** *fig.* a seca, a slei. [Rus. STOČITI, a uza măcinând, etc.].

stocit a. Mold. stors, secat: *fiarbă-vă mânia 'n vinele stocite* EM.

stock n. **1.** cantitate de mărfuri aflate în prăvălie sau în piața unui oraș comercial; **2.** capital de fond al unei societăți pe acțiuni.

stockfisch m. bacală uscată.

stodolă f. V. standoală.

stofă f. **1.** orice fel de țesătură (mai ales cele de lână): *stofă de lână;* **2.** *fig.* calitate, merit: *are stofă de ministru;* **3.** dispozițiuni fericite: *e stofă în acest tânăr.* [Sas STOFF; sensurile figurate după fr. *étoffe*].

stog n. claie de grâu sau de fân: *adună fânul în căpiți și le clădește apoi în stoguri* AL. [Bulg. STOGŬ]. ‖ adv. în formă de stog: *un munte se înalță stog în fața noastră.*

stogoman a. se zice de oile jumătate țigăi. [V. *stogoș*].

stogoș a. se zice de o varietate de oi (provenită din încrucișarea țigăilor cu țurcanele) cu lâna mai puțin lungă și moale. [Și *stogoman*, dintr'un primitiv *stog*, de origină necunoscută].

stogoșat a. lățos și aspru (ca lâna oilor stogoașe): *cu căciule stogoșate* ISP.

stoic a. **1.** ce ține de stoicism: *doctrina stoică;* **2.** care are nesimțirea și tăria sufletească a filozofilor stoici. ‖ m. **1.** cel ce practică stoicismul; **2.** *fig.* om ferm, sever și neclintit.

stoicism n. doctrină filozofică a lui Zenon, care punea fericirea în împlinirea datoriei și în practica virtuții; **2.** *fig.* statornicie, austeritate de moravuri.

stol n. **1.** massă în mișcare: *stolul oștirilor turcesti* BĂLC.; **2.** cârd de păsări ce sboară împreună: *din zare depărtată răsar' un stol de corbi* EM.; **3.** *fig.* grămadă: *stoluri, stoluri trec prin minte dulci iluzii* EM. [Gr. bizantin STÓLOS, flotă, termen nautic cu sensul generalizat: mare număr de corăbii, mulțime de lucruri sau de ființe în mișcare].

stoler m. Mold. tâmplar. [Rus. STOLIARŬ (din STOLŬ, masă)].

stolisi v. a se dichisi: *începură să se stolisească cu tot ce aveau mai bun* POP. [Gr. STOLÍZO, a împodobi, a decora, prin intermediul aoristului].

stolnic m. marele bucătar care purta grijă de masa domnească; de el depindeau bucătarii, grădinarii și pescarii Curții. [Slav. STOLINĬKŬ, intendentul mesei (din STOLŬ, masă)].

stolnicei m. pl. ostași sub comanda stolnicului.

stomac n. organ interior ce primește și mistuește alimentele.

stomacal a. ce ține de stomac.

stor n. cortină la ferestre ce se ridică sau se lasă cu un resort.

storno n. termen comercial: rectificarea unui articol de contabilitate printr'un adaos ulterior.

stors a. **1.** apăsat tare; **2.** *fig.* secat de puteri. ‖ n. acțiunea de a stoarce: *storsul vinului.*

stos n. joc nemțesc în cărți numit și *faraon*, introdus de ofițerii muscali în 1804. [Rus. ȘTOSŬ, lit. dătătură de noroc în jocul în cărți (din nemț. *Stoss*, joc de hazard)].

stosar m. jucător în stos.

stosărie f. jocul în stos.

stră... particulă ce exprimă intensitatea unei acțiuni sau gradul superior al unei calități. [Lat. EXTRA].

străbate v. **1.** a călca un loc în toate direcțiunile: *a străbate o țară;* **2.** a trece prin: *a străbate o pădure;* **3.** *fig.* a pătrunde: *sgomotul străbătu până la noi.* [Cf. a *bate* câmpii].

străbun m. pl. **1.** părinții părinților noștri; **2.** cei ce au trăit înaintea noastră. [V. *bun*]. ‖ a. moștenit dela străbuni: *datini străbune.*

strachină f. vas de pământ: *a călca în străchini,* a fi prost, beat, fudul. [Gr. bizantin OSTRAKINA, (oală) de pământ: inițiala a căzut prin confuziune cu articolul].

străcurà v. V. strecurà.

stradă f. uliță.

strădalnic a. Mold. străduitor: *moșu era strădalnic* CR. [Tras din slav. STRADALĬNŬ, care suferă].

strădanie f. mare osteneală: *triumfurile ce încununară strădaniile lor* BĂLC. [Slav. STRADANIĬE, suferință].

strădănuì v. a se strădui: *cât s'a strădănuit cu învățătura* AL.

stradelă f. stradă mică.

străduì v. a-și da silință mare, a se sârgui mult. [Slav. STRADAVATI, a suferi].

străduință f. opintire, sârguință.

străduitor a. care se străduește.

ștraf n. *pop.* amendă: *o cocoană plătise ștraf la Viena* GHICA. [Rus. ȘTRAFŬ (din nemț. *Straf*).

străfigà v. a strănuta (provincialism oltenesc). [Origină necunoscută].

străfulgerà v. a arunca fulgere.

străgălie f. cerculeț de fier pe lângă capătul osiei (spre a împiedica frecarea

www.dacoromanica.ro

căpătânei cu umărul podului). [Origină necunoscută].

străgăneală f. şicană, piedecă: *să întâmpine tot felul de străgăneli* Isp.

străgăni v. a amâna după plac, a purta cu vorba: *să mai străgănesc pe vinovat* Car. [V. *trăgăni*].

străin a. 1. care e de altă naţiune sau din altă ţară: *obiceiuri străine*; 2. ce nu e al său: *avere străină*. [Redus din *străninu* = slav. странинъ]. ‖ m. om din altă ţară: *au venit mulţi străini*.

străinătate f. ţară străină: *a pleca în străinătate*.

străinism n. vorbă sau datină străină.

straiţă f. Tr. traistă: *o straiţă de ceapă*. [Albanez straţa].

straiu n. 1. pătură lăţoasă de lână de învelit noaptea; 2. pl. Mold. haine, ţoale: *îmbrăcat în straie nemţeşti* Cr ; *straiu de purpură şi aur peste ţarina cea grea* Em. [Banat *straniu*: de origină necunoscută].

străjă f. 1. gardă, sentinelă: *o străjă de călăraşi*; fig. *străjarii par o străjă de giganţi* Em.; 2. barieră; 3. patrulă. [Slav. straja, pază].

străjer (**străjar**) m. paznic: *un străjer îl întreabă* Cr. [Serb. strajar, gardian].

străjnic n. carte bisericească ce conţine ritualul prescris pentru săptămâna cea mare a Patimilor: *Străjnicul e partea integrantă a Triodului*. [Şi *strastnic* = slav. страстникъ, care pătimeşte (din страсть, patimă)].

străjnic m. Mold. cârlan căruia s'a tuns coama. [Slav. стрижникъ, tuns].

străluci v. 1. a luci foarte tare; 2. fig. a se distinge. [Lat. *extralucire].

strălucit a. fig. ilustru.

strălucitor a. care străluceşte.

strămătură f. lână vopsită cu care ţărancele fac scoarţe. [Scurtat din *destrămătură*].

strâmb a. 1. curb: *linie strâmbă*; 2. întors la o parte: *gură strâmbă*; 3. pieziş: *căutătură strâmbă*; 4. fig. nedrept: *judecată strâmbă*. [Lat. vulg. strambus = clasic strabus]. ‖ adv. fals: *a jura strâmb*.

strâmbă v. 1. a face strâmb: *a strâmba un lemn*; 2. a face grimase (în batjocură sau dispreţ): *ce te strâmbi la el?*

Strâmbă-lemne m. în basme, uriaş năsdrăvan care îndoaie copacii codrilor: *Strâmbă-lemne, uragan de vijelie* Al.

strâmbătate f. fig. nedreptate.

strâmbătură f. grimasă.

strămoş m. străbun: *din moşi strămoşi*. [V. *moş* (cf. *străbun*)].

strămoşesc a. moştenit dela strămoşi: *păcatul strămoşesc*.

strâmt a. îngust. [Lat. strictus (influenţat de *strânge*)].

strâmtă v. a (se) face strâmt.

strâmtări m. pl. Mold. ţări înguşti.

strâmtaş n. sbaltul calului.

strâmtoare f. 1. loc strâmt sau înfundat între doi munţi: *strâmtoarea Termopilelor*; 2. braţ îngust de mare între două uscaturi: *strâmtoarea de Gibraltar*; 3. fig. lipsă mare: *se află în mare strâmtoare*.

strâmtorâ v. a aduce la strâmtoare.

strâmtorare f. fig. ananghe.

strâmtorat a. 1. adus la strâmtoare, constrâns; 2. care s'află în nevoie.

strămurare f. 1. bold de înţepat vitele; 2. cracă subţire şi fragedă. [Dela *strămur* = lat. stimulus].

strămută v. a muta dintr'un loc într'altul. [Lat. *extramutare].

strană f. 1. locul destinat pentru cântăreţi şi aşezat pe ambele laturi ale corului; 2. pl. jeţ în biserică: *strana domnească*. [Slav. strana, regiune, latură].

strănepot m. 1. fiu de nepot sau de nepoată; 2. pl. posteritatea cea mai depărtată, urmaşii îndepărtaţi: *strănepoţii noştri*.

strângător a. şi m. care strânge.

strânge v. 1. a apăsa cu putere: *a strânge mâna, a strânge de gât*; 2. a face mai strâmt: *a strânge un nod*; 3. a apropia: *a-şi strânge picioarele*; 4. a pune la adăpost, a grămădi: *a strânge bucatele câmpului*; 5. a aduna, a economisi: *a strânge bani albi pentru zile negre*; 6. a percepe: *a strânge dările*; 7. a se reuni (în massă): *s'a strâns lume multă*; 8. a ridica şi pune la loc: *a strânge aşternutul, a strânge masa*; 9. a îndoi, a înfăşura: *a strânge scrisoarea, aripele, pânzele*; 10. a constrânge: *l'a mai strâns să stea acasă*; 11. a vătăma: *fiecare ştie unde îl strânge opinca*; 12. fig. a cauza o durere vie: *mizeria-i ne strânge inima*. [Lat. stringere].

strângere f. acţiunea de a (se) strânge: *o strângere de mână*.

strangulă v. a strânge de gât.

straniu a. ciudat: *o straniе fiinţă* Al. [Cf. *străin*].

strâns n. fapta de a strânge: *strânsul bucatelor*.

strânsă f. menaj: *nici cu dânsa nu fac strânsa* Pop.

strânsoare f. 1. strângere: *strânsoare de mână*; 2. recoltă; 3. colică la prunci.

strânsură f. 1. ceeace s'a strâns cu multă economie; 2. od. soldat voluntar: *mulţime de strânsură aici va alerga* Al.; 3. mulţime strânsă laolaltă (cu o nuanţă nefavorabilă); 4. nutreţ pentru vite.

www.dacoromanica.ro

strănut n. opintire subită şi convulsivă a muşchilor respiratorii, în urma căreia aerul e alungat cu violenţă şi cu sgomot prin nas şi prin gură. [Abstras din *strănută*].

strănută v. a da un strănut. [Lat. STERNUTARE].

strapazan (strepezen) m. 1. cuiul de care se prinde vâsla de luntre; 2. puiu de crap până la 30 cm. [Origină necunoscută].

strapontin n. scaun ce se poate ridica sau lăsa, în interiorul unei trăsuri sau într'o sală de teatru.

străpunge v. 1. a împinge până în partea cealaltă: *îi străpunge limba cu acul*; 2. *fig.* a cauza o vie durere: *i-a străpuns inima*. [Lat. *EXTRAPUNGERE].

stras n. compoziţiune ce imitează diamantul.

strașnic a. 1. sever: *oştire supusă la disciplină strașnică* BĂLC.; 2. *fam.* grozav: *o bătaie strașnică*. [Slav. STRAŞINIKŬ, om grozav (din STAŞĬNŬ, teribil)].

străşnici v. a în rozi cu ameninţări: *străşnici tot palatul nu cumva a-l supăra* PANN.

străşnicie f. severitate.

strastnic n. V. strajnic.

strat n. 1. aşternutul vitelor în coşar; 2. culcuş de fiare; 3. pătul de gunoiu sau de graminee: *strat de legume, strat de flori*; 4. patul puştei: *ridică stratul în aer* AL.; 5. masa sau albia teascului. [Vechiu-rom. *strat*, pat = lat. STRATUM, întindere, acoperemânt de pat, pat].

strat n. 1. pătură de colori sau de metale: *strat de argint*; 2. pături suprapuse din cari se compune un teren: *un strat de nisip, de zăpadă*.

stratagemă f. 1. viclenie de războiu; 2. *fig.* fineţă, subtilitate.

strătăia v. a întretăia: *cărări străvaie poienile*.

strateg m. general priceput în strategie.

strategic a. ce ţine de strategie.

strategie f. arta de a conduce operaţiunile militare.

strategist m. cel ce ştie strategia.

stratifică v. a dispune în straturi.

stratificaţi(un)e f. dispoziţiunea unui teren în straturi.

stratigrafie t. partea geologiei ce descrie straturile din cari e formată coaja globului.

străvăzător a. străveziu.

străvechime f. vechime îndepărtată.

străvechiu a. foarte vechiu: *sufletul visează toată istoria străveche* EM.

străvedeà v. a se vedea prin.

străvesti v. 1. a (se) îmbrăca cu haine străine; 2. *fig.* a denatura, a interpreta rău. [Modelat după fr. *travestir*].

străveziu a. 1. transparent: *apă străvezie*; 2. diafan: *văl străveziu*. [V. *străvedeà*].

streajă f. V. strajă.

ştreang n. 1. funie de legat sau tras ceva: *roatele legate cu ştreanguri* ISP.; 2. funie de spânzurat: *bun de ştreang*; 3. şleau la cai. [Nemţ. STRANG].

streaşină f. 1. marginile acoperişului servind la scurgerea de ploi: *rândunelele se adăpostesc sub streşini*; 2. acoperiş în genere; *sub streaşina-i de cetini* EM. [Slovean STREŞINA, acoperiş].

strecătoare t. strecurătoare. [Formă scurtată].

streche f. 1. insectă foarte periculoasă care bântue calul, oaia, boul (*Oestrus*); vitele, cum aud vara sbârnăitul strechii, pun coada pe spinare şi fug orbeşte în părţile mai umbroase şi umede; de aci locuţiunea a da strechea în, a o lua năpraznic la fugă, a înnebuni; 2. *fig.* furie mare, fugă nebună, nebunie; *baba, strechie de dor* AL. [Slav. STRĬEKŬ].

strechià v. a înnebuni: *a strechiat la bătrâneţe* AL.

strecură v. 1. a face să curgă picătură cu picătură; *a strecura lapte*; 2. *fig.* a trece cu încetul şi pe nesimţite: *se strecurase de atunci mai bine de un an*; 3. a se duce pe furiş, a intra pe ascuns: *s'a strecurat în casă, se strecurară şi fugiră toţi*; 4. a trece cu greu, a răsbate: *cine se poate strecura prin acea mulţime?* [Lat. *EXTRACOLARE].

strecurătoare f. unealtă de strecurat.

stredie t. Mold. fagure de miere. [Slav. STRŬDŬ, miere].

strejar m. V. străjer.

strejui v. a păzi: *te oiu strejui toată noaptea* CR.

streliţi m. od. corp de infanterie rusă, organizată de Ivan IV (1545), ce forma garda ţarilor, distrusă de Petru cel mare în 1705.

stremţuros a. Mold. sdrenţuros: *mă vezi gârbovă şi stremţuroasă* CR. [V. *treanţă*].

ştrengar m. băiat care bate podurile. [Lit. vrednic de *ştreâng* sau de spânzurătoare].

ştrengăresc a. de ştrengar.

ştrengări v. a fi ştrengar.

ştrengărie f. faptă de ştrengar.

strepede m. vierme ce se face mai ales în oţet. [Cf. albanez ŞTREP, vierme].

strepezen n. V. strapazan.

strepezi v. se zice de starea bolnavă a gingiilor provocată de influenţa unor sucuri acre (dinţii strepezesc când se mănâncă mere acre sau necoapte): *părinţii mănâncă aguridă şi fiilor li se stre-*

www.dacoromanica.ro

pezesc dinții Cr [Derivat dela *strepede:* lit. a se înăcri ca strepedea].

streptococ n. nume generic dat bacteriilor de formă rotunjită ale căror elemente se grupează în formă de lănțuge.

streșini v. a acoperi cu scânduri: *garduri streșinite cu spini* Cr. [V. *streașină*].

stretenie f. Mold. Intâmpinarea Domnului. [Rus. sriétenie, întâmpinare].

stricà v. (activ) 1. a rupe: *a strica hainele;* fig. *a strica o tocmeală;* 2. a prăpădi, a ruina: *să strice țara și s'o jefuiască* Od.; 3. a ucide: *mulți Tătari tu mi-ai stricat?* Pop.; 4. a desbina: *a strica o casă;* 5. a face rău: *de nu poate strica altuia, își strică lui* Pann; 6. *fig.* a demoraliza: *a strica copiii cu exemple rele.* ‖ (neutru) a fi de vină: *ce strică el?* ‖ (reciproc) 1. a se schimba din bine în rău: *se strică vremea:* 2. a se putrezi; 3. a se strâmba de râs. [Cf. lat. extricare, a scăpa de, a scoate, a descurca, a desțelini: raportul logic e obscur].

stricăcios a. 1. care (se) strică ușor; 2. vătămător: *poamele necoapte sunt stricăcioase stomacului.*

stricăciune f. lucru stricat, pagubă.

stricat a. 1. vătămat: *un dinte stricat;* 2. putred; 3. *fig.* corupt: *om stricat.* ‖ n. fapta de a strica: *stricatul este lesne și dresul greu* Al.

stricătoare f. Munt. fotă. [Lit. șorț de stricat sau uzat].

stricător a. care strică.

stricnea f. Mold. instrument de luat sânge la vite. [Tras din *stricni*].

stricni v. Mold. 1. a lua sânge la cai; 2. a pișca până la sânge cu biciul: *te stricnesc cu sfichiu de foc* Al. [Rus. strekнuti, a înțepa].

stricnină f. alcaloid vegetal foarte veninos, extras din nuca vomică.

strict a. 1. strâns și riguros: *datorie strictă;* 2. foarte exact și foarte sever: *om strict.*

strictețĂ f. rigoare extremă.

strident a. ce dă un sunet șuerător și răsbitor.

stridie f. scoică de mare. [Gr. mod. ostrídi(str(dí)].

strigà v. 1. a scoate strigăte: *a striga ca în gura șarpelui;* 2. a vorbi tare: *nu striga așa;* 3. a vesti cu glas tare: *crainicul strigă pe uliți;* 4. a chema tare: *strigă-l pe nume.* [Lat. *strigare. (din strix, buhă: lit. a striga jalnic ca buhele].

strigă f. 1. buhă de culoare cenușie cu ochii portocalii, trăiește prin turnuri și ruine (*Styx flammea);* 2. strigoaică: *dracii din tău... strigile* Al. [Lat strioa buhă și babă vrăjitoare, un fel de vampir femeiesc care se credea că suge noaptea sângele pruncilor].

strigare f. 1. acțiunea de a striga; 2. publicațiune oficială: *cele trei strigări de căsătorie.*

strigăt n. 1. glas scos cu tărie; 2. glasul obișnuit al animalelor: *strigătul cucuvelii;* 3. aclamațiune.

strigător a. 1. care strigă; 2. *fig.* care excită a se plânge tare: *nedreptate strigătoare.*

strigătură f. Tr. versuri satirice sau de dragoste pe cari flăcăii le cântă sau le strigă la hore, chiuind uneori la sfârșitul fiecării strigături.

strighe f. V. stredie.

strigoaică f. 1. vrăjitoare cu coadă care (zice-se) umblă la miezul nopții prin sat și ia mana vitelor, deoachie, chinuește sau pocește pe copii; 2. *fig.* babă urîtă și rea. (V. *strigă*].

strigoaie f. *Bot.* Buc. V. stirigoaie.

strigoime f. ceata strigoilor: *strigoimea se 'ndesește* Al.

strigoiu m. 1. om mort ce se crede că iese din mormânt în noaptea spre sfântu Andreiu și cu cosciugul pe cap merge de cercetează pe ai săi, apoi, strângându-se cu alții pe la răspântii, trag hora lor macabră: strigoii au o coadă mică pe dinapoi și se pot preface în diferite animale (lupi, câini, etc.); *vin strigoii, s'adună părăsind a lor sicrii* Al.; 2. *fig.* porecla vechilor boieri, retrograd: *ne chem pe noi ruginiți, strigoi* Al.; 3. *Bot.* praful strigoilor. V. praf. [V. *strigă:* lit. vrăjitor (care poate lua forme diferite)].

striște f. pl. V. triște.

strivi v. 1. a turti sub o puternică apăsare, sub o lovitură violentă; 2. *fig.* a prăpădi. [Sl. sŭtrivati, a sdrumica].

strofă f. 1. în drama greacă: partea ce cânta corul; 2. azi, număr determinat de versuri ce formează un sens complet

stroh n. Mold. pleavă de fân uscat: *de câte ori veți fi dormit în stroh* Cr. [Nemț. (strĕu)stroh].

stroiu n. Mold. 1. rând de bătaie: *ne a pus la stroiu;* 2. rând de soldați înarmați cu vergi (pedeapsă disciplinară în oștirea rusească): *am să-i bat la stroiu* Cr. [Rus. stroĭ, front, vergi].

strop m. 1. picătură mică: *stropi de apă;* 2 (poetic) lacrimă: *asupra ei (ra murei de teiu) să cază a ochilor tă stropi* Em. [Origină necunoscută].

stropi v. a uda aruncând stropi.

stropit a. înflorat: *haină albastră stropită cu aur* Em: ‖ n. fapta de a stropi: *stropitul florilor.*

www.dacoromanica.ro

stropitoare f. cană de stropit.

stropitură f. efectul stropirii.

stropoli v. a strânge puțin, a pregăti în grabă: *se puse a stropoli de nuntă* POP. [Derivat din strop; lit. a strânge picătură cu picătură].

stropși v. Mold. **1.** a sfărâma prin călcare; **2.** a ciunti de vr'un membru: *apoi să nu-l stropșești?* AL.; **3.** a se răsti, a se strâmba amenințând: *se stropșește la ea* CR.; **4.** *fig.* a desfigura: *a stropși cuvinte.* [Cf. it. STROPPIARE, a stropși].

stropșit a. și în. Mold. **1.** stricat, epileptic: *mulți oameni stropșiți am văzut* AL.; **2.** *fig.* pocit: *bă ei drege tu, stropșitule!* AL.

stropșitură f. Mold. epilepsie.

structură f. **1.** modul cum e zidit un edificiu; **2.** dispoziținea părților unui corp organizat: *structura corpului omenesc e admirabilă;* **3.** *fig.* ordine, dispoziține: *structura unei poeme.*

strug n. Mold. V. strung.

strugure m. **1.** rodul viței, boabe verzi-gălbui. roșiatice, albăstrui sau negre, cu un gust dulce și plăcut: *struguri de Malaga;* **2.** Mold. ciorchină: *struguri de fructe sălbatice roșii* AL. [Derivat din *strug* (macedo-rom. *strugur*, așchie, adică ce cade din strug) și prezentând același raport logic ca fr. *râpe*, răzuitoare și ciorchină: seria sensurilor: așchii din strug, ciorchină de struguri și strugure (numit vechiu-rom. *auă* și în Mold. *poamă*)].

strugurei m. pl. *Bot.* coacăză.

struj n. Mold. boală la unghia calului. [Tras din *struji*].

strujan m. Mold. cocean al firului de porumb: *părul său se lasă ca pe strujanul verde un caier de mătasă* AL. [Tras din slovean STRUG, cotor].

struji v. Mold. **1.** a da la strug; **2.** a curăța bobițele de pe struguri: *când te-i scătura de strujit poame* CR.; **3.** a răzui. [Slav. STRUJITI. a rade, a da la strung].

strujniță f. strugul rotarului.

strună f. Mold. **1.** coardă (de arc, de instrument muzical): *din strune scoate un cântec jalnic;* **2.** linie dreaptă: *în strună dreaptă prin Ștefan mă cobor din Cezar* AL.; **3.** zăbală la frâul calului; **4.** *fig.* frâu: *gloata abia o ținea în strună un șireag de dorobanți* OD.; **5.** frânghie ce leagă partea dinainte cu cea dinapoi a carului; **6.** umflătură de jur împrejurul unghiei. [Slav. STRUNA, coardă]. ‖ adv. întins: *treaba merge strună.*

strunea f. Mold. căpăstru sau întinzătorul teicei.

struneală f. Mold. lemnul cu care se trunează carul.

strung n. **1.** mașină de fasonat și rotunjit lemnele și metalele; **2.** unealtă cu care rotarul strujește căpătânile roții; **3.** scaunul strungarului. [Și *strug* = slav. STRUGŬ. răzuitoare].

strungă f. **1.** ocol în care se închid oile pentru ca, prin spătări, să iasă la muls; **2.** trecătoare îngustă între doi munți la capătul pădurii: *strunga dela Turnu-Roșu; se prelungește o strungă* AL.; **3.** *fig.* orbită: *ies stelele din strungă* EM. [Vorbă ciobănească de origină indigenă = *strângă*, loc strâmt].

strungar m. lucrător la strung.

strungar m. cioban tânăr care mână oile în strungă.

strungăreață f. **1.** găleată mare (cam de zece litri); **2.** scobitură pe dinții calului ce se șterge cu încetul prin rosătură: *dinții cei de sus cu strungăreață la mijloc* CAR. [Lit. găleată de strungă; pentru sensul 2, cf. sinonimul *mursă*].

strungărie f. **1.** meserie de strungar; **2.** atelierul strungarului.

struni v. Mold. **1.** a înstruna; **2.** a strânge frâul: *a struni calul* CR.; **3.** *fig.* a înfrâna; **4.** a lega țeapăn carul. [V. *strună*].

strup n. cureaua hamului. [Origină necunoscută].

struț m. cea mai mare din toate păsările, locuiește în Africa și într'o mare parte a Aziei, se vânează pentru penele sale *(Struthio camelus).* [Lat. STRUTHIO].

struț n. Tr. buchet. [Nemț. STRAUSS].

ștubeciu (ștubete) n. ceruză: *alifie de ștubeciu.* [Turc. ISTÜBEČ, alb de ceruză].

ștubeiu n. V. știubeiu.

stuc n. tencuială de ghips ce imitează marmura.

stucatură f. ornament de stuc.

studeniță f. Mold. **1.** boală de gingii; **2.** mică plantă cu florile albe *(Arenaria serpyllifolia).* [Tras din slav. STUDENĬ frig]

student m. cel ce urmează cursurile unei școale superioare: *student în litere, în medicină.*

studențesc a. ce ține de studenți: *apucături studențești.*

studențime f. studenții din școalele înalte.

studia v. **1.** a se deda studiului; **2.** a căuta să știe: *a studia muzica;* **3.** *fig.* a observa cu atențiune: *a studia pasiunile omenești;* **4.** a învăța pe din afară: *a-și studia lecțiunea.*

studiat a. **1.** făcut cu îngrijire: *tablou bine studiat;* **2.** *fig.* afectat: *gravitate studiată.*

studios a. care iubește studiul

studiu n. **1** lucrarea minții care caută

www.dacoromanica.ro

să învețe sau să aprofundeze un obiect; **2.** orice lucrare preparatoare: *a pune un proiect de lege la studiu;* **3.** model de desen: *studiu după antică;* **4.** compoziție muzică pentru studiu; **5.** diferite grade de învățământ: *și-a terminat studiile.*

stuf (stuh) m. **1.** plantă întrebuințată spre a face mături și pentru acoperitul caselor *(Arundo phragmites): stufu creşte din adânc* Em.; **2.** stufiș: *se ascunse copilul într'un stuf de flori* Isp. [Cf. *tufă*].

stufărie f. loc plin de stuf: *stufăriile din Dobrogea.*

stufăriș n. V. stufiș.

stufat n. **1.** mod de a fierbe bucatele într'un vas bine astupat; **2.** mâncare cu ceapă verde sau cu usturoiu. [It. STUFATO, printr'un intermediar grec modern].

stufiș n. pădure de stuf, pădure deasă.

stufos a. **1.** plin de stuf: *păduri stufoase;* **2.** cu crăci multe: *pom stufos;* **3.** des, îndesat: *ochii săi sub gene albe și stufoase* Bol.

stuh n. Mold. V. stuf: *printre stuhul ce se mișcă iată o luntre vânătoare* Al.

stulete m. cocean de porumb cu boabe. [V. *tulean*].

stup m. **1.** locuință făcută pentru cultura albinelor, de obiceiu din trunchiuri de salcie și plop, din nuiele sau din paie răsucite; **2.** *fig.* putred de bogat: *s'ar face stup de bani.* Al. [Serb. STUP, stâlp (după forma oblongă a stupului); v. *știubeiu*].

stupă f. Tr. **1.** câlți; **2.** Banat: calitate mai bună de cânepă. [Lat. STUPA].

stupar m. cel ce poartă grija stupului.

stupărie f. **1.** mulțime de stupi; **2.** stupină.

stupărit n. **1.** od. dare pe stupi; **2.** Mold. albinărit.

stupi v. Mold. a scuipa: *își stupiau în sîn.* Cr. [Probabil onomatopee (v. *scuipà*)].

stupid a. și m. greoiu la minte.

stupiditate f. **1.** lipsă de minte și de judecată; **2.** vorbă sau faptă stupidă.

stupină f. loc înconjurat cu stuf unde se ține albina vara.

sturluibà v. Mold. a înnebuni: *au sturluibat amândoi* Al.

sturluibat a. și m. Mold. spulberat: *lumea e plină de sturluibați* Al. [Origină necunoscută].

sturluibatic a. Mold. nebunatic: *o sturluibatică și o leneșă de fată* Cr.

sturz m. pasăre din ordinul cântăreților cu o carne excelentă *(Turdus pilaris).* [Lat. TURDUS (cu *s* protetic): forma *sturz* e abstrasă din plural].

suav a. foarte dulce, foarte plăcut: *viața noastră trece ca suava roză* Bol.

suavitate f. însușirea lucrurilor suave: *suavitatea unui parfum. suavitatea unei melodii.*

sub prep. arată **1.** starea unui lucru în raport cu altul mai înalt: *scăunel sub masă;* **2.** timpul: *sub republică;* **3.** *fig.* dependență, subordinațiune: *a servi sub un ofițer.* [Lat. SUB].

șubă f. haină căptușită cu blană: șuba Oltenilor are un guler mare, care atârnă pe spate și care se ridică împrejurul capului pe timp rece. [Slav. ŠUBA].

subaltern a. și m. care este sub dependența altuia.

subbibliotecar m. funcționar subordonat bibliotecarului.

subcomisar m. ajutorul comisarului.

subdirector m. al doilea director.

subdivide v. a divide ceeace fusese deja divizat.

subdiviz(un)e f. diviziuuea unei părți dintr'un tot deja divizat.

subiect n. **1.** materie despre care se vorbește, se scrie: *subiect de conversație;* **2.** eul cugetător, în opoziție cu *obiect;* **3.** persoană ce magnetizează; **4.** *Gram.* primul termen al unei propoziții: *subiectul și predicatul.*

subiectiv a. **1.** *Filoz.* ce are raport la subiect, la eul cugetător: *subiectiv e tot ce se petrece în mintea noastră, în sufletul nostru;* **2.** se zice de scriitorii și de artiștii care se preocupă mai mult de impresiunile ce le face un obiect decât de obiectul însuș. ‖ n. tot ce este în interiorul subiectului, tot ce e subiectul însuș: *subiectivul e fundamentul psihologiei.*

subiectivism n. pornirea scriitorilor și artiștilor subiectivi.

subiectivitate f. calitatea celor subiective: *subiectivitatea poetului.*

subîmpărți v. a subdivide.

subînchirià v. a închiria o parte a casei luată cu chirie.

subînțelege v. a nu exprima, în vorbire sau scriere, tot ce avem în minte.

subînțeles a. și n. **1.** ceeace se subînțelege; **2.** cugetat, dar nu exprimat.

subit a. ce vine pe neașteptate. ‖ adv. deodată.

subjonctiv n. *Gram.* conjunctiv.

subjugà v. **1.** a pune sub jug, a aduce la supunere prin puterea armelor; **2.** *fig.* a domina prin forță morală: *elocvența subjugă spiritul.*

sublim a. **1.** foarte înalt, vorbind de lucruri morale sau intelectuale: *spirit, devotament sublim;* **2.** vorbind de lucruri: *spectacol sublim.* ‖ n. ceeace e

www.dacoromanica.ro

mare şi nobil în sentimente, în fapte virtuoase, în stil.

sublimat n. orice produs al sublimaţiunii; **sublimat coroziv**, substanţă acră, înţepătoare, foarte veninoasă, întrebuinţată în doze mărunte ca antiseptic.

sublimaţi(un)e f. operaţiune chimică ce constă în volatilizarea unui corp prin mijlocul căldurei şi apoi în condensarea lui prin răcire: *floarea de sulf se obţine prin sublimaţiune.*

sublinià v. 1. a trage o linie sub una sau mai multe vorbe; 2. *fig.* a indica prin o inflexiune a vocii că se dă importanţă particulară unei vorbe: *discursul fu subliniat prin aplauze numeroase.*

sublocotenent m. ofiţer imediat inferior locotenentului.

submarin a. ce se află sub mare: *plantă submarină.* ‖ n. corabie ce pluteşte sub apă.

submersibil n. submarin ce poate pluti pe suprafaţa apei, cufundându-se numai în momentul atacului în contra inamicului.

subofiţer m. militar de un grad inferior sublocotenentului şi superior caporalului sau brigadierului.

subordinà v. 1. a stabili o ordine de dependenţă dela inferior la superior; 2. a stabili între lucruri o ordine de dependenţă.

subordinaţi(un)e f. 1. ordine stabilită între persoane şi care face că unele depind de altele; 2. dependenţa unei persoane sau a unui lucru în raport cu altul.

subordonat a. 1. supus altuia; 2. care depinde de o cauză, de un principiu.

subpământean a. suteran.

subprefect m. od. funcţionar public însărcinat cu administraţiunea unei plăşi, azi directorul prefecturei. V. **pretor.**

subprefectură f. od. 1. plasă administrată de un subprefect; 2. funcţiunea, locuinţa, biurourile subprefectului (azi, **preturà**).

ş̧ubred a. fragil. [Origină necunoscută].

subretă f. 1. servitoare de comedie; 2. femeie subalternă şi intrigantă (= fr. *soubrette).*

subrogà v. *Jur.* a se substitui: *să nu se subroge în drepturile creditorului.*

subrogaţi(un)e f. substituţiune juridică: *plata prin subrogaţiune.*

subscrie v. 1. a-şi pune semnătura în josul unui act spre a-l aproba; 2. a se îndatora, a da o sumă determinată pentru o întreprindere, pentru o carte în ajun de a fi publicată: *a subscrie pentru o statuă;* 3. *fig.* a-şi da consimţimântul: *a subscrie la un proiect.*

subscriitor m. 1. cel ce ia parte la o subscripţiune; 2. cel ce subscrie o poliţă.

subscripţi(un)e f. 1. acţiunea de a subscrie un act; 2. acţiunea de a subscrie pentru o faptă de binefacere, pentru o publicaţiune, etc.; 3. sumă promisă sau plătită de cel ce subscrie.

subscris a. şi m. cel ce a subscris în josul unui act.

subsemnà v. a subscrie.

subsemnat a. şi m. subscris.

subsidiar a. ce serveă a sprijini un lucru principal. ‖ adv. în al doilea loc, în al doilea rând.

subsidiu n. 1. impozit scos în anumite împrejurări; 2. ajutor în bani.

subsistà v. 1. a continua de a fi; 2. a rămânea în vigoare: *legea subsistă;* 3. a trăi şi a se întreţine: *a subsista prin munca sa.*

subsistent a. care subsistă.

subsistenţă f. 1. hrană şi întreţinere: *părinţii îngrijesc de subsistenţa copiilor lor;* 2. tot ce e necesar pentru întreţinerea unei armate: *serviciul subsistenţelor.*

subsol n. partea unei case care e sub parter.

substanţă f. 1. ceeace există prin sine însuş: *substanţă spirituală;* 2. materie oarecare: *substanţă medicală;* 3. partea cea mai bună, mai nutritivă: *substanţa pământului trece în vegetale;* 4. *fig.* ceeace e mai esenţial: *substanţa unui discurs;* în substanţă, în rezumat, pe scurt.

substanţial a. 1. ce conţine multă substanţă nutritivă: *aliment substanţial;* 2. *fig.* plin de fapte, de idei: *operă substanţială.* ‖ adv. în substanţă.

substantiv n. *Gram.* vorbă ce exprimă o fiinţă, un lucru, o idee.

substitui v. 1. a pune în loc: *a substitui o vorbă alteia;* 2. *Jur.* a chema pe cineva la moştenire în locul altuia; 3. a se pune în locul altuia.

substitut m. magistrat însărcinat de a înlocui la parchet pe procurorul general.

substituţi(un)e f. punerea unei persoane sau a unui lucru în locul altuia.

substracţi(un)e f. scădere, operaţiune aritmetică prin care se scade un număr mai mic dintr'altul mai mare.

substrage v. a scădea dintr'un număr, a face o substracţiune.

substrat n. 1. *Filoz.* ceeace există într'o fiinţă independent de calităţile sale; 2. bază esenţială: *creierul e substratul cugetării.*

subs(u)oară f. Mold. V. subţioară: *să-i pun plumbul subsoară* Pop. *cu mâinile subsuori* Cr.

subt prep. V. **sub.** [Lat. SUBTUS].

subterfugiu n. mijloc pieziş şi artificios de a ieşi dintr'o încurcătură.

www.dacoromanica.ro

subţià v. 1. a face mai subţire; 2. *fig.* a se rafina: *acum lumea s'a subţiat* [Lat. *SUBTILIARE (din SUBTILIS)].

subtil a. 1. foarte mărunt: *praf subtil*; 2. foarte fin sau delicat: *simţ subtil*; fig. *argumentaţiune subtilă*; 3. care pătrunde, se insinuează uşor: *otravă subtilă*; 4. foarte abil.

subtilitate f. 1. calitatea celor subtile; 2. fineţă exagerată.

subtilizà v. 1. a face subtil; 2. a raţiona cu prea multă subtilitate; 3. *fam.* a fura.

subţioară f. partea dedesupt a umărului la încheietura braţului. [Mold. *subsoară* = lat. *SUB SUB ALA; forma munteană *subţioară* a fost influenţată de *subţire*].

subţiratic a. cam subţire.

subţire a. 1. care nu e gros: *aţă subţire*; 2. *fig.* fin: *biografia subţire* EM.; 3. delicat: *obraz subţire*. [Lat. SUBTILIS].

subţirime f. însuşirea lucrurilor subţiri.

suburbie f. mahala.

subvenţionà v. a da o subvenţiune.

subvenţionat a. şi m. care primeşte o subvenţiune.

subvenţi(un)e f. 1. ajutor în bani; 2. fond ce guvernul acordă spre a susţine o întreprindere sau o instituţiune.

subversiv a. care distruge: *idei subversive*.

subzistà v. V. subsista.

suc n. 1. zeamă în carne, plante; 2. *fig.* ceeace e mai bun într'un lucru.

şucadà adv. Mold. atât de mare (gesticulând cu braţele paralel depărtate): *are nişte ochi şucadă! te-am logodit cu o avere şucadă!* AL. [Turc. ŞOLKADAR, atât cât asta].

sucală f. 1. roată de depănat sulurile aşezate pe vârtelniţă: *are să-mi meargă cum e sucala* CR.; 2. coarba dulgherului şi tâmplarului. [Serb. SUKALO].

sucăli v. *fig.* a cicăli: *îl tot sucăliam să-mi dea curele, ca să-mi fac biciu* CR. [Lit. a învârti sucala].

succede v. 1. a urma: *ne succedem generaţii şi ne credem minunaţi* EM.; 2. a reuşi.

succes n. sfârşit fericit, izbândă.

succesiune f. 1. şir de persoane sau de lucruri cari se succed fără întrerupere sau la scurte intervale; 2. *jur.* transmiterea unei moşteniri: *succesiunea se deferește sau prin lege sau după voinţa omului prin testament*; 3. bunuri transmise: *o succesiune bogată*.

succesiv a. 1. care se succede fără întrerupere; *ordinea succesivă a zilelor şi a nopţilor*; 2. relativ la o succesiune: *drepturi succesive*.

succesor m. urmaş.

succin n. chihlibar.

succinct a. şi adv. în puţine vorbe.

şuchet a. Mold. răutăcios, nebunatic: *par'că eşti şuchet*. [Cf. *şuiu*].

suci v. 1. a învârti de mai multe ori: *a suci un fir*; 2. a învârti cu violenţă: *i-a sucit piciorul*; 3. *fig.* a şicana: *mă suceşte cum vrea*; 4. a denatura sensul: *nu-mi suci vorba*; 5. a se întortochia. [Slav. SUKATI].

sucit a. 1. întortochiat; 2. *fig.* bizar.

sucitoare f. 1. manivelă; 2. *Zool.* (Banat) cap-întortură.

sucman (suman) n. Mold. 1. postav gros de lână albă: *obiele de suman alb* CR.; 2. ghebă de suman cu găitane (haina ţăranilor din munţii Moldovei): *cu suman, cu opinci* AL.; 3. haină groasă purtată de ţăranii şi ţărancele din Ialomiţa, Vlaşca, Buzău: *s'a strâns la piept de stă să crape sucmanul cel sdrenţuit depe dânsul* ISP. [Rus. SUKMANĬ, zeghe (din turc. SUKMAN, ciâme mari de ale Turcomanilor): cf. pentru raportul logic, *cioarecĭ*].

sucnă f. Tr. fustă. [Serb. SUKNO].

sucombà v. 1. a nu putea rezista: *a sucomba durerii*; 2. a fi învins, a cădea sub o putere covârşitoare: *a sucomba după ani de luptă*.

suculent a. ce are mult suc, care e foarte nutritiv: *bucate suculente*.

sucursală f. stabiliment ce depinde de altul identic.

sud n. punctul orizontului opus nordului.

sudalmă f. înjurătură: *zadarnicele-i sudălmi* OD. [Ung. SZIDALOM].

sud-est n. direcţiune situată între S. şi E.

sudit m. supus străin: *am înnecat un sudit* AL. [It. SUDITTO: termen introdus de consulii austro-italieni].

sudoare f. 1. lichid sărat ce iese prin porii pielii; 2. *fig.* muncă, osteneală; 3. nume de plante: sudoarea calului, Mold. dărmotin; sudoarea laptelui, captalan. [Lat. SUDOREM].

sudorific a. ce provoacă sudoarea: *socul, bozul, leuşteanul sunt sudorifice*.

suduc m. Mold. şalău. [Rus. SUDAKŬ].

suduì v. a înjura, a dojeni (azi Mold.): *îi suduia cu aspre cuvinte* OD. [Ung. SZIDNI].

suduitură f. înjurătură.

sudum n. sumedenie: *herghelíile erau sudum de multe* POP. [V. *sodom*].

sudumà v. V. sodomì.

sudură f. lipire a două bucăţi de metal. ‖ *Med.* lipirea a două oase.

sud-vest n. direcţiune situată între S. şi V.

suedez a. ce ţine de Suedia. ‖ m. locuitor de acolo.

şuer n. V. şuier.

www.dacoromanica.ro

șuet n. V. șuiet.

suferì v. 1. a răbda ceva anevoios: *a suferi foamea, setea:* 2. a suporta cu răbdare, a tolera: *a suferi contrazicerea;* 3 a încerca o durere fizică sau morală: *suferă de stomac;* 4. a simți durere: *a suferi în tăcere;* 5. se zice de lucrurile ce încearcă o pagubă, o scădere: *grânele au su'erit de secetă.* [Lat. SUFFERRE]

suferind a. și m. care suferă.

suferință f. 1. starea celui ce suferă: 2. durere, chin: *suferințe fizice, suferințe morale.* [Lat. SUFFERENTIA].

suferire f. suferință: *după suferiri multe, inima se 'mpietreste* GR. AL.

suferitor m. suferind (AL.).

suficient a. 1. îndestulător: 2. *fig.* arogant, prezumțios.

suficientă f. 1. ceeace este de ajuns; 2. *fig.* vanitate neroadă, prezumțiune.

sufix n. silabă pusă la sfârșitul vorbelor spre a le modifica sensul: *omenesc, omen-ie.*

suflà v. 1. a face vânt, împingând aerul prin gură; 2. a se mișca, vorbind de aerul agitat: *vântul suflă tare;* 3 a respira mai ales cu anevoie: *ce sufli așa?* 4. a îndrepta suflarea asupra (spre a aținta sau stinge): *a sufla lumânarea, focul;* 5. a spune în taină: *a sufla la ureche;* 6. a răpi: *i-a suflat punga;* 7. a acoperi cu un strat metalic: *a sufla cu aur, cu argint.* [Lat. SUFFLARE].

suflare f. 1. actiunea de a sufla: *suflarea vântului;* 2. respirațiune: *mi s'a tăiat suflarea:* 3. viață, suflet: *până la ultima suflare;* 4. ființă vie: *toată suflarea s'a pus în mișcare* CR.: 5. popor: *toată suflarea românească.*

suflat a. acoperit cu un strat metalic: *suflat cu argint.*

suflătoare f. una din țevile cimpoiului.

suflecà v. a ridica îndoind: *a-si sufleca mânecile.* [Și *sufulcà:* dintr'un lat. *SUFFOLLICARE, a face asemenea unui foale].

suflengheru n. (ironic) suflet (ISP.). (Sufixul *engoro* e țigănesc).

suflet n. 1. suflare: *a alerga într'un suflet;* 2. viață: *a prinde la suflet, a-și da sufletul:* 3. principiu de viață și de cugetare, substanță spirituală și nemuritoare: *omul constă din corp și suflet;* 4. totalitatea facultăților morale și intelectuale, caracter: *suflet generos;* 5. cugetare intimă: *ochii sunt oglinda sufletului;* 6. partea morală a sufletului, conștiința, inima: *om fără suflet, are ceva pe suflet;* **copil de suflet,** adoptiv; 7. ființă: *nu văzuse suflet de om;* 8. individ, locuitor: *oraș cu 10 000 suflete;* 9. *fig.* motor principal: *el e sufletul acestei întreprinderi;* 10. termen de gingășie: *sufletul meu!* [Lit. suflare, de unde spirit (cf. *duh*): termenii abstracți pornesc toți dela noțiuni concrete (pentru locuțiunea *copil de suflet,* cf. sinonimul venețian *fio d'anema*)].

sufletele n. pl. *Bot.* 1. Tr. mărgăritărele; 2. (Banat) dedeței.

sufletesc a. 1. ce ține de suflet: *facultăți sufletești;* 2. moral: *om cu totul sufletesc* PANN.

sufloiu n. uneaită de suflat.

suflor m. cel ce suflă actorilor rolul lor pe scenă (= fr. *souffleur*).

suflu n. (galicism) 1. suflare: *suflul crud al lumii ast suflet veștejește* BOL.; 2. *fig.* putere de inspirațiune: *suflul geniului* (= fr. *souffle*).

sufocà v. a năbuși.

sufocant a. năbușitor.

sufocați(un)e f. pierderea respirațiunii sau greutate mare de a respira.

sufragant m. se zice de un episcop ce depinde de mitropolit.

sufràgiu n. 1. declarațiunea părerii sau voinței sale printr'un vot: *în adunările deliberante se numără sufragiile;* **sufragiu universal,** dreptul de a vota atribuit tuturor cetățenilor; 2. *fig.* aprobare: *această piesă a obținut sufragiile publicului.*

sufulf m. Tr. *Bot.* sulfină. [Cf. ung. SZÚFA].

sugaciu m. 1. care suge, vorbind de prunci și de puii de animale; 2. *fam.* bețiv.

sugar m. 1. miel ce suge la altă oaie; 2. *fig.* căpriorul de mijloc al unei case țărănești.

șugar a. Tr. svelt. [Ung. SUGAR].

șugărel m. plantă cu florile albe-gălbui, crește prin locurile pietroase *(Teucrium montanum).* [Diminutiv din *șugar,* după forma-i ramificată].

sugătoare f. plantă parazită ce crește printre frunzele putrede în pădurile umbroase *(Monotropa hypopitus).* [Planta suge arborii (în special pinii) în cari se încuibă].

sugător a. 1. care suge încă: *miel sugător;* 2. ce soarbe: *hârtie sugătoare.* ‖ m. prunc: *dela sugător până la bătrân* BĂLC.

suge v. 1. a trage un lichid în gură aspirând: *a suge zeama poamelor;* 2. a înghiți laptele din țâțe: *copilașul supse bine;* 3. *fig.* a nutri spiritul cu: *a suge patriotismul odată cu laptele;* 4. *fam.* a fi bețiv: *suge ca din oală;* 5. a stoarce, a slei: *suge țara.* [Lat. SUGERE].

suge-bnte m. bețiv de frunte.

sugel m. 1. Mold. panaris; 2. Tr. un

www.dacoromanica.ro

fel de urzică (*Lanium purpureum*). [Tras din *sugе*].

sugerà v. a pune în minte, a inspira: *a sugera o idee.*

sugestiune f. îndemn bun sau rău.

sugestiv a. se zice de un lucru care sugerează altele în imaginațiune.

sughiț n. mișcare convulsivă a diafragmei ce se face cu un tel de sunet nearticulat. [Abstras din *sughițì*].

sughițì v. 1. a scoate sughițuri: *sughite într'una;* 2. *fig.* a duce dorul: *a sughiți după ceva.* [Lat. vulg. SUBGLUTTIRE = clasic SINGULTIRE].

sugiuc n. 1. Mold. un fel de cărnat; 2. pastă de nuci și zahăr: *acadele și sugiucuri;* 3. nuci înșirate pe o stoară și muiate în magiun sau în must fiert cu făină. [Turc. SUDJUK, cărnat].

sugrumà v. 1. a strânge de gât; 2. *fig.* a năbuși: *a sugruma o răscoală.* [Lit. (a apuca) sub grumaz: cf. sinonimul vechiu-rom. și Mold. *a sugușa*, a apuca sub gușă].

sugrumător a. și m. care sugrumă.

șugubăț a. Mold. 1. primejdios: *locurile acestea sunt șugubețe* CR.; 2. răutăcios: *veverițele șugubețe care sar sglobii* OD.; 3. glumeț: *brel ce om șugubăț!* AL. [Vechiu-rom. *șugubâț*, ucigaș, criminal = slav. (DU)ŠEGUBITI, ucigaș (v. *șugubină*)]: slăbirea treptată a sensului e analogă cu a lui *bazaconie;* accepțiunea de «glumeț» rezultă din influența lui *șugui*].

șugubină f. 1. od. V. **deșugubină**; 2. amendă pentru o crimă: *pentru aceastà vină a lor le au luat Pătrașcu Vodă trei șugubini* BĂLC.; 3. azi, Munt., bocluc, pocinog: *a dat de șugubină* ISP. [V. *deșugubină:* silaba inițială a căzut prin contuziunea cu prep. *de*].

șugui v. Mold. a glumi: *șugueșți ori ți-e într'adins?* CR. [Derivat din *șagă*].

sugușà v. Mold. a gâtui. [Lit. a strânge pe sub gușă (cf. *sugruma*)].

suhàriu n. pesmet negru și tare pentru soldați. [Serb. SUHARI, (din SUH, uscat)].

șuhărie f. Mold. guturaiu. [Cf. Mold. *șuhoiu* = *șuvoiu; șuhărie*, însemnează literal scursoare, răspunzând sinonimului *cataroiu*].

suhat n. loc de pășune (mai ales în câmpia Bărăganului): *când a fost să ducă viteii la suhat* CR. [Serb. SUVAT, pășune la munte].

sui v. 1. a merge de jos în sus: *a sui scara, muntele;* 2. a se ridica: *a se sui în trăsură; i se sui în cap;* 3. a se ridica la o sumă oarecare. [Lat. SUBIRE].

șuian m. cărucioară de munte cu roatele mici. [Cf. *șuiu*, subțire].

suicid n. sinucidere.

șuier n. șuierat: *al nopții vânt cu șuier viscolește* AL. [Abstras din *șuierà*].

șuierà v. 1. a produce un sgomot ascuțit cu buzele; 2. se zice de sunetul acut al unor animale: *șarpele șuieră;* 3. se zice de orice sgomot ascuțit, făcut de un corp ce cutreeră repede aerul: *vântul șuieră;* 4. *fig.* a manifesta dezaprobarea șuierând: *a șuiera pe un actor.* [Lat. SIBILARE].

șuierat n. 1. acțiunea de a șuiera: *șuieratul șerpilor;* 2. sgomot ascuțit: *șuieratul gloanțelor.*

șuierătură f. 1. șuierat prelungit; 2. dezaprobare manifestată prin șuierat.

șuiet m. susurul apei: *șuietul rîului* [Onomatopee (cf. *șuvoiu*)].

șuietură f. șuiet prelungit.

șuietură f. tăietură în lungul urechii (la oi). [V. *șuiu*].

sui generis adv. special, particular *un miros sui generis.*

suiș n. 1. loc ce merge urcând: *greutățile suișului* OD.; 2. clină: *nebun cine se urcă pe al muntelui suiș.*

șuiț n. *Zool.* cățelu-pământului: *șuițele scot capul la amiazi din găuri, ca să latre la soare* OD. [Onomatopee după lătratul său ascuțit (cf. *șuiet*)].

suită f. cei ce însoțesc pe cineva din onoare: *suita regelui.*

suitariu n. V. **șoitariu**.

șuiu a. și m. subțire și înalt (vorbind de oameni și de cai): *cu trupul șuiu și elegant* OD. [Origină necunoscută].

șuiu a. și m. Mold. țicnit, nebun: *m'ai lăsat de râsul unui șuiu* CR. [Slav. ŠUI, stâng (lit. stângaciu, într'o parte)].

șuiu n. Mold. Tr. boală băbească nu mită și năgluga. [Vorbă identică cu ce precedentă: lit. boală sinistră].

suiulgiu m. od. meșter tâmplar: *ap. se aducea înainte pe țevi de suiulgi.* [Turc. SUYOLDJI, (din SU, apă, și YOL, canal)]

sujet n. subiect: *nu vezi nimic alt decât sujet de râs* NEOR. (= fr. *sujet*

sul n. 1. cilindru: *un sul de hârtii* 2 cilindru pe care se întășură urzeala s pânza: *sulurile războiului de țesut* (u nul pe care e adunat tortul și altul dinnainte pe care se adună pânza țesută) 3. butucul sau grindeiul jugului. [Lat (IN)SUBULUM, sulul stativelor].

sulă f. 1. ac lung și gros de care se servesc cismarii; **a pune cuiva sula în coaste**, a-l sili de a face ceva; 2. *Zool.* pietrar (după conformațiunea-i). [Lat. SUBULA].

sulac m. crap slab și lungăreț (asemenea unei sule).

șular n. cusătură rară: *șular de brăcinar.* [Origină necunoscută].

www.dacoromanica.ro

sulcină f. Mold. V. sulfină: *miros de sulcină care patimile alină* Al.

suleget a. Tr. svelt, delicat: *degetul suleget al zinei* Coşbuc. [Vechiu-rom. *suleagedu* (Dosofteiu): origină necunoscută].

sulemeni v. a da cu suliman.

şuler m. Mold. cel ce înşală în cărţi: *şuler viclean* Al. [Rus. *şulerŭ*].

şulerie f. Mold. înşelătorie în joc: *umblau cu şulerie* Negr.

sulete m. carâmbul de sus al carului. [Lit. sul mic].

sulf n. numele ştiinţific al pucioasei

sulfat n. sare ce rezultă din combinarea acidului sulfuric cu o bază: *sulfat de calce.*

sulfatară f. V. solfatară.

şulfină f. plantă numită şi *molotru*, ale cării flori galbene mirositoare se pun printre rute pentru a le parfuma (*Melilotus*)]. Mold. *sulcină:* origină necunoscută].

sulfură f. compus chimic din sulf şi un metal: *sulfură de plumb.*

sulfuric a. se zice de un acid format prin combinarea sulfului cu oxigenul: *acidul sulfuric sau vitriolul e o violentă otravă.*

sulfuros a. ce ţine de natura sulfului: *apă sulfuroasă;* acid sulfuros, format prin combustiunea sulfului în aer.

sulger m. V. sluger.

sulgiu n. od. dare pe laptele vacilor: *sulgiul pe vaci, goştina pe oi, desetina pe stupi.* [V. *sulger*].

sulhăriu n. Mold. iemn lung şi gros: *taie un sulhariu de fag* Cr. [Ct. *sâlhă*].

suliman n. 1. dres pentru faţă: *piatra sulimanului sau piatră bună pentru făcut alifie de obraz* Cr.; 2. plantă cu florile obişnuit albastre (*Ajuga genevensis).* [Turc. sülümen, lit. arsenic].

sulinar (sulunar) n. 1. Tr. lemn gros cât un sul de car; 2. pl. (Dâmboviţa) ţepuşele unei case ţărăneşti; 3. *Zool.* sulac.

suliţă f. 1. armă de împuns (purtată azi de cavaleria grea); 2. interval de 1½ ore: *când soarele era de două suliţi pe cer* Em.; 3. *fig.* vorbă înţepătoare, *oameni ce se luptă cu retoricele su liţi* Em. [Slav. sulica, lance].

suliţaş m. lăncier.

Sultan m. titlul împăraţilor Turciei şi od. al Hanilor tătăreşti. [Turc. sültan].

sultan-mezat n. mezat domnesc care e ţinea în Divanul ţării (numit şi cochii-vechi): *moşia Postelnicului pe care a cumpărat-o dela sultan-mezat* Fil. [V. *mezat*].

Sultana f. soţia Sultanului; **Sultana Validea**, mama Sultanului (Fil.).

sultănică f. 1. un fel de horă a ţăranilor din Muntenia; 2. pl. *Bot.* conduru-Doamnei.

sultanin a. imperial, de cea mai bună calitate: *stafide, bame sultanine.*

sulunar n. V. sulinar.

sumă f. 1. total ce rezultă dintr'o adunare; 2. cantitate de bani: *sumă mare;* 3. totalitate: *suma bunurilor şi a relelor;* 4. mare număr, mulţime: *o sumă de oameni.* [Lat. summa, printr'un intermediar slav; sensul 4 e familiar şi vechii limbi (v. *sumedenie)*].

sumăeş n. Mold. suman mic pentru copii.

suman n. V. sucman.

sumar a. scurt: *expunere sumară.* || n. extras: *sumarul unui discurs.*

sumbru a. sombru: *când norii cei negri par sumbre palate* Em.

sumedenie f. mulţime: *atâta sumedenie de vite* Isp. [Derivat din *sumă* cu un sufix analogic (cf. *prăpădenie)*].

sumes a. suflecat: *cu mânicele sumese.* [V. *sumete*].

sumeţ a. V. semeţ: *ea vine sumeaţă în faţa cailor* Al.

sumete v. a îndoi ceva prea lung: *a sumete mân.cele, poalele.* [Lat. summittere].

sumeţi v. a se semeţi: *Tătarii sumeţindu-se în numărul lor* Bălc.

sumptuar a. relativ la cheltuieli: *legi sumptuare.*

sumptuos a. măreţ, luxos: *ospăţ sumptuos.*

sumuţă v. a asmuţe: *nu-ţi sumuţa câinele* Pann. [Lat. summuttire].

sună v. 1. a da un sunet: *sună codrul de stejar* Em; 2. a scoate un sunet, a cânta: *a suna din trâmbiţă;* 3. a anunţa prin sunete: *a suna alarma;* 4. a avea un înţeles: *coprinsul scrisorii sună astfel;* 5. a merge vorba, a se lăţi veştea: *se sunase prin târg că plecase.* [Lat. sonare].

sunat n. acţiunea de a suna.

sunătoare f. plantă cu flori galbene ale cării foi par ciuruite de găurele nenumărate (*Hypericum perforatum): cu unt de sunătoare se vindecă răni, tăieturi, împunsături.* [Alteraţiune populară din lat. sanitoria].

sunător a. care sună: *bani sunători,* în opoziţiune cu *hârtia-monedă.*

şuncă f. pulpă de porc afumată şi sărată: *şuncă de Praga şi de Westfalia* [Nemţ. schinken, printr'un intermediar săsesc].

sunet n. 1. ceeace loveşte simţul auzului; 2. sgomot muzical ce poate fi notat: *în sunet de fanfare trece oastea lui întreagă* Em.; 3. (arhaic şi solemn)

www.dacoromanica.ro

răsunet: *se stinse cu sunet pomenirea Bathorescilor* BĂLC. [Lat. SONITUS].

sunt v. 1. întrebuințat ca auxiliar pentru formarea verbelor pasive: *sunt lăudat*; 2. a exista: *asta nu este*; 3. a aparține: *cartea este a mea*; 4. a fi originar: *este din Brăila*; 5. a se afla: *Slatina este pe Olt*. [Vechiu-rom. *sânt* = lat. SUNT (a treia persoană a pluralului luată ca singular)]. V. fi.

supà v. a cina târziu noaptea (= fr. *souper*).

supă f. bulion pregătit cu legume sau alte ingrediente (= fr. *soupe*).

supapă f. capac într'o pompă sau mașină ce lasă să treacă un lichid ori un gaz, dar le împiedică întoarcerea; supapă de siguranță, ce se deschide dela sine spre a lăsa să treacă aburul, când presiunea e prea puternică și e pericol de explozione într'un cazan.

supărà v. 1. a irita cu vorba sau cu fapta; 2. a lua în nume de rău, a se mânia; 3. a importuna; 4. a bântui, a devasta: *nu cumva se temeau ca Polonii să supere Ardealul* BĂLC. [Lat. SUPERARE, a covârși (luat în sens peiorativ: cf. esp. *sobrar*, a importuna)].

supărăcios a. care se supără lesne.

supărare f. neplăcere, necaz.

supărat a. ofensat, mâniat.

supărător a. care aduce supărare.

superb a. 1. mândru; 2. măreț: *peizaj superb*.

superfetați(un)e f. prea mare abundanță.

superficial a. 1. care e numai la suprafață: *păturі superficiale ale pielii*; 2. *fig.* care s'oprește la exterior, ce nu aprofundează: *spirit superficial*.

superficialitate f. caracter superficial.

superfin a. fin într'un grad superior: *hârtie superfină*.

superfluitate f. ceeace este superfluu.

superfluu a. 1. care e prea mult: *cheltuieli superflue*; 2. nefolositor: *regrete superflue*.

superior a. 1. care s'află d'asupra: *etaj superior*; 2. *fig.* care e mai presus de ceilalți prin talent, merit.

superioritate f. înălțime, autoritate mai presus de ceilalți.

superlativ a. și n. *Gram.* care exprimă o calitate în gradul cel mai înalt.

superpune v. a pune un lucru peste altul.

superstițios a. plin de superstiție.

superstiți(un)e f. 1. credință falsă într'ale religiunii: *superstițiunea naște din ignoranță*; 2. practică superstițioasă, eres: *superstițiuni populare* (ex. *a ieși înainte cu sec e semn rău*); 3. *fig.* orice exces de exactitate.

supeu n. cină, mai ales după miezul nopții (= fr. *soupé*).

supieră f. vas în care se servă supa.

supin n. *Gram.* forma verbului echivalentă cu un substantiv verbal.

suplantà v. a face pe cineva să-și piardă creditul, favoarea, autoritatea, poziținea și a-l înlocui.

supleant m. locțiitor de judecător.

supleanță f. funcțiunea supleantului.

suplement n. 1. ce se dă spre a suplini și uneori ce se dă pe d'asupra: *suplement de salariu*; 2. ce s'adaogă la carte spre a suplini lipsurile: *suplement la un dicționar*; 3. foaie adaosă la un ziar din cauza abundanței de materie.

suplementar a. ce servă de suplement: *credit suplementar*.

supletiv a. care completează.

suplicà v. a ruga cu supunere, cu stăruință.

suplică f. cerere de grație, de favoare.

suplicant m. cel ce suplică.

supliciu n. 1. pedeapsă corporală gravă ordonată de justiție: *popoarele civilizate au suprimat supliciile*; ultimul supliciu, pedeapsa cu moarte; 2. *fig.* ceeace cauzează o mare durere fizică sau morală.

suplini v. 1. a adăoga ce lipsește; 2. a înlocui pe cineva care lipsește: *a suplini pe un profesor*; 3. a repara lipsa: *vitejia unei armate suplinește numărul*.

suplinință f. 1. funcțiunea suplinitorului; 2. loc de suplinit: *sunt trei suplininte vacante*.

suplinitor m. cel ce suplinește o funcțiune în lipsa titularului.

suport n. 1. ceeace susține un lucru și obiectul pe care se reazimă; 2. *fig.* reazim, protecțiune.

suportà v. 1. a rezista: *nu suport frigul*; 2. a suferi cu răbdare: *a suporta defectele cuiva*.

suportabil a. ce poate fi suportat.

supozà v. a presupune.

supoziți(un)e f. presupunere.

supraabundanță f. prea mare abundanță: *supraabundanță de proviziuni*.

supraarbitru m. arbitru numit pe lângă ceilalți.

suprafață f. 1. întinderea unui corp solid considerat sub raportul lungimii și lărgimii; 2. partea exterioară a unui corp; 3. *fig.* exterior, aparență: *a se opri la suprafața lucrurilor*.

supranatural a. 1. care e mai presus de puterile naturei; 2. ce nu se poate cunoaște prin rațiune, ci prin credință: *adevăr supranatural*; 3. *fig.* extraordinar:

www.dacoromanica.ro

geniu supranatural. ‖ n. ceeace este supranatural.

supranume n. nume adaos la cel propriu: *Mihaiu* Viteazul.

supranumerar a. care e în afară de numărul fixat: *amploiat supranumerar.*

supranumì v. a da un supranume.

supraom m. erou (termen împrumutat din filozofia lui Nietzsche).

suprapune v. a pune un lucru peste altul.

suprataxă f. taxă adaosă.

suprauman a. mai presus de om, sub raportul fizic şi moral: *putere supraumană.*

supravegheà v. a veghea cu atenţiune şi autoritate.

supraveghetor m. cel ce supraveghează.

supravenì v. a veni pe neaşteptate.

supravieţuì v 1. a rămânea în vieaţă după alt cineva; 2. a trăi după o pierdere: *el supravieţui ruşinii.*

supravieţuire f. 1. drept de a succede cuiva după moarte; 2. datină rămasă din străvechime.

supravieţuitor a. care supravieţuieşte.

suprem a. 1. care e mai presus de toate: *autoritatea supremă;* fiinţă supremă, D-zeu; 2. ultim: *o luptă supremă;* ora supremă, moartea.

supremaţie f. superioritate mai presus de toţi ceilalţi: *a pretinde la supremaţia în arte.*

suprimà v. 1. a desfiinţa: *a suprima un impozit, un ziar;* 2. a face să dispară: *a suprima un act;* 3. a trece sub tăcere: *a suprima sfârşitul discursului.*

supt a. 1. sorbit; 2. *fig.* sleit: *supţi de necazuri* Isp. ‖ n. 1. fapta de a suge; 2. (ironic) beţie: *împodobit cu darul suptului* Cr.

supune v. 1. a aduce la ascultare, sub puterea cuiva. a învinge: *a supune pe duşmanii săi;* 2. a propune la judecata cuiva: *a supune o chestiune unui amic;* 3. a se preda: *duşmanul s'a supus;* 4. a nu se împoirivi, a se conforma: *mă voiu supune deciziunii.* [Lat. supponere].

supunere f. 1. acţiunea de a se supune; 2. dispoziţiune de a se supune, demonstraţiune respectuoasă; respect: *a vorbi cu supunere.*

şupurì v. Mold. a se strecura: *mă şupuresc pe unde pot* Cr. [Origină necunoscută].

supus a. 1. dispus s'asculte: *copil supus;* 2. respectuos; 3. care e sub dependenţă: *supus legilor;* 4. expus: *supus boalelor, morţii;* 5. dator a suporta: *supus dărilor.* ‖ m. 1. cel supus autorităţii unui Domn, rege, împărat; 2. supus străin.

sur a. Mold. 1. cenuşiu: *lupi suri ies după pradă* Al.; 2. se zice de un cal cu părul amestecat negru cu alb sau argintiu; 3. cărunt: *sunt cu capul sur* Al.; 4. *fig.* străvechiu: *vremi apuse, sure* Em. [Serb. sur].

şură f. clădire massivă sau uşoară pentru adăpostirea recoltei şi a nutreţurilor peste iarnă. [Sas. schyre (nemţ. *Scheuer*)].

surâde v. 1. a zâmbi, a râde fără sgomot, numai printr'o mişcare uşoară a gurei şi a ochilor; 2. a prezenta un aspect plăcut: *această afacere îmi surâde;* 3. *fig.* a fi favorabil: *norocul îi surâde.* [Modelat după fr. *sourire*].

surâs n. râs tăcut şi liniştit.

surată f. 1. titlu ce-şi dau fetele şi femeile dela tară; 2. prietenă tânără. [Formaţiune paralelă cu *fărtat*].

surcea f. aşchie. [Lat. *surcella = surculus].

surchideală f. 1. lăsare pe jos a ultimului arşic; 2. *fam.* bătaie.

surchidì v. a trage o bătaie: *l'a mustrat şi l'a surchidit.* [Metaforă luată din jocul în arşici: origină necunoscută].

surd a. 1. care nu poate auzi sau aude rău; 2. *fig.* care nu vrea s'asculte, neînduplecat: *a rămas surd la rugăminţile mele;* 3. puţin sonor: *sgomot surd.* [Lat. surdus]. ‖ m. cel lipsit de auz.

surda adv. în zadar: *să-ţi pierzi surda vreme* Pann.

surdină f. ceeace se pune la un instrument de muzică spre a-i slăbi sunetul: *în surdină,* în taină.

surdo-mut m. cel lipsit de auz şi de graiu.

surduc n. coastă răpoasă şi foarte pietroasă: *mă usuc ca frunza 'n nuc, ca iarba depe surduc* Pop. [Turc. surduk, potecă îngustă între doi munţi].

surduca (de a) f. Tr. joc de copii cu mingea. [Origină necunoscută].

surdumaş n. 1. *Bot.* sfoiag; 2. erupţiune pe cap la copiii de ţâţă. [Origină necunoscută].

surexcità v. a cauza o surexcitare.

surexcitare f. 1. augmentare excesivă a energiei vitale într'un organ; 2. iritaţiune bolnăvicioasă.

surghiun (surgun) n. 1. exil: *fu pus în lanţuri şi trimis surghiun* Od.; 2. exilat, în exil: *clucerul era primit surghiun la Snagov* Ghica; 3. *fig.* părăsire, năpustire: *da eu dobei oiu da surgun* Pop. [Turc. sürgün, exilat].

surghiunì (surgunì) v. 1. a exila: *mai bine surghiuneşte-mă* Fil.; 2. a pro-

www.dacoromanica.ro

scrie: *teama de a fi surguniţi pela mânăstiri* Al.

surghiunie f. surghiun: *osândită a trăi aici în surghiunie* Pop.

surguciu n. 1. peniş împodobit cu diamante la o căciulă domnească: *în fruntea-mi să lucească surguciu ca o stea* Al.; 2. *Bot.* nemţişori de grădină. [Turc. sorguč, egretă]

surgun n. V. surghiun.

suriu a. ca părul sur deschis (vorbind de cai).

surlă f. 1. soiu de flaut cu sunet ascuţit: *începură a suna din tobe şi din surle* Od.; *surlele să cânte şi tunul să detune* Al.; 2. râtul porcului. [Bulg. surla (din turc. surna): sensul 2 după asemănarea formei)].

surlă f. Mold. 1. adăpost din pari înconjurat de stuf în mijlocul căruia se face cotlon şi se fierbe urda; 2. pl. ţăndări de brad lungi ce se bat în pereţii casei înainte de a se lipi. [Origină necunoscută].

şurliţă f. V. sorliţă.

surmenaj n. exagerarea muncii fizice sau intelectuale (= fr. *surménage*).

surogat n. substanţă ce poate fi substituită alteia: *surogat de cafea.*

şuroiu n. V. şiroiu: *fântână puturoasă impută la vale toate ale ei şuroaie* Golescu.

surpà v. 1. a doborî, a răsturna: *copaci roşi la rădăcină şi casele vechi se surpă*; 2. *fig.* a distruge: *a surpa bazele societăţii.* [Vechiu-rom. *surupa* = lat. *surrupare (din rupes, stâncă)].

surpat a. ruinat.

surpătură f. 1. ruină; 2. hernie: *iarba surpăturei.*

surprinde v. 1. a prinde pe neaşteptate: *a surprinde pe hoţi*; 2. a sosi fără veste: *viscolul ne-a surprins în cale*; 3. a mira foarte: *această ştire l'a surprins*; 4. a înşela, a abuza: *a surprinde buna credinţa cuiva*; 5. a obţine prin viclenie: *a surprins consimţirea mea* (= fr. *surprendre*).

surprindere f. 1. acţiunea de a surprinde; 2. mirarea celui surprins; 3. dar făcut pe neaşteptate.

surprinzător a. 1. care cauzează surprindere; 2. uimitor.

surpriză f. surprindere: *ce surpriză!* Al. (= fr. *surprise*).

surtuc n. Mold. redingotă. [Rus. sĭurtukŭ (din fr. *surtout*)].

surtucar m. *fam.* burghez.

şurub n. Mold. 1. V. şurup; 2. *fig.* cârcioc: *aşa e că mi-o întors şurubu?* Al.; 3. morişcă: *mama să ne-facă câte un şurub două prin cap* Cr. [Nemţ. schraube].

şurubuì v. 1. a întoarce şurubul; 2. *fig.* a meşteşugi: *o şurubueşti şi o întorci cum îţi vine ţie la socoteală* Cr.

surugiu m. poştalion: *intră în curte opt cai cu doi surugii* Ghica. [Turc. sürüdji].

şuruì v. a curge în şiroaie: *îi şurue sângele.* [Onomatopee (v. *şiroiu*)].

şurup n. 1. bucată de lemn sau fier, fasonat în spirală şi care se bagă într'o gaură de aceeaş mărime; 2. *fig.* artificiu: *umblaţi cu şurupuri.* [V. *şurub*].

şurupar m. *fig.* şiret, subtil.

şurupelniţă f. maşină de tras şurupul.

surzenie f. pierdere sau scădere mare a auzului.

surzì v. a se face surd. [Lat. surdescere].

surzime f. starea celui surd.

sus adv. la o mare înălţime: *mai sus*; Cel de sus, D-zeu. [Lat. susum]. ‖ int. de îmbărbătare: *sus inimile!* ‖ n. partea de sus, înălţime: *în susul apei.*

suşă f. matca unui registru cu chitanţe (= fr. *souche*).

şuşă f. ţandără de brad lungă ce se bate pe pereţii bordeiului înainte de a se lipi. [Ct. Tr. *şişă*, şindrilă].

susaiu m. plantă lăptoasă ce place vacilor (*Sonchus arvensis*). [Origină necunoscută].

susan m. 1. gen de plante oleioase originare din Orient, seminţele lor se pun pe covrigi şi din ele se face un uleiu ce se consumă ca şi untdelemnul (*Sesamum indicum*); 2. prăjitură lunguiaţă din zahăr sau miere, sare de lămâie, nuci şi susan. [Turc. susam].

şuşaneà f. V. şişanea: *încărca o şuşanea* Pop.

susceptibil a. 1. care poate primi modificări: *pasaj susceptibil de diferite interpretări*; 2. *fig.* care se ofensează lesne: *persoană susceptibilă.*

susceptibilitate f. 1. dispoziţiune de a contracta boale; 2. *fig.* dispoziţiune de a se ofensa prea lesne.

suscità v. 1. a face să nască, s'apară, 2. *fig.* a provoca: *a suscita dezordine.*

şuşeniţă f. Mold. 1. bucată îngustă şi lungă de pământ; 2. fâşie lungă de piele pentru opinci. [Origină necunoscută].

şuşlet n. V. şişlete.

suspect a. 1. care e bănuit şi care merită să fie; 2. de care trebue să ne ferim.

suspendà v. 1. a întrerupe, a remite cu altă ocaziune: *a suspenda şedinţa pentru cinci minute*; 2. a interzice cuiva exerciţiul funcţiunii sale: *a suspenda pe un magistrat.*

suspendat a. 1. atârnat în aer: *gră-*

www.dacoromanica.ro

dini suspendate; **2.** întrerupt: *lucrări suspendate;* **3.** interzis, scos din funcțiune.

suspensiune f. **1.** acțiunea de a suspenda și starea celui suspendat; **2.** încetarea momentană, întrerupere; **3.** interzicere temporară: *o suspensiune de trei luni.*

suspensiv a. *Jur.* ce suspendă, ce oprește efectul: *apel suspensiv.*

suspin n. **1.** respirațiune mai puternică și mai lungă decât cea obișnuită; **2.** un fel de geamăt. [Lat. SUSPIRIUM].

suspina v. **1.** a scoate suspine; **2.** *fig.* a dori cu ardoare. [Lat. SUSPIRARE].

șuștar n. V. șiștar.

susținător m. cel ce susține.

susține v. **1.** a ține pe dedesupt: *temelia susține clădirea;* **2.** a menține cu soliditate: *oasele susțin cărnurile;* **3.** a face să subsiste, a nutri: *a susține o familie;* **4.** a îmbărbăta: *a susține curajul cuiva;* **5.** a rezista energic: *a susține un atac;* **6.** a apăra cu argumente: *a susține o cauză;* **7.** a afirma: *susțin că...;* **8.** a se sprijini unul pe altul. [Modelat după fr. *soutenir*].

susținut a. se zice de stilul înalt și nobil (CAR. = fr *soutenu*).

sustrage v. **1.** a lua prin dibăcie sau înșelăciune: *a sustrage acte;* **2.** a prezerva de: *a sustrage pe un culpabil dela pedeapsă.*

șușugaie f. *Zool.* Tr. cilihoiu. [Compus din *șu-șu!* strigătul buhei, și *gaie*].

șușui v. a șopti: *frunzele șușuiau.* [Onomatopee].

susur n. sunet lin și confuz: *un susur de apă* ISP. [Lat. SUSURRUS].

susură v. a murmura, a freme. [Lat. SUSURRARE].

șușușù n. Munt. un fel de horă țărănească (însoțită de chiuituri ce imită țipetele buhelor: *șu-șu-șu!*)

șut a. Mold. ciut (de coarne): *vacă șută de un corn.* [Serb ȘUT].

sută num. **1.** număr ce conține de zece ori zece; **2.** număr mare: *ți-am spus'o de o sută de ori.* [Slav. SŬTO (unicul numeral românesc de origină străină)].

sutaș m. mai mare peste o sută.

suteran a. **1.** care e sub pământ; **2.** *fig.* ascuns, tainic: *manopere suterane.*

suterană f. loc boltit sub pământ.

sutime f. a suta parte.

sutură f. *Anat.* încheietura oaselor craniului.

suvac n. Mold. undrea ciobănească. [V. *suveică*].

suvaiu n. V. sevaiu: *anteriu de suvaiu alb* NEGR.

suvariu m. călăreț turc: *15,000 suvarii cu 30 tunuri* GHICA. [Turc. SUVARI' călăraș].

suveică f. **1.** unealta țesătorului, în formă de luntre, cu care se trage bătătura printre firele urzelii; **2.** undrea de împletit năvodul; **3.** *fig.* iute ca suveica. [Și *suvelniță* = slovean SUVALNIȚA].

suvelniță f. V. suveică.

suvenir n. **1.** amintire: *mărește suvenire din vremi ce au încetat* GR. AL.; **2.** *pop.* dar spre aducere aminte.

suveran a. **1.** care e învestit cu autoritatea supremă: *domn suveran; steagul înainte-i cu semne suverane* AL.; **2.** care judecă în ultimul resort: *Curte suverană;* **3.** extrem: *un dispreț suveran.* ‖ m. **1.** cel ce posedă autoritatea supremă: monarh, potentat; **2.** monedă de aur engleză, numită și *livră sterlingă.*

suveranitate f. **1.** autoritate supremă: *în republici suveranitatea aparține națiunii însăș;* **2.** întindere de țară sub dependența unui suveran.

șuviță f. **1.** fâșie îngustă și lungă: *șuviță de pământ;* **2.** viță de păr. [Cf. bulg. ȘEVIȚA, altiță].

șuvoiu n. torent. [Termen de origină imitativă, ca și variantele sale *(șioiu, șivoiu),* indicând susurul apei și curgerea-i șoptitoare (cf. *șuiet)*].

suvulcat a. suflecat, sumes. [Din *sufulcà:* v. *suflecà*].

suzeran m. cel ce poseda un feud, de care depindeau alte feude.

suzeranitate f. calitate de suzeran.

șvab m. *Zool.* libarcă. [Nemț. SCHWABE].

svâc! int. indică o precipitare în apă: *svâc! într'un clondir* ISP. [Onomatopee].

svâcni v. **1.** a palpita: *inima-i svâcnește tare* EM.; **2.** a se bate, vorbind de tâmplele capului, mușchii; **3.** se zice de o pușcă al cării strat izbește umărul când se descarcă. [Cf. *svâc!*].

svâcnitură f. **1.** bătaia inimei; **2.** junghiu.

svadă f. V. sfadă: *a valurilor svadă* EM.

șvaițer m. cașcaval de Svițera. [Nemț. SCHWEITZER(KÄSE)].

svântà v. **1.** a usca la vânt: *lanul ce 'n soare se svântează fumegând* AL.; **2.** a seca: *plânse de li se svânta lacrimile* ISP.; **3.** *fig.* a strica, a prăpădi: *iepele asvârliau din copite de svântau unde loviau* ISP. [Lat. *EXVENTARE (din VENTUS)].

svântat a. uscat.

svanțih m. Mold. sfanț: *svanțihi fără bortă și galbeni netăiați* AL.

svânturà v. V. vântura. [Lat. EX VENTULARE].

svânturat a. și m. aventurier: *o mică oaste de svânturați* AL.

www.dacoromanica.ro

svânturatic a. sburdalnic.

svăpăiat a. neastâmpărat, nesocotit [Lit. înflăcărat: v. *văpaie*].

svâr! int. indică iuţeala repezirii.

svârcoli v. a se suci, a se sbate de durere: *se svârcoleşte ca un şarpe.* [Cf. slovean SVRIETI, a suci, şi *ocol* (cf. *rotocol*)].

svârcolire f. **1.** încolăcitură; **2.** convulsiune.

svârli v. **1.** V. asvârli: *(Leşii) svârl armele 'n văzduh* AL.; **2.** (de cai) a da din picioare.

svârlugă f. cel mai răspândit peşte din ţară a cărui coloare variază după apa în care trăeşte *(Cobitis taenia).* [Şi *vărlugă:* probabil derivat din *svârli:* peşte ce se agită mereu (cf. sinonimul *fâţă*)].

şvarţ n. cafea neagră după moda europeană (în opoziţiune cu *cafea turcească): un şvarţ cu cognac fin* CAR. [Nemţ. SCHWARZ, termen introdus de chelnerii austriaci].

sveclă f. Mold. V. sfeclă.

svelt a. subţire de talie; fig. *palmii 'nalţă sveltele lor trunchiuri* EM.

şvichiu n. V. sfichiu.

svoană f. svon: *la împărăţie straşnică svoană s'a făcut* CR.

svocoti v. a svâcni tare (vorbind de inima). [Cf. *svâc!*].

svon n. **1.** sunet confuz: *a clopotelor svonuri* AL.; *svon de vorbe omeneşti* EM.; **2.** *fig.* opiniune publică asupra cuiva: *umblă svonul...* [Slav. ZVONŬ, clopot (româneşte: mai întâiu sunet de clopot, apoi sgomot confuz): cf. invers., *clopot*].

svoni v. a se răspândi svonul: *se svoneşte că a plecat.*

T

T m. a douăzecea literă a alfabetului; cu sedila, capătă un sunet uşor sibilant, analog lui *ts:* ţăran, ţărână.

ţa! Mold. int. de mânat boul (din stânga): *ţa! măi Prian!* AL. [Onomatopee].

tabac n. **1.** tutun pulverizat de tras pe nas; **2.** Tr. tutun. [Ung. TOBÁK, (v. *duhan*)].

tabac m. tăbăcar: *uliţa tabacilor.* [Turc. TABBAK].

tăbăcar m. cel ce tăbăceşte piei sau le vinde deja tăbăcite.

tăbăcăreasca f. un fel de joc în cărţi (obişnuit de tăbăcari): *tăbăcăreasca sau concina* CR.

tăbăcărie f. meseria tăbăcarului; **2.** locul unde se tăbăcesc pieile.

tăbăceală f. acţiunea de a tăbăci şi rezultatul acestei acţiuni.

tabacheră f. cutioară de tabac. [Serb. TABAKERA].

tăbăci v. **1.** a prepara pieile cu acid tanic (spre a le face solide şi impermeabile); **2.** (ironic) a snopi în bătaie: *lupii îndată îi (caprei) tăbăciră pielea* PANN; **3.** *fam.* a uza: *şi-a tăbăcit gingiile.*

tăbăcit a. **1.** imbibat cu acid tanic: *opincuţe tăbăcite* ISP.; **2.** de o coloare oacheş-gălbuie: *piele tăbăcită.*

taban n. Mold. **1.** adaosul interior la talpa încălţămintelor; **2.** scândură lungă şi subţire din care se fac plute. [Turc. TABAN, talpă şi scândură].

taban n. fier sau oţel de prima calitate: *cu pala de taban plină de sânge* BĂLC. [Turc. TABAN, un fel de oţel de Damasc].

tabără f. **1.** lagăr: *a aşeza, a ridica tabăra;* **2.** ceată numeroasă: *locustele merg în tabere;* **3.** staţiune militară: *făcând 15 tabere din Constantinopole până în câmpiile Dobrogei* BĂLC. [Slav. TABORŬ].

tăbăraş m. soldat din tabără: *nuntaşi aleşi din tăbăraşi* POP.

tăbărci v. Mold. a ridica cu greu o povară în spinare: *tăbărcesc sacul cum pot* CR. [Origină necunoscută].

tăbări v. **1.** a aşeza tabăra: *oştirea tabără la munte;* **2.** a da năvală, a ataca: *un şcolar tăbărîse un băiat* CR.; **3.** a veni cu grămada: *furnicile tabără la stejar;* **4.** *fig.* a stărui: *au tăbărît cu toţii pe dânsul.* [Tras din *tabără:* termen primitiv militar cu sensul generalizat].

tabelă f. tablă.

tabelar a. în formă de tabelă.

tabernacol n. chivotul legii, la vechii Evrei.

tabet n. V. tabiet.

tabie f. bastion, redută: *acolo ridicară Nemţii o tabie între rîu şi sat* BĂLC. [Turc. TABIA].

tabiet (tabet) n. **1.** manieră, caracter: *tineri cu tăbieturi* AL.; **2.** deprindere regulată şi comodă, apucătură (bună sau rea), nărav: *de trei luni acum, aţi dus una cu bencheturile.., ar fi vreme poate de a vă mai schimba tabietul...* AL.; **3.** gust, pofta stăpânului: *a veni la tabet* (Mold.); **4.** în special, confort (după moda orientală); **a-şi face tabietul,** a bea cafea şi a fuma din ciubuc, şezând turceşte: *ceru cafea şi ciubuc, iar după ce-şi făcu tabietul...* FIL. [Turc. TABIAT, fire, calitate înnăscută, temperament, dispoziţiune (bună sau rea), bunul gust].

tabin n. od, un fel de taftă: *o sucnă*

www.dacoromanica.ro

de tabin. [It. TABINO, printr'un intermediar polon].

tablà f. 1. masa plăcintarilor şi a rahagiilor: *o tablà rotundă şi încărcată cu covrigi, simiţi, plăcinte* AL.; 2. tavă mare pătrată: *mergeţi de gătiţi tablalele cu dulceţi* AL. [Turc. TABLÁ].

tablă f. 1. placă de metal sau de piatră pe care se poate grava o inscripţiune: **Tablele Legii,** lespezile pe cari erau săpate legile lui Moisi; **Cele 12 Table,** codice de legi publicate la Roma de decemviri şi săpate pe 12 table de aramă (450 a. Cr.); 2. tablă de lemn obişnuit neagră pe care se scrie cu cretă: *a ieşit la tablă;* 3. pagină zeţuită; 4. arătarea materialilor coprinse într'o carte; 5. foaie, planşă sau tablou, în care se grupează metodic şi pe scurt unele lucruri: *table cronologice, astronomice, table de logaritmi;* 6. în special tabla înmulţirii (v. Pitagora): *astăzi nu mai mergem la şcoală, că nu ştim tabla* CR.; 7. lecţie: *băieţii schimbau tabla în toate zilele şi Sâmbăta procitanie* CR.; 8. (regească) Tr. Curtea de apel: *Tabla regească îşi avea reşedinţa la Oşorheiu;* 9. pl. (jocul în) trictrac: *a juca table.* [Lat. TABULA, printr'un intermediar slav].

tabla-başa m. 1. cel dintâiu cal din grajdul împărătesc pe care Sultanul îl trimetea noului Domn: *Caragea şi-a făcut intrarea în Bucureşti. cu alaiu domnesc, călare pe tabla-başa în sunetul clopotelor. al surlelor şi al tobelor* GHICA; 2. azi, în Oltenia, om care nu face nimic. [Turc. TABLA-BAŞA, lit. primul din grajd (v. *Talambaşa*)]. ‖ adv. de-a gata, întins (în basmele muntene): *el cu fruntaşii s'aşezară tabla-başa în palat* POP.

tablenet n. joc obişnuit în cărţi (= fr. *table nette*).

tăblie f. tablă de lemn, împodobită şi încadrată, de tâmplărie: *uşă cu tăblii.*

tablier n. podeala unui pod suspendat: *tablier metalic* (= *tablier*).

tăbliţă f. 1. tablă mică; 2. tablă subţire: *tăbliţe de cauciuc, de oţel;* 3. placă de scris.

tablou n. 1. tablă sau foaie pe care materiile sunt înscrise cu metodă: *tablou sinoptic;* 2. lista membrilor unui ordin: *tabloul advocaţilor;* 3. lucrare de pictură, mai adesea pe pânză: *tablou istoric;* 4. *fig.* totalitate de obiecte ce impresionează vederea: *acest stil oferă un tablou admirabil;* 5. reprezentaţiune însufleţită a unui lucru în acţiune, de viul graiu sau prin scris: *a face un tablou înduioşător al unei bătălii;* 6. subdiviziunea unei piese de teatru, marcată prin schimbarea decorului (= fr. *tableau*).

tabù n. interzicere superstiţioasă la popoarele fetişiste: vorbă admisă în folklor pentru orice interdicţiune.

tăbueţ n. Mold. 1. sac cu merinde: *cu tăbueţul în spate* CR.; 2. *fam.* scurt şi gros (ca un tăbueţ). [Rus TOBOLEŢŬ, sac de proviziuni].

tabula rasa f. tablă pe care nu e nimica însemnat: a face tabula rasa, a se lepăda de toate ideile dobândite spre a-şi forma altele noui.

tabulhanà f. alt nume dat meterhanelii, din cauza numărului preponderant al instrumentelor manuale (tâmpine, teasuri, tobe): *zicea mereu tabulhanaua turcească, de juca norodul* OD. [Turc. TABL HANÉ, lit. tacâm de tobe şi tâmpine].

tăbultoc n. Mold. 1. partea sacului plin de tăină; 2. *fig.* scurt şi gros. [Şi *tobultoc:* v. *tăbueţ,* dar de formaţiune obscură].

taburel n. 1. scaun fără braţe nici spate; 2. scăunel de pus sub picioarele celui ce şade (= fr. *tabouret*).

tac! int. indică un sgomot regulat ce se reînnoeşte la intervale egale: *tac-tac-tac!* [Onomatopee].

tac n. baston de lovit bilele în jocul de biliard. [Vorbă de aceeaş origină cu cea precedentă].

ţac! int. imită sgomotul copitelor calului sau loviturile repetate cu uneltele de fier: *ţac-ţac!* [Onomatopee].

ţăcăi v. a bate repede, a pulsa: *îi ţăcăia inima de frică* ISP. [V. *tac!*].

ţăcăitoare f. Buc. sfrancioc. [Pasărea ţăcăe într'una].

ţăcălie f. 1. străgălie; 2. *fam.* ciocul bărbiei: *împăratul s'a tras de ţăcălie, scrâşnind strâşnic* CAR.; 3. Tr. frigare de lemn. [Origină necunoscută].

tacâm n. cele trebuincioase spre a forma un tot complet: 1. serviciu de masă (pânză, cuţit, furculiţă, lingură, şervet, pahar): *să puie numai 12 tacâmuri* AL.; 2. serviciu de tratat oaspeţi (cafea, dulceaţă, ciubuc); 3. hamut de cai (cioltar, ham): *calul să mi ţi-l gătesc cu tacâmul cel domnesc* POP.; 4. complex de instrumente muzicale (vioară, cobză, naiu): *adusese pe cel mai vestit tacâm de lăutari* GHICA; 5. od. suită: *Vodă cu tot tacâmul Curţii;* 6. *fig.* corte): *neaverea cu tot tacâmul de neajunsuri* ISP.; 7. *fig.* om de nimic: *domnişorul ăla care se hrăneşte cu ouă coapte?... prost tacâm!* AL. [Turc. TAKYM, şir (de lucruri sau de persoane), electe, asortiment, unelte, grup, trupă; *fig.* droidia poporului].

ţăcăneală f. tropot: *poştalionul înainta pe ţăcăneală* OD.

ţăcăni v. 1. a tropăi din copite; 2. a

www.dacoromanica.ro

face sgomot ca sapele sau tărnăcoapele. [V. *ţac!*].

ţăcănit n. tropăit, sgomot continuu: *ţăcănitul roatelor* CAR.

tăcea v. 1. a nu vorbi: *tace de frică;* fig. a fi ca mut: *tace ca peştele, tace chitic, tace molcom;* 2. a-şi stăpâni gura: *taci din gură şi tacă-ţi gura.* [Lat. TACERE].

tăcere f. 1. starea celui ce tace; 2. *fig.* linişte, lipsă de orice sgomot: *tăcerea pădurilor.* ‖ int. spre a impune tăcere: *tăcere!*

tachină v. a contraria pentru lucruri mărunte (= fr. *taquiner).*

ţachismete n. pl. *fam.* grimase, nazuri: *ţăcu câteva ţachismete din ochi.* [Gr. mod.].

tacit a. care nu e formal exprimat, dar e subînţeles sau se poate subînţelege: *consimţire tacită.*

taciturn a. tăcut din fire, care vorbeşte puţin sau nu-i place să vorbească: *om taciturn.*

tăciună v. a strica grânele de tăciune: *uneori porumbul se tăciuna* ISP.

tăciune m. 1. rămăşiţa unui lemn ars: *tăciune aprins, tăciune stins;* 2. mălură, boală ce preface grânele într'un praf negru. [Lat. TITIONEM].

taclale f. pl. Mold. palavre: *ne spuneam la taclale până se făcea ziuă* CR. [Origină necunoscută].

taclit n. cingătoare de stofă vărgată ce se lega peste mijloc sau la cap turceşte (purtat înainte de boieri, apoi de preoţi): *cu giaruri şi cu tacliturĭ turceşti* OD. [Turc. TAKLID, imitaţie de alagea].

tacrir n. interogatoriu (vechiu termen juridic şi azi încă popular): *am auzit pe logofătul Mitropolitului luând tacrir vizitiului* FIL. [Turc. TAKRIR, raport, depunere sub jurământ].

tacsid n. V. taxid.

tacsim n. partitură executată cu cobza: *pestrefuri şi tacsimuri.* [Turc. TAKSIM, preludiu].

tact n. 1. pipăit; 2. *fig.* judecată fină şi sigură: *are tact.*

tact n. succesiune regulată a variaţiunilor de sonuri: *a bate tactul.*

ţact n. Mold. V. taht: *ispravnicul e grăbit s'ajungă la ţact* AL.

tactică f. 1. arta de a rândui trupele în linie de bătaie şi de a face evoluţiunile militare; 2. *fig.* mijloace întrebuinţate spre a reuşi într'o afacere.

tactician m. 1. cel ce ştie bine tactica; 2. *fig.* cel ce ştie să manevreze în afacerile vieţii, în ale politicei.

tacticos a. şi adv. regulat: *mergea încet şi tacticos* POP. [Gr. mod.].

tactil a. 1. care este sau poate fi obiectul pipăitului: *calităţile tactile ale lucrurilor;* 2. relativ la tact: *sensibitate tactilă.*

tăcut n. 1. care tace sau vorbeşte puţin: discret, taciturn; 2. *fig.* lipsit de sgomot: *casă tăcută.* ‖ adv. pe tăcute, în tăcere.

ţafandache m. *fam.* burghez infumurat. [Primitiv probabil nume propriu].

ţâină f. 1. cobe la găini; 2. *fam.* arţag, toană. [Gr. mod. TZIFNA].

ţâínos a. 1. cu ţâína pe limbă (de păsări): *cu glas ţâínos* POP.; 2. *fig.* arţăgos: *ţata babei era leneşă şi ţâínoasă* CR.

taft n. V. taht: *taftul subprefecturei.*

taftă f. mătase lucioasă şi netedă: *a veni tafta la cot,* a se brodi. [Turc. TAFTA, printr'un intermediar slav]. ‖ adv. cu desăvârşire, pe deplin (neted ca tafta): *în Vinerea seară ne-am trezit vindecaţi taftă* CR.

taftalâc n. Mold. butuc necioplit pentru plute: *într'o plută intră 22 de taftalâcuri.* [Tras din turc. TAHTÁ, scândură].

taft(ur) m. curea sub pântecele calului: *calul numa 'n tafturi se umfla şi departe îl asvârlia* POP. [Turc. TAPKUR].

ţagă f. contestare: *ţără ţagă sunt dorită (averea)* PANN. [Abstras din *ţăgadă*].

ţăgadă f. negaţiune. [Tras din *ţăgădui*].

ţăgădui v. a nega. [Ung. TAGADNI].

ţăgăduinţă f. fapta de a ţăgădui.

ţăgârţă f. traistă de drum; *ţăgârţă ruptă te împrumută* PANN. [Turc. TAGARDJYK, dăsagă, printr'un intermediar slav].

ţaglă f. ţintă: *cu ochii ţaglă.* [Origină necunoscută].

ţagmă f. 1. ordin, clasă: *ţagma călugărească;* 2. breaslă: *şi din boierime şi din ţagme şi prostime* CAR.; 3. *fam.* clică: *ţagma patrioţilor* AL. [Gr. mod.].

tahân n. product preparat din seminţele de susan şi întrebuinţat la fabricarea halvalei. [Turc. TAHYN].

taharău m. peştele numit şi *băbuşcă albă.* [Origină necunoscută].

tahmin n. aproximaţiune: *să vă fac o socoteală cu tahmin* FIL. [Turc. TAHMIN, preţuire].

taht n. reşedinţa unei subprefecturi. *chemă la taht pe toţi ţăranii.* [Vechiu-rom. *taht,* tron, reşedinţă, capitală = turc. TAHT].

tăia v. (activ) 1. a separa cu un instrument tăios: *a tăia lemne, a tăia capul;* a tăia preţul, a-l fixa, a taxa; a tăia în carne vie, a lua măsuri energice; 2. a ucide, vorbind de animale: *a tăia un bou;* 3. a opri, a suprima: *i-a tăiat leaţa;* fig. *a tăia pofta cuiva;* 4. a întrerupe: *să taie calea acelor Turci*

www.dacoromanica.ro

Bălc.; fig. *a tăia vorba cuiva*; **5.** în jocul de cărți: a le desface: **6.** *fam.* a croi: *a tăia la palavre*; a tăia capul pe cineva, a se pricepe. ‖ (neutru) a fi tăios: *cuțitul taie bine* ‖ (reciproc) **1.** a-și face o tăietură: *s'a tăiat la mână*; **2.** a se întrecrucișa: *drumurile, liniile se taie*; **3.** a se strica: *laptele s'a tăiat*; **4.** *fig.* a se strânge: *îi se taie inima* Isp. [Lat. TALIARE].

taică m. formă mângâietoare pentru tată. [Serb. TAĬKO].

taie-babă m. om lăudăros.

taie-fugă m. om voinicos-fricos.

tăiere f. **1.** acțiunea de a tăia: *Tăierea capului sfântului Ioan Botezătorul*, sărbătoare ținută la 29 August; **2** tăierea împrejur, circumciziune: *Tăierea împrejur*, sărbătoare ce cade la 2 Ianuarie; **3.** locul unde se taie vitele.

tăieței m. pl. foaie de aluat tăiată în fire subțiri și lungi: *supă cu tăieței* (= it. *tagliatelli*).

tăietor m. **1.** cel ce taie mai ales lemne; **2.** cel ce taie vite sau păsări la Evrei.

tăietură f. efectul tăierii; **1.** despărțire făcută cu un obiect tăios; **2.** mod de a tăia o stofă: *tăietura hainei*; **3.** *fig.* supresiune făcută într'o carte sau piesă de teatru; **4.** pl. junghiuri în stomac. [Lat. TALIATURA].

taifas n. **1.** sindrofie, conversațiune familiară: *după masă se puseră la taifas* Al.; **2.** pl. vorbe goale, palavre: *șed la taifasuri pe divan* Al. [Gr. mod. ΤΑΙΦΆΣ, ceată, sindrofie, de unde convorbire (cf. *cuvânt*)].

tain n. **1.** od., cantitate de pâine, carne, etc. ce se da ienicerilor sau ostașilor pământeni: *am spus pandurilor că oștenii lui Ispilant au câte 30 lei pe lună și tain îmbelșugat de carne, pâine și vin* Fil.; **2.** întreținere zilnică acordată înainte de Domni și de boieri subalternilor lor: *rămâi aici, să zic să-ți dea tainuri, voiu să te fac om* Ghica; **3.** subsidiu de hrană: *douăzeci aspri tain pe zi* Od.; **4.** azi, porțiune anumită, mertic: *dascălul Stan avea și dela biserică tain de mălaiu, de fasole și de lemne* Ghica; **5.** în special, bani de pâine zilnică ce se dau slugilor afară de simbrie; **6.** porțiune de orz sau ovăz: *am obosit ca un cal de poștă ce nu are tainul la vreme* Al.; **7.** *fig.* proviziune: *pescuitorii au tainul lor de glume.* [Turc. TAYIN, proviziune zilnică, porțiune].

tăină f. **1.** mister: *cele șapte taine ale Bisericei sunt botezul, mirul, cuminecătura, mărturisirea, cununia, hirotonia și ungerea după urmă*; **2.** secret: *tainele sale îi descopere* Isp.; de taină, intim: *boieri de taină* Od.; în taină, pe ascuns; **3.** convorbire intimă; **4.** Tr. locul unde apa râului e adâncă și curge lin. [Slav. TAĬNA, mister, sacrament].

tainic a. misterios: *cuvinte tainice.* [Slav. TAĬNIKŬ, inițiat în cele sfinte]. ‖ m. om de taină: *câștigase pe tainicii haremului* Bălc.

tainiță f. **1.** loc ascuns: *prin tainiți și pe sub negre bolți* Em.; **2.** groapă: *în tainiță să m'arunci* Al. [Tras din *taină*].

tăinui v. **1.** a ascunde, a ține ascuns: *beciul putea să tăinuiască o domniță* Cr.; **2.** a convorbi intim. [V. *taină*].

tăinuit a. ascuns, misterios: *în poiana tăinuită unde sbor luciri de lună* Al.

tăios a. care taie.

tăiș n. parte tăioasă: *sabie cu două tăișuri.*

taiu-mălaiu n. joc de copii în care jucătorii doi câte doi (la vorbele unuia: *taiu mălaiu în două și ne dă și nouă*) fug în direcțiunea opusă, iar cel ce a rostit vorbele, caută să prindă pe unul din jucători.

tăiuș n. tăiș: *ia-ți tăiușul de plăsele* Al.

țal! int. să plătesc, să plătim: *un rom și țal!* Car. [Nemț. ZAHLEN, a plăti: termen introdus de berari și chelneri nemți]. ‖ m. chelnerul care primește plata consumației; *am chemat țal, am plătit* Car.

tala-tala adv. binișor, încet-încet: *plecară de mare tala-tala* Isp. [Origină necunoscută].

talaer n. bașlic. [Origină necunoscută].

talaf n. numai în locuțiunea **lafuri și talafuri**, lavre și palavre. [V. *laf*, influențat de inițiala sinonimului *taifas*].

tălălău m. V. teleleu: *iar te ai înecat, măi tălălău!* Al.

talâm n. închinăciune după moda orientală (v. **temenea**): *făcând turcești talâmuri cât poate un Bulgar* Al. [Turc. TALIM, exercițiu militar].

tălâmb a. Munt. tembel; *ursul e tălâmb.* [Origină necunoscută].

Talambașa n. numele calului boierit de Mavroghene. [Transcriere necorectă după greaca modernă = *tablabașa*].

talan n. Munt. dalac: *spânzul e bun de talan la dobitoace.* [Și *tălău*, de origină necunoscută].

talancă (talangă) f. clopot mare la gâtul vacilor: *cu talanca dela oi* Cr. *s'aud pe valuri vânturi, din munte talanga* Em. [Onomatopee, după sunetul ei *tanga-langa!*].

tălaniță f. prostituată de ultimul rang: *o tălaniță de cârciumă* Fm. [Origină necunoscută].

www.dacoromanica.ro

talant m. talent (monedă): *a îngropa talantul său.* [Gr. mod].

talar n. haină neagră şi lungă până la călcâie (purtată de preoţi şi călugări): *să-i apară 'n negru talar a lumii paranimfă* Em.

talaş m. pl. paie groase (din care se fac pălării ordinare): *pălării de papură şi de talaşi.* [Turc. TALAŞ, pilitură].

tălăşman m. Mold. **1.** tâlhar (epitet dat boilor şi cailor; cf. *haram*); **2.** *fig.* tont, stupid. [Turc. TALASMAN, arţăgos].

tălău n. V. talan.

talaz n. val de mare: *razele lunei res'rânte în mii de talazuri* Od. [Turc. TALAZ].

talc n. substanţă albicioasă, verzuie sau gălbuie, pentru fabricarea creioanelor colorate: *talcul e un silicat de magnezie.*

tâlc n. **1.** explicarea înţelesului mai profund al unui text, în special al sfintei Scripturi: *Evanghelie cu tâlc*; **2.** pildă: *vorbeşte numai în tâlcuri* Cr.; om cu tâlcuri, rafinat, şiret. [Slav. TLŬCŬ, interpretare].

tâlcui v. a explica un text vechiu, a-l tălmăci. [Slav. TLŬKOVATI, a interpreta].

tâlcuitor m. tălmăcitor: *tâlcuitor de vise.*

talent n. **1.** greutate, la Grecii antici, care varia după ţări; **2.** monedă greacă de argint în valoare de 5560 lei; **3.** *fig.* aptitudine distinsă, abilitate naturală sau dobândită: *talentul vorbirii*; **4.** om de talent: *un talent de prima ordine.*

talentat a. care are talent.

taler m. **1.** veche monedă de argint, în valoare de 52 bani; **2.** monedă germană preţuind 3 lei 75 bani. [Nemţ. (JOACHIMS) THALER, monedă bătută în valea sf. Ioachim din Boemia, v. *ioachim*].

taler n. **1.** disc lătăreţ: *a umbla (cere) cu talerul*; cu talerul, cu bani strânşi din pomană: *sgârcitul pe care îl îngroapă cu talerul părliţii de mahalagii* Car.; **2.** disc de balanţă; **3.** farfurie: *taler întins, adânc*; *fig.* taler cu două feţe, ipocrit. [Nemţ. TELLER, printr'un intermediar slav (v. *talger*)].

talger n. Mold. taler. [Slovean TALÍER (v. *taler*)].

tâlhar m. hoţ de codru. [Ung. TOLVÁJ (cf. sub raportul finalei, *fărtar* şi *fărtaiu*, sfert = ung. FERTÁLY)].

tâlhăreà f. *Bot.* Tr. creştăţea.

tâlhăresc a. de tâlhar.

tâlhări v. a jefui şi ucide.

tâlhărie f. faptă, meserie de tâlhar.

tali n. Mold. *fam.* plecăciune; a face tali, a se prezenta: *copilele mele..., faceţi tali frumos* Al. [Turc. TALY, care se prezentă].

talian n. unealtă mare de pescuit pe coastele Mării-Negre. [Origină necunoscută].

talică f. trăsură uşoară şi elegantă (a damelor în Turcia): *o talică se opreşte ocolită de cavazi* Bol. [Turc. TALYKA, cărucioară cu un cal (v. *teleagă*)].

talie f. **1.** lungimea corpului omenesc; **2.** conformaţiunea corpului dela umăr până la mijloc: *o talie subţire*; **3.** partea unei haine ce înconjoară talia (= fr. *taille*).

talion n. numele popular al unui blastru făcut din diferite sucuri de plante. [Alteraţiune din termenul farmaceutic DIÁHYLON]

talisman n. **1.** piatră sau bucată de metal căreia superstiţiunea îi atribuia o putere extraordinară; **2.** *fig.* ceeace operă un efect subit, miraculos: *de aş avea a mării talisman* Al.

taliune f. pedeapsă prin care vinovatul era tratat în acelaş chip cum dânsul a tratat pe altul: *ochiu pentru ochiu şi dinte pentru dinte, aşa era legea taliunii.*

tâlmăci v. **1.** a interpreta; **2.** a se explica: *să ne tâlmăcim puţinel.* [Slav. TLŬMAČITI].

tâlmaciu m. interpret. [Slav. TLŬMMAČŬ].

talmeş-balmeş n. **1.** mâncare ciobănească din smântână, făină, ouă, unt şi zahăr; **2.** *fig.* amestecătură, confuziune. [V. *balmuş*; primul element e obscur]. ‖ adv. într'un mod confuz.

Talmud n. culegere de legi şi tradiţiuni rabinice ce datează din sec. II d. Cr.

talmudic a. ce ţine de Talmud.

talmudist m. **1.** cel ce urmează după tradiţiunile Talmudului; **2.** cunoscător al Talmudului.

talon n. **1.** ceeace rămâne din cărţile de joc după distribuţiunea făcută jucătorilor: *talon de preferans*; **2.** partea rămasă din matca unui registru după ce foaia a fost detaşată; **3.** coala de cupoane.

talpă f. **1.** partea de desubt la piciorul omului, între degete şi călcâiu: *din creştet până 'n talpă*; a bate la tălpi, a) v. falangă; b) *fig.* a cheltui: *când puneam mâna pe câte o para, o băteam la tălpi pe must, pe cărnaţi* Ghica; **2.** bucată obişnuit de piele ce se ţine dedesubtul încălţămintelor; **3.** grindă mare ce servă de temelie caselor ţărăneşti: *talpa casei, fig.* ţărănimea; talpa iadului, mama necuratului, *fam.* babă afurisită: *tu şi cu talpa iadului sunteţi potrivită pereche* Cr.; talpa gâştei, *fam.* măzgăliturâ, semn făcut de cei ce nu ştiu să scrie: *puneţi talpa gâştei pe sdelcă* Al.; **4.** lemnul ce suportă o sanie: **5.** pl. suporturile războiului de ţesut; **6.** *Bot.* nume

www.dacoromanica.ro

de plante: talpa gâștei, creasta cocoșului; talpa ursului, acant. [Ung. TALP].

tălpălar m. Mold. cel ce vinde tălpi de încălțăminte. [Cf. ung. TALPALÁS, punerea tălpei].

tălpaș m. pl. corp de pedestrime întocmită de Șerban Cantacuzino în 1688: *tălpașii dorobănțești, pedestri cu tobele, chiverele și cimpoaiele lor* FIL. [Ung. TALPAS, cu tălpile mari, pedestru].

tălpășiță f. în locuțiunea familiară a-și lua tălpășița, a pleca repede: *apoi își ia tălpășița spre casă* CR.

tălpigă f. Mold. **1.** călcătorul scaunului de doage; **2.** pl. călcătorii sau iepele stativelor. [V. *talpă* 5].

tălpoaie f. talpa casei.

tălpoiu n. **1.** talpă mare de lemn; **2.** *fam.* talpa iadului: *despre ziuă tălpoiul a venit posomorît* CR.

tâlv n. Tr. *Bot.* tidvă. [Origină necunoscută].

tămăduí v. a (se) vindeca. [Ung. TAMÁDNI, a se scula, a se ridica (românește: dintr'o boală)].

tămăduíre f. vindecare. V. **izvor.**

tămăduitor a. care tămăduește. ‖ m. Mântuitorul.

tămâià v. **1.** a afuma cu tămâie; **2.** *fig.* a linguși, a onora peste măsură; **3.** *fam.* a se îmbăta.

tămâiat a. **1.** afumat cu tămâie; **2.** *fam.* beat: *de vinul din ploscă tămâiat și amețit* PANN (v. *aghesmuit*).

tămâie f. **1.** rășină aromatică ce se arde la ceremoniile religioase; **2.** *fig.* laudă excesivă, lingușire josnică. [De origină slavo-greacă].

tămâietoare f. vas de tămâiat.

tămâioare f. pl. *Bot.* (Oltenia) viorele.

tămâioasă f. **1.** soiu de struguri tare mirositori cu boabele rotunde dese și verzi; **2.** vin tămâios: *servii varsă 'n cupe dulcea tămâioasă* BOL.

tămâios a. care miroase tare și frumos.

tămâiță f. plantă ce crește prin fânețe și miroase ca tămâia (*Ajuga reptans*).

taman adv. tocmai: *să-l slujești taman trei ani de zile* CR. [Turc. TAMAN, deplin].

tămânjer n. Mold. băț de bătut cașul. [Origină necunoscută].

tamazlâc n. turmă de boi sau de vaci cu taurul lor de prăsilă: *turmele și tamazlâcurile lui* CR. [Turc. TAMAZLYK, îngrășarea vitelor și locul unde se îngrașă].

țambalagiu m. cel ce cântă din țimbale. [Formațiune analogică].

tâmbălău n. gălăgie: *la nunta lui fu un mare tâmbălău* ISP. [Ung. TAMBOLÓ, chiuitură de veselie].

tâmbar n. od. manta femeiască: *un tâmbar de șahmarand verde* OD. [Gr. mod. TAMBÁRI (din it. *tabarro*)].

țambră f. Mold. ghizd de puț. [Pol. CEMBRA].

tambură f. mandolină cu gâtul lung și cu coardele de metal: *sub alba ta mână tămbur'a tăcut* BOL. [Turc. TAMBUR, ghitară cu coarda lungă].

tamburină f. un fel de gherghef rotund.

tambur-major m. mai marele tobosarilor care merge în fruntea regimentului.

tam-nisam adv. V. nitam-nisam: *cine își părăsește așa casa și locul tamnisam?* CAR.

tâmp a. netăios, tocit: *cuțit tâmp* [V. *tâmpi*].

tâmpenie f. idioție: *cumplit meșteșug de tâmpenie* CR.

tampetà f. danț ca un vârtej, în epoca fanariotă (FIL.). [Fr. TEMPÊRE, it. TEMPESTÀ, vijelie, printr'un intermediar grec modern].

tâmpi v. **1.** a toci: *să încep a mai tâmpi condeiul* NEGR.; **2.** *fig.* a idiotiza: *l'am tâmpit cu atâta bătaie*; **3.** *fig.* a slăbi: *patimile se tâmpesc* NEGR. [Dela *tâmp*, tâmpit = slav. TŌPŬ, tocit, grosolan].

tâmpină f. tobă mică: *slujitorii deteră în tâmpine și în surle* ISP. [Slav. TŌPANŬ (din lat. TYMPANUM)].

tâmpit a. **1.** tocit; **2.** *fig.* idiot(izat). [V. *tâmpi*].

tâmplă f. partea laterală a capului, între ochiul și urechea. [Lat. TEMPLA = TEMPORA].

tâmplă f. iconostas. [Lat. TEMPLA = TEMPLUM: românește cu sensul restrâns].

tâmplar m. meșter ce face lucrări de lemn pentru interiorul caselor: uși, mese, mobile. [Primitiv: meșter de tâmple sau iconostase].

tâmplărie f. meseria tâmplarului, atelier de tâmplărie.

tampon n. **1.** cocoloș de astupat ceva; **2.** mototol de scamă spre a opri o emoragie; **3.** pl. discuri metalice cu resorturi așezate la capetele vagoanelor.

tamponà v. **1.** a astupa cu un tampon; **2.** a se lovi un tren cu altul.

tam-tam n. **1.** un fel de țimbală orientală ce produce prin lovire un sunet pătrunzător: *răsunetul metalic al tamtamului de bronz* AL.

tananà f. horă țigănească executată de băieți și fete de țigani cari (lovindu-și trupul cu picioarele și sărind în loc pe marginea drumului) joacă înaintea călătorilor cerându-le de milă: *când ei juca tananaua* AL. [Vorbă luată din țigănește].

www.dacoromanica.ro

tânăr a. puțin înaintat în vârstă: *băiat tânăr.* [Lat. TENERUM, fraged, plăpând]. ‖ m. cel ce nu e înaintat în vârstă.

Tănase m. tipul nerodului: *se face Tănase;* teleleu Tănase, om fără căpătâiu: *de atunci încoace am umblat ia așa teleleu Tănase* CR. [Nume propriu foarte des și devenit peiorativ din cauza frecvenței sale (v. *Vlăduț*)].

Tănase (de ciumă) m. sărbătoare bărbească ce cade la 18 Ian. și pe care țăranii o țin ca să fie feriți de ciumă. [Cuviosul *Atanasie și Chiril*].

țanc n. 1. băț crestat de măsurat țuica în bute: *a lua țanc la o bute;* 2. *fig.* moment deciziv, pont: *a veni la țanc.* ‖ adv. întocmai. [Vechiu-rom. *țanchiu*, țintă, țel («a ajunge la *țanchiu*», Cantemir): v. *țâncușă*].

țanc n. Mold. stâncă: *țancurile Toancelor.* [Origină necunoscută].

țâncușă f. și **țâncuș** n. Mold. 1. bețișor pe care țăranii crestează daraverile; 2. *fig.* crestătură: *Prutul face un țâncuș adânc în pământul nostru* (VLAHUȚĂ); 2. **de-a țâncușa**, un joc de copii, constând în înfigerea unui cuțit în pământ. [Din nemț. ZINKE, crestătură].

Tândală m. 1. personaj bufon opus lui Păcală; 2. *fig.* om de nimica. [V. *tândăli*].

tândăli v. a lucra încet și neîndemânatic. [Cf. Nemț. TÄNDELN, a migăi].

tanda-manda adv. tot una: *vorba ceea nu-i tanda și i... manda* CR. [Probabil onomatopee (cf. sinonimul sârbesc TANDARA-MANDARA)].

țandără f. 1. așchie de lemn; 2. *fig.* pricină de ceartă: *din ceva atuncia țandăra îmi sare* PANN. [Origină necunoscută].

tandem n. bicicletă pentru două persoane.

tandur n. un fel de masă pătrată, acoperită cu covoare, sub care se pune un mangal de încălzit picioarele (după moda turcească); **a sta pe tandur**, a nu face nimic: *șede toată ziua pe tandur* AL. [Turc. TANDUR].

tânea v. Mold. și Tr. V. **ținea.**

tangentă f. *Geom.* linie dreaptă ce atinge o curbă într'un singur punct fără a o tăia.

tangență f. contactul a două linii sau a două planuri.

tangibil a. ce poate fi atins.

tango n. dans recent venit din Argentina; gesturile și mimica-i necuviincioase au suferit, trecând în Europa, o profundă transformare.

tangrîn n. răzătură de drojdii uscate depe buți cu care țăranii de peste Olt acresc ciorba. [Origină necunoscută].

tânguĭ v. a jeli: *după ce mai plânse și se tânguĭ o toană* ISP. [Slav. TŎGA, jale].

tânguios a. jalnic: *tânguiosul bucium sună* EM.

tânguire f. acțiunea de a (se) tângui și rezultatul ei.

tânguitor a. 1. care se tânguiește; 2. trist: *cântări tânguitoare* EM.

tanic a. acid tanic. V. tanin.

tanin n. substanță ce se află în coaja stejarului și cu care se argăsesc pieile.

tânjală f. Mold. al doilea protap legat de oiște când se înjugă patru boi: *mân pe tânjală* CR.; **a se lăsa pe tânjală**, a se da lenei: *cată de nu te lăsa pe tânjală* CR. [Slav. *TĚJELI (cf. rus. TĬAJELĬ, tânjală)].

tânji v. Mold. a se topi de-an picioarele, a lângezi: *acolo să tânjească 'n lâncedă sclavie* AL. [Slav. TĚJITI, a fi trist].

tânjitor a. Mold. galeș, lânged: *ochii tânjitori* NEGR.

tank n. camion-automobil garnisit cu mitralieze, întrebuințat pentru întâia oară în cursul războiului mondial (1916—1919).

tânt a. Mold. V. tont: *Vasile tântul* CR.

țânțar m. muscă mare a cărui înțepătură și bâzâit sunt foarte supărătoare *(Culex pipiens);* fig. *a face din țânțar armăsar*, a exagera lucrurile. [Lat. vulg. ZINZALUS].

tantiemă f. parte din câștig.

tantoi adv. întocmai: *om munci mai mult și se face tantoi pe tantoi* POP. [Origină necunoscută].

țanțoș a. mândru și arogant. [Cu variantele *țonțoroiu, țunțurliu*: origină necunoscută].

țap m. 1. *Zool.* mamifer rumegător, cu coarne, bărbos și sprinten, fără ghinduri la copite; 2. *fig.* **țapul păcatelor, țapul ispășitor**, om asupra căruia s'aruncă greșelile celorlalți; 3. *fam.* bătrân desfrânat: *auzi, țapul!* AL. [Albanez (gheg) ȚAP].

țapă f. Mold. V. țeapă.

țapaj n. gălăgie (= fr. *tapage*).

țapăn a. Mold. V. țeapăn.

țapangeà f. 1. Mold. calcavură: *să ne dea câteva țapangele la spinare* CR.; 2. (Oltenia) pistol: *la picere cu curele și la piept cu țapangele* POP. [Turc. TAPANDJA, palmă, pistol].

țăpârlue f. 1. țepușă; 2. fir din barba spicului.

tapet n. hârtie zugrăvită cu care s'acoper pereții unei camere.

tapioca f. feculă alimentară extrasă din rădăcina manioculuĭ.

tapir m. cuadruped pachiderm al cărui nas este în forma unei scurte trompe.

țapița v. 1. a îmbrăca cu tapete; 2. *fig.* a acoperi: *iedera țapițează zidul.*

www.dacoromanica.ro

tapițer m. cel ce lucrează tot felul de mobile de tapițerie și de stofe. [Nemț. TAPEZIER(ER)].

tapițerie f. lucru făcut pe o canava cu lână, mătase, aur, etc. (= fr. *tapisserie*).

țăpoiu n. 1. furcă de strâns fânul pentru clădirea stogurilor; 2. căpriorul dela mijlocul unei case țărănești. [V. *țeapă*].

țăpos a. înțepător: *bureți țăpoși*,

țapoș a. Mold. cu coarne mai lungi și ascuțite (despre vite): *boi țapoși la coarne* CR [V. *țap*].

țăpoșică f. plantă cu tulpina aspră în partea superioară, crește prin pășuni umede (*Nardus stricta*). [Lit. iarbă aspră sau cu țepi].

tăpșan n. 1. Mold. loc înalt și șes, terasă: *trage brazda pe tăpșan* POP.; 2. Tr. lemn așezat dinaintea vetrei ca s'o ție. [Tras din *tăpși*]

tăpși v. Mold. 1. a aplana; 2. a netezi mămăliga cu lopățica sau cu lingura. [Origină necunoscută].

țăpușă f. V. țepușă.

tar n. povară de porumb (cât duce un cal de tarniță). [Ung. TÁR, depozit].

Țar m. titlul împăratului Rusiei, al regilor Bulgariei (dela 1908) și Muntenegrului (dela 1910). [Nume de aceiaș origină cu *Cezar*].

țâr m. scrumbie sărată și uscată: *slab ca un țâr*. [Gr. mod. TZÍROS].

țăr! int. ce imită sgomotul picurării încete și cântecul monoton al greierilor. [Onomatopee].

țară f. 1. mare întindere de pământ: *în Africa sunt încă multe țări neexplorate*; 2. teritoriu: *Țara Românească*; 3. locuitorii unei țări: *cum e țara și obiceiul* PANN; 4. patrie, loc de naștere: *a-și părăsi țara*; 5. întindere de pământ șes și descoperit, în opoziție cu orașul: *petrece vara la țară*. [Lat. TERRA]. V. Țară.

țără f. 1. picătură; 2. *fig.* mică cantitate, puțin de tot: *o țără de pâine*; 3. moment: *numai o țără cât a stat de s'a uitat* CR. [V. *țăr!*].

tarabă f. 1. masă de lucru sau de întins marfa: *scaunele măcelarilor și tarabele gelepilor* OD.; 2. prăvălioară, magherniță: *umbla pela tărăbile jidovești* CR.; fig. *ramul dicanicesc, o tabără unde se vinde sfânta dreptate cu dramul și cu vurta* AL.; 3. ușă culcată pe o gaură de beciu; 4. oblon ce se ridică și se lasă. [Turc. TARAB, tejghea].

tarabagiu m. prăvăliaș.

tărăboanță f Mold. roabă de cărat: *cărau cu tărăboanțele* CR. [Ung. TORBONCA].

tărăboiu n. gălăgie: *s'auzia un tărăboiu grozav* CR. [Lit. sgomot de tarabă].

tărăbuc n. V. tărbuc.

tarabulus n. fes tripolitan sau barbaresc, legătură orientală de cap: *la cap legat cu un tarabulus* GHICA. [Turc. TARABULUS, Tripoli].

tărăbuțe f. pl. catrafuse: *umblă cu tărăbuțele de colo până colo* ISP. [Lit. lucruri de tarabă].

tarac m. stâlp ce sprijină un gard sau coastele prispelor (la o casă țărănească). [Turc. TARAK].

tărâe-brâu m. cel ce caută ceartă cu lumânarea, om arțăgos. [Lit. cel ce-și târăște brâul: aluziune la moda cea veche a brânelor lungi cari înfășurau de mai multe ori mijlocul].

taraf n. 1. partid: *ești și tu din taraful boierilor răsvrătiți?* FIL.; (mai mult ironic): *vine Domnul Agachi Flutur cu tarafu lui* AL.; 2. în special, bandă de lăutari, având în cap un staroste (v. *Barbu*) și compusă din trei executanți (unul ține dibla și execută melodia, al doilea îl acompaniază cu cobza și marchează ritmul pe coardele instrumentului, cântând vorbele, iar al treilea, cu naiul sau muscalul, adaogă ariei executate diferite înfloriturî): *un taraf de lăutari începe a suna un cântec vechiu* AL. [Turc. TARAF].

tărăgăni v. V. trăgăuà. [Formă amplificată spre a exprima o zăbovire îndelungată].

tărâi v. V. târî.

țărâi v. a picura. [V. *țără*].

țărâi v. a bâzâi ca greierii: fig. *amintiri țărăesc încet ca greierii* EM. [V. *țăr!*].

țărâit adv. cu țărâita, puțin câte puțin: *a plăti cu țărâita*. [V. *țărâi*].

țărâit n. sbârnâitul greierilor.

țărâitoare f. *Zool.* obleț.

târâm n. 1. în basme, regiune subpământeană (locuită de zine, smei, păsări măestre) în care Făt-frumos intră printr'o peșteră sau printr'un puț spre a scăpa pe domnițele răpite de smei ori a prinde pe furul merelor de aur (**târâmul celălalt** se mai numește și **lumea neagră**, adică întunecoasă, în opoziție cu **lumea albă**, adică luminoasă, cea locuită de oameni): *Prâslea ajunse pe târâmul celălalt* ISP.; 2. coprins, hotar, moșie: *om după alte târâmuri* ISP.; 3. teren. [Turc. TARYM, locuință; sensul 3 sub influența fr. *terrain*]

țăran m. 1. om dela țară; 2. *fig.* om grosolan.

țărână f. 1. pământ fărămat: *s'a făcut praf și țărână*; 2. pământ ce acopere pe un mort: *fie-i țărâna ușoară!* [Vechiu-rom. *țărînă*, țarină («să le răsipească orașul să-l facă *țărînă* de arat»! MOXA = lat. **TERRINA*].

www.dacoromanica.ro

țarâncă f. Mold. baierele sau curmeiele dela codârla carului. [Origină necunoscută].

țărancă f. 1. femele dela țară; 2. carnea peștelui băbușcă, albă, sărată și uscată întreagă.

țărănesc a. ce ține de țăran sau dela țară: *casa țărănească*. ‖ țărănește adv. ca țăranii: *se vede că vorbim rău de tot.., nu românește, ci țărănește* CR

țărănie f. poveste țărănească: *asurzești lumea cu țărăniile tale* CR.

țărănime f. cei dela țară, clasa țărănească: *țărănimea e talpa țării.*

țărănoiu m. *fam.* mojic.

tarantelă f. horă vioaie din Tarent și aria după care se joacă.

tarapană f. od. monetăria Statului: *le-au făcut bulgări de aur și de argint, ca să-i bată la tarapana* GHICA. [Vechiu-rom. *taraphana* = turc. TARABHANA, lit. casa unde se bat (bani)].

tarară f. cântec monoton: *Neamțul tararaua mi-ți cântă* ISP. [Onomatopee].

taraș m. Mold. V. tarac. [Formă abstrasă din pl. *taraci*].

tărâțe f. pl. rămășițe de făină măcinată și cernută. [Bulg. TRIȚE].

tărbacă f. tărbăceală: *tărbaca câinilor*, spânzurarea câinilor cu capul în jos și învârtirea lor până ce amețesc (datina tabacilor a doua zi după lăsatul secului); **a lua la tărbacă**, *fam.* a snopi în bătăi, **a-și bate joc de cineva.** [Tras din verbul *tăbăci*].

tărbăceală f. *fam.* 1. bătaie strașnică: *îl luară din nou la tărbăceală* ISP.; 2. batjocură: *îl cam dedea în tărbăceală cu graiuri păcălitoare* ISP.

tărbăci v. 1. *fam.* a bate până amețește; 2. *fig.* a batjocori, a ocări; 3. a se murdări: *scroafa se svârcoli prin âl noroiu și se tărbăci de nu o mai cunoșteai* ISP. [Formă paralelă cu *tăbăci*].

tărbuc n. sac cu coada de lemn pentru prinderea peștilor. [Cf. *torbă*].

țarc n. 1. ocol de vite; 2. gard în jurul stogului; 3 coșul teascului. [Albanez THARK].

țarcă f. *Zool.* Mold. coțofană. [Și *sarcă* Tr. = ung. SZARKA (printr'un intermediar săsesc)].

țârcă f. un joc de copii: *neobosiți la puiu-gaia, la poarca, la țârca* GHICA. [Origină necunoscută].

țărcălan n. Mold. Tr. 1. compas; 2. cearcăn (mai ales cel de prin prejurul lunei). [Ung. CIRKALOM (din nemț. *Zirkel*)].

tărcat a. cu pete mari de diferite colori prin păr (vorbind de vite); fig. *năframă tărcată* POP. [Ung. TARKA, bălțat].

târcol n. ocol: *dete câteva târcoale curții împărătești* ISP. [Bulg TRŬKOLO, cerc].

târcovnic m. paraclisier. [Slav. TRŬKŬVĬNĬKŬ (din TRŬKY, biserică)].

țârcui v. a îngrădi, a ocroti: *țara să ne-o țârcuim și de iezme s'o ferim* POP.

tardiv a. 1. care vine (prea) târziu: *regrete tardive*; 2. care crește cu încetul: *fructe tardive*; 3. *fig.* care se formează târziu: *spirit tardiv.*

tare a. 1. robust, viguros: *e tare și mare*; 2. *fig.* puternic: *dușmanul era mai tare decât noi*; 3. vârtos: *tare ca piatra*; 4. în stare de a rezista atacurilor: *cetate tare*: 5. *fig.* energic: *tare de înger*; 6. solid, trainic: *ziduri tari*; 7. violent: *un miros, un vânt tare*; 8. versat: *tare în chimie.* [Lat. TALEM, cutare, de unde distins, excelent, sub raportul fizic sau moral: sensul 8 după fr. *fort*]. ‖ m. tarele, horă muntenească. ‖ adv. 1. cu putere: *a vorbi, a lovi tare*; 2. Mold. foarte: *tare bătrân.*

Țăreni m. pl. V. Bufeni.

țarevici m. fiul cel mai mare al Țarului, moștenitorul Coroanei în Rusia.

târfă f. femeie neonestă. [Vechiu-rom. *tearfă*, sdreanță, cârpă (de origină necunoscută): raportul sensurilor e analog cu cel din *buleandră*].

târg n. 1. od. oraș: *sate și târguri*; 2. azi, orășel, loc de târg: *a se duce la târg*; 3. loc public într'un oraș unde se vând cele trebuincioase pentru nevoile vieții; *a se duce în târg*; 4. reunire la târg: *zi de târg*; 5. epoca când se ține târgul: *târgul Moșilor*; 6. învoeală de preț, cumpărătoare: *a se ajunge cu târgul.* [Slav. TRŬGŬ, bâlciu și locul unde se ține: târgul servia ca centru de schimb între produsele regiunii muntoase și cele din șes].

targă f. 1. roabă cu care se cară paiele sau pleava dintr'o arie; 2. pat purtăreț; 3. pataşcă. [Nemț. TRAGE, printr'un intermediar săsesc].

târgoveț m. locuitorul unui târg, orășean. [Slav. TRŬGOVĬĚTĬ, negustor].

târgueală f. 1. fapta de a târgui; 2. pl. tot ce se cumpără în târg.

târgui v. a cumpăra din târg.

târguitor m. cel ce târguește.

tarhat n. Mold. Tr. sarcină, greutate mare: *măgari încărcați cu tarhatul pe ei.* [Ung. TERH, povară].

tarhon n. plantă aromatică, originară din Tataria, ce se mănâncă ca salată (*Artemisia dracunculus*). [Turc. TARHUN].

târî v. 1. a trage pe pământ, pe jos: *a târî în robie*; 2. a trage, a mișca cu anevoie: *a-și târî picioarele*; fig. *a-și târî zilele*, a duce o existență penibilă; 3. a

www.dacoromanica.ro

păşi cu greu: *abia se târăşte;* 4. a se trage pe pântece ca şerpii; 5. *fig.* a se înjosi peste măsură înaintea celor mari. [Slav. TRĬSTI, a freca, a călca].

tărie f. 1. forţă, vigoare: *tăria duşmanului;* 2. soliditate: *tăria zidului;* 3. *fig.* energie: *a susţine cu tărie;* 4. firmament: *peste unde şi 'n tărie întunericul domneşte* GR. AL. [V. *tare*].

tarifa v. a fixa preţul, a taxa: *a tarifa mărfuri.*

tarif(ă) n. şi f. tablou ce indică preţul unor lucruri, taxă de intrare, ieşire sau trecere: *tarif(ă) vamal(ă).*

ţarină f. soţia Ţarului, împărăteasa Rusiei.

ţărînă f. câmp lucrat: arătură, holdă, ogor. [Derivat din *ţară* (cu înţelesul primitiv de «pământ»)].

târîre f. 1. acţiunea de a (se) târî: 2. *fig.* înjosire mare dinaintea celor puternici.

tăriş n. basamac. [Origină necunoscută].

tăriş adv. tărîndu-se: **tăriş-grăpiş**, cu mare greutate. [Lit. tărîndu-se şi agăţându-se ca o grapă].

târîtoare f. 1. animal târîtor, reptil; 2. unealtă cu care pescarii scot ceva din gropi.

târîtor a. 1. care se târăşte; 2. *fig.* care se înjoseşte prea mult înaintea celor puternici.

târîtură f. fiinţă târîtoare, femeie josnică.

tărlă f. bucată de pământ semănat şi lucrat: *mirosul* ce *ieşia din tarlalele cu flori* POP. [Turc. TARLA].

târlă f. 1. loc de iernat pentru vite cu bordeie pentru păzitori; 2. aşezare provizorie pe o moşie străină pentru a face plugărie sau pentru a vâra cu oile. [Serb. TRLO, locul unde se ţin vitele iarna].

ţărlăi v. Mold. a vibra uniform: *coarde care ţârlăiau nervos* EM. [Identic cu *ţărăi*, a cânta ca greierele].

ţărlăitură f. cântec monoton: *ţărlăituri ţigăneşti* AL.

târla-mârla adv. deodată, pe neaşteptate; *cum păşi pe uşă, târla-mârla s'a buimăcit.* [Origină necunoscută].

târlaş m. 1. cioban de târlă; 2. muncitor agricol ambulant (mai ales în Bărăgan).

tarlatan n. un fel de muselină foarte subţire (pentru rochi de bal).

ţărm n. V. ţărmure.

ţărmonie f. *pop.* ceremonie: *nu era ţărmonie la Curte unde să nu fie şi el chemat* ISP. [Vechiu-rom. *ţeremonie* = nemţ. ZEREMONIE].

ţărmuitor a. mărginaş: *mările ţărmuitoare şi cetăţi lângă limanuri* EM.

ţărm(ure) n. 1. marginea unei mări, a unui fluviu, rîu, lac; 2. *fig.* limită: *pe ţărmul scurtei vieţi* AL. [Lat. TERMINUS (printr'o formă intermediară *TERMULUS): forma *ţărm*, e abstrasă din pl. *ţărmuri*].

ţărmurean a. şi m. care locueşte pe lângă un ţărm.

ţărmuri v. a mărgini, a limita: *aripa ţărmurită de munte* BĂLC.

târn n. 1. măturâ din nuiele de mesteacăn: *târnuri de lemn;* 2. *Bot.* porumbar. [Slav. TRŬNŬ, spin].

târnă f. 1. coş sau traistă pentru merinde; 2. stup făcut din nuiele lipite cu pământ. [V. *târn*].

ţărnă f. Mold. ţărână: *începe a-şi arunca ţărna depe cap ca buhaiul* CR.

târnăcop n. instrument de fier în formă de ciocan, lat la un capăt şi ascuţit de celălalt, cu care se sapă, se scot rădăcini şi pietre. [Bulg. TRŬNŬKOP, săpoiu, lit. sapă de scos spini (din slav. TRŬNŬ, spin, şi KOPATI, a săpa)].

târnaţ n. Mold. Tr. prispă, balcon. [Ung. TORNÁC, tindă].

tarniţă f. Mold. şea de lemn: *puse tarniţele şi dăsagii pe cai* CR. [Serb. TARNIŢE (v. *tar*)].

târnomeată f. Mold. fărămituri de gunoaie din cari mai pot alege vitele de mâncare: *de câte ori eţi fi dormit pe târnomeată* CR. [Croat TERNOMET, târn].

târnosi v. 1. a sfinţi o biserică; 2. *fam.* a se îmbăta. [Serb. TRONOSATI, a consacra].

târnueală f. părueală.

târnui v. a târî de păr: *acuş vă târnuesc prin casă* CR. [V. *târn*].

târş n. Mold. 1. tufă spinoasă; 2. pl. vreascuri, viţe uscate: *să strângem nişte târşuri şi să facem foc* CR. [Serb. TRS].

târşăi v. a târî încet: *cu papucul târşăind* PANN. [Onomatopee].

târsână f. 1. legătură din păr de cal a opincilor; 2. barbă mare. [Lat. TRASENNA, funie, lat].

târsânar m. *pop.* ţăran (adică opincar).

târşit n. îngropatul sau moşoroitul porumbului. [V. *târş*].

târsoagă f. 1. *Bot.* troscot; 2. ceva lung şi care se târăşte (asemenea târsoagei, a cării tulpină e întinsă pe pământ şi ramificată): *cu nişte târsoage de barbe* CR. [V. *târşi*].

Tartacot m. alt nume dat piticului infernal Statu-palmă. [Origină necunoscută].

tărtăcuţă f. plantă al cărei fruct e o boabă lunguiaţă de coloare roşie (*Coccina indica*) [Şi *tătărcuţă* sau cucurbetă tătărească, planta fiind originară din Azia tropicală].

www.dacoromanica.ro

tartalac m, *Zool.* Buc. șfredeluș. [Origină necunoscută].

- țarțam n. Mold. ciucure: *ștergare în vârfuri cu țarțamuri subțiri.* [Și *sarsam, sersam*: cf. ung. (NYEREG SZERSZÁM, ciucure dela hamul calului].

tartan n. 1. stofă de lână cu patrate de diferite colori, din care Scoțienii își fac haine; 2. pled din această stofă.

tărtan m. nume dat în baiocură ovreilor; *dau drumul tărtanilor să năvăliască în țară* AL. [Nemț. (UN)TERTHAN, supus (austriac)].

tărtan m. plantă ce crește prin fânețe depe coline aride *(Crambe tatarica).* [Planta e originară din Tataria].

tărtăneț a. îndesat, scurt și gros. [Lit. rotund ca soiul de varză numit *tărtan*].

tărța-părța t. *pop.* bagatelă: *tărța-părța mai nimica* PANN. [Origină necunoscută].

tartar n. 1. *Mit.* infernul popoarelor antice; 2. (poetic) iad: *am dat al meu suflet la negrul Tartar* BOL. [V. *tartor*].

țărțără t. varietate de struguri. [Cf. *țurțur*].

tărțiță f. partea cărnoasă deasupra coadei la păsări. [Serb. TRTIȚA].

tărțiu a. și m. V. **terțiu.**

tartor n. 1. căpetenia dracilor: *mai îngăduește puțin, tartorule!* CR.; 2. drac, demon; *dihorul ca un tartor te mușcă înveninat* LSP.; 3. mai marele: *tartorul zeilor pe nume Joie* LSP; 4. om rău, aturisit, [Vechiu-rom. *tartar*, iad «aceia toți se duc în focul nestins... și în *tartar*», Cugetări în ora morții, cam 1550 [= lat. TARTARUS numele infernului și al zeului internal Pluton (printr'un intermediar grecoslavon); cf. în privința sensului, it. *Orco*, uriaș antropofag (din lat. ORCUS, sinonim cu TARTARUS)].

tartoriță f. 1. drăcoaică: *câte trele tartorițele de zeițe* LSP.; 2. *fam.* femeie rea.

tartric a. se zice de un acid extras din tartrul de vin.

tartru m. 1. depozitul ce vinul lasă în buți și în sticle; 2. sediment ce s'alipește de dinți și le înnegrește smalțul.

Tartuf m. tipul ipocritului religios (după numele unui personaj dintr'o comedie a lui Molière).

tartufism n. ipocrizie (mai ales religioasă): *după această scenă de tartufism* FIL. [V. *Tartuf*].

țăruș m. 1. par mic ce se bate în pământ; 2. priponul calului. [Origină necunoscută].

târziu adv. 1. după timpul obișnuit sau potrivit: *se scoală târziu;* 2. către sfințitul zilei: *s'a întors târziu.* [Lat. TARDIVUS]. ‖ a. tardiv: *într'o târzie vreme* CR. ‖ n. *într un târziu*, pe înserate.

tas (teas) n. 1. ceașcă de lut (în care se bea cafea): *dar nu-i teasul plin* AL.; 2. disc de balanță, de roată; 3. disc pentru strângerea milelor: *a umbla cu tasul;* 4. lighenaș de bărbier; 5. pl. un fel de țimbale: *teasuri de alamă cizelate cu arabescuri* AL.; 6. clește de lemn, unealta dulgherului. [Turc. TAS, cupă].

tasă f. 1. ceașcă de băut cafea; 2. ceeace conține: *soarbe ceaiul aromatic dintr'o tasă diafană* AL. (= Ir. *tasse*).

taşcă f. Mold. Tr. 1. pungă: *taşcă împistrită cu bumbi;* 2. sac: *butilca o puse într'o taşcă a diligenței* AL. [Ung. TÁSKA (din nemț. *Tasche*)].

tasmà f. Mold. panglică: *pălăriuță* cu *tasma* CR. [Turc. TASMA, găitan].

țastă f. V. țeastă.

tată m. părinte, în graiul copiilor. [Lat. TATA (alături de sinonimul literar PATER)].

țață f. termen de gingășie și de respect ce se dă unei surori, mătuși sau femei mai în vârstă. [Gr. mod. TSÁTSA, mamă (vorbă din graiul copiilor; v. *dadă*)].

țâță f. 1. organ glandulos care secretează lapte la femeie și la partea femeiască a mamiferelor, scurt timp după ce au născut fătul: *a da țâță, a suge țâță;* 2. *fig.* vârstă de alăptat: *copil de țâță;* 3. nume de plante: **țâța caprei**, v. **barba caprei**; **țâța oii**, a) Munt. cioboțica cucului; b) Mold. degetar; 3. varietate de struguri (v. *țâța vacii*); **țâța vacii**, a) Munt. cioboțica cucului; b) varietate de struguri roșii deschișii în forma unei țâțe de vacă. [Lat. TITIA: vorbă luată din graiul copiilor și de aceea familiară multor limbi].

țâțâi v. a tremura, a șălta (inima), a se legăna. [Onomatopee].

tătăișă f. Tr. *Bot.* ceapa cioarei. [Tr. *tătăișă*, cumnată: plantă numită și *punga babei*].

Tatăl-nostru m. rugăciune zilnică ce începe cu aceste cuvinte.

țâțână f. 1. bucată cilindrică de fier în jurul căreia se învârtește ușa; *fig.* **a scoate din țâțâni**, a face să-și pearză cumpătul sau răbdarea; 2. pl. cârlige bătute în pereții bordeiului. [Derivat dela *țâță*, după forma-i rotunjită].

tătar m. 1. om din neamul Tătarilor pe cari poporul îi consideră ca canibali (v. *Calmuci*) și tradițiunea îi învecinează cu Căpcăunii, monștri antropofagi cu cap de câine: **doar nu dau Tătarii!** *(parcă-l alungă Tătarii!)*, locuțiune proverbială care exprimă o frică năpraznică, o panică neașteptată (din cauza năvălirilor dese și funeste ale acestui neam) se zice și despre cineva care se grăbește

www.dacoromanica.ro

și lucrează cu zor); 2. uriaș puternic din vremile trecute (v. *jidov*); 3. drac (v. **Han-Tătar**); 4. exclamațiune de uimire: *ce tătarii l te silește să dai așa pe foc?* POP.; 5. barbar, om cumplit: *doar om sunt și eu, nu-s tătar* AL.; 6. cocoș de munte (adică sălbatic); 7. od. curier poștal însărcinat cu corespondența între Poarta și Țările române (Tătarii servind de obiceiu ca călărași). [Turc. TATAR, tătar, curier, ștafetă; v. *lipcan*].

tătarcă f. 1. temeia tătarului; 2. iapă tătărească: *pe o tătarcă încăleca* POP.; 3. cojoc lung: *o tătarcă roșie blănită cu vulpe* FIL.; 4. *Bot.* Tr. a) tărtăcuță; b) hrișcă (introdusă în Europa orientală de Tătarii din Crimea).

tătăresc a. 1. ce ține de Tătari: *oștile tătărești*; 2. *pop.* strașnic, cumplit (mai mult ironic): *un gutunar, o ochire de cele tătărești* AL. *să tragem un danț de ale tătărești* FIL.; 4. se zice de porumbul cu bobul foarte mic, alb și rotund (varietate tătărească).

tătărime f. neamul tătăresc.

țățeică f. leagăn tăcut din crăci plecate și înnodate la capete spre a se sălta. [V. *țățăi*].

țățeiu n. V. țițeiu.

tătinească f. sau **iarba lui Tatin**, plantă a cării rădăcină e întrebuințată de popor pentru vindecarea rănilor (*Symphytum*).

tatuà v. a-și împestrița corpul cu figuri diferit colorate: *Negritenii își tatuează corpul.*

tău n. Mold. Tr. baltă: *pe dâns'a aruncat într'un tău adânc și lat* POP.; draci din tău, demoni cari trăesc în ape: *vârcolacii, dracii din tău* AL. [Ung. TÓ, lac].

tău (teu) pr. ce ține de tine. [Lat. TUUS].

tăujer n. Mold. 1. băț cu care se mestecă jintița în ceaun; 2. *fam.* ciomag: *i-a croit câteva tăujere pe spinare.* [Origină necunoscută].

taulă f. *Bot.* V. tavalgă.

taumaturg m. făcător de minuni: *St. Grigorie Taumaturgul.*

tăun m. insectă de coloare neagră-cafenie, botu-i având peri ascuțiți cu cari înțeapă vitele spre a le suge sângele (*Tabanus bovinus*). [Lat. vulg. TABONEM = clasic TABANUM].

taur m. 1. bou nejugănit (*Bos taurus*); 2. *fig.* om sdravăn; 3. unul din cele 12 semne ale zodiacului. [Lat. TAURUS].

tautologie f. repetițiune nefolositoare a aceleiași idei cu vorbe diferite.

tavă f. 1. tigaie de fript; 2. tablă de lemn sau de metal pentru servit cafea, dulceață, ceaiu: *fam.* **a da tavă pe cineva**, a-l bate rău. [Mold. *tavà* = turc. TAVÁ, tigaie].

tăvăleală f. 1. fapta de a (se) tăvăli; 2. întrebuințare zilnică: *haină de tăvăleală*; 3. *fam.* trânteală: *i-a tras o tăvăleală.*

tavalgă f. frumos arbust din ale cărui ramuri răsucite se fac cravașe (*Spiraea crenata*). [Și *taulă* = pol. TAWUŁA, rut. TAVOLGA].

tăvăli v. 1. a (se) rostogoli întinzându-se: *porcul se tăvălește în noroiu*; *fam. a se tăvăli de râs*; 2. *fig.* a se mânji. [Origină necunoscută].

tăvălug n. sul de lemn gros cu care se ridică pietrele de moară la ferecat; de-a tăvălugul, rostogolindu-se: *jos pe scară m'am dus de-a tăvălugul* NEGR. [Derivat din *tăvăli*].

tavan n. 1. partea de sus a unei camere: *tavan de grinzi înnegrite*; 2. scândură de brad lungă și subțire (din care se clădește podul casei): *butucii de brad se prefăceau în tavanuri.* [Turc. TAVAN].

tavernă f. cârciumă: *în scunda tavernă mohorîtă* EM.

taxà v. 1. a regula prețul mărfurilor; *a taxa o scrisoare*; 2. a stabili o dare extraordinară; 3. *fig.* a acuza: *l'a taxat de înșelător.*

taxă f. 1. preț fixat de autoritatea publică pentru obiecte de consumațiune sau pentru mărfuri; 2. impozit extraordinar: *a plătit taxele.*

taxator m. cel ce taxează.

taxid n. 1. călătorie ce făceau negustorii în străinătate spre a se aproviziona cu mărfuri: *toți negustorii se și întorseseră dela taxid, fiecare cu încărcătura lui* CAR.; 2. marfa adusă din străinătate: *am desțăcut taxidul de marfă ce am primit dela Țarigrad* FIL. [Gr. mod. TAXIDI, călătorie (mai ales pe mare)].

taxidar m. od. strângător de dări: *aprozii slujiau ca taxidari* BĂLC. [Gr. mod. TAXIDIÁRIS. călător].

taxidărie f. strângerea dărilor: *tata mă lua cu dânsul prin județe de-i ajutam la taxidărie* FIL.

teacă f. 1. tocul sau țeava unui instrument: *a băga sabia în teacă*; 2. *Bot.* păstaie: *teci de fasole.* [Lat. THECA].

teafăr a. și adv. 1. bun sănătos (de corp sau de minte); 2. *fig.* cu obrazul curat. [Slav. TVRŬDŬ, tare, țeapăn].

teamă f. fapta de a se teme. sentiment de neliniște: *să nu-ți fie teamă.* [Lat. TIMA].

teanc n. 1. balot de marfă: *sară teancurile să-și ia postavurile* POP.; 2. pachet: *scoate un teanc de hârtii* AL.; 3. număr de 10 topuri de hârtie (cam 5000 coale); 4. grămadă în genere: *un teanc*

www.dacoromanica.ro

de sumane croite CR.; teancuri-teancuri, grămadă, unul peste altul. [Turc. TENK, balot].

teapă f. 1. fire, caracter: *apa trebue să vie la matca ei şi omul la teapa lui* PANN; 2. stare socială, rang: *cei mai mulţi de teapa d-tale* CR. [Origină necunoscută].

ţeapă f. 1. par, bine ascuţit la căpătâiul de sus, pe care se străpungea corpul vinovatului: *tragerea în ţeapă, un supliciu practicat în Orient, exista odată şi la noi*; 2. partea ascuţită a unui par cu care se împunge; 3. unealtă de vânat sau de apucat snopi de grâu; 4. pl. a) peri înţepători ai unei plante; b) perii de pe pielea ariciului. [Slav. ŢIEPA, despicătură].

ţeapăn a. şi adv. 1. care nu se încovoaie: *stă ţeapăn şi drept*; 2. lipsit de mişcare, de vieaţă: *trupu-i era ţeapăn*; 3. solid, rezistent: *înalte şi ţepene ziduri* OD.; 4. sdravăn: *trase un somn ţeapăn*. [Slav. ŢIEPIENŬ].

teapşă f. 1. Mold. lopăţică de netezit mămăliga; 2. Tr. mămăliga cu brânză sau cu uleiu de sâmburi. [Tras din *tăpşi*].

teară f. Mold. natră. [Lat. TELA, pânză].

teas n. V. tas.

teasc n. 1. maşină de tipărit, presă; 2. maşină mare de călcat struguri, măsline, spre a face vin, uleiu. [Slav. TIESKŬ].

ţeastă f. 1. bolta craniului; 2. ţest de broască. [Lat. TESTA, ciob].

teatral a. 1. ce ţine de teatru: *arta teatrală*; 2. ce nu se potriveşte decât la teatru: *gest teatral*.

teatru n. 1. locul unde se dau reprezentaţiuni dramatice: *se duce la teatru*; 2. scenă: *regulele teatrului*; 3. arta, profesiunea de actor: *a se destina teatrului*; 4. literatură dramatică: *teatru la Greci*; 5. culegere de opere dramatice ale unui autor: *Teatrul lui Alexandri*; 6. locul unde se petrec fapte sau evenimente însemnate: *teatrul războiului*.

ţeavă f. 1. cilindru găunos de metal, lemn, etc.; 2. ţeava unei arme: *puşcă cu două ţevi*; 3. mosorul războiului de ţesut. [Mold. *ţevie* = slav. ŢIEVI, tub].

techèr-mechèr adv. cu nepusă masă, cu zor, pe sus (vorbă specială basmelor muntene): *techer-mecher îşi duc turma la adăpost* ISP. [Turc. TEKER MEKER, foarte iute, în toată graba, lit. de-a roata (TEKER, roată)].

tecnefes n. astm la cai: *un cal stătut de bătrân şi plin de tecnefes* ISP. [Turc. TEKNEFES, astmatic, lit. răsuflare scurtă].

te-deum n. cântec bisericesc de mulţumire, recitat la împrejurări solemne.

ţedulă f. Mold. răvaş, bilet. [Pol. ŢEDUŁA].

ţeft n. 1. par în mijlocul ariei; 2. cureaua dela crucea trăsurei; 3. *fig.* centru de acţiune, stăpânire: *până ce primiseră de veste cei dela ţeft* ISP.; 4. moment deciziv: *îl găsi somnul tocmai la ţeft* POP. [Origină necunoscută].

tefterdar m. 1. V. defterdar; 2. controlor financiar al marelui Vizir: *Vizirul dete slujba de tefterdar în ambele ţări lui Mehemet Beiu* BĂLC.

teghiciu n. 1. cuiul ce trece prin jugul carului (se aude prin Romanaţi); 2. (ţigliciu) unealtă pe care cismarul întinde pielea încălţămintelor. [Cf. serb. TEGLIĆ, trăgător (din *tegleti*, a trage)].

teğument n. înveliş (mai ales de grăunţe).

ţehni v. Mold. a schelălăi. [Onomatopee].

tehnic a. propriu unei arte: *termen tehnic*.

tehnică f. totalitatea procedeurilor unei arte sau meserii.

tehnician m. inginer.

tehnologic a. ce ţine de arte în general.

tehnologie f. 1. tratat despre arte în genere; 2. totalitatea termenilor proprii unei arte sau meserii; 3. od. în special, partea gramaticei numită astăzi morfologie: *fiecare inventa o etimologie şi o tehnologie proprie* NEOR.

tehueală f. Mold. 1. căpierea oilor; 2. zăpăceală.

tehui v. Mold. a zăpăci, a ameţi: *cu măciuca îl tehueşte*.

tehuiu a. şi adv. Mold. 1. căpiat; 2. zăpăcit, năuc. [Tr. *terhuiu*, de origină necunoscută].

teică f. cutie mişcătoare în care curg grăunţele dela coşul morii: *mişcările teicei regulează căderea grăunţelor*. [Şi *teucă*: origină necunoscută].

teism n. credinţă în existenţa unui Dumnezeu care guvernă lumea după libera sa voinţă.

teişor m. *Bot.* Mold. aglică (ale cării flori sunt albe ca ale teiului).

teist m. partizan al teismului.

teiu m. 1. arbore mare şi frumos al cărui lemn alb, moale şi uşor, se întrebuinţează în ebenisterie *(Tilia platyphyllos)*; 2. floarea-i plăcut mirositoare din care se fac infuziuni antispasmodice şi sudorifice; 3. scoarţa de teiu din care se fac funii: *curmeiu de teiu*. [Lat. TILIA].

teiu-beleiu n. în locuţiunea *nu-i teiu-beleiu, ci-i beleiu-teiu*, adică e tot una (CR.). [Lit. teiu alb].

tejgheà f. 1. masa de lucru (a dulgherului, a croitorului, etc.): *croitorii se serviau de ţoarfecile cele mari de tejghea* GHICA; 2. masa pe care se numără bani

www.dacoromanica.ro

(în cârciume). [Turc. TEZGHÀ, atelier, masă de lucru, contoar (lit. locul unde se lucrează cu mâinile)].

tejghetar m. băiat care stă la tejghea. [Turc. TEZGHIADAR, cel ce ține teigheaua].

tel n. 1. fir de fier. de oțel; 2. cea mai mică coardă a unui instrument muzical: *mi se rupse la tamburâ telul* PANN; 3. beteala miresei (în Dobrogea). [Turc. TEL].

țel n. Mold. 1. țintă; 2. *fig.* scop: *ea păsește cu pas mare către un țel de mult dorit* AL. [Rus. ȚELI (din nemț *Ziel*)].

telal m. 1. Mold. strigător la mezaturi: *telalul strigă îndată: zece galbeni fata giudelui!* AL.; 2. Munt. vânzător de haine vechi (strigând prin uliți): *stăpânul vinde si telalul nu se îndură să-l dea* PANN [Turc. TELLAL, mijlocitor, pristav].

telalâc n. meseria de telal, marfa telalului. [Turc. TELLALYK].

telalbașă m. od. starostele telalilor la mezaturi: *am dat lui telalbașă lei o mie* FIL. [Turc. TELLAL BAȘY].

telăliță f. V. teleleică.

teleagă f. car fără loitre și scândură, servind la transportul lemnelor lungi. [Slav. TELĚGA, car].

teleap-teleap adv. Mold. indică un mers încet și trăgănat: *îndată pornesc ei teleap-teleap* CR. [Cf. *tala-tala*].

telefon n. aparat prin mijlocul căruia se transmit sunetele și se conversează la distanțe mari. Telefonul, inventat la 1860 de fizicianul german Reis, fu perfecționat de Edison.

telefonă v. a transmite prin telefon.

telefonic a. ce ține de telefon: *linie telefonică.*

telefonist m. cel însărcinat cu serviciul comunicațiunilor în biurourile telefonice.

teleğar m. cal de teleagă, cal sprinten: *telegari cu coame mari* POP.

telegraf n. 1. aparat cu care se poate corespunde la distanțe mari si cu o repeziciune extremă: *telegraful electric, inventat pe la 1811. a înlocuit pretutindenea vechiul telegraf aerian;* telegraf fără sârmă, la care undele electrice se propagă la distanță prin mijlocirea atmosferei: *primul telegraf fără sârmă a fost construit în 1897 de Marconi;* 2. frumoasă plantă originară din America meridinonală cu flori mici albe si miros plăcut, se cultivă mai cu seamă pentru decorarea balcoanelor, chioscurilor, ferestrelor (*Boussingaultia baselloides*).

telegrafiă v. a transmite prin telegraf.

telegrafic a. 1. ce tine de telegraf: *fir telegrafic;* 2. transmis prin telegraf: *depeșă telegrafică.*

telegrafie f. arta de a construi și de a întrebuința telegrafele: *școală de telegrafie.*

telegrafist m. funcționar care transmite telegramele.

telegramă f. comunicațiune adresată prin telegraf.

teleguță f. 1. teleagă mică: *nici în căruță, nici în teleguță;* 2. partea dinainte a plugului.

teleleică f. 1. samsaroaică, mijlocitoare (si telăliță): *auzi telăliță cum își laudă marfa?* AL.: 2. *fam.* femeie care bârfește de toți. [V. *telal*].

teleleu a. și adv. Mold. vagabond: *stăricica 'și risipește, apoi umblă teleleu* NEGR. [V. *telal*].

teleloaică f. Munt. vânzătoare pe uliți de lucruri vechi. [V. *telal*].

telemeă f. brânză de putină din laptele din care s'a scos untul. [Turc. TELMÈ, brânză găurită].

teleologic a. care caută a descoperi scopul în toată ordinea naturei: *sistema teleologică a lui Origen.*

teleologie f. *Filoz.* doctrina cauzelor finale.

telepatie f. presimtire despre un eveniment real ce se întâmplă departe în aceias clipă.

telescop n. instrument de optică care mărește si apropie obiectele depărtate: *invenținea telescopului în sec. XVII a operat o adevărată revolutiune în studiul astronomiei.*

telescopic a. 1. care se face cu telescopul: *observatiuni telescopice;* 2. ce nu se poate vedea decât cu telescopul: *planete telescopice.*

teletin n. iuft: *cisme de teletin.* [Serb. TELETIN, piele de vitel].

telină f. pământ ce n'a fost încă lucrat. [Bulg. TELINĂ].

țelină f. plantă ale cării frunze se mănâncă ca salată și al cării cotor se găteste ca mâncare (*Apium graveolens*). [Și *selină* = gr. mod. SÉLINON].

țelinos a. ce n'a fost încă arat: *plugul ară pământul țelinos* AL.

telincă f. V. tilincă.

telișcă f. Tr. *Bot.* vrăjitoare. [Origină necunoscută].

teltea f. Mold. valtrap de lână ce se pune sub șea. [Turc. TELTI].

teluriu n. metaloid de un alb albăstruiu, foarte lucitor si fragil, descoperit în 1782: se găsește în minele de aur ale Ardealului.

temă f. 1. subiect de tratat, materie de desvoltat: *o temă interesantă;* 2. ceeace se dă școlarilor să traducă din limba lor într'alta ce vor s'o învețe: *temă grecească;* 3. *Gram.* radicalul unei vorbe;

www.dacoromanica.ro

4. *Muz.* arie pe care se compun variaţiuni.

tematic a. *Gram.* ce face parte din tema unei vorbe.

temător a. 1. care se teme; 2. gelos: *peste fire era temător* PANN.

tembel a. şi m. trândav: *cei mai mulţi erau năzuroşi, tembeli şi deşuchiaţi* ISP. [Turc. TEMBEL. leneş].

tembelâc n. trândăvie. [Turc. TEMBELLIK, lene].

teme v. 1. a se simţi apăsat de idea unui rău posibil şi probabil, a-i fi frică de ceva ameninţător: *de ce se teme omul, nu scapă;* 2. a fi gelos: *începu a-şi teme nevasta* ISP. [Lat. TIMERE].

temenic a. ce are temeiu, solid.

temeinicie f. soliditate.

temeiu n. 1. bază (la figurat): *nu pune temeiu pe dânsul;* 2. raţiune, cuvânt: *cu temeiu, fără temeiu;* 3. moment principal: *tocmai pe când era temeiul mesei* CR. [Gr. bizantin THEMÉLION].

temelie f. 1. bază, fundament: *temelia casei;* 2. (termen calendaristic) *temelia lunei,* epactă. [Formă paralelă cu *temeiu*].

temen(e)à f. închinăciune după maniera turcească, adică corpul plecat, dreapta lăsată puţin în jos, dusă apoi la buze şi în urmă la cap: *la Sultan de se 'nchina cu adâncă temena* POP. [Turc. TEMENNA].

temeni v. a face temenele, a se ploconi: *ienicerii de 'mi sosia, bună ziua că-i dedea, şi frumos se temenia* POP.

temerar a. îndrăzneţ până la nesocotinţă.

temere f. 1. mişcare penibilă a sufletului care îl face să evite ceeace-i pare periculos, ameninţător; 2. sentiment de nelinişte, de teamă respectuoasă. [V. *teme*].

temeritate f. cutezanţă nesocotită şi prezumptioasă.

temnic n. Mold. bordeiul unde se ţin stupii iarna. [Slav. TĬMĬNIKŬ. suterană (din TĬMA, întuneric)].

temnicer m. păzitor de temniţă. [Slav. TĬMĬNIČARĬ].

temniţă f. închisoare adâncă şi întunecoasă. [Slav. TĬMĬNĬŢA, puşcărie (din TĬMA, întuneric)].

temperà v. 1. a micşora prisosul unei calităţi: *a tempera tăria vinului cu apă;* 2. *Med.* a alina, a uşura; 3. *fig.* a pune o măsură dreaptă: *a tempera blândeţea şi severitatea.*

temperament n. 1. constituţiune fizică a corpului: *temperament limfatic, temperament sanguin;* 2. *fig.* dispoziţiune morală, caracter: *un temperament violent.*

temperanţă f. 1. virtute care depărtează dela orice exces, care regulează pasiunile: cumpătare de mâncare şi băutură.

temperat a. 1. nici prea cald nici prea rece: *climă temperată;* 2. *fig.* aşezat, moderat; 3. se zice de un stil intermediar între cel simplu şi cel sublim.

temperatură f. 1. starea atmosferei din punctul de vedere al organelor noastre: *temperatură caldă, temperatură rece;* 2. grad de căldură: *temperatura băilor.*

templu n. 1. edificiu consacrat divinităţii, unei divinităţi oarecare (v. *bărăţie, biserică, capişte, geamie, havră);* 2. monument religios ridicat la Ierusalim de Solomon, distrus de Nabucodonosor, rezidit de Zorobabel, refăcut de Herod cel Mare şi distrus de Titu (70 d. Cr.); 3. se zice în special de bisericile neortodoxe, protestante şi mozaice.

temporal a. 1. care trece cu timpul, peritor (în opoziţiune cu **etern**): *bunuri temporale;* 2. privitor la interesele pământeşti (în opoziţiune cu **spiritual**): *putere temporală;* 3. secular (în opoziţiune cu ecleziastic): *jurisdicţiune temporală.*

temporar a. care e numai pentru un timp, provizoriu: *putere temporară.*

temporizà v. a întârzia o acţiune în aşteptarea unei ocaziuni favorabile.

temporizator a. şi m. care temporizează.

temut a. de care se teme. ‖ n. gelozie

tenace a. tare alipit, anevoie de smuls: *cleiu tenace;* 2. *fig.* care ţine cu îndărătnicie la ideile sale; 3. anevoie de stârpit: *prejudiciu tenace.*

tenacitate f. 1. caracterul celor tenace; 2. *fig.* aderare neclintită la o idee, la un proiect; 3. perzistenţă, calitatea celor ce durează.

tenchiu m. od. a patra parte dintr'un dram. [Turc. TENE].

tenchiu n. Tr. *Bot.* alac roşu: *când săpai tenchiul pe coaste* POP. [Ung. TÖNK, strujan].

tencuealà f. 1. lucrarea de a tencui; 2. amestec din var şi nisip.

tencuì v. 1. a da cu tencuială un perete; 2. a aşterne cu ghips. [Pol. TYNKOWAC (din nemţ. *tünchen*)].

ţencuşà f. V. ţăncuşă.

tendenţă f. 1. mişcare către ceva: *tendenţa către centrul pământului;* 2. *fig.* direcţiunea spre un scop: *tendenţa către virtute.*

tendenţios a. care are o tendenţă anumită, ascunsă: *scriere tendenţioasă.*

tender n. vagon pus îndărătul locomotivei şi conţinând proviziunile necesare de apă şi de cărbune.

www.dacoromanica.ro

tendon n. *Anat.* fâşie fibroasă ce leagă muşchii de oase.

tenebre f. pl. (poetic) întuneric: *a codrului tenebre, poetic labirint* EM.

tenebros a. întunecos.

tenechè f. Mold. V. tinichea.

tenia f. panglică, vierme intestinal ce poate ajunge până la o lungime de 20 metri.

tenor n. vocea omului, cea mai înaltă dintre toate. ‖ m. cântăreţ cu această voce.

tensiune f. încordare: *tensiunea muşchilor; fig. tensiunea spiritului.*

tentà v. a ispiti.

tentacul n. apendice mobil la unele animale, servindu-le de organ tactil.

tentaţiune f. ispită.

tentativă f. încercare de a face să reuşească ceva.

tentator a. şi m. ispititor.

teocrat m. partizan al teocraţiei.

teocratic a. ce are caracterul teocraţiei: *Stat teocratic.*

teocraţie f. formă de guvern în care capii Statului comandă în numele divinităţii: *guvernul judecătorilor, la vechii Evrei, era o teocraţie.*

teodicee f. partea filozofiei ce tratează despre existenţa şi atributele divinităţii: *Teodicea lui Leibniz.*

teodolit n. instrument geodezic pentru măsurarea unghiurilor la un plan orizontal.

teogonie f. genealogia zeilor păgâni: *Teogonia lui Hesiod.*

teolog m. cel ce ştie teologia, cel ce scrie asupră-i.

teologal a. ce ţine de teologie; *virtuţi teologale*, cari au de obiect mai ales pe D-zeu: credinţa, speranţa şi caritatea.

teologic a. relativ la teologie.

teologie f. **1.** ştiinţa dogmelor religioase; **2.** curs de studii teologice: *studiază teologia;* **3.** operă teologică.

teoremă f. propoziţiune matematică de demonstrat.

teoretic a. ce ţine de teorie.

teoretician m. cel ce cunoaşte principiile unei arte sau ştiinţe fără însă a o practica.

teoreticòn n. carte de psaltichie. [Gr. mod.].

teorie f. **1.** cunoştinţa principiilor, în afară de practică; **2.** totalitatea ştiinţifică ce rezultă dintr'o serie de legi, la cari s'adaogă fapte de observaţiune: *teoria magnetismului;* **3.** toate principiile proprii unei arte; **4.** opiniuni sistematizate: *teorii politice;* **5.** principiile manevrelor militare: *soldatul învaţă teoria.*

teorie f. deputaţiune solemnă ce Atenienii trimiteau pe tot anul la Delphi spre a oferi sacrificii.

teosof m. cel ce învaţă sau practică teosofia.

teosofie f. doctrina unor mistici cari pretind a fi în comunicaţiune cu D-zeu şi a primi dela El lumini speciale.

ţepelin n. dirijabil german, inventat de contele Zeppelin.

ţepoiu n. V. ţăpoiu.

ţepos a. plin de ţepi: *grâu ţepos.*

ţeptil adv. Mold. V. tiptil: *pare-mi-se că-i trimes ţeptil, ca să cerceteze starea isprăvniciilor* AL.

ţepuşă f. **1.** ţeapă mică; **2.** partea ascuţită a parului.

teracotà f. pământ ars: *sobă de teracotă.*

terapeutică f. partea medicinei care se ocupă cu tratamentul boalelor.

terasă f. **1.** înălţătură de pământ sprijinită în genere de o zidărie; **2.** acoperiş plan la o casă: *terasele sunt foarte comune în ţările calde;* **3.** lucrare de zidărie în formă de galerie descoperită (= fr. *terrasse*).

terasament n. grămădire de pământ într'un loc.

terasier m. lucrător de terasamente (la căile ferate).

teratologie f. partea ştiinţelor naturale cari tratează despre monstruozităţile organice.

terchea-berchea m. ceva de puţină valoare: *încărduit cu terchea-berchea trei lei perechea* PANN. [Ung. TÁRKABÁRKA, talmeş-balmeş (lit. bălţat-vărgat)].

terciu n. mămăligă semilichidă ce ţăranul o mănâncă cu brânză ori cu zeamă de prune: *cine are piper mult, bagă şi în terciu* PANN. [Origină necunoscută].

terebentină f. răşină scursă din terebint; esenţă de terebentină, uleiu uşor obţinut prin distilarea terebentinei cu apă.

terebint m. arbore răşinos totdeauna verde, un fel de fistic ce produce terebentina.

teren n. **1.** spaţiu de pământ: *a ocupa un teren vast;* **2.** pământul considerat sub raportul calităţilor sale productive: *teren bun, prost;* **3.** solul considerat în raport cu caracterele sale geologice: *teren jurasic;* **4.** *fig.* situaţiunea spiritelor, starea împrejurărilor: *a studia terenul* (= fr. *terrain*).

tererem n. Mold. **1.** panglici la o haină femeiască, zorzoane; **2.** *fam.* ifos: *gogoşari ce au tererem de patrioţi mari* AL.; **3.** *fig.* aparenţă: *tereremul deşertăciunilor lumeşti* AL.; **4.** *fig.* fineţă: *şi-l ia cu tererem.* [Origină necunoscută].

terestru a. pământesc.

terezie f. cumpănă, cântar mai mic. [Turc. TERAZI].

www.dacoromanica.ro

terfari m. pl. Tr. rudeniile și invitații din partea miresei. [Origină necunoscută].

terfelì v. 1. a uza, a mânji: *a-și terfeli hainele;* 2. *fig.* a ocărî: *am să-l terfelesc în foaia mea* Al. [Cf. *tărfă*, cârpă].

terfelog n. 1. registru provizoriu; 2. pl. acte, cărți vechi. [Tras din *terfelì*].

terhuiu a. Tr. V. tehuiu.

teribil a. grozav: *brațul teribilei nevoi* Em.

teritorial a. ce coprinde teritoriul; armata teritorială, compusă din toți aceia ce și-au făcut timpul de serviciu în armata activă și în rezervă, și destinată la apărarea interioară a teritoriului.

teritoriu n. întindere de țară ce depinde de un Stat, provincie, oraș, jurisdicțiune: *teritoriul României e împărțit în județe.*

terlici m. pl. od. pantofi garnisiți pe dinăuntru cu postav peste cari se puneau papucii (ca să-i apere de praf): *cu terlici și iminei roșii.* [Turc. terlik].

termal a. se zice de apele minerale calde: *stațiune termală.*

terme f. pl. băi calde, la cei vechi: *Termele lui Caracalla.*

termen n. 1. limită, sfârșit: *termenul vieții;* 2. timp fixat pentru plată: *chiria se plătește obișnuit în două termene;* 3. sumă de plătit la capătul unui termen: *e dator trei termene.*

termen m. 1. mod de a vorbi, expresiune: *termen impropriu;* 2. fiecare din elementele propozițiunii, comparațiunii, silogismului; 3. fiecare din cantitățile unei expresiuni algebrice separată prin semnele + sau —; 4. *fig.* relațiuni, situațiune reciprocă: *suntem în termeni buni cu dânsul.*

terminà v. 1. a isprăvi, a duce la capăt: *a termina o lucrare;* 2. a fi la capăt: *floarea termină planta;* 3. a ajunge la capăt: *s'a terminat;* 4. *Gram.* a avea o dezinență oarecare.

terminați(un)e f. ultima parte a unei vorbe.

terminologie f. totalitatea termenilor tehnici ai unei științe sau arte.

termometru n. instrument ce indică variațiunile temperaturei prin dilatarea sau condensarea mercuriului ori alcoolului închis într'un tub capilar de sticlă: *termometru centigrad, termometru lui Réaumur și al lui Fahrenheit.*

țernă f. V. țărnă: *un pumn de țernă pe o scândură de brad* Al.

ternar a. compus din trei unități.

teroare f. groază: *buciumele sună, răspândesc teroare* Bol.

Teroare f. perioada Revoluțiunii franceze sub regimul lui Robespierre (1793—1794), în timpul căreia mii de victime periră pe eșafod.

terorism n. regim de teroare politică.

terorizà v. a ținea sub un regim de teroare.

terpentin n. numele popular al terebentinei. [Nemț terpentin].

terță f. 1. *Muz.* interval de trei note; 2. a 60-a parte a unei secunde.

tertel n. șnur de mătase: *broderia cu fir și cu tertel îi acoperia tot pieptul.* Negr. [Turc. tyrtyl].

terteleag n. titirezul morii (în Oltenia). [Origină necunoscută].

terțet n. muzică pentru trei voci.

terțiar a. se zice de o epocă geologică în timpul căreia existau mamifere erbivore astăzi dispărute, dar despre cari se găsesc urme în stratele terenurilor terțiare.

terțină f. stanță de trei versuri: *Divina Comedia a lui Dante e scrisă în terține.*

tertip n. 1. (sens învechit) sistemă, plan: *încât se atinge despre dreapta judecată, despre tertipul lumii* Al.; 2. mijloc (mai adesea neonest): *spuse fetei cu ce tertipuri umblă să-i încerce bărbăția* Isp.; 3. pl. chichițe, clenciuri: *nu se uita la tertipurile și la renghiurile ce-i tot juca* Isp. [Turc. tertib, ordin, dispozițiune, plan, proiect: sensurile vorbei în limba modernă au nuanțe peiorative necunoscute vechii limbi].

terțiu m. berbece de trei ani în jos. [Și *tărtiu, înterțiu:* cf. lat. tertius].

terzi-bașa m. starostele de croitori (sub Fanarioți): *ișlicul cu patru colțuri al marelui terzi-bașa* Fil. [Turc. terzi bașy, meșter croitor].

teș a. adus de tot pe spate (vorbind de coarnele vitelor). [Tras din *teșì*].

tesac n. sabie-baionetă. [Rus. tesakŭ].

țesălà v. 1. a curăța cu tesala: 2. *fam.* a bate tare. [Abstras din *țesală*].

țesală f. perie de fier de curățat caii. [Slav. česalo, pieptene].

țesător m. cel ce țese.

țesătorie f. meseria țesătorului.

țesătură f. 1. stofă țesută: *țesătură de lână;* 2. ceva țesut: *țesătură de aur, de argint;* 3. mod de a fi țesut: *țesătură bătută, rară;* 4. *fig.* înlănțuire, reunire: *țesătură de intrigi;* 5. *Anat* împletire de fibre formând o parte solidă: *țesătură nervoasă.*

teschereà f. Mold. rândea îngustă. [Turc. testerè, ferestrău de mână],

teșchereà f. od. 1. înscris, certificat: *teșcherele tot cu pajure împărătești* Al.; 2. răvaș de drum: *pe când ne tre-*

www.dacoromanica.ro

buia pasuș nemțesc sau țeșcherea turcească GHICA. [Turc. TEZKERÈ, chitanță, pașaport].

tescovină f. rămășiță din struguri după scurgerea mustului, rachiu de fructe. [Și *tescuină*, derivat din *tescui*].

tescui v. a stoarce cu teascul. [Slav. TĬESKOVATI].

țese v. 1. a împleti fire și a face pânză: *se țes pânze de cânepă, stofe de bumbac și de mătase, pânure de lână*: 2. *fig.* a urzi: *a țese intrigi*. [Lat. TEXERE].

teși v. a reteza oblic. [Slav. TEŠŌ, a tăia].

teșilă f. 1. pungă de piele: 2. *fig.* bani: *cu gândul cam pe teșilă* POP. [Tras dintr'un primitiv *tașă* = nemț. TASCHE].

teșitură f. 1. buturugă: *ajunge roata de o teșitură și se rupe capătul* CR.; 2. piscătura vârfului urechii (la vite). [Lit. bucată sau parte tesită].

teslă f. securea dulgherilor: *tesle de fier și de oțel*. [Slav. TESLA, secure].

teslar m. dulgher.

teslărie f. atelierul teslarului.

teșmec n. Mold. înșelătorie. [Origină necunoscută].

teșmecherie f. șarlatanie: *desbrăcaseră lumea cu teșmecheriile lor* AL.

teșmeni v. a se ului: *teșmenitul de Joie* ISP. [Origină necunoscută].

teșos a. oblic: *o cărare teșoasă*. [V. *teș*].

țest n. 1. înveliș osos: *țesturi de broaște*; 2. cuptoraș de lut ars în care țăranca coace pâinea, azima și coca: *îi puiu în cap țestul și rabdă în tăcere* PANN. [Lat. TESTUM].

testà v. a lăsa prin testament.

testaceu a. acoperit cu un test. ‖ n. animal cu țest: *stridie, broască*.

testament n. act autentic prin care cineva declară ultima sa voință și dispune de averea-i după moartea sa: Vechiul-Testament, colecțiunea cărților biblice: Noul-Testament, Evangheliile, Faptele Apostolilor, Epistolele și Apocalipsul.

testamentar a. privitor la testament: *clauze testamentare*; executor testamentar, cel însărcinat de testator a aduce la îndeplinire testamentul.

testator m. cel ce face un testament.

țesteà f. 1. (învechit) duzină: 2. număr de zece bucăți: o *țestea de fuse*; 3. număr de 24 coale: o *țestea de hârtie*. [Turc. TESTÈ, duzină].

testemel n. basma mare pătrată cu câmpul negru, galben, roșcat, etc., iar pe margini cu flori colorate: *câteva giupânese cu testemeluri* AL. [Turc. TESTIMEL, șervet, basma mare (lit. ștergar de mâini)].

testemelar m. fabricant de testemeluri.

testicul m. organ de reproducțiune la animalele de partea bărbătească.

testimonial a care dă mărturie: *probă testimonială*, dovadă cu martori.

testimoniu n. certificat: *testimoniu de paupertate*.

țestoasă f. V. broască.

țestos a. acoperit cu un țest: *broască țestoasă*.

țesut n. lucrarea, măestria de a țese.

tetanos n. boală caracterizată prin contracțiunea permanentă și dureroasă a muschilor.

tetradă f. caiet de patru coale: *trei tetrade (din Biblie) a scos de mărturii* NEGR. [Gr. mod. TETRÁDI].

tetragon n. cadrilater.

tetragoniceșce ad. *fig.* în lung și în lat: *jalbă în care dovedia tetragoniceșce* NEGR.

tetrapod n. măsută pe patru picioare pe care stă icoana hramului ori sfânta evanghelie. [Gr. mod.].

tetravanghel n. carte ce conține cele patru evanghelii. [Gr. mod.].

tetreà f. dulceață de chitră: *tetrea de chitră și diferite vutci* GHICA. [Turc. TETRÈ].

teu n. riglă în forma unui T.

teu pr. V. tău.

teucă f. 1. V. teică; 2. jghiab de fântână.

teuton a. german: *țări teutone, române și maghiare* AR.

tevatură f. tapaj: *de ce să mai facem p'acolo tevatură?* ISP. [Turc. TEVATUR, svon].

tevelechie f. Mold. V. tivilichie.

țevie f. Mold. țeavă: o *țevie de pușcă* AL. [Pol. TEWIE].

text n. 1. cuvinte proprii ale unui autor în raport cu notele sau comentarele făcute asupră-i: 2. vorbe scrise de autor și în limba sa proprie, în opoziție cu traducerile: 3. pasaj din sfânta Scriptură ce un predicator iea ca subiect al cuvântării sale: 4. *fig.* materie de discurs, subiect de convorbire: 5. caiet cartonat: *text de desen*; 6. caractere tipografice de 20 puncte.

textil a. 1. ce poate fi țesut: *plante textile*; 2. privitor la țesătorie: *industrie textilă*.

textual a. adv. conform textului, întocmai cu cele zise sau scrise.

textură f. 1. țesătură; 2. *fig.* dispoziție specială a părților.

teză f. 1. propoziție enunțată cu intenționea de a o susține: 2. subiect de discuțiune publică într'o Facultate: *teză de licență, de doctorat*; 3. broșura sau volumul în care e tipărită.

www.dacoromanica.ro

tezaur n. 1. comoară; 2. (public), cassa Statului; 3. titlul unor opere de erudiţiune lexicală: *Ţezaurul limbei greceşti de Henricus Stephanus.*

tezaurar m. cel ce primeşte şi distribue banii (mai ales la militari).

ti! int. ce exprimă: 1. bucurie viitoare: *ti! ce valsuri o să-i trag!* 2. o mirare.

tiară f. 1. diadema regilor Persiei; 2. tripla coroană a papilor; 3. *fig.* demnitate papală.

ţibă! int. Mold. de alungat câinii: *ţibă, cotarlă!* AL. [Ung. CSIBA!].

tibet n. blană de oaie din Tibet, cu lâna lungă şi creaţă.

tibia f. *Anat.* cel mai gros din oasele gambei numit obişnuit *fluerul piciorului.*

tibişir n. cretă. [Turc. TEBEŞIR].

tic n. 1. mişcare convulsivă contractată din deprindere; 2. *fig.* apucătură ridiculă: *are un tic* (= fr. *tic*).

ţic (de-a ţicul) n. Mold. un joc cu mingea între patru băieţi cu un băţ încovoiat. [Cf. serb. ŢIK, detunătură].

ţică m. *fam.* piciu, băiat: *de unde eşti tu, măi ţică?* CR. [Scurtat din *băieţică*].

ticăi v. a face tic-tac, a palpita: *inima începu să-i ticăe.* [Onomatopee].

ticăit n. mizer, nenorocit: *ticăitul Domn* BĂLC. *această ticăită de lume* ISP. [Participiu dintr'un verb *ticăi*, de origină necunoscută].

ticăit n. *fapta* de a *ticăi*: *ticăitul inimei.* [V. *ticăi*].

ticălos a. şi m. 1. nenorocit; 2. mizerabil: *om ticălos.* [V. *ticăit*].

ticăloşi v. a cădea în mizerie: *sărac ticăloşit* PANN.

ticăloşie f. 1. mizerie: *îl rugă s'aibă milă de ticăloşia lui* ISP.; 2. stare ticăloasă, păcătoşie: *ticăloşia oamenilor* NEGR.

tica-taca int. încet-încet (CAR.). [V. *tic-tac*].

tichie f. 1. scufie sau fes ce boierii purtau sub căciulă: *chelului ce-i lipseşte? tichie de mărgăritar* PANN; 2. scufie de noapte sau de copil de curând născut; 3. (chitie) scufia sau fesul ce poartă evreii cei bătrâni: *mi-au scos din grabă şi cuşmă şi chitie depe cap* AL. [Turc. TIKIYA, scufie sub fes; forma Mold. *chitie* e o metateză din *tichie*].

Tichiuţă f. nume ironic dat necuratului (căruia poporul îi atribue o tichie roşie care îl face nevăzut).

ţiclău n. pisc de munte. [Cf. *ţucluiu*].

ticluí v. 1. a potrivi: *minciună bine ticluită* PANN; 2. a se aranja: *se ticluí o nuntă frumoasă* POP. [Origină necunoscută].

ticnă f. Mold. V. *tihnă*: *trăim în ticnă* AL.

ticnaíes n. V. *tecnefes.*

ticneà f. vas de tăbăcit piei. [Turc. TEKNE, albie].

ticní v. Mold. V. *tihní*: *de i-a ticni ziua de azi* CR.

ţicní v. 1. a plesni; 2. a crăpa (de dobitoace). [Cf. serb. ŢIKNUTI, a plesni].

ţicnit a. *fam.* cui îi lipseşte o doagă: *e cam ţicnit.*

ticsí v. a umplea până în vârf, a îndesa mult. [Cf. slav. TISKATI, a strânge cu putere (v. *teasc*)].

ticsit a. bine îndesat: *cu chimirele ticsite* POP.

tic-tac n. sgomot regulat şi monoton: *tic-tacul ceasornicului.* [Onomatopee]

titdvă f. 1. plantă, originară din ţările tropicale, al cării fruct verde şi cărnos devine la maturitate gălbuiu şi lemnos (*Cucurbita lagenaria*); 2. curcubetă uscată şi golită de păstrat apă; 3. *fam.* cap: *furtuna e .n tidva-ţi, Ciubăr!* AL. [Şi *tigvă* = serb. TIKVA, de unde (prin asimilaţiune) *tidvă* şi (prin metateză) *tivgă*].

tifan n. plasă de pescuit: *iarna morunaşul se trage cu tifanele pe sub ghiaţă.* [Origină necunoscută].

tiflă f. 1. (ironic) noroc orb: *să cază o asemenea tiflă peste mine* ISP.; 2. *fam.* gest de dispreţ cu palma: *de geaba îmi dai tifla* AL. [Cf. gr. mod. TYFLA, orbire].

tifoid a. ce are caracterul tifosului: *friguri tifoide.*

tifon n. materie ţesută foarte rar, organtin.

tifos n. lângoare, friguri pernicioase şi contagioase. [Gr. mod.].

ţifră f. V. *cifră.*

ţigaie f. 1. vas de aramă pentru prăjit; 2. lighenaş, la vechile puşti, în care se punea praful. [Gr. bizantin, TIGÁNI].

ţigaie f. oaie cu lâna moale, mătăsoasă şi creaţă: *sunt ţigăi negre, albe, roşii* [Cf. nemţ. *Ziege*, capră].

ţigan m. cel ce face parte din neamul Ţiganilor. [Slav. ŢIGANINŬ].

ţigancă f. 1. femeia ţiganului; 2. (Banat) *Bot.* sugel.

ţigănească f. 1. un fel de horă ţărănească luată dela ţigani; 2. varietate a jocului în arşici.

ţigănesc a. ce ţine de ţigani: *limba ţigănească.* V. *papagal* şi *peşte.* ‖ adv. ţigăneşte, ca ţiganii: *înjură ţigăneşte.*

ţigăni v. a se tocmi într'una: *cât m'am ţigănit cu ei* AL.

ţigănie f. 1. cartierul ţiganilor; 2. firea ţiganilor; 3. *fig.* sgârcenie cumplită

ţigănime f. neamul ţigănesc.

www.dacoromanica.ro

ţigănos a. foarte sgârcit: *era aşa de ţigănos de-şi mânca de sub unghii* Isp.

ţigară f. mic sul de foi de tutun. [Nemţ. CIGARRE].

ţigaretă f. ţevişoară de chihlibar la capătul căreia se îmbucă ţigara (= fr. *cigarette*).

ţigărit a. plăpând: *sunteţi ţigăriţi şi gingaşi* Negr. [Lit. fin ca o hârtie de ţigară].

tighel n. 1. refec: *a da tighel*; 2. *fam.* dojană; *a trage cuiva un tighel.* [Turc. TEGHEL; pentru sensul figurat, cf. *refec*].

ţiglă f. cărămidă de pământ ars pentru învelit case. [Serb. ŢIGLA (din nemţ. *Ziegel*)].

ţiglă f. Mold. 1. frigare de lemn ascuţit şi subţiat (în bucătăria ţăranului); 2. pl. beţe despicate la un capăt de prins raci. [Origină necunoscută].

tigliciu n. V. tegliciu.

tigoare f. 1. om ticălos: o *tigoare de băiat* Cr.; 2. *fam.* femeie rea. [Tr. *tigor*, om slab, mişel: origină necunoscută].

tigru m. 1. fiară din genul pisicii cu pielea pestriţă; 2. *fig.* om crud.

tigvă f. V. tidvă.

tigvoană (tigvoasă) f. varietate de struguri aducând cu forma tigvei.

tihăraie f. Mold. râpă: *deal înalt şi plin de tihărai* Cr. [Origină necunoscută].

ţihliş n. Buc. stufiş. [Cf. *sihlă*].

tihnă f. linişte, odihnă: *puteau umbla în tihnă prin pădure* Isp. [Tras din *tihni*].

tihni v. 1. a avea tihnă; 2. a-i prii. [Slav. TIHNŐTI, a odihni (de unde şi varianta Mold. *ticni*].

tihnit a. lin, neturburat: o *vieaţă tihnită.*

ţiitoare f. 1. femeie întreţinută (cf. *ţineà* 8); 2. locul unde vânătorul pândeşte vânatul: *ţiţi deştepţi la ţiitori!* (cf. *ţinea* 14).

ţiitură f. horă ţigănească (numită şi ca la uşa cortului): *măi, balaure, cântă ţiitura!* Al. [V. *ţiuitură*].

tij adv. asemenea (termen ieşit din uz): *stropitori tij de argint* Al. [Slav. TŬJDE, idem].

tilbury n. cabrioletă foarte uşoară.

tilincă (telincă) f. fluier ciobănesc fără găuri din scoarţă de paltin, răchită sau teiu. [Şi *titilincă, titilic:* onomatopee].

ţimbală f. V. cimbală. [Rus. ŢIMBALŬ (din nemţ. *Zimbel*)].

timbrà v. a lipi un timbru pe.

timbrat a. 1. marcat cu un timbru: *hârtie timbrată*; 2. sonor: *organ timbrat.*

timbru n. 1. sunetul vocii sau al unui instrument; 2. semn imprimat pe unele hârtii, în virtutea legii: *timbru fix*; **timbru postal**, marcă de francat scrisori sau pachete; 3. semn particular ce fiecare biurou de poştă imprimă pe scrisori (= fr. *timbre*).

ţimburuş n. Tr. V. ţumburuc.

timid a. sfios.

timiditate *t.* sfială.

timin n. veche monedă turcească, servind de salbă, ce se purta pe frunte ca o podoabă: *bani de cap timin, jumătate poleiţi, jumătate albi* Od. [Turc. TIMIN].

timleac n. cârlig de fier cu care pescarii apucă morunul de coadă. [Rus. TEMLIAKŬ].

timoftică f. excelentă plantă de nutreţ (*Phleum pratense*). [Şi *iarba lui Timoţti* = nemţ. TIMOTHEUSGRAS].

timp n. 1. vreme, durată ce poate fi măsurată: *timpul trece*; 2. epocă determinată, durată limitată: *timpuri fabuloase, a albit înainte de timp*; 3. ocaziune potrivită: *nu e timp de a...*; 4. răgaz: *a cere timp*; 5. vreme, starea atmosferei: *timp urît*; 6. *Muz.* fiecare diviziune a măsurei; 7. *Gram.* formă ce iea verbul spre a indica epoca: *timpurile principale sunt prezentul, trecutul şi viitorul.* [Lat. TEMPUS].

timpan n. 1. *Anat.* cavitatea urechii în fundul căreia e o membrană ce o lovesc sunetele; 2. *Arhit.* spaţiu incadrat de cele trei cornişe ale frontonului: *cu timpane şi medalioane sculptate* Od.

timpuriu a. ce vine înainte de timp. [Lat. vulg. TEMPORIVUS].

tină f. Tr. noroiu. [Slav. TINA].

ţinc m. Mold. Tr. 1. căţeluş; ţincul pământului, şuiţ; 2. *fam.* prunc: *un ţinc să te înşele* Al. [Ung. CENK, broscoiu, căţeluş, băiat, recrut].

ţincar m. Mold. *fam.* băieţandru: *să te mărite cu ţincarul ei* Al.

tinctorial a. ce servă a vopsi: *plante tinctoriale.*

tinctură f. 1. licoare colorantă preparată pentru vopsit; 2. coloare de care un obiect e impregnat: *tinctură solidă*; 3. soluţiune chimică: *tinctură de iod, tincturi medicinale*; 4. *fig.* cunoştinţă superficială, spoeală.

ţincuş n. V. ţăncuş şi ţintar 2.

tindă f. sala unei case ţărăneşti. [Lat. *TENDA. (Tras din TENDERE)].

tinde v. a păşi la un scop, a se îndrepta către: *a tinde la perfecţiune.* [Lat. TENDERE].

tindeche f. stinghie de fier, dinţată la amândouă capetele, cu care se ţine pânza întinsă la ţesut. [Lat. TENDICULA].

ţinea (activ) 1. a avea în mână, la îndemână: *a ţinea un baston*; 2. a poseda: *a ţinea o moşie în arendă*; 3. a

www.dacoromanica.ro

păzi cu îngrijire: *a ţinea un secret*; 4. a observa cu credinţă: *a ţinea sărbătorile*; 5. a păzi cu forţa: *a ţinea în închisoare*; 6. a conserva: *D-zeu să-l ţie sănătos!* fig. *a ţinea minte*; 7. a menţine: *a ţinea în bună stare*; 8. a întreţine, a avea de soţie: *ţine pe fata cutăruia*; 9. a executa întocmai: *a-şi ţinea cuvântul*; 10. a considera: *te ţine de om drept*; 11. a costa: *mă ţine multe parale*; 12. a reuni: *a ţinea o adunare*; 13. a zăbovi: *mă ţine cu vorba*; 14. a opri: *a ţinea în loc*; 15. fig. a înfrâna: *ţine-ţi gura.* ‖ (neutru) 1. a încăpea: *vasul ţine ce litri*; fig. *n'o mai ţinea pământul de bucurie* Isp.; 2. a dura: *ploaia nu va ţinea mult*; 3. a întreţine: *a ţinea de urît*; 4. a dori cu ardoare: *a ţinea la viaţă*; 5. fig. a fi alipit de: *a ţinea la cineva*; a ţinea cu cineva, a fi de partea sa. ‖ (reciproc) 1. a se reţine: *a se ţinea bine de scări*; 2. a nu se lăsa de ceva: *se ţine de beţie şi de minciuni*; 3. a perzista: *se ţine de ale sale*; 4. a se menţine: *se ţine bine la vârsta lui*; 5. a se face: *bâlciul se ţine odată pe lună*; fig. *se ţinu veselie mare o săptămână* Isp.; 6. a împlini, a executa: *a se ţinea de vorbă*; 7. a se crede: *a se ţinea mai cu cap, a se ţinea mare*; 8. a se lua după, a urmări: *a se ţinea după cineva*; 9. a se opri: *nu s'a putut ţinea de a râde.* [Mold. şi Tr. *ţânea* = lat. TENERE].

ţinere f. 1. acţiunea de a ţinea: *ţinerea condeiului*; 2. mod de a ţinea: *ţinerea registrelor*; **ţinere de minte**, amintire.

tineret n. toţi tinerii: *tineretul şcoalelor.*

tinereţe f. pl. 1. perioada vieţii omeneşti între copilăria şi bărbăţia; 2. fig. calităţile şi defectele celor tineri: *ştii cum sunt tinereţele.*

tinerime, f. toţi tinerii: *tinerimea studioasă.*

ţingău m. Mold. 1. băietandru; 2. fig. tânăr fără experienţă: *pe drum s'a prefăcut în chip de om, nici matuf, dar nici prea ţingău* Car. [V. *ţinc*].

ţingire f. vas de metal pentru fiertul bucatelor: *şi-a găsit ţingirea capacul* (proverb). [Turc. TENDJERÈ, castron].

tinichea (tenechè) f. 1. tablă de fier spoită cu cositor: *acoperiş de tinichea*; 2. urcior de tinichea: *o tinichea cu apă*; 3. scândurică de brad (subţire ca tinicheaua): *canaturi căpţuşite cu tinichele* Od.; 4. pop. sgardă, mai ales proastă (de tinichea): *să lege câinelui tinicheaua de gât*; 5. fam. (şi ironic) decoraţie, medalie: *de acum să vedeţi bonţonuri şi tenechele* Al.; 6. fig. sărac lipit: *trage pe dracul de coadă, adică e tinichea.* [Mold. *tenechè* = turc. TENEKÈ].

tinichigerie f. prăvălia tinichigiului.

tinichigiu m. meşter care lucrează şi acopere casele cu tinichea. [Turc. TENEKEDJI].

ţintă f. 1. cuiu mic; 2. scândură cu un semn negru în mijloc asupra căreia se trage cu o armă de foc: *a trage la ţintă*; 3. mică pată albă în frunte la cai, boi; 4. fig. urmă: *ţintă mică de lumină*; 5. fig. scop: *ţinta sa-ţi măreaţă.* [Slav. ТѢТА, ban, de unde *ţintă* în sens de punct la joc, apoi, prin analogie, cuiu, pată]. ‖ adv. fix: *totul tace, ochiul ţintă, stă poporul neclintit* Al.

ţintar n. 1. unealta fierarului; 2. joc între doi constând în permutări de bobi într'un pătrat divizat în linii şi diagonale. [V. *ţintă*].

ţintat a. cu o pată albă, mică şi rotundă în frunte: *prinde-mi pe murgul cel ţintat* Al. [V. *ţintă*].

ţintaură f. *Bot.* centaurea.

ţinterim n. Mold. Tr. cimitir: *şi ţinterimul singur cu strâmbe cruci veghiază* Em. [Ung. CENTEREM (din lat. COEMETERIUM)].

ţinteş a. fix, îndreptat către o ţintă: *arcaş cu ochiul ţinteş* Al.

ţinti v. 1. a fixa: *ţintesc ochii vesteji pe a veciniciei porţi* Al ; 2. fig. a avea drept ţintă sau scop. [Tras din *ţintă*].

ţintui v. 1. a bate cu ţinte: *a ţintui un tablou*; 2. a înţepeni în genere.

ţintuit a. garnisit cu ţinte: *ghioagă ţintuită* Pop.

ţinut n. Mold. judeţ. [Vechiu-rom. *ţinut*, stăpânire şi loc stăpânit (cf. slav. DERJABA, ţară (din DERJATI, a ţinea)].

ţinută f. mod de a fi îmbrăcat: *în mare ţinută* (= fr. *tenue*).

ţinutal f. Mold. judeţean: *autoritate ţinutală* Al.

ţinutaş a. şi m. Mold. locuitor de ţinut: *prefect de ţinutaşi necunoscut* Al

tinzătoare f. pl. întinzătorile dela fundul carului.

tio! int. cu care se alungă un animal: *tio, haită!* [Onomatopee].

tioc n. Mold. V. toc.

tiohăi v. Mold. a alunga (mai ales câinele). [V. *tio!*].

tip n. 1. model, figură originală: *tip de frumuseţe*; 2. figură simbolică întipărită pe o medalie; 3. caractere tipografice: *tipuri mobile pentru imprimate*; 4. totalitatea caracterelor distinctive ale unei rasse: *tipul caucazian, tipul mongol.*

ţip n. Tr. şipot. V. *ţipă*.

ţipă v. 1. a striga în gura mare; 2. Tr. a arunca repede: *şi flori culegea, cununi învârsta, pe cale-i ţipa* Pop.

www.dacoromanica.ro

[Probabil onomatopee cu sensul primitiv «*a ţişni*» (cf. dial. *ţip*, şipot), de unde pe de o parte «a glăsui tare», iar pe de alta «a arunca cu repeziciune», sensul verbului în Ardeal].

ţipă f. 1. ţiplă; 2. Tr. fluier de salcie. [V. *ţiplă*].

tipar n. 1. obiect găunos în care se introduce materii lichide sau moi spre a le da o formă determinată: *tipar de turnat gloanţe;* 2. ciubucul zidarului; 3. model de hârtie pentru croitori; 4. formă în care se toarnă caracterele tipografice, etc.; 5. arta de a tipări şi producţiunea acestei arte: *invenţiunea tiparului;* 6. tipografie: *greşeli de tipar;* 7. presă: *libertatea tiparului.* [Gr. bizantin ΤΥΠΆΡΙΟΝ, întipărire].

ţipar m. peşte fără solzi ce seamănă cu şarpele *(Anguilla).* [Cf. *ţipă*, prin analogie cu forma-i oblongă (v. *fusar*)].

tipări v. 1. a aplica pe hârtie sau pe stofe, cu ajutorul presiunii, litere, desenuri negre ori colorate; 2. a publica prin mijlocul tiparului: *a tipări cărţi.*

tipărítură f. rezultatul tipăririi, carte tipărită.

ţipăt n. strigăt tare şi ascuţit. [V. *ţipà*].

ţipenie f. Mold. fiinţă: *ţipenie de om nu cutează să mai treacă* CR. [Origină necunoscută].

ţiperíg n. numele popular al sării amoniacale. [Origină necunoscută].

tipic a. 1. ce caracterizâ un tip: *fiecare rassă are o fizionomie tipică;* 2. ce servă de tip: *caractere tipice;* 3. alegoric, simbolic.

tipic n. 1. carte ce coprinde regulele şi ordinea serviciului divin: *Tipic bisericesc de Anton Pann* (1851); 2. *fig.* formular fix: *după tipic.* [De origină slavo-greacă].

tipicar m. cel ce se ţine după tipicul bisericesc: formalist, pedant.

ţiplă f. 1. pieliţă din băşica boului; 2. băşică de bou ce servă ţăranilor în loc de geam. [Tr. *ţipă* = gr. mod. ΤΖΊΠΑ].

tipográf m. cel ce practică arta tipografică. ‖ a. *lucrător tipograf.*

tipográfic a. ce ţine de tipograf sau de tipografie.

tipográfie f. 1. arta imprimeriei; 2. stabiliment, atelier de imprimat.

tipsie f. 1. vas de copt pe jeratic: *tipsii de cositor* OD.; 2. tavă sau tablă: *tipsile pe cari aduceau bucatele* NEOR.; 3. teas: *a bate din tipsie.* [Vechiu-rom. *tepsie* = TEPSI, tablă].

tiptil adv. 1. Munt. incognito, străvestit: *un sultan, odată, care des tiptil umbla* PANN; 2 Mold. în taină, pe furiş: *atunci se iea tiptil tiptil pe urma ei* CR. [Şi *teptil* = turc. TEBTIL, deghizat, incognito].

tir n. 1. arta de a trage la ţintă; 2 locul unde se exersează (= fr. *tir*).

tir adv. tot una: *tir mi-e Rada baba, tir mi-e baba Rada.* [Cf. serb. TER, asemenea].

ţir n. unealtă de rotar cu care însemnează obezile spre a le putea îndoi. [Origină necunoscută].

tiradă f. banalitate debitată cu solemnitate (= fr. *tirade*).

tiraj n. tragerea unei cărţi, a unui ziar cu ajutorul presei şi rezultatul acestei acţiuni: *tiraj în 3000 de exemplare* (= fr. *tirage*).

tiraliori m. pl. soldaţi răsfiraţi trimişi înainte cu ordinul de a hărţui pe duşmani (= fr. *tirailleurs*).

tiran m. 1. se zicea la Grecii antici de cei ce uzurpau puterea suverană într'un Stat republican: *cei treizeci de tirani;* 2. principe care guvernă cu cruzime, cu nedreptate: *Nerone fu un tiran cumplit;* 3. *fig.* cel ce abuzează de autoritatea sa în contra dreptului şi a raţiunii.

tiranic a. 1. ce ţine de tiranie; 2. care tiranisește.

tiranie f. 1. domnie uzurpată şi ilegală; 2. guvern legitim, dar injust şi crud; 3. opresiune, violenţă: *e o tiranie!* 4. purtare imperioasă şi violentă în raporturile de familie sau de societate; 5. *fig.* putere ce unele lucruri au asupra oamenilor: *tirânia modei, tirania pasiunilor.*

tiranisì v. 1. a trata tiranic; 2. *fig.* a exersa o influenţă irezistibilă: *pasiunea jocului îl tiranisește.*

ţircav v. V. ţurcav.

tiriac n. electuar preparat cu afion: *şi (macul) ameţeşte firea ca un tiriac* PANN. [Turc. TIRIAK, narcotic].

tiriachiu a. şi m. care bea afion, beat, ameţit de vin: *la dânsele mă uitam tiriachiu, în cap cu fumul* PANN. [Turc. TIRIAKI, băutor de opiu].

tiriplic n. bumbăcel de împletit (de coloare albă, roşie sau albastră): *cearşaf cu împletituri de tiriplic* OD. [Turc. TIRE IPLIK, fir de bumbac]. ‖ adv. strună (cf. *gătan*): *treaba merge tiriplic.*

tiroid a. *Anat.* se zice de un cartilaj situat în partea dinainte a larinxului.

tirs n. 1. *Mit.* suliţă, împrejmuită cu viţă şi iederă, cu care bacantele erau înarmate; 2. *Bot.* dispoziţiunea florilor în formă de piramidă, ca la *liliac.*

tisá m. arbore totdeauna verde al cărui lemn roşiatic e mult întrebuinţat în industria casnică şi în sculptură *(Taxus baccata).* [Slav. TISA].

ţişnì v. 1. a ieşi cu putere şi iuţeală,

www.dacoromanica.ro

vorbind de lichide, lumină, foc; 2. a izbucni: *am ţişnit odată cu ţărna în cap* CR. [Onomatopee: *ţiş!* exprimând izbucnirea sgomotoasă mai ales a apelor curgătoare].

ţişnitor a. care ţişneşte.

ţişnitură f. efectul ţişnirii,

ţist m. ofiţer de gardişti (CAR.). [Ung. TISZT, ofiţer].

ţist! int. spre a face să tacă: *ţist! că mă bagi în ipohondrie* AL. [Onomatopee].

ţişti! int. exprimă o izbucnire: *ţişti! sări din el toată apa,* [Onomatopee (cf. *ţişni*)].

ţişti v. 1. a ţişni; 2. a bălăci prin apa noroioasă: *iacă broasca mai ţişti odată* ISP. [V. *ţişti!*].

ţistui v. a face tăcere. [V. *ţist!*].

Titani m. pl. *Mit.* numele zeilor preolimpici, fii lui Uranus şi ai Terrei, cari voiră să asalteze cerul şi să detroneze pe Jupiter; 2. *fig.* spirite cutezătoare cari sucombă sub povara unor întreprinderi colosale.

titanic a. gigantic.

titanism n. spirit de revoltă.

ţiţeiu n. 1. zer gros ce se obţine mestecând tare şi peste tot zerul pus în căldarea pe foc: *ciobanii pun ţiţeiul de se acreşte;* 2. petrol brut. [Derivat din *ţâţă*: lit. lapte de ţâţă].

ţiteră f. instrument de muzică cu coarde de pişcat. [Nemţ. ZITHER (v. *lăută*)].

titili(n)c(ă) f. V. tilincă.

titirez n. 1. bâtul care, scuturat de piatra alergătoare a morii, mişcă într'una teica, ca să facă să cază boabele în moară; 2. jucărie de copii, stârleză: *mă sucesc ca pe un titirez* AL. [Şi *chichirez*: cf. ceh. TITÍREK (TITÍERKA), jucărie de copii (probabil onomatopee)].

titlu n. 1. inscripţiunea în fruntea unei cărţi sau a unui capitol, indicând materia despre care se tratează; 2. subdiviziunea unui codice, a unei colecţiuni: *cartea II, titlul 3;* 3. nume de demnitate: *titlu de principe;* 4. calificare onorifică: *titlu de Alteţă;* 5. calificare oarecare: *titlu de amic;* 6. drept de a practica o carieră, o profesiune: *titlu de notar, de medic;* 7. act ce stabileşte un drept: *titlu de nobleţă, de proprietate;* 8. drept de a cere, de a face ceva: *a poseda o proprietate, cu titlul de uzufructuar;* 9. ceeace dă drept la ceva: *are un titlu la decoraţiune;* 10. grad de fineţă a aurului sau a argintului: *titlul indică cantitatea de metal pur conţinut într'un aliaj;* 11. în tipografie, caractere de litere.

titrat a. care posedă un titlu.

titular a. şi m. care posedă titlul şi dreptul unei demnităţi.

titulatură f. mod de a se intitula. Titulatura de origină străină a suferit la noi vicisitudini din ce în ce mai înjositoare. Termeni ca *jupân, chir, cocon,* cari odinioară erau rezervaţi membrilor societăţii înalte, au decăzut treptat până la clasele cele mai de rând, devenind, din ilustre titluri de nobleţă, nişte formule banale de cele mai multe ori luate în bătaie de joc. E de observat însă că această decadenţă n'a atins titulatura de baştină românească (ca *domn*).

ţiui v. 1. a şuiera: *prin uşi ţiuie vântul* EM.; 2. a răsuna succesiv şi monoton: *le ţiuiau urechile* CR. [Onomatopee].

ţiuitură f. sunet ascuţit şi prelungit.

ţiuleiu n. V. tuleiu.

tiutiun n. Mold. V. tutun; *iar iei să tragi tiutiun?* AL.

tiv n. faşie cu care se termină poalele unei rochi. [Tras din *tivi*].

tiva adv. Mold. drept înainte (fugind): *şi tiva la mama acasă* CR. [V. *tiv*: cf. sub raportul sensului, *găitan*].

tivi v. a coase pe margini, a pune chenar. [Origină necunoscută].

tivgă f. 1. tidvă; 2. urcior dintr'o tivgă golită: *tivga nu merge de multe ori la apă;* 3. *fam.* căpăţână: *de şi eşti diavol, dar ţi-e tivga goală* PANN. [V. *tidvă*].

ţivil a. şi m. *pop.* civil: *soldat care cere unui ţivil* CAR. [Nemţ. ZIVIL].

tivilichie f. pieptar lung al ţărancelor: *să'mbrace şi tivilichie, să placă altora şi mie* PANN. [Compus probabil din *tiv* şi *ilic*].

tivilichiu a. 1. Mold. om căruia îi place s'aibă totul gata, iute şi curat; 2. Tr. svelt. [Origină necunoscută: cf. Munt. *ivilichiu*, svelt (din turc. EVVELKI)].

tivitură f. 1. efectul tivirii şi lucrul tivit; 2. lăşia ce se coase la mânecă.

ţivli v. Mold. a momi păsări cu fluierături. [Cf. slav. ŢVILIM, a plânge].

ţivlitoare f. fluier de ademenit păsări.

ţivloiu n. Mold. fluierul gardistului.

tiz m. cel ce poartă acelaş nume de botez cu altul: *este şi tiz cu unul* PANN. [Slav. TĬZŬ, de nume].

tizană f. băutură din apă în care se fierbe o substanţă farmaceutică (plantă, rădăcină, frunze, flori).

tizic n. baleg uscată la soare, în formă de cărămidă, putrigaiu cu care ţăranii îşi încălzesc iarna bordeiele. [Turc. TEZEK].

toacă f. 1. scândură pe care se bate cu unul sau două ciocănaşe, spre a vesti anumite ore de rugăciune; **toacă în cer**, toacă după care cântă cocoşul (cum crede poporul); 2. timpul când se toacă, pela orele patru după amiazi: *începe a se*

www.dacoromanica.ro

îmbrăca cam pela toacă AL.; **3.** fapta de a toca: *toaca vorbelor goale.* [Tras din *tocà*].

toacă-gura m. *fam.* flecar.

toaie f. *Bot.* omeag. [Origină necunoscută].

toaipă f. Mold. bardă dogărească. [Origină necunoscută].

ţoală f. Mold. V. *ţol: apoi îşi pun câte o ţoală în spate* CR. [Formă abstrasă din pl. *ţoale*].

toaletă f. **1.** mobilă pe care s'aşează cele necesare curăţeniei sau gătelii; **2.** acţiunea de a se spăla, găti, îmbrăca: *a-şi face toaleta;* **3.** toate cele privitoare la îmbrăcăminte, găteală: *a purta o toaletă simplă* (= fr. *toilette*).

toamnă f. **1.** unul din cele patru anotimpuri, dela 22 Septemvrie până la 22 Decemvrie; **2.** *fig.* vârsta ce precede bătrâneţile. [Lat. AUTUMNUS].

toană f. **1.** gaură mare făcută iarna de pescari în ghiaţa unui râu spre a putea pescui: *toană de năvod;* **2.** *fig.* capriţiu: *e cu toane;* **3.** clipă: *îl mustră o toană.* [Tr. *toană*, butie de unde noţiunea de orificiu; sensurile 2 şi 3 sunt metatore din sfera pescuitului (cf. sinonimul *copcă*)].

toarce v. **1.** a preface lâna, cânepa, etc. în fire subţiri; **2.** *fig.* a înfira: *se toarce 'n gându-mi firul duioaselor poveşti* EM. *cu gând gingaş toarce visuri blânde de noroc* AL.; **3.** a sforăi încet vorbind de pisici (imitând sunetul fusului la tors). [Lat. TORQUERE, a suci, a întoarce: romăneşte cu sensul restrâns («a întoarce cu fusul»), dar accepţiunea generală a conservat'o compusul *întoarce*].

toarcere f. acţiunea de a toarce.

toartă f. **1.** cercel: *toarte de aur;* **2.** verigă de metal; **3.** *fig.* cerc, orbită: *toarta pământului* POP. *torţile cerului* CR.; **4.** mâner recurbat: *urcior cu două torţi.* [Lat. TORTA, ceva rotunjit]. || adv. **la toartă, 1.** intim: *prieteni la toartă;* **2.** mult înverşunat: *se certau la toartă.*

toast a. **1.** propunere de a bea în sănătatea cuiva; **2.** discurs rostit la acea ocaziune: *glasul său puternic acest toast închină* AL.

toastà v. a purta un toast.

tobă f. **1.** ladă cilindrică ale cării funduri sunt formate din două piei întinse şi una din ele se bate cu două beţe: *a bate toba;* a bate toba cuiva, a-i vinde lucrurile la mezat; **2.** *fam.* burduf: *tobă de carte;* **3.** carte de joc, carò: *fante de tobă.* [Mold. *dobă* = ung. DOB].

toboşar m. cel ce bate toba. [Mold. *doboşer* = ung. DOBOS].

tobultoc n. V. *tăbultoc.*

toc! int. imită sgomotul lovirii a două corpuri: *toc! toc!* [Onomatopee].

toc n. **1.** cutie lungăreaţă de păstrat ceva; **2.** cutioară de carţon sau lemn de mărimea lucrului păstrat; **3.** teacă de piele, atârnată de oblâncul şelei, de ţinut pistoalele; **4.** tocul, prins de brâu cu un cârlig, în care ţăranul ţine gresia sau cutea; **5.** suport de uşă sau de tereastră: *uşi cu tocuri de piatră* OD.; **6.** partea din afară a cornului; **7.** văcălia morii; **8.** un fel de mâner la capătul căruia se fixează peniţele de scris. [Croat TOK, teacă].

toc n. călcâiu de încălţăminte, partea mai groasă şi mai ridicată a încălţămintelor sub călcâie: *ghete cu tocul înalt.* [Ct. it. TOCCO, bucată (de lemn)].

ţoc! int. imită sgomotul săiutatului repede sau al suptului pruncilor. [Onomatopee].

tocà v. **1.** se zice de strigătul berzei; **2.** *fam.* a spune vrute şi nevrute, a vorbi într'una: *a toca câte în lună şi în soare, îi toacă gura;* **3.** a anunţa serviciul divin bătând toaca: *acum toacă de leturghie;* **4.** a trage clopotele: *toacă la biserică;* **5.** a lovi tare: *îi toacă în cap;* **6.** a tăia în mici bucăţi: *a toca carne;* **7.** *fig.* a ruina, a risipi: *l'a tocat, şi-a tocat starea.* [Verb de origină imitativă (cf. *toc!*)].

tocă f. pălărie fără borduri a judecătorilor, magiştraţilor: *tocă de catifea neagră!* (= fr. *toque*).

ţocăi v. **1.** *fam.* a pupa repede şi cu sgomot; **2.** a suge prin somn (vorbind de prunci). [V. *ţoc!*].

tocălie f. piedica stativelor (se aude prin Argeş). [Cf. *toc*].

tocană f. mâncare din bucăţi de carne cu ceapă şi grăsime. [V. *tocà*].

tocăni v. a toca mărunt; *fig.* a toca într'una din gură.

tocător n. **1.** cuţit mare de tocat carnea; **2.** scândură pe care se toacă.

tocătură f. carne tocată.

toci v. **1.** Mold. a da în tocilă, a ascuţi; **2.** a strica tăiuşul unui instrument ascuţit: **3.** *fig.* a uza, a amorţi: *a toci simţurile.* [Rus. ТОЧИТЬ, a ascuţi pe tocilă].

tocilă f. piatră în formă de roată pentru ascuţit unelte tăioase (cuţite, brice, foarfeci): *a da la tocilă.* [Bulg. ТОЧИЛО].

tocilar m. cel ce ascute la tocilă.

tocit a. **1.** care nu e ascuţit; **2.** *fig.* slăbit, uzat.

tocitoare f. cadă mare pentru strugurii sdrobiţi sau pentru acrirea verzei: *tocitori de metal.* [V. *stocì*].

tocmag m. Mold. **1.** ciocănaş; **2.** pl. ţăieţei. [Turc. TOKMAK, ciocănaş].

www.dacoromanica.ro

tocmăgel m. Mold. ciupercă numită și *opintici*.

tocmai adv. exact, preciz. [Slav. тъкъмa numai].

tocmeală f. 1. întocmire, organizare: *bună țară, rea tocmeală;* 2. condițiune: *cu tocmeala ca...;* 3. învoeală: *a primi tocmeala;* 4. pl. tocmeli agricole, aranjament pentru munca pământului, transportarea productelor, pentru curățirea tufărișurilor și închirierea imașurilor.

tocmi v. 1. a lua în serviciu: *a tocmi o slugă;* 2. a desbate prețul unui lucru: *se tocmește prea mult;* 3. a face o tocmeală. [Slav. тъкъмити, a face deopotrivă].

tocsin n. clopot de alarmă: *să sune tocsinul* Bălc. (= fr. *tocsin*).

Todoruse f. pl. (Banat) sărbătoare bănească ce cade 24 de zile înainte de Rusalii: *la Todorusele, Rusaliile se întâlnesc și petrec cu Sân-Toaderii.* [Compromis din *Toader* și *Rusalii*].

tofăi v. Mold. a bălăci prin noroaie. [Origină necunoscută].

togă f. haină lungă ce Romanii puneau peste tunică: *toga era veșmântul național al Romanilor.*

togat a. 1. îmbrăcat cu togă; 2. *fig.* roman: *togata semințe 'n veci a adormit* Naum.

tohu-bohu n. haos.

toiag n. 1. băț lung: *cu toiagul în mână;* 2. baston de ceremonie: *toiagul lui Moise;* 3. însemnul unei demnități: *toiagul lui Hatman;* 4. *fig.* sprijin: *toiagul bătrâneților;* 5. făclie ce se pune în mâna mortului pe piept. [Slav. тоіаоү, baston].

toiu n. 1. sgomot: *toiul revoluției;* 2. mijloc: *tocmai în toiul rugăciunii* Isp.; 3. *fig.* temeiu, punct culminant: *veselia era în toiul ei.* [Turc. tol. benchetuire (de unde noțiunea de «sgomot»)].

țoiu m. 1. *Zool.* ciocârleț; 2. pahar (în forma ciocului acestei păsări): *un țoiu de rachiu* (Car.). [Cf. *țiui*].

. țol n. 1. pânză groasă de învelit mai ales căruțele: *ne acoperim în căruță cu un țol* Cr. *n'avem nici hrană nici țol de 'nvelit* Al.; 2. haină: *sub țoalele cele voinicești* Isp [Gr. mod. τζόλι, cioltar].

țol n. măsură de 12 linii. [Nemț. zoll].

tolăni v. a se întinde comod: *tolăniți pe niște rogojini* Isp. [Mold. *tologi*: origină necunoscută].

tolbă f. 1. săculeț de săgeți; 2. sac de piele în care se aruncă vânatul ucis: *vânătorul o svârli sângerată în tolba sa* Od.; 3. boccea de marfă: *cu tolba în spinare.* [Vechiu-rom. *tolbă, tulbă*, pungă și tolbă de săgeți, probabil identic cu *torbă*].

tolbaș m. Munt. cel ce duce o tolbă în spinare, marfagiu.

tolerà v. 1. a avea indulgență pentru lucruri ce nu se aprobă sau n'ar trebui să se permită: *a tolera abuzuri;* 2. a suporta cu indulgență.

tolerabil a. ce se poate tolera.

tolerant a. 1. care tolerează, mai ales în materie de religiune; 2. indulgent în daraverile vieții.

toleranță f. 1. indulgență pentru ceeace nu se poate împiedeca sau nu trebue să fie împiedecat; 2. permisiune ce un guvern acordă a se practica alte cúlturi în afară de cele recunoscute de Stat; 3. principiu de a nu persecuta din cauza religiunii; 4. dispoziținea celor ce suportă cu răbdare opiniuni opuse la ale lor.

țolină f. *fig.* femeie desfrânată: *țolină ce-mi ești!* Cr. [Derivat din *țol*, în sens de «scoarță» (cf. *tărtă*)].

țolincă f. țol mic: *pe vatra casei țărănești se așternu țolince.*

toloacă f. Mold. ogor sterp. [Rus. toloka, iarbă călcată (de vite)].

tolocăni v. Mold. a mormăi, a mustra cu vorbe simțitoare: *hojma tolocănește pentru nimica* Cr. [V. *torocăni*].

tologi v. Mold. a se tolăni: *se tologia numai pe covoare* Cr. [V. *tolăni*].

toloșcan m. Mold. om trândav. [Cf. *toloacă*].

tom n. volum ce face parte dintr'o operă tipărită sau manuscrisă.

tombateră f. 1. alt nume dat șiștucului: *dela Zavera, dascălii lepădase libadeaua și tombatera și se îmbrăcase nemțește* Ghica; 2. *fig.* și *fam.* reacționar: *e tombateră ruginit* Al. [Gr. mod. ton patera, căciulă după moda veche, lit. de pe vremea tatii].

tombolă f. un fel de loterie de societate.

tomism n. doctrina teologică și filozofică profesată de Thoma d'Aquin.

tomist m. partizan al acestei doctrine.

tomnatic a. 1. de toamnă *pere tomnatice;* 2. răscopt; *fig.* bătrân: *flăcău tomnatic.*

ton n. 1. *Muz.* grad de înălțare sau de scăpătare a sunetului; 2. *fig.* mod de a vorbi, expresiunea vocii: *ton imperios;* 3. mod de a-și exprima cugetarea: *ton nobil;* a da tonul, a exercita o influență, o direcțiune asupra obiceiurilor, manierelor, modei; 4. interval între două note consecutive ale gamei; 5. mod în care e compus o bucată de muzică: *ton major;* 6. în pictură, lustru mai mult sau mai puțin viu al nuanțelor; 7. coloare ce domină într'un tablou.

tonă f. greutate de 1000 kgr.

www.dacoromanica.ro

tonaj n. capacitatea unei corăbii evaluată în tone: *vase de orice tonaj.*

tonalitate f. *Muz.* 1. proprietate caracteristică a unui ton; 2. calitatea unei bucăți scrise într'un ton bine determinat.

tonic a. ce indică tonul: *accent tonic.* ‖ n. *Med.* medicament ce dă activitate organelor.

tonică f. *Muz.* notă fundamentală a unui ton.

tonsură f. 1. ceremonie prin care un episcop catolic taie unui cleric părul din creștetul capului; 2. urmă lăsată pe cap la locul unde s'a tăiat părul.

tont a. și m. neghiob [Cf. spaniol TONTO].

tontălău (tontolete) m. tare tont: *după ce că era cam tontolete, rămase și cam zănatic* ISP.

tontoroiu n. joc într'un picior: *săria și el tontoroiul de colo până colo* ISP.; a juca tontoroiu, a nu putea sta locului. [Origină necunoscută].

țonțoroiu a. Mold. *fam.* țanțoș: *sunt țonțoroiu ori ba?* AL. [Și *țunțurliu:* v. *țanțoș*].

top n. douăzeci testele de hârtie (480 coale). [Turc. TOP, pachet].

țop! int. indică o săritură repede sau o sosire neașteptată: *țop cu norocul!* [Onomatopee].

țop m. coadă de păr, înnodată cu o panglică, la fetele țărance: *toate le avea, numai țopi îi lipsia* PANN. [Sas. TSOP = nemț. ZOPF].

țopăi v. a sări într'un picior: *ia privește cum țopăește* AL. [*V. țop!*].

țopârcă m. țopârlan: *nu cumva s'a boierit țopârca?* AL. [Ca și *țopârlan*, derivat probabil dela *țop* (v. *Țopi*)].

țopârlan m. mojic: *stăi smirna, țopârlane!* AL. [V. *țopârcă*].

topaz n. piatră scumpă străvezie de o frumoasă coloare galbenă.

topciu m. od. tunar: *s'arză fitilul, topciii la foc!* BOL. [Turc. TOPČI].

topenie f. 1. prăpădire: *topenia pământului;* 2. *fig.* mare nenorocire (se zice și ironic): *e topenie de noi!* [Tras din *țopi*].

topi v. 1. a preface într'un lichid sub acțiunea căldurei: *a topi unt;* 2. *fig.* a consuma: *suferințele topesc pe om;* 3. a trece în stare lichidă: *ghiața s'a topit;* 4. *fig.* a se prăpădi: *a se topi de-an picioarele, ne-am topit!* [Slav. TOPITI, a încălzi, a preface în lichid].

Țopi m. pl. alt nume dat Moților (după țopul ce le atârnă pe frunte).

topic a. relativ la locuri: *nume topice.* ‖ n. pl. locuri comune sau izvoare generale din cari oratorul își trage argumentele: *Topicele lui Aristotele.*

topitoare f. 1. vas de topit: *aurul în topitoare se lămurește;* 2. băltoacă de topit cânepa, inul.

topitor m. cel ce topește.

topograf m. cel ce s'ocupă cu topografia. ‖ a. *inginer topograf.*

topografic a. relativ la topografie: *hartă topografică*

topografie f. 1. descriere amănunțită a unui loc particular; 2. arta de a reprezenta pe hârtie conformațiunea unui teren cu toate accidentele ce oferă suprafața sa.

toponimie f. nomenclatură topică.

topor n. 1. unealtă de spart lemne: *coadă de topor;* din topor, grosolan: *lucru din topor;* topor de oase, asin, *fig.* ființă expusă la tot felul de sarcini: *numai eu sunt topor de oase* PANN; 2. a face topor, *fam.* a apuca pe cineva de cap și a-i strânge părul: *și un topor îți fac* CR. [Slav. TOPORŬ, secure].

toporan m. oștean înarmat cu o secure (ISP.).

toporaș m. 1. topor mic; 2. pl. *Bot.* Mold. viorele (după conformațiunea frunzelor).

toporășiu a. Mold. violet: *catifea toporășie a hainelor* NEGR.

toporiște f. coadă de topor sau de coasă. [Slav. TOPORIŠTE].

toptan adv. cu toptanul, 1. cu ridicata, în opoziținne cu *de-amăruntul* (vorbind de vânzare): *cu toptanul și banii la anul* PANN; 2. cu grămada, în genere: *pumni și palme cu toptanul.* [Turc. TOPTAN].

toptangerie f. 1. negoțul cu ridicata; 2. prăvălia toptangiului,

toptangiu m. cel ce vinde marfă cu toptanul.

topuz n. 1. od. măciucă asemenea unui sceptru, acoperită cu plăci sculptate în argint și împodobite cu diamante (insigniu ce noul Domn îl primia dela Sultan odată cu sabia și calul cel împărătesc): *Padișahul mi-a dat sabie și topuz* FIL.; 2. *fig.* sceptru: *împăratul s'a jurat pe stema și topuzul său* (într'un basm muntean) POP.; cu topuzul, cu forța: *a lua pe cineva cu topuzul* (locuțiune încă populară); 3. bătaie pe tălpi mai înfricoșată decât falanga (ambele obișnuite în vremea Fanarioților): *bătut la falangă sau sdrobit cu topuzul* FIL.; 4. azi, numele pietrei mai răsărite într'un joc de copii. [Turc, TOPUZ, măciucă, sceptru].

Torac m. (Banat) sărbătoare băbească ce cade în timpul Todoruselor: *Toracul mare și Toracul mic.* [Origină necunoscută].

torace m. *Anat.* pieptul, sub raportul capacității sale.

www.dacoromanica.ro

torbă f. Mold. **1.** sac de drum; **2.** tolbă de vânat: *aducându-şi aminte că are torba* AL. [Rus. TORBA, sac].

torcător m. cel ce toarce lână sau bumbac.

toreador m. cel ce se luptă cu taurii, în cursele publice.

torent n. **1.** curent de apă impetuos şi trecător; **2.** *fig.* tot ce curge sau vine împetuos: *torent de lacrimi, un lung torent de vieaţă se 'ntinde roditor* AL.; **3.** forţă irezistibilă: *torentul pasiunilor.*

torenţial a. ce cade în torente: *ploaie torenţială.*

torid a. fierbinte; **zonă toridă**, porţiunea suprafeţei pământului coprinsă între cele două tropice.

toroapă f. *fig.* şi *fam.* bocluc: *scăpărăm de astă toroapă* POP. [Tras din *toropi*].

torocăni v. a vorbi într'una. [Şi *tolocăni*: probabil onomatopee (v. *trăncăni*)].

toroipan n. măciucă nodoroasă, ciomag mare: *cu toroipanul în spinare* ISP. [Derivat ca şi *toropală* din *toropi*].

toroipăni v. a toropi: *toroipăni pe cei mai mulţi* ISP.

toropală f. toroipan: *să mi-l iei cu toropala* AL.

toropeală f. **1.** amorţeală, letargie; **2.** ameţeală: *toropeala beţiei.*

toropi v. **1.** a prăpădi, a răpune: *cât pe ce să ne toropească bradul aprins* CR.; **2.** *fam.* a ameţi în bătăi; **3.** a fi doborît de somn. [Cf. rus. TOROPÍTI, a spăimânta, şi TOROPITI, a zori].

ţoropoc! int. dintr'odată: *am răsărit aşa ţoropoc din pământ* POP. [Onomatopee].

torosi v. a flecări: *torosind la ureche verzi şi uscate* ISP. [Dintr'un primitiv *tor* sau *tur* (cf. *turui*), de origină necunoscută].

torpilă f. **1.** soiu de peşte care prin o comoţiune electrică amorţeşte pe cel ce-l atinge; **2.** maşină de războiu ce face să sară în aer corăbiile prin mijlocul unei exploziuni submarine.

torpilor n. luntre de aruncat sau de aşezat torpile.

tors n. lucrare de a toarce: *torsul cânepei; fig. torsul pisicii.*

torsadă f. ciucure sucit ca ornament: *cortină cu torsade de aur.*

torso n. **1.** partea unui corp fără cap şi fără braţe, separată de membrele inferioare; **2.** bust de fiinţă vie, statuă trunchiată.

tort n. cantitate de fire toarse (de in, cânepă, lână). [Lat. TORTUM, ceva sucit, funie].

tortă f. prăjitură în formă de turtă: *tortă de migdale sau de ciocolată.* [Nemţ. TORTE].

torţă f. **1.** făclie: *brazii se aprind ca 'nalte torţe* AL.; **2.** *fig.* pricină: *aprinse torţa vechilor uri naţionale* BĂLC. (—ir. *torche*).

torţel m. *Bot.* borangic. [Lit. tort mic din cauza tulpinei acestei plante în formă de fir].

turtură v. **1.** a supune torturei; **2.** *fig.* a face să sufere cumplit; **3.** a denatura sensul: *a tortura un text, a tortura o lege.*

tortură f. **1.** cazne, chinuri la cari justiţia supunea înainte pe criminali sau pe simplul acuzat spre a-l sili să spuie adevărul; **2.** *fig* mare suferinţă fizică sau morală.

tos n. zahăr pisat. [Origină necunoscută].

toşcă f. adv. Mold. doldora: *o pungă toşcă de bani* CR. [Origină necunoscută].

ţoşcă f. Mold. traistă mică. [Origină necunoscută].

tot a. **1.** care nu lasă nimic afară: *toată ţara*; **2.** fiecare: *tot omul, de toată mâna*; **3.** întreg: *de ţi-ai da vieaţa toată* EM. [Lat. TOTUS, întreg]. ‖ n. **1.** totalitate: *luaţi tot*; **2.** obiect considerat în întregimea sa: *totul e mai mare decât partea*; **3.** orice lucru: *cinstit în toate*; **toate ca toate**, oricum ar fi; **4.** esenţial: *totul e de a reuşi.* ‖ adv. **de tot, cu totul**, pe deasupra; **tot una**, egal, acelaş lucru.

total a. care coprinde tot, pe deplin: *ruină totală.* ‖ n. totul ce rezultă din reunirea părţilor: *totalul unei adiţiuni.*

totalitate f. total.

totdeauna adv. fără întrerupere sau sfârşit, în orice timp. [Lit. tot într'una]

totemism n. credinţa triburilor din N. Americei într'un geniu protector (*totem*) care dă numele său tribului.

totime f. totalitate: *totimea siderală cu lunile din ea* AL.

totuşi adv. cu toate acestea. [Compus din *totu-şi*].

toval n. piele de bou sau de vacă întreagă: *papuci de toval.* [Şi *tovar* = rus. TOVARŬ, piele (de viţel)].

tovarăş m. **1.** asociat; **2.** camarad. [Slav. TOVARIŞI, soţ].

tovărăşie f. asociaţiune,

toxic a. otrăvitor: *substanţe toxice.* ‖ n. otravă, venin.

trabant m. **1.** dorobanţ: *companii de trabanţi* BĂLC.; **2.** *Astr.* satelit. [Nemţ. TRABANT, (v. *dorobanţ*)].

trabuco n. ţigară de foi: *miroase straşnic a trabuco popular* CAR. [it TRABUCCO].

www.dacoromanica.ro

trăcăneală f. soiu de umblet al calului. [Şi *trăncălău:* probabil onomatopee].

trachit n. rocă cristalină porfirică.

tractà v. V. trata.

tractat n. 1. operă în care se tratează despre vr'o ştiinţă sau artă: *tractat de geografie;* 2. convenţiune între două sau mai multe State, între principii care iau asupră-şi îndatoriri reciproce: *tractat de pace.* V. Nume proprii.

tractaţie f. tratative (Băl.c.).

tractir n. Mold. ospătărie: *curtea unui tractir* Negr. [Rus. traktirŭ, restaurant].

tracţiune f. 1. acţiunea unei forţe ce trage un corp mobil: *tracţiunea unei locomobile;* 2. la căile ferate, tot ce priveşte serviciul de mişcare al vagoanelor: *şef de tracţiune.*

trădà v. 1. a înşela credinţa cuiva, a comite o perfidie: *a trăda pe un amic;* 2. a descoperi un secret; 3. a nu ascunde, a amăgi: *forţele sale l'au trădat;* 4. a descoperi din imprudenţă ceeace trebuia să rămâie ascuns: *s'a trădat.* [Formaţiune literară după lat. tradere].

trădare f. 1. acţiunea de a trăda; înaltă trădare, se zice de crimele cari interesează în primul rând siguranţa Statului; 2. *Jur.* acţiunea de a preda: *trădarea lucrului în starea în care se află.*

trădător m. cel ce comite o trădare.

tradidan n. stofă din care se fac mai ales macaturi. [Alteraţiune din fr. *drap des dames*].

tradiţional a. fundat pe tradiţiune: *legi, opiniuni tradiţionale,*

tradiţionalism n. 1. aderare la tradiţiuni, la vechile opiniuni sau uzuri; 2. întoarcere spre trecutul religios (în domeniul literar şi politic).

tradiţi(un)e f. 1. *Jur.* predarea unui lucru dat sau vândut: *tradiţiunea lucrurilor incorporale se face prin remiterea titlurilor;* 2. transmisiune prin viul graiu a faptelor istorice, a dogmelor religioase; 3. faptele astfel transmise; 4. păreri, credinţe, datini transmise din generaţiune în generaţiune: *tradiţiuni populare.*

traducător m. cel ce traduce.

traduce v. 1. a face să treacă o operă dintr'o limbă într'altă: *a traduce un autor grec în românește;* 2. *fig.* a explica, a interpreta: *nu traduci bine cugetarea mea;* 3. a chema în judecată: *a traduce în justiţie.*

traductibil a. ce poate fi tradus.

traducţi(un)e f. 1. acţiunea de a traduce; 2. operă tradusă.

trafic n. 1. negoţ cu mărfuri; 2. *fig.* comerţ ilicit, profit ruşinos.

trafică v. 1. a face trafic; 2. *fig.* a trage un folos necinstit: *a trafica influenţa sa;* 3. a negocia: *a trafica o poliţă.*

traficant m. cel ce face trafic.

traftolog n. tractat (ironic): *teancuri de traftoloage grecești, latinești* Cr. [Compromis din *trătadă* şi *terfelog*].

trăgaciu m. cel ce trage bine cu arcul. ‖ n. limbuliţă ce descarcă o armă de foc.

tragăn n. 1. raget prelung; 2. umflarea pieptului la vite, anghină la cai; 3. plantă a cării trunză se pune la buba calului. [Abstras din *trăgănà*, a trage îndelung (ragetul, răsuflarea)].

trăgănà v. 1. a trage îndelung (în timp, în spaţiu); 2. a face să dureze prea mult, a zăbovi cu amânări: *l'am tot trăgănat cu promisiuni;* 3. a merge încet: *procesul s'a trăgănat mult timp;* 4. a se târî cu anevoie: *se trăgănează încet pe jos o jalnică grămadă* Al. [Derivat din *trage*].

trăgănat a. 1. prelung: *vers trăgănat;* 2. amânat, zăbovit.

trăgănător a. care se trăgănează, vorbind de glasul prelung sau de procesul zăbavnic.

trăgătoare f. tot ce servă a trage: 1. curea ce reţine scările trăsurei; 2. pl. parte din hamuri cu cari trag caii; 3. pl. mat de bou: *a bate cu trăgătorile;* 4. mic instrument de oţel de tras linii; 5. măsură de capacitate de o jumătate haniţă.

trăgător m. 1. cel ce trage cu o armă; 2. bou învăţat la jug, cal învăţat la ham: *car tras de un trăgător.*

trage v. (activ) 1. a mişca spre sine sau după sine: *a trage masa mai încoace, boii trag plugul;* a trage de mânecă, a provoca de a spune tot ce are pe inimă; 2. a trage prin aspiraţiune: *a trage vin din bute;* a trage tutun, a fuma; a trage cu urechea, a asculta cu luare aminte; a trage la măsea, a bea; 3. a respira greu: *a-şi trage sufletul;* a trage de moarte, a fi în agonie; 4. a face să iasă, a scoate: *a trage sabia din teacă, a trage cismele;* fig. *a trage folos;* 5. a lungi, a întinde tare: *a trage o funie, a trage de urechi;* 6. a desena: *a trage o linie;* 7. a tipări: *a trage o carte în mii de exemplare;* 8. a lua într'o doară: *a trage la sorţi;* a trage o poliţă, a adresa cuiva plata ei; 9. a arunca săgeţi, a descărca o armă de foc: *a trage cu arcul sau cu puşca, a trage cu tunurile;* 10. a da repede: *a trage o înjurătură, o palmă;* 11. a face: *a trage un somn, un chef;* 12. a suporta, a suferi urmările (obişnuit rele): *capul face, capul trage;* fig. *a trage nădejde, necaz;* 13. a îndemna: *nu-l trage inima la nimica;* 14. a chema înaintea justiţiei: *a*

www.dacoromanica.ro

trage în judecată; **15.** a face să sune trăgând: *a trage clopotele;* **16.** a scoate sunete: *a trage din vioară;* **17.** a face masaj: *l'a tras pe tot corpul.* ‖ (neutru) **1.** a sufla tare (de vânt); **2.** a fi un curent de aer: *casa asta trage;* fig. *a trage a sărăcie;* **3.** se zice de soba când arde bine; **4.** a fi greu, a cântări: *a trage la cumpănă;* **5.** a se opri în treacăt: *a trage în gazdă.* ‖ (reciproc) **1.** a se retrage: *s'a tras la casa lui* Cr.; **2.** a avea origina, a se coborî: *se trage din neam mare* Gr. Al.; **3.** *fig.* a proveni: *nu voiu să ți se tragă moartea dela mine* Cr. [Lat. TRAHERE].

tragedian m. actor tragic.

tragedie f. **1.** reprezentarea unei acțiuni eroice și nenorocite al cării scop e a mișca prin groază sau prin milă; **2.** operă dramatică menită a excita teroarea sau mila și care se termină obișnuit cu un eveniment funest; **3.** genul tragic; **4.** *fig.* eveniment funest. [Termen luat din cultul lui Dionysos: tragedia era la început cântarea religioasă executată de corul de satiri cu ocaziunea țapului înjunghiat în onoarea zeului (v. *comedie*)].

tragere f. acțiunea de a trage și rezultatul ei: *tragere de inimă,* ardoare; *tragere de moarte,* agonie; *tragere pe s'oară,* păcăleală.

tragic a. **1.** ce ține de tragedie: *situațiune tragică;* **2.** care scrie tragedii: *poet tragic;* **3.** *fig.* funest: *moarte tragică.* ‖ m. **1.** autor de tragedii: *tragicii greci;* **2.** genul tragic.

tragi-comedie f. **1.** tragedie amestecată cu incidente comice și al cării desnodământ nu este funest; **2.** *fig.* amestec de lucruri serioase și comice.

tragi-comic a. ce ține în același timp de tragic și de comic.

tragla f. Mold. cobila plugului. [Slovean TRAGLIE (v. *targă*)].

tragnă f. Mold. sagna calului. [Origină necunoscută].

tragodie f. (învechit) cântare: *Jalnica Tragodie a Moldovei* (titlul cronicei rimate de Beldiman) [Gr. mod.].

trahanà f. aluat frământat cu ouă și redus în firișoare cari se bagă în supă. [Turc. TERHANA].

trahee f. *Anat.* vase mici cari constituesc organele de respirațiune la plante și insecte.

trahee-arteră f. *Anat.* canal ce poartă aerul în plămâni, la om și la animale.

trăi v. **1.** (sens învechit) a dura, a subsista: *mere și pere cari trăiesc până după Paști* Cr.; **2.** a viețui: *a trăi o sută de ani.* [Slav. TPAÌTI, a dura].

trainic a. durabil, solid. [Tras din *trăi*].

trăinicie f. soliditate.

traistă f. **1.** sac de drum; **2.** *Bot.* traista, ciobanului, plantă ale cării fructe sunt teci triangulare (*Capsella bursa pastoris*). [Vechiu-rom. *traistră* = bizantin TÁGHISTRON (gr. mod. *taïstro* și *traïsto*)].

trăitor a. și m. care trăiește: *trăitor la țară* Gr. Al.

traiu n. existență, mod de viață: *mijloace de traiu.* [Abstras din *trăi*].

traject n. cale de străbătut dela un loc la altul.

trajectorie f. linie dreaptă sau curbă ce urmează un corp aruncat în spațiu.

tra-la-la! int. imită cântarea din gură.

tramă f. **1.** bătătura pânzei; **2.** *fig.* complot: *în trame sângeroase gândirea-i e pierdută* Al. [Lat. TRAMA (v. *destrămà*)].

trămăndău a. și m. zăbavnic. [Tr. *a se tremănda,* a se amâna: origină necunoscută].

trâmbă f. **1.** val de pânză strânsă în formă de sul: *trâmbe de borangic nețesute* Od.; **2.** *fig.* fâșie: *trâmbă de lumină;* **3.** mulțime, ceată numeroasă: *cocorii umblă înșiruiți trâmbă* Isp. [Rus. TRÓBA, fluier, de unde sul de pânză (după forma-i cilindrică)].

trâmbiță v. **1.** a suna din trâmbiță; **2.** a anunța cu glas de trâmbiță; **3.** *fig.* a spune în tot locul, a divulga.

trâmbiță f. numele popular al trompetei sau al buciumului. [Slav. TRÓBITA, fluier].

trâmbițaș m. cel ce sună din trâmbiță.

trambulină f. scândură înclinată de pe care se saltă în apă la înnotat. [Cf. it. TRAMPOLINO].

tramcar n. trăsură mare de transportat, dar care nu umblă pe șine.

trampă f. Mold. schimb (de lucruri): *să facem trampă, dă-mi carul și na-ți boii* Cr. [Turc. TRAMPA].

tramvaiu n. **1.** cale ferată cu șine la nivelul solului și pe care tracțiunea se face prin cai sau prin electricitate, fără însă de a împiedica circulațiunea; **2.** vagon ce circulă pe aceste șine (= englez *tramway*).

tranc! int. imită slobozirea săgeții sau pușcii. [Onomatopee (v. *tronc*)].

tranca-fleanca f. fleacuri: *tranca-fleanca mere acre.* [Compus din *tranc* și *fleancă*].

trăncălău n. trăcăneală.

trancanà (trăncănaie) f. **1.** vorbă seacă, fleacuri: *de aste vorbe de ale tale, gogoșele, trancanale* Pann: **2.** catrafuse: *ia ai să adunăm ale trăncănai de pe afară* Isp. [Tras din *trăncăni*].

www.dacoromanica.ro

trăncăni v. 1. a face sgomot cu ceva; 2. *fam.* a vorbi într'una; 3. *fig.* a bârfi. [V. *trunc !*].

trânchet n. lemn de brad pentru facerea catartelor și plutelor. [Turc. TRINKET = it. *trinchetto*].

trandadaie f. alt nume dat tărîtoarei de pescuit. [Origină necunoscută].

trandafir m. 1. arbust spinos cu florile roșiatice mari, plăcut mirositoare, adesea învoalte *(Rosa centifolia)*: *din florile de trandafir se face dulceață*; 2. fructul său, oval, puțin cărnos, mirositor, roșu sau negru; 3. Mold. cârnat de porc, preparat cu ardeiu, usturoiu, piper, etc. și uscat. [Gr. mod. TRANTÁPHYLLON, lit. treizeci de foi (după frunzele-i numeroase); sensul 3 prin aluziune la coloarea roșiatică a cârnatului].

trandafiriu a. roșu ca trandafirul.

trândav a. care zace fără a fi bolnav. ‖ m. om foarte leneș. [Vechiu-rom. și dial. *trând*, umflătură și trândav = slav. TRŎDU, colică (v. *trânji*)].

trândăvi v. a fi trândav.

trândăvie f. lene statornică.

trânji m. 1. pl. emoroide; 2. buruiană întrebuințată de popor pentru a vindeca trânjii *(Ranunculus illyricus)*. [Plural din *trând* cu sensul învechit de «umflătură» (v. *trândav*)].

transalpin a. 1. care s'află dincolo de Alpi: *popoare transalpine*; 2. situat dincolo de munții Carpați: *Dacia transalpină*.

tranșant a. decis, peremptoriu: *ton tranșant* (= fr. *tranchant*).

transatlantic a. și m. care s'află dincolo de Oceanul Atlantic. ‖ n. pachebot ce merge din Europa în America și invers.

transbordă v. a transporta dintr'o corabie într'alta, dintr'un tren într'altul.

transcarpatin a. care s'află dincolo de Carpați: *țări transcarpatine*, Transilvania, Banatul, Crișana.

transcendent a. *Filoz.* care trece peste limitele experienței: *idei transcendente*, cari derivă imediat din rațiunea pură; *geometrie transcendentă*, care întrebuințează infinitul în calculul ei.

transcendental a. care s'ocupă cu lucruri transcendente: *filozofie transcendentală*.

transcrie v. 1. a copia ceva scris; 2. a face o transcripțiune muzicală.

transcripțiune f. 1. acțiunea de a transcrie; 2 lucru transcris; 3. reportarea unei bucăți muzicale dela un instrument la altul; 4. *Jur.* copie literală a unui act sau a unei sentințe în registrele biuroului de ipotece: *transcripțiunea e obligatorie pentru toate actele relative la imobile.*

transdanubian a. situat dincolo de Dunăre: *țări transdanubiene*, Dobrogea, Bulgaria, Serbia.

tranșă v. *fig.* a rezolva dintr'odată: *a tranșa o dificultate*.

tranșeă f. șanț săpat spre a se adăposti de focul dușmanului și prin care se îndrumează către cetatea asediată: *pământul împrejuru-mi săpat în lungi tranșele* AL. In războiul din 1914—1918, armatele franco-engleze și cele germane au luptat continuu în tranșele-adăposturi, săpate în solul Franței (= fr. *tranchée*).

transept n. *Arhit.* partea unei biserici ce desparte nava de cor.

transferă v. 1. a face să treacă dintr'un loc într'altul; 2. *fig.* a ceda altuia: *a transfera un drept cuiva*.

transferare f. 1. acțiunea de a transfera; 2. act prin care se transmite proprietatea unei rente, a unei acțiuni și a oricării valori cotată la Bursă.

transfigură v. a schimba la față, a lua o altă figură.

transformă v. 1. a da o formă nouă; 2. *fig.* a schimba natura, caracterul, modul de a fi; 3. a-și schimba forma, caracterul.

transformare f. 1. trecerea dela o formă la alta: *transformarea omidei în fluture*; 2. *fig.* schimbare completă de caracter.

transformism n. ipoteză biologică, emisă de Darwin, după care speciile vii derivă unele din altele prin transformațiuni succesive, datorite deosebirilor de climă, de mediu, de condițiuni vitale.

transformist m. partizan al transformismului.

transfug m. 1. soldat care trece la dușman, în timp de războiu; 2. *fig.* cel ce părăsește un partid spre a intra în altul.

transhumant a. ce ține de transhumanță: *viața transhumantă a păstorilor carpatini*.

transhumanță f. trecerea ciobanilor cu vitele primăvara, dela câmp la munte, pentru pășunat, iar toamna, dela munte la câmp, spre a scăpa de asprimea iernii (= fr. *transhumance*): *mocani ardeleni, aflători prin Ialomița și Dobrogea, datorează transhumanței prezența lor în aceste locuri*.

transiberian (trans-siberian) n. linie de cale ferată ruso-aziatică, străbate Siberia până în extremul Orient.

translațiune f. *Jur.* transferarea unei proprietăți.

translator m. traducător oficial, atașat pe lângă ministerul de externe.

transmisibil a. ce poate fi transmis.

transmisi(un)e f. 1. acțiunea de a

www.dacoromanica.ro

transmite şi rezultatul acestei acţiuni; 2. circulaţiune sau negociaţiune de titluri; 3. comunicaţiune de mişcare dela un organ la altul.

transmiţător n. aparat ce transmite semnalele telegrafice sau sunetele telefonice.

transmite v. 1. a face să treacă, s'ajungă undeva: *a transmite un ordin;* 2. a ceda: *a transmite un drept;* 3. a se propaga: *sunetul se transmite în linie dreaptă.*

transparent a. 1. străveziu, care lasă să treacă lumina şi prin care se poate distinge lămurit obiectele: *sticla e transparentă;* 2. *fig.* uşor de pătruns, de cugetare: *o alegorie transparentă.* ‖ n. 1. hârtie trasă cu linii negre şi pusă sub o foaie spre a scrie drept; 2. jaluzea de ferestre.

transparenţă f. calitatea celor transparente.

transpirà v. 1. a năduşi, a ieşi din corp prin pori; 2. se zice de corpul însuş: *transpiră mult;* 3. *fig.* a începe a fi cunoscut: *ştirea transpirase deja.*

transpiraţi(un)e f. năduşeală, exalaţiune ce se operă pe suprafaţa pielii.

transplantà v. 1. a scoate o plantă, un arbore din locul în care se află şi a-l replanta aiurea; 2. *fig.* a face să treacă dintr'o ţară într'alta.

transport n. 1. acţiunea de a (se) transporta; 2. cesiunea unei proprietăţi, a unui drept: *a face transportul unei rente;* 3. *fig.* mişcare violentă de pasiune: *transport de bucurie;* 4. delir cauzat de o boală.

transportà v. 1. a purta dintr'un loc într'altul; 2. a transmite printr'un act o proprietate, un drept; 3. se zice de lucrările literare ce se introduc: *a transporta o dramă franceză pe scena română;* 4. *fig.* a excita admiraţiune, a mişca puternic: *frumosul ne transportă;* 5. a se duce undeva: *a se transporta la faţa locului.*

transportabil a. ce se poate transporta.

transportat a. entuziasmat, răpit: *transportat de bucurie.*

transpoziţi(un)e f. 1. acţiunea de a transpune; 2. răsturnarea ordinii obişnuite a vorbelor.

transpozitiv a. ce are facultatea de a transpune; **limbi transpozitive,** în cari raporturile vorbelor între ele sunt indicate prin terminaţiunile lor, ca greaca şi latina.

transpune v. 1. a schimba locul unui lucru; 2. a schimba tonul unei bucăţi muzicale.

transvazà v. a turna dintr'un vas în-'tr'altul.

transversal a. care trece, care taie de-a curmezişul: *linie transversală.*

trântă t. exerciţiu gimnastic: luptă piept la piept. [Tras din *trânti*].

trânteală f. 1. acţiunea de a trânti; 2. *fam.* bătaie: *a mânca o trânteală, a da o trânteală.*

trânti v. 1. a răsturna cu violenţă la pământ: *l'a trântit calul;* 2. *fam.* a da cu putere: *a trânti o palmă;* 3. a improviza: *a trânti o minciună;* 4. a se lupta piept la piept. [Slav. *TRŎTITI, a împinge (cf. ceh. TROUTITI)].

trântitură f. bubă la talpă ori la călcâiul piciorului (când se calcă desculţ în locul unde s'a trântit sau lovit un cal).

trântor m. 1. albină mare sau bărbătească care nu lucrează, ci mănâncă numai *(Crâbro): trântorii n'au ac;* 2. *fig.* leneş. [Slav. TRŎTŬ, bondar].

trântorit n. exterminarea trântorilor dintr'un stup.

tranzacţi(un)e f. 1. act prin care se tranzige asupra unui diferend; 2. act, convenţiune oarecare.

tranzige v. 1. a face concesiuni reciproce spre a aplana un diferend, un proces; 2. a face concesiuni ce n'ar trebui: *nu tranzigeţi cu onoarea.*

tranzit n. facultatea de a trece mărfuri printr'o ţară sau printr'un oraş fără a plăti vamă.

tranziţi(un)e f. 1. mod de a trece dela o idee la alta, de a lega laolaltă diferitele părţi ale unui discurs, ale unei opere; 2. trecere dela un regim politic la altul, dela o stare de lucruri la alta; 3. *Muz.* trecere dela un ton la altul, prin mijlocul modulaţiunii; 4. în geologie: trecerea dela un teren primitiv la altul secundar.

tranzitiv a. *Gram.* se zice de verbele a căror acţiune trece asupra obiectului.

tranzitoriu a. trecător: *lege tranzitorie.*

trap n. mersul calului între pas şi galop: *calul pleacă în trap mare.* [V. *trapà*].

trapà v. a porni în trap: *caii ce saltă în loc şi trapă* AL. [Onomatopee (v. *tropăi*)].

trapă f. tarabă, oblon: *închide trapa* AL. (= fr. *trappe*).

trapăd n. V. treapăd.

trapăt n. mersul în trap.

trapez n. 1. cuadrilater plan din care două laturi sunt paralele şi inegale; 2. aparat de gimnastică dintr'o bară de lemn suspendată între două frânghii.

trapezare f. masa pe care se serveşte liturghia. [Gr. mod.].

trapezărie f. sală de mâncare într'o

www.dacoromanica.ro

mânăstire: *călugărul ce-i însoțise dela* trapezărie la sălașul lor Od. [Gr. mod.].

tras a. târît: *tras de păr*; 2. vopsit: *cu sprâncenele trase*; 3. delicat, svelt: *tras printr'un inel*; 4. (la față) slăbit. ‖ n. masaj.

trasà v. a trage sau emite o poliță (= it. *trassare*).

trasant m. cel ce trasează.

trăsătură f. 1. linie trasă: *trăsătură de condeiu*; 2. linie ce arată conturele unui desen.

traseu n. reprezentarea prin linii a conturelor unui desen, unui plan (= fr. *tracé*).

trăsnaie f. idee venită pe neașteptate, toană. [Tras din *trăsni*].

trăsnet n. 1. sgomot mare produs de norii furtunoși: *cerul limpede trăsnete ne aduce* Pann; 2. însuș fulgerul ce cade pe pământ cu o detunătură ce omoară sau sparge: *trăsnetul căzu asupra casei*; 3. *fig.* lovitură de trăsnet, întâmplare neașteptată și fatală. [Derivat din *trăsni*].

trăsni v. 1. a fi lovit de trăsnetul norilor: *trăsni-l'ar!* 2. *fig.* a trece cuiva repede prin minte: *nu știu ce i-a trăsnit*. [Slav. trĭesnŏ, a izbi].

trăsnit a. și adv. 1. lovit de trăsnet; 2. *fig.* înmărmurit: *rămase trăsnit*; 3. *fam.* tare beat: *așa zic mitocanului... că era trăsnit* Car.

trăsură f. car pe arcuri: *trăsură de piață*. [V. *tras*].

trăsură f. 1. liniamentele feței: *trăsuri fine*; 2. *Gram.* trăsură de unire, liniuță pusă între vorbele unui cuvânt compus sau la finele unui rând. [După fr. *trait* și *tiret*].

trata v. 1. a desvolta, a expune verbal sau prin scris: *a trata o chestiune de istorie*; 2. a se purta cu cineva într'un mod oarecare: *l'a tratat bine*; a trata de, a califica; 3. a căuta pe un bolnav; 4. a supune o substanță la acțiunea unui agent chimic: *a trata fierul cu un acid*; 5. a negocia pentru încheierea unei afaceri sau învoieli: *a trata despre pace*; 6. *pop.* a cinsti mai ales cu băuturi: *i-a tratat cu înghețată*.

trată f. poliță de plătit aducătorului o sumă anumită (= it. *tratta*).

trătadă f. pl. trătaji, abecedar: *dela trătaji la ceaslov* Cr [V. *tetradă*].

tratament n. 1. mod de a se purta cu cineva; 2. mod de a căuta pe un bolnav.

tratat n. V. tractat.

tratație f. cinstire cu băuturi.

tratativă f. fapta de a trata: *tratative de pace*.

trăversà v. 1. a trece de partea cealaltă: *a traversa o stradă*; 2. a întretăia: *o alee traversează grădina*.

traversă f. bucată de lemn pusă de-a curmezișu: *traverse pentru căile ferate*.

travesti v. 1. a se străvesti; 2. *fig.* a traduce liber pe un autor spre a-i da un sens ridicul.

treabă f. 1. afacere: *trebile împărăției*; 2. ocupațiune: *cată-ți de treabă*; 3. lucru: *are treabă*; 4. *fig.* de treabă. V. detreabă; se vede treaba, pare că... [Slav. trĭeba, afacere].

treacă (meargă)! int fie (permis)!

treacăt n. trecere; în treacăt, din întâmplare: *fie zis în treacăt*.

treanca-fleanca f. V. tranca-fleanca.

treanță f. V. sdreanță: *trențe pentru fabricarea hârtiei*.

treapăd n. 1. trapăt: *treapăd mic, mare*; 2. mers forțat, alergătură: *trei zile treapădul și un ceas praznicul* Cr.; 3. diaree (la vite și cai). [Tras din *trepădà*].

treaptă f. 1. partea scării pe care se pune piciorul când urcăm și coborîm: *din treaptă în treaptă*; 2. *fig.* poziție, rang: *pe o treaptă înaltă*. [Origină necunoscută].

treasc n. veselie sgomotoasă: *sunet viu de treasc și trâmbiți și de chiu* (Coșbuc). [Slav. trĭeskŭ, sunet, sgomot].

treaz a. 1. care nu e beat: *ce-i în inima treazului este în gura beatului* Pann; 2. deșteptat, viu: *treaz și nedormit*. [Slav. trĭezvŭ, cumpătat (la băutură)]. ‖ m. cel treaz.

trebălui v. Mold. a face o treabă: *n'o putea ceva trebălui p'acolo* Cr.

trebnic a. capabil: *dacă nu ești trebnic la o treabă, nu-ți băga capul degeaba* Pann. [Lit. de treabă].

trebnic n. ritual ortodox. [Rus. trĭebnikŭ (din trĭeba, jertfă, slujbă bisericească)].

trebue v. (impersonal) 1. a fi necesar, obligatoriu: *trebue să plec*; 2. a avea nevoie de: *îi trebue bani*; 3. *fig.* a se cuveni, a merita: *așa îți trebue*. [Slav. trĭebovati, a trebui (din trĭebŭ, necesar)].

trebuincios a. necesar.

trebuință f. necesitate, nevoie.

trecătoare f. 1. loc de trecut, în special loc îngust într'o țară muntoasă; 2. cărare strâmtă între doi munți.

trecător a. 1. care trece pe undeva: *oaspeți trecători*; 2. *fig.* de scurtă durată: *bunuri trecătoare*. ‖ m. cel ce trece pe drum.

trece v. (neutru) 1. a merge dela un loc la altul: *a trece din România în Ardeal, a trece la vrăjmaș*; 2. a trece prin, a străbate: *Dâmbovița trece prin*

www.dacoromanica.ro

Bucureşti; fig. a îndura: *a trece prin multe nevoi;* a veni din întâmplare: *a trece prin minte;* 3. a se transmite: *a trece din tată în fii;* 4. a ajunge în urma unei schimbări: *a trece dela o idee la alta;* 5. a fi adoptat (vorbind de o lege); 6. a dura puţin: *frumuseţea trece;* 7. a se scurge: *apa trece, pietrele rămân; fig. toate trec;* 8. a dispare, a peri: *vremea trece, a trecut viscolul; fig. i-a trecut poftа;* 9. a covârşi: *trecuse de 40 de ani;* 10. a trece de, a fi considerat: *trece de învăţat.* ‖ (activ) 1. a traversa: *a trece o apă, un pod;* 2. a transporta: *a trece mărfuri, l'a trecut dincolo;* 3. a coprinde: *l'au trecut sudori de moarte;* 4. a fi supus la: *a trece un examen;* 5. a îngădui: *treacă dela mine;* 6. a omite: *a trece un rând;* a trece cu vederea, a nu ţinea seamă; a trece sub tăcere, a nu vorbi de. ‖ (reciprog) 1. a se permite: *multe-i se trec;* 2. a-şi pierde frumuseţea, frăgezimea: *florile s'au trecut; fig. flăcăul începe şi el a se trece* Cr. [Lat. TRAICERE].

trecere f. 1. acţiunea de a trece: *trecerea Dunării;* trecerea Dunării, medalie militară creată cu ocaziunea trecerii Dunării de armata română în războiul din 1877; 2. tranziţiune; 3. expirare: *trecerea termenului;* 4. vânzare multă: *marfa are trecere;* 5. *fig.* influenţă: *are multă trecere.*

trecut a. 1. scurs: *anul trecut;* 2. *fig.* care şi-a pierdut tinereţele: *trecut înainte de vreme.* ‖ n. 1. timp trecut: *să uite trecutul;* 2. *Gram.* formă verbală ce exprimă acest timp.

treerà v. a bate sau călca grânele (cu boi, cai, maşini) spre a le desface grăunţele. [Mold. *triera* = lat. TRIBULARE].

treerat n. acţiunea de a treera şi rezultatul ei.

treerătoare f. maşină de treerat.

treerător m. cel ce treeră.

treeriş n. vremea treeratului.

trefilă f. 1. *Bot.* trifoiu; 2. spatie: *rigă de trefilă* Al.; 3. ornament de arhitectură ce imită trifoiul (= fr. *trèfle).*

tregher m. Mold. hamal. [Nemţ. TRÄGER].

trei num. 1. număr nepereche ce conţine două plus una; 2. *Bot.* trei fraţi, trifoişte; trei fraţi pătaţi, barba împăratului; trei răi, plantă ale cării frunze radicale au trei bobi *(Anemone hepatica);* 3. trei colăcei (de-a), un joc de copii. analog cu baba-gaia. [Lat. TRES]. ‖ n. cifra trei.

treilea (al) num. ordinal dela trei.

treime f. 1. a treia parte; 2. trinitate: *sfânta Treime;* 3. sfânta-Treime, sărbătoare ce cade la 51 de zile după Paşti; 4. triadă: *a lumii puternică treime, regi, filozofi şi papa* Al.

treizeci num. de trei ori zece; treizeci şi una, un fel de joc în cărţi.

trela-lela adv. Mold. într'o doară: *umblă trela-lela în puterea iernii pe la tărăbile jidoveşti* Cr. [Onomatopee ce exprimă un umblet încoace şi încolo fără un scop anumit; v. *lela*].

tremă f. punct dublu pus asupra vocalelor *e, i* şi *u,* spre a indica că trebue rostite separat de vocala precedentă (în ortografia latină şi franceză).

tremur n. fapta de a tremura: *apele 'ncreţesc în tremur străveziile lor feţe* Em.

tremurà v. 1. a fi agitat de mici mişcări întrerupte sau de sguduiri dese: *frigurile îl făceau să tremure;* 2. se zice de vocea care nu e fermă; 3. *fig.* a-i fi frică: *tremur să nu mă văz.* [Lat. vulg. TREMULARE].

tremurat n. acţiunea de a tremura: *un tremurat de gene* Em.

tremurătoare f. plantă ierboasă cu florile de coloare verzie sau violete, creşte prin păşuni şi fâneţe *(Briza media).*

tremurător a. şi m. care tremură.

tremurătură f. tremur prelungit.

tremuriciu n. *fam.* fior: *l'a găsit un tremuriciu.*

tren n. 1. şir de vagoane trase de o locomotivă: *tren de mărfuri;* 2. corp de trupe însărcinat cu transportul bagajelor: *tren de echipaje;* 3. toate cele trebuincioase pentru serviciul tunurilor: *tren de artilerie;* 4. numele unui joc de copii (= fr. *train).*

trenă f. coadă lungă de rochie (= fr. *traîne).*

trenţurà v. (poetic) a rupe în bucăţi: *aceastâ hârcă ce vântul a trenţurat* Bol.

trepădà a. a umbla după ceva, a alerga într'una: *preoţii noştri n'au mai trepădat pela Socola* Cr. [Lat. TREPIDARE].

trepădare f. Mold. diaree.

trepădătoare f. *Bot.* breiu (plantă cu proprietăţi laxative).

trepădător m. cel ce treapădă.

trepădătură f. alergare deasă.

trepan n. 1. instrument de chirurgie în formă de sfredel cu care se găuresc oasele craniului; 2. operaţiunea deschiderii craniului.

trepce f. pl. V. pretce.

trepetnic n. 1. preziceri după clătirea membrelor corpului (cum bătaia ochilor, a buzelor, etc.); 2. carte populară ce conţine tâlmăcirea acestor mişcări. [Lit. tremurător; termen derivat din slav. TREPETŬ, tremurătură].

trepiciu n. Mold. triped pe care plă-

www.dacoromanica.ro

cintarii își așează tablaua. [Scurtat din *trei picioare*].

treptat a. și adv. 1. din treaptă în treaptă; 2. *fig.* gradat.

tresăltà v. 1. a tresări des; 2. (de lucruri) a simți o sguduire sau vibrațiune [V. *tresări*].

tresări v. a simți o mișcare subită și involuntară: *a tresări în somn, a tresări de frică, de bucurie.* [Modelat după fr. *tressauter*].

tresărire f. mișcare subită și involuntară.

trestie f. 1. plantă acvatică cu tulpină găunoasă, lucie și dreaptă, crește mai ales pe malurile rîurilor: tulpina-i subțire și înaltă se întrebuințează pentru bastoane, ca material de împletit, etc *(Arundo);* **trestie de zahăr,** plantă mare și frumoasă, cu tulpina înaltă de 3—4 metri, din al cării cotor se extrage un suc cu care se fabrică zahărul; 2. *fig.* emblema fragilității: *stejarul și trestia.* [Slav. TRUSTĬ].

treti a. od. al treilea (în rang): *când eram treti-logofăt* ISP. [Slav. TRETĬI, al treilea].

tretin m. cal de trei ani: *dă de f.n câte un tretin* POP. [Tras din *treti*].

tretior m. cal tretin: *că l-am băgat tretior și-l voiu scoate bătrăior* POP. [Scurtat din *tretinior*].

trezi v. 1. a se desmeți, a-și veni în fire: *a se trezi din beție;* 2. a deștepta: *a trezi din somn;* 3. *fig.* a face să nască: *începură prin tipar a trezi opinia publică* BĂLC.; 4. a se pomeni: *se trezesc îmbrăcați în profiră împărătească* CR.; 5. a se acri: *prea lăsam vinul să se trezească.* [Slav. TRĬEZVITI, a fi treaz].

trezie f. 1. starea celui treaz: *ce face; la beție, se căește la trezie* PANN; 2. (moment de) deșteptare: *când era pe trezie.* [Vechiu-rom. *trezvie* (v. *treaz*)].

triadă f. 1. reunire de trei unități; 2. unitate compusă din trei persoane.

triangul n. 1. figură geometrică cu trei unghiuri; 2. *Muz.* instrument de oțel în formă de triangul, ce se lovește cu altul analog spre a acompania unele arii.

triangular a. ce are forma unui triangul: *figură triangulară.*

trias n. *Geol.* diviziune în trei etaje conținând enorme resturi de șopârle fosilificate.

triasic a. *Geol.* ce ține de trias.

trib n. 1. seminție, una din diviziunile poporului la vechii Evrei. Greci; 2. urmașii fiecăruia din fii lui Iacob: *tribul lui Levi;* 3. popor mic în raport cu o națiune mare din care face parte: *triburile arabe;* 4. număr mare de inși din aceeași familie.

tribord n partea dreaptă a unei corăbii.

tribulați(un)e f. mâhnire adâncă.

tribun m. 1. tribuni ai poporului, magistrați în Roma antică, instituiți la 493 a. Cr. spre a apăra poporul în contra patricienilor; 2. tribuni militari, magistrați romani având aceleași atribuțiuni ca și consulii și cari puteau fi aleși dintre plebei (444—336 a. Cr.); 3. *fig.* orator care se erige în apărător al drepturilor poporului; 4. ambițios care caută a excita poporul, fățărnicindu-i zel pentru binele public.

tribună f. 1. loc înalt de unde vorbesc oratorii; 2. loc ridicat în interiorul unei biserici, al unei săli publice.

tribunal n. 1. jurisdicțiunea unui magistrat sau a mai multora cari judecă împreună: *tribunal civil, comercial, corecțional;* 2. însuși acești magistrați: *tribunalul va decide;* 3. locul unde rezidă: *s'a dus la tribunal;* 4. *fig.* jurisdicțiunea lucrurilor morale: *tribunalul opiniunii, tribunalul conștiinței.*

tribut n. 1. ceeace o țară plătește alteia în semn de dependență (v. *haraciu);* 2. ceeace se dă: *fluviile aduc tributul lor mării;* 3. *fig.* ceeace e dator a face, a îndura: *a plăti tributul morții.*

tributar a. 1. care plătește tribut: *țară tributară;* 2. *fig.* dependent, supus: *suntem cu toții tributari morții;* 3. se zice de un curs de apă în raport cu acela în care se varsă.

tricapel a. od. de hârtia ministerială: *cinovnicul așterne o otnoșenie pe hârtie tricapel* AL. [It TRE CAPELLI, trei pălării, marca acestei hârtii].

trichină f. vierme intestinal, foarte subțire și mărunt, care se desvoltă în mușchii porcului și care, transportat în corpul omului, cauzează uneori o boală mortală.

triciclu n. aparat de transport personal, cu trei roate.

triclet a. în locuțiunea arhaică, **proclet și triclet,** de trei ori blestemat. [Rus TRIKLIATĬ].

tricliniu n. sală de mâncare cu trei divanuri (în Roma antică): *alăturea în triclinin ne așteaptă un festin* AL.

tricoliciu m. Mold. 1. V. **pricoliciu:** *e vr'o tabără de care sau un rond de tricolici?* AL.; 2. *fig.* băiat mic și obraznic. [Și *pricoliciu:* origină necunoscută].

tricolor a. de trei colori. ‖ n. colorile naționale române: roșu, galben și albastru.

tricorn n. pălărie cu trei colțuri.

tricotà v. a împleti cu ace la ciorapi.

tricotaj n. împletitul ciorapilor.

tricou n. țesătură în formă de ochiuri (= fr. *tricot).*

www.dacoromanica.ro

trictrac n: 1. joc pe un damier cu două compartimente, cu doi zari și treizeci dame; 2. tablă pe care se joacă.

trident n. 1. furcă cu trei dinți; 2. sceptrul lui Neptun.

triedru n. solid geometric cu trei fețe.

trienal a. 1. care ține trei ani; 2. ales, numit pe trei ani.

trierà v. Mold. V. treerà.

trifoiște f. 1. câmp semănat cu trifoiu; 2. trifoiu de baltă ale cărui frunze sunt întrebuințate în medicină ca tonic și febrifug *(Menyanthes trifoliata)*.

trifoiu n. plantă erbacee din fam. leguminoaselor întrebuințată ca nutreț și ale cării frunze se compun din trei foliole *(Trifolium arvense)*: *vitele se îngrașă de trifoiu*. [Lat. TRIFOLIUM].

Trifon (St.) m. 1. sărbătoare bănească, cade la 1 Fevruarie și e păzită de țărani ca turmele lor să fie apărate de dihănii: *Sf. Trifon e patronul lupilor și e rău de lăcuste*; 2. patronul cultivatorilor de zarzavaturi.

triftong n. *Gram* silabă compusă din trei sonuri rostite dintr'odată: ex. *beau*.

triglifă f. *Arhit.* ornament al frizei dorice.

trigonometrie f. partea geometriei care are de scop rezolvarea triunghiurilor rectilinii.

tril n. *Muz.* repetire repede și alternativă a două note consecutive.

trilobit n. *Geol.* ordin de crustacee fosilificate în terenurile primare.

trilogie f. 1. serie de trei opere dramatice asupra unui subiect analog: *Orestia lui Eschyl coprindea tragediile Agamemnon, Coephorii și Eumenidele*; 2. operă divizată în trei părți distincte dar formând o serie: *Divina Comedie, trilogie de Dante*.

trimestrial a. ce durează trei luni, ce revine odată la trei luni. ‖ adv. pe trimestru.

trimestru n. 1. interval de trei luni; 2. ceeace se plătește sau se primește pe fiecare trimestru.

trimis m. 1. mesager, cel însărcinat cu o misiune; 2. reprezentant diplomatic de a doua ordine.

trimite (trimete) v. 1. a ordona cuiva să meargă undeva: *a trimite copiii la școală*; 2. a dispune ca un lucru să fie transportat undeva: *a trimite o scrisoare*. [Vechiu-rom. *trămeate* = lat. TRAMITTERE].

trinitar a. ce ține de trinitate.

trinitate f. un singur Dumnezeu în trei persoane: Tatăl, Fiul și sfântul Duh.

trio n. 1. bucată de muzică pentru trei voci sau pentru trei instrumente; 2. reunire de trei persoane.

triod n. 1. carte ce conține cântările din Postul mare sau Păresimi; 2. postul cel mare (începând cu Dumineca Vameșului și a Fariseului până la Paști): *Dumineca Triodului*. [Gr. mod., lit. (cântare din) trei ode].

trior n. mașină de vânturat grâne (= fr. *trieur*).

triped n. 1. scaun cu trei picioare; 2. în special, scaunul pe care s'așeza preoteasa din Delphi spre a rosti oracole.

triplă v. a întrei.

triplu a. întreit.

tripoli n. substanță minerală galbenă sau roșie, ce servă la poleit.

tripotaj n. intrigi josnice, bârfiri nedemne.

tripou n. casă de joc (= fr. *tripot*).

triremă f. galeră antică cu trei rânduri de lopeți.

trișcă f. Mold. fluieraș de trestie (astupat la capătul prin care se suflă) cu sunetul tare și ascuțit: *trișca dela târlă*. [Cf. slav. TRŮSTĬ, trestie].

Trisfetitele f. pl. numele slavon al sfinților Trei Ierarhi (Vasile, Grigorie și Ioan) și a Bisericii consacrată lor în Iași: *stați locului ca turnul Trisfetitelor* AL. [Compus din bulg. TRI, trei, și SFETITEL, sfânt].

trisilabă f. *Gram.* vorbă formată din trei silabe.

trisilabic a. compus din trei silabe.

trist a. 1. turburat de durere internă, mâhnit: *suflet trist*; 2. melancolic: *gânduri triste*; 3 care insuflă întristare: *ceremonie tristă*; 4. nenorocit, funest: *a avea un sfârșit trist*; 5. penibil, plicticos: *viață tristă*; 6. întunecat și ploios *vreme tristă* (— fr. *triste*).

tristă f. soartă: *îl găs.a văietându-și tristea* OD. [Și *striște* = bulg. SRĔŠTŮ, întâlnire (fericită sau nefericită), considerată, după credințele poporului, ca piază bună sau rea].

tristețe f. 1. starea celui trist, mâhnire; 2. melancolie de temperament; 3. *fig.* ceeace inspiră tristețe: *tristețea toamnei* (= fr. *tristesse*).

triumf n. 1. onoare dată la Romani generalilor victorioși și care consta în a le face o intrare pompoasă și solemnă la Roma (v. arc): *a duce în triumf*, a purta pe brațe spre a-i face onoare; 2 victorie mare, izbândă strălucită: *triumfurile lui Alexandru cel Mare*; 3. succes splendid: *pledoaria sa fu un triumf*; 4. *fig.* efect mare obținut (vorbind de lucruri): *triumful caritații*.

triumfă v. 1. a obține onorurile triumfului; 2. *fig.* a învinge în războiu; 3 a izbândi: *a triumfa asupra dușmani*

www.dacoromanica.ro

lor săi; **4.** *fig.* a învinge: *a triumfa de o dificultate*; **5.** a fi foarte mulțumit, a se mândri cu o izbândă.

triumfal a. **1.** ce ține de triumf: *car triumfal*; **2.** *fig.* care se face cu pompă, care excită entuziasm: *intrare triumfală*. ‖ adv. în triumf.

triumfător a. **1.** care triumfă; **2.** fericit și mândru de un succes obținut; **3.** victorios, care a învins. ‖ m. **1.** general roman care intra în triumf, după o victorie mare; **2.** *fig.* cel ce a repurtat o victorie.

triumvir m. **1.** magistrat roman însărcinat cu o funcțiune odată cu alți doi; **2.** nume dat lui Pompeiu, Cezar și Crassu precum și lui Octavian, Antoniu și Lepid, când, asociați tustrei, uzurpară autoritatea suverană la Roma.

triumvirat n. **1.** funcțiunea triumvirilor; **2.** asociațiune ilegală a trei cetățeni puternici, în Roma antică, spre a pune mâna pe autoritatea suverană: întâiul triumvirat a fost format de Pompeiu, Cezar și Crassu (60 a. Cr.), iar cel d'al doilea de Antoniu, Octavian și Lepid (43 a. Cr.).

triunghiu n. triangul.

trivial a. **1.** foarte comun, prea cunoscut: *adevăruri triviale*; **2.** josnic, ordinar: *expresiuni triviale*. ‖ n. ceeace este trivial: *a evita trivialul*.

trivialitate f. **1.** caracterul celor triviale; **2.** vorbe, fapte triviale: *a spune trivialități*.

trivium n. partea învățământului medieval ce coprindea gramatica, retorica și dialectica. V. quadrivium.

trivogă f. alarmă: *și trivoga în ei să bat* AL. [Rus. TREVOGA, alarmă].

troacă f. Tr. **1.** albie în care se dă de mâncare porcilor; **2.** vasul de lemn plin cu apă în care roata dela tocilă, învârtindu-se, se udă; **3.** căpătâiul cel mic al joagărului; **4.** *Bot.* tidvă; **5.** unealtă pe care se împletia găitanul (v. *Trocari*); **6.** pl. catrafuse: *unde vom ajunge mâine cu troacele noastre?* CAR. [Sas. TROK = nemț. TROG].

troahnă f. Mold. Tr. răceală, un fel de influență. [Și *trocnă* (în Oltenia): origină necunoscută].

troană f. Tr. V. tron.

Trocari m. pl. **1.** alt nume dat Scheilor (cari împletiau găitanul pe troaca); **2.** (ironic) poreclă dată Românilor transilvăneni de către Românii din Regat.

trofeu n. **1.** despuierea inimicului învins și ucis; **2.** colecțiune de arme ridicate și așezate cu artă spre a conserva amintirea unei biruințe; **3.** orice monument comemorativ al unei victorii; **4.** ornament ce reprezintă atribuțiunile unei arte, științe; **5.** *fig.* victorie, izbândă.

troheu n. picior de vers greco-latin compus de o silabă lungă și una scurtă.

troian n. **1.** grămadă de zăpadă ridicată de vifor: *răsbatem iute troiene de ninsori* AL.; **2.** *fig.* grămadă, morman: *troiene albe de-a dușmanilor oase* AL.; **3.** *fig.* massă în mișcare: *ce s'au făcut acele troiene de popoare?* BĂLC. [După grămada de pământ sau șanțul cunoscut sub numele de *Troianul* ori *valul lui Troian* (v. *Troian*): interesantă generalizare a unui termen geografic, prin amintirile ce poporul leagă de numele Împăratului Traian, personaj istoric ajuns legendar].

troieni v. **1.** a (se) acoperi cu zăpadă: *s'a troienit drumul de fier* AL. *troienind cărările* EM.; **2.** *fig.* a albi: *necazurile ce troienesc și îmbătrânesc fără de vreme*; **3.** a acoperi în genere: *troieni-va teiul floarea-i peste noi* EM.

troienit a. acoperit cu zăpadă: *pe câmpul alb și troienit* AL.

troiță f. **1.** sfânta Treime; **2.** icoană cu două obloane lăturașe zugrăvite cu sfinți: *o candelă lumina o veche troiță de lemn* OD.; **3.** *fam.* număr de trei persoane: *troiță nedespărțită de surori* CR. [Slav. TROIȚA, trinitate].

trombă f. massă de aburi în formă de cilindru sau de con răsturnat, mișcat în vârtej de vânt și care poate dărâma case, desrădăcina arbori, etc.

trombă f. **1.** trompă: *tromba cu glasul ei lugubru* EM.; **2.** proboscidă: *elefanți cu lungi trombe înarmați* GR. AL.

trombon n. trâmbiță mare, compusă din 4 brațe îmbucate unele într'altele, ce se lungesc sau se scurtează după voie spre a produce sunete diferite. ‖ m. muzicant care cântă din trombon.

tromf n. atù (în jocul de cărți). [Ung. TROMF (din nemț. *Trumpf*)].

trompă f. **1.** țeavă recurbată de aramă ce servă de sunat la vânătoare; **2.** trâmbiță: *trompa de moarte purtătoare* EM.; **3.** botul prelungit al elefantului; **4.** *Arhit.* porțiune răsărită a bolții care susține un turnuleț; **5.** *Anat.* trompa lui Eustațiu, conduct ce pune în comunicațiune timpanul urechii cu cavitatea posterioară a foselor nazale.

trompetă f. instrument muzical de suflare cu țeava de metal, de un timbru puternic și pătrunzător: *trompeta e instrumentul militar prin excelență*.

tron n. **1.** scaun înalt pe care șade un suveran în zilele de ceremonie; **2.** *fig.* putere suverană: *a aspira la tron*.

tron n. **1.** ladă mică cât încape de

www.dacoromanica.ro

capul patului de-a curmezişul, făcută din scânduri de faĝ, cu flori negre pe ele: *legătura cu hainele puse într'un tron* Isp.; 2. coşciug (în Oltenia şi în Ardeal). [Şi *troană* Tr.: cf. pol. TRUNA, ladă, coşciug].

tronc! int. 1. imită sgomotul căderii subite; 2. exprimă ceva de tot nepotrivit cu cele zise înainte: *tronc, Marico!* a cădea (cu) **tronc** la inimă, a plăcea la prima vedere. [Onomatopee (v. *tronc!*)].

troncăni v. V. trăncăni: *tot să troncănească îi place* Pann.

troncăt n. cădere sgomotoasă: *troncătul de bolovani* Al. [V. *tronc!*].

trop m. expresiune întrebuinţată în sens figurat: *o sută de pânze*, în loc de *o sută de corăbii*. [V. tropos].

trop! (tropai) int. imită sgomotul picioarelor când lovesc pământul. [Onomatopee (v. *trap*)].

tropăi v. 1. a merge în trap; 2. a face sgomot cu picioarele: *ţăranul, când merge, tropăeşte* Cr. [V. *trop!*].

tropaor n. od. un fel de postav. [Nemţ. TROPPAUER(TUCH), lit. postav de Troppau].

tropar n. cântare bisericească după o anumită melodie. [De origină slavo-greacă].

tropic n. 1. fiecare din cele două cercuri paralele cu ecuatorul, corespunzând cu cele două linii ce soarele pare a descrie în solstiţiul de vară (**tropicul Cancerului**) şi în solstiţiul de iarnă (**tropicul Capricornului**).

tropical a. ce ţine de tropice: *căldură tropicală*, foarte mare.

tròpos n. 1. manieră: *ruşinat de acest tropos* Al.; 2. stil: *troposul obişnuit prin cancelarii*; 3. *fig.* mod de a se exprima: *să-l facem a înţelege cu tropos subţire* Al. [Gr. mod. TRÓPOS, mod].

tropot n. sgomot ce face calul în trapăt: *un tropot de copite pe ghiaţă ropotind* Al. (V. *trop!*].

tropoti v. a merge cu paşi mărunţi şi iuţi. [V. *tropot*].

trosc! int. imită sgomotul ce fac corpurile uscate şi solide când crapă: *grinda face trosc!* [Onomatopee].

troscăi v. a face trosc.

troscot n. 1. plantă cu tulpina întinsă pe pământ a cării rădăcină place porcilor (*Polygonum aviculare*): *pe cel câmp cu troscot coperit* Pop.; 2. rămăşiţa tânului dela cai. [Slav. TROSKOTŬ].

trosni v. 1. a face sgomot: *a trosni cu biciul*; 2. se zice de sgomotul ce fac corpurile tari întinzându-se: *oasele îi trosniau*. [Variantă din *trăsni*].

trotoar n. spaţiul rezervat pedeştrilor de-a lungul stradelor sau drumurilor (=fr. *trottoir*).

trubaciu m. trâmbicer: *trubaci găitănişi* Od. [Rus. TROBAČŬ].

trubadur m. nume dat poeţilor din Sudul Franţei (sec. XI—XII).

trudă f. osteneală mare, muncă obositoare. [Slav. TRUDŬ].

trudi v. 1. a obosi mult; 2. a-şi încorda puterile; 3. *fig.* a se chinui. [Slav. TRUDITI].

trudnic a. care trudeşte, ostenitor: *viaţă trudnică*. [Slav. TRŬDĬNĬKŬ, laborios].

truflă f. gen de ciuperci comestibile foarte gustoase, fără cotor nici rădăcină, se găsesc sub pământ unde câinii şi porcii anume dresaţi le găsesc prin mirosul lor cel fin: *fazani umpluţi cu trufe şi stridii de Lucrin* Al. (= fr. *truffe*).

trufandă f. 1. pârga roadelor: *le mâncă cu multă poftă ca pe nişte trufandale* Isp.; 2. *fig.* (şi ironic) prinos. [Turc. TURFANDA (lit. lucru nou, noutate)].

trufaş a. 1. prezumptios, plin de trufie: *om trufaş*; 2. superb: *împodobită în haine trufaşe* Od. [Din vechiu-rom. *trufă*, trufie = gr. bizantin TRYPHÈ, desfătare, moliciune: *trufaş*, însemnează lit. om molatec, fastuos].

trufi v. a se mândri foarte: *Bathory se trufi şi se înălţă cu mintea* Blc.

trufie f. mândrie deşartă. [V. *trufaş*].

truism n. adevăr banal.

trunchia v. 1. a tăia o parte din ceva: *a trunchia o statuă*; 2. *fig.* a elimina ceva esenţial: *a trunchia un pasaj dintr'o carte*.

trunchiat a. 1. din care s'a tăiat partea superioară, partea principală: *con trunchiat*; 2. *fig.* incomplet în urma suprimării: *discurs trunchiat*.

trunchiu n. 1. corpul unui arbore fără crăci, tulpină neramificată; 2. scaunul măcelarului şi scaunul de cioplit al rotarului; 3. bustul corpului omenesc fără cap, braţe şi picioare; 4. *fig.* linie directă a unei familii din care pleacă ramuri colaterale. [Lat. TRUNCULUS].

trup n. 1. corp: *trup şi suflet*, foarte întim; 2. sfoară de moşie; 3. patul războiului de ţesut. [Slav. TRUPŬ, membru, corp, trunchiu, cadavru].

trupă f. 1. reunire de oameni cu aceeaş ocupaţiune; 2. număr de actori asociaţi spre a juca comedia; 3. corp de soldaţi; 4. pl. corp de oşteni ce compun o armată (= fr. *troupe*).

trupeş a. corpulent.

trupesc a. 1. corporal: *pedepse trupeşti*; 2. *fig.* sensual: *porniri trupeşti*.

trupeşie f. corpulenţă: *minte de prunc într'atâta trupeşie* Od.

trupină f. Mold. V. tulpină.

trupiţă f. cormana plugului împreună cu bârsa şi plazul.

www.dacoromanica.ro

trusou n. hainele şi rufele ce se dau unei fete la măritiş (= fr. *trousseau*).

tu pr. personal de persoana a doua. [Lat. TU].

tub n. ţeavă de plumb, fier, sticlă, pe unde aerul şi alte fluide pot trece şi avea ieşirea liberă; **tubul digestiv**, organele ce concură la digestiune.

tubercul n. 1. *Bot.* excrescenţă în formă de cocoaşă pe unele părţi ale plantei (frunze, rădăcină): *cartoful e un tubercul*; 2. *Anat.* proeminenţa unor părţi ale organismului; 3. *Med.* producţiune morbidă de un alb-gălbuiu ce se desvoltă mai ales în plămâni.

tuberculos a. 1. care e de natura tuberculelor; 2. ce conţine tubercule. ‖ m. (tizic.

tuberculoză f. 1. dispoziţiune pentru formaţiunea tuberculelor; 2. boală de plămâni, de piept, ftizie: *tuberculoza e mai ales ereditară.*

ţucal n. vas de noapte. [Gr. mod.].

ţucără f. soiu de fasole dulci. [Nemţ. ZUCKER, zahăr, printr'un intermediar săsesc].

tuciu n. 1. fier combinat cu carbon; 2. vas de tuciu (numit obişnuit ceaun). [Turc. TUČ, bronz].

tuciuriu a. negru-deschis ca tuciul.

ţucluiu n. V. ţugluiu.

ţucsui v. *fam.* a trage la măsea, a bea mult. [Origină necunoscută].

tueş a. Mold. ţicnit: *te socot cam tueş?* AL. [Cf. *tehuiu*].

tuf n. substanţă calcară şi poroasă depusă în straturi prin ape: *tuful poros al catacombelor* OD.

tufă f. 1. arbust (mai ales spinos) cu multe ramuri: a) alun; b) tufan; 2. cracă verde de tufan: *cu tufele îi mulţumesc* GR. AL.; tufă de Veneţia, ceva ce nu există (tufa crescând în păduri şi Veneţia fiind oraş maritim); 4. *fig.* lipsă completă: *copii tufă!* CR. [Macedo-rom. *tufă*, smoc de păr, moţ = lat. TUFA, peniş de coif (românește cu sensul lărgit)]. ‖ adv. fără bani: *tufă în buzunar.* [*Tufă*, cu acest sens, e prescurtat din *tufă de Veneţia*].

tufan m. specie de stejar (numit şi tufă albă sau răioasă) prin pădurile şi tufişurile dealurilor (*Quercus pubescens*).

tufănică f. *Bot.* Munt. crizantemă.

tufar m. arbust: *păduri de tufari* AL. [V. *tufă*].

tufăriş n. loc de tufari.

tufeccibaşa m. od. şeful gardei domneşti: *aveam odaie în Curteă domnească alături cu odaia lui tufeccibaşa* GHICA. [Turc. TÜFEKČI BAŞI, ofiţer de gardă care la vânătoare prezenta Sultanului puşca].

tufecciu m. 1. od. numele lefegiilor gardei domneşti (după puşca ce purtau): *Caragea pierduse doi cârcserdari şi un tufecciu loviţi de gloanţele Jianului* GHICA; 2. armurier (de hangere, iatagane, mazdrace şi şuşanele): *tufecciul din Măcin* POP. [Turc. TÜFEKČI, puşcaş, oştean (din TÜFEK, puşcă)].

tufiş n. pădurice deasă de tufe.

tufli v. Mold. 1. a băga mult cu de-a sila: *tufleşte în gură cât nu-i încape*; 2. a ascunde ceva repede, a vârî în sân, în traistă sau în buzunar; 3. a înfunda, a îndesa în genere: *tufleşte cuşma pe cap* CR. [Origină necunoscută].

tufos a. 1. acoperit cu tufe: *munte tufos*; 2. cu ramuri dese; 3. des şi mare la păr: *sprâncene tufoase* CR.

ţuguiă v. a se subţia în vârf. [V. *ţuguiu*].

ţuguiat a. terminat cu un vârf,

ţuguiu (ţugluiu) n. 1. pisc de munte; 2. vârf de stog ascuţit; 3. vârf în genere. [Dintr'un primitiv *ţuc* (cf. *ţucluiu*), înrudit cu *cioc*].

ţuhăi v. Mold. a maltrata: *îi ţuhăieşte mai rău decât pe vite* CR. [Origină necunoscută].

ţuhal n. Mold. sac în care se pune boabele de porumb vânturat. [Origină necunoscută].

ţuică f. rachiu de prune. [Serb. ТУИКА].

tuiu n. 1. steag făcut din două sau trei coade lungi albe de cal, atârnate de o lance vopsită roşu cu semiluna în vârf şi împletite cu măestrie (Sultanul avea şase tuiuri, Vizirul trei, Domnii români două): *unde îţi sunt voinicii, Peşo cu trei tuiuri?* BĂLC.; 2. unul din atributele Domniei (în Ţările române vasale Porţii) ce se purtau înaintea Domnului la alaiuri sau când pornia la războiu: *aprozii purtau sangiacul... şi două tuiuri turceşti date dela Impărăţie* OD., *tuiuri de paradă cu trei cozi lungi de cal* AL.; 3. azi, în proverbul (de origină istorică), **nu e nici topuz nici tuiu**, nu-i nimic de dânsul, n'are nicio putere. [Turc. TUĞ, coadă de bivol sau de cal, legată de o suliţă şi având în vârf o ghiulea de aur].

tujlean m. Mold. V. tuleán.

tul n. ţesătură în formă de reţea foarte subţire şi uşoară: *tuluri şi dantele* (= fr. *tulle*).

tulbent n. Tr. maramă, broboada miresei. [Serb. TULBENTA (v. *tulpan*)].

tulbură v. V. turbură: *(munţii) apele 'şi tulburau* AL.

tulean m. coceanul firului de porumb. [V. *tuleiu*].

tuleiu n. Mold. 1. paiu gros; 2. cotorul penei (la păsări); 3. *fig.* păr ce ră-

www.dacoromanica.ro

sare: *tuleie de barbă*. [Şi *tuleiu*: pol. TULEIA].

tuleo! int. fugă! [Tras din *tuli*].

tuli v. a o lua repede la fugă: *cum dete florile, o tuli d'a fuga* ISP. [Rus. TULITSIA, a se depărta, a o şterge].

tulichină f. V. tulipină.

Tulimeni m. pl. od. oşteni de garnizoană cari intrară în Moldova la 1821 spre a restabili ordinea: *după spargerea eteriştilor se trimise Paşei din Iaşi câteva mii de tulimeni* NEGR.

tulipan n. *Bot.* lalea. [Serb. TULIPAN, lit. turban (după înflorescenţa-i)].

tulipină (tulichină) f. mic arbust veninos ale cărui fructe sunt nişte boabe de mărimea mazării *(Daphne mezereum)*. [Şi *tulpină*, după lemnu-i frumos].

tulnic n. instrument de muzică obişnuit de Românii din Munţii apuseni ai Ardealului. [Origină necunoscută].

tulpan n. 1. muselină: *perne de tulpan cu flori de tiriplic* OD.; 2. broboadă dintr'însa: *cu colanul lat pe şele, cu tulpanul pe sprâncene* POP. [Gr. mod. TULPÁNI, din turc. TÜLBENT, muselină din care se fac turbane şi turbanul însuş (lit. ce încântă inima), de unde asemenea, printr'un intermediar sârbesc, Tr. *tulbent* şi Buc. *turbent*].

tulpină f. 1. partea arborelui care iese din pământ şi face ramuri; 2. *fig.* trunchiu genealogic: *tulpina Basarabilor*; 3. *Bot.* tulipină. [Formă paralelă cu *trupină* = serb. TRUPINA, trunchiu].

tult m. 1. veche monedă turcească în valoare de 15 parale: **un ort, un zlot, un tult şi o oală cu unt**, locuţiune proverbială pentru plata unui preţ cam pipărat; 2. (Banat) monedă de douăzeci creiţari: *cine-i dă un tult şi un zlot, să-l dea cu fune cu tot* POP. [Turc. TULT].

ţuluc n. Mold. chică: *mi-l lua de ţuluc* CR. [Cf. gr. mod. TSULÚFI, zuluf].

tulum n. Mold. 1. burduf pentru untdelemn; 2. un număr hotărît (20 sau 40) de bucăţi de blănuri ori piei. [Turc. TULUM, sac de piele şi bucată de blană].

tulumbă f. pompă de incendiu. [Turc. TULUMBA].

tulumbagiu m. 1. pompier: *chiamă un tulumbagiu să-i toarne o coşă de apă pe cap* AL.; 2. fabricant de tulumbe şi stropitori. [Turc. TULUMBADJI].

tulumbiţă f. clistir. [Lit. tulumbă mică].

tumbă f. Mold. dare peste cap; de-a tumba, rostogolindu-se: *se duce de-a tumba peste nouă mări* AL. *săltând, făcând chiar tumbe cu meşter echilibru* AL. [Macedo-rom. *tumbă*, dare peste cap, colină mică şi mormânt = lat. TUMBA colnic, terasă, mormânt: evoluţiunea sensurilor e obscură în româneşte ca şi în limbile romanice (cf. fr. *tomber*)].

tumbac n. aramă galbenă: *cu toiag de liliac, cu mătănii de tumbac* POP. [Turc. TUMBAK].

tumbelechiu n. un fel de ţimbală, instrument principal al meterhanelei: *în tot timpul acestei ceremonii îi bătea în curte meterhaneaua cu surle, cu tobe şi tumbelechiuri* GHICA. [Turc. TÜMBELEK, ţimbală].

ţumburuc n. Mold. gămălie (de ac, de cuţit). [Tr. *ţimburuş* = ung. CZOMB (influenţat de *limburuş*)].

tumoare f. *Med.* umflătură.

tumular a. relativ la morminte: *piatră tumulară*.

tumult n. 1. mişcare mare însoţită de sgomot şi de dezordine; 2. *fig.* turburare interioară: *tumultul pasiunilor*.

tumul(us) m. grămadă de pământ sau clădire de piatră, în formă de con, pe care popoarele vechi o ridicau deasupra mormintelor: *sunt trei specii de tumuli după dimensiunea lor: măgure, movile şi gorgane*.

tumurluc n. *pop.* închisoare, groş: *îi duse la tumurluc* ISP. [Vorbă identică cu *tumuruc*, butuc (cf. *gros*)].

tumurug n. Mold. buturugă. butuc: *ist copac e bun de grinzi, ista de tumurugi* CR. [Turc. TUMURUG, butuc, închisoare].

tun n. aparat de artilerie ce serveă la aruncarea ghiulelelor: *a trage cu tunurile*. [Vechiu-rom. *tun*, tunet = lat. TONUS, trăsnet (după sgomotul ce produce)]. ‖ adv. 1. tare ca tunul: *sănătos tun!* 2. tare beat: *era tun*.

tună v. 1. se zice de bubuitul tunetului: *tună şi fulgeră*; 2. se zice de orice sgomot asurzitor: *a tuna cu tunurile*; 3. (Banat şi Oltenia) a veni deodată: *brad incetinat, de unde ai tunat?* POP. *când în cas' a tunat, împăratul o a 'ntrebat* POP.; 4. a bate cu tunurile o redută: *ambele părţi începură a tuna una asupra alteia* BĂLC.; 5. *fig.* a vorbi contra cu multă violenţă: *a tuna împotriva abuzurilor*. [Lat. TONARE; pentru sensul 3 (provincialism ardelenesc), cf. *trăsnaie*].

tunar m. artilerist.

tunărire f. canonadă: *cu tunărirea înfricoşătoare de bombe* BĂLC.

tunător a. care tună şi fulgeră: *Jupiter Tunătorul*; voce tunătoare, tare şi răsunătoare.

tunde v. 1. a tăia lâna: *a tunde un miel*; 2. a tăia părul; 3. a tăia iarba; 4. a o lua la fugă: *pune mâna pe iapă şi tunde-o!* CR.; 5. a-şi tăia părul capului: *s'a dus să se tunză*. [Lat. TONDERE],

www.dacoromanica.ro

ţundră f. Tr. şarica sau zeghea Ardelenilor: *Mureşean cu ţundra sură* POP [Ung. CUNDRA].

tunel n. drum suteran săpat dealungul unei punţi sau unui deal.

tunet n. sgomot prelungit ce s'aude îndată după fulger. [Derivat din vechiu-rom. *tun*, tunet (după analogia lui *sunet*)].

tunică f. **1.** haină dedesubt ce purtau cei vechi; **2.** orice haină simplă de acoperit; **3.** veşmânt de uniforme pentru soldaţi şi liceani; **4.** *Anat.* membrană, înveliş: *tunica ţicatului.*

tuns a. căruia s'a tăiat lâna, părul, barba. ‖ n. lucrarea de a tunde.

tunsoare f. tunsul oilor şi timpul când se tace.

ţunţurliu a. Mold. V. ţontoroiu.

ţup! int. imită sgomotul sărirei: *ţup! în vapor* AL. [Onomatopee].

ţupăi v. a juca sărind. V. *ţup!*

tupeu n. *fig.* îndrăzneală, neruşinare (= fr. *toupet*).

tupilă n. Mold. a se pitula: *în urma strălucirii stă umbra tupilată* AL. [Metateză din *pitulă*].

tupiluş adv. Mold. pe ascuns: *tupiluş prin năgăruş* AL.

tur n. **1.** mişcare circulară: *un tur de vals* AL.; **2.** preumblare mică: *a face un tur prin oraş* (= tr. *tour*).

tur m. îndoitura nădragilor sub bată: *cine caută gurii, îi se desgolesc turii* PANN. [Serb. TUR].

tură f. **1.** monograma Sultanului pe vechile monede turceşti ce circulau în ţară, reprezentând o mână deschisă cu cele cinci degete: *de când n'am văzut paraua, i-am uitat cum e tiraua* PANN; **2.** od. iscălitura Padişahului pe vechile firmane cu cerneală de diferite colori sau în aur: *au pecetuit sandalul verde cu tiraua* FIL.; **3.** *fam.* iscălitură: *pune-ţi tiraua*; **4.** faţa monedei turceşti şi un joc cu moneda: *unii jucau nuci, iar alţii.... tura* FIL. [Turc. TURA, monograma unui suveran].

turaliu a. drept la cumpănă (în cântecele oltene şi dobrogene): *la parale turalii, luate pe la beţii* POP. [Turc. TURALI, provăzut cu turaua].

turanic a. se zice de limbile cari nu sunt nici indo-europene nici semitice.

ţura-vura adv. încoace şi încolo: *ţura-vura se ţăcu învoeala.* [Şi *dura-vura*: onomatopee].

turbă v. **1.** a fi atins de turbare; **2.** *fig.* a simţi o ciudă mare; **3.** *fam.* a se înfuria peste măsură. [Lat. TURBARE].

turbă f. **1.** turbare la om; **2.** boală de vite; **3.** *fig.* furie: *aceste gânduri negre 'n mine turba 'mplântă* AL. [Tras din *turbă*].

turbă f. un fel de cărbune ce se găseşte mai la suprafaţa pământului şi e formal din resturile vegetale acoperite cu nămolul apelor: *turba servă de combustibil acolo unde lipsesc lemnele* (= fr. *tourbe*).

turbărie f. strat de turbă.

turban n. **1.** broboadă de tulpan alb cu care Turcii (şi alte popoare orientale) îşi înfăşoară capul: *hainele şi turbanul Paşei* BĂLC.; **2.** broboada analogă purtată înainte de boieroaice: *cocoanele cele tinere se purtau legate la cap cu turban* GHICA. [Vorbă europeană de aceeaşi origină cu *tulpan*].

turbare f. **1.** boală caracterizată prin accese de delir, însoţită de groază pentru lichide şi de o pornire violentă de a muşca: *turbarea, comunicată prin muşcătura unui câine turbat, se vindecă astăzi prin metoda inoculaţiunilor antirabice a lui Pasteur*; **2.** boală de vite; **3.** *fig.* transport violent de mânie; **4.** pasiune excesivă: *turbarea jocului*; **5.** *Bot.* Tr. laur. [V. *turbă*].

turbat a. **1.** atins de turbare: *câine turbat*; **2.** *fig.* pasionat, nebun: *turbat de gelozie.* ‖ m. om impetuos, violent. ‖ adv. ca un turbat.

turbent n. Buc, broboada miresei. [V. *tulpan*].

turbilion n. vârtej: *(diavoli) treceau ca turbilioane de flacări infernale* BOL. (= fr. *tourbillon*).

turbină f. roată hidraulică ce se învârteşte orizontal în apă împrejurul unei axe verticale.

turbincă f. Mold. torbă mică (CR.). [Rus. TORBINKA].

turbulent a. care e pornit a face sgomot.

turbură v. (actîv) **1.** a face turbure: *a turbura apa*; **2.** a cauza o agitaţiune violentă: *viscolul turbură aerul*; **3.** a cauza turburare, dezordine: *a turbura pacea publică*; **4.** a semăna vrajbă: *a turbura o familie*; **5.** a suspenda, a distruge facultăţile sufletului: *asta i-a turburat mintea, judecata*; **6.** a întrerupe: *a turbura o convorbire.* ‖ **(reciproc) 1.** a deveni turbure: *cerul s'a turburat*; **2.** *fig.* a simţi o turburare a minţii, a-şi pierde cumpătul: *oratorul s'a turburat.* [Lat. *TURBULARE (tras din TURBARE)].

turburare f. **1.** acţiunea de a (se) turbura: *turburarea apei*; **2.** confuziune, agitaţiune dezordonată: *a cauza turburare*; **3.** nelinişte sufletească: *e plin de turburare*; **4.** pl. răscoale populare, războaie civile: *a aţâţa turburări.*

turburător a. şi m. care turbură.

turbure a. **1.** care nu e limpede: *apă*

www.dacoromanica.ro

turbure; 2. *fig.* întunecat: *în turburea 'mpărăție a umbrelor* Em. [Lat. *TURBULUS = TURBIDUS]. ‖ adv. nedesluşit: *a vedea turbure*. ‖ m. *Bot.* asmaciuc.

turburos a. foarte turbure: *ploaia spumegă 'n turburoase unde* Bol.

turc a. ce ține de Turcia sau de locuitorii ei: *limba turcă*. ‖ m. locuitor din Turcia: *Turcul să plătească!* floarea turcului. lăcrămioare.

turcă f. mască cioplită de lemn, tocmai ca un cap de cerb, cu panglici, mărgele şi clopoței, cu care umblau copiii de Crăciun: *turca şi chiraleisa* Al. [Fem. din slav. TURŬ, taur, corespunzând sinonimului bănățean *cerbuț*].

turcă f. beţişor ascuțit de ambele căpătâie; de-a turca, joc de copii cari bagă beţişorul numit *turcă* într'o gaură săpată în pământ şi alți jucători îi opresc să se apropie. [Origină necunoscută].

turcă f. căciulă mare şi lățoasă a muntenilor: *cu a lor lungi şi negre plete se coboar' o neagră turcă* Al. [Lit. căciulă din lână turcană].

turcan a. se zice de o varietate de oi cu lâna moale, mătăsoasă şi creață: *turcanele sunt cele mai răspândite oi din țară*; 2. lâna turcanelor. [Origină necunoscută].

turcănesc a. făcut din lână turcană: *căciulă turcănească* Pop.

turcav a. se zice de oile cu lâna scurtă. [Cf. *turcan*].

turcească f. cafea turcească.

turcesc a. 1. ce provine dela Turci: *bani turceşti*: 2. mahomedan: *lasă legea creştinească şi te dă'n legea turcească* Pop.; 3. se zice de o varietate de struguri şi de o varietate de porumb cu druga groasă şi bobul albicios. ‖ turceşte, adv. 1. ca Turcii, expeditiv, absolut: *a judeca, a domni turceşte*; 2. în limba turcă: *a vorbi turceşte*; 3. *fig.* şi *fam.* nedesluşit, neînțeles: *ca şi când le-aş fi grăit turceşte* Al.

turci v. a (se) face turc, a primi religiunea mahomedană: *mulți creştini s'au turcit*.

turchinar m. Mold. țăpoiu la clădirea stogului. [Origină necunoscută].

turcime f. neamul turcesc.

turcism m. 1. naționalitate turcă; 2. vorbă turcească intrată în limba română. Multe din aceste turcisme aparțin trecutului, altele au perzistat în limbă, nu însă fără a fi întipărite de o ironie uşoară, ceeace explică deasa lor întrebuințare în literatura umoristică.

turcoaică f. femeia turcului.

turcoază f. peruzea (= fr. *turquoise*).

turcomerit a. od. (ironic) admirator al Turcilor: *eşti prea turcomerit* Al. [Gr. mod.].

turculeț m. 1. (Banat) sticlete; 2. Munt. floarea Paştilor.

turiac m. 1. carâmbul cismei: *poturi cu turiecii de fir* Fil.; 2. pl. un fel de ciorapi largi de dimie cari acopăr membrele inferioare la țărance. [Origină necunoscută].

turiatcă f. 1. Mold. V. turiac; 2. *fig.* tombaterâ: *te mai şi poreclesc turiatcă* Al.

turist m. cel ce călătoreşte de plăcere sau pentru instrucțiune (= fr. *touriste*).

turiște f. Mold. ogrinji. [Albanez TURIŞT, tărlă].

turiță f. plantă ce creşte prin tufişuri şi păduri, se întrebuința înainte spre a vindeca boalele de ficat, azi ca astringent (*Agrimonia eupatoria*). [Rus. TORIȚA, hrana vacei].

turlă f. turn mic: *turlele bisericei*. [Gr. mod.].

turlac a. *fam.* amețit de vin: *cu capul de somn umflat şi la minte cam turlac* Pop. [Turc. TURLAK, leneş, idiot].

turlăci v. a se îmbăta: *bea de se turlăcia* Isp.

tur(liu)liu adv. *pop.* fain, frumos: *turliu, turliu*, scos din cutie. [Turc. TÜRLÜ, TÜRLÜ, de toate felurile].

țurloiu n. pl. fluierele picioarelor. [Variantă din *surloiu*, derivat din *surlă*, fluier].

țurlu-burlu (țurloiu-burloiu) adv. sbârlit: *perii capului steteau țurlu-burlu*. [Onomatopee]. V. sbârli.

turmă f. 1. mulțime de animale domestice de acelaş soiu: *o turmă de boi*; 2. *fig.* (în limba bisericească) popor: *o turmă şi un păstor*. [Lat. TURMA].

turmac m. viţel de un an.

turment n. tortură (fizică sau morală).

turmentà v. 1. a chinui: *boala îl turmentă*; 2. a importuna; *creditorii îl turmentă*.

turmentat a. *fam.* beat: *cetățean turmentat*.

turn n. 1. clădire înaltă de formă rotundă sau poligonală; 2. piesă în jocul de şah. [Sas. TÜRN = nemț. THURM].

turnà v. 1. (poetic) a înturna: *turnând a ei cătare spre bolțile cereşti* Bol.; 2. a vărsa: *a turna vin*; 3. a ploua tare: *toarnă cu găleți*; 4. a topi vărsând într'un tipar: *a turna plumb, a turna tunuri*; 5. *fig.* a fabrica: *îşi toarnă palate*. [Lat. TORNARE, a întoarce la strung, apoi a întoarce în genere: de aci, pe de o parte, sensul general conservat (în limba modernă) de compusul *înturna*, iar pe de alta, sensul special de «a vărsa», adică a întoarce de mai multe ori].

www.dacoromanica.ro

turnantă f. mică bibliotecă mobilă (= fr. *tournante*).

turnare f. acțiunea de a turna.

turnător m. cel ce toarnă metale: *turnător de clopote, de litere.*

turnătorie f. 1. arta de a turna metale; 2. uzină unde se toarnă metale și se fabrică unele obiecte cu metalul topit.

turnel n. turnură de rochie.

turneu n. călătorie în diferite locuri (= fr. *tournée*)].

turnir n. serbare militară în evul-mediu, în care cavalerii simulau lupte între dânșii. [Nemț. TURNIER (= fr. *tournois*)].

turnură f. 1. mod de a ține întoarce, de a prezenta un lucru: *a da o turnură originală ideilor sale;* 2. modul cum se prezintă lucrurile: *această a'acere iea o turnură rea;* 3. mod de a fi, aparență exterioară: *turnură de diplomat* AL.; 4. perniță de pus sub jupa unei rochii: *turnure din păr de cal* (= fr. *tournure*).

turpitudine f. 1. dezonoare din vr'o faptă rușinoasă; 2. faptă rușinoasă.

turtă f. 1. pâine lată și rotundă din aluat nedospit: *a trage spuza pe turta sa;* turtă dulce, prăjitură din aluat cu miere, migdale, nuci, etc., care se coace la cuptor; 2. prin analogie: *turtă de ceară;* 3. pască; 4. *Bot.* ceapa cioreasică; turta lupului, numele semințelor foarte toxice întrebuințate spre a stârpi diferite lighioi stricăcioase. [Lat. medieval TURTA]. ‖ adv. 1. ca turta: *a face turtă;* 2. *fam.* tare beat.

turtea f. 1. rotiță de fus; 2. *Bot.* tătăișă.

turti v. 1. a face turtă, a lăți prin apăsare; 2. *fam.* a se îmbăta rău.

turtit a. comprimat, lățit, strivit.

turtur a. Mold. acricios: *mere turture* CR. [Cf. *turta (lupului)*].

țurțur m. Mold. picătură de ploaie înghețată: *crengi de țurțuri încărcate* AL. [Reduplicat din *țur!* variantă din *țăr!* (ca *țărțără* din *tăr!*; cf. *țără*), onomatopee exprimând o picurare încetată].

turturică f. soiu de porumbiță dar mai mică, bună de mâncat. [Lat. TURTURILLA].

turui v. *pop.* a flecări: *îi turue mereu gura* CAR. [V. *torosi*].

turungiu a. portocaliu (termen de botanigiu, familiar descântecelor). [Turc. TURUNDJ, galben, roșu-închis (din TURUNDJ, năramză)].

tus pr. în loc de toți (înaintea numeralelor dela trei în sus): *tus trei, tus patru.*

tuș n. cerneală de China (= fr. *touche*).

tușă f. prescurtare familiară din mătușă.

tușcă f. (de-a) un fel de joc între flăcăi și fete la priveghiu cu un ștergar împletit vârtos. [Serb. TUȘKA, palmă]. ‖ adv. beat: *din dușcă în dușcă să mă fac țușcă* AL.

țușce f. pl. varietate de oi, cea mai pipernicită din țară. [Origină necunoscută].

tuse f. expirațiune convulsivă și sgomotoasă a aerului conținut în plămâni. [Lat. RUSSIS].

tuși v. 1. a avea un acces de tuse; 2. a imita sgomotul tusei. [Lat. TUSSIRE].

țuștiu! Mold. int. imită sgomotul săriturei subite: *fac țuștiu din baltă și o iau la sănătoasa* CR. [Onomatopee].

tuteà f. oxid de zinc: *arsenicul, cobaltul, tuteaua* BĂLC. [Turc. TUTYA, zinc].

tutelă f. 1. autoritate dată conform legii spre a purta grijă de persoana și de averea unui minor sau a unui interzis; 2. *fig.* protecțiune.

tutelar a. care protejează: *înger tutelar.*

tutor m. 1. persoană căreia s'a încredințat tutela; 2. *fig.* protector.

tutti-frutti m. pl. 1. mâncare italienească din tot felul de fructe; 2. *fig.* potpuri.

tutti-quanti m. pl. toți câți sunt, toți acei oameni (cu o nuanță de dispreț).

tutui v. a zice cuiva *tu* în vorbire.

țuțuian m. cioban din Ardeal: *Moș Nichifor țuțuianul* CR. [După *țuțuiul* sau moțul ce-i cade pe frunte].

țuțuiancă f. hora țuțuienilor, numită și *mureșeancă.*

țuțuiu n. 1. vârf, pisc; 2. moț de păr. [Ung. CSUCS].

tutun n. 1. plantă din fam. solaneelor, originară din insula americană Tabago (v. *tabac*), conține o violentă otravă (*nicotina*): frunzele-i sunt întrebuințate în medicină, iar cu zeama de tutun fiert vindecă poporul diferite boale de piele (*Nicotiana tabacum*): *tutunul*, numit în Tr. *tăbac* și în Banat *duhan*, a fost introdus în Europa la 1560 de ambasadorul francez Jean Nicot; 2. foile acestei plante uscate, apoi sucite sau pulverizate: *tutunul se fumează, se trage sau se mestecă.* [Mold. *tiutiun* = turc. TÜTÜN].

tutunărit n. od. dare de fiecare pogon de tutun.

tutungerie f. locul unde se vinde tutun.

tutungiu m. vânzător de tutun. [Turc. TÜTÜNDJI].

tuzlamă f. mâncare din burtă de vițel și din picioare de vacă. [Turc. TÜZLAMA, bucate sărate].

tuzluci m. pl. 1. od., ghetre de aba încheiate pe dinapoi cu copci sau cu și-

www.dacoromanica.ro

returi (cari se trăgeau peste ciorapi şi apoi se băgau în cisme): *tuzluci cu găitane de mătase*; 2. azi, turieci dela dosul piciorului până sub genuchi (cum poartă oltenii şi oltencele): *n'are nici tuzluc nici ipângea*, n'are nici de unele, e lipsit de toate. [Turc. TOZLUK, lit. ce fereşte de praf (din TOZ, prat)].

U

U m. a 21-a literă a alfabetului.

ubichitate f. starea celui ce se află pretutindenea: *are darul ubichităţii.*

ucaz n. decret al Ţarului.

ucenic m. 1. od., apostol: *ucenicii lui Isus*; 2. discipol (sens arhaic); 3. azi, mai ales cel ce învaţă o meserie: *ucenicul s'a făcut calfă.* [Slav. UČENIKŬ, discipol].

ucenicie f. 1. starea, ocupaţiunea ucenicului; 2. timpul cât se învaţă o meserie; 3. *fig.* primele încercări: *anii de ucenicie.*

ucide (ucige) v. 1. a lua vieaţa: *a ucide în luptă*; fig. *litera ucide*; 2. a-şi tace seama; 3. Mold. Tr. a lovi, a bate. [Lat. OCCIDERE (forma *ucige* e analogică: cf. *întinge*); sensul 3, deja familiar vechii limbi, rezultă din afinitatea noţiunilor «ucidere» şi «izbire» (v. *izbi*)].

ucidere f. acţiunea de a (se) ucide.

ucigă'l-crucea (tămâia, toaca) m. nume eufemistice date necuratului: *gândind că-i ucigă'l-crucea, s'a speriat* CR.

ucigaş a. care ucide: *cuţit ucigaş.* || m. asasin.

ucigător a. care cauzează moarte; *venin ucigător.*

ucis a. şi m. cel omorît.

ud a. şi m. foarte umed. [Lat. UDUS]. || n. urină.

udà v. a muia, a stropi: *a uda florile*; fig. *a uda cu lacrimi.* [Lat. UDARE].

udagaciu n. V. odagaciu.

udat a. muiat, stropit. || n. acţiunea de a uda: *udatul florilor.*

udătură f. 1. efectul udării; 2. tot ce servă ţăranului spre a face mămăliga să lunece pe gât (ceapă, borş, varză, castraveţi, cartofi, terciu): *altă udătură n'aveau* CR.

udeală f. 1. apărie pe drum, ploaie; 2. *fam.* băutură: *poate ni-ţi da şi ceva udeală* CR.

udmă f. Mold. Tr. V. uimă.

uf! int. ce exprimă neplăcere sau desgust.

uger n. organ ce servă de rezervoriu laptelui (la vaci). [Lat. UBEREM].

ughiu m. od. galben unguresc în valoare de 200 bani vechi: *se opria din tribut 5000 ughi* BĂLC. [Lit. unguresc (bulg. UGRIN, ungur); v *magiar*].

ugilit a. şi adv. Mold. umilit, tânguitor: *începe a mârnăi ugilit printre gard* CR. [Origină necunoscută].

uideo! int. V. huideo.

uie f. *Zool.* şorecar (*Buteo*). [Ung. ÖLYŰ].

uiet m. huiet: *un uiet depărtat* GR. AL.

uimă f. umflătură la gât, la subţioară, la stingheri. [Mold. *udmă*: origină necunoscută].

uimăci v. a se uimi cu totul.

uimi v. a (se) confunda de mirare (dinaintea unui lucru neaşteptat), a se pierde cu firea. [Slav. UMĬ0 a răpi (cf. sub raportul sensului, fr. *ravir*)].

uimire f. mirare adâncă.

uimit a. foarte mirat.

uimitor a. care uimeşte: *frumuseţe uimitoare.*

uità v. 1. a nu-şi mai aduce aminte: *a uita cele învăţate*; 2. a lăsa din nebăgare de seamă: *a uita punga*; 3. a nu se gândi la ceva: *am uitat să vă înştiinţez*; 4. a nu voi să ţie minte: *a uita bineface-ri, ofense*; 5. a ieşi din minte: *ce s'a amânat, nu s'a uitat.* [Vechiu-rom. *a ulta* («*ultai* să mănânc pâinea mea», Coresi) = lat. *OBLITARE (tras din OBLITUS, uitat)].

uità v. a privi, a arunca ochii asupra: *uite! se uită pe fereastră.* [Probabil identic celui precedent: lit. a se pierde cu firea privind (cf. Mold. *mă uit a dormi*, adorm)].

uităcie f. starea uitucului: *trezindu-se din uităcie* ISP.

uitare f. 1. acţiune de a uita: *uitare de sine*; 2. lipsă de memorie: *uitarea binefacerilor.* || f. acţiunea de a se uita o *uitare lungă.*

uităturâ f. privire, aruncătură de ochi.

uituc a. care uită lesne.

uium n. V. oiem.

ujină f. Mold. pela ujină, pela toacă. V. ojină.

ujuji v. a usca: *lemne ujujite.* [Slav. USUŠITI, a usca].

ulamà f. Mold. ciucure de mătase sau de lână (la perdele, perne). [Turc. ULAMA].

ulan m. lăncier neamţ.

ulancă f. tunică de ulan: *ulancă de postav civit la sergenţi.*

ulcea f. V. ulcica.

ulceluşe (de-a) f. pl. joc de copii aşezaţi în cerc şi în care revine întrebarea: *cum dai ulcica?*

ulcică f. oală mică: *a face cuiva cu*

www.dacoromanica.ro

ulcica, a-i descânta de dragoste. [Şi *ulcea* = lat. *ollicella*; sensul figurat se rapoartă la ulcica de care se servă babele spre a descânta].

ulcior n. V. urcior: *un ulcior de bragă* Pann.

ulcios a. care este de natura uleiului; gras, unsuros.

uleiu n. 1. licoare grasă extrasă din diferite substanţe (din grăunţe de in, cânepă, rapiţă; de nuci, măsline; din balenă, morun, etc.): *uleiurile se 'ntrebuinţează ca condiment, pentru luminat şi pentru unsul maşinelor;* 2. compoziţiune obţinută prin macerаţiune de flori în uleiu fin: *a zugrăvi cu uleiu.* [Slav. олеі (v. *oloiu*)].

uleiu n. stup scobit într'un trunchiu de lemn pe care îl înfundă la un capăt: *fumul din uleiu pe albine scoate.* [Bulg. улеі].

ulemà f. teolog şi legist muzulman (imam, muftiu, cadiu): *voi, ulemale, rugaţi pentru Şahul şi oştile sale!* Bol. [Turc. ulema, savant].

ulicioară f. uliţă mică şi strâmtă.

uligaie f. *Zool.* şorecar. [Compus din *uliu* şi *gaie*].

uliţă f. drum mărginit cu case de amândouă laturile, într'un oraş sau târg. [Rus. улiца, stradă].

uliu m. 1. specie de şoim foarte îndrăzneţ, răpindu-şi prada chiar în faţa oamenilor *(Astur palumbarius):* uliul se numeşte în Munt. *cobeţ* şi *erete*, în Mold. *coroiu* şi *hărău*, în Tr. *bodiu*, iar în Buc. *găinar* şi *porumbar;* 2. *fig.* viteaz: *ulii din Soroca* Al.; 3. (de-a) un joc de copii, [Ung. ölyü].

ulm m. frumos arbore al cărui lemn, dur şi solid, se întrebuinţează la facerea căruţelor. *(Ulmus campestris).* [Lat. ulmus].

ulmà (şi ulmi) v. 1. a adulmeca: *îl ulmară copoii* Od.; 2. *fig.* a simţi observând: *îl şi ulmi că are ochi de femeie* Pop. [Vechiu-rom. *olmu*, miros de fiară = lat. *olmen (din olere, a mirosi)].

ulmecà v. V. adulmecà.

ulterior a. 1. care se află dincolo; 2. care se face sau vine după (în opoziţiune cu *anterior): informaţiuni ulterioare.*

ultim a. cel din urmă.

ultimatum n. 1. ultimele condiţiuni puse la un tractat; 2. rezoluţiune definitivă şi irevocabilă, cuvântul cel din urmă.

ultra prep. latină ce însemnează dincolo şi la *fig.* exagerat: *ultra-demagog, ultra-liberal.*

ultraj n. insultă gravă, mai ales în contra agenţilor forţei publice (= fr. *outrage).*

ultramontan a. situaţ dincolo de Alpi, de curtea papală. ‖ m. partizan al infailibilităţii papilor şi al omnipotenţei lor.

ultramontanism n. doctrină religioasă a ultramontanilor.

uluc n. 1. canal de scurgere la o casă, jghiabul de ploaie sau pentru nutreţul vitelor; 2. o parte a teascului (la culesul viilor); 3. sccul morii. [Turc. ulук, canal, jghiab].

ulucă f. 1. scândură groasă cu care se închide un loc; 2. gard de uluci: *grădina era înconjurată cu uluci de scânduri de stejar* Ghica. [Lit. scândură de *uluc* sau de jghiab].

ulucar m. *Zool.* crap săltăreţ, slab şi lungăreţ (umblă primăvara să sară gardurile).

ulucì v. a netezi ulucele sau scândurile duşumelii.

uluealà f. mare confuziune.

uluì v. a se zăpăci. [Origină necunoscută].

uluit a. şi adv. foarte confuz.

uman a. 1. relativ la om: *istoria umană 'n veci le desfăşoară* Em.; 2. care simte îndurare, binefăcător: *bun şi uman.* ‖ adv. omenesc.

umanioare n. pl. studiile clasice considerate ca baza culturei umane: *clase de umanioare.*

umanism n. direcţiunea ştiinţifică a Renaşterii, care vedea în vieaţa şi literatura popoarelor clasice modelul perfecţiunii umane şi cu râvnă entuziastă căuta să pătrunză într'însa.

umanist m. 1. cel ce predă umanioarele; 2. reprezentant al studiilor clasice, în epoca renaşterii.

umanitar a. 1. ce interesează umanitatea sau cultura umană: *studii umanitare;* 2. care se ocupă de interesele omenirii: *filozof umanitar.*

umanitate f. 1. genul uman: *umanitatea ar trebui să formeze o singură familie;* 2. îndurare pentru suferinţele altuia: *principe plin de umanitate.*

umanizà v. 1. a face bun, uman, a civiliză; 2. *fig.* a face mai sociabil, a îmblânzi.

umăr m. 1. partea corpului prin care braţele dela om (sau gambele anterioare la cuadrupede) se leagă de trunchiu; a da din umeri, a indica prin această mişcare nedumerirea sau dispreţul său; 2. prin analogie: *umărul lancei; umerii de deal* Em. [Lat. humerus].

umăraş m. V. altiţă.

umbelă f. *Bot.* reunire de rămurele ce pleacă dintr'un cotor şi se resfiră ca razele unei umbrele, ex. *pătrunjelul.*

umbelifere n. pl. familie de plante

www.dacoromanica.ro

caracterizate prin florile dispuse în umbele.

umblà v. 1. a se transporta, vorbind de oameni: *a umbla călare;* 2. a păși, vorbind de cai: *a umbla în buestru;* 3. *fig.* a avea intenţiunea, a căuta: *hoţii umblau să-l omoare;* 4. a circula: *parau umblă din mână în mână;* 5. a alerga: *umblă după potcoave de cai morţi;* fig. *îi umblă gura ca meliţoiul* Cr. [Lat. AMBULARE].

umblăci v. Mold. 1. a îmblăti; 2. a snopi în bătăi: *te apuc la umblăcit ca pe oi* Al. [V. *îmblăciu*].

umblat a. 1. care a călătorit: *om umblat;* 2. frecventat: *drum umblat.*

umblătoare f. loc pentru satisfacerea trebuinţelor naturale. (Sub raportul sensului, cf. *trepădа* şi *urdina*].

umblător a. mobil: *pod umblător.* ‖ m. od. ştafetar: *umblătorii de Hotin şi de Soroca.*

umblătură f. 1. lucrarea de a umbla şi efectul e ; 2. umblare deasă. [Lat. AMBULATURA]. ‖

umblet n. 1. mers, alergătură; 2. mod de a umbla: *umbletul calului;* 3. Mold. buestru. [Tras din *umblà*].

umbră f. 1. întunecime produsă prin interpunerea unui corp opac: *eclipsele de lună sunt cauzate de umbra pământului;* 2. împiedecarea razelor soarelui: *arborii dau umbră;* 3. umbră dată de arbori: *întins la umbră doarme;* 4. imagine produsă de umbra unui corp pe o suprafaţă: *se resfrânge ca 'n oglindă a copilei umbră* Em.: 5. *fam.* închisoare, gros: *îi băgă la umbră* Pann: 6. într'un tablou, coloare obscură: *a menaja umbrele;* 7. *fig.* aparentă uşoară: *o umbră de adevăr;* 8. obscuritate morală, uitare: *a lăsa în umbră o mulţime de fapte;* 9. pl. sufletele morţilor pe cari Grecii antici le considerau ca un fel de fantome: *infernul era locaşul umbrelor;* (poetic) *umbre de noroade* Gr. Al.; 10. *Bot.* nume de plante: umbra iepurelui, sparanghel; umbra nopţii, zârnă. [Lat. UMBRA].

umbrar n. adăpost de frunze. [Tras din *umbră*].

umbrelă f. mic cort portativ din stofă uşoară ce se poate închide după plac spre a se apăra de ploaie şi soare.

umbrelar m. cel ce face şi vinde umbrele.

umbri v. 1. a face, a da umbră; 2. a pune umbre la un desen sau tablou; 3. *fig.* a proteja: *întinde mâna ta şi umbreşte aceste locuri* Al. [Lat. UMBRESCERE].

umbrire f. fapta de a umbri: *sub a genelor umbrire* Em.

umbros a. 1. care face umbră: *păduri umbroase;* 2. acoperit de umbră: *vale umbroasă.* [Lat. UMBROSUS].

umed a. 1. care ţine de natura apei; 2. îmbibat, încărcat cu aburi de apă: *loc umed, aer umed.* [Lat. HUMIDUS].

umezeală f. însuşirea celor umede.

umezi v. a (se) face umed.

umflà v. 1. a întinde, a mări volumul: *a umfla un balon;* 2. *fam.* a apuca pe neaşteptate: *l'a umflat pe sus;* 3. *fam.* a bate rău: *am să ţi-l umflu;* 4. *fig.* a face pe mândru: *se umflă în pene.* [Lat. INFLARE].

umflat a. 1. devenit prea gras: *umflat ca un burduf;* 2. *fig.* bombastic: *stil umflat.*

umflătură f. 1. ceva umflat; 2. *fig.* defectul stilului umflat.

umiditate f. umezeală: *umiditatea e cauza ordinară a reumatismului.*

umil a. 1. plin de umilinţă: *umil înaintea lui D-zeu;* 2. respectuos, plecat: *umil înaintea celor mari;* 3. modest: *stare umilă*

umilì v. 1. a face umil, a înjosi; 2. a se pleca. [Slav. UMILITI, a mângâia (refl.: a se căi); sensul 1 după fr. *humilier*].

umilinţă f. virtute care ne dă sentimentul slăbiciunii noastre, care reprimă în noi orice pornire de mândrie,

umilit a. înjosit, plecat.

umilitor a. care umileste.

umizi v. Mold. a se mişi de ziuă: *când se umizia de ziuă* Negr. [V. *amiji*].

umoare f. orice substanţă lichidă aflată într'un corp organizat.

umor n. V. humor.

umorist a. care atribue umorilor diversele fenomene ale vieţii: *medic umorist.* ‖ m. scriitor care tratează subiectele cu umor: *literatura engleză posedă mulţi umorişti.*

umoristic a. scris cu umor: *foaie umoristică.*

umpleà v. 1. a face plin: *a umplea un sac;* 2. a scrie pe un loc alb: *a umplea o coală;* 3. a mânji: *l'a umplut cu noroiu.* [Lat. IMPLERE].

umplut a. care e plin cu ceva.

umplutură f. 1. efectul umplerii; 2. carne tocată de umplut; 3. *fig.* ceeace este străin sau nefolositor unui subiect, materie de ocazie.

un n. 1. cel dintâiu dintre toate numerele; 2. cifră ce arată pe unu. [Lat. UNUS]. ‖ a. 1. simplu, care nu admite pluralitate; 2. singur, care nu e niciodată contrar sieş *adevărul este totdeauna unul;* unul şi unul, ales dintre mulţi, eminent; unul şi jumătate, *fig.* şiret, viclean. ‖ pr. nehotărît: *un om,*

www.dacoromanica.ro

una f. 1. o ființă: *era una la părinți* Em ; 2. un lucru: *una zice și alta face;* 3. o palmă: *i-a tras una.* ‖ adv. 1. într'un fel: *o ține una;* 2. de acord: *s'a făcut una cu dânsul;* nici una, nici două, îndată, fără alte formalități; într'una, mereu: tot una, același lucru.

unanim a. 1. care are același sentiment; 2. care e de comun acord: *deciziune unanimă.*

unanimitate f. conformitate de sentimente, acord de păreri la mai mulți.

unchiaș m. moș: *un unchiaș și o babă*

unchiu m. fratele tatei sau al mamei. [Lat. AVUNCULUS].

uncial a. se zice de literele majuscule întrebuințate în vechime pentru inscripțiuni.

uncie f. 1. mică greutate farmaceutică; 2. *fig.* foarte mică cantitate.

uncrop n. 1. apă clocotită: *cazane pline cu uncrop* Cr.; 2. obiceiu de a doua zi după cununie (când se dă miresei o supă caldă): *în ziua de uncrop* Cr.; 3. cântecul de uncrop se începe astfel: «Vine cioful dela baltă cu plătica 'mbăierată, cu suducul în pohod și carasul în năvod...». [V. *încrop*].

uncțiune f. *fig.* elocvență ce mișcă inima și o îndeamnă la pietate: *discurs plin de uncțiune.*

undă f. 1. val, ridicătură de apă agitată; 2. *fig.* ceeace seamănă undelor: o *desmierda pe unda părului* Al.; 3. (poetic) ceeace abundă: *unde de popoare* Em.

unde adv. 1. în ce loc? *de unde până unde?* cum asta? în ce chip? 2. exprimă un moment anumit: *și unde începe a fugi* Cr. [Lat. UNDE].

undelemn n. V. untdelemn.

undelemniu a. de coloarea undelemnului: *tulpan undelemniu* Cr.

undeva adv. într'un loc oarecare.

undi v. 1. a pescui cu undița: *cu năvodul pescuiți și cu undița undiți* Al.; 2. *fig.* a sonda: *undit-ai cu a ta minte 'n cugetu-i ascuns?* Al. *în tainică sperare undește mângâiere* Al. [Tras din *undiță*].

undină f. zină de ape.

undiță f. sfoară legată de un capăt cu o nuia sau o prăjină, având la capătul celălalt un cârlig. [Slav. ОДИЦА].

undoiare f. mișcare de undulațiune: *fig. undoiarea unei iniști* Em.

undos a. undulos: *mâna ei atinge coamele undoase* Bol.

undrea f. V. îndrea.

undui v. a se ridica ca undele mării: *fruntea de bucle unduind* Em. (= fr. *ondoyer).*

unduios a. 1. care undulează: *unduioasa apă sune* Em.; 2. *fig.* mobil, schimbător.

undulà v. 1. a avea o mișcare de undulațiune lentă dar sensibilă: *grânele undulează la suflarea vântului;* 2. a da părului forma undelor (= fr. *onduler).*

undulat a. a cărui suprafață prezentă (sau pare a prezenta) undulațiuni.

undulați(un)e f. 1. mișcarea undelor când se ridică și se lasă alternativ: 2. mișcare ce imită pe a undelor; 3. pl. inegalitățile unei suprafețe ca la marea acoperită cu unde.

undulator a. care undulează.

undulatoriu a. care se produce prin undulațiune: *mișcare undulatorie.*

undulos a. care prezentă undulațiuni, cute rotunjite, sinuozități.

unealtă f. 1. orice instrument de muncă: 2. se zice de instrumentele proprii unor arte. [Singular tras din *une alte*, tot felul (de instrumente)].

unelti v. a urzi ceva rău, a intriga. [Lat. a mânui uneltele].

uneltire f. 1. fapta de a unelti; 2. pl. manopere, intrigi spre a face să reușească un complot sau vr'un plan rău.

uneltitor m. instigator: *uneltitori de rele* Od.

uneori adv. câteodată, din când în când. [Pl. dela *ună oară*].

ungar a. ce ține de Unguri sau de Ungaria: *limba ungară, țările ungare.*

unge v. 1. a freca cu uleiu sau cu o materie grasă; 2. a freca cu uleiu sfințit; 3. *fam.* a mitui pe cineva. [Lat. UNGERE].

ungere f. 1. acțiunea de a unge; 2. maslu; 3. *fam.* mituire.

unghie f. 1. partea cornoasă la capătul degetelor omului și maimuței: *a fi prieten unghie și carne, a fi trup și suflet,* foarte intim; 2. copita despicată a boului; 3. *Bot.* nume de plante: unghia găii, plantă ce are forma unei unghii mari de vultur și care, plămădită în vin, se bea pentru vătămătură *(Astragalus);* unghia pasării, un fel de viorea *(Viola declinata).* [Lat. UNGULA].

unghier n. colț (mai ales de casă). [Derivat din *unghiu*].

unghișoară f. 1. unghie mică: *fam.* a tăia cuiva de unghișoară, a-l învăța minte; 2. *Med.* umflătură sub limbă.

unghiu n. 1. colț; 2. figură geometrică formată prin întretăierea a două linii drepte. [Lat. ANGULUS].

Ungur m. locuitor din Ungaria. V barbă.

unguraș m. *Bot.* Tr. voronic.

ungurean m. 1. maghiar; 2. numele Românilor din Ardeal și în special al

www.dacoromanica.ro

celor din țara Crișului. ‖ se zice de o varietate de boi mari și plăpânzi, cu coarne lungi și întinse în lături.

ungureancă f. 1. româncă din Ardeal; 2. *Bot.* arumă.

ungurească f. 1. limba ungară; 2. un fel de ceardaș jucat mai ales de militarii cari băteau din pinteni; 3. varietate de struguri.

ungurenit a. maghiarizat: *român ungurenit* NEGR.

unguresc a. ce ține de Unguri: fam. *flăcău unguresc*, holteiu bătrân, june tomnatic. ‖ ungurește, adv. 1. ca Ungurii; 2. în limba ungară.

ungurime f. neamul unguresc.

ungurism n. vorbă luată din ungurește. Ungurismele sunt vechi sau moderne: primele au devenit o parte integrantă a limbei generale, pe când celelalte sunt mărginite la Ardeal și la provinciile învecinate, azi redevenite românești, dar mult timp supuse Ungariei.

uni v. a împreuna. [Lat. UNESCERE].

unic a. 1. singur: *fiu unic*; 2. *fig.* incomparabil: *om unic, lucru unic.*

unicel m. copil unic.

unicorn m. rinocer cu un corn.

unificà v. a face un tot din mai multe părți.

uniform a. 1. care are aceeași formă, care nu oferă nicio varietate; *aspect, stil uniform*; 2. care nu se schimbă, care e totdeauna aceeași: *viață uniformă.*

uniformă f. veșmânt croit după un model prescris: *soldații au uniforme.*

uniformitate f. 1. asemănarea părților unui lucru sau mai multora între ele; 2. șir în idei.

uniformizà v. a face uniform.

unilateral a. 1. *Bot.* situat numai pe o parte: *flori unilaterale*; 2. *Jur.* contract unilateral, care nu angajează decât pe una din părțile contractante; 3. *fig.* mărginit într'un singur cerc de idei: *om unilateral.*

unilateralitate f. *fig.* caracterul celor unilaterale.

unime f. unitate.

unionist a. relativ la uniune: *idee unionistă* ‖ m. od., partizan al unirii Principatelor.

unipersonal a. *Gram.* se zice de verbele întrebuințate numai la persoana III singular, ca *trebue.*

unire f. 1. acțiunea de a (se) uni; 2. în special, contopirea administrativă a Principatelor Române într'un singur Stat, pus sub suveranitatea Porții și sub garanția colectivă a Puterilor europene (conform Convenției din Paris dela 1858).

unison n. 1. acord de voci sau de instrumente cari scot același ton; 2. *fig.* acțiune simultană, acord intelectual sau moral: *a se pune la unison cu cineva.*

unit a. și m. 1. împreunat; 2. se zice de Românii greco-catolici din Transilvania, trecuți în 1700 la catolicism, dar conservând unele particularități ale cultului grec (azi în număr de peste 1 milion). Ca și Catolicii, *Uniții* recunosc pe Papa și admit purgatoriul, dar serviciul divin se face în limba română (nu în cea latină) și formele-i exterioare sunt conforme ritului ortodox.

unitar a. care tinde la unitate, la centralizare în politică. ‖ m. pl. sectă în Ardeal care nu crede în sfânta Treime.

unitate f. 1. principiul numerelor; 2. cantitate luată arbitrar spre a servi de comparațiune unor cantități de aceeași specie: *gramul e unitatea de greutate*; 3. calitatea celui ce este unul: *unitatea lui Dumnezeu*; 4. acord, armonie în totalitatea părților unei opere; 5. cele trei unități (unitatea de acțiune, de timp și de loc), regule ce prezida la compunerea unei opere dramatice și cari s'au observat cu rigoare absolută în tragedia clasică franceză.

uniune f. 1. alianța mai multor State; uniunea postală universală (1874) cuprinde astăzi mai toate țările civilizate din lume; 2. (absolut) căsătorie.

univers n. 1. lumea întreagă, vizibilă sau invizibilă; 2. soarele și planetele ce se învârtesc în juru-i; 3. pământul întreg; 4. locuitorii pământului; 5. *fig.* un tot complet și armonios: *omul este un univers în miniatură.*

universal a. 1. care se întinde la tot și pretutindenea: *legile universale ale naturei*; 2. care îmbrățișează, cuprinde tot: *Goethe era un spirit universal*; 3. care e fapta tuturor, ce provine dela toți: *admirațiune universală.* ‖ n. 1. ceeace este comun la individii din același gen sau din aceeași specie; 2. pl. se zicea, în filozofia scolastică, de unele idei generale, considerate ca atribute comune tuturor ființelor: *genul, specia, diferența, propriul și accidentalul.*

universalitate f. 1. ceeace cuprinde diferite specii: *universalitatea ființelor*; 2. totalitate: *universalitatea bunurilor*; 3. caracterul celor universale: *universalitatea unui principiu.*

universalizà v. a face universal, a răspândi pretutindenea.

universitar a. și m. care ține de, care face parte din Universitate.

universitate f. corp de profesori numiți de Stat spre a preda limbile, literaturile, filozofia, științele: *Universitatea*

www.dacoromanica.ro

din Bucureşti, inaugurată în 1869, se compune din Facultăţile de Litere, Ştiinţe, Drept, Medicină şi Teologie. Celelalte trei Universităţi sunt cele dela Iaşi, Cluj şi Cernăuţi.

uns m. cel ce a primit sfânta ungere, care a fost consacrat: *unsul Domnului*.

unsoare f. 1. materie de uns, alifie; 2. materie grasă, grăsime topită.

uusuros a. 1. gras şi oleios: *corp unsuros;* 2. care produce la pipăit impresiunea unui corp gras.

unt n. 1. substanţă grasă ce se scoate din smântâna bătută a laptelui; 2. uleiu: *unt de migdale, unt de neft.* [Lat. UNCTUM].

untdelemn n. uleiu scos din măsline. [Vechiu-rom. *lemn*, arbore: lit. ulelu de arbore (= măslin)].

untişor n. 1. Munt. plantă ale cării frunze tinere sunt întrebuinţate în bucătărie ca salată *(Ficaria);* 2. Mold. (sau **untu-vacii**), plantă ale cării tubercule uscate sunt cunoscute sub numele de salep *(Orchis morio).*

untură f. 1. grăsime: *untură de gâscă, de peşte, de râmător;* 2. în special, grăsime de porc. [Lat. UNCTURA].

ura! int. V. hura!

urà v. a dori noroc: *a ura de Anuou.* [Lat. ORARE, a ură].

ură f. acţiunea de a urî, pasiune ce inspiră ură. [Tras din *urî*].

uragan n. 1. furtună mare; fig. *să dea piept cu uraganul ridicat de semiluna* EM.; 2. agitaţiune confuză: *un uragan de glasuri ce clocotia prin lume* AL.

uranisc n. baldachin. [Gr. mod.].

urare f. 1. acţiunea de a ura; 2. felicitare, gratulaţiune; 3. pl. panglici de diferite colori la căciula mortului (cu acest sens, vorba se aude în Muscel).

urat n. fapta de a ura: *a umbla cu uratul.*

urban a. ce ţine de oraş, din oraş: *comună urbană, credit urban.*

urbanitate f. politeţă ce dă uzul lumii.

urbariu n. lege feudală care regula raporturile între proprietar şi colon.

urbe f. oraş (ca termen administrativ): *urbea Ploieşti.*

urcà v. 1. a se duce într'un loc mai înalt: *a urca muntele, a se urca pe un zid;* 2. a mări valoarea: *a urca preţul grâului;* 3. a forma un total de: *cheltuiala se urcă la o mie de lei.* [Origină necunoscută].

urcare f. 1. fapta de a (se) urca; 2. ridicarea cursului efectelor publice sau al preţului mărfurilor.

urcat n. acţiunea de a (se) urca.

urcior n. 1. oală lungueaţă pentru apă sau lapte; 2. umflătură inflamatorie pe marginea pleoapelor în forma unui fir de orz. [Lat. URCEOLUS; sensul 2 prin aluziune la forma ovală a furunculului].

urcuş n. urcare pe un munte.

urdă f. brânză dulce, moale, ce se obţine mestecând încet şi pe fundul căldării zerul pus pe foc. [Termen ciobănesc de origină necunoscută].

urdie f. 1. od. V. ordie: *ieşi din câmp afar' cu mica urdia sa* NEGR.; 2. *fig.* azi, Mold., mulţime mare, gloată. [V. *ordie*].

urdinà v. a avea urdinare. [Vechiu-rom. *urdinà*, a umbla des (sens păstrat încă de *urdiniş*) = lat. ORDINARE, a pune în ordine].

urdinare f. diaree. [Lit. umblare deasă (cf. *treapăd*)].

urdiniş n. gaura stupului pe unde ies şi intră albinele. [V. *urdinà*].

urdoare f. scurgerea ochilor. [Derivat din urdă: lit. grăsimea ochiului (cf. nemţ. *Augenbutter*, urdoare = untul ochiului)].

urdu-belea adv. pe neaşteptate: *astă iivină căzută urdu-belea pe spinarea bieţilor oameni* ISP. [Turc. URDU, tabără (v. *urdie*): lit. belea ce tabără pe cineva].

urducà v. V. hurducà: *cortul se urducă* AL.

urduros a. care are urdoare la ochi.

ureche f. 1. organul auzului, aşezat de fiecare latură a capului: *într'o ureche*, cam ţicnit; 2. auzul: *are urechea delicată;* 3. prin analogie: *urechea acului, lancei, protapului, cismei;* 4. mâner, toartă de vas; 5. nume de plante: **urechea babei**, ciupercă în forma unei cupe răsucite, având oarecare asemănare cu o ureche *(Peziza aurantia);* **urechea iepurelui**, plantă cu frunzele ovale şi florile galbene *(Bupleurum rotundifolium);* **urechea porcului**, Buc. jaleş; **urechea şoarecelui**, miozotis; **urechea ursului**, plantă cu florile galbene dispuse într'un buchet la vârful tulpinei, adesea cultivată ca plantă decorativă *(Primula auricula).* [Lat. AURICULA].

urechià v. *fam.* a trage de urechi.

urechelniţă f. 1. insectă al cării abdomen se termină cu două cârlige în formă de cleşte *(Forficula):* din eroare se crede că intră în urechi; 2. plantă întrebuinţată în contra arsurilor şi cu sucul ei poporul vindecă durerea de urechi *(Sempervivum tectorum).*

urechiat a. cu urechile lungi. ‖ m. *fam.* măgar.

urez n. V. orez.

urgelnic a. urgisit: *hoţ, calău urgelnic* AL.

www.dacoromanica.ro

urgent a. grabnic, care nu suferă întârziere: *afacere urgentă.*

urgență f. caracterul celor urgente.

urgie f. 1. mânie mare, blestem: *urgia lui Dumnezeu;* 2. urâ mare: *urgia poporului;* 3. *fig.* plagă: *urgia de balaur;* 4. exil (sens arhaic): *l'a trimis în urgie.* [Lat. vulg. ORGIA (cf. *mânie*)].

urgisi v. 1. a urî tare, a detesta; 2. a lăsa în părăsire: *a urgisit copilul într'o pădure;* 3. *pop.* a exila: *l'a urgisit departe în lume.* [Gr. bizantin ORGHIZOMAI (prin mijlocirea aoristului)].

urî v. 1. a voi cuiva rău: *a urî pe dușmanii săi;* 2. a avea antipatie pentru: *a urî minciuna;* 3. a simți urîtul, a se plictisi: *i se uraște singur.* [Lat. HORRESCERE].

uriaș m. om de stat peste măsură de înalt: *uriașii poartă adesea nume de popoare (arap, jidov, tătar).* [Ung. ÓRIÁS]. ‖ a. gigantic: *munți uriași.*

uric n. 1. donațiune de moșie făcută de Domn particularilor sau mânăstirilor; 2. actul unei asemenea donațiuni; 3. hrisov, document vechiu. [Ung. ÖRÖK, perpetuitate].

uricar m. scriitor de urice, logofăt.

uricariu m. colecțiune de urice.

urîcios a. odios, nesuferit. [Derivat din *urît*].

urîciune f. 1. însușirea celor urîți, celor urîte; 2. ființă urîtă.

urînă v. a scoate urina.

urină f. lichid ce se formează în băsica omului și a animalelor.

urioc n. Mold. capete de urzeală rămase dela țesut (se întrebuințează ca ață pentru cusut). [Și *uruioc:* origină necunoscută].

urît a. 1. rău conformat, neplăcut la vedere: *om urît;* 2. neplăcut: *vreme urîtă;* 3. contrar bunei cuviințe: *fapte urîte;* 4. *fig.* odios: *tiranul era urît poporului;* 5. insuportabil: *el mi-e urît.* [*Urît* e participiul dela *urî*: nefrumosul se confundă cu neiubitul, cu nesimpaticul]. ‖ n. 1. fapta de a urî: *a face cuiva de urît;* 2. ceeace este urît; 3. *fig.* plictiseală: *îl mănâncă urîtul* CR.

urîți v. a se *face urît.*

urlà v. 1. a scoate urlete; 2. *fam.* a vorbi cu mânie, cu furie. [Lat. ULULARE].

urlat n. fapta de a urla.

urlător a. care urlă. ‖ m. un fel de maimuță din pădurile Americei cu urletul spăimântător.

urlet n. 1. strigăt prelung al lupului și al câinelui; 2. *fig.* țipăt ascuțit și prelungit (de durere sau de mânie).

urloiu n. olan. [Origină necunoscută].

urlueală f. porumb sau orz măcinat mare pentru vite.

urlui v. a măcina gros. [Ung ÖRLÖNI, a măcina].

urlup m. pl. prune tinere necoapte, cu gust acrișor. [Tr. *hurlup:* origină necunoscută].

urm m. Tr. moșdrean. [Lat. ORNUS].

urmà v. (activ) 1. a merge sau a veni după (în spațiu): *urmează-l;* 2. a merge de-a lungul: *a-și urma drumul;* 3. a se deda la, a practica: *a urma cariera armelor;* 4. *fig.* a fi de părerea cuiva: *a urma pe Aristotele;* 5. a frecventa: *a urma un curs de literatură;* 6. a se conforma cu: *a urma datinile unei țări;* 7. a continua ceva început: *a-și urma lectura;* 8. (absolut) a continua să vorbească: *urmează!* ‖ (neutru), 1. a veni după (în timp), a succeda: *fiul său îi urmă pe tron;* 2. a rezulta: *de unde urmează...* [V. *urmă*].

urmă f. 1. loc călcat cu piciorul (de om sau de animale): *urmă de vânat;* **a da de urmă,** a descoperi; **a călca pe urmele cuiva,** a urma exemplul său; 2. semn în pământ ce lasă carul: *urme de roate;* 3. *fig.* impresiune ce obiectele fac minții sau memoriei; 4. pl. rămășițe de monumente: *urmele unei vechi civilizațiuni;* 5. *fig.* rezultat, sfârșit: *urma alege, a rămas la urmă;* **la urma urmei,** în cele din urmă; pe **urmă,** după aceea; **cel din urmă,** ultim: 6. consecvență, cauză finală: *a murit în urma unei boale;* **în urmă,** înapoi: *a rămas în urmă.* [Lat. vulg. ORMA (= VESTIGIUM)].

urmare f. 1. acțiunea de a urma și rezultatul ei; 2. continuare, succesiune; 3. consecvență: *prin urmare,* așa dară (concluziune finală).

urmăretic a. se zice de oile cari merg în urmă.

urmări v. 1. a alerga după cineva cu intențiunea de a-l ajunge: *a urmări pe hoți;* 2. *fig.* a obseda, a persecuta: *nenorocirea îl urmărește;* 3. a observa de aproape: *a urmări mișcările inamicului;* 4. *fig.* a asculta cu atențiune spre a înțelege: *a urmări un raționament;* 5. a căuta să obție: *a urmări un post;* 6. *Jur.* a proceda în contra cuiva pe cale judiciară: *nimeni nu poate fi urmărit decât în cazurile prevăzute de lege.*

urmărire f. 1. acțiunea de a urmări; 2. *Jur.* demersuri judiciare, procedură spre a obține plata unei creanțe, etc.: *cheltueli de urmărire.*

urmaș m. cel ce urmează cuiva: 1. succesor; 2. descendent.

următor a. care vine după.

urnă f. 1. vas mare de scos apă, la popoarele antice; 2. vas în care cei vechi

www.dacoromanica.ro

închideau cenușa morților: *trepte osebite le-au ieșit din urna morții* Em.; **3.** azi, vas sau cutie în care se depun buletinele de vot, numerele unui tiraj, etc.

urnì n. Mold. a mișca din loc cu a-nevoie: *brațul meu nu poate o piatră să urnească* Al. [Serb. URINUTI, a împinge].

urs m. **1.** mare cuadruped carnivor, foarte păros, talpa goală și coada foarte scurtă, labe late și provăzute cu ghiare încovoiate, se agață pe arbori, merge pe două picioare și, domesticit, învață a juca: cel mai mare e ursul alb din ghețurile mărilor polare; **2.** *fig.* om puțin sociabil; **3.** boț de mămăligă îmbrânzită; **4.** sensuri tehnice: a) unealtă de fierar: b) pl. taracii ce sprijină coastele prispei caselor țărănești. [Lat. URSUS: sensul 3 face aluziune la laba fierei (cf. *gâscă*), iar 4 la ghiarele sale].

ursă f. **1.** ursoaică; **2.** nume a două constelațiuni situate aproape de polul boreal, *Ursa mare și Ursa mică*, a cării ultimă stea e cea polară.

ursar m. țigan care crește urși tineri pe cari îi învață să joace.

ursì v. a rosti ursita. [Gr. bizantin ορίζω (aorist ορισα), a hotărî (soarta), a decide (cf. bulg. *uresiția*. ursitoare)].

urșinic n. catifea (arhaism). [Vechiu-rom. *și orșinic* = it. OLOSERICO].

ursit a. (pre)destinat: *era ursit s'a-jungă mare.* ‖ m. logodnic: *ursiți cu ochi de foc* Al.

ursită f. **1.** soartă, destin: *cartea ursitei*; **2.** iubita sau mireasa hotărîtă de soartă (flăcăii și fetele crezând în influența norocului asupra vieții): *tu ești a mea ursită* Pop.; **3.** pl. ursitoare: *ursitele le dăruise cu patima jocului* Isp.; **4.** o boală bărbească a femeilor îngreunate sau lăuze (cărora «li s'a făcut de ursită»). [V. *ursì*].

ursitoare f. cele trei zine ale destinului, cari (după credința poporului), a treia zi după naștere, vin în casă și menesc copilului soarta-i viitoare, bună sau rea, fericită sau nefericită. Ele sunt trei la număr: cea mare, *Ursitoarea*, toarce firul vieții; cea mijlocie, *Soarta*, rostește pățaniile noului născut; iar cea d'a treia, *Moartea*, rupe firul vieții.

ursiu a. se zice despre vitele cu părul cam roșu (în felul blanei ursului).

ursoaică f. **1.** femeiușca ursului; **2.** sensuri tehnice: a) coșul din pod la casele țărănești; b) pl. stâlpii ce țin podul morii. [Pentru sensurile de sub 2, cf. *urs*]

ursuz a. **1.** nenorocos: *ce nenorocire, ce scrisă ursuză pe bietu stăpânu-meu!* Pop.; **2.** poznaș, tiran, rău: *cu banii ce luam, mult mă chiaburea, dar Pașa ursuz la haraciu m'a pus* Pop. [Turc. URSUZ, sinistru, fatal].

ursuzluc n. piază rea: *ți-am intrat în casă cu ursuzluc* Pop. [Turc. URSUZLUK, nenoroc].

urticarie f. *Med.* blândă.

uruioc n. V. **urioc**: *baiere făcute din uruioc.*

urzeală f. firele de tort trebuincioase pentru a face bătătura pânzei.

urzì v. **1.** a așeza pânza în fire; **2.** se zice, prin analogie, de porumbul când dă mătăsile; **3.** *fig.* a prepara în secret: *a urzi o conspirațiune*; **4.** a începe a face ceva: *când D-zeu a urzit pământul.* [Lat. ORDIRI].

urzì v. **1.** a decide soarta: *cum cântă ursitorile, când urzesc binele oamenilor* Em. [Aluziune la torsul ursitoarelor (v. *ursitoare*)].

urzicà v. **1.** a înțepa cu urzici; **2.** *fig.* a înțepa cu vorba. [Tras din *urzică*].

urzică f. plantă acoperită cu peri înțepători *(Urtica dioica): urzicile tinere fierte sunt comestibile primăvara.* [Lat. URTICA (schimbarea lui *t* în *z*, s'a făcut subt o influență analogică (cf. sicilian *ardicula*, urzică, influențat de noțiunea înrudită *arde*)].

urzitor m. cel ce urzește. ‖ n. unealtă pe care se urzește tortul.

ușă f. **1.** poartă mică: *ușî împărătești*, cele din mijlocul bisericii pe cari e zugrăvită Bunavestirea; **2.** cortină brodată ce acopere ușa bisericii: *a dăruit două poale pentru sfânta masă, două ușî*; **3.** *fig.* mijloc de intrare: *adevărul e ușa raiului.* [Lat. OSTIA].

uscà v. **1.** a (se) face uscat; **2.** *fig.* a lâncezi: *a se usca de dor.* [Lat. EXSUCARE (din SUCUS)].

uscăcios a care se usucă curând.

uscăciune f. secetă. [Derivat din *uscat*].

uscat a **1.** lipsit de umezeală: *floare uscată*; **2.** *fig.* foarte slab: *om uscat*; verzi și uscate, fleacuri, minciuni. [Dela *uscà*]. ‖ n. **1.** lucrarea de a usca: *cânepa se pune la uscat*; **2.** pământ uscat, continent în opoziție cu marea: *se sbate ca peștele pe uscat.*

uscățea f. pancovă. [Lit. turtă cam uscată].

uscățiv a. cam uscat, înalt și jigărit: *uscățiv așa cum este* Em.

uscătură f. **1.** arbust uscat: *nu e pădure fără uscătură*; **2.** pl. surcele de aprins focul; **3.** pl. mezeluri la masă (șuncă, cașcaval).

uscior m. stâlp de care e prinsă ușa: *cu sgomot sare poarta din vechii ei usciori* Em. [Lat. OSTIOLUM].

www.dacoromanica.ro

uşernic a. şi m. care umblă cerşind din casă în casă: *uşernic ce eşti!* CR. ‖ **uşernică** f. femeie desfrânată: *nu prea fusese uşernică* CR.

uşier m. 1. cel ce stă în anticamera suveranilor, miniştrilor, etc. spre a introduce persoanele ce primesc; 2. cel însărcinat a face serviciul şedinţelor în unele adunări.

usnă f. Mold. 1. limba clopotului; 2. vatra luntrei. [Serb. USNA, buză].

uşor a. şi adv. 1. care nu trage mult în cumpănă, care nu apasă tare: *sarcină uşoară*; 2. puţin sensibil: *o boare uşoară, haine uşoare*; 3. sprinten: *pas uşor, cavalerie uşoară*; 4. lesne de mistuit: *mâncări uşoare*; 5. superficial: *ideie uşoară*; **poezii uşoare**, poezii scurte despre un subiect puţin important; 6. *fig.* nestatornic, frivol: *uşor la minte*; 7. care se poate face fără greutate: *lucrare uşoară*; 8. care nu trădează vr'o sforţare: *stil curgător şi uşor*. [Vechiu-rom. *iuşor*, diminutiv din *iu* = lat. LEVIS].

uspenie f. adormire [Slav.].

ustav n. constituţiune ecleziastică, regule bisericeşti. [Slav. USTAVŬ, decret].

ustensile n. pl. unelte.

usturà v. a simţi durere în urma arderii, urzicării sau tăierii. [Lat. USTULARE]. ‖ *fig.* durea: *vorbele tale m'au usturat mult*.

usturime f. durere ce ustură.

usturoiţă f. plantă cu miros tare de usturoiu, ale cării frunze au proprietăţi astringente şi vulnerare; cu sucul ei, foarte acru, se pansează rănile şi buboaiele, iar seminţele-i pulverizate pot servi de sinapisme *(Alliaria)*.

usturoiu n. plantă al cării bulb, compus dintr'o căpăţână cu mai multe fire numite *căţei*, dă un miros iute şi cauzează gurii o usturime foarte tare *(Allium sativum)*: *usturoiul se întrebuinţează ca condiment şi joacă un rol însemnat în medicina populară*. [Derivat din *usturà*: plantă ce ustură mâncând'o (cf. *ardeiu*)].

usturos a. care ustură: *bureţi usturoşi*.

usuc n. Mold. apa în care s'a spălat lâna şi materia ce se prinde de ea. [Origină necunoscută].

uşur n. 1. od., dijma producţiunilor pământului ce Tătarii plătiau pentru locul ocupat în Moldova; 2. azi, Mold., zecieuala morarului pentru măcinatul făinei. [Turc. UŞUR, dijmă (serb.: oiem)].

uşurà v. 1. a scăpa în parte de o povară; 2. a scădea munca, a alina răul: *a uşura mizeria*; 3. *fig.* a şi descărca inima de ceeace o apasă; 4. a da naştere unui copil. [V. *uşor*].

uşurare f. acţiunea de a (se) uşura.

uşurătate f. uşurinţă (NEOR.).

uşuratic a. uşurel: *mintea sa atât de uşuratică* BĂLC.

uşure a. şi adv. V. uşor.

uşurel a. şi adv. 1. cam uşor; 2. *fig.* care nu e serios.

uşurinţă f. 1. însuşirea celor uşoare; 2. sprintenie, iuţeală; 3. *fig.* nestatornicie, nesocotinţă; 4. greşală făcută din uşurinţă a minţii.

uterin a. se zice de fraţii şi surorile din aceeaş mamă, dar neavând acelaş tată.

util a. folositor. ‖ n. ceeace este util: *a împreuna utilul cu plăcutul*.

utilitar a. şi m. care tinde la utilitate, care nu recunoaşte ca principiu al binelui decât utilitatea.

utilitarism n. doctrina utilitarilor.

utilitate f. folos.

utilizà v. a trage folos din ceva.

utilizabil a. care poate fi utilizat.

utopic a. ce ţine de utopie.

utopie f. 1. titlul operei lui Thomas Morus despre un guvern imaginar în care totul ar fi perfect; 2. *fig.* proiect imaginar.

utopist m. cel ce creează utopii, cel ce crede în ele.

utrenie f. slujbă de dimineaţă înainte de începutul liturghiei. [Slav. UTRŬNJA (din UTRO, dimineaţă)].

uţupină f. Munt. vită, dobitoc. [V. *oţopină*].

uvertură f. *Muz.* simfonie cu care se începe o operă.

uvraj n. operă literară (= fr. *ouvrage*).

uvrier m. lucrător, în special croitorii şi cismarii cari fac parte din trupele de administraţie (= fr. *ouvrier*).

uz n. 1. acţiunea şi dreptul de a uza. 2. întrebuinţarea ordinară a vorbelor, aşa cum se practică de majoritatea naţiunii *uzul e norma vorbirii, vorbă ieşită din uz*; 3. datină în genere adoptată: *uzuri nupţiale*; 4. experienţa societăţii, deprinderea bunelor maniere: *îi lipseşte uzul*.

uzà v. 1. a se servi, a face uz de; 2. a consuma prin întrebuinţare: *lampa uzează mult gaz*; 3. a strica prin multă uzare: *a uza repede încălţămintele*; 4 *fig.* a slăbi, a distruge: *necazurile l'au uzat* (= fr. *user*).

uzat a. 1. stricat de multă întrebuinţare: *haină uzată*; 2. slăbit de vârstă, de boală; 3. *fig.* comun, banal: *mijloc uzat*.

uzină f. stabiliment industrial care întrebuinţează maşini puternice.

uzitat a. obişnuit.

uzual a. de care cineva se servă obişnuit: *termeni uzuali*.

uzufruct n. *Jur.* dreptul de a se fo-

www.dacoromanica.ro

losi de venitul unei moşteniri sau de dobânzile unui capital, a căror proprietate aparţine altuia.

uzufructuar a. care dă numai folosinţa nu şi proprietatea. ‖ m. cel ce are un uzufruct.

uzură f. camătă.

uzurar a. cu uzură: *împrumutul uzurar.*

uzurpă v. 1. a pune mâna, cu de-a sila sau viclenește, pe averea, pe un titlu ce aparţine altuia; 2. *fig.* a obţine prin fraudă, fără drept: *a uzurpa numele de învăţat.*

uzurpaţi(un)e f. 1. acţiunea de a uzurpa; 2. rezultatul acestei acţiuni; 3. lucru uzurpat.

uzurpator m. cel ce uzurpă.

V

V m. a 22-a literă a alfabetului.

va v. 1. în loc de **vrea**: *va să zică*, adică; **mai va**, nu s'a sfârşit; 2. auxiliar al viitorului: *va face*; 3. particulă ce indică o stare nedeterminată: *cineva, ceva, cândva.* [V. *voi*].

vac n. V. veac: *spun bătrânii de când vacul* Pann; *trăiră vac de om nesupăraţi* Isp.

vacă f. femeiuşca taurului; **vaca Domnului**, coccinelă. [Lat. VACCA].

văcălie f. 1. cerc de coajă de arbore în jurul pietrelor de moară, împiedecând risipirea făinei; 2. colacul de lemn în jurul ciurului: *îl joacă cu vicleniе în ciur fără văcălie* Pann; 3. Mold. rondul unei pălării; 4. *Bot.* Mold. ciupercă din a cării carne se face iască, burete din care se fac dopuri. [Dial., Prahova, *văşcălie* (de moară), dintr'un primitiv *văşcă*, conservat de sinonimul Mold. *veşcă* (v. acest termen)].

vacant a. care nu e ocupat (vorbind mai ales de funcţiuni): *loc vacant.*

vacanţă f. 1. timpul cât un loc nu e ocupat: *vacanţa unei catedre*; 2. timp când şcoalele şi tribunalele nu funcţionează.

văcar m. păzitor de vaci.

văcărică f. plantă ce place vacilor *(Saponaria vaccaria).*

văcărit n. dare pe vitele cornute (dela 10 parale până la 66 de fiecare vită); birul cel mai greu, scornit în 1579 de Iancu Vodă Sasul, Domnul Moldovei, fu desfiinţat de Const. Vodă Racoviţă în 1763.

vacaţiune f. încetarea şedinţelor unui tribunal.

vaccin n. altoiu, virus dela ugerul vacilor ce are proprietatea de a feri de vărsat: *vaccinul a fost descoperit în 1796 de medicul englez Jenner.*

vaccinà v. a altoi de vărsat.

vaccinator m. medic care vaccinează.

vad n. 1. locul puţin adânc al unei ape unde se poate trece pe jos; 2. locul unde se poate clădi o moară sau o cârciumă şi unde ţăranii pot veni cu înlesnire dintoate părţile: **moara are vad**, e foarte cercetată, are mulţi muşterii; **a-şi face vad**, a răsbate; 3. fig. *a vremilor vad* Em. [Lat. VADUM].

vădană f. văduvă: *femeile vădane şi casele pustii* Al.

vădăni v. a rămânea văduvă (v. *sărăci*).

vadea f. termen de plată: *regula era, pentru poliţe, vadea de trei luni* Ghica. [Turc. VADÈ, termen].

vade-mecum n. 1. tot ce se poartă de obiceiu cu sine; 2. carte de cunoştinţe uzuale şi indispensabile, ce se poate purta cu sine.

vădi v. 1. a ieşi la lumină, a se face cunoscut: *o să se vădească nelegiuitul păcat* Pann; 2. a denunţa: *să nu mă vădeşti* Isp. [Slav. VADITI, a pârî, a bănui].

vădit a. şi adv. învederat.

vadră f. 1. găleată puţin adâncă: *puţ cu două vedre*; 2. măsură de capacitate pentru lichide în valoare de zece ocale (15 sau 13 litri): *vadră cu vadră face balerca* Al.; 3. vas mare, hârdău. [Slav. VIEDRO, urcior].

vădrărit n. od. dare pe vedrele de vin.

văduv a. şi m. 1. bărbat rămas fără soţie (prin moarte sau despărţenie); 2. *fig.* lipsit de: *oraş văduv de locuitori.* [Vechiu-rom. *văduu* (cf. Mold. *vădăoiu*, văduvoiu (Cr.) = lat. VIDUUS].

văduvă f. femeie rămasă fără bărbat (prin moarte sau despărţenie). [Vechiu-rom. *văduvă* = lat. VIDUA].

văduvi v. a rămânea văduv.

văduvie f. 1. starea văduvului sau a văduvei; 2. *fig.* dezolare: *ţara este 'n văduvie* Al.

văduviţă f. peşte gras, cu carnea foarte gustoasă, creşte peste un kgr. şi poate ajunge la 60 cm. lungime *(Idus melanotus).*

vag a. 1. care n'are margini fixe şi determinate: *spaţiu vag*; 2. *fig.* lipsit de preciziune, de soliditate: *răspuns vag.*

vagabond a. 1 care rătăceşte încoace şi încolo; 2. *fig* dezordonat, neînfrânat: *imaginaţiune vagabondă.* ‖ m. om fără domiciliu, fără mijloace de traiu.

vagabondà v. a fi vagabond.

www.dacoromanica.ro

vagabondaj n. starea de vagabond.
văgaș n. V. făgaș.
văgăună f. loc înfundat între două dealuri pe unde se scurg apele. [Origină necunoscută].
vagmistru m. sergent-major de cavalerie și artilerie, însărcinat a conduce administrațiunea unui escadron sau a unei baterii. [Rus. VAHMISTRŬ (din nemț. *Wachtmeister*)].
vagon n. trăsură cu cabine de cale ferată.
vagonet n. vagon mic întrebuințat în antreprize de lucrări.
vai! int. exprimă: 1. o durere, o părere de rău: *vai de cei învinși!* 2. un blestem: *vai și amar de tine!* 3. o anevoință: *cu chiu, cu vai!* 4. superlativul răului: *ostenit ca vai de el!* [Lat. VAE].
văicări v. a se văieta: *călugărițele se văicărau de focul ce le ajunsese* ISP. [Tras din *vai* printr'un intermediar *vaicăr*, analog lui *vaier*].
vaier n. Mold. vaiet: *un vaier care sufletul pătrunde* AL. [Tras din *vai*].
văierà v. a se văieta: *geme și se vaieră*].
vaiet n. acțiunea de a se văieta.
văietà a. a-și exprima durerea cu glasul jelitor: *plânge și se vaietă.*
vâj a. Tr. bătrân. [Ct. *ghiuj*].
vâj! int. ce imită sunetul valurilor sau al vântului în mișcare, [Onomatopee].
vâjâi v. 1. a urla, vorbind de vânt: *vâjâind ca vijelia* EM.; 2. a șuiera: *mii de bombe vâjâiau* AL.; 3. Banat, a bâzâi (de albine). [V. *vâj!*].
vâjâit n. urletul vântului.
vâjâitură f. vâjâit îndelungat.
vajnic a. 1. strașnic: *călduri vajnice;* 2. *fig.* important: *niște trebi vajnice a ocârmuirii* AL. [Rus. VAJNĬ, de greutate, însemnat].
vâjoiu n. avalanșă: *năvăli ca vâjoiul la munte* POP. [V. *vâj!*].
val n. 1. apă de mare, de râu sau de lac, agitată și ridicată de furtună: *corăbia mare și valuri mari o bat;* 2. prin analogie, ceeace seamănă valurilor: *pe valul pieptului* AL. *valurile verzi de grâne* EM. *lampele revarsă valuri lucitoare* BOL.; 3. *fig.* necaz, pâs: *omul e dator să lupte cu valurile vieții* CR.; a face cuiva val, a-l necăji, a-i pune piedici (cf. *învălui*); 4. turburare violentă: *aruncă țara în valuri noui* BĂLC. [Slav VALŬ, undă].
val n. 1. ceeace se înfășură și formează un sul: *val de pânză;* 2. massă cilindrică: *un val de iarbă, val de pământ;* 3. în tipografie, sulul la presă care alimentează literele cu cerneală. [Bulg. VAL, sul].
val n. 1. întărire militară de pământ pe care se ridică parapetul: *își întări tabăra cu valuri și șanțuri adânci* BĂLC.; 2. brazdă mare: *Valul lui Traian.* [Lat. VALLUM, ȘANȚ].
văl n. 1. bucată de pânză sau stofă ce servă a acoperi, a ascunde, a proteja; 2. bucată de stofă foarte ușoară cu care femeile își acopăr fața, capul; 3 *fig.* ceeace ascunde, ce împiedecă a cunoaște: *un văl des ne ascunde secretele naturei;* 4. aparență, pretext: *sub vălul amiciei..* [Lat. VELUM].
valabil a. care are valoare: bun, acceptabil.
vălătuc m. 1. val de lemn sau de fier pentru răsturnatul bulgărilor; 2. pl. colac de pământ sau lut, amestecat cu paie sau rogoz: *căsuța-mi era de vălătuci* CR. [Metatează din *tăvăluc*]. ‖ adv. de a vălătucul, rostogolindu-se.
vălătuci v. 1. a da cu vălătucul; 2. a clădi cu vălătuci: *bordeie vălătucite și lipite* ISP.
vălău n. Tr. jghiab. [Ung. VÁLU].
vălcan m. *Zool.* avat. [Slav. VLŬKŬ, lup: avatul e foarte răpitor, devoră peștii cei mici, de aceea e numit de pescari «lupul peștilor»].
vălceà f. vale mică între două dealuri. [Lat. *VALLICELLA = VALLICULA].
vâlced a. vânăt de lovituri. [Origină necunoscută].
valdrap n. cioltar: *un valdrap de mătase cusut numai cu fireturi* CAR. [V. *valtrap*].
vale f. 1. spațiu între doi munți; la vale, coborând muntele în jos, mai departe: *ce mai la deal la vale?* pentru ce atâta zăbavă sau șovăire? 3. *fig.* valea lacrimilor, pământul, în raport cu cerul [Lat. VALLIS]. V. calea-valea.
vălean a. și m. care locuește într'o vale: *ești tu fată de muntean sau copilă de vălean?* AL.
valeraș n. Mold. butoiaș. [Tras din *vălău*].
valeriană f. plantă numită vulgar *navalnic* (Munt.) și *odolean* (Mold.).
valet n. fante, în jocul de cărți: *zece galbeni pe valet* AL. (= fr. *valet*).
valeu! int. V. **aleu!**: *valeu, cumătră, talpele mele!* CR.
vâlfă f. fală v. **vâlvă**: *Vodă de a mea vâlfă m'a desbrăcat* AL.
valid a. *Jur.* care împlinește condițiunile cerute de lege: *contract valid.*
validà v. a face valid: *a validà o alegere.*
Validea f. nume dat de Turci mamei Sultanului domnitor: *Sultana Validea.*
validitate f. starea, calitatea celor va-

www.dacoromanica.ro

lide: *validitatea unui titlu, validitatea unei alegeri.*

valiu m. guvernatorul unui vilaiet: *m'am dus de am ţăcut vizită valiului* GHICA. [Turc. VALI, vicerege.].

valiză f. geantă: *cu valiza în spinare* AL. (= fr. *valise).*

valma f. confuziune: *periră 'n valma răsvrătitelor talazuri* || (de-a) 1. în comun; 2. într'un mod confuz. [Rus. VALOMŬ, cu duiumul, în massă (ca valurile mării)]

vălmăşag n. mare confuziune: *vălmăşag în lagăr* AL. [Derivaţiune analogică din *valmă*].

vălmăşeală f. vălmăşag: *mare vălmăşeală* NEGR.

valmeş adv. de a valma: *valmeş se răstoarnă cu o furie turbată* AL.

vălnic n. fota încărcată de alesături (în Oltenia). [Origină necunoscută].

valoare f. 1. cât preţueşte un lucru, o persoană: *un obiect fără valoare, un om de mare valoare;* 2. efect de comerţ, bilet de bancă (poliţă, acţiune, obligaţiune): *are în portofoliu valori pentru un milion;* 3. însemnarea justă a termenilor: *valoarea unei vorbe.*

valorà v. 1. a fi de un preţ oarecare: *stofa valorează o sută de lei;* 2. *fig.* a fi de un merit oarecare.

valorizà v. a da valoare.

valoros a. curagios, viteaz: *valorosul Domn* AL.

valos m. berbece scopit. [Origină necunoscută].

vals n. 1. un fel de danţ circular; 2. arie după care se joacă (= fr. *valse)*].

valsà v. a juca un vals.

valsator m. cel ce valsează.

valţ n. vals. [Nemţ. WALZER, (cf. *danţ)*].

văltoare f. V. vultoare.

valtrap n. cioltar de cavalerie uşoară. [Rus. VALTRAPŬ (din nemţ. *Waltrappe*).

vălţui v. a valsa.

vălturà v. a se învârti: *nobilii vălturau împrejurul laţurilor* BĂLC [V. *văltoare*].

vălug n. 1. prisnelul morii de vânt (în Oltenia); 2. fachie. [Tras din *val*].

vălurà v. a undula: *coama rumenelor zori vălura pe negrii nori* BOL. [Modelat după *undulà*].

văluros a. undulos: *cosiţă văluroasă.*

valută f. raportul valorii nominale a hârtiei-monede cu valoarea schimbătoare a cursului ei (= it. *valuta).*

valvă f. se zice de diferite părţi ale unei scoici, de bucăţile ce compun pericarpul unui fruct.

vălvă f. 1. (Banat) zină rea care locueşte în coprinsurile înalte ale atmosferei, pricinuitoare de uragane (şi uraganul însuş): ***Vâlva băii, zina minelor*** de aur din munţii Ardealului; 2. sgomot, faimă: *mare vâlvă se făcu în împărăţie, când se auzi de moartea împăratului* ISP.; 3. *fig.* fală, deşertăciune = **vâlfă**: *vâlva trufiilor* OD, *vâlva lumii e rîu cu 'nalte maluri* AL. [Vechiu-rom. *vlâhvă*, vrăjitor = slav. VLŬHVŬ, mag (de unde fiinţă magică şi, ca atare, ideea generală de «faimă» ce răspândeşte o asemenea fiinţă)].

val-vârtej a. repede ca un vârtej: *răsturnata-i val-vârtej oştile leite 'n zale* EM.

vălvătaie f. flacără mare. [V. *vălvoare*, influenţat de sinonimul *bobotaie*].

vălvoare f. V. vulvoare. [Dintr'un primitiv *vălvă*, flacără ce se agită (de origină necunoscută), de unde *vălvătaie, vălvoare, vălvoiu,* etc.].

vălvoiu a. şi adv. drept în sus (vorbind de păr): *părul vălvoiu.* [V. *vălvoare*].

valvulă f. *Anat.* membrană care, în vase şi în alte conducte ale corpului, dirijează lichidele într'un sens oarecare şi le opreşte de a reveni.

vamă f. 1. taxă pusă pe unele mărfuri la intrarea sau ieşirea lor dintr'o ţară: *drepturi de vamă;* vămile văzduhului, podurile peste 24 de ape ce (după credinţa poporului) sufletul străbate după moarte, până ajunge purificat în lumea cealaltă; 2. administraţiune însărcinată a percepe taxa de vamă; 3. biroul acestei administraţiuni. [Ung. VÁM].

vamal a. privitor la vamă: *tarife vamale.*

vameş m. 1. od. la Romani, strângător de dări; 2. capitolul din evanghelie unde se vorbeşte de vameşi (cei odioşi Evreilor) şi ziua când se citeşte: *Duminecа Vameşului;* 3. azi, cel ce percepe vama; fig. *somn, vameş vieţii* EM. [Tras din *vamă*].

vămeşie f. perceperea vămii: *bani de vămeşie* POP.

vampir m. 1. strigoiu, sugător de sânge; 2. *fig.* cel ce se îmbogăţeşte pe cale ilicită, pe spinarea poporului; 3. *Zool.* liliac mare din America de Sud.

vămui v. a percepe taxa de vamă.

van a. deşert, zadarnic: *cu mâna mea 'n van pe lume lunec* EM.

vână v. 1. a goni fiarele sălbatice spre a le prinde sau ucide; 2. *fig.* a urmări cu ardoare: *aţi vânat ţintă nebună* EM. [Lat. VENARI].

vână f. 1. canal mic ce readuce la inimă sângele distribuit de artere; 2. nerv de animal: *vână de bou;* 3. încheieturile genuchilor: *a şedea pe vine;* 4. dungă lungueaţă în lemn sau în marmoră:

www.dacoromanica.ro

5. locul unei mine unde s'află metalul sau mineralul; 6. *fig.* vână poetică, dispoziţiune naturală pentru poezie. [Lat. VENA].

vânat n. fiară ucisă sau prinsă la vânătoare spre a fi mâncată. [Lat. VENATUS].

vânăt a. albastru închis. [Lat. VENETUS, azuriu].

vânătaie f. semn vânăt pe piele (cauzat de lovituri).

vânătoare f. 1. acţiunea de a vâna şi efectul ei: *o vânătoare de lupi*; 2. vânat prins sau ucis; 3. ocupaţiune cu vânatul: *s'a dus la vânătoare.* [Lat (ARS) VENATORIA].

vânător m. 1. cel ce vânează, cui îi place vânătoarea; 2. pl. corp de trupe: *armata română numără douăzeci regimente de vânători.* [Lat. VENATOREM].

vânătoresc a. ce ţine de vânător sau de vânătoare.

vandalism n. faptă de Vandali: distrugere stupidă a monumentelor artei sau ştiinţei.

vanghelie f. *pop.* Evanghelie.

vanilie f. 1. fructul unei plante americane, cu teacă lungă şi subţire, cu miros foarte plăcut, întrebuinţată în medicină şi la cofetărie; 2. parfum extras din acest fruct.

vanitate f. deşertăciune: *vanitatea vanităţilor.*

vanitos a. plin de vanitate: *om vanitos.* ‖ m. cel ce se crede mai presus decât merită.

vânj m. 1. V. gânj; 2. pl. *Bot.* velniş (arbore cu frunze vânjoase). [Slav. VŎJE, tunişoară (din VĔJŎ, a lega)].

vânjol (vânzol) n. V. vânj. [Slav. VĔZLŬ, nod].

vânjoli (vânzoli) v. Mold. 1. a suci, a încovoia tare; 2. a agita, a răsbate: *legionarii au vânzolit limanurile mărilor* (VLAHUŢĂ); 3. a se lupta: *cu cine m'am vânjolit toată noaptea* CR. [Lit. a se suci ca un vânjol].

vânjos a. musculos, mlădios. [V. *vânj*].

vânos a. 1. plin de vine: *lemn vânos*; 2. viguros: *braţe vânoase*; 3. se zice de sângele negru care circulă în vine (în opoziţiune cu sângele roşu sau arterial). [Lat. VENOSUS].

vânt n. 1. mişcare mai mult sau mai puţin repede a aerului: *vânt uşor, tare*; de vânt, boală băbească, analogă cu *de dânsele*, şi cauzată de un vânt rău; instrumente de vânt, în cari sunetul se produce prin aerul introdus, *ca flautul, cornul*, etc.; 2. aer agitat prin un mijloc particular: *a face vânt cu o apărătaare*; a face vânt, a da drumul, a o lua la fugă; 3. fugă impetuoasă; *ţine telegarii să nu iea vânt* CR.; 4. aer în genere: *cine seamănă vânt, culege furtună* ISP.; a vorbi în vânt, în deşert; 5. *fig.* suflare: *de al patimilor vânt* GR. AL. *vântul cel sălbatic al durerii* EM.; 6. vânt turbat, uragan şi în special eterul sau regiunea cea mai înaltă a atmosferei unde (crede poporul) păsările turbează sau ameţesc recăzând pe pământ. [Lat VENTUS].

vânteş a. repede ca vântul: *cal vânteş* AL.

vântoaică f. volbură, furtună.

vântoase f. pl. 1. vârtej de vânt; 2. Mold. şi Tr. alt nume dat lelelor (cari se învârtesc repede ca vântul); *ţi-e frică de strigoi, de vântoase* AL. *aspra vâjăire a cumplitelor Vântoase* AL.

vântos a. repede ca vântul: *cu aripi vântoase* EM. [Lat. VENTOSUS].

vântrelă f. pânză de corabie: *luntrea cu ale ei vântrele spânzurate de catarg.* EM. [Alteraţiune din *vetrilă*, sub influenţa analogică a lui *vânt*].

vântuit a. 1. furtunatic; 2. *fig.* posomorît: *împăratul era cam vântuit* POP.

vânturà v. 1. a curăţa grânele scuturându-le de mai multe ori: *a vânturа grâul*; 2. *fig.* a curăţa: *să vânturе ca pleava oştirile duşmane* AL.; 3. a străbate repede: *ce vântură Europa cu spada veşnic goală* AL. [Lat. VENTULARE = VENTILARE].

vântură-lume m. aventurier.

vântură-ţară m. aventurier.

vânturatic a. *fig.* fluşturatic.

vânturătoare f. coş mare şi lat pentru vânturatul grânelor.

vânturător m. 1. cel ce vântură grâul; fig. *vânturător de fraze*; 2. aventurier.

vânzare f. 1. fapta de a vinde: *o casă de vânzare*; 2. *fig.* trădare pentru bani: *suflet de vânzare.* [Formă paralelă cu *vindere* (cf. *crezare* şi *credere*)].

vânzător m. 1. cel ce vinde; 2. *fig.* trădător: *Iuda vânzătorul.*

vânzoli v. V. vânjoli.

văpăi v. a scoate văpăi: *un foc de surcele văpăia pe vatră* OD.

văpaie f. flacără mare: *focul arde cu văpaie*; fig. *văpăi de ochi sălbatici* AL [Dintr'un primitiv *vapă*, conservat în vechea italiană şi în albaneză].

văpăiere f. flăcărare: *cea din urmă văpăiere a candelei* OD.

văpaiţ n. V. opaiţ.

vapel n. volan: *rochie cu vapeluri.* [Origină necunoscută].

vapor m. 1. abur: *vapori de apă, vapori de iod*; 2. aburi de apă întrebuinţaţi ca putere motrice: *prima maşină propriu-zisă cu vapori a fost con-*

www.dacoromanica.ro

struită în 1767 de mecanicul englez James Watt. ‖ n. corabie pusă în mișcare cu vapori: *a pornit cu vaporul.*

vaporiză v. a (se) preface în aburi.

vaporizare f. transformare în vapori.

vaporizator n. aparat ce transformă apa în vapori.

vaporos a. **1.** aburos; **2.** *fig.* vag, nehotărît: *stil vaporos.*

văpsea (vopsea) f. coloare. [Tras din *văpsi*].

văpseală (vopseală) f. **1.** coloare; fig. *(soarele) întinzând pe cea câmpie o văpseală purpurie* AL.; **2.** substanță de văpsit. [V. *văpsea* (cf. *boială* din *boia*)].

văpsi (vopsi) v. a zugrăvi, a acoperi cu colori: *a văpsi uși, ferestre.* [Gr. bizantin ἔvαpσα (aorist din vάπτο, a înfinge, a văpsi)].

văpsitor (vopsitor) m. cel ce vopsește, zugrav.

var n. protoxid de calciu ce se extrage din pietrele calcare supuse la o mare căldură: **var stins**, care a absorbit apă; **var nestins**, așa cum iese din cuptor adică lipsit de apă; **var alb**, apa în care s'a dizolvat varul; **var hidraulic**, amestecat cu argilă. [Slav. VARŬ].

văr m. copilul fratelui sau al surorii: *văr primar.* [Lat. (CONSOBRINUS) VERUS, lit. (văr) adevărat = văr bun].

vară f. anotimp coprins între primăvară și toamnă, începe la 22 Iunie și se sfârșește la 22 Septemvrie. [Macedo-rom. *veară* = lat. VERA, pl. primăvară].

vară f. fiica fratelui sau a surorii: *vară bună.* [V. *văr*].

vărar m. cel ce fabrică și vinde var.

vărărie f. locul unde se vinde var.

văratic a. de vară: *umplu aerul văratic de mireasmă și ninsoare* EM. ‖ n. locul unde vitele pasc vara și plata pentru pășunatul lor.

varcă f. luntre de pescar (se aude în Tutova, Constanța). [Gr. mod. VARKA. barcă].

vârcolac m. pl. **1.** oameni-lupi cari, după credința poporului, înghit soarele și luna în timpul eclipselor: *vârcolacul se lățește sus pe lună ca un nor* AL. *vârcolacii serei ce chiar din lună pișcă* BOL.; **2.** strigoi făcuți din copii cari au murit nebotezați. [Bulg. VRŬKOLAK, vampir (din slav. VRŬKODLAKŬ, lit. lup PĂROS); eclipsele de lună poporul le consideră ca opera vârcolacilor sau a monștrilor umani sub forma animală].

vârcoli v. a se svârcoli: *se vârcolia în brațele mele* NEGR. [Tras din *vârcol*, învârtejire: origină necunoscută].

vardă f. casă de gardă. [Ung. VARDA, cetățue].

vărdarę f, gheonoaie cu pene verzi

vardist m. *pop.* gardist.

varec n. plantă marină din fam. algelor, crește pe stânci și marea o aruncă pe coaste: varecul servă la îngrășatul pământului, iar uscat se întrebuințează pentru împachetat și pentru facerea saltelelor.

vârf n. **1.** partea de sus, partea cea mai ridicată: *vârf de munte*; **2.** extremitate: *vârful nasului, degetelor*; **3.** margine: *plin cu vârf.* [Vechiu-rom. *vrâh* = slav. VRUHŬ].

vârfui v. **1.** a pune la vârf: *pe culmea vârfuită cu o neagră buturugă* AL.; **2.** a umplea și îndesa cu vârf. *să-l umplu, să-l vârfuesc* PANN.

vargă f. **1.** ramură subțire, lungă și mlădioasă: *tremura ca vargă*; **2.** prin analogie: *vergi de fier*; fig. *varga lui D-zeu*; **3.** nuiele de bătut (mai ales pe soldați); **4.** linie colorată mai îngustă sau mai lată: *materie cu vergi*; **5. varga ciobanului**, plantă spinoasă, crește pe lângă drumuri și în locuri inculte *(Dipsacus silvestris).* [Macedo-rom. *veargă* = lat. VIRGA].

vărgat a. cu vergi sau dungi: *rochie vărgată.* [Lat. VIRGATUS].

vărghie f. Mold. bârnă. [Origină necunoscută].

vâri v. a (se) băga afund. [Slav. VRĬETI, a pune înăuntru].

varia v. **1.** a (se) schimba; **2.** a da forme diferite.

variabil a. **1.** care se schimbă des: *timp variabil*; **2.** se zice de vorbele a căror dezinență variază după raportul gramatical. ‖ n. timp nesigur indicat de barometru.

variabilitate f. dispoziție de a varia.

variantă f. formă diferită a aceluiaș text.

variat a. care prezintă varietate.

variați(un)e f. **1.** schimbare; **2.** ornamente adaose la un motiv muzical.

varietate f. **1.** starea celor compuse din părți diferite: *varietatea colorilor*; **2.** se zice de diferențele cari, în aceeaș specie de animale sau de plante, disting pe indivizi unii de alții; **3.** titlul unor colecțiuni ce conțin fragmente despre subiecte diferite: *Varietăți literare.*

variolă f. vârsat, boală contagioasă, caracterizată prin o erupțiune de bubulițe cari cauzează mare durere: *vaccinarea previne variola sau atenuează efectele ei.*

variu a. felurit: *cunoștințe varii.*

vârlan m. *Zool.* grindel. [Cf. *vârlugă*].

vârlog n. plasă de pescuit. [Tras din *vârli=svârli:* sac ce se aruncă în apă].

vârlugă f. V. svârlugă,

www.dacoromanica.ro

varniță f. cuptor în care se arde varul. [Slav. VARNĬTA].

văros a. calcar: *pământ văros.* [V. *var*].

vărsà v. (activ) 1. a răsturna și a face să curgă: *a vărsat paharul:* 2. a răspândi: *tiranul a vărsat sânge nevinovat;* 3. a depune o sumă într'o cassă: *a vărsat bani;* 4. (poetic) a revărsa: *Doamna mărilor și a nopții vărsă liniște și somn* EM. *(a nopții vărsă regină) vărsă 'n calea noastră dulcoasa lumină* AL.; 5. a vomita, a scoate prin gură: *a vărsa sânge;* 6. a scoate afară: *Etna vărsă flacări;* 7. *fig.* a descărca: *a-și vărsa mânia, necazul.* ‖ (reciproc) 1. a curge în, a se precipita (vorbind de cursuri de apă): *Oltul se varsă în Dunăre;* 2. (poetic) a năvăli în torente: *mult se varsă Turcii pe acest pământ.* [Lat. VERSARE, a întoarce, a clăti (spre a face să curgă); v. *turnà*].

vărșă f. Mold. V. vârșie.

vărsare f. 1. acțiunea de a (se) vărsa: *vărsarea laptelui, vărsare de sânge;* 2. (poetic) revărsare: *cu vărsarea serei un străin sosi* BOL.

vărsat n. 1. vomitare: *doftorie de vărsat;* 2. numele popular al variolei: erupțiune de bubulițe.

Vărsător m. unul din cele 12 semne ale zodiacului, între Capricorn și Pești.

vărsătură f. vărsat continuu.

vârșie (vârșă) f. coș mai mare din nuiele de răchită de prins pești mari: *se sbăteau ca peștii în vârșă* CR. [Serb. VRŠA].

vârșog n. partea dela gura vârșiei ce-i întoarsă înăuntru.

vârstă f. 1. durată obișnuită a vieții: *(un nume) să treacă peste vârste și peste ani să sboare* GR. AL.; 2. timp scurs dela nastere: *omul e major dela vârsta de 21 ani;* 3. epocă a vieții: *cele patru vârste ale omului sunt: copilăria* (0—15 ani), *junețea* (15—25 ani), *maturitatea* (25—55 ani) *și bătrânețea;* cele patru vârste ale lumii (vârsta de aur, de argint, de aramă și de fier), perioade poetice în răstimpul cărora se crede că oamenii au fost din ce în ce mai puțin virtuoși și mai puțin fericiți; vârsta de piatră, de bronz, de fier, epoce preistorice caracterizate prin uzul instrumentelor de piatră, apoi de bronz și în fine de fier: 4. bătrânețe: *e un om în vârstă;* 5. dungă, vargă. [Mold. *vrăstă* = slav. VRŬSTA, etate, rang, linie].

vârstat a. cu vârste, vărgat.

vârstnic a. și m. adult, major. [Mold. *vrăstnic* = slav. (sŭ)VRŬSTĬNIKŬ, de aceeaș vârstă].

vârstnicie f. maiorat.

vârte-cap m. *Zool.* Buc. cap-întorătură.

vârtecuș n. învârtire continuă. V. ineluș

vârtej n. 1. sensuri tehnice: a) unealtă de ridicat poveri sau de strâns doage: b) lemnul pe care se razimă carul și care se învârtește ținând drept corpul carului; 2. sensuri generalizate: a) vânt impetuos care suflă învârtindu-se; b) apă ce se mișcă învârtindu-se; c) *fig.* agitațiune toarte mare: *vârtejul afacerilor;* d) boală de amețeală la oi; e) rotunjirea urechii în vârf la vite. [Slav. VRŬTEJĬ, surup]. ‖ adv. ca un vârtej: *caii sbor vârtej, răpiți de vânt* AL.

vârteji v. a întoarce în toate părțile: *a vârteji ochii.*

vârtelnic a. care se învârtește: *sucind fusul vârtelnic* AL.

vârtelniță f. unealtă cu care se dapănă tortul după ce s'a spălat. [Slovean VRETENITA, mosor].

vârtop n. 1. văgăună de munte: *umpleau crângurile și toate vârtoapele* POP.: 2. loc înfundat cu gropi cari împiedică scurgerea apelor, [Mold. *hârtoapă*, vechiu-rom. *vârtop*, peșteră («*vârtop* de tâlhari», Coresi)=slav. VRŬTŬPŬ, cavernă].

vârtos a și adv. tare, viguros: *piatra e vârtoasă, brațe vârtoase;* mai vârtos, mai cu seamă. [Abstras din *vârtute*].

vârtoșie f. vigoare: *vârtoșie trupească* OD.

vârtute f. tărie fizică. [Lat. VIRTUTEM, vigoare].

vărui v. a spoi cu var.

vârv n. Mold. V. vârf.

vârvar a. și m. barbar: *taci, varvarule!* AL. [Gr. mod.].

vârvăr n. Mold. țăpoiu mare la clădirea stogului. [Tras din *vârv*].

Varvara (Sfânta) f. V. Barbura.

varvaric m. haiduc, cu mustățile lungi și groase: *cu mustăți de varvaric cum stă bine la voinic* POP. [Gr. mod. VARVARIKÓS, barbar].

varvarie f. barbarie: *au pătimit toate vărvăriile din partea lui* AL.

varză f. plantă alimentară, formează, înainte de înflorire, o căpățână solidă albă sau roșie *(Brassica oleracea).* [Vechiu-rom. *vearze*, verdețuri, legume=lat. VIRIDIA (sens restrâns în limba modernă la o anumită legumă)].

vărzare f. Mold. plăcintă cu varză bine fiartă și prăjită în untdelemn și ceapă (vărzările se fac prin posturi și pe la ajunuri): *de plăcinte râde gura, de vărzare și mai tare* CR.

vârzob m. 1. (Banat) doagă însforată

www.dacoromanica.ro

pe care se usucă brânza; 2. pl. cerc de lemn împletit la mijloc cu sforicele spre a putea umbla pe zăpadă. [V. *hârzob*].

vas n. 1. obiect de pus lichide, fructe, flori, parfumuri. sau spre a servi de ornament; 2. butoiu: *un vas de vin*; 3. tot ce servă pentru uzul mesei, ca strachini, farfurii, etc.: *vase de bucătărie*; 4. bastiment de navigat: *cârmaci molatici vasul duc spre stâncă* Bol.; 5. *Anat.* se zice de canalurile în cari circulă diversele fluide ale corpului uman. [Lat. VAS].

vasal m. 1. cel ce depindea de un senior, dela care ținea un feud; 2. *fam.* persoană dependentă de cineva, de ceva.

vasalitate f. condițiune de vasal.

vâsc n. arbust totdeauna verde, plantă parazită pe ramurile multor arbori (meri, peri, stejari) din ale cărui bobițe albe se prepară cleiul de prins păsări *(Viscum album): druizii atribuiau vâscului o virtute fecundătoare și-l culegeau în fiecare an cu mare solemnitate.* [Lat. VISCUM].

vâscos a. cleios, lipicios. [Lat. VISCOSUS].

vascular a. privitor la vasele corpului: *țesătură vasculară.*

Vasilache f. jocul păpușilor (după numele paiaței).

vasilcă f. căpățână de porc, împodobită cu panglici, flori și verdețuri, cu care țiganii colindă la St. Vasile; fig. *împodobită ca o vasilcă*, într'un mod ridicul. [Scurtat din *Vasilică*, nume frecvent de țigan].

vasilian a. ce ține de Vasile-Lupu: *școala vasiliană din Iași.*

Vasilică m. 1. V. Vasilcă; 2. unul din numele date necuratului.

Vasilicale f. pl. compilațiune greacă a dreptului roman, începută de împăratul Vasile I (870): *Vasilicalele* sau *Legile împărătești* fură la noi în vigoare până la publicarea Codicilor lui Caragea și a lui Calimah (1817). [Gr. mod.].

vasilisc m. V. bazilisc: *vasiliscul cel cu ochii fermecători* Cr. [Gr. mod.].

văslă f. lopată de mânat o corabie. [Slav. VESLO].

văslaș m. cel ce vâslește.

văsli v. a mâna corabia cu vâsle.

vast a. 1. care este de o foarte mare întindere: *șesuri vaste; bogăția cea splendidă și vastă* Em.; fig. *proiecte vaste*; 2. care îmbrățișează multe lucruri: *spirit vast.*

vastitate f. caracterul celor vaste.

vată f. bumbac dărăcit și mătăsos ce servă a căptuși haine, plapome, etc. [Nemț. WATE].

vătaf m. (pl. *vătași*) 1. cioban care păzește stâna: *cu nouă ciobani și cu vătaful zece* Pop.; 2. mai mare peste: *unde nu este pisică, șoarecii vătaf ridică* Pann; 3. îngrijitor de curte domnească sau de moșie boierească: *împăratul avea un vătaf de curte* Pop.; 4. inspector de țigani: *(vătaful) veni cu gârbaciu îndată și-i goni pe toți la cort* Pann; 5. conducătorul celor ce prepară festivitățile unei nunți țărănești; 6. sensuri arhaice: a) căpitan peste cinci sute de oșteni (numit în urmă ceauș): *vătaf de aprozi, de vânători* Bălc.; b) subprefect de plaiu (în opoziție cu zapciu): *vătașii plaiurilor și zapcii plășilor.* [Turc. VATTAS, cioban: variantele *vătaf, vătah, vătav, vătaș, vătaj*, sunt deduse din pl. *vătași*; termen primitiv pastoral, sinonim cu *baciu*, apoi generalizat pentru căpetenie în genere (și în special militară)].

vătăjesc v. ce ține de vătaf: *glume vătăjești* Al.

vatale f. pl. V. bătează: *vatala de sus și de jos.* [Bulg. VATALI].

vătăm n. rană: *iarbă de vătăm.* [Tras din *vătămă*].

vătămă v. 1. a răni; 2. *fig.* a face rău, a aduce pagubă. [Macedo-rom. *vătămă*, a ucide = lat. VICTIMARE, a înjunghia].

vătăman m. Mold. sătean fruntaș, ajutor de primar (într'un sat): *paznicul, vătămanul și câțiva nespălați de mazili* Cr. [Rut. VATMANŬ, căpitan (v. *ataman*)].

vătămare f. acțiunea de a vătăma și rezultatul ei: 1. leziune; 2. *fig.* prejudiciu.

vătămat a 1. stricat: *oastea vătămată* Al.; 2. *fig.* lezat: *parte vătămată*; 3. atins de hernie.

vătămătoare f. sau *iarbă de vătăm.* frumoasă plantă de nutreț cu proprietăți vulnerare *(Anthyllis vulneraria).*

vătămător a. 1. care vatămă; 2. *fig.* păgubitor.

vătămătură f. surpătură, hernie.

vătaș m. V. vătaf: *vătaș de plaiu, vătaș de țigani.*

vătășel m. 1. Munt. a) comisar de cartier: *vătășel de mahala a plecat a colinda* Pann; b) gardian de noapte; c) curier rural; 2. Mold. a) slujbaș la primărie; b) vornicel de nuntă și bățul împodobit ce poartă.

vătășie f. 1. căpitănie: *vătășie de vânători* Od. *vătășia călărașilor de Țarigrad* Bălc.; 2. subprefectură: *o vătășie de plaiu sau o sămeșie* Ghica. [V. *vătă*].

vatră f. 1. locul unui cuptor unde arde focul; 2. *fig.* locuință statornică: *țigan de vatră*; **vatra satului**, locul pe

www.dacoromanica.ro

care stă satul și împrejurimile lui; 3. jghiabul teascului [Albanez VATRĂ].

vătraiu n. 1. lopățică de sgândărit focul; *fig.* traiu cu vătraiu, viață cu certuri continue; 2. pl. lambele carului dintr'o singură bucată de fier. [Tras din *vatră*].

vătraș m. țigan de vatră, stabil, boieresc sau mânăstiresc.

vătui v. a căptuși cu vată.

vătuiu m. 1. ied de un an; 2. puiu de iepure: *vătuiul ce sbughia din iarbă* CD. [Lat. *VITULEUS (din VITULUS, viței].

văvedenie f. V. ovidenie.

vavilonie f. *fig.* mare confuziune. [Aluziune la amestecul limbilor din Vavilon sau Babilon].

vax n. negreală de lustruit încălțămintele. [Nemț. WACHS].

văxui v. a da cu vax.

văxuitor m. cel ce văxuește.

văz n. 1. simțul vederii prin care distingem colorile și formele: *sburând cum sboară văzul din ochii omenești* AL.; 2. organul însuș: *i-a luat văzul.* [Abstras din *vedea*].

vază f. 1. vedere; 2. *fig.* autoritate, considerațiune: *om cu mare vază.* [Tras din *văz*].

văzut n. vedere: *cu văzutul ce întâlniu?* AL. ‖ a. cu vază: *e om văzut în partea locului* CAR.

văzdoagă f. 1. Mold. Tr. garoafă; 2. pl. plantă odorantă cu tulpina ridicată și robustă, florile galbene, cultivată ca ornament *(Tagetes erecta).* [Cf. *bâzdoagă*].

văzduh n. aer: *ciocârlia cea voioasă 'n văzduh se legăna* NEOR. [Slav. VŬZDUHŬ].

veac m. și n. (pl. veci și veacuri) f. 1. eternitate: *de veci, în vecii vecilor;* 2. secol: *descoperirile veacurilor;* 3. epocă istorică: *veacul de mijloc;* 4. viață de om: *acolo își petrece veacul.* [Slav. VIEKŬ, eternitate].

vearbă f. Mold. mănunchiu din trei fire de cânepă: *o jărghiuță are zece vearbe.* [Și *ghearbă*, origină necunoscută].

vecernie f. slujbă de seară. [Slav. VEČERĬNĬA (din VEČERŬ, seară)].

vechil m. 1. advocat: *și-au tocmit un vechil, ca să le apere dreptul* NEOR.; 2. mandatar, om de încredere: *a lua moșia dela vechilul d-sale* AL. [Turc. VEKIL].

vechime f. starea celor vechi; 2. prioritate de admitere într'un corp, într'o companie; 3. vorbind de lucruri ce timpul le-a făcut să se strice; 4. vreme veche: *în vechime, din vechime.*

vechitură f. lucru vechiu.

vechiu a. 1. care există de mult timp: *un vechiu prieten, vin vechiu, obiceiu vechiu;* 2. uzat: *haine vechi.* [Lat. VETULUS].

vecie f. eternitate: *pentru vecie.* [V. *veac*].

vecin m. 1. cel ce stă, cel ce locuește lângă altul: *are vecini buni;* 2. șerb, în Moldova (numit în Muntenia rumân): *piară orice proclet, țăran, vecin, stăpân!* AL. *ridică de prin sate toți vecinii cu gloata* OD. [Lat. VECINUS; sensul 2 revine la «(țăran) *vecin*», adică pământean, lit. locuitor învecinat (sens deja familiar latinității medievale)]. ‖ a. învecinat: *țările vecine.*

vecinătate f. 1. proximitatea unei localități, a unei persoane, a unui lucru în raport cu altul; 2. vecinii, locurile vecine; 3. od., în Moldova, șerbie. [Lat. VICINITATEM].

vecinic (veșnic) a. etern: *viața vecinică.* [Tras din slav. VIEČĬNŬ, etern].

vecinicie f. eternitate; *stea pierdută 'n neagra vecinicie* AL.

vecui v. a trăi un timp îndelungat: *națiile ce vecuiau în aceaș țară* BĂLC. [V. *veac*].

vedeà v. (activ) 1. a primi imaginile obiectelor prin organul ochilor: *a vedea limpede;* a vedea lumina, a se naște (un copil), a se publica (o carte); văzând cu ochii, într'un mod sensibil: *crește văzând cu ochii;* 2. a asista, a fi martur la: *a vedea o bătălie;* 3. a vizita: *vino de mă vezi;* 4. a-și da seama, a înțelege: *văd eu unde vrei s'ajungi; vezi bine,* așa e, negreșit; 5. a judeca, a examina: *vezi dacă e bine;* 6. a băga de seamă: *vezi să nu o pățești.* ‖ (neutru) a se ocupa, a îngriji de: *a vedea de casă, de copii* ‖ (reciproc) 1. a fi văzut: *a se vedea în oglindă;* 2. a se vizita: *ei se văd rar;* 3. a se putea vedea: *acest far se vede de departe;* se vede că, pare că; 4. a avea aerul, a arăta: *nu e așa prost cum se vede.* [Lat. VIDERE].

vedenie f. viziune. [Slav. VIDĬENĬE].

vedere f. 1. acțiunea și facultatea de a vedea; 2. organul vederii: *luminează de-ți fură vederile, a peri din vedere;* 3. privirea însăș: *la vederea inimicului;* 4. considerațiune: *a avea în vedere, a trece cu vederea;* 5. întindere de loc cât se poate vedea: *de sus din turn e o vedere măreață;* 6. tablou sau desen ce reprezentă un oraș, un edificiu, etc; 7. *fig.* scop propus: *are vederi ambițioase.*

vedetă f. sentinelă de cavalerie.

vegetà v. 1. a se nutri și crește (vorbind de vegetale); 2. *fig.* a trăi în inacțiune sau într'o stare mizeră.

www.dacoromanica.ro

vegetal a. 1. privitor la plante: *regnul vegetal;* 2. care provine, care e tras din plante: *substanțe vegetale;* pământ vegetal, propriu vegetațiunii. ‖ n. plantă, arbore, tot ce crește prin vegetațiune.

vegetarian m cel ce s'abține cu desăvârșire de a mânca carnea animalelor.

vegetarianism n. sistemă de alimentare în care nu se obișnuește decât vegetale.

vegetați(un)e f. 1. acțiunea de a vegeta; 2. desvoltarea vegetalelor; 3. *fig.* starea celui ce duce o vieață inertă, obscură; 4. (colectiv) arbori, plante; o *vegetațiune puternică.*

vegetativ a. 1. care produce o vegetațiune; 2. *fig.* vieață vegetativă, funcțiuni comune animalelor și vegetalelor, ca nutriținea.

veghe f. 1. fapta de a veghia: *țăclie de veghe pe umezi morminte* Em.; 2. starea celui treaz: 3. partea nopții în diviziunea celor antici: *Romanii împărțiau noaptea în patru veghi.* [Lat. VIGILIA].

vegheat a 1. deștept, treaz: *le ținea mintea vegheată;* 2. *Jur.* vădit: *nimeni nu poate ți arestat afară de cazul de vină vegheată;* faptă vegheată, flagrant delict.

veghere f. 1. acțiunea de a veghia; 2. starea celui ce veghiază; 3. *fig.* mare atențiune; 4. pl. silință mare și îndelungă la studii, la o producțiune a minții.

veghetor m. cel ce veghiază.

veghià v. 1. a nu dormi noaptea (sau o parte a nopții), a rămânea treaz: *a veghea târziu;* 2. a fi de pază; 3. *fig.* a lua seama, a fi cu luare aminte. [Lat. VIGILARE].

veghiu n. (poetic) veghere: *te voiu urmări, vrăjmașe, cu aprigul tău veghiu* Al.

vehement a 1. cu o putere foarte mare, impetuos; 2. *fig.* care are căldură și energie: *orator vehement.*

vehemență f. mișcare impetuoasă, violență.

vehicul n. 1. mijloc de transport, pe uscat sau pe apă; 2. ceeace servă a conduce, a transmite: *aerul e vehiculul sunetului;* 3. *fig.* ceeace servă a propaga: *tiparul e cel mai bun vehicul al cugetării.*

vel a. od. (invariabil) mare, epitet alăturat pe lângă ranguri boierești: *Vel Armaș, Vel Clucer; pitacul domnesc prin care îl numia Vel Cămăraș* Fil. (Slav. VELII).

velă f. pânză de corabie: *printre valuri a navei velă* Em.

veleat n. 1. data anului (arhaism); 2. *fig.* termenul vieții: *ți-a sosit veleatul* Pop. [Slav. VŬ LĚTO, în timp (formulă adverbială devenită nume substantiv)].

veleitate f. voință slabă și fără efect, dorință trecătoare.

velin n. piele de vacă, preparată mai subțire și mai netedă ca pergamentul: *manuscris pe velin.* ‖ a. *hârtie velină,* foarte albă și lucioasă.

velință f. scoarță de lână, covor țărănesc. [Serb. VELENȚA, covor multicolor, primitiv covor de Veneția].

velit a. 1. mare, de primul rang: *eu, boier velit, să plătesc capitație!* Al; 2. fruntaș: *niște veliți Poloni din avangardă* Bălc. [Formă grecizată din *vel*].

velniș m. soiu de ulm cu florile atârnate în jos și dispuse în umbele *(Ulmus effusa).* [Cf. *vânj*].

velniță f. Mold. povarnă: *de când s'au înmulțit velnițele* Al. [Rut. VINNIȚIA (lit. pivniță)].

velnițar m. Mold. povarnagiu.

velociped m. aparat purtat pe roate care se pune în mișcare cu picioarele.

velocipedist m. cel ce umblă cu velocipedul.

velodrom n loc de alergat cu velocipedul.

venal a. 1. care se vinde, ce se vinde: *funcțiune venală;* valoare venală, cea comercială; 2. *fig.* care își vinde conștiința, care lucrează numai din interes.

venalitate f. caracterul celor venale.

vendetă f. ură ce există în Corsica între două familii și care produce răsbunări.

venerà v. a avea veneratiune pentru cineva sau ceva.

venerabil a. demn de veneratiune: *om venerabil.* ‖ m. prezidentul unei loje masonice.

veneraț(un)e f. respect religios.

venetic a. od. venețian (vorbind în special de monede): *covorul era semănat cu galbeni venetici* Od. ‖ m. 1. galben de Veneția (în valoare de cinci lei vechi): *sau că-i l'oiu cumpăra de trei ori cu venetici, venetici de câte cinci* Pop.; 2. azi, străin (în sens rău): *un venetic pripășit în țara Moldovei* Al. [Vechiu-rom. *Venetic,* Venețian («țara Morelii ce o țineau *Veneticii*», Neculcea) =gr. bizantin VENETIKÓS, venețian: de unde, apoi, străin (cf. *litfă*)].

venghercă f. Mold. un fel de ghebă mai puțin largă ce flăcăii deleni o poartă mai mult la zile de sărbătoare: *o venghercă de postav negru.* [Pol. WENGHIERKA, unguroaică și ghebă ungurească: cf. *polcă, polcuță*].

veni v. 1. a se mișca dela un loc spre

www.dacoromanica.ro

cel ce vorbește sau cu care se vorbește: *aștept să vie;* **2.** a sosi, a veni pe neașteptate: *a venit aseară, îi vine leșin;* **3.** a se ridica, a ajunge: *apa vine până aici;* **4.** a deriva: *această vorbă vine din greceşte;* **5.** *fig.* a trece prin minte: *ce îi vine lui, îi vine să se ducă;* **6.** a fi afectat: *îi vine fiori, îi vine greu;* **7.** a se potrivi: *pălăria îi vine bine, nu-i vine la socoteală.* [Lat. VENIRE].

venin n. **1.** fiere: *varsă venin;* **2.** otravă conținută în corpul unor animale: *venin de viperă;* **3.** principiu contagios al unor boale: *veninul turbării;* **4.** *fig.* răutate ascunsă: *veninul calomniei.* [Lat. VENENUM].

veninos a. **1.** plin de venin (vorbind de animale): *scorpie veninoasă;* **2.** *fig.* răutăcios: *gură veninoasă.* [Lat. VENENOSUS].

venire f. acțiunea de a veni.

venit n. **1.** fapta de a veni: *bun venit!* **2.** ceeace produce anual o moșie, un capital, un post, etc.

ventilà v. a împrospăta aerul cu ajutorul ventilatoarelor.

ventilaţi(un)e f. acțiunea de a ventila.

ventilator n. **1.** aparat ce servă a împrospăta aerul într'un loc închis (spital, corabie, uzină); **2.** mașină de rotațiune menită a produce un curent de aer continuu spre a alimenta focul unui cuptor.

ventriculă f. *Anat.* cavitate particulară unor organe: *ventriculele inimei, ventriculele creierului.*

ventrilică (ventricea) f. plantă cu proprietăți vulnerare *(Veronica).* [V. *vetrice* și *vintre*].

ventriloc m. cel ce vorbește în așa chip, că vocea pare a ieși din pântece.

ventuză f. **1.** pâhărel de sticlă ce s'aplică pe piele și în care se face vidul spre a ridica epiderma și a produce o iritațiune locală; **2.** organ particular unor animale, ca *lipitoarea* (= fr. *ventouse).*

veracitate f. ținerea la adevăr și calitatea celor adevărate.

verandă f. galerie ușoară pe fațada unei case.

verb n. vorbă gramaticală ce exprimă starea sau acțiunea subiectului și care se conjugă după moduri, timpuri, persoane și numere: *verb activ, neutru, reciproc.*

verbal a. **1.** rostit din gură, iar nu dat în scris: *promisiune verbală;* **2.** *Gram.* propriu verbului, ce provine dela un verb: *adiectiv verbal.* V. proces.

verbină f. plantă cu florile mici lilà deschise *(Vervena).* [Indirect din lat. VERVENA].

verde a. **1.** care este de coloarea ierbei și a frunzelor de arbori; verzi si uscate, fleacuri, nimicuri; **2.** se zice de plantele cari au încă sevă: *arbore totdeauna verde;* lemn verde, care nu și-a pierdut încă umezeala de când s'a tăiat; **3.** *fig.* care are vigoare: *moșneag încă verde;* **4.** se zice de vârsta tinereților comparată cu verdeața primăverii. [Vechiul-rom. *vearde* = lat. VIRIDIS]. ‖ adv. cu francheță, hotărît: *a răspunde verde.* ‖ n **1.** coloare verde: *verdele nu supără ochii;* **2.** spatie (în jocul de cărți): *craiu de verde.*

verdeață f. **1.** coloare verde a ierbei, a plantelor, a frunzelor: *verdeața câmpului;* **2** iarba, plantele și frunzele înseși: *se culcă pe verdeață;* **3.** pl. verdețuri, plante potagere ale căror frunze se mănâncă, ca *spanacul, cicoarea,* etc.

verdeț m. *Zool.* boiștean (după spinarea-i verde ca iarba).

verdict n. **1.** *Jur.* declarațiunea juriului, rezultatul deliberațiunii sale; **2.** *fig.* opiniune dată într'o materie oarecare.

verduncă f. varietate de struguri (numită astfel după coloarea lor verzie).

veresie f. *pop.* credit: *mănâncă pe datorie, bea pe veresie.* [Turc. VERESI, negoț pe credit].

verg n. prăjină dealungul catartelor unei corăbii spre a susține pânzele (=fr. *vergue).*

vergea f. **1.** vargă mică; **2.** vargă de încărcat o pușcă. [Lat. *VIROELLA=VIROULA].

vergel n. Tr. petrecere cu joc a tinerilor la Crăciun. V. vergelat.

vergelat n. ghicirea viitorului cu ajutorul unor vergele (ori cu linte, bobi, oale) în noaptea spre sfântu Vasile, spre a afla cele ce se vor întâmpla în cursul anului.

vergin a. virginal: *cu surâsul blând vergin* EM.

verginà f. fecioară: *verginele 'n apă intrat-au cu sfială* AL.

vergur a. *fig.* neatins: **1.** nelucrat: *pământ vergur;* **2.** netăiat: *pădure vergură.* [Tras din *vergură*].

vergură f. **1.** fecioară: *o cunună de vergură* BOL.; **2.** *Bot.* vergură învălită, chimion negru. [Lat. *VIRGULA = VIROO].

vergural a. fecioresc: *frumusefea-i vergurală* BOL.

veridic a. **1.** care spune obișnuit adevărul: *om veridic;* **2.** conform adevărului: *mărturie veridică.*

verificà v. **1.** a examina dacă un lucru e așa cum trebue să fie ori cum a fost declarat; **2.** a face să se vază adevărul, exactitatea unui lucru.

verificaţi(un)e f. acțiunea de a verifica.

verificator m. cel însărcinat a verifica lucrări, socoteli, etc.

www.dacoromanica.ro

verigă f. inel. [Slav. VERIGA, lanț].

verigar m. *Bot.* Tr. gladiș (după frunzele-i ovale).

verigaș m. mijlocitor neonest. [Derivat din *verigă*, inel de căsătorie].

verighetă f. inel de căsătorie.

verișoară f. V. vară.

verișor m. formă mângâietoare pentru văr.

veritabil a. adevărat, real (aplicat la lucruri): *calitate veritabilă.*

veritate f. 1. adevăr, lucru adevărat; 2. principiu sigur, axiomă: *veritați matematice.*

vermeliu a. rumen, roșu-închis: *de vermelii flori* BOL. (= fr. *vermeil*). ‖ n. coloarea însăș: *e vermeliul cel dalb* BOL.

vermifug n. remediu propriu a distruge viermii din corpul uman: *usturoiul e vermifug.*

vermilion n. 1. chinovar: *o lingură de vermilion* AL.; 2. coloare extrasă din această substanță.

vermină f. 1. numele dat insectelor parazite (purici, păduchi, etc.): *un șoim ce-l roade o lacomă verminâ* AL.; 2. *fig.* oameni ticăloși sau periculoși.

vermut n. vin alb în care s'a turnat sucul unor plante amare și aromatice.

verniu n. unsoare din materii rășinoase cu care s'acopere suprafața corpurilor spre a le da lustru și a le feri de acțiunea aerului sau umidității (= fr. *vernis*).

veronică f. plantă cu flori albastre, numită popular *ventrilică.*

veros a. *fig.* nedemn de încredere, foarte suspect: *afacere veroasă.*

vers n. șir de vorbe măsurate și cadențate după regule fixe și determinate: *versuri libere*, de diferite măsuri; *versuri albe*, nerimate. V. viers.

versat a. experimentat, care posedă cunoștințe în: *versat în literatură.*

versatil a. schimbăcios, nestatornic: *caracter versatil.*

versatilitate f. defectul celor versatili.

verset n. scurt fragment biblic, compus din două sau trei rânduri și conținând un sens complet.

versificà v. 1. a face versuri; 2. a pune în versuri.

versificați(un)e f. 1. arta de a face versuri, de a supune limba poetică unui ritm, unei cadențe și unei măsuri; 2. întrebuințarea versurilor.

versificator m. 1. cel ce face versuri; 2. cel ce posedă mai multă înlesnire în facerea versurilor decât geniu și invențiune poetică.

versiune f. 1. traducere dintr'o limbă într'alta: *versiune greacă, versiune latină*; 2. mod de a povesti un eveniment.

verso n. dosul unei foi de hârtie, în opoziție cu *recto.*

verstă f. măsură itinerară rusească în valoare de 1 km. și 75 m.

versuì v. a face versuri: *în fruntea tuturora ce 'ntr'una versuesc* AL.

versuì v. a grăi: *mâna în șale că punea și așa că-mi versuia* POP. [V. *viers*].

vertebră f. fiecare din oscioarele ce compun șira spinării.

vertebral a. ce ține de vertebre: *coloana vertebrală.* șira spinării.

vertebrat a. care are vertebre. ‖ n. pl. vertebrate, ramificațiune a regnului animal coprinzând animalele așa zise obișnuit superioare: *pești, reptile, batracieni, păsări. mamifere.*

vertical a. 1. situat deasupra capului nostru; 2. perpendicular cu planul orizontului sau cu suprafața apelor liniștite.

verticală f. linie verticală.

vertiginos a. amețitor: *iuțeală vertiginoasă.*

vervă f. căldură de imaginațiune care însuflețește pe poet, pe orator, pe artist (= fr. *verve*).

verziș n. verdeață: *munții de verziș se despoiau* AL.

verzișori m. pl. corp de armată înființat de Mateiu Basarab (înveșmântați în haine verzi): *în urma lor veniau Roșiorii și Verzișorii călări* OD.

verzuiu a. care bate în verde.

veșcă f. 1. tipar în care se strânge cașul; 2. Mold. văcălie: a fi purtat și în ciur și în veșcă, a trece prin ciur și prin dârmon, a fi deprins cu toate necazurile. [Cf. ung. VÉSKA, baniță, cutie].

vesel a. bine dispus. [Slav. VESELŬ, voios].

veseli v. a fi vesel.

veselie f. dispoziție de a râde.

veșmânt n. 1. haină; fig. *cuvântul e veșmântul cugetării*; 2. pl. odăjdii. [Lat. VESTIMENTUM].

veșnic v. V. vecinic.

Vest n. apus, occident (ca punct cardinal).

vestă f. jiletcă. [Nemț. WESTE].

vestală f. 1. preoteasa Vestei, însărcinată cu întreținerea focului sacru; 2. *fig.* femeie de o virtute perfectă, fată de o castitate exemplară.

veste f. 1. știre: *veste bună*; a da de veste, a informa; a prinde de veste, a afla: fără veste, pe neașteptate; 2. renume: *mers-au vestea 'n lume* AL. [Slav. VIESTĬ, anunțător].

veșted a. 1. care a început să se usuce: *floare veștedă*; 2. *fig* pălit: *veștedă de plâns.* [Cf. lat. *VESCIDUS, din VESCUS, slab, pipernicit].

www.dacoromanica.ro

veşteji v. 1. a (se) face veşted: *soarele veştejeşte florile;* 2. *fig.* a altera frăgezimea, puritatea: *necazurile au veştejit tinereţele sale;* 3. a defăima, a necinsti: *a veşteji reputaţiunea cuiva.*

veştejit a. care a ajuns veşted: *veştejit fără de vreme* Em.

vesti v. 1. a da de veste, a înştiinţa, a anunţa: *ciorile iarna ne vestesc zăpada* Pann; 2. a se face vestit: *vestindu-se mai presus de toţi căpitanii turci* Bălc.

vestibul n. cameră de intrare într'un edificiu, într'un apartament.

vestier n. 1. locul unde se strâng hainele (într'un pensionat, tribunal, etc.); 2. locul într'un stabiliment public unde se depun momentan paltoanele, bastoanele, umbrelele.

vestigiu n. urmă.

vestire f. acţiunea de a vesti şi rezultatul ei: înştiinţare. V. **Bunavestire.**

vestit a. 1. anunţat: *ziua pământului vestită* Gr. Al.; 2. *fig.* renumit, celebru: *om vestit.*

vestitor a. şi m. care dă de veste.

veston n. haină bărbătească mai scurtă decât jacheta.

veteran m. 1. soldat care, după terminarea serviciului, obţinea concediul său; 2. soldat bătrân care a fost mult timp sub drapel; 3. *fig.* cel ce a îmbătrânit într'o profesiune, în vr'o carieră sau deprindere: *un veteran al jurnalismului.*

veterinar a. privitor la medicina animalelor: *medic veterinar.* ‖ m. cel ce tratează boale de animale.

veterinărie f. medicină veterinară: *Şcoală de veterinărie.*

veto n. 1. formulă de opoziţiune prin care tribunii poporului, la Romani, anulau o deciziune a senatului; 2. refuz din partea suveranului de a sancţiona o lege propusă sau adoptată de puterea legislativă; 3. *fig.* opoziţiune în genere.

vetrice f. pl. larve de insecte numite *rusalii.* [Origină necunoscută].

vetrice f. plantă cu proprietăţi amare şi aromatice *(Tanacetum).* [Serb. vratič].

vetrilă f. pânză de corabie. [Slav. vĭetrilo, văl (v. *vântrelă*)].

veveriţă f. mic cuadruped din fam. rozătoarelor cu urechile lungi şi coada păroasă; blana-i se întrebuinţează *(Sciurus): veveriţele sunt stricăcioase pădurilor şi se pot uşor domestici.* [Slav. vĭeveriţa].

vexà v. a jigni, a supăra.

vexaţi(un)e f. supărare, jignire.

vexator a. care vexează: *măsuri vexatoare.* ‖ m. cel ce comite vexaţiuni.

vezeteu m. Mold. V. vizitiu: *vezeţeul şe dă jos de pe copra trăsurii* Cr.

vezibine adv. aşa-i, negreşit, învederat. [V. *vedeà*].

vezicătoare f. blastru ce produce băşici pe piele (= fr. *vésicatoire*).

via *prep.* prin, direcţiune de cale ferată: *via Iţcani.* [Lat. abl. *via*].

vià v. a vieţui: *tot ce simte şi viază* Al. *foamea îi dete ştire că el viază încă* Isp. [V. *viu*].

viabil a. destul de bine constituit spre a da speranţa că va trăi: *copil născut viabil.*

viabilitate f. starea copilului născut viabil.

viaduct n. pod cu arcuri construit peste o vale sau un râu pentru trecerea căii ferate.

viager a. pe vieaţă, care durează cât trăeşte cineva: *pensiune viageră, rentă viageră.*

vibrà v. a executa vibraţiuni.

vibrant a. care vibrează, pus în vibraţiune: *vibranta lui cântare* Al.; voce vibrantă, tare şi puternică.

vibrare f. vibraţiune: *pădurea 'n vibrare le răspunde armonios* Al.

vibratil a. susceptibil de a vibra: *gene vibratile.*

vibraţi(un)e f. mişcare repede, continuă şi alternativă, un fel de tremurătură: *vibraţiunea unei coarde de vioară.*

vibratoriu a. care se compune dintr'o serie de vibraţiuni: *mişcare vibratorie.*

vibrion m. un fel de bacterii sau infuzorii (la bolile contagioase).

vicar m. ecleziastic adaos la preotul unei parohii sau la episcopul unei dioceze: *la noi numai mitropoliţii şi episcopii au vicari.*

vicariat n. funcţiunea de vicar şi durata ei.

vice, particulă invariabilă care în compoziţiune însemnează: cel ce ţine locul, care suplineşte în anumite funcţiuni.

viceamiral m. ofiţer de marină mai jos de amiral şi corespunzând în grad generalului de divizie.

vicecancelar m. cel ce suplineşte pe cancelar în lipsa-i.

viceconsul m. cel ce înlocueşte pe consul.

viceprezident m. cel ce înlocueşte pe prezidentul absent.

vicerege m. guvernatorul unui Stat care are sau a avut titlul de regat: *viceregele Siciliei.*

viceversa adv. reciproc.

vicinal a. se zice de căile ce servă de comunicaţiune între sate învecinate.

vicisitudine f. 1. schimbarea lucrurilor cari se succed: *vicisitudinea anotimpurilor;* 2. nestatornicia, schimbarea

www.dacoromanica.ro

lucrurilor omeneşti: *vicisitudinile soartei*; 3. variaţiune.

viclean a. şi m. 1. trădător, perfid (sens arhaic): *cu viclene jurăminte* Od.; 2. şiret, amăgitor: *ca un copil viclean* Em. [Vechiu-rom. *hiclean, hitlean*, perfid = ung. hitlen, lit. fără credinţă].

vicleim n. 1. dramă religioasă şi populară pentru naşterea Domnului; 2. *fig.* spectacol ridicol. [După numele oraşului *Vitleim* sau *Betleem*, unde s'au omorît pruncii de către Irod (de unde sinonimul Mold. *irod*)].

vicleni v. a trăda: *te vinde şi te vicleneşte* Neor.

viclenie f. 1. trădare, perfidie: *le porneşte sufletul la vicleniĭ şi la răutăţi* Od.; 2. şiretlic.

vicleşug n. viclenie. [Ung. hitlénség, perfidie].

vicol n. Mold. viscol: *zuia-i vicol, noaptea rece* Al. [V. *viscol*].

victimă f. 1. fiinţă vie ce se oferia divinităţii ca sacrificiu, la popoarele păgâne; 2. *fig.* cel ce suferă urmările unui accident, ale unei catastrofe; 3. cel ce este sacrificat intereselor altuia, care suferă urmările pasiunilor sau chiar ale virtuţii sale: *victima datoriei*.

victoriă f. trăsură descoperită cu patru roate.

victorie f. 1. învingerea inamicului; 2. izbândă asupra altora sau peste sineînsuş; 3. *Mit.* victoria divinizată; 4. statua Victoriei.

victorios a. 1. care a repurtat o victorie; 2. care a învins definitiv pe inamici; 3. fig. *argument victorios*.

vid a. gol. ‖ spaţiu ce nu conţine nici aer nici vapori; a face **vidul**, a scoate aerul cu ajutorul maşinei pneumatice sau almintrelea.

vidă v. a termina complet: *a vida un proces, a vida o ceartă* (= fr. *vider*).

videnie f. Mold. V. vedenie.

vidi n. (literal „am văzut"), vorbă ce indică verificarea unui act.

vidmă f. Mold. vrăjitoare: *ce vidmă de ţată e aceea?* Cr. [Pol. widma, vrăjitoare, vedenie].

vidră f. numele popular al lutrei: *vidre cu câte 20 de capete* Cr. [Slav. vydra].

vie f. 1. viţă de vie; 2. loc plantat cu viţă: *ţara noastră e bogată în vii*. [Lat. vinea].

vieaţă f. 1. starea fiinţelor organizate cari cresc sau se conservă: *vieaţa plantelor, vieaţa animalelor*; 2. în special, vieaţa omului: *a nu mai da semne de vieaţă*; 3. timp scurs dela naştere până la moarte; 4. mod de a trăi, de a se conduce: *a avea o vieaţă regulată*; 5. ceeace priveşte hrana, substanţa: *vieaţa costă scump în acest oraş*; 6. profesiune: *vieaţa religioasă*; 7. biografie: *vieţile sfinţilor*; 8. forţă, energie, căldură: *stil plin de vieaţă*. [Lat. *vivitia (din vivus, viu)].

vier m. cel ce cultivă sau păzeşte via. [Lat. vinearius].

vier m. porc scopit. [Lat. verres].

vierme m. 1. animal cu corpul moale şi prelung; **vierme de mătase**, specie de omidă a cării gogoaşă dă mătasea; 2. *fig.* cauză de necazuri: *ce vierme te roade la inimă?* Isp. [Lat. vermis].

viermănos a. plin de viermi: *mere viermănoase*. [Lat. verminosus].

viermuĭ v. a furnica (şi *fig.*).

viers n. *pop.* (şi poetic) 1. glas: *graiul ei dulce şi viersul cu lipiciu* Isp.; 2. melodie: *de un viers cântat de mamă cu un glas armonios* Al. [Lat. versus].

viespar n. 1. cuib de viespe; 2. *fig.* adunătură de oameni răi: *să scape de viespar*. ‖ m. *Zool.* Munt. prigoare (care se nutreşte cu viespi).

viesc a. de vie: *pere vieşti*.

viespe f. 1. albină sălbatică; 2. *fig.* femeie rea. [Lat. vespa].

vietate f. fiinţă vie: *s'a adunat toate vietăţile* Cr. [Tras din *viu*].

vieţui v. a trăi. [V. *vieaţă*].

vieţuitor a. şi m. care vieţueşte.

viezure m. *Zool.* bursuc. [Albanez vjedhulă, lit. hoţ (bursucul trece drept fur de grâne)].

vifor n. furtună (amestecată cu zăpadă); fig. *cu ce vifor de urgie năvălîră 'n Românie!* Al. [Slav. vihrŭ, vârtej].

viforatic a. aprig ca un vifor: *un vârtej viforatic mă împinse* Od.

viforniţă f. Mold. vifor mare.

viforos a. turbat de vifor, agitat: *văietarea viforoasă a crivăţului* Od.

vig n. Tr. val de pânză. [V. *gig*].

vigoare f. 1. puterea de a lucra: a fi în vigoare, se zice de legile sau datinile cari îşi conservă întreaga lor autoritate; 2. forţă fizică (a unei fiinţe însufleţite, a unei plante); 3. *fig.* energie: *vigoare de stil*.

viguros a. plin de vigoare, robust.

viitor a. care va veni (vorbind de timp), care va fi: *anul viitor*. ‖ n. 1. timp viitor: *viitorul şi trecutul*; 2. *Gram.* timp ce indică o stare sau o acţiune viitoare.

viitorime f. posteritate: *viitorimea, al nostru judecător* Gr. Al.

vijelie f. 1. uragan; 2. *fig.* prin analogie: *Mircea însuş mână 'n luptă vijelia 'ngrozitoare* Em. [Tras din *vâjâi*].

vil a. abject, josnic: *cu ochiul vil şi viclean* Em.

www.dacoromanica.ro

Vila f. zînă aeriană (în poveştile sârbeşti).

vilă f. casă elegantă la ţară sau prin împrejurimile unui oraş.

vilaiet n. numele marilor provincii ale imperiului otoman.

vileag n. în vileag, în public: *a da, a scoate în vileag.* [Ung. VILÁG, lumină, lume].

vilegiatură f. şedere la ţară în timpul verei.

vilic m. administrator la Romani: *un vilic neîmpăcat* AL.

vin n. 1. lichid alcoolic obţinut prin fermentarea mustului din struguri: *vin alb, vin negru;* 2. orice preparaţiune farmaceutică făcută cu vin şi cu alte substanţe: *vin de chinină;* 3. orice licher fermentat şi spirtos tras din vegetale: *vin de palmier.* [Lat. VINUM].

vină f. 1. abatere dela o datorie, dela o lege; de vină, culpabil: *tu eşti de vină;* a băga vină cuiva, a-l acuza; 2. *Jur.* delict. [Slav. VINA, pricină. acuzare].

vinăriciu n. od. dare pe cârciumi: *din vechime fiecare stăpân da din zece vedre una, mai pe urmă s'a luat câte o para de vadră.*

vinariţă f. plantă cu proprietăţi tonice şi vulnerare, având uscată un miros plăcut, din care cauză se pune printre rufe spre a le parfuma *(Asperula).* [Această plantă, amestecată cu vin, dă o băutură plăcută].

vinars n. Tr. rachiu. [Traducere după germ. *Brantwein*].

vinaţ n. soiuri de vin: *zece feluri de vinaţe* AL. [Lat. (HORTUS) VINACEUS].

vinde v. 1. a ceda cuiva proprietatea unui lucru pentru un preţ oarecare: *a vinde o casă;* 2. *fig.* a trăda din interes: *acel ce-şi vinde ţara, 'şi pierde neamul său* AL. [Lat. VENDERE].

vindecă v. 1. a scăpa de o boală; 2. a-şi recăpăta sănătatea; 3. *fig.* a mântui de un rău moral. [Lat. VINDICARE, a scăpa (româneşte: a scăpa de o boală)].

vindecător a. şi m. care vindecă.

vindecea f. plantă cu proprietăţi aromatice şi tonice, numită în Tr. iarba de rane sau iarba tăieturei *(Betonica).*

vindecuţă f. *Bot.* usturoiţă.

vindereu m. Mold. Tr. specie de şoim *(Falco peregrinus): cetatea Neamţului stă strejuită de ceucele şi vindereii* CR. [Ung. VÁNDOR (SOLYOM), şoim pribeag].

vindicativ a. care caută să-şi răsbune, care nu iartă.

Vineri f. 1. a şasea zi a săptămânei; Vinerea mare, cea care vine înaintea Paştilor şi numele unei sărbători ce cade în ziua de 14 Octomvrie (v. *Paraschiva);* 2. personificare în sfântă a zilei corespunzătoare; 3. sărbătoare superstiţioasă, ţinută de ţărani în onoarea sfintei Vineri, cea rea de trăsnete, grindină şi vifore. [Lat. (DIES) VENERIS].

vineriţă f. *Bot.* tămâiţă.

vineţea f. pl. *Bot.* Tr. albăstriţă.

vineţel m. regiune azurie: *trecu cele nouă mări, cele nouă ţări şi cei nouă vineţei* POP. [V. *vânăt*].

vingălac n. unealtă tipografică pe care zeţarul aşează literele. [Nemţ. WINKELHAKEN].

vingător m. (poetic) învingător: *primeşte mâna ăstui vingător* BOL.

vinicol a. ce ţine de cultura viei, de producţiunea vinului: *industrie vinicolă.*

vinietă f. mică stampă sau desen pentru ornamentarea cărţilor (= fr. *vignette).*

vino-încoace n. atracţiune, farmec: *ţata era plină de vino-încoace* CR.

vinovat a. şi m. culpabil. [Slav. VINOVATĬ, pricinaş].

vinovăţie f. culpabilitate.

vintre f. vârşie. [V. *vântrelă*].

vintre f. pl. partea corpului între pântece şi coapsă: *durere de vintre,* disenterie. [Lat. VENTREM].

vioară f. în locuţiunea *apa limpede că vioara* (ISP.), curată ca cristalul. [Origină necunoscută].

vioară f. Tr. V. viorea. [Lat. VIOLA].

vioară f. instrument de muzică, compus dintr'o cutie sonoră pe care sunt întinse 4 coarde ce se pun în vibraţiune cu ajutorul unui arcuş (= it. *viola).*

vioiciune f. 1. însuşirea celor vioaie; 2. ardoare extremă: *vioiciunea pasiunilor;* 3. lustru foarte viu: *vioiciunea colorilor;* 4. *fig.* promptitudine de a concepe, de a imagina: *vioiciunea minţii;* 5. se zice de stil, de conversaţiune. [Derivaţiune analogică din *vioiu*].

vioiu a. 1. plin de vieaţă, de vigoare, de activitate; 2. care se mişcă, lucrează uşor şi repede; 3. neastâmpărat, sburdalnic; 4. *fig.* care concepe, produce lesne şi iute: *minte vioaie.* [Tras din *viu*].

violă v. 1. a întrebuinţa violenţa; 2. a lucra contra, a înfrânge: *a viola o lege;* 3. a călca; a *viola un jurământ, a viola un domiciliu.*

violare *f.* acţiunea de a viola o promisiune sau o lege, de a călca un drept, de a profana cele sacre.

violator m. cel ce violează legi, tractate, etc.

violent a. 1. care lucrează cu o mare putere; *vânt violent;* 2. care nu ştie să se stăpânească: *om violent;* 3. foarte intensiv, ce cauzează o suferinţă acută: *friguri violente;* 4. în care se recurge

www.dacoromanica.ro

la violență: *mijloace violente;* moarte violentă, cauzată de un accident sau de o crimă.

violentă v. a constrânge, a silui.

violență f. 1. caracterul celor violente; 2. forță de care se uzează în contra dreptului comun, în contra legilor, în contra libertății publice.

violet n. de o coloare între albastru și roșu, cum e vioreaua. ‖ n. coloare violetă.

violină f. vioară.

violoncel n. vioară foarte mare numită și *bas.*

violoncelist m. cel ce cântă din violoncel.

violonist m. cel ce cântă din vioară.

viorea f. pl. floricică de primăvară cu mirosul plăcut și de o coloare amestecată din roș și albastru închis *(Viola odorata): viorelele* se numesc în Munt. *micșunele,* în Mold. *toporași* și în Oltenia *tămâioare.*

vioriș m. violonist (Car.).

vioriu a. violet: *vioriul glob al lampei* Em.

viperă f. 1. soiu de șarpe veninos; 2. *fig.* femeie rea.

vipie f. arșiță, toiu (în basmele muntene): *munciau pe vipia de căldură* Pop. [Cf. *văpaie*].

vipișcă f. V. vipuscă.

vipt n. Mold. hrana oamenilor. [Vechiu-rom. *vipt,* cereale („asini carele grâu, pâine și *vipt* ducea", Palia) = lat. victus, hrană în genere].

vipuscă (vipișcă) f. șiret, galon: *câți logofeți cu vipișcă* Al. *pantaloni cu vipuscă vișinie.* [Rus. vypuskŭ, galon].

viran n. loc deschis încă neclădit și neîngrădit. [Turc. viran, loc gol].

virgină f. fecioară: *palidă virgină cu lungi gene* Em.

virginal a. ce ține de virgine: *ființe cu forțe virginale* Al.

virginitate f. stare de virgină.

virgulă f. semn de punctuațiune (,) ce servă a indica o pauză ușoară într'o frază.

viril a. bărbătesc.

virilitate f. 1. vârstă virilă; 2. *fig.* energie, vigoare.

viriment n. transport de fonduri dintr'un capitol al budgetului într'altul (= fr. *virement).*

viroagă f. mocirlă. [Tras din slav. virŭ, vârtej de apă, pescuină].

virtual a. care are putere în sine dar *fără efect actual: intențiune virtuală.*

virtualitate f. caracterul celor virtuale.

virtuos a. 1. plin de virtute: *femeie virtuoasă;* 2. inspirat de virtute: *faptă virtuoasă.*

virtuoz m. muzicant de talent.

virtuozitate f. 1. *Muz.* calitatea virtuozului; 2. *fig.* aptitudine artistică.

virtute f. 1. dispozițiune statornică a sufletului care caută a face binele și a evita răul; 2. iubirea binelui, a onestului; 3. eficacitate, proprietate particulară: *virtutea unei plante, a unui remediu;* în virtutea, în puterea: *în virtutea unei sentințe;* 4. persoană virtuoasă: *a recompensa virtutea;* 5. Virtutea militară. decorațiune românească, instituită în 1872 și dată militarilor pentru fapte de curaj în războiu.

virulent a. 1. *Med.* care e cauzat de un virus; 2. *fig.* foarte violent, plin de fiere: *discurs virulent.*

virulență f. caracterul celor virulente.

virus n. substanță deleteră care comunică unui individ o boală contagioasă: *virusul turbării.*

vis n. 1. asociere involuntară de idei și imagini cari se prezintă minții în timpul somnului; 2. *fig.* idei himerice; 3. amintire fugitivă. [Lat. visum, viziune (vulgar: vis)].

visă v. 1. a avea vise în somn; 2. a fi în delir; 3. a se amăgi cu idei himerice; 4. a spune lucruri extravagante.

visare f. 1. acțiune de a visa; 2. reverie: *visări dulci și senine* Em.

visător a. 1. care visează; 2. preocupat de reverii: *în mintea-ți visătoare* Al. ‖ m. 1. cel ce visează; 2. om distrat.

viscer n. *Anat.* organ înzestrat cu proprietăți și funcțiuni proprii, așezat într'una din cele trei mari cavități ale corpului (abdomen, torace, craniu): *creierii, inima și plămânii sunt viscere.*

viscol n. 1. vânt tare cu ninsoare repede; 2. prin extensiune: *pășesc tot înainte sub viscolul de foc* Al. [Mold. *vicol:* origină necunoscută].

viscoli v. a sufla un viscol: *noaptea pe când viscolește* Al.

viscolos a. ce ține de viscol: *suflarea viscoloasă a crivățului* Od.

visdei m. V. ghisdei.

visect a. bisect: *an visect.* [De origină slavo-greacă].

visgăi v. Mold. Tr. a da din coadă (despre câini). [Cf. litfan wisoiu, a se agita].

vișilă f. undiță mică legată pe o prăjină scurtă și având ca nadă un pește mic. [Cf. *vișlă,* câine de vânătoare. ogar = rus. vyjla].

vișin m. 1. cireș cu fructe acrișoare *(Prunus cerasus);* 2. (turcesc) arbust din al cărui lemn roșu, tare și plăcut mirositor, se fac bastoane și țigarete. iar cu frunzele-i se aromatizează vânatul *(Prunus mahaleb).* [V. *vișină*].

www.dacoromanica.ro

vișină f. fructul acrișor al vișinului. [Bulg. vișnĭ].

vișinap n. rachiu de vișine: *boieru bea vișinap* AL. [Turc. vișinab, lit. apă de vișine].

vișinată f. vișinap. [Formațiune analogică].

vișiniu a. roșu ca vișina: *rochie vișinie* AL.

vișlă m. ogar. [V. *vișilă*].

vistavoiu m. ordonanță. [Rus.].

vistierie f. od tezaurul Statului: *vistieria țării* AL. [Slav. vistĭerĭa, comoară (lit. vestier)].

vistier(nic) m. od. marele tezaurar, ministru de finanțe, mai mare peste toți diecii de vistierie, având în sarcina sa izvodul țării, adunând dările și tributul pentru Poartă: fig. *chiar moartea însăș e o părere și un vistiernic de vieți* EM. [Slav. vistĭarĭ(nikŭ), mai marele vistierieĭ].

vită f. 1. animal domestic ca boul, oaia, capra; 2. *fig.* și *fam.* ființă stupidă. [Vechiu-rom. *vită*, animal în genere = lat. vita, viață, de unde vietate (cf. gr. zóon, animal și zoè, viață)].

viță f. 1. (albă), plantă cățărătoare ce crește pe lângă garduri și prin păduri *(Clematis vitalba)*; 2. (de vie), arbust cățărător cu tulpina noduroasă ce face struguri *(Vitis vinifera)*; 3. *fig.* familie: *alții mai de viță decât dânsul* CR. *de viță de boier*; 4. șuviță de păr: *de pe fruntea mea cea tristă tu dai vițele într'o parte* EM. [Lat. *vitea = vitis: pentru sensul 3, aluziune la cârceii ramificați ai viței de vie (cf. *arbore genealogic*); iar sensul 4 se rapoartă la lungile filamente în cari se desface scoarța viței].

vital a. 1. ce ține de viață, ce servă la conservarea vieții: *forță vitală*; 2. *fig.* foarte important, care atinge interesele cele mai grave: *e o chestiune vitală.*

vitalitate f. 1. ceeace constitue viața; 2. putere de viață: *vitalitatea unui popor.*

viteaz a. plin de curaj. ‖ m. om sau soldat curagios. [Rus. vitiazŭ, erou].

vitejesc a. de viteaz: *fapte vitejești.*

vitejì v. a face vitejii.

vitejie f. faptă, calitate de viteaz: bravură, eroism.

viței m. 1. puiu de vacă care suge încă; 2. carnea sa: *a mânca viței*; 3. pielea sa: *pantofi de viței*; 4. fig. *viței de aur*, cultul bogățiilor. [Lat. vitellus].

vițelar m. plantă ce răspândește un plăcut miros ca al fânului proaspăt *(Antoxanthum odoratum)*; 3. alt nume dat mormolocului. [Derivat din *viței*].

vitesă f. iuțeala locomotivei: *tren cu mare vitesă* (= fr. *vitesse*).

vițià v. 1. a strica *a vițiа sângele*; 2. *Jur.* a anula: *cea mai mică omisiune poate vițiа un act.*

vițiat a. stricat: *aer vițiat.*

viticol a. privitor la cultura viei: *industrie viticolă.*

viticultură f. cultura viei.

vițios a. 1. care are vr'un vițiu sau defect; 2. care e pornit la rele: *om vițios*; 3. privitor la vițiu: *porniri vițioase.* V. cerc.

vițiu n. 1. defect grav, imperfecțiune fizică sau morală: *vițiu de conformațiune*; 2. dispozițiune obișnuită spre rău: *a combate vițiul*; 3. desfrânare: *a avea oroare de vițiu*; 4. *Jur.* lipsă: *vițiuri de formă.*

vițos a. se zice de oaia ce are lâna lungă și atârnată [V. *viță*].

vitraliu n. fereastră cu geamurile ornate cu picturi *vitraliile unei catedrale* (= fr. *vitrail*).

vitreg a. 1. se zice de a doua soție a bărbatului în raport cu copii avuți dela prima nevastă: *mamă vitregă*; 2. se zice de al doilea bărbat al mamei în raport cu copiii ei: *tată vitreg.* [Lat. vitricus].

vitregă f. 1. mamă vitregă; 2. *fig.* mamă denaturată.

vitrină f. geam mare îndărătul căruia se pun mărfuri de vânzare, obiecte de văzut (= fr. *vitrine*).

vitriol n. 1. nume dat od. tuturor sulfatelor: vitriol alb, sulfat de zinc; vitriol albastru, sulfat de aramă; vitriol verde, sulfat de fier; 2. în special, uleiu de vitriol, acid sulfuric concentrat.

viu a. 1. care e în viață. care trăiește; 2. *fig.* însuflețit, fidel: *portret viu, povestire vie*; limbă vie, care se vorbește încă. [Lat. vivus]. ‖ m. cel ce se află în viață: *viii și morții.*

vivace a. 1. organizat pentru a trăi mult timp: *animal vivace*; 2. *fig.* anevoie de stârpit: *prejudiciile sunt vivaci*; 3. *Bot.* care ține peste doi ani și rodește de mai multe ori: *plantă vivace.*

vivacitate f. vioiciune.

vivandieră f. femeie care însoțește un corp de trupe spre a vinde soldaților de ale hranei și băuturei.

vivat! int. întrebuințată spre a aplauda. ‖ n. aclamațiune spre a ura cuiva viață lungă și prosperă: *în sunetul vivatelor* AL.

vivipar a. și n. se zice de animalele cari nasc pui cu totul vii.

vivisecțiune f. disecarea animalelor vii spre a face experiențe științifice.

viză f. formulă prin care se atestă că un act a fost verificat: *a pune viza.*

viză f. pește care trăește în Marea-Neagră, ajunge până la trei metri de lung,

www.dacoromanica.ro

cu icre foarte bune *(Accipenser glabra)*. [Rut. VIZŬ].

vizavi adv. față în față (= fr. *vis-à-vis*).

vizibil a. 1. care se poate vedea; 2. *fig.* evident.

vizieră f. cozoroc (= fr. *visière*).

vizionar a. care crede că are viziuni, revelațiuni: *sfinte firi vizionare* EM. ‖ m. cel ce are idei extravagante: *vă numim vizionari* EM.

vizir m. 1. numele înalților demnitari ai Curții otomane; **mare Vizir**, primul ministru al Sultanului, cancelarul Imperiului. Pașă cu trei tuiuri: *Împăratul o întreba și ca fată mi-o lua, cu Vizir o logodia* POP.; 2. Mold. (sau **armaș**) arșicul numit în Munt. *siciu* [Turc. VEZIR, lit. hamal, fiindcă suportă povara trebilor împărăției].

viziresc a. ce ține de marele Vizir: *fu învestit cu slujba vizirească* BĂLC.

vizită v. 1. a se duce la cineva să-l vază din politeță, din datorie: *a vizita pe un amic, pe un bolnav*; 2. a merge să vază de curiozitate: *a vizita un muzeu*; 3. a cerceta cu de amăruntul: *a vizita o școală*.

vizită f. 1. acțiunea de a vizita; 2. cercetare, inspecțiune minuțioasă: 3. se zice de venirea medicului la un bolnav.

vizitator m. cel ce face o vizită.

vizitiu m. cel ce mână caii la o trăsură. [Mold. *vezeteu* = ung. VEZETŐ, conducător].

viziune f. 1. lucru supranatural ce apare cu permisiunea divină; *viziunile profeților*; 2. *fig.* idee nebună, extravagantă.

vizual a. ce ține de vedere: *rază vizuală*.

vizuină f. 1. gaură făcută de viezure; 2. culcuș de fiare [V. *vizunie*].

vizunie f. Mold. V. vizuină: *ca ursu'n vizunie* AL. [Vechiu-rom. *viezunie*, din *viezune*, viezure: vizuina e primitiv gaura viezurelui].

Vlad m. *pop.* om prost: *după ce-i prost, îl chiamă și Vlad* PANN, *vorbi și nenea Vlad, că-i și el din sat* ISP. [Nume propriu foarte comun, ca *Istrate, Stan, Tănase*, cari, din cauza frecvenței lor, au căpătat un sens peiorativ].

vlădică m. episcop ortodox, arhiereu; dela vlădică până la opincă (locuțiune proverbială), dela rangul cel mai înalt până la cel mai de jos din ierarhia socială a trecutului. [Rus. VLADYKA, Domn (titlu onorific dat episcopilor)].

vladnic a puternic: *brazda vladnică a Troianului* OD. [Ceh. VLÁDNÝ, puternic, dominant]. ‖ n. lac mare: *codrul și valea se făcură vladnic de sânge închegat* POP.

vlăduță m. *fam.* haplea: *voià, vezi, să-i arate că nu-i vreun vlăduță și că nu-l poate îmbrobodi așa lesne* ISP. [V. *Vlad*].

vlagă f. 1. sevă; 2. putere, energie: *n'are vlagă în el* AL. [Slav. VLAGA, suc].

vlăguì v. a slăbi de muncă, a stoarce de puteri: *cari erau vlăguiți din cale afară* CR.

vlăguit a. stors de muncă: *pupăza vlăguită după atâta sbucium* CR.

vlăjgan m. om înalt și spătos. [Lit. om cu vlagă].

vlăstar m. 1. primul colț sau germen ce dau semințele plantelor; 2. ramură nouă sau lrunză ieșită din rădăcina cea veche; 3. ramură tânără altoită pe altă plantă; 4. *fig.* progenitură. [Gr. mod. VLASTÁRI, mlădiță].

vlăstări v. 1. a da vlăstar, a înfrunzi: 2. *fig.* a germina, a se naște din: *cugetări ce vlăstăresc în traiul vânătorului* OD.

voàl n. văl: *le încinge subțire voal* EM. (= fr. *voile*).

voaspă f. Mold. V. **hoaspă**.

vocabular n. 1. listă de vorbe obișnuite în ordine alfabetică cu explicațiuni scurte; 2. listă de vorbe speciale unei științe, unei arte.

vocal a. 1. ce ține de voce: *muzică vocală*, destinată a fi cântată; 2. ce servă la producerea vocii: *organe vocale*.

vocală f. literă ce are un son prin sine însăș: a, e, i, o, u *sunt vocale*.

vocalism n. totalitatea vocalelor și legile transformării lor.

vocalizà v. a face primele exerciții de canto, a cânta fără a numi notele; 3. fig. *a vocaliza prin codri* OD.

vocațiune f. 1. inclinațiune particulară pentru o artă sau profesiune; 2. dispoziție, talent.

vocativ n. cazul ce deseamnă persoana sau lucrul la care se vorbește: *Dumnezeule!*

voce f. 1. glas, sunet ce iese din gura omului și din a unor animale; 2. voce modificată prin cântare; *voce de tenor*; 3. apel, cuvânt, sfat: *ascultați vocea rațiunii*; 4. *Gram.* formă verbală după cum acțiunea e făcută sau suferită de subiect. *vocea activă, pasivă*.

vocifèrà v. a vorbi cu mânie, scoțând țipete.

Vodă m. 1. titlul Domnilor români din trecut: *Vodă vrea și Hâncu ba* (v. *Hâncu)*; 2. epitet ce figura imediat după numele principilor Munteniei și Moldovei: *Radu Vodă, Ștefan Vodă*. [Slav. VODA, conducător].

vodevil n. comedie ușoară amestecată

www.dacoromanica.ro

cu cuplete și cu refrenuri cântate după melodii familiare (= fr. *vaudeville*).

vodevilist m. autor de vodeviluri.

voi pr. pl. de a doua persoană (Lat. vos).

voi v. 1. a avea dorința, intențiunea, voința de: *voiesc să plec*; 2. a dori: *a voi cuiva bine*; 3. a pretinde, a cere: *ce voiești pentru asta?* 4. auxiliar pentru formarea viitorului: *voiu răspunde*. [Slav. VOLITI].

voiaj n. călătorie: *se desgustă de drumuri și de voiaj* PANN (= fr. *voyage*).

voiajà v. a călători.

voiajor m. călător.

voie f. 1. voință: *cu voie, fără voie*; 2. dorință, plăcere: *îi împlinește orice voie*; 3. permisiune: *a da voie, a cere voie*; 4. dispoziție: *voie bună, voie rea*. [Slav. VOLIA, voință].

voievod m. 1. Domn, od. titlu oficial al principelui domnitor în țările române: *împărați, crai, voievozi, căpitanii oștilor, mai marii orașelor* CR. *să vază de's mai tare decât un voievod* AL.; 2. *fig.* principe: *părea un tânăr voievod cu păr de aur moale* EM.; 3. **Sfinții Voievozi**, nume dat arhanghelilor Mihail și Gavril, sărbătoare ce cade în ziua de 8 Noemvrie; 4. căpetenie peste mai multe sălașe de țigani. [Slav. VOIEVODA, căpetenia oștirii (din VOĬ, oaste, și VODITI, a conduce)].

voievodat n. principat: *în secolul al XIII-lea ființ au voievodate române la dreapta și la stânga Oltului*.

voinic a. și m. 1. viteaz: *Păunașul codrilor, voinicu voinicilor* POP.; 2. tare, robust. [Vechiu-rom. *voinic*, oștean („ce *voinic* va ieși la războiu și se va lovi cu alt *voinic* și-l va birui..."), Pravila dela Govora) = slav. VOĬNIKŬ, soldat (evoluțiune de sens analoagă sinonimelor *deliu* și *levent*)].

voinicì v. a face vitejii: *cât în țară au voinicit* POP.

voinicícă f. *Bot.* usturoiță.

voinície f. 1. bravură; 2. forță, vigoare.

voință f. 1. puterea sufletului prin care se voiește; 2 act al voinței, ordin: *a rezista voinței cuiva*; 3. tărie sufletească, ardoare în ceeace întreprinde: *acest om are multă voință* [Derivat din *voie*].

voios a. cu voie bună, bine dispus.

voioșie f. dispoziție bună, veselie.

voitor m. cel ce voiește: *voitor de bine*.

volan n. 1. garnitură în partea de jos a rochii; 2. un fel de joc în care o mingișoară garnisită cu pene s'aruncă în aer cu o rachetă: *s'apucă de jucat volanu* AL.; 3. la o mașină, vehicul = cârmă (= fr. *volant*).

volant n. *foaie volantă*, foaie izolată de hârtie.

volapük n. limbă comercială internațională, inventată în 1881 de pastorul elvețian Schleyer.

volatil a. care se evaporează ușor: *alcali volatil*, amoniac.

volatilitate f. caracterul celor volatile: *volatilitatea eterului*.

volatilizà v. a (se) reduce în gaz sau în vapori.

volbà v. Tr. a se rostogoli: *Crișule, Mureșule, nu volba, nu tulbura!* POP. [Lat. VOLVERE: v. *holbà*).

volbură f. 1. partea râului unde apa fierbe, ochiu de apă; 2. vârtej puternic de vânt; 3. plantă cu tulpina volubilă și cu florile odorante, albe sau roze, crește prin arături și pe lângă drumuri (*Convolvulus arvensis*). [Lat. *VOLVULA].

volburos a. care se învârtește cu furie: *valurile pripite și volburoase* OD.

volgameră f. plantă de ornament, originară din Azia, cultivată prin case și florării pentru florile sale frumoase și plăcut mirositoare (*Volgameria fragrans*): *volgamere de nisip* EM.

volintír m. 1. voluntar, în special înrolat în armata greacă a lui Ipsilante din timpul Zaverei: *tocmai din vremea volintirilor* AL.; 2. om crud, barbar: *vai de mine, c'ăsta e volintir!* AL. [Rus. VOLONTĬORŬ, voluntar].

volintírie f. ostirea nedisciplinată a volintirilor: *trimite-l la volintirie pe malul Dunării* AL.

voliț iune f. actul prin care voința determină pe cineva la ceva.

volna (de-a) adv. V. deavolna.

volnic a. 1. liber: *volnică ca pasărea văzduhului* BĂLC.; 2. permis: *să nu fie volnic a lua bani*. [Tras din slav. VOLĬNŬ, spontan, voluntar]. ‖ adv. de bună voie: *să primească volnic și bucuros această sarcină* OD.

volnície f. 1. voie liberă; 2. autorizație: *știa să facă pitace, volnicii* FIL.

voloc n. Mold. plasă (mai mică ca năvodul). [Rus. VOLOKŬ (din VOLOČITI, a târî)].

voltă f. 1. mișcare în cerc a cailor într'un manej; 2. în scrimă: mișcare spre a para loviturile; 3. *fig* schimbare completă și subită: *a face volte politice*.

voltaic a. se zice de pila cea inventată de Volta.

voltijor m soldat din infanteria ușoară, întrebuințat ca tiralior (= fr. *voltigeur*).

volubil a. 1. care se învârtește lesne; 2. *fig.* care vorbește repede.

volubilitate f. 1. ușurință de a se mișca în cerc: *volubilitatea roatelor unei mașini*; 2. *fig.* deprindere de a vorbi prea iute.

www.dacoromanica.ro

volum n. 1. carte legată sau broşată; 2. întinderea sau grosimea unui obiect; 3. spaţiu ocupat de un corp, abstracţiune făcând de massa sa.

voluminos a. 1. care coprinde mai multe volume: *operă voluminoasă*; 2. care ocupă mult spaţiu: *corp voluminos*; 3. care are mult volum: *pachet voluminos*.

voluntar a. care se face de bună voie: *act voluntar*. ‖ m. cel ce s'a înrolat de bună voie în armată: *batalion de voluntari*.

voluntariat n. serviciu de voluntar, în special angajament militar contractat în anumite condiţiuni.

voluptate f. 1. plăcerea simţurilor; 2. *fig.* satisfacţiune dulce, plăcere sufletească: *sufletul cu voluptate 'n extaz adânc pluteşte* AL.

voluptos a. şi m. 1. care caută voluptate; 2. care inspiră voluptate.

volvură f. V. volbură; fig. *nu ne duce 'n volvura peirii* AL.

vomic a. nucă vomică, fructul unui arbore din India, vomitiv energic.

vomită v. *Med.* a vărsa, a scoate cu sforţare din gură materiile conţinute în stomac.

vomitiv a. şi n. remediu care face să vomiteze: *vomitivele cele mai întrebuinţate sunt ipecacuana şi emeticul*.

vopsea f. V. văpsea.

vorace a. care înghite cu lăcomie.

voracitate f. 1. lăcomie la mâncare; 2. *fig.* lăcomie înfocată.

vorbă f. 1. una sau mai multe silabe reunite care reprezentă o idee: *propoziţiunea se compune din vorbe*; vorbă cu vorbă, traducere literală; 2. ceeace se spune ori se scrie pe scurt cuiva: *am să-ţi spuiu o vorbă*; 3. convorbire: *avusese o lungă vorbă cu Moţoc* NEGR.; vorbă să fie! orice ai spune: 4. zisă, spusă: vorba ăluia, proverb; 5. pl. moşturi: *fapte, nu vorbe*. [Vechiu-rom. *dvorbă*, curte domnească şi adunare la sfat («din a stânga Domnului boierii munteneşti ţineau *dvorba*», Miron Costin) = slav. DVORĬBA, Curte, de unde formele reduse Munt. *vorbă* şi Mold. *horbă* («norodul ce stă în *horbă*», Dosoiteiu), cu sensul de adunare şi de vorbire, noţiuni înrudite şi analoage sinonimelor *cuvânt, taifas* etc. (v. *voroavă*)].

vorbareţ a. 1. care vorbeşte mult; 2. *fig.* elocvent: *numai ochiul e vorbareţ, iar limba lui e mută* EM. ‖ m. vorbă lungă, flecar.

vorbi v. 1. a articula vorbe: *copilaşul începe a vorbi*; 2. se zice de păsările cari imitează limba omului: *papagalul vorbeşte*; 3. a manifesta ideile prin vorbe sau semne: *muţii vorbesc cu degetele*; 4. a se exprima: *vorbeşte frumos*; 5. a se întreţine: *a vorbi despre literatură*; 6. a se exprima într'o limbă: *a vorbi englezeşte*; 7. a se înţelege cu cineva: *ea se vorbi cu fiul să mai facă o încercare* PANN.

vorbire f. 1. acţiunea de a vorbi şi rezultatul ei; 2. cuvânt: *părţile vorbirii*; 3. mod de a exprima.

vorbitor a. şi m. care vorbeşte.

vornic m. od. 1. guvernatorul sau judecătorul Moldovei inferioare şi superioare: *Vornic de Ţara de sus, Vornic de Ţara de jos*; 2. (de poartă) pl. dregători, în număr de 12, cari şedeau în poarta palatului şi judecau procesele mărunte; 3. (la Botoşani), judecător urban, numit şi pârcălab; 4. ministru de interne şi mai târziu rang de boierie: *Mare Vornic*; 5. primar de sat: *să se mărite cu vornicul satului* AL.; 6. vornicel. [Vechiu-rom. *dvornic* = slav. DVORNIKŬ, mai marele Curţii (din DVORŬ, curte, palat)].

vornicel m. pl. ostaşi de sub comanda marelui Vornic.

vornicel m. (la ţară) cel ce poftеşte oaspeţii la nuntă: *vornicel e un grierel* EM.

vornicie f. 1. demnitate de Vornic; 2. jurisdicţiunea sa; 3. ministerul de interne; 4. primărie de sat: *de douăzeci de ani de când port vornicia în Pipirig* CR.

voroavă f. Mold. Tr. vorbă. [Şi vechiu-rom. *voroavă*, convorbire („după *voroava* ce au avut Şerban-Vodă cu Cantemir-Vodă", Neculcea), ce pare de aceeaş origină cu *vorbă* (printr'un intermediar rusesc)].

voronic m. plantă aromatică din fam. labiatelor cu proprietăţi amare şi vermifuge (*Marrubium*). [Origină necunoscută].

vorovi v, Mold. Tr. a vorbi: *spune, mândro ce gândeşti, când cu mine voroveşti?* POP. [V. *voroavă*].

voscreasnă f. învierea Domnului (în cântecele de stea): *unsprezece 's voscresnele* PANN. [Slav. VŬSKRĬSENIE].

vostru (al) pr. ce ţine de voi. [Lat. VESTRUM]. ‖ m. pl. ai voştri, părinţii voştri, compatrioţii voştri, amicii voştri.

voştină f. V. boştină. [Slav. VOŠTINA, fagure de miere (serb.: ce rămâne din fagure), de unde şi Mold. *hoştină*].

vot n. sufragiu dat.

votă v. 1. a-şi da votul la o alegere, la o deliberaţiune; 2. a decide prin votare: *a vota un proiect de lege*.

votant m. cel ce votează.

www.dacoromanica.ro

votare f. 1. acțiunea de a vota; 2. deciziune luată pe calea votului: *votarea unei legi.*

votiv a. tablou votiv, oferit spre a împlini o promisiune solemnă: *te ai izolat aicea ca un tablou votiv* Al.

vozglas n. antifon. [Slav. vozŭglasŭ].

vrabie f. 1. păsărică cu penele cenușii care strică grânele *(Fringilla domestica): vrabia ciripește;* 2. pl. de a vrăbii, joc de copii în care jucătorii, așezați ici colea, își întreschimbă locurile. [Slav. vrabii].

vraciu m. *pop.* doftor: *s'aducem pe toți vracii să-ți dea leacul* Isp. [Slav. vrač. medic (serb.: vrăjitor, v. *vrajă*), magia și medicina fiind inseparabile în trecut (și azi încă la țară): boalele, ce se cred produse de duhuri rele, sunt alungate cu anumite formule, cu descântece, mai mult șoptite decât rostite (v. *farmec* și *șișcă*)].

vraf n. 1. grămadă de grâu strâns la par; 2. massă continuă: *un vraf de hârtii.* [Slav. vrahŭ, vânturarea grânelor, morman].

vrăfui v. a face vraf, a grămădi.

vraiște adv. deschis peste tot: *casele erau dărăpănate, ușî, ferestre vraiște* Isp. [Origină necunoscută].

vrajă f. farmec, descântec: *vrajă de ursită.* [Slav. vraja, magie (din vrŭkati, a mormăi); v. *vraciu*].

vrajbă f. desbinare: *vrajba dintre noi să piară* Cr. [Slav. vrajĭba, inimiciție].

vrăji v. 1. a face vrăji, a fermeca; 2. *fig.* a evoca: *în prezent vrăjește umbre dintr'al secolelor plan* Em.

vrăjit a. fermecat, magic.

vrăjitoare f. 1. babă ce superstițiunea o credea în legătură cu necuratul spre a face rău oamenilor: *vrăjitoarele ar avea puterea a închiega apele, a lega ploile, a ghici viitorul și a vindeca de boale;* 2. *Bot.* vrotilică.

vrăjitor m. fermecător.

vrajmă f. vrajbă (Isp.). [Variantă fonetică paralelă cu *vrajbă*].

vrăjmaș a. și m. dușman, ostil. [Tras din *vrajmă*].

vrăjmășesc a. dușmănesc.

vrăjmăși v. a atenta la: *soțul care a vrăjmășit viața celuilalt.*

vrăjmășie f. dușmănie.

vrană f. 1. gaură ce se află de amândouă părțile în vasele înfundate și prin care se introduce lichidul; 2. urdiniș. [Bulg. vranĭ, dop (de unde, românește, gaură de dop)].

vrâstă f. Mold. 1. vârstă; 2. dungă, fâșie: *o vrâstă de nori.* [V. *vârstă*].

vrav n. Mold. V vraf.

vrăvui v. Mold. a face vrav: *a vrăvui bani.*

vre, particulă, exprimă ceva nedeterminat sau o aproximațiune numerică ori temporală: *vr'o dată, vr'o sută, vreun.* [Și *veri* (macedo-rom. *văr*) = lat. vel(is)].

vreà v. V. voi. [Lat. *volere = velle].

vreasc n. pl. crăci uscate: *vreascuri de aprins focul.* [Slav. hrastŭ, ramuri].

vrednic a. 1. demn: *vrednic de laudă;* 2. capabil, *nu e vrednic să plătească;* 3. harnic: *albina vrednică.* [Slovean vrĕdnik, om demn, onest].

vrej n. cotor de plantă: *ți-ai întors vrejul ca dovleacul* Pann. [Origină necunoscută].

vreme f. 1. timp: *toate sunt la vremea lor;* vremea d'apoi, sfârșitul lumii; 2. anotimp: *vreme de iarnă;* 3. starea atmosferei: *vreme frumoasă, urîtă;* de vreme, de dimineață, de timpuriu. [Slav. vrĭrmĕ]. V. devremece.

vremelnic a. temporar. [Slav. vrĭrmenĭnŭ].

vremui v. a se strica vremea: *vremea vremuește, floarea se pârlește* Al.

vrere f. 1. voință: *cu vrerea lui D-zeu* Isp.; 2. dorință: *în plin să-ți meargă vrerile tale!* Al. [V. *vrea*].

vreun pron. oarecare. [Lat. vel-unus].

vrotilică f. plantă de leac, bună pentru durere de inimă *(Circaea).* [Origină necunoscută].

vrut a. voit. ‖ n. pl. *vrute și nevrute,* vorbe seci.

vuet n. sgomot surd: *în vuetul de vânturi auzit-am al lui mers* Em.

vui v. a face vuet, a răsuna surd: *valea, muntele vuește* Al. [Onomatopee].

vulcan m. 1. munte cu o deschizătură *(crater)* în vârf pe unde ies gazuri, cenușă, pietre și materii în fuziune *(lavă): Vezuviul și Etna sunt vulcani;* 2. *fig.* imaginațiune vie, arzătoare, impetuoasă; 3. pericol amenințător dar ascuns.

vulcanic a. 1. ce ține de vulcani: *teren vulcanic;* 2. *fig.* foarte ardent: *imaginațiune vulcanică.*

vulg n. poporul de jos: gloată, plebe.

vulgar a. 1. comun, primit în genere; 2. trivial, josnic: *om vulgar;* 3. ce ține de vulg: *vorba-i trezia furia vulgară* Em.

vulgaritate f. defectul celor vulgare, banalitate.

vulgarizà v. 1. a pune la nivelul tuturor inteligențelor: *a vulgariza știința;* 2. a răspândi uzul: *a vulgariza instrucțiunea.*

vulgarizator m. cel ce are talent de a vulgariza.

vulnerabil a. care poate fi rănit.

vulnerar a. se zice de remediile pro-

www.dacoromanica.ro

prii a vindeca rănile (ca *patlagina, pojarniţa)*

vulpe f. 1. fiară din genul câinelui cu coada lungă şi stufoasă; 2. blana animalului: *conteş de vulpe* AL.; 3. *fig.* fiinţă vicleană (vulpea fiind considerată ca tipul vicleniei); 4. (vulpişoară), varietate de struguri (cari plac mult vulpii). [Lat. VULPES].

vulpe(ne)sc a. 1. ce ţine de vulpe; 2. *fig.* perfid: *ochi vulpeşti.*

vulpoiu m. vulpe bătrână.

vultan m. 1. (poetic) vultur: *vultani cu mândre pene* AL.; 2. *fig.* erou: *vultanii din Războieni* AL. [Abstras din *vultur*].

vultoare f. 1. locul unde se învârteşte apa: *şioiul îi dă în vultoare* ISP.; 2. adâncitură ce face apa din jos de moară: *s'a oprit la o vultoare la marginea unui sat* PANN. [Lat. *VOLTORIA (din VOLVERE); v. *volbură*].

vultur m. 1. cea mai mare şi mai puternică dintre păsările răpitoare *(Aquila): ochi de vultur*, ageri şi pătrunzători; 2. nume de decoraţiune: alb (rus şi sârb), negru şi roş (prusian); 3. *fig.* cm superior, erou: *un vultur de a Lehiei* AL. [Lat. VULTUR].

vulturesc a. de vultur: *aripi vulturesti* AL. ‖ **vultureşte** adv. repede ca vulturul: *ochii vultureşte îi alerga.*

vulvoare f. 1. flacără agitată: o *babă tot răscolea vulvoarele* BOL.; 2 *fig.* lucire: *luna, mai dând o vulvoare, s'ascunde într'un nor* BOL. [V. *valvoare*],

vulvoiat a. sbârlit: *cu perii vulvoiaţi* BOL.

vurta f. V. Mold. hurta: *cu dramul, cu vurta* AL.

vulvoiu adv. V. vălvoiu: *coada sta vulvoiu* BOL.

vutcă f. rachiu zaharisit rusesc. [Rus. VODKA (din VODA, apă)].

vuvui v. a răsuna surd: *vântul, balta vuvue.* [Onomatopee].

W X Y

W m. literă ce figurează în nume proprii şi în vorbe de origină germanică.

walon a. originar din provinciile meridionale ale Belgiei. ‖ m. locuitor din acea ţară.

warant n. recepisă dată celui ce depune mărfuri într'un dock sau în magazine publice: *warantul se poate negoţia prin andosare.*

waterproof n. manta impermeabilă (CAR.). [Englez.: lit. care rezistă ploii].

watman m. conducător de automobile, locomotive ori tramvaie electrice.

whisky n. rachiu de orz.

whist n. joc englezesc în cărţi între 4 persoane.

X m. 1. a 23-a literă a alfabetului, figurează iniţial numai în câteva vorbe şi nume proprii străine; 2. cifră romană în valoare de 10; 3. semn algebric pentru cantitatea necunoscută: **razele X. V. rază.**

xenoman a. şi m. care iubeşte prea mult pe străini şi lucrurile străine.

xenomanie f. pasiune pentru cele străine: *biciuind xenomania* NEGR.

xilofon n. instrument de muzică compus din bucăţi de lemn (de diferite dimensiuni şi de esenţe diferite) pe cari se bate cu un ciocănel.

xilograf m. gravor în lemn.

xilografic a. ce ţine de xilografie.

xilografie f. arta de a săpa în lemn.

Y m. a 24-a literă a alfabetului, figurează numai în câteva nume proprii engleze.

Z

Z m. a 25-a şi ultima literă a alfabetului.

za f. 1. ochiu de lanţ; 2. pl. zale, cămaşă de sârmă cu plăci de metal: *ostaşi cu zale şi cu platoşe de fier* AL.; fig. *cu o zale argintie se 'mbracă mândra ţară* AL. [Lat. vulg. ZABA, platoşă: pl. *zale* (cf. *bale*) e luat uneori ca singular].

zăbală f. 1. partea frâului ce se pune în gura calului; 2. Mold. rană (la gura calului şi la om): *zăbale la gură.* [Ung. ZABOLA].

zăbălos a. Mold. om urît şi murdar.

zăbăluţă f. lănţişor la frâu prins sub fălcile calului.

zăbavă f. 1. întârziere: *a plecat fără zăbavă;* 2. amuzare: *te-ai deprins a socoti amorul o zăbavă* NEGR. [Slav. ZABAV], dificultate (rus.: petrecere)].

zăbavnic a. care lucrează încet, greoiu: *alţii mai zăbavnici în agerimea duhului* OD. [Tras din *zăbavă*].

zabet m. od. guvernator: *o să te dau pe mâna zabetului* FIL. [Turc. ZABIT, administrator, guvernator].

zabic n. (Oltenia) mâncare din mălaiu prăjit în untură şi copt în test. [Origină necunoscută].

zăblău n. 1. ţol de cânepă de vân-

www.dacoromanica.ro

turat grâne: *întinde zăblaiele și bate-le cu maiele* POP.; **2.** cergă de cal: *un zăblău vărgat* OD. [Origină necunoscută].

zăbovi v. a rămânea undeva, a întârzia: *care tot mereu vorbește, el treaba și-o zăbovește* PANN. [Vechiu-rom. *zăbăvi* = slav. ZABAVITI, a împiedeca].

zăbovitor a. care zăbovește.

zabrac n. *fam.* săpuneală: *va întâmpina un zabrac bun* ISP. [Origină necunoscută].

zabran n. (Banat) pădurice rară. [Serb. ZABRAN, pădurice oprită].

zăbranic n. crep: *o maramă de zăbranic negru* OD. [Bulg. ZABRADNIK, testemel].

zăbreà (zebreà) f. **1.** drug de grilaj; **2.** pl. grilaj. [Slav. ZABRALO, apărător de zid: forma *zăbrea* e abstrasă din pl. *zăbrele*].

zăbun n. **1.** od., l ainâ lungă fără mâneci închisă pe dinapoi (purtată înainte de boieri și de cocoane): *un zăbun de sandal de Veneția cu fețe* OD.; **2.** azi, haină de iarnă, ușoară și călduroasă din bumbac (purtată de țăranii câmpeni și țărance): *cu zăbune dalbe de bumbac* POP. [Turc. ZYBUN, camizol].

zăcământ n. poziționea masselor minerale în pământ: *zăcământ petrolifer.* [Traducere după fr. *gisement*].

zăcare f. boală; *căzând în zăcare* CR. [Formă paralelă cu *zacere*].

zăcaș a. și m. vindicativ: *era pizmătareț și zăcaș la inimă* ISP. [Lit. bolnav].

zăcășeală f. zăcășie: *nu mi-a mai rămas la inimă nicio zăcășeală* ISP.

zăcășie f. animozitate, ură: *se hrănește cu o adâncă zăcășie* OD.

zăcătoare f. **1.** cadă mare; **2.** piatra stătătoare a morii.

zăcător a. care zace: *floare zăcătoare.*

zăceà v. **1.** a sta cu corpul întins (în pat sau pe pământ): *aici zace,* formulă cu care se încep epitafele; **2.** a fi bolnav: *zace de friguri, turma zace de rea gălbează* GR. AL. [Lat. JACERE].

zăceală f. pericopă evanghelică [Slav.].

zăcere f. acțiunea de a zăcea și rezultatul ei: boală.

zacherlină f. **1.** praf pentru stârpirea insectelor; **2.** *fig.* satiră nimicitoare.

zacuscă f. Mold. gustare: *ai păpat zacuscă astăzi?* AL. [Rus. ZAKUSKA (din ZAKUSITI, a gusta)].

zăcut n. fapta de a zace.

zadă f. frumos arbore din familia coniferelor, cu conuri mici, ovaloblonge și fin catifelate de coloare verde (*Larix sibirica*). [Lat. *DAEDA = TAEDA].

zadar (în) adv. fără folos: *toate sunt în zadar.* [Slav. ZA DARŬ, în dar]. ‖ a. *fig.* deșert: *cercarea le-i zadară* AL. n. golul: *s'alungi zadarul* AL.

zădărì v. **1.** a întârâta, a atâța: *animalul zădărit de haita* OD.; **2.** a tachina: *te învăț eu a zădări fetele* AL. [Origină necunoscută].

zadarnic a. și adv. în zadar.

zădărnicì v. a tace iluzoriu, a dejuca.

zădărnicie f. deșertăciune.

zadie f. Mold. Tr. fota dinapoi. [Cf. slav. ZADITI, a pune pe sine (o haină)].

zăduf n. căldură năbușitoare: *e mare zăduf;* **2.** *fig.* greutate, necaz. [Slav. ZADUHŬ].

zăgan m. uliu de stârvuri (*Milvus*). [Turc. ZAGAN, uliu].

zăgaz n. **1.** clădire pentru a opri apele în loc; **2.** *fig.* stavilă. [Serb. ZAGAT, stavilă; forma *zăgaz* e analogică (abstrasă din pl. *zăgaze)* în loc de *zăgad*].

zăgneată f. Mold. **1.** foc de uscături la gura cuptorului; **2.** *fig.* îndemn: *a da cuiva zăgnete* CR. [V. *segnetă*].

zăhăì v. Mold. a turbura, a neliniști: *boii nu mă zăhăesc, om ca mine nu găsesc* POP. [Slav. ZAITI, a rătăci].

zăhăit a. Mold. dezordonat: *lucruri zăhăite prin cele poliți* CR.

zahăr n. substanță albă, friabilă, dulce la gust, ce se scoate din trestia de zahăr și din sfecle. [Lat. SACCHARUM],

zahàr n. Mold. zahăr: *o bucată de zahàr* AL.

zahareà f. V. zaherea.

zaharicà f. cofetură, bomboană. [Formațiune analogică din *zahăr*].

zaharină f. preparat organic cunoscut în chimie sub numele de Sulfimida Benzoica: e un preparat de 300 ori mai dulce decât zahărul, cu care adesea e înlocuit.

zaharisì v. **1.** a pune zahăr în; **2.** a fierbe în zahăr (fructe).

zaharniță f. vas în care se pune zahăr.

zaberea f. **1.** od. proviziune (de primăvară și toamnă): *jicnița cu toată zahereaua* OD.; **2.** od., trimiterea obligatorie a unei proviziuni de grâne la Constantinopole: *strânge zaherea de prin satele vecine* GHICA; **3.** azi, în Mold., tain pentru vite: *zahereaua este de popușoiu de câte patru dimerlii pe zi.* [Turc. ZAHIRÈ, proviant].

zaif a. indispus: *te-a căuta când ai fi zaif* AL. [Turc. ZAIF, slab, infirm].

zaifet n. V. ziafet: *la nunți ce de mai zaifeturi!* AL.

zaiflâc n. indispoziționea: *sunt ferit de zaiflâc* AL. [Turc. ZAIFLYE, infirmitate].

zaică f. Tr. *Zool,* gaiță. Origină necunoscută].

www.dacoromanica.ro

zale f. pl. V. za.

zalhanà f. abatoriu: *zalhanaua curții domnești* Od. [Turc. zalhana, lit. casa jupuitorului (de vite)].

zălog n. 1. amanet: *a pune zălog*; 2. ostatic; 3. *fig.* gaj: *zălog de încântătoare nădejdi* Od. [Slav. zalogŭ].

zălogi v. a pune zălog, a amaneta.

zălud a. și m. Mold. nerod, năuc. [Cf. ceh zaludny, înșelător].

zamă f. Mold. V. zeamă.

zâmberec n. resort de ceasornic. [Turc. zemberek].

zâmbì v. a surâde. [Tras din slav. zŏbŭ, dinte: lit. a scrâșni din dinți (ca câinele); v. *zâmbre*].

zâmbet f. surâs.

zambilă f. 1. plantă din fam. liliaceelor (*Hyacinthus orientalis*); 2. floarea ei frumoasă și plăcut mirositoare. [Și *zambul* = turc. zumbŭl].

zâmbire f. surâs.

zâmbitor a. care zâmbește.

zambol n. V. zimbil: *descarcă la zamboale* Pop.

zâmbre f. pl. 1. umflătura gingiilor la cai (care îi împiedică a mânca): *fig.* a face **zâmbre**, a dori cu ardoare un lucru (adesea fără a-l putea dobândi): *nevestele cele tinere fac zâmbre și trag acasă* Cr. [Slav. zŏbrŭ, dinte].

zambul n. V. zambilă.

zamfir n. *pop.* safir: *palat de zamfir* Isp. [Gr. mod.].

zămislì v. 1. a concepe: *vei zămisli în pântece și vei naște fiu* (stil biblic); 2. *fig.* a naște: *vremea închisă zămislește visuri spăimântoase* Isp. [Slav. zamyslitì, a cugeta, de unde a procrea; dela abstract la concret, procedare metaforică foarte rară (cf. invers *concepe*)].

zămislire f. 1. acțiunea de a zămisli; 2. *Zămislirea sfântului Ioan*, sărbătoare ce cade pe ziua de 23 Septemvrie.

zămorì v. Mold. a trăi de azi pe mâine, a se hrăni prost: *se zămoria și ea sermana cum putea* Cr. [Vechiu-Mold. *zămorì*, a mortifica («cu posturi lungi și secе își *zămoria* corpul»). Arhiva românească] = slav. zamoritì, a ucide].

zămos a. Mold. zemos. **I** m. pepene galben.

zamparagiu m. ștrengar: *o adunătură de zamparagii din toată lumea* Cr. [Tras din turc. zampara, craidon, lit. care aleargă după femei].

zamparalâc n. desfrânare: *perì din pricina zamparalâcurilor și a ticăloșiilor* Pop. [Turc. zamparalyk].

zămurcă f. Mold. zeamă proastă.

zână f. V. zină.

zănat n. (Banat) 1. obiceiu: *tot satu cu zănatu*; 2. meșteșug: *dă-ți copilul la zănat*. [Serb. zanat].

zănatic a. V. zinatic.

zang! int. imită sunetul metalului.

zăngăni v. a scoate un sunet metalic, a face sgomot ciocnindu-se. [V. *zang!*]

zăngănit n. sgomot ce fac armele și alte corpuri sonore întreciocnindu-se.

zăngănitură f. zăngănit prelung.

zănoagă f. pl. mai multe văi adânci dispuse în jurul piscurilor muntoase: *zănoagele Retezatului cele pline de zăpadă perpetuă*. [Slav. zanogŭ].

zăpăceală f. confuziune.

zăpăcì v. 1. a încurca rău; 2. a pierde capul. [Cf. pol. zapodziać, a rătăci].

zăpăcit a. și m. turburat, foarte nedumerit.

zăpadă f. apă înghețată ce cade din nori ca niște fulgi albi și ușori. [Slav. zapadŭ, cădere (lit. ce cade din cer)].

zăpăi v. Mold. a lătra. [Onomatopee: *zapa! zapa!*].

zăpârste m. copilul cel din urmă născut. [Cf. *prăslea*].

zăpăuc a. și m. zăpăcit: *se uită în toate părțile ca un zăpăuc* Isp. [Compromis între *zăpăcit* și *năuc*].

zapcă f. V. zatcă.

zapceà f. execuție polițienească: *sunt sătul de biruri grele..., de ciocoi, de zapcele...* Al. [V. *zăpcì*].

zăpcì v. od. a executa pe cale administrativă, a asupri cu dări (vorbind de zapcii): *să nu ne mai zăpcească* Negr. [Tras din *zapciu*].

zapcie f. od. subprefectura unei plăși.

zapcilâc n. 1. funcțiunea de zapciu: *un zapcilâc, o vătășie de plaiu* Ghica; 2. execuțiune administrativă; *cine v'a scăpat de zapcilâc, de bir, de havalele?* (Gane). [Derivat din *zapciu*].

zapciu m. od. 1. subprefectul unei plăși (în opoziție cu *vătaf*): *la ispravnic și zapciu geaba merg și geaba viu* Pop.; 2. agent executiv: *șase zapcii pentru împliniri de bani* Fil.; 3. în special, sergent de stradă: *la toate răspântiile câte un zapciu al agiei opria carele.... până după trecerea alaiului* Negr. [Turc. zabtčy, administrator].

zăpis n. act de cumpărare sau de vânzare (între răzeși). [Slav. zapisŭ, înscris].

zaplan a. și m. lungan. [Cf slav. planina, munte: lit. (sdravăn ca un) muntean].

zaplaz n. Mold. uluci: *aceiași pomi crengi întind peste zaplaz* Em. [Rut. zaplaz].

zăpodie f. vale sau teren între două dealuri (termen de hotărnicie). [Tras din slav. zapodŭ, ascunzătoare].

www.dacoromanica.ro

zăpor n. Tr. topirea ghieții [Ung. zápor, pohoiu].

zăprealâ f. oprirea udului (la cai). [Din *zăpri* = slav. zaprieti, a încuia].

zăpsì v. Mold. a surprinde: *mă zăpsise în grădina lui* Cr. [Slav. zabŭsiti].

zapt n. **1.** od. confiscare, sechestru: *s'o fac zapt* Od.; **2.** azi, în Oltenia, jaf. [Turc. zabt].

zăpuc n. zăduf. [Tras din *zăpuși*].

zăpușeală f. căldură năbușitoare.

zăpuși v. a năbuși de căldură. [Rus. zapuhatsià, a pierde răsuflarea].

zar m. cub de joc: *jocul în zari.* [Turc. zar].

zar n. Tr. broască la uși. [Ung. zár].

zăr n. V. zer.

zară f. lapte acru ce s'alege din laptele bătut. [Tras din *zer*].

zară f. zare: *o zară de foc* Isp.

zaraf m. **1.** bancher (azi mai mult ironic): *zarafii armeni și ovrei năpădesc pe cel căzut* Ghica; **2.** cel ce schimbă bani (în piață). [Turc. saraf].

zărăfie f. localul zarafului.

zarafir n. fir de aur: *la cuvinte apropiată și'n zarafir îmbrăcată* Pop. [Turc. zer, aur (cf. *başfir*)].

zaraflâc n. schimb de bani, agiotaj. [Turc. saraflyk].

zare f. **1.** lumină slabă: *o zare de foc;* **2.** coama dealului unde se mărginește cu orizontul; **3.** orizont: *cât e zare de zărit între Nord și Răsărit* Al [Slav. zaria, strălucire].

zări v. **1.** a începe a vedea: *îi zăresc;* **2.** a se vedea slab: *abia se zărește.* [V. *zare*]

zarf n. suport din filigran la o ceașcă: *doi arnăuți aduc cafele în felegene cu zarfuri* Al. [Turc. zarf].

zârghit a. Mold. țicnit (Cr.). [Origină necunoscută].

zarif a. Mold. nostim, elegant: *un banc de cele mai zarife* Negr. [Turc. zarif].

zăriște f. zare: *în zăriștea largă.*

zârnă f. plantă veninoasă cu boabe negre *(Solanum nigrum).* [Slav. zrŭno].

zarnacadea f. Mold. floare de narcis: *îmbobocită ca o zarnacadea* Al. [Turc. zerin kadè, narcis, lit. potir de aur].

zârni v. a se pipernici vorbind de plante. [A se înnegri ca boabele zârnei].

zârnoaică f. vrăjitoare: *unde s'adun zârnoaicele și s'adap leoaicele* Pop. [Dela *zârnă*, plantă veninoasă cu aplicațiuni medicale și magice].

zarpà f. brocat și haină de brocat: *fie mojicul în zarpale de aur, nu este decât un taur* Pann. [Vechiu-rom. *zarbà, zerbaf* = turc. zerbaf. stofă țesută cu aur (din zer, aur, și baftá, țesut)].

zarpalatic a. și m. zăpăcit. [Origină necunoscută].

zarvă f. larmă, tumult. [Origină necunoscută].

zărvui v. a face zarvă.

zarzăr m. **1.** cais cu miezul amar *(Prunus armeniaca);* **2.** Tr. corcoduș *(Prunus cerasifera).* [Gr. mod. zérzalon (din turc zerdalu, lit. prună galbenă)].

zarzără f. **1.** poama zarzărului; **2.** Tr. corcodușă.

zarzavagiu m. precupeț de legume. [Turc. zarzavatdjy].

zarzavat n. pl. legume: *vezi de zarzavaturile dela bucătărie* Isp. [Turc. zarzavat, lit. verdețuri].

Zarzavela m. *fam.* necuratul: *afurisi-te-ar Zarzavela!* Al. [Macedo-rom. *Zarzavuli:* origină necunoscută].

zasc n. lemne pe care s'așează buțile cu vin. [Origină necunoscută].

zăstimp n. răstimp: *în scurte zăstimpuri când soarele declină* Al. [Slav. *zastŏpŏ (cf. *răstimpi*)].

zaț n. cules, compozițiune tipografică. [Nemț. satz].

zaț n. drojdie de uleiu. [Nemț. (boden)-satz].

zatcă f. Tr. (și Oltenia) întinzătorul pânzei țesute. [Origină necunoscută].

zăticneală f. deranj(ament).

zăticni a. a (se) deranja: *nu vă zăticniți din gustare* Od. [Bulg. zategnŏ].

zațoș n. îngrădire de ținut peștele în timpul iernii. [Rus. zatonŭ, locul înundat de revărsarea unui râu].

zău! int. spre a întări zisa cuiva (în formule de jurământ: *zău, pe legea mea!* zic zău! așa să-mi ajute Dumnezeu! [Lit. Dumnezeule! sensul arhaic al vorbei (v. *zeu*)].

zăvadă f. adăpost de iarnă pentru vite: *zăvada se mai numește și perdea.* [Rus. zavièsa, perdea: forma *zăvadă* e abstrasă din pl. *zăvezi*].

zăvaz n. haină femeiască: *zavaz de taftă cu fețe* Od. [Origină necunoscută].

zăveazdă f. cortină: *stau atârnate zăvezde ori perdele* Od. [Slav. zavièsa, perdea].

zăveazdă f. stea pe sfântul potir: *un potir de argint cu zăveazdă.* [Slav. zvièzda, stea].

zavelcă (zevelcă) f. fotă dublă (în Oltenia). [Tras din slav. zaviti, a înfășura].

Zavera f. **1.** revoluțiunea grecească din Principate, sub conducerea lui Al. Ipsilante, izbucnită la 1821 cu scopul de a libera Grecia de sub jugul otoman: *pe acest deal am fugit în vremea Zaverei* Cr.; **2.** *fig.* revoluțiune în genere: *strigă și prin somn că a venit zavera*

www.dacoromanica.ro

Al. [Slav. za vĭera, pentru credinţă]. V. Eterie.

zavergisì v. a se revolta: *nu vrea să zică că m'am zavergisit* Al. [Derivaţiune analogică din *Zaveră*].

zavergĭu m. 1. ostaş din armata lui Ipsilante: *locuitorii fugiau în toate părţile dinaintea zavergiilor şi pandurilor* Ghica; 2. rebel; 3. *fig.* cată-ceartă, gâlcevitor. [Formaţiune analogică din *Zaveră*].

zavistie f. invidie: *boierii umblau cu zavistii* Od. [Slav. zavistĭe].

zavistios a. invidios: *insuflă zavistiosu-i necaz* Od.

zavistnic a. invidios (Car.). [Slav. zavistĭnikŭ].

zavistuì v. a invidia.

zăvoadă f. atârnătoare în care ciobanii pun obielele şi celelalte haine spre a le svânta. [Cf. slav. zavaditi, a lega].

zăvod m. câine de măcelar: *s'au aruncat pe mine ca doi zăvozi* Al. [Tras din slav. zavoditi, a conduce: zăvodul însoţeşte vitele].

zăvod n. total de o sută de chiaguri (termen de pescărie): *la o colibă de pescar sunt câte două sau trei zăvoade.* [V. *zăvoadă*].

zăvod n. condică: *l'a înscris în zăvod.* V. izvod.

zăvoiu n. 1. pădure de salcie pe marginea unei ape: *dă-ţi oile la negrul zăvoiu;* 2. pl. zăvoaie, insule pe Olt, acoperite cu păduri de sălcii, plopi, anini şi răchită. [Serb. zavoĭ, sinuozitate, cotitura unui drum, a unei ape].

zăvor n. 1. drug de fier cu care se închide o poartă sau o uşă; 2. băţ lung care opreşte urzeala de pe sul. [Slav. zavorŭ, încuietoare].

zăvorì v. a trage zăvorul, a închide cu zăvorul.

zavragĭu m. 1. cată-ceartă; 2. ţigan căldărar. [În loc de *zarvagiu*, derivaţiune analogică din *zarvă*].

zăzăi v. 1. a şuiera: *lighioanele începură a zăzăi* Isp.; 2. a rosti pe *z* în locul altor litere. [Onomatopee (cf. *zuzăi*)]

zeamă f. 1. licoare scoasă prin stoarcere sau fierbere: *zeamă de lămâie, zeamă de carne;* 2. preparaţiune culinară lichidă în care se pune sare şi condimente: *zeamă grasă.* [Lat. vulg. zema, suc].

zebreà f. V. zăbrea.

zebrelit a. cu zebrea: *colivie zebrelită* Car.

zebru m. soiu de cal sălbatic din S. Africei, de forma catârului, a cărui piele albă sau gălbuie e vărgată cu dungi negre.

zece num. nouă plus una. [Lat. decem].

zecime f. a zecea parte: *zecimi judeţene.*

zeciueală f. dijmă.

zeciuì v. a lua zeciueală.

zee f. zeiţă: *frumoasa zee Flora şi-a părăsit culcuşu-i* Al.

zefir m. 1. vânt de apus; 2. orice vânt dulce şi plăcut: *zefirii ce adie cânturi dulci ca un ţior* Em.

zefir n. un fel de aţică.

zeflemeà f. bătaie de joc banală, ironie uşoară: *pe toţi îi lua în zeflemea* Isp. [Turc. zevklenmè, batjocură].

zeflemisì v. a lua în zeflemea, a lua peste picior. [Formaţiune analogică].

zeflemist m. moftangiu.

zefliu a. vesel. [Turc. zevkli].

zeghe f. haină din dimie albă: *zeghea e haina muntenilor din stânga Oltului.* [Vechiu-rom. *zechie* = lat. setula, păr aspru (medieval secla, zeghe)].

zeghioiu n. muntean (în Prahova).

zeiţă f. 1. divinitate păgână de sex femenin; 2. femeie foarte frumoasă.

zeitate f. divinitate mitologică.

zel n. râvnă, sârguinţă pentru succesul unui lucru.

zelar n. zele: *cu zelar, cu buzdugan* Pop. [V. *za*].

zelator m. cel ce lucrează cu zel pentru o cauză.

zelos a. plin de zel.

zemnic n. un fel de bordeiu adâncit în pământ. [Bulg. zimnik, bordeiu de iarna (din zima, iarnă].

zend n. limbă în care sunt scrise cărţile sacre ale Parsilor.

zenit n. 1. *Astron.* punctul cerului situat tocmai de asupra observatorului; 2. *fig.* punctul cel mai înalt la care se poate ajunge: *zenitul gloriei; ca vulturul voit-am zenitul să-l pătrund* Al.

zeppelin n. V. ţepelin.

zer n. lichidul rămas din lapte după ce se strânge caşul. [Lat. serum].

zero n. 1. semn aritmetic (0) care prin sine însuş n'are nicio valoare dar multiplică cu 10 cifra din stânga sa; 2. *fig.* om fără niciun merit, cu totul nul: 3. grad de temperatură ce corespunde la temperatura gheţei topite şi este indicat cu un 0 pe termometru.

zestre f. avere ce o femeie aduce în căsătorie. [Lat. dextræ, promisiune solemnă, cuvânt dat].

zeţar m. culegător tipograf. [Nemţ. setzer].

zeţărie f. meseria zeţarului şi locul unde zeţueşte.

zeţuit n. compoziţiune tipografică.

zeu m. 1. (rar) Dumnezeu: *Hristos, zeul credinţei, ieşit-au din mormânt* Al.; 2. divinitate păgână, idol (sens particular limbei moderne); 3. *fig.* om de o

www.dacoromanica.ro

mare superioritate: *zeul poeziei.* [Lat. DEUS; vechiu românește indiferent *dumnezău* și *zău* (sens conservat și în exclamațiunea omonimă)].

zevelcă f. V. zavelcă.

zevzec a. și m. neghiob. [Turc. ZEVZEK].

zi (ziuă) f. **1.** timpul cât soarele e pe orizont: *zile lungi, scurte;* poporul personifică zilele săptămânei în sfinte, dintre cari cea mai temută și păzită e *s'ânta Vineri* (curios amestec de credințe păgâne și creștine); **2.** spațiu de 24 ore între răsărirea și apunerea soarelui: *anul se compune din 365 zile;* **3.** munca unui lucrător în timpul zilei și leafa corespunzătoare: *e tocmit cu ziua;* **4.** pl. vieață: *el nu-și primejduește zilele* OD. [Lat. DIES: zilele săptămânei au păstrat numele lor păgâne, afară de Sâmbăta (de origină ebraică) și de Dumineca (de origină creștină)].

ziafet n. petrecere cu ospețe: *după nuntă alte ziafeturi* POP. [Turc. ZIYAFET, ospăț].

ziar n. jurnal.

ziarist m. jurnalist.

ziaristică f. jurnalism.

zibelină f. soiu de jder din Siberia cu blana foarte frumoasă și mai scumpă ca a jderului.

zibetă f. **1.** mic animal carnivor din Africa, care produce un lichid cu miros de mosc *(Viverra zibetha);* **2.** lichid produs de acest animal.

zicală f. zicătoare.

zicaș m. Buc. cântăreț.

zicătoare f. **1.** sentență devenită pro-.erb; **2.** glumă picantă.

zicătură f. Buc. cântare de instrumente muzicale.

zice v. **1.** a rosti prin vorbe: *zi să vie;* **2.** a cânta: *doine cari zic de dor* AL. *ce cu fluierul îți zice* EM.; **3.** a exprima prin scris: *ce zicea în scrisoarea ta?* **4.** a ordona, a consilia: *le-am zis să plece;* **5.** a crede, a socoti: *ce zici de purtarea lui?* [Lat. DICERE].

zicere f. acțiunea de a zice și rezultatul ei: vorbă.

zid n. **1.** lucrare de zidărie alcătuind o casă sau servind de îngrădire: *zidul curții;* **2.** fortificațiunea unui oraș: *zidurile cetății;* **3.** de-a zidul, joc de copii cari formează un lanț: cei dela margine pornesc și trec sub brațele fiecărui jucător. [Slav. ZIDŬ].

zidar m. cel ce lucrează la clădiri, unde se întrebuințează piatră, cărămidă, ciment.

zidărie f. lucrarea zidarului, lucrare din zid.

zidi v. **1.** a închide în zid: *a fost zidită de vie;* **2.** a construi: *a zidi o casă;* **3.** *fig.* a crea: *D-zeu a zidit lumea.* [Slav. ZIDATI, a edifica].

zidire f. acțiunea de a zidi și rezultatul ei: **1.** construcțiune; **2.** creațiune: *se desfășură în ochi-mi minunile zidirii* GR. AL.; **3.** creatură: *toate zidirile lumii.*

zidit a. *fig.* conformat, constituit: *om bine zidit.*

ziditor m. **1.** constructor; **2.** creator: *ziditorul lumii* AL.

zigzag n. **1.** șir de linii formând între ele unghiuri alternativ ieșite și intrate; **2.** *fig.* schimbări dese și alternative de purtare.

zilnic a. ce se face în fiecare zi.

zimbi v. V. zâmbi.

zimbil n. coșniță de băcan: *cafè martinică în zimbiluri* AL. [Turc. ZEMBIL, coș de papură].

zimbru m. **1.** Mold. bour: *un cap de zimbru era vechea stemă a Moldovei;* **2.** (poetic) Moldova: *peste munți într'a zimbrului domnie* AL.; **3.** *fig.* erou: *zimbrii fioroși din codrii Rahovei* AL. *Ștefan cel mare, zimbru sombru și regal* EM. [Slav. ZŬBRĬ].

zimțar n. dințarul dulgherului.

zimțat a. cu zimți.

zimți m. pl. **1.** marginea crestată a zidurilor; **2.** dungă crestată la monede: *galbeni cu zimți;* **3.** dinții sau colții ferestrăului; **4.** Mold. crestături în pietrele morii; **5.** Tr. tindeche; *fig.* margine: *(demonul) atinge 'ncet arama cu zimții aripei sale* EM. [Origină necunoscută].

zimțui v. a mărgini.

zină f. **1.** fecioară divină, pururea tânără și de o frumusețe orbitoare; zinele joacă un rol însemnat în basme (ca *feele* în poveștile din Occident): îmbrăcate în alb, iubitoare de cântece și jocuri, ele locuesc în palaturi mărețe și poartă nume diferite, după cum trăiesc în arbori *(Fata din Dafin)* sau în ape *(Zina zinelor)*, pe munți și pe câmpii *(Arăpușca);* dar cea mai vestită dintr'însele e *Ileana Cosânzeana,* zina cu părul de aur, eroina basmelor noastre; **2.** pl. Tr. alt nume dat lelelor; **3.** (Banat) nume de plante mitologice; **carul zinelor,** arnică; **ciurul zinelor,** turtă; **părul zinelor,** colilie; **florile zinelor,** răchitan. [Lat. DIVINA, măeastră].

zinatic a. nebun, smintit: *umbla ca o zinatică* PANN. [Lit. luat de zine (*cf. luat de Iele*), căzut în puterea zinelor și stricat de ele la corp și la minte].

zinc n. metal de un alb albăstruiu, se aliază cu arama *(alama)* și cu alte metale și se întrebuințează la fabricarea o-

www.dacoromanica.ro

biectelor de artă, la acoperirea caselor, la galvanizarea fierului.

zincografie f. arta de a scrie și tipări pe table de zinc

zinghet n. zăngănit: *un zinghet metalic* Al. [Onomatopee din *zing!* (v. *zângăni*)].

ziori f. pl. V. zori.

zis a. 1. rostit: *vorbe zise în vânt;* 2. supranumit: *Mircea cel Mare, zis și cel Bătrân.* [V. *zice*].

zisă f. ceeace s'a zis: spusă, vorbă.

ziuă f. V. zi.

zizanie f. 1. *Bot.* neghină; 2. *fig.* desbinare. [Gr. mod.].

zlac (zlat) n. *Bot.* Mold. floarea vântului: *floare de zlat.* [Slav. ZLATŬ, aur].

zlătar m. țigan aurar. [Slav. ZLATARĬ (din ZLATO, aur)].

zlatoust m. gură de aur (epitet dat sfântului Ioan Hrisostom). [Slav. ZLATOUSTŬ (din ZLATO, aur, și USTĬ, gură)].

zlot m. 1. od. fiorin de aur: *zlot unguresc, zlot venetic;* 2. monedă veche de argint în valoare de 30 parale: *adă-mi vin de un zlot* Pop. [Pol. ZLOTY (din ZLOTO, aur)].

zmeu m. V. smeu.

zoae f. (pl. *zoi*) Mold. apă plină de murdărie. [V. *zoală*].

zoală f. pl. lături din zeamă de săpun. [Rus. ZOLA, cenușă, leșie].

zoană f. pleavă de grâu sau ovăz vânturat: *zoana se mai numește codină sau goz.* [Origină necunoscută].

zoàvà f. scurteicuță (= fr. *zouave*).

zob n. și adv. fărâmă: *a face zob.* [Și *zop:* origină necunoscută].

zobi v. 1. a fărâma; 2. *fig.* a agita: *își zobia mintea.*

zobit a. fărâmat: *olane zobite.*

zobon a. Mold. V. zăbun: *zobon de stofă aurită* Negr.

zodiac a. 1. zona sferei cerești în care se află cele 12 constelațiuni, prin care trecea calea anuală aparentă a soarelui; aceste 12 constelațiuni, cari corespund celor 12 luni ale anului, poartă numele de: *Berbecele, Taurul, Gemenii, Racul, Leul, Fecioara, Cumpăna, Scorpia, Săgetătorul, Capricornul, Vărsătorul și Peștii;* 2. reprezentarea zodiacului prin semne sau figuri.

zodiacal a. ce ține de zodiac.

zodiar m. carte de astrologie ce descrie influența zodiilor asupra vieții omului după planeta sub care s'a născut.

zodiaș m. ghicitor din zodii.

zodie f. 1. semn al zodiacului, constelațiune zodiacală: *o zină coborîtă din zodia cerească* Al.; 2. stea sub care s'a născut cineva: *cititorii din zodii* Em.; 3. prevestirea soartei după luna nașterii; 4. *fig.* soartă; *așa i-a fost zodia!* formula ce rezumă credințele astrologice ale poporului. [Gr. mod.].

zodier m. zodiaș: *toți zodierii și cărturăresele* Cr.

zof n. 1. od. materie de lână fină și ușoară: *giubea de zof albastru deschis* Fil.; 2. azi, Mold.. *pere de zof,* cele mai timpurii, fața albă, gust dulce. [Turc. SOF].

zoi v. Mold. a spăla rău. V. zoli.

zoli v. Mold. 1. a spăla rufele cu leșie și săpun; 2. *fig.* a mustra: *l'a zolit bine.* [Rus. ZOLITI, a fierbe în leșie].

zonă f. 1. fiecare din cele 5 diviziuni mari ale pământului, coprinse între poli, cercurile polare și tropice, adică: *zona toridă,* două *zone temperate* și două *zone glaciale;* 2. spațiu de teren lung și îngust; 3. *Geom.* porțiunea suprafeței sferice coprinsă între două cercuri paralele.

zoofit n. 1. animal ce seamănă cu planta, ca *coralul, buretele,* etc.; 2. pl. zoofite, ramură a regnului animal.

zoolog m. cel ce s'ocupă cu zoologia.

zoologic a. relativ la zoologie.

zoologie f. partea istoriei naturale ce are de obiect animalele și clasificațiunea lor.

zoomorfic a. sub forma de animale: *caracteristica zoomorfică a popoarelor.*

zootehnie f. arta de a crește și adapta vitele: *zootehnia e o ramură importantă a agriculturei.*

zop adv. V. zob: *văzând grădina zop* Pop.

zopăi v. a zobi: *zopăi tot din grădină* Pop.

zor n. 1. asalt (sens ieșit din uz): *să dăm zorul din urmă, cumplitul nostru zor* Al.; 2 urgență, grabă mare: *a avea zor,* a fi tare grăbit; a da zor, a împinge, a face să grăbească; de zor, de nevoie; zor nevoie, cu orice preț; 3. treabă grabnică: *să fii iute de picior, să-mi ajuți la câte un zor* Pop. [Turc. ZOR, violență, silnicie].

zoralie f. 1. un fel de bătută, horă cu sărituri uniforme și neregulate: *ciocoii ziseră lăutarilor să cânte zoralia* Fil.; 2. horă după masa de cununie. [Turc. ZORLY. violent, lit. joc violent].

zorcăi v. Mold. a spăla rău rufele (Cr.). [Lit.: a spăla cu zor, în grabă].

zorean m. *Zool.* plătică. [Lit. (pește lucitor) ca zorile].

zorèle f. pl. plantă de ornament cu flori mari frumoase, albastre, albe și înăuntru galbene *(Convolvulus tricolor).* [Lit. (mândra) zorilor].

zori v. 1. a da zor; 2. a se grăbi foarte, a se sili din răsputeri.

www.dacoromanica.ro

zori f. pl. răvărsatul luminei, faptul zilei: *zorile cu apusul nu pot avea întâlnire* Bol. [Slav. zorĭa, licărire (bulg. zorĭ, zori)].

zorilă m. 1. personificarea zorilor (în basme), luceafărul de dimineață: *îi sperie cu Miazănoapte sau Zorilă* Pann; 2. viței născut în zori de ziuă.

zorit a. foarte grăbit.

zorit n (poetic) răsărit: *din Zorit și din Apus* Coșbuc. [V. zori].

zornăi v. a scoate un sunet metalic, a suna cu s´omot: *zornăe tambura.* [Onomatopee].

zornăit n. acțiunea de a zornăi.

zornăitură f. zornăit prelung.

zornet n. zornăit: *zornet de pinteni* Em.

zorzoană f. 1. podoabă de cele două laturi ale frâului; 2. *fig.* pl. găteli femeiești: *s'o facă ca pe paparudă cu moțuri și cu zorzoane.* [Origină necunoscută].

zovon n. 1. broboadă: *zovon de filaliu* Od.; 2. (Banat, Dobrogea) hobotul mireselor; 3. (Dobrogea) giulgiu. [Lat. medieval savanum, cearșaf (gr. medieval sávanon, giulgiu)].

zuav m. soldat francez din infanteria ușoară: *zuavii sunt obișnuit cantonați în Algeria.*

zugrav m. pictor, în special de edificii. [Gr. mod. zoográphos, pictor (după natură)].

zugrăveală f. pictură.

zugrăvi v. 1. a picta, a orna cu picturi; 2 *fig.* a depinge.

zugrăvie f. pictură (Negr).

zuliar a. și m. Mold. gelos: *e zuliară de norocu meu* Al. [Gr. mod.].

zulie f. Mold. gelozie: *l'a pișcat zulia de inimă* Al [Gr. mod.].

zulipsi v. Mold. a fi gelos. [Gr. mod.]

zuluf m. 1. buclă de păr: *își drege sprâncenele și zulufii* Al.; 2. perciune. [Turc. zülüf].

zumaricale f. pl. bomboane: *dulcețuri, zumaricale, vinuri, cafele și vutci* Car. [Gr. mod. zymariká].

zumzet n. sbârnăit de albine. [Onomatopee].

zup! int. indică o fugă precipitată: *și odată fac zup! în niște cânepă* Cr. [Onomatopee].

zupăi v. a sări iute: *zupăiau din picioare* Em. [V. *zup!*].

zurăi v. a face un sgomot de plesnire: *bășica porcului s'o umflu și s'o zurăesc după ce s'o usca* Cr [Onomatopee].

zurba f. revoltă: *pentru ce ați venit așa cu zurba?* Negr. [Vechiu-rom. *zorba,* rebel = turc. zorba, lit. care joacă cu zor].

zurbagiu m. 1. od. rebel; 2. (sens modern) gâlcevitor, cată-cearta: *ori că-i un mare zurbagiu, ori că-i bețiu* Pop. [Formațiune analogică].

zurgalău n. pl. Mold. clopoțel la gâtul vitelor. [Tras din ung zörgelni, a zornăi].

zuzăi v. 1. Tr. a sbârnăi (de albine); 2. Mold. a face un sgomot asurzitor. [Onomatopee].

zuzet n. freamăt: *linul zuzet ce din apă se ridică* Negr.

www.dacoromanica.ro

NUME PROPRII

BIOGRAFIE — GEOGRAFIE — ISTORIE MITOLOGIE

A

Aachen n. V. Aix-la-Chapelle.

Aar m. râu în Elveția, afluent al Rinului: 280 km.

Aaron n. V. Aron.

Abasizi pl. dinastie de 37 califi (coborîtori din Abas, unchiul lui Mahomed), care răsturnă pe Omiazi și domni la Bagdad dela 762—1258.

Abazoaia f. pădure în jud. Tecuci.

Abazzia f. localitate balneară în Istria, cu clima dulce și poziție frumoasă, într'un sân al Adriaticei.

Abd-el-Kader m. celebru emir arab, apără 15 ani Algeria în contra Francezilor (1807—1883).

Abdera f. vechiu oraș al Traciei pe marea Egee, patria filozofului Democrit. Locuitorii săi erau faimoși pentru stupiditatea lor (Abderitan).

Abderaman m. 1. căpetenia Sarazinilor din Spania, învins și ucis la Poitiers (732); 2. numele mai multor califi Omiazi din Spania (Cordova).

Abdulah m. sat în jud. Constanța cu 314 locuitori, cari se ocupă cu agricultura și cu creșterea vitelor.

Abd-ul Aziz m. sultan turc dela 1861; sub el s'au făcut mai multe răscoale: a Muntenegrului în 1862, a Cretei în 1866, a Herzegovinei în 1875 (1830—1876).

Abd-ul Hamid m. 1. Sultan turc care pierdu Crimea, luată de Ruși (1727—1789); 2. Sultan, fiul lui Abd-ul Megid, născut în 1842, a domnit dela 1876; a acordat Constituțiunea în 1908, fu depus în 1909, mort în 1913.

Abd-ul Megid m. Sultan dela 1839; atacat de Rusia, fu apărat de Franța și Englitera în războiul Crimeii din 1854 (1823—1861).

Abel m. al doilea fiu al lui Adam, ucis din invidie de fratele-său Cain.

Abel (Henrick) m. ilustru matematic norvegian, trată despre funcțiunile eliptice (1802—1829).

Abélard m. călugăr, teolog și filozof francez, celebru prin pasiunea-i pentru Eloïza și prin răstriștile sale (1079—1142).

Abenceragi pl. puternic trib maur din regatul Grenadei în sec. al XV-lea: *Ultimul dintre Abenceragi* e titlul unei nuvele de Chateaubriand.

Abisinia f. țară în Africa orientală, muntoasă și roditoare, cu 8 mil. loc.; creștinismul conservat dela sec. IV (Abisinian).

Abomey n. oraș African în Guinea septentrională, capitala Dahomeyului: 20.000 locuitori.

Abradu m. veche cetate ruinată lângă comuna Brădești, în jud. Doljiu.

Abrud n. 1. afluent d'a dreapta Arieșului; 2. ramură a munților Biharului, între Arieș și Ampoiu; 3. orășel în Transilvania, așezat între munți pe malurile Arieșului, cu mine avute de aur și de argint: iucă un rol în revoluțiunile din 1784 și 1338 (Abrudean).

Abruzzi pl. regiune în Italia centrală, pe Adriatica, împărțită în patru provincii cu 1.464.000 loc.

Absalom m. fiul lui David, se revoltă în contra părintelui său și fu învins; în fuga sa, părul împletindu-i-se de ramurile unui arbore, fu ucis de Ioab (1030 a. Cr.).

www.dacoromanica.ro

Abukir m. sat în Egiptul de jos, celebru prin nimicirea flotei franceze de Nelson (1798) și prin victoria lui Bonaparte asupra Turcilor (1799).

Abydos n. vechiu oraș în Azia Mică, pe Helespont.

Acarnania f. provincie a Greciei antice pe partea Ionică, locuită de pirați barbari. Azi formează cu Etolia o singură provincie cu cap. *Missolonghi*.

Accadân n. 1. pârâu în jud. Tulcea; 2. sat în același județ cu 370 loc., *azi* în majoritate Români veniți din Moldova (Turcii retrăgându-se după războiul din 1877).

Achaia f. provincie a Greciei la N. de Peloponez, pe golful Corintului, azi cu cap. *Patras* (Acheian)

Acheieni pl. locuitori din Achaia formară *Liga* sau *Confederațiunea achaiană* în contra Macedoniei și care fu distrusă de consulul Mumiu (146 a. Cr.).

Achelou m. fluviu în Grecia antică, azi *Aspropotamo*, afluent al Mării Ionice.

Achemenizi pl. puternică dinastie persană, reprezentată într'alții de Dariu și Ciru (560—330 a. Cr.).

Acheron n. fluviu al infernului (în mitologia greacă).

Achile (Ahilevs) m. fiul lui Peleu și al Thetidei, regele Mirmydonilor, cel mai vestit erou grec, imortalizat de Homer (în *Iliada*). El ucise pe Hector la împresurarea Troiei și fu ucis la rândul său de Paris, care îl răni la călcâiu cu o săgeată mortală.

Acidava f. ruine de cetate romană în fața Slatinei.

Acra (St. Ioan d') vechea Ptolemaida, cetate în Siria cu 20.000 loc.: cucerită de Cruciați în 1191, ea fu împresurată de Bonaparte în 1799.

Acrida f. veche cetate ruinată în jud. Doljiu, situată aproape de vărsarea Jiului în Dunăre.

Acrisiu m. rege mitic din Argos, tatăl Danaei, fu ucis de nepotul său Perseu fără să-l cunoască.

Acropole f. cetățuia Atenei zidită pe o stâncă înaltă și al cărei vârf era acoperit cu temple și statue.

Acteon m. *Mit.* vânător grec pe care Diana îl schimbă într'un cerb și care fu apoi sfâșiat de proprii săi câini.

Acțiu n. promontoriu în Grecia veche, pe Adriatica, lângă care se făcu bătălia navală între Antoniu și Octaviu (31 a. Cr.).

Ada-Kale f. insulă în fața comunei Vârciorova din județul Mehedinți, de mare importanță strategică.

Adam m, V. Vocabular,

Adam m. sat în județul Tutova cu o mânăstire de maici și un ospiciu de alienați.

Adamachi (Vasile) m. filantrop, a donat Academiei Române un fond de două milioane pentru premiare de scrieri morale (1811—1892).

Adam-Klisi m. sau *Biserica Omului* (după chipul de împărat deasupra movilei), sat în plasa Megidie din județul Constanța, renumit pentru antichitățile sale: 2650 loc.; **Turnul dela Adam-Klisi**, mare movilă (de peste 15 m. înălțime și 10 m. lățime), pe care se văd chipuri de legionari romani luptându-se cu barbarii.

Aden n. oraș și port în Arabia la intrarea Mării Roșii, aparține dela 1839 Englezilor: 45.000 loc.

Adherbal m. 1. general cartaginez, învinse pe Romani la Drepano (249 a. Cr.); 2. regele Numidiei, ucis da vărul său Iugurta (113 a. Cr.).

Adige m. fluviu în Italia de N. se varsă în Adriatica: 410 km.

Adjud n. V. Agiud.

Ad-Mediam f. cetate romană în Banat aproape de Mehadia.

Admet m. *Mit.* regele Tesaliei, unul dintre Argonauți, primi pe Apollon, gonit din cer, și-l puse să-i păzească turmele.

Adonai m. (adică «Domn, stăpân»), numele lui D-zeu, la Evrei.

Adonis m. *Mit.* 1. june grec de o frumusețe rară, iubit de Venere; ucis de un mistreț, zeița îl prefăcu într'o floare *(dedeței)*; 2. *fig.* tânăr frumos sau care caută a se arăta frumos.

Adria f. oraș în Italia (Veneția), a dat numele său Mării Adriatice; 16.000 loc.

Adrian m. împărat roman, domni dela 117—138 d. Cr., urmând lui Traian, părintelui său adoptiv.

Adrian m. nume a 6 papi (772—1523).

Adrianopole f. (turc. Edirne), oraș în Turcia (Rumelia orientală), pe Marița, cu 81.000 loc. Aci se încheiă în 1829 tractatul de pace între Turcia și Rusia, prin care Principatele Române căderau sub dependența Rușilor. Orașul susținu un asediu îndelungat în ultimul războiu balcanic din 1912—1913, fu coprins de Bulgari cari la urmă îl retrocedară Turcilor.

Adriatica (Marea) f. golf mare al Mediteranei între Italia, Istria și Dalmația.

Aegos-Potamos m. («fluviul Caprei»), pârâu în Grecia veche, pe Helespont, celebru prin victoria navală a lui Lysandru, regele Spartei, asupra Atenienilor (405 a. Cr.).

Aețiu m. general roman, învinse pe Atila lângă Châlons (451), asasinat din invidie de Valentinian (454),

www.dacoromanica.ro

Afganistan n. Stat în Azia centrală, între Industan și Persia, țară muntoasă cu 5 mil. loc.

Afiniș (Munții) m. o ramură a Biharului care se prelungește până la Cluj.

Africa f. una din cele 5 părți ale lumii, de trei ori mai mare decât Europa cu 100 mil. loc. (Africán).

Afumați pl. numele unui sat în județul Ilfov: 2600 loc. Aci se dete în 1593 o bătălie, în care Turcii fură bătuți de Radu dela Afumați, ginerele lui Neagoe Basarab.

Agafton n. sat și mânăstire de călugărițe în jud. Botoșani, cu aer sănătos și poziții frumoase.

Agamemnon m. rege din Argos și Mycena (1280 a. Cr.), căpetenia Grecilor în războiul Troiei, jertfi pe fie-sa Iphigenia și fu ucis la întoarcere de către Egist, complicele soției sale Clytemnestra.

Agapia f. 1. pârâu, afluent al Moldovei; 2. mânăstire de călugărițe în munții districtului Neamțu, pe apa cu acelaș nume, întemeiată de Petre Șchiopul cam pe la 1590, cu poziții frumoase.

Agar f, roaba lui Avram și mama lui Ismail.

Agareni pl. numele biblic dat Mahomedanilor (și în special al Turcilor) cari s'ar trage dela Ismail: *o de trei ori afurisiți Agareni!* Fil.

Agatanghel m. numele unui profet popular, pretins călugăr grec care ar fi trăit în sec. XIII: *d-ta ești un om citit... ca proorocul Agatanghel* Al.

Agatirși pl. vechiu popor de origină iranică, așezat în Transilvania (pe la 500 a. Cr.), contemporan cu Sciții. Ei se ocupau cu creșterea vitelor și scoteau aur din munții și râurile Ardealului, din care fabricau diferite scule și podoabe: dânșii se tatuau pe obraz și pe corp. Agatirșii fură suprapuși de Daci.

Agaton n. V, Agafton.

Agem n. numele Persiei și al Persanilor (la vechii noștri cronicari). [Turc. adjem]. V. Cazâlbaș.

Agesilau m. rege al Spartei, fu învins de Epaminonda la Mantinea (398—361 a. Cr.).

Agiud n. orășel în județul Putna pe Siret: 2800 loc. Stațiune de cale ferată și bâlciu mare de Sf. Gheorghe.

Aglae f. *Mit.* una din cele trei Grații.

Agram n. sau Zagreb, oraș în Iugo-Slavia, fosta capitala Croației: 108.000 loc. Universitate slavă.

Agricola m. general roman, socrul istoricului Tacit, termină cucerirea Britaniei Mari (37—93).

Agrigent n. vechiu oraș în Sicilia azi Girgent: 20.000 loc. Patria filozofului Empedocle.

Agripa m. general roman, ginerele împăratului August; el puse să zidească Panteonul din Roma (64—12 a. Cr.).

Agripina f. 1. fiica lui Agripa, luă de bărbat pe Germanic, cu care avu pe Caligula și muri exilată (38 d. Cr.); 2. fiica lui Germanic, soția lui Claudiu și mama lui Nerone, care puse s'o omoare (59 d. Cr.).

Agriș m. afluent al Sameșului, curge paralel cu Almașul.

Agura (Sfânta) f. numele popular al muntelui Athos: *la pusnicul Chiriac din Sfânta Agura* Cr. [Românizare din rus. sveta gora, sfântul munte]. V. Athos.

Ahasver m. 1. regele Persiei numit de Greci Assuerus; 2. numele Jidovului rătăcitor, în legendele medievale.

Ahilevs m. V. Achile.

Ahmet m. nume a trei sultani turci, dintre cari cel din urmă, Ahmet III (1703—1730), dete azil regelui Suediei Carol XII, după bătălia dela Pultava: bătu pe Petru cel Mare în 1711 și fu învins de principele Eugeniu în 1716; apoi, răsturnat de ieniceri, muri în închisoare la 1736.

Aiax m. numele a doi eroi greci dela împresurarea Troiei: unul, fiul lui Oileu, faimos prin nelegiuirile sale; celălalt, fiul lui Telamon, se ucise într'un moment de nebunie.

Aiud n, numit ungurește **Enyed**, oraș în Transilvania, cu 7500 loc., așezat pe malul drept al Mureșului, mai sus de Alba-Iulia. Universitate calvină înființată de Bethlen Gabor.

Aix-la-Chapelle n. (cit. *Ekslașapel*), oraș în Prusia renană, numit de Germani **Aachen**, cu 135.240 loc., vechea reședință a lui Carol cel Mare, ale cărui rămășițe se odihnesc în frumoasa catedrală a orașului. Ape minerale. Celebru prin tractatele încheiate aci în 1608 și 1748.

Ajaccio n. capitala Corsicei, pe un golf al Mediteranei, cu 22 000 loc., patria lui Napoleon I.

Akkerman n. numele turcesc al unui oraș din Basarabia la gura Nistrului, numit de Români **Cetatea-Albă**, de Romani **Alba-Iulia**, de Greci **Monkastron**, de Slavi **Belgrad**, cu 34.000 loc. Celebru în istoria Moldovei: ocupat de Turci în 1476, el figurează în istorie sub numele de *raiaua Akkermanului* până la 1812, când fu înapoiat Moldovei odată cu județele Ismail și Kilia, cari formau câteși trele așa numita Basarabia turcească (în opoziție cu Buceagul sau Basarabia tătărească). [Tătar. akkerman (din ak, alb și kerman, cetate): v. *Caracal*].

www.dacoromanica.ro

Alamani m. pl. triburi germane de pe lângă Rin, dela sec. III—VI-lea.

Alande (Insule) f. pl. grup de vr'o 300 insule ruseşti la intrarea golfului Botnic, cu 25.000 loc.

Alani pl. popor barbar, care pustii Galia în sec. V., se contopi apoi cu Vandalii şi fu nimicit în Spania de Vizigoţi.

Alaric m. regele Vizigoţilor, după ce pustii Orientul, năvăli în Italia şi dete jaf Romei (342—412).

Alba (Duce d') m. general spaniol sub Carol Quintu şi Filip II, faimos prin cruzimile sale ca guvernator al Ţărilor-de-Jos (1508—1582).

Alba (Inferioară) f. numită de Unguri **Alsó-Fehér**, judeţ în Transilvania, 195.000 loc., cu cap. *Aiud*. ‖ **(Regală)**, comitat şi cetate în Ungaria, vechiu oraş industrial şi comercial: 28 000 loc.; odinioară (1027—1380) reziденţa regilor maghiari.

Albă (Marea) f. vast golf al Oceanului Glacial arctic, pe coasta Rusiei europene.

Albac n. sat în Munţii Apuseni ai Transilvaniei, la obârşia Arieşului, locul de naştere al lui Horia.

Alba-Iulia f. **1.** numele vechiu roman al **Akkermanului**; **2.** anticul *Apulum* sau **Belgrad**, numit de Unguri **Gyula Fehérvár** şi de Germani **Carlsburg**, oraş în Transilvania pe malul drept al Mureşului, într'o poziţiune frumoasă, la poalele Munţilor Apuseni, fosta capitală a Ardealului: 11.000 loc. Reşedinţa episcopului român. Observatoriu astronomic. Aci se află mormântul lui Ioan de Huniade. Azi, oraş românesc, unde fu încoronat la 15 Oct. 1922 Ferdinand I ca rege al României întregite.

Alba-Longa f. vechiu oraş în Laţiu, rivala Romei.

Albanezi m. pl. popor de neam trac, numiţi de ei înşişi **Skipetari**, de Greci **Arvaniţi** şi de Turci **Arnăuţi**, sunt în număr de aproape 2 mil., împărţiţi în două ramuri: **Toski** la S. şi **Ghegi** la N.

Albania f. vechiul Epir, ţară muntoasă cu 28.000 km. pătraţi pe golful de Otranto. Oraş principal: Scutari. Constituită din vilaietele Ianina, Scutari şi Cosova, Albania, până deunăzi provincie turcească, a fost declarată ţară autonomă în dec. 1912; 850.000 loc.

Albert (cel Mare) m. celebru filozof şi teolog german, profesă la Paris şi muri la Colonia (1193—1280).

Albert (Ioan) m. rege al Poloniei, fiul lui Cazimir IV, domni 1492—1501, fu învins de Ştefan cel Mare la Codrul Cosminului (1497).

Albert I m. regele Belgiei, născut la Bruxela în 1895, urmă pe tron unchiului său Leopold în 1909. Şi-a atras, în timpul războiului mondial, admiraţia lumii întregi prin eroismul şi devotamentul pentru ţara sa.

Albeşti pl. sat în judeţul Muscel, unde se află o carieră de calcar albicios *(numulitic)*, foarte bun pentru construcţiuni (cu el s'a clădit mănăstirea Curţii de Argeş): 2700 loc.

Albigensi pl. eretici din sudul Franţei (sec. XI—XIII), o ramură a Bogomililor, precursorii protestanţilor, fură exterminaţi de Ludovic VIII (1208). Doctrina lor a fost conservată de Valdensi.

Albion n. vechiul nume al Angliei.

Albuquerque m. celebru navigator portughez, cuceritorul Indiei (1453—1515),

Alcala (de Henares) f. oraş în Spania cu o universitate celebră: 14.000 loc. Patria lui Cervantes.

Alcalia f. numele unui lac în Basarabia, pe lângă ţărmurii Mării-Negre.

Alcantara f. oraş în Spania pe Tago cu 5800 loc. **Cavalerii de Alcantara**, ordin religios şi militar spaniol (1170—1835).

Alcesta f. *Mit.* soţia lui Admet, regele Tesaliei, se jertfi pentru bărbatul său şi fu înviată de Hercule.

Alceu m. **1.** poet liric grec, inventator al metrului sau versului alcaic (604 a. Cr.); **2.** *Mit.* fiul lui Perseu şi moşul lui Hercule.

Alcibiade m. celebru general şi bărbat politic atenian, nepotul lui Pericle; talentat, dar ambiţios şi depravat, muri în exil (450—404 a. Cr.).

Alcid m. *Mit.* supranumele lui Hercule ca strănepot al lui Alceu.

Alcinou m. regele Pheacienilor, care primi pe Ulyse în insula sa Corcyra.

Alcmena f. *Mit.* soţia lui Amphitryon, regele Tyrintului şi mama lui Hercule.

Alcuin m. filozof şi teolog englez, însărcinat de Carol cel Mare a funda şcoale în imperiul său (735—804).

Alecto f. *Mit.* divinitate infernală, una din cele trei Furii.

Alegani pl. (sau **Apalaşi**) **1.** lanţ de munţi în Statele-Unite, care se întinde dela S.-V. la N.-E., de 2000 km. lungime; **2.** oraş în Statele-Unite (America) cu 138.000 loc.

Alemani pl. popoare germanice formând, în sec. XIII, o confederaţiune pe ambele maluri ale Rinului.

Alembert (D') m. filozof, geometru şi literat francez, unul din principalii fondatori ai *Enciclopediei* din sec. XVIII (1717—1783).

Alep n. (turc. **Haleb**) cel mai însemnat oraş al Turciei aziatice (Siriei): 128.000

www.dacoromanica.ro

loc. Fabrici de stofe şi de covoare preţioase.

Alexandrescu (Grigorie) m. eminent poet român, născut la Târgovişte în 1812, discipolul lui Eliad. Unul dintre marii noştri lirici şi fabulist de întâiul rang. Concepţiune puternică într'o formă adesea măreaţă. A scris poezii lirice, satirice şi fabule (1812—1885).

Alexandri (Vaşile) m. ilustru poet român, născut la Bacău în 1821. Primele sale poezii *(doinele)* sunt un răsunet al cântecelor populare, adunate pentru întâia dată de dânsul (1852); *Pastelurile* (1867) sunt admirabile tablouri de pe natură, iar *Legendele* (1871), evocaţiuni din timpurile eroice. A scris şi numeroase piese teatrale, între cari *Despot-Vodă* e cea mai desăvârşită. Poezia lui Alexandri e uşoară, graţioasă, senină şi veselă, realizând adesea perfecţiunea sub raportul formei. El muri în 22 August 1890 la moşia sa Mircesti.

Alexandri m. sat în jud. Roman înfiinţat în 1878, cu 186 loc. şi numit astfel în onoarea poetului.

Alexandria f. 1. oraş şi port al Egiptului pe Mediterana, cu 315.000 loc. Întemeiată de Alexandru cel Mare la 322 a. Cr., ea fu celebră odinioară prin comerţul, biblioteca (cea mai mare a lumii vechi) şi şcoalele sale; 2. oraş în Piemont (fundat la 1168) cu 62.000 loc.

Alexandria f. oraş pe dreapta râului Vedea, în judeţul Teleorman cu 16.000 loc. (în majoritate Bulgari). Centru important pentru comerţul cerealelor, târg însemnat (20 Maiu). Oraş modern fundat de Alex. Ghica în 1834.

Alexandru (cel Mare sau Macedon) m. regele Macedoniei, fiul lui Filip şi al Olympiadei, fu instruit de Aristotele. Cuceritorul Persiei şi aproape al întregei Azie, muri la Babilon în vârstă de 33 ani (356—323).

Alexandru (Sever) m. împărat roman, just şi virtuos, fu ucis de soldaţi din cauza severităţii sale (235).

Alexandru m. numele mai multor Domni români; Alexandru Basarab, fiul lui Tugomir, Domnul Munteniei (1310—1338), învinse pe regele ungur Carol Robert (1330) şi alungă din ţară pe ţarul sârb Duşan (1335). ‖ Nic. Alexandru, fiul său, domni ca Domn independent şi ocupă părţile tătăreşti de lângă gurile Dunării (1340—1364). ‖ Alexandru I (cel Bun), Domnul Moldovei, fiul lui Roman Muşat, înzestră ţara cu aşezăminte folositoare (mănăstiri, biserici, şcoale, târguri şi oraşe) şi domni în pace (1401—1433). ‖ Alexandru II, 1. Domnul Moldovei, fiul lui Ilie I (1448—49) şi 1451—55); 2. Domnul Munteniei, fratele lui Petru Schiopul (1567—1577). ‖ Alexandru III, 1. (Cornea), Domnul Moldovei, domni numai trei luni şi fu ucis de Petru Rareş (1540—1541); 2. (Bogdan), Domnul Munteniei (1592—1593). ‖ Alexandru IV, v. Lăpuşneanu şi Iliaş. ‖ Alexandru V. v. Movilă şi Coconul. ‖ Alexandru VI, v. Iliaş. ‖ Exaporitul, v. Mavrocordat. ‖ Alexandru Ioan I, v. Cuza.

Alexandru m. numele a 8 papi, între cari Alexandru III, adversarul lui Frideric Barbarossa (1159—1181), şi Alexandru VI (Borgia), ambiţios şi desfrânat, care muri otrăvit (1492—1503).

Alexandru m. numele mai multor Împăraţi ai Rusiei: 1. Alexandru I (Pavlovici), învins de Napoleon I, invadă Franţa în 1814 şi 1815 cu coaliaţii (1801—1825); 2. Alexandru II (Nicolaevici), desfiinţă şerbia în 1863 şi fu asasinat de nihilişti în 1881, urmându-i pe tron fiul său Alexandru III, născut în 1845, mort în 1894.

Alexandru I m, 1. principe de Battemberg, ales Domn al Bulgariei în 1879. repurtă în 1885 o victorie asupra Serbiei *(«eroul dela Slivniţa»)* şi fu silit să abdice în anul următor; el muri în 1894 la Gratz ca conte de Hartenau; 2. regele Serbiei, fiul lui Milan I şi al Nataliei, născut în 1876 şi proclamat rege în 1889, după abdicarea tatălui său, fu asasinat de o conspiraţiune militară în 1903.

Alexe n. numele a 5 împăraţi din Constantinopole, aparţinând dinastiei Comnenilor, şi dintre cari Alexe I (Comnenul) fu contemporan cu prima cruciată (1080—1118).

Alexe (Mihailovici) m. ţarul Moscovei, tatăl lui Petru cel Mare (1645—1676).

Alexinaţ n. oraş în Serbia, cap. judetului cu acelaş nume: 5000 loc.

Alfieri m. primul poet tragic al Italiei: luă de soţie pe contesa de Albany, văduva ultimului dintre Stuarţi (1749—1803).

Alföld n. («Şesul de jos»), partea de sus a Pustei din stânga Tisei, deşartă şi monotonă asemenea Bărăganului: **Nagy-Alföld**, sau *Şesul cel mare*, ocupă centrul Ungariei.

Alfons m. nume purtat de mai mulţi regi ai Spaniei: 1. Alfons VI al Castiliei, sub a cărui domnie trăi Cidul (1065—1109); 2. Alfons X (cel Înţelept), deveni împăratul Germaniei, celebru prin publicarea Tablelor astronomice, numite *Alfonsine* (1252) şi a unui codice de legi (1252—1284); 3. Alfons XIII, născut în 1886, domni sub tutela mamei sale, Maria Cristina de Austria, până în 1902, data majoratului său; se căsători în 1906 cu Ena Victoria de Battemberg.

www.dacoromanica.ro

Alfons m. nume purtat de mai mulți regi ai Portugaliei: **1.** Alfons I, întemeietorul regatului Portugaliei (1139—1185); **2.** Alfons V, sub a cărui domnie Portugezii descoperiră Guinea (1438—1481).

Alfred (cel mare) m. regele Anglo-Saxonilor, învingătorul Danezilor și autorul unui codice de legi. El fundă Universitatea din Oxford (849—901).

Algarve f. pl. provincie portugeză: 256.000 loc. cu cap. *Faro*.

Alger n. capitala Algeriei, port important pe Mediterană: 208.000 loc. Universitate, Curte de apel.

Algeria f. colonie franceză la N. Africei împărțită în trei departamente: 5.300 000 loc. Ea fu cucerită de Franța în 1830 (Algerian).

Algonkini pl. sau **Indienii vânători**, popor dela N. Americei.

Alhambra f. faimos palat al regilor Mauri (sec. XIII și XIV), la Grenada în Spania. Cel mai frumos monument al arhitecturei arabe în Europa.

Ali m. vărul și ginerele lui Mahomed, al patrulea Calif al Arabilor (656—661).

Alianță f. **1.** Tripla alianță, unirea Angliei, Olandei și Suediei în contra lui Ludovic XIV (1669); **2.** coaliținea (după îndemnul lui Bismark) între Germania, Austria și Rusia (1872), apoi Italia în locul Rusiei (1887), garantându-se integritatea teritoriilor respective; **3.** Sfânta alianță, ligă formată în 1815 de Rusia, Austria și Prusia spre a combate spiritul revoluționar în Europa.

Aliații pl. **1.** Englezii, Rușii, Austriacii, Prusienii etc. cari invadară Franța în 1814 și 1815; **2.** Bulgarii, Sârbii și Grecii, aliați în contra Turciei (1912—1913); **3.** (în cursul războiului mondial) popoarele aliate în contra Germaniei, Austro-Ungariei și Turciei (1914—1918).

Alibunar m. („fântâna lui Ali"), sat în Dobrogea cu 4322 loc. (din care 2624 români); în apropiere, Mocirla dela Alibunar, azi redusă prin canalizări.

Alicanta f. oraș în Spania și port pe Mediterana: 50.000 loc. Vinuri renumite.

Alimănești pl. numele mai multor comune în județul Argeș și Olt.

Ali-Pașa m. guvernator turc din Ianina, dela Tepe-Delen (Albania), faimos prin cruzimile sale; decapitat (1741—1822).

Allia f. riu aproape de Roma, pe malurile căruia Romanii fură învinși de Gali (390 a. Cr.).

Alma f. riu în Crimea, afluent al Mării Negre, aproape de Sevastopol. Victoria armatei anglo-franceze asupra Rușilor (20 Septembrie 1854).

Almaden n. orășel spaniol cu mine celebre de mercuriu: 10.000 loc.

Almanzor m. **1.** calif Abasid, fundatorul Bagdadului (762); **2.** faimos general al Maurilor din Spania (mort 997).

Almaș n. **1.** afluent al Bistriței în județul Neamțu; **2.** numele unui schit de călugărițe pe pârâul cu același nume; **3.** afluent al Someșului; **4.** regiune a Banatului învecinată cu Mehadia. [Ung. Alma, pomet (din alma, măr)].

Alpi pl. **1.** munți înalți acoperiți cu zăpadă; **2.** în special mare lanț de munți în Europa centrală, între Franța, Italia, Elveția, Germania și Austria; cel mai înalt pisc e *Mont Blanc* cu 4810 m.

Also-Fehér n. numele unguresc al Albei-inferioare.

Altai pl. mare lanț de munți în Azia centrală, bogat în mine de aur și de argint.

Altona f. cel mai mare oraș al ducatului Holstein, port pe Elba, în fața Hamburgului: 162.000 loc.

Aluniș n. culme a Carpaților în județul Putna, desparte Milcovul de ceilalți afluenți ai Putnei.

Aluta f. numele roman al Oltului.

Alvinț n. V. Vințul-de-sus.

Alzacia f. veche provincie franceză, cedată Germaniei în 1871, a redevenit franceză în 1918 (Alzacian).

Alzacia-Lorena f. până la 1919 provincie a Imperiului german împărțită în trei districte cu capitalele *Strasburg*, *Colmar* și *Metz*: 1.720.000 loc. Fu înapoiată în 1919 Franței prin tractatul din Versailles.

Amaleciți pl. popor din Arabia pietroasă (coborîtor din Amalek, nepotul lui Esau), exterminat de David și Saul.

Amalthea f. *Mit.* doica lui Joie, nimfă sau capră, după poeți.

Aman m. ministru al lui Ahasver (Assuerus), regele Perșilor, care căută să prăpădească pe Evrei, scăpați de regina Estera (510 a. Cr.).

Aman (Teodor) m. pictor de istorie națională și acvarelist român (1827—1891).

Amara f. **1.** lac mineral în județul Râmnicu-Sărat; **2.** stațiune balneară, lângă Călărași.

Amaràdia f. **1.** afluent al Jiului, izvorește din munții Gorjului; **2.** numele unei văi și unei plăși în județul Gorjiu.

Amazone (Fluviul) f. pl. numit (în cursul său superior) și **Marinion**, cel mai mare fluviu din lume, în America meridională, izvorește din Cordilierii Anzilor și se varsă în Oceanul Atlantic: 6420 km. [Numele său provine de acolo că primii navigatori întâlniră pe ambele maluri ale fluviului, femei războinice asemenea Amazoanelor].

www.dacoromanica.ro

Amazone f. pl. *Mit.* populaţiune fabuloasă de femei războinice în vechime, care ar fi locuit în Azia-Mică.

Ambroziu (St.) m. episcop din Milan, unul din Părinţii Bisericii, regulă cântarea bisericească (340—397).

America f. una din cele cinci părţi ale lumii, descoperită în 1492 de Cristof Columb. De patru ori cât Europa: 200.000.000 loc.; ea se împarte în septentrională şi meridională, unite prin istmul de Panama.

Americo Vespuccio m. navigator florentin, după care se numi Lumea Nouă, cea descoperită de Columb (1451—1512).

Amian Marcelin m. istoric latin din sec. IV d. Cr., tovarăşul împăratului Iulian în războaiele sale: *Istoriile* sale conţin faptele petrecute între anii 352—378 d. Cr.

Amiens m. (cit. *Amien)*, oraş în Franţa cu 90.000 loc. Catedrală frumoasă din sec. XIII. Curte de apel, episcopie, fabrică de bumbac. Patria lui Petru Eremitul şi a lui Ducange. Aci se încheiă în 1802 pace între Anglia şi Franţa.

Amilcar (Barca) m. general cartaginez, părintele lui Anibal, cuceri Spania şi întemeiă acolo Barcelona (mort 328 a. Cr.).

Aminta m. numele mai multor regi ai Macedoniei (329—308 a. Cr.).

Amiras (Alexandru) m. biv-vel sulger din Moldova, a tradus pe greceşte în 1729 *Cronica anonimă a Ţării Moldovei* (1662—1723) din ordinul Domnului Ghica.

Amlaş (Omlaş) n. localitate în Ardeal, azi sat nu departe de Sibiu; 1328 loc. (în majoritate Saşi). Odinioară vechiu ducat şi oraş: Mircea-Vodă se intitula „duce de Făgăraş şi de Omlaş".

Amon m. *Mit.* zeul soarelui la Fenicieni, adorat în Egipt ca o divinitate supremă.

Amoniţi m. pl. popor în Palestina, la răsărit de Iordan, în războaie continue cu Israeliţii.

Amor n. *Mit.* zeul iubirii, fiul Venerii.

Ampère (André Marie) m. învăţat matematic şi fizician francez, inventatorul electrodinamicei şi al telegrafiei electrice (1775—1836).

Amphictyoni m. pl. mare consiliu, format din deputaţii cetăţilor greceşti, cari se întruniau spre a discuta de interesele generale ale patriei.

Amphion m. *Mit.* fiul lui Joie şi al Antiopei, ridică zidurile Tebei cântând din liră şi la sunetele-i (zice-se) pietrele s'aşezau dela sine.

Amphitryon m. *Mit.* regele Tebei, bărbatul Alcmenei.

Amphitrite f. *Mit.* zeiţa mării, soţia lui Neptun.

Ampoiu m. râu în Transilvania, iese din Munţii Metalici, se varsă lângă Alba-Iulia în Mureş.

Amsterdam n. capitala Olandei, oraş şi port la gura rîului Amstel, pe Marea Nordului: 690.000 loc. Comerţ însemnat.

Amuliu m. rege din Alba, moşul lui Romul şi Remu (sec. VIII a. Cr.).

Amurat m. numele mai multor Sultani turci: **1.** Amurat I, sau **Murat**, eroul dela Cossova, unul dintre cei mai mari împăraţi otomani, câştigă 37 de bătălii, îşi mută capitala la Adrianopole (1365) şi institui corpul ienicerilor (1360—1389); **2.** Amurat II, învins de Ioan Corvin de Huniade şi de Scanderbeiu (1422—1451); **3.** Amurat III, fiul lui Selim II, contemporan cu Mihaiu Viteazul (1574—1595).

Amutria f. cetate romană în Oltenia, lângă râul Motru.

Ana (Sfânta), nevasta lui Ioachim, mama Preacuratei Fecioare (25 Iulie); **2. (Stuart)**, regina Angliei, reuni Scoţia cu Englitera (1665—1714).

Ana m. V. Vocabular.

Anacarsis m. filozof scit care vizită Grecia în timpul lui Solon (sec. VI a. Cr.).

Anacreon m. poet liric din Teos, în Ionia (sec. V a. Cr.); poeziile sale, cari cântă plăcerea şi vinul, se disting prin veselie, graţie şi delicateţă.

Ana Davila f. izvor de apă minerală în jud. Vâlcea.

Anadol n. Anatolia, Turcia aziatică în opoziţiune cu *Rumelia* sau Turcia europeană): *ârmăsar dela Anadol* Bălc. **(Anadolean).**

Anadolchioi n. sat în judeţul Constanţa, cu 531 loc., în majoritate Turci şi Tătari. Bâlciu de vite în Septembrie.

Anadyomena f. („cea ieşită din spuma mării"), supranumele Aphroditei sau Venerii: *ţi-ar părea mai mândră decât Venus Anadyomena* Em.

Anam n. imperiu în Azia orientală, coprinde regatele Tonkin, Camboge, Cochinchina. etc., cu o populaţiune de 6 mil. loc. **(Anamit).**

Anastasiu m. numele a doi împăraţi din Orient şi a patru papi.

Anatolia f. sau **Levantul**, provincie în Turcia aziatică, corespunzând cu vechia Azia Mică.

Anaxagora m. filozof grec din şcoala ionică, maestrul lui Pericle; acuzat de impietate, muri în exil (428 a. Cr.).

Anaximandru m. matematic şi filozof grec din şcoala ionică (610 — 547 a Cr.).

Anaxímene m. istoric şi filozof grec,

www.dacoromanica.ro

unul dintre maeştrii lui Alexandru cel Mare (365 a. Cr.).

Anchise m. principe troian, tatăl lui Enea.

Ancu Marţiu m. al patrulea rege al Romei (641—617 a. Cr.).

Aucyra f. vechiul nume al oraşului Angora.

Andaluzia f. provincie fertilă şi bogată a Spaniei: 3.300.000 loc., cu cap. *Sevila.*

Andersen (Cristian) m. celebru poet şi romancier danez (1805—1875).

Andora f. mică republică între Franţa şi Spania cu 6000 loc.

Andrassy (Contele) m. om de Stat ungur, se exilă după revoluţiunea dela 1849, reintră în ţară la 1857, fu deputat în Dietă şi până la 1879 preşedintele ministerului unguresc (1823—1890).

Andreescu m. abil pictor peizajist (1852—1884).

Andreiu (St.) m. apostol, fratele sfântului Petru (30 Noemvrie). V. **Andrea.**

Andreiu m. numele a trei regi unguri: Andreiu I, sub care se creştinară Ungurii (1046—1058); Andreiu II, promulgă în 1222 Bula de aur, antica lege fundamentală a Ungariei (1205—1236); Andreiu III, ultimul dintre Arpazi (1290—1301).

Andreo (del Sarto) m. celebru pictor florentin, colorist impecabil; el poate fi comparat lui Rafael pentru puritatea conturelor şi graţia expresiunii (1488—1530).

Androcle m. sclav roman, dat la circ în prada fiarelor, fu cruţat de un leu, căruia îi scosese altădată un spin din labă.

Andromaca f. văduva lui Hector şi mama lui Astyanax, captiva lui Pyrrhu, celebră prin amorul ei matern şi conjugal.

Andromeda f. *Mit.* tânără domniţă care, lăsată pradă unui balaur, fu scăpată de Perseu.

Andronic m. nume a patru împăraţi ai imperiului de răsărit (sec. XII şi XIV): Andronic I **(Comnenul)**, fu detronat de Isac Anghel (1183—1185); Andronic II **(Paleologul)**, sub care Turcii devastară imperiul (1282—1328); Andronic III (cel Tânăr), se împotrivi Turcilor (1328—1341); Andronic IV **(Paleologul)**, a fost răsturnat de pe tron în anul 1377.

Andros m. insulă în Grecia, cea mai fertilă dintre Cyclade: 23.000 loc.

Anghel m. nobilă familie bizantină care deveni puternică după înrudirea ei cu Comnenii. Cel mai însemnat al ei reprezentant fu Isac II, împăratul Bizanţiului (1185), răsturnat de pe tron (1195, restabilit de Cruciaţi şi asasinat în acelaş an 1204).

Angli pl. popor germanic care invadă Britania în sec. VI şi-i dete numele său: *ţara Anglilor* (Englitera).

Anglia f. partea sudică a Britaniei-Mari, despărţită de Scoţia prin munţii Ceviot, cu cap. *Londra* şi cu o populaţiune de 47.500.000 loc. Anglia e prima putere maritimă din lume; ea ocupă de asemenea întâiul rang sub raportul comerţului şi al industriei, prin bogăţia solului său în huilă şi fier, şi prin imensele ei colonii împrăştiate în toate continentele.

Anglo-Saxoni pl. Saxoni şi Angli cari întemeiară în Britania-Mare cele şapte regate sau *Eptarhia* (sec. V şi VI).

Angora f. vechea **Ancyra**, oraş în Turcia aziatică cu 40.000 loc., de unde provin pisicile şi caprele cu părul lung şi mătăsos. Victoria lui Tamerlan asupra lui Baiazid (1402). Astăzi a doua capitală politică a Turciei, unde un guvern naţionalist a preparat salvarea imperiului.

Anhalt n. ducat în Germania: 316 000 loc., cu cap. *Dessau.*

Anibal m. ilustru general cartaginez, trecu din Spania în Italia străbătând Alpii; învingătorul Romanilor mai ales la Cane (216), fu învins de Scipione Africanul (202). El se otrăvi, ca să scape de răsbunarea Romanilor (247—183 a. Cr.).

Aniuoasa f. **1.** nume de comune rurale în jud. Gorjiu şi Muşcel; **2.** schit de maici în jud. Muşcel.

Anselm (St.) m. arhiepiscop englez, teolog şi filozof celebru, unul dintre primii fundatori ai scolasticei (1033—1109).

Antakièh f. numele turcesc al Antiohiei.

Antalcida m. general lacedemonian care, în 387 a. Cr., semnă un tractat ruşinos cu Artaxerxe Mnemon, regele Persiei.

Anteu m. *Mit.* gigant mitologic fiul lui Neptun şi al Terrei, care prindea la puteri atingând pământul şi pe care Hercule îl sugrumă, ridicându-l în braţele sale.

Anţi pl. vechiu trib al Slavilor cari, împreună cu Venzii, ocupau ţările la N. de Carpaţi până la Nistru.

Antigon m. rege al Iudeilor, cel din urmă dintre Macabei (mort 35 a. Cr.); **2.** locţiitorul lui Alexandru cel Mare, învins şi ucis la Ipsus, în Frigia (301 a. Cr.); **3.** numele a doi regi macedoneni (sec. III a. Cr.).

Antigona f. fiica lui Edip, celebră prin pietatea ei filială; ea servi de călăuză părintelui ei orb şi proscris.

Anti-Liban m. lanţ de munţi paralel cu al Libanului.

Antile (Insule) f. pl. arhipelag între America de N. şi cea de S., în Oceanul Atlantic: 4.620.000 loc.

Antim (Ivireanul) m. învăţat mitro-

www.dacoromanica.ro

polit al Ungro-Vlahiei, originar din Ivir (Caucazia); traducător şi tipăritor de cărţi religioase, poliglot şi artist: *Predice* (1709—1716).

Antina f. cetate veche, azi ruinată în jud. Romanaţi, unde se află satul Recica.

Antinou m. 1. favoritul împăratului Adrian, care îl puse după moarte în rândul zeilor; 2. *fig.* bărbat de o frumuseţe rară.

Antioh m. nume a 13 regi ai Siriei, dintre cari cei mai cunoscuţi fură: Antioh III (cel Mare), aliatul lui Anibal (mort 186 a. Cr.); Antioh IV (Epiphane sau Ilustrul), care martiriză pe Macabei şi muri în accese de frenezie (164 a. Cr.).

Antiohia f. vechea capitală a Siriei pe Oronte, azi Antakieh, în Turcia aziatică: 22.000 loc: Patria sfântului Ioan Gură-de-aur. Odinioară reşedinţa splendidă a Seleucizilor şi locul de adunare a zece concilii.

Antiopa f. *Mit.* regina Amazonelor şi mama lui Hipolyt.

Antisthene m. filozof atenian, fundatorul şcoalei cinice (400 a. Cr.).

Antivari n. orăşel în Muntenegru, la 30 km. de Scutari: 4000 loc.

Antoneşti pl. sat în judeţul Teleorman, unde s'a dat o bătălie între Mihaiu Viteazul şi Turcii (1595).

Antonie-Vodă (din Popeşti) m. Domnul Munteniei, fu răsturnat prin intrigile Grecilor (1669—1672).

Antonin (Piul) m. unul dintre cei mai buni împăraţi romani, domni cu moderaţiune şi dreptate (138—161 d. Cr.).

Antonini m. pl. nume dat la 7 împăraţi romani: Nerva, Traian, Adrian, Antonin, Marcu-Aureliu, Veru şi Comod (v. aceste nume) (96—192).

Antoniu (Marcu) m. locţiitorul şi amicul lui Cezar, formă întâiul triumvirat cu Octaviu şi Lepid, bătu pe Brut şi pe Cassiu la Filipii (42 a. Cr.); apoi învins de Octaviu la Acţiu, se sinucise (30 a. Cr.).

Anvers n. oraş în Belgia, port pe Escauta, industrie foarte activă: 300.000 loc. Patria pictorilor Van Dyck, Rubens şi Téniers.

Anzi (Munţii) pl. sau Cordilierii Anzilor, imens lanţ de munţi în America de S. d'alungul coastei oceanului Pacific, pe o lungime de 7.500 km.

Apafi (Mihail) m. numele a doi Domni ai Transilvaniei: Apafi I, ales cu ajutorul Turcilor (1632—1690); Apafi II, ales în 1661, abdică în 1697 şi muri la Viena în 1713. Cu dânsul Şerban-Vodă încheiă un tractat de comerţ şi altul pentru păşunatul vitelor.

Apalaşi (Munţii) pl. V. Alegani.

Apelle m. celebru pictor grec care trăi la curtea lui Alexandru cel Mare şi apoi la Roma (330 a. Cr.).

Apenini pl. mare lanţ de munţi cari străbat Italia în toată lungimea ei: 1300 km.

Aphrodita f. 1. *Mit.* numele grecesc al Venerii; 2. *fig.* femeie foarte frumoasă.

Apis m. divinitate, pe care Egiptenii o adorau sub chipul unui bou.

Apollodor (din Damasc) m. celebru arhitect care construi la Roma Forul lui Traian şi podul de piatră peste Dunăre, între Cladova şi Turnu-Severin (60—125).

Apollon m. *Mit.* fiul lui Joie şi al Latonei, zeul soarelui, al frumoaselor arte, al profeţiei, poeziei şi al medicinei; Apollon din Belvedere, celebră statuă a zeului, descoperită în sec. XV şi azi aşezată în muzeul din Vatican.

Apolloniu m. 1. (din Rhodos), poet grec, autorul *Argonauticelor* (276—186 a. Cr.); 2. (din Tyana), filozof grec a cărui vieaţă e învăluită cu fabule, considerat de contemporanii săi ca vrăjitor şi profet (mort 100 d. Cr.).

Aprodul Purice m. 1. eroul unei poeme de Costache Negruzzi: din el s'ar trage, după tradiţiune, neamul domnesc al Movileştilor; 2. sat nou în jud. Neamţu cu vr'o 30 de familii.

Apuleiu m. scriitor latin, contemporan cu Marcu Aureliu (sec. II d. Cr.) autorul romanului bizar *Asinul de Aur*, conţinând faimosul epizod «Amor şi Psyche».

Apulia f. provincie în Italia antică între Apenini şi Adriatica, la N. E de Neapole: 1.950.000 loc.

Apulum n. odinioară important municipiu roman, capitala Daciei centrale, reşedinţa legiunii XIII Gemina; azi Alba Iulia sau Belgrad.

Apuseni (Munţii) pl. sau Munţii Metalici, şir de munţi ce se întind între Mureş şi Arieş, coprinzând 5 judeţe ardelene.

Aquae f. pl. numele roman al Mehadiei.

Aquilèa f. vechiu oraş al Italiei (în timpul lui August avea 100.000 loc.), ruinat de Atila; azi, port pe golful de Triest cu 2000 loc. Aci se ţinură două concilii (381 şi 553).

Aquitania f. una din cele 4 diviziuni ale vechei Galie (sub administraţiunea romană).

Arabi m. pl. popor semitic care, după ce a îmbrăţişat islamul, cuceri repede Egiptul, Siria, Berberia, Sicilia şi Spania. Arabii cultivară literele şi ştiinţele, devenind naţiunea cea mai civilizată a e-

www.dacoromanica.ro

vului-mediu. De atunci ei au decăzut, reluând viața nomadă și trăind în triburi. Civilizațiunea le datorește algebra, cifrele zise arabice, jocul de șah, almanahul, introducerea dudului, bumbacului, șofranului, zahărului, etc.

Arabia f. vastă peninsulă, în centru aproape pustie, la S.-V. Aziei, între Marea Roșie, Oceanul Indian și Golful Persic, cu cap. *Meka*. Exportă cafea, lămâi, ceaiu și cămile: 12 mil. loc.

Arabia pietroasă f. partea muntoasă a Arabiei, azi numită Hegias.

Arabic (Golful) n. alt nume ce poartă Marea Roșie.

Arab-Tabia f. *(Fortăreața Arabilor)*, numele unui platou întărit cu redute spre S.-E. de Ostrov, în județul Constanța, ocupat de oștirea română în 1878.

Arad n. **1.** o ramură a munților Biharului cu piscul *Vatra lui Arad*; **2.** județ al Banatului cu 350.000 loc. și cu cap. *Arad*; **3.** oraș în Banat lângă Mureș: 85.000 loc. Reședința unui episcop român ortodox.

Arago (Dominique François) m. astronom și matematic francez, făcu mai multe descoperiri relative la optică și electro-magnetism (1786—1853).

Aragon n. provincie a Spaniei: 1 mil. loc., cu cap. *Saragossa*. In evul mediu forma un regat independent (unit la 1516 cu Castilia).

Aral (Marea de) n. lac mare în Azia apuseană (Turkestan rusesc), lung de 500 km.

Aram m. fiul lui Sem, părintele Arameilor, vechiu popor al Siriei și Mezopotamiei.

Aranjuez n. oraș în Spania pe Tagu cu 10.000 loc. Reședință regală cu un castel frumos construit de Filip II.

Aranyos m. numele unguresc al Arieșului.

Arapi n. pl. **1.** numele vechiu-românesc al Arabilor; **2.** azi, Negri, Negriteni. V. Vocabular.

Ararat m. munte în Armenia rusească pe care se opri (zice-se) corabia lui Noe: 5160 m. înălțime.

Arbănași m. pl. numele arhaic al Albanezilor sau Arnăuților.

Arbella f. oraș în Asiria, aproape de Tigru, azi Arbil; celebră prin victoria lui Alexandru cel Mare asupra lui Dariu (331 a. Cr.).

Arbore (Hatmanul) m. sfetnic de încredere al lui Ștefan cel Mare și eroul legendar al poeziei noastre istorice.

Arcadia f. provincie a Greciei antice, în centrul Peloponezului, locuită de un popor de păstori și privită de poeți ca locașul nevinovăției și al fericirii.

Arcadiu m. întâiul împărat din Orient, fiul lui Teodosiu cel Mare (395—408).

Arcan n. vârf de munte din culmea Vulcanului, în județul Gorjiu.

Archelau m. rege al Macedoniei (429—405). ‖ rege al Iudeii, răsturnat de August (6 d. Cr.).

Ardeal n. numele popular al Transilvaniei, mai ales al părții ei centrale și orientale. [Ung. ERDÉLY (din ERDŐ, pădure)].

Ardeni pl. platou cu păduri la N. de Champagne (între Franța și Belgia).

Aref n. plaiu al Carpaților și sat cu ruine vechi în județul Argeș: 1470 loc.

Arequipa f. oraș în Peru (America), aproape de vulcanul (înalt 5600 m.) cu același nume: 35.000 loc.

Ares m. *Mit.* numele grecesc al zeului Marte.

Argentina f. republică în America de S.: 5.191.000 loc., cu cap. *Buenos-Ayres*.

Argeș m. **1.** râu în Muntenia care se varsă în Dunăre, după ce a percurs un drum de 290 km.; **2.** județ așezat pe râul cu același nume, în partea muntoasă: 236.800 loc., cu cap. *Pitești* (Argeșean). ‖ (Curtea de), comună urbană în județul Argeș: 6500 loc. Odinioară a doua capitală a Țării după Câmpulung; azi scaunul episcopiei Argeșului. ‖ (Mânăstirea de), frumos monument în stil bizantin, ceva mai spre N. de Curtea de Argeș, zidit de Neagoe Vodă în 1518 și restaurat în timpul din urmă.

Argeșel m. **1.** afluent d'a stânga Argeșului, udă partea de V. a județului Muscel și se varsă în râul Doamna; **2.** plasă în județul Muscel.

Arghir m. eroul unei poeme populare de Barac: *Arghir și Ileana*.

Arghita f. ramură a munților Transilvaniei paralelă cu Carpații despre Moldova.

Argieni m. pl. **1.** locuitori din Argos; **2.** unul din numele Grecilor la Homer.

Argolida f. provincie în Grecia antică la N.-E. de Pelopones, cu cap. *Argos*.

Argonauți m. pl. **1.** eroi greci cari porniră pe corabia Argo spre a răpi lâna de aur din Colhida; **2.** *fig.* spirite novatoare, cutezătoare și aventuroase, cari caută să croiască un drum nou sau urmăresc un scop greu de ajuns: *Argonauții civilizațiunii*.

Argos n. odinioară oraș însemnat și cap. Argolidei: azi cu 10.000 loc.

Argovia f. unul din cele 22 cantoane ale Elveției, udat de râul Aar: 206.000 loc.

Argus m. **1.** *Mit.* principe grec cu o sută de ochi, pe care Junona îl însărcină

www.dacoromanica.ro

să supravegheze pe nimfa Io; 2. *fig.* păzitor ager, spion; *ochi de Argus.*

Arhanghel n. port militar și comercial, în Rusia, pe Marea Albă, aproape de gura Dvinei: 20.000 loc. ‖ (Nou) sau Sitka, cap. vechilor posesiuni rusești în America, cedate Statelor-Unite.

Arhiloc m. poet satiric, inventatorul versului iambic (sec. VII a. Cr.).

Arhimede m. cel mai mare matematic și fizician din antichitate, originar din Siracuza; el apără trei ani cu invențiunile sale patria atacată de Romani și fu ucis de un soldat la coprinderea orașului (287—212 a. Cr.). Principiul lui Arhimede: orice corp, cufundat într'un lichid pierde o parte din greutatea sa egală cu a volumului ce a mutat din loc. V. **evrika.**

Arhipelag n. partea Mediteranei coprinsă între Grecia, Turcia și Azia mică, cu numeroase insule.

Ariadna f. *Mit.* fiica lui Minos, regele Cretei, dete lui Theseu firul, cu care putu ieși din Labirint, după ce învinse pe Minotaur: firul Ariadnei, *fig.* mijlocul care ne călăuzește prin greutățile unei întreprinderi.

Arian m. istoric grec din secolul II, care a scris expediționea lui Alexandru cel Mare.

Aricescu (Const.) m. publicist român, a scris istoria revoluțiunii dela 1821 (1823—1886).

Arie m. 1. faimos ereziarh din Alexandria, care tăgăduia divinitatea lui Isus, fu condamnat în 325 de conciliul din Nicea (280—336); 2. *fig.* eretic: *Arie spurcată!* (Arian).

Arieni m. pl. popoarele din familia indo-europeană, în special cele din ramura aziatică (Indieni și Persani).

Arieș m. numit de Unguri Arányos sau *Râul de aur*, râu în Ardeal, bogat în aur, iese din Munții Biharului și se varsă în Mureș, mai jos de Turda.

Ariman m. geniul cel rău la Perșii cei vechi, totdeauna în luptă cu *Ormudz*, personificarea binelui.

Arimatia f. vechiu oraș în Palestina, azi Ramleh, patria profetului Samuil.

Arinoasa f. deal, în regiunea Bacăului, înalt de 524 metri.

Arion m. poet grec despre care se povestește că, amenințat cu moartea de tovarășii săi de drum, se aruncă în mare și fu scăpat de un delfin, pe care îl fermecase cu cântecele sale (pe la 620 a. Cr.).

Ariost m. ilustru poet italian, autorul marei poeme eroi-comice *Orlando Furiosul* (1474—1533).

Ariovist m. căpetenia Suevilor, învins în Galia de Cezar (58 a. Cr.).

Arișoaia f. munte în județul Putna, vârf al culmii Vrancilor.

Aristarh m. 1. gramatic grec din Alexandria, faimos prin studiile sale critice asupra lui Homer și a poeților greci (160 a. Cr.); 2. *fig.* critic luminat și sever.

Aristia (Const) m. profesor și elenist, luă parte la Zavera și la Revoluțiunea dela 1848 (1800—1880).

Aristide m. general atenian, supranumit cel **Drept**, celebru prin virtuțile sale civice; rivalul lui Temistocle, se distinse în bătălia dela Maraton și muri la 469 a. Cr.

Aristip m. filozof grec din Cyrena care profesa doctrina voluptății dominată de înțelepciune și înnobilită de cultură (sec. V a. Cr.).

Aristobul m. numele a doi regi și a mai multor preoți mari din Iudea (sec. I a. Cr.).

Aristodem m. rege al Misenei, celebru prin lupta sa contra Spartei, jertfi pe fie-sa spre a se supune oracolului și se sinucise pe mormântul victimei sale (731 a. Cr.).

Aristophane m. celebru poet comic grec; comediile sale satirice, adesea obscene, conțin caricaturi admirabile ale celor mai însemnate personalități din timpul său (455—387 a. Cr.).

Aristotele m. cel mai mare filozof al Greciei, născut la Stagira în Macedonia, discipolul lui Platon, maestrul lui Alexandru cel Mare și fundatorul școalei peripatetice. El introduse realismul în filozofie, creă logica și poetica și fu părintele istoriei naturale și metafizicei. Operele sale, care îmbrățișează toată știința greacă, fură în tot cursul evului-mediu oracolul filozofilor și al teologilor scolastici (384—322 a. Cr.).

Arlberg n. lanț al Alpilor străbătut de o cale ferată, cu un tunel de 10.270 m.

Armada f. numele flotei trimisă în 1588 de Filip II, regele Spaniei, în contra Angliei: ea fu nimicită de inamic și de furtună.

Armâni pl. adică **Români**, numele național al Românilor din Tesalia, Epir, Albania de mijloc și Macedonia, numiți și **Țințari**, iar de Greci **Cuțo-Vlahi**. Datele statistice asupra lor variază dela 200.000 la 800.000 de suflete; ei sunt nomazi (păstori) și stabili (agricultori și negustori). Graiul lor e un dialect al limbei române.

Armeni m. pl. popor indo-european, care profesează catolicismul după un ritual propriu. Armenii sunt împrăștiați în orașele principale din Azia și Europa, iar la noi sunt răspândiți (dela jumătatea sec. XIV) mai ales prin Moldova.

www.dacoromanica.ro

Armenia f. țară în Azia occidentală, între Marea Caspică și Marea Neagră; od. țară independentă, azi împărțită între Rusia, Turcia și Persia. Populațiunea-i e de 2.490.000 loc., dintre cari vreo 1.200.000 se află trăind în alte țări (Rusia, Turcia, Persia, Moldova, Austria).

Armenierstadt n. numele săsesc al Gherlei.

Arminiu m. sau **Hermann**, căpetenie germană care extermină legiunile lui Varru (9 d. Cr.).

Armorica f. vechiul nume al Bretaniei.

Arnăuți m. pl. numele popular al Albanezilor. V. Vocabular.

Arno m. fluviu al Toscanei, udă Florența și Piza și se varsă în Mediterana: 250 km.

Arnold (de Brescia) m. călugăr italian, novator politic și religios, ars la Roma ca eretic în 1155.

Arnota f. mănăstire mare în județul Vâlcea, așezată cam pe la mijlocul muntelui cu același nume, zidită de Mateiu-Basarab (1640), unde se află înmormântat (1654).

Aron m. fratele mai mare al lui Moise, întâiul mare preot al Evreilor (sec. XV a. Cr.).

Aron-Vodă m. Domnul Moldovei, contemporanul și aliatul lui Mihaiu-Viteazul (1591—1595). El cumpără tronul cu un milion de galbeni și chinui pe locuitori cu dări grele și neauzite. Mazilit pentru cruzimile sale, fu reintegrat prin înrâurirea creditorilor săi. In 1595 fu scos din domnie de Sigismund Bathori, Domnul Transilvaniei și aruncat în închisoare, unde muri în 1597.

Aron (Vasile) m. cel dintâiu poet popular ardelean, autorul poemei *Piram și Tisbe* și al dialogului comic *Leonat și Dorofata* (1770—1822).

Aroneanu m. sat în județul Iași cu o mănăstire zidită de Aron-Vodă în 1594.

Arpad m. căpetenia Ungurilor (m. 907), dete numele său primei dinastii a regilor unguri, **Arpazilor**, cari domniră până la 1301.

Arpino m. oraș în Italia, la mijlocul drumului între Roma și Neapole: 12.000 loc. Patria lui Mariu și Cicerone.

Arsacizi pl. puternică dinastie persană, inaugurată de *Arsace*, fundatorul imperiului Parților (255 a. Cr.—226 d. Cr.).

Arta f. numele unui râu și oraș în Grecia: 9000 loc. Port pe *golful de Arta*, format de Marea Ionică.

Artaxerxe m. numele mai multor regi ai Persiei: Artaxerxe I **(Longoman** sau *Mână-lungă)*, fu învins de Greci și silit a primi în 449 pacea lui Cimon (472—425) a Cr.); Artaxerxe II **(Mnemon** sau *cu bună memorie)*, învinse pe rebelul său frate Ciru cel Tânăr și semnă în 387 tractatul favorabil al lui Antalcida (405—362 a. Cr.).

Artemis f. *Mit* numele grec al Dianei.

Artemizia f. 1. regină din Halicarnas, aliată cu Xerxe și învinsă cu dânsul la Salamina (480 a. Cr.); 2. regina Cariei, celebră prin durerea ei pentru moartea bărbatului său Mausol, căruia îi ridică monumentul numit *Mausoleu*, una din cele șapte minuni ale lumii antice (sec. IV a. Cr.).

Artemiziu n. cap la N. insulei Eubea, unde flota lui Xerxe fu nimicită de Greci (480 a. Cr.).

Arțer m. râu în Bulgaria, un afluent al Dunării inferioare.

Arțer-Palanca f. fort bulgăresc la gura râului cu același nume. Odinioară capitala unei părți a Meziei sub numele de **Ratiaria**.

Artur m. rege legendar al Bretanilor și eroul tradițiunilor bretone, apărătorul celtismului în contra invaziunii anglo-saxone (sec. V). Aventurile sale și ale celor 12 cavaleri ai săi formează ciclul despre *Masa rotundă* („Table ronde").

Arutela f. ruine de cetate romană la gura Lotrului.

Arvali (Frații) pl. la Roma, colegiu de 12 preoți ai zeiței Ceres.

Arvaniți m. pl. vechiu nume românesc dat Albanezilor: *de viță sunt Arvanit* Car. [Gr. mod.].

Arvați m. pl. 1. vechiul nume românesc al Croaților; 2. mercenari din timpul Zaverei, vestiți prin jafurile lor. [Ung. horvát, croat].

Arvinte m. tip de om poznaș: *anteriul lui Arvinte*.

Asache (Gheorghe) m. scriitor român, bărbat cu cunoștințe enciclopedice, a contribuit la lățirea instrucțiunii în Moldova; el a întemeiat acolo presa și teatrul; poligraf mediocru (1788—1871).

Asan m. V. Asanești.

Asanești m. pl. dinastie româno-bulgară, întemeiată în 1186 de frații Petru și Asan, Români de neam, cari la 1158 se răsculară asupra Bizantinilor, îi învinseră și formară împreună cu Bulgarii imperiul româno-bulgar, care dură până la 1393. Această dinastie numără șapte Domni: Asan I, fundatorul ei (1186—1196); Petru, fratele celui precedent (1196—1197); Ioanițiu, numit și Caloian, fratele lor mai tânăr, se luptă victorios cu Bizantinii și cu Francii (1197—1207); Borilă, numit și Florilă, nepot de soră al lui Ioanițiu (1207—1218); Ioan Asan II, fiul lui Asan I, făcu

www.dacoromanica.ro

întinse cuceriri (1218—1241); Ioan Călîman Asan (1241—1246), și Ioan Mihail Asan (1246—1257), sub cari imperiul decăzu. V. Ioaniția.

Așanti m. pl. regat negritean în Guinea de N. cu cap. *Cumassi* (arsă în 1874 de Englezi): 3 mil. loc. Trafic cu praf de aur, fildeș, etc.

Așău m. afluent d'a stânga Trotușului.

Ascalon n. vechiu oraș în Siria, port pe Mediterana. Centrul cultului Astartei. Victoria cruciaților (1099).

Ascaniu m. fiul lui Enea și al Creuzei, fondatorul Albei (sec. XII a. Cr.).

Asclepiade m. poet grec din sec. VII a. Cr., inventatorul versului ce-i poartă numele.

Asclepios m. *Mit.* numele grec al lui Esculap.

Ascoli (Graziado Isaia) m. ilustru linguist italian, s'a ocupat cel dintâiu cu Istro-Români (1829—1907).

Asdrubal m. nume a opt generali cartaginezi, într'alții al cumnatului și al fratelui lui Anibal (sec. III a. Cr.).

Asfaltit (Lacul) n. sau **Marea Moartă**, lac în Palestina în care se aruncă Iordanul (și de unde se scotea asfalt).

Asir a. asirian: *și câmpiile Asire și 'ntunecata mare* Em.

Asiria f. imperiu vechiu al Aziei cu cap. *Ninive*, apoi *Babilon*; corespunde actualului *Kurdistan* (Asirian).

Asparuc m. căpetenia Bulgarilor sub care trecură Dunărea și ocupară partea orientală a Bulgariei de astăzi (678).

Aspazia f. femeie vestită în vechime prin frumusețea și spiritul ei, soția lui Pericle (sec. V a. Cr.).

Asprokastron n. numele grecesc al orașului *Akkerman*.

Aspropotamo m. râu în Grecia de N., vechiul **Achelou**: 185 km.

Assuerus m. numit în Biblie **Ahasverus**, regele Persiei, care se căsători cu Estera (sec. VI a. Cr.).

Astarte f. divinitate feniciană și siriană: zeița războiului și a morții.

Astrahan n. oraș comercial în Rusia, capitala guberniei cu același nume, la gura Volgei: 113.000 loc.

Asturii f. pl. veche provincie a Spaniei, azi *Oviedo*: 611.000 loc. Moștenitorul prezumtiv al Spaniei poartă titlul de *Principele Asturiilor*.

Astyage m. cel din urmă rege al Mezilor, detronat de Ciru (549 a. Cr.).

Astyanax m. fiul lui Hector și al Andromachei.

Asumpțiune f. cap. republicei Paraguay, în centrul Americei meridionale: 52.000 loc.

Asur m. fiul lui Sem, fundă regatul Asiriei și zidi Ninive.

Atalanta f. domniță greacă, vestită prin sprintenia ei la alergat. Ea fu învinsă de Hipomene, care o păcăli, aruncându-i în drum mere de aur.

Atalia f. **1.** regina Iudeii, soția lui Ioram, exterminâ întreaga familie a lui David. Numai nepotul ei Ioas putu să scape și fu urcat pe tron de marele preot Ioiada, care puse poporul să ucigă pe Atalia (870 a Cr.); **2.** titlul unei tragedii de Racine (1691).

Atanaric m. regele Vizigoților sau Goților de apus, care se retrăsese cu poporul său în munții Buzăului (367).

Atanasie m. unul din părinții Bisericii, combătu cu succes erezia lui Arie la conciliul dela Nicea, pentru care merită supranumele de părinte al ortodoxiei. El muri ca patriarh în Alexandria Egiptului (298—373).

Atelcuzu n. țară de lângă Nistru, unde Ungurii steteră înainte de a-și așeza locuințele lângă Temeș și Dunăre.

Atena f. odinioară, celebra cap. a Aticei; azi cap. Greciei, port pe golful Eginei: 300 000 loc. (Atenian).

Athena f. *Mit.* numele grec al Minervei. V. Pallas.

Athos m. celebru munte în Turcia (1935 m. înălțime), numit de Greci **Aghion-Oros** *(Sfântul Munte)*, și de Ruși **Sfetagura** *(Sfânta Agura)*, acoperit cu vr'o 20 mănăstiri de călugări greci (între cari și una românească), zidite pe promontorii ca niște cetăți cu ziduri și turnuri, formând un fel de republică monacală.

Atica f. provincie a Greciei antice, azi cu 581.000 loc., cu cap. *Atena*.

Atila m. regele Hunilor, supranumit *Biciul lui Dumnezeu*, pustii imperiul de Orient, apoi Galia și Italia și muri pe neașteptate în Panonia (453). Sub numele de Etzel, Atila deveni unul dintre eroii epopeii germane medievale *Nibelungen*.

Atlantic (Oceanul) m. imensă întindere de apă între Europa, Africa și America, străbătută de trei cabluri submarine, cari pun în comunicațiune Lumea Veche cu cea Nouă.

Atlantida f. insulă fabuloasă care, după spusa celor vechi, ar fi fost situată la apus de strâmtoarea Gibraltar, în Oceanul Atlantic.

Atlantide f. pl. *Mit.* fiicele lui Atlas.

Atlas m. **1.** *Mit.* Titan prefăcut în munte și osândit a sprijini cerul pe umerii săi; **2.** lanț de munți la N. Africei (de unde Oceanul *Atlantic*).

Atmeidan n. («Piața cailor»), numele

www.dacoromanica.ro

hipodromului din Constantinopole, unde fusese odinioară circul lui Septimiu Sever.

Atreu m. rege din Argos care își răsbună împotriva fratelui său Thyeste, dându-i să mănânce pe proprii săi copii.

Atrizi m. pl. descendenții lui Atreu, mai ales Agamemnon și fratele său Menelau; familie vinovată de crime oribile.

Atropos f. *Mit.* una din cele trei Parce, care tăia firul vieții omenești.

Auber m. compozitor francez, autorul operelor *Muta din Portici* și *Fra Diavolo* (1782—1871).

Auerbach (Berthold) m. romancier german, autorul faimoaselor *Scene sătești din Pădurea-Neagră* (1806—1882).

Augias m. *Mit.* rege al Elidei, unul dintre Argonauți, căruia Hercule îi curăți grajdurile cele cu 3000 de boi și necurățite timp de 30 de ani.

Augsburg n. oraș în Bavaria cu vr'o 89.200 loc., faimos prin Dieta ținută acolo în 1530, când luteranii prezentară lui Carol Quintu profesiunea lor de credință *(Confesiunea din Augsburg)*; și mai târziu, în 1686, prin **Liga din Augsburg**, când mai toată Europa se coaliză în contra lui Ludovic XIV. Patria lui Holbein.

August m. numele primului împărat roman, titlu onorific dat de senat lui Octaviu, nepotul lui Cezar (63 a. Cr.—14 d. Cr.), purtat apoi și de succesorii săi. Domnia lui August fu ilustrată de cei mai mari poeți ai timpului (Horațiu, Virgiliu, Ovidiu), de unde numirea de *secolul lui August*.

August m. numele mai multor principi germani: AUGUST II, elector de Saxonia, ales rege al Poloniei în 1697, învins și detronat de Carol XII (1670—1733); AUGUST III, fiul celui precedent, rege al Poloniei (1733—1763).

Augustin (Sf.) m. cel mai vestit dintre Părinții Bisericii, episcop la Hipona, în Africa, filozof și teolog, celebru prin scrierile sale: *Confesiuni, Cetatea lui Dumenezeu* (354—430).

Aulida f. țară mică în Grecia antică cu cap. *Aulis*: portul de unde flota greacă porni la Troia și unde Ifigenia fu sacrificată.

Aurelian m. împărat roman care porunci legiunilor să deșerte Dacia și să se strămute în Mezia, distrugând și podul lui Traian dela Turnu-Severin (270—275 d. Cr.).

Aurora f. *Mit.* zeița zorilor care, «cu degetele-i trandafirii», deschidea Soarelui porțile Răsăritului.

Ausonia f. numele Italiei la poeții antici: *Ausonia 'nflorită tè-așteaptă cu al ei soare* AL.

Austerlitz n. oraș în Moravia (Austria). Victoria lui Napoleon asupra Austriacilor și Rușilor în așa numita bătălie a celor Trei Împărați (1805).

Australia f. odinioară **Noua Olanda**, cea mai mare din insulele Oceaniei, bogată în mine de aur. Colonie engleză dela 1814 cu 4.385.000 loc. (Australian).

Austrazia f. partea orientală a vechiului imperiu franc (517—572), cu cap. *Metz*.

Austria f. partea monarhiei austro-ungare coprinzând odinioară țările reprezentate în Parlamentul din Viena și anume: Austria, Tirolul, Stiria, Carintia, Carniolia, Istria, Dalmația, Boemia, Moravia, Silezia, Galiția, Bucovina. Stat poliglot cu 25 mil. loc. (Germani, Slavi, Români și Unguri). **Casa de Austria**, numele familiei de Habsburg, din care s'alegeau (dela 1438—1866) împărații Germaniei (Austriac). În urma războiului mondial Austria a fost desmembrată și redusă (cu Tirolul) la o mică republică, cu cap. *Viena*: 6 mil. 400.000 loc.

Austro-Ungaria f. fost mare stat european, compus din 2 țări întrunite (dela 1876) și despărțite prin râul Leitha, un afluent al Dunării: Austria, cu cap. *Viena*, și Ungaria, cu cap. *Buda-Pesta*, cu o populațiune de peste 45 mil loc. Tractatul din Saint-Germain (10 Sept. 1919) a consacrat ruina imperiului Austro-Ungar, desmembrându-l în mai multe republici independente: Austria (cap. *Viena*), Ungaria (cap. *Pești*), Ceco-Slovachia (cap. *Praga*), etc. Importante teritorii trecură la Italia, la Iugo-Slavia (cu Bosnia și Herzegovina), la România (Bucovina, Transilvania, etc.).

Automedon m. **1.** *Mit.* conducătorul carului lui Achile; **2.** *fig.* vizitiu îndemânatic.

Avari pl. **1.** popor turco-tătar care se așează în Ungaria (567) și de aci pustii Europa (în sec. VI) până fu nimicit de Carol Magnu (796); **2.** un popor în Caucaz din neamul Lesghilor.

Avel m. V. Abel.

Avela (Avdhela) f. sat macedonean la poalele Pindului, locuit de 1500 Armâni.

Aveliați m. pl. trib de Români macedoneni în districtul Veria (vilaietul Salonic) numiți astfel după orașul Avela.

Aventin (Muntele) m. una din cele 7 coline ale Romei antice. Acolo se retraseră plebeii revoltați în contra patricienilor.

Avern n. loc în Italia aproape de Neapole, considerat de cei vechi ca una din intrările Infernului.

Averoe m. celebru medic și filozof

www.dacoromanica.ro

arab, comentatorul lui Aristotele (1110—1198): doctrina-i filozofică înclina către materialism și panteism

Avicen m. celebru medic arab la curtea Persiei; a scris numeroase cărți de medicină (980—1037).

Avignon n. (cit. *Avinion*), oraș în Franța, pe Rhône, cu 46.000 loc. Palat frumos al papilor cari rezidară în acest oraș dela 1309—1376.

Avlona f. oraș și port în Turcia (Ianina): 6000 loc.

Avram m. patriarh evreu care veni din Caldea în țara Canaan: părintele Izraeliților prin fiul său Isac și al Arabilor prin fiul său Ismail (2000 a. Cr.). V. Vocabular.

Avram m. V. Iancu.

Avrig n. (numit de Unguri **Felek** și de Sași **Freck**), sat mare curat românesc, în ținutul Sibiului lângă Olt, cu 2759 loc. (dintre cari 2472 români). Patria lui Gheorghe Lazăr.

Avril (**Philippe**) m. iezuit francez, vizită în 1639 Moldova și o descrise în *Călătoria-i* (tipărită la Paris în 1692) spre a descoperi un drum nou către China.

Axente (**Uricarul**) m. scriitor domnesc de hrisoave și autorul unei *Cronici* despre a doua venire a lui Nicolae Mavrocordat (1711—1716).

Azia f. cea mai mare și cea mai veche din cele cinci părți ale lumii, leagănul civilizațiunii umane, cu o suprafață de cinci ori mai mare decât a Europei și cu 800 mil. loc. Ea e separată de Europa prin munții Urali, de Africa prin istmul de Suez și de America prin strâmtoarea de Bering (Aziatic).

Azia Mică f. mare regiune, formând o peninsulă la extremitatea occidentală a Aziei și dependentă de Turcia.

Azore (Insule) pl. grup de insule în Oceanul Atlantic, aparținând Portugaliei: 260.000 loc. Produc vinuri, portocale și fructe delicioase.

Azov (**Marea de**) n. **1.** golf la N. Mării Negre; **2.** oraș rusesc în fundul acestui golf: 25.000 loc.

Azteci pl. numele unui popor foarte civilizat care locuia în Mexic la sosirea lui Fernan Cortez.

Azuga f. munte și cătun în județul Prahova, reședința comunei Predeal din plaiul Peleșului. Aci se fac cașcavaluri bune. Fabrică de sticlărie, de bere, etc.; 8450 loc.

B

Baal m. principala divinitate a Fenicienilor și a Cananeenilor.

Babadag n. **1.** orășel în jud. Tulcea, într'o poziție foarte plăcută, la poalele unor dealuri înalte, întemeiat de Baiazit I, odinioară reședința Pașei din Silistra: 4700 loc.; **2.** numele unui pârâu și al unui lac spre N. E. de orășelul cu acelaș nume.

Baba-Novac m. («Moș Novac») **1.** haiduc celebrat în cântecele bătrânești; **2.** faimos general al lui Mihaiu-Viteazul.

Babel n. **1.** turnul pe care îl durară urmașii lui Noe în șesul Senarului spre a scăpa de un nou potop, când Dumnezeu le amestecă limbile; **2.** *fig.* adunare unde, toți vorbind odată, nu se pot înțelege.

Bàbele f. pl. **1.** stâncă pe Bucegi, despre care ciobanii povestesc o legendă analogă cu Baba-Dochia; **2.** figuri de piatră d'asupra movilelor sau gorganelor (în Rusia Meridională).

Bab-el-Mandeb n. («Poarta primejdiei»), strâmtoare care unește Marea Roșie cu Oceanul Indian.

Babeș (**Victor**) m. primul bacteriolog român (1854—1926).

Babilon (**Vavilon**) n. **1** capitala Caldeii, pe Eufrat, întemeiată de Nimrod (2640 a. Cr.), împodobită de Semiramida și dărâmată de Ciru în 538 a. Cr.; oraș celebru în antichitate pentru bogăția și luxul său, azi cu totul în ruine, de unde săpăturile au scos la lumină descoperiri prețioase; **2.** *fig.* centru mare de corupțiune și crime; *Parizul e un Babilon modern.*

Babilònia f. veche țară a Aziei, azi provincia **Irak Arabi**, la N. V. Persiei (Babilonian).

Bacaloglu (Emanoil) m. matematic și fizician român (1830—1894).

Bacău n. **1.** județ muntos, așezat pe ambele maluri ale Siretului: 216.000 loc.; **2.** capitala județului cu acelaș nume, într'o poziție frumoasă și sănătoasă pe malul drept al Bistriței: 19.000 loc. Patria lui Alexandri. Oraș întemeiat de Unguri pentru exploatarea ocnelor.

Bach m. familie de celebri muzicanți germani începând cu Ioan Sebastian, ale cărui opere de muzică religioasă sunt admirabile prin înălțimea inspirațiunii și știința armoniei (1685—1750).

Bachus m. *Mit.* **1.** zeul vinului, fiul lui Joie și al Semelei; **2.** *fig.* vinul însuș: *discipolul lui Bachus.*

Bacon m. (cit. *Bekn*), **1.** (**Roger**), alchimist și filozof englez de o erudițiune

www.dacoromanica.ro

universală, supranumit *Doctorul admirabil* (1214—1294); **2.** (Francisc), Lord de Verulam, filozof englez, cancelar al Angliei sub Iacob I, fundatorul metodei experimentale în studiul științelor (1560—1626).

Bactriana f. veche și întinsă țară în Azia, coprinsă astăzi în Turkestan și Persia. Capitala ei *Bactria* e acum ocupată de satul *Balkh*.

Bacu m. oraș rusesc pe coasta apuseană a Mării Caspice: 113.000 loc.

Bâcu m. râu în Basarabia, afluent al Nistrului, trece la S. de Chișinău: **Cheile Bâcului**, șir de bolovani uriași lângă râul cu același nume.

Baden n. **1.** (**Marele ducat de**), Stat german, pe malul drept al Rinului, cu cap. *Carlsruhe:* 1.868.000 loc.; **2. Baden-Baden**, oraș în marele ducat, cu renumite ape minerale: 16 000 loc.; **3.** stațiuni balneare: lângă Zürich (în Elveția) și lângă Viena (în Austria).

Baffin (**Marea de**) n. vast golf în America septentrională, descoperit în 1616 de navigatorul englez Baffin.

Bagdad n. oraș important în Turcia asiatică pe Tigru, mare centru comercial: 150.000 loc. Sub Abasizi, capitala Califatului din Orient (763—1258).

Bagdat n. sat în jud. Brăila cu 185 loc.

Bagiar n. cap între Mangalia și Constanța

Bahama f. sau **Insulele Lucaye**, arhipelag făcând parte din Antile, aparține Englezilor dela 1783. Aci desbarcă mai întâi Columb.

Bahia f. sau **San Salvador**, oraș în Brazilia, port însemnat cu 230.000 loc. Fosta capitală a Braziliei până la 1783.

Bahluieț n. afluent al Bahluiului.

Bahluiu m. **1.** afluent al Jijiei, trece prin Iași; **2.** șir de dealuri cari se întind dela N. spre S.; **3.** șes și plasă în județul Iași.

Baia f. odinioară oraș, azi sat în jud. Fălticeni cu 3400 loc. Victoria lui Ștefan cel Mare asupra Ungurilor (1467). ‖ V. Ofenbaia.

Baia-de-Aramă f. **1.** comună urbană în județul Mehedinți, plaiul Cloșani: 2000 loc. Târg săptămânal. Poziție pitorească. Mine de aramă, redeschise în timpul din urmă; **2.** schit în comuna cu același nume.

Baia-de-Criș f. sau **Körösbánya**, orășel așezat pe Crișul-Alb, în comitatul Huniedoara cu mine de aur și de argint.

Baia-de-Fier f. comună în jud. Gorjiu cu 1500 loc.

Baia-Mare f. oraș în Maramureș, numit de Unguri **Nagy-Bánya**, aproape de granița Transilvaniei, cu mine de aur, argint și plumb.

Baiazit m. numele mai multor Sultani turci: **1.** Baiazit I, supranumit «Fulgerul» (**Ilderim**), fiul lui Amurat I, stăpân peste mai toată Azia-Mică și învingătorul creștinilor la Nicopole (1396), fu bătut în diferite rânduri de Mircea cel Bătrân, învins și luat prins de Tamerlan în bătălia dela Angora (1389—1402); **2.** Baiazit II, victima unei răscoale a ienicerilor, fu otrăvit de fiul său Selim (1481—1512).

Băilești pl. comună urbană în județul Doljiu, între Craiova și Calafat, unde se dete o luptă însemnată între Ruși și Turci (1828): 10.500 loc.

Bairactar m. («purtător de steag»), supranumele marelui vizir Mustafa, Pașă din Rusciuc, persecutorul ienicerilor (1775—1808).

Bakcisarai n. («Palatul grădinilor»), oraș în Crimea, fosta cap. a Hanilor; 11 000 loc.

Balaam m. profet mincinos care, trimis de regele Moabului spre a blestema pe Izraeliți, îi binecuvântă, speriat de un înger și de cuvintele măgarului său năsdrăvan (sec. XV a. Cr.).

Balaban m. numele unei insule în Ialomița și al unui pisc în munții Buzăului.

Bălăcescu (**Costache**) m. scriitor satiric român: *Epigrame* și *Fabule* (1800—1880).

Balașa (**Domnița**) f. fiica lui Const. Brâncoveanu, a cării amintire o păstrează biserica monumentală cu acest nume din București.

Balașa f. deal și poiană în jud. Suceava.

Balaton n. cel mai mare lac din Ungaria.

Balazsfalva f. numele unguresc al Blajului.

Balboa m navigator spaniol care străbătu istmul de Panama și descoperi Oceanul Pacific (1475—1517).

Balcani pl. numiți în antichitate **Hemu**, lanț de munți în Turcia, începe la E. de Sofia, desparte Bulgaria de Rumelia și sfârșește la capul **Emineh**, pe Marea-Neagră (**Balcanic**).

balcanică (**Peninsula**) f. coprinde România, Bulgaria, Rumelia, Serbia, Bosnia și Herțegovina, Muntenegru, Grecia și Turcia. Prin tractatul din Versailles (1919), România, Serbia și Grecia și-au văzut teritoriile și populațiile mai mult de cât îndoite în detrimentul Bulgariei, Turciei și fostului imperiu austro-ungar. Bosnia, Herțegovina și Muntenegru fac azi parte din regatul iugo-slav.

Bălcescu (**Nicolae**) m. eminent istoric român, născut în București la 1819.

www.dacoromanica.ro

luă parte activă la revoluțiunea dela 1848 și scrise în exil opera sa capitală *(Istoria Românilor sub Mihaiu-Vodă Viteazul)*, ce n'avu parte a o duce la capăt. El muri la Palermo în 1852.

Balcic n. oraș bulgăresc lângă Varna, pe Marea-Neagră, alipit României în 1913: 10.000 loc. Port și centru comercial.

Baldovinești pl. numele unui sat (și al unei foste mânăstiri în Teleorman): 1.400 loc.

Balduin m. numele a 9 conți de Flandra, dintre cari cel din urmă deveni împărat al Constantinopolei în 1204; **2.** numele a 5 regi ai Ierusalimului, cari se trăgeau din aceeaș familie (1100—1185).

Bâle m. (cit. *Bal*). V. Bazel.

Băleanu (Emanoil) m. Vornic, fost comandant al reînființatei oștiri muntenești în 1831.

Baleare pl. insule în Mediterana, aparțin Spaniei dela 1375: 312.000 loc. cu cap. *Palma*.

Bălești pl. comună rurală în jud. Râmnicul-Sărat: 1600 loc. Aci, la balta Lacul-Negru, s'a împăcat în 1479 Radu cel Frumos, Domnul Munteniei, cu Ștefan cel Mare, Domnul Moldovei.

Balș (Teodor) m. caimacam al Moldovei (1790—1857).

Balș n. **1.** sat frumos, declarat comună urbană, în județul Romanați, stațiune de cale ferată: 3100 loc.; schit în această comună.

Balta f. **1.** V. Cetatea-de-Baltă; **2.** insulă mare între Dunăre și brațul Borcea, străbătută de canaluri; **3.** numele unei comune în Mehedinți și al unei plase în Doljiu, Romanați, Ialomița și Brăila.

Balta-Albă f. lac în județul Râmnicu-Sărat cu băi de ape minerale (iod, pucioasă), bune pentru răni și scrofule.

Balta-Liman n. cartier în Constantinopole unde se încheiă între Rusia și Turcia Convențiunea dela 1849, care regulă dreptul lor de intervențiune în Principatele Române.

Băltătești pl. localitate cu ape minerale (clor, săruri purgative), în județul Neamțu, importantă stațiune balneară.

Baltazar m. **1.** ultimul rege al Babilonului; împresurat de Ciru, făcu un ospăț, la care profană vasele sfinte ale Templului lui Solomon și văzu scris pe zid cuvintele: *mene, thekel, phares* («cântărit, numărat, împărțit.») Profetul Daniil le tălmăci vestindu-i ruina; în aceeaș noapte Ciru pătrunse în oraș și Baltazar fu ucis (554—538 a. Cr.); **2.** *fig.* ospățul lui Baltazar, masă copioasă, sgomotoasă și prelungită.

Băiteni pl. comună în jud. Dâmbovița: 1100 loc.; în jurul ei a fost teatrul luptelor între Români și Turci pe timpul lui Mihaiu-Viteazul (1595—1599).

Bălți pl. județ și oraș în centrul Basarabiei cu 30.000 loc. Comerț de vite.

Baltica (Marea) f. vast golf al Europei între Suedia, Rusia, Germania și Danemarca.

Balzac (Honoré de) m. genial și fecund romancier francez, autorul *Comediei umane* (1799—1850).

Banat n. **1. Banatul Severinului**, cuprindea ținutul Mehadiei și Almașul din Temișana, administrat până la 1600 de un Ban; **2. Banatul Craiovei**, partea Țării-Românești de dincolo de Olt, guvernată mai înainte de un Ban; **3. Banatul Temișoarei**, fostă provincie a Austro-Ungariei între Mureș și Tisa cu 1.431 838 loc. (dintre cari peste 800.000 Români); **4.** altă fostă provincie a Austro-Ungariei, coprinzând Croația și Sclavonia (**Bănățean**). Adunarea națională din Alba-Iulia (1 Dec. 1918) a proclamat unirea Banatului cu România. Tractatul din Versailles (1919) a dispus ca Banatul Temișoarei să fie anexat României, iar cel croato-slavon Iugo-Slaviei. Banatul coprinde azi 3 județe.

Bandin (Marc) m. călugăr minorit, arhiepiscop peste bisericile catolice din Moldova ce le vizită în 1646, a scris o relațiune despre ele (adresată Papei Inocențiu X), cu care ocaziune vorbește despre datinile Moldovenilor și despre Curtea lui Vasile Lupu.

Băneasa f. sat în județul Ilfov la N. de București, fosta proprietate a familiei Brâncoveanu, cu un palat neisprăvit și o pădurice de preumblare.

Bánfy-Hunyád n. numele maghiar al Huedinului.

Banul (Insula) m. V. Gura-Văii.

Bănulescu (Gavril) m. cel din urmă scriitor religios (1747—1821).

Bar n. **1.** numele turcesc al orașului Antivari; **2.** oraș în Podolia cu 12.000 loc., unde nobilii poloni se confederară la 1768 în contra influenței ruse în Polonia; **3.** (**Ducatul de**), veche provincie franceză, azi departamentul Meuzei.

Barabas m. tâlhar osândit la moarte și liberat de Pilat după cererea poporului evreu, care îl preferă lui Isus.

Barac (Ioan) m. poet popular din Ardeal; a scris în 1801 poema *Arghir și Ileana* (1772—1848).

Bărăgan n. câmpie întinsă în județul Ialomița, lungă de 60—80 kilometri, lipsită aproape cu totul de apă și arbori, partea cea mai sterilă a Munteniei

www.dacoromanica.ro

azi transformată în suhaturi şi locuri de arătură.

Baraş (Iuliu) m. distins medic şi naturalist, născut în Galiţia la 1813, veni în România la 1849, unde profesă ştiinţele naturale şi muri la Bucureşti în 1863; a scris: *Minunile Naturei.*

Barbara f. V. Barbura.

Barbari pl. nume dat popoarelor sălbatice, cari deteră năvală în Imperiul roman (secolul III—V d. Cr.). Principalele fură în Galia: Burgunzi, Alani, Franci şi Alamani; în Italia: Vizigoţi şi Ostrogoţi; în Spania şi Africa: Vandali; în ţările române: Goţi (250—376), Gepizi (450), Huni (374—453), Slavi (sec. V), Avari (555), Bulgari (660—679), Unguri (830); Pecenegi (894—1122). Cumani (1050—1241) şi Mongoli (sec. XIII).

Barbària f. sau **Statele barbareşti**, regiune la N. Africei, coprinzând Marocul, Algeria, Tunizia şi Tripolitania, locuită la început de Berberi.

Barbarossa m. («Barbă-roşie»), supranumele dat lui Frideric I, împăratul Germaniei (1152—1190).

Barbat m. fratele lui Litovoiu, voievod român al Olteniei, prins de Unguri, se rescumpără plătind un tribut şi recunoscând suveranitatea Ungariei (1272—1290).

Barboşi pl. 1. târg şi staţiune de drum de fier în judeţul Covurlui spre V. de Galaţi, locul natal al lui Cuza; 2. pârâu şi sat în judeţul Fălciu: 253 loc.

Barbu (Gheorghe) m. faimos lăutar şi improvizator, devenit popular sub numele de *Barbu Lăutarul* (1800—1893).

Barca m. puternică familie cartagineză, reprezentată de Amilcar şi de cei doi fii ai săi, Anibal şi Asdrubal, şi fiind în rivalitate cu familia Hanon.

Barcelona f. oraş în Spania, cap. Cataloniei, port foarte comercial pe Mediterana: 533.000 loc.

Baret m. advocat din Paris, redijă memoriile lui Joppecourt, publicându-le franţuzeşte în 1620 sub titlul *Istoria turburărilor din Moldova.*

Bargău m. o curmătură din valea Bistriţei, pe unde trece calea de comunicaţiune între Transilvania spre Bucovina şi Moldova.

Bariţ (Gheorghe) m. publicist şi istoric ardelean, fundatorul presei române de peste Carpaţi (1812—1893).

Bârlad n. 1. cel mai însemnat afluent d'a stânga Siretului, care udă oraşul cu acelaş nume; 2. capitala judeţului Tutova, aşezată pe apa Bârladului, cu 25.000 loc. (Bârlădean).

Barnovschi (Miron) m. Domnul Moldovei, din neamul Movileştilor, impopulă satele cu colonii aduse din Polonia: fu mazilit şi decapitat de Turci (1626—1630)

Barnum (Phineas Taylor) m. 1. faimos şarlatan american, înfiinţă la New-York un bogat muzeu de raritaţi (1816—1891); 2. *fig.* speculator fără scrupule.

Bărnuţ (Simion) m. erudit jurisconsult român, profesă mai întâi la liceul din Blaj, luă parte activă la mişcarea ardeleană dela 1848 şi funcţionă apoi până la moarte ca profesor la facultatea juridică din Iaşi: al său *Drept public al Românilor* ridică excluzivismul la rangul de dogmă juridică (1808—1864).

Baronzi (Gheorghe) m. publicist şi scriitor mediocru (1813—1896).

Bârsa f. 1. (**Ţara**), ţinut al Braşovului, câmpie la S.-V. de Braşov, numită de Saşi **Burzenland**; 2. (Munţii), porţiunea Carpaţilor spre apus de munţii Buzăului, în care e aşezat Braşovul; 2. (Râul), afluent de a stânga Oltului.

Bârsava f. 1. afluent d'a stânga Temeşului: 150 km.; 2. munte care se înalţă între Temeş şi Bârsava.

Barthélemy (Saint) m. noaptea sfântului Bartolomeu (24 August 1572), când se făcu oribilul măcel al protestanţilor francezi (vr'o 25.000) din ordinul lui Carol IX şi al mamei sale Caterina de Medicis.

Basarab m. nume purtat de mai mulţi Domni ai Ţării Româneşti, dela **Basarab-Ban**, care în 1241 opri pe Mongoli de a pătrunde în Muntenia, până la Radu-Şerban Basarab: Tâhomir, Alexandru, Vladislav, Radu, Dan, Mircea, Laiot, Neagoe, Mateiu (v. *aceste nume*). ‖ **(cel Tânăr)**, numit şi Ţepeluş, fiul lui Laiot Basarab, Domnul Munteniei (1478—1483).

Basarabeşti pl. familie veche şi ilustră, originară din Oltenia, a dat un şir de Domni Munteniei. Dela Mircea cel Mare şi dela fratele său Dan, Basarabeştii se fracţionează în **Dăneşti** şi **Drăculeşti**, trăind în continuă duşmănie (până în sec. XVI).

Basarabia f. 1. înainte de jumătatea sec. XV, numele Ţării Româneşti întregi (după dinastia Basarabilor); 2. înainte de 1812, partea sud-estică a Moldovei, numită şi **Buceag**; 3. provincie rusească între Nistru şi Prut aşezată în partea răsăriteană a Moldovei, din care făcea odinioară parte până la 1812, când fu anexată Rusiei. Partea meridională, restituită României la 1856, fu reluată de Rusia în 1878 Basarabia se uni cu patria mumă (27 Martie 1918) şi tractatul din Versailles (1919) a confirmat această întregire a României. Azi, Basarabia e împărţită în

www.dacoromanica.ro

9 județe cu peste 2 mil. de Români și cu cap. *Chișinău.*

Basarabia f. pădure și iaz în jud. Fălticeni.

Bașău n. afluent d'a stânga Jijiei, udă județele Dorohoiu și Botoșani

Băsca f. munte în județul Buzău și afluent d'a stânga Buzăului.

Basci pl. popor de rasa Iberilor în număr de o jum. mil., pe cele două cline ale Pirineilor, grăind o limbă cu totul particulară.

Bașkiri pl. popor tătăresc în număr de 750.000, sub stăpânirea Rusiei: *Bașkiri sălbatici cu suliți lungi, cu ochi de ciur* AL.

Basora f. oraș în Turcia de Azia cu 18.000 loc., odinioară foarte comercial (în 1770 avea 150.000 loc.).

Basta (George) m. general austriac, albanez de origină, guvernatorul Transilvaniei, învinse pe Mihai la Mirislău (1600) și, după victoria acestuia dela Goroslău (1601), puse să omoare pe erou prin trădare în câmpia Turdei (1550—1607).

Bastarni pl. popor puternic, originar din Germania, se așează mai întâi pe malurile Nistrului și în munții Carpați (**Alpii Bastarnici**). Către finele sec. II d. Cr., Bastarnii, alungați de Goți, începură să infesteze Dacia.

Bastília f. faimoasă închisoare din Paris, în chip de cetățuie cu turnuri, zidită la 1370 de Carol V, coprinsă de poporul francez și dărâmată în 14 Iulie 1789.

Batavă (Republica) f. nume ce purta Olanda, dela 1795—1806, după ce fu cucerită de armatele franceze.

Batavi pl. popor germanic așezat odinioară pe lângă gurile Rinului.

Batavia f. cap. insulei Iava (Oceania): 116.000 loc. Reședința guvernatorului posesiunilor olandeze în Indiile orientale.

Bathori m. familie domnească a Ardealului care a dat mai mulți principi Transilvaniei: **1.** ȘTEFAN, fu ales Domnul Transilvaniei în 1571 și rege al Poloniei în 1576, după fuga lui Henric de Valois (1522—1586); **2.** SIGISMUND, dela 1586 Domnul Transilvaniei, aliatul lui Mihai-Viteazul, cedă țara-i împăratului Rudolf (1598), lăsând domnia în mâinile vărului său cardinalul Andrei, învins de Mihai-Viteazul și ucis din fugă (1599): Sigismund reluă domnia în același an, dar trebui din nou s'abdice (1602) și muri la Praga în 1612; **3.** GABRIEL, fiul lui Ștefan, ultimul dintre Bathori, ales Domn al Transilvaniei la 1608, năvăli în Țara Românească, pustiind și prădând (1610), alungat din domnie și asasinat în același an.

Battemberg m. V. **Alexandru.**

Batu-Han m. nepotul lui Genghis-Han, împărat al Mongolilor, întreprinse o mare expediție în Europa, invadând Rusia pe care Mongolii o stăpâniră apoi timp de două secole (1141—1313).

Batum n. oraș și port pe Marea-Neagră, cedat Rușilor de Turci în 1878: 21 000 loc. Mare comerț de petrol.

Bavaria f. fost regat al Imperiului german: 7.176.000 loc. (**Bavarez**), cu cap. *Munich.* Bavaria fu bântuită în Februarie 1919 de o mișcare bolșevistă, ce fu reprimată de trupele prusiane. Azi Bavaria e constituită în republică.

Bayard m. faimos erou francez supranumit *Cavalerul fără frică și fără pată* (1476—1524).

Bayle (Pierre) m. (cit. *Bel*), filozof sceptic francez. autorul unui *Dicționar istoric și critic*, arsenalul filozofiei libere franceze din sec. XVIII (1647—1706).

Bayreuth n. oraș în Bavaria pe Mein: 29.400 loc. Teatru construit pentru operele lui Wagner.

Bazaine m. (cit. *Bazen*), ex-mareșal de Franța, condamnat la moarte și degradare pentru purtarea-i trădătoare dela Metz, în 1870, el scăpă și muri la Madrid (1811—1888).

Bazargik n. oraș în Dobrogea cu 18.000 loc. Târg însemnat în Iunie și Iulie. Prin împrejurimi izvoare termale. V. **Dobrici.**

Bazel n. numit de francezi Bâle, oraș în Elveția pe Rin: 113.000 loc. Conciliu celebru (1431). Universitate dela 1459. Patria matematicilor Bernouilli și Euler.

Baziaș n. oraș în Banat la N.-E. de Temișoara, port pe Dunăre și stațiune de cale ferată.

Bazilic (Iacob) m. V. **Despot-Vodă.**

Bazilicata f. provincie a vechiului regat de Neapole, la V. de golful de Tarent: 525.000 loc.

Baziliu m. **1.** numele a doi împărați din Orient (867—1025); **2.** V. **Vasile.**

Béarn n. veche provincie din Franța meridională (**Bearnez**).

Beatrice f. iubita lui Dante, imortalizată de dânsul în *Divina Comedia* (m. 1290).

Beaumarchais (Caron de) m. (cit. *Bomarșè*), scriitor francez, autorul *Bărbierului din Sevila* și al *Insurătoarei lui Figaro*, piese de mare importanță socială, scrise într'un stil violu și de un spirit scânteietor (1732—1799).

Beccaria m. publicist și economist italian, autorul tractatului despre *Delicte și pedepse*, ale cărui principii au reînnoit și îndulcit dreptul penal (1738—1794)

Bechet n. comună urbană în județul Doljiu și port pe Dunăre (înființat în 1873):

www.dacoromanica.ro

1750 loc. Punct strategic. La 1828 se dete aci o bătălie între Ruşi şi Turci.

Becikerecul-Mare n. (sau **Nagy-Béczkerek**), capitala comitatului Torontal, pe râul Bega, aproape de vărsarea-i în Tisa: 25 000 locuitori.

Beciu n. numele popular al Vienei. [Ung. Bécz].

Beda (Venerabilul) m. învăţat teolog şi istoric englez (673—735).

Beethoven (Ludvig van) m. cel mai mare compozitor din sec. XIX, discipol al lui Mozart şi Haydn; născut la Bonn şi mort la Viena, autorul unor admirabile *Simfonii* şi *Sonate* (1770—1827).

Bega f. **1.** râu în Banat, afluent d'a stânga Temeşului; **2. (Canalul)**, canal d'a lungul râului cu acelaş nume: 30 km

Beilic n. numele mănăstirii sfântului Ioan Gură-de-Aur din Iaşi.

Beiuş n. numit de Unguri **Belényes**, oraşel pe Crişul Negru în munţii Bihorului, în mijlocul unei regiuni locuită exclusiv de Români: 2600 loc. Liceu românesc. Mine de fier şi de aramă.

Békes n. numele unguresc al Bichişului.

Bela m. nume purtat de 4 regi ai Ungariei din neamul Arpazilor, dela 1061—1270.

Beldiceanu (Nicolaie) m. poet şi arheolog (1844—1896).

Beldiman (Alecu) m. scriitor român dela începutul sec. XIX, a scris o cronică rimată despre nenorocirile Moldovei în timpul Zaverei: *Jalnica Tragodie a Moldovei* (1750—1825).

Belényes n. numeie unguresc al Beiuşului.

Belgia f. regat în centrul Europei, la N. Franţei, cu $7^1/_2$ mil. loc. şi cu cap. *Bruxela*. Agricultura, industria şi comerţul Belgiei au ajuns la o mare desvoltare, mulţumită numeroaselor ei sedimente de huilă **(Belgian)**. Invadată de Germani în 1914. ea suferi nespus de mult în timpul ocupaţiei nemţeşti. In urma războiului mondial, Belgia a luat un nou avânt sub domnia înţeleaptă a eroicului său rege Albert I.

Belgrad n. cap. lugoslaviei, la confluenţa Savei cu Dunărea, numită de Romani **Singidunum**, cu o poziţiune militară admirabilă: 140.000 loc. Academie. Victoria lui Huniade asupra lui Mahomed II (1456). Aci se încheiă în 1739 tractatul de pace între Austria şi Turcia, prin care se înapoia Munteniei banatul Craiovei.

Belgrad n. **1.** numele românesc al oraşului *Alba-Iulia*; **2.** numele slavon al *Akkermanului*.

Beligrad n. numele popular al Belgradului sârbesc.

Belizar m. general al împăratului Justinian, bătu pe Vandali în Africa, pe Ostrogoţi în Italia şi muri disgraţiat. Tradiţiunea, că ar fi ajuns orb şi cerşetor, e falşă (505—565).

Bell (Andreiu) m. preot anglican din Scoţia, fundatorul metoadei învăţământului mutual.

Bellerophon m. *Mit.* erou mitic, învingător al Himerei şi al Amazonelor; scrisoarea lui Bellerophon, scrisoare perfidă şi fatală pentru aducătorul ei.

Bellini m. ilustru compozitor italian, autorul *Normei* şi al *Somnambulei* (1802—1835).

Bellona f. *Mit.* zeiţa războiului, sora lui Marte.

Belt (Marele şi Micul) n. strâmtori în insulele daneze, cari unesc Cattegatul cu Marea Baltică.

Belucistan n. ţară în Azia, între Persia şi Industan: 2 mil. loc., cu cap. *Kelat*.

Belzebut m. **1.** («zeul muştelor»), divinitate la Filisteni; **2.** căpetenia demonilor în Evanghelie.

Bem (Iosif) m. general polonez în serviciul revoluţiunii maghiare dela 1848—1849, fugind în Turcia, se turci şi muri la Alep (1795—1850).

Benares n. oraş în India engleză pe Gange: 210 000 loc. Metropola religiunii brahmanice.

Bender n. numele turcesc al **Tighinei** în Basarabia, cetate tare pe Nistru: 50.000 loc. Celebră în istoria Moldovei. Reşedinţă provizorie a lui Carol XII, regele Suediei, după pierderea bătăliei dela Pultava (1709).

Benedict m. **1. (St.)**, vestit călugăr italian, fundatorul ordinului benedictinilor depe muntele Cassin (Italia), ordin care a numărat printre membrii săi o mulţime de eruditi laborioşi şi modeşti (480—543); **2.** numele a 14 papi dintre cari cel mai celebru fu Benedict XIV (1740—1758).

Benevent n. oraş în Italia meridională, la N.-E. de Neapole: 25.000 loc.

Bengal n. **1. (Prezidenţia)**, vastă regiune a Indiei engleze: 74.000.000 loc. cu cap. *Calcuta*; **2. (Golful)**, partea Oceanului Indian între Industan şi Indochina.

Beniamin (Veniamin) m **1.** al doisprezecelea şi cel din urmă fiu al lui Iacov; **2.** numele unui trib al lui Izrael; **3.** *fig.* copil preferat, obişnuit cel mai tânăr.

Beniamin (de Tudela) m. rabin călător care a dat în itinerarul său (1160—1173) prima ştire despre Românii din Macedonia.

Bentham (Ieremia) m. publicist englez, autorul mai multor scrieri de legislaţiune şi de morală, în care stabileşte doctrina utilitarismului (1748—1832).

www.dacoromanica.ro

Beoția f. țară în Grecia antică, la N. de Pelopones, cu cap. *Teba* (Beoțian).

Béranger m. cel mai popular dintre poeții lirici francezi, autorul faimoaselor *Chansons* (1780—1857).

Berat n. cetate în Albania cu 20 000 loc. (din cari 3000 Armâni și restul Albanezi).

Berberi pl. nume generic al popoarelor primitive din Africa nordică și cari nu sunt de rasă arabă.

Berdicev n. oraș în Rusia, lângă Kiev: 57 000 loc.

Berenice f principesă izraelită, fiica lui Agripa, rege din Iudea, pe care Titu o duse la Roma, dar n'o luă de soție, ca să nu irite pe Romani.

Berevoești pl. 1. sat în județul Dâmbovița; 2. munte și trecătoare despre Ardeal. în jud. Muscel.

Berezina f. râu în Rusia, afluent al Niprului, celebru prin trecerea dezastroasă a Francezilor la retragerea din Moscova 1812).

Bergam n. oraș în Italia cu 60.000 loc. (Bergamasc).

Berheciu n. 1. pârâu în județul Tutova; 2. afluent al Bârladului; 3. plasă în județul Tecuci.

Bering m. navigator danez în serviciul Rusiei, descoperi marea și strâmtoarea ce-i poartă numele (1725—1728). ‖ 1. (Strâmtoarea de), braț de mare între Azia și America de N.; 2. (Marea de), partea septentrională a Oceanului Pacific, între Azia și America.

Berlin n. cap. Germaniei, pe Sprea: 3.800.000 loc. Mare și frumos oraș foarte comercial. Universitate, Muzee, Biblioteci, Monumente numeroase. Aci semnară puterile europene în 1878, tractatul relativ la chestiunea Orientului, prin care se recunoștea independența regatului României cu sacrificiul Basarabiei meridionale (restituită Moldovei în 1856) și dându-i-se în schimb Dobrogea (Berlinez).

Berlioz m. compozitor francez, a scris *Damnarea lui Faust și Romeo și Julieta* (1803—1869).

Berna f. cap. Elveției, pe râul Aar cu 69.000 loc. Patria lui Haller. Aci se fundă, în 1874, *Uniunea poștală* de 27 de țări.

Bernadotte m. mareșal francez, adoptat în 1810 de Carol XIII, regele Suediei, căruia îi urmă pe tron în 1818, sub numele de Carol al XIV-lea (1764—1844).

Bernard (St.) m. munte al Alpilor, între Elveția și Italia, cu un faimos ospiciu.

Bernard (Sf) mare luptător al creștinismului, adversar al lui *Abelard*, predică a doua cruciadă (1091—1153).

Bernard (Claude) m. ilustru învățat francez, creatorul fiziologiei experimentale (1813—1878).

Bernardin de St.-Pierre m. celebru scriitor francez, autorul romanului *Paul și Virginia* (1737—1814).

Bernini m. arhitect, sculptor și pictor italian, supranumit *al doilea Michel-Angelo*, autorul colonadei din piața St. Petru din Roma (1598—1680).

Bernouilli m. numele unei familii elveține de matematici celebri în sec. XVII și al XVIII (1654—1782).

Beroziu m. istoric caldean a cărui istorie, scrisă grecește, s'a pierdut (sec. III a. Cr.).

Bersovia f. stațiune romană, azi satul Jidovin, lângă Bocșa, în Banat, unde s'au găsit numeroase antichități.

Berta f. numele mai multor regine franceze, între cari și *Berta cu piciorul mare*, mama lui Carol Magnu.

Bertești (de jos) pl. comună în jud. Brăila, adesea ocupată de Ruși în războaiele lor cu Turcii: 2000 loc.

Berthelot (Marcelin) m. ilustru chimist și bărbat politic francez (1827—1907).

Besançon n. cetate în Franța cu 56.000 loc. Academie, Arhiepiscopie, Curte de Apel. Patria lui Victor Hugo.

Bessi pl. antic popor tracic, așezat în munții Balcani.

Besztercse f. numele maghiar al Bistriței ardelenești.

Betania f. sat lângă Ierusalim, unde trăi Lazăr.

Bethlen Gabor m. Domnul Transilvaniei, ales în 1613 cu ajutorul Turcilor, proclamat rege al Ungariei în 1620, dar renunță după un an la această coroană (1580—1629).

Betica f. vechiu nume al Andaluziei (Spania).

Betleem n. sau Vicleim, sat în Palestina, unde se născură David și Isus, azi cu 5500 loc.

Betulia f. oraș în Palestina unde Iudita ucise pe Holofern.

Beyrut n. oraș în Turcia aziatică (Siria), port comercial pe Mediterana: 156.000 loc.

Bias m. filozof antic, unul din cei 7 înțelepți ai Greciei (sec. VI a. Cr.).

Bibescu m. 1. (George) Domnul Munteniei partizan declarat al Rușilor, sub care se făcu emanciparea Țiganilor (1842—1848); 2. (Barbu), V. Știrbeiu; 3 (George), fiul Domnului George Bibescu, ofițer și scriitor francez (1834—1902).

Bicaz n. 1. afluent al Bistriței, udă județul Neamțu; 2 sat și schit în același județ: 1000 loc.; 3. vale ce servă de trecătoare în Ardeal.

www.dacoromanica.ro

Bichat m. (cit. *Bișa*), ilustru medic, fiziologist și anatomist francez, mort în 1802 la vârsta de 31 ani. Fundatorul histologiei științifice și al medicinei patologice.

Bichiș n. numit de Unguri **Békes**, comitat în Ungaria: 386.000 loc., în majoritate români, cu cap. *Gyula*.

Bihor n. **1.** masiv muntos, bogat în aur, desparte apele Sameș, Criș și Mureș, cu numeroase peșteri și ghețare; piscuri: Găina, Curcubăta (1844 m); **2.** județ de Crișul repede, aproape de hotar: 517.000 loc, cu cap. *Oradea Mare*.

Bimbașa (Sava) m. căpetenia Arnăuților din armata lui Ipsilante, în epoca Zaverei, șeful gardei domnești sub Șuțu (1801), Al. Moruzi (1806) și Scarlat Calimah (1812—1818), faimos prin luxul, vitejia și dărnicia sa. Trecând în partea Turcilor, petrecu o viață de Pașă rămasă proverbială; el peri tăiat de Turci în București: *am să-mi durez o pereche de poturi arnăuțești, să par că's Bimbașa Sava* AL.

Birmania f. imperiu aziatic la N. de Indo-China: 8 mil. loc., aparține Englezilor, cu cap. *Mandalay*.

Birmingam n. oraș în Anglia: 533 000 loc. Industrie de fier și manufacturi.

Biscaya f. provincie bască în Spania, la poalele Pirineilor: 312.000 loc.; cap. *Bilbao*.

Biserica-Albă f. numită de Unguri **Fehértemplom**, oraș în Banat, cu vinuri renumite: 7800 loc. (Nemți, Sârbi, Români, Unguri, Evrei).

Bisericani pl. mânăstire în județul Neamțu, ceva mai sus de Bistrița, cu un penitenciar.

Bismark (Otto, principe de) m. celebru om de stat și ministru prusian (1865), numit principe și cancelar al noului imperiu german (1871). Disgrațiat în 1890 de împăratul Wilhelm II, principele Bismark trăi câțiva ani retras la reședința-i din Friedrichsruhe (1815—1898).

Bisselius (Ioanes) m. iezuit din Suabia, descrise pe larg, în a sa *Măduvă istorică* (1675), viața și moartea lui Mihai Viteazul (1601—1677).

Bistra f. afluent din dreapta Timeșului, pornește din spre Poarta de fier orientală.

Bistricioara f. **1.** afluent al Bistriței; **2.** sat în jud. Neamțu: 1743 loc.

Bistrița f. **1.** vale și afluent cu un curs foarte repede de-a dreapta Siretului, iese din munții Transilvaniei, trece prin Bucovina și udă apoi județele Suceava, Neamțu și Bacău: 280 km.; **2.** cap. județului Bistrița-Năsăud (106.120 loc.), oraș în Transilvania, numit de Unguri **Besztercse**, pe râul cu același nume, locuit mai ales de Sași: 16.000 loc.; **3** mânăstire pe râul Bistrița în județul Neamțu, lângă Piatra, zidită la 1420 de Alexandru cel Bun, unde se și îmmormântă (1433). [Slav. BYSTRĬĬ, (apă) repede, limpede, din BYSTRŬ, cu același sens (v. *Bistra*)].

Bistrița f. **1.** afluent pe dreapta Jiului, udă județul Gorjiu; **2.** mânăstire în județul Vâlcea, plasa Cozia, zidită într'o poziție frumoasă de Ștefan Sur. ul în 1601. Școală de subofițeri, azi desființată.

Bitinia f. veche țară în Azia Mică, aparține Turciei: nouă sate de aci sunt locuite de Vlahi, numiți **Pisticoși** («Păstori»), în număr de vr'o 5000 de suflete.

Bitolia f. numită de Turci **Monastir**, oraș în Macedonia cu 70.000 loc., în majoritate Albanezi turciți, cu 15.000 Armâni.

Bivolari pl. **1.** izvor de apă termală în Argeș, pe malul Oltului: **2.** sat în județul Iași: 3873 loc.; **3.** trecătoare în Basarabia.

Bizantin (Imperiul) n. V. Vocabular.

Bizanțiu n. oraș în vechea Tracia, pe Bosfor, azi Constantinopole.

Blahniță f. **1.** afluent d'a dreapta Gilortului; **2.** plasă în județul Mehedinți.

Blaj n. numit de Unguri **Balazsfalva** și de Nemți **Blasendorf**, oraș în Transilvania la împreunarea ambelor Târnave; 17.000 loc. români. Reședința episcopului român unit. Facultate teologică și Școală pedagogică.

Blanc m. **1. (Muntele)**, cel mai înalt pisc muntos al Europei în Alpi: 4810 m.; **2. (Capul)**, în Africa, pe coasta occidentală a Saharei.

Blasendorf n. numele săsesc al Blajului.

Blața f. orășel în Macedonia în rând cu Clisura: 14.000 loc. Brânzeturi.

Blumenbach (Ioan Frideric), m. naturalist german, unul dintre creatorii antropologiei (1759—1840).

Bluntschli (Ioan Gaspard) m. jurisconsult elvețian, autorul *Dreptului internațional codificat* (1808—1881).

Boabdil m. ultimul rege maur din Grenada (1481—1492).

Bob (Ioan) m. episcop al Românilor uniți din Transilvania, autorul primului Dicționar român poliglot (1739—1830). || (Vasile Fabian), nepotul celui precedent, poet satiric ardelean (1795—1836).

Bobocі pl. localitate în munții Buzăului cu o poziție foarte frumoasă, între munți. Ape minerale (pucioasă, săruri).

www.dacoromanica.ro

Boccacio m. celebru scriitor italian, părintele prozei clasice prin al său *Decamerone* (1313—1375).

Bocșa (Bogsan) f. și n. orășel industrial și comună rurală în Banat: 3000 loc.

Bocskai (Ștefan) m. (cit. *Bocicai*), Domnul Transilvaniei, capul revoluțiunii ungare din 1604, cu care Radu Șerban încheiă un tratat de alianță (1556—1606).

Bodensee n. numele german al lacului de Constanța.

Bodrog m. râu în Iugoslavia, afluent d'a stânga Temeșului.

Boemia f. fost regat: 6 679.000 loc., a făcut parte din imperiul Austro-Ungariei, cu cap. *Praga*. Azi constituit în republică sub numele de Ceco-Slovachie (v. *acest nume*).

Boerebiste m. V. Burebista.

Boerescu (Vasile) m. eminent jurisconsult român și om de Stat (1830—1883).

Boerhaave m. (cit. *Burhav*), celebru medic olandez și profesor la Leyda, fundatorul învățământului clinic (1668—1738).

Boeri pl. (cit. *Buri*, lit. «Țărani»), coloni olandezi din Africa australă, susținură timp de aproape trei ani (1899—1902) o luptă eroică pentru indedendență în contra Englezilor. V. Transvaal.

Boețiu m. filozof și om de stat roman, favoritul lui Teodoric, regele Ostrogoților, fu acuzat de trădare și peri în torturi; scrise, în închisoarea-i din Pavia, cartea despre *Consolațiunea filozofică* (470—524).

Boğaz n. strâmtoare, în special Bosforul: *întrece 'n fugă valul când aleargă pe Bogaz* Bol.

Bogdan m. numele mai multor Domni ai Moldovei; 1. Boodan I, urmașul lui Dragoș-Vodă, originar din Maramureș, cel dintâi Domn peste întreaga țară, adevăratul întemeietor al principatului Moldovei ca Stat independent, după care Moldova a fost numită și *Bogdania* (1360—1364); 2. Boodan II, fiul lui Alexandru-cel-Bun și tatăl lui Ștefan-cel-Mare (1449—1451); 3. Boodan III (Chiorul), fiul lui Ștefan cel-Mare (1504—1517), bătu pe Poloni și încheiă la 1511 cu Selim I primul tractat de pace, precum Mircea-Vodă în Muntenia; 4. Boodan IV, fiul lui Lăpușneanu, partizan și amic al Polonilor, se ținu numai de glume și petreceri (1568—1572).

Bodğan m. numele turcesc al Moldovei și al locuitorilor ei; Bogdan-beiu, domnul Moldovei; Bogdan-saraiu, palatul reprezentantului Moldovei la Constantinopole; 2. Moldovean (după numele lui Bogdan III care a închinat țara Turcilor): *unde-i aprigul Bogdan?* Pop.

Bogdan (Ion) m. unul din primii slaviști români (1864—1919).

Bogomili m. pl. sectă eretică din Bulgaria, întemeiată de popa Bogomil în sec. X și răspândită către sfârșitul evului mediu în România și Franța meridională *(Albigensi)*. Doctrina bogomolică, identică cu a Maniheilor și a Paulicianilor, are în vedere antagonismul între principiul binelui și al răului, între Dumnezeu și Satana.

Bogor m. întâiul rege cr. știn al Bulgarilor, botezat în 861 și mort la 896.

Boğsan n. V. Bocșa.

Boian n. 1. numele unui lac spre apus de Călărași; 2. târg în Bucovina: 7131 loc.

Boiana f. râu în Muntenegru, iese din Alpi, formează lacul Scutari și se varsă în Adria.

Boiardo m. poet italian, autorul marei poeme romantice *Orlando Inamoratul* (1434—1494).

Boileau m. (cit. *Boalò*), poet și critic francez, autor de *Satire*, *Artă poetică* (1636—1711).

Bolandiști pl. nume dat iezuiților belgieni cari au continuat *Viețile sfinților*, colecțiune începută în sec. XVII de Bollandus.

Boleslau m. nume a 5 regi ai Poloniei, cari avură să lupte mai ales în contra Moscoviților (992—1279).

Bolgarszék n. («Scaunul Bulgarilor»), numele maghiar al Șchieilor Brașovului.

Bolgrad n. oraș în Basarabia la extremitatea nordică a lacului Ialpug: 15.000 loc., în majoritate bulgari. Stațiune de linie ferată.

Boliac (Cezar) m. poet, publicist și anticar român (1813—1880).

Bolintin (din Vale) n. sat în județul Ilfov, locul natal al lui Bolintineanu; 1350 loc.

Bolintineanu (Dimitrie) m. eminent poet român, cultivă mai ales elegia și balada. El luă parte la mișcarea dela 1848, după care fu proscris și abia în 1857 putu reintra în țară. Ajuns popular și ministru sub Cuza-Vodă, poetul suferi în urmă mizerie și muri într'un spital. Ale sale *Legende* respiră un patriotism entuziast și sincer; iar *Florile Bosforului*, scrise în exil, sunt compuneri suave și pline de farmec (1819—1873).

Bolivar m. general american, liberă Venezuela și Noua-Grenada de sub dominațiunea spaniolă (1819), fundatorul republicei Columbiei și Boliviei (1783—1830).

Bolivia f. republică în America de S. constituită în 1825: 2 000.000 loc., cu cap. *Chuquisaca*. Mine de argint, guano.

www.dacoromanica.ro

Bolonia f. oraș în Italia cu 190.000 loc. Universitate celebră (datând dela 1119); două turnuri aplecate. Patria lui Mezzofanti și Galvani (Bolonez).

Bombay n. cetate în India engleză, primul oraș comercial din Industan: 780.000 loc.

Bona f. oraș și port în Algeria, vechea Hipona, aproape de granița Tuniziei: 45.800 loc.

Bonaparte m. familie corsicană devenită celebră prin Napoleon I.

Bonaventura (St.) m. celebru teolog italian, supranumit *Seraficul* (1221—1274).

Bonifacio n. strâmtoare între Corsica și Sardinia.

Bonifaciu m. 1. (St.) apostolul Germaniei, fundă vestita mânăstire dela Fulda; 2. nume a nouă papi (418—1404).

Bonn n. oraș în Prusia renană, pe Rin, cu o Universitate celebră: 90.000 loc. Patria lui Beethoven.

Booth (William) m. fundatorul și generalul Armatei Mântuirii (1829—1912).

Bopp m. celebru linguist german, autorul primei *Gramatici comparative a limbilor indo-europene* (1791—1867).

Borca f. comună în județul Suceava cu izvoare minerale de fier și săruri purgative: 700 loc.

Borcea (Canalul) f. 1. braț al Dunării, curge prin lalomița, paralel cu Dunărea; 2. plasă în jud. Iași.

Bordea f. numele unei păduri de lângă Iași, faimoasă gazdă de hoți.

Bordeaux n. 1. (cit. *Bordò*), oraș în Franța, frumos port pe Garona: 268.000 loc. Curte de apel, Arhiepiscopie, Facultate de medicină. Vinuri și rachiuri renumite; 2. vin de Bordeaux.

Boreas m. *Mit.* vântul dela miazănoapte (personificat).

Borgia f. 1. familie italiană căreia aparținură papii Calixt III (1455—1458) și Alexandru VI (1492—1503); 2. (**Lucreția**), fiica lui Alexandru, faimoasă prin spiritul și frumusețea sa: dezordinile și crimele, ce i se atribuesc, au fost contestate (1480—1519).

Boris III m. fiul lui Ferdinand al Bulgariei, urmă în 1918 pe tronul acestei țări, după abdicarea părintelui său.

Boris Godunov m. țar al Rusiei, cu care Mihai-Viteazul căută să încheie o alianță în contra Poloniei (1552—1605).

Boristene m. numele antic al Niprului.

Borneo n. mare insulă în Malezia (Oceania): 2 mil. loc. Metale și pietre prețioase; cap. *Borneo.*

Borszék n. izvor renumit de borviz în județul Ciucului (Ardeal), în drumul județului Neamțu.

Borzești pl. sat în județul Bacău, locul natal al lui Ștefan cel Mare (1436): 313 loc.

Bosco m. V. boscărie.

Bosfor n. 1 Bosforul Tracic, vechiul nume al canalului de Constantinopole; 2. Bosforul Cimerian, vechiul nume al strâmtorii lenikale.

Boșimani m pl. («oamenii tufișurilor»), popor sălbatic din Africa meridională, la N. de colonia Capului.

Bosna-Serai n. numit și Seraievo, oraș în Bosnia cu 70.000 loc.

Boșneag n. V. Moldova-Nouă.

Bosnia f. veche provincie a Turciei, spre apus de Serbia: 1.350.000 loc. (**Bosniac**) cu cap. *Seraievo.* Dela 1878 ocupată și administrată de Austria, fu anexată ei în 1908. Azi face parte din regatul iugo-slav (constituit în 1919).

Bossuet m. episcop francez și profund scriitor, unul dintre cei mai elocvenți oratori ai amvonului: *Oraționi funebre, Discurs asupra Istoriei Universale* (1672—1704).

Boston n. oraș și port important în Statele-Unite din America: 750.000 loc. Patria lui Franklin.

Bòțari m. numele a doi frați macedoromâni, Costa și Marcu, eroi în războiul pentru independența Greciei (morți 1823 și 1853).

Botnia f. 1. partea Suediei și a Finlandei, la N. de Marea Baltică; 2. golf al Balticei între Rusia și Suedia.

Botoșani pl. 1. județ așezat la N. Iașilor, între Bucovina și Basarabia: 191.000 loc.; 2. cap. județului cu același nume, oraș comercial: 40.000 loc. (**Botoșănean**). Locul natal al lui Eminescu.

Boulogne (sur-Mer) n. port francez pe canalul la Manche: 56 000 loc.

Bourgogne f. (cit. *Bourgonie*) 1. veche provincie franceză cu cap. *Dijon;* 2. vin de Bourgogne; 3. canal ce unește basinul Senei cu al Ronului (început la 1733 și terminat la 1838).

Boxeri m. pl. nume dat revoluționarilor chinezi cari participară la războiul din 1900 în contra trupelor americano-europene.

Brabant m. vechiu ducat din care o parte aparține azi Belgiei și alta Olandei.

Brad n. 1. comună în județul Roman: 3000 loc.; 2. comună cu o mânăstire în jud. Buzău: 3000 loc.; 3. orășel în comitatul Huniedora, situat în munții Zarandului, cu un gimnaziu românesc: 3000 loc.

Brădet n. schit și comună cu ape minerale în județul Argeș: 780 loc.

Brăgadîr m. 1. sat în jud. Ilfov: 1700 loc.; 2. târg în jud. Teleorman: 3400 loc.

www.dacoromanica.ro

Braganța f. oraș în Portugalia: 5000 loc. Casa de Braganța, numele casei domnitoare din Portugalia, ajunsă pe tron în 1640 și răsturnată în 1910.

Brahma m. zeu suprem la Indieni.

Brahmaputra m. mare fluviu al Indiei, ce se varsă în golful de Bengal, la gura Gangelui: 2000 km.

Brăiești pl. comună în jud. Buzău, cu un izvor de ape minerale: 2250 loc. Trecătoare în Ardeal.

Brăila f. 1. județ așezat în partea orientală a Munteniei: 186.000 loc.; 2. cap. județului, lângă Dunăre, fostă cetate tare până la 1828, când îi se dărâmară ziduriile: 68.392 loc. Cel mai însemnat port dunărean al României (Brăilean).

Bramante m. celebru arhitect italian care începu construirea Sfântului Petru din Roma, continuat de Michel Angelo (1444—1514).

Bran m. 1. (Pasul) numit și Pajerea sau Giuvala, iar de Unguri Törczvár, trecătoare în județul Muscel, deschisă de Dâmbovița, leagă Brașovul cu Câmpulungul; 2. orășel în comitatul Făgărașului, lângă pasul cu același nume, cu un castel frumos: 10.000 loc.

Brâncoveanu (Constantin) m. Domnul Munteniei, alungă din țară pe Austriaci. Mai târziu încheiă un tractat de pace cu Petru cel Mare și fu mazilit pentru aceste înțelegeri cu Rușii, aruncat în închisoarea celor Șapte Turnuri, torturat să-și descopere averile (adunase vr'o 60 milioane de lei) și apoi fu tăiat de Turci împreună cu patru fii ai săi (1688—1714).

Brâncoveni pl. sat și mânăstire în județul Romanați, locul natal al lui Mateiu Basarab: 3000 loc.

Brandeburg n. provincie a Prusiei, cu cap. *Berlin:* 2.500.000 loc. Leagănul dinastiei domnitoare a Germaniei.

Brândză (Dimitrie) m. eminent botanist, creatorul Institutului botanic din București: *Prodromul florei române* (1847—1895).

Brănești pl. sat în județul Ilfov: 3050 loc. Școală de silvicultură.

Brașov n. 1. județ în Transilvania cu 99.460 loc.; 2. oraș ardelenesc mai jos de Olt, numit de Unguri Brassó și de Sași Kronstadt, cu o poziție admirabilă între munți: 47.000 loc. Orașul cel mai industrial din Transilvania.

Brateș n. 1. lac în județul Covurluiu, la răsărit de Galați, foarte avut în pește; 2. pârâu și sat în jud. Neamțu.

Brătianu m. 1. (Ioan), om de Stat, luă parte la revoluțiunea dela 1848, instală pe principele Carol în 1866, obținu recunoașterea independenței în 1878 și a regatului în 1881; șeful partidului liberal (1821—1891); 2. (Dumitru), frate mai mare al celui precedent, om de Stat (1818—1892); 3. (Ionel), fiul lui Ioan, om de Stat, primministru la votarea nouei Constituții din 1923 (1864—1927).

Bratislava f. nume cec al Presburgului.

Bratocea f. fost loc de vamă în județul Prahova, la poteca Predeluș.

Brazilia f. imensă republică în America de S. cu 30 mil. loc. (Brazilian). Mine de diamant și de aur; cap. *Rio-de-Janeiro.* Veche colonie portugeză, formă până la 1889 un imperiu guvernat de casa de Braganța, când o revoluțiune militară stabili republica.

Breaza f. 1. orășel în județul Buzău, înconjurat de vii și livezi: 1950 loc.; 2. comună cu ape minerale și stațiune climaterică în județul Prahova, trecătoare despre Ardeal, pe unde vierii trec cu caii din Muscel în țara Făgărașului: 3700 loc.

Brebu n. 1. sat cu ape minerale și mânăstire în județul Prahova, mai sus de Câmpina: 4700 loc.; 2. numele unui munte și al unui sat în jud. Dâmbovița; 3. comună în Maramureș (1290 loc.) și în Banat (1084 loc.).

Breda f. cetate tare în Olanda (Brabant), aproape de frontiera belgiană: 30.000 loc. Tractat de pace între Olanda, Franța și Anglia (1667).

Brehm (Cristian Ludovic) m. învățat naturalist german: *Viața animalelor* (1787—1864).

Brema f. oraș liber, port pe Weser, cap. unei mici republici încorporate la 1870 Germaniei: 264.000 loc.

Bren m. 1. căpetenie la Gali: *e fiu de Bren puternic, de căpitan viteaz* AL.; 2. celebră căpetenie a Galilor care năvăli în Italia, se făcu stăpân pe Roma și fu respins de Camil (390 a. Cr.).

Breslau n. oraș în Prusia, cap. Sileziei, pe Oder: 523.000 loc, Universitate.

Brest n. port militar cel mai considerabil al Franței: 85.000 loc. Școală navală.

Bretania f. veche provincie franceză, anexată coroanei în 1491.

Bretoni m. pl. vechii locuitori din Wales și din Armorica.

Briareu m. *Mit.* uriaș cu 50 de capete și 100 de brațe, fiul Cerului și al Terrei.

Brienz m. orășel în Elveția, pe malurile lacului cu același nume: 2500 loc.

Brighton n. (cit. *Braitn*), oraș și port în Anglia: 145.000 loc. Băi de mare.

Brindisi n. oraș în Italia, port pe Adriatica: 16.000 loc. Punctul de plecare al mai multor pacheboturi italiene.

Bristol n. 1. oraș în Anglia, mare cen-

www.dacoromanica.ro

tru industrial, port comercial foarte important: 370.000 loc.; **2. (Canalul)**, vast golf la V. de Anglia.

Britania f. **1. (Marea)**, regat coprinzând Anglia, Wales, Scoţia şi Irlanda, împărţită în 117 comitate cu 47 mil. loc.; cap. *Londra*. Colonii cu 275 mil. loc.; **2. (Noua)**, numele posesiunilor engleze în America de N. (Britanic).

Britanic m. fiul împăratului Claudiu şi al Mesalinei, fu otrăvit de Nerone în anul 56 d. Cr.

Britanice (Insule) pl. nume colectiv al celor 3 regate (Anglia, Scoţia şi Irlanda) şi al insulelor înconjurătoare.

Brody n. oraş în Galiţia orientală cu 20.000 loc.

Broos n. V. Seghişoara.

Broscari pl. comună în judeţul Mehedinţi, la a cării parte de S. trece Valul lui Troian: 1500 loc.

Broscăuţ (vechiu) m. comună în Bucovina cu 3819 loc.

Broşteni pl. numele unor sate în judeţele Mehedinţi şi Suceava (cariere de piatră).

Bruge f. oraş în Belgia, capitala Flandrei occidentale: 50.000 loc. Monumente gotice. Dantele.

Brunehilda f. soţia lui Sigebert, regele Austraziei, vestită prin lupta ei cu Fredegunda, fu predată lui Clotar II, care porunci s'o lege de coada unui cal sălbatic (534—613).

Brunet (Jacques) m. bibliograf francez, autorul celebrului *Manual al Librarului şi al Amatorului de cărţi* (1780—1867).

Brünn (Cech. Brno) oraş în Ceco-Slovachia, cap. Moraviei: 200.000 loc. Poştavuri.

Bruno m. **1. (St.)**, fundatorul ordinului Cartuzienilor lângă Grenobla (1030—1101); **2. (Giordano)**, filozof italian, adversar al scolasticei şi al aristotelismului, ars la Roma în 1600.

Brunswick n. **1.** cap. ducatului cu acelaş nume, făcea parte din imperiul Germaniei: 148.000 loc.; **2. (Nou)**, guvernământ al Nouei Britanie în Canada pe golful St. Laurenţiu cu cap. *Frederiktown*: 280.000 loc.

Brusa f. oraş turcesc în Azia-Mică cu 90.000 loc. Ape termale. duzi, mătăsuri.

Brutu m. numele a doi romani celebri: unul alungă din Roma pe Tarquiniu-Superbul şi întemeiă republica (510 a. Cr.); celălalt, unul din ucigaşii lui Cezar, fu învins la Filipi şi se sinucise (44 a. Cr.).

Bruxela f. cap. regatului Belgiei (dela 1831), oraş frumos cu 850.000 loc. Industrie activă şi variată.

Bucecea f. târguşor în jud. Botoşani aproape de Siret; 3100 loc.

Bucegi pl. massiv muntos între judeţele Dâmboviţa şi Prahova, cel mai însemnat pisc al Carpaţilor Munteniei. [Tătar BUČAK, unghiu (cf. *Colţuri*, munte înveçinat cu Bucegii)].

Büchner m. medic şi filozof materialist german: *Forţă şi materie* (1824—1899).

Buciumeni pl. **1.** nume colectiv al mai multor sate româneşti din apropierea Abrudului; **2.** sat în jud. Ilfov pe Colentina: 1200 loc.; **3.** sat în Dâmboviţa, Suceava, Roman şi Tecuci.

Buckle (Henry Thomas) m. ilustru istoric englez: *Istoria Civilizaţiunii în Anglia* (1821—1862).

Bucov n. **1.** sat în judeţul Prahova, odinioară capitala fostului judeţ Săcuieni: 2300 loc.; **2.** comună în jud. Teleorman: 700 loc.

Bucovăţ n. **1.** munte în judeţul Mehedinţi, la graniţă; **2.** sat cu o mânăstire în judeţul Doljiu, pe malul drept al Jiului, zidită în 1573 de clucerul Pârvu: 3200 loc. Penitenciar şi fostă fabrică de tăbăcărie.

Bucovina f. fostă provincie a Austro-Ungariei (10 440 km.), pe ambele cline ale Carpaţilor, la N.-V. Moldovei, din care făcea parte integrantă până la 1777, când fu anexată Austriei, cu cap. *Cernăuţi* şi cu 800.000 loc., dintre cari 300.000 vorbesc româneşte (Bucovinean). [Lit. pădure de fagi, din slav. BUKY, BUKVE, fag (cf. *Bucov*, *Bucovăţ*)]. După războiul mondial (1919), Bucovina fu reunită cu patria mumă, redevenind după un secol şi jumătate provincie românească. Azi e împărţită în 5 judeţe.

Bucur m. păstor legendar cu care tradiţiunea pune în legătură întemeierea Bucureştilor.

Bucureşti pl. capitala jud. Ilfov şi a întregei Românii (dela 1393), oraş aşezat pe ambele maluri ale Dâmboviţei şi numit de aceea mai înainte **Cetatea Dâmboviţei**: 750.000 loc. Universitate, Curte de Casaţie şi de Apel, Academie, Bibliotecă, Muzeu. Patria lui Bălcescu, Boliac, Filimon, Sihleanu. Aci se încheiă în 1812 tractatul de pace între Ruşi şi Turci cari le cedară Basarabia; în 1886, pacea între Bulgari şi Sârbi pentru delimitarea Rumeliei orientale; în 1913, pacea între Bulgari şi Sârbo-Greci de o parte, şi între Bulgari şi Români de alta, aceşti din urmă obţinând Cadrilaterul danubian. In timpul războiului pentru eliberare, Bucureştii fură invadaţi de Bulgari, Turci şi Germani, aceşti din urmă ocupând capitala în cursul anilor 1916 până la 1918.

Buda f. partea Buda-Pestei pe dreapta Dunării, numită de Saşi **Ofen**.

www.dacoromanica.ro

Budai-Deleanu m. V. Deleanu.

Buda-Pesta f. cap. Ungariei, formată prin unirea oraşelor Buda şi Pesta (în 1873), împreunate printr'un pod de 600 metri pe Dunăre: 886.500 loc. Universitate.

Budeşti pl. **1.** sat în jud. Ilfov la confluenţa Dâmboviţei cu Argeşul: 2800 loc.: **2.** comună veche în Maramureş: 1823 loc. Mine de aur şi de argint.

Budha m. principe indian (sec. VII a. Cr.), care se duse în pustietate spre a învăţa înţelepciune, de unde supranumele de *Sakya-Muni* (Pusnicul) şi de *Budha* (Înţeleptul). El răspândi apoi în India doctrina religioasă ce-i poartă numele *(budhism)*.

Büdös n. sau Puciosul, massiv în Ungaria cu numeroase peşteri, având pereţii acoperiţi cu pucioasă şi prezentând la vârful său (peste 1200 m.) un crater bine conservat (înconjurat de solfatare şi mofete): e o scobitură ca o căldare adâncă de peste 300 metri.

Budrun numele modern al Halicarnasului.

Buenos-Ayres n. («Bun-Aer»), cap. republicei Argentina, pe coasta orientală a Americei de S. Port la gura La Platei: 1 mil. 630.000 loc.

Buffon m. ilustru naturalist şi scriitor francez: *Istoria Naturală* (1707—1788).

Buftea f. sat şi staţiune de cale ferată în jud. Ilfov, pe ambele maluri ale Colentinei.

Bug m. râu în Podolia, afluent al Niprului: 773 km.

Bugeac n. **1.** partea meridională a Basarabiei, între Nistru şi Dunăre, locuită odinioară de Tătarii Nogai din Crimea cari se aşezară aci în 1568: **2.** sat în jud. Constanţa cu 600 loc. [Tătar BUČAK, unghiu, din cauza conformaţiunii sale (v. *Bucegi*)].

Bughea f. pârâu şi sat în judeţul Muscel cu renumite ape minerale (pucioasă, iod), aproape de Câmpu-lung.

Buhuşi pl. târguşor în judeţul Neamţu, aproape de malul stâng al Bistriţei: 4000 loc. Bâlciu în fiecare Marţi. Fabrică de postav.

Bujor m. vestit haiduc de pe la începutul secolului al XIX-lea şi numit astfel după coloarea părului său.

Bukharia f. ţară în Azia centrală cu 3 mil. loc.: cap. *Bukhara*. Independentă cu numele, dar în realitate vasala Rusiei.

Bükk n. numele unguresc al Făgetului.

Bulgari m. pl. popor barbar, venit de pe ţărmul Volgei, se aşeză către sec. VII în ţinuturile coprinse între Nistru, Dunăre şi Balcani, unde se contopi cu desăvârşire în mijlocul populaţiunilor slave, adoptându-le traiul, limba, religiunea şi supravieţuindu-le singur numele. Astfel contopiţi, ei fundară pe ambele maluri ale Dunării un regat puternic, care dură aproape două secole (880—1018). Imperiul **româno-bulgar**, întemeiat de Asaneşti, dură până la 1393, când Bulgaria căzu sub stăpânirea Turcilor şi rămase astfel până la 1878. Astăzi, în număr de peste 5 mil., Bulgarii formează o ramură a Slavilor meridionali în Peninsula balcanică. După războiul balcanic din 1912—1913, la început victorios iar la urmă dezastros pentru Bulgari, aceştia cedară României Cadrilaterul; ei însişi obţinură o însemnată augmentare teritorială în Macedonia şi Tracia, populaţia lor sporind în acelaş timp cu aproape un milion locuitori. Aliaţii Germanilor în războiul mondial (1914—1918), Bulgarii au invadat Muntenia şi Serbia. Siliţi să capituleze, ei suferiră în 1919 consecinţele Tractatului dela Versailles.

Bulgaria f. ţară coprinsă între Dunăre, lanţul sudic al Balcanilor, Serbia şi Marea Neagră. Veche provincie a Turciei, Bulgaria s'a declarat autonomă în 1879, alegându-şi principe pe Alexandru de Battemberg, apoi pe Ferdinand de Saxa-Coburg-Gota. Dela 1908, Bulgaria e un regat independent, al cărui suveran poartă numele de *Ţar*: 4.900.000 loc. (între cari 65.000 Români). Victorioasă în timpul războiului din 1912 încontra Turcilor, Bulgaria îşi întinse teritoriul până la marea Egee. Cap. *Sofia*. In urma războiului mondial (1919). Bulgaria pierdu o parte din teritoriul anterior (Tracia, Macedonia, etc.), iar Ţarul Ferdinand abdică la 1918 în favoarea fiului său Boris III.

Buliga f. fost loc de vamă în apropiere de Târgu-Jiu, comunică cu Transilvania.

Bull (John) m. («Ioan Taurul»), porecla poporului englez.

Buna-Speranţă (Capul de) f. cap la extremitatea meridională a Africei, supranumit *Capul Furtunelor*, ocolit pentru întâia oară de către Vasco de Gama (1497).

Burada (Teodor) m. etnograf şi folclorist: *Istoria Teatrului în Moldova* (1839—1922).

Burbon m. veche şi ilustră familie regală franceză, o ramură a dinastiei Capetiene, care a dat Franţei 7 regi, dela Henric IV până la Carol X. ‖ **(Insula)** f. sau Reuniunea, în marea Indiilor, aparţine Franţei (dela 1652): 180.000 loc.

Burdea f. numele unui şes în judeţul Argeş.

Burdujeni pl. târg în judeţul Botoşani, în faţa oraşului Suceava, la hotarul despre Bucovina: 2000 loc. Fost punct vamal important.

www.dacoromanica.ro

Burebista m. rege dac, contemporan cu Cezar. El uni sub stăpânirea sa pe Daci şi pe Goţi şi începu să atace pe Romani (mort 44 a. Cr.).

Burgas n. oraş în Bulgaria: 6000 loc.

Bürger m. poet popular german, autor de balade (1748—1794).

Burgunzi pl. popor germanic, aşezat în Galia la începutul sec. V, unde fundă *Burgundia*, azi *Bourgogne*.

Buri pl. trib Dac, care locuia în Oltetenia şi Banatul Temişoarei. ‖ V. Boeri.

Buridava f. ruine de castre romane în faţa Călimăneştilor.

Burnas n. câmpie întinsă în judeţul Teleorman, cu păşuni numeroase, dar stearpă ca şi Bărăganul.

Burzenland n. numele săsesc al ţării Bârsa.

Buştenari pl. sat în jud. Prahova, centrul exploatării petrolifere.

Buşteni pl. comună în judeţul Prahova, cu o poziţiune încântătoare între munţi: 900 loc. Fabrică de hârtie.

Buzău n. 1. (**Munţii**), o porţiune a Carpaţilor Munteniei, spre apus de munţii Bârsei; 2. (**Râul**), cel mai însemnat afluent d'a dreapta Siretului, izvorăşte din Transilvania: 200 km.; 3. şes prin jud. Buzău; 4. (**Pasul**), deschis de râul Buzău, pune în legătură Buzăul cu Braşovul; 5. judeţ aşezat la răsărit de Prahova şi udat de râul cu acelaş nume: 274.600 loc.; 6. cap. judeţului Buzău: 28.400 loc. Scaun episcopal şi bâlciu însemnat la Drăgaica (24 Iunie).

Buzdugan (**George**) fost prim-preşedinte la Casaţie şi apoi membru în Înalta Regenţă (1867—1929).

Buzeşti (**Fraţii**) pl. Radu, Preda şi Stroe, tustrei faimoşi generali ai lui Mihaiu Viteazul.

Buziaş n. localitate în Banat cu ape feruginoase.

Byron (**Lord**) m. (cit. *Bairn*), cel mai mare poet englez din sec. XIX, autorul *Cavalerului Harold* şi al lui *Don Juan*, opere turmentate, impetuoase şi violente, cari oglindesc caracterul şi propria vieaţă a poetului (1788—1824).

C

Caaba f. faimos templu la Meca în Arabia. Principalul sanctuar al islamului.

Cabiri pl. divinităţi misterioase adorate în Grecia, mai ales la Samotrace.

Cabot (**Ioan şi Sebastian**) m. navigatori veneţieni din sec. XV şi XVI, stabiliţi la Bristol, descoperiră Ţara-Nouă, Labradorul şi Canada.

Cabul n. oraş în Azia, cap. Afganistanului: 60.000 loc.

Cabral m. navigator portughez care descoperi Brazilia în 1500, mort la 1526.

Cacavela (**Ieremia**) m. erudit grec, originar din Creta, ebraist, elenist şi latinist. Profesor la şcoala domnească din Iaşi şi maestrul lui Dimitrie Cantemir, Domnul Moldovei. Figură ajunsă legendară (1670—1698).

Căciulata f. vestit izvor cu ape minerale sulfuroase, în jud. Vâlcea.

Cadikioi n. numele turcesc al Calcedoniei.

Cadix n. oraş în Andaluzia şi principalul port al Spaniei pe Oceanul Atlantic: 78.000 loc.

Cadmu m. rege fenician care ar fi zidit oraşul Teba în Beoţia (sec. XVI a. Cr.).

Cadrilater n. partea din Bulgaria dunăreană coprinsă între Turtucaia şi Balcic, cedată României în 1913. Cadrilaterul e constituit din cinci comune urbane: Silistra, Turtucaia, Dobrici, Balcic şi Cavarna, având o suprafaţă de 8362 km. şi o populaţie de 340.000 loc., dintre cari 40 000 Români, 32.000 Bulgari şi 20.000 Greci (restul Turci, Evrei, Armeni, etc.). Regiune agricolă şi comercială, bogată în porturi şi în situri pitoreşti.

Caen n. (cit. *Can*), oraş şi port în Franţa: 56 000 loc. Academie şi Curte de Apel. Patria lui Malherbe.

Caffa f. port rusesc în Crimea: 12.000 loc. Deveni în sec. XIII prin Genovezi un centru comercial.

Cafreria f. fostă regiune în Africa meridională, numită şi *Ţara Zuluşilor* (Cafru).

Cagliostro (**Conte de**) m. celebru aventurier italian, medic şi alchimist, numit şi *Iosef Balsamo*, mort în închisoare la Roma (1743—1795).

Cahul n. 1. afluent de a stânga Dunării, formând în partea sa inferioară un lac mare; 2. judeţ şi oraş în Basarabia (numit şi **Frumoasa**), aşezat pe râul cu acelaş nume: 10.000 loc.

Caiafa m. V. Vocabular.

Cain m. fiu mai mare al lui Adam ucise din invidie pe fratele său Abel şi fu blestemat de D-zeu pentru această nelegiuire.

Câineni pl. comună în jud. Argeş (1300 loc.) cu cea mai frumoasă şi mai comodă trecătoare în Transilvania, pe la intrarea Oltului în ţară, importantă sub raportul istoric: ea pune în legătură Slatina şi

www.dacoromanica.ro

Râmnicu-Vâlcea cu Sibiul: în vechime era întărită cu un turn de cărămidă, de unde și numele de Turnu-Roșu.

Cairo n. cap. Egiptului pe Nil: 796.000 loc. Universitate mahomedană.

Caiuț m. 1. afluent al Trotușului; 2. târg și mânăstire în jud. Bacău: 2000 loc. Cărbune de pământ.

Calabria f. provincie a Italiei meridionale, aproape de Sicilia; 1.490.000 loc. În 1783 un cutremur distruse aci 300 orașe și sate (Calabrez).

Calafat n. comună urbană în județul Doljiu, port pe Dunăre, de mare importanță strategică: 8000 loc. Monumentul Independenței, catedrala sfântului Nicolae. Oraș vechiu, întemeiat de Genovezi. Aci s'au dat mai multe lupte între Ruși și Turci (1828 și 1853); în campania din 1877, Calafatul fu apărat de armata română în contra Turcilor. [It. CALAFATO, cel ce călăfătuește o corabie: termen de marină genoveză].

Calafat (Insula) f. V. Independența.

Calais n. (cit. *Calè*), cetate tare în Franța și port de mare pe pasul cu același nume: 70.000 loc.

Călărași pl. cap. județului Ialomița: 13.400 loc. Port de al treilea rang și bâlciu mare la 29 August. Orașul poartă și numele de Știrbeiu; 2. lac lângă Dunăre spre apus de județul cu același nume.

Călarii m. numele macedo-român al orașului Kalarites.

Calcedonia f. oraș în Azia-Mică cu 15.000 loc., azi Cadikioi. Aci se ținu al patrulea conciliu ecumenic (461).

Calchas m. preot al lui Apollon, ghicitor faimos care însoți pe Greci la împresurarea Troiei. El ordonă sacrificiul Iphigeniei și fabricarea calului de lemn.

Calcidica f. peninsulă în Macedonia, care se termină la un căpătâiu cu muntele Athos.

Calcis n. veche capitală a insulei Eubea (Grecia), azi Negroponte: 10 000 loc.

Calcondila (Laonic) m. istoric bizantin, autorul unei *Istorii a Turcilor* dela 1299—1462.

Calcutta f. capitala Indiei engleze și a prezidenției de Bengal, mare port comercial pe unul din brațele Gangelui: 1.348.000 loc. Universitate, Grădină botanică.

Căldărușani pl. lac și mânăstire în județul Ilfov.

Caldèa f. veche țară a Aziei, situată la confluența Tigrului cu Eufratul, cu cap. *Babilon* (Caldean).

Calderon (de la Barca) m. celebru poet spaniol, autor de peste patru sute de comedii și drame în cari se oglindește caracterul național spaniol al epocei sale (1600—1681).

Caledonia f. nume cu care Romanii desemnau Scoția (Caledonian). ‖ (Noua). 1. insulă în Oceania, aparține Franței de la 1853: cap. *Numea*. Loc de deportațiune pentru condamnați; 2. țară în America de N., aparține Englezilor.

Caliacra *t.* 1. Cap al coastei bulgărești pe Marea Neagră, la N.-E. de golful Varnei; 2. județ în Dobrogea cu cap. *Balcic*.

Calicut n. oraș în India engleză pe coasta Malabarului: 77.000 loc.

Califat n. 1. Califatul din Orient, mai întâi la Moca, transportat apoi la Bagdad de Abasizi, sub cari civilizațiunea musulmană ajunsese la apogeul ei (632—1528); Califatul din Cordova, fundat de Abderaman 756—1031), și Califatul din Egipt, fundat de Fatimiți (909—1171).

California f. 1. (Vechea), vastă peninsulă în America de N., teritoriu al Mexicului cu 57.000 loc.; cap. *La Paz*; 2. (Noua), unul din Statele-Unite ale Americei de N., pe litoralul Oceanului Pacific, cu mine bogate de aur și argint, cu 3.480.000 loc., cap. *Sacramiento*, (Californian).

Caligula m. împărat roman, fiul lui Germanic și al Agripinei, faimos pentru cruzimile și năsdrăvăniile sale (37—41).

Calimah (Ioan) m. Domnul Moldovei (1758—1761). ‖ (Grigore) fiul celui precedent (1761—1764). ‖ (Alexandru), alt fiu al lui Ioan (1795—1799). ‖ (Scarlat), Domnul Moldovei, încurajă școalele, agricultura și tipări un codice de legi, așa zisa *Condica lui Calimah*, tradusă din grecește (1812—1819). ‖ (Gavril), mitropolit al Moldovei, frate cu Ioan Vodă Calimah (1760—1786).

Călimănești pl. sat în plasa Cozia din județul Vâlcea, stațiune balneară foarte căutată: 2088 loc. Apele-i minerale, cu izvoarele *Căciulata* și *Bivolari* pe malurile Oltului, conțin mai ales sulf.

Călimani pl. munte la E. de Transilvania, între Dorna, Bistrița și Mureș.

Caliope f. *Mit.* Muza poeziei epice.

Calistene m. filozof grec care nu vru s'adore pe Alexandru-cel-Mare și fu osândit de acesta la moarte sub pretext de conspirațiune (328 a. Cr.). El scrise istoria isprăvilor eroului macedonean, care deveni izvorul principal al legendelor medievale despre Alexandru-cel-Mare, așa numita Alexandria, pe nedrept atribuită filozofului (*Pseudo-Calistene*).

Călive f. oraș în Macedonia cu 15.000 loc., în mare parte Armâni.

Calixt m. nume a trei papi dintre cari primul fu martirizat (218—222).

www.dacoromanica.ro

Calmar n. oraş şi port în Suedia cu 16.000 loc., celebru prin tractatul dela 1397, care unia cele trei regate (Suedia, Norvegia şi Danemarca) în mâinile Margaretei de Waldemar.

Călmăţuiu n. 1. râu în Moldova afluent al Prutului; 2. râu în Muntenia, curge prin judeţele Olt şi Teleorman; 3. şes în judeţele Olt şi Teleorman; 4. plasă în Teleorman şi Buzău.

Calmuci m. pl. popor de rassă mongolă, locueşte în Altai, iar vr'o 100.000 dintr'înşii trăesc în Rusia, în stepa cea mare de lânga cursul inferior al Volgei. Calmucii intrară în Muntenia cam pe la 1812, lăsând Bucureştenilor impresiunea de antropofagi, poporul văzând în genere nişte canibali în neamurile tătăreşti.

Călnişte f. pârâu şi plasă în jud. Vlaşca.

Caloian m. V. Asaneşti.

Caloieni pl. nume a două sate în Ialomiţa, locuite de Bulgari, supuşi odinioară la o dare deosebită.

Calomfirescu (Radu) m. boier viteaz al lui Mihai-Viteazul, s'a distins în luptele cu Tătarii.

Călugăreni pl. 1. sat în jud. Vlaşca, cu 2900 loc., între Bucureşti şi Giurgiu, celebru prin biruinţa lui Mihaiu-Viteazul asupra Turcilor (1595); 2. sat în judeţul Prahova: 4000 loc.

Calvar(iu) n. 1. numit şi Golgota, munte aproape de Ierusalim, pe vârful căruia Isus fu răstignit; 2. ridicătură înfăţişând Calvariul. V. Vocabular.

Calvin (Ioan) m. fundatorul protestantismului în Franţa şi Elveţia. La Geneva fu capul, trufaş şi tiran, al unei adevărate teocraţii (1509—1564).

Calypso f. nimfă care reţinu în insula ei pe Ulyse, în urmă pe Telemac.

Cambise m. rege al Persiei, fiul şi urmaşul lui Ciru (530—522 a. Cr.).

Camboge n. regat în Indo-China, pe fluviul Meicong, pus dela 1864 sub protectoratul Franţei, cu peste 2.400.000 locuitori.

Cambrai n. (cit. *Cambrè*), oraş în Franţa cu 26.300 loc. Pânzeturi şi dantele. Arhiepiscopie ilustrată de Fenelon.

Cambridge n. oraş în Anglia: 59.000 loc. cu o faimoasă Universitate, datând dela 1101; 2. oraş în Statele-Unite *(Massachusetts)* cu o Universitate fundată la 1638 de Harvard: 109.000 loc.

Cameniţa f. oraş în Podolia *(Kameneţ-Podolsky)*, spre N. de Hotin, memorabil în istoria Moldovei pentru luptele numeroase date acolo: 36.000 loc.

Camil m. general roman care alungă pe Gali din Italia (390 a. Cr.).

Camoëns m. (cit. *Camuinş*), celebru poet epic portughez, autorul epopeii naţionale *Lusiadele* (Lusitanii adică Portughezii), în care cântă isprăvile maritime ale lui Vasco de Gama (1524—1579).

Campanella m. călugăr dominican şi filozof italian, combătu scolastica şi stete 27 de ani în închisoare: *Cetatea Soarelui* (1568—1639).

Campania f. veche provincie la S. Italiei, pe marea Tireniană, cu cap. *Capua*.

Câmpeni pl. orăşel în Transilvania, pe malul Arieşului şi în mijlocul Munţilor Apuseni, cap. Moţilor; 2600 loc. (dintre cari 2431 Români).

Câmpie f. (numit de Unguri **Topánfalva**), regiune stearpă ce se întinde cam în partea de N. a Transilvaniei, între Mureş şi Sameş.

Câmpina f. comună urbană în jud. Prahova, cu aer curat şi poziţiune frumoasă: 8500 loc. Localitate renumită petroliferă.

Câmpineanu (Ioan) m. eminent orator şi patriot român, apărător entuziast al drepturilor ţării. s'a bucurat de o imensă popularitate (1798—1863).

Campo-Formio n. sat în Italia (Veneţia), celebru pentru tractatul de pace încheiat între Franţa şi Austria (1797).

Câmpul Filaretului n. (în Bucureşti), unde fu aclamată Constituţiunea din 15 Iunie 1848.

Câmpul Libertăţii n. loc în Blaj, centru de întâlnire al Românilor din văi şi din câmpii în ajunul revoluţiunii din 15 Maiu 1848.

Câmpul lui Marte n. piaţă mare în Roma antică, unde se încurau carele, se făceau jocurile ecvestre şi exerciţiile palestrei.

Câmpul-Mierlei n. V. Cosova.

Câmpulung n. 1. oraş în Muntenia, aşezat între munţi, cap. judeţului Muşcel cu o poziţiune încântătoare: 16 000 loc. Prima cap. a Ţării Româneşti (1215); 2. oraş în Bucovina, pe râul Moldova: 8000 loc.; 3. oraş în Maramureş, pe malul stâng al Tisei: 5000 loc.

Cana f. sat în Galilea, unde Isus săvârşi întâia sa minune, schimbând la o nuntă apa în vin.

Canaan m. fiul lui Ham, părintele Cananeenilor; Ţara lui Canaan, vechiul nume al Palestinei, mai ales al părţii dela răsărit de Iordan.

Canada f. 1. ţară întinsă în America de N.; veche colonie franceză (1534—1763), ea aparţine azi Englezilor, cap. *Quebec*. Păduri întinse, mine de aur, livezi mănoase: 6 mil. loc.; 2. (Dominiunea), confederaţiunea coloniilor engleze

www.dacoromanica.ro

din America de N.; 9 mil. loc., fundată în 1867, cu cap. *Ottava* (Canada).

Cananeeni pl. triburi semitice, așezate mai întâi pe golful Persic; unele ținură agricole sau pastorale; altele, ca Fenicienii, se dedară comerțului și navigațiunii (Cananit).

Canară f. localitate în jud. Constanța cu o carieră de piatră de var și de ciment.

Canare (Insule) pl. grup de insule în Oceanul Atlantic, pe coasta V. a Africei, la S. insulelor Madere, aparțin Spaniei: 560 000 loc. cu cap. *Santa-Cruz*.

Canaris (Const.) m. marinar intrepid și om de Stat grec, s'a ilustrat în războiul pentru independența patriei sale (1790—1877).

Candia f. una din cele mai mari insule din Mediterana, vechea Creta, aparține Turciei dela 1669, cu 310 000 loc. Cap. *Candia:* 25.000 loc. (Candiot). Autonomă în 1908, fu cedată Greciei după războiul balcanic din 1913.

Cane pl. vechiu oraș în Italia de S. (Apulia), nu departe de Adriatica. Celebră victorie a lui Anibal în contra armatei romane (216 a. Cr.).

Canibali m. pl. numele Indienilor indigeni în insulele din marea Caraibilor (nume alterat din *Caribali* sau Caraibi).

Canossa f. sat în Italia de 400 loc. Aci împăratul Germaniei Henric IV veni, în semn de expiare, să se prosterne dinaintea Papei Gregorie VII.

Canova m. celebru sculptor italian (1757—1822).

Canta (Spătarul Ioan) m. cronicar român care a lăsat o mică cronică despre evenimentele contemporane ale Moldovei (1741—1769).

Cantabri pl. **1.** (Munții), partea Pirineilor spanioli, în Biscaya; **2.** popor din vechea Spania, cari locuiau la S. de golful Gasconiei.

Cantacuzen m. celebră familie greacă, dete Constantinopolii un împărat în persoana lui Ioan Cantacuzen, care fu detronat de ginerele său Ioan Paleologul (1341—1354), se retrase apoi într'o mănăstire unde scrise istoria timpului său (1320—1357 .

Cantacuzinești pl. neam grec așezat în Muntenia pe la 1633 cu postelnicul Const. Cantacuzino, care se căsători cu fiica lui Radu Șerban Basarab și fu ucis nevinovat de Grigorie Ghica, după pâra boierului Leordeanu (1663). Trei membri ai acestui neam ocupară tronul Țărilor Române.

Cantacuzino (Dumitrașcu), Domnul Moldovei, nepot al Postelnicului Constantin, aduse Tătarii în țară, cari săvârșiră grozăvii, adăogindu-se încă o foamete cumplită, de mânca om pe om și o ciumă care micșoră populațiunea cu o treime (1674—1676). ‖ (Șerban), Domnul Munteniei, fiul Postelnicului Constantin, domni în pace, introduse în țară porumbul și o sistemă de măsuri *(stânjenul lui Șerban-Vodă)*, puse să se traducă Biblia (1688) și înființă prima școală românească în București; el muri fără veste, zice-se, otrăvit (1679—1688). ‖ (Ștefan), Domnul Munteniei, urmașul lui Brâncoveanu, pe care îl pârîse la Poartă; el însuș suferi aceeași moarte pentru intrigile sale în contra Turciei (1714—1716).

Cantemir m. (Constantin), Domnul Moldovei, blând și iubitor de dreptate, așeză țara, ușurând'o de greutăți (1685 — 1693). ‖ (Dimitrie), fiul mai mic al celui precedent, încheia, după un an de domnie, un tractat cu Petru cel Mare, prin care închina Rușilor Moldova (1711); dar învins la Stănilești de Turci, trecu cu familia sa în Rusia unde rămase până la moarte (1673—1723). Cantemir a fost un bărbat foarte învățat, poliglot, orientalist și membru al Academiei din Berlin. El a scris românește prima operă filozofică *(Divanul lumii)* și latinește prima scriere etnografică a patriei sale *(Descrierea Moldovei);* apoi *Istoria imperiului otoman,* tradusă în multe limbi și mai ales: *Hronicul Moldo-Vlahilor* dela colonizarea Daciei până la fundarea Principatelor. ‖ (Antioh), fiul mai mare al lui Constantin, Domnul Moldovei, domni în două rânduri (1696—1700) și 1705—1707). ‖ (Antioh) fiul lui Dimitrie, poet și diplomat rus: *Satire* (1709—1743).

Cantemirești pl. neam de origină tătărească din Crimea, a dat 3 Domni Moldovei și scriitori fruntași României și Rusiei.

Canton n. oraș și port în China: 1.380.000 loc.

Cantorbery n. oraș în Anglia, cap. comitatului Kent: 25.000 loc. Catedrală frumoasă și reședința arhiepiscopului primat al Bisericii anglicane.

Cantù (Cesare) m. celebru scriitor italian: *Istoria Universală* (1804—1895).

Canut m. numele mai multor regi ai Danemarcei, dintre cari Canut cel Mare, regele Angliei și Danemarcei, cuceri Norvegia (1014—1035).

Cap n. colonie engleză la S. Africei, cu bogate mine de diamante și de aur: 3.510.000 loc., cap. *Cape-Town* (cu 99.000 loc.), întemeiată de Olandezi (1652), aparține Angliei dela 1815.

www.dacoromanica.ro

Capadocia f. veche provincie a Aziei Mici, despărțită de Armenia prin Eufrat.

Căpățâneni pl. comună în județul Argeș, cu ruinile vestitei *Cetăți a lui Țepeș-Vodă*, zidită pe vârful unei stânci înalte: 2500 loc.

Capetingi m. pl. a treia rassă de regi ai Franței (937—1328), coprinzând încă ramurile Valois (1323—1539 și Bourbon (1589—1348).

Căpitanul (Const.) m. cronicar muntean din a doua jumătate a secolului XVII. *Cronica* sa merge dela 1290—1688.

Capitoliu (Muntele) m. una din cele șapte coline ale Romei, care purta Capitoliul.

Capitoliu n. 1. cetățue veche cu un templu a lui Joie în mijlocul Romei; 2 azi. numele palatului național din Tuluza și Washington.

Capo-d'Istria n. oraș și port în Istria: 9000 loc.

Capo-d'Istria (Ant.) m. bărbat de Stat, ministrul țarului Alexandru I, jucă un rol însemnat în timpul Zaverei și muri asasinat (1776—1831).

Caprea f. azi **Capri**, insulă în golful Neapole, unde împăratul Tiberiu petrecu ultimii ani ai vieții sale.

Capua f. oraș în Italia de S. cu 14 000 loc., considerat în vechime ca un locaș delicios. Aci tăbărî Aníbal după bătălia dela Cane (216 a. Cr.).

Capuleti pl. familie italiană din Verona, vrăjmașă înverșunată cu Montaigu; Romeo și Julieta făceau parte din aceste familii.

Capul-Verde m. 1. promontoriu la extremitatea V. a Africei; 2. grup de insule în Oceanul Atlantic, în fața Senegalului, colonie portugeză cu 147.000 loc.

Cara... V. Kara...

Cara-Bogdan m. nume ce Turcii dedeau Moldovei (lit. Bogdan cel Negru; cf *Cara-Iflac*). V. Bogdan.

Caràcal n. oraș în Muntenia, cap. jud. Romanați: 15.500 loc. Victoria lui Mihai-Viteazul asupra Turcilor (1597). [Cuman KARA KALÀ, cetate neagră, în opoziție cu Akkerman].

Caracalla m. împărat roman, odios prin cruzimile sale, muri asasinat (211—217).

Caracas n. oraș în America de S., cap. Venezuelei, fundat de Spanioli (1567): 95.000 loc.

Caracaș (Dumitru) m. medic primar al Bucureștilor, autorul unor poeme medicale, scrise în vechile dialecte grecești (1730—1804). || (Const.), fiul celui precedent, naturalist și medic, autorul unei *Topografii a Valahiei*, tipărită grecește la 1830 în București cu observațiuni relative la igiena și la boalele locuitorilor ei (1733—1828).

Caragea (Ioan) m. Domnul Munteniei, fost dragoman al Porții, jefui țara în tot chipul și strânse în 6 ani o avere de 93 milioane. Publică grecește un codice de legi *(Condica lui Caragea)* și fugi în Austria cu toate comorile sale (1812—1818).

Caragiale m. familie originară din Turcia, care a dat țării mai mulți actori și un scriitor de merit: 1. (Costache), elevul lui Aristia, fost director al Teatrului Național din București (1815—1877); 2. (Iorgu), fratele celui precedent, actor și director al Teatrului Național în 1870; 3. (Luca), fratele lui Iorgu, născut în 1817, debută în 1846 într'o comedie a fratelui său; 4. (Ioan Luca), fiul celui precedent, eminent prozator și autor dramatic, al cărui teatru oferă tabloul realist al păturilor sociale în epoca de tranziție dela cultura orientală la aceea a Occidentului (1852—1912).

Caraibi m. pl. numele vechilor populațiuni antropofage din Antile.

Cara-Iflac m. nume dat de Turci Țării Românești și locuitorilor ei. [Turc. KARA YFLAK, lit. Român negru (după care s'a modelat gr. *Mavrovlah)*, adică supus, subjugat, după valoarea simbolică a acestei colori la numirile etnice turco-tătare].

Caraiman n. unul dintre piscurile Bucegilor, între județele Prahova și Dâmbovița: 2495 m.

Caramania f. provincie turcească în Azia-Mică cu aproape 1 mil. loc. (**Caramanlău**).

Caransebeș n. oraș în Banat, pe valea Timeșului, cu 10.000 loc. (dintre cari 4000 români). Reședința unui episcop greco-oriental.

Caraomer m. sat cu 300 loc., post vamal în Dobrogea spre Bulgaria.

Caraorman n. pădure și sat în Dobrogea, locuit de pescari ruși.

Carara f. orășel în Italia (Toscana), celebru prin marmura sa cea albă: 50.000 loc.

Caraș m. râu în Banat, afluent al Dunării: 100 km.

Caraș-Severin n. județ al Transilvaniei: 407 635 loc., cu cap. *Lugoj*, (dintre cari 311 335 români).

Cărbunești pl. comună la S.-E. de Târgu-Jiu: 1300 loc. Târg însemnat.

Carducci (Giosué) m. ilustru poet italian (1836—1907).

Careii mari pl. numit de Unguri **Nagy-Károly**, oraș în mijlocul Pustei, în apropierea Crasnei, cap. județului *Sălaj*: 160.000 loc.

www.dacoromanica.ro

Caria f. veche țară în Azia-Mică cu orașele Milet, Halicarnas, etc.

Carintia f provincie în Austria: 367.500 loc. cu cap. *Klagenfurth.*

Carite f. pl. *Mit.* numele grec al Grațiilor.

Cârligătură f. **1.** odinioară, ținut în Moldova, în care se afla orășelul actual Târgu-Frumos; **2.** azi, plasă în jud. Iași, cu reședința la Târgu-Frumos.

Carloman m. numele mai multor principi carlovingieni (755—885).

Carlos (Don) m. numele mai multor principi spanioli, dintre cari principalul, fiul lui Carol IV, se încercă să răstoarne pe regina Izabela și nepoata sa; el muri în 1855. Fiul și nepotul său se încercară de asemenea a relua tronul Spaniei.

Carlos I m. fiul lui Luiz I, regele Portugaliei, născut în 1863, se urcă pe tron în 1889 și muri asasinat în 1908.

Cârlova (Vasile), m. poet român, mort în floarea vârstei, autor de poezii melancolice (1809—1831).

Carlovingieni pl. a doua rassă regală care a dat 12 regi Franței (752—987) și suverani Germaniei și Italiei. Carlovingenii urmară Merovingienilor și precedară pe Capetingi.

Carlowitz sau **Carlovać** n. oraș în Iugoslavia pe malul drept al Dunării: 5650 loc. Reședința patriarhului serbo-croat. Aci se încheiă în 1699 tractatul de pace între Turcia și Austria, care căpătă toată Ungaria, Banatul și Transilvania.

Carlsbad n. oraș în Ceco-Slovachie cu renumite ape minerale: 19.500 loc.

Carlsburg n. numele german al Belgradului ardelenesc.

Carlsruhe n. oraș în Germania cap. marelui ducat de Baden: 137.000 loc.

Carmaniola f. **1.** oraș în Italia (Turin), ocupat de Francezi în 1792: 13.000 loc.; **2.** cântec revoluționar din acea epocă.

Carmel n. **1.** munte în Palestina, o prelungire a Anti-Libanului, pe care se află o mânăstire celebră; **2.** ordin de cavalerie, instituit de Henric IV în 1608

Carmen-Sylva f. **1.** pseudonimul literar al Elisabetei, regina României; **2.** izvor de ape minerale în jud. Suceava.

Carnac n. sat în Franța, renumit pentru numeroasele sale monumente druidice megalitice).

Carniolia f. provincie iugo-slavă cu 528.000 loc.: cap. *Laybach.*

Carnot (Sadi) m. inginer, deputat ministru, fu ales Președinte al Republicei franceze în 1877, asasinat în 1894.

Carol I (principe de Hohenzollern) 1. regele României, născut în 8 Aprilie 1839 la Sigmaringen, ca fiu al Principelui Carol Anton de Hohenzollern (m. 1885) și al Josefinei, principesă de Baden (m. 1354). Ales prin plebiscitul din 8 Aprilie 1866 ca Domn ereditar al Principatelor române, principele Carol intră în București la 10 Maiu 1866, fu recunoscut de Puteri în 12 Octomvrie 1866 și proclamat Rege al României prin votul unanim al reprezentanților națiunei (14 Martie 1831). In primul an al domniei sale se votă Constituțiunea (1 Iulie 1866) și se începu (dela 1868) construirea unei întinse rețele de căi ferate. Sub El țara se declară independentă (10 Maiu 1877) și fu înălțată la rangul de regat (10 Maiu 1881), în urma victoriilor strălucite repurtate sub înalta sa conducere de armatele române pe câmpiile Bulgariei (Grivița, Rahova, Plevna, Smârdan, Vidin). A doua trecere a armatei române în Bulgaria, August 1913, înaintând până la Sofia, avu drept rezultat câștigarea Cadrilaterului danubian și încheierea păcii din București între Serbo-Greci și Bulgaria. V. **Hohenzollern.** Dela 15 Noemvrie 1869 căsătorit cu principesa Elisabeta de Wied (ca poetă, cunoscută și sub numele de **Carmen Sylva**), femeie superioară prin talente literare și artistice. V. Elisabeta. Regele Carol I muri la 27 Sept. 1914, urmându-i pe tron nepotul său Ferdinand de Hohenzollern (v. *acest nume).*

Carol I m. **1. (Muntele)** V. **Iacobdeal**; **2.** comună rurală (numită și **Dona-Chioi**), în județul Constanța cu 2200 loc. (între cari 540 mahomedani); **3.** comună rurală în județul Roman cu 1500 loc. V. **Vodă Carol.**

Carol (Principele) m. moștenitor prezumptiv al coroanei României, fiul cel mai mare al regelui Ferdinand, născut la $^{3}/_{15}$ Oct. 1893, căsătorit în 1921 cu principesa Elena de Grecia. A luat o parte activă la războiul austro-român din 1916—1918. In 1925, Principele Carol renunță la toate drepturile sale ereditare, înlocuit fiind prin fiul său Mihaiu. [V. acest nume].

Carol m. numele mai multor regi ai Franței: **1.** Carol Martel învingătorul emirului Abderaman (690—741); **2.** Carol I sau Carol Magnu **(Charlemagne)**, regele Franței și împăratul Occidentului, învinse pe Saxoni, se luptă cu Sarazini, fundă școale și publică legi (743—814); **3.** Carol II **(Pleșuvul)**, regele Franței și împăratul Germaniei (840—877); **4.** Carol cel Gros, fiul lui Ludovic Germanicul, reuni toată monarhia lui Carol Magnu (884—887); **5.** Carol III **(cel Simplu)**, cedă Normandia și muri în închisoare (893—929); **6.** Carol IV **(cel Frumos)**, ultimul rege din ramura Capetingilor (1322—1328); **7** Ca-

www.dacoromanica.ro

rol V (cel Înțelept), recuceri o parte a Franței dela Englezi (1364—1380); 8. Carol VI, fiul lui Carol V (1380—1425); 9. Carol VII, mântui Franța cu ajutorul Ioanei d'Arc (1422—1461); 10. Carol VIII, uceri regatul Neapolei (1483—1498); 11. Carol IX, care ordonă măcelul din noaptea sfântului Barthélemy (156 —1574); 12. Carol X, fratele lui Ludovic XVI, pierdu tronul (1824—1830).

Carol m. numele mai multor împărați ai Germaniei: 1. Carol I sau Carol Magnu, Carol II Pleșuvul și Carol III cel Gros (v. *mai sus*); 2. Carol IV, autorul unei Bule de aur, constituțiune care regula alegerea împăraților (1347—1378); 3. Carol V (Carol Quintul), rivalul lui Francisc I, rege al Spaniei sub numele de Carol I (1516), împărat dela 1519—1555, când abdică și muri în 1558; 4. Carol VI, împărat (1711—1740); 5. Carol VII, sau Carol Albert, duce de Bavaria, apoi împărat (1742—1745).

Carol m. nume a doi regi ai Angliei: 1. Carol I Stuart, fiul lui Iacob I, detronat de revoluțiunea din 1648, (decapitat în 1649); 2. Carol II, fiul lui Carol I (1660—1685).

Carol m. numele mai multor regi ai Suediei: 1. primii șase Caroli sunt puțin cunoscuți; 2. Carol VII, luă cel dintâi numele de rege al Suedezilor (1162—1168); 3. Carol X, sau Carol Gustav, urmașul Cristinei pe tron (1654—1660); 4. Carol XII, cel mai ilustru dintre regii Suediei, faimos prin expedițiunile sale în Saxonia, Polonia și Rusia (1697—1718); 5. Carol XIII (1809—1818), reuni Suedia cu Norvegia și adoptă pe Bernadotte, care îi urmă sub numele de Carol XIV (1818—1844).

Carol m. numele a patru regi ai Spaniei: 1. Carol I, sau Carol Quintul, (1516—1555) (*v. mai sus*); 2. Carol II, numi ca moștenitor pe ducele Filip d'Anjou (1665—1700); 3. Carol III, autor de reforme folositoare (1759—1788); 4. Carol IV, se urcă pe tron în 1788 și abdică la 1808).

Carol m. numele mai multor regi ai Neapolii și ai celor Două Sicilii: șapte principi cu acest nume, dintre care cel mai celebru fu Carol I, fratele sfântului Ludovic, regele celor Două-Sicilii 1266), care pierdu o parte din cuceririle sale prin Vesperele siciliene (1282).

Carol m. numele mai multor regi sau duci de Savoia și de Sardinia: 1. Trei cu numele de Carol și patru cu cel de Carol Emanuel (1580—1802); 2. Carol Felix, regele Sardiniei (1821—1831); 3. Carol Albert, regele Sardiniei, învins de Austriaci, abdică în favoarea fiului său Victor Emanuel II (1831—1849).

Carol I (de Austria) m. se urcă pe tronul Austro-Ungariei după moartea în 1916 a împăratului Francisc-Iosef. Martur al dezastrelor țării sale, el abdică în 1918 și se retrase cu familia sa în Elveția El muri în exil la Funchal (Madera) în 1922!

Carol-Robert m. rege al Ungariei, învins și alungat de Alexandru Basarab, Domnul Munteniei (1307—1342).

Carol Temerarul m. Duce de Burgundia, adversarul lui Ludovic XI, ucis sub zidurile dela Nancy (1477).

Carolina f. 1. **(de Nord)**, unul din Statele-Unite ale Americei de Nord cu 2.500.000 loc.: cap. *Raleigh*; 2. **(de Sud)**, unul din Statele-Unite americane: 1.683.000 loc. cu cap. *Columbia*.

Caroline (Insule) pl. arhipelag în Oceania: 41.000 loc.

Caron m. *Mit.* luntrașul Infernului, care pentru un bănuț trecea pe morți pe celălalt mal al Styxului.

Carp m. 1. **(Costache)** m. fabulist român (1838—1880); 2. **(Petre)**, om politic, partizan convins al Nemților în războiul mondial (mort în 1918).

Carpați pl. (numiți astfel după tribul dac al Carpilor), lanț de munți carl străbat Cecoslovachia, Ungaria și România: ei încep la Porțile-de-Fier și se termină la muntele Piatra-Roșie din județul Suceava, pe o întindere de 700 km. pentru România. Lungimea lor totală dela munții Sudeți până la Porțile-de-Fier este de 1450 km. Cel mai înalt pisc în Muntenia este *Negoiul* (2550 m.), iar în Moldova *Ceahlăul* (1906 m.).

Cărpeniș n. sat între Câmpeni și Abrud. Patria lui Cloșca și Crișan, vestiți căpitani în Revoluțiunea lui Horia (1784): 1393 loc.

Carra (Jean Louis) m. născut în Elveția și mort la Paris pe eșafod în timpul Teroarei; instructorul fiilor lui Grigorie Ghica și corespondentul francez al Domnului, a publicat franțuzește în 1781 *o Istorie a Moldovei și a Valahiei* (1742—1793).

Cartagèna f. oraș în Spania, în provincia Murciei: 100.000 loc. Port militar pe Mediterana.

Cartàgine f. vechiu oraș în Africa, nu departe de Tunis, întemeiat de Didona (900 a. Cr.) și dărâmat de Romani (146 a. Cr.). Rezidit de Cezar, fu iarăș dărâmat de Arabi la 598 (Cartaginez).

Cartal n. 1. odinioară, cetate tare în ținutul Ismailului pe Dunăre, în dreptul Isaccei; 2. azi numele unui lac și sat în jud. Bolgrad; 3. comună rurală în jud. Constanța cu 4500 loc.

www.dacoromanica.ro

Carteziu m. nume latinizat al filozofului Descartes, de unde termenul de *cartezianism*, dat doctrinei sale. V. *Descartes*.

Cartuzieni m. pl. călugări instituiți în 1082 de sf. Bruno.

Carybda f. prăpastie în strâmtoarea Siciliei, în fața stâncei Scylla, pe coasta Italiei: a cădea din Scylla în Carybda, a scăpa dintr'o primejdie spre a da de alta mai mare.

Cașin m. 1. râu în Moldova, afluent al Trotușului; 2. sat în județul Buzău cu o mânăstire zidită la 1655 de Gheorghe Șerban Vodă; 3. sat în jud. Bacău: 2600 loc.

Cașmir n. regat al Aziei, în Himalaya: 3 mil. loc., străbătut de Indu, cu cap. *Cașmir*. Aliat cu Englezii. Șaluri renumite.

Caspică (Marea) f. lac imens situat între Europa și Azia. Pescărie abundantă.

Cassandra f. *Mit.* fiica lui Priam, primise darul profeției, dar nu era crezută de nimeni.

Cassandru m. unul din generalii lui Alexandru, rămas rege al Macedoniei după bătălia dela Ipsus (301 a Cr.).

Cassel n. oraș în Prusia, cap. electoratului de Hessa, pe Fulda: 166.000 locuitori.

Cassin m. munte în Italia la 80 km. de Neapole, cu o mânăstire fundată de St. Benedict (529), metropola tuturor mânăstirilor din ordinul benedictinilor.

Cassini m. astronom italian, creatorul observatoriului din Paris (1625—1712).

Cassiodor m. istoric latin, ministrul lui Teodoric cel Mare, regele Goților (468—562).

Cassiopee f. 1. *Mit.* regina Etiopiei, mama Andromedei, pe care Joie o puse după moarte în rândul stelelor; 2. *Astr.* mare constelațiune aproape de polul N.

Cassiu m. general roman, unul dintre uciga șii lui Cezar, se sinucise la 42 a. Cr.

Castalia f. izvor la poalele Parnasului, consacrat Muzelor.

Castilia f. unul din vechile regate ale Spaniei, împărțit în Castilia Veche cu cap. *Burgos* și Castilia Nouă cu cap. *Toledo*. (Castilian).

Castor m. *Mit.* fiul lui Joie și al Ledei, frate geamăn cu Pollux; acești doi frați, numiți și Dioscurii, formează pe cer constelațiunea Gemenilor.

Castoria f. oraș în Macedonia, pe lacul cu același nume: 11.000 locuitori.

Castriota m. V. Scanderbeiu.

Catalaunice (Câmpiile) pl. loc șes în Franța lângă Châlons-sur-Marne, celebru prin învingerea lui Atila de către Aețiu (451).

Catalonia f. veche provincie a Spaniei: 1.800.000 loc. cu cap. *Barcelona*.

Catalpug n. numele unui râu și al unui lac în Basarabia.

Catargiu m. 1. **(Barbu)**, orator și om de Stat român, muri asasinat 1807—1862); **(Lascar)**, bărbat politic, șeful partidului conservator (1823—1899).

Catari pl. nume dat mai multor secte eretice în evul-mediu, în special Albigensilor.

Caterina (Sfânta) f. 1. fecioară și martiră creștină din sec. IV, patroana fecioarelor (serbată la 25 Noemvrie); 2. ordin fundat în Rusia de Petru I în 1714 și destinat femeilor.

Caterina f. numele mai multor suverane: Caterina I, împărăteasa Rusiei, simplă țărancă, deveni soția lui Petru cel Mare (1682—1727). ‖ Caterina cea Mare, împărăteasa Rusiei, femeie superioară prin administrațiunea ei, dar nevrednică prin despotismul și depravațiunea sa; ea desmembră Polonia în trei rânduri, cumpără Crimea, protejă literele și științele (1729—1796).

Caterina de Aragon f. fiica lui Ferdinand Catolicul și al Izabelei, soția lui Henric VIII, al cării divorț cauză schisma Angliei (1485—1536).

Caterina de Medicicis f. regina Franței, mama lui Carol IX, consiliă măcelul din noaptea sfântului Barthélemy (1519—1589).

Caterlez n. sătuleț la gura Sân-Georgiu a Dunării, locuit excluziv de pescari (mai ales Ruși).

Catilina m. senator roman, urzi în contra republicei o conspirațiune zădărnicită de Cicerone (63 a. Cr.).

Cătilina f. numele unui deal în județul Iași.

Catinà (Ioan) m. poet muntean, luă parte la revoluțiunea dela 1848, al cării marș îl compuse (1828—1851).

Catone m. numele a doi Romani iluștri: 1. **(Bătrânul sau Censorul)**, cunoscut prin austeritatea moravurilor sale, prin severitatea și ura-i în contra Cartaginii (232—147 a. Cr.); 2. **(din Utica)**, strănepotul celui precedent, adversarul lui Cezar, se ucise la Utica în Africa, spre a nu-i datori viața (94—46 a. Cr.); 3. *fig.* om de o virtute rigidă (naturală sau afectată): *e un Catone*.

Cattegat n. strâmtoare între Suedia și Danemarca, unește Marea Nordului cu Marea Baltică.

Catul m. poet latin, amicul lui Cicerone și al lui Cezar, a scris *elegii* și *epigrame* (87—46 a. Cr.).

Caucaz m. 1. lanț de munți între

www.dacoromanica.ro

Marea Neagră şi Marea Caspică, desparte Europa de Azia; **2.** provincie rusească, aşezată pe cele două coaste ale Caucazului: 9 mil. loc. **(Caucazian).**

Caudine (Furci) f. pl. strâmtoare aproape de Caudium, la S.-E. de Capua, unde Romanii, învinşi de Samniţi, trecură sub jug; *fig.* **a trece sub furcile caudine, a fi nevoit a face concesiuni umilitoare.**

Cavala f. oraş turcesc din vilaietul Salonicului, în faţa Insulei Thasos, port mediocru cu 5000 loc. Ocupat de Bulgari în ultimul războiu balcanic, aceştia fură siliţi a-l ceda Grecilor în 1913.

Cavarna f. orăşel în Cadrilater, port pe Marea-Neagră: 4000 loc. Cavarna nu datează ca oraş decât dela 1906.

Cavendish m. celebru fizician şi chimist englez, făcu cel dintâiu analiza apei şi arătă proprietăţile hidrogenului (1731—1810).

Cavour (Conte de) m. celebru om de stat italian, principalul factor al unificării Italiei (1810—1861).

Cazaci m. pl. neam tătăresc rusificat, aşezat la început dincolo de pragurile Niprului (şi de aceea numiţi **Zaporojeni**), apoi pe lângă Don şi în posesiunile turceşti dela Marea-Neagră. Independenţi până la Petru cel Mare, Cazacii s'au răsboit în diferite rânduri cu Leşii, Tătarii, Moscoviţii şi Românii; uneori, tocmiţi de Leşi şi de Români, Cazacii formau cete de apărare a graniţelor ţării. Hatmanii lor cei mai vestiţi au fost Bogdan Hmielniţki şi Mazeppa.

Cazane n. partea cea mai frumoasă şi îngustă a strâmtorii dela Dunărea de jos, la câţiva kilometri în sus de Orşova.

Cazari m. pl. neam de Tătari, fundară în evul-mediu (pe lângă Marea-Caspică, Marea-Neagră, Niprul şi Volga de mijloc) un imperiu care înflori mai ales în secolul IX si fu doborît de Moscoviţi în secolul următor.

Cazilbaşi m. pl. numele Persanilor la vechii noştri cronicari. [Turc. KYZYL BAŞ, lit. căciulă roşie, poreclă dată de Turci Persanilor, ai căror soldaţi purtau turbane roşii].

Cazimir m. nume a 5 regi ai Poloniei, dintre cari CAZIMIR III **(cel Mare)**, rege dela 1333, fu ultimul dintre Piasti (1309—1370).

Cead n. lac mare în Africa în mijlocul Sudanului, cu mai multe insule locuite: 380 km. lungime.

Ceahlău n. cel mai înalt munte din toată Moldova, piscul Carpaţilor în judeţul Neamţu: 1906 m.

Ceanad n. judeţ în Transilvania cu cap. *Măcău.*

Ceangăi m. pl. nume ce se dă în Moldova Ungurilor sau Săcuilor, aşezaţi din timpul lui Alexandru cel Bun (1401—1432) la graniţa din spre Ardeal, pe lângă Trotuş, Siret şi Prut: în număr de vr'o 50.000 sufllete, ei formează sate de agricultori prin judeţele Bacău şi Roman. [Ung. CSZANGÓ, lit. rău sunător (la ureche, aluziune la graiul lor cel aspru].

Ceaţalgea f. oraş turcesc cu 70.000 loc. la 43 km. departe de Constantinopole. Înălţimele-i formează un şir de dealuri acoperite de fortificaţiuni spre a pune la adăpost Constantinopole. Bătălie între Turci şi Bulgari dela 15—25 Nov. 1912.

Ceaur (Vasile) m. competitor la tronul Moldovei pe timpul domniei a treia a lui Mihai Racoviţă (1716—1727).

Cecilia (Sfânta) f. fecioară martiră din sec. III, presupusa inventatoare a orgăi, patroana muzicanţilor (sărbătoare la 22 Noemvrie).

Ceco-Slovachie f. republică proclamată în 1918, recunoscută de tractatul din Versailles (1919) şi constituită din fostele ţări austro-ungare: Boemia, Moravia, Silezia şi Nordul Ungariei: $13^1/_2$ mil. loc. cap. *Praga.*

Cecrop m. Egiptean considerat ca fundatorul Atenei (sec. XVII a. Cr.).

Cedron m. torent în Palestina, între muntele măslinilor şi dealul Ierusalimului, se varsă în Marea Moartă.

Cefalonia f. insulă grecească în Marea Ionică, în faţa golfului Lepante: 85 000 loc.

Cehan m. supranumele lui Mihai III Racoviţă.

Cehi m. pl. Slavii din Boemia, Moravia şi dintr'o parte a Ungariei în număr de peste 7 milioane.

Cehrin n. capitala Cazacilor.

Celebes n. **1.** insule în Oceania (Malaezia), aparţin Olandei: 2 mil. loc. cu cap. *Macassur.*

Celeiu n. comună în jud. Romanaţi cu ruine vechi: 2400 loc.

Celestin m. **1.** nume a cinci papi (422—1294); **2.** călugăr din ordinul fundat de Celestin V (1294).

Cellini (Benvenuto) m. celebru sculptor şi argintar italian, născut la Florenţa, fu chemat în Franţa de Francisc I: *Memorii* (autobiografie) (1500—1570).

Celsiu m. celebru matematic şi astronom suedez, introducătorul termometrului centigrad (1701—1744).

Celsu m. medic roman din sec. I, autorul unei însemnate opere medicale.

Celţi pl. neam mare indo-european care în sec. III a. Cr. ocupa o mare parte a Europei centrale. El coprindea pe Gali, Britani, Caledoni şi Hiberni. Azi numără

www.dacoromanica.ro

3½ mil., răspândiți în Bretania, Scoția și Irlanda.

Celtiberi pl. vechiu popor din Spania de N., format dintr'un amestec de Celți și de Iberi.

Cerber m. 1. *Mit.* câine cu trei capete, care păzia intrarea infernului; 2. *fig.* portar brutal și grosolan, paznic neîmblânzit.

Cerbu m. munte în Gorjiu (1640 m.) deasupra satului Novaci.

Cercel (Petru) m. Domnul Munteniei, fiul lui Pătrașcu cel Bun și irate cu Mihai Viteazul (1583—1585). Om învățat, vorbia 12 limbi; el fu mazilit în urma intrigilor și a banilor Doamnei Chiajna și muri înnecat din ordinul vizirului în 1590.

Cerchezi m. pl. numele locuitorilor din Circazia.

Ceremiși m. pl. popor finez de lângă Volga, cam la 260.000 oameni, se ocupă cu agricultura; 2. numele moldovenesc al Tătarilor litfeni de origină ceremisică: *zadarnic Ceremișii 'ndreaptă groase tunuri* Ál.

Ceremuș m. afluent al Prutului, cel mai repede râu al Bucovinei, care o desparte de Galiția. El forma odinioară granița între Moldova și Polonia.

Ceres f. *Mit.* zeița secerișurilor, fiica lui Saturn și a Cybelei, învață pe oameni agricultura.

Cerigo n. una din insulele Ionice la S. Greciei, vechea **Cythera**.

Cerna f. 1. râu în Banat, afluent al Dunării: 100 km.; 2. afluent d'a stânga Mureșului; 3. pârâu al Oltețului. [Rus. ЧЕРНЫ, negru (după coloarea apelor sale): de aceeaș origină *Cernavoda, Cerneți*].

Cernagora f. numele indigen al Muntenegrului.

Cernăuți pl. sau **Czernovitz**, cap. Bucovinei, oraș comercial așezat pe malul drept al Prutului: 96.000 loc. Universitate germană și română, reședința unui mitropolit. V. Bucovina.

Cernavoda f. («Apă Neagră»), 1. râu în Dobrogea, iese din lacul cu același nume și se varsă în Dunăre lângă comuna Cernavoda; 2. orășel așezat pe Dunăre, în județul Constanța: 5850 loc. Stațiune vamală și de cale ferată. Port pe Dunăre cu mărețul pod Carol I.

Cerneți pl. 1. odinioară, târg însemnat în județul Mehedinți, fu până la 1830 cap. județului; 2. azi, sat cu totul decăzut ce ține de Severin.

Cernica f. pârâu și comună în jud. Ilfov, cu o mănăstire zidită în 1608 de Vornicul Cernica Știrbeiu: 700 loc.

Cervantes m. celebru scriitor spaniol, autorul lui *Don Quijote dela Mancha* (1547—1616). V. Don Quijote.

Cetate f. 1. com. urbană cu ruine vechi în județul Doljiu: 5000 loc., important sub raportul strategic: aci se dete o bătălie la 1854 între Turci și Ruși și ea jucă un rol în războiul pentru independență 1877); 2. localitate la poalele Munților Apuseni, pe teritoriul comunei ruinate.

Cetatea-Albă f. numele românesc al Akkermanului și al Vizegradului; județ și oraș în Basarabia (V. **Akkerman**): 55.000 loc.

Cetatea-Babei f. pisc pe Bucegii din culmea Carpaților.

Cetatea Dâmboviței f. vechiul nume al Bucureștilor. V. Dâmbovița.

Cetatea-de-Baltă f. numită de Unguri *Küküllövár*, și de Nemți *Kokelburg*, orășel în Transilvania pe malul stâng al Târnavei-mici, cu o cetate veche.

Cetatea-de-Floci f. cetate veche ale cării ruini se văd și astăzi la gura Ialomiței, la locul numit Piua-Petrei.

Cetatea-de-Pământ f. cetate ruinată în județul Tutova, din care n'a mai rămas decât un zid de pământ.

Cetatea-Fetei f. cetate ruinată în județele Vlașca și Ialomița.

Cetatea Jidova f. V. Jidova.

Cetatea Latinilor f. V. Orevița.

Cetatea Neamțului f. V. Neamțu.

Cetatea lui Radu Negru f. V. Negru-Vodă.

Cetatea Severinului f. V. Severin.

Cetatea lui Țepeș-Vodă f. V. Căpățâneni.

Cetățuia t. 1. mănăstire în Râmnicu-Vâlcei; 2. deal și sat în județul Iași, cu o mănăstire fundată de Duca-Vodă în 1670.

Cetinie f. vechea cap. a Muntenegrului, azi oraș iugo-slav, așezat între munți la înălțime de 1137 m., cu 3500 loc. Reședința mitropolitului.

Ceuta f. oraș în Maroc (Africa), în fața Gibraltarului, aparține Spaniei: 10.000 loc.

Ceveni (Munții) pl. lanț de munți în centrul Franței.

Ceviot (Munții) pl. lanț de munți care separă Anglia de Scoția. Oi foarte căutate.

Ceylan n. insulă în Azia: 4.700.000 loc. la S. de Industan, ocupată de Englezi la 1795, cap. *Columbia*. Centrul budhismului.

Cezar (Iuliu) m. ilustru Roman și unul din cei mai mari generali ai antichității. Stăpânul Romei după cucerirea Galiei, el susținu un războiu îndelungat în contra lui Pompeiu și a republicanilor; învingător, fu proclamat dictator, dar fu asasinat de Brutu și Cassiu în mijlocul senatului. Cezar fu și mare istoric, autorul unor *Co-*

www.dacoromanica.ro

mentarii despre războiul Galic (101—44 a. Cr.).

Cezarèa f. numele a două oraşe vechi; **1.** în Capadocia, patria sfântului Vasile; **2.** în Palestina, reşedinţa guvernatorului roman.

Chalons n. (cit. *Şalon)*, numele a două oraşele franceze, unul cu 31.000, iar celălalt cu 30 000 loc.

Champaġne f. (cit. *Şampaniĕ)*, veche provincie franceză în ale cării podgorii se recoltează vinul spumos numit *şampanie*.

Champollion m. (cit. *Şampolion)*, învăţat francez care izbuti cel dintâi a descifra hieroglifele (1790—1832).

Charlemaġne m. numele francez al lui Carol Magnu.

Charleroi n. (cit. *Şarlroa)*, oraş în Belgia, centrul unui mare basin huilier: 28 000 loc.

Chateaubriand m. (cit. *Şatobrian)*, scriitor francez: *Geniul Creştinismului*, *Atala* (1768—1848).

Chatham n. (cit. *Ciatam)*, oraş englez în comitatul Kent cu un frumos arsenal maritim: 47.000 loc. Al doilea port militar al Angliei. Turnătorie de tunuri.

Chaucer m. (cit. *Ciosăr)*, părintele poeziei engleze (1328—1400).

Chehaia-Beiu (Hagi-Ahmed) m. guvernator al Munteniei dela 1821—1822, apoi Paşă de Rusciuc şi de Silistra.

Chénier (André) m. (cit. *Şeniè)*, ilustru poet francez, mort pe eşafod în timpul Teroarei din Paris: *Poeme*, *Elegii* (1762—1794).

Cheops m. rege egiptean sub care se construi cea mai înaltă dintre piramide (sec. XII a. Cr.).

Cherhourġ n. (cit. *Şerbur)*, prefectură maritimă în Franţa. Port militar şi cetate de primul rang: 43.000 loc.

Cheronèa f. oraş în Beoţia, patria lui Plutarc. Victoria lui Filip asupra Grecilor (338 a. Cr.) şi a lui Sylla asupra lui Mitridat (86 a. Cr.).

Chersones n. numele vechiu al unor peninsule: **Chersonesul Tauric**, azi *Crimea*; **Chersonesul Cimbric**, azi *Iutlanda*.

Cheruhini m. celebru compozitor italian, autor de opere, liturghii şi bucăţi religioase (1760—1842).

Cherusci m. pl. popor în vechea Germania, între Weser şi Elba, a căror cea mai celebră căpetenie fu Arminiu.

Chesarie m. episcop de Râmnic, bărbat cult şi traducător de cărţi religioase (1773—1780).

Chevreuil m. (cit. *Şevröl)*, celebru chimist francez, inventatorul lumânărilor de stearină (1786—1889).

Chiajna (Doamna) f. fiica lui Petru Rareş şi soţia lui Mircea Ciobanul, după a cărui moarte (1560) fu alungată peste Dunăre împreună cu fiul ei, Petru Şchiopul. Femeie diplomată şi isteaţă, amică cu Sultana Validea, ea reuşi cu bani a reda tronul fiilor săi Petru şi Alexandru.

Chiaro (Del) m. Raguzan de origină, a vizitat Muntenia sub Nicolae Mavrocordat şi a rămas în ţară (1710—1714) ca instructorul beizadelelor. A sa *Istorie a Revoluţiunilor moderne din Valahia* (publicată italieneşte la Veneţia în 1718) descrie ţara, natura, datinile, obiceiurile şi religiunea locuitorilor Munteniei.

Chicago n. (cit. *Cicago)*, oraş în Statele-Unite din America, pe lacul Michigam: 2.786.000 loc. Cărnuri sărate şi afumate.

Chili n. (cit. *Cili)*, cea mai prosperă republică în America de S., pe Marele Ocean (Pacific), formând o fâşie îngustă de pământ, cu o populaţiune de 4.200.000 loc. şi cu cap. *Santiago*.

Chilia f. **1.** braţ al Dunării, serveşte de hotar între Rusia şi România; **2. (Nouă)**, oraş în Basarabia cu 15.000 loc., aşezat pe vârful braţului cu acelaş nume, cetate celebră în istoria Românilor; **3. (Veche)**, orăşel în judeţul Tulcea cu 3000 loc., zidit de Genovezi într'o insulă a Dunării. Port însemnat pentru pescărie; **4.** sat în judeţul Olt: 1400 loc.

Chilperic m. nume a doi regi Merovingieni (561—720).

Chimhorazo m. (cit. *Çimboraso)*, pisc al Anzilor în Equator, America de S., înalt de 6530 m.

China f. imensă ţară în Azia (coprinzând încă Mangiuria, Mongolia, Dzungaria, Tibetul, Turkestanul oriental) cu 428 mil. loc., cap. *Pekin*. Acest imperiu fu proclamat republică în 1912. Producţiuni: bambu, orez, ceaiu, mătase şi porţelan **(Chinez)**.

Chio f. V. **Hio**.

Chipru n. vechiul nume românesc al Ciprului.

Chişinău n. judeţ şi oraş, fosta cap a Basarabiei, pe malul drept al Bâcului, înconjurat de dealuri, acoperit de vii şi livezi: 150 000 loc. Facultate de teologie. V. **Basarabia**.

Chitaiu n. pârâu, lac şi sat în jud. Bolgrad.

Chitila f. sat în jud. Ilfov, staţiune de cale ferată. Fabrică de zahăr.

Chiustenġe f. numele turcesc al judeţului Constanţa.

Chloris f. *Mit.* numele grec al Florei: *Şi Chloris de roze 'şi pune la salbe, pe fruntea-i de crin* Em.

Choiseul (Ducele de) m. (cit. *Şoazöl)*, om de Stat francez, ministru lui Ludovic XV 1719—1785).

www.dacoromanica.ro

Chopin m. (cit. *Şopen*), celebru pianist şi compozitor polonez care a trăit în Franţa. Faimosul său *Marş funebru* a rămas popular (1810—1849).

Ciaxare m. nume a doi regi ai Mezilor (sec. VII şi VI a. Cr.).

Cibin n. afluent de-a dreapta Oltului.

Cic n. 1. V. Ciuc; 2. munte între Olt şi graniţa răsăriteană a Transilvaniei.

Ciceria f. partea nordică a Istriei, între Fiume şi Triest, locuită de Cici.

Cicerone (Marcu Tuliu) m. cel mai celebru dintre oratorii romani; consul, mântui patria de conspiraţiunea lui Catilina (63 a. Cr.); fu sugrumat din ordinul triumvirului Antoniu. Afară de discursuri, el a lăsat numeroase opere filozofice, inspirate de doctrina lui Platon (106—43 a. Cr.).

Ciceu n. oraş în Ardeal, stăpânit odinioară de Domnii Moldovei.

Cichindeal m. V. Ţichindeal.

Cici m. pl. numele Slavilor din Ciceria: Sârbi şi Români refugiaţi în sec. XVI de frica Turcilor.

Cid (Rodrigo de Bivar) m. 1. erou spaniol din sec. XI, supranumit *Cidul*, care se ilustră în luptele contra Maurilor; 2. numele unei tragedii faimoase de Corneille (1636).

Cihac (Iacob) m. medic şi naturalist român (1800,— 1888). ‖ (Al.), lexicograf, autorul primului *Dicţionar etimologic al limbei române* (mort 1887.)

Cilicia f. ţară veche în Azia-Mică, în faţa Ciprului, udată de Cydnu.

Cimabue m. pictor italian din sec. XII, unul dintre restauratorii picturei medievale (1240—1301).

Cimbri m. pl. popor germanic, care, împreună cu Teutonii, năvăli în Galia şi în N. Italiei în sec. II a. Cr. Mariu îi extermină în anul 101 a. Cr.

Cimbric (Chersonesul) m. numele vechiu al Iutlandei sau al peninsulei Danemarcei.

Cimerian a. Bosforul Cimerian, nume dat în vechime strâmtoarei dintre Marea-Neagră şi Marea de Azov, azi Ienikale sau Kerci.

Cimerieni m. pl. popoare mitice pe care Homer le aşează la apus, nu departe de locaşul morţilor.

Cimon m. general atenian, fiul lui Miltiade, faimos prin victoriile sale asupra Perşilor (mort 449 a. Cr.).

Cina m. 1. Roman celebru, de mai multe ori consul, partizan al lui Mariu, însângeră Roma cu proscripţiunile sale şi muri asasinat (84 a. Cr.); 2. descendent al lui Pompeiu, conspiră în contra lui August, care îl iertă (subiectul unei frumoase tragedii de Corneille),

Cincinat m. celebru roman care fu luat dela plug spre a combate pe Volsci (459 a. Cr.) şi, după victorie, se întoarse iarăşi la câmp.

Cincinati n. oraş în Statele-Unite din America pe Ohio: 400 000 loc. Centru industrial.

Cinèa m. ministrul lui Piru, regele Epirului, pe care îl trimise la Roma spre a încheia pace (sec. III a. Cr.).

Ciobanul m. supranumele lui Mircea III.

Ciocàdia f. 1. pârâu al Gilortului; 2. sat în jud. Gorjiu.

Ciocăneşti pl. azi plasă, odinioară orăşel în jud. Ilfov: 2700 loc.

Ciolan n mănăstire în judeţul Buzău, cu aer curat şi poziţiune frumoasă.

Cioplea f. sat în iud. Ilfov, pe Dâmboviţa. Seminar catolic.

Ciorlu m. orăşel turcesc, staţiune de cale ferată între Adrianopole şi Constantinopole: 1000 loc. Coprins de Bulgari în 1912, retrocedat apoi Turciei.

Cioroğârla f. 1. pârâu al Sabarului; 2. comună cu o mănăstire de maici în jud. Ilfov: 2500 loc.

Cipariu (Timoteu) m. canonic erudit şi filolog român, reprezentantul şcoalei latiniste în Transilvania (1805—1887).

Cipru m. insulă în Mediterana, aproape de Azia-Mică, 230.000 loc. cu cap. *Nicozia:* cedată Angliei de Turci la 1878. Vinuri renumite *(Cipriot).*

Circazia f. ţară la N. de Caucaz, aparţine Rusiei (Circazian).

Circe f. *Mit.* vrăjitoare vestită care prefăcu în purcei pe tovarăşii lui Ulyse.

Ciribiri m. pl porecla Istro-Românilor, în special celor dela S. de Monte-Maggiore.

Ciril şi **Metodiu** m. apostoli ai Slavilor (morţi la 869 şi 885), fraţi călugări originari din Salonic, traducătorii cărţilor liturgice în slavoneşte.

Cirimuş m. V. Ceremuş.

Cirta f. numele roman al cetăţii Constantina.

Ciru m. regele Persiei, fiul lui Cambize, detronă pe moşu-său Astiage, regele Mezilor, fundă şi mări prin cuceririle sale imensul imperiu al Perşilor (620—529).

Cislău n. comună în Buzău cu o mănăstire şi cu ruine vechi; 3200 loc. Herghelie de cai a Statului.

Cisleitania f. care e dincoace de Leitha; nume sub care era desemnată Austria în opoziţiune cu Ungaria numită *Transleitania.* V. Austria.

Cişmegiu n. lac şi grădină mare în Bucureşti, înfiinţate pe locul grădinilor unui bogat fântânar.

Cisnădia f. oraş ardelenesc, în judeţul Sibiului, cu o fabrică de postav.

www.dacoromanica.ro

Ciubăr-Vodă m. sau Ciupor, general ungur, fu Domnul Moldovei numai câteva zile (1451): despre el legenda spune că ar fi fost mâncat de guzgani.

Ciuc n. 1. (Munții), șir carpatic constituit dintr'o singură culme, la S. de Trotuș; 2. (Csik), județ în Transilvania, așezat pe stânga Oltului cu 140.000 loc.; 3. (Mercurea sau Szereda), capitala județului, pe valea Oltului: 6000 loc.

Ciudomir n. vârf de munte în județul Bacău, la hotarul către Ardeal.

Ciupria f. oraș industrial în Serbia, lângă Morava: 4694 loc.

Civita-Vecchia f. oraș în Italia, port pe Mediterana: 18 000 loc.

Clăbucet n. culme a Carpaților prin județul Prahova, separă basinul Ialomiței de al Siretului.

Cladova f. 1. oraș întărit și comercial în Serbia, pe Dunăre în fața Severinului, așezat într'o poziție frumoasă; 2. sat în jud. Mehedinți: 1500 loc.; 3. sat în Ungaria (788 loc.) și în Banat (751 loc.).

Clain m. V. Klein.

Claudiu m. nume a doi împărați romani: Claudiu I (Tiberiu), bărbatul Mesalinei și al Agripinei, otrăvit de aceasta din urmă (41—54). ‖ Claudiu II, bun general, bătu pe Goți în Mezia (268—270).

Claudiu (Apiu) m. censorul care construi calea Apiană (312 a. Cr.).

Cleant m. filozof stoic, discipolul lui Zenon (sec. III a. Cr.).

Clejani pl. târg în jud. Vlașca: 2220 loc. Bătălie între Munteni și Turci (1522).

Clémenceau (Georges) m. om politic francez născut 1841, numit Președintele Consiliului în 1917, a desfășurat (în cursul ultimei faze a războiului mondial) o activitate uimitoare, salvând Franța și conducând'o la victoria finală (1918). Unul din autorii tractatului din Versailles (1919), muri în 1929.

Clement m. numele a 14 papi: Clement VII, excomunică pe Henric VIII al Angliei din cauza divorțului său cu Caterina de Aragon (1523—1534). ‖ Clement XIV, desființă în 1773 ordinul Iezuiților (1769—1774).

Clement (din Alexandria) m. ilustru părinte al Bisericii, fu mai întâi filozof păgân (mort în 217).

Cleobul m. unul din cei 7 înțelepți ai Greciei (sec. VI a. Cr.).

Cleomene m. nume a 3 regi spartani (519—223 a. Cr.).

Cleon m. orator grec, capul democrației ateniene, învins și ucis la Amfipole (422 a. Cr.).

Cleopatra f. regina Egiptului, învinsă de Octaviu, se ucise înțepându-se cu o aspidă (67—30).

Clermont-Ferrand n. oraș în Franța cu 83 000 loc. Patria lui Pascal. Catedrală frumoasă. Papa Urban II predică aci prima cruciată (1096).

Clio f. *Mit.* Muza istoriei.

Clisura (Vlaho) f. orășel în Macedonia cu 8000 loc., în mare parte Armâni (vr'o 5000).

Clocociov n. mânăstire în jud. Olt, la S. de Slatina.

Clodiu m. tribun al poporului, făcu să se exileze Cicerone și fu ucis de sclavii rivalului său Milone (52 a. Cr.).

Cloșani pl. plaiu și comună în jud Mehedinți, punct de trecere peste munți în Transilvania: 1100 loc. Aci fu vătaf de plaiu Tudor Vladimirescu.

Cloșca (Ioan Oarga) m. iobag din comuna Cărpeniș, al doilea cap al Revoluțiunii române din Ardeal, executat în 1785 la vârsta de 37 ani.

Clotho f. *Mit.* una din cele trei Parce, care torcea firul vieții omenești.

Clovis m. nume a 3 regi franci, dintre cari Clovis I (481—511) fu adevăratul fundator al monarhiei franceze.

Cluj n. numit de Unguri **Kolozsvár** și de Nemți **Klausenburg**, județ și oraș însemnat în Transilvania, pe Sameșul mic: 60.000 loc. Mine de sare. Universitate (fundată în 1873), Bibliotecă frumoasă, Muzeu, Observatoriu astronomic. Patria lui Mateiu Corvin. Statuă măreață.

Clytemnestra f. *Mit.* soția lui Agamemnon, mama lui Oreste și a Iphigeniei. Ea își omorî bărbatul la întoarcerea sa din războiul Troiei și fu ucisă de fiul său Oreste.

Cnid n. vechiu oraș în Azia-Mică, unde se afla un templu faimos al Venerii.

Coasta-de-Argint f. nume dat regiunii pitorești a Cadrilaterului, coprinsă între capul Caliacra și satul Ecrena.

Coasta-de-Aur f. 1. șir de dealuri calcare în Franța pe linia despărțitoare a apelor între Ocean și Mediterana, cu vinuri renumite și basinuri huiliere; 2. numele unui departament francez cu 332.000 loc. și cu cap. *Dijon*; 3. partea litoralului Guyenii, între Coasta Ivoriului și Coasta Sclavilor, ocupată de Englezi: 651 000 loc.

Coasta Ivoriului f. colonie franceză în Golful Guineii.

Cobălcescu (Grigorie) m. geolog român, profesor la Universitatea din Iași (1832—1892).

Cobia f. 1. pârâu, comună și plasă în jud. Dâmbovița cu reședința în Găești: 3500 loc.; 2. mânăstire în satul Cobia, zidită la 1605 de Șerban Cantacuzino.

Coblenz n. cetate în Prusia, la confluența Rinului și a Mozelei: 57.000 loc.

www.dacoromanica.ro

Coburg n. oraș în Turingia, cap. ducatului german Saxa-Coburg-Gotha: 24.500 loc.

Cochinchina f. partea Indo-chinei, cucerită de Franța în 1858 Cea mai populată dintre coloniile franceze, după Tonkin și Algeria: 3.900.000 loc. cu cap. *Saigon*.

Cocioc n. sat în jud. Ilfov cu 3200 loc., lângă stația Periș. Domeniul Coroanei.

Cocles (Horațiu) m. erou roman, apără singur podul de peste Tibru în contra armatei lui Porsena, care pornise asupra Romei (507 a. Cr.).

Coconul (Alexandru) m. Domnul Munteniei, fiul lui Radu Mircea (1623—1627).

Cocyt m. *Mit.* unul din fluviile Infernului.

Codreni m. pl. (Tigheciului), corp de 1200 călăreți moldoveni cari locuiau un codru dincolo de Prut, despre hotarul Tătarilor din Bugeag; vitejia lor era proverbială; 2. locuitori din Codrul Banatului («cinci Codreni bat pe zece Moldoveni»).

Codrescu (Teodor) m. publicist român, editorul colecțiunii documentale *Uricariu* (1823—1894).

Codru m. ultimul rege al Atenei, se jertfi pentru mântuirea patriei sale (sec. XI a. Cr.).

Codru n. 1. plasă în jud. Iași; 2. vechiul nume al jud. Teleorman; 3. o parte a Banatului.

Cogălnic m. V. Kogălnic.

Cogălniceanu, V. Kogălniceanu.

Cohalm (Kőhalom) n. oraș industrial în comitatul Târnava-mare, numit de Sași Reps, cu 2775 locuitori (din cari 861 români).

Coimbra f. oraș în Portugalia cu 20 000 loc. Veche Universitate.

Coire f. (cit. *Coàr*), oraș în Elveția, cap. Grizonilor: 18.000 loc.

Cojocna f. numit de Unguri Kólosz, județ în Transilvania: 254.000 loc., cu cap. *Cluj*.

Colacin n. numele unui râu și al unui lac în Basarabia.

Colatin m. 1. (Muntele), una din cele 7 coline ale Romei antice; 2. (Tarquiniu), bărbatul Lucreției, primul consul roman odată cu Brutu (570 a. Cr.).

Colbert m. unul din cei mai mari oameni de Stat ai Franței, ministru lui Ludovic XIV; el reformă impozitele, creă marina franceză, favoriză științele, literele, artele, comerțul, industria și agricultura (1619—1683).

Colentina f. 1. pârâu al Dâmboviței, curge paralel cu acest râu; 2. comună în jud. Ilfov cu un spital: 1100 loc.

Coletti (Ioan) m. om de Stat grec (1788—1847).

Colhida f. veche țară a Aziei, pe coasta orientală a Mării-Negre; în spre acolo porniră Argonauții pentru a cuceri lâna de aur.

Colibași pl. comună lângă Târgoviște cu puțuri de păcură: 1000 loc.

Coligny m. amiral francez, căpetenia hughenoților sau a partidului calvinist, asasinat în noaptea sfântului Barthélemy (1517—1572).

Colizeu n. imens amfiteatru, zidit la Roma de împărații Vespasian și Titu. Ruinele sale sunt și astăzi una din minunile Romei.

Coloanele lui Hercule f. pl. numele a doi munți în strâmtoarea de Gibraltar.

Colocotroni (Teodor) m. unul din capii războiului pentru independența Greciei (1770—1843).

Colomèa f. comitat și oraș în Galiția (Polonia), pe malul stâng al Prutului: 42.000 loc. Mine de sare.

Colònia f. oraș numit de Germani Kőln, cap. Prusiei renane, cetate pe Rin: 672.500 loc. Admirabilă catedrală gotică, începută în 1248 și terminată în 1882. Fabricarea parfumului zis *odicolon (eau de Cologne)* sau *apă de Colonia*.

Colorado (Rio) m. 1. *(Râul-Roșu)*, nume a trei fluvii din America de S. (Texas, Mexic și Rep. Argentina); 2. unul din Statele-Unite ale Americei centrale: 939.700 loc.

Colțea f. 1. biserică din București cu un turn foarte înalt și colțurat (de unde numele-i), construit în 1715 de Mih. Cantacuzino: turnul, ruinat prin cutremurul din 1802, a servit ca foișor de foc până ce fu dărâmat în 1887; 2. *fig.* enorm: *minciună cât Colțea de mare* Pann; 2. spital lângă biserica cu același nume.

Colți pl. 1. comună în județul Buzău, unde se exploatează chilibar: 2000 loc.; 2. nume de piscuri în munții Prahovei.

Columb (Cristofor) m. ilustru navigator genovez, descoperi Lumea nouă sau America. După 4 călătorii succesive, întreprinse sub auspiciile suveranilor Spaniei, el fu calomniat la curtea lui Ferdinand și a Izabelei, cari îl părăsiră și-l lăsară să moară în mizerie (1436—1506).

Columbia f. 1. țară întinsă în America meridională, republică fundată în 1811 de Bolivar și împărțită la 1831 în 3 republice: *Statele-Unite ale Columbiei, Equatorul și Venezuela*; 2. (Statele-Unite ale Columbiei), odinioară (Noua-Grenada) republică în America de S., la S.-E. de marea Antilelor: 6 mil.

www.dacoromanica.ro

loc., coprinzând istmul de Panama, străbătut de lanțul Anzilor, cu cap. *Santa-Fe-de-Bogota;* 3. district federal în Statele-Unite cu cap. *Washington:* 480 000 loc.

Columbia (britanică), 1. provincie în America de N., pe Oceanul Pacific, cap. *Victoria:* 780 000 loc.; 2. (sau **Oregon**), fluviu în America de N., iese din Munții Stâncoși, străbate Columbia britanică și se varsă în Oceanul Pacific: 1800 km.

Columna lui Traian f. monument înălțat la Roma (113 d. Cr.), în memoria victoriei lui Traian asupra Dacilor: înaltă ca de 30 m. și compusă din 29 blocuri de marmoră, sculpturile ei (pe vr'o 124 de tablouri) reprezentă în ordine cronologică scene din luptele Romanilor cu Dacii.

Coman m. 1. gârliță în jud. Neamțu; 2. sat în jud. Bacău.

Comana f. 1. sat și mânăstire în jud. Vlașca: 2500 loc.; 2. nume a două sate în Transilvania: 762 și 984 loc.

Comănești pl. 1. comună pe dreapta Trotușului în jud. Bacău; 4500 loc. Puțuri de păcură; 2. comună în Bucovina: 2064 loc.

Comani pl. sat cu o mânăstire în jud. Olt: 2860 loc. V. **Cumani.**

Comarna f. nume a două sate în jud. Iași.

Comarnic (Muntele), n. 1. ramură a Carpaților, în jud. Argeș, separă basinul Oltului de al Vedei; 2. sat la N. de Ploești: 6700 loc. Brânzeturi și cariere de argilă foarte bună pentru ciment.

Comnen m. ilustră familie care a dat șase împărați Constantinopolii, printre cari Alex Comnenul, contimporan cu prima cruciată (1081—1118).

Como n. oraș în Italia, pe lacul cu acelaș nume, la N. de Milan: 49.000 loc. (Comasc).

Comod m. împărat roman, fiul lui Marcu Aureliu, tiran crud (161—192).

Comore (Insule) f. pl. arhipelag situat în Oceanul Indian: 85.000 loc., între coasta orientală a Africei și Madagascar; aparțin Franței dela 1863.

Comorin (Capul) n. promontoriu la S. peninsulei indiene, aproape de insula Ceylan.

Comte (August) m. matematic și filozof francez, fundatorul sociologiei și al filozofiei pozitiviste (1798—1857).

Conache (Costache) m. poet moldovean dela începutul sec. XIX: *Alcătuiri și Tălmăciri* (1777—1849).

Condé m. ramură colaterală a familiei Bourbon (1487—1830), din care membrul cel mai ilustru fu Ludovic II de Bourbon, supranumit *Marele Condé*, învingătorul Spaniolilor la Rocroy, Friburg, Lens și învins la rândul său de Turenne; Bossuet îi rosti oratiunea funebră (1621—1686).

Condillac m. filozof francez, capul școalei sensualiste (1715—1780).

Condorcet m. matematic și filozof francez (1743—1794).

Conduc n. numele unui râu și al unui lac în Basarabia.

Conecticut n. 1. fluviu la N.-E. de Statele-Unite, se varsă în Oceanul Atlantic; 2. unul din Statele-Unite ale Americei de N. cu 1.409.000 loc. și cu cap. *Hartford.*

Confuciu (Khun-Fu-Tse) m. ilustru filozof și moralist chinez (551—489 a. Cr.).

Congo n. 1. numele Guineii meridionale pe coasta apuseană a Africei; 2. (sau **Zairul**), fluviu mare al Africei occidentale, se varsă în Atlantic: 4000 km. Explorat de Livingstone și Stanley; 3. (independent), Stat fundat în Africa în conformitate cu tractatul din Berlin (1885) și al cărui suveran fu regele Leopold al Belgiei: vr'o 9 mil. loc.

Conrad m. numele mai multor împărați ai Germaniei: Conrad I, regele Germaniei (911—919); Conrad II (**Salicul**), împăratul Germaniei (1024—1039); Conrad III, împăratul Germaniei (1138—1152); Conrad IV, ultimul împărat al dinastiei Hohenstaufen (1250—1254); Conrad V (**Conradin**), fiul celui precedent, se încercă a recuceri Neapole, dar fu învins și muri pe eșafod (1268).

Constant m. nume a doi împărați romani: Constant I, fiul lui Constantin cel Mare (337—350), și Constant II (641—648).

Constanța (Chiustenge) f. 1. județ în Dobrogea, așezat între Dunărea și Marea Neagră: 217.000 loc.; măreț pod peste Dunăre, dela Cernavoda, în lungime de 870 m. (distrus în cursul războiului mondial); 2. cap. jud. cu acelaș nume, situată pe un promotoriu ieșit mult în mare: 27.000 loc. Primul port de mare. Anticul Tomi, unde a fost exilat poetul roman Ovidiu, a cărui statuă împodobește orașul. Distrus de Bulgari în sec. VII și rezidit de Germani în epoca cruciatelor, orașul căzu apoi sub stăpânirea Turcilor.

Constanța f. oraș în Germania, în marele ducat de Baden, pe lacul cu acelaș nume: 32.000 loc. Aci se făcu conciliul care condamnă pe Huss și puse capăt marei schisme occidentale (1414).

Constanța (Lacul de) f. numit de Germani **Bodensee**, lac străbătut de Rin, lung de 65 km., între Elveția, Germania și Austria.

www.dacoromanica.ro

Constantin m. nume a 13 împărați romani, între cari CONSTANTIN CEL MARE, strămută capitala imperiului la Bizanțiu, ce-l numi după dânsul *Constantinopole*, permise în 313 exercițiul public al cultului creștin și se creștină el însuș (306—337). ‖ CONSTANTIN VII (**Porfirogenetul**), cunoscut mai mult ca scriitor de cât ca împărat (905—959). ‖ CONSTANTIN XIII (**Paleologul**), peri la coprinderea Constantinopolii de către Turci (1448—1453).

Constantina f. oraș în Algeria, vechea **Cirta**, cap. provinciei cu același nume, ocupată de Francezi în 1837 după un asediu memorabil: 78.500 loc.

Constantinopole f. vechiul *Bizanțiu*, numit de Turci **Stambul**, și de Slavi **Țarigrad**, cap. imperiului otoman, pe Marea de Marmara, la intrarea în Bosfor: 1 106 000 loc. Întemeiată de Constantin pe la 330, ea fu ocupată de Turci, în 1453. ‖ **(Strâmtoarea de)**, numită în vechime *Bosfor*, canal de 30 km. care pune în comunicațiune Marea-Neagră cu Marea de Marmara.

Constanțiu m. nume a 3 împărați romani, dintre cari CONSTANȚIU I **(Cloru)**, sau *Palidul*, fu tatăl lui Constantin cel Mare (305—306).

Conta (Vasile) m. fiiozof român, a scris *Incercări de Metafizică materialistă*, *Teoria Undulațiunii universale* și a *Fatalismului* (1846—1884).

Conțești pl. **1.** sat în jud. Teleorman cu ruine vechi: 3000 loc.; **2.** sat în jud. Dorohoiu lângă Prut (2213 loc.), unde s'a găsit la 1812 un tezaur de obiecte antice numit de arheologi *Mormântul crăiesc*.

Conti m. ramură mai tânără a familiei princiare Condé-Bourbon, dintre care unul FRANÇOIS-LOUIS DE BOURBON-CONTI, fu ales rege al Poloniei în 1696.

Convențiune f. **Convențiunea națională**, adunarea reprezentativă a revoluțiunii franceze, care condamnă pe Ludovic XVI, proclamă republica și rezistă victorios Europei coalizate (1792—1795); **Convențiunea dela Balta-Liman**, între Rusia și Turcia, după care se numiră Domni pe 7 ani (1849); **Convențiunea dela Paris** (1858), între Turcia și celelalte Puteri, prevăzu unirea administrativă a Principatelor Române, completată de Statutul decretat în 1864 de Cuza. Convențiunea dela Paris formă legea fundamentală a Țării până la promulgarea Constituțiuni în 1866.

Cook m. (cit. *Cuk*), ilustru navigator englez, făcu de trei ori ocolul lumii, descoperi Noua-Zelanda și Noua-Caledonia și fu asasinat de indigeni în insulele Sandwich (1723—1779).

Cook n. **1. (Arhipelagul)**, insule engleze în Polinezia, descoperite de Cook: 20.000 loc.; **2. (Strâmtoarea)**, braț de mare între cele două insule principale din Noua-Zelanda.

Cooper (Fenimore), m. (cit. *Cupĕr*), celebru romancier american supranumit Walter Scott al Americei, autorul *Ultimului dintre Mohicani* (1789—1851).

Copăceni pl. comună în jud. Ilfov, plasa Sabaru: 1470 loc.

Copaciari m. pl. trib de Armâni grecizați cari trăiesc între Macedonia și Tesalia, mai ales în districtul Grebena.

Copanița f. insulă la vărsarea Jiului în Dunăre.

Copenhaga f. cap. Danemarcei, în insula Seeland, port fortificat pe Sund: 668.000 loc.

Copernic m. celebru astronom polonez, născut la Thorn (Polonia), autorul sistemului planetar, pe care l'au adoptat toți astronomii moderni, că pământul adică și planetele se învârtesc în jurul soarelui (1473—1543).

Copou n. **1.** grădină frumoasă la marginea Iașilor; **2.** plasă, sat și deal în jud. Iași: 1958 loc.

Copți m. pl. numele creștinilor din Egipt.

Corabia f. orășel în jud. Romanați: 9500 loc. Port pe Dunăre înființat în 1862. Important centru pentru comerțul cerealelor.

Corasan n. provincie a Persiei cu 2 mil. loc. cap. *Meșed*. Iatagane. ‖ a. din Corasan: *săbii corasane* AL.

Corbea m. nume de haiduc vestit.

Corbeni pl. sat și carieră în județul Argeș cu o gresie foarte bună: 2700 loc.

Corbu m. **1. (Insula)** m. V. **(Ostrov)**; **2.** stațiune de C. F. R. între Slatina și Pitești.

Corcyra f. vechiul nume al insulei Corfu.

Corday (Charlotte) f. fecioară normandă, ucise pe Marat și peri pe eșafod (1768—1793).

Cordilieri (Munții) pl. V. Anzi.

Cordoba f. oraș în America (Confederațiunea Argentina), cap. provinciei cu același nume: 107.000 loc.

Cordova f. oraș în Spania (Andaluzia), pe Guadalquivir, mult timp în stăpânirea Arabilor cari au lăsat acolo monumente frumoase: 70.000 loc. Patria lui Seneca și Lucan. Fosta capitală a Omiazilor (756—1031). Splendidă moschee prefăcută în catedrală.

Cordun n. nume dat de Moldoveni Bucovinei cedată Austriei în 1775. [Lat cordon sau granița].

www.dacoromanica.ro

Corèa f. vastă peninsulă pe coasta orientală a Aziei: 17.700 000 loc., regat sub protectoratul Japoniei, cu cap. *Seul*. ‖ strâmtoare între Corea și Japonia.

Coresi (Diaconul) m. scriitor român din sec. XVI, traducătorul primei *Psaltire* tipărite (1525—1600).

Corfu m. vechea *Corcyra*, cea mai mare dintre insulele Ionice, la intrarea canalului de Otranto, cu cap. *Corfu*: 16 000 loc.

Corina f. poetă greacă, supranumită *Muza lirică* (sec. V a. Cr.).

Corint n. oraș și port în Grecia pe istmul cu același nume (între Morea și Grecia); odinioară oraș bogat și vechiu în Grecia antică, azi cu 15.000 loc. (**Corintian**).

Coriolan m. general roman care, exilat, trecu la Volsci și porni asupra patriei sale; dar înduplecat de lacrimile mamei sale Veturia, se înapoiă la Volsci cari îl uciseră (448 a. Cr.).

Cornaro m. familie patriciană din Veneția, care a dat republicei patru dogi.

Cornea (Al.) m. Domnul Moldovei, domni numai 3 luni (1540—1541).

Corneille (Pierre) m. ilustru poet, creatorul tragediei franceze, autorul lui *Cid*, *Horace*, *Cinna*, *Polyeucte*, etc. (1606—1684).

Cornelia f. fiica lui Scipione Africanul și mama Grahilor (sec. II a. Cr.).

Corneliu-Nepos m. istoric roman, scrise *Viețile generalilor ilustri* (sec. I a. Cr.).

Cornul-de-Aur n. numele portului din Constantinopole.

Cornul-Luncei n. trecătoare formată de râul Moldova, pune în legătură Bucovina cu orașul Fălticeni.

Coromandel (Coasta) n. regiunea orientală a Indostanului, unde s'află Pondiseri.

Correggio m. (zis **Allegri**), ilustru pictor italian, capul școalei lombarde (1494—1534).

Corsica f. mare insulă în Mediterana, cedată Franței de Genovezi în 1768, formează azi un departament francez cu 296.000 loc. cap. *Ajaccio*. Mine de fier, argint, marmoră, granit; pescuit de lacherdă și de coral pe coaste. (**Corsican**).

Cortez (Fernan) m. celebru căpitan spaniol care în 1519 cuceri Mexicul 1485—1547).

Corvin m. **1.** (**Ioan de Huniade**), mare general ungur, român de origină, învinse într'un an de trei ori pe Turci (1442) și fu bătut la Varna (1444); el muri la 1456; **2.** (**Mateiaș**), fiul lui Ioan Corvin, regele Ungariei, aruncă în închisoare pe Țepeș, bătu pe Turci și coprinse mai toate statele austriace. Fu protectorul literelor și artelor, fundă o Universitate la Buda și adună o bibliotecă unică în timpul său 1443—1490).

Corvini m. pl. ilustră familie românească, originară din orașul ardelenesc Huniade, care a dat Ungariei un general viteaz și un rege mare.

Cos n. una din insulele Sporadelor în Arhipelag, aproape de extremitatea S.-E. a Aziei-Mici, azi **Stankioi**: 20.000 loc. Patria lui Hippocrate, Apelle și Polibiu.

Coșbuc (**George**) m. poet transilvănean de o puternică originalitate (1866—1918).

Coșcove f. pl. insulețe plutitoare, formate din stuf putrezit, în unele lacuri din jud. Constanța.

Cosma și Damian (**Sfinții**) pl. frați medici martirizați la Egea, în Cicilia (303). Ei deveniră patronii medicilor și ai chirurgilor. Serbați la 4 Noemvrie.

Cosminul (**Codru**) m. odinioară sat lângă Cernăuți, numit obișnuit **Dumbrava-Roșie**, unde Ștefan-cel-Mare repurtă o victorie strălucită asupra Polonilor (1497).

Cosova f. **1.** vilaiet turcesc spre S. de Bulgaria și Serbia: 750.000 loc. (ocupat de Sârbi în 1912), cu cap. *Usküb*; **2.** sau **Câmpul-Mierlei**, în Serbia, unde o armată creștină de 200.000 oameni (compusă din Sârbi, Bulgari, Albanezi și Români) fu sdrobită de Baiazit I (1389).

Cosroe m. numele a doi regi ai Persiei: Cosroe I (**cel Mare**), se luptă cu împărații din Orient Justinian și Tiberiu (531—579). ‖ Cosroe II (590—628).

Costache (**Veniamin**) m. Mitropolit al Moldovei, bărbat cult, contribui la înaintarea învățăturilor între Români (1768—1846).

Costaforu (**Gheorghe**) m. jurisconsult și om de Stat (1821—1876).

Costa-Rica f. mică republică în America centrală: 473.000 loc. Renumită pentru producțiunea de cafea, cu cap. *San-Jose*.

Costea-Vodă m. V. Mușetești.

Costești pl. **1.** comună în jud. Tutova, podgorie cu vinuri renumite: 1950 loc.; **2** statiune de cale ferată și comună în jud. Argeș: 1500 loc.

Costin m. **1.** (**Miron**), bărbat cu cunoștinte întinse în istorie și literatură, ucis (deși nevinovat) din ordinul lui Cantemir-Vodă; eminent cronicar al Moldovei, al cărui *Letopiseț* merge dela 1594 până la 1662 (1630—1691); **2.** (**Nicolaie**), fiul celui precedent, om de stat, continuă cronica părintelui său (1660—1712).

Costinești m. pl. veche familie mol-

www.dacoromanica.ro

dovenească, căruia aparțin cronicarii Miron și Nicolaie Costin.

Coșula f. plasă și mânăstire în jud. Botoșani: 4000 loc.

Coțmani pl. județ și oraș în Bucovina, între Nistru și Prut.

Cotmeana f. 1. afluent d'a stânga Vedei; 2. schit ce ține de mânăstirea Cozia, zidit de Mircea cel Bătrân.

Cotnar n. 1. od. târg însemnat în jud. Iași, unde Despot-Vodă înființase o Academie; 2. sat în jud. Iași, acoperit cu vii cari produc cele mai vestite vinuri din țară: 3200 loc.; 3. vin de Cotnar: *să cioc-nim la masă pahare de Cotnar* AL.

Cotopaxi n. teribil vulcan în America de S. (republica Equatorului) înalt de 5751 m.

Cotroceni pl. mânăstire lângă București, zidită de Șerban Cantacuzen la 1860. Grădină botanică și Azil de orfani.

Coulomb m. fizician francez, inventatorul balanței de torsiune spre a măsura cele mai mici forțe de magnetism și de electricitate (1736—1806).

Cousin (Victor) m. (cit. *Cuzen*), filozof francez, capul școalei eclectice (1793—1867).

Covasna f. 1. sat în jud. Fălciu: 1256 loc.; 2. **(Kovászna)**, localitate în țara Săcuilor, remarcabilă pentru băile sale de aburi de acid carbonic ce se degajează aci din pământ: 3873 loc. (unguri și români).

Covurluiu n. 1. pârâu al Prutului, care se varsă la V. lacului cu același nume; 2. județ în partea de S.-E. a Moldovei, între Dunăre, Siret și Prut. la N. de Brăila: 160 700 loc. cu cap. *Galați*.

Cozia f. 1. plaiu în jud. Vâlcea; 2. culme în jud. Argeș, separă Oltul de Topologul; 3. mânăstire pe malul Oltului. în plaiul cu același nume, zidită în 1388 de Mircea-cel-Bătrân, unde se și înmormântă (1418). Penitenciar transformat acum în sanatoriu pentru funcționarii Statului. [Turc. KOZ, nucă: *Cozia* se numia în vechime *Nucet*].

Crăcăoani pl. sat în jud. Neamțu cu terenuri accidentate și păduri nestrăbătute de brad: 4600 loc.

Cracău n. unicul afluent al Bistriței de a stânga sa.

Crăciuna f. ruină de cetate foarte veche, la poalele munților Vrancea, în jud Putna.

Cracovia f oraș în Polonia (Galiția), pe Vistula: 132.000 loc. Universitate odinioară celebră. Fosta reședință a regilor Poloniei.

Craiova f cap. jud. Doljiu, fosta reședință (până la 1823) a Banatului Olteniei. Curte de Apel. Patria Domnilor Bibescu și Știrbeiu: 70.000 loc. [Slav. KRALIEV. regal: lit. oraș regesc, ca fosta capitală a Banatului Olteniei].

Craiva f. ruine în Munții Apuseni, înalte de 300 m., compuse din mai multe clădiri cu săpături în pereți.

Crâm n. vechiul nume slavo-român al Crimeii.

Crasna f. 1. pârâu al Bârladului; 2. plasă în județele Fălciu și Vasluiu; 3. mânăstire în județele Prahova și Gorjiu; 4. râu în Transilvania, afluent al Sameșului.

Crassó Sörény n. numele unguresc al orașului Caraș-Severin.

Crassu m. bărbat politic roman, triumvir cu Cezar și Pompeiu, ucis în războiul încontra Parților (54 a. Cr.).

Creangă (Ioan) m. excelent scriitor popular din Moldova, autorul *Poveștilor* și al *Amintirilor din copilărie* (1837—1889).

Cremona f. oraș în Italia (Lombardia), pe Padu: 48 000 loc. Patria lui Stradivarius.

Creta f. vechiul nume al insulei Candia **(Cretan)**.

Crețianu (George) m. poet liric: *Patrie și Libertate* (1829—1887).

Crevedia f. 1 pârâu în județul Mehedinți; 2. comune în județele Ilfov (1960 loc.) și Vlașca (1800 loc.).

Crezus m. 1. ultimul rege al Lidiei, faimos prin bogățiile sale, învins și răsturnat de Ciru 548 a. Cr.); 2. *fig* om putred de bogat.

Cricov n. 1. afluent al Prahovei; 2. plasă în jud. Prahova.

Crimèa f. peninsulă rusească în Marea Neagră, fu ocupată în 1854 de Francezi și Englezi: 550.000 loc.

Crișan (Gheorghe) m. originar din Cărpeniș, unul din capii revoluțiunii ardelene din 1784, executat în vârstă de 52 de ani.

Crișiana f. țară la apusul Transilvaniei, numită de popor **țara Crișului**, după râul ce o scaldă în toată lungimea ei: 2 297.000 loc.

Crispi (Francisc) m. om de Stat italian. galofob (1819—1901).

Crist m. 1. unsul Domnului; 2. chipul lui Isus pus pe cruce: *un Crist de fildeș*; 3. ordin religios și militar fundat în 1317 de regele Portugaliei Dionisie I. V. **Hristos** și **Isus**.

Cristian m numele a 9 regi ai Danemarcei: CRISTIAN I. regele Danemarcei, Sueciei și Norvegiei 1448 — 1459; CRISTIAN II (cel Crud), muri prizonier (1513—1523); CRISTIAN IV, care interveni în războiul de 30 de ani (1585—1648); CRISTIAN

www.dacoromanica.ro

VII, sub care se introduse reforme folositoare (1766—1808); CRISTIAN IX, urcat pe tron în 1863, pierdu în 1864 Slesvigul și Holsteinul, luat de Prusieni și Austriaci (1818—1906); CRISTIAN X, se urcă pe tron în 1912.

Cristiania f. cap. Norvegiei pe Skager-Rak: 258.000 loc. Port important.

Cristianul (Muntele) m. ramură a munților Bucegi, care se prelungește până aproape de Brașov.

Cristina f, numele mai multor principese, dintre cari cea mai însemnată fu CRISTINA DE SUEDIA, fica lui Gustav Adolf, regina Suediei (1632—1654); abdică la vârsta de 28 ani și muri la Roma în 1668.

Crișu m. **1.** numit de Unguri **Körös**, râu aurifer în Transilvania, afluent al Tisei, format din trei ramuri: Alb, Negru și Repede; **2.** Țara Crișului, v. *Crișiana*.

Criton m. filozof atenian, discipolul și amicul lui Socrate.

Crivina f. **1.** comună în județele Mehedinți (2500 loc.) și Ilfov (1960 loc.); **2.** comună în jud. Prahova, stațiune de cale ferată: 960 loc. [Slav. KRIVINA, curbătură].

Croația f. provincie iugo-slavă la N.-E. de Marea Adriatică: 2.596.000 loc. **(Croat)**, cu cap. *Agram*.

Cromwell m. celebru dictator al Angliei, semnă sentința de moarte a regelui Carol I (1649) și guvernă țara, sub titlul de *Protector*, până la moartea sa (1599—1658). Fiul său RICHARD îi urmă în domnie, dar abdică după zece luni (mort în 1712).

Cronos m. *Mit.* numele grec al lui Saturn.

Cronstadt n. **1.** oraș în Rusia la gura Nevei, port militar și cetate tare: 70.000 loc.; **2.** numele săsesc al Brașovului.

Cruciate f. pl. se numără 8 cruciate (1095—1270): I-a, comandată de Godofred de Bulion (1095—1099); II-a, comandată de Ludovic VII și de Conrad III (1147—1149); III-a, de Filip August, de Richard inimă-de-leu și de Frideric Barbarossa (1189—1192); IV-a, de Balduin de Flandra (1202—1204); V-a, de regele Ierusalimului și de Andreiu, regele Ungariei (1217—1221); VI-a, de Frideric II (1228—1229); VII-a și VIII-a, de St. Ludovic 1248—1254 și 1270).

Crusca (Academia della) f. celebră academie fundată în sec. XVI la Florența pentru perfecționarea limbei italiene.

Crușova f orășel în Macedonia la N. de Bitolia: 17.000 loc. (dintre cari 7000 Armâni). Intemeiat de Români în 1740.

Csaba f. oraș unguresc în mijlocul Pustei, în apropierea Crișului Alb: 30.000 locuitori.

Csanad n. V. Ceanad.

Csik-Szereda n. V. Ciuc.

Csongrád n. (cit. *Ciongrad*), comitat unguresc între Dunăre și Temeș: 261.340 loc. cu cap. *Seghedin*.

Ctezia m. medic și istoric grec din a cărui *Istorie a Persiei* au rămas numai fragmente (sec. V a. Cr.).

Cteziphon m. azi *El-Madaïn*, oraș în Asiria, pe Tigru. Vechea capitală a regilor Parți.

Cuba f. insulă în America, cea mai mare dintre Antile. Colonie spaniolă cu 2.900.000 loc., cap. *Havana*. Tutun, zahăr.

Cubrat m. prima căpetenie independentă a vechilor Bulgari (m. 668).

Cuciuc-Cainargi n. V. Kiuciuk-Kainargi.

Cucuteni pl. sat în județul Iași, unde s'au aflat diferite antichități: 2400 loc.

Cucuzel (Ioan) m. vestit cântăreț și compozitor bisericesc, a trăit în sec. XII și a fost cântăreț la lavra de pe muntele Athos: *mama ajunsese a crede că am să ies un al doilea Cucuzel, podoaba creștinătății, care scotea lacrimi din orice inimă împietrită, aduna lumea de pe lume în pustiul codrilor și înveselia întreaga făptură cu viersul său* CR.

Cuejdiu m. **1.** pârâu al Bistriței, curge prin Piatra; **2.** sat în jud. Neamțu.

Cujas m. celebru jurisconsult francez (1522—1590).

Cule f. numele turcesc al Turnului, vechiul nume al jud. Turnu-Severin.

Cumani m. pl. popor de neam turco-tătar, care veni asupra Pecenegilor, ocupă Muntenia și Moldova în sec. XI—XIII, când fu alungat de Mongoli. Județul *Teleorman* și orașul *Caracal* poartă nume cumanice.

Cumania f. **1.** sau **Cumania Neagră**, numele Moldovei și al Țării Românești la răsărit de Olt în sec. XIII; **2.** V. Kun.

Cumanova f. orășel în Macedonia cu 3000 loc. Comerț de lânuri. Alipit Sârbiei dela 1913.

Cume f. pl. veche colonie greacă fundată pe țărmul mării la E. de Neapole, aproape de capul Misena; celebră prin sibila consultată de Enea înainte de a se cobori în Infern.

Cunaxa f. oraș în vechea Babilonia, aproape de Eufrat, celebru prin învingerea lui Ciru cel Tânăr de către frate-său Artaxerxe (401 a. Cr.).

Cupidon m. *Mit.* numele zeului Amor: *pajul Cupidon, vicleanul, mult e rău și alintat* EM.

Curaçao n. **1.** una din insulele Antile, aproape de Venezuela (aparține Olandezilor): 85 000 loc.; **2.** licher din cojl de

www.dacoromanica.ro

portocală amară (originară din Curaçao) din rachiu şi zahăr.

Curcubeta f. pisc al munţilor Biharului, înalt de 1843 metri.

Curiaţi m. pl. familie din Alba, ilustrată de 3 fii cari se luptară cu Horaţii.

Curie (Pierre) m. fizician şi chimist francez, descoperi *radiul* (1859—1906).

Curiu Dentat m. consul roman, învingătorul lui Piru şi al Samniţilor, celebru pentru dezinteresarea lui (sec. III a. Cr.).

Curlanda (Kurseme) f. provincie letonă, pe Marea Baltică: 305.000 loc. cu cap. *Mittau*.

Curpen n. sat în jud. Gorjiu, însemnat pentru facerea pietrelor de moară.

Cursul-apei m. râu în jud. Râmnicu-Sărat, lângă care se făcu lupta între Radu cel Frumos şi Ştefan cel Mare (1471).

Curtea-de-Argeş f. V. Argeş.

Curtea-Veche f. numele fostului palat în Bucureşti al lui Const. Brâncoveanu.

Curtici n. staţiune de cale ferată, lângă Arad, pe unde se poate trece în Iugo-Slavia şi în Ungaria.

Curtius (Ernst) m. filolog şi istoric german: *Istoria Greciei* (1814—1896).

Cuţovlahi m. pl. nume batjocoritor («Români şchiopi»), ce Grecii dau Românilor din Macedonia.

Cuvier (George) m. ilustru naturalist francez, creatorul anatomiei comparative şi al paleontologiei (1769—1832).

Cuza (Alexandru Ioan I) m. născut la Galaţi în 1820, fost colonel, ales Domn al Principatelor-Unite în 1859, domni până la 1866. Sub dânsul se desfiinţă claca prin împroprietărirea ţăranilor, înscrisă în Statutul din 1864, se introduse învăţământul obligatoriu şi gratuit, se unifică legile prin promulgarea codicelui Napoleon 1865), se desrobiră mânăstirile închinate şi se înfiinţară Universităţile din Bucureşti şi din Iasi. Principele Cuza muri la Heidelberg în 1873 şi fu înmormântat la Ruginoasa în mijlocul jalei generale.

Cuza-Vodă m. sat în jud. Roman cu 3200 loc.

Cuzgun n. orăşel în jud. Constanţa spre V. de Adam-Klisi: 1600 loc.

Cybela f. *Mit.* zeiţa pământului, fiica cerului, soţia lui Saturn şi mama lui Joie.

Cyclade f. pl. grup de insule în arhipelagul Greciei: Naxos, Paros, Delos.

Cyclopi m. pl. *Mit.* nume dat unor uriaşi monstruoşi, fauri de ai lui Vulcan, cari n'aveau decât un ochiu în mijlocul frunţii.

Cydnu m. pârâu în Cilicia (Azia-Mică), în care era să moară Alexandru cel Mare, şi unde Frideric Barbarossa se înnecă în 1190.

Cynocephale pl. dealuri în vechea Tesalia, aproape de Pharsal, unde consulul roman Flaminiu bătu pe Macedoneni (197 a. Cr.).

Cyrena f. oraş grec aşezat în Africa la V. de Egipt.

Cythera f. azi Cerigo, insulă în Arhipelag, la S. Greciei, celebră în vechime prin cultul Venerii.

Cyzic n. oraş celebru pe coasta sudică a Propontidei, în Azia-Mică.

Czenk n. numele maghiar al Târnpei.

Czernowitz n. numele austriac al oraşului Cernăuţi.

D

Dăbăca f. numit de Unguri Szolnok-Doboka, judeţ în Ardeal: 247.760 loc., cu cap. *Dej*.

Dabija (Eustatie) m. boier moldovean, cumpără tronul cu 200.000 lei, luă parte la războiul între Turci şi Austriaci; fu destituit (1631—1666).

Daci m. pl. popor de origină tracă, aşezat mai ales în Oltenia, Transilvania şi Banat. Dacii erau bărboşi şi necuraţi, dar viteji şi războinici. După lupte înverşunate, ei adoptară limba şi cultura romană şi, astfel altoiţi, deteră naştere unui neam nou, poporului român.

Dacia f. ţara Dacilor, ce se întindea peste România, Banat, Transilvania şi Bucovina. Prefăcută în provincie romană (107—274), ea fu părăsită de legiunile romane după o stăpânire de 167 ani. Cutreierată şi bântuită de popoare barbare în tot cursul evului-mediu, vechea Dacia văzu întemeiându-se către sfârşitul sec. XIII principatul Munteniei (cu Oltenia), în sec. XIV principatul Moldovei (cu Basarabia), pe când Ungurii luaseră dinainte în stăpânire Transilvania şi Banatul.

Daghestan n. provincie în Rusia caucaziană: 500.000 loc., cu cap. *Derbent*.

Dagobert m. nume a trei regi franci (628—715).

Daguerre m. (cit. *Dagher*), pictor decorator francez, inventă diorama şi dagherotipia (1789—1851).

Dahomey n. regat în Guinea: 1 mil. loc., cu cap. *Abomey*. Cucerit de Francezi în 1893—1894.

Dakota f. teritoriu în Statele-Unite, cu mine de aur, argint şi cupru: 620.000 loc.

Dălhăuţi pl. sat cu un schit în jud. Râmnicu-Sărat.

www.dacoromanica.ro

Dalila f. femeie perfidă care trădă Filistenilor pe iubitul ei Samson.

Dalmația provincie iugo-slavă pe Marea Adriatică; 694.000 loc. cu cap. *Zara* (Dalmat).

Dalton m. fizician și chimist englez, inventatorul teoriei atomilor și a echivalenților; el a studiat asupra lui însuș incapacitatea de a distinge colorile, numită *daltonism* (1766—1844).

Damasc n. oraș în Turcia asiatică (Siria): 260.000 loc. Veche reședință a califilor Omiazi, celebră odinioară prin fabricarea săbiilor de oțel.

Damaschin m. (St. Ion), părinte al Bisericii ortodoxe, născut la Damasc, a scris opere teologice și filozofice (676—760).

Damaschin m. episcop de Buzău (1703 și de Râmnic (1710—1726), învățat elenist, a lucrat la traducerea și tipărirea cărților bisericești în limba română.

Dâmbovicioara f. 1. afluent d'a stânga Dâmboviței; 2. peșteră cu stalactite în peretele Dâmbovicioarei.

Dâmbovița f. 1. afluent de a stânga Argeșului, udă județele Muscel și Dâmbovița, trecând prin București: 250 km.; 2. județ pe râul cu același nume, așezat sub poalele munților, cam în mijlocul Munteniei: 258.570 loc. cap. *Târgoviște*; 3. plaiu în județele Dâmbovița și Muscel, plasă în județele Dâmbovița și Ilfov. [Slav. DĂBŬ, arbore, stejar: lit. stejăriș și apă înconjurată de păduri].

Dâmbu n. afluent al Teleajănului în jud. Prahova.

Damian (St.) m. V. **Cosma**.

Damietta f. oraș egiptean, pe Nil: 35.000 loc. cuprinsă de cruciați la 1218 și la 1249.

Damocle m. 1. Grec la Curtea lui Dionisie Tiranul, care, spre a-i arăta deșertăciunea măririlor lumești, puse la un ospăț să s'atârne d'asupra capului lui Damocle o sabie reținută de un fir de păr; 2. *fig.* sabia lui Damocle, pericol iminent în mijlocul unei prosperități aparente.

Damon m. filozof grec, celebru prin amiciția și devotamentul său pentru Pythias, condamnat la moarte de Dionisie Tiranul, el ceru un termen de trei zile și lăsă chezaș pe Pythias, care jurui să moară în locu-i de nu se va întoarce la timpul hotărît; Damon se întoarse și Tiranul, plin de admirațiune, îi dărui viața.

Dan m. al cincelea fiu al lui Iacob.

Dan I Basarab m. fiul lui Radu Vodă și fratele lui Mircea. El ocupă scaunul Munteniei cu ajutorul Turcilor și domni numai un an, ucis de Țarul bulgăresc Șișman (1348—1386). || DAN II, fiul celui precedent, Domnul Munteniei în două rânduri, peri ucis de Mircea cel Mare 1420—1425 și 1427—1430). || DAN III, fiul lui Dan II, Domnul Munteniei în două rânduri (1439—1442 și 1446—1452).

Danae f. *Mit.* mama lui Perseu.

Danai m. pl. numele poetic al Grecilor antici.

Danaide f. pl. *Mit.* 1. cele 50 fete ale lui Danaus, cari, sugrumându-și bărbații în ziua nunții, fură osândite să umple în Infern un butoiu fără fund; 2. *fig.* butoiul Danaidelor, lucru nesfârșit, întreprindere imposibilă.

Danciu m. cumnatul lui Ioan Corvin de Huniad, ocupă scurt timp tronul Munteniei, alungând și ucigând pe Vlad Dracul: el însuș peri ucis de Vlad Țepeș (1455).

Dandolo m. ilustră familie venețiană care a dat 4 dogi republicei.

Danemarca f. regat la N. Europei: 3.450.000 loc. cu cap. *Copenhaga* (Danez).

Dănești m. pl. urmașii lui Dan Basarab, din cari se trase și Ioan Corvin de Huniad. Ei avură lupte crâncene cu Drăculeștii, cu fiii și nepoții lui Vlad Dracul.

Daniel m. unul din cei patru mari profeți; captiv în Babilon, el tâlmăci visele lui Nabucodonosor și, la ospățul lui Baltazar, cele trei semne tainice; scăpat printr'o minune din groapa leilor, el obținu dela Ciru întoarcerea Evreilor în Palestina și restabilirea Templului (sec. VI a. Cr.).

Dante Alighieri m. ilustru poet italian, născut la Florența, a scris poema epică *Divina Comedia*, de o energie sombră și grandioasă (1265—1321).

Danton (Jacques) m. celebru om de Stat francez, membru al Convenției naționale, mort pe eșafod (1759—1794).

Dantzig n. oraș (azi liber) în Prusia, comerț de grâne: 190.000 loc. Patria lui Schopenhauer.

Danubian a. Terasă Danubiană, fâșie de pământuri bălțoase d'alungul țărmului stâng al Dunării.

Danubiu n. numele vechiu daco-roman al Dunării.

Daphne f. *Mit.* fecioară iubită de Apollon și prefăcută în dafin.

Daponte (Const.) m. secretarul Domnului Const. Mavrocordat, a publicat *Efemeridele Dace sau Cronica războiului de 4 ani între Turci, Nemți și Ruși* (1736—1739) și *Catalogul oamenilor însemnați* (greci) din sec. XVIII (1713—1784).

Darabani pl. târg în jud. Dorohoiu cu 3000 loc.

Dardanele f. pl. strâmtoare ce împreună Marea de Marmara cu Arhipelagul,

www.dacoromanica.ro

Dariu m. nume a 3 regi ai Persiei: Dariu I, fiul lui Histaspe, făcu la 513 o expediţiune în Sciţia, trecând prin ţările române (521—485 a. Cr.); Dariu III Codoman, învins de Alexandru cel Mare şi asasinat de unul din generalii săi (336—330 a. Cr.).

Darmstadt n. oraş în Germania: 82.000 loc., cap marelui ducat Hessa-Darmstadt.

Darwin (Carol Robert) m. naturalist englez din sec. XIX, autorul celebrei opere despre *Origina speciilor prin mijlocul selecţiunii naturale*, prin care a întemeiat doctrina-i transformistă, numită *darwinism*: animalele şi vegetalele derivă unele din altele şi se reduc toate la una şi aceeaş origină, prin selecţiune şi transformări succesive (1809—1882).

Dârstele f. pl. colonie ţinând de Braşov cu stabilimente industriale.

Dascălu (Alex.) m. bărbat erudit şi traducător de cărţi religioase, trăia pe la sfârşitul sec. XVII în Râmnicu-Vâlcii.

Dâsnăuţ m. **1.** afluent al Dunării, udă puţin jud. Mehedinţi, apoi trece în Dolj iu; **2.** şes în jud. Mehedinţi.

Date f. pl. Câteva date remarcabile în istoria universală: Puterea lui Pericle (445 a. Cr.), Moartea lui Alexandru cel Mare (323 a. Cr.), Bătălia dela Acţiu (31 a. Cr.), Naşterea lui Crist (anul 14 din domnia lui August), Inceputul evului-mediu (395), Carol Magnu împărat al Occidentului (800), Cruciatele (1096—1291), Descoperirea tiparului (1436), Coprinderea Constantinopolii (1453), Descoperirea Americei (1492), Reforma lui Luther (1517), Fanarioţii (1816), Răpirea Bucovinei (1777), Zavera (1821), Unirea Principatelor (1859), Congresul din Berlin (1878), Proclamarea Regatului României (1881), Tractatul din Versailles (1919).

David m. rege evreu, urmaşul lui Saul, născut la Betlehem, autorul presupus al *Psalmilor* (sec. XI a. Cr.).

Davila 1. (Carol) m. doctor în medicină, originar dintr'o familie franceză, veni în ţară la 1853 unde creă Şcoala de medicină, de farmacie şi cea veterinară 1857), precum şi Azilul Elena Doamna, înfiinţat după stăruinţele sale (1828—1884); **2.** (Alex.) fiul celui precedent, cunoscut mai ales ca autor al lui «Vlaicu-Vodă» (1902) puternică dramă naţională (1862—1929).

Davis m. navigator englez, descoperi la 1585 strâmtoarea ce-i poartă numele, la N.-E. Americei septentrionale (1550—1605).

Davy m. chimist englez, inventă *lampa de siguranţă* pentru mineri (1778—1829).

Deak (Franz) m. om de Stat ungur, principalul autor al constituţiunii dualiste ungare din 1867 (1803—1876).

Dealu n. plasă şi mânăstire în jud. Dâmboviţa, zidită la 1504 de Radu cel Mare. Aci s'au îngropat ctitorul ei (1508) şi Mihaiu-Viteazul (1601). Liceu militar.

Dealu-Mare n. podgorie în judeţul Prahova, acoperită de dealuri şi vii.

Debora f. profeteasă şi judecătoare a lui Izrael (sec. XIV a. Cr.).

Debreţin (Debrecsen) n. oraş în Ungaria, face mare comerţ cu vite: 100.000 locuitori.

Deccan n. platou central în Industanul englez.

Decebal m. cel mai mare rege dac, învinse pe Romani sub Domiţian (83 a. Cr.) şi fu învins în două rânduri de Traian (102—107).

Deceneu m. preot mare sau profet dac, contemporan cu Burebista, care moraliză poporul geto-dac (50 a. Cr.).

Dedal m. *Mit.* arhitect grec care construi labirintul din Creta şi din care putu să scape numai cu ajutorul unor aripi ce-şi fabricase.

Dedeagaci m. orăsel în vilaietul Adrianopolii, aproape de gura Mariţei: 2000 loc. Punct final al căilor ferate austro-sârbeşti, bulgăreşti şi turceşti. Cedat Bulgariei în 1913.

Delavrancea m. V. Ştefănescu (Barbu).

Defenestraţiune (din Praga) f. act de violenţă, semnalul răsboiului de Treizeci de ani; Protestanţii aruncară afară prin ferestre, la 1618, pe guvernatorii impuşi de împăratul Germaniei.

Dej n. oraş ardelean, numit de Unguri Dées, aşezat la împreunarea Someşelor: 11.400 loc. In apropiere s'află Ocna Dejului, cu mine avute de sare.

Dejanira f. *Mit.* femeia lui Hercule, a cărui moarte ea o cauză din gelozie, dându-i să îmbrace tunica înveninată a lui Nessus.

Delawar n. **1.** fluviu în America de N, al cărui curs e de vr'o 500 kilometri: **2.** unul din Statele Uniunii americane: 225.000 locuitori, cu cap. *Dover*.

Deleanu (Budai) m. poet ardelean, autorul unei poeme eroi-comice în 12 cânturi *Ţiganiada* (1770—1830).

Deleni pl. localitate în jud. Botoşani, renumită pentru carierele sale de piatră de moară.

Delhi n. oraş în India engleză, vechea reşedinţă a marelui Mogol: 308.500 loc.

Deli-Orman n. ţinut muntos şi păduros în Bulgaria spre Dobrogea.

Delos m. cea mai mică dintre Cy-

www.dacoromanica.ro

clade, unde era marele sanctuar al lui Apollon.

Delphi pl. oraș în Grecia antică, celebru prin oracolul și templul lui Apollon.

Demetra f. *Mit.* numele grec al zeiței Ceres.

Demetrescu (Traian), m. 1. poet și nuvelist, prozator de merit (1866—1896); 2. (Anghel), pedagog și publicist (1847—1902).

Demetriu m. (Poliorcete *sau Coprinzătorul de cetăți*), unul din generalii lui Alexandru cel Mare; rege al Macedoniei (295), fu detronat și muri în închisoare (283). ‖ (Soter *sau Mântuitorul*), rege al Siriei, purtă războiu cu Macabeii (162—150 a. Cr.). ‖ (din Phalera), orator grec, guvernă Atena timp de 10 ani și, alungat, muri în Egipt (283 a. Cr.).

Demetriu (Dimitrie) m. 1. numele a 5 suverani ruși, dintre cari al patrulea (1363—1389) își alese Moscova de capitală și zidi Kremlinul; 2. numele a patru aventurieri (cei patru falși Dimitrii), cari căutară să treacă drept Dimitrie V.

Demircapi n. („Poarta de Fier"), numele turcesc al Porților de fier, numite și *Gherdapuri*.

Demir-Hissar n. sau Cetatea-de-Fier, oraș turcesc în vilaietul Salonicului, pe un afluent al Strumei; 8000 loc. Izvoare termale. Cedat Greciei în 1913.

Democrit m. filozof grec, născut la Abdera, care râdea necontenit de nebuniile omenești (470—369 a. Cr.).

Demostene m. cel mai ilustru dintre oratorii greci, apără independența patriei sale în contra Macedonenilor și se otrăvi spre a nu cădea în mâinile dușmanilor: *Filipice, Olintiene, Discursul Coroanei* (385—322 a. Cr.).

Demotica f. oraș turcesc în vilaietul Adrianopolii, pe Marița; 8000 locuitori. Țesături de lână, bumbac și mătase.

Densușianu (Aron) m. poet și critic literar, originar din satul ardelenesc Densuș: *Negriada* (1838—1900).

Deparațianu (Al.) m. poet român: *Doruri și Amoruri* (1835—1865).

Depastà (Petre) m. medicul lui Const. Mavrocordat, a scris grecește vieața Domnului român (mort la București în 1770).

Derby n. 1. comitat (630 000 loc.) și oraș (188 000 loc.) în Anglia; 2. mari curse anuale la Epsom (Anglia).

Descartes (cit. *Decart*) **(Carteziu)** m. ilustru matematic și filozof francez, al cărui *Discurs asupra metodei* ruină scolastica și puse baza psicologiei moderne. Punctul de plecare al *cartezianismului*, sau al filozofiei lui Descartes, e *dubiul metodic*, care constă în a se îndoi provizoriu de tot spre a se reconstrui apoi întregul edificiu pe temelii noue și bazându-se numai pe evidență (1596—1650).

Despoto-Dag n. șir de munți la E. Rumeliei, în direcțiune oblică.

Despot-Vodă m, supranumele lui Iacob Bazilic sau Eraclidul, Domnul Moldovei; venetic grec la curtea lui Lăpușneanu, domni scurt timp în locu-i și fu ucis de Ștefan Tomșa (1561—1563).

Dessau n. oraș în Germania: 58.000 loc. cap. ducatului Anhalt. Patria filozofului Mendelsohn.

Detunata f. vestită stâncă de bazalt, aproape de Abrud, ridicându-se la o înălțime prăpăstioasă.

Deucalion m. *Mit.* rege al Tesaliei sub a cărui domnie s'a întâmplat în Grecia diluviul, din care scăpă numai el și soția sa Pirrha; amândoi reîmpopulară apoi lumea, aruncând îndărătul lor pietre ce se făceau ființe omenești.

Deuteronom n. a doua lege: numele cărții a V din Pentateuc.

Deva f. orășel ardelean în stânga Mureșului: 7000 loc., cap. județului Hunedoara.

Diana f. *Mit.* sora lui Apollon, zeița vânătoarei și a lunei.

Diaz (Bartolomeu) m. navigator portughez, descoperi în 1486 Capul de Buna Speranța.

Dicio-Sân-Martin (Diczo-Szent-Márton) n. capitala județului Târnavci-mici: 3000 loc.

Dickens m. celebru romancier englez: *David Copperfield* (1812—1870).

Diderot m. scriitor francez și inventatorul dramei burgeze, principalul redactor al *Enciclopediei* (1713—1784).

Didona f. regina Tirului, fundă Cartaginea cu o colonie de Fenicieni (800 a. Cr.).

Diefenbach m. linguist și etnograf german (1806—1883).

Diez m. linguist german, fundatorul filologiei romanice (1794—1876).

Dijon n. oraș în Franța: 78.500 loc., patria lui Bossuet; Academie, Curte de apel.

Dimitrie m. 1. **Dumitru**: *marele mucenic Dimitrie, izvoritorul de mir* (Cr.); 2. V Demetriu.

Dioclețian m. împărat roman, persecutor al creștinilor (274—305).

Diodor (din Sicilia) m. istoric grec din secolul lui August, autorul unei istorii universale intitulată *Biblioteca istorică*.

Diogene m. 1. filozof grec din secta cinicilor (413—325 a. Cr.); 2. (Laerțiu), istoric grec, scrise *Viețile și opiniunile celor mai iluștri filozofi* (sec. III d. Cr.).

www.dacoromanica.ro

Diomede m. *Mit.* **1.** rege al Traciei, hrănea caii săi cu carne de om și apoi fu sfâșiat de ei; **2.** erou grec, căpetenia Argienilor la împresurarea Troiei.

Dion m. **1.** tiran al Siracuzei, detronă pe Dionisiu cel Tânăr (409—354 a. Cr.); **2. (Cassiu),** istoric grec, autorul unei *Istorii Romane* (155—240).

Dionisie Ecleziarhul m. cronicar muntean a cărui cronică îmbrățișează anii 1764—1815.

Dionisiu m. numele a doi tirani ai Siracuzei: **1.** Dionisiu cel Bătrân, cunoscut pentru cruzimile sale (405—368 a. Cr.); **2.** Dionisiu cel Tânăr, fiul celui precedent și succesorul său, fu detronat și muri ca învățător de școală la Corint (343 a. Cr.).

Dionisiu m. **1. (din Halicarnas),** istoric grec, autorul unei opere intitulată *Antichități Romane* (70—7 a. Cr.); **2. (Areopagitul),** episcop al Atenei, muri ca martir către 95, serbat la 3 Octomvrie.

Dionysos m. *Mit.* alt nume dat lui Bachus (Dionysiac).

Dioscoride m. medic și botanist grec din primul secol al erei noastre.

Dioscuri m. pl. *Mit.* nume dat celor doi frați gemeni, Castor și Polux, fii lui Jupiter.

Discordie f. *Mit.* **1.** zeiță rău făcătoare, aruncă la nunta lui Peleu mărul de aur, pe care Paris îl adjudecă Venerii, ceeace iritâ grozav pe Junona; **2.** *fig.* mărul Discordiei, pricină de ceartă.

Disraeli (Lord Beaconsfield) m. scriitor și bărbat de Stat englez (1805—1884).

Diu n. vechiul nume românesc al Vidinului: *cetatea Diului.*

Długosz m. arhiepiscop din Lemberg, a scris *Istoria Poloniei* (1415—1480).

Dobâca (Doboka) f. orășel în Ardeal: 1054 loc. pe stânga Sameșului mic, în județul Huniedoara. V. Dâbâca.

Dobrici m. **1.** oraș din Cadrilater cu 16.000 loc. (plasa având 77 350 loc.); **2.** V. Bazargic.

Dobrogea f. mare șes băltos între Dunărea inferioară și Marea-Neagră. Cunoscută în vechime sub numele de *Scîția mică,* ea fu astfel numită după voievodul sârb Dobrotici sau Dobrodici (1357), după care fu coprinsă de Mircea Vodă la 1388. Cedată României prin tractatul dela Berlin (1878 și mărită cu Cadrilaterul dela (1913), ea e azi împărțită în patru districte, cu o populațiune de 650.000 loc., dintre cari o mare parte sunt Români. Dobrogea conține în populațiunea-i peste 20 de naționalități, oferind un adevărat caleidoscop linguistic: Turci și Tătari, Bulgari, Ruși, Greci, Lipoveni, Nemți, Ovrei, Găgăuți, Armeni, Italieni, Țigani și alte elemente etntce. În războiul pentru eliberare din 1916—1918, Dobrogea fu invadată de Germani, Bulgari și Turci. (Dobrogean).

Dobrogeanu (Constantin) m. V. Gherea.

Dobrovăț n. sat și mânăstire în jud. Vasluiu, întemeiată de Ștefan cel Mare: 3500 loc. Penitenciar și atelier de lemnărie

Docolina f. **1.** afluent al Bârladului, lângă care se făcu la 1577 bătălia între Petru și Ioan Potcoavă; **2.** târg în județul Fălciu.

Dodona f. vechiu oraș în Grecia (Epir), celebru prin oracolul lui Joie.

Doftana f. munte și afluent al râului Prahova, pe care s'află salinele dela Telega.

Dolhasca f. sat în jud. Baia, stațiune de cale ferată; 6850 loc.

Doljiu n. numit și Jiul de jos, județ așezat în partea de S.-V. a Olteniei, în basinul de jos al Jiului (de unde și numele): 438.000 loc. cu cap. *Craiova.* [Adică *Dol-jiu,* sau Jiul din vale (în opoziție cu *Gorjiu);* slav. dol(ina), vale].

Dominic (St.) m. fundatorul ordinului dominicanilor sau al fraților predicatori (1170—1221).

Dominicană (Republica) f. V. San-Domingo.

Dominiunea f. V. Canada.

Domițian m. împărat roman, fiul lui Vespasian, faimos prin cruzimile sale (51—96).

Domnești pl. nume de sate în județele Muscel, Putna și Ilfov.

Don n. **1.** fluviu în Rusia, vechiul *Tanais,* se varsă în Marea de Azov: 2100 km.; **2.** teritoriul Cazacilor dela Don, provincie rusească cu 1.500 000 loc.

Donachioi n. numele turcesc al satului Carol I.

Donici (Alexandru) m. fabulist român, s'a născut și a trăit în Basarabia (1812—1866).

Donizetti m. compozitor italian, autorul *Luciei de Lamermoor* (1797—1848).

Don Juan m. **1.** numele unui personaj principal într'o comedie de Molière; **2.** *fig.* tipul desfrânatului, al seducătorului neleguit.

Don Quijote m. **1.** cavalerul tristei figuri, eroul faimosului roman satiric de Cervantes, în cari se ridiculizează cavalerismul rătăcitor; **2.** *fig.* îndreptător de rele, apărător ridicul, vânturâ-lume după aventuri nebunești.

Dora d'Istria (Principesa Elena Ghica) f. fiica principelui Mihail Ghica, scriitoare în limba franceză de mare talent (1829—1879).

Doria m. celebră familie genoveză din

www.dacoromanica.ro

care se trage Andreiu Doria, viteaz amiral în serviciul lui Carol Quintu și al lui Francisc I (1468—1560).

Dorida f. mică țară în vechea Grecia, la S. de Tesalia (Doric).

Dorieni m. pl. unul din primele triburi elenice așezat în Peloponez.

Dorna f. 1. (Munții), porțiune a Carpaților Moldovei în jud. Suceava; 2. sat în jud. Suceava: 2200 loc. Ape minerale; 3. (Pasul), trecătoare deschisă de râul Bistrița, pune în comunicațiune Iașii cu orașul Bistrița din Ardeal; 4. (Vatra), localitate în Bucovina cu ape feruginoase. V. Șarul.

Dorohoi n. 1. județul cel mai septentrional din Moldova; 180.900 loc.; 2. cap. județului pe Jijia: 14.000 loc.; 3. lac bogat în pește, lângă orașul cu același nume.

Dorpat n. oraș în Livonia rusească: 45 000 loc. Observatoriu, Grădină botanică, Universitate

Dortuna f. gârlă în jud. Tulcea, se varsă în Dunăre lângă Iglița.

Dosofteiu m. Mitropolit al Moldovei în două rânduri; erudit și activ, părintele poeziei noastre bisericești, Dosofteiu a tradus *Psaltirea în versuri* (1673) și *Viețile sfinților* (1683); mort în Rusia (1630—1711).

Douvres n. (cit. *Duv'r*), oraș englez pe pasul de Calais, portul Angliei cel mai apropiat de Franța: 44.000 loc.

Dracon m. legislator atenian, autor de legi severe (624 a. Cr.).

Dracula m. supranumele lui Vlad Dracul.

Drăculești m. pl. V. Basarabești și Dănești.

Drăgășani pl. 1. orășel cu 6000 loc. în jud. Vâlcea, așezat la poalele unor dealuri acoperite cu vii, cari produc vinuri bune și renumite; jucă un rol în Revoluțiunea dela 1821; 2. vin de Drăgășani: *ei beau Drăgășani.*

Drăghiciu (Postelnicul Manolache) m. autorul unei *Istorii a Moldovei pe timp de cinci sute de ani până în zilele noastre* (1857).

Dragoș m. voievod român din Maramureș, se strămută la 1353 în câmpiile Moldovei, unde întemeiă în partea de sus a țării un mic principat sub dependența Ungariei; el muri după o domnie de doi ani, lăsând tronul fiului său Sasu. V. Bogdan.

Dragoslave f. pl. comună în jud. Muscel: 1500 loc. Trecătoare despre Transilvania.

Drake m (cit. *Dreik*), amiral englez, făcu a doua călătorie în jurul lumii și se distinse în războaiele cu Spaniolii (1540—1595).

Drama f. orășel în Macedonia cu fabrici de bumbac si de tutun.

Dranov n. ostrov și lac în jud. Tulcea.

Drâstor n. numele vechiu românesc al Silistrei (așezată pe ruinele cetății romane Durostorum): *Mircea cel Mare purtă și titlul de Stăpân al orașului Drâstor.*

Drava f. râu în Austro-Ungaria, iese din Tirol și se varsă în Dunăre.

Dresda f. oraș în Germania: 580.000 loc. cap. Saxoniei, pe Elba.

Drina f. râu în Serbia, se varsă în Dunăre și o desparte de Bosnia.

Drincea f. 1. afluent al Dunării, curge prin jud. Mehedinți, izvorind din plaiul Cloșani; 2. comună în jud. Mehedinți: 1.300 loc.

Dromichete m. rege dac care învinse pe Lisimac (la 323 a. Cr.).

Drubeta f. numele antic al Turnu-Severinului.

Druzi m. pl. popor mahomedan în Siria.

Druzu m. ilustră familie romană, dintre cari Claudiu Nero, fratele împăratului Tiberiu, se distinse în Germania (38—9 a. Cr.) și Cezar, fiul lui Tiberiu, muri otrăvit de Sejan (23).

Dryden m. celebru poet și critic englez: *Incercare asupra poeziei dramatice* (1631—1701).

Dublin n. oraș în Anglia: 475.000 loc. cap. Irlandei.

Dubnița f. oraș în Bulgaria cu mine de fier: 7500 loc

Duca m. familie bizantină care a dat 3 împărați Constantinopolii (dela 1059—1255).

Duca m. nume a doi Domni ai Moldovei: 1. (Gheorghe), de neam grec din Rumelia, fu mai întâi slugă la un abagiu din Iași, apoi boierit de Vasile Lupu, deveni ginerele lui Dabija-Vodă, după a cărui mazilire urmă pe tronul Moldovei, domnind acolo în 3 rânduri (1666, 1669—1672, 1678—1684) și odată în Muntenia (1674—1678); 2. (Constantin), fiul celui precedent și ginerele lui Brâncoveanu, Domnul Moldovei în două rânduri (1693—1696 și 1700—1704).

Ducange m. mare erudit francez, autorul unui *Glosar al latinității medievale* (1610—1680).

Dudești pl. sat în jud. Ilfov pe Dâmbovița. Bătălie între Matei Basarab și Radu cel Frumos (1634): 1000 loc. Fabrică de praf de pușcă.

Dulcigno n. oraș în Albania, învecinat cu Muntenegru: 5000 loc.

Dumas (Jean Baptiste) m. (cit *Düma*), chimist francez din sec. 19-lea (1800—1884).

www.dacoromanica.ro

Dumas m. 1. (Alexandru), romancier francez de o remarcabilă fecunditate: *Contele de Monte-Cristo* (1803—1870); 2. (Alexandru), fiul celui precedent, autor dramatic cu tendenţe adesea moralizatoare (1824—1895).

Dumbrava-Roşie f. câmpie arată cu cei 10.000 de Poloni, prinşi şi înjugaţi la plug de Ştefan cel Mare după bătălia dela Codru-Cosminului (1492 ; acolo crescu o pădure astfel numită în amintirea sângelui polon, cu care fusese udată.

Dumitru (Sf.) m. 1. marele martir al cărui hram cade la 26 Octomvrie: *Sf. Dumitru e începerea iernii;* 2. începutul iernii (epoca mutatului), în opoziţiune cu *Sf. Gheorghe.*

Dunăre f. numită de Greci Ister şi de Romani Danubius, cel mai însemnat fluviu al Europei centrale, izvoreşte din munţii Schwarzwald (Ducatul de Baden), trece prin Viena, Buda-Pesta şi Belgrad; apoi, străbătând Porţile de fier, desparte Muntenia de Serbia şi de Bulgaria, udă porturile Severin, Giurgiu, Brăila şi Galaţi şi se varsă în Marea Neagră prin trei guri, după ce a primit peste 120 râuri în cursu-i de 2860 km. De la 1919, Dunărea a devenit un fluviu internaţional. [Derivat dintr'un primitiv *Dună* (ung. DUNA, slav. DUNAVŬ) cu aceeaş finală analogică ca în *(aiu)re*].

Dunărean a. 1. învecinat cu Dunărea; Ţările dunărene, Muntenia, Bulgaria, Serbia; Principatele dunărene, numele Moldovei şi Munteniei până la 1361; 2. relativ la cursul fluviului; Comisiunea dunăreană, formată din Comisiunea Europeană a Dunării cu reşedinţa la *Bratislava*, pentru tot cursul navigabil al fluviului şi o Delegaţiune internaţională cu reşedinţa la *Galaţi*, spre a regula cursul Dunării, în special dela Galaţi până la Sulina, România e reprezentată în ambele comisiuni.

Dunăre-de-jos f. eparhie episcopală cu reşedinţa la Galaţi şi a cării autoritate se întinde peste judeţele Covurluiu, Brăila, Tulcea şi Constanţa.

Dunavăţ m. gârlă şi canal în jud. Tulcea, pune în comunicaţiune lacul Ramzin cu braţul sfântului Gheorghe.

Duncan m rege al Scoţiei, asasinat de Macbeth (1040).

Dunkerque n. oraş francez, port comercial pe Marea Nordului: 40 000 loc.

Duns Scot m. teolog şi filozof medieval, unul din interpreţii cei mai subtili ai filozofiei scolastice şi reprezentantul realismului (1274—1308).

Duras m. rege dac, predecesorul lui Decebal.

Durazzo n. oraş în Albania, la S. de Scutari, port pe Adriatica: 5000 loc.

Dürrer (Albert) m. celebru pictor şi gravor german, născut la Nürenberg, excelent în portret, se desfată cu subiecte teribile; operele sale sunt documente preţioase pentru istoria timpului său (1471—1528).

Duro m. fluviu ce udă Spania, străbate Portugalia şi se varsă în Oceanul Atlantic: 850 km.

Durostor(um) n. 1. numele antic al Drăstorului; 2. judeţ cu cap. Silistra pe Dunăre, în faţa oraşului Călăraşi.

Duşan (Ştefan) m. ţar sârb, viteaz şi legislator, încheiă pacea încuscrindu-se la 1355 cu Alexandru Basarab, Domnul Munteniei (1336—1356).

Düsseldorf n. oraş în Prusia, pe Rin; 404 000 loc. Patria lui Heine.

Dvina f. fluviu în Rusia, se varsă în Marea-Albă.

Dzungaria f. ţară în Azia centrală, la S. de Siberia, parte tributară Chinei şi parte supusă Rusiei.

E

Eac m. *Mit.* judecător în Infern, împreună cu Minos şi Radamant.

Ebru m. fluviu în Spania, afluent al Mediteranei: 800 km.

Ecbatana f. veche capitală a Mediei, azi Hamadan (Persia).

Echo f. *Mit.* nimfă condamnată de Junona a repeta finala vorbelor auzite: *în darn răsună vocea-mi de Echo repeţită* EM. *Echo care trăieşte în loc nelocuit* GR. AL.

Ecrena f. sat turcesc, punctul extrem al Mării-Negre în noua frontieră româno-bulgară (1913).

Edda f. numele a două colecţiuni de legende scandinave, cele mai vechi poeme mitice ale literaturei nordice.

Edessa f. vechiu şi bogat oraş în Mezopotamia de N., azi *Orfa* (Turcia de Azia).

Edimburg n. cap. Scoţiei: 416.500 loc. Universitate celebră fundată în 1582. Patria lui Walter Scott şi a lui Macaulay.

Edip m. 1. *Mit.* fiul lui Laiu şi al Iocastei: el ucise pe tatăl-său fără să-l cunoască şi deveni, fără să ştie, bărbatul propriei sale mame, după ce deslegă ghicitoarea Sfinxului; aflând de nenorocirile şi crimele sale, Edip îşi scoase ochii şi umblă rătăcind din oraş în oraş călăuzit

www.dacoromanica.ro

de ale sale două fiice, Antigona şi Ismena; 2. *fig.* ghicitor de enigme.

Edirnè f. numele turcesc al Adrianopolii.

Edison m. (cit. *Idis'n*), fizician american, celebru inventator al telefonului şi fonografului (născut în 1847).

Edom m. supranumele lui Esau, părintele Edomiţilor sau Idumeilor.

Eduard m. numele mai multor regi ai Angliei: 1. Eduard I, care căută să întrunească diferitele regate ale Britaniei-Mari (1272—1300); 2. Eduard II, fiul său, depus şi asasinat (1327); 3. Eduard III, învingător al Francezilor la Crécy şi la Poitiers (1327—1377); 4. Eduard IV, capul partidei *Rozei-Albe* (1463—1483); 5. Eduard V, fiul celui precedent, se urcă pe tron în 1843, dar domni numai câteva luni şi muri asasinat; 6. Eduard VI, favoriză propagarea reformei (1547—1553); 7. Eduard VII, fiul reginei Victoria, născut în 1841, se urcă pe tron în 1901; sub domnia-i luă sfârşit răsboiul din Transvaal, mort în 1910.

Eduard principe al Galilor, supranumit Principele Negru, după coloarea armăturei sale, fiul lui Eduard III (1330—1376).

Efraim m. al doilea fiu al lui Iosif şi părintele unuia dintre cele 12 triburi.

Egade f. pl. mici insule dela N.-V. Siciliei, unde Romanii câştigară o mare bătălie navală în contra Cartaginezilor (242 a. Cr.).

Egèa f. marea numită azi Arhipelag, după numele regelui atenian Egeu care s'aruncă într'însa.

Egeria f. 1. nimfă care da sfaturi lui Numa Pompiliu; 2. *fig.* femeie inspirătoare, mai ales în materie politică.

Egina f. insulă greacă, între Atica şi Peloponez: 10.000 loc.; în vechime rivala Atenei.

Eginhard m. secretarul şi biograful lui Carol Magnu (770—840).

Egipet n. numele arhaic şi poetic al Egiptului: *peste el (Nilul) cerul d'Egipet desfăcut în foc şi aur* Em.

Egipt n. ţară udată de Nil, la N.-E. Africei: 10 mil. loc. cu cap. *Cairo*, formează un vice-regat ereditar sub protectoratul englez: stat independent dela 1921—1922 (Egiptean).

Egmont (Conte d') m. nobil din Ţările-de-jos, generalul lui Filp II, luă parte la revolta patriei sale în contra tiraniei spaniole şi fu decapitat în 1568.

Egri-Palanca f. orăşel în Macedonia, renumit pentru minele sale de fier.

Elanul m. afluent al Prutului în jud. Fălciu, curge între Bârlad şi Prut.

Elba f. fluviu în Germania, udă Dresda, Hamburgul şi se varsă în Marea Nordului: 680 km.

Elba f. insulă în Mediterana, între Corsica şi Italia, unde fu exilat Napoleon I (1814).

Elbassan n. oraş în Albania cu 15 000 locuitori.

Elburz n. piscul principal al masivului caucazian: 5660 metri.

Eldorado n. 1. ţară imaginară în America de S., abundantă în aur şi bogăţii; 2. *fig.* locaş desfătător.

Elèa f. oraş în vechia Italie, celebru prin şcoala-i filozofică, de natură panteistă, al cării întemeietor fu Xenofane (sec. VI a. Cr.).

Eleazar m. mare preot al Evreilor, urmaşul lui Aron.

Electra f. *Mit.* sora Iphigeniei şi a lui Oreste, scăpă pe fratele ei şi-l îndemnă să răsbune uciderea părintelui lor Agamemnon.

Elefantina f. insulă a Nilului, cu cariere de granit.

Elena f. *Mit.* fiica lui Jupiter şi soţia lui Menelau, cea mai frumoasă femeie din timpul său; răpirea-i de către Paris cauză răsboiul Troiei.

Elena (Sfânta) f. mama lui Constantin cel Mare, contribui mult la răspândirea creştinismului.

Elena (Insula St.) f. în Oceanul Atlantic, celebră prin captivitatea lui Napoleon I, dela 1815 până la 1821.

Elena (Doamna) f. soţia lui Cuza, după a cărui moarte se retrase la mânăstire, dăruind averea-i săracilor; muri în 1909.

Eleni m. pl. numele colectiv al Grecilor (Elenic).

Eleuzis f. oraş în Grecia antică, în faţa Salaminei, unde se află un templu al Demetrei, ale cărui mistere se numiau *eleuzine*

Eliad Rădulescu (Ioan) m. poet şi prozator, principalul iniţiator al culturei în Muntenia, unde fundă presa, teatrul; luă parte la revoluţiunea dela 1848 şi suferi mai mulţi ani exilul (1802—1872).

Elida f. ţară în Grecia antică, la V. de Peloponez.

Elisabeta (Paulina Ottilia Luiza) f. regina României, născută 17/29 Dec. 1843 ca fiica principelui Herman de Wied, măritată la 1869 cu Domnul (apoi regele) Carol. Distinsă scriitoare şi artistă, a publicat (sub pseudonimul de Carmen-Sylva) o serie remarcabilă de poezii lirice *(Liniştea mea)*, filozofice *(Ahasverus)*, romane *(Astra)*, drame *(Meşterul Manole)*, apoi *Poveştile Peleşului* şi *Cugetările unei regine*, aceasta din urmă

www.dacoromanica.ro

lucrare premiată de Academia franceză. Muri în 17 Fevr. 1916.

Elisabeta (Principesa) f. fiica cea mai mare a regelui Ferdinand, născută la 29 Sept. 1894 și căsătorită în 1921 cu diadohul George al Greciei.

Elisabeta (Sfânta) f. 1. mama St. Ioan Botezătorul; 2. (din Ungaria), fiica lui Andreiu II, muri la 1231 și fu canonizată pentru caritatea ei. ‖ (din Anglia), fiica lui Henric al VIII, restabili protestanismul și osândi la moarte pe Maria Stuart (1533—1603). ‖ (Petrovna), fiica lui Petru cel Mare, împărăteasa Rusiei (1741—1762).

Elisabetpol n. numit de Unguri **Erszébetváros**, orășel armenesc pe malul drept al Târnavei-mari, spre răsărit de Mediaș: 3000 loc.

Eliseu m. profet evreu, discipolul și urmașul lui Ilie.

Elizee (Câmpiile) f. pl. 1. *Mit.* locașul eroilor și al oamenilor virtuoși după moartea lor; 2. *fig.* loc desfătător.

Eloiza f. V. Abelard.

Előpatak n. numele unguresc al satului Vâlcele. [V. acest nume].

Elveția f. confederațiune de 22 cantoane în Europa centrală: 3.885.000 loc. (Elvețian).

Elzevir m. familie celebră de tipografi olandezi din sec. XVI și XVII, ale căror ediții sunt cu drept cuvânt admirate: format mic cu caractere frumoase și netede (elzevirian)

Emerson (Ralph Waldo) m. filozof american, născut la Boston: *Reprezentanții umanității* (1803—1882).

Emilia f. diviziune teritorială a Italiei cu $2^1|_2$ mil. loc.

Emilian m. împărat roman, învins de Valerian și ucis de soldați (206—254).

Emiliu (Paul) m. 1. consul roman ucis în bătălia dela Cane (216 a. Cr.); 2. fiul celui precedent, învinse pe Perseu la Pydna (168 a. Cr.).

Eminescu (Mihail) m. genial poet român, fiul căminarului George Eminovici, se născu în 15 Ian. 1850 în satul Ipătești (Botoșani) și muri în Iunie 1889 într'un spital de alienați. Poeziile sale conțin o lume de idei îmbrăcate într'o formă plastică, frumoasă și melodioasă. Admirator pasionat al poeziei populare și al naturei, Eminescu posedă o înțelegere profundă a artei antice și o mare varietate de forme poetice.

Emin-Pașa m. medic german *(Eduard Schnitzer)* în armata egipteană, deveni în 1878 guvernatorul Provinciilor Equatorale și muri asasinat (1840—1892).

Emmaus n. sat în Iudea, aproape de Ierusalim, unde Isus, sculat din morți, se arătă la doi din apostolii săi.

Empedocle m. filozof grec din Agrigent, s'aruncă (zice-se) în craterul Etnei spre a-și ascunde moartea și a trece drept zeu (sec. V a. Cr.).

Ems n. oraș în Germania, cu ape termale: 6500 loc.

Endor n. oraș în Iudea, unde pitonisa prezise lui Saul învingerea și moartea-i.

Endymion m. *Mit.* păstor iubit de Diana și condamnat de Joie la un somn perpetuu.

Enèa m. *Mit.* principe troian, fiul Venerii și a lui Anchise, veni în Italia după ruina Troiei și fundă Alba-Longa.

Engadin n. vale adâncă a Innului în Elveția, cu situri foarte pitorești: 10 000 locuitori.

Engel (Cristian) m. învățat german, publică în 1804 o *Istorie a Valahiei*, bine documentată; muri la Viena (1770—1814).

Englitera f. V. Anglia.

Enige n. oraș în Macedonia pe lacul cu același nume aproape de antica Pela: 1186 loc.

Enniu m. poet latin dela care au rămas numai fragmente (sec. II a. Cr.).

Enos m. oraș turcesc din vilaietul Adrianopolei, port cu 8000 loc. V. Midia.

Entente f. (cit. *Antant*), Înțelegerea cordială între Anglia, Franța, Italia și Japonia, puteri aliate și asociate în cursul războiului mondial și continuând a dirija politica europeană: Mica Entente, acord între țările din nou constituite (Ceco-Slovachia și Polonia) sau întregite (Iugo-Slavia și România) din imperiul austro-ungar spre a se opune la orice tentativă de restaurare a fostului imperiu austro-ungar.

Enver Bey m. maior turc, erou național, a luptat în Tripolitania împotriva Italienilor, a reluat Adrianopolea dela Bulgari. Azi, general și pașă.

Enyed n. numele unguresc al Aiudului ardelean.

Eol m. *Mit.* zeul vânturilor.

Eolida f. țară în Azia-Mică, colonizată de Eolieni.

Eolieni m. pl. unul din cele 4 triburi cari populară Grecia primitivă și cari emigrară apoi în Azia-Mică.

Eos f. *Mit.* numele grec al Aurorei.

Epaminonda m. celebru general teban, învingătorul Lacedemonienilor la Leuctra și la Mantinea (411—363 a. Cr.).

Ephez n. oraș în Azia-Mică, pe Marea Egee, celebru prin templul Dianei, ars de Erostrat; azi orășel cu 7000 loc. (Ephezian).

Epictet m filozof grec din secta stoi-

www.dacoromanica.ro

cilor, trăi la Roma sub Marcu Aureliu (I sec. d. Cr.).

Epicur m. filozof grec care punea fericirea în cumpătarea plăcerilor și în cultura spiritului; el zicea, că lumea e formată prin întâlnirea atomilor, cari au existat întotdeauna; discipolii săi însă au denaturat doctrina-i și s'au dedat plăcerilor materiale (337—270 a. Cr.).

Epidaur n. oraș în Argolida, cu un faimos templu al lui Esculap.

Epimenide m. poet și filozof grec care, adormind într'o peșteră, se deșteptă (zice-se) după 57 de ani.

Epir n. țară muntoasă și acoperită cu păduri în vechea Grecia, la sudul Macedoniei. Cap. *Ianina.*

Epureanu (Manolache Costache) m. orator și om de Stat, amicul și consilierul lui Cuza-Vodă. Președintele Constituantei din 1866 (1824—1880).

Equator (Republica) n. Stat al Americei de S.: cu 2.500 000 loc., cap. *Quito.*

Eră f. In istoria universală se disting următoarele ere: *Era dela creațiunea lumii,* 4004 a. Cr. (după catolici) și 5508 a. Cr. (după ortodocși); *Era Romei,* dela fundarea acestui oraș, 753 a. Cr.; *Era creștină* sau *vulgară,* dela nașterea lui Crist; *Era mahomedană* sau *Hegira,* dela fuga lui Mahomed, 622 d. Cr. Ca toate popoarele ortodoxe, Românii numărau până în secolul al XVIII-lea după anii dela facerea lumii (1 Sept. 5508 a. Cr. + 1914=7422); astfel cronicarii rapoartă că Vasile Lupu domni dela 7142—7161, din cari scăzându-se anii posteriori erei creștine, obținem pe aceasta din urmă: 1634—1653.

Eraclidul m. supranumele lui Despot-Vodă.

Erasm m. celebru umanist născut la Roterdam și mort la Bazel: *Elogiul nebuniei* (1467—1537).

Erato f. *Mit.* Muza poeziei lirice: *ruga-m'aș la Erato să cânt ca tine, barde* Em.

Eratostene m. matematic și astronom grec, bibliotecar din Alexandria (274—194 a. Cr.).

Erdély n. numele maghiar al Transilvaniei.

Ereb m. **1.** *Mit.* fiul Haosului și al Nopții; **2.** Internul păgânilor.

Erfurt n. oraș în Germania (Saxonia), între Gotha și Weimar; 135.000 loc.

Eriĝen (Ioan Scot) m. erudit călugăr irlandez și filozof scolastic (mort la 886).

Erinii f. pl. *Mit.* numele grec al Furiilor.

Erivan n oraș în Rusia aziatică: 110.000 loc.; vechea cap a Armeniei.

Erlangen n. oraș în Bavaria: 23.500 loc. Universitate.

Eros m. *Mit.* numele grec al zeului Amor.

Erostrat m. nebun care, spre a deveni celebru, incendiă templul Dianei din Ephez (356 a. Cr.).

Erszébetváros n. numele maghiar al orășelului Elisabetpol.

Erymanth n. munte în Arcadia.

Erzerum n. oraș în Turcia: 80.000 loc, cap. Armeniei turcești, aproape de Eufrat.

Erzĝebirĝe n. pl. («Munții Metalici»), lanț de munți, avut în mine de diferite metale, între Saxonia și Boemia: 140 km.

Esarcu (Const.) m. bărbat politic fundatorul monumentalului *Ateneu Român* din București (1836—1898).

Esau m. fiul mai mare al lui Isac.

Escauta f. fluviu ce izvorește din Franța, străbate Belgia și se varsă în Marea Nordului, în Olanda: 430 km.

Eschimoși m. pl. nume generic al popoarelor din America septentrională și din S.-E. Aziei.

Eschine m. celebru orator atenian, rivalul lui Demostene (389—314 a. Cr.).

Esculap m. **1.** *Mit.* fiul lui Apollon, zeul medicinei; **2.** *fam.* medic.

Escurial n. celebru palat și mânăstire în Spania, la 50 km. de Madrid.

Eschyl m. ilustru poet, creatorul tragediei grecești (525—456 a. Cr.).

Esdra m. doctor evreu care făcu prima redacțiune a St. Scripturi (sec. V a. Cr.).

Esenieni m. pl. sectă judaică din primul secol a. Cr., faimoasă prin mortificațiunile și abstinențele sale.

Eski-Kilia f. orășel în jud. Tulcea: 2300 loc. (în majoritate Ruși); schelă așezată pe un deal lângă brațul Kilia.

Eski-Stambul n. V. Preslav.

Eski-Zagara f. oraș în Rumelia orientală, la poalele munților: 20 000 loc. Ocupat de Ruși în 1828 și în 1877. Stațiune balneară.

Esop m. celebru fabulist grec, născut în Frigia, șchiop și diform (sec. VII a. Cr.).

Essex n. comitat în Anglia, unul din regatele vechii Englitere: 1 380.000 loc., cu cap. *Chelmsford.* ‖ (Conte de), favoritul reginei Elisabeta din Anglia, decapitat la 1601.

Estera f. nepoata lui Mardoheu, se căsători cu regele persan Ahasveros și scăpă poporul ei de intrigile lui Aman.

Estienne m. V. Stephanus.

Estonia f. Stat liber în Europa orientală, pe golful Finlandei: 1.500.000 loc. Cap. *Revel.*

Estramadura f. **1.** provincie în Spa-

www.dacoromanica.ro

nia: 720,000 loc., cu cap. *Badajoz*; 2. provincie în Portugalia: 1.440.000 loc., cu cap. *Lisabona*.

Esztergom n. numele maghiar al Strigoniului.

Etiopia f. vechiul nume al ţărilor la S. de Egipt, azi Nubia, Abisinia, Kordofan, cu 10 mil. loc. (Etiopian).

Etna f. vulcan în Sicilia, înalt de 3316 metri.

Etolia f. provincie în vechea Grecia, la N. golfului de Corint (Etolian).

Etruria f. numele antic al Toscanei (Etrusc).

Etzel m. numele vechiu-german al lui Atila.

Eubèa f. mare insulă în Grecia antică, azi Negroponte.

Euclid m. celebru geometru grec care trăia în Alexandria: *Elemente* (sec. III a. Cr.).

Eudoxia f. 1. nume a două împărătese romane; 2. martiră prăznuită la 6 Septemvrie. V. Evdochia.

Eufrat m, fluviu în Turcia de Azia, izvoreşte din munţii Armeniei, străbate Mezopotamia şi, împreunându-se cu Tigrul (spre a forma *Şat-el-Arab*), se varsă în golful Persic prin 5 guri: 2800 km.

Euğeniu m. 1. numele a patru papi; 2. (Principele), unul din cei mai mari războinici ai timpului său, care, nemulţumit de Ludovic XIV, oferi serviciile sale Austriei şi se distinse în toate luptele în contra Franţei şi Turciei (1663—1736),

Euler m. celebru matematic elveţian (1707—1783),

Eumene m. 1. locţiitorul lui Alexandru, omorît de Antigon (315 a. Cr.); 2, nume a trei regi din Pergam, în Azia (III şi II sec. a. Cr.).

Eumenide f. pl, *Mit.* («Binevoitoarele»), nume eufemistic dat Furiilor.

Euphrosyna f. *Mit.* una din cele trei Graţii.

Euripide m. celebru poet tragic grec: *Hecuba, Oreste, Andromaca* (480—406 a. Cr.).

Europa f. una din cele 5 părţi ale lumii, cea mai mică ca întindere, dar cea mai civilizată şi mai importantă în toate privinţele. Suprafaţa-i de 10 mil. kmp. e de trei ori mai mică ca a Africei, cu o populaţiune de 400 mil. loc., o cincime din populaţiunea întregei lumi (European).

Eurota m. pârâu în Grecia, care scaldă vechea Sparta: 80 km.

Eurydice f. *Mit.* soţia lui Orpheu.

Eurystheu m. *Mit.* rege din Argos, impuse lui Hercule cele 12 munci.

Eusebiu m. episcop din Cezarea, în Palestina, părintele istoriei ecleziastice (207—311),

Euterpe f. *Mit.* Muza muzicei şi a poeziei lirice,

Eutropiu m. istoric latin, autorul unei *Istorii romane* (sec. IV d. Cr.).

Euxin m. V, Pont-Euxin.

Eva f. numele primei femei, soţia lui Adam, mama neamului omenesc.

Evdochia f. cuvioasă martiră a cărei zi cade pe 1 Martie. V. Dochia.

Evhemer m. filozof grec din sec. IV a. Cr., autorul *evhemerismului*, doctrină după care zeii mitologiei ar fi nişte oameni divinizaţi.

Evrei (Ovrei) m. pl. popor semitic originar din Azia, cunoscut şi sub numele de *Izraeliţi*. Azi în număr de vre-o 16 mil. dintre cari 7 mil. în Europa (mai ales în Rusia, Austro-Ungaria, Germania, România), Evreii români sunt în număr de peste 900.000.

Evstratie (Logofătul) m. bărbat instruit şi înalt demnitar sub Vasile Lupu, a compilat Pravila acestui Domn şi Letopiseţul lui Urechia.

Exaporitul m. V. Mavrocordat.

Ezechia m. regele lui Iuda (773—694 a, Cr.),

Ezechiel m. unul din cei patru mari profeţi evrei (sec. VI a. Cr.),

F

N.B.—Să se çaute la *Ph* numele greco-romane începătoare cu *F*.

Fabian (Vasile) m. V. Bob.

Fabiu m. ilustră familie romană, din care se trag: Fabiu Cunctator, dictatorul care mântui Roma, zăbovind lupta cu Anibal (217 a. Cr.); şi Fabiu Pictor, cel mai vechiu dintre istoricii latini (216 a. Cr.).

Fabriciu m. consul roman, celebru prin lealitatea şi dezinteresarea lui 4 00 a, Cr.).

Faënza f, oraş în Italia, unde s'a inventat faienţa: 40.000 loc,

Făgăraş (Fógaras) n. 1 (Munţii), porţiunea Carpaţilor ardeleni ce se întinde până la Olt, cu piscul uriaş *Negoiul*; 2. (Şesul), câmpie roditoare străbătută de Olt; 3. (Ţara Oltului), od. ducat român în sec. XIII, azi judeţ în Ardeal: 93.000 loc.; 4, oraş în judeţul cu acelaş nume,

www.dacoromanica.ro

așezat între Sibii și Brașov: 6500 loc. (Făgărășean).

Făget (Facset) n. 1. pas și ramură a muntelui Godianu; 2. oraș în județul Caraș-Severin, numit de Unguri Bükk: 1912 locuitori.

Fahrenheit m. fizician german, a inventat un aerometru ce-i poartă numele și o gradatiune particulară pentru termometru (1686—1740).

Faka (Const.) m. autor comic: *Frantuzitele* (1790 - 1845).

Fălciu n. 1. județ așezat d'alungul Prutului: 104.000 loc. Cap. *Huși*; 2. sat în jud. Fălciu cu 800 loc., fosta capitală a județului până la 1832. Pod peste Prut pentru trecerea în Basarabia.

Falern n. oraș în Italia, faimos în vechime pentru vinul său cel alb.

Falieri (Marino) m. dogele Veneției, decapitat, fiindcă voise să răstoarne aristocrația (1274—1355).

Fălticeni pl. oraș în Moldova, așezat între dealuri: 10.000 loc., cap. jud. Baia. Cel mai mare bâlciu din toată România, la 20 Iulie.

Fanar n. 1. cartier în Constantinopole, pe Cornul de aur, locuit de cei mai nobili și mai avuți Greci, dintre cari Turcii recrutau în secolul al XVIII-lea pe dragomanii și pe hospodarii Țărilor Române; 2. fanariotism.

Fântânele f. pl. 1. munte acoperit cu păduri într'o poziție romantică din Munții Apuseni, câmp de luptă între Români și Unguri la 1849; 2. sat în jud. Iași cu 3800 loc.

Faraon m. numele biblic al vechilor regi egipteni.

Faraoni pl. sat în ținutul Romanului, locuit od. de familii în mare parte catolice: 1500 loc.

Farcaș (Popa Stoica) m. vestit general al lui Mihaiu-Viteazul, născut în satul Făgăraș din Romanați. [Ung. FARKAS, lup].

Farnese m. celebră familie princiară din Italia, care a dat pe papa PAUL III, (v. Paul) și pe ALEXANDRU FARNESE, duce de Parma, care jucă un rol însemnat ca general în serviciul Spaniei (1546—1593).

Fărșeroți m. pl. trib de Români macedoneni, originari din comuna Frașeri (în Albania); graiul lor prezintă deosebiri fonetice de cel macedo-român.

Farsistan n. provincie persană: 500.000 loc., cu cap *Șiraș*.

Fatime f. fiica lui Mahomed și soția lui Ali. Dintr'însa se trage dinastia arabă a Fatimiților, cari stăpâniră în Egipt și în Siria între 909—1171.

Fătu (Atanasie) m. medic și chimist român (1816—1886).

Faun m. *Mit.* zeu câmpenesc la Romani.

Făurei pl. sat și stațiune de cale ferată în jud. Brăila.

Faust m. personaj legendar german care și-a vândut necuratului sufletul în schimbul bunătăților pământești: eroul unei drame de Goethe și al unei opere de Gounod.

Fedor m. nume a 3 Țari ruși cari domniră înaintea lui Petru cel Mare.

Fehértemplom n. numele maghiar al orașului *Biserica-Albă*.

Fehérvár n. numele maghiar al Belgradului ardelenesc.

Feldioara f. numită de Unguri Földvár și de Germani Marienburg, cetate în țara Bârsei cu 2212 loc. Aci se dete o bătălie între regele ungur. Ferdinand și Petru Rareș (1529).

Felek n nume unguresc al Avrigului.

Felix m. numele mai multor papi.

Felsőbanya f. V. Baia-de-sus.

Fénelon m. prelat francez, arhiepiscop de Cambrai, autorul lui *Telemac* (1651—1715).

Fenicia t. veche țară în Azia-Mică, pe Mediterana, cu orașele principale *Tir*, *Sidon* (Fenician).

Fenicieni m. pl. popor semitic, înrudit cu Evreii, comercial și industrial, fundă numeroase colonii în insulele de pe coastele Mediteranei.

Ferara f. oraș în Italia, cap. provinciei cu același nume: 108 000 loc.

Ferdinand m. numele mai multor împărați ai Germaniei: FERDINAND I, succesorul lui Carol Quintu, în 1556; FERDINAND II, a cărui intoleranță cauză războiul de 30 ani (1619—1637).

Ferdinand (Catolicul) m. rege de Aragon, bărbatul Izabelei de Castilia, stabili Incviziția unea, alungă pe Mauri, cuceri Grenada și Navara, încurajă pe Columb (1474—1516).

Ferdinand de Hohenzollern (Victor Albert) m. regele României, născut la $^{12}/_{24}$ Aug. 1865 la Sigmaringen, al doilea fiu al lui Leopold de Hohenzollern, fratele regelui Carol. Căsătorit la 1893 cu Principesa Maria de Saxa-Coburg-Gotha, cu care avu pe principele Carol, pe principesa Elisabeta, etc. (v. *aceste nume*). Ferdinand se urcă pe tron în 1914 la moartea regelui Carol și declară războiu Austriei în 1916. După diferite peripeții v. *războiul austro-român*), oștirile noastre se retraseră în Moldova unde, reorganizate, repurtară sub înalta sa conducere, biruințe glorioase, (ca cea dela Mărășești), cari fură încoronate de victoria finală. Încoronat rege al României între-

www.dacoromanica.ro

gite, la Alba-Iulia (15 Oct. 1922), a murit la Sinaia (20 Iulie 1927).

Ferdinand de Saxa-Coburg m. născut la Viena în 1861, principele Bulgariei în 1887, rege *(țar)* dela 1908, înfrânse pe Turci în războiul din 1912. Aliat al Germaniei în războiul mondial, după capitularea armatei bulgare, abdică în 1918 în favoarea fiului său, care îi urmă pe tron sub numele de Boris III.

Feresträu n. lac și sat în jud. Ilfov cu o școală de agricultură.

Ferney n. canton cu 1300 loc. aproape de Geneva. Aci se retrase Voltaire în 1758 și mai trăi 20 de ani.

Fetești pl. sat și stațiune de cale ferată pe brațul Borcea, în județul Ialomița: 3800 loc. De aci noul pod peste Dunăre merge până la Cernavoda.

Feth-Islam n. („Tezaurul Islamului"). V. Cladova.

Fez n. oraș în Africa: 150.000 loc., cap. Marocului.

Fichte m. celebru filozof german a cărui sistemă panteistă poartă numele de idealism transcendental (1762—1814).

Fielding m. celebru romancier englez, autorul lui *Tom Jones* (1707—1754).

Fierbinți pl. sat în județul Ilfov, reședința plășii Fierbinți: 4600 loc.

Fieschi m. puternică familie genoveză al cării membru Ioan Ludovic conspiră în contra dogelui Andreiu Doria (1523—1547).

Filadelfia f. oraș în Statele-Unite, cel mai important după New-York: 1 868.000 loc. Mare port de comerț pe Delawar. Universitate, arsenal; industrie foarte variată și mare comerț exterior.

Filaret m. învățat episcop al Râmnicului (1780—1792) și mitropolit al Ungro-Vlahiei (1792—1794); traducător de cărți religioase.

Filaret n. numele unui deal și câmp în București, care jucă un rol în revoluțiunea dela 1848 (V. *Câmp*). Aci se ridică în 1906 Expoziținea generală română.

Filiași pl. comună rurală în jud. Dolju, aproape de Jiu, stațiune însemnată de cale ferată: 4200 loc.

Filimon (Nicolae) n. eminent prozator, autorul romanului cultural *Ciocoii vechi* (1819—1865).

Filip m. nume a 5 regi ai Macedoniei dintre cari Filip II, tatăl lui Alexandru Macedon (360—336 a. Cr.) și Filip V (221—178).

Filip m. numele mai multor regi ai Franței: Filip II **(August)**, rivalul lui Ricard Inimă-de-Leu, cu care făcu a treia cruciată (1180—1223); Filip III **(cel Frumos)**, desființă ordinul Templierilor (1285—1314); Filip VI **(de Valois)**, începu războiul de 100 de ani și fu învins de Englezi la Crécy (1328—1350).

Filip n. numele mai multor regi ai Spaniei: Filip II, fiul lui Carol Quintu, rege al Spaniei și al Țărilor-de-Jos, fu adversar declarat al Reformei, cuceri Portugalia, echipă Armada în contra Englezilor, și zidi Escurialul (1556—1598); Filip V, nepotul lui Ludovic XIV, primul dintre Burbonii Spaniei (1700—1746).

Filipescu (Const. Căpitanul) m. cronicar muntean sub Șerban-Vodă Cantacuzino (1679—1688).

Filipescu m. numele mai multor bărbați politici: **1. (Iordache)**, candidat la tronul Țării în 1834 (1765—1855); **2. (Alexandru)**, poreclit *Vulpe*, din cauza dibăciei sale în tratativele cu Tudor Vladimirescu, a participat la redactarea Regulamentului Organic (1775—1856); **3. (Ioan)**, fiul celui precedent, poreclit *Vulpache*, bărbat de Stat (1811—1863); **4. (Nicolae)** fiul lui Grigore Filipescu și al Anastasiei Rosetti, om de Stat și fost ministru (1862—1916).

Filipine f. pl. grup de insule în Oceania: 10 mil. loc. aparținând Statelor-Unite dela războiul Ispano-American din 1898, cu cap. *Manila*.

Filipopole f. oraș în Rumelia, fundat de regele macedonean Filip II, pe Marița: 63 000 loc. Cel mai mare oraș din Rumelia orientală și important centru comercial.

Filisteni m. pl. popor al Palestinei înainte de cucerirea ei de către Evrei.

Filoftea (Sfânta) f. martiră al cării corp se află la Curtea de Argeș, serbată la 7 Decemvrie.

Finezi m. pl. popor împrăștiat într'un mare număr de triburi (Laponi, Ostiaci, Samoezi, etc.) la N. Europei și al Aziei.

Fingal m. erou scoțian din sec. III, părintele lui Ossian: **grota lui Fingal**, peșteră formată din coloane bazaltice în insula Staffa, una dintre Hebride.

Finister n. **1.** cap. la N.-V. Spaniei, pe litoralul Atlanticului; **2.** numele unui departament francez (în Bretagne) cu 773 000 loc.

Finlanda f **1.** golf pe coastele Rusiei, format de marea Baltică; **2.** republică independentă în Europa nord-orientală, la N. golfului cu acelaș nume: 3 800.000 loc. Cap. *Helsingfors* **(Finlandez)**.

Finta f. sat în jud. Dâmbovița, unde se dete ultima bătălie între Mateiu Vodă și Vasile Lupu (1653): 2300 loc.

Fionia f. insulă daneză în Baltica: 270.000 loc.

Firdusi m. celebru poet persan, autorul epopeii *Șah Namè* sau *Cartea Regilor* (939—1020).

www.dacoromanica.ro

Fiume n. oraș în Croația, port la Adriatica: 58.000 loc. Reclamat de Italieni, după războiul mondial, Fiume fu atribuit mai întâi Iugo-Slaviei, apoi înapoiat Italiei.

Flămânda f. 1. sat și schit în jud. Argeș; 2. sat în jud. Vâlcea.

Flaminiu m. consul roman învins de Anibal la Trasimene (217 a. Cr.).

Flandra f. 1. (altă dată), toată întinderea de pământ dintre Escauta de jos, marea Nordului, Artois și Brabant (Flamand); 2. (franceză) vechie provincie a Franței anexată sub Ludovic XIV, cu cap. *Lille*.

Flandra f. 1. (occidentală), provincie a Belgiei cu 810.500 loc. Cap. *Bruge*; 2. (orientală), provincie a Belgiei cu 1.035.000 loc. Cap. *Gand*.

Flavii m. pl. se zice de împăratul Vespasian și de cei doi fii ai săi, Titu și Domițian.

Flechtenmacher m. 1. (Cristian), jurisconsult, Sas de origină, așezat la 1811 în Moldova, unde profesă dreptul la Academia Vasiliană și colaboră la condica lui Calimah (mort la 1843); 2. (Alexandru), fiul celui precedent, artist și autor dramatic român (1823—1898).

Floci (Cetate de) pl. 1. V. Cetate; 2. od. căpitănie în jud. Ialomița.

Flora f. *Mit.* zeița florilor.

Florența f. oraș în Italia: 246.000 loc., pe Arno, vechea cap. a Toscanei. Patria lui Leon X, Dante, Michel-Angelo, Machiavel, Benvenuto Celini. În evul-mediu, republică prosperă guvernată de Medicis; supranumită *Atena Italiei*, din cauza numerosilor artiști ce a produs, a bibliotecelor, palatelor și monumentelor sale (Florentin).

Florescu (Em.) m. general, fu primul organizator al armatei române (1819—1893).

Florești pl. comună și mânăstire în județul Tutova, cu ape minerale: 1600 loc.

Florian (Aron) m. istoric român, ardelean de origină (1805—1887).

Florida f. unul din Statele-Unite ale Americei de N.: 928.500 loc.

Florilă m. supranumele lui Borilă, din neamul Asaneștilor.

Florina f. orășel în Macedonia cu 6000 loc., în majoritate Români.

Focșani pl. oraș comercial și industrial: 25.000 loc., cap. jud. Putna. Până la 1859, Focșanii formau frontiera între cele două Principate. Congres între Turci și Ruși (1773). Victoria Rușilor și Austriacilor asupra Turcilor (1789) (Focșănean).

Foë (Daniel de) m. romancier englez, autorul lui *Robinson Crusoe* (1663—1731).

Fógaras n. V. Făgăraș.

Földvár n. numele unguresc al Feldioarei.

Folteşti pl. orășel în jud. Covurlui, cu 2200 loc.

Forești pl. sat în jud. Baia cu depozite de cărbuni.

Formoza f. mare insulă cu 3.995.000 loc., odinioară a Chinei, aparține Japoniei dela 1895.

Fortuna f. *Mit.* zeița noroacelor, divinitate oarbă care împarte după plac bunurile și relele.

Fortunate (Insule) f. pl. insule celebre în vechime și care se cred a fi Canariile.

Fotino (Dionisie) m. născut la Patras (Peloponez), veni la București în 1804 sub Caragea; a sa *Istorie a Daciei* (tipărită greceşte la Viena în 1818) e o mină de informațiuni pentru vechea organizare politică și socială în special a Munteniei (1769—1821). ‖ (Ilie), nepotul celui precedent, a continuat opera istorică a unchiului său, publicând greceşte o *Istorie a Revoluțiunii din 1821*.

Foțiu m. patriarh din Constantinopole, autorul marei schisme din 858 a Bisericii (820—891).

Fourier m. economist francez, autorul unei noui organizări sociale («fiecăruia după nevoile sale»), pe care discipolii săi o numiră *Falanster* (1772—1837).

Fox (George) m. orator și om de Stat englez, fundatorul sectei Quakerilor și elocvent adversar al lui Pitt (1749—1806).

France (Anatole) m. eminent romancier și critic francez de un stil clar și de o ironie delicată: *Crima lui Sylvestre Bonnard* (1844—1924).

Francfort n. numele a două orașe în Germania: 1. Francfort pe Mein, vechiu oraș liber: 489.000 loc. Patria lui Goethe; 2. Francfort pe Oder, oraș prusian cu 65.000 loc.

Franci m. pl. popor germanic care invadă Galia în sec. III și IV, s'așează într'însa și dete numele său Franței («Țara Francilor»).

Frânci m. pl. 1. nume generic al Europenilor în special al celor de rasă latină) în Orient: *măcelarul Frâncilor* Pop. *de Frânci e lăudată* Bol.; 2. pl. Francezi sau Italieni: *a risipit cu Cavalerii negri a Frâncilor armată* Al. [Lat. medieval francus]. V. Franci.

Francisc (d'Asiza) m. fundatorul ordinului franciscanilor, canonizat (1182—1226).

Francisc m. numele mai multor regi ai Franței: Francisc I, celebru prin luptele-i necurmate cu Carol Quintu, restauratorul literelor și artelor (1494—1547); Francisc II, soțul Mariei Stuart (1544—1560).

www.dacoromanica.ro

Francisc m. numele mai multor împărați ai **Austriei**: Francisc I, bărbatul Mariei Terezia (1708—1765); Francisc II, învins în diferite rânduri de Napoleon, care se căsători cu fie-sa Maria Luiza (1768 1835); Francisc Iosef I, născut la 1830, se urcă pe tron la 1848. Sub domnia-i se făcu răscoala Italiei și a Ungariei (1849), războiul cu Prusia (1866) și constituirea Triplei Alianțe (1878). El participă în 1914 ca aliat al împăratului Wilhelm II, la războiul mondial, dar muri (1916) înainte de a vedea ruina completă a imperiului său.

Franconia f. provincie germană la N. de Bavaria cu 2 mil. loc. Munți calcari încoronați cu păduri mărețe.

Frank (Iacob) m. născut în N. Moldovei, faimos șarlatan, capul sectei judaice a antitalmudiștilor (1712—1791).

Franklin (Beniamin) m. născut la Boston, lucrător-tipograf, deveni învățat și om politic, contribui a funda independența Statelor-Unite și inventă paratonerul (1706—1790).

Franța f. stat în Europa occidentală cu o populațiune de 40.000 000 loc. și cu cap. *Paris*. Republică dela 1870, Franța e împărțită în 86 departamente; țară agricolă prin excelență, ea posedă ape minerale abundante, o industrie foarte desvoltată și colonii numeroase în toate continentele. In 1914, Franța a suportat cea dintâi (cu Belgia) pohoiul armatelor germane, salvând libertatea lumii amenințată de caporalismul prusian. Ea a pierdut în războiul mondial (1914—1918) aproape un milion și jumătate din fiii săi. Ajutată pe rând de Englezi, Italieni, Americani, Franța triumfă asupra dușmanilor săi, dar mai multe din departamentele sale fură pustiite și ruinate. In fine, prin tractatul din Versailles (1919), Franța, cu reintegrarea Alzaciei—Lorenei, și-a reluat granița dela 1870, dela Luxembourg până în Elveția, iar numărul locuitorilor săi a trecut peste 42 mil.

Franzensbad n. localitate balneară în Boemia cu renumite ape minerale: 25 000 loc.

Fraşeri pl. orășel în Albania. V. **Fărșeroți**.

Frăteşti pl. comună și stațiune de cale ferată în apropiere de Giurgiu: 500 loc.

Frăţilă f. 1. afluent al Oltului, în jud. Doljiu; 2. numele unui deal în jud. Romanați.

Freck n. numele săsesc al Avrigului.

Fredegunda f. regină francă, soția lui Chilperic I, celebră prin ambițiunea și rivalitatea ei cu Brunehilda (547—597).

Freiberg n. oraș în Saxonia cu mine de argint și plumb: 30.000 loc.

Friburg n. 1. canton în Elveția: 20.000 loc. cu cap. *Friburg*; 2. (**în Brisgau**), oraș german în marele ducat de Baden cu o Universitate catolică: 88.000 loc.

Frideric m. numele mai multor împărați ai **Germaniei**: Frideric I (**Barbarossa**), luptă contra papilor și a Italiei, se înnecă în Cilicia pe timpul celei d'a treia cruciate (1152—1190); Frideric II, excomunicat de Grigorie IX (1194—1250).

Frideric m. numele mai multor regi ai Prusiei: Frideric-Wilhelm, elector de Brandeburg, fundatorul puterii prusiene (1630—1688); fiul său Frideric I primi titlul de rege în 1701 și muri la 1713; Frideric-Wilhelm I fiul celui precedent, cuceri Pomerania (1713—1740); Frideric II (**cel Mare**), cuceri Silezia și luă o parte a Poloniei (1712—1786); Frideric-Wilhelm II, organiză coaliținea în contra Franței (1786—1797); Frideric-Wilhelm III, învins și spoliat de Napoleon I (1797—1840); Frideric-Wilhelm IV, abdică în favoarea fratelui său Wilhelm I (1795—1861); Frideric III, fiul lui Wilhelm I, muri după trei luni de domnie (1831—1888).

Frideric m. numele a 5 electori de Saxonia.

Frideric m. numele mai multor regi ai Danemarcei, dintre cari ultimul, Frideric VIII, fiul lui Cristian IV, născut în 1843, se urcă pe tron în 1906 și muri în 1912.

Frigia f. veche țară în Azia-Mică, căreia aparținea și Troia (**Frigian**).

Friul n. țară la N.-E. Italiei, veche provincie a Veneției, cu orașele principale *Udine* și *Triest* (**Friulan**).

Friza f. provincie în Olanda: 597.000 loc. (**Frizon**), cu cap. *Leuwarden*.

Frőbel m. pedagog german, creatorul *grădinilor de copii*, numite școli frőbeliene (1782—1852).

Fronda f. numele războiului civil în timpul minorității lui Ludovic XIV (1648—1653) între Mazarin, nobilimea și parlamentul.

Frumoasa f. 1. numele românesc al cetății Cahul; 2. culme între jud. Gorjiu și Mehedinți, desparte basinul Motrului de al Jiului; 3. mânăstire în Iași fundată în 1658 de Gh. Ghica.

Frunzescu (Dim.) m. geograf și statistician, autorul unui *Dicționar topografic al României* (1838—1885).

Funchal n. capitală și portul insulei Madera: 24.000 loc.

Furii f. pl. *Mit.* cele trei divinități infernale: Alecto, Megera și Tisiphona.

Fust m. argintar din Maiența, participă cu Gutenberg și Scheffer la inventiunea tiparului (1410—1465).

www.dacoromanica.ro

G

Gabrova f. oraș comercial în Bulgaria, la o înălțime de 640 m, străbătut de Iantra: 9000 loc. Fabrici de postavuri și de cuțite.

Găgăuți m. pl. numele unui trib bulgăresc de pe lângă Varna. Găgăuții vorbesc și scriu turcește cu litere grecești: vr'o 3000 dintr'înșii au emigrat în Dobrogea.

Găiești pl. orășel în jud. Dâmbovița cu 3.600 loc. Cap. județului până la 1832. Azi, stațiune de cale ferată.

Găina f. pisc al Biharului înalt de 1774 m. La Sân-Petru bâlciu numit, fără cuvânt de străini, *Târg-de-fete*.

Galata f. **1.** deal și sat (1400 loc.) în jud. Iași, cu o mânăstire fundată de Petru Șchiopu în 1584; **2.** suburbie în Constantinopole, cartierul comercianților europeni.

Galatèa f. *Mit.* nimfa mării, una dintre Nereide, urmărită de Ciclopul Polyphem.

Galați pl. oraș pe Dunăre, cap. jud. Covurluiu: 75.000 loc. Cel mai mare port al României cu 2000 vase pe an. Reședință episcopală, Curte de Apel. Patria lui Cuza și Negri (Gălățean).

Galatia f. veche provincie a Azieі-Mici, trăgându-și numele dela Galatii sau Galii cari o invadară în sec. III a. Cr.

Galba m. împărat roman. succesorul lui Nerone, muri asasinat de pretorieni (68 d. Cr).

Galbeni pl. stațiune de cale ferată aproape de Roman.

Galeriu m. împărat roman, ginerele lui Dioclețian (306—311).

Gali m. pl. **1.** locuitorii cei vechi din Galia, de rassă celtică; **2.** locuitorii moderni din țara Walles: *principele Galilor*.

Galia f. numele antic al Franței, divizată în transalpină și cizalpină.

Galicia f. provincie a Spaniei, pe golful Gasconiei, cu 2 mil. loc.

Galien m. celebru medic grec ale cărui scrieri au făcut mult timp autoritate (131 - 200 d. Cr.).

Galilea f. partea septentrională a Palestinei (Galilean).

Galileu m. ilustru matematic, fizician și astronom italian, se servi cel dintâiu de telescop și susținu (după Copernic) mișcarea pământului în jurul soarelui; persecutat de Incviziție, fu silit să se retracteze (1564—1642).

Galipole f. oraș în Turcia pe Dardanele: 30.000 loc.

Galiția f. provincie polonă cu $8^1/_2$ mil. loc., poloni și ruteni. Cap. *Lemberg* (Galițian). Aci s'au dat mai multe bătălii între Austro-Germani și Ruși (1914 - 1917).

Gall m. celebru medic german, inventatorul frenologiei (1758—1828).

Galvani m. medic și fizician italian, descoperi *galvanismul* (1737—1798).

Gama (Vasco de) m. celebru navigator portugez, ocoli cel dintâiu capul de Buna-Speranța (1493) și muri ca vicerege al Indiilor (1525). El fu glorificat de Camoëns și este eroul operei *Africana* de Meyerbeer.

Gambetta (Leon) m. celebru orator și bărbat politic francez (1838—1882).

Gand n. oraș comercial și manufacturier în Belgia, pe Escauta: 165.000 loc. cap. Flandrei orientale. Patria lui Carol Quintul.

Gane (Nicolae) m. nuvelist care a tratat subiecte istorice sau împrumutate din viața poporului (1835—1916).

Gange m. fluviu (considerat ca sacru) în Industan, izvorește din Himalaya, udă Benares și Calcuta, și se varsă în golful Bengal după un percurs de 31.000 kilometri.

Ganymed m. *Mit.* principe troian de mare frumusețe, răpit de vulturul lui Joie și așezat în Olymp spre a servi zeilor de paharnic.

Garda f. lac mare la N. Italiei, aproape de Tirol.

Garibaldi m. celebru general și patriot italian, numit *Eroul celor două Lumi*, a contribuit mult prin energia și curajul său la unificarea Italiei (1807—1882).

Garona f. fluviu în Franța, izvorește din Pirinei și se varsă în Oceanul Atlantic după un curs de 585 km.

Gâsca (mare, mică) f. insule în dreptul jud. Ialomița.

Gasconia f. veche provincie franceză; golful de Gasconia, format de Oceanul Atlantic, între Franța și Spania (numit golful de Byscaya).

Gaspar m. V. Grațiani.

Gavanele pl. sat cu o mânăstire în jud. Buzău.

Gavril m. unul din cei doi arhangheli.

Gavrilaș m. fiul lui Simeon Movilă, Domnul Munteniei, mări birurile și fu mazilit după doi ani de domnie (1618—1620).

Gay-Lussac m. fizician și chimist francez, inventatorul barometrului cu sifon (1778—1850).

www.dacoromanica.ro

Gaza f. oraș în Siria, vechea cetate a Filistenilor.

Gèa f. *Mit.* numele grec al Terrei.

Gebeleizis m. zeul binelui, al luminei și al nemuririi (la Geți).

Gelimer m. ultimul rege al Vandalilor, învins în Africa de Belizariu (534).

Geneva f. canton și oraș în Elveția, pe lacul cu același nume: 140.000 loc. Orologerie și bijuterie. Universitate fundată de Calvin. Patria lui J. J. Rousseau. ‖ (Lacul de) sau Lacul Leman, mare lac al Europei între Franța și Elveția, străbătut de Ron.

Genghis-Han m. faimos cuceritor mongol, fundatorul unui vast imperiu asiatic, dela marea Caspică la marea Chinei (1155—1227).

Geniu m. *Mit.* V. Vocabular.

Genoveva f. fiica unui duce de Brabant, vestită prin răstrîștele-i nemeritate și a cărei nevinovăție fu recunoscută în cele din urmă (sec. VIII).

Genseric m. rege al Vandalilor, fundă un imperiu în Africa (428), coprinse și devastă Roma (455).

Genua f. oraș în Italia și port pe Mediterana: 300.000 loc. Cetate tare, arsenal, Universitate, palate frumoase, muzee, congres mondial în 1922. In evul-mediu, capitala unei republici în luptă continuă cu rivala ei Veneția. ‖ (Golful de), format de Mediterana, între Franța și Italia (Genovez).

George m. nume a patru regi ai Angliei: Georgie I, primul din dinastia de Hanovra (1717—1727); Georgie II, fiul său (1727—1760); Georgie III, pierdu Statele-Unite și muri nebun (1760—1820): Georgie IV, rege dela 1820 până la 1830; Georgie V, născut în 1865, se urcă pe tron în 1910, fiul și urmașul lui Eduard VII. V. Gheorghe.

George I m. regele Greciei, fiul lui Cristian IX de Danemarca, născut în 1845, urcat pe tron în 1863, muri asasinat în 1913, în cursul războiului balcanic.

Georgescu (Ioan) m. sculptor, autorul statuelor lui Gheorghe Lazăr și Asachi (1855—1898).

Georgia f. 1. provincie rusească la S. de Caucaz: 3 mil. loc. cu cap. *Tiflis;* 2. unul din Statele-Unite din America: 2.896.000 loc. cu cap. *Atlanta.*

Gepizi m. pl. popor gotic venit dela gura Vistulei, așezat în regiunea Tisei, Mureșului și Crișului, unde stăpâniră până la 567, când fură exterminați de Lombarzi.

Germani m. pl. denumirea generală a popoarelor (vechi sau noue) originare din Germania: Germani occidentali (Alamani, Franci, Marcomani, Saxoni) și Germani orientali (Goți, Burgunzi, Heruli, Longobarzi, Vandali).

Germania f. 1. (antică), întinsă țară a Europei centrale între Baltica, Rin, Dunăre și Elba, coprinzând Germania modernă, Țările-de-jos și o parte a Austriei; 2. (modernă), vast imperiu al Europei centrale, coprinzând 29 State (între cari Prusia, Bavaria, Saxonia, Baden), constituit în 1871, cu o populațiune de 60.000.000 locuitori și cu cap. *Berlin.* In August 1914, Germania (aliată cu Austria) stârni un războiu în contra Franței și a civilizației, semănând pretutindenea groază, arzând și prăpădind. Aceste apucături barbare îi atraseră urgia lumii, care alergă în ajutorul Franței și a libertății periclitate. Silită în cele din urmă a capitula, Germania acceptă condițiile impuse de Aliați (1919). V. Tractatul din Versailles. Dela 11 Nov. 1918, republică federativă compusă din 18 State.

Germanic m. fiul lui Druzu și nepotul lui Tiberiu, învinse pe Germani și muri otrăvit la 19 d. Cr.

Gerul m. afluent al Siretului, desparte Covurluiul de Tecuci.

Geryon m. *Mit.* monstru cu 3 capete, ucis de Hercule.

Gesner m. 1. (Conrad), celebru naturalist, supranumit «Pliniu al Germaniei»: *Istoria animalelar* (1516—1565); 2. (Salomon), artist și prozator german, originar din Elveția ca și precedentul (1730—1787): *Moartea lui Abel.*

Gessler m. guvernator austriac în Elveția, provocă prin tirania lui revolta ce întemeiă independența țării (1307).

Geta m. împărat roman, asasinat de fratele său Caracalla (212).

Geți m. pl. cel mai curagios dintre neamurile trace, așezat în România, unde se contopi mai târziu cu Dacii sub Decebal. Geții de lângă Marea-Neagră erau sălbatici și cruzi, murdari, păroși și îmbrăcați în piei.

Getuli m. pl. popor barbar din partea Libiei, corespunzând astăzi Marocului și N. Saharei.

Ghebri m. pl. numiți și **Parsi**, sectatori ai lui Zoroastru, adoratori ai focului, răspândiți în Persia.

Gheği m. pl. una din diviziunile etnice ale poporului albanez.

Gheiza (Gaiza) m. nume a doi regi unguri: Gheiza I (1074—1077) și Gheiza II (1141—1161).

Gheldra f. provincie olandeză cu 751.000 loc. și cu cap. *Arnheim.*

Ghelfii m. pl. nume dat în evul-mediu partizanilor dominațiunii temporale a papilor; ei erau opuși Gibelinilor, partizanii

www.dacoromanica.ro

împăratului Germaniei. Lupta acestor două partide, sau *Cearta învestiturelor*, dură dela sec. XI până la sec. XV.

Ghenadie (Gheorghe) m. patriarh din Constantinopole, a scris *Confesiunea ortodoxă* (1453—1469).

Ghenesaret n. lac în Palestina numit și *Marea Tiberiadei*.

Gheorgache (Logofătul) m. cărturar moldovean, scrise în 1762: *Condica obiceiurilor vechi și noi a prea înălțaților Domni ai Moldovei*,

Gheorghe (St.) m. 1. principe din Capadocia, martirizat sub Dioclețian și despre care legenda rapoartă că s'a luptat cu un balaur; sărbătorit la 23 Aprilie; 2. sărbătoarea-i ce cade la 23 Aprilie; 3. mijlocul primăverii ca termen de mutat, în opoziție cu *St. Dumitru*; 4. ordin militar rus instituit de Caterina II în 1769: *crucea sfântului Gheorghe*.

Gheorghe (St.) m. 1. numele unei insule între Giurgiu și Rusciuc; 2. ostrov și sat în jud. Tulcea; 3. brațul Dunării, prin care acest fluviu se varsă în Marea-Neagră.

Gheorghiță (Ștefan) m. logofătul lui Vasile Lupu, ocupă câtva timp tronul Munteniei și fu mazilit de Poartă (1653—1658).

Gherea (Dobrogeanu) m. eminent critic, unul din șefii socialismului român, născut la Ecaterinoslav și mort la București: *Studii critice* (1853—1920).

Gherei m. numele dinastic al Hanilor din Crimea.

Gherțani pl. 1. stație de cale ferată între București și Pitești; 2. sat în jud. Dâmbovița: 2700 loc.

Gherghina f. cetate veche ruinată, spre V. de Galați, aproape de gura Siretului.

Gherghița f. 1. numele unui vechiu oraș pe Buzău în sus; 2. târgușor în jud. Prahova. Aci Radu dela Afumați bătu oștirea lui Mehmet-Beiu (1522) și, în apropiere, Mateiu-Basarab a învins pe Vasile Lupu (1639—1640).

Gherghiu (Györgyö) m. **Munții Gherghiului**, massiv spre S.-V. de munții Bistriței, separă apele Bistricioarei de ale Mureșului.

Gherla f. numit de Unguri Szamosujvár, oraș ardelenesc locuit mai ales de Armeni (*«Armenierstadt»*): 5000 loc. Reședința unui episcop român. Seminar catolic.

Ghermani (Menelas) meritos financiar român (1839—1900).

Ghica m. familie nobilă, de origină albaneză, a dat șase Domni Țărilor române: 1. (Gheorghe), Domnul Moldovei, venit acolo ca negustor, fuse boierit de Vasile Lupu și, ajuns pe tron în 1658, fu mutat după un an în Muntenia (1659—1660), strămutând capitala dela Târgoviște la București; 2. (Grigorie), Domnul Munteniei (1660—1664), trădă pe Turci în bătălia dela Leva contra Nemților (1664), fugi la Viena, de unde reveni pe tron (1664—1674); 3. (Grigorie), Domnul Moldovei (1775—1777), sub care Austria răpi Bucovina; Ghica, protestând, fu decapitat (1777); 4. (Grigorie), primul Domn pământean al Munteniei, sub care țara intră pe calea progresului (1822—1858); 5. (Alexandru), primul Domn reglementar al Munteniei, fratele celui precedent, om blând și patriot, dar lipsit de energie (1834—1842); 6. (Grigorie), ultimul Domn al Moldovei separate, sub care țara fu turburată de ocupațiuni străine (1848—1856).

Ghica (Principesa Elena) f. fiica principelui Mihail Ghica și nepoata Domnului Grigorie Ghica, eminentă publicistă, cunoscută sub numele de **Dora d'Istria**: scrieri literare, religioase, sociale, istorice și artistice: muri la Florența (1828—1888).

Ghica (Ioan) m. bărbat politic și eminent prozator român: *Scrisori către V. Alexandri* (1814—1897).

Ghica-Vodă m. stațiune de cale ferată spre Polonia.

Ghiculești m. pl. familie domnitoare dintre care șase membri au ocupat tronul României în epoca fanariotă și în a renașterii.

Ghidigeni pl. stațiune de cale ferată lângă Tutova.

Ghighiu n. sat în jud. Prahova cu un schit de maici aproape de Ploiești.

Ghimeș (Pasul) n. trecătoare în Ardeal pe la intrarea Trotușului în țară.

Giagatai m. pl. numele național al Turco-Tătarilor.

Gibbon m. istoric englez, autorul *Istoriei scăpătării și căderii Imperiului Roman* (1737—1796).

Gibelini m. pl. V. Ghelfi.

Gibraltar n. 1. strâmtoare între Spania și Maroc, împreună Mediterana cu Oceanul Atlantic; 2. oraș în Spania, pe Mediterana, la intrarea strâmtorii cu acelaș nume, aparține Englezilor dela 1704.

Gilort m. 1. afluent d'a stânga Jiului, străbate Gorjiul și se varsă în Jiu după un curs de 100 km.; 2. plasă și vale în jud. Gorjiu.

Gion (Ionescu G.) m. publicist și istoric: *Istoria Bucureștilor* (1857—1904).

Giorgiu (St.) n. 1. *(Sepsi-Szent-György)*, oraș lângă Olt, cap. județului ardelenesc Trei-Scaune: 7000 loc.; 2. *(György Sz. Miklos)*, oraș în județul Bistrița-Năsăud, cu băi de ape minerale.

www.dacoromanica.ro

Giotto m. celebru pictor italian din şcoala florentină (1276–1336).

Giumaia f. V. Juma.

Giurgea (Muntele) f. culme în jud. Putna, despărţind apa Râmnicului de a Milcovului.

Giurgiu n. oraş comercial şi port pe Dunăre: 21.000 loc., cap. jud. Vlaşca. Întemeiat de Genovezi în sec. XIV (sub numele de *San-Giorgio*, patronul Genuei), Giurgiul fu odinioară, sub numele de Raiaua Giurgiului, cetate tare cu ziduri puternice în stăpânirea Turcilor dela 1414 până la 1829 (Giurgiuvean).

Giuvala (Pasul) f. V. Bran.

Gladstone (Wiliam) m. celebru om de Stat, orator şi erudit englez, şeful liberalilor (1809–1898).

Glasgow n. oraş comercial şi port în Scoţia: 1.034.000 loc. Universitate.

Glaucos m. *Mit.* pescar din Beoţia, metamorfozat în zeu marin.

Glavacioc m. **1.** afluent d'a dreapta Argeşului; **2.** sat şi mănăstire (zidită de Vlad VI în 1490), în jud. Vlaşca: 2305 loc.

Glodeanu n. numele a două orăşele (cu câte 2300 loc.), în jud. Buzău. Cereale.

Glodeni p!. sat în jud. Dâmboviţa cu 3100 loc. Schele petroliferă.

Glück m. celebru compozitor german, reformatorul operei şi creatorul muzicei dramatice: *Iphigenia, Alcesta, Orpheu* (1714–1787).

Goa f. cap. posesiunilor portugeze în India: 24.000 loc.

Gobi n. imens deşert al Aziei centrale, lung de vr'o 2400 km. şi larg de aproape 500 km.

Godan m. munte între Dunăre şi Mureş, cu piscul *Vârful-pietrii* (2195 m.).

Goethe m. cel mai mare poet german, autorul lui *Faust;* spirit universal, deopotrivă de mare ca critic şi ca naturalist; născut la Francfort-pe-Main în 1749 şi mort la Weimar în 1832. Operele-i principale (în afară de *Poezii* şi de *Faust*): *Suferinţele tânărului Werther*, dramele *Goetz, Tasso, Iphigenia.*

Goettingen n. oraş în Hanovra, cu o universitate celebră: 50.500 loc.

Gogol (Nicolaie) m. poet, autor dramatic şi romancier rus: *Revizorul, Sufletele moarte*, în care combate şerbia ţăranilor ruşi (1809–1852).

Golconda f. oraş în Industan, nu departe de Haiderabad, pe lângă care s'aflau bogate mine de diamant.

Goldoni m. fecund poet comic italian (1707–1793).

Goldsmith m. poet şi romancier englez, autorul *Vicarului de Wakefield* (1728–1774).

Golescu m. familie nobilă română care a dat ţării mai mulţi oameni de Stat: **1.** (Vornicul Iordache), bărbat erudit, autorul unei *Gramatici* române şi al unei colecţiuni de *Proverbe* (1768–1840); **2.** (Dinu), om politic, a scris, sub numele de *Const. Radovici din Goleşti*, Impresiunile sale de călătorie în Europa făcută între anii 1824–1826 (mort 1828); **3.** (Ştefan), a luat parte la revoluţiunea dela 1848 (1809–1874); **4.** (Nicolaie), fratele celui precedent, membru în locotenenţa domnească din 1866 (1810–1878); **5.** (Alexandru), numit şi *Arăpilă*, vărul celui precedent, bărbat de Stat (1819–1881).

Goleşti pl. **1.** comună şi staţiune de cale ferată în jud. Muscel: 1500 loc.; **2.** sat în jud. Argeş pe Topolog, locul de baştină al Goleştilor: 1800 loc.

Golgota f. numele ebraic al Calvariului; fig. *învingător pe Olymp, învins pe Golgota* Ac.

Golgota f. sat cu o mănăstire în jud. Dâmboviţa.

Golia f. mănăstire în Iaşi zidită în 1640 de Vasile Lupu. Ospiciu de nebuni.

Goliat m. uriaş filistean, ucis de David cu o praştie.

Goloviţa f. lac pe ţărmul Mării Negre, în Dobrogea.

Golu-Drincei n. deal şi podgorie în jud. Mehedinţi, cu vinuri negre renumite.

Golul (Insula) n. V. Gura-Văii.

Gomora f. oraş în Palestina, nimicit de foc în timpul lui Avram.

Gopeş n. orăşel în Macedonia spre E. de Bitolia: 6000 locuitori (dintre cari 2700 Armâni).

Gorceacof (Mihail) m. celebru diplomat rus, cancelar al imperiului (1798–1883).

Gordian m. nume a 3 împăraţi romani (238–244).

Gordian a. nod gordian, cel făcut de Gordiu şi pe care Alexandru cel Mare îl tăiă dintr'odată cu sabia; *fig.* greutate neînvinsă.

Gordiu m. plugar frigian care fu numit rege în patria sa; drept amintire el consacră carul său lui Joie şi legă jugu-i de oişte cu un nod inextricabil: *nodul gordian.* V. Gordian.

Gorgias m. retor şi filozof grec (sec. V a. Cr.).

Gorgone f. pl. *Mit.* numele celor trei monştri cu chipul femeiesc (Meduza, Stheno şi Euryala), a căror privire împietria.

Gorjiu n. numit şi Jiul-de-sus, judeţ muntos cu poziţiuni pitoreşti, aşezat spre N.-E. de Mehedinţi pe ambele maluri ale Jiului-de-sus (de unde şi numele-i): 190.000 loc, Cap. *Târgu-Jiu* (Gorjan). [Lit. Jiul

www.dacoromanica.ro

de munte (în opoziţiune cu *Doljiu*): slav. горѣ, munte].

Goroslău n. sat cu 280 loc., în judeţul Alba Iulia, celebru prin victoria lui Mihai-Viteazul asupra Ungurilor în 1601.

Goruneşti pl. comună în jud. Vâlcea al cării pământ e bogat în fosile: 1300 loc.

Gotha f. oraş în Germania: 45.000 loc. cap. ducatului de Saxa-Coburg-Gotha Institut geografic *(Almanahul de Gotha)*.

Gothard (St.) n. munte în Alpii Elveţiei, înalt de 3000 m. şi străbătut de o cale ferată suterană lungă de 14 900 m.

Gotheborg n. al doilea oraş al Suediei: 231.000 loc. Universitate liberă.

Goţi m. pl. popor germanic care (dela sec. V) se împărţi în Ostrogoţi sau Goţi de Est, Vizigoţi sau Goţi de Vest, şi Gepizi. Ei ocupară, între anii 250—376, Basarabia, Moldova şi o parte a Munteniei.

Gounod m. (cit. *Gunò*), compozitor francez, autorul operei *Faust* (1818—1893).

Govora f. 1. afluent de-a dreapta Oltului; 2. munte în jud. Vâlcea şi sat (1800 loc.) cu o mânăstire zidită de Mateiu Basarab, care pe la 1634 înfiinţă acolo o tipografie; staţiune balneară ale cării ape conţin iod şi brom.

Graal (St.) n. vas care, după tradiţiunile medievale, conţinea sângele lui Isus; el a devenit subiectul mai multor romane din ciclul Mesei rotunde.

Grădiştea f. 1. numită de Unguri Várhély, sat în valea Haţegului, pe ruinele Sarmisegetuzei, unde s'au găsit numeroase antichităţi: 1005 loc.; 2. nume a două sate în jud. Râmnicu-Sărat, situate pe malul stâng al râului Buzău, cu 1600 loc.; 3. sat şi staţiune de cale ferată în judeţul Vlaşca: 1300 loc.

Graetz m. eminent istoric german: *Istoria Evreilor* (1817—1891).

Grahi m. pl. nume a doi fraţi, tribuni romani celebri, fii Corneliei: ei propuseră legile agrare şi fură asasinaţi de patricieni: Tiberiu în 133 şi Caiu în 121 a. Cr.

Gramoşteni m. pl. numele păstorilor macedoneni cari locuiesc pe munţii cei mai înalţi.

Gran m. 1. (Riul), afluent în Ungaria de-a stânga Dunării: 260 km.; 2. (Cetatea), V. Strigoniu.

Granic m. riu în Azia-Mică, victoria lui Alexandru cel Mare asupra lui Dariu în 331 a. Cr.

Graţian m. împărat roman, asasinat de uzurpatorul Maximin (375—383).

Graţiani (Gaspar) m. Domnul Munteniei, Italian de origină, fost dragoman al Porţii; trădă Turcia şi vru să introducă catolicismul în ţară (1618—1621).

Graţii f. pl. *Mit.* cele 3 zeiţe, tovarăşe ale Venerii: Aglae, Thalia, Euphrosyna.

Gratz n. oraş în Austria, cap. Stiriei: 158.000 loc. Universitate.

Greaca f. 1. lac în jud. Ilfov, comunică cu Dunărea prin două braţe; 2. sat în jud. Ilfov, cu comerţ de peşte; 2500 loc.

Grebena f. orăşel în Macedonia locuit de Turci, Greci şi Armâni.

Greceanu (Radu) m. cronicar muntean din a doua jumătate a sec. XVII, continuă pe Căpitanul, descriind pe larg domniile lui Şerb. Cantacuzino şi Brâncoveanu (1689—1700), şi colaboră la traducerea Bibliei Şerban-Vodă din 1688. || (Şerban), fratele celui precedent şi colaboratorul său în traducerea de scrieri religioase.

Greci m. pl. 1. numele vechilor Eleni; 2. populaţiune din sudul Europei, numiţi şi *Romei*. V. Grecia.

Grecia f. (modernă), mic regat în Europa, la S. de Turcia, scăldat de Arhipelagul, Mediterana şi Marea Ionică. Grecia, până la 1913, coprindea peninsula Morea, Helada, Epirul şi Tesalia la N., golful Corint şi insulele Ciclade la E., şi insulele Ionice la V., Populaţiunea-i era de 2.434 000 loc. (între cari vre-o 30.000 de Români în Livadia orientală), cu cap. *Atena*. Industria nulă, comerţul puţin activ, principala cultură a viei (struguri de Corint). Prin ultimul războiu balcanic, Grecia a mai câştigat 47.000 kmp., aşa că azi are 111 000 kmp., cu o populaţie de 6½ milioane loc. Tractatul din Versailles (1919) a sporit în mod simţitor teritoriul Greciei în detrimentul Turciei. Dezastrul păţit în războiul greco-turc din 1922 avu ca urmare retrocedarea Traciei orientale şi ruina economică a ţării. || (antică), ţară celebră în vechime, coprindea 3 regiuni principale: la N. Epirul şi Tesalia, în centru Helada sau Grecia propriu zisă şi la S Peloponezul. Cetăţi importante: Sparta, Atena, Corint, Teba. Poeţi, oratori, filozofi, artişti, generali au glorificat deapururea această ţară; dar continuele desbinări politice i-au adus ruina: ea fu rând pe rând subjugată de Macedoneni (338 a. Cr.), de Romani (146 a. Cr.) şi de Turci (1453). În 1821 Grecia se revoltă contra Turciei şi izbuti s'ajungă independentă (tractatul dela Adrianopole 1829); cu toate acestea, ţări greceşti se aflau încă sub stăpânirea turcească. Grecii declarară războiu Turcilor în 1897, cu prilejul Cretei, dar fură înfrânţi şi numai intervenţiunii europene datori Grecia mentinerea integrităţii sale teritoriale. În 1913 şi în 1917—1918, Grecia repară înfrângerea-i din 1897, câştigând teritorii în-

www.dacoromanica.ro

semnate în Macedonia, în Tracia și în Anatolia. Dar în 1922. Grecii fură alungați din Smirna și Adrianopole de către naționaliștii turci.

Grecia-Mare f. nume dat în antichitate Italiei meridionale, colonizată de Greci.

Grecii m. pl. **1.** podgorie în jud. Tutova cu vinuri bune; **2.** localitate în Tulcea cu o carieră de granit.

Greenwich n. (cit. *Grinici)*, oraș în Anglia, aproape de Londra, pe Tamiza: 185.000 loc. Observatoriu.

Gregorie m. nume a 16 papi: Grigorie I **(cel Mare)**, căruia se datorește cântarea gregoriană (590—604); Grigorie VII **(Hildebrand)**, celebru prin lupta sa contra împăratului german Henrich IV în Cearta învestiturelor (1073—1085); Grigorie XIII, reformă calendarul și substitui în 1582 calendarului *iulian* pe cel *gregorian* (1572—1585). V. Grigorie.

Grenada f. **1.** oraș în Spania, vechea cap. a regatului maur (1235—1492) cu Universitate, Catedrală și palatul Alhambrei: 106.000 loc.; **2. (Noua)**, V. Columbia.

Grenobla f. oraș în Franța cu 77.000 loc. Episcopie, Curte de Apel.

Grenteș (Muntele) n. portiune a Carpaților dela vama Bicazului până la S. de jud. Suceava.

Grigorescu (Nicolaie) m. eminent pictor român. Tablouri din viața rustică și din războiul pentru independență: *Țăranca la Smârdan* (1838—1907).

Grigorie m. numele mai multor sfinți părinți ai Bisericii ortodoxe: **1.** Grigorie Făcătorul-de-minuni **(Taumaturgul)**, episcop din Neo-Cezarea, în Azia-Mică, mort la 270: sărbătoare 17 Noemvrie; **2.** Grigorie Cuvântătorul-de-D-zeu sau Teologul **(Bogoslovul)**, din Nazianz în Capadocia, orator celebru, unul din părinții Bisericii ortodoxe (329—389): sărbătoare 25 Ianuarie; poporul nu lucrează în această zi spre a fi ferit de ologeală; **3.** Grigorie Decapolitul, din Cezarea în Capadocia, fratele sfântului Vasile, ale cărui moaște se păstrează în mânăstirea Bistrița din Vâlcea (332—400): sărbătoare 20 Noemvrie.

Grigorie m. popă din Măhaciu, a lăsat câteva traduceri religioase din slavonește (sec. XVI).

Grigorie m. numele mai multor mitropoliți ai Ungro-Vlahiei: Grigorie I, sub care se tipări diferite opere liturgice, între cari cele 12 volume de *Minee* (1760—1787); Grigorie II, publică de asemenea scrieri și traduceri teologice (1823—1834). V. Gregorie.

Grillparzer m. poet dramatic și liric din Austria (1791—1872).

Grimm m. **1. (Iacob)**, celebru linguist german, creatorul filologiei germanice (1785—1863); **(Wilhelm)**, fratele și colaboratorul celui precedent (1786—1859).

Grivița f. **1.** sat în Bulgaria mai jos de Plevna, celebru prin luptele între Români și Turci din 1877; **2.** nume de sate în jud. Ialomița și Tecuci, înființate în 1882 și 1897, în amintirea luptei dela Grivița.

Grizoni m. pl. unul din cantoanele Elveției: 125.000 loc., cu cap. *Coire*.

Grodno m. oraș în Lituania, port pe Niemen: 60.000 loc.

Groenlanda f. vastă regiune în America de Nord, aparține Danezilor: 100.000 loc. **(Groenlandez)**.

Grojdibod n. sat în jud. Romanați, unde s'au descoperit în 1838 două table de bronz din epoca romană: 1988 loc.

Grosswardein n. numele săsesc al Oradiei-mari.

Grote (George) m. ilustru istoric englez: *Istoria Greciei* (1794—1871).

Groțiu (Hugo) m. erudit și om politic olandez, celebru mai ales prin opera *Dreptul ginților* (1583—1646).

Grozea m. numele unui haiduc vestit dela începutul sec. al XIX-lea.

Grozești pl. comună în jud. Bacău cu pământ bogat în sare: 3600 loc.

Gruia f. vamă în jud. Mehedinți și mic port pe Dunăre.

Guadalquivir m. fluviu în Spania, udă Cordova și Sevila, se varsă în Ocean după un curs de 230 km.

Guadelupa f. una din micile Antile franceze cu 228.000 loc. Pământ vulcanic accidentat.

Guadiana f. fluviu în Spania, străbate Portugalia și se varsă în Ocean: 640 km.

Guatemala f. una din republicele Americei centrale cu $2^1/_2$ mil. loc. Cap. *Guatemala:* 72.000 loc.

Guiana f. vastă regiune în America de S., pe coasta orientală, posedată în parte de Englezi, Olandezi și Francezi.

Guido Reni m. celebru pictor italian din școala bolneză: *Aurora, Răpirea Elenei, Cap de Crist* (1575—1642).

Guinèa f. **1.** nume dat coastei apusene a Africei, între Senegal și Congo; **2. (Golful)**, partea Oceanului ce scaldă coastele Guineii; **3. (Noua)**, sau **Papuazia**, mare insulă în Oceania, aparținând în parte Angliei.

Guiscard (Robert) m. aventurier normand, fundă regatul Neapolii și muri în Orient la 1085.

Guise f. (cit. *Ghiz)*, familie ducală franceză, originară din Lorena, dintre cari Henric de Lorena, duce de Guise, unul dintre instigatorii sfântului Barthélemy,

www.dacoromanica.ro

fu asasinat din ordinul lui Henric III în acelaş timp cu fratele său Cardinalul (1588).

Gulielm m. numele mai multor suverani ai Angliei: Gulielm I (Cuceritorul), fiul ducelui Robert de Normandia, cuceri cu victoria dela Hastings (1066) Englitera unde fundă dinastia anglo-normandă (1027—1087); Gulielm III, principe de Orange, mai întâi stathuder sau guvernator al Olandei, apoi chemat ca rege în Anglia (1689), după răsturnarea lui Iacob II, a cărui fiică o luase de soţie (1650—1702); Gulielm IV, rege dela 1830—1837, înlocuit cu nepoata sa, regina Victoria.

Gulielm m. numele mai multor împăraţi ai Germaniei. V. **Wilhelm.**

Gulielm m. numele mai multor stathuderi ai Olandei, între cari Gulielm Taciturnul, principe de Orange şi conte de Nassau, creă independenţa Ţărilor-de-jos (1533—1584).

Gura-Homorei f. judeţ în Bucovina cu cap. *Gura Humorei:* 3764 loc.

Gura-Ialomiţei f. 1. gârlă şi insulă în jud. Ialomiţa; 2. comună, vamă şi schele pe Dunăre la vărsarea Ialomiţei: 812 loc.

Gura-Motrului f. sat în jud. Doljiu cu ruine vechi.

Gura-Nijcovului f. comună în jud. Buzău, produce vin negru: 2600 locuitori.

Gura-Sărăţei f. comună în jud. Buzău cu ape minerale şi sare: 1500 loc. Vii bogate.

Gura-Văii f. numită şi Golul sau Insula Banului, cea mai însemnată insulă a Dunării în jud. Mehedinţi, importantă pentru apărarea defileului Vârciorova: 2. afluent al Oltului; 3. localitate în Mehedinţi cu o carieră de gresie calcaroasă, cea mai bună piatră de construcţiune din ţară.

Gurko (Ioan) m. generalisim rus în timpul războiului turco-rus (1876—1877), asediă Plevna (1828—1901).

Gustav m. numele mai multor regi ai Suediei: Gustav I (Vasa), scăpă Suedia de sub jugul Danezilor (1523—1560). || Gustav II (Gustav Adolf), căpetenia protestantismului în Germania, bătu pe Tilly, avu să lupte cu Wallenstein şi peri repurtând asupra Austriacilor victoria dela Lützen (1611—1632). || Gustav III, asasinat la Stokholm (1771—1792). || Gustav IV, abdică în urma unei conspiraţiuni şi muri în Elveţia la 1837. || Gustav V, născut în 1858, se urcă pe tron în 1907, fiul şi succesorul lui Oscar II.

Gutenberg (Ioan) m. inventatorul tipografiei, născut la Maienţa (1400—1468).

Gutin n. massiv (înalt de 1447 m.) la S. de Tisa, bogat în aur şi argint.

Guzi m. pl. V. **Cumani.**

Gyge m. păstor lidian, celebru prin inelul său ce-l făcea nevăzut; personaj fabulos.

Győrgyő m. numele maghiar al Gherghiului.

Győrgy-szent-Miklos n. V. **Giorgiu.**

Gyula m. poate fiul lui Dragoş, cneaz în Maramureş, înainte de 1342 sub Carol Robert.

Gyula f. 1. oraş unguresc lângă Crişul alb: 2200 loc.; 2. (Fehérvár), V. **Alba-Iulia.**

H

Haakon m. numele mai multor regi ai Norvegiei (935—1386). || Haakon VII, regele Norvegiei, nepotul regelui danez Cristian XI, proclamat în 1905, în urma separării Suediei de Norvegia.

Habsburg n. casă princiară germană, se urcă în 1273 pe tronul imperiului; apoi domnitoare în Austria. V. **Austria.**

Hades n. *Mit.* numele grec al Infernului.

Hafiz m. celebru poet persan, originar din Şiras: *Divan* (m. 1389).

Haiderabad n. oraş în India engleză, cap. regatului Nizan: 500.000 loc.

Haiducu (Hajdu) n. judeţ al Banatului: 240.000 loc., cu cap. *Debreţin.*

Haiti n. sau **San Domingo,** una din marile Antile, la intrarea golfului Mexic, coprinde două State: **Republica Dominicană:** 1.800.000 loc., cu cap. *San-Domingo,* şi **Republica Haiti:** 1.630.000 loc., cu cap. *Portoprincipe.* (Haitian).

Hăjdău m. V. **Hasdeu.**

Hălăuceşti pl. 1. sat în jud. Roman cu un bâlciu anual: 700 loc.; 2. staţiune de cale ferată în apropiere de Paşcani.

Halep n. numele turcesc al Alepului.

Halévy m. compozitor francez, autorul marei opere *Ebrèa* (1799—1862).

Halicarnas n. vechiu oraş în Azia-Mică (Caria), azi **Budrun,** patria lui Herodot.

Haliciu n. 1. (mic), nume vechiu al Galaţilor; 2. nume polon al Galiţiei; 3. orăşel în Galiţia cu 3460 loc.

Halifax n. 1. oraş în Anglia, în comitatul York: 107.000 loc.; 2. oraş în America engleză, cap. Nouei-Scoţia: 48.000 loc. Port mare pe Atlantic.

Halle n. oraş german în Saxonia: 186.000 loc. Universitate celebră.

Halley m. astronom englez care recunoscu mai întâi periodicitatea cometelor (1655—1742).

www.dacoromanica.ro

Hălmăgiu (Halmágy) n. orășel ardelenesc în Munții Apuseni: 1200 loc. Reședința unui protopop și bălciul St. Toaderului, numit *Târg de sărutat.*

Halmi n. stațiune de cale ferată spre Ceco-Slovachie.

Ham m. al doilea fiu al lui Noe, ai cărui descendenți (ne spune Biblia) populară Africa.

Hamadan n. numele modern al Ecbatanei.

Hamadryadă f. *Mit.* nimfă de păduri care se năștea și muria odată cu arborele în care locuia.

Hamburg n. oraș liber în Germania, port mare la Gura Elbei: 1.000.000 loc. (Hamburgian).

Hamiți m. pl. numele popoarelor cari ocupară în vechime toată Africa septentrională.

Hamlet m. principe fabulos din Iutlanda, a cărui legendă a inspirat lui Shakespeare una din cele mai frumoase ale sale tragedii

Hammer-Purgstall (Iosif de) m. orientalist și istoric austriac: *Istoria Imperiului otoman* (1774—1856).

Hâncu (Mihalcea) m. boier patriot a cărui răscoală răsturnă pe Duca Vodă (1671): *Vodă vrea și Hâncu ba!*

Händel m. celebru compozitor german, creă și conduse la perfecțiune oratoriul (1684—1759).

Hangerliu m. Domn fanariot în Muntenia, strânse numai cu văcăritul 5 milioane, dar plăti lăcomia-i cu lanțul de gât (1797—1799).

Hangu (Muntele) m. 1. massiv între Bistrița și Bicaz, având în centru Ceahlăul; 2. sat în jud. Neamțu, lângă care e un izvor de ape minerale.

Hanon m. celebră familie cartagineză rivală cu familia Barca. Unul din membrii ei făcu pe mare ocolul Africei.

Hanovra f. vechiul regat al Confederațiunii germanice, anexat în 1866 Prusiei: 3.091.000 loc. Cap. *Hanovra:* 396.000 loc. (Hanoveran).

Han-Tepesi n. („Movila Hanului"), numele tătăresc al movilei Rabâii.

Hanu-Conache n. stațiune de cale ferată în apropiere de Tecuci.

Haralambie (Sf.) m. sărbătorit de popor cu praznice și prinoase la 10 Fevruarie ca rău de ciumă.

Harghita f. V. Arghita.

Hariri m. poet arab, originar din Bassora, autor de *Makame* (1054—1121).

Hariton (Sf.) m. serbat de femeile din popor în Septemvrie, de frică să nu înnebunească.

Harcov n. 1. gubernie în Rusia meridională: 3.862.000 loc.; 2. capitala guberniei cu același nume: 275.000 loc. Universitate.

Hârlău n. 1. od., oraș în Moldova de sus, reședință domnească sub Ștefan cel Mare; 2. azi, orășel în jud. Botoșani, pe dreapta Bahluiului: 4500 loc. Pietre de moară. Târg anual la 15 Septemvrie.

Harold m. nume a doi regi anglosaxoni, dintre cari cel din urmă peri în bătălia dela Hastings (1066).

Harmoszék n. numele maghiar al județului Trei-Scaune.

Hârșova f. orășel și schelă pe Dunăre în jud. Constanța: 3600 loc. Comerț cu cereale.

Hartmann (Carol Ed.) m. filozof german, autorul *Filosofiei Inconscientului* (1832—1906).

Harun-al-Rașid m. celebru calif arab, protectorul științelor și poeziei, aliatul lui Carol Magnu (786—809).

Harvey m. celebru medic englez, descoperi circulațiunea sângelui (1578—1658).

Harz n. (cit. *Harț*), lanț de munți în Germania, cu piscul culminant *Brocken* (1140 m.). Mine de cupru, plumb, fier și argint.

Hasdeu (Hăjdău) m. familie română, originară din Basarabia, a dat un număr de scriitori Poloniei, Rusiei și României: 1. (Tadeu), scriitor polon: poezii, romane, drame (1769—1835); 2. (Alexandru), fiul celui precedent, jurisconsult și literat rus (1811—1870); 3. (Bogdan Petriceicu), născut la Hotin, fiul celui precedent, ultimul și cel mai de frunte reprezentant al familiei Hasdeu, ilustru istoric și linguist, de o vastă erudițiune, scriitor fecund, prozator de valoare: *Istoria critică, Cuvente din Bătrâni* (1838—1907); 4. (Iulia), fiica celui precedent, scriitoare talentată, moartă în floarea vieții: poezii, nuvele, romane, cugetări (1869—1888).

Hastings n. oraș în Anglia, port pe Manche: 65.000 loc. Victoria lui Guilom Cuceritorul asupra lui Harold (1066).

Hațeg (Hátzeg) n. 1. (Muntele), porțiune a Carpaților cu piscul *Retezatul;* 2. (Valea), șes frumos spre N. de muntele cu același nume, udat de râul Streiu; 3. orășel ardelenesc pe Streiu: 2598 loc. (dintre cari 1996 români).

Hauptman (Gerhard) m. poet și autor dramatic german, născut în 1862: tendențe sociale (piesa *Țesătorii);* obținu premiul Nobel în 1912.

Havai (Insulele) f. pl. arhipelag în Oceania, numit și Insulele Sandwich, cap. *Honolulu,* aparțin Angliei: 2.090.000 loc.

Havana f. cap. insulei Cuba: 360.000 loc. Tutun, țigări, cafea.

www.dacoromanica.ro

Haydn m. ilustru compozitor german: *Simfonii, quartete* (1732—1809).

Hebe f. *Mit.* zeiţa tinereţelor, turna nectar zeilor.

Hebride (Insulele) f. pl. grup de insule la N. de Scoţia: 115.000 loc.

Hebron n. orăşel în Palestina, nu departe de Ierusalim.

Hebru n. fluviu în Tracia, azi Mariţa, se varsă în Marea Egee.

Hecaţe f. *Mit.* Diana, considerată ca zeiţa Infernului.

Hecla f. vulcan la S. de Islanda, înalt de 1610 m.

Hector m. viteaz principe troian, fiul lui Priam şi al Hecubei, bărbatul Andromahei, ucis de Achile.

Hecuba f. regina Troiei, soţia lui Priam.

Hegel m. celebru filozof german, reprezentantul unei sisteme cu tendenţe panteiste («idealismul absolut») care avu o mare influenţă asupra desvoltării spiritului european (1770—1831).

Hegias n. vastă regiune în Arabia occidentală, cu oraşele principale Meca şi Medina· *scumpe miresme din Hegias* Od.

Heidelberg n. oraş german în marele ducat de Baden, pe Neckar: 60.000 loc. Universitate celebră fundată la 1386, castel remarcabil.

Heine (Henric) m. cel mai mare liric german după Goethe şi prozator admirabil: *Cartea cântecelor, Reisebilder* (1799—1856).

Helada f. vechiul nume al Greciei.

Hele f. *Mit.* fiica unui rege teban: persecutată de mama-i vitregă, ea fugi şi se înnecă în strâmtoarea ce-i poartă numele *(Helespont).*

Helen m. fiul lui Deucalion şi al Pyrrhei, părintele mitic al Elenilor sau Grecilor.

Helespont n. numele antic al Dardanelelor.

Helgoland n. insulă în Marea Nordului, între gurile Elbei şi Weserului: 2500 loc. Stânci mărete.

Heliade m. V. Eliad.

Heliasti m. pl. membrii primului tribunal atenian după al Areopagului.

Helicon m. *Mit.* munte în Beoţia, locuit de Apollon şi de muze.

Heliogabal m. împărat roman, faimos prin cruzimea sa; asasinat de soldaţi, fu aruncat în Tibru (217—222).

Helios m. numele grec al Soarelui.

Helmholz m. celebru fizician şi fiziologist german, făcu descoperiri în optică, electricitate şi acustică (1821—1894).

Helos m. vechiu oraş în Laconia ai cărui locuitori, robiţi de Spartani, se numiră *Heloţi* sau *Iloţi.*

Helsingfors n. oraş şi port, cap. Finlandei: 190.000 loc. Universitate.

Hemu m. anticul nume al munţilor Balcani.

Henriada f. poemă epică de Voltaire, al cării erou e Henric IV.

Henric m. numele mai multor împăraţi ai Germaniei: Henric I (**Păsărarul**), duce de Saxonia (919—936); Henric IV, luptă în contra papei Gregorie VII şi-i se supuse la Canossa (1056—1106); Henric VI (cel **Crud**), reţinu prizonier pe Ricard Inimă-de-Leu (1190—1197).

Henric m. numele mai multor regi ai Angliei: Henric I (**Beauclerc**), fiul lui Guilom Cuceritorul (1100—1135); Henric II (**Plantagenet**), puse să se asasineze pe arhiepiscopul Toma Becket (1154—1189); Henric IV (**de Lancaster**), deposedă pe vărul său Ricard II (1399—1413); Henric VII (**Tudor**), puse capăt războiului celor Două Roze (1485—1509); Henric VIII, se luptă cu Francisc I şi consumă marea schismă a Angliei (1509—1547).

Henric m. numele mai multor regi ai Franţei: Henric III, rege al Poloniei (1573) şi al Franţei (1574), alungat din Paris în 1588 şi asasinat în 1589; Henric IV (**cel Mare**), unul din cei mai buni regi ai Franţei, abjură protestantismul în 1593 şi muri asasinat în 1610.

Hephestos m. *Mit.* numele grec al lui Vulcan.

Hera f. *Mit.* numele grec al Junonei.

Heracle m. *Mit.* numele grec al lui Hercule.

Heraclèa f. vechiu oraş în Bitinia.

Heraclit m. filozof grec, celebru prin firea-i melancolică (500 a. Cr.).

Heracliu m. numele a doi împăraţi din Orient, dintre cari cel d'al doilea domni numai trei luni (610).

Heraclizi m. pl. urmaşii lui Hercule, stăpânirâ o parte a Greciei în sec. XIV —XII a. Cr.

Herbart (Ioan Frideric) m. filozof german, fundatorul psicologiei experimentale (1776—1841).

Herculanum n. oraş în Italia la poalele Vezuviului şi aproape de Pompei, îngropat prin erupţiunea dela 79 d. Cr. Ruinele sale fură descoperite pe la 1709.

Hercule m. *Mit.* erou, fiul lui Joie şi al Alcmenei, faimos prin isprăvile sale, printre cari cele 12 întreprinderi eroice numite **Muncile lui Hercule**: 1. răpunerea leului din Nemèa; 2. omorîrea Hydrei din Lerna; 3. prinderea mistreţului din Erymanth; 4. goana păsărilor din lacul Stymphal; 5. prinderea ciutei cu picioarele de aramă; 6. învingerea Amazonelor; 7. curăţirea staulelor lui Augias; 8. scă-

www.dacoromanica.ro

parea Cretanilor de Minotaur; 9. răpirea cailor lui Diomede; 10. moartea lui Geryon; 11. răpirea merelor de aur din grădina Hesperidelor; 12. aducerea lui Theseu din Infern. Eroul moare în dureri cumplite, cauzate de tunica înveninată a centaurului Nessus, ce-i trimisese soția sa Dejanira. ‖ m. *fig.* om foarte robust.

Herculesbad n. (ung. Herculesfürdö), numele german al Mehadiei, cu renumitele-i terme de pucioasă și sare.

Herder m. scriitor ,german și filozof umanitar, unul din creatorii filozofiei istoriei (1754—1803).

Heredia (Josè Maria de), desăvârșit sonetist francez: *Trophées* (1842—1905).

Hereşti pl. sat în jud. Ilfov, locul de baștină al vechii familii Năsturel: 3200 loc.

Hermann m. V. Arminiu.

Hermanstadt (ung. Nagy-Szeben) n. numele săsesc al Sibiului.

Hermaphrodit m. *Mit.* fiul lui Hermes și al Aphroditei.

Hermes m. 1. numele grec al lui Mercuriu; 2. (Trismegist), numele grec al zeului egiptean Thor, autor de cărți misterioase.

Hermiona f. *Mit.* fica lui Menelau și a Elenei, puse pe Oreste să ucidă pe bărbatul ei Pyrrhu.

Hero f. *Mit.* preoteasa Venerii, iubită de Leandru, se ucise aflând de moartea iubitului ei.

Herod m. V. Irod.

Herodot m. celebru istoric grec, născut la Halicarnas, supranumit *Părintele istoriei* (484—406 a Cr.).

Herschel m. celebru astronom german, născut la Hanovra, trăi în Englitera, descoperi planeta Uranus și construi cel dintâiu un mare telescop; creatorul astronomiei stelare (1738—1822).

Herța f. 1. afluent d'a dreapta Prutului, udă orășelul cu acelaș nume; 2. orășel în jud. Dorohoi, aproape de Prut: 4000 loc. Locul de naștere a lui Asachi. Pădurea-i, numită Codrul Herței, era la începutul secolului XIX vestit locaș de hoți.

Heruli m. pl. popor germanic al căror rege Odacru coprinse Roma în 473.

Herzegovina f. veche provincie a Turciei, ocupată dela 1878 de Austria: 270.000 loc. cap. *Mostar.* Azi face parte din regatul Iugo-slav.

Hesiod m. celebru poet didactic grec dintr'o epocă îndepărtată: *Teogonia, Muncile și Zilele.*

Hesiona 1. *Mit.* fiica regelui troian Laomedon, pe care Hercule o mântui de un monstru marin.

Hesperia f. nume dat de cei vechi țărilor Apusului, Italiei de Greci și Spaniei de Romani.

Hesperide f. pl. *Mit.* numele celor trei fiice ale lui Atlas, cari posedau în Africa o grădină cu mere de aur păzită de un balaur, răpus de Hercule.

Hessa f. numele a 3 State din vechea confederațiune germanică și încorporate Prusiei la 1866; Hessa-Darmstadt, Hessa-Cassel și Hessa-Homburg, cele două din urmă întrunite sub numele de Hessa-Nassau.

Hestia f. *Mit.* numele grec al zeiței Vesta.

Hetfálu n. numele maghiar al Săcelelor.

Hibernia f. numele roman al Irlandei.

Hiempsal m. regele Numidiei, asasinat de lugurta la 119 a. Cr.

Hieron m. nume a doi regi ai Siracuzei, amici ai artelor.

Highlands m. pl. (cit. *Hailends*), partea muntoasă a Scoției (Highlander).

Hiksoși m. pl. păstori arabi cari invadară Egiptul în sec. XVII a. Cr. Iosif fu ministrul unuia din regii lor.

Hildebrand m. călugăr devenit papă sub numele de Grecorie VII.

Hillel m. celebru doctor iudeu, născut la Babilon, ale cărui învățăminte le urmă Isus (75 a. Cr.—10 d. Cr.).

Himalaya f. lanț de munți în Azia centrală, între China și Industan, al căror punct culminant (Everest) e de 8841 m.

Hindustan n. V. Industan.

Himeră f. *Mit.* V. Vocabular.

Himet m. munte în Africa, celebru pentru mierea și marmura sa.

Hind n. India; *sulițe de trestie din Hind* Od.

Hio f. insulă turcească în Mediterana, pe coasta Aziei Mici: 65.000 loc. A fost bântuită în 1881 de un cutremur. Vinuri celebre (Hiot).

Hiparc m. 1. fiul lui Pizistrat, domni cu fratele său Hipias și peri asasinat la 514 a. Cr.; 2. cel mai mare astronom din antichitate (sec. II a. Cr.).

Hipias m. fratele tiranului Hiparc, domni cu dânsul (528—514); alungat din Atena, trecu la Perși și muri în rândurile lor la Maraton (490).

Hipocrate m. cel mai celebru medic al antichității, născut în insula Cos (460—380 a. Cr.).

Hipocrenă f. *Mit.* fântână consacrată lui Apollon și Muzelor.

Hipolyt m. *Mit.* fiul lui Thezeu; acuzat pe nedrept de mama-i vitregă Phedra, fu blestemat de părintele său și peri ucis de caii săi.

Hipomene m. *Mit.* învingătorul a o soțul Atalantei.

www.dacoromanica.ro

Hipona f. vechiu oraş în Numidia, azi Bona unde St. Augustin fu episcop.

Hiram m. 1. regele Tirului, aliatul lui David şi Solomon; 2. arhitect tirian care dirijă lucrările templului din Ierusalim.

Hircan m. nume a doi mari preoţi şi regi ai Iudeilor, cel dintâiu ucis la 30 a. Cr.

Hircania f. vastă regiune a Aziei antice, la S.-E. de Marea Caspică (Hircanian).

Hispania f. numele antic al Spaniei.

Hissarlik n. cătun în Azia Mică unde s'au descoperit resturile vechii Troia.

Hmielniţki (Bogdan) m. din Ucraina, capul răscoalei Cazacilor în contra Polonilor (1593—1657). Fiul său Timuş, luă de soţie pe fiica lui Vasile Lupu (1652).

Hoang-Ho n. sau Fluviul-Galben, mare fluviu în China, izvoreşte din Tibet şi se varsă în golful Pecili: 3760 km.

Hobbes m. filozof englez, profesă eroismul în morală, despotismul în politică şi materialismul în filozofie (1588—1679).

Hód-Mező-Vásárhely n. oraş în Pusta ungurească, aşezat aproape de lunca Tisei: 60.000 loc.

Hofer (Andreas) m. eroul naţional din Tirol, capul răscoalei tiroliene din 1809, trădat şi împuşcat (1767—1810).

Hoffman m. scriitor german, autor de *Poveşti fantastice* (1776—1822).

Hogarth m. celebru pictor şi gravor englez, creatorul caricaturei morale (1697—1764).

Hohenstaufen m. ilustră familie din Suabia, care a dat şase împăraţi Germaniei (1138—1254).

Hohenzollern m. 1. vechiu principat al Germaniei între Würtemberg şi Baden: 87.000 loc., face azi parte din Prusia, cu cap, *Sigmaringen;* 2. ilustră familie germană din care se trag casele domnitoare din Prusia (Germania) şi România. Strămbunul ei ar fi un conte Tassilon, mort pe la 800. In sec. XII, familia se despărţi în două spiţe: *de Suabia şi de Franconia*, cea dintâi trunchiul casei regale a Prusiei. La 1576, spiţa suabă de Hohenzollern se împărţi în două ramuri: Hohenzollern-Hechingen şi Hohenzollern-Sigmaringen, cea dintâi stinsă în linie bărbătească dela 1869. Capul casei de Sigmaringen, principele Carol Anton (m. 1885), avu doi fii: pe principele Leopold (mort în 1907), a cărui candidatură la tronul Spaniei a provocat războiul franco-german dela 1870 (căsătorit cu Dona Antonia, infanta Portugaliei, cu care avu pe principii Wilhelm, Carol şi Ferdinand, cel din urmă atunci moştenitor prezumptiv al tronului României) şi pe principele Carol, regele României, căsătorit cu Elisabeta, principesa de Wied. V. Carol, Elisabeta, Ferdinand.

Holbein m. mare pictor german, căruia s'atribue *Danţul macabru* (1498—1554).

Holofern m. general asirian, ucis de Iudita pe la 659 a. Cr.

Holstein n. vechiu ducat care, înainte da 1864, aparţinea Danemarcei şi care astăzi face parte din provincia prusiană *Schleswig-Holstein.*

Homer m. ilustru poet grec, autorul *Iliadei* şi al *Odyseii:* şapte oraşe îşi disputau onoarea de a-i fi dat naştere. Tradiţiunea îl reprezintă bătrân şi orb, rătăcind din oraş în oraş, zicându-şi poemele; dar critica modernă îi contestă, de mai bine de un secol, existenţa, susţinând că *Ilyada* şi *Odysea* n'ar fi decât nişte grupuri de rapsodii sau de cântece populare adunate şi rânduite sub Pizistrat.

Homerizi m. pl. rapsozi greci cari imitau pe Homer.

Homor n. afluent al Moldovei.

Homorod m. 1. afluent al Oltului; 2. sat în Transilvania, în judeţul Huniedoarei: 1050 loc., 3. sat în judeţul Târnavei-Mari: 1250 locuitori.

Homorod-Almaş n. 1. sat şi staţiune balneară în Transilvania, în judeţul Odorheiu; 2. cea mai mare peşteră din Ardeal, compusă din vr'o 52 de galerii foarte întortochiate.

Hondura f. 1. republică în America centrală: 644.000 loc., cu cap. *Tegucigalpa;* 2. golf al mării Antilelor, între Hondura şi Guatemala; 3. posesiune engleză la N.-E. de Guatemala: 47.500 loc., cu cap. *Belize.*

Honoriu m. 1. împărat din Occident, fiul lui Teodosiu cel Mare (395—432); 2. nume a 4 papi (625—1287).

Horasan n. Corasan: *iatagane de Horasan* Od.

Horaţii m. pl. 1. numele celor 3 fraţi răsboinici pe cari Romanii îi opuseră Curiaţilor; 2. subiectul unei tragedii de Corneille.

Horaţiu m. celebru poet roman: *Ode, Satire, Epistole* şi *Arta poetică* (64—8 a. Cr.).

Hore f. pl. *Mit.* divinităţi cari prezidau orele zilei sau anotimpurile.

Horeb m. Munte în Arabia la N.-V. de Sinai, pe care (ne spune Biblia) Dumnezeu apăru lui Moise într'un tufiş arzător.

Horez (Hurez) n. sat în jud. Vâlcea cu o mânăstire zidită de Const. Brâncoveanu în 1695, într'o vale singuratică (unde răsună adesea strigătul de jale al hurezului).

www.dacoromanica.ro

Horia (Ursu Nicolaie) m. născut la Albac, din părinți iobagi, capul revoluțiunii ardelene din 1784, prins de Unguri și ucis în torturi (1730—1785).

Horincea f. afluent al Prutului și plasă în jud. Covurlui.

Horn n. cap situat la extremitatea sudică a Americei meridionale, în Țara de Foc.

Horodinca f. numele unui district (77.000 loc.) și al unui oraș (10.000 loc.) în Galiția.

Horvat m. formă arhaică pentru Croat. V. Arvat.

Hosszumező n. numele maghiar al Câmpulungului maramureșan.

Hotăreni pl. sat și mânăstire în jud. Romanați.

Hotentoți m. pl. popor african.

Hotentoția f. țară în Africa meridională, aproape de colonia Capului.

Hotin n. județ și oraș întărit în N. Basarabiei, lângă Nistru. Cetate celebră în istoria Moldovei pentru numeroasele lupte cu Polonii și cu Tătarii: 30.000 loc.

Hotiniul (Amfilohie) m. episcop de Hotin, alcătuitor de cărți didactice (1795).

Hovârla f. piscul cel mai înalt al munților Maramureșului (2058 m.).

Hovas m. popor din Madagascar.

Hrisostom m. sau **Zlatoust** *(Gură-de-aur)*, epitet dat mai multor oratori sacri și în special sfântului Ioan, ilustru părinte al Bisericii, episcop de Constantinopole (347—407).

Hrisoverghi (Alex.) m. poet moldovean, autor de ode (1181—1837).

Hristos m. supranumele lui Isus. [Adică „Unsul", traducere grecească după ebraicul *Messiah*].

Hroiot m. vestit general al lui Mateiu Corvin, vrăjmaș neîmpăcat al Moldovenilor.

Hubert (St.) m. episcop din Maestricht (sec. VIII), patronul vânătorilor.

Hübsch (Ed.) m. compozitor și șef de orchestră român: *Marșul steagului* (1825—1894).

Hudson n. **1.** mare formată de Atlantic, în N. Americei, numită astfel după navigatorul englez *Hudson* care o recunoscu în 1610; **2.** fluviu în Statele-Unite, udă New-York: 500 km.

Huedin n. sau **Bánfy-Hunyád**, oraș ardelenesc în județul Cojocna. Școală de sculptură în lemn.

Hughenot m. nume de dispreț dat calviniștilor francezi în sec. XVI.

Hugo (Victor) m. ilustru poet, dramaturg și romancier francez, capul școalei romantice: *Ode și Balade, Legenda secolelor, Hernani, Notre-Dame de Paris* (1802—1885).

Hujlac n. V. Uilac.

Humbert m. regele Italiei, fiul lui Victor Emanuel, născut în 1844, urcat pe tron în 1878 și asasinat la Monza în 1900.

Humboldt m. **1.** (Alexandru de), cel mai mare naturalist al sec. XIX, autorul marei opere *Cosmos*, care explică armonia universului fizic (1769—1859); **2.** (Wilhelm de), linguist și om de Stat prusian (1767—1835).

Hume (David) m. filozof sceptic și istoric englez (1711—1776).

Humulești pl. sat în jud. Neamțu, locul natal al lui Creangă: 2339 loc.

Hunfalvy (Paul) m. etnograf și istoric ungur (1810—1891).

Huni m. pl. popor barbar care năvăli din Azia în Europa pe la 600 d. Cr., ocupă regiunea între Tisa și Dunăre, unde întemeiă un regat puternic sub Atila, cu a cărui moarte (453) se nimici și puterea lor.

Huniade (Hunyád) n. **1.** Huniedoara; **2.** supranumele maghiar al ilustrei familii a Corvinilor.

Huniedoara f. **1.** județ ardelenesc cu 304.000 loc. cap. *Deva*; **2.** oraș în valea romantică a Cernei, patria Corvinilor.

Hurez n. V. Horez.

Hurmuz m. afluent al Prutului, în jud. Covurluiu.

Hurmuzache (Eudoxiu) m. patriot și erudit român din Bucovina, care începu importanta colecțiune documentală ce-i poartă numele (1812—1874).

Huron n. mare lac în America de N., între Statele-Unite și Canada, pe ale cărui margini locuia poporul indigen al *Huronilor*.

Huru (Cronica lui) m. pretinsă istorie scrisă în limba românească din 1494, tradusă de spătarul Clănău și publicată de Asache. Stilul și coprinsul dovedesc neautenticitatea ei.

Huși pl. oraș în Moldova: 16.000 loc., cap. jud. Fălciu. Scaun de episcopie (Hușean).

Huss (Ioan) m. unul din precursorii Reformei, fu condamnat de Conciliul din Constanța și ars de viu (1373—1415).

Hussiți m. pl. partizani ai învățăturilor lui Huss cari, spre a răsbuna moartea-i, pustiiră Boemia sub conducerea lui Ziska (1415—1435).

Husta (Huszt) f. cetate în Maramureș: 6500 loc.

Huțeani (Huțuli) m. pl. numele Rutenilor munteni din Galiția orientală și din Bucovina, de origină română, reprezentând un tip particular; ei se ocupă cu păstoritul și cu tăierea lemnelor.

Huyghens m. celebru astronom și matematic olandez (1629—1695).

www.dacoromanica.ro

Hyade f. pl. *Mit.* fiicele lui Atlas schimbate într'o constelaţiune.

Hydra (dela Lerna) f. *Mit.* şarpe monstruos cu 7 capete cari creşteau la loc de nu se tăiau dintr'odată.

Hypatia f. femeie celebră care profesa filozofia la Alexandria şi fu omorîtă de creştinii fanatici (370—415).

Hyperion m. zeul rătăcitor al luminei: *Hyperion, ce din genuni răsai c'o 'ntreagă lume* Em.

I

Iacob m. patriarh evreu, fiul lui Isac, părinte a 12 fii, cari deveniră cele 12 seminţii ale lui Izrael (2200 a. Cr.).

Iacob (St) m. unul din cei 12 apostoli, martirizat (44).

Iacob m. numele a 6 regi ai Scoţiei, dintre cari al V-lea (1513—1542) fu tatăl Mariei Stuart, iar al VI-lea, fiul Mariei Stuart, deveni în acelaş timp regele Angliei şi al Scoţiei sub numele de Iacob I (1603—1625); Iacob II, fiul lui Carol I, fu detronat de ginerele său Guilom de Orange (1685—1688).

Iacobdeal n. (sau Muntele Carol I), 1. deal în Dobrogea pe lângă Dunăre; 2. carieră de granit de o calitate excelentă.

Iacobeni m. pl. 1. comună rurală în Transilvania, judeţul Târnavei Mari, cu 1035 loc. (saşi şi români); 2. comună în Bucovina cu 3215 loc. Ape sulfuroase.

Iacobin m. 1. călugăr din ordinul sfântului Dominic; 2. membrul unei societăţi politice care se stabili la Paris în 1789 în vechea mânăstire a Iacobinilor; 3. *fig.* demagog exaltat.

Iafa f. port al Siriei, pe Mediterana, unit cu Ierusalimul printr'o cale ferată: 45.000 loc.

Iafet m. unul din cei trei fii ai lui Noe, ai cărui urmaşi populară Europa şi Azia occidentală.

Iagheloni m. pl. familie litfană care ocupă tronul Poloniei dela 1386 până la 1572.

Iagodina f. oraş în Serbia lângă Moravia. Aci se dete o bătălie între Turci şi Austriaci (1689).

Ialomicioara f. 1. afluent al Ialomiţei; 2. sat în jud. Dâmboviţa.

Ialomiţa f. 1. râu în Muntenia, izvoreşte din culmea Bucegilor şi se varsă în Dunăre după un curs de 330 km.; 2. şes, numit obişnuit Bărăgan; 3. vale prin jud. Dâmboviţa; 4. plasă în jud. Ialomiţa şi Dâmboviţa; 5. judeţ aşezat în partea de S.-E. a Munteniei, la răsărit de Ilfov: 240.000 loc. Cap. *Călăraşi* (Ialomiţean). [Slav. Ialovita, juncă (cf. *pimniţă* = *pivniţă*)].

Ialpug (Ialpeu) n. numele unui râu şi al unui lac în Basarabia.

Iamboli n. oraşel în Rumelia orientală: 13.000 loc.

Iancu m. 1. (Sasul), Domnul Moldovei, jefui ţara, scoase văcăritul şi, mazilit, se retrase cu averi mari în Austria, unde muri (1579—1582). ‖ (Avram), eroul revoluţiunii române dela 1848, se puse în fruntea Moţilor revoltaţi (1824—1873).

Ianina f. oraş în Albania: 30 000 loc. cap. Epirului. Gimnaziu românesc.

Iantra f. râu în Bulgaria, afluent al Dunării, în faţa gurei râului Vedea.

Ianus m. vechiu rege divinizat al Laţiului, reprezentat cu două feţe. una întoarsă către trecut şi cealaltă către viitor.

Iapet m. *Mit.* fratele lui Saturn şi părintele lui Prometeu.

Iarca (Demetru) m. meritos bibliograf român (1817—1887).

Iaşi pl. 1. judeţ aşezat într'o poziţiune frumoasă la N. Moldovei, pe malul drept al Prutului: 212.000 loc.; 2. cap. judeţului cu acelaş nume: 80.000 loc., fostă cap. a întregei Moldove (1565—1862). Mitropolie, Curte de apel, Universitate, Muzeu, Bibliotecă. Aci se făcu la 1791 pace între Turcia şi Rusia şi tot aci izbucni la 1821 Eteria sub Ipsilante. Aci se retrase guvernul şi armata în 1917, Iaşii au suferit mult prin enorma aglomerare a populaţiei, de mizerie şi de boale (tifos exantematic) (Ieşean).

Iason m. *Mit.* căpetenia expediţiunii Argonauţilor pentru cucerirea Lânei de aur, ce o răpi cu ajutorul vrăjitoarei Medea; 2. *fig.* aventurier îndrăzneţ şi norocos.

Iava f. mare insulă în Oceania: 35 mil. loc. (Iavanez), cu cap. *Batavia*, aparţine Olandei.

Iazigi m. pl. 1. vechiu neam sarmatic care, cu un sec. a. Cr., s'aşeză în şesul dintre Dunăre şi Temeş; 2. locuitorii maghiarizaţi ai Iazigiei.

Iazigia f. numit de Unguri Jázság numele unui comitat în Ungaria, între Dunăre şi Temeş: 318 475 loc.

Iberi m. pl. locuitorii primitivi ai Iberiei si ai căror descendenţi par a fi Bascii.

Iberia f. 1. vechiul nume al Spaniei; 2. veche provincie aziatică, la S. de Caucaz, azi *Georgia* (Iberic).

Ibsen (Henrik), m. poet liric şi dramatic norvegian, ale cărui piese sunt în-

www.dacoromanica.ro

tipărite de tendențe filozofico-sociale (1828—1906).

Ibycus m. poet liric grec din sec. VI a. Cr. Asasinat într'o pădure de niște hoți, Ibycus ar fi invocat ca marturi ai crimei un stol de cocori; scurt timp după aceea, unul dintre ucigași, care asista la jocurile olimpice și văzuse trecând un stol de cocori, strigă nechibzuit: «iată răzbunătorii lui Ibycus!» și astfel vinovații se deteră singuri de gol.

Icar m. 1. *Mit.* fiul lui Dedal, scăpă cu tată-său din Labirint cu ajutorul unor aripi lipite cu ceară; dar, aproape de soare, ceara se topi și Icar peri în mare; 2. *fig.* victima unor proiecte prea ambițioase și cutezătoare.

Ida f. nume vechiu a două lanțuri muntoase, unul în Creta și celălalt în Frigia.

Idirneà f. V. Edirnè: *chilimuri vărgate de Idirnea* Fil.

Idumèa f. regiune sudică în vechea Palestina, locuită de Edomiți.

Iebusiți m. vechiu popor al Palestinei, supus de David.

Iecaterinoslav n. gubernie și oraș în Rusia: 221.000 loc.

Iefta m. judecător în Izrael, scăpă pe Evrei de sub jugul Amoniților (sec. XIII-lea a. Cr.). El juruise a jertfi lui Dumnezeu pe cine îl va întâmpina mai întâi la întoarcere și propria sa fiică îi ieși înainte.

Iehova m. («Cel ce există»), alt nume dat lui D-zeu, în Vechiul-Testament.

Iemen n. vilaet turcesc în Arabia: 750.000 loc.

Iena f. oraș în Germania: 48.000 loc. Universitate fundată la 1558.

Ienikale n. sau **Kerci**, strâmtoare între Marea Neagră și Marea de Azov.

Ienipazar n. oraș în Bulgaria: 8000 locuitori.

Ienisei n. fluviu în Siberia, se varsă în oceanul Înghețat: 3000 kilometri.

Ierarhi (Sfinții Trei) m. pl. sau **Trisfetitele**, biserică frumoasă în Iași, zidită de Vasile Lupu la 1640. Monument arhitectonic de prima ordine ca și Curtea de Argeș.

Ieremia m. unul din cei patru mari profeți, autorul *Plângerilor* (sec. VII a. Cr.).

Ieremia (Vodă) m. V. **Movilă**.

Ierihon n. oraș în Palestina, coprins de Iosua.

Ieroboam m. numele a doi regi ai lui Izrael (sec. X și VIII a. Cr.).

Ieronim (St.) m. părinte al Bisericii, traducătorul Bibliei în latinește (346—420).

Ieronim (din Praga) m. discipolul lui Huss, ars ca eretic la Constanța (Baden (1416).

Ierusalim n. veche capitală a Palestinei, pe malurile Iordanului, coprinsă și distrusă de Romani la 70 d. Cr., azi locuită de Arabi și Evrei: 80.000 loc.

Iezer n. culme în județul Muscel, desparte între ei afluenții râului Doamnei.

Iezuiți m. pl. V. Vocabular.

Iflak n. numele turcesc al Valahiei sau Munteniei: *Iflak bey.*

Iglița f. sat în jud. Tulcea, pe lângă care se află ruinele vechiului *Troesmis.*

Ignatie (St.) m. părinte al Bisericii, episcop din Antiohia, martirizat la Roma între 107 și 115.

Ignațiu (de Loyola) m. nobil spaniol, fundatorul ordinului Iezuiților (1491—1556).

Ilarian (Papiu) m. istoric român, a publicat un *Tezaur de documente* și biografia lui Șincai (1828—1879).

Ilarion (St.) m. introducătorul vieții monacale în Palestina și Siria (291—371).

Ilarion m. episcop de Argeș (1820), consilierul intim al lui Tudor în mișcarea-i revoluționară (1777—1845).

Ilfov n. 1. gârliță sau pârâu al Dâmboviței; 2. cel mai însemnat județ al României: 678.770 loc., așezat în centrul țării. Cap. *București.*

Iliaș-Vodă m. (numit și Ilie II), Domnul Moldovei, fiul lui Petru Rareș, se turci la Constantinopole după o scurtă domnie (1546—1551). ‖ **(Alex.)**, Domnul Munteniei, cu totul grecizat, fu răsturnat de o conspirațiune (1616—1618); reveni pe tron și fu înlocuit cu Leon Tomșa (1627—1629). ‖ Iliaș, fiul celui precedent, Domnul Munteniei, sub care Tătarii cotropiră o parte a Basarabiei; fu mazilit de Poartă (1667—1669).

Ilie m. numele mai multor Domni români: Ilie I, fiul lui Alexandru cel Bun, Domnul Moldovei, întâi singur (1433), apoi împreună cu fratele său Stefan II (1435—1444); Ilie II, v. Iliaș-Vodă.

Ilie (Culmea sfântuiui) f. pisc de munte în jud. Prahova, desparte apa Doftanei de a Teleajenului.

Ilion n. vechiul nume al Troiei.

Iliri m. pl. popor din familia tracă, ai căror ultimi descendenți se consideră Albanezii.

Iliria f. 1. numele vechiului litoral septentrional al Mării Adriatice; 2. provincie Iugo-Slavă de-a lungul coastei orientale a Adriaticei, coprinzând Carintia, Carniolia și Triest (Iliric).

Ilissu m. pârâu în Grecia, trece aproape de Atena.

Imbros n. insulă turcească aproape de intrarea Dardanelelor; fu ocupată, odată cu Thasos de armata grecă în 30 Oct. 1912.

www.dacoromanica.ro

Imperii centrale n. pl. nume dat în cursul războiului mondial (1914—1918) Germaniei și Austriei, ambele azi reduse teritorial și constituite în republici.

Imperiu n. Imperiul **Roman**, fundat de August (29 a. Cr.), fu împărțit la moartea lui Teodosiu (395) în două: *Imperiul de Occident*, distrus de barbari (476) și *Imperiul de Orient* (bizantin), subzistă până la luarea Constantinopolii de Turci (1453); **Imperiul romano-germanic** (sfântul), fundat de Otton (962), încetă de a mai exista cu abdicarea împăratului austriac Francisc II (1806) și fu reconstituit de regele Prusiei Wilhelm III; **Imperiul latin**, fundat la Constantinopole în 1204 de Balduin de Flandra, căpetenia cruciaților, fu distrus în 1261; **Imperiul româno-bulgar**, Stat format în sec. XII prin unirea Vlahilor cu Bulgarii: el susținu lupte numeroase cu imperiul bizantin și atinse culmea cu Împăratul Ioanițiu; decăzând după moartea acestuia, imperiul româno-bulgar continuă a subzista până la bătălia dela Cossova (1389). **Imperiul Ceresc**, numele ce Chinezii dau țării lor.

Inachus m. *Mit.* fundatorul și primul rege din Argos.

Incu (Muntele) m. pisc al Carpaților, lângă apa Cirimușului.

Independența f. **1.** insulă în dreptul orașului Calafat; **2.** sat în jud. Covurlui cu 3200 loc. și în jud. Ialomița cu 1800 loc.

Indernea f. V. Edirnè: *cu fes de Indernea* AL.

India f. sau **Indiile orientale**, nume dat la două peninsule ale Aziei meridionale despărțite prin golful Bengal: *Industan* și *Indo-China* (**Indian**); **2. Indiile occidentale**, vechiul nume al Americei; **3. Indiile neerlandeze**, posesiunile olandeze în Oceania: 48 mil. loc.

Indiana f. unul din Statele-Unite ale Americei: 3.000.000 loc., cu cap. *Indianopolis*.

Indo-China f. peninsulă imensă la S.-E. Aziei, numărând peste 20 mil. loc., se divide în posesiuni engleze, în posesiuni franceze (**Cochinchina**) și în State independente (**Regatul Siam**).

Indu m. sau **Sindu**, mare fluviu al Indiei, se varsă în Marea de Oman: 3000 km.

Industan n. vastă peninsulă a Aziei la S.-V. Chinei, de care o desparte Himalaya, cu orașele principale Bombay, Calcuta, Madras: 295 mil. loc. Supus Englezilor.

Inn n. rîu care iese din Elveția, udă Insbruckul, intră în Bavaria și se varsă în Dunăre: 525 km.

Inocențiu m. nume a 12 papi, dintre care cel mai însemnat fu INOCENȚIU III, care puse să se predice a patra cruciată și cruciata în contra Albigensilor (1198—1216).

Insbruck n. oraș în Austria, cap. Tirolului, pe Inn: 57.000 loc.

Înțelegere cordială f. v. **Entente**.

Interlaken n. sat în Elveția pe Aar, în cantonul Berna: 3600 loc. Stațiune de vară foarte frecventată.

Io f. *Mit.* fiica lui **Inachus**, pe care Jupiter o schimbă în juncă.

Ioab m. general sub David, se revoltă în contra lui Solomon, care îl osândi la moarte.

Ioachim m. **1.** rege din **Iuda**, căzu în mâinile lui Nabucodonosor (sec. VIII a. Cr.); **2. (St.)**, părintele sfintei Fecioare.

Ioan m. numele unui mare număr de sfinți: IOAN BOTEZĂTORUL **(St.)**, vărul și înaintemergătorul lui Isus, decapitat din porunca lui Irod (32); prăznuit la 7 Ianuarie. ‖ IOAN EVANGHELISTUL **(St.)**, unul din cei 12 apostoli, autorul unei *Evanghelii* și al *Apocalipsului* (7—101): serbat 8 Maiu. ‖ IOAN **(St.)**, V. **Hristostom, Damaschin, Scărariu**.

Ioan m. nume a 23 papi (523—1415).

Ioan n. nume a 7 împărați din Orient: Zimisce, Comnen, Vatațe, Duca, Lascaris, Paleolog, Cantacuzen (v. *aceste nume*).

Ioan m. numele unui rege francez IOAN CEL BUN (1350—1364) și a unui rege englez IOAN FĂRĂ PĂMÂNT, fiul lui Henric II, care acordă supușilor săi revoltați *Carta cea mare* (1190—1216).

Ioan m. nume a 6 regi din Portugalia (1385—1826) și a 3 regi din Suedia (1216—1591).

Ioan m. numele mai multor Domni români: IOAN VODĂ CEL CUMPLIT, Domnul Moldovei, Armean de origină, crud și răsbunător: îngropă de vii boieri, episcopi și călugări; mazilit de Turci, se răsculă asupră-le și-i învinse în diferite rânduri, dar fu cumplit bătut la Cahul (1573); prins prin trădare, fu legat de coadele a două cămile și sfâșiat (1572—1574). ‖ IOAN POTCOAVĂ, Domnul Moldovei, fratele celui precedent (1577). ‖ IOAN II (SASUL), V. Iancu.

Ioana f. **1.** (d'Albret), regina Navarei, mama lui Henric IV (1528—1572); **2. (d'Arc), Fecioara din Orleans**, eroină franceză, repurtă mai multe victorii asupra Englezilor, de cari fu apoi prinsă și arsă de vie (1412—1431); **3. (Nebuna)**, regina Castiliei, mama lui Carol Quintu (m. 1555).

Ioanițiu m. cel mai ilustru dintre Asanești, repurtă victorii numeroase asupra Bizantinilor și fu în 1204 încoronat de Papa ca împărat al Bulgarilor și al Vlahilor (1197—1207).

www.dacoromanica.ro

Ioas m. ultimul descendent al casei lui David, răpit din mâinile Ataliei, deveni rege al Iudeii (870 a. Cr.).

Iocasta f. *Mit.* soția lui Laius, regele Tebei, și mama lui Edip, cu care se mărită fără a-l cunoaște.

Ioil m. unul din micii profeți evrei, contemporan cu Ieremia (sec. VII a. Cr.).

Iona m. unul din micii profeți evrei: aruncat de corăbieri în mare, fu înghițit (zice-se) de un chit care, după trei zile, îl scuipă pe uscat viu și nevătămat (sec. IX a. Cr.).

Ionatan m. fiul lui Saul și amicul lui David, ucis în luptă cu Filistenii (sec. X a. Cr.); 2. cel mai tânăr dintre Macabei.

Ionescu m. (Ioan dela Brad), eminent agronom și economist român (1818—1891); 2. (Dimitrie, zis Tache), bărbat de Stat, avocat și orator parlamentar (1858—1922).

Ionia f. veche țară în Azia-Mică cu orașele Phocèa, Ephez, Smirna.

Ionic a. Marea Ionică, partea Mediteranei între Italia de S. și Grecia: Insulele Ionice, grup de insule în Marea Ionică; ordin ionic, unul din cele cinci ordine de arhitectură greacă caracterizat printr'un capitel ornat de două spirale laterale.

Iordache (Căpitan) m. numit și Gheorghe Olimpianul, unul dintre capii Eteriei, viteaz și ardent patriot grec (1770—1821).

Iordan m. fluviu în Palestina, se varsă în Marea Moartă: 100 km.

Iorgovici (Paul) m. filolog ardelean (1764—1808).

Iosafat m. faimoasa vale între Ierusalim și muntele Măslinilor, prin care curge apa Cedronului: aci se vor aduna morții (după tradițiunea creștină) în ziua judecății d'apoi.

Iosafat m. rege din Iuda, învingătorul Amoniților și Moabiților (903—880 a. Cr.).

Iosephus (Flavius) m. istoric evreu, mort la Roma, autorul *Antichităților judaice* (37—95).

Iosif m. 1. patriarh evreu, fiul lui Iacob și al Rahelei, ajunse ministrul unui Faraon, rege al Egiptului, și așeză pe frații săi în această țară (sec. XVII a. Cr.); 2. (St.), bărbatul Fecioarei Maria.

Iosif m. nume a doi împărați ai Germaniei: Iosif I, fiul și urmașul lui Leopold I, continuă războiul pentru succesiunea Spaniei (1703—1711); Iosif II, fiul Mariei Terezia, reprezentantul despotismului luminat, introduse reforma, promulgă în 1781 edictul de toleranță și desrobi pe iobagii români din Ardeal (1765—1790).

Iosif (Ștefan Octavian) m. poet liric de o simțire caldă și pătrunzătoare (1875 1913).

Iosua m. urmașul lui Moise, introduse pe Evrei în țara Canaanului (sec. XV a. Cr.).

Iov m. 1. personaj biblic, faimos prin răstriștile și răbdarea sa, ajunsă proverbială; 2. poemă biblică în care se tratează problema, de ce oamenii cinstiți sunt așa de crud încercați de soartă.

Iphigenia f. *Mit.* fiica lui Agamemnon; în momentul când părintele ei era s'o jertfească Dianei, zeița o transportă în Tauris și o făcu preoteasa templului ei. Iphigenia fu subiectul a două tragedii de Euripide, a unei tragedii de Racine, a unei tragedii de Goethe și a unei opere de Glück.

Ipsilante m. numele a mai multor Domni fanarioți: 1. (Alexandru), Domnul Munteniei, sub care țara căpătă întocmiri folositoare (școli, spitale) și un codice ce-i poartă numele (1774—1782); (Const.), fiul celui precedent, Domnul Moldovei (1799—1801) și apoi al Munteniei (1802—1806).

Ipsilante (Alex.) m. general rus, capul Eteriei, intră în Moldova la 1821 și, învins de Turci la Drăgășani, fugi în Ardeal, unde muri în închisoare (1791—1828).

Ipsilante (Atanasie Comnen), m. cronicar neo-grec, medicul lui Grigorie Ghica în 1739, mare spătar sub Ștefan Racoviță în 1765 și capuchehaiaua lui Grigorie III Ghica, Domnul Munteniei, în 1769: a scris o *Cronică* (1453—1789) despre întâmplările după căderea Constantinopolii (1711—1790).

Ipsus n. sat în Frigia, unde se dete bătălia decizivă pentru împărțeala imperiului lui Alexandru între generalii săi (301 a. Cr.).

Irak Arabi n. V. Babilonia.

Iran n. numele național al Persiei: *șaluri de Iran* Fl. ((Iranic).

Iris f. 1. *Mit.* mesagera zeilor, metamorfozată de Junona în curcubeu.

Irlanda f. 1. una din Insulele Britanice spre apus de Anglia, de care o separă Marea Irlandei: 5 mil. loc. Cap. *Dublin;* 2. (Marea), partea Oceanului Atlantic între Anglia, Irlanda și Scoția; 3. (Noua), insulă în Melanezia (Irlandez). V. Sinfeiner.

Irod (Herod) m. numele mai multor principi și regi ai Iudeii: Irod cel Mare, ordonă măcelul pruncilor (39 a. C.—4 d. Cr.); Irod Antipa, fiul celui precedent, contemporan cu Crist, făcu să piară St. Ioan Botezătorul după placul soției sale Irodiada (4 a. Cr.—39 d Cr.); Irod Agripa I, regele Evreilor, nepotul lui Irod cel Mare (37—44 d. Cr.).

Irodiada f. nepoata lui Irod cel Mare și soția lui Irod Antipa (joacă un rol în descântece în cari e asociată cu zinele rele).

www.dacoromanica.ro

Isac m. fiul lui Avram şi părintele lui Iacob.

Isac m. nume a doi împăraţi din Orient: Isac I (Comnen), abdică şi muri într'o mănăstire (1057—1059); Isac II, V. Anghel.

Isaccea f. orăşel în jud. Tulcea, pe Dunăre, numită în vechime Oblucița, fosta cap. a Dobrogei: 5000 loc.

Isahar m. unul din cei 12 fii ai lui Iacob, dete numele său unuia din cele 12 triburi.

Isaia m. primul dintre marii profeţi (700 a. Cr.).

Ischia f. insulă italiană în golful de Neapole, bântuită în 1883 de un cutremur: 27 000 loc.

Iskiudar n. numele turcesc al oraşului Scutari: *eu care dorm la Iskindar* Al.

Isker n. 1. rîu în Bulgaria, cel mai însemnat dintre afluenţii Dunării inferioare; 2. trecătoare în Balcanii occidentali.

Islanda f. mare insulă daneză în Oceanul Atlantic, între Europa şi America: 98.000 loc. (Islandez).

Islaz n. 1. insulă la gura Oltului; 2. sat mare în jud. Romanaţi, schele aproape părăsită: 6000 loc.: jucă un rol în revoluţiunea din 1848; 3. comună în jud. Brăila cu 10.000 loc.

Ismael m. fiul lui Avram şi al Agarei, părintele Arabilor (2280 a. Cr.).

Ismaeliţi m. pl. coborîtori din Ismael, Arabii.

Ismail n. judeţ şi oraş în Basarabia şi port pe Dunăre: 45.000 loc. Cetate veche şi renumită în istoria Moldovei.

Ismena f. *Mit.* fiica lui Edip şi a Iocastei.

Isocrate m. orator şi retor atenian (436—338 a. Cr.).

Ispahan n. veche cap. a Persiei, la S. de Teheran: 80.000 loc.

Ispirescu (Petre) m. eminent prozator popular al Munteniei, scriitor de *Basme* (1830—1887).

Issus n. oraş în Cilicia, unde se făcu victoria lui Alexandru asupra lui Dariu (333 a. Cr.).

Istib n. oraş în Macedonia cu fabrici de oţel şi fier 8000 loc.

Istmice (Jocuri) n. pl. jocuri solemne cari se celebrau odată în cinci ani la istmul de Corint, în onoarea lui Poseidon.

Istrati (Nicolae) m. 1. scriitor mediocru, autorul unei *Vavilonii româneşti* (1818—1862); 2. (Const.), chimist şi profesor emerit (1850—1918).

Istria f. peninsulă la N. Mării Adriatice, la E. de Triest: 445.000 loc., între cari vre-o 5000 de *Rumeri* (Istrian).

Istriţa f. munte în jud. Buzău, la poalele căruia s'a descoperit *Tezaurul dela Pietroasa.*

Istro-Români m. pl. numiţi şi Rumeri, fracţiune etnică de origină română, pe litoralul Adriaticei, în Istria: vre-o 5000 loc. Graiul lor e caracterizat prin aşa numitul rotacism.

Istru m. numele geto-grec al Dunării, în special al cursului ei inferior.

Isus m. («Mântuitorul»), numit şi Hristos («Unsul lui Dumnezeu»), născut la Betleem din sfânta Fecioară, fu răstignit la vârsta de 33 de ani din ordinul guvernatorului roman Ponţiu Pilat. Data naşterii sale (25 Dec.), indică începutul erei actuale şi divinitatea sa deveni dogma fundamentală a creştinismului.

Italia f. regat în Europa meridională, la S.-E. Franţei, cu cap. *Roma* şi cu o populaţiune de 33.220.000 loc. (Italian). A luat parte, ca aliata Franţei, la războiul mondial (1916—1918).

Iţcani pl. 1. în faţa Burdujenilor, punct de trecere în Bocovina; 2. sat în jud. Suceava şi staţiune a căii ferate române.

Ithaca f. insulă pe coasta occidentală a Greciei, unde se afla regatul lui Ulyse.

Iuda m. 1. al patrulea fiu al lui Iacob, capul unuia din cele 12 triburi ale lui Izrael; 2. (Regatul lui), unul din cele două State formate după moartea lui Solomon prin schisma celor zece triburi: el coprindea triburile lui Iuda şi Beniamin, cu cap. *Ierusalim*, şi dură dela 962—587 a. Cr.

Iuda (Iscarioteanul) m. 1. unul din cei 12 apostoli, trădă pe Isus şi se spânzură de disperare; 2. *fig.* tipul trădătorului.

Iudei m. pl. nume dat vechilor Evrei, locuitori din Iudea.

Iudèa f. 1. numele antic al întregei Palestina: 2. partea de S.-V. unde se află Ierusalimul (Iudeu).

Iudita f. eroină izraelită, scăpă patria ei Betulia, tăiând capul lui Holofern care o înconjurase (sec. VI a. Cr.).

Iuga (Coriatovici) m. Domnul Moldovei, principe litfan din Podolia, întemeiă oraşe şi sate, şi întinse ţara Moldovei până la Marea Neagră (1372—1377) şi (1399—1400). ‖ Iuga II, Domnul Moldovei predecesorul şi fratele lui Alexandru cel Bun (1400—1401).

Iugo-Slavi m. pl. nume colectiv al Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor.

Iugo-Slavie f. regat constituit, în urma războiului mondial (1919) de Serbia, Croaţia şi de fostele provincii austro-ungare locuite de Sloveni (Stiria, Carintia şi Carniolia), Muntenegru cu Bosnia şi Herzegovina. V. Sârbia.

Iugurta m. rege al Numidiei, luptă

www.dacoromanica.ro

în contra Romei şi fu învins de Mariu (106 a. Cr.).

Iulia f. 1. fiica lui Cezar şi soţia lui Pompeiu (m. 55 a. Cr.); 2. fiica lui August, se mărită succesiv după Marcellus, Agripa şi Tiberiu (m. 14 a. Cr.).

Iulian a. relativ la Iuliu Cezar: *calendar iulian.*

Iulian (Apostatul) m. împărat roman, născut creştin, se făcu păgân şi persecută pe creştini (361—363).

Iulian (Ştefan) eminent actor comic român (1853—1892).

Iuliu m. nume a 3 papi (337, 1503, 1550).

Iutlanda f. partea continentală a Danemarcei: 1.350.000 loc.

Ivan m. nume a 6 Domni şi Ţari ai Rusiei: Ivan I, mare duce de Moscova (1328—1350); Ivan III (cel Mare), liberă Rusia de sub jugul Tătarilor (1462—1505); Ivan IV (cel Groaznic), luă cel dintâiu numele de Ţar (1533—1584); Ivan VI, asasinat în temniţă din ordinul Caterinei II (1740—1762).

Ivanco, V. Tăhomir.

Iveşti m. pl. târg în jud. Tecuci: 2400 loc. Staţiune de cale ferată.

Ivir n. numele arhaic al Iberiei aziatice. (Ivirean).

Ixion m. *Mit.* rege al Lapiţilor, fu condamnat pentru crimele sale să fie legat în Infern de o roată ce pururea se învârtea.

Izabela (de Castilia) f. regina Spaniei, soţia lui Ferdinand Catolicul, alungă pe Mauri din Spania şi favorizâ pe Columb (1451—1504).

Izis f. *Mit.* divinitate egipteană, sora şi soţia lui Oziris, adorată ca binefăcătoarea Egiptului şi ca simbol al forţelor naturei.

Izrael m. 1. nume dat mai întâi lui Iacob, apoi întregului popor evreu; 2. (Regatul lui), unul din cele două regate cari se formară în Palestina după moartea lui Solomon, cu cap. *Samaria:* el coprindea 10 triburi şi dură 224 ani.

Izvoarele n. pl. 1. afluent al Dunării în jud. Mehedinţi; 2. sat în jud. Ilfov: 3350 loc.

J

Jacquard m. celebru mecanic francez, inventatorul unui războiu de ţesut (1752—1834).

Jamaica f. una din Antilele engleze: 900 mii loc., la S. de Cuba, cap. *Kingston.* Zahăr, cafea, lemn de băcan.

Jansenius m. episcop din Flandra, scrise o carte asupra graţiei şi predestinaţiunii, ce provocă certuri îndelungate (1585—1638).

Japonia f. imperiu în Azia orientală, compus dintr'un mare lanţ de insule, cu cap. *Tokio* şi cu o populaţiune de 72 mil. loc. Japonezii au progresat mult de câtva timp, introducând în ţara lor toate descoperirile industriei europene şi ale instrucţiunii, care este foarte înaintată la dânşii. Armata şi flota lor pot rivaliza cu cele mai bune din Europa; ei au bătut China în 1894 (anexând marea insulă Formoza) şi au înfrânt pe Ruşi (în războiul din 1904—1905). (Japonez). Japonia a luat parte la războiul mondial (1915—1918), alăturea de Anglia şi de Franţa.

Jean-Paul (Friedrich Richter) m. scriitor umorist german (1763—1825).

Jenner m. medic englez care în 1796 descoperi vaccinul (1749—1823).

Jianu m. faimos haiduc oltean sub Caragea-Vodă. trecu la urmă în tabăra lui Tudor şi îşi sfârşi zilele la Târgovişte, iertat de stăpânire.

Jidov m. V. Vocabular.

Jidova (Cetatea) f. sau Uriaşa, ruină veche, lângă Câmpulung, într'o câmpie închisă între dealuri.

Jidovi m. pl. 1. movilă în jud. Romanaţi; 2. vale în jud. Vâlcea.

Jidovin n. V. Bersovia.

Jieni n. pl. locuitori din valea Jiului.

Jijia f. 1. cel mai mare afluent al Prutului; 2. şes prin judeţele Dorohoiu, Botoşani, Iaşi şi Fălciu; 3. plasă în jud. Botoşani.

Jilava f. 1. sat în jud. Ilfov: 2900 loc. Staţiune de cale ferată; 2. pl. comună în Ialomiţa cu 2700 loc.

Jilişte f. sat în jud. Râmnicu-Sărat; victoria lui Ioan cel cumplit asupra lui Petru Şchiopul (1572,

Jiquidi (Const.), caricaturist-desenator de merit (1865—1899).

Jitianu m. mânăstire veche lângă Craiova, zidită la 1657 de Doamna Bălaşa, soţia lui Constantin Basarab.

Jiu m. 1. afluent al Dunării, izvoreşte din munţii Ardealului, trece pe lângă oraşele Târgu-Jiu şi Craiova: 220 km.; 2. şes şi vale în jud. Doljiu; 3. numele districtelor Gorjiu (Jiul de sus) şi Doljiu (Jiul de jos).

Joie m. *Mit.* V. Jupiter.

Joiţa f. culme în jud. Argeş, desparte apa Vâlsanei de a Argeşului.

Joldea m. boier moldovean, domni numai 3 zile, alungat fiind de Lăpuşneanu (1552).

www.dacoromanica.ro

Joldești pl. sat în jud. Botoșani: victoria lui Ștefan cel Mare asupra lui Petru-Vodă (1457).

Joppecourt (Charles de) m. nobil francez din Lorena, luă parte la luptele și turburările Movileștilor (1611—1617), despre cari vorbește în ale sale *Memorii* (publicate de Baret la Paris în 1620).

Juan de Austria (Don) m. fiul lui Carol Quintu, bătu în 1571 pe Turci la Lepante.

Judecători pl. 1. nume dat la Evrei căpeteniilor cari guvernară poporul dela Moise până la Samuel (1554—1080 a. Cr.); 2. carte din Vechiul-Testament ce conține istoria Evreilor sub judecători.

Juma (Giumaia) f. oraș în Macedonia cu mine de fier: 5000 loc. (dintre care 1000 Armâni, restul Bulgari, Țigani mahomedani și Turci).

Junona f. *Mit.* fiica lui Saturn, sora și soția lui Jupiter, regina zeilor.

Jupiter m. 1. părintele zeilor și al oamenilor, alungă din Olymp pe tatăl său Saturn și împărți universul cu frații săi Neptun și Pluton; 2. cea mai strălucitoare dintre planete după Venus.

Jura m. 1. lanț de munți, lung de 750 km., între Franța și Elveția; 2. numele unui departament francez: 261.000 loc. **(Jurasic).**

Jussieu (Laurent de) m. celebru naturalist francez, autorul clasificațiunii naturale a plantelor (1748—1836).

Justin m. istoric latin (sec. III d. Cr.). ‖ **(Filozoful),** autor de opere apologetice, martirizat sub Marcu Aureliu (114—168): sărbătoare la 1 Iunie.

Justin m. numele a doi împărați din Orient (518—578).

Juvenal m. poet satiric roman (42—123).

K

Kabili m. pl. popor de rassă berberă în Algeria.

Kalarites (Călarli) n. comună macedo-română în Pind, într'o poziție admirabilă, azi cu 1500 loc. (peste 7000 la începutul secolului al XIX-lea).

Kalevala f. numele epopeii naționale fineze constând din vr'o 23.000 de versuri.

Kalidasa m. poet indian din sec. I a. Cr., autorul frumoasei drame *Sakuntala.*

Kalofer n. orășel în Rumelia orientală cu fabrici de găitane și stofe pentru mobile: 8000 loc.

Kama(deva) m. zeul amorului, în mitologia indiană.

Kamceadali m. pl. numele indigenilor din Kamceatka.

Kamceatka f. vastă peninsulă rusească la extremitatea S.-E. a Aziei: 630.000 loc.

Kamcik m. râu în Bulgaria, se varsă în Marea-Neagră ceva mai jos de Varna.

Kamenet-Podolsky n. V. Camenița.

Kandili n. sat frumos în mijlocul Bosforului, pe țărmul Aziei.

Kant (Imanuel) m. filozof german, născut la Königsberg, fundatorul criticismului filozofic prin operele sale: *Critica rațiunii pure, Critica rațiunii practice* și *Critica judecății:* kantismul sau doctrina filozofică a lui Kant, constă în studiul atentiv al omului, în analiza facultăților spiritului și în critica severă a tuturor cunoștințelor umane (1724—1804).

Kara-Bogdan m. V. Cara...

Kara-Georgevici m. 1. **(Alex.),** Domnul Sârbilor, fiul celui Karageorge sau George cel Negru (1766—1817), întemeietorul independenței sârbești (1806—1858); 2. **(Petru),** v. Petru I.

Karagici (Vuk Ștefanovici) m. redeșteptătorul naționalității și culegătorul literaturei populare în Serbia (1788—1864).

Karagiova f. munte și district în spre N. de Salonic, în Macedonia, locuit de Megleniți.

Kara-Mustafa m. mare vizir sub Mahomed IV (dela 1676), asediă Viena (1683) și, învins de Sobieski, muri strangulat.

Karamzin (Nicolae) m. celebru istoric național rus (1765—1826).

Karansebeș n. V. Caransebeș.

Kara-Omer n. punct militar în jud. Constanța, la hotarul despre Bulgaria.

Kara-Orman a. v. Cara...

Karas m. V. Caraș.

Kara Su m. numele turcesc al fluviului Mesta.

Karatova f. oraș în Macedonia spre N.-E. de Bitolia, cu mine de aramă și fabrici de căldări: 8000 loc.

Karkaleki (Zaharia) m. ziarist originar din Brașov, devenit proverbial prin stilul său servil (mort în 1856).

Kărlova f. orășel în Rumelia orientală cu industrie de pasmanterie.

Karlsburg n. V. Carlsburg.

Karnabad n. orășel în Rumelia, înalt de 220 m. cu fabrici de postav: 5096 loc. Târg de vite.

Karnak n. sat în Egiptul de sus, pe locul vechii Teba. Ruine importante.

Katlabug n. V. Catalpug.

Kaunitz (principe de) m. celebru om de Stat austriac, prim-ministru aproape 40 de ani (1711—1794).

www.dacoromanica.ro

Kavala f. golf şi port întărit în Macedonia de jos: cultura tutunului. Cedată Greciei în 1913.

Kazan n. 1. oraş în Rusia, cap. guberniei cu acelaş nume: 199.000 loc. Universitate, Observatoriu; 2. oraş în Rumelia orientală pe clina sudică a Balcanilor, aşezat într'un basin adânc al munţilor: 3000 loc.; 3. trecătoare în Balcanii orientali.

Kazanlik n. oraş în Rumelia orientală, învecinat cu Kalofer: 25.000 loc.

Kecikemet n. oraş în Ungaria centrală: 58.000 loc.

Kemal-Paşa (Mustafa) m. general turc, născut în Salonic către 1881, şeful guvernului naţionalist din Angora, caută să modernizeze Turcia.

Kent n. comitat maritim la S.-E. Angliei, între Tamiza şi la Manche, cu oraşele Cantorbery, Douvres.

Keppler m. celebru astronom german, născut în Würtemberg, unul dintre fundatorii astronomiei moderne (1571—1630).

Kerci n. 1. alt nume al strâmtorii Ienikale; 2. cetate şi port pe strâmtoarea cu acelaş nume: 50.000 locuitori.

Kerson n. oraş în Rusia, port la gura Niprului, aproape de Marea-Neagră: 87.000 loc.

Kezdi-Vásárhély n. numele maghiar pentru Târgul-Săcuilor.

Kiajna (Doamna) f. V. Chiajna.

Kiel n. oraş în Germania, port militar pe Baltica: 205.000 loc. Kiel fu luat dela Danezi în 1866.

Kiev n. oraş în Rusia pe Nipru: 606.000 loc. Cetate tare la N. de Odesa. Universitate. Mare bâlciu anual.

Kikinda f. oraş comercial la V. de Temişoara: 18.000 loc., în mare parte Nemţi.

Kilia f. V. Chilia.

Kiralykö n. numele maghiar al Pietrei-Craiului.

Kirghizi m. pl. popor nomad de origină tătară, răspândit în Turkestan şi pe cele două maluri ale Uralului.

Kirk-Kilissè n. oraş turcesc din vilaietul Adrianopolii, pe un afluent al Mariţei: 15 000 loc. Numeroase biserici şi geamii (de unde numele-i *Patruzeci de Biserici*). Ocupat de Bulgari în 1912, fu reluat de Turci în 1913.

Kisfaludy (Carol) m. liric popular, novelist şi creatorul dramei naţionale ungare, în onoarea căruia s'a înfiinţat la Peşta Societatea literară ce-i poartă numele (1788—1830).

Kişinău n. V. Chişinău.

Kis-Küküllö n. numele maghiar al judeţului Târnava-mică.

Kisselef (Contele Pavel de) m. general rus, guvernatorul provizoriu al Principatelor în timpul ocupaţiunii ruse (1828—1834), sub care se alcătui regulamentul organic şi se inaugură o mai bună administraţiune (1788—1872).

Kitaia f. numele unui pârâu şi al unui lac în Basarabia.

Kiuciuk-Kainargi n. sat bulgăresc la S.-E. de Silistra, unde, la 1774, se încheiă pace între Rusia şi Turcia, cea din urmă obţinând libera navigaţiune pe Marea-Neagră.

Kiuprili m. numele mai multor mari viziri, de origină albaneză, începând cu Mahomed Kiuprili, regent în timpul minorităţii lui Mahomed IV, guvernă imperiul dela 1655—1661.

Kiustendil n. oraş în Bulgaria: 9600 loc. Mine de aur şi argint, băi termale.

Kiustenge n. V. Chiustenge.

Kiva f. oraş în Turkestan, sub protectoratul rusesc: 40.000 loc.

Klausenburg n. numele săsesc al Clujului.

Klein (Samuel) m. sau Micul, călugăr ardelean, autorul (1780) primelor *Elemente de gramatică românească* (1745—1806).

Klopstock m. poet german, autorul epopeii religioase *Messiada* (1724—1803).

Koch (Robert) m. medic şi microbiologist german, celebru prin cercetările sale asupra tuberculozei (1843—1910).

Kochanovski (Ioan) m. poet religios polon, maestrul Mitropolitului Dosofteiu (1532—1584).

Kogălnic m. riu în Basarabia, afluent al Prutului.

Kogălniceanu m. 1. **(Enache)**, cel din urmă cronicar al Moldovei (1730—1795); 2. **(Mihail)**, bărbat de Stat şi istoric, editorul *Letopiseţelor Moldovei* (1817—1891).

Köhalom m. numele unguresc al Cohalmului.

Kokelburg n. numele săsesc al Cetăţii-de-Baltă.

Köln n. numele german al oraşului Colonia.

Kólosz n. numele unguresc al Cojocnei.

Kolószvár n. numele maghiar al Clujului.

Königsberg n. cetate tare în Prusia: 289.000 loc. Universitate. Patria lui Kant.

Kopitar (Bartolomeu) m. eminent slavist şi cunoscător al limbei române (1780—1844).

Kordofan n. partea nord-vestică a Sudanului, în Africa orientală: 280.000 locuitori.

Körner m. poet german, supranumit *Tyrteu al Germaniei*, ucis în luptă (1791—1813),

www.dacoromanica.ro

Körös n. numele maghiar al Crișului.
Körösbánya f. V. Baia-de-Criș.
Kosciuszko (Tadeu) m. celebru general polon, dictator al Poloniei în 1794, apără eroic patria sa în contra Rușilor, Austriacilor și Prusienilor (1746—1817).
Kosova n. vilaiet în Macedonia, ce coprinde toată partea-i superioară.
Kossuth (Lajos) m. patriot ungur, căpetenia revoluțiunii unгare din 1848, muri la Turin și inima sa fu transportată la Pesta (1802—1894).
Kotzebue (August Frideric Ferdinand) m. autor dramatic german, muri asasinat (1761—1819).
Kotzebue (C.) m. consul rus în Moldova (1838—1848), traducător german al poeziei populare române.
Kovászna f. V. Covasna.
Kragujevaț n. orășel în centrul Serbiei: 12.000 loc.
Kremlin n. numele palatului țarilor la Moscova.
Kreţulescu (Const.) m. anatomist și bărbat politic (1809—1884).
Krîlov (Ivan) m. fabulist rus, foarte popular în patria sa (1768—1844).
Kronstadt n. V. Cronstadt.
Krupp m. industrial german, turnător de tunuri de oțel cari îi poartă numele (1812—1887).
Kruşevaț n. oraș în Serbia: 7000 loc.
Kuch (C. A.) m. consul prusian în Iași (până la 1842), publică nemțește în 1844 o carte despre starea Principatelor între 1828—1843.
Kükülüvár n. numele maghiar al Cetății de Baltă.
Kultureğyelet n. societate ungurească, înființată în 1885, pentru răspândirea culturei maghiare.
Kun (Cumania) n. nume a două orașe în Ungaria: 1. Szent-Márton: 12.254 loc.; 2. Szent-Miklos: 9500 loc.
Küprüli n. oraș în Macedonia pe stânga Vardarului: 7000 loc.
Kurdistan n. țara Kurzilor, în Turcia de Azia, făcând parte în același timp din Turcia și Persia.
Kurt-Bunar n. plasă din districtul Varnei, alipită României: 48.000 locuitori.
Küstendil n. oraș bulgăresc cu 15.000 loc. Băi sulfuroase.
Kuzğun n. orășel în jud. Constanța: 7000 loc.

L

Laban m. tatăl Rebecei și socrul lui Iacob.
Labirint n. V. Vocabular.
Labrador n. vastă peninsulă în America de N.: 42.000 loc. Posesiune engleză.
La Bruyère m. scriitor și moralist francez, autorul *Caracterelor* (1645—1696).
Lacedemona f. alt nume dat Spartei (Lacedemonian),
Lachesis f. *Mit.* una din cele 3 Parce, cea care învârtia fusul.
Laconia f. țară în Grecia antică cu cap. *Sparta* (Laconian).
Lactanțiu m. apologist creștin din sec. II.
Lăculeţe n. localitate în jud. Dâmbovița cu o fabrică de prat de pușcă.
Lacu-Sărat n. stațiune balneară lângă Brăila, ale cării ape conțin iod, pucioasă și brom.
Lăcustă (Ştefan) m. Domnul Moldovei, sub care veniră lăcustele în țară; asasinat de boieri pentru cruzimile sale (1538—1540).
Ladislau m. nume a 4 regi ai Poloniei (1381—1648).
Ladislau m. nume a 7 regi ai Ungariei: Ladislau I (cel Sfânt), cuceri Croația și Slavonia și impuse Cumanilor creștinismul (1041—1095); Ladislau IV (Cumanul), ucis de Tătari cari îl făcuseră captiv (1250—1290); Ladislau VI, atacat de Turci, fu scăpat de Iancu Huniade (1439—1457); Ladislau VII (Iagelon), rege al Boemiei și al Ungariei (1490—1516),
Ladoga f. lac mare în Rusia: 209 km. dela N. la S.
Laerte m. rege al Ithacei, tatăl lui Ulyse.
Lafayette m. 1. (Marchizul de), general și om politic francez, se luptă ca voluntar în războiul pentru independența Statelor-Unite și fu comandant general al gardei naționale din Paris (1757—1834); 2. (D-na de), femeie de spirit, autoarea faimosului roman *Prințesa de Clèves* (1633—1693).
La Fontaine m. (cit. *Lafonten*), cel mai ilustru dintre fabuliștii francezi (1621—1695).
Lagizi m. pl. dinastie de regi greci cari guvernară Egiptul după moartea lui Alexandru (300—30 a. Cr.).
Lahovary (Al.) m. orator și om de Stat (1841—1897).
Lainici pl. 1. pisc al Carpaților în jud. Gorjiu; 2. (sau Vulcan), trecătoare de importanță strategică, deschisă de Jiu, stabilește comunicațiunea între Olt și Transilvania; 3. mănăstire în trecătoarea Lainici.

www.dacoromanica.ro

Laiot-Basarab m. Domnul Munteniei, omorî pe Vlad Țepeș și, după o domnie scurtă și turburată (1472—1476), fu ucis de Ștefan cel Mare.

Laius m. *Mit.* rege al Tebei, fu ucis de fiu-său Edip, fără să-l cunoască.

Lamarck m celebru naturalist francez, precursor al lui Darwin (1744—1829).

Lamartine (Alfons de) m. unul din cei mai mari poeți francezi, autorul *Meditațiunilor poetice* și al lui *Jocelyn* (1790—1869).

Lambrior (Alexandru) m. eminent filolog român (1846—1883).

Lamia f. oraș în Tesalia: 9000 loc.

Lamiac (Războiul) a. războiu ce Atenienii declarară Lacedemonienilor după moartea lui Alexandru și care începu cu asediul Lamiei (323 a. Cr.).

Lampsac n. oraș în Azia-Mică pe Helespont.

Lancaster m. institutor englez, puse în practică cu mare succes metoda *învățământului mutual* sau *lancasterian* (1793), pe care Bell o adusese din India (1778—1838).

Lancaster n. **1.** comitat și oraș în Englitera cu 40.000 loc.; **2. (Casa de)**, familie engleză, (rivală celei de York), căreia aparținea regii Henric IV, V și VI.

Langhedoc n. **1.** veche provincie franceză cu cap. *Tuluza*; **2.** canal ce reunește Atlanticul cu Mediterana **(Langhedocian)**.

Langeron (Conte de) m. general francez în serviciul Rusiei, a scris *Memorii* despre campaniile rusești dintre 1790—1812, în cari atinge despre evenimentele contemporane din țara noastră.

Laocoon m. **1.** *Mit.* preot al lui Apollon, care, împreună cu cei doi fii ai săi, fu sugrumat de doi șerpi monstruoși, când cu împresurarea Troiei; **2.** celebru grup de marmoră, azi în Vatican, descoperit în 1506 aproape de Roma.

Laomedon m. *Mit.* regele Troiei și tatăl lui Priam.

Lăpădatu (Alexandru) m. poet ardelean (1845—1878).

Lapiți m. pl. *Mit.* popor din Tesalia care alungă din țara lor pe Centauri.

Laplace m. (cit. *Laplas*), fiu de țăran, celebru matematic și astronom francez. Inventator al sistemului cosmogonic care-i poartă numele: *Mecanica cerească* (1749—1827).

Laponia f. țară la N. Norvegiei, Suediei și Rusiei: 30.000 loc. **(Lapon)**.

Lăpuș m. afluent de-a dreapta Sameșului.

Lăpușna f. **1.** afluent al Prutului; **2.** vechiu ținut în Basarabia de care ținea odinioară Tighina.

Lăpușneanu (Alex.) m. Domnul Moldovei (1552—1561); răsturnat de Despot-Vodă, veni a doua oară pe tron: cumplit și răsbunător, ucise la un ospăț 47 de boieri; mută capitala țării dela Suceava la Iași (1565) și muri otrăvit de boierii înțeleși cu soția sa Ruxandra (1564—1568)

La Rochefoucauld (Duce de) m. (cit. *Roșfucò*), scriitor francez, autor de *Maxime* (1613—1680).

Larousse (Pierre) m. lexicograf francez, autorul *Marelui Dicționar Universal al secolului XIX-lea* (1817—1875).

Lascaris m. ilustră familie bizantină care a dat doi împărați (1221—1261) și un număr de eruditi, printre cari Ioan Lascaris, propagatorul în Europa al studiilor grecești (m. 1535).

Las Casas m. episcop spaniol în Mexic, faimos pentru zelul cu care luă în apărare pe americanii indigeni în contra barbariei spaniole (1474—1566).

Lațcu-Vodă m. Domnul Moldovei, fiul lui Bogdan-Vodă, muri fără urmași (1364—1373).

Lateran n. **1.** una din cele cinci bazilice patriarcale din Roma; **2.** fost palat al papilor la Roma (până la 1309).

Latinus m. rege mitic din Lațiu, primi pe Enèa și-i dete de soție pe fie-sa Lavinia.

Lațiu n. veche țară în Italia, la S. de Tibru.

Latona f. *Mit.* mama lui Apollon și a Dianei.

Laura f. femeie celebră prin frumusețea ei, imortalizată de Petrarca, moartă de ciumă în 1348.

Laurențiu (St.) m. numele unui golf și al unui mare fluviu în America de N. 1100 km.

Laurian (Treboniu) m. erudit latinist și istoric român, originar din Ardeal, reprezentant al iperlatinismului și unul din autorii proiectului de *Dicționar academic* (1810—1881).

Lausanne f. (cit. *Lozan*), oraș în Elveția: 70.000 loc. Universitate. Aci se încheiă, în Iulie 1923, tractatul de pace între Turcia și Grecia de o parte, între Turcia și Aliați pe de alta.

Lavater m. pastor protestant, născut la Zurich, inventatorul *Fiziognomicei* (1741—1801).

Lavinia f. *Mit.* fiica lui Latinus și soția lui Enèa.

Lavoisier m. (cit. *Lavoazié*), învățat francez, unul din fundatorii chimiei moderne, ghilotinat în timpul Terorii (1743—1794).

Law n faimos financiar scoțian, creă la Paris *Compania Indiilor* și înființă în 1716 o *Bancă*, care, după mari succese,

www.dacoromanica.ro

se sfârşi în 1720 cu o bancrută completă (1671—1729).

Laybach n. oraş în Iugo-Slavia cu 56.000 loc., cap. Carnioliei.

Lazăr m. 1. fratele Martei şi Mariei, înviat de Isus; 2. numele leprosului, într'o pildă evangelică.

Lazăr (Gheorghe) m. născut în satul Avrig din Ardeal, fundatorul şcoalelor naţionale în Muntenia (1779—1832).

Lazi m. pl. numele unei populaţiuni turceşti de lângă Marea-Neagră: ei se ocupau în Moldova cu negustoria, asuprind pe locuitori în tot felul; azi, în Dobrogea, servesc ca hamali.

Leak (Martin William) m. (cit. *Lik)*, diplomat şi arheolog, studiă printre cei dintâi pe Românii din Macedonia (1777—1860).

Leandru m. V. Hero.

Leaota m. munţi situaţi între Dâmboviţa şi Ialomiţa cu culmi netede: 2100 metri.

Leca (Const.) m. întâiul pictor român, profesorul lui Aman (1810—1887).

Leconte de Lisle m. (cit. *Lil)*, poet francez: *Poeme barbare, poeme antice* (1818—1894).

Leda f. *Mit.* mama lui Castor şi Pollux.

Leibniz (Gottfried Wilhelm) m. unul din cei mai mari învăţaţi al tutulor timpurilor, născut în Leipzig: filozof, matematic, jurisconsult, om de Stat şi teolog. El descoperi, odată cu Newton, calculul diferenţial, imaginâ sistema monadelor şi deveni capul şcoalei optimiste (1646—1706).

Leicester n. oraş în Anglia cu manufacturi de lână şi de bumbac: 240.000 loc.

Leipzig n. oraş în Germania (Saxonia) cu o Universitate celebră, cu un Conservatoriu şi Muzeu etnografic: 656.000 loc. Mare bătălie între Francezi şi Aliaţi în 1813.

Leitha f. afluent d'a dreapta Dunării, servă de hotar între Austria şi Ungaria: 160 km.

Leman n. V. Geneva (Lacul de).

Lemberg (Liov) n. oraş în Polonia: 260.000 loc., cap. Galiţiei. Universitate fundată în 1784.

Lèmnos n. insulă turcească în Arhipelag aproape de intrarea Dardanelelor: 29.000 loc.

Leon m. nume a 13 papi dintre cari Leon I (cel Mare) scăpă Poma de furia lui Atila (440—461); Leon III, unse pe Carol Magnu ca împărat de Occident (795—816); Leon X, care condamnă pe Luther, fiul lui Laurenţiu de Medicis, protector luminat al artelor şi ştiinţelor, merită să dea numele-i secolului în care trăi (1513—1521); Leon XIII, succesorul lui Piu IX în 1878, muri în 1903.

Leon m. nume a 6 împăraţi de Orient: Leon I (Tracul), zelos pentru credinţa ortodoxă (457—474); Leon III (Izauricul), stacă cel dintâi cultul icoanelor (718—741); Leon VI (Filozoful), termină colecţiunea Bazilicalelor (886—911).

Leon (Radu) m. Domnul Moldovei, fiul lui Leon Tomşa, jefui cumplit ţara şi fu mazilit de Poartă (1664—1669).

Leon m. 1. (Regatul), vechiu regat al Spaniei, reunit cu Castilia în 1230; 2. oraş în Spania: 22.000 loc., cap. provinciei cu acelaş nume.

Leonardo da Vinci m. rivalul lui Michel Angelo şi al lui Rafael, pictor *(Joconda, Cina,* etc.), sculptor, arhitect şi inginer florentin, chemat în Franţa de Francisc I; spirit universal, excelând deopotrivă în domeniul artei şi al ştiinţei (1452—1519).

Leonida m. rege al Spartei, muri eroic apărând cu 300 de Spartani în contra Perşilor trecerea Termopylelor (480 a. Cr.).

Leopardi m. erudit şi poet italian, sceptic şi pesimist (1798—1837).

Leopold m. nume a 2 împăraţi ai Germaniei: Leopold I. sub care Viena, asediată de Turci, fu scăpată de Sobieski (1640—1705); Leopold II. fratele reginei Mariei Antoneta (1747—1792).

Leopold m. nume a 2 regi ai Belgiei: Leopold I. regele Belgiei (1790—1865); Leopold II, fiul şi succesorul celui precedent, născut în 1835, se urcă pe tron în 1865, deveni în 1885 suveranul Statului Congo, mort în 1909.

Leova f. târg în jud. Cahul, pe malul Prutului: 3000 loc. Negoţ de grâne.

Lenau (Nicolae) n. poet austriac, turmentat şi melancolic (1802—1850).

Lepante n. golf la N. de Peloponez. Victoria navală a lui Don Juan de Austria asupra Turcilor 7 Octomvrie 1571.

Lepid m. triumvir roman cu Antoniu şi Octaviu (m. 13 a. Cr.).

Lerna f. *Mit.* mlaştină, în vechea Argolida, pe unde se încuibase Hydra ucisă de Hercule.

Lesage m. (cit. *Lesaj)*, scriitor francez, autorul romanului *Gil-Blas* (1668—1747).

Lesbos n. insulă turcească în Marea Egee, azi Mitilena.

Lesghi m. pl. popor din sud-estul Rusiei, în Caucazia orientală.

Lespezi pl. târg în jud. Baia, pe râpa stângă a Siretului, renumit pentru pietrele-i de moară *(lespezile):* 2015 loc.

Lesseps m. inginer francez căruia se datoreşte construirea canalului de Suez şi celui de Panama (1805—1894).

Lessing (Gothold Ephraim) m. cele-

www.dacoromanica.ro

bru critic, fabulist şi poet dramatic german (1729—1781).

Lestrygoni m. pl. *Mit.* vechi locuitori ai Siciliei cari devorară pe tovarăşii lui Ulyse.

Letea f. **1.** comună în faţa oraşului Bacău, pe Bistriţa, cu o fabrică de hârtie: 2506 loc.; **2.** insulă între braţul Sulina şi Chilia.

Lethe n. *Mit.* fluviul Infernului ale cărui ape făceau să se uite trecutul.

Leto f. *Mit.* numele grec al Latonei.

Letoni m. pl. popor din N.-E. Rusiei, pe Baltica.

Letonia f. republică în N.-E. Europei, pe Baltica: 1.727.000 loc. Cap. *Riga.*

Leucade f. pl. una din insulele Ionice: 33.000 loc.

Leucip m. filozof grec care imaginâ teoria atomilor (sec. V a. Cr.).

Leuctra f. oraş în Beoţia, lângă care Epaminonda bătu pe Spartani (371 a. Cr.).

Leurdeni pl. nume de comună în judeţele Ilfov, Muscel şi Bacău.

Leva (Leivenz) f. oraş în Ungaria cu 7400 loc. Victoria Austriacilor asupra Turcilor (1664).

Levant n. nume general al ţărilor cari înconjoară basinul oriental al Medireranei (Turcia, Siria, Grecia, Egiptul); Schelele Levantului, porturi comerciale ale Mediteranei orientale, supuse dominaţiunii turceşti.

Levi m. al treilea fiu al lui Iacob şi capul seminţiei lui Levi, din care se recrutau preoţii iudei.

Leyda f. oraş în Olanda cu o Universitate celebră: 66.000 loc. Bibliotecă, bogate colecţiuni ştiinţifice şi de antichităţi. Patria lui Rembrandt.

Lia f. fiica lui Laban şi soţia lui Iacob.

Liban m. lanţ de munţi în Siria, faimos prin pădurile sale de cedri.

Liebknecht m. unul din şefii socialismului în Germania, deputat în Parlament, protestă în contra războiului ce Germania declară în 1914 Franţei şi lumii întregi. Se puse la urmă în fruntea grupului comunist Spartacus (*v. acest nume*), ţintind a înlocui guvernul recent republican printr'un soviet analog celui din Petrograd. Muri asasinat la 16 Ian. 1919.

Liberia f. republică negriteană în Africa occidentală, fundată în 1820 pe coasta golfului Guineii: 2.000.000 loc. Cap. *Monrovia.*

Libia f. nume roman al Africei, în special al părţii coprinse între Egipt şi Oceanul Atlantic (libic).

Liburnia f. partea vechei Ilirie, dealungul Adriaticei.

Lichtenstein n. mic principat suveran în Germania pe Rin, între Tirol şi Elveţia: 12.000 loc. Cap. *Vaduz.*

Licia f. veche ţară în Azia-Mică.

Liciniu m. împărat roman, cumnatul lui Constantin, care îl dete pierzării în anul 324.

Lido n. insulă alăturea cu Veneţia, în faţa palatului dogilor.

Liebig m. chimist germar care a binemeritat în domeniul chimiei agrare şi pentru studiul nutriţiunii (1803—1873).

Liège n. (cit. *Liej*), oraş în Belgia, pe Meuza: 264.000 loc. Fabrici de arme. Universitate.

Ligă f. (Catolică), unire formată de catolicii din Franţa, spre a combate pe protestanţi sub domniile lui Henric III şi Henric IV.

Liguria f. veche ţară la N.-V. Italiei, între Galia şi Etruria.

Lille n, (cit. *Lil*), oraş manufacturier în Franţa, cetate tare: 211.000 loc. Academie, Universitate, industrie foarte activă (filaturi, metalurgie).

Lilliput n. ţară imaginară, descrisă de Swift în romanul său *Gulliver*, ai cării locuitori erau înalţi numai de câteva degete (liliputan).

Lima f. cap. republicei Peru, cetate tare: 172.000 loc.

Limburg n. provincie a Ţărilor de Jos, separată în două de Meuza: cea de pe ţărmul drept e a Olandei: 456.000 loc. cu cap. *Maestricht;* iar cea de pe ţărmul stâng, a Belgiei: 343.000 loc. cu cap. *Hasselt.*

Limuzin n. veche provincie franceză cu cap. *Limoges.*

Lincoln (Abraham) m. preşedintele Statelor-Unite, susţinu războiul pentru desfiinţarea sclaviei şi muri asasinat (1809—1865).

Lineu (Carol) m. ilustru naturalist suedez, dete cel dintâiu o bună clasificaţiune a plantelor după o sistemă sexuală (1707—1778).

Linz n. oraş austriac pe Dunăre: 98.000 locuitori.

Lion (Golful de) n. golf format de Mediterana, între coastele Franţei şi Spaniei.

Liov n. numele slavon şi vechiu românesc al oraşului Lemberg.

Lipcani pl. **1.** numele vechilor Tătari din Lituania, de religiune mahomedană şi cu portul polon: Moldovenii îi numiau şi *Cirimuşi;* **2.** târguşor în Basarabia: 3118 loc.

Lipinţi n. localitate aproape de Nistru, unde Ştefan cel Mare bătu pe Tătari (1469).

Lipova (Lippa) f. **1.** oraş în Banat lângă Mureş, locuit numai de Români:

www.dacoromanica.ro

7000 loc.; **2.** numele mai multor sate în jud. Vasluiu.

Lippe n. mic principat în Germania: 139.000 loc. cu cap. *Detmold.*

Lipsca f. numele slavo-român al oraşului Leipzig.

Lisabona f. cap. Portugaliei, la gura Tagului: 496.000 loc. Port militar şi comerţ foarte activ. Biblioteci, Muzee, Universitate. Patria lui Camoens. Ea fu bântuită în 1755 de un cutremur ce pricinui moartea a 75.000 de oameni.

Lisandru m. general spartan care puse capăt războiului peloponeziac (405 a. Cr.).

Lisimah m. unul dintre generalii lui Alexandru, ajunse rege al Traciei, atacă pe Geţi şi peri în luptă cu Seleuc (361—281 a. Cr).

Liszt (Franz) m. celebru pianist ungur, virtuoz incomparabil (1800—1846).

Litean m. Lituanian: *că Liteanu-i om viclean* Pop.

Litean-Vodă m. V. Litovoiu.

Liteni pl. sat şi staţiune de cale ferată în jud. Baia: 2900 loc.

Litfa f. vechiul nume românesc al Lituaniei (Litfean).

Litovoiu (Litean-Vodă) m. voievod român în Oltenia (1250) sub dependenţa Ungariei, primul Domn peste cea mai mare parte a Munteniei; refuzând apoi tributul, căzu în luptă cu Ungurii.

Littré m. medic, filozof pozitivist şi lexicograf francez: *Dicţionarul limbei franceze* (1801—1881).

Lituania f. fostă provincie a vechei Polonie, împărţită în sec. XVIII între Prusia şi Rusia, azi republică formată din imperiul rus desmembrat: 4.160.000 loc. Oraşe principale: Vilna, Grodno, Minsk (Lituanian).

Livadia f. **1.** orăşel în Olimp (Macedonia) cu 3000 loc., dintre cari 2000 Armâni (Livadiot); **2.** numele vilei imperiale ruseşti din orăşelul Ialta, în Crimea.

Liverpool n. oraş în Anglia, cel mai mare centru comercial al lumii după Londra: 816.000 loc. Dokuri şi magazine imense. Turnătorii, uzine, rafinării, săpunării.

Livia f. soţia lui August, avusese dela primul ei bărbat Tiberiu Nerone un fiu, pe Tiberiu, care fu adoptat de August (55 a. Cr.—29 d. Cr.).

Livie f numele arhaic şi popular al Libiei: *silită căsătorie e frigură de Livie* Pann.

Livingstone (David) m. călător şi misionar englez, s'a ilustrat prin descoperirile sale în Africa australă şi centrală (1813—1873).

Livonia f. provincie baltică pe golful Riga: 1.400.000 loc. Cap. *Riga.*

Livorno n. oraş în Italia, port militar şi comercial pe golful de Genua: 103.000 loc.

Lloyd n. nume dat companiilor de navigaţiune şi de asigurări maritime: *Lloydul austriac.*

Locke m. celebru filozof englez, autorul unei *Incercări asupra inteligenţei umane,* în care pune izvorul cunoştinţelor noastre în experienţă, ajutată de sensaţiune şi reflexiune (1632—1704).

Locrida t. ţară în Grecia antică, la N. golfului de Corint.

Loire m. (cit. *Loăr*) **1.** cel mai lung fluviu al Franţei, străbate jumătatea ţării şi se varsă în ocean: 1100 km.; **2.** numele mai multor departamente franceze.

Lom m. fluviu în Bulgaria, afluent al Dunării.

Lombardia f. provincie în Italia de N., unde se aşezară Lombarzii în anul 570: are 4.846.000 loc., cu cap. *Milano.*

Lombarzi m. pl. popor germanic care invadă Italia în sec. VI şi fundă acolo un regat distrus de Carol Magnu în 774.

Lom-Palanca f. oraş în Bulgaria, important port comercial, bombardat în 1877 de armata română: 7000 loc.

Londra t. cel mai mare şi cel mai populat oraş din lume, cap. Angliei şi a Imperiului britanic, pe cele două maluri ale Tamizei: 4,776.000 loc. Fabrici de corăbii şi maşini, comerţ imens. Monumente remarcabile (St. Paul, Abaţia de Westminster, etc.). Numeroase stabilimente ştiinţifice, printre cari Muzeul Britanic. Aci se deschise la 16 Dec. 1912 Conferinţa pentru încheierea păcii între Aliaţii balcanici şi Turcia.

Longin m. faimos general al lui Traian, se otrăvi căzând în mâinile Dacilor.

Longin m. retor grec din sec. III, presupus autor al unui *Tractat despre sublim* (212—273).

Longus m. scriitor grec din sec. IV. autorul romanului pastoral *Daphnis şi Chloe.*

Lopătari pl. comună de munte, în jud. Buzău, cu băi de ape minerale: 1350 loc.

Lope de Vega m. celebru poet spaniol, a scris mai bine de 2000 piese de teatru (1562—1635).

Lorena f. veche provincie franceză cu cap. *Nancy.* V. Alzaţia.

Loth m. nepotul lui Avram, părintele Moabiţilor şi Amoniţilor.

Lotru n. afluent de-a dreapta Oltului: 75 km. Staţiune de cale ferată.

Louis m. (cit. *Lui*). V. Ludovic.

Louvain n. (cit. *Luven*), oraş în Belgia cu o Universitate celebră: 42.000 locuitori. Incendiat de Germani în 1914.

www.dacoromanica.ro

Louvre n. (cit. *Luvr*), palat imens la Paris, construit în diferite epoce, dela sec. XVI încoace. Azi formează un vast muzeu de pictură, sculptură, antichităţi etc., cel mai bogat din lume.

Loviştе t. plaiu în jud. Argeş.

Lubeck n. oraş liber în Germania, port pe Baltica: 112.000 loc.

Lublin n oraş în Polonia: 100.000 loc.

Luca (St.) m. unul din cei 4 evanghelişti, născut în Antiohia, medic, a scris greceşte *Evanghelia* ce-i poartă numele şi *Faptele Apostolilor*.

Lucan m. poet latin, nepotul lui Seneca, conspiră în contra lui Nerone şi se sinucise; a scris epopeia *Pharsal* despre războiul civil între Cezar şi Pompeiu (39—65).

Lucania f. veche provincie la S. Italiei, azi Calabria.

Lucaye (Insule) f. pl. V. Bahama.

Lucerna f. unul din cantoanele Elveţiei, cap. *Lucerna*, pe lacul cu acelaş nume: 44.000 loc.

Luchian (Nicolae) m. actor comic de talent (1821—1893).

Lucian m. scriitor grec, satiric şi moralist: *Dialoguri* (120—200).

Luciliu m. poet satiric latin (148—105 a. Cr.).

Lucina f. *Mit.* zeiţă romană care prezida la naşterea copiilor.

Luciu m. nume a 3 papi (252, 1144, 1181).

Lucreţia f. femeie romană care se sinucise, după ce fusese insultată de Sextu Tarquiniu (510 a. Cr.); moartea ei aduse la Roma căderea regalităţii şi stabilirea republicei.

Lucreţiu m. poet latin, autorul poemei *Despre Natura*, în care expune sistema lui Epicur (95—51 a. Cr.).

Lucrin n. mic lac al Campaniei: *stridii de Lucrin* Az.

Lucullus m. general roman, faimos prin bogăţiile sale imense şi prin fastul său (m. 57 a. Cr.).

Ludovic (Ludwig) m. numele mai multor împăraţi ai Germaniei: Ludovic I (**Debonarul**), fiul lui Carol Magnu, avu să lupte contra propriilor săi fii (814—840): Ludovic II (**cel June**), rege al Italiei (855—875); Ludovic III (**cel Orb**), nepotul celui precedent (900—903); Ludovic IV (**Copilul**), ultimul împărat carlovingian, la a cărui moarte coroana deveni electivă (908—911); Ludovic V (**Bavarezul**), se luptă contra rivalilor şi papilor (1314—1347).

Ludovic (Louis) m. numele mai multor regi ai Franţei: Ludovic (**Debonarul**), v. mai sus: Ludovic II (**Gângavul**), muri pe neaşteptate (863—882); Ludovic IV (**Ultramarinul**), se luptă cu Ungurii şi cu Normanzii (921—954); Ludovic V (**Trândavul**), ultimul rege carlovingian (980—987); Ludovic VI (**cel Gros**), favorizâ emanciparea comunelor în Franţa (1118—1137); Ludovic VII (**cel June**), luă parte la a doua cruciată (1137—1180); Ludovic IX (**cel Sfânt**), domni întâiu sub regenţa mamei sale, Blanca de Castilia; întreprinse a şaptea cruciată, când rămase prizonier la Arabi; întors în Franţa, administră ţara cu înţelepciune 20 de ani şi muri de ciumă la Tunis (1226—1270); Ludovic XI dete o lovitură de moarte feudalităţii (1461—1483); Ludovic XII (**Părintele poporului**), duce de Orleans, unicul reprezentant al ramurei Valois-Orleans (1462—1515); Ludovic XIII (**cel Drept**), fiul lui Henric IV, domni sub regenţa mamei sale Maria de Medicis şi având ca ministru pe cardinalul Richelieu (1610—1643); Ludovic XIV (**cel Mare**), fiul celui precedent şi succesorul său sub regenţa mamei sale Ana de Austria; domnia sa, ilustrată prin ministerele lui Mazarin şi Colbert, fu semnalată prin pacea din Vestfalia (1648), prin turburările Frondei (1652), prin tractatul din Aix-la-Chapelle (1668) şi prin pacea din Nimègues (1679); în interior, Ludovic XIV, rege absolut, luă sub protecţiunea sa literele, ştiinţele şi artele; el comise greşala de a revoca în 1685 edictul din Nantes (1643—1715); Ludovic XV, care avu să susţie războaiele de succesiune din Austria şi cel de Şapte ani (1710—1774); Ludovic XVI, mort pe eşafod, victima Revoluţiunii (1774—1793); Ludovic XVIII, fratele lui Ludovic XVI, fu alungat de Napoleon în 1814; întors, domni până la moartea sa (1824); Ludovic-Filip I, domni dela 1830—1848 (m. 1850).

Ludovic (Lájos), m. numele mai multor regi ai Ungariei, Ludovic I (**cel Mare**), rege al Ungariei (1342) şi al Poloniei (1370), principe războinic şi bun administrator, fu învins de Vladislav Basarab (1369); Ludovic II, rege al Ungariei şi al Boemiei (1516—1526).

Ludovic (Luiz) I m. rege al Portugaliei, urmă fratelui său Pedro V (1838—1889) şi avu ca succesor pe fiul său Don Carlos, duce de Braganţa. V. **Carlos I.**

Lugano n. oraş elveţian pe lacul cu acelaş nume: 16.000 loc.

Lugoş n. oraş curat românesc în Banat, cap. judeţului Caraş-Severin, lângă râul Timeş: 20.000 loc. Reşedinţa unui episcop român unit (**Lugoşan**).

Luiziana f. unul din Statele-Unite ale Americei, pe golful Mexic: 1 800.000 loc. Cap. *Noul-Orleans*.

www.dacoromanica.ro

Lule-Burgas m. oraş turcesc din vilaietul Adrianopolei cu 8000 loc. Fu ocupat de Bulgari în 29 Octomvrie 1912, apoi retrocedat Turciei.

Luna (Munţii) f. lanţ de munţi în Africa, pe limitele Zanghebarului.

Luncavăţ m. afluent de-a dreapta Oltului, curge prin jud. Vâlcea.

Lusaţia f. provincie prusiană între Elba şi Oder.

Lusiadele f. pl. epopee de Camoens despre descoperirile Portugezilor în Indiile orientale.

Lusitania f. vechiul nume al Portugaliei.

Luteţia f. vechiul nume roman al Parisului.

Luther (Martin) m. călugăr augustin, născut în Eisleben (Germania), profesă la Wittenberg, traducător german al Bibliei şi părintele poeziei eclesiastice protestante: excomunicat în privinţa indulgenţelor de Leon X, el ridică în contra Bisericii catolice toată Germania de N., care adoptă noua sa doctrină şi efectuă astfel *Reforma* din sec. XVI (1483—1546).

Lützen n. oraş în Prusia (Saxonia) cu 4000 loc., celebru prin două mari victorii: una a lui Gustav Adolf asupra imperialilor comandaţi de Wallenstein (1632) şi alta al lui Napoleon contra Prusienilor (1813).

Luxemburg n. (marele ducat de), ţărişoară neutră la N.-E. Franţei, a cărui suverană e Charlotta de Nassau: 268.000 loc. Cap. *Luxemburg:* 40.000 loc.

Luxor n. oraş în Egipt, pe Nil şi pe lacul ocupat de antica Teba; obeliscul din Luxor împodobeşte azi una din pieţele Parisului.

Lycaon m. *Mit.* rege din Arcadia, metamorfozat în lup de Jupiter.

Lycophron m. poet grec, autorul unor poeme obscure (sec. III a. Cr.).

Lycostom n. colonie grecească pe cursul Dunării, azi Chilia. [Lit. Gura lupului, după gura cea mai apropiată a Dunării].

Lycurg m. rege al Spartei, legislatorul patriei sale (sec. IX a. Cr.).

Lydia f. veche provincie pe coasta apuseană a Aziei-Mici (Lydian).

Lyell m. (cit. *Laiel*), celebru geolog englez (1797—1875).

Lynch (John) m. colon din Carolina învestit de concetăţenii săi cu dictatura absolută, în sec. XVII: legea lui Lynch, lege barbară constând într'o justiţie sumară săvârşită de popor asupra culpabilului prins asupra faptului. V. *linşa*.

Lyon n. al doilea oraş francez, după Paris, pentru comerţul şi industria sa: 569.000 loc. Universitate, Arhiepiscopie Curte de Apel, filaturi de mătăsuri. Patria împăraţilor romani Claudiu, Caracalla şi Germanic.

M

Mabillon (Dom) m. benedictin francez, mare erudit, fundatorul diplomaticei (1632—1707).

Macabei m. pl. familie iudee din care mai mulţi membri s'au ilustrat în sec. II a. Cr.: Iuda Macabeu, recuceri Ierusalimul şi peri în luptă (167—160); Simon Macabeu, alungă pe Sirieni, făcu alianţă cu Romanii şi muri asasinat de ginerele său Ptolomeu (135). ‖ (Cei şapte), numele a 7 fraţi martirizaţi sub Antioh Ephiphane (168). ‖ numele a două cărţi biblice în cari se relatează istoria Macabeilor.

Macarie m. Patriarh din Antiohia, a vizitat România între 1653—1658, notând obiceiurile poporului şi ale Curţii sub Vasile Lupu şi Mateiu Basarab. Călătoria sa a fost redijată de secretarul său Paul de Alep: e un izvor preţios pentru viaţa socială românească din secolul al XVII-lea V. Paul de Alep.

Macău (Makó) n. oraş în Banat, pe malul drept al Mureşului, cap. judeţului Ceanad: 34.000 loc.

Macaulay m. (cit. *Macolè*), literat şi istoric englez: *Istoria Angliei* (1800—1859).

Macbeth m, rege scoţian, asasină pe vărul său Duncan (1040) şi fu ucis de fiul acestuia (1057): această crimă a inspirat lui Shakespeare una din tragediile lui cele mai frumoase.

Macedon a. supranumele lui Alexandru cel Mare.

Macedonia f. 1. (antică), regat în Grecia veche la N. Tesaliei şi Epirului: regii săi Filip şi Alexandru supuseră Grecia întreagă; Romanii o ocupară în 168 a. Cr.; 2. (modernă) numită şi Rumelia apuseană, regiune coprinsă între Pind, Olimp, Tesalia şi Rodop, provincie a imperiului otoman, împărţită în vilaieturile Salonic şi Monastir, cu cap. *Salonic* şi cu o populaţiune de 2.584.000 loc., din cari Turci (835.000), Greci (634.000), Bulgari (508.000), Armâni (vre-o 600.000), etc. Azi împărţită între Greci, Sârbi şi Bulgari. În cursul războiului mondial, Macedonia fu unul din fronturile armatelor aliate (Macedonean).

www.dacoromanica.ro

Macedo-Români m. pl. V. Armâni.

Macedonski (Alexandru) m. bun poet român, formă școală în timpul său cu revista «Litteratorul» și cu poeziile sale originale: *Poesii*, *Excelsior*, etc. A scris și în limba franceză versuri reușite: «*Bronzes*» (1854—1920).

Machiavel m. om de Stat și istoric italian, secretarul republicei florentine, autorul cărții *Principele*, în care susține că toate mijloacele sunt bune spre a guverna (1469—1527).

Măcin n. orășel în jud. Tulcea, port în fața Brăilei: 5000 loc.

Mackenzie (Alex.) m. călător scoțian, descoperi fluviul ce-i poartă numele (1755—1820).

Mackenzie m. fluviu în America de N., izvorește din Lacul Sclavilor și se varsă în Oceanul Glacial: 16.000 km.

Mac-Mahon m. mareșal francez, născut la 1800, se distinse în Crimea și în Italia la Magenta, fu rănit și făcut prizonier la Sedan în 1870; Președinte al Republicei franceze dela 1873—1879; mort în 1893.

Mâcon n. oraș francez cu vinuri renumite; 20.000 loc. Patria lui Lamartine.

Macpherson m. scriitor scoțian, cunoscut mai ales prin publicarea pretinselor poeme ale lui Ossian (1738—1796).

Macrin m. împărat roman, proclamat de armată după asasinarea lui Caracalla (218).

Madagascar n. mare insulă în Oceanul Indian, la S.-E. Africei: 4 mil. loc., cu cap. *Tananariva:* sub protectoratul Franței. Locuitorii săi se numesc **Malgași** și **Hovas**.

Madapolam n. oraș în India cu fabrici de țesături cari îi poartă numele (*madepolon*).

Madera f. insulă portugheză în Oceanul Atlantic, la S.-V. de Portugalia, celebră prin frumusețea climei sale și prin vinul tămâios ce produce: 165.000 loc.

Madianiți m. pl. vechiu popor arab la S. de Palestina.

Madras n. oraș și port în India engleză: 158.000 loc. Muselinuri, mătăsuri.

Madrid n. cap. Spaniei; 740.000 loc. Universitate, Bibliotecă, Muzeu de pictură.

Maffei m. poet și literat italian (1675—1755).

Magarova f. orășel în Macedonia cu 6000 loc., mai toți Armâni.

Magdalena f. 1. (**Sfânta Maria**), sora lui Lazăr și a Martei, originară din satul Magdala, în Galilea; 2. *fig.* femeie păcătoasă care se pocăește.

Magdeburg n. cetate în Prusia, cap. Saxoniei, pe Elba: 280 000 loc.

Magellan m. celebru navigator portugez, descoperi strâmtoarea ce-i poartă numele (1470—1521). ‖ (**Strâmtoarea**), braț de mare între extremitatea sudică a Americei de S. și arhipelagul Țării-de-Foc.

Magenta f. sat în Italia cu 6400 loc., unde Francezii repurtară în 1859 o victorie asupra Austriacilor.

Maggiore n. lac în Italia septentrională, lung de 60 km., pe frontiera dinspre Elveția.

Magheru (Gheorghe) m. general, membru al guvernului provizoriu dela 1848 și al Divanului ad-hoc (1804—1873).

Maghiari m. pl. V. **Unguri**.

Magnezia f. regiune în Grecia antică.

Măgură f. pisc al Carpaților de 1772 metri.

Măgurèle f. pl. 1. sat în jud. Ilfov: 2450 loc.; 2. V. Turnu-Măgurele.

Mahabharata f. cea mai veche epopee sanscrită de vr'o 200.000 de stanțe, un fel de enciclopedie a mitologiei indiene (sec. XV a. Cr.).

Măhaciu n. numele românesc al Mohaciului (**Măhăcean**).

Mahdiu m. nume dat de unele secte muzulmane unui soiu de Messia precum și unor căpetenii.

Mahmud m. nume a 2 sultani turci: Mahmud I, domni dela 1730—1754, semnă pacea dela Belgrad cu Rusia și Austria; Mahmud II, în războiu continuu cu Rusia și cu Egiptul; sub el fură măcelăriți ienicerii în 1826 și Grecia se declară (1821) independentă (1808—1839).

Mahmudia f. orășel în jud. Tulcea, așezat pe brațul sfântului Gheorghe (înființat sub Mahmud II): 2000 loc.

Mahomed m. fundator al islamului, născut la Meca (570); alungat din orașul său natal în 625 (*hegira* sau era Mahomedanilor), reveni în triumf și muri la Medina (632).

Mahomed m. nume a 5 Sultani turci: Mahomed I, fiul lui Baiazid I (1412—1421); Mahomed II, mare cuceritor, coprinse în 1453 Constantinopole, se luptă în 1462 cu Vlad Țepeș și în 1476 cu Ștefan cel Mare (1451—1481); Mahomed III, puse să sugrume pe toți frații săi, avu lupte cu Mihaiu Viteazul (1595—1603); Mahomed IV, detronat și mort în închisoare (1649—1691); Mahomed V, născut în 1844, urmă pe tron în 1909 fratelui său Abdul-Hamid. Sub el Turcia pierdu Tripolitana, și mai tot teritoriul său din Europa. El muri în 1918; Mahomed VI, urmă fratelui său în 1918 și abdică în 1922.

Mahomedani m. pl. sau **Muzulmani**, sectatori ai lui Mahomed, sunt în număr de 245 milioane.

Maia f. comună în județul Ilfov cu 1000 locuitori.

www.dacoromanica.ro

Maienţa f. oraş în Germania, la confluenţa Rinului şi Mainului: 105.000 loc. Mare centru industrial şi comercial. Catedrală măreaţă. Patria lui Gutenberg şi a lui Bopp.

Mailat (Ştefan) m. voievod al Ardealului (1535—1540), muri captiv la Constantinopole în 1551.

Maimonide (Rabi Moise ben Maimon, scurtat Rambam) m. filozof talmudist, medic şi rabin, născut la Cordova şi considerat ca Platon al Judaismului (1135—1204).

Main V. Mein.

Maina f. ţinut în Grecia, sterp dar bogat în fier, ai cărui locuitori, Mainoţii, se distinseră prin vitejia lor în războiul pentru independenţa Greciei.

Maior (Petru) m. călugăr şi învăţat român din Ardeal, autorul *Istoriei pentru începutul Românilor în Dacia* (1812) şi al *Lexiconului* în patru limbi (1825), tipărit la Buda (1753—1821).

Maiorescu m. 1. (Ioan), erudit profesor român, originar din Ardeal a vizitat cel dintâiu (1857) pe Românii din Istria (1811—1864); 2. (Titu), eminent critic literar şi filozofic: *Critice*, *Logica* (1840—1917).

Maiorca f. cea mai mare dintre insulele Baleare: 250.000 loc. Cap. *Palma*.

Malabar n. provincie pe coasta S.-V. a Industanului.

Malaca f. mare peninsulă la S. de Indo-China.

Malaezia f. una din diviziunile Oceaniei, coprinzând insulele Sondei, Filipine, Celebes, Moluce, etc: 41.500.000 loc.

Malaga f. oraş în Spania şi port pe Mediterana: 130.000 loc. Vinuri, stafide.

Malakov (Turnul) m. fort ce apără Sevastopolul în Crimea, luat cu asalt de Francezi (1854).

Malgaşi m. pl. numele locuitorilor indigeni din Madagascar.

Malherbe m. reformatorul poeziei franceze (1555—1628).

Mălini pl. sat în jud. Baia cu 100 loc. Domeniul Coroanei. Cariere de piatră.

Malisori m. pl. sau **Munteni**, nume dat celor mai multe triburi creştine din Nordul Albaniei.

Malmezon n. numele unei cazarme în Bucureşti.

Malovişte f. oraş în Macedonia spre apus de Bitolia: 5000 loc. (dintre cari 2000 Armâni).

Malta f. insulă engleză în Mediterana, între Sicilia şi Africa: 25.000 loc. (Maltez). ‖ **(Ordinul din)**, cel mai celebru şi mai vechiu dintre ordinele religioase şi militare, ai cărui membrii se numiau *Cavalerii dela Malta* (1330—1798).

Malthus m. celebru economist englez, autorul unei *Incercări asupra principiului populaţiunii*, în care susţine, că populaţiunea creşte într'o progresiune geometrică, iar mijloacele de traiu într'o serie aritmetică (1765—1833).

Malvazia f. orăşel în Grecia pe coasta S.-E. a Laconiei, renumit pentru vinurile sale.

Mămăligă-Vodă m. porecla lui Grigorie Calimah, din cauza chipului său sărăcăcios de a trăi.

Mamertini m. pl. mercenari aşezaţi în Sicilia, chemară într'ajutor pe Romani când cu primul războiu Punic.

Mamon m. 1. zeul bogăţiilor la vechii Sirieni; 2. *fig.* avuţie pământească adunată cu lăcomie şi jaf.

Mamornita f. 1. sat în jud. Dorohoiu la hotarul despre Bucovina: 850 loc.; 2. pârâu şi trecătoare în Bucovina mai jos de intrarea Prutului în ţară: 1469 loc.

Manasse m. 1. fiul cel mai mare al lui Iosif; 2. rege din Iuda (694—639 a. Cr.).

Manche (La) f. (cit. *Manş*), partea Oceanului Atlantic, braţ de mare între Franţa şi Anglia.

Manchester n. (cit. *Mancester*), oraş în Anglia: 756.000 loc. Centru manufacturier, mai ales pentru industria bumbacului.

Mane n. pl. *Mit.* suflete divinizate ale morţilor: *Zeilor Mani*.

Manes m. fundatorul sectei maniheilor, născut în Persia (mort către 274); spre a explica amestecul binelui şi răului în această lume, el atribuia, ca şi Zoroastru, origina lor la două principii: unul, esenţial bun, care e Dumnezeu, spiritul sau lumina; şi altul, esenţial rău, care e Diavolul, materia sau întunerecul.

Măneşti pl. comună în judeţul Prahova: 1200 loc. Bătălie între Mircea Vodă şi Radu Iliaş (1554).

Manethon m. preot egiptean, scrise o *Istorie a Egiptului*, din care s'au conservat fragmente curioase.

Mangalia f. 1. orăşel în judeţul Constanţa, pe ţărmul Dunării: 2500 loc. Al doilea port maritim, staţiune balneară şi climatică; 2. lac spre V. de orăşelul cu acest nume, cu izvoare de apă sulfuroasă.

Mangiuca (Simeon) m. advocat ardelean, a publicat scrieri de filologie şi de folklor (1831—1890).

Mangiuria f. vastă regiune a imperiului chinez, între Corea, Mongolia şi Siberia: 18.648.000 loc., cu cap. *Mukden*. Ocupată în parte până la 1906 de către Ruşi. Fosta dinastie domnitoare în China aparţinea Mangiuriei.

Manheim n. oraş german în marele ducat de Baden: 242.000 loc.

www.dacoromanica.ro

Manila f. oraș în Oceania: 350.000 loc., cap. insulelor Filipine. Țigări, pălării.

Manlius m. nume a doi Romani celebri: **1. (Capitolinus)**, mântui Capitoliul atacat de Gali și, acuzat că aspiră la dictatură, fu dat pierzării (384 a. Cr.); **2. (Torquatus)**, tribun militar, puse să decapiteze pe fiul său, fiindcă se luptase în contra ordinelor sale (361 a. Cr.).

Manole (Meșterul) m. arhitect legendar al mânăstirii Curții de Argeș.

Manolescu (Grigorie) m. artist dramatic (1857—1892).

Manta (Banul) m. faimos general al lui Mihai Viteazul.

Mantinèa f. oraș în Grecia, celebru prin victoria lui Epaminonda asupra Spartanilor (362 a. Cr.).

Mantua f. cetate tare în Italia de N.; 36.000 loc. Patria lui Virgiliu.

Manu m. nume dat în India mai multor personaje mitice și unuia dintr'înșii s'atribue *Codicele Manu*, în care s'află expusă doctrina brahmanismului.

Manuel m. nume a doi împărați bizantini: **1. (Comnenul)**, contemporan cu a doua cruciată (1143—1180); **2. (Paleologul)**, fu asediat de Sultanul Baiazid (1391—1425).

Manzoni (Alex.) m. poet și romancier italian: *Logodiții* (1784—1873).

Maramureș n. (numit de Unguri **Máramáros**); **1.** vechiu ducat în Transilvania, de unde purceseră (după tradițiunile populare) în sec. XIII și XIV ambii descălecători ai Țărilor române: Radu Negru și Dragoș; **2.** fostă provincie austro-ungară așezată la N. de Transilvania cu o populațiune de 600.000 loc. (Români, Ruteni și Unguri); **3.** județ în Maramureș cu cap. *Sighet:* 356 598 loc., (dintre cari 94 978 Români). Provincie anexată în 1918 României Mari, odată cu Banatul, Transilvania și Bucovina.

Marani m. pl. numele Evreilor din peninsula pirineică și al Maurilor cari se creștinară cu de-a sila, rămânând în inima lor credincioși religiunii străbune.

Mărășești pl. sat și stațiune de cale ferată în jud. Putna: 2700 loc. Fabrici. Victorie strălucită a armatei române asupra celei Austro-Germane (25 Iulie 1917).

Marat m. demagog feroce din timpul revoluțiunii franceze, asasinat de Charlotte Corday (1744—1793).

Maraton n. sat în Grecia, victoria lui Miltiade asupra Perșilor (490 a. Cr.).

Marcellus m. fiul Octaviei, adoptat de August, căruia era să urmeze pe tron, dar muri la vârsta de 18 ani (23 a. Cr.).

Marchize (Insule) f. pl. arhipelag francez în Polinezia: 5000 loc.

Marcian m. împărat roman din Orient respinse pe Attila (391—457).

Marcomani m. pl. vechiu popor germanic de pe malurile Elbei, făcură mai multe incursiuni în Italia și se așezară în cele din urmă în Boemia: ei ocupară Dacia între anii 225—375.

Marco-Polo m. călător venețian, vizită cel dintâiu China și India, studiind legile și obiceiurile locale: *Călătorii* (1254—1323).

Marcu m. unul din cei patru evangeliști, discipolul sfântului Petru, martirizat în 68; serbat la 27 Aprilie. Patronul Veneției, ce are în marca ei un leu, simbolul evangelistului.

Marcu-Antoniu m. V. Antoniu.

Marcu-Aureliu (Filozoful) m. împărat roman, viteaz și înțelept, a lăsat o carte de morală pură intitulată *Cugetări* (161—180).

Mărcuța f. mânăstire aproape de București, zidită în 1587 de marele logofăt Dan, transformată azi într'un ospiciu de alienați sau balamuc.

Mardoheu m. personaj biblic, unchiul Esterei (sec. VI a. Cr.).

Marea-Albă f. V. Albă.

Marea-Moartă f. V. Asfaltit.

Marea-Neagră f. numită în vechime **Pontus Euxinus**, mare între Rusia, România, Bulgaria și Turcia (numită astfel din cauza deselor ei furtuni).

Marea-Roșie f. sau **Golful Arabic**, între Arabia și Egipt, comunică cu Marea Mediterană prin canalul de Suez.

Margareta de Valdemar (Semiramida Nordului), f. guvernă ca regentă Suedia, Norvegia și Danemarca (1358—1412).

Mărgineni m. pl. **1.** locuitorii români din partea meridională a Ardealului (Brașov, Sibiu), cari se ocupă cu creșterea vitelor; **2.** sat în jud. Prahova cu o mânăstire și un penitenciar pentru femei: 2500 loc.

Maria (Sfânta) f. Maica Domnului, fiica sfântului Ioachim și a sfintei Ana, soția lui Iosif (sărbătoare ce cade în ziua de 15 August și 8 Septembrie). ‖ (Viteancă, adică din Betania), sora Martei și a lui Lazăr, a cării zi, ce cade în săptămâna luminată, e ținută de popor cu odihnă și post.

Maria f. numele mai multor regine din Franța: Maria de Medicis, a doua soție a lui Henric IV, mama lui Ludovic XIII, regentă dela 1610—1614, muri în exil (1574—1642); Maria Antoaneta, fiica împărătesei Maria Terezia, se căsători în 1770 cu Ludovic XVI și muri pe esafod (1755—1793).

www.dacoromanica.ro

Maria f. numele mai multor regine din Anglia și Scoția: MARIA TUDOR, persecută pe protestanți (1515—1558); MARIA STUART, mai întâi soția lui Francisc II și regina Franței până la 1560; întoarsă în Scoția și silită apoi să fugă de revolta supușilor săi, se duse în Anglia și ceru azil verișoarei sale Elisabeta, care, după ce o ținu 19 ani în închisoare, puse s'o decapiteze în 1587.

Maria f. numele mai multor împărătese din Austria: MARIA DE AUSTRIA, regina Ungariei, sora lui Carol Quintu (1503—1558); MARIA TEREZIA, fiica împăratului Carol VI, căruia îi urmă pe tron în 1740; sub dânsa se făcu războiul de Șapte ani și prima desmembrare a Poloniei: ea fu mama împăratului Iosif II și a Mariei Antoaneta (1717—1780).

Maria (Principesă de Edimburg) f. născută 29 Oct. 1875 și devenită în 1893 soția lui Ferdinand de Hohenzollern (V. *acest nume*). Regina României dela 1914, se devotă răniților și suferinzilor în cursul războiului austro-român (1916—1918).

Marian (Simion Florea) m. meritos culegător bucovinean de literatură populară (1847—1917).

Mariana f. principesă iudee, soția lui Irod cel Mare, osândită la moarte de bărbatul ei (28 a. Cr.).

Mariane (Insule) f. pl. arhipelag spaniol în Polinezia: 10.000 loc.

Marienburg n. cetate lângă Marea Baltică. Victoria Românilor asupra cavalerilor teutoni (1422); 2. numele săsesc al Feldioarei.

Marinion m. V. Amazon.

Mariotte m. fizician francez, autorul legii ce-i poartă numele, adică că o massă de gaz la o temperatură constantă variază în mod invers cu presiunea exercitată asupra ei (1620—1684).

Marița f. fluviu în Turcia, afluent al Mării Egee: 450 km.

Mariu m. celebru general roman, învingătorul lui Iugurta și al Cimbrilor și Teutonilor, fu de șapte ori consul și rivalul lui Sylla (153—86 a. Cr.).

Marlborough (Duce de) m. celebru general englez, învinse pe Francezi în diferite rânduri: muri disgrațiat (1650—1722).

Marmara (Marea de) f. porțiunea Mediteranei între strâmtoarea Dardanelelor și Bosforul.

Marmația f. alt nume dat Maramureșului.

Marne f. 1. rîu în Franța, afluent al Senei: 494 km. (bătălie celebră între Francezi și Germani în Sept. 1914); 2. nume a două departamente franceze, cu 433.000 și 226.500 loc.

Maroc n. 1. Stat în Africa de N. spre apus de Algeria, cu cap. *Fez* și *Maroc*, cu o populațiune de 8 mil. loc.: Mauri, Berberi, Arabi. Evrei. Pus dela 1912 sub protectoratul Franței (Marocan); 2. una din cele două capitale ale Marocului: 45.000 loc.

Maroniți m. pl. mică populațiune catolică din Liban, totdeauna în vrăjmășie cu Druzzi.

Máros n. numele maghiar al Mureșului.

Máros-Vásárhely n. numele maghiar al Oșorheiului.

Marsala f. oraș în Italia pe coasta apuseană a Siciliei: 70.000 loc. Vinuri albe.

Marsilia f. primul port al Franței pe Mediterana, al cincelea port al lumii după Londra, Liverpol, New-York și Hamburg: 594.000 loc. Comerț însemnat, fabrici de uleiu și de săpun. Orașul a fost întemeiat la 600 a. Cr. de o colonie phoceană (Marsiliez).

Marsyas m. *Mit.* păstor jupuit de viu de Apollon, fiindcă se luase la întrecere cu dânsul în flaut.

Marta (Sfânta) f. sora lui Lazăr și a Mariei.

Marte m. 1. *Mit.* zeul războiului la Romani; 2. una din marile planete cu un diametru aproape cât jumătatea diametrului Pământului.

Marțial m. poet latin, autor de *Epigrame* (43—104).

Marțian (Dumitru) m. economist și întemeietorul statisticei în România (1829—1865).

Martin m. nume a 5 papi dintre cari cel din urmă prezidă conciliul din Constanța (1417—1431).

Mărtinești pl. sat în Râmnicu-Sărat (1247 loc.), unde Ștefan cel Mare învinse pe Radu cel Frumos și unde armatele austro-ruse repurtară o victorie asupra Turcilor (1789).

Martinica f. insulă franceză în Antille: 276.000 loc. Cafea, cacao, rom.

Marx (Karl) m. socialist german, autorul cărții despre *Capital* și fundatorul *Internaționalei*. Baza doctrinei marxiste e materialismul istoric: pentru dânsul măsura valorii e munca (1814—1883).

Masageți m. pl. popor scit care locuia la E. de Marea Caspică.

Masinissa m. regele Numidiei, aliatul Romanilor în contra lui Anibal (m. 149 a. Cr.).

Matapan n. cap situat la extremitatea meridională a Greciei.

Mateiu (St.) m. unul din cei 12 apostoli și unul din cei 4 evangeliști.

Mațeiu-Basarab m. cel mai însem-

www.dacoromanica.ro

nat Domn al Munteniei din sec. XVII; înțelept și viteaz, se învrăjbi însă cu Vasile Lupu, pe care îl bătu în mai multe rânduri (ultima oară la Finta în 1653); răscoala seimenilor îi amări ultimii ani ai vieții. El introduse limba română în biserică și la Curte în locul celei slavone și înființă tipografii la Govora (1634), Snagov, etc., unde tipări cărți bisericești și un codice (1652) sub titlul de *Indreptarea legii* (1632—1654).

Mateiu din Pogoniana m. mitropolitul Myrelor, a scris grecește în Târgoviște la 1617 o cronică rimată a celor petrecute în Țara românească dela Șerban până la Gavril Voievod (1601—1620), tipărită la Veneția în 1785.

Matiaș m. 1. rege al Ungariei și Boemiei, împărat al Germaniei dela 1612—1619; 2. V. **Corvin.**

Matoreț n. culme a munților Mehedinți.

Matusalem m. patriarh evreu, străbunul lui Noe, trăi 969 de ani.

Mauri m. pl. 1. locuitori din Mauritania sau din N. Africei; 2. cuceritorii arabi ai Spaniei în evul-mediu.

Mauriciu m. împărat roman din Orient (582), asasinat de Phoca (602).

Mauriciu (de Nassau) m. fiul lui Gulielm Taciturnul, stathuder al Olandei, luptă vitejește în contra Spaniolilor (1567—1625).

Mauriciu (de Saxa) m. mareșal francez și unul din cei mai mari căpitani ai secolului XVIII (1696—1750).

Mauricin (Insula) m. insulă engleză în marea Indiilor: 380.000 loc.

Mauritania f, veche țară în Africa, azi *Marocul.*

Mausol m. rege al Cariei, mort în 353 a. Cr. Soția sa Artemiza îi ridică un monument măreț.

Mavrocordat m. familie fanariotă care a dat Turciei un dragoman în persoana lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, sau Sfetnicul de taină al Sultanului, și 3 Domni Țărilor Române: (Nicolae), fiul lui Alexandru, primul Domn fanariot în Moldova (1711) și în Muntenia, unde domni în două rânduri între 1716—1730. ‖ **(Ioan)**, fratele celui precedent, Domn în Muntenia dela 1716—1719. ‖ **(Constantin)**, fiul lui Nicolae domni în cinci rânduri între 1730—1769; el publică *Reforma* (1748), prin care se desființa *rumânia,* se instituiră judecători și se scutiră preoții de bir. ‖ **(Ioan)**, fratele lui Constantin, Domnul Moldovei (1744—1747).

Mavrodin n. sat în iud. Teleorman cu bâlciu anual: 1600 loc. Bătălie între Mihai-Viteazul și Turci (1596).

Mavroghene (Nicolae), m. Domnul Munteniei, bizar și extravagant, servi cu credință pe Turci, cari îl decapitară (1786—1789).

Mavroghene (Petre) m. om de Stat și financiar (1819—1837).

Mavromolu n. sat în jud. Covurlui: 118 loc.

Mavromihalis (Petru Bey) m. capul Mainoților în războiul pentru independența Greciei (1775—1848).

Mavrovlahia f. numele bizantin al Valahiei în sec. XIV (după analogia cu *Cumania Neagră).*

Maxențiu m. proclamat împărat la Roma, dar învins de cumnatul său Constantin, se înecă în Tibru (312).

Maxim m. nume a 3 împărați romani cari muriră toți asasinați (237—455); sub domnia celui d'al treilea, Genseric, regele Vandalilor, coprinse și jefui Roma (455).

Maxim (Ioan) m. eminent latinist român, originar din Macedonia, redijă împreună cu Laurian, primul proiect de Dicționar academic al limbei române (1825—1877).

Maximian m. împărat roman, socrul lui Constantin, asociat la imperiu de Dioclețian, abdică odată cu dânsul (305).

Maximilian m. numele mai multor suverani: Maximilian I, împărat al Germaniei, luă parte la războaiele în contra Franței (1459—1519); Maximilian (Ferdinand Iosef), fratele lui Franz Iosef al Austriei, acceptă în 1863 titlul de împărat al Mexicului ce-i oferi guvernul francez; învins de republicani, fu osândit la moarte și împușcat în 1867.

Maximin m. împărat roman, urmașul lui Alex. Sever, muri asasinat (233).

Măxineni pl. comună cu o mănăstire în jud. Râmnicu-Sărat: 1600 loc.

Măzăreanu (Vartolomeu) m. arhimandrit dela mănăstirea Putna din Bucovina, unul din cei din urmă scriitori bisericești (mort 1805).

Mazarin (Cardinalul) m. ministrul lui Ludovic XIII și Ludovic XIV, termină războiul de 30 de ani prin tractatul din Vestfalia (1648), se luptă în contra Frondei și semnă tractatul din Pirinei cu Spaniolii (1659).

Mazeppa m. hatman al Cazacilor din Ucraina: învins cu Carol XII la Pultava, fugi la Bender unde muri în 1709.

Mazovia f. vechiu ținut al Poloniei, udat de Vistula, cu orașul Varșovia; ținut locuit de Mazuri.

Mazuri m. pl. locuitorii poloni din Mazovia.

Meandru n. 1. riu în Azia-Mică ce se varsă în Arhipelag, celebru prin sinuozi-

www.dacoromanica.ro

tățile sale; 2. *fig.* sinuozitate, înconjur, ocol.

Meca f. oraș în Arabia și cetate sfântă a Muzulmanilor: 80.000 loc. Patria lui Mahomed.

Mecena m. 1. personaj roman, favoritul lui August, amicul lui Horațiu și Virgiliu (m. 8 a. Cr.); 2. *fig.* om bogat sau puternic care protejează științele sau artele.

Mecklemburg n. țară în Germania de N., pe Baltica, împărțită în două mari ducate: Mecklemburg-Schwerin: 667.000 loc., cu cap. *Schwerin:* și Mecklemburg-Strelitz: 107.000 loc., cu cap. *Strelitz.*

Medèa f. *Mit.* faimoasă vrăjitoare, se mărită după Iason, căpetenia Argonauților, și-i ajută să răpească lâna de aur; părăsită de dânsul, ea se răsbună omorînd pe cele două ale sale fiice.

Media f. veche țară în Azia cu cap. *Ecbatana.*

Mediaș n. numit de Unguri Medgyes, oraș în Ardeal, pe malul stâng al Târnavei-mari: 9000 loc. (Sași și Români). Vinuri bune. Aci se ținea odinioară Dieta Domnilor Transilvaniei.

Medic a. relativ la Media sau la Mezi: **războaiele medice**, între Greci și Perși (504—449 a. Cr.).

Medicis m. ilustră familie florentină care a guvernat Florența (1314—1743) și ai căror membrii cei mai celebri sunt: Cosmo de Medicis, posesorul unei averi mari câștigată prin comerț, capul republicei, protector al științelor și al artelor (1389—1464); Laurențiu Magnificul, lăsă 3 fii, dintre care ultimul ajunse papa Leon X (1448—1492); Francisc, protector luminat al belelor-arte, tatăl Mariei de Medicis (1574—1589). Familia Medicis s'a stins pe la 1750.

Medicis m. nume a două regine din Franța: V. **Caterina** și **Maria.**

Medina f. oraș în Arabia cu 40.000 loc. Mormântul lui Mahomed.

Mediterana f. Mare situată între Europa, Azia și Africa; ea comunică cu Oceanul Atlantic prin strâmtoarea de Gibraltar, cu Marea Neagră prin Dardanele și Bostor, cu Marea Roșie și Oceanul Indian prin canalul de Suez. Mediterana prezintă mai multe golfuri, ce poartă asemenea numele de mare, Marea Tireniană, Adriatica, Marmara, Marea Neagră și Marea de Azov.

Meduza f. 1. *Mit.* una din cele trei Gorgone, al cării păr era impleticit cu șerpi și a cării privire împietria: ea fu răpusă de Perseu; 2. zoofit marin care seamănă unei masse gelatinoase.

Mefistofele m. numele demonului în legenda germană a lui *Faust.*

Megalopole f. oraș în Grecia antică, patria istoricului Polibiu.

Megara f. oraș în Grecia antică, pe golful Egina, aproape de Atena.

Megera f. 1. *Mit.* una din cele trei Furii; 2. *fig.* femeie rea și turbată.

Megidie f. orășel în jud. Constanța, fundat într'un loc nesănătos la 1856 de Tătarii veniți din Crimea: 4000 loc.

Meglen n. district în Macedonia, numit de Turci **Karagiova**, în vilaietul Salonic: regiune locuită de Pomaci și de Megleniți (v. *aceste nume).*

Megleniți m. pl. populațiune în Macedonia meridională de vr'o 23.000 de Români mahomedani (singurii Români cari au trecut la islamism); ei ocupă vr'o 11 sate, se numesc însiși **Vlasi** și graiul lor diferă de cel macedo-român.

Mehadia f. 1. afluent al râului Cerna, izvorește pe poalele muntelui Semenic; 2. orășel așezat la margine între Banat și Oltenia, cu o poziție admirabilă, pe râul cu același nume, renumit pentru băile sale minerale *(Băile Herculane):* 3000 loc. Prima stațiune balneară a Ungariei: azi aparține României Mari.

Mehedinți pl. 1. **(Munții)**, porțiune a Carpaților în jud. cu același nume; 2. cel mai apusean județ al Munteniei, a cărui parte nordică e formată de massivul Carpaților: 295.000 loc. Cap. *Turnu-Severin* **(Mehedințean).**

Mehemet m. 1. calif omiad din Cordova (852—886); 2. nume a 7 regi mauri din Grenada (sec. XIII—XV), dintre cari cel dintâiu zidi Alhambra (1232).

Mehemet-Ali m. Kediv al Egiptului (1806), exterminâ pe mameluci (1811), se revoltă în contra Sultanului fără însă a reuși să se facă independent (1769—1849).

Mehemet-Bey m. 1. boier muntean din neamul Basarabeștilor, turcit, vru să prefacă Muntenia în pașalâc, dar fu respins de Radu dela Afumați (1522); 2. numele lui Mihnea Turcitul, după ce se făcuse mahomedan.

Mein (Main) m. râu ce izvorește din Bavaria, udă Bayreuth și Francfurt și se varsă în Rin în fața Maienței: 500 km.

Mela (Pomponiu) m. autorul primului tractat de geografie la Romani (sec. I d. Cr.).

Melanchton m. învățat umanist și unul din capii principali ai luteranismului, redactă Confesiunea din Augsburg (1497—1560).

Melanezia f. mare diviziune a Oceaniei, ai cării indigeni sunt Negrii: 600.000 loc.

Melbourne n. oraș în Australia, cap. provinciei engleze Victoria: 750.000 loc. Port foarte important, mine de aur.

www.dacoromanica.ro

Melchisedec m. rege şi preot cananean, contemporan cu patriarhul Avram.

Melchisedec (Episcopul) m. erudit teolog şi istoriograf bisericesc: *Cronica Huşilor şi Romanului* (1823—1892).

Meleagru m. *Mit.* rege grec şi unul dintre Argonauţi, ucise mistreţul din Calydon.

Meledic m. izvor de ape minerale, sulfuroase şi feruginoase, în jud. Buzău.

Meletin m. riu şi munte în jud. Iaşi.

Melpomena f. *Mit.* Muza tragediei.

Meluzina (Frumoasa) f. fee faimoasă în legendele medievale franceze.

Memfis n. oraş în Egiptul antic, pe Nil, aproape de Cairo. Aci s'a descoperit Serapeul cu aleea sa de 600 de sfinxi.

Memnon m. rege egiptean a cărui statuă la Teba scotea (zice-se) sunete armonioase, cum era atinsă de primele raze ale soarelui.

Menandru m. poet comic grec, discipolul lui Theophrast, creatorul comediei de caracter (342—290 a. Cr.).

Mencikof m. general şi om de Stat rus (1789—1869).

Mendelssohn m. 1. (Moise), filozof german şi reformatorul modern al Evreilor (1729—1786); 2. (Bartholdy), strănepotul celui precedent, celebru compozitor german, principalul reprezentant al direcţiunii romantice în domeniul muzicei: *Oratorii, Simfonii* (1809—1847).

Menechmu m. 1. nume a doi fraţi gemeni într'o comedie latină de Plaut; 2. *fig.* cel ce seamănă aidoma cu altul.

Menelau(s) m. *Mit.* regele Spartei, fratele lui Agamemnon şi soţul Elenei, a cărei răpire cauză războiul Troiei.

Meneniu-Agripa m. consul roman, împăciui pe plebeii revoltaţi, spunându-le povestea *Membrele şi stomacul* (503 a. Cr.).

Menip m. poet satiric şi filozof grec din secta cinicilor (sec. IV a. Cr.).

Menipee (Satira) f. celebru pamflet politic francez, în versuri şi în proză, compus în 1593 contra Ligei.

Mentor m. 1. *Mit.* înţelept grec căruia Ulyse încredinţă educaţiunea lui Telemac; 2. *fig.* sfetnic sau conducător luminat.

Mera f. comună în jud. Putna cu o mânăstire zidită de Antioh Cantemir în 1706.

Mercator m. celebru geograf olandez, a dat numele său unei sisteme de proiecţiune (1512—1594).

Mercurea f. numit Szerdahely şi Reussmarkt, oraş săsesc în Ardeal: 6000 locuitori.

Mercuriu m. 1. *Mit.* zeul comerţului, al elocvenţei şi al hoţilor: e reprezentat cu caduceul în mână, cu aripi pe umăr şi la călcâie; 2. planeta cea mai învecinată cu soarele şi de douăzeci de ori mai mică decât Pământul.

Meropa f. *Mit.* soţia unui rege al Messeniei; ea era să se mărite după ucigaşul soţului ei şi al copiilor săi, dar fiul ei Egist ucise pe asasin şi scăpă astfel pe mama sa.

Meroveu m. căpetenie francă, dela numele său primei dinastii a regilor Franţei, Merovingieni, cari domniră dela 418—752.

Mesmer m. medic german, autorul teoriei magnetismului animal (1733—1815).

Mesopotamia f. regiune a Aziei antice, între Tigru şi Eufrat.

Messalina f. 1. împărăteasă romană, soţia lui Claudiu şi mama lui Britanic, faimoasă prin crimele şi desfrânările sale (m. 48); 2. *fig.* femeie desfrânată

Messenia f. veche provincie a Greciei: Messenienii fură învinşi şi robiţi de Lacedemonieni (sec. VII a. Cr.),

Messiada f. titlul epopeii lui Klopstok despre răscumpărarea păcatului strămoşesc.

Messina f. 1. strâmtoare între Sicilia şi Italia; 2. oraş şi port în Sicilia, pe strâmtoarea cu acelaş nume: 150.000 loc.

Mesta f. fluviu în Macedonia, se varsă în Arhipelag.

Mestecăniş n. curmătură între valea Bistriţei moldoveneşti şi valea Moldovei în Bucovina.

Metalici (Munţii) pl. 1. V. Erzgebirge; 2. massiv la S. de Munţii Apuseni, se desface în două şiruri: Trascăul şi Zarandul.

Metastasiu m. poet, creatorul nouei melodrame italiene (1698—1782).

Metaur m. riu în Italia, afluent al Adriaticei, celebru prin înfrângerea lui Asdrubal în 207 a. Cr.

Metellu m. familie romană căreia aparţineau: Metellu Macedonicul, învingătorul Macedonenilor la Pydna (147 a. Cr.), şi Metellu Numidicul, învingătorul lui Iugurta (109 a. Cr.).

Metodiu m. V. Ciril.

Metternich (Principe de) m. celebru diplomat şi om de Stat austriac, fu 39 de ani ministrul de externe al Austriei (1773—1859).

Metz n. cetate tare pe Mozela, aparţinea dela 1871 Germaniei: 66.000 loc.; azi reluat de Franţa.

Meuza f. 1. fluviu în Franţa, trece prin Belgia şi Olanda şi se varsă în Marea Nordului prin mai multe guri: 925 km.; 2. numele unui departament francez cu 292.000 loc.

www.dacoromanica.ro

Mexic n. 1. republică în America de N., de 4 ori mai mare decât Franța și de 3 ori mai puțin populată (15 mil. loc.) cu cap. *Mexic*; 2. oraș frumos, cap. Mexicului: 763,000 loc.; 3. *golf* format de Oceanul Atlantic, între Statele-Unite, Antile și Mexic (**Mexican**).

Meyerbeer m. celebru compozitor german, născut la Berlin și mort la Paris: *Huguenoții*, *Profetul*, *Africana* (1794—1864).

Mezi m. pl. locuitori din Media, reuniți cu Perșii de către Ciru cel Mare (sec. VI, a. Cr.).

Mezia f. regiune întinsă în Europa antică, partea septentrională a vechei Tracia, azi Bulgaria și Serbia. Ea fu prefăcută la 29 a. Cr. în provincie romană și împărțită (dela 69 d. Cr.) în Mezia **inferioară** la E. și Mezia **superioară** la V.

Mezzofanti m. cardinal italian din Bolonia, celebru poliglot (1774—1849).

Mezzova f. sau Minciu, orășel în Macedonia, pe frontiera Greciei, înalt de 1200 m. și populat în majoritate de Români: 6000 loc.

Miaulis m. viteaz amiral grec (1772—1835).

Michel-Angelo (**Buonarotti**) m. ilustru sculptor, pictor și arhitect italian, unul din cei mai mari artiști ai tuturor timpurilor, autorul frescei *Judecata de apoi* din capela Sixtină, al statuei lui *Moise* și al cupolei din biserica sfântului Petru din Roma (1474—1563).

Michelet m. (cit. *Miș'lè*), ilustru istoric francez: *Istoria Franței* (1798—1874).

Micipsa m. regele Numidiei, fiul lui Masinissa și unchiul lui Iugurta (m. 118 a. Cr.).

Mickiewicz m. (cit. *Miskievici*), originar din Lituania, creatorul nouei poezii naționale polone: *Conrad Walenrod* (1798—1855).

Miclăușeni pl. comună în jud. Roman cu bâlciu anual: 3800 loc.

Miclea (**Veronica**) f. poetă română, născută la Iași (1843—1889).

Micronezia f. partea Oceaniei în care insulele sunt foarte mici.

Micul (**Samuil**) m. V. **Klein**.

Miculescu (**Grigorie**) m. mitropolit al Munteniei: scrieri religioase (1765—1834).

Midas m. *Mit.* rege al Frigiei, primise puterea de a preface în aur tot ce atingea și fiindcă preferase flautul lui Pan fluerului lui Apollon, el se pomeni cu urechile schimbate în urechi de asin.

Midia f. 1. cap în Dobrogea, spre N. de Kiustenge; 2. oraș turcesc pe Marea-Neagră cu 6000 loc.

Mierla f. V. **Câmpul-Mierlei**.

Mihail m. (St.) unul din cei doi arhangheli: ziua sfinților Mihail și Gavril cade la 8 Noemvrie.

Mihail m. nume a 8 împărați bizantini cari muriră parte asasinați, parte închiși la mânăstiri, afară de Mihail VII Paleologul, care recuceri Constantinopole dela cruciați (1261—1282).

Mihăileni pl. 1. orășel în Dorohoiu, fosta cap. a județului (sub Mihail-Sturdza): 6000 loc. Târg săptămânal; 2. trecătoare în Bucovina, mai sus de intrarea Siretului în țară.

Mihaiu m. numele mai multor Domni români: Mihaiŭ I, v. **Movilă**; Mihaiŭ II, v. **Racoviță**.

Mihaiu-Viteazul m. cel mai strălucit domn al Munteniei, fiul lui Pătrașcu cel Bun: în cei opt ani de domnie (1593—1601), învinse pe Turci la Călugăreni (1594) și coprinse Ardealul (1599) și Moldova (1600); învins în același an la Mirăslău și în curând din nou victorios asupra Ungurilor la Goroslău, Mihaiu fu ucis de oamenii lui Basta (1601) și apoi înmormântat în mânăstirea Dealului. El făcu în 1596 așezământul *(legătura lui Mihaiu)* ce sancționa *rumânia* sau șerbia țăranului. V. **ordin**.

Mihaiu-Vodă n. mânăstire în jud. Ilfov zidită la 1592 de Mihaiu-Viteazul.

Mihalcea (**Banul**) m. vestit general al lui Mihaiu-Viteazul, torturat și sugrumat în închisoare după moartea eroului (1601).

Mihnea m. nume a 4 Domni ai Munteniei: 1. (cel **Rău**), fratele lui Radu cel Mare, foarte cumplit cu boierii, fu răsturnat de o răscoală și ucis la Sibii (1508—1512); 2. Mihnea II (**Turcitul**), cunoscut sub numele-i mahomedan de *Mehemet-Bey*, omorî mulți boieri și împovără țara cu biruri: el domni în două rânduri (1577—1583 și 1585—1591); 3. (**Radu**), fiul celui precedent, persecutor al boierilor și protector al Grecilor: mazilit din prima-i domnie (1611—1616), fu mutat în Moldova (1616) și reveni pe tronul Munteniei (1620—1623); 4. Mihnea III, Domnul Munteniei (1658—1659).

Miklosich (**Franz**) m. ilustru slavist care a bine meritat de filologia română (1813—1891).

Milan I (**Obrenovici**) m. născut în 1854, Domn și apoi rege al Serbiei (1868—1882), abdică în 1889 în favoarea fiului său Alexandru: muri în 1901.

Milano n. oraș comercial în Italia, centrul mai multor căi ferate: 691.000 loc. Catedrală măreață. Patria lui Beccaria, Manzoni, Piu IV și Gregorie XIV (**Milanez**).

www.dacoromanica.ro

Milcov n. afluent al Siretului, formă odinioară hotarul între Muntenia şi Moldova.

Milescu (Spătar Nicolaie) m. poreclit **Cârnul**, ilustru diplomat, poliglot şi erudit român din sec. XVII, născut la Vaslui, traduse Biblia tipărită (1683) sub numele lui Şerban-Vodă (1621—1714).

Milet n. oraş important în Azia-Mică, pe coasta occidentală a Cariei. Centrul filozofiei ionice şi patria lui Thales, Anaximandru, Anaximene, a Aspaziei, a lui Eschine şi Aristide (Milezian).

Mill (Stuart) m. economist şi filozof pozitivist englez: *Logica* (1773—1836).

Millo (Mateiu) m. eminent artist şi scriitor dramatic, născut în comuna Spătăreşti, jud. Baia (1813—1894).

Milo n. insulă în Grecia, una din Cyclade: 5500 loc. Aci s'a găsit la 1820 faimoasa *Venus de Milo*, care se află acum în Muzeul Luvrului.

Milon (din Crotona) m. atlet grec de o vigoare remarcabilă (VI sec. a. Cr.).

Milone m. tribun al poporului, asasinul lui Clodiu, fu condamnat cu toată cuvântarea frumoasă a lui Cicerone; muri în exil la Marsilia (48 a. Cr.).

Miltiade m. general atenian, învingătorul Perşilor la Maraton (490 a. Cr.).

Milton m. ilustru poet englez, autorul epopeii *Paradisul pierdut*, a murit orb (1608—1674).

Minciu n. V. Mezzova.

Minerva f. *Mit.* numită de Greci *Pallas Athena*, fiica lui Jupiter, zeiţa înţelepciunii, a artelor frumoase şi a elocvenţei.

Minho n. fluviu în Portugalia, ce o desparte de Spania.

Minorca f. una din insulele Baleare: 45.000 loc.

Minos m. *Mit.* rege din Creta, fiul lui Jupiter şi al Europei, deveni după moartea-i unul din cei trei judecători ai Infernului.

Minotaur m. *Mit.* monstru, jumătate om şi jumătate taur, care trăia în labirintul Cretei; fu răpus de Thezeu.

Minsk n. gubernie şi oraş în Lituania: 155.000 loc.

Mirabeau m. (cit. *Mirabò*), cel mai mare orator al Revoluţiunii franceze în Adunarea constituantă (1749—1791).

Mirandola (Pico de) m. învăţat italian, celebru prin precocitatea şi memoria-i prodigioasă, învăţă toate limbile şi se oferi a susţine o teză *despre tot ce se poate şti* (1463—1494 .

Mircea m. nume a 3 Domni din Muntenia: **1.** (cel Bătrân sau cel Mare), luă parte la bătălia de pe Câmpul Mierlei (1389), bătu pe Turci sub Baiazid la Rovine (1394) şi pe Unguri sub Sigismund la Pasărea (1395) şi încheiă un tractat de pace cu Mahomed (1411); el a zidit mânăstirea Cozia, unde a fost înmormântat (1386—1418); **2.** Mircea II (Mihail), fiu natural al celui precedent, ucis de Dan II (1419—1420); **3.** (Ciobanul), fiul lui Mihnea cel Rău, mare duşman al boierilor; muri în prima-i domnie (1546—1554), el reveni a doua oară pe tron (1553—1560).

Mircești pl. comună şi staţiune de cale ferată în jud. Roman, locul natal al lui Alexandri: 1429 loc.

Mirislău n. comună pe Mureş nu departe de Alba-Iulia, unde Basta repurtă o victorie asupra lui Mihaiu-Viteazul (1600).

Mirmidon m. **1.** *Mit.* numele unui popor foarte pitic al cărui rege fu Achile; **2.** *fig.* om de puţin merit şi cu pretenţiuni exagerate sau ridicole.

Miron m. V. Barnovschi şi Costin.

Misail Călugărul m. V. Eustratie.

Misena (Capul) f. promontoriu în Italia, aproape de Neapole.

Misivri n. oraş în Rumelia orientală cu monumente bizantine: 2000 loc.

Mislea f. sat cu o mânăstire în jud. Prahova şi un penitenciar pentru minori: 1000 loc.

Mississipi n. **1.** fluviu în America de N., se varsă în golful Mexic: 4600 km.; **2.** unul din Statele-Unite ale Americei de N.: 1.800.000 loc.

Missolonghi n. oraş în Grecia: 8000 loc., la intrarea golfului Patras, celebru în războiul pentru independenţă; aci muri Lord Byron în 1824.

Missuri n. **1.** afluent de-a dreapta Mississipiului; **2.** unul din Statele-Unite americane: 3.468.000 loc.

Mistral (Frederic) m. poet provenţal, autorul poemei rustice *Mireio*, fundatorul şi cel mai ilustru reprezentant al felibrijului (1830—1914).

Mithra m. *Mit.* zeul soarelui la Perşi.

Mitilena f. insulă turcească în Marea Egee, anticul Lesbos.

Mitologie f. Principalele divinităţi greco-romane: Zevs (Jupiter), Hera (Junona), Athena (Minerva), Phoebus (Apollon), Artemis (Diana), Hermes (Mercuriu), Hephestos (Vulcan), Hestia (Vesta), Ares (Marte), Aphrodita (Venus), Poseidon (Neptun), Cronos (Saturn), Demetra (Ceres), Persephona (Proserpina), Hades (Pluton), Dionysos (Bachus), Eros (Cupidon).

Mitridate m. numele mai multor regi ai Parţilor şi ai Pontului, în antichitate; cel mai cunoscut fu Mitridate IV, zis şi cel Mare, regele Pontului, celebru prin

www.dacoromanica.ro

lupta-i învierşunată în contra Romanilor; el vorbia 22 de limbi (123—63 a. Cr.).

Mizia f. veche ţară în Azia-Mică, la N. de Lydia.

Mizil n. orăşel în jud. Buzău: 6400 loc. Bâlciu la Drăgaică.

Mnemosyna f. *Mit.* zeiţa memoriei, mama celor nouă Muze.

Moab m. fiul lui Lot, părintele Moabiţilor.

Moabiţi m. pl. popor arab la S.-E. de Palestina.

Modena f. oraş în Italia, între Parma şi Bolonia: 76 000 loc.

Mohaciu (Măhaciu) n. cetate în Ungaria cu 13.000 loc. pe Dunăre. Aci Soliman Magnificul sfărâmă armata lui Ludovic II, regele Ungariei (1526); victoria ducelui Carol de Lorena asupra Turcilor (1687).

Mohamed m. nume arab al lui Mahomed.

Mohicani m. pl. mic popor indian din America de N., azi dispărut.

Mohilev n. 1. oraş în Rusia pe Nipru; 73.000 loc.; 2. oraş în Podolia: 18.000 loc.

Moineşti pl. 1. culme în jud. Neamţu, desparte apa Trotuşului de a Tâzlăului; 2. târg în jud. Bacău cu bogate puţuri de păcură: 4700 loc.

Moire f. pl. *Mit.* numele grec al Parcelor.

Moise m. capul şi legislatorul Evreilor, care îi scoase din Egipt pentru a-i duce în Palestina; mort 1585 a. Cr. pe muntele Nebo, înainte de a fi putut intra în Pământul făgăduinţei.

Moise-Vodă m. Domnul Munteniei, fu răsturnat de boieri persecutaţi şi tăiat de Vlad-Vodă (1529—1530).

Moise (Cilibi) m. scriitor popular, supranumit *Vestitul din Ţara românească*, a lăsat numeroase *Apropouri* foarte spirituale (1815—1869).

Moissan (Henric) m. chimist francez, izbuti cu ajutorul *cuptorului electric* să fabrice cristale microscopice de diamant (1857—1907).

Moka f. oraş în Arabia, pe coasta răsăriteană a Mării-Roşie: 6000 loc. Cafea.

Molda m. riu în Boemia, străbate Praga şi se varsă în Elba: 430 km.

Moldova f. 1. afluent d'a dreapta Siretului, iese din Bucovina, udă Suceava ce o desparte de Botoşani şi se varsă în Siret: 200 km.; 2. şes pe malul drept al riului; 3. plasă în jud. Roman şi Baia. [Nume rămas probabil din timpul Goţilor: gotic MOLDA, praf (cf. *Prahova*), analog *Moldei* din Boemia].

Moldova f. principat întemeiat în 1306 de Bogdan-Vodă, voievodul Românilor maramureşeni, având de capitală mai întâi *Suceava*, apoi *Iaşi*, şi numărând printre Domnii săi cei mai iluştri pe Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare şi Vasile Lupu. Moldova subzistă ca ţară autonomă până la 24 Ianuarie 1859, când se uni cu Muntenia într'un singur Stat sub numele de Principatele-Unite; ea pierdu succesiv Bucovina luată de Austria (1777) şi Basarabia luată de Rusia (1812 şi 1878), aceste două provincii revenind dela 1919 patriei întregite. Seria cronologică a Domnilor Moldovei (cifrele indicând anul urcării pe tron): Dragoş, 1352; Sas, 1360; Bogdan, 1360; Laţcu, 1364; Iuga Coriatovici, 1372; Ştefan I, 1377; Petru Muşat, 1378; Roman Muşat, 1393; Ştef. Muşat, 1394; Roman II, 1399; Iuga II, 1400; Alex. cel Bun, 1401; Ilie I, 1433; Ştefan III, 1433; Roman III, 1447; Petru III, 1448; Bogdan II, 1449; Alexandru II, 1451; Ştefan cel Mare, 1457; Bogdan III, 1504; Ştefăniţă, 1517; Petru Rareş, 1527; Ştef. Lăcustă, 1538; Al. Cornea, 1540; Iliaş, 1546; Ştef. Rareş, 1551; Alex. Lăpuşneanu, 1552; Despot-Vodă, 1561; Bogdan IV, 1568; Ioan cel Cumplit, 1572; Petru Şchiopul, 1574; Iancu Sasu, 1579; Aron Vodă, 1591; Ştef. Răsvan, 1595; Ieremia Movilă, 1596; Simeon Movilă, 1606; Const. Movilă, 1608; Ştef. Tomşa, 1611; Al. Movilă, 1615; Radu Mihnea, 1616; Gaspar Graţiani, 1619; Al. Iliaş, 1620; Miron Barnovschi, 1626; Al. Coconul, 1629; Moise Movilă 1630; Vasile Lupu 1634; Gh. Ştefan, 1653; Gh. Ghica, 1658; Ştefăniţă, 1659; Eustatie Dabija, 1661; Gh. Duca, 1666; Iliaş, 1667; Stefan Petriceicu, 1672; D. Cantacuzino, 1674; Ant. Ruset, 1675; Const. Cantemir, 1685; Const. Duca, 1693; Antioh Cantemir, 1696; Mih. Racoviţă, 1704; Nic. Mavrocordat, 1709; Dimitrie Cantemir, 1711; Gr. Ghica, 1727; C. Mavrocordat, 1733; I. Mavrocordat, 1744; C. Racoviţă, 1749; Mateiu Ghica, 1753; Scarlat Ghica, 1757; I. Calimah, 1758; Gr. Calimah, 1761; Gr. Al. Ghica, 1764; Const. Moruzi, 1777; Al. Mavrocordat, 1782; Al. Mavrocordat II, 1785; Al. Ipsilante, 1786; Al. Moruzi, 1792; Mih. Şuţu, 1793; Al. Calimah, 1795; Const. Ipsilante, 1799; Al. Şuţu, 1802; Scarlat Calimah, 1812; Mih. Suţu, 1819; I. Sturdza, 1822; Mih. Sturdza, 1834; Gr. Ghica, 1849; Căimăcămia, 1856—1859.

Moldova f. partea de N.-V. a regatului României, despărţită prin Prut de Basarabia; coprinde 13 districte cu cap. *Iaşi* şi e împărţită în: **Moldova muntoasă**, ce se întinde dela Carpaţi până la Siret; şi **Moldova şeasă**, dela Siret până la Prut. [Numită astfel după apa Moldovei, care udă partea nord-vestică a ţării].

www.dacoromanica.ro

Moldova f. sau Sulița, sat în Bucovina cu 1114 loc.

Moldo-Valahia f. vechiul nume al Principatelor-Unite, azi Regatul României.

Moldova-Nouă f. sau Bozneag, comună rurală în Banat, în județul Caraș-Severin, cu 4397 loc. din cari 4115 Români.

Moldova-Veche (Muldava) f. comună rurală în Banat, județul Caraș-Severin, lângă Dunăre: 1500 loc. (din care o treime Români).

Moldoveni pl. comună rurală în jud. Ialomița cu 2168 loc.

Moldoveni m. pl. **1.** locuitori din Moldova; **2.** nume ce-și dau țăranii români din Basarabia fostă rusească.

Moldoviș n. culme în jud. Gorjiu, desparte basinul Jiului de al Gilortului.

Moldovița f. **1.** riuleț în Bucovina, afluent de-a stânga Moldovei; 2. mânăstire fundată de Alexandru cel bun în 1401.

Molière m. cel mai mare dintre autorii comici francezi, a scris în proză și în versuri multe comedii cari mai toate sunt capodopere: *Don Juan, Mizantropul, Tartuful, Avarul, Bădăranul boierit, Femeile savante* (1622—1673).

Molna f. afluent al Siretului, formează hotarul Bucovinei, despre Dorohoiu.

Moloh m. divinitate a Fenicienilor și a Cartaginezilor, căreia se oferia victime umane.

Moltke (Conte de) m. feldmareșal prusian, născut în Danemarca; strategist abil, conduse campania din 1866 contra Austriei și războiul din 1870 contra Franței (1800—1890).

Moluce (Insule) f. pl. mare arhipelag olandez în Oceania: 567.000 loc. Arome, Tutun.

Mommsen (Theodor) m. ilustru filolog și istoric german, a renovat prin studiile-i epigrafice antichitatea latină: *Istoria romană* (1807—1903).

Momuleanu (Barbu Paris) m. poet elegiac și satiric: *Caracteruri* (1794—1837).

Momus m. *Mit.* zeul satirei și al batjocurei.

Monaco n. mic principat independent, pe țărmul Mediteranei: 25.200 loc. Cap. *Monaco:* 3.400 loc.

Monastir n. **1.** vilaiet în Macedonia ce coprinde partea-i medie și meridională: 55.809 loc.; **2.** numele turcesc al Bitoliei.

Moncastron n. numele vechiu grecesc al Akkermanului.

Mongol a. din Mongolia: **Imperiu mongol**, fundat de Gengishan (1206—1227) și reconstituit de Tamerlan (1370—1405), fu distrus în 1740.

Mongoli m. pl. neam aziatic din trunchiul altaic, locuind în Mongolia. Rassa mongolică numără 646 milioane de indivizi, constituind sâmburele populațiunii aziatice.

Mongolia f. vastă regiune în Azia centrală dependentă de Imperiul chinez: 3.522 000 loc.

Monroe m. Președinte al Statelor-Unite (1817—1821), stabili ca principiu că «Europa nu trebue să intervie în afacerile americane» (m. 1831).

Montaigne m. (cit. *Monteniĕ*), celebru scriitor, moralist și filozof sceptic francez: *Incercări* (1533—1592).

Mont Blanc m. V. **Blanc.**

Montebello n. sat în Italia (Piemont) cu 2500 loc., celebru prin două victorii ale Francezilor asupra Austriacilor, în 1800 și 1859.

Monte-Carlo n. oraș în principatul Monaco, cu vile și cu o faimoasă casă de joc: 10.800 loc.

Montecuculi m. celebru general și scriitor militar austriac, născut la Modena, adversarul lui Turenne (1608—1681).

Montemaggiore m. cel mai înalt pisc al Alpilor Istrieni: 1640 m.

Monteoru n. sat în jud. Buzău, bogat în păcură; băi renumite *(Sărata-Monteoru)* de iod și sare: 2000 loc.

Montesquieu m. (cit. *Monteskiŏ*), ilustru publicist și magistrat francez: *Spiritul legilor* (1689—1755).

Montevideo n. oraș în America meridională, cap. republicei Uruguay, pe Ocean; 400.000 loc.

Montezuma m. ultimul rege indigen din Mexic, răsturnat de Fernan Cortez, muri de foame de bună voie (1550).

Montfaucon (Don Bernard de) m. învățat benedictin francez: scrieri importante asupra patrologiei și paleografiei (1655—1741).

Montfort (Simon de) m. căpetenia cruciatei în contra Albigensilor, în care s'arătă crud dar curagios, ucis la împresurarea Tuluzei (1150—1218).

Montgolfier (Frații) m. papetieri francezi, inventară în 1783 *aerostatele.*

Montpellier n. oraș în Franța: 86.000 loc. Școală de medicină celebră în evul mediu. Patria filozofului Auguste Comte.

Montréal n. oraș comercial în Canada: 668.000 loc. Universitate franceză și engleză.

Moore (Tomas) m. (cit. *Mur*), celebru poet și istoric englez: *Melodii irlandeze, Lalla Rookh* (1780—1853).

Morava f. riu în Austria, afluent al Dunării: 400 km.

Moravi (Frații) m. pl. sectă religioasă

www.dacoromanica.ro

derivând din secta Husiților și numită astfel după Moravia, locul unde s'au așezat în sec. XVII.

Moravia f. provincie ceco-slovacă la N. de Viena: 2.650 000 loc. (dintre cari vr'o 150.000 de Vlahi sau români slavizați). Cap. *Brünn.*

Morèa f. peninsulă la S. de Grecia, vechiul Peloponez.

Morlaci m. pl. numele Românilor slavizați din Istria și Dalmația, foarte numeroși odinioară, dar al căror număr nu trece azi de 50.000 de suflete.

Mormoni m. pl. sectă religioasă fundată la 1827 în Statele-Unite de Iosit Smith: Mormonii profesează teocrația și poligamia.

Morosini m. doge de Veneția, apără vitejește Candia în contra Turcilor (1666—1669).

Morpheu m. *Mit.* zeul somnului și al viselor.

Morus (Thomas) m. mare cancelar al Angliei, dat morții de Henric VIII, fiindcă refuzase de a-l recunoaște ca șef al bisericii anglicane; autorul *Utopiei*, operă modelată după *Republica* lui Platon (1480—1535).

Moruzești m. pl. neam înrudit cu Mavrocordații, a dat doi Domni țărilor Române.

Moruzi m. nume a doi Domni fanarioți: **1. (Constantin)**, fost Dragoman al Porții, Domnul Moldovei (1777—1782); **2. (Alexandru)**, fratele celui precedent, Domnul Munteniei (1793—1796) și al Moldovei (1802—1806).

Moschus m. poet bucolic grec din Siracuza (sec. III a. Cr.).

Moscopole (Moscopolie), («Câmp de mosc»), f. oraș în Macedonia, lângă hotarul despre Albania: 5000 loc. Odinioară, în sec. al XVIII-lea, oraș foarte însemnat (60.000 loc.); azi decăzut, locuit de vre-o 300 familii armâne și albaneze.

Moscova f. **1.** riu în Rusia, se varsă în Oka: 491 km.; **2.** oraș rusesc pe rîul cu acelaș nume, principalul centru al comerțului și al industriei rusești: 1.138.000 loc. Ocupată de Napoleon în 1812 și incendiată de locuitori. Kremlin, Universitate, Mitropolie (Moscovit).

Mostar n. cap. Herzegovinei (Iugo-Slavia): 17.000 loc. Comerț activ.

Mostiștea f. **1.** lac spre V. de Bărăgan; **2.** plasă, vale și lac în jud. Ilfov.

Mosul n. oraș în Mesopotamia, pe Tigru: 81.000 loc. Muselinuri.

Moțoc (Vornicul) m. boier moldovean, jucă un rol însemnat în timpul certurilor dintre urmașii lui Petru Rareș, atotputernic sub Lăpușneanu (1552—1561), peri la 1564.

Motru m. **1.** afluent de-a dreapta Jiului, udă Mehedinți și o parte a Doljiului: 100 km.; **2.** vale și munte în jud. Mehedinți; **3.** mânăstire în jud. Doljiu și Mehedinți.

Movilă m. numele mai multor Domni ai Moldovei: **1. (Ieremia)**, fu răsturnat de Mihaiu Viteazul, dar își recăpătă domnia; soția și cei doi fii ai săi se turciră la Constantinopole, ca să scape cu viața: el însuși muri de apoplexie (1595—1606); **2. (Simeon)**, fratele celui precedent, otrăvit de boieri (1606—1607); **3. (Constantin)**, fiul lui Ieremia, mazilit de Turci (1608—1611); **4. (Alexandru)**, al doilea fecior al lui Ieremia, care se turci la urmă împreună cu frate-său mai mic Bogdan (1615—1616); **5. (Gavril)**, fiul lui Simeon (1618—1620); **6. (Moise)**, fiul cel mai mic al lui Simeon, Domn în două rânduri, cumpără tronul cu bani (1630—1631 și 1633—1634).

Movilă (Petru) m. Mitropolit al Kievului, a lucrat la răspândirea culturei în Rusia și a publicat în rușește diferite scrieri, între cari *Mărturisirea Ortodoxă* (1596—1644).

Movilău n. oraș vechiu în Basarabia, pe malul Nistrului.

Movilești m. pl. familie domnitoare română care a dat Moldovei 6 Domni și un mitropolit Rusiei.

Moxa (Mihail) m. călugăr muntean din prima jumătate a sec. XVII, a compilat mai ales din cărți slavone o *Cronică*, ce merge până la 1489.

Mozambic n. **1.** regiune portugeză în Africa orientală, în fața Madagascarului: 3 350.000 loc.; **2. (Canalul)**, braț de mare între Africa și Madagascar.

Mozart m. ilustru compozitor german, născut la Salzburg și mort la Viena; autor de sonate, simfonii și opere: *Don Juan, Nunta lui Figaro, Flautul fermecat* (1756—1791).

Mozela f. riu mare, afluent de-a stânga Rinului, udă Franța și Prusia renană: 514 km.

Mühlbach n. numele săsesc al Sebeșului ardelenesc.

Mukden n. oraș chinez cap. Mangiuriei: 181.000 loc. Mătăsuri, piei. Mormintele împăraților chinezi. Înfrângerea în 1905 a Rușilor de către Japonezi.

Müller (Max) m. eminent linguist englez, de origină germană (1823—1900).

Muldava f. V. Moldova Veche.

Mumiu m. consul roman, cuceri Corintul și distruse liga acheiană (146 a. Cr.).

Muncaciu n. oraș în Maramureș, cetate tare servind de închisoare publică: 11.000 loc.

www.dacoromanica.ro

Muncel n. pisc de munte în jud. Suceava.

München n. oraș în Germania, cap. Bavariei: 700.000 locuitori. Monumente numeroase, Observatoriu, Universitate, Bibliotecă bogată, Muzeu (Pinacotecă), Bere renumită.

Munda f. vechiu oraș în Spania: victoria lui Cezar asupra fiilor lui Pompeiu (45 a. Cr.).

Munkácsy m. cel mai mare pictor ungur și printre cei mai celebri din sec. XIX; muri nebun: tabloul său *Crist înaintea lui Pilat* îi aduse mai bine de 3 milioane (1846—1900).

Münster n. oraș în Prusia: 100.000 locuitori, cap. Vestfaliei. Catedrală, Universitate.

Munte (St.) m. numele popular al Muntelui Athos.

Muntenegru n. sau **Cernagora**, mic principat muntos pe lângă Adriatica, cu capitala *Cetinie* și o populațiune de 250.000 loc. Muntenegrul a fost proclamat regat în 1910. Prin ultimul războiu balcanic din 1912—1913, Muntenegrul a câștigat 7000 kmp. și populația-i crescu la 480.000 locuitori. După războiul mondial (1919), Muntenegrul s'a anexat regatului iugoslav (**Muntenegrean**).

Muntenia f. **1.** sau **România-Mare** (numită în vechime **Țara-Românească**, de străini **Valahia** și de Românii ardeleni **Țara**), partea României cu munți mai înalți și cu ramificațiuni mai numeroase, coprinsă între Olt, Milcov, Dunăre și Carpați. Muntenia coprinde 17 districte (cu cele 5 din Oltenia) și a avut succesiv de capitală orașele *Câmpulung*, *Curtea-de-Argeș*, *Târgoviște* și *București*. Ea a fost întemeiată în sec. XIII (1250) de Litovoiu, zis și Litean-Vodă (după tradițiune de Radu Negru, zis și Negru-Vodă), care avu de urmași printre cei mai ilustri pe Mircea cel Bătrân, Mihaiu-Viteazul, Mateiu Basarab. La 1859 Muntenia fu unită cu Moldova într'un singur Stat numit **România**. Seria cronologică a Domnilor Munteni (cifrele indicând anul urcării pe tron): Seneslav, 1247; Litovoiu, 1250; Tăhomir, 1290; Basarab, 1330; Al. Basarab, 1340; Vladislav Basarab, 1364; Radu I, 1374; Dan I, 1384; Mircea, 1386; Mihail, 1418; Dan II, 1420; Radu III, 1425; Vlad II, 1430; Dan III, 1439; Vladislav III, 1452; Vlad Țepeș, 1456; Radu IV, 1462; Laiot, 1471; Vlad Călugărul, 1483; Radu V, 1496; Mihnea, 1507; Vlad VII, 1511; Neagoe, 1512; Radu Călugărul, 1521; Radu dela Afumați, 1522; Vlăduță, 1524; Moise, 1529; Vlad IX, 1530; Vintilă, 1532; Radu Paisie, 1534; Petru din Argeș, 1535; Mircea II, 1546; Pătrașcu, 1554; Petru Șchiopul, 1560; Alexandru II, 1567; Mihnea II, 1577; Petru Cercel, 1583; Ștef. Bogdan, 1591; Alexandru III, 1592; Mihaiu Viteazul, 1593; Simeon Movilă, 1601; Radu Șerban, 1602; Radu Mihnea, 1611; Al. Iliaș, 1616; Gavril Movilă, 1618; Al. Coconul, 1623; Leon Tomșa, 1629; Matei Basarab, 1633; Const. Șerban, 1654; Mihnea III, 1658; Gh. Ghica, 1659; Gr. Ghica, 1660; Radu Leon, 1664; Anton din Pitești, 1669; Gh. Duca, 1674; Șerb. Cantacuzino, 1679; C. Brâncoveanu, 1688; Ștef. Cantacuzino, 1714; Nic. Mavrocordat, 1716; Mih. Racoviță, 1730; C. Mavrocordat, 1731; Gr. Ghica, 1733; Matei Ghica, 1752; Const. Racoviță, 1753; Scarlat Chica, 1758; Ștef. Racoviță, 1764; Al. Ghica, 1766; Gr. Al. Ghica, 1768; Al. Ipsilante, 1774; Nic. Caragea, 1782; Mih. Șuțu, 1783; Nic. Mavrogheni, 1786; Al. Moruzi, 1793; C. Hangerli, 1797; C. Ipsilante; 1802; I. Caragea, 1812; Al. Șuțu, 1818; Gr. Ghica, 1822; Al. Ghica, 1834; Gh. Bibescu, 1842; Barbu Știrbei, 1849; Căimăcămia. 1856—1859. [*Muntenia*, nume dat de Moldoveni fostului principat al Țării românești, după lat. TRANSALPINA («Țara de peste munți», cum numiau Ungurii țara românească în limba lor oficială), tradus cu *Țara Munteneasca* sau *Muntenia*]. Muntenia a fost ocupată de Nemți în cursul războiului austro-român (Noemvrie 1916—Octomvrie 1918).

Muntenia (**Episcopia**) f. subdiviziune ecleziastică, eparhia Mitropolitului-Primat cu reședința în București.

Murat m. V. Amurat.

Muratori m. învățat istoric italian (1672—1750).

Murcia f. oraș în Spania, cap. provinciei cu același nume: 108.000 loc.

Mureș (**Máros**) m. **1.** afluent al Tisei, râu mare ce străbate mai tot Ardealul: 790 km.; **2.** jud. în Transilvania cu cap. *Târgu-Mureșului*.

Mureșeanu m. **1.** (**Andreiu**), poet ardelean, autorul imnului național *Deșteaptă-te Române!* (1816—1863); **2.** (**Iacob**), vărul celui precedent, publicist ardelean (m. 1887).

Mureș-Oșorheiu n. oraș în Ardeal, numit de Sași **Neumarkt**: 14.212 loc.

Mureș-Turda (**Máros-Turda**) n. județ în Ardeal cu 198.000 loc. și cu cap. *Oșorheiu*.

Murgeni pl. orășel în jud. Tutova: 2000 loc. Bâlciu săptămânal.

Murillo m. celebru pictor spaniol (1618—1682).

Mușat m. nume a patru Domni ai Moldovei: **1.** (**Costea Vodă**), primul Domn

www.dacoromanica.ro

din acest neam, domni scurt timp (1373—1374); 2. (Petru), fiul celui precedent, închină ţara regelui polon Vladislav Iagelon, pe a cărui soră o luă de soţie (1378—1393); 3. (Roman), fratele celui precedent, fundatorul oraşului Roman (1393—1394 şi 1399—1400); 4. (Ştefan), frate cu Petru şi Roman, se luptă cu regele ungur Sigismund, pe care îl sili să i se închine (1394—1396).

Muşăteşti m. pl. 1. neam moldovenesc, înrudit cu al Basarabilor din Ţara Românească, dete trei Domni tronului Moldovei (1375—1401): din această familie se trage Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare; 2. sat în jud. Gorjiu şi Argeş.

Muşatini m. pl. Muşăteşti: *Basarabi şi voi Muşatini* Em.

Muscel n. jud. aşezat la răsărit de Argeş: 135.000 loc. Cap. *Câmpulung* (Muscelean).

Musset (Alfred de) m. mare poet şi autor dramatic francez (1810—1857).

Mustafa m. nume a patru Sultani turci; Mustafa I, depus în două rânduri, muri strangulat în închisoare (1591—1639); Mustafa II, coprinse insula Hio şi semnă în 1699 pacea dela Carlowitz (1664—1703); Mustafa III, protector al literaturei, semnă pacea dezastruoasă dela Kuciuk-Kainargi (1717—1774); Mustafa IV, depus într'o revoltă, muri strangulat (1779—1808).

Mustea (Nicolae) m. cronicar moldovean, adversar al Grecilor; cronica ce i se atribue, merge dela 1662—1733.

Mutsu-Hito m. împărat al Japoniei; sub domnia sa, epoca introducerii în Japonia a civilizaţiunii occidentale, s'au săvârşit răsboaiele chino-japonez şi ruso-japonez (1851—1912).

Muză f. *Mit.* Cele nouă Muze: *Clio* Muza istoriei; *Euterpe*, a muzicei; *Thalia*, a comediei: *Melpomena*, a tragediei: *Terpsicora*, a danţului; *Erato*, Muza elegiei: *Polimnia*, a poeziei lirice; *Caliope*, a poeziei epice; şi *Urania*, a astronomiei.

Muzachia f. frumoasă şi mănoasă câmpie dela Avlona până la Albania de jos, provincie locuită de vr'o 140.000 de Armâni (aşa-numiţii Muzăchiari).

Mycale n. munte şi cap în Azia-Mică, faţă în faţă cu Samos: victoria flotei grece asupra celei persane (479 a. Cr.).

Mycena f. vechiu oraş în Grecia. Ruine de monumente ciclopice şi morminte descoperite în 1876 de către Schliemann.

Myra f. sat în Anatolia, zidit pe locul vechiului oraş cu acelaş nume.

N

Nabucodonosor m. nume a doi regi ai Asiriei: cel d'al doilea ocupă de două ori Ierusalimul şi duse pe locuitori captivi la Babilon (606—562 a. Cr.).

Nagy-Ág n. numele maghiar al Secarâmbului.

Nagy-Alföld n. V. Alföld.

Nagy-Bánya n. numele maghiar al orasului Baia-Mare.

Nagy-Béczkerek n. V. Becikereculmare.

Nagy-Károly n. numele maghiar al oraşului Careii-Mari.

Nagy-Küküllő n. numele maghiar al judeţului Târnava mare.

Nagy-Szeben n. numele unguresc al Sibiului.

Nagy-sz-Miklos n. numele unguresc al oraşului Nicolaie,

Nagy-Várad n. numele maghiar al Oradiei-Mari.

Nămăieşti pl. sat şi schit de maici în jud. Muscel: 2700 loc.

Nămoloasa f. sat în jud. Putna, pe malul drept al Siretului; 3800 locuitori.

Nancy n. oraş industrial în Franţa: 113.000 loc. Universitate, Şcoală forestieră.

Nankin n oraş în China: 450.000 loc. Ţesături de bumbac galben. Turn de porţelan.

Nantes n. (cit. *Nant*), oraş comercial şi port în Franţa: 183.000 loc. Construcţiuni de corăbii şi maşini, rafinerii, manufacturi. Edictul din Nantes, publicat de Henric IV în 1598 (revocat de Ludovic XIV în 1685), acordă protestanţilor libertatea cultului şi admiterea la funcţiunile publice.

Naparis m. vechiul nume dac al Ialomiţei.

Napoca f. veche cetate în Dacia, fundată de Traian, azi Cluj.

Napoleon I (Bonaparte) m. împărat al Francezilor, cel mai mare răsboinic al timpurilor moderne. Născut la Ajaccio în 15 August 1769, ajunse general de brigadă în 1794 şi după strălucitele campanii din Italia (1796), întreprinse expediţiunea Egiptului (1798): prin lovitura de Stat din 18 Brumar (9 Noemvrie) răsturnă directoriul (1799), după care fu proclamat primul consul al Republicei şi apoi (în 1804) împărat sub numele de Napoleon. Domnia sa fu ilustrată de victoriile repurtate asupra Austriacilor, Ruşilor, Prusienilor şi Spaniolilor; în 1812, întreprinse dezastroasa campanie în contra Rusiei.

www.dacoromanica.ro

care coaliză Europa întreagă împotriva lui; silit să abdice în 1814, fu trimis în insula Elba, de unde reintră în Franța; dar învins la Waterloo de Anglo-Prusieni (1815), se predete Englezilor, cari îl exilară în insula Santa-Elena, unde muri la 5 Maiu 1821. ‖ Napoleon II, fiul celui precedent, primi la naștere (1811) titlul de *Rege al Romei;* după căderea tatălui său (1814), el se retrase la bunicul său Francisc II, care îi dete titlul de *duce de Reichstadt*, și muri în 1832. ‖ Napoleon III, împărat al Francezilor, fiul lui Ludovic Napoleon, regele Olandei; numit Președinte al Republicei Franceze în 1848 și proclamat împărat după lovitura de Stat din 2 Decemvrie 1851, întreprinse (aliat cu Englezii și cu Turcii) campania din Crimeia, care se termină cu coprinderea Sevastopolului și cu tractatul din Paris (1855); după războiul din Italia în contra Austriacilor (1859) și după expediționea nenorocită a Mexicului (1862—1867), declară războiu Prusiei (1870); învins și făcut captiv la Sedan în urma unor dezastre cumplite (2 Septemvrie 1870), Napoleon fu detronat de Parizieni și se retrase apoi în Anglia, unde muri în 9 Ianuarie 1873. Fiul său, principe imperial, fu ucis într'o expediționea contra Zulușilor în Africa (1879).

Narcis m. 1. *Mit.* tânăr care se înnecă în fântâna, unde'și contempla figura cu admirațiune: *și Narcis, văzându-și fața 'n oglinda sa, izvorul, singur fuse 'ndrăgitul, singur el îndrăgitorul* Em.

Naruț m. massiv ce se ridică în fața Coziei, aproape de Olt.

Narva f. cetate tare în Rusia: 32.000 loc. Victoria lui Carol XII asupra Rușilor (1700).

Năsăud n. (ungurește **Naszód**), orășel în Ardeal, pe Sameșul mare în județul Bistrița-Năsăud: 3000 loc., în majoritate Români.

Nassau n. V. **Hessa, Gulielm și Mauriciu.**

Nastratin-Hogea m. tipul spiritului oriental, numit de Turci **Nasr-Ed-din Hogea**, ale cărui glume si snoave istețe au fost popularizate la noi de Anton Pann. V. **năsdrăvănie.**

Năsturel m. 1. **(Udriște)**, învățat boier muntean originar din Hereși, cumnatul lui Matei Basarab și Mare Logofăt al Țării Românești; a tradus *Viețile Sfinților, Varlam și Ioasaf* (către 1648); 2. **(Const. Herescu)**, strănepot al celui precedent, Mare Ban al oștirii românești, fundatorul *Premiului Năsturel* al Academiei Române: 4000 si 5000 lei anual și 12.000 quadrienal (1796—1874).

Natan m. 1. profet trimis de D-zeu lui David spre a-i imputa omorul lui Uria; 2. (înțeleptul), titlul unei tragedii celebre de Lessing.

Naum (Anton), m. poet și traducător de merit (1835—1917).

Naum-Râmniceanu (Protosinghel) m. originar din satul Corbii din Muscel, a profesat dela 1788—1839 și a scris o cronică documentată dela 1764 până la 1810 (1764—1839).

Nauplia f. 1. oraș și port fortificat în Grecia, în fundul golfului cu acest nume: 9000 loc.; 2. V. **Malvazia.**

Nausicaa f. *Mit.* fiica regelui Alcinou, primi pe naufragiatul Ulyse.

Navara f. 1. provincie spaniolă: 337.000 loc. cu cap. *Pampeluna;* 2. (franceză), partea vechiului regat al Navarei la N. de Pirinei (Navarez).

Navarin n. oraș și port în Grecia pe Marea Ionică, la S. de Morea: 7000 loc. Aci flota anglo-franco-rusă distruse flota turco-egipteană (20 Sept. 1827).

Naxos n. insulă în Arhipelagul grecesc, cea mai mare dintre Cyclade: 16.000 loc.

Nazaret n. oraș în Palestina cu 15.000 loc. Aci petrecu Isus timp de 30 de ani.

Nazarinean m. 1. locuitor din Nazaret; 2. numele Evreilor cari duceau o viață austeră; 3. nume dat de Evrei primilor creștini.

Nazianz n. vechiu oraș în Azia-Mică (Capadocia). Patria sfântului Grigorie Teologul.

Neagoe Basarab m. Domnul Munteniei, principe artist și filozof, scrise *Învățături* folositoare pentru fiu-său Teodosie și puse să se ridice monumentala biserică dela Curtea-de-Argeș (1512—1521).

Neajlov m. 1. afluent principal de-a dreapta Argeșului; 2. plasă în jud. Vlașca.

Neamțu m. 1. **(Muntele)**, porțiune a Carpaților, desparte basinul Moldovei de al Bistriței; 2. gârliță, afluent al Moldovei; 3. județ așezat în partea de N.-V. a Moldovei: 169.000 loc. Cap. *Piatra;* 4. **(Târgu-Neamțu)**, oraș în județul cu acelaș nume: 10.000 loc. Spital și fabrică de postav.

Neamțu (Cetatea) f. 1. cetate veche, foarte tare, în județul Neamțu și ale cării ruine se văd pe coasta unui deal la V. de orășelul cu acelaș nume; odinioară, azilul Domnilor Moldovei; 2. mânăstire zidită de Petru Rareș (1530) cu institut de infirmi și de alienați.

Neapole f. oraș și port în Italia cu o poziționea admirabilă, pe un golf, aproape pe Vezuviu: 664.000 loc. Universitate. Bibliotecă, Muzeu, comerț însemnat. Patria lui Vico **(Neapolitan).**

www.dacoromanica.ro

Nebo n. munte în Palestina, la răsărit de Iordan, pe care muri Moise.

Neckar n. riu în Germania, afluent al Rinului: 400 km.

Neculaiu (St.) m. V. Nicolaie.

Neculce (Ioan) m. cel mai popular dintre cronicarii Moldovei, excelent prozator: al său *Letopiseţul Ţării Moldovei* e scris până la Duca-Vodă după alţii sau după documente particulare, iar d'aci înainte până la 1743 a scris dela sine câte s'au întâmplat la vieaţa sa: «Nu mi-au mai trebuit istoric străin să cetesc şi să scriu, că au fost scrise în inima mea» (1662—1743).

Nedeia f. lac în jud. Doljiu, comunică cu Dunărea.

Neerlanda f. numele regatului *Ţărilor-de-Jos* (Neerlandez).

Negoeşti pl. 1. pârâu şi comună în jud. Prahova: 1200 loc.; 2. plasă şi sat în jud. Mehedinţi.

Negoiu n. pisc uriaş al munţilor Făgăraşului: 2540 m.

Negotin n. oraş în Serbia, înconjurat de vii: 8000 loc. Vinuri renumite.

Negreşti pl. târg în jud. Vasluiu, pe râul Bârlad: 6500 loc.

Negri (Const.) m. patriot şi om de Stat român, a lucrat mult pentru unirea Principatelor (1812—1876).

Negri (Munţii) pl. numiţi **Carpaţii centrali,** vin din Galiţia şi Bucovina, despărţind basinul Siretului de al Prutului.

Negri m. pl. numele populaţiunilor africane (în număr de vr'o 230 milioane) de rassa neagră, caracterizată prin pielea neagră cam unsuroasă, nasul cârn, părul lăţos şi scurt, gura mare, buzele groase şi răsărite.

Negro (Rio) m. 1. mare fluviu al Americei de S.: 1300 km., se varsă în Amazon; 2. alt fluviu al Americei de S.: 1000 km., se varsă în Atlantic.

Negroponte n. V. Calcis şi Eubea.

Negru (Principele) m. V. Eduard.

Negru-Vodă m. legendarul descălecător al Munteniei, căruia tradiţiunile populare îi atribue cele mai vechi construcţiuni (biserici, cetăţi şi curţi domneşti), în partea de răsărit de Olt, şi întemeierea Statului. Negru-Vodă e personificarea mitică a originilor Ţării' româneşti, numită întâi **Cumania Neagră,** apoi **Vlahia Neagră** (de unde epitetul de «negru» dat Românilor din această parte). Negru-Vodă al legendei fu mai târziu confundat cu Radu I Basarab.

Negru-Vodă m. 1. **(Cetatea lui),** ruină situată pe malul Dâmboviţei, pe un pisc de munte inaccesibil; 2. schit în jud. Muscel, zis şi **Radu-Vodă,** scobit în niatră, într'o poziţiune pitorească pe creasta unui munte.

Negruzzi (Costache) m. însemnat prozator moldovean, autorul nuvelei *Alexandru Lăpuşneanu* şi al poemei *Aprodul Purice* (1809—1869).

Nehoiaş n. cea mai întinsă comună din jud. Buzău: 3700 loc.

Neigebauer (J. F.) m. consul prusian către 1844 în Principate, a publicat la Lipsca în 1848 o Descriere a Moldovei şi a Munteniei.

Nelson (Horace) m. ilustru amiral englez, câştigă bătălia dela Abukir şi dela Trafalgar unde peri (1758—1805).

Nemèa f. vechiu oraş în Peloponez, unde Hercule răpuse un leu năpraznic.

Nemeice (jocuri) n. pl. jocuri instituite în onoarea lui Hercule, învingătorul leului din Nemea.

Nemezis f. *Mit.* zeiţa răsbunării.

Nenişori pl. localitate în judeţul Ialomiţa, însemnată pentru victoria lui Mateiu Basarab asupra lui Vasile Lupu (1639).

Neoptolem m. V. Pyrrhu.

Neptun m. 1. *Mit.* zeul mării, fiul lui Saturn, şi fratele lui Jupiter; 2. planetă descoperită în 1846 de Leverrier.

Nera f. V. Cerna.

Nereide f. pl. *Mit.* nimfe de mare.

Nereu m. *Mit.* zeu marin, părintele Nereidelor.

Nerone m. împărat roman, faimos prin crimele sale; el dete pierzării pe soţia sa, pe mama sa şi pe fratele său Britanic, incendiă Roma şi persecută pe creştini (54—68).

Nerva m. împărat roman, succesorul lui Domiţian, adoptă pe Traian (96—98).

Nesselrode (Conte de) m. celebru diplomat, născut la Lisabona, dirijă timp de 45 de ani afacerile exterioare ale Rusiei (1780—1862).

Nessus m. *Mit.* centaur ucis de Hercule cu o săgeată înveninată: tunica-i însângerată fu cauza morţii eroului. V. **Dejanira.**

Nestor m. 1. *Mit.* rege din Pylos, trăise trei vârste de om şi se distinse prin înţelepciunea sa la împresurarea Troiei; 2. *fig.* bătrân experimentat şi respectabil.

Nestor m. vechiu cronicar rus din sec. XII.

Nestoriu m. patriarh din Constantinopole, ereziarh care nega cele două naturi în Isus: condamnat de conciliul din Ephez (431).

Netoţi pl. sat în jud. Teleorman cu 2600 loc.

Neumarkt n. numele săsesc al lui Mureş-Oşorheiu.

Neustria f. vechiu regat în Galia francă,

www.dacoromanica.ro

coprins între Ardeni, Meuza, Loara și Ocean: Neustria luptă cu Austrazia între sec. VI—VIII.

Neva f. 1. rîu ce udă Banatul, afluent al Dunării; 2. fluviu în Rusia, izvorește din Ladoga, udă St. Petersburg și se varsă în golful Cronstadt: 75 km.

Nevada (Sierra) f. 1. lanț de munți în Spania, între Guadalquivir și mare; 2. lanț de munți în Statele-Unite, paralel cu Pacificul. ‖ unul din Statele-Unite americane la E. de California: 77.300 loc.

Neveasta (Nevesca) f. oraș în Macedonia cu 6000 loc., în majoritate Români.

Neviu m. poet latin, autor de tragedii în mare parte pierdute (sec. III a. Cr.).

Newton m. (cit. *Niut'n*), ilustru matematic și astronom englez, stabili teoria luminei și a gravitațiunii universale (1642—1727).

New-York n. (cit. *Niu-Iork*), 1. unul din Statele-Unite americane cu 7.269.000 loc., cu cap. *Albany*; 2. oraș în Statele-Unite pe Atlantic, al treilea port al lumii după Londra și Liverpool: 5.766.000 loc. Universitate.

Niagara f. rîu în America de N. cu o măreață cascadă înaltă de 50 metri.

Niagusti n. oraș în Macedonia, așezat între munți, spre N. de Salonic. Fabrici și vinuri.

Nicaragua f. republică în America centrală: 630.000 loc. Cap. *Managua*, pe un lac lung de 200 km.

Nicèa f. oraș în Azia-Mică, azi *Isnik*: unde s'au ținut două concilii ecumenice, unul, în 325, când se condamnă arianismul; al doilea, în 787, când se condamnară iconoclastii.

Nicefor m. nume a 3 împărați bizantini (802—1081).

Nichipercea m. poreclă sub care era cunoscut scriitorul **Orășanu**. [V. acest nume].

Nicodim (St.) m. 1. unul din ucenicii lui Isus; 2. organizatorul vieții monahale în Țara Românească, rudă cu cneazul sârbesc Lazăr, ctitor de mănăstiri (Vodița, Tismana) sub Radu Basarab.

Nicolaie (St.) m. episcop din Myra, mort pe la 342: serbat la 6 Dec.

Nicolaie m. nume a 5 papi, dintre cari cel mai însemnat fu Nicolaie I cel Mare (858—867).

Nicolaie m. nume a doi împărați ai Rusiei: Nicolaie I, fiul lui Paul I, născut în 1796, se urcă pe tron în 1855, în timpul războiului Crimeii. ‖ Nicolaie II, fiul și urmașul lui Alexandru III, născut în 1868 și urcat pe tron în 1894. Sub domnia-i se făcu războiul ruso-japonez, introducerea unui regim parlamentar și războiul mondial. Depus în 1917, Țarul Nicolaie II și familia sa au fost asasinați în 1918 la Iecaterinoslav din ordinul sovietului acestei gubernii.

Nicolaie I (Petru) m. Principele Muntenegrului dela 1860, născut în 1841, proclamat rege (țar) în 1910, abdică în 1918 și muri în 1921.

Nicolaie (Nagy Sz.-Miklos) m. oraș în Banat, mai jos de Mureș.

Nicolaievici (Nicolaie) m. arhiduce din Rusia, fiul țarului Nicolaie I, comandă armata rusească la Plevna (1831—1891).

Nicoleanu (Nicolaie) m. poet pesimist român (1833—1871).

Nicopole f. cetate tare în Bulgaria, față în față cu Turnu-Măgurele: 6000 loc. Victoria lui Baiazid I asupra cruciaților (1396).

Nicorești m. pl. 1. sat în jud. Tecuci cu o podgorie renumită: 5900 loc.; 2. mânăstire lângă satul cu acelaș nume.

Niebelungen n. epopee germană din sec. XIII, în care se vorbește de lupta Burgunzilor cu Atila.

Niebuhr m. celebru istoric și filolog german, născut la Copenhaga, principalul fundator al criticei istorice: *Istoria Romană* (1776—1831).

Niemen m. fluviu în Rusia, se varsă în Marea Baltică: 704 km.

Nietzsche (Frideric) m. filozof german, autorul teoriei despre *supraom*; ideile sale paradoxale avură o influență funestă mai ales asupra literaturei (1844—1900).

Nifon m. patriarh din Constantinopole, adus în țară de Radu cel Mare (1496—1508), deveni părintele sufletesc al lui Neagoe Basarab (1512—1522), care îi aduse moaștele dela St. Athos.

Nifon m. mânăstire și izvor de ape minerale în jud. Buzău.

Niger m. mare fluviu al Africei occidentale, se varsă în golful Guinea.

Nigrița f. V. Sudan.

Nijni-Novgorod n. V. Novgorod.

Nijopole f. oraș în Macedonia, spre S.-V. de Bitolia cu o populațiune de 4000 Români.

Nil n. fluviu în Africa, al doilea al pământului după Mississipi, izvorește din lacul Victoria-Nyanza, străbate Nubia și Egiptul, și formând o deltă se varsă în Mediterana după un percurs de 6500 km.

Nîmes n. (cit. *Nim*), oraș în Franța cu ruine de monumente romane: 82.000 loc. Vinuri, mătăsuri.

Nimrod m. 1. strănepot al lui Ham pe care sfânta Scriptură îl numește un vânător puternic înaintea Domnului; 2. *fig.* vânător îndrăzneț.

www.dacoromanica.ro

Niniva f. oraş în Azia antică, cap. regatului Asiriei, pe Tigru. Dela 1844 se fac în ruinele ei săpături interesante.

Ninus m. rege legendar al Asiriei, fundatorul Ninivei.

Niobe f. 1. *Mit.* fiica lui Tantal şi soţia lui Amphion; mamă a 7 fii şi a 7 fiice, ea insultă în trufia-i pe Latona, pe Apollon şi pe Diana, cari îi săgetară pe toţi copiii şi dânsa încremeni de durere pe o stâncă a muntelui Sipylon; Niobe personifică durerea maternă.

Nipon n. cea mai mare din insulele Japoniei: 37 mil. loc. în care s'află *Tokio*, cap. ţării.

Nipru m. fluviu în Rusia, anticul Boristene, se varsă în Marea-Neagră, la E. de Odessa: 1900 km.

Niş n. oraş în Serbia: 24.000 loc. Patria lui Constantin cel Mare.

Nişcov m. afluent al Buzăului, udă jud. Buzău.

Nistru m. fluviu care iese din Galiţia, anticul Tyras, desparte Basarabia de Rusia şi se varsă în Marea Neagră: 1200 km. Ca şi înainte de 1812, Nistrul formează graniţa României în spre Rusia.

Nizam n. regat în India engleză cu 11 mil. loc. Cap. **Haiderabad.**

Nizza f. oraş maritim în Franţa meridională, port pe Mediterana: 165.000 loc. Climă foarte dulce în timp de iarnă. Patria lui Garibaldi.

Nobel (Alfred) m. chimist suedez, inventatorul dinamitei şi testatorul *Premiului Nobel*, în folosul operelor literare, ştiinţifice, filantropice din toată lumea (1833—1896).

Noe m. patriarh biblic, scăpat de potop cu toată familia sa.

Nogai m. pl. Tătari aşezaţi sub Iliaş Vodă (1666—1669) în Basarabia, de unde făceau dese incursiuni în Moldova. V. **Bugeac.**

Nord (Capul) n. promontoriu la N. Norvegiei. ‖ (Canalul), strâmtoare între Irlanda şi Scoţia. ‖ (Marea de), partea Oceanului Atlantic coprinsă între Norvegia, Danemarca, Germania, Olanda, Belgia, Franţa şi Anglia.

Nord n. numele unui departament francez: 1.867.000 loc., cu cap. *Lille.*

Noric n. veche provincie romană pe Dunărea superioară; **Alpi Norici**, lanţ al Alpilor între Italia şi Austria.

Normandia f. veche provincie franceză cu cap. *Rouen.*

Normanzi m. pl. piraţi veniţi dela N. în sec. IX—X, când ocupară o parte a Angliei şi a Normandiei.

Norvegia f. unul din Statele scandinave, formează azi un Stat separat: 2.640.000 loc. Cap. *Cristiania* (Norvegian).

Nostradamus m. faimos astrolog francez, medicul lui Carol IX, autorul unor profeţii în versuri (1503—1566).

Noua-Caledonia f. V. Caledonia.

Noua-Grenada f. V. Grenada.

Noua-Guinea f. V. Guinea.

Noua-Olanda f. V. Australia.

Noua-Scoţia f. V. Scoţia.

Noua-Zemlia f. grup de insule ruseşti în Oceanul Inghеţat, la N. de Siberia, pustii şi sterpe, dar căutate de pescari şi vânători ruşi sau norvegieni, pentru vânatul păsărilor de mare şi pescuitul de foce, balene, etc.

Nou-Orleans n. oraş în Statele-Unite, pe Mississipi: 380.600 loc.

Novac m. 1. V. Baba; 2. **Brazda lui Novac**, numit şi **Troianul**, şanţ de $1^1/_2$ stânjeni în jud. Romanaţi.

Novaci pl. plaiu şi sat în jud. Gorjiu.

Novgorod n. numele a 2 oraşe ruseşti: **Novgorod cel Mare** *(Velikii)*: 28.000 loc.; şi **Novgorod cel mic** *(Nijni)*: 15.000 loc. Monumente interesante. Bâlciu anual (blănuri, piei, ceaiu), vizitat de vr'o 300.000 de oameni veniţi din toate părţile Rusiei.

Novibazar n. district şi oraş în Serbia: 12.000 loc.

Noviodunum n. numele roman al Isaccei.

Nubia f. ţară în Africa, la S. de Egipt, cu 2 milioane loc. (Nubian).

Nucet n. mânăstire şi sat în jud. Dâmboviţa, unde a fost o herghelie de cai a Statului, Şcoală de agricultură şi meserii.

Nucşoara f. plaiu şi potecă în jud. Muscel.

Numanţia f. oraş în vechea Spania, coprins de Scipion Emilian în 133 a. Cr. (Numantin).

Numa Pompiliu m. al doilea rege al Romei, legislatorul Romanilor.

Numidia f. vechiul nume al Africei de N. între Maroc şi Tunis, azi Algeria.

Numitor m. *Mit.* rege din Alba, străbunul lui Romul şi Remu.

Nüremberg n. oraş în Bavaria: 350.000 loc. Muzeu germanic. Jucării de copii, instrumente de muzică. Patria lui Hans Sachs şi a lui Albert Dürer.

Nyiregyháza f. oraş în Banat: 33.000 loc. cap. comitatului Sabolci.

www.dacoromanica.ro

O

Oancea f. târg în jud Covurlui cu 2600 loc.

Obedeanu m. rîu în Doljiu, afluent d'a dreapta Jiului.

Obedenar (Mihail) m. medic şi om de Stat român, a publicat diferite scrieri medicale şi asupra graiului macedo-român (1839—1885).

Obluciţa f. V. Isaccea.

Obrenovici (Miloş) m. liberatorul Sârbilor de sub jugul turcesc, deveni în 1817 Domn al Serbiei (1780—1860). V. Milan.

Oceania f. a cincea parte a lumii coprinzând Australia, Noua-Guinea, Noua-Zelanda şi o mulţime de arhipelaguri divizate în trei regiuni: Malaezia, Micronezia şi Polinezia. Populaţiunea-i totală se ridică la 70 mil. şi cea mai mare parte a ţării este supusă puterilor europene (Oceanian).

Ocna f. 1. sau Ocnele-Mari, orăşel în jud. Vâlcea cu bogate saline: 5800 locuitori. Penitenciar şi stabilimente balneare; 2. (Târgu-Ocna), orăşel în jud. Bacău cu cele mai mari saline din ţară: 9500 loc. Statiune climaterică şi balneară. Mare penitenciar pentru cei osândiţi pe vieaţă; 3. (Sibiului) numit de Unguri Vizakna şi de Saşi Salzburg, localitate la N.-V. de Sibiu, cu băi şi mine bogate de sare: 3772 locuitori.

Octavia f. numele surorii lui August şi al soţiei lui Nerone.

Octaviu m. numele lui August, înainte de a fi împărat.

Oczakov n. oraş rusesc pe gura Niprului, numit de Turci **Ozu**.

Odaia-Vizirului f. od. partea din raiaua Brăilei, stăpânită de Domnul Ţării româneşti printr'un ispravnic.

Oder m. fluviu în N.-E. Germaniei, se varsă în Marea Baltică: 864 km.

Odessa f. oraş în Ucraina, port mare pe Marea-Neagră: 605.000 loc. Intrepozit de grâne pentru Sudul Rusiei. Comerţ foarte însemnat. Cetate tare.

Odin m. zeul cel mai puternic în mitologia scandinavă.

Odoacru m. rege al Herulilor, coprinse Roma şi distruse imperiul din Occident (476), fu ucis în 493.

Odobeşti pl. 1. orăşel în jud. Putna, înconjurat de dealuri, unde se produce vin renumit: 5000 loc.; 2. vin de Odobeşti.

Odobescu m. 1. (Ioan), general, jucă un rol în revoluţiunea dela 1848 (1793—1857); 2. (Alex.), eminent scriitor şi arheolog, reprezentant de frunte al prozei române: *Novele istorice*, *Istoria arheologiei* (1834—1895).

Odorheiu n. sau Pretoriul Săcuilor, numit de Unguri Udvárhély, judeţ (123.000 loc.) şi oraş pe ţărmul drept al Târnavei Mari: 9000 loc., în majoritate Săcui.

Odriu n. V. Udriu.

Oedenburg n. numele săsesc al Şopronului.

Oersted m. celebru fiziciaa danez, imortalizat prin descoperirea electromagnetismului (1774—1851).

Ofen n. numele săsesc al Budei.

Ofenbaia f. numit de Unguri Ofenbánya, orăşel de munte în Ardeal: 1000 loc. Mine de aur şi de argint.

Offenbach m. compozitor de muzică, creatorul operetei *Frumoasa Elena* (1819—1880).

Ofir n. ţară bogată în aur, de care vorbeşte Biblia, în Arabia sau India.

Oglinzi pl. staţiune balneară în apropiere de Târgu-Neamţ.

Ohio m. 1. rîu în Statele-Unite, afluent de-a stânga Mississipiului: 1600 km; 2. unul din Statele-Unite americane: 5.757.000 loc. cu cap *Columbus*. Universitate.

Ohrida f. oraş în Macedonia, aşezat pe lacul cu acelaş nume şi înconjurat cu vii: 8000 loc., în majoritate Români. Azi scaunul unui episcop şi odinioară reşedinţa Patriarhului bulgar.

Oituz n. 1. pârâu în jud. Bacău, afluent de-a dreapta Trotuşului; 2. fostă vamă şi trecătoare în Ardeal pe la intrarea Oituzului în ţară; 3. munte în Moldova dela Oituz până la Ghimeş.

Oka f. rîu în Rusia, afluentul Volgei: 1500 km.

Okeanos m. *Mit.* divinitatea mărilor imense, părintele fluviilor care face ocolul pământului: *Okeanos se plânge pe canaluri, el numa'n veci e'n floarea tinereţii* Em.

Olanda f. numele regatului Ţărilor-de-Jos, pe Marea Nordului cu $7^1/_2$ mil. loc. şi cu oraşele capitale *Amsterdam* şi *Haga*. Regiune şeasă, joasă şi apărată de inundaţie prin diguri ridicate de harnicii sei locuitori. Ţară bogată prin industria-i maritimă şi coloniile prospere.

Olăneşti pl. culme şi comună în jud. Vâlcea: 1600 loc., cu băi de sare.

Olbia f. cetate greacă în Sarmaţia, dărâmată de Carpi (235).

Oldenburg n. mare ducat în Germania pe Marea Nordului: 599.000 loc., cap. *Oldenburg*: 32.000 loc.

www.dacoromanica.ro

Ollănescu (Dimitrie) m. poet dramatic şi traducător al lui Horaţiu (1849—1908).

Olmütz n. cetate tare în Moravia (Ceco-Slovachie): 57.000 loc. Universitate, Fabrici de postavuri.

Olt m. 1. fluviu aurifer în Muntenia, iese din Ardeal cu mare furie şi se varsă în Dunăre după un percurs de 350 km.; el formează hotarul între Oltenia şi Muntenia; 2. vale prin Oltenia şi România Mare; 3. judeţ aşezat de-alungul Oltului, cam în mijlocul ţării între Argeş şi Teleorman: 171.000 loc. cap. *Slatina*. ‖ V. Ţara Oltului.

Olteni pl. locuitori din Oltenia sau din şesul Făgăraşului.

Oltenia f. partea României de-a dreapta Oltului, între Dunăre şi Carpaţi, numită şi România Mică: ea coprinde azi cinci judeţe şi formă odinioară un banat cu cap. *Craiova*. Oltenia fu ocupată de Austriaci între anii 1718—1739.

Oltenița f. orăşel în jud. Ilfov (5800 loc.), Port pe Dunăre în dreptul Turtucaiei. Export de grâne, lânuri, piei brute.

Olteţ m. 1. cel mai mare afluent pe dreapta Oltului: 150 km.; 2. vale prin judeţele Gorjiu, Vâlcea şi Romanaţi; 3. plasă în jud. Vâlcea.

Olymp n. 1. munte în Tesalia de 2973 metri, privit ca locaşul zeilor în mitologie; 2. nume a trei localităţi curat româneşti în acest munte, populat cu vr'o 15.000 Macedo-Români şi cu oraşul principal *Vlaho-Livadia* (Olympian).

Olympia f. oraş în Peloponez (Grecia), unde se celebrau jocurile olympice.

Olympiada f. soţia lui Filip din Macedonia şi mama lui Alexandru cel Mare.

Olympice (Jocuri) n. pl. V. Vocabular.

Olympieni m. pl. trib de Români macedoneni locuitori în Olymp.

Olynt n. oraş în Grecia antică, cucerit de Filip din Macedonia (348 a. Cr.).

Olyntiene f. pl. discursuri rostite de către Demostene spre a îndupleca pe Atenieni să ajute Olyntul înconjurat de Filip, regele Macedoniei.

Oman n. 1. regiune la S.-E. Arabiei; 2. (Marea), partea Oceanului Indian între Arabia şi Industan.

Omar m. Calif arab, cuceri Egiptul în sec. VII, încendiă biblioteca din Alexandria sub cuvânt că ea conţine opere contrare religiunii muzulmane.

Omer m. V. Homer.

Omiazi m. pl. dinastie arabă care domni la Damasc dela 660-750; unul dintr'înşii, Abd-el-Rahman, fundă în Spania (756) califatul de Cordova, care dură până la 1031.

Omlaş n. V. Amlaş.

Omul m. cel mai înalt pisc al Bucegilor cu chip de om: 2650 metri.

Onciul (Dimitrie) m. eminent istoric, originar din Bucovina (1856—1923).

Onega f. numele unui rîu şi al unui lac în Rusia.

Oppeln n. oraş în Silezia: 30.000 loc.

Ops f. *Mit.* alt nume dat Cybelei.

Oradia-Mare f. numită de Unguri Nagy-Várod şi de Saşi Gross-Wardein, oraş mare şi frumos aşezat pe Crişul-Repede: 70.000 loc. Academie juridică şi Seminar catolic.

Oran n. departament francez în Algeria cu 1.307.000 loc. Cap. *Oran*: 141.000 loc. Cetate tare pe Mediterana.

Orange n. (cit. *Oranj*), oraş în Franţa cu ruine romane: 10.000 loc. Frumos arc de triumf ridicat în onoarea lui August.

Orange m. fluviu în Africa meridională, se varsă în Atlantic: 1900 km. ‖ f. republică în S. Africei, veche colonie olandeză, recunoscută în 1852 ca independentă (astăzi, după învingerea Burilor din 1901, anexată posesiunilor engleze din Africa de Sud): 607.000 loc. cu cap. *Bloemfontein*. Mine de diamant. ‖ (Principe de). V. Gulielm.

Orăşanu (Nic.) m. scriitor satiric (1833—1890) cunoscut sub pseudonimul Nichipercea.

Orăscu (Alex.) m. arhitect şi rector al Universităţii din Bucureşti, construită după planul său (1817—1894).

Orăştia f. numit de Unguri Szászváros şi de Saşi Broos, oraş săsesc în valea Mureşului: 5700 loc.

Oravița f. oraş în Banat spre V. de Mehadia, cu mine de fier şi cărbuni de pământ: 5000 loc. Cap. jud. *Caraş*.

Orcan m. al doilea Sultan al Turcilor, urmă (1326) tatălui său Osman I; el îşi întinse domnia până la porţile Constantinopolii şi muri în 1360.

Orcus m. *Mit.* zeul morţii la Romani.

Ordessos m. vechiul nume dac al Argeşului.

Oregon n. V. Columbia.

Orenoc m. fluviu în America de S., se varsă în Oceanul Atlantic: 2500 km.

Orevița f. deal şi sat în jud. Mehedinţi, unde se face un vin negru foarte căutat: 2300 loc. Ruine numite de popor Cetatea Latinilor.

Orez n. V. Horez.

Orfa f. numele modern al Edessei.

Orheiu n. 1. judeţ şi oraş în Basarabia, lângă apa Răutului: 20.000 loc. Exportă var; 2. lac lângă oraşul cu acelaş nume (Orheian).

Origene m. vestit părinte al Bisericii, născut în Alexandria Egiptului (185—283).

www.dacoromanica.ro

Orion m. 1. *Mit.* uriaș și vânător iubit de Aurora și ucis de Diana; 2. una din cele mai strălucitoare constelațiuni de pe cer, vizibilă în serile de iarnă.

Orleans n. 1. oraș în Franța pe Loire: 67.000 loc. Asediat de Englezi în 1428, orașul fu scăpat de Ioana d'Arc; 2. V. **Nou-Orleans.**

Orleans m. nume a 4 familii princiare cari au dat Franței mulți oameni însemnați: între alții pe poetul delicat **Charles d'Orleans** (1391—1465), pe fiul acestuia, regele **Ludovic XII** (1462—1515) și pe regele **Ludovic Filip I** (1773—1850).

Ormuz n. strâmtoare și insulă la intrarea golfului Persic.

Ormuzd m. geniul binelui, în opoziție cu **Ariman**, în religiunea vechilor Persani.

Orole m. rege get, se încercă zadarnic a libera poporul său de sub jugul Bastarnilor (285 a. Cr.).

Orpheu m. cântăreț grec din epoca mitică, fermeca cu viersul său fiarele cele mai sălbatice, arborii și pietrele; se coborî în Infern de unde readuse pe soția sa Euridyce, dar o pierdu pentru totdeauna, căci, contrar juruinței făcute, el se întorsese în cale spre a o privi.

Orșova (Rușava) f. orășel în Banat, port pe Dunăre la gura rîului Cerna: 4000 loc.

Oscar I m. rege al Suediei și Norvegiei, fiul lui Bernadotte (1844—1859). ‖ **Oscar II**, urmă fratelui său Carol XV (1872), rege al Suediei și al Norvegiei până la 1905, apoi rege numai al Suediei după separarea celor două țări în 1905 (1829—1907).

Osci m. pl. vechiu popor italic care locuia pe malurile Tibrului.

Osman m. numele mai multor Sultani turci: **Osman I (Victoriosul)**, fundă dinastia până în timpul din urmă domnitoare în Constantinopole (1259—1326). ‖ **Osman II**, ucis de ieniceri (1604—1622). ‖ **Osman III**, Domn incapabil, slab și crud (1696—1757).

Osman-Pașa (Gaziul sau Victoriosul), m. comandantul oștirii turcești în războiul ruso-turc din 1877, eroul dela Plevna (1837—1900).

Oșorheiu n. sau **Târgul-Mureșului**, numit de Unguri **Máros-Vásárhely**, județ și oraș pe malul stâng al Mureșului. ‖ V. **Mureș.** Oraș principal al Săcuilor și cel mai important punct strategic al Ardealului, Bibliotecă, Curte de justiție supremă: 25.000 loc.

Ossa f. munte în Grecia antică, aproape de Olymp.

Ossian m. bard legendar scoțian din sec. III, fiul lui Fingal, rege din Morven. Macpherson a publicat (1762), sub numele lui Ossian, niște poezii apocrife de un grandios sombru și nebulos.

Ostanda f. oraș în Belgia pe Marea Nordului: 48.000 loc. Plajă foarte căutată. Stridii renumite.

Ostiaci m. pl. popor finez din Siberia occidentală.

Ostrogoți m. pl. Goți orientali cari pătrunseră în Italia, unde ajunseră puternici sub regele lor Teodoric (493—526); iar după el, puterea lor declină și sucombă (553) sub atacurile lui Justinian.

Ostrov n. 1. numele unor insule locuite (**Ostrovul Corbului, Ostrovul Mare**) în jud. Mehedinți; 2. orășel în jud. Constanța, port pe Dunăre: 3700 loc. Punct strategic.

Oton m. al șaptelea împărat roman, se sinucise aflând de înfrângerea trupelor sale de generalii lui Vitel·u (69).

Oton m. nume a 4 împărați ai Germaniei: **Oton I (cel Mare)**, proclamat împărat de Occident (912—973); **Oton II**, fiul celui precedent învinse pe Sarazini (955—983); **Oton III**, *Minunea lumii*, făcu papă pe maestrul său Gerbert (980—1002); **Oton IV**, învins de Filip II August (1174—1214).

Oton I m. al doilea fiu al regelui Ludovic I de Bavaria, rege al Greciei (1832—1862).

Oton I m. rege al Bavariei (1886—1916).

Otranto (Canalul) n. strâmtoare ce împreună Marea Ionică cu cea Adriatică.

Ovidiu m. poet latin, amicul lui Virgiliu și Horațiu, mort în exil la Tomi, în Dobrogea: *Metamorfoze*, *Tristele* (18 d. Cr.).

Oviedo n. oraș în Spania: 68.000 loc. cap. Asturiilor. Universitate.

Oxford n. oraș în Anglia cu o Universitate celebră: 57.800 loc.

Oziris m. zeu binefăcător în religiunea egipteană, soț cu Izis.

Ozu m. numele turcesc al Okzacovului.

P

Pacific (Oceanul) n. mare vastă între Azia și America, descoperită în 1513 de Balboa, dobândi acest nume dela Magelan, care a pătruns acolo în 1520.

www.dacoromanica.ro

Pacinaţi m. pl. numele grec al Pecenegilor: *templul Pacinaţilor ce cade'n ruine* Bol.

Pactol m. 1. rîu aurifer în Azia Mică; 2. *fig.* izvor de mari bogăţii.

Păcureţi pl. sat spre N.-E. de Ploieşti cu bogate puţuri de păcură: 2500 loc.

Padina f. sat în jud. Buzău, însemnat pentru vânaturile sale: 2820 loc.

Padu m. fluviu în Italia de N., se varsă în Adriatica: 670 km.

Padua f. oraş în Italia: 102.000 loc. Universitate, palate bogate. Patria lui Titu-Liviu (Paduan).

Pădure f. numele regiunii păduroase la S. de Mureş.

Pădurea-Neagră (Munţii) f. sau **Schwarzwald**, lanţ de munţi, lung de 200 km., în marele ducat de Baden şi în Würtemberg.

Paganini m. celebru violonist italian (1784—1840).

Pahomie (St.) m. pusnic din Tebaida, întemeietorul vieţii monastice (sec. IV).

Paisie m. V. Radu VII.

Păiuş n. trecătoare formată de Jiu, comunică cu Craiova.

Pajerea (Pasul) f. V. Bran.

Palamede m. *Mit.* una din căpeteniile greceşti la împresurarea Troiei.

Palatin (Muntele) m. una din cele 7 coline ale Romei antice, la S. de Forul.

Palatinat n. numit de Germani **Pfalz**, nume a două State din vechiul Imperiu germanic: *Palatinatul de Sus* şi *Palatinatul de Jos*, pe ambele maluri ale Rinului.

Paleolog m. familie bizantină care dete mai mulţi împăraţi Constantinopolii (1260—1453).

Palermo n. oraş şi port în Sicilia: 350.000 loc. Universitate, monumente frumoase (**Palermitan**).

Pales f. *Mit.* zeiţa turmelor.

Palestina f. ţară în Azia (Siria), udată de Iordan cu cap. *Ierusalim* (800 000 loc.); locuită de Filisteni, apoi de Evrei, Edomiţi şi Amaleciţi, ea fu cucerită de Romani (70 a. Cr.). Palestina se mai numia *Ţara lui Canaan, Pământul făgăduinţei, Iudea*. Azi locuită de Arabi şi Evrei, Palestina este pusă sub mandatul Angliei, care vrea să întemeieze aci un «*cămin evreesc*».

Palestrina m. compozitor italian de muzică religioasă, autorul lui *Stabat Mater* (1524—1594).

Pallas f. supranumele Athenei sau Minervei, considerată ca zeiţa războiului.

Palma f. cap, insulei Maiorca şi a întregului arhipelag al Balearelor: 72 000 loc. Uleiuri, Port, cetate tare.

Palmyra f. azi **Tadmor**, vechiu oraş mare în Siria, fundat de Solomon şi distrus de Aurelian (272). Ruine grandioase.

Paloda f. vechiul nume al Bârladului.

Pământul făgăduinţei n. numele biblic al Palestinei.

Pamir n. platou în Azia centrală, înalt de 4000 metri, în mare parte pustiu.

Pampas n. regiunea stepelor în Argentina.

Pampeluna f. oraş în Spania cu 39.000 loc. Catedrală.

Pamphilia f. veche ţară în Azia Mică, la V. de Cilicia.

Pan m. *Mit.* zeul păstorilor şi al ţarinelor: e reprezentat cu coarne pe cap şi cu picioare de ţap; străbătea, ca vânător, munţii şi văile, ce le făcea să răsune de fluierul său ciobănesc.

Panaghia f. numele celei mai înalte stânci a Ceahlăului: la poalele ei, în spre miazănoapte, se află o stâncă mare cât un stat de om înconjurată de altele mai mici, cari ar reprezenta (după tradiţiunile populare) pe Baba Dochia încremenită acolo împreună cu oile sale.

Panaghiurişte f. oraş în Rumelia orientală cu 9000 loc.

Panama f. 1. oraş şi port în Columbia, pe Oceanul Pacific: 60 000 loc.; 2. istm ce uneşte America de S. cu cea de N. între Marea Antilelor şi Oceanul Pacific.

Panathenee f. pl. serbări celebrate la Atena în onoarea Minervei.

Panciova f. oraş în Banat, port pe Dunăre la gura Temeşului: 19.000 loc.

Panciu n. orăşel în jud. Putna, înconjurat de vii: 3000 loc. Vinuri.

Pandion m. nume a doi regi mitologici din Atena.

Pandora f. *Mit.* 1. numele femeii plăsmuită de Vulcan şi însufleţită de Jupiter, care îi dărui o cutie, de unde ieşiră toate relele, rămânând pe fund numai speranţa; 2. *fig.* cutia Pandorei, izvor de multe rele.

Pângăraţi pl. sat cu o mânăstire la V. de Piatra, transformată în penitenciar: 3000 loc.

Panini m. cel mai vestit dintre gramaticii Indiei (350 a. Cr.).

Pann (Anton) m. scriitor popular, părintele folklorului român: *Povestea Vorbei* (1794—1851).

Panonia f. veche ţară în Europa centrală, ocupată apoi de Austria, Croaţia şi Stiria, azi de Ceco-Slovachia (**Panonic**).

Pantelimon (St.) m. 1. martir serbat la 27 Iulie, poporul îl ţine de frate al sfântului Ilie, şi dânsul rău de trăsnete; 2. sat cu o mânăstire în jud. Ilfov, zidită de Gr. Ghica în 1750, cu spital şi şcoală de surdo-muţi: 2755 loc.

www.dacoromanica.ro

Pantheon v. vocabular.

Panu (Anastasie) m. orator şi jurisconsult, a luat parte la revoluţiunea din 1848 şi fu unul din cei 3 căimacami; partizan al unirii Principatelor, Panu funcţionă ca ministru sub Cuza-Vodă (1810—1867). ‖ (**George**), publicist şi istoric (1848—1910).

Paolo Veronese m. celebru pictor italian din Verona: *Nunta dela Cana, Ospăţul lui Simion, Răpirea Europei* (1528—1578).

Papadopol-Calimah (Al.) m. unul din marii bărbaţi cari au făcut Unirea, s'a ocupat şi cu studii istorice (1833—1898).

Paphlagonia f. regiune în Azia Mică, pe Marea Neagră, cu oraşul principal Sinopa.

Paphos n. oraş în Ciprul antic, celebru pentru cultul Aphroditei.

Papiu-Ilarian m. V. Ilarian.

Papuazia f. V. Guinea.

Păpuşa f. pisc de munte în judeţul Muscel, înalt de 2000 m.

Paracels m. medic şi chimist elveţian, substitui antichităţii studiul naturei (1493—1541).

Paraguay n. **1.** fluviu în America de S.: 2500 km.: **2.** republică în America de S., veche colonie fundată de iezuiţi: 936.000 loc. Cap. *Assumption*: 100.000 loc.

Paraschiva (Sfânta) f. cuvioasă martiră a cării sărbătoare cade la Vinerea mare (14 Oct.) şi ale cării moaşte, aduse de Vasile Lupu din Constantinopole, se păstrează la Tri-Sfetitele în Iaşi.

Pârâu-Alb m. V. **Valea-Albă**.

Parce f. pl. *Mit.* divinităţi infernale cari prezidau la naşterea omului şi-i torceau firul vieţii: *Clotho* ţinea furca, *Lachesis* învârtia fusul şi *Atropos* tăia firul.

Paring m. pisc al Carpaţilor în jud. Gorjiu, cel mai înalt munte din Oltenia: 2587 m.

Paris n. cap. Franţei şi a departamentului Senei, cel mai frumos oraş din lume şi, după Londra, cel mai important din Europa prin populaţiunea, industria şi bogăţiile sale. Parizul e totdeodată unul din cele mai influente focare literare, ştiinţifice şi politice: 2.906.470 loc. Patria lui Molière şi Voltaire. Arhive, Biblioteci, Muzee, Universitate (Sorbona dela 1253), Institutul Franţei. Monumente celebre: Luvru, Invalizi, Notre-Dame, Panteon, etc. Aci se încheiă la 1858 Convenţiunea pentru organizarea Principatelor Române, iar la 1870 Parizul fu asediat şi ocupat de Prusieni. În cursul războiului mondial (1914—1918), Parizul fu salvat de pohoiul Germanilor prin îndoita victorie dela Marne (1914 şi 1917) (**Parizian**).

Păris m. *Mit* fiul lui Priam şi al Hecubei, dete Venerii premiul frumuseţii disputat de Junona şi Minerva; răpi pe Elena, soţia lui Menelau, ceea ce cauză războiul Troiei, în care fu ucis.

Parma f. mare şi frumos oraş în Italia: 60.000 loc. Capitala până la 1859 a vechiului ducat de Parma (**Parmezan**).

Parnas n. **1.** munte în Grecia (Phocida), consacrat lui Apollon şi Muzelor: **2.** *fig.* colecţiune de Poezii: *Parnasul român.*

Paros n. **1.** una din Cyclade, celebră în antichitate prin carierele sale de marmură; **2.** marmură din această insulă.

Pârscov n. **1.** munte şi râu în jud. Buzău; **2.** comună în acelaş judeţ, produce ţuică: 3400 loc.

Parsi m. sectator al religiunii lui Zoroastru. ‖ n. limbă vorbită în Persia în timpul Sasanizilor.

Parthenon n. templul Minervei la Atena, ridicat de Pericle şi decorat de Phidias cu concursul arhitecţilor Ictinus şi Calicrate (către 438 a. Cr.); e o clădire măreaţă în marmură pentelică, pe care frize minunate reprezintă procesiunea Panatheneelor.

Parţi m. pl. vechiu popor în Azia, se aşează la S.-E. de Marea Caspică, unde formă un regat puternic (250 a Cr.), suplantat în urmă de Sasanizi. Călăreţi plini de cutezare şi buni arcaşi, Parţii se luptară cu Romanii în timp de două secole.

Pascal m. nume a 2 papi (817—1099) şi al unui antipapă (1164).

Pascal (Blaise) m. celebru scriitor, fizician şi matematic francez, autorul calculului probabilităţilor, inventatorul presei hidraulice şi autorul *Scrisorilor provinciale* şi al *Cugetărilor* postume (1623—1662).

Pascali (Mihail) m. eminent actor şi mediocru autor dramatic (1830—1882).

Paşcani pl. târg în jud. Suceava pe râpa dreaptă a Siretului: 15.500 loc. Importantă staţiune de cale ferată între Rusia, Austria şi România.

Paserea f. **1.** munte în jud. Mehedinţi, unde Mircea învinse pe Sigismund, regele Ungariei (1395); **2.** baltă, sat şi mănăstire de maici în jud. Ilfov,

Pasiphae f. *Mit.* soţia lui Minos.

Passarowitz n. oraş în Serbia, unde se încheiă în 1718 tractatul între Turcia şi Austria, cea din urmă căpătând între altele banatul Olteniei.

Pasteur (Louis) m. ilustru chimist şi bacteriolog francez, autor de faimoase cercetări asupra fermentaţiunilor, descoperi în 1885 metoda inoculaţiunilor antirabice, care făcu dintr'însul unul din marii binefăcători ai omenirii (1822—1895).

www.dacoromanica.ro

Patagonia f. mare țară, dar stearpă, la extremitatea Americei meridionale.

Pătârlagele pl. comună în jud. Buzău, renumită pentru țuica sa: 2020 loc.

Patmos n. insulă în Marea Egee, la S. de Samos, unde St. Ioan își scrise *Apocalipsul*.

Patras n. oraș în Grecia la intrarea golfului de Corint: 58 000 loc.

Pătrașcu-Vodă (cel Bun) m. Domn al Munteniei, fiul lui Radu Vodă Călugărul, părintele lui Petru Cercel și al lui Mihaiu-Viteazul; om blând și iubitor de dreptate, muri otrăvit de Vornicul Socol (1554—1557).

Patroclu m. erou grec, amicul lui Achile, fu ucis de Hector la împresurarea Troiei.

Patru-Cantoane (Lacul celor) n. numele lacului de Lucerna.

Paul m. 1. V. Pavel; 2. nume a 5 papi (757—1621).

Paul de Alep m. arhidiacon din Antiohia și autorul *Călătoriilor* Patriarhului Macarie în țara Românească, muri pe la 1670.

Paul-Emiliu m. consul roman, învins și ucis în bătălia dela Cane (216 a. Cr.).

Pauliciani m. pl. sectă eretică în Armenia din sec. IX, care avea o mare veneraţiune pentru apostolul Pavel, ai cărui urmași se considerau.

Pauzania m. 1. general spartan, învingătorul Perșilor la Platea (479 a. Cr.); 2. geograf grec din sec. II d. Cr.: *Itinerar în Grecia*, principalul izvor pentru topografia Greciei.

Pavel (St.) m. apostolul păgânilor, mai întâi persecutor al creștinilor sub numele de *Saul*, convertit în cale spre Damasc, predică Evanghelia în Azia-Mică și în Grecia, fu decapitat sub Nerone (66); serbat la 29 Iunie: *Epistole*.

Pavel I m. împăratul Rusiei, fiul Caterinei, căreia îi urmă pe tron și muri asasinat (1754—1801).

Pavia f. oraș în Italia, pe Tessin: 45.000 loc. Universitate (Pavezan).

Pavlichieni m. pl. V. Pauliciani.

Pazvantoglu (Osman Pașa) m. 1. Turc din Vidin, care se răsculă în contra Porții și cu cetele sale de *pazvangii* pustii ambele maluri ale Dunării (1797—1812); 2. *fig.* rebel, tiran: *iaca ascult, Pazvantoglu ce ești!* Al.

Peceneaga f. 1. nume a două pârae în Dobrogea, se varsă în Dunăre; 2. numele unui pichet pe Dunăre.

Pecenegi m. pl. popor de viță turcotătară, trecu Dunărea pe la mijlocul sec. IX, ocupă între anii 894—1122 Basarabia, Moldova și o parte a Munteniei.

Pechea f. târg în jud. Covurluiu: 2295 locuitori.

Pedro (Don) m. fiul lui Ioan VI, rege al Portugaliei; împărat al Braziliei (1822), abdică în 1831 în favoarea fiului său, mort în 1834. ‖ Pedro II, fiul și succesorul celui precedent, născut în 1825, desființă sclavia (1850); detronat în 1889, mort la Paris în 1891.

Pegas m. *Mit.* cal înaripat care, dintr'o lovitură de picior, făcu să țâșnească pe muntele Helicon fântâna Hipocrena, cea consacrată Muzelor: a încăleca pe Pegas, a face versuri.

Peking n. cap. Chinei: 1.600.000 loc. Porțelanuri, mătăsuri, Observatoriu, biblioteci, monumente. Peking fu ocupat în 1880 de armata anglo-franceză, iar, în 1900, de trupele internaționale.

Pelagiu n. călugăr ereziarh din sec. V, care nega păcatul strămoșesc; așa numitul *pelagianism*, fu combătut de Sf. Augustin.

Pelasgi m. pl. popor primitiv din Grecia și Italia (pelasgic).

Pelendana f. cetate veche în Dacia, mai sus de Craiova.

Peleș n. 1. afluent al Prahovei ce străbate Sinaia; 2. munte și plasă cu orășelul Predeal, într'o poziţiune încântătoare a Carpaților: aci se află reședința de vară a Regelui *(Castelul Peleșului)*, o clădire în stilul Renașterii.

Peleu m. *Mit.* tatăl lui Achile.

Pelion n. munte în Grecia (Tesalia), împreunat la N. cu Ossa.

Pella f. oraș în Macedonia, patria lui Alexandru cel Mare.

Pellico (Silvio) m. poet italian întemnițat 9 ani la Spielberg, în Austria, unde scrise: *Inchisorile mele* (1789—1854).

Pelopida m. general teban, scăpă Teba de sub jugul Spartanilor (379 a. Cr.).

Peloponez n. peninsulă legată de Grecia prin istmul de Corint: numele ei de *Morea* vine dela asemănarea-i cu o frunză de mur sau dud (Peloponeziac).

Pelops m. *Mit.* rege din Elida, fiul lui Tantal, tatăl lui Atreu și Thyeste.

Peneu m. pârâu în Tesalia între Olymp și Ossa, în valea Tempei.

Penjiab n. țară în Industanul englez: 23 mil. loc., cu cap. *Lahora*.

Pensilvania f. unul din Statele-Unite americane: 8.302.000 loc. Huilă, antracit, petrol.

Penteleu n. munte în jud. Buzău, pisc al Carpatilor: *Caşcaval de Penteleu*.

Pentelic n. munte în Atica, celebru prin marmura sa.

Pepin (cel Scurt) m. rege al Franței, fiul lui Carol Martel, cuceri Aquitania și învinse pe Lombarzi (752—768).

www.dacoromanica.ro

Pera f. suburbie în Constantinopole, locuită de Europeni: 148.000 loc.

Pergam n. vechiu oraș în Azia-Mică, unde se fabrica pergamentul.

Pericle m. general, orator și om de Stat atenian: protector al artelor și al literaturei, el dete numele său secolului celui mai strălucit al Greciei (494—429 a. Cr.).

Periș n. stațiune de cale ferată între București și Ploești.

Perișani pl. sat în jud. Argeș: 1000 loc. Victoria Austriacilor asupra Turcilor (1739).

Persephona f. *Mit.* numele grec al Proserpinei.

Persepolis f. capitala vechiului imperiu medo-persan.

Perseu m. *Mit.* rege din Argos, învingătorul Gorgonelor și al Meduzei, liberatorul Andromedei.

Perseu m. ultimul rege al Macedoniei, învins și detronat de Paul-Emiliu (167 a. Cr.).

Persia f. **1.** (antică), imperiu ce cuprindea întreaga Azia apuseană și a cărui cap. fu pe rând *Suza, Persepolis* și *Ecbatana;* **2.** (modernă), Stat în Azia apuseană, numit și Iran, cu cap. *Teheran*, și cu o populațiune de 10 mil. loc. (Persan).

Persic (Golful) m. mare interioară între Arabia și Persia.

Persida f. numele arhaic și popular al Persiei.

Persiu m. poet satiric latin (34—62 d. Cr.).

Peru n. republică în America de S. pe Oceanul Pacific: 7.560.000 loc., cap. *Lima*. Mine de aur, argint, cupru; guano.

Peruza f. oraș în Italia, pe lângă Tibru, la N. de Roma și la S. *lacului de Peruza* (anticul **Trasimene**): 71.500 loc. Universitate.

Pești f. V. **Buda-Pești.**

Pestalozzi m. institutor elvețian, puse în practică pentru educațiunea copiilor o nouă metodă, ce avea de bază exercițiul gradat al facultăților copilului după ordinea indicată de natură (1746—1827).

Peștera f. orășel în Rumelia orientală, într'o vale a muntelui Rodope, unde se face mare comerț cu cherestele.

Petersburg (San), azi **Petrograd** n. cap. Rusiei pe Neva: 1.000.000 loc. Oraș fundat de Petru cel Mare (1703). Universitate, Academii, biblioteci. Cheu măreț pe Neva, poduri frumoase, edificii însemnate, industrie și comerț foarte activ.

Peterhof n. oraș rusesc pe golful Cronstadului cu 12.000 loc. Fosta reședință a familiei imperiale.

Peterwardein n. cetate tare în Austro-Ungaria, pe Dunăre: 5000 loc. Victoria Principelui Eugeniu asupra Turcilor (1716).

Petőfi (Alex.) m. însemnat poet liric al Ungariei (1823—1849).

Petrarca m. poet Italian, încoronat în Capitoliu, celebru prin *Canțonele* și *Sonetele* sale în onoarea Laurei (1304—1374).

Petricani pl. târgușor în jud. Neamțu cu o fabrică de postav.

Petriceicu (Ștefan) m. Domnul Moldovei (1662—1674), trecu cu boierii în lagărul polon și, revenind pe tron (1684), fu alungat de Turci.

Petrino (Dimitrie) m. unicul poet bucovinean: *Lumini și Umbre* (1838—1878).

Petroasa f. **1.** carieră de calcar în jud. Buzău, exploatată încă de pe timpul Romanilor; **2.** comună în județul Buzău cu 860 loc., în coastele muntelui Istrița, unde se găsi în 1837 *Tezaurul* cunoscut sub numele popular de «*Cloșca cu pui*».

Petrograd m. nume ce poartă dela războiul mondial (1914) orașul rusesc *San Petersburg*.

Petroniu m. scriitor latin, conspiră în contra lui Nerone: el zugrăvi în al său *Satyricon* societatea coruptă a Romei (m. 66).

Petroșeni pl. orășel în județul Hunedoara, pe Jiul ardelean, cu mine de cărbuni: 1151 loc.

Petroșița f. potecă în județul Dâmbovița despre Ardeal.

Petrovici n. orășel în Macedonia, spre E. de Strumița, însemnat pentru cultivarea tutunului.

Petru (Sân) m. primul dintre apostoli și dintre papi, răstignit la Roma în 65 d. Cr.: serbat la 29 Iunie.

Petru (Eremitul) m. călugăr francez, predică întâia cruciată și însoți pe cruciați (1050—1115).

Petru n. numele mai multor regi ai Spaniei și Portugaliei: Petru (cel **Crud**), rege al Castiliei, se făcu odios prin cruzimile sale (1350—1369): Petru (cel **Drept**), rege al Portugaliei, micșoră impozitele (1357—1367).

Petru m. numele mai multor Țari ai Rusiei: Petru I (cel **Mare**), născut la Moscova în 1672, călători în Europa pentru instrucțiunea sa, nimici corpul de infanterie numit *streliți* (1698), fundă Petersburgul (1705), învinse pe Carol XII la Pultava (1709), civiliză poporul său, pregăti mărirea Rusiei, dete pierzării pe fiul său Alexie, adversar al reformelor sale (1718), și muri la Petersburg în 1725, lăsând tronul soției sale Caterina; Petru II, nepotul celui precedent, domni după Ca-

www.dacoromanica.ro

terina (1727-1730); Petru III, strangulat din instigațiunea soției sale Caterina II (1762).

Petru m. numele mai multor Domni români: Petru I, v. Mușat; Petru II, fiul lui Ștefan I Mușat, în luptă continuă pentru tronul Moldovei cu fratele său Ștefan II, până ce ambii frați dușmani fură înlăturați de Roman II (1395—1399); Petru III, fiul lui Alexandru cel Bun, domni în trei rânduri împreună cu alții (1444—1457); Petru IV (**Rareș**), Domnul Moldovei în două rânduri, fiul natural al lui Ștefan cel Mare, intră de zece ori în Ardeal cu gândul să-l coprindă (1527—1538); părăsit de boieri, se retrase în Ardeal și apoi la Constantinopole, de unde se reîntoarse pe tron (1541—1546); Petru V (**Șchiopul**), Domn al Munteniei (1560—1568), mazilit și întemnițat de Turci, fu scăpat de mamă-sa Doamna Chiajna și ajunse în două rânduri pe tronul Moldovei (1574—1579 și 1582—1591). ‖ Petru I (**din Argeș**), Domn al Munteniei, pus de Turci, dar răsturnat în curând de Radu Paisie (1534—1536); Petru II, v. **Pătrașcu**; Petru III, v. **Petru V**; Petru IV, v. **Cercel**.

Petru I (Carageorgevici) m. fost rege al Serbiei, născut la Belgrad, urcat pe tron în 1903. Și-a atras admirația lumii prin devotamentul său patriotic în cursul războiului mondial (1914—1916). Petru I muri la 15 August 1921, urmându-i pe tron fiul său Alexandru.

Pfalz n. numele german al Palatinatului.

Phaeton m. *Mit.* fiul lui Apollon care, vrând a mâna carul Soarelui, nu fu în stare să înfrâne caii cei focoși și fu trăsnit de Joie, ca nu cumva să înflăcăreze pământul.

Phalera f. unul din cele trei porturi ale vechii Atena.

Pharsal n. vechiu oraș în Tesalia, victoria lui Cezar asupra lui Pompeiu (78 a. Cr.).

Pheacia f. alt nume al insulei Corcyra (**Pheacian**).

Phedon m. 1. filozof grec, amicul lui Socrate; 2. nume dat de Platon dialogului său despre nemurirea sufletului.

Phedra f. *Mit.* soția lui Thezeu, cauză printr'o falșă acuzare moartea fiului său vitreg Hipolyt și se spânzură de desperare. Subiectul unei tragedii de Racine.

Phedru m. fabulist latin, sclav liberat de August.

Phidias m. cel mai mare sculptor al antichității, născut în Atica, autorul lui Jupiter Olympianul și al sculpturelor Parthenonului (500—431 a. Cr.).

Philip m. V. **Filip**.

Philippsburg n. (ducatul de Baden), orășel în Germania pe Rin: 2800 loc.

Philemon m. eroul unei legende mitice *Philemon* și *Baucis*, unchiaș și babă, amândoi plini de evlavie, cari în coliba lor din Frigia, ospătară, fără să-i cunoască, pe Jupiter și Mercuriu, respinși de toți ceilalți locuitori. Drept răsplată, bordeiul lor fu prefăcut de zei într'un templu, servit de cei doi bătrâni. și dorința lor de a muri amândoi în acelaș ceas se împlini: când sosi ora fatală, ambii se pomeniră schimbați în copaci.

Philomela f. *Mit.* fiica regelui Pandion, fu schimbată în priveghetoare.

Philon (Iudeu) m. învățat din Alexandria, care căută să combine judaismul cu filozofia greacă (20—50 d. Cr.).

Philopoemene m. general al ligei acheiene, supranumit *ultimul dintre Eleni* (253—189 a. Cr.).

Phoca m. împărat Roman din Orient, detronat și ucis de Heracliu (602—610).

Phocèa f. vechiu oraș din Azia-Mică, pe Marea Egee (**Phocean**).

Phocida m. țară în Grecia antică pe coasta N. a golfului de Corint.

Phocion m. general și orator atenian, adversarul lui Demostene, fu condamnat la moarte pentru coprinderea Pireului (402—317 a. Cr.).

Phœbus m. *Mit.* 1. numele lui Apollon, zeul luminei; 2. (poetic) soarele.

Phœnix f. *Mit.* fenix: *pot să mai re'nviu luminos... ca pasărea Phœnix?* (V. vocabular).

Phryne f. curtezană greacă pe care Praxitele o luă de model pentru statuele Afroditei; acuzată de impietate, Heliaștii o achitară, fermecați de frumusețea-i.

Piasti m. pl. dinastie polonă care domni dela 842—1370.

Piatra f. pisc al Carpaților în jud. Prahova: 2225 m.

Piatra-Craiului (Kiralykö) n. massiv în munții Bârsei cu un aspect prăpăstios: 2441 m.

Piatra lui Craiu f. pisc în jud. Muscel: 2180 m.

Piatra-Neamțu f. oraș în Moldova între munți: 31.000 loc., cap. jud. Neamțu. Comerț de cherestele.

Piatra-Olt f. comună în jud. Romanați (2000 loc.) și stațiune de cale ferată pe malul drept al Oltului.

Piatra-Roșie f. 1. pisc al Carpaților în jud. Suceava: 2000 m.; 2. carieră de granit în jud. Tulcea.

Picardia f. veche provincie franceză cu cap. *Amiens*.

Piccolomini m. familie nobilă italiană care a dat pe papii Piu II și Piu III și pe

www.dacoromanica.ro

generalul Octaviu Piccolomini, comandantul Imperialilor în timpul războiului de 30 de ani, mort la Viena în 1656.

Pico de Mirandola m. V. Mirandola.

Picți m. pl. popor antic din Scoția (cari își pictau corpul).

Piei-roșii m. pl. numele Indienilor din America de N., astfel numiți, fiindcă își vopsesc corpul cu pământ roșu (coloarea lor adevărată e ca ciocolada).

Piemont n. țară în N.-V. Italiei: 3.556.000 loc. (Piemontez), cu cap. *Turin*.

Pieride f. pl. nume dat Muzelor, după muntele Pierus consacrat lor.

Pietrele-Doamnei f. pl. V. Rarău.

Pilat (Ponțiu) m. procurator roman în Iudea sub Tiberiu, osândi la moarte pe Crist, cu toate că recunoscuse nevinovăția lui.

Pindar m. cel mai celebru dintre poeții lirici greci: *Ode* (520—440 a. Cr.).

Pindu m. **1.** *Mit.* munte în Tesalia, consacrat lui Apollon și Muzelor; **2.** lanț de munți cari străbat peninsula balcanică în partea-i apuseană, trimițând ramuri în Adriatica și în Arhipelag.

Pion n. alt nume dat Ceahlăului.

Pipirig n. sat în jud. Neamțu.

Pireu n. unul din cele trei porturi ale vechii Atena, singurul care există astăzi: 42.000 loc.

Pirinei m. pl. **1.** lanț de munți care desparte Franța de Spania; **2.** numele mai multor departamente franceze.

Piritous m. *Mit.* rege al Lapiților, peri în Infern, unde se coborîse cu Thezeu.

Pirot n. orășel sârbesc la granița bulgărească, cedat Serbiei prin tractatul din Berlin: 9000 loc. Comerț cu chibrituri.

Pisticoși m. pl. («Ciobani»), numele locuitorilor vlahi din Bitinia.

Pistoia f. oraș în Italia centrală: 72.000 loc. Arme, mătăsuri.

Pisudere n. orășel în Macedonia: 4000 loc., mai toți Armâni.

Pitagora m. **1.** filozof și matematic grec, născut la Samos (sec. VI a. Cr.); se așează în Italia unde fundă școala italică și profesă metempsicoza; **2.** tabla lui Pitagora, tablă de înmulțire a primelor 9 numere (pitagoric).

Pitești pl. cap. jud. Argeș, în dreptul râului Argeș: 20.000 loc. (Piteștean).

Pitt m. om de Stat englez, orator eminent, adversar declarat al Franței și al independenței coloniilor americane (1708—1778).

Piu m. numele a 9 papi între cari citățm: Piu II (Enea Sylvius Piccolomini), celebru prin erudițiunea sa, confederă pe mai mulți principi în contra Turcilor (1459—1464); Piu V, înarmă încontra Turcilor flota victorioasă dela Lepante (1566—1572); Piu VII, sacră pe Napoleon I împărat (1800—1823); Piu IX, văzu Vaticanul despuiat de puterea-i temporală și Roma devenind capitala regatului Italian (1846—1878).

Piua-Petrii f. sat în județul Ialomița cu un mic port pe Dunăre: 1690 loc.

Piza f. oraș în Italia, pe Arno: 68 000 loc. Universitate. Turn aplecat înalt de 54 m. Edificii numeroase și măreție. Patria lui Galilei.

Pizar m. aventurier spaniol, cuceri Peru (1533), fundă Lima (1535) și muri asasinat (1475—1541).

Pizistrat m. tiran din Atena, guvernă cu moderațiune (sec. VI a. Cr.); împodobi Atena, puse să se adune și să se publice rapsodiile homerice.

Plăgînești pl. sat în jud. Râmnicu-Sărat: 3900 loc. Comerț de vite și lânuri brute.

Plantageneți m. pl. dinastie de regi ai Angliei, de origină franceză, dela Henric II până la Ricard III (1154—1485).

Plata f. **1.** fluviu în America de S. se varsă în Oceanul Atlantic: 300 km.; **2.** V. Argentina.

Plătănești pl. culme în jud. Gorjiu, trece apoi în Ardeal.

Plătărești pl. sat cu o mânăstire în jud. Ilfov, cu o închisoare pentru femei.

Platèa f. Vechiu oraș în Grecia (Beoția). Victoria lui Pauzania și Aristide asupra Perșilor (479 a. Cr.).

Platon m. cel mai ilustru dintre filozofii antichității, născut la Atena; discipolul lui Socrate și maestrul lui Aristotele: el fundă școala numită *Academia* și expuse doctrina sa idealistă în dialoguri, dintre cari cele mai importante sunt *Phedru*, *Phedon* și *Republica* (429—347 a. Cr.).

Plaut m. cel mai însemnat poet comic roman, născut în Umbria: *Amphytrion*, *Avarul*, *Menehmii* (227—184 a. Cr.).

Plenița f. com. urb. în jud. Doljiu cu 7000 loc. Bâlciu la 15 Iunie și la 1 Octomvrie.

Plevna f. **1.** oraș în Bulgaria cu o poziție strategică de prima ordine: 15 000 loc. Celebră prin victoria repurtată în 1877 de armata ruso-română asupra oștirii turcești, comandată de Osman Pașa; **2.** sat în jud. Ialomița cu 2200 loc.

Pliniu m. **1.** (cel Bătrân), învățat naturalist roman, peri vrând să vază d'aproape erupțiunea Vezuviului: *Istorie naturală în 37 de cărți* (23—79); **2.** (cel Tânăr), nepotul celui precedent, pretor și consul: *Scrisori* (62—115).

Ploiești pl. oraș comercial înconjurat cu dealuri și acoperit cu vii: 56.000 loc. cap. jud. Prahova (Ploieștean).

www.dacoromanica.ro

Plopana f. sat în jud. Tutova.

Plotin m. unul din fundatorii filozofiei neo-platonice (205—270).

Plutarc m. **1.** biograf și moralist grec, născut la Cheronea, unde fu arhonte: *Opere morale, Viețile bărbaților iluștri ai Greciei și ai Romei* (50—120); **2.** titlu de colecțiuni biografice.

Pluton m. *Mit.* zeul Infernului.

Pnyx n. piață publică în Atena unde se ținea adunarea generală a poporului.

Pocuția f. țară între Nistru și Prut, odinioară mult disputată Poloniei de Domnii Moldovei.

Podgorița f. oraș în Rumelia, la N. de Scutari: 10.000 loc.

Podoleni pl. comună (2000 loc.) și plasă în jud. Fălciu.

Podolia f. provincie în Rusia apuseană (Ucrania poloneză), alipită de Rusia în 1772 la prima desmembrare a Poloniei: 3.732.000 loc. Cap. *Kameneț-Podolski.*

Podu-Iloaei n. târg spre apus de Iași: 3000 loc. Stațiune de cale ferată.

Podu-Inalt n. localitate în jud. Vasluiu, unde Ștefan cel Mare repurtă o victorie asupra Turcilor (1475).

Podu-Turcului n. târg în jud. Tecuci: 2200 loc. Târguri anuale.

Poë (Edgar) m. (cit. *Po*), poet și romancier american, a tratat subiecte sombre și bizare: *Povești fantastice* (1811—1849).

Pogoanele n. pl. comună în jud. Buzău: 4200 loc.

Poiana-Rusca f. massiv bănățean, cu piscul *Rusca* (1359 m.).

Poienari pl. cetate fundată de Țepeș în 1470 pe un pisc lângă apa Argeșului, azi ruine.

Poienaru (Petre) m. elev al lui Lazăr, secretarul lui Tudor Vladimirescu, organizatorul școalelor române după modelul celor din Occident: *Gheorghe Lazăr și școala română* (1799—1875).

Poitiers n. (cit. *Poatié*), oraș francez cu 40.000 loc. Episcopie. Curte de Apel. Universitate.

Poitou n. (cit. *Poatu*), veche provincie franceză, cu cap. *Poitiers* (Poitevin).

Pojarovița f. vechiul nume românesc al orașului Passarovitz.

Poliada t. *Mit.* supranumele Minervei: *Poliada din mândrul Parthenon* Naum.

Polibiu m. istoric grec care trăi la Roma, autorul unei *Istorii generale*, din care s'au păstrat numai 5 cărți (206—128 a. Cr.).

Polizu (Doctor G. A.) m. anatomist și lexicograf român (m. 1886).

Pollux m. *Mit.* fratele lui Castor, cu care împărtășește nemurirea.

Polonia f. veche țară în Europa orientală, desmembrată în 3 rânduri (1772—1793—1795), împărțită între Rusia, Austria, Galiția și Prusia (ducatul de Posen și provincia de Dantzig). Azi, republică recunoscută prin tractatul din Versailles (1919): 28.450.000 loc. cu cap. *Varșovia.*

Polovraci pl. **1.** culme în jud. Gorjiu, ce trimete o altă ramură prin Vâlcea; **2.** sat cu o mânăstire în jud. Gorjiu lângă Olteț, are o peșteră mare cu stalactite și stalagmite: 2200 loc.

Polycrat m. tiran din Samos: se povestește despre dânsul că, favorizat de soartă în timp de 40 de ani, se îngrijă la urmă de un noroc atât de statornic și, ca să înlăture urgia divină, aruncă în mare un inel de mare preț; dar Fortuna nu primi acest sacrificiu voluntar și inelul fu regăsit în pântecele unui pește; în curând Samos fu coprins de vrăjmași și tiranul fu crucificat (535—524 a. Cr.).

Polymnia f. *Mit.* Muza poeziei lirice.

Polynezia f. una din marile diviziuni ale Oceaniei, care conține mai multe insule.

Polyphem m. *Mit.* Cyclop din Sicilia, căruia Ulyse îi scoase ochiul.

Pomaci m. pl. numele Bulgarilor turciți cari vorbesc încă limba lor, aflători în Rumelia, mai ales în districtul Meglen din Macedonia.

Pomârla f. sat în jud. Dorohoiu cu un liceu clasic, întreținut din fondurile lăsate de boierul Anastasie Başota: 3800 loc.

Pomerania f. provincie în Prusia pe Marea Baltică: 1.780.000 loc. cu cap. *Stettin.* Herghelii.

Pomona f. **1.** *Mit.* zeița fructelor și a grădinilor; **2.** *fig.* toți pomii dintr'o țară.

Pompadour (Marchiza de) f. favorita lui Ludovic XIV, fu atotputernică în timp de douăzeci de ani (1722—1764).

Pompei m. pl. vechiu oraș roman la S.-E. de Neapole, la poalele Vezuviului; înghițit cu Herculanum sub cenușă în erupțiunea acestui vulcan din anul 79. Săpături, începute în 1748 și continuate de atunci, au scos la lumină aproape jumătate a orașului

Pompeiu m. celebru general roman care repurtă victorii numeroase; rivalul lui Cezar, fu învins de acesta la Pharsal (48) și fugi în Egipt, unde peri asasinat (106—48 a. Cr.).

Pont n. vechiu regat în Azia-Mică pe Pont-Euxin.

Pont-Euxin n. numele antic al Mării Negre.

Ponțiu m. V. Pilat.

Popânzlești pl. mânăstire în jud. Romanați.

www.dacoromanica.ro

Pope (Alex.) m. poet englez: *Incercare asupra omului* (1688—1744).

Popescu (Radu) m. vornic, cronicar muntean, continuatorul lui Greceanu până la 1729.

Popescu-Candiano (Mihaiu) m. general de brigadă, s'a distins în războiul pentru independență (1848—1901).

Popricani pl. sat în jud. Iași.

Por-Impărat m. rege al Indiei, învins de Alexandru Macedon: *fie măcar dela Por Impărat* Al. [Personaj devenit popular prin mijlocirea *Alexandriei*].

Porolissum n. antica cap. a Daciei apusene, cu un amfiteatru frumos.

Porphyriu m. filozof neo-platonic, discipolul lui Plotin, scrise în contra creștinismului (233—304).

Porphyrogenet m. («născut în purpură»), nume ce se da copiilor împăraților bizantini, când se năsteau în timpul domniei tatălui lor, V. Constantin.

Porsena m. rege din Etruria, se încercă a restabili pe Tarquinii la Roma (509 a. Cr.).

Port-Arthur n. port chinez ocupat de Japonezi în 1895, cedat temporar Rușilor cari fură aci împresurați în 1904 de Japonezi și nevoiți a capitula după o rezistență eroică.

Porți-de-fier f. pl. platou de stânci granitice formând o trecătoare îngustă a Dunării între munții Carpați și munții Serbiei, aproape de Orșova; loc înainte periculos pentru navigațiune, dar în 1896, stâncile au fost sfărâmate de guvernul unguresc, practicând un canal și înlesnind astfel navigațiunea.

Portici n. oraș în Italia la poalele Vezuviului, pe locul ocupat de Herculanum; 17.500 loc.

Portland n. insulă pe coasta sudică a Angliei; 7000 loc. Ciment renumit.

Porto n. 1. cetate tare în Portugalia, pe Duro; 208.000 loc.; 2. vin din această țară: *a bea Porto.*

Porto-Rico n. insulă spaniolă în mările Antile; 1.350.000 loc.

Port-Royal n. veche mânăstire franceză a benedictinilor, fondată în 1204, transferată în 1626 la Paris, unde deveni locul de retragere al câtorva învățați solitari ca Arnauld, Pascal, etc. Ea fu distrusă de Ludovic XIV în 1709 ca focar al jansenismului.

Portugalia f. stat în Europa meridională spre V. de Spania: 5.548.000 loc. Cap. *Lisabona.* Republică dela 1910 (Portugez).

Poseidon m. *Mit.* numele grec al lui Neptun.

Posnania f. dela 1919, provincie în republica Poloniei: 2.100.000 loc. Cap. *Pozen.*

Poszony n. V. Presburg.

Potaissa f. cetate veche în Dacia, azi Turda, reședința legiunii V macedonică.

Poteca (Eufrosin) m. unul din primii profesori de filozofie la liceul St. Sava (1786—1859).

Potel n. lac lângă Dunăre și comună mare (28.000 loc.) în jud. Romanați.

Potemkin m. om de Stat rus, ministrul și favoritul Caterinei II, cuceritorul Crimeii (1736—1791).

Potlogi pl. târgușor în jud. Dâmbovița: 4300 loc.

Potsdam n. oraș în Prusia, lângă Berlin: 60.000 loc. Castel regal.

Pouqueville m. (cit. *Pukvil*), călător francez în Grecia, a dat importante relațiuni despre Românii din Macedonia (1770—1838).

Poussin m. (cit. *Pusen*), celebru pictor francez, supranumit *filozoful picturei*, a lăsat numeroase capodopere, între cari *Păstorii din Arcadia* (1594—1665).

Pozen n. oraș în Polonia, cap. Posnaniei: 167.000 locuitori.

Praetoria Augusta f. cetate în Dacia, pe lângă Pasul Câineni.

Praga f. cap. Boemiei și a republicei ceco-slovace, pe râul Molda: 676.000 loc. Două Universități, una germană și alta cecă. Fabrici de postavuri și mașini.

Prahova f. 1. cel mai mare afluent al Ialomiței, iese din Predeal și trece pe la Sinaia și Câmpina; 2. județ udat de Prahova: 389.000 loc. Cap. *Ploiești.* [Slav. PRAHOVŬ: lit. (apă) prăfoasă].

Pralea (Ioan) m. scriitor basarabean, traducător bizar al Psalmilor (mort 1847).

Praxitel m. celebru sculptor grec, născut la Atena (390—280).

Predeal n. 1. pas format de Prahova, cea mai însemnată trecătoare în Ardeal. în direcțiunea București-Brașov; 2. sat în jud. Prahova cu un schit de călugări; 3800 loc.; stațiune climaterică, fosta vamă la hotarul țării despre Austro-Ungaria.

Presburg (Poszony) n. numit de Cehi Bratislava, cetate în Ceco-Slovachia, pe Dunăre: 92.000 loc. Dela 1593 orașul de încoronare al regilor Ungariei. Sediul guvernului Slovachiei. Industrie foarte activă.

Preslav (Eski Stambul) n. oraș în Bulgaria, lângă Șumla, de importanță strategică: 3009 loc.

Pretoriul Săcuilor n. V. Odorheiu.

Priam m. ultimul rege al Troiei, părintele lui Hector și al lui Paris.

Priap m. *Mit.* zeul grădinilor și al viilor.

Pricopan m. creastă pietroasă în Dobrogea.

www.dacoromanica.ro

. **Priestley** m. chimist englez, descoperi oxigenul şi alte gazuri (1733—1804).

Prilep n. orăşel în Macedonia, spre N. de Bitolia, locuit de Armeni (peste 500).

Principatele-Unite n. pl. numele ce luară Muntenia şi Moldova după Convenţiunea din Paris (1858), când cele două ţări fură puse sub suzeranitatea Porţii şi garanţia colectivă a Puterilor europene. Această stare de lucruri dură până în 1862, când ţările-surori se întruniră în *Principatul Românieĭ*, cu cap. Bucureşti.

Prisăcani pl. sau **Tulgheş**, trecătoare în Ardeal prin jud. Neamţu: 1063 loc.

Prislop n. 1. pisc de munte în judeţele Argeş şi Muscel; 2. mânăstire nu departe de Haţeg, înfiinţată de sf. Nicodim.

Probota f. sat (1153 loc.) cu o mânăstire în jud. Suceava, zidită de Petru Rareş la 1530.

Probus m. împărat roman, asasinat de soldaţi (276—282).

Proca m. rege din Alba, părintele lui Amuliu şi Numitor.

Proclu m. filozof neo-platonic, adversar al creştinismului (411—485).

Procne f. *Mit.* fiica lui Pandion, fu schimbată în rândunică.

Procopiu m. istoric, secretar al lui Belizar şi autorul unei *Istorii* a războaielor lui Justinian (mort 565).

Procuste m. 1. *Mit.* faimos tâlhar grec care întindea oaspeţii săi pe un pat şi le ciuntea picioarele dacă erau prea lungi, sau le lungia cu scripeţi dacă erau prea scurte; el fu ucis de Thezeu; 2. *fig.* patul lui Procuste, lege îngustă, jignitoare, tiranică.

Prometeu m. 1. *Mit.* fiul lui Iapet, răpi focul din cer spre a însufleţi o statuă de argilă ce plăsmuise; Jupiter iritat îl pironi în muntele Caucaz, unde un vultur îi devora ficatul mereu renăscând, până ce Hercule îl scăpă de acest supliciu; 2. *fig.* mare binefăcător al omenirii.

Properţiu m. poet elegiac roman, amicul lui Virgiliu (51—15 a. Cr.).

Propontida f. anticul nume al Mării de Marmara.

Proserpina f. *Mit.* fiica lui Jupiter şi a Cererii, soţia lui Pluton şi stăpâna Infernului.

Protagora m. sofist grec (487—420 a. Cr.).

Proteu m. 1. *Mit.* zeu marin care putea lua orice formă; 2. *fig.* om care îşi schimbă mereu părerile.

Protopopescu (Pache) m. jurist şi om politic, mort ca primar al Bucureştilor; îi se datoreşte construcţiunea bulevardului dela Obor la Cotroceni (1843—1893).

Provenţa f. veche provincie franceză cu cap. *Aix* (Provenţal).

Prudenţiu m. poet roman creştin, născut în Spania: *Imnuri* (348—415).

Prusia f. Stat al republicei germane cu o populaţiune de 36 mil. loc. şi cu cap. *Berlin.* ‖ **Prusia occidentală**, provincie a Prusiei (redusă prin tractatul din Versailles): 327.000 loc. cu cap. *Dantzig.* ‖ **Prusia orientală**, fostă provincie a Prusiei, aparţine azi Poloniei: 2.290.000 loc. cu cap. *Koenigsberg.* ‖ **Prusia Renană**, provincie a Prusiei pe Rin: 6.760.000 loc. cu cap. *Coblenz.* **(Prusian).**

Prut m. 1. fluviu ce izvoreşte din Carpaţii Galiţiei, desparte Moldova de Basarabia şi se varsă în Dunăre: 820 km. Aci se încheiă pace între Petru cel Mare şi Turci (1711); 2. şes pe malul drept al fluviului până la Dunăre; 3. plasă în judeţele Covurluiu şi Fălciu.

Pruteţ m. afluent al Prutului.

Psametic m. rege egiptean (653—617 a. Cr.).

Psyche f. *Mit.* fecioară luată de soţie şi înzeită de Amor.

Ptolemaida f. V. **Acra (St. Ioan de).**

Ptolemeu m. nume a 14 regi ai Egiptului (306—30 a. Cr.): Ptolemeu I **(Soter sau Lagus)**, unul din generalii lui Alexandru, fundatorul dinastiei Lagizilor şi al bibliotecei din Alexandria (306—285); Ptolemeu II **(Philadelphul)**, fiul celui precedent, puse să traducă greceşte Biblia, aşa numita *Septuaginta* sau cei şaptezeci de tălmaci (285—247); Ptolemeu III **(Evergetul sau Binefăcătorul)**, fiul şi succesorul celui precedent, cuceri Persia (247—222); Ptolemeu IV **(Philopator)**, fu mai întâi învins de Antioh cel Mare (222—205); Ptolemeu V **(Epiphane sau Ilustrul)**, fu scăpat de Antioh prin intervenirea Romanilor (205—181); Ptolemeu X, protejat de Sylla, făcu prin testament pe poporul roman moştenitorul său (81—80); Ptolemeu XIV, fiul lui Cezar şi al Cleopatrei, peri din ordinul lui August (42—30).

Ptolemeu (Claudiu) m. astronom şi geograf grec, trăi la Alexandria, autorul unei *Geografii* şi al *Almagestei*, operă astronomică în care se aşează pământul în centrul Universului, iar celelalte corpuri învârtindu-se în jurul lui (sec. II d. Cr.)

Pucioasa f. sat şi izvor cu ape sulfuroase în jud. Dâmboviţa.

Puciosu (Muntele) m. V. **Bŭdŏs.**

Puieşti pl. târg în jud. Tutova cu vii numeroase: 3700 loc.

Pultava f. oraş în Rusia de S.: 64.000 loc. Victoria lui Petru cel Mare asupra lui Carol XII, regele Suediei (1709)

Pumnul (Arune) m. învăţat profesor bucovinean, autorul unei reforme teoretice a limbei naţionale (1818—1866).

www.dacoromanica.ro

Pungeşti pl. 1. târguşor în jud. Vaslui: 4200 loc.; 2. ape minerale lângă târguşorul cu acelaş nume, conţinând pucioasă şi săruri.

Punic a. relativ la Cartaginezi; Războaie punice, nume a trei războaie între Roma şi Cartaginea: *primul*, după care Romanii cuceriră Sicilia (264—241 a. Cr.); *al doilea*, început glorios de Anibal, care fu în cele din urmă învins la Zama (219—201); *ultimul*, care se termină cu coprinderea şi dărâmarea Cartaginii (149—146).

Purece m. V. Aprodul Purece.

Puşchin m. celebru poet rus: *Prizonierul din Caucaz*, *Boris Godunov* (1799—1837).

Puszta f. numele câmpiilor numeroase (vr'o 3000) răspândite în Ungaria, formând cătune şi târguşoare, Acest şes e o stepă monotonă la V. de Peşta, între cursul Dunării şi Munţii Apuseni, lung de vr'o 400 km. şi străbătut numai de Tisa.

Putifar m. general egiptean dela Curtea lui Faraon, care cumpără pe Iosif.

Putineiu n. comună în jud. Teleorman: 4300 loc. Victoria lui Mihaiu Viteazul asupra Turcilor (1595).

Putna f. 1. afluent de-a dreapta Siretului; 2. mânăstire în apropiere de Suceava Bucovinei, zidită de Ştefan cel Mare (1466), unde se şi înmormântă (1504); 3. judeţ pe râul cu acelaş nume, aşezat în partea de S.-V. a Moldovei: 180 000 loc., cap. *Focşani* (Putnean).

Puzzoli n. oraş şi port în Italia: 18.000 loc. Ruine interesante.

Pydna f. vechiu oraş în Macedonia, unde Paul-Emiliu învinse şi prinse pe regele Perseu.

Pygmalion m. regele Tyrului şi fratele Didonei, asasină pe cumnatul său Sicheu.

Pygmalion *Mit.* sculptor grec, făcu din Galatea o statuă, pe care zeii o însufleţiră şi i-o deteră de soţie.

Pylade m. amic credincios al lui Oreste.

Pylos m. nume a trei vechi cetăţi în Peloponez.

Pyram m. tânăr grec, se sinucise crezând că logodnica sa Thisbe a fost devorată de un leu, iar ea aflând de moartea lui, îşi făcu şi dânsa seama.

Pyrrha f. *Mit.* soţia lui Deucalion.

Pyrrhon m. filozof grec, fundatorul şcoalei sceptice (sec. IV a. Cr.).

Pyrrhu m. *Mit.* sau **Neoptolem**, fiul lui Achile, ucise pe Priam la coprinderea Troiei, luă pe Andromaca ca sclavă şi fundă regatul Epirului.

Pyrrhu m. rege din Epir, cuceri Macedonia; invadă Italia, învinse pe Romani la Heraclea, dar învins la Benevent, se întoarce în Epir şi fu ucis la împresurarea cetăţii Argos (295—272 a. Cr.).

Pytheas m. astronom şi geograf grec, născut în Marsilia, exploră Oceanul Atlantic dealungul Galiei (sec. IV a. Cr.).

Pythia f. preoteasa oracolului din Delphi în Grecia.

Pythian a. 1. ce ţine de Pythia: *oracolul pythian*; 2. supranumele lui Apolon, învingătorul şarpelui Python.

Pythias m. amicul lui Damon.

Pythice (jocuri) n. pl. se zice de jocurile ce se celebrau tuspatru ani la Delphi în onoarea lui Apollon Pythianul.

Python m. *Mit.* şarpe monstruos cu o sută de capete, răpus de Apollon.

Q

Quazi m. pl. popor germanic care năvăli în Dacia pe la 167 a. Cr.

Quebec n. provincie şi oraş în Canada: 116.000 loc. Universitate.

Quinet (Edgar) m. om politic şi scriitor francez, ginerele lui Asache: *Ahasverus*, *Revoluţiunea* (1803—1875).

Quintilian m. retor roman, autorul operei *Instituţiuni oratorice*, tractat de retorică şi plan de studii pentru orator (42—120).

Quintu-Curţiu m. autor roman al unei *Istorii a lui Alexandru cel Mare*, care este mai mult un roman istoric (sec. III a. Cr.).

Quirinal (Muntele) n. una din cele 7 coline ale Romei antice, pe care se află astăzi palatul regelui Italiei.

R

Raab n. oraş în Ungaria pe râul cu acelaş nume: 50.000 loc. Târg de cereale.

Rabâie f. mare movilă în jud. Fălciu.

Rabelais m. (cit. *Rablè*), ilustru scriitor francez, autorul romanului satiric *Gargantua şi Pantagruel* (1495—1553).

Răchitoasa f. od. mânăstire în jud. Tecuci, azi penitenciar.

Racine m. (cit. *Rasin*), celebru poet

www.dacoromanica.ro

francez, maestrul tragediei clasice: *Andromaca, Iphigenia, Phedra, Atalia* (1639—1699).

Racoți m. V. Rákóczi.

Racova f. 1. afluent al Bârladului, în jud. Vasluiu; 2. vale în jud. Vasluiu, numită și **Podul-Inalt.**

Racoviță m. nume a 3 Domni fanarioți: 1. **(Mihaiu)**, supranumit **Cehan**, Domn fanariot, urcă de 5 ori treptele tronului, de trei ori în Moldova între anii 1704—1727 și de 2 ori în Muntenia între anii 1730—1744; 2. **(Constantin)**, Domn în 4 rânduri în Moldova și în Muntenia între anii 1749—1757 și 1763—1764; 3. **(Ștefan)**, Domnul Munteniei (1764—1765).

Racovițești m. pl. nobilă familie română din care 3 membri au ocupat tronul Moldovei și Munteniei în epoca fanariotă (1704—1765).

Radamant m. *Mit.* unul din judecătorii Infernului.

Rădășeni pl. comună în județul Baia: 3800 loc. Livezi de poame.

Rădăuți pl. 1. trecătoare în Basarabia, în jud. Dorohoiu; 2. județ și oraș în Bucovina cu o poziție frumoasă la poalele munților: 16.600 loc. Veche episcopie zidită în 1402 de Alexandru cel Bun.

Radna f. oraș în Crișana, la E. de Arad, pe malul drept al Mureșului, cu o mănăstire frumoasă: 2235 loc.

Radomir n. 1. oraș în Macedonia pe Struma, aproape de hotarul despre Serbia; 2. sat în jud. Romanați: 647 loc.

Radovan n. 1. numele văii Argeșului de sus, în jud. Argeș; 2. sat în jud. Ilfov cu vechi ruine: 5 600 loc.; 3. vastă pădure în jud. Dolj.

Radovicea f. orășel în Macedonia cu 2000 loc. (creștini și mahomedani), alipit Sârbiei dela 1913.

Radu m. numele mai multor Domni ai Munteniei: Radu I **(Negru-Vodă)**, fratele lui Vladislav I, Domnul Munteniei, confundat în documentele din a doua jumătate a sec. XVI cu legendarul *Negru-Vodă*, ctitorul mănăstirilor Tismana, Cozia și Cotmeana (1374—1384); Radu II, **(Pleșuvul)**, fratele lui Dan II, Domnul Munteniei (1422—1427); Radu II (cel **Frumos)**, fratele lui Vlad Țepeș, se războiu cu Ștefan cel mare și mută capitala la București (1462—1474); Radu IV **(cel Mare)**, fiul lui Vlad Vodă Călugărul, domni cu înțelepciune și pace (1496—1508); Radu V **(Călugărul)**, domni scurt timp după Neagoe Basarab și fu ucis de Mehemet-Bey (1521); Radu VI **(dela Afumați)**, ginerele lui Neagoe Basarab, repurtă numeroase victorii asupra Turcilor și fu ucis de boieri (1521—1529); Radu VII **(Paisie)**, domni în două rânduri și muri în exil (1534—1546); Radu VIII, v. **Șerban**; Radu IX, v. Mihnea.

Radu-Negru m. sat în jud. Ialomița cu 2300 loc.

Radu-Vodă m. schit în jud. Muscel. V. Negru-Vodă.

Radzivil m. celebră familie poloneză, amestecată timp de 4 secole (XIV—XVIII) în evenimentele Poloniei: unul din membrii acestei familii, duce al Lituaniei, luă de soție pe o fică a lui Vasile Lupu, Domnul Moldovei.

Rafael (Sanzio) m. cel mai ilustru dintre pictorii Renașterii, născut la Urbino, a lăsat un mare număr de capodopere. El începu a se face cunoscut prin tabloul *Căsătoria Fecioarei*, decoră sacristia din Siena, pictă un mare număr de Madone, ornă cu frescе sălile Vaticanului *(Camerele)*, cum și curtea *Lojelor*, și muri înainte de a-și fi terminat tabloul său principal *Transfiguratiunea* (1483—1520).

Ragatz n. sat în Elveția, înalt de 511 m., cu băi termale: 2000 loc.

Răguza f. cetate mare în Dalmația, (Iugo-Slavia), port activ pe Adriatica: 14.000 loc.

Rahela f. soția lui Iacob, mama lui Iosif și a lui Beniamin.

Rahova f. oraș comercial în Bulgaria, pe Dunăre în fața Bechetului: 5000 loc. Victoria armatei române asupra Turcilor în 1877.

Raicevich (Ignațiu Ștefan) m. originar din Raguza, veni după 1744 ca negustor în Muntenia, unde deveni educatorul fiilor lui Ipsilant, apoi consul austriac în Principate (1782—1787), publică italienește la Neapole în 1788 prețioasele sale *Observațiuni istorice, naturale și politice din Muntenia și Moldova.*

Rákóczy m. familie domnitoare din Ardeal: 1. **(Sigismund)**, proclamat Domn al Transilvaniei în 1607, abdică și muri în 1608; 2. **(George)**, fiul celui precedent, se luptă cu Domnii Țărilor române și cu Cazimir, regele Poloniei (1648—1660); 3. **(Francisc)**, fiul celui precedent, capul insurecțiunii ungare din 1703, deveni Domn al Ardealului în 1707, fu silit să fugă în Turcia în 1711 și muri în 1733.

Râm n. numele vechiu românesc al Romei: *Papa de Râm.*

Rama f. divinitate indiană, una din incarnațiunile lui Vișnu.

Ramayana f. epopee indiană în care se celebrează isprăvile lui Rama.

Ramlè f. numele turcesc al Arimatiei.

Râmnic m. 1. afluent pe dreapta Oltului, curge prin județul Vâlcea; 2. afluent de-a dreapta Siretului, curge prin Râm-

www.dacoromanica.ro

nicu-Sărat; 3. cap. jud. Vâlcea, oraș așezat între Olt și Râmnic: 9600 loc., scaunul episcopiei Noului-Severin. [Slav. RYBNIKŬ, eleșteu: acolo se afla un iaz cu pescării domnești].

Râmnicu-Sărat n. județ așezat la răsărit de Buzău: 164.000 loc. cu cap. *Râmnicu-Sărat*, oraș situat pe râpa stângă a râului Râmnic: 15.500 loc. (Râmnicean).

Ramses m. numele mai multor Faraoni ai Egiptului, între cari RAMSES III, contemporan cu Moise; RAMSES II (cel Mare), v. Sezostre.

Ramzin n. lac mare în Dobrogea, pe lângă țărmurile Mării-Negre.

Ranke (Leopold) m. unul din cei mai mari istorici ai timpurilor moderne: *Istoria universală* (1795—1886).

Rarău n. piscul Carpaților Moldovei, în jud. Suceava: 2008 m., pe vârful Rarăului s'află două stânci uriașe numite Pietrele-Doamnei.

Rareș m. V. Petru.

Războieni pl. 1. sau Valea-Albă, sat în jud. Neamțu, cu 3200 loc., celebru prin victoria lui Ștefan cel Mare asupra Turcilor (1476); 2. mânăstire zidită după repurtarea acestei victorii.

Războiu n. Războaiele cele mai vestite au fost: *a)* în antichitate, Războaiele Medice și Punice (v. *aceste nume)*; în evul-mediu, Războaiele religioase, v. **Cruciatele**; **Războiul de o Sută de ani**, între Franța și Anglia (1336—1453); în timpurile moderne, Războaiele de religiune, între protestanții și catolicii francezi (1562—1598); **Războiul de Treizeci de ani**, lupta protestanților în contra împăratului catolic, terminat prin tractatul din Westfalia (1618—1648); **Războiul succesiunii Spaniei**, susținut de Franța și Spania în contra celorlalte Puteri europene (1701—1713); **Războiul succesiunii Austriei**, susținut de Maria Terezia, sprijinită de Franța în contra lui Frideric II (1741—1748); **Războiul de Șapte ani**, între Franța și Austria, în contra Angliei și Prusiei (1756—1763); *b)* în epoca contemporană, **Războiul Crimeii**, în care Rusia susținu lupta în contra puterilor reunite ale Turciei, Franței, Angliei și Piemontului și care se termină cu Congresul din Paris (1854—1856); **Războiul franco-german**, care se încheiă cu plata din partea Franței a 5 miliarde de franci și cedarea provinciilor Alsacia și Lorena (1870); **Războiul ruso-româno-turc**, terminat cu Congresul din Berlin și cu independența României (1877—1878); **Războiul ruso-japonez**, terminat cu victoria Japonezilor (1905); **Războiul turco-italian** din 1911, se termină cu căștigarea Tripolitaniei (devenită colonie italiană); **Războiul turco-balcanic** din 1912, dezastros pentru Turcia, care pierdu toate posesiunile sale europene (în afară de Constantinopole și Adrianopole); **Războiul Aliaților balcanici** (Bulgari, Sârbi, Greci. Muntenegreni) în contra Turciei, dela 9 Oct. 1912 până la 16 Dec. 1912, fu încheiat prin Conferința dela Londra, prin care Turcia ceda Bulgariei Tracia (reluată apoi în parte de Turcia); **Războiul sârbo-grec** în contra Bulgarilor, în 1913, din cauza tendențelor de supremație ale acestora, fu terminat, mulțumită intervenirii decizive a României, prin pacea încheiată la București (10 Aug. 1913).

Războiul mondial (1914—1918) se deschise printr'un ultimatum adresat de Austro-Ungaria Serbiei (28 Iulie 1914). Cu toate că Serbia acceptă condițiile-i umilitoare, totuși Germania, aliata Austriei, declară războiu Rusiei (1 Aug. 1914), și Franței (3 Aug.). Armatele germane invadară apoi Belgia, pustiind țara și incendiând orașele (Louvain). Anglia mai întâi, apoi Italia și România, la urmă America veniră în ajutorul Franței. După numeroase lupte de aproape 3 ani (în tranșeele din Nordul Franței), Germanii, amenințați de înfrângere și de invaziune, acceptară (18 Nov. 1918) condițiile Aliaților și anume: retrocedarea Alzaciei-Lorene, dezarmarea, pierderea coloniilor plata unei indemnizări, repararea departamentelor devastate și ocuparea de Francezi (în timp de 15 ani) a malului stâng al Rinului. Războiul mondial a fost unul din cele mai sângeroase. El a cauzat moartea sau mutilarea a 14 milioane de soldați și a reclamat cheltuieli extraordinare (peste 1500 de miliarde), având drept urmare, după armistițiu, o criză economică ne mai pomenită.

In cursul acestui războiu, Nemții au reimprospătat procederile din timpurile cele mai barbare: târîrea locuitorilor civili în captivitate, călcarea continuă a dreptului ginților prin atacuri aeriene și submarine, prin incendiarea și devastarea totală a departamentelor prospere din Nordul Franței.

Războiul austro-român pentru întregirea neamului (Aug. 1916 — Aprilie 1918), s'a deschis la $^{14}_{27}$ Aug. 1916 prin declararea de războiu către Austria de România. Următoarele faze rezumă alternativele acestor lupte eroice:

1) *Ofensiva* (15 Aug.—15 Sept. 1916). Armatele române trec frontiera și ocupă Brașovul și valea superioară a Oltului cu toate înălțimile strategice. Germano-Bulgarii, cu forțe superioare, atacă Tur-

www.dacoromanica.ro

tucaia (17 Aug.) şi înaintează în interiorul Dobrogei, pe când Austro-Ungarii atacă în Transilvania (13—16 Sept.). Armata română se încearcă a trece Dunărea (18 Sept.).

2) *Defensiva* (10 Sept.—5 Nov.). După numeroase învingeri (Oituz, Uz, Olt, Bran, Predeal,) se repurtă victoria dela Jiu (14 Oct.). Pierderea liniei Cernavoda-Constanţa.

3) *Retragerea* (5 Noemv.—20 Dec.). După bătăliile date la T.-Jiu, Cărbuneşti, Filiaşi, armata română, părăsind Oltenia, se retrage pe stânga Oltului. Cavaleria duşmană trece Oltul, pe la Drăgăneşti, iar Germano-Bulgarii trec Dunărea. Bătălia dela Argeş. După numeroase lupte (Piteşti, Titu, Ploeşti, Mizil, Buzău), oştirea noastră e nevoită a se retrage în Moldova.

4) *Refacerea* (15 Ian.—Iunie 1917). Reorganizarea armatei şi pregătirea-i pentru desrobirea ţării şi a neamului. Familia regală contribue la ridicarea moralului şi la însănătoşire. Noua armată reia ofensiva. Victoria dela Mărăşeşti, la Nord de Focşani (25 Iulie—1 Sept.), fu cea mai însemnată înfrângere ce au suferit-o Germanii în Orientul Europei. Victoria finală. V. **România Mare.**

Războiul greco-turc, declarat la 1921, se începu cu un şir de succese ale oştirii greceşti asupra armatei turceşti demoralizate. Când aceasta fu reorganizată în 1922, Turcii alungară din toate părţile Aziei Mici pe Greci şi războiul se termină cu dezastrul lamentabil al Grecilor. El avu de urmare ruina prosperităţii economice a Greciei şi micşorarea-i teritorială prin retrocedarea Traciei orientale Turcilor. V. mai la vale **Tractatul din Lausanne.**

Răşiţa f. oraş fost unguresc pe valea râului Bârsava, azi românesc cu 12.000 loc. Uzine şi cuptoare de fier. V. **Reşiţa.**

Raşova f. sat şi schele în jud. Constanţa.

Răsvan (Ştefan) m. Domnul Moldovei, **ţigan de neam,** domni numai un an, aliat **momentan al** lui Mihaiu Viteazul, ucis de Ieremia Movilă (1594).

Răteşti pl. mânăstire în jud. Buzău.

Ratiaria f. vechiu oraş al Mezilei, azi **Arţer-Palanca.**

Ratisbona f. oraş în Bavaria, numit de Germani **Regensburg,** pe Dunăre: 65.000 loc.

Râul-Doamnei m. **1.** afluent de-a stânga Argeşului, udă judeţul Muscel; **2.** plasă în jud. Muscel.

Râul-Vadului m. **1.** afluent de-a dreapta Oltului, pe la fostul hotar; **2.** trecătoare numită obişnuit **Câineni.**

Râureni pl. târguşor în jud. Vâlcea unde se face cel mai mare bâlciu din toată Muntenia (8 Sept.).

Răut m. afluent al Nistrului, curge într'o vale frumoasă prin mijlocul Basarabiei. Bătălie între Aron-Vodă şi rebelii (1592).

Ravena f. oraş în Italia, nu departe de Adriatica: 73.000 loc. Fosta capitală a Imperiului de Occident sub Honoriu, apoi a Exarcatului (Ravena).

Razgrad n. oraş în Bulgaria, nu departe de Rusciuc, într'o poziţiune favorabilă: 12.000 loc.

Razim n. lac în Dobrogea, important pentru marea cantitate de peşte ce conţine.

Réaumur m. (cit. *Reomür*), fizician şi naturalist francez, inventatorul termometrului care-i poartă numele (1683—1757).

Rebeca f. soţia lui Isac, mama lui Esau şi a lui Iacob.

Recica f. sat în jud. Romanaţi cu urme de ziduri antice.

Regensburg n. V. Ratisbona.

Reggio n. oraş în Italia pe strâmtoarea de Messina: 88 000 loc. Patria lui Ariost.

Reghin n. nume a două oraşele în Ardeal: **1.** (unguresc), comună rurală în judeţul Mureş-Turda: 1393 loc.: **2.** (săsesc), oraş în acelaş judeţ cu 6552 loc. (dintre cari 1009 români).

Regil n. lac (azi secat) în Italia antică. Victoria Romenilor asupra Latinilor (406 a. Cr.).

Regulus m. general roman, celebru prin eroismul său, ucis se zice în torturi de Cartaginezi (250 a. Cr.).

Reichersdorf m. Sas de origină, secretarul lui Ferdinand, Domnul Transilvaniei, fu trimis de acesta ca ambasador către Petru Rareş, vizită Moldova şi publică latineşte o descriere a ţării sub titlul de *Corografia Moldovei* (Viena 1541).

Reid (Thomas) m. filozof scoţian, unul din creatorii psicologiei (1710—1796).

Reims n. oraş în Franţa: 108.000 loc. Catedrală măreaţă în care se ungeau odinioară regii Franţei. Patria lui Colbert. Reims a fost pretăcut în ruine de Germani în cursul războiului mondial (1914—1916).

Rembrandt m. celebru pictor şi gravor olandez, maestrul clar-obscurului, al cărui capodoperă e *Streaja de noapte* (1608—1669).

Remu m. fratele lui Romul.

Renan (Ernest) m. ilustru scriitor şi orientalist francez: *Viaţa lui Isus, Istoria originilor Creştinismului* (1823—1892)

Reni pl. orăşel în Basarabia aproape

www.dacoromanica.ro

de gura Prutului: 12.000 loc., port pe Dunăre, spre răsărit de Galați.

Rennes n. (cit. *Ren*), oraș în Franța: 85 000 loc. Academie, Școală de artilerie și de pirotehnie.

Repedea f. deal la S. de Iași, între Bahluiu și Jijia; carieră de calcar.

Reps n. numele săsesc al Cohalmului.

Reșinari pl. frumos orășel românesc în județul Sibiului: 5412 loc.

Reșița f. centru industrial în județul Caraș-Severin, Uzine, cuptoare de fer. V. Rășița.

Retezat n. piscul cel mai înalt al munților Hațegului în Ardeal, massiv constând dintr'o singură culme de granit: 2477 metri.

Reția f. veche țară a Galiei cizalpine, coprindea Grizonii, Tirolul și Nordul Lombardiei (retic).

Retici (Alpii) m. pl. numele munților Engadinului.

Reuchlin m. celebru umanist german, precursor al Reformei (1455—1522).

Reuss n. nume a două mici principate în Germania: unul cu 68.400 loc., cu cap. *Greiz*, și celălalt cu 139.000 loc., cu cap. *Gera*.

Russmarkt n. numele săsesc al orașului Mercurea.

Revoluțiune f. Revoluțiunile cele mai cunoscute: **Revoluțiunea engleză**, începută în 1642, marcată prin execuțiunea lui Carol I (1649) și care aduse alungarea definitivă a Stuarților (1688) și așezarea primului rege constituțional în persoana lui Guilom III; **Revoluțiunea ardeleană din 1783**, sub Horia și Cloșca, pentru desființarea iobăgiei: după ce fu înecată în sânge, șerbirea se desființă în principiu de Iosif II în 1785; **Revoluțiunea franceză din 1789**, transformare completă a instituțiunilor Franței: monarhia absolută fu înlocuită cu un regim reprezentativ, privilegiile fură desființate, egalitatea civilă și politică stabilită în principiu; **Revoluțiunea din 1821**, V. **Zavera**; **Revoluțiunea din 1848** (în Ardeal), cu ocaziunea unirii Transilvaniei cu Ungaria: Avram Iancu se puse în fruntea Moților, cari, răsculați și îndârjiți de grozăviile Ungurilor și Săcuilor, făcură din Ardeal un foc și un lac de sânge; **Revoluțiunea din Rusia la 1917** care resturnă regimul țarist și dinastia domnitoare; **Revoluțiunea germană** din 1918, care a resturnat dinastia Hohenzollernilor; **Revoluțiunea greacă** și **cea turcă** din 1924 cari au înlocuit monarhia prin republică.

Rhea f. *Mit.* numele grec al Cybelei.

Rhône m. V. Ron.

Ricard m. nume a 3 regi ai Angliei: Ricard I (**Inimă-de-Leu**), conduse a treia cruciată și la întoarcere fu reținut captiv în Germania (1189—1199); Ricard II, urmă pe tron moșului său Eduard III (1377—1399); Ricard III, cu care se termină războiul celor două Roze (1458—1485).

Richelieu (Cardinalul) m. (cit. *Rișĕliö*), om de Stat francez, ministru al lui Ludovic XIII timp de 20 de ani: înnăuntru el se sili a supune pe protestanți și pe nobili, iară în afară urmări slăbirea Casei de Austria; el e totdeodată fundatorul Academiei franceze (1585—1642).

Richter m. V. Jean Paul.

Rienzi m. tribun din Roma medievală, fiu de birtaș, vru să fundeze o republică italiană după modelul roman; peri asasinat într'o răscoală (1313—1354).

Riga f. **1.** cetate tare și port, cap. Letoniei: 283.000 loc.; **2.** golf format de Marea Baltică.

Righi n. munte în Elveția cu un drum de fier funicular până în vârf: 1850 metri. Panoramă măreață.

Rimini n. oraș în Italia și port pe Adriatica: 38.000 loc.

Rin m. mare fluviu în Europa, izvorește din Muntele St. Gothard, străbate lacul Constanța, udă orașele Bazel, Maiența, Coblenz, Colonia și se varsă în Marea Nordului prin patru brațe: 1300 km.

Rio-de-Janeiro n. mare și frumos oraș în America de S., cap. Braziliei, port pe Atlantic: 1.200.000 loc. Universitate, Comerț de cafea și cauciuc.

Rișca f. râu și mânăstire în jud. Baia, zidită de Petru Rareș, [Slav. RIECKA, râu].

Riviera f. coasta Liguriei, faimoasă peutru dulceața climei și frumusețea naturei.

Robert m. numele mai multor principi: Robert I, regele Franței (922); Robert II (**Piosul**), fiul și succesorul lui Hugo Capet (996—1031); Robert Diavolul, duce de Normandia, părintele lui Gulielm Cuceritorul (1035); Robert Guiscard, v. Guiscard.

Robert m. nume a trei regi ai Scoției, din cari ultimii doi aparțin familiei Stuart (1370—1406).

Robespierre (Maximilian) m. revoluționar francez, despotul Convențiunii din 1793; el dirijă procesul lui Ludovic XVI, stabili regimul Terorii (1793—1794) și peri însuș pe eșafod, pe care făcuse să urce mii de nevinovați, între cari Maria Antoaneta, Lavoisier și André Chénier (1759—1794).

Roboam m. fiul și succesorul lui Solomon (962—946 a. Cr.).

Rodna f. **1.** lanț de munți aproape perpendicular pe munții Negrii, se întind

www.dacoromanica.ro

între Tisa și Sameș; 2. oraș în valea Sameșului-Mare, în județul Bistrița-Năsăud, cu băi și mine de argint: 4250 loc.

Rodope f. lanț de munți în Tracia, azi Despoto-Dagh.

Rodos n. insulă în Turcia, la S.-E. de Azia-Mică: 36.000 loc. Cap. *Rodos:* 14.000 loc. V. **cavaler, colos.**

Rodosto f. oraș turcesc pe Marea de Marmara: 25.000 loc. Comerț de cereale, vite, bumbac, mătase. Fu ocupat de Bulgari în 31 Oct. 1912, apoi retrocedat Turciei.

Roentgen (W. Conrad) m. savant german născut în 1845, descoperi în 1896 razele X, cu cari se pot străvedea corpurile opace. Muri în 1923.

Roma f. oraș în Italia pe Tibru, cap. regatului Italiei și reședința Papei: 650.000 loc, Orașul cel mai bogat în amintiri istorice, în monumente antice, în edificii religioase, în capodopere artistice, Roma se mai numește și *Cetatea eternă*, căci, după ce pierdu dominațiunea politică, urmă a fi capitala întregei lumi catolice (Roman).

Romagna f. V. **Romînia.**

Ròman n. 1. județ așezat aproape în centrul Moldovei: 128.000 loc.; 2. cap. județului cu același nume: 18.400 loc. Oraș fundat de Roman-Vodă cu o poziție frumoasă. Scaunul episcopiei (Romașcan).

Ròman n. numele mai multor Domni ai Moldovei: Roman I, v. Mușat; Roman II, fiul lui Petru Mușat; el întemeiă *cetatea lui Roman-Vodă*, Romanul de astăzi (1399—1400); Roman III, fiul lui Iliaș (1444—1447).

Ròman (Ronetti) m. poet și autor dramatic: *Radu, Manasse* (mort 1907).

Romanați pl. județ așezat în partea de S.-E. a Olteniei: 231.000 loc. Cap. *Caracal.*

Români m. pl. națiune formată prin contopirea Dacilor cu coloniștii aduși de Traian (107 d. Cr.) din diferite părți ale imperiului roman și din cari o parte trecu în Mezia (274); dela 255 până la sec. XIII, Românii trăiră adăpostiți în munți (de aci tăcerea istoricilor în cursul unui mileniu), după care reapar ca State organizate: Muntenia în 1250 și Moldova în 1360. Azi, Românii sunt în număr de peste 14 mil., dintre cari 6.684.000 în România și 3 mil. în Ardeal și Ungaria; restul mai ales în Basarabia, Bucovina și Macedonia *(Armâni)*, iar o rămășiță însemnată în Istria *(Rumeri)*. Români se mai află în Serbia (300 000), Bulgaria (65.000), Azia-Mică (5000) etc. Sub raportul religios, Românii aparțin Bisericii ortodoxe și numai o parte (așa-numiții *Uniți)*, celei catolice. Românii au fost numiți de popoarele străine *Valahi* (ruseşte *Voloh*, maghiar *Oláh*, turcește *Iflak)*, epitet aplicat de Grecii moderni în special Românilor din Macedonia.

Romînia f. 1. numele imperiului roman sub Justinian; 2. mai târziu, o parte a acestui imperiu, Tracia, numită apoi de Turci *Rumelia;* 3. (sau Romagna), veche provincie a Italiei cu cap. *Ravena;* 4. în evul mediu, Tesalia și o parte din Grecia de Nord.

Romînia f. numele comun (dela 1859) al Principatelor Unite: Muntenia și Moldova, contopite dela 24 Ian. 1862 într'un singur stat *Romînia*, sub domnia mai întâi a lui Cuza și apoi a lui Carol I de Hohenzollern, pusă sub suzeranitatea Turciei până la 1877, când țara deveni cu totul independentă. Dela 1881, Principatul României fu ridicat la rangul de Regat formând un Stat în Europa răsăriteană, compusă din Muntenia, Moldova și Dobrogea (v. *aceste nume)* și împărțit în 32 de județe, ocupând o suprafață de 131.555 km. Monarhie constituțională și ereditară în linie bărbătească a dinastiei Hohenzollern, cu cap. *București* și cu o populațiune de 6.684.000 suflete dintre cari 81% săteni și 19% orășeni. Producțiuni: cereale, tutun, animale domestice, sare și petrol. Prin pacea încheiată la București în 10 Aug. 1913, România obținu dela Bulgaria Cadrilaterul (v. *acest nume)*, așa că frontiera-i actuală, pornind dela Dunăre în sus la Turtucaia, ajunge la Marea-Neagră, la S. de Ecrena. Prin această achiziție teritorială, suprafața României ajunse la 139.713 km. p., iar populația-i la 7½ mil. loc. Luând parte la războiul mondial, România a declarat în 14/27 Aug. 1916 războiu Austro-Ungariei (v. **Războiul austro-român**). După lupte crâncene, armatele române se retraseră în Moldova, pe când Muntenia fu ocupată de Nemți (Nov. 1916—Oct. 1918). In 1919, prin tractatul din Versailles, România și-a anexat țările din trecut — Banatul, Basarabia, Bucovina și Transilvania — îndoindu-și teritoriul și populațiunea (v. **România-Mare**).

România Mare f. alt nume dat Munteniei și în special părții sale din dreapta Oltului (numire modernă și necunoscută documentelor).

România Mare f. nume recent dat (după războiul cel mare de liberare) Statului român, care a întrunit ramurile împrăștiate ale neamului. Teritoriul ei, coprins între Nistru, Tisa, Dunărea și Marea Neagră, are astăzi o suprafață de aproape 300.000 km. p., cam de mărimea

www.dacoromanica.ro

Italiei sau a Angliei. România Mare, locuită de aproape 18 mil. suflete, ocupă în această privinţă al optulea rang între statele Europei. Dintre aceşti locuitori, 14 mil. sunt Români, restul e format de Nemţi (Şvabi, Saşi), Slavi (Sârbi, Ruteni, Poloni, Ruşi), Armeni, Greci, Ţigani şi Evrei, în afară de Unguri (Ceangăi, Săcui), Turci şi Tătari. Sub raportul administrativ, România Mare se împarte în 7 mari *regiuni* teritoriale coprinzând 71 *judeţe* împărţite în 322 *plăşi* formate fiecare dintr'un număr de *comune*. Pentru descentralizare, fiecare regiune este administrată de câte un *director ministerial* local cu reşedinta la: Bucureşti, Cernăuţi, Chişinău, Cluj, Craiova, Iaşi, Timişoara. În fruntea judeţelor stă câte un *prefect*, plăşile sunt conduse de câte un *pretor*, iar comunele au câte un *primar*.

România Mică f. alt nume dat Olteniei (numire ce datează dela ocuparea ei de către Austriaci).

Române-Bulgar a. V. **Imperiu**.

Romanov m. dinastie rusă care domni dela 1613 până la 1672, căreia aparţineau Petru cel Mare şi ţarina Elisabeta.

Românul m. V. **Zilot**.

Romul m. rege şi fondator legendar al Romei.

Romula f. numele antic al Celeiului.

Ron (Rhône) m. 1. mare fluviu al Europei, izvoreşte din St. Gothard, străbate lacul de Geneva, udă oraşele Geneva, Lyon, Avignon şi se varsă în Mediterana după un curs de 860 km.; 2. numele unui departament francez de 843 mii loc.

Rona f. târguşor în Maramureş aproape de Tisa, cu bogate ocne de sare: 1246 loc.

Ronsard m. poet francez, autor de *Ode* (1524—1585).

Rosetti (Costache) m. om de Stat român luă parte la revoluţiunea din 1848 şi arestat în lagărul lui Fuad-Paşa, fu scăpat prin eroismul soţiei sale; întors în ţară, contribui foarte mult la propagarea ideilor democratice şi liberale (1816).

Roşia f. oraşel ardelenesc, numit de Unguri **Verespatak**, în vecinătatea Abrudului, cu bogate mine de aur: 3350 loc. Aci se descoperiră în secolul trecut, nişte table cerate romane (140—160 d. Cr.).

Roşiori pl. Roşiorii-de-Vede.

Rossinanta f. 1. numele calului lui Don Quijote; 2. *fam.* mârţoagă.

Rossini (Giacomo) m. celebru compozitor italian, autor al *Bărbierului din Sevila*, a lui *Wilhelm Tell*, etc. (1792—1868).

Rössler (Robert) m. istoric austriac, Sas de origină, reprezentantul modern al teoriei istorice (impropriu numită *Teoria lui Rössler*) despre deşertarea Daciei şi reemigraţiunea posterioară (sec. XIII) a elementului românesc din Balcani (1840—1881).

Rostock m. oraş în Germania cu 68.000 loc.

Roşu (Lacul) n. pe Bicaz, lung de 2200 m., aşezat la o înălţime de 995 m., peste nivelul mării.

Rothschild m. bancher evreu, născut la Francfurt pe Mein, fundatorul unei mari case de bancă; el lăsă cinci fii, cari se stabiliră în marile capitale ale Europei (1743—1812).

Rotterdam n. oraş şi port în Olanda, pe Meuza; 550.000 loc. Industrie şi comerţ foarte active. Patria lui Erasm.

Rouen n. (cit. *Ruan*), oraş în Franţa: 146.300 loc. Patria lui Corneille. Aci Ioana d'Arc fu arsă de vie în 1431.

Rousseau (Jean Jacques) m. (cit. *Jan Jak Ruso*), filozof şi scriitor francez, născut la Geneva, celebru prin mizantropia şi bizareria caracterului său, autorul romanului *Noua Heloiza* şi al *Contractului social*, izvorul tuturor ideilor democratice cari domină societatea modernă (1712—1778).

Rovine f. pl. câmpie mlăştinoasă pe Ialomiţa, unde Mircea repurtă o victorie asupra lui Baiazid I (1398).

Roxolani m. pl. neam sarmatic care, împreună cu Dacii, prădă Mezia 70 d. Cr.

Roza f. munte în Elveţia înalt de 4686 metri.

Rozetta f. oraş în Egipt, pe braţul Oriental al Nilului: 16 000 loc. Celebră piatră hieroglifică.

Ruben m. fiul mai mare al lui Iacob, căpetenia unuia din cele 12 triburi.

Rubens m. celebru pictor flamand, eminent colorist şi compozitor plin de imaginaţiune, al cărui capo-deoperă e *Coborîrea de pe Cruce* (1577—1640).

Rubicon m. 1. râuşor în Italia, afluent al Adriaticei, forma la N.-E. limita între Italia şi Galia Cizalpină; Cezar, trecând Rubiconul încontra legii cu armata sa în 40 a. Cr., se declară pe faţă rebel împotriva patriei sale; 2. *fig.* a trece Rubiconul, a lua o hotărîre îndrăzneaţă şi irevocabilă.

Rubinstein (Anton) m. celebru pianist şi compozitor, născut în Basarabia şi mort la Petersburg (1830—1885).

Rucăr n. sat pitoresc în jud. Muscel cu aer foarte curat: 4900 loc. Staţiune climaterică foarte căutată.

Rudolf m. nume a doi împăraţi ai Germaniei: Rudolf I (de Habsburg), ales împărat în 1273, pacifică ţara şi fu întemeietorul monarhiei austriace (1218—1298);

www.dacoromanica.ro

Rudolf II, rege al Ungariei (1572), al Boemiei și al Germaniei (1575), împăratul Austriei (1576), contemporan cu Mihaiu Viteazul, pe care îl ajută în contra Turcilor (1552—1612).

Ruginoasa f. sat în jud. Iași, stațiune de cale ferată: 3295 loc. Cariere de piatră.

Rumelia f. veche diviziune a Turciei europene cu cap. *Filipopole:* 1.260.000 loc. Balcanii separă Rumelia de Bulgaria și de Macedonia. Sub numele de *Rumelia orientală*, ea fu anexată în 1885 Bulgariei (Rumeliot).

Rumeri m. pl. numele național al Românilor din Istria.

Runc n. culme a muntelui Buliga, în jud. Gorjiu.

Rurik m. căpetenia Varegilor scandinavi, fundă monarhia rusă și dinastia sa ocupă tronul Rusiei până la sfârșitul sec. XVI.

Rusănești pl. localitate în jud. Romanați, pe Olt, cu ruine vechi,

Rușava f. **1.** Orșova-Nouă sau Adakale; **2.** insulă în Dunăre în dreptul jud. Brăila.

Rusciuc n. oraș în Bulgaria pe Dunăre, la gura Lomului: 45.000 loc., zidit pe coline în fața orașului Giurgiu, de unde fu bombardat de Ruși în 1877.

Ruset (Antonie) m. grec din Țarigrad, Domnul Moldovei (1676—1678).

Rusia f. cea mai vastă țară a globului, se întinde în Europa și Azia cu o populațiune de 128 mil. loc. și cu cap. *Petrograd*. Rusia produce cereale, posedă mine de fier și de aramă. Rusia a fost guvernată de un suveran absolut, numit Țar, autocratul tuturor Rușilor. O revoluție izbucni la Petrograd în Martie 1917, iar în Nov. din același an, o dictatură demagogică, bolșevismul, se instală și continuă încă a domina. De atunci acest regim comunist bântue Rusia, sleind izvoarele-i de producțiune și înfometând țara. Azi, vechiul imperiu al Țarilor e reprezentat prin mai multe formațiuni politice deosebite: Republica Sovietelor, Letonia, Estonia, Lituania, Ucraina, etc., în afară de Finlanda, Polonia și țările din Caucaz. V. bolșevism și soviet.

Roșiorii-de-Vede pl. sau Roșiori, orășel comercial în jud. Teleorman, pe malul drept al Vedei, fosta cap. a județului: 9000 loc.

Ruskin (John) m. scriitor englez, critic de artă, prerafaelit (1819—1900).

Rusneci m. pl. V. Ruteni.

Ruso (Alecu) m. june moldovean, entusiast admirator al spiritului popular, scrise franțuzește *Cântarea României*, cea tradusă de Bălcescu (mort 1859).

Rut f. personaj biblic, eroina cărții cu același nume.

Ruteni (Rusneci) m. pl. popor slav, în Galiția, Bucovina și Ungaria, în număr de peste 4 mil.

Ruxandra f. nume a două domnițe române: una, fiica lui Petru Rareș; a doua, fiica lui Vasile Lupu.

Ruysdaël m. (cit. *dal*), celebru pictor olandez, excelă în peizaje (1629—1682).

Ruyswick n. sat în Olanda, lângă Haga, cu 2800 loc. Aci se încheiă tractatul ce puse capăt războiului Ligei din Augsburg (1697).

Ruyter m. (cit. *Raiter*), ilustru amiral olandez (1607—1676).

S

Saac n. od. numele unei părți din județele Prahova și Buzău.

Saadi m. cel mai mare poet persan, originar din Șiraz; *Gulistan* sau *Grădina Rozelor* (1184—1291).

Saardam n. oraș în Olanda, nu departe de Amsterdam: 27.000 loc. Șantiere de construcțiuni navale. Aci Petru cel Mare lucră ca dulgher.

Saba f. oraș în Arabia antică, a cărui regină se duse să viziteze pe Solomon împărat.

Sabaoani pl. cea mai mare comună rurală din jud. Roman, e locuită mai mult de Unguri: 2600 loc.

Sabar m. **1.** afluent de-a stânga Argeșului, udă județele Dâmbovița și Ilfov; **2.** plasă în jud. Ilfov.

Șabaț n. cel mai frumos oraș al Serbiei, pe Sava, cu un castel întărit: 16.000 locuitori.

Sabazius m. numele trac al lui Dionysos.

Sabin n. regiunea Italiei antice la N. de Roma.

Sabini m. pl. popor din Latiu, care locuia în țara Sabinului și care se contopi la urmă cu Romanii.

Sacâz n. numele turcesc al Insulei Hio: *un împărat dela Indiile Răsăritului sau de prin țara Sacâzului* Fn.

Săcele pl. numire a șapte sate în județul Brașovului, numite de Unguri Hétfálu, populate de Români și de Săcui cari se ocupă cu creșterea vitelor: 20 800 loc.

Sachs (Hans) m. cismar din Nürnberg, cel mai fecund poet german din sec. XVI, autor de poeme alegorice, narațiuni serioase și comice, drame, etc. (1494—1576).

www.dacoromanica.ro

Sacru (Muntele) m. munte la N.-E. de Roma, unde plebeii se retraseră spre a scăpa de tirania decemvirilor (sec. V a. Cr.).

Săcui pl. sau **Székely**, neam de Unguri cari locuesc în părţile răsăritene ale Ardealului, pe lângă Trotoş, Siret şi Prut. Regele Ladislau cel Sfânt îi aşează pe la 1030 ca grăniceri pentru paza Transilvaniei. [Ung. SZÉK, ţinut, ţara Săcuilor fiind od. împărţită în cinci ţinuturi, azi în două judeţe]. V. **Pretoriul Săcuilor** şi **Târgul Săcuilor**.

Săcuieni pl. od. judeţ compus din oraşelele Bucov şi Vălenii-de-munte.

Săcuime f. numele unui ţinut în partea răsăriteană a Transilvaniei.

Sadagura f. oraşel în Bucovina, spre N. de Cernăuţi: 5700 loc. (în majoritate evrei). Târg de boi.

Sadova f. oraş în Boemia unde Prusienii învinseră pe Austriaci (1866).

Sadova f. comună (4500 loc.) în jud. Dolju şi mânăstire fundată de Mateiu Basarab în 1632. Victoria Austriacilor asupra Turcilor (1784).

Saducheu a. şi m. membru al unei secte judaice care nega nemurirea sufletului şi învierea corpului: *Saducheii şi Fariseii*.

Şaguna (Andreiu) m. Mitropolit al Românilor greco-orientali din Ardeal şi Ungaria, născut din părinţi originari din Macedonia, contribui mult pentru răspândirea culturii în Ardeal; a scris şi tipărit multe opere ecleziastice (1809—1873).

Sagunt n. oraş în Spania, coprins şi dărâmat de Anibal.

Sahara f. vast deşert în Africa de N., întretăiat de oazis şi locuit de Mauri, Tuaregi, etc. Suprafaţa-i egalează aproape pe a Europei.

Sainte-Beuve m. celebru literat şi critic francez: *Istoria lui Port Royal, Portrete literare* (1804—1869).

Saint-Jean d'Acre n. V. Acra

Saint-Simon m. **1. (Duce de)**, celebru scriitor francez, autor de *Memorii* importante despre domniile lui Ludovic XIV şi Ludovic XV (1675—1755); **2. (Conte de)**. economist francez care pretinse a reorganiza familia şi societatea pe baze noui prin ştiinţă şi industrie; sistema-i socialistă poartă numele de *saint-simonism* (rezumat în formula: «fiecăruia după capacitatea sa, fiecării capacităţi după operele sale»), iar discipolii săi (printre cari Auguste Comte) pe acela de *saint-simonişti* (1760—1825).

Saïs n. vechiu oraş în Egiptul de jos cu un templu al zeiţei Izis

Sakuntala f. dramă sanscrită de Kalidasa, remarcabilă prin gingăşia sentimentelor.

Saladin m. Sultan al Egiptului şi al Siriei, eroul muzulman din a treia Cruciată, care repurtă victorii asupra Creştinilor şi coprinse în 1187 Ierusalimul (1174—1193).

Sălagiu m. V. Selagiu.

Salamanca f. oraş în Spania cu o Universitate odinioară celebră: 25.000 loc.

Salamina f. insulă grecească în golful Eginei, lângă care Temistocle bătu flota lui Xerxe (480 a. Cr.).

Sălăuşul Mare n. localitate în jud. Târnava-Mare cu 6000 loc.

Salerna f. oraş în Italia cu o şcoală de medicină celebră în evul-mediu: 48.000 locuitori.

Salii m. preoţii lui Marte, la Romani: *cântecul Saliilor*.

Salimae f. pl. numele roman al oraşului ardelenesc *Vinţul de sus*.

Salmanazar m. rege al Asiriei, coprinse Samaria şi distruse regatul lui Izrael (721 a. Cr.).

Saloma (Salomea) f. fiica Irodiadei, ceru şi obţinu capul sfântului Ioan Botezătorul.

Salonic n. oraş în Grecia (Macedonia) în fundul unui golf la N.-E. de Arhipelag: 175.000 loc., cap. Macedoniei. Port comercial însemnat. Baza operaţiilor armatei aliate din Orient pe frontul balcanic, dela 1915—1918.

Salustiu m. istoric latin, conciz şi precis: *Conjuraţiunea lui Catilina, Războiul lui Iugurta* (86—34 a. Cr.).

Salvador n. mică republică în America centrală: 1 360.000 loc. Cap. *San-Salvador*: 66.000 loc.

Salvator Rosa m. pictor şi poet satiric italian (1615—1673).

Salzburg n. **1.** oraş în Austria: 37.000 loc. Universitate. Patria lui Mozart; **2.** numele săsesc al Ocnei ardeleneşti de lângă Sibiu.

Salzkammergut n. ţară muntoasă în Austria de sus şi Stiria, numită *Elveţia austriacă*, bogată în lacuri şi saline. Localităţi balneare: Aussee, Gmunden, Ischl.

Şam n. numele persan al Damascului: *sub iaşmac adus din Şam* Bor.

Samakov n. oraş în Bulgaria, înalt de 931 m.: 10.000 loc. Fierării.

Samaria f. oraş în Palestina, fundat în 912 a. Cr., cap. regatului lui Izrael (**Samaritean**).

Samarina f. V. **San Marina**.

Samarkanda f. cap. Turkestanului rusesc: 85.000 loc. Comerţ mare. Fosta capitală a lui Tamerlan.

www.dacoromanica.ro

Sâmbetele pl. com. rurale în jud. Făgăraş.

Sameş (Számos) m. afluent al Tisei, format din două braţe, Sameşul Mare şi Sameşul Mic: 260 km.

Samniţi m. pl. popor din Samniu.

Samniu n. ţară în Italia antică, pe Adriatica, la N. de Neapole.

Samoiezi m. pl. popor de rassă fineză care locueşte în partea de N. a Rusiei.

Samos n. insulă în Arhipelag, aproape de coastele Aziei Mici; patria lui Pitagora: 49.000 loc. (Samiot).

Samotrace f. insulă turcească; Arhipelag, pe coastele Traciei: 4000 loc., celebră în antichitate prin misterele celebrate acolo.

Samson m. judecător în Izrael timp de 20 de ani, vestit prin puterea-i extraordinară, bătu adesea pe Filisteni; trădat de iubita sa Dalila, care îi tăiă părul pe când dormia, el căzu în mâinile duşmanilor săi.

Samuel m. ultimul judecător al lui Izrael, sacră de rege pe Saul, apoi pe David (sec. XI a. Cr.).

San-Bernard m. V. Bernard.

Sanche m. (cit. *Sance*), nume a 4 regi ai Castiliei (sec. XI şi XIII) şi a 7 regi ai Navarei (sec. X şi XIII).

Sand (George) f. scriitoare franceză, autoare de romane idealiste celebre: *Povestiri câmpeneşti* (1804—1876).

San-Domingo n. V. Haiti.

Şandru (Muntele) m. pisc al Carpaţilor în jud. Bacău.

San-Francisco n. 1. afluent în Brazilia, se varsă în Atlantic: 2600 km.; 2. oraş în Statele-Unite, mare port pe Pacific: 556.000 loc. Comerţ imens.

San-Gall n. canton şi oraş în Elveţia: 70.000 loc. Muselinuri, broderii, Mânăstire od. celebră, fu un centru al culturei ecleziastice în evul-mediu.

Sângeorgiu com. în jud. Mureş.

San-Gothard n. V. Gothard.

San-Marc m. V. Marcu: *San-Marc sinistru miezul nopţii bate* Em.

San-Marina f. oraş în Macedonia 15.000 loc. (dintre cari 3000 Armâni).

San-Petersburg n. V. Petersburg.

San-Salvador m. V. Bahia.

San-Stefano n. sat şi mică schelă în Turcia, aproape de Constantinopole, unde fură semnate în 1878 preliminările de pace între Ruşi şi Turci şi cari, modificate de Puteri, formară tractatul din Berlin (1878).

Sânta-Ana f. lac minunat în Carpaţii orientali, format de pereţii craterului din muntele Büdös.

Santa-Elena f. insulă engleză în Oanul Atlantic, unde Englezii transportară în 1815 pe Napoleon I, după bătălia dela Waterloo, şi unde muri în 1821.

Sânta-Maria f. V. Maria.

Santiago n. 1. oraş în Spania, în centrul Galiciei: 25.000 loc. Celebru loc de pelerinaj, măreaţă catedrală; 2. cap. republicei Chili, la poalele Anzilor: 532.000 loc. Mare întrepozit comercial. Universitate.

Santorin n. grup de insule din Cyclade, agitate de un vulcan submarin: 24.500 loc.

Saona f. 1. rîu în Franţa, izvoreşte din Vosgi şi se varsă în Ron: 440 km.; 2. numele unui departament francez cu 267.000 loc.

Sapho f. poetă greacă din Mitilena (sec. VI a. Cr.).

Sapor m. nume a 3 regi sasanizi ai Persiei (240—390).

Sara f. soţia lui Avram şi mama lui Isac.

Saraceni n. sau **Sarazini**, pl. nume dat în evul-mediu Arabilor cari invadară Europa şi Africa.

Saragossa f. oraş în Spania, pe Ebru, od. cap. Aragonului: 150.000 loc. Universitate.

Sărata f. 1. afluent al Prutului într'o direcţiune paralelă cu Bârladul; 2. izvor de ape minerale aproape de Bacău.

Sarazini m. pl. V. Saraceni.

Sârbi m. pl. popor ce face parte din ramura Slavilor meridionali, formează cu Croaţii una şi aceeaş naţiune, deosebită numai sub raportul cultului (ortodox şi catolic) şi al alfabetului (cirilic şi latin).

Sârbia f. provincie la apusul Bulgariei şi României, desfăcută de Turcia în 1878, fu constituită într'un regat independent în 1882 cu cap. *Belgrad*. Prin ultimul războiu balcanic din 1912, Sârbia câştigă un teritoriu de 40.000 km. p., aşa că populaţia-i crescu mult. Azi, sporită cu foste provincii austro-ungare, constitue, împreună cu Croaţia, regatul Iugo-Slaviei, cu 13 mil. loc. V. Iugo-Slavia.

Sardanapal m. 1. numele mai multor regi ai Asiriei, dintre cari unul, ultimul suveran al primului imperiu asirian, a ajuns vestit prin moliciunea şi destrăbălarea lui; 2. *fig.* om moleşit în desfrânări.

Sarde pl. vechiu oraş al Lydiei, pe Pactol, în Azia Mică, vestit prin bogăţia sa.

Sardica f, numele roman al oraşului Sofia. Aci se strânse în 344 un Conciliu pentru a pune capăt schismei ariene.

Sardinia f. mare insulă a Italiei în Mediterana, la S. de Corsica: 890.000 loc. Cap. *Cagliari*.

Sarica f. deal şi podgorie în Tulcea.

Sarmaţi m. pl. vechi locuitori ai Sarmaţiei: nomazi şi crescători de cai, ei

www.dacoromanica.ro

fură subjugați de Goți în sec. III și se contopiră apoi cu Slavii.

Sarmația f. veche țară în Europa, la N. de Pont-Euxin, în Rusia meridională.

Sarmisegetuza f. cap. Daciei, numită și *Ulpia Traiana:* ruinele ei la Grădiștea, în valea Hațegului, sunt înconjurate de munți uriași.

Sarpedon m. *Mit.* rege al Liciei, ucis la impresurarea Troiei.

Sarre m. (nemț. **Saar**), rîu ce trece prin Alzacia-Lorena și al cărui basin e bogat în mine de cărbuni, azi în posesiunea Franței.

Șaru-Dornei n. trecătoare în Bucovina, pe la intrarea Bistriței în țară. V. **Dorna.**

Sasanizi m. pl. dinastie de regi persani, fundată de Artaxerxe, fiul lui Sasan; ea dură dela 226 până la 652, când fu distrusă de Arabi.

Sascut n. comună în jud. Putna cu o fabrică de zahăr: 3200 loc.

Sași m. pl. coloniști germani din Saxonia, aduși de regii unguri (1141—1235) în ținutul Sibiului și în țara Bârsei, acordându-le diferite privilegii. Ei numără vr'o 240.000 de suflete.

Sas-Sebeș n. numele unguresc și vechiu românesc al orașului Sebeș.

Sasul m. **1.** fiul lui Dragoș-Vodă și predecesorul lui Bogdan I, a domnit pe la 1360; **2.** V. Iancu.

Șat-el-Arab m. fluviu aziatic, format prin confluența Tigrului și Eufratului, se varsă în golful Persic: 145 km.

Satu-Mare n. județ în Ardeal: 368.000 loc. cu cap. *Satu-Mare*, pe Someș: 35.000 loc. Reședința episcopului român unit.

Saturn m. **1.** *Mit.* fiul Cerului și al Terrei, părintele lui Jupiter, Neptun și Pluton; **2.** una din marile planete ale sistemei solare înconjurată cu un inel luminos.

Saul m. primul rege al lui Izrael, uns de Samuel; învins de Filisteni, el își făcu seama (1080—1040 a. Cr.).

Sava m. (St.) **1.** martir creștin la Goții din Mezia, ucis din ordinul lui Atanaric (după 355); **2.** unul din ucenicii apostolilor Ciril și Metodiu, episcop al Bulgarilor; **3. (Colegiul),** a) școală domnească înființată în București și Șerban Cantacuzino și consacrată excluziv studiilor grecești; b) primul gimnaziu național din București, înființat în 1831, azi liceu.

Sava (Căminarul) m. V. Bimbașa.

Sava m. rîu ce iese din Iliria, curge între Slavonia și Bosnia, se varsă în Dunăre la Belgrad: 9000 km.

Savaot m. supranumele lui Iehova în sfânta Scriptură.

Săveni pl. târg în jud. Dorohoiu: 3500 loc.

Savoia f. **1.** veche provincie a Statelor sarde; **Casa de Savoia,** ilustră familie italiană care poseda mult timp Savoia cu titlul de comitat sau ducat și care domnește astăzi în Italia; **2.** nume a două departamente franceze, constituite (1860) din vechiul ducat sard cu 255.000 și 264.000 loc. **(Savoiard).**

Savonarola m. predicator și dominican italian; adversar politic al Mediceilor la Florența, fu condamnat ca eretic și ars de viu (1452—1498).

Saxa f. numele mai multor ducate germane: **Saxa-Altenburg:** 295.000 loc. cu cap. *Altenburg;* **Saxa-Coburg-Gotha:** 230.000 loc. cu cap. *Gotha;* **Saxa-Meiningen:** 269.700 loc. cu cap. *Meiningen;* și **Saxa-Weimar:** 466 000 loc. cu cap. *Weimar.* V. Mauriciu.

Saxonia f. regat în imperiul Germaniei cu 4.662.000 loc. Industrie desvoltată. Cap. *Dresda.*

Szászváros n. numele maghiar al Orăștiei.

Scaliger m. **1. (Cezar),** celebru erudit și medic italian (1444—1558); **2. (Iosif),** fiul celui precedent, filolog și istoric, profesă la Leyda, unul din marii învățați ai secolului său (1540—1609).

Scamandru m. rîu în antica Troada.

Scanderbeiu m. erou albanez, numit și Georoe Castriotul, celebru prin victoriile sale asupra Turcilor (1414—1467).

Scandinav a. State **scandinave,** nume dat Suediei, Norvegiei și Danemarcei.

Scandinavia f. mare peninsulă a Europei septentrionale, ce coprinde Suedia și Norvegia.

Scărariu (Ioan) m. unul din Părinții Bisericii ortodoxe, născut în Palestina, autorul cărții ascetice *Scara Paradisului* (525—605); serbat 30 Martie.

Scărișoară f. **1.** culme în Ardeal, o ramură a Carpaților centrali; **2.** munte și mânăstire în jud. Argeș.

Scavinski (Daniil) m. spițer poet, originar din Bucovina, scriitor mediocru și caracter bizar (către 1795—1827).

Scevola (Muciu) m. june Roman care, vrând să omoare pe Porsena în lagăr, ucise pe secretarul său și ca să-și arate statornicia, bagă și ținu mâna-i în foc.

Schaffarik m. eminent slavist, fundatorul filologiei slave (1794—1861).

Schässburg n. numele săsesc al Sighișoarei.

Scheffer m. unul din inventatorii tiparului, asociatul lui Fust și Gutenberg (1425—1502).

Scheia f. sat în jud. Roman, pe malul stâng al Siretului. Victoria lui Ștefan cel Mare asupra lui Hroiot (1486).

www.dacoromanica.ro

Scheletti m. **1.** (Nicolaie), poet şi traducător (1836—1873); **2.** (Gheorghe), compozitor de merit: *romanţe, valsuri* (1835—1887).

Schellenberg n. V. Şelimberg.

Schelling m. (cit. *Şeling*), filozof german care profesa un panteism idealist (1775—1854).

Şchiai m. pl. numele vechiu românesc al Bulgarilor. [Albanez ŝkia, bulgar (v. *Şchiei*), din lat. medieval sclavus, slavus, slav].

Şchiei (Şchieii Braşovului) m. **1.** numele unei suburbii în Braşov (şi aiurea), numită de Unguri *Bolgarszék*, adică colonie bulgărească; **2.** locuitorii Şchieilor, numiţi şi *Trocari*. V. Schiai.

Schiller m. (cit. *Şiler*), celebru poet dramatic şi istoric german: *Hoţii, Wallenstein, Wilhelm Tell; Istoria Războiului de Treizeci de ani* (1759—1805).

Schlegel m. nume a doi fraţi, născuţi la Bonn şi renumiţi ca critici şi poeţi, capii şcoalei romantice germane: Wilhelm Schlegel (1767—1845) şi Friederic Schlegel (1772—1829).

Schleswig (Ducatul) n. provincie răpită Danemarcei de Prusia în 1866: 1.368.000 loc. Cap. *Schleswig*: 27.300 loc.

Schliemann m. (cit. *Şliman*), arheolog german, celebru prin săpăturile întreprinse în locul anticei Troia (1822—1890).

Schopenhauer (Arthur) m. filozof german, reprezentantul doctrinar al pesimismului: *Lumea considerată ca voinţă şi ca reprezentare, Aforisme* (1778—1860).

Schubert (Franz) m. compozitor austriac, născut la Viena, autor de *Melodii* devenite celebre (1798—1828).

Schumann (Robert) m. compozitor german, născut în Saxonia: *Manfred, Logodnica din Messina* (1810—1856).

Schwarz m. (cit. *Şvarţ*), călugăr german (mort 1354), căruia i se atribue inventiunea prafului de puşcă.

Schwarzburg m. nume a două principate ale Germaniei: unul (93.000 loc.), cu cap. *Rudolfstadt* (12.400 loc.), şi celălalt (91.000 loc.), cu cap. *Sondershausen* (7000 loc.).

Schwarzwald n. V. Pădurea-Neagră.

Schwitz n. unul din cele 22 cantoane ale Elveţiei: 59.400 loc. Cap. *Schwitz* cu 8000 loc., nu departe de lacul celor Patru-Cantoane.

Scipione m. familie patriciană din Roma, ai cării membrii principali fură: Scipione Africanul, puse capăt războiului II Punic prin învingerea lui Anibal la Zama (202 a. Cr.); Scipione Aziaticul, învingătorul lui Antioh la Magnezia (189); Scipione Emilianul, distruse Cartaginea (146 a. Cr.).

Sciţi m. pl. **1.** numele vechilor popoare nomade în N.-E. Europei şi N.-V. Aziei; **2.** sau Scoloţi, populaţiune nomadă, emigrată din Azia, în parte de origină iranică, care locuia în Dobrogea şi în regiunea dela Siret până dincolo de Don. Dariu întreprinse o expediţiune în contra Sciţilor în 513 a. Cr. Dela dânşii s'au păstrat numele fluviilor Siret şi Prut, precum şi movile uriaşe *(gorgane)* ce acopăr câmpiile Rusiei şi Românie.

Sciţia f. ţara Sciţilor; Sciţia Mică, numele antic al Dobrogei (Scitic).

Sclavini m. pl. popor slav, aşezat în partea răsăriteană a Bulgariei de astăzi. V. Anţi.

Sclavonia f. V. Slavonia.

Şcoală f. In România sunt şcoale *primare, secundare* (licee, gimnazii, medii, normale, comerciale, de agricultură, profesionale), şi şcoale *superioare* sau speciale. Depind de:

MINISTERUL DE INSTRUCŢIUNE: *Şcoale normale* (în Bucureşti şi în toate oraşele mari din ţară şi din provinciile alipite) pentru formarea institutorilor şi învăţătorilor rurali; *Şcoale medii* (în oraşele din Transilvania) cu program unitar; *Şcoale profesionale* (de gradul I-iu şi al II-lea); *Şcoale comerciale* (elementare şi superioare), vre-o 45 în toată ţara; *Şcoale de meserii* (inferioare, superioare), vre-o 90 în tot coprinsul ţării; *Şcoale de menaj* (trei în Bucureşti şi câteva în restul ţării); *Şcoale centrale de fete* (Bucureşti, Iaşi, Craiova), *Şcoala liberă de ştiinţe politice* din Bucureşti pentru tinerii cari vor să intre în administraţiunile politice.

MINISTERUL DE CULTE: *Seminarii*, pentru formarea viitorilor preoţi (în număr de 9 în vechiul Regat, din care unul muzulman la Megidie); *Şcoale de Arte-frumoase* (Bucureşti, Iaşi), pentru învăţământul picturei, sculpturei; *Şcoala de arhitectură* din Bucureşti; *Conservatorul de muzică şi de artă dramatică* din Bucureşti, Iaşi şi Cluj.

MINISTERUL DE RĂZBOIU: *Şcoala militară de infanterie şi administraţie* (din Bucureşti şi Sibiu), destinată a formă ofiţeri de infanterie şi de administraţiune; *Şcoala de cavalerie* (din Târgovişte), pentru formarea de ofiţeri de cavalerie; *Şcoala de artilerie* (din Bucureşti), destinată a formă ofiţeri de artilerie; *Şcoala de geniu* (din Bucureşti); *Şcoala de marină* (din Galaţi), pentru formarea ofiţerilor de marină;

www.dacoromanica.ro

Şcoala elevilor gnarzi de artilerie şi geniu (din Bucureşti); *Şcoale militare* (licee militare) din Craiova, Ploieşti, Roman, Bistriţa, Mânăstirea Dealului, etc.; *Şcoala de pirotehnie* (din Bucureşti), formează practicieni pentru confecţionarea de explozibile de războiu; *Şcoala superioară de războiu*, are de scop a formă ofiţeri de Stat-major; *Şcoala de cartografie*, pe lângă serviciul geografic al armatei; *Institutul medico-militar* (din Bucureşti şi Cluj), formează medici pentru armată: *Aeronautica* din Bucureşti.

MINISTERUL AGRICULTUREI ŞI DOMENIILOR: *Şcoala agronomică* din Bucureşti; *Şcoala superioară de silvicultură* dela Brăneşti; *Şcoala de brigadieri* dela Brăneşti şi dela Căluţ; *Şcoala silvică* din Temişoara şi Gurghiu; *Şcoala superioară de agricultură*, dela Herestrău; *Şcoala medie de agricultură*, dela Roman; *Şcoala inferioară de agricultură* (din Lugoj, Turda, Bolgrad, Suceava şi alte localităţi); *Şcoală de viticultură* dela Ighiu, Chişinău, etc.; *Şcoală inferioară de agricultură şi silvicultură*, din Alexandria, Armăşeşti, Nucet, Odobeşti, R.-Sărat şi Strehareţ; *Şcoala elementară de agricultură şi viticultură* din Filiaş şi alte 14 localităţi; *Şcoala de economie casnică* dela Cocioc, Cluj şi alte 11 localităţi; *Şcoală de grădinărie* dela Curtea de Argeş, Turda, Dărmăneşti; *Academia de agricultură* din Cluj; *Şcoala de pomicultură şi apicolă* din Baia-mare; *Şcoala tehnică de instrumente agricole* din Iaşi.

MINISTERUL COMERŢULUI ŞI INDUSTRIEI: *Şcoale inferioare de meserii* (în diverse localităţi) şi *Şcoale de meserii* (7 în Basarabia): *Şcoala de sericultură* şi *ţesătorie* din Bucureşti; *Şcoala de industrie casnică* din Bârlad, Babadag, Chişinău; *Academia de înalte Studii comerciale şi industriale* din Bucureşti; *Şcoala de maeştri sondari* din Câmpina; *Şcoală industrială de adulţi* din Câmpina; *Şcoli industriale, Bursa muncii* din Bucureşti; *Institutul geologic* din Bucureşti.

MINISTERUL DE LUCRĂRI PUBLICE: *Şcoala politehnică* din Bucureşti şi Temişoara, pentru formarea de ingineri; *Şcoala de conductori de lucrări publice* din Bucureşti, Cluj, Cernăuţi, Chişinău.

MINISTERUL COMUNICAŢIUNILOR: *Şcoală specială de mişcare a căilor ferate* şi *Şcoala de telegrafie* din Bucureşti: *Liceul Poştei* din Capitală, pentru fiii funcţionarilor acestei instituţiuni (desfiinţat); *Şcolile magazinerilor* a căilor ferate române.

MINISTERUL SĂNĂTĂŢII PUBLICE, AL MUNCII ŞI OCROTIRILOR SOCIALE: *Şcoală de farmacie* din Bucureşti; *Şcoală de moşit* din Bucureşti şi Iaşi; *Şcoală de ucenici* din Bucureşti; *Şcoală practică de comerţ* din Bucureşti; *Şcoală de constructori.*

Şcodra f. numele albanez al oraşului Scutari

Scoloţi m. pl. V. Sciţi.

Scopia f. sau **Uskiub**, oraş în Macedonia, pe Vardar, între munţi: 30.000 loc. (în majoritate Bulgari).

Scoţia f. partea nordică a Britaniei-Mari, separată de Anglia prin munţii Cevioţi. Ţară muntoasă, acoperită de râuri şi lacuri: 4.800.000 loc. Cap. *Edimburg* (Scoţian).

Scott (Walter) m. romancier englez, născut la Edimburg, fundatorul romanului istoric: *Ivanhoe, Quentin Durward, Anticvarul* (1771—1832).

Scriban (Arhimandritul Neofit) m. teolog şi elenist, directorul seminarului din Socola (1803—1884).

Sculeni pl. târguşor în jud. Iaşi, trecătoare în Basarabia: 1500 loc. Înfrângerea eteriştilor de către Turci (1821).

Scurtescu (Nicolaie) m. poet şi autor dramatic mediocru (1844—1879).

Scutari n. 1. sau **Şcodra**, oraş în Albania, pe lacul cu acelaş nume: 36 000 loc.: 2. sau **Iskiudar**, oraş în Turcia pe Bosfor, faţă în faţă cu Constantinopole: 70.000 loc. Situaţiune admirabilă, moschei frumoase, grădini superbe.

Scylla f. V. **Carybda**.

Sebeş n. 1. **(Muntele)**, ramură nordică a munţilor Sibiului, între Mureş, Olt şi Sebeş; 2. afluent de-a stânga Mureşului; 3. (săsesc), oraş în jud. *Alba*, situat pe râul Sebeş, numit de Unguri **Szász-Sebes** şi de Saşi **Mühlbach**, cu vinuri bune: 7500 loc.

Secarâmb n. sat în jud. Hunedora, numit de Unguri **Nagy-Ag**, cu mine de aur şi de argint: 1547 loc.

Secu n. mânăstire de călugări în jud. Neamţu, zidită la 1560 sub Al. Lăpuşneanu; ocolită de munţi, ea are înfăţişarea unei cetăţui. Lupte între Eterişti şi Turci (1821).

Sedan n. oraş în Franţa, pe Meuza: 20.000 loc. Patria lui Turenne. Înfrângerea Francezilor de armata germană şi capitularea lui Napoleon III în fruntea unei armate de 100 000 de oameni (1870).

Sedlitz n. sat în Boemia cu ape minerale purgative: apă de **Sedlitz**, băutură purgativă care e o dizolvare de sulfur de magnezie în apă.

Seelanda f. cea mai mare dintre în-

www.dacoromanica.ro

sulele daneze în Baltica: 950.000 loc. Cap. *Copenhaga.*

Seghedin n. oraş în Ungaria la confluenţa Mureşului cu Tisa: 100.000 loc. Aproape distrus, în 1879, de o inundaţie a Tisei.

Seghişoara f. oraş în Ardeal, cap. jud. Târnava-Mare, numit de Ungurl Segesvár şi de Saşi Schäsburg, cu o poziţiune pitorească pe valea Târnavei-Mari: 11.000 loc., în majoritate Saşi. Odinioară cetate întărită.

Seimeni pl. comună rurală în jud. Constanţa: 2600 loc.

Şeitănescu m. porecla Cantacuzineştilor, răspunzând celei de *Drăculescu* (turc. şeitan, satana).

Sejan m. ministrul şi favoritul lui Tiberiu, care îl dete pierzării, fiindcă conspirase în contra-i (31).

Sekely (Moise) m. vestit general ungur în serviciul lui Mihaiu-Viteazul, a-iunse Domn al Ardealului cu ajutorul Turcilor, ucis în 1603.

Selagiu (Szilégy) n. judeţ şi oraş în Transilvania, lângă râul Crasna: 590.000 loc. în majoritate români, cu cap. *Zalău.*

Selene f. *Mit.* numele grecesc al Lunei: *când pe bolta brună tremură Selene* Em.

Seleuc m. nume a 6 regi ai Siriei, dintre cari cel mai celebru e Seleuc I Nicator, locţiitorul şi unul din generalii lui Alexandru cel Mare.

Seleucia f. oraş în Babilonia şi întâia capitală a regatului Asiriei sub Seleucizi.

Seleucizi m. pl. dinastie fundată în Siria de Seleuc Nicator şi care dură dela 312 până la 64 a. Cr.

Selgiucizi m. pl. dinastie turcă care cuceri Azia occidentală în sec. XI şi fundă mai multe principate în Siria; ea dispăru dinaintea Turcilor otomani.

Selim m. numele a 3 sultani ai Turciei: Selim I (Ferocele), cuceri Siria şi Egiptul (1512—1520); Selim II (**Beţivul**), pierdu bătălia dela Lepante şi reluă Spaniolilor Tunisul (1565—1574); Selim III, se alia cu Napoleon I în contra Englezilor şi muri strangulat (1789—1808).

Şelimberg n. localitate aproape de Sibiu, numită de Saşi **Schellenberg**, celebră prin bătălia deciziv între Mihaiu-Viteazul şi Andrei Bathory (1599).

Seliştе f. sat românesc în apropierea Sibiului: 3750 loc. Aci se găseşte tipul cel mai frumos de Românce.

Seltz n. sat în Prusia, în ducatul de Nassau, cu ape minerale gazoase; apă de Seltz, apă gazoasă fabricată artificial şi încărcată cu acid carbonic.

Sem n. fiul cel mai mare al lui Noe, părintele popoarelor aziatice.

Semele f. *Mit.* mama lui Bachus.

Semendria f. vechea capitală a Serbiei la confluenţa Moravei cu Dunărea: 12.000 loc. Export de porci.

Semenic n. culme din spre răsărit a munţilor Banatului.

Semiramida f. 1. regina Asiriei, împodobi şi întări Babilonul (sec. XII a. Cr.); 2. supranumele Caterinei II, împărăteasa Rusiei.

Semiţi m. pl. 1. nume dat unor popoare aziatice, considerate ca descendenţii lui Sem: Evrei, Arabi, Asirieni; 2. nume aplicat în special Evreilor.

Semlin n. oraş în Iugo-Slavia pe malul drept al Dunării, în faţa Belgradului: 17.000 loc.

Semmering n. munte în Austria şi Stiria, celebru prin îndrăzneţele viaducte ale căii ferate ce-l străbat.

Sena f. 1. fluviu în Franţa, udă oraşele Rouen, Paris şi se varsă în La Manche: 800 km.; 2. numele mai multor departamente franceze.

Senacherib m. rege al Asiriei, asediă Ierusalimul, dar armata-i fu decimată de ciumă şi la întoarcere fu asasinat de fii săi (704—680 a. Cr.).

Seneca m. filozof roman, preceptorul şi ministrul lui Nerone, care îl dete pierzării; autor de tractate de morală (65 d. Cr.).

Senegal n. 1. fluviu în Africa occidentală, se varsă în Atlantic: 1700 km.; 2. colonie franceză în Senegambia: 1.230.000 loc. cu cap. *Saint-Louis.*

Senegambia f. ţară în Africa occidentală, udată de Senegal şi de Gambia. Stabilimente franceze, engleze şi portugeze.

Seneslav m. voievodul unui ducat românesc în Muntenia, pe ţărmul stâng al Oltului: *Ţara lui Seneslav* e amintită în diploma lui Bela IV din 1247.

Sepsi-Szent-György n. V. Giorgiu (St.).

Septimiu-Sever m. împărat roman, părintele lui Caracalla, bătu pe Parţi, coprinse Babilonul, Seleucia, etc. (193—200).

Sequana f. numele roman al Senei.

Seraievo n. V. Bosna-Serai.

Serapis m. zeu în mitologia egipteană, confundat mai târziu cu Pluton, Esculap sau Jupiter.

Şerban m. nume a 3 Domni ai Munteniei din familia Basarabilor: 1. (Radu), a cărui domnie (1601—1611) fu turburată de lupte cu Poloni, Tătari şi Turci; părăsit de oşteni, se retrase la Viena unde muri (1620); 2. (Constantin), fiu natural al celui precedent, se făcu tributar lui Rákoczy şi fu mazilit (1654—1658); 3. V. Cantacuzino.

www.dacoromanica.ro

Şerbăneşti pl. comună în judeţul Dâmboviţa, cu băi minerale: 2000 loc.

Şerbănescu (Teodor) m. colonel şi poet liric, a scris versuri pline de suavitate (1839—1901).

Şerbegа m. numit şi Ioan Potcoavă sau Ioan Creţul, Domnul Moldovei, fratele lui Ioan Vodă, nu stete în domnie de cât o lună (1578).

Serbia f. V. Sârbia.

Seres n. oraş comercial şi industrial în Macedonia, înconjurat de munţi, produce vinuri, bumbac şi tutun. Devastat de Bulgari în 1913, Seres fu cedat Greciei prin tractatul dela Bucureşti din acelaş an.

Şerpi m. pl. **Insula Şerpilor**, insulă stâncoasă în Marea-Neagră, în dreptul braţului Kilia. Dela 1878 în posesiunea României.

Sertoriu m. general roman, învingătorul lui Metellus şi al lui Pompeiu, asasinat în Spania (73 a. Cr.).

Servet (Mihail) m. medic spaniol şi antitrinitar; acuzat de Calvin, fu ars de viu la Geneva (1511—1553).

Serviu-Tuliu m. al şaselea rege al Romei (578—554 a. Cr.).

Sestos n. vechiu oraş în Tracia, pe Helespont, în faţa lui Abydos.

Set m. al treilea fiu al lui Adam.

Şetlanda f. Arhipelag în Oceanul Atlantic, la N. Scoţiei: 36.000 loc.

Sĕulescu (Gheorghe) m. profesor la şcoala Trei-Ierarhi din Iaşi, studiă la Universitatea din Kiev: autorul apocrifei *Cronici a lui Hurul* (1798—1837).

Sevastopol n. oraş şi port în Crimea: 60.000 loc. Luat cu asalt de armata anglo-franceză după un an de asediu (1855).

Sever m. V. **Septimiu şi Alexandru.**

Severin n. **1.** (Cetatea), oraş vechiu, fosta cap. a Olteniei, azi *Turnu-Severin*; **2.** cetate întemeiată de regii unguri pe la 1230 şi comandată de un dregător ungur numit *Ban*; **3.** (Ţara), numele Olteniei în sec. XIII; **4.** (Noul), episcopie cu reşedinţa în Râmnicul Vâlcii şi a cării autoritate se întinde peste toată Oltenia.

Sévigné (Marchiza de) f. celebră scriitoare franceză, ale cării *Scrisori* către fie-sa se consideră ca nişte capodopere de stil şi de fină observaţiune (1626—1696).

Sevila f. oraş în Spania, fosta cap. a Andaluziei: 208.000 loc. Patria lui Cervantes, Monumente superbe. («Cine n'a văzut Sevila, n'a văzut minune!»).

Sèvres n. **1.** oraş în Franţa, pe Sena: 12.200 loc. Celebră manufactură de porţelan; **2.** porţelan fabricat la Sèvres.

Sezostre m. rege al Egiptului, celebru prin cuceririle şi monumentele sale, identic cu *Ramses II* (sec. XVII a. Cr.).

Sf. Gheorghe cap. jud. *Trei-Scaune*

Sfeta-Gora f. V. **Agura.**

Sforza m. celebră familie italiană care stăpâni Milanul dela 1450 până la 1535.

Shakespeare (Wiliam) m. (cit. *Şekspir*), cel mai mare poet dramatic englez, născut la Stratford-pe-Avon, fu actor, apoi proprietar de teatru; el a scris 36 piese (tragedii şi comedii) considerate mai toate ca nişte capodopere şi dintre care cele mai celebre sunt: *Romeo şi Julieta*, *Hamlet*, *Regele Lear*, *Othelo*, *Negustorul din Veneţia* şi *Macbeth* (1564—1616).

Shang-Hai n. portul cel mai important al Chinei: 1.600.000 loc. Numeroase factorii europene.

Shelley m. (cit *Şelei*), celebru poet englez (1792—1822).

Siam n. **1.** golf format de Marea Chinei, între regatele Siam şi Anam; **2.** regat în Indo-China: 9 mil. loc. cu cap. *Bankok* (**Siamez**).

Siberia f. ţară întinsă în Azia septentrională: 9.732.000 loc. Aparţine Rusiei. Cap. *Tobolsk*. Mine de aur, blănuri (**Siberian**).

Sibir m. numele rusesc al Siberiei: *Pohodul la Sibir* Al.

Sibiu n. **1.** (Munţii), lanţ de munţi ardeleni la E. de ai Paringului; **2.** (Nagy-Szeben), judeţ în Transilvania cu 166.000 loc., în majoritate români; **3.** cap. jud. Sibiu, numit de Unguri **Szeben** şi de Saşi **Hermanstadt**, situat pe ambele maluri ale râului Cibin, oraş înfiinţat de Saşi, reşedinţa Mitropolitului român neunit: 35.000 loc. Academie juridică, Bibliotecă şi colecţiune de antichităţi (Muzeul Brukkenthal).

Sicambri m. pl. popor germanic care intră în confederaţiunea Francilor la sfârşitul sec. III d. Cr.

Sicilia f. insulă mare în Mediterana la S. Italiei, de care e despărţită prin strâmtoarea de Messina: 3.790.000 loc. Cap. *Palermo*, face parte dela 1860 din regatul Italiei (**Sicilian**).

Sidon n. oraş antic în Fenicia, la N. de Tyr.

Siebenbürgen n. numele săsesc al Ardealului.

Siena f. **1.** oraş în Italia cu 46.000 loc. Catedrală frumoasă; **2.** antică cetate în Egipt, în a cării vecinătate se află o specie excelentă de granit.

Sierra f. lanţ de munţi (în Spania): *Sierra Morena*.

Sigebert m. nume a doi regi ai Austraziei, din cari Sigebert I, fiul lui Clothar şi soţul Brunehildei, fu asasinat din ordinul *Fredegundei* (*561—575*).

www.dacoromanica.ro

Sighet (Máramoros Sziget) m. cap. jud. Maramureș, pe malul stâng al Tisei: 19.000 loc.

Sighetul-Silvaniei n. com. urbană în jud. *Sălaj*.

Sighișoară f. V. Seghișoară.

Sigini m. pl. populațiune primitivă a Banatului și a câmpiilor din S. Ardealului, cari fură mai târziu suplantați de Daci.

Sigismund m. rege al Ungariei (1387), învins de Mircea la Paserea (1395), bătu pe Turci la Nicopole (1396). Împărat al Germaniei (1411), avu să lupte în contra Husiților (1362—1437). V. Bathory.

Sigismund m. nume a trei regi ai Poloniei: Sigismund I (cel Mare), respinse pe Ruși până la Moscova, mare maestru al ordinului teutonic, încurajă științele și artele (1506—1548); Sigismund II, ultimul dintre Iageloni, reuni Lituania cu Polonia (1548—1572); Sigismund III, fiul regelui Suediei, fu ales rege al Poloniei în 1587, pierdu tronul Suediei prin intrigile unchiului său Carol IX; mort 1637.

Sigmaringen n. oraș în regatul Prusiei pe Dunăre: 4400 loc. Capitala vechiului principat Hohenzollern-Sigmaringen. Locul natal al lui Carol de Hohenzollern, regele României.

Sihleanu (Alexandru) m. poet mort în floarea vieții: *Armonii Intime* (1834—1857).

Șiiți m. pl. muzulmani sectatori ai lui Ali, inamici ai *Suniților* sau ortodocșilor, numeroși în Persia.

Silen m. *Mit.* semi-zeu, pântecos și lăbărțat, fiul lui Pan și tovarășul lui Bachus.

Silezia f. 1. fostă provincie în Austria: 680.000 loc. cu cap. *Troppau*; 2. provincie în Prusia: 4.688.000 loc. cu cap. *Breslau*. Dela 1919, Silezia austriacă aparține Ceco-Slovachiei, iar dela 1921, o parte a Sileziei septentrionale, Poloniei; restul (cu cap. *Breslau*) a rămas prusian (Silezian).

Siliște f. V. Seliște.

Silistra f. od. cetate tare în Bulgaria, la confluența Dristrei și a Dunării, în fața orașului Călărași: 12.000 loc., susținu mai multe asedii din partea Rușilor. Silistra se numea la noi în vechime *Drâstor*, oraș alipit României în 1913, azi cap. jud. *Durostor* cu 83.000 locuitori.

Silvan m. *Mit.* zeul pădurilor.

Silvestru m. nume a doi papi din cari Silvestru II (Gerbert) trece drept unul din marii învățați ai evului-mediu (999—1003). ‖ (Ieromonahul), egumen din Govora, a tradus din slavonește *Evanghelia învățătoare* (1642).

Simion m. unul din cei 12 fii ai lui Iacob; 2. (Stilitul sau Stâlpnicul), cuvios pustnic, născut în Cilicia, stete 26 ani pe vârful unui stâlp, de unde supranumele de *Stâlpnicul* (390—460): serbat 1 Septemvrie.

Șimleul-Silvaniei (Simleg) n. orășel în jud. *Sălaj*, numit de Unguri Somlyó.

Simon m. unul din cei 12 apostoli ai lui Isus.

Simonide m. poet liric grec, rivalul lui Pindar (566—467 a. Cr.).

Sinai n. munte în Arabia la Nordul Mării Roșie, celebru în istoria Evreilor.

Sinaia f. 1. orășel frumos în jud. Prahova, la poalele Bucegilor, într'o poziție splendidă, reședința de vară a regelui: 2600 loc.; 2. mânăstire zidită în 1698 de Spătarul Mihail Cantacuzino; aci s'află palatul regal *(Castelul Peleșului)*.

Sinan-Paşa m. mare vizir și faimos general turc sub Mahomed III, învins de Mihaiu-Viteazul la Călugăreni (1595).

Șinca (Mare) f. târg ardelenesc, în dreptul Făgărașului.

Șincai (Gheorghe) m. învățat călugăr ardelean, autorul *Hronicului Românilor* ce merge dela anul 86 până la 1471 (1753—1816).

Sinezie m. episcop din Ptolemaida și scriitor grec (360—415).

Sin-feiner m. pl. numele naționaliștilor irlandezi cari revendică o completă separare a țării lor de regatul britanic. [Irl. *sinn-feiner*, ei înșiși].

Singidunum n. numele roman al Belgradului sârbesc.

Sinopa f. oraș și port în Turcia, pe Marea Neagră: 10.000 loc. Exploatare de ceară și de cherestea.

Sion n. 1. munte pe care era zidit Ierusalimul; 2. (poetic) Ierusalim.

Sion m. 1. (Constantin), publicist, autorul unei *Arhondologii a Moldovei* (1795—1858); 2. (Gheorghe), poet și fabulist român (1822—1892).

Șipca (Pasul) f. trecătoare în Balcanii centrali, celebră prin lupta Rușilor și Turcilor din 1877.

Siracuza f. oraș în Sicilia, la S. de Etna: 44.000 loc. Patria lui Arhimede și Theocrit (Siracuzan).

Șiraz n. oraș în Persia: 30.000 loc. Giuvaeruri. Patria lui Saadi și Hafiz.

Siret n. 1. cel mai însemnat din râurile României, iese din Bucovina, taie Moldova aproape pe la mijloc și se varsă în Dunăre după un curs de 535 km.; 2. șes pe ambele maluri ale râului; 3. oraș vechiu în Bucovina, așezat pe malul drept al râului cu același nume: 9000 loc.

Siria f. țară în Turcia de Azia, pe Mediterana, mărginită de Eufrat și de Arabia: 4 mil. loc. Cap. *Damasc*. Azi, Siria e

www.dacoromanica.ro

administrată de Franța și de Anglia (Sirian).

Siriu n. numele unui lac în munții Buzăului.

Sirius m. stea din constelațiunea Câinelui, cea mai strălucitoare dintre toate.

Sirte f. pl. nume antic a două golfuri pe coastele Tunisiei și Tripolitaniei: *în mare să m'arunce prin Sirtele africane* NAUM.

Sisyph m. 1. *Mit.* rege din Corint, condamnat pentru crimele sale a rostogoli în Infern un bolovan enorm pe vârful unui munte, de unde recădea mereu; 2. *fig.* stâncа lui **Sisyph**, sarcină grea ce reclamă opintiri continue.

Șișman m. Țar bulgăresc din Târnova, intră în Oltenia la 1367, dar fu respins de Vladislav peste Dunăre.

Sisoe (cel Mare) m. cuvios părinte al Bisericii ortodoxe, serbat la 6 Iulie: un apocrif, devenit o cărticică foarte populară, povestește *minunile sfântului Sisoe.*

Șiștov n. oraș comercial în Bulgaria pe malul drept al Dunării, față în față cu Zimnicea: 18.000 loc. Aci se încheiă pacea în 1791 între Rusia și Turcia.

Sitka f. V. Arhanghel.

Siva f. una din zeitățile trinității indiene.

Sixt m. nume a 5 papi dintre cari cel mai celebru fu SIXTU-QUINTU, porcar în copilărie, înfrumusețâ Roma, reformă administrațiunea și luă parte la toate afacerile Europei (1585—1590).

Skager-Rack n. strâmtoare între Norvegia și Islanda.

Skipetari m. pl. numele național al Albanezilor.

Skit m. riu în Bulgaria, afluent al Dunării

Slam-Râmnic n. vechiul nume al Râmnicului-Sărat. [Slav. SLANŬ, sărat].

Slănic n. 1. plaiu în jud. Buzău, o ramură a muntelui Oituz; 2. orășel în jud. Prahova cu cea mai mare salină din țară, cu renumite băi sărate: 5000 loc. Penitenciar; 3. sat în jud. Bacău, aproape de hotarul despre Ardeal, cu ape minerale (conținând fier) și cu un stabiliment de băi: 500 loc. [Slav. SLANIKŬ, târg de sare (din SLANŬ, sărat)].

Slatina f. 1. mânăstire în jud. Baia, unde eteriștii se ciocniră cu Turcii (1821); 2. oraș înconjurat de dealuri, pe malul stâng al râului Olt, cap. județului Olt: 9800 loc. Patria lui Momuleanu (**Slătineanu**). [Slav. SLATINA, baltă, apă sărată (rus.: salină; serb.: izvor de apă sărată)].

Slăveni pl. comună în jud. Romanați cu ruine vechi: 900 loc.

Slavi m. pl. 1. popor indo-european care numără vr'o 160 mil. suflete și e împărțit în: *Slavi occidentali* (Venzi, Cehi, Slovaci, Poloni, Ruteni); *Slavi orientali* (Ruși), *Slavi meridionali* (Sloveni, Croați, Sârbi și Bulgari); 2. în special ramura Slavilor meridionali cari în sec. VI au ocupat Muntenia, Moldova și Basarabia. [Din germ. SKLAVE = SLAVE, termen aplicat mai întâi captivilor slavi reduși în servitute de Oton cel Mare]. V. Șchiai. În urma războiului mondial (1919), cele mai multe popoare slave, înainte sub stăpânirea Austriei și a Rusiei, au devenit republici independente (Ceco-Slovachia și Polonia) sau și-au îndoit teritoriul regatului (Iugo-Slavia).

Slavici (Ioan) m. creatorul nuvelei realiste într'o limbă populară (1848—1925).

Slavonia f. V. Croația.

Slivna f. oraș în Rumelia orientală, așezat la poalele Balcanilor: 26.219 loc. Vin negru renumit.

Slivnița f. localitate în Bulgaria, unde armata bulgară, sub conducerea lui Batemberg, repurtă în 1885 o victorie asupra Sârbilor.

Slobozie f. sat în județul Ialomița: 4900 loc. Mânăstire, trei târguri pe an.

Slovachie f. V. Ceco-Slovachie.

Slovaci m. pl. Slavii din partea orientală a Ceco-Slovachiei în număr aproape de 2.706.000.

Sloveni m. pl. Slavii din Stiria, Carintia, Carniolia, Friul și litoralul Adriaticei: 1.720.000 loc.

Smalcalda f. oraș în Prusia, unde Protestanții încheiară (1530) o ligă în contra lui Carol Quintu: 9000 loc.

Smârda f. insulă mai la vale de Giurgiu.

Smârdan n. 1. sat lângă Vidin, ocupat de oștenii români în 1878; 2. sat în jud. Covurluiu cu 1050 loc.

Smerde m. Fiul lui Ciru, ucis de fratele său Cambize; un mag, care îi semăna, uzurpă tronul și fu asemenea ucis (522 a. Cr.).

Smerodava f. cetate veche în jud. Roman, pe malul răsăritean al Siretului.

Smil n. numele vechiu moldovenesc al Ismailului.

Smirna f. oraș și port în Turcia de Azia, în fundul unui golf, pe marea Egee: 300.000 loc. Bazaruri, covoare. Intrepozit general al comerțului între Levant și Europa.

Smith (Adam) m. economist și filozof scoțian, ale cărui *Cercetări despre natura și cauza bogăției națiunilor* au pus bazele științei economice (1723—1790).

Smith (Iosif) m. fundatorul mormonismului (1805—1844).

Snagov n. 1. afluent de-a dreapta Ialomiței; 2. lac în jud. Ilfov; 3. plasă în jud. Ilfov cu o mânăstire zidită de Vlad Țepeș în 1470. Penitenciar.

www.dacoromanica.ro

Sobieski (Ioan) m. rege al Poloniei, unul dintre eroii acestei țări. El învinse pe Turci, scăpă Viena asediată de Kara Mustafa în 1683 și coprinse în anul următor cetatea Neamțului, după o eroică rezistență a celor 9 plăeși puși acolo de pază (1674—1696).

Soci pl. sat în jud. Baia, pe Siret: 1700 loc. Victoria lui Ștefan cel Mare, asupra lui Radu cel Frumos (1476).

Societatea națiunilor f. ligă constituită în 1919 (cu sediul la Geneva), având de scop a desvolta cooperarea între natiuni, asigurându-le pacea și siguranța; reducerea armamentelor, garanția și regularea diferendelor între State.

Socin m. ereziarh italian din sec. XVI, care nega cele mai multe dogme ale creștinismului și în primul rând trinitatea (**Socinian**).

Socola f. târgușor cu 1200 loc. în jud. Iași, cu o mănăstire întemeiată în 1572 de domnița Sultana, fiica lui Lăpușneanu. Aci se află și cel mai vechiu seminar din țară (dela 1804).

Socrate m. celebru filozof grec, născut la Atena, maestrul lui Platon: el profesa morala cea mai pură și totuș, acuzat ca inamic al religiunii naționale și de corupător al tinerimii, Socrate fu condamnat la moarte, bând cucută (470—400 a. Cr.).

Sodoma f. oraș foarte vechiu în Palestina, distrus împreună cu Gomora, în timpul lui Avram.

Sofia f. cap. Bulgariei: 158.000 loc. Vechea **Sardica**, bulgărește **Sredeț**, cu numeroase ruine romane.

Sofia (Sfânta) f. cuvioasă martiră la Roma sub Adrian, căreia era consacrată măreața biserică cu acest nume la Constantinopole, transformată apoi în moschee.

Sogdiana f. od. provincie din vechiul imperiu persan, azi parte din Turkestanul rusesc.

Solca f. târg în jud. Suceava cu 2407 loc. Ape sărate și sulfuroase.

Solferino n. sat în Italia, unde Francezii repurtară în 1859 o victorie asupra Austriacilor.

Soliman m. nume a 3 Sultani ai Turciei: Soliman I, fiul lui Baiazid, peri strangulat de soldații fratelui său Musa (1405—1410); Soliman II (cel Mare sau Magnificul), fiul lui Selim I, cel mai celebru dintre Sultani ocupă Belgradul (1521), Rodosul (1522), învinse pe Unguri la Mohaci (1526), coprinse Buda (1529) și asedià zadarnic Viena (1496—1566); Soliman III, fratele și succesorul lui Mahomed IV (1687—1691).

Solnoc-Dobâca v. Dăbâca și Dobâca

Solomon m. fiul și urmașul lui David, al treilea rege al Iudeilor, vestit pentru înțelepciunea și dreptatea sa, întinse regatul dela Egipt până la Eufrat și zidi templul din Ierusalim: autorul presupus al *Proverbelor* și al *Ecleziastului* (1033—975 a. Cr.). In Orient Solomon trece drept stăpânitor peste lumea spiritelor; un hronograf român povestește despre Solomon împărat: «Au aflat firea a tot ce easte în lume, pe subt ceriu și pre pământ și în ape, toate cu înțelepciunea sa le-au aflat; asișderea și planitele și crugurile și toată tocmeala ceriului și de subt ceriu știea și cum va lega pre diavoli, și cum îi va chema pe numele lor, și toate vrăjile...» (v. *solomonar* și *solomonie* în Vocabular).

Solon m. 1. legislator atenian, unul din cei șapte înțelepți ai Greciei (640—559); 2. *fig.* legislator înțelept.

Someș m. jud. în Ardeal cu cap. *Dej*. V. **Samеș**.

Somlyó n. numele maghiar al Șimleului-Silvaniei.

Sonda f. arhipelag în Oceania.

Sophocle m. celebru poet tragic grec dela care s'au păstrat șapte tragedii admirabile, între cari *Antigona* și *Edip Regele* (495—405 a. Cr.).

Șopron n. 1. comitat în Ungaria: 246.478 loc.; 2. (nemț. **Oedenburg**), oraș în comitatul cu acelaș nume: 33.478 loc. (sași, unguri și slovaci).

Sorbona f. celebră școală de teologie, fundată la Paris în sec. XIII de către Robert de Sorbon, confesorul lui Ludovic cel Sfânt: azi sediul facultăților de litere și de științe.

Soroca f. jud. și cap. în Basarabia pe malul drept al Nistrului: 30.000 loc. Cetate veche și renumită în istoria Moldovei (Sorocean).

Șoregari pl. deal pe care e așezată o parte a orașului Iași.

Sovata f. comună rurală și frumoasă stațiune climaterică cu un lac în vârful unui deal în jud. Mureș.

Soveja f. 1. munte în jud. Putna; 2. sat și mănăstire în jud. Putna, zidită de Mateiu Basarab în 1645: 3000 loc,

Spa n. oraș în Belgia la S.-E. de Liège: 9000 loc. Ape minerale renumite.

Spallanzani m. celebru naturalist italian (1729—1799).

Spania f. regat în Europa meridională cu o populațiune de 21.300.000 loc. și cu cap. *Madrid* (Spaniol).

Sparta f. sau Lacedemona, oraș în Grecia antică, pe Eurota, celebru prin luptele sale cu Atena.

Spartaç m. gladiator trac, se puse în

www.dacoromanica.ro

fruntea sclavilor revoltați la Roma ; bătu mai multe armate române dar fu învins și ucis de Crassu '71 a. Cr.).

Spartacus m nume dat unui grup bolșevist german, reușit în Dec. 1918 a ocupa câteva comune în jurul Berlinului și vrând să pătrundă în capitală, se ciocni cu trupele guvernului, cari reușiseră să înăbușească revolta. V. Liebknecht.

Spartan a. ce ține de Sparta. **I** m. **1.** locuitor sau cetățean din Sparta; **2.** *fig.* om cu moravuri foarte austere.

Spencer (Herbert) m. filozof englez, fundatorul filozofiei sintetice bazată pe teoria evoluțiunii: *Psicologie*, *Educațiune*, *Sociologie* (1820—1904 .

Spinoza (Baruh) m. filozof olandez, profesă panteismul absolut, adică o substanță unică, infinită. D-zeu, din care ființele finite sunt numai niște modificări: *Etica* (1632—1677).

Spirea (Dealul) f. colină în București, unde un viteaz corp de pompieri rezistă atacului Turcilor din 3 Septemvrie 1848

Spiridon (Sf.) m. născut în insula Cipru, mort în 348, făcător de minuni.

Spitzberg n. grup de insule în Oceanul Glacial arctic, la N. de Laponia.

Sporade f. pl. grup de insule în Arhipelag.

Sprèa f. râu în Germania, trece prin Berlin : 365 km.

Sredeț m. numele bulgăresc al orașului Sofia.

Stabat-Mater n. cântare bisericească la Catolici, ce se rostește în săptămâna mare.

Stabia f. oraș în Italia, distrus prin erupțiunea Vezuviului, odată cu Pompei și Herculanum (79 d. Cr.).

Staël (Doamna de) f. (cit. *Stal*), ilustră scriitoare franceză *Corina*, *Despre Germania* (1766—1817).

Stagira f. oraș în Macedonia antică, patria lui Aristotel (**Stagirit**).

Stahl m. celebru medic și chimist german, inventatorul teoriei chimice a *flogisticului* și a sistemei medicale a *animismului* (1660—1734).

Stamate m. **1.** (Iacov), Mitropolit al Moldovei, care a binemeritat pentru răspândirea culturei în Moldova 1748 1803); **2.** (Cavalerul Costache), nepotul celui precedent, unicul poet basarabean: *Muza Românească* (mort 1870).

Stambul n. numele turcesc al Constantinopolii: *la Stambul în turnul more* Pop.

Stambulof (Ștefan) m. bărbat de Stat bulgar, muri asasinat (1853—1895).

Stanca (Doamna) f. **1.** fiica lui Iane Cantacuzino și soția lui Mihaiu Viteazul (dela 1583—1601); **2.** numele soției lui Brâncoveanu.

Stănești pl. localitate în jud. Vlașca: 3108 loc ,Victoria Buzeștilor asupra Tătarilor (1594).

Stănilești pl. comună în Fălciu, cu 1725 loc., unde Ruși (uniți cu Cantemir) fură învinși de Turci în 1711.

Stanislau m. nume a doi regi ai Poloniei : Stanislau I (Lecinski), rege al Poloniei (1704—1736), fu detronat și primi în schimbul coroanei sale ducatele Bar și Lorena (1677—1766) ; Stanislau II (Poniatovski), ultimul rege al Poloniei (1732—1798)

Stankioi n. numele turcesc al insulei Cos.

Stanley (Henry Morton) m. explorator al Africei centrale unde regăsi pe Livingstone (1841—1904).

Statele-Unite n. pl. mare republică federativă în America de N., coprinzând 38 de State și 10 teritorii cu o populațiune de 118 mil. loc. (între cari 250.000 Indieni sau Piei-Roșii) cu cap. *Washington* Basine huiliere, mine de petrol, aur, argint fier, aramă, mercuriu ; cerealele și bumbacul sunt băgățiа țării.

Stațiu m. poet latin din epoca decadenței: epoca *Tebaida* (61—96 d Cr.).

Stavnic m. râu și plasă în jud. Iași.

Stavrinos m, mare vistier sub Mihaiu Viteazul, descrie isprăvile eroului într'o poemă neo-greacă tipărită postum la Veneția în 1742

Ștefan m. **1.** nume a 9 papi (254—1058) **2.** numele mai multor regi ai Ungariei dintre care cel mai cunoscut e Ștefan I (cel Sfânt), care domni 41 ani, converti poporul la creștinism și primi dela papa Silvestru II o coroană *(Coroana sfântului Ștefan.*, ce azi încă e simbolul unității naționale pentru Unguri (997—1038); **Ordinul Sfântului Ștefan**, înființat în 1764 de Maria Terezia.

Ștefan m. numele mai multor Domni ai Moldovei: Ștefan I, v. **Mușat** ; Ștefan II, fiul celui precedent, luptă pentru domnia Moldovei cu fratele său Petru II (1390—1499) Ștefan III, domni când singur când împreună cu fratele său (1443—1447); Ștefan IV (cel Mare), fiul lui Bogdan II și nepotul lui Alexandru cel Bun, cel mai strălucit domn al Moldovei, repurtă 34 de victorii asupra popoarelor înconjurătoare : asupra Ungurilor la Baia (1467), asupra Turcilor la Racova (1474) și Valea Albă (1476), asupra Polonilor la Dumbrava-Roșie (1497) ; zidi numeroase mănăstiri și făcu întocmiri folositoare (1457—1504) ; Ștefan V (cel Tânăr), v. **Ștefăniță** ; Ștefan VI, v. **Lăcustă** ; Ștefan VII.

www.dacoromanica.ro

fiul lui Petru Rareș, ucis de boeri pentru cruzimile sale (1551—1552); ȘTEFAN VIII, v. RĂSVAN; ȘTEFAN IX, v. TOMȘA; ȘTEFAN X (Gheorghe), dușmanul lui Vasile Lupu și aliatul lui Mateiu Basarab (1654—1658); ȘTEFAN XI, fiul și urmașul lui Vasile Lupu (1654—1658); ȘTEFAN XII, v. Petriceicu || ȘTEFAN BOGDAN (Surdulea), fiul lui Iancu Sasul 1591—1592).

Ștefan-cel-Mare m. sat în jud. Romanați cu 2000 loc.

Ștefănescu (Barbu) m. zis Dela Vrancea, prozator exuperant și pitoresc; *Nuvele* și *Teatru* (1838—1918).

Ștefănești pl. târg în jud. Botoșani. 5500 loc. Victoria lui Tomșa asupra lui Movilă (1612).

Ștefăniță m. 1. Domnul Moldovei, al doilea fiu al lui Bogdan, muri în vârsta de 21 ani (1517—1527); 2. fiul lui Vasile Lupu, sub care se întâmplă o foamete mare, așa că lumea se hrănea cu pâine din papură măcinată, de unde porecla-i *Papură-Vodă* (1659—1661).

Steierdorf n. sat și stațiune climatérică în Banat, nu departe de Anina (județul Caraș); 150 000 loc., însemnat pentru bogatele sale mine de cărbuni și de fier.

Stemnic m. afluent de-a dreapta Bârladului, în jud. Vaslui.

Stendhal (Beyle, zis și) m. critic și romancier francez, psicolog adânc (1783—1842).

Stentor m. 1. erou grec dela împresurarea Troiei, a cărui voce era puternică și răsunătoare; 2 fig. *o voce de Stentor.*

Stephanus (Henricus) m. sau Henri Estienne, celebru tipograf și erudit francez, autorul unui admirabil *Tezaur al limbi grecești* (1528—1598).

Stephenson m. (cit. *Stifnson*), mecanic și inginer englez, inventatorul locomotivei (1781—1848).

Sterne (Laurence) m. scriitor umorist englez, născut în Irlanda, autorul lui *Tristram Shandy*, roman-satiric a obiceiurilor engleze, și al *Călătoriei sentimentale* (1713—1768).

Stesihor m. poet liric grec din Sicilia (sec. VI a. Cr.).

Ștefcu m. numele lui Ștefan II în prima sa domnie (1390—1392).

Stettin n. oraș în Germania: 236 000 loc., cap. Pomeraniei.

Știrbeiu m, 1. (Barbu), Domnul Munteniei, sub care țara fu ocupată de Turci, Ruși și Austriaci (1849—1856); 2. numele oficial al orașului Călărași; 3. sat în jud. Romanați cu 3500 loc.

Stiria f. provincie austriacă: 1.356 000 loc., cu cap. *Gratz* (Stirian).

Stockholm n. cap. Suediei, zidită de un grup de insule, în fața golfului Finlanda: 420 000 loc. Academie. Muzeu, Industrie activă.

Stoinești pl. comună în jud. Muscel: 2700 loc. Aci se retrase Mihaiu-Viteazul după victoria dela Călugăreni.

Storojineț n. județ în Bucovina pe Siret: 10 000 loc. Cap. jud. cu același nume: 69.000 loc.

Strabon m. celebru geograf grec, născut în Capadocia, autorul primi *Geografii* științifice (mort 24 d. Cr.).

Stradivarius m. 1. celebru fabricant italian de vioare, născut la Cremona în 1654. 2 vioară fabricată de dânsul.

Strafford-pe-Avon n. oraș în Anglia; 8000 loc., în comitatul Warwick. În biserica acestui oraș se află mormântul lui Shakespeare.

Stransburg n. cetate tare, cap. Alsației-Lorena, aproape de Rin: 172.000 loc. Bombardat și ocupat de Germani în 1870, Catedrală măreață. Universitate.

Strașineț n. oraș în Bucovina, așezat în centrul țării, pe râpa stângă a Siretului. V. Storojineț.

Strat (Ioan) m. economist și om de Stat român (1836—1876.

Stratilat (Teodor) m. sfânt mucenic, serbat la Fevruarie

Strehaia f. 1. com. urb. și stațiune de cale ferată în jud Mehedinți; 1500 loc.; 2. mănăstire în comuna cu același nume, zidită de Matei Basarab (1646).

Streiu m. râu în Ardeal, afluent d'a stânga Mureșului.

Stretinea f. culme despre răsărit a munților Banatului, tăiată de Dunăre cu pereți aproape verticali.

Stridie (Leon) m. alt nume dat lui Leon Tomșa.

Strigoniu n. comitat și oraș în Ungaria, numit de Unguri Esztergom și de Sași **Gran**: 15.750 loc. (în majoritate unguri). Catedrală frumoasă.

Strihareț n. mănăstire în jud. Olt cu o școală practică de agricultură.

Stroici (Luca) m. Mare logofăt al Moldovei, a publicat la 1573 un *Tatăl Nostru* cu litere latine (către 1530—1610).

Stromboli n. una din insulele Lipari, aproape de Sicilia, cu un vulcan mereu în activitate.

Struma f. V. Marița.

Strumița f. oraș în Macedonia cu 16 000 loc. Alipit Bulgariei la 1913

Strunga f. 1. pisc al Carpaților, în jud. Dâmbovița; 2. pădure în jud Roman, faimoasă od. ca cuib de tâlhari; 3. izvor de ape minerale (sulf. de fier) în jud. Roman, nu departe de Târgu-Fru-

www.dacoromanica.ro

mos. Victoria lui Gh. Ghica asupra lui Ştef. Gheorghe (1658).

Stuart m. ilustră familie scoţiană ce datează dela Robert II (1370); fiul Mariei Stuart, Iacob VI de Scoţia, deveni rege al Angliei sub numele de Iacob I (1603); de atunci până la căderea lui Iacob II (1688), Stuarţii domniră asupra Angliei.

Studina f. sat în jud. Romanaţi cu o fermă model a Statului.

Sturdza m. nume a 2 Domni ai Moldovei: 1. (Ioan Sandu), căută să uşureze starea mizeră a ţării (1822—1828); 2. Mihail), decretă dersobirea ţiganilor domneşti şi mânăstireşti (1844), împodobi Iaşii şi înfiinţă Academia Mihăileană; muri în 1884 la Paris (1834—1884).

Sturdza (Dimitrie) m. om de Stat şi numismat (mort în 1914).

Sturul (Muntele) m. pisc al Carpaţilor, jud. Mehedinţi.

Stuttgard n. oraş în Germania, cap. regatului Würtemberg: 177.000 loc. Comerţ de librărie.

Symphal (Lacul) n. lac la N.-E. Arcadiei, pe malurile căruia Hercule răpuse, după tradiţie, nişte păsări antropofage.

Styx n. fluviu ce ocolia de nouă ori Infernul şi pe ale cărui ape zeii jurau în mod irevocabil.

Suabia f. unul din cele 7 cercuri ale Bavariei: 560.000 loc., cap. *Augsburg*. || **Casa de Suabia**, V. Hohenstaufen.

Suceava f. 1. afluent de-a dreapta Siretului, iese din Bucovina şi trece pe lângă oraşul cu acelaş nume; 2. episcopie cu reşedinţa la Iaşi; 3. judeţ aşezat în partea de N.-V. a Moldovei: 140.000 loc.; 4. cap. jud. cu acelaş nume, aşezat pe malul drept al râului Suceava, lângă hotarul despre Moldova: 14.000 loc. Fosta cap. a Moldovei şi scaunul vechii sale mitropolii.

Sudan n. ţară vastă în Africa centrală, numită şi *Nigriţia*.

Sudeţi m. pl. lanţ de munţi în Germania, separă Silezia de Boemia şi Moravia.

Suedia f. regat în N. Europei, azi despărţit de Norvegia, partea orientală a Scandinaviei, cu 5.920.000 loc. şi cap. *Stockholm* (**Suedez**).

Suetoniu m. istoric roman: *Vieţile celor 12 Cezari* (65—135).

Suevi m. pl. nume dat de Romani tuturor popoarelor Germaniei, cari locuiau dincolo de Elba.

Suez n. istm ce împreună Africa cu Azia, străbătut de un canal maritim lung de 160 km. şi larg de 100: început la 1858, canalul fu deschis în 1869 şi a costat 450 milioane franci.

Suhaiu n. lac lângă Dunăre, aproape de Zimnicea, în jud. Teleorman,

Şukri Paşa m. eroul dela Adrianopole, care a apărat vitejeşte cetatea timp de câteva luni, apoi fu silit să o predea Bulgarilor în războiul dela 1912—1913.

Suleiman m. V. Soliman.

Suli n. ţară în Epir, ai cării viteji locuitori greco-albanezi, Sulioţii, fură măceliriţi sau împrăştiaţi de Turci în 1822.

Sulina f. 1. cea mai adâncă din cele trei guri ale Dunării, singurul ei braţ navigabil; 2. orăşel în jud. Tulcea, aşezat la gura braţului cu acelaş nume: 7800 loc. Port la Marea-Neagră.

Sulioţi m. pl. V. Suli.

Suliţa f. orăşel în jud. *Botoşani*. V. Moldova.

Sulzer (Franz Ioseph), m. născut în Elveţia, căpitan în armata austriacă, chemat pe la 1776 de Ipsilante în ţară, avu ocaziunea să studieze de aproape pe oamenii şi împrejurările locale, muri la Piteşti în 1791: a sa *Istorie a Daciei Transalpine*, apărută la Viena în 1781, e o mină de informaţiuni (adesea parţiale) despre starea societăţii române în secolul al XVIII-lea.

Sumatra f. cea mai mare din insulele Sondei: 6 mil. loc. Vulcane.

Şumla f. oraş în Bulgaria, cheia Balcanilor: 23.000 loc. Fabrică de pantofi şi de haine colorate.

Suna f. tradiţiune religioasă, în afară de Coran, a Mahomedanilor ortodoxi.

Suniţi m. pl. numele unei mari secte muzulmane.

Surduc n. strâmtoare şi pas, în valea îngustă a Jiului, cu o poziţiune foarte pitorească.

Surul n. pisc în judeţul Argeş, înalt de 2200 m.

Şuşiţa f. afluent de-a dreapta Siretului, curge prin jud. Putna.

Suţu m. familie fanariotă ce a dat Munteniei şi Moldovei doi Domni (Alexandru şi Mihail), cu care se încheiă epoca fanariotă în ţările române (1818—1821); şi Greciei doi poeţi distinşi: Alexandru Suţu (1802—1863) şi Panaiotis Suţu (1806—1868).

Suza f. oraş în Persia antică, reşedinţa de iarnă a regilor perşi.

Suzana f. femeie din Biblie, scăpată prin Daniil de o acuzare falsă.

Şvabi m. pl. numele românesc al Nemţilor din Apusul Banatului, pe câmpia Tisei. In număr de vr'o 400.000, Şvabii formează ca nişte insule printre Românii bănăţeni. Ei fură aduşi de regii unguri din Würtemberg în sec. XVIII-lea ca colonişti agricoli.

Svitera f. V. Elveţia.

Swift (Ionatan) m. scriitor satiric en-

www.dacoromanica.ro

glez, autorul *Călătoriilor lui Gulliver* (1667–1745).

Sybaris n. oraș în Italia antică, la S., faimos prin moliciunea și destrăul locuitorilor săi. V. sibarit (în Vocabular).

Sylla m. general și dictator roman, învingătorul lui Mitridate, capul partidului aristocratic, adversarul lui Mariu, celebru prin cruzimile și proscripțiunile sale (137–78 a. Cr.).

Szabo (Joseph) m. doctor în medicină, originar din Ardeal, farmacist la Iași, botanist (1803–1874).

Számos-Ujvár n. numele maghiar al Gherlei.

Szátmar n. V. Satmar.

Szás-Szebes n. numele maghiar al Sebeșului.

Szászváros n. numele maghiar al Orăștiei.

Szeben n. V. Sibiu.

Szekely m. V. Săcui și Sekely.

Szentes n. oraș unguresc situat în lunca Tisei: 31.000 loc.

Szerdahely n. numele unguresc al orașului Mercurea.

Szolnok-Doboka f. V. Dăbăca și Dobăca.

Szombathély n. V. Sâmbetele.

T

Tabor n. munte în Palestina pe vârful căruia se făcu schimbarea la față a lui Isus.

Taboriți m. pl. sectă de Husiți în sec. XV (numiți astfel după castelul Tabor în Boemia).

Tacit m. celebru istoric roman, remarcabil prin gravitatea, energia și concizinea stilului său: *Anale, Datinile Germanilor* (55–135).

Tacit m. împărat roman, domni șase luni și fu asasinat de soldați (275).

Țaconi m. pl. popor grec care vorbește un dialect particular; ei ocupă în Grecia 7 sate cu vr'o 9000 loc.

Tadeu m. alt nume al sfântului apostol Iuda.

Tadmor n. numele modern al Palmyrei.

Tagu m. fluviu în Spania, străbate Portugalia și se varsă în Oceanul Atlantic lângă Lisabona, după un curs de 760 km.

Tăhomir m. V. Tugomir.

Taifali m. pl. trib gotic care trăia în Muntenia și în Moldova de jos; în 332 ei atacară pe Constantin cel Mare.

Taine (Hipolyte) m. (cit. *Ten'*), istoric, filozof și critic de artă francez: *Istoria literaturei engleze, Originile Franței contemporane* (1828–1893).

Taiti n. arhipelag în Peloponezia sud, suveranitatea Franței, cu 20.000 loc.

Takovo n. ordin sârbesc, înființat în 1865, reînnoit în 1878.

Talleyrand m. celebru om de Stat și diplomat francez (1754–1838).

Țambiac (Grigorie) m. Român originar din Macedonia, venit din Bulgaria în Moldova la 1401 ca trimis al Patriarhului către Alexandru cel Bun, ajunse între 1432–1440 Mitropolit al Moldovei (1370–1450).

Tamerlan m. sau **Timur-Lenk**, cuceritor tătar, pustii Persia, Arabia, Rusia meridională și Indostanul; repurtă asupra lui Baiazid victoria dela Angora (1402) și muri când pregătea asupra Chinei (1336–1405).

Tamiza f. fluviu în Anglia, străbate Londra și se varsă în Marea Nordului: 344 km.

Tâmpa f. (numit de Unguri **Czenk**), picior de munte deasupra Brașovului: 994 m.

Tanagra f. orășel în Beoția, celebru pentru figurinele de teracotă lucrate cu măestrie și descoperite acolo într'o veche necropolă.

Tanais m. anticul nume al fluviului Don.

Tancred m. 1. principe sicilian, unul din eroii primei cruciate, muri în 1112; 2. rege al Siciliei și al Neapolei (1189–1194).

Tanger n. oraș și port în Maroc, în fața Gibraltarului: 30.000 loc.

Tantal m. 1. personaj mitologic care, dând zeilor să ospăteze membrele fiului său Pelops, fu condamnat să sufere etern în Tartar foamea și setea, în mijlocul apelor ce se depărtau de buzele sale și în fața poamelor ce nu le putea atinge; 2. *fig.* **supliciul lui Tantal**, tortura celui ce crede într'una că ajunge la țelul dorințelor sale fără însă a-l putea atinge.

Tapa f. veche localitate în Dacia, în valea Timișului, unde Romanii repurtară o victorie asupra Dacilor (88 d. Cr.).

Țara f. numele ardelenesc al Munteniei: *m'aș duce la badea în Țară* Pop.

Țara Bârsei f. V. Bârsa.

Țara-de-Foc f. arhipelag la extremitatea Americei de S. Regiune sterilă și friguroasă, cu vulcani în activitate.

Țara-de-Jos f. od. numele părții septentrionale a Moldovei, coprinzând ținu-

www.dacoromanica.ro

turile: Hotin, Dorohoiu, Hârlău, Cernăuți, Suceava, Neamțu,. Bacău.

Țara-de-Sus *f.* od. diviziune interioară a Moldovei antice, coprinzând ținuturile: Iași, Cârligătura, Roman, Vasluiu, Tutova, Tecuci, Putna, Covurluiu, Fălciu, Lăpușna, Orheiu, Soroca.

Țara Făgărașului f. V. **Făgăraș.**

Țara Moldovei f. numele obișnuit al Moldovei în documentele interne: nume dat mai întâi părții sud-vestice, apoi întregului principat până la Nistru și Marea-Neagră

Țara Muntenească f. nume topografic al Munteniei.

Țara-Nouă f. insulă engleză în fața golfului St. Laurențiu: 270.000 loc., cu cap. *St. John*. Pescării.

Țara Oltului f. regiunea Transilvaniei din stânga Oltului, spre deosebire de Oltenia care este situată la dreapta râului. V. **Făgăraș.**

Țara Românească f. nume etnic indigen al Munteniei (în documente și la cronicari) și azi, în limba uzuală, a întregei Românii.

Țara Săcuilor f. V. Trei-Scaune.

Țara Severinului f. numele vechiu al Olteniei (v. *Severin*).

Tarcău (Muntele) n. **1.** masivul Carpaților din S. Moldovei; **2.** pisc al Munților Apuseni, între Bistrița și Bicaz, la poalele cărora s'au dat lupte între Români și Unguri (1848—1849). Piscul Tarcăului e situat chiar pe fosta graniță dintre Moldova și Transilvania; **3.** sat și carieră în jud. Neamțu cu o gresie cenușie foarte dură: 1700 loc.

Tarent n. oraș în S. Italiei, port la N. golfului cu același nume: 74.000 loc. Arhiepiscopie (Tarentin).

Târgoviște f. oraș așezat pe malul drept al Ialomiței: 16.000 loc., cap. județului Dâmbovița. Fosta reședință de vară a Domnilor Munteniei. Patria lui Mihaiu-Viteazul (1557) și a poeților Cârlova, Eliad și Gr. Alexandrescu; gură de **Târgoviște.** gură rea (**Târgoviștean**). [Slav. TRĂGOVIȘTE, târg, piața târgului].

Târgu-Frumos n. com. urb. în jud. Iași: 6000 loc. Pepeni mari (harbuzi), comerț cu pește. Bâlciu în Iulie.

Târgu-Jiu n. oraș așezat de partea stângă a Jiului: 9700 loc., cap. județului Gorjiu. Loc de târg de două ori pe an.

Târgu-Mureșului n. V. Oșorheiu.

Târgu-Neamțu n. V. Neamțu.

Târgu-Ocnei n. V. Ocna.

Târgu-Săcuilor n. oraș în Ardeal în jud. Trei-Scaune, numit de Unguri Kezdi-Vásárhely: 5000 loc.

Țarigrad n. numele slavon și vechiu românesc al Constantinopolii (**Țarigrădean**). [Slav. TARIGRADŬ, lit. oraș împărătesc (din ȚARĬ, împărat, și GRADŬ, oraș)].

Țările-de-Jos f. pl. **1.** vechiul nume al regatelor actuale Belgia și Olanda; **2.** azi numele regatului Olandei.

Târnave f. pl **1.** nume a doi afluenți, **Târnava mare** și **Târnava mică**, pe stânga Mureșului ce curg până la Blaj, unde se confundă; **2.** nume a două județe: **Târnava mare**, numită de Unguri **Nagy-Kükülö**: 146.000 loc., cu cap. *Șeghișoara*; **Târnava mică**, numită de Unguri **Kis-Kükülö**: 110.000 loc., cu cap. *Blaj*.

Târnova f. oraș așezat în centrul Bulgariei, pe râul Iantra: 13.000 loc. Vechea capitală a Imperiului româno-bulgar și reședința (până la 1767) Patriarhiei bulgărești întemeiată în sec. XIV.

Tarpeiană (Stânca) f. partea muntelui Capitolin, la Roma, de unde se prăvăliau cei osândiți la moarte: fig. *nu e departe dela Capitoliu până la Stânca Tarpeiană*, căderea e vecină triumfului.

Tarquiniu m. nume a 2 regi romani: **1.** (Bătrânul), asasinat de fiii predecesorului său (605—577 a. Cr.); **2.** (**Superbul**), ultimul rege al Romei, se făcu odios prin tirania sa și fu alungat de poporul răsculat din îndemnul lui Brutu (534—509).

Târșor (**Nou** și **Vechiu**) n. numele a două comune în jud. Prahova cu o mănăstire zidită în 1672 de Antonie Vodă. Penitenciar militar.

Tartar n. *Mit.* infernul popoarelor antice.

Tasso (**Torquato**) m. celebru poet italian, mort la Roma în ajun de a fi încoronat pe Capitoliu, autorul epopeii *Ierusalimul liberat* (1544—1595).

Tătărași pl. numele unei suburbii a Iașilor.

Tatar Bazargik n. V. **Bazargik.**

Tătărescu (**Gheorghe**) m. pictor român mai ales în sfera religioasă (1818—1895).

Tătari m. pl. **1.** nume apelativ al triburilor nomade ale Aziei, la E. de Europa: Avari, Bulgari, Mongoli, Turci; **2.** (**Nogai**), în special neam turcesc așezat în Crimeia și în Basarabia meridională, de unde făceau incursiuni în Moldova și în Țara Românească; **3.** azi, numele Tătarilor din Dobrogea.

Tataria f. **1.** toată partea Aziei ce coprinde Mongolia, Mangiuria, Turkestanul. Afganistanul și Belucistanul; **2.** (**Mică**), regiune a Rusiei ce coprinde guberniile Kerson, Taurida și Iecaterinoslav.

Tătaru-Mare m. pisc al Carpaților în jud. Prahova.

Tatra f. munte în Carpații centrali.

www.dacoromanica.ro

Taunus m. lanț de munți în Germania, coprins între Maienţa și Coblentz, pe malul drept al Rinului.

Tauric (Chersonesul) n. anticul nume al Crimeii.

Taurida f. gubernie în Rusia meridională ce coprinde Crimeia cu cap. *Simferopol:* 1.874.000 loc.

Tauris f. oraș în Persia la apus de marea Caspică; 200.000 loc.

Taurus m. lanț de munți în Azia-Mică, de-alungul Mediteranei.

Tăut (Logofătul) m. mare cancelar sub Ștefan cel Mare și sub fiul său Bogdan: el încheiă în 1510 un tractat de pace între Sigismund al Poloniei și Bogdan, apoi în 1513 fu trimis la Constantinopole să închine de bună voie Moldova Turcilor.

Tazlău n. 1. culme, vale și sat în jud. Neamțu; 2. afluent al Trotușului; 3. mănăstire în jud. Bacău, zidită în 1496 de Ștefan cel Mare.

Teba f. 1. celebru oraș în Egiptul antic, cap. Tebaidei, construit pe ambele maluri ale Nilului, supranumit de cei vechi *Teba cea cu o sută de porți;* pe ruinele sale se află astăzi satele Luxor și Karnac; 2. veche cap. a Beoției, la N.-E. golfului de Corint.

Tebaida f. una din cele mai mari provincii ale Egiptului de sus cu cap. *Teba;* la E. și la V. se aflau pustiurile, unde se retraseră primii sihaștri creștini.

Teban a. originar din Teba (egipteană sau grecească); legiunea tebană, legiunea romană compusă din soldați creștini și martirizată întreagă sub Diocleţian, fiindcă nu voiae să se închine idolilor (286).

Tecuci n. 1. județ așezat de-a lungul Siretului: 135.000 loc.; 2. cap. județului cu același nume: 15.000 loc. [Numit astfel după apa Tecuciului = rus. текучій, curent, apă curgătoare].

Teheran n. oraș în Azia, cap. Persiei: 280.000 loc. Reședința Șahului, numeroase palate, grădini delicioase.

Teișani pl. sat la gura Teleajenului: 1335 loc. Bătălie între Șerban Basarab și Simeon Movilă (1602).

Tekirghiol n. sat în Dobrogea, cu 1000 loc., la 15 km. de Constanța. Localitate renumită pentru băile sale (scrofule, rahitism).

Telamon m. *Mit.* erou grec, unul dintre Argonauți, părintele lui Aiax.

Teleajen m. 1. vale prin jud. Prahova; 2. afluent al Prahovei. Bătălie între Mihaiu-Viteazul și Turci (1600).

Telega f. sat și salină renumită în jud. Prahova: 6400 loc. Penitenciar.

Telemac m. 1. *Mit.* fiul lui Ulyse și al Penelopei, se duse în căutarea tatălui său, călăuzit de Minerva sub figura lui Mentor; 2. titlul unui roman epic de Fénelon.

Teleorman n. județ așezat în partea de S.-V. a Munteniei: 273 000 loc. Cap. *Turnu-Măgurele.* [Cuman TELIORMAN, pădure deasă (lit. nebună); v. *Deliorman*].

Tell (Cristian) m. general și om de Stat, făcu parte din guvernul provizoriu dela 1848 și fu apoi în două rânduri ministru al instrucțiunii publice (1816—1884).

Tell (Wilhelm) m. 1. erou legendar al Elveției, unul din capii revoluțiuni care liberă patria sa de sub jugul Austriei (1307); 2. titlul unei celebre drame de Schiller.

Temeșvar n. numele maghiar al Timișoarei.

Temistocle m. general atenian, bătu pe Xerxe la Salamina, (480) și fu exilat (472) cu toate serviciile sale (535—470 a. Cr.).

Templieri m. pl. numele unui ordin de cavalerie, religios și militar, înființat la Paris în sec. XII spre a apăra contra necredincioșilor pe peregrinii, cari se duceau să viziteze locașurile sfinte: ordinul Templierilor fu desființat în 1312 de către papa Clement V.

Tenar n. cap la Sudul Greciei antice, azi Matapan, a cărui peșteră se considera ca una din gurile Infernului.

Tenedos m. insulă în Arhipelag, aproape de intrarea Dardanelelor 7000 loc.

Teniers (David) m. pictor flamand, și-a ilustrat numele prin kermesuri, interioruri de tavernă și scene sătești (1610—1685).

Tennyson (Lord) m. celebru poet liric englez (1809—1892).

Teodor m. nume a doi papi (542—649 și 898).

Teodora f. soția lui Justinian, fu asociată la imperiu de soțul ei (527).

Teodorescu (G. Dem.) m. latinist și folklorist (1849—1900).

Teodoric (cel Mare) m. rege al Ostrogoților (474), născut în Panonia, învinse și ucise pe Odoacru, regele Herulilor și se proclamă rege al Italiei: el reconstitui administrațiunea romană și promovă civilizațiunea în Italia (493 — 526). ‖ TEODORIC I, regele Vizigoților, se uni cu Aeţiu în contra lui Atila (419—451).

Teodosian a. **Codice Teodosian,** redactat din ordinul lui Teodosiu II și pus în vigoare la Constantinopole și la Roma în anul 439.

Teodosie m. fiul lui Neagoe Vodă, minor la moartea părintelui său (1521), fu înlocuit la domnie de Radu Vodă Călugărul.

Teodosiu I (cel Mare) m. împărat roman, opri invaziunea barbarilor, ocroti creștinismul și la moarte împărți imperiul

www.dacoromanica.ro

între cei doi fii ai săi, Honoriu și Arcadiu (379—395); **Teodosiu II**, împărat din Orient, fiul lui Arcadiu, autorul *Codicelui Teodosian* (408—450); **Teodosiu III**, împărat din Orient, abdică în favoarea lui Leon Izauricul (716—777).

Țepeluș m. supranumele lui Basarab cel Tânăr, Domnul Munteniei.

Țepeș m. poreclă dată lui Vlad IV, Domnul Munteniei, care trase în țeapă vr'o 20.000 de oameni.

Terențiu m. poet comic roman născut la Cartagine, autor de comedii numeroase: *Andriana, Adelfi* (193—159 a. Cr.).

Tereza (Sfânta) f. călugăriță spaniolă, celebră prin viziunile și prin misticismul ei (1515—1582).

Terezia (Maria) v. **Maria.**

Terminus m. *Mit.* divinitate câmpenească ce prezida hotarele.

Terpsicora f. *Mit.* Muza dănțului și a cântecului.

Terra f. *Mit.* soția lui Uranus, mama lui Saturn, a Oceanului, a Giganților și Ciclopilor.

Tertulian m. unul din părinții Bisericii catolice, născut la Cartagine, autor de numeroase scrieri în contra păgânismului și în favoarea religiunii creștine, într'altele *Apologeticul* (160—240).

Tesalia f. provincie septentrională a Greciei, cu orașele Larissa, Pharsal, etc.; 425.000 loc. (Tesalian).

Tesalonic n. od. oraș și port în Macedonia, pe golful cu același nume, azi Salonic.

Tescani m. pl. V. **Tețcani.**

Tesmofórii f. pl. sărbătoare ce femeile din Atena celebrau în onoarea zeiței Ceres.

Tessin m. **1.** râu în Elveția, se varsă în Padu: 260 km. Anibal bătu pe Scipione lângă malul râului; **2.** unul din cantoanele Elveției: 159.000 loc. cu cap. *Bellinzona.*

Tețcani pl. sat în jud. Bacău cu puțuri de păcură.

Teutoni m. pl. numele vechilor popoare germane de pe țărmurii Balticei. Ei invadară Galia odată cu Cimbrii și fură învinși de Mariu.

Teutonic a. **Ordin teutonic,** ordin religios și militar fundat în 1128, la Ierusalim, de Germani spre a îngriji de cruciații lor bolnavi și răniți; după cruciate, cavalerii teutoni se stabiliră în Europa, cuceriră Prusia în 1228 și fură învinși (1422) de călărețiii moldoveni trimiși de Alexandru cel Bun în ajutorul Polonilor. Ei fură suprimați de Napoleon în 1809.

Texas n. unul din Statele-Unite americane, pe golful Mexic: 4.649 000 loc. Cap. *Austin.*

Thackeray (William) m. celebru romancier și umorist englez: *Bâlciul deșertăciunilor, Cartea Snobilor* (1811—1863).

Thales (din Milet) m. filozof grec, fundatorul școalei Ionice, unul din cei șapte înțelepți ai Greciei (640—548 a Cr.).

Thalia f. *Mit.* **1.** Muza comediei; **2.** una din cele trei Grații.

Thasos m. insulă grecească în Marea Egee, aparținând Turciei. V. **Imbros.**

Themis f. **1.** *Mit.* zeița justiției; **2.** *fig.* justiția.

Thempe f. vale în Tesalia între Olymp și Ossa, celebră prin frumusețea siturilor ei, cântate de poeți.

Theocrit m. poet bucolic grec, născut la Siracuza: *Idile* (sec. III a. Cr.).

Theognis m. poet grec din sec. V a. Cr., autor de *Sentențe.*

Theophrast m. filozof grec, autor de *Caractere* (371—269 a. Cr.).

Theos m. oraș în Azia-Mică, aproape de Smirna. Patria lui Anacreon.

Thermidor m. a unsprezecea lună în calendarul republican francez din 1793; **ziua de 9 Thermidor,** celebră prin căderea lui Robespierre, sfârșitul regimului Terorii în Franța (27 Iulie 1794).

Thermopyle f. pl. strâmtoare în Grecia antică, faimoasă prin devotamentul lui Leonida, care, cu 300 de Spartani și vr'o 1000 de Plateeni, ținu în loc armata lui Xerxe (480 a. Cr.).

Thersite m. personaj din Iliada, devenit tipul mișelului insolent.

Thespis m. poet grec, creatorul tragediei (sec. VI a. Cr.).

Thetis f. *Mit.* **1.** zeița mării; **2.** una din Nereide, mama lui Achile; **3.** (poetic) marea.

Thezeu m. *Mit.* erou grec, liberă patria sa de tâlhari, răpuse Minotaurul, se făcu rege al Atenei și fu unul dintre Argonauți.

Thierri m. numele a patru regi franci ai Austraziei și Neustriei (511—737).

Thierry (Augustin) m. istoric francez, autor de scrieri interesante asupra epocei medievale (1795—1856).

Thiers (Adolphe) m. om de Stat și istoric francez: se opuse declarațiunii războiului din 1870, negoció pacea cu Germania, fu primul Președinte (1871—1873) al Republicei franceze și se ilustră ca scriitor prin opera-i *Istoria Consulatului și a Imperiului* (1797—1877).

Thionville f. vechiu oraș francez pe Mozela, cedat Germaniei: 9000 loc. Cetate tare. Metalurgie, fabrici de bere.

Thisbe f. V. **Pyram.**

Thomson m. poet scoțian, autorul

www.dacoromanica.ro

poemei *Anotimpurile* şi al imnului naţional englez (1700—1748).

Thor m. fiul lui Odin, zeul trăsnetului (în mitologia scandinavă).

Thorenburg n. numele săsesc al Turdei.

Thorn n. cetate în Prusia: 30.400 loc. Patria lui Copernic.

Thorwaldsen m. celebru sculptor danez (1770—1844).

Thucydide m. istoric grec şi general atenian, a scris *Istoria războiului Peloponeziac*, model de conciziune, claritate şi adevăr (471—402 a. Cr.).

Thule f. în geografia antică: numele unei insule la extremul N., probabil Şetlanda, considerată ca marginea lumii.

Thurgau m. canton elveţian pe lacul de Constanţa: 134.000 loc. cu cap. *Frauenfeld*.

Thyeste m. *Mit.* fiul lui Pelops şi fratele lui Atreu, care îi dete să mănânce cadavrele nepoţilor săi.

Tiberiada f. **1.** oraş în Palestina pe lacul cu acelaş nume; **2.** (Lacul), V. Genesaret.

Tiberiu m. împărat roman a cărui viaţă fu o ţesătură de grozăvii şi de cruzimi (14—37 d. Cr.).

Tibet n. ţară în Azia centrală, tributară Chinei, azi principalul centru al budhismului: 2 mil. loc. Cap. *Lassa* (Tibetan).

Tibiscum n. veche cetate dacă în Banat, azi Caransebeş.

Ţibleş n. munte la hotarul de N. al Ardealului.

Tibru m. fluviu în Italia, udă Roma: 370 km.

Tibul m. poet roman, autor de *Elegii*, cari respiră o dulce melancolie şi o sensibilitate aleasă (54—19 a. Cr.).

Tibur n. vechiu oraş în Italia, numit azi **Tivoli**, ale cărui situri delicioase au fost cântate de Horaţiu.

Ţiceu n. V. Ciceu.

Ţichindeal m. fabulist ardelean ale cărui învăţături contribuiră la deşteptarea românismului transcarpatin (1775—1818).

Tierna f. veche cetate dacă în Banat lângă râuleţul Cerna, colonie romană dela Traian.

Tiflis n. cetate tare în Rusia de Azia: 360.000 loc. Mare centru comercial.

Ţigăneşti pl. numele unui lac, al unei comune şi mânăstiri în judeţul Ilfov: 1700 loc.

Ţigani m. pl. popor indo-european, originar din India, azi răspândit în Africa, Azia şi Europa în număr de 400.000, numeroşi mai ales în regiunea danubiană. Iumiţi astfel după secta eretică bizantină a *Aţinganilor*. Ţiganii au emigrat din Grecia în România pe la 1370 sub Vladislav Basarab şi deveniră imediat robi (într'un document din 1387 ei sunt deja menţionaţi ca robi ai mânăstirii Tismana). Ei erau împărţiţi în *Ţigani de laie* (lăieşi), nomazi dar cu şetre sau corturi şi practicând meseriile de zlătari, lingurari, rudari, ursari, etc.; şi în *Ţigani de vatră* (vătraşi), robi ai Domnilor, boierilor şi mânăstirilor. Ţiganii fură emancipaţi în Muntenia sub Alex. Ghica (1842), iar în Moldova sub Mihaiu Sturdza (1844).

Tighecіu n. **1.** numele unui pârâu şi sat în jud. Cahul; **2.** od. codru dincolo de Prut, la marginea Basarabiei locuit de peste 12.000 loc., Tighiceni, cari erau ostaşii cei mai viteji în toată Moldova.

Tighina f. judeţ şi cap. în Basarabia: 55.000 loc. V. **Bender**.

Ţiglina f. veche localitate în jud. Covurluiu (numită astfel după ţiglele sau cărămizile ce s'au găsit acolo).

Tigrane m. numele a 7 regi ai Armeniei, din cari cel mai celebru, Tigrane II (cel Mare), sprijini pe socru-său Mitridate şi fu deposedat de Statele sale de Pompeiu (89—36 a. Cr.).

Tigru n. fluviu în Turcia de Azia, curge paralel cu Eufratul, cu care se împreună spre a forma Şatel-Arab, şi se varsă în golful Persic: 1200 km.

Tilly m. general german, căpetenia catolicilor în timpul războiului de Treizeci de ani, învins la Lipsca în 1631 de Gustav-Adolf (1559—1632).

Tilsit n. oraş în Prusia, pe Niemen: 44.000 loc. Aci se încheiă în 1807, între Franţa, Rusia şi Prusia, celebrul tractat prin care se lua Prusiei jumătate din teritoriul ei.

Timarova f. numele turcesc al oraşelului Reni.

Timiş (Témes) n. **1.** afluent de-a stânga Dunării, udă Caransebeş şi Lugoş: 440 km.; **2.** (Torontal), judeţ în Banat 77.000 loc., cu cap. *Timişoara*; **2.** (Pasul), trecătoare între Ardeal şi România, azi cale ferată.

Timişiana f. Banatul Timişoarei. V. Banat.

Timişoara f. oraş comercial aşezat aproape de Timiş, numit de unguri Temeşvar: 120.000 loc., cel mai populat oraş din Banat. Cetate tare.

Timoc m. afluent al Dunării, servă de hotar între Bulgaria şi Serbia.

Timon m. filozof atenian, supranumit *mizantropul*, tipul ursuzului.

Timur-Lenk m. V. Tamerlan.

Timuş m. Hatmanul Cazacilor, ginerele lui Vasile Lupu. V. Hmielniţki

www.dacoromanica.ro

Ţinţari m. pl. numele dat Românilor din Macedonia, din cauza rostirii sibilante a sunetelor palatale: *cinci* s'aude la ei ca *ţinţi*.

Tintoretto m. celebru pictor italian, autorul *Nunţii dela Cana* (1512—1594).

Tirchileşti pl. numele unei mahalale în Bucureşti, centrul mitocănimii.

Tirezias m. ghicitor în Teba antică (Grecia).

Tirol n. fostă provincie a imperiului austro-ungar: 860.000 loc. (Tirolian), cu cap. *Insbruck*. O parte a Tirolului constitue azi cu Austria o mică republică (cu cap. *Viena*); celelalte părţi ţin de Elveţia şi de Italia.

Tirynth n. vechiu oraş al Peloponezului în Argolida. Ruine celebre.

Tisa (Tisza) f. cel mai mare afluent al Dunării, iese din Maramureş, desparte Crişana şi Timişana de Ungaria: 930 km.

Tisiphona f. *Mit.* una din cele trei Furii.

Tismana f. **1.** afluent de-a dreapta Jiului, udă jud. Gorjiu; **2.** sat şi mănăstire frumoasă prin poziţiunea-i pitorească şi arhitectura ei, zidită de Mircea-Vodă în 1392 lângă părâul cu acelaş nume: 370 locuitori.

Tiţian m. ilustru pictor italian, primul dintre coloriştii şi capul şcoalei veneţiene: *Francisc I, Pelerinii din Emmaus* (1477—1576).

Titu m. împărat roman, fiul lui Vespasian, coprinse Ierusalimul (70), urmă tatălui său (79) şi domni doi ani, căutând cu sinceritate a uşura suferinţele poporului său (41—81 a. Cr.).

Titu m. comună şi staţiune de cale ferată în jud. Dâmboviţa: 3500 loc.

Titu-Liviu m. istoric roman, născut la Padua, a lăsat o *Istorie romană*, mai remarcabilă prin stil decât prin autenticitatea faptelor (58 a. Cr.—17 d. Cr.).

Tivoli n. oraş în Italia, anticul Tibur: 15.000 loc. Cascade frumoase, ruine vechi.

Toance f. pl. cataracte periculoase pe Bistriţa moldovenească.

Tobie m. numele a doi Iudei, tatăl şi fiul, celebri prin pietatea lor şi a căror istorie formează una din cărţile Bibliei.

Tocat n. oraş în Turcia aziatică cu 44.000 loc. Cituri.

Tocilescu (Grigorie) m. istoric şi epigrafist: *Dacia înainte de Romani*, *Monumentul dela Adam-Klissi* (1845—1909).

Toeplitz n. oraş în Boemia cu ape termale sulfuroase: 28.000 loc. Tractat între Rusia, Austria şi Prusia în 1813.

Tohani pl. **1.** sat în jud. Buzău, produce vinuri: 2700 loc.; **2.** nume a două sate în Transilvania (**Tohan nou** şi **Tohan vechiu**), ambele cu 2513 loc.

Tokay n. oraş în Ungaria cu vinuri renumite: 8000 loc.

Tokio n. cap. Japoniei: 2.186.000 loc., mare oraş industrial şi comercial.

Tököly (Emeric) m. magnat ungur, se încercă în 1676 să-şi smulgă patria de sub stăpânirea Austriei, fu numit în 1690 de către Mahomed IX Domn al Ardealului (1658—1705).

Toledo n. oraş în Spania, pe Tagu: 243.000 loc. Ruine impunătoare. Vechea cap. a Vizigoţilor şi a Spaniei până la 1560. Catedrală splendidă. Arme albe renumite.

Tolosa f. oraş în Spania: 10 000 loc. Bătălie între Mauri şi Castiliani (1212).

Tolstoi (Leon, contele) m. romancier şi moralist rus, excelent pictor al vieţii naţionale şi al moravurilor ruseşti: *Războiu şi Pace*, *Ana Karenina*, etc. Ca teolog şi moralist, Tolstoi caută să se apropie de creştinismul primitiv (1828—1911).

Toma (St.) m. unul din cei 12 apostoli, a cărui necredinţă trecătoare în învierea lui Isus ajunse proverbială *(Toma necredinciosul)*: sărbătoare la 3 Martie.

Toma (d'Aquin) m. unul din marii teologi şi filozofi ai evului-mediu, supranumit *Doctorul angelic*, autorul *Sumei teologice*; doctrina-i poartă numele de *tomism*, iar partizanii săi cel de *tomişti* (1225—1274).

Tomi n. vechiu oraş pe coasta N.-V. a Mării-Negre, azi **Constanţa**, unde muri exilat poetul Ovidiu.

Tomşa (Ştefan) m. Domnul Moldovei, asasinul boerilor, tăiat de Lăpuşneanu (1611—1615. ‖ **Leon Tomşa**, numit şi **Stridie**, fiul celui precedent, Domnul Munteniei, cumpără tronul cu bani, puse dări grele şi fu mazilit (1629—1632).

Tonkin n. vastă regiune a Indo-Chinei, colonie franceză dela 1885: 10 mil. loc. Cap. *Hanoi*.

Topalu m. sat cu o carieră de calcar şi ciment în jud. Constanţa: 2000 loc.

Topánfalva f. numele unguresc al Câmpiei transilvane.

Toplíţa comună rurală în Transilvania: 6000 loc. Ape termale.

Topolniţa f. **1.** râu în Mehedinţi, curge paralel cu Bahna şi se varsă în Dunăre la E. de Turnu-Severin; **2.** sat şi mănăstire în jud. Mehedinţi. [Slav. **topolĭ**, plop, de unde şi *Topolog*].

Topolog n. **1.** vale prin jud. Argeş; **2.** afluent principal de-a stânga Oltului; **3.** sat în jud. Tulcea cu 2300 loc.

Törcsvár n. numele unguresc al Pasului Bran.

www.dacoromanica.ro

Torda f. numele unguresc al Turdei.

Torontal n. V. Timiș-Torontal.

Torquemada m. mare inchizitor al Spaniei, faimos prin cruzimile sale (1420—1498).

Torricelli m. fizician italian, inventatorul *barometrului cu mercuriu* (1608—1647).

Tory m. numele dat în Anglia membrilor partidului conservator, partizani ai autorității, în opoziție cu **Whig**, partizani ai libertății.

Törzburg n. V. Bran.

Toscan a. și m. originar din Toscana; ordin toscan, cel mai simplu din cele cinci ordine de arhitectură.

Toscana f. vechea Etruria, regiunea Italiei centrale care se întinde de-alungul mării: 2 562.000 loc. Forma, înainte de anexarea-i la regatul Italiei (1859), un mare ducat cu cap. *Florența.*

Toski m. pl. una din diviziunile poporului albanez.

Toulon n. (cit. *Tulon*), oraș în Franța, pe Mediterana: 105.000 locuitori. Mare port militar.

Toulouse f. (cit. *Tuluz*), oraș în Franța, pe Garona, vechea capitală a Languedocului: 170.000 loc. Curte de Apel. Universitate, Manufactură de tutun.

Tournefort m. (cit. *Turnefort*), celebru botanist francez, precursorul lui Lineu (1656—1708).

Tours n. (cit. *Tur*), oraș în Franța, pe Loire: 75.000 loc. Mătăsuri, tipografii, vitralii pictate, Patria lui Balzac.

Tracia f. vastă regiune antică la N. Greciei, devenită provincie romană la 47 d. Cr.; face parte azi, în urma războiului din 1913, din Turcia și Bulgaria. Oraș principal: *Adrianopole.* Prin tractatul din Versailles (1919), Tracia a fost anexată Greciei; dar tractatul din Lausanne (1923) înapoiă Turciei Tracia orientală.

Tracic a. V. Bosfor și Chersones.

Tractat n. Tractatele cele mai importante pentru istoria Românilor au fost: Tractatul lui Mircea cu Mahomed I (1411): Muntenia își conserva autonomia, Turcilor nu le era permis a se așeza în țară și primiau în schimb plata unui *peșcheș* de 3000 lei turcești; Tractatul lui Bogdan cu Selim I (1511): condițiuni identice, dar peșcheșul era de 4000 de galbeni turcești, 20 șoimi și 40 iepe de prăsilă; Tractatul din Carlowitz, între Austria și Turcia (1699): Austria căpăta toată Ungaria, Banatul și Ardealul; Tractatul dela Prut, între Rusia și Turcia (1711): Rusia pierdea mai multe teritorii; Tractatul din Passarowitz, între Austria și Turcia (1718): Austria căpătă Banatul, Oltenia și o parte a Serbiei; Tractatul din Belgrad, între Austria și Turcia (1639): Oltenia se înapoiă Valahiei; Tractatul din Kiuciuk-Kainargi, între Rusia și Turcia (1774): el puse capăt dominațiunii ruse asupra Principatelor; Tractatul din Șiștov, între Austria și Turcia (1791): statu-quo-ante; Tractatul din Iași, între Rusia și Turcia (1792): Nistrul formând hotarul între cele două imperii; Tractatul din București, între Rusia și Turcia (1812): Rusia capătă Basarabia; Tractatul din Adrianopole, între Rusia și Turcia (1829): Principatele recădeau sub dependența Rusiei; Tractatul din Paris, între Rusia, Anglia, Franța, Turcia și Sardinia (1856): se înapoia României Sudul Basarabiei și Rusia renunța la protectoratul asupra Principatelor rămase exclusiv sub suzeranitatea Porții; Tractatul din Berlin, între Rusia și Turcia (1878): recunoașterea independenței noului regat al României și reluarea Sudului Basarabiei de către Ruși în schimbul Dobrogei; Tractatul din București, 10 August 1913, între Bulgari și celelalte popoare balcanice: Români, Sârbi, Greci (v. aceste nume). V. **Convențiune.**

Tractatul din Versailles (28 Iunie 1919) fu încheiat între Statele-Unite, Imperiul britanic, Franța, Italia și Japonia. Acest pact recent a modificat profund harta Europei, instituind state noue (Ceco-Slovachia și Polonia), impunând retrocedarea provinciilor răpite Franței, Alzacia-Lorena; României, Basarabia, Bucovina, Transivania, mărind unele teritorii (Iugo-Slavia, Grecia) și stabilind principiul că fiecare națiе poate dispune de soarta-i proprie, recurgând la plebiscit în caz de complicare etnică (Silezia disputată de Germani și de Poloni). Tractatul din Versailles constitue azi documentul capital al politicei europene contemporane.

Tractatul din Lausanne fu semnat la 13 Iulie 1923, între Aliați de o parte, Grecia și Turcia de alta. Ca consecință a dezastrului grec din 1922. Tracia orientală fu înapoiată Turciei victorioase, care obținu și abolirea capitulațiunilor din trecut.

Trafalgar n. cap în Spania, la S.-E. de Cadix, unde flota franco-spaniolă fu învinsă de Nelson, ucis în acea luptă (1805).

Traian m. cel mai bun împărat roman (98), născut în Spania, adoptat de Nerva; mare războinic și bun administrator, învinse pe Daci și pe Parți și sub el se săvârși mari lucrări în Roma (53—117). Cu numele împăratului Traian s'au identificat apoi toate marile construcțiuni făcute în Dacia (v. **Troian**). ‖ **Columna lui Traian.** V. **Columna lui Traian; Masa lui Traian**, numele unei mari tăieturi de

www.dacoromanica.ro

munte în jud. Argeș; **Podul lui Traian**, strâmtoare în Carpați, pe unde intră Oltul în țară, numită și *Turnu-Roșu*; **Pratul lui Traian**, Câmpia Turdei, numită de Unguri *Keresztes-Mező*, unul din șesurile mari ale Ardealului: aci fu omorît Mihaiu-Viteazul.

Traian m. **1.** comună urbană în jud. Teleorman, înființată în 1880: 2300 loc.; **2.** sat în Bacău, înființat în 1879 cu 1300 loc.: **3.** nume de sate în Constanța (înființate în 1884), Covurluiu, Neamțu, Romanați și Teleorman.

Trianopole f. oraș în Rumelia: 14.000 locuitori.

Transcaucazia f. partea imperiului rus ce coprinde toată regiunea din gubernia Caucazului, situată la S. de Caucaz: 4.700.000 loc. Cap. *Tiflis*.

Transilvania f. fostă provincie austro-ungară, țară muntoasă și acoperită de păduri, numită și Ardeal (de Unguri *Erdély* și de Sași *Siebenbürgen*), așezată la N.-V. României, de care se despărția prin lanțul Carpaților: ea se împarte în 15 județe cu o populațiune de 2.684.921 loc. (dintre cari 1.522.733 români și 891.440 unguri). Adunarea națională din Alba-Iulia (1 Dec. 1918) a proclamat unirea Transilvaniei cu România, unire confirmată prin tractatul din Versailles (1919).

Transleitania f. od., numele Austriei situate dincolo de Leitha.

Transvaal n. republică sud-africană, veche țară a Africei meridionale, anexată dela 1900 Angliei (Colonia Capului): 800.000 loc. Cap. *Pretoria*. Mine de aur și de diamante.

Trapezunt n. vechiu oraș în Azia-Mică, pe Pontul-Euxin, azi **Trebizonda**.

Trascău (Toroszkó) n. **1.** șir de munți, o ramură a Munților Metalici, constând din stânci foarte prăpăstioase; **2.** orășel în județul Turda la S.-V., cu mine de fier: 1102 loc.

Trasimene m. lac în Italia, azi lacul de **Perusa**, pe malurile căruia Anibal bătu pe Romani (217 a. Cr.).

Trebia f. râu în Italia, afluent al Padului. Victoria lui Anibal asupra Romanilor (218 a. Cr.).

Trebizonda f. oraș în Turcia de Azia, pe coasta S.-E. a Mării-Negre, anticul **Trapezunt**: 65.000 loc. Alexe Comnenul fundă aci un imperiu în 1204, desființat de Mahomed II în 1461.

Trei-Ierarhi (Sfinții) m. pl. **1.** V. Ierarhi; **2.** mănăstire monumentală în Iași, zidită aci un imperiu în 1204, desființat de Mahomed II în 1461.

Trei-Scaune n. pl. județ în Transilvania, numit de Unguri **Háromszek**: 148.000 loc., cu cap. *Sf. Gheorghe*. [V. acest nume].

Tribali m. pl. popor din Tracia antică, care locuia în apropiere de Daci.

Tribonian m. învățat jurisconsult roman, sub a cărui direcțiune s'au făcut lucrările de legislațiune săvârșite de Justinian (475—545).

Tricol (Trikkala) n. district și oraș în Tesalia, locuit trei părți de Armâni (vr'o 6000) și una de Greci.

Trient n. oraș în Tirol (Italia) pe Adige: 33.500 loc. Conciliu ecumenic (1545—1563).

Triest n. fost oraș în Austria, azi aparținând Italiei, port important pe Marea Adriatică: 246 000 loc. Mare comerț.

Trikkala f. V. Tricol.

Trinitate (Insula) f. cea mai mare din micile Antile engleze: 380.000 loc.

Tripoli n. **1.** oraș în Africa, port pe Mediterana, cap. Tripolitaniei: 75.000 loc.; **2.** oraș în Siria, aproape de mare: 30 000 loc. ‖ (Regența) sau **Tripolitania**, țară în Africa de N., între Egipt și Tunis, ce depindea de Turcia: 1.200.000 loc., cu cap. *Tripoli*. Devenită dela 1912 colonie italiană.

Tripolița f. oraș în Morèa: 11 000 loc.

Triptolem m. *Mit.* rege din Eleuzis, află dela Ceres arta de a lucra pământul.

Trismegist m. supranumele ce Grecii dedeau lui Hermes egiptean.

Tristan m. eroul Mesei-rotunde din legenda bretonă, iubitul Izoldei, celebrat de poeții francezi în sec. XII; subiectul unei opere de Wagner.

Triton m. *Mit.* zeu marin jumătate pește.

Troada f. mică țară în vechea Azia-Mică cu cap. *Troia*.

Troesmis n. urmă de cetate romană în jud. Tulcea, azi *Iglița*.

Troglodiți m. pl. **1.** numele unui vechiu popor african care trăia în peșteri de-a lungul Mării-Roșie; se zice de popoarele sălbatice cari trăiau în peșteri.

Troia f. oraș în vechea Azie-Mică, cap. Troadei, celebru prin asediul ce-l susținu timp de 10 ani în contra Grecilor, eveniment celebrat în *Iliada* lui Homer (sec. XII a. Cr.). Resturile cetății au fost regăsite de Schliemann în împrejurimile cătunului Hissarlik.

Troian a. și m. **1.** ce ține de Troia: *războiul Troian*; **2.** locuitor din Troia.

Troian m. numele vechiu slavon al lui Traian, care ajunse să figureze în anticul panteon slav, alăturea de zeii indigeni; numele său trăiește încă în topografia română și balcanică: **1. Brazda Troianului**, drum înălțat în jud. Teleorman (v. *Novac*); **2. Calea Troianului**, șosea romană

www.dacoromanica.ro

care pleacă dela Izlaz şi apucă în sus spre Carpaţi, pe malul apusean al Oltului, până în sus de Râmnicu-Vâlcii; 3. Valul lui Troian, şanţ imens ale cărui urme se văd dela Covurluiu spre Bolgrad şi în Dobrogea dela Cernavoda până la Constanţa: linia totală a valului dela Dunăre până la Răjnov e de 235 km.; 4. Troianul, val de pământ în jud. Iaşi şi Tecuci; 5. Calea lui Troian, calea lactee, numit şi *drumul robilor* (sens specializat după numirea geografică *Calea Troianului*).

Troian 1. numele unei trecători în Balcanii centrali; 2. oraş în Bulgaria cu 3029 loc.

Troppau n. oraş ceco-slovac din Silezia: 34.000 loc. azi numit *Opava*.

Trotuş n. 1. vale prin judeţele Putna şi Bacău; 2. afluent de-a dreapta Siretului, curge repede ca şi Bistriţa: 185 km.; 3. târg în jud. Bacău, lângă râul cu acelaş nume, însemnat pentru salinele sale: 3500 loc.

Tuaregi m. pl. popoare prădătoare dintr'o vastă regiune a Africei, coprinsă între Sahara algeriană şi Niger.

Tübingen n. oraş în Würtemberg, pe Neckar: 23.000 loc. Universitate celebră fundată în 1477.

Tudela f. oraş în Spania, pe Ebru: 10.000 loc.

Tudor m. dinastie engleză care numără 5 suverani: Henric VII, Henric VIII, Eduard VI, Maria şi Elisabeta.

Tudor m. V. Vladimirescu.

Tugomir (Tâhomir) m. tatăl lui Basarab, Domnul Ţării româneşti, care s'a răsboit cu Carol Robert la 1330. Domnia lui coincide aproximativ cu cea atribuită de cronicile muntene descălecătorului Negru-Vodă (între 1290 şi 1310).

Tulcea f. 1. judeţ maritim în Dobrogea, aşezat de-a lungul Mării-Negre: 153.000 loc.; 2. cap. judeţului Tulcea, oraş zidit în formă de amfiteatru pe malul drept al Dunării: 23.000 loc. Prima piaţă comercială a Dobrogei.

Tulgheş n. localitate în jud. Ciuc, trecătoare în Ardeal din jud. Neamţu. V. Prisăcani.

Tulu-Hostiliu m. al treilea rege roman (672—640).

Tungia f. 1. lanţ de munţi la S. Rumeliei, paralel cu Balcanii; 2. cel mai însemnat afluent al Mariţei cu care se împreună la Adrianopole.

Tunis n. oraş în Africa de N., cap. Tunisiei, port pe Mediterana: 170.000 loc.

Tunisia f. sau Regenţa Tunisului, Stat în Africa de N., pus sub protectoratul Franţei: 2.100.000 loc. Cap. *Tunis* (Tunisian).

Tunsu m. faimos haiduc dela începutul secolului XIX; fost paracliser; îşi tunse părul (*«s'a dus vestea ca de popa tunsu»*).

Tunusli (Fraţii) m. pl. editorii unei *Istorii a Valahiei* (Viena, 1806), traducere grecească după o scriere istorică a lui Mih. Cantacuzino.

Turan n. alt nume dat Turkeşţanului (Turanian).

Turci m. pl. ramura cea mai civilizată din grupul etnic al Turcomanilor, se aşezară în Azia pe ruinele Statului Abasizilor, pătrunseră în sec. XIV în Europa, unde fundară în sec. XV un Stat puternic pe ruinele imperiului bizantin, Stat care ajunse la apogeul său sub Soliman I.

Turcia f. sau Imperiul Otoman, Stat vast ce se întindea în Europa, Azia şi Africa, coprinzând: Turcia de Europa, Turcia de Azia, Arabia: apoi ţările tributare Samos şi Egiptul; cu o populaţiune de 40 mil. loc. şi cu cap. *Constantinopole*. Monarhie ereditară şi constituţională dela 1908, al cărui suveran (*Sultan* sau *Padişah*) era totdeodată şi căpetenia ecleziastică a Mahomedanilor. Imperiul e divizat în vilaieturi sau paşalâcuri, subdivizate în sangiacuri. ‖ Turcia de Europa, partea imperiului otoman, ce coprindea vilaietele: Constantinopole, Adrianopole, Salonic, Monastir, Cosova, Scutari, Ianina (cele cinci din urmă pierdute în răsboiul turco-balcanic din 1912, iar Albania constituită în Stat independent); Turcia de Azia, partea imperiului otoman ce coprinde: Anatolia sau Azia-Mică, Armenia, Kurdistanul, Mesopotania, Siria, Arabia şi Egiptul (*vezi aceste nume*). In 1912, Turcia pierdu Tripolitania (cedată Italiei) şi, în urma răsboiului cu Aliaţii balcanici din 1912—1913, Albania şi Macedonia, prima constituită în ţară autonomă, iar a doua împărţită între Greci, Sârbi şi Bulgari, precum şi o parte din Tracia cedată Bulgariei. Suprafaţa Turciei europene, de 175 400 km. p. înaintea răsboiului balcanic, fu astfel redusă la 23.000 km. p. iar populaţiunea la $2^1/_4$ mil. loc. Ca aliata Germaniei în cursul răsboiului mondial (1914—1918), Turcia a suferit consecinţele capitulării şi înfrângerii. Teritoriul ei european a fost redus şi la Constantinopole chiar influenţa-i politică era mai mult nominală. Dar în 1922, în urma sdrobirii armatelor greceşti, Turcia victorioasă recăpătă Tracia orientală prin tractatul din Lausanne (1923), care îi redete independenţa-i politică şi economică. Azi, Turcia constitue o republică de vr'o 20 mil. loc., având ca reşedinţă *Angora*.

Turcomani m. pl. nume generic sub care se coprinde diferitele popoare no-

www.dacoromanica.ro

made din Persia, Transcaucazia și Azia-Mică.

Turda f. 1. numit de Maghiari **Torda** și de Sași **Thorenburg**, numele unui județ ardelean (161.000 loc.) cu cap. *Turda*; 2. oraș ardelenesc în valea Arieșului, cap. județului Turda: 13.500 loc., mine de sare; 3. **(Câmpia)**, șes pe malul stâng al Arieșului unde fu omorît Mihaiu-Viteazul (1601); 4. **(Cheia)** spre apus de Turda, în Munții Apuseni, tăietură curmezișă a unei coaste de deal cu o priveliște minunată.

Turdaș n. comună nu departe de Orăștia, unde s'au aflat obiecte de piatră, os și lut din epoca preistorică: 577 loc.

Turena f. veche provincie a Franței cu cap. *Tours*.

Turenne m. unul din cei mai mari generali francezi sub Ludovic XIV, se ilustră prin campaniile sale în Țările-de-jos contra Imperialilor și prin apărarea Alzației (1611—1675).

Turgheniev (Ivan) m. celebru romancier și poet rus, excelent pictor al vieții țăranilor ruși: *Poveștile unui vânător*, *Tată și Fii*, *Pământuri vergure* (1718—1783).

Turgot m. om de Stat și economist francez (1727—1781).

Turin n. oraș în Piemont, pe malul stâng al Padului: 466.000 loc. Universitate. Muzee, Biblioteci.

Turingia f. o țară în Germania ce coprinde micile ducate de Saxa; 2. (Pădurea), lanț de munți în aceleași ducate **(Turingian)**.

Turkestan n. țară vastă în Azia centrală: Turkestanul rusesc, 7 mil. loc., cu cap. *Taşkend*; și în cea occidentală: Turkestanul chinez cu 1 mil. loc.

Turnu n. 1. od., numele Turnu-Severinului ca cetate turcească; 2. azi, schit în jud. Argeș, lângă Olt, situat într'o regiune pitorească.

Turnu-Măgurele n. oraș comercial așezat pe Dunăre, la stânga Oltului, cap. jud. Teleorman: 9500 loc.

Turnu-Roș (Pasul) n. (numit de Unguri *Verestorony*), prima stațiune fostă ungurească de cale ferată după Căineni.

Turnu-Severin n. oraș de construcțiune modernă, port pe Dunăre și punct strategic, cap. jud. Mehedinți: 23.000 loc. Șantier naval cu ateliere de construcțiuni ale Statului. V. **Severin**.

Turtucaia f. oraș din Cadrilaterul dunărean cu 11 000 loc. în jud. *Durostor*, anexat României în 1913. Ciocnire sângeroasă între armatele române și bulgaro-nemțești (17 August 1916).

Tușnad n. localitate cu băi renumite pe Olt, în județul *Ciuc*: 2342 loc.

Tutana f. plaiu și mânăstire în jud. Argeș.

Tutova f. 1. afluent al Bârladului; 2. județ așezat în partea de E. a Moldovei: 130.000 loc. cu cap. *Bârlad*.

Tuzla f. 1. cap în Dobrogea între Mangalia și Constanța; 2. sat în județul Constanța cu 200 loc.; 3. lac pe coasta Mării Negre la Sudul Basarabiei, cu ape sărate și nămol negru.

Tycho-Brahe m. astronom danez, făcu importante descoperiri științifice (1546—1601).

Tyr n. oraș în Fenicia, port pe Mediterana, celebru prin comerțul, industria și marina sa, distrus de Alexandru cel mare (322 a. Cr.); azi *Tur* **(Tyrian)**.

Tyras m. 1. numele antic al Nistrului; 2. cetate greacă antică lângă Pontul Euxin, azi *Akkerman*.

Tyrhenian a. ce ține de Etruria (Toscana): **Marea Tyrheniană**, partea Mediteranei coprinsă între Italia, Corsica, Sardinia și Sicilia.

Tyrteu m. poet atenian, celebru prin cântecele sale războinice (sec. VII a. Cr.).

U

Ubicini (A.) m. publicist francez, a scris asupra istoriei Românilor, Sârbilor și Imperiului otoman (1818—1884).

Ucraina sau **Ucrania** f. republică sovietică la S Rusiei, coprinzând guberniile Pultava, Kiev, etc., străbătută de Nipru, 26 mil. loc., cap. *Kiev*. Imense stepe, turme.

Udrea (Banul) m. unul din generalii lui Mihaiu-Viteazul.

Udriu n. numele vechiu românesc al Adrianopolii.

Udvarhely n. V. **Odorheiu**.

Ugolino m. tiran din Piza, fu aruncat cu copiii săi într'un turn, unde muriră cu toții de foame (1228): epizod celebru din *Infernul* lui Dante.

Uhland m. poet german, autor de romanțe și de balade foarte populare (1787—1862).

Uilac (Hujlak) n. oraș comercial în Maramureș, pe țărmul drept al Tisei: 6000 loc.

Uioară (Uyvár) n. oraș în Ardeal în apropierea Aiudului: 4051 loc. cu mine bogate de sare.

Ulfila m. episcop al Goților Arieni din Mezia, traduse Biblia în gotica și frag

www.dacoromanica.ro

mentele conservate ale acestei traduceri sunt monumentul cel mai vechiu al idiomelor germanice (311—381).

Ulm n. oraș în Würtemberg, pe malul stâng al Dunării: 56.000 loc. Măreață catedrală gotică. Capitulațiunea armatei austriace în 1805.

Ulpia Traiană f. numele roman al Sarmisegetuzei.

Ulpian m. jurisconsult roman, consilierul împăratului Alexandru Sever, mort în 228.

Ulyse m. *Mit.* rege din Ithaca, bărbatul Penelopei și părintele lui Telemac, una din principalele căpetenii grecești la împresurarea Troiei, unde se făcu faimos prin istețimea și viclenia sa. Homer a povestit în *Odysea* aventurile întoarcerii sale în Itaca.

Umbria f. țară în Italia antică, la N. de Roma, azi provincia Peruza.

Undrea m. V. Andrea.

Ungaria (**Magyarország**) f. parte a fostului imperiu austro-ungar, coprinzând od. Ungaria propriu-ziză, Croația, Slavonia, Transilvania și Banatul, peste 19.000.000 loc., dintre cari 8.500 000 Maghiari și aproape 3.000 000 Români. Cap. *Buda-Pesta*. Prin tractatul dela Saint-Germain (1919), Ungaria a cedat Sârbiei Croația și Slavonia, iar României Transilvania și Banatul. Teritoriul Ungariei a fost redus dela 320.000 km. p. la 95.000, iar populația dela 20 mil. la 8 milioane. Ungaria formează azi o republică (proclamată în 1918), cu cap. *Pesta*. In cursul anului 1919, Ungaria a suportat un guvern bolșevist, dar republica a triumfat.

Ungheni pl. **1.** sat în jud. Argeș: 2300 loc.; **2.** sat în jud. Bălți, fostă graniță între Moldova și Rusia: 2000 loc.

Ungro-Vlahia f. od. nume intern administrativ, civil și ecleziastic, al Munteniei (dela sec. XIII—1700); figurează azi numai în titulatura Mitropolitului Primat (care hirotonia od. și pe episcopii Ardealului). [Numele vine dela Greci (= Vlahia de lângă Ungaria), spre deosebire de Vlahia cea Mare, din Tesalia].

Unguri sau **Maghiari** m. pl. neam de rassă fineză, venită în Panonia sub ducele lor Arpad (890—898) și fură creștinați sub Ștefan cel Sfânt. Printre urmașii acestuia îu Mateiu Corvin de Huniade, eroicul luptător în contra Turcilor, cari (după bătălia dela Mohaci) se făcură stăpâni pe o parte a Ungariei (1526), până fură alungați de Casa de Habsburg. Independența politică a Ungurilor datează dela 1866.

Ungureni pl. sat în jud. Romanați. Bătălie între Mateiu Basarab și Leon Vodă (1631).

Unterwalden n. unul din cele 3 cantoane elvețiene cari fură leagănul libertății în Elveția: 30.000 loc.

Upsala f. oraș în Suedia: 29.000 loc. Universitate fundată în 1476.

Ural n. **1.** lanț de munți care separă Europa de Azia dela S. la N., cu mine de aur și de argint; **2.** fluviu în Rusia orientală, se varsă în Marea Caspică: 1700 km.

Urania f. *Mit.* Muza astronomiei.

Uranus m. **1.** *Mit.* zeul cerului; **2.** *Astr.* una din marile planete descoperită în 1781 de Herschel.

Urban m. nume a 8 papi dintre cari Urban II, predică prima cruciată la conciliul din Clermont (1088—1099); și Urban VI, sub care se începu marea schismă din Occident (1378—1389).

Urbea-Mare f. alt nume dat orașului Oradea-Mare.

Urechia m. numele celor doi mai vechi cronicari ai Moldovei, Nestor și Grigorie, ambii de origină nobilă (cam 1550 și 1650): *Domnii Țării Moldovei până la 1594.*

Urechia (**Vasile Alexandrescu**) m. poligraf mediocru (1834—1901).

Uria m. generalul oștirii, pe care David îl expuse să piară în luptă, ca să poată lua de soție pe femeia sa Bethsaba.

Uriașa f. V. Jidova.

Uriași (**Munții**) m. pl. sau **Riesengebirge**, massiv între Silezia și Boemia, din care pornește Elba.

Urlați pl. orășel în jud. Prahova: 4500 loc.

Ursula (**Sfânta**) f. martiră creștină din sec. IV.

Uruguay m. **1.** fluviu în America de S., se varsă în Parana: 1322 km.; **2.** republică în America de S., pe Oceanul Atlantic, la S. de Brazilia: 1 mil. și ½ loc. Cap. *Montevideo*.

Urziceni pl. orășel în Ialomița cu 2300 loc. Fosta cap. a județului până la 1832, târg săptămânal.

Usküb n. V. Scopia.

Utica f. vechiu oraș în Africa, pe mare, la N. de Tunis, azi ruinat.

Utrecht n. oraș în Olanda pe Rin: 140.000 loc. Tractat încheiat de o parte între Franța și Spania, iar de alta între Anglia, Portugalia, Savoia, Prusia și Olanda, care puse capăt războiului de succesiune în Spania (1713).

Uyvár n. V. Uioară.

Uz m. afluent de-a dreapta Trotoșului, udă județul Bacău,

Uzi m. alt nume dat Cumanilor.

www.dacoromanica.ro

V

Văcărescu m. ilustră familie română care a dat Munteniei o pleiadă de poeți: **1. (Banul Ienăchiță)**, fruntașul învățaților români din sec. XVIII, autorul primei *Gramatici* române (1787) și a unei *Istorii a împăraților otomani* (1740—1799); **2. (Clucerul Alecu)**, fiul celui precedent, exilat din țară și mort în temnițele Turciei către 1795; **3. (Logofătul Nicolaie)**, al doilea fiu al lui Ienăchiță (mort 1830); **4. (Logofătul Iancu)**, fiul lui Alecu, inaugurează poezia română modernă (1786—1863).

Văcărești pl. **1.** mânăstire lângă București, zidită de Nic. Mavrocordat (1720) azi închisoare pentru făcătorii-de-rele; **2.** ape minerale pe calea ce duce la mânăstirea cu același nume.

Vai-de-ei pl. sat în jud. Gorjiu, unde se fabrică pietre de moară.

Valah m. **1.** nume ce Germanii și Slavii dau Românilor; **2. pl. numele** Românilor slavizați din Moravia și Croația. [Cu *Valah* Germanii desemnau popoarele învecinate negermane (Celți și Romani); dela dânșii numele trecu la Slavi: VALAHŬ, VLAHŬ, om de origină romană (pl. Italia sau Valahia), de unde rus. VOLOHŬ, gr. mod. VLÁHOS, ung. OLÁH și turc. IFLAK].

Valahia f. nume etnic slavo-german, dat Munteniei, trecut și la celelalte popoare și admis odinioară în limba noastră oficială.

Valahia-Mare f. numele Tesaliei în sec. XIII.

Valahia-Mică f. numele Etoliei și Acarnaniei la scriitorii bizantini.

Vălcana f. ape minerale (iod și brom) în jud. Dâmbovița.

Vălcea f. județ așezat în partea de N. a Olteniei, pe malul drept al Oltului: 230.000 loc. Cap. *Râmnicul-Vâlcei* (**Vâlcean**).

Vălcele f. pl. numele românesc al satului *Elöpatak* din Ardeal, în jud. *Trei-Scaune*.

Valdemar m. **1.** nume a 4 regi ai Danemarcei (1131—1376); **2.** V. **Margareta**.

Valdensi m. pl. sectari din sec. XII, discipoli ai lui Valdo; persecutați în Franța, ei se refugiară în Elveția și în Piemont, unde subzistă încă și astăzi.

Valea-Albă f. V. Răsboieni.

Valea-Racovei f. V. Podu-Inalt.

Văleni pl. sat și mânăstire în jud. Argeș, pe Topolog: 1545 loc.

Vălenii-de-munte pl. orășel în jud. Prahova, cu o poziție frumoasă, pe apa Teleajenului: 4900 loc. Curs de vară pentru adulți. Țuică bună.

Valens m. împărat din Oriant, fratele lui Valentinian I, permise Goților să se așeze în Mezia și în Tracia, fu învins și ucis de dânșii la Adrianopole (364—378).

Valența f. oraș în Spania: 254.000 loc. Universitate.

Valentinian m. numele a 3 împărați romani din Occident: VALENTINIAN I, născut în Panonia, frate cu Valens (364—375); VALENTINIAN II, fiul celui precedent, muri asasinat (375—392); VALENTINIAN III, sub domnia căruia Atila pustii Italia (424).

Valerian m. împărat roman, respinse pe Goți și muri în captivitate (253—260).

Valladolid n. oraș în Spania: 79.000 loc. Universitate fundată în 1346.

Valois m. (cit. *Valoà*), casă regală, dete Franței 13 regi, începând cu Filip VI și stingându-se cu Henric III (1328 - 1589).

Vălsana f. afluent de-a stânga Argeșului, între Curtea de Argeș și Pitești.

Valul lui Traian m. V. **Troian**.

Vama f. oraș în jud. *Câmpulung*.

Vandali m. pl. **1.** vechiu popor germanic dela țărmurii Balticei, se așeză în Dacia (sec. III), invadă Galia (406), Spania (409), Africa (429), Italia și prădă Roma în mod îngrozitor (455); ei fură exterminați de Belizariu (534); **2.** *fig.* cel ce urăște civilizațiunea și distruge monumentele artelor.

Van-Dyck (Antoniu) m. (cit. *Vandaik*), celebru pictor și gravor flamand; portretele sale sunt capo-d'opere admirabile (1599—1641).

Văratic n. mânăstire de maici în jud. Neamțu, zidită în 1598 sub Ieremia Movilă. Poziție încântătoare.

Vârciorova f. **1.** în jud. Mehedinți, trecătoare principală a țării în Banat, deschisă de Dunăre: ea pune în comunicațiune capitala țării cu centrul Europei; **2.** sat, fostă vamă și stațiune de cale ferată: 2500 locuitori.

Vardar m. fluviu în Macedonia, se varsă în golful Salonic: 330 km.

Vareği m. pl. proscriși scandinavi cari, sub Rurik, se statorniciră în Rusia (862).

Vârfu-cu-dor n. pisc al Bucegilor, în jud. Prahova.

Vârfu-pietrii n. pisc al Godanului.

Várhély n. numele maghiar al Grădiștei.

Varlam m. Mitropolit al Moldovei (1632—1652), a luptat și a scris în con-

www.dacoromanica.ro

tra propagării calvinismului printre Românii ortodocşi din Ardeal (1595–1675).

Varna f. oraş în Bulgaria şi port însemnat pe Marea-Neagră: 55 000 loc. Victorie celebră a Turcilor asupra armatelor creştine (1444).

Varron m. scriitor latin, supranumit *cel mai învăţat dintre Romani*, din ale cărui scrieri numeroase s'au păstrat puţine fragmente (113–26 a. Cr.).

Varşovia f. capitala Poloniei, pe malul stâng al Vistulei: 938.000 loc. Comerţ şi industrii active: stofe, metalurgie, maşini.

Vartolomeiu (St.) m. unul din cei 12 apostoli, martir serbat la 11 Iunie: *la Vartolomeiu e mijlocul verii.*

Varus m. general roman care, surprins de Teutoni, peri împreună cu legiunile sale (9 d. Cr.).

Vasa m. familie care a dat 7 regi Suediei şi 3 regi Poloniei.

Văşcăuţi m. pl. oraş în Bucovina, jud. *Storojineţ.*

Vasile (St.) m. **1.** cel Mare, arhiepiscop din Cezarea Capadociei, unul din cei mai iluştri părinţi ai Bisericii ortodoxe, fundatorul vieţii monahale şi aprig luptător în contra arianismului: *Omelii* (329–379); **2.** ziua de 1 Ianuarie, Anul-Nou; **3.** unul din sfinţii trei Ierarhi.

Vasile m. numele a 2 împăraţi din Orient: Vasile I **(Macedonicul)**, întreprinse reforma legilor (867–886); şi Vasile II **(Bulgaroctonul sau Omorîtorul de Bulgari)**, supuse pe Bulgari după un războiu de 20 de ani (976–1025).

Vasile m. numele mai multor Ţari din Rusia: Vasile IV, fiul şi urmaşul lui Ivan III, purtă cel dintâi titlul de *autocrat* şi cuceri Novgorod (1505–1533); Vasile V, Ţarul Rusiei, avu să lupte în contra falşilor Dimitrii şi fu învins (1609) de Sigismund, regele Poloniei (1605–1611).

Vasile-Lupu m. Domnul Moldovei, Albanez din Epir, trăi în luptă continuă cu contemporanul său Mateiu-Basarab. El fundă şcoli slavone şi o tipografie (1640), introduse limba română în serviciul divin şi tipări codicele *Pravilele împărăteşti* (1646). Vasile Lupu muri în Constantinopole (1661), după ce stătuse 6 ani în închisoare, şi fu înmormântat la Iaşi, în mânăstirea Trei-Ierarhi.

Vasluiu n. **1.** afluent al Bârladului; **2.** judeţ aşezat cam în centrul Moldovei: 127.000 loc.; **3.** capitala judeţului cu acelaş nume: 10.500 loc.

Vaţ (Vácz) n. oraş în Ungaria: 16.808 locuitori.

Vataţe (Ioan III) m. împărat din Orient (1222–1254).

Vatican n. **1.** colină din Roma, pe malul drept al Tibrului; **2.** palatul papilor zidit la poalele colinei: Vaticanul, decorat de Michel-Angelo *(Capela Sixtină)* şi de Rafael *(Lojele)*, conţine Muzee şi Biblioteca Vaticană; **3.** *fig.* Curtea din Roma, sfântul Scaun.

Vatra-Dornei f. orăşel în jud. Câmpulung aproape de fostul hotar al Moldovei 5000 loc. Poziţiune renumită şi izvoare de ape minerale.

Vavilon n. forma arhaică pentru Babilon: *Turnul Vavilonului.*

Veda f. cărţile sacre ale Indienilor, scrise în limba sanscrită.

Vedea f. **1.** afluent al Dunării. udă judeţele Argeş şi Olt şi se împreună cu Teleorman; **2.** şes prin judeţul Argeş.

Vega m. V. Lope de Vega.

Veglia (Insula) f. insulă între Istria şi litoralul croato-dalmat, locuită od. de Români, azi contopiţi cu Italienii.

Veii m. pl. vechiu oraş în Etruria, cucerit de Romani după un asediu de zece ani (395 a. Cr.).

Velasquez m. cel mai puternic şi mai original dintre pictorii spanioli (1599–1660).

Venere (Venus) f. **1.** *Mit.* zeiţa frumuseţii: *Venere, marmură caldă, ochiu de piatră ce scânteie, braţ molatic ca gândirea unui împărat-poet* Em.; **2.** *fig.* frumuseţe admirabilă: *e o Venus;* **3.** *Astr.* cea mai strălucită dintre planete, numită şi *Luceafărul de dimineaţă.*

Veneţia f. **1.** provincie la N.-E. Italiei: 3.700.000 loc. cu cap. *Veneţia;* **2.** oraş construit pe 27 insulele, în mijlocul lagunelor întretăiate de 176 canaluri şi comunicând cu marea Adriatică: 172.000 loc. Piaţa şi catedrala San Marc, palat ducal, muzee bogate. Puternică republică în evul-mediu, distrusă prin tractatul din Campo-Formio (1797) şi cedată Austriei, apoi (1877) redată Italiei **(Veneţian).**

Venezuela f. republică în America de S., străbătută de Orenoc: 2.590.000 loc. Cap. *Caracas.*

Vengher m. numele slovacului din Ungaria.

Veniamin m. **1.** V. Beniamin; **2.** V. Costache.

Venus f. *Mit.* V. Venere.

Venzi m. pl. triburi slave, răspândite dela Baltica până la Alpi.

Vercingetorix m. erou naţional al Galilor, răsculă Galia în contra Romanilor; asediat şi prins de Cezar, fu executat la Roma (46 a. Cr.).

Verdi m. celebru compozitor italian: *Traviata, Trovatore, Aida*, etc. (1813–1901).

www.dacoromanica.ro

Verespatak n. numele maghiar al orășelului ardelenesc Roșia.

Veregtorony n. numele unguresc al județului Turnu-Roș.

Veria f. district și oraș în Macedonia, însemnat pentru cultura bumbacului: 8000 locuitori.

Vernet (Horace) m. (cit. *Vernè*), cel mai celebru pictor francez de bătălii (1789—1863).

Verona f. oraș în Italia, pe Adige: 86.000 loc. Academie, Antichități, Congres (1822), în care suveranii sfintei Alianțe deciseră intervenirea Francezilor în Spania **(Veronez)**.

Veronese m. V. Paolo.

Verres m. pretor roman în Sicilia, faimos prin venalitatea și delapidările sale; atacat de Cicerone în câteva discursuri faimoase *(Verrinele)*, el s'exilă de bună voie (119—43).

Versailles n. (cit. *Versai*), oraș francez în departamentul Senei: 65.000 loc. Palat măreț, clădit de Ludovic al XIV. Muzeu de picturi istorice. Aci fu încheiat tractatul din 28 Iunie 1919 între puterile aliate și asociate. V. **Tractatul din Versailles**.

Verșeț n. oraș în Banat, între Baziaș și Temeșvar; 25.000 loc. Vinuri renumite.

Vesal (Andreiu) m. medic, născut la Bruxela, creatorul anatomiei, profesă la Padua (1514—1564).

Vespasian m. împărat roman, părinele lui Titu și Domițian, domni cu zel și înțelepciune (69—79).

Vespere siciliene f. pl. măcelul Francezilor din Sicilia în Lunea Paștilor din anul 1282 (semnalul fu dat cu clopotele de vespere sau de vecernie).

Vesprim n. vechiu oraș episcopal în Ungaria.

Vespuccio m. V. **Americo**.

Vesta f. *Mit.* zeița focului domestic la Romani: *cu focul albei Veste aprinde al meu sân* Em.

Vezuviu n. munte și vulcan în Italia la 3 km. de Neapole, înalt de 1198 m. Prima sa erupțiune distruse Herculanum, Pompei și Stabia (79).

Vichy n. (cit. *Vișî*), orășel în Franța cu ape minerale renumite; 17.000 loc.

Vicleim n. numele popular al Betleemului.

Vico m. filozof italian, autorul operei *Știința Nouă* sau Principii de filozofia istoriei (1668—1744).

Victor-Emanuel m. rege al Sardiniei (1849), deveni rege al Italiei (1861), ocupă Roma (1870), unde muri (1820—1878).

Victoria f. regina Angliei, urmă unchiului său Guilom IV (1837) și se mărită în 1840 cu principele Albert din casa Coburg (1819—1901).

Victoria f. provincie engleză în Australia cu 1.505.000 loc. Cap. *Melbourne*. Bogate mine de aur

Vid n. râu în Bulgaria, afluent al Dunării, udă Plevna.

Vida m. poet latin modern, autorul unei *Arte poetice* (1480—1566).

Vidin n. oraș în Bulgaria, pe Dunăre: 20 000 locuitori.

Vidra f. **1.** gârliță și sat în jud. Putna, în plaiul Vrancei; **2.** sat în jud. Ilfov, stațiune de cale ferată.

Vidre f. pl. comună în Munții Apuseni, nume colectiv al satelor între Câmpeni și muntele Găina, cu vr'o 6000 loc. Locul natal al lui Avram Iancu.

Viena f. oraș frumos, cap. fostului imperiu austriac, pe malul drept al Dunării: 2.035.000 loc. Universitate dela 1365. Numeroase și bogate biblioteci, edificii frumoase. Industrie foarte activă. Aci se semnară mai multe tractate: primul puse capăt războiului de succesiune din Polonia (1738), al doilea fu semnat în urma Congresului ținut la Viena de puterile aliate (1814—1815) și regulă starea Europei după căderea lui Napoleon I **(Vienez)**.

Vienne n. (cit. *Vien'*), numele unui râu în Franța, afluent al Loirei, și a două departamente franceze.

Vieroș n. mânăstire în jud. Muscel.

Viforâta f. mânăstire în jud. Dâmbovița, zidită în 1530 de Vlad Basarab.

Vigny (Alfred de) m. ilustru poet francez (1799—1863).

Vihorlat n. massiv în Ungaria la N. de Tisa.

Vilșoara f. sat în jud. Olt, unde se dete o bătălie între Moise Vodă și Vlad Vodă: 1737 loc.

Vijnița f. oraș în Bucovina aproape de hotarul țării despre Galiția, pe malul drept al Ceremușului: 5877 loc.

Villafranca f. oraș în Italia: 11.000 loc. Aci Napoleon III și împăratul Austriei semnară preliminarele de pace (1860).

Vilna f. oraș în Polonia cu 215.000 loc Universitate (1587—1831).

Vinar n. oraș în Maramureș, pe malul drept al Tisei, renumit pentru vinurile sale.

Vinci m. V. **Leonard de Vinci**.

Vinț n. nume a două sate în Ardeal: **1. Vințul de jos**, comună rurală în județul Alba: 3854 loc.; **2. Vințul de sus**, sau Alvinț, comună rurală în județul Turda 1840 loc.

Vintilă m. **1.** Domnul Munteniei, ucis de boieri la vânătoare (1512—1534); **2.** mânăstire în jud. Buzău, fundată de Vintilă-Vodă în 1553.

www.dacoromanica.ro

Virgiliu m. cel mai mare poet roman, a scris *Bucolicele*, *Georgicele* și *Eneida* (70—19 a. Cr.).

Virginia f. fecioară romană, ucisă de părintele ei în momentul când decemvirul Apiu Claudiu vru s'o răpească (448 a. Cr.).

Virginia f. unul din Statele-Unite ale Americei de N. cu 2.354.000 loc. Cap. *Richmond*.

Vișnița f. V. Vijnița.

Vișnu m. divinitate indiană, a doua persoană a trinității brahmanice.

Vistula f. fluviu în Europa, izvorăște din Carpații Austriei, curge prin Cracovia și Varșovia, intră apoi în Prusia și se varsă în Baltica: 1100 km.

Viteliu m. împărat roman, faimos prin desfrânările sale, înlocuit cu Vespasian (69 d. Cr.).

Vitleim n. numele slav și popular al Betleemului.

Vizakna f. V. Ocna.

Vizegrad n. numele Albei ardelenești.

Vizigoți m. pl. popoare barbare, împinse de Huni spre Dunăre, cantonate în Tracia de Teodosiu; invadară Italia și jefuiră Roma sub conducerea lui Alaric (410), pătrunseră în Galia și în Spania (412). Ei se menținură în Spania până la 711, când regatul lor fu distrus de Mauri.

Viziru n. târg în centrul jud. Brăila: 6500 loc. V. **Odaia Vizirului**.

Vlad m. numele mai multor Domni cari ocupară tronul Munteniei între 1310—1532: **Vlad I, v. Vladislav**; **Vlad II (Dracul)**, fiul lui Mircea și tatăl lui Țepeș, tiran învins și tăiat de Danciu (1433—1446); **Vlad III**, fiul lui Dan III, răsturnat de Vlad Țepeș (1452—1456); **Vlad IV (Țepeș)**, fiul lui Vlad Dracul, tiran cumplit a cărui pedeapsă favorită era tragerea în țeapă, învinse pe Turci (1445—1462); părăsit de ai săi, se duse la Mateiu Corvin, care îl ținu 12 ani în închisoare; revenind pe tron, domni câteva luni, ucis fiind de Laiot Basarab (1474); **Vlad V, v. Laiot**; **Vlad VI (Călugărul)**, fiul lui Vladislav, duse o viață evlavioasă și se călugări în cele din urmă (1483—1496); **Vlad VII, v. Vlăduță**; **Vlad VIII (Vladislav)**, numit de Turci, fu alungat din domnie (1520—1526); **Vlad IX**, fiul celui precedent, domni scurt timp și muri înnecându-se în Dâmbovița (1530—1532).

Vladimir (cel Mare) m. mare duce din Rusia, se făcu prin cuceririle sale stăpân peste întreaga Rusia (980 - 1015).

Vladimir n. ordin instituit de Caterina II în 1782.

Vladimir n. **1.** gubernie rusească cu 1.516.000 loc.; **2.** oraș în gubernia cu același nume: 35.000 loc.

Vladimirescu (Tudor) m. originar din satul Vladimir (Gorjiu), vătav de plaiu la Cloșani, organiză în Oltenia cete de Panduri, cu cari se ridică împotriva Grecilor din țară, dar fu asasinat din ordinul lui Ipsilante, capul Eteriei (către 1780—1821).

Vladislav m. **1. (Basarab)**, sau Vlaicu, Domnul Munteniei, bătu pe Turci (1367) și pe Unguri (1369), cu cari încheiă pace (1364—1372); **2. v. Vlad VIII**.

Vladislav m. nume a 7 regi din Polonia (1081—1516) și a 3 regi din Boemia (1109—1197). V. **Ladislau**.

Vladivostok n. oraș la E. de Siberia, unul din debușeurile transsiberianului pe Pacific: 90.000 loc.

Vlăduță m. Domnul Munteniei, fratele lui Radu cel Mare, ucis de Neagoe Basarab (1510—1512).

Vlahi m. pl. nume ce Grecii dau Românilor din Macedonia. V. **Cuțo-Vlahi** și **Valahi**.

Vlahia (mare, mică) f. V. Valahia.

Vlaho-Clisura f. V. Clisura.

Vlaho-Livadia f. V. Livadia.

Vlăhuță (Al.) m. poet psicolog și artist, discipolul și continuatorul lui Eminescu (1859—1919).

Vlaicu m. V. Vladislav.

Vlașca f. județ așezat în partea șeasă a Munteniei, pe lângă Dunăre: 256.000 loc. Cap. *Giurgiu* (Vlăscean). [Serb. Vlașca, Valahia].

Vlasi m. pl. V. Megleniți.

Vlăsie f. pădure întinsă care, înainte de 1848, se întindea în susul Bucureștilor ca un arc, coprinzând mânăstirile Cernica, Pasărea, Snagov etc. Cuibul haiducilor în vremea fanarioților, în urmă gazdă de tâlhari: *par'că ar fi în codrul Vlăsiei*.

Vodă-Carol n. sat în Teleorman, înființat în 1880: 1204 loc.

Vodastra f. comună între Caracal și Celeiu, cu o cetate de pământ de forma unui pentagon. Stațiune preistorică unde s'au descoperit arme, unelte de piatră și vase de lut: 1500 loc.

Vodena f. oraș în Macedonia; 15.000 loc. Cascade frumoase.

Vodița f. mânăstire lângă Turnu-Severin, zidită în 1370 de Vladislav Basarab.

Vogoridi m. **1. (Stefanachi)**, hatman moldovean, caimacam în Muntenia și Moldova la 1821; **2. (Nicolaie)**, caimacam în Moldova la 1857.

Volga f. fluviu în Rusia, se varsă în Marea Caspică: 3430 km.

Volsci m. pl. popor din Italia antică, la S.-E. de Roma, fu supus în 388 a. Cr.

Volta m. fizician italian, celebru prin

www.dacoromanica.ro

lucrările sale asupra electricității, inventator (1799) al pilei voltaice (1745—1827).

Voltaire m. (cit. *Voltèr*), scriitor, poet, istoric și filozof francez, îmbrățișă toate genurile, exercită o influență europeană sub raportul literar, social și religios: *Secolul lui Ludovic XIV, Dicționar filozofic, Corespondența* (1694—1778).

Voroneț n. mânăstire în Bucovina, jud. Câmpulung, zidită în 1448 de Ștefan cel Mare. Aci se descoperi manuscriptul dela Voroneț *(Faptele Apostolilor)*, cea mai veche carte românească.

Voscopole f. V. Moscopole.

Vosgi m. pl. **1.** lanț de munți la N.-E. Franței, se întinde între Rin și Mozela, apoi pătrunde în Bavaria renană; **2.** numele unui departament francez cu 421.000 loc.

Vrancea f. **1.** porțiune a Carpaților Moldovei între Putna și Milcov; **2.** plasă cu 12 sate în jud. Putna, ai cării locuitori păstrează portul și datinile din vechime. Punct de contact între Muntenia, Moldova și Ardealul (Vrăncean).

Vrața f. oraș comercial în Bulgaria, pe râul Skit: 12.279 loc. Vinuri și piei.

Vucașin m. țarul Serbiei, ginerele lui Alexandru Basarab (1367—1371).

Vulcan m. *Mit.* zeul focului și al artelor metalurgice.

Vulcan (Samuil) m. episcop din Oradia-Mare, bărbat meritos pentru cultura Românilor ardeleni (1753—1830).

Vulcan m. **1.** plaiu în jud. Gorjiu înalt de 1624 m.; **2.** trecătoare numită și *Lainici*. [Din slav. vlŭkŭ, lup].

Vulcana f. sat și izvor de ape minerale în jud. Dâmbovița, mai bogate în iod ca cele dela Govora: 700 loc. V. Vălcana.

Vulgata f. traducere latină a Sfintei Scripturi, revăzută de sfântul Ieronim (384), singura recunoscută de Biserica catolică.

W

Wagner (Richard) m. ilustru compozitor german, născut la Lipsca și mort în Veneția, creatorul dramei muzicale: *Tanhäuser, Lohengrin, Tristan și Izolda, Parsival*, etc. (1813—1883).

Wagram n. sat aproape de Viena, unde Napoleon I repurtă o victorie asupra Austriacilor (1809).

Waldeck (principatul de) n. Stat în Germania, cu cap. *Arolsen:* 58.000 loc.

Wales n. (cit. *Ueilz*), sau țara Galilor, provincie la V. de Britania Mare. Moștenitorul coroanei poartă, în Anglia, titlul de *Principe de Wales*.

Walhalla f. în mitologia scandinavă: palatul lui Odin, în care războinicii morți pe câmpul de bătaie își petrec timpul în oaspețe, sorbind miedul ce le toarnă Walkiriile: *un cânt de Walhalla* Em.

Walkirie f. zeiță din panteonul nordic, care transportă în Walhalla pe războinicii viteji morți în bătălii.

Wallenstein m. **1.** general austriac, născut în Boemia, se distinse în Războiul de 30 de ani și muri asasinat (1583—1634); **2.** titlul unei trilogii dramatice de Schiller.

Walter-Scott m. V. Scott.

Walther (Baltazar) m. medic originar din Silezia, veni la 1597 în Muntenia la Curtea lui Mihaiu-Viteazul în Târgoviște; publică latinește la Görliz în 1589 o descriere a isprăvilor eroului dela Călugăreni.

Warwick n. comitat în centrul Angliei cu 1.390.000 locuitori. Cap. *Warwik:* 13 000 loc.

Warwick (Conte de) m. general și om de Stat englez, supranumit *Făcătorul de Regi*, jucă un rol însemnat în Războiul celor două Roze (1420—1471).

Washington m. om de Stat și general american, comandă armata națională, luptă în contra Englezilor când cu războiul Independenței și fu primul președinte al Republicei Statelor-Unite (1732—1799).

Washington n. **1.** unul din Statele-Unite ale Americei de N.: 1.950.000 loc. cu cap. *Olympia;* **2.** capitala Statelor-Unite: 493.000 loc.

Waterloo n. sat în Belgia, unde Napoleon I fu învins de armata anglo-prusiană (1815).

Watt (James) m. inginer scoțian, inventă mașina cu aburi (1736—1819).

Watteau m. (cit. *Vatò*), pictor francez, cultivă genul grațios (1684—1721).

Weber m. compozitor german, autorul lui *Freischütz, Oberon*, etc. (1786—1826).

Weimar n. oraș și capitala marelui ducat de Saxa-Weimar: 38.000 loc., deveni, sub Carol-August și ducesa Amalia, centrul intelectual al Germaniei la începutul sec. XIX.

Wellington (Lord) m. general englez, comandantul armatei anglo-spaniole în contra Franței (1810—1814), învinse (1815) pe Napoleon la Waterloo (1769—1852).

Wenceslau m. numele mai multor duci și regi ai Boemiei, dintre cari Wenceslau IV, rege al Boemiei (1272), fu ales în 1300 rege al Poloniei și peste un an rege al Ungariei; el muri în 1306.

Westfalia f. Provincie a Prusiei renane, între Rin și Wezer: 4.468.000 loc.

www.dacoromanica.ro

Cap. *Münster*. Aci fură semnate în 1648 tractatele care puseră capăt Războiului de 30 de ani.

Westminster n. vechiu oraș în Anglia, pe malul stâng al Tamizei, înglobat Londrei. Celebră mânăstire, zidită sub Henric IV, care conține mormintele regilor și oamenilor ilustri ai Angliei.

Wezer m. fluviu al Germaniei, se varsă în Marea Nordului: 415 km.

Whig m. partizan al regimului liberal, în Anglia. V. **Tory**.

Wickenhauser (Franz Adolf) m. consilier financiar în Bucovina, autor de numeroase lucrări privitoare la istoria mânăstirilor moldovenești (1809—1891).

Wiclef m. ereziarh englez, unul din precursorii protestantismului (1324—1387).

Wieland m. poet și scriitor german: *Oberon* (1733—1813).

Wieliczka f. oraș în Galiția cu vaste mine de sare gemă, exploatate de 600 de ani: 6000 loc.

Wiesbaden n. oraș în Prusia, cu ape termale celebre: 96.000 loc.

Wilhelm m. nume a 3 suverani ai Prusiei și Germaniei: Wilhelm I (de Hohenzollern) urmă în 1861 fratelui său Frideric-Wilhelm IV, învinse Austria (1866), Franța (1870) și fu proclamat (1881) împărat al Germaniei (1797—1888); Wilhelm II, nepotul celui precedent, născut în 1859, urmă pe tron în 1888 tatălui său Frideric III, care nu domni decât trei luni. Principalul autor și inspirator al războiului mondial (1914—1918), Wilhelm II, după ultimele succese ale Aliaților, abdică tronul în 1918 și se refugiă în Olanda.

Wilhelmina f. regina Olandei dela 1890, născută în Haga la 1880, se căsători în 1911 cu prințul Henric de Mecklemburg-Schwerin.

Wilson (Woodrow) m. Președintele Statelor-Unite, sub care se făcu participarea americană la războiul mondial. Făcu să triumfe teoria naționalităților în pagub intereselor practice ale fiecării națiun Principalul autor al *Societății națiuni lor*, datorită inițiativei sale. Politica-i in ternațională nu obținu aprobarea Senatulu american (1856—1924).

Windsor n. oraș în Anglia, pe malu drept al Tamizei: 23 000 loc. Castelul re gal în chip de cetățuie, reședința obiș nuită a suveranilor englezi.

Winkelmann m. anticar german, crea torul arheologiei științifice: *Istoria Arte în Antichitate* (1717—1768).

Witikind m. erou saxon, apără mu timp patria sa în contra lui Carol Magn (mort în 807).

Witt (Ioan de) m. om de Stat olan dez, adversarul casei de Orange, ucis în tr'o răscoală odată cu fratele său Cam (1623—1672).

Wittenberg n. oraș în Saxonia, p Elba: 26.000 loc. Mormântul lui Luthe

Wolf (Frideric-August) m. ilustru f lolog și erudit german: *Prolegomene l Homer*, manifestul scepticismului homeri în care susține că *Iliada* și *Odysea* n sunt opera unui singur poet (1759—1824

Wollaston m. fizician și chimist e: glez, făcu mai multe descoperiri indu triale (1766—1828).

Woolich n. (cit. *Ulici*), oraș în An glia, la E. de Londra: 140.000 loc. Arsen principal al marinei engleze.

Worcester n. comitat și oraș în An glia cu 54.000 loc.

Worms n. oraș în Germania, pe ma lul drept al Rinului: 45.000 loc. Aci s ținu Dieta din 1521 (Luther înaintea lu Carol V) și se încheiă tractatul între An glia, Sardinia și Ungaria (1743).

Würtemberg n. regat în fostul Im periu German, între Baden și Bavaria 2.569.000 loc. Cap. *Stuttgard*.

Würzburg n. oraș în Bavaria, pe Mein 75.000 loc. Universitate (dela 1582).

X

Xantipa f. 1. soția lui Socrate; 2. *fig.* și *fam.* femeie cicălitoare.

Xenophane m. filozof grec, fundatorul școalei din Elea, născut în Azia-Mică (620—520 a. Cr.).

Xenophon m. filozof, istoric și general atenian, dirijă retragerea celor Zecemii, povestită în *Anabasis;* a mai scris *Ciropedia, Amintiri despre Socrate*, etc. (415—355 a. Cr.).

Xenopol (Alexandru) m. eminent istoric și economist: *Istoria Românilor din Dacia Trajană* (1847—1920). ‖ **(Nicolaie)** fratele celui precedent autor de roman sociale: *Brazi și Putregai* (mort 1917,

Xeres n. 1. oraș în Spania, cu vinu albe renumite: 67.500 loc.; 2. vin d'acolo *a bea xeres*.

Xerxe m. rege al Persiei, fiul și suc cesorul lui Dariu, invadă Grecia cu armată nenumărată; învins la Salamin (480) și la Platea (479), el fugi și mu asasinat (485—472 a. Cr.).

Ximene m. cardinal și om-de-Stă spaniol, consilierul Izabelei și autorul u nei *Biblii poliglote* (1436—1571).

www.dacoromanica.ro

Y

Yankee m. (cit. *ianki*), nume ironic ce Englezii dau Americanilor din Statele-Unite (rostire stricată a vorbei *English*).

York n. comitat în Anglia cu 490.000 loc. Cap. *York*: 88 000 loc. Casa de **York**, ramură a familiei regale a Plantageneților, dispută tronul familiei Lancaster și dete Angliei 3 regi: pe Eduard IV, Eduard V și Richard III.

Young (Eduard) m. poet englez, sombru și melancolic, autorul unor poeme *Nopțile* (1681—1765).

Z

Zăbala com. rurală în jud. Trei-Scaune, reședință de plasă.

Zăbrăuți m. pl. culme a Carpaților în jud. Bacău, separă Șușița de Trotoș.

Zacint n. V. Zante.

Zagreb n. V. Agram.

Zaharia m. **1.** unul din cei 12 profeți mici; **2.** tatăl sfântului Ioan Botezătorul; **3.** rege din Izrael (767 a. Cr.).

Zair n. V. Congo.

Zaizon (Zizin) n. unul din cele șapte sate ale Săcelelor, spre E. de Brașov, cu băi renumite de fier.

Zalău (Zilah) n. cap. jud. *Sălaj*, cu 10.000 loc.

Zama f. oraș în Africa antică, la S.-V. de Cartagine. Victoria lui Scipione Africanul asupra lui Anibal (202 a. Cr.).

Zambez m. fluviu în Africa australă, se varsă în canalul Mozambicului: 2500 km.

Zamfirescu 1. (Mihail) m. poet melancolic: *Cântece și Plângeri* (1839—1878); **2. (Duiliu)**, poet delicat și prozator bun (1858—1922).

Zamoisky m. cancelar polon, se aliase în 1600 cu Ieremia Movilă, Domnul Moldovei (1541—1605).

Zalmoxe m. profet dac care întemeiă cultul zeului Gebeleizis, cu care se confundă mai târziu.

Zanghebar n. țară întinsă în Africa orientală, dealungul Mării Indiilor, în posesiunea Angliei.

Zănoagă f. culme a Paringului, separă basinul Jiului de al Oltului.

Zante n. insulă în Grecia pe coastele Moreii: 44 500 loc. Cap. *Zante*: 15.000 loc. Fructe și vii renumite.

Zanzibar n. insulă în Africa orientală, pe coasta Zanghebarului: 210.000 loc. Cap. *Zanzibar*: 25.000 loc.

Zapoliya m. nobilă familie ungurească, din care Ion Zapolya, Domnul Transilvaniei, se luptă cu Petru Rareș (1540—1570).

Zaporojeni m. pl. Cazaci din Ucraina sub Mazeppa, furâ transplantați de Caterina II în ostroavele Niprului și pe coastele mării de **Azov**.

Zara f. oraș fost în Austria, cap. Dalmației în Adriatica; 36 500 loc.

Zarand n. culme a Munților Metalici spre S., se întinde printre Mureș și Criș, cu vârfuri până aproape de 1000 m.

Zastavna f. oraș în jud. Cernăuți cu 4500 loc.

Zelanda f. **1.** provincie a Olandei, între Meuza și Escauta: 243.000 loc. Cap. *Middelburg*; **2. (Noua)**, colonie engleză în Oceania; 1.218.000 loc. **(Zelandez).**

Zend-Avesta f. colecțiune de cărți sfinte ale sectatorilor lui Zoroastru.

Zenobia f. regină din Palmira, învinsă de Aurelian (266—273).

Zenon m. **1.** (din Elea), filozof grec, creatorul dialecticei (sec. V a. Cr.); **2.** filozof grec, instrui la Atena în *Portic* și fundă școala stoică (mort 260 a. Cr.); **3. (Izauricul)**, împărat din Orient, avu să lupte în contra familiei sale spre a se menține pe tron, fu ajutat de Goții din Italia (474—491).

Zenta f. oraș în Iugo-Slavia pe Tisa: 24.000 loc. Victoria principelui Eugeniu asupra Turcilor (1697).

Zephyr m. *Mit.* zeul vânturilor line; *ca zephyrii ce adie cânturi dulci ca un fior* Em.

Zernești pl. **1.** comună în județul Buzău, lângă pasul Bran: 4900 loc. Bătălie între Brâncoveanu și Austriaci (1690); **2.** com. în jud. *Brașov* cu o fabrică de hârtie.

Zeuxis m. pictor grec celebru (sec. V a. Cr.).

Zevs m *Mit.* numele grec al lui Jupiter.

Zilah n. V. Zalău.

Zilot Românul m. pseudonimul scriitorului-patriot care a scris ultima cronică (în proză și versuri) din epoca fanariotă dela 1796 până la 1821 (1780—1850).

Zimisce (Ioan) m. împărat din Orient, născut în Armenia (925—970).

Zimnicea f. orășel în jud. Teleorman, în fața Șistovului: 8000 loc. Port secun-

www.dacoromanica.ro

dar. Târg la sfântul Petru. Lupte între Turci şi Ruşi (1792 şi 1828). Punct strategic.

Ziska (Ioan) m. aventurier ceh, căpetenia Husiţilor după moartea lui Huss; devastă Ungaria (1386—1424).

Zizin n. V. **Zaizon.**

Zlatna f. orăşel ardelenesc pe rîul Ampoiu, cu mine de aur şi de argint: 6000 loc.

Zoil m. **1.** gramatic grec din sec. IV a. Cr., detractor injust al lui Homer; **2.** *fig.* critic ignorant şi gelos.

Zola (Emil) m. romancier francez, şeful şcoalei naturaliste, imaginaţiune puternică, mare talent descriptiv, mai mult epic decât liric (1840—1902).

Zopir n. nobil pers, celebru prin devotamentul său bizar pentru Dariu: tăindu-şi nasul şi urechile, el se prezentă Babilonienilor, duşmani ai lui Dariu, ca victima cruzimii regale; şi primit de aceştia, el îi dete pe mâna lui Dariu (520 a. Cr.).

Zoroastru m. fundatorul religiunii magilor, la Perşi şi la Mezi (sec. IV a. Cr.). Învăţătura-i, păstrată în Zend-Avesta, e profesată încă pe ţărmurii Caspicei şi ale Indiei de către Ghebri.

Zorobabel m. principe din familia lui David, scoase pe Evrei din captivitatea babilonică şi rezidi templul din Ierusalim (536 a. Cr.).

Zuluşi m. pl. popor negritean din S. Africei, supus Englezilor.

Zurich n. canton în Elveţia cu 538 de mii loc. Cap. *Zurich*: 209.000 loc. Universitate. Patria lui Geşner şi a lui Lavater.

Zwingli m. reformator elveţian, propagă protestantismul în Elveţia; suprimă celibatul preoţilor şi liturghia (1484—1531).

www.dacoromanica.ro

SUPLIMENT

—

absenteism n. *Jur.* lipsirea voită a unui proprietar de imobil (moşie sau casă), încassând doar venitul pe care îl cheltuieşte în altă ţară.

absenteist m *Jur.* care practică absenteismul.

abstenţionist m. cel ce se abţine sistematic dela exerciţiul unui drept sau al unei funcţiuni.

adventist m. membrul unei secte americane, fundată pe la 1831, care aşteaptă o a doua sosire apropiată a Mântuitorului.

animator m. însufleţitor.

antebelic a. ce datează dinainte de războiul mondial (1914—1918).

antenă f. firul conducător întrebuinţat în radiotelegrafie.

antialcoolic a. care combate abuzul sau uzul alcoolului.

apuntamente n. pl. salariul funcţionarilor superiori (= fr. *appointements).*

arterioscleroză f. *Med.* întărirea pereţilor arterilor (cari şi pierd elasticitatea).

as m. Adaogă: 3. primul în felul lui; *ca aviator e un as.*

asanà v. a însănătoşi: *a asana un oraş;* fig. *a asana moravurile.*

batic n. 1. procedeu oriental de a decora stofe, piei, etc.; 2. stofă astfel decorată. [Vorbă de baştină malaeză].

baticà v. a decora astfel stofe, piei, hârtie, etc.

blagomanie f. Paranteza trebue astfel formulată: [Vorbă de origină franceză (din *blague,* moft, şi *manie,* patimă), sinonim de *moftologie*].

browning n. pistol automatic.

claxon n. ţignal de automobil.

claxonà v. a suna din claxon.

crematoriu n. cuptor de ars corpul morţilor.

dioptrie f. *Fiz.* unitate de convergenţă a lentilelor: *gradul de miopie sau de presbitie se evaluează în dioptrii.*

egotism n. sentiment exagerat de propria-i persoană.

elevator n. aparat de ridicat greutăţi, proviziuni, etc. (= fr. *élévateur).*

estompà v. 1. (în pictură) a desena cu estompa; 2. *fig.* a atenua, a îndulci: *a estompà o povestire prea crudă.*

feminism n. tendenţa de a îmbunătăţi starea socială a femeii, de a lărgi drepturile sale.

feminist m. partizan al feminismului

hertziene (undele) f. pl. *Fiz.* unde electrice (studiate de fizicianul german Rudolf Hertz, mort în 1894.

kimono n. tunică lungă de ambele sexe ce se poartă în Japonia, azi răspândită şi în ţările din Europa.

leitmotiv n. motiv caracteristic, idea ce revine des într'o partiţiune muzicală.

manicură f. femee care îngrijeşte mâinile.

maşinà f. Adaogă: 5. numele popular al automobilului.

modernist m. cel ce preferă trecutului gustul modern (în mobile, în artă, în literatură).

pahar n. Adaogă: 3. *Med. pop.* ventuză: *a pune cuiva pahare.*

pijamà f. costum de casă, larg şi uşor (strâns la brâu), haină originară din Japonia.

postbelic a. care datează după războiul mondial (1914—1918).

puericultură f. suma mijloacelor pentru a asigura naşterea şi desvoltarea copiilor sănătoşi şi viguroşi.

puponierà f. secţia pruncilor (într'un azil matern).

regionalism n doctrină care favorizează grupurile regionale.

regionalist m. partizan al regionalismului.

sabotà v. a strica sau distruge cu tot dinadinsul materialul încredinţat lucrătorilor.

sabotaj n. apucătură necinstită a lucrătorilor cari intenţional deteriorează materialul stăpânului lor.

şarjà f. Adaogă: 4. *fig.* caricatură, imitaţie grotescă: *o şarjă satirică.*

şlefui v. 1. a netezi, a sclivisi; 2. *fig.* a polei: *a-şi şlefui versurile.* [Nemţ. SCHLEIFEN].

şofer m. conductor de automobil (= fr. *chauffeur),*

www.dacoromanica.ro

subconscient n. *Filoz.* constiință obscură sau semi-conștiință.

subsol n. Adaoge: 2. *Geogr.* strat ce vine imediat subt un teren vegetal: *un subsol nisipos.*

taximetru n. mă urător la o trăsură de distanța percursă sau de timpul cât clientul o ocupa.

țignal n. V. signal.

turf n. 1. teren de curse pentru cai; 2. sportul alergărilor de cai.

turfist m. cel ce frecventă turful cu asiduitate.

turism n. gustul de călătorii: *turismul e azi foarte răspândit.*

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro